

ספר

בירורי ברכות

אסופת בירורי הלכה הערות
ומערכות בעניני ברכות הנהנין
ופרק כיצד מברכין

מתורגמם ומשנתם של בני החבורה
בישיבת מיר ירושלים תובב"א

ונלווה עליו
קונטרס חידושי חגר"א גנחובסקי שליט"א
בעניני ברכות הנהנין

ניסן תשע"ב

סדר ועימוד:

02-5821142

050-4117332

בכל עיוני הספר
ניתן לפנות בטל':

077-2005868

054-8456389

03-5701754

ווי לה לספינה שאבדה קברניטה יתומים היינו ואין אב

עם הכנת הספר לדפוס חשכו המאורות, נמס כל לב ורפו כל ידים וכחתה כל רוח וכל ברכיים תלכנה מים, על השבר הנורא אשר פקד את בית ישראל בסילוקו של צדיק, בהעלותו בסערה השמימה עטרת תפארת ישראל, המאור הגדול לממשלת התורה, שר התורה והיראה, אביהם של אלפי בני הישיבות, עינו וליבו לכל יחיד ויחיד, אשר נשא עולם התורה על כתפיו והנחם בתבונות כפיו, עינו תרד דמעה ועפעפיו יזלו מים, כי שבת ממנו משוש, לוקח אדונינו מעל ראשינו בפתע פתאום, ארון האלוקים עמוד התורה, אדונינו מורינו ורבינו

מִן ראש הישיבה

הגאון החסיד רבי נתן עבי פינקל זצלה"ה

ראש ממלכת התורה הק', הוא הגבר הוקם על שהקים והרים קרן התורה וקרנם של בני התורה בכל קצוי תבל בכלל ובירושלים עיה"ק בפרט, ריבה תורה בישראל, אשר רבבות אלפי ישראל זכו לישב באהלי התורה ולחסות בעילו, ובמסירות נפש עילאית טיפח בנה והרחיב אהלה של תורה ישיבת מיר. שבורים ורצועים, המומים ומזועזעים אנו עד דכדוכה של נפש, רבה אנחותינו ושברון לבבינו על השריפה אשר שרף ה', וירב בבת יהודה תאניה ואניה.

תורה תורה חגרי שק, ספדי והילילי, הי חסיד הי עניו, הלא הוא אבינו רועינו מחמד עינונו, רוח אפינו משיח ה' אשר אמרנו בעילו נחיה, רבינו הגדול והאהוב, מופת הדור ביגיעת התורה מתוך יסורים ובאהבתה ישגה תמיד, אשר יגע ועמל בתורה ביגיעה נוראה כל ימיו, ומסר נפשו על התורה והרבעתה עד כלות כוחותיו, הרביץ תורה לאלפים למעלה מארבעים שנה והעמיד תלמידים הרבה, גידלם טיפחם והאציל מרוחו עליהם, ונשא כל אחד ואחד על ליבו כאשר ישא האומן את היונק, לימדם תורת חיים ואהבת חסד אשר שפעו מליבו הרחום ונפשו הרחבה, ובענותנותו האיר פניו לכל אדם באהבת אמת. ויאציל עלינו מרוחו הכבירה בעזם תשוקת התורה ואהבת בני התורה ודרכי מעלות השלימות בקניני התורה ועבודת ה', עליו יאמר בספר מלחמות ה' – **אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאהב רבינו את התורה בזה יבחו לו.**

יטיב ה' ולא יוסיף ליסרה, לעדק ימלך מלך יאמר שלמו ימי אבלך לאורו ניסע ונלך, וכשם שעמד כאן בעוז ותעצומות נפש לחזק את כל מקומות התורה ולומדיה, כן ימליץ טוב במרומים על כל מקומות התורה ובני התורה ובפרט על ישיבתנו הקדושה ולומדיה, עדי יקום בנו החזון ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים וימלא כבוד ה' את כל הארץ במהרה בימינו אמן.

פתיחה

"דע לפני מי עתה עמל" כשאתה מיגע את עצמך בתורה
תשעשע בה, שמצינו שאמרה תורה 'ואהיה אצלו אמון
ואהיה שעשועים יום יום', הנה לך כי הקב"ה יתעלה
משעשע בה, ויש לך לעשות כן.
[רבינו יונה אבות ב' י"ד]

דברים מכבשוננו של עולם גילה לנו רבינו יונה, הקב"ה כביכול לא רק לומד את
התורה, אלא משתעשע בה בדוקא. ללמדך שרק כך הוא אופן עסק התורה, וגם אם האדם
מתייגע בה, יגיעת התורה בכל רמ"ח ושס"ה, ואף אם מקיא עליה מיץ שינק משרי אמו,
עדיין לא בא לתכלית הנרצית אם לא השתעשע בתורה.

ואכן מאז ומעולם השתבח כלל ישראל בהשתעשעו בתורה, וכך כתב רש"י בפירוש
הפסוק בשיר השירים (א' ד') 'משכני אחריך נרוצה, הביאני המלך חדיו, נגילה ונשמחה
בך, נזכירה דודיך מיין, מישרים אהבוך'; 'גם היום באלמנות חיות תמיד אזכיר דודיך
הראשונים מכל משתה עונג ושמחה... עודם היום גלים ושמחים בו אף לפי עניים וצרתם,
ומשתעשעים בתורה, ושם מזכירים דודיך מיין, ומישור אהבתם אותו'. ושם (א' ב') 'ישקני
מנשיקות פיהו כי טובים דדיך מיין'; 'על שם שנתן להם תורתו ודבר עמהם פנים אל פנים,
ואותם דודים עודם ערבים עליהם מכל שעשוע, ומובטחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר
להם סוד טעמיה ומסתר צפונותיה, ומחלים פניו לקיים דברו, וזהו ישקני מנשיקות פיהו'.

וכן העיד על עצמו אדונינו דוד ע"ה באומרו (תהילים קי"ט ט"ז) 'בחוקותיך אשתעשע
לא אשכח דבריך', ופירש הרד"ק; 'כשאני מתבונן בהם אני משתעשע בהם, לפיכך לא אשכחם
כי הם לי לששון ולשמחת לבב'. ואף בלעם הרשע הוכרח להעיד על כך באומרו - 'ולא ראה
עמל בישראל', ופירש האוה"ח הק'; 'נתכוון לומר שהצדיקים הגם שעושים מצוות וכל עסקם
בתורה אינם מרגישים שיש להם עמל אלא אדרבא כאדם המרויח וכאדם המשתעשע
בשעשועים לרוב חשקם בתורה'.

ונראה לדלות עוד מרגניתא מדברי רבינו יונה, 'דע לפני מי אתה עמל' – סגולת התורה
להביא את האדם לקרבת ה' ואהבת ה', ידיעת חובת האדם בעולמו וגדלות האדם, היא רק
ע"י השעשוע בתורה, וכמו שטבע מרן החזו"א זללה"ה באגרותיו; 'ואחר רוב השקידה והעמל
כאשר זוכה להוסיף ידיעה יותר ברורה וטועם נעימות הצפונות אשר היו בעילום והסתור טרם
עמלו – הן הנה החידושים משמחי נפש ומלהיבי אהבה עילאית אשר נשמת האדם מתרוממת
מעל המית העולם עד שמי השמים ונהנית מזיו החכמה העליונה [קו"א חזו"א ד'-ט']

הנה כי כן מה רב אושרו של כל הזוכה לחזות בנעם צוף יפיה של תורה ולהתענג על זיו הדרה, בסערת פלפולה של תורה וחדוותא דשמעתתא, ומה יפה חלקו של הזוכה להתבשם מריח הקטורת של תלמידי חכמים המתאבקים זה בזה בהלכה אשר עשנם מיתמר תדיר מעל ראשם וממלא חללו של עולם בריח ניחוח העולה לרצון לפני אדון כל. עריבות ומתיקות העמל בבחינת סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה מרנינה כל לב מבין, בחזיון החושי כי 'טבע האדם להשתעשע על מבועי החכמה ולהבל בשעה זו כל תענוגי העולם הזה' [חזו"א שם י'].

זכינו וזוכים אנו לשמוח בשמחת התורה, להתעלס באהבים, להתבשם מיינה של תורה, כוס יין מלא כברכת ה' הנמסך לגרונם של מבקשי ה' בבית היוצר הגדול לתורה ולתעודה הלא היא בית אולפנא רבתיא דשיבת מיר ירושלים תובב"א. מה מאד יגל ליבנו להגיש על שלחן מלכים – מאן מלכי רבנן, זהרורי אור וניצוצות חכמה מתנובות בני החבורה דהיכל 'פרידמן' התחתון, תפוחי זהב במשכיות כסף, הערות ובירורים נכבדים בהלכה ובעומק שרשי סוגיותיה, דברים ערבים משמחי לב ונפש, אשר רבים מהם העלו עשן במשא ומתן מתוך עמל ויגיעה כדרכה של תורה עדי הגיעם לצירוף וליבון מה לקרב ומה לרחק.

עם כל זה עלינו להדגיש כי מן הידוע לכל בר בי רב שאינו דומה השונה פרקו לאינו שונה פרקו, ורוב הדברים לא נכתבו אלא כמשא ומתן בי מדרשא בבחינת 'תן לחכם ויחכם עוד', ותקוותינו כי ישוטטו רבים ותרבה הדעת. כמו כן אין הספר כולל אלא חלק מענייני ברכות הנהנין ופרק כיצד מברכין שנלמדו בזמן קיץ-אלול תש"ע, וכבר לימדונו חז"ל 'לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה'.

מקרב לב הננו להוקיר חין ערכו של רעינו אלופינו ומיודעינו ה"ה הרה"ג ר' אריאל גרטנר שליט"א אשר משמיא קזכו ליה בהקמת החבורה מתוך אצילות רוח ומידות זכות, ומאז ועד היום עושה ומעשה בנתינת מוח ולב למען הרבות העסק ועמלה של תורה, וכותלי בית המדרש יעידון כי את אשר הוא עושה ה' מצליח בידו. ואיתו עימו שאר בני החבורה הלנים בעומקה של הלכה, מהם יתד מהם פינה לחיזוק מוסדי הבית לעשות נח"ר לפניו ית', איש כמהללו יבורך. ועליהם ועל צבאם מאור עינינו מרן ראש הישיבה רבינו הגדול רבי נתן צבי פינקל זצלה"ה, שלנו ושלפניכם שלו הוא, משאת נפשו הטהורה ורוחו הגדולה שהיתה ועודנה חופפת עלינו כל היום. יתן ה' כח ועוז לבנו ממלא מקומו ראש הישיבה הגאון רבי אליעזר יהודה פינקל שליט"א ויזכה עוד רבות בשנים להרכיץ תורה ויראה ולהעמיד לגיונו של מלך – מלכו של עולם.

ומידי דברי אודות רבינו ראש הישיבה זצלה"ה דמוע תדמע עיני עת אזכור גודל עמלו ומסירות נפשו על כל פרט ופרט בעבודת ה', וכן גודל אהבתו ומסירותו לתורה ולכל אחד מבני התורה ושמחתו המופלגת בעלייתו הפרטית של כל יחיד ויחיד, נוגם על החבורה דידן נתן עינו לטובה תמיד, ואף זכינו להראות לו ספר זה ולבקש הסכמתו, ואמנם כבר נכתבה ההסכמה אך למגינת לב נטרפה השעה ולא באה אל סיומה]. ואכתוב גרגיר אחד ממה שראיתי עת זכיתי להתפלל במחיצתו בהיכל הישיבה ב' השנים האחרונות, שכל אימת שהיה יכול, היה מקפיד בסוף התפלה לגלגל לבדו את רצועות התפילין בשארית כוחותיו, ותמיד השתוממתי על הדבר, כי פעמים רבות הביאוהו לתפלה באפיסת כוחות ולא היה מסוגל להניע אבר ובודאי שלא להתפלל שמונה עשרה בעמידה (אלא שהיתה לו קבלה קבועה להתפלל שחרית בישיבה בכל מצב), וכשאך חזרו אליו מעט מכוחותיו התאמץ כ"כ על גלגול רצועות התפילין אף שאין שום דין בשו"ע המחייב זאת, וכן התאמץ תמיד בשארית כוחותיו לקום לברכת כהנים ובשעת הוצאת הס"ת (אף כשלא היה לו כח לעמוד בשמונה עשרה), והתעוררתי מזה רבות כמה חייב האדם להתאמץ ולעמול על כל פרט ופרט בעבודת ה' כקטן וכגדול, כי זה מעקרי קבלת עול מלכות שמים (עי' אור יחזקאל אלול עמ' פ"ח). ובעיני נראה הדבר גדול יותר ממסירות נפשו לכתת רגליו בארצות ניכר להמציא טרף לבני הישיבה, כי סו"ס היה מחויב לעשות כן מכורח המצב שאלפי בני התורה תלויים בו, לא כן בפרטים הקטנים הנ"ל שאין בהם שום חובה מדינא. ויה"ר שנלמד מדרכיו להתאמץ ולעמול בתורה ותפלה ושאר עניני עבודת ה' מעט יותר מהרגלינו, ויהיה מליץ יושר על בני הישיבה יחד עם כל בני התורה בכל מקומות מושבותיהם אכי"ר.

הספר נחלק לד' חלקים. החלק הראשון כולל הערות ובירורים מבני החבורה שליט"א. החלק השני כולל סימנים שבאו בארוכה מאיתי - המביא לבית הדפוס. ובבואינו עם הספר אמרנו כי הן אמנם ראויים היו להיקבע שני החלקים בשני לוחות, הרי כבר אמרו חז"ל 'כל המחובר לטהור טהור', ומיגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה, ומיגו דזכי לחבריה זכי נמי לנפשיה לצרף החלקים יחד להגדיל תורה ולהאדירה. החלק השלישי כולל מחידושי מו"ר רבינו הגאון האדיר רבי אברהם גנחובסקי שליט"א אשר דבריו הערבים מיבדרן בפומייהו דרבנן, ובהיות שפלפלו רבות בדבריו הנדפסים בספר 'בני ראם' אמרנו להדפיס כאן בהורמנא דמו"ר הסימנים הנוגעים לעניני ברכות הנהנין בתוספת משא ומתן הערות והארות. תשו"ח להרב שלמה רובינפלד והרב יעקב אריאל שליט"א על הרשות להדפיסם כאן. החלק הרביעי כולל מראי מקומות שנערכו במסגרת החבורה על חלק מעניני פרק כיצד מברכין ע"י ידידינו הרה"ג ר' אריאל גרטנר שליט"א אשר היו תועלת גדולה ללומדים בהיותם מראי דרך לבאים בשערי הסוגיא לידע איה מקום נשמת הסוגיא למען הניח בו את עיקר העיון.

טרם גמר ההדפסה קיבלנו תכריך הערות מהרה"ג המופלג רבי רפאל בהגר"מ שמואלביץ שליט"א, חלקם שולבו בגוף הדברים, וחלקם מופיעים בהערות שוליים בשם 'הערת הרר"ש' (רובם הערות שלא היה סיפק בדינו לעיין בהם). כמו"כ מופיעים הערות שוליים בשם 'ה"ה' - ראשי תיבות 'הערת העורכים'.

בבואי עם הספר אשא כפי לבוית"ש בהודאה על העבר וצעקה על העתיד, חננו חינוך מאוצר המנוצר ללמוד וללמד להגות בתורה ולהתענג מנועם זיוה, לחזות בנעם ה' ולבקר בהיכלו.

אברהם בלאאמו"ר הג"ר יו"ט שליט"א זנגר

טבת תשע"ב

תוכן הענינים

עניני קדימה בברכות

- [א] ספק העולם ביש לפניו ג' מינים והשנים חביבים והאחד מין ז' ואין ברכותיהן
שוות הרב שמואל דרזי . . . . . א
- [ב] בספק הנודע של גלגל החוזר הרב יצחק אליעזר שוב . . . . . ג
- [ג] בהכרעת הגלגל החוזר הנודע וכמה ספיקות בזה הרב אברהם זנגר . . . . . ג
- [ד] האם חביב נקבע לפי שעת הברכה או לפי שעת האכילה הרב צבי שוב . . . . . ד
- [ה] תפוח בדבש האם דינו כחביב מחמת הדבש הרב שמואל אורטל . . . . . ה
- [ו] שיריים מאדמו"ר האם נחשבים ל'חביב' / ואיך הדין בפירות מיובשים
הרב אברהם זנגר . . . . . ה
- [ז] אם יש דין קדימה לחביב המונח לפניו אך לא על השולחן
הרב יצחק אליעזר שוב . . . . . ו
- [ח] עיקר שהוא חביב מחמת הטפל שבו הרב צבי שוב . . . . . ו
- [ט] האם יש מעלת חביב לשני סוגי מאכלים מאותו מין הרב אהרן הבר . . . . . ו
- [י] שלם וחביב מה קודם הרב אליעזר גרינספלד . . . . . ז
- [יא] היו לפניו ב' מאכלים ורוצה לאכול רק אחד מהם האם מין ז' קודם או חביב
קודם הרב אברהם זנגר . . . . . ח
- [יב] היו לפניו ענבים ובננה ובד"כ הם שוים בחביבות אך עתה הבננה חביבה יותר
הרב אברהם זנגר . . . . . י
- [יג] מי שעבר על דין קדימה האם יכול לתקן את האיסור ע"י שימנע מלאכול את
המין השני הרב אברהם זנגר . . . . . יא
- [יד] גדר מעלת גדול הרב אהרן הבר . . . . . יג
- [טו] אם יש עיצה בספיקות בדיני קדימה לבצוע על שניהם יחד הרב אברהם זנגר . . . . . יד
- [טז] אם מעלת שלם היא מהל' קדימה או מהל' סעודה הרב ישראל מאיר קנטור . . . . . טו
- [יז] ביסוד דין בציעת שלם אם הוא מהל' קדימה או מהל' בציעה הרב שמואל אורטל . . . . . טו
- [יח] שלימה משעורים ופרוסה מחיטים מה קודם הרב ישראל מאיר קנטור . . . . . יח

- [יט] בגדר מעלת שלם אם הוא חשיבות בחפצא של הפרי או רק מעלה חיצונית בצורת הפרי בעת הברכה / אם שלם ע"י בישול (כגון צ"פס) מיקרי שלם או רק שלם משעת ברייתו / אם חיבור ב' חצאי לחם ע"י קיסם מהני גם אם באו מב' לחמים נפרדים / אם יש מעלת שלם לגרגירי אפונה הרב אברהם זנגר . . . . . יט
- [כ] בנידון אם אכילה קודמת לשתייה ובדין קדימה למידי דזיין הרב אברהם זנגר . . כ
- [כא] מקור לד' הגר"ז שיש מי שחולק על דינו של הרשב"א דבירך על האינו חשוב לא פטר את החשוב הרב אלעזר מאירוביץ . . . . . כב
- [כב] היו לפניו ב' מינים שאחד חביב תמיד והשני חביב עתה האם צריך לכוון להדיא בברכתו על הראשון לפטור גם את השני הרב זאב גלוסקינוס . . . . . כג
- [כג] בירך על החצי האם פטר את השלם / לפטור בברכה מאכל שלא בא לעולם הרב אברהם זנגר . . . . . כד
- [כד] בירך על חצי האם פטר את השלם בלי כוונה להדיא הרב זאב גלוסקינוס . . . . כז
- [כה] בירך על הטפל האם פטר את העיקר / האם בעיני דעת לאכול או דעת לפטור / בירך על פהבב"כ שקבע עליו סעודה האם פטר את הפת הרב אברהם זנגר . . כז
- [כו] בדינא דהרשב"א דאין החשוב נפטר בדרך גררא לענין מעלת שלם, גדול, וחביב עתה לד' הרמב"ם הרב שמואל דרזי . . . . . כח
- [כז] בירך על הפרוס האם פטר את השלם הרב שמואל אורטל . . . . . לא
- [כח] סתירה ברמ"א בדין בירך על האינו חשוב האם נפטר החשוב / בירך על האינו חשוב ואחר הברכה נטל את החשוב / בירך על פרי ונפל מידו האם מהני דעת בעה"ב שיחול על פרי אחר הרב צבי שוב . . . . . לב
- [כט] בירך על מעשה קדירה האם פטר פת הבאה בכיסנין הרב אברהם זנגר . . . . . לג
- [ל] האם פוטר האינו חשוב את החשוב באופן שהחשוב לפניו הרב זאב גלוסקינוס . . . . . לד
- [לא] בירך על עוגת 'טורט' האם פטר עוגת שמרים / עוגת 'טורט' ואורז מה קודם הרב אברהם זנגר . . . . . לו
- [לב] גרירה לגרירה הרב שמואל אורטל . . . . . לז
- [לג] בירך על עוגה ואח"כ הביאו לפניו עוגות וקוגל חביבים יותר האם צריך לברך שוב על הקוגל הרב אברהם זנגר . . . . . לח
- [לד] בסברת הרא"ש דבאין ברכותיהן שוות איזה שירצה יקדים הרב אהרן הבר . . . . . לט
- [לה] האם לד' הגר"א יש מעלה למין ז' באין ברכותיהן שוות הרב אליעזר גרינספלד . . לט

ברכות

תוכן הענינים

בירורי

לז	בנידון אם יש דין קדימה למין ז' באין ברכותיהן שוות הרב יצחק אליעזר שוב .	מ
לז	יסוד החילוק בין ברכותיהן שוות לאין ברכותיהן שוות הרב אברהם זנגר	מ
לח	בביאור חידושו של הא"ר שיש רק ה' מעלות בז' המינים ולא ז' / ישוב תמיהת	
מא	האחרונים על גלגל החוזר של המג"א ביין שעורה וזית הרב אברהם זנגר	מא
לט	קדימת מזונות לייך כשהיין חביב הרב ישראל מאיר קנטור	מג
מ	שאלת קדימת האורז לשאר המינים הרב אברהם זנגר	מד
מא	כ' עוגות אחת רובה משעורים והשניה מיעוטה מחיטים מה קודם	
מז	הרב ישראל מאיר קנטור	מז
מב	שעורה וכוסמין מה קודם הרב אברהם זנגר	מח
מג	בדין לחם משנה - שתי שיפון שלימות ואחת חיטין פרוסה הרב שמואל אורטל .	מט
מד	עוגה שמיעוטה דגן ותבשיל שרובו דגן מה קודם הרב ישראל מאיר קנטור	מט
מה	תמיהה על מקור פסק המג"א דזית קודם לשעורה הרב אברהם זנגר	נ
מו	האם צריך לכסות את האורז בשעת קידוש והבדלה / מדוע א"צ לכסות מאכל	
נ	כשעוברים על דיני קדימה במקום ספק הרב אברהם זנגר	נ
מז	סדר הקדימה בכרכה אחרונה בקידוש בשבת הרב שמואל אורטל	נב
מח	האוכל עוגה עם קפה על מה יברך קודם הרב אברהם זנגר	נב
מט	בירור עיצות הפוסקים לענין מי שעומד לאכול פרי שברכתו ודאית ופרי שברכתו	
נד	מספקת מה יקדים הרב אברהם זנגר	נד
נ	יצא בקידוש ובני ביתו עדיין לא קידשו האם יכול לקדש עבורם	
נח	הרב אברהם זנגר	נח
נא	ביאור שיטת הרמב"ם בדיני קדימה הרב שמואל אורטל	ס
נב	בירור הנידון אם יש קדימה למין ז' וחביב בכרכה אחרונה / [המברך על הגפן	
סב	וכולל על המחיה מספק האם יקדים להזכיר על הגפן] הרב אברהם זנגר	סב

עניני דברים הבאים בסעודה

נג	סימני ר"ה שרגילים לאוכלם כל השנה בתוך הסעודה האם טעונים ברכה /	
סו	בגדרי דברים הבאים מחמת הסעודה הרב משה וולך	סו
נד	חילוק בין 'קומפוט' לפירות אם נחשבים מחמת הסעודה הרב זאב גלוסקינוס . .	סז
נה	דין השותה יי"ש וקפה לצמאו בתוך הסעודה הרב אהרן הבר	סז
נו	האם מותר לאכול סוכריה באמצע הסעודה חוץ לסוכה הרב שמואל אורטל . . .	סח

נז	האוכל עוגות לאחר הקידוש ואח"כ נוטל ידים לסעודה האם צריך לברך על הגפן על היין / השותה כוס יין בברית מילה ואוכל עוגות ואח"כ נוטל ידיו לסעודה האם יברך על הגפן הרב אברהם זנגר	סט
נח	המקדש לבני ביתו והוא כבר שמע קידוש האם חייב בברכה אחרונה על היין קודם הסעודה הרב ישראל מאיר קנטור	עב
נט	קידש ואכל פהבב"כ קודם הסעודה האם יזכיר על הגפן בברכת על המחיה / השותה יין טפל לעוגה האם יזכיר על הגפן בברכת על המחיה הרב אברהם זנגר	עג
ס	אכל פת פחות מכזית האם יברך על מאכלים שאכלם יחד עם הפת ממש הרב שמואל אורטל	עד
סא	אכל פת פחות מכזית ושאר מאכלים מה דינו בברכה אחרונה הרב אברהם זנגר	עה
סב	בדין מלפת למזון שבסעודה הרב שלמה כהנוב	עח
סג	בביאור הא דדברים הבאים מחמת הסעודה נחשבים טפל הרב זאב גלוסקינוס . .	עט
סד	אם פטור דברים הבאים בסעודה הוא מדין עיקר וטפל או מדין גרידה הרב צבי שוב	פ
סה	בגדרי דברים הבאים בסעודה מתי הדבר תלוי בדעתו ומתי אין מתחשבים בדעתו הרב יוסף דרוי	פ
סו	השותה משקה בחתונה בזמן הריקודים קודם ברהמ"ז האם חייב לברך הרב זאב גלוסקינוס	פג
סז	ביאור ד' המחייבים ברכה על משקין בתוך הסעודה הרב משה וולך	פה
סח	שתה מים קודם הסעודה האם חייב לברך עליהם ברכה אחרונה כשאין בדעתו לשתות בסעודה מים אלא שאר משקין הרב שמואל אורטל	פה
סט	שתה משקה קודם הסעודה ופטר בברכתו סוכריה שיאכל תוך הסעודה האם נפטר המשקה בברהמ"ז / בירור יסוד הדין שפרי שנאכל קודם הסעודה ופטר בברכתו פרי תוך הסעודה נפטר עימו בברהמ"ז הרב אברהם זנגר	פו
ע	שתה מים קודם הסעודה האם יברך ברכה אחרונה הרב אברהם זנגר	פט
עא	תמיהה ע"ד השעה"צ בעיצה לטבול פת ביי"ש תחילה וסוף הרב משה וולך . .	צא
עב	אם מהני כוונה מפורשת בברכת המוציא לפטור דברים שספק אם טעונים ברכה בתוך הסעודה הרב צבי שוב	צב

עג	אם הב לך ונברך חשיב כלאחר הסעודה וטעון ברכה לאחריו
צב	הרב אליעזר גרינספלד .....
עד	בפלוגתת האחרונים אם אכילה לאחר שאמר הב לך ונברך נפטרת בברהמ"ז
צג	הרב צבי שוב .....
עה	אכל לאחר שאמר הב לך ונברך האם צריך לברך לאחריו
צד	הרב יצחק אליעזר שוב .....
עו	החילוק בין יין למים לענין לפטור על ידם שתיה בתוך הסעודה
צד	הרב ישראל מאיר קנטור .....
עז	תמיהה בד' הרא"ש בדין יין שלפני המזון פוטר יין שלאחר המזון
צה	הרב אליעזר גרינספלד .....
צו	בגדר דין 'זה לשרות וזה לשתות' הרב ישראל מאיר קנטור .....
עט	ביאור פשרת המשנ"ב המחודשת לגבי ברכה אחרונה על יין של הבדלה
צו	הרב אברהם זנגר .....
פ	הערה בדברי השו"ע בדין בירך על הפת פטר את הפרפרת
צז	הרב ישראל מאיר קנטור .....
פא	ביאור דברי רש"י מב: 'מידי דהוה אפת אורז' הרב ישראל מאיר קנטור .....
פב	אכל קודם הסעודה מאכלים שספק אם נפטרים בברהמ"ז האם מותר לברך עליהם ברכה אחרונה מספק / באיסור ברכה שאינה צריכה במקום ספק / אכל פרי ממין ז' ופרי ספק האם יקדים לברך בנ"ר כדי לצאת מהספק / אכל ספק טפל האם יקדים לברך עליו ברכה אחרונה קודם העיקר / האם אמרינן ספק ברכות להקל כשאין חשש ברכה לבטלה / האם יש איסור ברכה שא"צ כשמברך ב' ברכות שונות / האם מותר לחלק סעודה לשנים במקום ספק ברכות הרב אברהם זנגר .....

עניני עיקר ומפל, ויין פומר כל מיני משקין

פג	ביאור מחודש בגדר פטור טפל הרב אהרן הבר .....
פד	האם ברכה אחרונה על העיקר פוטרת את הטפל שיאכל לאחר הברכה
קי	הרב אברהם זנגר .....
פה	ביאור ד' הרמ"א דטפל ברכתו שהכל הרב אלעזר מאירוביץ .....

- [פו] בד' הרמ"א דטפל הטעון ברכה ברכתו שהכל, א. האם דברים הבאים מחמת הסעודה קודם הסעודה ברכתם שהכל, ב. האם יין טפל ברכתו שהכל
- הרב אברהם זנגר ..... קיב
- [פז] כמה אופנים שיש לדון בהם אם אפשר לברך על הטפל בפנ"ע / האם הוי ברכה לבטלה לברך על טפל ברכה אחרונה קודם העיקר / האם יכול לכוין בברכת המוציא שלא לפטור את הבשר ודגים או את המשקין שבסעודה / האם יש איסור גורם ברכה שא"צ לאכול פירות סמוך לסעודה כיון שאם יאכלם בסעודה יפטרו בברהמ"ז
- הרב שמואל אורטל ..... קטו
- [פח] בירך על כוס קפה ונמלך להוסיף מעט סוכר האם צריך לברך עליו שוב / בחקירת האחרונים אם טפל א"צ ברכה או שנפטר בברכת העיקר / האם יש ברכה על טעם לחדוד הרב אברהם זנגר ..... קכ
- [פט] בדין טפל הנאכל קודם העיקר / האם טפל קודם העיקר אין דינו כטפל כלל או רק טעון ברכה לפניו / באופן שהעיקר פטור מברכה האם חייב לברך על הטפל / הנפטר מדין טפל או גרירה האם חלה עליו הברכה מיד או רק בשעת האכילה בפועל
- הרב אליעזר גרינספלד ..... קכב
- [צ] ביאור ד' הרמ"א והמג"א בדין טפל קודם העיקר / שכח לברך על העיקר מה מברך על הטפל / אם העיקר דבר איסור מה מברך על הטפל / לא היה בדעתו לאכול את הטפל בשעת הברכה על העיקר / אם ברכת העיקר חלה גם על הטפל או שהטפל נפטר מחמת עצם זה שבירך על העיקר / אם לד' המג"א מברך על הטפל שהכל רק באופן שפוטר בזה גם את העיקר / בד' הגר"ז דטפל שלא היתה דעתו עליו בשעת ברכת העיקר חייב בברכה אחרונה הרב אברהם זנגר ..... קכו
- [צא] חילוק בין טפל קודם העיקר לטפל שלא היה דעתו עליו לענין אם מברך עליהם שהכל / הדין בהם לענין ברכה אחרונה הרב משה וולך ..... קלב
- [צב] תמיהה בד' המשנ"ב בענין שתיית קפה עם עוגה הרב אברהם זנגר ..... קלג
- [צג] בד' השעה"צ הנודעת דמי ששתה כזית יין ורביעית משקה לא יברך ברכה אחרונה כלל / האם הוי ברכה לבטלה לברך ברכה אחרונה על הטפל קודם העיקר / מי שאינו יודע לברך את הברכה אחרונה הראויה האם יברך ברכה הפוטרת בדיעבד או שלא יברך כלל הרב אברהם זנגר ..... קלד

- צד] בד' השעה"צ דהשותה יין ומשקין ואינו יכול לברך על היין לא יברך גם על המשקין / בד' הפמ"ג דאם פוטר את היין בברהמ"ז אין שאר המשקין נפטרים הרב משה וולך . . . . . קמ
- צה] תפוח בדבש בליל ר"ה, מהו העיקר ומהו הטפל, האם צריך לברך על התפוח או על הדבש / השותה משקה כדי לבלוע תרופה או לשחרר עצם שנתקעה בגרונו האם דין המשקה כטפל לעצם או לתרופה הרב אברהם זנגר . . . . . קמא
- צו] האם מברכים על תרופה המעורבת בחומר ממתק הרב אברהם זנגר . . . . . קמה
- צז] האם יש פטור של 'לא כלה המין הראשון' בעיקר וטפל הרב יצחק אליעזר שוב . . . . . קמז
- צח] אכילת ביגלה מצופה בשומשום פחות מכשיעור הרב אברהם זנגר . . . . . קמח
- צט] ברכה על משקין שבולע עם תרופה הרב ישראל מאיר קנטור . . . . . קמח
- ק] האם יין טפל פטור מברכה הרב אברהם זנגר . . . . . קמט
- קא] בגדר הדין דצריך דעת להדיא כשפוטר בברכתו ב' דברים; בב' מינים, בעיקר וטפל, וביין ושאר משקין הרב עזרא זעפראני . . . . . קמט
- קב] בספק טפל האם יש עיצה לכוון בברכת העיקר שלא לפטור את הטפל הרב אברהם זנגר . . . . . קנא
- קג] ביסוד דין עיקר וטפל בתערובת הרב זאב גלוסקינוס . . . . . קנג
- קד] בגדרי עיקר וטפל של תערובת / גלגל החוזר בעיקר וטפל של תערובת / אם יש דיני קדימה בטפל של ב' מינים בתערובת / טפל של תערובת האם כשאוכלו תחלה ברכתו שהכל / אם יש דין קדימה לתערובת שהמיעוט שבה הוא מין ז' הרב אריאל גרטנר . . . . . קנד
- קה] טפל בתערובת שלא נפטר בברכת העיקר האם מברך עליו ברכתו הראויה לו או שהכל הרב צבי שוב . . . . . קנו
- קו] ביסוד דין עיקר וטפל של תערובת וכמה ספיקות בזה הרב משה וולך . . . . . קנו
- קז] האם טפל ממין ז' נפטר מברכת מעין ג' להשיטות דמעין ג' דאור' הרב יצחק אליעזר שוב . . . . . קנז
- קח] מה מברכים על תערובת ב' מינים באופן שאין הכרעת רוב הרב שלמה כהנוב . . קנח
- קט] תערובת שליש תפוח ושליש תפוז ושליש אננס מה מברך הרב יצחק אליעזר שוב . . . . . קס

קי] בשיעור היין הנצרך כדי לפטור שאר משקין הרב ישראל מאיר קנטור . . . . . קס
קיא] המקדש על היין האם מברך על הגלידה בסוף הסעודה הרב אברהם זנגר . . . . . קסא

עניני כל שיש בו מחמשת המינים

קיב] בדין ברכת השניצל / סוגי עיקר וטפל, דין 'כל שיש בו ממין דגן', מרק עם שקדי
מרק, ועוגת שכבות הרב אליהו כימיגרוף . . . . . קסג
קיג] קביעת הדגן בתערובת אם הוא למזון או לדבק תלויה בדעת האופה או בדעת
האוכל הרב יצחק אליעזר שוב . . . . . קסה
קיד] אם דין 'כל שיש בו' הוא מחמת חשיבות הדגן בעלמא או רק באופן שהוא
עיקר בתבשיל זה הרב שמואל אורטל . . . . . קסה
קטו] תבשיל שרובו דגן אך בא רק לדבק הרב משה וולך . . . . . קסו
קטז] תבשיל שיש בו דגן פחות מכא"פ דברכתו בנ"ר, האם הברכה היא על הדגן או
על שאר המינים הרב צבי שוב . . . . . קסו
קיז] ביישוב מנהג העולם דמצרפין שאר מינים לשיעור כזית דגן לברכת על המחיה
/ ואיך הדין בפת כיסנין הממולאת בפירות ושאר דברים הרב שמואל דרזי . . . קסז
קיח] עוגות 'טורט' שיש בהם מיעוט קמח האם מברכים עליהם על המחיה כשלא
אכל כזית מהקמח בתוך כא"פ / ומה דינם לענין המוציא וברהמ"ז אם אכל
מהם שיעור קביעות סעודה הרב אברהם זנגר . . . . . קעא
קיט] ביישוב סתירת ד' המשנ"ב בטעם כעיקר לענין מצה וברכת המזון
הרב שמואל פרידמן . . . . . קעה
קכ] אכל פת שאין בה כזית דגן בכא"פ לענין ברהמ"ז דאורייתא
הרב שמואל אורטל . . . . . קעז
קכא] אם יש דין רובו ככולו לענין שיעור כזית לברהמ"ז הרב אברהם זנגר . . . . . קעח
קכב] ביישוב ד' המשנ"ב בדין צירוף שאר מינים לכזית דגן לענין ברכה מצה וחלה
הרב שמואל דרזי . . . . . קפא
קכג] עוגת תמרים שאין בה כזית דגן מה יברך לאחריה הרב יצחק אליעזר שוב . . . קפו
קכד] איך מודדים את שיעור הכזית בעוגות טורט הרב אברהם זנגר . . . . . קפו
קכה] אם יש דין 'כל שיש בו' בחיטים שלימות שברכתם בפה"א
הרב יצחק אליעזר שוב . . . . . קפז

- קכז] יסוד החילוק בין פת לתבשיל כשאין בו כזית דגן בכא"פ / ברכת על המחיה
 מדין ז' מינים או מדין לחם הרב שלמה כהנוב ..... קפז
 קכז] צירוף ב' מינים שאין ברכותיהן שוות לכזית לחייב בורא נפשות
 הרב שמואל אורטל ..... קפח
 קכח] גדר שתיתא רכה שברכתה שהכל ולא מזונות הרב יצחק אליעזר שוב ..... קפט

עניני פת הבאה בכיסנין

- קכט] בדין מי שנסתפק אם בירך ברכה אחרונה על פת הבא בכיסנין הרב צבי רובינוף . קצ
 קל] פהבב"כ שהיא ספק פת מ"ט א"צ לברך ברהמ"ז משום ספק דאו' לחומרא
 הרב צבי שוב ..... קצא
 קלא] בענין ספיקא דפת הבאה בכסנין הרב עזרא זעפראני ..... קצב
 קלב] בישוב הקושיא איך מברכים במ"מ על ב' מינים של פת הבאה בכיסנין /
 הצטרפות ב' מיני פהבב"כ לשיעור קביעות סעודה / בירך המוציא על שיעור
 קביעות סעודה של עוגת שמרים, האם מברך במ"מ על חתיכת עוגת תפוחים
 שאוכל לקינוח / ביטול ברוב בג' מיני פת הבאה בכיסנין הרב אברהם זנגר ... קצד
 קלג] אכל הרבה תבשילין והשלים שביעתו בכזית פת הבאה בכסנין, האם יש לחוש
 לחיוב ברהמ"ז דאו' / ביסוד דין קביעות סעודה בפהבב"כ
 הרב אליעזר גרינספלד ..... רב
 קלד] כמות השיעור של קביעות סעודה בפת הבאה בכיסנין ודין צירוף מאכלים
 לשיעור זה הרב עזרא זעפראני ..... רד
 קלה] אכל כדי שביעה מפהב"כ האם חייב בברהמ"ז מספק הרב יצחק אליעזר שוב .. רח
 קלו] היה מסופק בתחילת אכילתו אם יאכל שיעור קביעות סעודה ובירך במ"מ
 ולבסוף החליט לאכול כשיעור האם יברך המוציא הרב אברהם זנגר ..... רח
 קלז] אדם העומד בתחילת אכילת פת הבאה בכיסנין ואינו יודע אם יאכל כשיעור
 קביעות סעודה מה יברך הרב שמואל אורטל ..... רטו
 קלח] אכל הרבה עוגות ולא הבחין שיש בו כדי קביעות סעודה והעירו לו על כך
 באמצע אכילתו האם יטול ידיו עתה ויברך המוציא הרב אברהם זנגר ..... רטז

קלט] בגדר דין קביעות סעודה בפהבב"כ אם תליא בקביעות או בשיעור

הרב עזרא זעפראני . . . . . רכא

קמ] הטובל פת הבאה בכיסנין בקפה האם צריך נט"י בברכה הרב אברהם זנגר . . . . . רכד

קמא] פת הבאה בכיסנין שאינה עשויה לקינוח אך גם לא לקביעות (עוגות בוקר)

הרב זאב גלוסקינס . . . . . רכה

קמב] בענין בורקס ופיצה, לחמניות מזונות, מצות ולחמית הרב שמואל פרידמן . . . . . רכו

קמג] מו"מ בפלוגתת הב"י והרמ"א בגדרי פת הבאה בכיסנין הרב שמואל דרזי . . . . . רכח

קמד] פהבב"כ הנילוש במי ביצים האם ראוי ליר"ש לאכול מחוץ לסעודה

הרב יצחק אליעזר שוב . . . . . רל

קמה] האם יש לברך בתוך הסעודה על עוגות טורט, וופלים, ביסלי

הרב שמואל פרידמן . . . . . רלא

קמו] בפלוגתת האחרונים אם החסרון בפהבב"כ הוא בצורת האכילה או בשם הפת

הרב שלמה כהנוב . . . . . רלא

קמז] ביאור דין לחמניות שברכתן במ"מ / ביאור דין טרוקנין / אם תלוי הדין של

ברכת במ"מ בדין לחם לכל התורה הרב עזרא זעפראני . . . . . רלג

קמח] בגדר דין מילוי בפהבב"כ הרב יצחק אליעזר שוב . . . . . רלז

קמט] האם דגני בוקר דינם כפהבב"כ הרב שמואל אורטל . . . . . רלז

קנ] בענין קראוסונים הרב שמואל פרידמן . . . . . רלח

קנא] ביאור פלוגתת הפוסקים אי מהני קביעות סעודה בטריטא / אם שם לחם שווה

לענין חלה, מצה, וקביעות סעודה / בדין הופלים לקביעות סעודה

הרב עזרא זעפראני . . . . . רלט

קנב] פת הבאה בכיסנין לסעודת שבת הרב צבי שוב . . . . . רמג

קנג] היכ"ת ששכח רצה בברהמ"ז ומחמת כן צריך לחזור ולברך על המחיה ולא

ברהמ"ז / בנידון האחרונים אם ההזכרה בברכת על המחיה מעכבת כשאכל פהבב"כ

אחר הקידוש / ספק מעין ג' ספק ברהמ"ז מה יברך הרב אברהם זנגר . . . . . רמד

עניני חביצא וסופגנין

קנד] בענין "מצה בריי" הרב שמואל פרידמן . . . . . רמח

קנה] פרוסת לחם שבישלה ואח"כ פתתה לפחות מכזית הרב שמואל אורטל . . . . . רמח

קנו] אם בעינין תואר לחם קצת בפת שנתבשלה ויש בה כזית הרב אברהם דוב קרמר רמט

קנז	דין עוגה מקמח מצה לענין אכילתה בערב פסח, והאם שייך בה קביעות סעודה / בהערת הפוסקים למה א"א לקיים סעודה שלישית בעוגה זו בער"פ שחל בשבת הרב שמואל אורטל	רנ
קנח	בענין קוגל אטריות אם שייך בו קביעות סעודה וחיוב חלה הרב שמואל פרידמן	רנא
קנט	בענין הפרשת חלה מקוגל אטריות ואם שייך בו קביעות סעודה הרב ליאור גרנות	רנב
קס	ברכת פת קטנה הנאפית פחותה מכזית (כמצוי בדגני בוקר) הרב שמואל אורטל	רנג
קסא	בספיקא דסופגנין אם מועיל לפורר לפירורים פחות מכזית הרב אברהם זנגר ..	רנה
קסב	מי ששבע מאכילת סופגניות האם מברך ברהמ"ז / האוכל סופגנין ושותה משקה האם יברך על המשקין הרב צבי שוב	רנו

עניני מי פירות, מי שלקות, ושלקות

קסג	בתנאים הנצרכים לדין מיא דסלקא כסלקא הרב צבי רובינוף והרב אברהם ברוך בלוי רנט	
קסד	ביסוד החילוק בין מי פירות למי שלקות הרב זאב גלוסקינס	רס
קסה	גדר מחודש של עיקר וטפל במי שריית תאנים וצימוקים הרב אברהם זנגר ...	רסא
קסו	מי פירות, מי שלקות, ומי ורד הרב שלמה כהנוב	רסב
קסז	בסוגיית מיא דסלקא / דין עיקר וטפל כשאוכל גם את הפרי הרב אברהם ברוך בלוי	רסד
קסח	אכל ענבים ושתה מיץ תפוזים טבעי האם יברך בנ"ר על המיץ הרב אברהם זנגר	רסה
קסט	הברכה על שניצל סויה ושוקולד הרב יצחק אליעזר שוב	רסו
קע	בירור מנהג העולם לפטור רסק פירות ע"י ברכה על פרי שלם / מעלת ברכת שהכל על שאר הברכות הפוטרות בדיעבד / בירך בפה"א על פרי האדמה והיה לפניו עוד פרי ספק העץ ספק האדמה האם נפטר בודאי או רק מספק / המברך שהכל על מים ויש לפניו מאכל שאינו יודע מהי ברכתו האם יכול לכתחילה לכוין לפוטרו בברכת שהכל שמברך על המים / האם צריך להוציא חומש מנכסיו על החיוב לברך ברכה הראויה לכל מין ומין הרב אברהם זנגר	רסו

ענינים שונים בברכות הנהנין

קעא] שכח לברך ונזכר באמצע האכילה האם פוטר בברכתו גם מה שאכל מקודם

הרב אברהם זנגר . . . . . רעז

קעב] בירור הנידון אם בורא מיני מזונות פוטר הכל בדיעבד הרב אברהם זנגר . . . . . רעח

קעג] בדין הפסק בין ברכה לאכילה הרב יצחק אליעזר שוב . . . . . רפא

קעד] המחויב לברך ברהמ"ז מדין ספק דאו' לחומרא למה לא יברך מעין ג'

הרב אברהם זנגר . . . . . רפא

קעה] אם שקר פוסל בברכה הרב יצחק אליעזר שוב . . . . . רפב

קעו] י"ב היכ"ת שיוצא יד"ח מצה ואינו חייב לברך ע"ז ברהמ"ז / מו"מ לפ"ז בהא

דהזכרת יעו"י מעכבת בברהמ"ז כליל הסדר הרב אברהם זנגר . . . . . רפב

קעז] בגדר איסור אכילה בלא ברכה הרב יצחק אליעזר שוב . . . . . רפו

קעה] בירך על מאכל ואכל מעט ואח"כ נשתנתה הברכה האם צריך לברך שוב / בירך

על ענבים ועשה מהם יין וכדו' / האם פטור גרירה חל בשעת הברכה או רק בשעת

המשך האכילה / יסוד דין קביעות סעודה בפהבב"כ הרב אברהם זנגר . . . . . רפו

קעט] התחיל לברך ונזכר שכבר בירך האם יש עיצה לעשות שינוי מקום באמצע

הברכה הרב צבי שוב . . . . . רצב

קפ] בירך על משקין על דעת לשתות עוד משקין באופן שפטורים מברכה ונמלך

לשתות באופן שחייבים בברכה האם דינו כ'נמלך' הרב אברהם זנגר . . . . . רצד

קפא] היו לפניו יין ומים ונתחלפו לו הכוסות הרב אברהם זנגר . . . . . רצו

קפב] בירור שיטות הפוסקים בדין בירך על פרי ונפל מידו הרב שמואל דרזי . . . . . רחצ

קפג] בפלוגתת השו"ע והשאג"א אם המברך על פרי האדמה ונתכוין לפטור פרי העץ

יצא / אם ראוי להפסיק לאכול מאכל שנפטור בברכה של בדיעבד / האם במכוין

להדיא לפטור בעינין לדין גרירה או דהוי כמברך עליו בפנ"ע הרב אברהם זנגר . . . . . שה

קפד] בסתירת ד' המשנ"ב בין המברך במ"מ על מזונות ופת דלא יצא לבין המברך

בפה"א על תפוח ובננה דיצא הרב אברהם זנגר . . . . . שיב

קפה] השותה מים קודם תענית ואינו צמא האם חייב לברך הרב יצחק אליעזר שוב . . . . . שטז

קפו] המסופק אם חייב לברך מעין ג' או בורא נפשות מה יעשה הרב אברהם זנגר . . . . . שיז

קפז] בפלוגתת המ"ב ואג"מ אם החייב מעין ג' ואינו יודע לברך יברך בנ"ר

הרב יצחק אליעזר שוב . . . . . שיט

קפח] בסתירת ד' המג"א אם ברכת בורא נפשות פוטר מעין ג' הרב אברהם זנגר . . . . . שכ

קפט] בד' רבינו יונה אם ברכת מעין ג' דאו' הרב יצחק אליעזר שוב	שכא
קצא] בסתירת ד' המשנ"ב אם יש חיוב ברהמ"ז על שביעה בלא אכילה	
הרב אברהם זנגר	שכא
קצא] שורש הדין דבירך בפה"א על פרי האילן יצא הרב אהרן הכר	שכב
קצב] בירך על פרי ונפל מידו האם מהני דעת בעה"ב שיחול על פרי אחר	
הרב יצחק אליעזר שוב	שכג
קצג] השותים מעט יין בקידוש ואוכלים מזונות האם יזכירו על הגפן בברכת על	
המחיה הרב אברהם זנגר	שכג
קצד] ביסוד ד' האג"מ דהשוטה יין פחות מכשיעור יכול להזכיר על הגפן בברכת על	
המחיה / המברך על המחיה ומזכיר על הגפן מספק; א. האם יכול להוציא בזה את	
חבירו המחויב בודאי, ב. האם נפטרים בודאי שאר המשקים ששתה, ג. אם ממשיך	
לשתות יין האם נכנס לספק אם חייב לברך שוב ברכה ראשונה הרב אברהם זנגר ..	שכח
קצה] השוטה כזית יין בקידוש ואוכל מזונות האם מותר לו להזכיר על הגפן בברכת	
על המחיה כדי לצאת מספק הרב אברהם זנגר	שלא
קצו] האוכל חצי כזית מזונות וחצי כזית תמרים מה יברך הרב אברהם זנגר	שלד
קצז] קידש על יין ואכל עוגה ושכח להזכיר 'על הגפן' בברכת 'על המחיה', האם	
צריך לחזור ולברך על הגפן / בנידון אם על המחיה פוטרת יין בדיעבד	
הרב אברהם זנגר	שלז
קצח] אכל פירות א"י ופירות חו"ל האם יחתום 'על פירותיה' או 'על הפירות' / ואיך	
הדין אם אכל ענבים מא"י ותפוחים מחו"ל הרב אברהם זנגר	שלט
קצט] ביסוד חשיבות בריה אם הוא במעשה האכילה או בחפצא של הפרי / חילוקים	
בגדרי בריה לענין ברכות איסורים ומרור הרב שמואל פרידמן	שמ
ר] בירך בורא נפשות כדין ואח"כ נשתנה החיוב למפרע למעין ג' האם נעשית	
ברכתו לבטלה הרב אברהם זנגר	שמב
רא] האם חיוב ברכה אחרונה שחל בגמר האכילה יכול להשתנות לאחר זמן	
הרב אברהם זנגר	שמז
רב] בירור הס"ד בגמ' לברך על יין ברהמ"ז הרב שמואל אורטל	שנ
רג] מי שגרם לברכה שאינה צריכה האם יכול לתקן ע"י שימנע מלברך את הברכה	
השניה הרב אברהם זנגר	שנא
רד] טעה ובירך על נטילת ידים לכרפס כליל הסדר הרב אברהם זנגר	שנב

תוכן הסימנים

(תוכן מורחב בסוף הספר)

מכתבי אאמו"ר שליט"א;

שכח לברך בפה"ג תחת החופה ונזכר באמצע ברכת שהכל ברא לכבודו
[בסוגיא דפתח אדעתא דשכרא / מקום ברכת בפה"ג בשבע ברכות] . . . . . שנו

מכתבי מו"ח שליט"א;

אכל פירות א"י ופירות חו"ל	שסא
גדרי ברכות הנהנין הפוטרות בדיעבד	סימן א' שסה
ברכה על טפל הנאכל קודם העיקר	סימן ב' שפו
שומע כעונה בברכות הנהנין ע"י ברכה לבטלה	סימן ג' שצו
ביסוד וגדרי איסור גורם ברכה שאינה צריכה (סי' רט"ו ס"ד) [ואגב באו בהרחבה דיני אכילת כזית בסוכה בליל יו"ט בשעת הגשמים]	סימן ד' תח
אכל ענבים ותפוחים והקדים לברך בורא נפשות על התפוחים האם הוי ברכה לבטלה	סימן ה' תכה
מי שאינו יודע את הברכה הראויה האם יברך ברכה הפוטרת בדיעבד או שלא יברך כלל	סימן ו' תלא
ברכה המחוייבת מחמת אכילה אחת האם חלה גם על אכילה אחרת הפטורה מברכה	סימן ז' תמב
חיוב דרבנן אם מוציא ספק חיוב דאורייתא [בירור כללי אם כשיש חיוב דרבנן לחוש לספק דאו' יוצא מידי ספק באופן המועיל מדרבנן או רק באופן המועיל מדאו']	סימן ח' תנג
קדימה בברכות (א) דיני קדימה באופן שאחד מהברכות פוטר את חבריו וחבירו אינו פוטר ומסתעף לבירור כל מעלות הקדימה בברכותיהן שוות ובאין ברכותיהן שוות	סימן ט' תעה
קדימה בברכות (ב) בשיטת בה"ג – האם ברכה המבוררת קודמת למין ז' (סי' רי"א ס"ג)	סימן י' תצה
קדימה בברכות (ג) בירור הנידון אם יש קדימה למין ז' באין ברכותיהן שוות	סימן יא' תקח

ברכות

תוכן הענינים

בירורי

סימן יב'	קדימה בברכות (ד) ביסוד קדימת ברכת בורא מיני מזונות לברכת בפה"ג ובפה"ע . . . . .
סימן יג'	בדין ברהמ"ז פוטרת דברים הבאים מחמת הסעודה ודברים הבאים בתוך הסעודה [בירור יסוד הפטור אם הוא מדין עיקר וטפל או משום דברהמ"ז קאי על כל הסעודה] . . . . .
סימן יד'	בחקירת האחרונים אם טפל פטור מברכה או שנפטר בברכת העיקר . . . . .
סימן טו'	עוגה שאין בה כזית דגן בכדי אכילת פרס (סי' ר"ח סעי' ט') . . . . .
סימן טז'	שבע מפת הבאה בכיסנין שהיא ספק פת האם מברך ברהמ"ז או מעין ג' [בירור אם פהבב"כ היא פת מדאו' ואם מעין ג' פטור פת מדאו' והמסתעף] . . . . .
סימן יז'	עד היכן ברכת הזימון בזימון דשלושה וזימון דעשרה [פלוגת המשנ"ב והחזו"א אם בזימון דעשרה צריך לשמוע מהזמן ברכת הזן] . . . . .

תוכן חידושי מו"ר הגאון האדיר רבי אברהם נחחובסקי שליט"א

(כולל הענינים הנידונים בהערות)

מכתב מו"ר שליט"א ;

	בירך ברכה אחרונה בין האכילות האם מצטרפים לשיעור . . . . .
סימן א'	אם צריך שידע על מה מברך . . . . .
	שנים שאחד מהם חייב בברכה האם יכול אחד מהם לברך מספק ולהוציא את עצמו או את חבירו בממנ"פ / אכילה ושאר מעשים אם הוו הפסק בברכה / האם יש ערבות על ספק חיוב
סימן ב'	ברכה שאינה צריכה - דאח"כ . . . . .
	היו לפניו ב' פירות, אחד ודאי העץ והשני ספק העץ ספק האדמה מה יעשה / בנידון אם אפשר להגביל ברכה ע"י כוונה
סימן ג'	אם יוצא ידי חובה באכילת טפל (במצה ובסוכה) . . . . .
	בנידון אם טפל חייב בברכה אלא שנפטר בברכת העיקר או שפטור מברכה / כמה היכ"ת שיוצא יד"ח מצה ואינו חייב בברהמ"ז וקושיא לפ"ז מ"ט חוזר בברהמ"ז כששכח יעלה ויבא

סימן ד'

ברכה אחרונה על כזית אם עולה גם לחצי זית שאכל בפני עצמו . . . . תרכט
 אכל כזית ולאחריו חצי כזית ושהה ביניהם כדי אכילת פרס האם נפטר הח"ז
 בברכה אחרונה שמברך על הכזית / אכל ח"ז מזונות וח"ז שהכל ושוב ח"ז
 מזונות האם מברך על המחיה או בנ"ר / ח"ז עיקר וח"ז טפל האם מצטרפים
 לברכה אחרונה / בירור יסוד הדין דהאוכל פרי קודם הסעודה ופוסט בברכתו
 פרי שאוכל בסעודה נפטר גם הראשון בברהמ"ז / עשה קידוש ואכל פת הבאה
 בכיסנין ועומד לאכול סעודת פת האם יברך על הגפן ועל המחיה / אכל פרי
 מז' המינים וכן ח"ז תפוח וח"ז דג האם יברך רק מעין ג' או גם בנ"ר / גרירת
 תפוח לענבים בברכת מעין ג' היא ב'פטור' של הברכה או 'בחיוב' של הברכה

סימן ה'

הערות בדין האוכל והשותה או מקדש קודם הסעודה דסימן קע"ד
וקע"ו . . . . . תרלז
 ברכה אחרונה על שתיית יין קודם הסעודה / אכל בערב ר"ח ועוד חצי זית
 ב"ח / ספק ברכות להקל הוי דין ודאי או ספק / שתה רביעית מים לפני
 הסעודה לפטור המים שבסעודה האם יברך בנ"ר / שתה ביניהם עוד כוס שלא
 היתה דעתו עליו / אם צריך כוונה לפטור בברהמ"ז את הכוס הראשונה / מצין
 סוכריה ובאמצע שתה כוס מים ובירך אחריו בנ"ר כדי שלא יעבור הזמן, האם
 צריך לברך שוב שהכל על הסוכריה / טפל לטפל – אם ברכת המזון פוטרתו
 / ברכה על טפל שאכלו לפני העיקר / איך נפטרת החרוסת בברכת בפה"א
 שמברך על הכרפס

סימן ו'

הערות כלליות בקצרה בעניני ברכות . . . . . תרנא
 בירך על פרי ונפל מידו חוץ לבית / אם שינוי מקום בין הברכה לאכילה מעכב
 כמו שינוי מקום באמצע האכילה / בירך כדין ואחר הברכה נעשה לבטלה האם
 עובר איסור גמור דברכה לבטלה באונס / האם חייב להוציא כל ממנו כדי
 להימנע מלעבור על לאו בשוא"ת / ספק אם בירך על אוכל / הטעם שאומרים
 בשכמל"ו אחר הנחת תפילין של ראש / בירך בטעות ב' פעמים על מאכל האם
 יברך פעם שלישית / אם יש דין קדימה באותו הפרי / הוסיף סוכר למשקה
 אחרי ברכה / ב' דרגות בגדרי עיקר וטפל / אם יש ברכה על טעם / מאכל
 דאיכא פלוגתא אם נחשב אוכל או משקה / אם גדר 'משקה' לענין דין יין פוסט
 כל מיני משקין שווה לגדר 'משקה' לכל דיני התורה / חביב מחמת סיבה
 חיצונית, ספק שלם או ודאי חביב / ודאי לאו או ספק כרת לענין פקו"נ / מים
 רבים ואשכול ענבים מה קודם / שתה פחות מכשיעור יין ואכל כזית מזונות
 והזכיר על הגפן האם הוי סילוק מהיין / ג' פרטים באוכל חצי זית ממין אחד
 וחצי ממין אחר; בורא נפשות בדיעבד במקום מעין ג', לחלק בין מעין ג' על
 פירות לברכת המזון על יין, חצי זית העץ נגדר אחר ז' מינים ולא אחרי שהכל

/ אכל מזונות ואורז האם יברך בנ"ר על האורז / לחם וירקות שגדלו בעציץ
 שאינו נקוב וחילוק ביניהם / חילוק בין ספק במ"מ או בפה"ע שמברך שהכל
 לבין ספק במ"מ או המוציא שמברך במ"מ / אכילת כזית בתוך הסעודה דסוכות
 / הערה בספק ברכת המזון כשאכל כזית / שותה מים עם טעם ואינו צמא למים
 וכבר בירך על הטעם / בהא דמברכים מעין ג' על מי שריית תאנים וצימוקים
 אע"פ שאין שיעור רביעית מהטעם אלא בצירוף המים / ביטול ברוב לגבי
 ברכות

סימן ז'

כשלא יכול לאכול מפאת ברכה ראשונה ועל ידי ברכה שניה יוכל

לאכול.....תערב

בירך על משקין ולאחר הברכה קודם שטעם התערבו לו משקים נוספים / איסור
 ברכה לבטלה כנגד איסור אכילה בלא ברכה מה עדיף / ודאי אכילה בלא ברכה
 או ספק ברכה לבטלה / מאכל מתערובת קמח תירס וקמח אורז שוה בשוה
 האם יברך ב' ברכות / בירך על חלה אחת מהלחם משנה ונתערבה בחברתה
 קודם האכילה מה יעשה

סימן ח'

החסיר הזכרות בברכת המזון אם חשיב כלא בירך.....תרעז

בירך ברהמ"ז ושכח רצה האם יצא חבירו / שכח יעלה ויבא בברהמ"ז בליל
 הסדר האם ישתה שוב כוס שלישית / פלוגתת תוס' וחכמי פרוכניצא בשכח
 יעלה ויבא בר"ח במנחה אם יש תשלומין במוצאי ר"ח / שכח יעלה ויבא
 בתפלה האם יכול לומר פסוקי דזמרא בברכה לפני שחזור ומתפלל / יו"ט שחל
 בשבת ושכח רצה בברהמ"ז ובפעם הב' שכח יעלה ויבא האם מברך פעם ג' /
 מנין מצומצם ואחד שכח יעלה ויבא האם יש חזרת הש"ץ / שכח יעלה ויבא
 בברהמ"ז ונזכר לאחר שהתפלל ערבית במוצאי יו"ט האם חוזר ומברך (בלא
 יעלה ויבא) / האם יש מקח טעות במצוות

בהערות; האם מי שאכל פת יכול להוציא חבירו בברהמ"ז גם אם אינו מוציא
 את עצמו (כגון שחפץ להמשיך לאכול) / ביאור האשר לשלמה בגדר תפלת
 תשלומין דהוי רק בקשת רחמים / ביסוד המיוחס להגר"ח בגדר הזכרת ותן טל
 ומטר / טעה בו' חשון במנחה ואמר ותן טל ומטר האם יש לו תשלומין במעריב
 / חילוק בגדר קלקול דאמירת ותן טל ומטר בין ימות החמה לימות הגשמים
 קודם ז' חשון / שכח ותן טל ומטר בליל ר"ח בליל ר"ח וחזר והתפלל ושכח
 יעלה ויבא האם חוזר להתפלל פעם שלישית / כמה ראיות שהחיוב לחזור
 ולהתפלל בשכח יעלה ויבא הוא מחמת דלא יצא יד"ח תפלה ולא משום דין
 הזכרה גרידא / אשה ששכחה יעלה ויבא האם חייבת לחזור ולהתפלל / בדברי
 הפמ"ג דמי ששכח יעלה ויבא ביום א' דר"ח במנחה והתפלל תשלומין בערבית
 ליל ב' דר"ח ושוב שכח יעלה ויבא יצא יד"ח / י"ב ראיות דמי ששכח יעלה

ויבא תפלתו תפלה / גדר אמצעי בדין שכחת יעלה ויבא, דתפלתו תפלה ומ"מ לא יצא ידי חובת תפלה כתיקונה / בתמיהת הביאור הלכה איך מי שלא כיון באבות יכול להמשיך להתפלל / שכח יעלה ויבא האם עולות לו הברכות למאה ברכות / מי שאינו יודע יעלה ויבא ואין לו סידור האם יתפלל בלי יעלה ויבא או שלא יתפלל כלל / השומע את חבירו אומר ותן טל ומטר בימות החמה האם מותר לו לעבור לפניו / התפלל תשלומין אחר החובה אולם שכח יעלה ויבא בתפלת החובה האם יצא יד"ח התשלומין / בהא דג' שאכלו בשבת ושכחו רצה יצאו יד"ח זימון / בדמיון המחזיק ברכה בין תפלת יו"ט שחל בשבת לברכת מעין ג' על מזונות ופירות / החילוק בין שכח יעלה ויבא שיכול לצאת מהש"ץ לבין דילג ברכה שאינו יוצא מהש"ץ / ש"ץ ששכח יעלה ויבא בחזרת הש"ץ / ביסוד הדין דש"ץ שטעה בתפלת הלחש אינו חוזר / בדעת המג"א דהחוזר לברך ברהמ"ז בשבת חנוכה מחמת ששכח רצה אינו מזכיר שוב על הניסים / טעה בשבת והתפלל תפלת י"ח וגם הזכיר ותן טל ומטר בימות החמה ונזכר האם חוזר על ברכת השנים או עובר מיד לשל שבת / מאי שנא ספק התפלל דחוזר ומתפלל בנדבה לספק הזכיר יעלה ויבא או ותן טל ומטר דספיקו להקל / מאי שנא נתנמנם באמצע התפלה ואינו יודע היכן עומד שחוזר לבין אם אינו יודע אם הזכיר יעלה ויבא דאינו חוזר / בדין מי שטעה ואמר ותן טל ומטר בימות החמה בארץ הצריכה מטר / ש"ץ ששכח יעלה ויבא ונזכר בשים שלום וחוזר לרצה האם הכהנים נושאים כפים שוב / השוכח יעלה ויבא האם צריך להתפלל שוב במנין ועם תפילין

סימן ט'

בדעת הדגול מרבבה לענין ערבות בנשים ..... תרצו
 ערבות בנשים לענין קידוש כליל שבת / ערבות לנשים בברהמ"ז, תקיעת שופר, מגילה, ונר חנוכה / האם מועיל להוציא איש ואשה יחד לדעת הדגול מרבבה / אם ערבות ושומע כעונה ב' דינים שונים הם / מוציא את חבירו בברכת המוציא של מצה האם יכול חבירו לאכול קודם מצה שלא לשמה / המברך להוציא קטן בברכת הנהנין אם יכול להוציא גדול באותה ברכה / בירך ברכה ראשונה להוציא את חבירו וטעה וחשב שמוציא גם את עצמו האם יצא חבירו / קידש בלא כוונה במקום סעודה ואח"כ קידש עם כוונה בלא סעודה / מחויב ברהמ"ז מדאו' שיצא מקטן ובירך שוב ושכח רצה האם צריך לחזור / אם יכול להוציא אשתו בקידוש דשחרית לאחר שיצא יד"ח בביהכנס"ס / בן א"י להוציא בן חו"ל בקידוש דשחרית ביו"ט שני של גלויות / עיקר קידוש של יום היא הברכה או השתיה / בד' הגרי"ז דבקידוש של יום צריכים השומעים לטעום מעט מהיין

- סימן י'** פלוגתא לענין המקדש ומברך מחמת ספק - אם הברכה נחשבת כודאית ..... תשי
 בירך על פרי קודם הסעודה והיה מסופק אם יביאו לו עוד פרי בתוך הסעודה (ומספק כיון על שניהם) ואח"כ נפל מידו הפרי שהחזיק ובירך עליו / בירך על מים ואח"כ על יין ושוב שותה מים האם הם נפטרים מכח ברכת היין או מכח ברכת המים הראשונים
- סימן יא'** במעשים בכל יום שכבר קידש בבית הכנסת ..... תשיג
 אם מועלת העצה לשתות בתוך הסעודה / איך ישתה בתוך הסעודה
- סימן יב'** האוכל ויודע שלא יוכל לברך ..... תשיז
 מכניס עצמו לאונס הוי איסור דאו' או דרבנן / אינו יכול לברך ואכל כזית משום פקו"נ האם מותר לו להמשיך לאכול שלא לצורך פקו"נ / אכל בריה פחות מכזית האם מותר לו לאכול עוד בריה
- סימן יג'** אם יש דין שומע כעונה בבי' חיובים שונים ..... תשיט
 אם יש בי' חיובי הלל בר"ח טבת - מדין ר"ח ומדין חנוכה / אשה להוציא איש בהלל דר"ח טבת / בן א"י להוציא בן חו"ל בהבדלה דמוצאי יו"ט שני של גלויות שחל במוצ"ש / המוציא את חבירו בברכת המוציא דמצה איך מועיל לו לאכילת שאר דברים הבאים מחמת הסעודה / מברך הגומל על רפואתו אם מוציא את חבירו שעלה מן הים / מברך שהחיינו על נר חנוכה האם יכול להוציא את חבירו בשהחיינו על בגד חדש / מברך על עירוב חצירות אם מוציא את חבירו העושה עירוב תבשילין / מברך ברהמ"ז בסעודה שלישית אם יכול להוציא מי ששכח רצה בסעודה שניה / בן א"י להוציא בן חו"ל בברכת לישב בסוכה בליל יו"ט שני של סוכות / בן עיר ובן כרך להוציא זא"ז בפורים המשולש / בן עיר הקורא מגילה ביום אחר פלג המנחה אם יכול להוציא בן כרך לחובת קריאה דלילה
- סימן יד'** (מכתב); אם המתברך חשיב כבירכו עליו [גרירה לגרירה] / סברא מחודשת להקדים אכילה לשתיה / בירך על פרי ודעתו לאכול פרי נוסף האם יכול להימלך לאחר הברכה ולהתחיל באכילת השני ..... תשכו
 מראי מקומות בפרק כיצד מברכין ..... תשלא

בירורי ברכות

★ ★ ★

חלק ההערות

עניני קדימה בברכות

הרב שמואל דרזי

~ א ~

**ספק העולם ביש לפניו ג' מינים
והשנים חביבים והאחד מין ז' ואין
ברכותיהן שוות**

גמ' מ"א. "אמר עולא מחלוקת בשברכותיהן שוות דר"י סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף, אבל בשאין ברכותיהן שוות דברי הכל מברך ע"ז וחוזר ומברך ע"ז, ונחלקו הראשונים בביאור כוונת הגמ' דמברך ע"ז וחוזר ומברך ע"ז אם הכוונה דליכא דין קדימה כלל אף לחביב וכן פי' הרא"ש, אולם דעת התוס' הרבנו יונה הרשב"א והסמ"ק דצריך להקדים החביב, והשו"ע בסי' רי"א ס"א פסק כהך לישנא וכו' דמין ז' עדיף, ובאין ברכותיהן שוות העתיק השו"ע ב' השיטות הנ"ל אם צריך להקדים החביב או דאיזה שירצה יקדים, וכתב המשנ"ב בשם האחרונים דהעיקר כדעת הי"א דמקדים החביב שהוא דעת רוב הפוסקים יעו"ש.

והנה כבר נודע ספק העולם במי שיש לפניו תפוח זית ובננה, והתפוח חביב מכולם והבננה חביבה יותר מן הזית, דיש להסתפק כיצד יעשה דבאין ברכותיהן שוות קי"ל דחביב קודם וא"כ לכאור' יקדים התפוח, אולם מאידך זית קודם לתפוח מפני שהוא מין ז', אלא דהבננה חביבה טפי מן הזית, וצ"ע. [ומצינו שכבר נשאל בזה מרן הקה"י ז"ל, וכן יבלחט"א בנו הגרח"ק שליט"א בספרו שיח השדה הביא נידו"ז והו"ד להלן].

ולכאור' נראה דאין כאן ספק כלל, דהא פשיטא דברכת העץ צריך לברך על הזית ולא על התפוח כיון דלא יתכן להפסיד

ברכה למין ז', ואע"ג דבאין שוות אין קדימה למין ז' לכאור' היינו משום דבלא"ה יברכו עליו, אבל להפסיד לו הברכה לגמרי לא יתכן כלל, וא"כ העומדים לנידון הברכות, הם הזית והבננה, וכיון דהבננה חביבה יותר היא קודמת, ויעו"ש במגילת ספר (סי' כ"ג סק"ד) דנקט כן לדינא.

והנה בביאור סברת הל"ק בגמ' לחלק בדיני קדימה בין ברכותיהן שוות לאין שוות מצינו לבאר בג' דרכים כדלהלן;

א' דמעלת החשוב בזה שפוטר את האיני חשוב בברכתו ונעשה הוא העיקר והמין השני טפל לו [יעו"ש במאמר מרדכי בסי' רי"א שכתב סברא זו], משא"כ באין שוות כיון דאין הזית פוטר את הצנון אין לו דין קדימה.

ב' י"ל דהטעם דצריך להקדים החשוב בשוות היינו כדי שיברך על החשוב ולא יפסיד החשוב את ברכתו ע"י המין השני, משא"כ באינם שוות דבלא"ה יברך על שניהם ויש כאן רק נידון של קדימה אי"ז מעלה וחשיבות כולי האי, וכן נראה בלשון הרשב"א דכתב דליכא אלא הקדמה בלחוד ומילתא זוטרתא היא יעו"ש.

ג' י"ל דעיקר הקפידא בברכותיהן שוות היינו שלא יפטר המין החשוב ע"י שאינו חשוב, דאינו בדין שיפטרנו, וכמש"כ הרשב"א לדינא דאם הקדים לברך על האיני חשוב צריך לחזור ולברך על המין החשוב, משום דאינו בדין שיפטר בדרך גררא ע"י המין האיני חשוב.

והנה בנידו"ד לכאור' נראה דלפי כל הג' דרכים הנ"ל צריך להקדים הבננה שהיא חביב יותר מן הזית, ולא איכפ"ל במה שהתפוח חביב יותר, כיון דבנידון ברכת העץ של הזית והתפוח, ודאי הזית קודם, ונמצא דאין התפוח

עומד בנידון כלל ולפיכך אינו מגרע בדין קדימה של הבננה לזית ודו"ק.

אולם בספר כוס של אליהו [משיעוריו של הגר"א פאלק שליט"א] כתב לבאר צדדי הספק בנידון הנ"ל באופ"א די"ל דיקדים לברך על הזית קודם הבננה משום דברכת הזית עולה גם על התפוח והוא חביב יותר וא"כ מתקיים בזה דין קדימה של חביב, ואמנם הברכה נאמרת תחילה על הזית מ"מ הברכה חלה גם על התפוח, ויש להוסיף דכשמכוין להדיא גם על התפוח חשיב כברכה להדיא ולא כבדרך גרידא, וכמבואר ברשב"א דבכה"ג פוטר גם את המין החשוב יותר, אולם עדיין יש להסתפק אם איכא דין קדימה בכה"ג לתפוח או דסו"ס הואיל ועיקר הברכה היא על הזית, צריך להקדים הבננה שחביבה טפי ומברכים עליה להדיא ממש, ולא רק בדרך כוונה או גררא.

ויש להוסיף ולבאר בדרך זו שיטת הגר"א ברמב"ם דביאר דקי"ל כל"ב דבאין שוות מחלוקת, אבל בברכותיהן שוות ליכא כלל דין קדימה ואיזה שירצה יקדים, ודלא כמו שפי' הראשונים דלכו"ע פליגי בברכותיהן שוות וכל הנידון בסוגיא אם פליגי גם באין שוות, ולכאור' קשה מסברא מה הטעם לומר דדווקא באין שוות איכא דין קדימה, ובשוות ליכא דין קדימה, ולכאור' בגמ' חזינן איפכא דהקשו לל"ב במאי פליגי אבל לל"ק לא הקשו מידי, ועוד דלפי"ז פליגי ב' הלשונות בסברות הפוכות אם דין קדימה נוהג רק בשוות או דווקא באין שוות, ובמאי תליא פלוגתתם.

ויש לבאר דסברת הל"ב דבשוות ליכא דין קדימה כיון דאין נפק"מ כלל על מה יברך דבלא"ה הברכה חלה על שניהם בשוה, ודווקא באין שוות יש נפק"מ על מה יקדים לברך תחילה, ובהא גופא פליגי ב' הלשונות בגמ' אם איכא מעלת קדימה היכא דבלא"ה תחול הברכה על שניהם ודו"ק.

וי"ל דנידו"ז תליא בשיטות הפוסקים בסו"ס ר"ו אם עיקר הברכה היא על מה שאוחז בידו ולא על מה שבדעתו לאכול, או דהברכה חיילא נמי על כל מה שדעתו בהדיא, וי"א דאף בסתמא חלה הברכה על כל מה שמונח לפניו, ויעוי' בבה"ל שם דכתב דאפשר לפרש כן גם בשיטת הרמב"ם דהברכה חיילא על כל מה שלפניו, ויעוי' גם בערוך השלחן עד"ז די"ל דלהרמב"ם מהני כוונה בהדיא, ולפימ"ש א"ש דבריהם כיון דהרמב"ם פסק כל"ב בסוגיא דידן דדווקא באין ברכותיהן שוות איכא דין קדימה אבל בשוות ליכא דין קדימה והיינו משום דהברכה חיילא על כל הפירות שלפניו בשוה כמ"ש, מיהו יש לציין דהיינו רק לפי' הגר"א, אולם הב"י פי' דהרמב"ם פסק כרבנן בל"ב ובין בשוות ובין אינם שוות איכא דין קדימה לחביב, ובשניהם שוים מקדים מין ז', וא"כ חזינן דאיכא דין קדימה גם במונח לפניו ודו"ק.

דברי הגר"ח קנייבסקי שליט"א בנידו"ז

שו"ר בספר שיח השדה [הנדפס מחדש ח"ג] דנשאל בנידון כע"ז וז"ל "קי"ל דבברכותיהן שוות ז' מינין קודם לחביב, וכל הסמוך לארץ קודם, ונשאלתי היו לפניו תמר ותאנה ופה"א, וסדר חביבותן תאנה פה"א תמר על איזה מהן יברך, ונראה פשוט דיברך על התמר, דהנה יל"ע למה תקנו בברכותיהן שוות דז' מינין קודם לחביב ובאין שוות להיפך, ונראה הטעם דכשאדם צריך להודות על ב' דברים יש להקדים מה שמרגיש טובה יותר גדולה אצלו ולכן באין שוות חביב קודם, אבל בשוות דהודאה אחת על שניהן רק איזה ליטול בידו ולטעום קודם בזה אמרו להקדים החשוב, ולפי"ז כאן פשיטא שצריך להקדים ברכת התאנה שהיא החביבה ביותר, אלא שאוחז בידו התמר וטועמו קודם והברכה של התמר הולך ג"כ על התאנה עכ"ד, ובספר שיעורי שלמי תורה בעניני ברכות כתב דכבר נשאל בזה מרן

הקה"י ז"ל והשיב כנ"ל דיברך ברכת המין החביב ביותר אע"פ שצריך להקדים ולטעום מהמין הפחות חביב יעו"ש.

ולפי"ז בנידו"ד בתפוח בננה וזית וכך סדר חביבותן תפוח בננה וזית צריך להקדים ולברך על הזית כיון דברכתו כוללת גם הודאה על התפוח שהוא החביב ביותר, ורק דצריך לטעום קודם מהמין החשוב דהיינו הזית.

ונראה דלפי"ז צריך להקדים ולטעום מהתפוח בנידו"ד או מהתאנה בנידון הנ"ל קודם שיברך על הבננה, דכיון דכל סיבת הקדימה של ברכת העץ היא רק משום דהברכה קאי גם על החביב ביותר א"כ ודאי ראוי להקדים ולאכול ממנו קודם שיפסיק ויברך בפה"א על המין הפחות חביב ודו"ק.

ושמעתי מהגר"א גנחובסקי שליט"א דמסביר נראה דדיני הקדימה שייכי רק לענין הפרי שאוכל ממנו ראשון, דהא אם יש לפניו ג' מיני פירות הראשון גדול השני בינוני והשלישי קטן, ויברך על הראשון ואכל ממנו, אינו צריך להקדים ולאכול את השני קודם השלישי, [וכמו"כ בג' דרגות של חביב וכדו'], והטעם מפני שמעלת הקדימה היא רק לגבי הפרי שאוכל ממנו ראשון ועל ידו חיילא הברכה, וכ"כ לי במכתבו הנדפס בסוף הספר יעו"ש.

הרב יצחק אליעזר שוב

~ ב ~

בספק הנודע של גלגל החוזר

בספק הנודע במי שלפניו זית, וצנן חביב יותר ממנו, ותפוח חביב ממנו, על מי יברך תחילה, דבפשוטו יברך על הצנן, דהרי

מין ז' קודם לחביב אלא דבאב"ש אין לו שייכות, וא"כ על התפוח א"א לברך דהזית קדמו אבל על הצנן יברך דאינו סותר למעלת הזית, אולם י"א דכיון שע"י הברכה על הזית נפטר התפוח שהוא חביב יותר חשיב דהברכה גם עליו, וזה חידוש דבפשוטו אי"ז עושה חשיבות להברכה כלל ולכן כ' הרשב"א מא. דאינו בדין שיפטור האיני חשוב את החשוב דרך גורא ולא אמרי' דאדרבה עושה חשיבות, (וגם לכיון להדיא לכאו' אינו מועיל, דבפשוטו מהני רק שע"ז תועיל לו הברכה אבל אי"ז חשיבות עדיין, ועי').

אולם י"ל דיבצע הזית והתפוח ביחד כמבו' בדף ל"ט ע"ב דאז מרויח ב' המעלות (וקי"ל להלכה דוקא בבוצע בפועל) ואזי הברכה היא על שניהם כאחד, וכן יש ללמוד מדברי השעה"צ סי' רי"א סק"ג.

הרב אברהם זנגר

~ ג ~

בהכרעת הגלגל החוזר הנודע וכמה ספיקות בזה

רבים דנו על הגלגל החוזר הנודע של תפוח תמר ובננה והתפוח חביב על הבננה והבננה חביבה על התמר [ומצוי מאד בליל ר"ה בתפוח בדבש ותמר ורוביא]^א, וכע"ז בתפוח שלם וחצי תפוח ובננה והתפוח חביב על הבננה והבננה חביבה על התפוח [להצד בשעה"צ רי"א ה' דבאב"ש חביב קודם לשלם]. ודימו זאת לגלגל החוזר של המג"א סוס"י רי"א בזית יין ותבשיל שעורה [לפ"מ שנקט המג"א דזית קודם לשעורה, אולם המשנ"ב פסק דשעורה קודמת], וע"ש בהגהות חת"ס וחכמת שלמה ועוד על המג"א שם מש"כ בזה.

א. דן בזה לראשונה בשו"ת תורת יקותיאל מהדו"ק סי' מ"ג.

והיינו כגון אם התפוח שווה בחביכותו לבננה – האם גם כה"ג נימא דחשיב דשניהם חביבים וממילא מין ז' קודם ויברך על התמר תחילה, או דבכה"ג אמרינן דחביבותה של הבננה עדיפה כיון שמברך עליה להדיא ולא דרך גרירה.

עוד יש להסתפק אם דבריהם אמורים בכל גוונא שפוטר את התפוח דרך גרירה או רק בנמצא לפניו, ונפ"מ כגון שהתפוח אינו לפניו אך דעתו לאוכלו אח"כ וכעת יש לפניו רק את התמר והבננה, דאף שכתב המשנ"ב סי' רי"א סק"א דאין דין קדימה לפניו לפניו – משמעות הדברים דזהו רק משום שאינו מחויב להקדים את מה שרוצה לאכול מאוחר יותר כדי להקדים את הברכה, אולם בניד"ד שבלא"ה מברך על התפוח בגרירת ברכת התמר י"ל דקודם לבננה, והוא קצת מילתא דתמיהא.

שו"ר בכתבי מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א שהעלה נפ"מ זו, ונקט שלפי דבריהם בהכרח גם בזה יברך על התמר תחילה. אך לפו"ר נראה שאפשר לחלק בין המקרים וכנ"ל.

הרב צבי שוב

~ ד ~

האם חביב נקבע לפי שעת הברכה או לפי שעת האכילה

יש לדון מה קובע את השם חביב, שעת הברכה או שעת האכילה, [ויצויר בעוגיה שטובל בקפה בין הברכה לאכילה באופן שרק ע"י הטיבול זה נעשה חביב אצלן]. ולכא' זה תלוי מה הגדר של חביב, דמצינו בראשונים ב' הגדרות לדין חביב; יש שכתבו דזה משום חיבוב מצוה [ראבי"ה סי' קי"א דמה"ט התירו לבעה"ב לבצוע על פת עכו"ם דלא החמירו בהכי מפני חביבות היפה להידור מצות ברכה], ויש שכתבו דזה נחשב כעיקר בסעודה [מאירי,

אולם כבר העירו רבים מספרי זמנינו שהנידון תמוה למאד, שאין כאן גלגל כלל אלא ב' נידונים נפרדים, א' על מה לברך בפה"ע, ב' האם להקדים את הפה"ע או את הפה"א, וממילא פשוט וברור שהבננה קודמת. [דלא יתכן כלל שהבננה תשנה את קדימת התמר לתפוח לענין לברך את הפה"ע על התמר ולא על התפוח – שזה נידון שאיננו נוגע כלל לבננה]. ותמוה א"כ מש"כ בספר וזאת הברכה להקדים את התפוח, ושו"ר במהדו' תשס"ט שחזר בו וכתב כהנ"ל.

אמנם בספר שיעורי שלמי תורה (להגר"צ פלמן שליט"א) כתב בשם הקה"י וכ"כ הגר"ח קנייבסקי שליט"א בספרו שיח השדה ח"ג (ברכות מא.) וכן במכתב הנדפס בספר שלמי ניסן וכ"כ בספר כוס של אליהו (להגר"א פאלק שליט"א) דהתמר קודם, משום דהברכה על התמר כוללת גם ברכה על התפוח, וגם ברכה דרך גרירה יש בה קדימה, ומיקרי שמקדים את התפוח לבננה. [וגם לדבריהם אין כאן גלגל החזור אלא שיש כאן ברכה אחת על התמר והתפוח וזו קודמת לבננה מאחר והתפוח חביב מהבננה]. וע"ש שהקה"י דן בזה מעט, אולם נטה להכריע כן דגם דרך גרירה יש כאן הודאה על המין היותר חביב לו וזה סיבה להקדימו לברכת הבננה. [נדוגמא לדבריהם מד' הגר"א בשיטת הרמב"ם בד' הל"ב דבברכותיהן שוות לכו"ע אין כלל קדימה מחמת שמברך על שניהם ומשא"כ באין ברכותיהן שוות ע"ש, ועי' בשיח השדה שם שהרחיב לבאר כן החילוק בין ב"ש לאב"ש, דבב"ש כיון שמברך על שניהם איכא מעלה רק בצורת הברכה שמחזיק בידו את הפרי היותר חשוב ובזה מין ז' עדיף ומשא"כ באב"ש דאיכא מעלה להקדים לברך על החביב כיון שבזה ההודאה גדולה יותר ע"ש].

ויש להסתפק לדבריהם אם מעלת ברכה בדרך גרירה שווה למעלת ברכה להדיא או לא,

וזהו יסוד ד' הרשב"א דאינו בדין שיפטור
האינו חביב את החביב, דמשום חיבוב מצוה
אין טעם לזה], ולפ"ז אם נימא דהוא חיבוב
מצוה לכאור' אזלינן בתר שעת הברכה ואם הוא
מדין עיקר אזלינן בתר שעת האכילה, ויש לדון
בזה.

הרב שמואל אורטל

~ ה ~

תפוח בדבש האם דינו כחביב מחמת הדבש

יש להסתפק באכילת תפוח בדבש בליל ר"ה
האם כאשר מחשב סדרי הקדימות בברכות
יש לחשבו במעלת 'חביב', או דכיון דהתפוח
בפ"ע אינו חביב אלא משום הדבש שעליו,
וברכת 'בורא פרי העץ' אינה אלא על התפוח
עצמו, והדבש נפטר בתורת 'טפל' ואין הברכה
עליו וממילא אין להחשיב הברכה של 'העץ'
כברכת החביב.

ולכאור' יש מקום לתלות זאת בנידון
האחרונים בסוגית 'עיקר וטפל' אי
הברכה קאי על העיקר לבדו והטפל 'נפטר'
בברכת העיקר, או דלמא כיון דהוא טפל מעתה
קאי הברכה לתרויהו. [ועי' שו"ת חת"ס סי'
מ"ז בגדרי טפילות חרוסת להכרפס והמרור].

[אולם] העירו דא"כ לפי"ז אדם האוכל פת עם
ממרח מסוים ועתה חפץ לאכול פת
עם ממרח החביב ממנו, לפי דברי הרשב"א
'דאין החביב נפטר בברכת השאינו חביב אי לא
כיון דעתו עליה בפירוש' יצטרך לברך שוב
המוציא, ולא מצאנו ד"ז. ונראה דיש לחלק
טובא בין טפילות של דברים הבאין מחמ"ס
להפת, ובין טפילות של כל ב' מיני מאכל זל"ז,
ודו"ק].

הרב אברהם זנגר

~ ו ~

שיריים מאדמו"ר האם נחשבים ל'חביב' ~ ואיך הדין בפירות מיובשים

בחידושי מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי
שליט"א סי' ו' אות ו' כתב דחלה
שקיבל מצדיק נראה דלא חשיב חביב כיון
שא"ז חביב בעצמותו [אולם כתב דמאכל חם
בחורף או קר בקיץ מסתבר דנחשב חביב]. אך
בספר חשוקי חמד (להגר"י זילברשטיין
שליט"א ברכות עמ' רל"ח, הובא בספר אשרי
האיש) כתב בשם הגר"ש אלישיב שליט"א
דחלה שקיבל מצדיק נחשבת חביב.

ולפו"ר היה נראה דזה תלוי במח' הראשונים
אם חביב תלוי במה שחביב אצלו
עתה או במה שחביב אצלו תמיד, ועי' בביה"ג
סי' רי"א ס"א שכתב דיסוד הפלוגתא היא אם
גרסי' בגמ' 'חביב עדיף' או 'מין חביב עדיף',
ולפ"מ דקיי"ל דתלוי במה שחביב אצלו תמיד
והיינו במין החביב פשוט לכאור' דחלה מצדיק
לא נחשב חביב.

ולכאור' נראה לפ"ז שגם מאכל חם בחורף וקר
בקיץ לא נחשב כחביב כיון שהוא
ענין חיצוני והגדרת החביבות נקבעת רק לפי
המין. וכיוצא בזה יש לדון במיני פירות הבאים
בט"ו בשבט כשהם מיובשים והם חביבים לו
באופן זה שהם מיובשים אבל בשאר השנה הוא
אוכלם חיים ואז אינם חביבים לו, האם נימא
דהמיובש נחשב חביב, או שסו"ס מין אחד הם
וכיון שרוב אכילתם הם כשהם חיים ואז אינם
חביבים אצלו אין להם דין חביב, ומסתבר
דחשיבי כב' מינים, וצ"ע.

הרב יצחק אליעזר שוב

~ ז ~

אם יש דין קדימה לחביב המונח לפניו אך לא על השולחן

כתבו הפוסקים (הובא במ"ב סי' רי"א סקל"א) דאם לא הביאו עדיין את החביב לפניו א"צ להמתין. ויל"ע מה הדין אם הוא לפניו אבל לא על השולחן, דלכא' בכה"ג יש דין קדימה, אך בתוס' ל"ט ב' והובא בסי' קס"ח ס"ה איתא דהנזחר מפת של נכרי והוא לבן ונקי ולפניו פת קיבר של ישראל יסלק של נכרי מהשולחן, (וע"ש בא"ר דא"ז כאינו רוצה לאכול, כיון שנמנע רק מצד הדין), וצ"ב. וצ"ל דשם אין דין קדימה ממש אלא דאיכא בזיון כשמקדים הקיבר, ובזה מהני מה שמסלק מהשולחן בשעת ברכה, וצ"ע. (ובמ"ב שם סקי"ט כ' דאם יהיה מונח על השולחן יהיה חביב עליו בשעת ברכה מפני שהוא נקי יותר, ולשונו צ"ב דלרוב הפוסקים לא תליא בחביב עליו כעת, וצ"ע).

הרב צבי שוב

~ ח ~

עיקר שהוא חביב מחמת הטפל שבו

מנהג העולם לדון מאכל כחביב גם כשרק החלק הטפל שבו משוי העיקר לחביב וכגון עוגה ממולאת במיני מתיקה דמחשיבים ע"י המילוי את העוגה לחביב ולכא' הלא ברכת המילוי הוא שהכל ורק מדין טפל ברכתו כהעיקר ומנ"ל דזה מחשיב העיקר לחביב, ואפשר דזה תלוי בגדרי עיקר וטפל אם הטפל זקוק לברכה או לא, דלפ"מ שנקטו הפוסקים

דהוא זקוק ורק נכלל בהעיקר שפיר י"ל דזה מחשיב העיקר לחביב, אלא דלפי"ז יש להעיר מדוע דוקא כשנאפה ביחד הלא גם ממרח ג"כ יעשה העיקר לחביב אא"כ נימא דזה רק בצירוף מה שנעשה ביחד, אך בפוסקים לא מצינו מקור לזה, וצ"ע.

הרב אהרן הבר

~ ט ~

האם יש מעלת חביב לשני סוגי מאכלים מאותו מין

קיי"ל דאם יש לפניו ב' מיני פירות ואין ביניהם מין ז' מברך על החביב (שו"ע סי' רי"א) ויש לחקור במין אחד ויש בו שני גוונים כגון מבושל ומטוגן ואחד מהם חביב יותר האם צריך להקדימו; הנה בגדר מעלת מין חביב נתבאר ב' דרכים, שי' רש"י בספר הפרדס (סי' פ"ו) דמעלת חביב היא בגברא דכ' שם זה חביב בעיני יותר מן הפת ונוח לי ליתן ברכתו לשבח את קוני כאשר אני אוהב, וכ"ה בכלבו. ושי' הרא"ש מבואר דעיקר מעלת חביב היא בחפצא שהמין החביב הוא חשוב יותר בדרגתו ולכן תליא בחביב תדיר אפי' שאינו חביב לו עתה, (וכדביארו הגר"א סי' רי"א ס"א ד"ה ונקרא). ולפ"ז היה לומר דלרש"י תהא מעלת חביב אפי' באותו המין עצמו בין שני גוונים דהא סו"ס הגבירא משבח את הבורא כאשר אוהב, אך להרא"ש כיון דשניהם ממין אחד אין לאחד מהם מעלה על חברו דהא כל המין נתעלה בדרגתו מחמת חביבות. ^ב

אך לפ"ז ילה"ק ע"ד המ"א סי' רי"א סק"א דכ' דאם האחד שלם והאחד חביב שלם עדיף, ושורש הדין (יעוי' מחצה"ש) מסוגי' לט:

ב. ה"ה: בשו"ע סי' קע"ה ס"ג מבואר דדין טוב ודין גרוע, יש לברך על היין הטוב משום קדימת חביב, והרי להדיא דקדימת חביב היא אף במין אחד.

מינים ואפי' בדיעבד יחזור ויברך על החביב או על היפה, ולהא"ר לכתחילה ודאי יברך על היפים אך בדיעבד אין לחזור ולברך כיון דחשיבי מין אחד.

אך בזה תעלה תמיהה רבה על רבינו המשנ"ב דזיכה שטרא לבי תרי, דמחד פסק (בסי' רי"א סק"ד ושעה"צ סק"ס) כהמ"א דשלם וחביב שלם עדיף, דשורש דינו דב' סוגי פת מאותו מין חשובים כב' מינים, ומאידך נראה דמצדד (בסי' ר"ו ס"ק כ"ו) כדברי הא"ר דאם הביאו לו פירות יפים יותר לא יחזור ויברך ושורש דינו הוא דחשובים מין אחד ואיך יתקיימו שניהם, וצ"ע.

הרב אליעזר גרינספלד

~ ~ ~

שלם וחביב מה קודם

לט: כתבו התוס' דפרוסה נקיה ופת קיבר שלמה, פת שלמה עדיפא, וכן נפסק בשו"ע סי' קס"ח, ומינה למדו הפוסקים דשלם עדיף על חביב. ובפמ"ג כתב (א"א רי"א ד' ובראש יוסף מא.) דהא דקיי"ל דשלם עדיף מחביב הוא דוקא לדעת רוב הראשונים שפסקו כר' יהודה להלן מא. דמין ז' עדיף, אבל להרמב"ם שפסק כרבנן דחביב עדיף על מין ז', ה"נ חביב עדיף על שלם, דהשתא מין ז' עדיף על שלם וכדאמרו בסוגיין דפרוסה של חיתין עדיפא משלמה של שעורין, ק"ו חביב שמעלתו יותר גדולה, שיהא עדיף על שלם.

ומצינו כבר ברא"ה בסוגיין שסובר כן דחביב עדיף על שלם, דהרא"ה כתב דהא דפתיתין ושלמין מברך על השלמין לר' יוחנן,

פתיתין ושלמין דכ' התוס' (ד"ה אבל) דפתיתין ושלמין ממין אחד אפי' יהיו הפתיתין מפת נקיה והשלמין מפת קיבר מברך על השלמין, ומזה למד המ"א דאפי' בב' מינים נמי שלם עדיף. ולכאור' קשה דמתוס' אין ראי' כי אם למין אחד (דכ"כ בהדיא) דאז שלם עדיף אבל בב' מינים דאחד מהם נתעלה דרגתו מנין לו להמ"א דשלם עדיף.^ג

אלא דלהמ"א לשיטתו לא תיקשי דהכא ס"ל יסוד חדש דב' גוונים באותו המין הרי הם חשובים לב' מינים חלוקים, דהנה כ' המ"א בסי' ר"ו סק"ח בשם המטה משה שהביא מספר חסידים דאם בירך על הפירות והביאו לו יפים יותר יאכל מהראשונים תחילה, ואם לא היתה דעתו מפורשת לפטור היפים צריך לחזור ולברך עליהם, דאינו בדין דיפטור הגרוע את החשוב דרך גררא אלא דרך כוונה (יעו"ש שהראה מקום לסי' רי"א סק"ה). והנה סברא זו דאינו בדין אמרה הרשב"א כלפי ב' מינים דוקא, ומבואר דהבין המ"א דפירות מאותו המין החלוקים באיכותם הרי הם חשובים לב' מינים ולכן לא יצא אפי' בדיעבד. ולפ"ז א"ש טובא מה שלמד המ"א מפת נקי וקיבר דשלם עדיף ואפי' בב' מינים בעלמא וזהו מפני דלשיטתו קיבר ונקי הם ב' מינים חלוקים [אך עדיין צ"ע מל' תוס' 'ממין אחד' וי"ל].

והנה האליה רבא (סי' ר"ו סק"ו) פליג בזה על המ"א ונקט דדוקא בב' מינים הוא דאינו פוטר את החביב דרך גררא משא"כ במין אחד אף שהוא יותר טוב ואי"צ לחזור ולברך על היפים, חזינן דס"ל דאפי' אם הם שונים באיכותם חשיבי מין אחד. ולפ"ז נמצא לכאור' דלסברת רש"י יקדים את החביב לו ואפי' באותו המין, וכן נמי להמ"א כיון דחשיבי כב'

ג. ה"ה: אך כן מבואר בד' התוס' סוד"ה כתנאי, שכתבו דאין לפרש דפרוסה של חטין ושלמה של שעורים מברך על הפרוסה משום דהוא חביב טפי, שהרי שלם עדיף מחביב ע"ש, והרי דגם בב' מינים שלם עדיף, ולפ"ז ל"ק מה שהקשה בסוף דבריו ע"ד המ"ב.

אע"ג דפתיתין חביבין ליה טפי דמקרבא הנייתן, ולכאורה הו"ל לברך על הפתיתין החביבין וכפי שסבר רב הונא, אלא דסבר ר' יוחנן "דכיון דתרוייהו מין אחד וליכא חביבותא אחרייתא אלא קרובי אהנייתיה, חשיבותא דשלמה עדיף", מבואר להדיא בדבריו דחביב עדיף על שלם ושאני הכא דא"ז חשוב חביב כל כך. והדברים מתאימים לד' הפמ"ג, דגם הרא"ה פוסק כרבנן, ויש את הק"ו הנ"ל.

והנה הרשב"א מא. כתב דיש משמעות בדברי הירושלמי [המפרש דברי התוספתא] דהא דפרוסה של חטיטין עדיפא משלמה של שעורין, הוא דוקא לר' יהודה דמין ז' עדיף, אבל לרבנן דחביב עדיף ממין ז', ה"ג שלם עדיף ממין ז', ומקדים שלמה של שעורין. ומכאן זה הוכיח הרשב"א דקיי"ל כר' יהודה, דכיון דאמרו בסוגיין בסתמא דפרוסה של חטיטין עדיף, והרי לרבנן אינו כן, ובע"כ דקיי"ל כר' יהודה.

אמנם הרמב"ם והרא"ה וכל העומדים בשיטתם שפסקו כרבנן, בע"כ דלית להו הך משמעות בירושלמי, וסוברים דגם לרבנן מין ז' עדיף על שלם, ולכן אמרו בסוגיין בסתמא דפרוסה של חטיטין עדיף.

ויש מקום לומר, דשורש פלוגתתם בזה תליא בדין שלם וחביב, דלהרשב"א פשיטא ליה דשלם עדיף על חביב לכו"ע, דהא בתוספתא מבואר דשלמה של בעה"ב עדיפא מפרוסה דגלוסקאות, וע"ז לא קאמר הירושלמי דתליא בפלוגתא, וכיון דשלם עדיף על חביב, ודאי שלרבנן שלם עדיף על מין ז', דאם על חביב שכוחו יפה, שלם עדיף, ק"ו דעדיף על מין ז', שכוחו גרוע לרבנן. אבל הרמב"ם והרא"ה סברי להיפך, דבאמת חביב עדיף משלם [לרבנן

עכ"פ], ולכן שפיר י"ל דגם מין ז' עדיף על שלם, וזהו האמור בסוגיין דפרוסה של חטיטין עדיף ואתיא ככו"ע. [ובמקו"א הארכנו דכל הנ"ל תליא ביסוד מעלת שלם אי הויא מעלה בחפצא או דהוה מעלה בברכה].

והנה כל משנ"ת הוא להבנת הראשונים דהקדמת פרוסה של חטיטין הוא משום מין ז', אבל למש"כ רבינו יונה שהוא משום דשעורה הוא מין גרוע לעומת חטיטה, וכן מבואר ברא"ה בסוגיין, לפ"ז אין טעם לתלות זאת בר' יהודה ורבנן, ואין מקום לדברי הרשב"א, ויתכן שכך פי' הרמב"ם, ולפי"ז גם אין את ההכרח של הפמ"ג דלהר"מ חביב עדיף משלם, דאם מין ז' עדיף משלם ק"ו דחביב עדיף, כיון דהקדמת חטיטה אינה משום מין ז', ודו"ק.¹ [ועי' בחי' הגר"ר ליב פישלס זצ"ל מפראג (נדפס במוריה שנה ו גליון ב-ד) דנקט בדעת הר"מ דלא כהפמ"ג אלא דשלם עדיף מחביב].

הרב אברהם זנגר

~ יא ~

היו לפנינו ב' מאכלים ורוצה לאכול רק אחד מהם האם מין ז' קודם או חביב קודם

במשנ"ב סי' קס"ח סק"ה חידש מדנפשיה דאם יש לפנינו ב' מאכלים ורוצה לאכול אחד מהם בלבד ואין לו נפ"מ מה לאכול – אע"פ שכתב התרוה"ד שאם רוצה לאכול רק מין אחד אין חובת קדימה מחייבתו לאכול את מה שאינו רוצה – מ"מ כאן שאין לו נפ"מ מה לאכול מצוה מן המובחר לברך על מין ז' ושאר המעלות, עכ"ד.

ד. ה"ה: צ"ב, שהרי לדעת תר"י הא דפרוסה של חטים עדיפא הוא משום שהיא חביבה טפי, ומזה למד תר"י דפת נקיה פרוסה עדיפא מפת קיבר שלימה, וא"כ היאך כתב דלפ"ד תר"י י"ל דשלם עדיף מחביב, הרי אדרבה לפי דבריו זהו עיקר דינא דגמ' דחביב עדיף משלם.

ויש לעיין אם דין זה הוא כדין ברכותיהן שוות או כדין אין ברכותיהן שוות, והיינו אם מין ז' קודם או חביב קודם. ואין להביא ראיה מל' המשנ"ב שכתב קודם מין ז' ואח"כ שאר המעלות, די"ל שכתב כן משום דבד"כ אם אין לו נפ"מ מה לאכול הפי' הוא ששניהם חביבים אצלו וממילא מעלת מין ז' קודמת נ' שאר המעלות שכתב המשנ"ב הם שלם או ברכה המבוררת או מוקדם בקרא או פת נקיה יותר וכדו'. אמנם משכח"ל דבד"כ מין אחד חביב אצלו ורק עתה אין לו נפ"מ, דבזה קיי"ל דהחביב אצלו בעלמא מיקרי חביב אע"פ שעתה אין לו נפ"מ, ובזה יש לדון אם מין ז' קודם או חביב קודם. וכן יש לדון אם הם קודמים לברכה המבוררת או ברכה המבוררת קודמת להם כמו באב"ש. וכן אם מין ז' קודם לשלם כמו בב"ש או שלם קודם למין ז' כדין אב"ש לד' הדה"ח [המובא בשעה"צ סי' רי"א סק"ה].

ויסוד הנידון בזה תלוי ביסוד החילוק בין ב"ש לאב"ש, דמצאנו בזה ב' דרכים בראשונים; ל' הרשב"א היא: 'וטעמא דהא מילתא דקפיד ר"י בב"ש ולא קפיד באב"ש נראה לי משום דבב"ש דברכה דחד פטר אידך לגמרי הא מילתא חשיבא טפי ודינא הוא דחשוב ליפטר שאינו חשוב, אבל באב"ש דלא פטר חד לחבריה וליכא אלא הקדמה בלחוד כיון דחביב עליה אידך עליה מברך ברישא והדר מברך אאידך, דהקדמה בלחוד מילתא זוטרתא היא' עכ"ל. אולם ל' הרא"ש היא: 'דודאי כשברכתו שווה דבברכה אחת פוטר את חבריו אז מסתבר לברך על מין ז' ולפטר את השני אבל כשצריך לברך על כל אחד ואחד לא שייכי זה לזה כלל כיון שצריך לברך על השני אחר אכילת הראשון'.

ומעתה לפ"ד הרשב"א דהא דאין קדימת מין ז' באב"ש כשיש חביב הוא רק משום שבלא"ה יברך עליו ואין כאן אלא מעלת קדימה בעלמא, לפ"ז בניד"ד הרי הנידון הוא

אם לברך כלל על המין ז' או לא ודמי לב"ש, ואף עדיף מב"ש שהנידון הוא רק על מה להעמיד את חלות הברכה ומה יפטר רק משום גרידה. אולם י"ל גם בד' הרשב"א דקדימת מין ז' היא רק בב"ש משום צד השלילה שלא יהא מצב שמברך על האיננו חשוב ופוטרי בגרירתו את החשוב כל' הרשב"א מא. דאינו בדין שיפטר האיננו חשוב את החשוב, והוא כעין בזיון למין ז', ולפ"ז י"ל דאם לא מברך עליו כלל אין בזיון זה.

אכן נראה דגם לפי ל' הרשב"א הנ"ל אפשר לומר דניד"ד דמי לב"ש, דהנה גם באב"ש ל' הרשב"א הוא 'דאינו בדין להקדים את האיננו חשוב קודם החשוב', והיינו דגם בזה העמיד הרשב"א את סברת הקדימה על צד השלילה, וא"כ ה"נ בניד"ד י"ל כן דאינו בדין להעדיף לברך על האיננו חשוב ולדחות את החשוב, וכיון שהרשב"א ביאר הסברא דבאב"ש ליכא קדימת מין ז' משום דהקדמה מילתא זוטרתא היא, לפ"ז נראה דבניד"ד דהוי דחיה לגמרי לא הוי מילתא זוטרתא ודמי לב"ש.

אמנם לד' הרא"ש דהא דאין קדימת מין ז' באב"ש הוא משום דלא שייכי זל"ז, לפ"ז מסתבר לכאור' דה"נ בניד"ד לא שייכי זל"ז. ואפשר לדון עוד דהגם דהרשב"א כתב סברא אחרת – מ"מ בניד"ד יודה הרשב"א דלא שייכי זל"ז כיון שמברך רק על אחד מהם ואין כאן צורה של יחס ביניהם.

אבל י"ל גם לאידך גיסא, דסברת הרא"ש היא רק כשמברך על שניהם, דהקדימה עצמה אין בה משמעות לדבריו כיון דלא שייכי זל"ז, אולם כשהנידון הוא איזה ברכה לברך שפיר איכא שייכות בנידון זה גופא, וכמו שמצאנו גם לד' הרא"ש דאיכא קדימת ברכה המבוררת באב"ש ובזה לא אמרי' דלא שייכי זל"ז, ועי' ח"י רא"ל מאלין דדמי לכמה מצוות העומדות לפנינו דיש בזה דיני קדימה, וצ"ע בכ"ז.

הרב אברהם זנגר

~ יב ~

היו לפנינו ענבים ובננה ובד"כ הם שוים בחביבות אך עתה הבננה חביבה יותר מה קודם

כתב המשנ"ב סוס"י רי"א דאם שני המינים שלפניו שוים תמיד בחביבות ועתה חביב עליו אחד מהם הוא קודם, דבזה חיישינן לד' הרמב"ם דחביב מיקרי מה שחביב עליו עתה. והנה פשוט דבברכותיהן שוות כשיש מין ז' או שלם הם קודמים, וכוונת המשנ"ב היא רק כשאין דין קדימה אחר הקודם לחביב דאז ראוי לחוש לד' הרמב"ם ולהקדים החביב עתה.

אמנם לא נתפרש להדיא בדברי המשנ"ב אם זהו גם כשיש דין קדימה המאוחר לחביב או רק באופן שמלבד זה אין שום דין קדימה אחר, וכגון באין ברכותיהן שוות כשיש שלם (לפי נטיית השעה"צ סק"ה דבאב"ש חביב קודם לשלם), כגון אם יש לפניו תפוח שלם וחצי תפוז ובד"כ הם שוים בחביבות אך עתה התפוז חביב יותר, האם גם בכה"ג מקדים את החביב עליו עתה או לא. או בב"ש כשיש גדול [דמבואר במשנ"ב סי' קס"ח סקט"ז דחביב קודם לגדול (עכ"פ בפת, דבשאר מינים לא ברירא אם יש כלל מעלת גדול)].

הצד לומר דגם בכה"ג מקדים החביב הוא; חדא, דאפשר שכלפי קדימה מאוחרת עדיף להחמיר כשיטת הרמב"ם בקדימה ראשונה. ועוד יש לדון דאפשר דגם לדין אם שניהם חביבים עליו תמיד מיקרי חביב מה שחביב עליו עתה, וצ"ע. [ובשונה הלכות העתיק דברי המשנ"ב רק בב"ש].

ויש נפ"מ בין ב' הטעמים הנ"ל, איך הדין כשהמין השני הוא בפ"ע וגם שלם [כגון תפוח שלם וחצי בננה ובד"כ הם שוים

]והנה המשנ"ב כתב בדין זה ל' מצוה מן המובחר, ויל"ע אם כוונתו משום דלא ס"ל שזהו מדינא ממש אלא רק מעלה בעלמא, אך י"ל באופ"א דבזה אין את צד השלילה והבזיון במה שדוחה אחד מהם אלא יש רק את המעלה בקדימה, וזה הוי רק מצוה מן המובחר, וכמשנ"ת במק"א בביאור החילוק בזה בין מעלת שלם דהוי רק מצוה מן המובחר למעלת מין ז' דהוי מעיקר הדין כמבואר בפמ"ג ריש סי' קס"ח בשם תר"י].

ובמק"א כתבנו עוד לפלפל בכ"ז דזה תלוי אם הוי מעלה במין או בברכה, דאם הוי מעלה במין י"ל דזה לא שייך בכה"ג שאוכל רק אחד מהם, דהא אין לו דין להעדיף לאכול את המין ז', אלא רק אם הוי מעלה בברכה י"ל דהנידון הוא מה לברך ובזה צריך להעדיף את הברכה החשובה, ובזה פלפלנו לבאר החילוק בין ב"ש לאב"ש והנוגע לניד"ד, וכ"ז צ"ת טובא.

וראיתי בספר מגילת ספר (סי' כ"ג אות י"ב ד"ה והנה) שכתב ליישב קושיית המג"א בסי' רי"א סק"ב ע"ד הטור שכתב דחיטה קודמת לזית, והקשה המג"א דהא אין ברכותיהן שוות ולד' הרא"ש באב"ש מה שירצה יעשה, ועי' באבן העזר שכתב ליישב דכוונת הטור לגוונא דברכותיהן שוות ע"ש שכתב היכ"ת כזו (כגון שבירך בטעות שהכל על שניהם ועתה הנידון מה לאכול קודם שתחול עליו עיקר הברכה), ובמגילת ספר כתב עוד היכ"ת עפ"ד המשנ"ב הנ"ל דברוצה לאכול רק אחד מהם ואין לו נפ"מ איזה מהם לאכול יש ג"כ דין קדימה, ובזה יהיה הדין דחיטה קודמת לזית. והיינו דנקט שכה"ג חשיב ברכותיהן שוות, אך לענ"ד אין הדברים מוכרעים וכאמור.

בחביבות אך עתה הבננה חביבה יותר] דלפי טעם הא' – יש לדון דיש לצרף ד' הבה"ג דבפה"ע קודמת להא דלדידן ג"כ השלם קודם בקדימה שניה^ה, וכן אם המין השני הוא מין ז' [כגון ענבים ובננה ובד"כ הם שוים בחביבות אך עתה הבננה חביבה יותר] יש לדון דיש לצרף ד' המדרכי דמין ז' קודם תמיד וגם ד' הבה"ג דבפה"ע קודמת תמיד להא דלדידן נמי מין ז' קודם בקדימה שניה. וכ"ז לטעם הא' שראוי להחמיר כד' הרמב"ם, אך לטעם השני שהוא מדינא הרי ודאי קיי"ל לעיקר דחביב קודם לכל המעלות.

[שו"ר בספר מגילת ספר סי' כ"ג אות ח' ד"ה] ונראה שנקט כצד הא' דלדידן ודאי לא הוי חביב, ומ"מ כתב מסברא שיש להקדים את החביב לד' הרמב"ם גם אם המין השני הוא בפנה"ע וגם שלם (כגון תפוח שלם וחצי בננה ובד"כ הם שוים בחביבות אך עתה הבננה חביבה יותר), וטעמו הוא מפני שהאריך לבאר שיש שורש חזק לד' הרמב"ם דחביב תלוי במה שחביב לו עתה].

הרב אברהם זנגר

~ יג ~

מי שעבר על דין קדימה האם יכול לתקן את האיסור ע"י שימנע מלאכול את המין השני

[א] יש לעיין מי שעבר על דין קדימה האם יש לו עיצה לתקן את האיסור ע"י שימלך מלאכול את המין השני, וכגון מי שעמד לאכול ענבים ותפוחים ושכח ובירך על התפוח, האם יתקן את האיסור ע"י שימנע מלאכול את

הענבים. ואת"ל דמתקן עי"ז את האיסור מסתבר שמחויב לעשות כן. [בחומר חובת קדימה יש לציין למש"כ הפמ"ג במ"ז ריש סי' קס"ח 'דמאן דעבר על דיני קדימה שרי למיקרי ליה עבריינא ואפשר דחייב נידוי ומכת מרדות'].¹

[ב] ואפשר דזה תלוי אם הדין קדימה הוא דין בחשיבות ומעלת הברכה, להקדים את הברכה היותר משובחת, והברכה יותר משובחת כשנאמרת על מין חשוב, או שהוא דין במין לכבד ולהחשיב פירות שנשתבחה בהן א"י לברך עליהם את עיקר הברכה (כעין שמצינו בקידוש שצריך לכסות הפת כדי של תראה בושטה שמקדימים לברך על היין המאוחר לה בסדר שבעת המינים), והרחבנו בחקירה זו בחלק הסימנים סי' ט'. ומסתבר דלצד הא' הכל תלוי בשעת הברכה (היינו בשעת אמירת הברכה או עכ"פ חלות הברכה) ולא אכפת לן מה שנמלך מלאכול אח"כ כיון שסו"ס בשעת הברכה היה חפץ לאכול ועבר על דין קדימה, אך לצד הב' י"ל דתלוי גם באכילה בפועל, וכל שנמלך מלאכול תיקן את האיסור. אך כמובן אין התליה מוכרחת.

[ג] והנראה בזה, דהנה יש לחקור אם הדין קדימה בברכותיהן שוות הוא דין במעשה הברכה או בחלות הברכה, דהיינו אם הדבר תלוי בכוונתו בשעת הברכה – על מה מברך, או שתלוי בקדימת אכילתו בפועל – כלומר על מה חלה הברכה. ויש בזה ב' נפ"מ; (א) איך הדין אם בשעת הברכה טעה והתכוין לאכול תחילה את האיניו חשוב ונזכר לאחר הברכה, האם יקיים דין קדימה ע"י שיאכל עתה את החשוב תחילה, או שאין נפ"מ עתה מה יאכל תחילה ועבר על דין קדימה. (ב) מבואר ברמ"א סי' רי"א ס"ה דהמברך על האיניו חשוב לא פטר

ה. ואף בלא שלם יש לדון אם עדיף להחמיר כד' הרמב"ם או כד' הבה"ג. אך פשוט שעדיף לנהוג כהרמב"ם, שהרי כתב המשנ"ב סק"א דהנהוג כמנהגו (באב"ש) יש לו על מי לסמוך אף נגד החביב לו בעלמא, אך לענין ד' הבה"ג לא מצאנו כן.

את החשוב בלא כוונה להדיא, ומקור דין זה מהרשב"א מא. ובדברי הרשב"א מבואר שטעם דין זה הוא מאותו טעם של דין קדימה לכתחילה [אף שהם ב' דינים שונים, שדין הרמ"א הוא גם באופן שלא היה לו דין קדימה לכתחילה, כגון שבשעת הברכה לא היה החשוב לפניו כמפורש ברשב"א שם, (ודלא כערוה"ש, וכבר עמד בזה במגילת ספר סי' כ"ג אות ב' ועוד)]. והשתא יש לדון איך הדין באופן שבירך על האיני חשוב אך לאחר הברכה נמלך לאכול תחילה את החשוב, האם נפטר בלא כוונה להדיא או לא.

ונראה שנחלקו האחרונים בנפ"מ הא', דהנה המג"א סי' רי"א סק"ב תמה ע"ד הטור שכתב דחיטה קודמת לזית דהא אין ברכותיהן שוות ולד' הרא"ש באין ברכותיהן שוות מה שירצה יעשה, ובאבן העזר כתב ליישב דנפ"מ בשכח ובירך שהכל והתכוין לפטור את שניהם ועתה לאחר הברכה יש לו נידון מה יאכל תחילה כדי שיעקר הברכה תחול עליו, ובזה חיטה קודמת לזית וזית קודם לשעורה כיון שנפטרו בברכה אחת והוי כברכותיהן שוות. ומבואר שנקט שדין קדימה הוא בחלות הברכה.

וכן יש לדייק מדברי הפמ"ג סי' רי"א מ"ז סק"ב שדין לגבי ב' פירות שאחד מהם ברכתו העץ והשני הוא ספק העץ ספק האדמה, דנמצא שאם יקדים לברך העץ כד' בה"ג לא יוכל לברך שוב

האדמה מספק, ודין הפמ"ג אם יכול לברך בפה"א ומיד בפה"ע ואח"כ לאכול את הפירות, וכתב דא"א משום דברכת בפה"ע הוי הפסק לאכילת הספק. וצ"ב מ"ט לא יוכל לאכול את הספק מיד לאחר הברכה ורק אח"כ לברך העץ [וכן נקטו באמת כמה אחרונים]. ולכא' נראה דהפמ"ג רצה להרויח את הקדימה של העץ, וס"ל דהקדימה היא באכילה ולא בברכה¹.

אולם מדברי המג"א סי' ר"ו סק"ח [הו"ד במשנ"ב שם סק"ו] נראה לפו"ר לא כן, שכתב דאם בירך על פירות ובעודו מברך הביאו לו פירות יותר יפים יאכל מהראשונים תחילה כיון שבירך עליהם אף שהיה דעתו לפטור גם היפים. ולכא' מדין קדימה יש לאכול היפים תחילה, אלא משמע מזה דאין דין קדימה אלא בברכה עצמה. אכן בא"ר שם בסוף הסימן צידד לחלק בזה, דאם היו היפים לפניו בשעת הברכה ראוי שיאכלם תחילה אע"פ שבשעת הברכה היתה דעתו על הפחות יפים, אך אם לא היו לפניו בשעת הברכה יאכל מה שבירך עליו תחילה. ולכא' מש"כ לאכול את היפים תחילה באופן שהיו לפניו כוונתו מדין קדימה, ולפ"ז צ"ל דבאופן שלא היו לפניו שנקט דיאכל מה שבירך עליו תחילה אי"ז משום דליכא דין קדימה באכילה אלא מפני שיש חיוב לאכול את מה שבירך עליו או היה לפניו בשעת הברכה ולא כל כמיניה להתפס הברכה על פרי אחר שלא היה לפניו בשעת הברכה וממילא לא שייך בזה דין קדימה.

1. אך צ"ע דלכא' אם אוכל תחילה את פרי העץ נמצא דחלה ברכת בפה"ע וממילא לפי הצד שברכת הספק היא באמת העץ נפטר מדין גרידה ע"י ברכת בפה"ע ונמצא שברכת בפה"א נעשתה לבטלה. וצ"ל דכיון שבירך את ברכת בפה"א קודם שבירך בפה"ע מהני שתחול ברכה זו לפטור את הספק אף אם יכול להיפטר גם ע"י ברכת בפה"ע מדין גרידה, וזה חידוש רב. אולם צ"ע היטב בדברי הפמ"ג אם כוונתו כמש"כ.

ועי' במחצה"ש (סי' קע"ד ס"ז ד"ה ולדעת בעל המאור) ומגן גיבורים (סי' קע"ד בשלטי הגיבורים סוף סק"ו) שנקטו דבלייל הסדר שמברכים בפה"ג קודם הסעודה על ב' כוסות יין אזי אם שותה יין בתוך הסעודה הוא נפטר מכח הברכה על כוס הב' ולא מכח הברכה על כוס הא', וכן מוכח במשנ"ב סי' תע"ב סק"א וסי' תע"ג ס"ק ד-ה'. ונראה דס"ל דלעולם הברכה האחרונה פוטרת. ואפשר דשאני התם דתרווייהו מדין גרידה, וצ"ע. וע"ע להלן סי' צ"ג הערה ל"ח.

וכן בנפ"מ הב' נראה דנחלקו המג"א והא"ר, דהנה הביא שם הא"ר לדברי המבי"ט סי' רכ"ד דמי שהיה לפניו סל מלא תפוחים ונתן עיניו באחת לאוכלה ובירך, ואח"כ נראה לו האחרת יותר טובה ולוקחה, א"צ לחזור ולברך. ותמה הא"ר דהא קיי"ל דאם בירך על האיניו חשוב לא פטר את החשוב בלא כוונה להדיא, ותי' בתרי אנפי, חדא דשאני הכא שאכל את החשוב תחילה ולא חשיב שנפטר דרך גררא, ועוד תי' דדוקא בב' מינים איכא להאי דינא, אך במין אחד נפטר בכל גווני. אמנם המג"א שם חולק על דין זה ונהובא הפלוגתא במשנ"ב שם¹. ומתבאר שנחלקו המג"א והא"ר בזה, אם חסרון הקדימה תלוי במעשה הברכה או בחלות הברכה. ונמצינו למידין שהמג"א והא"ר אזלי לשיטתייהו בב' הנפ"מ הנ"ל.

ד' והשתא נראה שלפ"ד המג"א דהקדימה תלויה במעשה הברכה מסתבר דלא שייך לתקן את האיסור ע"י שימלך מלאכול את המין השני, דהא בעת הברכה היה דעתו לאכול את שניהם ונפטרו שניהם בברכתו, ומאי נפ"מ אם אכל את שניהם לבסוף או לא, ורק לפ"ד הא"ר דהקדימה תלויה בחלות הברכה על הפרי יש מקום לדון אם ע"י שנמנע מלאכול את הפרי השני תיקן את האיסור מכיון שלא השתמש בפטור של הברכה דרך גררא לפרי החשוב, או דסו"ס כיון שחל פטור על המין השני דרך גררא עבר על הדין קדימה וא"א לתקן.

והנה המשנ"ב הביא את ד' המג"א בנפ"מ הא' הנ"ל בלא חילוקו של הא"ר, וכן בנפ"מ הב' הביא את ד' הא"ר רק משום טעמו השני דבמין אחד לעולם נפטר החשוב גם דרך גררא, ולפמשנ"ת עולה דפסק המשנ"ב דהדין קדימה תלוי במעשה הברכה, וא"כ נמצא לדינא דלא שייך לתקן את האיסור אח"כ.

ה' אכן הנה כל דברינו עד כאן היו בגוונא דברכותיהן שוות, אולם באין ברכותיהן שוות שמברך ב' ברכות מסתבר דכו"ע מודו שמתקן את האיסור במה שנמנע מלברך את הברכה השניה, דכיון שכל החשיבות והמעלה היא בהקדמת ברכה אחת לחברתה, מסתבר דכל שלא בירך לבסוף ב' ברכות לא עבר על האיסור. וצ"ע עוד בכ"ז מפני דקות הסברות בהאי ענינא.

הרב אהרן הבר

~ יד ~

גדר מעלת גדול

ל"ט ע"א א"ר חייא בר אשי פת צנומה בקערה מברכין עליה המוציא, והעמיד הרא"ש (סי' י"ט) ובתוס' רא"ש את הסוגיא דמייירי בשיש לו פת שלם או פתיתין גדולים וצונם אותם צנומות דקות בקערה ומתחילה דעתו לפרסם כדי לברך ולאכול וקאמר דאין צריך לברך המוציא בשעה שהוא בוצע וצונם הפת כיון דמתחילה מפרר אותם כדי לברך ולאכול יכול לברך אחר בציעה כמו קודם בציעה כיון שמתחילה לצורך ברכה נעשית, עכ"ל.

ולכאור' סברת ד"ז צ"ב דמה לי שמתחילה כיוון בבציעתו ע"מ לברך והא סו"ס בשעת ברכה אין לו מעלת גדול שהיה לו קודם ומה לי שמתחילה רצה לאוכלו. ומזה ייראה שגדר מעלת גדול אינו בצורתו שהיא גדולה כחטיבה אחת [בשונה משלם שזו עיקר מעלתו] אלא מעלתו בכמותו הגדולה ואחר שהתחיל מעשה האכילה והיה בפת זו כמות גדולה הרי כבר קיבל חשיבות לברך עליו ולא איכפת לן אם צונם אותה לחתיכות דקות כיון שהכמות גדולה כשהיתה.

ז. שוב העירוני דהמג"א איירי באופן שכבר אכל את האיניו חשוב ע"ש, ואינו ענין לניד"ד.

הרב אברהם זנגר

~ נו ~

אם יש עיצה בספיקות בדיני קדימה לבצוע על שניהם יחד

יש לעיין למה לא מצאנו בפוסקים עיצה לגבי הספיקות הרבים שיש בדיני קדימה, שיבצע משניהם יחד, וכדמצינו בשו"ע סי' קס"ח ס"א לענין שלם משעורים ופרוסה מחיטים דיבצע לכתחילה על שניהם יחד, ובשעה"צ סי' רי"א סק"ג הביא בשם המחצה"ש דה"ה בתפוח שלם וחצי זית, וכתב השעה"צ דהמג"א סתם בזה, וביאר טעמו דס"ל דכיון דמן הדין מין ז' קודם לשלם לא החמירו אלא לגבי סעודת פת ע"ש. ולפ"ז במקום ספק גם לד' המג"א לכאור' ראוי לבצוע על שניהם יחד, וצ"ע מ"ט לא מבואר כן בפוסקים.

ואולי י"ל שבציעה על שניהם יחד מועלת רק לענין שלם, וכן לענין לחם עוני בפסח (כמבואר בגמ' לט: ושו"ע סי' תע"ה ס"א), שבשניהם היא מעלה חיצונית בצורת הפת בשעת הברכה ולא מעלה בחשיבות החפצא של הפרי שמברך עליו (כמו מעלת מין ז' ומעלת חביב)¹, ולכך מתקיימת מעלה זו כשבוצע על שניהם יחד אע"פ שבפועל אוכל מאחד מהם לפני השני, אך לענין מעלות מין ז' וחביב וכדו' שהם מעלות בחפצא של הפרי שחלה עליו הברכה ראשון והשני רק נגרר ונטפל לברכה, בזה אפשר דגם אם בוצע על שניהם יחד אין

הברכה חלה על שניהם כאחד, אלא רק על הפרי שבדעתו לאכול ראשון, והשני נפטר רק מדין גרידה. [ואף שעדיין יש עיצה לאכול משניהם יחד ממש, לא מצאנו בגמ' חיוב כזה שיאכל מב' המינים כאחד, אלא רק לבצוע משניהם כאחד]².

ולדברינו עולה דין מחודש שצריך לאכול תחילה את המין ז' ולא את השלם, כי לגבי מעלת מין ז' לא מהני מה שבוצע עליו יחד עם השלם אלא בעינן שיאכלנו תחילה, וצ"ע.

ובעיקר הנידון האם כשבוצע על שניהם יחד חלה הברכה על שניהם או רק על זה שאוכל תחילה, יש בזה כמה נפ"מ;

א. לפ"ד השאג"א דהמברך על פרי האדמה ונתכוין לפטור גם פרי העץ לא יצא (ובמשנ"ב סי' ר"ו סק"י כתב להחמיר לכתחילה כדעתו), ובחזו"א סוס"י ל"ד ביאר דעתו דאין פרי העץ נפטר בברכה של בדיעבד דרך גרידה אלא רק אם הברכה חלה עליו בפנ"ע. ולפ"ז יש לדון איך הדין באופן שבצע על שניהם כאחד אבל דעתו היתה לאכול תחילה מפרי האדמה, האם ייפטר פרי העץ או לא.

שו"ר בחזו"א שם שכתב 'וכיון שאם טעם בתחלה את פרי האדמה לא נפטר פרי העץ, ה"ה כשיפרוס משניהם כאחת'. ולא נתברר לן אם כוונתו שבוצע על שניהם כאחד אע"פ

ח. ובבר האריכו ספרי זמנינו בחילוק זה בין מעלת שלם לשאר המעלות לגבי כמה דינים, ועי' מש"כ בזה בס"י י"ט וס"י ב"ג.

ט. ה"ה: לכאור' עיקר חילוק זה הוא ברור, דהא דעת רבים מקמאי דהא דמניח פרוסה בתוך השלמה ובוצע היינו שבוצע מן הפרוסה לבדה, ומ"מ מתקיים בזה מעלת שלמה משום שנראה כמברך על השלמה, ובשאר דיני קדימה ודאי דאף שהוא מניח את שניהם אם אינו בוצע אלא מן השני, לאו מידי הוא.

ומש"כ שעדיין יש עיצה לאכול משניהם יחד ממש, אין הדבר ברור לי דאם אוכל משניהם כאחד מתקיים בזה דין קדימה, דהאמנם לדעת הרשב"א דעיקר דין קדימה הוא משום שאינו בדין שיפטור האיננו חשוב את החשוב, הרי דכל שאוכל משניהם כאחד לכאור' שפיר דמי, אך לדעת הרא"ש דדין קדימה הוא דין בפנ"ע, י"ל דדינו הוא 'להקדים' את החשוב, וכל שאוכל משניהם יחד ואינו מקדים את החשוב, לא קיים דין קדימה.

שאוכל פרי העץ קודם או כוונתו שאוכל ממש שניהם יחד.

ב. אם לאחר הברכה יאבד הפרי שהיה בדעתו לאכול ראשון, האם לד' המחבר סי' ר"ו ס"ו לא תחול הברכה על השני אע"פ שהחזיקו ביחד בשעת הברכה, או דהכא חלה מתחילה הברכה על שניהם יחד מחמת שבוצעם כאחד, וצריך בירור בדין זה.

הרב ישראל מאיר קנטור

~ טז ~

אם מעלת שלם היא מהל' קדימה או מהל' סעודה

בשו"ע סי' קס"ח ס"ב 'אם יש לאדם ב' חצאי לחם ואין לו לחם שלם יחברם יחד' וכו', ובמג"א כתב דבחול א"צ להדר בזה אלא רק בשבת דבעינן לחם משנה, אמנם פשוט דברי השו"ע משמע לכאור' דגם בחול צריך לחזור אחר מעלת שלם. וסברת המג"א יש לבאר לכאור' דס"ל דהדין לברך על שלם הוא כשאר דיני קדימה דכששניהם לפניו צריך להקדים המין החשוב אך לא מצינו דין לחזור אחר מין ז' או חביב, (ואף שבמשנ"ב סק"ה כתב דגם כשרוצה לאכול מין א' אם רצונו שווה לאכול מזה או מזה יאכל החשוב טפי שקודם בפסוק ושאר המעלות, אמנם גם זה הוא דוקא כששניהם מונחים לפניו), אמנם דעת השו"ע דאי"ז משום דיני קדימת המין החשוב אלא דבעיקר הסעודה יש מצוה נוספת שהברכה תהא באופן החשוב. ולפי"ז יש לבאר עוד פלוגתא בין השו"ע למג"א, שהמג"א בסי' רי"א כתב

דגם בברכת הפירות יש להקדים השלם, וי"ל דאזיל לטעמיה דהקדימות שנאמרו בברכת הפת הם כשאר דיני קדימה וא"כ שפיר יש ללמוד מסי' קס"ח דיש קדימה לשלם גם לענין ברכת הפירות. אך סתימת השו"ע ושאר פוסקים שם דרך בפת איכא דין קדימת שלם, והיינו משום דס"ל דאין לדמות המעלות בברכת הפת לדיני קדימה דאי"ז משום חשיבות המינים העומדים לפניו רק הוא דין בצורת ברכת הסעודה שתיאמר באופן החשוב.

הרב שמואל אורטל

~ יז ~

ביסוד דין בציעת שלם אם הוא מהל' קדימה או מהל' בציעה

כתב הר"מ בפ"ז מברכות ה"ד 'מצוה מן המובחר לבצוע ככר שלימה, אם היתה שם שלימה של שעורים ופרוסה של חטים מניח שלימה בתוך פרוסה ובצוע משתיהן כדי שיבצע מחטים ומשלימה'.

ויש לדקדק דהר"מ הביא המעלה של שלם בתור 'מצוה מן המובחר לבצוע מכיכר שלימה' - ולא כתב כלשון הגמ' 'לברך על כיכר שלימה'. עוד יש לדקדק בלשונו דלא הביא כלשון הגמ' 'היו לפניו פתיתין ושלמין' יקדים השלם, וכן העתיקו הטור והשו"ע 'היו לפניו חתיכות של פת ופת שלם הכל ממין אחד, מברך על השלם', אלא כתב בסתמא דמצוה מן המובחר לברך 'על שלם'. ולכאור' כוונת הר"מ שיהא צריך 'לחזור' אחריו י"א, וצ"ב מהו מקורו.

י. בגמ' איתא 'ירא שמים יוצא ידי שתיקה', והנה הר"מ והטור ושו"ע העתיקו דין זה בסתמא ולא כתבו דהוא רק ליר"ש, וצ"ל דהיינו משום שהגמ' אח"כ מביאה ברייתא כן. ובערוה"ש ב' 'זאע"ג דבגמ' גופה אמרו דעיקר הדין הוא דהפרוסה של חטין קודמת אלא דלהעדפה בלבד ירא שמים עושה כן מ"מ כיון דאפשר לעשות כירא שמים ממילא דצריך לעשות כן שהרי אין בזה הפסד'. יא. ומצינו סברת 'לחזור אחריו' בד' המאירי לט. גבי פתיתין גדולין שיהא בהן כדי ביצוע. ואיכא מן הראשונים דכ' להדיא גבי שלם דאיכא חובה לבקש אחריו.

ונראה דהר"מ הוכיח מדברי ר' יוחנן 'מצוה מן המובחר' דאתי לאשמועינן דאיכא נמי מעלה אף לחזר אחריו.

ובס' ראש יוסף וכ"ה בפמ"ג איתא דהקדמת שלם לפתיתין אינו מדינא אלא מצוה מן המובחר [ומקורו מל' תר"י שכ"כ], ואי"ז כעובר על דברי חכמים שחייב בנידוי, ואילו מין חיתין הקדמתו היא מדינא וחשיב עובר על דברי חכמים אי לא הקדימו. והיינו דסו"ס הכל מין אחד ואין כזו מעלה אם עבר ולא הקדים, משא"כ בב' מינין דחטין ושעורין.

ובאמת יל"ע האיך כתבו האחרונים לקמן סי' רי"א דשלם עדיף מחביב, הלא שלם אינו אלא מצוה מן המובחר ואילו חביב הוא מדינא ב'.

וצ"ל דשלם שהוא מנהג ודין של חז"ל אינו עומד כלל ב'סדר' דיני הקדימה. ודוגמא לדבר כע"ז כתבו הפוסקים סי' רי"א [עי' כה"ח שם] דכאשר יש לאדם סדר מסוים באכילתו, אין עליו דיני קדימה.

והנה נסתפק השעה"צ סי' רי"א סק"ה גבי שלם וחביב בגוונא דאין ברכותיהן שוות הי מינייהו יקדים, ולכא' להנ"ל יקדים השלם כיון דהוא מצוה מן המובחר ואינו שייך

לקדימה בברכות, והוי ככל אחד שיש לפניו ב' מצוות נפרדות ואחת מהן יותר מהודרת, דלכא' אין ענין לעשות המצוה המהודרת קודם. ומתבאר דסו"ס ל'שלם' יש ג"כ מעלה וחשיבות בהברכה, ועי'.

ובשו"ע קס"ח ב' 'אם יש לאדם שני חצאי לחם ואין לו לחם שלם, יחברם יחד בעץ או בשום דבר שלא יהא נראה, ודינו כדין שלם ואפילו בשבת יכול לחברם'. חזינן דאיכא מצוה לחזר אחר שלם. וכ' המג"א דבחול א"צ 'להדר אחרי זה' [כך העתיק המ"ב], ואך בשבת כדי לקיים מצות לח"מ בשלם. והיינו דא"צ לחזר אלא רק לשבת שיש דין חיובי דלחם משנה. ובא"ר והביאו המ"ב כתב דלא נהירא חילוק זה י'. ויל"ע מהו מקור דין ה'שלם' ללח"מ י'. [ובמדרש שכל טוב שמות פרק ט"ז 'אמר רבא בשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות שלימות, מאי טעמא, לחם משנה כתיב'. וכן הביא הכל בו].

ובביאור הגר"א או"ח רע"ד כ' ע"ד הרמ"א דבעי שלמין; 'שלימות. כן מ' בברכות ל"ט ב' מניח פרוסה כו' ובשבת חייב כו'. והיינו דאינו דין מפורש בגמ' אלא דמד' הגמ' דבחול מניח פרוסה בשלמה ובפסח וכו' ובשבת חייב לבצוע על ב' ככרות, משמע דהוא

יב. ובעיקר דין שלם כנגד חביב – אף בפת, עי' היטב לשון התוס' לט., ובשו"ת חת"ס ח"ז סט"ו ציין דגם ברבינו יונה משמע דנידון הגמ' להעדיף פת חיתין על שלם דשעורין היינו משום מעלת חביב (ובלשון תר"י 'חשוב' ו'מוטעם', אכן בד' בעה"מ מפורש ל' חביב' גבי מעלת חיתין אלא דהוסיף נמי מעלת מין ז').

יג. וענין 'להדר' היינו 'לחזר', מהדרין – מחזירין על המצוות.

יד. ועי' ערוה"ש סי' רע"ד בגדרי חיבור לחם ע"י קיסם דכיון דשלם אינו מפורש בתורה דגם פרוסה מיקרי לחם מהני חיבור זה ולעולם גם בשני פרוסות עכ"פ לחם משנה הוא אלא שאינו דרך כבוד.

יש להעיר בד' הנצי"ב בשו"ת משיב דבר דכתב דאיכא נמי מעלה לב' פרוסות בדיעבד. וקצ"ב מה יעשה עם נידון כל הראשונים בסוף הסוגיה גבי לח"מ בפסח שלא חפצו בפרוסה להשלמת לח"מ. [מלבד הגר"א שמבאר דכיון דאיכא מצוה בלחם עוני ממילא בעינן דיהא חלק ממצות הבציעה, וע"כ כתב דליכא אלא ב' מצות אחת פרוסה ואחת שלימה. וכלשונו משמע בדברי רבינו מנחם מיוני בתוס' כאן 'פרוסה ושלימה' היינו דאין כאן אלא ב' מצות].

חובת שלימות. [אך יל"ע מנ"ל לגמ' כן דבעי שלם ללח"מ, וצ"ע טו].

ויל"ע אמאי לא הביא הגר"א ראייה מעצם הדין הכתוב כבר גבי פסח דבעי פרוסה בתוך שלימה, ואמאי בכלל ניבעי שלימה, ובהכרח דלקיום דין לח"מ בעינן שלימה.

ואפשר לומר דמהכא ליכא ראייה דדלמא איירי שיש לו שלימה, ואך דנתחדש דבעי נמי לפרוסה משום דין לחם עוני. [ובזה מיושב נידון הראשונים ובראשם תשובות רב נטרונאי גאון אי איכא דין לח"מ ביו"ט. ואמאי לא הוכיחו מגמ' מפורשת דבפסח איכא דין לח"מ, וע"כ כנ"ל דאפשר להעמיד הנידון בדאית ליה שלימה, ולא מצד מעלת לח"מ].

ובביאור כל הענין נראה דחזינן מד' הר"מ דנידון הקדמת פת שלימה אינו מהדינים הרגילים של 'קדימת ברכות' אלא הוא הלכה בהלכות 'בציעת הפת' שמתבטאת בשלימות על פת שלימה שמברכין עליה ונבצעת טו. ולכן שינה מלשון הגמ' ולא הזכיר קדימת 'הברכה' אלא 'הבציעה'.

ומצאנו בענין זה דברים נפלאים באלהיו רבה סי' קס"ז 'בספר תורת חיים

בסנהדרין דף ק"ב מצאתי דיש רמז גדול בפריסת המוציא כשם שמפרישין ביכורים מן הקמה ותרומה מדגן וחלה מעיסה ככה מפריש ממנו ראשית לה' אחר אפיה, ולהכי צריך לחתוך מהיכא דקדים בישולא כמו בביכורים שאמרו חז"ל אדם יורד לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה כו', ולכך מצוה לבצוע על פת שלם משום דאז מפריש ראשית הפת, אבל כשנחתך ממנה, כבר שיריים הוא י'. עוד טעם דשולחן דומה למזבח וכל מעשה המזבח הוצרך להיות שלם בתכלית השלימות, במזבח גופיה אבנים שלימות הכהן והקרבן מום פוסל בהם, ולכך גם הכוס של ברכת המזון צריך להיות שלם וכן היין לא יהא פגום וצריך להיות מלא 'עכ"ל יח. ולפי"ז נראה דזהו הענין דאיכא הכא 'מצוה מן המובחר' לחזור אחר פת שלימה - לקיים ההידור הזה דבציעה על שלימה, ושאינו מכל קדימה בברכות שאינה אלא הלכה וסדר בברכות העומדות לפניו.

ובנותן טעם להביא דברי ספר 'המנהגות' – 'קודם שיבצע האדם צריך לברך', לשון זו מורה שיש איזה ענין דהבציעה ג"כ טעונה ברכה, והיינו משום דבציעה מוגדרת

טו. אם יש לו רק לחם אחד שלם אם יבצענו קודם לקיום מצות לח"מ [ואם יש כזה מצוה בב' פרוסות], נראה דבכל לחם שלם יש ב' 'חתיכות', ואך דבאחד שלם אין ב' שלמין, אך אי רוצה מעלת חתיכות – זה כבר יש לו בתוך השלם, ואין לבוצעו בשביל זה, וצ"ע. ואם יש לו פרוס יבצענו לשנים, עי' ערוה"ש לעיל. ועי' בשו"ת משיב דבר שכתב בפשיטות דזה ודאי שאם יש לפניו שלם ובוצעו לשנים לא נחשב דאית ליה 'לחם משנה', ורק אם הגיעו לפניו ב' חתיכות חשיב 'לחם משנה'. [וצ"ע אם כוונתו מב' כיכרות דוקא].

טז. ובס' שלמי ניסן כתב שלא מצינו מעלת שלם בשאר מינים בראשונים ובפוסקים כלל אלא רק במג"א בס"י רי"א, והטעם כנ"ל דבאמת אינו מעלה בהברכה, אלא מעלה בהבציעה.

יז. לפי דבריו נראה לבאר בטוטו"ד האי ענינא דבפסח כו"ע מודו דמברכין אפרוסה דלחם עוני כתיב ודרכו של עני בפרוסה, וצ"ב סו"ס ליכא הכא שלם ו'להגר"א בעי דוקא לבצוע מהפרוסה, דרק בזה מתקיים בציעה מלחם עוני, ולשיטתו יש ב' מצות ולא ג'. ולהנ"ל יש לבאר דהלא כל חסרון פרוסה הוא דכבר שמו 'שיריים' ולא לחם, אכן אצל העני שתמיד אין לו אלא פתיתין, גם להפרוסה אפשר להחשיבה כלחם שיכול להפריש ממנו, דאצלו זהו ה'שלם' שיש לו, ודו"ק.

יח. עוד מצאנו ברבינו בחיי בספריו 'כד הקמה' ו'שולחן של ארבע' ענינים דומים לגודל מעלת ה'בציעה'. [ועי' עוד בחי' הרא"ה דיש ענין לברך על פת חשובה וגדולה ששייך בה 'בציעה'].

תחילת הנאתו ואכילתו מהפת' [ועי' באבודרהם
'אין לו לפשוט ידו בפת' עד שיברך], וא"כ
כבר על מעשה זה נמי צריך לברך את ה',
ומעשה זה ג"כ כבר טעון ברכה. והיינו דבעצם
היה צריך לברך את ה' כבר בקצירת החיטה
להלחם, ואך דאכתי לא מיקרבא הנייתו, ואין
מברכין אלא כאשר מקרבא הנייתו^{יט}, ומשעת
הבציעה כבר ניכרת התחלת הנאתו מן הלחם,
לכן עדיף לחזור אחר פת שלימה שיכולים
להודות על ידה להקב"ה ולברכו כבר משעת
מעשה בציעתה^כ.

[ואמנם] הרא"ש וביתר ביאור בתוס' הרא"ש
לעיל לט. כתבו בסברת רחב"א
דלהכי יוכל לבצוע ג"כ קודם הברכה והברכה
תחול למפרע נמי אבציעה. והוסיף שם
דהחידוש בצנומה יותר מכל פתיתין משום
'דאינו ראוי לבציעה בשעת אמירת הברכה', ולא
הבנתי ענין זה].

ומעלת 'שלם' עדיפא על 'גדול' – הגם דעדיין
יכולין להמשיך לקיים בו מצות בציעה
- כיון דבלחם זה כבר התחילה הנייתו שלא
בברכה והודאה להקב"ה, משא"כ בהשלם
מבטא כל הנייתו בברכה להקב"ה.

הרב ישראל מאיר קנטור

~ יח ~

שלימה משעורים ופרוסה מחיטים
מה קודם

מבואר בשו"ע סי' קס"ח ס"א דאם השלם
משעורים והחתיכות מחיטים מניח

הפרוסה תחת השלמה ובוצע משתייהן יחד,
ובמג"א הביא בשם הרש"ל דאם אחר מיסב
אצלו יברך אחד על השלמה ואחד על הפרוסה,
ותמה על דבריו דהא ליכא פלוגתא בזה דכו"ע
ס"ל דפרוסה דחטים עדיפא אלא דאמרינן יר"ש
יוצא ידי שניהן וא"כ איך יברך על השעורים
ויניח החטים.

ונראה ליישב ד' הרש"ל, דהנה בשו"ע
השמיט ל' הגמ' דיר"ש יעשה כן ולא
משמע דהוא רק לחומרא ואדרבא לא הזכיר
כלל דעיקר הדין דחיתין עדיפי, ועיין בט"ז
סק"ב שכתב דזהו דעת ר' שלמן שאמרו עליו
שעשה שלום בין התלמידים, והיינו דאף דרנב"י
בגמ' קאמר דיר"ש יוצא ידי שניהם אך השו"ע
פסק כרב שלמן דקאמר דכך יעשה דיניח פרוסה
תחת השלמה ונקט דלדידיה מעיקר דינא כך
הוא, ומיושב לפי"ז קושיית המג"א.

אמנם במשנ"ב סק"ג כתב דמעיקר הדין של
חיטים עדיף אלא דלצאת יד"ש יניח
פרוסה תחת השלמה. ויש בזה נפק"מ; א.
המג"א כתב דבשיפון דלא נזכר בקרא בהדיא
קל משעורים ובזה אין להחמיר לבצוע על
השלימה. אכן לכאור' לפ"ד הט"ז בהבנת השו"ע
אי"ז רק לחומרא רק עיקר הדין כן הוא. ב.
בשעה"צ רי"א ג' כתב דאמנם המג"א כ' דגם
בקדימת ברכת הפירות יש מעלה לשלם, אך
כנגד מין ז' א"צ להחמיר דרק בעיקר סעודה
החמירו כיון דמדינא מין ז' עדיף. אכן לפ"ד
הט"ז ופשטות דברי השו"ע יש לומר דקי"ל
דמעיקר הדין שוה מעלת שלם למין ז' וצ"ע.

יט. ועי' בראשונים [ראב"ד, שלה"ג] דזהו הטעם דר"ה דמברך אפתיתין כיון דאינם מחוסרין בציעה ומקרבא
הנייתו להכי טפי עדיפא לברוכי עליה.

כ. ועי' ספר המאורות דיחזיק בי' אצבעותיו כנגד י' יגיעות שיגע האדם בפת, ולהנ"ל היינו דעכשיו ההודאה
על כל הסדר עד שהגיע לאכילה.

הרב אברהם זנגר

~ יט ~

**בגדר מעלת שלם אם הוא חשיבות
בחפצא של הפרי או רק מעלה
חיצונית בצורת הפרי בעת הברכה**

אם שלם ע"י ביטול (כגון ציפס) מיקרי
שלם או רק שלם משעת ברייתו ~ אם
חיבור ב' חצאי לחם ע"י קיסם מהני גם
אם באו מב' לחמים נפרדים ~ אם יש
מעלת שלם לגריגרי אפונה

(א) יש לעיין אם שלם לענין קדימה מיקרי רק
אם הוא שלם מעת גידולו או אף אם נעשה
שלם ע"י ביטול או אפיה, וכגון ציפס או
תפוא"א אפויים וכן קציצות בשר וכדו'. [ואין
להוכיח מלחם שנעשה שלם רק ע"י האפיה,
דהתם כל ברכתו היא רק מחמת מהות פת
שנעשה לאחר האפיה].

ומסברא היה נראה דמיקרי שלם בכל גווני,
דזיל בתר טעמא שהוא ענין
חשיבות בצורת המאכל. אך מסתבר דתלוי
ביסוד מעלת שלם אם היא מעלה חיצונית
בצורת הפרי בשעת הברכה או מעלה בחשיבות
החפצא של הפרי שמברך עליו כמו מעלת מין
ז' ומעלת חביב, ועי' להלן סי' כ"ג. [ובספר
וזאת הברכה פ"א סעי' ט"ז כתב בשם מרן
הגריש"א שליט"א דקציצת בשר מיקרי שלם
לענין שאין לחותכו קודם הברכה, אך לא איירי
לענין דיני קדימה].

ונראה להרחיב כאן עוד בנידון זה אם מעלת
שלם היא מחמת צורתו החיצונית או
דהוי חשיבות בחפצא של הפרי, דהנה בשו"ע

סי' קס"ח ס"ב מבואר דמהני לחבר ב' חצאי
לחם ע"י קיסם באופן שלא יהא נראה ודינו
כדין שלם, ובפשוטו הביאור הוא דסגי שיהא
נראה כשלם וא"צ שיהא באמת שלם, כי מעלת
שלם היא רק ענין חשיבות בצורתו החיצונית.

אמנם בבאר היטב ציין לשו"ת פנים מאירות
שחולק ע"ז מכח דברי תוס' בזבחים
שכתב דאתרוג שנחתך וחיברו ע"י קיסם אינו
חיבור לענין טומאה לפי שחיבורי אדם אינם
חיבור ע"ש, וכן תמה בשו"ת חת"ס סי' מ"ו,
וציין הבה"ט לספר יד אהרן שכתב לחלק בין
טומאה לשאר מילי, ולשאר מילי חיבורי אדם
הוו חיבור, וכ"כ בספר תפארת ירושלים,
ומבואר שנקטו דחשיב שלם באמת ע"י קיסם.
וכן נראה מהא דמהני גם לדין לחם משנה
בשבת כמבואר שם בשו"ע. ולכאור' מבואר
דבבריהם דדין שלם תלוי אם חשיב שלם
בחפצא ולא תלוי בצורתו החיצונית, דאם היה
תלוי רק בצורתו החיצונית מה אכפת לן אם
דינו כחיבור או לא.

וכן נראה להוכיח ממש"כ בשו"ע סי' קס"ז
ס"א 'בוצע הפת במקום שנאפה היטב
ויחתוך פרוסת הבציעה, וצריך לחתוך מעט
שאם יאחזו בפרוסה יעלה שאר הכיכר עימו
דאל"כ חשוב כפרוסה', והמקור הוא מהרא"ש
שהוכיח כן מפ"ג דטבול יום דכה"ג לא חשיב
חיבור לענין טומאה. וקשה דתפוא"ל דנראה
כשלם דומיא דחיבור ע"י קיסם. ובפשוטו צ"ל
דגרע מקיסם, דבקיסם מיירי דוקא באופן
שהקיסם תחוב היטב באופן שאם יאחזו
בפרוסה יעלה כולו עימו משא"כ כאן. והיינו
לפמשנ"ת דקיסם מהני לעשותו ממש שלם ולא
רק דנראה כאילו הוי שלם כ"א.

בא. אמנם צ"ב מאי שנא דלענין חיבורי אדם לא ילפינן מטומאה כמש"כ היד אהרן הנ"ל ואילו לענין חיבור
של חיתוך שאין הכיכר עולה עימו ילפינן מטומאה כמבואר ברא"ש, ועי' מש"כ בזה מו"ח שליט"א בשערי זבולון
או"ח ח"א סי' ס"א.

ועולה מכ"ז דשלם הוא דין בחפצא שיהא שלם בעצם, ולפ"ז מסתבר דתלוי בשעת גידולו דזהו שלם בעצם שנעשה כך מעת יצירתו, ורק דאם נחתך מהני לחברו ע"י קיסם ומחזירו בזה לשלימותו, אבל חיבור שנעשה מדברים נפרדים לגמרי מסתבר דאינו חשוב שלם בעצם.

והדברים מתאימים למש"כ השד"ח (מע' ל' כ"ז ד"ה ובמה) בשם פתח הדביר דרק ב' חצאי לחם שנפרדו מלחם אחד מהני לחברם ע"י קיסם ולא אם באו מב' לחמים נפרדים. אולם באמת כתב שם השד"ח דמסתימת כל הפוסקים משמע דגם בבאו מב' לחמים נפרדים מהני קיסם, ולכא' מוכח מזה דלא כהנ"ל דסגי שיהא נראה כשלם.

אמנם נראה דיש לבאר הנידון שם באופ"א, דודאי שלם ענינו בצורתו החיצונית וכל דנראה כשלם סגי, וכן יש להוכיח ממקור הדין של חיבור קיסם שנלמד מפת דעירובי חצירות דהתם מהני חיבור קיסם מפני שנראה כשלם ולא אתו לאינצויי, וכ"כ המשנ"ב בסי' שס"ו סק"מ 'אע"ג דבאמת אינה שלימה מ"מ כיון דאינו ניכר לא יבואו לידי מחלוקת', וכן משמע במשנ"ב סי' קס"ח סק"ח דתלוי אם נראה מרחוק כשלם או לא, והא דמוכח בכל הפוסקים הנ"ל דבעינן שיהא לזה דין חיבור גמור, היינו מפני שאם אין לזה דין חיבור חשיב כב' לחמים שנראים יחד כשלם, והברכה חלה רק על הלחם שיאכל ראשון, וכיון שכ"א מהם בפנ"ע אינו נראה כשלם אלא רק בצירוף שניהם לא מהני, ולכן בעינן שיהא להם דין חיבור גמור, ומעתה כיון שיש כאן לחם אחד והוא נראה כשלם מהני.

ונמצינו למידין דיש כאן ב' נידונים נפרדים, נידון אחד איזה חיבור מהני לחושבם כלחם אחד שהברכה חלה על כולו, ובזה מהני קיסם מסבא דחיבורי אדם הו

חיבור, ומאידך אם יאחז הפרוסה לא יעלה הכיכר עימו לא מהני משום דילפינן מטומאה דכה"ג לא חשיב חיבור, ונידון שני ישנו לענין חשיבות שלם - אם באופן שנראה שלם מרחוק ולא מקרוב מהני או לא, ולזה ילפינן מפת דעירובי חצירות דמהני.

ולפ"ז נמצא דאדרכא מעלת שלם היא ענין חשיבות חיצונית ולא מעלה בחפצא של הפת, וממילא שפיר אפשר דגם שלם שלא מתחילת גידולו חשיב שלם לענין זה, וצ"ע.

ב) מענין לענין באותו ענין, שמעתי מאחד הרבנים שהורה דאפונה וכדו' מיקרי שלם וקודם למאכל גדול אחר. ולענ"ד יש לדון בזה, דכיון דאין רגילות כלל לאכול גרגיר אפונה אחד בפנ"ע אלא כמות גדולה מהם, מסתבר שאין חשיבות שלם לגרגיר אחד שאינו עומד לאוכלו בפנ"ע, ובפרט למשנ"ת דמעלת שלם הוא בחשיבות החיצונית של המאכל, וצ"ע בזה. [שו"ר בספר פסקי תשובות סי' קס"ח שדן דאולי רק בכזית יש מעלת שלם כדמצינו בשד"ח (שם) וכה"ח סי' רע"ד סק"ח ועוד שדנו לענין לחם משנה דבעינן כזית דוקא ע"ש. אך לענ"ד זוהי ראייה לסתור, דהא רק שם דנו דבעינן כזית משום חשיבות לחם משנה ע"ש בדבריהם, ולא דנו כלל מצד עצם דין שלם בלחם משנה שהוא נפ"מ גם לגבי קדימת שלם בחול].

הרב אברהם זנגר

~ כ ~

בנידון אם אכילה קודמת לשתייה ובדין קדימה למידי דזיין

בנידון הפוסקים אם אכילה קודמת לשתייה מצאנו שלש שיטות בדבר, ד' הערוה"ש סי' רי"א סי"ז דאכילה קודמת לשתייה, ומשמעות דבריו דזהו גם אם השתייה

חביבה או מין ז', אולם ד' הפמ"ג בפתיחה לברכות סק"ח דאינה קודמת [ונכתב ראייה לזה, והמגינים בהוצאת הדרת קודש ביארו כוונתו למש"כ עט"ז ר"ס רי"א ופרישה סק"א וא"ר סק"ו בשם העמק ברכה דמקחת קודמת ליי"ש מפני שברכתה בפה"ע ומשמע דלולי זאת אין קדימה לאכילה על השתיה], וכן משמע מדברי המשנ"ב סוס"י רי"א שכתב דאכילה ושתיה קודמים לריח, ומשמע דאכילה ושתיה גופייהו אינם קודמים זל"ז. אולם משמעות דברי הפמ"ג היא דאכילת פרי חביב או מין ז' ודאי קודמת לשתיה [ונכמפורש בעמק ברכה הנ"ל], אבל בריטב"א מא. כתב להדיא דאין אכילה קודמת לשתיה, וטעמו הוא דאין שייכות ביניהם ולכך א"צ להקדים זל"ז, ומשמע דלדבריו אף אם אחד מהם חביב או מין ז' או ברכה המבוררת אין קדימה ביניהם [ודלא כדברי העמק ברכה הנ"ל דמקחת קודמת ליי"ש. וכן מסתבר דלדבריו אין אכילה ושתיה קודמים לריח ודלא כדברי המשנ"ב הנ"ל, וכ"כ בשו"ת שער אשר סי' ד' ד"ה ומן התימה].

ושמעתי בשם האדמו"ר מגור שליט"א שהוכיח כד' הערוה"ש מהגמ' לט. דהאוכל כרוב ופרגיות כרוב קודם דזיין, וה"נ אכילה תקדם לשתיה מה"ט. [ואף שמבואר בגמ' שם דעוף ופירות לא חשיבי דזיני כ"כ מ"מ מסתבר שאכילה לגבי שתיה לא גרע מכרוב לגבי פרגיות, וכיו"ב מבואר במשנ"ב שם דאכילה ושתיה קודמים לריח]. אמנם יש לציין דבקובץ צהר (אוהל ברוך עמ' רל"ב) מובא

דהגרשו"א התפלא מ"ט לא מבואר בפוסקים דין קדימה זה דכרוב זיין, וכתב דזהו נפ"מ להאוכל בשר ושותה מים דבשר יקדם משום דזיין טפי, והוסיף דבכה"ג יש לדון עוד אם הבשר קודם משום דאכילה קודמת לשתיה. [אמנם בקצוה"ש העתיק להלכה הדין דזיין קודם, וע"ע בראש יוסף שם שכתב דלא הוזכר בפוסקים במידי דזיין וחביב וברכותיהן שוות מה קודם].

ולכאור' יש להוכיח דאין קדימה לאכילה על שתיה ממש"כ הטור והרמ"א ס"ד דבפה"ג דזיין קודם לשאר פירות וכן מעשה קדירה מה' מיני דגן קודמים לזיין, והרי יין הוא שתיה ושאר המינים הוו אכילה ומ"ט מקדימים את היין. [ואפשר דזיין שאני שהוא משקה חשוב, וצ"ע]. וכן מוכח מזה דלא קיי"ל כהריטב"א, דשאר דיני קדימה איכא בין אכילה לשתיה כג'.

והנה המהרש"ם בדעת תורה סי' רי"א כתב דבפמ"ג מ"ז סק"ו משמע דרק בברכותיהן שוות אין קדימה לאכילה על שתיה אולם באין ברכותיהן שוות אכילה קודמת, וז"ל הפמ"ג: 'ואכילה לשתיה אין בו קדימה אם ברכותיהן שוות, רק בחביב ורוצה עתה'. אכן צ"ב טובא מה החילוק בזה. גם לא מובן איך משכח"ל באב"ש, דהא סתם שתיה ברכתה שהכל, ובלא"ה אכילה קודמת לה משום ברכה המבוררת. וכיין שברכתו בפה"ג הרי אדרבא מפורש ברמ"א הנ"ל דזיין קודם לאכילת פירות. ולכן היה נראה לבאר דזה גופא כוונת הפמ"ג,

כב. אגב יצוין דנחלקו רש"י ורא"ש מא: לגבי ברהמ"ז דלד' רש"י פוטר כל מידי דזיין, והחשיב מידי דזיין רק דברים הרגילים להיאכל עם הפת ולא בשר ודגים וביצים, והרא"ש תמה עליו דהא אמרי' בעירובין דכל מידי זיין חוץ ממם ומלח, וצ"ע ק"ע דהרא"ש מהגמ' הנ"ל דעוף ופירות לא חשיבי דזיני.

כג. שו"ר בשו"ת שער אשר הנ"ל שהביא ראייה זו וכתב לדחות דרק היכא שרוצה להקדים את השתיה לאכילה או להיפך אין דיני קדימה כיון דלא שייכי זל"ז, אבל היכא שאין לו נפ"מ מה להקדים שפיר איכא בזה דיני קדימה. [וכן משמע מל' הריטב"א בסוף דבריו 'שאין אומרים לו לאדם לאכול שלא בהנאתו', אך צ"ע שם אם קאי גם על אוכל ומשקה].

דבאב"ש דמשכח"ל בין תמיד יש דין קדימה לין או לאוכל משום ברכה המבוררת, ורק בב"ש משכח"ל שתלוי רק בחביב.

וולדינא שמעתי מידידי הרב שמואל דרזי בשם אביו הג"ר יצחק דהגרי"ש אלישיב שליט"א הורה דאכילה קודמת לשתייה, אמנם בספר שאלת רב מובא מכתב הגר"ח קנייבסקי שליט"א שאין קדימה לאוכל על המשקה.

והנה הוסיף הגר"י דרזי בשם הגרי"ש דאיכא בזה גם דינא דהרשב"א שנפסק ברמ"א ס"ד דאם בירך על השתייה ולא נתכוין להדיא על האכילה לא פטר את האכילה ומשא"כ אם בירך על האכילה פטר את השתייה גם אם לא נתכוין לה (אם היתה השתייה לפניו). ודלא כשו"ת גינת ורדים כלל א' סי' ד'-ה', וברכת הבית ש"א סק"ח].

אכן נראה שב' הענינים אינם בהכרח תלויים זב"ז, דאף אם אין אכילה חשובה מספיק כדי שתקדם לשתייה יתכן שהיא חשובה מספיק לענין שלא תיפטר בסתמא ע"י השתייה. וכדמות ראייה לדבר ממש"כ הגר"ז בסדר ברכות הנהנין פ"ט ס"ז דאם בירך על מעשה קדירה לא פטר בסתמא פת הבאה בכיסנין כיון שפהבב"כ חשובה יותר שחייבת בחלה ושייך בה קביעות סעודה לחייבו בברהמ"ז, והובא בברכת הבית ש"ט סעי' מ"ט-נ' [ומקורו מהרשב"א מב: שכתב לדקדק מהגמ' שם דבירך על מעשה קדירה לא פטר פרפרת בסתמא, וד' הרשב"א דפרפרת היינו פהבב"כ, וביאר הרשב"א דזהו משום דאינו בדין שיפטור האיננו חשוב לחשוב, וכ"כ הרשב"א גם בסוגיא דקדימה מא., ומזה העלה את דינו לגבי חביב ומין ז' (שהובא

ברמ"א הנ"ל)]. אך לענין דין קדימה יש לדקדק מסתימת דברי השו"ע מג"א פמ"ג ומשנ"ב סוס"י רי"א שפהבב"כ איננה קודמת למעשה קדירה, שהרי כתבו דבמ"מ דה' מיני דגן קודם לבמ"מ דאורז רק משום קדימה דמין ז' ולא משום קדימה דחייב חלה וקביעות סעודה. ונראה מזה כמש"כ שאין ב' הענינים תלויים זב"ז, ואף אם יש חשיבות לענין דין גרירה אין הכרח שחשיבות זו מספקת להצריך קדימה כ"ד.

הרב אלעזר מאירוביץ

~ כא ~

מיהו הבר פלוגתא על דינו של הרשב"א דבירך על האיננו חשוב לא פטר את החשוב

ידוע חידושו של הרשב"א מא. דמי שבירך על מין אחד ואח"כ חפץ לאכול מין אחר שיש לו דין קדימה על הראשון אינו נפטר אא"כ כיוון עליו להדיא, משום 'דאינו בדין שיפטור האיננו חשוב את החשוב דרך גררא אלא דרך כוונה'. והובא בב"י סי' ר"ו ונפסק לדינא ברמ"א סי' רי"א סעי' ה' בלי חולק.

והנה הגר"ז בסידורו פ"ט הל"ז הביא דין זה אך סיים שיש חולקים ואומרים דכל שברכותיהן שוות נפטרים שניהם אף בלא כוונה להדיא. ולפי דבריו בנוגע למעשה אין לחזור ולברך על המין השני משום ספק ברכות להקל. אלא שלא נתפרש בדבריו מיהו בר פלוגתתו של הרשב"א, ולא מצאנו להדיא בראשונים ובפוסקים שיטה החולקת ע"ד הרשב"א (אף שדברי הרשב"א מחודשים מסברא) כ"ה.

כד. שו"ר שבגר"ז שם ס"ו משמע שנקט דיש דין קדימה לפהבב"כ על מעשה קדירה, אולם כאמור בפוסקים לא משמע כן. ויש להעיר שגם הגר"ז גופיה השמיט דין זה במקומו בדיני קדימה וכתבו רק בדיני גרירה של סי' ר"ו, רצ"ע. כה. ה"ה: עי' מג"א סוס"י ר"ו שציין לדברי המבי"ט דאם בירך על פרי ולאחר הברכה ראה שיש פרי יפה יותר יכול לאוכלו במקום זה שבירך עליו, והא"ר שם הקשה עליו מד' הרשב"א, וע"ש מש"כ ליישב בתרי אנפי. ואפשר דהגר"ז נקט שהמבי"ט אכן חולק בזה לדינא.

ונראה להציע מקור בדברי הרא"ש לחלוק על הרשב"א. והוא, דבאמת נראה ששורש חידושו של הרשב"א תלוי בב' דרכים בסוגיא דקדימה, דהנה הרשב"א פירש בסברתו את עיקר דין קדימה בברכותיהן שוות 'דאינו בדין שיפטור האינינו חשוב את החשוב', ולפ"ז לכאור' אין שום שייכות בין דין קדימה באין ברכותיהן שוות לדין קדימה בברכותיהן שוות, דבאב"ש הרי מברך על כל מין בפנ"ע וליכא לטעם הקדימה הנ"ל 'דאינו בדין' וכו'.

ובאמת ד' עולא בגמ' מא. שיש חילוק בין דיני הקדימה בין ברכותיהן שוות לאין ברכותיהן שוות (והכי קיי"ל כמבואר בשו"ע סי' רי"א ס"א ומשנ"ב שם דבב"ש מין ד' קודם ובאב"ש חביב קודם).

אלא שמצאנו בראשונים ב' דרכים בביאור החילוק ביניהם, ל' הרשב"א היא; 'וטעמא דהא מילתא דקפיד ר"י בב"ש ולא קפיד באב"ש נראה לי משום דבב"ש דברכה דחד פטר אידך לגמרי הא מילתא חשיבא טפי ודינא הוא דחשוב ליפטור שאינו חשוב, אבל באב"ש דלא פטר חד לחבריה וליכא אלא הקדמה בלחוד כיון דחביב עליה אידך עליה מברך ברישא והדר מברך אאידך, דהקדמה בלחוד מילתא זוטרתה היא' עכ"ל. וזה לשיטתו כנ"ל דיסוד הדין קדימה בב"ש הוא 'דאינו בדין שיפטור האינינו חשוב את החשוב'.

אולם ל' הרא"ש היא; 'ודאי כשברכתו שווה דבברכה אחת פוטר את חבריו אז מסתבר לברך על מין ז' ולפטור את השני אבל כשצריך לברך על כל אחד ואחד לא שייכי זה לזה כלל כיון שצריך לברך על השני אחר אכילת הראשון'. ומתבאר בדבריו דעצם ענין הקדימה של ב"ש שייכת גם באב"ש, ורק מפני שאין שייכות ביניהם לא חל עליהם דין קדימה. ובהכרח א"כ דפליג על הרשב"א ולא ס"ל שיסוד הדין קדימה בב"ש הוא משום 'אינו

בדין', דענין זה ודאי לא שייך באב"ש וכאמור. וממילא נראה דכ"ש שיחלוק הרא"ש על חידושו של הרשב"א לענין דיעבד שהאינו חשוב אינו פוטר את החשוב בסתמא.

הרב זאב גלוסקינוס

~ כב ~

היו לפנינו ב' מינים שאחד חביב תמיד והשני חביב עתה האם צריך לכוון להדיא בברכתו על הראשון לפטור גם את השני

הרמ"א סי' רי"א ס"ה הביא דברי הרשב"א דאם היו לפנינו ב' מאכלים ולא' דין קדימה וצריך על הדבר השני שלא כדן וכיוון להוציא את הדבר שהיה ראוי להקדים יצא בדיעבד, ומבואר דבלא כונה להדיא אינו מוציא את המוקדם בדין, וע"ש בפוסקים דמייירי אפי' כשהדבר השני היה בפניו.

וכ' המשנ"ב שם סקל"ג דלפי"ז אף דקיי"ל דמין שבעה עדיף על חביב בברכתן שווה, יש לחוש לכיון להדיא לפטור את החביב כשמברך על מין שבעה נגד חביב, דהא לרמב"ם קיי"ל דאף בברכתן שווה חביב קודם וממילא גם אינו יוצא כשלא כיוון להדיא.

והנה המשנ"ב שם סק"ג פוסק בהחלט דמין שבעה עדיף נגד הרמב"ם ודלא כט"ז שם, וצ"ל דמ"מ כלפי שלא יאכל בלי ברכה ראוי להחמיר כרמב"ם, אמנם ק"ק דהו"ל טפי לומר שגם בלא ז' מינים כשמברך על דבר שחביב תמיד כנגד חביב עכשיו, שג"כ יכוין להוציא משום דעת הרמב"ם דמה שעכשיו חביב עליו הוא החשוב חביב, וכ"ש הוא, דהא בזה לא החליט המשנ"ב (ע"ש בסק"א) לבטל דעת הרמב"ם, ובפשטות צ"ל דאה"נ והוא נכלל במה שכ' שם 'וכן כל כה"ג' ע"ש.

אכן נראה לחדש בזה, דהנה כל הדין של הרשב"א שאם בירך על המאוחר בדין אינו מוציא בלא כונה, הטעם הוא משום שאין הטפל פוטר את העיקר בלא כונה, ומבואר ברשב"א שם (מא. בסו"ד) דנאמר דין זה גם בחביב דהלא חביב אינו פוטר את החביב. ונראה לחדש דזה שייך רק לשיטת הרא"ש דחביב תלוי אם חביב תמיד והוא כמין ז' שהוא חשיבות בחפצא כ', אבל לרמב"ם דהדין תלוי במה שחביב עכשיו, זה לא סיבה בחפץ להחשיבו, אלא רק לברך עליו בשביל לברך על החביב שהוא מעלה בברכה, ממילא אין שייך כלל דינו של הרשב"א דאם הקדים את השאינו חביב לא נפטר החביב דאין סברא כלל שלא יפטר אם לא כיוון עליו כיון שלא שייך להחשיב החביב כעיקר לגבי האיני חביב, ומש"כ המשנ"ב כשמברך על ז' נגד חביב שיכיון לפטור החביב היינו בחביב תמיד, ולחוש לדעת הרמב"ם דקיי"ל כרבנן, ולא לשיטתו שחביב היינו חביב עתה, דלענין שאינו מוציא בלי כונה להדיא לא שייך לכאור' מעלת חביב עתה וכמש"נ.

הרב אברהם זנגר

~ כג ~

**בירך על החצי האם פטר את השלם
~ האם אפשר לפטור בברכה מאכל
שעדיין לא בא לעולם**

כתב הרמ"א סי' רי"א ס"ה 'אם עבר ובירך על השני אם הברכות שוות יוצא ואין צריך לחזור ולברך על זה שהיה לו להקדים ובלבד שיהיה דעתו ג"כ עליו בברכתו, ומקורו מהב"י בשם הרשב"א שחידש דין זה דבסתמא אינו נפטר משום דאינו בדין שיפטור האיני חשוב

את החשוב. ומבואר ברשב"א דין זה הן בשהקדים את השאינו מין ז' למין ז' והן בשהקדים את האיני חביב לחביב כשאינו ביניהם מין ז'.

אמנם לא נתפרש איך הדין בשהקדים את הפרוסה לשלמה, אם גם אז לא נפטרה השלמה אלא כשהיתה כוונתו להדיא על כך. ובספר וזאת הברכה (פ"ז עמ' 68) ומגילת ספר (סי' כ"ג אות ג') כתבו מסביר דה"ל בזה הדין כן. אמנם הנה נחלקו המג"א והא"ר אם דעת הרשב"א אמורה רק בשני מינים או גם במין אחד [היינו שאחד חביב והשני אינו חביב], והובאה פלוגתתם במשנ"ב סי' ר"ו סקכ"ו, ובביה"ל כאן משמע שנוטה לד' הא"ר. ולד' הא"ר גם לגבי שלם יהיה נפ"מ רק בב' מיני פירות וכגון שבירך על חצי תפוח ואח"כ הביאו לפניו תפוז שלם (או אפי' פלח שלם נקטו כמה מספרי זמנינו דחשיב שלם), וכ"כ במגילת ספר.

אולם בספר אשרי האיש הביא בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א דגבי שלם לא שייך דין זה (מקורו מפסקי הגריש"א שפורסמו ב'גלאט' שע"י 'שארית ישראל' שבט תשס"ט), וכן מובא בספר שיעורי מרן הגרי"ש אלישיב (עמ' תמ"ח, נכתב ע"י הרה"ג בן ציון קוק שליט"א, תשע"א).

ולפיו"ר מסתבר כד' הגריש"א, דהא מעלת שלם היא מעלה חיצונית בצורת הפרי בשעת הברכה ולא מעלה בחשיבות המין שמברך עליו כמו מעלות מין ז' וחביב, ועד כאן לא שמענו בדברי הרשב"א האי חידוש בדין גרירה אלא כשיש חילוק בחשיבות החפצא של הפרי דאז אין הפרי הפחות חשוב גורר את החשוב בברכתו אולם בשלם ופרוס אין חילוק ביניהם בחשיבות הפרי עצמו אלא רק במעשה

כו. ועי' בדרישה ריש סי' רי"א שהאר"י בביאור דבר זה דסברת הרא"ש שתלוי בחשיבות העצמית כז' מינים ולכן הולכים לפי מה שחביב תמיד.

הברכה שבשעת הברכה מברך על הפרי באופן חשוב קודם שחתכו ובזה מנלן שלא יפטור זא"ז.

ועוד יש לצדד כן לפ"ד הא"ר דרך בב' מינים נאמר דין זה, דהנה יש לעיין אם יסוד ד' הא"ר היא בהל' גרידה, דבמין אחד קל יותר לגרור פרי אחר כדמצינו שגם אם גמר לאכול את הפרי שבירך עליו ואח"כ הביאו לפניו עוד מאותו המין אינו חוזר לברך ומשא"כ אם הביאו לפניו ממין אחר. או"ד דזהו דין בגדר החילוק בין החשוב לאינו חשוב, דרך כשהחילוק הוא מכח חשיבות המין מיקרי חילוק גדול שלא יגרור זא"ז אבל במין אחד אין החילוק נובע מחשיבות המין אלא מסיבות חיצוניות ולכך בכה"ג פוטר זא"ז. ואם נימא כצד השני הרי ברור דבשלם ופרוס ל"ש זה, דהרי אין החילוק נובע כלל מחילוק בחשיבות המין כו'.

אמנם לכאור' יש להוכיח דגם מעלת שלם ענינה מעלה בגוף הפרי ולא במעשה הברכה ולפ"ז שייך גם בזה דין הרשב"א, דהנה ד' המג"א דבב"ש מין ד' קודם לשלם ושלם קודם לחביב, והעלה כן מהסוגיא לט:, ולכאור' אינו מובן, דהא דין מין ד' וחביב יסודם שווה, וא"כ אם שלם יסודו אחר שהוא דין קדימה משום מעלה במעשה הברכה, מן הראוי לכאור' – או שיקדים לשניהם או שיאחר לשניהם ואיך

יתכן שהוא מאוחר למין ד' וקודם לחביב, ומה נראה לכאור' דיסודו שווה למעלת מין ד' וחביב דהם כולם מעלה בחשיבות הפרי, וממילא דין הרשב"א יהא שייך גם בשלם כח, וצ"ע בזה. [וע"ע מש"כ בהאי ענינא בס' י"ט].

אולם העיר ידידי הרב זאב גלוסקינוס שליט"א הערה נכונה עד מאד, דאף אם נימא דגם בשלם נאמר דין הרשב"א מ"מ למעשה כמעט לא משכח"ל דין זה, דהא בשעת האכילה הרי פורס את הפרי השלם ומעתה יחול עליו הדין גרידה ויפטור מברכה, ורק אם יבלע את הפרי בשלימותו משכח"ל דין זה. [והערת זאת לבעל המגילת ספר שליט"א והסכים להערה זו].

האם אפשר לפטור בברכה מאכל שעדיין לא בא לעולם

אמנם זה תלוי אם דין גרידה צריך לחול דוקא בשעת הברכה עצמה או לא, וכגון אם נאפתה עוגה אחר שבירך על עוגה קודמת [עכ"פ ממין אחר] האם נפטור מברכה או לא כיון שלא היה בעולם בשעת הברכה. ועי' בכה"ח סי' קס"ט סק"ח שהעלה סברא זו לענין ת"ח הניעורים בלילה ודעתם לשתות קפה כמה פעמים במשך הלילה, וחדש הכה"ח דאם בשעת הברכה עדיין לא נתבשלו שאר כוסות הקפה שעתיד לשתות אח"כ לא מהני משום שלא היה בעולם בשעת הברכה ע"ש בהרחבה.

כו. ובאמת היה נראה לפ"ז דכל דברי הרשב"א גבי חביב אמורים רק לשיטתו דס"ל דחביב מיקרי מה שחביב עליו תמיד, אך לד' הרמב"ם ודעימיה דחביב מיקרי מה שחביב עליו עתה, נראה דזה דומה לשלם שהמעלה איננה בחשיבות הפרי אלא במעשה הברכה וכמו שכתבו הראשונים דאז מברך בשמחה, ועל חביבות הנאתו ראוי לו לברך כל' הראשונים. [ועי' בביה"ג ס"ב שכתב דמחלוקת הראשונים בזה תלויה אם גרסי' בגמ' 'חביב עדיף' או 'מין חביב עדיף'. והנפ"מ בזה דבגוונא דשניהם חביבים לו בעלמא בשווה אבל עתה חביב בעיניו אחד מהם דכתב המשנ"ב בסוף הסימן דבזה יש להקדים את החביב עתה, ויש לדון דל"ש בזה דין הרשב"א.

בח. ולפ"ז מסתבר שיסוד דין הא"ר דרך בב' מינים נאמר דין הרשב"א – הוא בהל' גרידה, דאם הוא דין בחילוק דרגת החשיבות של פרי אחד על חבירו אכתי יקשה מ"ט מעלת שלם קודמת למעלת חביב בב' מינים כשהחשיבות של החביב היא מכח המין ואילו חשיבות השלם איננה מכח המין והיא פחותה ממנה, וי"ל.

[אכן בספר וזאת הברכה פ"א אות ח' כתב דבזמנינו שכהרף עין מכינים כוס קפה נראה דיודה הכה"ח דמהני, אך בספר שערי הברכה פי"ג הערה ע"ח העיר כהוגן דנראה דיסוד סברת הכה"ח איננה משום דהוי כשלא בפניו אלא משום דדין גרירה צריך לחול דוקא בשעת הברכה עצמה כמשנ"ת, אך צ"ע במה שמשמע בכה"ח שם דאם עדיין לא סיים את הכוס הראשונה יתכן דמהני לגרור גם את מה שלא היה בעולם בשעת הברכה, וצ"ע היטב בדבריו שם].

וכן דן בא"א מבוטשאטש סי' ר"ו וזה לשונו: 'אולי יש חילוק בין תוך סעודה שמשמע שגם מה שלא היה נילוש עדיין נגרר להסעודה וא"צ ברכה תוך הסעודה, ובין הנגרר לברכה מצד שממין ראשון לפניו שאולי בכך צריך להיות אז בשעת הברכה ראוי לאכילה' עכ"ל, ועי' קובץ מבית לוי חי"א עמ' קפ"ט שדן בזה לענין האוכל 'צ'יפס' ולאחר הברכה טיגנו לו עוד או ששותה משקה ולאחר הברכה סחטו לו מיץ מפירות.

ונראה להוכיח ממש"כ המשנ"ב בסי' תנ"ז סק"ד בשם המג"א לענין הפרשת חלה מהמצות דאם אדם אחד מפריש מכל העיסות די בברכה אחת לכולן, ושם הרי בשעת הברכה על העיסה הראשונה שאר העיסות עדיין אינם בעולם (כדמשמע במשנ"ב שם סק"ב דמיירי שלשים אותם בזה אחר זה), ומוכח א"כ דמהני. [וכ"ה מנהג העולם באפיית מצות מכוונה שמברך על העיסה הראשונה ומפריש על סמך ברכתו מכל העיסות הנלושות בזה אחר זה].

ובאמת שהכה"ח עצמו הביא כמה פוסקים שדנו לענין השותים קפה כמה פעמים במשך הלילה אם צריכים לברך בכל פעם בפנ"ע, ולא נחתו לסברתו, ועי' גם בספר

שערי הברכה שם שציין לכמה פוסקים שדנו בזה ולא נחתו לסברא זו.

[אמנם] יתכן לחלק בזה בין מין אחד לב' מינים לפ"מ דחזינן בכמה דוכתי דגרירת מין אחד עדיפה טובא מב' מינים, עי' במשנ"ב סי' ר"ו סק"ב בשם האחרונים דאם כלה הפרי שבירך עליו ואח"כ הביאו לו עוד פירות, אם הוא מאותו המין א"צ לברך שוב, ואם הוא ממין אחר צריך לחזור ולברך. וכן מבואר בד' הא"ר הנ"ל דבמין אחד פוטר האיני חשוב את החשוב. ויש המבארים דבמין אחד א"צ לדין גרירה, אלא דהברכה פוטרת מתחלה את כל המין, ולפ"ז אפשר דה"ה לענין דבר שלא היה בעולם בשעת ברכה מהני באותו המין.

ויש להוסיף בזה מה שמשמע בריטב"א מא: דענין גרירה הוא דכל שחל פטור על תחילת האכילה ממשיך הפטור גם בלא שתחול הברכה על המשך האכילה, דכל דהוי 'אכילה אחת' אין לה דינים נפרדים, והוכיח כן מהא דס"ד בגמ' נא. דגם אם שכח לברך ממשיך לאכול בלא ברכה, ופירש שהמסקנא היא דבעי ברכה משום דקעביד איסורא בתחילת האכילה אך לולי זאת א"צ לברך על המשך אכילה אלא רק על תחילת האכילה, ע"ש היטב. אך אפשר דקאי רק על אותו המין, וכ"ה לשונו בהל' ברכות פ"ג הל"ד על דין זה 'וחזר ואכל מאותו המין עצמו'. שו"ר בספר מגילת ספר סוס"י כ"ו שהעלה מדברי השו"ע סי' קע"ז ס"א דלא קיי"ל הכי, וצ"ע היטב בזה.

עוד יתכן לחלק בין אם כיון ע"ז להדיא או לא, דמצאנו בכמה דוכתי חילוקים בדין גרירה בין אם כיון להדיא או לא, וכגון ד' הרמ"א בסי' ר"ו לענין אם נפל הפרי מידו לאחר הברכה, דאם כיון להדיא על פרי נוסף יכול לאוכלו אך אם לא כיון להדיא לא מהני, ואפשר דהחילוק הוא כנ"ל דאם כיון להדיא

חלה הברכה לאלתר אולם אם לא כיון להדיא חל הפטור רק בשעת האכילה עצמה, וע"ע מש"כ בחלק הסימנים סי' ב' אות ז-ח והערה י', ולהלן סי' קע"ח].

[עתה] איקלע לידי ספר מגדנות אליהו להג"ר אליהו אלטר רובינשטיין זצ"ל וראיתי בח"א סי' מ' שהרחיב בסברת הכה"ח והביא ראיות שלא כדבריו, ויש לדון בהם].

הרב זאב גלוסקינס

~ בד ~

בירך על חצי האם פטר את השלם בלי כוונה להדיא

יש לדון בענין מעלת שלם, אם עבר ובירך על חצי אם מוציא השלם בלא כוונה להדיא, דלכא' מסתבר דמעלת שלם היא רק מעלה בברכה (וכמשנ"ת לעיל לענין חביב לד' הרמב"ם) וממילא אי"ז מעכב לענין דיעבד, דלא שייך להחשיב את השלם כעיקר לגבי האיניו שלם, וא"כ יצא הדין דבשלם וחביב אף שהדין שמברך על השלם בתחילה, מ"מ לא יפטר החביב בלי כוונה, דהא חביב הוא העיקר כלפי דיעבד אם נימא דשלם לא הוי מעלה לענין בדיעבד, וזה ודאי דין שלא יתכן.

וע"כ דמעלת שלם שייכת גם לענין דיעבד ועדיפה על חביב, ולכן בבירך על השלם יוצא על החביב שהוא פחות חשוב, אמנם לפי"ז יהיה הדין דבירך על החצי לא יצא על השלם אם לא כיון ואפי' שהוא לפניו, וצ"ע שלא נזכר דין זה בסי' קס"ז בדיני קדימת שלם, וצ"ע כט.

ונראה לחדש דאפי' שבבירך על חצי אינו פוטר מדינא השלם בלי כוונה, למעשה לא שייך דין זה, דכיון דכשיאכל השלם הוא יהיה חצי, א"כ כשהוא אוכלו כבר אינו יותר חשוב ממה שבירך ויכול להפטר בברכה על החצי, דמעלת שלם שייך רק כשמברך על השלם דחלה הברכה על דבר שלם, אבל כשאנו באים לפטור את השלם בברכת החצי, אם אינו נפטר ונגרר במצבו השלם, יגרר כשיחלקו בפיו, וצ"ע בסברא זו לדינא.

הרב אברהם זנגר

~ כה ~

בירך על הטפל האם פטר את העיקר ~ האם בעינין דעת לאכול או דעת לפטור ~ בירך על פהבב"כ שקבע עליו סעודה האם פטר את הפת

בעיקר דין הרשב"א 'דאינו בדין שיפטר האיניו חשוב את החשוב' ופסקו הרמ"א בסי' רי"א ס"ה, יש לציין לדברי הפמ"ג ריש סי' רי"ב במ"ז שחידש עפ"ז דה"נ אם בירך על הטפל בסתמא לא פטר את העיקר דאינו בדין שיפטר האיניו חשוב את החשוב.

ויש בזה חידוש, דהיה מקום לומר דהוי כמין אחד דלד' הא"ר ליכא לדין הרשב"א (כמובא במשנ"ב סי' ר"ו סקכ"ו וביה"ל סי' רי"א שם), ואף לד' המג"א דפליג היה מקום לדון דהכא לכו"ע מהני מאחר דכולה אכילה אחת היא דהא אינו אוכל את הטפל אלא מחמת העיקר, וביותר צ"ע דלכא' הוי כמכויין להדיא על העיקר דהא כל אכילת הטפל היא רק לצורך העיקר ובודאי דעתו לאכול את העיקר, וצ"ע.

כט. אמנם לד' הא"ר בסוסי"ר ר"ו באותו מין לא נאמר דינו של הרשב"א לענין דיעבד וממילא לא קשה ממה שלא הוזכר הדין בשו"ע, דהשו"ע איירי במין אחד, אולם המג"א חולק והובאה הפלוגתא במשנ"ב שם סקכ"ו, ולפ"ז צ"ע.

עליו המוציא, ומשמע דאם יש לו פת עדיף לברך על הפת.

והנה ידוע חידושו של הגר"ז בסדר ברכות הנהנין פ"ט סעי' ז' דהמברך על מעשה קדירה לא פטר פהבב"כ בסתמא, ובקובץ צוהר (אוהל ברוך עמ' תמ"ג) נדפס מאמר מהגר"פ שיינברג שליט"א שנו"נ בזה, ונראה פשוט שדינו של הגר"ז הוא בק"ו מדינו של האפיקי מגינים.

הרב שמואל דרזי

~ כו ~

בדינא דהרשב"א דאין החשוב נפטר בדרך גררא לענין מעלת שלם וגדול ולענין מעלת חביב עתה לד' הרמב"ם

כתב הרשב"א דמי שבירך על המין שאינו חשוב [כלומר שאינו מז' המינים] אינו פוטר את המין החשוב בלי כוונה להדיא, וכן אם בירך על המין שאינו חביב אינו פוטר את החביב, משום דאינו בדין שיפטור שאינו חשוב את החשוב בדרך גררא אלא בדרך כוונה, והו"ד בב"י ריש סי' ר"ו וברמ"א סוס"י רי"א, ויעו"ש בפמ"ג ומשנ"ב שכתבו דהיינו אפי' באופן דב' המינים מונחים לפניו אלא שלא היה דעתו בהדיא על המין החשוב.

(א) והנה יש להסתפק לענין מעלת "שלם" אי איתא נמי להך דינא דהרשב"א דאם בירך על פרי או פת שאינה שלימה לא פטר את השלם בלי כוונה להדיא, וצדדי הספק בזה דלכאו' מחד גיסא י"ל דהא קי"ל דשלם עדיף מחביב וא"כ הדברים ק"ו אם בחביב איתא לדינא דהרשב"א ק"ו לענין מעלת שלם, אולם מאידך י"ל דשלם הוי רק מעלה וחשיבות לענין כבוד הברכה אך אין החשיבות בעצם הדבר

שוב הראוני בפמ"ג סי' ח' א"א סקט"ו שנראה מדבריו דלא מהני בזה אלא דעת לפטור ולא סגי בדעת לאכול, (ע"ש לענין מי שעומד ללבוש ב' טליתות, אחת של משי שחיובה דרבנן ואחת של צמר שחיובה דאורייתא, וכתב הפמ"ג דאם בירך על של משי לא פטר את הצמר אם לא כיון ע"ז להדיא, מחמת הדין הנ"ל דאינו בדין שיפטור האיניו חשוב את החשוב, ושם הלא דעתו ללבוש שניהם). וכן נראה מדברי השע"ת סי' ר"ו סק"א (זה לשונו; 'וכן אם היו לפניו דבר שברכתו שהכל ודבר שברכתו בפמ"ג או האדמה וטעה ובירך על שהכל תחלה, אין נפטר על עץ או האדמה בלא מתכוין, וגדולה מזו דאפי' בדבר שברכותיהן שוות כתב הב"י בשם הרשב"א דאינו בדין וכו', א"כ אף כשבירך שהכל צריך לחזור ולברך על כל מין ברכה הראויה לו', הרי דאף ששני המינים היו לפניו ודעתו לאוכלם אלא שטעה והקדים לברך שהכל קודם העץ, מ"מ לא חשיבא כוונה להדיא א"כ כיוון לפטור). אבל מדברי הגרע"א סי' רי"א ס"ה בשם הגו"ר (הו"ד בביה"ל שם) שכתב דמהני לזה דעת בעה"ב, משמע בפשוטו דסגי בדעת לאכול וא"צ דעת לפטור, ואינו מוכרח. [נוע"ע בחלק הסימנים סי' ב' הערה י'].

אציין עוד דבר חידוש שראיתי בהאי ענינא בספר אפיקי מגינים סי' קס"ח סק"י שדן לומר דאם קבע סעודה על פהבב"כ ובירך עליו המוציא לא פטר בסתמא פת גמורה.

ודבריו מתאימים למש"כ בשכנה"ג (הובא בא"ר ופמ"ג סי' קס"ח סק"ז) דיש דין קדימה לפת על פהבב"כ שקובע עליו סעודה, ואפי' אם הפהבב"כ נקיה יותר. [ובאפיקי מגינים שם סק"ח דקדק כן מל' בה"ג שכתב דהקובע על פהבב"כ ואין לו פת יברך

כמו מין ז' או מין חביב, ולפיכך יל"ד דבזה ליתא דהרשב"א.

אולם יש להוסיף דהא פשיטא דאם בירך על השלם פטר את החביב אפי' בסתמא, אע"פ דהחביב יש לו מעלה וחשיבות בעצם החפצא, מ"מ כיון דלפי דיני הקדימה צריך להקדים השלם, וכל דינא דהרשב"א קאי רק בגוונא דשינה בסדרי הקדימה, וכ"כ לי הגר"א גנחובסקי שליט"א במכתבו הנדפס בסוף הספר יעו"ש.

ויש לדון ולהוכיח דבגמ' ל"ט: איתא "איתמר הביאו לפניהם פתיתין ושלמין אמר רב הונא מברך על הפתיתין ופוטור את השלמין ור' יוחנן אמר שלמה מצוה מן המובחר" וכו' יעו"ש, ויעו"ש בפנ"י שדקדק בלשון הגמ' דמאי איצטריך רב הונא להוסיף ולומר דפוטור את השלמין, והא גם לר' יוחנן דינא הכי דאם בירך על הפתיתין פטר את השלם בדיעבד.

ולכאור' מצינו ליישב קו' הפנ"י דרב הונא הוצרך לאשמועין דפוטור את השלמין גם בדרך סתמא בלא כוונה להדיא, משום דס"ל דשלם לא עדיף מפתיתין, משא"כ לר' יוחנן דסבר דשלם עדיף אם עבר ובירך על הפתיתין לא פטר את השלמים בסתמא עד שיתכוין בהדיא לפטור, ולכאור' מהא דלא תי' כן הפנ"י יש להוכיח דגם לשיטת ר' יוחנן דשלם עדיף מ"מ אם הקדים ובירך על הפתיתין פטר את השלמים ואפי' בסתמא שלא כיון בהדיא לפטור את השלם, והיינו משום דלענין מעלת "שלם" ליתא לדינא דהרשב"א, משום דמעלת השלם אי"ז חשיבות בעצם החפצא כמו מעלת מין ז' או מין חביב.

ב) אולם לכאור' יש לדחות הראיה מהגמ' עפ"י דהא"ר בסוס"י ר"ו דכתב דבמין אחד ליתא להך דינא ואם בירך על שאינו חביב פטר את החביב שבאותו המין ופליג על המג"א

בדין זה יעו"ש, ובבה"ל בסי' רי"א ציין לדברי הא"ר, ולפי"ז י"ל דהכא לענין שלימים ופתיתין של אותו המין לכו"ע פטר את השלם ושפיר הקשה הפנ"י, אולם אכתי יש ליישב כן באופן הב' בגמ' לענין פרוסה של חטים ושלמה של שעורים דאמרינן דמברך על של חטים ופוטור את של שעורים והתם נמי קשה מאי קמ"ל דפוטור את של שעורים, וי"ל דקמ"ל דפוטור גם בלי כוונה להדיא דהו"א דאינו פוטור את השלם דחשוב טפי והכא הו"ל ב' מינים דלכו"ע אינו פוטור שאינו חשוב את החשוב קמ"ל דחטים חשיבי טפי, נמצא לפי"ז דיש להוכיח דהמברך על שאינו שלם לא פטר את השלם בסתמא בלי כוונה להדיא כשהן ב' מינים עכ"פ, מיהו לפי תירוצו של הפנ"י ברישא אין הוכחה כלל, כיון דגם לענין חטים ושעורים יש ליישב כתירוצו של הפנ"י הנ"ל, ואדרבה יש להוכיח מדברי הפנ"י לאידך גיסא דנקט בפשיטות דגם לר' יוחנן דשלם עדיף מ"מ אם בירך על הפרוסה פטר את השלימה.

ובעיקר הנידון יש לציין לדברי המשנ"ב סי' קס"ח סק"א דכתב דאם בירך על הפרוסה והביאו לפניו שלימה יבצע מהפרוסה כיון שבירך עליה, ומשמע דפטר את השלימה וכל הנידון רק ממה יבצע תחילה, ואמאי לא קאמר דאם לא היה דעתו להדיא על השלימה לא פטר אותה, ומיהו מצינו לדחות דמיירי בסתמא בבעה"ב שהביאו לפניו לאכול ומצינו בגליון הגרעק"א בסי' רי"א דהיכא דאתכא דבעה"ב סמין חשיב כנתכוין לפטור והו"ד בבה"ל שם, עוד אפשר לדחות לפי הא"ר דבמין אחד פטר בכל גוונא, ואעפ"כ מסתימת הדברים משמע קצת דלענין שלם ליתא לדינא דהרשב"א.

ג) עוד יל"ד דהנה בעיקר מעלת השלם לענין ברכה איתא בגמ' דזהו בגדר מצוה מן המובחר, ויעו"ש ברבנו יונה שכתב דאי"ז דינא

ממש כמו בקדימת פת חיטים לפת שעורים, ויעו' בראש יוסף ובפמ"ג סי' קס"ח דכתב דנפק"מ דבחיטים ושעורים מיקרי עבריינא ועובר על דברי תורה [לכאן] כוונתו לדין כל המוקדם בקרא קודם לברכה], ואפשר בר נידוי ומכת מרדות משא"כ מצוה מן המובחר יעו"ש, וא"כ נראה דלא שייך לומר דמשום מצוה מן המובחר לא פטר אפי' בדיעבד בלי כוונה, ורק בדין קדימה של ז' מינין או חביב דזהו מדינא ממש כתב הרשב"א דאינו בדין שיפטור את החשוב בלי כוונה, אלא דבעיקר כוונת הרבנו יונה יש להסתפק אם הטעם משום דמעלת שלם לא הוי מעלה כ"כ כחיטים ושעורים, או דילמא דווקא בסוגיין דמיירי בפתייתין גדולים אמרינן דגם לר' יוחנן הוי רק ממנה"מ לברך על השלם וכן נראה דפי' הפמ"ג שם, אולם כתב דמדברי הרמב"ם נראה דהכל מצוה מן המובחר אפי' אין הפתייתין גדולים מהשלם יעו"ש.

[ובעיקר דברי הרבנו יונה מצינו לפרש

באופ"א דז"ל שם "מפני שלמעלה היה מדבר במין אחד ולפיכך אין בו אלא מצוה מן המובחר, אבל בכאן שהן שני מינין האחד גרוע מחבירו אמר שצריך לברך על הפרוסה לדברי הכל דחשוב עדיף" ע"כ, ומצינו לפרש בכוונתו דיש חילוק בין דין קדימה באותו המין ובין דין קדימה בב' מינין, והטעם יל"פ עפ"ד הא"ר בסי' ר"ו דהברכה היא על כל המין ולפיכך בדיעבד אם בירך על שאינו חשוב פטר את החשוב בדרך גרידא גם בלי כוונה עיי"ש, ונפק"מ לפי"ז דגם לענין חביב באותו המין י"ל דהו"ל רק בגדר מצוה מן המובחר, ולאידך גיסא כשיש לפניו חצי תפוח ותפוז שלם צריך להקדים התפוז מדינא ולא רק בגדר ממנה"מ, כיון דהו"ל קדימה בב' מינין, מיהו כאמור הפמ"ג פי' דכוונת הר"י דקדימה של שלם הוי רק ממנה"מ, ואין כאן חילוק בין מין אחד או ב' מינין].

ד) ושמעתי טעם נוסף לומר דבשלם ליתא לדינא דהרשב"א, והוא דאפי' נימא דאינו בדין שיפטורנו, מ"מ זהו דווקא אם היה בולע הפרי כשהוא שלם, אבל כיון שאוכלו בפיו א"כ באותה שעה אין הפרי שלם ושפיר נפטר בדרך גרידא. ויש להוסיף בדרך פלפול דאולי מהך טעמא מצינו רק לענין שלם דליכא דין גמור של קדימה אלא מצוה מן המובחר, והיינו משום דהתם ליכא להך טעמא של אינו בדין שיפטור את החשוב וכל הענין הוא רק משום כבוד הברכה, וי"ל דבעלמא איכא חיוב גמור רק בגלל האיניו בדין שיפטור את החשוב ודו"ק.

ה) ובעיקר הנידון בדינא דהרשב"א דאינו בדין לענין שלם יעו' בספר מגילת ספר (בסי' כ"ג סוף אות ג') דנקט בפשיטות דגם לענין מעלת שלם אינו פוטר בדיעבד בלי כוונה, אלא דהוסיף שם דלענין אותו המין בלא"ה פטר לפי הא"ר, והנפק"מ לשיטת הא"ר בב' מינין כגון בירך על חצי תפוח דלא פטר את התפוז השלם יעו"ש, ויעו' בסמוך בדברי מרן הגריש"א שליט"א.

והנה אי נימא כמש"נ דבשלם ליתא לדינא דהרשב"א כיון דאינו מעלהבגוף הדבר אלא הוי רק מעלה וחשיבות לענין כבוד הברכה, א"כ נראה ודאי דגם לענין גדול ליתא להך דינא, ואם בירך על הקטן פטר את הגדול גם בלי כוונה, וגם בגדול אין חשיבות בעצם החפצאודמי לשלם דליתא לדינא דהרשב"א, והדברים ק"ו דהא שלם עדיף מגדול ואפי' מחביב ואעפ"כ אין בו דינא דהרשב"א משום דאין חשיבותו בעצם החפצא, וא"כ ק"ו לענין מעלת גדול דאין מעלתו אפי' כמעלת חביב ודו"ק.

ונראה דחשיבות של שלם היא חשיבות לענין כבוד הברכה, אבל אינה חשיבות לענין דינא דהרשב"א דאינו בדין, ולזה צריך חשיבות בגוף הדבר כמו מין ז' או מין חביב.

וכן הורה מרן הגר"ש אלישיב שליט"א
דלענין מעלת "שלם" או גדול ליתא
לדינא דהרשב"א.

אם אמרינן 'אינו בדין' לענין חביב עתה
לד' הרמב"ם

עוד יש להסתפק בדין זה לענין "חביב"
לשיטת הרמב"ם דהיינו מה שחביב לו
עתה באכילה זו, ויל"ד אם בירך על השני אם
פטר את החביב בדרך גררא, די"ל דכיון דאי"ז
מין חשוב יותר אלא רק לענין אכילה זו יש לו
מעלה דחביב, א"כ י"ל דנפטר גם בלי כוונה
בהדיא.

מיהו יעוי' במשנ"ב סי' רי"א ס"ק ל"ג דכתב
דאם יש לפניו אתרוג וזית דמברך על
הזית כשיטת הרא"ש והסמ"ק שם בס"א, טוב
שיכוין בהדיא לפטור את האתרוג כיון דלפי
הרמב"ם אינו יוצא ממילא כיון דאתרוג חביב
יותר, וחזינן דגם בדין חביב של הרמב"ם איכא
לדינא דהרשב"א דלא פטר בסתמא בדרך גררא,
וכן משמע בסיום דבריו שם דכתב "וכן כל
כה"ג היכא שיש דעות בפוסקים על איזה דבר
יברך בתחילה יהיה זהיר בשעת ברכה לכוין
לפטור שניהם דבלא"ה יש חשש דאוכל המין
השני בלא ברכה", וסתימת הדברים נראה דקאי
גם על מחלוקת הפוסקים בדין חביב דלפי
הרמב"ם היינו מה שחביב עליו עתה וגם בזה
בעינן כוונה בהדיא לפטור.

ומ"מ נראה דאין להוכיח מכאן לנידון הנ"ל
לענין מעלת שלם, דהנה יסוד דינא
דהרשב"א הוא דאינו בדין שיפטור המין הטפל
את מין העיקר בדרך גררא, [ומצינו ברשב"א
מ"א. דמדמה דין קדימה לעיקר וטפל], וא"כ
לשיטת הרמב"ם כיון דבאכילה זו הוי מין טפל
י"ל דאינו פוטר את מין החשוב בלי כוונה
בהדיא, משא"כ מעלת שלם דאינה מעלה בעצם
החפצא אלא רק שינוי צורה שפיר י"ל דיש כאן

רק חשיבות ומעלה משום כבוד הברכה לענין
דין קדימה לכתחילה ולא בנידון דהרשב"א
לענין דיעבד וצ"ע.

עוד מצינו בשו"ע הגר"ז בכלל ט' דכתב דאם
בירך על מעשה קדירה לא פטר בסתמא
מיני מזונות של פת כיסנין דחשיבי טפי כיון
שראויין לבוא לברכת המוציא ע"י קביעות
סעודה, משא"כ מעשה קדירה דאין יכול לבוא
לידי המוציא, ואינו בדין שיפטור את החשוב
בדרך גררא יעו"ש. וחזינן דגם חשיבות כה"ג
יש בה דין הנ"ל של הרשב"א, ומיהו התם י"ל
דהוי חשיבות בעצם החפצא ואין להוכיח מכאן
לנידון דלענין חביב עתה של הרמב"ם.

ובעיקר חידושו של הגר"ז דיש דין קדימה
לפת כיסנין, יל"ע אם פ"כ קודמת
לשלם או לחביב של מעשה קדירה, כשם דברכת
המוציא או הגפן קודמין למעלות אלו של חביב
ושלם וצ"ע.

הרב שמואל אורטל

~ כז ~

בירך על הפרוס האם פטר את השלם

יל"ע בהיו לפניו שלם ופרוס ובירך על
הפרוס האם פטר את השלם, ונידון
זה מצוי כאשר אדם מברך על פרוסת עוגה
ואח"כ לוקח עוגיה שלמה, ולדברי הרשב"א
דהמברך על אינו חביב אינו בדין שיפטור את
החביב [אם לא נתכוון עליו להדיא] כדנפסק
ברמ"א סי' רי"א ס"ה, י"ל דה"ה בשלם שאף
קודם במעלתו לחביב. וראיתי בכמה מספרי
מחברי זמנינו שהצריכוהו לחזור ולברך על
השלם. [אולם שמעתי להעיר בזה דהרי קודם
שנוגס בשלם הוא שוברו בידיו או עכ"פ ע"י
פיו וכבר חוזר להיות פרוס וממילא נפטר ע"י
הברכה הראשונה ונידון דיהא רק אם יאכלנו
בבליעה אחת].

ונראה לפי משנ"ת במק"א דמעלת השלם אינה מעלה וחיובות בהחפץ אלא דין הידור בהברכה, ולפ"ז נראה דחיובות 'דינית' אינה יוצרת חסרון של 'אינו בדין שיפטר' שהזכיר הרשב"א.

והנה דנתי במק"א בהיו לפניו בשבת ב' לחם משנה שלמין משיפון או פרוסה מחיטה מה עדיף, ולהצד דפסקינן ליה לברך על השיפון שלמין, יל"ע האם שוב יברך על החיטה הפרוסה אם לא נתכוון עליו להדיא. ונראה דכיון דזה היה דינו מדרבנן לברך על לחם זה, ממילא לא חשיב שבירך שלא כדין. אך אולי באמת בעינן כוונה מפורשת ולא יהני בסתמא, וצ"ע^ל.

הרב צבי שוב

~ כח ~

סתירה ברמ"א בדין בירך על האיניו חשוב האם נפטר החשוב ~ בירך על האיניו חשוב ואחר הברכה נטל את החשוב האם מהני ~ בירך על פרי ונפל מידו האם מהני דעת בעה"ב שיחול על פרי אחר

א. ידועים דברי הרשב"א דבבירך על מין שאינו חשוב אינו בדין שיפטר בזה את החשוב אגב גררא אא"כ כיוון עליו להדיא. ומבואר בזה דעיקר הברכה חלה על הפרי הראשון שמברך עליו והשאר נפטר ע"י דין גרירא, וזש"כ הרשב"א דהאיניו חשוב אין בכוחו לגרור את החשוב. וזה נאמר בין לגבי מין ד' ובין לגבי חביב והביאור הוא כמ"ש המאירי דחביב נחשב כעיקר בסעודה ולכך אינו בדין שיפטר ע"י האיניו חשוב.

והרשב"א יסד את דינו מהסוגיא מ"ב: שפי' שם הרשב"א דלכו"ע אין מעשה קדירה פוטר פרפרת [שהיא פת הבאה בכיסנין לד' הרשב"א] ואף ששניהם במ"מ, אכן באמת בתר"י שם כ' דמע"ק פוטר פרפרת, ולכאור' נמצא דתר"י יחלוק ע"ד הרשב"א הנ"ל גבי מין ז' וחביב.

אולם יש להוכיח דאין הדברים תלויים זב"ז, דהא הרמ"א פסק בסי' קע"ו כד' תר"י, ומ"מ פסק הרמ"א את ד' הרשב"א הנ"ל בסי' רי"א, וחזינן דאין מוכרח דתר"י חולק על הרשב"א, ועי' בזה.

בירך על האיניו חשוב ואחר הברכה נטל את החשוב האם מהני

ב. והנה יסוד דין גרירה מצינו גם לגבי נפל הפרי מידו ונטל פרי אחר דחזור ומברך בסי' ר"ו ס"ה ושם מבוארים ג' שיטות בזה; י"א דלעולם חוזר ומברך, וי"א דתלוי אם היה דעתו עליו, וי"א דסגי מה שהיה מונח לפניו על השולחן, והמ"ב פסק דספק ברכות להקל. ובביה"ל ביאר דיסוד המחלוקת היא על מה חל עיקר הברכה ושהשאר נגזר, האם על מה שאוחז או על מה שדעתו או על מה שמונח לפניו, ולהלכה סב"ל והיינו דהברכה חלה על כל מה שלפניו [ורק על מה שאינו לפניו בזה הוא מדין גרירה]. ולכאור' קשה טובא דא"כ גם לגבי דינו דהרשב"א דאינו חשוב פוטר את החשוב דרך גררא נימא דהברכה חלה על כל מה שמונח לפניו על השולחן ולא נחשב גררא, וצ"ע.

ואפשר דלעולם באמת הברכה חלה על הפרי הראשון שאוכל ומה שמועיל דעתו ולפניו היינו שמועיל שכל פרי שנוטל ואוכל

ל. ויש לדון עוד דלא גרע מדברים הבאים מחמת הסעודה, אך יש צד באחרונים (צל"ח מד.) שגם פת גורם ברכה לעצמו כמו יין ואין בו פטור דברים הבאים מחמת הסעודה ואכמ"ל.

בתחילה חלה ע"ז עיקר הברכה, אבל באכל תחילה את השאינו חשוב ונקבע דזה עיקר הברכה לא נפטר האינו חשוב. אלא דלפי"ז יצא חידוש לדינא דאם בירך על אינו חשוב ונפל הפרי מידו ונטל פרי חשוב שהיה מונח לפניו על השולחן ועי"ז נקבע שהוא עיקר הברכה שפיר יוצא בזה. וביותר דבבירך על שאינו חשוב ואחר הברכה לקח הפרי החשוב שהיה לפניו דשפיר יוצא בזה דנקבע דזה עיקר הברכה, וצ"ע לדינא.

בירך על פרי ונפל מידו האם מהני דעת בעה"ב שיחול על פרי אחר

ג. עוד יל"ע דהנה כתב רעק"א בשם הגינת וורדים והובא בביה"ל דמהני דעת בעה"ב לפטור האינו חשוב, ויש לדון האם בנפל יועיל ג"כ דעת בעה"ב להשיטות דמועיל דעתו. והיה אפשר לחלק דבאינו חשוב הדעת מועיל לגרור ולא דהברכה חלה על כולם ובזה מועיל דעת בעה"ב והיינו דבסתמא לא נגרר רק אם חשוב בהדיא לגרור ומשא"כ בנפל דהדעת הוא דהברכה חלה על כולם בזה לא מועיל דעת בעה"ב. [ולכאור' אם הברכה חלה ע"ז באופן ישיר בדין הוא ששיחה מפסקת, ועי' ישועת דוד ואשר לשלמה שדנו בזה].

הרב אברהם זנגר

~ כט ~

בירך על מעשה קדירה האם פטר פת הבאה בכיסנין

בסי' רי"א ס"ה הביא הרמ"א לדינו דהרשב"א בברכות מא. 'דאינו בדין שיפטור האינו חשוב את החשוב' ולכך אם בירך על האינו מין ז' או על האינו חביב לא פטר את החביב או

את המין ז', ובסדר ברכות הנהנין להגר"ז פ"ט סעי' ז' הוסיף לחדש דה"ה אם בירך על מעשה קדירה לא פטר פהבב"כ בסתמא, דמעשה קדירה מיקרי 'אינו חשוב' כלפי פהבב"כ כיון שאינה חייבת בחלה ולא מהני בה קביעות סעודה לחייבו בברהמ"ז ומשא"כ פהבב"כ, והובא דינו בברכת הבית ש"ט אות מ"ט-נ', ובקובץ צוהר (אוהל ברוך עמ' תמ"ג) נדפס מאמר מהגר"ח פ' שיינברג שליט"א שנו"נ מסביר בדין זה המובא בברכת הבית, אלא שבאמת המעיין בגר"ז שם יראה שלא כתב דין זה מסברא אלא העלה זאת מדברי הרשב"א שכתב להדיא דין זה ודקדק זאת מהגמ' מב: דבירך על מעשה קדירה לא פטר פרפרת בסתמא, וד' הרשב"א דפרפרת היינו פהבב"כ, וביאר הרשב"א דהיינו משום דאינו בדין וכו', וכ"כ הרשב"א להדיא גם בסוגיא דקדימה מא., ומשמע קצת דזהו גופא מקור דינו לענין חביב ומין ז' ע"ש.

אכ"ן לדינא יש לדון בזה, דהנה בראש יוסף שם כתב דהרמ"א סתר משנתו, דבסי' קע"ו פסק הרמ"א להדיא דבירך על מעש"ק פטר את הפרפרת, ומבואר דפי' בגמ' כשאר הראשונים ודלא כהרשב"א, ועי' בדמשק אליעזר שם שביאר היטב הפלוגתא בפ"י הגמ', וע"ע ב"ח וד"מ שם, וכולם פירשו דלא כהרשב"א, וא"כ הקשה הראש יוסף סתירה בדברי הרמ"א מסי' קע"ו לסי' רי"א לא.

והנה היה מקום לחלק ביניהם, דפהבב"כ לא חשיבא כ"כ יותר ממעשה קדירה כמו חביב ומין ז', אך סו"ס צ"ע דברשב"א משמע קצת שיסד את חידושו בחביב ומין ז' מכח דין הגמ' בפהבב"כ וא"כ איך שייך לפסוק זה בלא זה, וי"ל.

לא. וכ"כ הנצי"ב מב. ד"ה אבל שדברי הרמ"א בסי' קע"ו סותרים לדברי המג"א בביאור דברי הרמ"א סי' רי"א ס"ה [והיינו דס"ל דאין הכרח לפרש כוונת הרמ"א שם כד' הרשב"א, ורק המג"א הוא שמפרש כן].

אכן באמת יש להעיר עוד על קושיית הראש יוסף, דהשו"ע הא פסק כהראשונים דפרפרת היינו פת הצנומה בקערה אשר לא מהני בה קב"ס, וא"כ פשוט דאין בזה קדימה, וא"כ אי"ז סתירה לד' הגר"ז בפהבב"כ לב.

אולם עדיין צ"ע בזה לדינא, דעי' בתר"י שפירש באופן אחד דפרפרת היינו נילי"ש ובזה הלא מהני קב"ס כמבואר בגמ' וש"ע, ואעפ"כ כתב תר"י לפרש בגמ' דכירך על מעש"ק פטר את הפרפרת, ועולה א"כ דנחלקו הרשב"א ותר"י בדין זה, וצ"ע א"כ מנ"ל להגר"ז להכריע בזה כד' הרשב"א נגד תר"י, ובפרט שבעיקר פי' הרשב"א בגמ' פליגי עליה רוב הראשונים וכ"ה להלכה ברמ"א דלא כהרשב"א לג'.

ועוד יש להעיר דמסתבר דלפ"ד הרשב"א יש בזה גם דין קדימה לכתחילה, וכן משמע בגר"ז שם סעי' ו', אולם מסתימת דברי השו"ע מג"א פמ"ג ומשנ"ב סוס"י רי"א משמע שפהבב"כ איננה קודמת למעשה קדירה, שהרי כתבו דבמ"מ דה' מיני דגן קודם לבמ"מ רק משום קדימה דמין ז' ולא משום קדימה דחיוב חלה וקב"ס, וא"כ בפשוטו ה"נ לענין דיעבד פוטרים זא"ז לד'.

וא"כ לדינא צ"ע אם מי שבירך על קוגל ואח"כ הביאו לפניו עוגה צריך לברך

ע"ז שוב, אולם לכתחילה ודאי ראוי לשים לב לכוין להדיא לפטור גם את העוגות שיביאו לפניו. ניצויין דאם היה ע"ז ד' בעה"ב לכו"ע חשיב כדעת לפטור כמש"כ הגרעק"א בסי' רי"א ס"ה בשם הגו"ר והובא בביה"ל שם. כמו"כ כשהקוגל הוא חביב בדיעבד אין לברך שוב מספק כמש"כ המשנ"ב סקל"ג דיש לחוש לד' הרמב"ם דחביב קודם, אך בזה לכתחילה ודאי ראוי לכוין להדיא לפטור גם את העוגה].

הרב זאב גלוסקינוס

~ * ~

האם פוטר האיננו חשוב את החשוב באופן שהחשוב לפניו

א הרמ"א סי' רי"א ס"ה הביא את דינו של הרשב"א דאם הקדים את האיננו חשוב לא פטר את החשוב אם לא כיון עליו להדיא, והמג"א שם סקי"א ביאר דכוונת הרשב"א דאפי' אם החשוב נמצא לפניו אינו נפטר אם בירך על שאינו חשוב לה'.

אמנם דברי הרשב"א שם אינם ברורים בענין זה, וז"ל שם (סוף דף מא.); 'אם היה אוכל תפוחים ובירך עליהם ואח"כ הביאו לפניו אגוזים, אם התפוחים חביבים עליו יותר פוטר את האגוזים בגררת ברכת התפוחים אבל אם

לב. שו"ר מצינים לפני" מב: ד"ה בירך על הפת - דדין הרשב"א שייך גם במעש"ק ופת הצנומה בקערה, וצ"ע.

לג. שו"ר במציין על הגר"ז שכפי' הרשב"א מבואר גם ברא"ה וריטב"א וגם בתר"י לפי גירסת חז' אנשי שם, אך מ"מ הרמ"א פסק לא כן בפי' הגמ' וכמש"כ בד"מ, וצ"ע.

לד. אכן לעיל סי' כ' כתבנו לדון לחלק בין דין קדימה לכתחילה לבין דין פטור בדיעבד. (והערנו דבאמת הגר"ז גופיה השמיט דין הקדימה בזה במקומו בדיני קדימה וכתבו רק בדיני גרירה של סי' ר"ו, וצ"ע). שו"ר בפמ"ג סי' קס"ח מ"ז סק"ז דהקובע סעודה על פהבב"כ וגם אוכל פת יש לו להקדים לברך על הפת, ומקורו מהא"ר בשם שכנה"ג, ושם מבואר דזהו אף אם הפהבב"כ נקיה יותר, ולפ"ז מסתבר דה"נ פהבב"כ תקדם למעשה קדירה, וצ"ע.

לה. עי"ש בשעה"צ סקב"א שהביא כן מב"י ומ"א, ולא מצאתי בב"י שכתב לדינא דגם לפניו אינו פוטר, אלא שהביא בסי' ר"ו כל לשון הרשב"א שסותר דבריו מתחילתו לסופו וכמו שיתבאר להלן.

אינם חביבים אינם פוטרים את האגוזים אא"כ נתכוין להם מתחילה עכ"ל, ואיירי להדיא כשהביאו לפניו דהיינו שלא היה לפניו, ומשמע דדוקא בכה"ג אולם אם היו לפניו הוי כדעתו להדיא ומהני בכל אופן, אמנם בתחילת דבריו כתב וז"ל; 'אם היה לפניו אתרוג וזית וקדם ובירך על האתרוג אינו צריך לחזור ולברך וכו' והוא שנתכוין לפטור את הזית, ומשמע קצת כדברי הפוסקים דגם בלפניו צריך כוונה וצ"ע. ומכאן הסתירה צ"ל דמש"כ בסוף דבריו הביאו לפניו הוא לאו דוקא ל', או דכונתו במש"כ בתחילת דבריו 'והוא שכיון' היינו שלפניו כמכוין, אבל כשלא כיון דהיינו כשאינו לפניו לא מהני.

ב] ובאמת לולי דברי הפוסקים י"ל בעיקר דברי הרשב"א שכונתו להיפך ממה שכתבו בשמו, דהפוסקים כתבו דסברת הרשב"א היא דגם באופן שאם היו שוים בחשיבותם היו פוטרים זא"ז אם השני חשוב יותר אינו נפטר, אבל בדברי הרשב"א י"ל להיפך דאיירי באופן שאם היו שוים בחשיבותם לא היו פוטרים זא"ז כיון שהשני אינו לפניו, ורק יש מעלה בחשוב שפוטרו את שאינו חשוב אפי' אם אינו לפניו כמו פת. [והיא סברא הפוכה דגם באופן שאין ראוי לפטור בשוים בחשיבותם אם הוא חשוב

יותר פוטר, ולא שגם דבר שראוי לפטור בשוים אינו פוטר כשהשני חשוב יותר].

ואף דלשון הרשב"א 'אינו בדין שיפטור אינו חשוב את החשוב' משמע שהוא חסרון, שלא נגרר החשוב אחר שאינו חשוב, מ"מ עי"ש שמסיים שאם התפוח חביב יותר פוטר, ומשמע שרק באופן שהתפוח חביב יותר מהני כי הוא החשוב ולא בשוים ל', וכמש"נ שעיקר כונתו היא דחשוב יש לו כח מיוחד לגרור את הפחות חשוב.

ועכ"פ בדעת המג"א והמשנ"ב שכתבו דמיירי גם כשהוא לפניו, צ"ל דהוא דין דאינו חשוב אינו פוטר וכמש"נ וגרע משוים בחשיבותם ל', ולדבריהם צ"ל דהלשון 'הביאו לפניו' הוא לאו דוקא אלא עיקר כונת הרשב"א היא אפי' כשהוא בפניו וכמו שכתב בתחילת דבריו, וגם צ"ל דהלשון 'תפוח חביב יותר' הוא לאו דוקא.

ג] והנה הרשב"א בסוגיין מציין לסוגיא דפרפרת, ועי' ברשב"א בסוגיא דפרפרת דף מב: שכתב לבאר מח' ב"ש וב"ה אם פרפרת פוטרת מעשה קדירה או לא, דשיטת ב"ה דפרפרת חשוב כפת וממילא פוטר, משא"כ מעשה קדירה לא פטר פרפרת דחשוב ממנו

לו. ה"ה: לכאן י"ל בפשיטת דהרשב"א לא רצה לצייר את דינו באופן שעבר על דיני קדימה ובירך על האינו חשוב במקום על החשוב, ולכן צייר באופן שהביאו לפניו אח"כ את החשוב דאז בירך כדן על האינו חשוב כמש"כ המשנ"ב סקל"א בשם הפוסקים דאם אין החשוב לפניו א"צ להמתין לו. וגם י"ל דבא לרבותא דאף כשלא עבר על דיני קדימה לא נפטר החשוב (ודלא כהערוה"ש שהעמיד את דינו של הרשב"א רק בעבר על דיני קדימה, וכבר תמזהו עליו מדברי הרשב"א המפורשים הנ"ל).

לז. ושו"ר דהב"י בס' רי"א השמיט ברשב"א את המילה 'יותר' (במשפט 'שהתפוח חביב יותר') ומשמע קצת כצד הראשון דהוא דין דבשוים פוטר, ורק כשבא לפטור חביב יותר אינו פוטר, אולם בס' ר"ו הביא לשון הרשב"א כמו שהוא לפנינו, ואולי סבר שהוא לאו דוקא או שהוא ט"ס בא' מהמקומות.

לח. ובאמת כן הוא גם משמעות דברי הרמ"א שצייר דין זה באופן שעבר על דיני קדימה, ומ"מ אינו מוכרח דעי"ש שעיקר כונתו לכתוב שדיני קדימה אינם מעכבים בדיעבד, ועי' כתב דכל זה כשכיון, דאם לא כיון בלא"ה אינו פוטר כיון שאינו חשוב יותר וכדברי הרשב"א עי"ש, וצ"ע.

אלא בכוונה, וב"ש חולקים דכיון שלא כיון לפטור אינו נפטר.

ובכל אריכות דבריו שם מבואר להדיא שאין זה דין שהחשוב לא נגרר מאינו חשוב כצד הראשון הנ"ל, אלא להיפך שהטפל נגרר ע"י החשוב כדמצינו בפת, ובשוים בחשיבות אין פוטרים זא"ז, דהיינו שכוונתו באופן ששני מינים לא פוטרים זא"ז ואעפ"כ פרפרת פוטרת דחשיבא כפת.

ומפורש בדבריו כדברינו שצורת הדין היא דגם באופן שבשוים אינם פוטרים זא"ז מ"מ החשוב פוטר את שאינו חשוב, וכיון שברשב"א הנ"ל דף מא. מציין לדין זה דפרפרת ומעשה קדירה לכאור' כונתו ג"כ לדין זה, ודברי הפוסקים צ"ע.

אמנם יש להביא ראיה בדברי הרשב"א כמו שביארוהו הפוסקים מהסוגיא דף מב: דיין שתוך המזון אינו פוטר יין שאחר המזון, ומבואר בתוס' שם דהוא משום חשיבותו של שתיה שבסוף ולכן לא נפטרת, (ולכן להיפך יין שקודם המזון פוטר יין שבתוך המזון), ולכאור' כונתו על דרך הרשב"א דאינו חשוב אינו פוטר את החשוב, ועי' ברשב"א שם מב: שכתב להדיא לשון זה דזה לשתות וזה לשרות אינו בדין שיהא הגרוע פוטר את החשוב, ומשמע מזה שהוא אותו גדר כמו שהקדים השאינו חביב שאינו נפטר לט, והוא ראיה לדברי הפוסקים דנאמר כאן דין דחשוב אינו נפטר ע"י שאינו חשוב, דעי"ש ברשב"א דזה לשתות וזה לשרות פוטר כי הם שווים ודו"ק.

ד] סוף דבר צע"ט בדעת הרשב"א שמדבריו בסוגיא דפרפרת נראה ברור שהוא דין שהחשוב פוטר אינו חשוב וכלשונו בסוגיין

שרק אם התפוח חביב יותר פוטר את האגוזים, ואילו מדבריו בסוגיא דלשרות מבואר כדברי הפוסקים דהוא דין שאינו חשוב אינו פוטר החשוב וכלשונו בדף מא. שאינו בדין שיפטור האינו חשוב את החשוב, וצ"ע.

ולחומר הקושיא אולי יש לחדש שיש באמת ב' דינים, הא' דגם באופן שאם היו שווים היה נפטר כמו באופן שהיו לפניו, אם הוא חשוב אינו נפטר ע"י אינו חשוב, והב' דגם באופן שבשוים אינו נפטר מ"מ אם הוא אינו חשוב הרי"ז נפטר ע"י החשוב, ובזה מתיישבים דברי הרשב"א מתחילתו לסופו אם מיירי בפניו, וגם אם בעינן שהתפוח יהיה יותר חשוב, וכן הסתירה מסוגיא דפרפרת לסוגיא דלשרות, ודו"ק היטב שם. אמנם דין הב' לא נזכר כלל בפוסקים דיש מעלה בחשוב על שוים בחשיבות.

הרב אברהם זנגר

~ לא ~

בירך על עוגת 'טורט' האם פטר עוגת שמרים ~ עוגת 'טורט' ואורז מה קודם

בא"ר סי' רי"א סקי"ד למד מל' הלבוש שם דמאכל שיש בו מיעוט דגן והרוב הוא ממינים אחרים שאינם ממין ז' – אין לו חשיבות של מין ז' לענין דיני קדימה אע"פ שברכתו מזונות מדין 'כל שיש בו מחמשת המינים', ובפמ"ג שם מ"ז סק"א בתו"ד כתב עפ"י דבמ"מ דשעורה קודם ל'כל שיש בו' דחיטה, וכע"ז בביה"ל סי' ר"ח ס"ט ד"ה ואם בשם הפמ"ג שם במ"ז סקי"ב לגבי פת של שעורים דקודם לפת של חיטים אם יש בה רק

לט. ועי' בשלטי הגיבורים והו"ד בדרכ"מ דאם כיון להדיא בלשרות לפטור את הלשתות מהני וכמו בשאר אינו חשוב שפוטרו את החשוב אם כיון להדיא.

מיעוט חיטים אע"פ שברכתה המוציא מדין 'כל שיש בו', וזה חידוש נפלא.

ולפ"ז יש לדון דה"נ לענין דיעבד אם בירך על עוגה שברכתה מזונות רק מדין 'כל שיש בו' לא פטר מין ז' גמור, דהא הא"ר הגדיר עוגה כזו דלא חשיבא מין ז' לענין דיני קדימה. והוא דבר מצוי בקידושא רבא שמברך על עוגת 'טורט' שיש בה רק מיעוט קמח ואח"כ אוכל עוגת שמרים (או רוגלך המצויים) שרובה קמח, וצ"ע.

וידידי הרב יוסף דרוז שליט"א אמר דאפשר דבעוגות 'טורט' וכדו' ששאר התערובת שלה היא בגדר תבלין לקמח כמו שכתב המשנ"ב בסי' ר"ח ס"ט ליישב מנהג העולם דמצרפים את כל התערובת לשיעור כזית דגן לברכת על המחיה, וביאר דכיון דחשוב כתבלין בטל אגב העיסה ומצטרף לכזית דגן, וכ"כ החזו"א בסי' כ"ו סק"ח, לפ"ז י"ל דה"נ בטל וחשוב הכל כמין ז', ודפח"ח.

עוגת 'טורט' ואורז מה קודם

עוד יש לדון לפ"ד הפמ"ג הנ"ל דעוגת 'טורט' אין לה קדימה על אורז, ואם האורז חביב עליו הרי הוא קודם לעוגה כדין שני מאכלים שברכתן שווה ואינם ממין ז', וזה חידוש רב.

אכן נראה יותר דכל מה שנקטו הא"ר ופמ"ג דאם יש רק מיעוט קמח לא חשיב מין ז' הוא רק לגבי דבר אחר שכולו ממין ז', אך לגבי דבר שאינו ממין ז' כלל שפיר חשיב המאכל

שיש בו מיעוט קמח מין ז' לקדום לו, דהא סו"ס מברך על המין ז' וגם הברכה נקבעת לפי המין ז', וכן יש לדקדק ממה שלא כ' הפמ"ג אלא דעוגה משעורים קודמת לעוגה שמיעוטה חיטים אבל אורז ודאי לא יקדם לעוגת 'טורט'.

הרב שמואל אורטל

~ לב ~

גרירה לגרירה

יש לדון באורח שבירך על עוגה פשוטה, והיתה בשולחן גם חביבה הימנה, בגוונא דאם עתה יחפוץ לאוכלה יהא חייב לברך עליה [כמבואר ברמ"א סי' רי"א ס"ה], וכיון שהיה לפניו אין כאן פטור של אדעתיה דבעה"ב דהא יכול הוא לראות מה שלפניו^מ, ואח"כ הביאו לפניו מין שלישי שהוא החביב ביותר ובו הוא פטור מלברך מדין דעתו על בעה"ב, האם יתכן דעל החביב ביותר לא יברך ועל האמצעי כן יברך.

ובס' שלמי ניסן הביא בשם הגר"ק שליט"א דבהיו לפניו תפוח בננה וענבים [כסדר חביבותן] דוראי כשמברך על הענבים [בהל' קדימת מין ז'] ממילא כאילו מברך להדיא גם על התפוח^{מא} והוא קודם להבננה כיון דיותר חביב. ולפי"ז גם כאן כאילו בירך להדיא על מה שבעה"ב יביא אח"כ והברכה כאילו חיילא להדיא אשלישי החביב ביותר וממילא ודאי דמפטר השני בגררא.

מ. ויתכן דאם אדם אינו יודע בדיוק מה יאכל, ודאי מתכוון כאילו לפטור להדיא, והכא דאינה סעודה ידידה, כשאוכל בתחילה אינו יודע כל מה שיש לפניו על השולחן, וכן מסתבר.

מא. צ"ע אי חשיב ממש ברכה על זה ואי נפלו הענבים מידו יוכל לאכול התפוח על סמך ברכה זו ולד' המחבר בסי' ר"ו, ולכאו' נראה ג"כ דסו"ס הוא מדין 'גרירה', וא"כ יהא חידוש דשייך 'גרירה לגרירה' בנידו"ד, דהחביב השלישי נגרר להראשון וממילא השני נגרר אחר השלישי. ועי' א"א מבוטשטש בסי' ר"ו על ב' מינין בגרירה לגרירה גבי הא דבעינן שאם מביא מין אחר ממנה דבירך ואכל צריך שיהא זה קודם שסיים אכילת הראשון, וכ' דמהני רק אמין א' נוסף ולא יותר, דאין פעמיים גרירה.

ונידרו"ד אינו רק בציור של דעת בעה"ב, אלא בכל מי שבירך על מין אחד והיו לפניו ב' מינין יותר חביבין [והרגתם שווה] וכיוון לפטור את האחד ולא את השני, האם יהא גרירה לגרירה לפטור המין הב'.

הרב אברהם זנגר

~ * ~

בירך על עוגה ואח"כ הביאו לפניו עוגות וקוגל חביבים יותר האם צריך לברך שוב על הקוגל

יש להסתפק איך הדין במי שבירך על תפוח ואח"כ הביאו לו תפוח ותפוז מתוקים ששניהם חביבים יותר מהתפוח שבירך עליו, האם צריך לברך שוב על התפוז או לא.

יסוד הנידון הוא, דהנה במשנ"ב סי' ר"ו סקכ"ו מבואר דאם בירך על תפוח ואחר הביאו לפניו תפוז חביב יותר צריך לחזור ולברך עליו, ומקור הדין הוא מהרשב"א המובא ברמ"א סי' רי"א ס"ה דאינו בדין שיפטור האיננו חשוב את החשוב דרך גרירה ע"ש. אמנם הביא המשנ"ב שם את ד' הא"ר דזהו רק בב' מינים אולם אם הפרי השני החביב הוא מאותו המין שבירך עליו נפטר, ובביה"ל סי' רי"א משמע שנוקט לדינא כד' הא"ר.

ומעשה באופן הנ"ל שהובאו לפניו אח"כ תפוח ותפוז חביבים, הנה לד' הא"ר נפטר התפוח, וא"כ יש לדון דכיון שנפטר התפוח יפטר גם התפוז, דיגרר התפוז אחר התפוח, וצ"ע בזה בדיני גרירה אם יש גרירה לגרירה.

וכיו"ב יש לדון אם בירך על תפוח ואח"כ הביאו לפניו ב' תפוזים שהאחד מתוק וחביב יותר מהתפוח והשני פחות מתוק ושווה בחביבותו לתפוח, דהתפוז הפחות מתוק נפטר בגרירת התפוח, ועתה יש לדון אם בגרירתו נפטר גם התפוז החביב לד' הא"ר כיון שהוא מין אחד.

ובתרי גווני הנ"ל יש לדון גם באופן שהיה דעתו להדיא על הפרי השני ולא על השלישי, וכגון במקרה הראשון אם היתה דעתו להדיא על התפוח החביב או במקרה השני אם היתה דעתו להדיא על התפוז הפחות מתוק, די"ל דאף אם בגווני הנ"ל לא מהני מ"מ כה"ג שהיתה דעתו להדיא על השני ודאי גורר הוא את השלישי, אך עדיין יש לדון בזה, דסו"ס אף כשדעתו עליו להדיא לא חלה ע"ז הברכה אלא מדין גרירה כדמוכח מד' השו"ע בסי' ר"ו שאם נפל הפרי שבירך עליו הוי ברכתו לבטלה אף אם היה דעתו להדיא על פרי נוסף (אמנם בספר ישועת דוד הביא בשם ספר מנחת שמואל דד' השו"ע הוא רק באופן שהיה דעתו לאכול פרי נוסף, אבל אם היה דעתו לפטור פרי נוסף ודאי א"צ לדין גרירה, אך בפמ"ג שם מבואר לא כן), וכן מוכח מהא דאיכא דיני קדימה להחיל את הברכה על הפרי החשוב אף כשדעתו להדיא על שני הפירות.

ושמעתי שאלה כזו במעשה שהיה בקידוש שאחד בירך על עוגה ולא היתה דעתו לפטור את שאר מיני העוגות שהיו שם שחלקם היו חביבים יותר בעיניו ואח"כ הביאו קוגל שגם הוא חביב בעיניו כשאר העוגות הנ"ל, ודנו דלכא' הקוגל ודאי נפטר לפמש"כ הביה"ל בשם הגרעק"א דאורח הסומך ע"ד בעה"ב מיקרי דעת גם לענין זה מ"ב, אך שאר

מב. ויש בזה חידוש דאף שלא היה דעתו לפטור בברכתו אלא רק לאוכלו מ"מ מהני.

העוגות שבשולחן אפשר דלא מהני עליהם דעת בעה"ב כיון שהם כבר לפניו, וא"כ יש לדון אם יגורו שאר העוגות החביבות אחר הקוגל, וזה כנידון הנ"ל. אמנם יש לדון אם שני מיני עוגות נחשבים כב' מינים לענין זה.

ועד"ז יש לצייר גם אם נימא דשני מיני עוגות נחשבים כמין אחד לענין זה, באופן שהקוגל כבר נמצא על השולחן ולא נתכוין לפוטרו, ונמצא שהעוגות החביבות נפטרו מחמת שהם מאותו מין של העוגה שבירך עליה, אך הקוגל ודאי מסתבר שהוא נידון כמין אחר, וא"כ יש לדון אם נפטר הקוגל בגרירת שאר העוגות, וזה כציור הא' הנ"ל. [ואם נתכוין להדיא על שאר העוגות הוא כציור האחרון].

וראיתי בספר מגילת ספר סי' כ"ג אות ג' שכתב בפשיטות דאם בירך על חצי תפוח ואח"כ הביאו לו תפוח ותפוז שלמים ולא היתה דעתו עליהם מקודם – נפטר התפוח ולא התפוז. אולם לענ"ד יש לדון בזה כנ"ל דאחר שנפטר התפוח שהוא שלם יפטר גם התפוז מחמת שיגורו אחר התפוח השלם, וצ"ע בזה. [ובציור זה של חצי ושלם בלא"ה יש לפקפק דעיקר דין הרמ"א לא נאמר כלל לגבי מעלת 'שלם', וכן ד' הגרי"ש אלישיב שליט"א, והארכנו בזה לעיל סי' כ"ג].

הרב אהרן הכר

~ ד' ~

בסברת הרא"ש דבאין ברכותיהן שוות איזה שירצה יקדים

כ' הרא"ש בסי' כ"ה דב' מיני פירות דאין ברכותיהן שוות אין עדיפות בחביב כיון דלא שייכי זה לזה כלל דכיון שצריך לברך על השני אחר אכילת הראשון על איזה מהן שירצה יברך תחילה וכל מה שתלו לרבי יהודה עדיפות

במין שבעה ולרבנן בחביב היינו דוקא כששניהם נפטרין בברכה אחת, והביאו השו"ע סי' רי"א ס"א.

ויש להקשות על סברא זו מסוגי' דלקמן מג: ת"ר הביאו לפנייהם שמן ויין ב"ש אומרים וכו' מברך על השמן וחוזר ומברך על היין וב"ה אומרים וכו' מברך על היין וחוזר ומברך על השמן. ופירש הרשב"א בסוגיין (מא. ד"ה אמר עולא) סברת פלוגתתם דב"ה ס"ל דכיון דיין לשתייה ושמן להריח יין חביב ועדיף וב"ש סברי איפכא דכיון דשמן אין מחוסר מעשה דכיון שהוא מקריבו כנגד חוטמו מיד מריחו ונהנה ממנו ויין מחוסר מעשה שאינו נהנה ממנו עד שישתהו הלכך שמן חביב ועדיף לברכה. ולסברת הרא"ש מה מקום יש לחלוק בזה מהו חביב והרי לא שייכי זה לזה כלל דיין ברכתו הגפן ושמן ברכתו בורא שמן ערב ואיזה שירצה יקדים. וצ"ב דמכאן נסתרת לכאור' סברת הרא"ש.

הרב אליעזר גרינספלד

~ ד' ~

האם לד' הגר"א יש מעלה למין ז' באין ברכותיהן שוות

בשו"ע סי' רי"א ס"א הביא פלוגתת הסמ"ק והרא"ש אי באין ברכותיהן שוות אזלינן בתר החביב או דליכא דין קדימה כלל. ובמשנ"ב (ס"ק ט' וי"ח) כתב דלדעת הסמ"ק דאזלינן בתר חביב, ה"נ בשוין בחביבות ניזיל בתר מין ז', וכן כתב בפשיטות בביאור הלכה (ד"ה אם אינו רוצה). אמנם במשנ"ב ס"ק כ"ז כתב (ורמז לזה גם בס"ק ט') דכל זה הוא לדעת המג"א, אכן מביאור הגר"א בסעיף ה' משמע דלא אזלינן כלל בתר מין ז' באין ברכותיהן שוות, ובשוין בחביבות יברך על איזה שירצה תחילה.

ויש לעיין טובא בדברי המשנ"ב, דלכאורה מביאור הגר"א בסעיף ב' חזינן לא כן, דהנה בשו"ע שם איתא דלדעת הרמב"ם אזלינן תמיד בתר החביב בין בברכותיהן שוות ובין באינן שוות, ובשוין בחביבות אזלינן בתר מין ז', ויעוי"ש בביאור הגר"א דפליג ופירש דברי הרמב"ם באופ"א, אמנם לדרכו של הב"י ביאר הגר"א דהא דבברכותיהן שוות אזלינן בתר חביב הוא משום דפסק כרבנן, והא דבאין ברכותיהן שוות נמי אזלינן בתר חביב, או משום דס"ל כלישנא בתרא דגם בברכותיהן שוות נחלקו, ופסק כרבנן, או דלעולם כל"ק דלא נחלקו בברכותיהן שוות, אלא דס"ל כהסמ"ק דבכה"ג לכו"ע אזלינן בתר חביב. וצ"ע טובא לדברי המשנ"ב היאך ניתן לומר דסובר הרמב"ם כהסמ"ק, הא מפורש ברמב"ם דבשוין בחביבות אזלינן בתר מין ז', ולהמשנ"ב באין ברכותיהן שוות אזלינן אך ורק בתר חביבות וליכא כלל מעלת מין ז', ובע"כ דלא פליג הגר"א על המג"א.

ומש"כ הגר"א בסעיף ה', דליכא דין קדימה באין שוות ע"ש, צ"ל לדברינו דכיון דאיירי שם בדעת הרא"ש, א"כ להרא"ש לשיטתו ליכא כלל דיני קדימה באינן שוות. ועוי"ל דלעולם קאי גם לדעת הסמ"ק שכוותיה פסק לעיקר בס"א, אלא דהקשה על הטור דמשמע ממנו דאפי' כנגד חביב מקדימים כוסס חיטה, וע"ז הקשה דבאינן שוות לכו"ע חביב עדיף, אבל לעולם י"ל דבשוין בחביבות מקדים מין ז'.

הרב יצחק אליעזר שוב

~ 10 ~

בנידון אם יש דין קדימה למין ז' באין ברכותיהן שוות

במ"ב סי' רי"א סקכ"ז הביא פלוגתת המג"א והגר"א באין ברכותיהן שוות ושניהם חביבין אם צריך להקדים מין ז', דלהמג"א צריך

ולהגר"א א"צ, ולכאור' ד"ז תלוי בהשיטות דלהרשב"א הטעם באב"ש דחביב עדיף משום דהקדמה מילתא זוטרתה היא, ובזה יל"ד דמ"מ מילתא זוטרתה מיהא הוא וכשאיין קדימת חביב היא קודמת. אבל הרא"ש כתב דלא שייכי זל"ז כלל (וכתב כן גם בשיטת הסוברים דצריך להקדים החביב), והיינו דס"ל דדין קדימה הוא מפני חשיבות המין וכשאב"ש אין שייכות ביניהם, ולכן צריך להקדים החביב שהוא ענין מצד הגבורא שיודה תחלה על המתנה החביבה, ולדבריו לכאור' גם בשניהם חביבין אין מעלת קדימה למין ז'. [ובעצם ד' המ"ב בשם הגר"א, צע"ט היכן מבואר זה בהגר"א ואכמ"ל].

הרב אברהם זנגר

~ 11 ~

יסוד החילוק בין ברכותיהן שוות לאין ברכותיהן שוות

ביסוד החילוק בין ברכותיהן שוות לאין ברכותיהן שוות מצאנו ב' דרכים בראשונים; ל' הרשב"א היא: 'וטעמא דהא מילתא דקפיד ר"י בב"ש ולא קפיד באב"ש נראה לי משום דבב"ש דברכה דחד פטר אידך לגמרי הא מילתא חשיבא טפי ודינא הוא דחשוב ליפטר שאינו חשוב, אבל באב"ש דלא פטר חד לחבריה וליכא אלא הקדמה בלחוד כיון דחביב עליה אידך עליה מברך ברישא והדר מברך אאידך, דהקדמה בלחוד מילתא זוטרתה היא' עכ"ל. אולם ל' הרא"ש היא: 'דודאי כשברכתו שווה דבברכה אחת פוטר את חברו אז מסתבר לברך על מין ז' ולפטור את השני אבל כשצריך לברך על כל אחד ואחד לא שייכי זה לזה כלל כיון שצריך לברך על השני אחר אכילת הראשון'.

והנה בב"י סי' רי"א כתב באופן אחד לפרש ד' רבינו פרץ המובא בטור דברכת בפה"ג על יין קודמת לבפה"ע על תמרים

וזיתים – דכיון דשניהם מיני אילנות הם הווי כברכותיהן שוות ע"ש. ונראה דזה את"ש רק לפי ביאור הרא"ש דהחילוק בין ב"ש לב"ש הוא דבאב"ש לא שייכי זל"ז, אבל לפי ביאור הרשב"א דקדימה בעלמא מילתא זוטרתא היא אין שום מובן לסברת הב"י.

הרב אברהם זנגר

~ * ~

בביאור חידושו של הא"ר שיש רק ה' מעלות בז' המינים ולא ז' ~ ישוב תמיהת האחרונים על גלגל החוזר של המג"א בייך שיעורה וזית

מצאנו חידוש נפלא בא"ר סי' רי"א סקט"ו שדקדק מל' הלבוש דאע"פ שכוסמין שיפון ושיבולת שועל חשיבי כחיטים ושעורים לענין להקדימם לגפן תאנה ורימון כמבואר בשו"ע ס"ו, מ"מ אינם קודמים לזית ותמרים. וביאר דב' עניני קדימה ישנם בין ז' המינים, חדא דכל המוקדם בקרא מוקדם לברכה, [והיינו הקודם בסמיכותו לארץ כמבואר בגמ'], ועוד מש"כ התוס' דארץ קמא קודם לארץ בתרא. והא דכוסמין שיפון ושיבולת שועל חשיבי כחיטים ושעורים היינו רק לענין הדין הא' אבל לענין קדימת ארץ קמא לארץ בתרא אינם חשובים כחיטים ושעורים הואיל ואינם מפורשים בקרא, ועל כן זית קודם לכוסמין ותמרים קודמים לשיפון ושיבולת שועל (אבל כוסמין קודמים לתמרים כמו שקודמים לשאר המינים). ובפמ"ג בסדר המעלות אות ב' הביאו וכתב דכדבריו משמע בשו"ע.

והדברים מחודשים טובא, דכפשוטו ענין ארץ קמא וארץ בתרא הוי רק גילוי לסדר קדימתן בקרא, ועל ידם מתפרש הפסוק דיש סדר קדימה של ז' המינים זה אחר זה, אולם לפי דברי הא"ר מתבאר דיש סדר קדימה רק של ה' מעלות זה אחר זה, וחטיטה וזית נמצאים יחד במעלה הראשונה וכן שעורה ותמר הם יחד במעלה השניה, ומה שחטיטה קודמת לזית הוא דין בפנ"ע. וזה דבר תימה, דהא תוס' כתבו כן מדנפשיהו דארץ קמא קודם לארץ בתרא ואין ע"ז ילפותא בגמ'. ועוד צ"ב טובא מהיכ"ת דכוסמין חשיבי כמין חיטים רק לענין סדר הקדימה של ה' המעלות ולא לענין הקדימה של ארץ קמא לארץ בתרא. [ובפמ"ג כתב דיש טעם לחלק ביניהם ולא פי' מהו הטעם].

ונראה לבאר, דמקור חילוק זה הוא מכח מה שהקשו האחרונים מ"ט הפסיק קרא בארץ בתרא ולא כתב את כל הז' מינים כסדרם, ועי' בשו"ת פנים מאירות ח"ב סי' י' שחידש מכח זה דזית ושעורה שוים, אך זה דלא כד' הטור ודעימיה מ"ג. אולם לפ"ד הא"ר את"ש, דמזה ילפינן דב' דינים נאמרו כאן וגדריהם שונים זה מזה, דין קמא של סדר ה' מעלות, ודין נוסף של קדימת ארץ קמא לארץ בתרא, והנפ"מ ביניהם היא לענין זית וכוסמין וכאמור.

והחילוק בין גדר הני ב' דינים נראה לבאר עפ"מ שידוע לחקור אם קדימת הקרא הוי סיבה או סימן, דהיינו האם הוי סימן על חשיבות המין וחשיבותו העצמית היא סיבת הקדימה, או דהוי סיבה לקדימה, דכיון דקרא אחשביה להקדימו אנן נמי נקדימנו.

מג. וע"ע בצל"ח ובטור"א (חגיגה יב:) מש"כ ליישב דלולי ארץ קמא ובתרא לא היינו למידין קדימה כיון שבלא"ה א"א לכתוב כולן כאחד, ועי' ספר משמר הלוי בשם הגר"י שתמה ע"ז דהא בבנות צלפחד שרצתה תורה להשוותן כתבה אותן ב"פ בסדר שונה ללמד ששקולות הן, וע"ש מה שהאריך טובא בהאי ענינא. וכן העתיק הרה"ג בן ציון קוק שליט"א בספר שיעורי מרן הגר"ש מבעל ה'לשם' דלא שייך להקשות כן בתורתנו הקדושה 'משום שכל התורה הוא אור אלוקותו ית"ש א"א שיהא בה שום כח ושום ענין בלא כוונה וללא תועלת ח"ו'.

וי"ל דב' הצדדים הם החילוק בין ב' הדינים הנ"ל, דקדימת ה' המעלות זה לזה יסודם מחמת גילוי הקרא שחשובים הם זה מזה, ועל כן כל הנכלל במין חיטים הוא חשוב משאר המינים אף אם אינו מפורש בקרא, כיון שגילתה תורה דמין זה הוא חשוב הרי כל המין הוא חשוב ואין סברא לחלק בין צורת המין המפורשת בקרא לשאר צורותיו, אולם קדימת חיטה לזית יסודה הוא רק משום שהחשיבותה תורה בעצם מה שהוקדם בקרא בארץ קמא, וחשיבות זו נתפסת רק על צורת המין המפורשת בקרא, ומטעם זה זית קודמת לכוסמין ולא אמרינן דשוין הם.

ובאמת יש להוכיח בלא"ה דב' עניני החשיבות הנ"ל איכא בז' המינים, דהא אע"פ שכוסמין בכלל חיטים לענין שקודמים לגפן ותאנה, מ"מ חיטים עצמם קודמים להם כמבואר בפוסקים, והיינו משום דחיטים חשובים בעצם מה שהם מפורשים בקרא מ"ד. ולמשנ"ת גם כששני הדברים מפורשים בקרא יש חשיבות לאחד על חבירו מחמת עצם מה שהוקדם להיכתב בקרא קודם חבירו. וחידושו של הא"ר הוא רק שבקדימת ארץ קמא לארץ בתרא לא נתגלה כלל חילוק מעלות בחשיבות המינים בעצם, אלא נתחדש בזה דין קדימה רק משום החשיבות בעצם מה שהקדימתו תורה וכמשנ"ת.

ישוב תמיהת האחרונים על גלגל החוזר של המג"א ביין שעורה וזית

ונראה שיסוד זה מתבאר בדברי הראש יוסף בסוגיין, [שיש ב' עניני קדימה בקדימת ז' המינים זל"ז, א' מצד חשיבותם העצמית, ב' מצד עצם מה שהקדימתם תורה],

דהנה המג"א העמיד בסוס"י רי"א גלגל החוזר באופן שיש לפניו יין, במ"מ דשעורה, וזית. והיינו לפ"מ שנקט דזית קודמת לבמ"מ דשעורים משום דזית ראשון לארץ, ויין קודם לזית כמש"כ הרמ"א בסעי' ד' מפני שהיא ברכה חשובה דבפה"ג, ובמ"מ דשעורים קודם ליין כמש"כ הרמ"א שם מפני ששעורים קודמים ליין בפסוק.

ותמיהו האחרונים איך יתכן שזית הראשונה לארץ אינה קודמת ליין ואילו שעורה השניה לארץ ונדחת מפני הזית קודמת ליין. ויש בזה כמה תירוצים, עי' במחצה"ש סק"ח בשם השואל בלבוש, ח"א כלל נ"ז ס"ז, ונהר שלום סק"ד (ויסוד ג' תירוציהם מיוסד ע"ז שקדימת שעורה איננה רק מחמת הקדימה בפסוק אלא בצירוף מעלת ברכת במ"מ, ואילו היתה ברכתה בפה"ע לא היתה קודמת).

אמנם בראש יוסף (מא. ד"ה וראיתי) מצאנו ישוב מחודש, דשעורה מלבד מה שהיא קודמת ליין בסמיכותה לארץ היא גם כתובה להדיא בקרא לפניה ולכן היא קודמת לה אע"פ שברכת בפה"ג היא ברכה חשובה, משא"כ זית קודמת ליין רק בסמיכותה לארץ אבל בקרא הרי היא כתובה לאחריה, ובזה לא סגי לקדום לברכת בפה"ג של היין, ע"ש בהרחבה.

ודבריו צ"ב, איזה מעלה יש בהא דשעורה כתובה להדיא קודם יין, והרי סו"ס סדר המינים נקבע רק לפי הסמיכות לארץ ולא לפי סדר כתיבתם בקרא, ומה"ט גופא זית קודם לשעורה.

והמוכרח מדברי הראש יוסף כמש"כ דיש חשיבות בסדר קדימת המינים

מד. ויותר מזה, דבאמת אף שאר מינים קודמים לכוסמין כמבואר בשו"ע סי' קס"ח ס"ד דפת שעורים קודמת לפת כוסמין, והיינו דמעלת המפורש בקרא קודמת למעלת חשיבות המין בעצמותו, והא דכוסמין קודמים לגפן תאנה ורימון הוא רק בצירוף המעלה דברכתם במ"מ כמבואר במג"א סי' רי"א סק"ג (והובא במשנ"ב שם סקל"ה).

זל"ז מצד עצם מה שהקדימתם תורה בקרא, ובזה נקט הראש יוסף שיש מעלה טפי למה שמוקדם להדיא בקרא מלבד מה שהוא מוקדם בסמיכותו לארץ^מ.

נולפ"ד הראש יוסף נמי מתיישבת קושיית האחרונים מ"ט הפסיק קרא בארץ בתרא ולא כתב את כל הז' מינים כסדרם, דלדבריו איכא נפ"מ שרק מה"ט זית אינה קודמת ליינן].

ונראה להוסיף ביאור בתירוצו על פי מש"כ בד' הא"ר דב' עניני החשיבות ישנם, ולפ"ז י"ל דהא דהסמוך לארץ קודם הוא רק מחמת שיש בזה גילוי על המין שהוא חשוב טפי אבל אין בו כלל החשיבות בעצם מה שהוקדם בקרא, דזהו רק במין הקודם להדיא בקרא, ומין החשוב טפי בעצמותו קודם להחשוב מחמת קדימתו בקרא, ולכך זית קודם לשעורים, אבל לענין קדימה על ברכה חשובה של יין לא מהני חשיבות בעצם המין [נחשיבות בברכה קודמת לחשיבות בפרי], אולם חשיבות של אקדמיה קרא שהיא סוג חשיבות אחרת קודמת גם לברכה החשובה של בפה"ג^מ.

הרב ישראל מאיר קנטור

~ * ~

קדימת מזונות ליינן כשהיין חביב

כתב הטור בסי' רי"א והביאו הרמ"א דברכת מעשה קדירה מחמשת מיני דגן היא חשובה יותר מברכת היין דגם ברכת מזונות

מבוררת כמו ברכת היין והרי היא קודמת ליינן בקרא, ומבואר דמעלת הברכה מחמת שהיא מבוררת שווה בשתיים וקדימת התבשיל ממיני דגן ליינן היא רק משום דקודם בקרא. וצ"ע דהא קי"ל דבאין ברכותיהן שוות מעלת חביב עדיפא ממעלת המוקדם בפסוק, וא"כ לכאור' אין ראוי שיקדם התבשיל ליינן אלא כשחביבים הם בשווה וכמש"כ המשנ"ב דבחיבים בשווה יש קדימה למין ז' גם באב"ש, אך בפוסקים משמע דבכל גוונא התבשיל קודם ליינן, וצ"ע רב.

והנה הך דינא דתבשיל מזונות יש לו קדימה לשאר מילי כתבו הרבינו יונה ליישב הא דקשה דאמרינן כל המוקדם בפסוק קודם לברכה ומאידך אמרינן דבאב"ש לא אזלינן בתר המין ז' רק בתר החביב, ותי' הא דחטה ושעורה קודמין היינו כשעשה תבשיל, ואז יש להקדים כיון שהיא ברכה מענין מזון. וצ"ע דהא אמרינן דהקדימה היא מחמת דמוקדם בקרא ולא משום שהוא מין מזון, ונפק"מ דמצד הקדימה בקרא תבשיל שעורה לא יחא קודם לזית שהוא סמוך לארץ טפי.

וצ"ל דהקדימה היא מחמת צירוף ב' המעלות יחד, וכ"מ בפוסקים דתבשיל מזונות שאינו ממין ז' אינו קודם לשאר מילי, (דאף בס"ו שכתב השו"ע דכוסמין קודמים ביאר המג"א והביאו המשנ"ב דכוסמין נמי בכלל ז' מינים). והביאור בזה י"ל דיסוד קדימת מזונות ביאר בהגהות מיימוניות והעתיקו בשו"ע דהוא משום דעבדינן מיניה פת, ולפי"ז מוכח דאין המעלה בברכת מזונות במה שהיא ברכה

מה. אלא דלפ"ז צ"ע דבפשוטו כוסמין ושיבולת שועל אין להם מעלה זו כיון שאינם כתובים להדיא בקרא כמשנ"ט בד' הא"ר, וא"כ מ"ט הם קודמים ליינן כמבואר ברמ"א ס"ד. וצ"ל בד' הראש יוסף דכל צורות המין שם אחד להם והרי עיקר המין כתוב להדיא בקרא. [ועי' בפמ"ג א"א סק"ז וסק"ח ד"ה והנה האדון שהעיר כע"ז].
אכן יש עוד תימה ע"ד המג"א כמו שהק' באבה"ע דבשו"ע סי' קס"ח ס"ד מבואר להדיא דז' המינים המפורשים בקרא קודמים לכוסמין, וא"כ איזה מעלה יש לכוסמין על יין, וצ"ע.
מו. ואולי יש לבאר דדין הוא דכיון דקרא אקדמיה אנן נמי נקדימנו, או בנוסח אחר דכיון דקרא אקדמיה הו"ל השני כאינו לפנינו.

מעולה אלא המעלה היא במין דגן דעבדינן מיניה פת. וא"כ י"ל דכיון שגם מעלת מזונות וכמו"כ מין ז' הם מעלות במין שפיר איכא חשיבות במין זה להקדימו, (ואמנם יתכן ששעורה לא תקדם לזית אך עכ"פ זית לא יקדם לשעורה דיש לו רק מעלה א' במינו וזה לא סגי באב"ש. וזה לא קשיא כ"כ דנפק"מ עכ"פ דשעורה תקדם לדבש).

ועפ"ז יש לדון דיין חביב אין להקדימו לתבשיל מזונות מין ז', כיון דרק כשב' המעלות הם במין גופיה שייך צירוף ביניהם לדון דעי"ז המין חשיב טפי, אך מעלת חביב אינה מצטרפת למעלת מבוררת כדי לקדום לתבשיל, דאין שייכות וצירוף בין ב' מעלות אלו, וכיון שמצד כל מעלה בפנ"ע אי"ז קודם לתבשיל שעורה א"כ גם בצירוף תרומיהו לא יקדם.

הרב אברהם זנגר

~ ~ ~

שאלת קדימת האורז לשאר המינים

מזן ההלכות היותר עמומות בהל' קדימה היא שאלת קדימת האורז לשאר המינים. ובהיות שהצדדים לוטים בערפל ורבינו המשנ"ב נמנע מלגלות לנו הכרעתו בזה, וספרי זמנינו זה אומר בכה וזה אומר בכה, אמרנו להציע את הצדדים השונים כפי הבנתנו ולראות להיכן הדברים נוטים;

(א) נקדים כי ישנם ג' דרגות בספק זו למעלה מזו, האם האורז קודם לברכת בורא פרי הגפן, או עכ"פ לבורא פרי העץ, או עכ"פ לבורא פרי האדמה.

יסוד הנידון הוא מהי דרגת חשיבות ברכת בורא מיני מזונות כלפי שאר הברכות, דהנה קיי"ל דברכה חשובה (ובל' הראשונים

והפוסקים 'ברכה מבוררת') קודמת לברכה פחותה ממנה, ומוסכם בהלכה על ד' דרגות חשיבות בברכות זו למעלה מזו; א. המוציא ב. בפה"ג ג. בפה"ע ובפה"א ד. שהכל. ובכל אלו לא אזלינן כלל בתר חביב ומין ז' כי חשיבות הברכה קודמת לכל. ורק בפה"ע אינה קודמת לבפה"א ולכן אזלינן שם בתר שאר הקדימות, דהיינו חביב או מין ז', כמבואר כ"ז במשנ"ב סוס"י רי"א.

ועתה נחלקו האחרונים מהי דרגת במ"מ, דזה מוסכם שהיא אחרי המוציא ולפני שהכל, אך מקומה בין שאר הדרגות שנוי בפלוגתא, ויש בזה ג' שיטות עיקריות;

[א] ד' הלבוש דקודמת לבפה"ג, ולכן כתב להדיא שאורז קודם ליין ושאר המינים לבד מפת.

[ב] ד' המאמר (סק"ח) דבמ"מ שווה לבפה"ג והביא כן בשם האגודה, וכן דקדק האבן העזר מל' הטור, וכן משמע בח"א (כלל נ"ז ס"ז). ולפ"ז לכאור' אורז קודם לבפה"ע ובפה"א ואינו קודם ליין, [אך גם יין אינו קודם לו אלא שקולים הם ודינם כבפה"ע ובפה"א דחביב קודם ואם שניהם חביבים היין קודם מפני שהוא מין ז'].

[ג] רבים מן האחרונים הוכיחו בד' המג"א והט"ז שברכת במ"מ פחותה מבפה"ג, מדנקטו המג"א והט"ז דזית קודם לבמ"מ דשעורים משום דמוקדם לו בפסוק, ובהכרח דס"ל שאין ברכת במ"מ שווה לבפה"ג דא"כ היתה קודמת לזית כמו שבפה"ג קודמת לה. ולפ"ז בפשטות אורז אינו קודם לבפה"ע, וכ"כ בראש יוסף ברכות מא., אולם בפמ"ג מ"ז סק"ד וא"א סק"ג צידד דאף לדבריהם במ"מ דאורז קודם לתפוחים, ורק לזית שהוא מין ז' אינו קודם, דחשיב ברכה המבוררת קצת ולא מהני נגד מין ז'. [וצ"ב טובא דהא חביב קודם למין

ז', ואם האורז קודם לתפוח חביב כ"ש שיקדם למין ז'. וצריך לדחוק דכוונת הפמ"ג רק בגוונא דשניהם שוים בחביבות].

(ב) והנה שיטה הג' ודאי אינה להלכה, שכבר הכריע המשנ"ב בסקכ"ה וסקל"ה ובשעה"צ שם שלא כד' המג"א והט"ז ונקט דבמ"מ דשעורה קודם לזית, ולפ"ז לכאור' פשוט שבמ"מ דאורז קודמת לבפה"ע בכל גווני. וכן משמע בל' המשנ"ב סקכ"ד שכתב כהמאמ"ר הנ"ל 'שגם ברכת במ"מ היא ברכה מבוררת כמו ברכת היין', וברכת היין הרי קודמת לבפה"ע בכל גווני.

ומצאנו גם בתלמידי רבינו יונה וברא"ש שכתבו דברכת במ"מ ודאי יש להקדים לברכת בפה"ע כיון שהוא ברכה מענין מזון ע"ש, ובתרי"י מפורש שקודם אף לחביב מ"ז. [אמנם הט"ז סק"ד כתב לשיטתו דהרא"ש כתב זה רק דרך דחיה לד' בה"ג אך אין ראיה דס"ל הכי לדינא, ולכך י"ל לדינא דבמ"מ דשעורים קודם לזית].

(ג) ולענין קדימת ברכת במ"מ דאורז ליין תלוי בפלוגתא הלבוש והמאמ"ר הנ"ל, ול' המשנ"ב הנ"ל היא כהמאמ"ר דשווה ליין. וכן מבואר ממה שהעתיק המשנ"ב שם את דברי המג"א דבמ"מ דה' מינים קודמים ליין רק בצירוף שהם קודמים בפסוק, וזה לא שייך באורז. וכן יש לדקדק מל' הרמ"א ס"ד שכתב 'אבל מעשה קדירה מחמשת מיני דגן היא חשובה יותר מברכת היין', ומשמע שרק חמשת מיני דגן ולא אורז [דאל"כ הול"ל 'אבל ברכת במ"מ היא חשובה יותר מברכת היין'].

אמנם במשנ"ב סקכ"ה העתיק ד' הלבוש לענין במ"מ דשעורים שקודם לזית בזה"ל; 'אבל הלבוש כתב דברכת בורא מיני מזונות היא קודמת לכל', והכריע המשנ"ב כוותיה. ובל' זו משמע שקודם אף ליין כמו שהוא באמת ד' הלבוש. אך י"ל דכוונת המשנ"ב בזה היא רק דקודם לכל הקדימויות האחרות של חביב ומין ז', אבל ודאי אינו קודם לברכה אחרת המבוררת כמוהו כבפה"ג או יותר ממנו כהמוציא.

(ד) אולם עדיין יש ב' פקפוקים במה שהכרענו דבמ"מ אינה פחותה מבפה"ג וממילא אורז קודם לבפה"ע;

[א] בל' השו"ע סעי' ו' מבואר להדיא דברכת במ"מ אינה סיבה לקדום למין ז' אלא רק במין חשוב שאפשר לעשות ממנו פת שמברכים עליו המוציא וברהמ"ז, [ז"ל השו"ע; 'היה לפניו תבשיל מקמח כוסמין ושיבולת שועל ושיפון וגפן ותאנה ורימון כיון דמברך על התבשיל במ"מ ברכתו קודמת אע"ג דהנך ממין ז' ואיהו לאו ממין ז' מ"מ כיון דחשיבי דעבדי מינייהו פת ומברך עלייהו המוציא וברהמ"ז קודמת אע"ג דלא עבדינהו פת'], ולפ"ז נמצא דאורז אינו קודם עכ"פ למין ז'. וכ"כ הפמ"ג א"א סק"ז וסקי"ג וכן בסדר המעלות, והוכיח מזה כצד הג' הנ"ל שברכת במ"מ פחותה מבפה"ג.

ואי"ז סתירה למאי דקיי"ל דבמ"מ דשעורים קודם לזית, דזהו מחמת צירוף החשיבות דעבדי מיניה פת כמבואר בשו"ע, אבל באורז ליכא להאי צירוף מ".

מז. ועי' בביה"ל סעי' ד' ד"ה קודם שהעתיק דברי רבינו יונה דתבשיל חיטה קודם משום 'דחשוב ביותר ולכן שייך להקדימן נגד כל המינים'. וצ"ב דהא רבינו יונה ביאר להדיא דהקדימה היא משום חשיבות הברכה ולא משום חשיבות התבשיל.

מח. ובאמת ד' המג"א והט"ז שפסקו דזית קודם לבמ"מ דשעורים צ"ע מל' השו"ע שכתב דבמ"מ על מין דעבדי מיניה פת קודם למין ז'. אולם המג"א יישב זאת במש"כ דגם השו"ע לא נתכוין שקודם למין ז' אלא רק לענין כוסמין ושיבולת שועל שלכמה דינים הם בכלל חיטה ושעורה ע"ש.

דברכת במ"מ אינה קודמת למין ז'.

ונראה לבאר דהערות האבה"ע נכונה גם לדידן, דבאמת יש חילוק בין ד' ההגהות מימוניות לדידן, דלד' הג"מ מין ז' קודם לחביב אך לדידן חביב קודם למין ז'. והנה המקור לדין קדימה של ברכה המבוררת הוא מהגמ' לט. דבפה"א קודמת לשהכל, ושם מבואר רק שקודם לחביב. וא"כ י"ל שלד' הג"מ ברכה המבוררת קודמת רק לחביב ולא למין ז', דכשם שמין ז' קודם לחביב כך הוא קודם לברכה המבוררת, ולדבריו אף בפה"ג לא תקדם למין ז', ולכן הוא נוקט שבמ"מ אינה קודמת למין ז' (בלא המעלה 'דעבדי מיניה פת'), ולא משום שבמ"מ פחותה מבפה"ג.

אבל לדידן דמין ז' היא רק קדימה שניה, וחביב קודם לה, אזי כשם שברכה המבוררת קודמת לחביב ה"נ קודמת למין ז', ומה"ט פסק הרמ"א בסעי' ד' דבפה"ג קודמת לזית ותמר (וכ"כ השעה"צ סק"ט בשם הפמ"ג דבפה"א קודמת לשהכל דמין ז'), וממילא ברכת במ"מ ג"כ תקדם למין ז', ואין מקור לחדש שבמ"מ פחותה מבפה"ג.¹

ומעתה הואיל והכריח האבן העוזר שהשו"ע שהעתיק את דברי ההג"מ לא נתכוין לפסוק כטעמו, שהרי לד' השו"ע אין כלל קדימה למין ז', נמצא שא"א להוכיח לדידן מהשו"ע אלא רק מגוף דברי ההג"מ, ומגוף דבריו אין ראיה לדידן כמשנ"ת שלד' ההג"מ מין ז' היא קדימה ראשונה, אך לדידן שהיא רק קדימה שניה מסתבר שבמ"מ קודמת לה.

[ובסקי"ג דן הפמ"ג לומר דאף לתפוחים אין האורז קודם, דבמ"מ לא חשיב כלל ברכה מבוררת יותר מבפה"ע, ורק אם עבדי מיניה פת קודם לבפה"ע, אולם צידד דמסתבר דחשיב ברכה מבוררת טפי מבפה"ע ורק נגד מין ז' איננו קודם. וכבר כתבנו לעיל דצ"ל כוונתו דגם נגד חביב איננו קודם, דאל"כ כיון שהאורז קודם לתפוח חביב כ"ש דיקדם למין ז', שהרי חביב קודם למין ז' באין ברכותיהן שוות].

אולם האבן העוזר כתב לדחות ראיית הפמ"ג, דהלא השו"ע בסעי' א' נוקט לעיקר דבאין ברכותיהן שוות אין כלל קדימה למין ז' ואיזה שירצה יקדים, וממילא לא יתכן שברכת במ"מ אינה קודמת למין ז', ובהכרח דברי השו"ע אינם להלכה, דזהו העתקה מהגהות מיימוניות המובא בב"י והוא סובר דאף באין ברכותיהן שוות מין ז' קודם, ולדידיה מין ז' קודם לברכה המבוררת, אולם לד' השו"ע דאין קדימה למין ז' שפיר י"ל שברכת במ"מ קודמת לבפה"ע בכל גווני מ"ט. [ועי' בביה"ל ד"ה ואיהו שעמד בזה דלפ"ד השו"ע דאין קדימה למין ז' באין ברכותיהן שוות אין מקום לדבריו בסעי' ו', ואי"ז אלא העתקה מהג"מ].

ויש להעיר ע"ד האבן העוזר, דסו"ס הרי המג"א הכריע לדינא כד' הי"א שהביא השו"ע בס"א דיש קדימה לחביב ומין ז' באין ברכותיהן שוות, ובמג"א סק"ח כתב שכן הכריע הרמ"א, וכ"כ הפמ"ג והמשנ"ב לדינא, וא"כ שפיר קיים לדינא דקדוקו של הפמ"ג מהשו"ע

מט. ולפ"ז ניחא שהכרעת השו"ע אינה סותרת את פשוטו ד' הרא"ש ורבינו יונה שכתבו דברכת במ"מ קודמת למין ז' כמובא לעיל.

ג. ויש להוסיף סמך לדבר, דהנה ד' בה"ג דבפה"ע נחשבת ברכה המבוררת לגבי בפה"א כמובא בשו"ע סעי' ג', ובשעה"צ סקב"ז הביא מהא"ר שהוכיח מדברי בה"ג דמ"מ אי"ז קודם למין ז' ובהקליות חטטה ותפוחים מברך על הקליות שברכתם בפה"א. וזה מתאים למשנ"ת בד' הג"מ דברכה המבוררת אינה קודמת למין ז', והיינו מפני שבה"ג ג"כ פסק כהג"מ דמין ז' קודם לחביב כמבואר בא"ר שם.

ב] עוד יש לפקפק בענין זה, דבמג"א סק"ג כתב דהא דבמ"מ דכוסמין ושיבולת שועל קודמים לגפן תאנה ורימון אינו רק מחמת דעבדי מינייהו פת אלא בצירוף זה שהם מכלל מין חיטה ושעורה הקודמים לשאר המינים, וראייתו היא מהא דאל"כ למה לי קרא דחיטים ושעורים קודמים לשאר המינים, והא בלא"ה קודמים מחמת ברכת המוציא או במ"מ ע"ש, [ועי' במחצה"ש ופמ"ג שביארו מ"ט א"א לומר דנפ"מ לקליות חיטה שברכתה בפה"א], והעתיקו המשנ"ב סקל"ה.

ומתבאר לפ"ז דאורז אינו קודם למין ז'. אלא דבאמת לא יתכן שהמשנ"ב נקט כן לדינא, דא"כ אף במ"מ דשעורים לא יקדם לזית המוקדמת לו בקרא, וכ"ה באמת ד' המג"א, אבל המשנ"ב הרי חולק ע"ז לדינא וס"ל דבמ"מ קודם למין ז' כמש"כ לעיל, וצ"ע נא.

ה) העולה מדברינו שנטייט הדברים להכריע דבמ"מ דאורז קודם לבפה"ע בכל גווני, אבל אינו קודם ליין ושקולים הם, וממילא יהיה הדין תלוי בדיני הקדימה של חביב ומין ז', דאם האורז חביב הוא קודם ואם אין האורז חביב מהיין היין קודם מפני שהוא מין ז'. וכ"ז נכלל בל' המשנ"ב סק"ד 'שגם ברכת במ"מ היא ברכה מבוררת כמו ברכת היין', וממילא דיניו כדין ברכת בפה"ג וכאמור.

[יש לציין שלענין קדימת במ"מ דאורז לבפה"א כתב הראש יוסף ברכות מא.

(סדר המעלות ה') דמסתבר שאף אם אינה קודמת לבפה"ע מ"מ קודמת לבפה"א. וביאור דבריו, דאף שקיי"ל דבפה"ע ובפה"א שוים, אין הפי' שהם שוים ממש, דודאי בפה"ע עדיפה מעט מבפה"א כמש"כ הראשונים, אלא שאין די בעדיפות זו לקדום לה, וה"נ במ"מ עדיפה מעט מבפה"ע לכו"ע, וממילא נמצא שבמ"מ עדיפה הרבה מבפה"א ועל כן ודאי קודמת לה. עוד יש לבאר טעמו, דכיון דמיני מזונות הם פרי האדמה ובתחילתן מברכים עליהן בפה"א, ואח"כ שעשו מהן מעשה קדירה נתייחדו שמברכין עליהן במ"מ, על כן הויא במ"מ ברכה מבוררת כלפי בפה"א, אך כלפי בפה"ע לא הוי במ"מ ברכה מבוררת טפי, שהרי אינם פרי העץ, ועי'.

הרב ישראל מאיר קנטור

~ מא ~

ב' עוגות האחת רובה משעורים והשניה מיעוטה מחיטים מה קודם

בסימן ר"ח סעיף ט' מבואר דקמח קטניות המעורב עם קמח מחמשת מיני דגן ברכתו מזונות ואם עשה ממנו פת ברכתו המוציא. ובביאור הלכה שם הביא מהפמ"ג דמ"מ אם יש לו פת מה' מיני דגן אפי' אינה נקיה ופת מעורב אפי' אם יש בו כזית בכא"פ ונקי מ"מ הפת שאינה נקיה עדיף.

נא. ובאמת יש לתמוה גם ע"ד המג"א גופיה, דהא בסק"ו וסק"ח כתב המג"א דמשמעות ד' השו"ע כאן היא דברכת במ"מ קודמת למוקדם בפסוק ולדידיה במ"מ דשעורים קודם לזית ורק בד' הרמ"א בסעי' ד' פירש דזית קודם.

ואולי יש לפרש באופן מיוחד כוונת המג"א דחשיבות ברכת במ"מ איננה רק מחמת שמפרט בה ענין המזון אלא בצירוף מה שעיקר הברכה נתקנה על חיטה ושעורה שהם המינים היותר חשובים בסדר קדימת המינים, ולכך הוצרך לבאר דאף כוסמין ושיבולת שועל הם מכלל חיטה ושעורה, אבל לעולם הקדימה היא רק מחמת חשיבות הברכה, וממילא לד' השו"ע עכ"פ במ"מ דשעורים קודמת אף לזית מפני ששו"ס ברכה זו נתקנה על המינים היותר חשובים ב' המינים. נואף שנתקנה גם על אורז שאינה מז' המינים י"ל דעיקר הברכה נתקנה על ה' מיני דגן ורק הטפילו את האורז ג"כ לברכה זו, וצ"ע.

ולפ"ז נחא טפי דמ"מ רוב המאכל שמברך עליו אין בו חשיבות מין ז', ועדיין צ"ע.

הרב אברהם זנגר

~ מב ~

שעורה וכוסמין מה קודם

ד' המג"א בשיטת הרמ"א דזית קודם לשעורה אך אינו קודם לכוסמין שהוא מין חיטים [כן מבואר במג"א סק"ח וסקי"ג ומחצה"ש שם], וכן העתיק הפמ"ג שם (דזית קודם לשעורה, אולם המשנ"ב לא פסק כן), ומבואר מדבריו דכוסמין שהם מין חיטים עדיפים משעורים אע"פ שאין הכוסמין מפורשים בקרא.

וצ"ע עליה מהא דפסק השו"ע סי' קס"ח ס"ד דפת שעורים קודמת לפת כוסמין [וכוסמין קודמין לשיפון ושיבולת שועל כמבואר שם במשנ"ב בשם הפמ"ג]. ומבואר דמעלת שעורה המפורשת בקרא עדיפה על מעלת כוסמין המוקדמים בקרא, וצ"ע נב.

[ואף] לד' הפמ"ג בסדר המעלות שהעתיק לדברי הא"ר דזית קודם נמי לכוסמין ודלא כהמג"א, אכתי קשה, דטעמו הוא רק משום דשווים הם בקרא כיון ששניהם ראשונים לארץ, ומעלת קדימת ארץ קמא לארץ בתרא ס"ל שאינה עדיפה על מעלת המפורש בקרא, וביארנו ד"ז לעיל סי' ל"ח. אך מ"מ הרי גפן תאנה ורימון לכו"ע אינם קודמים לכוסמין כמבואר בשו"ע סי' רי"א ס"ו אע"פ שזית קודמת לשעורה לד' המג"א ופמ"ג, וצ"ע. ובספר מגילת ספר סי' כ"ג אות י"ב סעי' ג' לא דק בזה במחכ"ת במש"כ דלד' הפמ"ג הנ"ל את"ש].

למדנו מדבריו דין קדימה מחודש, ויש לעיין אם יהא נפק"מ בזה באופן היותר מצוי בתבשילים או עוגות שמעורב בהם מעט מיני דגן שברכתם מזונות כדין כל שיש בו האם יש להקדים לזה דבר שרובו מיני דגן. ובפמ"ג ציין המקור לדבריו מסי' קס"ח סעיף ד', ושם מבואר דפת שאינה נקיה דחיטים עדיפה על פת שעורים נקיה והיינו שמעלת מין ז' עדיפה על מעלת נקי, וא"כ נראה דיסוד הקדימה היא משום מעלת מין ז' ולהדיא מצינו כן בפמ"ג רי"א מ"ז סק"א דתבשיל שעורה קודם לתבשיל שאר מינים שמעורב בו קמח חיטה אף דברכתו ג"כ מזונות.

וצ"ב טעם הקדימה בזה, דהא מ"מ ברכת מזונות דחשיב הקמח כעיקר והוא מין ז' הקודם בקרא לשעורה. וציין הפמ"ג לא"ר אות י"ד ושם כתב לבאר בדברי הלבוש דתבשיל משאר מינים אף שיש בו קמח מה' המינים אין לו מעלת מין ז' דלא מקרי מז' המינים לענין זה, דהיינו דאף דהמין דגן הוי כעיקר אך מ"מ לענין מעלת קדימה אזלינן אחר הרוב.

וצ"ע בזה דלכאור' ברכת מזונות קאי על העיקר דהיינו המין דגן המעורב בו והוא בפנ"ע ודאי הוי מין ז', ומ"ט גרע הא דע"י ברכתו פוטר התערובת שאינה מין ז'.

ויש לבאר זאת לפי הצד דהא דתערובת הוי חדא ברכה אי"ז ככל דין עיקר וטפל אלא דהוי כמאכל א' ועיקרו קובע את הברכה, אך שפיר הברכה קאי על כל המאכל ואי"ז רק פטור ממילא כדין טפל, וכבר הרחיבו בזה,

נב. שו"ר באבן העזר שהקשה כן מסברא ע"ד המג"א, דאם כוסמין שאינם מפורשים בקרא קודמים לזית המפורשת בקרא כ"ש דשעורים המפורשים בקרא קודמים. אך לא ביאר מנ"ל דכ"ש הוא, דילמא כוסמין עדיפים על שעורים מפני שהם מין חיטים. ואפשר דכוונתו להקשות מדין השו"ע הנ"ל דשעורים קודמים לכוסמין, ובאמת העתיק לעיל מינה את דין השו"ע הנ"ל והקשה מזה קושיא אחרת ע"ד המג"א.

הרב שמואל אורטל

~ מג ~

בדין לחם משנה - שתי שיפון של ימים ואחת חיטין פרוסה

יל"ע איך הדין בהיו לפניו בשבת שתי חלות שיפון של ימים ואחת חיטין פרוסה. ולכא' דין לח"מ השלם גובר על הכל וכמשמעות הגמ' לט': 'ובשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות' והיינו דבזה בעינן דוקא לשלימות ע"ש, וכן ציין הגר"א לגמ' הנ"ל כמקור לדין של ימים בלח"מ. אך לא מצאנו מדוע גם כאן לא יהא דין דמניח הפרוסה בתוך השלימות כדי לקיים נמי מעלת מין ז' כמו בפסח שמבואר בגמ' שם 'הכל מודים בפסח שמניח פרוסה בתוך שלמה ובוצע'. ואולי י"ל עפ"מ"כ לבאר במק"א דבלח"מ דין השלם שבו אינו ממעלת קדימה, אלא ענינו הוא 'סדר' ואינו שייך כלל לדיני קדימה, ולהכי אינו 'רואין' כאן עתה כלל את פרוסת החיטין בכדי שנצרפנה לשלימות, ודו"ק.

והא דפסח מניח פרוסה בתוך השלימה, צ"ל דהתם שאני דאיכא דינא דלחם עוני ואינו רק מעלה בהברכה, והיינו דאיכא חובה נמי לאכול לחם זה ומשא"כ הכא.

הרב ישראל מאיר קנטור

~ מד ~

עוגה שמייעוטה דגן ותבשיל שרובו דגן מה קודם

כתב הרשב"א מא: דדוקא פרפרת פוטר מעשה קדירה אך מעשה קדירה אינו פוטר בסתמא את הפרפרת דהיינו פת כסנין אלא בכונה להדיא, ולמד מזה לכל דיני קדימה

דבירך על השאינו חשוב אינו פוטר את החשוב בסתמא דרך גרידה רק ע"י כונה להדיא. ועכ"פ מבואר מדבריו דיש חשיבות לפת כסנין יותר מלתבשיל.

ויל"ע באופן שתהא הפת כסנין רק מיעוטה מין דגן דברכתה מזונות רק מטעם כל שיש בו וכו' ומאידך התבשיל רובו מין דגן, דמדברי הפמ"ג סי' ר"ח ס"ט (הובא בביה"ל שם) מבואר דדבר שרובו מין דגן קודם לברכה, ויל"ע כה"ג איזו קדימה עדיפא, האם הפת כסנין חשיבא טפי דשייך בה קביעות סעודה או התבשיל דרובו מין דגן.

ויש לדון בזה, דהנה יסוד קדימת מזונות ביאר בשו"ע דמיני דגן חשיבי דעבדין מינייהו פת, והיינו אף דהשתא לא קעביד פת מ"מ איכא חשיבות במין זה, (וצריך לבאר לפי"ז מ"ט ליכא קדימה בכוסס חיתה, ויל"ד דהוי כמין אחר דהא אף מעין שלוש ליכא בהו, ועיין), וא"כ כ"ש דפת גמורה עדיפא טפי מהאי טעמא דהא כל קדימת מין דגן הוא מחמת מעלת פת, ועיין בא"ר קס"ח י"ד שכ' בשם שכנה"ג דאם יש לפניו פת ופת שמעורב בה שמן שדינה כפת כסנין אך הוא קובע עליה מ"מ פת גמור עדיף לברכה.

ולפי"ז י"ל דלהמג"א דזית עדיף על תבשיל שעורה א"כ מעלת מין ז' עדיפא על מעלת הברכה המבוררת, וא"כ ה"ה הכא התבשיל שיש לו טפי מעלת מין ז' יהא עדיף על הפת כסנין דיש בה טפי מעלת המין מזון, ואף למאי דקי"ל כהלבוש דתבשיל שעורה קודם לזית מ"מ מבואר דזהו רק משום דהשעורה ג"כ הוי מין ז' (כמב' במשנ"ב ס"ו דכוסמין קודמין כיון דהווי ג"כ מין ז'), והיכא שרובו ממין קטניות כתב הא"ר (והפמ"ג ציין לדבריו בזה) דלא מקרי מין ז' לענין זה, וא"כ י"ל דלכו"ע המעשה קדירה יהא קודם לברכה.

הרב אברהם זנגר

~ מה ~

תמיהה על מקור פסק המג"א דזית קודם לשעורה

במשנ"ב סי' רי"א סקכ"ה הביא מח' האחרונים בשעורה וזית מה קודם ע"ש, ובשעה"צ סקכ"ח הכריע דשעורה קודמת ודלא כד' המג"א. ובאמת יש לתמוה בזה ע"ד המג"א, דהא השו"ע בס"ו ודאי ס"ל דשעורה קודמת לזית משום דברכתה במ"מ, אלא דחידש המג"א בד' הרמ"א שחולק ע"ז, והוא מכח קושייתו בסק"ח על מש"כ הרמ"א דחיטה קודמת לזית משום דארץ קמא קודם לארץ בתרא, והקשה דלפ"ד המחבר לא משכח"ל, דתבשיל של חיטה בלא"ה קודם לזית משום דברכתו במ"מ כמבואר בס"ו, ואילו כוסס חיטה דברכתו בפה"א באמת אינו קודם לזית כמבואר בס"ה, והעלה דהרמ"א חולק על השו"ע באחד מב' הדינים הנ"ל, או דס"ל דאין קדימה לברכת במ"מ על בפה"ע או דס"ל דיש קדימה לכוסס חיטה על זית ע"ש.

ולכאור' לפ"ז אין מקור לפסוק דלא כהמחבר בב' הדינים הנ"ל גם יחד, דמהיכ"ת דהרמ"א פליג על שניהם, וא"כ כיון שפסק המג"א בסוף הסימן בסדר המעלות דכוסס חיטה קודם לזית בשניהם חביבים, איך פסק נמי דזית קודם לשעורה [והיינו דאין קדימה לברכת במ"מ על בפה"ע], דמהיכ"ת לחלוק על המחבר בב' הדינים גם יחד, וצ"ע.

הרב אברהם זנגר

~ מז ~

האם צריך לכסות את האורז בשעת קידוש והבדלה ~ מדוע א"צ לכסות

מאכל כשעוברים על דיני קדימה במקום ספק

(א) מבואר בשו"ע סי' רע"א ס"ט דצריך לכסות החלות בשעת קידוש בשבת, ועיקר הטעם הוא כדי שלא תראה הפת בושטה כיון שבהל' קדימה היא קודמת, וכן מבואר בשו"ע סי' רצ"ט ס"ט לענין הבדלה שאם יש לחם על השלחן ודעתו לסעוד תיכף צריך לכסותו בשעת ההבדלה מטעם זה. ובח"א סוף כלל נ"ז וקיצור שו"ע סי' נ"ה ס"ה מבואר דגם מיני מזונות צריך לכסות מה"ט, כיון שקודמים הם ליין.

ובספר שיעורי שלמי תודה להגר"צ פלמן שליט"א דן דלפ"ד הפוסקים שאורז קודם ליין משום שברכתו בורא מיני מזונות יש לדון שיצטרך לכסות גם אותו בשעת קידוש והבדלה. ולכאור' גם לפי השיטות שאין קדימה לאורז על יין מ"מ אם האורז חביב לו מן היין הוא קודם וכה"ג יצטרך לכסותו, וזה חידוש רב.

אכן נראה לחלק בזה, דהנה ל' הטוש"ע סי' רצ"ט ס"ט הוא דצריך לכסות את הפת לפי שהוא מוקדם בפסוק, וכ"ה במשנ"ב סי' רע"א ס"ט. ושמעתי להעיר דהא בלא"ה הפת קודמת משום ברכת המוציא שהיא ברכה חשובה יותר מבפה"ג, ודין קדימה זו עדיפה על קדימת הפסוק, דהא פת משעורים קודמת למעשה קדירה של חיטים כמבואר במשנ"ב סוס"י רי"א מפני שמברכים עליה המוציא, ומ"ט נקטו הטוש"ע טעם קדימת הפסוק.

ויש לבאר דענין הבושט ליין שייך רק אם הדין להקדימו נובע מחשיבות המין, אבל אם הדין להקדימו הוא משום חשיבות ברכתו לא שייך בזה בושט, ולכן נקטו הטוש"ע הטעם של קדימת הפסוק שזהו דין בחשיבות המין, אך מצד חשיבות ברכת המוציא לא שייך ענין בושט לפת.

ולפ"ז ברור שאין טעם לכסות את האורז, שהרי הצד להקדים את האורז הוא רק משום חשיבות ברכת במ"מ ולא מצד חשיבות המין. וגם באופן שהאורז חביב י"ל דלא שייך בזה בושת לאורז כיון שאין דין הקדימה מחמת גוף המין [והחביבות נקבעת לפי טעמו של כאו"א].

אלא שלפ"ז נראה להעלות חידוש רב, דבפת כוסמין ושיבולת שועל א"צ לכסות את היין בהבדלה (אלא רק בקידוש מחמת הטעמים האחרים שיש בפוסקים – שדומה למן וכו'). דהא אין להם קדימה על היין מצד קדימת המין לחוד, דהא מבואר בשו"ע סי' קס"ח ס"ד דפת שעורים קודמת לפת כוסמין אע"פ שכוסמין הוא מין חיטים משום דהמפורש בקרא קודם, וקדימתם ליין הוא רק בצירוף חשיבות הברכה, וא"כ להנ"ל לא שייך בזה בושת לפת.

[אך] יש לעיין דא"כ אף בפת חיטים נימא דבאופן שהיין חביב לו מהפת אין הפת קודמת מצד קדימת הפסוק לחוד, שהרי באין ברכותיהן שוות חביב קודם למין ז'. וצ"ל דסו"ס אחר שיש לפת ברכה חשובה הרי אין

דין קדימה ליין בפועל מחמת חביבותה, והדר איכא קדימה לפת גם מצד הקדימה בפסוק.

ולפ"ז אפשר דה"ה בפת כוסמין סו"ס יש מעלה כלשהי לכוסמין על היין מחמת שהיא מין חיטים, דהא רק בצירוף מעלה זו למעלת ברכת במ"מ יש קדימה למעשה קדירה של כוסמין על יין כמבואר במשנ"ב סי' רי"א סק"ד (וכ"כ בפמ"ג ומחצה"ש על המג"א סק"ח).

איברא כ"ז י"ל בד' השו"ע והח"א, אך בקיצור שו"ע כתב הטעם לדין כיסוי הפת והמזונות משום שברכת המוציא וכן ברכת בורא מיני מזונות קודמין לבורא פרי הגפן, ולפ"ז לכאור' ה"ה באורז כמו שהעיר הגר"צ פלמן שליט"א נ"י.

(ב) מצאנו בפוסקים בכמה דוכתי שכתבו דבמקום ספק שרי לעבור על דיני קדימה, עי' בא"ר סי' ר"ב סק"כ ומשנ"ב סי' קס"ח סקס"ה בשם המאמ"ר ועוד. ויש להעיר מ"ט לא כתבו לכסות את המאכל שיש לו דין קדימה שלא יראה בושתו כמו שמצאנו בשו"ע לענין הבדלה. וכע"ז העיר בשיעורי שלמי תודה שם לענין שתיית מים קודם הסעודה (שו"ע סי'

נג. הלום ראיתי בספר שיעורי מרן הגרי"ש אלישיב (נכתב ע"י הרה"ג בן ציון קוק שליט"א, תשע"א) שנקט כדברינו ויותר מזה, דהבושת היא גם לולי הברכה, דצריך להקדים אכילת המין החשוב תחילה, וזהו דילפינן מקרא ד' המינים, ונשאל מרן שליט"א אם ה"נ יש דין להקדים את אכילת הפרי השני לשלישי אם הוא חשוב ממנו, והשיב דדין קדימה הוא באכילת הראשון בלבד. אך מ"מ נמצא לפי דבריו דגם אם אחר מוציא בברכה יש לשומע לאכול מהמין החשוב תחילה, וכן נקט הצ"ח מא"י, וע"ע שלחן הטהור סי' רי"א זר זהב סק"ג, וספר מלבושי מרדכי שו"ת סי' ר'.

ומצאנו חידוש זה בחי' חת"ס סוכה ו. שסדר קדימת המינים זל"ז הוא מדאר, ונפ"מ להפרשת ביכורים ותרו"מ או לאוכל בסעודת מצוה דיש לו להקדים המינים לפי סדרן בקרא, אבל בשו"ת או"ח סי' קצ"ז הסיק דמסתבר דקרא אסמכתא בעלמא ואי"ז מדאר'.

אולם העיר הרב"צ קוק שליט"א דבמג"א סי' רע"א סק"כ מבואר דהבושת היא רק בברכה ודלטעם דבושת שרי לגלות את הפת מיד לאחר הברכה על היין, וכן בלקט יושר כתב ששאר המסובין אינם צריכים לכסות הפת מפני ש'מסתמא מי שאינו מברך לא עושה בושת לפת, וכ"כ בחסד לאלפים (לבעל הפלא יועץ) סי' רע"א בהג"ה מבן המחבר.

קע"ד ס"ז) מ"ט א"צ לכסות את הפת בשעת הברכה על המים.

ואולי י"ל דהבושת היא רק בקידוש והבדלה שמקדים את היין מחמת שאסור לאכול את הפת עד שיקדש או יבדיל על היין, ונמצא שהפת מעוכבת ע"י היין הפחות חשוב ממנה, אולם כשמקדים מסיבות אחרות לית לן בה.

ובסגנון אחר י"ל דבעלמא חשיב כאינו עומד עתה לאכול את הפת דכה"ג א"צ לכסותו גם בהבדלה, ורק בקידוש והבדלה שרוצה לאכול את הפת לאלתר והטעם שמברך על היין הוא כדי להתיר לו את אכילת הפת, בזה לא חשיב כאינו עומד עתה לאכול את הפת.

ואפשר שכ"ז נכלל בדברי הט"ז סי' רצ"ט סק"ח שהקשה מאי בושתיה דפת והא א"א לאכול עד שיבדיל והו"ל כאינו לפניו, ותי' דהבושת היא בהא גופא שא"א להבדיל עליו, ועי' בשמירת שבת כהלכתה פרק ס' הערה ק"כ שרצה להעמיס כן גם בכוונת המג"א ומשנ"ב שם.

הרב שמואל אורטל

~ מז ~

סדר הקדימה בברכה אחרונה בקידוש בשבת

יש שדנו לחדש דהמקדש בשבת ואוכל פהבב"כ ומברך לאחמ"כ ברכת מעין ג' יש להקדים הזכרת 'על הגפן' ל'על

המחיה', דאף שבעלמא סדר הקדימה הוא 'על המחיה' ואח"כ 'על הגפן' כמבואר ברי"ף ובר"מ, מ"מ בקידוש שהיין היה חשוב להקדימו בברכה ראשונה בקידוש ה"נ יש להקדימו בברכה אחרונה.

אולם לענ"ד נראה דאין הברכה מעין ג' שייכת לקידוש כלל, ובתרת; א' דהא סגי במלא לוגמיו ולא בעי רביעית, ב' דיכול לסעוד מיד ויפטרנו בבהמ"ז. ומלבד זאת אין מסתבר לשייך הברכה אחרונה שהיא חובה מצד השתיה - לקידוש נ"ל.

הרב אברהם זנגר

~ מח ~

האוכל עוגה עם קפה או תה על מה יברך קודם

ראיתי ללקט כמה טעמים שנידונו בדין האוכל ביסקוויט או עוגה עם כוס תה או קפה – על מה יברך קודם, דבפשטות צריך להקדים לברך על העוגה במ"מ ואח"כ שהכל על הקפה כדיני קדימה בסי' רי"א, אך יש שדנו להפוך את הסדר מכמה טעמים;

א' יש לדון דאם יקדים לברך על העוגה יכנס לספק שמא נפטר התה ע"י העוגה מדין עיקר וטפל, ואע"פ שבד"כ אין התה בא רק להטעמת העוגה אלא חפץ בו מצד עצמו, מ"מ לפו"ר הוי כדברים המלפתים, ובשעה"צ סי' רי"ב סק"כ כתב דהאוכל בשר ודגים עם עוגה אע"פ שחפץ בכולם דינם כטפל לעוגה מחמת שהם דברים המלפתים, ויש לדון דה"נ בזה.

נר. ה"ה: וכ"כ בספר שש"כ פנ"ד הערה ע' בשם הגרשז"א, וטעמו הוא דהא אפשר לקדש על חמר מדינא וא"צ דוקא יין, וכ"כ במטה אפרים סי' תקצ"ז ס"ג דבקידוש היום יזכיר קודם על המחיה ואח"כ על הגפן. אולם בתורת חיים סי' ר"ח סקל"ו דן להקדים על הגפן לעל המחיה בקידוש בשבת מטעם אחר, שכתב לדקדק מל' הרא"ש בשם ר"ח דסדר הקדימה בברכה אחרונה היא לפי סדר האכילה, וכן הביא מהריטב"א בהל' ברכות פ"ג הל"א, וועי' במגיה לריטב"א שביאר כן גם בד' הרא"ה ושיטת אלשבילי, והסיק דאף שברמב"ם מבואר לא כן מ"מ הנוהג כהריטב"א אין מזניחין אותו.

אכן במשנ"ב סי' קס"ח ס"ק גבי שרה עוגה בתה משמע שרק בכה"ג החשיבו כטפל מדין 'כל שיש בו מחמשת המינים' כיון שנעשו כמאכל אחד ע"י השריה, ע"ש היטב ובמג"א, וכן מבואר להדיא בגר"ז שציין שם השעה"צ בס"ק ס"א, וכתב הגר"ז דבשאר מינים שאינם מה' מיני דגן אינו פשוט דדינם כעיקר וטפל, ומבואר לכאן דאי"ז כדין דברים המלפתים, ובאמת צ"ע הטעם מ"ש מבשר ודגים שאוכלם עם עוגה דכ' השעה"צ הנ"ל בפשיטות דדינם כטפל.

שו"ר בספר אשרי האיש בשם מרן הגריש"א שליט"א דהורה כן לברך קודם על הקפה משום חשש שנפטר מדין טפל. וע"ע בהקדמת ספר לב אליהו שהביא הגר"ש שברורן זצ"ל מעשה כזה אצל הגה"צ ר' אליהו לאפיאן זצ"ל ושהוא סיפר דהכי הוה עובדא בדידיה אצל מרן הח"ח זי"ע ע"ש המעשה הנפלא בהרחבה.

[לתועלת המעיין אעתיק חלק מהדברים; פעם בחג הסוכות היינו מסובים בסוכתו (של הגר"א לאפיאן) וכיבד אותנו בעוגות ותה, פתח אחד מהמסובין ובירך בקול ברכת שהכל על התה ואח"כ ברכת בורא מיני מזונות, ונעשה רעש כמובן, ושאלו אותו ע"ז שהלא ברכת מזונות קודם לברכה, וענה כי יש לו ספק אם התה טפל לעוגה וא"צ לברך, וכך כתוב במשנ"ב שאם יש לו ספק אם ברכת שהכל תפטור את ברכת מזונות וכדו' יעשה מקודם ברכת שהכל כדי לצאת מידי ספק.]

כמובן וכרגיל אצל מסיבה של ת"ח שהיו שם התחיל ויכוח ע"ר אם התה טפל לעוגה או לא, זה אומר בכה וזה אומר בכה, ואחרים עשו פשרה שבאמת תלוי זה לגבי השותה אם תאב לשותה או לא... לאחר

שנרגעו הרוחות פנה (הגר"א לאפיאן) אל המסובים ואמר; 'אספר לכם עובדא דהוי בדידי שהייתי פעם אצל הח"ח ז"ל וכיבד אותי בעוגה ותה והייתי ג"כ מהסס אם לברך על התה או לא, הח"ח הרגיש בדבר ואמר לי; 'אני רואה שאתם מסתפקים בדבר... העיצה היא לאכול קצת עוגה ביחד עם שתיית התה בראשונה וכן באחרונה וא"צ לברך על התה כמו בפת בספק דברים הבאים בתוך הסעודה'. כמובן שדברים אלו פגעו כרעם ביום בהיר' וכו' עכ"ל. וע"ש המשך המעשה שהח"ח הופיע אצלו אח"כ בחלום וחזה ביה בישות ואכ"מ].

ב' רוב העוגות אין בהם את ג' תנאי פת הבאה בכיסנין ודינם כספק פת וא"כ יש לדון שאם יקדים לברך על העוגה יכנס בספק שמא נפטרו התה והקפה כדין דברים הבאים מחמת הסעודה, ומה"ט הורה בשו"ת אור לציון (ח"ב סי' י"ב ס"ז) שראוי להקדים לברך על התה והקפה, וכן העידו שנהג למעשה. אכן באמת כבר העירו רבים על כל הדברים המלפתים איך מברכים עליהם אחר שבירך על פהבב"כ, ועי' בספר מגילת ספר סי' י"א אות ד' סעי' ג' שכתב לחדש דהוי ככוונה מפורשת שלא לפטור ובמקום ספק מהני לכו"ע (היינו אף לד' התבוס"ש דבעלמא א"א להגביל את ברכתו) דומיא דדין השו"ע בסי' קע"ד ס"ד, ע"ש בהרחבה, [אבל יש לפקפק בדבריו, דלהלן סי' ק"ב הוכחנו דבעיקר וטפל לא ברירא כלל אם מהני כוונה שלא לפטור, ועוד דאכתי אין בזה ישוב לענין ברכה אחרונה דלאו בכוונה תליא מילתא כמש"כ הפמ"ג בפתיחה סק"י], ויש עוד ביאורים בזה, ומ"מ במשקה יש להשיב באופן פשוט טפי, דהא יסוד הדין שנפטר בסעודה הוא משום דא"א לאכילה בלא שתיה וי"ל דזה שייך רק בסעודה גמורה ולא

בעוגה אף להצד דדינו כפת, ואכמ"ל^נ. וע"ע ספר פרי אליעזר (עניני פהבב"כ) סי' י"ד. [וע"ע מש"כ הגרשז"א במכתב הנדפס בקובץ צוהר אוהל ברוך עמ' רט"ו].

ג' שמעתי שהגרמ"א פריינד זצ"ל היה מקדים לברך על התה משום דין 'ימלא פי תהלתך' שיחא הפה נקי בשעת הברכה, ואם יקדים לאכול את העוגה הרי יהיו פירורי עוגה בפיו בשעת הברכה. וכ"כ בספר דברי חנה בשם הגה"ק משינאווא לעשות כן כדי שלא יהיו פירורים בפה בשעת הברכה. [מובא בספר מנהג ישראל תורה]. וכן שמעתי ממו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א דמטו כן בשם ספר שלחן הטהור.

[ע"ע בשו"ת שבט הקהתי ח"ד סי' ס"ח שדן במי שנוח לו יותר לאכול לאחר שהתחיל בשתייה, ודן מצד הנידון אם יש כלל דין קדימה באוכל על משקה, והסיק דכל שיש צורך בדבר אין כלל דיני קדימה, ואכמ"ל].

הרב אברהם זנגר

~ מט ~

בירור עיצות הפוסקים לענין מי שעומד לאכול פרי שברכתו ודאית ופרי שברכתו מסופקת מה יקדים

[א] דנו האחרונים איך ראוי לעשות במקום שאם ינהג כדיני קדימה יכנס לספק

ברכות, וכגון כשיש לפניו פרי שברכתו ודאי בפה"ע ופרי שהוא ספק בפה"ע ספק בפה"א, שאם יקדים לברך על הודאי יכנס לספק ברכה על השני. ומצאנו בזה ב' דרכים;

א' בא"ר סי' ר"ב סק"כ כתב דעדיף להקדים ולברך על הספק, והיינו דשרי לעבור על דיני קדימה כדי להימנע מליכנס לספק ברכות, והובא בראש יוסף ברכות לו: ד"ה צוקר, וכן העלה בשו"ת רב פעלים ח"ב סי' כ"ז, וכן הכריע בשו"ת אור לציון ח"ב פמ"ו סעי' ל"ז ובספר וזאת הברכה (בירור הלכה מ"ט מהדור' תשס"ט) בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א (לענין תפוח ושוקולד שיש להקדים לברך שהכל על השוקולד משום דהוי ספק בפה"ע).

ב' הפמ"ג בפתחה לברכות סק"י וכן בסי' רי"א מ"ז סק"ב ובראש יוסף שם כתב עיצה לכוון בברכה על הפרי הראשון שלא לפטור את המין המסופק וממילא יוכל לברך בפה"א על הפרי המסופק, וכ"כ בשד"ח (אס"ד מערכת ברכות סי' א' אות ד'), וכ"כ בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' קס"ט ושו"ת בצל החכמה ח"ב סי' ה' ע"ש בהרחבה, וכ"כ לדינא בשו"ת שבט הלוי ח"ז סי' כ"ב וח"י סי' מ"ו נ"ו.

[ב] וכעצת הא"ר מצאנו בפוסקים בכמה דוכתי לענין האוכל ב' מאכלים שיש ספק אם אחד מהם הוא טפל לחבירו ונפטר בברכתו,

נה. ה"ה: אין הדברים מובנים כלל, שהרי בגמ' ובראשונים לא נזכר חילוק בזה, והרי אותם הראשונים דס"ל דעוגה זו היא פת, הוי זה בכלל מה שאמרו דאין מברכין על שתיה כשאוכל פת.

נו. הערת הר"ש; שמעתי להעיר בזה ממש"כ הפוסקים בסי' קס"ח דאין מברכין על פהבב"כ דילן בתוך הסעודה, משום דהו"ל ספק פת ושמא נפטרה בברכת המוציא, וצ"ע דמ"מ כיון דמספק מברכין עליה במ"מ, א"כ יש לו להתכוין שלא לפטור בברכת המוציא, וכמש"כ הפמ"ג ודעימיה דאף דמברך תחילה בפה"ע יש לו להתכוין שלא לפטור את המין המסופק כדי שלא לבא לידי ספק, ומאי שנא התם דא"צ להתכוין שלא לפטור את הפהבב"כ. וביותר קשה לפ"מ שדן הפמ"ג בפתחה שם דאף אם לא נתכוין להדיא שלא לפטור, מ"מ מסתמא הוא כן, דלא מחית איניש נפשיה לספיקא, וא"כ מ"ט הוא פוטר בברכת המוציא את הפהבב"כ.

ושמעתי ליישב דשאני התם דלהצד דפהבב"כ זו היא פת, י"ל דחשיבא כמין אחד עם הפת, וי"ל דבמין אחד

שכתבו הפוסקים דראוי להקדים את אכילת הספק טפל קודם העיקר כדי למנוע ספק ברכות, עי' מג"א סי' קס"ח סק"ל, סי' ר"ה סק"ו ובמחצה"ש שם, משנ"ב סי' קס"ח סקס"ה בשם המאמ"ר [ושם חיפש גם עיצה אחרת כדי להימנע מלעבור על דין קדימה בברכות], סי' רי"ב סק"ה בסופו בשם הא"ר, ועוד.

ג] אמנם צ"ע בד' הא"ר ושאר הפוסקים הנ"ל מ"ט לא כתבו כעצת הפמ"ג, דלכא' עצת הפמ"ג עדיפה שאז אינו עובר על דיני קדימה, ועצת הא"ר היא רק בדיעבד כשאין אפשרות אחרת.¹¹

ד] ובפשוטו נראה דעצת הפמ"ג תליא בפלוגתא הנודעת בין הפר"ח לתבו"ש אם אפשר להגביל ברכה ולהתכוון שלא תפטור דבר אחר, וס"ל לא"ר ושאר פוסקים הנ"ל כד' התבו"ש דלא שייך להגביל את הברכה ע"י כוונה.

אך יש בזה דוחק, שהרי רוב הפוסקים נקטו כד' הפר"ח וכפשטות ד' השו"ע בסי' קע"ד ס"ד דשייך להגביל את הברכה, וביותר קשה שלפ"ז נמצאת סתירה בד' המשנ"ב, דבביה"ל סי' כ"ה ס"ה נקט בפשיטות בשם רע"א לענין תפילין כד' הפר"ח וכן בסי' ח' סי"ד לענין טלית, ואף שיש מקום לחלק בזה בין ברכת המצוות לברכת הנהנין כמש"כ בחי' רא"ל מאלין (סי' ג' עמ' ט"ו, ועי' בספר מגילת ספר סי' כ"ה אות ב' ד"ה ומסבא שביאר הדברים היטב), מ"מ מצאנו גם לענין ברכות הנהנין בשעה"צ סי' רט"ו סקי"ח שמשמעות דבריו דאפשר להגביל את הברכה, וכן פסקו בשו"ת חכ"צ סי' כ"ב ועוד, וע"ע בספר מגילת ספר סי' כ"ה אות ד' שהאריך לייסד דבמקום ספק גם התבו"ש מודה דמהני כוונה להגביל את הברכה, [ומשום כך צידד להכריע כעצת הפמ"ג הנ"ל] נח.

לא מזהני כוונתו שלא להוציא, ורק בב' מינים הוא דמהני, (דע"ז קאי השעה"צ בסי' רט"ו). ומ"מ יש ליישב בזה ד' המג"א סי' קס"ח שכתב לדינא לברך על פהב"ב בתוך הסעודה, ותמדהו עליו האחרונים דהא הו"ל ספק פת, ולהנ"ל י"ל דהמג"א פליג בזה וס"ל דכיון שמספק מברכים עליה במ"מ ואין לפטרה בברכת המוציא, הוי זה בנתכין שלא לפטרה, ועל כן מברך עליה במ"מ.

וז. ובאמת עיקר דברי הא"ר ושאר הפוסקים הנ"ל אינם פשוטים מסבא, דהא דין קדימה הוי חיוב גמור מדרבנן, ובפמ"ג ר"ס קס"ח כתב דהעובר ע"ז שרי למיקרי ליה עבריינא ואפשר דחייב נידוי ומכת מרדות, וא"כ מהיכ"ת דספק ברכה עדיף ע"ז. ומ"מ ודאי מסתבר דכל דבריהם הם רק כשאין עיצה אחרת, אך בניד"ד הרי יש את עצת הפמ"ג וכאמור.

שוב העירוני דבפשוטו כיון דאם יברך תחילה בפה"א לא יהא בידו לברך אח"כ שהכל, לא שייך בזה כלל דין קדימה דאין בברכותיהן שוות להקדים את הברכה המבוררת, והיינו או משום דלא נאמר דין קדימה היכא דע"ז תתבטל הברכה השניה, [ובדומה לזה מצינו לגבי דינא דתדיר ושאינו תדיר קודם, דמבואר בכ"ד דאם ע"י שיקדים את התדיר לא יהא בידו לעשות את האינו תדיר, ליכא דין קדימה], או דבכה"ג לא שייך כלל דין קדימה, שהרי אם יברך תחילה בפה"ע שוב לא יברך שהכל, ונמצא שלא הקדימה לברכת שהכל, [אך טעם זה תלי אם עיקר דין הקדימה הוא להקדים הברכה המבוררת, או שעיקר הדין הוא שלא להקדים את הברכה שאינה מבוררת, ולדרך בתרא שפיר שייך דין קדימה גם בכה"ג שלא להקדים ברכת שהכל לברכת בפה"ע]. והארכנו בזה בחלק הסימנים סי' ט.

נח. אכן נראה דיש לחלק בין ד' הא"ר לד' המג"א מאמ"ר ומשנ"ב הנ"ל שדיברו לענין עיקר וטפל, דבזה יתכן דגרע משאר גרירה ול"ש להגביל את ברכת העיקר שלא תפטור את הטפל אף אם שייך להגביל את הברכה מלפטור פרי נוסף. ויש להוכיח כן, דהא הפמ"ג גופיה דס"ל ששייך להגביל את הברכה מלפטור פרי נוסף – לענין עיקר וטפל מספק"ל בסי' רי"ב מ"ז סק"ג אם אפשר להגביל את ברכת העיקר מלפטור את הטפל, וכע"ז

ואפשר שלא רצו הפוסקים לתת עיצה התלויה בכוונה בדין המסור לנשים וע"ה.

ה] אולם נראה לבאר טעם אחר בד' הא"ר להעדיף להקדים לברך על הספק מלהתכוון בברכת הודאי שלא לפטור את הספק, דהנה באמת אף לד' הפר"ח ודעימיה דאפשר להגביל את הברכה הרי יש בזה איסור גורם ברכה שאינה צריכה כמבואר בשעה"צ סי' רט"ו סק"ח, אלא שכדי להימנע מספק ברכות מותר לעבור על ספק ברכה שא"צ כמבואר בשו"ע סי' קע"ד ס"ד וס"ז ועוד דוכתי, אך מ"מ ודאי לא שרי אלא אם א"א באופן אחר, וממילא י"ל דד' הא"ר היא דלהקדים לברך על הספק לא חשיב כ"כ ברכה שא"צ כמו אם מקדים לברך על הודאי ומגביל את ברכתו.

ויסוד לדברינו ממש"כ בשו"ת רב פעלים הנ"ל להכריע כד' הא"ר ודלא כהפמ"ג מכח מה שהרחיב לייסד דאין כלל איסור ברכה שא"צ אם מקדים לברך על הטפל קודם העיקר, והביא כן מהחמד משה בסי' רמ"ט, אולם ד' המג"א והרבה אחרונים בכמה דוכתי שיש בזה איסור ברכה שא"צ כמובא במשנ"ב הנ"ל בסי' רט"ו, אך מ"מ יש ללמוד מזה את שורש הסברא שאי"ז חמור כמו המגביל את ברכתו שגורם להדיא לברכה שא"צ. ולפ"ז אפשר לנקוט לדינא כד' הא"ר גם אם נקטינן דשייך להגביל את ברכתו נט.

ו] והנה הקשה מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א בכתביו ע"ד הא"ר ודעימיה, דלכאור' כשמברך בפה"א על הספק

נסתפק בסי' קע"ז א"א סק"א. וזה דלא כשו"ת ארץ צבי סי' ק' שהשווה בין הדברים והעלה שאפשר לכוון בברכת העיקר שלא לפטור את הטפל מכח ד' הפר"ח ופמ"ג בב' פירות ע"ש.

עוד מצאנו בפמ"ג סי' ר"ב א"א סק"ה וכן במשנ"ב סי' ר"ח ס"ק ס"ד לענין ברכה אחרונה דאף שברכת מעין ג' קודמת לבנ"ר מ"מ במקום ספק יקדים לברך תחילה בנ"ר. אולם בזה כבר מבואר בפמ"ג גופיה בפתיחה וכן בסי' ר"ז א"א סק"א דבברכה אחרונה א"א להגביל את הברכה, וכ"כ בהרחבה בשו"ת הר צבי ח"א סי' צ"ו וסי' ק"ה, ובעי"ז בחו"א סי' ל"ד סק"ז, ודלא כשו"ת רב פעלים ח"ב סי' ל"ב שנקט דאף בבר"א אפשר להגביל, וכ"ה בשבט הלוי ח"ד סי' כ"ב, ועי' שו"ת שבט הקהתי ח"ג סי' ע"ט שהביא הדעות בזה בהרחבה, ועי' מקור הברכה סי' כ"ג ג-ה, וכן וזאת הברכה מהדורות תשס"ט עמ' 310. ושו"ר שכן נקט גם ההפלאה מד: ושו"ת שער אשר סי' ד' (תרל"ו) דבירך על מים בנ"ר לא פטר בסתמא בשר מפני שאינו בדין שיפטור האיננו חשוב את החשוב כמבואר ברמ"א סי' רי"א ס"ה לענין ברכה ראשונה. ושוב הראוני שכן מצאנו אחד מקמאי בספר הבתים הל' ברכות שער ט' פ"ד אות ב' בשם הראב"ד דאף בבר"א אם לא כיון לפטור מין השני אינו פוטר. אלא שיתכן דהתם שאני שבודאי אין חיוב מעין ג' על הפרי המסופק והספק הוא רק אם יכול להיפטר במעין ג' ובזה אפשר דמהני כוונה להגביל לכו"ע, ואכ"מ.

ובספר פסקי תשובות סי' רי"א הערה 8 דן לענין הקדימה בשיש לפניו פרי שהוא ודאי בפה"ע ופרי שהוא ספק בפה"ע ספק בפה"א, וכתב דמצאנו פעמים רבות במשנ"ב ושאר פוסקים דבמקום ספק יש להקדים לברך על הספק, אמנם לא מצאתי מקורותיו אלא במשנ"ב ופוסקים הנ"ל גבי עיקר וטפל (ובמשנ"ב לגבי ברכה אחרונה), ולדברינו יש לחלק בין הדינים וכאמור. וכן בספר וזאת הברכה שם ובספר שערי הברכה פי"ב הערה ט' הוכיחו מדברי המאמר ומחצה"ש הנ"ל, ולדברינו אינו ראייה.

ובזה יש להעיר על בעל המגילת ספר שהשווה בין הדברים ולפיכך כתב בסי' י"א אות ד' סעי' ג' לצדד גם לענין עיקר וטפל דמהני להגביל את הברכה במקום ספק כמו שהעלה בסי' כ"ה אות ד' לענין נידון הא"ר ופמ"ג דידן בב' פירות. ודבריו נסתרים מהמג"א ומשנ"ב הנ"ל שכתבו להקדים את אכילת הטפל ולא העלו עיצה זו להגביל את הברכה, וגם הוא בעצמו כתב כן בסי' ל"ז סוף אות ה' דבכל ספק טפל יש להקדימו לעיקר כדברי הפוסקים.

נט. שו"ר בספר ברכה כהלכה פ"א ס"ט בהערה שהרחיב לחלק כע"ז בישוב סתירת ד' הגר"ז בדין ברכה שא"צ, דיש חילוק בין קו"ע לשוא"ת.

אזי אם באמת ברכתו היא בפה"ע ייפטר בזה גם הפרי שהוא ודאי בפה"ע, דהא שניהם ממין אחד, וא"כ איך יכול אח"כ לברך בפה"ע על הודאי^ס. ובהכרח דגם הא"ר ודעימיה מסכימים לד' הפמ"ג שיכול לכיון להגביל את ברכתו, וא"כ הדק"ל מה הרווח להקדים את הספק ולעבור על דיני קדימה.

אכן לדברינו ניחא, דכה"ג אין בזה משום גורם ברכה שא"צ בעצם מה שמגביל את הברכה, כיון שכלפי הודאי היא בפה"א היא ברכה דיעבד, ואין איסור לגרום ברכה שא"צ כדי לברך על כל מין את הברכה הראויה לו כמש"כ הפוסקים [עי' פמ"ג בפתיחה סק"י].

ז אלא דאכתי קשה, שהרי הא"ר ודעימיה לא כתבו דיש לכיון שלא לפטור את הודאי בברכה, ובלא כוונה להדיא גם הפמ"ג צידד דלא מהני, [וכן עולה מדברי המשנ"ב סי' ר"ב סקנ"ד בשם המג"א ע"ש].

ונראה ליישב בתרי גווני; חדא, דכיון דדינא הוא לברך על הספק בפה"א הוי כודאי פרי האדמה וממילא אינו פוטר את הודאי העץ. ודוגמא לזה מצאנו בפמ"ג בפתיחה סק"י שדן במי שלפניו ודאי בפה"א וספק בפה"ע או בפה"א ובירך בפה"א על הודאי, האם נפטר הספק בודאי או רק מספק (אם לא כיון להדיא לפוטרו), ודן דנפטר בודאי כיון דדינא הוא לברך על הספק בפה"א.

עוד י"ל דבברכה שאינה ראויה מסתבר דכו"ע מודו דאפשר להגביל את ברכתו, ועל כן אם היו לפניו ב' פירות שברכתם בפה"ע ובירך על אחד מהם בפה"א לכו"ע אפשר להגביל את הברכה שלא תפטור את השני כיון שאי"ז ברכתו. אלא שבאופן שטעה ובירך בפה"א נפטרו שניהם כיון שלא כיון להדיא להגביל את הברכה, אולם בניד"ד שמברך בפה"א רק מחמת הספק הפרטי שיש על הפרי הראשון בלבד מסתבר דאף בסתמא הו"ל ככוונה להדיא, כיון שאי"ז הברכה הראויה לפרי השני אלא רק מחמת הספק של הראשון מברך זאת, ופשוט סא.

ח ולדברינו ניחא מאד מה שמקשין העולם בגוונא שאוכל פת הבאה בכיסנין בקידוש בשבת קודם הסעודה, דכיון שפהבב"כ היא ספק פת איך יכול לברך אח"כ המוציא על הפת, והרי אם הפהבב"כ היא ג"כ פת גמורה נמצא שבירך במ"מ על הפת ופטר את שניהם. [ובשו"ת אור לציון ח"ב פ"ב סי' חידש אמנם שכה"ג לא יברך על הפת מספק, אולם הוא עצמו העיר שזה דלא כד' המשנ"ב סי' קע"ו סק"ב].

ולב' הדרכים הנ"ל ניחא, דכיון שמברך על הפהבב"כ במ"מ מחמת הספק לא נפטרת בזה הפת אף אם באמת הפהבב"כ היא פת גמורה דהו"ל כודאי במ"מ או דהו"ל

ס. דבשלמא אם הספק ברכתו בפה"א אזי אין הודאי נפטר בברכה זו אם לא כיון ע"ז להדיא כמבואר בשו"ע סי' ר"ו ס"ב כיון שהיא ברכה בדיעבד ויש לה על מזה לחול, אבל אם יש לפניו ב' פירות שברכתם בפה"ע וטעה ובירך על אחד מהם בפה"א ודאי נפטרו שניהם כיון שהם אותו מין ואין עדיפות לאחד על חברו.

שוב התבוננתי שאי"ז פשוט, והסתפק בזה בספר זכרנו לחיים (תרכ"ז, אות ב' ערך ברכות דין ה') בשם ספר יבא הלוי. [ובספר פתחי הלכה פ"ב הערה 57 הכריע מסברא דמהני, ואין סברתו מוכרחת].

שבתי וראיתי בספר מגילת ספר סוס"י כ"ד שהרחיב בהאי ענינא, והכריע מכח קושיית מו"ר הג"ל דמין אחר אינו נפטר בברכה שפטרה רק בדיעבד את המין הראשון. אך אי"ז ראיה לפמש"כ להלן ליישב באופ"א, ובאמת בעל המגילת ספר עצמו ג"כ נקט כדברינו להלן כמו שיובא משמו, ולפ"ז אודא ראייתו.

סא. ועי' בשו"ת הר צבי ח"א סי' ק"ו-ק"ז ושו"ת אור לציון ח"ב פרק י"ד סעי' ט"ו מש"כ בענין דומה.

כמכין להדיא שלא לפטור את הפת ומהני לכו"ע כיון שאי"ז ברכתו הראויה.

וע"ע מש"כ בזה בספר מגילת ספר סי' י"א סוף אות ד' עפ"מ שחידש דבכל ספק ברכות כו"ע מודו לפמ"ג דמהני להגביל את ברכתו, ולדבריו נחא נמי הקושיא ע"ד הא"ר ודעימיה. [ויש רווח נוסף בדבריו ליישב גם מה שנהוג לברך על סלטים וכדו' אחר אכילת פהבב"כ בקידוש ואין חוששים שמא דינם כדברים הבאים מחמת הסעודה, ובאור לציון שם החמיר גם בזה. אכן קושיא זו יש ליישב בפשטות דאין טפילות אלא לאכילת פת שהיא אכילה של שביעה ולא לאכילת פהבב"כ שהיא אכילה של תענוג, אך עדיין צ"ע מגונוי שאוכל לשם שביעה סב].

הרב אברהם זנגר

~ ~ ~

יצא בקידוש ובני ביתו עדיין לא קידשו האם יכול לקדש עבורם

ראיתי ללקט כמה טעמים שנידונו במי שיצא בקידוש בביהכ"נ ובני ביתו עדיין לא שמעו קידוש שלא יקדש הוא עבורם אלא יקדשו הם בעצמם;

א משום דין קדימה דפת, דבאמת הרי הפת קודמת ליין אלא דמשום איסור אכילה לפני קידוש מקדים את היין, וזהו עיקר הטעם שצריך לכסות את החלות משום בושתם שמקדים להם את היין (כמבואר בשו"ע סי'

רצ"ט ס"ט לענין הבדלה דאם רוצה לאכול פת לאחר ההבדלה צריך לכסותה בשעת הבדלה מה"ט), וא"כ בניד"ד שכבר קידש ומותר לו לאכול את הפת הרי יש לו דין קדימה על הפת ויהיה צריך לברך על הפת קודם שמקדש לבני ביתו, כן העיר בספר שיעורי שלמי תודה (להגר"צ פלמן שליט"א) בשם הגר"א"ל שטיינמן שליט"א, וע"ש שהרחיב בזה. אך בפשטות י"ל דחשיב כאינו רוצה עתה לאכול הלחם מחמת שעסוק בלפטור את בני ביתו בקידוש (וכה"ג דאינו עומד לאכול עתה את הפת אין דין קדימה וממילא גם אינו צריך לכסותה כמבואר במשנ"ב שם בסי' רצ"ט). אולם לפ"ז נמצא דמדינא א"צ לכסות את הפת בכה"ג.

עו"ל עפ"מ שראיתי בספר מנחת ערב סי' מ"ה שהגרש"ז אויערבאך זצ"ל טען דלכאור' הנוהגים לקדש גם בסעודה שלישית כד' הרמב"ם יש להם לקדש לאחר המוציא משום דין קדימה כיון שאין שם איסור טעימה קודם קידוש, וכל דין קדימת הקידוש לסעודה היא רק משום האיסור טעימה (מלבד בליל שבת שיש גם דין להסמך את הקידוש לכניסת השבת משום זכרהו על היין בכניסתו), אך העיר שבסידורים שמוכא מנהג זה כתוב לקדש קודם נט"י.

וביאר בתרי אנפי, חדא דכיון שבלילה ובבוקר צריך לקדש קודם נט"י כבר נקבע שזהו סדר הקידוש וממילא זהו הסדר גם בסעודה שלישית ולא שייך בזה דין קדימה. ועוד ביאר די"ל דטפי הוי כבוד הסעודה לפתוח ביין

סב. ועי' ספר חו"ב וספר פרי אליעזר (עניני פהבב"כ) סי' י"ד. ויש נפ"מ בטעמים אלו, איך הדין במי שטעה ובירך במ"מ על פת מחמת שהיה סבור שהיא פהבב"כ, האם נפטרו הדברים הבאים מחמת הסעודה, ומשכח"ל כגון בלחמניות מזונות, או שאכל כמות מרובה של פהבב"כ ולא הבחין שיש בו שיעור קביעות סעודה, או שאכל פהבב"כ ואח"כ נמלך להשלים לשיעור קביעות סעודה – להצד שהבאנו בסי' קל"ו אות ז' דלמפרע נעשית אכילתו לקביעות סעודה, דלסברת המגילת ספר הנ"ל לא פטר, אך לשאר הסברות מסתבר שפטר, ועי'.

תחילה, וכבוד זה דוחה דין קדימה בברכות^{סג}.
וסברא זו י"ל גם לגבי המקדש לבני ביתו,
(ואולי גם הסברא הראשונה שייכת כאן).

ב] דאם אינו יוצא בזה יד"ח קידוש לעצמו
נכנס בזה לשאלה שמחויב לברך על הגפן
על היין של הקידוש, דהא דיין שקודם הסעודה
נטפל לסעודה ונפטר בברהמ"ז הוא רק אם בא
לגורר תאוות המאכל או ביין של קידוש דהוי
צורך סעודה כיון שאסור לו לאכול בלא קידוש,
אולם בניד"ד אין את אחד משניהם, ודמי ליין
הבדלה שלד' השו"ע בסי' רצ"ט אינו נפטר
בברהמ"ז ע"ש [ואף שהמשנ"ב הביא אחרונים
החולקים ע"ז הוא רק משום דדימו הבדלה
לקידוש כיון שאסור לאכול קודם הבדלה ע"ש].
ואפי' אם דעתו לשתות עוד יין בתוך הסעודה
לא מהני, דלא בריא אם אפשר לפטור את היין
שתוך הסעודה בברכה ראשונה ע"י היין שקודם
הסעודה (כמו ביין של הבדלה), ע"י סי' קע"ד
ס"ד, וכן העירו כמה מחברים, אך בשו"ת שבט
הלוי ח"ט סי' מ' נקט דג"ז חשיב קידוש במקום
סעודה כיון שעושה לצורך בני ביתו לסעודה
שסועדים עימו (ועי' ספר מגילת ספר סי' ל'
סוף אות ד' מה שהעיר בזה). ובספר שמירת
שבת כהלכתה ח"ג פנ"ב סכ"ב כתב בשם
הגרשו"א שיחשוב בקידוש שזה גם כדי לקבוע
סעודתו על היין ואז שייכת שתיה זו לסעודה
גם אצלו ונפטר בברהמ"ז.

ג] ד' הדגול מרבבה בסי' רע"א דאין לאיש
ערבות להוציא אשה, וא"כ כיון שיצא

יד"ח בקידוש הרי איננו מוציא את בני ביתו
יד"ח קידוש אלא מדין ערבות וזה לא מהני לד'
הדגמ"ר. אמנם הגרעק"א פליג עליה (שם
ובשו"ת סי' ז') וכן נקט המשנ"ב לעיקר בסי'
רע"א שעה"צ סק"ט וסי' רצ"ו משנ"ב סקל"ו.

ד] עוד יש לעורר דאף לד' הגרעק"א דיש
ערבות לנשים מ"מ הרי לכתחילה אין
להוציא את הבקי מדין ערבות כמבואר בשו"ע
סי' רע"ג ס"ד ומשנ"ב שם סק"כ.

אמנם בפשוטו נראה דאין חסרון להוציא את
הבקי מדין ערבות כשבלא"ה הוא
מברך ברכה זו לעצמו, וממילא בניד"ד שפיר
יכול להוציא מדין ערבות (לפ"ד הגרעק"א דיש
ערבות לנשים) ס"ד.

שו"ר בח"א כלל ה' סכ"א שכתב דמי
שהתפלל בליל שבת וחייב בקידוש
רק מדרבנן אינו יכול להוציא בקידוש מי
שעדיין לא התפלל וחייב מדאורייתא אם הוא בקי,
ומבואר שלא כדברינו, דגדר תקנ"ח היא דאין
להוציא כלל את הבקי מדין ערבות בכל אופן,
והוא חידוש. [ובמשנ"ב סי' רע"ג סק"כ בשם
הארצה"ח לא משמע כן, וכע"ז מצאנו בביה"ל
סי' ק"צ ס"ד ד"ה מהמסובין שכתב לגבי כוס
של ברהמ"ז דהמברך ברהמ"ז ואינו רוצה
לשתות הכוס יכול לברך בפ"ה"ג ולהוציא בזה
את הבקי כיון שהמברך עצמו צריך לזה שהבקי
ישתה את הכוס ע"ש ס"ה, וכן בתהל"ד סי' רע"א

סג. ויש בזה חידוש, דאע"פ שמדינא נדחה דין הקדימה, מ"מ חשיב בושת לפת בכך שמקדימים לה את היין,
ולכן צריך לבסותה.

סד. והא דמשמע מדברי המשנ"ב הנ"ל ושעה"צ שם סקכ"ב דאם יצא אינו יכול להוציא את הבקי אף אם הוא
ג"כ אוכל עתה, צ"ל דקאי רק על דברי המחבר שם דאיירי בקידוש הלילה ולא על דברי הרמ"א הסמוכים
דאיירי בקידוש היום ע"ש. ובלא"ה צ"ל כן לפמש"נ להלן דבקידוש היום א"צ כלל לדין ערבות אף אם כבר
יצא יד"ח קידוש, משום דלא הוי אלא ברכת הנהנין ומהני מדין שומע כעונה.

סה. וסותר בזה לדבריו בסי' רע"ב סקל"ג שהסכים לד' המג"א דמי שאינו שותה יין משום נדר לא יקדש ע"ד
שישתו אחרים המסובים עימו משום שהם בקיאים, ובא"ר שם סקי"ז ודה"ח הסכימו לד' הרמ"א שיכול לקדש
מפני שצריך בעצמו לצאת בקידוש זה, והוא כסברת הביה"ל הנ"ל גבי כוס של ברהמ"ז. וע"ע מג"א סי' תקצ"ז

אות ד' כתב בפשיטות דלא כהח"א, ועי' היטב בגר"ז סי' רע"ב קו"א סק"ב^{סי}.

ויש להשיב עוד על ב' הנידונים הנ"ל, דבקידוש של יום כשהוא שותה בעצמו מהיין י"ל דא"צ כלל לדין ערבות ויכול להוציא מדין שומע כעונה ('לא יצא מוציא'). אך יש לדון דלא מהני בלא דין ערבות משום דלעצמו הוא מברך רק ברכת הנהנין והם צריכים לצאת בברכת קידוש, וכבר דנו פוסקי זמנינו בנידון דומה אם בן א"י יכול להוציא בן חו"ל בקידוש של יום ביו"ט שני של גלויות, כיון שעבורו אי"ז אלא ברכת הנהנין ועבורם הוא קיום חובת קידוש [ואין ערבות לבן א"י על בן חו"ל כמו שנקטו האחרונים, עי' גליון רע"א סי' תצ"ו], ובספר שמירת שבת כהלכתה פנ"א הערה נ"ו כתב בשם הגר"ז אויערבאך דא"א להוציא כה"ג, וע"ע שם בהוספות בח"ג, ולפ"ז יש לדון דה"נ בניד"ד.

שו"ר כדברינו בספר אשרי האיש ח"ב עמ' פ"ב בשם הגר"ש אלישיב שליט"א (מקורו מספר דרור יקרא עמ' שע"א מהרב"צ קוק) שלד' הדגמ"ר א"א להוציא אשה בקידוש של יום וכן א"א להוציא בן חו"ל ביו"ט שני של גלויות בקידוש היום.

וע"ע בספר הליכות ביתה פט"ו הערה ל"ט שדן דמי ששמע קידוש בביהכנ"ס לא יוכל להוציא את בני ביתו משום דהו"ב סוגי ברכות – ברכת הנהנין וברכת הקידוש, אך הסיק בשם דודו הגרשז"א דאין בזה שום חשש ולא חשיבי כב' ברכות נפרדות ע"ש הטעם, והוסיף הגרשז"א דלמעשה אין שום מקום להחמיר בזה, וכ"ה מנהג העולם, עכ"ד. [ויתכן שהדבר תלוי בנידון הגר"ז הנודע אם ברכת בפ"ג דקידוש היום הוי ברכת הנהנין או ברכת המצות, ואכמ"ל^{סי}. וע"ע בחידושי הגר"א גנחובסקי סי' ט' אות ד' ובהערות שם בהרחבה בהאי ענינא.

הרב שמואל אורטל

~ נא ~

ביאור שיטת הרמב"ם בדיני קדימה

בסוגית הגמ' לט. נתבאר דבכלל דיני הקדימה בברכות איכא למעלת 'ברכה מבוררת'. והרמב"ם לא הביא כלל האי סוגיא דדף לט. להלכה, ומשמע דלא ס"ל למעלת 'ברכה מבוררת', וממילא ליכא באין ברכותיהן

סק"ג ושע"צ שם סק"ז דמהר"ם התענה בר"ה וקידש להוציא בני ביתו, ובמטה אפרים (אלף למטה סק"ז) תמה דהא אין להוציא את הבקי, וזה כטענת המג"א על הרמ"א לענין נדר, ולכא' זוהי ראייה לד' הרמ"א דשרי מפני שצריך בעצמו לצאת יד"ח קידוש בזה. [ועי' ספר מאורות נתן פורים סוסי ז'].

סו. שוב התבוננתי דלכא' יש להביא ראייה לד' הח"א מהמבואר בב"י [סי' ס"ט סוד"ה ולענין מעשה] דגם אם מקדש לאינו בקי אינו יכול יחד עימו להוציא גם את הבקי ע"ש. ולכא' אם מוציא אחר בברכה זו לא גרע ממברך לעצמו, ומוכח כד' הח"א, וצ"ע. ועי' בספר שיח השדה (להגאון מקו"קלוב בעל שר"ת ארץ צבי שער ברכת ה' סוסי ג') וספר מאורות נתן (פורים סי' ז' אות כ"ח) שהביאו לדברי הב"י ותלו זאת בב' טעמים שונים בראשונים בביאור הדין שא"א להוציא את הבקי, וכן תלה בספר שומע ומשמיע סוסי" ל"ז סברת הגר"ז בב' טעמים אלו, ואכמ"ל.

סז. ולא נתברר לי אם כוונת הגרשז"א שם שיכול להוציא מדין שומע כעונה אף בלא דין ערבות, ולא דמי לדברי הח"א דאייירי בקידוש הלילה שהוא חיוב דא' למי שלא התפלל ובזה פשוט דלא שייך לצאת ע"י המחויב מדרבנן בלא דין ערבות, או שכונתו רק שיכול להוציא מדין ערבות ודלא כד' הח"א, ע"ש היטב במו"מ. ויש ללמוד כצד הב' ממש"כ בשמ"כ בשמו לענין קידוש לבן חו"ל ביו"ט שני של גלויות דא"א להוציא כמובא לעיל, והיינו משום דצריך לדין ערבות ואין ערבות לבן א"י על בן חו"ל (כמבואר בדבריו שם בתיקונים בח"ג).

שוות אלא מעלת 'חביב', ואי חביב עליה שהכל יהא קודם להעץ.

ויל"ע בזה מדברי הר"מ בפ"ח הלכה ט"ו שכתב סדר ברכת מעין ג' באכל ה' מיני דגן תמרים ויין - המחיה הגפן והעץ, והלא תמרי הן שני לארץ ואילו גפן הוא שלישי, ובהכרח דס"ל להר"מ דאיכא מעלת 'מבוררת' להגפן על העץ ס"ה.

ולכא' צ"ל דס"ל דבברכה ראשונה אין לנו להעדיף אלא מעלת 'חביב' נולאחריה מין ז' כסדר הקרא], אך לעולם אית לן מעלת מבוררת ונפ"מ לברכה אחרונה. ובביאור הענין נראה ד'חביב' ו'מין ז' הוא מעלה בה'פרי' גופיה, וזה באמת עדיף על מעלת 'מבוררת' שאינו אלא מעלה בה'ברכה', ואילו בברכה אחרונה שם אין נידון אלא בחשיבות הברכה שתקדם, ובוזה יש באמת חשיבות יותר למעלת ברכת 'הגפן' שהיא ברכה מבוררת.

אך מעתה תיקשי, דא"כ דאמרינן דס"ל להר"מ מעלת מבוררת, כאשר הר"מ מנה בסוף הלכה י"ג את סדר הקדימות בברכה ראשונה, אמאי לא מנה דין הקדימה של 'מבוררת', וביותר צ"ע דלכא' זה צריך להיות במעלה אף קודם מין ז', דהא בהט"ו גבי ברכה אחרונה סידר הר"מ יין קודם תמרים, וצ"ע ס"ה. ועוד ילה"ק דהנה הגר"א מפרש בשיטת הר"מ בהי"ג ד'תמרים קודמים לענבים' - היינו ליין, ולדבריו באמת תיקשי דמבואר דסדר הקדימה דז' מינין קודם למעלת ברכת היין, ואילו בהט"ו להדיא הקדים הר"מ יין לתמרים.

והנראה לומר בדעת הר"מ דלעולם ס"ל דליכא מעלת 'מבוררת' וי"ל דס"ל כהנך ראשונים דיוצא בברכת 'העץ' על היין ז', וא"כ בברכה אחרונה צריך להזכיר קודם היין, דאל"כ הרי כבר הזכיר את היין ויצא י"ח במה שאמר 'על הפירות' ז', ולכן קודם יזכיר בפרטיות את היין ואח"כ בכלליות את כל מה

ס"ה. ונראה להוסיף בזה דלעולם אפשר דלא בכל גונוי ס"ל להר"מ למעלת 'מבוררת' ויתכן דהוא דוקא בברכת 'הגפן' כלפי שאר העץ, דגפן הוא בעין חלק מפירות העץ שיצא לידון בברכה חדשה וכלשון המשנה לה. על פירות האילן אומר העץ חוץ מהיין וכו' ונחלקו בזה הפוסקים עי' טושו"ע סי' ר"ח אי יוצא בברכת בפה"ע על היין, והקשה רע"א אמאי לא יצא ומ"ש משהכל דהא 'העץ' היא ברכה כללית כלפי היין, ויש מתרצים דתקנת ברכתו המיוחדת היא 'שלא יהא בפה"ע אלא ברכה אחרת', ואה"נ אי יברך ברכת 'האדמה' איין יצא לכו"ע, וע"כ הוא פרט מתוך ברכה זו היותר מבורר.

ס"ה. ויש ליישב דלעולם ס"ל להר"מ דכאשר הברכות נפרדות אין סיבה להקדים זו לזו מחמת 'מבוררת', כי מבוררת היא מעלה בה'ברכה' ולא בהפרי חביב ומין ז', וב' הברכות ממילא תאמרנה, ואך בברכה מעין ג' דמזכיר הכל בברכה אחת, בזה יש ענין להזכירם לפי מעלת 'מבוררת'.

ע. המגן גבורים סי' ר"ח דקדק בד' הר"מ דכתב דשהכל פוטר היין, דדוקא שהכל אך לא העץ. ונמאידך, הר"מ פוסק גבי ברכת מעין ג' איין ואפירות דמסיים לתרוויהו 'על הפירות'.

עא. ונראה להוסיף בזה, דאף אי נימא דס"ל להר"מ דיוצא בברכת העץ איין, מ"מ הא זהו דוקא בכיון ע"ז להדיא אך בלא כיון ודאי יוכל לברך עליה בפ"ע וותליא בדברי רש"י ורבינו יונה בדף מ"א, והובא בטושו"ע ריש סי' ר"ו. והגדר הוא דבברכה ראשונה הוא בא 'לפטור', ומצינו דאף באותו מין גופיה אי לא חשב שיביאו לו עוד ולא היו לו כאלו צדדים יברך אח"כ שוב, ועל כן שייך לחלק הברכה ולא להחילה אלא אפירות ולא על היין, משא"כ בברכה אחרונה - שם הגדר הוא דהברכה פוטר את כל מה דהוא מחויב. ואיכא כמה נפ"מ בזה: א' אם שכח שאכל מין נוסף ובירך בורא נפשות על מה שזכר מ"מ נפטר מכל חיוביו. ב' אם אכל פירות העץ והאדמה ולהדיא כיון לפטור רק מין אחד ולא את השני לא יהני ליה, דבהכרח הוא נעשה מחויב בברכה אחרונה ואז עצם אמירתו פוטרתו ושאינו מבורר ראשונה שאינו מחויב אלא הכל תלוי בדעתו ורצונו מה ירצה לאכול, ודו"ק.

שאכל, וזהו דהדגיש לנו הר"מ דטעם זה [להזכיר בפרטיות מין היין ולא לפורטו בכלליות] חשוב אף כנגד להקדים מין ז' דתמרים הקודמים לארץ בתרא.

ועי"ל בד' הגר"א דלעולם ס"ל להר"מ ד'אין לשנות מסדר הקראי' [ולהגר"א איירי באין ברכותיהן שוות], ואך דבברכה אחרונה כיון דמזכיר כולו בברכה אחת אינו חשיב 'משנה מסדר הקראי' ולהכי כתב הר"מ דיקדים המבוררת.

הרב אברהם זנגר

~ נב ~

בירור הנידון אם יש קדימה למין ז' וחביב בברכה אחרונה

[המברך על הגפן וכולל על המחיה מספק האם יקדים להזכיר על הגפן]

בהיות שראיתי בספר פסקי תשובות סי' רי"א הערה 80 בשם האשל אברהם דיש להקדים לברך בנ"ר על דבר חביב לפני מעין ג' על פירות ז' המינים, והדברים מחודשים מאד, אמרתי נפן לשורש הענין ונראה היעמוד צד מחודש זה. ואגב דברינו נרחיב בפרטי הענין.

(א) הנה מבואר ברמב"ם ושאר ראשונים דהמברך ברכה אחת מעין ג' על מזונות יין ופירות צריך להקדים 'על המחיה' ואח"כ 'על הגפן' ואח"כ 'על העץ', והטור סי' רי"א ביאר דזהו נמי מדין קדימה כמו בברכה ראשונה, דכשם שבפה"ג קודמת לבפה"ע בברכה ראשונה כיון שהיא ברכה המבוררת ה"ע בברכה אחרונה צריך להקדימה מה"ט, וכשם שברכת במ"מ על חיטים ושעורים קודמת לבפה"ג ה"ע בברכה אחרונה מקדימים 'על המחיה' ל'על הגפן' מה"ט (כן ביאר הב"י

בכוונת דברי הטור). ומבואר בטור שיש קדימה דברכה המבוררת בברכה אחרונה.

וכ"כ באשל אברהם מבוטשאטש סי' רי"א דברכת מעין ג' קודמת לבנ"ר משום דהוי ברכה המבוררת, וכע"ז כתב בביה"ל סי' ר"ב סי"א ד"ה ברכה בשם הפמ"ג.

(ב) והנה ד' המג"א והט"ז דבפה"ע על זית קודם לבמ"מ על שעורה מפני שזית ראשונה לארץ ושעורה שניה לארץ. ובאבן העזר ובית מאיר תמהו עליהם דא"כ ה"נ בברכה אחרונה אם אכל זית ושעורה היה צריך להקדים 'על העץ' ל'על המחיה' ולא משמע כן כלל בטור ושו"ע.

והיינו דנקטו האבה"ע והבית מאיר דכשם שמצאנו בטור שדימה ברכה אחרונה לברכה ראשונה לענין קדימת ברכה המבוררת ה"נ יש לדמותם לענין קדימת מין ז'.

אכן בד' המג"א היה נראה לומר בפשיטות דאין לדמות בזה ברכה ראשונה לברכה אחרונה, דכל דמיון הטור הוא רק לענין ברכה המבוררת, אולם לענין מעלות מין ז' וחביב היה נראה מסברא דלא שייכי כלל בברכה אחרונה, דבברכה אחרונה הרי אין הפירות עומדים לפניו שיהא דין להקדים לברך עליהם, ובפרט לפמ"ש"כ האחרונים דברכה אחרונה איננה מתייחסת לאכילה מסוימת אלא האכילה היא המחייבתו בברכה (ועל כן ד' הפמ"ג בפתיחה אות י' דבברכה ראשונה שייך להתכוין לפטור רק מין מסוים אבל בברכה אחרונה אי"ז שייך, כי אין הברכה מתייחסת לאכילה מסוימת אלא לעצם חיובו בברכה זו, ועי' חזו"א סי' ל"ד סק"ז), ושאיני מעלת ברכה המבוררת שהיא מעלה בגוף הברכה.

(ג) ולפ"ז יש ליישב ד' הגר"א סי' רי"א סק"ו שכתב לחדש בד' הרמב"ם דבברכותיהן שוות מה שירצה יעשה וכל דיני קדימה הם רק

באין ברכותיהן שוות, וכתב לפ"ז דמש"כ הרמב"ם דתמרים קודמים לענבים מדין מוקדם בקרא כוונתו בתמרים ויין דאז אין ברכותיהן שוות, וכן במעשה דרב המנונא ורב חסדא בגמ' מא: כתב דהרמב"ם גרס תמרים וענבים והכוונה ליין, וכתב דהרמב"ם חולק ע"ד רבינו פרץ המובא בטור וס"ל דבפה"ג איננו קודם לזיתים ותמרים המוקדמים לו בקרא.

ולכאור' ד' הגר"א צ"ע ממש"כ הרמב"ם להדיא בברכה אחרונה דמי שאכל תמרים ויין מקדים 'על הגפן' ל'על העץ', וזהו ממש כד' רבינו פרץ דבפה"ג הוי ברכה המבוררת והרי היא קודמת למוקדם בקרא.

אכן להנ"ל את"ש, דאף אם ס"ל לרמב"ם גבי ברכה ראשונה דהמוקדם בקרא קודם לברכה המבוררת מ"מ בברכה אחרונה ליכא כלל קדימה למין ז' וממילא נשארה הקדימה דברכה המבוררת עב.

(ד) אולם שכת' וראיתי שדעת כל רבותינו האחרונים שיש קדימה למין ז' גם בברכה אחרונה;

כן מבואר בט"ז ומשנ"ב סי' ר"ח סעי' י"ב ד'על המחיה' קודמת ל'על הגפן' משום דקודמת לו בפסוק, וכן מבואר בב"י סי' ר"ח וסי' רי"א בכוונת ד' הטור ע"ש.

וכן נראה להוכיח מדברי הב"י שם שהביא לדברי הגהות מיימוניות דברכת במ"מ על

כוסמין ושיפון נמי קודמת לברכת בפה"ע של גפן תאנה ורימון, וכתב הב"י דמדברי הרמב"ם הנ"ל בברכה אחרונה יש ראייה לד' ההג"מ, וכוונתו ממש"כ הרמב"ם דעל כל חמשת מיני דגן מקדים 'על המחיה' ל'על הגפן' ועל העץ, וכוסמין ושיפון הם בכלל חמשת המינים. ואם נימא דאין קדימה דמין ז' בברכה אחרונה מה הראיה, והא י"ל דבברכה ראשונה גפן ותאנה המפורשים בקרא קודמים למעלת ברכת במ"מ, ומשא"כ בברכה אחרונה שאין מעלה למין ז'. וגם מעצם הא דנחית הב"י להוכיח כן דוקא מהרמב"ם שנקט הלשון דאכל 'מחמשת המינים' מוכח דלולי דברי הרמב"ם היה לב"י צד לחלק בברכה אחרונה בין אם אכל כוסמין או חיטים, וחזינן דיש נפ"מ מה אכל ואי"ז תלוי רק בנוסח הברכה.

וכן משמע בלבוש סעי' ד' שכתב דיש להקדים 'על הגפן' ל'על העץ' אף כשאכל זיתים ותמרים, ומשמע דיש מעלה דמוקדם בקרא לזיתים ותמרים אף בברכה אחרונה, ורק משום שמעלת ברכה המבוררת קודמת יש להקדים את הגפן.

(ה) שוב הראוני בראש יוסף (סדר המעלות אות ה' ד"ה והוי יודע) שנקט בפשיטות דלד' המג"א באמת אם יאכל זית ושעורה מקדים 'על העץ' ל'על המחיה', [ונמה"ט כתב דהגלגל החוזר של המג"א בסוף הסימן באוכל תבשיל שעורים יין וזית שייך גם בברכה אחרונה]. וכן מפורש בד' הרשב"ץ ברכות מד. ע"ש, וכ"כ

עב. והיה מקום לדון באופ"א דרך בברכה אחרונה שכולל את כולם בברכה אחת ס"ל להרמב"ם דיש מעלה להקדים את המינים לפי סדר חשיבותם אולם בב' ברכות שונות אין מעלה כלל לברכה המבוררת. ולפ"ז ניחא טפי שהשמיט הרמב"ם לגמרי דין קדימה דברכה המבוררת בברכה ראשונה. [אלא דמ"מ צ"ע לפ"ז מה יעשה הרמב"ם עם סוגיא דבר קפרא לט. דמבואר שם להדיא דין קדימה דברכה המבוררת. ובאמת גם עיקר ד' הגר"א צ"ע משם, דלהדיא מבואר שם דין קדימה בברכותיהן שוות, וכן הקשה הדמשק אליעזר ע"ד הגר"א, ואבמ"ל]. אכן תי' זה ניחא רק בד' הגר"א, אולם כמו"כ קשה ע"ד הב"י שנקט לדינא דזיתים ותמרים קודמים ליין ודלא כרבינו פרץ, ולדידיה ודאי קשה איך יפרש את ד' הרמב"ם בברכה אחרונה ד'על הגפן' קודם ל'על העץ', ובד' הב"י א"א ליישב כנ"ל דאין מעלה לברכה המבוררת. דע"ש בב"י שהעלה מדברי הרמב"ם דגם בברכה ראשונה יש קדימה לברכה המבוררת דבמ"מ על בפה"ג.

שם דאם אכל תמרים ויין מקדים על העץ לעל הגפן ע"ש.

אברהם (מבוטשאטש) דפשיטא להו שיש קדימה בזה למין ז' עד.

ובספר פירות תאנה כתב לדקדק כן בדברי הרמב"ם (פ"ח הט"ו) שכתב דוגמא להקדמת 'על המחיה' ל'על העץ' באופן שאכל תמרים ומזונות. ויש לדקדק שדילג על זית (שהיא הראשונה לארץ), ולהנ"ל את"ש דכה"ג אינו מוכרע שמקדים 'על המחיה' ל'על העץ', דאם אכל שעורים מקדים 'על העץ' ל'על המחיה' כמש"כ הראש יוסף בשיטת המג"א ע"ג.

(ז) וכ"ז לענין קדימת מין ז', אך לענין קדימת חביב נחלקו האחרונים הנ"ל, דהצל"ח והישועות יעקב נקטו דליכא קדימת חביב בברכה אחרונה, אולם באשל אברהם מסתפק בזה ונוטה דאיכא ע"ה.

ומדברי הד"מ נראה לדקדק דיש קדימה דחביב גם בברכה אחרונה, והוא ממש"כ להוכיח דברכת המוציא קודמת לחביב מדברי הרמב"ם שכתב להקדים 'על המחיה' לשאר המינים, ומשמע דשייך קדימת חביב בברכה אחרונה, (אך אולי אין כוונתו אלא להוכיח דין קדימת המוציא בלבד, ע"ש).

(ו) והנה בכל הנ"ל מיירי לענין קדימת ההזכרה של סדר המינים בתוך הברכה עצמה, אולם מצאנו גם לענין קדימת ברכה לחברתה בצל"ח (מא: ד"ה אתמר) ישועות יעקב (סק"ב) ואשל

עג. ובספר מגילת ספר (סי' כ"ג אות י"ב סעי' א') כתב ליישב ד' המג"א באופ"א, דבברכת מעין ג' שהיא ברכה אחת י"ל שתיקנו בה חז"ל סדר קבוע והואיל וחיטה קודמת לכל המינים וכן שעורה קודמת לרוב המינים על כן תיקנו להקדים תמיד 'על המחיה'.

עוד כתב (שם אות ז' סעי' ו') ליישב עד"ז הקושיא ע"ד הגר"א מ"ט כתב הרמב"ם להקדים 'על הגפן' ל'על העץ' באכל תמרים ושתה יין, דחז"ל תקנו סדר קבוע והואיל ויש מינים המאוחרים ליין תיקנו להקדים תמיד את היין. אך דבריו צ"ב, דהא יש ב' מינים הקודמים ליין וב' מינים המאוחרים לו, ומאי אולמא להקדים את היין דוקא. וגם עיקר סברתו נסתרת מדברי הב"י והלבוש הנ"ל שדנו גם בברכת מעין ג' שישתנו בה סדרי הקדימה ממין למין.

עד. ובצל"ח וישועות יעקב שם דנו דבגוונא שיש סתירה בין דיני הקדימה בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה – אפשר דדין הקדימה בברכה ראשונה ישתנה להיות כמו בברכה אחרונה ע"ש, וכן דן הפמ"ג מ"ז סק"א בסופו.

עה. ואציג את נידון דבריהם: הצל"ח כתב דיש להקדים ברכת מעין ג' לבנ"ר משום דמין ז' קודם ואף לד' רבנן דבברכה ראשונה חביב קודם – בברכה אחרונה לא שייך קדימת חביב.

בישועות יעקב משמע דדין השו"ע בסי' ר"ח סי"ג דבאכל פירות מז' המינים ותפוחים מברך מעין ג' על הפירות מז' המינים ופותר את התפוחים – היינו משום דיש קדימה למין ז' ואין קדימה לחביב, דאם היה קדימה לתפוחים הו"ל להקדים לברך עליהם בנ"ר ואח"כ מעין ג' על ז' המינים.

באשל אברהם מבוטשאטש כתב דמעין ג' קודם לבנ"ר הן משום דהוי ברכה המבוררת והן משום דהוי מין ז', ודלא כהמג"א בסי' ר"ב סי"א שדן בזה, והעלה כן ממש"כ הטור דבמעין ג' מקדימים 'על הגפן' ל'על העץ' כמו דבפה"ג קודם לבפה"ע, והתפלא שלא הזכירו האחרונים לדין זה. ולפ"ז כתב דדברים הבאים שלא מחמת הסעודה ואכלם לאחר שאמר הב לן וניברך שטעונים ברכה אחרונה צריך לברך עליהם רק לאחר ברהמ"ז, וכתב להסתפק אם יש קדימה דחביב, והוכיח מדברי הרמב"ם שסתם דסדר הקדימה במעין ג' הוא 'על המחיה' 'על הגפן' ו'על העץ' ולא פירש דחביב קודם, אך דחה דברכה המבוררת קודמת לחביב כמעשה דבר קפרא ו'לא ס"ל בד' הרמב"ם כמו שדקדקו האחרונים דלי"ל עובדא דבר קפרא מהא דהשמיט לדין זה דברכה המבוררת קודמת לחביב, והסיק דמסברא יש גם קדימה לחביב בברכה אחרונה. ווצ"ע איך משכח"ל גוונא דאין ברכה המבוררת בברכה אחרונה דאז יהא דין קדימה דחביב.

ח ועתה נשוב לנידון שפתחנו בו, מש"כ בספר פסקי תשובות בשם האשל אברהם דיש להקדים לברך בנ"ר על דבר חביב לפני מעין ג' על פירות ז' המינים. הנה מן הראוי היה שלא להתעלם מד' גדולי הפוסקים כהצל"ח והישועות יעקב שכתבו דאין קדימה לחביב בברכה אחרונה, וסברתם מתקבלת מאד על הדעת, וגם האשל אברהם לא הכריע בזה בבירור.

אולם בלא"ה ההוראה הנ"ל בשם הא"א בטעות יסודה, דלהדיא כתב הא"א שיש להקדים מעין ג' משום ברכה המבוררת הקודמת גם לחביב, וכל נידון דבריו הוא רק לענין אם יצויר אופן שאין מעלה של ברכה המבוררת (כמובא בהערה), ולכן לענ"ד אין מקום לחוש לזה אפי' בתורת ספק.

המברך על הגפן וכולל על המחיה מספק
האם יקדים להזכיר על הגפן

ט אגב, אציין לספק נאה שהביא הגר"א שטרנפלד שליט"א בעמח"ס שיח הלכה בקובץ צוהר ח"ב עמ' קע"ז בשם מו"ר הגאון

רבי אברהם גנחובסקי שליט"א, במי שאכל ספק כזית מזונות ורביעית יין, דנקטינן שיברך על הגפן ויכלול בו על המחיה כדי לצאת מידי ספק על המזונות (עי' משנ"ת בזה להלן סי' קצ"ה), והשתא יש להסתפק אם יזכיר קודם על המחיה כרגיל או שיקדים להזכיר על הגפן כיון שזהו עיקר הברכה ורק מחמתו יש עליו חיוב ברכה, ואילו הזכרת על המחיה היא רק אגב הברכה על היין.

ויש לצייר ספק זה באופן יותר מצוי, כגון בקידושא רבא בשבת ששתה יין ואכל מזונות ואח"כ נסתפק אם בירך על המחיה אך ברי לו שלא בירך על הגפן, דהשתא מברך על הגפן וכולל על המחיה מספק.

והרב הנ"ל כתב לפשוט את הספק ממנהג העולם בברהמ"ז דסעודה שלישית בשבת חוה"מ כשמברך לאחר חשיכה דמזכירים רצה ואח"כ יעלה ויבא כרגיל, אף שכה"ג הזכרת יעלה ויבא היא ודאי והזכרת רצה היא רק ספק כמבואר בביה"ל סי' קפ"ח ס"י ד"ה מזכיר, ודפח"ח. אכן אי"ז ראייה גמורה כמובן, דהתם שניהם הזכרות גרידא, משא"כ בניד"ד ד'על הגפן' הוא עיקר הברכה, וצ"ע.

עניני דברים הבאים במעודה

הרב משה וולך

~ נג ~

**סימני ר"ה שרגילים לאוכלם כל
השנה בתוך הסעודה האם טעונים
ברכה**

בגדרי דברים הבאים מחמת הסעודה

דעת השל"ה בעמק ברכה שאף האוכל פרי לשבוע בתוך הסעודה צריך לברך עליו ולהיפך האוכל בשר לקינוח א"צ לברך דבטלה דעתו אצל כל אדם, וכן נקט באבן העזר סי' קע"ד דבשר לקינוח א"צ לברך עליו משום דלא פלוג. אמנם נראה דטעמיהם שונים זמ"ז, דהשל"ה ס"ל דדברים הבאים מחמת הסעודה הוי דין בגברא דיחשב אצלו כעיקר הסעודה ולכן נקט הטעם בטלה דעתו אצל כל אדם והיינו דבר שבעלמא נחשב לאינשי כעיקר הסעודה מה שאצלו איננו מעיקר הסעודה בטלה דעתו ולא מברך ולכן בשר לקינוח כ' דא"צ לברך עליו דבטלה דעתו, אולם האבן העזר ס"ל דהוי דין במאכל שהמאכל יחשב כחלק מהסעודה שאם בא בד"כ כחלק בהסעודה א"צ לברך משום לא פלוג דלא מתייחסים כלל לכוונתו.

ונראה דבזה נח' הרא"ש ורבנו יונה בקובע סעודתו על הפירות, דהנה ברא"ש ס"ל דקובע סעודתו על הפירות לא יברך [עי' בטור קע"ז דכן נקט בדעת הרא"ש ועי"ש בב"ח ובב"י], ולדידיה הוי השתא באין מחמת הסעודה דכיון שעיקר סעודתו סומך עליהם פת פוטרן אפי' אם אכל מהם מעט בלא פת, ורבנו יונה פליג (עי' בב"י שם) וס"ל דבקובע סעודתו על הפירות צריך שיאכל עם פת תחלה הא לאו הכי צריך לברך לפנייהם ובקובע סעודתו על

דברים אחרים בעי' פת תחילה וסוף עם הפירות.

ויש לבאר דלרא"ש הוי דין בגברא שלגברא יחשב כעיקר הסעודה ולכן מכיון שקובע סעודתו על הפירות הוי לדידיה כעיקר הסעודה וא"צ לברך [ומה דל"א בטלה דעתו עי' בלבוש שכ' דפעמים קובעים סעודתם על הפירות], משא"כ לרבנו יונה הוי דין במאכל ולכן גם בקובע על הפירות הרי ודאי דלא הוי מאכל שהוא חלק מהסעודה ולכן צריך לברך משא"כ פת תחלה וסוף הוי דין מלפת את הפת דזה ודאי תלוי בגברא.

ונתבאר לפ"ז דמח' השל"ה ואבן העזר הוי מח' הרא"ש ורבנו יונה, ולמדויק היטב בל' הריטב"א יראה דגם הריטב"א לא פליג בעצם על סברת השל"ה, ומש"כ דפרי לשבוע א"צ לברך עליו הוא משום דס"ל שגדר דברים הבאים מחמת הסעודה הוא דכל דבר שאוכל לשבוע א"צ לברך עליו, דהגדר הוא דכל דבר הבא להשלים חסרון הפת הוי כחלק מהסעודה, ולפ"ז מש"כ שבפרי לשבוע א"צ לברך עליו דהא לדידיה הוי כחלק מהסעודה דהא אוכל בשביל לשבוע וע"ז ל"ש לומר בטלה דעתו כמש"כ בל' דדרך בנ"א לאכול בהם להשביע רעבונו ולמלא בטנו, ולדברינו מבואר שפיר דודאי לא פליגי ע"ד השל"ה דסתם באוכל פרי לשבוע ודאי ל"ה כחלק מהסעודה ובטלה דעתו, ומש"כ דלא בטלה דעתו כמש"כ דיליף דהגדר דסגי במה שאוכל למלא חסרון הפת ובזה וודאי דלא בטלה דעתו וכמש"כ בהדיא.

היוצא מדברינו דכו"ע מודו בגוף הסברא ששייך לומר בטלה דעתו ומש"כ בריטב"א דעל פרי לשבוע א"צ לברך ענינו כמו שביארנו.

ולענין הלכה עי' ביאור הלכה [ד"ה כגון תאנים] דיותר נראה מדבריו דאזלי' לפי מין המאכל שכ' גבי פירות מבושלים דבמדינות שיש ריבוי פירות ומבושלים שם תמיד פירות למזון הוי כשאר תבשילין וא"צ לברך, וכוונתו דבמדינות אלו הפירות עצמם חשיבי כחלק מהסעודה כשהם מבושלים, וכ' וגם במדינות שאין ריבוי פירות אם מבשל למזון כמו צימצם כתב היד הקטנה שא"צ לברך, ועי' ביד הקטנה שנראה מדבריו שהבין כד' השל"ה דהוי דין בגברא והיכא דל"ש בטלה דעתו א"צ לברך, כן נראה בהגדרת הדברים. ונפק"מ גדולה למעשה בהרבה דברים, וכגון במה שמצוי בסימני ר"ה שאוכלים דברים שבד"כ רגילים לאוכלם בתוך הסעודה והוו כחלק מהסעודה ועכשיו אוכלים בתור סימן ולא כחלק מהסעודה, ולמבואר בד' רבנו יונה לא יצטרך לברך.

הרב זאב גלוסקינוס

~ נד ~

חילוק בין 'קומפוט' לפירות אם נחשבים מחמת הסעודה

בגדר דברים הבאים מחמת סעודה מבואר בראשונים ובפוסקים דכל דבר שהוא לשובע חשיב מחמת סעודה, אמנם מלשון רבינו יונה נראה קצת באופן אחר, דעי"ש שנראה דשובע אינו סיבה בעצם דחשיב סעודה, אלא כל שהוא לשובע דרך לאוכלו בסעודה, אבל הדין תלוי אם אוכלו מחמת שהוא סועד עכשיו או לא, ופירות אינם נחשבים מחמת הסעודה משום שאוכלם גם שלא בסעודה, משא"כ בשר דדרך לאוכלו רק בסעודה, ועי"ש היטב בלשונו שמבואר כן דהטעם לחייב פירות אינו משום

שאינם באים לשובע, אלא שאוכלים אותם גם שלא בשעת סעודה^א, ולכן ממשיך שם דמה"ט א"צ לברך על המרור, משום דהוא מחמת הסעודה עי"ש.

והנה במשנ"ב סי' קע"ז סוף סק"ד כתב לחייב ברכה על קומפוט כיון שאינו בא לשובע, אמנם יש קהילות שנהגו שלא לברך על קומפוט, ועפי"ז יש שנוהגים כן גם היום שלא לברך על מנה אחרונה כגון פירות וגלידה וכדו'.

אמנם לפמש"נ נראה דבאמת יש ברבינו יונה מקור לנוהגים לפטור קומפוט, דכיון שדרך לאוכלם רק בסעודה חשיב מחמת הסעודה אף שהוא בא לטעם. אמנם נראה שזה רק כשהם דברים שאוכלים רק בסעודה, וכגון ליפתן פירות מבושלים שמיועדים לסוף הסעודה ולכן חשיב מחמת הסעודה, אבל פירות וגלידה באופן שאוכלים אותם גם שלא בסעודה אין צד לפטור, וא"כ כל המנהג שהיה מקובל שלא לברך הוא רק לפי מה שנהגו שיש בסוף כל סעודה קומפוט ועל זה נהגו שלא לברך, אבל מה שנוהגים היום שלא עושים קומפוט אלא מביאים פירות או גלידה וכדו' על זה לא שייך כלל המנהג, דזה ודאי לא בא מחמת הסעודה.

הרב אהרן הבר

~ נה ~

דין השותה יי"ש וקפה לצמאו בתוך הסעודה

יש לדון בשותה יי"ש בתוך סעודתו לצמאו וכן השותה קפה בתוך הסעודה להרוות צמאונו [וכמו"כ במשקה אנרגיה המצוי כיום ונועד לערנות והוא שותהו לצמאון] מה דינו לענין ברכה ראשונה;

א. והראוני דבעיקר הדבר כ"ה לשון הגר"ז קע"ז ס"א דהטעם בבא לשובע דפטור הוא משום שאינו אוכלו שלא בסעודה.

הנה השו"ע סי' קע"ד ס"ז פסק כהראשונים דסברי דאין אכילה בלא שתיה וע"כ שתיית מים ושאר משקין פטורים מברכה משום דהוה כדברים הבאים מחמת הסעודה ולכתחילה יישב קודם סעודתו ויקבע עצמו לשתיה ויברך שהכל, והרמ"א פסק כסברא ראשונה דא"צ לשתות קודם הסעודה. וכתב המ"א (שם ס"ק י"א) דזה הכל במים ושאר משקין שדרך לשתותם לצמא או לגבי יי"ש דאין דרך לשתותם תמיד הרי אינו בכלל הסברא דאין אכילה בלא שתיה וצריך לברך עליו ב"ר. אלא דאם שותהו ע"מ לעורר תאוות המאכל אי"צ לברך כיון דהוה צורך סעודה דבכך אוכל יותר, אבל אם שותה ע"מ לעכל המזון לא הוה צורך סעודה וצריך לברך. וכתב החיי אדם (כלל מ"ג) דקפה שותין אותו לעכל המזון וצריך לברך עליו ב"ר, אך המשנ"ב (שם ס"ק ל"ט) כ' עליו דאינו מוכרח ולכן יברך על צוקער ויפטור הקפה.

ולהמבואר היה צריך להיות הדין דאם ישתה יי"ש וקפה לצמא או טוב הוה כדברים הבאים מחמ"ס ויפטור מברכה. אך יעוי' בתו"ד המ"א דהביא בשם המהרש"ל מט"מ ול"ח דכיון דאין רגילים לשתות יי"ש תמיד א"כ אף מי שרגיל לשתותו תמיד בטלה דעתו. ולדברי האחרונים הללו אף השותה יי"ש וקפה לצמא חייב בברכה כיון דבטלה דעתו.

ודברי האחרונים הללו טעונים ביאור, דהא כ' הרא"ש סי' כ"ח דאדם שאוכל בתחילת סעודתו פת ופירות יש להסתפק אם אכל מהן בלא פת אם יברך עליהם אם לא וסברא היא שלא יברך עליהם דלדידיה הוה השתא מחמ"ס וכו' ועלה לא אמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם עכ"ל. הרי מבואר דבנידון זה ממש מה נחשב כדברים הבאים מחמ"ס לא אמרי' ביה בטלה דעתו, ומדוע כ' מ"א בשם אחרונים גבי יי"ש

דבטלה דעתו. [ויש בכאן להאריך בביאור גדר בטלה דעתו, דהיה לכאור' לומר דאין דעת היחיד בטלה בסדר סעודתו מה עיקר בעיניו, ורק בדבר המגדיר חשיבות המין וכדו' וכגון פת נקי וקיבר וכה"ג התם תהא בטלה דעתו, ובפת הבאה בכיסנין דאמרי' דבטלה דעתו לגבי שיעור קביעת סעודה (רא"ש סי' ל'), התם זהו שינוי המין כשקובע עליו וכדכ' הרשב"א לח: ומאירי מא: משא"כ גבי שתיה, ויל"ע].

והנה המעדני יו"ט אות ש' (על הרא"ש סי' כ"ח) כ' הטעם דל"א בקובע על פירות בטלה דעתו והביא לשון הלבוש בסי' קע"ז סעי' ט"ו דל"א בטלה דעתו אצל כל אדם שדרך בני אדם לפעמים לעשות כן עכ"ל. ועפ"ז תתיישב ד' המ"א דדבריו אמורים ביי"ש דאין דרך בנ"א לשתות לצמא כלל.

ולפ"ז יהיה חילוק, דקפה ומשקה אנרגיה עינינו הרואות שיש הרבה בנ"א השותים אותם לצמא וא"כ לא תהיה דעתם בטלה ובאופן שישתה בתוך סעודתו לצמא הרי"ז כבאים מחמ"ס, אכן אם ישתה למטרת עירנות וכיו"ב שוב לא הוה כבאים מחמ"ס ונתחייב בברכה. ועפ"י האמור נמצא דאין לקבוע כלל בדין שתיית קפה בתוך הסעודה אלא יהיה הדין שונה בין אדם לאדם ובאותו אדם לעצמו בין סעודה לסעודה דפעמים שותה לצמא ופעמים לעכל או לעירנות.

הרב שמואל אורטל

~ נו ~

האם מותר לאכול סוכריה באמצע הסעודה חוץ לסוכה

כתב השעה"צ בסי' תרל"ט דיש להמנע מאכילת מאכלים חוץ לסוכה כשהוא באמצע סעודתו, דאינהו נמי קביעי מחמת

בברכת הזן, אך כשאוכל סוכריה קטנה אין אכילתו מוגדרת כלל כאכילה השייכת לסעודה².

ועולה לפי"ז דאם יאכל אחר הסעודה סוכריה נוספת באופן שישלים לשיעור אכילת כזית, תצטרף הראשונה לחייבו בברכה אחרונה כיון שלא נפטר בבהמ"ז. ועוד נפ"מ, שאם הפסיק באכילתה בבהמ"ז וממשיך לאכלה לאחר מיכן, לא יצטרך לברך עליה שוב ברכה ראשונה ככל דברים הנפטרים בבהמ"ז [כמבואר במ"ב סי' צ' סק"א].

ומעתה הנפ"מ בכל הנ"ל הוא בנידון אכילתם באמצע הסעודה חוץ לסוכה, שבגלילה שהיא חלק מסדר הסעודה וזהו הטעם דמיפטר בברהמ"ז, לכאור' חייבת בסוכה דמצטרפת לקביעות הסעודה, [ומסתבר דמ"מ לא הופקעה ברכתן מבורא נפשות לברהמ"ז כירק ובשר בסעודה, אלא רק דמיפטר בברהמ"ז], ואילו באכילת מיני מתיקה נראה לחלק, דאם אוכל אכילה גדולה כשיעור ובעי ברכה אחרונה משתייך לסעודה ולכך נפטר בברהמ"ז, אבל מציצת סוכריה קטנה נראה דאין אכילה זו שייכת לסעודה כלל ויוכל לאוכלה חוץ לסוכה.

הרב אברהם זנגר

~ נז ~

האוכל עוגות לאחר הקידוש ואח"כ נוטל ידים לסעודה האם צריך לברך על הגפן על היין ~ השותה כוס יין

שהוא בסעודת קבע. ויש לדון לענין אכילת ממתקים שאינם שייכים לסעודה כגון גלידה, סוכריה, במבה.

והנה כתב בס' וזאת הברכה אחת מן העיצות לרוצה לשתות משקין כשיעור קודם הסעודה ונכנס לספק ברכה אחרונה כיון שישתה גם בתוכה (ויש שיטות שמשקין בתוך הסעודה טעונים ברכה, וכל שפטר בברכתו דבר הנאכל בתוכה נגרר עימו להיפטר בברהמ"ז), דיכוין בברכת השתכל על המשקין לפטור סוכריה שיאכל בסעודה. וכתב ע"ז בשם הגרשז"א זצ"ל דאין נראה כיון שאין הסוכריה שייכת כלל לסעודה [דהא רוצה לשייך השתייה לסעודה בכדי לפטור בברהמ"ז]. ובס' מגילת ספר כתב ע"ז דאמנם סוכריה אינה שייכת כלל לסעודה, אך גלידה הגם דבעי ברכה לפנייה כפירות, מ"מ שייכת היא למהלך ולקביעות הסעודה, ולכן יועיל כוונה לפוטרה ע"י המשקין ששותה קודם הסעודה.

והערות הגרשז"א עדיין צ"ב, דסו"ס מאי איכפ"ל כיון דבפועל שייכת ברכתו בתחילה למה שאכל בתוך הסעודה, דהלא אם יאכל כשיעור מהסוכריות לא שמענו שיצטרך לברך עליהם ברכה אחרונה בפני עצמם ולא ייפטרו בברהמ"ז, ובהכרח דלא גריעי מפירות, דסו"ס מיון זייני ליה, וכמש"כ הרשב"א דמה"ט נפטרים פירות בברהמ"ז.

ונראה לומר דבאמת סוכריה אינה שייכת כלל בשום אופן לסעודה, ואך דאם יאכל ממנה כשיעור ברכה אחרונה אזי הוא הגדיר את מאכלו ושביעתו גם ממנה ולהכי מיפטר

ב. ודבר החולק שם אכילה לעצמו טעון ברכה לפנייה ולאחריה, עי' לשון רש"י בסידור סי' קי"ט 'הללו לעצמן הם באים, ודומין כמו שבאו בלא שלחן וכו' כגון פירות ומגדים טעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם', ורש"י לשיטתו מא: דס"ל הכי בכל פירות בסעודה, אמנם לדידן עכ"פ חזינן להגדר דדבר דאינו שייך כלל ו'דומה כמי שבא בלי שולחן' טעון ברכה לאחריו ולא מיפטר בברהמ"ז הפוטרת מאכלי הסעודה. ומצאנו גם ביי"ש שהצריך הפמ"ג [סוסי' קע"ד] ברכה תחילה וסוף, כיון דבאמת אינו שייך כלל, [אך המ"ב שם לא הביאו, ואולי משום דהפמ"ג לשיטתו בכל משקין בסעודה דטעונים ברכה תחילה וסוף].

בברית מילה ואוכל עוגות ואח"כ נוטל ידי לסעודה האם יברך על הגפן

יש לעיין איך הדין בדבר המצוי שממתינים בשבת בבוקר לכל בני המשפחה שיתאספו לסעודה ובינתיים עושים קידוש ואוכלים עוגות ומיד בסמוך נוטלים ידיים לסעודה, האם צריך לברך ברכה אחרונה על היין והעוגות קודם הסעודה או לא.

והנה לענין העוגות מצאנו במשנ"ב סי' קע"ו סק"ב וביה"ל שם שכתב בזה"ל; 'לענין מה שאנו אוכלין אחר קידוש בשחרית לעק"ך וקיכלי"ך וכדומה, נכון יותר שלא יברך עליהם ברכה אחרונה קודם הסעודה אלא יפטור אותם בברהמ"ז, וטוב שיכוון בפירוש בעת ברהמ"ז לפטור אותם דבזה בודאי יוצא בדיעבד, עכ"ל בקיצור. וביה"ל ביאר דעתו דהיינו משום דהווי ספק פת, ובעלמא אזלינן לקולא לדונם כפת הבאה בכיסנין, אולם כאן מספק יש לפוטרים בברהמ"ז ולא לברך עליהם בפנ"ע, וזה בצירוף הא דבכל גווני ברהמ"ז פוטרת בדיעבד פהבב"כ (עכ"פ כשכיוון להדיא).

אמנם פהבב"כ גמורה מבואר במשנ"ב שם שצריך לברך עליהם קודם הסעודה, אא"כ דעתו לאכול מהם בתוך הסעודה ומתכוין לפוטרים בברכתו דאז גם הם נגזרים ונפטרים עימם בברהמ"ז, ואם אינו פוטרים בברכתו (כגון שעתיד לאוכלם לשביעה ולא לקינוח) הביא בזה ב' דעות אם נעשים כאכילה אחת להיפטר בברהמ"ז ע"ש.

אכן לענין יין הקידוש לא נתפרש במשנ"ב מה הדין. ולכאור' צריך לברך עליו על הגפן, דבעלמא מה שאין מברכים על יין

הקידוש הוא משום דמיקרי דברים הבאים מחמת הסעודה כיון שאין קידוש אלא במקום סעודה², אולם כאן שעושה קידוש על עוגות לכאור' אינו חשוב בא מחמת הסעודה שלאחריו, ודמי ליין הבדלה שצריך לברך עליו ברכה אחרונה גם אם אוכל סעודה מיד לאחריו (כמבואר בשו"ע סי' רצ"ט ס"ח).

אך יש להוכיח מדברי המשנ"ב דאינו מברך על הגפן, דאם נימא דמברך על הגפן למה לא כתב המשנ"ב שיכלול בברכתו על המחיה מספק, כמש"כ המשנ"ב בכמה דוכתי דבמקום ספק יש לכלול בברכה (סי' ר"ח סקפ"ב וסי' ר"ט סק"י). אלא דבאמת טעמא בעי למה אינו מחויב לברך על הגפן.

ויתכן לבאר בתרי אנפי;

[א] בחידושי הגר"א גנחובסקי שליט"א (סי' ד' סוף אות ב') כתב לבאר דמה"ט גופא שאינו מברך על העוגות מפני שהם ספק פת אינו מברך גם על היין, דהא אם דינם כפת ונפטרים בברהמ"ז נמצא שקידש קודם סעודה של פת ודינו כשאר קידוש שנפטר בברהמ"ז.

ולכאור' יש לפקפק בזה, דהא טעם הפטור של יין הקידוש הוא משום דברים הבאים מחמת הסעודה, ולענין זה לא אשכחן בשום מקום שלא מברכים על מאכלים הנאכלים לאחר פהבב"כ משום ספק פת, [וכגון אם אוכל דג הרינג ומיני סלטים וכדו' אחר העוגות כנהוג בקידושים הנערכים בבהכנ"ס, האם נימא שלא יברך עליהם משום דנפטרים מספק ע"י העוגות], וכבר דיברו בזה רבים, ובפשטות צ"ל דאין טפילות אלא לאכילת פת שהיא אכילה של שביעה ולא לאכילת פהבב"כ שהיא אכילה של תענוג, ועדיין צ"ע מגווני שאוכל לשם שביעה.

ג. כמבואר בשו"ע סי' ער"ב סי' ומשנ"ב שם סקל"ז וכן בסי' רצ"ט סקכ"ט, ומ"מ גם בזה יש לכוון לכתחילה בברהמ"ז לפוטרו כמש"כ בביה"ל סי' קע"ד ס"ו ד"ה וכן.

ומצאתי כן באשל אברהם מבוטשאטש סי' רפ"ט שא"צ לברך על הגפן גם אם אכל עוגות לאחריו משום דגם כה"ג חשיב צורך הסעודה שלאחריו, וכן מבואר בדבריו סי' רט"ו ס"ד, [אמנם בב' קטעים אח"כ בסי' רפ"ט שנלקטו ממהדורות אחרות סתר את משנתו וכתב שאינו נפטר בברהמ"ז ע"ש. ומבואר בדבריו דיסוד הנידון אינו משום הפסק זמן בין שתיית היין לסעודה אלא רק מצד שמתקיים דין קידוש במקום סעודה שלא ע"י הפת, וכתב דה"נ אם שתה עוד רביעית יין דלד' הגאונים חשיב קידוש במקום סעודה י"ל דאינו נפטר בברהמ"ז]. וכן בערוה"ש סי' קע"ו ס"ח נקט בפשיטות דחשיב קידוש במקום סעודה דהפת ומה"ט נפטר בברהמ"ז^ה, ובהגהות בית ברוך על הח"א ח"ג כלל מ"א בהערה (להגר"ב זילבר זצ"ל בעל שו"ת אז נדברו) הכריע כד' הערוה"ש ע"ש באריכות, וכן נקט בפשיטות בשו"ת אור לציון ח"ב פ"כ סכ"ב. [שו"ר בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' י"ז דמשמע שנקט דאין היין נפטר מדין קידוש במקום סעודה].

והנה בספר וזאת הברכה פ"ט הערה 3 כתב בשם הגריש"א שליט"א דהפטור של קידוש במקום סעודה הוא רק באופן שהקידוש סמוך לסעודה ממש [ומשמעות דבריו דהיינו אף באופן שהסעודה היא הפת ואינו אוכל מזונות כלל]. אולם לכאו' מכל הפוסקים הנ"ל לא משמע כן, דבאופן שאוכל מזונות הרי ודאי אין הקידוש סמוך לסעודה ואעפ"כ כתבו שהקידוש נפטר בברהמ"ז מדין קידוש במקום סעודה. [ולמשנ"ת כ"ה ג"כ ד' המשנ"ב].

אמנם יש שכתבו ליישב דרך ברהמ"ז פוטרת דברים הבאים מחמת הסעודה ולא מעין ג', ולפ"ז בניד"ד שפוטרת את הפהבב"כ בברהמ"ז אה"נ גם שאר מילי ייפטרו בזה, וזה חידוש רב לדינא.

[אמנם] קשה עוד איך מברך אח"כ המוציא על הפת, והא אם הפהבב"כ היא פת גמורה נמצא שבירך במ"מ על הפת ונפטר בדיעבד וממילא גם הפת שלאחריו נפטרה בזה, ועי' בשו"ת אור לציון ח"ב ס"ז שנקט מה"ט דאין לברך על הפת אח"כ מספק, אך מנהג העולם לא כן. ולכאו' צ"ל דהוי כמכזיב שלא לפטור את הפת, (ועי' בספר מגילת ספר סי' י"א סוף אות ד' ועוד שכתבו לבאר מ"ט אי"ז תלוי בפלוגתת הפר"ח והתבו"ש אם אפשר להגביל הברכה ע"י כוונה, וע"ע מש"כ בזה לעיל סי' מ"ט), וא"כ י"ל דמה"ט נמי אינו פוטרת את הסלטים וכדו' בברכה ראשונה, אך לענין ברכה אחרונה שפיר נפטר היין מספק בברהמ"ז].

ב] היותר נראה לענ"ד בד' המשנ"ב דגם כה"ג חשיב צורך הסעודה, דכיון שסו"ס מה שיכול לאכול את הסעודה אח"כ היא רק מחמת הקידוש שעשה מקודם חשיב הקידוש צורך הסעודה ודינו כדברים הבאים מחמת הסעודה^ה.

וקצת יש להוכיח כן מהא דלד' הגאונים יוצאים יד"ח קידוש במקום סעודה בשתיית רביעית יין וא"כ לעולם אין הקידוש צריך את אכילת הסעודה ואעפ"כ נטפל לסעודה.

ד. וכל' המשנ"ב סי' רצ"ט סקכ"ט דקידוש הוי צורך הסעודה ולכך נפטר בברהמ"ז. וזה בצירוף הא דהקידוש לעולם שייך לסעודה לפי שאין קידוש אלא במקום סעודה, ולכן שאני מהבדלה אף שגם שם מה שיכול לאכול הוא רק מחמת ההבדלה שעשה מקודם, ועדיין צ"ע.

ה. ומש"כ בספר וזאת הברכה פ"ט הערה 4 דהערוה"ש איירי באופן שמקיים את הקידוש במקום סעודה רק ע"י הפת, כבר העיר עליו בספר פסקי תשובות סו"י קע"ו שא"א לפרש כן דברי הערוה"ש.

ויש ב' נפ"מ בין ב' הדרכים בד' המשנ"ב;

א] באופן שאינו אוכל פהבב"כ שהיא ספק פת אלא מעשה קדירה כגון קוגל אטריות או כדורי שוקולד (שעשויים מפירורים פחות מכזית של פת או עוגה ומדובקים יחד ע"י שוקולד ותבלינים וזהו 'חביצא' המוזכר בשו"ע סי' קס"ח ס"י) או וופלים (שרבים מורים דהוי ודאי פהבב"כ) וכדו', דלטעם הא' בכה"ג יברך על הגפן, [ואף באופן שהקוגל עצמו נפטר בברהמ"ז וכגון שדעתו לאכול עוד ודאי פהבב"כ בסעודה ולפוטרו בברכתו דאז גוררו להיפטר עימו בברהמ"ז כמבואר במשנ"ב, ואף אם אינו פוטרו בברכתו מצדד המשנ"ב שנפטר כמוכא לעיל], אבל לטעם הב' דחשיב קידוש במקום סעודה של הפת אין נפ"מ.

ב] בברית מילה שהמברך את הברכות שותה כוס יין ומצוי שאח"כ אוכל מעט עוגה ומיד בסמוך נוטלים ידים לסעודה, לטעם הב' יברך על הגפן, דכאן ל"ש הטעם של קידוש במקום סעודה, אולם לטעם הא' לאחר שכבר התחיל לאכול את העוגות שוב לא יברך על הגפן כמו שאינו מברך על המחיה על העוגות שהם ספק פת, דדמי לכוס של הבדלה שהכריע המשנ"ב בסי' רצ"ט סקכ"ט וסי' קע"ד סקכ"ז שאם לא בירך קודם הסעודה לא יברך אח"כ ע"ש.

הרב ישראל מאיר קנטור

~ נח ~

המקדש לבני ביתו והוא כבר שמע קידוש האם חייב בברכה אחרונה על היין קודם הסעודה

בשו"ע סי' קע"ד ס"ו ומשנ"ב שם מבואר דיין של קידוש נפטר בברהמ"ז, אך ביין של הבדלה הוא פלוגתא כיון דאינו בא לצורך סעודה ולא דמי לקידוש דאין קידוש

אלא במקום סעודה. ויל"ע בזה, דהא דברהמ"ז פוטרת אפי' דברים שאינם באים מחמת הסעודה הטעם כיון דנטפלים הם לסעודה לענין ברכה אחרונה (כמבואר במשנ"ב קע"ז סק"ז), וא"כ יל"ע דהבדלה נמי תהא טפילה לסעודה כיון דצורך סעודה היא שאסור לאכול קודם הבדלה. ואף דאינו מחויב לסעוד מיד אחר הבדלה אך כשסועד הרי הוא צריך להבדלה וא"כ לכאו' ודאי טפילה היא לסעודה.

ומבואר בזה לכאו' דגם אם נימא דבתוך הסעודה הוי הכל כטפל לענין ברהמ"ז, אך קודם הסעודה ל"ש להפטר מטעם טפל, (ושמא משום דטפל קודם העיקר אין לו דין טפל עיין סי' רי"ב), רק הא דיין קידוש נפטר הוא משום דכיון שהיין בא מחמת סעודה הרי"ז כמתחיל סעודתו וכיון דהוי כחלק מהסעודה שפיר נפטר מברכה אחרונה, ועל כן זהו דוקא ביין דקידוש דע"י שתית היין צריך להמשיך בסעודה, אך הבדלה אף שהיא נצרכת לסעודה מ"מ אינה נחשבת כתחילת סעודה דאין צורך לאכול אחר הבדלה. ולפי"ז הטעם דמשקים הגוררים תאות המאכל פטורים מברכה אחרונה קודם הסעודה אי"ז מטעם טפל רק כיון שגוררים המאכל א"כ נחשבים הם כתחילת הסעודה. (ויתכן ליישב עפי"ז דברי המג"א שדן לגבי יי"ש בתוך הסעודה לענין ברכה ראשונה והביא ראיה מהטור בסי' רע"ב דאיירי לגבי ברכה אחרונה ביין שקודם הסעודה, ובשעה"צ סקמ"ה תמה על דעתו דליכא ראיה דדינו כמחמת הסעודה אלא רק שדינו כבתוך הסעודה וכפירות שפטורים מברכה אחרונה ואעפ"כ חייבים בברכה ראשונה. אך י"ל דקודם הסעודה לא שייך להיפטר כטפל אלא רק ע"י דהוי כחלק מהסעודה ובזה ס"ל להמג"א לדמותו לדברים הבאים מחמת הסעודה).

ועפי"ז יתכן לדון במקדש לבני ביתו והוא כבר שמע קידוש דלכאו' בכה"ג כלפי עצמו הוי כשתיה בעלמא ויצטרך ברכה

יזכיר על העץ בברכת על המחיה, (ועי' משנ"ב סי' קס"ח סקס"ה לגבי השורה פת כיסנין ביין דאם עיקר כוונתו בשביל הפת אינו מברך על היין, ולא הדגיש שבברכה אחרונה עכ"פ יזכיר גם את היין), וכן בטפל של תערובת כגון עוגת תמרים וכדו' האם יזכיר על העץ, וצ"ע.

ב. מש"כ שאין בזה משום ברכה שא"צ, הנה בשו"ע סוס"י ר"ח פסק דאסור לכלול הזכרה נוספת בברכה אפי' מספק, ונחלקו האחרונים בטעם הדבר, ובשו"ת חתן סופר סי' א' הרחיב בזה, וצייד דהאיסור הוא משום דהוי כעין ברכה לבטלה, וכ"כ בספר שמירת שבת כהלכתה פנ"ד הערה ע"א בשם הגרשז"א דמה"ט אסור לכלול על הגפן בברכת על המחיה אף אם שתה יין פחות מכשיעור [ואין בכך משום חשש שקר], ולפ"ז יש לדון דחשיב נמי כברכה שא"צ. [ואפשר שהדבר תלוי ביסוד הא דמברכים ברכה אחת על מזונות ויין, אם הווי כב' ברכות נפרדות שכוללן בברכה אחת או הוי ברכה אחת עם כמה הזכרות, והאירכו בזה ספרי זמנינו, ועי' בספר שערי זבולון למו"ח שליט"א סי' פ' מש"כ בזה].

ג. מה שנקט דאין היין טעון ברכה משום דאין קידוש אלא במקום סעודה, הנה כאן הדין קידוש במקום סעודה מתקיים באכילת המזונות שקודם הסעודה, וגם אכילת המזונות מפסיקה בין הקידוש לסעודה, והיה מקום לדון דכה"ג אין היין נטפל לסעודה, וכ"כ האשל אברהם גופיה להלן בסי' רפ"ט, אמנם במשנ"ב סי' קע"ו סק"ב משמע כוותיה דאין היין טעון ברכה כה"ג ונפטר בברהמ"ז.

ד. יש לציין שד' המשנ"ב שם דפהב"כ שהם ספק פת (בד"כ) אין לברך עליהם קודם

אחרונה. אך י"ל דכ"ז הוא רק אם דנים מטעם טפל כלפי עצמו אין שתיה זו צורך הסעודה אך להנ"ל יתכן דעדיף טפי דמ"מ הסדר הוא שאחר שתיה זו מתחיל בסעודתו ואולי סגי בזה, וצ"ע.

הרב אברהם זנגר

~ נט ~

**קידוש ואכל פהב"כ קודם הסעודה
האם יזכיר על הגפן בברכת על
המחיה ~ השותה יין טפל לעוגה
האם יזכיר על הגפן בברכת על
המחיה**

ראיתי חידוש נפלא באשל אברהם מבוטשאטש סי' רט"ו ס"ד אודות מי שקידש על יין ואכל פהב"כ קודם הסעודה שהוא חייב לברך על המחיה על הפהב"כ אך אינו חייב לברך על הגפן על היין של הקידוש משום שנפטר בברהמ"ז לפי שאין קידוש אלא במקום סעודה, מ"מ כתב האשל אברהם דמאחר ובלא"ה מברך על המחיה ראוי להוסיף ולהזכיר על הגפן בברכה ויפטור גם את היין שזוהי הברכה המיוחדת ליין, ובעלמא אסור לעשות כן משום ברכה שא"צ אבל כאן שבלא"ה מברך מעין ג' אין בזה משום ברכה שא"צ, עכת"ד.

ויש בדבריו כמה חידושים;

א. דאף שהיין נטפל לסעודה ודינו כדברים הבאים מחמת הסעודה מ"מ נקט דיש ענין לברך עליו את הברכה המיוחדת לו, אך בפשוטו אין טעם לברך על הטפל בפנ"ע ולא לפוטרו ברכת העיקר¹. ויש לעיין האם לדבריו גם בטפל גמור הדין כן, כגון מי שאכל כזית מזונות וכזית ענבים הטפלים למזונות האם

ו. ואמנם ד' הגר"ז בסי' רי"ב ס"ט דראוי לברך על הטפל בפנ"ע ואין בזה משום ברכה שא"צ, וחולק בזה על המג"א, אולם טעמו הוא כדי להרבות בברכות ולא כדי לברך על הטפל את ברכתו המיוחדת לו. ווד' הגר"ז לעשות כן גם באופן שמברך על הטפל שהכל כד' הרמ"א בסי' רי"ב ואינו מברך את ברכתו המיוחדת לו.

הסעודה, דמספק יש לפוטרים בברהמ"ז, ורק על פהבב"כ גמורה יש לברך על המחיה לאלתר.

הרב שמואל אורטל

~ * ~

אכל פת פחות מכזית האם יברך על מאכלים שאכלם יחד עם הפת ממש

במג"א סי' קע"ז סק"א כתב להסתפק בזה"ל; 'אין חפץ לאכול פת ואוכל מעט פת ומברך עליו המוציא אין פוטר המאכלים דהא לא קי"ל כר"ח דאמר פת פוטר כל מיני מאכל אלא דוקא בקובע סעודתו על הפת אמרי' דכל המאכלים מחמת הפת הן באים אבל כשאין חפץ לאכול פת אינו פוטר וכ"ש אם אוכל פחות מכזית כנ"ל ואפשר לומר כיון דדרך לקבוע סעודה עליהם הפת פוטרתן וצ"ע.

ועי' בפמ"ג מה שביאר ספק המג"א, וביאור דבריו נראה דהספק הוא אם הברכה פוטרת או הפת פוטרת [ואז בעינן דוקא קביעות]. ובאופן אחר יש לומר דביאור הפמ"ג בספיקו של המג"א הוא האם פת פוטר כל מאכל מדינא דעיקר וטפל וממילא כאן שאין כאן אכילה חשובה ועיקרית לא יהא פוטר, או דדינא דפת פוטר הוא כדין יין פוטר כל מיני משקין' דאינו מדין עיקר וטפל אלא חשיבות בעצם [בין אם הוא משום מעלת ברכת המוציא ובין אם משום מעלת הפת], ולהכי יהא גם בפחות מכזית.

והנה מצינו סוג טפילות חדשה לגמרי בד' הפוסקים בס' קע"ז, דגם פירות הבאין לקינוח בגוונא דאינן שייכים כלל לפת, מ"מ כל מה שאוכל יחד עם הפת ממש אינו צריך ברכה, הגם דאין להם שום שייכות עם הפת. והביאור בזה לכאור' הוא משום מעלת הפת דכל הנאכל עימה לא יתכן שיהא טעון ברכה לעצמו.

[ומהגרש"י גלבר שליט"א שמעתי דהגדר הוא שהגלידה 'מתקלקלת' ומאבדת את שמה כשהיא נאכלת יחד עם פת, והמעלה בפת היא שמשום חשיבותה יחשב כמותה, ואילו אם יאכל הגלידה עם מציח לא אמרי' הכי, הגם דמתקלקלת היא ממהותה].

ובחלק הזה באמת פת תהא דומה ליין הפוטר כל מיני משקין בכל גוונא הגם שאינם שייכין כלל ואינן טפילין אליו במהותן, אלא זהו דין דברכת ושתיית היין פוטר, [דהא כתב הפמ"ג דכל החסרון דאנו רואין דאין לפת את מעלת ה'פוטר' דין היא מהא דחזינן דאינה פוטר פירות וכדו' בסעודה, ואילו יין פוטר כל המשקין שעמו הגם דאין לו שייכות אליהם כלל, והכא דבאכילת הפת ממש פוטרת היא הכל, א"כ מעלתה בשעת האכילה ממש כמעלת היין פוטר כל מיני], ואך דמעלת היין דפוטר גם בשותה לאחריו המשקין ואילו פת מעלתה היא דוקא בשעה שאוכלה ממש.

[אכן] נראה, דהא דסעיף ה' בהביאו לו מבית חבירו ואוכל עימה, בזה לא יהני למיפטריה מברכה כדכתב המ"ב שם בשם המג"א והגר"ז, דסו"ס לא גרע מפת עצמה שאם הביאו לו באמצע סעודתו פת אחרת מבית חבירו צריך לברך עליה שוב המוציא].

ומעתה יש לדון בגוונא דאוכל בסעודה פחות מכזית פת, אך אוכל הירקות ממש עם הפת, האם גם בזה נסתפק המג"א דסו"ס אין חשיבות וקביעות לפת פחות מכזית, או דבכה"ג עצם אכילת הפת פוטרת כל הנאכל עימה, גם אם אוכל שיעור מועט מאד.

ולד' הפמ"ג שביאר הצדדים שיש לדמות פת ליין, א"כ נראה דכיון דבשעת אכילתה אזי מעלת הפת בדיוק כיון, ממילא תפסור בשעת אכילתה גם בכל שהו כיון. והדברים מפורשים ביד אפרים דגרס במסקנת המג"א

דבשבת יאכלם 'עם הפת' והיינו כנ"ל, ואילו הלבושי שרד גרס אחרת ע"ש.

הרב אברהם זנגר

~ סא ~

אכל פת פחות מכזית ושאר מאכלים מה דינו בברכה אחרונה

מעשה באחד שאכל פת בסעודת פורים ואכל דברים הבאים מחמת הסעודה וכן שתה יין כשיעור, ובסוף הסעודה נזכר שעדיין לא אכל כזית מהפת וכבר אינו מסוגל לאכול כלום, ונשאלתי איזו ברכה אחרונה עליו לברך. ויש בזה צדדים רבים כפי שיבוארו לפנינו בס"ד;

א ראשית יש לדון אם נטפלים המאכלים לפת, או דכיון שלא אכל כזית אינם נטפלים אליו וחייבים למפרע גם בברכה ראשונה. ועי' משנ"ב סי' קע"ז סק"ג שהביא ספק המג"א לענין מי שאוכל מעט פת רק כדי לפטור שאר המאכלים, האם נטפלים אליו להיפטר בברכתו. אמנם לכאור' אי"ז שייך לניד"ד שקבע סעודתו על הפת ולא אכל רק כדי לפטור שאר המאכלים, וכ"כ בשו"ת קנה בושם ח"א סי' י"ג בסופו (ד"ה אמנם).

אך המג"א הוסיף בדבריו 'וכ"ש כשאכל רק פחות מכזית', ואפשר דהאי 'כ"ש' הוא גם באופן שקבע סעודתו על הפת, דפחות מכזית לאו קביעות מיקרי.

ובאג"מ (ח"ד סי' מ"א) ושו"ת אור לציון (ח"ב פרק מ"ו סי"ד) משמע שנקטו

לענין פחות מכזית דהספק הוא בכל גווני, והאג"מ הכריע דאינו פוטר שאר המאכלים מפני 'שאי"ז נחשב סעודה כלל'. וכן פי' האשל אברהם מבוטשאטש סי' קס"ז בכוונת הדגמ"ר שם (על המג"א סק"ז) דהאוכל פחות מכזית פת אינו פוטר שאר המאכלים בכל גווני, (אולם בספר שערי הברכה פ"ח הערה ד' העיר דל' הדגמ"ר לא משמע כן, וכדבריו משמע בכה"ח שם אות ט"ו). אבל בספר וזאת הברכה פ"ח הערה 3 כתב בשם מרן הגריש"א שליט"א דאף האוכל פחות מכזית פוטר שאר המאכלים אם חפץ באכילת הפת.

ויש מקום לדון דניד"ד עדיף מכל הנ"ל, כיון שהיה בדעתו לאכול כזית ורק בטעות לא השלים לכזית וא"כ אפשר דחשיב לכו"ע כקבע סעודתו על הפת, וכן הביא בספר שערי הברכה (שם הערה ז') בשם הגר"י זילברשטיין שליט"א שצידד כן, אולם בשו"ת קנה בושם (שם אות ד' ד"ה ואע"פ) נקט דספק המג"א בזה הוא גם באופן שרצה לאכול כזית ולבסוף לא אכל, (ואולי בסוף דבריו שם כוונתו לחזור בו גם מזה ע"ש).

ב את"ל דהמאכלים נטפלים לפת ופטורים מברכה ראשונה, יש לדון מה דינו לגבי ברכה אחרונה. ובשו"ת קנה בושם (שם אות ב') כתב בפשיטות שמברך על כל מאכל את הברכה הראויה לו כיון שאינו מברך ברהמ"ז על הפת, אבל לענ"ד אין הדברים מוכרעים וכדלהלן;

הנה שורש דין דברים הבאים מחמת הסעודה שנפטרים בברכת הפת הוא מדין עיקר וטפל כמבואר בראשונים מא: ¹, ומצאנו

ז. שהקשו ע"ד רש"י מאי קמ"ל רב פפא בדין דברים הבאים מחמת הסעודה והא מתני' היא דעיקר פוטר את הטפל, וע"ש בבעה"מ, וביותר מבואר כן ברא"ש שהוכיח מדין עיקר וטפל לדברים הבאים מחמת הסעודה דהטפל פטור גם אם לא אכלו עם העיקר יחד ממש, וכן מבואר בב"י וביה"ג סי' רי"ב שהוכיחו דעיקר פוטר את הטפל גם מברכה אחרונה מדין דברים הבאים מחמת הסעודה, ועי' במג"א ר"ס קע"ז שדן דאם אין הפת עיקר אינו פוטר את שאר הדברים, וע"ש בפמ"ג, ומכ"ז מבואר דיסוד דין דברים הבאים מחמת הסעודה הוא מדין עיקר וטפל, ובפוסקים ג"כ השוו בכמה דוכתי בין הדינים ואכמ"ל.

כדי שביעה להשיטות דחיוכם מדאו' עולה מדברי הראש יוסף מד. והצל"ח מא: דחייב לברך על הטפל כדינו.

ג] הבאנו לעיל את ספיקו של המג"א באוכל מעט פת אם פוטר את שאר המאכלים, והנה לא נתפרש במג"א אם ספיקו הוא רק לענין ברכה ראשונה או גם לגבי ברכה אחרונה, אולם מצאתי בפמ"ג (סי' קע"ד א"א סק"ט בסופו) משיבת נפש (הנ"ל אות ב') והגהות הגר"ח צאנזער (על המג"א שם) שהבינו דספיקו הוא גם לגבי ברכה אחרונה אם שאר המאכלים טעונים ברכה בפני עצמם או לא ע"ש.

ולפ"ז תמה המשיבת נפש דבשלמא באופן שאכל כזית פת ומברך ברהמ"ז נוחא, אולם המג"א הרי איירי גם באופן שאכל פחות מכזית פת, ובכה"ג הרי אינו מברך ברהמ"ז ופשיטא ששאר המאכלים חייבים בברכה, דאיך יפטר, ואיך יעלה על הדעת שיאכל למעדנים כל מאכל מבלי ברכה אחרונה וכו', והסיק דצ"ל דבכה"ג שאכל פת פחות מכזית ודאי לא נסתפק המג"א לענין ברכה אחרונה דטעונים ברכה בפני עצמם, עכת"ד.

אכן לפ"ד האבנ"ז נוחא, דכיון שהפת שהיא העיקר פטורה מברכה, ה"נ שאר המאכלים פטורים מברכה כיון שיש להם דין טפל לפת.

ד] אבל באמת לדינא זה אינו, דהנה מדברי השעה"צ סי' ר"ח סק"ע מתבאר דמי ששתה פחות מרביעית יין ורביעית מים אזי להשיטות דין שיעורו ברביעית מברך בנ"ר על המים, ואע"פ שהמים נטפלים ליין כדין יין פוטר כל מיני משקין מ"מ כיון שפטור מברכה אחרונה על היין חייב לברך על המים. ומוכח דנקט דלא כהאבנ"ז. [ועי' באג"מ ח"א סי' ע"ד שהוכיח מדברי השעה"צ הללו נגד הצד דטפל פטור מברכה לגמרי].

באחרונים שנחלקו בציור דומה לענין עיקר וטפל מה דינו של מי שאכל מהעיקר פחות מכשיעור ומהטפל כשיעור (והארכנו בזה בחלק הסימנים סי' י"ד), ונציע השיטות בקצרה;

א. ד' האבנ"ז (סי' ל"ח סק"ג) דאינו מברך כלום על הטפל כיון שהעיקר פטור מברכה, דדין העיקר כדין הטפל, (והוכיח כן ממתני' דמליח ופת עימו דמברך בנ"ר על המליח אע"פ שאי"ז ברכה כלל לגבי הדאו' אם אכל מהפת כדי שביעה. אמנם הערנו בחלק הסימנים סי' י"ד דלולי דבריו היה מקום לחלק בין אם העיקר פטור מברכה בעצמותו או רק מחמת חסרון שיעור דאז לא חל פטור על הטפל).

ב. ד' האג"מ (ח"ד סי' מ"ב) ג"כ דהטפל מצד עצמו פטור מברכה אולם מצטרף לעיקר להשלים את שיעורו באופן ששניהם מאכלים, דכל המאכלים מצטרפים לחייב בנ"ר, [אבל אם אחד מהם הוא אוכל והשני הוא משקה אינם מצטרפים].

ג. ד' שו"ת משיבת נפש (סי' ה') לברך בנ"ר על הטפל בכל גווני כיון שברכה זו חלה ופוטרת גם את העיקר. [אכן נראה דלפ"ז אם ברכת הטפל היא מעין ג' והיא ברכה המועילה בדיעבד לעיקר לא תשתנה ברכתו, וכגון אם העיקר הוא פת והטפל הוא פת הבאה בכיסנין].

ד. בספר אשר לשלמה (סי' י"ד) דן לברך בנ"ר בכל גווני ע"פ שיטת הרמ"א בסי' רי"ב שטפל יורד בברכתו לשהכל, וכסברא זו משמע גם במשיבת נפש הנ"ל, וכ"כ לדינא בשו"ת אור לציון (ח"ב עמ' קכ"ה בביאורים ד"ה ולענין ברכה). [אך יש להעיר דד' הט"ז שם סק"ז דדברי הרמ"א לא שייכי כלל לגבי ברכה אחרונה].

ה. אכן באופן שהנידון הוא בדאו' (כגון שאכל פת טפל כדי שביעה או טפל מז' המינים

ובחלק הסימנים (סי' י"ד אות ט') הרחבנו לבאר דא"ז סתירה לד' האבנ"ז, דיש לחלק בין סוגי הטפילות, דטפילות שאר משקין ליין אינה במעשה השתיה גופא, שהרי חפץ בשתיית שאר המשקין בפני עצמם בלא שום קשר ליין, אלא הטפילות היא בחשיבות המין ובכח"ג לעולם לא חל פטור מברכה על המשקין, וכע"ז כתב בספר מגילת ספר סי' ל"ה אות ו'.

ועכ"פ נראה לפ"ז דטפילות דברים הבאים מחמת הסעודה לפת דומה לטפילות שאר משקין ליין, וממילא אין מקום לפוטרים מברכה באופן שהפת פטורה מברכה. [וכן הוכיח בספר לה' הארץ ומלואה ח"א בסופו (להגר"מ אריאל שליט"א חתן הגר"ש שבדרון זצ"ל) מהשעה"צ לניד"ד, וע"ע בספר שערי זבולון למו"ח שליט"א סי' ס"ו].

ה] מעתה נשאר לנו לדון איזו ברכה יברך על שאר המאכלים, והנה אם אכל רק מאכלים שברכתם בנ"ר בודאי יברך עליהם בנ"ר, אולם

השאלה היא באופן שאכל גם מזונות ופירות או שתה יין שברכתם מעין ג', וזה תלוי בשיטות הנ"ל;

א. לד' המשיבת נפש נראה דאם אכל מזונות שברכתם על המחיה יברך רק על המחיה, ושאר המאכלים יפטרו מחמת שחלה ברכתו גם על העיקר והוי כבירך על הפת דנפטרו שאר המאכלים^ה, ואם לא אכל מזונות אלא רק שתה יין יהא הדין להיפך, דיברך רק בנ"ר, דכיון שחלה הברכה גם על הפת נפטר מלברך על היין.

ב. לסברת האשר לשלמה ושו"ת אור לציון דטפל יורד בברכתו לבנ"ר לפ"ד הרמ"א, לכא' ה"נ בניד"ד יברך רק בנ"ר. אבל באמת לא בריא אם דין הרמ"א אמור גם לגבי סוג הטפילות של דברים הבאים מחמת הסעודה, ע"י בהערה ט.

ועוד דלפ"ד המג"א (המובא במשנ"ב סי' רי"ב סק"י) מברכים על הטפל שהכל רק אם ברכת העיקר היא שהכל, וכאן הלא

ח. ויש לדון עוד, דאף אם לא אכל מזונות אלא רק שאר פירות ממין ז' יברך מעין ג' ויכלול גם על המחיה עבור הפת – לפ"ד הפוסקים הסוברים דבאכל חצי שיעור פת וכשיעור פירות מז' מינים מברך מעין ג' וכולל בברכתו על המחיה וזה ארכנו בזה בסי' קצ"ג–קצ"ו.

ט. בקו"א להגר"ז סי' קע"ד סק"ח נוטה שדברים הבאים מחמת הסעודה שלא היתה דעתו עליהם בשעת ברכת המוציא וטעונים ברכה (כמבואר בשו"ע סי' קע"ז ס"ה) מברך עליהם ברכתם הראויה להם ולא שהכל מפני שאינם טפלים כ"כ, וכ"כ מו"ח שליט"א מסביר בספרו שערי זבולון או"ח ח"א סי' פ"ב אות ב' ע"ש, והוכיח כן מהא דלא מצאנו בשאר הפוסקים שהעירו על דין השו"ע בסי' קע"ז ס"ה שלפ"ד הרמ"א בסי' רי"ב צריך לברך שהכל. אך מצאתי בצ"ח מב. (על תוד"ה אי הכי בסוף דבריו) וישועות יעקב סי' קע"ז סק"ג שנקטו בפשיטות דלא כהגר"ז.

ו. ומהמשנ"ב שלא עמד בזה אין כ"כ קושיא, כיון שלפ"ד הרמ"א שם אין נוהג דין זה הואיל ודעתו של אדם על כל מה שיביאו לו. אך באמת פשוט דלד' המשנ"ב אין יורדים בברכתם לשהכל, דהא בבית"ל סי' רי"ב ביאר יסוד ד' הרמ"א דאכילה של טפל אין בה הנאה גמורה ולכך אין מברכים עליה אלא שהכל, ודימה זאת לד' הרמ"א בסי' ר"ד דמרקחת שאין בריאים רגילים בו אלא לרפואה ברכתו שהכל כיון שאינו מיוחד להנאה ע"ש, ולפ"ז אי"ז מדין 'טפל' אלא משום שאין בו הנאה גמורה, וזה לא שייך בדברים הבאים מחמת הסעודה. שו"ר בספר חר"ב מד. (סי' י' סקי"ב) שנקט בפשיטות דגם דברים הבאים מחמת הסעודה יורדים בברכתם לשהכל, וצ"ע לדינא.

הוא רביעית י"א יש לחוש לשיטות הראשונים דמעין ג' דאו' (כמש"כ המשנ"ב סוס"י ר"ט לחוש להם).

והנה כל דברינו הם לענין מאכלים שהם בגדר דברים הבאים מחמת הסעודה ונפטרים בברכה ראשונה של הפת, אולם לענין דברים שאינם מחמת הסעודה (כגון פירות וכדו') וטעונים ברכה ראשונה, יתכן שאין דינם כטפל כלל גם לענין ברכה אחרונה, ומה שנפטרים בברהמ"ז הוא מטעם אחר כמשנ"ב בארוכה בחלק הסימנים סי' י"ג, ולפ"ז ודאי שמברכים עליהם את הברכה אחרונה הראויה להם.

סוף דבר, ההכרעה לברך על כל מאכל כדינו אינה מוחלטת, ואולי ראוי לצאת מידי ספק ע"י שישמע מאחר וכדו'.

הרב שלמה כהנוב

~ סב ~

בדין מלפת למזון שבסעודה

יש להעיר בכל האוכל סעודה אף אם קבע על הפת (כגון בשבת), הרי ממשיך הוא לאכול שאר דברים המשיעים כגון בשר שאוכל עם האורז והתפוז"א [שזה כעין כרוב ודייסא לדידן], וא"כ מ"ט נטפלים מאכלים אלו לפת והרי אינם באים כלל ללפת את הפת, ולא מצאנו גדר ללפת בשאר מאכלים מלבד פת. וכן מצאנו במשנ"ב בשם הירד הקטנה שדן לחייב ברכה על

ברכת העיקר היא ברהמ"ז. אולם מצאתי חידוש עצום בישועות יעקב סי' קע"ז סק"ג דגם בשאר הברכות הפוטרות בדיעבד הדין כן, וכגון יין הטפל לפת כיון שבעלמא הוא נפטר בברהמ"ז בדיעבד (כמבואר בסי' ר"ח סי"ז) אפשר לברך עליו ברהמ"ז, אך מסתימת הפוסקים משמע דרק לענין שהכל ס"ל למג"א כן.

אך עדיין יש לדון בזה, דעי' בסי' צ' שהרחבנו לדון אם לדעת המג"א מברך שהכל רק באופן שפוטרו בזה גם את העיקר (וכ"ה פשוט ל' המשנ"ב), או בכל גווני (וכן ד' המחצה"ש על המג"א סק"ב והגר"ז ס"י), ולצד הא' בניד"ד שהעיקר פטור מברכה ומברך רק על הטפל אין הטפל יורד מברכתו לד' המג"א.

ג. אמנם יש לדון דלגבי ברכה אחרונה כו"ע מודו דטפל יורד בברכתו לבנ"ר, ואף לד' הב"י החולק לגמרי על הרמ"א בברכה ראשונה, דלגבי ברכה אחרונה אין חשיבות לטפל לברך עליו ברכת מעין ג' או ברהמ"ז כיון שהם ברכות שנתקנו רק על מינים חשובים, וכן דן מו"ח שליט"א בספרו שערי זבולון (או"ח ח"א סי' פ"ב), וכן בספר חו"ב (סוס"י י'). [אולם עדיין יש לחלק גם בסברא זו בין טפל גמור לסוג טפילות של דברים הבאים מחמת הסעודה].

ד. לד' הראש יוסף והצל"ח דאם מחויב בברכה אחרונה מדאו' לא שייך לפוטרו בברכת בנ"ר, לפ"ז אם שתה רביעית יין שלד' הח"א (כלל נ' בנשמ"א סק"ב) שיעור שביעה בשתיה

י. הישועות יעקב בא לבאר הא דין בתוך הסעודה נפטר בברהמ"ז אע"פ אינו נפטר בברכה ראשונה לפי שגורם ברכה לעצמו, וביאר דהוי כטפל לד' המג"א דמברך עליו ברכת העיקר ולכן נפטר בברהמ"ז.

יא. וכ"כ בחזו"א סי' ל"ד סק"ה בשמו. אמנם העירוני שדברי הח"א הם חידוש רב, דבשלמא לד' החזו"א שם כדי שביעה מיקרי מה שהדרך לאכול ממין זה, אבל לפי סתימת דברי הח"א והמשנ"ב הרי כדי שביעה היינו ששבע מזה לבדו, ומהיכ"ת ששבע ממשקה ברביעית. ומסתימת דברי המשנ"ב שלא העתיק את ד' הח"א בזה משמע דלא פסיקא ליה כוונתה, ועי' פמ"ג סי' ר"ב א"א סקב"ו דרק אם שתה עד שאינו תאב לשתות הוי ספק דאו', וכן בסי' ר"ח מ"ז סק"א כתב לגבי פירות דשביעתם הוא אם אכל עד שאינו תאב לאכול עוד.

הרב זאב גלוסקינוס

~ סג ~

בביאור הא דבריים הבאים מחמת הסעודה נחשבים טפל

בלשון הראשונים מבואר דשורש הפטור של דברים הבאים מחמת סעודה הוא מדין עיקר וטפל (עי' ברמב"ם וברא"ש), וקשה דבדין עיקר וטפל דעלמא צריך שהטפל ישמש לעיקר וכאן זה לא משמש, ובעיקר וטפל דעלמא אם אוכל ב' דברים ואין האחד משמש את חברו, אפי' אם אחד מהם עיקר אינו פוטר את חברו, ומאי שנא הכא. ולכא' צריך לומר שאין זה אותו דין ממש, אמנם המג"א ריש סי' קע"ז כתב שהוא דין עיקר וטפל עי' סי' רי"ב (ששם הוא דיני עיקר וטפל), ומשמע שהוא דין עיקר וטפל ממש וצ"ע.

והנראה לבאר בזה, דבאמת עיקר וטפל שייך גם כשאין אחד משמש את השני, וכמו שמצינו בעיקר וטפל בתערובת שהולכים אחר הרוב משום עיקר וטפל, דכיון שהוא מאכל אחד דנים מהו העיקר אע"פ שלא בא הטפל לשמשו.

וא"כ י"ל דלעולם כללא הוא דבכל אכילה דנים מהו העיקר ומהו הטפל ומברכים על העיקר, ואין צריך שהטפל ישמש את העיקר בשביל שיחשב טפל ויפטר, אלא דבשני מאכלים אם אין אחד משמש את השני לא שייך כלל לדון עיקר וטפל, דהם שני אכילות נפרדות, ורק כשממש אחד את השני חשיבי אכילה אחת, משא"כ בתערובת חשיב אכילה אחת בכל אופן וממילא מברך רק על העיקר.

וא"כ י"ל דבזה נשתנה פת דע"י שם סעודה חשיב הכל אכילה אחת, וממילא הדר דינא דמברך על העיקר, דאין צריך שהטפל ישמשו בשביל שיחשב עיקר וטפל, אלא בשביל שיחשב דבר אחד ודו"ק.

פירות מבושלים הבאים עם הבשר (באופן שאינם טפלים בדרגת טפילות של סי' רי"ב), ולא הוזכר לפטור משום שבא ללפת לבשר שהוא חלק מהסעודה. [ואולי דוקא בבשר שהוא גופיה מלפת, ואינו נקרא בשם גוף הסעודה, לא אומרים מלפת למלפת לסעודה, אבל פירות שעם התפוא"א יחשבו ללפת לסעודה]. וצ"ל דדנים את כל הסעודה כאחת והוה נטפל לסעודה ולא דנים בפועל למה בא כטפל.

ועוד יש להקשות בדברי הגר"ז שכתב דהאוכל סעודה מדייסא או כרוב ואוכל קצת פת כדי לפטור דפטור מברכה על הדייסא אבל חייב על המלפת, שהרי אינו טפל כדי לפוטרו. וצ"ב מ"מ הרי יש כאן סעודה, ובא ללפת למזון שבסעודה ולמה אינו פטור מברכה. [ודוחק לומר דכוונת הגר"ז לאוכל דברים שאינם לשובע כלל ורק מלפתים ורק אז בעי ברכה על הכל, אבל כשיש גם משביע הכל נמשך על זה]. וצ"ל דכיון דעיקר הסעודה הוא משאר מאכלים מתפרש הבשר כמלפת למין זה דוקא, ואע"פ דבסעודה קבועה דנים את כל הסעודה כאחד ולא מחלקים לדון כל דבר לעצמו.

ואולי כוונת הגר"ז לחלק דיש ב' גדרים בסעודה, דלהטפיל שאר מאכלים בעינן קביעות וחשיבות סעודה, וזה ע"י פת שהוא קובע, ואם אינו קובע על הפת אין חשיבות להטפיל המלפתים לסעודה, אבל בדברים הבאים למזון הוה גדר פטור, וזה סגי ע"י השתייכות פחותה, (וכמו בדין יין פטור כל מיני משקין), ולזה סגי קצת פת, ולא בעינן חשיבות הסעודה, אבל פטור מלפתים הוא משום שטפל לסעודה [ולא לפת] אלא שבעינן סעודה שיש בו חשיבות, וקביעות פת מהוה סעודה חשובה, אבל שאר המשביעין אין בהם קביעות.

וכעין סברא זו נראה בדין יין פוטר שאר משקין, דכתב המשנ"ב סי' קע"ד סק"ג בשם המרדכי דאם קובע עצמו פוטר אפי' משקים שלא בפניו ולא כיון עליהם, ואם לא קבע פוטר רק מה שלפניו וי"א גם מה שכיון להדיא, וקשה הא אין בגמ' שני דינים דיין פוטר, ואם רק בקביעות נטפלים המשקים מנלן דמהני בלא קביעות.

ונראה לומר דעיקר הדין שנתחדש הוא שיין הוא עיקר וראש למשקים ולכן פוטרם, ומ"מ צריך להיחשב שתיה אחת, ובזה כתב המרדכי מסברא דבקבע חשיב בכל גווני לשתייה אחת ובלא קבע רק אם היה לפניו או כיון², ואכתי צ"ע בסברא זו.

הרב צבי שוב

~ פד ~

אם פטור דברים הבאים בסעודה הוא מדין עיקר וטפל או מדין גרירה

הנה ידוע הנידון בדין דברים הבאים בסעודה שנפטרים בברכת הפת אם הוא בגדרי עיקר וטפל [כמב' ברא"ש וכן ל' הרמב"ם 'שהכל טפילה לסעודה' וכ"ה בבעה"מ מ"א:]: או לא [עי' ריטב"א מ"א: דאי"ז מדין טפילה], וראה ל' הרשב"ש סי' תמ"ד 'כדאמרי' פת פוטר וזוהי ששנינו כל שהוא עיקר ועמו טפילה' וכו', ועי' היטב במאירי מא: שכ' דכאן לא מועיל דין עיקר וטפל דצריך עיקר ועמו טפל הא כל שלא היה דעתו מתחילת אכילה והוא בא אח"כ אינו בכלל זה ואתה צריך לפטרו מצד אחר, ומשמע דאי"ז מדין עיקר

וטפל. איברא דבשו"ע סוס"י קע"ז מבואר דגם בסעודה צריך שיהא דעתו ורק דמסתמא דעתו על כל מה שיביאו לו כמ"ש הרמ"א, ועי' בזה.

ויש להעיר בזה בד' רבינו הגר"א ז"ל, דבריש סי' רי"ב כ' דדין עיקר וטפל דפוטר מברכה שלפניה ולאחריה נלמד ק"ו מדברים הבאים שלא מחמת סעודה והיינו דלמד דהגדר דברכה לאחריה הוא דכלפי זה הכל טפל [ועי' בזה ל' הבעה"מ רשב"א וריטב"א], ועכ"פ מבואר דיסודו מדין טפילות. ומאידך בסי' ר"ו ס"ה כ' הגר"א דמקור הדין דצריך והביאו לפניו עוד פירות הוא דנלמד מהדין דברים הבאים מחמ"ס דנפטור בב"ר וכן ביו"ד סי' י"ט כ' כן הגר"א, ומבואר דזה גדר דפוטר בגררא כל מה שמביאים לו, ולפי"ז ע"כ הגדר בברכה דלאחריה הוא דהברכה פוטרת כל מה שמשתייך לסעודה ולא מדין עיקר וטפל, ויש לדון בזה.

הרב יוסף דרזי

~ פה ~

בגדרי דברים הבאים בסעודה מתי הדבר תלוי בדעתו ומתי אין מתחשבים בדעתו

מתני' מב. 'בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון', ובגמ' איבעיא להו בא להם יין בתוך המזון מהו שיפטור את היין שלאחר המזון, את"ל בירך על היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון משום דזה לשותות וזה לשותות, אבל הכא דזה לשותות וזה לשרות לא או דילמא לא שניא, רב אמר פוטר

יב. ואגב דאירינא בהא אכתוב מה שנתקשיתי בדעת המשנ"ב בענין זה, דהנה לגבי ברכה אחרונה דעת המג"א סי' ר"ח דאיכא נמי חילוק זה דאם לא היה דעתו לשותות אינו פוטר, ועי"ש במשנ"ב ס"ק ע"ג שחולק דאפי' הביא המשקין אחר שהסיח דעתו מהיין וממילא צריך לברך ברכה ראשונה מ"מ לגבי ברכה אחרונה היין פוטר, ולמש"נ סברת המשנ"ב תמוהה מאוד דהא לא הוי שתיה אחת עם היין ואיך היין פוטר וצ"ע. (ודוחק לומר דהב לן ונברך לא מחלק את השתיות אלא רק מחייב בברכה). ועי' בחזו"א סי' כ"ד סק"ד שחולק על המשנ"ב.

ורב כהנא אמר אינו פוטר יעו"ש, ולהלכה קי"ל דיין שבתוך המזון אינו פוטר יין שלאחר המזון משום דזה לשרות וזה לשתות, ופי' התוס' והרא"ש דיין דלשרות לא חשיב כיון דלשתות ולפיכך אין הגרוע פוטר את החשוב. מיהו כתבו התוס' ורבינו יונה דאין דין זה מצוי בזמנינו כיון דהאידנא ליכא סילוק ועקירת שלחן כמו בימיהם, וא"כ חשיב הכל כיון שבתוך המזון, ואם בירך על היין שבתוך הסעודה פטר את היין שלאחר הסעודה, וכן כתבו הפוסקים לדינא יעו"ש בלבוש ומג"א סי' קע"ד והובאו דבריהם במשנ"ב שם סק"ז.

ויש להקשות דמאי מהני הך סברא דהאידנא שתיית היין חשיבא כשתיה בתוך הסעודה, הא אכתי שתיה זו אינה באה כדי לשרות המאכל אלא כדי לשתות, והיאך נפטרת היא בברכת היין שבתוך הסעודה הבא כדי לשרות המאכל וקי"ל דאין יין דלשרות פוטר יין דלשתות.

ויש מקום לומר דבאמת הרא"ש פליג ע"ד התוס' ור"י מה"ט, דהנה הרא"ש העתיק הך דינא בסתמא וכתב דקי"ל כמ"ד דאין יין שבתוך המזון פוטר היין שלאחר המזון, ויעו"ש במעדני יו"ט שהעיר דהרא"ש לעיל בדינא דרב פפא בדברים הבאים לאחר הסעודה טעונים ברכה לפניהם ולאחריהם הוסיף וכתב דדין זה אין מצוי בינינו בזה"ז לפי שאין אנו רגילין למשוך ידינו מן הפת עד ברהמ"ז, וא"כ מ"ש הכא דפסק הרא"ש בסתמא דהילכתא דאינו פוטר, ע"ש מה שתי' בזה, אולם להאמור יש מקום לדון דהרא"ש ס"ל דלענין יין אין חילוק בין זמן חז"ל לזמנינו דזיל בתר טעמא דיין דלשרות אינו פוטר יין דלשתות. מיהו כאמור התוס' והר"י כתבו להדיא דאין דין זה נוהג בזמנינו וכן נקטו הפוסקים והדברים צ"ב.

והנראה בזה, דהנה בדין דברים הבאים מחמת הסעודה דקי"ל דאינם

טעונים ברכה, מצינו בדברי הפוסקים דתליא בדרך ורגילות ואין דנים כל מקרה לגופו, כלומר כל דבר שדרך להביאו בתוך הסעודה ומחמת הסעודה אינו טעון ברכה אפי' אם בסעודה זו כוונתו לאוכלו לתענוג וקינח ואינו בא מחמת הסעודה, וכן לאידך גיסא בדברים שאין רגילים לבוא מחמת הסעודה אפי' אם כוונתו לאוכלם לשם שביעה ומזון הרי הם טעונים ברכה.

ומצינו פלוגתא בטעם וגדר הדברים, דהשל"ה כתב הטעם משום "דבטלה דעתו", ולפיכך לענין פת כיסנין שיש רגילות לאוכלה פעמים לתענוג ופעמים למזון ושובע כתב השו"ע בסי' קס"ח דאם אוכל בתוך הסעודה לשם מזון ושובע א"צ לברך, והיינו משום דהתם לא שייך לומר דבטלה דעתו. מיהו בדברי האבן העזר סי' קע"ד נראה טעם אחר דכתב דלא פלוג רבנן ולמד מכאן לענין ספיקו של המג"א בסי' קע"ז באוכל פת מועט דפוטר כל הדברים כיון דדרך ורגילות לאכול פת לעיקר יעו"ש, והאבה"ע לא הזכיר סברת בטלה דעתו וגם באוכל פת מועט לא שייך לומר כן. ונראה דיסוד הדבר לפי האבה"ע דדנים על הדבר באופן כללי ולפיכך לעולם פת פוטרת כל מיני מאכל, וכמו"כ אין מברכים על דייסא בתוך הסעודה אפי' אם אוכלה לשם תענוג. [ויש להוסיף דהא דבאוכל פירות עם הפת אינו מברך עליהם היינו מדין עיקר וטפל והתם תליא בדעתו וכוונתו, ויש לדון דהתם יש שינוי באופן וצורת האכילה]. ונמצא לפ"ד האבה"ע דאין דנים על כל אכילה ושתיה באופן פרטי אלא באופן כללי משום דלא פלוג רבנן, וגדר הדבר הוא דאין הכוונה לחוד קובעת לענין ברכה.

ועד"ז י"ל לענין יין, דהנה מחד גיסא היין חשיב כדבר הבא מחמת הסעודה אלא דמפני חשיבותו תקנו לו ברכה לעצמו, ולפיכך י"ל דכל היכא דהשתיה מישך שייכא לסעודה

כיון דליכא עקירת שלחן א"כ דנים על שתיה זו כהמשך לשתיית היין דלשרות ואי"ז כשתיה בפנ"ע, וכיון דאין הכוונה לחוד קובעת לענין הברכה וכמש"נ בדברי האבה"ע הנ"ל, לפיכך אפי' אם הביאו את היין בשביל לשתות אינו טעון ברכה לעצמו ונפטר בברכת היין דלשרות.

ויש לדקדק כן מדברי הלבוש שכתב דלדידן שאין אנו מושכין ידינו וכו' ובירך על היין שבתוך המזון פוטר כל מה שישתה בתוך אותה סעודה וגם לאחריה אע"פ שזה לשרות וזה לשתות. וחזינן דאמנם יש כאן לשרות ולשתות כמו בזמן הגמ' ואעפ"כ כיון דליכא סילוק שלחן וחשיב הכל כאותה סעודה א"צ לחזור ולברך והוא כעין לא פלוג רבנן, [מיהו המשנ"ב כתב דלדידן שאין סילוק חשיב כזה וזה לשרות וצ"ע].

מו"מ בדין שתיית מים בסעודה

אולם יש להעיר בעיקר היסוד הנ"ל מהא דכתב הרבנו יונה והו"ד בשו"ע דמי שהיה צמא קודם הסעודה ולא רצה לשתות אליבא ריקנא ונטל ידיו והתחיל בסעודה ושתה א"צ לברך על שתיה זו אף שבאה לרוות צמאון של קודם האכילה ולא מחמת האכילה, מ"מ כיון שניח"ל לשתות ע"י אכילת הפת חשיב דשתיית המים באה בסיבת הפת, ולכאור' חזינן דלא סגי בכך שדרך שתיית מים לבוא בתוך הסעודה ומחמת הסעודה, דאין אכילה בלא שתיה, ולא אמרינן דכל היכא שבאו בתוך הסעודה אין טעונים ברכה דלא פלוג רבנן, ובהכרח דלא סגי בזה אלא בעינן שיהא שייכות כל דהו לסעודה, ומיהו כיון דדרכן לבוא מחמת הסעודה סגי בשייכות כל דהו ולא בעינן שייכות גמורה לסעודה.

ויסוד הדברים מצינו להדיא בדברי הגר"ז סי' קע"ד ס"ב [במוסגר] דכתב על הך דינא דרבנו יונה וז"ל "ואע"פ שהפת היא

סבה רחוקה להם [לשתיית המים] ואינם דומים לפירות שאוכלים בגמר הסעודה לעכל המאכל שהפת היא סבה קרובה להם ואעפ"כ טעונים ברכה לפנייהם כמש"כ בס"י קע"ז לפי שהפירות הם דברים הבאים שלא מחמת הסעודה שדרך לאוכלם כל היום לפיכך אם אוכלם בשעת הסעודה אינם חשובים טפלה לפת אא"כ באו לצורך אכילתה שיאכל עדיין כגון ללפת הפת או לעורר תאות המאכל כמש"כ ולא לעכל המאכל שכבר אכל כי מה שהיה כבר היה, אבל מים ושאר משקין ששתייתן כל היום היא מחמת הסעודה שרוב הצמאון היא מחמת האכילה ואפי' משקין ששותין אותם אפי' שלא לצמאון כגון שכר ומי דבש אין דרכם לשתותם קודם האכילה אלא אחריה נמצא שבאים מחמת האכילה לפיכך כשבאים בתוך הסעודה אפי' ע"י סיבה רחוקה הרי הם טפלים לסעודה וברכת הפת שהיא עיקר הסעודה פוטרתם" עכ"ל.

וחזינן דמחד גיסא דין דברים הבאים מחמת הסעודה תלוי בדרך ורגילות ואין דנים על כל דבר לגופו, אולם מאידך בעינן עכ"פ שייכות כל דהו לסעודה. וכאמור יש לבאר עד"ז דברי הפוסקים לענין יין שלאחר הסעודה בזמנינו דליכא סילוק שלחן, דאע"ג דמדינא יין דלשרות אינו פוטר יין דלשתות, מ"מ אם היין דלשתות מישך שייך לסעודה ששותין בה יין דלשרות ה"ז נפטר בברכתו ודו"ק.

עוד אפשר ליישב באופ"א עפ"ד הגינת ורדים אמאי יין דלשרות פוטר יין דלשתות במקום דליכא עקירת שלחן, דהנה בשו"ת גינת ורדים סי' ד' ואילך האריך בנידון אם ברכת השתיה פוטר את האכילה והביא דברי הר"ר משה ויטאל שכתב דאינו בדין שברכת השתיה שאינה חשובה תפטור את האכילה החשובה, [וכמו שמצינו ברשב"א דאינו בדין שיפטור האינה חשוב את החשוב בדרך גררא והו"ד

רק משום דשתיה גרועה אינה פוטרת שתיה חשובה, או דלא סגי בהכי ורק כשיש כאן כעין ב' סעודות של שתיית יין אמרינן דאין ברכת השתיה האינה חשובה מועלת לפטור השתיה החשובה, ולפי"ד הגינת ורדים א"ש אמאי בזה"ז דליכא עקירת שלחן אמרינן דאין דלשרות פוטר יין דלשתות ודו"ק.

וביישוב קו' המגיה מדברי הרשב"א יל"ד וליישב דשאני התם דהו"ב מיני פירות משא"כ הכא דמיירי באותו המין ממש ורק יש חילוק במעלה וחשיבות השתיה בזה אמרינן דאם אינם חלוקים ומופלגים זמ"ז נפטרים כל השתיות באותה ברכה.

הרב זאב גלוסקינס

~ סו ~

השותה משקה בחתונה בזמן הריקודים קודם ברהמ"ז האם חייב לברך

ידוע לדון במשקים אחר סעודה שצמא מחמת שיחה או ריקודים אחר זמן ממה שאכל דבזה לכא' חייב לברך שהרי השתיה לא קשורה לסעודה, והנה יש לדון לחייבו לברך מצד ב' ענינים, הא' דחשיב כמשכו ידיהם וזה נידון גם באוכל, ובזה כבר פסק המג"א סי' קע"ז סק"ז דבימינו אין משכו ידיהם וכדעת תר"י דבלי סילוק שלחן אין מברכים^ג, הב' בשתיה יש לדון מטעם אחר שבכה"ג ודאי לא הוי שתיה ששייכת לסעודה שהרי אינה מחמת הסעודה כלל וממילא יתחייב לברך י'.

לדינא ברמ"א סוס"י רי"א], והר"מ ז"ל הוכיח כדבריו מהך דינא דאין דלשרות הגרוע אינו פוטר יין דלשתות דחשיב מיניה וא"כ ה"ה לענין שתיה ואכילה.

והשיב הגינת ורדים בסי' ו' בב' אופנים ובת"י בתרא כתב וז"ל "ועוד אני אומר דעד כאן לא אמרו דברכת יין לשרות אינו פוטר יין דלשתות אלא מפני שהם מופלגים זמ"ז דזה בא בתוך הסעודה וזה בא אחר הסעודה לאחר שמסלקין שלחן המאכל אבל אילו היו שתיות הללו תכופין וסמוכין ושניהם עומדים לפניו דהיינו שבגמר הסעודה שתה כוס יין לשרות ומיד היסב לשתות הנה גם יין דלשתות לא היה טעון ברכה לפניו, וכן ראוי והגון לומר וכו' יעו"ש.

ויעוי' בסי' ז' שם דהרב המגיה על הגינת ורדים העיר ע"ד וכתב דמדברי הרשב"א דכתב דאם היו לפניו אתרוג וזית ובירך על האתרוג ולא כיון על הזית לא פטר דאינו בדין שיפטור את החשוב דרך גררא, יש ללמוד לנידו"ד דלא פטר אפי' באופן שהשתיות סמוכות זל"ז וז"ל "ומכאן ראייה דהא דלשרות ולשתות הוא אף בסמוכין ותכופין ושניהם עומדים לפניו אם לא כיון בפירוש לפטור יין דלשתות אינו פוטר כיון שהוא גרוע דומיא דאתרוג וזית דאפי' היו לפניו קאמר הרשב"א דברכת האתרוג אינה פוטרת את הזית מפני שהוא גרוע הכי נמי ביין דלשרות ולשתות יעו"ש.

וחזינן דנחלקו רבוותא ביסוד הדין דאין יין דלשרות פוטר יין דלשתות אם הטעם

יג. ויש שמחמירים בחתונות שסילקו את השלחן שמודה המג"א ואבמ"ל.

יד. ואולי י"ל טעם לפטור משום שכבר נקבע שמשקים בחפצא חשובים כבאים בתוך סעודה ואין דנים כל מקרה, אבל בתר"י שב' דאף שצמא קודם אינו מברך משום שכיון שלא שתה קודם שלא לשתות אליבא דריקנא הוי ג"כ מחמת סעודה, מוכח שדנים כל מקרה וצריך לברך, וכ"נ בחי"א שמחייב על קאווי והובא במשנ"ב.

והנה בדין יין שבתוך הסעודה שאינו פוטר יין שאחר הסעודה וכמבואר בגמ' הטעם שזה לשרות וזה לשנות, מביא הב"י סי' קע"ז (והובא במשנ"ב שם סק"ד) דברי האהל מועד דאם הוא צמא מחמת האוכל חשיב לשרות ואינו מברך, אא"כ צמא מחמת שיחה, ויתכן שיש לדמות הענינים דכמו שמבואר באהל מועד דאם צמא מחמת שיחה לא חשיב לשרות, ממילא יתחייב בברכה ראשונה דלא חשיב דברים הבאים מחמת הסעודה.

אמנם בתוס' ובתרי"י מבואר דלדין שאין אנו מושכים ידינו מן הפת, גם לא נאמר הדין של יין שבתוך הסעודה אינו פוטר יין שלאחר הסעודה, ובסברא קשה מה אכפ"ל שאין אנו מושכין ידינו מן הפת הא סו"ס לא הוי לשרות, וביותר קשה דהב"י והמשנ"ב שם הביאו להלכה דברי התוס' דכיון שאין אנו מושכין ידינו לא שייך דין זה, ויש לתמוה דבאהל מועד מבואר דאם צמא מחמת שיחה הוי לשנות ולא לשרות, ומה אכפ"ל שחשיב בתוך הסעודה.

וע"ש במשנ"ב שמשמע דבאמת יש ב' טעמים לפטור, או כששותה מחמת האוכל דהיינו לשרות ואפי' שאינו בתוך הסעודה או שלא משך ידיו מן הפת, ואת דברי האהל מועד שמחלק בין צמא מחמת סעודה למחמת שיחה צריך להעמיד באופן של סילוק שלחן שכבר אין זה בתוך הסעודה וגם בזה אם הוי לשרות פטור, אמנם הטעם צ"ב דאם הוא תלוי בלשות ולשרות מה אכפ"ל אם הוא בתוך הסעודה.

והנראה לבאר בזה, דהא דלא פוטר יין לשרות את היין לשנות הוא רק אם הלשות אינו חלק מהסעודה, אבל אם הוא

חלק מהסעודה זה מחברו ליין הנ"ל ופוטר, וכ"ה להדיא בלבוש שכ' דלדין פוטר כיון שהוא בתוך הסעודה אע"ג שהוא לשנות.

אמנם לשון המשנ"ב שם דלדין זה וזה לשרות (ולשון זה הוא מהגר"ז) ולכאור' טעמם שלא הבינו שיועיל תוך הסעודה אם הוא לשנות, וע"כ דכל שתוך הסעודה חשיב כלשרות.

ונראה דנפק"מ במח' זו לנידון הנ"ל בשותה משקין אחר הסעודה מחמת צמא מהשיחה אם חשיב כדברים הבאים מחמת הסעודה, דללבוש שהוא רק דיין שבתוך הסעודה היין פוטר, א"כ בשאר משקין שצריך ליפטר מכח הסעודה יתחייב לכאור' לברך לפניו, כי אף שהוא עדיין בתוך הסעודה הוי כדברים הבאים שלא מחמת סעודה בתוך הסעודה שחייבים בב"ר, אבל למשנ"ב דהוי כלשרות חשיב מחמת הסעודה טו.

אמנם עי' בקו"א שם להגר"ז דכ' דאם סילק ידיו מן הפת חייב לברך על היין, וכוונתו דאף שפסק המג"א דקיי"ל כריו"נ דדוקא בסילוק שלחן הוי סעודה אחרת, מ"מ כלפי להחשיב היין לשרות כל שסילק ידיו מן הפת לא הוי לשרות, ובאמת כך היא הסברא דעכ"פ במקום שסילק ידיו מהפת ודאי לא הוי לשרות.

ולפי"ז באופן זה שנסתלק מהפת, אף שעל שאר דברים לא יברך כיון שקיי"ל כריו"נ דרק בסילוק שלחן מברך, מ"מ על משקין לכ"ע יברך כשצמא מחמת שיחה, דלא חשיב לשרות אחר שנסתלק מהפת, אמנם המשנ"ב שכ' כהגר"ז דהוי לשרות, לא הגביל שדוקא כשלא סלק ידיו מן הפת, ומשמע קצת

טו. ועי' בזאת הברכה שהביא מהגר"פ לפטור במשקין אחר הסעודה דתמיד הוא מחמת הסעודה, וכנראה כוונתו מכח דברי המשנ"ב הללו.

קביעות ע"י השתיה הראשונה ולכך מברך על כל פעם ופעם, ולפי"ז שפיר י"ל דאם שותה יין פוטר כל מה ששותה, שגם המים ששותה בפעם השניה טפלים לשתיית יין ששותה קודם מדין עיקר וטפל ולזה ל"ש סיבה חדשה, וכן מהני אם מכיין להדיא קודם הסעודה כשמברך לפטור כל מה שישתה שפוטר.

שוב ראיתי בגר"ז קע"ד ג' שהביא דעת המחזור ויטרי וסיים בזה"ל 'לפי שאין דרך לשתות מים אלא לצמא ולא היה יודע שיצמא עוד', ומהא דסיים ולא היה יודע וכו' משמע דס"ל דהוי ממש כנמלך, ובפשוטו לא יתכן לומר כן וכמש"כ [דהא ודאי גם אם כיון להדיא בברכה שבירך קודם הסעודה לפטור אם אח"כ נמלך וחשב שלא ישתה עוד שצריך לברך], וצ"ע.

הרב שמואל אורטל

~ סח ~

שתה מים קודם הסעודה האם חייב לברך עליהם ברכה אחרונה כשאין בדעתו לשתות בסעודה מים אלא שאר משקין

כ' המג"א בסי' קע"ד ס"ז דהמברך על משקין קודם הסעודה כדי לפטור את המשקין שישתה בסעודה אל ישתה כשיעור כדי שלא יכנס לספק חיוב ברכה אחרונה, דלהצד דמשקין שבסעודה חייבים בברכה ונפטרים בברכת המשקין שקודם הסעודה אזי ברהמ"ז פוטרת את המשקין שקודם הסעודה עם המשקין שתוך הסעודה.

ויש לדון איך הדין אם שותה קודם הסעודה מים ובתוך הסעודה עומד לשתות רק משקין אחרים ולא מים, האם כה"ג שרי לשתות כשיעור קודם הסעודה ולברך ברכה אחרונה,

שמיידי בכל אופן וצ"ע לדינא אם שייך לומר בדעתו דסובר יותר מהגר"ז.

הרב משה וולך

~ סז ~

ביאור ד' המחייבים ברכה על משקין בתוך הסעודה

דעת המחזור ויטרי [סי' נ"ד וסי' ע"ג] דצריך לברך על המים ששותה בתוך הסעודה כל פעם ופעם ששותה דסתמא נמלך הוא בכל פעם וזוהי דעה ג' שהביא השו"ע קע"ד סעיף ז' ע"ש, והנה המעיין במחזור ויטרי יראה שכ' להדיא דצריך לברך אפי' כשהן לפניו. ויש לעיין דלכאור' כשהן בפניו הרי דעתו על הכל בסתמא וא"כ מה הטעם דיברך כל פעם ופעם דשותה, דל"ש למימר כפשוטו דהוי כנמלך דחשב שלא ישתה עוד, וכן יש לעיין במש"כ בשו"ע דהרוצה להסתלק מן הספק ישב קודם נטילה במקום סעודתו ויברך ע"ד לשתות בתוך סעודתו, ואי הוי כנמלך ממש מאי מהני ששותה קודם נטילה. ועוד, דבא"ר כ' דאם יש לו יין ושאר משקין משקין שיברך על היין ובזה פוטר המשקין ויוצא בזה ידי כל הדעות [והובא בביה"ל ד"ה והמנהג], ואי הוי ממש כנמלך מאי מהני, הא ודאי כנמלך צריך לברך על שאר משקין גם ביין כגון בלא היו לפניו או עכ"פ שלא היה דעתו עליהם.

ומכ"ז מוכרח לכאורה דאין הפי' דהוי כנמלך כפשוטו, אלא הפי' הוא דהנה במחזור ויטרי סי' ע"ג כ' דהשותה מים בסעודתו מברך על כל פעם ופעם שהוא שותה דכל שעתא ושעתא נמלך הוא דאין אדם שותה אלא לצמא וע"י הדחק לפיכך אין קבע למים לפטור כל שתיותיו בפעם ראשונה, עכ"ד, ונראה מדבריו להדיא דהפי' דכיון דאין אדם שותה אלא לצמא הוי כל פעם ופעם סיבה חדשה ול"ש

דחשיב כצורך הסעודה כיון שברכתו נצרכת לדבר הנאכל בסעודה ונידון כדברים הבאים מחמת הסעודה, או משום דכיון שנפטר בברכה ראשונה אחת חשיבי כאכילה אחת ומיגו דברהמ"ז פוטר את זה שבתוך הסעודה פוטר נמי את הראשון השייך אליו.

ומצאנו בזה סתירת לשונות במשנ"ב, דל' המשנ"ב כאן הוא כצד הא' - א"כ הוי הכל לצורך סעודה וא"צ לברך אחריהם, דברהמ"ז יפטר הכל כמו מה שפוטרת מה שאוכל בתוך הסעודה, וכן"ה ל' הח"א כלל מ"א ס"א, ואילו ל' המשנ"ב בסי' תע"ג סקנ"ו הוא כצד הב' - ברהמ"ז שפוטרת את המרור שאוכל בתוך הסעודה קאי גם על הכרפס שאכל מקודם, [וכן משמע מל' המג"א סי' רצ"ט סק"א והגר"ז סי' קע"ד ס"ו ששניהם הם שתיה אחת כיון שנפטרו בברכה אחת], וצ"ע ליישב סתירת הלשונות.

ונראה לבאר בזה כמה נפ"מ;

א בספר וזאת הברכה פ"ט הערה 3 הביא פלוגתא בין הגרשז"א והגר"ש"א האם פטור זה שהביא המשנ"ב הוא רק באופן שאכל את הפרי סמוך לסעודה, וכן ד' הגרשז"א, או גם באופן שאכל שלא בסמוך לסעודה (כל שלא הסיח דעתו מלאכול את הסעודה) נפטר בברהמ"ז, וכן ד' הגר"ש"א י'.

ולכאור' נראה דתלוי בצדדים הנ"ל, דאם יסוד הפטור הוא משום דחשיב כצורך הסעודה ונטפל לסעודה י"ל דלא מהני אם אינו סמוך לסעודה, וכדמצינו במשנ"ב סי' קע"ד

די"ל דכל מה שברהמ"ז פוטרת מים שקודם הסעודה היינו רק כשהם מין אחד עם המשקה שתוך הסעודה אך כשאין שייכות ביניהם י"ל דאין ברהמ"ז פוטרתם. ועי' בספר וזאת הברכה עמ' 82 (מהדר' תש"ס) שהביא בשם הגרשז"א דאם שתה משקה קודם הסעודה ופטר בברכתו סוכריה שיאכל בתוך הסעודה אין שייכות ביניהם ולא נפטר המשקה בברהמ"ז. אולם יתכן שכ"ז רק באוכל ומשקה אבל בב' מיני משקין או ב' מיני אוכלין עדיין לא שמענו טז.

ומצאנו בחיי אדם שכתב להדיא גבי מאכלים כה"ג דבעי שיהיו מ'מין אחד, [ולכאור' אין סברא לחלק בזה בין מאכלים למשקים], אולם המ"ב בסי' קע"ו הביא ד' הח"א שם ולא העתיק תוספת זו, וצ"ע.

הרב אברהם זנגר

~ פט ~

שתה משקה קודם הסעודה ופטר
בברכתו סוכריה שיאכל תוך הסעודה
האם נפטר המשקה בברהמ"ז

בירור יסוד הדין שפרי שנאכל קודם
הסעודה ופטר בברכתו פרי תוך הסעודה
נפטר עימו בברהמ"ז

במשנ"ב סי' קע"ו סק"ב הביא מהפוסקים את הדין שהאוכל פרי קודם הסעודה ומברך עליו ע"ד לפטור פרי שיאכל בתוך הסעודה הרי הפרי שאכל קודם הסעודה נפטר בברהמ"ז יחד עם הפרי שאכל בתוך הסעודה. ויש לחקור ביסוד דין זה, אם הוא משום

טז. אמנם בספר מגילת ספר סוס"י ל' תמה על עיקר ד' הגרשז"א, דהא סברת התוס' היא דהואיל והוא פוטר אותו מברכה הרי הוא נחשב כצרכי הסעודה, ומה לי אם יש שייכות ביניהם או לא.

יז. וכן משמע לענ"ד בח"א כלל מ"א סעי' א-ה ע"ש, אולם לכאור' יש להוכיח להיפך מהא דכרפס נפטר בברהמ"ז יחד עם המרור אע"פ שאין הכרפס נאכל סמוך לסעודה ומה"ט גם אינו פוטר את המרור בברכה ראשונה לד' כמה ראשונים, וי"ל.

סק"ד לענין יין של רשות קודם הסעודה שנפטר בברהמ"ז משום שגורר תאוות המאכל, וכתב המשנ"ב דפשוט דזה דוקא אם שותה סמוך לסעודה דאז חשיב כאתחלתא דסעודה. אמנם אם יסוד הפטור הוא משום מיגו מסתבר דבכל גווני מהני כיון שסו"ס פטר את הפרי שבתוך הסעודה מברכה.

ב] בספר וזאת הברכה שם הערה 1 (מהדו' תשס"ט) הביא בשם הגרשז"א דלא מהני בשתיית מים קודם הסעודה לפטור סוכריה שיאכל בסעודה, דכיון שאיננה שייכת לסעודה אכילתה אינה יכולה לקשר את המשקים ששותה אל הסעודה, וכ"כ בספר מגילת ספר סוס"י ל' דכיון שאין דרך לאכול סוכריה בסעודה ואוכלה רק כדי לקשר את המשקין לסעודה איננה יכולה לגרור את המשקין ולקשרם לסעודה כיון שהיא עצמה איננה קשורה לסעודה ע"ש יח.

ולכאור' נראה דג"ז תלוי בצדדים הנ"ל, דרק אם יסוד הפטור הוא משום דחשיב כצורך הסעודה ונטפל לסעודה יש להבין סברתם דאם הסוכריה אינה שייכת לסעודה אזי גם המשקים אינם נטפלים לסעודה, אולם אם יסוד הפטור הוא משום מיגו אין שום סברא שלא יפטרו עם הסוכריה בברהמ"ז. [ונמצא לפ"ז שהגרשז"א לשיטתו בנפ"מ הקודמת שנקט דלא מהני אא"כ אוכל את הפרי בסמוך לסעודה].

ג] במהדורות קודמות של הספר וזאת הברכה כתב בשם הגרשז"א את ביאור הדין הנ"ל באופ"א, דכיון שהסוכריה היא מין אחר מהשתיה אינם יכולים להיחשב כשתיה אחת כיון שהם ב' מינים שונים. ובספר מגילת ספר

שם השיג ע"ז דהרי יסוד הסברא הוא דהוי כצרכי הסעודה ומה לי אם הוא אותו מין או מין אחר.

אכן נראה שג"ז תלוי בצדדים הנ"ל, דלצד הב' דיסוד הפטור הוא משום מיגו הואיל ונעשים כאכילה אחת יש סברא גדולה לומר דאכילה ושתיה אינם מצטרפים לענין זה, [ולפ"ז גם מה שכתבו בספרים הנ"ל דמהני לפטור גלידה וכדו' שאוכל במנה אחרונה, יש לפקפק בזה לפי סברא זו דאוכל ומשקה אינם מצטרפים], וצ"ע בזה לדינא.

ד] בספר שיעורי שלמי תודה (להגר"צ פלמן שליט"א – ברכות עמ' י"ט) הביא בשם מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א דמי שבירך קודם הסעודה על אבטיח וכיון לפטור בזה תפוא"א מבושלים שחפץ לאכול קודם הסעודה וכן אבטיח שיאכל בסעודה, י"ל דאף התפוא"א פטורים מברכה אחרונה ונפטרים בברהמ"ז, דכל מה שנפטר באותה ברכה שפטרה את האבטיח שבסעודה נגרר להיפטר עימו בברהמ"ז, עכת"ד.

ויש לדון דזה תלוי בצדדים הנ"ל, דלהצד הב' דנעשים כאכילה אחת מחמת שנפטרו באותה ברכה יש להבין הסברא הנ"ל, אך להצד הא' דנפטר משום דחשיב צורך הסעודה, י"ל דרק מה שמברך עליו להדיא חשיב צורך הסעודה כיון שהברכה חלה מחמתו, אך התפוא"א שנפטרים מדין גרירה אינם צורך הסעודה שהרי אין הברכה זקוקה להם, וצ"ע בזה.

דוגמא לדבר, דהנה יין של קידוש נפטר בברהמ"ז מחמת דחשיב צורך

יח. הנידון שם הוא למצוא עיצה למי שצריך לשתות משקה כשיעור קודם הסעודה, שכתב המשנ"ב סי' קע"ד סקל"ז דנכנס לספק ברכה אחרונה באופן שישתה גם בתוך הסעודה, וע"ז דנו האם יועיל לפטור בברכתו סוכריה כדי שעי"ז ודאי יפטור עימו בברהמ"ז. [ומ"מ כתבו שיש עיצה להתכוון לפטור בברכתו גלידה וכדו' שיאכל בסוף הסעודה].

הסעודה, ומ"מ אם שתה מים אחר הקידוש קודם הסעודה ונפטרו בברכה ראשונה של היין מדין יין פוטר כל מיני משקין, מ"מ ד' הגר"ז (סי' ער"ב סי"ג) ושו"ת רב פעלים (ח"ב סי' מ"ז) שאינם נפטרים בברכה מ"ז כמו היין של הקידוש וצריך לברך עליהם בורא נפשות, כי אינם צורך הסעודה].

ה בחידושי הגר"א גנחובסקי שליט"א סי' ד' דן אם ברכה המחוייבת מחמת אכילה אחת פוטרת אכילה אחרת שאיננה מחוייבת בברכה, וכגון אם אכל כזית אוכל ושתה חצי שיעור משקה ובירך ברכה אחרונה, האם הברכה חלה גם על המשקה אע"פ שהיא פטורה מברכה (מפני שאוכל ומשקה אינם מצטרפים לברכה אחרונה), ונפ"מ אם ישתה לאחר הברכה עוד חצי שיעור האם יתחייב שוב בברכה אחרונה על המשקים.

והביא ראייה מניד"ד, דברהמ"ז פוטרת פרי שאכל קודם הסעודה בגרירה יחד עם פרי שאכל תוך הסעודה, ומסתמת הדברים משמע דזהו גם אם לא אכל כזית מהפרי בתוך הסעודה. ומוכח מזה דברהמ"ז פוטרת גם ח"ז של הפרי אע"פ שאיננו מחוייב בברכה ע"ז.

אכן ראייה זו תלויה בב' הצדדים הנ"ל, דאם יסוד הפטור הוא משום דחשיב כצורך הסעודה אין מקום לראיה, דאי"ז תלוי כלל אם הפרי שתוך הסעודה נפטר בברהמ"ז או לא, ורק אם יסוד הפטור הוא משום מיגו יש מקום לראיה זו. ומו"ר שליט"א עמד שם בטענה זו, אלא שהביא את ל' המשנ"ב בסי' תע"ג דיסוד הפטור הוא משום מיגו י"ט.

ו להצד דיסוד הפטור הוא משום מיגו יש ליישב סתירת ד' הרא"ש בדין זה, דבפסחים פ"י סי' כ"ד מבואר ברא"ש לגבי יין דאינו נפטר בברהמ"ז אף אם פוטר בברכתו יין תוך הסעודה, ואילו בברכות פ"ו סי' כ"ט משמע ברא"ש לגבי משקין שנפטרים בברהמ"ז באופן שפוטרים משקין בתוך הסעודה, וכן בהל' פסח בסוף פסחים ובשו"ת הרא"ש סוף כלל י"ד מבואר ברא"ש דהכרפס נפטר בברהמ"ז מחמת שפוטרו את המרור בברכה ראשונה. ועמד בזה בתהל"ד סי' קע"ד סק"ט.

ויתכן לחלק בזה בין יין לשאר מילי, דאין הוא דבר הבא מחמת הסעודה כמבואר בגמ' מא: ואינו מחוייב כלל בברכה אחרונה בפנ"ע משום שהוא טפל לפת (ומה שהוא מחוייב בברכה ראשונה הוא רק מפני שהוא גורם ברכה לעצמו כמבואר שם בגמ') ובזה לא מהני המיגו, ומשא"כ שאר מילי שאינם באים מחמת הסעודה וממילא אינם טפלים לפת (ומש"ה אינם נפטרים בברכה ראשונה) ומחוייבים בברכה אחרונה בפנ"ע, והארכנו בזה בחלק הסימנים סי' י"ג אות י"ג ואכ"מ].

ז עוד הערה יש ליישב להצד דיסוד הפטור הוא משום מיגו, דהנה כתבו הפוסקים בסי' קע"ד ס"ז דהעושה כעצת השו"ע שם לשתות מים קודם הסעודה כדי לפטור את המים שבסעודה להצד דטעונים ברכה - אל ישתה מהם כשיעור משום דנכנס לספק אם מחוייב בברכה אחרונה או שנפטר בברהמ"ז, והיינו משום דלהצד דמים בסעודה טעונים ברכה, נמצא שפטר בכר"ר את המים שבסעודה וממילא נפטר עימם בברהמ"ז, ומשא"כ אם לא פטר אותם בכר"ר אינו נפטר עימם בברהמ"ז,

יט. אמנם במק"א כתבנו דבלא"ה אפשר לדחות הראיה ולחלק דשאני דברים הבאים בסעודה שיסוד פטורם הוא מדין טפילות לפת או מדין דברהמ"ז קאי על כל הסעודה, ובזה אפשר דנפטר ממילא גם חצי כזית כי הוא בכלל בכלל הפת או בכלל הסעודה.

בספר הנ"ל, וכן נקט בפשיטות בכתבי מו"ר הגר"א גנחובסקי שליט"א כ].

הרב אברהם זנגר

~ ע ~

שתה מים קודם הסעודה האם חייב
בברכה אחרונה

נחלקו האחרונים אם מי ששתה רביעית משקה קודם הסעודה יברך ברכה אחרונה או לא, דהנה בשו"ע סי' קע"ד ס"ז כתב דכיון שיש ספק אם משקים בתוך הסעודה טעונים ברכה ראוי לצאת מן הספק ע"י שישתה מים קודם הסעודה ויכוין לפטור את המים שבסעודה, וכתבו הפוסקים שלא ישתה כשיעור כדי שלא ליכנס לספק ברכה אחרונה [דאם פטר את המים שבסעודה נפטר מחמתם בברהמ"ז, הובא בשעה"צ סקל"ח].

אכן אם למעשה שתה רביעית ואין לו עיצה איך לפטורם נחלקו הפוסקים אם יברך ברכה אחרונה או לא; במג"א סק"ד משמע דספק ברכות להקל, וכן משמע בביה"ל ס"ו סוד"ה ואפי', [וכ"כ בספר וזאת הברכה פ"ט דהורו לו למעשה שלא לברך מספק], אולם ד' הגר"ז (סעי' ג-ו-ז) ברכ"י (הובא בשעת) שו"ת רב פעלים (ח"ב סי' מ"ז) וכה"ח (ס"ק מ"ז) שיש לברך. [רובם הכריעו כן מחמת המעשה המובא בכוונות האר"י למהרח"ו דפעם אחת שתה רביעית מים קודם הסעודה ולא בירך והראו לו במצחו שחיסר ברכה אחרונה, (אמנם

וכ"ה בשעה"צ סקל"ח. [וכן מצאנו במג"א סי' קע"ז סק"ג בסופו].

ובספר שערי הברכה פ"ז הערה י"ח העיר דכיון שכל סיבת שתייתו הוא רק כדי לפטור ספיקו בסעודה ליהוי צורך הסעודה לכל הצדדים, ומה אכפת לן אם כלפי שמיא גליא שאיננו פוטר את המים שבסעודה בברכה, סו"ס שתייתו היא לצורך הסעודה.

אכן הערה זו היא לפי הצד דיסוד הפטור הוא משום דחשיב צורך הסעודה, אך לפי הצד דיסוד הפטור הוא משום מיגו שפיר י"ל דתליא אם כלפי שמיא גליא שפוטר את המים שבסעודה בברכה או לא, כיון דבעינן שייחשבו כשתיה אחת ע"י שנפטרו בברכה אחת, וזה תלוי כפי האמת.

ח בדומה לזה ראיתי בספר משנה הלכה (השלמות לס' קע"ד ס"ו) שהסתפק אם בתוך הסעודה נמלך ולא אכל את הפרי שכיוון לפוטרו, האם עתה חוזר ומתחייב בברכה אחרונה על הפרי שאכל קודם הסעודה, או שכבר נטפל לסעודה ונפטר ברהמ"ז.

והנה פשוט דאין מקום לספק זה להצד דיסוד הפטור הוא מדין מיגו, אלא רק להצד דיסוד הפטור הוא משום צורך הסעודה, דלפ"ז יש מקום לומר דאזלינן בתר דעתו בעת האכילה וכיון שאז היה זה צורך הסעודה סגי. [אולם לקושטא דמילתא מסתבר דאף לצד זה אינו נפטר בברהמ"ז, ובדומה לדין הקודם שבמקום ספק לא אמרינן דנפטר לכל הצדדים, וכן צידד

ב. וכתב לדון לפ"ז דמי שבירך על פרי קודם הסעודה ע"ד לפטור פרי בסעודה, ואח"כ בסעודה יכול לאכול הפרי עם פת או בלי פת, יש לו לאכול בלי פת כדי למנוע ברכה שא"צ, דאם יאכלנו עם הפת אינו טעון ברכה וממילא יצטרך לברך בנ"ר על הפרי שאכל קודם הסעודה כיון שלא היה בו צורך לפרי שבתוך הסעודה, עבת"ד.

ולענ"ד צ"ע טובא אם כה"ג נחשב גורם ברכה שא"צ, שהרי הפרי שאכל קודם הסעודה חייב בברכה אחרונה מצד עצמו אלא שיש בידו לגרום שייפטר בברהמ"ז ע"י אכילת הפרי השני בסעודה ומהיכ"ת שמחויב לעשות זאת, ואטו אם אינו רוצה כלל לאכול את הפרי השני נמי יש לו לאוכלו כדי למנוע ברכה שא"צ.

המג"א והט"ז הביאו מעשה זה בגירסא הפוכה דבירך ברכה אחרונה והראו לו במצחו שבירך לבטלה, אך כתבו הפוסקים הנ"ל דנוסחא מוטעית נזדמנה להם]].

ולפ"ר ד' המג"א והמשנ"ב ברורה דספק ברכות להקל, ובביאור ד' החולקים נראה לומר בג' אנפי;

א. בתהל"ד (סק"י במוסגר) כתב לבאר דכיון דלא הוי ברכה לבטלה אלא רק ברכה שא"צ הרי בכ"מ אין חוששים לברכה שא"צ במקום ספק ביטול ברכה.

[ובד' המג"א ומשנ"ב הארכנו לבאר להלן סי' פ"ב שלא מצינו היתר אלא לגרום ברכה שא"צ במקום ספק ולא לברך ברכה שא"צ במקום ספק, והוכחנו כן מדברי הפמ"ג בפתיחה סק"י ועוד דוכתי.

עו"ל בד' המג"א והמשנ"ב עפמש"כ לדון בספר משנה הלכה (השלמות אות רע"ח) דלגבי ברכת בורא נפשות י"ל דלא אמרינן שאין חוששים לברכה שא"צ בשביל ספק ביטול ברכת בורא נפשות כיון שאינה חובה גמורה כמש"כ בדינים והנהגות חזו"א פ"ז דהוי כעין רשות, (ועי' מגילת ספר סי' ל"ה אות ה'), וזה חידוש].

ב. עוד טעם כתב בתהל"ד וכ"כ בשו"ת רב פעלים (וכן משמע בגר"ז ס"ו) דהעיקר לדינא כהשיטות דמים בסעודה פטורים מברכה ורק לרווחא דמילתא כתב השו"ע לצאת מידי ספק ולברך על מים קודם הסעודה, אך אינו בכלל סב"ל. [ונכתב התהל"ד נפ"מ בין הביאורים לענין אם לא בירך עד אחר ברהמ"ז, דלטעם הא' לא יברך דיש בזה חשש ברכה לבטלה, אך לטעם זה יברך משום דנקטינן לעיקר שלא פטר את המים שבסעודה וממילא לא נפטר בברהמ"ז, וכ"כ הגר"ז שם להדיא שיברך אף אחר ברהמ"ז].

ג. נראה לבאר טעם חדש בזה, דהנה יש לחקור ביסוד דין זה דפרי שמברך עליו קודם הסעודה ופטר את חבריו בסעודה נפטר עימו בברהמ"ז, אם הוא משום דחשיב כצורך הסעודה [וכ"ה ל' המשנ"ב בסי' קע"ו סק"ב א"כ הוי הכל לצורך סעודה וא"צ לברך אחריהם, דברהמ"ז יפטר הכל כמו מה שפוטרת מה שאוכל בתוך הסעודה, וכ"ה ל' הח"א כלל מ"א ס"א], או משום דכיון שנפטרו בברכה ראשונה אחת חשיבי כאכילה אחת ומיגו דברהמ"ז פטר את זה שבתוך הסעודה פטר נמי את הראשון השייך אליו [וכ"ה ל' המשנ"ב בסי' תע"ג סקנ"ו ברהמ"ז שפטר את המרור שאוכל בתוך הסעודה קאי גם על הכרפס שאכל מקודם, וכן משמע מל' המג"א סי' רצ"ט סק"א והגר"ז סי' קע"ד ס"ו 'ששניהם הם שתיה אחת כיון שנפטרו בברכה אחת'], והארכנו בזה בסימן הקודם.

ולפי צד הב' י"ל דלא נעשו כשתיה אחת אלא מפני שא"א לשותות את המשקים בסעודה אלא מחמת הברכה שבירך על המים קודם הסעודה, אולם כיון שלדינא יכול לשותות את המים בסעודה בלא ברכה משום דסב"ל י"ל דלא נעשו כשתיה אחת אף אם כלפי שמיא גליא דחייבים בברכה ופוטרים בברכת המים שקודם הסעודה.

ולפי דרך זו נראה ליישב הערה בדברי הט"ז, דהנה המג"א סק"ד ביאר דאין לשותות לכתחילה רביעית קודם הסעודה משום דנכנס לספק אם נפטר בברהמ"ז, אולם הט"ז סק"ט ביאר הטעם משום דיצטרך לברך ברכה אחרונה ואז שוב לא יפטר את המשקים שבסעודה משום דהוי סילוק, וצ"ב מ"ט לא ביאר הט"ז כהמג"א [שזה הטעם הפשוט שיש בו אותו ספק כמו הספק שבא לפטור ע"י שתיה זו]. ולהנ"ל

כשתיה אחת ע"י שנפטרו בברכה אחת, וזה תלוי כפי האמת].

הרב משה וולך

~ עא ~

תמיהה ע"ד השעה"צ בעיצה לטבול פת ביי"ש תחילה וסוף

בשעה"צ סי' קע"ד ס"ק מ"ה כ' דמהני לטבול פת ביי"ש תחילה וסוף ויהא פטור מברכה כמו פירות בסי' קע"ז. ובפשוטו הדברים תמוהים דלכא' ענין ללפת הפת ל"ש לדין עיקר וטפל דבעי' שהטפל ישמש העיקר וכדמוכח ג"כ בד' תוס' מא: דהק' ע"ד רש"י מדייסא, ואי בעי' ממש ללפת יקשה נמי לשיטתם דהא דייסא ודאי ל"ה ללפת הפת, ומוכח דל"ה ענין בללפת אלא דיהא טפל לסעודה דהפת היא העיקר ושאר הסעודה טפלים לו, ובזה נח' רבנו יונה והרא"ש במאי סגי להחשיב הפירות כחלק מהסעודה דלרא"ש סגי מה שאוכל בתחילה עם פת להחשיב כחלק מהסעודה ולרבנו יונה בקובע סעודתו על דברים אחרים בעי' תחילה וסוף להחשיב כחלק מהסעודה ע"ש, וכ"ז לא שייכא בעיקר וטפל ממש דנימא דאם התחיל לאכול הטפל ביחד עם העיקר ואח"כ יאכל הטפל לבד דלא יצטרך לברך וכגון בקפה וסוכר כששותה הקפה ביחד דא"צ לברך על הסוכר, אולם ודאי דאם אח"כ אוכל הסוכר לחודיה צריך לברך, ולפ"ז ד' השעה"צ צ"ב דודאי גבי יי"ש לא שייכא להחשיבו כחלק מהסעודה אלא מה שאוכל פתו ביי"ש הוי מדין טפל ממש וא"כ מאי מהני לפטור את מה ששותה אח"כ בלא פת.

את"ש דס"ל לט"ז שודאי מתחייב בברכה אחרונה ואין בזה שום ספק כא.

עוד הערה יש ליישב ע"פ יסוד זה, דהנה יש לעיין במש"כ המג"א דיש ספק אם המים שקודם הסעודה נפטרים בברהמ"ז מחמת הספק אם פטרו את המשקים שבתוך הסעודה, דלכא' הרי עדיין לא בירך המוציא, וא"כ מ"ט לא נימא דבכל גווני תפטור ברכתו את המים שבסעודה שהרי מתכוין לפוטרו בברכה זו, [ולא מסתבר לומר שמתכוין לפוטרו רק על צד הספק שהם טעונים ברכה, דמאי אכפת ליה לפוטרו בברכתו זו]. ולדרך הנ"ל את"ש, דאף אם בפועל פטר את המים שבתוך הסעודה, מ"מ כיון שאין המים שתוך הסעודה טעונים ברכה זו דבלא"ה הם נפטרים ע"י הפת ממילא אינם מצטרפים להיחשב שתיה אחת.

[מאידך] גיסא יש להעיר דלפי צד הא' הנ"ל היה מקום לומר דבכל גווני ייפטור בברהמ"ז דכיון שכל סיבת שתייתו הוא רק כדי לפטור ספיקו בסעודה ליהוי צורך הסעודה לכל הצדדים, ומה אכפת לן אם כלפי שמיא גליא שאיננו פוטר את המים שבסעודה בברכה, סו"ס שתייתו היא לצורך הסעודה. (ובאמת משמע כן בט"ז בתחילת דבריו לפי הבנת הלבושי שרד דלכל הצדדים נפטר בברהמ"ז מה"ט ע"ש). כן העיר בספר שערי הברכה פ"ז הערה י"ח.

אכן הערה זו היא רק לפי הצד דיסוד הפטור הוא משום דחשיב צורך הסעודה, אך לפי הצד דיסוד הפטור הוא משום מיגו שפיר י"ל דתליא אם כלפי שמיא גליא שפוטרו את המים שבסעודה בברכה או לא, כיון דבעינן שייחשבו

הרב צבי שוב

לפטור מועיל. ויתכן דזהו משום דבדיעבד המוציא פוטר פת הבב"כ כמ"ש האבה"ע.

~ עב ~

ג] בביה"ל שם סי"ג ד"ה ויר"ש כתב לגבי סופגנין דצריך ברכה כשאוכלו לקינוח באמצע הסעודה, וסיים בשם ההלכה ברורה דבמכוון לפטור להדיא ע"י ברכת המוציא מהני.

וכ"ז צ"ב איך מהני כוונה להדיא כיון שאי"ז ברכתו. ובאמת מצינו בס' הפרדס בישוב ד' רש"י מ"א: שכ' דבשר ודגים ודייסא באמצע סעודה טעון ברכה, והק' תוס' דתנן בירך על הפת פטר את הפרפרת, וכ' הפרדס דמירי באופן שהיה לפניו בשעת המוציא וכיון לפטור. ומשמע דלגבי תאנים וענבים לא יועיל דעתו לפטור. ומצינו עוד במאירי מ"א: שכ' דכל הסוגיא מיירי בלא היתה כונתו לכך ובא ע"י יאוש אבל בכיון לכך פטור. ויל"ע אם הכונה היינו דברכת המוציא פוטרת או דהכונה מועיל דע"ז נכלל בסעודה.

ואולי אפשר לחדש ע"פ מה שמצינו בפנ"י מ"א: בגדר המוציא דפוטר כל מיני אוכלין משום דלחם הוא ל' סעודה כמ"ש רש"י סו"פ ויצא דכל מאכל קרוי לחם ולכך נהי דבסתמא אינו פוטר כשאינו חלק מהסעודה אבל בכיון לפטור אזי נכלל במשמעות של המוציא לחם דכל מאכל קרוי לחם, וזה יתכן בד' המאירי והוא מחודש וצ"ע. [ועי' ב"ח סי' תע"ג שכ' דבעל נפש יכוון שלא לפטור המרור ע"י הסעודה ויברך על המרור תחילה וסוף].

הרב אליעזר גרינספלד

~ עג ~

אם הב לך ונברך חשיב כלאחר הסעודה וטעון ברכה לאחריו

מב. קי"ל דדברים הבאים לאחר הסעודה קודם ברהמ"ז טעונים ברכה לפנייהם

אם מהני כוונה מפורשת בברכת המוציא לפטור דברים שספק אם טעונים ברכה בתוך הסעודה

בגדר דברים הבאים מחמת הסעודה דנו האחרונים אם תלוי בדעתו להחשיבו כמחמת הסעודה או לא, עי' ט"ז סי' קע"ז בשם השל"ה דהאוכל פירות לשובע פטור מברכה, והט"ז חולק ע"ז, ובריטב"א ורא"ה כ' להדיא כד' השל"ה דחשיב מחמת הסעודה ופטור מברכה, ויש בזה להדיא ב' מהלכים בראבי"ה אם תלוי בדעתו או לא, וסתימת המ"ב משמע דבכל אופן אם אוכל פירות בלא פת טעון ברכה, וצ"ע למעשה. [וזה נוגע ג"כ במה שנהוג לברך על הסימנים בליל ר"ה ועוררו דיש מהסימנים שבדרך כלל נאכלין מחמת הסעודה אלא שעכשיו הן נאכלין בפני עצמם, וגם זה צ"ע].

ומצאנו עוד בכמה דוכתי שדנו האחרונים אם מהני דעתו בברכת המוציא לפטור או שלא לפטור;

א] בספק המג"א קע"ז סק"א אם אוכל פחות מכזית פת או כזית רק בשביל לפטור אם מועיל לפטור דבים הבאים מחמת הסעודה או לא, [וביאר הפמ"ג דהספק הוא אם הסעודה פוטרת או הברכה], ובאבה"ע הק' מהתוס' ל"ח. בנילי"ש דמהני, ותי' המגן גיבורים [צויין בשעה"צ] דהתם מיירי בכיון להדיא לפטור ובזה לא נסתפק המג"א רק בסתמא.

ב] בביה"ל סי' קס"ח ס"ח ד"ה טעונים דן לגבי ברכה על פת הבב"כ באמצע הסעודה באופן שאוכלו לקינוח ולא לשובע, דלא יוכל לברך משום דהוי ספק מהו פת הבב"כ, וסיים בשם הח"א דבכיון להדיא בברכת המוציא

הרב צבי שוב

~ עד ~

**בפלוגתת האחרונים אם אכילה
לאחר שאמר הב לן ונברך נפטרת
בברהמ"ז**

נחלקו גדולי האחרונים בדין הב לן ונברך ושתה אח"כ דטעון ברכה לפניו אם טעון ג"כ ברכה לאחריו כדין דברים הבאים לאחר הסעודה או לא, עי' מג"א סוס"י ר"ח דהשל"ה כ' דא"צ והמג"א חולק, ובביה"ל שם סי"ז ד"ה אבל (באות ג') כ' כמג"א, וכן בשעה"צ סי' קע"ד סקל"ב כ' בשם הפמ"ג דשתיה לאחר הב לן ונברך טעון ברכה לפניו ולאחריו. ומאידך גיסא בסי' קע"ז בביה"ל ד"ה למשוך ידינו כ' לגבי אכילה לאחר שנטל הכוס לברך דהוי מחלוקת המג"א ומאמ"ר, ושם המאמ"ר מסכים להשל"ה דהב לן ונברך לא חשיב כסילוק שולחן, [ומה שנקט הביה"ל שם ל' נטל הכוס' ולא 'הב לן ונברך' הוא משום דאל"כ הלא קיי"ל בסי' קע"ט כד' התר"י דבאכילה לאחר הב לן ונברך א"צ אפי' ברכה לפניו, ורק לגבי שתיה בסי' קע"ד וסי' ר"ח נקט הב לן ונברך כמבוי' בסי' קע"ט החילוק בזה בין אכילה ושתיה].

יסוד הנידון בזה הוא בגדר הדין דלאחר הסעודה דטעון ברכה לפניו ולאחריו אם זהו משום הסילוק והעקירה שבזה וממילא ה"ה בהב לן ונברך הוה סילוק ועקירה, או יש לפרש באופ"א [ויש משמעות כן בחזו"א] דלאחר הסעודה הוא מתייחד כסעודה נפרדת בפ"ע וזהו מה שמצריך ברכה בפ"ע במה שהיא בעצמותה סעודה בפ"ע ולא משום הסילוק

ולאחריהם, אמנם כתבו הראשונים דאין דין זה מצוי אצלינו שאיננו רגילין למשוך ידינו מהפת עד ברהמ"ז. ולענין אמר הב לן ונברך ובא לאכול אח"כ, נחלקו האחרונים אי רק טעון ברכה לפניו או דחשיב כלאחר הסעודה של הגמ' דטעון ברכה לפניו ולאחריו, דדעת השל"ה הובא במג"א (סי' ר"ח ס"ק כ"ד) דטעון רק ברכה לפניו, ואילו המג"א פליג וסובר דהוי כלאחר הסעודה וטעון ברכה לפניו ולאחריו. ועי' ביה"ל קע"ז ס"ב (ד"ה למשוך) שציין למאמר מרדכי דפליג על המג"א, והביה"ל עושה פשרה ומכריע להקל לא לברך ברכה אחרונה בדברים הבאים מחמת הסעודה, כיון שיש לצרף עוד דעת הרשב"א שגם לאחר הסעודה א"צ לברך עליהם, ע"ש.

ולכאורה יש לתמוה דמדברי רבינו יונה בשמעתתא דדברים הבאים מחמת הסעודה חזינן להדיא כהמג"א, דרבינו יונה כתב דהא דלאחר הסעודה טעון ברכה לפניו ולאחריו אפי' בפירות שברכתן מעין ג', הוא משום דאין ג' פוטר מעין ג', אמנם לענין יין כיון דסעיד ברהמ"ז פוטר, ולכן "אם שתה אחר שאמר הב לן ונברך דאמרינן אסור לו למשתי בלא ברכה, מברך לפניו ואינו מברך לאחריו דגבי יין ברהמ"ז פוטר מעין ג', ויש לזה סיוע מדאמרינן במכילתין חמרא סעיד ומשמח והוינן בה אי הכי נברך עליה ג' ברכות" וכו' יעו"ש כל דבריו. ומבואר להדיא ברבינו יונה דלאחר הב לן ונברך בעי ברכה לפניו ולאחריו, ורק יין דסעיד ומשמח נפטר לכתחילה בברהמ"ז, וצ"ע שלא הזכירו רבותינו הפוסקים והבאים אחריהם מדברי רבינו יונה אלו כ"ב.

בב. ה"ה: אפשר דאיירי רבינו יונה לאחר סילוק שלחן, ומה שהוצרך להא דאמרו הב לן ונברך היינו משום דאיירי בין הטעון ברכה בתוך הסעודה, וכיון שכבר בירך עליו בפה"ג פוטר נמי יין שלאחר הסעודה אלמלא דאמרו הב לן ונברך.

שבזה, וממילא בהב לן ונברך וחזור בו ואוכל הרי בדעתו לאכלו כהמשך. והדברים מפורשים בא"ר סי' קע"ט שכ' כהשל"ה וכ' בזה"ל; 'דלא דמי לסילק ידיו דהתם אף שאוכל נשאר במשיכתו מן הפת משא"כ כאן בנמלך הוה כמו שחזור לפת' עכ"ל. וברשב"ש סי' תמ"ד כ' להדיא כהמג"א דהב לן ונברך הוה כלאחר הסעודה.

ובאמת ק"ל טובא איך אפ"ל דהוא מדין סילוק ועקירה, הלא מבואר בסוגיא מב. דמסקי' ולית הלכתא ככל הני שמעתתא, וכתבו כל הראשונים דאין תלוי סילוק בעקירת שולחן, וא"כ מדוע כאן בלאחר סעודה צריך ברכה משום שעוקר השולחן. ואין לומר דהתם מיירי דחזור לפת דוקא, דהלא מבואר בסי' קע"ט דלתר"י יכול לאכול אפי' שאר דברים עד נט"י והרא"ש חולק רק בהב לן ונברך ולא בסילוק שולחן, ובע"כ דלאחר הסעודה הוא דין מיוחד במה שאוכלו כסעודה בפ"ע, וצ"ב ד' המג"א ומ"ב שמדמו זל"ז, וד' יאיר עיני.

סילק ידיו מהפת או לא, ובתר"י מב. משמע דהוי כסילוק מהפת ולא כסילוק שולחן אבל מ"מ אם סילק הפת והשולחן לכאור' יצטרך לברך, וצ"ע למה לא הזכירו האחרונים כ"ו.

ועוד יל"ע במשמעות דברי המג"א ופמ"ג ומ"ב שם (סי' קע"ז ס"ג ביה"ל ד"ה למשוך) דמה שצריך לברך לאחריו הוא רק בשתיה ולא באכילה כיון דקי"ל כהראשונים דב'הב לן ונברך' מסיח דעת רק משתיה, דמה זה שייך לכאן, דכאן הנידון רק אם כבר סילק ידיו מהפת או לא וא"כ אם כלפי אכילה לא חשיב היסח הדעת כסילוק גם משתיה לא יחשב כסילוק, ויצטרך לברך רק לפניו משום היסח הדעת, ומתר"י הנ"ל משמע דאף דלא הסיח דעת מברכת הפת מ"מ סילוק מיהא יש כאן ולעולם צריך לברך לפניו ולאחריו, וצ"ת. [שו"ר דלק"מ, דהמ"א איירי בשותה יין שלא בתוך הסעודה].

הרב ישראל מאיר קנטור

~ עו ~

החילוק בין יין למים קודם סעודה לענין לפטור שתיה בתוך הסעודה

כתב השו"ע בסי' קע"ד ס"ד וי"א שאין ברכת יין הבדלה פוטר אא"כ נטל ידיו קודם ההבדלה, ובמשנ"ב סק"ב 'כתב המ"א דדוקא יין הבדלה שאינו בא לצורך סעודה אבל ביין שלפני המזון דעלמא שבא לצורך סעודה לפתוח המעיים פוטר אפי' קודם נטילה יין שבתוך הסעודה' ע"כ. ומבואר דגם שתיה דעלמא ולא רק שתיה דמצוה אינה פוטר את השתיה שבתוך המזון, ורק היכא שיש שייכות לסעודה כגון ביין שבא לפתוח המעיים או פוטר הוא את היין שבתוך הסעודה.

ויש להקשות דבסעיף ז' הביא השו"ע הפלוגתא אי מים שבתוך הסעודה

הרב יצחק אליעזר שוב

~ עה ~

אכל לאחר שאמר הב לן וניברך האם צריך לברך לאחריו

בדין לאחר הסעודה, עי' מ"א סי' ר"ח סקכ"ד דאחר 'הב לן ונברך' כששותה יין צריך לברך לפניו ולאחריו גם לדין דליכא סילוק סעודה, והמאמ"ר חולק דאינו אלא חזור לסעודתו הראשונה ואין כאן אלא היסח הדעת ולא הוי סעודה אחרת, ולכאור' מהרא"ש בחולין פ"ז א' משמע כהמג"א דהו"ב סעודות ע"ש.

אמנם ברמב"ן במלחמות פסחים ק"ט ע"ב ובר"ן שם מבואר דס"ל דהיסח הדעת אינה סעודה חדתא וס"ל דרק מה"ט א"צ לברך לאחריו, וא"כ לדידהו יל"ד אם מ"מ חשיב

אינם באים מחמת הסעודה וא"כ אין טעם כלל לומר שלא יפטרו ע"י השתיה שקודם הסעודה.

ובדעת המג"א יש לומר דס"ל דהא דחיישינן לסוברים דמים בסעודה טעונים ברכה הוא כדעת הראב"ד דבכל המשקים דמי ליין דכל שתיה קובעת ברכה לעצמה ואף דהוי מחמת הסעודה, וא"כ שפיר יש לדמות מים ליין וחזינן דבכל גוונא שתיה דרשות שקודם הסעודה פוטרת השתיה שבסעודה, (והדברים מדוקדקים במשנ"ב סקל"ד שהעתיק טעם המחז"ו ולא טעם הראב"ד).

הרב אליעזר גרינספלד

~ עז ~

תמיהה בד' הרא"ש בדין יין שלפני המזון פוטר יין שלאחר המזון

הרא"ש בפרק ערבי פסחים (סו"ס כ"ד) כתב להוכיח דין שלפני המזון נפטר לכתחילה בברהמ"ז, ואפי' בשלא שתה בתוך הסעודה, דאם איתא דטעון הוא ברכה לעצמו, א"כ היאך פוטר יין שלפני המזון ליין שבתוך המזון, הא חלוקים הם בברכה אחרונה, דין שבתוך המזון נפטר בברהמ"ז, "ואיך יתכן שיהו נפטרינן בברכה ראשונה אחת כיון שאין נזקקין ברכה אחת באחרונה, הלא מיד אחר ששתה היין שלפני המזון נזקק לברך אחריו ברכה שאינה צריכה ליין שבתוך המזון, הלכך אין מצטרפין כלל ליפטר בבורא פרי הגפן", עכ"ל.

ויל"ע לפי"ז מ"ט יין שלפני המזון פוטר יין שלאחר המזון, והא חלוקים הם בברכה אחרונה, דהא יין שלפני המזון נפטר בברהמ"ז לדעת הרא"ש, ואילו יין שלאחר המזון אינו נפטר לדעתו בברהמ"ז, דהא הרא"ש (בע"פ סי' י', ובפרקין סי' כ"ו) סובר דכל פטורו של יין בסעודה מברהמ"ז הוא משום

טעונים ברכה וכתב דהרוצה להסתלק מן הספק ישב קודם הנטילה במקום סעודתו ויברך ע"ז לשתות בתוך סעודתו. וצ"ע מה יועיל בזה הרי אין שתיה זו צורך הסעודה ואינה פוטרת את השתיה שבסעודה, וכבר העיר בזה הט"ז והוכיח דע"כ מים נמי דמו ליין דפותחים המעיים, אך צע"ט לדעת המשנ"ב שפסק דמים שקודם הסעודה נחשבים צורך הסעודה (ונפק"מ דאינם נפטרים בברהמ"ז) ורק יין פותח המעיים.

ובאמת במג"א גופיה לא כתב הך טעמא דין פותח המעיים ואדרבא הביא ראיה לדבריו מסעיף ז' גבי מים, דהיינו דס"ל דכל שתית רשות פוטרת השתיה שבתוך הסעודה, ורק שתיה דמצוה צריך טעם לשייכה לסעודה. אך לדברי המשנ"ב שפירש הטעם משום דין פותח המעיים צ"ע. [ובפמ"ג כתב דיש לדחות ראית המג"א מסעיף ז' דהתם דעתו להדיא לפטור. אך לכאור' בשו"ע משמע דאף ע"י כונה להדיא לא מהני לפטור היין שבסעודה דהעיצה לצאת מן הספק רק ע"י שיכוון שלא לפטור, וצ"ע. וכן דייק בתהל"ד דאף ע"י כונה להדיא אין יין ההבדלה שקודם נט"י פוטר היין שבסעודה. ובמחה"ש כתב לדחות ראית המג"א מסעיף ז' דהתם בקבע וכמש"כ המג"א דזה מהני כמו אחר נט"י, וכן מדויק ל' השו"ע שם דישב במקום סעודתו וכמו שדייק הב"י בל' הרא"ש ע"ש, אך עדין לא ניחא בדעת המשנ"ב דהביא דברי הא"ר והגר"א דל"מ קבע ודוקא נט"י מהני].

ויש לבאר לדעת המשנ"ב דהא דסעיף ז' גבי מים היינו כדי לחוש לשיטת המחזור ויטרי דמים שבסעודה טעונים ברכה דאינם באים מחמת הסעודה, וא"כ יש לחלק דדוקא ביין שהוא שייך לסעודה כמב' בגמ', רק דמ"מ טעון ברכה מפני חשיבותו בזה אינו נפטר ע"י היין שקדם לסעודה אא"כ גם הוא יהא שייך לסעודה, אך במים להך גיסא דטעונים ברכה אז

דחשיב מחמת הסעודה ולאחר הסעודה טעון ברכה לעצמו, [ולית ליה סברת הרשב"א ורבינו יונה דחשיב קבע, עי' מג"א קע"ד סק"ט ובפמ"ג ומחצה"ש שם], וא"כ מ"ט פוטר יין שלפני המזון ליין שלאחר המזון, הא חלוקים הם בברכה אחרונה, ומ"ש מיינ שלפני המזון שלא היה יכול לפטור יין שבתוך המזון אי היה טעון ברכה לעצמו, וצ"ע.

הרב ישראל מאיר קנטור

~ עח ~

בגדר דין 'זה לשרות וזה לשתות'

ק"ל דיין שבתוך המזון אינו פוטר יין שלאחר המזון דזה לשרות וזה לשתות. וכתבו הראשונים דבימינו דליכא סילוק שלחן אין דין זה נוהג. וצ"ב בזה, דבשלמא אם דנים לפטור היין מברכה מחמת שהוא חלק מהסעודה מובן שפיר דבימינו לא משכח"ל אחר הסעודה, אך הכא הרי בירך הגפן להדיא רק דאי"ז מועיל לפטור יין שבא לשתות ומהניא ברכתו רק ליין שבא לשרות, וא"כ צ"ע מאי אכפ"ל דלא סילקו השלחן מ"מ כבר אינו נצרך לשריה.

ובלבוש כתב וז"ל 'דבירך על היין שהובא בתוך המזון פוטר לדין כל מה שישתה בתוך אותה סעודה וגם לאחריה עד שמברכין ברהמ"ז אע"פ שזה לשרות וזה לשתות מ"מ חדא סעודה היא וכו'. וי"ל דהא דיין דלשתות אינו נפטר ע"י יין דלשרות זהו רק ביין שאחר הסעודה, אך ביין שתוך הסעודה דהא דטעון ברכה היא רק מפני חשיבותו שקובע ברכה לעצמו בזה לא אכפ"ל הא דהוי לשתות וחשיב טפי דהרי מה דטעון ברכה הוא רק מפני חשיבות היין ולזה שפיר מהני גם הברכה דלשרות, ורק לענין יין שאחר סילוק שלחן דשתיה זו צריכה להפטר בברכה בזה ל"מ ברכה של שתיה גרועה דלשרות.

ואולי יש לדון ביותר דזהו כל דינא דלשרות לא פוטר לשתות, דהיינו דהיין שבא מחמת הסעודה והא דצריך ברכה אי"ז מפני עצם הנאת השתיה רק משום חשיבות היין - ברכה זו גריעא ול"מ לפטור השתיה שנצרכת מצד עצמה לברכה, אך היכא שהלשרות ג"כ יהא טעון ברכה בפנ"ע שפיר י"ל דהוי ברכה חשובה לפטור גם לשתות. ונפ"מ כגון מי שלא שתה תוך סעודתו ובא לשתות מיד אחר ברהמ"ז ועדיין נצרך לשרית המזון, דלכאור' לא יועיל לפטור את מה שדעתו לשתות לאחר זמן. אך להנ"ל י"ל דכה"ג ליכא חסרון דלשרות דהגריעותא דלשרות היינו משום דמהך טעמא לא היה נצרך לברכה ורק משום חשיבות היין צריך ברכה. [אמנם עיין ל' המשנ"ב דבימינו דליכא סילוק שלחן ל"ש דין זה דזה וזה לשרות, וצ"ע].

הרב אברהם זנגר

~ עט ~

ביאור פשרת המשנ"ב המחודשת לגבי ברכה אחרונה על יין של הבדלה

מצאנו חילוק מחודש במשנ"ב סי' רצ"ט סקכ"ט, דהנה נחלקו שם השו"ע והגר"א אם יין הבדלה נפטר בברהמ"ז או לא, והמשנ"ב עשה בזה למעשה פשרה מחודשת, שלכתחילה יברך על הגפן, אולם אם כבר התחיל בסעודה שוב לא יברך, וכ"כ המשנ"ב בסי' קע"ד סקכ"ז. ולא נתפרש בדברי המשנ"ב מאי שנא קודם הסעודה או לאחר תחילת הסעודה.

ונראה לבאר בתרי אנפי;

א. להלן סי' צ"ג ביארנו ד' השעה"צ סי' ר"ח סק"ע דאם מברך ברכה אחרונה על טפל (קודם העיקר) הוי ברכה לבטלה, דכיון שדינו

ה'תחיל בסעודה' אין כוונתו שנטל ידיו או התחיל לאכול משהו פת, אלא רק לאחר שאכל כזית פת ונתחייב בברהמ"ז אין לו לברך על הגפן, וזה דחוק קצת, אולם לאופן הב' תלוי בנט"י או בהתחלת האכילה.

הרב ישראל מאיר קנטור

~ פ ~

הערה בדברי השו"ע בדין בירך על הפת פטר את הפרפרת

מתני' מב. בירך על הפת פטר את הפרפרת, ונפסק בשו"ע סי' קע"ו בירך על הפת פוטר את הפרפרת דהיינו פרוי פת דק דק שדיבקים עם מרק או דבש. ובמשנ"ב כתב 'זמ"מ פטר להו פת שהם טפלים לגביה והרי הם נחשבים כמעשה קדירה דפת פוטרין'.

וצ"ע דמאי קמ"ל בדין זה, דאם הכונה דהוי כדברים הבאים מחמת הסעודה הרי כבר נתבאר דינם בסי' קע"ז, ולכאור' הקושיא היא בהיפך דמאי קמ"ל רב פפא בהא דקאמר דדברים הבאים מחמת הסעודה נפטרים בברכת הפת הרי מתני' היא דפת פטרה הפרפרת.

ולדברי הרשב"א נחא דפירש מתני' בפת כסנין שבאה לתענוג ומ"מ נפטרת בברכת הפת, אך בשו"ע לא פסק כדבריו (קס"ח ח'), ובתוס' מד. הק' דמאי קמ"ל דכל שהוא עיקר ועמו טפלה וכו' הרי שמעינן כבר מהך מתני', ומבואר דפירשו דהפרפרת טפלה ממש לפת, וצ"ע מהתוס' מא: דהק' מהך מתני' לפרש"י דמיני מזון בסעודה טעונים ברכה. ועכ"פ בדברי השו"ע תקשי דממנ"פ דין זה מבואר או בסי' קע"ז או בסי' רי"ב בדין עיקר וטפל ומה נתחדש בסימן זה בשו"ע, וצ"ע.

להיפטר בברכת העיקר פקעה ממנו חובתו העצמית, וכן מתבאר בדברי רע"א בגלה"ש לו: [ועמד בזה בשו"ת הר צבי סי' ק'], ולפ"ז י"ל דאם מברך על היין קודם הסעודה שעדיין לא נתחייב בברהמ"ז אינו נכנס אלא לחשש גורם ברכה שאינה צריכה להצד שיוכל לפוטרו אח"כ בברהמ"ז, ואיסור ברכה שא"צ שרי במקום ספק ברכות כמבואר בשו"ע סי' קע"ד ס"ז וכמה דוכתי, אולם אחר שהתחיל בסעודה ונתחייב בברהמ"ז הרי יש כאן חשש ברכה לבטלה כמשנ"ת, דלהצד שדין היין כדברים הבאים מחמת הסעודה דינו לפוטרו בברהמ"ז ופקע ממנו חיוב ברכתו העצמית, ועל כן כתב המשנ"ב שאם התחיל בסעודה שוב לא יברך מחשש ברכה לבטלה.

ב. שמעתי מידידי הרב עזרא זעפראני שליט"א לבאר דכל הצד שיין הבדלה נפטר בברהמ"ז אף אם לא שתה יין בסעודה הוא משום דיין גורר תאוות המאכל, וס"ל להני שיטות דאע"פ שלא נתכוין לכך נטפל לסעודה כיון שבפועל גורר תאוות המאכל, וכן מבואר בק"נ על הרא"ש פרק ע"פ סי' ד' אות ס' (ועי' ספר מגילת ספר סי' ל' אות ד' ד"ה אבל שעמד בזה), וממילא י"ל דבזה אין הטפילות חלה אלא אחר שהתחיל את הסעודה בפועל, כיון שאין דעתו גורמת את הטפילות אלא רק מה שבפועל נטפל לסעודה, ולכן ס"ל למשנ"ב דשרי לכתחילה לברך עליו ברכה אחרונה בפנ"ע ואין בזה כלל משום ברכה שא"צ כיון שאין דינו להיפטר בברהמ"ז עד שיתחיל בסעודה בפועל, אבל אחר שהתחיל בסעודה יש בזה משום ברכה שא"צ ולא התיר המשנ"ב מספק, [ולהלך סי' צ"ג נתבאר מ"ט חמיר משאר איסור גורם ברכה שא"צ שהותר במקום ספק].

ונפ"מ בין ב' הביאורים, דלאופן הא' עולה חידוש בכוונת המשנ"ב, דמש"כ

הרב ישראל מאיר קנטור

~ פא ~

ביאור דברי רש"י מב: 'מידי דהוה אפת אורי'

בגמ' מב: אין לך דבר שטעון ברכה לפניו ולא לאחריו אלא פת הבאה בכיסנין, ופרש"י מתוך שנותנים בה תבלין הרבה ואגוזים ושקדים ומאכלה מועט לא הטעינוה ברכה מעין ג' מידי דהוה אפת אורי ודוחן וכו'. ובראש יוסף וכו' הביאור הגר"א ר"ח ס"ט ביארו כונתו דכיון דליכא כזית בכדי אכילת פרס להכי אין מברכים מעין ג'. אמנם בשלטי הגיבורים (ל' בדפי הרי"ף) נראה דפירש דברי רש"י בפשוטם דפת כסנין אינה טעונה מעין ג' רק בנ"ר וכ' שם לדון כן גם בדעת הרי"ף.

והנה רש"י כתב מידי דהוה אפת אורי ודוחן דמברכין מזונות ולבסוף בורא נפשות, וצ"ב הדמיון, וביארו הפנ"י והצל"ח דבא לומר דלא נימא דכללא הוא דכל דבתחילה מזונות לבסוף מברך מעין ג' ולזה הוכיח מאורו ודוחן דאינו כן. אך לכאור' הניחא להבנת השלה"ג, אך להגר"א והפמ"ג הרי הא דאינו מברך כאן מעין ג' הוא רק משום שלא אכל כשיעור וזה ודאי מצינו דברכה ראשונה איכא בכל דהו ואף דברכה אחרונה בעיא שיעור, וצ"ע.

אמנם לפי המבואר בשו"ע סי' ר"ח ס"ט דבפת דוחן מעורב עם מעט מה' מיני דגן אף שאין כזית בכא"פ מברך מעין ג', א"כ חזינן דע"י דין כל שיש בו מה' מיני דגן וכו' חשיב שהכל נעשה כמיני מזון ושפיר שייך לברך על המחיה גם בפחות מכא"פ, אלא דמ"מ נחית דרגא, ולפי"ז יתיישבו דברי רש"י גם להבנת הפמ"ג והגר"א דבפת כסנין מ"מ נגרע ואין מצרפים את התבלין לשיעור אף דגדר דין 'כל שיש בו' הוא שיש חשיבות להכל כמיני הדגן, אלא דמ"מ יש בזה חילוק בין ברכה

אחרונה לברכה ראשונה. (אמנם הגר"א גופיה הגיה בשו"ע בורא נפשות, וצ"ע).

[עיינן ל' הרמב"ם פ"ג ה"ו 'כיצד היא הטפלה המעורבת, לפת או כרוב שבשלו וערב בו קמח של א' מה' המינים כדי לדבקו אינו מברך בורא מיני מזונות שהלפת הוא העיקר וקמח זה טפלה' וכו', ולכאור' משמע דבנותן מה' מיני דגן כדי לדבק הוצרך לדין טפל אך עצם דין כל שיש בו אינו שייך לזה, וצ"ע].

הרב אברהם זנגר

~ פב ~

באיסור ברכה שאינה צריכה במקום ספק

אכל קודם הסעודה מאכלים שספק אם נפטרים בברהמ"ז האם מותר לברך עליהם ברכה אחרונה מספק ~ אכל פרי ממין ז' ופרי ספק האם יקדים לברך בנ"ר כדי לצאת מהספק ~ אכל ספק טפל האם יקדים לברך עליו ברכה אחרונה קודם העיקר ~ האם אמרינן ספק ברכות להקל כשאין חשש ברכה לבטלה ~ האם יש איסור ברכה שא"צ כשמברך ב' ברכות שונות ~ האם מותר לחלק סעודה לשנים במקום ספק ברכות

[א] בשו"ע סי' קע"ד ס"ד הביא ב' שיטות אם ברכת בפה"ג על יין של הבדלה פוטרת יין שישתה בתוך המזון, וכתב השו"ע עיצה להוציא עצמו מידי ספק - 'הלכך המבדיל קודם הבדלה יכוין שלא להוציא יין שבתוך הסעודה, ובדיעבד שלא כיון כך פוטר יין שבתוך הסעודה דספק ברכות דרבנן להקל'. ובמשנ"ב סקט"ו כתב שיש נפ"מ בעיצה זו גם לענין ברכה אחרונה, דאם פוטר את היין שבתוך הסעודה נגרר עימו להיפטר בברהמ"ז, וכיון דהוי ספק אם פוטר את היין שבסעודה ספק ברכות להקל

ואינו מברך עליו בפנ"ע כ"י, אך אם כיון שלא לפוטרו יוצא מידי ספק ומברך עליו מיד על הגפן.

ויש לתמוה מ"ט לא יברך על הגפן גם אם לא כיון לפוטרו, והרי אם יברך על הגפן הוא סילוק מהשתיה הקודמת וצריך לברך ברכה ראשונה על היין שבסעודה לכו"ע כמבואר בשו"ע סי' ק"צ ס"א ומשנ"ב שם, וא"כ נמצא שע"י הברכה אחרונה עצמה מוציא את עצמו מידי ספק כמו אם מכין שלא לפטור את היין, וא"כ קשה בתרתי, חדא, למה הוצרך השו"ע לעיצה שיכוון שלא לפטור, ולא כתב שיעשה את ההפסק ע"י ברכת על הגפן, [והרי בלא"ה יברך על הגפן אם יכוין כעצת השו"ע] כ"י, וביותר קשה דגם אם עצת השו"ע עדיפה מאיזה טעם, מ"מ אם לא עשה את עצת השו"ע מ"ט לא יעשה לכה"פ עיצה זו, דמאי שנא.

ואין לומר דאסור לעשות כן מפני שגורם לברכה שאינה צריכה, דהא גם ע"י

שמכין שלא לפטור הרי הוא גורם לברכה שאינה צריכה ובעלמא אסור לעשות כן כמבואר בשעה"צ סי' רט"ו סקי"ח, אלא דבמקום ספק ברכות שרי לגרום לספק ברכה שא"צ כמבואר בכמה דוכתי כ"י, והדק"ל. [הערה זו ראיתי בספר משנה הלכה].

ב כמו"כ ראיתי בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' י"ז [הועתק בדעת ח"ד סי' ק"ב] שדן לענין ספק בקידוש על מזונות קודם הסעודה אם נפטר בברהמ"ז כ"י, וכתב לייעץ שיעשה שינוי מקום כדי שיוכל לברך ברכה אחרונה בלי ספק, וביאר דאין בזה משום גורם ברכה שאינה צריכה כיון דהוי מקום ספק כ"י. וגם בזה צ"ע מ"ט לא יעשה את ההפסק ע"י הברכה אחרונה עצמה, דגם בזה האיסור הוא רק משום ברכה שאינה צריכה כ"י.

ג כע"ז ראיתי בסדר ברכות הנהנין להגר"ז פ"ב הל"ד לענין מי שאכל מעט פת הבאה בכיסנין ואח"כ נמלך לאכול עוד שיעור קביעות

בג. וכן מבואר להדיא במשנ"ב סי' רצ"ט סקכ"ו.

כד. מיהו לזה י"ל דהשו"ע כתב עיצה המועילה גם אם אינו שותה רביעית, אך מ"מ המשנ"ב הרי איירי באופן ששותה רביעית והול"ל דבכה"ג אינו צריך לכין כלל.

כה. כן מבואר בשו"ע סי' קע"ד ס"ז דכיון שיש ספק אם משקים בתוך הסעודה טעונים ברכה ראוי לצאת מן הספק ע"י שישתה מים קודם הסעודה ויכוין לפטור את המים שבסעודה, אף דבעלמא הוי ברכה שא"צ לברך קודם הסעודה על דבר שיכול לאכול בתוך הסעודה בלא ברכה כמבואר במשנ"ב סי' קע"ו סוף סק"ב, וכ"ב בתב"ש יו"ד סי' י"ט סקי"ז מוטב להכניס את עצמו בספק גרם ברכה שא"צ מלהיכנס בספק שימנע מלברך (הובא בשע"ת או"ח סי' ח' ס"ק יב-יד), וכן מבואר בדוכתי טובא. וע"ע אשל אברהם מבוטשאטש סי' רט"ו ס"ד 'ספק גרם ברכה שא"צ נראה דקיל לכו"ע ואין חשש לעשותה...ולא מצינו בש"ס רק גרם ברכה שא"צ בודאי, משא"כ בספק, וספק זה קיל משאר ספיקות דרבנן, שמ"מ הוא מברך להשי"ת הוא מצוה, ובבחינת הלואי שיתפלל כל היום' עכ"ל.

כו. אולם הח"א הכריע דאינו נפטר בברהמ"ז עכ"פ כשלא אכל מהם בתוך הסעודה והובא במשנ"ב סי' קע"ו סק"ב.

כז. וע"פ דבריו כתב בספר שערי הברכה פ"ז סעי' י"ח דבכל מקום שאכל או שתה קודם הסעודה ויש ספק אם נפטר בברהמ"ז ראוי לעשות שהיה או היסח הדעת.

כח. בסוף דבריו כתב המהרש"ם דאם אינו יכול לעשות הפסק יאמר עכ"פ בריך רחמנא וכו' דזה לא הוי ברכה לבטלה ע"ש, וקצת משמע מזה דנקט דהוי ברכה לבטלה לברך ברכה אחרונה על המזונות קודם הסעודה. ויש לבאר זאת עפמשנ"ת להלן סי' צ"ג בד' השעה"צ סי' ר"ח סק"ע שהמברך על טפל ברכה אחרונה קודם העיקר הוי ברכה לבטלה משום שכל שדינו להיפטר בברכת העיקר פוקע ממנו חיוב ברכתו העצמי, ע"י שו"ת הר צבי סי' ק', וה"נ בזה כיון שדינו להיפטר בברהמ"ז פוקע ממנו חיובו העצמי והוי ברכה לבטלה. וכע"ז ראיתי בגר"ז

סעודה שכתבו הפוסקים דמברך ברהמ"ז ופוטרי הכל (משנ"ב סי' קס"ח סקכ"ו), וכ"כ הגר"ז בסי' קס"ח ס"ח, אך בסידורו כתב לחוש שברהמ"ז אינה פוטרת את תחילת אכילתו ולכן נכון לברך מעין ג' על מה שכבר אכל וישהה מעט ויטול ידיו ויברך המוציא כדי לצאת ידי כל ספק. וביאר הקצוה"ש (סי' מ"ח סקל"ח) דמש"כ לשהות מעט הוא משום איסור ברכה שא"צ, וצ"ע כנ"ל דבכל גווני יש כאן איסור גורם ברכה שא"צ אלא דשרי משום ספק ברכות ואיזה עדיפות יש לשהות מעט. וכן מצאתי בתהל"ד סי' קע"ז סק"ה שכתב דודאי גם ע"י שהיה מעט יש בכך איסור גורם ברכה שא"צ אלא דשרי רק משום ספק ברכות, [ומשמע בתהל"ד שם שמפרש דמש"כ הגר"ז לשהות מעט הוא מטעם אחר].

ד עוד מצינו כזאת לענין מי ששתה רביעית משקים קודם הסעודה, דהנה בשו"ע ס"ז כתב דכיון שיש ספק אם משקים בתוך הסעודה טעונים ברכה ראוי לצאת מן הספק ע"י שישתה מים קודם הסעודה ויכוין לפטור את המים שבסעודה, וכתבו הפוסקים שלא ישתה כשיעור כדי שלא ליכנס לספק ברכה אחרונה [דאם פטר את המים שבסעודה נפטר מחמתם בברהמ"ז, שעה"צ סקל"ח].

אכ"ן אם למעשה שותה רביעית נחלקו הפוסקים אם יברך ברכה אחרונה או לא; במג"א סק"ד משמע דספק ברכות להקל, וכן משמע בבית"ל ס"ו סוד"ה ואפי', [וכ"כ בספר וזאת הברכה פ"ט דהורו לו למעשה שלא לברך מספק], אולם ד' הגר"ז (סעי' ג-ו-ז) ברכ"י

סי' תע"ג ס"ח לענין מי שאכל כזית כרפס דאם מברך ברכה אחרונה הוי לבטלה מאחר ונפטר אח"כ בברהמ"ז מחמת שפוטרי את המרור בברכה ראשונה. [אך צ"ע היטב שם, דלפ"ר סותר את דבריו למש"כ בסי"ז דאין לברך ברכה אחרונה רק משום דגורם ברכה שא"צ שיצטרך לברך שוב על המרור ברכה ראשונה, וכ"כ הב"י, וצ"ע].

אך באמת בניד"ד לא מסתבר לומר כן, חדא דהא אכתי לא חל עליו חיוב ברהמ"ז מחמת הסעודה כיון שעדיין לא התחיל בסעודה, ועוד דאף הטפילות לסעודה לא חלה עד שיתחיל בסעודה (ולא מסתבר שדינו כטפל לסעודה ע"ש העתיד מחמת דעתו לחוד). וכן במשנ"ב סי' רצ"ט סקכ"ט וסי' קע"ד סקכ"ז מבואר דלא הוי לבטלה לברך ברכה אחרונה על יין הנטפל לסעודה [הובא להלן]. וע"ע בפמ"ג סי' קע"ד מ"ז סק"ט שמשמע מדבריו כחילוק זה דתלוי אם מברך קודם הסעודה או בתוך הסעודה לענין אם הוי ברכה לבטלה, שהביא המעשה מספר כוונות האר"י שמהר"ו בירך בורא נפשות על מים קודם הסעודה והראו לו במצחו שהיה לבטלה, והפמ"ג פירש באופן אחד שבירך קודם ברהמ"ז, ובסי' צ"ג הבאנו מזה ראיה ליסוד הנ"ל דכל שדינו לפטור בברהמ"ז פקע חיובו העצמי והוי לבטלה, אכן משמע בפמ"ג דזהו רק אם בירך קודם ברהמ"ז ולא אם בירך קודם הסעודה.

אך יש לדחות דשם כל הטעם שנפטר בברהמ"ז הוא משום דפטר מים ששותה בסעודה בברכה ראשונה, אולם אם יברך ברכה אחרונה על המים קודם הסעודה הרי לא פטר את המים שבסעודה בברכה ראשונה ובאין כאחת נשאר עליו חיובו העצמי של בורא נפשות. [ולפי דחיה זו אין סתירה מד' הפמ"ג לד' המהרש"ם אך מ"מ סותר לד' הגר"ז הנ"ל].

[אולם לכאורה תלוי בנידון אם אמרינן באין כאחת על ברכה שבתחילתה היתה לבטלה ומכאן הברכה עצמה נעשית כדין, וכבר דנו בזה לענין מי שבירך על מאכל ושכח ובירך שוב האם צריך לברך פעם שלישית משום דהראשונה התבטלה מחמת הפסק של השניה והשניה היתה לבטלה מחמת שכח בירך, וראיתי בכמה ספרים (ומובא גם בשלחן שלמה סי' רע"א סקל"ג) שהביאו בשם הגרש"א שנקט בהאי עובדא דהברכה השניה ודאי לא יכולה לעלות לו כיון שיצאה לבטלה אף אם הראשונה התבטלה מחמתה ולא אמרי' בזה באין כאחת, ועי' מש"כ בזה להלן סוס"י קע"ט בהערה, ובחידושי הגר"א גנחובסקי סי' ו' הערה ה'].

(הובא בשע"ת) שו"ת רב פעלים (ח"ב סי' מ"ז)
וכה"ח (ס"ק מ"ז) שיש לברך כט.

ובתהל"ד (סק"י במוסגר) ביאר ד' הגר"ז
דכיון דלא הוי ברכה לבטלה אלא
רק ברכה שא"צ הרי בכ"מ אין חוששים לברכה
שא"צ במקום ספק ביטול ברכה, (וזה לשיטתו
בסי' קע"ז סק"ה שמשמע שנקט דאין חשש
לברך ברכה אחרונה קודם הסעודה במקום ספק
ברכות, וכן"ל באות ג'). אולם בד' המג"א
ומשנ"ב מתבאר שלא התירו מה"ט, וצ"ע כנ"ל
מאי שנא מכל ברכה שא"צ ל.

ה] עוד מצאנו כן במחצה"ש סי' תע"ג,
דבשו"ע שם ס"ו כתב לאכול מהכרפס
פחות מכזית, וביאר המג"א סק"ח שאם יאכל
כזית יכנס לספק אם חייב ברכה אחרונה [מפני
שיש ספק אם פוטר את המרור הנאכל בתוך
הסעודה בברכה ראשונה או לא, ונמצא שאם
הכרפס פטר את המרור נפטר הכרפס עימו
בברכה מ"ז], והוסיף דלמעשה אם אירע שאכל
כזית לא יברך ברכה אחרונה מספק. ובמחצה"ש

ביאר דאע"ג דלא הוי ברכה לבטלה מ"מ הוי
ברכה שאינה צריכה ע"ש. וקשה כנ"ל דהא
במקום ספק התירו ברכה שא"צ לא.

**אכל פרי ממין ז' ופרי ספק האם יקדים
לברך בנ"ר כדי לצאת מהספק**

ו] שבת וראיתי בפמ"ג בפתיחה סק"י שדן
בנידון דומה לניד"ד ומסיק כד' המשנ"ב.
הנידון שם הוא במי שאכל פרי מז' המינים
ושתה מי שריית תאנים שספק אם דינו כתאנים
או כמים ולד' כנה"ג המובא במג"א שם מברך
עליהם מספק בנ"ר, ונמצא שאם יקדים לברך
מעין ג' לא יוכל לברך בנ"ר על המים דשם
נפטרו במעין ג' וספק ברכות להקל, ולכך דן
הפמ"ג שיקדים לברך בנ"ר כדי לפוטרם בודאי.
וכן מי שאכל פהבב"כ שהיא ספק פת שדינו
לברך מעין ג' מספק ואח"כ אכל פת גמורה,
הרי אם יקדים לברך ברהמ"ז לא יוכל לברך
מעין ג' על הפהבב"כ, ולכן דן הפמ"ג שיקדים
לברך מעין ג' על הפהבב"כ כדי לפוטרם בודאי,
אולם בסוף דבריו חזר בו וכתב דאין לעשות
כן משום איסור גורם ברכה שא"צ ע"ש לב, וזו

כט. רובם הכריעו כן מחמת מש"כ בכוונות האר"י למהר"ח דפערם אחת שנה רביעית מים קודם הסעודה ולא
בירך והראו לו במצחו שחיסר ברכה אחרונה, ואמנם המג"א והט"ז הביאו מעשה זה בגירסא הפוכה דבירך
ברכה אחרונה והראו לו במצחו שבירך לבטלה, אך כתבו הפוסקים הנ"ל דנוסחא מוטעית נודמנה למג"א וט"ז.

ל. שו"ר בספר משנה הלכה (השלמות אות רע"ח) שדן דלגבי ברכת בורא נפשות י"ל דלא אמרינן שאין
חוששים לברכה שא"צ בשביל ספק ביטול ברכת בורא נפשות כיון שאינה חובה גמורה כמש"כ בדינים והנהגות
חזו"א פ"ז דהוי בעין רשות, (ועי' מגילת ספר סי' ל"ה אות ה'), וזה חידוש רב.

לא. אך יותר נראה שאין ראיה משם, דמשמעות הדברים היא דנקט המג"א לעיקר שהכרפס פוטר את המרור
בברכה ראשונה וממילא נפטר עימו בברכה מ"ז, [וכן פסק הטור בשם הרא"ש וכתב עלה הב"י דהכי נקטינן], ורק
לרווחא דמילתא כתב השו"ע שלא לאכול כזית, ועי' ביה"ל ד"ה ואינו.

לב. אולם צ"ע במה שסיים שם ז' בראשונה ל"ש זה בנידון דידן כי צריך על כל מין ברכה הראויה לו, וקאי על
מש"כ מקודם דלענין ברכה ראשונה אם אוכל פרי שהוא ודאי בפה"ע ופרי ספק אם בפה"ע או בפה"א יקדים
לברך בפה"ע ויכוין שלא לפטור את הספק ואח"כ יברך בפה"א וזה כד' הפר"ח הנודעת בהל' שחיטה ששייך
להגביל ברכה ע"י כוונה שלא תפטור פרי אחר וכפשוטו ד' השו"ע סי' קע"ד ס"ד, וחילק דלענין ברכה אחרונה
אין לעשות עיצה להקדים את ברכת הספק משום איסור ברכה שא"צ, וע"ז סיים כנ"ל דלענין בר"ר ל"ש איסור
גורם ברכה שא"צ משום דצריך לברך על כל מין ברכה הראויה לו. ומשמע שלא חילק כלל בין עצת השו"ע
להגביל את הברכה ע"י כוונה לבין העיצה להקדים את הברכה, אלא רק חילק אם זהו נפ"מ לבר"ר או לבר"א,
וא"כ עולה מדבריו דלא כד' המשנ"ב לגבי יין, דשם הרי נוגע גם לבר"ר (ליין שבתוך הסעודה), וצ"ע.

ברכות היינו רק לגרום ברכה שא"צ, אך לברך ברכה שא"צ דחמיר טפי אין היתר גם במקום ספק ברכות לג.

האם אמרינן ספק ברכות להקל כשאין חשש ברכה לבטלה

(ב) בב"י סי' ס"ז הביא ב' שיטות בראשונים בטעם הא דספק ברכות להקל, אם הוא משום ספק דרבנן לקולא או משום ספק ברכה לבטלה לחומרא, ובפמ"ג סי' ר"ח א"א סק"ו כתב דנפ"מ היכא דודאי לא הוי ברכה לבטלה אם אמרינן ספק ברכות לחומרא או לא, וכגון אם אכל פרי וספק אם הוא מין ז', ברכת בנ"ר אינו יכול לברך מפני שאם הפרי הוא מין ז' הוי ברכה לבטלה, אולם ברכת על העץ פוטר בדיעבד גם פרי שאינו ממין ז', וזה תלוי בפלוגתא הראשונים אם אמרינן ספק ברכות לחומרא במקום שאין חשש ברכה לבטלה לדי. ובהגהות הגר"ח צאנזער שם נקט באמת שלא יברך על העץ משום סב"ל, וכן יש לדקדק מדברי הגר"ז (סדר ברה"נ סוף פ"א) והמשנ"ב (שם סקפ"א) והארכנו בזה בסי' ו', וביארנו בזה גם ד' השעה"צ בסי' ר"ח סק"ע והשוותה מים כשיעור ויין ספק כשיעור אין לו לברך כלום, דספק אם מחויב במעין ג' ואזי אינו מחויב בבנ"ר משום דיין פוטר כל מיני משקין, וממילא הגם דודאי מחויב בברכה אחרונה על

ראיה לד' המשנ"ב נגד התהל"ד. אכן טעמא בעי וכאמור.

[ז] ונראה לבאר ד' הפמ"ג והמשנ"ב בתרי אנפי;

(א) נראה דב' דרגות איכא באיסור ברכה שא"צ; א. איסור לגרום ברכה שא"צ, והיינו לעשות מעשה הגורם לחיוב ברכה נוספת, אבל בשעת הברכה עצמה היא ברכה מחויבת, וכגון שמכין שלא לפטור את הפרי השני וגורם בזה לחיוב נוסף של ברכה על הפרי השני, או שאוכל קודם הסעודה מה שיכול לאכול בסעודה בלא ברכה וגורם לחיוב ברכה נוסף (משנ"ב סי' רט"ו סקי"ח ושעה"צ שם), או שעושה מעשה של הפסק והיסח הדעת בין האכילות כדי להתחייב שוב בברכה (משנ"ב סי' ח' סקמ"ב וסי' רצ"א סקי"ז, שע"ת סי' ח' ס"ק יב-יד וסי' תרל"ט סקי"ח).

ב. איסור לברך ברכה שא"צ, והיינו כמו בניד"ד שהברכה עצמה שמברך אינה צריכה ואינה מחויבת כיון שמדינא נפטר בברהמ"ז ורק לא הוי ברכה לבטלה, וי"ל דזה איסור חמור טפי כיון שבשעת הברכה עצמה היא שלא לצורך ואיננה מחויבת.

ומעשה י"ל דמה שמצאנו בכל דוכתי דשרי לגרום ברכה שא"צ במקום ספק

גם עיקר חילוקו צ"ב טובא, דהא אין הגידון כאן איזה ברכה יברך על הספק, אלא האם הספק נפטר בברכה שמברך על הודאי, וה"נ בברכה אחרונה הנידון הוא האם הספק נפטר בברכה שמברך על הודאי, וכוונת רבינו הפמ"ג נעלמה ממני. [שו"ר מש"כ בזה בספר ברכה כהלכה פ"א הערה 23 אות ה'].

לג. אמנם יש להעיר דמצאנו ג' לשונות באחרונים אם הא דשרי לגרום ברכה שא"צ במקום ספק הוא משום 'מוטב להכניס את עצמו בספק גרם ברכה שא"צ מלהיכנס בספק שימנע מלברך' כל' התבו"ש יו"ד סי' י"ט סקי"ז, או שלא העמידו את האיסור כלל במקום ספק כל' האשל אברהם המובא לעיל בהערה, או דכה"ג חשיבא ברכה הצריכה כל' השע"ת בסי' תרל"ט, והרחבנו בזה בחלק הסימנים סי' ד'. ולצד הג' לכאן אין מקום לחלק בדרגת חומר האיסור, דסו"ס במקום ספק מיקרי ברכה הצריכה.

לד. ויש חידוש רב בדברי הפמ"ג במה שנקט דלהך גיסא דאינו ממין ז' לא יברך על העץ אף אם משום כך ימנע מברכה לגמרי למרות שהוא מחויב בודאי [כיון שברכת בנ"ר אינו יכול לברך מספק], והארכנו בזה בחלק הסימנים סי' ו'.

המים אין לו לברך בנ"ר, דאף אם אין בזה חשש ברכה לבטלה מ"מ כיון דספק אם מחויב בברכה זו אין לו לברך.

והמתבאר מדברי הפמ"ג דאם דין סב"ל הוא מדין ספק דרבנן לקולא אזי אין לו לברך אע"פ שאין שום חשש של ברכה לבטלה, וצ"ב בטעם הדבר, אך עכ"פ י"ל כן נמי בניד"ד דכיון שיש לו ספק אם נפטר בברהמ"ז חל עליו דין ספק ברכות להקל שאינו חייב לברך ברכה אחרונה בפנ"ע, וממילא אין לו לברך הגם שאין בזה חשש ברכה לבטלה לה.

[הנפ"מ בין ב' הביאורים] היא בגוונא שיודע שלא יוכל לברך ברהמ"ז מאיזה טעם שיהיה, דלביאור קמא שהאיסור הוא משום ברכה שא"צ - בכה"ג לא הוי ברכה שא"צ כיון שאינו עתיד להיפטר בברכה אחרת, אולם לביאור השני שאין לו לברך משום דסב"ל ה"נ בגוונא שיודע שלא יברך ברהמ"ז אין לו לברך ברכה בפנ"ע כיון שסו"ס לא מוטל עליו לברך ברכה בפנ"ע אלא ברהמ"ז].

ח] נמצינו למידין דנחלקו המשנ"ב והתהל"ד באוכל מאכל קודם הסעודה ויש ספק אם יפטר בברהמ"ז, האם יברך עליו ברכה אחרונה בפנ"ע או דאמרינן סב"ל.

ולכאור' צ"ע ע"ד התהל"ד ממש"כ השו"ע עיצה לכיון שלא לפטור את היין שבסעודה ולא כתב עיצה לברך ברכה אחרונה. וי"ל בתרתי, חדא, דעצת השו"ע עדיפה מפני שמועלת גם אם לא שתה רביעית יין, ועוד דאפשר שגם התהל"ד סובר דלגרום ברכה שא"צ ע"י כוונה שלא לפטור הוי איסור קל יותר מלברך ברכה שא"צ, אלא דס"ל דמ"מ אי"ז חומרא מספקת כדי שלא לברך במקום ספק ברכות.

ומ"מ נמצא דנחלקו התהל"ד והמשנ"ב באופן ששכח ולא כיון שלא לפטור את היין שבסעודה - האם יברך על הגפן או לא, דבמשנ"ב מבואר שלא יברך, ואילו לד' התהל"ד עולה שיברך [וממילא גם יברך ברכה ראשונה על היין שבסעודה כיון שהבר"א הוי סילוק מהיין שקודם הסעודה], אך יש להעיר

לה. ועפ"ז יש ליישב הערה גדולה ע"ד השעה"צ סי' קס"ז סקמ"ח שכתב לענין מי שעומד לאכול ומסופק אם בירך שהדין הוא שמספק לא יברך דספק ברכות להקל, וכתב השעה"צ דאם רוצה להחמיר על עצמו ולא לאכול רשאי, אבל אינו רשאי לחזור ולברך משום דהוי חשש ברכה לבטלה. וקשה מאי שנא אם נמנע מלאכול או חוזר ומברך, דהא אם מחמיר על עצמו שלא לאכול הרי אם אמנם בירך מקודם נעשית ברכתו לבטלה, וה"נ אם חוזר ומברך לכאור' אין ברכה זו לבטלה אלא ברכתו הראשונה נעשית לבטלה משום שמפסיק בינה לאכילה בברכה נוספת. ולדברינו יש ליישב דנהי דאין ברכתו השנית לבטלה בכל גווי, מ"מ כיון דסב"ל ואינו מחויב לברך אינו רשאי לברך בכדי, [ומדוקדק לפ"ז ל' המשנ"ב שם שכתב דיש בזה חשש ברכה שאינה צריכה, ולא נקט ל' ברכה לבטלה], וכע"ז כתב בחידושי הגר"א גנחובסקי סי' ו' אות ב'.

שו"ר בגר"ז שם סי"ב שכתב כדברי השעה"צ ולשונו דאסור להחמיר ולברך משום חשש ברכה לבטלה, וכן משמעות דברי השעה"צ סי' רט"ו סקב"א, וצ"ע. וי"ל דבאמת ברכתו השנית היא לבטלה, דלא הוי הפסק לראשונה, כמו שנקט הגרשז"א במנחת שלמה סי' י"ח ועוד, ואכמ"ל.

ויותר נראה דכוונת הגר"ז והמשנ"ב הוא על האופן המצוי שכבר אכל מעט וליכא חשש ברכה לבטלה על ברכתו הראשונה. וכן משמע מל' השעה"צ 'ואף דרשאי להחמיר על עצמו שלא לאכול, בזה אינו נכנס לחשש איסור', ומשמע שאין בזה חשש ברכה לבטלה. ובאמת מסתבר שבאופן שלא אכל כלום אינו רשאי שלא לאכול, דהא נכנס לספק שגורם לברכתו להיות לבטלה, ואסור לברך ברכה לבטלה מספק, משא"כ לאכול מספק בלא ברכה שרי. והרחבנו בזה בהערה לחידושי מו"ר שם.

ברכות, וכל העיצות הם רק לענין ברכה ראשונה ולא לענין ברכה אחרונה ל"ן.

דבגר"ז ס"ו מבואר כד' המשנ"ב, והתהל"ד הרי כתב את דבריו בשיטת הגר"ז, וצ"ע.

[י] ברם יש להעיר על דברינו מכמה דוכתי;

א. במשנ"ב סי' רצ"ט סקכ"ט וסי' קע"ד סקכ"ז הביא שיטות דין של הבדלה נפטר בברהמ"ז גם אם לא שתה יין בסעודה, והמשנ"ב עשה בזה פשרה מחודשת שלכתחילה יברך קודם הסעודה אבל אם כבר התחיל את הסעודה שוב לא יברך. ומתבאר דהגם שנקט המשנ"ב דדין זה נחשב כספק ולכן כתב שאם התחיל את הסעודה לא יברך, מ"מ כתב לברך קודם הסעודה. ולפנ"ר הביאור הוא משום דהוי רק ברכה שא"צ, וזה כד' התהל"ד, ונמצא שדברי המשנ"ב סותרים זא"ז, דבאופן ששתה יין בתוך הסעודה נקט דסב"ל ואין לברך כלל ברכה אחרונה, ואילו באופן שלא שתה יין בסעודה נקט שיש לברך קודם הסעודה אע"פ שגם בכה"ג הוי ספק [ומה"ט אם כבר התחיל את הסעודה שוב אינו מברך].

אכ"ן באמת גם עיקר הכרעת המשנ"ב שם צריכה ביאור, מאי שנא אם התחיל בסעודה או לא. ושמעתי מידידי הרב עזרא זעפראני שליט"א לבאר דכל הצד שיין הבדלה נפטר בברהמ"ז אף אם לא שתה יין בסעודה הוא משום דין גורר תאוות המאכל, וס"ל להני שיטות דאע"פ שלא נתכוין לכך נטפל לסעודה כיון שבפועל גורר תאוות המאכל, וכן מבואר

והנה הערנו לעיל דמדברי הפמ"ג בפתיחה מוכח דלא כהתהל"ד, אכן להאמור יש לחלק ביניהם, דאף התהל"ד לא קאמר אלא בעומד קודם הסעודה שעדיין לא נתחייב בברהמ"ז וכל דינו עתה להיפטר בברהמ"ז הוא ע"ש העתיר אך עדיין לא חל עליו החיוב בפועל, אולם אם לא בירך מיד קודם הסעודה ונזכר באמצע הסעודה יתכן דאף לדידיה אסור, וכמו"כ בגווני דהפמ"ג שכבר חל עליו חיוב הברכה של הודאי יתכן דכו"ע מודו דהוי ברכה שא"צ ואסור.

אכל ספק טפל האם יקדים לברך עליו ברכה אחרונה קודם העיקר

ט והנה בשו"ת ארץ צבי סי' ק' דן לענין ספק טפל מה יעשה בברכה אחרונה, וכתב שיש עיצה לברך על הטפל קודם העיקר, [ונכון טפל שברכתו בנ"ר והעיקר ברכתו על המחיה יקדים לברך בנ"ר], ואין בזה משום ברכה שא"צ כיון דהוי מקום ספק, וכע"ז כתב בקצוה"ש סי' נ"ט סק"ב לענין ספק טפילות של משקים לין שיקדים לברך בנ"ר על המשקים. אכן לכאור' דבריהם נסתרים מהפמ"ג הנ"ל שנקט דאין להקדים את הספק קודם הודאי משום ברכה שא"צ. [ובאמת מסתימת הפוסקים משמע שלא כדבריהם, שהרי בכמה דוכתי מצאנו בפוסקים שחיפשו עיצות לספק טפל איך להימנע מספק

לו. עי' מג"א סי' קס"ח סק"ל (לגבי פת השרויה ביין). סי' ר"ה סק"ו ומחצה"ש שם (לגבי מרק עם לביבות), משנ"ב סי' קס"ח סקס"ה בשם המאמר (לגבי הטובל את העוגה בקפה). סי' ר"ח סקכ"ג (לגבי מרק גריסים), סי' רי"ב סק"ה בסופו בשם הא"ר (לגבי השורה פת ביי"ש), ביה"ל סי' קע"ד ס"ב סוד"ה יין (לגבי השותה יין פחות מכשיעור אם פוטר שאר משקין), וכן יש בכמה דוכתי ספיקות לענין דברים הבאים בסעודה אם נפטרים בברהמ"ז ולא נחתו הפוסקים לעיצה זו שיקדים לברך על הספיקות קודם ברהמ"ז, (עי' מג"א סי' קע"ז סק"א שנסתפק באכל מעט פת ובפמ"ג שם העלה עיצה לבר"ר לחוד, ועי' ביה"ל שם ס"ב ד"ה למשוך לענין אכילה אחר שנטל הכוס לברך, ועוד). אולם באמת יש צד נוסף בנידון זה, דאפשר דהוי ברכה לבטלה לברך על הטפל בפנ"ע כשהוא מחויב בברכה על העיקר, ועי' בשו"ת הר צבי ח"א סי' ק', והרחבנו בזה בסי' צ"ג.

לברך ברהמ"ז סב"ל והוי ברכה שא"צ לברך עליהם על המחיה בפנ"ע וכמש"כ הפמ"ג בציוור זה גופא, וצ"ע.

וראיתי גם בשו"ת אור לציון ח"ב פי"ב ס"ז שכתב לחלוק ע"ד המשנ"ב דאע"פ שבכל גווני יוצא בדיעבד בברהמ"ז מ"מ הואיל ואין איסור לגרום ברכה שא"צ במקום ספק עדיף לברך עליהם על המחיה קודם הסעודה. והוסיף לתמוה ע"ד המשנ"ב דאף לדבריו יש כאן טעם נוסף לברך על המחיה קודם הסעודה, דאל"כ מספק לא יוכל לברך המוציא על הפת, דאם הפהבכ"כ שאכל מקודם היא פת נמצא שבירך במ"מ על הפת ונפטר בזה בדיעבד כל הפת שעתיד לאכול, וכדי למנוע ספק זה ודאי שרי לגרום ברכה שא"צ, וזה ודאי שלא כדברינו לז'.

ד. בפמ"ג סי' ר"ב א"א סקכ"ה דן אודות מי שאכל פרי מז' המינים ושתה מי שריית תפוחים שהם בספק אם דינם כפרי או כמשקה מה יעשה, דאם דינם כפרי הם נפטרים במעין ג' כמבואר בשו"ע סי' ר"ח סי"ג, ואם דינם כמשקה אינם נפטרים במעין ג', וכתב דמדינא אפשר להקדים לברך בנ"ר למעין ג' כדי לצאת מידי ספק אולם מאחר וברכת מעין ג' קודמת לבנ"ר עדיף לשתות עוד מים ולברך מעין ג' ובנ"ר ויוצא ממנ"פ, עכת"ד. ומשמעות דבריו דאם אינו יכול לשתות עוד מים יקדים לברך בנ"ר, וזה שלא כדבריו בפתיחה.

ואולי יש לחלק דשאני תפוחים שהחייב שחל עליהם הוא בנ"ר ולא מעין ג' אלא שאם מברך בלא"ה מעין ג' יכול לפוטרם

בק"נ על הרא"ש פרק ע"פ סי' ד' אות ס', וממילא י"ל דבזה אין הטפילות חלה אלא אחר שהתחיל את הסעודה בפועל, כיון שאין דעתו גורמת את הטפילות אלא רק מה שבפועל נטפל לסעודה, ולכן ס"ל למשנ"ב דשרי לכתחילה לברך עליו ברכה אחרונה בפנ"ע ואין בזה כלל משום ברכה שא"צ כיון שאין דינו להיפטר בברהמ"ז עד שיתחיל בסעודה בפועל.

ב. במשנ"ב סי' ר"ח ס"ק ס"ד כתב להקדים בנ"ר על תפוחים קודם על הגפן על היין אם חותם על הפירות משום שיש חשש שנפטרים התפוחים בברכת על הפירות (כמו אם אוכל ענבים), וזה לכאור' נגד ד' הפמ"ג. אולם י"ל דשם מעיקר הדין אין לפוטרם בברכה זו כיון שהפתיחה היא 'על הגפן' והנידון הוא רק בהיות שיש צד שנפטר בדיעבד, ובזה ודאי אין חשש ברכה שא"צ.

ג. בביה"ל סי' קע"ו כתב לחדש דהאוכל פהבכ"כ קודם הסעודה לא יברך על המחיה אף אם אין דעתו לאכול מהם בתוך הסעודה, וטעמו הוא משום דהווי ספק פת ורק מספק מברכים עליהם על המחיה ולא ברהמ"ז, ולכך עדיף לפוטרם בברהמ"ז כיון שבלא"ה נפטרים בדיעבד בברהמ"ז ע"ש. ומשמע דרק בצירוף הא דנפטרים בדיעבד בברהמ"ז בכל גווני הכריע הביה"ל לפוטרם בברהמ"ז ולא לברך עליהם על המחיה בפנ"ע, [ונפ"מ לכגון סופגנין דהווי ספק פת ספק מעשה קדירה כמבואר בשו"ע סי' קס"ח סי"ג, ולשיטת השו"ע סי' ר"ח סי"ז אין מעשה קדירה נפטרת בברהמ"ז], ולכאור' הרי בלא"ה כיון שעומד

לז'. אולם על טענה זו יש לומר בלא"ה דלא מצאנו דשרי ברכה שא"צ במקום ספק אלא במקום שהספק הוא על ברכה זו עצמה ולא כדי להרויח ספק של ברכה אחרת, והארכנו בהאי ענינא בחלק הסימנים סי' ד'. גם י"ל דהוי כמכין להדיא שלא לפטור את הפת, ועי' בספר מגילת ספר סי' י"א סוף אות ד' מש"כ לבאר דבכה"ג לא תליא בפלוגתת הפר"ח והתבר"ש הנודעת אם אפשר להגביל ברכה ע"י כוונה.

אחרונה מפקיע את הפטור חשיב שפיר גורם ברכה שאינה צריכה.

האם יש איסור ברכה שא"צ כשמברך ב' ברכות שונות

י"א ויש לעורר בכל הנידון, דהנה נחלקו המג"א ואבה"ע בסי' רי"ב לענין עיקר וטפל שאין ברכותיהן שוות אם יש איסור ברכה שא"צ להקדים לברך על הטפל קודם העיקר, וד' אבה"ע (הובא בשע"ת שם) דאין בזה איסור כל שאין ברכותיהן שוות והוא בא לברך את הברכה המיוחדת למין זה, וז' הגר"ז שם ס"ח 'טוב יותר כן להרבות בברכות כי לעולם ירבה אדם בברכות הצריכות וימעט בשאינן צריכות וזוהי ברכה הצריכה שהרי היא מיוחדת להטפל... ולא ציוו למעט אלא כשיכול לפטור ב' דברים בברכה אחת המיוחדת לשניהם', וכתב לפ"ז דאם הביאו לו פירות בתוך הסעודה טוב להניחם לאחר ברהמ"ז כדי לברך אחריהם ברכה המיוחדת להם ובפרט אם משלים בזה לק' ברכות, ודנו בזה כל האחרונים לכאן ולכאן, ולא מצאנו בזה הכרעה מפורשת במשנ"ב (מלבד בסי' מ"ו סק"ד לענין השלמת ק' ברכות בשבת דמשמע שנקט כד' המג"א לט'), ובשו"ת שבט הלוי ח"י סי' מ"ה צידד כד' אבה"ע.

ולפ"ז בנידון דידן נמי כיון שבא לברך ברכה אחרת מהברכה שעומדים להיפטר בה הרי לד' אבה"ע אין בזה חשש ברכה שא"צ, וצ"ע. [אך נראה שיש לחלק בזה בכמה אנפי, ועי' ספר שערי הברכה פ"י הערה ל"ו, ולפ"ז יש מקום לחלק בין המקרים הנ"ל מ,

בברכתו, ובזה אין חשש ברכה שא"צ אם מקדים לברך עליהם בנ"ר בפנ"ע, ועדיין צ"ע בזה בסברא לח'.] ואם כנים אנו את"ש באופ"א ד' המשנ"ב בסי' ר"ח ס"ק ס"ד המובא לעיל אות ב' לענין האוכל תפוחים ושותה יין].

ה. הלום ראיתי בב"י סי' תע"ג שכתב דלשיטת הראשונים דהכרפס פוטר את המרור בברכה ראשונה לא יברך ברכה אחרונה על הכרפס מפני שגורם לברכה שאינה צריכה שיצטרך לברך שוב ברכה ראשונה על המרור, וכ"כ בשו"ת הרשב"א סי' רמ"א [הובא בב"י שם], ולכאור' קשה מ"ט לא כתבו דהברכה אחרונה עצמה היא ברכה שא"צ מאחר שנפטר אח"כ בברהמ"ז [או בבנ"ר שמברך על המרור לד' הרשב"א שם], ובאמת כ"כ במחצה"ש על המג"א סק"ח כמובא לעיל, אך ברשב"א וב"י משמע להדיא לא כן. ולכאור' היה נראה להוכיח מזה דאין כלל איסור ברכה שאינה צריכה לברך ברכה אחרונה על דבר שיכול להיפטר בברהמ"ז כשעדיין לא נתחייב בברהמ"ז, וזה סתירה לכל דברינו הנ"ל [מלבד ד' הפמ"ג בפתיחה].

ואולי יש לחלק דשאני התם שיש הפסק רב באמירת הגדה והלל בין אכילת הכרפס לסעודה, [ולד' כמה ראשונים אין הכרפס פוטר את המרור בברכה ראשונה מה"ט], ועל כן לא חשיב ברכה שאינה צריכה לברך ברכה אחרונה על הכרפס מחמת שעתיד לפוטרו בברהמ"ז, משא"כ לענין ברכה ראשונה של המרור כיון שבדעתו לאכול את המרור ויש לו עתה פטור מברכה ראשונה עליו ובמה שמברך ברכה

לח. עוד יש להעיר שהנחה זו שלא חל עליהם חיוב דמעין ג' אינה מוכרעת, ובחלק הסימנים סי' ה' הרחבנו להוכיח שיש צד דחל עליהם חיוב של מעין ג' יחד עם הענבים, ואבמ"ל.

לט. אמנם בסי' רי"ב סק"ה הכריע המשנ"ב לדינא כד' המג"א שם דאין להקדים לברך על הטפל קודם לעיקר, אך לא העתיק את טעם המ"א דהוי ברכה שא"צ אלא כתב טעם אחר, ומשמע שלא הכריע בזה כד' המג"א. מ. עי' ריטב"א ברכות מא. דלס"ד דהגמ' שם דהמברך בפה"א על צנון נפטר ממילא גם הזית הוי זה ברכה שאינה צריכה להקדים ולברך על הזית בפה"ע. ובפשוטו הוא דלא כד' אבה"ע, אך יתכן דהאבה"ע איירי רק בעיקר וטפל, ואב"מ.

ואכמ"ל]. ומ"מ יש בזה את הטעם השני שביארנו דמדין סב"ל אין לו לברך, [אך הפמ"ג נקט לטעם הא' דהוי ברכה שא"צ וכאמור].

האם מותר לחלק סעודה לשנים במקום ספק ברכות

י"ב [בסי' קע"ח ס"ב נחלקו המחבר והרמ"א אם מי שעשה שינוי מקום צריך לברך ברכה אחרונה על מה שאכל קודם שימשיך לאכול או שיכול להמתין עד שיסיים אכילתו במקום השני ע"ש. ובתה"ד סק"ב העיר ע"ד הרמ"א דכיון שהוא פלוגתא בראשונים מ"ט לא עדיף לברך ברכה אחרונה, דאף לשיטות החולקות אין בזה אלא ברכה שא"צ ועדיף להיכנס לספק ברכה שא"צ מלספק ביטול ברכה, (ובפרט יש להעיר ע"ד הכה"ח שם סק"א וסקי"ד שכתב דאף בני ספרד נוהגים בזה כהרמ"א משום סב"ל, ולכאור' לא הוי אלא ברכה שא"צ ושרי במקום ספק).

ולפו"ר היה מקום לומר דתליא בניד"ד, דהתה"ד לשיטתו בזה דכה"ג נמי שרי לצורך ספק ברכות, אבל למשנ"ת דהיכא שהברכה עצמה אינה צריכה לא שרי אף במקום ספק ברכות לק"מ.

אך באמת לא דמי לגמרי לניד"ד, דכל גווני הנ"ל הם באופן שחפץ לברך ברכה אחרת מהברכה שראוי לו לברך וזה הוי שפיר ברכה שא"צ בגוף הברכה, אולם כאן הלא מברך את אותה ברכה שהוא מחויב לברך ועושה כדין, וכל מה דהוי ברכה שא"צ הוא רק מפני שעתיד הוא להתחייב שוב בברכה זו ע"י אכילה נוספת ויכול לפוטרו בברכה אחת, וכה"ג יותר מסתבר דדמי לשאר גווני דהוי ברכה שא"צ רק מפני שיכול היה להימנע מלהיכנס לחיוב ב' ברכות נפרדות, וזה שרי במקום ספק.

וראיתי כמו"כ בספר ברכת הבית שער ז' סעי' כ"א שהמסופק אם בירך המוציא טוב שיאכל רק כביצה פת ויברך ברהמ"ז ויחזור לברך המוציא וברהמ"ז על המשך אכילתו, ולא חשיב ברכה שא"צ מפני שעושה כדי לצאת מספק ברכות, וצ"ע עוד בזה. [ועי' בסי' רצ"א ס"ג ד' הרמ"א דלכתחילה אין לחלק סעודת שבת לשנים ע"י שמברך באמצע ברהמ"ז ושוב מברך המוציא משום ברכה שא"צ ע"ש במשנ"ב, ומשמע קצת דאף במקום ספק אסור, ועי' משנ"ב סי' תמ"ד סק"ח, וצ"ע].

י"ג [העולה מן האמור;

א. האוכל פרי ממין ז' וכן פרי שהוא ספק ממין ז' ספק אינו פרי כלל, או האוכל מזונות וכן דבר שספק אם ברכתו על המחיה, בברכה ראשונה ראוי להקדים ולברך על הספק, אבל בברכה אחרונה מבואר בפמ"ג שאין להקדים ולברך על הספק בנ"ר אלא יברך רק על העיקר והספק פטור מדין סב"ל [או שיפטרו ע"י דבר אחר].

ב. האוכל פרי ממין ז' וכן פרי שאינו ממין ז' וספק אם ברכתו בפה"ע [כגון שוקולד (מנחת שלמה סי' צ"א אות ב') או פאפיה (שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' קס"ה), שערי הברכה עמ' תר"נ], וי"א שגם אננס תות ובננה דינם כספק, עי' ספר וזאת הברכה עמ' 302 וספר שערי הברכה עמ' תקכ"ז הצדדים בזה], או האוכל מזונות וכן אורז חום יבש שלא התרכך מעט ע"י הבישול שהוא ספק מזונות ספק בפה"א (שערי הברכה עמ' תקי"א), כתב בספר מגילת ספר סי' ל"ח שיש להקדים ולברך בנ"ר על הספק קודם שמברך מעין ג', ואמנם לא נחית שם לדברי הפמ"ג, אך לעיל צידדנו דבזה מודה הפמ"ג דאין בו משום ברכה שא"צ כיון שודאי חיובו של הספק הוא בנ"ר

ברכות

דברים הבאים במעודה

בירורי

קח

ולא מעין ג' והספק הוא רק אם הוא נפטר
בברכת מעין ג'. ברכה שא"צ, דבלא"ה יברך ב' ברכות כיון שכך
העיקר לדינא.

ג. במקרים שמעיקר הדין אין ספק ורק
לכתחילה מחמירים, בזה ודאי שרי
להקדים ולברך בנ"ר קודם מעין ג' כמבואר
במשנ"ב סי' ר"ח סקס"ד כיון שאין בזה משום
אחר כותבי ראיתי הרחבה נפלאה בעניני
איסור גורם ברכה שא"צ ובפרט
בנידונים הנ"ל בספר שיח הלכה ח"א סי' ח'
אות ע"ב, יעו"ש.

עניני עיקר ומפל, ויין פומר כל מיני משקין

הרב אהרן הרב

~ פג ~

ביאור מחודש בגדר פטור טפל

ידועה חקירת האחרונים בגדר פטור טפל מברכה האם יסודו דאין צריך ברכה כל עיקר דהוא כמי שאינו, או דחייב בברכה אלא שנפטר בברכת העיקר. ויש הוכחות מן הראשונים לב' הצדדים, דמחד בתוס' (מד. ד"ה באוכלי) מבואר דאם לא היה בדעתו לאכול הטפל בשעת ברכה או שלא היה לפניו חייב בברכה, והוכיח מזה החזו"א (סי' כ"ג סק"ט) דטפל חייב בברכה אלא שנפטר בברכת העיקר. וכן מוכח מהאגור (הביאו הב"י סי' רי"ב) דכ' דאם הטפל חביב לו יותר מן העיקר מברך אף על הטפל. אך לעומת זה שי' הבה"ג (הביאו הרא"ש סי' כ"ז) דאין לברך על הגפן על כוס של ברכת המזון, וזה יתכן רק אי נימא דטפל פטור לגמרי מברכה ולכן אין מברך אע"פ שלא פטרתו שום ברכה.

ונראה בס"ד להעמיד צד שלישי בגדר פטור טפל מברכה. דהנה כ' הרמ"א (סי' רי"ב ס"א) בשם תרוה"ד דאם אוכל את הטפל תחילה צריך לברך עליו אך ברכתו שהכל הואיל והוא טפל. וצ"ב דממ"נ אי דינו כטפל יפטר לגמרי ואי דינו כעיקר יברך ברכתו הראויה. וכע"ז נמי צ"ב בדברי המג"א (הו"ד במשנ"ב סי' רי"ב ס"ק ד') דאם לא היה בדעתו בפירוש בשעת ברכה לאכול הטפל צריך לברך עליו שהכל וצ"ב כנ"ל דאי אינו נידון כטפל יברך ברכתו הראויה. ואכן הביה"ל נחית לבאר יותר את דברי הרמ"א ע"פ מש"כ הוא בדרכ"מ וז"ל: דמאחר שהוא טפל לדבר אחר ואין עיקר ההנאה מאותו דבר שיברך עליו כברכתו הראויה אלא שצריך לברך שלא יהנה מעוה"ז בלא

ברכה וכשיברך עליו שהכל הרי בירך עכ"ל. מבואר בדבריו דיש ב' מחייבים לכל ברכה, חדא איסור הנאה מעוה"ז בלא ברכה ולזה מהני כל ברכה ולא דוקא הראויה. ועוד חיוב איכא להודות ולשבח על המין הפרטי שבא לאוכלו ולזה בעי' ברכתו הראויה דוקא. אלא דאם הוא טפל אין עליו חיוב זה שהרי אין עיקר הנאתו ממין זה. ולכן כשאוכל הטפל תחילה או שלא היה בדעתו לאוכלו בשעת ברכה חיוב ברכתו הוא רק מחמת איסור הנאה בלא ברכה ולזה מהני שהכל.

ולאור הדברים הללו י"ל דגדר פטור טפל מברכה הוא כשני צדדי החקירה הנ"ל גם יחד. דאכן מצד איסור הנאה מעוה"ז בלא ברכה חייב הטפל בברכה אלא שמהני לו ליפטר בברכת העיקר, אך מצד חיוב ההודאה על המין המיוחד שבא לאכול בזה פטור לגמרי מברכה דהא אין עיקר הנאתו ממין הזה דהוא טפל.

ומעתה מש"כ האגור דבטפל חביב מברך אף על הטפל זהו מפני שיש לו הנאה מהמין הזה וא"כ יתחייב בברכתו הראויה.

והנה כ"ז אמור לגבי ברכה ראשונה דהתם שייך למימר דאית ביה איסור הנאה בלא ברכה אך לגבי ברכה אחרונה י"ל דכל עיקרה הודאה על מה שאכל כבר ואין בה משום איסור הנאה מעוה"ז בלא ברכה. [אך האמת דזו פלוגתת הט"ז והפרמ"ג, דהמשב"ז סי' רי"ב סק"ז נקט הכי אך מהט"ז משמע דשייך איסור הנאה מעוה"ז בלא ברכה אחרונה נמי. ויהיו דברינו אמורים כשי' הפרמ"ג]. ולפ"ז כל דבר טפל אין עליו חיוב ברכה אחרונה דמצד הודאה על המין הא לא נהנה ומצד איסור הנאה בלא ברכה הא זה אינו גבי ברכה אחרונה.

ועפ"ז יובנו שפיר דברי הבה"ג דמה דאין מברך מעין ג' על כוס של ברהמ"ז אי"ז משום שנפטר מברכתו אלא מפני שלא נתחייב כלל בברכה אחרונה דהא טפל הוא לסעודה ולא נהנה מהמין הזה כלל הנאה פרטית ואיסור הנאה בלא ברכה ל"ש גבי ברכה אחרונה וכו"ל. [ומאידך ימצא דבר פלא לפ"ז דברכה ראשונה אכן יתחייב דהא אסור להנות אך אכתי טפל הוא וא"כ לא יברך עליו כי אם שהכל ודומיא דהרמ"א הנ"ל וא"כ לכאור' תו לית ביה חשיבות עילוי ברכת הגפן לברך עליו ברהמ"ז. אמנם במעדני יו"ט כ' דלהבה"ג פטור אף מברכה ראשונה].

ובזה יש ליישב קושיית המשיבת נפש היאך פוטרת ברכה אחרונה דמליח שחיובה מדרבנן את הפת שאכל עימו באופן ששבע ממנה והרי ברהמ"ז היא מה"ת. ואכן הראש יוסף כ' דכה"ג יברך ברהמ"ז על הפת, אך השו"ע (רי"ב ס"א) פסק דפטור אף על פת בין מברכה ראשונה ובין מאחרונה. ולהנ"ל מבואר שפיר דאין זקוקה הפת ליפטר ע"י המליח דהא היא טפילה ופטורה כל עיקר מברכה אחרונה. [ולהט"ז הנ"ל דס"ל דיש איסור הנאה מעוה"ז בלא ברכה אחרונה י"ל דמהני ליה מיהת ברכת המליח לענין איסור זה].

ובזה יתכן לבאר פסק השעה"צ (סי' ר"ח סק"ע) דאם שתה פחות מרביעית יין ושאר משקין יותר מרביעית, ספק אם יברך בור"נ על המשקין דהא יש פוסקים דס"ל דחייב מעין ג' על היין אף בפחות מרביעית וא"כ איך נחייבו מספק בבור"נ. ותמהו על השעה"צ דהא סו"ס אינו מברך מעין ג' על היין פחות מרביעית דספק ברכות להקל וא"כ לכה"פ יברך בור"נ על המשקין. ולהמבואר א"ש דהא יסוד

פטור המשקין מברכה הוא מדין טפילות לייין וטפל פטור כל עיקר מברכה אחרונה ולכך לא יברך בור"נ על המשקין אף דאין פוטרם ע"י ברכת היין. [ומה דמשמע מהשעה"צ דבשיעור קטן יותר דאין ספק ברכה דמעין ג' יתחייב בבור"נ, זהו מפני דכה"ג אין המשקין נטפלין להיין דהוא שיעור מועט וכמבואר בביה"ל סי' קע"ד ס"ב גבי ברכה ראשונה^א].

הרב אברהם זנגר

~ פד ~

האם ברכה אחרונה על העיקר פוטרת את הטפל שיאכל לאחר הברכה

א ידוע נידון האחרונים אם טפל בעי ברכה אלא שנפטר בברכת העיקר או שפטור מברכה לגמרי, והוכיחו מכמה דוכתי דטפל חייב בברכה, עי' חזו"א סוס"י כ"ז ועוד. אכן בשו"ת ארץ צבי (ח"א סי' ק"ז ד"ה מה שחקרתי) כתב להוכיח מדברי הרא"ש סי' כ"ז בד' בה"ג דטפל פטור מברכה לגמרי, מהא דביאר הרא"ש ד' בה"ג דעל היין של כוס ברהמ"ז א"צ לברך ברכה אחרונה משום דחשיב כבא מחמת הסעודה, והרא"ש חלק עליו דלא חשיב בא מחמת הסעודה, ותמוה דאף אם חשיב בא מחמת הסעודה סו"ס הרי בירך ברהמ"ז קודם ששתה את היין ומה יפטור את היין בברכה, ומוכח מזה דטפל פטור מברכה.

ב אלא שבאמת זה סותר לראיות האחרונים דטפל בעי ברכה, וביותר יש להעיר דמד' בה"ג גופיה יש להוכיח קצת דנקט דטפל חייב בברכה, דהא ד' בה"ג דמים בסעודה טעונים

א. אמנם עדיין צ"ע הא דמשמע מהשעה"צ דלהשיטות דשיעור יין הוא רביעית יתחייב בבור"נ אף אם שתה מלא לוגמיו, ובשתה מלא לוגמיו הרי מבואר בביה"ל שם דנפטרים שאר המשקין, כן העיר באג"מ ח"א סי' ע"ד ע"ש.

ברכה, וברא"ש סי' כ"ט הביא בשם ה"ר יו"ט לבאר ד' בה"ג דמים לא זייני ולא שייך לפוטרים בברכת המוציא. ומתבאר דהגם דחשיבי דברים הבאים מחמת הסעודה מ"מ טעונים ברכה, וא"כ תמוה איך נפטרים מברכה אחרונה². [ובחלק הסימנים סי' י"ד הארכנו לחלק בזה בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה, אך עתה יבואר באופן א].

ג] ובאמת שמעתי בשם הגאון הגדול רבי דוב לנדו שליט"א להוכיח דטעמיה דבה"ג איננו מפני שטפל פטור מברכה, דהנה בתוס' פסחים (קה: ד"ה שמע מינה ברכה) הקשו על השיטות דברהמ"ז טעונה כוס אף ביחיד, דא"כ לר"ג דס"ל במתני' מד. דכל ד' מינין טעונים ג' ברכות דהיינו ברהמ"ז, הרי אם יצטרך כוס לברהמ"ז גם אותו כוס יצטרך כוס אחר ויתחייב שוב בברהמ"ז וכן לעולם, ותירצו 'וי"ל דלא תקנו כוס אלא אחר סעודת לחם, ולבה"ג שאין לברך על הגפן אחר בהמ"ז אתי נמי שפיר' עכ"ל. ועי' גם בביה"ג סי' ק"צ ס"ב שכתב דבה"ג העלה את שיטתו מכח קושיא זו של התוס'. אולם קשה דהא הרא"ש ביאר ד' בה"ג דכוס ברהמ"ז פטורה מברכה מדין דברים הבאים מחמת הסעודה וזה לא שייך בשתיית יין [ובפרט כששתה רק רביעית יין לא שייך לומר שהרביעית יין שאחר ברהמ"ז טפילה לה].

ובהכרח דיסוד שיטת בה"ג היא דברהמ"ז פוטרת אף את היין ששותה לאחר ברהמ"ז, אלא דלדידן דברכת היין היא מעין ג' אין ברהמ"ז פוטרו כי אם מחמת דהוי טפל לסעודה, אבל התם קאי תוס' בשיטת ר"ג דברכת היין היא ברהמ"ז, וממילא שפיר פוטרת ברהמ"ז את היין ששותה לאחר הסעודה.

ושורש הדבר הוא דברכה אחרונה ענינה להודות לה' על אכילתו שהזמין לו וכל שעיקר אכילתו כבר נסתיימה מודה עליה ועל כל הבאים מכוחה אף שעדיין לא נהנה מהם, וכוס של ברהמ"ז חשיב לעולם שבא מכח הסעודה, שהרי רק מחמת חיוב ברהמ"ז שותה כוס זו. עכת"ד הגר"ד לנדו שליט"א.

ד] אך יש להעיר דלפ"ז נמצא דהתוס' והרא"ש דפליגי ע"ד בה"ג הוא מטעמים שונים, דהתוס' נקטו דעיקר חידושו של בה"ג הוא דברהמ"ז פוטרו את מה שעתיד לשתות, וע"ז פליגי התוס', ואילו הרא"ש הוי פשיט"ל כד' בה"ג דברהמ"ז פוטרו גם מה שישתה אח"כ, ונקט דעיקר חידושו של בה"ג הוא רק דחשיב כדברים הבאים מחמת הסעודה גם כששותה לאחר ברהמ"ז, וע"ז פליג הרא"ש, וזה דוחק.

ה] ואולי יש לבאר ד' התוס' באופן א, דנקטו התוס' בד' בה"ג דכיון ששתיית הכוס של ברהמ"ז אינה באה מצד עצמה אלא מכח שתיית היין הראשונה דינה כטפילה לעיקר השתיה והרי היא פטורה מברכה, ואמנם ברא"ש מבואר לא כן, דרק מדין דברים הבאים מחמת הסעודה דינו כטפל, אך מ"מ לא נחלקו התוס' והרא"ש ביסוד שיטת בה"ג, ולתרווייהו כל היכא שדינו כטפל הרי הוא פטור מברכה אע"פ שכבר בירך על העיקר קודם שאכל את הטפל. וממילא אין ראייה מדברי התוס' דטעמיה דבה"ג איננו משום דטפל פטור מברכה.

אך מ"מ בעיקר ד' בה"ג י"ל על דרך דברי הגר"ד ל' שליט"א לענין עיקר וטפל, דכל שעיקר אכילתו כבר נסתיימה מודה עליה ועל כל הטפילים הבאים מכוחה אף שעדיין לא נהנה מהם, ומה"ט ברכה אחרונה על העיקר

ב. ואולי יש לדחות דכוונת ה"ר יו"ט דאינם חשובים מחמת הסעודה, אלא דאם היו זייני היה שייך לפוטרים אגב הפת בברכת המוציא. תדע דהא עיקר וטפל גמורים א"צ שברכת העיקר תהא שייכת גם לטפל כדי לפוטרו, וצ"ע היטב בזה.

ברכות

עיקר וטפל, ויין פוטר

בירורי

קיב

הרי הוא נפטר בברכת המליח שהיא שהכל כיון שזוהי ג"כ ברכתו של הפת הטפל.

והנראה מוכרח מזה דגם דינו של הרמ"א הוא רק מכח הא דעיקר פוטר את הטפל, ואי"ז דין בפנ"ע שהנאת טפל ברכה שהכל, אלא רק מכח מה שהטפל נטפל לעיקר בברכתו הוא מאבד את ברכתו המיוחדת לו, וכיון שאיבד את ברכתו המיוחדת לו וא"א לברך עליו את ברכת העיקר שאינה מתאימה לו ממילא ברכתו שהכל מפני שאסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה.

הרב אברהם זנגר

~ פו ~

בד' הרמ"א דטפל הטעון ברכה ברכתו שהכל, א. האם דברים הבאים מחמת הסעודה קודם הסעודה ברכתם שהכל, ב. האם יין טפל ברכתו שהכל

ד' הרמ"א בסי' רי"ב דטפל הנאכל קודם העיקר ברכתו שהכל. ובישועות יעקב סי' קע"ז סק"ג הקשה קושיא חריפה ע"ד הרמ"א, דהנה יין בתוך הסעודה טעון ברכה אף באופן שהוא בא מחמת הסעודה משום ד"יין גורם ברכה לעצמו' כמבואר בגמ' מא: ונפסק בשו"ע סי' קע"ד ס"א, ומבואר בשו"ע שמברכים עליו בפנה"ג, ולכאור' לד' הרמ"א היה ראוי לברך עליו שהכל, דנהי דגורם ברכה לעצמו ולכן אינו נפטר בברכת הפת, אך זהו טעם רק שיברכו עליו אולם אכתי כיון שהוא בא מחמת הסעודה הרי הוא טפל לפת ובדין הוא שירד בברכתו לשהכל, [והוסיף דלפרש"י פי' גורם ברכה לעצמו' הוא שהוא חשוב שמברכים עליו בקידוש ובהבדלה אע"פ שא"צ לשתייתו, וזה רק טעם שהוא בעצמו חשוב אבל לא ברכתו,

פוטר את הטפל גם אם אכלו אחר הברכה, אבל לעולם ודאי טפל חייב בברכה כמו שהעלו האחרונים מכמה דוכתי.

[יש לציין עוד לדברי הדמשק אליעזר בסי' ק"צ שביאר בכוונת הגר"א דדברי בה"ג לא נאמרו להלכה אלא רק לפ"ד ר"ג דיין ברכתו ברהמ"ז ע"ש היטב, ולפ"ז אין הדברים ענין כלל לעיקר וטפל, ומ"מ דבריו שם צ"ב].

הרב אלעזר מאירוביץ

~ פה ~

ביאור ד' הרמ"א דטפל ברכתו שהכל

ד' הרמ"א בסי' רי"ב דהאכל טפל קודם העיקר ברכתו שהכל, ובמג"א כתב דה"ה אם אכלו לאחר העיקר אלא שלא היתה דעתו עליו בשעת הברכה דאז צריך לברך על הטפל בפנ"ע ברכתו שהכל, והיינו דכל היכא שהטפל טעון ברכה ברכתו שהכל.

ובפשוטו דין זה אינו שייך כלל להא דטפל נטפל בברכתו לעיקר, שהרי עתה הוא טעון ברכה בפני עצמו ואינו נטפל בברכתו לעיקר, אלא הטעם הוא דכיון שאינו תאב לו בפנ"ע אין הנאתו שלימה ממנו ולכן ברכתו נחתא לשהכל, וכן משמע בביה"ל (ד"ה ושאינו) שדימה זאת לד' הרמ"א בסי' ר"ד סי"א שפסק דדבר המיוחד רק לרפואה ולא להנאה ברכתו שהכל.

אלא דא"כ יש לתמוה טובא דנפל כל המקור לדין עיקר פוטר את הטפל, שהרי מקור הדין הוא ממתני' מד. 'הביאו לפניו מליח בתחילה ופת עימו מברך על המליח ופוטר את הפת שהפת טפילה לו', ולפ"ד הרמ"א שטפל ברכתו שהכל הרי אף אם כל טפל טעון ברכה

דהא בקידוש והבדלה אם בירך עליו שהכל יצא¹, והוכיח מזה דלא כד' הרמ"א².

ובאמת אפשר דלזה נתכוין המג"א בסי' רי"ב סוף סק"ד דאחר שכתב לחלוק על הרמ"א ציין לסי' קע"ד ס"ז ושם מבואר הטעם דיין טעון ברכה בסעודה משום דגורם ברכה לעצמו³.

ונראה ליישב ד' הרמ"א בכמה גווני;

א. יש מקום לחלק בין טפל גמור לטפילות של דברים הבאים מחמת הסעודה דבזה יודה הרמ"א דאינם יורדים בברכתם. וכן פשוט הדין בסי' קע"ז ס"ה דדברים שלא היה דעתו עליהם כלל ובאו מבית אחר באמצע הסעודה טעונים ברכה, ולא העירו הפוסקים דלד' הרמ"א ברכתם שהכל. וכן מספק"ל לגר"ז בסי' קע"ד קו"א סק"ח אם דברים הבאים מחמת הסעודה קודם הסעודה ברכתם שהכל לד' הרמ"א או מברך את ברכתם הראויה, ונוטה דאינם טפלים כ"כ ומברך עליהם ברכתם הראויה [ובפשטות כוונתו לחלק כנ"ל בין טפל

גמור לדברים הבאים מחמת הסעודה, ולא בין דברים הבאים מחמת הסעודה קודם הסעודה לבין כשבאים בתוך הסעודה ע"ש].

וביאור החילוק הוא, דנהי דפטור דברים הבאים מחמת הסעודה הוא ג"כ מדין עיקר וטפל כמבואר בראשונים מא: ה', מ"מ יש חילוק ביניהם, דבכל עיקר וטפל שם ה'טפל' הוא מחמת עצמו שאין חשיבות לאכילתו הואיל ואינו אוכלו אלא בשביל דבר אחר, אך בדברים הבאים מחמת הסעודה שם ה'טפל' בהם אינו מחמת עצמם אלא רק משום היותם החלק הפחות חשוב בסעודה ביחס לפת, וממילא מבואר היטב דבזה אין ברכתם משתנית כיון שאין חסרון בעצם חשיבות אכילתם. וכיו"ב מצאנו בפמ"ג סי' ר"ב מ"ז סק"ב גבי עיקר וטפל של תערובת דאין ברכת הטפל משתנית אף כשלא נפטר בברכת העיקר (באופן שלא היה דעתו ע"ז), ויש לבאר הסברא כנ"ל דגם שם אין חסרון בחשיבות הטפל מחמת עצמו, דהשם 'טפל' שלו הוא רק מחמת היותו המיעוט בתערובת⁴.

ג. והסיק כד' המג"א שהביא המשנ"ב דרק אם ברכת העיקר היא שהכל יורד הטפל בברכתו לשהכל, וממילא בסעודה שברכת הפת היא המוציא אין היין יורד בברכתו לשהכל. ויש לדון דלפי דבריו בפת שעפשה (סי' ר"ד ס"א) דברכתה שהכל יברך על היין שבסעודה שהכל. ואך אפשר דפת כזו אינה גורמת כלל טפילות לדברים הבאים מחמת הסעודה, וצ"ע.

ד. וכע"ז כתב בספר שבילי דוד סק"א בביאור כוונת המג"א (נדפס בסוף השו"ע מהד' הדרת קודש). אמנם השבילי דוד העמיד קושיא זו רק על יין שקודם הסעודה, וע"ז כתב ליישב דלא גרע מיין שתוך הסעודה ע"ש, וצ"ב.

ה. שהקשו ע"ד רש"י מאי קמ"ל רב פפא בדין דברים הבאים מחמת הסעודה והא מתני' היא דעיקר פוטר את הטפל, וע"ש בבעה"מ, וביותר מבואר כן ברא"ש שהוכיח מדין עיקר וטפל לדברים הבאים מחמת הסעודה דהטפל פטור גם אם לא אכלו עם העיקר יחד ממש, וכן מבואר בב"י וביה"ג סי' רי"ב שהוכיחו דעיקר פוטר את הטפל גם מברכה אחרונה מדין דברים הבאים מחמת הסעודה, ועי' במג"א ר"ס קע"ז שדן דאם אין הפת עיקר אינו פוטר את שאר הדברים, וע"ש בפמ"ג, ומכ"ז מבואר דיסוד דין דברים הבאים מחמת הסעודה הוא מדין עיקר וטפל, ובפוסקים ג"כ השוו בכמה דוכתי בין הדינים ואכמ"ל.

ו. אמנם יש לציין דבמחצה"ש סי' ר"ה סק"ו מבואר דגם בעיקר וטפל של תערובת מברכים שהכל על הטפל אם מתחיל לאוכלו קודם העיקר, ולפ"ר נראה דחולק על הפמ"ג הנ"ל. ובספר חו"ב מד. (סי' י' סקי"ב) נקט בפשיטות שגם דברים הבאים מחמת הסעודה יורדים בברכתם לשהכל, וכן טפל דתערובת, וכמדו' אישתמטייה כל הנ"ל.

עוד י"ל באופן פשוט טפי ע"פ המבואר בביה"ל דיסוד ד' הרמ"א היא דאכילה של טפל אין בה הנאה גמורה ולכך אין מברכים עליה אלא שהכל, ודימה זאת לד' הרמ"א בסי' ר"ד דמרוקחת שאין בריאים רגילים בו אלא לרפואה ברכתו שהכל כיון שאינו מיוחד להנאה ע"ש, ולפ"ז אי"ז מדין 'טפל' אלא משום שאין בו הנאה גמורה, וזה לא שייך בדברים הבאים מחמת הסעודה וכן בטפל של תערובת.

ב. יש מקום לומר דסברת 'גורם ברכה לעצמו' ביין מהני גם שלא ירד מברכתו לשהכל. וכן יש להוכיח מהגר"ז הנ"ל שנסתפק אם דברים הבאים מחמת הסעודה ברכתם שהכל ולא פשט את הספק מדין כקושיית הישוע"י, ובהכרח דשאני יין שגורם ברכה לעצמו. ותלי"ת שמצאתי עתה בצל"ח מב. (על תוד"ה אי הכי בסוף דבריו) שהקשה את קושיית הישועות יעקב ותי' כדברינו.

ויש לבאר זאת בתרי אנפי;

א ע"י בספר אהלי ישועה (להגרי"י קלמנוביץ שליט"א) סי' ל"ט אות ג' שהרחיב לבאר ענין 'גורם ברכה לעצמו' שברכת היין איננה רק על הנאת האדם כי אם על עצם החפצא דיין, ולכך מברכים עליו גם כשאין חפצו לשתות יין כמו בקידוש והבדלה כמש"כ רש"י מ: , ומה"ט איננו נפטר בברכת הפת כיון שהיא איננה אלא על הנאת האדם ע"ש¹, ויש לציין בזה לדברי הגרי"ז בסי' ק"צ ס"ד שביאר בד' רש"י בעירובין מ: דברכת היין על כוס של ברכה היא מדין שירה על היין ולפיכך מעיקר הדין אפשר

לברך עליו בפה"ג בלא לשתותו כלל, ולפ"ז י"ל דה"נ לא שייך לפוטרו בברכת שהכל כיון שאין בזה ברכה על החפצא דיין. [וזה כעין ד' רב הונא מ: דאם בירך שהכל על היין לא נפטר אפי' בדיעבד, ופרש"י דהיינו משום דגורם ברכה לעצמו. ואף דלא קיי"ל כרב הונא מ"מ לענין לכתחילה י"ל דכו"ע מודו דא"א לקבוע עליו ברכת שהכל].

ב ביסוד דין הרמ"א ע"י ביה"ל סי' רי"ב שכתב לדמות לרפואה שלד' הרמ"א בסי' ר"ד סי"א מברכים עליה שהכל כיון שאין כוונתו ליהנות מעצם הדבר אלא רק לתועלת אחרת, וע"י בספר אשר לשלמה סי' י"ד שהרחיב לבאר עד"ז בטוטו"ד דב' דינים איתנייהו בברכות הנהנין, א' ברכת הודיה על עצם ההנאה מהדבר, ב' דאסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה, וביאר דחילוק הברכות שצריך להודות על כל מין ומין בפנ"ע הוא מצד דין הא' וזה לא שייך כאן כיון שאיננו אוכל לתועלת ההנאה המיוחדת של מין זה ומצד דין הב' הברכה היא שהכל.

אמנם להלן סי' צ' הוכחנו דבע"כ הפטור מדין הא' מישך שייך לפרשת עיקר פוטר את הטפל [והיינו דלולי הדין דעיקר פוטר את הטפל לא היה הטפל יורד מברכתו לשהכל], דאל"כ נמצא שאין הכרח כלל מדינא דמתני' באוכל מליח ופת עימו דעיקר פוטר את הטפל דהא בלא"ה ברכותיהן שוות, ובהכרח דהפטור מברכתו הראויה לו היא רק מכח מה שהעיקר פוטר. ומעתה נמצא דביין כיון שהוא גורם

ז. ובזה כתב לבאר ד' התוס' פסחים קג: ורמב"ן שם כד. מדפי הרי"ף דלענין ברכה אחרונה ליכא לסברת 'גורם ברכה לעצמו' ודלא כשי' רש"י ורשב"ם שם, ולכאור' הרי יסוד הסברא היא דהיין הוא חשוב ולכך אינו נפטר בברכת הפת ומ"ש ברכה ראשונה מברכה אחרונה. אכן להנ"ל את"ש, דרך ברכה ראשונה נקבעה על עצם חשיבות היין ומשא"כ ברכה אחרונה. וכע"ז כ' בספר שערי ברכה אות ער"ה-רע"ו, וע"ע בגר"ז וערוה"ש ר"ס קע"ד. ווצ"ע בזה מדברי התוס' מד. ד"ה על העץ שכתבו 'אבל על היין מברכים על הגפן ועל פרי הגפן דכיון דיין קובע ברכה לעצמו מחמת חשיבותיה ד"ה לאחריי'.

ברכה לעצמו לא מהני ליה טפילותו וממילא נשאר ג"כ בברכתו הראויה לו.

הרב שמואל אורטל

~ פז ~

כמה אופנים שיש לדון בהם אם אפשר לברך על הטפל בפנ"ע

האם הוי ברכה לבטלה לברך על טפל ברכה אחרונה קודם העיקר ~ חילוקים בין סוגי הטפלויות ~ האם יכול לכוין בברכת המוציא שלא לפטור את הבשר ודגים או את המשקין שבסעודה ~ האם יש איסור גורם ברכה שא"צ לאכול פירות סמוך לסעודה כיון שאם יאכלם בסעודה יפטרו בברהמ"ז

א] אכל עיקר וטפל ובירך על הטפל ברכה אחרונה קודם ברכת העיקר, האם כיון שדינו של הטפל להיפטר בברכת העיקר חשיב ברכה לבטלה, או דכיון שעדיין לא בירך על העיקר לא הוי לבטלה אלא הוי רק גורם ברכה שאינה צריכה.

תשובה; כתב בשו"ת ארץ צבי סי' ק' [לענין אדם שיש לו ספק במאכל מסוים אם הוא טפל או לא] שיכול לברך ברכה אחרונה על הטפל קודם שמברך על העיקר. והוכיח דבריו מסוגית הגמ' בפ' כלל גדול גבי חייב ב' קרבנות דיכול להפקיע עצמו בהקרבת קרבן אחד הגם דהיה פוטר עצמו מתרווייהו בקרבן השני.

ב] הביאו לפניו בתוך הסעודה לאחר המוציא ירקות ובשר ודגים הבאים מחמת הסעודה, וחפץ לברך עליהם ברכה ראשונה. והשאלה מתחלקת לתרתי, א' בגוונא שלא כיון מעיקרא בשעת המוציא שלא לפוטרו, אלא עתה הביאם

וחפץ לברך עליהם, ב' בגוונא שכיון מעיקרא בברכת המוציא שלא לפוטרו.

תשובה; א) באופן הא' שורש הנידון הוא דלכאוי ברכת המוציא כוללת את כל הבאים ללפת הפת, וא"כ אין זה רק בבחינת פטור שחל על דברים הבאים מחמת הסעודה בשעת אכילתם שנוכל לדון שעתה מפקיעם מזה, אלא מעיקרא הברכה קאי נמי עלייהו להדיא כיון שדעתו ללפת בהו וחשיבי כאילו מונחין לפניו, וממילא לא יוכל לומר שחפץ במאכל זה שלא יפטר, וברכתו עתה תהא לבטלה¹. וכן מבואר במ"ב סי' רט"ו סק"ח דאינו יכול לברך עליהם, וכוונתו שם דחשיב ברכה לבטלה.

ב) ועדיין יש לדון אי מהני להפקיעו מעיקרא בברכת המוציא ע"י שיכוין שלא תחול ברכת המוציא על הירקות שיביא, והספק הוא האם זה דומה לשותה כמה כוסות דנחלקו התבו"ש ושאר אחרונים [גבי שוחט כמה עופות] אם יכול לקבוע בדעתו דהברכה תחול רק על עוף/כוס מסוים ומשם ואילך יברך שוב, או די"ל דהכא שאני וכו"ע מודו דמהני הכוונה שלא לפוטרו, דכאשר מעיקרא אינו רוצה לכוללו למלפת בברכת המוציא א"כ הוא קובע עליו שם שאינו חלק מן הסעודה, והאי דמוציאו מן הברכה הוא סימן לזה שרוצה להוציאו מלהיות חלק מן הסעודה, וברגע שהוא אינו חלק מן הסעודה אפשר דמעתה אינו כעוד כוס ועוד פת, ואינו נפטר בברכה.

ג) והנה במג"א סי' קע"ז סק"א כתב להסתפק בזה"ל; 'אין חפץ לאכול פת ואוכל מעט פת ומברך עליו המוציא אין פוטר המאכלים דהא לא קי"ל כר"ח דאמר פת פוטר כל מיני מאכל אלא דוקא בקובע סעודתו על הפת אמרי' דכל המאכלים מחמת הפת הן באים אבל כשאין חפץ לאכול פת אינו פוטר וכ"ש אם אוכל

ח. והוי כבירך על פת והביאו לפניו פת נוספת דאי מברך עלה שוב המוציא הוי לבטלה.

ולפי זה נראה דלא נסתפק הפמ"ג אלא להך צד ד'פת פוטר' האם מועיל לכיין לא לפטור בברכת המוציא, אבל להך צד דהוא מדינא דעיקר וטפל לא שמענו כלל דיסתפק הפמ"ג לומר דיועיל כוונתו להדיא לא לפטור בברכת המוציא.

(ד) והנה כתב הב"ח בסי' תע"ג עיצה זו גבי מח' הפוסקים אם מרור טעון ברכה לעצמו או דחשיב בא מחמת הסעודה, ויש שכתבו דברכת הכרפס פוטרות, והב"ח כתב דיאכל כרפס כשיעור ויברך בורא נפשות, ואח"כ בברכת המוציא יכוין לא לפטור המרור ויוכל לברך עליו בסעודה לכו"ע. והוסיף דלא מיקרי ברכה שא"צ כיין דעושה כן לאפקי נפשיה מפלוגתת הפוסקים ט'.

אמנם גם בזה י"ל דשאני מרור דנאכל למצוה, ולכן כאן יותר קל לומר דיכוין לא לפטור המרור, כי כל אכילתו זו בסעודה אינה באה מרצונו, [ועל כן כוונתו מעיקרא הוא פועל שאין שייך המרור לסעודה, וכמש"כ לעיל דהוא בגדר 'סימן' א], משא"כ בניד"ד שאדם חפץ באכילת הבשר והירקות בסעודתו, ואך שמכוין לא לפוטרו צ"ע אם מהני, כי י"ל דבעצם הם שייכים לסעודה ומאי אהני כוונתו.

פחות מכזית כנ"ל ואפשר לומר כיון דדרך לקבוע סעודה עליהם הפת פוטרות וצ"ע. ונסתפק שם הפמ"ג אי מחמת הספק יכול להפקיע הטפל מברכה ראשונה של העיקר ולכוון לא להוציאו בברכת המוציא.

וביאור ספיקו נראה דתליא בביאור שורש ספיקו של המג"א גבי פחות מכזית, דהספק הוא אם הברכה פוטרת או הפת פוטרת [ואז בעינן דוקא קביעות], וא"כ כיון דכאן בפשטות החסרון בפחות מכזית הוא רק משום הברכה, דנראה דליכא הכא 'קביעות פת' בפחות מכזית, להכי יוכל לכיין בברכתו לא להוציאם. אבל בגוונא דאיכא קביעות כגון דאכל כזית, עדיין אין לנו פשיטות אם יוכל לכיין מעיקרא בשעת ברכת המוציא שלא לפטרם.

ובאופן אחר יש לומר דביאור הפמ"ג בספיקו של המג"א הוא האם פת פוטר כל מאכל מדינא דעיקר וטפל, וממילא כאן שאין כאן אכילה חשובה ועיקרית לא יהא פוטר, או דדינא דפת פוטר הוא כדין יין פוטר כל מיני משקין, דאינו מדין עיקר וטפל אלא חשיבות בעצם [בין אם הוא משום מעלת ברכת המוציא ובין אם משום מעלת הפת], ולהכי יהא גם בפחות מכזית.

ט. ונראה דגם להב"ח לא מהניא עיצה זו אלא אם מכיין כבר בתחילה בברכת המוציא להפקיע מן הסעודה ולא לצרפן, אבל בגוונא דכבר נפטר בהמוציא ונטפל להפת כבר א"א להפקיעם לענין ברכה שלאחריה וכמשנ"ת לעיל.

י. יל"ע ברוצה לאכול פרי האדמה לקינוח בשולחן עור, היאך יברך האדמה דשמה ברכת הכרפס פטרה להמרור וממילא גם להליפתו, או דהוי הפסק ודוקא מרור פטור מברכה דמיקרי מחמת הסעודה משא"כ האי ליפתן. והעיצה היחידה היא ע"פ ד' הב"ח דיאכל כזית כרפס ויברך בורא נפשות רק לאחר המרור, ולא חשיב ברכה שא"צ כיון דעושה כן מחמת ספק, ועתה יברך ברכת האדמה על הליפתו, ועי'. ולהנהיג תמיד לאכול כזית בכרפס ולברך בורא נפשות מיד, דאוחזים כהנך ראשונים דהגדה היא הפסק ומרור אין טעון ברכה משום שהוא מחמת הסעודה, שפיר יברכו על הליפתו הזה, וכל הנידון כאן הוא רק להנהיגם לאכול פחות מכזית ואין מברכין עליו בורא נפשות, ופשוט.

יא. והגדר הוא בצירוף ב' סברות, האחת כוונתו בשעת ברכת המוציא להפקיע זאת מלהיות 'מחמת הסעודה', והב' כיון דבעצמותו אינו נאכל אלא למצוה לכן יסייע לכוונתו להפקיע, ועי'.

ה) ונראה להוכיח מהא דהמ"ב דן לגבי י"ש בסעודה [בסי' קע"ד] ולגבי קומפוט [בסי' קע"ז] ועוד מקומות דהו ספק דברים הבאים מחמת הסעודה, ומדלא אשתמיט בשום מקום לומר דאפשר לצאת מן הספק ע"י שיכוין בברכת המוציא שלא להוציאו, אלמא דאין שייך בזה האי טעמא י"ב.

ג) אכל בשר ודגים בסעודת פת, ובירך עליהם בורא נפשות קודם ברהמ"ז, האם הוי ברכה לבטלה.

תשובה; הזכרנו באות א' דברי הארץ צבי גבי להפקיע הטפל בברכה אחרונה מברכת העיקר. ונראה לומר דכל דבריו שייכים דוקא בטפלות כעין מליח ופת, דעיקר כוונתו היא אכילת המליח והפת אינה אלא שלא ידקנו, אך בסעודת פת שאכל עמה בשר ודגים אינו יכול לברך ברכה אחרונה על הבשר קודם ברהמ"ז, משום דהבשר ודגים כיון שנאכלו בתוך סעודת פת נתחייבו בברהמ"ז ואין הברכה דבורא נפשות שייכת אליהם עתה כלל י"ג.

והביאור בזה דהבשר ודגים הוא חפץ באכילתם ג"כ כמטרה בפ"ע ולא רק כפת המעבירה חריפות המליח, וא"כ לכאור' אדרבה הוא יותר טעם שיהיו חייבים ברכה ראשונה בפ"ע, ובכל זאת חזינן דמיפטרו בברכת הפת, ובהכרח דאינו כטפל דעלמא דאיכר חשיבותו, אלא אדרבה כל מהותם הוא דבאים להטעים הפת החשובה וממילא מקבלים שם אכילת הפת [לענין ברכה ראשונה], וכן דנתחייבו בברהמ"ז כחלק מן שביעת הפת, והראיה דבאכל כזית פת ושבע משאר מאכלים המלפתים כתב הביאור"ל סוס"י קפ"ד דפשיטא דמצטרף לשיעור שביעה דאור' והביא ראיה מלשון הגמ' מא: 'מיסב ואוכל בליפתן', ודו"ק י"ד.

ומתאימים בזה דברי ה'פסקי הרי"ד' דף מא: [הובא בקובץ שיטות קמאי שם] דכ' על דברים הבאין מחמת הסעודה דנעשו כפת, וי"ל דכוונתו נמי דחשיבי פת לענין חיובן בברהמ"ז כחלק וכטפילות לפת ואינן כירקות בפ"ע הטעונים בורא נפשות טו י"ז.

יב. וכן להלן גבי משקין לא אשתמיט להציע לבוין שלא לפוטרם בהמוציא כדי לצאת מן הספק אם טעונין ברכה בסעודה או לא.

יג. ויש לדון באדם שאינו יודע לברך ברהמ"ז אם יברך עכ"פ בורא נפשות, ולהנ"ל יש לומר דאין ברכה זו שייכת כלל על אכילת הבשר ודגים, דמעיקרא לא נתחייבו בברכה זו אלא ברהמ"ז, וכנ"ל ווע' שו"ת אג"מ המובאת להלן שכתב לא כן.

יד. ועי' ט"ז סי' רי"ב גבי אוכל גודגדניות קודם השתיה דאסור לו ליהנות בלא ברכה אף דהוא טפל להשתיה, ואינו יכול לברך על השתיה ולאכול הגודגדניות ואח"כ לשנות משום דהוי הפסק. ויש להעיר דלפ"ז האוכל פת עם ממרח יקפיד שלא יאכל בפיו קודם אלא את הפת, ולא יכניס מן המלפת לפיו קודם משום הפסק, ויש מן האחרונים שכתבו דאכילה ל"ה הפסק, וכל דברי הט"ז אמורים רק למאי דס"ל דאכילה ושתיה הוי הפסק. אכן להנ"ל י"ל דליכא חסרון כלל, כיון דחשיב חלק מן הפת ודו"ק.

טו. ובביאור"ל ריש סי' רי"ב מצינו כע"ז בטפלות בתערובת דכל התערובת מקבלת שם העיקר, וולא יוכל להוציא חתיכה מהטפל ולברך עליה בפ"ע. והבא הוא טפל המשמש לאכילת הפת ויותר מסתבר דיקבל שם ברכת הפת.

טז. והעירו דלפ"ז בגוונא שאכל הפת כשהיה אונן וכדו' דנפטר מברהמ"ז על הפת אך על הבשר ודגים הוא מחויב בברכה, ואו כשאכל פת פחות מכזית - לא ע"מ לפטור את שאר המאכלים כספיקו של המג"א אלא דבעצם לא רצה אלא פחות מכזית, דפטור על הפת וחייב על הבשר ודגים, (אך גם בזה נחלקו בד' המג"א הערוה"ש ומחה"ש ומאידך המ"ב והגר"ז, ועוד נחלקו בזה האחרונים אם עיקר פחות מכשיעור פוטר הטפל

בתוך סעודת הפת היא ברכת המזון, ומוכח מכאן שהטפילות בעצמותה משנה את דיני הברכה של הטפל, וממילא אף במליח ופת הפת פטורה מברהמ"ז ואינה מחויבת אלא בבורא נפשות של המליח. ומדרב ששת נשמע לר"פ דלא מצינו דפליגי בזה.

ועי' בדברי הגר"א בביאורו שכ' כד' הב"י המקור להא דפוטר מברכה דלאחריו, אלא שהוסיף שהוא ק"ו יט'. וביאור דבריו דהוי ק"ו נראה ע"פ מה שכתבנו בריש דברינו, דאדרבה בבשר ודגים יש יותר סיבה לחייב עליהם ברכה בפ"ע כיון דנאכלים כדבר בפ"ע ולא רק למנוע שלא יזיקנו וכו', וזהו הק"ו דאי התם חזינן דמיפטרו מברכה מדינא דעיקר פוטר את הטפל כ"ש הכא.

אלא דמעתה תיקשי על דברינו דבבשר ודגים הבאין מחמת הסעודה לא יוכל לפטרם בבורא נפשות גם לד' האר"צ, דהלא ביארנו עתה מד' הגר"א דעיקר וטפל דסי' ר"ב הוי קל וחומר מדברים הבאין מחמ"ס.

ונראה דמבואר כאן יסוד ברור ד'קולתו זוהי חומרתו, דאם יש לבשר ודגים הבאין מחמ"ס חשיבות עצמית אמאי מיפטרו באמת בברכת הפת, ובהכרח כמשנ"ת בדרכו של

ומצינו כבר בראשונים דהרא"ש [מא:] כ' דכל הדברים הבאים מחמת הסעודה מדינא דעיקר וטפל אתינן עלה, ואילו הרשב"א נחלק עליו וכתב דהא א"צ לדינא דעיקר וטפל אלא מעיקר סעודת הפת נינהו.

ונראה לבאר בזה דברי הב"י שפשט ספיקו של הכל בו אם ברכת העיקר פוטרת הטפל גם מברכה שלאחריו, מהא דדברים הבאין מחמת הסעודה אינם טעונים ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם¹⁷. והעירו רבים מה ההוכחה, דלמא לעולם איכא חיוב ברכה על הטפל אלא דברכת העיקר פוטרתו, וזהו רק באופן שברכת העיקר חשובה מברכת הטפל כמו בדברים הבאים מחמת הסעודה שברכת העיקר היא ברהמ"ז, אבל בגוונא דמתני' דאכל מליח ופת מנלן דברכת בורא נפשות דמליח פוטרת חיוב ברהמ"ז דפת יח'.

ולהנ"ל נראה לבאר דמהא דרב ששת התם מחייב בכל פירות בסעודה ברכה לאחריהם, אלמא דברהמ"ז אינה פוטרת לברכת בורא נפשות, ובכ"ז בבאים מחמת הסעודה מודה רב ששת דאין טעונין ברכה לאחריהם, ובהכרח דטעם פטורן אינו משום דברהמ"ז פטרה אלא משום דנעשו טפלים לסעודת הפת והברכה שנתחייבו הבשר והדגים

מברכה, עי' שו"ת משיבת נפש סי' י"ט), האם נימא שיברך עליהם ברהמ"ז דמיקרו פת. ונראה דכל גדר חיובן לברהמ"ז היא עד כמה דאיכא חיוב ברהמ"ז על הפת, אבל בגוונא דליכא חיוב על הפת מעיקרא לא נתחייבו אלא בברכה הראויה להן שהיא בורא נפשות.

יז. ובדרכי משה הביא ראייה מהא דסוס"י ר"ח דין פוטר כל מיני משקין גם מברכה דלאחריה.

יח. והנה אם איירי באכל פת כדי שביעה ומחויב ברהמ"ז מזה"ת ודאי לא יתכן שבורא נפשות דרבנן תפטור חיוב ברהמ"ז דאו, וועי' צל"ח וראש יוסף שכתבו כן באמת להלכה דבגוונא דאכל כדי שביעה לא יפטר בברכת המליח. אולם אף באופן שלא נתחייב בברהמ"ז מדאו' מ"מ מנלן דחיוב ברהמ"ז ייפטר ע"י ברכת בורא נפשות. וועי' אג"מ ח"ד מ"ב שעמד בזה.

יט. ק"ו מדברים הבאים מחמת הסעודה מ"א ב' ועי' תוס' שם בד"ה הלכתא כו' ול"נ דא"כ כו' ע"כ פי' ר"י כו'. ובדמש"א למד בדבריו דכוונתו בק"ו מפירות שאינן מחמת הסעודה הטעונין ברכה לפנייהם ולא לאחריהם, הכא דפטור לפניו כ"ש לאחריו. וכע"ז מצינו במג"א ר"ח סקכ"ד בשם המרדכי דעביד ק"ו לפטור מברכה אחרונה משקין הבאין בסעודת יין, מפירות בתוך הסעודה.

הפסקי הרי"ד דמעתה נעשו לחלק מאכילת הפת וקיבלו שם הפת, ולהכי כבר נתחייבו בברהמ"ז דפת ולא יפטור בבורא נפשות כלל, משא"כ בכל עיקר וטפל כדוגמת הציור של האר"צ הנ"ל כאן יוכל לפטור בבורא נפשות קודם, ודו"ק.

עוד נראה לומר לפי כל הנ"ל, דהנה נחלקו רבותינו האחרונים באכל חצי כזית מליח וכזית פת, דהאבני נזר [או"ח ל"ח י"ג] דימה זאת למוציא אוכלין בכלי פחות מכשיעור פטור אף אכלי, ולדעתו ה"נ אם ליכא ברכה אחרונה על העיקר גם הטפל נפטר מברהמ"ז, אולם דעת המשיבת נפש דיברך בורא נפשות דמצטרף עכ"פ לשיעור יחד עם המליח [וכ"כ בשו"ת אג"מ], ודיעה שלישית דבגוונא דליכא חיוב ברכה על העיקר ממילא מתחייב הטפל בברכתו ידידה.

ונראה דכל דברי האבנ"ז שייכים דוקא בעיקר וטפל כמליח ופת, דטפילותה הוא מחמת שאין צורך בה כלל אלא לדג וכנ"ל, או בציור דאיירי התם באיכא פחות מכזית דגן ושאר מינים המעורבין בתבשיל אחד, אבל בגוונא דאכל חצי כזית פת וכזית מבשר ודגים [וכספיקו של המג"א, או כהנך אחרונים דבמתכין באמת לאכילת הפת ולא לפטור בזה כלל לא נסתפק והוי טפילה בכל כגוונא], ודאי מצטרפין לשיעור לענין בורא נפשות יחד עם הפת, דאנו רואים כאן אכילה אחת של כשיעור לענין בורא נפשות, וטפילות זו אינה דומה למוציא אוכלין בכלי, כיון דחפץ באכילת תרוייהו ואך דמלפת באכילתם את הפת², ודו"ק.

ד רוצה לכוין בברכת המוציא שלא לפטור את המשקין בתוך הסעודה כדי לינצל ממח' הפוסקים [הובא בשו"ע סי' קע"ד] וכן להרויח ברכה נוספת.

תשובה; תלוי לכאור' בספק הפמ"ג סי' קע"ז [הנ"ל] במעט פת אי מהני לכוין לא לפטור שאר המאכלין ויוכל לברך עליהן ברכתן הראויה. אך במשקין יש לדון יותר כיון דאיכא בהו פלוגתא דרבוותא אי שייכי לסעודה.

ולכאור' יש להביא ראיה מד' הגליון רע"א סי' קע"ד גבי בירך על משקין קודם הסעודה לפטור המשקין בתוכה ונפל הכוס מידו האם יוכל ליקח כוס אחרת. וכ' דעל הצד דאין משקין בתוך הסעודה טעונין ברכה, ממילא לא פטר להו ולא חיילא ברכתו, ולהכי לא יוכל ליקח כוס אחרת.

ואי נימא דמהני כוונה מפורשת לא לפטור בהמוציא את ברכת המשקין, אזי לכאור' כאן כשבירך על הכוס משקין היינו דחפץ להוציאן בברכת שהכל עתה ולא שייפטור בברכת המוציא, וא"כ לכל הצדדים גם אי אינם טעונים ברכה והמוציא פוטרן, מ"מ נימא דהפקיען בברכתו וכוונתו לפוטרם בשהכל דכוס קודם הסעודה. ובהכרח דלהך צד דחשיבי באין מחמ"ס, א"א לכוין שלא יפטור, כיון שבמציאות הינן חלק מן הסעודה ואין ברכת השהכל שייכת אליהן, דמשקין תוך הסעודה אין ברכתן שהכל אלא הינן חלק מברכת הפת.

[אך] אפשר לדחות דכשאדם מברך הכי אינו מכוין לפטור על כל צד, אלא רק להך צד שהמשקין טעונים ברכה בסעודה, אך אי

ב. ומשא"כ לענין המין דגן דחזינן שאין ירקות ובשר ודגים נטפלין לאכילתו, ואך אם הן באותו תבשיל איכא דינא דעיקר וטפל, וא"כ אינו דומה לטפילות מאכלים לפת הבאים לשמש ולהטעים אכילת הפת.

בא. והביא פלוגתת התו"ש והמחזה"ש אי נימא דהסיח דעתו משתיית עוד כוסות עד הסעודה או לאו, אמנם תרוייהו מודו להאי סברא דאי לא בעו ברכה לא פטר להו.

נפטריין בברכת המוציא לא נתכוין לפוטרם בברכת שהכל עתה, וצ"ע.

אמנם יש להביא ראיה ברורה מד' המג"א קע"ד סק"ד דכ' ע"ד השו"ע דהרוצה להסתלק מן הספק ישב קודם הסעודה וישתה, וכ' המג"א דישתה פחות מכשיעור שמא אין המשקין טעונים ברכה בתוך הסעודה ולא פטר להו ונמצא מבטל ברכת המשקה ששתה קודם הסעודה דאין ברהמ"ז פוטרותו.

וצ"ע אמאי לא נימא דיכוין להדיא שיפטרו המשקין בסעודה רק בברכתו עתה ולא בברכת המוציא, ובזה יסתלק מן הספק דהוי ככל פירות שאוכל קודם הסעודה ובתוך הסעודה דברהמ"ז פוטרותן. ומדלא נתן המג"א עיצה זו אלמא דאין שייך כלל לומר על משקין בתוך הסעודה דליפטרו בברכת שהכל וכנ"ל דמשקין תוך הסעודה אין ברכתן שהכל אלא הינן חלק מברכת הפת.

וביותר יש להביא ראיה מד' השו"ע גופיה אמאי כ' עיצה ל'הרוצה להסתלק מן הספק' שיקח משקין קודם הסעודה וכו', ולא כתב בפשיטות דיכוין להדיא לא לפטור המשקין בברכת המוציא כ', אלמא דלא מהניא עיצה זו.

ה חפץ לאכול פירות קודם הסעודה ויכול להמתין עמם עד תוך הסעודה שאז יפטרם מברכה אחרונה ע"י ברהמ"ז, האם יש בזה חשש גורם ברכה שא"צ.

תשובה; בכה"ג יש לדון דהלא ברכה ראשונה בכל גווני יברך וכל הנידון הוא לענין ברכה אחרונה דייפטרו ע"י ברהמ"ז אם יאכלם בתוך הסעודה, אמנם כיון

שהגדר הוא דהם נפטרים ע"י ברהמ"ז ולא דמצטרפין לעיקר הסעודה, א"כ יל"ע אם מוטל עליו למנוע עצמו מחיוב ברכה אחרונה או לא.

והסברא בזה היא דיתכן דבגדר חובת האדם למעט בברכות אין זה אלא בברכה שלפניה העומדת לנגד עיניו וחיובה מוטל עליו, משא"כ ברכה אחרונה עוד לא הגיע זמן חיובה ואינו מוטל עליו לדאוג לכל פרטיה ודיניה ולמונעה, ודו"ק.

הרב אברהם זנגר

~ פח ~

בירך על כוס קפה ונמלך להוסיף מעט סוכר האם צריך לברך עליו שוב

בחקירת האחרונים אם טפל א"צ ברכה או שנפטר בברכת העיקר ~ האם יש ברכה על טעם לחוד

א ידועה חקירת האחרונים אם טפל טעון ברכה אלא שנפטר בברכת העיקר או שטפל לא בעי ברכה כלל הואיל ואין הנאתו חשובה. והאחרונים הביאו כמה ראיות שטפל טעון ברכה; א) מהא דטפל הנאכל קודם העיקר חייב בברכה כמבואר ברמ"א סי' רי"ב (אע"פ שדינו כטפל כדמוכח מהא דמברך עליו שהכל לד' הרמ"א, וכן הוא נפטר בברכה אחרונה של העיקר). ב) מהא דטפל שלא היה דעתו עליו בשעת הברכה על העיקר חייב בברכה כמבואר בתוס' מד', [ע"י חזו"א סוס"י כ"ז שהוכיח כן], וכן אם עשה שינוי מקום בין אכילת העיקר לטפל חייב לברך על הטפל כמבואר בתוס' שם

בב. ואולי משום דחייש לברכה שא"צ, ואי שותה להדיא קודם הסעודה לא הוי ברכה שא"צ, הגם דאינו שותה עכשיו אלא לפטור הסעודה ואל"כ לא היה שותה אלא בתוך הסעודה, דמ"מ סו"ס עתה שותה שתיה המחייבת בברכה, ועי'.

לפי' המג"א [וכ"ה במשנ"ב סק"ד] כג. וכן הוא פשוט לישנא דמתני' שאמרו 'מברך על העיקר ופוטר את הטפל' ולא אמרו 'מברך על העיקר וא"צ לברך על הטפל', ומשמע שרק ע"י שמברך על העיקר נפטר הטפל, ועמד בזה האג"מ ח"ד סי' מ"ב. וע"ע בט"ז סק"א שכתב דבדוקא נקט התנא אופן שאכל פירות ואח"כ מליח כדי להורות לנו חידוש זה דטפל אינו פטור מברכה בעצמותו אלא שנפטר בברכת העיקר, ולכך אם לא היה דעתו על המליח בשעת אכילת הפירות צריך לברך עליהם אע"פ שדינם כטפל לפירות.

ב אולם אף לפי פשוט הדברים שטפל טעון ברכה, דנו פוסקי זמנינו שיש דרגת טפילות הפוטרת מברכה לגמרי, וכ"כ בספר חוט שני (להגר"נ קרליץ שליט"א - שבת סוף ח"ב קובץ ענינים אות ד' עמ' ש') דמי שבירך על קפה ורוצה להוסיף אח"כ מעט סוכר או מאכל שרוצה להוסיף לו מעט מלח או משקה שרוצה להוסיף לו קוביות קרח לצננו, אע"פ שלא היה דעתו ע"ז בשעת הברכה א"צ לברך ע"ז, דגרע מכל טפל כיון שאינו ניכר בפנ"ע ונעשה מיד חלק מהמאכל או המשקה.

וכע"ז כתב בספר שמירת שבת כהלכתה פרק נ"ד הערה ס"ז בשם הגרשז"א לענין תוספת סוכר בתה. [אך הגרשז"א הגביל את הסברה רק לענין סוכר בתה שתמיד רגילים בכך לשתות את התה עם הסוכר ולכן הוא בטל לתה לגמרי]. וכן משמע מדברי האג"מ יו"ד ח"ד סי' מ"ח אות ה' לענין תבלין (ז"ל; 'כשבירך על הדג א"צ לברך על התבלין שמביאין אח"כ, כיון שהוא טפל, אף שלא היה בשעת הברכה, אף שהוא דבר שמברכין עליו בפנ"ע כצוקער וכדומה').

אולם בקובץ צוהר אוהל ברוך עמ' רמ"ה ועמ' רנ"ו מובא מכתבי הגרשז"א שצידד דאין חילוק בין סוכר המעורב בתה לשאר טפל הטעון ברכה כשלא היתה דעתו עליו מתחילה, וכן בשש"כ ח"ג במילואים לפמ"ח הערה קט"ו כתב בשם הגרשז"א שטוב בכה"ג לברך על מעט סוכר ולפטור את הסוכר שבכוס.

האם יש ברכה על טעם לחוד

ד וע"ע בחידושי מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א סי' ו' אות ד' שדן לענין סוכר מטעם אחר, דשמא אין חיוב ברכה על טעם, אך מההפלאה והאשל אברהם מבוטשאטש שהביא שם באות י"ב מוכח שנקטו דיש ברכה על טעם, וכן בקובץ צוהר שם כתב הגרשז"א על כך 'דאטו טעם פטור מברכה'. וכן מבואר בט"ז סי' ר"ב סק"ט וסי' ר"ה סק"ב דמי שלקות ברכתם האדמה מפני שהטעם הוא העיקר ומברכים עליו, וכ"כ הישועות יעקב ומגן גיבורים סי' ר"ב ס"י לענין מי שריית תאנים וצימוקים דלד' הרא"ש ברכתם בפנ"ע מפני שטעם הפרי הוא העיקר ומברכים עליו והמים טפלים לטעם, וכ"כ הישועות יעקב שם סק"ג לענין ירקות שבישולם עם בשר וקיבלו טעם בשר דטעם הבשר הוא העיקר ולכן מברכים שהכל ולא האדמה).

ה ולכאור' יש להביא ראיה דאף טפל שאינו ניכר בפנ"ע חייב בברכה מדברי הפמ"ג סי' ר"ב מ"ז סק"ב שכתב דאם בירך על שיכר ואח"כ עירב בו מעט יין ולא היתה דעתו ע"ז בשעת הברכה חייב לברך על היין, אע"פ שדינו כטפל לשיכר כמבואר ברמ"א שם דאזלינן בתר רובא, ואילו היתה דעתו עליו מתחילה היה היין

כג. וכן מבואר בשו"ע סי' קע"ז ס"ה לענין דברים הבאים מחמת הסעודה שאם הביאו לו באמצע הסעודה מבית אחר ולא היה דעתו עליהם כלל צריך לברך עליהם בפנ"ע, וגם הם יסוד פטורם הוא מדין עיקר וטפל כמבואר בראשונים.

מתחיל לאוכלו קודם העיקר, ולפ"ר נראה דחולק על הפמ"ג הנ"ל].

[ח] אחר זמן ראיתי בספר ברכת הבית שי"ד ס"ז וסי"ד שנקט בפשיטות דבכל עיקר וטפל אם אוכל את הטפל יחד עם העיקר ולא לאחריו בפנ"ע א"צ ברכה על הטפל גם אם לא היתה דעתו עליו בשעת הברכה על העיקר, וכן אם בירך על מאכל ואח"כ החליט לאכול עוד מאכל שברכתו שווה ואוכלו יחד עם טפל א"צ ברכה על הטפל אע"פ שלא היתה דעתו עליו בשעת הברכה, וזה חידוש שלא מצאנו בפוסקים. ולפ"ז המוסיף סוכר לכוס קפה ודאי א"צ לברך עליו. אמנם בפמ"ג הנ"ל בסי' ר"ב מפורש שלא כדבריו.

הרב אליעזר גרינספלד

~ פט ~

בדין טפל הנאכל קודם העיקר

האם טפל קודם העיקר אין דינו כטפל כלל או רק טעון ברכה לפניו ~ באופן שהעיקר פטור מברכה האם חייב לברך על הטפל ~ הנפטר מדין טפל או גרירה האם חלה עליו הברכה מיד או רק בשעת האכילה בפועל

(א) הרמ"א בסי' רי"ב ס"א הביא דברי התרוה"ד דהאוכל טפל קודם העיקר כגון האוכל גודגדניות למתק השתיה שישתה אחריהם, מברך עליהם שהכל ולא כברכתם הראויה דהיינו בפה"ע. אכן כידוע דינו של התרוה"ד אינו מוסכם, דדעת הב"י דברכתו אינה משתנה והוכחתו מהאוכל ז' המינים פחות מכזית דדעת הר"י שיברך עליהם בורא נפשות, והרא"ש פליג עליו דמשום חסרון השיעור לא תשתנה ברכתו, וע"כ אינו מברך כלל, וכן פסק הטור, וה"נ כאן לא תשתנה ברכתו אף שאוכלו לצורך העיקר.

נפטר בברכת השיכר. ואפשר דשאני התם דיש חשיבות ליינ כמשקה בפנ"ע וניכר בטעמו.

[ו] אולם יש להביא כדמות ראייה לאידך גיסא, דהנה בגמ' לה: שקיל וטרי איך משכח"ל לברך בפה"ע על שמן זית, ולבסוף מוקמינן בשמן המעורב באניגרון, ופריך דהאניגרון הוי עיקר והשמן טפל ע"ש. ויש להעיר מ"ט לא משני דמיירי שבשעת הברכה על האניגרון לא היתה דעתו לערב בו שמן ולכן צריך לברך אח"כ על השמן שמערב.

ואם נימא דטפל המעורב לא בעי ברכה כלל את"ש, אלא דזה סותר לדברי הפמ"ג הנ"ל. אך יש לדחות בפשיטות לפ"ד הרמ"א בסי' רי"ב דטפל ברכתו שהכל, והנידון בגמ' הוא הרי איך משכח"ל שיברכו על השמן בפה"ע, וכ"כ בספר אשר לשלמה סי' י"ד.

וצ"ע מזה על מש"כ בשו"ת חת"ס סי' מ"ז להוכיח מגמ' זו דיש טפל לטפל, מדלא משני שהיה השמן טפל לטפל, ולהנ"ל אינו ראייה, דסו"ס ברכתו שהכל לד' הרמ"א. וכן צ"ע על מש"כ בהפלאה לו. (ד"ה ובזה נלע"ד) לפלפל אהא דלא משני ששתה את האניגרון שלא לצמא ופטור מלברך עליו וממילא חייב לברך על השמן, וקשה כנ"ל דהא ברכתו שהכל.

[ז] שוב התבוננתי בזה, דהא בפמ"ג הנ"ל מבואר שצריך לברך בפה"ג על היין, ושמעתי להוכיח מזה דבעיקר וטפל של תערובת אין ברכת הטפל יורדת לשהכל, והטעם הוא דשאני הך דין טפל דאין חסרון בחשיבות הטפל מחמת עצמו, והשם 'טפל' שלו הוא רק מחמת היותו המיעוט בתערובת, ולפ"ז ניחא ד' החת"ס וההפלאה, והדק"ל מ"ט לא משני דמיירי שבשעת הברכה על העיקר לא היתה דעתו על השמן, וצ"ע. [אמנם יש לציין דבמחצה"ש סי' ר"ה סק"ו מבואר דגם בעיקר וטפל של תערובת מברכים שהכל על הטפל אם

אמנם הדרכי משה יישב דברי התרוה"ד וכתב וז"ל ואני תמה על דבריו אלו כי למה לא תשתנה ברכתו מאחר שהוא טפל לדבר אחר ואין עיקר ההנאה מאותו דבר שיברך עליו כברכתו הראויה לו אלא שצריך לברך שלא יהנה מהעולם בלא ברכה וכשמברך עליו שהכל הרי בירך, אבל פחות מכשיעור שהוא נהנה מהפרי או מהדבר שאוכל ראוי לברך עליו כברכתו ולכן אין לסור מדברי או"ז ותרומת הדשן, עכ"ל. וכן פסק הרמ"א בשו"ע את דינו של התרוה"ד דברכת הטפל משתנית לשהכל.

והמג"א יצא לחלק, דדוקא באופן שברכת העיקר היא שהכל מברך על הטפל שאוכל קודם העיקר נמי שהכל [וכתב דבזה מיירי האו"ז], אבל אי ברכת העיקר אינה שהכל וכהציוור של התרוה"ד שהעיקר הוא יין שברכתו הגפן, בזה יברך על המאכל שאוכל קודם בתורת טפל ליין את ברכתו הראויה לו ולא שהכל, ודלא כמבואר בתרוה"ד.

האם טפל קודם העיקר אין דינו כטפל כלל או רק טעון ברכה לפניו

ב) והנה יש כאן ב' נידונים, ראשית האם יש מושג של טפל ועיקר כשאוכל הטפל קודם העיקר, דעד כאן לא שמענו שיש דין של "טפל" אלא בנאכל עם העיקר או אחריו, אבל בנאכל קודם העיקר לצורך העיקר, אולי לא מקבל שם "טפל" קודם שיש עיקר. שנית, גם אי חשיב טפל, מ"מ כיון שכבר הוכיחו האחרונים דטפל טעון ברכה אלא שנפטר הוא בברכת העיקר, א"כ כאן שעדיין ליכא ברכה על העיקר, א"כ טעון הוא ברכה לעצמו, ובזה הנידון בתרוה"ד אי מברך עליו כברכתו הראויה, וחידוש התרוה"ד דברכת הטפל יורדת

לשהכל. [וחידוש זה נוגע גם לאופן דודאי הוי טפל וכגון בטפל שאחר העיקר, בגוונא שלא נפטר הטפל בברכת העיקר, כגון שלא היה דעתו עליו בשעת ברכה, דלדברי התרוה"ד יברך עליו שהכל, וכמבואר במג"א סוף סק"ב כ"ד].

ויש להסתפק אי חידוש של התרוה"ד מבוסס על כך שבאמת טפל קודם העיקר חשיב טפל, או דאין צריך לומר דהוי טפל, כלומר דיש לדון האם מה שברכתו יורדת לשהכל הוא מפרשת עיקר וטפל, דבעלמא אין טעון הטפל את ברכתו הראויה, ונפטר הוא בברכת העיקר, וכאן שאוכלו קודם העיקר משתנית ברכתו לשהכל, או דלעולם י"ל דטפל קודם העיקר כלל ל"ח טפל, והא דיורדת ברכתו לשהכל הוא משום שאינו אוכלו להנאתו העצמית אלא רק בכדי למתק דבר אחר.

ונפק"מ בנידון אי חשיב טפל הוא לענין ברכה אחרונה, דאי הוי טפל אינו טעון ברכה אחרונה לעצמו ונפטר הוא בברכה אחרונה של העיקר, אבל אי ל"ח טפל יהא טעון ברכה לעצמו, (עי' בס' אפיקי מגינים מש"כ בזה).

והנה בדעת הב"י לכאורה נראה דס"ל דטפל קודם העיקר ל"ח כלל טפל, וכ"כ בשעה"צ ס"ק כ"ד, ולכן מובן מה שהקשה מפחות מכשיעור דלא משתנית הברכה. מאידך בדברי המג"א נראה ודאי דחשיב טפל, דהא הוא לא ס"ל שבכל גוונא משתנית הברכה, והיינו דודאי לא ס"ל שיש יסוד שדבר שנאכל לא לשם הנאתו העצמית משתנית ברכתו לשהכל, ומ"מ ס"ל דבאופן שברכת העיקר היא שהכל גם על הטפל מברך שהכל, ובע"כ דחשיב טפל, ורק דסובר המג"א דדינו של

כד. כן פירשו הנתיב חיים ופמ"ג ומשנ"ב דזו כונת המג"א שם, אבל המחצה"ש פירש כונתו באופ"א, ולדבריו לעולם בכה"ג יברך עליו ברכתו הראויה והוכיח כן מדברי השל"ה. ויתכן דס"ל דבאופן שלא היה דעתו עליו בשעת ברכה ל"ח טפל כלל, וכמבואר בשו"ע הרב דבכה"ג טעון גם ברכה אחרונה.

האור"ז הוא דברכת הטפל משתנית היא לברכת העיקר, ואפשר לברך על הטפל בפ"ע את ברכת העיקר, ובתנאי ששייכת היא עליה, וכגון שהכל שהיא ברכה כללית. וספקינו הוא בדעת התרוה"ד, האם חידושו מבוסס על כך דהוי טפל, או דיכול להודות הוא לב"י דלא חשיב טפל, ומ"מ כיון שלא נאכל למטרתו העצמית מברך עליו שהכל.

והנה בפשטות לשונו של הדרכי משה משמע דהוי טפל, וכן נראה גם בדברי התרוה"ד עצמו, מאידך בביאור הלכה (סוף סעי' א') כשביאר דברי הדרכי משה דימה זאת לרמ"א בס' ר"ד סי"א דמאכל שרגילים לאכלו לרפואה ואית ביה הנאה מברכים עליו שהכל, כיון שאין אכילתו להנאתו העצמית, וביאר דה"נ כאן כיון שאוכל הטפל רק בשביל למתק את העיקר שיאכל אחריו ע"כ מברך עליו שהכל, ולא הוזכר כלל בדברי הביה"ל דהוא מפרשת עיקר וטפל.

האוכל טפל קודם העיקר והעיקר פטור מברכה האם חייב לברך על הטפל

ג) ונראה מה שיש לדון בזה בדעת החיי אדם והמשנ"ב; ראשית נקדים דברי הפוסקים דיש טפל לטפל, והוכחתם מדברי התוס' מד. דפירות גינזור שהם העיקר פוטרים גם את המליח שנטפל לפירות וגם את הפת שנטפל למליח. ולכן כתב המג"א (קע"ד סק"ט) דהשותה משקין בסעודה ואח"כ אוכל אנוס"י למתק השתיה א"צ לברך עליו, דהמשקין טפלים ללחם והאנוס"י למשקין. וכמו"כ לענין יין פוטר כל מיני משקין הביא הביאור הלכה בס' קע"ד ס"ב את דברי החת"ס (או"ח מ"ז) דהאוכל סוכר למתק הקפה אין צריך לברך עליו דהסוכר טפל לקפה והקפה טפל ליין.

אלא שחידש הנשמת אדם בכלל נ"ה והביא הביה"ל שם, דכל זה הוא לענין הסוכר

שאוכל למתק הקפה ששתה, אבל אם עוד לא התחיל לשתות הקפה ואוכל סוכר למתק את מה שישתה לאחריו צריך הוא לברך עליו, וכמבואר בס' רי"ב דבאוכל הטפל קודם העיקר צריך לברך עליו. [ועיי"ש בח"א שדעתו שיש לנהוג כן בכדי לפטור את הקפה כיון שמספק"ל אם השותה יין בלא שקבע עליו פוטר משקין].

ויש לתמוה דאי נימא דטפל שנאכל לצורך העיקר שלאחריו נמי חשיב טפל, וכל מאי דבעי לברך עליו הוא משום דאכתי לא בירך על העיקר ואסור להנות מהעוה"ז בלא ברכה, א"כ בכה"ג שהקפה נפטר בברכת היין וכמאן דבירך עליו דמי, אמאי צריך לברך על הסוכר, הא כשם שאם היה אוכלו אחר שתית הקפה לא היה צריך לברך עליו, דנפטר הוא בברכת היין שפטרה את הקפה, ה"נ באוכלו קודם השתיה ברכת היין שפוטרת את הקפה תפטרהו כיון דטפל הוא לקפה.

ולכאורה מוכח מזה דסובר החיי אדם דטפל שנאכל קודם העיקר ל"ח טפל, ולכן אינו יכול ליפטר בברכת היין כיון שאינו טפל לקפה. ומתאימים הדברים גם בדעת הביה"ל שהביאו ולא פליג עליו, דהא כבר נתבאר דהביה"ל פירש טעמו של הרמ"א דמברך שהכל, לא משום פרשת עיקר וטפל, אלא משום דהוה כמו לרפואה שאינו אוכלו להנאתו העצמית.

ד) מעין דין זה אשכחן גם בדברי הט"ז (רי"ב סק"ה), דהוא פירש דברי התרוה"ד דאיירי שכבר ברך על היין ושתה ממנו, והשתא רוצה לאכול גודגניות למתק את היין שישתה אח"כ, וע"ז קאמר התרוה"ד דצריך לברך על הגודגניות כיון שאינן טפילות ליין שכבר שתה, אלא ליין שישתה אחריהם. וגם בט"ז קיימת אותה השאלה, אמאי צריך לברך על הגודגניות, נהי שהם טפילות רק ליין שישתה אח"כ, מ"מ הכא ליכא צורך לעצם הברכה, דהא כבר בירך על

היין, וכיון שלאותו היין שישתה אח"כ יש כבר ברכה צריכות הגודגניות נמי ליפטר מברכה, ובע"כ דסבר הט"ז דכלל לא שייך טפל באוכלו קודם העיקר, וע"כ צריך לברך עליהם.

סתירה בד' הח"א והמשנ"ב בנידון הנ"ל

(ה) אלא שאם כנים דברינו, צ"ב ד' המשנ"ב שפסק כהחיי אדם ומ"מ לא פסק כהט"ז, דעי' בשעה"צ (רי"ב ס"ק כ"ב) שכתב "ולא העתקתי דברי הט"ז בסק"ה מפני שחולקים עליו החמד משה והמאמר והפמ"ג", והנה טענת הני אחרונים היא, דכיון שמצד עצם הברכה כבר יש לו ברכה שפיר נפטר גם הטפל, והוסיפו לתמוה שבט"ז עצמו מבואר בס"ק שלאחריו דאם לא היה חסרון של הפסק והיה יכול לברך על העיקר קודם שיאכלנו ויקדים ויאכל את הטפל שפיר היה נפטר הטפל באותה ברכה, [והיינו דחשיב טפל הגם שנאכל קודם העיקר], וכאן שכבר בירך שפיר צריך הטפל ליפטר. וא"כ צ"ב דאם סובר המשנ"ב דחשיב טפל ודלא כהט"ז בסק"ה, אמאי הסכים לדברי החיי אדם שהסוכר שאוכל למתק הקפה שישתה אח"כ טעון ברכה. [ובס' שמירת שבת כהלכתה (מהדורת תש"ע) ח"א פרק מ' בהערה כתב לדון לפרש דברי הביה"ל בשם הח"א דאינו אוכל את הסוכר למתק את השתיה אלא אוכלו לשם עצמו, וע"כ לא הוי טפל כלל, אמנם בח"א עצמו מפורש לא כך דדימה זאת לרמ"א בסי' רי"ב]. כמו"כ יש להעיר מלשון השעה"צ בס"ק כ"ד דנראה דרק לדעת הב"י לא חשיב טפל, אבל להרמ"א משמע ממנו דחשיב טפל.

גם בדעת החיי אדם עצמו לכאורה מצינו סתירה, דהחיי אדם בכלל נ"ו ס"ד הביא את המחלוקת בטפל קודם העיקר אי משתנה ברכתו לשהכל או דמברך עליו ברכתו הראויה, ופסק בד' המג"א דבאופן שברכת העיקר היא שהכל מברך על הטפל שהכל אע"ג דברכתו הראויה היא אחרת, והרי במג"א ודאי מבואר

דטפל הנאכל לצורך העיקר שאחריו חשיב טפל, [דהא המג"א ס"ל דגם דבר שלא נאכל להנאתו העצמית מברך עליו כברכתו הראויה, דהא כשברכת העיקר היא הגפן אינו מברך על הטפל שנאכל לפניו שהכל אלא את ברכתו הראויה, ורק דסובר דברכת הטפל משתנה היא לברכת העיקר עד כמה שהיא שייכת עליו וכגון שהכל שהיא ברכה כללית], וא"כ היאך פסק הח"א כוותיה בעוד שפסק דצריך לברך על הסוכר משום דליכא טפל קודם העיקר.

הנפטר מדין טפל או גרירה האם חלה עליו הברכה מיד או רק בשעת האכילה בפועל

(ו) ועל כן נראה לומר, דודאי סוברים החיי אדם והמשנ"ב דגם טפל שנאכל לצורך העיקר שלאחריו נמי חשיב טפל, ודלא כדעת הט"ז, ומ"מ הכא טעון הסוכר ברכה, דכיון שלא בירך להדיא על הקפה, אלא שברכת היין פוטרת את הקפה, ועי"ז רוצים אנו לפטור את הסוכר מדין טפל לטפל, בזה סובר הח"א דכל עוד שלא שתה את הקפה אכתי לא חלה עליו ברכת היין, וממילא אין מה שיפטור את הסוכר מברכה, [דהא הסוכר אינו נפטר באופן ישיר בברכת היין, אלא רק ע"י שהברכה חלה על הקפה]. משא"כ בציור של הט"ז שבירך על אותו היין וחלה עליו הברכה, שפיר נפטרו הגודגניות שאוכל לצורך המשך השתיה, כיון שהברכה חלה כבר על כל היין.

שוב הראוני יסוד הסברא בס' שבילי דוד שיישב את קושית האחרונים מדברי הט"ז לקמן, דלעולם מודה הט"ז דאם ליכא חסרון מצד הברכה א"צ לברך על הטפל שקודם העיקר, ולכן אם אכילת הטפל לא חשיבא הפסק היה יכול להקדים ולברך על העיקר ולאכול קודם את הטפל, אלא דסובר הט"ז דהיין ששותה אח"כ נפטר רק בדרך גרירה ולא באופן ישיר, ולכן אינו יכול לפטור את הטפל שנאכל

הא דטפל ברכתו שהכל הוא מדין 'עיקר
פוטר את הטפל' או דין בפנ"ע שהנאה
קלישתא ברכתה שהכל

(ב) הנה בפשוטו יסוד ד' הרמ"א היא דאכילה
של טפל אין בה הנאה גמורה ולכך אין
מברכים עליה אלא שהכל, וכן מבואר בבית
שדימה זאת לד' הרמ"א בסי' ר"ד דמרקחת
שאין בריאים רגילים בו אלא לרפואה ברכתו
שהכל כיון שאינו מיוחד להנאה ע"ש, וכ"ה ל'
הפוסקים דהברכה היא רק כדי שלא יהנה
מהעוה"ז בלא ברכה, וע"ע בספר אשר לשלמה
סי' י"ד שהרחיב לבאר דיש ב' דינים בחיוב
ברכה, חדא דין הודאה ובזה נתקנה ברכה
מיוחדת לכל מין ומין והשנית איסור הנאה
מהעוה"ז בלא ברכה ולזה סגי בברכה כללית
דהיינו שהכל, ובטפל איכא רק הדין השני ע"ש
בדבריו הערבים.

אמנם שמעתי מידידי הרב אלעזר מאירוביץ
שליט"א הערה אלימתא, דא"כ נפל כל
המקור לדין 'עיקר פוטר את הטפל', שהרי מקור
הדין הוא ממתני' מד. 'הביאו לפניו מליח
בתחילה ופת עימו מברך על המליח ופוטר את
הפת שהפת טפילה לו', ולפ"ד הרמ"א שטפל
ברכתו שהכל הרי אף אם אין דין 'עיקר פוטר
את הטפל' הרי הפת נפטרת בברכת המליח
שהיא שהכל כיון שזוהי ג"כ ברכתה של הפת
הטפלה, והו"ל ברכותיהן שוות, ולא מבואר כאן
כלל הדין שעיקר שברכתו בפנ"ע פוטר טפל
שברכתו שהכל. ומוכח מזה שדינו של הרמ"א
דטפל ברכתו שהכל הוא רק מכח דין 'עיקר
פוטר את הטפל' כמשי"ת להלן.

[ויש לדחות הקושיא, דעי' בשו"ת משיבת
נפש סי' ה' דפשיט"ל דמתני' מיירי נמי
בזית מליח ולא רק בדג מליח ולפ"ז את"ש
דמבואר במתני' דמברך על הזית בפנ"ע ופוטר

לפניו, ולכאורה כוונתו כנ"ל דאכתי הברכה לא
חלה עליו. וא"כ כל מה שחלקו האחרונים הוא
רק באופן שהברכה חלה באופן ישיר, אבל ביין
שפוטר כל מיני משקין או בכל דבר שיפטר דרך
גרירה (באופנים המבוארים בסי' ר"ו ס"ה)
שפיר יצטרך לברך על הטפל שנאכל לפניו.

הרב אברהם זנגר

~ ז ~

ביאור ד' הרמ"א והמג"א בדין טפל קודם העיקר

שכח לברך על העיקר מה מברך על
הטפל ~ אם העיקר דבר איסור מה מברך
על הטפל ~ לא היה בדעתו לאכול את
הטפל בשעת הברכה על העיקר ~ אם
ברכת העיקר חלה גם על הטפל או
שהטפל נפטר מחמת עצם זה שבירך
והודה על העיקר ~ אם לד' המג"א
מברך על הטפל שהכל רק באופן שפוטר
בזה גם את העיקר ~ בד' הגר"ז דטפל
שלא היתה דעתו עליו בשעת ברכת
העיקר חייב בברכה אחרונה

(א) דעת הרמ"א בסי' רי"ב דהאוכל טפל קודם
העיקר אינו מברך עליו את ברכתו הראויה
לו אלא שהכל, ודעת המג"א לחלק דזהו רק
אם העיקר ברכתו שהכל, אבל אם ברכת
העיקר אינה שהכל מברך על הטפל את ברכתו
הראויה לו, והובא במשנ"ב סק"י. והנה יש
לעייין אם דין זה הוא רק באופן שמברך על
העיקר או גם באופן שאינו מברך על העיקר,
וכגון באופן ששכח לברך על העיקר ועתה
אוכל את הטפל, האם יברך עליו שהכל או
ברכתו הראויה לו, וכן באופן שהעיקר הוא
דבר איסור שאין מברכים עליו וכדו'. ונראה
לדון תלוי בפלוגתת הרמ"א והמג"א וביסוד
שיטתם, וכדלהלן.

את הפת שברכתו שהכל. אלא דבאמת כתב המשיבת נפש להוכיח לפי דבריו מהתוס' שם דלא כד' הרמ"א, דהתוס' העמידו באופן שהמליח נאכל כטפל לפירות גינוסר ולפ"ד הרמ"א נמצא שמברך על הזית המליח שהכל, ופשטא דמתני' משמע דמברך את ברכתו הראויה לו. ויש להוסיף דאף אם נקבל דוחק זה דמיירי בזית מליח ומברך עליו שהכל, סו"ס הדרא קושיא לדוכתא, דכיון שמברך על המליח שהכל פשיטא דפוטר את הפת כיון שברכותיהן שוות.

ובעיקר ד' המשיבת נפש נראה להוכיח מדברי הגרע"א והפמ"ג שנקטו דלא כדבריו, דפשטא דמתני' מיירי רק בדג מליח כגוונא דהטור ושו"ע, והוא מדכתבו דאיצטריך סיפא דמתני' 'זה הכלל' לחדש דאף בפה"ע פוטרת טפל ולא רק שהכל הפוטרת בדיעבד את כל המינים ע"ש, ולפ"ז ניחא ד' הרמ"א מקושיית המשיבת נפש כ"ה].

עוד יש להוכיח דלא כהבנת הביה"ל בטעם דין הרמ"א, דהנה לפי דבריו נמצא דדין הרמ"א שייך רק בטפל גמור שאין בו הנאה גמורה כיון שכל אכילתו היא רק לצורך העיקר, אבל בשאר עניני טפילות, כגון דברים הבאים מחמת הסעודה וטפל של תערוכת וכדו' שהנאתם גמורה ודין הטפילות בהם הוא רק מצד חשיבותם כלפי הפת או הרוב, בזה פשוט דלא ירדו בברכתם, אולם מצאנו בכמה אחרונים שנקטו דגם בזה יורדים בברכתם, עי' בצל"ח מב. (על תוד"ה אי הכי בסוף דבריו) וישועות יעקב סי' קע"ז סק"ג, וכן בקו"א להגר"ז סי' קע"ד סק"ח מסתפק בזה. [ועי' לעיל סי' פ"ו].

אם ברכת העיקר חלה גם על הטפל או שהטפל נפטר מחמת עצם זה שבירך והודה על העיקר

ג) וביאור הדבר (דהא דטפל ברכתו שהכל מיתלי תלי בהא דעיקר פוטר את הטפל) נראה לבאר בתרי אנפי;

א] דהנה ידוע להוכיח מכמה דוכתי דהא דעיקר פוטר את הטפל אין הפי' שהטפל פטור מברכה אלא ודאי חייב בברכה (כדחזינן באוכל טפל קודם העיקר שטעון ברכה) רק שנפטר בברכת העיקר. אולם עדיין יש לחקור אם הפי' הוא דכל שמברך על העיקר סגי לטפל אף שלא בירך עליו כלל (והיינו שקיום חובת ברכה ידידה הוא במה שמברך על העיקר), או שברכתו על העיקר הוי נמי ברכה על הטפל, ודינו כברכותיהן שוות דפוטר את שניהם באותה ברכה, והגם שברכת בפה"ע של העיקר אינה ראויה לטפל בפנ"ע, מ"מ כיון שמשמש לעיקר שם הנאת פרי העץ עליו. [עי' בחי' ר' לייב מאלין שהרחיב בזה וצידד כצד הב' וכן משמע בל' החזו"א סוס"י כ"ז דנעשו כברכותיהן שוות].

והנה לפי צד הב' היה נראה דגם אם אוכל הטפל קודם העיקר וכדו' יש לברך עליו את ברכת העיקר, וברמ"א הלא מבואר לא כן [וכן מוכח מדברי התוס' מד. כמש"כ בהערה]. ואפ"ל דאף ששייך להיתפס עליו ברכת העיקר, מ"מ אי"ז עיקר פרי העץ דנימא שזוהו ברכתו בפנ"ע אלא רק כשבא לפוטרו בצירוף לעיקר, (ועי' בקובץ ישורון כרך ג' עמ' ת"מ מש"כ בזה הגרי"מ רובין שליט"א).

בה. ומ"מ יש ללמוד מדברי המשיבת נפש להוכיח מהתוס' נגד הצד שהטפל מקבל את ברכת העיקר בכל גווני, ואם ברכת העיקר היא בפה"ע מברך על הטפל בפה"ע אף באופן שאינו נפטר בברכת העיקר (כגון כשאוכלו קודם העיקר). דהא לד' התוס' הוי המליח טפל לפירות ופשטא דמתני' משמע שמברך עליו ברכתו הראויה לו ולא בפה"ע כברכת הפירות, ואבמ"ל.

בלא ברכה חייב לברך קודם אכילת הטפל, ולכך סגי בברכת שהכל.

ועיקר הדבר ששייך להיפטר בברכה ראשונה שמברך אחר האכילה כבר מצינו בסוגיא נ. דד' רבינא דבדיעבד אפשר לברך ברכה ראשונה אפי' לאחר שגמר סעודתו, (וכן פסק הראב"ד, ובמשנ"ב סי' קס"ז סקמ"ח כתב שראוי לצאת את שיטתו ע"י שיאכל עוד מעט פת ויברך המוציא), והא דלא קיי"ל כוותיה מבואר בגמ' דכיון שגמר סעודתו הואיל ואידחי אידחי, ומשמע מזה שאם נזכר באמצע סעודתו חלה ברכתו גם על כל מה שאכל עד הברכה, וכבר עמדו בזה האחרונים (והארכנו בזה בסי' קע"א), ולפ"ז י"ל דה"נ בעיקר וטפל כשמברך על העיקר שפיר פוטרת הברכה גם את הטפל שאכל לפניו כיון שאכילה אחת היא ועיקר האכילה היא לאחר הברכה. [ועי' בחלק הסימנים סי' י"ד הערה י"א שהרחבנו לבאר ע"פ דרך זו דברי הט"ז סק"ז] כו.

(ד) ונפ"מ בין ב' הדרכים בשאלה שפתחנו בה, איך הדין אם שכח לברך על העיקר, דלפי דרך הב' נראה דיברך על הטפל את ברכתו הראויה לו, דכיון שלא בירך על העיקר לא יצא יד"ח ברכה על הטפל כלל, ומחוייב גם משום חובת ברכה על עצם ההנאה.

ולפ"ז יש לבאר ד' הרמ"א, דאף שא"א לברך עליו את ברכת העיקר כשמברך עליו בפנ"ע מ"מ גם את הברכה הראויה לו א"א לברך, כיון שבאמת שם ההנאה שעליו יש את חיוב הברכה היא הנאת העיקר וממילא כבר פקעה ממנו הברכה הראויה לו בפנ"ע, ועל כן יש לברך עליו שהכל שהיא ברכה כללית. [ויש לכיון זאת בל' הלבוש שהביא הט"ז סק"ז; אבל הכא פשוט דצריך לברך אלא שיכול לפוטרו עם העיקר, רק מטעמא דלא יהנה מהעוה"ז בלא ברכה והוא נהנה כבר קודם אכילת העיקר הדעת נותן שיברך תחלה ולא משום עצמו אלא משום העיקר שרוצה לאכול אח"כ דהא אינו חפץ בו אלא בעיקר בהא מודה הרא"ש דמחמת טפילותו תשתנה ברכתו עכ"ל].

[ב] יש לבאר עפמ"ש"כ באשר לשלמה הנ"ל דיש ב' דינים בברכה, ודין חילוק ברכות לכל מין ומין הוא מדין הודאה על האכילה, ודין 'אסור להנות מהעוה"ז בלא ברכה' מחייב רק ברכת שהכל. והנה האשר לשלמה ביאר דבטפל ליכא כלל חיוב מצד דין הא' כיון שאי"ז הנאה חשובה, אולם לולי דבריו י"ל דדין זה מתקיים במה שמברך על העיקר שאוכל אחר הטפל, ורק מצד האיסור להנות מהעוה"ז

כו. וראיתי דבר נפלא בספר שיעורי מרן הגר"ש אלישיב עמ' שס"ז (נכתב ע"י הרה"ג בן ציון קוק שליט"א, תשע"א) שהעיר על הגמ' לה. 'כל הנהנה מהעוה"ז בלא ברכה כאילו מעל, מאי תקנתיה ילך אצל חכם, מאי עביד ליה הא עביד ליה איסורא', והקשה מרן שליט"א דהא לד' הראב"ד יש לו תקנה שיברך עתה, ותי' דאינו מתקן את האיסור מעילה אלא רק נשאר לו עדיין חיוב ברכה דומיא דקדשים שאם מעל חייב בקרבן מעילה אע"פ שמשלם להקדש, וזה מתאים למשנ"ת דמצד עצם החיוב ברכה מהני לברך גם אח"כ, אולם מצד האיסור הנאה חייב לברך קודם האכילה.

ואגב, מובא שם שמרן שליט"א הציע השאלה קמי חתנו הגר"ח שליט"א, והשיב דאפשר שרק תוכ"ד לאכילה אפשר לברך, אך מרן הגר"ש טען דיכול לברך עד שיתעכל המזון או עכ"פ כל זמן שלא הסיח דעתו מהאכילה (דומיא דברכה על טבילת גר שמברך כל זמן שלא הסיח דעתו מהטבילה). עוד העירו דילמא אחר שינוי מקום אינו יכול לברך, וכשהולך לחכם איכא שינוי מקום, ומרן שליט"א דחה דסו"ס בדיעבד חלה הברכה גם בשינוי מקום, והרב"צ קוק העיר מדברי הגר"ז בסי' קס"ז ס"ט והמשנ"ב בסו"ס פ"ד, והובאו דבריהם להלן בהערות לחידושי הגר"א גנחובסקי סי' ו' הערה א'.

וכן נפ"מ באופן שהעיקר פטור מברכה, כגון השותה מים שלא לצמאו או אכל דבר איסור נדגם אם בירך עליו הוי לבטלה, ואולי אם פטר את הטפל המותר באכילה לא הוי לבטלה, וצ"ע. וכן יש לדון באוכל תרופה מרה עם משקה מתוק (כדי להמתיקה) כ"י. ובכל הנ"ל נראה דלצד הב' צריך לברך על הטפל כברכתו הראויה לו כח.

אם לד' המג"א מברך על הטפל שהכל רק באופן שפוטר בזה גם את העיקר

ה) אמנם כ"ז לפ"ד הרמ"א דטפל ברכות שהכל בכל גווני, אבל לפ"ד המג"א שזהו רק באופן שברכת העיקר היא שהכל, יש לדון דתלוי בטעמיה דהמג"א. ונראה לבאר שיטתו בתרי אנפי;

א) מפשטות ל' המשנ"ב משמע דיסוד ד' המג"א הוא דכל שהעיקר ברכתו שהכל מברך זאת על הטפל מפני שבאופן זה פוטר בברכתו גם את העיקר שיאכל לאחריו, ועיקר דינו של הטפל הוא להיפטר בברכת העיקר, אלא שאם ברכת העיקר היא בפ"ע אינו יכול לברך זאת על הטפל כי אי"ז ברכה הפוטרתו, אבל ברכת שהכל הראויה לכל מילי יכול לברך על הטפל באופן שפוטר בזה את העיקר אם

זוהי ברכתו. ולדרך זו נמצא נמי דבאופנים שהסתפקנו בהם שאינו פוטר את העיקר בברכת הטפל מברך על הטפל את ברכתו הראויה לו.

אמנם דרך זו צב"ק, דא"כ ה"נ נימא באופן שהעיקר ברכתו האדמה והטפל ברכתו העץ ואוכל את הטפל קודם העיקר, שיברך על הטפל האדמה ויפטר בזה את העיקר, דהא ברכת האדמה פוטרת בדיעבד את פרי העץ, ומסתימת הדברים נראה דרק לענין שהכל ס"ל למג"א כן. [ואפשר דשהכל עדיפה שהיא ברכה שנתקנה על כל מילי כמו שהאריך בחי' ר' לייב מאלין, אך בפשוטו אין חילוק בין שהכל על כל מילי לבין האדמה על פרי העץ, ועי' מש"כ בזה בסי' ק"ע]. ואמנם מצאתי בישועות יעקב סי' קע"ד סק"ג שנקט כן, אך ודאי זהו צד מחודש כט.

ועוד יש להוכיח דלא כצד זה מד' המחצה"ש סק"ד והגר"ז ס"י שביארו בדברי המג"א שם דגם באופן שבירך על העיקר ולא היה דעתו לאכול את הטפל מברך על הטפל שהכל אם ברכת העיקר היא שהכל, ומבואר שנקטו דיסוד ד' המג"א אינה מחמת שפוטר בברכתו את העיקר. [אמנם משמעות הפמ"ג (א"א סק"ב) דה"ח (סי"ט) וסתימת המשנ"ב שם היא

כז. אך בזה י"ל דתרופה לא הוי אכילה כלל ועל כן אין כאן עיקר טפל ומברך על המשקין את הברכה הראויה להם, וכמו בחנקתיה אומצא ושותה משקה עם טעם דמסתבר שמברך עליו את ברכתו הראויה, והארכנו בזה בסי' צ"ה-צ"ו.

כח. והנה האבנ"ז (סי' ל"ח אות י"ג) והאג"מ (ח"ד סי' מ"ב) חידשו דכל שהעיקר פטור מברכה אף הטפל פטור מברכה, ולדבריהם בכל הני גווני לא יברך כלל, אבל רהיטת הפוסקים דלא כדבריהם, והארכנו בזה בחלק הסימנים סי' י"ד.

כט. הישועות יעקב בא לבאר הא דין נפטר בברהמ"ז אע"ג דגורם ברכה לעצמו, וביאר דהוי כטפל לד' המג"א דמברך עליו ברכת העיקר ולכן נפטר בברהמ"ז כיון דבעלמא נפטר בדיעבד בברהמ"ז כמבואר בסי' ר"ח סי"ז. ונראה ביאור דבריו דנקט דין 'עיקר פוטר את הטפל' הוא כצד הא' דלעיל דסגי לטפל במה שמברך על העיקר ולא שהברכה חלה על הטפל בעצמו, ולפ"ז ביאר דסברת 'גורם ברכה לעצמו' מועלת רק להצריך שהברכה תחול על היין בעצמו, וממילא כל שברכת העיקר היא ברכה הראויה לטפל בדיעבד באופן שלפ"ד המג"א אפשר לברך זאת על הטפל בפנ"ע, מהני נמי ליין להיפטר בברכת העיקר כיון שהברכה חלה גם על היין הטפל.

לא היה בדעתו לאכול את הטפל בשעת
הברכה על העיקר

(ח) בדין אוכל טפל אחר העיקר אך לא היה
בדעתו לאכול את הטפל בשעה שבירך על
העיקר; הנה במג"א כתב דגם כה"ג מברך על
הטפל שהכל, והמחצה"ש והגר"ז פירשו
דכוונתו רק באופן שברכת העיקר היא שהכל
וכדס"ל לענין אוכל טפל קודם העיקר, אולם
משמעות הפמ"ג (א"א סק"ב) דה"ח (סי"ט)
וסתימת המשנ"ב היא דבכה"ג מודה המג"א
דברכתו שהכל גם אם ברכת העיקר איננה
שהכל, ולא דמי לאוכל טפל קודם העיקר, וצ"ב
מאי שנא.

עוד העירו, דבמשנ"ב סק"י כתב דלכתחילה
טוב למנוע לגמרי מלאכול הטפל קודם
העיקר, כי יש לחוש לד' הב"י הגר"א והבית
מאיר שחולקים לגמרי ע"ד הרמ"א וסוברים
דבכל גווני יש לברך על הטפל את ברכתו
הראויה, וכן הביא מהדה"ח, ומ"ט בדין הנ"ל
לא כתבו להימנע מזה לכתחילה. ומשמע מזה
דלא רק המג"א מודה בדין זה לרמ"א, אלא גם
הב"י ודעימיה אפשר דלא פליגי בזה דמברך על
הטפל שהכל בכל גווני ל'.

[כמו"כ יש להעיר ע"ד הגר"ז, דבסעיף ח'
שם גבי טפל קודם העיקר הביא ד'
המג"א (דמברך על הטפל שהכל אם ברכת

דבכה"ג מודה המג"א דברכתו שהכל גם אם
ברכת העיקר איננה שהכל, ולא דמי לאוכל
טפל קודם העיקר, ולהלן אות ח' נרחיב
בביאור שיטתם].

(ו) וביאור ד' המג"א להבנת המחצה"ש והגר"ז
נראה על דרך האופן הא' הנ"ל בביאור ד'
הרמ"א, דעיקר דין הטפל הוא שחל עליו חובת
הברכה של העיקר כיון ששם הנאתו של הטפל
היא ע"ש העיקר, אלא דזהו רק כשבא לפוטרו
בצירוף לעיקר, אבל באופן שמברך עליו בפנ"ע
א"א לברך עליו את הברכה הראויה לעיקר
אא"כ היא ברכת שהכל הראויה לכל סוג הנאה,
אבל אם ברכת העיקר אינה שהכל חוזר לברך
על הטפל את הברכה הראויה לו כיון שא"א
לברך עליו את ברכת העיקר. ולדרך זו נמצא
דאף באופן ששכח לברך על העיקר יש לברך
שהכל על הטפל. [אמנם באופן שהעיקר הוא
דבר איסור שאין עליו חובת ברכה כלל יש לדון
דאין הטפל מקבל את ברכתו כיון שאין לו
ברכה כלל, וצ"ת].

(ז) שוב ראיתי בספר שאלת רב מכתב הגר"ח
קנייבסקי שליט"א על גוונא דאכל באיסור
את העיקר דמברך על הטפל שהכל, וצ"ע שלא
כתב דזהו רק אם העיקר הוא שהכל כד'
המג"א, וכן בספר חו"ב האריך לדון בגוונא
ששכח לברך על העיקר, והעלה הרבה
מהצדדים שנתבארו.

ל. אמנם יש לדחות בתרתי; חדא, דגבי טפל קודם העיקר כוונת המשנ"ב שימנע מלאכול קודם העיקר אלא
יאכלנו לאחר העיקר, אולם בניד"ד שכבר אכל את העיקר לא החמיר המשנ"ב שימנע מלאכול לגמרי. עוד יש
לדחות, דהנה ל' השעה"צ סקב"ד בביאור ד' הב"י היא דאם אוכל הטפל קודם לעיקר אין עליו שם טפל כלל
ואין לשנות מברכתו הראויה לו, וזכ"ה ל' הערוה"ש ועוד, ופשטות דבריו משמע דטעם הב"י דטפל קודם העיקר
לא חשיב טפל כלל, ולפ"ז ניהא דטפל אחר העיקר שפיר איכא עליה שם טפל ורק מחמת שלא היה דעתו עליו
בשעת הברכה לא נפטר בברכת העיקר, וממילא גם הב"י מודה דברכתו שהכל. וזכ"ה הגר"מ רובין שליט"א
בקובץ ישורון כרך ג' עמ' תמ"ד. אך לפי פשוטו נראה דל' השעה"צ הנ"ל היא לישנא בעלמא, דעי' היטב בב"י
שמוכח להדיא דס"ל דהוי טפל ואעפ"כ לא פקעה ברכתו, ובהכרח כוונת השעה"צ היא רק דאינו טפל בדין
ברכתו. ועוד דאם אינו טפל כלל בדין שיברך עליו גם ברכה אחרונה ולא מצאנו כן בשום פוסק. ואמנם ד'
הגר"ז גבי טפל שלא היה דעתו עליו בשעת הברכה דחייב גם בברכה אחרונה בפנ"ע, אולם גם הוא לא כתב
כן בטפל קודם העיקר, ועי' בהערה הבאה.

בירורי עיקר וטפל, ויין פוטר ברכות קלא

העיקר היא שהכל) רק בשם 'י"א', ואילו בסעיף י' גבי אופן שלא היה דעתו עליו סתם בפשיטות דמברך שהכל כברכת העיקר, וצ"ע. וע"ז לא יועילו דברינו דלהלן לא].

ט) ונראה לפלפל בזה ע"פ האופן הב' שביארנו לעיל ד' הרמ"א, דב' דינים יש בחיוב ברכה, חדא הודאה על עצם האכילה, והשנית חיוב ברכה מדין האיסור להנות מהעוה"ז בלא ברכה, והדין הא' מתקיים במה שמברך על העיקר אח"כ, ומצד הדין הב' סגי בברכת שהכל לכל מילי.

ולפ"ז העלינו דאם לא בירך על העיקר מאיזה טעם שיהיה לא נפטר הטפל כלל וצריך לברך עליו את ברכתו הראויה. ומעתה יל"ע איך מתקיים דין זה באופן שלא היה דעתו על הטפל בשעה שבירך על העיקר, והרי כיון שלא היה דעתו על הטפל לא פטרו.

ונראה לבאר, דהנה הבאנו לעיל לחקור אם פטורו של הטפל הוא רק מחמת

שברכת העיקר חלה גם עליו, או דסגי לטפל בהא דבירך על העיקר אף אם לא בירך על הטפל. ויש לדון דתלוי בב' דינים הנ"ל, דמצד החיוב הודאה על עצם האכילה סגי לטפל במה שמברך על העיקר שזהו עיקר ההנאה, אולם מצד האיסור להנות מהעוה"ז בלא ברכה בעי שתחול הברכה גם על הטפל, דסו"ס נהנה מהעוה"ז כמש"כ הפוסקים.

וממילא י"ל דהא דלא נפטר הטפל בברכת העיקר אם לא היה דעתו עליו בשעת הברכה היינו רק מצד הדין הב', אבל מצד הדין הא' נפטר הטפל בברכת העיקר גם אם לא היה דעתו עליו, דהא א"צ שתחול הברכה על הטפל עצמו.

ומעתה י"ל דגם הב"י והמג"א מודים לעיקר יסוד ד' הרמ"א דאם יש לו ברכה על העיקר אין הטפל צריך שתחול עליו הברכה אלא רק ברכת שהכל מצד האיסור להנות מהעוה"ז בלא ברכה, אלא דס"ל דלא מהני מה שמברך על העיקר אח"כ, דגם חיוב זה צריך

לא. בד' הגר"ז דטפל שלא היתה דעתו עליו בשעת ברכת העיקר חייב בברכה אחרונה

ידוע חידושו של הגר"ז שם דטפל שלא היתה דעתו עליו בשעת ברכת העיקר טעון ברכה אחרונה ג"כ (ולא רק ברכה ראשונה). והנה רבים למדו מדבריו דס"ל דטפל שלא היתה דעתו עליו בשעת הברכה לית ליה דין טפל כלל ולכך אינו נפטר בברכה אחרונה, (וכ"כ בקצות השלחן סי' נ"ח סקכ"א). אולם לכאן ממש"כ דיש לברך עליו שהכל מוכח דיש עליו דין טפל. וכן יש להוכיח קצת ממש"כ שם דאם הטפל הוא פת א"צ נט"י כה"ג משום דסו"ס אוכלה בתורת טפילה לדבר אחר ולא תקנו נט"י אלא כשאוכלה לסעוד הלב שסעודתה מצויה ורגילה תמיד ויש לחוש לסרך תרומה ע"ש ונחולק בזה ע"ד הרמ"א בשו"ת סי' א' שנקט דרך אם הוא פטור מברכת המוציא הוא פטור גם מנט"י (הובאו דבריו במשנ"ב סי' קנ"ח סק"י). ולפ"ר מסתבר דאם לית ליה דין טפל לענין הברכה ה"נ לא חשיב טפל לענין נט"י, ויש לחלק. ואולי ס"ל דכל שלא נפטר ע"י העיקר בברכה ראשונה פקע מיניה פטור הטפילות ולכך מחויב גם בברכה אחרונה בפנ"ע. אולם מסתימת דבריו גבי טפל קודם העיקר משמע דשם שפיר נפטר בברכה אחרונה אע"פ שלא נפטר בברכה ראשונה.

גם העירו רבים מאי שנא משותה מים אחר יין וכבר הסיח דעתו משתיית היין דמחויב בברכה ראשונה ומ"מ נפטר בברכה אחרונה, וכן בסי' קע"ז ס"ה באכל דברים הבאים מחמת הסעודה שהביאו לו מבית אחר ולא היתה דעתו עליהם בשעת ברכת המוציא דחייבים בברכה ראשונה ומ"מ נפטרים בברכה אחרונה כמבואר שם בב"י, וכל עיקר פטור טפל בברכה אחרונה נלמד מדברים הבאים מחמת הסעודה ויין פוטר כל מיני משקין. ועי' בספר ברכה אחרונה (עמ' רל"ו) מה שהביא לבאר ד' הגר"ז, וצ"ב.

ובספר ברכת הבית שער י"ז סעי' ס' ושלחן הטהור סי' רי"ב ס"ו מפורש דלא כהגר"ז, וכ"ה סתימת שאר הפוסקים. שו"ר בקובץ צפונות ה' נאמר מהגר"ח פ' שיינברג שליט"א שכתב מסברא כד' הגר"ז ע"ש שהאריך בזה.

לקיים עובר לעשייתו (כלומר קודם האכילה).
אולם לענין טפל אחר העיקר גם הם מודים
דנפטר הטפל בברכת העיקר מצד דין הא' גם
אם לא היתה דעתו עליו בשעת הברכה
וכמשנ"ת, וממילא לא נשאר עליו אלא חיוב
ברכה מצד האיסור הנאה, ולזה סגי לכו"ע
בברכת שהכל. [לעיקר הישוב התעוררתי מתוך
דברי הרה"ג ר' אלקנה דייטש שליט"א בקובץ
צוהר אוהל ברוך עמ' תי"ב, ע"ש שהרחיב
בדברים ערבים].

הרב משה וולך

~ צא ~

**חילוק בין טפל קודם העיקר לטפל
שלא היה דעתו עליו לענין אם מברך
עליהם שהכל ~ הדין בהם לענין
ברכה אחרונה**

באוכל טפל לפני העיקר דעת הרמ"א [ריב,
א] שמברך שהכל, וד' הב"י דמברך
ברכה הראויה לו, ובמג"א עשה פשרה דאם
ברכת העיקר היא שהכל מברך על הטפל שהכל
ואם ברכת העיקר הוי ברכה אחרת מברך על
הטפל ברכה הראויה לו.

ומד' המג"א נראה דטפל הוי טפל לברכת
העיקר, דברכת העיקר עולה גם על
הטפל, ולכך באוכל לפני העיקר אם ברכת
העיקר שהכל דשייכא גם לטפל [דבעצם שהכל
נתקן על הכל רק קבעו לכל מאכל ברכה
המיוחדת לו] מברך שהכל, אולם אי הוי ברכה
אחרת מברך ברכה הראויה לו דאינו יכול
להפטר בברכת העיקר.

וקצת צ"ע דלעיל במג"א ס"ק ב' כתב דאם
לא היה בדעתו לאכול את הטפל אחר
העיקר ואין רגילותו לאכול מאכל זה בתור טפל
לעיקר מברך שהכל, ובפשיטות משמע דכוונתו
בכל גווני - גם בכה"ג דברכת העיקר איננה

שהכל, [ועי' במחצית השקל שכ' לא כן], וכן
במ"ב באוכל טפל לפני העיקר הביא דעת
הרמ"א שתמיד מברך שהכל וד' המג"א דפליג,
ולכך כ' דטוב למנוע מלאכול את הטפל לפני
העיקר, ואילו בס"ק ד' גבי טפל אחר העיקר כ'
דיברך שהכל ולא חילק, [ובד' דה"ח שהביא
השעה"צ אין להקשות כן, דבאוכל טפל לפני
העיקר הביא מח' הרמ"א והב"י ולא פשט ולכך
כ' דטוב למנוע מלאכול טפל לפני העיקר,
ואילו בטפל אחר העיקר ולא היה בדעתו ואין
רגילותו דמברך שהכל לא כ' כלום, אולם ע"ד
הדה"ח ל"ק, דבטפל לפני העיקר לא ציין ד'
המג"א והביא רק דברי הב"י שטפל לפני העיקר
תמיד מברך ברכה המיוחדת לו, והטעם כמש"כ
בשעה"צ דאין עליו שם טפל כלל, וזה ודאי
ל"ש בטפל אחר העיקר דבכה"ג ודאי הוי טפל
ולכך כ' שם דמברך שהכל, אולם ע"ד המ"ב
שהביא ד' המג"א קשה וכמש"כ].

ויש לבאר דבטפל אחר העיקר איכא ב' דברים,
א. טפל לברכת העיקר דברכת העיקר
פוטרתו. ב. טפל לעיקר עצמו ולכך מאבד
חשיבותו. ולפ"ז י"ל דבטפל לפני העיקר ס"ל
למג"א דל"ש לומר דהוי טפל לעיקר עצמו דהא
אוכלו קודם וכל מה דשייך הוא להיות טפל
לברכה דסו"ס אוכלו בשביל מטרת העיקר, וע"ז
כ' המג"א דאם ברכת העיקר שייכת לטפל כגון
שהכל מברך שהכל, אולם אי הוי ברכה אחרת
דל"ש לומר דהוי טפל בעצם לעיקר מברך
ברכה המיוחדת לו, אולם בטפל אחר העיקר
הגם דלא היתה דעתו ע"ז ואין רגילותו ודאי
שייך לומר דהוי טפל לעיקר בעצם ומאבד
חשיבותו, ועל כן מודה המג"א דכה"ג מברך
שהכל בכל גווני. ובדעת הרמ"א צ"ל דס"ל דגם
בטפל לפני העיקר שייך לומר דהוי טפל בעצם
ולכך מברך שהכל.

נפ"מ ממשנ"ת, דהנה פעמים מצוי שאחד
ששותה משקה חריף או מאכל חריף
לוקח מאכל מתוק למתק החריפות, ובכה"ג

חשיב טפל אחר העיקר וצריך לברך עליו שהכל לפי מש"כ בלא היה דעתו ואין רגילותו. אולם באמת זה גופא הציור במ"ב [רי"ב ס"ק ה'] דאם תאב לאכול גם את הטפל מצד עצמותו לא הוי טפל, והשל"ה כ' דטוב למנוע לאכול פת למיתוק שתיית יי"ש כי מי יוכל להבחין היטב אם הוא רק להפיג מרירותו או גם לסעוד הלב. וה"ה הכא דשותה משקה אחר היין הוי להפיג טעם מר בפיו, אולם אם רוצה לשתות ג"כ ודאי יצטרך לברך עליו.

הדין לענין ברכה אחרונה באוכל טפל

קודם העיקר וטפל שלא היה דעתו עליו

ולגבי ברכה אחרונה באוכל טפל לפני העיקר
כשיעור ב"א בפשיטות תלוי במח' דלב"י דתמיד מברך ברכה הראויה לו וכמש"כ בשעה"צ דאין עליו שם טפל יצטרך לברך ב"א אולם לדעת הרמ"א דיש ע"ז שם טפל ודאי יפטר בברכה אחרונה של העיקר אפי' דאין ברכותיהן שוות וכן לדעת המג"א לפי מש"כ דודאי יש ע"ז שם טפל דהא אם ברכת העיקר שהכל מברך על הטפל שהכל והפי' דטפל לברכת העיקר ולכך אי שייכא על הטפל מברך כברכת העיקר אולם אי לא שייכא מברך ברכה המיוחדת לו אולם גבי ברכה אחרונה יש לדון דהשתא בכל גווני יהיה פטור בברכה על הטפל דהוי כטפל אחר העיקר גבי זה די"ל דטפל לברכת העיקר דרק גבי ברכה ראשונה דבא לברך ע"ז בנפרד כ' המג"א דאם ברכת העיקר לא שייכא על הטפל יברך ברכה המיוחדת לו דהאי בעצמותו לא נהפך להיות כעיקר ולכן מברך ברכה המיוחדת לו אולם גבי ב"א דל"צ לברך ע"ז בנפרד שפיר י"ל דנפטר בברכת העיקר ונכלל בברכתו דסו"ס הוי טפל לברכת העיקר דהא אכלו למטרת העיקר וכמש"כ וברכת העיקר עולה גם על הטפל.

[ובאמת ראייתי אח"כ באפיקי מגינים שכ' שפטור מב"א בטפל לפני העיקר והוכיח מיין לפני הסעודה דמברך עליו בפה"ג

ופטור מב"א, דברהמ"ז של הסעודה פוטרנו משום דגורר תאות המאכל, וה"ה הכא דהוי טפל לעיקר ונפטר בברכת העיקר. אולם בפשטות דבריו צ"ע, דאין דומה כלל, דהתם היין גורר תאות המאכל ולכך שייך לסעודה, ומה שנפטר בברהמ"ז הוא משום דברהמ"ז עולה על הסעודה ולכך היין שלפני הסעודה שגם שייך לסעודה נפטר בברהמ"ז, אולם הכא לב"י דלא הוי טפל כלל לכאור' לא נפטר בברכת העיקר, ורק לד' הרמ"א והמג"א שייך לומר כן וכמש"כ].

ובאוכל הטפל אחר העיקר ולא היה בדעתו
ולא היה רגילותו לפי מש"כ לעיל דבכל גווני מברך שהכל יפטר לכו"ע בברכת העיקר, דודאי הוי טפל. ובגר"ז ראייתי שכ' שצריך לברך ב"א על הטפל, אולם באמת כל דבריו הם לפי מש"כ דמברך ברכה ראשונה ברכה המיוחדת לו דהו"ל כאכילה חדשה ולא כאכילת טפל, אולם למ"ב דנראה בדעתו כמש"כ דבכל גווני מברך שהכל יהא פטור גם מברכה אחרונה.

הרב אברהם זנגר

~ צב ~

תמיהה בד' המשנ"ב בענין שתיית קפה עם עוגה

במשנ"ב סי' קס"ח סקס"ה העלה בספק האם פת השרויה במשקה ורוצה את שניהם דין המשקה כטפל לפת או לא, וסיים בזה"ל: 'והנה לפ"ז לענין שתיית קאווי' הנהוג בינינו שטובלין בו פת כיסנין ושם הלא כוונתו בשביל שניהם, נראה ג"כ דנכון הוא שקודם שבירך על הפת כיסנין יברך על הקאווי' שהכל וישתה מעט, ויותר טוב שיברך מתחלה על הפת כיסנין לבד בלא שרייה ואח"כ יברך מתחלה על מעט צוקער ברכת שהכל להוציא הקאווי' [מאמר מרדכי] עכ"ל.

דבאופן רגיל הוי הקפה טפל גם אם שותה קודם בלא שריה, וגם מש"כ שיכוין בדעתו שרוצה לשתות מהקפה לבדו נראה דלא פסיקא ליה דמהני ועל כן כתב שיכוין גם בברכת הכיסנין שלא לפוטרו.

[אגב, צ"ע בד' הכה"ח, דנראה שלא סמך לדינא על כל אחד מהטעמים בפנ"ע, והיינו דלא פסיקא ליה דמהני כוונה בברכת העיקר שלא לפטור את הטפל, (ואכן הפמ"ג בסי' רי"ב מ"ז סק"ג הניח דין זה בספק), וכן לא פסיקא ליה דמהני לכוין בדעתו שרוצה לאכול את הטפל לבדו כיון שעיקר האכילה באה לצורך העיקר, אך בהמשך דבריו שם מבואר שסמך על עיצה זו לחדוד (לענין שריית פתו ביין בתוך הסעודה), ובסקצ"ט כתב רק את העיצה שיכוין בברכת העיקר שלא לפטור את הטפל ולא התנה גם שיכוין באכילת הטפל שתאב לאוכלו לבדו (לענין אכילת פירות יחד עם פהב"כ). וכנראה שמדינא סמך על כ"א מהם בפנ"ע ורק לרווחא דמילתא כתב לעשות את שניהם, וצ"ע].

הרב אברהם זנגר

~ צג ~

בד' השעה"צ הנודעת דמי ששתה כזית יין ורביעית משקה לא יברך ברכה אחרונה כלל ~ האם הוי ברכה לבטלה לברך ברכה אחרונה על הטפל קודם העיקר ~ מי שאינו יודע לברך את הברכה אחרונה הראויה האם יברך ברכה הפוטרת בדיעבד או שלא יברך כלל

נודע בשערים חידושו של השעה"צ בסי' ר"ח סק"ע דמי ששתה כזית יין וכן רביעית

וכוונתו דכיון שיש ספק אם הקפה טפל לפת כיסנין ראוי להקדים לברך על הקפה דאז גם אם דינו כטפל שפיר מברך עליו כדיון טפל קודם העיקר (כמבואר ברמ"א סי' רי"ב ס"א), ואח"כ כתב שעדיף לברך קודם על הפת כיסנין כיון שהוא קודם בדיני קדימה בברכות (ע"ש בשעה"צ) ולפטור את הקפה ע"י סוכר.

וכבר תמהו רבים על דברי המשנ"ב הללו, מ"ט לא יוכל לברך על הקפה ולשתות ממנו מעט בלא שרייה גם אחר שבירך על הפת כיסנין, דבפשוטו גם אם שורה את רוב הקפה בפת כיסנין ובשרייה זו הוא טפל לפת כיסנין, מ"מ מה ששותה מקודם בלא שרייה איננו טפל כלל לפת כיסנין ל"ב. ובאמת במאמ"ר שם בסוף דבריו חזר וכתב דאפשר לעשות כן וא"צ דוקא להקדים לברך על הסוכר, אך מ"מ בתחילת דבריו משמע שנקט דא"א לעשות כן משום דאף הקפה שותה לבדו קודם השרייה נחשב כטפל לפת כיסנין, והמשנ"ב כנראה לא רצה להקל כמסקנת המאמ"ר דלא חשיב טפל, אך זה צ"ב טובא דהא הטפילות היא רק מחמת המציאות שאוכלם יחד בשרייה והפת כיסנין חשובה יותר, אבל עיקר שתיית הקפה לא באה רק מחמת הפת כיסנין שהרי רוצה בה בפנ"ע, ומחייב"ת לדון את תחילת השתיה כטפל אע"פ שלא שרה בה את הפת כיסנין, וצ"ע טובא. [ועי' בארחות רבינו ח"א עמ' פ' בשם הקה"י שתמה טובא ע"ד המשנ"ב, ונהג למעשה כמסקנת המאמ"ר].

וע"ע בכה"ח שם סקצ"ח שכתב כמסקנת המאמ"ר שישתה מעט מהקפה לבד אחר שבירך על הפת כיסנין, אך התנה שיכוין בדעתו שהוא תאב לשתות מן הקפה לבדו בלא שרייה, וגם התנה שיכוין בברכת הכיסנין שלא לפטור את הקפה. ומבואר ג"כ שנקט

לב. ואין לומר שאינו יכול לשתות שום קפה בלא שרייה, שהרי מקודם יעץ כן המשנ"ב לשתות מתחילה מעט קפה בלא שרייה, ורק כתב שעדיף להקדים לברך על הפת כיסנין מצד הל' קדימה.

משקה לא יכרך ברכה אחרונה כלל, דיש כאן ספק אם מחויב במעין ג' על היין ואז אין לו לברך בורא נפשות על המים משום שנפטרים בברכת היין (דיין פוטר כל מיני משקין) או דאינו מחויב במעין ג' על היין ואז הוא מחויב בבורא נפשות על המים, ומספק איננו יכול לברך שום ברכה.

ובעמק ברכה דיני ברכות הנהנין אות ה' ואג"מ ח"א סי' ע"ד וש"ת שבה"ל ח"ח סי' קס"ו ועוד תמהו עליו דסו"ס מאחר שאינו מברך מעין ג' למה לא יוכל לברך בורא נפשות על המשקין, והוסיף האג"מ דאין לומר דס"ל למשנ"ב דהמשקין פטורים לגמרי מברכה כיון שהם טפלים ליין, דהא מיניה וביה מוכרח בדברי השעה"צ דהמשקין טעונים ברכה, דהא מבואר בשעה"צ דאם היין אינו מחויב בברכה הרי המשקין מחויבים בברכה לג', [ואין לומר דהמשקין טפלים ליין רק אם שתה כשיעור וכל שלא שתה כשיעור ליכא בזה דין יין פוטר כל מיני משקין, דהא בביה"ל סי' קע"ד ס"ב נקט לענין ברכה ראשונה דכל ששתה יין מלא לוגמיו סגי לפטור שאר משקין והביא שם ד' הדה"ח דאפי' בטעימת כלשהו יין סגיא, ונהי דאם שתה יין כשיעור דינו לפטור את המשקין בברכת מעין ג' של היין ואינו רשאי לברך עליהם בפנ"ע בורא נפשות קודם שמברך מעין ג' על היין משום איסור ברכה שאינה צריכה

וגם משום שאי"ז ברכתם לכתחילה באופן שהם טפלים ליין, מ"מ איסור ברכה לבטלה ליכא אם מברך על המשקים בפני עצמם בורא נפשות כיון שבאמת מחויבים בברכה וזוהי ברכתם העצמית, וממילא בנ"ד שאינו עתיד לברך מעין ג' ואין כאן חשש ברכה שאינה צריכה למה שלא יברך בורא נפשות על המשקין. זה תוכן תמיהתם ע"ד המשנ"ב. ובסדר ברכות הנהנין להגר"ז סוף פ"א מבואר ג"כ דלא כהשעה"צ, דאם שתה כזית יין ורביעית משקין מברך בנ"ר, וכן מבואר לדינא בקצוה"ש סי' נ"ט סק"ב.

וכן הביא הרב רפאל בהגר"מ שמואלביץ שליט"א מספר יד הקטנה פ"ג מברכות סוף סקס"ט, ע"ש שכתב דמה"ט פסק השו"ע סי' ר"ח ס"ט דכל שיש בו מה' המינים ואין בו כזית בכא"פ מברך עליו בנ"ר, דהוי זה ספק אם שאר המינים חשיבי כטפל או לא, ומספק יש לו לברך בנ"ר, דאף להצד דדינו לברך מעין ג', מ"מ כיון שמספק אינו מברך מעין ג', הרי הוא חייב לברך בנ"ר, כיון דאף הטפל חייב בברכה, ואך שהוא נפטר בברכת העיקר ע"ש.

אמנם מצאתי חבר לשעה"צ בדברי הבן איש חי פ' מסעי סעי' י"א וכה"ח סי' ר"ח סקפ"ב שכתבו דאם שתה מים ואח"כ יין הוי פלוגתא הפוסקים אם נפטרים המים בברכה אחרונה של היין ל"ד, ועל כן ראוי שיברך בנ"ר

לג. וכן מבואר מדברי הגר"ז (סי' ע"ב סי"ג) פמ"ג (סי' קע"ד א"א סק"ט) וש"ת רב פעלים (ח"ב סי' מ"ז) דמשקין הטפלים ליין אינם פטורים מברכה, והוא ממה שכתבו לחדש דהמקדש על היין ושתה שאר משקים ואח"כ נטל ידיו לסעודה וברך ברהמ"ז – נפטר היין בברהמ"ז ולא המים וצריך לברך בנ"ר בפני עצמם (והפמ"ג איירי בציוור דומה ששתה יין ושאר משקין לאחר שאמר הב לן וניברך קודם ברהמ"ז). ומבואר בדבריהם דכל היכא שאין חיוב ברכה על היין (ואפי' אם היה חיוב ברכה אלא שנפטר ממנה) חוזר החיוב על שאר המשקין. ובלא"ה רבים הראיות בכל טפל שאיננו פטור מברכה אלא שנפטר בברכת העיקר. [ואולם בחלק הסימנים סי' י"ד עמדנו על כך שכמעט כל הראיות הם מברכה ראשונה ולא מברכה אחרונה ויש מקום לחלק ביניהם, ואבמ"ל].

לד. ואגב, במשנ"ב גופיה יש בזה כמה סתירות, דבסי' ר"ח סקע"ב וסק"פ מבואר דאינו פוטר, ואילו בסי' ר"ד סקל"ט מבואר דפוטר, וכן משמע קצת בביה"ל סי' ר"ב ס"א ד"ה מברך שהכל, וסי"א ד"ה ובורא (מדלא הצריך לברך גם על דבר אחר בנ"ר, וכן משמע שם בלבוש). וע"ע במג"א סי' קע"ד סק"ד שמבואר שפוטר, והמשנ"ב שם סקל"ז העתיק דבריו ושינה במכוון וכתב שיכר ולא יין, ומשמע להדיא שלא רצה להקל בזה, וצ"ע.

על המים לפני ששותה את היין ואין בזה משום ברכה שא"צ כיון דהוי ספק, אך אם כבר שתה את היין שוב לא יברך על המים, עכ"ד. ומבואר מדבריהם דא"א לברך על המים כשהוא מחויב כבר בברכה על היין גם אם עדיין לא בירך מעין ג' על היין.

וכן עולה מדברי השעה"צ בסי' ר"י סק"ד שכתב דאם שתה כזית יין וכזית משקים אינם מצטרפים לרביעית לבנ"ר, דשמא שיעורם בכזית וכבר נתחייב במעין ג' ואין בנ"ר פוטרת מעין ג'. וקשה דסו"ס יוכל לברך בנ"ר על המשקין, ובהכרח ס"ל דכיון שהיין פוטר את המשקין ונתחייב במעין ג' על היין שוב א"א לברך על המשקין, וזה כדבריו בסי' ר"ח סק"ע, כן הוכיחו בספר מגילת ספר סי' י"ז אות ד' וספר שיעורי שלמי תודה עמ' מ"ח ועוד. נויש להעיר על האג"מ ח"א סי' ע"ד וספר שערי זבולון סי' ס"ו למו"ח שליט"א שהביאו דברי השעה"צ הללו בהאי ענינא ולא נחתו לכך שמוכח מדבריו כמש"כ בסי' ר"ח סק"ע].

ובביאור ד' המשנ"ב נראה לומר בתרי אנפי;

המברך ברכה אחרונה על הטפל קודם העיקר האם הוי ברכה לבטלה

א הנה נקטו האחרונים הנ"ל שהמברך על הטפל ברכה אחרונה את ברכתו המיוחדת לו קודם שבירך על העיקר לא הוי ברכה לבטלה, וממילא גם אם הוא מחויב במעין ג' על היין מ"מ אם מקדים לברך בורא נפשות על המשקין שפיר נפטרים בזה ולא הוי ברכה לבטלה, וכ"כ בשו"ת ארץ צבי סי' ק' עיצה לכל ספק טפל שיברך ברכה אחרונה על הטפל קודם

העיקר, דאף אם הוא טפל הוא נפטר בזה ולא הוי ברכה לבטלה. [ומה"ט נקט שם ג"כ דלא כהשעה"צ, דאם אכל מהעיקר ספק כשיעור ומהטפל ודאי כשיעור יברך רק על הטפל].

אכן בד' המשנ"ב י"ל לא כן, דכל עוד היין מחויב בברכה אזי כיון שדין המשקין להיפטר בברכת היין פקע מהם לגמרי דין ברכתם המיוחדת להם, ועל כן אם מברך עליהם בנ"ר הוי ברכה לבטלה כיון שבנ"ר אינה פוטרת מעין ג', וממילא ס"ל למשנ"ב דבמקום ספק אם היין חייב בברכה הוי נמי ספק על המשקין מהי ברכתם ואין לברך עליהם בנ"ר כדין ספק ברכות להקל.

והרב זאב גלוסקינוס שליט"א הביא קצת דוגמא לדבר, דהנה ד' המג"א בסי' ר"ב סקכ"ו ובסוס"י ר"ח דבנ"ר אינה פוטרת מעין ג' ואעפ"כ ס"ל בסי' ר"י דמין ז' מצטרף לשאר דברים לשיעור כזית לחייב בנ"ר, ועי' רע"א בגליון סי' ר"י שעמד בזה דאם מין ז' יכול לחייב ברכת בנ"ר מ"ט אין בנ"ר פוטרתו בדיעבד כשאכל ממנו כזית. אכן בד' המג"א מבואר דתלוי אם בפועל יש חיוב מעין ג' או לא לענין שייפטר בבנ"ר בדיעבד, וה"נ בזה ס"ל למשנ"ב דכל שבפועל רמי על המשקין להיפטר בברכת היין אינם נפטרים כלל בברכת בורא נפשות והוי ברכה לבטלה.

ויש להוסיף בזה מש"כ החזו"א בסי' כ"ז סק"ט דגדר דין עיקר וטפל הוא שנעשו כברכותיהן שוות וברכת העיקר היא גם ברכת הטפל ע"ש, והיינו דנהפך דינם של המשקין שברכתם תהיה ברכת היין, ולפ"ז פשוט יותר לומר דפקעה מהם ברכתם המיוחדת להם לה.

לה. והנה ראיתי מביאים מהב"ח סי' תע"ג דהמברך ברכה אחרונה על דברים הבאים מחמת הסעודה לא הוי ברכה לבטלה, והוא ממש"כ לברך בנ"ר על המרור אע"פ שאוכלו בסעודה. אולם זו טעות, דכוונתו שם היא רק משום שפוטר בזה גם את הכרפס שאכל קודם הסעודה ומחויב לברך עליו בנ"ר, ורק כתב לשהות עם הברכה עד לאחר אכילת המרור כדי להרויח גם ד' הרשב"א שהמרור אינו נפטר בברהמ"ז, ע"ש היטב.

ונראה להוכיח כן מכמה דוכתי דהוי ברכה לבטלה לברך על הטפל קודם העיקר;

א. כ' רע"א בגלה"ש לו: דשקדים שיש בהם דגן לדבך ובירך במ"מ הוי ברכה לבטלה. והנה אם מברך על הטפל ברכה ראשונה קודם העיקר הרי לא הוי לבטלה כמבואר ברמ"א סי' רי"ב, ובהכרח הפי' הוא דכיון שאוכלם יחד ממש ומחויב לברך באכילה זו על העיקר דינו לפטור את הטפל בברכת העיקר וממילא הוי לבטלה. וחזינן עכ"פ דאם מברך על הטפל בשעה שדינו להיפטר בברכת העיקר הוי זה לבטלה ל'. [שו"ר בשו"ת הר צבי להגרצ"פ פראנק זצ"ל ח"א סי' ק' שעמד בזה דמבואר מד' רע"א דלא כהארץ צבי הנ"ל, דלדבריו לא הוי לבטלה כיון שחל עכ"פ על הטפל, והוא כדברינו].

ב. בשו"ע סי' קע"ד ס"ז הובאו הדיעות דמים בסעודה טעונים ברכה, וכתב השו"ע דהרוצה להסתלק מן הספק יברך על מים קודם הסעודה כדי לפטור את המים שבסעודה. ובגליון רע"א שם הביא בשם התו"ש דאם עשה כן ובירך על מים קודם הסעודה, אזי אם נשפך הכוס שבירך עליו הוי ספק אם יכול לשתות כוס אחר כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה ע"ש. והביאור הוא דאם הכוס שבירך תוך הסעודה נפטר בברכת המוציא של הפת אזי אין ברכת המים שקודם המוציא פוטרתו ונמצא שלא היתה דעתו לשתות אלא הכוס שבירך עליו וכיון שנשפך הוי ברכתו לבטלה, אבל אם פוטר בברכתו את המים שתוך הסעודה אזי חשיב שדעתו לשתות עוד מים ואין נפ"מ בין אם שותה קודם הסעודה או בתוך הסעודה ל'.

ועי' בספר שיעורי שלמי תודה להגר"צ פלמן שליט"א (עמ' י"ג ועמ' מ"ח) בשם מרן הגר"ל שטיינמן שליט"א דפשוט שאם אבל פירות בסעודה ואינו יכול לברך ברהמ"ז מאיזה סיבה שהיא לא יברך בג"ר על הפירות, משום שהפירות נטפלים לסעודה לענין ליפטר בברהמ"ז וממילא אין להם חיוב עצמי של ברכה אחרונה כי אם חיוב ברכת הסעודה של ברהמ"ז, עכ"ד. ונראה שזה כדברינו בד' המשנ"ב, אכן לד' הארץ צבי והעמק ברכה ואג"מ דס"ל בכל טפל ועיקר שאי"ז ברכה לבטלה לברך ברכה אחרונה על הטפל קודם העיקר, מסתבר דה"נ בדברים הבאים מחמת הסעודה הדין כן.

לו. ויש לדחות לפ"ד הרמ"א בסי' רי"ב דטפל יורד בברכתו לשהכל. אולם מלבד שרחוק לומר שרע"א נתכוין לכך, מסתבר דגם לד' הרמ"א אי"ז לעיכובא ובדיעבד נפטר גם בברכתו הראויה לו [נדומה לדין פרי בוסר שברכתו שהכל ומ"מ בדיעבד נפטר בבפ"ע כמבואר במשנ"ב סי' ר"ו סק"ג, ואכמ"ל].

אגב, יש לציין שדברי רע"א בזה הם לפ"מ דס"ל דהמברך במ"מ על שאר דברים חוץ מה' מיני דגן ואורז לא יצא אפי' בדיעבד, וכן נוטה ד' רע"א בסי' ר"ח סי"ג (נדפס בטוש"ע מהדור' הדרת קדש), וכן דקדקנו בסי' קע"ב מדבריו ביו"ד סי' רי"ז סי"ט, אולם ד' הח"א שיצא בדיעבד על כל דבר חוץ ממים ומלח, וכן הכריע המשנ"ב בביה"ל סי' קס"ז סי' ד"ה במקום ועוד דוכתי.

לז. מבואר בדברי התו"ש ב' חידושים; א. דאף שודאי היה דעתו לשתות עוד מים מ"מ כיון שלא היו עומדים להיפטר בברכה זו לא מהני. ב. דאע"פ שמספק דעתו לפוטרו לא אמרינן דנכלל בזה בתורת ודאי כוסות נוספים באופן שישתה אותם קודם הסעודה. אכן המחצה"ש בסוסי רע"א חולק על חידוש הב', ולכן כתב דפטר כוס נוספת ולא הוי ברכתו לבטלה ע"ש, והביאו רע"א שם.

מאידך גיסא יש חידוש גם לצד השני דעל הצד שמשקין שבסעודה טעונים ברכה חשיב שדעתו לשתות עוד מים ויכול לשתותם גם קודם הסעודה ולא אמרינן שדעתו היתה לפטור רק משקין שישתה תוך הסעודה, ועי' במחצה"ש וכן בגר"ז סי' קע"ד ס"ג שעמדו בחידוש זה, והגר"ז הביא לזה ראיה מסוגיא דפסחים קג' ע"ש, והארנבו בזה בהערות לחידושי הגר"א גנחובסקי סי' ה' הערה ה'.

ג. כעין ראייה הנ"ל יש להוכיח ממש"כ האחרונים שם שלא ישתה מים קודם הסעודה כשיעור משום דהוי ספק אם חייב בברכה אחרונה, דאם פטר את המים שבסעודה אזי גם המים שקודם הסעודה נפטרים עימם בברהמ"ז אך אם לא פטרם הרי המים שקודם הסעודה טעונים ברכה אחרונה בפני עצמם. ולכאור' אם נימא דבכל גווי פטר את המים שתוך הסעודה מ"ט לא ייפטרו עימם בברהמ"ז, ובהכרח כמשנ"ת דכיון שמשקים בתוך הסעודה דינם להיפטר בברכת הפת ממילא לא שייך לפוטרם בברכה בפנ"ע, [ועי' בחידושי הגר"א גנחובסקי שליט"א סי' ה' אות ב'] לט.

אך נראה לדחות דאף אם בפועל פטר את המים שבתוך הסעודה, מ"מ כיון שאין

והנה הרי עדיין לא בירך המוציא, וא"כ מ"ט לא נימא דבכל גווי תפטור ברכתו את המים שבסעודה שהרי מתכוין לפוטרם בברכה זו, [ולא מסתבר לומר שמתכוין לפוטרם רק על הספק שהם טעונים ברכה, דמאי אכפת ליה לפוטרם בברכתו זו], ונראה דמוכח מזה דכיון שמשקים בתוך הסעודה דינם להיפטר בברכת העיקר שהוא הפת ממילא לא שייך לפוטרם בברכה בפנ"ע והוי ברכה לבטלה.

[וכאן] הוא מחודש טפי דאע"פ שבפועל עתה הוא רוצה לשתות את המים הללו (שדעתו היתה לשתותם בתוך הסעודה) קודם הסעודה באופן שאינם נפטרים בברכת הפת מ"מ לא מהני כיון דבשעת הברכה היתה דעתו לשתותם באופן שדינם להיפטר בברכת העיקר לח.

לח. והרב זאב גלוסקינא שליט"א דחה די"ל דשאני התם שלא בירך להדיא על המשקין שבסעודה אלא על משקין אחרים ודעתו היתה לפוטרם רק מדין גרידה, ובהו"ל דהגרידה נעשית בשעת השתיה בפועל ואז הם נפטרים מדין טפילותם לפת ולא מדין הגרידה, וצ"ע בזה.

עוד יתכן לדחות, דהנה מצאתי במחצה"ש (סי' קע"ד ס"ז ד"ה ולדעת בעל המאור) ובמגן גיבורים (סי' קע"ד בשלטי הגיבורים סוף סק"ו) שנקטו דבלייל הסדר שמברכים בפה"ג קודם הסעודה על ב' כוסות יין אזי אם שותה יין בתוך הסעודה הוא נפטר מכח הברכה על כוס הב' ולא מכח הברכה על כוס הא', וכן מוכח במשנ"ב סי' תע"ב סק"א וסי' תע"ג ס"ק ד'-ה'. ונראה דס"ל דלעולם הברכה האחרונה פוטרת, וא"כ יש לדחות ראיתנו דה"ה בניד"ד הפת פוטרת כיון שהיא האחרונה.

[שוב כתב לי הגר"מ וקנין שליט"א בשם מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א דהניח דברי הפוסקים הנ"ל בצ"ע, דודאי הסברא נותנת שהברכה הראשונה פוטרת ולא השניה, ואמר הרב הנ"ל ליישב דשאני התם שיש זמן מופלג עד הסעודה, וכיון שבלא"ה צריך לברך על כוס ב' חשיב כהסיח דעתו מלשתות, אבל אה"נ אם יתן דעתו ויכוין לפטור בברכה על כוס א' גם את היין שישתה בסעודה י"ל דאה"נ יפטור בברכה הא' ולא בברכה הב'. אבל איהו מוטיב אנפשיה מדברי המשנ"ב סי' תע"ב סק"א כסופו בשם המג"א שחיפש עיצה לגרום שברכתו על כוס הא' תפטור עוד יין ע"ש, ולהנ"ל הול"ל שיכוין על היין שבסעודה].

לט. וגם ראייה זו יש לדחות כנ"ל בהערה הקודמת, דידן גרידה חל רק בשעת השתיה בפועל או שלעולם הברכה האחרונה פוטרת. אולם צ"ע לכל הדרכים הנ"ל, דבפשוטו הכוס שמחזיק בידו בשעת הברכה ודאי נפטרת כולה לאלתר (ולא רק הלגימה הראשונה, עי' שבילי דוד סי' רי"ב על הט"ז סק"ו), וא"כ יוכל להשאיר מעט בכוס ולשתותו לאחר המוציא, וכח"ג יוכל לשתות רביעית קודם המוציא ואין בזה ספק חיוב ברכה אחרונה, ומלבד לפי הסברא דלהלן בפנים דכיון שהמים ששותה בתוך הסעודה אינם טעונים ברכה אינם גוררים את המים שקודם הסעודה להיפטר עימם בברהמ"ז. הערת הרב יצחק מאיר גורא שליט"א.

אך לענ"ד נראה דאם מעיקרא דעתו לשתות מקצת הכוס בתוך הסעודה לא חלה הברכה אלא על מה שדעתו לשתות קודם הסעודה, ולא מהני מה שמחזיק כל הכוס בידו בשעת הברכה. [אבל צ"ע דהא כל המים מעורבים ואין מים מסויימים שאין דעתו לשתות קודם הסעודה].

המים שתוך הסעודה טעונים ברכה זו לפוטרם דבלא"ה הם נפטרים ע"י הפת ממילא אינם מצטרפים לפוטרם יחד בברהמ"ז, [וסברא זו צריכה בדיקה ביסוד הפטור דברהמ"ז לדבר שפטר את חבריו הנאכל בתוך הסעודה]^מ.

ד. בט"ז סי' קע"ד סק"ט הביא מספר כוונות האר"י שכתב בזה"ל (לפי גירסת הפמ"ג שם); 'קודם האכילה ישתה מעט מים פחות מרביעית, ויברך עליהם תחילה ולא בסוף, ויכוין לצאת יד"ח מן המים שבתוך המזון. פעם אחת שתיתי יותר מרביעית, הראו לי במצחי שהיתה ברכה לבטלה' עכ"ל. וביאר הפמ"ג באופן אחד דבירך בנ"ר על המים קודם ברהמ"ז והוי ברכה לבטלה משום שנפטר בברהמ"ז.

ומתבאר בפמ"ג כמשנ"ת בד' המשנ"ב ודלא כד' הארץ צבי, דאם מברך ברכה אחרונה על הטפל קודם ברהמ"ז הוי ברכה לבטלה. [ובדוחק י"ל דאין כוונתו לברכה לבטלה ממש אלא לברכה שאינה צריכה, וכן משמע שפירש הפמ"ג באופן אחר שם].

ה. בחלק הסימנים סי' י"ג אות ח' הבאנו מספר המאורות ברכות יב. דהמברך על דברים הנאכלים בסעודה ברכה אחרונה קודם ברהמ"ז הוי ברכה לבטלה ע"ש. ולכא' יש ללמוד מזה לכל עיקר וטפל ודלא כד' הארץ צבי.

ביאור הפשרה שחידש המשנ"ב לגבי ברכה אחרונה על יין של הבדלה

ועפ"ז נראה לבאר דבר חידוש במשנ"ב סי' רצ"ט סקכ"ט, דהנה נחלקו שם השו"ע והגר"א אם יין הבדלה נפטר בברהמ"ז או לא, והמשנ"ב עשה בזה למעשה פשרה מחודשת, שלכתחילה יברך על הגפן, אולם אם כבר התחיל בסעודה שוב לא יברך, וכ"כ המשנ"ב בסי' קע"ד סקכ"ז. וצ"ב מאי שנא קודם הסעודה מלאחר הסעודה.

וע"פ הנ"ל נראה לבאר היטב, דאם מברך קודם הסעודה שעדיין לא נתחייב בברהמ"ז אינו נכנס אלא לחשש גורם ברכה שאינה צריכה להצד שיוכל לפוטרו אח"כ בברהמ"ז, ואיסור ברכה שא"צ שרי במקום ספק ברכות כמבואר בשו"ע סי' קע"ד ס"ז וכמה דוכתי, אולם אחר שהתחיל בסעודה ונתחייב בברהמ"ז הרי יש כאן חשש ברכה לבטלה לפמשנ"ת ד' המשנ"ב, דלהצד שדין היין כדברים הבאים מחמת הסעודה דינו לפוטרו בברהמ"ז ופקע ממנו חיוב ברכתו העצמית, ועל כן כתב המשנ"ב שאם התחיל בסעודה שוב לא יברך מחשש ברכה לבטלה.

אמנם לפ"ז עולה חידוש בכוונת המשנ"ב, דמש"כ 'התחיל בסעודה' אין כוונתו שנטל ידיו או התחיל לאכול משהו פת, אלא

מ. והנה ראיתי בכתבי מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א שהסתפק איך הדין אם שתה יין בסעודה ואח"כ מים שנמצא דאף להשיטות דמים בסעודה טעונים ברכה מ"מ נפטרים הם ע"י היין, האם כה"ג ודאי חייב לברך בנ"ר על המים שקודם הסעודה, או דנימא שיש ב' סיבות לפטור את המים שבסעודה. והסיק דמסתבר שנפטרים רק ע"י היין. ולכא' דבריו מוכרחים מהא דלהשיטות דמים שבסעודה נפטרים בברכת הפת כו"ע מודו דצריך לברך בנ"ר על המים שקודם הסעודה ולא אמרינן דיש ב' סיבות לפטור את המים וכמשנ"ת.

והנה כתב מו"ר עוד דנפ"מ בנידון זה גם באופן שבירך על ב' פירות קודם הסעודה ע"מ לפטור פרי בסעודה, האם נימא דיש ב' סיבות לפטור את הפרי ושניהם ייפטרו בברהמ"ז, או דאחד מהם חייב בבורא נפשות. אולם למשנ"ת יש לחלק בין הנידונים, דשאני באופן שעומדים להיפטר מדין עיקר וטפל דאז נגררים רק לעיקר לבין האופן הנ"ל שיש ב' סיבות שוות לפוטרם. אך בעיקר הספק מבואר להדיא במחצה"ש ומגן גיבורים שהובאו בהערה הקודמת דרך הברכה האחרונה פוטרת וחייב לברך ברכה אחרונה על הפרי הראשון שאכל.

רק לאחר שאכל כזית פת ונתחייב בברהמ"ז אין לו לברך על הגפן, וצ"ע בזה.

האם מי שאינו יודע לברך את הברכה אחרונה הראויה יברך ברכה הפוטרת בדיעבד או שלא יברך כלל

ב] באופ"א יש לומר בביאור ד' המשנ"ב, דלפמש"כ החזו"א בגדר עיקר וטפל דנשתנה ברכת הטפל ונעשית ברכתה כברכת העיקר, לפ"ז י"ל דאף אם נימא דאם בירך על הטפל את ברכתה הרגילה לא הוי ברכה לבטלה, מ"מ כיון דהוי רק בדיעבד איננו מחויב ואיננו רשאי לברך ברכה שהיא רק בדיעבד, ואף שאם לא יברך ברכה זו נמצא שלא בירך כלל ברכה אחרונה מ"מ איננו מחויב מחמת כן לברך ברכה שהיא רק בדיעבד.

והמקור לחידוש מופלג זה הוא מדברי המשנ"ב בסי' ר"ח סקפ"א שכתב דאם אכל פרי שהוא ספק אם הוא מז' המינים ואין לו אפשרות לפטור את עצמו ע"י ברכה על פרי שהוא ודאי מז' המינים יכול לברך מעין ג' על יין או מזונות ויכלול בברכתו גם על העץ ויוצא בזה ממנ"פ כיון שגם שאר פירות נפטרים בדיעבד בברכת על העץ ע"ש. ומשמעות דבריו דאם אין לו יין או מזונות לא יברך ברכה אחרונה כלל כיון שבנ"ר אינה פוטרת מעין ג'. ולכא' קשה למה לא יברך על העץ ויוצא בזה ממנ"פ כמבואר במשנ"ב. ומזה נראה דכיון שאם הפרי איננו מז' המינים הרי ברכת על העץ איננה פוטרתו אלא בדיעבד על כן אינו מחויב לברך מספק ברכה שהיא רק בדיעבד.

וכן מבואר להדיא בפמ"ג שם דאם גם יין או מזונות אין לו אזי הדין תלוי במח' הראשונים (המובאת בב"י סי' ס"ז) בגדר ספק ברכות להקל אם היינו משום דספק איסור ברכה לבטלה לחומרא או משום דספק דרבנן לקולא, דלצד הב' לא יברך כלל, ורק לצד הא' יש לו

לברך על העץ מחמת צד הספק שאכל פרי מז' המינים וחייב בברכה זו ואין כאן ספק ברכה לבטלה כי גם אם אי"ז מז' המינים נפטר בזה בדיעבד ע"ש. והארכנו ביסוד זה בחלק הסימנים סי' ו'.

אך יש לדון דלא דמי, דהתם (בסוס"י ר"ח) הפי' הוא דאין לו לברך ברכה שלא נתקנה עליו ואע"פ שע"ז ימנע לגמרי מלברך, אך בניד"ד הרי ברכת הטפל היא הברכה המיוחדת לו ונתקנה לו תמיד, ורק מחמת שעתה הוא משמש כטפל נשתנה דין ברכתו לברך את ברכת העיקר, ובכה"ג אין ראייה שדין זה יהא סיבה להימנע לגמרי מלברך על הטפל כשאין לו אפשרות לברך את ברכת העיקר.

הרב משה וולך

~ צד ~

בד' השעה"צ דהשותה יין ומשקין ואינו יכול לברך על היין לא יברך גם על המשקין ~ בד' הפמ"ג דאם פוטר את היין בברהמ"ז אין שאר המשקין נפטרים

בשעה"צ סי' ר"ח ס"ק ע' נסתפק בדין יין פוטר כל מיני משקין ופוטר גם בברכה אחרונה איך הדין בכה"ג דשתה פחות מרביעית דיש דעות דס"ל דכבר בכזית או רוב רביעית צריך לברך מעין שלש, דיש לעיין שלא יוכל לברך בורא נפשות, דכי משום שאין אנו יודעים לברר ההלכה יחויב ע"ז לברך בורא נפשות, וצ"ע, עכ"ד. ומבואר דד' השעה"צ היא דלא עצם הברכה אחרונה על העיקר פוטרת את הטפל דהא סו"ס הכא אינו מברך מצד הספק, ואיך ייפטר מבורא נפשות.

ויש לבאר דכשמחויב בברכה על העיקר הטפל אינו מחויב בברכה, ואין הפי' דהטפל

פטור לגמרי בברכה נוכחו שהוכיח החזו"א דודאי כשאין מחויב על העיקר בברכה הטפל חייב בברכה, אלא צ"ל דכשהעיקר מחויב בברכה הטפל אינו מחויב ולכך גם בכה"ג דבפועל לא יכול לברך על העיקר מחמת ספק מ"מ גם על הטפל אינו יכול לברך דבכה"ג אינו מחויב בברכה.

אמנם מה שצ"ע בזה הוא בדברי הפמ"ג א"א קע"ד ס"ק ט' שכתב לענין האומר הב לן ונברך דהוי כלאחר הסעודה וצריך לברך ברכה ראשונה ואחרונה בשתה יין ושאר משקין, אלא שהיין נפטר בברהמ"ז משום דסעיד, אך על שאר משקין צריך לברך בורא נפשות, ואע"ג דברכה אחרונה של יין פוטר שאר משקין הכא ברהמ"ז לא נתקן על היין אלא דפוטר משום דחמרא סעיד, אך שאר משקין אינם נפטרים בזה, עכ"ד.

והנה בפשוטו כשאומר הב לן ונברך חייב בברכה אחרונה על היין ששותה אלא דבפועל לא חייבוהו לברך כיון שברהמ"ז פוטר יין, והוי כאוכל עוד פת שפטור דלא צריך לברך פעמיים ברהמ"ז כמש"כ החזו"א כז, ג דהא דאכל פת לאחר הב לן ונברך א"צ לברך פעמיים ברהמ"ז אין הטעם משום שנעשין שתייהן סעודה אחת אלא דב' סעודות חלוקות נפטרות בברהמ"ז אחת כיון שברכותיהן שוות.

אולם באמת עי' ביאור הלכה סי' ר"ח סעיף י"ז דטוב שיכוון בהדיא לפטור בברהמ"ז את היין כדי לצאת דעת הרא"ש שגם על היין צריך לברך ברכה אחרונה, וגם לד' החזו"א יש לדון דהיין הוי ככל מעין ג' והוי כאין ברכותיהן שוות, דאף דברהמ"ז פוטרת יין אולם לא הוי ברכה הראויה לו, אולם למעשה ודאי דלא יברך על יין ברכה אחרונה בפנ"ע וכמש"כ בביה"ל דטוב שיכוין בהדיא לפטור.

ולפי"ז צ"ע דמהפמ"ג משמע דגם בכה"ג שמכוין להדיא לפטור את היין בברהמ"ז אינו פוטר שאר משקין, דלשונו היא 'דלא נתקן על היין', וצ"ב הטעם דהא ודאי היין מחויב בברכה אחרונה אלא דהוי כאילו בירך עליו ברהמ"ז וא"כ אמאי אינו פוטר שאר משקין, וצ"ב.

ויש בזה נפק"מ גדולה למעשה, א. ביין ושאר משקים ובטעות בירך על היין ברהמ"ז אם צריך לברך על המשקין בור"נ. ב. בעשה קידוש ושתה משקין ונטל מיד לסעודה דהמשקין ודאי לא שייכי לסעודה [דהא לא בירך עליהן ולא פטר המשקין שבסעודה לכו"ע] ועל הקידוש א"צ לברך ב"א אלא נפטר בברהמ"ז של הסעודה דשייך לסעודה מדין 'אין קידוש אלא במקום סעודה', ולפי"ז צ"ע אם צריך לברך על שאר המשקין ב"א, דלכאור' למבואר בפמ"ג צריך לברך בור"נ על המשקין ששתה ואינם נפטרים בברהמ"ז אפי' שעולה גם על היין, ולפי מש"כ הוי גם באופן שכוין להדיא בברהמ"ז לפטור את היין, וצ"ע מא.

הרב אברהם זנגר

~ צה ~

תפוח בדבש בליל ר"ה, מהו העיקר ומהו הטפל, האם צריך לברך על התפוח או על הדבש ~ השותה משקה כדי לבלוע תרופה או לשחרר עצם שנתקעה בגרונו האם דין המשקה כטפל לעצם או לתרופה

(א) בענין הברכה על התפוח בדבש בליל ר"ה ראיתי חידוש נפלא שהעלה הרב אליעזר פולק שליט"א (בעמח"ס משנה ערוכה על עיקר

מא. וע"ע בגר"ז סי' רע"ב ושו"ת רב פעלים ח"ב סי' כ"ז שנקטו ג"כ בכה"ג שחייב לברך בור"נ על המשקין, אך משמעות דבריהם דזהו רק באופן שלא כיון להדיא על היין, ע"ש.

האם יהיה דין התפוח כטפל לדבש, ולא מצאנו להדיא שדנו בזה. והרב הנ"ל כרך את ב' הנידונים זב"ז, דאם הדבש הוא עיקר הסימן והתפוח בא רק כטפל לדבש - הדבש חייב בברכה והתפוח פטור מברכה.

אולם לענ"ד יש מקום לדון שאינם תלויים זב"ז, ואף לו יהיבנא שדין הדבש אינו כטפל י"ל שהתפוח חייב בברכה, דגם אם הוא סבור שעיקר הסימן הוא הדבש ואוכל את התפוח רק כטפל לעיקר הסימן שהוא הדבש נראה דאין דין התפוח כטפל, דטפילות היא רק כשהנאתו משמשת בפועל לאכילת דבר אחר ולא כשהטפילות היא רק לענין סגולי ואין שום טפילות בעצם הנאת האכילה של התפוח, ודמי לחנקתיה אומצא ושותה משקה שיש בו טעם כדי להעבירה שחייב בברכה כמבואר במשנ"ב סי' ר"ד סקמ"ב, ולא אמרינן שיהיה דינו כטפל לאומצא (גם כשהאומצא היא חתיכת בשר ולא רק עצם שאינה ראויה לאכילה, ולדעת האבנ"ז סי' ל"ח אות י"ג והאג"מ ח"ד סי' מ"ב כל שהעיקר פטור מברכה אף הטפל פטור מברכה), לפי שאין הנאת השתיה משמשת לשום אכילה, וה"נ בניד"ד אין הנאת התפוח משמשת לאכילת הדבש, ורק אם יאכל מאן דהו את התפוח כדי להפיג את מתיקות הדבש יהיה דינו כטפל לגביו מ"ג.

וטפל) בקובץ אוצרות התורה מ"ב, והוא שמי שסבור שעיקר הסימן הוא הדבש והתפוח הוא רק היכ"ת לאכול את הדבש (או עכ"פ אינו עיקר הסימן) וכל' היה"ר 'שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה', אזי דין הדבש אצלו הוא כעיקר והתפוח הוא טפל, וממילא חייב מדינא לברך על הדבש, וגם ברכתו על התפוח אינה כהלכה, נדאם הקדים לאכול מהתפוח בלא הדבש הרי לד' הרמ"א סי' רי"ב ס"א יורד בברכתו לשהכל כיון שהוא טפל, ואם אכלו מיד עם הדבש יתכן דהוי ברכה לבטלה, כיון שדינו להיפטר בברכת העיקר, וכדמצינו בדברי רע"א בגליון הש"ס לו: ע"ש].

וכן הסיק למעשה שאם אין לו תפוח"ע ואוכל תפוח"א בדבש כמש"כ המטה אפרים (אלף המגן תקפ"ג ו') אזי מדינא צריך לברך על הדבש (או עכ"פ יפטרנו ע"י דבר אחר), ע"ש באריכות רבה.

ולפי דבריו עולה גם שאם בירך כבר על דבר שברכתו שהכל ונפטר הדבש שוב לא יברך על התפוח אם הוא סבור שהדבש הוא עיקר הסימן (אף אם מתחיל לאכול את התפוח קודם הדבש), דהתפוח הוא טפל לדבש ופטור מברכה.

ב) והנני להעיר דב' נידונים יש כאן, חדא אם דין הדבש הוא כעיקר או כטפל, ובזה דנו גדולי הפוסקים, ושנית את"ל דהדבש הוא עיקר

מב. אלול תשס"ד (אוצה"ח עמ' 265) וכן בגליון אלול תשס"ה (עמ' 390).

מג. והרב הנ"ל הביא מקור לדבריו מל' המהרי"ל (במנהגים הל' ר"ה) המובא במג"א סי' תקפ"ג סק"א שכתב בזה"ל: 'ומהרי"ל סג"ל היה מברך בורא פרי העץ על התפוח ולא יותר, ואמר איכא דעות אם הדבש עיקר או התפוח, והסכים בדעתו שהתפוח הוא עיקר, משום דבכ"מ שהזכירו רבותינו טיבול זה נקטו בלשונם 'נוטלים התפוח וטובלים בדבש', ולא מישתמיט שום אחד מהן לומר 'אוכלים דבש עם תפוח', משמע שהתפוח הוא עיקר. דוגמא טיבול דמרור בחרוסת דפסח דג"כ המרור עיקר, על כן לא צריך כי אם בורא פרי העץ על התפוח ולא שהכל נהיה בדברו דדבש' עכ"ל. ולא ראיתי שום הכרע בל' המהרי"ל אם לד' הי"א מברכים על התפוח או לא, ואדרבא מהמשך דבריו נראה שהנידון נסוב רק האם הדבש ג"כ טעון ברכה.

והנה בשע"ת סק"ב כתב בזה"ל: 'וע"ש בשבו"י שכתב שהמון עם שלא ידעו אוכלין המוציא לבד עם דבש ותפוח לבד, וטעות הוא. לפי שבתפוח יש פלוגתא איזה עיקר ולכך מחברו עם המוציא דאז פטור מברכת התפוח ע"ש' עכ"ל. ולפ"ר משמע מדבריו שיש פלוגתא אם התפוח טעון ברכה, אולם עיינתי בדבריו בפנים וראיתי שכתב להדיא שכל הפלוגתא היא רק אם הדבש ג"כ טעון ברכה, והביא כן מהשכנה"ג בד' האגודה דשניהם טעונים

ומה שהביאו סיוע לדבריהם מכמה פוסקים שדנו בזה מדין עיקר וטפל והכריעו שצריך לברך מחמת שאינו מברך על העיקר, [ספר ברכת הבית שער י"ד סט"ו ושער י"ב ס"ד, האדר"ת – נדפס בקובץ צוהר אוהל ברוך עמ' פ"ג, שו"ת בצל החכמה ח"ו סי' פ"ח, שמירת שבת כהלכתה פרק מ' הערה קצ"א (ובמהדורת תש"ע הערה רל"א) וכן נשמת אברהם ח"ד סי' ר"ד בשם הגרשו"א], הנה כל הפוסקים הנ"ל דנו באופן ששונה משקה כדי להמתיק את טעמה המר של התרופה, ובזה שפיר מסתבר דדינה כטפל, שהרי הנאת השתיה באה רק לצורך המתקת טעם התרופה ודמי ממש לפת שבאה להפיג חריפות המליח (מתני' מד.), אבל אינו דומה כלל למי ששונה משקה רק כדי לבלוע עימו את התרופה דבזה אין הנאת המשקה משמשת לתרופה, וכה"ג לענ"ד אין דינו כטפל כלל מה.

והנני להוסיף בביאור הדברים, דהרי באמת בכל טפל אין חסרון במעשה אכילה שלו לכל דיני התורה, ושפיר יוצאים בו יד"ח מצה וחייבים עליו כרת אם אכלוהו ביוהכ"פ

ג) וכעין נידון זה הנני לעורר במה שדנו בספרי זמנינו לענין השוטה משקה שיש בו טעם כדי לבלוע תרופה האם דין המשקה כטפל ופטור מברכה או לא, דלד' האבנ"ז והאג"מ הנ"ל כל שהעיקר פטור מברכה אף הטפל פטור מברכה, וממילא כיון שהתרופה פטורה מברכה י"ל דגם המשקים פטורים מברכה. ובספר פתחי הלכה פ"ז סעי' ל"ט דימה זאת לחנקתיה אומצא שחייב בברכה על המשקים, ובספר ברכה אחרונה בבירורים סי' ו' השיג עליו דשאני חנקתיה אומצא דאיננו טפל כלל לשום מאכל ומשא"כ בתרופה הרי"ז טפל לתרופה. [וע"ע בספר מגילת ספר סי' ל"ז אות א-ד].

אולם לענ"ד יש מקום לדון דאף בתרופה לא שייך למידן כלל מדין עיקר וטפל, דהא אין כאן טפילות בהנאת האכילה כלל, שהרי שימוש המשקה הוא רק בתור נזול כדי שיוכל לבלוע את התרופה אבל הנאת האכילה קיימת כשלעצמה ואינה פטורה מברכה אלא במים שאינו נהנה משתייתם אם איננו צמא, וכן מצאתי בשו"ת אז נדברו ח"י סי' כ"ב דאין בזה משום עיקר וטפל מד.

ברכה, ובא לבאר את שורש המנהג לטבול בדבש גם את פרוסת המוציא וגם את התפוח, וכתב שודאי עיקר המנהג הוא לאכול תפוח בדבש, אלא דהנהיגו לאכול את התפוח בדבש עם פרוסת המוציא כדי להיפטור מלברך על הדבש, ולכן הסיק שהמון עם האוכלים את התפוח בדבש בנפרד מהפת ואעפ"כ טובלים את פרוסת המוציא בדבש אין לזה טעם ע"ש.

ובח"א כתב דיברך מתחילה בפה"ע על התפוח ואח"כ יטבלנו בדבש ויאמר היה"ר, וראיתי מי שפירש טעמו שחשש דהתפוח הוא טפל לדבש, אך זה לא יתכן דא"כ לא יצא מידי ספק ברכה על הדבש, וגם היה לו לח"א לפרש ד"ז. ונראה ברור שכונתו למש"כ המטה אפרים ועוד שלא יאמר היה"ר בין הברכה לאכילה, וכיון שרוצה לומר היה"ר קודם אכילת התפוח בדבש מייעץ הח"א לברך מקודם על התפוח לבדו ואח"כ יאמר היה"ר קודם הטיבול בדבש, וז"ב.

מד. וכן בבא"ח פ' מטות סי"ב ובערוה"ש סי' ר"ד סי"ח מבואר שצריך לברך על המשקין ששונה כדי לבלוע תרופה, אולם אפשר דס"ל שפיר דינאם כטפל אלא דס"ל דגם טפל טעון ברכה כל שלא בירך על העיקר ואינם סוברים כד' האבנ"ז דכל שהעיקר פטור מברכה אף הטפל פטור מברכה. ומ"מ לא ציינו כלל שיש כאן נידון של עיקר וטפל.

מה. שו"ר בספר מגילת ספר סי' ל"ה אות י"א שדן מטעם אחר דאף השוטה משקה כדי להמתיק את הטעם המר של התרופה אין לו דין טפל, די"ל שלא מצינו טפילות לעיקר שאין עליו שם אכילה כלל.

ומלקות אם הוא מאכל האסור, ורק לענין ברכות דתליא בהנאה חשובה נקבעת הברכה על עיקר ההנאה, [עי' בספר מגילת ספר סי' ל"ה אות ב' וחי'דושי הגר"א גנחובסקי סי' ג'], וכבר הוכיחו רבותינו מכמה דוכתי דאין הטפל פטור מברכה אלא שנפטר בברכת העיקר, (עי' חזו"א סוס"י כ"ז), וממילא מסתבר טובא דאין שם טפילות לענין זה אלא בטפילות בעצם האכילה ולא בסיבות חיצוניות וכאמור.

(ד) ולפי דברינו יש לנטות גם ממש"כ בספר פסקי תשובות סי' רי"ב אות י"א שזקן או חולה שקשה לו לבלוע את האוכל ושותה משקה כדי לסייע בבליעת האוכל דין המשקה כטפל לאוכל ופטור מברכה. ולהאמור אינו כן, כיון שאין טפילות בהנאת האכילה אלא רק במעשה הבליעה, וכל שיש לו הנאה מהמשקה צריך לברך עליו.

(ה) שוב העירני הרב רפאל בהגר"מ שמואלביץ שליט"א בעיקר דברינו מדינא דאוכל מרקחת ע"ג רקיקים כדי שלא יטנפו ידיו (סי' קס"ח ס"ח וסי' רי"ב ס"ב), דהרקיקים הוו טפלים למרקחת, הגם שאין טפילות בהנאת האכילה כלל, ואין הרקיקים מסייעים אלא למעשה האכילה עצמו, אא"כ נימא דתערובת שאני, אך בפשוטו במרקחת שנותנה בשעת האכילה ע"ג רקיקים, לא חשיב כתערובת כלל, וצ"ע.

(ו) בעיקר חידושו של הרב הנ"ל דמי שסבור שעיקר הסימן הוא הדבש הרי זה נחשב עיקר אצלו וממילא חייב לברך עליו ואינו נפטר בברכת התפוח, הנה הביא שם המו"מ בפוסקים האם לברך על הדבש, והאריך לבאר דנידון הפוסקים הוא בזה גופא מהו באמת עיקר הסימן, האם התפוח או הדבש.

ואין הדברים נראים כלל מסתימת דבריהם, ואמנם היד אפרים העלה צד כזה 'דכיון שדעתו לאכול את הדבש לרמוז על מתיקותו י"ל שהדבש עיקר', אך איהו גופיה שדא ביה נרגא דא"כ מה הוכיח המהרי"ל ממרור שמטבלו בחרוסת. ולכן נראה שהנידון הוא כללי האם דבר המשמש לטיבול חשיב כטפל אף אם יש ענין מסוים בטיבול זה בדוקא, וכן מבואר להדיא במחצה"ש, ז"ל; 'דומיא דטיבול מרור, די"א ברכת בפה"א שמברכים על הכרפס פוטר את המרור, ואע"ג שטיבלו בחרוסת, והא חרוסת אין ברכתו בפה"א, אלא על כרחך כיון שטובל המרור בחרוסת המרור עיקר ונפטר החרוסת הטפל בברכה שנפטר המרור, הרי הדבר שטובלים הוא עיקר' עכ"ל. וכ"ה ל' השע"ת שם 'דכיון שהדבש אינו רק טוח על פניו וסיכה בעלמא דמשהו עבדי לה ואין לך טפל יותר מזה'. [נקצת דוגמא לדבר מצאנו בתערובת מינים שהרוב נחשב כעיקר והמיעוט כטפל אף אם חושק יותר במין שהוא המיעוט, ה"נ במאכל הטבול בתבלין לעולם נחשב המאכל עיקר והתבלין טפל].

ובר מן דין, אף לו יהיבנא שיסוד הכרעת המהרי"ל והמג"א לדון את הדבש כטפל הוא משום שעיקר הסימן הוא התפוח ולא הדבש, לא מסתבר ולא משמע כלל בדברי הפוסקים שהדבר תלוי בדעת כל אחד ואחד, אלא כל אדם אדעתא דמתקני המנהג הוא עושה וממילא לא אכפת לן מה סבור הוא שזהו אכן עיקר הסגולה, ויש להרחיב בזה טובא ואכ"מ.

[גם] י"ל שאף לדבריו אין כוונת הפוסקים להכריע שעיקר הסימן הוא התפוח בדוקא והדבש הוא תוספת בעלמא, אלא כוונתם שהסימן הוא בכך שאוכל מאכל הטבול בדבש (ולא שהסימן הוא הדבש בפנ"ע), וממילא גם אם אין לו תפוח ואוכל תפו"א או כל מאכל אחר הטבול בדבש נחשב המאכל לעיקר והדבש לטפל].

הרב אברהם זנגר

~ צו ~

הרבה סוכר מברכים על הבשמים את הברכה הראויה להם כי הם העיקר אע"פ שאינם ראויים לאכילה בפני עצמם.

האם מברכים על תרופה המעורבת בחומר ממתק

(א) נראה לברר דין תרופה מרה המעורבת עם חומר ממתק או מצופה בחומר ממתק מהו דין ברכתה. ונראה שיש בזה ב' נידונים; **[א]** האם לברך על התרופה עצמה שהיא העיקר את הברכה הראויה לה, (כגון אם ברכתה בפה"א יברך בפה"א), דאע"פ שהתרופה בפנ"ע אין בה טעם טוב ואין מברכים עליה, מ"מ אחר שהומתקה י"ל דעתה ראויה היא לאכילה ויש לה טעם טוב וממילא טעונה ברכה. **[ב]** את"ל שאין מברכים על התרופה, האם יברך שהכל על החומר הממתק, או שאין לברך עליו מדין טפל.

(ב) בנידון הא' האם יש לברך על התרופה מאחר וכעת היא ראויה לאכילה, לכאן יש לדמותה לשמן המעורב באניגרון (ברכות לו. ושו"ע סי' ר"ב ס"ד) דאע"פ שהשמן לבדו אין מברכין עליו מפני שמזיקו וכן אין טעמו ערב (רמב"ם פ"ח הל"ב ומשנ"ב שם סק"ז), מ"מ כשמעורב עם אניגרון ושותה לרפואה שאז השמן עיקר אצלו מברך בפה"ע כברכת השמן. וכ"כ בספר ברכת הבית שער י"ד סט"ו שסמים לתרופה שעירבם במשקין מברך כברכת הסמים (אף אם הוא המיעוט כיון שהוא העיקר) דומיא דשמן זית המעורב באניגרון, (וגם שם מברך על השמן אף אם הוא המיעוט כיון שהוא העיקר). וכן מצאנו בשו"ע סי' ר"ג ס"ז ומשנ"ב שם סקי"ג דבשמים שחוקים המעורבים עם

אולם בספר דעת תורה למהרש"ם סי' ר"ד סק"ח ציין לשו"ת בשמים ראש שחילק בזה, שנשאל על מיא דסילקא באופן שטעמם רע ועשויים לחולים לרפואה, והשיב דאם מתקנם בסוכר וכדו' מברך שהכל, ואף שברכת מי סילקא הוא בפה"א מ"מ מצד עצמו אינו ראוי לשתייה, ושאינו משמן זית עם אניגרון שחפץ בו ובטעמו, ועוד שהשמן הוא בעינו וחשיבותו משא"כ הכא וכדו' עכ"ד. וכ"כ הגר"י נובירט שליט"א (הו"ד בספר נשמת אברהם ח"ה סי' ר"ד) דשאני שמן שנהנה מטעמו, אך בניד"ד טעם התרופה לעולם נשאר מר וההנאה היא רק מטעם החומר הממתק מו'.

והגר"ש שבדרון זצ"ל בהגהותיו על הדעת תורה כתב להעיר 'לא ידעתי למה הוצרך אאזמו"ר ז"ל להביא ממרחק לחמו', דלכאן הוא מפורש ברמ"א סי' ר"ה ס"א ובט"ז שם סק"ג דתומי וכתרי שנתבשלו דברכתם שהכל מחמת גריעותם ע"י בישול, אף אם בישלם עם בשר ונשתבחו ברכתם שהכל, הואיל ואין השבח מחמת עצמם, ובהכרח צריך לחלק כנ"ל משמן זית, וק"ו בניד"ד שאין מברכים כלל על הרפואה מצד עצמה, דודאי לא תועיל תערובת החומר הממתק לברך על התרופה את ברכת עצמה.

אמנם בספר נשמת אברהם ח"ה סי' ר"ד הובא מכתב מהגרשז"א שתמה על דברי גיסו, דהתם התומי עצמם נשתנו לגריעותא ולכן

מו. וכתב לן הרר"ש; באמת מצינו כן בד' המאירי שכתב בדין שמן, דהיכא דהשמן הוי העיקר ושתאו שלא לרפואה, אינו מברך עליו, ודהביא ב' שיטות אם אינו מברך כלל, או שמברך שהכל, ומשום דגם על שמן בפנ"ע מברכין שהכל; וצ"ע דאף דהשמן הוי עיקר, מ"מ כיון שכשהוא מעורב עם אניגרון ה"ה ראוי לשתייה, ווע"כ אין האניגרון פטור מברכה אלא משום דהוא טפל לשמן. מ"ט לא יברך על השמן עצמו, ובע"כ דבכה"ג דהשמן הוי עיקר התערובת, ה"ה מגרע את האניגרון, ואין תועלת כלל בטעם השמן, וע"כ אינו מברך עליו, וול' הרמב"ם בדין זה הוא לפי שאינו נהנה "בטעם השמן", ויש מקום לפרש כן בדבריו, ואכמ"ל.

ברכתם שהכל ומשא"כ בניד"ד. [אכן מצאתי בישועות יעקב סי' ר"ב סקי"ג שעמד בקושיא ע"ד הרמ"א הנ"ל מ"ט מברכים שהכל, ומאי שנא מירק שאינו ראוי לאכילה אלא אחר הבישול דברכתו בפה"א אע"פ שבפנ"ע אינו ראוי לאכילה, ותי' דבתומי שנתבשלו עם בשר הוי טעם הבשר עיקר ועליו מברכים והתומי טפל, וזה חידוש רב, וצ"ע עליו מהרמ"א סי' ר"ד סי"ב דטעם שאין בו ממשות לא חשיב עיקר, ורק במים כתב הט"ז הנ"ל דלא חשיבי ובטלי. ומ"מ מבואר בישועות יעקב שנקט דבאמת דינו כשמן זית].

ג) בנידון הב' את"ל שאין מברכים על התרופה, האם יש לברך שהכל על החומר הממתק, או שאין לברך עליו מדין טפל. הנה בפשוטו אין פטור טפל על החומר הממתק כדמצינו ברמ"א סי' רי"ב ס"א ועוד דוכתי דאם אין מברכים על העיקר יש לברך על הטפל, כי אין הטפל פטור מברכה אלא שנפטור בברכת העיקר, אך כשאין מברכים על העיקר שפיר צריך לברך על הטפל, וכ"כ המהרש"ם בדעת תורה שם, וכן בספר שמירת שבת כהלכתה פרק מ' הערה קצ"א (ובמהדורת תש"ע הערה רל"א) בשם הגרשז"א. וכ"כ כמה פוסקים לענין האוכל חתיכת סוכר בפנ"ע לאחר אכילת התרופה, [ספר ברכת הבית שער י"ד סט"ו ושער י"ב ס"ד, האדר"ת (נדפס בקובץ צוהר אוהל ברוך עמ' פ"ג), שו"ת בצל החכמה ח"ו סי' פ"ח].

אמנם יש לדון בזה לפ"מ שחידשו האבנ"ז (סי' ל"ח סקי"ג) והאג"מ (ח"ד סי' מ"ב) דרק כשהעיקר חייב בברכה אף הטפל

חייב בברכה, אבל אם העיקר פטור מברכה גם הטפל פטור מברכה, וכן צידד הגר"י נויבירט (בשש"כ שם), אולם דבריהם מחודשים מ". וע"ע בספר מגילת ספר סי' ל"ה אות י"א שהעלה צד לומר דבזה לכו"ע צריך לברך, דלא מצינו טפילות אלא לעיקר שיש לו שם אוכל משא"כ תרופה שאין עליה שם אכילה כלל. ועוד ראיתי בספר ברכה אחרונה (בירורים סי' ו') שדן לחלק דכל דברי האבנ"ז והאג"מ הם רק במין הפטור מברכה, אך כאן אינו מין הפטור מברכה אלא רק מחמת מרירותו וחוסר טעמו אין מברכים עליו, ודמי למי שאכל את העיקר שלא כדרך אכילה שאינו מברך עליו, דמסתבר שגם לד' האבנ"ז יברך על הטפל אם אוכלו כדרך אכילה. נויש לדון בזה דסו"ס מאכל זה אינו ראוי כלל לאכילה ואין החסרון רק בצורת האכילה של האוכל. ובעיקר הסברא נראה שהאבנ"ז והאג"מ לא נקטו כן, שהרי כתבו דלפי דבריהם אם אכל מהעיקר פחות מכשיעור פטור ג"כ מלברך על הטפל, ושם הלא אי"ז מין הפטור מברכה אלא פטור רק מחמת שהוא לא אכל ממנו כשיעור].

ד) אכן בנשמת אברהם שם ח"ד הביא מכתב מהגרשז"א שחידש חילוק, דאם התרופה מצופה בסוכר וטועם את הסוכר קודם התרופה אז צריך לברך על הסוכר שהכל, אבל אם הסוכר מעורב בתוך התרופה א"צ לברך כלל מפני שדין כולו כתרופה שאינו מאכל בריאים ולכן אע"פ שהוא טעים מ"מ כל שלא היה אוכלו בלא החולי אין מברכים עליו, ואף דסוכר לחוד היה אוכל מ"מ עתה שם מאכל אחד על כולו, וזו סברא מחודשת. וכ"כ שם בשמו שאדם השותה 'בריום' כדי לעשות צילום קיבה,

מז. ובספר פתחי הלכה פ"ז סעי' ל"ט בהערה כתב להוכיח שלא כדבריהם ממשי"כ הראשונים (הובא במשנ"ב סי' ר"ד סקמ"ב) דמברכים על משקה ששותה כדי לשחרר עצם שנתקעה בגרונו וורק על מים לא מברכים כיון שאינו שותה לצמא. אך בספר ברכה אחרונה (בירורים סי' ו') דחה ששם אין שום טפילות לאכילה משא"כ בניד"ד.

הרב יצחק אליעזר שוב

~ צז ~

האם יש פטור של 'לא כלה המין הראשון' בעיקר וטפל

ד' המג"א בסי' רי"ב סק"ב דאין עיקר פוטר את הטפל אא"כ היתה דעתו לאכול את הטפל בשעת הברכה על העיקר, ומדבריו מוכח דאף אם לא כלה המין הראשון שבירך עליו צריך לברך על הטפל אם לא היה דעתו לאכלו בשעת הברכה, והוא ממה שהקשה מהבעה"מ והשל"ה דמיירי בעודו לפניו ע"ש, ולכאור' הרי כשברכותיהן שוות מהני הא דלא כלה המין הראשון, ועיקר וטפל הרי ברכותיהן עתה שוות, וצ"ל דדימה זאת למש"כ בסי' ר"ו סק"ז לדעת המרדכי דאם אין ברכותיהן שוות מצד עצמן גרע ע"ש.

אולם יש להעיר דלכאור' לדינא אין מקור לכ"ז, דהמג"א הרי העלה את דינו מדברי התוס' מד., וי"ל דהתוס' אזלי לשיטתם בדף מב. ד"ה אתכא דס"ל כהכלבו דלעולם בב' מינים צריך לברך אף אם ברכותיהן שוות, (ואף דיתכן דתוס' מב. איירי בכלה המין הא' כמו שדקדקנו מדבריו במק"א, באמת גם כאן משמע כן מדנקטו התוס' בשעה 'שאכל'). ומה שהוכיח המג"א מהמרדכי, הרי שמעתי דהכלבו שהביא בסי' ר"ו הוא מהמהר"ם וגם דברי המרדכי הם בשם מהר"ם, (ואף שכתבתי במק"א דמהכלבו י"ל דוקא בכלה מין א', מ"מ בתשו' מהר"ם דפוס פראג סי' ס"ז מבואר דבב' מינים ס"ל דלעולם צריך לברך), אבל לפי מה שפסק המג"א לעיל דבלא כלה מין א' א"צ לברך היה מקום לומר דגם כאן א"צ לברך, וצ"ת בכ"ז.

וכדי שיוכל לשתותו מערבו עם משקה מתוק או שאוכל חתיכת עוגה טבולה בכריוס וכדו', כל כה"ג אינו מברך כלל, כי הכל טפל לבריוס שאינו מאכל בריא, עכת"ד. [ובשש"כ שם מהדו' תש"ע כתב שהגרשז"א חזר בו בנשמת אברהם מדבריו שהביא בשמו]. וכ"כ בספר פתחי הלכה פ"ד הערה 39 ובספר וזאת הברכה פ"ב בשם הגרשז"א.

וצ"ב סברת הגרשז"א, דסו"ס הרי תרופה שיש לה טעם טוב מברכים עליה אע"פ שלולי חוליו לא היה אוכלה ואינה מאכל בריא. שו"ר בפסקי תשובות סי' ר"ד הערה 75 שביאר כוונת הגרשז"א דאיירי באופן שהתרופה עדיין מרה ורק הוחלשה מרירותה ע"י הסוכר, ובזה חידש הגרשז"א דאם לולי חוליו לא היה אוכלה מחמת מרירותה, אף שיש לה קצת טעם טוב לא סגי בזה, כיון שמצד עצמה אינה ראויה לאכילה וגם לאחר הסוכר רק חולים אוכלים אותה, ולכן אינו מברך. אך בפתחי הלכה וכן בוזאת הברכה שם הביאו בשמו דאף אם התרופה מצד עצמה יש לה טעם מתוק קצת, כל שאין בריאם אוכלים אותה אין מברכים עליה, ובשם הגרשז"א כתב וזאת הברכה דבכל גווני מברך, וע"ש בבירור הלכה סי' מ"א אות ז' שהרחיב בניד"ז (מהדו' תשס"ט).

ה) העולה מן הדברים, לד' ברכת הבית מברך בפה"א על התרופה והסוכר פטור מדין טפל, לד' המהרש"ם בשם בשמים ראש מברך שהכל על החומר הממתק, לד' האבנ"ז והאג"מ יתכן דפטור מברכה גם על החומר הממתק מפני שהעיקר פטור מברכה, וכן צידד הגרשז"א באופן שהסוכר מעורב במרכיבי התרופה דהכל פטור מברכה.

הרב אברהם זנגר

~ צח ~

אכילת ביגלה מצופה בשומשום פחות מכשיעור

ראיתי מעירים על האוכל ביגלה מצופה בשומשום דאפשר שראוי ליהרר מלאכול ממנו פחות מכשיעור, דלכאוו' השומשום הוא בריה אלא דפטור מברכה אחרונה משום שהוא טפל לביגלה, אולם כשלא אכל כשיעור מהביגלה הרי לד' הרבה אחרונים כשלא אכל כשיעור מהעיקר הוא חייב בברכה אחרונה על הטפל אם אכל ממנו כשיעור, וה"נ בזה דחייב על הטפל מדין בריה, ע"כ.

והנה בחלק הסימנים סי' י"ד הרחבנו לדון אם טפל חייב בברכה אחרונה או לא, דהאחרונים הביאו כמה ראיות שטפל טעון ברכה, אולם רובם ככולם הם ראיות רק לענין ברכה ראשונה, ויתכן לחלק דברכה ראשונה שאני משום דאסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה ומשא"כ ברכה אחרונה, ואכמ"ל.

אולם אף לפי פשטות הדברים שטפל טעון גם ברכה אחרונה, יתכן שיש דרגת טפילות הפוטרת מברכה לגמרי, וכ"כ בספר חוט שני (להגר"נ קרליץ שליט"א - שבת סוף ח"ב קובץ ענינים אות ד' עמ' ש') דמי שבירך על קפה ורוצה להוסיף אח"כ מעט סוכר או מאכל שרוצה להוסיף לו מעט מלח או משקה שרוצה להוסיף לו קוביות קרח לצננו, אע"פ שלא היה דעתו ע"ז בשעת הברכה א"צ לברך ע"ז, דגרע מכל טפל כיון שאינו ניכר בפנ"ע ונעשה מיד חלק מהמאכל או המשקה, והרחבנו בזה לעיל סי' פ"ח. ולפ"ז יש לדון דה"נ בניד"ד השומשום מצ"ע פטור לגמרי מברכה כשהוא טפל לביגלה.

אך נראה פשוט דכה"ג אינו בטל לגמרי שהרי הוא ניכר, וכ"כ שם בחוט שני שממרח

ע"ג עוגיה וכדו' אינו בטל כיון שהוא ניכר וחייב בברכה היכא שאינו נפטר בברכת העיקר.

אלא שעדיין יש לדון דמ"מ אפשר דחשיבות 'בריה' ליכא בטפל. אכן בשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' ל"ד הביא מהא"א מבוטשאטש סי' ר"י שהסתפק אם שומשום נפטר בברכת העוגה, דשמא כיון שיש לו חשיבות בריה לענין ברכה וביטול אינו נטפל לעוגה, ומסיק דודאי יש לו דין טפל. ומבואר שנקט בפשיטות דגם בטפל יש חשיבות בריה. ועי' בספר משנה ערוכה על עיקר וטפל מש"כ בזה, וכן כתבו בזה רבים בקובץ 'אוצרות התורה' י-ם תשס"ד (אוצה"ח עמ' 238 ואילך).

הרב ישראל מאיר קנטור

~ צט ~

ברכה על משקין שבולע עם תרופה

הבולע תרופה וכדו' שאינה טעונה ברכה ושותה מחמת כן מעט משקה, בפשוטו נקטו הפוסקים דאף דהשתיה היא טפל מ"מ צריך לברך עליה דכיון שאין ברכה על העיקר שתפטור את הטפל צריך לברך עליו בפנ"ע משום דאסור להנות מן העולם בלא ברכה. ויש לעיין קצת מלשון השו"ע ר"ב ס"ה גבי שקדים המרים דכשהם קטנים עיקר אכילתם היא הקליפה ואינה מרה וכשהן גדולים עיקר אכילתן מה שבפנים והוא מר, ומשמע לכאוו' דגם בגדולים הקליפה אינה מרה אך מ"מ טפל היא ולכך א"צ ברכה כלל, ועיין בביאור הלכה שם שהעיר בזה מ"ט לא יברך על הקליפה.

ועיין עוד במאירי בסוגיא דאניגרין דאם שותיהו שלא לרפואה ע"י אניגרין הוא העיקר ומברך עליו אך אם הוסיף בשמן עד שהיה השמן עיקר אינו מברך כלל שאף האניגרין בטל אצלו. וצריך לומר לכאוו' דס"ל כמש"כ הפמ"ג דכשהרוב הוא שמן הרי"ז כבעיין

בירורי

עיקר וטפל, ויין פוטר

ברכות

קמט

ומזיקו. אך עדיין צ"ב דמ"מ הרי יש הנאה מהאניגרון, ולכא' מבואר מזה דטפל פטור לגמרי מברכה. ומהא דמבו' ברמ"א רי"ב ס"א דטפל הקודם לעיקר טעון ברכה יש לחלק בין היכא שהעיקר טעון ברכה להיכא שהעיקר פטור מברכה וכמש"כ לחלק באבני נזר סי' ל"ח אות י"ג. ומה שהק' האבני נזר מסי' ר"ח ס"ט דמבואר דהיכא שאין בדגן כזית בכא"פ מברך בורא נפשות, כבר העירו בזה דיתכן הגדר בזה דלא אמרי' דין 'כל שיש בו מה' מיני דגן' וכו' לענין ברכה אחרונה בכה"ג.

הרב אברהם זנגר

~ ק ~

האם יין טפל פטור מברכה

מבואר בגמ' מא: דיין תוך הסעודה טעון ברכה לפניו אף באופן שהוא בא מחמת הסעודה משום 'דיין גורם ברכה לעצמו', וכ"ה בשו"ע סי' קע"ד ס"א וס"ז. אמנם גבי פת השרוי ביין מבואר בתוס' שם וש"ר שדינו כטפל ואינו מברך על היין, וצריך לבאר החילוק ביניהם.

והנה יל"ע איך הדין ביין שעומד לעצמו אלא שהוא טפל גמור שבא למתק את השתיה וכו', ומסתימת הפוסקים נראה דפטור מברכה, וצריך לבאר החילוק בין טפל גמור לדברים הבאים מחמת הסעודה (שיסודו ג"כ מדין טפל לפת כמבואר בראשונים). [וכן משמע בצל"ח (על רש"י ד"ה דברים בסוף דבריו) שיש חילוק בין יין הבא מחמת הסעודה שחייב בברכה לבין יין טפל שהוא גמור דפטור מברכה].

עוד יל"ע איך הדין בטפל של תערובת אם מברך עליו כשהוא המיעוט, דלכא' זה דמי לדברים הבאים מחמת הסעודה דשם ה'טפל' בהם אינו מחמת עצמם אלא רק משום היותם החלק הפחות חשוב ביחס למין החשוב

[ומשא"כ בטפל גמור שם ה'טפל' הוא מחמת עצמו שאין חשיבות לאכילתו הואיל ואינו אוכלו אלא בשביל דבר אחר]. אכן מצאנו ברמ"א סי' ר"ב ס"א דיין בתערובת אין מברכים עליו כשהוא המיעוט, וצ"ב מאי שנא.

הרב עזרא זעפראני

~ קא ~

בגדר הדין דצריך דעת להדיא כשפוטר בברכתו ב' דברים; בב' מינים, בעיקר וטפל, וביין ושאר משקין

בדין עיקר וטפל מבואר בתוס' מד. דהיכא דלא היתה דעתו בשעת הברכה שבירך על העיקר לאכול את הטפל אין הטפל נפטר בברכת העיקר. ובטעם הדבר היה מקום לדון דכה"ג לא חל עליו דין טפל, אולם במג"א סי' רי"ב סק"ד מבואר דגם בכה"ג חשיב טפל אלא דמ"מ אינו נפטר בברכת העיקר אם אין דעתו עליו.

ובחזו"א סוס"י כ"ז ביאר ד' התוס' דגדר פטור עיקר וטפל הוא דודאי הטפל חייב בברכה אלא דנעשו בברכותיהן שוות ולכן נפטר בברכת העיקר, וממילא אינו נפטר אם לא היתה דעתו עליו.

והנה ודאי אין כוונת החזו"א דהטפל נעשה כעיקר ממש והיינו דברכתו כברכת העיקר, דא"כ באופן זה דבשעת ברכת העיקר לא היתה דעתו על הטפל מן הדין היה שיברך על הטפל את ברכת העיקר, אלא כוונת החזו"א היא שגדר הפוטר הוא כמו בברכותיהן שוות דהפירות האחרים נגזרים אחר הראשון ונפטרים עימו בברכה, וה"נ בדין עיקר וטפל נטפל הטפל לעיקר שיוכל להיפטר בברכתו, דע"י הטפילות יש לו שייכות לעיקר ויכול להיכלל בברכתו.

אכלם כאכילה אחת באופן של עיקר וטפל לא מהני, דבעינן שתהיה האכילה מוגדרת כאכילה אחת כבר בשעת הברכה וכמשנ"ת.

והנה בסי' קע"ד בדין יין פוטר כל מיני משקין מבואר דבעינן שיהיו המשקין מונחים לפניו בשעת הברכה, ונחלקו הפוסקים אי מהני דעתו כשאין המשקין לפניו. ובפשוטו יש לתמוה דחזינן בזה סברות הפוכות, דביין חזינן דבפניו ודאי מהני ונחלקו אי מהני דעתו כשלא היה בפניו, ואילו בעיקר וטפל מבואר להיפך דבעינן דעתו ולשיטת חלק מהפוסקים לא מהני בפניו בלא דעתו.

והנראה בזה, דבאמת יש לחקור אם הא דבעינן דעתו בעיקר וטפל היינו דעת לצאת יד"ח בברכה או דא"צ דעת לצאת יד"ח בברכה וסגי בדעת לאוכלם יחד בצורה של עיקר וטפל.

ולפמשנ"ת דהדעת היא רק להחשיבם כאכילה אחת כבר בשעת הברכה, לכאור' נראה דא"צ שיהיה דעתו לפטור את הטפל בברכה אלא רק שיהיה דעתו לאוכלם יחד וממילא נעשו כאכילה אחת ונפטרים בברכה אחת. וא"כ י"ל דיין ומשקין דהשייכות ביניהם היא בעצם זה שיין הוא ראש לכל המשקין א"צ דעת בדוקא וסגי במה שמונחים לפניו להיחשב כשתיה אחת, משא"כ בעיקר וטפל בעינן דעתו ליצירת השייכות ביניהם להופכם לעיקר וטפל ורק עי"ז יכולים להיחשב כאכילה אחת כבר בשעת הברכה.

ולשיטות הסוברים דביין פוטר כל מיני משקין לא מהני דעתו צ"ל לאידך גיסא, דיש מעלה בעיקר וטפל שאחרי שחושב לאוכלם יחד הקשר בין העיקר וטפל הוא קשר אכילה חזק ויותר מוגדר כאכילה אחת, משא"כ ביין ומשקין דאמנם מצד אחד השייכות ביניהם היא גם בלא דעתו ומ"מ אין נחשבים שתיה

ולכאור' יש להקשות דהנה בסי' ר"ו פסק השו"ע דבדין גרירה דברכותיהן שוות לא בעינן דוקא דעתו להדיא ומהני נמי דעת בסתמא, ואף לפ"מ שחילק המשנ"ב שם בין ב' מינים למין אחד, מ"מ כל שהביאו לפניו באמצע אכילתו שלא כלה המין הראשון נכלל הכל בברכה, ובפשטות גדר הדבר הוא דחשיב כאכילה אחת והברכה פוטרת את כל האכילה, וא"כ צ"ב מ"ט בעיקר וטפל בעינן דוקא דעתו, והרי ע"י הטפילות ודאי נעשה כאכילה אחת ובדין הוא שיפטר הכל בברכה גם בלא דעתו.

וביותר יש להקשות דבמחצה"ש ופמ"ג סי' רי"ב מבואר דאפי' אם מונח הטפל לפניו בעינן שתהיה דעתו לאוכלו, וקשה דבדין גרירה של ברכותיהן שוות מבואר במשנ"ב סי' ר"ו דאפי' בב' מינים שונים ממש כשיכר ודגים דלא מהני להיפטר בברכה אף אם הביאו לפניו באמצע האכילה, מ"מ אם היו לפניו בשעת הברכה ברכת האחד פוטרת את חבריו, וצ"ב מאי שנא הכא. [ואמנם הגר"ז באמת חולק וסובר דמהני מה שהיה לפניו הטפל בשעת ברכת העיקר, אך מ"מ ד' המחצה"ש ופמ"ג צ"ב].

והנראה מוכרח מכ"ז דהא דשייך לפטור ב' דברים בברכה אחת היינו דוקא באופן שיש ביניהם שייכות של אכילה אחת כבר בשעת הברכה, ובזה חלוק דין גרירה בעלמא מדין עיקר וטפל, דבדין גרירה דעלמא בברכותיהן שוות איכא על האכילה שם של אכילה אחת כבר בשעת הברכה אף אם אין דעתו ע"ז להדיא, דכיון דדרך בני אדם להיגרר מסעודה קטנה לסעודה גדולה חשבינן ליה דכל מה שדרכו לאכול נכלל בסעודה, משא"כ בדין עיקר וטפל אם לא היתה דעתו להדיא על הטפל נחשב בשעת הברכה כב' מינים נפרדים לגמרי שאין להם גדר של אכילה אחת לכו"ע כיון שמצד עצמם אין שייכות ביניהם, ומה שלבסוף

בהל' שחיטה אם אפשר להתכוון להגביל ברכה, ולפ"ד רוב הפוסקים שנקטו כד' הפר"ח ה"נ במקום ספק בעיקר וטפל ישנה לעיצה זו. ובאמת שעיצה זו מפורשת בב"ח סי' תע"ג לענין ספק דברים הבאים מחמת הסעודה שיכול להתכוון בברכת הפת שלא לפוטרו, וכן מצאנו בפמ"ג סי' קע"ז א"א סק"א שמסתפק בזה אם אפשר בברכת הפת להתכוון שלא לפטור את הדברים הבאים מחמת הסעודה, ובסי' רי"ב מ"ז סק"ג הסתפק כן על שאר עיקר וטפל, ועי' בספר מגילת ספר סי' י"א אות ד' שרצה לחזק עיצה זו ולטעון שגם התבו"ש מודה במקום ספק דמהני, [ועי' גם במנחת שלמה סי' י"ח אות ח-ט שדן לחלק בזה בין ברכת הנהנין לברכת המצות]. ועי' גם בכה"ח סי' קס"ח ס"ק צ"ח-צ"ט שהציע עיצה זו למעשה (אך נראה דלא פסיקא ליה לגמרי ע"ש) מ"ח. ובשו"ת מנחת יצחק ח"ח סי' י"ט וכן בשמירת שבת כהלכתה פנ"ד הערה ק"ד כתבו עיצה זו לענין ספק המשנ"ב בשותה יין פחות מכשיעור אם פוטר שאר משקין [והדבר מצוי בקידושא רבא בשבת], וכן העלה אאמו"ר שליט"א בספרו מעדני יו"ט ח"א, אולם באמת בח"א כלל נ"ה ס"ו נראה שמספק"ל אם מהני עיצה זו (לגבי יין שפוטר שאר משקין).

אולם ודאי מפשטות סתימת הפוסקים והמשנ"ב משמע שלא קיבלו עיצה זו מט. וצ"ב הטעם, דהרי רבים מהפוסקים נקטו

אחת אם לא נמצאים בפניו מאחר ואין שייכות ביניהם מצד עצם צורת השתיה.

הרב אברהם זנגר

~ קב ~

בספק טפל האם יש עיצה לכוון בברכת העיקר שלא לפטור את הטפל

מצאנו בפוסקים בכמה מקומות שחיפשו עיצות למצב שיש ספק טפל איך להימנע מספק ברכות, והעיצות שכתבו הם שיברך על הטפל קודם העיקר או שיפטור את הטפל ע"י מאכל אחר או שיבקש מאחר שיוציאו בברכה, עי' מג"א סי' קס"ח סק"ל (לגבי פת השרויה ביין), סי' ר"ה סק"ו ומחצה"ש שם (לגבי מרק עם לביבות), משנ"ב סי' קס"ח סק"ה בשם המאמ"ר (לגבי הטובל את העוגה בקפה), סי' ר"ח סקכ"ג (לגבי מרק גריסים), סי' רי"ב סק"ה בסופו בשם הא"ר (לגבי השורה פת ביי"ש), ביה"ל סי' קע"ד ס"ב סוד"ה יין (לגבי השותה יין פחות מכשיעור אם פוטר שאר משקין), שו"ע שם ס"ז ומשנ"ב סקל"ח וביה"ל ד"ה המנהג (לגבי שתיית מים בתוך הסעודה), ועוד רבים.

והנה בשו"ת ארץ צבי סי' ק' כתב שלכאור' ישנה עוד עיצה פשוטה, והיא לכוון בברכת העיקר שלא לפטור את הטפל, וביאר דזה תלוי במח' הנודעת בין הפר"ח והתבו"ש

מח. וכתב לן הרר"ש, דכן מבואר בתוס' רבינו יהודה מא"י ז"ל; ומחזר מייניהו דבריך אבסא קמא ותו לא, אין להוכיח שלא תועיל ברהמ"ז לפטור ברכה שעל היין וכו', הא ליתא דודאי כשהכוס בידו ודעתו לשתות לא חשיבא ברהמ"ז הפסקה וא"צ לברך על היין של כוס של ברהמ"ז, אבל היכא שאין לו יין עוד לשתות ברהמ"ז קאי נמי על היין ששתה, עכ"ל. ומבואר דכיון שמכין שלא לפטור את היין ברהמ"ז איננו פוטר, אך שמא יש לחלק, דהיכא שכונתו להמשיך לשתות, עדיין אי"ז זמן חיובו בברכה אחרונה, ועל כן אין ברהמ"ז פוטר, אך כשגמר לשתות לא מהני להתכוין שלא תפטרנו ברהמ"ז, וצ"ע אם יש לחלק כן, עכ"ד.

מט. וכן בקובץ ישורון כרך ג' עמ' תמ"ה הביא הגר"מ רובין שליט"א מכתב ממרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א שלא מועילה כוונה בברכת העיקר שלא לפטור את הטפל.

והנראה בזה, דיש לחלק בין נידון הפר"ח והתבו"ש לדין עיקר וטפל, דהם דנו באופן שעומד לעשות ב' מצוות או לאכול ב' פירות שאין שייכות ביניהם כלל וכ"א מחייב ברכה בפנ"ע, ובזה ס"ל לפר"ח דשייך להגביל את הברכה שתחול רק על פרי אחד, אולם בעיקר וטפל י"ל דמודה הפר"ח דלא שייך להגביל את הברכה שלא תפטור את הטפל כי אין לטפל חיוב ברכה בפנ"ע אלא דינו הוא להיפטר בברכת העיקר, ובזה א"א להגביל את הברכה.

וראיה לדבר, שהרי הפמ"ג כתב בפשיטות בפתיחה לברכות סק"י ובסי' רי"א מ"ז סק"ב כד' הפר"ח ששייך להגביל את הברכה, [ונכתב זאת כעיצה למנוע ספק ברכות באופן שעומד לאכול פרי שברכתו בפה"ע ופרי שספק אם ברכתו בפה"ע או בפה"א], ומ"מ לענין עיקר וטפל מספק"ל בזה כמובא לעיל, ובהכרח דחלוקים זמ"ז כמשנ"ת. [ויתכן עוד דגם הא דמספק"ל בסי' קע"ז הוא רק בדין יין פוטר כל מיני משקין וכן להצד שיש דין דומה דפת פוטר כל מיני מאכל (כמבואר בדבריו שם), דבדינים אלו אין טפילות גמורה במעשה האכילה כשאר עיקר וטפל אלא הם דיני טפילות בחשיבות המין, אך בעיקר וטפל גמור יתכן דפשיט"ל שם דלא מהני כוונה שלא לפטור את הטפל] נא.

לדינא כד' הפר"ח, וכן משמע שנקט המשנ"ב בשעה"צ סי' רט"ו סקי"ח. [וכן מבואר בביה"ל סי' ח' סי"ד לענין טלית ובסי' כ"ה ס"ה בשם רע"א לענין תפילין].

ואאמו"ר שליט"א כתב בספרו הנ"ל דזה תלוי בחקירת האחרונים אם טפל פטור מברכה או שנפטור בברכת העיקר, דאם הוא פטור מברכה פשוט דלא מהני כוונה שלא לפוטרו. אכן הרי כבר הוכיחו האחרונים באופן ברור מכמה דוכתי דטפל חייב בברכה ונפטור בברכת העיקר, וכן הוכיח האג"מ או"ח ח"א סי' ע"ד מדברי השעה"צ בסי' ר"ח סק"ע, וא"כ הדק"ל מ"ט לא ניה"ל לפוסקים בעיצה זו.

והיה מקום לומר דאי"ז עיצה לכתחילה משום דגורם בזה לברכה שאינה צריכה כמבואר במשנ"ב סי' רט"ו סקי"ח ושעה"צ שם, והגם דזה מותר כדי להימנע מספק ברכות כמבואר בשו"ע סי' קע"ד ס"ד וס"ז ועוד, מ"מ י"ל דלכתחילה ראוי להימנע מכך אם יש עיצה אחרת. אולם הרי גם בעיצה שנתנו הפוסקים להקדים לברך על הטפל קודם העיקר גורם בזה לברכה שא"צ כמבואר במשנ"ב הנ"ל¹. [ועוד, דע' בשע"ת סי' תרל"ט סקי"ח שכתב דבמקום ספק ליכא כלל איסור גורם ברכה שא"צ, משום דכה"ג חשיבא ברכה הצריכה, והרחבנו בזה בחלק הסימנים סי' ד'].²

ג. ובסי' מ"ט כתבנו דאפשר לחלק בין דרגת ברכה שא"צ כשמקדים לברך על הספק שזה רק בדרך גרמא וולד' כמה פוסקים לא חשיב כלל בכה"ג גורם ברכה שא"צ כמבואר בשו"ת רב פעלים ח"ב סי' כ"ז, לבין אם מכון שלא לפטור את הספק שבזה גורם להדיא לברכה שא"צ, רצ"ע בזה.

נא. והנה ידוע לדון איך אפשר לברך על דברים המלפתים לאחר אכילת פהבב"כ, דהרי כמעט כל פהבב"כ היא ספק פת וא"כ לכא' נפטרים הם מספק בברכת הפהבב"כ. ובספר מגילת ספר סי' י"א אות ד' סעי' ג' כתב לחדש דהוי ככוונה מפורשת שלא לפטור ובמקום ספק גם התבו"ש מודה דמהני כוונה שלא לפטור, ע"ש בהרחבה. אכן יש להעיר על דבריו, שהרי הפמ"ג כבר עמד על מדוכה זו בתרי דוכתי והניח ד"ז בספק אם מהני כוונה בברכת העיקר שלא לפטור את הספק טפל, וכן הח"א מספק"ל בזה לענין דין יין פוטר כל מיני משקין, וכן הבאנו מסתימת דברי הפוסקים שלא נחתו לעיצה זו. ולמשנ"ת טעמם הוא משום דחלוק דין עיקר וטפל משאר גווני שדנו בהם הפר"ח ושאר הפוסקים, וא"כ אין בכך כדי ישוב לנידון הנ"ל בפהבב"כ. ותמהני על הספר פסקי תשובות סי' רט"ו אות י"ט שכתב דלענין עיקר וטפל כו"ע מודו דמהני כוונה שלא לצאת, ולא ביאר מקורו,

הרב זאב גלוסקינס

~ קג ~

ביסוד דין עיקר וטפל בתערובת

א בדין עיקר וטפל מצינו ב' אופנים, הא' באופן שאוכל את הטפל רק כמשמש לאכילת העיקר וכגון פת ומליח, והב' בתערובת דמכיון לאכילת שניהם רק שהמין המרובה נחשב העיקר (או אם יש מין דגן הוא נחשב העיקר), ויש להסתפק אם גם בתערובת אנו דנים מה עיקר אכילתו כמו בשאר עיקר וטפל, והמרובה או החשוב נחשב לעיקר אכילתו, ולפ"ז הוא ממש דין עיקר וטפל¹, או ששם אנו דנים מהו עיקר התערובת, שדין הברכה על תערובת נקבע לפי העיקר בתערובת ועל דרך דין ביטול ברוב, ואף שניכרים ב' המינים ואי"ז ממש ביטול ברוב מ"מ כיון שאוכלים אותם ביחד נקבע דינם על פי עיקר התערובת.

והנה הגמ' ברכות דף לו: דנה באיזה אופן מברך על שמן זית בפה"ע, ומסיק דמירי באניגרון דהיינו שמערב במי סילקא ושותה, ופריך דא"כ הוה ליה אניגרון עיקר ושמן טפל ותנן זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה, ומשני הכא במאי עסקינן בחושש בגרונו וכו' מהו דתימא כיון דלרפואה קא מכיון לא לברך עליה כלל קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי, עכ"ד הגמ'.

ועי' שם ברש"י שפירש דכוונת הגמ' 'בחושש לגרונו' היינו שאז נותן הרבה שמן זית

ולכן מברך בפה"ע, אבל אין חילוק לאיזה צורך אוכל אלא כמה שמן נותן, אבל הרמב"ם ועוד ראשונים פירשו כפשטות הגמ' דתלוי לאיזה מטרה שותה, דאם שותהו לרפואה ע"כ עיקר כונתו לשמן ומברך בפה"ע, ועי' בטור סי' ר"ב ס"ד ובשאר פוסקים מש"כ בזה.

ונראה לבאר מחלוקתם עפ"י ב' הצדדים הנ"ל בגדר תערובת, דרש"י סובר דבתערובת נקבע דין עיקר וטפל בחפצא של התערובת ולא אכפ"ל כלל למה שותהו, ולכן דחק דדברי הגמ' דשותהו לרפואה היינו שבאופן זה מערב הרבה, אבל אם לא מערב הרבה, המי סילקא עיקר אפי' שכונתו לרפואה, דיש כאן משקה אחד ששותהו לרפואה ונקבע עיקרו עפ"י החשיבות בחפצא ולא במעשה השתיה, אבל הרמב"ם סובר שדין תערובת גם כן תלוי למה שותהו וכמו כל עיקר וטפל.

ב ויש לדון באופן שאוכל תערובת, אבל כלפי הטפל הוי נמלך, דהיינו שלא חשב לאכול אותו, דכלפי טפל רגיל מבואר בפוסקים סי' רי"ב (משנ"ב סק"ד) דצריך לברך על הטפל כל שלא חשב עליו, ולכאור' ה"ה כאן יברך על הטפל². אמנם לפמשי"נ יתכן דהדבר תלוי במח' הנ"ל, דאם הוא שווה לשאר עיקר וטפל ודאי מברך, אבל לד' רש"י שהדין עיקר וטפל חל בתערובת דחל בה דין העיקר ואין זה רק משום שמברך על עיקר אכילתו ופוטר את הטפל, אולי כיון שמין העיקר נפטר סגי בזה לפטור (והוי כהביאו לו אותו המין, דגם בסתמא לא חשיב נמלך כלפיו עכ"פ כשהביאו

ובאמור אין הדברים מוכרעים כלל, ויותר נראה להיפך דכו"ע מודו דלא מהני כמשנ"ת.

נב. רק דבאוכלים שאינם מעורבים אם אין הטפל משמש את העיקר לא חשיב כלל כאכילה אחת ויש לכל מין את ברכתו, אבל בתערובת גם בלא שהוא משמש חשיב כאכילה אחת וממילא מברך על עיקר אכילתו, ועי' מה שכ' בענין זה בדין בא מחמת הסעודה.

נג. אמנם יש לדון אם יאבד הטפל את ברכתו וכדמצינו בטפל קודם לעיקר בסי' רי"ב, ומהט"ז שהבאתי להלן מוכח שאינו מאבד את ברכתו.

לפניו קודם שגמר הראשון, עי' במשנ"ב סי' ר"ו סק"ב). ויותר נראה דלכו"ע יברך על הטפל, ואכתי צ"ע.

הרב אריאל גרטנר

~ קד ~

בגדרי עיקר וטפל של תערובת

גלגל החוזר בעיקר וטפל של תערובת ~ אם יש דיני קדימה בטפל של ב' מינים בתערובת ~ טפל של תערובת האם כשאוכלו תחלה ברכתו שהכל ~ אם יש דין קדימה לתערובת שהמיעוט שבה הוא מין ז'

בסי' רי"ב סעי' א' כתב הרמ"א "וי"א אם הטפל חביב עליו מברך עליו ואח"כ מברך על העיקר", ומדברי המג"א וביאור הגר"א נראה שהוא הדין לדעה זו במין ז' דיברך עליו קודם שיברך על העיקר, ויש לדון לפ"ז באופן דיש לפניו תערובת פירות של תפוחים וענבים והתפוח הוא הרוב ודינו כעיקר והענבים הם המיעוט שדינם כטפל והתפוח הוא חביב על איזה מהם יברך תחלה, דהא בברכותיהן שוות מין ז' קודם ובאין ברכותיהן שוות חביב קודם, וא"כ יש כאן שאלה של גלגל החוזר, דהרי לפי דברי הרמ"א בהמשך הסעיף באופן שאוכל את הטפל תחילה ברכתו שהכל דטפל לדבר אחר מפסיד ברכתו הראויה לו, וא"כ כיון דדינו לברך על הענבים שהכל ועל התפוח בפה"ע הרי אין ברכותיהן שוות והתפוח יקדם, אולם הרי אם יברך על התפוח תחלה בפה"ע יפסיד בזה גם את הענבים והו"ל ברכותיהן שוות ויהא הדין לברך על הענבים תחלה שהם מין ז' ונמצא דיש כאן גלגל החוזר.

[ואף] שלהלכה אם אוכל את הטפל תחילה הביא המשנ"ב דהמג"א חולק וסובר

והנה הט"ז סי' ר"ב סק"ב בתוך דבריו חידש (והאריך בזה הפמ"ג שם) דאף שהמי סילקא הוא רוב ועיקר, אם כבר בירך שהכל על המי סילקא ועכשיו בא לשותות האניגרון מברך בפה"ע, כיון שעל המי סילקא כבר נפטר, והוא פלא גדול דהא בדין טפל מבואר דאף טפל לטפל פטור, דהיינו שאף שלא בירך ישירות על הטפל מ"מ כיון שכבר יצא על העיקר נפטר הטפל לו, ומה נשתנה אניגרון דנפטר כבר על המי סילקא שהם העיקר דיברך על השמן אף שבעצם הוא טפל. ומוכח דטפל בתערובת חלוק במהותו, דבעצם אינו טפל כלל כיון שאינו משמש לעיקר, רק שיש דין שמברכים על התערובות ברכה אחת לפי הרוב, אבל כל שנפטר כבר על הרוב מברך על הטפל והוא חידוש עצום.

ומ"מ אף דמהט"ז והפמ"ג מוכח דחלוק דין תערובת מטפל רגיל^{נד}, אין זה מתאים כלל למש"כ בשיטת רש"י באניגרון דיסוד דין עיקר וטפל של משמש ודין עיקר וטפל של תערובת חלוקים זמ"ז, דלד' הט"ז תערובת אינה קובעת בהחלט ברכה אחת על כל התערובת, אלא רק באופן שבא לברך על שניהם מברך ברכה אחת, משא"כ בטפל רגיל שנפטר בכל אופן, ורש"י סובר להיפך דהפטור בתערובת הוא יותר מוחלט שנקבע בחפצא מהו העיקר וזוהי ברכתו המוחלטת ופטור אפי' כשהוא עיקר האכילה ודו"ק.

נד. ושוב התבוננתי שאין שום ראייה מהט"ז לחלק בין טפל ועיקר רגיל לתערובת, דכונתו באופן שכבר בירך על המי סילקא וכלפי השמן הוא נמלך דלא היה בדעתו, דבאופן זה ודאי דגם בכל טפל צריך לברך עליו וכמש"נ, אולם הפמ"ג בפתוחה אות י"א בתנאי הראשון פירש ד' הט"ז שהוא דין גם בלא נמלך עי"ש שכ' להדיא שכל הדין טפל הוא רק כשבא לברך על שניהם, ולדבריו מוכח כמש"כ שחלוק דין תערובת משאר עיקר וטפל, ועי"ש בפמ"ג שעמד ע"ז דמאי שנא מטפל לטפל.

דרך אם ברכת העיקר שהכל אז יברך שהכל על הטפל ויפטור את העיקר אך כשברכת העיקר שונה יברך על הטפל את ברכתו הראויה לו, בסוף דבריו כתב המשנ"ב דלכתחילה טוב למנוע לגמרי מלאכול הטפל קודם לעיקר, דנראה מזה דגם באופן שאין ברכת העיקר שהכל חשש לדעת הרמ"א דיברך על הטפל שהכל ולא את ברכתו הראויה].

אם יש דיני קדימה בטפל של ב' מינים בתערובת

אכן הנה להלכה הביא המשנ"ב מהאחרונים שלא כדברי הרמ"א וכן הכריע המשנ"ב בשעה"צ ס"ק ט"ו, דאף דהטפל חביב אזלינן בתר העיקר. אולם לפי הטעם שכתב המשנ"ב בבאור דין זה "דאף שהטפל חביב עליו בעצם יותר מ"מ עתה איננו אוכלו רק בשביל העיקר שבשבילו הותחל האכילה ובלתו לא היה אוכל הטפל כלל", סברא זו שייכא בטפל גמור שאכילתו היא רק בשביל העיקר ולכך אף שהוא חביב אין דין להקדימו, אך בב' מינים בתערובת דאזלינן בתר הרוב ומבואר בב"י בסי' ר"ב דהוא מדין עיקר וטפל, והרי שניהם דברים חשובים אלא דהדין הוא דהרוב נקרא העיקר, באופן זה היה נראה לומר דלא שייך הטעם שכתב המשנ"ב, וא"כ יהיה הדין להקדים את הטפל כשהוא חביב וכן את הטפל כשהוא מין ז', וא"כ בתערובת של ב' מינים שהאחד הוא מין ז' והשני הוא חביב יחזור הנידון הנ"ל שיש כאן גלגל החזור.

טפל של תערובת האם כשאוכלו תחלה ברכתו שהכל

אולם מטעם אחר נראה דנידון זה אין לו מקום אלא לפ"ד המחצית השקל בסי' ר"ה ס"ק ו' דאף טפל בתערובת באופן שהדין הוא לברך עליו כגון כשאכל הטפל קודם לעיקר ירד מחשיבותו וברכתו תהיה שהכל ע"ש, אולם מדברי הפמ"ג בפתיחה סעי' י"א נראה דבטפל

בתערובת גם באופן שלא היתה דעתו על הטפל וצריך לברך עליו אינו יורד מחשיבותו ומברך עליו את ברכתו הראויה לו ע"ש.

ומסתימת דברי המשנ"ב שכתב דבכל תערובת שני מינים שהאחד הוא העיקר או אף כשאחד רק מרובה מחבירו דינו כעיקר דבתר רוב אזלינן ומברכים רק עליו, ורק בחמשת מיני דגן כתב המשנ"ב דאף שהם המיעוט כל שניתן לטעם בתבשיל אזלינן בתרייהו, מזה משמע דאף אם המיעוט הוא מ' מינים ברכת התבשיל נקבעת ע"פ הרוב ואין דין להקדים את ה' מינים.

וכן מצינו בסי' ר"ב סעי' א' ברמ"א דאם נתערב יין בשכר אזלינן אחר הרוב ואם הרוב שכר מברך שהכל, וכתב המשנ"ב שם דהוא מדין עיקר וטפל, וכאן הרי היין הוא ממין ז' ואעפ"כ אין דין להקדימו, אך בזה יש לדחות דשאני התם היות והתערובת לא ניכרת לא שייך לחלק הברכות, אולם בבאור"ל בסי' רי"ב כתב דגם במינים שכל מין ניכר בפני עצמו בתערובת יברך כברכת הרוב ולא חילק ביש בו מ' מינים וכו"ל.

וכן מצינו בדברי הריטב"א בדף ל"ז ע"א בד"ה "הכוסס את האורז" וכו' לגבי דין כל שיש בו מה' המינים שכתב "ואע"פ שהוא המועט ושאר התערובת עיקר לעולם מברכין בורא מיני מזונות, משא"כ במיני פירות אפי' הן משבעת המינים, דבתערובת דידהו הולכין אחר העיקר, ואם שאר התערובת עיקר מברכין עליו וליכא אחריז מעין שלש". (אך דהריטב"א לא הזכיר בלשונו את ענין הרוב ואפשר דאינו סובר דאזלינן אחר הרוב אלא רק לפי העיקר).

אם יש דין קדימה לתערובת שהמיעוט שבה הוא מין ז'

עוד יש לדון בהך גוונא שיש ב' מינים בתערובת והמיעוט הוא מין ז', לפי מה

שכתב הב"י בשם התשב"ץ והביאו המשנ"ב בתחילת סי' ר"ב דדין תערובת ב' מינים שברכתו כברכת הרוב הוא מדין עיקר פוטר את הטפל, ובחזו"א סוס"י כ"ז ביאר דהפירוש בדין עיקר פוטר את הטפל הוא דהטפל אין צריך ברכה ידידה אלא שצריך עתה את ברכת העיקר והוי עתה העיקר והטפל ברכותיהן שוות וברכת העיקר היא גם ברכת הטפל, עכ"ד, וא"כ באופן שיש לפניו תערובת של ב' מיני פירות ואחד מהם הוא מז' מינים והוא המיעוט בתערובת וברכתו בפה"ע ורוב התערובת הוא מפרי שברכתו בפה"א דאז ברכת התערובת היא בפה"א, ועוד יש לפניו פרי נפרד שברכתו בפה"א, א"כ לפי דברי החזו"א שהברכה על התערובת היא גם ברכה על המיעוט בתערובת, לפ"ז יהיה הדין להקדים לברך על התערובת כיון שיש בה מין ז', וגם באופן שהפרי הנפרד ברכתו העץ הרי לפי הכרעת המשנ"ב בסי' רי"א ס"ק י"ח כשיש לפניו מין שבעה שברכתו בפה"א ופרי שברכתו העץ מקדים לברך על המין שבעה אף שברכתו בפה"א (אא"כ הפרי הנפרד חביב עליו יותר דאז אם ברכתו בפה"ע הוא קודם למין ז' כדין אין ברכותיהן שוות דמברך על החביב).

הרב צבי שוב

~ קה ~

טפל בתערובת שלא נפטר בברכת העיקר האם מברך עליו ברכתו הראויה לו או שהכל

בדין עיקר וטפל בתערובת - הנה הדין מבואר ריש סי' רי"ב דגם בתערובת נאמר הדין של עיקר וטפל דאזלי' בתר רוב [ובד' הגר"א ריש סי' ר"ב דמשמע לא כן כבר עמדו בזה, עי' ביה"ל שם]. ועי' ביה"ל שדן באופן שהמיעוט ניכר אם אזלי' בתר רוב והביא בזה מחלוקת אחרונים. ובפמ"ג בפתיחה

ובריש סי' ר"ב דין בבירך על שכר ושוב נתערב בו יין [דמבואר ברמ"א שם דשכר שנתערב בו יין אזלי' בתר רוב] דמברך על השכר בורא פרי הגפן וזה ע"פ ד' הט"ז שכ' דאם שניהם בר חיובא אזלינן בתר רוב ואם רק המיעוט בר חיובא הוא חייב בברכה ובוזה כ' הפמ"ג דיברך בפה"ג.

ויש להעיר דהלא בכל טפל גם באופן שהעיקר פוטר מברכה נהי דחייב בברכה על הטפל מ"מ איבד ברכתו הראויה לו וברכתו שהכל לד' הרמ"א סי' רי"ב [ובאופן שלא היה דעתו ע"ז הוא לכו"ע - עי' בדה"ח], וא"כ כאן נמי כיון דהוא מיעוט הוא טפל ונהי דחייב בברכה תהא ברכתו שהכל, ובהכרח לומר דבתערובת הדין שונה ובוזה באופן דחייב בברכה אין לו יחוס לרוב וברכתו כדינו. ובאמת בפמ"ג בפתיחה משמע דע"י טעם היין כולו חייב בברכה על היין המעורב ואף דבכל זאת הוא מיעוט. [ולפי"ז באופן שאינו נותן טעם בכולו משמע בפמ"ג דפסור לגמרי וזה משום ביטול, ועי' היטב בפמ"ג שם וצריך ליכון מסקנתו להלכה בזה]. ונפ"מ בכ"ז בבירך על אוכל ושוב נתערב בו מה יברך ע"ז אם כברכתו או שהכל, ועי' בזה.

הרב משה וולך

~ קו ~

ביסוד דין עיקר וטפל של תערובת וכמה ספיקות בזה

מציינו בעיקר וטפל ב' סוגים, א) טפל המשמש ומלפת את העיקר, ב) במאכל שיש בו רוב ומיעוט דהמיעוט נחשב טפל לגבי הרוב ומברך על הרוב ופוטר את המיעוט, [וגם דין זה ילפי' מכל דין עיקר וטפל, עי' ב"י בשם התשב"ץ ריש סי' רי"ב], אולם ודאי חלוקים בדיניהם [וכמש"כ בערוך השולחן

ריב, בן דבדין טפל המשמש או המלפת אם אכל הטפל לפני העיקר מברך שהכל לדעת הרמ"א, [ולד' המג"א זהו רק אם ברכת העיקר היא שהכל], אולם ברוב ומיעוט ודאי גם באוכל המיעוט לפני הרוב מברך ברכתו הראויה לו, וכן באוכל הטפל לאחר העיקר ולא היתה דעתו עליו דכ' המג"א [רי"ב סוף סק"ב] דמברך שהכל, במיעוט אחר הרוב ודאי מברך ברכתו הראויה לו.

והביאור הוא פשוט דטפל המשמש או המלפת הוא טפל במטרת האכילה ולכן גם שאוכלו קודם או אח"כ ולא היה דעתו מברך שהכל, אולם דין רוב ומיעוט הוא טפל במאכל, דודאי לא הוא טפל במטרת האכילה אלא כל שהוא בתערובת שם המאכל הוא ע"י העיקר ולכן כל שאוכל בנפרד מברך ברכה הראויה לו.

ובמוסיף למיעוט בתוך התערובת מאותו המין דצריך לברך עליו כגון בנמלך [ע"י סי' ר"ו] וכבר בירך על העיקר מה יברך על מה שהוסיף, ע"י פמ"ג ר"ב מ"ז סק"ב בתו"ד שכ' דלד' הט"ז בבירך על השיכר קודם שהכל ונתערב אח"כ מעט יין ויש לו טעם יין מברך בפמ"ג דלא יפסור הפסור לחיוב, והפי' דבכה"ג דבירך על העיקר הוא כבר פסור והשתא שיש כאן טעם של המיעוט ודאי לא בטל והפסור לא פוטר את החיוב ולכן צריך לברך ברכה הראויה לו. וה"נ בעניינינו.

ולפי"ז יש לדון במוסיף אח"כ גם לרוב וגם למיעוט אלא דבמה שהוסיף הוסיף למיעוט יותר ממה שהוסיף במין הרוב אלא שבסה"כ עדיין נשאר הרוב יותר מהמיעוט, דאם נדון על מה שהוסיף בנפרד יצטרך לברך על מין המיעוט שהוסיף ולפסור מין הרוב דהא כלפי מה שהוסיף השתא הוא מיעוט. ובפשיטות אין לומר דהשתא הרוב הוא חלק מהרוב ומין המיעוט הוא חלק מהמיעוט כמעיקרא ויברך על

מין הרוב אפי' שכלפי מה שהוסיף הוא מיעוט, דלא מסתבר כן, ובפרט דלפי מש"כ בפמ"ג בד' הט"ז דעל מה שבירך כבר הוא כדין פסור וא"כ לא מצטרף השתא לדין חיוב.

הרב יצחק אליעזר שוב

~ קז ~

האם טפל ממין ז' נפטר מברכת מעין ג' להשיטות דמעין ג' דאו'

הקשה הפמ"ג בסי' ר"ב משב"ז סק"א על מש"כ השו"ע דאם עירב יין בשכר והרוב הוא השכר אינו מברך אלא שהכל ובנ"ר, דלמ"ד מעין שלש דאורייתא איך מיפטר מזה ע"י דין טפל. ורצה הפמ"ג להוכיח מזה (נגד הט"ז) דגם באופן שהעיקר פסור לגמרי מ"מ הטפל פסור ע"ש, ומשמע מדבריו דגם בלא תערובת ר"ל כן.

וצ"ב דהרי קי"ל דאם לא היה דעתו על הטפל צריך לברך עליו כמ"ש התוס' ונפסק להלכה בסי' רי"ב ס"א, ומזה הוכיח החזו"א סוס"י כ"ז דטפל טעון ברכה אלא שנפטר בברכת העיקר, והיה אפ"ל כדברי הפמ"ג רק בתערובת דאז נימא דבטל בהחפצא להרוב, וג"ז צ"ע דאין מקור לזה דהאי טפל שאני משאר טפל, (ונפ"מ במוסיף סוכר לקפה כשלא היה דעתו ע"ז מעיקרא).

ובגוף קושית הפמ"ג יש להעיר דבאמת לא מצאנו מאן דס"ל דמעין שלש דאורייתא וס"ל נמי דבכה"ג א"צ לברך מעין שלש, דהן הרשב"ץ בדף ל"ה (שהוא מקור דין יין הנ"ל בתשב"ץ) והן המחבר בסוס"י ר"ט פסקו דמעין שלש דרבנן, אבל למ"ד דאורייתא (וכן צריך להחמיר כמ"ש המ"ב שם) אפשר דאה"נ צריך לברך מעין שלש. ואף דפת נפטרת בברכת בנ"ר דהמליח, כבר כתב המשיב נפש סי' ה' דבטפלות כי התם שאינו חפץ בו כלל

אין חיוב בהמ"ז מדאורייתא. (ואפשר דבפת לעולם לא נתנו דין טפל, גם לגבי ברכה לפניו, רק בטפלות כה"ג שאינו חפץ בו כלל, ולכן כתבו המ"א ומ"ב (סי' רי"ב סק"ג) במליח שקורין הערינג שאם אוכל יותר ממעט פת צריך לברך, ודו"ק עוד).

הרב שלמה כהנוב

~ קח ~

מה מברכים על תערוכת ב' מינים באופן שאין הכרעת רוב

מבואר בפוסקים ריש סי' ר"ב דעירב שני מינים אזלי' בתר רוב והוא מדין עיקר וטפל. ויש להסתפק בשורש הדבר לולי דין עיקר וטפל מה היה דינו של מזיגה כזו של יין ושכר או תערוכת קמח אורז ודוחן. וכן יש לדון באופן ששוים במצומצם ואין רוב, האם דינו כב' מאכלים שונים ובעי' ב' ברכות [ואזי יש לדון איך יעשה שלא יהא הפסק, ואמנם אפשר לפוטרו ע"י ב' מאכלים שונים], או שיתכן שדינו כספק ויברך שהכל, או שיתכן שנדון את כל המאכל כדבר אחד, ובהכרח שתהיה לו ברכה אחת, ואפשר שהיא הברכה הכוללת יותר או החשובה יותר.

ומצאנו הדבר מפורש באליהו רבה סי' ר"ח סק"י דבמחצה אורז ומחצה שאר מינים יברך מזונות כיון דאין כאן רוב שיבטל את האורז. ונראה לפרש דכיון שיש כאן מאכל

אחד דינו בברכה אחת, וחשיבות ברכת האורז מטילה את ברכתו על הכל, והשאר ג"כ נפטר בזה דאין כאן מאכל אחר, והברכה הזו נתקנה למאכל זה. [והיינו אף לולי הא דמזונות פוטר שאר מינים בדיעבד. ובדוחק י"ל שהוא מדין עיקר וטפל כעין הא ד'כל שיש בו מחמשת המינים' וה"נ כיון ששם דגן עלה סגי בזה] נה.

ולפי צד זה נראה דעל כל תערוכת בהכרח נתקנה ברכה אחת, והא דמברכים לפי הרוב הוא משום הכרעת הרוב שזהו המין העיקרי, ועי"ז חל דין עיקר וטפל [ולולי דין עיקר וטפל היתה הברכה נקבעת לפי הברכה הכוללת או החשובה].

אמנם הפרי מגדים בסי' ר"ב מ"ז סק"ב כתב דהמברך על השכר ואח"כ עירב עמו מיעוט יין צריך לברך שוב על היין בפה"ג. ומבואר מדבריו דאף כשמעורב יחד לא איבד ברכתו הראויה, ולא אמרי' שיש כאן מין אחד ששמו שכר עכשיו. ולולי דבריו היה אפ"ל דטפל המעורב בעיקר ברכתו היא כברכת העיקר, דזהו ברכתו של מין זה. ואף שמה שנוסף אח"כ בעי' ברכה הוא כאילו נתרבה מין השכר או נוצר מין חדש דבעי' ברכה. ועוד יש להעיר דלמה לא יברך שהכל מדין טפל שאחר העיקר שכתב המשנ"ב בסי' רי"ב סק"ד דלד' הרמ"א שם ברכתו שהכל. ובפשוטו מבואר בזה שבתערוכת לא אמרי' כן.

אולם כשנעיין היטב בדברי הפרמ"ג מבואר דאין זה כוונתו, שדן שם על הטפל

נה. והפרמ"ג פליג על האליהו רבה מטעם שא"א לצמצם. אבל אינו חולק ביסוד ד' הא"ר. ואולי דעת האליהו רבה שכל שאינו ידוע מה רוב לענין ברכות הוה כפלגא. והדרישה ג"כ כתב דיברך מזונות במחצה על מחצה משום דא"א לצמצם. וצ"ב דמשום ספק ודאי לא יברך מזונות, ואף שפוטר בדיעבד, (כמו בכל ספק אורז שאין מברכים מזונות, אלא לד' המג"א סי' ר"ח סק"ט שהכל ולד' הט"ז סק"ח בפה"א).

ואגב יש לבאר פלוגתת המג"א והט"ז הנ"ל דנחלקו אי חשיב האדמה לגבי העץ ברכה כוללת או לא, ואף שבדיעבד פוטר היינו משום שאינו שקר וכמש"כ החזו"א, אבל לענין לכתחילה אף במקום ספק אסור לברך מלבד ברכתו הראויה. אלא ששהכל חשיב ראויה משום שהיא כוללת, וכך תקנו במקום ספק. ולענין בפה"א דעת בה"ג דהוה כוללת, ולד' החולקים אינה כוללת כ"כ ובזה נח' המג"א והט"ז אם יש לדמותו.

לדבר שאינו צריך ברכה, ובזה הביא הציור הנ"ל שעירב אח"כ, דהיינו שהגדיר את השכר שכבר בירך עליו כדבר שאינו חייב ברכה, ולא שברכת העיקר עדיין קיימת אלא יש מאכל בלא ברכה. ובזה כשבא לשתות יש לו רוב שכר שאינו חייב בברכה ומיעוט יין החייב בברכה, ובכה"ג ודאי שלא נאמר כלל דין עיקר וטפל. וא"כ השתא ברכת התערובת הזוהי הגפן כיון שלא שייך ברכה אחרת על זה כלל. וא"כ לא שייך כלל לנידון של כל תערובת, דהמעורב ברוב מים או רוב דגן שבא לדבק ודאי שברכתו נקבעת ע"פ המיעוט^{נז}.

ועפ"ז מיושב ג"כ הא דלא איבד ברכתו, שאינו טפל לדבר שצריך ברכה דנימא שטפל אינו צריך ברכה. ואף שאכילת העיקר נכללת בברכה הראשונה, אבל כלפי אכילת הטפל הרי יש כאן הגדרה חדשה בכל האכילה. (אלא שלסברת הביאור^ה יש לדון דמ"מ הרי צורת אכילתו כטפל ואיבד חשיבותו, ולא תליא בדין אלא במציאות).

ולכאורה לפ"ז עולה דהאוכל טפל אחר העיקר באופן שאינו כלול בברכת העיקר יברך עליו ברכתו הראויה, שכל דברי הרמ"א הם רק כשכעת יש לפניו עיקר וטפל ודינו לברך על העיקר, ואז לאו כל כמיניה לשנות את ברכת הטפל מברכת העיקר, אלא שמדין אסור להנות מן העוה"ז בלא ברכה יחבינן ליה ברכת בדיעבד, אבל כשכבר פקע מעליו ברכת העיקר ומונח לפניו עתה הטפל, הרי אינו טפל לשום דבר הטעון ברכה וא"כ ודאי לא איבד ברכתו הראויה].

עוד דנו הפוסקים בהא דאזלי' בתר רוב לקבוע עיקר וטפל אי היינו דוקא כשהרוב הוא ממין אחד, או אף כשהרוב הוא מב' מינים אלא שברכותיהם שוות^{נז}. ובפשוטו תליא האם הוא דין רוב לקבוע את הברכה לפי הצד היותר חשוב, או דין עיקר, וא"כ לכאורה הוא סברא במין. אמנם יל"ד דמ"מ כל שברכותיהם שוות חשיב מין אחד לענין זה.

והביאו מדברי הביאור^ה ר"ס ר"ב שדן לגבי יין דדין מזיגה תליא מה מעורב עמו, דיש דברים שהדרך הוא להוסיפם ליין והיין עיקר. והביא הביאור^ה ראיה מקונדיטון שהוא שליש פלפלים ושליש דבש ושליש יין, ואפי' הכי ברכתו הגפן ולא אזלינן בתר רוב. והביאו שסברת הביאור^ה לדון דשאר מינים הם הרוב, ומצרפים ב' מינים לרוב נגד היין.

אבל יתכן לומר דבכח הרוב לבטל את דין היין, ולא להכריע כשאר מינים. ומזה מבואר דיש גדר ביטול על מין המיעוט ואף בלא קביעות הרוב נ"ח.

ומצאנו שוב תערובת בלא הכרעת רוב, ובזה דן הביאור^ה שמ"מ לא יברך הגפן אי לא משום מזיגה, ובכה"ג לא שייך כלל סברת האליהו רבה שחשיבות האורז [המיוחדת] עדיפה כל זמן שאין נגדו רוב ולכן יברך מזונות, דהכא נגד מעלת האורז יש רוב שאר מינים המבטלים.

ולכאורה זה מוכרח דהרי ברכת הפלפלין הוא האדמה [כשראוי לאכילה] ואין סברא שיצטרף לדבש מדין ברכותיהם שוות. ואף שעל כולם בדיעבד יוצא כשהכל מ"מ לא חשיב בהכי ברכותיהם שוות, ופשוט

נז. ואמנם נחלקו בזה הפוסקים מה הברכה כשיש רוב לדבק, אולם טעם הסוברים לברך במ"מ הוא משום שנקטו דבהכרח אינו לדבק אלא להרבות את הכמות.

נז. וכן יש לדון כשיש מין פרי העץ ומין פרי האדמה, האם מצטרפים לענין בדיעבד שיועיל ברכת האדמה. נח. וצריך לדון אי שייך לביטול דכל התורה, דלכאורה בכה"ת לא מצאנו רוב לשלול, וצ"ע.

דג' מינים ואין ברכותיהם שוות מברכים את הברכה הכוללת [או ג' ברכות] ולא מצרפים שתיים מול אחד, ואפי' כשיש מין אחד יותר נט', כל שאינו רוב. [אא"כ באופן שב' מינים הם עיקר המאכל והשלישי תוספת].

ומ"מ למד מזה הביאו"ה דאם כשיש רוב לבטל לא מתבטל היין וקובע ברכת הגפן, ה"ה כשיש רוב שהכל לא תוכרע הברכה על פני כח היין. ומבואר סברתו שאין דין לקבוע הברכה ע"י רוב אם לא מדין קביעת עיקר וטפל, ובזה כיון שהכריע דהיין אינו חשוב נקט דהוה טפל, אבל אם אינו טפל אין משמעות לדין רוב.

הרב יצחק אליעזר שוב

~ קט ~

תערובת שליש תפוח ושליש תפוז ושליש אננס מה מברך

יש מפוסקי זמנינו שנקטו דאם עירב שליש תפוח ושליש תפוז ושליש אננס מברך בפה"ע, דאזלינן בתר רוב דין הברכה ולא בתר רוב המינים. והדבר צ"ע, דמבואר ברא"ש ובתשב"ץ (מובא בב"י ר"ס ר"ב) דיסוד הדין דאזלי' בתערובת בתר רוב הוא משום טפל, וביאורו דכל שיש עיקר באכילה דהיינו שזהו עיקר מה שבא לאכול נתחדש ע"ז דברכת העיקר פוטרת הטפל^ס, ולכן גם בתערובת דיינינן שעיקר מה שבא לאכול הוא את הרוב, וא"כ אין סברא לצרף ב' מינים שברכתן שוה, ומה שראיתי מביאים מבה"ל (סי' ר"ב ד"ה ואם) גבי קונדיטון ע"כ אינו ראיה דהרי על פלפלי אינו מברך כלום, וע"כ דלגרע חשיבות

יין שאני דכל ברכתו מפני חשיבותו, וכעין דינא דאורז לד' הרי"ף (לז. ומובא בסי' ר"ח ס"ז) דאם עירב בו ד"א אינו מברך במ"מ.

הרב ישראל מאיר קנטור

~ קי ~

בשיעור היין הנצרך כדי לפטור שאר משקין

בדין יין פוטר כל מיני משקים, הביא הביאור הלכה ר"ס קע"ד דעת החיי אדם דזהו דוקא בקבוע על היין ולא בשותה כוס א' או שתיים, וביאר דסתם במשנ"ב שלא כדבריו משום דהרבה אחרונים חולקים ע"ז וס"ל דאף בלא קביעות פוטר היין את שאר המשקים, ומ"מ כתב להכריע דאין להקל רק כששותה עכ"פ כמלוא לוגמיו שהוא שיעור חשוב דמייתבא דעתיה.

וצ"ב מה טעם פשרה זו, דאי בעינן קביעות הרי לא די בהכי, ואי ס"ל דלא בעינן קביעות א"כ מנ"ל שיעור זה. ואף אם נימא דלא סגי בכל דהוא מנ"ל דתליא במלוא לוגמיו דלמא ניבעי שיעור שתיה ברביעית או בכזית כמו לענין ברכה אחרונה דנסתפקו בזה.

ונראה לבאר, דהנה סברת החיי אדם להצריך קביעות הוא עפ"ד המג"א סי' קע"ז דכתב דהא דדברים הבאים מחמת הסעודה נפטרים בברכת הפת לא מהני היכא שאוכל רק מעט פת, דטעם הפטור הוא כדין עיקר וטפל וזהו רק היכא שהפת היא עיקר סעודתו. ומה"ט כתב הח"א דלא מסתבר שיין דפוטר משקין יהא עדיף וא"כ גם בזה אם שותה מעט יין לא מהני אלא רק היכא שזוהי עיקר קביעותו.

נט. וכן מוכח מדברי הביאו"ה דחשיב כל מין לעצמו מבוטל ונגד הרוב ואף שיש לו רוב נגד מין אחר. ס. ומה שצריך שלא יחפז כלל בטפל הוא רק באינו מלפת יחד, ומה שדן המ"ב בסי' קס"ח סקס"ה בשם מג"א הוא באופן שרוצה גם לאכול פה"ב וגם לשותה קפה, אבל אם רוצה לאכול פה"ב ומלפת בבשר ודגים אף שהיה אוהבם ע"ז איירי בסי' רי"ב סק"ו דאינו מברך עליהם ודו"ק.

והנה במשנ"ב סי' קע"ז הביא דברי המג"א על אופן שאינו חפץ לאכול פת אלא אוכל מעט פת כדי לפוטרם, דהיינו שנקט דאם אוכל אף מעט פת כדי לשבוע שפיר איכא חשיבות בזה ופוטר כל הדברים הבאים מחמת הסעודה, דא"צ שתהא הפת עיקר הסעודה בפועל אלא כל היכא שאוכל פת יש לזה חשיבות כעיקר רק בא לאפוקי כשאין כונתו כלל לאכילת הפת, ועפ"ז נחא דאף אם נחוש לסברת החיי אדם לדמות יין לפת (אף דלכאור' במג"א גופיה נראה דיין עדיף טפי ע"ש ובפמ"ג) - מ"מ אף בפת ס"ל דכשכוונתו לאכול אפי' מעט סגי. וא"כ ה"נ ביין היכא דכונתו לשתייה ולא רק לטעימה בעלמא כמו הטועם מיין הקדוש, פשיט"ל דמהני לפטור המשקין, ולהכי תלי ליה בשיעור מיתבא דעתיה דבזה י"ל דכונתו לשתייה ולא שטועם לסיבות אחרות.

הרב אברהם זנגר

~ ק"א ~

המקדש על היין האם מברך על הגלידה בסוף הסעודה

בדין יין פוטר כל מיני משקין יש לדון האם שם 'משקה' להיפטר ע"י היין תלוי בדין משקה לענין קבלת טומאה ושיעור לברכה אחרונה (כזית או רביעית) וכדו' או דתלוי רק אם נאכל בדרך שתיה ולא בדרך אכילה. ויש בזה ב' נפ"מ הפוכות;

א' האם מיין תפוזים וכדו' להשיטות דשם 'פרי' עליו וברכתו בפה"ע נפטר בברכת היין כיון שסו"ס נאכל בדרך שתיה ונטפל ליין, או דכיון דלאו שם 'משקה' עליו אינו נפטר בברכת היין.

[והנה לכאור' לשיטות דברכתו בפה"ע, שיעורו לברכה אחרונה הוא בכזית, ועי' משנ"ב סי' ר"י סק"א שנסתפק בשם הח"א בכע"ז אם רוטב של מאכל באופן שדינו לברך עליו כברכת המאכל ה"נ נידון הוא כאוכל ומצטרף למאכל לברכה אחרונה או שלענין זה אכתי דינו כמשקה ואינו מצטרף לאוכל, ועי' בספר אפיקי מגינים שם שדן בזה בארוכה (גם לענין מי שלקות שברכתם בפה"א) והכריע דשיעורם ברביעית, ובקובץ צוהר עמ' רל"ד מובא מכת"י הגרשז"א שדן בזה (לענין מי שריית תאנים וצימוקים להשיטות דברכתם בפה"ע) ונוטה דשיעורם ברביעית, וכן פשיט"ל לאג"מ ח"א סוס"י ע"ה ומה"ט פשט את ספיקו של המשנ"ב הנ"ל ס"א].

ב' האם גלידה נפטרת ע"י יין כיון שלד' הרבה מפוסקי זמנינו דינה כמשקה לענין דמחייבת ברכה אחרונה רק ברביעית ולא בכזית, או דכיון שאינה נאכלת בדרך שתיה אלא בדרך אכילה אי"ז נטפל ליין. שאלה זו מצויה מאד בסעודות שבת שמקדש על היין ואוכל גלידה בסוף הסעודה.

לגבי הנפ"מ הא' מצאנו במג"א סי' ר"ד סק"ז לענין מי שריית תאנים וצימוקים שנקט דאינם נפטרים ע"י היין להשיטות דינם כפרי וברכתם בפה"ע, וכן משמע בלבוש סי' ר"ב סי"א ובביה"ל שם ד"ה ובורא, אולם בפמ"ג שם א"א סקכ"ו טען ע"ד הלבוש דמסברא נראה דנפטר ס"ב, ובאשל אברהם (בוטשאטש) שם ותהל"ד סי' קע"ד סק"א (בהשמטות) נסתפק בזה, ותמוה שלא נחתו כל הני אחרונים לדברי המג"א הנ"ל בסי' ר"ד שנקט בפשיטות דלא נפטר. [ועי' בשו"ת שבט

סא. ה"ה: צ"ע, שהרי לדעת הרשב"א דכל פרי שדרך לסחטו מברכין על מימיו בפה"ע, ודאי דאין הטעם משום דלא חשיב כמשקה, שהרי לדעתו הוי זה דומיא דיין ושמן, ואינהו הרי חשיבי כמשקה, וא"כ מה טעם נימא דשיעורו הוא בכזית.

הלוי ח"ד סי"ד שכתב מסברא בתוקף כד' הפמ"ג, אך בח"ח סי' קס"ו חזר בו לאחר שראה את דברי המג"א הנ"ל, אולם בח"י סי' מ"ב אות י' חזר בו מחזרתו לאחר שראה את הפמ"ג הנ"ל].

ובספר אפיקי מגינים סי' ר"ב סקי"א כתב דלד' המג"א מי שריית תאנים וכן מי שלקות שיעורם בכזית ומצטרפים לשיעור לאוכל ולא למשקה, אך תמה עליו מאי שנא משמן שברכתו בפה"ע ואפ"ה נפטר בברכת היין כפשטות השו"ע (וכ"כ לדינא בקובץ מבית לוי ח"י בשם הגר"ש ואזנר שליט"א), וכן שיעורו ברביעית (וכן נקט האמרי בינה סי' י"ז, אך באפיקי מגינים שם סק"ז הביא מהחינוך מצוה תמ"ד דשיעורו בכזית ורצה לדחוק דאיירי בקרוש).

לגבי הנפ"מ הב' כתב בספר וזאת הברכה עמ' 98 בשם מרן הגריש"א שליט"א שנפטר אם דינו כמשקה [וכ"ה בספר שיעורי מרן הגרי"ש אלישיב (עמ' תנ"ג - נכתב ע"י הרה"ג בן ציון קוק שליט"א, תשע"א), אך לענין אם נחשבת משקה חילק בין אם לועס או ממיס בפה, והוסיף דגם סוכריה נחשבת משקה אם מוצץ ולא לועס ונפטר ע"י היין], וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ב סי' י"ב דין י"ב

[ועי' בשו"ת בצל החכמה ח"ג סי' קט"ו], ולהנ"ל נמצא שנקטו לדינא כד' המג"א והלבוש דשם 'משקה' להיפטר ע"י היין תלוי בדין משקה לענין קבלת טומאה ושיעור לברכה אחרונה, אולם בספר שערי הברכה פי"ח הערה מ"ח כתב ששמע בשם בעל שבט הלוי שליט"א דאינו נפטר גם אם דינו כמשקה, אך כפי הנראה אזיל השבט הלוי לשיטתו בדין הקודם שנטה לד' הפמ"ג.

אולם בספר מגילת ספר סוס"י כ"ח כתב לחלק בין הדינים, דאף לד' המג"א הנ"ל י"ל דאין לך בו אלא חידושו, דבעינן נמי שיהיה עליו דין 'משקה' אך מ"מ כל שאינו נאכל בדרך שתיה בודאי אינו נפטר ע"י היין, וצ"ע סג.

וראיתי ראה נפלאה בספר הלכות חג בחג (ימים נוראים) דאין הגלידה נפטרת ע"י היין, מהא דדנו הפוסקים גבי תפוח דבבש ברה"ה אם צריך לברך על הדבש או שהוא טפל לתפוח, ולכא' תיפול"ל שנפטר ע"י היין של הקידוש, דהא דבש הוא אחד מז' משקין (כמבואר בסי' קנ"ח ס"ד, ושיעורו ברביעית כמש"כ פוסקי זמנינו), ובע"כ דכיון שנאכל בדרך אכילה אינו נפטר ע"י היין, ודפח"ח.

סב. אך יש לדחות דגם הלבוש והביה"ל מודו לפמ"ג ביסוד הדין, אלא טעמם הוא מפני ששתה את המי שריית תאנים קודם היין ונחלקו האחרונים אם כה"ג אמרי' יין פוטר כל מיני משקין. אכן יש לדקדק קצת מדבריהם כד' המג"א, מהא דדנו דיועיל להוסיף בברכה 'על העץ', ומשמע קצת דאז א"צ לברך על דבר אחר בורא נפשות, ולהנ"ל היינו משום דאם דינם כמשקין נפטרים ע"י היין ואם דינם כפרי הרי הוסיף על העץ, ועי'. וולפ"ז נדחה גם מש"כ בספר מגילת ספר סוס"י י"ד לבאר ד' הלבוש דמיירי בשותה המי שריית תאנים בדרך אכילה כמרק פירות ולא לצימאון ולכן אינם נפטרים ע"י היין, דלדבריו אי"ז תלוי אם דינם כפרי או כמשקה, והיה הלבוש צריך לומר שיצטרך ליקח גם דבר דברכתו בנ"ר].

סג. וכתב לן הרר"ש; לכא' הם ב' נידונים נפרדים, נידון א' האם גם משקה שברכתו בפה"ע נפטר בברכת היין, וע"ז דן בשבט הלוי בכ"ד, ובוה נחלקו המג"א והפמ"ג וכמש"כ השבה"ל, ושהרי מי שריית תאנים הוא משקה גמור, וכמש"כ הפמ"ג שם, והוא פשוט, דהגם דחשיבי כפרי עצמו, מ"מ לא גרעי מיין ושמן דחשיבי כמשקה, והנידון הב' האם משקה הנאכל נפטר, וע"ז אין מקור כלל לא מד' המג"א ולא מד' הפמ"ג שהביא להלן, דהם קיימי בדבר הנשתה ולא בדבר הנאכל, וז"פ. ובטעמא דהמג"א דמשקין שדינם כפרי אינם נפטרים בברכת היין אף שהם משקה, נראה דהוא משום דס"ל דאין יין פוטר משקין, אלא במשקין דלא חשיבי וברכתן היא שהכל, ולא במשקין דחשיבי כפרי, והטעם בזה הוא לפי המבואר במג"א סימן קע"ז סק"א דדינא דין פוטר

עניני כל שיש בו מחמשת המינים

הרב אליהו כימיגרוף

~ קיב ~

בדין ברכת השניצל

יבוארו בקצרה סוגי עיקר וטפל, דין 'כל שיש בו ממין דגן' ותנאיו, והנפ"מ לשניצל, מרק עם שקדי מרק, ועוגת שכבות

בדין כל שיש בו מחמשת המינים מברכים עליו מזונות עי' בגמ' לו: וכן לט: דמסתימת הדברים משמע שאין נפ"מ אם הקמח הוא מועט או מרובה, בכל גונא מברכים מזונות כברכת הדגן, וכן כתבו הראשונים. אולם מצאנו הגבלות אחרות בלשונות הראשונים, ברא"ש הל' 'כל שעיקרו' וכו', ברשב"א הל' 'להטעים ולהכשיר' והובא במ"ב ר"ח סק"ז ובשעה"צ שם ס"ק י"א, וע"ע מ"ב ס"ק ח' ושעה"צ י"ב.

אמנם בט"ז ר"ח סק"ג משמע דס"ל שאין הגבלות כלל בדין כל שיש בו, שכתב שכל שהוא למאכל ולא לדבק וכו', אולם המג"א ולבוש חולקים ומצריכים 'ניכר טעם הדגן' ועיי' בה"ל ד"ה מברך, ומ"ב ס"ק מ"ה שעה"צ ס"ק מ"ו וכן מ"ב ס"ק מ"ט.

וצריך ביאור מנא להו לראשונים ורוב האחרונים לנקוט הגבלות בדין זה. וכדי לבאר הדברים יש לבאר שורש דין 'כל שיש בו' שהוא הרחבה של דין עיקר וטפל. והנה בדין עיקר וטפל מצאנו ב' סוגים עיקריים, עיקר וטפל המשמש או המלפת, ועיקר וטפל של תערובת.

והנה האופנים המבוארים בגמ' בדין עיקר וטפל של תערובת הם; קמח ואורז, יין ושיכר, שמן ואניגרון, ואלו הם תערובת גמורה, ונחלקו הפוסקים איך הדין בתערובת בדרגה פחותה מזה, וכגון עיקר וטפל של תערובת שכבות, או עיקר וטפל של תערובת הניכרת לעצמה; בעיקר וטפל בתערובת ניכרת נחלקו בזה חיי"א וע' בה"ל רי"ב ופרמ"ג וע' חיי"א כלל נ"ג ס"ג וכלל נ"ד ס"ט. ובעיקר וטפל של שכבות נחלקו בזה מג"א רי"ב ומחצה"ש וגר"ז, ולד' המחצה"ש בכוונת המג"א מברך שני ברכות, אולם לד' הגר"ז מברך רק מזונות, והמ"ב מכריע ועושה פשרה שתלוי אם נאפה יחד או לא, דאם נאפה יחד מברך ברכה אחת, ע' מ"ב סי' קס"ח סק"ל ושעה"צ שם.

ומבואר דכל שבאנו להרחיב את חידוש דין עיקר וטפל באופנים שאינם מוזכרים בגמ' בפירוש – אין הדין מוכרע באחרונים וכמו שנתבאר, ואם כן הוא הטעם שבדין 'כל שיש בו' שנתחדש תוספת מרובה על דין עיקר וטפל שאולינן אף בתר המיעוט וכמ"ש שיש כאן הרחבה נוספת של דין עיקר וטפל ומה"ט מצאנו בראשונים הגבלות לדין זה כל אחד לפי דרכו.

והנה מצאנו בפוסקים כמה מקרים שלכאור' היה ראוי לדונם כדין 'כל שיש בו' והפוסקים לא נקטו כן; א. 'מי לביבות' ע' מג"א ר"ה סק"ו ור"ח סק"ז והעולה מדבריו שמברך ב' ברכות, וצ"ע היכן אזיל דין 'כל שיש בו' ומדוע לא יברכו רק מזונות. ב. 'עוגת שכבות' עי' במחצה"ש מש"כ בכוונת המג"א

משקין אי"ז מדין עיקר וטפל, אלא משום דברכת היין חשובה ופוטרת כל המשקין, וע"כ ס"ל דמשקין דחשיבי אינם נפטרי' בברכת היין.

העולה מן האמור שרואים שדין 'כל שיש בו' לא נאמר בכל סוגי עיקר וטפל ולכן במי לביבות אפשר שיהיה דין 'כל שיש בו' ולכן המחצה"ש חושש והעדיף לברך שהכל קודם, ובעוגת שכבות שדרגתה פחותה ס"ל למחצה"ש שאין כלל דין 'כל שיש בו' וכן ב'שלא יטנפו ידיו' ודאי שאין 'כל שיש בו', ובוזה נתישבו הקושיות שהקשינו.

ולפי"ז יש לדון בשניצל מדוע אין ברכתו מזונות מדין 'כל שיש בו', ורבים נו"נ בזה, ולפי מה שנתבאר יש מקום לדמות שניצל לעוגת שכבות שלד' המחצה"ש בכוונת המג"א אין בזה דין 'כל שיש בו' ומברך אף שהכל. אמנם עדיין יש לבאר מדוע בשניצל יש רק ברכה אחת. ועוד, דאמנם כן הוא לפ"ד המחצה"ש בכוונת המג"א, אבל הרי המ"ב מכריע דבנאפה יחד יש ברכה אחת, וא"כ מדוע לא מברכים על שניצל מזונות מדין 'כל שיש בו'.

אכן בשניצל יש להוסיף דברי הפרי מגדים בפתיחה לברכות סק"א שביאר לן גדר 'כל שיש בו' שדין זה נאמר לתת לדגן חשיבות כאילו הוא הרוב אבל לא יותר מהרוב וממילא כל התנאים שהזכרתי לעיל בעיקר וטפל של תערובת שייכים כאן, עכת"ד. וביאור דבריו שכתב שני חלקים בדין 'כל שיש בו': א. מעלתו וחשיבותו שלא בטל לעולם ותמיד לא יאבד ברכתו וזה עיקר חידוש 'כל שיש בו' לד' הפרמ"ג. ב. יש אופנים ש'כל שיש בו' משפיע אף על הרוב ומבטלו וזה מוגבל כמש"כ הפרמ"ג.

ולפי זה שניצל עיקרו ודאי שהכל ולכן ה'כל שיש בו' לא יהפוך את הכל למזונות כמש"כ הפרמ"ג. וממילא כיון שהכרעת המ"ב בעוגה שנאפתה שמברך ברכה אחת ודלא כהמחצה"ש והמג"א ה"ה בשניצל אין לנו לברך אלא ברכה אחת ולברך שהכל. והביאור במ"ב

רי"ב ב' סק"ה סק"ו וכן בסימן קס"ח שמברך שני ברכות מזונות ושהכל, והגר"ז חולק ולדבריו מברך ברכה אחת, והמ"ב מכריע ועושה פשרה ומכריע שתלוי אם נאפה יחד או לא. וצ"ע לד' המחצה"ש שמברך שני ברכות להיכן אזיל דין 'כל שיש בו' ומדוע לא יברך רק מזונות, וכן קשה לפי המ"ב בגונא שלא נאפה יחד מה עם דין 'כל שיש בו'. ג. עי' מג"א סק"ו בעוגה שיש בה קמח רק כדי שלא יטנפו ידיו שמברך שהכל, וצ"ע מדוע אין דין 'כל שיש בו'.

והביאור בכ"ז הוא שחידוש דין 'כל שיש בו' מוגבל ולא נאמר בכל סוגי העיקר וטפל וכשאין כ"כ תערובת לפעמים לא אומרים 'כל שיש בו', וכמו שמצאנו בראשונים שהם כבר הגבילו דין 'כל שיש בו' דרך אם 'עיקרו לטעם' או רק 'כזית בכדי אכילת פרס' או רק אם 'בא להטעים המאכל' וכדו' כל אחד לדרכו, והכא נמי כשחסר בתערובת הגמורה ואינם ממש כדבר אחד ג"כ לפעמים לא אומרים 'כל שיש בו'.

וביותר מוכח שאף אם כבר אומרים 'כל שיש בו' יש בו דרגות שונות ולא כל המקרים שווים, דהנה במחצה"ש ר"ה סק"ו כתב במי לביבות שיברך קודם שהכל ואח"כ מזונות (ועי' ברע"א ר"ח ז', אולם עי' נתיב חיים שגורס אחרת שם ודו"ק). ומאידך בעוגת שכבות בסי' רי"ב כתב המחצה"ש סק"ה שיברך מזונות ואח"כ שהכל, ולכאורה סותר המחצה"ש משנתו. אכן נראה ששונים דרגת מי לביבות מעוגת שכבות וכנ"ל שיש דרגות שונות בדין עיקר וטפל, וס"ל למחצה"ש שדרגת 'עיקר וטפל שכבות' היא פחותה מדרגת 'מי לביבות' ועל כן במי לביבות חשש לדין 'כל שיש בו' שיפטור ומש"ה כתב לברך על המים שהכל ואח"כ מזונות, משא"כ בעוגת שכבות דהעיקר וטפל שבו דרגתו פחותה יותר לא חשש בזה לדין 'כל שיש בו'.

בירורי כל שיש בו מחמשת המינים ברכות קסה

'כל שיש בו', ואולי זה נכלל בכוונת הרשב"א שכתב 'להטעימו הוא עצמו'.

הרב יצחק אליעזר שוב

~ קיג ~

קביעת הדגן בתערובת אם הוא למזון
או לדבק תלויה בדעת האופה או
בדעת האוכל

בשעה"צ סי' רי"ב סק"ד משמע דין 'כל שיש בו מחמשת המינים' וכו' הוא משום דעת האדם דהניח אותם לעיקר בתבשיל, וכ"כ באגור המובא בב"י סוס"י קפ"ח לגבי מולייטא, ולפ"ז היכא דודאי אינו לעיקר אפשר דאינו מברך במ"מ (ואולי לא פלוג). אמנם בדברי הרא"ה עצמו שהביא השעה"צ אין ראייה לזה ע"ש, וגם במקור האגור שהוא בשבלי הלקט בשם פסקי רי"ד משמע להיפך שכתב דאע"ג דבשר ודגים חשיבא לאינשי מ"מ דינא הוא דהדגן עיקר, ולפ"ז גם היכא שאינו לעיקר כלל מ"מ קבעו חז"ל שהוא עיקר.

והנה בלשון שעה"צ משמע דתלוי בדעת המערב ולא בדעת הגברא שאוכל, וזה מתבאר יותר אי נימא דאי"ז דין עיקר וטפל דעלמא אלא חידוש שחידשו חז"ל בדגן. (ולפ"ז א"ש קושיית הגרע"א ע"ד תוס' לו: בשקדים לחולה דהמכין לו מכוין לדבק אבל החולה כולל אותו בכלל דברים המשביעים כיון דסו"ס משביע, ודו"ק).

הרב שמואל אורטל

~ קיד ~

אם דין 'כל שיש בו' הוא מחמת
חשיבות הדגן בעלמא או רק באופן
שהוא עיקר בתבשיל זה

כתב הב"י סוס"י קס"ח 'כתב האגור (סי' רטז) המולייטות שקורין פשטידא או טורט"א הנאפות בתנור בבשר או בדגים או בגבינה אף

שעשה פשרה שבנאפה מברך ברכה אחת פירשו שאפיה עושה את התבשיל לאחד ואז צריכים לקבוע איזו ברכה אחת יברך ומברכים את הברכה העיקרית, ואין זה כלל מדין עיקר וטפל של האחרונים, ועפ"י הכרעה זו של המ"ב צריכים לקבוע תמיד איזו ברכה היא העיקר בתבשיל בסוג תערובת זו (שהיא כעין שכבות).

ובשניצל ודאי שהעוף הוא העיקר וכמש"כ הפרמ"ג בכהאי גוונא שכל שהעיקר הוא לא הדגן אין הדגן הופך מדין 'כל שיש בו' את הכל למזונות. אכן לפ"ז שקדי מרק שונה מתערובת של עוגת שכבות ושניצל, ששקדי מרק הם כמי לביבות וכמו שהוכחנו במחצה"ש מסתירת דבריו ששונים הדרגות בעיקר וטפל של מי לביבות מעוגת שכבות, וה"נ בדין 'כל שיש בו'.

ויש להוסיף הוספה חשובה בזה, דהאליהו רבא בס"י רי"ב סעיף ב' הביא מהשל"ה דעוגה אף שהיא עצמה טעימה למאכל (לעקך ונויאט) זה כמו לעקך ומרקחת שמברך שהכל ופוסט המרקחת ולא אמרינן בכה"ג דין 'כל שיש בו'. והקשה האליהו רבא על המג"א שלא הביא דין זה ואדרבא כתב להיפך שמברך מזונות ושהכל וכמו שנתבאר, ותירץ שם 'דאולי אינו אוכל אלא בשביל המרקחת'.

ולמדנו מדבריו; א. ששיטת הלבוש שמברך בכה"ג רק שהכל, וא"כ לפי זה בשניצל לדבריו יברך שהכל. ב. שבגונא שמתכוין בעיקר למרקחת אפשר שלכ"ע מברך רק שהכל וע"כ השניצל שהוא בעיקר שהכל יברך לכ"ע שהכל. וא"כ עלה בדינו לבאר סוגיא זו ולאור האמור נתבאר מדוע שניצל ברכתו שהכל.

ונראה לבאר עוד ביאור בקצרה דדין 'כל שיש בו' הוא רק כשהמים עצמם מקבלים טעם מהדגן ומורגש בהם טעם הדגן, אך כל שלא מורגש במין עצמו טעם הדגן לא אמרינן

דבכה"ג אם עיקר כוונתו על האחד מברך עליו אפי' הוא המיעוט].

וא"כ צ"ע דה"ה הכא אף אם המין דגן הוא הרוב, מ"מ הרי בבא לדבק עיקר כוונתו על שאר המינים ואמאי יברך על המין דגן, וצ"ע ע"ד השעה"צ דבסי' ר"ח ס"ק י"ג הביא ד' הט"ז שכ' דאף ברוב דגן אם בא לדבק אין לו חשיבות ואין לברך עליו במ"מ, וכתב שהשמיטו משום דאינו ברור, דיש אחרונים שמפקפקין בזה, ולכאור' לפי מה שמביא בסי' רי"ב ד' הדה"ח אין כאן פקפוק, וצ"ע.

הרב צבי שוב

~ קמז ~

תבשיל שיש בו דגן פחות מכא"פ
דברכתו בנ"ר, האם הברכה היא על
הדגן או על שאר המינים

מבואר בשו"ע סי' ר"ח ס"ט דקמח שעירב עם שאר מינים ואין בו כזית בכדי אכילת פרס ובישלו מברך בתחילה במ"מ ולבסוף בנ"ר. ויל"ע בגדר הא דמברך בנ"ר, דבפשוטו זהו מדין צירוף של הדגן ושאר מינים יחד וכמ"ש המג"א סי' ר"י בשם הכנה"ג וכן פסק שם המ"ב דמצטרפים לכזית לבנ"ר, אלא דלפ"ז נמצא שחידוש המג"א בסי' ר"י מפורש כאן בשו"ע [וראיתי שכ"כ בשו"ת שבט הלוי דדין זה מפורש בשו"ע], אך הלא נחלקו בזה האחרונים ולא הוכיחו מד' השו"ע כאן.

אכן י"ל בביאור ד' השו"ע באופ"א, דהנה באפאו פת שיטת השו"ע דמברך על המחיה, והמג"א והגר"א נתקשו בזה, ועי' בא"ר ועוד אחרונים שביארו ד' השו"ע דנחית דרגא, ולפ"ז נמצא דזהו דין מיוחד של נחית דרגא והדגן מצד עצמו דין ברכתו הוא בנ"ר (או על המחיה באפאו פת).

על גב דבשר ודגים וגבינה עיקר מברכים עליהם המוציא דמין דגן חשיבי ליה אינשי. והם דברי שבלי הלקט (סי' קנט) בשם ה"ר ישעיה וטעמא משום דבתר המינין אזלינן עכ"ל.

ויש שרצו להוכיח מכאן דגדר כל שיש בו הוא משום דכאשר בני אדם מכניסין דגן לתוך התבשיל, זוהי הוכחה שהם מחשיבים זאת לתבשיל דגן.

אמנם נראה דמפורש כאן להיפך, דבאמת לאנשים חשוב כאן יותר הבשר והדגים, ורק משום דבעלמא מין דגן הוא 'חשוב', להכי אמרינן כאן דגם בכה"ג יברך עליהו ברכת הדגן.

הרב משה וולך

~ קמז ~

תבשיל שרובו דגן אך בא רק לדבק

במטה יהודה כ' דמש"כ בשו"ע דמין דגן הבא לדבק דינו כטפל היינו רק אם הוא המיעוט אולם אם הוא הרוב בכל גווני מברך במ"מ, דהדיבוק מבטל רק את החשיבות המיוחדת לדגן על שאר מינים ולא את דין רוב הכללי שאינו ענין חשיבות אלא הוא דין רוב ומיעוט, ועל כן אף אם אינו חשוב אזלי' בתר הרוב.

אולם דבריו צ"ע דבביאור הלכה ריש סי' רי"ב הביא בשם דה"ח דבאוכל שני מאכלים מעורבים בקערה אם עיקר כוונתו על האחד מברך עליו ופותר השני אפי' הוא המועט, ובסתם מה שהוא הרוב הוא העיקר, עכ"ל. [וגם אם כוונתו על אופן הב' שכ' במ"ב שם שהאחד עיקר והשני בא לתקנו ולהכשירו

דנחלקו בזה רש"י והתוס' אם שאר מינים מצטרפין להשלים לשיעור כזית לברכת מעין ג', והשו"ע פסק כדברי רש"י דאין מצטרפין, ועפ"י העיר המשנ"ב על מנהג העולם כדלהלן.

דהנה השו"ע כתב דאם ערבו קמח דגן עם קמח קטניות ושאר מינים ובשלו בקדרה ואין בו שיעור כזית דגן בכדי אכילת פרס, מברך תחילה במ"מ ואחריו בורא נפשות, וכתב הגר"א דדין זה תליא בפלוגתא רש"י והתוס' מ"א: בדין פת כיסנין דרש"י פי' דמתוך שנותנים בה תבלין הרבה לא הטעינוה ברכה מעין ג', אבל התוס' הקשו דאמרינן בגמ' דכל שיש בו מחמשת המינים צריך ברכה מעין ג', ומשמע בתוס' דגרסי הכי בגמ' ולפנינו הגי' שמברכים בורא מיני מזונות, וכבר רמז לזה בגמ' בגמ' שם, וע"ע בבה"ל כאן דדייק הכי בשיטת הרי"ף, והנה לשיטת התוס' נאמרה כאן הלכה דאם יש בתבשיל מיני דגן ברכתו מעין ג', ואי"צ שיאכל מהדגן כזית בכא"פ, אולם כאמור השו"ע פסק כדברי רש"י דאין מצטרפין שאר המינים לברכת מעין ג' ולפיכך כתב דיברך לאחריו בורא נפשות, ולפי"ז שפיר הקשה המשנ"ב על המנהג, מיהו יל"ד מדברי הפוסקים דפליגי על הגר"א בביאור שיטת השו"ע וס"ל דאפשר לצרף שאר המינים וכמשי"ת.

מו"מ בעיקר קושיית המשנ"ב

הנה השו"ע שם כתב לענין תערובת קמח דגן עם שאר מינים שעשה ממנו פת דיש חילוק בזה, דאם יש כזית דגן בכא"פ מברך המוציא וברהמ"ז, ואם אין כזית בכא"פ מברך המוציא וברכת מעין ג', ואם בשלו בקדירה מברך תחילה במ"מ ואחריו בורא נפשות יעו"ש, והקשה המג"א מה הטעם דכאין בו כזית ועשה ממנו פת מברך מעין ג', דממנ"פ אם צריך לברך על המיעוט דגן שבפת זו א"כ יברך ברהמ"ז, ואי בעינן כזית דגן לברהמ"ז א"כ גם לענין ברכת מעין ג' נימא הכי ויברך

ויש ב' נפ"מ בין ב' הצדדים הללו בד' השו"ע;

א] האם השיעור של כדי אכילת פרס נמדד בזה כ"א כפי אכילתו וכן בכל פעם שאוכל כפי מה שאוכל, אך במ"ב משמע דהשיעור הוא קבוע שיהיה בכל ד' ביצים כזית, ומשמע דזה תלוי בחפצא שהוא יותר מכדי אכילת פרס וזהו כמהלך הנ"ל דנחית דרגא.

ב] האם באופן שאכל באותו זמן עוד מזונות אחרים ובירך עליהם מעין ג' וא"כ נמצא דהקמח המעורב נפטר ע"י המעין ג' ומדין צירוף אין מה לצרף לברך בנ"ר, נלא מיבעיא באכל תוכא"פ אלא גם אם שהה ביניהם כא"פ יש שדנים שח"ש יכול להצטרף לשיעור המחוייב כבר בלא"ה, דאל"כ באכל שיעור ועוד ח"ש לאחר כאכ"פ מהשיעור הא' ובירך ברכה אחרונה ושוב אכל עוד ח"ש בכא"פ של ח"ש האחרון וכי יחוייב שוב בברכה אחרונה, ומוכח שמצטרף, ורק מדין נחית דרגא י"ל דזה כולו נידון כבנ"ר. אך בד' המג"א והגר"א לא משמע כלל דס"ל מושג זה דנחית דרגא, וצ"ע בכ"ז.

הרב שמואל דרזי

~ קיז ~

ביישוב מנהג העולם דמצרפין שאר מינים לשיעור כזית דגן לברכת על המחיה ~ ואיך הדין בפת כיסנין הממולאת בפירות ושאר דברים

המשנ"ב בסי' ר"ח ס"ט העיר על מנהג העולם לברך ברכת מעין ג' על לעקאן שאין בו כזית דגן ומצרפים הסוכר והתבלין לשיעור כזית, וכתב ואולי שטעמם מפני שהתבלין בא להכשיר את האוכל מצטרף עם האוכל גופא לשיעור יעו"ש, ויל"ד ליישב מנהג העולם בכמה וכמה טעמים כמשי"ת, ותחילה יש להקדים את דברי הגר"א דביאר

רק בורא נפשות כיון דאין כאן כזית דגן, ועוד הקשה דמאי שנא מבישול בקדירה דכתב השו"ע דאין מברך אלא בנ"ר מחמת דאין בו כזית בכא"פ, וה"נ נימא לענין פת, ותי' הא"ר דבאין בו כזית בכא"פ אמרינן דנחית חד דרגא לענין ברכה אחרונה ולפיכך מברך מעין ג' ולא ברהמ"ז, ובבישולו בקדירה אמרינן דנחית חד דרגא ומברך לאחריו בורא נפשות, והמשנ"ב כתב דהרבה אחרונים טרחו ליישב דברי השו"ע וציין לדברי הא"ר, והביא דהגר"א הגיה בשו"ע דבפת שאין בו כזית בכא"פ מברך לאחריו בנ"ר כמו בבישולו בקדירה כלומר דאין מצרפין שאר מינים לברכת מעין ג', ומסיק המשנ"ב דראוי ליר"ש שלא יאכל פת כזה אלא בתוך הסעודה ומ"מ הנוהג כדברי השו"ע אין למחות בידו דכן סתמו הרבה אחרונים לדינא יעו"ש.

ולכאור' יש ליישב שפיר מנהג העולם לפי שיטת השו"ע והאחרונים הנ"ל, דכיון דיש בלקעך שיעור כזית דגן בכא"פ, א"כ יש לברך לאחריו מעין ג', דהא חזינן בדעת השו"ע דמצרפים שאר מינים לשיעור כזית לברכת על המחיה, וכל הטעם במעשה קדירה כשאין שיעור כזית בכא"פ דמברך לאחריו בנ"ר, היינו משום דנחתנין חד דרגא כמו שביאר הא"ר, ולפי"ז לכאור' בפת כיסנין שיש בה כזית דגן בכא"פ שפיר יש לצרף שאר המינים לשיעור כזית, ואם אכל כזית מפת כיסנין זו מברך ברכת מעין ג', וצ"ע מה הוקשה למשנ"ב על מנהג העולם דלכאור' נוהגים שפיר לפי שיטת השו"ע והאחרונים דפליגי על הגר"א.

והנראה בזה בביאור קו' המשנ"ב דס"ל דאין מעלה כלל במה שיש בעיסה כזית דגן בכא"פ, דהנה האחרונים נחלקו בכה"ג דאיכא שיעור כזית בכא"פ אם צריך שיאכל כל הפרס דהיינו ד' ביצים בכדי שיאכל שיעור כזית מהדגן או דילמא סגי שיאכל כזית מפת זו דפת שיש בה תערובת בשיעור זה דראוי לאכול כזית

בכא"פ, יש בה חשיבות פת לענין ברהמ"ז, והו"ד האחרונים בסמוך, והנה המשנ"ב הכריע לדינא כשיטת הגר"א ודה"ח דבעינן שיאכל כל הפרס בכדי לברך ברהמ"ז, [ודלא כהמאמר מרדכי דס"ל דסגי שיאכל כזית מן העיסה], וא"כ לפי"ז ס"ל למשנ"ב דאין מעלה כלל בפת כיסנין שיש בה שיעור כזית דגן בכא"פ, וא"כ לפי"ז נראה דהמשנ"ב לשיטתו פי' בכוונת הא"ר דדין נחית חד דרגא לענין ברכה אחרונה לא תליא כלל אם יש בפת כזית בכא"פ או לאו, [דהא גם כשיש בפת כזית בכא"פ אינו מברך ברהמ"ז עד שיאכל כל הפרס וחזינן דאין מעליותא כלל בעצם הפת במה שיש בה כזית בכא"פ], אלא כל זמן שלא אכל כזית דגן אמרינן דנחית דרגא, דבפת דהיה ראוי לברך ברהמ"ז מברך רק מעין ג' ובמעשה קדירה דהיה ראוי לברך מעין ג' מברך רק בורא נפשות, ולפי"ז ה"ה בפת כיסנין דהיה ראוי לברך מעין ג' אמרינן דבלא אכל כזית דגן נחית דרגא ומברך רק בנ"ר, ולפיכך שפיר הוקשה למשנ"ב על מנהג העולם.

מיהו אכתי יל"ד דדילמא דווקא לענין מעשה קדירה פסק השו"ע דמברך לאחריו בורא נפשות דמעשה קדירה אין שייך לפת כלל, דגם בקביעות סעודה אין מברכים עליו המוציא וברהמ"ז, משא"כ בפת הבב"כ י"ל דדמי לפת דמברך לאחריו מעין ג' אע"ג דלא אכל כזית דגן, דהא לפי"ד האחרונים בשיטת השו"ע חזינן דאפשר לצרף שאר מינים לברכת מעין ג', והמשנ"ב פי' כוונתו דבדעת השו"ע ולא הגיה כהגר"א דמברך בורא נפשות ודו"ק.

הצירופים והטעמים ביישוב מנהג העולם

הנה מצינו ג' פלוגתות בין הגר"א ודעימיה, ובין האחרונים כדלהלן:

א [בדין פת שיש בה כזית דגן בכא"פ נחלקו הפוסקים האם צריך שיאכל כל הד' ביצים

ג] בדין פת שאין בה כזית דגן בכא"פ כתב השו"ע דמברך בתחילה המוציא ולאחריו אינו מברך ברהמ"ז אלא מברך על המחיה, וכתב המשנ"ב דרבים מהאחרונים נתקשו בזה דלא מצינו כיוצ"ב בברכות דמתחילה המוציא ולבסוף על המחיה, ועוד דמ"ש ממעשה קדרה דכתב השו"ע דבאין בו כזית בכא"פ מברך לאחריו בנ"ר, ומחמת כן הגיה הגר"א בדברי השו"ע וכתב דצ"ל דמברך בורא נפשות, אולם הרבה אחרונים טרחו ליישב דברי השו"ע ומצינו בא"ר דביאר דנחתנין חד דרגא דבפת ראוי לברך אחריו ברהמ"ז ובאין בו כזית מברך מעין ג', ובמעשה קדרה דראוי לברך מעין ג', באין בו כזית בכא"פ מברך בנ"ר יעו"ש, וכתב המשנ"ב דירא שמים לא יאכל פת כזה אלא בתוך הסעודה ומ"מ הנוהג כדברי השו"ע אין למחות בידו דכן סתמו הרבה אחרונים לדינא.

והנה כאמור לעיל יש להוכיח מדברי השו"ע והא"ר דמצרפים שאר מינים לשיעור כזית דגן לענין ברהמ"ז, ולכאוי' לפי"ז מיושב שפיר מנהג העולם בלקעץ וכדו' דמצרפים שאר מינים באופן דיש כזית דגן בכא"פ דבזה לא נחתנין דרגא, אולם נתבאר דהמשנ"ב ס"ל עפ"י דהגר"א דאין מעליותא במה שיש בפת כזית בכא"פ ולפיכך פ"י המשנ"ב דגם ביש כזית דגן בכא"פ כל היכא דראוי לברך לאחריו מעין ג' צריך לברך בנ"ר כיון דיש כאן תערובת שאר מינים, ורק בפת דראוי לברך לאחריו ברהמ"ז אמרינן דמברך על המחיה כשלא אכל כזית מהדגן, ועדיין יש מקום לדון ולחלק בין פת כיסנין למעשה קדרה כנ"ל.

אולם יש להוסיף ולדון דהנה סתם פת הבב"כ לדידן היא בגדר ספק פת גמור אלא דמספק נקטינן להקל ולברך רק במ"מ ומעין ג', [ויעו' בנידו"ז בבה"ל סי' קס"ח ס"ח לענין ברכה בתוך הסעודה], וא"כ יש לצרף הני שיטות דסברי דהלקעץ נידון כפת ולפיכך יש

בכדי שיאכל שיעור כזית מהדגן, ודווקא בכה"ג מברך על הפת ברהמ"ז וכן שיטת הגר"א והדה"ח וכן נקט המשנ"ב לדינא, אולם מצינו כמה מגדולי הפוסקים דנקטו דסגי במה שיש בפת שיעור של כזית בכא"פ ובכה"ג אפי' אכל רק כזית מפת זו צריך לברך ברהמ"ז ואלה שמותם המאמר מרדכי [הו"ד בשעה"צ] הפר"ח בשו"ת מים חיים, הגנת ורדים, הגר"ז בסי' תמ"ב בקו"א אות ו', והבית אפרים בשיטת השו"ע, וא"כ לפי דברי האחרונים הנ"ל בנידו"ד בפת כיסנין שיש בה שיעור כזית דגן בכא"פ שפיר יש לברך ברכת מעין ג' על אכילת כזית מפת זו דשאר המינים מצטרפים לשיעור כזית, ויש להוסיף דהשעה"צ כתב דגם לפי"ד הגרעק"א בשם הפר"ח י"ל דהיינו דווקא לענין ברכת על המחיה ולא לענין ברהמ"ז, וא"כ חזינן דצירוף לברכת על המחיה קיל טפי.

ב] המג"א סוס"ק ט"ו כתב דמה שהצריך השו"ע כזית באכ"פ היינו דווקא באופן שעירב קמח דגן עם קמח של שאר מיני קטניות, אבל אם לא ערבו עם קמח, אלא עם שאר מינים כגון עם דבש ושאר מיני מתיקה מברך במ"מ ולאחריו על המחיה אפי' אם אין כזית דגן בכא"פ, דכן משמע מסתימת השו"ע בס"ב לגבי קמח שערכו עם דבש, ובטעם החילוק כתב הפמ"ג דבעירבו עם קמח אינו ניכר כ"כ הואיל ודומים במראה וגם בטעם משא"כ בעירבו עם שאר מינים דמורגש טפי, והגרעק"א בגליון השו"ע בס"ב סתם כדברי המג"א, אכן הלחם חמודות חולק על המג"א וס"ל דאין חילוק וגם בתערובת שאר מינים בעינן כזית בכא"פ, וכתב הבה"ל דהרבה אחרונים תמהו ע"ד המג"א ודעתם כהלחם חמודות וכן מוכח מדברי הגר"א שפי' דברי השו"ע עפ"י שיטת רש"י בפת כיסנין דאין מצרפין שאר מינים לברכת מעין ג', וכן סתם המשנ"ב לדינא.

לברך לאחריו על המחיה לשיטת השו"ע והאחרונים דסברי דבפת שאין בה כזית דגן בכא"פ מברך לאחריו על המחיה ולא בנ"ר כשיטת הגר"א.

נמצא דיש כאן ג' פלוגתות בין האחרונים ובין הגר"א ודעימיה והמשנ"ב סתם בעיקר כדעת הגר"א דבכל גווני אין מצרפים שאר המינים לשיעור כזית דגן, ולכא"ו יש ליישב מנהג העולם עפ"י הצירופים הנ"ל, ויש להוסיף עוד צירופים כמשי"ת;

ד] הנה כאמור כתב השו"ע דבמעשה קדרה שאין בו כזית דגן בכא"פ מברך תחילה במ"מ ולאחריו בורא נפשות, ובטעם הדבר דאין מברך מעין ג' כתב הגר"א דהוא עפ"י שיטת רש"י בגמ' מ"א: דס"ל דאין מצרפים שאר המינים לברכת מעין ג', אולם התוס' שם פליגי על רש"י וכתבו דמברך לאחריו מעין ג' וכתב הגר"א דבהא פליגי דס"ל לתוס' דשאר המינים מצטרפין לשיעור כזית ואפי' בגוונא דאין שיעור כזית דגן בכא"פ, ויעוי' בבה"ל דדייק דכן הוא דעת הרי"ף, וא"כ יש כאן צירוף נוסף משיטות הראשונים דפליגי על רש"י.

ה] המשנ"ב כתב ביישוב מנהג העולם וז"ל "ואולי שטעמם מפני שהתבלין בא להכשיר את האוכל מצטרף עם האוכל גופא לשיעור וכדאיתא כע"ז במג"א סי' ר"י, ולכתחילה טוב ליזהר לשער שיהיה בהקמח שיעור כזית" ע"כ, וכוונתו להביא ראיה מדברי המג"א שכתב דאוכל ומשקה אין מצטרפין לברכת בורא נפשות והא דאיתא ביומא פ'. דציר שע"ג ירק מצטרף משום דכל אכשורי אוכלא אוכלא הוא, וא"כ ה"נ בתבלין הבא למתק הפת כיסנין מצטרף הוא לשיעור כזית דגן, מיהו יעוי' בשו"ת אגרו"מ (ח"א סי' ע"א) דהעיר דהתם רק חזינן דבטל שם משקה מיניה ויש עליו שם אוכל, אבל אין ראיה משם דנחשב המשקה כאותו המין אוכל כגון בנידו"ד דבעינן

מין דגן, ולכא"ו לא מצינו דיש למכשיר האוכל שם דגן, והמג"א איירי רק לענין ברכת בורא נפשות דמברך על כל דבר ורק בעינן שיהא על המשקה תורת אוכל בכדי להצטרף, ויעוי' ש דמסיק דיש להחמיר ולאכול כשיעור שיהא בו כזית דגן וכדמסיק גם במשנ"ב שטוב ליזהר.

ומצינו בחזו"א סי' כ"ו סק"ח דכתב וז"ל "בנלושות בתבלין ובשמים נראה דבטלין אגב עיסה ומצטרפין אף לכזית וצ"ע" והיינו כמש"כ המשנ"ב ליישב מנהג העולם.

וכן הורה מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א דמסתבר דמה שנילוש עם העיסה מתבטל ומצטרף לשיעור כזית אף לכתחילה.

בפת כיסנין שיש בה רוב דגן

ו] הנה עד השתא נתבארו שיטות הפוסקים בענין פת שיש בה כזית דגן בכא"פ או שאין בה כזית בכא"פ, אולם בפת שיש בה רוב דגן יל"ד ולומר דבזה כו"ע מודו דשאר המינים מצטרפין משום דבטלים ברוב, ואם אכל כזית מברך כברכת הדגן, כלומר בפת ברהמ"ז ובפת כיסנין או מעשה קדרה מברך על המחיה, דהנה כתב השו"ע סי' ר"ח ס"ז דבתערובת אורז ושאר מינים אזלינן בתר רוב, וביאר הגר"א דהוא עפ"י שיטת הרא"ש דאמרינן רובו ככולו, ולכא"ו יש להוכיח מכאן דבנידו"ד אפי' הגר"א מודה דמצרפים שאר מינים לברכת מעין ג', מיהו יש לדחות דהתם הכוונה דהרוב הוא העיקר אך עדיין אין הוכחה דיש ביטול ברוב.

אולם מצינו בתערובת יין ושכר דפסק הרמ"א בסי' ר"ב ס"א דאזלינן בתר הרוב ואם הרוב יין מברך ברכת היין, ומסתימת הדברים נראה דאם שתה רביעית ודאי מברך על הגפן, וכן לענין קידוש ושאר מילי דנים על השכר המועט כיון ממש, והיינו משום דאזלינן בתר רוב וא"כ י"ל דה"ה הכא וצ"ע, מיהו הגר"א שם פליג על השו"ע, ויל"ע במאי פליג דהא

בירורי כל שיש בו מחמשת המינים ברכות קעא

לענין אורז בסי' ר"ח ס"ז כתב דתליא ברוב, ויעוי' בבה"ל ריש סי' ר"ב דהגר"א ס"ל דמזיגת שכר ביין דינו כמזיגת מים ביין דאף שהשכר הוא הרוב היין הוא העיקר ומברך בפה"ג.

והנה מצינו בהדיא בסי' תנ"ג ס"ב בפוסקים ובמשנ"ב דכתבו דבתערובת קמח של ה' מיני דגן עם שאר מינים ויש רוב דגן בטלין שאר המינים והוי ככולו דגן, ואם אכל כזית ממצה זו יצא יד"ח לכו"ע, וא"כ צ"ע מסתימת דברי המשנ"ב הכא דתמה על מנהג העולם דמצרפין שאר מינים לשיעור כזית ולא חילק בין רוב או מיעוט דגן וצ"ע.

בפת כיסנין הממולאת בפירות ושאר דברים

מיהו בעיקר הנידון יש להוסיף ולהעיר דאמנם נתבאר בטעמים הנ"ל דשאר המינים מצטרפין להשלים לשיעור כזית דגן, מ"מ יש לחלק ולדון דהיינו דווקא בנילוש יחד ונעשו כעיסה אחת ממש, משא"כ במילוי פירות ושאר דברים בתוך הפת י"ל דחשיבי כדבר בפנ"ע ואין מצטרפין, ואע"ג דלענין ברכה נפטרין הן בברכת מזונות של הפת כיסנין, וכן מצינו לדינא בדברי הפוסקים דמילוי הניכר בפנ"ע אינו מצטרף לשיעור כזית, יעוי' בחזו"א [סי' כ"ו סק"ח] דכתב לענין כיסים ממולאים בפירות דשמא אין מצרפים הפירות לשיעור כזית וצ"ע, אבל אם נילוש עם העיסה י"ל דמצטרף לשיעור כזית יעו"ש, וכ"כ המנח"ש בסי' צ"א דבעוגת גבינה אין לצרף הגבינה לשיעור כזית, וע"ע בדברי האגרו"מ הנ"ל דנקט דאפי' מה שנילוש עם הדגן אין מצטרף להשלים לשיעור.

ולכאור' נראה דלענין שאר מיני תערובת נמי דינא הכי, כגון סלט פירות שיש בו רוב ממין ז' ומיעוט פרי האדמה, ואכל כזית שרובו ממין ז' ומיעוטו ממין אדמה, דנראה

הרב אברהם זנגר

~ קיח ~

עוגות 'טורט' שיש בהם מיעוט קמח האם מברכים עליהם על המחיה כשלא אכל כזית מהקמח בתוך כא"פ ~ ומה דינם לענין המוציא וברהמ"ז אם אכל מהם שיעור קביעות סעודה

במשנ"ב סי' ר"ח סקמ"ח דן על מנהג העולם לברך על המחיה על פת הבאה בכיסנין שמעורב בה תבלין הרבה ואין בה כזית מהדגן, דלכאור' א"א לברך על המחיה כמש"כ בשו"ע שם דאם אין בו כזית דגן בכדי אכילת פרס מברכים בורא נפשות, ולימד זכות שאולי טעמם הוא מפני שהתבלין בא להכשיר את האוכל בטל לאוכל ומצטרף לשיעור ע"ש, וכ"כ בחזו"א סי' כ"ו סק"ח בסופו. וזה נוגע לעוגות 'טורט' המצויות בזמנינו שיש בהם קמח מועט מאד.

ובספר מגילת ספר סי' ח' אות ב' כתב כמה צירופים נוספים ללמד זכות על מנהג העולם;

[ב] ד' התוס' מא: המובא בביה"ג סקל"ה דס"ל שכך תקנו דכל שיש בו מה' מיני דגן מברכים לאחריו על המחיה בכל גווני, ובביה"ל ד"ה ואחריו הוכיח שכ"ה ג"כ ד' הרי"ף, ובאמת שכן משמעות דברי הרא"ש (פ"ו סי' ז') והטור והרבה ראשונים שכללו וכתבו דכל שיש בו מה' המינים מברכים לפניו במ"מ ולאחריו מעין

ג', [אולם השו"ע פסק כד' רש"י שם החולק על תוס' א].

ג] ד' המג"א סוף סקט"ו והגר"ז ועוד אחרונים דכל דברי השו"ע הם רק בתערובת קמח בקמח אך בתערובת של שאר מינים הכל מצטרף לחייב על המחיה וכד' הנ"ל, ובה יישבו סתירת דברי השו"ע לס"ב. [ועי' ביה"ל ד"ה בקדירה מ"ט לא פסק לדינא כדבריהם].

ד] באופן שיש בתערובת כזית דגן בכא"פ (שהוא בערך שמינית מהתערובת) ד' המאמר והגר"ז ועוד דסגי לאכול כזית מהתערובת להתחייב בעל המחיה אע"פ שלא אכל כזית מהדגן עצמו, והיינו מדין 'טעם כעיקר', וכן פשוט סתמת השו"ע. [ועי' בשעה"צ סקמ"ה שכמה אחרונים פליגי ע"ז ופסק כוותיהו. ובאמת יש בזה קצת סתירה במשנ"ב, שבהל' פסח בסי' תנ"ג סקי"ד ושעה"צ שם סקט"ז פסק דבתערובת כזו סגי באכילת כזית לצאת יד"ח מצה מדין 'טעם כעיקר', ומ"ש בזה, וכן העיר בספר שמירת שבת כהלכתה פנ"ד הערה קכ"ח. ועי' ספר שלמי ניסן שהגר"ח קנייבסקי שליט"א כתב לו לחלק בין מצה לברכות, וכבר דן הפמ"ג בסי' ר"ב מ"ז סק"א אם אמרי' 'טעם כעיקר' בברכות, ואכמ"ל].

ונראה להוסיף עוד ב' צירופים;

ה] כמעט כל פהבב"כ הוי ספק פת כמבואר בב"י סי' קס"ח ס"ז ובביה"ל שם ס"ח ד"ה טעונים, ולד' השו"ע פת העשויה מתערובת של

דגן ושאר מינים אף אם אין בה כזית דגן בכא"פ מברך על המחיה (אך לא ברהמ"ז). [אכן הגר"א פליג ע"ד השו"ע וכתב המשנ"ב סקמ"ז להחמיר כמותו, אך סיים דהנהוג כהשו"ע אין למחות בידו].

ו] עוד יש לדון דאף פהבב"כ שיש בה את ג' תנאי פהבב"כ ובודאי איננה פת – מ"מ דינה כפת לענין זה שיצרפו שאר המינים לברך על המחיה. דהנה השו"ע חילק בין פת למעשה קדירה, דבפת כה"ג מצטרפים שאר המינים לברך על המחיה ובמעשה קדירה אינם מצטרפים, ולא נתפרש בשו"ע איך הדין בפהבב"כ, אם דינו כפת או כמעשה קדירה, והמשנ"ב נקט דינו כמעשה קדירה, אך יש לדון דינו כפת. [והנה בביה"ל ד"ה ואחריו כתב בדברי השו"ע הם דלא כד' התוס' ותוס' הרא"ש מא: ע"ש, אכן להנ"ל אינו ראיה, כי התוס' ותוס' הרא"ש שם מיירי בפהבב"כ וע"ז כתבו לברך על המחיה, ומה שהביא הביה"ל כן בשם הגר"א דדין השו"ע הוא דלא כד' התוס', נראה פשוט דהגר"א לשיטתו קאי דנקט דגם בפת מברכים בורא נפשות, וכתב דצריך לגרוס כן בל' השו"ע, אך לפמש"כ האחרונים לבאר ד' השו"ע דלא כהגר"א כמובא במשנ"ב י"ל דפהבב"כ דינו בזה כפת גמורה ואין ד' השו"ע נוגדת לד' התוס' ב].

ומ"מ ודאי ראוי להחמיר בזה כמו שסיים המשנ"ב; 'ולכתחילה טוב ליהדר לשער שיהיה בהקמח שיעור כזית' עכ"ל. וממילא בעוגות 'טורט' יש לשים לב לאכול

א. אגב, יש להעיר טובא על מש"כ המשנ"ב ללמד זכות דהדבש והתבלין בטלין לעיסה, דהא רש"י ותוס' מא: נמי מיירי בפת שנילושה בתבלין ואעפ"כ ד' רש"י דאין מברכין על המחיה, וביאר הגר"א דזהו ד' השו"ע [וכ"כ הראש יוסף שם ונשמ"א כלל נ' סק"ו], וצ"ע.

ב. אמנם עדיין ד' תוס' הרא"ש שם היא דלא כד' השו"ע בדין הראשון, דבתוס' הרא"ש שם מבואר דאם קבע ע"ז סעודה מברך ברהמ"ז, וזה דלא כהשו"ע דאפי' על פת גמורה מברך רק על המחיה. [אגב, בתוס' הרא"ש הביא כן מהגמ' ואינו בגמ' שלפנינו].

בירורי כל שיש בו מחמשת המינים ברכות קעג

במהירות כמות כזו שיספיק לאכול כזית מהקמח עצמו בתוך כדי אכילת פרס (שהוא 2-4 דק').

[אמנם] בספר וזאת הברכה (מהדורת תשס"ט בירור הלכה סי' י"ד) כתב בשם מרן הגריש"א שליט"א דזהו רק לגבי התבלינים והשמן וכדו' שאינם נצרכים לעצם העיסה, אולם כמות השמן או יין וכדו' שעל ידם נעשה מהקמח עיסה ודאי מצטרפים לשיעור דאין חילוק אם הקמח נילוש במים או בשאר משקים, ורק כמות המשקים שמעבר לנצרך לקבלת בלילה עבה היא בכלל הספק אם מצטרפים לשיעור ג'.

אם אכל שיעור קביעות סעודה מהעוגות הנ"ל האם מברך עליהם המוציא וברכה מ"ז

יש לעיין איך הדין אם קבע סעודה על העוגות הללו שאין בהם כזית דגן בכא"פ, האם יש מקום לברך עליהם המוציא וברכה מ"ז או לא.

ומתחילה נדון לענין ברהמ"ז;

[א] הנה ב' הצירופים האחרונים שהזכרנו לדונם כפת לא שייכי בזה, דהא גם פת

גמורה שאין בה כזית בכא"פ אין מברכים עליה ברהמ"ז כמבואר בשו"ע.

[ב] אמנם מצד שאר הצירופים יש לדון בזה, דהנה מדברי המג"א (סקט"ו) וביה"ג (ס"ק ל-ל"ב) עולה דעיסה שאין בה כזית בכא"פ אין לה שם 'לחם' מדאו' לענין חיוב חלה ומצה וברהמ"ז, והיינו דב' חסרונות יש בה, דמלבד מה שאם לא אכל בפועל כזית בכא"פ אינו מתחייב בברכה אחרונה ואינו יוצא בזה יד"ח מצה, מלבד זאת הדין הוא דלאו שם 'לחם' עליה ואינה חייבת בחלה¹.

ובמג"א משמע שהוכיח כן מד' השו"ע שנקט דפת שאין בה כזית דגן בכא"פ מברכים עליה על המחיה ולא ברהמ"ז, ומבואר דאע"ג דס"ל לשו"ע שמצטרפים שאר המינים לדגן לברכת על המחיה מ"מ לא סגי בזה לברך ברהמ"ז, ובהכרח שלענין ברהמ"ז יש חסרון נוסף בעצם השם 'לחם' ולא רק מצד אכילת שיעור כזית דגן בפועל, והארכנו בזה בחלק הסימנים סי' ט"ו^ה.

ולפ"ז בעוגות שאין בהם כזית דגן בכא"פ ליכא לצירופים ב' ג' הנ"ל, דגם אם ננקוט כד' התוס' עכ"פ בתבלינים דמצטרפים

ג. העירוני דמסתבר שכוונת הגריש"א היא דרק משקים הגורמים לעיסה להיות רכה הם בכלל הספק, אולם כל שהמשקים מוסיפים לגיבול העיסה הם בכלל גוף העיסה אע"פ שגם בלעדיהם יש כבר עיסה. ועוד העירו על הדמיון של שאר משקים למים, שאין המציאות נכונה, שלפי הידוע המים מתאדים באפיה, והלחות הנשארת אינה ממעטת מנפח הדגן שנתפח ע"י האפיה, ומשא"כ בשאר משקים שאינם מתאדים, וצריך בירור. ועי' ספר שערי הברכה פי"ד הערה כ"ג.

ד. ולכאו' יש בזה נפ"מ, דאף אם יאכל במהירות כזית בכא"פ לא יתחייב בברהמ"ז. וצ"ע מדברי הבית אפרים המובאים בשע"ת כאן דכה"ג חייב בברהמ"ז. וביותר צ"ע, דהמעין בספרו בפנים יראה שנקט כן להדיא אף לפמ"ש המג"א דאינו חייב בחלה, וצ"ע.

ה. והא דמברכים המוציא על עיסה כזו, עי' במחצה"ש שביאר בכוונת המג"א דלענין ברכה דרבנן החשיבו חז"ל את טעם הדגן לקבוע את העיסה כ'לחם' מחמתה אף אם אין בה כזית בכא"פ, והא דאינו חייב מה"ט בברהמ"ז מדרבנן כתב בעוללות אפרים (לבעל הבית אפרים) דלענין ברהמ"ז כל דתקון רבנן כעין דאו' תקון, וכן משמע במחצה"ש (במש"כ דד' המג"א ניהא רק אם מעין ג' דרבנן, דאל"כ גם על המחיה לא יברכו, ע"ש היטב).

קעד בירורי כל שיש בו מחמשת המינים ברכות

לשיעור כזית לענין ברכת הנהנין (והוא נכלל בתקנ"ח שאמרו 'כל שיש בו מחמשת המינים מברכים עליו במ"מ'), מ"מ כיון שאין בדגן כזית בכא"פ לא הוי 'לחם' לענין ברהמ"ז ודינו כמעשה קדירה שלא מהני בה קביעות סעודה¹.

וכן משמע בלוח ברכות הנהנין להגר"ז, דבפ"ב הל"ד פסק כהמג"א שדגן המעורב בשאר מינים מצטרף הכל לחייב על המחיה אף כשאין בדגן עצמו כזית בכא"פ, ומ"מ בפ"ח הל"ד כתב דאם קבע ע"ז סעודה מברך ברהמ"ז רק אם יש בו כזית בכא"פ, וכע"ז כתב בס"י קס"ח סי"א.

אכן מצאנו בתוס' הרא"ש המובא בביה"ל ד"ה ואחריו שכתב להדיא דאם קבע סעודה ע"ז מברך ברהמ"ז, והביה"ל הלא השווה את דבריו עם דברי התוס' שהגר"א פירשם דאירי כשאין בו כזית בכא"פ, ומבואר א"כ דלא כמשמעות ד' הגר"ז הנ"ל¹.

ג] ועתה יש לדון מצד הלימוד זכות של המשנ"ב דהתבלינים בטלים לעוגה הואיל והם באים להכשירה. ולפו"ר היה נראה דמהני גם לחיוב חלה ומצה וברהמ"ז, דזוהי סברא דאו' שבטלים לעיסה ונידונית כולה כעיסת דגן

שיש בה כזית בכא"פ, וכן משמע בחזו"א שם סי' כ"ו סק"ח.

אולם יש להוכיח לא כן מהמבואר במשנ"ב סי' תנ"ה סקנ"ד בשם המג"א דמצה שנילושה במיני תבלין אם אין בה כזית בכא"פ אינו יוצא בה יד"ח מצה. ובהכרח דסברת המשנ"ב והחזו"א דתבלינים בטלים לעיסה הוא רק סברא דרבנן לענין ברכות הנהנין². וממילא לענין המוציא וברהמ"ז דבעי שם 'לחם' מהיכ"ת דמהני.

ויש להוסיף בזה את סברת הפמ"ג בפתיחה להל' פסח שכתב לחלק בין מצה לברהמ"ז, דאף אם לענין פסח סגי באכילת כזית מהתערובת כשיש כזית בכא"פ מ"מ לענין ברהמ"ז לא מהני משום דלברהמ"ז בעינן אכילה מדבר שיש בו שביעה ע"ש, וה"נ י"ל בזה דנהי דבטלים התבלינים לדגן לענין להצטרף לשיעור מ"מ אין כאן אכילה מדבר שיש בו שביעה³.

העולה מן האמור, דלענין ברהמ"ז מסתבר דאין את הלימוד זכות של המשנ"ב שהתבלינים בטלים לעיסה, דלברהמ"ז בעי' שם

ו. אולם אי"ז טעם שלא יברך המוציא, דגם פת גמורה שאין בה כזית בכא"פ מברכים המוציא כמבואר בשו"ע, והטעם נתבאר בהערה הקודמת.

ז. ונראה דאי"ז סתירה לד' המג"א והגר"א הנ"ל, די"ל דמש"כ תוס' הרא"ש דמברך ברהמ"ז הוא רק מדרבנן, דאע"ג דלא חשיב 'לחם' מדאו' מ"מ מדרבנן שפיר חשיב 'לחם' כדמצינו שמברכים ע"ז המוציא, ודלא כהעוללות אפרים ומחצה"ש שנקטו דכל דתקון רבנן כעין דאו' תקון (כמובא לעיל בהערה). ומה שהוכיחו כן מד' השו"ע שכתב לברך על המחיה ולא ברהמ"ז, ומבואר שאע"פ שמצטרפים שאר המינים לכזית מ"מ אין מברכים ברהמ"ז אלא רק על המחיה, יש ליישב דטעם השו"ע הוא כמש"כ הא"ר ומטה יהודה ועוד (והמשנ"ב סקמ"ח ציין לדבריהם) דכיון שלא אכל כזית מהדגן עצמו ברכתו נחתא דרגא. וממילא בתבלינים דלד' המג"א מצטרפים מדינא לכזית ובמעשה קדירה מברכים עליהם על המחיה ולא בנ"ר ולא נחתא ברכתם דרגא, ה"נ בפת מברכים ברהמ"ז.

ח. ואף שיסוד סברת המשנ"ב הוא ממה שדימה לציר שע"ג הירק, ושם הוא צירוף גמור ליוהכ"פ, צ"ל שהוא דמיון בעלמא, דבלא"ה שם הלא הציר הוא רק מיעוט וכאן התבלינים הם רוב, וע"ע בשו"ת אג"מ ח"א סי' ע"א מה שתמה על דמיון המשנ"ב, ולכא"ו צ"ל שהוא דמיון בעלמא, וכנראה מטעם זה גופא לא פסיקא ליה למשנ"ב סברא זו, וצ"ע.

בירורי כל שיש בו מחמשת המינים ברכות קעה

ח"א סי' מ"ח שדן בזה, ונקט בפשיטות דלא חשיב קביעות סעודה אם אינה שביעה דאו' המחייבת בברהמ"ז, [ותלה זאת בפלוגתת האחרונים הנודעת אם יש חיוב ברהמ"ז על פת גמורה כששבע ממנה אך לא אכל כזית בכא"פ]. וצ"ע בכ"ז.

הרב שמואל פרידמן

~ קיט ~

בישוב סתירת ד' המשנ"ב לענין טעם כעיקר במצה וברכת המזון

(א) כתב השו"ע בסי' ר"ח סעי' ט'; 'עירב קמח דוחן ושאר מיני קטניות עם קמח של שאר מיני דגן ועשה ממנו פת מברך המוציא וברהמ"ז, ודוקא שיש באותו קמח מחמשת המינים כדי שיאכל ממנו כזית בכא"פ וכו' עי"ש, וכתב שם המשנ"ב בשם הגר"א ודרך החיים דאם יש כזית בכא"פ אז אם יאכל ארבעה ביצים מהפת יהי' מזה כזית דגן ויוכל לברך ברהמ"ז, ובשעה"צ (שם ס"ק מ"ה) הוסיף; ומוכח דסברי דאין מצרפים שאר המינים לחיוב, ואף שבמאמר מרדכי מצדד שמצטרפים יש לפסוק כהגר"א והדה"ח שכ"כ בפשיטות, עכ"ד. ותמוה דהא לענין מצה פסק המשנ"ב בסי' תנ"ג ס"ק י"ד דע"י כזית בכא"פ נהפך כולו לדין דגן ויוצאים יד"ח בכזית ממנו וא"כ גם לענין ברהמ"ז נימא הכי'.

'לחם', וכן ב' הצירופים האחרונים שהזכרנו לדונם כפת לא שייכים כאן כיון שבפת גמורה נמי אין מברכים ברהמ"ז כשאין כזית בכא"פ כמבואר בשו"ע, וכן הצירופים ב-ג שד' התוס' דמדרבנן מצטרפים כל המינים לדגן לכזית לברכה אחרונה בפשטות לא שייכים כאן דסו"ס לאו שם 'לחם' עלה ולברהמ"ז בעינן שם לחם, אולם בתוס' הרא"ש מא: לפי' הביה"ל עפ"ד הגר"א מבואר דמברכים ברהמ"ז, ולדינא ודאי קשה לנטות בזה מסתימת דברי השו"ע.

ועתה יש לדון לענין המוציא;

לענין ברכת המוציא לכאן יש לדמות לפת גמורה שאין בה כזית בכא"פ שכתב השו"ע לברך המוציא, [וא"צ את הלימוד זכות של המשנ"ב דהתבלינים בטלים לדגן (שנתבאר לעיל דאינו שייך לענין המוציא וברהמ"ז)].

אולם יש לדון דלא שייך בזה כלל קביעות סעודה מכמה טעמים; א. כיון דלא חשיב 'לחם' לגבי ברהמ"ז י"ל דלא מיקרי 'קביעות סעודה' לענין ברכת המוציא, ב. יש לדון דלא שייך קביעות סעודה באכילה שאינה חייבת בברהמ"ז.

ויש נפ"מ בספק הב' גם לענין פהבב"כ גמורה באופן שעומד לאכול שיעור קב"ס אבל לא יאכל אפי' כזית אחת בתוך כא"פ, האם מברך המוציא^ט. ומצאתי בשו"ת דובב מישרים

ט. בספר וזאת הברכה עמ' 27 כתב דכה"ג לא מיקרי קביעות סעודה, אך המקורות שהביא שם אינם מספיקים, דשם הנידון הוא לענין ברהמ"ז, ובוה יש פלוגתא עצומה באחרונים גם לענין פת גמורה אם יש חיוב ברהמ"ז בשביעה גרידא בלא אכילת כזית בכא"פ, עי' משנ"ב סי' ר"י סק"א ושעה"צ סק"י, וממילא גם אם חשיב קביעות סעודה יתכן שאינו מברך ברהמ"ז אם לא אכל כזית בכא"פ, אולם לענין ברכת המוציא דא"צ שיעור אפשר דמיקרי שפיר קביעות סעודה ומברך המוציא.

י. ביאור הנידון בקצרה; כתב השו"ע בסי' תנ"ג סעיף ב'; 'העושה עיסה מן החיטים ומן האורז אם יש בה טעם דגם יוצא בה ידי חובתו בפסח', וכתב המשנ"ב בס"ק י"ד; 'ומשמע דאפילו אין בעיסה שיעור חיטים שיהא כזית בכדי אכילת פרס ג"כ יוצא בה כשאוכל כזית מן העיסה אע"פ שהעיקר בו הוא האורז ובאורז אינו יוצא משום מצה, שאני הכא כיון שמחבורים יחד טבע האורז להיות נגרר אחר החיטים, וכשמתחמץ החיטים מתחמץ

ב) ואשר נראה בזה, דהנה זה פשוט דאף דלגבי איסורים המבשל בשר איסור בירק כיון שקיבלו טעם האיסור האוכל מהן כזית בכא"פ לוקה, מ"מ פשוט דלענין מצה המבשל דגן בירק ואוכל את הירקות שקיבלו טעם דגן אינו יוצא יד"ח מצה, וכדאסברה לה הגר"ח בחידושו על הרמב"ם הלכות חמץ ומצה דלענין מצה מלבד הטעם דגן דבעינן צריך שיהיה פת ומציאות הפת אינה נעשית ע"י דין טעם כעיקר, ולזה בעינן דליהוי פת קטנית דאית ליה שם פת ורק דלא הוי דגן ולכן הטעם דגן מהני לשם פת דליהוי פת דגן.

והנה כתב השו"ע בסימן תנ"ה סעי' ו'; 'לש המצה בקצח ושומשומין ומיני תבלין כשרה כיון שיש בה טעם מצה', ובמשנ"ב שם ס"ק מ"ה כתב בשם הפר"ח והמג"א דצריך לאכול כל הפרס כדי שיאכל כזית מצה חוץ מהתבלין, וצ"ע מאי שנא מההיא דאורז ודוחן שמצרפים לכזית את האורז והדוחן וכו"ל.

ואשר נראה דצ"ל דכיון שאין התבלין מדי דשם פת עלה א"כ לא מהני הטעם מצה להחשיבו לחלק מאכילת המצה כיון שאינו פת ורק בדוחן ואורז דהוי פת מצד עצמה מהני

ג"כ האורז ולהכי דינו כחטים, וכ"ז בחיטים ואורז אבל אם עירב קמח חיטים עם קמח דוחן וכו"ג או שעירב קמח של שאר מיני דגן (כגון שעורים ואינך) עם קמח אורז ועשה ממנו מצה אינו יוצא יד"ח בשיש בה טעם דגן אא"כ יש בה קמח דגן שיהא כזית בכא"פ דהיינו שבכל פרס ממנה יהי' כזית מקמח דגן שבשעור כזה חשבינן כל העיסה כולה כדגן ויוצא יד"ח כשאוכל כזית מן העיסה עכ"ל. ומקור דבריו הם מהרא"ש בסוף הלכות חלה סי' ט"ו שהביא לקושיית הרמב"ן היאך יוצא יד"ח ע"י שיש בה טעם דגן, והרמב"ן תירץ משום גרירה וזה שייך רק בחיטים ואורז וכמו שהביא שם מהירושלמי, וכתב ע"ז הרא"ש דלדידיה ל"ק כלל כיון דטעם כעיקר דאורייתא, וכיון שנתנו החיטים טעם באורז הפך הטעם את האורז להיות חיטה וקרינן ביה טעמו וממשו, ולכן יוצאים יד"ח באכילת כזית ממנו.

שורש הפלוגתא היא במימרא דר' יוחנן בעבודה זרה סז. 'טעמו וממשו אסור ולוקין עליו וזהו כזית בכדי אכילת פרס, טעמו ולא ממשו אסור ואין לוקין עליו, ויש בזה ג' שיטות עיקריות: דעת רש"י שם דרך ביש ממשות שלא נימוח מהני ע"י טעמו דלא הוי ביטול ולוקין עליו, וטעם לאו כעיקר, וכשנימוח דאז אין בו ממשות ואסרינן מחמת טעמו אין לוקין עליו כי אינו אסור מדאורייתא. דעת רבינו תם דכל טעם הוי כעיקר מדאורייתא ולוקין עליו, ורק במיין במינו שאין ניכר טעמו זהו טעמו ולא ממשו שאין לוקין עליו דאין איסורן אלא מדרבנן. דעת רבינו חיים כהן דכשיש כזית בכדי אכילת פרס מהאיסור בתערובת חשיב טעמו וממשו שעי"ז מהפך את הכל לאיסור ולוקין על כזית ממנו, וכשאין כזית בכא"פ הוי טעמו ולא ממשו דאין לוקין עליו אך עדיין אסור משום חצי שיעור.

והנה לד' רש"י ודאי דטעם דגן לא יכול להועיל למצה כיון דקי"ל טעם לאו כעיקר ורק באורז וחיטים מהני ע"י דין גרירה דנעשה האורז מחמיץ, ולר"ת אף דס"ל דטעם כעיקר אין מבואר דס"ל דאמרי' נהפך הכל לאיסור וא"כ בכזית אחד יתכן שלא יועיל לולי דין גרירה הנ"ל, אך לשיטת רבינו חיים כהן הרי בכזית בכא"פ אמרי' נהפך ומהני, וזהו שפסק המשנ"ב דבכזית בכא"פ אמרי' נהפך ומהני אף שאין כאן גרירה כל שיש טעם דגן. ואף דבשו"ע יד' ריש סי' צ"ח מובאים שתי הדיעות אם ע"י כזית בכא"פ אמרי' נהפך, כאן הכריע לדינא דמעיקר הדין ע"י כזית בכא"פ אמרי' נהפך כולו לדגן וסגי בכזית ממנו.

וועי' בסוגיית הגמ' זבחים עח: דמותיב רבא מהא דיוצאים יד"ח מצה בתערובת חיטים ואורז דטעם כעיקר דאורייתא, ולשיטת רש"י נצטרך לידחק דחשיב ממשו, ולפ"ז צ"ל דעכ"פ צריך לאכול כזית מהדגן לבד, וכמו כן לר"ת י"ל כן, ומ"מ לר"ח כהן א"ש בפשיטות, ואף שיש בזה מן החידוש דטעם כעיקר מועיל גם לחושבו לאורז כמין חיטה ולא רק לשם איסור, לכאן זהו כוונת הרא"ש לתרץ קושיית הרמב"ן דאף בזה אמרי' טעם כעיקר, ואף שנרגש גם טעם האורז אבל אי"ז מגרע כיון שטעם חיטה הוא שנדרש לצורך המצה ואית ביה טעם מצה ונפיק שפיר.

טעם הדגן לאשוויי על כולו פת דגן ונפיק בכזית מיניה.

והשתא לפ"ז נוסף ונאמר דבעיקר השם פת חלוק מצה מברהמ"ז, דבמצה כל שיש שם אוכל עלה הוי פת דאכילה, אבל פת דברהמ"ז שענינה לשובע בעינן פת שמשבעת ולכן בזה הגם שיש טעם כעיקר לא מהני לעשותה לפת דגן, דברהמ"ז שענין הדגן הוא שיהא פת של שובע ולענין מציאות זו הפת של הדוחן כתבלין חשיבא ואינה יכולה להצטרף לשיעור פת הדגן שנוכל לחייבו ברהמ"ז בכזית ממנה.

ג) והנה השו"ע בהל' ברהמ"ז איירי בתערובת דוחן, והי' נראה דהוא בדוקא, דבחיטים ואורז דאיכא גרידה והאורז מחמיץ הוי מין דגן שמשביע ושוב בכזית מיניה מהני לברהמ"ז ואף כשאין כזית בכא"פ, אכן בתשובות בית אפרים כתב דלא מהני כיון שאין האורז משבעת המינים, ודבריו צ"ע דהא לר' יוחנן בן נורי דאורז מחמיץ אמרי' בברכות לו. דמברכין עליו ברהמ"ז אף דבפשוטו אינו מז' המינים גם לדידה [ואין מביאין ממנו ביכורים].

אכן יש לחלק עדיין דלדידן דאינו מחמיץ מעצמו אינו נחשב לפת של שובע ואינו נחשב כפת של ברהמ"ז וכנ"ל. ועי' בביאור הלכה בסי' ר"ח שם שהביא בזה שהפמ"ג והדה"ח ס"ל דאורז שוה לדוחן לענינינו וס"ל דגם בזה צריך כזית דגן וכנ"ל, וכמבואר בפתיחת הפמ"ג להל' פסח חלק שני פרק א' אות י"ח בתוך דבריו עיי"ש, ומיהו המגן גיבורים חולק וס"ל דבאורז הוי כמו במצה דאף כזית בכא"פ א"צ.

[ויעויין] במשנ"ב סי' ר"ח ס"ק מ"ה שכתב לתמוה על מנהג העולם שמצרפין הצוקע"ר והתבלינים לשיעור כזית אף שבמין דגן אין כזית. ולכאור' הי' אפשר ליישב דהמנהג

כהמאמ"ר שאף ע"י טעם כעיקר מצרפים שאר הדברים, וקצת תימה שלא עמד בזה המשנ"ב אף שהביא בשעה"צ שם לד' המאמ"ר. אולם להנ"ל א"ש דתבלינים אף לגבי מצה אינם מצטרפים וכנ"ל].

ד) ויש להביא כדמות ראייה לעצם היסוד שחלוק השם פת דברהמ"ז ממצה, דהנה באוכל מליח ופת עימו פטור מברהמ"ז אף שאכל כדי שביעה, ואילו אכל מליח ואח"כ אכל מצה הרי פשוט דיוצא כמו שלענין מאכלות אסורות שפיר יתחייב על אכילתו, וע"כ דע"י שאוכל מליח אי"ז מפקיע שם אכילה אלא דלא הוי אכילה של שובע ולכן אין יוצא. [ואכתי יש להסתפק לענין כזית פת דליל יו"ט ראשון דסוכה מהו ע"י מליח, כיון דמליח מותר לאכול חוץ לסוכה, ועי' בזה]. וע"ע ערכין ד. סד"א כיון דלכפרה וכו' ודוק.

והנה לפי האמור נמצא דכשאוכל האי מצה פטור מברהמ"ז, וא"כ אשכחן גוונא שאין המצה מחייבת ברהמ"ז, וצ"ע ממשי"כ הרמב"ם דכל שאין מברכין עליו ברהמ"ז אין יוצאין בו יד"ח מצה, וגם דלפ"ז לא יצטרכו לחזור על יעלה ויבוא, וכבר עמד בכע"ז במג"א סי' קס"ח ס"ק ט"ז ע"ש.

הרב שמואל אורטל

~ קב ~

אכל פת שאין בה כזית דגן בכא"פ לענין ברהמ"ז דאור'

כתב השו"ע סי' ר"ח ס"ט דבאפה פת דגן עם קטניות וליכא כזית דגן בכא"פ, אינו מברך בהמ"ז לאחריו.

וכ' הביאור"ל בשם הבית אפרים דאי אכל כדי שביעה - שחיובו בעלמא מדאור', צריך לברך בהמ"ז, משום דחייש לשיטת ר"ת דטעם

תנ"ג דבעי כזית בכא"פ אפי' באורז, וצ"ב כנ"ל האם זה יהא טעם לקולא גם כלפי ספק דאו' לחומרא דחייב בהמ"ז.

ומצאנו ביאור לחילוק זה בפמ"ג בפתיחה להל' פסח דכתב דאף אי מהני טעם דמיגרר גריר כלפי חיוב מצה דנעשה האורז כחיטין, מ"מ לענין בהמ"ז דתליא בשם 'שביעה' אזי באורז איכא חסרון בשם שביעה דידיה יא.

ולפי"ז יש לבאר אף לגבי סברת טעם כעיקר דס"ל להגר"א דלא יהני מעלת 'נהפך' כיון דאינו אלא 'דין' ולא יוצר מציאות 'שביעה' הנצרכת לחיוב בהמ"ז.

הרב אברהם זנגר

~ **קכא** ~

אם יש דין רובו ככולו לענין שיעור כזית לברהמ"ז

במשנ"ב סי' ר"ח סקמ"ח דין על מנהג העולם לברך על המחיה על פת הבאה בכיסנין שמעורב בה תבלין הרבה ואין בה כזית מהדגן (צוקע"ר לעק"ך), דלכאור' א"א לברך על המחיה כמש"כ בשו"ע שם דאם אין בו כזית דגן בכדי אכילת פרס מברכים בורא נפשות, ולימד זכות שאולי טעמם הוא מפני שהתבלין בא להכשיר את האוכל בטל לאוכל ומצטרף לשיעור ע"ש, אולם סיים המשנ"ב דלכתחילה ודאי ראוי ליזהר לשער שיהיה כזית בדגן עצמו.

ושמעתי להעיר ע"ד המשנ"ב דלכאור' כל הנידון בשו"ע הוא רק כשהדגן הוא מיעוט בתערובת (ובזה כתב השו"ע לחלק בין אם יש בו עכ"פ כזית בכא"פ שהוא כשמינית מהתערובת או לא), אבל באופן שהדגן הוא הרוב בתערובת לכאור' אמרי' רובו

כעיקר דאורייתא גם בליכא כזית בכא"פ משום דאמרינן 'נהפך' כולו להיות כטעם הדגן וממילא מיקרי כולו 'פת' ומתחייב בבהמ"ז מה"ת, ולהכי באכל כדי שביעה, חייב בבהמ"ז משום דספק דאו' לחומרא. ומסקנת הביאור"ל דמדברי המחבר שסתם בזה משמע דבכל גווני אינו מברך בהמ"ז, וכן מוכיח מדברי הגר"א שכתב דהעיקר הוא דבכל הברכות בסוף צריך כזית בכא"פ. וצ"ב סו"ס אמאי לא חיישינן לחומרא לשיטה זו בטעם כעיקר לחייבו בהמ"ז.

ובאמת הלא כ' המחבר דבליכא כזית בכא"פ מברך לפניו 'המוציא' ולאחריו 'על המחיה', וביאר הפמ"ג דהוא כעין פשרה כיון דאיכא מהראשונים דס"ל דמהניא סברת טעם כעיקר דאורייתא גם בליכא כזית בכא"פ, וספק דאו' לחומרא [וברכה מעין ג' להרבה ראשונים מהניא מדאורייתא]. אמנם הגר"א גריס בדברי השו"ע כהנך אחרונים דמברך לאחריו 'בורא נפשות', ולפי"ז צ"ב כנ"ל.

והנה כ' הביאור"ל לענין קמח דגן המעורב בקמח אורז דדינו תלוי בדיעות הפוסקים לענין מצה בסי' תנ"ג ס"ב דהתם איתא 'העושה עיסה מן החטים ומן האורז, אם יש בה טעם דגן יוצא בה ידי חובתו בפסח', והביא המ"ב שם דאפי' אין בעיסה שיעור חטים שיהא כזית בכדי אכילת פרס ג"כ יוצא בה כשאוכל כזית מן העיסה דכיון שמחוברים ביחד טבע האורז להיות נגרר אחר החטים וכשמתחמץ החטים מתחמץ ג"כ האורז ולהכי דינו כחטים. ואח"כ הביא שם דיעה דאפילו בחטין ואורז בעי כזית בכא"פ. ומסקנתו שם דבשעת הדחק יש לסמוך על סברא ראשונה, ויוצא בזה י"ח מצה. והוסיף הביאור"ל כאן דהפמ"ג והדה"ח כתבו דלענין בהמ"ז אורז שוה לשאר לדוחן וקטניות [ובדה"ח איתא דהוא משום דהמג"א הכריע לחומרא לגבי מצה בסי'

בירורי כל שיש בו מחמשת המינים ברכות קעט

בכא"פ סגי באכילת כזית ממנו או בעינן שיאכל את כל הפרס כדי שיאכל כזית מהדגן עצמו, דשם לגבי מצה הכריע המשנ"ב דסגי בכזית מהתערובת, [והיינו כד' ר' חיים כהן המובא בראשונים דב'טעם כעיקר' כשיש כזית בכא"פ 'היתר נהפך לאיסור'], ואילו כאן לגבי ברהמ"ז הכריע דבעינן שיאכל כזית מהדגן עצמו.

ובספר שלמי ניסן מובא שהגר"ח קנייבסקי שליט"א כתב לו לחלק בזה בין מצה לברכות, דלענין ברכות בהנאה תליא מילתא ולא אמרינן בזה 'היתר נהפך לאיסור', ומצאנו כעיי"ז בפמ"ג סי' ר"ב מ"ז סק"א שדן אם אמרי' 'טעם כעיקר' בברכות, וגם בפתיחה להל' פסח כתב הפמ"ג כעין סברא זו לחלק בין מצה לברהמ"ז, דברהמ"ז תלוי בשביעה ב'. וממילא י"ל דה"נ דין רובו ככולו לא מהני בזה מה"ט.

ב] לקושטא דמילתא נראה דאין כוונת המשנ"ב כלל לחדש דין רובו ככולו במצה, חדא, דזה תלוי במח' האחרונים אם ביטול ברוב מועיל לחדש דינים ולא רק להוריד איסורים (עי' עונג יו"ט סי' ד' ג'), ועוד דכיון

ככולו (כמשי"ת להלן הראיה לזה), וא"כ מ"ט לא חילק המשנ"ב דבאופן שהדגן הוא הרוב א"צ כזית מהדגן עצמו.

שורש הסברא דאמרי' בזה רובו ככולו הוא בדברי המשנ"ב סי' תנ"ג סקי"ד שהביא ב' שיטות בראשונים אם מצה המעורבת מדגן ושאר מינים ויש בה כזית דגן בכא"פ יוצאים בה יד"ח או לא, דאף דלענין ברהמ"ז מבואר בשו"ע דידן דמהני, שאני מצה דבעינן מין הבא לידי חימוץ ובזה יש שיטות דלא מהני. אולם הוסיף המשנ"ב דאם יש רוב דגן מהני לכו"ע, דשאר המינים בטלים ברוב והוי ככולו דגן ויוצאים בכזית ממנו. ולכאור' מבואר בזה שיש דין בפנ"ע של רובו ככולו דכה"ג מצטרפים שאר המינים לכזית, וא"כ ה"נ לענין ברהמ"ז.

ונראה ליישב בתרי אנפי;

א] יש מקום לחלק בין מצה לברכות, דלענין ברכות תלוי בהנאה בפועל ולא מהני לזה דין רובו ככולו, ויסוד לדבר ממה שידוע להעיר בסתירת פסקי המשנ"ב אם כשיש בו כזית

יב. ועד"ז יש לבאר מה שנוטה הביה"ל (ד"ה אינו) דגם כשאכל כדי שביעה שהחויב ברהמ"ז הוא מדאו' לא חיישינן לשיטות הראשונים דס"ל טעם כעיקר אף כשאין כזית בכא"פ והיתר נהפך לאיסור וודלא כהבית אפרים שכתב לברך כה"ג ברהמ"ז משום ספק דאו' לחומרא. ויש לבאר כהנ"ל דלענין ברכות י"ל דכו"ע מודו דבעינן שיאכל בפועל כזית דגן ולא אמרינן היתר נהפך לאיסור. וכן מדויק בל' הביה"ל שכתב בד' הבית אפרים 'וסובר דגם לענין ברהמ"ז שייך זה', ומשמע שיש מקום לחלק בזה בין ברהמ"ז לשאר דוכתין. אלא שלפ"ז עולה דאם יאכל במהירות ויספיק לאכול כזית דגן בכא"פ יודה הביה"ל דחייב לברך ברהמ"ז כשאכל כדי שביעה, דבזה א"צ לדין 'היתר נהפך לאיסור' אלא רק לדין 'טעם כעיקר' בעיסה שאין בה כזית בכא"פ שלא יתבטל הדגן ברוב. ואכן באמת בשע"ת כאן הביא כן מהבית אפרים אף באופן שלא אכל כדי שביעה, והוא צ"ע כמו שהארכנו בחלק הסימנים סי' ט"ו דסו"ס הרי העיסה אין בה כזית בכא"פ ולא אמרינן בזה טעם כעיקר כלל ואינה חייבת בחלה כמבואר במג"א, ואכמ"ל.

יג. ועי' בספר בני ראם (למור"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א) סי' ב' שהביא ראיה לד' העונג יו"ט מהא דאמרו בפסחים קטו. לא לכרוך איניש מצה ומרור בהדי הדדי וניכול משום דאתי מרור ומבטל ליה למצה, והיינו דמבטל טעם המצה, ולכאור' אמאי לא נימא שיתבטל המרור במצה מדין ביטול ברוב וייחשב הכל כמצה, אלא מוכח דביטול ברוב לא מהני לתת דין מצה על המרור, ע"ש שהרחיב בזה. וזה ראיה ממש לניד"ד.

יש לציין, דאף שרוב האחרונים שדנו בזה מיירי לגבי ביטול ברוב של יבש ביבש ולא בלח בלח, מ"מ במל"מ פ"ט ממעילה הל"ז בסופו נקט בפשיטות דאף בלח בלח לא מהני ביטול ברוב לחייב מלקות ע"ש, ואכמ"ל.

ששאר המינים ניכרים בטעמם לא ייבטלו מדין טעם כעיקר, וגם לא מצאנו דין זה בראשונים כלל ולא מסתבר שהמשנ"ב יבליע חידוש כזה בלי מקור.

אלא דבאמת ככל דברי המשנ"ב שם נמצא בגר"ז (וכידוע שפעמים רבות המשנ"ב מעתיק את דבריו), ול' הגר"ז היא; 'אע"פ שיש בה כזית דגן בכא"פ אינו יוצא בה יד"ח, שאף שטעם הכזית דגן הפך את הפרס להיות כמו דגן ממש, מ"מ עיסה זו לא היתה באה לידי חימוץ לעולם אא"כ היה רובה דגן, וכל עיסה שאינה באה לידי חימוץ אין יוצאין בה יד"ח מצה' עכ"ל.

ומשמעות דבריו דבאמת מהני שפיר מדין טעם כעיקר והיתר נהפך לאיסור, והא דבעינן רוב דגן הוא רק כדי שתהיה עיסה הבאה לידי חימוץ, אבל אחר דאיכא רוב שוב מהני מדין טעם כעיקר. וממילא אין שום מקור לחדש שיש דין בפנ"ע של רובו ככולו, שהרוב מועיל לדון את שאר המינים כאילו הם דגן ממש, דעד כאן לא שמענו אלא שהרוב קובע את שם העיסה כעיסה הראויה לחימוץ, אבל לדון את שאר המינים ע"י הרוב כאילו הם דגן ממש, זה לא שמענו.

ויש להוסיף בביאור חילוק זה (דהרוב מועיל לקבוע את שם העיסה כעיסה הראויה

לחימוץ ולא לדון את המיעוט כאילו הוא דגן), דהנה דנו האחרונים אם בעינן מין הבא לידי חימוץ או עיסה הבאה לידי חימוץ בפועל, וע"י בעוללות אפרים ובפמ"ג בפתיחה להל' פסח (ח"ב אות ח') שנקטו כצד הב', ולפ"ז נראה דכשהדגן הוא מיעוט החסרון הוא לא רק בשאר המינים המצטרפים לכזית מדין 'היתר נהפך לאיסור' שאינם באים לידי חימוץ, אלא החסרון הוא בדגן עצמו, כיון שדנים על כלל העיסה האם היא באה לידי חימוץ וד"ז נקבע לעולם ע"פ הרוב, וממילא אף אם יאכל כזית מהדגן עצמו לא יצא יד"ח כיון שעיסה זו אינה באה לידי חימוץ. והראוני שכן משמע להדיא במשנ"ב סי' תנ"ה סקמ"ה דאף אם אכל כזית מהדגן לא מהני אם ליכא רוב (לשיטה זו בראשונים דיש חסרון של עיסה הבאה לידי חימוץ) יד'.

ולפ"ז י"ל דכל החסרון הוא רק בדגן, אולם שאר המינים המצטרפים לכזית מדין 'היתר נהפך לאיסור' לא אכפת לן כלל שאינם באים לידי חימוץ כמו שלא אכפת לן במה שאינם מין דגן כלל, וכל תועלת הרוב לקבוע את שם העיסה כבאה לידי חימוץ היא רק כדי להכשיר את הדגן עצמו, אולם אין הרוב מועיל כלל להכשיר את שאר המינים בלא דין 'היתר נהפך לאיסור'.

יד. דהמשנ"ב שם קאי לד' הפר"ח והמג"א שם שנקטו דבעינן שיאכל כזית מהדגן עצמו ע"ש. ויש להעיר דלפ"ר סתר המשנ"ב משנתו בזה, דבסי' תנ"ג הכריע בפשיטות דא"צ שיאכל כזית מהדגן עצמו, ומ"ט הביא בסי' תנ"ה לד' המג"א דבעינן שיאכל כזית מהדגן עצמו. ושמעתי לדון לחלק בזה בין תערובת שאר מיני קטניות לבין תערובת תבלינים, ואע"פ שהמג"א גופיה אינו מחלק בזה כמש"כ היד אפרים שם ועוד, אולם המשנ"ב לא העתיקו אלא בתבלינים, וצ"ע בזה. ואם כנים הדברים אמרו ליישב עפ"ז מה שיש להעיר על תמיהת המשנ"ב דידן בסי' ר"ח על מנהג העולם לצרף שאר תבלינים לכזית, דקצת יש להעיר מ"ט לא העלה צד ללמד זכות על מנהג העולם דנקטו דאף לענין ברכות 'היתר נהפך לאיסור' כמו לענין מצה, דהא המאמ"ר והגר"ז והרבה אחרונים ס"ל הכי והשוו ברהמ"ז למצה (והביאם בשעה"צ סקמ"ה). ולהנ"ל י"ל דהאחרונים הנ"ל מיירי לענין תערובת קטניות אולם מנהג העולם הוא לענין תבלינים ובוה גם לגבי מצה הביא המשנ"ב לד' הפר"ח והמג"א דאינם מצטרפים וכאמור.

בירורי כל שיש בו מחמשת המינים ברכות קפא

וממילא לענין ברהמ"ז דלא מהני דין 'היתר נהפך לאיסור' טו בעינן שיאכל כזית מהדגן עצמו ולא מהני בזה דין רוב כמשנ"ת.

הרב שמואל דרזי

~ קכב ~

בישוב ד' המשנ"ב בדין צירוף שאר מינים לכזית דגן לענין ברכה מצה וחלה

(א) כתב השו"ע בסי' ר"ח ס"ט "ערב קמח דוחן ושאר מיני קטניות עם קמח של חמשת מיני דגן ובשלו בקדירה מברך במ"מ ועל המחיה, ואם עשה ממנו פת מברך המוציא וברהמ"ז, ודווקא שיש באותו קמח מחמשת המינים כדי שיאכל ממנו כזית דגן בכא"פ, אבל אם אין בו זה השיעור מחמשת המינים וכו' אם בשלו בקדירה מברך תחילה במ"מ ואחריו בורא נפשות" ע"כ. ובטעם הדבר דבמעשה קדירה מברך לאחריו רק בורא נפשות ולא ברכת מעין ג' ביאר הגר"א משום דשאר המינים אינם מצטרפין לשיעור כזית דגן. עוד כתב הגר"א דביש בו שיעור כזית בכא"פ דמברך מעין ג' לא סגי שיש בתבשיל שיעור זה אלא בעינן שיאכל כל הפרס בכדי שיאכל כזית מהדגן.

והנה המשנ"ב העיר על מנהג העולם דמצרפין שאר מיני מתיקה לשיעור כזית דגן לברכת על המחיה, ויש להעיר דלכאור' העולם נוהגים כשיטת המאמר מרדכי שהביא בשעה"צ

דאם יש שיעור כזית דגן בכא"פ סגי ומברכים על כל כזית מהתערובת ברהמ"ז בפת, וברכת מעין ג' בפת כיסנין, ודלא כהגר"א והדה"ח, וכן הביא מהפר"ח לענין ברכת מעין ג' דמצרפין שאר מינים יעו"ש, וצ"ב לפי"ז מה הוקשה למשנ"ב על מנהג העולם והוצרך ליישב מטעם חדש דאכשורי אוכלא מצטרף עם האוכל, וצ"ע.

ושמעתי ליישב דהנה בהל' מצה מצינו סתירה בדברי המשנ"ב דבסי' תנ"ג ס"ב כתב דבתערובת מיני דגן עם קמח דוחן וכה"ג או אם עירב שאר מיני דגן עם קמח אורז אינו יוצא בה יד"ח אא"כ יש בה כזית דגן בכא"פ "שבשעור כזה חשבינן כל העיסה כלה כדגן ויוצא יד"ח בשאוכל כזית מן העיסה", וכתב בשעה"צ דלא בעינן שיאכל כל הפרס דסברא זו לא נזכרת אלא בראב"ד ושאר הפוסקים לא הזכירוהו, מיהו כתב המשנ"ב דלכחילה נכון להחמיר בשל תורה כדעת הסוברים דבשאר מינים בעינן רוב דגן ובשעת הדחק יש לסמוך אסברא ראשונה עיי"ש, וחזינן דמעיקר הדין נקטינן דאם יש כזית דגן בכא"פ חשבינן כל העיסה ככולה דגן ואם אכל כזית מהתערובת יצא, ויש לציין דיסוד דברי המשנ"ב מצינו בשו"ע הגר"ז יעו"ש דהאריך לבאר דע"י הטעם דגן המעורב בעיסה חשבינן לכל העיסה כדגן.

ויש להקשות בדברי המשנ"ב דהנה בסי' תנ"ה ס"ו כתב השו"ע דאם לש המצה בקצח ושמשמין ובמיני תבלין כשרה כיון שיש בה

טו. וכמשנ"ת לעיל בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א דבהנאה תליא מילתא וצריך הנאה ממציאות של כזית דגן, ולא מהני מה שאר המינים מקבלים את דיני הדגן. וכל דברינו היו לדון רק אם יש דין רובו ככולו המועיל לדון כאילו אכל מין דגן ממש ולא רק ליתן את דיני הדגן על שאר המינים, וזה אשר באנו להוכיח מהא דרוב מהני לדון את שאר המינים כאילו הם מין הבא לידי חימוץ, אשר זה לא מהני מדין 'היתר נהפך לאיסור' מה"ט גופא דלדין 'מין הבא לידי חימוץ' צריך שיהא במציאות בא לידי חימוץ, ומהא דרוב מהני מוכח לכאור' דהוי דין ביטול ברוב גמור, ובזה אין סברא לחלק בין מצה לברהמ"ז. אולם לפ"מ שהוכחנו מדברי הגר"ז נמצא דהרוב בא לצורך קביעת כלל העיסה (דהיינו הדגן שבה) כבאה לידי חימוץ, ושוב אין מקור לחדש שיש דין רוב לדון את שאר המינים כאילו הם מין דגן ממש.

בלי תערובת דגן כלל, משא"כ מתבלין וקצח בפנ"ע לא שייך כלל לעשות פת, וכל עניינם רק להטעים ולתבל את הפת, ולפיכך ס"ל למג"א והפר"ח דאינם מצטרפים לשיעור כזית מצה ודו"ק.

ואם כנים הדברים יש לבאר קו' המשנ"ב הנ"ל על מנהג העולם דמצרפין מיני תבלין לשיעור כזית דגן, והערנו דלכא' המנהג הוא כשיטת המאמר מרדכי דסגי שיש בתערובת כזית דגן בכא"פ, אולם להאמור ניהא דהמשנ"ב נקט דגם לשיטת המאמר מרדכי אין לצרף תבלין ומיני מתיקה אלא דווקא שאר מיני קמחים דשייכי למעלת פת ורק חסר להם שם ומעלת דגן ולזה מהני דין טע"כ לאשווי ככולו דגן כמו לענין מצה, דיסוד דברי המאמר מרדכי הוא דיש להשוות דין מצה ודין ברכה להדדי, וא"כ כי היכי דלענין מצה חזינן דיש חילוק בין קמח של שאר מינים ובין תבלין א"כ הה"נ לענין ברכה, ושפיר הקשה המשנ"ב על המנהג, והוצרך לחדש דס"ל דדבר הבא להכשיר ולתקן האוכל מצטרף לשיעור כזית ודו"ק.

מיהו יש לציין דמצינו בחיי אדם דכתב בנידו"ז דצירוף הסוכר והתבלין בלקעך דתליא בפלוגתת הראשונים בדין טע"כ אי אמרינן דנהפך ההיתר להיות איסור או לאו יעו"ש, וחזינן דלא ס"ל לחילוק הנ"ל, מיהו המשנ"ב סתם בזה ולא ציין לדבריו.

(ב) והנה מצינו דנחלקו המקור חיים והבית אפרים בנידו"ז אם דין טעם כעיקר נאמר בכל ענין או לאו, דהנה המקור חיים בה' פסח סי' תנ"ג כתב דלענין מצה לא שייך דין טע"כ וז"ל "דשאני לענין איסורין דנהי דהממש נתבטל מ"מ לקי אהטעם דרחמנא אסרה לטעמא דאיסורא אבל לענין מצוה בעינן דווקא ממש לצאת בו, תדע דהא אפי' למד"א טעמו ולא ממשו לוקין מ"מ ודאי אם יבשל מצה בירקות עד שיהיה טעם מצה בירקות ויאכל כזית ירקות

טעם מצה, וכתב המשנ"ב וז"ל "מלשון זה משמע דאפי' אין בה רק כזית בכא"פ ויש בה טעם מצה יוצא בה, ועיין בפר"ח ובמג"א שדעתם דצריך לאכול כל אכילת פרס, כדי שיהיה בזה כזית מצה חוץ מתבלין" ע"כ, ויש להקשות דמאי שנא דלענין תערובות שאר קמחים עם קמח דגן סתם המשנ"ב וכתב דסגי שיאכל כזית מהתערובת וביאר בשעה"צ דשיטת הראב"ד יחידאה היא, ומאידך לענין תערובת קצח ותבלין הביא מהמג"א והפר"ח דבעינן שיאכל שיעור כזית מהדגן.

ויש לציין דבפר"ח מבואר דאין חילוק וגם לענין תערובת שאר קמחים בעינן שיאכל כל הפרס כמו לענין תבלין, וכן מצינו ביד אפרים בסי' תנ"ג דכתב ע"ד המג"א שם דצריך שיאכל כל הפרס וכ"כ המחצה"ש בסי' תנ"ה על דברי המג"א שם דה"ה לענין אורז ודגן בעינן שיאכל שיעור כזית מהדגן, אולם כאמור מדברי המשנ"ב נראה להדיא דיש חילוק בין הדברים, [וכנראה מקור דברי המשנ"ב מהא דהמג"א כתב דבריו בסי' תנ"ה ולא בסי' תנ"ג], וצ"ע.

וחזינן בדעת המשנ"ב דיש חילוק בין תערובת שאר מיני קמחים ובין תערובת של תבלין וקצח, וטעם החילוק יש לבאר דמיני קמחים יש להם אופי של פת ורק יש להם חיסרון בשם דגן ולזה מהני דין טעם כעיקר לאשווי כדגן, משא"כ תבלין וקצח דלא שייכי כלל לחפצא של פת דאין להם תכונת פת, ולפיכך לא מהני דין טע"כ לאשווי פת וצריך שיאכל כזית מהפת מלבד התבלין, ויעו"ב בסמוך דלכא' נראה דנחלקו ביסוד זה המקור חיים והבית אפרים.

ונראה דהמבחן והסימן לדבר אם יש בו תכונת פת או לאו, תליא בזה אם אפשר לעשות פת מדבר זה בפנ"ע או לאו, דהנה מקמח קטניות שייך לעשות פת קטנית גם

ודאי דאינו יוצא וזהו כוונת הרמב"ן שהביא הרא"ש סוף הל' חלה עיי"ש, ולפי הירושלמי ניהא דדוקא בחיטין ואורז מטעם גרירה דגורר האורז לעשותו לחם כמבואר ברמב"ן ובירו' פ"ק דחלה אבל בשאר מינין בעינן רוב דגן ותבלין כשאר מינין דמי יעו"ש.

ויעו' בתשו' בית אפרים סי' י"ג דהאריך לבאר דין מצה וברכה תליא בשיטות הראשונים בדין טע"כ אי אמרינן דנהפך ההיתור להיות איסור ובסו"ד הביא דברי המקו"ח הנ"ל והשיב ע"ד דודאי דין טע"כ משוי ליה כדגן ממש ומאין פשיטא ליה דירקות שיש בהם טעם מצה אין יוצאין בהם יד"ח, וכתב שם דנראה דע"י דין טעם כעיקר אמרינן דנהפך כל התערובת להיות כמו העיקר ממש בין לענין מצה ובין לענין ברכה יעו"ש.

ומדברי המקו"ח חזינן דהוה פשיטא ליה דאפי' אם דין טע"כ מהני לענין מצה ואי"צ לדין גרירה מ"מ לענין ירקות שיש להם טעם מצה כו"ע מודו דלא יצא בהם יד"ח מצה, ומאידך הבית אפרים נקט בפשיטות דאין לחלק בין ירקות לקמח קטניות, ובביאור דברי המקו"ח נראה דס"ל דדין טע"כ מהני דווקא במיני קמחין דיש להם מציאות ואופי של פת ורק חסר להם בשם דגן, אבל דין נהפך אינו מועיל להפוך הירקות למציאות של דגן ומצה, ומאידך הבית אפרים נקט דע"י דין טע"כ דנים דיש כאן מציאות של דגן ואפי' ירקות חשיבי כדגן ומצה מחמת הטעם וע"ע באבי עזרי פ"ו מהל' חו"מ בנידו"ז דכתב לבאר דברי הרמב"ן דבעיסה שרובה אורז ויש בה טעם דגן צריך לדין גרירה ולא סגי בדין טע"כ גם להסוכרים דין נהפך, משום דלענין מצה או חלה בעינן מציאות של פת, ולא סגי בדין ושם דגן ולהכי בעינן לגרירה יעו"ש.

ויתכן עוד דיסוד הפלוגתא בזה תליא בגדר ויסוד דין טע"כ להסוכרים דההיתור כולו נהפך להיות איסור, דיש לדון אם דין

נהפך הוא על החפצא והממשות של ההיתור דדנים דיש כאן שינוי מציאות או רק על הדין, כגון דם שנתערב בבשר האם דנים על הבשר כמציאות של דם ממש, או דילמא יש על הבשר רק דין איסור דם מחמת הטעם הבלוע בו אך אין רואין אותו כחפצא של דם, והנה לענין איסורין אין נפק"מ בנידו"ז אך לענין מצה חלה וברכה יש להסתפק בזה, ולכאו' יש להוכיח מדברי האחרונים בסי' תמ"ב דנחלקו לענין איסור בל יראה בדבר שיש בו טעם דגן האם איכא איסור בל יראה מהתורה לשיטת ר"ת דאמרינן נהפך יעו' בדברי הגר"ז בקו"א אות ו' ובדברי שאר אחרונים ויעו' בספר מנחת ברוך שהאריך בענין זה בגדר ויסוד דינא דנהפך יעו"ש.

ג) ועפ"י הדברים הנ"ל יש להוסיף ולבאר הכרעת המשנ"ב כשיטת הגר"א והדה"ח דס"ל דלא סגי שיש בתערובת כזית בכא"פ אלא בעינן שיאכל שיעור כזית מהדגן, ויש להקשות דמאי שנא לענין אכילת מצה דנקט המשנ"ב בפשיטות דאם יש כזית דגן בכא"פ חשבינן לכל העיסה כדגן וסגי שיאכל כזית מהתערובת, ויסוד הדברים מצינו בדברי הגר"ז שם דכיון דטעם כעיקר חשבינן לכל העיסה כדגן מחמת הטעם וצ"ע.

ויש להוסיף ולהקשות דהנה לענין מצה כתבו הגר"ז והמשנ"ב דאם יש רוב דגן לכו"ע סגי שיאכל רק כזית מהתערובת משום דחשיבא כל העיסה כדגן, ויש להקשות דמסתמת דברי המשנ"ב הכא נראה דלענין ברכה גם רוב דגן לא מהני, דהנה המשנ"ב העיר על מנהג העולם דמברכים על לקעך מעין ג' אע"פ שאין כזית מהדגן, ומסתמת דברי המשנ"ב נראה דגם באופן דאיכא רוב דגן ס"ל דאין מצרפין שאר המינים, וצ"ע מאי שנא ממצה.

ולכאו' מצינו ליישב לפמש"נ דיש לחלק בין שאר קמחין למיני תבלין ונימא דאפי' רוב דגן לא מהני לצרף ולהחשיב התבלין כדגן,

אולם יעוי' במשנ"ב בסי' תנ"ה ס"ו דלאחר שכתב דיש להזהר שיאכל כזית מהדגן הוסיף וז"ל "ועיין לעיל בסי' תנ"ג ס"ב במשנ"ב שם לענין תערובות דגן עם שאר מינים דלכתחילה בעינן שיהיה רוב מן הדגן והכי נמי בעניננו" ע"כ, והנה התם סברת המחמירים דבעינן רוב דגן היינו רק בגוונא שרוצה לצרף שאר המינים לשיעור כזית דגן אבל אם אוכל כזית מהדגן לכו"ע לא בעינן שיהא רוב דגן בתערובת, וא"כ יש להוכיח מדברי המשנ"ב דכשיש רוב דגן גם התבלין והקצח מצטרפין לשיעור כזית לענין מצה, וא"כ יש להקשות דמאי שנא לענין ברכה דלא מהני אפי' רוב דגן. ויש לציין דהבית אפרים בתשו' הנ"ל וכן בספרו עוללות אפרים כתב להדיא דהיכא דיש רוב דגן לכו"ע סגי שיאכל כזית מהתערובת ויברך ברהמ"ז בפת או מעין ג' בפת כיסנין, ובדעת המשנ"ב צ"ע.

ושמעתי ליישב דמש"כ המשנ"ב דיש מחמירים דבעינן רוב דגן אי"ז מדין רובו ככולו דאפשר לצרף שאר מינים בכה"ג לשיעור כזית אלא היינו משום דבעינן שיוכל לבוא לידי חימוץ וס"ל לשיטה זו דרק ברוב דגן ראויה העיסה להחמיץ, והדברים מפורשים בדברי הגר"ז שם והמשנ"ב העתיק כל דבריו שם בענין זה, ולפי"ז א"ש דברי המשנ"ב הנ"ל לענין קצח ותבלין דכתב דיש להזהר לאכול כזית מהדגן ולאחמ"כ הוסיף דבעינן שיהא בעיסה רוב דגן והיינו משום דרוב דגן אינו ענין לשיעור הכזית בכדי לצרף שאר מינים אלא זהו דין נוסף מחמת העיסה דבעינן שתוכל לבוא לידי חימוץ ולשיטת היש מחמירים היינו דווקא באופן שיש בה רוב דגן ודו"ק.

ועדיין הקו' הראשונה במקומה עומדת דמאי שנא דלענין מצה נקטינן לעיקר דסגי ביש בפת שיעור כזית בכא"פ ואי"צ שיאכל כל הכזית מהדגן, ומאידך לענין ברכת מעין ג' סתם המשנ"ב דבעינן שיאכל כל הפרס בכדי שיאכל שיעור כזית מהדגן דווקא.

והנה מצינו בפמ"ג בפתיחה להל' פסח דעמד בזה דיש לחלק בין ברכה ובין אכילת מצה ושאר דברים וכתב שם באות י"ח בתו"ד וז"ל "גם י"ל בהמ"ז ושבעת כתיב הלכך אף אורז עם חטים אף דגנרר ובא לידי חימוץ וטעם כעיקר דין תורה, מ"מ אורז אין משביע אין מברך ברכת המזון ואף דשוין הם מצה חלה ובהמ"ז, היינו איזה נקרא לחם הא לענין משביע לא" עכ"ל, וחזינן דיש חילוק בין בהמ"ז לשאר דברים דהכא בעינן שביעה ולזה לא סגי בטעם דגן אלא בעינן מציאות של דגן, והפמ"ג הוסיף דאפי' אורז דיש בו גרירה מ"מ לענין שביעה אינו משביע כדגן, ולפיכך לענין בהמ"ז בעינן שיאכל כזית מהדגן, ולפי"ז יש לבאר הכרעת המשנ"ב כדעת הגר"א והדה"ח דלא סגי בכזית דגן בכא"פ לענין ברכה ויותר מיכן דאפי' רוב דגן נראה דלא מהני לדעת המשנ"ב ובעינן שיאכל כזית מהדגן דווקא ודו"ק.

וצריך להוסיף ע"ד הפמ"ג דאמנם מדרבנן תקנו לברך על כזית אע"פ שלא שבע ממנו מ"מ בעינן שיאכל מין הראוי לשביעה דומיא דבהמ"ז דאורייתא, ולפיכך צריך שיאכל שיעור כזית מהדגן שהוא המין הראוי לשביעה.

ונמצא לפי"ז דהמאמר מרדכי ס"ל דמצה וברכה שוין, ומיהו בתרוייהו מצינו לחלק בין צירוף שאר מיני קמחים ובין צירוף של תבלין ושאר מיני מתיקה כמש"נ, ובשיטת הגר"א והדה"ח נקט המשנ"ב עד"ז דלענין ברכה בעינן מין דגן ממש משום דהוא ראוי לשביעה, ולא מהני דין טעם כעיקר לענין ברכה.

ד) מיהו יש לציין דמצינו גם סברא לאידך גיסא דמיני מתיקה עדיפי משאר מיני קמחים, דהנה המג"א בסי' ר"ח ס"ק ט"ו כתב דבתערובת דגן עם מיני מתיקה מברכין ברכת מעין ג' אפי' אם אין שיעור כזית דגן בכא"פ,

ורק לענין קמח קטניות או שאר מיני קמחים בעינן שיעור כזית דגן בכא"פ יעו"ש, ויעו" במחצה"ש דכתב אבל לא ידעתי סברא לחלק בין קמח לשאר דבר, ויעו" בפמ"ג דכתב דשאר מיני מתיקה חשובים הם משא"כ קמח שאר מינים אין חשובין כ"כ הואיל וגם הדגן הוא קמח ומראה אחד להם וגם הטעם של שאר הקמחין אינו ניכר ומורגש כמו בתערובת של שאר מיני מתיקה יעו"ש. ויש לציין דמדברי המשנ"ב ס"ק מ"ח משמע להיפך דבתערובת קמחין אין המין דגן ניכר כ"כ משא"כ בתערובת עם דבש, ולכא' יש לבאר הטעם משום דמיני מתיקה בטלים הם לגבי הדגן כיון דבאין להכשירו ולתקנו וכסברת המשנ"ב ביישוב מנהג העולם דאכשורי אוכלא מצטרף עם האוכל, וי"ל דלפיכך ס"ל למג"א דשאר המינים מצטרפין להשלים השיעור טפי מצירוף של שאר קמחים עם קמח דגן דהתם הקמחים באים רק לריבוי העיסה ואינם מכשירין ומתקנים את הקמח דגן ולפיכך אינם מצטרפין כשאין כזית דגן בשיעור אכ"פ.

מיהו יש להעיר דהמשנ"ב וכן בבה"ל שם כתב דנראה לדינא דלא כדעת המג"א אלא כמש"כ הלחם חמודות דאין חילוק בין מיני מתיקה לשאר קמחין ובכל גווני בעינן כזית דגן בכא"פ, ועל כן מיני גריסים המעורבים עם תפוא"א וקטניות אין לברך לבסוף על המחיה אלא דווקא כשאכל מהמיני דגן כזית בכא"פ, וע"ז סיים המשנ"ב וכתב "ומ"מ לענין פת כיסנין שמעורב בתבלין הרבה נוהגין העולם לברך עליו לבסוף על המחיה כשיש בו כזית אף שבמין דגן לבדו שנמצא בו אין בו שיעור כזית, ואולי שטעמם מפני שהתבלין בא להכשיר את האוכל מצטרף עם האוכל גופא לשיעור וכדאיתא כע"ז במג"א סי' ר"י ולכתחילה טוב לזהר לשער שיהיה בהקמח שיעור כזית" ע"כ, וצ"ב מה החילוק בין מיני תבלין בפת כיסנין

לתערובת גריסים ושאר קטניות. ונראה דהחילוק אם שאר המינים משמשים כתבלין לדגן או כחלק בפנ"ע בתערובת ויש להם טעם חשוב לעצמו, דהתם אין שאר המינים מצטרפין ואפי' דבש ומיני מתיקה אם אינם כתבלין של הדגן אלא באים ליתן טעם חשוב לעצמו בתערובת אינם מצטרפין, דבהכי מיירי השו"ע בס"ב והמג"א, ובהא פליג המשנ"ב והכריע כהלחם חמודות. עוד י"ל דכוונת המשנ"ב לחלק באופ"א דתבלין בפת כיסנין בטל טפי מתבלין כתבשיל דבהא מיירי השו"ע בס"ב, אך צ"ב מנלן לחלק בזה ויותר נראה כמשנ"ב באופ"א הראשון, וצ"ע.

ה עוד יש להוסיף בנידו"ז לענין חלה, דהנה הש"ך ביו"ד סי' שכ"ד ס"ט כתב דיש להחמיר כדעת ר"ת דטעם כעיקר גם בגוונא דליכא שיעור כזית דגן בכא"פ, וצריך להפריש חלה מעיסה שיש בה טעם דגן אע"פ שאין שיעור כזית דגן בכא"פ, ושמעתי להקשות לפ"ז על מנהג העולם דאין מפרישין חלה בעוגות דאין בהם שיעור חלה לפי מידת הקמח, ואמאי אין מצרפין כל שאר דברים להשלים לשיעור חלה, ולפמשנ"א"ש דבאמת מיני מתיקה או ביצים וכה"ג אינם משלימין השיעור, ודברי הש"ך קיימי רק לענין שאר מיני קמחים דמצטרפין כמו שנתבאר לענין מצה, אולם בתערובת קמח דגן עם קמח קטניות כגון קמח תפוא"א שפיר יש לחוש ולהחמיר כדברי הש"ך דשאר המינים מצטרפים לשיעור חלה וצ"ע לדינא.

ועפ"י הדברים הנ"ל יש לבאר דברי השעה"צ בסי' ר"ח ס"ק מ"ה דכתב דמדברי הפר"ח שהביא הגרעק"א משמע לכא' כדברי המאמר מרדכי דאם יש בתערובת כזית דגן בכא"פ ואכל כזית מהתערובת מברך ברכת מעין ג', אכן יש לדחות דדווקא לענין על המחיה כתב כן יעו"ש, ולא ביאר השעה"צ מה הטעם

קפו בירורי כל שיש בו מחמשת המינים ברכות

לחלק בין צירוף לברהמ"ז לצירוף לברכת על המחיה. ויעוי' בדברי הפר"ח בספרו מים חיים בסוס"י א' דכתב להדיא חילוק זה וביאר שם די"ל דמדרבנן חשבינן לכל התערובת כדגן מחמת הטעם, ולפימש"נ בדברי המשנ"ב עפ"י סברת הפמ"ג יש לבאר דברהמ"ז תליא בשביעה או במין הראוי לשביעה, משא"כ ברכת מעין ג' דלא תליא בשביעה י"ל דגם שאר מינים מצטרפין כמו לענין מצה, ודו"ק.

הרב אברהם זנגר

~ קכד ~

איך מודדים את שיעור הכזית בעוגות טורט

בעוגות טורט המצויות שיש בהם מיעוט קמח כתב המשנ"ב בסי' ר"ח סקמ"ח דלכתחילה יש לשער כזית מהדגן עצמו וכמש"כ בשו"ע שם דרק אם יש כזית דגן בכא"פ מברכים על המחיה.

ויש לעיין איך מודדים את הכזית, דלפ"ר משמע שצריך כזית קמח בכל פרס של עוגה, אך לכאור' הרי יש אוררים בעוגה שנוצרים מהתפיחה לאחר האפיה, ואוררים רגילים שאינם נרגשים מצטרפים בעלמא לכזית (כנקוט בפי פוסקי זמנינו ע"פ דברי המשנ"ב בסי' תפ"ו שעה"צ סק"ז וכ"כ בשונה הלכות שם בשם החזו"א), ומהיכ"ת שבאופן שהדגן הוא מיעוט בתערובת לא יצטרפו האוררים כלל. ולכאור' נראה דאה"נ מצטרפים האוררים לפי חשבון, וצ"ע טז.

שוב שמעתי חידוש רב יותר בשם הגר"ח פשיינברג שליט"א, דכל האוררים מצטרפים לדגן לכזית, משום שהתפיחה נוצרת מחמת הדגן ולא מחמת שאר המינים, וצריך בירור.

הרב יצחק אליעזר שוב

~ קכג ~

עוגת תמרים שאין בה כזית דגן מה יברך לאחריה

בשו"ע סי' ר"ח ס"ט מבואר דהעושה פת מתערובת דגן וקטניות ואין כזית מהדגן מברך על המחיה, וצריך לפרש דנהפכים הקטניות להיות כדגן, דדין כל שיש בו וכו' הופך הכל להיות כדגן (עי' מג"א), ומ"מ אם בישלו מבואר בשו"ע דאם אין כזית בדגן מברך בנ"ר, וביאר הא"ר דנחית דרגא.

והנה לד' המג"א רק בדגן וקטניות הדין כן אבל בדגן ותבלין לעולם מברך על המחיה, אבל המ"ב הביא דבכמה אחרונים פליגי וס"ל דאין לחלק (ופסק כותיהו), ויל"ע לד' האחרונים שהביא המ"ב באופן שהתבלין הוא מז' המינים (כגון עוגת תמרים), דלברך על המחיה הא ליכא כזית דגן, וממילא נחית הדגן דרגא מחשיבותו ונעשה ברכתו בנ"ר, אולם אפשר דלא נחית דרגא אם כולו מז' המינים

טז. וכיו"ב ראיתי בספר וזאת הברכה (מהדורת תשס"ט בירור הלכה סי' י"ד) בשם מרן הגר"ש א שליט"א שחידש דהשמן או היין וכדו' שעל ידם נעשה מהקמח עיסה ודאי מצטרפים לשיעור, שהרי הברכה היא על העיסה ולא על הקמח, ורק המשקים או התבלינים שאינם משמשים לגיבול העיסה (אלא אדרבא מדללים אותה) אינם מצטרפים לשיעור.

בירורי כל שיש בו מחמשת המינים ברכות קפז

דאינו מז' המינים, ומשמע דהכל תלוי בשם דגן, וצ"ת.

הרב שלמה כהנוב

~ קבו ~

יסוד החילוק בין פת לתבשיל כשאין בו כזית דגן בכא"פ ~ ברכת על המחיה מדין ז' המינים או מדין להם

בסי' ר"ח ט' איתא דעירב קמח דוחן עם חמשת המינים ואין בו כזית בכדי אכילה פרס מברך בתחילה המוציא ולבסוף על המחיה. ובמשנ"ב סקמ"ו פי' בשם האחרונים דהאוכל כזית מכל התערובת מברך על המחיה, ואף שאר מינים מצטרפים, וביאר הפר"ח בשו"ת מים חיים סי' א' דמהא דמברכים מתחילה המוציא חזינן דיש עליו שם פת וממילא חל עליו דין 'כל שיש בו' לקבוע את הברכה לפי הדגן שבו, אלא דלא חשיב כפת חטין לברך עליו ג' ברכות, ולכן מברכים על המחיה, וכ"כ המג"א דהוא מדין 'כל שיש בו', וביאר האליהו רבה דהוא גדר נחית דרגא מפת, והיינו דגדר מעין ג' זה הוא מדין פת גרועה, אבל בבישולו מבואר בשו"ע דמברכים עליו בורא נפשות, ואינו מצטרף לשיעור על המחיה. ובמג"א הקשה מ"ש, ובאליהו רבה תי' דהוא מדין נחית דרגא.

ויש לבאר כוונתו דרק כשברכת מעין ג' נתקנה על הפת דנים את הפת כמו שהיא עכשיו, שעליה נתקנה הברכה מדין 'כל שיש בו' [ומ"מ אינה חשובה כפת חטין גמורה שברכתה ברהמ"ז]. אבל בתבשיל תקנת הברכה היא על המין מדין שבעת המינים, ולכן אזלי' לפי המין בעצם ולא לפי המוצר הסופי, ולכן אין סברא שיצטרפו שאר מינים לענין דין ברכה אחרונה [אם לא מדין ביטול, ומבואר כאן דלא מהני ביטול לדין ברכה אחרונה]. אבל אם אפאז יש חיוב מעין ג' מדין פת, וצורת הפת נקבעת כפי

הרב יצחק אליעזר שוב

~ קבה ~

אם יש דין 'כל שיש בו' בחיטים שלמות שברכתם בפה"א

דעת המג"א סי' ר"ה סק"ו וריש סי' ר"ח דגם בחיטים שלמות שברכתם בפה"א איכא דין כל שיש בו וכו', והאהעו"ז חולק עפ"ד הטור ר"ס ר"ח דקבעו האי דינא משום דהו"ו המינים וגם דעבדי מהם פת שעליו יחיה האדם, וכאן אין לו חשיבות ז' המינים למאי דקי"ל דמברך בנ"ר וגם אין להם דין קדימה דז' המינים ע"ש, וכתב עוד דספק התוס' והרא"ש לז'. אי מברך מעין שלש הוא גם ספק אם יש להם קדימה.

אמנם מצאנו בתר"י שם דמסיק לברך בנ"ר ואעפ"כ סובר להלן מא. דיש להם קדימה בדליכא ברכה מבוררת, וכן הרא"ש מסתפק מה מברך, ואילו לגבי קדימה כתב הטור בקיצור פסקי הרא"ש דקודמין ובטור גופיה בסי' רי"א הניח בספק, והמעייין בתר"י יראה דודאי הו"י מין ז' אלא דמ"מ כיון שאינו דרך אכילתו מברך בנ"ר, וגם להיפך י"ל דגם אי אינו מין ז' מ"מ מדין דגן שבו יברך מעין שלש כמו באורז לר"י בן נורי, וכן משמע קצת בלשון הראשונים זולת תר"י ע"ש.

וכן חזינן דהשו"ע סי' רי"א בפשוטו פסק דאין קדימה בכוסס ואילו כאן נסתפק, ולכן תליא לכאור' רק בנידון אי בכוסס יש דין קדימה, ועי' במ"ב שם סקכ"ז שאינו ברור כ"כ. אבל י"ל דכיון דסו"ס לא חשיבא אכילתו ומברך בפה"א לא נתנו דין כל שיש בו וכו'.

אמנם בעיקר ד' הטור צע"ק דבסוגין ל"ז א' משמע דלרב ושמואל דין 'כל שהוא מה' המינים' ודין 'כל שיש בו מה' המינים' שוין, וחזינן דלריב"נ על אורז מברך במ"מ אף

קפח בירורי כל שיש בו מחמשת המינים ברכות

שהיא והכל שם פת עליו, ואף שאר מינין נכללו בפת הזה ויצטרפו לברכה אחרונה. [ולד' החולקים שם יתכן לומר דפת מעורב השם פת חטין שבו הוא רק חלקין]. וזה מקור גדול שיש גדר מעין ג' מדין פת דקליש י'.

הרב שמואל אורטל

~ קבו ~

צירוף ב' מינים שאין ברכותיהן שוות לכזית לחייב בורא נפשות

כתב השו"ע סי' ר"ח ס"ט דבבישל בקדירה קמח מה' מינים עם קמח קטניות ואין בשיעור הדגן כזית בכא"פ מברך לאחריו בנ"ר.

והנה נחלקו האחרונים בסי' ר"י באכל חצי כזית מזונות וחצי כזית פירות אי מצטרפין לענין בנ"ר או לא כיון שאין ברכותיהן שוות. והמ"ב שם פסק כד' המג"א דמצטרפין, אכן דעת הבית מאיר דאינם מצטרפין.

ויל"ע היאך יבארו הנך אחרונים את דברי השו"ע הנ"ל [ומקורו בב"י בשם

האבודרהם] דמצטרפין לברכת בנ"ר הדגן ושאר המינים. [ובאמת המג"א גופיה בסי' ר"י העלה את שיטתו מדין השו"ע הנ"ל].

והיה מקום לבאר ע"פ מש"כ האחרונים י"ח דגדר ברכתו הוא ד'נחית חד דרגא', והיינו דהדגן עצמו נחית דרגא' ובאופן שהוא בתערובת והוא מועט כ"כ שאין בו כזית בכא"פ משתנית ברכתו עצמה לבנ"ר, ושאיני ממצרף ב' מאכלים דמאכל אחד מהן באמת חיובו הוא כעיקר דינו - על המחיה.

עוד יש לבאר דכיון דקמח בעיניה ברכתו היא ג"כ בנ"ר ואך דמקבל עילויא ל'על המחיה' כאשר נהפך להיות פת, להכי הכא דליכא בהאי עיסה חשיבות להדגן כיון דליכא כזית בכא"פ - נשאר הקמח בברכתו הראשונה לבנ"ר, ולעולם לא חייל עליה חיובא דעל המחיה י"ט כ'.

ועיקר התי' נראה דהכא שאני דהוא 'מאכל אחד' ולהכי אזלינן בתר 'שמו' ושמו נקבע ע"פ רובו, משא"כ התם אלו ב' מאכלים שאנו רוצים לצרפם בברכה, ולהכי ס"ל להנך אחרונים דאינן מצטרפין כיון דליכא שייכות בברכתן.

יז. ה"ה: בקובץ צוהר אוהל ברוך עמ' תר"ה כתב הגר"ש פינקוס זצ"ל כביאור הנ"ל, והביא עוד ל' הרשב"א מד. דמעין ג' היא 'ברכת הלחם' ע"ש שהרחיב בזה. ויש להוסיף דכן מצאנו בד' ר"ג לז: דמברכים מעין ג' על אורז, ומבואר דתקנת מעין ג' אינה דוקא על ז' המינים, אך אפשר דבהא גופא פליגי רבנן שם. מאידך גיסא, הנה בברייתא לז. קתני 'הביאו לפני פת אורז ופת דוחן מברך עליו תחלה וסוף כמעשה קדירה', ומבואר בגמ' דבפשוטו מתפרש כמעשה קדירה מברך במ"מ ומעין ג', ובתרי" (בסוף הסוגיא ד"ה וגאון) הקשה דלמסקנא הא אין מברכים מעין ג' על אורז, ותי' דצ"ל דאינו כמעשה קדירה לגמרי, וצ"ב כוונתו. ואפשר לפרש דהוי כמעשה קדירה מצד הא דזיין אבל ודאי אינו מז' המינים, וממילא מברך במ"מ דאי"ז תלוי בו' המינים, אך אינו מברך מעין ג' דזה תלוי רק בו' המינים. וזה כהצד דמעין ג' הוא מדין ז' המינים בלבד.

יח. א"ר ומט"י, ציינם המ"ב כאן.

יט. ולפי"ז איירי השו"ע בדוקא בעירב בהן קמח, אך בגוונא דעירב עמהן פירורי דגן שכבר נאפו וחיילא עלייהו ברכת על המחיה, באמת ישתנה דינן ומעתה לא יוכל לברך בנ"ר.

כ. ויש לציין דביאור הגר"א לא כ"כ, דמבואר בדבריו דלעולם איכא חיוב על המחיה וכל החסרון הוא משום חסרון שיעור, ע"ש.

אלא דא"כ תיקשי דאי אזלינן בתר רובא אמאי לא מהני נמי לענין ברכת על המחיה – בגוונא דרוב הכזית שבו יהא מין דגן, נימא דברכתו תהא על המחיה, ובפוסקים לא מצינו אלא בגוונא דיש בו כזית שלם ולא רוב. ובזה צ"ל דשאני מין דגן דברכת על המחיה היא על 'מין מחיה' וא"כ אי למעשה לא היה כאן כזית דגן לא שייך לברך על המחיה, משא"כ לבנ"ר סגי ב'מאכל' שהוא כזית.

הרב יצחק אליעזר שוב

~ קבח ~

גדר שתיתא רכה שברכתה שהכל ולא מזונות

בדין שתיתא רכה כתב המג"א סי' ר"ח סק"ח דאם ראויה לשתייה מברך שהכל, אמנם

במ"ב שם סק"ג כתב דבעי' שלא יהא ראוי אלא לשתייה, והיינו דגם אם ראוי בין לאכילה בין לשתייה (כגון שא"צ להפך לשונו כשגומע, עי' גר"ז סי' קנ"ח) לא סגי להוציא מידי במ"מ, וכן משמע בתוס' לח. שכתבו 'לא הוה בהו ממש שעורין דאין שיכר אלא טעמא בעלמא', ומכאן מקור לד' הרמ"א סוס"י ר"ד ע"ש, ותימה שלא הזכירו זאת, (וע"ש בט"ז וקצ"ע).

ולפ"ז צריך שיהא צלול ולא סמיך כלל, ואולי הגדר כמ"ש החזו"א לגבי הל' לישא שאם המים נעשין כמים עכורין בעלמא אי"ז בכלל לישא, וה"ה כאן. (ומצאנו גדר רך וצלול גם לגבי איסור ממרח, עי' ב"י סי' שכ"ח בשם הרא"ש והר"ן גבי קילור, וגם לגבי בישול אחר בישול, עי' לשון הכלבו המובא בב"י סי' שי"ח לגבי בישול אחר אפיה, ואכמ"ל).

עניני פת הבאה בכיסנין

הרב צבי רובינוף

~ קבט ~

בדין מי שנסתפק אם בירך ברכה אחרונה על פת הבא בכיסנין

במשנה ברורה סימן ר"ט סק"ט הביא מחלוקת ראשונים אם ברכת מעין ג' דאורייתא או דרבנן, ונפק"מ במי שנסתפק אם בירך מעין ג' אם צריך לחזור ולברך. וכתב המשנ"ב דעל כן כתבו האחרונים דמי שאכל כדי שביעה מפירות או תבשיל של שבעת המינים ונסתפק לו אם בירך אחריו יאכל עוד מאותו המין שיעור כזית ויברך אחריו ויוציא עי"ז גם הספק שלו.

ובשעה"צ סק"ד כתב ובפת הבא בכיסנין לא יצויר זה דאם אכל מהם כדי שביעה הוא כמו לחם גמור וחייב לברך עליו בהמ"ז וכדלעיל סימן קס"ח, ולכאורה משמע דהוא מהתורה אם אכל כדי שביעה כמו בשאר לחם. עכ"ל.

ולכאורה יש להעיר על דבריו בתרתי, א. דלפי מה שכתב לעיל סימן קפ"ד סק"ב וז"ל שיעור שביעה משמע מספר החינוך דאינו שוה בכל אדם אלא כל אחד יודע שביעתו, ואם דרכו תמיד לאכול כדי מחייתו לבד גם זה נחשב שביעה, עכ"ל. א"כ שפיר יצויר ספק זה באופן שאכל והוא שבע אבל לא אכל עד כדי שיעור שאחרים קובעים סעודה שבכה"ג אינו מברך ברכהמ"ז אלא מעין ג', ויש בזה ספק אם יחזור ויברך^א.

עוד יש להעיר דלכאורה מחלוקת הראשונים אינו אלא לגבי מעין ג' על שאר המינים, אבל ברכת מעין ג' על פת הבא בכיסנין לכו"ע זה דאורייתא. דהנה הקשו האחרונים שהרי מצינו שפת הבא בכיסנין יש לו דין פת לשאר דיני התורה כמו לענין מצה וכן לענין חלה, וא"כ לכאורה גם לענין ברכת המזון היה צריך לברך עליו ברכת המזון ואיך הפקיעו חז"ל את החיוב דאורייתא. ותירץ רעק"א בתרי אנפי [בהגהה על דברי האבן העזר בסימן קס"ח]; א. דמדאורייתא אין חייבים רק בשביעה, ושביעה הכונה לשיעור שאחרים קובעים עליו סעודה, ובאמת בשיעור של קביעות סעודה מברכים ברכת המזון, ובפחות משיעור קביעות סעודה אין חיוב ברכה אחרונה רק מדרבנן והם אמרו שלא מברכים בהמ"ז רק בפת גמור. ב. עוד תירץ רעק"א שמדאורייתא סגי בברכה אחת ורק מדרבנן צריכים לברך ג' ברכות, וממילא מדאורייתא יוצאים גם בברכת מעין ג', ורבנן לא תיקנו לברך ג' ברכות רק בפת גמור ולא בפת הבא בכיסנין.^ב

והנה לפי התירוץ הזה יוצא שברכת על המחיה על פת הבא בכיסנין הוא דאורייתא שהרי ברכה אחת היא כן מדאורייתא ורק החילוק ברכות מדרבנן. וזה לכו"ע גם לפי שיטות הראשונים שכל מעין ג' הוא רק מדרבנן, היינו דוקא על שאר מינין דאמרינן ארץ הפסיק הענין ולא קאי ואכלת ושבעת רק על לחם ולא על כל שבעת המינים, אבל פת הבא בכיסנין שהוא בכלל לחם הרי החיוב הוא מדאורייתא.

א. ונמצא דהמשנ"ב סתר משנתו דכאן נקט ד"ושבעת" היינו שיעור קביעות סעודה, ולעיל סימן קפ"ד נקט שזה שביעה של כל אחד ואחד.

ב. וכן תירץ הגר"ז סימן קס"ח ס"ח, ובקו"א ציין לסדר ברכת הנהנין פ"ב ה"א שרמו לתי' הראשון דרעק"א.

והנה לפי מש"כ המשנ"ב בשם החינוך שביעה תלוי בשביעה של כל אחד ואחד, לא יוכל לסבור את תרוצו הראשון של רעק"א שכ' שמדאורייתא לא חייבים רק בשיעור שאחרים קובעים סעודה, וע"כ יסבור כמו התירוף השני, ולפי"ז הרי יוצא שברכת על המחיה היא דאורייתא לכו"ע כמו שביארנו וכן כתב החזו"א סל"ד סק"ד.

ולכאורה נמצא להלכה;

א. דאף שכ' השעה"צ שבפת הבא בכיסנין לא יצויר שנכנס למחלוקת הראשונים אם מעין ג' דאורייתא או לא, לכאורה משכח"ל באופן שאכל ושבע אבל לא אכל כ"כ כשיעור שאחרים רגילים לקבוע.

ב. דבכה"ג לא יהיה תלוי במחלוקת הראשונים אלא לכו"ע תהיה ברכתו מדאורייתא, ובנסתפק אם בירך צריך לחזור ולברך.

הרב צבי שוב

~ קף ~

פהבב"כ שהיא ספק פת מ"ט א"צ לברך ברהמ"ז משום ספק דאו' לחומרא

בדין פת הבאה בכיסנין ידוע הנידון הגדול באחרונים אם בעצם זה לחם גמור לכל דינו ורק דלגבי ברכה הקילו רבנן מכיון דאינו עשוי לקביעות [כ"ד האה"ע והרעק"א] או דאינו לחם [כ"ד המג"א], ועי' היטב תוס' ביצה ט"ז: דמבואר ב' שיטות בזה, וכבר הביאו בזה ד' הרשב"א ל"ח: והריטב"א מ"א: דכשאנו קובע תורת פירות עליו וכשהוא קובע הוא כמשתנה ממינו ותורת פת עליו ומבואר דהגדר הוא לא דהקילו בפת אלא דזה כפירות וזהו הביאור בשיטת הרי"ף דבלא קביעות מברך בנ"ר.

אלא דעדיין יתכן דכ"ז בנוגע לדרבנן אבל מה"ת הוא לחם, אמנם בראב"ה סי' קכ"ט כ' דבכזית וכביצה ברהמ"ז הוא דאורייתא ושיעור דרבנן הם לחמניות ופהבב"כ וכו' וכן ביראים סי' רנ"ג כ' דפת הבב"כ אינו ראוי לשביעה ועושה באותו ענין שאינו קרוי לחם כו' ובלחם כ' ושבעת כו' ושם כ' ג"כ דכביצה הוא שיעור דאורייתא ברהמ"ז ע"ש. ומבואר דלגבי דאורייתא הוא לא לחם ועכ"פ לגבי ברהמ"ז דצריך לחם של שביעה ואף דבעלמא סגי כביצה. ובאמת גם הרשב"א סובר דכביצה הוא שיעור דאורייתא [ל"ח:]: ומוכח כנ"ל.

והנוגע בכ"ז למעשה הוא דהלא לדידן מספק"ל מהו פהבב"כ ולכאור' נמצא דבשבע הוי ממש ספק דאורייתא להנ"ל, ועי' ברעק"א ב' תי' מ"ט לא הוי ספק דאורייתא, תי' א' דחילוק ברכות לאו דאורייתא, ויל"ד בזה דהא להשיטות דמעין ג' דאורייתא חילוק ברכות דאורייתא כמבואר ברשב"א מ"ד, ועי' מ"ב סוס"י ר"ט דראוי לחוש דמעין ג' דאורייתא. ותי' ב' דשיעור שביעה דאורייתא תלוי בשיעור שאחרים קובעין עליו, אך לדינא כ' החזו"א להוכיח דלא כצד זה מהא דכ' הרדב"ז דאם אכל והשלים שביעתו בפת חייב מה"ת והובא בביה"ל סי' קפ"ד, וע"ע בשעה"צ סי' קס"ח ס"ק ע"א שנקט בכע"ז דסד"א לחומרא.

והנראה לחדש דלגבי הדאורייתא אין כלל ספק בג' מיני פהבב"כ וכל מה שמבואר דהוא ספק לחם זה באחרונים הנ"ל [רעק"א ואה"ע] שנקטו דזה לחם ורבנן הקילו ואין לנו אלא מה שהקילו אבל להמבואר בראשונים הנ"ל דמה"ת אינו לחם משום שאינו עשוי לשביעה נראה ברור דכל המינין שוים בזה דסו"ס אינו עשוי לקביעות ובדאורייתא אין כלל

סברא לחלק וממילא בכל פהבב"כ כ"ז שאינו קובע עליו עדיין הוא כפירות וליכא בזה ספק דאורייתא.^ג

הרב עזרא זעפראני

~ ק"א ~

בענין ספיקא דפת הבאה בכסנין

בש"ע סי' קס"ח ס"ז ובית יוסף שם הביא ג' שיטות בהגדרת פת הבאה בכסנין:

א. שיטת רבינו יונה בשם ר"ח דפת הבאה בכסנין היינו עיסה שעשויה כפת גמורה אלא שעשאוה כיסים ומילאו בהם דבש או סוכר ואגוזים ושקדים ותבלין שאין דרך לקבוע סעודה על פת כזו, ולפ"ז לשון כיסנין היינו כיסים, ומה שנקטה הגמ' לשון "הבאה" בכסנין מפרש הט"ז דבא לחדש שאף אם בשעת האכילה נלקחו הפירות ואוכל רק את העיסה מ"מ כיון שבשעת האפיה נאפתה עם מילוי פירות נקבע דינה כפהבב"כ וזהו לשון "הבאה" שהיתה כך וכעת לא. והמ"ב כתב דמסתברא דגם לשיטה זו דהשינוי מפת גמורה הוא מחמת המילוי מ"מ בעינן שיהיה טעם המילוי ניכר בעיסה, ואולם לכאור' צ"ל דזה עצמו שהמילוי נותן טעם בעיסה אינה סיבה להחשב פת הבאה בכסנין כמבואר בט"ז דרק משום שכבר נקבע דינו לפהבב"כ בשעת האפיה נשאר בדינו.

ב. שיטת הרמב"ם דפת הבאה בכסנין היינו ששינה בעיסה עצמה דהלישה היתה בדבש או שמן או חלב או מיני תבלין, ובביאור שיטה זו נחלקו השו"ע והרמ"א, דהשו"ע סובר דסגי בזה שטעם התערובת ניכר בעיסה, [ויש לדון מהי רמת הניכרות הנצרכת לזה], ואילו הרמ"א

סובר דבעינן שתהיה עיקר העיסה מאלו הדברים, וגם בזה נחלקו אם הכוונה שהמשקים שעיימם לשים את העיסה יהיו ברובם שמן או דבש וכדו' או שלא סגי בזה אלא אפי' כשכל העיסה נילושה בדבש לא מהני עד שיהיה רוב כללות העיסה מאלו הדברים, דהיינו דבעינן רוב גם ביחס לקמח, (עי' ב"ח וט"ז ומג"א).

ולפי שיטה זו הא דקרינן לפת זו פת הבאה בכסנין היינו כדפירש רש"י ברכות מ"א ב' דמנהגם היה להביא פת זו שנילושה בתבלין לאחר האכילה ובהמ"ז וזהו זמן שהיו רגילים להביא גם כיסנין (דהיינו קליות).

ג. שיטת רב האי דפת הבאה בכסנין היא פת שעושין אותה כעכין יבשים וכוססים אותם ומנהג בני אדם שאוכלים מהם רק מעט ולא כדי לשבוע, וכיסנין היינו שאכילתם ע"י כסיסה.

ומחלוקת זו נוגעת לדינא בכל הנפק"מ שיש בין פת גמורה לפהבב"כ.

א) באוכל בלא קביעות סעודה אם צריך לברך במ"מ ועל המחיה כדין פהבב"כ או המוציא וברכהמ"ז כדין פת גמורה.

ב) באוכל בתוך הסעודה, דאם דינה כפת הבאה בכסנין צריך לברך עליה גם תוך הסעודה כמבואר בגמ' בברכות מ"א ב' לפירוש התוס' שם דפהבב"כ היא מהדברים שבאים שלא מחמת הסעודה וטעונים ברכה לפנייהם משא"כ אם היא פת גמורה ברכת המוציא פוטרתה.

ג) באוכל דברים אחרים עם הפת באופן שאינם טפלים לה ממש שיוכלו להפטר מדין עיקר וטפל, דאם היא פת גמורה כל הדברים הבאים

ג. שוב העירוני דהדבר צ"ב, דאם כלפי הדאורייתא כל מינים אלו חשיבי כפהבב"כ, מהיכ"ת נימא דבדינא דרבנן הם חלוקים, דיש מהן שחייבום בברהמ"ז רק אם קבע עליהן, ויש מהן שחייבום בברהמ"ז אף כשלא קבע עליהן, ויש לדון בזה.

בירורי

פת הבאה בכסנין

ברכות

קצג

מחמת הסעודה פטורים מברכה אבל אם היא פת הבאה בכסנין אינה פוטרת אלא את הנאכל עימה בטפילות ממש.

והנה בשו"ע כתב והלכה כדברי כולם שלכל אלו הדברים נותנים להם דינים שאמרנו בפת הבאה בכסנין, ובבית יוסף מבואר טעם הדבר "כיון דספיקא במידי דרבנן הוא נקטין כדברי כולם להקל דכולם דין פהבב"כ יש להם ואינו מברך עליהם המוציא ושלוש ברכות אא"כ קבע סעודתו עליו".

והב"ח הקשה על זה דמה שייך בזה קולא לברך מספק במ"מ ולא המוציא הלא בין כך ובין כך הוא חומרא שעובר משום לא תשא, והיינו דאם הוא פת גמור ומברך במ"מ עובר משום לא תשא ואם הוא פת הפבב"כ ומברך המוציא עובר על לא תשא, ועל כן חולק הב"ח וסובר דכל היכא דהוי ספק לא יאכלם אלא בתוך הסעודה אא"כ הדבר ברור דהוי פת הבאה בכסנין עיי"ש.

והדרישה והט"ז יישבו דברי הב"י דברכת במ"מ היא ברכה כוללת כמו ברכת שהכל והיינו דבדיעבד גם דבר שברכתו המוציא נפטר בברכת במ"מ, ולפ"ז צ"ל דמש"כ הב"י דספיקא במידי דרבנן להקל היינו דגם אם מברך המוציא על פת הבאה בכסנין מהני בדיעבד, והטעם שמברכים מספק במ"מ ולא המוציא היינו משום שבברכה אחרונה מברכים מעין ג' כדין פת הבאה בכסנין ולא ברכהמ"ז כפת גמורה, והטעם בזה הוא משום ספיקא דרבנן לקולא, וכיון שבברכה אחרונה מברכים מספק כברכת פהבב"כ נוהגים כן גם בברכה ראשונה כדי לא לעשות סתירה בהנהגה, וכן כתבו באבן העזר והגר"ז.

ואולם לכאורה גופא טעמא בעי היאך אפשר לברך מספק ברכת מעין ג' ולא

בהמ"ז הרי כאן לכאורה לא שייך את תי' הדרישה והט"ז דבדיעבד מהני גם ברכת במ"מ לפת גמורה, דלגבי ברכה אחרונה הדין הוא דמי שבירך על פת גמורה ברכת מעין ג' במקום ברכת המזון צריך לחזור ולברך ברכהמ"ז, וא"כ הדרה לדוכתה קושית הב"ח איך אפשר להקל לברך מעין ג' במקום שיש לא תשא.

ואמנם הדרישה בדבריו מתיחס גם לברכה אחרונה וכותב 'ובברכה אחרונה מקילים ומקצרים ומברכין מעין ג' ואע"פ שברכת מעין שלש אינה עומדת במקום ג' ברכות', אכן דבריו צריכים ביאור מה שייך מקילין ומקצרים בספק לא תשא.

והמאמר מרדכי כתב לבאר דברי הב"י והדרישה דיסוד דבריהם הוא דיתכן שהג' שיטות בדיון פת הבאה בכסנין אינם מחלוקת לדינא וכולם אמת, דהיינו שבכל השלשה אופנים יש דין של פהבב"כ שברכתה במ"מ ומעין ג', ואף שודאי בפירוש הגמ' פהבב"כ יש מחלוקת ושלוש שיטות מ"מ אפשר'ל שדין הגמ' אינו דוקא בפת מסוימת שעליה דברו אלא מלמד כלל שכל פת שעשויה בצורה שאין דרכה להאכל בדרך קביעות לשובע אלא לקינוח דינה אינו כפת גמורה אלא ברכתה במ"מ ומעין ג', ועל כן אפשר'ל שבכל שלושת האופנים הדין הוא כך, אלא שהוסיף הב"י שגם אי נימא לא כך דהיינו שלא בכל האופנים הדין כך ואיכא מחלוקת וספק בדבר מ"מ מספק מקילים לא לברך ג' ברכות, והיינו משום שעדיף לעבור על לא תשא אחד ולא לעבור על ג' לא תשא, וזה מש"כ הדרישה מקילים ומקצרים, דמקצרים לעבור על לא תשא אחד ולא על ג'.

אכן לכאורה הדברים קשים מאוד, דלפ"ז ודאי שהיה עדיפות לא לאכול כלל מחוץ לסעודה כדי שלא לעבור על ספק לא תשא,

שיכולה להיות מתאימה לפת גמורה אלא שרבנן תקנו שצריך לברך ברכהמ"ז של ג' ברכות, ומי שמברך מעין ג' לא יצא יד"ח של התקנה דרבנן לברך ג' ברכות ולכן צריך לחזור, ומ"מ לא חשבינן ליה שבירך ברכה לבטלה ועבר על לא תשא, ואי נימא כך מיושב היטב דלכן מספק מברכים על המחיה ולא ברכהמ"ז דברכת על המחיה ממ"נ אינה לבטלה כמשנ"ת.

הרב אברהם זנגר

~ ק"ב ~

בישוב הקושיא איך מברכים במ"מ על ב' מינים של פת הבאה בכיסנין ~ הצטרפות ב' מיני פהבב"כ לשיעור קביעות סעודה ~ בירך המוציא על שיעור קביעות סעודה של עוגת שמרים, האם מברך במ"מ על חתיכת עוגת תפוחים שאוכל לקינוח ~ ביטול ברוב בג' מיני פת הבאה בכיסנין

(א) כידוע יש ג' שיטות מהי פת הבאה בכיסנין ופסק השו"ע בסי' קס"ח ס"ז דהלכה כדברי כולם, וביאר הב"י שהוא משום ספק ברכות להקל, אבל המאמ"ר העלה צד דאין פלוגתא בין השיטות וכולם הם פהבב"כ בודאי. ובביה"ל ד"ה והלכה וד"ה טעונים הביא לד' המאמ"ר, אבל משמעות דבריו שנקט לעיקר דינא כפשטות ד' הב"י, וכן מבואר במשנ"ב ס"ק כ"ד בסופו.

והנה בהגהות לחם הפנים על הקיצור שו"ע סי' מ"ח סעי' ב' (והוא לבעל הקיצו"ש) נקט כד' הב"י דהוי ספק ולפ"ז כתב בפשיטות דאם אוכל ב' מינים של פהבב"כ חייב בנט"י והמוציא וברכהמ"ז, דממנ"פ אכל

וביותר דגם כשאוכל הדין הוא לא לברך כשיש ספק על הברכה כמבואר במג"א סי' ר"ב סקכ"ו ועוד, וואולי כונת המאמ"ר דע"י שיש ספק שאולי שלושת השיטות אמת חשיב כמו ספק ספיקא דגם אם אין שלשתם אמת אולי ההלכה כשיטה זו שמה שאוכל עכשיו זה הפבב"כ וצ"ע בזה]. ועי' בכף החיים אות ס"ד דאחר שהביא דברי המאמ"ר כתב 'ונפק"מ מכל זה דאם יש לאדם ספק פת הבב"כ ואינו יכול לקבוע עליו או לאוכלו בתוך הסעודה כדי לצאת מספק והוא נצרך לאכול שאינו יכול להמתין דאז יברך לפניו במ"מ ולאחריו מעין ג' משום חומרא דלא תשא' עכ"ל. ומבואר דבאמת ס"ל לדינא דיש עדיפות לא לאכול כל דבר שיש עליו ספק פת הבאה בכיסנין, ורק כשנצרך לו לאכול עדיף שיברך ברכה אחת ויעבור מספק על לא תשא אחד ולא על ג' לא תשא מספק. אכן בדברי כל האחרונים לא נזכר כלל שיש עדיפות לא לאכול פהבב"כ אם לא נתקיים בה כל השיטות, ואדרבה בביאור הלכה בשם רע"א מבואר דאין אפי' דין שירא שמים יאכלם בתוך הסעודה, וצ"ע ג.

ושמעתי מהרב יצחק מאיר גורא שליט"א לבאר בזה, דהנה נחלקו הראשונים בדין ברכת המזון דאורי' האם גם מדאורי' בעינן ג' ברכות או שהחילוק לג' ברכות הוא רק מדרבנן ומדאורי' יוצאים גם במעין ג', ולפ"ז יש לדון להנך שיטות דמדאורי' יוצאים במעין ג' ומדרבנן נתקן דעל פת גמורה צריך לברך דוקא ג' ברכות, האם גדר התקנה הוא שרבנן עקרו את ברכת מעין ג' דאינה ברכה שמתאימה לפת גמורה ומעתה אם יברך על פת גמורה מעין ג' הוי ברכה לבטלה ועובר על לא תשא, או דלמא לא כך, דרבנן לא עקרו את הברכה של מעין ג' ואכתי היא ברכה

פת, ותמה על הח"א כלל נ"ד ס"ג שמשמע מדבריו לא כן י'.

אמנם מסתימת כל הפוסקים משמע דבכל גווני מברכים במ"מ ומעין ג' וכ"ה מנהג העולם, ובהכרח צ"ל דאף דלא נקטינן בודאי כהצד של המאמר מ"מ מכלל ספיקא לא נפקא שמא כל המינים הם פהבב"כ וממילא נשאר הדין דספק ברכות להקל'.

(ב) אלא דאכתי צ"ע בזה לענין ברכה ראשונה, דהנה הקשה הב"ח על הכרעת השו"ע דמספק הלכה כדברי כולם, דסו"ס איך מברכים בורא מיני מזונות והא הוי ספק ברכה לבטלה, ותי' הדרישה ט"ז סק"ו ואבן העזר דבמ"מ פוטרת פת בדיעבד. והוסיפו להקשות מ"ט לא יברך המוציא על ספיקא דפהבב"כ, דהא ברכת המוציא נמי פוטרת בדיעבד פהבב"כ ומאי אולמא ברכת במ"מ מברכת המוציא, וע"ש מש"כ ליישב דבמ"מ עדיפה כי היא ברכה כוללת או כי עדיף להשוות לברכה אחרונה דמעין ג'.

ולכאור' נראה דסברות אלו שייכי רק באופן דב' הברכות פוטרות בדיעבד במידה שווה, אבל באופן שאוכל ב' מינים הרי אם מברך במ"מ ספק אם פוטר את המין השני, דאם המין שמברך עליו הוא פהבב"כ והמין השני הוא פת לא נפטר (כמבואר במתני' מב. ושו"ע סי' קע"ו בירך על הפרפרת לא פטר את הפת', ולד' המשנ"ב שם סק"ב אף אם כיון עליו להדיא לא מהני כיון שיש לברכה על מה לחול), ואילו אם מברך המוציא ומכוין להדיא לפטור פוטר הכל גם אם המין שבירך עליו הוא פת והמין השני הוא פהבב"כ (כמבואר בבית"ל סוד"ה טעונים לפי פשוטו, ובסי' קפ"ד הארכנו בביאור החילוק בין ב' הדינים, דהמברך במ"מ על פהבב"כ ומכוין לפטור את הפת לא מהני, ואילו המברך המוציא על הפת ומכוין לפטור פהבב"כ מהני), וא"כ מסתבר דעדיף לברך המוציא ולא במ"מ.

(ג) ובאמת נראה דזהו ביאור ד' הקיצושים שכתב לברך המוציא, דלכאור' קשה דבשלמא נט"י וברהמ"ז שפיר יברך משום

ד. והא דסגי בברהמ"ז ואינו מחויב לברך גם מעין ג' על המין של פהבב"כ, לכאור' היינו משום הספק שמא ב' המינים הם פת (והמין השלישי הוא הפהבב"כ). אך לפ"ז נמצא דאם אוכל ג' המינים יצטרך לברך גם מעין ג'. ואולי אינו מברך מפני שאם המין שאכל תחילה הוא פת נפטר כל השאר בברהמ"ז כדין האוכל פהבב"כ בתוך הסעודה. אבל זה צ"ע, דלפ"ז יש לחוש בכל אכילת פהבב"כ שלא לברך ברכה אחרונה על שאר מאכלים שאוכל לאחריו, וזו לא שמענו. ובפשוטו הטעם הוא דאף אם הוא פת מ"מ כיון שאוכלו לקינוח ולא בדרך קביעות כמו פת גמורה אין לו חשיבות סעודה לענין שיפטרו שאר המאכלים בברכתו, ואכמ"ל, וצ"ע.

שוב העירוני דיש ליישב באופ"א, עפ"ד הפוסקים שנקטו דכל שאינו מברך על העיקר יש לו לברך על הטפל (עי' לעיל סי' צ"ג), ולפ"ז נחא, דכיון שאינו מברך ברהמ"ז על הפהבב"כ אלא מברך מעין ג' וקי"ל דמעין ג' אינו פוטר במקום דמחויב בברהמ"ז, נמצא דאינו מברך ברכה אחרונה על פת זו, ועל כן שפיר מצי לברך על שאר המאכלים, משא"כ באופן הנ"ל שמברך ברהמ"ז תו לא מצי לברך מעין ג' מספק. ואמנם לא סגי בתי' הנ"ל אלא לענין ברכה אחרונה, אך קושיא זו מקשים גם על ברכה ראשונה, דבזה שפיר נפטר הפת בדיעבד ע"י ברכת במ"מ לד' רוב האחרונים, וא"כ איך מברכים ברכה ראשונה על שאר המאכלים.

ה. ובעי"ז ראיתי בשו"ת אור לציון ח"ב פי"ב דין י' בסוף ההערה שכתב להימנע מלאכול ג' המינים יחד מפני שלפ"ד הב"י חייב בודאי בברהמ"ז. וצ"ב מ"ט לא כתב כן גם בב' מינים כמש"כ הקיצושים.

ו. ובקובץ צוהר (אוהל ברוך עמ' תשנ"ז) העיר הגרי"מ רובין שליט"א דמ"מ מ"ט אין מצריכים כה"ג נט"י בלא ברכה, והכריח מזה דנקטינן בודאי כצד המאמר. אך אי"ז הכרח גמור, דהא גם אם אוכל רק מין אחד של פהבב"כ הוי ספק פת ואעפ"כ אין מצריכים נט"י בלא ברכה משום דספק דרבנן לקולא.

דממנ"פ מחויב בהם, אבל לענין המוציא לא שייך בזה ממנ"פ, דהא המין שמברך עליו יתכן שהוא הפהבב"כ ומספק יש לברך עליו במ"מ, והמין השני נמי נפטר מספק דשמא המין הראשון הוא פת והמין השני הוא הפהבב"כ ונפטרו שניהם בברכת במ"מ, ודמי לאוכל פהבב"כ בתוך הסעודה שמספק יכול לאכול בלא לברך כמש"כ הביה"ל ס"ח ד"ה טעונים, דשמא הוא פת.¹

ונראה לבאר ד' הקיצוש"ע כדברינו הנ"ל, דכיון שיש כאן ודאי פת ואם יברך המוציא ויכוין לפטור שניהם ודאי נפטרים, ואילו אם יברך במ"מ ויכוין לפטור שניהם הוי ספק אם נפטר המין השני, עדיף לברך המוציא ולא במ"מ.

ד) ובישוב סתימת הפוסקים בזה דלא כהקיצוש"ע נראה לומר, דהנה הפמ"ג בפתיחה אות י"ג הניח בספק איך הדין אם בירך בפה"א על פרי האדמה והיה לפניו עוד פרי שספק אם ברכתו בפה"א או בפה"ע, האם נימא דספק אם נפטר או דכיון שבמקום ספק דינו לברך עליו בפה"א הוי כודאי ונפטר בסתמא ע"ש. והנ"ל בניד"ד דכיון דכל אחד מהמינים בפנ"ע דינו לברך עליו במ"מ מספק הוי כודאי ומהני לפוטרו אפי' בסתמא וכ"ש אם כיון עליו להדיא.

אמנם זה תלוי בביאור ספיקו של הפמ"ג, דהנה בהא דהמברך בפה"א על פרי האדמה לא פטר את פרי העץ (אם לא כיון להדיא לפוטרו) מצאנו ב' ביאורים; א. ל' הלבוש היא 'דאמרינן מסתמא לא היה בדעתו לפטור רק את פרי האדמה כדינו, והיינו דהוי כעין דעת שלא לפטור, והוא חידוש. ב. פשוט ל' הראשונים בסוגיא מא. משמע דהטעם הוא כדברי החזו"א (סי' ל"ד סק"ז) דכיון דהמין השני נפטר רק מדין גרירה, ליכא דין גרירה על מין של בדיעבד אלא רק אם בירך עליו בפנ"ע, וכן משמע מל' המשנ"ב סי' ר"ח סקס"ט, וכ"כ להדיא בשו"ת פנים מאירות ח"א סי' נ"ח, וכן משמע מדברי הברכ"י והט"ז סי' ר"ו סק"ב ח.

ולאופן הא' סברת הפמ"ג מתבארת בפשיטות, דכיון דבמקום ספק דינו הוא לברך בפה"א ודאי לא אמרינן דמסתמא אין דעתו לפוטרו. ולפ"ז בניד"ד אי"ז שייך, דהא ד' המשנ"ב היא דהמברך במ"מ על פהבב"כ לא פטר פת אפי' אם כיון להדיא לפוטרו ואי"ז תלוי כלל בדעתו.

אמנם בפשוטו ס"ל לפמ"ג כאופן הב' (וכדנראה גם מדבריו בסי' ר"ו כמובא בהערה), וספיקו הוא אם במקום ספק כיון שהדין הוא לברך בפה"ע הוי כלכתחילה ויש

ז. ואולי י"ל לפי סברת האבה"ע הנ"ל דהא דקבעו לברך מספק במ"מ ולא המוציא הוא משום דכיון דמברכים מעין ג' העדיפו להשוות לזה את הברכה ראשונה לברך במ"מ, ולפ"ז אפשר דבניד"ד שעתיד לברך ברהמ"ז אדרבא עדיף לברך המוציא. אבל יש לפקפק בזה, דא"כ באוכל פהבב"כ קודם הסעודה שעתיד לפוטרו בברהמ"ז (כמש"כ המשנ"ב סי' קע"ו) נמי נימא שיברך לפניו המוציא, ולא שמענו. ומסתבר דאין הדין משתנה ממקרה למקרה, אלא כיון דכל מין בפנ"ע דינו לברך עליו מעין ג' מספק ממילא גם לפניו מברך במ"מ ולא המוציא.

ח. ועי' בפמ"ג שם א"א סק"ב שכתב דהטעם הוא הואיל ויש לברכה על מה לחול. וצ"ב דהא לא דיינינן שהברכה תחול במסוים על פרי העץ אלא רק שתפטרנו מדין גרירה. ונראה שכוונתו כסברת החזו"א דאין דין גרירה למין של בדיעבד (ודלא כהבנת ספר מגילת ספר סי' כ"ד אות ד', וע"ש הנפ"מ שהעלה מזה לענין מי שבירך בפה"א על פרי העץ דפטר את כל המינים של פרי העץ, אך בסוף הסימן חזר בו). ובד' הלבוש העירוני דיש מקום לפרש כוונתו באופ"א, דודאי ליכא דין גרירה על מין של בדיעבד ומש"ה אינו נפטר בסתמא, אלא שנקט הלבוש דבעלמא אמרינן דסתמא חשיב ככונה לפטור, וא"כ ה"נ בזה נימא דסתמא הוי ככונה להדיא לפטור, ובוהו הוא שכתב הלבוש, דבמקום דהוי זה בדיעבד, ודאי אין כונתו לפטור, ועל כן אי"ז פטור.

בו דין גרירה או לא, [ובסי' ק"ע הערה י' הוספנו לבאר צד זה ע"פ דברי האחרונים דברכה כללית נתקנה גם על הפרט וכך הוא דינו לכתחילה במקום ספק ולכך לא חשיב שינוי ממטבע שטבעו חכמים בברכות ע"ש]. ולפ"ז בניד"ד נמי שייך ספק זה, דברכת במ"מ שהיא ברכה כוללת לפת היא כודאי במקום ספק פת.

שו"ר בשו"ת בצל החכמה ח"ב סוס"י ט' שכתב מסבירא דכל ספיקו של הפמ"ג הוא רק בסתמא, אבל אם כיון להדיא פשיטא דמהני במקום ספק אף להשיטות דודאי פרי העץ לא נפטר בדיעבד אף אם כיון להדיא, ולפ"ז ודאי ניחא ניד"ד אם מכיון להדיא לפטור, אך לא הבנתי כלל סברתו, וצ"ע ט'.

בענין הצטרפות ב' מיני פהבב"כ לשיעור קביעות סעודה

ה) לפמשנ"ת יש לדון בדבר החדש איך הדין באופן שאכל שיעור קביעות סעודה ע"י צירוף ב' מיני פת הבאה בכיסנין יחד, ובזה הנידון הוא להיפך מהאמור לעיל, דהנה לפי

הצד דאין פלוגתא בין השיטות והכל הוא פהבב"כ כודאי מצטרפים ומברך המוציא וברהמ"ז, אולם לפי פשטות ד' הב"י דאחד מהם הוא פת לכאור' אינם מצטרפים לשיעור קביעות סעודה, דהא פת גמורה כודאי אינה מצטרפת לשיעור קביעות סעודה של פהבב"כ [כדמשמע מסתימת המשנ"ב ופוסקים ס"י קע"ו דהאוכל פהבב"כ קודם הסעודה צריך לברך מעין ג' ואינו מצטרף עם הפת לשיעור קביעות סעודה, וכן מבואר בשו"ע דהאוכל פהבב"כ בתוך הסעודה מברך במ"מ אף אם אכל שיעור קביעות סעודה בצירוף הפת'], וא"כ ה"נ בב' מיני פהבב"כ לפי פשטות ד' הב"י שאחד מהם הוא כודאי פת.

ובשלמא לענין ברכה אחרונה כודאי מברך רק ברהמ"ז, דהא ממנ"פ מחויב בברהמ"ז (או שאחד מהם הוא פת או שניהם פהבב"כ ומצטרפים לשיעור קביעות סעודה), ולברך גם מעין ג' אינו יכול כיון שיש ספק שמא נפטר בברהמ"ז (דשמא ב' המינים הם פת, וכן שמא שניהם פהבב"כ כהמאמר ומצטרפים זל"ז), אבל לענין ברכה ראשונה הרי נתבאר דבמקום ספק יש לברך במ"מ ולא המוציא,

ט. אמנם כמדומה מנהג העולם כדבריו, דבמאכל שספק אם ברכתו שהכל או ברכה אחרת נוהגים לברך על דבר שברכתו שהכל ולפטור את הספק, אף שכתב המשנ"ב בסי' ר"ו לחוש לשיטות דלא מהני כוונה להדיא לפטור פרי העץ בברכה שמברך על פרי האדמה. [מאידך גיסא, בספר ברכת הבית ש"א סעי' ע"ה נקט בפשיטות בנידון הפמ"ג דלא נפטר אלא מספק, ואף החמיר שלא יאכלנו מספק, ועוד חידש דאף אם היתה דעתו מתחילה לאכול את הדבר המסופק אבל לא כיון להדיא לפוטרו לא מהני. ולענ"ד הוא חידוש גדול, דהא דינו הוא לברך עליו שהכל מספק ומחייב שיצטרך לכיון לפוטרו יותר משאר מאכלים שברכתם שהכל].

י. ואף לד' הרשב"א דאין מברכים על פהבב"כ בתוך הסעודה (ולא קיי"ל כוותיה), אין טעמו מחמת שמצטרף לפת לשיעור קביעות סעודה, שהרי אף באופן שאוכל פחות משיעור מקביעות סעודה אינו מברך על הפהבב"כ לפ"ד הרשב"א, ונראה גם שאין טעמו דחשיב כנאכל בקביעות סעודה לשובע כמו הפת, אלא טעמו הוא דכל שמברך על הפת ראוי שייפטר הפהבב"כ בברכת הפת כיון שגם הוא שם פת עליו. [וז"ל הרשב"א; 'טעמא דמילתא משום דפרפרת היא פת ואילו קבע עליה סעודה או דאכל מיניה כדי שאחרים קובעין עליו סעודה מברך עליה המוציא וג' ברכות והלכך כל שבאה בתוך הסעודה דין הוא שיפטור אותה בברכת הפת']. ועי' גליון רע"א סי' קע"ז על המג"א סק"ה.

וא"כ אם נחוש לד' הב"י שהשיטות חולקות יש לו לברך במ"מ, וזה דין מחודש יא.

(ו) אכן יש לדחות כ"ז, דבאמת אינו מובן כ"כ מ"ט לא מצטרפת פהבב"כ לפת גמורה לשיעור קביעות סעודה, דהא בפשוטו שורש השיעור קביעות סעודה הוא משום שזהו השיעור שביעה המחייב בברהמ"ז מדאו' (עי' גליון רע"א סי' קס"ח ס"ו, ביאור הגר"א סקל"ט, שעה"צ סי' ר"ט סקי"ד, וספר עמק ברכה עמ' נ"ט), ומדאו' הרי אין שום חילוק בין פת גמורה לפהבב"כ [לד' הב"י ורוב האחרונים] ומדאו' חייב בברהמ"ז בצירוף שניהם, ולמה לא יצטרפו גם לדין דרבנן של שיעור קביעות סעודה.

ויתכן לבאר דבאמת אין טעם שלא יצטרפו מצד עצם החילוק בין שם 'פת' לשם 'פת הבאה בכיסנין', אלא מה שאינם מצטרפים הוא רק מחמת שאינו אוכלם בתורת קביעות אחת, דאת הפת אוכל לשם קביעות ושובע ואת הפהבב"כ אוכל לשם קינוח ב'. ועי' ספר פרי אליעזר (עניני פהבב"כ) עמ' שמ"א.

ולפ"ז נמצא דכשאוכל ב' מיני פהבב"כ לכו"ע מצטרפים לשיעור קביעות סעודה, שהרי אוכל את שניהם לשם אותה אכילה, או לשם קינוח או לשם קביעות ושובע, וממילא גם אם אחד מהם הוא פת גמורה מצטרפים לשיעור קביעות סעודה.

בירך המוציא על שיעור קביעות סעודה של עוגת שמרים, האם מברך במ"מ על חתיכת עוגת תפוחים שאוכל לקינוח

(ז) אלא שלפ"ז יש לדון להיפך, איך הדין באוכל שיעור קביעות סעודה מפהבב"כ לשם קביעות ושובע, ומלבד זאת אוכל גם מעט פהבב"כ לשם קינוח [ושניהם מאותו מין של פהבב"כ דהיינו נילוש או ממולא, וכגון שאוכל שיעור קביעות סעודה מעוגת שמרים ('רוגלך')] וכן אוכל מעט עוגת תפוחים לקינוח], האם נימא דאינם מצטרפים לשיעור קביעות סעודה וממילא צריך לברך במ"מ על המין שנאכל לקינוח, וצ"ע. [הערת ש"ב הגר"ר פנחס שוב שליט"א בקונטרס בארה של מרים ג'. וע"ע פרי אליעזר שם].

יא. והיה מקום לתלות שאלה זו בתירוצי האחרונים שהבאנו לעיל מ"ט בכל פהבב"כ עדיף לברך במ"מ ולא המוציא, בדרישה וט"ז מבואר דבמ"מ הוי ברכה כוללת, ולפ"ז ה"ה בניד"ד, אולם האבה"ע כתב דכיון דמברכים מעין ג' העדיפו להשוות לזה את הברכה ראשונה לברך במ"מ, ולפ"ז בניד"ד שמברך ברהמ"ז אדרבא עדיף לברך המוציא, ועי' בגר"ז סי' קס"ח סי"ב שהביא לב' הטעמים. אולם כבר נתבאר לעיל בהערה דנראה שאינו תלוי בזה, דמסתבר דאין בודקים בכל מקרה ומקרה אם עתיד לברך ברהמ"ז או מעין ג', אלא כיון שכל מין בפנ"ע דינו לברך עליו מעין ג' מספק יש לו לברך במ"מ לפניו.

יב. אמנם העיר ידידי הרב עזרא זעפראני שליט"א, דנראה לתלות סברא זו בחקירה אם גדר דין קביעות סעודה תלוי באכילת כמות של שיעור ד' ביצים ואי"ז תלוי בפועל כלל אם כוונת האוכל היא לשם אכילה קבועה או לשם קינוח ואכילת ארעי, או שגדר דין קביעות סעודה תלוי בכוונת האוכל, [ורק שקבעו חז"ל דבאכילת כמות של ד' ביצים בודאי אוכל לשם אכילה קבועה, ואף אם הוא אינו סבור כן בטלה דעתו אצל כל אדם]. והאריך בטוטו"ד בחקירה זו בסי' קל"ט, ועי' גם מש"כ בזה בסי' קל"ו אות ז'. ולצד הא' אין סברא שלא יצטרפו, כיון שלא אכפת לן כלל בכוונת האוכל, וסו"ס הרי אכל כמות כזו שקבעו חז"ל דכה"ג מברך המוציא וברהמ"ז. אבל לענ"ד יש לדון להיפך, דלצד זה שגדר קביעות סעודה תלוי רק בשיעור י"ל דאינם מצטרפים כיון שאין שיעוריהן שוים כדאשכחן בכמה דוכתי (כגון לענין אכילה ושתייה שאינם מצטרפים מה"ט דאין שיעוריהן שוים), וצ"ע.

יג. גם דן שם באופן שיש שיעור קביעות סעודה רק בצירוף שניהם, אלא שאחד מהם אוכל לשם קביעות ושובע והשני אוכל לשם קינוח, דבזה יש לדון שלא יברך כלל המוציא וברהמ"ז. [אך העיר דלת"י קמא של הגרע"א כאן דהא דבכל פהבב"כ יוצא יד"ח במעין ג' אע"פ שמדאו' דינו בברהמ"ז – היינו משום דמדאו' חייב רק בשיעור

בענין ביטול ברוב בג' מיני פת הבאה בכיסנין

(ח) עוד יש לעורר בהאי ענינא, דלפ"ד הקיצושה"ע יש לדון דאם יש לפניו ג' המינים של פהבב"כ מ"ט לא יברך המוציא מדין ביטול ברוב אף אם אוכל רק אחד מהם, דהרוב הוא פת והמיעוט הוא פהבב"כ. וכן יש לעורר במש"כ שם הקיצושה"ע דרך אם אוכל מב' המינים כזית מכל אחד מהם יברך ברהמ"ז דאז בודאי אוכל כזית פת, ויש לדון דבאופן שיש לפניו ג' המינים מ"ט לא יברך ברהמ"ז אף אם אוכל רק כזית אחד משני מינים יחד, דמדון ביטול ברוב נעשו כולם כפת.

והנה נחלקו האחרונים אם אוזלינן בתר רובא לענין ברכות, וד' הפמ"ג סי' רע"א מ"ז

סק"ד וכמה דוכתי דאין מברכים ע"פ הרוב, ועי' שו"ת בצל החכמה ח"ה סי' קמ"ז וספר בני ראם למו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א סי' ל"ה שהרחיכו בזה. אכן נראה דכל הנידון הוא לענין דין התליה של הלך אחר הרוב, דלענין ברכות חיישנן למיעוטא, אבל לענין דין ביטול ברוב שנהפך דין המיעוט לגמרי לדין הרוב כו"ע מודו דמהני גם לענין ברכות יד.

ואולי י"ל לפי השיטות דרוב לא מהני ליתן דינים (כמו שהאריכו האחרונים, עי' שו"ת עונג יו"ט סי' ד', או"ש פ"א מציעית הי"א, וחזו"א מעשרות סי' ז' סק"ו), וגם זה חשיב כנתינת דין עליו (לברך המוציא וברהמ"ז במקום במ"מ ומעין ג'). עוד יש לדון דמיקרי

שביעה שהוא שיעור קביעות סעודה, לפ"ז כאן הלא חייב בברהמ"ז מדא' ואינו יוצא במעין ג'). אבל לענ"ד י"ל דבזה בטלה דעתו אצל כל אדם, ולעולם באכילת פהבב"כ פחות משיעור קביעות סעודה חשיבין ליה כאוכל לשם קינוח וארעי, ובאכילת שיעור קביעות סעודה חשיב כאוכל לשם שובע וקביעות, וממילא א"א לחלק בזה בין ב' מינים, וכל הנידון יתכן רק באופן שאוכל מאחד מהם שיעור קביעות סעודה ומהשני אינו אוכל אלא מעט.

יד. הנה איתא בברכות נג. ת"ר היה מהלך חוץ לכרך והריח ריח אם רוב עכו"ם אינו מברך אם רוב ישראל מברך, ונפסק בשו"ע סי' רי"ז ס"ז, ובביה"ל (ד"ה ואם רוב) כתב דהסכים המגן גיבורים לדינא כד' הרוקח דאף במחצה על מחצה מברך, שלא מצינו מי שיחלוק על הרוקח. ותמה ע"ז הביה"ל דהא ספק דא' לחומרא. אמנם מצינו במאירי שהביא בזה פלוגתא, וכן צידד במעדני יו"ט אות ז' דבמחצה על מחצה אסור. ולדעות אלו מוכח דאזלינן בתר רוב לענין ברכה. אולם באו"ש פ"ט מברכות הל"ט ביאר באופן מחודש דמייירי שבדאי הריח בא גם מישראל וגם מעכו"ם, אלא דאם יש רוב ישראל איכא ביטול ברוב על הריח של עכו"ם, (וע"ש שכתב דלמ"ד מין במינו לא בטיל גם בזה לא בטיל), ולפ"ז נחא דבזה כו"ע מודו דמהני לענין ברכה. ועצם הדין מבואר בשו"ע שם ס"ח 'נתערב ריח שמברכין עליו בריח שאין מברכין עליו הולכין אחר הרוב'. [אך בביה"ל שם הביא מהמעשה רוקח דהשו"ע לא איירי בריח של עכו"ם, דהא קי"ל דאיסור ע"ז לא בטיל אפי' באלף, והביריתא בברכות מייירי רק מדין הלך אחר הרוב בגוונא דאיכא למיתלי שהריח הוא רק מישראל, ולפ"ז הדרא הראיה לדוכתא]. אמנם אין ראיה מהשו"ע הנ"ל לדברינו דביטול ברוב ודאי מהני לענין ברכה, חדא, דהתם הוי כתערובת לח בלח, דהריח כלול משניהם ומריח מכולם יחד, ואינו ראיה לביטול דיבש ביבש. ועוד, דהתם ודאי מריח מהריח שראוי לברך עליו והנידון שלא יוכל לברך הוא רק מחמת דעביד איסורא בהרחה זו מחמת שמעורב בו ריח דעכו"ם, וממילא כיון דפקע איסורא דעכו"ם ע"י ביטול ברוב שפיר מברך על הריח דישראל.

ואגב, בספר בני ראם סי' ל"ה אות א' כתב להוכיח דסומכים על רוב לענין ברכות מהא דמהני רוב בברכות שם לענין מי שהיה חוץ לכרך וראה אור וספק אם הוא של ישראל או של עכו"ם, וראיה זו תמוהה, שהרי מפורש שם בגמ' דגם במחצה על מחצה מברך וא"צ בזה לדין רוב, (עי' בראשונים שם הטעם לזה), ומה שציין שם שהחזו"א הוכיח כן מהאי גמ', הנה החזו"א ביו"ד סי' ל"ז סקכ"ה הוכיח להיפך, דמהא דברוב עכו"ם לא יברך מוכח דלא חשיב קבוע, דאילו הוה קבוע היה הדין שיברך כדן מחצה על מחצה ע"ש.

קבוע כמש"כ הדגול מרכבה יו"ד סי' ק"ט על הש"ך סק"ח, וצ"ע שם בסי' ק"י בדיני קבוע.

והנה בראש יוסף שבת כח: דן לענין נתערבה רצועה פסולה ברוב רצועות כשירות ועשה מזה תפילין אם אפשר לברך ע"ז משום ביטול ברוב, ותלה זאת במש"כ לדון בכמה דוכתי דלא אזלינן בתר רובא לענין ברכות. ולכא' חזינן דלד' הפמ"ג אף ביטול ברוב לא מהני לברכות. אך אפשר דלשונו 'ביטול ברוב' הוא לאו דוקא, דהא באמת לד' רוב האחרונים בלא"ה לא מהני ביטול ברוב ליתן דינים ואיך יוצא בזה יד"ח תפילין, אלא כוונתו משום הלך אחר הרוב (וכמש"כ החזו"א במעשרות שם דכל היכא דליכא ביטול ברוב מפני שאינו נותן דינים איכא עכ"פ דינא דכל דפריש מרובא פריש ולא חשיב קבוע ע"ש ראיותיו), וכ"כ בספר בני ראם סי' ל"ה.

ובלא"ה נראה דניד"ד לא שייך כלל לפלוגתא האחרונים אם אזלינן בתר רוב לענין ברכות, דשורש הנידון הוא משום חומר איסור ברכה לבטלה כמבואר בפמ"ג שם, אבל בניד"ד הרי בלא"ה אין כאן ברכה לבטלה, והנידון הוא רק מהי ברכתו לכתחילה, ולענין זה ודאי אזלינן בתר רובא, וחילוק זה מבואר בשו"ת בצל החכמה שם.

ט) שבתי וראיתי בשמירת שבת כהלכתה ח"ב פרק מ"ח הערה קט"ו שהביא בשם הגרשז"א להסתפק אם יש ביטול ברוב לפטור מברכה מיעוט משקה שלא בירך עליו שנתערב ברוב משקה שכבר בירך עליו, ובמילואים שם כתב דאפשר דהוי כממונא ולא בטל הואיל והנהנה בלא ברכה כאילו גזל. וא"כ בניד"ד נמי נימא דהוי כממונא ולא בטיל.

ברם נראה דסברתו אמורה רק באופן שהרוב פטור מברכה, אבל בניד"ד שהרוב חייב בברכה אחרת אין כאן ענין גזל ומסתבר דלענין

זה לא חשיב כממונא ושייך בזה ביטול ברוב גם לדברי הגרשז"א, וצ"ע.

וע"ע באשל אברהם מבוטשאטש (תנינא סי' ר"ד) שמבואר מדבריו דלא כהגרשז"א, שיש דין ביטול ברוב במשקה אף כדי לפטור מברכה. [הובאו דבריו בחידושי הגר"א גנחובסקי סוס"י ו' והעתקנו לשונו בהערה שם].

י) ונראה בזה, דהנה מצאנו בפמ"ג יו"ד (פתיחה לתערובות ח"א פ"א בחקירה הא' וכן בסי' מ"א שפ"ד סק"א וסי' י"ג שפ"ד סקי"ז בסופו) שדן בציוור דומה אם שייך בו ביטול ברוב או לא, באופן שיש לפנינו ג' בהמות שניטל מכ"א מהם כזית הכבד, אחת ממקום חיותה ואחת ממקום מרה ואחת ממקום הכליות, דרק אחת מהם היא טריפה ואיכא ספק בגמ' מהי הטריפה, וכתב הפמ"ג להסתפק אם שייך בזה ביטול ברוב כיון שהספק היה כבר מקודם על כל בהמה בפנ"ע ונאסרה מספק, ולא מצינו ביטול ברוב אלא כשהיתר היה מבורר בדינו לולי התערובות, וזה דומה ממש לניד"ד.

וכיו"ב מצאנו בחוות דעת יו"ד סי' ק"א סק"ה שהביא קושיית הפליתי על הסוגיא בפסחים פח: בחמשה שנתערבו פסחיהן זה בזה ונמצאה טריפה באחת מהן אחר זריקת הדם דפטורין מלעשות פסח שני, ואף שאחד מהם לא יצא יד"ח א"א להביא מספק חולין בעזרה. ופריך ליתי כל חד מינייהו קרבן ויתנה שאם אינו חייב קרבן פסח יהא שלמים, ומשני דלא יוכל הכהן לאכול החזה ושוק דשמא הוי קרבן פסח ואינו נאכל אלא למנוייו. והקשה הפליתי דיוכל הכהן לאכול החזה ושוק מדין ביטול ברוב, דהא ד' מהם ודאי הוו שלמים. ות' החזו"ד וז"ל; 'ולא ידעתי מאי קושיא דנראה דלא שייך ביטול ברוב רק במקום שהספק נולד מכח התערובות, ואם לא היה רק אחד לא היה ספק, רק מכח התערובות נולד הספק, שייך ביטול ברוב דומיא דסנהדרין...

משא"כ בדבר שאפי' לא היה רק אחד ג"כ היה הספק כמו הכא, א"כ כל חד וחד אסור מדאורי' משום הספק שנולד עליו בפנ"ע, לא שייך ביטול' עכ"ל טו.

אמנם הבית אפרים (יו"ד סי' ע' ד"ה ומילתא) והחזו"א (במכתב לבעל אבן האזל - נדפס בספר הזכרון אבן ציון עמ' תקכ"ב ובחזו"א עמ"ס פסחים שם) חלקו על החזו"ד, דסו"ס אחר שנתקבצו יחד ה' הבהמות וידעינן בודאי שד' מהם כשרות אנו דנים על כולם יחד ואיכא ביטול ברוב ע"ש.

והנה בספר יד יהודה (יו"ד סי' ס"ט ס"ק ס"ג אות ב') האריך בהאי ענינא וכתב דנידון החזו"ד הוא ממש אותו נידון של הפמ"ג הנ"ל, האם כשההיתר היה מסופק גם לולי התערבות יכול לבטל את האיסור או לא. וכ"כ בשו"ת שואל ומשיב (קמא ח"ב סוס"י קצ"ב) טז.

אבל לכא' יש לחלק טובא ביניהם, דבגוונא דהחזו"ד שורש הספק הוא מהתערבות הבהמות הראשונות, ולכן אחרי שהפרישו את השניות לפסח שני במקום הראשונות ונתקבצו כולם יחד נחשב הספק מכח התערבות, וכל הפלוגתא בין החזו"ד לבין הבית אפרים והחזו"א היא אם כיון דהנידון בפועל על כל אחת מהבהמות שלפנינו היא גם לולי שהיה

נידון על שאר הבהמות אזי נפסק דין איסור על כ"א בפנ"ע ותו לא דיינינן להו כאחת, או דסו"ס אחר שנולד נפ"מ בנידון לכ"א מהבהמות שבתערובת דיינינן לכולם יחד. אולם בגוונא דהפמ"ג לעולם אין שייכות בין הבהמות כלל, ושורש הספק אינו נובע כלל מתערבות, ובזה יתכן דכו"ע מודו דלא שייך ביטול ברוב, וכן מבואר להדיא בדברי החזו"א ע"ש היטב. ולפ"ז בנידון דידן בפהב"כ נמי הוא כגוונא דהפמ"ג שאין הספק נובע כלל מתערבות וכו"ע מודו דלא שייך בזה ביטול ברוב.

שו"ר בבית אפרים שם שהביא ד' הפמ"ג וכתב לחלוק עליו לשיטתו, וזה שלא כדברינו, וצ"ע.

שבתי וראיתי באבני נזר חו"מ סי' נ"ט שנקט בפשיטות כהחזו"ד, וכתב דאין לפשוט מזה ספק הפמ"ג, כי הפמ"ג איירי באופן שעתה נתערבו הבהמות וגם לולי הספק דמעיקרא איזה חסרון חשיב טריפה איכא עתה ספק מחמת התערבות, משא"כ בגוונא דהחזו"ד שהבהמות ידועות והספק הוא רק מחמת התערבות של הבהמות הראשונות.

ולפי דבריו פשיטא דבניד"ד לא שייך ענין ביטול ברוב כיון שההתיכות ידועות והספק הוא רק בדין, ואפשר דגם הבית אפרים

טו. וע"ע בשערי יושר ש"ג פ"ה ואבן האזל פ"ד מאיסור"מ הלי"ז שחידשו טפי דאף באופן שהספק נולד בתערובת אלא שלא נתערבו הגופים נמי ליכא ביטול ברוב, ובגון אם יש לפנינו ג' מאכלים שונים ונודע שעכ"מ השתחוה לאחד מהם ולא ידוע למי, וכ"כ בשו"ע הרב (שו"ת סי' י"ח) ובשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' קפ"ב וסי' ר"ז ד"ה ונראה), אולם החזו"א במכתב לבעל אבן האזל (נדפס בחזו"א עמ"ס פסחים שם) האריך להוכיח שלא כדבריהם דלא בעינן תערובת גופים כלל וסגי שהספק נולד כלפי שלשתם יחד. ובאמת שכן מפורש בשו"ע יו"ד סי' ק"ה ס"ט דבנפל חלב על אחד מג' חתיכות ידועות ואינו יודע על איזה מהן נפל כולם מותרות משום ביטול ברוב, וכן הוכיח הבית אפרים (המובא להלן), ועי' בפמ"ג שם שפ"ד סק"ל שעמד על מקרה דומה וכתב דלא דמי לדבריו הנ"ל בסי' מ"א, וקצת תימה על החזו"א שלא הוכיח מזהו.

טז. וע"ע בפמ"ג סי' ק"ט שפ"ד סק"ו שכתב בזה"ל; כתב הכנה"ג דכתב בתשובה דחד בתרי דוקא בודאי היתר ולא בספק איסור, ואיני יודע מה בא ללמדינו דפשיטא דכולן ספק הן, עכ"ל. ובשואל ומשיב שם ביאר דכוונתו כיסוד החזו"ד ופמ"ג הנ"ל דאם גם לולי התערבות היה ההיתר מסופק ליכא ביטול ברוב. וע"ע בפמ"ג סי' ק"ה שפ"ד סק"ל שהביא ענין דומה בשם הכנה"ג, והשווה לפמ"ג הנ"ל גבי ג' בהמות שניטל מהם הכבד, וכתב הפמ"ג לחלק דאינו דומה ע"ש.

לא פליג בזה, אך צ"ע אם הדבר מוסכם שזוהי אכן כוונת הפמ"ג.

הרב אליעזר גרינספלד

~ קל"ג ~

אכל הרבה תבשילין והשלים שביעותו בכזית פת הבאה בכסנין, האם יש לחוש לחיוב ברהמ"ז דאו'

ביסוד דין קביעות סעודה בפהבב"כ

מב. רב הונא אכל תליסר ריפתי בני תלתא תלתא קבא ולא בריך, א"ל רב נחמן עדי כפנא אלא כל שאחרים קובעים עליו סעודה צריך לברך. רוב הראשונים פירשו דאכל פת הבאה בכסנין, ואמר ליה רב נחמן דבשיעור שאחרים קובעים עליו סעודה צריך לברך עליו ברהמ"ז, וביארו הרא"ה ורבינו יונה דרב הונא סבר דתליא בקביעות ידידה, ואצלו אי"ז קביעות, ואנן קיי"ל כרב נחמן דתליא באחרים דכל שאחרים קובעים עליו סעודה חייב בברהמ"ז. [ופסק השו"ע כהרא"ש דגם לקולא אמרינן כן ואפי' אי הוא קבע, מ"מ אם אין אחרים קובעים בשיעור כזה, אין מברך ברהמ"ז].

ורש"י הביא בשם רבותיו, וכן פירש הבה"ג, דרב הונא אכל פת ממש ולא בירך אחריו ברהמ"ז כיון דלא שבע, וברהמ"ז דאורייתא תליא בשביעה, [ורש"י תמה דעכ"פ מדרבנן הו"ל לברך, ועי' בפנ"י וצל"ח מה שתירצו], וע"ז קאמר ליה רב נחמן דשיעור שביעה לא תליא בדידה, אלא כיון דאחרים קובעים עליו סעודה [ואצלם הוי שביעה] חשיב שביעה אע"ג דהוא לא שבע, כן ביאר השעה"צ סוס"י קפ"ד.

והנה קיי"ל דבפת כסנין מברך ברהמ"ז בקביעות סעודה, ויש לחקור ביסוד הך דינא, ונקדים מש"כ הב"י דפת הבאה בכסנין הוי לחם, והיה ראוי לברך עליו ברהמ"ז בכזית,

ורק כיון שאין רגילים לקבוע עליו סעודה אלא אוכלין אותו עראי, [ויש עוד לשון בפוסקים שאין רגילין לאכלו לשובע אלא לקינוח], לכן לא תיקנו עליו המוציא וברהמ"ז אלא בשיעור קביעות סעודה. והשתא יש להסתפק הא דבקביעות סעודה טעון ברהמ"ז, האם משום שבאכילה כזו של קביעות אין סיבה להורידו מדינו, או דלעולם כיון שזה סוג פת שאין רגילין לקבוע עליו, גם כשקבעו עליו לא נשתנה דינו, והא דבשיעור קב"ס מברך ברהמ"ז הוא משום דשיעור כזה הוא מחייב דאורייתא של ברהמ"ז, וכמו שלמדנו מרביתו של רש"י דזהו שיעור שביעה, [וכן מבואר גם בשעה"צ קס"ח ח' דקביעות סעודה היינו שביעה], ובמקום שיש חיוב דאורייתא של ברהמ"ז לא רצו חז"ל לשנות את הברכה.

והנה בפשטות היה נראה כצד קמא, אמנם מצאתי בקרן אורה, ראש יוסף, וצל"ח (מא:) דהיסוד של קביעות סעודה הוא דבמקום שיש חיוב דאורייתא של ברהמ"ז אוקמוה אדאו', ולקמיה יבואר הנפק"מ בזה.

אמנם לכאורה אם באנו לפרש כדברי הנך גדולי האחרונים, מוכרחים אנו להניח דפת הבאה בכסנין מחייבת בברהמ"ז מדאורייתא כששבע, דחשיב פת גמור, וכמו שנקט הגרעק"א בסי' קס"ח ס"ו, וכן פוסק השעה"צ בסי' ר"ט (ס"ק י"ד) דבספק אי בירך ברהמ"ז על פת הבאה בכסנין בשיעור שביעה צריך לחזור ולברך דהו"ל ספק דאורייתא, אמנם הפמ"ג (קס"ח א"א ט"ז) מסתפק לענין דאורייתא, ובמשב"ז סק"ו רוצה לחלק בין הסוגים דבנילוש הוה דרבנן [וכמו שנראה במג"א] ובנכסס הוי דאורייתא. איברא דבמשב"ז שם וכן בראש יוסף מבואר שאי"ז סתירה, דאף דהוי דרבנן מ"מ היסוד של קב"ס הוא דהוי שביעה ויש בזה ברהמ"ז דאורייתא בפת, ואטו זה גם בפת כסנין כזו שאינה פת מה"ת תקנו לברך ברהמ"ז.

ונראה דהך ספיקא תליא בב' תירוצי הגרעק"א, דהגרעק"א (שם) הקשה על השו"ע שפסק כהרא"ש דאפי' בדקבע עליו סעודה אי אחרים אינם קובעים בשיעור זה בטלה דעתו ואינו מברך ברהמ"ז, ותמה הא כיון דהוי פת גמור ויש בה חיוב ברהמ"ז מה"ת כששבע, א"כ כיון דהוא קבע ושבע יש עליו חיוב ברהמ"ז דאורייתא, והיאך נפטר במעין ג'. ותי' בתרי אנפי, חדא דגם לענין ברהמ"ז דאורייתא אינו מתחייב בשביעה ידיה אלא רק בשיעור שאחרים רגילים לשבוע, [והוא חידוש טפי מרבותיו של רש"י דהם אמרו לחומרא דאף שלא שבע סגי בכך שאחרים שבעים לחייב מה"ת, והגרעק"א אמר כן אף לקולא, דכל שאין אחרים שבעים מזה פטור]. עוד תי' דמדאורייתא סגי במעין ג' ורבנן תיקנו לברך דוקא ג' ברכות, וא"כ אף ששבע ונתחייב מדאורייתא שפיר יוצא במעין ג'. ועי' בשו"ע הרב ובסידורו שג"כ איתא שם הנך ב' דרכים, (ולהלן נביא מדברי האשכול דנראה כתי' קמא).

והשתא לתירוץ קמא של רעק"א דחיוב ברהמ"ז דאורייתא תליא בשביעה דעלמא, שפיר יש לפרש דזהו האמור בדין קביעת סעודה, דכל שיש חיוב דאורייתא מברך ברהמ"ז, אבל לתי' ב' דרעק"א דלעולם חיוב ברהמ"ז דאורייתא יש כבר בשביעה ידיה, אלא דמ"מ נפיק במעין ג', א"כ אין שום מעליותא בשיעור שאחרים קובעים סעודה לגבי החיוב דאורייתא, ובע"כ כצד קמא שכאן אין את הסיבה לברך מעין ג', דכל הטעם שלא תיקנו ברהמ"ז בפת כסנין הוא משום דלא רגילים לקבוע עליו, ואילו בשיעור שקובעים שפיר הדר לדינו לברך ברהמ"ז.

ונפק"מ בהך ספיקא למה שדן הברכי יוסף (הובא בשערי תשובה) אי אכילת שבת נחשבת קבע אפי' בפחות משיעור קביעות סעודה, כשם שמצינו ששבת קובעת למעשר,

וה"נ לענין פת כסנין יתחייב בברהמ"ז גם בפחות משיעור קב"ס. והברכ"י כתב דלא נהוג עלמא כן, אמנם בשו"ת מהר"ח או"ז סי' ע"א נקט דאכילת שבת חשיבא קבע לענין פת כסנין. ובאגרות משה או"ח א' סי' קנ"ה חידש דכל הנידון הוא בסעודות שאינם מחויבות, אבל בסעודות המחויבות שפיר חשיב קבע לכו"ע, ועפי"ז פסק להלכה דבערב פסח שחל בשבת אי אוכל מצה עשירה לסעודת שבת, א"צ לאכול שיעור קב"ס בשביל לברך ברהמ"ז, (אמנם הראוני בשו"ת יוסף אומץ להחיד"א סי' מ"ח דנקט להדיא לא כך).

והשתא בשלמא אי ענין קביעות סעודה אינו קשור לברהמ"ז דאורייתא, אלא דבאופן של קבע אין סיבה לשנות דינו מפת, אז יש מקום לומר דשבת משוי ליה קבע, אבל אי הנושא הוא אם יש חיוב ברהמ"ז דאורייתא, ודאי ששבת לא מחייבת בברהמ"ז דאורייתא, דבעינן שביעה וליכא, ואף דחשיב קבע, מ"מ אי"ז שביעה.

עוד היה מקום לדון נפק"מ להיפך, באופן שיש חיוב ברהמ"ז דאורייתא, אבל אינו חשוב קב"ס, דאי יסוד דין קב"ס משום החיוב דאורייתא, י"ל דגם כשאין כאן קביעות, כל שנתחייב ברהמ"ז דאורייתא מברך ג' ברכות כתקנן. ואשכחן ציור כזה כשאכל סעודה שלמה מכל מיני תבשילין, ואח"כ אכל כזית פת הבאה בכסנין, ועי"ז נשלמה שביעתו. דכה"ג לענין פת גמורה כתב הביה"ל בסוס"י קפ"ד דנראה מדברי הרדב"ז דחייב ברהמ"ז מן התורה, [ודלא כפמ"ג ועוד אחרונים שהצריכו שתהא השביעה מפת לחודא], והשתא לענין פת כסנין, אם באנו לדון משום קב"ס הרי לא אכל שיעור קב"ס, דפשוט שאין הדברים שאכל מקודם מצטרפין, אמנם אי יסוד דין קב"ס הוא משום הדאורייתא י"ל דבכה"ג נמי כיון דחשיב שביעה יברך ברהמ"ז, ועי' חזו"א סי' ל"ד מש"כ בזה.

אמנם העירו דלכאורה מוכח דהרדב"ז גופיה לא פירש דין קב"ס משום ברהמ"ז דאורייתא, דהא מדברי הרדב"ז חזינן דנקט דדין שביעה תליא בדידיה, וכן כתב בחזו"א שם, דהא אחרים אינן שבעים משיעור פת כזה, ולפי"ז ודאי א"א לפרש דין קב"ס משום ברהמ"ז דאורייתא, דא"כ אמאי קאמר רב נחמן לרב הונא לברך ברהמ"ז כשאחרים קובעים והוא עוד לא שבע, והא דין שביעה תליא בדידיה, ובע"כ דדין קב"ס אינו קשור לחיוב ברהמ"ז דאורייתא.

אלא שיש מקום לדחות דלהרדב"ז דין שביעה דאורייתא היא באחד מתרי אנפי, או בשביעה ידיה או בשביעה דעלמא, וא"כ שפיר יש לפרש דיסוד דין קב"ס משום ברהמ"ז דאורייתא, וזהו דאמר ליה רב נחמן דכיון דאחרים קובעים יש כאן חיוב דאורייתא.

אמנם עדיין יש להעיר דלדידן ממ"נ אין לחשוש בכה"ג לרדב"ז, דהא מהרדב"ז מוכח דדין שביעה תליא בדידיה וכן"ל, ולפי"ז ודאי מוכרחים אנו לפרש את פסק השו"ע דאפי' בקבע כל שאין אחרים קובעים מברך מעין ג', והיינו כתי' השני של רעק"א, ונמצא דדין קב"ס אינו קשור לחיוב ברהמ"ז דאורייתא, דהא גם בפחות משיעור שאחרים קובעים יש חיוב דאורייתא באופן שהוא קבע, ומ"מ מברך מעין ג' מאיזה טעם, או כהסברו של רעק"א שיוצאים את הדאורייתא במעין ג', או מטעם אחר, ושוב אין מקום לחוש לברהמ"ז בציור הנ"ל שאכל פת כסנין בסוף הסעודה, כיון שאי"ז שיעור קב"ס.

שוב הראוני במנחת פתים להגר"מ אריק שיישב קושית הגרעק"א באופן אחר, ולדבריו כל שיש חיוב ברכה דאורייתא מברך ברהמ"ז דוקא, ומה שמבואר בשו"ע דכל שאין אחרים קובעים בשיעור זה, אע"ג שהוא קבע מברך מעין ג', מחדש המנחת פתים [מדיוק

לשון השו"ע שפתח בלשון שביעה וסיים בלשון קביעות] דאיירי באופן שלא שבע מהפת כסנין לחודא אלא בצירוף דברים אחרים, ולחיוב ברהמ"ז דאורייתא הוא נוקט דבעי שישבע מהפת לחודא, ולכן כיון שאין כאן חיוב דאורייתא אמרינן שכל שלא קבע תקנו חז"ל לברך מעין ג', אבל באופן ששבע מהפת כסנין לחודא שיש כאן חיוב דאורייתא, אף שאין אחרים קובעים, חייב לברך ברהמ"ז דוקא. והיינו דכל המבואר בסוגיין דאיכא נפק"מ בין שיעור קב"ס לפחות הוא אך ורק באופן שאין חיוב דאורייתא. [ולפי דבריו דין קב"ס אינו קשור לחיוב דאורייתא, דהא איכא קב"ס שאין בה חיוב דאורייתא, אמנם הא מיהת נקט דכל שיש חיוב דאורייתא מברך ברהמ"ז דוקא]. ויעו"ש שהביא סימוכין לזה מדברי האשכול.

ואמנם אם באנו לחוש בציור הנ"ל שאכל בסוף סעודתו פת כסנין ועי"ז נשלמה שביעתו להטעינו ברהמ"ז, הרי דלהמנחת פתים גופיה אין כאן חיוב דאורייתא דהא נקט דבעי שביעה מהפת עצמה, אך מ"מ מדבריו למדנו די"ל דכל שיש חיוב דאורייתא בעי לברך ברהמ"ז דוקא, ושוב להרדב"ז יש מקום לחוש לזה, ואכתי צ"ע.

הרב עזרא זעפראני

~ קלד ~

**כמות השיעור של קביעות סעודה
בפת הבאה בכיסנין ודין צירוף
מאכלים לשיעור זה**

(א) כתב השו"ע סי' קס"ח ס"ו פת הבאה בכסנין מברך עליה במ"מ ולאחריו ברכה מעין ג' ואם אכל ממנו שיעור שאחרים רגילים לקבוע עליו אע"פ שהוא לא שבע ממנו מברך עליו המוציא וברכהמ"ז. והראשונים לא נתנו שיעור מפורש מהו שיעור שרגילים לקבוע

עליו, ועי' בהגהות רע"א בשם מהר"ם בן חביב בתוספת יוהכ"פ ושו"ת פרח שושן שכתבו שהוא כשיעור סעודה לענין עירוב דמבואר בגמ' בעירובין ששיעורו הוא פרס ונחלקו הראשונים אם שיעור פרס הוא ג' ביצים או ד' ביצים וה"נ זהו השיעור לענין קביעות סעודה.

ועי' בדבריהם שהביאו דיש שחששו אף לאוכל מעט יותר מכביצה וכמבואר לענין סוכה דיותר מכביצה הוי אכילת קבע שחייבת בסוכה, אבל האחרונים הנ"ל הכריעו לא כך דאמנם ביותר מכביצה יצא משם אכילת עראי, אך להחשב קבע עדיין לא הגיע דלזה בעינן שיעור שרגילים לקבוע סעודה וזהו דוקא בשיעור ג' או ד' ביצים. וע"ע בא"ר סק"ז וכן בבא"ח וכף החיים שג"כ פסקו שיעור זה וכן משמע בפמ"ג משבצ"ז ס"ז.

(ב) והנה הב"י הביא מהאגור ושבולי הלקט דקביעות סעודה היינו דוקא סעודת ערב ובוקר, וכתב על זה "וליתא אלא בין סעודת ערב ובוקר ובין סעודת עראי אם אכל שיעור שבני אדם קובעים עליו מקרי קביעות ואי לא, לא". ומבואר שהב"י הבין בדבריהם דאין כוונתם על כמות של שיעור סעודת ערב ובוקר אלא שהצריכו חשיבות של קביעות של סעודה והיינו הסעודה שאוכל בערב ובבוקר ועל זה חלק הב"י דתלוי בשיעור.

אולם האחרונים הביאו דברי הראשונים הנ"ל על שיעור הנצרך לקביעות סעודה וכתבו דלא סגי בשיעור ג' או ד' ביצים להחשב סעודה אלא צריך סעודה שרגילים לשבוע ממנה. ועי' בח"א שכתב שכן אמר לו הגר"א שאינו ישר בעיניו מש"כ האחרונים שהוא שיעור ג' ביצים, ובתחילת דבריו כתב הח"א דלפ"ז אפשר ליישב את השגת הב"י על האגור דאין כוונתו דבעינן שיאכל דוקא בערב ובוקר אלא כונתו לשיעור, והיינו שיאכל סעודה קבועה כמו הסעודה שאוכלין בבוקר ובערב.

אכן בהמשך כותב שבשבה"ל נראה כהבנת הב"י דדוקא בבוקר ובערב מהני קביעות ושפיר השיג עליו הב"י, ועכ"פ ס"ל להח"א דמ"מ גם הב"י מודה דהשיעור הוא כמו שקובעים בבוקר ובערב וכמו שאמר לו הגר"א.

ובאמת צ"ע ע"ד המ"ב שמביא שכמה אחרונים חולקים וסוברים שאין השיעור כמו שיעור סעודה אלא בעינן שיעור סעודה קבועה של ערב ובוקר, וכותב על זה 'וכמש"כ הב"י בשם השבה"ל', והרי השבה"ל איירי לענין הזמן של האכילה שיהיה בקביעות וכמו שמבואר בב"י שכן הבינו והשיג עליו וגם הח"א הסכים שכן כונת השבה"ל. ולכא"ו צ"ל בכונת המ"ב דמ"מ מבואר בשבה"ל שזהו השיעור הנצרך, אלא שהוא ס"ל דבעינן שגם האכילה תהיה דוקא בערב ובוקר ועל זה השיגו הב"י, ומ"מ את השיעור אפשר ללמוד מדבריו ושכן גם הסכמת הב"י, ויתכן שזה גם כונת הח"א דמהב"י והאגור מוכח כמו שכתב כנ"ל ע"ש, ואכתי צ"ע.

וע"ע בשו"ע הגר"ז דס"ל ג"כ כדעת הגר"א והח"א דאין השיעור ג' או ד' ביצים וכותב שהוא רק שיעור אכילת עניים הבריאים אבל כאן בעינן שיעור סעודת רוב בני אדם הבריאים, [ועי"ש שכתב דהשיעור הוא חצי עשרון דעשרון היה באכילת המן לשתי סעודות וחצי עשרון הוי סעודה ולפ"ז הוי שיעור גדול מאוד (יותר מ"א ביצים), אמנם בשאר האחרונים לא נראה שנתכוונו לשיעור גדול כ"כ אלא שיעור שרגילים לאכול].

(ג) ולכא"ו נראה דנחלקו בגדר השיעור סעודה הנצרך לדין קביעות סעודה, דהאחרונים שכתבו דסגי בג' או ד' ביצים סוברים דהחשיבות של קביעות סעודה היא ע"י שיש שם סעודה על מה שאכל, וכיון שמבואר בגמ' דבשיעור של ג' או ד' ביצים נחשב לסעודה לגבי עירוב ה"ה דיש על זה שם סעודה דמהני

להחשיב את הפת הבאה בכסנין לברך עליה המוציא וברכהמ"ז.

ובזה יתישב יותר קושית האחרונים מהא דבסוכה סגי במעט יותר מכביצה להחשב קבע והכא בעינן ג' או ד' ביצים, דלפמשינ"ת אפש"ל דאמנמ במעט יותר מכביצה חשיב קבע אבל אין על זה שם סעודה ולקביעות פת הבאה בכסנין בעינן דוקא שיחשב סעודה, ובשיעור ג' או ד' ביצים חשיב סעודה דלמרות שזה רק סעודת עניים הבריא מ"מ שם סעודה עלה.

ד) ובשיטת הגר"א והאחרונים הסוברים דבעינן שיעור סעודת בוקר וערב נראה דס"ל דיסוד השיעור הוא שיעור שיהיו שבעים ממנו, ואמנמ אין הדבר תלוי בכל אחד לפי שביעתו אלא יש שיעור שרגילים לשבוע, ומ"מ יסוד השיעור תלוי בשביעה. ויסוד לדבר מדברי השעה"צ אות כ' שכתב להוכיח כשיטת הגר"א מהא דרב הונא אכל תליסר קבי ואמר לו ר"נ עדי כפנא אלא כל שאחרים קובעים עליו, דמשמע שחלק על רב הונא רק במה דסבר דתלוי השביעה בדידיה דבזה פליג ר"נ וס"ל דתלוי באחריני, אבל גם הוא מודה דצריך שביעה, עכ"ד.

ומבואר מזה דיסוד השיעור לשיטת הני אחרונים הוא שיעור שרגילים לשבוע ממנו, ואף שבשעה"צ אות י"ח כתב דלשבוע לאו דוקא שביעה גמורה אלא דרך קביעות סעודה, אולי צריך לדחוק דאתי לאפוקי אופן שרגילים לאכול סעודה קבועה שאין שבעים ממנה לגמרי, ומ"מ הדרך הפשוטה של סעודה קבועה שרגילים לאכול היינו שרגילים לשבוע כמו שכתב באות ה', וצ"ע.

וע"ע בערוך השולחן שדעתו כהגר"א וכתב "ובאמת רואים בחוש ששיעור ד' ביצים אין בה כדי שביעה כלל", ומבואר כנ"ל דלשיטה זו יסוד השיעור של קביעות הוא שיעור ששבעים ממנו.

ה) ואולם לכאן' מש"כ בטעמייהו דהאחרונים דס"ל דהשיעור הוא ג' או ד' ביצים היינו משום דשם סעודה עלה כיון שנאכלת לעניים הבריא, קשה דלפי המבואר ברא"ש בשם הרמב"ם אזלי' בתר רוב בני אדם וכמו שפסק השו"ע דלא מהני קביעות של אדם אחד ואמאי סגי בשם סעודה של עניים.

והנה המג"א כתב דאם הוא קובע סעודתו על פת הבאה בכסנין אע"פ שאכל עמו בשר ודברים אחרים ואילו אכלו לבדו לא היה שבע ממנו, אפ"ה מברך המוציא וג' ברכות והיינו דלשיעור קביעות סעודה מצטרפים גם מאכלים אחרים שאוכל עם הפת הבאה בכסנין.

והברכי יוסף פקפק על דברי המג"א, וע"ע בכף החיים שכתב דמלשון הטור והשו"ע לא משמע הכי, שכתבו דאם אכל "ממנו" ולא מדבר אחר, ובאמת דברי המג"א צ"ב אמאי מצטרפי גם הדברים האחרים לשיעור הא בעינן שיהיה חשיבות של הפהב"כ.

ועי' בשו"ע הגר"ז שכתב דמדברי המג"א מוכח שסובר דשיעור קביעות סעודה הנצרך להמוציא וברכת המזון אינו שיעור ג' או ד' ביצים, דאי נימא דזה הוא השיעור איך שייך לומר שהדברים המלפתים מצטרפים עמו, דהא בדין עירובי תחומין קי"ל בפ"ג דעירובין דלא בעינן לערב דוקא בפת שבסעודה ומהני לערב גם עם המלפת שעמו מלפתים את הסעודה, ואי נימא דשיעור סעודה של ג' או ד' ביצים הינו עם הליפות א"כ היה מן הדין שיועיל לעירוב שיעור של פת פחות מהשיעור הזה, ומק"ו דאם הליפות מהני כ"ש הפת עצמה, ומהא דשיעור פת בעירוב הוא ג' או ד' ביצים ע"כ מוכח דשיעור סעודה עם הליפות הוא שיעור גדול של סעודה שרגילים לשבוע ועל זה שייך לומר דמהני לצרף את הדברים המלפתים.

ולכאן' עולה מהדברים דשיעור ג' או ד' ביצים הוא השיעור הרגיל של פת

הנאכלת בסעודה שעמה מלפתיים עוד דברים, ואולי גם מש"כ הגר"ז דזהו שיעור סעודה של עניים היינו משום דהם אוכלים בלא ליפות, ולפ"ז אפשר לומר בביאור מחלוקת האחרונים באופן אחר, דהאחרונים שסוברים ששיעור קביעות סעודה הוא ג' או ד' ביצים אי"ז משום שעניים מסתפקים בסעודה זו אלא משום שגם בסעודה חשובה שרגילים לאכול כדי לשבוע השיעור פת הרגיל היה ג' או ד' ביצים והחשיבות הנצרכת לקביעות סעודה היא כמות ה"פת" הרגילה לאכול בסעודה רגילה שאוכלים כדי לשבוע.

משא"כ האחרונים שסוברים ששיעור קביעות סעודה הוא השיעור של סעודה שלמה, היינו משום דס"ל דכיון שבצירוף הליפות - השיעור של סעודה שרגילים לשבוע הוא יותר גדול, ה"נ בעינן כדי להחשיב את אכילת הפת הבב"כ שיעור של סעודה שרגילים לשבוע, ואת"ש לפ"ז דברי המג"א דמהני גם דברים המלפתיים לצירוף השיעור, והיינו משום דיסוד השיעור של סעודה של פת רגילה גם מורכב מהדברים המלפתיים וכשאוכל באופן זה פהב"כ הוי חשיבות של סעודה.

ו והנה האחרונים כתבו דלפ"ד הגר"ז מש"כ המג"א דמהני לצרף לשיעור גם דברים המלפתיים היינו דוקא כשיש מהפת שיעור ג' או ד' ביצים שזהו השיעור פת של סעודה, אבל בפחות מזה לא מהני כשם שבעירוב מבואר שהפת של סעודה היא לפחות ג' או ד' ביצים.

ועי' בשעה"צ אות י"ט שג"כ הביא את ראיית הגר"ז מדברי המג"א, וא"כ יוצא קולא גדולה למעשה שגם אם חוששים למג"א כפסק המ"ב שגם מאכלים המלפתיים מצטרפים לשיעור, היינו דוקא כשיש פת הבאה בכסנין בשיעור ג' או ד' ביצים.

ובספר מגילת ספר כתב להוכיח כן גם מדברי החזו"א, דבסי' כ"ו ס"ק ח' כתב

להסתפק אם המולייתא מצטרפת לשיעור קביעות סעודה בפת הבא בכסנין [ועי' בספר שלמי ניסן מכתב מהגר"ק שליט"א בענין זה], ותמוה שלא הביא דברי המג"א וכל האחרונים שדנו בדבריו אי מצרפים גם דברים המלפתיים לשיעור, וע"כ צ"ל שכונתו דמלבד הדברים המלפתיים יש שיעור קבוע של פת שלא מצטרפים אליו דברים המלפתיים, ובזה נסתפק החזו"א אם המילוי שהוא מהפת עצמה מצטרף או לא.

ז ואולם לכאור' יש מקום לעיין קצת, דאמנם הגר"ז הוכיח מהגמ' דשיעור ג' או ד' ביצים אינו בצירוף לפת, אך יתכן דאחר שמוכח שהשיעור קביעות סעודה הוא שיעור גדול של שביעה לא בעינן שהשיעור פת יהיה ג' או ד' ביצים, ואף שהסברא נותנת כן מ"מ לכאור' אין זה ראייה גמורה. ובאמת במ"ב לא נזכר תנאי זה, וגם בספר וזאת הברכה הביא בשם הגריש"א שליט"א לא כן.

ועכ"פ לכאור' בשיטות שסוברים שהשיעור הוא ג' או ד' ביצים קיימא שפיר ההוכחה דלא מצטרף לשיעור זה הדברים המלפתיים, כיון שלשיטתם השיעור סעודה הוא השיעור פת הרגיל להאכל בסעודה וזהו שיעור ג' או ד' ביצים, ובאמת מדוקדק שהאחרונים שסוברים שיעור זה לא פסקו את דברי המג"א.

ח לדינא יש להעיר עוד מדברי האגרות משה או"ח ח"ג סי' ל"ב שכתב דהאידנא דמברכות ה' יש הרבה דברים שאוכלים עם הפת ובסעודת פת רגילה רגילים לאכול שיעור יותר קטן של פת א"כ גם בשיעור יותר קטן של פהב"כ צריך לחשוש לצירוף המאכלים האחרים, והיינו דביסוד הדבר ס"ל כפשטות הדברים העולה מדברי הגר"ז דגם לשיעור סעודה גדול של שביעה יש שיעור של פת שבלעדיו לא יכול להחשב סעודה, אלא שדן בזמנינו שיעור זה קטן מג' או ד' ביצים וכל דור נידון לפי רגילותו.

עוד יש חידוש לדינא בדברי הדה"ח דיני במ"מ ג' וכן בשמירת שבת כהלכתה פרק נ"ד הערה קל"ב בשם הגרש"א ז"ל דצירוף דברים המלפתיים הם רק כשנאכל יחד עם המיני מזונות ולא כשאוכלים מעט פת ואח"כ אוכלים יתר המאכלים בנפרד, אכן בדברי האגרו"מ הנ"ל מבואר לא כך, ואולם יתכן דעכ"פ בעינן סוג פת הבאה בכסנין שהדרך לאכול עמה את שאר המאכלים וצ"ע.

ברכות כמ"ש היראים י', וא"כ בספק פהב"כ צריך להחמיר שלא לאכול כדי שביעה חוץ לסעודה (כגון שאכל דבר אחר מקודם וישבע עכשיו), מיהו במ"ב סי' קצ"א לא חשש כ"כ למ"ד חילוק ברכות מדאורי' וצ"ע.

הרב אברהם זנגר

~ קל"ז ~

היה מסופק בתחילת אכילתו אם יאכל שיעור קביעות סעודה ובירך במ"מ מספק ולבסוף החליט לאכול כשיעור האם יברך המוציא

בירור שיטות הפוסקים אם במ"מ פוטרת פהב"כ כשנמלך אח"כ לאכול שיעור קביעות סעודה ~ היה דעתו לאכול מעט פהב"כ ונמלך לאכול שיעור קביעות סעודה האם דינו כ'נמלך' על כל האכילה או רק על התוספת ~ פלוגתת המשנ"ב והחזו"א בדין המברך במ"מ על פהב"כ וכיון להדיא לפטור גם את הפת ~ אכל מעט פהב"כ ונמלך לאכול שיעור קביעות סעודה האם חל דין קב"ס על הכל למפרע או רק מכאן ולהבא ~ האם דין קביעות סעודה תליא בדעת האדם או רק בשיעור האכילה

שאלה: אדם התחיל לאכול פת הבאה בכיסנין בשעה שהיה מסופק אם יאכל ממנו שיעור קביעות סעודה או לא, ומספק בירך בורא מיני מזונות^ח, ואחרי שהתחיל לאכול ויש עדיין שיעור קביעות

הרב יצחק אליעזר שוב

~ קל"ח ~

אכל כדי שביעה מפהב"כ האם חייב בברהמ"ז מספק

הקשה האבהעו"ז בסי' קס"ח ס"ו איך מברך על המחיה בפהב"כ, בין בודאו בין בספיקו, הא חייב בבהמ"ז אם שבע מדאורי', ותי' הגרע"א דכדי שביעה דאורי' הוא שאחרים קובעין, ובבה"ל סי' קפ"ד חולק, ועוד תי' דחילוק ברכות דרבנן, וד"ז אינו מתיר לדי' התוס' ט"ז א' דחילוק ברכות דאורייתא וכן מבואר ברשב"א מ"ד א', ועוד דבה"ל סוס"י ר"ח ד"ה אלא נקט דלמ"ד מעין ג' דאורי' צריך מדאורי' לכלול כל הג' דברים מזון וארץ וירושלים, וא"כ לדידי' בבהמ"ז חילוק ברכות מדאורי', ובסוס"י ר"ט פסק דצריך להחמיר כשיטות הרבה ראשונים דמעין ג' דאורי', וא"כ צריך להחמיר גם דחילוק ברכות דאורי'.

ובישוב קו' הגרע"א נראה לומר דפהב"כ כיון שאינו עומד להשביע אין בו חיוב ג'

יז. ובלא"ה צ"ל כן לשיטת רש"י מא: ודעימי' דעל פהב"כ מברך בנ"ר או אינו מברך כלל, ולדעת תר"י כ: בכביצה פת חייב לברך מדאורי' וכאן כ' דמברך בנ"ר. ואכתי קשה למש"כ תר"י בדף ל"ו דבג"ר אינה פוטרת מעין ג' מדאורי'.

יח. כדמצינו בכל פהב"כ שהיא ספק פת ומברכים במ"מ מספק, והב"ח סי' קס"ח ס"ו הקשה דהוי ספק ברכה לבטלה, ותי' האחרונים דבמ"מ פוטרת פת בדיעבד (דרישה, ט"ז סק"ו, ואבן העזר), ובניד"ד מצאתי חידוש נפלא

סעודה לפניו החליט להמשיך לאכול את כולו, הנה מחויב הוא עתה בנט"י בברכה כמבואר במשנ"ב סי' קס"ח סקכ"ו, אולם יש להסתפק האם צריך לברך המוציא או שנפטר בברכת במ"מ שבירך מתחילה.

כדי לברר הלכה זו נעמוד על שורש הסוגיא, ואגב דברינו נרחיב בפרטיה;

ג' שיטות בפוסקים אם במ"מ פוטרת פהבב"כ כשנמלך אח"כ לאכול שיעור קביעות סעודה

א כתב המשנ"ב סי' קס"ח סקכ"ו בשם המג"א דמי שבירך בורא מיני מזונות על פת הבאה בכיסנין והיה בדעתו לאכול מעט ואח"כ נמלך לאכול הרבה ויש שיעור קביעות סעודה במה שלא אכל עדיין, צריך ליטול ידיו ולברך ענט"י והמוציא. אמנם כתב בשעה"צ סקכ"ג דהחמד משה פקפק בד' המג"א, ופקפקו הוא דאף שעתה נשתנה דינו להמוציא כיון שעומד לאכול שיעור קביעות סעודה, מ"מ הרי קיי"ל דברכת במ"מ פוטרת המוציא בדיעבד, וכיון שבירך במ"מ מתחילה כבר נפטר וא"צ עתה לברך המוציא. ולכאור' זו טענה אלימתא וצ"ב ד' המג"א.

ובכה"ח סקנ"א כיון לטענה זו, וכתב דבהכרח דעת המג"א היא דבמ"מ אינו פוטר המוציא אפי' בדיעבד. ולפ"ז כתב להכריע לדינא דלא כהמג"א הואיל ורוב הפוסקים נקטו דבמ"מ פוטר המוציא ונקטינן כוותיהו. וכן פסק הביה"ל בסי' קס"ז ס"י ושעה"צ סי' קע"ו סק"ב שבמ"מ פוטר פת בדיעבד.

אמנם כבר העירו ע"ד הכה"ח שרבים מן הפוסקים הביאו את ד' המג"א להלכה אע"פ שנקטו לדינא דבמ"מ פוטרת פת, [וכגון הא"ר ס"ק טז-יז ועוד].

ב והנה מצאנו שיטה אמצעית בזה, והיא ברע"א (נדפס בשו"ע דפוס יוהנסבורג ובמהדורות החדשות) שכתב על דינו של המג"א בזה"ל; 'נלענ"ד דלאו מילתא דפסיקא, דמי שהיו לפניו כזית פת הבאה בכיסנין ובירך במ"מ ואחר שאכל חצי זית גמר בדעתו להביא לו יותר פת הבאה בכיסנין ולאכול שיעור קביעות, בזה כשגומר לאכול חצי זית הנשאר אין מברך עליו המוציא דהא כבר בירך על החתיכה במ"מ ולו יהא שהוא פת גמור אם מברך במ"מ יצא כמש"כ בט"ז סק"ו, עכ"ל הצריך לעניינו.

מבואר מדברי רע"א כטענת החמד משה דבמ"מ פוטרת את הפת גם לאחר שנמלך לקבוע סעודה ונתחייב בהמוציא, אך רע"א חילק בזה בין הכזית שבירך עליו מתחילה לבין מה שהביאו לפניו אח"כ, ואילו החמד משה לא חילק בזה. וצ"ב יסוד הפלוגתא.

ג ונראה לבאר שורש ג' השיטות בתרי אנפי;

שורש הפלוגתא בגדרי 'נמלך'

א. בשעה"צ סקכ"ג כתב ע"ד המג"א בזה"ל; 'ואף שבחמד משה מפקפק לענין ברכת המוציא בזה, מ"מ היכא דנמלך גם הוא מודה דצריך לברך המוציא ע"ש, וכבר כתבנו

בחמד משה סי' קס"ח סק"ד ואפיקי מגינים סוף סקי"ב דאף להשיטות דבמ"מ אינו פוטר פת מ"מ מי שקבע על פהבב"כ לכו"ע נפטר בדיעבד בברכת במ"מ כיון שבאמת אינו פת גמור. [אמנם עורר ידידי הרב שמואל אורטל שליט"א דאפשר דניד"ד שאני משום דאיכא ספק ספיקא, ספק פת וספק קביעות סעודה, אך זה תלוי בחילוקי הדינים בין ס"ס בברכות, עי' ספר שיח הלכה ח"א שליקט סתירות רבות במשנ"ב בין ס"ס בברכות, ורבים הרחיבו בזה].

הכל ולא פוקע הפטור, וזו סברא מחודשת.

ד אמנם באמת קשה לבאר כדרך זו בד' המג"א (דטעמו הוא משום טענת השעה"צ שדינו כנמלך), דמקור ד' המג"א הוא משו"ת מהרש"ך ח"א סי' קע"ג ושם משמע להדיא דלא חשיב נמלך. ועוד, דהנה השעה"צ ציין דאזיל לשיטתו בסק"א שהעלה סברא דמעשיו מוכיחים שהוא נמלך, דאילו היה דעתו לכך מעיקרא היה נוטל ידי מתחילה ומברך המוציא ע"ש, ומכח סברא זו חידש לדינא דגם אם עומד לאכול פחות משיעור קביעות סעודה מכאן ואילך צריך לברך שוב במ"מ. ובאמת זו סברא מחודשת, דהא דבר המצוי הוא שאדם מתחיל לאכול מעט ומברך ע"ז במ"מ אע"פ שידוע שיתכן שימשך לאכול הרבה ויהיה בזה שיעור קביעות סעודה, ולא מצאנו בפוסקים שצריך להימנע מלאכול כה"ג אם אינו מחליט בתוקף שלא יגיע לשיעור קביעות סעודה, וגם לדינא רוב האחרונים לא כתבו לברך שוב במ"מ באופן הנ"ל, ורק במחצה"ש וחדם משה ועוד כתבו שאם הוא נמלך גמור צריך לברך במ"מ אך לא החליטו שהוא נמלך, ובמהרש"ך גופיה עמד ע"ז להדיא מ"ט לא הוי נמלך וכתב שאי"ז המקום לבאר, אך עכ"פ מבואר שנקט דלא הוי נמלך, ויש עוד להרחיב בזה בגדרי דין נמלך דסי' ר"ו אך אכ"מ.

ובאמת בשעה"צ גופיה משמע קצת דלא זהו טעמו של המג"א, אלא המג"א חולק על עיקר טענת החמד משה, ורק הוסיף השעה"צ דגם אם נחוש לטענת החמד משה אין בזה נפ"מ לניד"ד.

פלוגתת המשנ"ב והחזו"א בדין המברך במ"מ על פהבב"כ וכיון להדיא לפטור גם את הפת

ה ב. ונראה לבאר ד' המג"א בפשיטות, דהא באמת קיי"ל בגמ' מא. ושו"ע סי' ר"ו ס"ב דאם היו לפניו זית וצנון וברך בפה"א על

דבענינינו הוי כנמלך, וכל שכן בזה דבדאי לא היה דעתו לאכול כ"כ מתחילה עכ"ל. והיינו דבחמד משה הוסיף דאם הוא נמלך גמור וכגון שמתחילה גמר בדעתו שלא לאכול יותר מכזית אז ודאי מחויב עתה לברך המוציא. והשעה"צ חולק עליו בזה וס"ל דבכל גווני חשיב נמלך גמור לחייבו ברכה שנית (והנידון בזה תלוי בגדרי 'נמלך', ועי' להלן).

ולפ"ז י"ל דזהו באמת סברת המג"א, דגם הוא מודה לטענת החמד משה דבמ"מ פוטר פת בדיעבד, אך ס"ל דסו"ס הוי נמלך וחייב לברך שוב וממילא יברך המוציא. וכן י"ל בד' רע"א, דכלפי כל מה שלא היה דעתו לאכול מתחילה חשיב נמלך ולכן חייב לברך ע"ז, ורק מה שהיה בדעתו מתחילה לאכול נפטר ע"י ברכת במ"מ שבירך בתחילה.

היה דעתו לאכול מעט פהבב"כ ונמלך לאכול שיעור קביעות סעודה האם דינו כ'נמלך' על כל האכילה או רק על התוספת

אלא דבאמת צ"ע לפ"ז ד' המג"א והשעה"צ, דמשמעות דבריהם היא דלא כרע"א, דמיד כשנמלך לאכול שיעור קביעות סעודה מברך המוציא, והיינו דגם על הכזית שבירך מתחילה צריך לברך עתה המוציא, ולכאור' הרי ע"ז איננו נמלך, ואיך כתב השעה"צ בפשיטות דדינו כנמלך מחמת שלא היה בדעתו לאכול את כל השיעור.

והנראה לומר בד' השעה"צ דכיון דכלפי כל השיעור יחד חשיב נמלך אזי אע"פ שכלפי חלק מזה לבדו לא חשיב נמלך מ"מ כיון שע"י השלמת השיעור נחשב גם החלק הראשון כאכילה אחרת של קביעות סעודה שברכתה המוציא, נמצא דנמלך הוא על כל האכילה כולה לגבי לאוכלה באופן של קביעות סעודה, ולכן לא נפטר, ורק אם לא היה נמלך כלפי כל האכילה יחד אזי אמרינן דכבר נפטר

הצנן לא נפטר הזית א"כ כיון להדיא לפוטרו, דכל שיש מקום לברכה לחול על המין שראויה לו לכתחילה אינה פוטרת עימו את המין שאינה ראויה לו אלא בדיעבד, וא"כ פשוט דכיון שהברכה פטרה את תחילת אכילתו שברכתה היתה במ"מ נכיון שלא אכל ע"ד קביעות סעודה] אינה יכולה לפטור את השיעור קביעות סעודה שאכל אח"כ שברכתה המוציא.

ועפ"ז יש לבאר היטב חילוקו של רע"א, דהא מבואר שם בשו"ע דאם כיון להדיא לפטור מהני, ולכן נקט רע"א דהכזית שהיתה דעתו לאכול מתחילה וכיון להדיא לפוטרו שפיר נפטר אע"פ שהחצי השני נשתנה דינו להמוציא כשהחליט לקבוע סעודה עליו.

ובד' המג"א שאינו סובר כחילוקו של רע"א י"ל ע"פ המבואר במשנ"ב סי' קע"ו סק"ב דהמברך במ"מ על מעשה קדירה לא פטר את הפת אף אם כיון עליו להדיא. ואמנם החזו"א בסי' ל"ד סק"ז חולק ע"ד המשנ"ב מכח דעת השו"ע הנ"ל שכתב להדיא דמהני כוונה נז"ל; 'היו לפניו פרי האדמה ופרי העץ ובירך על פרי האדמה ונתכוין לפטור פרי העץ יצא', אך כבר העירו ספרי זמנינו שסתירה זו נמצאת להדיא בכמה ראשונים, ובהכרח צריך לחלק בין הדינים, ועי' שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' ל"ז אות א' מש"כ לחלק ביניהם, והארכנו בזה בסי' קפ"ד.

ועוד י"ל בד' המג"א שסובר דכשהחליט לאכול שיעור קביעות סעודה ונשתנה דינו להיות כפת הוי כאכילה חדשה לגמרי ולא מהני מה שכיון בתחילה לאוכלו, דהוא כיון לפוטרו בתורת אכילת פהבב"כ ולא בתורת אכילת פת, ודמי למברך על ענבים ואח"כ סחט אותם ועשה מהם יין שמסתבר דצריך לברך ע"ז שוב בפה"ג, והארכנו בזה להלן סי' קע"ח. ושור"ר בספר אפיקי מגינים סי' קס"ח סק"י שנקט כן בפשיטות בביאור ד' המג"א, [וכ"כ פשיט"ל הך סברא עד שנשאר בתימה ע"ד החמד משה ורע"א שלא נקטו כן] י"ט.

ו אלא דמעתה צ"ב ד' החמד משה. ונראה לחלק דשאני הכא דמעיקרא חל הפטור על כל אכילתו ורק אח"כ משתנה הדין להמוציא ולפיכך אין הפטור פוקע כל דמהני ליה בדיעבד.²

ולפ"ז י"ל עוד בד' רע"א דלא פליג ע"ד המשנ"ב דהמברך על פהבב"כ לא פטר פת אף אם כיון להדיא, והיינו משום הסברא הנ"ל דשאני הכא דמעיקרא חל הפטור על כל אכילתו, אלא שנקט רע"א דרך אם כיון להדיא חל הפטור מתחילה ואינו פוקע, משא"כ בסתמא חל הפטור רק בשעת האכילה כמו שהארכנו בסי' כ"ג ובחלק הסימנים סי' ב' אות ז' ועוד דוכתי בגדרי דין גרירה.

יט. וכעין סברא זו מצאנו בספר שלחן הטהור סי' ר"ו ס"ד בהערות זר זהב דאם היו לפניו ב' פירות וסבור ששניהם פרי האדמה ובירך בפה"א ע"ד לפטור שניהם ואח"כ התברר שהשני הוא פרי העץ לא נפטר, דכוונתו היתה לפוטרו בתורת פרי האדמה ולא בתורת פרי העץ, וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' ל"ז אות ג', אך סברת האפיקי מגינים פשוטה טפי. ובקונטרס מר דרור להגאון רבי מרדכי וקנין שליט"א (אד"א תשס"ג) הביא בזה מו"מ מדברי מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א והרחיב בזה טובא בדברים ערבים.

כ. וזו סברא הפוכה מהסברא הקודמת בד' המג"א. ויתכן שהדבר תלוי בגדר פטור גרירה אם הוא חל בשעת הברכה או רק בשעת המשך האכילה והארכנו בזה בסי' קע"ח וכן קפ"ג, ודוק. גם יש לתלות ניד"ז ביסוד דין קביעות סעודה אם הוא שינוי בהגדרת הפת עצמה או רק בהגדרת מעשה האכילה ואכמ"ל.

אכל מעט פהבב"כ ונמלך לאכול שיעור קביעות סעודה האם חל דין קב"ס על הכל למפרע או רק מכאן ולהבא ~ האם דין קביעות סעודה תליא בדעת האדם או רק בשיעור האכילה

[ז] עוד י"ל בד' החמד משה דאפשר דנקט דאחר שנמלך לאכול שיעור קביעות סעודה נעשה כל אכילתו למפרע אכילה של קביעות סעודה וממילא למפרע חיובו על הכל הוא המוציא וכשבירך במ"מ חלה הברכה בדיעבד על כל אכילתו והכל נפטר בזה כ"א.

ויש להוסיף לפ"ז דבר נאה, דהמג"א והחמד משה אזלי לשיטתייהו, דהנה מבואר במג"א בשם המהרש"ך דאם אחר שנמלך להשלים לשיעור קביעות סעודה לא אכל עוד שיעור שלם של קביעות סעודה אלא בצירוף מה שכבר אכל אינו מברך המוציא, ובמהרש"ך משמע דטעמו הוא משום דבעינן שיאכל את כל השיעור ע"ד קביעות סעודה, וכיון שאכל את חלקו הראשון של השיעור שלא ע"ד קביעות סעודה אינו מצטרף לקביעות סעודה. אמנם בחמד משה לא נחית להאי טעמא וכתב מדנפשיה דהטעם הוא דכיון דתלו חז"ל דין המוציא בפהבב"כ בשיעור קבוע ואי"ז תלוי בכל אדם ואדם אם כוונתו לאכילה של קביעות או לאכילת ארעי, על כן גדר התקנה היא שאין מברכים המוציא אלא אם מברך על כל השיעור (והרחבנו בזה להלן סי' קל"ח).

ונראה דלשיטתייהו אזלי, והוא ע"פ מה שיש לחקור אם שורש הדין קביעות סעודה תלוי בדעתו של האדם לקבוע סעודתו על הפהבב"כ, ורק גדרו חז"ל שהקביעות היא רק ע"י אכילת שיעור מסוים (דאל"כ 'בטלה דעתו אצל כל אדם' כל' הרא"ש סי' ל' בשם הרמב"ם), או דלאו בדעתו של אדם תליא

מילתא כלל אלא תקנו דכל שאוכל שיעור כזה מיקרי קביעות סעודה. ונראה דבב' צדדים אלו תלויים ביאורי המהרש"ך והחמד משה, דהחמד משה נקט דא"צ דעת של האדם לקבוע סעודה אלא הדין קביעות סעודה תלוי רק באכילת השיעור שקבעו חז"ל, ולפיכך לא הו"מ לבאר דינו של המג"א כדברי המהרש"ך דהחלק הראשון של האכילה אין עליו שם קביעות סעודה, דהא לאו בדעתו תליא מילתא, וכל שאכל שיעור קביעות סעודה מצטרף הכל וחשיב קביעות סעודה, ומה"ט נמי ס"ל דלמפרע נעשה הכל קביעות סעודה. וכמו"כ נראה דסברת החמד משה לחדש דלא תקנו חז"ל לברך המוציא אא"כ מברך על כל השיעור, ג"ז ניחא רק להבנת החמד משה, דאילו לפ"ד המהרש"ך דשורש הקביעות סעודה תליא בדעתו של האדם לא מסתבר שתקנו לברך המוציא רק אם פוטר בברכתו את כל השיעור, דהא יסוד הקביעות אינה משום השיעור אלא מחמת קביעות דעת האדם.

ועפ"ז נראה לבאר עוד דבר פלא בדברי החמד משה, דבחמד משה שם העלה צד לפקפק בדינו של המג"א ולדון דאף אם לאחר שנמלך אינו אוכל מכאן ואילך שיעור קביעות סעודה אלא רק בצירוף מה שאכל מקודם יברך המוציא, וטעמו הוא דאפשר דברכתו עתה פוטרת גם את מה שאכל מקודם ונמצא שמברך על כל השיעור, [ואזיל שם לפי הצד דברכת במ"מ אינה פוטרת פת וממילא שייך לברך המוציא אף אם בירך מקודם במ"מ]. ועי' בסי' קע"א שהארכנו לבאר דבריו איך שייך שברכה תפטור מה שאכל מקודם, אך מ"מ עדיין דבריו צ"ב טובא דהא מקודם היה חיובו במ"מ כיון שעדיין לא נמלך לקבוע סעודה וכבר בירך ע"ז כדין ומה שייך לברך ע"ז שוב, וביותר צ"ב מה שייך לברך ע"ז עתה

כ"א. וסמך לדבר מהא דתחילת האכילה מצטרפת לשיעור קביעות סעודה לחייב ברהמ"ז כמבואר בשו"ע שם.

המוציא כיון שחיובו היה במ"מ. ולהנ"ל ניחא, דסובר החמד משה שלמפרע נעשתה כל אכילתו לקביעות סעודה, וכיון דאזיל שם לפי הצד דברכת במ"מ אינה פוטרת פת נמצא דהו"ל כשכח לברך ושפיר פוטרו אח"כ בברכת המוציא כב.

תמוהה, דכל שאוכל שלא ע"ד קביעות סעודה אינו מצטרף לקביעות סעודה ולא נתחייב כלל לברך המוציא, אבל לפמשנ"ת בד' החמד משה דחלה קביעות סעודה על הכל למפרע אלא שאין מברכים המוציא אלא על כל השיעור, נמצא שהפסיד את הברכה, ואת"ש ד' הפמ"ג כג.

ח ונראה להביא ראיה נפלאה מדברי הפמ"ג כמשנ"ת בד' החמד משה דהקביעות סעודה חלה למפרע, דהנה בכס"מ סופ"ג מברכות ביאר הטעם שתקנו חז"ל ברכה ראשונה על פחות מכזית משום דחיישינן שמא ימלך ויאכל כזית ולא יוכל לתקן מה שכבר אכל, ובפמ"ג סי' קס"ח מ"ז ס"ט העיר דא"כ מ"ט בפהבב"כ לא תקנו חז"ל לברך המוציא שמא ימלך ויאכל שיעור קביעות סעודה, ותי' דאין דרך לקבוע סעודה ולא חיישינן לזה.

ולפ"ז יש לדון איך הדין אם אכל פהבב"כ באמצע הסעודה ובירך עליה במ"מ ואח"כ נמלך לאכול ממנה שיעור קביעות סעודה דהשתא נעשית למפרע כל אכילתו לאכילת פת, האם נימא דלמפרע הוי ברכתו לבטלה כיון דנפטר בברכת המוציא, ועי' מש"כ בזה להלן סי' קע"ח אות ו'.

ובספר אפיקי מגינים סקי"א תמה על קושייתו, דאף אם ימלך להשלים לשיעור קביעות סעודה הרי אינו חייב לברך המוציא אלא במ"מ ולא הפסיד כלום, [ואם ימלך לאכול עוד שיעור שלם של קביעות סעודה הרי באמת יברך המוציא].

ט מאידך גיסא נראה להוכיח מד' הגר"ז כשיטת המהרש"ך, והוא ממש"כ בסי' קס"ח ס"ח דבאופן שאכל שיעור קביעות סעודה אחר שנמלך ומברך ברהמ"ז פוטר את מה שאכל קודם שנמלך 'כיון ששיניהם מין לחם אחד' משא"כ אם אכל פת גמור לאחר שנמלך דאין תחילת האכילה של הפהבב"כ נפטר בברהמ"ז ע"ש, ובסדר ברכות הנהנין פ"ב הל"ד שב ונסתפק בזה אם ברהמ"ז פוטר את תחילת האכילה ולכן כתב דנכון לצאת ידי כל ספק ולברך תחילה מעין ג' על מה שכבר אכל

ונראה דזה תלוי בדרכים הנ"ל, דלפ"ד מהרש"ך באמת קושיית הפמ"ג

כב. ולפי צד זה דלמפרע הוי הכל בכלל הקביעות סעודה עולה דיוכל גם לאכול פת גמורה על סמך ברכת במ"מ שבירך בתחלה. [שו"ר דבר חידוש בספר אפיקי מגינים סי' קס"ח סקי" שדן לומר דאם קבע סעודה על פהבב"כ ובירך עליו המוציא לא פטר בסתמא פת גמורה, דאינו בדין שיפטור האינו חשוב את החשוב כרמ"א סי' רי"א ס"ה]. וכן יש לדון לפ"ז דמאכלים אחרים שאכל בתחלה יפטור בברהמ"ז כדן דברים הבאים מחמת הסעודה, ולא אמרינן שאכלם בשעה שעדיין לא קבע סעודה על הפהבב"כ. ועי' במאמרו של הגר"י נויבירט שליט"א בקובץ צוהר אוהל ברוך עמ' תצ"ה שדן בכ"ז. וע"ע מה שכתבנו בענין זה בחלק הסימנים סי' י"ג אות ח' סעי' ג'.

כג. אך יש לדחות דלדינא באמת לא חל למפרע דין לברך המוציא על כל אכילתו, דחז"ל תקנו את דיני הברכה לפי דעתו בשעת האכילה, וכל שבשעת האכילה אין דעתו לקבוע סעודה תקנו חז"ל לברך במ"מ בתורת ודאי גם אם אח"כ יהיה זה למפרע קביעות סעודה, ומ"מ הקשה הפמ"ג דסו"ס למה לא תקנו תמיד לברך המוציא מחמת הצד שיהפך לקביעות סעודה למפרע, אשר בכה"ג ראוי היה לברך ע"ז המוציא. ומ"מ יש מזה ראיה דלא כד' המהרש"ך שנקט דלא חל למפרע על תחילת האכילה שם קביעות סעודה כיון שהדבר תלוי בדעתו, דלפ"ז אין שום טעם לתקן ברכת המוציא על אכילה כזו, וז"ב.

למפרע חלה על כל אכילתו דין קביעות סעודה, ונמצא שברכת במ"מ שבירך מתחילה חלה רק על אכילה של קביעות סעודה ולא על אכילת מזונות וממילא כל אכילתו נפטרה בזה.

וכ"ז בעיקר הפלוגתא, אולם השעה"צ הכריע כשיטת המג"א מטעם אחר, דדינו כ'נמלך' על המשך אכילתו וממילא ברכתו הראשונה איננה יכולה לפוטרו אף אם היה מברך מתחילה המוציא. [והערנו שהדברים מחודשים, ובמהרש"ך (שהוא מקור דינו של המג"א) משמע שאין דינו כנמלך].

י"א מעתה נשוב לשאלה שפתחנו בה, איך הדין באופן שהיה מסופק מתחילה אם יאכל שיעור קביעות סעודה ולבסוף החליט אכן לאכול שיעור קביעות סעודה. הנה בכה"ג אין מקום לדון מדין 'נמלך' כסברת השעה"צ, שהרי מתחילה היה מסופק אם ימשיך לאכול הכל, וממילא הדין תלוי בפלוגתת המג"א נגד החמד משה ורע"א, [דבאופן זה שחשב מתחילה שאולי יאכל הכל נראה פשוט דגם לד' רע"א נפטר הכל דהוי כפטרו להדיא בברכתו].

ברם יש מקום לדון דבאופן זה גם המג"א יודה שלמפרע חלה על כל אכילתו דין קביעות סעודה, וממילא נפטרה כל אכילתו בדיעבד בברכת במ"מ שבירך מתחילה, דכיון דאסיק אדעתיה מתחילה שאולי יאכל שיעור קביעות סעודה ותלה הדבר במחשבתו מה יעשה אח"כ, י"ל דמיתלי תלי וקאי, וכיון שהחליט אח"כ לאכול הכל נקבע למפרע דהוי הכל קביעות סעודה.

וישהה מעט ואח"כ יטול ידיו ויברך נמוציא על השיעור קביעות סעודה שעומד לאכול ע"ש. ומבואר שנקט דתחילת האכילה איננה בכלל הקביעות סעודה להיפטר בברהמ"ז אלא רק בגרירה 'כיון ששניהם מין לחם אחד', וזה כד' המהרש"ך דמה שלא אכל ע"ד קביעות סעודה לא מיקרי קביעות סעודה כד'.

סיכום והעולה לדינא

י לסיכום, מי שבירך בורא מיני מזונות על פת הבאה בכיסנין והיה בדעתו לאכול מעט ואח"כ נמלך לאכול הרבה ויש שיעור קביעות סעודה במה שלא אכל עדיין, כו"ע מודו שחייב בנט"י בברכה, ולענין ברכת המוציא מצאנו ג' שיטות; ד' המג"א שחייב עתה לברך המוציא ואינו נפטר בברכת במ"מ שבירך מתחילה, ד' החמד משה שנפטר בברכת במ"מ שבירך מתחילה מפני שבמ"מ פוטרת פת בדיעבד, וד' רע"א לחלק בזה, דרק מה שהיה בדעתו לאכול מתחילה נפטר בברכת במ"מ כסברת החמד משה, אך מה שנמלך לאוכלו אח"כ אינו נפטר.

וביארנו בפשיטות ד' המג"א דכיון שברכת במ"מ פטרה את תחילת אכילתו כדין אינה פוטרת עימה גם את הפת אלא רק באופן שבירך על הפת לבדה וכמבואר בשו"ע סי' קע"ו ומשנ"ב סק"ב. ובד' החמד משה ביארנו דשאני הכא שכבר חל פטור על כל אכילתו ואין הפטור פוקע אם הברכה מועילה בדיעבד, ובד' רע"א יש לחלק בסברא זו בין מה שהיה בדעתו לאכול בתחילה לבין מה שנמלך אח"כ לאכול.

ועוד נתבאר בד' החמד משה דס"ל דלא בעינן דעת האדם לקביעות סעודה וממילא

כד. אלא דבאמת ד' הגר"ז צ"ע רב, דבאופן שלא אכל שיעור קביעות סעודה לאחר שנמלך אלא רק בצירוף תחילת האכילה נקט הגר"ז שמצטרף מדינא לברהמ"ז וכמפורש בשו"ע ומקורו מהרא"ש, ובזה לא נסתפק כלל בסדר ברה"נ. ומבואר שנקט הגר"ז דיכול להצטרף לקביעות סעודה ולחייב ברהמ"ז, ומה שאינו מתחייב בברהמ"ז כשאכל שיעור שלם של קביעות סעודה לאחר שנמלך הוא מפני דלא בעינן לצירופו, וחילוק זה צ"ב טובא. ועי' ספר פרי אליעזר (עניני פהבב"כ) עמ' שי"ד מש"כ בזה.

אך יותר נראה דכל שלא החליט בודאות מתחילה שיאכל הכל פירוש הדבר הוא שמתחיל לאכול אכילת ארעי, אלא שחושב שאולי אח"כ יקבע סעודה ע"ז, ונמצא שתחילת האכילה ודאי איננה בכלל הקביעות סעודה, וצ"ע.

אסיקנא דניד"ד תליא בפלוגתא המג"א נגד החמ"ד משה ורע"א, וספק ברכות להקל, אך מאחר שרוב האחרונים העתיקו לדינא כהמג"א ראוי לצאת מידי ספק ע"י שיברך על פת ממש שבודאי לא היה בדעתו לאכול ודינו כ'נמלך' ע"ז [עכ"פ לפ"ד השעה"צ] ויפטר בזה את הפהבב"כ שקובע עליו סעודה. [ויש להדגיש שוב שלכו"ע חייב בנט"י בברכה].

הרב שמואל אורטל

~ קל"ז ~

אדם העומד בתחילת אכילת פת הבאה בכיסנין ואינו יודע אם יאכל כשיעור קביעות סעודה מה יברך

שורש הנידון הוא איך הדין בספק אם צריך לברך המוציא או במ"מ, דהא לדינא קיי"ל דשניהם פוטרים זא"ז בדיעבד (בפהב"כ), וא"כ יש לעיין אם במ"מ עדיפה מפני שהיא ברכה יותר כללית [שנאמרת על כל מידי דזיין דהיינו על כל מעשה קדירה גם אם אינו פת, וכן בדיעבד פוטרת כל מילי ואפי' ירקות חוץ ממים ומלח לפי הכרעת הביאור"ל סי' קס"ז ס"י בשם הח"א], אך מאידך יש לומר דהיא הנותנת לברך המוציא משום דעדיפה ברכה פרטית מאשר ברכה כללית.

עוד יש לדון בזה ע"פ דברי הראב"ד [הובא בראשונים דף לז: בסוגיא דחביצא] דכ' דאין מברכין 'המוציא לחם' אלא כאשר יש לפניו פת כזית שיש עליה שם 'לחם', או

באכילת פירורין בגוונא שמתכוין לאכול מהן כזית דרך בכה"ג אמרינן דיכול להוציא מפיו ברכה על 'פת'. וחזינן מדבריו גדר במהות ברכת המוציא דכיון שהיא מיוחדת על 'פת' - ולא כשאר ברכות הנהנין שנתקנו על עיקר המין העץ או האדמה או המין דזיין - לכן בעינן שיהא שם פת לפנינו עתה. וא"כ בניד"ד דעתה בשעת הברכה אינו מתכוין בברירות לאכול כשיעור פת י"ל דלא חשיב שיש פת לפניו שיוכל לברך 'המוציא לחם' כשמסתפק אם יהפוך פת כיסנין זו ללחם. ואמנם בדיעבד מהני ברכה זו על פת כיסנין, מ"מ לא נימא ליה לכתחילה לברך ברכה זו.

והנה באמת יש לתלות זאת בעיקר טעם הא דברכת פהב"כ היא במ"מ ולא המוציא, דבאבני נזר כתב דברכתו הראשונה תלויה לפי ברכתו האחרונה, ואם אינה ברהמ"ז אף דסו"ס מיקרי 'פת' הבאה בכיסנין אין מזכירין אותה בתורת 'פת' לברך עליה המוציא 'לחם' [הגם דמיקרי 'לחם' ואדם יוצא בה בפסח י"ח 'לחם עוני'], וא"כ בניד"ד אולי י"ל דכיון שאינו יודע בוודאות שיברך עליה לבסוף מעין ג' ולא ברהמ"ז, ממילא נשאר דינה העיקרי לברכת המוציא. אמנם יש מן האחרונים שכתבו דהסיבה המפקיעה מברהמ"ז היא גם מפקיעה מברכת המוציא, וצ"ע.

ויש לפשוט הספק ממש"כ הפוסקים שכל פהב"כ היא ספק פת וספיקו לקולא ומברכים עליו במ"מ, ומוכח מזה דבספק במ"מ ספק המוציא מברכים במ"מ. וכן מצאנו בנשמת אדם כלל נ"ד שכתב 'ועוד נ"ל דראוי לברך במ"מ כדאיתא בש"ע סי' קס"ח סעיף ז' וסעי' י"ג בכל דבר ספק, אם לא שיאכל כדי שביעה'. וא"כ בניד"ד הלא זהו גופא ספיקו אולי יאכל כדי שביעה.

אך יש לדון מטעם אחר דהכא איכא ספק ספיקא לברך המוציא, דהא כל פהב"כ

הוא ספק פת, ובר מן דין יש לו ספק אולי יאכל לבסוף כדי שביעה, וצ"ע. [ויש לחלק מדברי האחרונים שכתבו דספק ספיקא ל"מ לחיוב ברכה, דהתם הוא לחייבו בעיקר הברכה, משא"כ הכא דודאי יברך וכל השאלה היא אם במ"מ או המוציא].

הרב אברהם זנגר

~ קלח ~

אכל הרבה עוגות ולא הבחין שיש בהם כדי קביעות סעודה והעירו לו על כך באמצע אכילתו האם יטול ידיו עתה ויברך המוציא

א מעשה שהיה בקידוש בשבת שאחד בירך בורא מיני מזונות על קוגל ודעתו היתה לאכול אח"כ גם עוגות ובורקס בשיעור מרובה אלא שלא הבחין בכך שיש בו שיעור קביעות סעודה, ובאמצע האכילה העיר לו חבירו על כך, אולם עתה נשאר לו לאכול פחות משיעור קביעות סעודה, והשאלה היתה האם יטול ידיו עתה ויברך המוציא או לא.

ב הנה אם היה עומד עתה לאכול שיעור שלם של קביעות סעודה נראה פשוט שיטול ידיו ויברך המוציא. ולכאור' יש לדון לענין ברכת המוציא שלא יברך כי בברכת במ"מ שבירך מתחילה נתכוין לפטור הכל, וקיי"ל דבמ"מ פוטרת פת בדיעבד. אך באמת זה אינו, דהא קיי"ל בסי' קע"ו דבירך על הפרפרת במ"מ לא פטר את הפת, ובמשנ"ב שם סק"ב כתב בשם השטמ"ק דאף אם כיון להדיא לפטור לא מהני, דרק אם בירך על הפת לחוד במ"מ נפטר בדיעבד כי אין לברכה על מה לחול, אבל אם חלה הברכה על הפרפרת אינה פוטרת את הפת

אפי' אם כיון להדיא. [ואמנם החזו"א בסי' ל"ד סק"ז חולק ע"ד המשנ"ב מכח דעת השו"ע בסי' ר"ו ס"ב; 'היו לפניו פרי האדמה ופרי העץ ובירך על פרי האדמה ונתכוין לפטור פרי העץ יצא', אך כבר העירו ספרי זמנינו שסתירה זו נמצאת להדיא בשטמ"ק, ובהכרח צריך לחלק בין הדינים, ועי' שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' ל"ז אות א' מש"כ לחלק ביניהם, והארכנו בזה בסי' קפ"ד]. ועוד דהוי כוונה בטעות ולא מהני, דאם היה יודע שברכת העוגות היא המוציא לא היה מכוין לפוטרה, עי' שו"ת שבט הלוי שם אות ג', [וע"ע שו"ת הר צבי ח"א סי' ק"ו-ק"ז].

ג אמנם בנידון דידן אינו עומד עתה לאכול שיעור שלם של קביעות סעודה, ומצאנו במשנ"ב סי' קס"ח סק"ו בשם המג"א דאם מתחילה היה בדעתו לאכול מעט פת הבאה בכיסנין ובירך במ"מ ולבסוף נמלך להשלים לשיעור קביעות סעודה אינו מברך המוציא כיון דאין במה שמונת לפניו עתה אחר שנמלך שיעור קביעות סעודה אלא ביחד עם מה שאכל כבר, ובסי' קנ"ח שעה"צ סק"ח כתב בשם הח"א דאף אינו נוטל ידיו כה"ג, [והוסיף ע"ז השעה"צ 'ופשוט'], אך ברהמ"ז מברך לבסוף כמבואר להדיא בשו"ע שם. ולכאור' יש ללמוד מזה לנידון דידן שלא יטול ידיו ולא יברך המוציא אך יברך לבסוף ברהמ"ז.

ד אולם נראה דזה תלוי בביאור דברי המשנ"ב הנ"ל, דבאמת צ"ב מ"ט אין חיוב נט"י והמוציא אם אינו עומד לאכול שיעור קביעות סעודה אלא בצירוף מה שכבר אכל, והרי לענין ברהמ"ז חזינן דמצטרפים ומאי שנא לענין נט"י והמוציא.

ונראה שיש בזה ג' דרכים בפוסקים כה';

כה. ב' הדרכים הראשונים העלה מו"ח שליט"א בספרו שערי זבולון סי' ס"ב, וכן רבים מהדברים דלהלן נידונו בדבריו שם.

א. בחמד משה כתב דכיון דתלו חז"ל דין המוציא וברהמ"ז בפהבב"כ בשיעור קבוע ואי"ז תלוי בכל אדם ואדם אם כוונתו לאכילה של קביעות או לאכילת ארעי, על כן גדר התקנה היא שאין מברכים המוציא וברהמ"ז אלא אם מברך על כל השיעור, ולכן המוציא אינו מברך כיון שאינו פוטר את כל השיעור אך ברהמ"ז מברך כי פוטר בזה את כל השיעור. ולדבריו צ"ל דה"נ נט"י תלוי בזה שעומד לאכול את כל השיעור לאחר הנטילה.

ב. במהרש"ך שהוא מקור דינו של המג"א משמע שא"צ לפטור בברכתו את כל השיעור, אלא בעינן שיאכל את כל השיעור ע"ד לקבוע סעודה, ובאופן הנ"ל שלא אכל את חציו הראשון של השיעור ע"ד קביעות סעודה אינו מצטרף לברכת המוציא. ולדבריו צ"ל דשאני ברהמ"ז הבא אחר האכילה, דכיון שבפועל אכל שיעור קביעות סעודה חל ע"ז לאחר האכילה שם קביעות סעודה, ועדיין צ"ב כ"ו.

ג. אמנם מדברי רע"א נראה להוכיח לפור"ד דרך שלישית, דלא בעינן שברכת המוציא תפטר שיעור שלם של קביעות סעודה, וגם א"צ שיאכל שיעור שלם ע"ד לקבוע סעודה, אלא בעינן שיהא עומד לאכול שיעור שלם של קביעות סעודה אחר הברכה. דהנה כתב רע"א על דינו של המג"א בזה"ל (נדפס בשו"ע דפוס יוהנסבורג ובמהדורות החדשות); 'נלענ"ד דלאו מילתא דפסיקא, דמי שהיו לפניו כזית פת הבאה בכיסנין ובירך במ"מ ואחר שאכל חצי

זית גמר בדעתו להביא לו יותר פת הבאה בכיסנין ולאכול שיעור קביעות, בזה כשגומר לאכול חצי זית הנשאר אין מברך עליו המוציא דהא כבר בירך על החתיכה במ"מ ולו יהא שהוא פת גמור אם מברך במ"מ יצא כמש"כ בט"ז סק"ו, אבל אם אוכל תחילה האחר שהביאו לו אח"כ מברך עליו המוציא, עכ"ל.

משמעות דברי רע"א היא שבא לחלק מהיכן מתחיל לאכול, דאם מתחיל לאכול מהחתיכה שכבר בירך עליה במ"מ בתחילה אינו מברך עליה המוציא כיון שנפטרה כבר בברכת במ"מ ואחר שיגמור לאוכלה הרי כבר לא ישאר לו שיעור קביעות סעודה וממילא שוב לא יברך המוציא על השאר, אך אם מתחיל לאכול מהאחר שהביאו לו שפיר מברך המוציא כיון שמונח לפניו לאכול שיעור שלם של קביעות סעודה, ואע"פ שברכה זו אינה פוטרת את כל השיעור, שהרי חלק מהשיעור הוא החצי כזית הראשון שכבר נפטר בברכת במ"מ, מ"מ סו"ס עומד לאכול שיעור שלם של קביעות סעודה לאחר הברכה כ"ו.

ובביאור שיטתו צ"ל כעין דברי החמד משה, דחז"ל קבעו גדר דכל שעומד לאכול שיעור קביעות סעודה מברך המוציא ואי"ז תלוי אם אדם זה אוכל לשם קביעות או לא וגם אי"ז תלוי אם הברכה פוטרת את כל השיעור כי סו"ס הכמות שהוא עומד לאכול לאחר הברכה היא השיעור שקבעו חז"ל, (ועדיין צ"ב) כח.

כו. ומו"ח שם באות י' כתב לבאר באופ"א דברהמ"ז לא תליא בשם סעודה אלא בכמות האכילה ע"ש.

כז. אכן פשוט דכל חילוקו של רע"א הוא רק לענין ברכת המוציא, אולם לענין נט"י בכל גווי צריך ליטול ידיו בברכה, שהרי עומד לאכול שיעור קביעות סעודה ומה אכפת לך שחלקו פטור מברכה ראשונה, וכ"כ מו"ח שליט"א.

כח. אכן יש לדון לדחות הראיה מד' רע"א בתרי אנפי; א) י"ל דסובר רע"א כד' מהרש"ך דכל שאכל שיעור שלם ע"ד קביעות סעודה מברך המוציא גם אם עומד לאכול לאחר הברכה פחות משיעור קביעות סעודה, ואין כוונת רע"א כלל להעלות נפ"מ אם יברך לבסוף המוציא או לא, דודאי בכל גווי מברך המוציא אע"פ שאינו פוטר בברכתו את כל השיעור הואיל וסו"ס אבל שיעור שלם ע"ד קביעות סעודה, אלא רק כוונתו לכתוב חילוק

[ועי' לעיל סי' קל"ו אות ח' שהבאנו ראי' נפלאה מדברי הפמ"ג במ"ז ס"ט דלא כד' המהרש"ך, מהמבואר בפמ"ג שאילו היה דרך להימשך מאכילה מועטת לאכילה של קביעות סעודה היה ראוי שיתקנו חז"ל לברך המוציא לאלתר כדי שלא יפסיד ברכת המוציא על תחילת האכילה ע"ש, ולד' המהרש"ך הרי אין שם קביעות סעודה כלל על תחילת האכילה אלא רק על מה שאוכל לאחר שנמלך. מאידך גיסא הבאנו ראי' מהגר"ז כד' המהרש"ך, מהא דמספק"ל אם ברהמ"ז פוטר את תחילת האכילה כאכל שיעור שלם של קביעות סעודה לאחר שנמלך ע"ש].

[ו] ומעתה נשוב לנידון דידן; הנה לפ"ד רע"א דגדר הדין הוא דאין נט"י והמוציא אא"כ עומד לאכול שיעור שלם של קביעות סעודה, ה"נ בניד"ד לא יטול ידיו ולא יברך המוציא. מאידך לפ"ד המהרש"ך דגדר הדין הוא דאין צירוף של קביעות סעודה להמוציא אא"כ אוכל את כל השיעור ע"ד קביעות סעודה, לפ"ז בניד"ד הרי מתחילת אכילתו היתה דעתו לאכול את כל השיעור וחייב לברך המוציא, [ופשוט שאין נפ"מ במה שלא הבחין שיש בזה שיעור קביעות סעודה, דודאי גם מי שאינו יודע כלל דין קביעות סעודה בפהבב"כ מתחייב בהמוציא וברהמ"ז, דסו"ס היתה דעתו לאכול השיעור שקבעו חז"ל שזה מיקרי קביעות סעודה].

אכן לפ"ד החמד משה דגדר הדין הוא דצריך לפטור בברכתו שיעור שלם יש לעיין, דאמנם נט"י לכאור' לא שייך, אך לענין המוציא י"ל דברכתו פוטר את כל השיעור - גם את מה שאכל עד עתה, והוא לפ"מ שהוכיחו כמה אחרונים מהגמ' נא. דמי ששכח לברך ולא גמר את אכילתו ברכתו קיימא גם על מה שאכל עד עתה, דבגמ' שם מסיק דמי שגמר לאכול לא יברך ברכה ראשונה דהואיל ואידחי אידחי, ומשמע דכל שלא גמר אכילתו ולא אידחי שפיר פוטר ברכתו את כל האכילה, וד' הראב"ד לפסוק לדינא דאפשר לברך גם אחר האכילה, [ובמשנ"ב סי' קס"ז סקמ"ח כתב דטוב לחוש לדעתו], והארכנו טובא בענין זה בסי' קע"א.

ובחמד משה גופיה כתב לדון בד' המג"א דאפשר דאחר שנמלך להשלים לשיעור קביעות סעודה אזי ברכת המוציא שיברך עתה תחול גם על מה שאכל עד עתה ונמצא דפוטר את כל השיעור, וזה חידוש רב, דהא בשעתו בירך כדן ונפטר בברכת במ"מ על מה שאכל עד עתה (ועי' משנ"ת בזה לעיל סי' קל"ו), אך עכ"פ בניד"ד שבאמת היה מחויב לברך המוציא שפיר י"ל דפוטר גם את מה שאכל מקודם.

[ז] והנה באופן שהיה דעתו מתחילה לאכול מעט פהבב"כ ובירך במ"מ ולבסוף נמלך לאכול עוד שיעור קביעות סעודה כתב המשנ"ב

מתי מברך את הברכה, אם לאלתר או רק לאחר שגמר לאכול את הכמות שבירך עליה מעיקרא, ועי' בן י"ל להיפך דסובר רע"א כד' החמד משה דבעינן שיפטור בברכתו שיעור שלם של קביעות סעודה, אלא דנקט רע"א דאם מתחיל לאכול מהחתיכות המחויבות בברכה אזי פוטר בברכה זו גם את החתיכה שבירך עליה מעיקרא ואיננה נפטרת בברכת במ"מ שבירך מתחילה. וביאור הדבר ע"פ מה שכתבו האחרונים דעיקר הברכה חלה על תחילת האכילה והמשך האכילה נפטרת מדין גרירה, ועי' מש"כ בזה בסי' קע"ח-קפ"ג, ושם הרחבנו לדון אם הפטור של גרירה חל לאלתר בשעת הברכה או רק בשעת המשך האכילה, ולפי צד הב' יש לדון דכשנא לאכול חתיכה אחר שבירך ב' ברכות הראויות לפוטרה, אזי הפטור של גרירה חל עליה מהברכה השניה ולא מהברכה הראשונה. ומצאתי כן בפוסקים שנקטו דבלייל הסדר שמברכים בפה"ג קודם הסעודה על ב' כוסות יין אזי אם שותה יין בתוך הסעודה הוא נפטר מכח הברכה על כוס הב' ולא מכח הברכה על כוס הא', עי' מש"כ בזה בסי' צ"ג הערה ל"ח ואכמ"ל.

בשם המג"א דבכה"ג ודאי צריך נט"י והמוציא, אולם בשעה"צ סקכ"ג הביא מהחמד משה שפקפק בזה, וכתב ע"ז השעה"צ; 'ואף שבחמד משה מפקפק לענין ברכת המוציא בזה, מ"מ היכא דנמלך גם הוא מודה דצריך לברך המוציא, וכבר כתבנו דבענינינו הוי כנמלך' וכו'. ולפ"ז יש לדון דבניד"ד שאינו נמלך ומעיקרא היתה דעתו לאכול את כל השיעור יש מקום לחוש לד' החמד משה.

אבל בפשוטו זה אינו, דפקפוקו של החמד משה הוא דבמ"מ דמעיקרא תפטור הכל משום דקיי"ל דבמ"מ פוטרת פת, אך דבריו צ"ע דהא קיי"ל בגמ' מא. ושו"ע סי' ר"ו ס"ב דאם היו לפניו זית וצנון ובירך בפה"א על הצנון לא נפטר הזית אא"כ כיון להדיא לפוטרו, דכל שהברכה חלה על המין שראויה לו לכתחילה אינה פוטרת עימו גם את המין שאינה ראויה לו אלא בדיעבד, ומאי שנא בזה. וצ"ל בד' החמד משה דשאני הכא דמעיקרא חל הפטור על כל אכילתו ורק אח"כ נשתנה הדין להמוציא ולפיכך אין הפטור פוקע כל דמהני ליה בדיעבד. ולפ"ז בניד"ד אי"ז שייך כיון שמעיקרא היתה דעתו לאכול שיעור קביעות סעודה, ודמי ממש למתני' מב. ושו"ע סי' קע"ו דבירך על הפרפרת לא פטר את הפת, ולד' המשנ"ב שם אף אם כיון ע"ז להדיא לא פטר [כמו שהבאנו בתחילת הדברים].

אולם ע"י לעיל סי' קל"ו שביארנו ד' החמד משה באופ"א, דאפשר דנקט דאחר שנמלך לאכול שיעור קביעות סעודה נעשה כל אכילתו למפרע אכילה של קביעות סעודה וממילא למפרע חיובו על הכל הוא המוציא וכשבירך במ"מ חלה הברכה בדיעבד על כל אכילתו והכל נפטר בזה, ולפ"ז ה"ה בניד"ד.

ח אמנם מה שיש לעיין בזה הוא לאידך גיסא, דאם ננקוט דאינו מברך המוציא יש להסתפק האם צריך לברך שוב במ"מ, דהנה

ברכת במ"מ שבירך מתחילה על הקוגל לא היתה ראויה לפטור את העוגות שעמד לאכול, דהא כיון שעמד לאכול שיעור קביעות סעודה היה דינו בהמוציא ואינו נפטר ע"י ברכת במ"מ, ונמצא שתחילת אכילתו היתה בלא ברכה, אלא שאחר שנשאר לפניו פחות משיעור קביעות סעודה נשתנה דינו מהמוציא לבמ"מ, וצ"ע אם עתה יכול שוב לחול עליו הפטור מכח הברכה הראשונה. [קצת דוגמא לזה, באופן שהיו לפניו משקין ופירות ובירך שהכל על המשקין וקודם שבירך בפה"ע על הפירות נמלך לסוחטם ונשתנה ברכתם לשהכל, האם עתה יפטרו מכח הברכה שבירך מקודם על המשקין, וצ"ע].

ט עוד יש להעיר שכל דברינו הם לפי ההנחה שקוגל דינו כמעשה קדירה ולא שייך בו קביעות סעודה, וכן נקט הגרשז"א ועוד, אולם כידוע ד' מרן הגריש"א שליט"א לחוש שקוגל אטריות יש לו תואר לחם וחייב בחלה ושייך בו קביעות סעודה, ולפי צד זה פשוט שאינו מברך עתה כלום, דהוי כבירך במ"מ על הפת שנפטר בדיעבד, וה"נ בזה כיון שכל אכילתו היא אכילת קביעות סעודה דינו כפת וכיון שבירך עליו במ"מ נפטר בדיעבד. אמנם עדיין יחא נפ"מ בדברינו לענין נט"י כשנשאר לו לאכול רק פחות משיעור קביעות סעודה.

י העולה מן האמור;

א. מבואר בפוסקים שמי שאכל מעט פהבב"כ ונמלך להשלים כשיעור קביעות סעודה אינו מברך המוציא ואינו נוטל ידיו כיון שאין מונח לפניו שיעור שלם של קביעות סעודה אך בגמר אכילתו מברך ברהמ"ז.

ב. בגדר הדין מצאנו ג' דרכים בפוסקים; ד' המהרש"ך דליכא נט"י והמוציא אלא כשאכל את כל השיעור ע"ד קביעות סעודה. ד' החמד משה דלא תקנו נט"י והמוציא אלא כשפוטרו בברכתו שיעור שלם של קביעות

סעודה. ד' רע"א (בפשוטו) דלא תקנו נט"י והמוציא אלא כשעומד לאכול שיעור שלם של קביעות סעודה לאחר הנטילה והברכה (ואף אם אינו פוטר בברכתו שיעור שלם).

ג. והנפ"מ ביניהם;

א) באופן שאכל שיעור קביעות סעודה ושכח לברך ונזכר באמצע האכילה כשכבר אין לפניו שיעור קביעות סעודה; לד' המהרש"ך - אם היתה דעתו מעיקרא לאכול את כל השיעור חייב בנט"י והמוציא ואם לאו פטור משניהם ומברך במ"מ, לד' רע"א פטור בכל גווני ומברך במ"מ, ולד' החמד משה פטור מנט"י אך יש לדון שחייב בהמוציא הואיל וברכתו פוטרת גם את מה שאכל מקודם.

ב) באופן שדעתו היתה לאכול כזית פהבב"כ ואחר שאכל חצי כזית נמלך להשלים לשיעור קביעות סעודה עם החצי כזית הנותר; לד' המהרש"ך ורע"א חייב בנט"י והמוציא (וכ"כ רע"א להדיא), אבל לד' החמד משה מסתבר שחייב בנט"י אך פטור מהמוציא הואיל והחצי כזית פטור מברכה כיון שכבר בירך עליו במ"מ ונפטר בזה. [אך באמת לא ברירא דהחצי כזית נפטר בברכת במ"מ דמעיקרא, דאמנם רע"א והחמד משה נקטו כן, אך זהו חידוש, כי ד' השעה"צ בסי' קע"ו סק"ב דבירך על מעשה קדירה לא פטר את הפת אף אם כיון ע"ז להדיא (ויש לחלק), וכן בשעה"צ סי' קס"ח סקכ"ג משמע דאין דברי החמד משה מוכרעים].

ג) עוד נפ"מ חדתא יש להציע באופן שאכל שיעור קביעות סעודה ונטל ידיו ובירך המוציא ובסוף סעודתו נמלך לאכול עוד מעט פהבב"כ שאין בו שיעור קביעות סעודה [באופן שדינו כנמלך וחייב לברך שוב], לד' המהרש"ך מברך המוציא, לד' החמד משה מברך במ"מ, ולד' רע"א לפור"ר מברך במ"מ, אך יש לדון

דכה"ג מודה שחשיב כהמשך הקביעות סעודה דמקודם וא"צ שיהא עומד עתה לאכול עוד שיעור שלם של קביעות סעודה.

ד. מעתה יש לדון איך הדין באופן שבירך על קוגל במ"מ ודעתו היתה לפטור בזה גם עוגות שיאכל אח"כ בשיעור קביעות סעודה, ולא הבחין שחייב בנט"י והמוציא על העוגות, ובאמצע האכילה נזכר בכך אלא שאינו עומד לאכול עתה עוד שיעור שלם של קביעות סעודה. אופן זה דומה לאופן הא' הנ"ל, שלד' המהרש"ך חייב בנט"י והמוציא, ולד' רע"א פטור משניהם, ואילו לד' החמד משה פטור מנט"י אך לענין המוציא יש לדון שחייב לברך.

אלא שיש להסתפק באופן זה לפ"ד רע"א האם יברך במ"מ או שלא יברך כלל, דכיון שנשתנה עתה חיובו מהמוציא לבמ"מ (כיון שלא נשאר לפניו שיעור קביעות סעודה) ממילא תפטרנו עתה הברכה שבירך מתחלה על הקוגל, וצ"ע בזה.

ה. באופן הנ"ל אם עומד לאכול עתה עוד שיעור שלם של קביעות סעודה פשוט דלכו"ע יטול ידיו ויברך המוציא, ואין מקום לדון שייפטר ע"י ברכת במ"מ שבירך מתחילה, דהא כתב המשנ"ב בסי' קע"ו סק"ב דאם בירך על הפרפרת לא פטר את הפת אף אם כיון ע"ז להדיא.

ו. יש לציין שלפ"ד מרן הגריש"א שליט"א אם בירך מתחלה על קוגל אטריות יש לחוש ששייך בו דין קביעות סעודה וממילא נמצא שדינו כמי שבירך על פת במ"מ דקיי"ל שיצא בדיעבד ולכו"ע אינו חוזר ומברך כלל, אך עדיין יהיה נפ"מ לענין נט"י דלד' המהרש"ך חייב בנט"י בברכה (משא"כ לד' החמד משה ורע"א).

הרב עזרא זעפראני

~ קל"ט ~

בגדר דין קביעות סעודה בפת הבאה בכסנין אם תליא בקביעות או בשיעור

[א] יש לחקור בגדר דין קביעות סעודה בפת הבאה בכיסנין לחייב המוציא וברהמ"ז, אם גדר הדין נקבע לפי צורת האכילה שתהיה בצורה של קביעות, או שהדין נקבע לפי שיעור מסוים שהדרך לקבוע עליו סעודה, וכשאוכל שיעור זה גם לו יצוייר שלא היה בדרך קביעות תקנו חז"ל שברכתו היא כפת גמורה, וכמו"כ לאידך גיסא אם אוכל בצורת אכילה קבועה פחות משיעור שרגילים לקבוע עליו אי"ז נחשב קביעות סעודה.

[ב] ולפנ"ר היה נראה שהדבר שנוי בפלוגתת הרמב"ם והראב"ד (הביאם הרא"ש מב.) אם אוכל שיעור שאחרים אין קובעים עליו והוא קבע, דלשיטת הראב"ד אם קבע עליו אפי' במשהו מברך עליו המוציא וברהמ"ז, ומבואר שנקט כצד הב' דלא תקנו חז"ל שיעור קבוע לזה, אולם שיטת הרמב"ם והכי קיי"ל דאם אחרים אינם קובעים אפי' כשהוא קובע אינו מברך דבתר רוב אזלינן ובטלה דעתו אצל כל אדם, ולפנ"ר היה נראה דד' הרמב"ם כצד הא' שקבעו חז"ל שיעור קבוע לפי רוב בנ"א.

אולם יש לדחות דגם לד' הרמב"ם לא תקנו חז"ל שיעור קבוע אלא הכל תלוי בצורת האכילה שתהיה אכילה קבועה, אלא דס"ל להרמב"ם שאם אוכל פחות משיעור שרגילים לקבוע עליו והוא קובע אי"ז חשוב אכילה קבועה מפני שבטלה דעתו אצל כל אדם, אבל אם יהיה צורת אכילה קבועה שגם לכל אדם היא קבועה יועיל גם לד' הרמב"ם בפחות מהשיעור.

[ג] ונראה להוכיח כן מכמה דוכתי דאף לפ"מ שפסק השו"ע כד' הרמב"ם לא בעינן דוקא שיעור קבוע אלא העיקר תלוי בצורת אכילה קבועה, דהנה בשערי תשובה הביא בשם הברכי יוסף פלוגתת אחרונים אי מהני לקביעות סעודה הא דאוכל את הפת הבאה בכיסנין בשבת, דזקנו מוהר"א אזולאי מצא בשם כת"י קדמון דשבת קובעת כשם שאכילת עראי בשבת חשיבא קבע למעשר, אבל מהר"י חאגיז בספר עץ חיים פ"ד דמעשרות נסתפק בזה ובגינת ורדים כלל ג' סי' י"א פשיטא ליה דאין חילוק בין שבת לחול וכך הסכים להלכה גם בברכי יוסף שם וכן מפורש גם בדרכי משה דפשיטא ליה דשבת לא הוי סיבה להיחשב קביעות.

ומבואר דיש מהאחרונים שסוברים דאפי' קביעות של שבת מהני להחשיב קביעות סעודה, וע"כ דלדבריהם גדר הדין הוא בצורת האכילה שתהיה קבועה ולא בשיעור, והיינו דגם לפי הרמב"ם דלא מהני קביעות של אחד משום דבטלה דעתו אצל כל אדם, היכא דלכולי אינשי הוי קביעות מהני. אבל בגינת ורדים מבואר דלא ס"ל כן, ועיי"ש בדבריו שטעמו הוא משום שנקט דבדין פת הבאה בכסנין הצריכו חז"ל חשיבות בכמות ולא באיכות, ולכאור' מבואר לאידך גיסא דס"ל דחז"ל קבעו את שינוי הברכה על השיעור שרגילים לקבוע עליו ואי"ז תלוי בצורת האכילה, ואזיל הגו"ר בשיטת הרמב"ם כדפסק בשו"ע.

אך יש לדחות די"ל דאין כונת הגו"ר דלא תלוי בחשיבות צורת האכילה, אלא גדר הדין הוא דבעינן דוקא חשיבות שבאה ע"י כמות האכילה ולא ע"י האיכות.

עוד יש להוכיח מד' רע"א בסי' קע"ז ס"ב דלא בעינן דוקא אכילה חשובה מחמת השיעור והכמות של הפכב"כ שאוכל אלא גם כשאוכל שיעור שאין בו קביעות סעודה ואוכלו

באופן של קביעות מהני לשנות את דינו לברכת המזון, דרע"א שם כתב דאם אכל פת הבאה בכסנין לאחר הסעודה קודם ברהמ"ז אינה טעונה ברכה בפ"ע דהיינו ברכת על המחיה אלא נפטרת בברהמ"ז (משא"כ שאר מילי כמבואר שם בשו"ע), וביאר זאת מתרי טעמי, והטעם הב' הוא דמיקרי קביעות סעודה, דמיגו דהוי קביעות לפת – הוי נמי קביעות לפת זו הבאה בכסנין ע"ש, והיינו דכיון שאוכל את הפת הבב"כ אחר הסעודה נחשב לאכילה קבועה ודינו כקביעות סעודה. ומתבאר להדיא דא"צ שיעור של קביעות סעודה אלא כל היכא שאוכל בצורה של קביעות סגי.

ולפ"ר יש להוכיח כן גם מד' הביאור הלכה שכתב דנראה ברור דאם הוא זקן או נער שאכילתן מועט בטבע חייבין בהמוציא וברהמ"ז אם אכלו שיעור שדרכן תמיד לקבוע על זה כיון דכל בני מינם מסתפקין בשיעור אכילה כזו וכעין שכתבתי לקמן בסי' קפ"ד בבה"ל בשם הרדב"ז, עכ"ד. ולכא' מתבאר בבית"ל דלא תליא בשיעור אלא באכילה קבועה, ומה"ט נקט דאע"ג דקי"ל כשיטת הרמב"ם דלא מהני קביעות בלא שאוכל כשיעור משום שבטלה דעתו אצל כל אדם, מ"מ כשאין את החסרון שבטלה דעתו משום שכל בני מינו אוכלים כך מהני הקביעות. אכן יש לדחות דגם אם ההגדרה דבעינן שיעור של קביעות ס"ל להבה"ל דמתחלק לפי סוגי האנשים, דבנער וזקן כיון דשבעים בפחות – השיעור שרגילים לקבוע עליו הוא פחות, ופשוט כט.

ד ברם נראה להביא ראיה עצומה להיפך דלא בעינן כלל חשיבות במעשה האכילה, מדברי השו"ע (קס"ח ס"ו) שכתב דאם אכל מתחילה שיעור פחות מקביעות סעודה ונמלך לאכול עוד אינו מברך המוציא, אבל בברכה אחרונה מברך ברכת המזון. ומבואר דכיון שהברכה אחרונה היא אחר אכילה של שיעור קביעות סעודה מברך ברכה של סעודה קבועה והיינו ברהמ"ז, והרי בנידון דידן לא היתה דעתו מתחילת האכילה לאכול שיעור ואם היה הדבר תלוי בצורת האכילה שתהיה אכילה של קביעות וגדר הדין הוא שע"י כמות האכילה נעשה אכילה של קביעות, הרי כאן קודם שנמלך אכל אכילת עראי שהרי לא היה בדעתו לאכול סעודה קבועה ומדוע דינו לברך ברהמ"ז.

ולכא' מוכח בדברי השו"ע דאין דין כלל בצורת האכילה שתהיה אכילה קבועה אלא סגי בזה שאכל כמות חשובה שהדרך לקבוע עליה דזה מחשיב את האכילה לאכילה חשובה מצד עצמה אף שבפועל מעשה האכילה היה עראי.

ולפ"ז קשה על כל הני אחרונים הנ"ל שחידשו דגם במעשה אכילה קבועה בלא שיעור שאחרים רגילים לקבוע נשתנה הדין לברכת המוציא וברהמ"ז, ורחוק לומר שנאמרו בזה ב' דינים שונים, וצ"ע.

ה אכן נראה להוכיח מיניה וביה שיש ב' דינים בזה, דהנה מבואר שם במשנ"ב דחלוק דין המוציא מברהמ"ז לענין זה, דכל שעומד לאכול עתה פחות משיעור קביעות סעודה אינו מברך המוציא אף באופן שדינו

כט. אולם צ"ע במש"כ הביה"ל שזה כעין מש"כ הרדב"ז שהביאו בסי' קפ"ד, דהתם הרי הנידון הוא לגבי שביעה בפת גמורה לגבי ברהמ"ז דא' ובזה ודאי אפשר להבין את דברי הרדב"ז דבחולה וזקן ששבעים בשיעור מועט חיובם מדא' הוא בשביעה דידהו, דאי"ז תלוי בחשיבות ושיעור אלא במצב של שביעה, משא"כ בניד"ד בפכהב"כ שהוא תקנת חז"ל דבשיעור שרגילים לקבוע יהיה חיוב ברהמ"ז יש מקום גדול לדון שהחשיבות היא דוקא בשיעור שאדם רגיל קובע, וצ"ע.

כנמלך אלא מברך במ"מ, ואע"פ שיחד עם מה שאכל מקודם איכא שיעור קביעות סעודה. ולכאור' מבואר בזה להיפך שהדבר תלוי בצורת האכילה, וכיון שקודם שנמלך לא היה בדעתו לאכול שיעור קביעות סעודה ואכל אכילת עראי, ממילא אינו מצטרף עם השאר להיחשב אכילה קבועה ועל כן לא שייך לברך המוציא אע"פ שבסך הכל אכל שיעור קביעות סעודה.

אלא דבאמת צ"ע מאי שנא לענין ברהמ"ז דאזלינן בתר השיעור גרידא ומברך ברהמ"ז, ומאי שנא לענין המוציא דאזלינן בתר צורת קביעות האכילה.

ונראה ליישב דלעולם יסוד הדין קביעות סעודה תלוי בכמות האכילה ולא בצורת האכילה, אלא דאדרבא כיון שתלוי בשיעור האכילה י"ל דרק כשמברך על כל השיעור תקנו שיברך המוציא וברהמ"ז, ולכן מברך שפיר ברהמ"ז כיון שמברך על כל השיעור, משא"כ המוציא שמברך רק על חצי מהשיעור^ל.

[ו] אולם מצאנו חידוש גדול בדברי רע"א שנדפסו בשו"ע החדשים (מכון ירושלים והדרת קודש) סי' קס"ח ס"ו, ומדבריו נראה להוכיח דלא כדברינו ביסוד החילוק בין המוציא לברהמ"ז.

דבריו נסובים על מש"כ המ"א בשם המהרש"ך דהא דכתב השו"ע דבנמלך לאכול עוד אין מברך לפניו המוציא היינו דוקא באופן שמה שמוסיף לאכול אחר שנמלך אינו כשיעור קביעות סעודה לבד אלא

רק בצירוף עם מה שאכל כבר, אבל אם אחר שנמלך לאכול עוד מוסיף לאכול עוד שיעור קביעות סעודה בפ"ע צריך לברך גם לפניו ברכת המוציא. וכתב רע"א ע"ז דהני מילי במוסיף לאכול עוד שיעור קביעות סעודה שעדיין לא יצא עליו יד"ח ברכה, אבל אם בירך על פת הבאה בכיסנין ואכל ממנה מעט ואח"כ נמלך לאכול עוד שיעור קביעות סעודה דבאופן זה חלק מהשיעור קביעות סעודה שנמצא לפניו ורוצה לאוכלו כבר נפטר בברכת במ"מ שבירך בתחילה, והיינו משום דאע"פ שעתה נשתנה דינו לברכת המוציא כיון דעתה עומד לפניו שיעור שלם של קביעות סעודה, מ"מ דינו כלחם שברכתו המוציא שבירך עליו בורא מיני מזונות דהדין שנפטר בזה בדיעבד, ממילא הדין הוא שאם מתחיל עתה לאכול מאותו הפת שכבר יצא עליה יד"ח ברכה בברכת במ"מ אינו יכול לברך המוציא כיון דאחר שיאכלנה ויבא לאכול את התוספת שנמלך לאוכלה כבר אין לפניו שיעור קביעות סעודה, אבל אם יתחיל לאכול מאותו פת שעדיין לא בירך עליו ורק עתה נמלך לאוכלו יכול לברך המוציא כיון שיש לפניו שיעור קביעות סעודה שדעתו לאוכלו, עכת"ד.

ולכאור' דבריו צ"ע, מ"ט אם מתחיל לאכול מאותו פת שעדיין לא בירך עליו מברך המוציא, נהי שבשעת הברכה הוא עומד לאכול שיעור קביעות סעודה, מ"מ הרי הברכה שמברך היא רק על אותו פת שהוא לבדו אין בו שיעור קביעות סעודה, כיון שלדבריו חלק מהשיעור שהיה דעתו לאכול מתחילה כבר נפטר בברכה הראשונה, והרי ברכת המוציא

ל. וכן הביא בספר שערי זבולון סי' ס"ב מהחמד משה דהטעם שאינו מברך המוציא הוא מפני שקביעות סעודה תלויה בשיעור ולא תקנו חז"ל לברך המוציא וברהמ"ז אלא כשמברך על כל השיעור ולא כשמברך על חצי מהשיעור, אולם הביא דברי מהרש"ך שמשמע שנקט דאפשר לברך המוציא גם על חלק מהשיעור והטעם שאין מברכים המוציא הוא מפני שקביעות סעודה תליא בצורת האכילה ולא אכל את החצי הראשון ע"ד קביעות סעודה, וע"ש בשערי זבולון מש"כ לבאר לד' המהרש"ך מ"ש לענין ברהמ"ז דתלוי רק בכמות האכילה, וצ"ע.

היא רק משום שמצורף להם עוד פת הבאה בכסנין שעדיין לא אכל ודעתו לאוכלה יחד עמהם ועליה כבר יצא יד"ח ברכה, נמצא א"כ שברכתו היא על פחות משיעור קביעות סעודה, ואם כדברינו דבעינן לברך על כל השיעור הרי כאן אינו מברך על כל השיעור.

ומוכח מדברי רע"א שנקט דא"צ לברך על כל השיעור. ולפ"ז צ"ל דמה שצריך לאכול עתה שיעור שלם ואין מצטרף מה שאכל בתחילה הוא מפני דאזלינן בתר צורת האכילה וכשאכל בתחילה לא היה דעתו לאכול אכילה קבועה ולכן אינו מצטרף לקביעות סעודה לברך המוציא. וזה מתאים למה שהוכחנו מדבריו בס"י קע"ז דדין קביעות סעודה שייכת גם כשקובע בפחות מכשיעור, דהעיקר תלוי אם אכל בצורה קבועה או לא, ומה"ט בנידון דידן מחד גיסא שייך קביעות סעודה גם אם מברך רק על פחות מכשיעור, ומאידך גיסא בעינן שיאכל שיעור שלם ע"ד קביעות סעודה (כיון שהקביעות היא מחמת השיעור) ולא מצטרף לזה מה שאכל מקודם שלא ע"ד קביעות סעודה.

ומעתה הדרא קושיא לדוכתא מאי שנא המוציא מברהמ"ז, דלענין ברהמ"ז מצטרף מה שאכל בתחילה אף שאכלו שלא ע"ד קביעות סעודה.

ז' ולכאור' מוכרחים אנו לומר בד' רע"א דב' דינים נשנו בזה, חדא דכל שאוכל את כל השיעור של קביעות סעודה מברך המוציא וברהמ"ז אף אם לא אכל ע"ד קביעות סעודה, אלא דבזה בעינן שיברך על כל השיעור כמשנ"ת לעיל, ולכך מצטרפת תחילת האכילה לענין ברהמ"ז ולא לענין המוציא, מפני

שברהמ"ז הוא מברך על כל השיעור משא"כ המוציא. ומ"מ איכא דין נוסף שאם אכל את כל השיעור ע"ד קביעות סעודה חשיבא אכילה קבועה ומברך המוציא וברהמ"ז גם אם מברך רק על חלק מהשיעור, כי כל חלק מאכילה זו מיקרי אכילה קבועה וכמבואר ברע"א הנ"ל בס"י קע"ז, וממילא כל שאכל שיעור שלם אחר שנמלך מברך המוציא אע"פ שאינו פוטר בברכתו אלא חלק מהשיעור.

ח' אמנם עדיין יש הערה גדולה בדברי רע"א במה שנקט דאם מתחיל לאכול מהפת שכבר נפטר בברכה הראשונה אינו מברך המוציא מפני שבשעת הברכה אין לפניו שיעור קביעות סעודה. וצ"ע טובא שהרי הוכחנו מדברי רע"א דא"צ לפטור את כל השיעור אלא בעינן רק שיאכל שיעור שלם ע"ד קביעות סעודה, והרי אכל שיעור שלם ע"ד קביעות סעודה, ומאי נפ"מ מהיכן התחיל לאכול, דבכל גווני קבע על שיעור שלם ופוטר בברכתו רק חלק מהשיעור, ומאיזה טעם צריך שיהיה לפניו כל השיעור בעת ברכתו, וצ"ע.

הרב אברהם זנגר

~ קמ ~

**הטובל פת הבאה בכיסנין בקפה
האם צריך נט"י בברכה**

רבים נוהגים לטבול עוגיה בתה או בקפה ונוטלים ידיים קודם כדין דבר שטיבולו במשקה לא. ויש לעורר דלכאור' צריך לברך ענט"י על נטילה זו, דהא מה שאין מברכים בשאר דבר שטיבולו במשקה הוא רק מספק, מפני שחיוב הנטילה עצמו הוא ספק, ובביה"ל

לא. וכ"כ בבן איש חי תוריע סי"ט, בה"ח סי' קנ"ח סקל"ט, שו"ת רבבות אפרים ח"א סי' קמ"ו, שו"ת אבני ישפה ח"א סי' כ"ז אות ו', (אך בארחות רבינו ח"א עמ' פ"א כתב שראה פעמים רבות את הקה"א אוכל עוגיה טבולה בתה ולא ראהו נוטל ידי מוקדם).

(סי' ז' ס"א ד"ה להתפלל) הביא בשם הפמ"ג שדן דאם מצטרף לזה עוד ספק יכול לברך מדין ספק ספיקא, וכגון אם אוכל סמוך לתפלה דיש ספק אם תפלה טעונה נט"י בברכה, ולפ"ז יש לדון דה"נ בפת הבאה בכיסנין דהוי ספק פת כמבואר בסי' קס"ח ס"ז ורק מספק א"צ נט"י, א"כ הכא דאיכא תרי ספיקי י"ל דיברך על הנטילה. [הערת גיסי הרב צבי שוב שליט"א].

ויש לחלק, דב' הספיקות הנ"ל הם ספיקות הנוטים לודאי, שהרי החמירו לדינא בכל אחד מהספיקות להצריך נטילה ולא אמרינן בזה ספק דרבנן לקולא, משא"כ ספיקא דפת הבאה בכיסנין הקילו בו לדינא שא"צ נטילה, וספק כהאי אפשר דלא סגי להצטרף לברך על הנטילה. ועוד, דלד' המאמ"ר סי' קס"ח ס"ז יתכן שפת הבאה בכיסנין היא ודאי לא פת, (הובא בביה"ל שם ד"ה והלכה וד"ה טעונים), ובסי' קל"ב נתבאר דבהכרח אנו חוששים לצד זה ולכן איננו מברכים המוציא וברהמ"ז באכילת ב' סוגים של פת הבאה בכיסנין, [דלולי ד' המאמ"ר הרי ממנ"פ אחד מהם הוא פת] לב. ויש להוסיף סברת הגר"ז בסי' קס"ח סי"ב דכל פת הוא בכלל שאר ה' מיני דגן אלא שנשתנה לעילויא וכל דהוי ספק אין להוציאו מחזקתו ע"ש.

ובעיקר ספק הפמ"ג הנ"ל, הנה בסוף דבריו צידד הפמ"ג שלא לברך על הנטילה כי ספק ברכות להקל נאמר גם במקום ספק ספיקא, וכבר דן בזה הפמ"ג בפתיחה אות ד' וכמה דוכתי, אך ידוע לתמוה ע"ד הביה"ל שהביא את הפמ"ג כאן, דהא בסי' רט"ו סק"כ כתב באופן פשוט בשם הח"א דאין לברך אף

במקום ספק ספיקא, וכגון ספק אכל כזית ואפי' את"ל שלא אכל כזית מ"מ ודאי אכל בריה ושמא הלכה כמ"ד דעל בריה מברכים, והכריע הח"א שכל כה"ג לא יברך, ומאי שנא בזה. ועי' בספר שיח הלכה ח"א סי' י"ד אות י"א שציין לכ"ט"ו דוכתי במשנ"ב דנקט שמברכים במקום ספק ספיקא לחיוב, ויישב את רוב המקומות בכמה יסודות ע"ש, וד' המשנ"ב דידן כתב ליישב דהכא איכא ספק ספיקא על המצוה עצמה דהיינו חובת הנטילה וממילא נגרר הדין ברכה, ורק כשהספק ספיקא היא במסוים על החיוב ברכה דינו לקולא.

הרב זאב גלוסקינוס

~ קמא ~

פת הבאה בכיסנין שאינה עשויה לקינוח אך גם לא לקביעות

(עוגות בוקר)

כתב הביאור"ל סוף סי' קס"ח דעיקר הדבר אם חשיב פהב"כ או פת גמורה תלוי אם עשוי לקינוח או לשובע. והנה בלשון הב"י כאן (וכ"ה בלשונות המובאים שם בביאור"ל) מבואר דתלוי אם דרך בני אדם לקבוע סעודתן על פת זו, ומשמע שאין צריך שיהיה לקינוח ולטעם בשביל שלא יחשב פת גמור, אלא גם כשהוא לשובע אם הוא לא לקביעות סעודה אינו פת לג', ואולי גם כוונת המשנ"ב שם 'לשובע' היינו לקביעות סעודה, אבל אם כן נמצא שלא כתב לן מה הדין באופן שאינו לשובע ולא לקינוח, וצ"ע לדינא.

לב. ובקובץ צוהר (אוהל ברוך עמ' תשנ"ז) העיר הגרי"מ רובין שליט"א דמ"מ מ"ט אין מצריכים כה"ג נט"י בלא ברכה, והכריח מזה דנקטינן בודאי כהמאמ"ר ולא רק מספק. אך לענ"ד אי"ז הכרח גמור, דהא גם אם אוכל רק מין אחד של פהבב"כ הוי ספק פת ואעפ"כ אין מצריכים נט"י בלא ברכה משום דספק דרבנן לקולא. לג. ובסברא יש לדמות קצת שכמו שבשביל לחייב פהב"כ בהמוציא צריך קביעות סעודה של בוקר וערב, ה"ה שבביל להחשיב פת גמורה צריך שתהיה עשויה לקביעות סעודה.

והנה בדין כיסים מלאים בשר נחלקו האחרונים, לד' הט"ז ואבן העזר חשיב פהב"כ, אך המ"א נקט דהוי פת גמורה וכן פסק שם המשנ"ב. והנה בדעתם של הט"ז ואבה"ע ודאי מבואר שלא כל דבר שאינו לקינוח הוי פת גמורה, (ושמעתי לבאר סברתם דצריך פת שילפתו עמה ויקבעו עליה, ולא סגי שהיא חלק מקביעות סעודה), ומ"מ גם בדעת המ"א דמחייב אין מוכח שיש תנאי שיהיה לקינוח כדי לפוטרו מהמוציא, דשם הוא מיועד להיות חלק מקביעות סעודה.

ולגבי דברים הנכססים כתב המ"א שאוכלים לתיאבון ובסעיף אח"כ כתב שאוכלים לקינוח, ואולי זה מקור הדברים שצריך שיהיה לקינוח בשביל להיחשב פהב"כ ולא סגי שאין עשוי לקביעות סעודה, ועי' שם במשנ"ב שכתב דדברים שאוכלים מעט אוכלים לקינוח, וצ"ע.

והדבר נוגע מאוד למעשה שיש הרבה דברים המיועדים לאכול מעט לשבוע קצת ולא לקביעות סעודה ולא נתברר דינם ל', ויותר נראה שפטור מהמוציא, וצ"ע.

הרב שמואל פרידמן

~ קמב ~

**בענין בורקס ופיצה, לחמניות
מזונות, מצות ולחמית**

הנה לדעת הט"ז בסוס"י קס"ח ברכתם ודאי מזונות דהוי ממולא, אכן לדעת המג"א שם הרי לדעת האגור כל שהמילוי נועד לשובע לא הוי ממולא וא"כ הוי המוציא. והנה המג"א בס"ק מ"ד מחלק בין אם ממולא בבשר ודגים שהם מיני מזון לממולא בפירות שהם קינוח

סעודה, וכתב דלכן בנילוש בביצים בלא שומן לא הוי ממולא, והיינו לפי שביצים באים למזון משא"כ שומן בא למיתוק, ולפ"ז לענין בורקס אם באנו לדון מצד המילוי דהיינו התפוח"א הרי הוא בא למזון אבל אם באנו לדון מצד נילוש שיש שומן בבצק דהיינו המרגרינה בזה הרי אם הוא טעם חזק ונרגש שפיר הוי מזונות מטעם דנילוש.

והנה בביאור הלכה כאן כתב לחלק בין בשר הנאכל לשובע לבין חתיכות קטנות עם בשר שנאכלות לקינוח, ויש שלמדו מזה דס"ל דאף בנילוש עם פירות [וכמו בשומן הנ"ל] אם הוא נעשה לעיקר המזון הוי המוציא, ומה"ט רצו לומר דהלחמניות מזונות שעשויות לעיקר המזון לא הוי מזונות כיון שעשוי לעיקר המזון.

אלא שמהדרכי משה מוכח לא כן, שהרי הקשה על הב"י דס"ל דאף בתבלין שאינו נרגש נמי הוי מזונות דא"כ היאך מברכין המוציא על הפת שלנו שהיא עם תבלין בלחם משנה דשבת, ולכאור' הרי נעשה לעיקר המזון, [והנה מצד שקובעים עליו סעודה אפ"ל דס"ל להד"מ שצריך שיאכל שאר דברים עמו], ומוכח דלא תליא בהא.

ולכן נראה דכל כוונת המשנ"ב היא רק בממולא, וזוהי הגבלה נוספת שגם כשהממולא הוא דבר של שובע כבשר עכ"ז כשמניחו עכשיו לקינוח שפיר הוי מזונות, אבל כשהדבר הוא דבר של קינוח מצד עצמו בזה אף כשנעשה לעיקר המזון לא מהני, ולכן בנילוש בשומן וכה"ג לא איכפ"ל שנעשה לעיקר המזון.

ואין להקשות ע"ז ממש"כ הבה"ל (סעי' ז' ד"ה שכמעט) לגבי שומשום, שהוסיף

לד. ובגמ' בסוכה מבואר דצורבא מרבנן קודם שהולך לביהמדר' אוכל כביצה ואח"כ אוכל סעודה, ועל זה אנו דנים כשעושים פת מיוחד לאכילה זו. ויתכן שכל עוגות הבוקר נחשבים כמיועדים לזה ולא לקינוח, משא"כ שאר עוגות שמביאים בסוף סעודה, וצ"ע. ועוד יש לדון אם בכלל תלוי למה נעשה לחם זה או לא, ואבכ"ל.

דהלחם בזמנינו נעשה לשובע ולא לקינוח, ומשמע דהכל תלוי בזה, די"ל דהשומשום ג"כ לא הוי פרי של קינוח כ"כ לפי שאין בו מתיקות ורק ע"י שנעשה לקינוח חשיב כמו מילוי בשר לקינוח וכנ"ל אבל בשומן או בפירות לא איכפ"ל שנעשה לעיקר המזון, ויל"ע בזה.

גם בבה"ל שם בסוף ד"ה הרבה כתב לגבי כעכין דתלוי אם הוא לקינוח או לשובע, אכן לגבי נכסס נראה דבזה כו"ע מודו דתלוי למה נעשה וכמו שיתבאר להלן.

בענין מצות ולחמית

ידוע שבמצות נהגו בני אשכנז לברך המוציא ובני ספרד לברך מזונות [מלבד בפסח], ולכאור' כיון שהמצות שלנו הם בגדר נכסס שזוהי שיטת רב האי גאון ופסק המחבר בס"ז הלכה כדברי כולם א"כ מדוע בני אשכנז מברכים עליהם המוציא. ובספר מגילת ספר ראיתי שכתב דכיון דלפי האגור דבר שנעשה לעיקר המזון הוי המוציא לכן חושבים אותו ללחם, ולדבריו א"כ להט"ז אכתי שפיר הוי מזונות.

אכן לכאור' יש להסביר היטב מנהג בני אשכנז גם להט"ז, והוא דהנה האבן העוזר כאן השיג על המחבר בסעי' ח' שפסק דאובלא"ש הוי המוציא, שהרי ברש"י מא: כתב דאובליאש הם הלחמניות שנילושו במי פירות, וא"כ תוס' שכתבו דברכתם הוי המוציא פליגי על נילוש וס"ל דרק ממולא הוי פהב"כ, וא"כ המחבר שפסק בס"ז דגם נילוש הוי פהב"כ לא היה לו לפסוק דאובליאש הוי המוציא עי"ש.

ומדברי המג"א בס"ק י"ט נראה דמפרש אובליאש שזהו רקיקין דקין [וכן מבואר גם בב"ח], ולכן כתב; "לחם גמור – דאין עשויין כאותן כעכין שכתב בס"ז דאותן אינן אלא לקינוח בעלמא" עכ"ל, והיינו

שהוקשה לו דא"כ אף אותן אובליאש הוי נכסס, ולזה תי' דכיון שהם אינם עשויין לקינוח לפיכך אינם בגדר פהב"כ. וצ"ל דרש"י שכתב בפהב"כ כעין אובליאש היינו ששם אובליאש הוא רקיקין דקין אבל לרש"י אי"ז סיבת היותם פהב"כ אלא שבהם היו נוהגים למלאות וללוש את האגוזים והשקדים עי"ש, ועכ"פ לד' המג"א מתבאר דבכוסס בעינן שיהא עשוי לקינוח דוקא. והנה כאן לא הביא המחבר את החידוש של האגור, ונראה דזהו מוסכם לכו"ע, והיינו טעמא לפי שבנכסס הרי אין שינוי בגוף העיסה ורק בצורת האכילה שזהו בצורה של קינוח, לכן כל שזהו למזון שפיר הוי המוציא.

ומעתה הרי פשוט דלהמג"א הני מצות דידן הן הן האובליאש שבסעי' ח' שפסק המחבר דברכתן המוציא, כיון שהן עשויין לעיקר הסעודה ולמזון ואינם לקינוח בעלמא כלל. ואדרבה צ"ע על מנהג בני ספרד שאין מברכים עליו המוציא, ושמא אצלם היה בא לקינוח, וצ"ע.

והנה לפ"ז היה אפשר לדון דגם במיני קרקר שקורין לחמית ג"כ לא באו לקינוח סעודה אלא הם לעיקר המזון וא"כ הוי המוציא. ועי' במ"ב ס"ק ל"ה שכתב דנכסס לא הוי פת מדאין דרך לאכול ממנו הרבה, ואולי גם בלחמית הוא כן, ומאידך בס"ק ל"ו העתיק להמג"א הנ"ל, ועי' במגן גבורים שכתב דנחלקו בזה המג"א והט"ז והעיקר כהמג"א, והמ"ב אייתי לתרוייהו, וצ"ע.

ובאמת דאף במיני מציות י"ל דאינם עשויים לקינוח ורק שאין אוכלין מהן הרבה, ורק במיני כעכים י"ל דהוו ממש לקינוח, וצ"ע בכל זה.

ולענין ביסקויטים נראה דאף אם מצד נילוש אינם רוב מי פירות או שנרגש טעם המתקות מ"מ כיון שהם בגדר הנכסס ונאכלים

לקינוח [מחמת המתקנות קצת שיש בהם] שפיר הוי נכסס, דיסוד דין נכסס הוא שאין בו שינוי בצורת הפת ורק באופן האכילה שהוא באופן דקינוח.

ועי' לעיל משנ"ת בדינא דבורקס ופיצה, וכתבנו דמש"כ המ"ב דכשנאכל לעיקר המזון הוא דהוי חסרון ולא כשנאכל לקינוח אי"ז הגבלה בעיקר הדין דממולא כשבא לעיקר המזון דלא הוי פהב"כ, אלא יש כאן תנאי נוסף דגם בדין דמילוי בשר דלא הוי ממולא כיון שבא לשובע וכד' המג"א, מ"מ כשבא לקינוח נמי הוי פהב"כ. ולכאור' צ"ע מנלן שני גדרים בפהב"כ, ולמשנ"ת י"ל דדבר זה נלמד משיטת רב האי גאון דנכסס, דאף שינוי בצורת האכילה מחשיבו לפהב"כ וזהו ענין הצורה של קטנים דהוי לקינוח דמהני אף במילוי של בשר. אבל במה דהוי פהב"כ מל"תא דממולא בזה שפיר מהני אף בבא לעיקר המזון וכדהוכחנו לעיל. וממילא פשוט דמש"כ בבה"ל דבכעכים תלוי אם בא לשובע או לקינוח אינו סתירה לזה. ולכן לחמניות מזונות שנרגש טעם הפירות שלהם [וצריך קפילא לזה] שפיר הוי מזונות.

הרב שמואל דרזי

~ קמג ~

מו"מ בפלוגתת הב"י והרמ"א בגדרי פת הבאה בכיסנין

(א) הנה בגדר פת כיסנין בנילוש בשמן או בתבלין נחלקו הב"י והרמ"א, דהב"י כתב דלשיטת הרמב"ם אם עירב שמן או יין או מי פירות בפת וניכר הטעם בפת ה"ז פת כיסנין, והקשה הדרכי משה דנוהגים לאכול פת זו בשבת ויו"ט וסעודת נשואין ומברכים עליה המוציא, ולפיכך פליג וכתב דבעינן שיתן בה תבלין ודבש הרבה עד שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר, וכן פסק הרמ"א לדינא.

והנה המג"א בסי' קס"ח ס"ו כתב דאם אכל הפ"כ יחד עם שאר דברים בשיעור שגם אחרים רגילים לקבוע עליו בצירוף שאר מינים, חשיב קביעות סעודה, וכן פסק המשנ"ב לדינא באין חולק, [ויעוי' בברכ"י דכתב לפקפק בדינא דהמג"א ומהו כתב דלענין מעשה צ"ע, וע"ע באגרו"מ ח"ד סי' ל"א דכתב לדינא נראה ודאי כהמג"א].

ויש להקשות לפי"ז דכיון דשאר המינים מצטרפים לקביעות סעודה, א"כ מה הקשה הד"מ מסעודת שבת ויו"ט, דודאי נאכלים עם בשר ודגים וכל מטעמים, ואיכא שפיר קביעות סעודה, ומודה הב"י דמברכים עליהם המוציא, ואין נראה דקו' הד"מ רק דהיה ראוי לקבוע ולברך על פת גמור ולא על פת כיסנין, דמדבריו נראה דלפי הב"י יש לברך במ"מ ולא המוציא.

עוד יש להקשות ע"ד הד"מ עפ"י מה שדנו פוסקי זמנינו במין פת כיסנין שדרך לקבוע עליה סעודה כגון לחמניות מתוקות, וכן פיצה העשויה עם מי חלב וכדו' די"ל דחשיבא כפת ממש, ואפי' בפחות משיעור קב"ס מברכים עליה המוציא, כיון שדרך לאוכלם למזון ושובע כפת, ולפי"ז צ"ב מה הקשה הרמ"א הא שפיר מצינו לומר דאה"נ בפת שדרך לקבוע עליה בשבת ויו"ט מודה הב"י דחשיבא כפת ממש.

ויל"ד דשמא ס"ל לרמ"א דלא סגי בקביעות זו של שבת ויו"ט לאשוויי כפת שדרך לקבוע עליה, כיון דבימות החול אין דרך לקבוע על פת זו. אולם אכתי קשה קו' הב' דיש כאן שיעור קב"ס בצירוף שאר מינים.

בגדרי צירוף שאר מינים לשיעור קביעות סעודה

(ב) והנה בדין צירוף שאר מינים לשיעור קב"ס מצינו בדרך החיים דכתב דהיינו דווקא בדברים המלפתין את הפת ממש, ולא בשאר

דברים הנאכלים בסעודת הפת כיסנין, והוכיח כן מהא דמברכים על פת כיסנין הבאה בתוך סעודת פת, והוקשה לו אמאי אין כאן שיעור קב"ס מחמת שאר המינים שבסעודה, ועל כרחק דכשאיין מלפת הפ"כ לא מהני להשלים לשיעור קב"ס יעו"ש.

ולפי"ז יל"ד ולבאר דברי הד"מ דהוקשה לו דמברכין עליו המוציא גם באופן שלא היה שיעור קב"ס עם שאר דברים המלפתין את הפת, ואמנם ודאי יש שיעור עם שאר הדברים שבסעודה אולם אינם מצטרפין להשלים השיעור כמש"נ בדרך החיים, אולם יש להעיר דהמג"א כתב לענין פת פורים דודאי יש בה שיעור קב"ס יחד עם שאר המינים, וא"כ לפי"ד הדרך החיים על כרחק צ"ל דרגילות לאכול פת כיסנין יחד עם שאר מלפתין בשיעור קב"ס, וא"כ הדרא קו' לדוכתא, וצריך לדחוק וליישב דלא משמע ליה לד"מ דכל אכילת שבת ויו"ט היא רק מדין קב"ס על פת כיסנין, ועל כרחק דכה"ג חשיב פת ממש וצ"ע, ויעוי' בסמוך דנראה לפרש קו' הד"מ באופ"א.

ובעיקר הנידון אם גם שאר דברים מצטרפין לשיעור קב"ס או דווקא מלפתין ממש יעוי' בגינת ורדים סי' כ"ד דכתב וז"ל "וכן יל"ד בסעודות גדולות של חתנים וכיוצא שעושין הפת מתובל בשמן ושומשמין ואותו פת יש לו דין פת כסנין ואעפ"כ יש לברך עליו המוציא וג' ברכות, אע"ג דלא אכיל מיניה באותה סעודה שיעור גדול של קב"ס והיינו טעמא כיון דאורחא דעלמא לקבוע סעודה על מיעוט פת זו בצירוף מטעמים ותבשילין שנותנין לפניהם בשלחן" ע"כ, ומשמע מדבריו דכל התבשילין שבסעודה מצטרפין לשיעור, וכ"כ האגרו"מ (ח"ג סוס"י מ"א וח"ד סי' ל"ב) דגם בשר ודגים שאוכל לאחר הפ"כ מצטרפין לשיעור קב"ס יעו"ש.

וכן דעת מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א דגם דברים שאינם מלפתין מצטרפין לשיעור, אבל דווקא דברים המשתלבים זע"ז, אבל עוגות מתוקות כגון טורט ורוגלך אינם משתלבים עם עגבניה, ואינם מצטרפין.

עוד הורה מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א דיוכל לברך ברכת על המחיה על הפת כיסנין ואח"כ לאכול שאר דברים דבכה"ג אינם מצטרפין לשיעור קב"ס, אולם צריך להזהר שלא יגרום ברכה שאי"צ כגון שלא יאכל אורז שברכתו מזונות לאחר ברכת על המחיה.

ג) הנה הבה"ל כתב לענין פת פורים שבזמנו דנראה דחשיבא פת ממש משום דעשויה לסעודת קבע, ולכאור' חזינן דסגי דביום הפורים נעשית לקביעות ומשו"ה חשבינן לה כפת, ולכאור' קשה מדברי הדרכי משה הנ"ל דחזינן דאפי' קביעות דשבת ויו"ט לא מהני לאשוויי כפת, ויש לחלק דהבה"ל מיירי בפת המיוחדת ליום הפורים ואינה מצויה בימות השנה ולפיכך מצינו לומר דפת זו חשיבא כלחם גמור, משא"כ הרמ"א מיירי בלחמניות המצויות כל ימות החול ולפיכך ס"ל דגם בשבת ויו"ט לא חשיבי כלחם ודו"ק.

והנה ביישוב שיטת הב"י מקו' הדרכי משה מצינו ליישב דפליג בחדא מתרי טעמים הנ"ל, כלומר או דס"ל דלחמים אלו שדרך לקבוע עליהם סעודה בשבת ויו"ט חשיבי כפת ממש, וכשנאכלים בסעודות אלו חשיבי לחם גמור, או דס"ל דכל המינים הבאים מחמת הסעודה מצטרפים לשיעור קב"ס ולפיכך מברכים עליהם בשבת ויו"ט ברכת המוציא.

ומצינו כע"ז לענין מצות בפסח דמברכים עליהם המוציא אע"פ שבשאר ימות השנה חשיבי פת כיסנין לדעת השו"ע משום דנאכלים בדרך כסיסה, וכתב הגן המלך [לבעל הגינת ורדים ונדפס בסופר] הטעם כיון דבפסח

הרי הם נאכלים בתורת לחם גמור, דזהו לחמו של חג הפסח, וכן מצינו בתשו' בית דוד [סי' ע' וסי' פ"ג] יעו"ש, ועד"ז י"ל בלחמניות הנ"ל כמש"נ בטעם הראשון הנ"ל.

(ד) עוד יש לדון וליישב ב' הקו' הנ"ל בדברי הדרכי משה באופ"א, די"ל דאח"נ לחמניות אלו שרגילים לקבוע עליהם בשבת ויו"ט מודה הד"מ דברכתן המוציא גם לשיטת הב"י מתרי טעמי, חדא דנאכלים בסעודת קבע ולא לתענוג וקינוח, ועוד משום דכל המינים מצטרפים להשלים לשיעור קב"ס, אולם קו' הדרכי משה דחזינן דהעולם מחשיבים פת כזו כלחם גמור ויש ללמוד מזה דלא סגי בנילוש במעט מיני מתיקה לאפוקי מתורת לחם ולאשוויי כפת כיסנין, כלומר דקו' הרמ"א דיש הוכחה ממנהג העולם מה היא פת כיסנין, אבל מעצם הברכה בשבת ויו"ט לא קשיא ליה מידי, מיהו יעו"ש בלשון הדרכי משה שכתב וז"ל "אבל אין המנהג כדבריו שהרי בשבת ויו"ט ונישואין מברכין המוציא על מיני לחם המתובלין הרבה וניכר בהם במראה ובטעם, על כרחך דלא יצא מכלל לחם במה שעירב בו תבלין או שאר משקין מעט אא"כ עיקר העיסה נילוש באותן דברים וכו' יעו"ש, וכן לשון הרמ"א "וי"א שזה נקרא פת גמור וכו' וכן נוהגים", משמע דנוהגים לברך המוציא, ולפימ"ש צריך לדחוק דאין עיקר הקו' על מה שמברכים המוציא, אלא כוונתו להוכיח ממנהג העולם דמחשיבים פת זו כלחם גמור דהא נאכלת בסעודת קבע ומברכין עליה ברכת המוציא כלחם ממש ודו"ק.

ובזה יש ליישב הערה נוספת בדברי הד"מ, דהנה הפוסקים דנו בפת כיסנין הנאכלת בשבת אי אמרינן דכשם דשבת קובעת לענין מעשר ה"ה דקובעת לענין זה, כלומר דחשבינן אכילה מועטת כסעודת קבע ואפי' בפחות משיעור קב"ס מברך המוציא, דבתשו' מהר"ח או"ז כתב דשבת קובעת לענין זה, וע"ע בשע"ת

ובדעת תורה שהביאו דברי האחרו' בזה, ולכאור' יש להקשות דמדברי הד"מ הנ"ל מוכח דאין שבת קובעת דאל"כ מאי קשיא ליה על ברכת המוציא בשבת ויו"ט הרי יש כאן קב"ס, ובפרט יש להעיר על האגרו"מ (ח"א סי' קנ"ה) דכתב דאם אוכלין לשם סעודת שבת כו"ע מודו דחשיב קביעות וכל הנידון רק באכילה סתם יעו"ש, ולפי"ד ודאי תיקשי מדברי הד"מ דמאי הקשה מאכילה של סעודת שבת וצ"ע.

אולם לפמ"ש"נ א"ש דהד"מ רק הוכיח ממנהג העולם דלחמניות אלו שישבהם מתיקות מועטת חשיבי כלחם גמור והראיה דמביאין אותם בסעודת קבע של שבת ויו"ט, ואין כאן קו' על עצם הברכה דשפיר מברכין המוציא, אלא יש כאן רק הוכחה דהעולם מחשיבין פת זו כלחם גמור.

הרב יצחק אליעזר שוב

~ קמד ~

פהב"כ הנילוש במי ביצים האם ראוי ליר"ש לאכול מחוץ לסעודה

במג"א סוס"י קס"ח מביא שיטת התוס' בביצה טז: דעל נילוש במי ביצים מברך המוציא, ודייק להביא משם ולא מתוס' בחולין ס"ד א' ועוד, דבגוף דבריהם מוכח דגם בלא קבע מברך המוציא דרק על נילי"ש דנו ע"ש, (ודברי הגרע"א ודה"ח צ"ע, ועי' מג"ג, ודוחק), והאזהרו"ז ודגמ"ר דחו ראיית המג"א דתוס' ס"ל דבכל נילוש במי פירות מברך המוציא ובשעה"צ מציין להם.

ולפ"ז לכאור' יר"ש לא יאכל אלא בתוך הסעודה, דהרי בבה"ל בס"ז מיישב הא דא"צ לאכול תוך הסעודה בכל פהב"כ שהיא ספק פת משום דאפשר דכל השיטות לא פליגי, וכאן הרי פליגי.

אכן עדיין גם לבגדי ישע דמפרש כונתם כהר"ן בביצה דרק ניטוח על פניו במי ביצים, אבל שאר אחרונים פליגי וכנראה ס"ל דהר"ן לשיטתו דפליג על תוס' אבל התוס' אין כונתם לזה, וצ"ת.

הרב שמואל פרידמן

~ קמח ~

האם יש לברך בתוך הסעודה על עוגות טורט, וופלים, ביסלי

הנה לענין עוגות בתוך הסעודה כל דבר שהוא תלוי בג' השיטות הרי לענין לברך עליו בסעודה אמרי' דאולי פת הוא ונפטר בהמוציא, אבל אם יש בו את כל ג' השיטות א"כ צריך לברך עליו, [ולכן] עוגיות שושנים לכאור' מתקיימים בהם ג' השיטות ועוד כיוצא באלו]. אולם יש דברים שהם פהב"כ לא מדינא דלחמניות המבוארות בסוגיא מב. אלא מדינא דטרוקנין, וא"כ בזה לכו"ע הוי פהב"כ וא"כ יצטרך לברך עליו גם בתוך הסעודה.

והנה לד' המג"א וכמבואר במ"ב ס"ק פ"ח יסוד החילוק בין טרוקנין ללחמניות הוא דבלילה רכה מאד הוי טרוקנין, וזהו שאמרו שם שמניחין אותו בגומא לפי שבלא גומא הוא מתפשט, ומשא"כ בבלילה רכה גרידא כשנאפית הוי המוציא וכמש"כ הרמ"א בסעי' י"ד, ונראה דדוקא בלילה רכה שהיא אינה נשפכת אלא יש בה סמיכות קצת הוי המוציא אבל באופן שכשיהיה חור הכל ישפך בזה הוי מזונות, וא"כ ברוב עוגות הטורט לכאור' הוי בלילה רכה מאוד, שא"צ שיהיו כמו עיסת הבלניצ'ס דהוי ממש כמים אלא כל שנשפך כמשקה הוי בכלל זה, אלא דאכתי י"ל דלפ"מ שכתב בבה"ל הרי דלהרמב"ם והלבוש הוי פת שהרי יש לו צורת פת ונאפה בתנור כפת וא"כ מכלל ספק לא נפיק.

ומיהו בוופלים שזהו כעיסת הבלניצ'ס וגם הוי ריקנין דקין בזה שפיר הוי מזונות אף בתוך הסעודה, ואף בקביעות סעודה לא הוי המוציא שהרי הוי כטריטא, ועי' מ"ב ס"ק ל"ח מש"כ בזה. והנה הסברא לומר דאחר שנעשה כמה שכבות שוב הוי צורת פת ולכן גם כטרוקנין לא הוי, לפי הרמב"ם שתלוי בצורת פת הדבר קשה לאומרו, דסו"ס זהו רק לאחר האפיה, ותלוי במשנ"ת בהערה הקודמת, אלא שגם אי נימא הכי הרי דלהמג"א מ"מ הוי מזונות שהרי בלילתו רכה מאוד. וגם י"ל דממ"נ, אם מתחשבים גם לאחר האפיה א"כ השוקולד הוי ממולא והמברך לא הפסיד. לכך נראה דבוופלים המברך לא הפסיד כלל.

ומ"מ הדבר המובחר ביותר הוא 'ביסלי' שאין בו כל ספק לפי שהוא מטוגן בשמן עמוק דהוי כבישול, ואף לר"ת לא הוי המוציא לפי שאין בו כזית, (ועי' חזו"א) ודו"ק, כן נראה.

הרב שלמה כהנוב

~ קמו ~

בפלוגתת האחרונים אם החסרון בפהב"כ הוא בצורת האכילה או בשם הפת

המג"א בסי' קס"ח סקט"ז הקשה דלד' הרמב"ם מצה שלשה במי פירות יצא, ורק בדבש שמן וחלב הוה מצה עשירה, ומשמע דאם מקרי לחם לענין מצה ה"ה לענין המוציא, וא"כ איך קיי"ל דחשיב פת הבא בכיסנין. והעלה דאה"נ לד' הרמב"ם רק בדבש שמן וחלב חשיב פהב"כ. [ויש לפרש דבעינן שעצם הלחם יהא ממשקה אחר מלבד מים, אבל מי פירות אינו שם משקה ולכן נחשב שהפת עשוי ממים ורק נוסף מתיקות חיצונית]. והאחרונים חלקו ע"ד המג"א [רע"א, אבה"ע,

פרמ"ג, מנח"ח מצוה י' דאף דכל דהוה פת לענין מצה הוא פת לכל התורה, מ"מ יתכן שדינו כפת הבא בכיסנין דאכתי שם פת עליה, ומה"ט בקבע עליה מברך המוציא. והפרמ"ג והמנח"ח הביאו ראיה לזה מכובא דארעא דיוצא בו למצה ואעפ"כ ברכתו מזוונות אא"כ קבע עליו.

ומתבאר דנחלקו המג"א וש"א בגדר פהבב"כ האם שם פת עלה, או דאינו פת כלל. ועי' בביה"ג שהביא ראיה מזה שפהבב"כ חייבת בחלה, ודין חלה מצה והמוציא שוים. והא דאין מברכים עליה המוציא צ"ל דפת שאינה מיועדת לקביעות אינה חשובה כ"כ לענין המוציא, ובקבע חוזר לדין המוציא. אבל בדעת המג"א מבואר דאינו פת כלל, וצ"ב א"כ מה מהני הא דקבע שיברך המוציא. ומצאנו ברא"ה וריטב"א [וכע"ז בריב"ן] מא: שבפהבב"כ יש הגדרת פירות עליהם כיון דאכילתם ארעי, ורק כשאוכלם בקביעות יש עליהם שם פת, והגדרתם תליא בצורת האכילה ולא בקביעות הדינית.

אבל לדעת האחרונים השם פת לא משתנה אלא שדין פת זו תליא בקביעות, וזה יסוד קושיית רע"א [סי' קע"ז על המג"א סק"ה] בפהבב"כ הנאכלת לקינוח בתוך הסעודה דנימא מיגו דהוה קביעות לסעודה הוי קביעות נמי עליהו וייפטרו בהמוציא, דהגדרה דינית של קביעות משנה את הברכה. אבל לסברת הרא"ה תליא בצורת האכילה, והאוכלו כפירות תוך הסעודה עדיין הוה כאוכל פירות. ואף לענין מצה לדברי האחרונים יש לדון דהמצוה קובעתו לאכילת פת, אבל לד' המג"א הגדרת אכילת פירות תליא בצורת האכילה ובעינן שאכילת המצה יהא אכילת לחם, ובאוכל פהבב"כ אין שם אכילת פת אלא אכילת פירות. [והאוכלו קבע יצא משום מצה, אלא שיתכן דהוה מצה עשירה].

אמנם לענין חיוב חלה, פהבב"כ יש עליו שם פת גמור להתחייב בחלה. ויש לפרש דחלה תליא בחפצא דהלחם ולא מסתבר דיהא מיתלא תליא היאך יאכלנו. וכן י"ל לגבי בישול נכרי, דמבואר בתוס' ביצה יז: ד'ניליש' חשיב פת כיון דאם קבע עלה מברך המוציא, ולדברי המג"א יש להעיר דהרי כשלא קבע אין עליו שם פת. [והמג"א סקמ"ד שציין לתחילת דברי התוס' לא נתכוון לחלוק בזה אלא להוכיח דבמי ביצים לא היה לתוס' נידון כלל]. ויש ליישב דדין פת נכרי תליא במהות הפת, ובפת שיש ב' גדרי אכילה בו, אחד כפת ואחד כפירות, שייך בו שם פת, דלא מסתבר דהדין פת נכרי יהא מיתלא תליא איך יאכלנו, אלא כיון דיש אופן שיש שם פת עלה מהני זה לענין בישול נכרי.

והנה בשו"ע סעיף ח' נפסק דין לחמניות הדקים מאוד דמברך מזוונות אם לא קבע, ואפי' אוכל תוך הסעודה שלא מחמת הסעודה. ופי' המג"א שאין אוכלים לשובע אלא להקל מכובד המאכל, וזה מוזכר בסמוך לדין פהבב"כ ומשמע דהוא אופן נוסף לפת דיש בו צד של אכילת פירות. ובסעיף ט"ו איתא דין טרוקנין שיש גומא בכירה ונותנין בו קמח ומים מעורבין ונאפה, ודינו שמברך מזוונות ואם קבע סעודתו עליו מברך המוציא וברכת המזון. וברמב"ם פ"ג הל"ט פ' הטעם דאין בו כ"כ צורתא דנהמא, וכ"כ האחרונים כיון דבלילתו רכה כ"כ, אלא שמ"מ קצת צורתא דנהמא יש בו שאם קבע מברך המוציא. וברמב"ם הביא אח"כ דין פהבב"כ אע"פ שהיא פת מברך מזוונות, ודיוק הלשון מורה דלא חסר בזה בצורת הפת אלא כיון שנאכל לתענוג מברך מזוונות, אבל טרוקנין וכובא דארעא חסר בצורתא דנהמא, ונמצא שהם ב' גדרים.

ומעתה נראה ליישב קושיית האחרונים ע"ד המג"א מדין כובא דארעא, דבאמת ככובא דארעא אין הגדרת אכילת פירות כלל,

שמהותו היא לקביעות אלא שחסר בצורת נהמא ולכן נחית דרגא, ולכן הדין הוא שאם קבע יברך עליו כדין פת, ובזה אין שינוי במהותו ע"י קביעות, אלא שבעינין שם קביעות לדין ברהמ"ז ידידה, ובזה יתכן שבתוך הסעודה [אף אם יאכלנו שלא מחמת הסעודה] לא יברך, דיש ע"ז מיגו וכקושיית רע"א, [ואין ראייה מפהבב"כ ולחמניות דהוה אכילת פירות ול"מ מיגו]. ומה"ט נמי יוצא בתורת מצה, דלענין זה שם פת עלה, [ועוד דיש מיגו]. ובאופן כזה אף יברך עליו המוציא וברהמ"ז ומדין מיגו [ומיושב קושיית המג"א השנית].

ובזה יש ליישב הא דפסק המשנ"ב [סי' תרל"ט סק"א] דאינו יוצא בפהבב"כ לענין סוכה, דכיון דנאכל כפירות אין עליו שם פת, אבל בכובא דארעא חסרון קביעות הוא דיני ולכן מיגו ודאי מהני, ומשא"כ פהבב"כ חסרון הקביעות ידידה הוא חסרון בצורה ולכן לא מהני.

הרב עזרא זעפראני

~ קמז ~

ביאור דין לחמניות שברכתן במ"מ
~ **ביאור דין טרוקנין ~ אם דין ברכת במ"מ תלוי בדין לחם לכל התורה**

(א) כתב השו"ע סי' קס"ח ס"ח 'לחמניות אותן שבלילתן עבה שקורין אובליא"ש לחם גמור הוא ומברך עליו המוציא וברכת המזון ואותן שבלילתן רכה ודקים מאוד שקורין ניבלא"ש מברך עליהם במ"מ וברכה אחת מעין שלוש ואם קבע סעודתו עליהם מברך המוציא וברכהמ"ז. ומקור הדין הוא הסוגיא בברכות מ"ב א' דמבואר התם דלחמניות מברך עליהם המוציא לחם מן הארץ רק היכא דקבע סעודתיה עליהו אבל היכא דלא קבע לא.

והנה רש"י פירש שם דלחמניות היינו אובליא"ש, אבל התוס' והרא"ש ורבינו יונה הקשו על רש"י דאובליא"ש הוא לחם גמור דגם תחילתו עיסה וגם סופו עיסה, ולכן פירשו דלחמניות היינו נילי"ש, והיינו עיסה שבלילתה רכה ואינה לחם גמור ולכן ברכתה מזונות.

וביאור הדברים, דבמתני' פ"ק דחלה איתא 'תחילתה סופגנין וסופה עיסה או תחילתה עיסה וסופה סופגנין חייבת בחלה, תחילתה סופגנין וסופה סופגנין פטורה מן החלה, ופירוש המשנה הוא דתחילתה סופגנין היינו שעשה את העיסה רכה ואינה דומה לעיסת לחם שהיא עיסה עבה, וסופה סופגנין היינו שגמר הדבר לא נעשה ע"י אפיה אלא ע"י בישול או טיגון, וא"כ מבואר במשנה דהיכא דסופה עיסה דהיינו שנגמר ע"י אפיה יש לה דין לחם לענין חלה גם אם תחילתה סופגנין שבלילתה היתה רכה, ועל זה כתבו התוס' והראשונים דהא דמבואר בגמ' דלחמניות משתנה דינם לברכת במ"מ היינו דוקא בנילי"ש שבלילתן רכה ולא היתה תחילתן עיסה, דאמנם יש להן דין לחם לענין חלה הואיל וגמרן ע"י אפיה, מ"מ מה שתחילתן סופגנין משנה את דין ברכתן לבורא מיני מזונות, אבל אובליא"ש שנעשה באופן של עיסה עבה שגם תחילתה עיסה וגם סופה עיסה הוי לחם גמור ממש שברכתו המוציא, והשו"ע פסק כשיטת התוס' והראשונים דאובליא"ש ברכתו המוציא וניבלא"ש שבלילתו רכה ברכתו מזונות.

(ב) ובאמת דברי רש"י צריכים ביאור במה שונה אובליא"ש מכל לחם דנשתנה ברכתו לבורא מיני מזונות. ומבאר האבן העזר ע"פ מש"כ רש"י מ"א ב' בביאור פת הבאה בכסנין שהיו מביאים כיסנין לאחר הסעודה והן קליות ועימם היו מביאים פת שנילושה עם תבלין כעין אובליא"ש, ועפ"ז מבאר האהעו"ז דה"נ מה שפי' רש"י דלחמניות היינו אובליא"ש הכוונה

לאותו פת שכתב רש"י שעושין אותה עם תבלין, שגם שם פירש ששמה אובליא"ש וזוהי הסיבה שבברכתה מזונות, ולפ"ז מבאר דמה שחלקו התוס' על רש"י היינו משום דס"ל דפת הבאה בכסנין היינו שעשויה ככיסים אבל אם רק נילושה בתבלין או במיני מתיקה אי"ז משנה את דין הפת, ולפ"ז מקשה סתירה עצומה בדברי השו"ע, דבסעיף ז' הביא השו"ע גם את השיטה הזו שפת הבאה בכסנין היינו פת שנלושה במשקים או בתבלין וכדו', ואילו בסעיף ח' פוסק כשיטת התוס' וכותב שאובליא"ש ברכתו המוציא.

אכן יעוין בספר בית אפרים חלק או"ח סי' י"א שביאר דברי רש"י באופן אחר, דמה שכתב רש"י בביאור פת הבאה בכסנין דהוי כעין אובליא"ש אין הכוונה שזהו אובליא"ש ממש אלא רק צורת העיסה והפת היא כעין אובליא"ש, ומ"מ שונה ממנה כיון שנעשית בתבלין ועי"ז נחשבת פת הבאה בכסנין, משא"כ אובליא"ש רגיל אינו נעשה עם תבלין, והטעם שלשיטת רש"י נשתנה דינו לברכת במ"מ היינו משום דאף שעיסתו עיסה עבה שלשין אותה מ"מ אינה עבה ממש כשאר לחם אלא עושין אותה קצת יותר רכה, וס"ל לרש"י דגם בזה חשיב שינוי מפת רגילה שלא יהיה ברכתה המוציא אלא מזונות, והתוס' והראשונים חולקים דכל שתחילתו עיסה עבה שלשין אותה אי"ז נחשב לשינוי מלחם ומברכין עליו המוציא, וא"כ לק"מ דברי השו"ע, דאמנם באובליא"ש רגיל פסק כהתוס' שאין זה דין לחמניות ומברכין עליו המוציא, אבל נילושה בתבלין וכדו' משתנה דינו לברכת במ"מ, וזהו דין פהבב"כ, ועל זה לא חלקו התוס' מעולם.

ג) והנה לפי ביאור זה בשיטת רש"י לכאור' צריך עדיין לבאר במה נשתנה פת הבאה בכסנין שעשו אותה בתבלין מדין אובליא"ש רגיל שלא עשו אותו בתבלין, והרי לשיטת רש"י גם אובליא"ש רגיל בלא תבלין דינו

שברכתו במ"מ. ולכאור' מוכרח מזה דאמנם לגבי שינוי הברכה מהמוציא לברכת במ"מ גם אובליא"ש רגיל אינו כפת גמור, אכן לגבי הנידון בסוגיא בדף מ"א ב' דאמרי' 'אין לך דבר שמברכין עליהם לפנייהם ולא לאחריהם אלא פת הבאה בכסנין בלבד' והיינו דפת הבאה בכסנין מברכים עליה תוך הסעודה כיון שאינה באה מחמת הסעודה, או לשיטת רש"י שם דאין עליה ברכה אחרונה אפי' לא בתוך הסעודה, לזה בעינן דוקא אובליא"ש בתבלין שנאכל כקינוח ואינו בא מחמת הסעודה, אבל אובליא"ש רגיל דינו שאין מברכים עליו באמצע הסעודה כיון שנאכל למזון ושובע ולא לקינוח.

ולפ"ז עולה חידוש גדול דבדין לחמניות מבואר דשינוי הברכה לברכת במ"מ אינו דוקא בדבר שנאכל לקינוח אלא גם בדבר שנאכל למזון ושובע שייך שישתנה דינו לברכת במ"מ מחמת עצם זה שמשונה מפת רגילה.

ד) ואמנם הרא"ש כתב גם לגבי לחמניות דמברכים עליהם באמצע הסעודה כפת הבאה בכסנין, אך הרא"ש לשיטתו לומד את הסוגיא בניבלא"ש שבביתו רכה וס"ל דהוי דבר שנאכל לקינוח, אבל בשיטת רש"י לכאור' מוכח דלחמניות שונה בזה מכל פת הבאה בכסנין. ויתכן דמקור דברי הרא"ש הוא משום דס"ל דהשינוי מצורת הפת שמשנה את ברכתו לבמ"מ היינו דוקא כשנעשה באופן שבצורה זו לא נאכל לקביעות, ולכן פשיטא ליה דמדחזינן דדין לחמניות הוא שברכתו במ"מ ה"ה נמי דדינו שמברכים עליו באמצע הסעודה, דע"כ דרך אכילתו היא לקינוח ולא למזון ושובע, אבל בשיטת רש"י לכאור' יהיה מוכח לא כן, והיינו דיסוד הדין של שינוי הברכה לבמ"מ אינו דוקא בדבר שנאכל לקינוח אלא כל שהגדירוהו חז"ל לשינוי מצורת הפת לא קבעו עליו דין המוציא וברכת המזון.

ה) ולכאור' מצינו שנחלקו במחלוקת זו המג"א והט"ז בביאור דברי השו"ע סעיף י"ז, דלשיטת הט"ז פשטיד"א שיש עליה בשר ודגים למרות שנאכלת למזון ושובע יש עליה דין פת הבאה בכסנין דבעינן דוקא שיהיה שינוי לדבר שנאכל לקינוח.

ולפ"ז לפי מה שפסק השו"ע דגם לחמניות מברכים עליהם תוך הסעודה יש קצת הוכחה לדברי המג"א, וכמש"כ דבפשוטו כל המקור שלחמניות מברכים עליהם תוך הסעודה הוא מצד שדינם נשתנה לברכת במ"מ. אכן משיטת רש"י יהיה מקור לדברי הט"ז, דגם דבר שנאכל למזון ושובע יכול להיות שישתנה דינו לברכת במ"מ. ואם כנים אנו בזה תתיישב תמיהה עצומה על דברי הט"ז, דלכאור' לפי דבריו דגם דבר שנאכל למזון ושובע נחשב לפת הבאה בכסנין, איך הגמ' בדף מ"א יכולה לכתוב בצורה כוללת שפת הבאה בכסנין מברכים עליה תוך הסעודה, הרי יש אופנים שנקרא פת הבאה בכסנין למרות שנאכל למזון ושובע, ולפי הנ"ל יש ליישב דביאור דברי הגמ' בפת הבאה בכסנין היינו שממלא בכיסים של מתיקה, אלא שמהסוגיא דלחמניות מוכח לפרש"י דגם דבר שנאכל למזון ושובע יכול להשתנות דינו, והיינו ע"כ משום דשינוי הברכה אינו נובע מזה שנאכל לקינוח אלא מעצם השינוי מצורת הפת, וא"כ אפשר ללמוד פשוט דכיון דחזינן דכיסים ממולאים הוי שינוי מצורת פת הה"נ דגם אם המילוי יהיה בדבר שנאכל למזון ושובע ישתנה דינו לברכת במ"מ כיון שסוף סוף משונה מצורת פת רגילה.

ביאור דין טרוקנין ~ אם דין ברכת במ"מ תלוי בדין לחם לכל התורה

ו) הנה בדין לחמניות לשיטת תוס' והראשונים נתבאר דדבר שתחילתו בלילה רכה וסופו

ע"י אפיה, אמנם יש עליו דין לחם לענין חלה אבל לענין ברכה משתנה דינו לבמ"מ, וכע"ז מבואר בדין טרוקנין בשו"ע סעיף ט"ו ובגמ' לז: דהתם איירי בלילה רכה מאוד ואי"ז נחשב לתחילתו עיסה אלא שכיון שאופין אותה בחלל שעושין בכירה כמו שפרש"י שם, ע"ז נחשב האפיה שלה כאפיה של לחם שמוגדר לסופו עיסה וחייב בחלה וכמו"כ יוצאין בה יד"ח בפסח כמבואר בגמ' לח., אבל לענין ברכה משתנה דינו לברכת במ"מ.

ולכאור' בפשוטו ההגדרה הדינית של לחמניות וטרוקנין שווה, אלא שלחמניות אין בלילתן רכה כ"כ ויש להם גדר של סופו עיסה ע"י אפיה גם בלא שאופים אותם בתוך חלל קטן שעושין ברצפת הכירה, משא"כ טרוקנין בלילתן רכה כ"כ שאם לא יאפו אותם באופן שמונחים בתוך החלל הנ"ל יתפשטו מאוד באפייתן וע"ז גם לא יהיה להם דין של סופו עיסה כמבואר בגמ' בדין טריטא.

ועכ"פ מבואר בגמ' דאף שהפת חייבת בחלה ויוצאין בה ידי חובת מצה בפסח, יכול להיות שישתנה דינה לברכת במ"מ. והפמ"ג והאבן העזר הקשו מסוגיא זו על דברי המג"א בס"ק ט"ז שכתב דכל שיש לו דין לחם שיוצאין בו ידי חובת מצה – ודאי ברכתו המוציא, והוכיח זאת מהגמ' לז: בסוגיא דחביצא שמוכיחה מדין פירורין שליקט מכולן כזית דיוצאין בהן יד"ח מצה דע"כ ברכתן המוציא, ומוכח מזה דכל שיש לו דין לחם לענין מצה ה"ה דברכתה המוציא, וע"כ הא דפת הבאה בכיסנין ברכתה במ"מ היינו דוקא כשלא יוצאין בה יד"ח מצה, והיינו כשנלושה בדבש ושמן וחלב שאז יש לה דין מצה עשירה, או כשנלושה במי פירות לבד בלא מים כלל, שגם בזה אין יוצאין יד"ח מצה.

והאחרונים הנ"ל תמהו על דבריו דבדין טרוקנין מפורש שגם בפת שיוצאין בה יד"ח מצה שייך שישתנה דינה לבמ"מ.

ז) וליישב דברי המג"א יתכן לבאר ע"פ משנת דין פת הבאה בכסנין אי"ז רק משום שנאכל לקינוח אלא בעינן שיהיה שינוי מצורת פת רגילה, ודבר זה מוכח מזה שהשו"ע מביא ג' שיטות בראשונים מהי פת הבאה בכסנין, וכמו"כ מדין לחמניות לפי שיטת רש"י כנ"ל, ואף שהמג"א סובר דהשינוי הוא דוקא באופן שע"ז נאכל בדרך של קינוח ולא למזון ושובע, מ"מ ודאי בעינן גם שישתנה מצורת פת.

ולפ"ז י"ל דס"ל להמג"א מכח ההוכחה מהגמ' הנ"ל בסוגיא דחביצא דכדי שיהיה מוגדר למשונה מפת בעינן דוקא שיהיה שונה בעצם הדין לחם שבו, אבל אם יש לו דין לחם גמור למצה וחלה ושינויו הוא רק שנעשה בצורה שאין דרך לאוכלו לקביעות אי"ז נחשב לשינוי מצורת פת, משא"כ בטרוקנין דאמנם הואיל ומוגדר לסופו עיסה ע"י שנאפה בצורה של לחם, יש לו דין לחם לענין חלה ויוצאין בו יד"ח מצה, מ"מ ע"י שיש לו שינוי מהותי בזה שהעיסה שלו היא לא עיסת לחם נחשב לשינוי מפת רגילה שאין דינה המוציא אלא במ"מ, וכמו"כ פת הבאה בכסנין ע"כ צ"ל דאין לה דין לחם גמור ואיירי באופן שאין יוצאין בה יד"ח מצה.

ועי"ש בפמ"ג שתמה דגם כשנעשית בחלב ושמן ודבש אי"ז מגרע בשם לחם שבה והא דלא יוצאין בה יד"ח מצה היינו רק משום דבמצה בעינן לחם עוני, ולפי הנ"ל יתכן דמ"מ ע"י"ז גם נחשב לשינוי מהותי בלחם כיון שאין לו דין לחם לכל התורה, ואי"ז רק דבר חיצוני שגורם שלא נאכל לקביעות.

וביאור ראיית המג"א מהגמ' בסוגיא דחביצא, דאי נימא דע"י שנעשה באופן שאין רגילות לאכול בקביעות נשתנה דינו לברכת במ"מ גם אם יש לו שם לחם גמור לכל התורה, א"כ מה הראיה מהא דליקט מפירורין כזית שיוצאין בו יד"ח מצה להא דברכתן המוציא, הרי יתכן שאמנם נשאר עליהם שם לחם גמור ומ"מ ברכתם במ"מ כיון שבאופן זה אין דרך לקבוע עליהם, וע"כ מוכח דבעינן דוקא שינוי בשם לחם, ולכן יש ראייה מזה שלא משתנה דינו ואפשר לצאת בזה יד"ח מצה שיהיה גם דינו המוציא, כיון דהתם איירי שכבר היה לחם גמור בעיסה ובאפיה וכל הנידון הוא אם מתבטל ממנו שם לחם ע"י הפירור והליקוט, וא"כ תלי זה בזה שאם מתבטל ממנו שם לחם גם לא יהיה דינו המוציא, ואם נשאר עליו שם לחם נשאר גם דינו בהמוציא, אבל אם היה שינוי הברכה תלוי רק בדרך לאוכלו בקביעות לא מוכן מה הראיה מהא דיוצאין יד"ח מצה לדין הברכה.

ח) וביישוב שיטת הפוסקים שחולקים בזה על המג"א וסוברים דא"צ שינוי בשם לחם כלל כמ"ש הב"י בס"ו דפת הבאה בכסנין יש לה שם לחם רק חז"ל לא קבעו עליה ברכה חשובה הואיל ואינה נאכלת בקביעות, ע"י בפמ"ג שהביא בשם הלח"מ דליקט פירורין ודאי נאכל לקביעות וא"כ ע"כ שם כל הנידון הוא רק על זה שמתבטל השם לחם ולא יהיה ברכתו המוציא.

ט) ויתכן באופ"א ע"פ מש"כ הט"ז בס"ק ח' דפת הבאה בכסנין לשיטות שעשויה ככיסים שממלאים אותם, אם בשעת האפיה היו מלאים ואח"כ נתרוקנו לא משתנה דינם דאזלי בתר שעת האפיה, ומבואר מזה דההגדרה אם עשויים באופן שצורת הפת משונה שנאכל לקינוח (או כל שינוי אחר) נקבע בשעת האפיה, ולפ"ז מיושב היטב דכיון שבליקט פירורין כבר

היה במצב של אפיה של לחם והיה לחם גמור, אין נידון שע"י שפיררן יחשב שינוי מחמת זה שאוכלים אותו עכשיו לקינוח או עכשיו אין לו צורת פת, כיון שזה תלוי בשעת האפיה, וע"כ הנידון הוא רק אם לגמרי בטל שם לחם ממנו ע"י דבכה"ג ודאי משתנה דינו מברכת המוציא, ובזה שפיר מוכחנין מהא דיוצאין בה יד"ח מצה דה"ה דברכתה המוציא.

הרב יצחק אליעזר שוב

~ קמח ~

בגדר דין מילוי בפיהב"כ

עוגת שמרים שעיסתה מצ"ע ניכר בה טעם הקמח, וגם המילוי מצ"ע אינו מכחיש טעם הקמח, יש שכתבו דברכתה במ"מ. וצ"ע בזה, דבכה"ל סי' קס"ח סי"ג ד"ה וכל זה נקט דדין נילוש מהני רק אם מתחלה היתה כן (לד' ר"ת), והרי מילוי מהני גם אח"כ, וצ"ל דמילוי הוא דין אחר, שהמילוי מכחיש את העיסה, משא"כ נילוש שהכל מהעיסה עצמה, ודו"ק, וא"כ יל"ע אם מצטרפין. ועפ"ז יל"ד גם במש"כ מפוסקי זמנינו דהיכא דעירב בה הרבה מאד תבלין עד שהקמח טפל מודו כו"ע דחשיב פהב"כ, ודו"ק.

הרב שמואל אורטל

~ קמח ~

האם דגני בוקר דינם כפהב"כ

יש לדון בגדר דגנים אלו כגון 'עוגי' וכדו' שעשויים מעיסה ומיני מתיקה ככל העוגות, אלא דקטנים הם מאד וקשה לראות

בהם שם 'פת' מחמת צורתם וקוטנם המורה שאינם אלא כמיני מתיקה ותענוג ולא שייכי ללחם כלל.

ויש לדון בזה ב' נפ"מ; א' הבא לאכול מין דגן כה"ג באמצע סעודתו למתיקות בעלמא ולקינוח, האם נכלל בגדרי פהב"כ דהאריכו האחרונים בסי' קס"ח ס"ח דלא יברך עליהו כיון דהו ספק פת או דלמא כנ"ל דאין לו תואר וצורת פת כלל ואינו שייך לשאר מיני הכיסנין. ב' בגוונא דקובעים סעודה על מיני דגן אלו, דאם חשיב פהב"כ (מדין נילוש), אזי הכא יברכו המוציא ובהמ"ז, [בתנאי שאוכלן מיד בחלב, דאל"ה דנתדבקו או דנתפוררו ונתלבנו הוי כפירורין ששראן במים דלא מהני קב"ס כמבואר בשו"ע סי"ד], ואי כהנ"ל דלא דמי לפת כלל, לא שייך בהו קביעות סעודה.

וראשית יש לדון בצורת ואופן עשייתן, דאי עיסתן רכה בתחילה - עיסה נוזלית, אזי הוה כה'ולפלטקס' שהביא המ"ב ריש ס"ח דודאי ליכא בהו שם פת כלל. עוד יש להוסיף ע"פ ד' האגרו"מ ג' ל"ג דכ' דכל מה דכ' המחבר דכל פהב"כ אין עליו דין פת כיסנין בודאי אלא מספק דרבנן לקולא הוא דוקא בנילוש ידיה דהוא במיעוט תבלין אך למאי דפליג עליה הרמ"א וס"ל דבעי תבלין ומיתוק מרובה שיהא טעמו נרגש וכו' זהו פהב"כ גמורה ואינו בכלל ספק פת נואם יאכלנו קודם הסעודה צריך לברך עליו ברכה אחרונה קודם המוציא דפת]. ומעיר בעצמו שהמ"ב לא כ"כ בסי' קע"ו בביאור"ל שם, ומבאר דהוא משום דחושש להב"ח בסי' קס"ח דכ' דכה"ג עדין הוא ספק ל"ה. נולכאו' אמינא מטעם אחר - דהמ"ב אינו מסכים לומר דהב"י יודה דכבר בציור של הרמ"א שניכר מיתוקו בזה כבר

לה. ופוסק דלא יאכלנו אלא בתוך הסעודה, ואמנם המ"ב בביאור"ל קס"ח ז' לא חשש לשיטתו כלל להחמיר בפהב"כ.

חשיב לכו"ע פת כיסנין, דמהיכ"ת ד"ז, ואך בציור דהב"ח דרובו מתיקה אף כנגד הקמח בזה מסתברא דהוא פהב"כ גמורה].

ושיטת הב"ח דרך בגוונא דאיכא בהתבלין ומיני מתיקה רוב כנגד הקמח בזה אמרינן דהוא בודאי פת כיסנין ל"ו [וכ"כ הגר"ז דאף מ"ד 'כיסין ממולאין' יודה בגוונא דהוי רוב כנגד הקמח דבזה ודאי אינו בא אלא למתיקות]. ולהכי כותב למעשה האגרו"מ דבכה"ג דאיכא לפנינו כזה עוגה דרובה עשויה ממיני מתיקה ומיעוטה מקמח, יברך עליה ברכה מעין ג' קודם הסעודה דודאי פהב"כ היא. ולפי"ז בנידור"ד כיון דהמציאות היא דרוב עיסת ה'דגני בוקר' אלו איננה מקמח אלא משאר מגדים [בס' וזאת הברכה בלוח הנדפס בסוף הספר לענין כמה שיעור יאכל לברכת מעין ג' כתב שם דלפעמים בעי ג' כזיתים] משמע דרך שלישי הוא קמח והשאר מיני מתיקה, וא"כ בכה"ג ודאי יברך עליהו תוך הסעודה בנאכלין לקינוח ל"ו. וכ"ז יועיל לנו רק לנפ"מ הא', אמנם לנפ"מ הב' לא יועיל כיון דסו"ס כתב הב"ח דמיקרי פת כיסנין ויהא שייך בה דינא דגמ' 'אי קבע עליה בעי ברכת המזון' לח.

ולמעשה, ראיתי בס' וזאת הברכה בחלק הביירוים שכתב דב'עוגי' [דהן חתיכות עבות] דעת הגרשז"א והגרש"א דאיכא עליהו שם פת, ואילו ד' הגר"ח פ' שיינברג דליכא עליהו שם פת. ובחתיכות הדקים יותר

כגון 'כרנפלקס' בזה ס"ל להגרשז"א דאבד מינייהו לגמרי שם פת, ואילו הגרש"א מחמיר גם בזה, והדבר צ"ב.

הרב שמואל פרידמן

~ קנ ~

בענין קראוסונים

יסוד הספק הוא אם יש תנאי שהמילוי יהא נעשה דוקא קודם האפיה או דכל שנעשה לדבר אחד ומוגש כיחידה אחת נמי הוי פהב"כ. ויתכן לומר דמ"מ מדינא דנכסס דהכל תלוי בצורת האכילה הוי כדבר שנעשה לקינוח. אולם אכתי יל"ד מדינא דממולא, ונ"מ למש"כ הבה"ל דעיקר הפסק בדר פהב"כ הוא ממולא ולכן כתב שהמברך בסעודה על ממולא לא הפסיד עי"ש.

ועי' בט"ז סוף סק"ח שכתב דאנו הולכין בתר שעת האפיה, ונראה שיש מעלה לשעת האפיה, אך יתכן שלא נתכוין לומר בדוקא. אכן באבן העזר כאן כתב דלכא' יש להקשות לפי ר"ת איך מברכים מזונות על מילוי הרי כבר נעשה עיסה של פת קודם המילוי, והוכיח שם דאין לומר דר"ת ס"ל רק לנילוש עי"ש, וכתב דאמנם לגבי חלה תלוי בשעת העיסה אבל לגבי לקבוע אם הוי פת גמורה או פהב"כ הדבר תלוי משנעשה ראוי לאכילה ולכן בשעת האפיה אם

לו. ודייק זאת מדברי רש"י מא: 'שנותנים בה תבלין הרבה ואגוזים ושקדים ומאכלה מועט'.

לז. ועדיין יל"ע, דאמנם כן למד האגרו"מ, אך בד' המ"ב לא מציינו חילוק זה כלל, לא בס' קע"ו ואף לא בס' קס"ח.

לח. ואולי יש להוסיף ולחדש בדרכו של האגרו"מ, דהנה לדידן דלא ס"ל בד' הב"ח דפהב"כ הוא דוקא ברוב מיני מתיקה כנגד הקמח, אולי י"ל דבכה"ג כלל לא יחשב 'פת' הבאה בכיסנין כיון דאין כאן רוב עיסה ממילא אינו בכלל 'פת' [דניזיל בתר רובא, ואין שמו 'פת']. ואמנם לענין ברכה איכא דינא ד'כל שיש בו מחמשת המינים', אך לענין שם 'פת' לא, וכנ"ל. ויהא לנו קולא גדולה מזה להקל אף בנידון השאלה הב' דאם אינו פת – ממילא לא נאמרו ע"ז דברי הגמ' דאי קבע וכו' ולא שייך ביה קביעות סעודה כלל. אמנם המ"ב כלל לא הביא בס' קס"ח ס"ז סברא זו, וצ"ע.

הוא פהב"כ הוי מזונות ואם הוא פת הוי המוציא, וא"כ לכאור' לדבריו מבואר דהכל תלוי באפיה. [אלא דאכתי י"ל דלהר"ש דתלוי בדעתו יועיל מה שדעתו למלאות, וע"ז י"ל דלגבי חלה נמי דמהני דעתו מ"מ לא מהני על לאחר האפיה וכדמוכח מקנובקות שחייבים בחלה אף שדעתו להחזירן לסלתן].

והנה בבה"ל בסעי' י"ג ד"ה וכ"ז כתב לתלות היכא שטיגן בשמן שתלוי בפלוגתת הר"ש ור"ת, ולדידי' תחזור קושית אבן העזר דאטו לר"ת ליכא דינא דממולא. ונראה דלגבי ממולא י"ל דשפיר מודה ר"ת, והיינו טעמא לפי שממולא אינו אמור להתערב בגוף העיסה, אלא דבעיסה יש דבר נוסף המגדירו לפהב"כ, משא"כ בנילוש שזהו בגוף העיסה בזה יש לתלות דלר"ת תו לא הוי בכלל עצם העיסה, ויתכן דזהו רק בטיגון שמצד המילוי אין כאן כ"כ טעם רק שנילוש במי פירות שנרגש טעמם בזה תלוי בר"ת ובר"ש.

ובסברא זו איכא נפ"מ למי שעשה עיסה לפת ונמלך ליתן בה פירות, דלבה"ל לכאור' לר"ת הוי המוציא, ומכ"ש בנמלך שבזה לדעת הבה"ל הוי בכלל ספיקא דאור' [עי"ש בד"ה ונהגו להקל] וכמבואר בב"ח. [ויש להוסיף דכן מבואר ג"כ בסמ"ק המובא בב"י סוס"י קנ"ח שכתב דבנמלך צריך נט"י והמוציא אף דבעלמא ס"ל דהוי מזונות עי"ש ודוק]. אולם להמתבאר דבממולא ע"כ שאינו תלוי במה שנעשה לעיסה דבלא"ה זהו דבר חיצוני לעיסה בזה י"ל דמהני עכ"פ קודם האפיה, ודוק.

אכן בנכסס שנתבאר דזהו מדין צורת האכילה בזה לכאור' אף אם בשעת האפיה לא היה נכסס ואח"כ נעשה נכסס שפיר הוי מזונות, ולכן י"ל דמיני קרוטונים דהווי נכסס אף אם בתחילה היו צנימים שעשויים לעיקר המזון השתא מיהא כשנעשו קרוטונים הווי לקינוח

וממילא הווי מזונות. אלא שבמה שמניחים במרק י"ל דנעשו לעיקר המזון ולא הוי לקינוח, ותלוי בדין מציות, אלא דהני לכאור' טפי עבידי למזון, וצ"ע.

הרב עזרא זעפראני

~ קנא ~

ביאור פלוגתת הפוסקים אי מהני קביעות סעודה בטריטא ~ אם שם לחם שווה לענין חלה, מצה, וקביעות סעודה ~ בדין הופלים לקביעות סעודה

(א) כתב השו"ע בסי' קס"ח סעיף ט"ו טרוקנין דהיינו שעושים גומא בכירה ונותנים בה קמח ומים מעורבין בה ונאפה שם מברך עליו במ"מ וברכה אחת מעין ג', ואם קבע סעודתו עליו מברך המוציא וברכת המזון, אבל טריטא דהיינו שלוקחין קמח ומים ומערבים אותם ושופכים על הכירה והוא מתפשט ונאפה אין עליו תורת לחם כלל ואין מברכים עליו אלא במ"מ וברכה אחת מעין ג' ואפי' קבע סעודתו עליו עכ"ל.

והנה בגמ' לז: מבואר החילוק בין טרוקנין לטריטא לענין חיוב חלה, דטרוקנין דהיינו כובא דארעא חייבת בחלה וטריטא פטורה מחלה, ובפי' טריטא איתא בגמ' ג' אופנים ואחד מהם 'גביל מירתח' והוא מה שפי' השו"ע ששופכים אותו על הכירה ומתפשט. ובביאור החילוק עי' בראשונים ובב"י דלחיוב חלה בענין שתהיה תחילתו עיסה או סופו עיסה כדאיתא במתני' פ"ק דחלה, ותחילתו עיסה היינו שתהיה עיסה עבה שלשין אותה והיא נקראת עיסת לחם, וסופו עיסה היינו שהגמר שלו נעשה ע"י אפיה ולא ע"י בישול או טיגון.

ואמנם טרוקנין וטריטא שניהם אינם תחילתן עיסה כיון שנעשים מבלילה רכה

מאוד שאינה נילושה, מ"מ חלוקים הם בהגדרת הגמור שלהם, דברוקנין נחשב לסופו עיסה כיון שנעשה בגומא ולא מתפשט ולכן יש לו שם לחם ע"י אפיתו ועי"ז הוי סופו עיסה דחייב בחלה, משא"כ בטריטא שגם בזמן אפיתו אינו מקובץ כלחם אלא מתפשט, אין לו שם לחם גם באפיתו ונחשב לתחילתו סופגנין וסופו סופגנין שפטור מן החלה.

אולם לענין ברכות לא מפורש בגמ' חילוק בין טרוקנין לטריטא, אלא שבגמ' לח. א"ל אביי לרב יוסף האי כובא דארעא מאי מברכין עליה ומסקינן דברכתו במ"מ ורק אי קבע עליה מברך המוציא לחם מן הארץ, וס"ל להב"י דזהו דוקא בכובא דארעא שהוא טרוקנין שחייב בחלה ויש לו דין לחם ובזה אמרינן דשייך ביה ברכת המוציא וברכת המזון ע"י קביעת סעודה, אבל טריטא שאינה חייבת בחלה א"כ אין לה דין לחם כלל, וכיון שאין לה דין לחם דינה ככל מעשה קדרה ממין דגן שמברכים עליה במ"מ ולא שייך בה דין קביעות סעודה, וזהו הדין המוזכר בשו"ע הנ"ל.

(ב) אבל הב"ח והמג"א חולקים וסוברים דאם קבע סעודתו על טריטא מברך המוציא וברכת המזון, וכ"כ הטור בזה"ל; 'טרוקנין וכו' חייב בחלה ומברך עליו המוציא ואדם יוצא יד"ח בפסח כיון שהוא בגומא מתקבצין יחד ונעשה כמו פת גמור, אבל טריטא שבלילתו רכה וכו' אין עליו תורת לחם ומברכים עליו במ"מ ואם קבע סעודתו עליו מברך המוציא וג' ברכות'.

ולכאור' נראה שהטור חולק על מש"כ הב"י בתרתי, חדא דטרוקנין הוא לחם גמור ומברכים עליו המוציא אפי' כשלא קובע

סעודה, דזה שהיה תחילתו סופגנין אינו משנה אותו מלחם גמור ולא נעשה כפת הבאה בכסנין לט', ועוד חילוק בדין טריטא דס"ל דאע"פ שפטורה מן החלה, אם קבע סעודתו מברך המוציא וברכת המזון.

וביאר הב"ח שהטור גרס בגמ' כגירסת הרי"ף דהא דאמרי' בגמ' 'אמר ליה אביי לרב יוסף האי כובא דארעא מאי מברכין עילויה', אין הגירסא 'כובא דארעא' אלא 'טריטא דארעא', ודוקא על זה אמרה הגמ' 'גובלא בעלמא הוא ומברכין עלויה במ"מ', אבל כובא דארעא שהוא טרוקנין דינו כלחם גמור שברכתו המוציא. ובאמת כן מוכח גם בתוספות רבינו יונה דפשיטא ליה דדבר שחייב בחלה ברכתו המוציא בכל גווני, והוקשה לו אמאי אמרי' דגובלא בעלמא הוא ומברכין עילויה במ"מ, והיינו משום דגרס בגמ' 'טריטא "חייבת" בחלה, וכן גרס כהרי"ף 'טריטא דארעא', ומכח זה חילק בין טריטא לטריטא דארעא, ועכ"פ מבואר בדבריו אותו היסוד שלחם שחייב בחלה ברכתו המוציא אפי' אם תחילתו סופגנין, ודוקא באופן שפטור מן החלה ברכתו במ"מ.

והנה לפי גרסתם שפיר ס"ל דמהני קביעות סעודה על טריטא שפטורה מן החלה, כיון דעלה קאי הגמ' לח. ומפורש להדיא בגמ' דאם קבע סעודה מברך המוציא.

(ג) אכן בדברי המג"א מבואר באופ"א, דהמג"א קאי אדברי השו"ע דס"ל דטרוקנין מברך עליהם במ"מ ורק בקביעות סעודה מברך המוציא, והיינו כגירסא דידן דהגמ' קאי על כובא דארעא ולא על טריטא, אלא דס"ל להמג"א דלגבי ברכות הדין שווה דגם טריטא

לט. וצ"ע מ"ש מדין לחמניות דאין מברכין עליהם המוציא, ואולי צ"ל דס"ל דגם לחמניות נעשים דקים מאוד באפיתן ואין להם דין של סופו עיסה ואינן חייבים בחלה, וכך הוא לשון הטור שם 'ואותן שבלילתן רכה ודקות מאוד', וצ"ע.

דינה כטרוקנין שבקביעות סעודה מברך המוציא, וכל החילוק שנאמר בגמ' הוא רק לגבי חלה.

ואולם באמת הדבר צע"ג איך אפשר לדמות דבר שאינו לחם לדבר שהוא לחם, ובשלמא לשיטת רבינו יונה הטור והב"ח דעל זה קאי הגמ' שפיר פסקו כן להלכה, אבל לשיטת המג"א דקאי בשיטת הב"י בדין טרוקנין, וע"כ דהגמ' קאי אכובא דארעא, איך אפשר ללמוד מזה לטריטא שפטורה מן החלה ואין לה דין לחם.^מ

ד) ונראה דבאמת הב"ח והמג"א חלוקים ביסוד הדין מ"ט שייך קביעות סעודה על טריטא שפטורה מן החלה, דהנה החזו"א בסי' ל"ח אות ח' דן בדברי הב"ח, ומבואר מדבריו דהא דמהני קביעות סעודה על טריטא לפ"ד הב"ח היא משום דכל מין ד' שייך עליו ברכה אחרונה מדאורי' אם רגילים לקבוע עליו, ועל מין דגן תקנו חז"ל ג' ברכות כל היכא דקובעים עליו סעודה. ולפ"ז לכא' גם על מעשה קדירה ממין דגן יברכו ברכת המזון באופן של קביעות סעודה אם עכ"פ שייך עליו תואר לחם מצד צורתו החיצונית. ואמנם כך היא שיטת הגינת ורדים כלל א' כ"ד דשפיר שייך קביעות סעודה גם על דבר דלא חשיב לחם, וכגון סופגנין לשיטת הראשונים דלא הוי לחם ופטורים מן החלה, מ"מ שייך בהם קביעות סעודה. אכן הגרע"א בהגהות על השו"ע סעיף י"ג (בשו"ע מכון ירושלים) חלק על דבריו וכתב דכיון דלשיטה זו לא הוי לחם הוי כמו דייסא ואפי' אם קבע עליה אינו מברך המוציא וברהמ"ז, ומ"מ בשיטת הב"ח י"ל דס"ל כשיטת הגינת ורדים.

אולם בשיטת המג"א אי אפשר לומר כן, דהמג"א בס"ק ל"ח כתב להדיא דנפק"מ במחלוקת הראשונים בדין סופגנין לענין חיוב חלה הוא אי מהני בהם קביעות סעודה, דלשיטת הראשונים דסופגנין פטורין מן החלה לאו לחם הוא כלל ולא שייך בו קביעות סעודה, ומביא גם מהתניא שכתב דעל מעשה קדרה אין דין קביעות סעודה, ולפ"ז קשה טובא מ"ש טריטא דס"ל להמג"א דיש עליו דין קביעות סעודה אף שאינו חייב בחלה.

ונראה דבאמת המג"א אינו הולך בשיטת הב"ח וס"ל דגם טריטא יש לה דין לחם לכל התורה וכמבואר בדין מצה דהטור כתב רק על טרוקנין שיוצאין בו יד"ח מצה ולא על טריטא, והב"ח נתקשה בזה דלפי מה שביאר בשיטת הטור דהסוגיא לח. איירי בטריטא הרי מפורש שם בגמ' בשם מר בר רב אשי דיוצאין בה יד"ח מצה, ותי' הב"ח דבטריטא יוצאין יד"ח מצה רק אם קובעים עליה סעודה. ואמנם ביאור דבריו צע"ג דלכא' אם אין לטריטא דין לחם בלא קביעות סעודה כמבואר מזה שלא יוצאים בו יד"ח מצה, איך שייך לומר שיצאו בו יד"ח מצה אחרי שקובע עליו סעודה, וכי יתכן שע"י קביעות סעודה ישתנה דבר שאינו לחם ללחם, והרי פשוט דלצאת יד"ח מצה בעינן שיהיה לחם כדכתיב בקרא לחם עוני, וכמבואר בסוגיא לז: דמיייתין מהא דליקט מכולן כזית ובפרש"י שם, וכן בסוגיא דפסחים לז. וברש"י שם, וא"כ איך יתכן שאחרי שקבע סעודה יוצא בה יד"ח מצה, וצע"ג, ועי' חזו"א שם. ולכא' מסתבר טפי שהטור סובר שאין יוצאים יד"ח מצה על טריטא כיון שאינה לחם ורק לענין קביעות סעודה מהני כפשוט לשונו, ואולי גירסא אחרת היתה לו בגמ'.

מ. ה"ה: פשוט ד' המג"א הם שהחילוק בין טרוקנין לטריטא הוא חילוק מסוים לגבי חלה, דטריטא שבלילתה רכה מאד אין עליה תורת עיסה כלל, ועל כן אינה חייבת בחלה, דבעינן ראשית עריסותיכם, אך באמת אחר שאפאן אין חילוק ביניהם, ועל כן שפיר למד הטור זמ"ז.

ועכ"פ כל זה לשיטת הטור והב"ח, אבל בדברי המג"א מבואר דס"ל כשיטת השו"ע דהסוגיא איירי בטרקנין, אלא דס"ל דהחילוק בין טרוקנין לטריטא הוא רק לענין חיוב חלה, א"כ לכאור' עולה דסובר דיוצאין בה יד"ח מצה.

וס"ל דבקבע סעודתו על טריטא מברך עליו המוציא, ונחלקו האחרונים איך להכריע, דהא"ר כתב דכיון דהוי ספק אין לאוכלו אלא תוך הסעודה, ובמגן גבורים הכריע כהשו"ע.

אולם לכאור' להלכה למעשה קשה לצייר את אופן המחלוקת, דבמגן אברהם גופיה מבואר בסק"מ דאותן שאופין בדפוס ברזל אע"פ שהם מכונסין בדפוס שקורין ואפלטק"ס מ"מ כיון שהם ריקקין דקין מאוד אחר האפיה אפי' קבע עליהו לא הוי קביעות ומברך במ"מ, ומבואר דגם לשיטת המגן אברהם יש אופן שהוא דק מאוד דלא שייך עליו קביעות סעודה.

ואולי ההגדרה בזה דהיכא דיש עליהם תואר לחם שייך עליהם קביעות סעודה, והיכא דאין עליהם תואר לחם לא, ופלוגתא השו"ע עם המג"א והב"ח היא אם שייך קביעות סעודה בדבר שיש עליו תואר לחם אף שאין לו דין לחם לענין חלה או גם לענין מצה, וכנראה דהחילוק בזה במציאות הוא שאם ההתפשטות היא מצד עצמה בלא דפוס עדיין שייך על זה תואר לחם אבל בדפוס יוצא דק מאוד שאין על זה תואר לחם, וצ"ע.

ועי' בספר וזאת הברכה שדן להלכה למעשה בופלים שלנו אם שייך עליהם קביעות סעודה, ובפשטות לכאור' דומים לאותן העשויין בדפוס שלכו"ע לא שייך עליהם קביעות סעודה, וכך מביא שם בשם הגר"ח פ' שיינברג, אכן יש שפקפקו בזה דכיון שבופלים שלנו יש כמה שכבות ונאפים כבר באופן שיש להם עובי מסויים חשיב תואר לחם, וצ"ע אי מ"מ דמי לטריטא, או שיש לדמותם לטרוקנין שע"י התואר לחם גם מתחייבים בחלה ויש להם שם לחם, וצ"ע.

ולפ"ז עולה דלשיטת המג"א הא דמהני קביעות סעודה בטריתא אי"ז משום ששייך קביעות סעודה גם על דבר שאין לו דין לחם, אלא דס"ל דיש על טריטא דין לחם, ובאמת גם בלשונו של המג"א מבואר דס"ל דיש לטריטא דין לחם הואיל ונעשה ע"י אפיה, אלא דחלוק דין לחם הנצרך לענין חלה מדין לחם הנצרך לשאר דינים, ולכן אע"פ שלטריטא יש דין לחם לענין ששייך בו המוציא וברהמ"ז בקביעות סעודה ולענין שיוצאין בו יד"ח מצה, לענין חלה אין עליו דין לחם.

וכן מוכח מראיית המג"א מדברי הרא"ש גבי מי פירות שפטורים מן החלה ומהני עליהם קביעות סעודה, דהרי טעם הדין במי פירות מבואר ברא"ש בהל' חלה דהא דעיסה של מי פירות פטורה מן החלה הוא משום דמי פירות אינם מחברים את העיסה כמו מים, הרי מבואר דהחסרון בשם לחם שבהם הוא רק לגבי חלה דבעינן שיהיה גלגול כדי לחייב בחלה, וכנראה גם אחר אפייתן חסר בחיבורם ואי"ז יכול להחשב סופו עיסה, וא"כ ה"ה לגבי טריטא צ"ל דמה שמתפשטת הרבה באפייתה מחסר בשם סופו עיסה להחשב לחם לגבי חלה, ומ"מ הואיל וסוף סוף הגמר שלה נעשה ע"י אפיה נחשבת לחם לשאר דיני התורה ולכן שייך בה דין קביעות סעודה.

ה) והנה לדינא במ"ב סק"צ הביא המחלוקת הנ"ל, דהמג"א והב"ח נחלקו על השו"ע

הרב צבי שוב

~ קנב ~

פת הבאה בכיסנין לסעודת שבת

האחרונים דנו בדין פת הבב"כ לסעודת שבת, ובאופן שקבע ודאי יוצא בזוה הוא כפת גמור והנידון הוא בשלא קבע מא"מ. ובאחרונים העמידו הנידון תלוי אם יש לו שם לחם או לא, עי' קה"י סי' כ"ה שהאריך בזה. [והראיות בנידון הם, דאם יצא יד"ח א"כ מדוע הזכרה מעכבת דלא סגי דלא אכיל, הלא בפת הבב"כ לא מעכב הזכרה. וצ"ל דסוכ"ס כיון דצריך הזכרה אף דבמעין ג' הזכרה לא מעכבת מ"מ לא סגי דלא מזכיר ובג' ברכות זה כן מעכב, אלא דלהאומרים דבמעין ג' הזכרה לא מעכבת משום דאי בעי לא אכיל ע"כ מוכח דצריך דוקא פת, עי' כ"ז בקה"י].

ואמנם הענין מפורש בד' רבותינו הראשונים - עי' בעל המאור סוף פ"ד דפסחים שכ' דשבת ויו"ט צריך קביעות סעודה, וכן בפסקי הרי"ד ברכות מ"ט: כ' דצריך קביעות סעודה, הרי לפי"ז אין הנידון תלוי בשם לחם אלא דצריך לקבוע סעודה וא"כ ודאי אין יוצא יד"ח בפת הבב"כ [ובפרט להמבואר בל' הראשונים דבלא קבע שם פירות עליו הרי ודאי נראה דאין יוצא יד"ח בפת הבב"כ].

אמנם העירני אאמו"ר שליט"א דלכא' נידון זה תלוי בכמה צריך פת לסעודת שבת,

די"א דסגי בכזית ובשו"ע סי' רצ"א כ' כביצה והמג"א כ' לאכול שיעור קביעות של יותר מכביצה כמו בסוכה, ועי' גם ביה"ג שם, ועי' מ"ב שם דנכון להחמיר לכתח"י, וא"כ אה"נ דנכון להחמיר, אבל עכ"פ להשיטות דסגי בכזית י"ל דה"ה דסגי בפת הבב"כ. [ויל"ע דאולי פת חשיב טפי וחשיב סעודה].

והנפ"מ המצויה בזה במה שדן הקה"י באכל בש"ק בבוקר פהבב"כ ושוב אכל סעודת שבת ושכח רצה דעל הצד שיצא בפהבב"כ נמצא דהשתא אינו מחוייב וא"צ לחזור.

ועי' בקה"י שעורר עוד צד בזה, דנהי דנימא דאין יוצאין סעודת שבת בפת הבב"כ אבל הלא נקטי' דהוא ספק מהו פת הבב"כ וא"כ סו"ס על הצד דזה פת שפיר יצא יד"ח בתחילה וא"צ לחזור.

אולם מצד זה יש לדון דאם אכל הסעודה בתוך שיעור עיכול מהפת הבב"כ ובירך ושכח רצה הרי נמצא דעכשיו ממ"נ הוא מחוייב בברהמ"ז דאם הפהב"כ לא היה פת הרי מחוייב עכשיו לחזור - אם אינו יוצא בפהבב"כ, ואם היה פת הרי הוא מחוייב ע"ז ברהמ"ז, ואף שבירך עליו מעין ג' כ"ז הוא משום ספיקא דרבנן לקולא אבל עכשיו ממ"נ הוא טעון ברהמ"ז, ויל"ד בזה דהוא דבר חידוש דאף דבשעתו נקטינן דיצא יד"ח מספק מ"מ השתא נתעורר עליו ממ"נ דצריך לחזור, ועי' בזה.

מא. ומה שכ' הד"מ להוכיח מהחלות של סעודת שבת דלא כהב"י כבר עמדו בזה דלכא' הוי קביעות סעודה, ויש שכ' משום שהלחם משנה השני שאינו אוכלו לא נחשב קביעות, וצ"ע בזה.

מב. יש צד באחרונים דשבת קובעת וכל אכילה בשבת הוה קביעות וכבר דן בזה מהר"ח או"ז, ועי' ברכ"י ומחז"ב מה שהביאו בזה, ובגינת וורדים הקשה דא"כ נימא נמי דמקח קובע, וכתב דכאן לא תלוי בכמות דגם באכל בסעודת מלכים מעט פהבב"כ לא חשוב קביעות אלא תלוי בכמות כפי השיעור שקבעו.

הרב אברהם זנגר

~ קנג ~

**היכ"ת ששכח רצה בברהמ"ז ומחמת
כן צריך לחזור ולברך על המחיה
ולא ברהמ"ז**

בנידון האחרונים אם ההזכרה בברכת על
המחיה מעכבת כשאכל פהבב"כ אחר
הקידוש ~ ספק מעין ג' ספק ברהמ"ז מה
יברך

[א] ידועים דברי הקה"י בברכות סי' כ"ה
שהאריך לדון אם יוצאים יד"ח סעודת
שבת בפת הבאה בכיסנין, וכתב ב' נפ"מ מצויות;
(א) מי שעשה קידוש בשבת בבוקר ואכל
פהבב"כ ואח"כ אכל סעודה של פת ושכח
רצה בברהמ"ז האם יחזור לברך ברהמ"ז, כי
הזכרת רצה מעכבת רק בסעודה שניה, ואם
יוצאים יד"ח סעודת שבת בפהבב"כ אזי סעודת
הפת שלאחריו היא סעודה שלישית ואינו חוזר.
[והוסיף הקה"י שבפהבב"כ דידן יש עוד ספק
שמה הוי פת גמורה ולכו"ע יוצאים בה יד"ח
סעודת שבת, ומאידך גיסא יש ספק גם לצד
השני שמה ההזכרה מעכבת גם בסעודה שלישית
כמבואר בט"ז סי' קפ"ח ס"ח ובמשנ"ב שם].

וכן הביא בכה"ח סי' קפ"ח סק"מ מכמה פוסקים
בשם שו"ת דברי דוד סי' פ"ו שלא יחזור, וכ"כ
בקצוה"ש סי' מ"ז סק"ח מג. וכתב הקה"י
למעשה דודאי ראוי ליטול ידיו ולאכול שוב פת
כדי לחזור ולברך ברהמ"ז ולהזכיר רצה.

(ב) האם ההזכרה מעכבת בברכת על המחיה
שמברך על הפהבב"כ שאכל לאחר
הקידוש, ונסתפק בזה הפמ"ג בסי' קפ"ח א"א
סק"ט, ולכאור' אם יוצאים יד"ח סעודת שבת
באכילה זו מעכבת בה ההזכרה כשם שמעכבת
ברהמ"ז מחמת הסברא דלא סגי דלא אכיל פת
כמבואר בגמ' מט:, כ"כ הקה"י. וכ"כ בקצוה"ש
סי' מ"ז סק"ח שצריך לחזור כה"ג. ולדברי
הקה"י נראה לכאור' דגם בזה ראוי שיאכל עוד
כזית פהבב"כ כדי לחזור ולברך מעין ג'
ולהזכיר רצה.

[והנה] רבים תלו שאלה זו בב' הטעמים
המובאים בשעה"צ סי' ר"ח סק"ס
מ"ט אין חוזרים על ההזכרה בברכת מעין ג',
דלטעם הא' שהוא משום דאי בעי לא אכיל -
לא שייך זה בפהבב"כ שאוכל לאחר הקידוש
לפי השיטות שיוצאים בזה יד"ח סעודת שבת,
אך לטעם הב' דאיכא ראשונים דס"ל דאין חיוב
הזכרה כלל במעין ג', אף בזה לא יחזור מ"ד.

מג. והנה הכה"ח הביא בשם שו"ת דברי דוד שם דאף באופן שלא היה לו פת כלל בסעודה שניה וקבע סעודתו
על פירות ומיני תרגימא ואח"כ הגיע לו פת ואכל סעודה גמורה אינו חוזר בסעודה זו, וראיתי בתשובה בפנים
שטעמו הוא מפני שנקט דבאין לו פת כלל יוצא בדיעבד יד"ח סעודה שניה אף בפירות, אך בשו"ת זכור ליצחק
(תקע"ח) סי' פ' האריך לחלוק עליו דודאי לא שייך לצאת יד"ח סעודה שניה בפירות אפי' בדיעבד, אך מ"מ יש
ללמוד מדבריו לענין פהבב"כ להשיטות שיוצאים בזה יד"ח שלא יחזור בסעודה שלאחריו. וכן מובא בקובץ
דרך כוכב מיעקב קובץ ו' בשם גאב"ד טשעבין בעל הדובב מישרים צ"ל שפסק למעשה שלא יחזור אחר שראה
את דברי הכה"ח הנ"ל.

ואגב, ראיתי במפתחות והערות לשו"ת מוצל מאש סי' ט"ז (להג"ר זוסמאן סופר תלמיד הכת"ס) שכתב בסברת
הדברי דוד לענין פהבב"כ לד' המג"א שמוכח מיניה דאין יוצאים בו יד"ח סעודת שבת (כמו שהוכיח הקה"י
שם), ובספר שבילי דוד סי' קפ"ח העיר מזה על הפמ"ג שם א"א סק"ט שדן אם ההזכרה מעכבת כשאכל פהבב"כ
לסעודת שבת, ומוכח מזה דיוצאים יד"ח בפהבב"כ, וכתב עליו הנ"ל דבמחכ"ת אינו קושיא כלל, דהפמ"ג איירי
בדיעבד כשאין לו פת ואז כו"ע מודו דמחויב לאכול פהבב"כ ויוצא בזה יד"ח וממילא ההזכרה מעכבת. ודבריו
מחודשים, ולא מצאנו חילוק זה בשאר האחרונים שדנו בשאלה אם יוצאים יד"ח בפהבב"כ.
מוד. כ"כ לתלות בשו"ת שלמת חיים ח"א סי' נ"ט (ובמהדורה החדשה סי' רנ"ה), וכן בשש"כ פנ"ז הערה ל'
בשם הגרש"א, ועוד.

אך הקה"י כתב דלא תליא בזה, דהני ראשונים דס"ל דאין חיוב הזכרה במעין ג' בהכרח נקטו דאין יוצאים יד"ח סעודת שבת בפהבב"כ, דאל"כ אף בברהמ"ז לא היתה ההזכרה מעכבת, דהא אי בעי אכיל פהבב"כ ולא יהא מחויב בהזכרה, ולהני שיטות דיוצאים יד"ח בפהבב"כ בהכרח דיש חיוב הזכרה גם במעין ג' וההזכרה מעכבת כשיוצא בזה יד"ח הסעודה, ונמצא שהכל תלוי בשאלה זו אם יוצאים יד"ח סעודה בפהבב"כ או לא מה"מ.

ב] והנה בקצוה"ש סי' מ"ז סק"ח ובספר שמירת שבת כהלכתה פנ"ז הערה ל"ב בשם הגרשז"א כתבו דאף להשיטות שיוצאים

יד"ח סעודה בפהבב"כ, זהו רק אם כיוון לצאת בזה יד"ח סעודה, אך אם אינו מכוין לצאת בזה יד"ח סעודה אינו יוצא בזה, ובסתמא כשעושים קידוש ואוכלים עוגות אין הכוונה לצאת בזה יד"ח סעודה אלא רק דין קידוש במקום סעודה, שהרי דעתם לאכול אח"כ סעודת פת, וכן האריך לטעון בספר פסקי תשובות.

אולם בקה"י מבואר שנקט דאף אם בדעתו לאכול אח"כ סעודת פת יוצא יד"ח סעודה בפהבב"כ, וכן נקט הדובב משרים כמובא לעיל בהערה, ואולי ס"ל דלא תליא כלל בכוונה, אלא כל שאכל וסעד את ליבו יצא בזה יד"ח סעודה, וצ"ע בפרט זה.

מה. והנה בספר שלמי תודה להגר"צ פלמן שליט"א (שבועות סי' ו') כתב טעם נוסף דההזכרה מעכבת בזה, דאף להשיטות שאין יוצאים יד"ח סעודת שבת בפהבב"כ הרי מ"מ מחויב באכילה משום קידוש במקום סעודה ומה"ט ההזכרה מעכבת. וכע"ז כתב בשו"ת שלמת חיים (שם). וכן מצאתי בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג סי' שכ"ג שפסק דאם יצא יד"ח קידוש במקום סעודה בשתיית רביעית יין כד' הגאונים ושכח להזכיר רצה בברכת על הגפן חוזר כיון דמחויב בשתייה זו. אמנם מדברי המג"א סי' ר"ח סקי"ט ופמ"ג סי' קפ"ח א"א סקי"ט לא משמע כן, וצ"ע. ווראיתי בקצות השלחן סי' מ"ז סק"ח שכתב בפשיטות שלא כד' ההתעוררות תשובה, וביאר דרך חיוב אכילה מצד עצם חובת היום גורם שתהיה ההזכרה לעיכובא, ולא חיוב אכילה שהוא רק כדי שיהיה הקידוש במקום סעודה. אך בדברי רבינו יונה המובאים להלן מפורש שלא כדבריו, ותמוה שלא נחת לזה. גם מצאתי בשו"ת יד אליהו להגר"א רגולר פסקים סי' י"ז שחולק על הגרע"א בשו"ת סי' א' ונוקט דהזכרת יעלה ויבא בברהמ"ז ביו"ט מעכבת גם אצל אשה מפני שחיבת לאכול פת מדין קידוש במקום סעודה, (ואין ראייה שהגרע"א חולק ע"ז, כי לדבריו שם אשה פטורה מקידוש ביו"ט). אלא דמצד סברא זו שפיר יש לתלות בב' טעמי השעה"צ הנ"ל, דלטעם הב' דאיכא ראשונים דס"ל דאין חיוב הזכרה כלל במעין ג', אף בזה לא יחזור.

ואולם הנה ד' רבינו יונה (הובא במג"א סי' קפ"ח סק"ט) שהחייב לאכול פת בשבת הוא רק משום קידוש במקום סעודה ומה"ט ההזכרה מעכבת בברהמ"ז, וזה סייעתא לעיקר הסברא הנ"ל דחיוב אכילה משום קידוש במקום סעודה הוא ג"כ סיבה שההזכרה תהיה לעיכובא. והנה הגרע"א בגליון השו"ע סי' רע"ג על המג"א סקי"א כתב להוכיח מד' רבינו יונה דאין יוצאים קידוש במקום סעודה בין ומזונות אלא רק בפת, דאל"כ הא אי בעי לא אכיל פת ולא יתחייב בברהמ"ז. אולם בשו"ת שלמת חיים שם כתב לדחות דסו"ס יתחייב במעין ג' שיש בה חובת הזכרה ואה"נ ההזכרה בה תהיה לעיכובא, וכע"ז כתב בערוה"ש סי' תקכ"ט ס"ג, וזה כסברת הקה"י. ולפ"ז צ"ל בד' רבינו יונה דלא כהראשונים דס"ל דאין חיוב הזכרה במעין ג'. וממילא אם ננקוט לדינא כד' רבינו יונה, שוב אין מקום לתלות בב' טעמי השעה"צ. אלא דבאמת לדינא לא קי"ל הכי, דהא אף למאי דפסק השו"ע בסי' רע"ג כשיטת הגאונים שקידוש במקום סעודה מתקיים בין ומזונות, נקטינן דיש חיוב בפנ"ע של אכילת פת לסעודת שבת, ודלא כד' רבינו יונה שכל החיוב הוא רק לענין קידוש במקום סעודה.

מו. והנה העיר הפמ"ג שם מ"ט לענין ברכת על הגפן על הקידוש לא אמרינן שההזכרה מעכבת הואיל ולא סגי דלא שתה יין. ותי' הפמ"ג דסגי לשתות רוב כוס וא"צ רביעית להתחייב במעין ג'. ובקצוה"ש סי' מ"ז סק"ח כתב עוד טעם משום דמצוי לצאת יד"ח קידוש מאחר. וצ"ע בסברא זו דסו"ס מחויב בקידוש. ולכאנ"ל עוד דהא מצי לקדש סמוך לסעודה ונפטר מלברך מדין דברים הבאים מחמת הסעודה, אך יש לדחות דסו"ס מחויב לברך ברהמ"ז כדי לפטור את היין לפ"מ שהכריעו האחרונים דטפל בעי ברכה ורק שברכת העיקר פוטרנו.

ג] והשתא יש לדון איך הדין אי איתרמי ב' הספיקות כאחד, כגון שקידש ואכל פהבב"כ ובירך על המחיה ושכח רצה ואח"כ אכל סעודה של פת ובירך ברהמ"ז ושוב שכח רצה, ועדיין לא עבר שיעור עיכול מהפהבב"כ, דהשתא נמצא דממנ"פ חייב לחזור, או על ברכת על המחיה של הפהבב"כ או על ברהמ"ז של הסעודה.

וכן משכח"ל באופן שקידש ואכל פהבב"כ סמוך לסעודה ולא בירך על המחיה (כמש"כ המשנ"ב בסי' קע"ו סק"ב דפהבב"כ דידן הוי ספק פת ועל כן עדיף לפוטרו בברהמ"ז שמברך בסוף הסעודה), ושכח רצה בברהמ"ז, והשתא נמי נמצא דממנ"פ חייב לחזור, או לברך על המחיה על הפהבב"כ או לברך ברהמ"ז על הסעודה מז"מ.

ד] ועתה יש לעיין אם יברך מעין ג' או ברהמ"ז. ובפשוטו יש לברך מעין ג' כדאשכחן בכמה דוכתי דבספק מעין ג' או ברהמ"ז אמרינן ספק ברכות להקל ומברך מעין ג', וכגון בפהבב"כ שהיא ספק פת כתב הב"י

בסי' קס"ח ס"ז שספיקו להקל ומברך מעין ג', וכ"כ המג"א ס"ק ל"ד לענין סופגנין דהוי ספק פת (הובא במשנ"ב ס"ק ע"ה), וכ"כ המג"א ס"ק מ"ג לענין לחם העשוי לכותח דהוי ספק פת וספיקו להקל לברך מעין ג' מט.

ה] אולם בביאור הגר"א סוס"י ר"ב מצאנו שנקט להיפך, דבספק מעין ג' או ברהמ"ז יש לברך ברהמ"ז, דהנה קתני בביריתא בברכות לו. 'זה הכלל כל שהוא משבעת המינים רבן גמליאל אומר שלש ברכות וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש, ומעשה ברבן גמליאל והזקנים שהיו מסובין בעלייה ביריחו והביאו לפנייהם כותבות ואכלו ונתן רבן גמליאל רשות לר' עקיבא לברך, קפץ וברך רבי עקיבא ברכה אחת מעין שלש, אמר ליה רבן גמליאל עקיבא עד מתי אתה מכניס ראשך בין המחלוקת, א"ל רבינו אע"פ שאתה אומר כן וחברין אומרים כן למדתנו רבינו יחיד ורבים הלכה כרבים' ע"כ. והקשו האחרונים מ"ט נחשב כמכניס ראשו בין המחלוקת, והלא כך הוא הדין בספק דאזלינן לקולא ושפיר בירך מעין ג' ולא ברהמ"ז. ותי' הגר"א דכותבות היינו תמרים והרי הם נפטרים

מז. הנה ידוע הנידון אם בשכח רצה הוי ברכותיו לבטלה, ורבים תלו זאת בפלוגתא התוס' וחכמי פרוניציא המובאת בשו"ע סי' ק"ח סי"א ע"ש, והגר"ח קנייבסקי שליט"א הוכיח מהשו"ע בסי' קפ"ח ס"ט דאם זימנו ושכחו להזכיר רצה יצאו יד"ח זימון אע"פ שלא יצאו יד"ח ברהמ"ז, וחזינן דשם ברהמ"ז עלה. ומ"מ בגוונא דידן ודאי אין ברכותיו לבטלה, שהרי ברהמ"ז זו ודאי פטרה את אחד מהאכילות, או את הפת או את הפהבב"כ שנפטרת בדיעבד בברהמ"ז, ופשוט.

מח. וכן ראיתי בכתבי מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א. אולם לענ"ד יש מקום לדון בצירור השני, דאפשר דמיקרי סעודה אחת – אכילת הפהבב"כ עם הסעודה של הפת, וממילא י"ל דחשיב שקיים סעודה שניה של שבת גם בפת וחייב בודאי לחזור ולברך ברהמ"ז, ודהא בסעודת פת ודאי לא נימא שיצא יד"ח רק בכזית הראשון, דהכל הוי סעודה אחת ומקיים המצוה בכולה, וה"נ י"ל בזה.

ועוד יש לדון דאפשר דהעיכוב של הזכרה היא בברכה ולא באכילה, דהיינו שיש לחקור אם העיכוב הוא באכילה, דאכילה המחויבת טעונה ברכה עם הזכרה לעיכובא, או שהעיכוב הוא בברכה, שברכה הבאה לפטור אכילה המחויבת טעונה הזכרה לעיכובא. ולצד הב' י"ל דברהמ"ז זו שממנ"פ באה לפטור אכילה המחויבת ההזכרה בה היא לעיכובא וממילא גם האכילה שאינה מחויבת אינה נפטרת על ידה, וממילא אין ספק שצריך לחזור ולברך ברהמ"ז ולא מעין ג'. אולם זוהי סברא מחודשת.

מט. ואף שאם חיובו הוא ברהמ"ז אינו יוצא יד"ח בברכת על המחיה, וא"כ לכאור' הוא ברכה לבטלה ולא יברך כלום, עי' בדרישה ומאמר סי' קס"ח ס"ז מש"כ בזה, וביארנו הדברים בסי' ט"ז אות ט'.

בדיעבד בברהמ"ז כמבואר בשו"ע סי' ר"ח סי"ז, וכיון דאין בזה חשש ברכה לבטלה הו"ל להחמיר ולברך ברהמ"ז. [והיינו דנקט כשיטות הראשונים שהביא הב"י בסי' ס"ז דספק ברכות להקל אינו מדין ספק דרבנן לקולא אלא רק משום דאין לברך מספק ברכה לבטלה, אך באופן שאין בזה חשש ברכה לבטלה אמרינן ספק ברכות להחמיר].¹

העולה מד' הגר"א דבספק מעין ג' או ברהמ"ז יש לברך ברהמ"ז באופן שברהמ"ז פוטר בדיעבד, וא"כ בניד"ד הרי פהבב"כ נפטר בדיעבד בברהמ"ז כמבואר במשנ"ב סי' ר"ח ס"ק ע"ה, ונמצא שיש לברך ברהמ"ז מספק.

אולם ד' הגר"א צ"ע רב מפהבב"כ וסופגנין שהם ספק פת ומברכים מעין ג' מספק, וכ"כ הגר"א גופיה בסי' קס"ח סי"ג דאזלינן

לקולא ומברכים מעין ג' בספיקות אלו משום דספיקא דרבנן היא, וצ"ע מה החילוק ביניהם, ולפ"ז יש לדון איך הדין בניד"ד.

ו אולם בחלק הסימנים סי' ו' הרחבנו להוכיח בד' המשנ"ב שנקט לדינא דספק ברכות להקל הוא משום ספק דרבנן לקולא, ואף במקום דאין חשש ברכה לבטלה ספיקו להקל, וכגון אם אכל פרי שספק אם הוא מז' מהמינים משמע מד' המשנ"ב שלא יברך כלום אע"פ שמעין ג' פוטר בדיעבד גם פרי שאינו מז' המינים, והיינו משום דאין לברך ברכה שלא נתקנה אף אם מחמת כן ימנע מלברך לגמרי, ואף שיש ספק שזהו ברכתו ואין בזה חשש ברכה לבטלה מ"מ ספק ברכות להקל, ולפ"ז נראה דלא ס"ל למשנ"ב לדינא כד' הגר"א, דאע"פ שאין חשש ברכה לבטלה לברך ברהמ"ז מ"מ ספק ברכות להקל. ונמצא לפ"ז לדינא שיש לו לחזור ולברך על המחיה עם הזכרה.

נ. ועי' בשנות אליהו פ"ו מ"ח שהרחיב לבאר תי' זה, ויש עוד תי' באחרונים, עי' שעה"צ סי' קס"ח סקע"א, מנחת ברוך סי' ז', וקה"י ברכות סי' כ', והא דלא נידח"ל לשעה"צ בתירוצו של הגר"א, י"ל כמו שהקשה הקה"י מהא דפסק השו"ע דברכה ראשונה של ברהמ"ז סגי לתמרים, וא"כ איך יוכל לברך שאר הברכות. ובד' הגר"א נראה כמש"כ להוכיח בסוף סי' ט"ז דמ"מ לא הו"ו ברכות לבטלה לברך את כל ג' הברכות כיון שלכתחילה בעי הזכרת ארץ וירושלים ע"ש. ומ"מ לפ"ז לענין ספק מעין ג' בפהבב"כ אין ראייה מהשעה"צ שנקט דלא כהגר"א, לפמש"כ החזו"א בסי' ל"ד סק"ד לדון דפהבב"כ כיון דהוי פת מדאו' הזכרת ארץ וירושלים היא לעיכובא ואין יוצאים בדיעבד בברהמ"ז אא"כ בירך את כל הג' ברכות.

עוד י"ל בהא דלא נידח"ל לשעה"צ בתי' הגר"א, לפ"מ שחידשו הקרן אורה (דיני ברכת הנהנין ד"ה וראיתי) והחזו"א (סי' ל"ד סק"ב) דזה ודאי דלד' ר"ג אין מברכים ברהמ"ז על ז' המינים אלא ג' ברכות אחרות המתאימות לו' המינים, ולפ"ז דברי הגר"א דחוקים קצת, דהא ר"ג טען לר"ע שהיה לו לעשות כוותיה ולברך הג' ברכות שיש לברך על ז' המינים לפי דעתו, ומהיכ"ת שברכות אלו פוטרות תמרים בדיעבד לפ"ד רבנן. [אכן בקה"י שם בסוף הסימן משמע קצת דאי"ז סתירה לד' הגר"א ע"ש]. ולפ"ז נמי יודה השעה"צ לדינא בניד"ד בספק מעין ג' או ברהמ"ז שיברך ברהמ"ז. ואך יל"ע בד' הקרן אורה והחזו"א, דא"כ מ"ט הקפיד ר"ג על ר"ע שלא נהג כמוהו לברך מספק ג' ברכות, והלא לד' החולקים אין כאלו ברכות כלל, ואמנם בכמה ראשונים משמע דלא כותייהו, עי' תוס' פסחים קה: (ד"ה ש"מ ברכה) שכתב דג' ברכות דר"ג היינו ברהמ"ז, וכ"כ בפיה"מ להרמב"ם מאירי ונמוקי"י מדר, וכן משמע בתוס' לו'. ד"ה נתן שהצריך ברכה על הכוס לר"ג כדין ברהמ"ז. אולם בחלק הסימנים סי' ו' הרחבנו להוכיח בד' המשנ"ב שנקט לדינא דספק ברכות להקל הוא משום ספק דרבנן לקולא, ואף במקום דאין חשש ברכה לבטלה ספיקו להקל, ולפ"ז בפשוטו עולה דלא כד' הגר"א כמשי"ת להלן באות ו'.

עניני חביצא וסופגנין

הרב שמואל פרידמן

~ קנה ~

בענין "מצה בריי"

מנהג העולם שלא לאכול 'מצה בריי' (חתיכות מצה מטוגנות בשמן וביצים) רק בתוך הסעודה, והוא עפ"ד המשנ"ב (סי' קס"ח ס"ק נ"ה) דבטיגון בשיש בו תואר לחם לא יאכל כי אם בתוך הסעודה עי"ש. והנה ראיתי מביאים עיצה מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל לבשל החתיכות בכלי ראשון ובזה לכו"ע לא יצטרך ליטול ידיו ושפיר יוכל לברך מזונות, ואמנם לד' המג"א דקניידלך אכתי מכלל ספיקא לא נפיק מ"מ מנהג העולם הוא שלא כהמג"א^א. אלא דיל"ד דאפשר דכל מנהג העולם דלא כהמג"א הוא דוקא כשאין תוריתא דנהמא דפקע השם לחם ולא מהני מה שנתחבר לכזית כל דליכא תוריתא דנהמא.

אמנם לענ"ד יתכן מאד דלכתחילה ממש הוי ברכתו המוציא ואף כשבישלן תחילה, והיינו לפמש"כ הרמ"א בסעי' י"ד דמעט משקה שמושחין בשביל שלא תישרף העיסה לא מקרי משקה, והוא מהגה"מ. ומצאתי ברבינו מנוח על הרמב"ם (פ"ג מברכות ה"ט) שהוסיף מעט שמן להטעימן ושלא ישרף, וכ"ה גם במהר"ם חלאוה פסחים לז:, ולכאו' ה' נראה דכל שכל השמן נספג במאכל ואף מתייבש קצת הוי בכלל מעט שמן שאינו נחשב לטיגון, וכמו בביצה שעושים ממנה 'חביתה' דאף שהשמן מטעים

מ"מ הוא ספוג במאכל ולא הוי טיגון, נובפרט שיש עושים את המצה בריי במחבת טפלון שאין מניחין בו שמן כלל ובזה ודאי הוי אפיה גמורה וא"כ שוב הוי ברכתו המוציא לכו"ע]. אלא שזה ג"כ לא מוכרע כיון שפעמים יש בו ריבוי שמן. ויש לדון עוד בעיקר הדבר כיון שלשון הגה"מ והרמ"א הוא רק 'משיחת שמן שלא ישרף', ולכן מכלל ספק לא נפיק, אכן גם בבישול אכתי הוי בספק.

הרב שמואל אורטל

~ קנה ~

פרוסת לחם שבישלה ואח"כ פתתה לפחות מכזית

מבואר בשו"ע סי' קס"ח ס"י דפירורי לחם פחות מכזית שנתבשלו ברכתם מזונות ועל המחיה, ובביה"ל ד"ה אם הביא בשם הפמ"ג שנסתפק איך הדין אם בשעת הבישול היה כזית ורק לאחר הבישול פוררו לפירורים פחות מכזית. והנה הפמ"ג העמיד את ספיקו בין בפת שבישלה ואח"כ פתתה, ובין בקניידלך שנילושו במים [נוחזרה ברכתן להיות המוציא] ואח"כ מפררן. וז"ל 'והוי יודע כזית בבישול אף שמפרר אחר הבישול לפירורין דקין כיון דהבישול לא מפיק מלחם שהיה בעת בישול כזית או אח"כ וכשמפרר דק דק לא מגרע כמו פירורין בלי חביצא, וה"ה קניידל"ך כה"ג אף שמפררין אח"כ, וצ"ע'.

א. ה"ה: לכאו' גם לד' המג"א נוחא, דהא במצה בריי אין לשין את החתיכות יחד אלא הן מדובקות זב"ז, ובזה מודה המג"א דלא חשיבי ככזית, דכל מש"כ המג"א דחשיב ככזית הוא רק משום שלשין אותן והוי כדבר אחד ממש.

אמנם בהגהות חת"ס כתב בפשיטות בקניידלך שנילושו במים – שיכול לפרר הקניידלך שיהו פחות מכזית ויברך עליהו במ"מ, וכן נוהגים. ויל"ע אם לד' החת"ס ה"ה פת שבישלה ופוררה אחר הבישול מברך במ"מ.

ונראה דאמנם הפמ"ג הציע את ספיקו בין בפת שבשלה ובין בקניידלך, אולם בדעת החת"ס י"ל דיש לחלק בזה, דפת שבישלה שגם בישולה כלל לא הפקיעה מתורת פת כיון דהיתה כזית, להכי גם אי יפרנה עתה לא מהני והוי כמו 'פירורין בלא חביצא' דאינם מורידים מתורת הפת, ואילו שיעור כזית בקניידלך יסודו הוא מצירוף הקמח מצה וגדרו הוא דכל עוד הקמח מצורף זה בזה, יש להחשיבו כשיעור כזית, משא"כ כשמפררו אין הוא מחדש מצב ויוצר הפקעה משם הפת, דבאמת מה שביטל ממנו היה בהא דגיבלו ועשאו עיסה, ואך דכאשר דבקו ועשה שיעורו לכזית חזר לשם פת דידיה כל עוד הוא במצב חיובי של 'מחובר', וכשאינו מחובר ממילא הדר דינו דלית ביה תוריתא דנהמא וברכתו במ"מ.

ויתכן דיש לדייק בזה לשון הביה"ל שהעתיק ספיקו של הפמ"ג רק בציור הא' של פת שבשלה ופתתה, ולא בקניידלך, ודו"ק.

הרב אברהם דוב קרמר

~ קנו ~

אם בעינן תואר לחם קצת בפת שנתבשלה ויש בה כזית

בשו"ע קס"ח סי"ג מבואר דבלילה עבה שטיגנה או בישלה באנו למחלוקת ר"ת והר"ש, דלר"ת ברכתו המוציא ולהר"ש מזונות, וע"כ ירא שמים יאכלנו בתוך הסעודה. וכ' הרמ"א דהיינו דוקא כשיש תואר לחם, אבל כשאין תואר לחם כמו בלאקשין, לכו"ע אין מברכין המוציא.

ובמ"ב ס"ק ע"ט הקשה דלכאו' גם כשאין תואר לחם אם יש כזית צריך להיות המוציא כמבואר לעיל בסעיף י' גבי לחם מבושל דכשיש בפירורין כזית אפי' אזל תוריתא דנהמא מברך המוציא, ותי' דהתם היה מתחילה פת גמור, וע"כ כל שיש בו כזית נשאר בדין לחם משא"כ הכא שלא היה מתחילה פת לא מהני כזית, וכיון דליכא תוריתא דנהמא ברכתו מזונות.

וצ"ע דמשמע מזה דכשלא היה מתחילה פת לא שייך החילוק בין כזית לפחות מכזית, דכזית מועיל רק להשאיר הדין לחם שהיה בו מתחילה, והיכא דלא היה לו מעיקרא דין לחם דיינינן ליה כדין פחות מכזית, וא"כ לכאו' אף בדאית ביה תואר לחם כמו בפשטידא לא היה לנו לחלק בין כזית לפחות מכזית, ואילו במ"ב ס"ק ע"ח הביא מהרבה אחרונים דדוקא בדאית ביה כזית ס"ל לר"ת דברכתו המוציא, אבל בפחות מכזית אע"ג דאית ביה תוריתא דנהמא מברך מזונות כמו בלחם מבושל בסעיף י', ומ"ש כזית מפחות מכזית הרי מעולם לא היה לו דין לחם, ובע"כ צ"ל בדעת הני אחרונים דגם בהיותו עיסה היה לו דין לחם כיון דבלילתו עבה, וכ"כ הגר"ח הלוי בהל' חמץ ומצה בדעת ר"ת עי"ש, ולכן מהני כזית להשאיר דין לחם אף אחר הבישול, וא"כ גם בדלית ביה תוריתא דנהמא היינו צריכים לחלק בכך, וצ"ע.

ובאמת בחזו"א סי' כ"ו סק"א כ' דתרי עניני תוריתא דנהמא יש, דבס"י מיירי אם נשאר התוריתא דנהמא של הלחם הקודם, ואכתי שייך שיהיה בו תוריתא דנהמא כל דהו מצד עצמו, משא"כ בס"ק י"ג דלקשין אין לזה תוריתא דנהמא כלל. ובא החזו"א ליישב בזה החילוק שבין הדינים, דבס"י שפיר מברך המוציא כשיש בו כזית כיון שעדיין יש בו קצת תואר לחם עצמי, משא"כ בס"י דאין תואר

לחם כלל ע"כ אף בכזית מברך מזונות. וכן מצאתי באבן העזר שהביאו המ"ב עצמו בסקע"ח, שכ' דהחילוק בין ס"י לס"ג הוא אם יש לזה צורת פת כלל, דכשאינן צורת פת אפי' בכזית בטל שם לחם.²

ויצא מזה נפ"מ לדינא דאף בלחם שבשלו אם איבד תואר לחם כ"כ עד שלא ניכר כלל צורת פת דומיא דלקשין, להחזו"א ואה"ע יברך מזונות אף בכזית, ולהמ"ב יברך המוציא, וצ"ע למעשה.

הרב שמואל אורטל

~ קנז ~

דין עוגה מקמח מצה לענין אכילתה בערב פסח, והאם שייך בה קביעות סעודה ~ בהערת הפוסקים למה א"א לקיים סעודה שלישית בעוגה זו בער"פ שחל בשבת

א. כתב המ"ב סי' קס"ח סקנ"ט גבי לחם שפיררו עד שהחזירו לסולת וחזר וגיבולו במשקה ואפאו, שיש שלושה חילוקים בדבר; אם לש במים הוי לחם גמור, ואם לש כרוב שומן ודבש דינו כפהב"כ ומברך במ"מ, ואם לש במעט שומן יש להסתפק ונכון שלא יאכלם כי אם בתוך הסעודה.³

ויש לעיין אם טעם המ"ב דבאפאו במים דינו כפת גמורה הוא משום דס"ל דרק גיבול

דבש מבטל השם לחם שהיה מתחילתו וזהו דין 'חביצא' המבואר בשו"ע שם, אך גיבול במים אינו מבטל השם לחם, או משום שנקט דאף שבטל מינה שם לחם מ"מ חוזר עליה שם לחם ע"י האפיה החדשה.

ויש להוכיח ממש"כ המ"ב להלן ס"ק ס' בשם המאמר מרדכי דפירורין שנשרו במים ונתדבקו זל"ז דינם כחביצא, ומבואר דאף גיבול במים מבטל שם לחם, ובהכרח דטעמו כאן הוא דע"י האפיה החדשה חל ע"ז שם לחם כבתחילה.

אלא דא"כ צ"ב מ"ט בגבולן במעט שומן ואפאן מסתפק המ"ב אם דינו כפת, והלא אם אופה כך מתחילה ודאי הוי פת גמורה וברכתה המוציא כמבואר ברמ"א ס"ז כמו שציין המ"ב כאן, ומאי שנא באפיה שניה.

ונראה טעם החילוק באפאן בין רוב שמן למעט, דבעשיית הבצק ודיבוקו בראשונה חייל עליה שם פת גם אם נתן בה מעט שמן [לדעת הרמ"א], אבל הכא שהוא דיבוק של פירורי פת שכבר נאפו ואין דיבוקן גמור ומושלם, אפשר דאפיה שניה לא מהניא ליתן לו שם פת גמורה אף אם לא נתן בה אלא מעט דבש.⁴ ונמצא דספק המ"ב אינו שנעשה פהב"כ ע"י אפייתו השניה, אלא שנשאר בו דין חביצא דמקודם.

ועפ"ז נראה ליישב הערה גדולה בדברי המ"ב סי' תע"א ס"ב, דהרמ"א שם

ב. ה"ה: בחזו"א לא כתב כן כדי ליישב הסתירה הנ"ל, וגם בד' האבה"ע אין נראה כלל דכוונתו לזה, והדבר ברור דבדינא דסעיף י' לא מצינו חילוקים, ואף אם נשתנה לגמרי עד שאין בו תואר לחם כלל, מ"מ אם יש בו כזית מברכין עליו המוציא.

ג. צ"ע מקור חילוקו של המ"ב, ובנשמת אדם מצינו עיקר החילוק בין הרבה שמן בה'לעקו' דמהני ודקשה שם מ"ש מדברי הרמ"א בס"י תע"א ולא חילק דהתם איירי בלא איבד תוריתא דנהמא, אך שם הוזהר מעט שמן ודבש לגיבול במים, ולא הביא הספק הנ"ל של המ"ב. ועי' במנחת עני ע"ס יד הקטנה ויתכן דרומז שם לחילוק זה.

ד. וביתר ביאור י"ל, דבגיבול במים אזי האפיה מייבשתו להגיבול ומעבירה רושם המים לגמרי והדר לקמייטא, משא"כ במעט דבש בזה רושם הגיבול נשאר גם לאחר האפיה.

כתב 'מצה שנאפה כתקנה ואח"כ נתפררה ונילושה ביין ושמץ, אינה נקראת מצה עשירה ואסורה לאכלה בערב פסח'. וכתב ע"ז המ"ב שזהו גם אם חזר ואפאה, ובשעה צ"צ ציין למה שכתב בסי' קס"ח דבאפוי נמי אין לאכול ממנו כי אם בתוך הסעודה. ולפי"ז נראה לכאור' דאם נילוושה ברוב שמץ ודבש יהא מותר לאוכלה בע"פ, וכן נקט הגרשז"א [בס' הליכות שלמה הל' ערב פסח, ועי' בס' שש"כ פנ"ו] דמדינא מותר לאכול בע"פ עוגה מקמח מצה שנילושה בהרבה תבלין^ה.

בשבת על עוגת קמח מצה, משום דגם אם נילוושה ברוב דבש ושמץ עדיין יהא ספיקו של המ"ב קיים אם מועילה בו קבי"ס, ולהכי אין להיכנס לספק זה.

הרב שמואל פרידמן

~ קנח ~

בענין קוגל אטריות אם שייך בו קביעות סעודה וחייב חלה

הנה לכאור' מה שאומרים העולם דאינו מתחייב בחלה לפי שאין בו תוריתא דנהמא, הנה לפי הרמב"ם בפירוש טרוקנין הרי אין בו צורת פת ואעפ"כ כיון שהוא אפוי ה"ז חייב בחלה, וכן לענין המוציא כשיש בו קביעות סעודה, ולכן קשה לפוטרו מטעם זה. [אם כי י"ל דלהרא"ש שמחלק בין אם העיסה מתפשטת או מתקבצת שהעיקר תלוי אם יש בו צורת הפת או לא, ועי' בה"ל בסעי' ט"ו שהביא לד' הרמב"ם, וצ"ע].

ויתכן לפטור הקוגל מטעם אחר, והוא משום שגם אחר האפיה לא נפקע ממנו אופי הבישול שיש באטריות ולא נשתנה לדבר יבש כלחם, וכל כהאי הוי חפצא דמבושל ולא של אפוי, ולא מבעיא להרמב"ן במלחמות בפסחים דכל שהיה ראוי למאכל במבושל פקע ממנו חיוב חלה אלא אף לד' החולקים י"ל דזהו בדבר שנשתנה להיות יבש ואפוי ולא בקוגל שעדיין לח בפנים ויש בו צורת תבשיל, וצ"ע בזה.

אולם הקשה ע"ז הגרשז"א דא"כ אמאי בע"פ שחל בשבת לא כתב המשנ"ב הך עיצה לסעודה ג' לקבוע סעודה על פהב"כ זו ולברך המוציא וברהמ"ז.

וע"פ האמור לעיל נראה ליישב, דספק המ"ב לגבי גיבול במעט שמץ הוא נפ"מ גם לענין גיבול ברוב שמץ אם ברכתו ברכה במ"מ רק מדין פהב"כ, או דנשאר עליו דין 'חביצא'. והנפ"מ ביניהם, דפהב"כ מהני ביה קביעות סעודה לחייבו בברכת המוציא ובהמ"ז, אבל חביצא ליכא עלה שם פת כלל ודינה כמעשה קדרה דלא מהניא ביה כלל קביעות סעודה ולעולם ברכתה במ"מ ומעין ג'. [ומה שהעמיד המ"ב את ספיקו רק במעט שמץ, הוא מפני דאירי התם באופן הרגיל שלא אכל שיעור קביעות סעודה, ובזה בגיבול ברוב שמץ ממנ"פ יברך במ"מ ומעין ג'].

ומעתה מיושבת הערת הגרשז"א מ'טט אין עיצה לקבוע סעודתו בע"פ שחל

ה. אמנם בשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קי"ז כתב דכיון דאי קבע עליה חשיב פת ומברכים עליה ברהמ"ז והיה יוצא בה י"ח מצה לולא חסרון מצה עשירה, לכן יש להחמיר ולהימנע מלאוכלה בע"פ, ולא דמי לקניידלך שהם מעשה תבשיל ולא מהני בהם קבי"ס. ועי' גם בשעה"צ סי' תמ"ד סק"א בשם הגר"א שמצדד לאסור גם מצה עשירה בע"פ, אך מ"מ משמעות ד' המשנ"ב כאן היא דשרי וכן"ל.

הרב ליאור גרנות

~ קנט ~

בענין הפרשת חלה מקוגל אטריות
ואם שיין בו קביעות סעודה

בענין חיוב הפרשת חלה מקוגל אטריות באופן שהפרישו חלה בשעה שהיתה עיסה ישנם כמה נידונים, ונרחיב בהם אחת לאחת;

א] האם האפיה שלבסוף דינה כאפיה או כטיגון כיון ששופכים שמן רב בקדירה וכן באטריות עצמם מערבים שמן רב אחר בישולם קודם האפיה.

ב] יש לדון אם קוגל נחשב שיש לו תואר לחם.

ג] כיון שנתבשלו מקודם אפשר שאין אפיה לאחר בישול לענין שם פת לחיוב חלה.

ד] כיון שהפרישו מעיסת האטריות יש לדון שנפטרה העיסה ושוב לא תתחייב.

נידון הא'; מבואר בראשונים ובשו"ע יו"ד סי' שכ"ט ס"ב דאילפס עם משקה דינו כבישול ואינו חייב בחלה לשיטת הר"ש ורוב הראשונים. אלא דיל"ע כמה שיעור משקה חשיב כבישול, דברמ"א סי' קס"ח כתב דמעט משקה שנותנים כדי שלא ישרף לא חשיב בישול, וכן מצאנו בר"ש ורא"ש פ"א דחלה מ"ה שכתבו דשמן מועט איננו בכלל בישול (ויישבו בזה ראיית ר"ת ממנחות). ובריטב"א פסחים ל"ז כתב דדוקא במשקה צף ע"ג העיסה חשיב משקה, וכן הכריע מרן הגריש"א שליט"א דכיון שאין השמן נוטף מהחתיכות הוי בכלל אפיה ולא בישול, אולם בשו"ת אבן ישראל ח"ז סי' מ"ב כתב דחשיב כבישול.

נידון הב'; בראשונים נראה מבואר דלחיוב חלה בעי' שיהא תואר לחם, עי' תוס'

פסחים לז', ועי' ברא"ש ברכות לז': החילוק בין טרוקנין לטריטא ובתר"י שם. אמנם יש להעיר דלכאורה לא מצינו דעיסה עבה שאפו אותה ואין בה תואר לחם דאינה חייבת בחלה, דהנידון בטרוקנין בפשטות הוא בעיסה רכה, ומש"כ התוס' דלר"ת בעי' תואר לחם היינו כבישול דמפקיע תורת לחם, ובהא הוא דבעי' תואר לחם, אבל באפיה י"ל דמהני גם בלי תואר לחם. אמנם י"ל דבקוגל שהיה בו בישול לא מהני לתת שם אפיה לאחר הבישול אא"כ איכא אפיה גמור שיש בה תוריתא דנהמא, אבל אם אין בה תוריתא דנהמא לא הוי אפיה חשובה ואינה מבטלת הבישול.

אולם אף אם בעי' תואר לחם יתכן שקוגל אטריות נחשב שיש לו תואר לחם, ונחלקו בזה פוסקי זמנינו, דיש מקום לומר דכיון דהאטריות מדובקות זו לזו וניכר אחר האפיה כן ולא נראות כיחידה אחת של בצק לא חשיב תואר לחם, וכן מבואר במנחת שלמה ח"ג סי' קנ"ח אות ט"ז, וכנראה מה"ט נקט בשש"כ ח"ג דאין קביעות סעודה בקוגל דהוי כתבשיל, וכן נקט באול"צ פי"ב ס"ו. אמנם מרו הגריש"א שליט"א ועוד נקטו דיש עליו תואר לחם, ואולי טעמם מפני שהוא נפרס לפרוסות כלחם.

(ובדעת החזו"א עי' בס' מעשה איש ח"ג עמ' קכ"א שמסופר שדיברו עם החזו"א על מנהג ירושלים לאכול קוגל אטריות בקידוש כדי לא להכנס לשאלה של קביעות סעודה להתחייב ברהמ"ז, והחזו"א פקפק בזה. אמנם בס' מאור השבת מכתב כ"ד אות י"ג הערה קי"ח כ' שהגר"ד בהר"ן זצ"ל אמר לחזו"א מנהג ירושלים והסכים).

נידון הג'; ברמב"ן במלחמות בפסחים פ"ב מבואר דחלוט של בעה"ב פטורה מן החלה משום דבישלה במים עד שראויה לאכילה וכה"ג אין האפיה שאח"כ מחייבת בחלה.

אמנם הראשונים שתי' הסתירה שם דלא כהרמב"ן משמע דלא ס"ל חילוק זה, וכן בשו"ע קס"ח סי"ד משמע דבכל בישול ואח"כ אפיה חשיב כאפוי, ועי' ביה"ל ד"ה וכ"ז ובחזו"א או"ח סי' כ"ו סק"ט שנקטו כן, ועי' קובץ תשובות ח"ג סי' ל' שהאריך בזה.

נידון הד'; האם ההפרשה במפעל פוטרת. היה נראה דכיון דבשעה שהיתה עיסה ליכא חיוב חלה כיון שהיתה ע"ד לבשלה לא מהני ההפרשה והוי כמפריש חלתו קמח דלא מהני. אמנם לכאורה איכא ראייה גדולה דמהני, דאיתא בירושלמי לפ"מ שביארו הר"ש והרא"ש וכן נפסק בשו"ע סי' שכ"ט ס"ד דבעיסה שעשה ע"ד לבשלה ונמלך ואפה חלק ממנה חייב בהפרשה שמא ימלך (ואיכא פלוגתא אם דווקא כשאפה או גם אם רק היתה דעתו לאפות), וצ"ע דאם ימלך לבסוף ויאפה את כולה מאי מהני הפרשתו הרי היתה בשעת הפטור, ומוכח מזה דמהני ההפרשה שהיתה אע"פ שהיתה דעתו לבשלה. ובביאור הדבר צ"ל כש"כ הרשב"א בפסקי חלה שער א' פ"א דבנמלך לאפותה חל החיוב למפרע ועל כן מהני שפיר הפרשתו, וכ"כ המאירי בפסחים לז, וא"כ לפ"ז גם בנידון של קוגל מהני ההפרשה במפעל כיון שלכשיאפה יחול החיוב למפרע.

אך עדיין יש לצדד דלא מהני, דהנה הרמב"ן הק' מ"ש עיסה שהיתה הקדש בשעת הגלגול דשוב אינה מתחייבת בחלה מעיסה שתחילתה סופגנין דהיינו שגלגל ע"ד לבשלה ולבסוף נמלך ואפאה שמתחייבת, ותי' הרמב"ן דהקדש מחוסר מעשה אולם הכא לא מחוסר מעשה אלא מחשבה ואתי מעשה ומוציא מידי מחשבה, וי"ל דכ"ז כשלבסוף אפאה והפקיע את מחשבת הפטור משא"כ בקוגל דבאמת נתקיימה מחשבתו וא"כ חל החיוב רק בשעת האפיה ולא למפרע. (ועי' בחי' הגר"ח פ"ט מביכורים וגליון החזו"א שם).

והנה לגבי הקושיא מהירושלמי היה אפשר ל דכיון דאם אופה חלק איכא חיוב מדרבנן ויש הפוסקים דאיכא חיוב ברכה, א"כ לד' המרדכי שדרבנן פוטר דאו' את"ש, ומ"מ בזה"ז דהוי חיוב מדרבנן את"ש דהחיוב דרבנן פוטר דרבנן. אמנם צ"ע אם י"ל כן בדעת הירושלמי (ושו"ר דמין הגריש"א שליט"א כתב ליישב כן הקושיא מהירושלמי וצ"ע).

(ויש) עוד טענה דלא מהני מחשבת הקונים לחייב העיסה למפרע, דלא אמרי' כן מאדם לאדם. אמנם י"ל דשאני מפעל שעושה ע"ד הקונים וכמו נחתום. ועוד יש לדון דאם מפריש מעיסה אולי העיסה הזו כולה הלכה לבישול ולא לאפיה).

הרב שמואל אורטל

~ קם ~

ברכת פת קטנה הנאפית פחותה מכזית (כמצוי בדגני בוקר)

דנו פוסקי זמננו בדגני בוקר שעשויים מה' מיני דגן אי מיקרו פת כיסנין – היינו דשייך בהו תוריתא דנהמא וממילא אי יאכל מינייהו כשיעור קבי"ס ניבעי המוציא ובהמ"ז, או לאו.

והנה יש לדון גם אי נצדד דשייך בהו 'תואר לחם' ו'שם פת' למרות קוטנם וצורתם, האם אפשר להחיל 'שם פת' גם על עיסה פחות מכזית. ושורש הנידון נפתח בהוכחת האחרונים משיטת התוס' לז: בסוגיית הגמ' שם לד' רב יוסף דפירורי פת פחות מכזית ברכתם במ"מ.

וביאר החזו"א והגרי"ז [כתבים - מנחות עה:] בל' הגמ' שם 'ליקט פירורין' דהיינו חתיכות פת קטנות שנאפו פחות מכזית, ודמיא לחביצא דפחיתותן מכזית בצירוף הא דדיבקן במרק הפקיע מינייהו שם פת ה"ה

הכא¹. ומסיק רב יוסף דאיירי ב'בא מלחם גדול' דבכה"ג ודאי אית עליהו שם פת, דנתפוררו מלחם דאית עליו שם פת. ולפי"ז בגוונא דאפה פת פחותה מכזית, לרב יוסף לא יברך עלה המוציא, דלרב יוסף עיקר שם פת תליא בכזית דוקא.

ומעשה במסקנת הגמ' דרב ששת ורבא דפליגי ארב יוסף וסברי אף פחות מכזית חשיב פת והוא דאית ליה תוריתא דנהמא, נמצינו למדים דלעולם אפשר לאוקמי הא דליקט מהן כזית בפירורין שמתחילת אפייתן היו פחותין מכזית ומ"מ כל דאיכא תוריתא דנהמא עליהו מברך המוציא. ויל"ע דהנה הראשונים סיכמו את הדינים העולים מהסוגיא (עי' תר"י), וצ"ע מדוע ד"ז לא נזכר בראשונים כדין נוסף - דלא זו בלבד בפירורין קטנים מכזית מלחם גדול סגי בתוריתא דנהמא, אלא גם באפה מעיקרא פתיתין קטנים מכזית סגי באית להו תוריתא דנהמא.¹

ועי' חזו"א דבתחילה כתב להדיא כנ"ל דבאפה מתחילה בעי תוריתא דנהמא, אמנם אח"כ כ' להיפך, דלא מצינו בפוסקים דכתבו דלא חשיב פת ובהכרח דמהני, ויל"ע אמאי לא דייק כנ"ל מדברי הראשונים דצינו דאיכא שם פת אפירורין רק בגוונא דבאו מלחם גדול, וצ"ב. [ולדבריו בודאי תיקשי דכ' דמהני אפילו בליכא עליהו תוריתא, וא"כ הוא ממש דין בפנ"ע דהא בדין פירורין כתב המאמר מרדכי דענינו דבאמת לא נשתנה התואר פת

דידיה [ואך דאנו בעינינו לא רואין זאת], משא"כ הכא איכא חידוש בגוונא דאפה פירורין קטנים דכבר בשעת אפייתן ליכא עליהו תוריתא דנהמא ובכ"ז מברכין עליהו המוציא].

והנה באוקימתא דרב יוסף 'בא מלחם גדול' רש"י דידן כ' שיש לפנינו בעין לחם גדול, וכ"ה ברש"י מנחות, אמנם ברש"י שם מכת"י משמע דעצם הא דפירורין מלחם שהיה גדול סגי.

ובריטב"א כ' פירוש חדש דבא מלחם גדול היינו דעשאו מגובל ואך דמלקט ממנו מעט מעט, ונראה דהיינו דכאשר מלקט 'מעט מעט' ומיד אוכל מראה בזה שבועצם שם אכילתו היא אכילת כזית, משא"כ במפרר ואינו אוכל מיד א"כ במעשה פירורו נתן להפירורים שם פת פחותה מכזית, ודו"ק. וכע"ז בחזו"א דכותב דאם מיד אוכל חשיבא אכילת כזית.

ובשפ"א במנחות עה: הביא שיטת רש"י דבעי שיהא לפנינו הלחם וכתב 'ולע"ד י"ל כפשוטו דכל שהי' גדול חל שם לחם עליו ולהכי מברך המוציא אבל במנחות דעומדין לפתית'ה' וכו'. ובסו"ד העיר אמאי לא כתבו הפוסקים נפ"מ גם לדין בפחות מכזית וליכא תוריתא דנהמא דאי בא מלחם גדול יברך עליהו המוציא.

ויש ליישב בג' אופנים; א' דהטעם דרב ששת חלק על רב יוסף היה משום קו' אביי מליקט כזית ולא הסכים עם תירוצו דאיכא

1. ועי' בנשמת אדם דכ"כ וכן הוא בביאור הגר"א בקצרה.

ה"ה: לכאו' אי"ז כוונתם, אלא כתבו דלדעת רב יוסף אין הגירעון כלל מחמת שנדבקו, אלא מחמת שהן פחות מכזית, וליכא נפ"מ כלל אם הם בעינם או נדבקו, וכ"כ גם במאמר סימן קס"ח סק"ב ובשו"ת בית אפרים סימן י"א ובקו"א להגר"ז ובדברי דוד בסוגיין.

ז. ה"ה: לכאו' נראה דהראשונים לא פירשו כלל דהיה נידון בסוגיא על לחם שנאפה בתחילה פחות מכזית, אלא מיירי בפירורים שנתפררו מלחם יותר מכזית, ואפ"ה מדמינן לה לחביצא, משום דנידון רב יוסף בחביצא אינו משום הדיבוק, וכמו שפירש הגר"א ושאר אחרונים שהבאנו בהערה הקודמת, וממילא לק"מ.

מעלת 'בא מלחם גדול', וכ"כ הנשמת אדם והבית אפרים. ב' דסברת בא מלחם גדול שייכת בנידון חסרון פת מצד דלית בה כשיעור כזית, אך אי' החסרון מצד דליכא עלה תוריתא דנהמא מאי אהני הא דבאה מלחם גדול. ג' יש שכתבו דלדידן כיון דפסקינן כהתוס' וסוגיין איירי בחביצא ולא בבישול, רק לזה אהני מעלת בא מלח"ג, וליכא ראייה לבישול פת דיהני סברת בא מלח"ג.

הרב אברהם זנגר

~ קפא ~

בספיקא דסופגנין אם מועיל לפורר לפירורים פחות מכזית

בשו"ע סי' קס"ח סעי' י"ג הביא פלוגתא הר"ש ור"ת אם עיסה עבה שבישלה או טיגנה חל עליה שם לחם לענין המוציא וברהמ"ז או לא, והכרעת השו"ע לעיקר כד' ר"ת דדינה כמעשה קדירה אולם יר"ש יצא ידי שניהם ולא יאכל אלא בתוך הסעודה. והנפ"מ המצויה בזה היא בסופגניות העשויות מעיסה עבה שנטגנה בשמן.

והנה שמעתי מהג"ר גרשון גולדמן שליט"א שיש מי שכתב עיצה לזה שיפורר את הסופגניה לפירורים פחות מכזית, דאז אף לד'

ר"ת תהא ברכתה במ"מ מטעם אחר, דהוי כ'חביצא' המבוארת בשו"ע סעי' י', שגם לחם גמור שפוררו לפירורים פחות מכזית ובישלו נפקע ממנו שם לחם ודינו כמעשה קדירה.

ואף שנחלקו האחרונים אם טיגון כבישול לענין דין 'חביצא', מ"מ המשנ"ב סקנ"ו צידד כד' האחרונים דדינו כבישול. ואף שמפורר לאחר הטיגון, הרי בביה"ל (סעי' י' ד"ה אם יש) כתב בשם הפמ"ג שדן לומר דגם אם פיררו לאחר הבישול מאבד שם 'לחם' ע"ש, וממילא יש מקום להקל בזה כשהנידון הוא רק לענין להחמיר את ד' ר"ת.

והגר"ג שליט"א טען שעיצה זו בטעות יסודה, דהא מקור ד' ר"ת שעיסה עבה נעשית פת אף אם טיגנה או בישלה הוא מהברייתא לז': גבי מנחות שנטגנו בשמן וקתני דמברך עליהם המוציא (כמובא בתוס' ד"ה לחם וש"ר), ושם הרי מבואר בגמ' דאף לד' תנא דבי ר"י דפורכן עד שמחזירין לסולתן אמר אביי דמברך המוציא, ומפורש א"כ דלא מהני לפורר לאחר שנעשה פת ע"י הטיגון¹.

ובאמת עמד בזה השעה"צ סקנ"ב וכתב להוכיח מזה דטיגון לאו כבישול לענין דין 'חביצא' ולכך אינו מאבד שם לחם [וכ"ה הכרעת החזו"א בסי' כ"ו סק"ט]. ואפשר לדחות ראייתו לפי הצד הנ"ל בפמ"ג דלא מהני

ח. ה"ה: הן אמנם אם כל מקורו של ר"ת היה ממנחות, נמצא דאם חיישינן לדעת ר"ת, בע"כ דלא מהני הפירור אחר הטיגון, אך המעיין בתוס' הרשב"א פסחים לו. יראה דר"ת לא ייסד דבריו כלל על הראיה ממנחות, אלא מסברא היה סבור כן דאף מברכין ע"ז המוציא, אלא דר"י פקפק בזה דהגם דה"ז חייב בחלה מ"מ בדין שלא יברכו ע"ז המוציא, ושוב חזר ר"י והודה לד' ר"ת מכח הראיה ממנחות. ולפ"ז נמצא דדינא דר"ת אינו מיוסד בהכרח על הראיה ממנחות, וממילא שפיר יש מקום לעיצה הנ"ל. ויש להוכיח כן מד' האבה"ע שכתב דיש להקל שלא לחוש לדינא דר"ת היכא שטיגן בשמן דהו"ל כפהב"כ, והנה הרי האבה"ע גופיה שם כתב דמראיתו של ר"ת ממנחות מוכח דס"ל דכה"ג לא הוי פהב"כ, (ופירש דהוא משום דס"ל דנילוש לא חשיב כפהב"כ), ואפ"ה שפיר הכריע האבה"ע דהגם דיש לחוש לדעת ר"ת, מ"מ בכה"ג שטיגן בשמן א"צ לחוש לזה, ולא אמרינן דממ"נ עד כמה שאנו חוששים לד' ר"ת, בע"כ דיש לנו לחוש דגם במטוגן בשמן ל"ה כפהב"כ, כיון דזהו כל ראייתו של ר"ת, ובע"כ כמשנ"ת.

הרב צבי שוב

~ קסב ~

מי ששבע מאכילת סופגניות האם
מברך ברהמ"ז ~ האוכל סופגנין
ושותה משקה האם יברך על
המשקין

ידועה פלוגתת הר"ש ור"ת המובאת בשו"ע
סי' קס"ח סי"ג בד"ן סופגנין, ונקטינן
להלכה כד' הר"ש דדינן כמעשה קדירה
וברכתם במ"מ ויר"ש יחוש לר"ת, והנה באכל
כדי שביעה כתב המ"ב דאם בשעת גלגול
העיסה היתה דעתו לאפות ונמלך ובישלה בזה
היה ספיקא דאורייתא אבל אם כך היתה דעתו
מעיקרא לא חשיב ספק משום דלא קיי"ל כר"ת
כמ"ש בביה"ל דהספק הוא אם הר"ש סובר
חילוקן של רבינו יונה בין חיוב חלה להמוציא
או שהר"ש מדמה חיוב חלה להמוציא, וממילא
בנמלך דחייב בחלה ה"נ חייב בברהמ"ז דהוה
לחם, [ובספר שערי זבולון לאאמו"ר שליט"א
כתב דאחר דהש"ך ביו"ד הביא שי' ר"ת לענין
חלה הרי תו הוה ספיקא דאורייתא ויל"ע],
והיינו דגם להר"ש מהני הבליה עבה לאשוויי
בזה שם לחם ורק דבאופן דחשב שלא לאפות

לפרר לפירורים פחות מכזית לאחר הבישול או
הטיגון, אולם נמצא מיהא דמוכח מהגמ' אחת
מן השתים, או דטיגון לאו כבישול להפקיע שם
לחם, או דלא מהני לפרר לאחר הבישול או
הטיגון אלא רק לפניהם, וא"כ נמצא שלגבי
סופגניות לכו"ע לא מהני לפוררם לאחר הטיגון
וכאמור, עכ"ד ט.

אלא דבאמת מצאנו בפנ"י (ד"ה אמר ליה
אביי) שתמה דהא מנחת מחבת
ומרחשת טעונות יציקת שמן לאחר שמפרן
ומחזירין לסולתן והו"ל 'חביצא' לכל הדעות
דאף בלא טיגון ברכתה במ"מ כיון שפוררן
לפחות מכזית ונדבקו ע"י משקה ואין לזה תואר
לחם כמבואר בשו"ע סי', וזו תמיהא רבתא.

ולחומר הקושיא יש לדון בד' אביי דנקט
דבמנחות לגודל חשיבותם פחות
מכזית חשוב ככזית, וזהו גופא כוונת אביי
לדחות את מה שבא רב יוסף שם להוכיח
ממנחות דתלוי אם יש בפתיחים כזית, ודחיית
אביי היא דבמנחות אין חילוק בין כזית לפחות
מכזית וממילא לא שייך להוכיח משם לשאר
דוכתי. ולפ"ז אין ראייה כלל דטיגון לאו כבישול
או דלא מהני לפורר לאחר הבישול, ושפיר יש
מקום לעיצה הנ"ל.

ט. וכן הרחיב לבאר בספר מגילת ספר סי' י' אות ד' בטוט"ד שמוכח מהגמ' אחת משתי ההנחות הנ"ל. שוב
העירוני דבד' הגר"ז סי' קס"ח סי"ז ובסדר ברכות הנהנין פ"ב סי"ב מבואר דהא דטיגון חלוק מבישול הוא רק
בטיגון במעט שמן, אך טיגון בשמן עמוק דינו כבישול, ולפ"ז בסופגניות אם הם מטוגנות בשמן עמוק, שפיר יש
מקום להקל דגם לד' ר"ת יועיל לפררם לפחות מכזית, וע"ז אין ראייה ממנחות דלא מהני לפרר, דשאני מנחות
שטיגונם הוא במעט משקה, (ומה"ט כתב הר"ש בפ"ק דחלה מ"ה דלא חשיבי כלל כמטוגנים), ומשא"כ בסופגניות
אלו.

י. ה"ה: אינו מובן כלל, דמהיכן הוכיח אביי לד"ז דבמנחות אין חילוק בין כזית לפחות מכזית, והרי אביי מיייתי
להוכיח כדבריו מהא דתניא ליקט מכולן כזית, ופירשו רוב הראשונים דלא קאי על מנחות, וא"כ נמצא דאין
מקור כלל דבמנחות פחות מכזית ככזית, אלא המקור הוא דלא בעינן כזית. ובעיקר קושיית הפנ"י עי' בשו"ת
בית אפרים (אר"ח סי' י"א ד"ה ובוזא א"ש) שעמד בזה, וכתב בזה"ל; דהתם י"ל אע"פ שמחזירין לסולתן ויוצק
עליה שמן אין משתנה תוריתא דנהמא בשביל כך, ותדע דהא משמע דאביי ס"ל כר"ש ולא בעי לאוקמא
בשעירסן, וא"כ קשה דמה בכך דפירורין פחות מכזית מברך המוציא הא ליכא תוריתא דנהמא, וצריך לומר
דבשביל השמן אין משתנה תוריתא דנהמא, ולכך לרב ששת את"ש אף בלא עירסן וכו', עכ"ל.

דלא הוה לחם לא חל כלל שם לחם לגבי חלה ולגבי ברהמ"ז.

והנה הפוסקים דנו לד' ר"ת אם עכ"פ ע"י הטיגון בשמן הוה פהבב"כ, דברמ"א מבואר דהוה פת גמור אבל הט"ז והאה"ע כתבו דהוה פהבב"כ, ובסברת הרמ"א ביאר בביה"ל דלר"ת השם לחם נקבע בלישה וכן לגבי הדין פת הבב"כ, [אמנם ע"י באה"ע שכ' לא כן דסו"ס לא עשוי לקביעות, דהאה"ע ס"ל דהוה תמיד לחם גמור, ובביה"ל מבואר דזה גריעותא בשם לחם וכמבואר בראשונים דהוה כמו פירות וכמשנ"ת לעיל, ולכך גם זה נקבע בלישה, וכבר כתבו להוכיח מהא דמהני מילוי בבצק לפהבב"כ אף דהוא אחר הלישה, ומנ"ל להמציא חילוקים בין נילוש למילוי, וצ"ע, וע"י באה"ע שם ובגר"ז סי' קס"ח סט"ז שעמדו בזה].

ולפי"ז יל"ע במה שכ' להר"ש דבנמלך לבשל יתכן דהוה לחם כמו בחיוב חלה, דהנה להט"ז ואה"ע ודאי דהוה עכ"פ פהבב"כ, ולהרמ"א יש לדון האם סברת הביה"ל דהכל נקבע בלישה היא גם בד' הר"ש בגוונא דנמלך, דלכאור' בשלמא לר"ת היסוד הוא דהכל נקבע בלישה בכל מה שנוגע לשם לחם ומה שחל ע"י הלישה לא פקע, אבל להר"ש הלא בחשב לבשל לא חל שם לחם, ורק בנמלך כמו דחייב בחלה משום דהיה עומד לשם לחם מהני דחל שם לחם לגבי חלה ולגבי המוציא, אבל בנוגע לפהבב"כ הלא גם פהבב"כ חייב בחלה, וא"כ מה שזה לחם לגבי חלה אי"ז סתירה לפהבב"כ ולומר דכיון דהיה עומד להיות לחם גמור תו לא נעשה פהבב"כ, ולכאור' מסתבר דכיון דסו"ס המשקל העקרי של השם לחם להר"ש הוא לפי מה שדעתו לאפותו א"כ מסתבר שזה משוי ביה דין פהבב"כ, ונהי דחל שם לחם בהלישה משום שהיה דעתו לאפותו אבל לומר שזה לא יהא פהבב"כ הוא מחודש

יותר ממה שנאמר בד' ר"ת. כ"נ לכאור' דלהר"ש הוה בכל אופן פהבב"כ.

ואחר שזכינו לזה, מעתה יש להעיר על ד' המ"ב דבאכל כדי שביעה הוה ספיקא דאורייתא, דלכאור' הלא בפהבב"כ אינו תלוי בכדי שביעה אלא באכל שיעור שאחרים קובעין עליו [ויש הרבה סוברים דהוה סעודת ערב ובוקר], ונאמר בזה ג' מהלכים, או דסגי במעין ג' לדאורייתא או דבעי' שיעור שאחרים קובעין עליו או דחשוב פירות כ"ז שלא קבע עליו וכמב' ביראים בנוגע לדאורייתא, [ועי' גם בראבי"ה בסוגיין דטריטא פטור מחלה ומהני קביעות דע"י שקבע הוה לחם וזה כג' הטור והוא מחודש יותר]. וא"כ בנידו"ד נמי נהי דהוה ספק לחם אבל הוה פהבב"כ וא"כ תלוי רק בשיעור שאחרים קובעין עליו.

ובאמת דכ"ז הוא הערה בכל אופן לד' הט"ז דהוה פהבב"כ וא"כ כל זמן שלא אכל כפי שאחרים קובעין הוא פטור, ונמצא דהמ"ב שפסק לברך בכדי שביעה הוא בניגוד להט"ז [ויש כאן ס"ס הט"ז והתר"ן], ויל"ע בכ"ז בסתימת המ"ב לברך באכל כדי שביעה, ובאמת חזינן במ"ב בעוד דוכתי דלא נחית לפרושי בזה, ע"י שעה"צ סי' ר"ט סק"ז, ויש בכ"ז נ"מ למעשה, וצ"ע רב.

האוכל סופגנין ושותה משקה האם יברך על המשקין

עוד יש לעורר לפי מה דנקטינן לעיקר ההלכה כד' הר"ש דסופגנין לא הוה לחם ומ"מ באמצע הסעודה חיישינן לד' ר"ת דהוה לחם ואין מברכין במ"מ אפי' אוכלו לקינוח כמבואר בביה"ל. ומעתה יש לדון באוכל הרבה סופגנין שנילושו מתחילה לטיגון דנקטינן דאינו פת אפי' בקובע ע"ז סעודה, דלכאור' אם אוכל דברים המוגדרין כמחמת הסעודה או שותה משקה דבזה הלא בספק ברכה הדין הוא לקולא

ונחוש לד' ר"ת דהוה לחם וזה פוטר הדברים הנ"ל.

ובאמת כהערה זו דנו כבר בפהבב"כ באופן דהוה ספק פת ומברך מספק במ"מ, הא עכ"פ יפטור המשקין ששותה עמו מדין ספק פת. ואכן ראיתי בשם הגאון מהרש"ק בשו"ת טוב טעם ודעת מהדורא תליתאי סי' ר"א שעמד בזה וכ' דכיון שאינו אוכלו בתורת קביעות אלא בעראי לכך אינו פוטר, וכמובן שיל"ד בזה אבל זה מה שמוכרחין לומר על

דרך זה. ומעתה כ"ז בפהבב"כ שאינו קובע ע"ז, אבל בסופגנין באופן שנילושו מתחילה לטיגון פסק המ"ב דמותר אפי' כדי שביעה כד' הר"ש [ורק באמצע הסעודה בספק ברכה חיישי' לר"ת], א"כ באופן שקובע ע"ז סעודה ממש הרי לר"ת הוא פוטר שאר הדברים, א"כ צריך לחוש לר"ת וא"א לברך על מה ששותה עם הסופגנין ונמצא דמי שאינו יר"ש ואוכל הרבה סופגנין לא יברך על מה ששותה עם הסופגנין באופן שקובע ע"ז, כן נראה להלכה ולא למעשה וצ"ע.

עניני מי פירות, מי שלקות, ושלקות

הרב צבי רובינוף
והרב אברהם ברוך בלוי

~ קסג ~

בתנאים הנצרכים לדין מיא דסלקא כסלקא

כתב השו"ע בסימן ר"ה סעיף ב' על המים שבישלו בהם ירקות מברך הברכה עצמה שמברך על הירקות עצמן.

ובמשנ"ב סק"י כתב ודוקא כששלקן כדי לאכול גם את הירקות, דאילו בישל הירקות או שראן לצורך מימיהן לבד לשתות אותן אין מברך עליהם אלא שהכל, עכ"ל. ומקור הדבר הוא מתשובות הרא"ש [כלל ד' ט"ו] שכתב וז"ל 'דטעמא דמיא דשלקי כשלקי משום דעיקר בישולם בשביל הירקות הילכך כיון שנתנו הירקות טעם בהם הולכים אחר הטעם', עכ"ל. וע"ש שיישב לפ"ז אמאי אין מברכים על שכר בורא פרי האדמה הא הוי מיא דסלקא, וכתב משום ששם שולקים השעורים במים בשביל המים לעשותו שכר ולא בשביל השעורים ולכן אין את הדין דמיא דסלקא כסלקא.

ולכאורה יש להעיר דאמנם כן הוא שיטת הרא"ש, אולם הרמב"ם לכאורה פליג על האי חילוק וס"ל דגם אם שלקם רק כדי לשתות מימיהם ג"כ ברכתו האדמה, דהרמב"ם [פ"ח מברכות ה"ד] כתב 'ירקות שדרכן להשלק ששלקן מברך על מי שלק שלהן בורא פרי האדמה והוא ששלקן לשתות מימיהן שמימי שלקות כשלקות במקום שדרכן לשתות', עכ"ל.

ומבואר שבכה"ג ששלקן רק לשתות המים ולא בשביל הירקות ס"ל לרמב"ם שיש בו את הדין של מי שלקות כשלקות ודלא כהרא"ש.

ועיין במשנ"ב סק"א שדן לגבי הברכה על מים שבישלו בהם לביבות [וזה היפך הנידון הנ"ל בסק"י, דכאן הוא מבשל רק לצורך הלבבות ולא לצורך המים], וכתב שהוא ספק אם מברך מזונות או שהכל, ובשעה"צ סקט"ז ביאר בשם המג"א שתלוי במחלוקת הרא"ש והרמב"ם הנ"ל, שלפי הרמב"ם ברכתו שהכל משום שלא שלקן לצורך המים אלא בשביל הלבבות, אבל לרא"ש ברכתו מזונות דבעינן רק שיבשל לצורך הירקות וה"נ בישל לצורך הלבבות.

ויש להקשות דשם בניהון של הלבבות הביא בשם החי אדם לחשוש למחלוקת וכתב דעל כן יברך מזונות ושהכל על דבר אחר ויפטור את המי לביבות, ואילו כאן באופן שמבשל הירקות רק לשתות המים, סתם הדבר כהרא"ש שברכתו שהכל ולא חשש להרמב"ם שלשיטתו ברכתו האדמה.

ונראה ליישב דס"ל למשנ"ב דהרמב"ם לא פליג על הרא"ש וגם הוא ס"ל דבעינן שישלק עכ"פ גם לצורך הירקות, אלא דהרמב"ם הוסיף תנאי דצריך גם שישלקן לשתות מימיהם, ורק הרא"ש פליג על הרמב"ם שהצריך שישלקן לצורך מימיהם ולרא"ש אין צריך, ולכן בסק"י בדין שבישל הירקות רק לצורך המים לשתות פסק שברכתו שהכל וזה לכו"ע, ורק בסק"א בדין שבישל המים רק לצורך הירקות כתב שזה תלוי במחלוקת הרמב"ם והרא"ש^א.

א. אלא דבנשמת אדם (כלל נ"ב סק"א וכלל נ"ד סק"ה) כתב דגם הרמב"ם פליג על הרא"ש ובאופן שבישל רק לצורך המים להרמב"ם ברכתו האדמה.

ועוד אפשר ליישב דהמשנ"ב נקט כעיקר את שיטת הרא"ש, וממילא בסק"י שלד' הרא"ש הברכה היא שהכל כתב שיברך שהכל ולא חשש לשיטת הרמב"ם להצריכו לברך על דבר אחר האדמה כיון שבדיעבד אם בירך שהכל יצא, משא"כ בסק"י"א לא סמך לברך שהכל מכח הדין שבדיעבד יוצא בשהכל, כיון שלד' הרא"ש ברכתו מזוונות והעיקר כשיטת הרא"ש, אלא הצריכו לכתחילה לברך על דבר אחר מזוונות. ולברך מזוונות כשיטת הרא"ש גם א"א מפני שחשש לד' הרמב"ם, שלשיטתו גם בדיעבד לא יוצא במזוונות².

עוד יש להעיר, דהמשנ"ב לעיל סק"ח כתב שמים שכבשו בהם מלפפונים שהכבישה היא רק בשביל המלפפונים ואין כונתו בשביל מי הכבישה כלל, מברך על הרוטב שהכל, ומקורו הוא מהט"ז [בסימן ר"ב סק"י]. ועיין בפמ"ג שם שכתב שהמקור של הט"ז הוא מדברי הרמב"ם שכתב "והוא ששלקן לשתות מימיהם". ולפי"ז לכאורה סתר המשנ"ב משנתו, דכאן בסק"ח פסק בפשיטות כדברי הט"ז עפ"י שיטת הרמב"ם ולא הביא שיש חולק בדבר, ולקמן במי לביבות הביא שדין זה תלוי במחלוקת הרמב"ם והרא"ש, וחשש לשיטת הרא"ש לברך על דבר אחר, וצ"ע.

הרב זאב גלוסקינוס

~ קסד ~

ביסוד החילוק בין מי פירות למי שלקות

במג"א סי' ר"ה סק"ח כ' דסחיטה של ירקות ברכתו שהכל דהוי שינוי

לגריעותא, וצ"ע למה לא כ' דהוי זיעה וכמו שכ' המג"א עצמו בסי' ר"ב סק"י"ט כלפי משקין היוצאין מהפירות.

והנה בעיקר חידושו של הרשב"א שבועמד לבישול או לסחיטה הוי בפה"א, יש לדון אם עומד לבישול וסחטו מה דינו, ולכאן לפי טעמו של הרשב"א שכשעומד לזה הוי פרי, ממילא גם בעומד להנות מטעמו ע"י בישול כבר מימיו חשיבי פרי וגם כשסוחט יחשב פרי, ועי' בחזו"א שדן בזה ומצדד דלא הוי פרי בסחיטה ע"ש.

ואם ננקוט דהיה ראוי שיהיה פרי גם לענין סחיטה, א"כ י"ל דהוקשה למג"א למה סתם השו"ע דירקות שסחטן הוי שהכל, הרי לרשב"א הוי בפה"א דכיון דהוו המים פרי לענין בישול ממילא גם לסחיטה הוו פרי, ולכן מחדש שיש כאן טעם נוסף שהוי שהכל, דכיון שאין דרכן בסחיטה הוי שינוי לגריעותא ולכן דינו בשהכל ולא מטעם זיעה.

והנה בסי' ר"ב סקכ"ב הביא המג"א דברי הב"ח דבאגסים יבשים כיון שדרך לבשלן הוי בפה"ע, והמג"א חולק דלא סגי במה שדרך לבשלן כשנתייבשו אלא צריך שעיקר נטיעתן תהיה למימיהן ע"ש.

ולפמשי"נ בירקות שסחטן י"ל שמודה המג"א דאם נתייבשו ודרך לסוחטן ולא לבשלן הוי שינוי למעליותא ומברך בפה"א, דכל מה שחולק על הב"ח הוא כשדנים אם נחשב זיעה או פרי דזה תלוי בעיקר נטיעתו, אבל כשעומד לבישול הרי בלא"ה לא הוי זיעה, רק דמברך שהכל מצד שאישתני לגריעותא וכמו שכ' המג"א, ובזה ודאי מהני מה שדרך לסוחטו כשהם יבשים וכמו שכ' הב"ח והט"ז.

ב. ואף שאם בירך מזוונות על כל מידי דזיין יצא [בה"ל קס"ז סעי' י' ד"ה במקום], הכא דהוי מים בעלמא לא הוי מידי דזיין ולא יוצא.

ונמצא לפי"ז דיש שני אופנים שמי הירקות מאבדים את ברכתם, או כשהוא זיעה או כשאשתני לגריעותא, אמנם עי' היטב ברכינו יונה דמשמע להיפך שבשביל לאבד את ברכת הירק צריך גם אשתני לגריעותא וגם דהוי זיעה.

הרב אברהם זנגר

~ קסח ~

גדר מחודש של עיקר וטפל במי שריית תאנים וצימוקים

א בשו"ע סי' ר"ב סי"א מבואר דלד' הרא"ש דמי שריית תאנים וצימוקים דינם כפרי וברכתם בפה"ע, ה"נ ברכה אחרונה דידהו הוא מעין ג' מחמת טעם הצימוקים ותאנים. וקשה טובא דאף אם טעם הפרי הוא עיקר והברכה נקבעת על פיו מ"מ לענין ברכה אחרונה הא ליכא שיעור מהטעם ואיך שייך לברך מעין ג'. ובדומה לזה מצאנו במשנ"ב סי' ר"ח ס"ט לענין פת העשויה מתערובת שיש בה מיעוט דגן ורוב משאר מינים, ונקט המשנ"ב לדינא דבעי' לאכול כזית דגן מהתערובת כדי לברך ברכה אחרונה כברכת הדגן אע"פ שלענין ברכה ראשונה מברכים עליו המוציא מחמת שהדגן שהוא העיקר, [וכן הוא נמי לענין איסורים שאם התאנים וצימוקים הם טבל לא ילקה על רביעית מי שרייתם אא"כ יש בהם כשיעור מהפרי עצמו], ותמוה טובא מאי שנא הכא.

ב ומצאתי בהגהות הגר"ש שבדרון זצ"ל לספר דעת תורה סי' ר"ד ס"ו בסופו

שעמד בזה, וכתב להוכיח מזה שהמים נחשבים כפרי עצמו, דהיינו שבטלים לפרי ודינם כדין פרי. [המהרש"ם שם הסתפק בזה אם המים נפטרים מברכה מדין טפילות לטעם או דחשובים כפרי עצמו, והגר"ש שבדרון הוכיח כצד הב' מכח הקושיא הנ"ל]. אך תמה ע"ז ממתני' דמקואות פ"ז מ"ב דמי שלקות פוסלין את המקוה אע"פ שמי פירות אינם פוסלין, וכתב שם הר"ש בשם הירושלמי דמשום טעם הפרי לא נפקי מתורת מים לפסול את המקוה.

וכן בט"ז וש"א כתבו דהמים נפטרים רק מדין טפילות לטעם הפרי או הירק, ועי' גם באפיקי מגינים סי' ר"י שדן אם שיעורם ברביעית או בכזית והכריע דברביעית, וכן נקט האג"מ ח"א סי' ע"ה והגרש"ז (בקובץ צוהר אוהל ברוך עמ' רל"ד), ובפשטות היינו משום דאין דין המים עצמם כפרי אלא רק שטפילים לטעם ולכך אינו מברך עליהם.¹

ג ואשר נראה מוכרח מזה, דמש"כ הט"ז והפמ"ג דמים לא חשיבי ולכן הם טפלים לטעם ומברכים על הטעם ופוטרים אותם, אי"ז כשאר עיקר וטפל, אלא דהכא הטעם קובע ברכה על המים מחמת ביטול חשיבותם, והוא דין מסוים בברכת הנהנין מה שאינו בכל דין 'טעם כעיקר' באיסורים (וכן בברכות בשאר דוכתי כמו בסי' ר"ח ס"ט שטעם הדגן עיקר מחמת חשיבותו ולא מחמת העדר חשיבות שאר המינים, ומה"ט בעי' שיהיה בדגן ממש כמש"כ המשנ"ב סי' רי"ב סק"א, משא"כ בטעם מי שלקות ומי שריית תאנים א"צ שיהיה בהם ממש, מפני שטפילות המים היא מחמת העדר חשיבותם).

ג. אולם צע"ק מהמג"א סי' ר"ד ס"ק י"ז שכתב דדינם כפרי ולכן אין היין פוטרם בברכה כשאר משקין. ובאפיקי מגינים סי' ר"ב סק"א כתב דלד' המג"א שיעורם בכזית ומצטרפים לשיעור לאוכל ולא למשקה, אך תמה עליו מאי שנא משמן שברכתו בפה"ע ואפ"ה נפטר בברכת היין כפשטות השו"ע (וכ"כ לדינא בקובץ מבית לוי ח"י בשם הגר"ש ואזנר שליט"א), וכן שיעורו ברביעית (וכן נקט האמרי בינה סי' י"ז, אך באפיקי מגינים שם סק"ז הביא מהחינוך מצוה תמ"ד דשיעורו בכזית ורצה לדחוק דאיירי בקרוש).

ד] והנה הפמ"ג והלבושי שרד בסי' ר"ב על המג"א סקכ"ו פירשו בכוונתו דבמי שריית תאנים כיון דהוי ספק אם יברך מעין ג' או בנ"ר יש לברך בנ"ר (עכ"פ אם מעין ג' דרבנן), והפמ"ג עמד בזה דסותר למש"כ המג"א סי' ר"ח סקכ"ו דבנ"ר אינה פוטרת מעין ג' ובספק לא יברך כלום. [אך המחצה"ש ביאר כוונת המג"א באופ"א, ועי' גם בנהר שלום מש"כ בטעמו של הכנה"ג שהביא המג"א, ולפי דבריו אין סתירה במג"א].

ומו"ח שליט"א בספרו שערי זבולון או"ח ח"א סי' ס"ו כתב תי' נפלא דשאני הכא דהמים נפטרים מדין טפילות לטעם וממילא כשא"א לברך על העיקר יש לברך על הטפל (ולא מפני שבנ"ר פוטרת מעין ג'). [וזה כטענת האג"מ ח"ד סי' מ"ב על השעה"צ סי' ר"ח סק"ע שכתב דאם שתה יין ספק כשיעור ומים כשיעור לא יברך כלום לפי שמסופק אם לברך מעין ג' או בנ"ר ומספק א"א לברך כלום כד' המג"א הנ"ל סוס"י ר"ח, ותמה עליו האג"מ דהכא שאני דהמים ודאי מחויבים בברכת בנ"ר אלא שאם מברך על היין פוטרם, אך כיון שאינו יכול לברך על היין שפיר יש לו לברך על המים].

אכן לדברינו נראה לא כן, דטפילות זו של המים לטעם אינה דומה לשאר עיקר וטפל, והכא הטפל מקבל את ברכת העיקר לגמרי, וממילא ניחא שהפמ"ג העמיד בזה סתירה בד' המג"א ולא נחת לתי' הנ"ל. וצ"ע עוד בהאי ענינא.

הרב שלמה כהנוב

~ קפו ~

מי פירות, מי שלקות, ומי ורד

כתבו הראשונים [רמב"ם ברכות ט' ו', וברא"ש פ' כיצד מברכים ל"ה] דמברך על מי ורד ברכת בורא עצי בשמים.

ובב"ח כתב דמשמע דהיינו דוקא כשיוצא ע"י בישול אבל על מי סחיטה אינו מברך אלא מיני בשמים, אבל המג"א נקט נקט דקאי אף ביצא ע"י סחיטה, ומ"מ מברך עצי בשמים. וכתב המג"א [רט"ז ז'] דאפי' מאן דפליג בס' ר"ב ס"י היינו משום דמי פירות אין להם טעם כהפירות עצמן מה שאין כן כאן דמי ורד מריחין כמו הורד עצמו עכ"ל. וכוונתו דבשלמא להרשב"א דהחילוק בין מי פירות לשלקות הוא משום דבירות אורחיה, לפ"ז דאף ורד אורחיה בסחיטה, אבל אפי' לדעת הרא"ש דהחילוק הוא דבמי שלקות כיון שע"י הבישול יוצא עצם הפרי יותר מברך כברכתו, ואילו בסחיטה נחשב רק זיעה, מ"מ במי ורד מריחין כמו הורד עצמו.

וצ"ב דלא מצאנו בברכות הפירות שבפרי שיצא ממנו טעמו ממש יברך ברכתו, ואף להרשב"א מצאנו רק במבושל אבל במי סחיטה לא מצאנו בשום מקום דעל המיץ יברך האדמה, ואפי' על הסוכר דן הכסף משנה דכיון דיש הרבה מוצצים מהקנה עצמו, ולכן לא נחשב דכל גידולו עבור המיץ היוצא, ולא סגי בהא דודאי הוה דרך הרבה לסחוטו לסוכר. [ובמשנ"ב סקי"ט תי' דחלוק ברכת אכילה מברכת הריח, ולכאורה הוא טעם שונה מדברי המג"א].

ובהא דמי פירות אין מברכים כברכת הפרי משמע בגמ' לח. דהוא משום דזיעה בעלמא היא, וכר' יהושע דאף לענין תרומה אין חייבין על משקה היוצא מהן מדין זיעה, ולר' אליעזר דס"ל דחייבין עליה בתרומה ה"ה שיברך כברכת הפרי. ולפ"ז הטעם שאין מברכים הוא משום שאין עליו שם פרי, ובמי שלקות קיי"ל דמברך על המים, ולפ"ז אינו זיעה, להרשב"א משום דאורחיה ולהרא"ש משום דנכנס בו עצם הפרי. וזה חידוש שלא מצאנו כן דבמאכלות אסורות יתחייב באופן של בישול או אורחיה.

ועצם סברת הרא"ש דע"י כישול יוצא יותר עצם הפרי מע"י סחיטה צ"ב דיש פירות שכל הטעם יוצא בסחיטתם, ואיך נאמר שאינו עיקר הפרי. ובגמ' פסחים ל"ג איתא דמשקין מיבלע בליעי או מיפקד פקיד, א"כ הוא בכלל הפרי, ואכילת הפרי הוא אכילה בו, ואיך נחשיבנו זיעה בעלמא. ובאמת בראשונים מצאנו טעם נוסף לברך על מי פירות שהכל משום אישתני. ונראה לפרש דכיון דמשקה מיבלע בליעי, המשקה בעצמה יש לה שם אוכל, וכשיוצא ממנו נהפך למשקה, והשינוי מאוכל למשקה נחשב אישתני ולכן אינו מברך ברכתו הראויה. והביאור בזה דהגדרת שם אוכל הוא על המוצק, ומה שהוא דרך שתיה אינו אוכל. אבל צ"ב א"כ אמאי בעינן טעם זיעה, ואם הוא זיעה ואין עליו שם הפרי כלל אמאי בעינן אישתני.

ובאמת אף בזיתים וענבים משקה מיבלע בליעי, ואפי' הכי היוצא מהם יש עליו ברכת הפרי [לולי מעלת יין לפה"ג], דאינו זיעה. והביאור בזה דיש על היוצא שם משקה, וזה פרי מהעץ, ואינו נידון של אוכל הנהפך שעדיין ברכתו עליו, אלא שהוא פרי חשוב לברך עליו, והוא מפרי העץ ומברך עליו. וכן בתרומה נחשב פרי הנאסר כיון דהוא משקה חשוב, אבל זיעה אין עליו שם משקה לכל התורה, ולכן נחשב כמיא בעלמא ולא כפרי העץ שיש לברך עליו, וכן אינו נכלל בשם פרי לענין תרומה.

ויש ביוצא ב' סיבות לאסור, מצד שהוא הפרי הראשון, ומצד דהוה פרי הבא מהאיסור הראשון. ובשם זיעה מונח שאינו בכלל הפרי הראשון, וכן שאינו פרי חדש בפני עצמו. ולכן מי פירות היוצאין אינו בכלל חיוב בתרומה כיון שנשתנה ואינו הפרי הנאסר, ואינו דבר חשוב שיחול עליו איסור תרומה לעצמו. ואפשר דבזה שאני דיני ברכות ממאכלות אסורות, דבמאכלות

אסורות במה שאינו הפרי שצוותה התורה אינו חייב עליו, אם לא מדין ציר ורוטב או טעם כעיקר [ועי' תוס' פסחים כד: דהקשה דזיעה יאסר מדין טעם כעיקר], אבל הלכות ברכות אינו חפצא שנאסר אלא שמשבח על הנאתו, ובזה אף ביוצא שייך ברכת ההנאה שנהנה מכח עיקר הפרי.

ולזה בעינן לטעם אישתני, דיש כאן דבר חדש שאינו מוגדר הנאתו מעיקר הפרי, ובזה צריכי לתרוויהו, דאם לא היה זיעה היה נחשב שם פרי בפנ"ע שיברך עליו, ובא מהעץ, ומהטעם של אישתני א"א לברך על הפרי הראשון. ובזה חילקו הראשונים דבמי שלקות לא אישתני, ועדיין אפשר לברך על הפרי הראשון. ובמרדכי כתב דמי שלקות הוא שם אוכל, וכ"מ בר' יונה, ולהרשב"א כיון דהוה אורחיה הוה צורת הנאה מהפרי, ולכן אף שהוא דרך שתייה נחשב שם פרי, ולהרא"ש נחשב שיצא מעצם הפרי, ויכול לברך על הפרי, אבל הפרי נשאר כצורתו משא"כ במי פירות דעצם הפרי נשתנה.

ובסוכר, אילו אוכלים את הקנה, הסוכר היוצא הוא שינוי ואינו בצורתו בכלל הנאת הפרי, אבל אם אין שימוש אחר לקנה הסוכר א"כ כל צורת הפרי באופן זה, וזהו צורת הקנה לברך עליו. [ויש לדון בתרומה אם יחשב זיעה, או דמהני נטעי אדעתא דהכי שיחשב פרי גמור].

וכל זה בברכת הפירות, דמברך על הפרי לאכילה, אבל בברכת הריח אין הבדל בין להריח את הפרי או את החומרים המונפקים מהפרי, וזהו כוונת המג"א, ולכן אינו נחשב אישתני במה שמוציא את מי הורד מהורד, שכלפי להריח אין בו שינוי, ובזה מברך על עצי הבשמים, שממנו יוצא הריח הזה. וסברת המג"א דריחו כמו הורד, וסברת המשנ"ב דברכת הריח שונה, משלימים זה את זה, דלא

תליא בצורת האכילה ואינו אישתני, ומברך על העץ שיוצא ממנו, ולא איכפת לן שאין על המים שם פרי והוה זיעה.

הרב אברהם ברוך בלוי

~ קסז ~

בסוגיית מיא דסלקא ~ דין עיקר וטפל כשאוכל גם את הפרי

לט. אמר רב פפא פשיטא לי מיא דסלקא כסלקא ומיא דלפתא כלפתא ומיא דכולהו שלקי ככולהו שלקי. דעת רוב הראשונים וכן קי"ל בפירוש דברי ר"פ דמיא דשלקי ברכתו האדמה או העץ כהשלק, אלא דנחלקו הראשונים אם זהו דוקא בדרכו לכך או אפי' באין דרכו. והרא"ה והריטב"א הקשו על פירוש זה דהא גבי שלקות גופייהו נחלקו האמוראים אי ברכתו האדמה או שהכל ואיך יתכן דעל מי השלקות ודאי יברכו האדמה, (והריטב"א הוסיף עוד להקשות ע"ש).

ולתרץ שיטות הראשונים בפשטות צ"ל דכיון דאסקינן בסוגיא דשלקות ברכתן האדמה [ועכ"פ באופנים מסויימים כשזשאתני לעילויא או אף בנאכל חי ומבושל] וכדקי"ל להלכה לכך אמר ר"פ דפשיט"ל דה"ה למימיהם.

ולכאור' נראה לתרץ באופ"א, דר"פ הא לא קאמר 'מיא דשלקא ברכתן האדמה' אלא 'מיא דשלקא כשלקא' והיינו דלא בא לבאר את הדין למעשה אלא כללא קאמר דברכת מי השלקות הם כהשלקות עצמם, והיינו דאי ברכתם בפ"ה פשיט"ל דה"ה למים שלהם שנשלקו עמהם, ולכן ר"פ אמר 'כשלקא' ולא 'האדמה', וגם דה"ה למ"ד דברכתן האדמה רק כשלא ירד ממדרגתו, דרק בכה"ג שהשלקות האדמה המי שלקות ג"כ האדמה.

דין עיקר וטפל במי פירות כשאוכל גם את הפרי

ובעיקר דברי ר"פ, שיטת הרא"ה והריטב"א דמיא דסלקא ומיא דשלקא היינו דכשאוכל שלקות ושותה את מימיהם אם בירך על השלקות יצא אף על מימיהם בברכת הפרי כיון דמגופייהו קאתי.

וביאור דבריהם לכאור' דזהו כעיקר וטפל דהמים טפלים **בחשיבותם** לפרי כיון שהם באים מגוף הפרי. [ויש בזה חידוש טפי מכל עיקר וטפל, דאף שמגופייהו קאתי הרי רק הטעם שבמים מגופייהו קאתו ולא המים עצמם ואעפ"כ דינם כטפלים בחשיבות, ואפשר דזה שייך לדין טעם כעיקר דמש"ה החשיבות של המים מתייחס לפי הטעם].

והנה במ"ב סי' ר"ב ס"ק נ"ד דן לגבי מי שאוכל הפירות ושותה המים ג"כ וכתב דמסתברא דלכו"ע הם טפלים לפרי ואי"צ ברכה נפרדת, ובשעה"צ ס"ק ס"ו הלשון דאם אוכל הפירות ושותה אח"כ גם המרק כדרך העולם לכו"ע נעשה המים טפלין להם ע"ש, והוכיח שיטתו מדברי הרא"ה שפירש דזהו מיא דשלקא כשלקא, ואף שחולקין עליו בפירוש הגמ' מ"מ בעצם הסברא לא מצינו מי שיחלוק.

ולכאור' יש להעיר דאם המ"ב למד דבריו מדברי הרא"ה, הרי ברא"ה מבואר שהסברא היא מצד שמגופייהו קאתי, ולכאור' אין לפרש בזה שזהו גדר של עיקר וטפל רגיל שעיקר האכילה היא הפירות והמים הם נספחים לפרי בשביל להוסיף טעם וכדו', דא"כ אף אי לא הוו אתו מגופייהו הוו טפלים, ועוד דא"כ מה קמ"ל רב פפא, וע"כ דכוונת הרא"ה כהנ"ל דמשום החשיבות של הפרי - המים הפחות חשובים הוו טפלים.

ר"פ, וכתב שם 'נפטרו מימיהן באותה ברכה ואפי' שאין המים טפלין להם' עיי"ש.

הרב אברהם זנגר

~ קפח ~

אכל ענבים ושתה מיין תפוזים טבעי האם יברך בנ"ר על המיין

יש לעיין איך הדין במי שאכל ענבים ושתה מיין תפוזים לענין ברכה אחרונה. דהנה איתא בשו"ע סי' ר"ח סי"ג 'אם אכל פירות משבעת המינים ואכל תפוחים אין צריך לברך על התפוחים בורא נפשות, שגם הם בכלל ברכת על העץ, שגם הם פרי העץ הם'. ובמשנ"ב סי' ר"ח סקס"ג כתב 'ודוקא אם אכל תפוחים עצמן אבל אם סחטן ושתה מימיהן אינו נפטר בברכת על העץ, דלאו פרי הוא כלל'. ובשעה"צ ציין מקורו מדברי רע"א שם, דכיון דלאו פרי נינהו וברכתם שהכל אינם נפטרים בברכת על העץ.

אמנם כתב שם רע"א דאם שתה מי שריית תפוחים (ולא מי סחיטת גוף הפרי) הוי ספק אם נפטרים בברכת על העץ, דזה תלוי בפלוגתת הראשונים המובאת בשו"ע סי' ר"ב סי"א אם מי שריית פירות דינם כפירות או לא, וכן מבואר בפמ"ג סי' ר"ב א"א סקכ"ה, וכתב שם דמדינא אפשר להקדים לברך בנ"ר למעין ג' כדי לצאת מידי ספק אולם מאחר וברכת מעין ג' קודמת לבנ"ר עדיף לשתות עוד מים ולברך מעין ג' ובנ"ר ויוצא ממנ"פ.

ולפ"ז לכאן ה"ה בפירות שהדרך לסוחטן כמו מיין תפוזים דינם יהיה בספק אם נפטרים בעל העץ, כמבואר בשעה"צ סי' ר"ב סקנ"ד וסי' ר"ה סקכ"א שג"ז תלוי בפלוגתת הראשונים הנ"ל גבי מי שריית תפוחים ורק מספק מברכים ע"ז שהכל, וממילא כה"ג יש לפטור את המיין תפוזים ע"י שיברך בנ"ר על

והביאו דוגמא לזה דהוי כעין דין יין פוטר שאר משקין, דכל המשקין בטלים אגב היין, ושם אי"ז כעיקר וטפל רגיל שהטפל נספח באכילתו להעיקר אלא דהמשקין בטלים בחשיבות אגב היין. ובמ"ב נראה דזה דין של עיקר וטפל רגיל, וכן כשמעתיק דברי הרא"ה כתב דבאוכל ושותה ביחד המים והפרי – נעשו המים טפלים, ואף שאין כוונת המ"ב ביחד ממש שהרי כתב בתחילת דבריו 'ושותה אח"כ גם המרק' מ"מ משמע דזה דוקא באופן שנספח לאכילת הפרי. ובזה יש להעיר כנ"ל דברא"ה הרי מבואר דמה שהמים נפטרים בברכת הפרי הוא משום דמגופיהו קאתי, וגם דא"כ מאי קמ"ל ר"פ דהוי כשלקי, וצ"ע.

וכן יש להעיר דבהמשך דברי המ"ב כתב דמ"מ היכא דעיקר כוונתו בשביל המים ואכל קצת מהפירות תחילה צ"ע אם יברך שנית על המרק שהכל דאפשר דכה"ג אין המים טפלין לפרי, ולכאן להגדר הנ"ל ה"ז דומה לפת שכתב המ"ב בסי' קע"ז סק"ג שדנו האחרונים באחד שאכל קצת פת בשביל לפטור שאר האוכלין האם פוטר בזה את שאר האוכלין או לא, ולכאן הנידון הנ"ל תלוי בזה. ואפשר שצריך לחלק בדרגות החשיבות שפת תמיד יותר חשובה כיון שדרך העולם לקבוע סעודה על הפת.

ולפי משנ"ת בדברי הרא"ה יש לעיין היכא דשלק הפרי למטרת שתיית המים ואין לו ענין בפרי ומברך קודם על הפרי האם יפטור בזה את המים, דלכאן כיון דמגופיה קאתי הרי הפרי הוא חשוב 'בעצם' ביחס למים שנתבשלו עימו, אולם להבנת המ"ב בדברי הרא"ה לכאן פשוט דבזה ל"ש כלל שהמים יהיו טפלים לפרי.

ובלשון הריטב"א שמפרש כמשנת הרא"ה מבואר להדיא כנ"ל בביאור דברי

דבר אחר כמש"כ הפמ"ג הנ"ל^ד. נויש להוסיף מה שצידד בחזו"א סי' ל"ג סק"ה דכו"ע מודו במיץ תפוזים דברכתו בפה"ע].

הרב יצחק אליעזר שוב

~ קסמ ~

הברכה על שניצל סויה ושוקולד

מנהג העולם לברך על שניצל סויה שהכל, וכן על שוקולד שהכל, וכבר תמה במנחת שלמה סי' צ"א דהרי קי"ל דפרי שדרכו להאכל מרוסק לגמרי מברך בפה"ע גם כשהוא מרוסק, וא"כ קקאו שדרכו להאכל כך למה לא יברך בפה"ע ע"ש. וכן קשה על שניצל סויה כנ"ל.

והנה בתר"י כ"ו. מדפי הרי"ף כתב דפת משאר קטניות מברך שהכל מב' טעמים, א' (בשם מורו) דאע"ג דאישתני למעליותא מפני מעלתו ירד דכיון שנשתנה ונעשה כפת א"א לברך עליו ברכת הפרי, ב' דירד לגריעותא לפי שאין דרך לעשות פת מקטנית, והובאו ב' הטעמים בפוסקים סי' ר"ח ס"ט. נ"כ הפמ"ג דצ"ל שאין דרך לעשות פת מדוחן, וצ"ע דבתר"י כתב שהוא דרך, ולמה יחלקו בתרתי ודו"ק]. ולפ"ז כתב המ"ב שם בדבר שהדרך כן תלוי בב' הטעמים, וזהו הביאור בדין שניצל סויה דמספק מברכים שהכל. ולפ"ז אם בירך בפה"א על דבר אחר פשוט שאינו יכול לברך על השניצל מספק, ויל"ע אם יכוין בהדיא לפטור ע"י הבפה"א את השניצל דלכאו' יצא לכו"ע כמ"ש המ"ב שם, וגם בפת ד' הרבה פוסקים שאם בירך עליו בפה"א יצא בדיעבד.

ולפי"ז יש לדון גם בשוקולד דכיון שנשתנה לגמרי מברך שהכל לתי' א' דתר"י, אך יל"ד דטעם תר"י הוא משום דנעשה פת שהוא חשוב משא"כ בניד"ד, [וכנראה פליגי בזה ס' הפרדס לה"ר אשר ב"ר חיים וארחו"ח וכלבו ע"ש], וא"כ לכו"ע יברך בפה"ע.

ובביה"ל סוס"י כ"ב כתב דעל סוכר מברך שהכל משום דאישתני טובא. ונראה דאי"ז שייך לנידו"ד דשם משתנה מאד מאד. וגם עיקר סברת הבה"ל צ"ע, דלא מצאנו לשום א' מהראשונים ואחרונים שמבאר כדבריו סברת הרמב"ם, וחזינן דגם תר"י בשם מורו כתב דמברך על סוכר בפה"א.

הרב אברהם זנגר

~ קע ~

בירור מנהג העולם לפטור רסק פירות ע"י ברכה על פרי שלם

מעלת ברכת שהכל על שאר הברכות הפוטרות בדיעבד ~ האם במקום ספק הוי לכתחילה לברך שהכל או שעדיף לצאת מן הספק באופן אחר ~ בירך בפה"א על פרי האדמה והיה לפניו עוד פרי ספק העץ ספק האדמה האם נפטור בודאי או רק מספק ~ המברך שהכל על מים ויש לפניו מאכל שאינו יודע מהי ברכתו האם יכול לכתחילה לכוין לפוטרו בברכת שהכל שמברך על המים ~ האם צריך להוציא חומש מנכסיו על החיוב לברך ברכה הראויה לכל מין ומין

(א) נחלקו המחבר והרמ"א בסי' ר"ב ס"ז לענין רסק פירות אם ברכתו בפה"ע או שהכל,

ד. ויש להוסיף דמש"כ הפמ"ג דמדינא אפשר להקדים לברך בנ"ר, בחלק הסימנים סי' ה' הרחבנו לדון דדבריו הם רק לפי השיטות דבנ"ר פוטרת מעין ג', אולם למאי דקיי"ל דאין בנ"ר פוטרת מעין ג' כמבואר במשנ"ב בכמה דוכתי יתכן דאם חייב בברכת מעין ג' על הענבים חל החיוב גם על התפוחים ולא שייך לברך על התפוחים בנ"ר והוי ברכה לבטלה, וא"כ ה"ה בניד"ד יהא ספק ברכה לבטלה לברך על המיץ תפוזים בנ"ר קודם שמברך מעין ג'.

נכון, שהרי לפי השיטות דברכת הרסק היא שהכל לא הועילו כלום, ולפי השיטות שברכתו בפנה"ע הרי אפשר לברך עליו בפנה"ע. וכע"ז מצינו שתמה הביה"ל סוס"י ר"ב ע"ד הט"ז שכתב עיצה זו לגבי סוכר, ותמה הביה"ל דהא לד' הראשונים שברכתו בפנה"א אינו נפטר בכפה"ע אף בדיעבד ע"ש. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"י סי' מ"ו, תשובות והנהגות ח"א סי' קע"ז וח"ג סי' ע', ושו"ת להורות נתן ח"א סי' י"א, דאין לעשות כמנהג העולם אלא יש לברך שהכל על הרסק כד' הרמ"א.

אולם הגרשז"א זצ"ל (במנחת שלמה סי' צ"א סק"ג) כתב שמתחילה היה סבור דאף בדיעבד לא יצא משום שכן הוא משמעות דברי הרמ"א, ולכן היה מעיר לנוהגים לפטור את הרסק בפרי אחר דאין בכך שום תועלת, אך אח"כ חזר בו והכריע כד' הח"א דיצא בדיעבד וכתב לדחוק כן נמי בד' הרמ"א וממילא יש טעם למנהג העולם¹. [אולם להלן אות

וד' הרמ"א לברך שהכל, ויש הנוהגים לברך על פרי שלם ולפטור את הרסק (וכ"כ בשו"ת רב פעלים ח"ב סי' כ"ח וכה"ח סי' ר"ב סקנ"ז, ועי' ספר שערי הברכה פי"ז סקס"ט). ובפשטות שורש המנהג מבוסס על ההנחה שנוקטים דאף להשיטות שברכת הרסק היא שהכל מ"מ בדיעבד נפטר בכפה"ע, וכן נראה בח"א כלל נ"א סי"ב והובא במשנ"ב סי' ר"ח סק"מ שבדיעבד נפטר הרסק בכפה"ע.

אמנם רבים מהאחרונים נקטו לא כן, דלפי השיטות שברכתו שהכל אם בירך בפנה"ע אף בדיעבד לא יצא, וכן משמע מל' הרמ"א שם שכתב 'וטוב לחוש לכתחילה לברך שהכל, אבל אם בירך בפנה"ע יצא כי כן נראה עיקר', ומשמע שלפי השיטות שברכתו שהכל לא יצא אפי' בדיעבד.

ולפ"ז כתבו כמה מספרי זמנינו דהמנהג לברך על פרי שלם ולפטור את הרסק אינו

ה. אך נראה להוכיח דרוב האחרונים פירשו ד' הרמ"א כפשוטו, מדהקשו ע"ד המג"א שנקט דבוטר וכן פרי שאינו עיקר הפרי נפטרים בדיעבד בברכת בפנה"ע, דא"כ מ"ט פסק השו"ע (ר"ב ס"ב) גבי ספק בוסר וכן הרמ"א (שם ס"ח) גבי ספק אם הוא עיקר הפרי שיברך בפנה"א ולא בפנה"ע אע"פ שהיא מבוררת טפי, עי' שעה"צ סי' ר"ו סק"א שציין לדברי האחרונים בזה. ומדלא הקשו כן ע"ד הרמ"א גבי רסק (מלבד הח"א) משמע שנקטו בדעתו דבפנה"ע אינה פוטרת בדיעבד להשיטות דברכתו שהכל.

ו. יסוד הפלוגתא היא, דהנה מצאנו במג"א ר"ס ר"ו דפירות הגדלים על העץ וברכתם שהכל משום שאינם עיקר הפרי או משום שלא נגמר בישולן מ"מ בדיעבד נפטרו בבפנה"ע, וכע"ז במשנ"ב שם סק"ג בשם פנים מאירות גבי ירקות שהדרך לאכלן חיין ואכלן מבושלים או להיפך דברכתן לכתחילה שהכל – מ"מ בדיעבד הרי הם נפטרים בבפנה"א, וא"כ מסתבר דה"נ בזה. אמנם בספר מגילת ספר סי' ט"ו אות ב' העלה מדברי החזו"א דאינו פוטר אף בדיעבד, דבחזו"א כתב דדין נתרסק הוא נפ"מ לכל דיני התורה דלאו שם פרי ע"ז ואינו חייב בתרומ"מ וכו', וכ"כ בספר סדר ברכות סי' כ"ט אות ב' בשם הגר"ע אויערבאך שליט"א להוכיח כן מדברי הרא"ה וריטב"א שם בסוגיא שדימו דין פרי מרוסק למי פירות שפטורים מתרומ"מ, (ומי פירות גם בדיעבד אינם נפטרים בבפנה"ע, דזיעה בעלמא הם, עי' שעה"צ סי' ר"ה סק"ב). וכן יש להוכיח מהמבואר במשנ"ב שם סק"ב בשם הפמ"ג דרסק של פרי מז' המינים אינו נפטר בברכת מעין ג' אף בדיעבד להשיטות דברכתו שהכל ובנ"ר. [ולפ"ז נמצא דהמשנ"ב סותר עצמו מסי' ר"ח סק"מ שנקט כד' הח"א דנפטר בדיעבד בברכת בפנה"ע. ובחלק הסימנים סי' ו' אות ה' כתבנו ישוב ע"ז].

[וראיתי מי שכתב לחלק ביניהם דרך מעלת מין ז' איבד לגמרי. אך לענ"ד זה אינו, דהא אף פרי שאינו ממין ז' נפטר בדיעבד במעין ג' כמבואר במשנ"ב סי' ר"ז סק"א, וא"כ מאחר דבדיעבד נפטר הרסק בברכת בפנה"ע פשוט דה"נ יש לו להיפטר בברכת מעין ג' כשאר פירות. וכן מהא דפשיט"ל לפמ"ג דלא נפטר במעין ג' מסתבר דס"ל הכי אף לגבי ברכה ראשונה].

ועי' בספר שערי הברכה פי"ז הערה ס"ה בהרחבה אם יסוד גריעותא דרסק הוא משום חסרון חשיבותו או משום דאינו בכלל פרי כלל דנחשב כמשקה ולא כאוכל, ומסתבר דתלוי בזה.

ח' נרחיב לבאר מנהג העולם גם לפי פשטות דברי הרמ"א.

(ב) אכן גם אם ננקוט כד' הח"א דבפה"ע פוטר את הרסק בדיעבד לכו"ע, עדיין הקשו רבים מה התועלת לפטור את הרסק בברכה על פרי שלם, והרי סו"ס הוי זה בדיעבד, והרמ"א הרי הכריע שעדיף לברך שהכל, ושהכל ג"כ פוטר בדיעבד לכו"ע.

(ג) ובספר מגילת ספר סי' ט"ו אות ב' כתב לבאר, דהנה בלא"ה צ"ב לצד זה דבפה"ע פוטר רסק אף להשיטות דברכתה שהכל, דא"כ מ"ט הכריע הרמ"א לברך שהכל, והא בשניהם נפטר בדיעבד גם לפי השיטה החולקת, וביותר צ"ב שהרי כתב שם הרמ"א דעיקר ההלכה היא כהשיטות דברכתו בפה"ע. ויש לבאר דעדיף לברך שהכל משום דלשיטה זו דברכתה שהכל הוי כעין מחזי כשיקרא לברך בפה"ע אע"פ שיצא בדיעבד ע"ש, [וכע"ז מצאנו בברכ"י ריש סי' ר"ו בישוב קושיית האחרונים ע"ד המג"א דאם בירך על פרי בוסר וכן על פרי שאינו עיקר הפרי בפה"ע יצא, דא"כ מ"ט בספק בוסר וכן בספק עיקר הפרי פסק הטור לברך בפה"א (וכ"ה בשו"ע סי' ר"ב ס"ב וסי"ח), ותי' דברכת בפה"א יותר צודקת מברכת בפה"ע, וכע"ז כתבו הפמ"ג ומגן

גיבורים שם וכן בח"א כלל נ"א סי"ב, והח"א כתב זאת להדיא גם לגבי רסק], ולפ"ז י"ל דאם מברך על המין הראוי לו לא מחזי כשיקרא כלל ושוב נפטר גם הרסק בזה לכתחילה, עכ"ד.

(ד) ונראה לבאר ענין זה קצת באופ"א, דהא דלד' הרמ"א עדיף לברך שהכל הוא משום דברכת שהכל בדיעבד עדיפה תמיד על שאר הברכות הפוטרות בדיעבד, והוא עפ"מ שביאר בחי' רא"ל מאלין דשהכל הוי ברכה שנתקנה על כל דבר, וע"ע בס' אשר לשלמה מועד סי' י"ד, וכבר כתב כן בעוללות אפרים (להגרא"ז מרגליות בעל הבית אפרים) סי' ב' ד"ה ובאמת אין, וכן מבואר מכמה גיוני דאין מברכים את הברכה הראויה אלא דוקא שהכל (וכגון ברמ"א סי' ר"ד סי"א לגבי רפואה וסי' רי"ב ס"א לגבי טפל ועוד), והיינו משום דהוי ברכה כללית על כל ההנאות. וכן מצאנו בט"ז סי' רי"ב סק"ז שחידש לגבי טפל דיורד בברכתו לשהכל, דזהו רק בברכה ראשונה ולא בברכה אחרונה, וביאר דרך בברכה ראשונה יש בה כלל דעל הכל שאמר שהכל יצא, אלא דמפני חשיבות שיש בקצתם הוסיפו עליהם לכתחילה לפרט בהם בברכות מיוחדות, וא"כ כל שאין שייך בו שפיר ברכה מיוחדת בפרט שלו - שבזה סומך על העיקר, עכ"פ נכנס לכלל ויברך שהכל, שגם זה ברכה שלו, כן נ"ל נכון עכ"ל.¹

ז. האם במקום ספק הוי לכתחילה לברך שהכל או שעדיף לצאת מן הספק באופן אחר

והנה נחלקו המג"א והיד אפרים בסו"ס ר"ד אם יש ענין לכתחילה לאכול דבר המסופק רק בתוך הסעודה או שלכתחילה יכול לברך עליו שהכל, וד' המג"א דעדיף טפי לאכול בתוך הסעודה, והעתיקוהו הבה"ט והמשנ"ב שם וכן השע"ת בסו"ס ר"ב, וכ"כ במשנ"ב סי' ר"ח סק"ה וסק"ג, אך היד אפרים פליג ע"ד המג"א ע"ש. ונראה שהיד אפרים לשיטתו שכתב בעוללות אפרים דברכת שהכל נתקנה לכתחילה על כל דבר.

ומ"מ גם לד' המג"א נראה שאי"ז אלא ענין קל בלבד, שהרי בסי' ר"ב סי"א לענין מי שריית תאנים וצימוקים דהוי ספק העץ ספק שהכל כתב השו"ע בזה"ל; 'מי שריית צימוקים ותאנים או מי בישולם מברך עליהם שהכל ויוצא גם להרא"ש אבל בברכה אחרונה יש להסתפק אם מברך בורא נפשות או מברך ברכה אחת מעין ג' כהרא"ש, ולכן ירא שמים לא ישתה אלא בתוך הסעודה' עכ"ל. הרי שמצד ברכה ראשונה מבואר בשו"ע דאף יר"ש יכול לברך שהכל וא"צ לאכול בתוך הסעודה. וכן משמע ברא"ש פ"ו סו"ס ט' במש"כ דהא דר' ירמיה לא אבל סולת כל ימיו אינו משום ספק בברכה ראשונה דא"כ היה יכול לברך שהכל. ובע"כ צ"ל דכוונת המג"א לעדיפות בעלמא כשיכול בקל, וכן מבואר בשע"צ סי' ר"ח סקט"ז. [אך צע"ק ממה שציין המג"א לסי' קס"ח

בירורי מי פירות, מי שלקות, ושלקות ברכות רסט

ובזה מתבאר הא דבכל ספק הדין הוא לברך שהכל ולא במ"מ אע"פ שלד' הרבה אחרונים ברכת במ"מ פוטרת כל דבר מלבד מים ומלח וכן פסק הביה"ל בסי' קס"ז ס"י ד"ה במקום, והיינו כנ"ל דברכת שהכל נתקנה על כל דבר ומשא"כ במ"מ שרק פוטרת בדיעבד^ח.

וע"ע בט"ז סי' ר"ח סק"ה (הובא בשעה"צ שם סקט"ז) דאף בספק במ"מ או בפה"ע מברך שהכל ולא במ"מ אע"פ שודאי נפטר בזה בדיעבד (לד' הרבה אחרונים), וכ"כ הפמ"ג שם מ"ז סק"ח בד' המג"א סק"ט לגבי ספק במ"מ ספק בפה"א, וכן משמע ברא"ש ברכות פ"ו סוס"י ט"ט. ובספר דברי הלכה

סי"ג ששם כתוב הנהגה ליר"ש לאכול סופגנין רק בתוך הסעודה.

שור' שכיוונתי בזה למאמר בסי' ר"ח סק"ג שהביא דברי הב"ח שם דבספק בברכה ראשונה צריך לאכול בתוך הסעודה דוקא ולא לברך שהכל, והעולת תמיד ופמ"ג מ"ז סק"ח תמחו עליו למה לא יברך שהכל, והמאמר חיוק הקושיא מכל המקורות שהבאנו, וכתב דבע"כ כוונת הב"ח היא רק מהיות טוב, והוסיף שזהו נמי כוונת המג"א הנ"ל, והוכיח כדעתם מהשו"ע בס"ג שכתב גבי ספק בבר"ר דטוב להחמיר ולגמעו בתוך הסעודה, והט"ז הקשה מ"ט לא יברך שהכל, ומוכח מזה כד' המג"א דמהיות טוב עדיף לאכול בסעודה. וובשעה"צ שם סקט"ז הביא לדברי המאמר^ר.

שוב התבוננתי דיש לדון דכל דברי המג"א הם רק במקום שבודאי אין ברכתו שהכל והספק הוא על ברכות אחרות, אך במקום שהספק הוא אם ברכתו שהכל או ברכה אחרת, אולי לכתחילה יכול לברך שהכל, ולפ"ז אין ראייה מהשו"ע בסי' ר"ב ס"א, ואך במשנ"ב סי' ר"ח סק"ג יש גם צד דהוי שהכל ואעפ"כ כתב דראוי לאכול בסעודה. ויש לדחות דמ"מ נוטה שם יותר דברכתו האדמה או מזונות ע"ש. אולם בחת"ס שם כתב לודאי דאין ברכתו בפה"א אלא שהכל, ואך שנסתפק שמא הוי בכלל אורז שברכתו במ"מ, ואפ"ה כתב שנכון שלא לאכול אלא בתוך הסעודה.

וראיתי חידוש רב בספר ברכת הבית ש"ב סקט"ב שכ"ז לגבי ברכת שהכל, אולם המסופק על פרי אם ברכתו בפה"ע או בפה"א אפשר דיכול לכתחילה לברך בפה"א ואין ענין לאכול דוקא בתוך הסעודה, מפני שברכת בפה"א היא ג"כ ברכה מבוררת ולא דמי לברכת שהכל שהיא רק ברכה כללית. ויש לדון בדבריו, דהא יש כמה פוסקים שנקטו להלכה דבספק בפה"ע או בפה"א לא יברך בפה"א אלא שהכל (דלא כהשו"ע) כדי לחוש לד' רבנן דבפה"א אינו פוטר בפה"ע אפי' בדיעבד (דיש גירסא ברמב"ם שפסק כן), כן הביא השע"ת סי' ר"ו סק"א בשם האוה"ח הק' בספרו ראשון לציון, וכ"כ שם העולת תמיד, ופסקו כוונתה הישועות יעקב סי' ר"ו סק"א ושור' רב פעלים ח"ב סי' כ"ז ואור לציון ח"ב פרק מ"ו סעי' מ"ב, ועל כן בודאי נכון לאכול בסעודה. ומ"מ בעיקר מה שחילק בין בפה"א לשהכל, הנה לפמש"כ לעיל שגם בשהכל כשאחד מצדדי הספק הוא שברכתו שהכל י"ל דכו"ע מודו דיכול לכתחילה לברך שהכל, נמצא שלדינא אין חילוק ביניהם.

ח. אמנם צ"ע בזה בדברי הדרישה סי' ר"ח סק"א דמשמעות דבריו דבספק במ"מ או שהכל יברך במ"מ ע"ש. ואפשר דשאני התם דאיירי בתערובת שיש בה מב' המינים והספק הוא רק מי הרוב, דשם ברכת במ"מ שייכא על המיעוט לכתחילה. ומ"מ בט"ז סי' ר"ח סק"ה איירי נמי בתערובת ואעפ"כ ס"ל דיברך שהכל ולא במ"מ, והובאו דבריו בשעה"צ שם סקט"ז.

ט. אגב ראיתי לציון שיש בזה סתירה בט"ז, דבסק"ח כתב לענין ספק במ"מ או בפה"א שיברך בפה"א דזה פוטר בדיעבד במ"מ, וגם בזה מתבאר שעדיף לברך בפה"א מבמ"מ אם נימא דגם ד' הט"ז היא דבמ"מ פוטרת בדיעבד, ועי' בהערה הבאה שהעלינו דבפה"א לגבי בפה"ע היא כשהכל לגבי שאר הברכות, ולפ"ז נחא טפי דבפה"א עדיף מבמ"מ כמו שברכת שהכל עדיפה מבמ"מ, אך באמת זה אינו, דרק בפה"א לגבי בפה"ע הוי כשהכל לגבי שאר הברכות, אך בפה"א לגבי במ"מ מסתבר דאינו כן, דבמ"מ אי"ז בירור טפי אלא הוא מטבע ברכה אחר שאינו מזכיר כלל את הפרי אלא את המזון, (ומה"ט דעת הרא"ה והריטב"א דאינו נפטר כלל בברכת בפה"א), וכ"כ היד הקטנה פ"ג סקט"ה, ובפמ"ג שם ביאר דנחלקו המג"א והט"ז אם בפה"א פוטרת במ"מ בדיעבד

ער בירורי מי פירות, מי שלקות, ושלקות ברכות

(להגר"צ ובר שליט"א) עמ' רכ"ו ביאר זאת עפ"ד הנשמת אדם (כלל נ"ח סק"ב ד"ה אך צ"ע) דברכת במ"מ על שאר מינים מיקרי שינוי ממטבע שטבעו חכמים בברכות ולכך לכתחילה אסור לברך כן ומשא"כ ברכת שהכל ע"ש, וכבר מבוארים עיקרי הדברים בספר יד הקטנה פ"ג ס"ק ס"ה ע"ש.

תקנו לה ברכה בפנ"ע, דהא בספק פת ספק פהבכ"כ כו"ע מודו דמברך במ"מ ולא שהכל כמבואר בסי' קס"ח ס"ז (ע"ש בדרישה וט"ז סק"ו, ומשמעות דבריהם דאע"פ שגם המוציא פוטרת פהבכ"כ עדיף לברך במ"מ דהוי כברכה כוללת לגבי הפת).'

[אמנם צ"ל דזהו רק לגבי שאר מינים, אבל לגבי פת לא מיקרי שינוי ממטבע כיון שפת היא בכלל ה' מיני דגן ורק מפני חשיבותה ובנשמת אדם כלל נ"ח סק"ב העיר על השיטות דבמ"מ פוטר הכל דא"כ מ"ט לא תנן הכי במתני' כדקתני דעל כולם אם

או לא ע"ש היטב, ואילו בסק"ט כתב הט"ז לברך שהכל בכה"ג, וצ"ע. ושוב שמעתי שבתורת חיים שם סוסק"ב כתב דאי"ז סתירה כלל, דכל ד' הט"ז בסק"ט הם רק בתבשיל דעל הצד דאי"ז אורז אין ברכתו בפה"א אלא שהכל מדינא דפת קטנית, ועל כן מספק הוא מברך שהכל ע"ש.

ובסתירה זו יש להעיר ע"ד המשנ"ב, דבסקב"ו כתב בשם הפמ"ג שאם בירך בפה"א על האורז יוצא בדיעבד, ולכא"ו כוונתו לפמ"ג הנ"ל בד' הט"ז, ואילו בסק"ה הביא המשנ"ב את דברי הט"ז בסק"ט שיש מחמירים לברך שהכל על אורז ולא בפה"א, וצ"ע. ושוב העירוני דמש"ב המשנ"ב בשם הפמ"ג דיוצא בדיעבד בברכת בפה"א, י"ל דהוא דרך באופן זה דאין הדין ברור שברכתו במ"מ, ואין כוונתו לפמ"ג הנ"ל בד' הט"ז, דהא ס"ס כתב דהמג"א פליג ע"ז, אלא כוונתו לפמ"ג בא"א סק"י שכתב דאם אין ברכתו במ"מ הוי ברכתו בפה"א ע"ש. עוד העירוני שביד הקטנה פ"ג סק"ה כתב דגם אם אורז נפטר בברכת בפה"א, מ"מ מספק מברכין עליו שהכל ולא בפה"א ע"ש, וישיב בזה ד' האחרונים שכתבו לברך על אורז מספק שהכל, ולא ס"ל כמש"ב האבה"ע שיברך בפה"א מספק.

י. אמנם האבה"ע שם ועוד מן האחרונים כתבו דהא דמברכים במ"מ ולא המוציא הוא רק משום שלאחריה מברכים מעין ג' מספק, ועל כן גם לפניה מברכים במ"מ ולא המוציא ע"ש, ואזיל האבה"ע לטעמיה שכתב דבאורז יש לברך מספק בפה"א ולא שהכל, הרי שלא חילק בין מיני הבדיעבד, (שהרי נתבאר בהערה הקודמת דלברך על אורז בפה"א הוי שינוי ממטבע, ולא חשיב זה כברכה כללית), וכן תמה בסימן ר"ו ע"ד המג"א מ"ט בספק עיקר הפרי מברכים בפה"א ואין מברכים בפה"ע, ואכמ"ל.

והנה מצאנו שיטה מחודשת לבעל האוה"ח הק' בספרו ראשון לציון ברכות מ. (הובא בשע"ת סי' ר"ו סק"א) דאף בספק בפה"ע או בפה"א יברך שהכל ולא בפה"א (וכן נקט לדינא בשו"ת רב פעלים ח"ב סי' כ"ז ד"ה ודע). ולכא"ו י"ל דהביאור הוא כנ"ל דבפה"א פוטרת בדיעבד אבל לא נתקנה על פרי העץ כלל ומשא"כ שהכל, (ועי' ספר וזאת הברכה בירור הלכה סי' כ"ז אות ג' סק"ד). אך באמת טעמו של הראשון לציון הוא משום שהחמיר את ד' רבנן שבפה"א אינה פוטרת את פרי העץ אפי' בדיעבד. ואדרבא נראה דגם ברכת בפה"א נתקנה אף על פרי העץ כמו שהכל כיון שהיא ברכה הראויה לה ורק איננה ברכה פרטית אלא כללית. ווכמו שהוכחנו לענין במ"מ על פת דלא מיקרי שינוי ממטבע. וטפי מינה הבאנו לעיל בהערה מה שחידש בספר ברכת הבית דבפה"א לגבי בפה"ע עדיפה משהכל לגבי שאר מילי, דהמסופק בברכה שדינו לברך שהכל ראוי לכתחילה לאוכלו בסעודה כדי לצאת מספק, ואילו בספק בפה"ע או בפה"א אין ענין כזה ויכול לכתחילה לברך בפה"א.

בירך בפה"א על פרי האדמה והיה לפניו עוד פרי ספק העץ ספק האדמה האם נפטר בודאי או רק מספק

והנה הפמ"ג בפתיחה אות י"ג הניח בספק איך הדין אם בירך בפה"א על פרי האדמה והיה לפניו עוד פרי שספק אם ברכתו בפה"א או בפה"ע, האם נימא דספק אם נפטר מפני שאם ברכתו בפה"ע אינו נפטר אם לא כיון עליו להדיא כמבואר בשו"ע סי' ר"ו ס"ב, או דכיון שבמקום ספק דינו לברך עליו בפה"א הוי כודאי ונפטר בסתמא ע"ש.

בירורי מי פירות, מי שלקות, ושלקות ברכות רעא

אמר שהכל יצא, ותי' כיון דלא שייך למתני על הכל מפני שאינו פוטר מים ומלח. ובספר שלמי יוסף סי' קט"ז הביא הגר"ח ברמן שליט"א קושיא זו בשם מרן הגר"מ שך זצ"ל, והרחיב ליישב דכוונת המשנה לחדש שתקנו חז"ל דברכת שהכל היא ברכה שנתקנה על כל דבר ולכן במקום בדיעבד שא"א לברך את הברכה הראויה יש לברך לכתחילה ברכה זו, ומשא"כ ברכת במ"מ שלא נתקנה ע"ז אלא דפוטר ממילא כי סו"ס אי"ז בכלל 'כל המשנה ממטבע' וכו', אך בכל גווני אין אופן

שיש דין לברך ברכה זו על שאר מילי ע"ש, והוא כמשנ"ת.

וכן נראה ביאור ד' האג"מ ח"ד סי' מ' שכתב דאם בירך במ"מ בטעות על מאכל שאי"ז ברכתו ראוי שלא להמשיך לאכול על סמך ברכה זו, ואילו בברכת שהכל הפוטרת בדיעבד לא מצאנו כן, דהא כך הוא הדין במקום ספק לברך שהכל ובדאי שיכול להמשיך לאכול על סמך ברכה זו. ונראה לבאר כנ"ל דברכת שהכל נתקנה על כל מילי ומשא"כ ברכת במ"מ יא.

ואפשר דזה תלוי בניד"ד האם בפה"א נתקן לכתחילה על פרי מסופק כמו שהכל, ועי'. ולפ"ז עולה דלענין ברכת שהכל כה"ג פשוט דנפטר (דהיינו אם בירך שהכל על דג והיה לפניו עוד מאכל שברכתו מסופקת ומספק מברכים עליו שהכל ייפטר הספק אף בסתמא), וצריך בירור.

וראייתי מי שביאר ספיקו של הפמ"ג באופ"א, דכל מה שבסתמא בפה"א אינו פוטר פרי אחר שברכתו בפה"ע הוא רק משום דסתמא אין אדם רוצה לעשות שלא כהלכה ומשא"כ בניד"ד. ואמנם כ"ה ל' הלוש בסי' ר"ו ס"ב, אך בפשוטו אינו כן, אלא דינא הוא דברכת בדיעבד אינה יכולה לחול אלא באופן שהתפיס להדיא את הברכה על הפרי ולא בדרך גררא, ואי"ז תלוי ברצונו של המברך וכמו שהרחבנו לעיל.

עוד ראיתי בשו"ת בצל החכמה ח"ב סו"ס י' ט' שכתב מסברא דאף לפי הצד בפמ"ג דאינו נפטר בודאי, זה אינו אלא בסתמא, אבל אם כיון עליו להדיא לפוטרו מהני בתורת ודאי אף לפי הדעות המובאות במשנ"ב סי' ר"ו סק"י דפרי העץ מבורר אינו נפטר אף ע"י כוונה. ולא הבנתי סברתו לב' האופנים הנ"ל בביאור ספק הפמ"ג, וגם בספר מגילת ספר סי' כ"ד סוף אות ד' נקט שאין חילוק ביניהם, וע"ע שם בביאור ספיקו של הפמ"ג.

יא. שו"ר בספר וזאת הברכה מהדור' תשנ"ט בבירורים סי' נ' שביאר כן, אולם במהדורות האחרונות חזר בו מזה, וכנראה הכריע שכוונת האג"מ היא כעין מש"כ המשנ"ב דגם בספק שדינו לברך שהכל עדיף לאכול בתוך הסעודה במקום האפשר, ונקט דמה"ט נמי עדיף להפסיק לאכול על סמך ברכה זו אם יש לו עיצה אחרת לפטור את המשך האכילה, וצ"ב. שוב ראיתי בקובץ עם התורה (תשל"ד) שכתב הגר"מ זצ"ל כן גם לענין ברכת שהכל, דיש מעלה להפסיק לאכול או לעשות שינוי מקום וכדו' ואין בזה משום גורם ברכה שא"צ, ווכעת נדפס באג"מ ח"ט עמ' מ"ט.

ובספר סדר ברכות סי' נ"ג אות ד' כתב לחלק דדברי האג"מ נאמרו רק במי שטעה ובירך שלא כדין, דכיון שבידו לעשות הפסק וכדו' ולברך כדין ראוי לעשות כן, משא"כ במקום ספק שאין בידו לברך את הברכה הראויה שפיר יכול לכתחילה לברך שהכל ולאכול על סמך ברכה זו כמש"כ השו"ע, ודברי טעם הם, אך לא נתפרשו היטב בדברי האג"מ שם.

ויש לעיין אם לדברי האג"מ יועיל לברך עתה את הברכה הראויה על מאכל אחר ולהתכוין לפוטרו, או דתו לא מהני כיון שכבר יצא בברכה של הבדיעבד ולא תועיל לו הברכה השניה אא"כ יעשה היסח הדעת או שינוי מקום ויתחייב שוב בברכה.

והנה מצאתי עוד כדין הנ"ל באג"מ יו"ד ח"ג סי' ק"כ אות ב' לענין אם בירך המוציא על פת הבאה בכיסנין דהוי ספק אם יצא, שיאכל רק מעט ויעשה היסח הדעת ויברך שוב כדין. מיהו בזה עדיף כיון שנפטר רק מספק, וכן מצאנו במשנ"ב סי' ר"ג סק"ג בשם הח"א לענין פרי שספק אם הוא פרי העץ או פרי האדמה ובירך בפה"ע, וכן בביה"ל סי' קע"ט ס"א ד"ה א"צ לענין ספק אם הב לן ונברך הוי היסח הדעת. (אך צריך לחלק מהשעה"צ סי' קס"ז סקמ"ח ומשנ"ב סי' רע"א סק"ח לענין ספק אם בירך המוציא או אם עשה הפסק להמוציא דמשמע שיכול לאכול ברצונו, וכן מהביה"ל סי' קס"ח ס"ז לענין ספק פהב"כ בסעודה ומהרמ"א סי' ר"י ס"ב לענין טועם ובולע, ואכמ"ל).

ערב בירורי מי פירות, מי שלקות, ושלכות ברכות

ה) ובזה יש לבאר את ד' הרמ"א שנקט לענין רסק פירות שעדיף לברך שהכל מלברך בפה"ע אע"פ שהנטיה בהלכה היא יותר כהשיטות דברכתו בפה"ע, דטעמו הוא מפני שברכת שהכל נתקנה על כל מילי ומשא"כ בפה"ע אע"פ שגם היא פוטרת בדיעבד את הרסק.

[וכן] יש לבאר בכוונת הברכ"י ודעימיה שכתבו לענין ספק בוסר וספק אם הוא עיקר הפרי דמברכים בפה"א ולא בפה"ע אע"פ שבפה"ע פותרתם בדיעבד בכל גווני, וכתב הברכ"י 'דברכת בפה"א יותר צודקת מברכת בפה"ע', ויש לבאר כוונתו כנ"ל דבפה"א היא ברכה כללית ונתקנה גם לפה"ע משא"כ ברכת בפה"ע לבוסר^[ב].

ולפ"ז י"ל דכל החילוק בין ברכת שהכל לברכת בפה"ע הוא רק כשבא לברך את הברכה על הרסק בפנ"ע, דבזה הוא דעדיף לברך שהכל מבפה"ע, כי שהכל נתקן לכתחילה לברכו במקום ספק, אולם כל שמברך בפה"ע כדין על המין הראוי לו ורק בא לפטור בברכה זו גם את הרסק, בזה אין חילוק בין שהכל לבפה"ע, וכה"ג אדרבא עדיף לפוטרו בבפה"ע שזוהי השיטה היותר עיקרית להלכה וכאמור^{יג}.

ו) ומצאתי דוגמא לחילוק זה באשל אברהם מבוטשאטש סוס"י ר"ב שכתב דאע"פ שמי שלא למד ואינו יודע מהי הברכה אסור לו לברך שהכל, מ"מ אם מברך שהכל על דבר שזוהי ודאי ברכתו יכול בברכה זו להתכוין לפטור גם את המין שאינו יודע מהי ברכתו. ומבואר שיש חילוק בין אם מברך ע"ז בפנ"ע שאינו רשאי הואיל והוא בדיעבד גמור וכל שלא למד לא התירו לו זאת, לבין אם רק פוטרו בברכה שבלא"ה מברך כדין, וע"י.

[עוד] מצאנו בפמ"ג סי' רי"א מ"ז סק"א שכתב דאם עומד לאכול פרי שספק אם ברכתו היא בפה"ע או בפה"א ודינו לברך עליו מספק בפה"א, ועומד לאכול ג"כ פרי שברכתו בפה"א בודאי, עדיף לברך את הברכה על הודאי ולפטור בה את הספק ולא להיפך. ויש לבאר כוונתו כהנ"ל, דהוי פחות בדיעבד לפטור פרי שברכתו בפה"ע בגרירה ע"י ברכה שבירך כדין על מין אחר מאשר לברך עליו להדיא בפה"א.

עוד מצאנו כע"ז בגר"ז (לוח ברכות הנהנין סוף פ"א) דמי שאכל פרי שספק אם הוא מז' המינים או לא ואין לו פרי אחר שהוא ודאי מז' המינים כדי לאוכלו ולכוללו בברכה אחרונה יאכל מזונות או ישתה יין ויברך מעין ג' ויכלול על העץ בברכתו, ואם אין לו מזונות ויין יברך

יב. שוב ראיתי דל' הברכ"י היא 'כיון דאי"ז עיקר פרי האילן, ובפה"ע משמע כי זהו עיקר פרי האילן', (והובא בשע"ת סי' ר"ז סק"א). ומשמע דסברתו היא רק לגבי בוסר ופרי שאינו עיקר הפרי דל' בפה"ע לא קאי עליהו (ורק לא הוי שקר ולכך פוטר בדיעבד), אך לגבי רסק דמאבד ברכתו מחמת העדר חשיבותו לא שייך האי סברא. וכן מוכח מדברי השע"ת שם שכתב לענין פרי שספק אם דרכו להיאכל חי או מבושל, דיברך מספק בפה"ע כיון שבכל גווני פוטר בדיעבד ועדיפה האי ברכה כיון דמבוררת טפי. מבואר מדבריו דבזה לא שייך סברת הברכ"י ודעימיה, כי מה שאין מברכין עליו לכתחילה בפה"ע הוא רק מחמת העדר חשיבותו ולא מחמת שהברכה לא קאי עליה. ומיהו יש לציין דבישועות יעקב סי' ר"ט סק"ד נקט בפשיטות דלא כהשע"ת, דבספק לגבי דין שלקות יש לברך שהכל מספק ע"ש היטב, ומאידך בסי' ר"ז סק"ב הסכים עם קושיית האחרונים לגבי ספק בוסר דראוי לברך בפה"ע מספק, ומשמעות דבריו שם שמחלק בין ספק בפה"ע או בפה"א לבין ספק בפה"א או שהכל, דבספק שהכל בכל גווני מברך שהכל ע"ש, וזה סייעתא לדברינו.

יג. יש לציין שסברא זו היא בניגוד לסברת האג"מ הנ"ל שראוי להפסיק אכילתו על סמך ברכה של במ"מ בדיעבד, דלדברינו חלות הברכה קובעת ואין נפ"מ בהמשך האכילה מכח ברכה זו, ודו"ק.

בירורי מי פירות, מי שלקות, ושלקות ברכות רעג

לן להכניס עצמינו לידי ספק ע"י ברכה על פרי אחר שלד' הני ראשונים לכאן לא נפטר הרסק אפי' בדיעבד.

אמנם בחלק הסימנים סי' א' אות ט' כתבנו דרך נוספת בביאור המנהג לברך על פרי שלם כדי לפטור את הרסק, ולפ"ז נחא גם הערה זו.

האם צריך להוציא חומש מנכסיו על החיוב לברך ברכה הראויה לכל מין ומין

(ח) עד כאן כתבנו לבאר מנהג העולם לפמש"כ פוסקי זמנינו שאין לזה מקום אלא לפי ד' הח"א דברכת בפה"ע פוטרת את הרסק לכו"ע. אולם העיר ידידי הרב יהודה אלבוים שליט"א, דלולי דברי פוסקי זמנינו הנ"ל יש לבאר בפשיטות מנהג העולם גם לפי פשטות ל' הרמ"א דלהשיטות דברכתו שהכל לא יוצאים בברכת בפה"ע אפי' בדיעבד, די"ל דטעמו של הרמ"א להעדיף לברך שהכל הוא רק משום חשש ברכה לבטלה, ולא משום חשש אכילה בלא ברכה, דהא איסור ברכה לבטלה חמור טובא מאיסור אכילה בלא ברכה, וכדחזינן דבספק איסור אכילה בלא ברכה אזלינן לקולא (וכגון בספק בירך יכול להמשיך לאכול) ואילו בספק ברכה לבטלה אזלינן לחומרא כמבואר

על העץ בפנ"ע, דסו"ס נפטר בדיעבד בכל גווני ולא הוי ברכה לבטלה, דאף אם הפרי איננו מז' המינים מ"מ נפטר בדיעבד בברכת על העץ. וכן ביאר בנהר שלום סוס"י ר"ח בכוונת המג"א שם (והרחיב בזה בספר שלמי יוסף סי' קנ"ט).

וצ"ב דא"כ מ"ט צריך לכתחילה לכוללו בברכה על מזונות או יין, והא בכל גווני להך צד דאין הפרי מז' המינים איננו נפטר בברכת מעין ג' אלא בדיעבד. ובאמת בדה"ח משמע דפליג על הנהר שלום ופירש בכוונת המג"א שם דאף לכתחילה יכול לברך עליו על העץ בפנ"ע וא"צ לכוללו במזונות או יין.

ונראה דביאור ד' הגר"ז והנהר שלום הוא כנ"ל דכיון שאי"ז לכתחילה לברך ברכת 'על העץ' על פרי שאינו מז' המינים, על כן ראוי שלא לברך ברכה זו בפנ"ע אלא לכוללו בברכה שבלא"ה מברך אותה כדין לכתחילה י"ד].

(ז) אמנם מה שיש לעיין עוד בעיצה זו לברך על פרי ולפטור את הרסק, דהנה ד' כמה ראשונים דהמברך בפה"א על בננה אינו פוטר את התפוח אף אם מכין ע"ז להדיא כיון שיש לברכה על מה לחול, וכתב המשנ"ב בסי' ר"ו סק"י ובסי' ר"ח סקס"ט לחוש לדבריהם לכתחילה ולהוציא עצמו מידי ספק, וא"כ למה

יד. הערת הרר"ש; משם אין ללמוד לניד"ד, דהתם הוא מסתבר כן, שהרי אין ראוי להוסיף בשבח, וכמו שפירש הלבוש סימן ר"ח סי"ז, ועל כן עדיף טפי לברך על דבר אחר מעין ג' ולכללו בו, ולא דמי לברכה ראשונה דאי"ז אלא שינוי מטבע בעלמא. ויש להוסיף דבברכה אחרונה הוי בכלל מקום שאמרו לקצר אי אתה רשאי להאריך, וועוד יש לחלק, דברכת שהכל וברכת בפה"א הן ברכות כלליות, ועל כן אף על המינים שנתייחדו בברכתן, מ"מ כשאנו יודע ואין יכול לברך את ברכתן המבוררת מברך עליהן שהכל, ומשא"כ בכה"ג שבא לברך ברכה שאינה ברכתם כלל, וזה כמש"כ האחרונים דאף לדעת המג"א דדברים שאינם עיקר הפרי נפטרים בברכת בפה"ע, מ"מ בספק מברכין בפה"א ולא בפה"ע].

ויש להוסיף, שהרי בד' המ"ב שם סקפ"א מבואר דפירש ד' המג"א דרך כשיש לו דבר אחר יכול להוסיף בברכתו על העץ, אך כשאין לו דבר אחר לא יברך עליו על העץ, ואף דהמ"ב ר"ס ר"ז כתב דאם בירך על פירות העץ על העץ יצא, ובע"כ דס"ל למ"ב דאף כשאין לו ברירה אחרת אין לו לברך ברכת מעין ג' במקום בנ"ר, אף כשהוא יוצא בה יד"ח. ויש לדמות ד"ז לדינא דהרמ"א שם דלא יוסיף בברכתו לכלול בה דבר אחר, ופשטות דבריו דהוא אף כשכבר אכל ואין לו עצה אחרת, ואף דאם יוסיף אי"ז ברכה לבטלה, מ"מ גם תוספת ברכה שלא כראוי אסורה, אך התם הוא מובן טפיל.

במשנ"ב סי' רט"ו סק"כ דחמיר משאר ספיקות דרבנן. וממילא י"ל בפשיטות דמצד חובת ברכה ואיסור אכילה בלא ברכה עדיף לברך בפה"ע כי כן הוא העיקר לדינא כמש"כ הרמ"א, ורק משום איסור ברכה לבטלה חיישינן לצד היותר רחוק שברכתו שהכל.

ולפ"ז מבואר היטב טעם המנהג, דבאופן שמברך על פרי אחר ופוסט את הרסק הרי אין שום חשש ברכה לבטלה אלא רק ביטול חובת ברכה ואיסור אכילה בלא ברכה, ולענין זה ספיקו לקולא ועדיף לפוטרו בבפה"ע שזהו העיקר לדינא. וכן משמע קצת בט"ז סק"ד בסופו שהכריע דלא כהרמ"א וסיים 'ולית כאן בית מיחוש ברכה לבטלה', ומשמע דטעמו של הרמ"א הוא משום חשש ברכה לבטלה. [וכע"ז כתב בספר סדר ברכות שם].

והוסיף דלכא' הדברים מוכרחים דמש"כ הרמ"א לברך שהכל הוא רק משום חשש ברכה לבטלה, דכיון שכתב הרמ"א שהעיקר לדינא דברכתו בפה"ע ורק למיעוט שיטות ברכתו שהכל, ועי' גם במשנ"ב סקמ"ב שכתב דלענין ברכה אחרונה בפרי ממין ז' דאין עיצה לברך בורא נפשות כיון שאינו מעין ג', אזי יברך מעין ג' כיון שכך הוא העיקר לדינא (ואילו בספק השקול אינו מברך כלום כמבואר במשנ"ב בכמה דוכתי), ומה"ט ד' המחבר לברך בפה"ע ולא שהכל, וא"כ נמצא שאם מברך שהכל הרי מבטל את החיוב דרבנן לברך על כל מין ומין את הברכה הראויה לו (לפי עיקר הדין שברכתו בפה"ע), וחיוב זה הוא חיוב גמור, שהרי מי שלא למד ואינו יודע מה הברכה הראויה אסור לו לאכול אע"פ שיכול לברך שהכל כמבואר במשנ"ב סי' ר"ב סקפ"ד, נויש לדון אם צריך להוציא חומש מנכסיו על חיוב זה לברך את הברכה הראויה, וכגון אם יכול לברר מה הברכה הראויה רק אם ישלם חומש מנכסיו, וא"כ איזה היתר יש לבטל חיוב זה בשביל לחוש לצד רחוק דברכתו שהכל, שמדינא א"צ לחוש לו, דהא

אפי' בספק השקול קיי"ל דספק ברכות להקל. ובהכרח דרך משום חשש ברכה לבטלה דבזה צריך להחמיר אפי' בספק, בזה סובר הרמ"א דשרי לבטל חיוב ברכה הראויה כדי לחוש גם לצד רחוק של ברכה לבטלה.

וזהו נמי טעמו של הט"ז גבי סוכר שנקט דהעיקר לדינא לברך בפה"ע ורק משום חשש ברכה לבטלה יש לברך שהכל ולכן אם יכול לברך על פרי אחר ואין בזה חשש ברכה לבטלה עדיף. ומה שהבאנו לעיל שהביה"ל השיג עליו, אדרבא יש לדקדק מהביה"ל שלא השיג על עצם עצת הט"ז שאין בכך שום תועלת, אלא רק על מה שנקט הט"ז דהשיטה העיקרית היא דברכתו בפה"ע ולכן עדיף לפוטרו בברכת בפה"ע, ע"ז השיג הביה"ל שיש גם הרבה שיטות חשובות שברכתו בפה"א ועדיף לפוטרו בברכה זו המועלת בדיעבד גם לפי השיטות שברכתו בפה"ע, אבל לא השיג על עצם העיצה - מאי שנא אם אין לו פרי אחר דגם הט"ז מודה דמברך שהכל כדי לצאת ידי כל השיטות, ומאי שנא כשיש לו פרי אחר. ובהכרח שהתועלת היא בכך שיוצא מחשש ברכה לבטלה להשיטות שברכתו בפה"א או שהכל, אע"פ שאינו יוצא מחשש אכילה בלא ברכה לשיטות אלו.

ואף שסו"ס לדינא חזינן דהביה"ל גופיה חולק ע"ד הט"ז לגמרי וסובר שיש לברך שהכל ולא לפוטרו בפרי אחר, ולכא' הטעם הוא משום שנקט דעדיף לברך שהכל ולפוטרו בדיעבד לכל השיטות מלברך על פרי אחר דאז אינו פוטרו להשיטות שברכתו שהכל, י"ל דס"ל למשנ"ב שם דאינו עיקר לדינא כ"כ לברך בפה"ע, אבל בניד"ד שהכריע המשנ"ב לגבי ברכה אחרונה דאם אין לו עיצה יברך מעין ג', הרי שנקט דהעיקר לדינא דברכתו בפה"ע אף במקום חשש ברכה לבטלה, וממילא מסתבר דבזה כו"ע מודו לעצת הט"ז, עכת"ד.

ויש להוסיף, דבאמת בעלי עיצה זו הלא הם שו"ת רב פעלים וכה"ח ההולכים בכ"מ

בירורי מי פירות, מי שלקות, ושלקות ברכות ערה

המון העם, כיון שאין הכל בקיאים מהי הברכה על כל מין, ובמיני בשמים יוצאים בדיעבד על כל המינים. והנה אם היה חיוב גמור לברך ברכה הראויה, לא מסתבר שמחמת חשש זה שרי לבטל חיוב דרבנן. [ראיית הר"ש טו].

ג] בכמה דוכתי כתב המשנ"ב במקום ספק ברכה לברך שהכל על סוכר ולפטור את הספק (כגון בסי' קס"ח ס"ק ס"ה לענין ספק אם הקפה טפל לעוגה), והנה מה שמברכים על סוכר שהכל הוא רק מספק, ואיזה רווח יש להיכנס לספק ברכות בסוכר כדי לפטור ספק ברכות של הקפה, ובהכרח דלא דמי, דבקפה הוא ספק ביטול ברכה גמור וכן איסור אכילה בלא ברכה, משא"כ בסוכר הוא רק ספק ביטול ברכה הראויה.

ולפ"ז ניהא טפי מה שמצאנו בכמה פוסקים דבספק על דבר אם ברכתו במ"מ או בפה"ע מברך שהכל, ואע"פ שודאי אי"ז ברכתו. ולכאור' צ"ע, למה לא נימא דאסור לו לאכול כיון שודאי מבטל את החיוב לברך ברכה הראויה למין זה, ובשלמא בספיקות שיש בהם צד שברכתו שהכל שפיר אמרינן ספק ברכות להקל, אבל באופן הנ"ל הרי ודאי אינו מברך ברכתו הראויה. ולהנ"ל ניהא, דאי"ז חיוב גמור, ולכך א"צ להימנע מלאכול בשביל זה טו.

והא דמי שלא למד ואינו יודע מה הברכה אסור לו לאכול אע"פ שיכול לברך שהכל, צ"ל דסו"ס כשאפשר לברר אין היתר לבטל חיוב זה. [ועדיין צע"ק, דמשמע שגם באופן שעתה איננו יכול לברר ורק היה יכול לברר אתמול אסור לו לאכול].

לפי פסקי השו"ע, ומה שהכריעו כאן כהרמ"א הוא רק משום חשש ברכה לבטלה כנודע, ובהכרח שנקטו דלהשיטות דברכתו שהכל אינו יוצא בברכת פה"ע, [וכ"כ בספר עטרת שלמה להגר"ש זעפראני שליט"א ע"ש שהרחיב בזה], וממילא פשוט שעצתם נכונה דאם מברך על פרי אחר אין חשש ברכה לבטלה. [אך מ"מ אין מזה ראייה שטעמו של הרמ"א ג"כ הוא רק משום חשש ברכה לבטלה].

ט אולם כשהצעתי הדברים הנ"ל קמי מו"ח שליט"א אמר שהטענה דאין היתר לבטל ברכה הראויה בשביל לחוש לצד רחוק של איסור אכילה בלא ברכה איננה מוכרחת, דחיוב זה איננו חיוב גמור, ושפיר יתכן דשרי לבטלו כדי לחוש לצד רחוק של איסור אכילה בלא ברכה וביטול חובת ברכה. ושמעתי כמה ראיות לדבר דאי"ז חיוב גמור;

א] דעכ"פ עולה מדברי הרמ"א דשרי לבטלו משום צד רחוק של ברכה לבטלה, והרי מדינא אין חיוב לחוש לצד רחוק זה כמבואר במשנ"ב הנ"ל לענין ברכה אחרונה דאם אין לו עיצה אי"צ לחוש לזה, ואם היה החיוב של ברכה הראויה חיוב גמור לא היה היתר לבטלו משום כך.

ב] במשנ"ב סי' רצ"ז סק"א הביא מהפוסקים דבמוצ"ש מברכים בורא מיני בשמים על כל המינים, ואף שבחול צריך לברך על כל מין את הברכה הראויה לו ('עצי בשמים', 'עשבי בשמים', 'מיני בשמים'), מ"מ במוצ"ש מברכים כולם 'מיני בשמים' כדי שלא יבואו לטעות

טו. אמנם עי' היטב במג"א ריש סי' רצ"ז (לביאור הלבושי שרד ופמ"ג שם) דעל ריח פירות אין מברכים בהבדלה בורא מיני בשמים אלא את הברכה הראויה להם (הנותן ריח טוב בפירות). הגם דריח זה נמסר נפטר בדיעבד בברכת 'מיני בשמים' כמבואר בשו"ע סי' רט"ז ס"ב ובמשנ"ב שם דהוי כברכת שהכל באוכלין. ולכאור' צ"ל דכה"ג חמיר טפי, ולא דמי לשהכל ממש אלא למזונות דפוטור כל מילי לד' הח"א ומ"מ חשיב שינוי ממטבע כמשנ"ת לעיל, וא"כ חזינן דלאו כלל גמור הוא. [אמנם הגר"ז וערוה"ש שם נקטו דבכל גווני מברך בורא מיני בשמים].

ובעיקר הראיה ראיתי בספר שערי הברכה פי"ט הערה ע"ה בשם ספר משנה הלכה שדייק מהמשנ"ב סי' רט"ז סק"ג דגם מי שלא למד ומסופק מה הברכה יכול לברך בורא מיני בשמים, ועדיף מברכת שהכל על מאכל מסופק,

רעו בירורי מי פירות, מי שלקות, ושלקות ברכות

ד עוד ראייה שמעתי בענין זה ממש"כ הנשמת אדם כלל ה' סק"ו דלענין אורו איכא ספק ספיקא לברך במ"מ ואעפ"כ מברכים שהכל, ואף שברכת במ"מ פוטרת בדיעבד בכל גווני. הרי דאף שהנטיה היא יותר שצריך לברך במ"מ, וגם אין בזה שום חשש ברכה לבטלה, מ"מ מבטלים חיוב ברכה הראויה כדי לחוש לצד הרחוק שאין ברכתו במ"מ, וחזינן דחיוב ברכה הראויה אינו חיוב גמור.

אך לענ"ד נראה דמשם יש להוכיח להיפך, דהא כתב הנשמת אדם שם להוכיח מזה את שיטתו דדין ספק ברכות להקל נאמר אף במקום ספק ספיקא. וצ"ב מה הראיה, דהא התם אינו מבטל ברכה לגמרי אלא רק חיוב ברכה הראויה, ואין נלמד מזה לענין ביטול ברכה לגמרי. ונראה מזה להיפך, דס"ל לח"א דביטול ברכה לגמרי וביטול ברכה הראויה שוין הם, ולכך הוכיח מזל"ז.

אמנם י"ל דבאמת אינם שוין זל"ז, אך דהנה ביסוד סברת הח"א יש להבין מה ענין דין ספק ברכות להקל לדין אורו הנ"ל, דהא בפשוטו דין ספק ברכות להקל הוא משום חשש ברכה לבטלה, ושם הא ליכא חשש ברכה לבטלה כלל כמש"כ הח"א גופיה לפי שבמ"מ פוטר בדיעבד כל מילי. ואשר מוכח מזה דנקט הח"א כהני שיטות שהביא הב"י בסי' ס"ז דדין ספק ברכות להקל הוא מדין ספיקא דרבנן לקולא, וכן

משמע בסוף דברי הנשמת אדם שם, וזהו ביאור דבריו דכלפי ברכת במ"מ אמרינן ספק ברכות להקל, דאע"ג דאיכא ס"ס לברך במ"מ, מ"מ חיישינן למיעוט שאי"ז ברכתו ואינו מחויב לברך זאת מספק, משא"כ ברכת שהכל דהוי ברכת כל המאכלים בכל גווני נוכח שנ"ת לעיל בשם הח"א בכלל נ"ח דברכת במ"מ הוי שינוי ממטבע שטבעו חכמים בברכות משא"כ ברכת שהכל. ועי' בחלק הסימנים סי' ו' בהרחבה בניד"ז.

וזהו שהוכיח הח"א דאף במקום ס"ס אמרינן ספק דרבנן לקולא בברכות ופטור מלברך, וממילא אין נפ"מ אם מברך ברכה אחרת או אינו מברך כלל, דסו"ס אם לא היה בזה דין ספיקא דרבנן לקולא ודאי היה צריך לברך במ"מ, כיון שנוטה יותר שזוהי ברכתו ופטור בדיעבד בכל גווני.

ומ"מ למדנו מדברי הח"א דרך אחרת לדחות הטענה הנ"ל באות ח' דאין היתר לבטל חיוב ברכה הראויה ברסק פירות משום צד רחוק שברכתו שהכל, דהא קמן בדברי הח"א דשרי לבטל חיוב ברכה הראויה כה"ג מדין ספק ברכות להקל, כיון שיש צד רחוק שאי"ז ברכתו. [אלא דלא ברירא אם ברכת בפה"ע על רסק פירות להצד שברכתו שהכל דמי לברכת במ"מ על שאר מילי דחשיב שינוי ממטבע וכנ"ל, ועי' בחלק הסימנים סי' א' אות ט-יא].

וציין כן גם לערוה"ש סי' רט"ז ס"ה וספר וזאת הברכה פי"ט בשם הגר"י פ"ט זצ"ל (ודלא כבה"ח שם סק"ל), וא"כ אינו ראייה לכל מילי.

טז. אך י"ל עוד דהוי כאונס, ודמי לדברי השו"ע סי' י"ג בשם המרדכי דמותר מדינא להכניס עצמו לאונס. ואף דהתם אסור עב"פ מדרבנן לד' המג"א, י"ל דדוקא התם בחיוב ציצית דאו' משא"כ הכא בחיוב ברכה דרבנן. (ומצד האיסור לאכול בלא ברכה, כבר כתב רבינו יונה דזה אינו אלא כשאינו מברך כלל משא"כ כשמברך שהכל, והאריכו בזה האחרונים שהבאנו לעיל). ועוד י"ל עפ"מ שחידש הגר"ל מאל"ן דהיתה תקנה מיוחדת לכל הספיקות דברכתם שהכל. [אך יש לציין שדבריו מחודשים, ובשאר האחרונים שהבאנו לעיל לא כתבו שהיתה תקנה בפנ"ע על מצב של ספק, אלא רק שברכה זו נתקנה על כל המאכלים, ורק הוסיפו לתקן ברכה מיוחדת לכל מין ומין, ולכן כשא"א לברך את הברכה הראויה שפיר אפשר לברך ברכת שהכל כיון שמעיקרא נתקנה ברכה זו לכל המאכלים. וכן הוא בברכת בפה"א לגבי בפה"ע וברכת במ"מ לגבי המוציא כמשנ"ת לעיל].

ענינים שונים בברכות הנהנין

הרב אברהם זנגר

~ קעא ~

**שכח לברך ונזכר באמצע האכילה
האם פוטר בברכתו גם מה שאכל
מקודם**

נחלקו האחרונים איך הדין במי ששכח לברך ונזכר באמצע אכילתו ובירך, האם פוטר בברכתו עתה גם את מה שאכל מקודם בדומה לברכת המצוות דבמצוה הנמשכת חשיב עובר לעשייתן כל שהוא עדיין באמצע המצוה ופוטר הכל, או דשאני ברכות הנהנין שיסודם להתיר את האכילה ואינו מועיל כלל לשעבר.

ושורש הנידון בזה הוא בביאור סוגיית הגמ' נא. 'בעו מיניה מרב חסדא מי שאכל ושתה ולא ברך מהו שיחזור ויברך, אמר להו מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר כדי שיהא ריחו נודף, אמר רבינא הלכך אפילו גמר סעודתו יחזור ויברך דתניא טבל ועלה אומר בעלייתו ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה, ולא היא התם מעיקרא גברא לא חזי הכא מעיקרא גברא חזי והואיל ואידחי אידחי. ומשמע לפו"ר דרק אם גמר לאכול חל דיחוי ושוב אינו יכול לברך, אולם באמצע אכילתו עדיין לא חל דיחוי וממילא תועיל ברכתו גם לשעבר כהס"ד דרבינא.

ובלבוש סי' קס"ז ס"ח כתב דכלפי מה שאכל מקודם הוא בגדר 'מעוות לא יוכל לתקן', והמלבושי יו"ט שם וכן במעדני יו"ט בסוגיא שם אות ט' השיג עליו בזה"ל 'במחילה מכבוד תורתו הוא אינו יכול לתקן מה שעיוות עלינו הטעם וכו', והוכיח מהגמ' כנ"ל דבתוך האכילה מועילה ברכתו גם למפרע, והו"ד בא"ר

שם. וע"ע בשו"ת שואל ומשיב מהדו"ק ח"א סי' ח' שהאריך בזה, ובספר עמק ברכה דיני ברכות הנהנין אות א'. וציין לזה השעה"צ סי' קס"ז סקמ"ה.

ובהשגת הראב"ד פ"ח מברכות הלי"ב השיג ע"ד הרמב"ם שכתב דאף אם גמר אכילתו חזור לברך - 'והוא שבדעתו לאכול יותר דאל"כ הו"ל גמר', ומשמעות דבריו דאם בדעתו לאכול יותר חלה הברכה גם לשעבר ומשא"כ אם אינו אוכל יותר הו"ל גמר האכילה ולכן אינו יכול לברך לשעבר.

וראיתי בהאי ענינא חידוש נפלא בשו"ת בית שערים סי' ע"ה דאם שתה יין ושכח לברך או אכל פת ושכח לברך ורוצה עתה לשתות שאר משקין אינו מברך ברכה הראויה להם דטפל ניהו, אלא מברך קודם ברכה אחרונה ואח"כ מברך עליהם ברכה הראויה להם, או שמברך עליהם בפה"ג ומתקן על העבר מה ששתה וכן על העתיד ששתה שאר משקין, ויסוד לזה מהגמ' בברכות נא. וכו', עכ"ד. ובהמשך דבריו כתב לפרש באופן מחודש את הגמ' הנ"ל [לפרש"י דלא כמהרש"א שם] דבכה"ג גופא מיירי הסוגיא שם, והמסקנא היא שיברך על הטפל ברכת העיקר.

ובסי' י"ד הערה י"א כתבנו לפרש עפ"ז יסוד ד' הרמ"א בסי' רי"ב דהאוכל טפל קודם העיקר מברך עליו שהכל, ומדברי הט"ז שם סק"ז בשם הלבוש מתבאר שמצד עיקר חיוב הברכה על הטפל הוא נפטר במה שמברך אח"כ על העיקר, אלא שיש דין בפנ"ע דאסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה ולכך צריך לברך לאלתר, אך מצד דין זה אין מברכים אלא שהכל. ומתבאר דהברכה שמברך אח"כ על

העיקר פוטרת את הטפל שאכל מקודם, וזה מתאים ליסוד הנ"ל דכל שלא גמר אכילתו שייך לפטור בברכתו גם את מה שאכל מקודם.

עוד מצאתי בחמד משה סי' קס"ח סק"ד שדן ע"ד המג"א שהביא המשנ"ב שם בסקכ"ו דמי שבירך בורא מיני מזונות על פת הבאה בכיסנין והיה בדעתו מתחילה לאכול רק מעט ולבסוף נמלך להשלים לשיעור קביעות סעודה אינו מברך המוציא כיון דאין במה שמונח לפניו עתה שיעור קביעות סעודה אלא ביחד עם מה שאכל כבר, וביאר החמד משה כוונתו דלא תקנו חז"ל לברך המוציא בקביעות סעודה אלא כשפוטרו בברכתו את כל השיעור. אולם החמד משה פקפק בזה דאפשר דאחר שנמלך להשלים לשיעור קביעות סעודה אזי ברכת המוציא שיברך עתה תחול גם על מה שאכל עד עתה ונמצא דפוטרו את כל השיעור. ולכאור' דבריו מתפרשים עפ"ד התוי"ט דכל שלא סיים אכילתו פוטרת הברכה גם את מה שאכל מקודם.

אלא שיש חידוש רב בדבריו, דהא בשעתו בירך כדין ונפטר בברכת במ"מ על מה שאכל עד עתה, ועי' משנ"ת בזה בסי' קל"ו, אך מ"מ כתבנו בסי' קל"ח לדון לדינא ע"פ סברא זו באופן שהיתה דעתו מעיקרא לאכול שיעור קביעות סעודה אלא ששכח ולא בירך כלל ונזכר באמצע אכילתו, די"ל שכה"ג יודה המג"א שיברך המוציא הואיל ופוטרו בזה גם את תחילת אכילתו ונמצא שפוטרו בברכתו שיעור שלם של קביעות סעודה.

אמנם מה שיש להעיר בהאי ענינא, דא"כ מי ששכח לברך וסיים אכילתו היה ראוי שיאכל עוד כדי שיוכל לברך ויפטור בזה את כל מה שאכל מקודם, ואילו במג"א ומשנ"ב סי' קס"ז ס"ח כתבו לעשות כן רק כדי לצאת ד' הראב"ד הסובר שאפשר לברך אחר אכילתו, וצ"ע. ואולי י"ל דכל שגמר אכילתו ונמלך

לאכול עוד אינו נחשב המשך האכילה וממילא לא תחול ברכתו על האכילה הקודמת.

שו"ר בב"י סי' קס"ז ס"ח שהביא ל' הכל בו 'אי גמר סעודתו ולא יכול למיכל טפי לא ליברך', ודקדק מזה הב"י דאם יכול למיכל טפי יברך ויאכל עוד, והב"י תמה ע"ז דזהו רק לד' הראב"ד הנ"ל בהשגות ע"ש. ולכאור' משמע דס"ל לכל בו דעי"ז מתקן את מה שאכל עד עתה, וכן ביאר באפיקי מגינים שם סק"ה, ולפ"ז כתב דיפטור גם שאר הדברים הבאים מחמת הסעודה שאכל מקודם, והוסיף דכן משמע מסתימת הפוסקים ע"ש.

ובב"ח שם כתב דלא נקטינן כהכל בו הואיל וגמר בדעתו שלא לאכול, ומשמע להדיא כדברינו דכיון שגמר אכילתו הוי אכילה חדשה ולא מהני ליה, אבל אם לא גמר בדעתו שלא לאכול ראוי שיאכל עוד כדי לברך ולתקן בזה אכילתו הקודמת, וצ"ע לדינא.

[ע"ע בכס"מ סופ"ג דברכות שביאר דתקנו ברכה ראשונה אף על פחות מכזית מפני שאפשר שימלך לאכול עוד ולא יוכל לתקן מה שאכל מקודם, ומשמע קצת דאף אם עדיין ישאר לו לאכול לא יוכל לתקן לשעבר. ואינו מוכרח].

הרב אברהם זנגר

~ קעב ~

בירור הנידון אם בורא מיני מזונות פוטר הכל בדיעבד

בדין המברך בורא מיני מזונות על כל המינים אם יצא נחלקו האחרונים ויש בזה ג' חילוקים;

[א] במים ומלח לכו"ע לא יצא כמבואר בגמ' בכמה דוכתי דלא זייני.

ב] בפת איכא פלוגתא באחרונים אם כיון דאישתני למעליותא לא יצא בברכה הפחותה, וכ"כ הגר"ז בסי' קס"ח סי"ב, אך בסדר ברכות הנהנין פ"א ס"ג הביא בזה פלוגתא וכתב דספק ברכות להקל. ורוב הפוסקים כתבו דיצא, וכ"כ הביה"ל בסי' קס"ז ס"י ושעה"צ סי' קע"ו סק"ב א.

ג] ביין ותמרים ושאר מינים נחלקו האחרונים וג' שיטות בדבר, ו"א שבכולם יצא - כן צידד הכס"מ פ"ד מברכות הל"ו וכן הכריע הח"א בכלל נ"ח וכן פסק הביה"ל בסי' קס"ז ס"י ד"ה במקום, ר"ח ס"ז ד"ה עד, ושעה"צ שם סק"א², וי"א שרק ביין ותמרים יצא משום דסעדי דמה"ט נפטרים הם בדיעבד בברהמ"ז כמבואר בשו"ע סי' ר"ח סי"ז, כ"כ בערוה"ש סי' קס"ז סי"ט ובכה"ח סי' ר"ב סק"ט בשם כמה פוסקים, וכן דן רע"א בשו"ת ח"ה סי"ב (ובטוש"ע מהדור הדרת קדש נדפס על הגליון בסי' ר"ח סי"ג), וכן בגליון הש"ס לו: נקט רע"א בפשיטות לגבי שאר מילי דאינם נפטרים אפי' בדיעבד והוי ברכה לבטלה, וי"א שבכולם לא יצא, כן פשיט"ל לאג"מ חו"מ ח"ב סוס"י מ"א. [אולם בח"ד סי' מ' כתב להורות בפשיטות כד' הח"א דיצא בכל גווני, ותשובה זו היא בתרא, כי התשובה בחו"מ ח"ב נכתבה בשנת תשט"ז ואילו התשובה באו"ח ח"ד נכתבה בשנת תשל"ט]. וכן מצינו שכתב הרשב"ץ ברכות מ: דאם בירך על יין במ"מ לא

יצא, וכ"כ בפשיטות בעוללות אפרים דין ב' ד"ה שוב, ולכאור' כ"ש דעל שאר מילי לא יצא.

ונראה להעיר ביסוד פלוגתת הח"א ורע"א אם ברכת במ"מ פוטרת בדיעבד פירות ושאר מילי, דהנה בנשמת אדם כלל נ"ח מבואר שהעלה את חידושו מכח דברי התוס' בעירובין ל. ד"ה לימא, דהנה בברכות לו: איכא פלוגתא אם מברכים במ"מ על אורז או רק על ה' מיני דגן, ובתוס' בעירובין שם ביארו יסוד הפלוגתא דכו"ע מודו דלא תקנו לברך במ"מ אלא על דברים שרגילים לקבוע עליהם סעודה והם ה' מיני דגן וכן אורז, ויסוד הפלוגתא היא אם כל מילי מיקרי 'מזון' או רק ה' מיני דגן. [ובזה ביארו התוס' הא דמשמע בגמ' שם דלד' הסוכרים דמברכים במ"מ על אורז אם נדר מן המזון אסור בכל חוץ ממים ומלח, ומשא"כ לד' הסוכרים דאין מברכים במ"מ אלא על ה' מיני דגן אינו אסור אלא מה' מיני דגן]. ולפ"ז כתב הנשמת אדם דכיון דקיי"ל דאף על אורז מברכים במ"מ נמצא דקיי"ל דכל מילי מיקרי מזון לבד ממים ומלח וממילא מסתבר דאם בירך במ"מ על כל מילי חוץ ממים ומלח יצא בדיעבד ג.

אכן מצאתי ברא"ש פ"ו דברכות סי' כ"ו שכתב בנידון אם ברהמ"ז פוטר פירות בזה"ל; 'ועוד כל מילי דזייני לבד ממים שייכא בהו ברכת הזן ונהי דמזון לא שייך בהו מ"מ

א. ולפ"ר נידון זה תלוי בפלוגתת הפוסקים אם בירך בפה"ע על יין יצא או לא, וכע"ז השווה בשו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' קמ"ט, אך אי"ז מתאים בכל הפוסקים, ואכ"מ.

ב. ושמעתי להעיר ע"ד הביה"ל, דע"ש שלמד כן מד' הא"ר בשם הדרישה בסי' קס"ח, אך לולי דבריו היה נראה דכוונת הפרישה דברכת במ"מ כוללת כל דברים הנעשים מה' מיני דגן, דומיא דברכת שהכל שכוללת כל מילי, וכן נראה מד' הא"ר שדימה ד' הדרישה לד' הט"ז שם סק"ו, והט"ז שם כתב בזה"ל; דודאי ברכת במ"מ פוטר הכל אפילו עיסה דהא זיין, אלא שמפני חשיבות הפת קבעו עליו המוציא וג' ברכות וכו', עכ"ל, ונראה מזה דדבריו קיימי רק על פת ולא על כל מילי, ועי' גם בפמ"ג במ"ז שם שכתב ע"ד הט"ז דכע"ז כתב הדרישה, וצ"ע בזה.

ג. ויש לדון דאינו מוכרח, דאף דל' 'מזון' שייכא בכל מילי מ"מ כיון דלא תקנוה לכתחילה לא מהני אף בדיעבד, ושאיני ברכת שהכל ובפה"א (על פרי העץ) דהוו ברכות הכוללות. אך באמת הלא קי"ל דבפה"ג פוטר

ברכת הזן' וכו', ומשמע להדיא מדבריו דנקט לדינא כפשטות הגמ' בעירובין שם גבי נודר מן המזון דל' 'מזון' לא שייך בכל מילי, ובהכרח פליג ע"ד התוס' בעירובין וס"ל דאי"ז תלוי בנידון אם מברכים במ"מ על אורז. [ובאמת בנשמ"א שם נראה שהוכיח כן בתחילת דבריו מדברי הרא"ש הללו, אך בסוף דבריו התעלם מזה, רצ"ע].

ושוב העירוני דה"נ משמע ברא"ש סי' ה' שכתב בזה"ל; 'על אורז מברכין עליו תחלה בורא מיני מזונות אע"פ שאינו מן ד' המינים כיון שזה נקרא מזון כי הוא משביע וסועד הלב', וכן העתיק הטור בס' ר"ח בשמו דמברכים על אורז במ"מ משום 'דאיהו נמי מיון זיין וסועד הלב כמו אורז', אבל העושה פת או תבשיל משאר מיני קטניות ליתיה בכלל מזון' עכ"ל, ומבואר להדיא דרק אורז הוא בכלל מזון ולא שאר מילי.

וכן ראיתי בספר משנת אברהם (להג"ר אברהם סטוארט שליט"א) להוכיח מדברי התוס' ברכות לו. ד"ה תיובתא דלא כד'

התוס' בעירובין, דבגמ' שם הוכיחו מברייטא דמברכים במ"מ על אורז והעמידו בתיובתא את ד' רב ושמואל הסוברים דאין מברכים במ"מ אלא על ה' מיני דגן. וכתבו ע"ז דלא הוי תיובתא אלא על אורז 'אבל אדוחן לא הוי תיובתא ואפשר דהוי הלכתא כותייהו ולא מברכין עליה בורא מיני מזונות' עכ"ל. ומשמע מדברי התוס' דבדוחן מודינן לרב ושמואל דלא חשיב 'מזון', ונמצא דכו"ע מודו דשאר מילי לא מיקרי 'מזון', וליכא פלוגתא אלא גבי אורז לחוד אם דמי לה' מיני דגן, וזה שלא כד' התוס' בעירובין^ד.

העולה מן האמור, דלד' תוס' והרא"ש בברכות המברך במ"מ על שאר מילי לא יצא, וא"כ צ"ע מהיכ"ת להכריע כחידושם של התוס' בעירובין נגד ד' התוס' והרא"ש בברכות. [וגם בד' התוס' בעירובין אין הדברים מוכרעים כמשנ"ת בהערה].

וכתב לן הר"ש; יש להעיר עוד מד' הראב"ד בהשגות בעה"מ פסחים כד'; ז"ל, אלמא לא אתו שלש ומיפטר מעין שלש.

ענינים בדיעבד אע"ג דלא הוי ברכה הכוללת כיון שסו"ס ל' 'גפן' מתאים לענבים, ולכאור' ה"ה בניד"ד. עוד יש לדון דבאמת המעיין בתוס' שם יראה שאין הכרח בסברא דאם מברכים במ"מ על אורז ה"נ כל מילי מיקרי 'מזון', אלא כוונת התוס' הוא רק דאפשר לומר דכל מילי מיקרי מזון, אך שפיר יתכן לחלק בין אורז לשאר מילי, (ומשא"כ למ"ד דאין מברכים על אורז בהכרח ס"ל דרק ה' מיני דגן מיקרי מזון). וא"כ יתכן דכיון שמובא שם בגמ' מעשה דרבב"ח ור' יוחנן דנקטו להדיא דלא כל מילי חשיב מזון – סמכין ע"ז לדינא לחלק בין אורז לשאר מילי, ובעי"ז הביא הנשמ"א שם בשם מהר"א פאסוולער. ועי' גם בגאון יעקב בעירובין שנקט דכל ד' התוס' הם רק טעם מ"ט לא מקשינן רק על רב ושמואל, אך לפי האמת גם לדידן ל"ה כל מילי מזון. וכן נראה להוכיח מד' הגר"א ורע"א ביו"ד סי' רי"ז סי"ט דנקטו דאף למאי דקיי"ל דאורז מקרי מזון י"ל דשאר מילי לא מיקרי מזון, דהנה בשו"ע שם פסק דהנודר מן המזון אסור בה' המינים בלבד. ותמזהו הגר"א ורע"א (וכן הצ"ח בברכות לה: בשם המחנ"א ועוד) דלכאור' המקור הוא מד' רב ושמואל דאין מברכים במ"מ אלא על ה' המינים בלבד, אך הלא קיי"ל דלא כרב ושמואל דאף על אורז מברכים במ"מ, וא"כ מ"ט איננו אסור אף באורז. ומדלא הקשו האחרונים הנ"ל אף על שאר מילי מוכח דאפשר לחלק דרק אורז מיקרי מזון ולא שאר מילי. וזהו דבר מתיאמים לד' רע"א שנקט לדינא דשאר מילי אינם נפטרים בברכת במ"מ.

ד. אמנם מש"כ בספר משנת אברהם שם להקשות איך פסק הביה"ל כשיטת הח"א דאם בירך במ"מ על כל דבר יצא בדיעבד גם לפ"מ דקיי"ל כתוס' דרק על אורז מברכים במ"מ ולא על דוחן, לענ"ד אינו קושיא, דעי' בב"י שהביא כמה מקורות בראשונים להא דמחלקין בין אורז לדוחן ושפיר יש לפרש החילוק דעל דוחן לא חשיב קביעות סעודה כמו על אורז, ורק בתוס' לח. מבואר שפירש דיסוד החילוק הוא מטעמיהו דרב ושמואל דדוחן לא מיקרי 'מזון', וזה שלא כד' התוס' בעירובין ובאמור.

ל"ט ב' ד"ה והלכתא שלא לחתוך כלל קודם הברכה, דמשום הפסק אין לחוש דהוי כגביל לתורי, ועי'.

הרב אברהם זנגר

~ קענד ~

המחויב לברך ברהמ"ז מדין ספק דאו' לחומרא למה לא יברך מעין ג'

מי שאכל כדי שביעה והתחייב בברהמ"ז מה"ת וספק אם בירך חוזר ומברך ברהמ"ז, אבל אם התחייב בברהמ"ז רק מדרבנן כגון שלא אכל כדי שביעה אינו חוזר ומברך דספק דרבנן לקולא, כן מבואר בשו"ע ומשנ"ב סי' קפ"ד ס"ד וסוס"י ר"ט. [ובשעה"צ סי' קפ"ד הביא ד' כמה אחרונים דאף בלא אכל כדי שביעה צריך לברך מספק דכיון דעיקרו דאו' מחמירין בספיקו כספק דאו', אך דחאם מכח דברי החינוך ע"ש].

וכתב המשנ"ב בשם המג"א דצריך לברך כל הד' ברכות אע"ג דברכה רביעית מדרבנן, כי היכי דלא לזלולי בה. ובמחצה"ש כתב בשם הא"ר דבלא"ה צריך לברך כל הברכות משום דכך תקנו רבנן לברך ברהמ"ז וכמו בספק קרא ק"ש דצריך לקרוא כל הג' פרשיות. [אך כתב הא"ר דיש לחלק מהתם, וצ"ע מה החילוק].

ויש לעיין לפי טעמו של המג"א מ"ט לא יברך מעין ג' לפ"מ שנוטה ד' המג"א בסי' קצ"א דמנין ברכות לאו דאו' ויוצאים מדאו' במעין ג', דבזה לכאו' לא שייך הטעם דאתו לזלולי ביה. [ובפרט צ"ע לד' הלח"מ שהביא הא"ר דנקט שבאמת א"צ לברך ברכה רביעית].

ומצאנו בשעה"צ סי' קס"ח סקע"א שעמד בשאלה זו לענין ספיקא דסופגין אם דינו כפת או לא, וכתב המג"א דאם אכל

וטעמא דמילתא משום דשלש ברכות מדכרינן בהן מזון ופירות אינם מזון, ואע"ג דמתרצו להו לרבנן שינויי ניהו ולא סמכינן עלייהו, דכל מילי זייני בר ממיא ומלחא, מזון מיהא לא הו' אלא חמשת המינין לבד, עכ"ל, ולהדיא בדבריו דא"א לפטור שאר דברים בברהמ"ז משום דלא הו' מזון ובג' ברכות מדכרינן ומזון, ולכאו' כ"ש שאינם נפטרינן בברכת במ"מ, שעיקרה היא ברכה על מזון.

עוד יש להעיר מד' המאירי בברכות לה: שכתב דהנודר מן המזון אסור אף באורז, [וכן בדוחן לדעת הסוברים דחשיב כמזון], והרי להדיא דס"ל דכל מילי לא חשיבי מזון, ורק אורז שמברכין עליו במ"מ חשיב כמזון, ולדעתו ודאי הדין דאם בירך על שאר מילי במ"מ לא יצא.

הרב יצחק אליעזר שוב

~ קענג ~

בדין הפסק בין ברכה לאכילה

עי' מנחת שלמה ח"א סי' ח' דס"ל דאיסור הפסק הוא מפני היסח הדעת, וכתב דלפ"ז יכולות הנשים לענות אמן על ברכת שהחיינו בקידוש אף אם בירכו בהדלקת הנרות. וצ"ע דלכאורה ברכת שהחיינו לא גרע משאר שיחה, והא דאינה הפסק עי' בראשונים פסחים ק"ג ב' דזהו סדר הברכה על הכוס, ואף ביקנה"ז הוא כן לדעת הר"ח שם ועוד ע"ש, ואין מקור לחדש דבעצמותה אינה היסח הדעת, וא"כ למי שפטור שפיר הוי היסח הדעת.

ובעיקר דבריו דהאיסור הפסק הוא מפני היסח הדעת ג"כ אי"ז ברור, ויעוי' במגילת ספר שכ' די"א דהוי דין הפסק בפ"ע, ולכאו' מוכח כן מדקי"ל דאסור להפסיק לכתחלה, ולדעת התוס' באמת לכאו' מותר, דיעוי' בהג' ר"פ לתשב"ץ שמבאר מש"כ תוס'

כדי שביעה מברך ברהמ"ז מדין ספיקא דאו' לחומרא, וכתב השעה"צ; 'ואף דהגמ"ר שדי בה נרגא, דהא מדאורייתא מסתברא דיוצאים במעין ג' במקום ברכת המזון, ואם כן שוב אינו אלא מדרבנן, י"ל כיון דעכ"פ מחוייב לברך מה"ת היכא דיש ספק ממילא מחוייב לברך כל הברכות כתיקונם ואע"פ שאינם מדאורייתא ממש, כמו אם היה מחוייב בודאי דאין לו לפטור עצמו במעין ג' במקום ג', ודומיא דמש"כ הפוסקים בסימן ס"ז לענין ספק קרא קר"ש דחזור וקורא עם ברכותיה, וכ"ש הכא שנוסח ברהמ"ז הוא ממרע"ה ויהושע וכו' עכ"ל.

וצריך לחלק, דלענין מנין הברכות כו"ע מודו דדמי לק"ש, שכך תקנו רבנן לברך ברהמ"ז של תורה בג' ברכות, משא"כ הברכה הרביעית היא אחר שכבר יצא ידי חובת החיוב דאו', ובזה הוצרך המג"א לסברת 'דלא ליתי לזלולי ביה'. [אך עדיין צ"ע מאי שנא מק"ש דיוצא יד"ח בפרשה ראשונה ואעפ"כ כתבו הפוסקים שצריך לקרא כל הפרשיות בספק. וכן צ"ע מ"ט לאר מצאנו בפוסקים לענין ק"ש את הסברא 'דלא ליתי לזלולי ביה'].

הרב יצחק אליעזר שוב

~ קעה ~

אם שקר פוסל בברכה

נחלקו הפוסקים בסי' ר"ח סי"ז אם דייסא נפטרת בבהמ"ז, דהב"י כתב דאינה נפטרת וכן פסק בשו"ע, והאהעו"ז כ' דנפטרת. ולכאור' יש להוכיח מהרא"ש כד' הב"י, מהא דהקשה בסי' כ"ו על שיטת רש"י ובה"ג דדייסא נפטרת בבהמ"ז כשאכלה תוך הסעודה דכל מילי זייני לבר ממים ומלח, ולא חילק דהאי זן טפי.

אמנם המעיין במקור הרא"ש, שהוא התוס' רבינו יהודה כנודע, יראה ישוב לזה, דבאמת ברכת הזן היתה פוטרת כל דבר, אלא כיון דשיקר בברכתו שהזכיר בה מזון והרי אי"ז מזון לא יצא, וע"ז כ' דכאן דמברך בהמ"ז על הפת א"כ כל דבר יפטר בברכת הזן כיון דזיין, ע"ש.

ולפ"ז חזינן חידוש, דגם אם הברכה שייכת למה שאכל מ"מ כיון דשיקר בהברכה פסל. ועי' מ"ב סי' נ"ט סק"ב וסי' תפ"ז ביה"ל ד"ה תוכ"ד במה שחולק עם הפמ"ג בדין מוסיף שבח בברכתו והרחיב בזה בס' שערי זבולון לאאמור"ר שליט"א סי' ע"ח, דלהמ"ב אי"ז הפסק עפ"ד הרשב"א, ולכאור' מהראשונים הנ"ל חזינן דפליגי.

הרב אברהם זנגר

~ קעו ~

י"ב היכ"ת שיוצא יד"ח מצה ואינו חייב לברך ע"ז ברהמ"ז ~ מו"מ לפ"ז בהא דהזכרת יעו"י מעכבת בברהמ"ז בליל הסדר

א [ידוע חידושו של הגרע"א בשו"ת סי' א' דנשים פטורות מלאכול פת ביו"ט מלבד ליל ראשון של פסח דחייבות לאכול כזית מצה וליל ראשון של סוכות שחייבות לאכול כזית פת שהוקש לפסח. ולפ"ז כתב הגרע"א דנשים ששכחו לומר יעלה ויבא בברהמ"ז ביו"ט אינן חוזרות לברך מלבד בליל א' דפסח וסוכות, דהא החיוב לחזור ולברך הוא רק משום דלא סגי דלא אכיל כמבואר בגמ' מט: ושו"ע סי' קפ"ח ס"ז, והיינו דכל שחייבים לאכול פת המחייבת בברהמ"ז ויש בה הזכרה תקנו חכמים שהזכרה בה היא לעיכובא כמבואר במשנ"ב שם.

ועולה מדברי הגרע"א שבליל הסדר לא יתכן לצאת ידי חובת מצה בלא להתחייב בברהמ"ז. וכן עולה מד' כמה ראשונים שנקטו דגם אנשים אינם מחויבים לאכול פת בשאר יו"ט, ואין הזכרת יעלה ויבא מעכבת אלא בליל יו"ט הראשון של פסח וסוכות מחמת חיוב הכזית מצה.

ב] ויש להעיר ע"ז מכמה וכמה היכ"ת שמצאנו שיוצאים יד"ח מצה ולא חייבים לברך ברהמ"ז;

א. ד' הגרע"א ואבן העזר בס' קס"ח שיוצאים יד"ח מצה בפת הבאה בכיסנין ומברכים עליו בורא מיני מזונות ועל המחיה, (וחולקים בזה על המג"א שם סקט"ז, וע"ש במג"א שהוכיח מזה דאין יוצאין יד"ח מצה בפהבב"כ).

ב. ד' המשנ"ב בס' תנ"ג סקי"ד דאם אפה מצה מתערובת דגן ושאר מיני קטניות ויש בתערובת שיעור דגן של כזית בכדי אכילת פרס מעיקר הדין יוצא יד"ח מצה באכילת כזית ממנו, אך מ"מ לענין ברהמ"ז הכריע המשנ"ב בס' ר"ח סקמ"ג ושעה"צ סקמ"ה דאינו מברך

ברהמ"ז (אא"כ אכל את כל הפרס שאז נמצא שאכל כזית מהדגן עצמו) ^ה.

ג. ד' המשנ"ב שם בס' תנ"ג דאם אפה מצה מתערובת דגן ואורז אזי אף אם אין בתערובת שיעור דגן של כזית בכדי אכילת פרס יוצא בו יד"ח מצה מעיקר הדין כיון שטבע האורז להחמיץ מחמת הדגן, אולם לענין ברהמ"ז הביא הביה"ל שם בס' ר"ח ד"ה עירב ד' הפמ"ג ודה"ח שמצדדים דאין לברך ע"ז ברהמ"ז (ודלא כמשמעות המג"א שם).

ד. מבואר בפסחים לה: שיוצאים יד"ח מצה במצה העשויה מחיטים שגדלו בעציץ שאינו נקוב, אולם לענין ברהמ"ז ד' האגלי טל (דש סק"ח) והשדי חמד (מערכת כ' כלל ק') בשיטת הירושלמי שאין מברכים עליו כי אינו חשוב גידולי קרקע ^א. [הירושלמי בפ"ז דכלאים מסתפק אם מברכים עליו 'המוציא לחם מן הארץ', דעפר העציץ אינו נקרא 'ארץ', וכתבו האג"ט והשד"ח דאם אין מברכים עליו המוציא ה"נ אין מברכים ברהמ"ז, דהא בירושלמי שהובא ברא"ש פ"ו סי' ט"ז מבואר שהם תלויים זב"ז ע"ש ^א. אמנם הח"א סוף

ה. ובספר שש"כ פנ"ד הערה קכ"ח העיר דלפ"ר הוי סתירה במשנ"ב אם חל שם דגן על כל התערובת או רק לא נתבטל הדגן אך לא מיקרי שאכל כזית דגן באכילת כזית מכלל התערובת. אמנם בספר שלמי ניסן (פרק כיצד מברכין) מובא מכתב מהגר"ח קנייבסקי שליט"א בישוב ד' המשנ"ב דיש לחלק בין מצה לברכות, דלענין ברכות בהנאה תליא מילתא וצריך להנות מכזית דגן ולא סגי שחל שם דגן על שאר המינים, ומצאנו כע"ז בפמ"ג סי' ר"ב מ"ז סק"א שדן אם אמרי' 'טעם כעיקר' בברכות, וגם בפתיחה להל' פסח כתב הפמ"ג כעין סברא זו לחלק בין מצה לברהמ"ז, דברהמ"ז תלוי בשביעה, ואכמ"ל.

ו. ועי' שו"ת ציץ אליעזר ח"ט סי' י"ב אות ב' מש"כ לבאר דאי"ז סתירה לומר שאין מברכים ע"ז המוציא וברהמ"ז ואעפ"כ יוצאים בזה יד"ח מצה (אף שמפשות הגמ' בברכות לז: משמע דתלויים זב"ז).

ז. אכן מצאנו אופן בשו"ע סי' קס"ח ס"ו שלא מברכים המוציא ומברכים ברהמ"ז, כשאכל פת הבאה בכיסנין ונמלך להשלים לשיעור קביעות סעודה ע"ש, אך מ"מ לא מצאנו מין פת שכך הוא דינו מעיקרא, (מלבד פת שעפשה לד' הביה"ל ריש סי' ר"ד, אך שם הוא רק באופן שנתחייב בברהמ"ז מדאו, והחילוק הוא בין דאו' לדרבנן).

ובנשמת אדם כלל קנ"ב סק"א הוכיח מהא דבמן לא בירכו המוציא ובירכו ברהמ"ז, והשד"ח דחה דל' הירושלמי הוא 'כל שמברכים עליו ג' ברכות' ובמדבר לא בירכו על המן אלא ברכה אחת. ואמנם בספר חסידים סי' תתת"מ ומאמר שבתות ד' לרמ"ע מפאנו מבואר שבירכו 'המוציא לחם מן השמים'. וכן נקט הרש"ש פסחים

כלל נ"א חילק ביניהם, ופסק שאין מברכים המוציא אלא במ"מ אבל מברכים ברהמ"ז].

ואמנם הקשה שם האגלי טל קושיא דידן, דא"כ מ"ט מעכבת ההזכרה בליל פסח, והרי אפשר לצאת יד"ח במצה שגדלה בעציץ שאינו נקוב, ומזה רצה להוכיח דהבבלי חולק על הירושלמי וסובר שמברכים ע"ז המוציא וברהמ"ז.

ה. ד' החת"ס בשו"ת סי' קכ"ז ד"ה נשאר (היא התשובה הידועה בענין נתקטנו השיעורים) דבמצה סגי בהנאת גרונו ולברהמ"ז בעינן הנאת מייעיו, וכגון אכל כזית מצומצם ונשאר חלק בין החניכיים (או אכל חצי כזית והקיא וחזר ואכל חצי כזית) יוצא יד"ח מצה ואינו מברך ברהמ"ז¹, (אך ד' המחצה"ש בסי' תע"ה סק"ד דגם במצה בעינן הנאת מייעיו).

שו"ר באפיק"י ח"ב ס"א שהקשה כן ע"ד החת"ס, והוסיף להקשות גם מכל סעודת שבת ויו"ט שחוזרים על ברהמ"ז אם שכח ההזכרה משום דלא סגי דלא אכיל פת, ולהנ"ל הא משכח"ל באכילת כזית מצומצם שיוצא יד"ח סעודת שבת ואינו חייב בברהמ"ז, והוכיח מזה דגם לברהמ"ז סגי בהנאת גרונו. אכן בשו"ת כת"ס (או"ח סי' ע"א ד"ה ובתשובה וסי' צ"ו סוס"ק א' ד"ה ודע דנ"ל) כתב לחלק בין סעודת שבת ויו"ט למצה, דבסעודת שבת ויו"ט בעינן הנאת מייעיו כמו לענין ברהמ"ז ורק במצה סגי בהנאת גרונו ע"ש.

ו. כפאוהו לאכול מצה יצא, אך לענין ברהמ"ז הביא השעה"צ בסי' ר"ד סקל"ח ד' הא"ר שאינו מברך (אע"פ שנהנה בזה שיצא יד"ח מצה) ע"ש.

ז. אכל מצה טפילה למליח, ע"י שו"ת משיבת נפש סי' ה' למהרא"ל צינץ שיצא יד"ח מצה אך אינו מברך ברהמ"ז (כדקתני במתני' מד.).

ח. גזל חיטים ואפאן יוצא יד"ח מצה מפני שקנה בשינוי אך אינו מברך ברהמ"ז משום דמ"מ הוא בכלל בוצע בירך ניאץ ה' כמבואר בשו"ע סוס"י תנ"ד ובמשנ"ב שם ובסי' קצ"ו סק"ד.

ט. אכל ח"ז מצה וח"ז מדבר שברכתו שהכל ובירך בורא נפשות (כד' המשנ"ב בשם המג"א סי' ר"י שמצטרפים לבורא נפשות) ואח"כ הביאו לו עוד ח"ז מצה (בתוך כדי אכילת פרס), יוצא יד"ח מצה, אולם בפשטות אינו חייב בברהמ"ז כיון שהח"ז הראשון כבר נפטר בברכת בורא נפשות, ועוד דלפ"ד החזו"א בסי' ל"ד סק"ד ברכת בורא נפשות הוי הפסק אף אם אינו נפטר בזה (וכגון אם השלים לכדי שביעה בצירוף הח"ז הראשון ד' החזו"א שאינו חייב בברהמ"ז מדאו' וחולק בזה ע"ד הביה"ל סוס"י קפ"ד), וכ"כ בספר שיעורי שלמי תודה (להגר"צ פלמן שליט"א - ברכות עמ' מ"ז) בשם מרנן הגר"א ל שטיינמן והגר"ח קנייבסקי שליט"א לענין מי שאכל ח"ז תפוח וח"ז ענבים ובירך בורא נפשות ואח"כ אכל עוד ח"ז ענבים דאינו חוזר לברך מעין ג' על הענבים. [אולם

לו: דאין מקום לחלק ביניהם, ואם מברכים ברהמ"ז על פת שגדלה בעציץ שאינו נקוב ה"נ מברכים המוציא. וע"ע מה שהאריך בזה בספר חמדת ישראל (להג"ר מאיר דן פלוצקי בעל הכלי חמדה) ח"ב קונטרס דרך חיים סי' י"ד.

ח. ובזה ביאר דברי הרוקח שהובאו בב"י סי' קנ"ח דא"צ נט"י בליל הסדר עבור המצה כי א"צ נט"י לפחות מכזית, וזה מקור ד' השר"ע שם ס"ג דא"צ נט"י לפחות מכזית, והמג"א כתב דבהכרח יש ט"ס ברוקח דהא מצה בעי כזית, ותי' החת"ס ע"פ הנ"ל דיד"ח מצה יוצאים בכזית מצומצם אך לענין ברהמ"ז חשיב פחות מכזית ולענין נט"י תליא בברהמ"ז ע"ש.

ע"י במכתב מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א שהשיג ע"ז].

י. אכל מצה מעופשת קצת, ד' הביה"ל סי' ר"ד ס"א ד"ה ופת שעופשה שהיא פת מדאו' וחשיב אכילה ע"י הדחק ושמה אכילה, ולפ"ז נראה דיוצאים בה יד"ח מצה, אך אין מברכים עליה ברהמ"ז אלא בנ"ר (בשלא אכל כדי שביעה) כמבואר בשו"ע שם ט.

י"א. מצה שטעמה רע לכאו' יוצא בה יד"ח מצה אך אינו חייב בברהמ"ז להשיטות דבעינן הנאת גרונו לברהמ"ז, ע"י סי' ר"ד ס"ח ומג"א סי' ר"י ומנ"ח מצוה שי"ג ות"ל.

י"ב. אכל מצה שלא כדרך אכילתו (בשפורת), ע"י שו"ת מנח"י ח"ג סי' י"ח אות י"ט בשם ספר אור חדש קידושין ל"ח שדן לחדש דאחשביה מצוותו ויוצא בה יד"ח מצה, אך ברהמ"ז מסתבר שלא יברך.

ג] והנה על רוב המקרים אפשר ליישב דמה שתקנו חז"ל דאם מחויב לאכול באופן שמתחייב בברהמ"ז ההזכרה מעכבת, כוונתם לפי דרך האכילה הרגיל ולא באופן משונה, אבל עדיין צ"ע מד' ההיכ"ת הראשונים שהוא דין לכתחילה שיכול לצאת יד"ח במצה כזו של פת הבאה בכיסנין או תערובת דגן או שגדלה בעציץ שאינו נקוב בלי חיוב ברהמ"ז.

ד] והנה ההיכ"ת הא' והד' של פת הבאה בכיסנין ועציץ שאינו נקוב תקשי גם מכל סעודת שבת ויו"ט שחוזרים על ברהמ"ז אם שכת ההזכרה משום דלא סגי דלא אכיל פת,

וקשה דהא נחלקו האחרונים אם יוצאים יד"ח סעודת שבת בפת הבאה בכיסנין, ולהשיטות דיוצאים יד"ח קשה כנ"ל דא"כ נמצא שאין חיוב לבא לידי ברהמ"ז. וכן פת שגדלה בעציץ שאינו נקוב מסתבר שיוצאים בה יד"ח סעודת שבת כמו שיוצאים יד"ח מצה, שהרי היא משביעה כמו שאר פת ומאי נפ"מ מהו מקום גידולה.

ובקה"י ברכות סי' כ"ה האריך בזה (לענין פת הבאה בכיסנין), וכתב ליישב דמ"מ הרי יתחייב לברך מעין ג' וגם בזה יש הזכרה, ואין תקנת חז"ל תלויה דוקא בברהמ"ז, אלא במה שמחויב לאכול אכילה שמחייבתו בברכה שיש בה הזכרה, ואה"נ לפ"ז אם ישכת ההזכרה במעין ג' ג"כ יהא חייב לחזור ולברך, (אך זה תלוי בב' הטעמים שהביא השעה"צ בסי' קפ"ח ס"ק ס' מ"ט אם שכת ההזכרה במעין ג' א"צ לחזור, ע"ש בקה"י שהרחיב בזה).

וכן י"ל לגבי עציץ שאינו נקוב, דאפשר שגם לד' האגלי טל בשיטת הירושלמי דאין מברכים עליה ברהמ"ז, מ"מ שפיר מברכים על המחיה, דלא גרע מכל ז' המינים שנשתבחה בהן א"י דמברכים מעין ג', וה"נ פת זו היא מז' המינים.

אולם עדיין צ"ע לגבי מצה ב' ההיכ"ת של תערובת מצה ושאר מיני קטניות שברכתם היא בורא נפשות.

אכן גם בזה י"ל עפ"ד השו"ע בסי' ר"ח ס"ט דאם אין כזית דגן בכדי אכילת פרס

ט. שו"ר בספר דעת תורה למהרש"ם סי' תנ"ד ס"א שכתב דאין יוצאים בה יד"ח מצה, והוכיח כן ממנחות בגי' וכן הוכיח בחידושי הגרי"ז שם ולעיל כב: ד"ה ור"י סבר מכאן, אך נראה דאולי דלא כד' הביה"ל וכמש"ב הגרי"ז שם לבאר דפקע שם לחם מינה ולכך אין מברכים ברהמ"ז אפי' באכל כדי שביעה, ורק שהכל מברך ע"ז משום דלא פקע מינה שם אוכל ע"ש, וכדבריהם מבואר בל' הרשב"ם ב"ב צה: ד"ה אומר שהכל, אולם לד' הביה"ל דלא פקע מינה שם לחם מדאו' וחייב בברהמ"ז כשאכל כדי שביעה נראה פשוט דיוצאים בה יד"ח מצה. [וצ"ע מהגמ' במנחות שם].

דהוא משום דסו"ס הוי ספק דרבנן, אבל אם א"י לברך אסור לאכול.

הרב אברהם זנגר

~ קצח ~

בירך על מאכל ואכל מעט ואח"כ נשתתה הברכה האם צריך לברך שוב

בירך על ענבים ועשה מהם יין ~ בירך על פת ועשה ממנה קניידלך ~ בירך על דייסא נזולית ואח"כ נעשתה סמיכה ~ בירך על פת הבאה בכיסנין ואח"כ נמלך לקבוע ע"ז סעודה ~ בירך על עיקר וטפל ואח"כ נהפך הטפל לעיקר ~ האם פטור גרירה חל בשעת הברכה או רק בשעת המשך האכילה ~ יסוד דין קביעות סעודה בפהבב"כ

א יש להסתפק איך הדין אם בירך על מאכל ואכל ממנו מעט ואח"כ נשתתה ברכתו, האם צריך לברך שוב את הברכה החדשה על שאר המאכל או שהואיל וכבר בירך ע"ז מקודם כדין כבר נפטר וא"צ לברך שוב. וכגון; בירך על ענבים ואח"כ עשה מהם יין, בירך על שאר פירות ואח"כ סחט אותם (שברכתם שהכל), בירך על קמח או בצק (באופן שראוי לאכילה) ואח"כ אפאו ונעשה פת, בירך על דייסא נזולית שברכתה שהכל ואח"כ הוסיף דגן ונעשתה סמיכה שברכתה במ"מ (או להיפך - שהיתה סמיכה והוסיף מים ונעשתה נזולית), בירך על פת ואח"כ פוררה ובישלה (קניידלך) שברכתה מעתה במ"מ, וכל כה"ג.

וכן משכח"ל שבירך על עיקר וטפל ואח"כ נהפך הטפל לעיקר, כגון אם בירך על

בתערובת אין מברך ברהמ"ז אבל מברך לאחריה על המחיה (והאחרונים שם הרחיבו לבאר מאי שנא דאינו מברך ברהמ"ז ואעפ"כ מברך על המחיה שהיא ברכת הדגן). ולפ"ז י"ל נמי כתי' הקה"י הנ"ל. אולם הגר"א בביאורו שם חולק ע"ד השו"ע וס"ל דמברך בורא נפשות, והמשנ"ב הניח דין זה בספק, ולפ"ז הדק"ל.

הרב יצחק אליעזר שוב

~ קעז ~

בגדר איסור אכילה בלא ברכה

בדף י"ב ע"א כתבו התוס' דנראה להחמיר בפתח בחמרא וסיים בדשיכרא דלא יצא. ובגהש"ס שם מבאר עפ"ד מהרש"א פסחים ק"ב א' דספק ברה"נ לחומרא משום דהוי כאילו מעל, (ובגליון שו"ע סי' ר"ט ביאר יותר ע"ש), [ובבגה"א סי' תפ"ז מוכיח מדכתבו כן גם לגבי מקדש ישראל והזמנים דלתוס' אין דין סב"ל, אבל בס' על הכל להר"מ מאיבר"א שהוא מרא דשמעתא דהתוס' הנ"ל (ע"ש בתור"פ) כ' דספק ברכה לאחריה לקולא וספק התפלל הוא דלריו"ח חוזר ומתפלל, ובספק ברכה לפניו לא כ' כלום].

ונראה דאין הכרח מתוס' דהוי איסור דאכילה בלא ברכה (ונפ"מ אם א"י לברך אי שרי לאכול), דיעו' במכתם וכלבו שכ' בשם תוס' דספק ברכה לחומרא משום דאסמכוה אקרא דהילולים ועבדוהו כנהנה מקדשי שמים, והיינו דיש סמך מה"ת וגם הוא דין חמור, ותו לא. ולפ"ז מיושבות קושיות המנחת שלמה ח"א סי' י"ח סק"ח מבעל קרי ואונן דאוכלין בלא ברכה (כתוס' י"ז ב') אע"ג דאונן חייב בנט"י. ולאידך גיסא גם אם בספק מותר לאכול י"ל

י. אמנם אם בירך על פרי ואח"כ ריסקו נראה פשוט שלא יברך שוב, לפי שכתב הרמ"א בסי' ר"ב ס"ז דהעיקר בהשיטות שלא נשתנית ברכתו ורק לכתחילה עדיף לברך ע"ז שהכל.

שהברכה הראשונה היא ברכה המועלת בדיעבד למאכל בצורתו החדשה (וכגון אם בירך על ענבים ואח"כ סחט ועשה מהם יין יש שיטות בפוסקים שבפה"ע פוטרת יין בדיעבד, ע"י משנ"ב סי' ר"ח סק"ע), אזי י"ל שמה"ט יועיל לפוטרו עתה.

אולם יש לפקפק בסברא זו, דהא קי"ל (בגמ' מא. ושו"ע סי' ר"ו ס"ב) דאם היו לפניו זית וצנון ובירך בפה"א על הצנון לא נפטר הזית אא"כ כיון להדיא לפוטרו, לפי שברכה בדיעבד אינה פוטרת בסתמא בדרך גרידא בלא כוונה להדיא, וא"כ בניד"ד אם לא כיון להדיא בשעת הברכה לפטור את היין שיעשה אח"כ מהענבים מסתבר שלא יועיל, ונע"י גם במשנ"ב סי' ר"ו סק"ז שלכתחילה ודאי שאין לו לכיין לפטור את הזית בברכת בפה"א שהיא רק בדיעבד].

וגם באופן שכיון להדיא בשעת הברכה לפוטרו יש אופנים דלא מהני, וכדמצינו במשנ"ב סי' קע"ו סק"ב דאם בירך במ"מ על מעשה קדירה קודם הסעודה אינו פוטר את הפת גם אם כיון ע"ז להדיא (אע"פ שברכת במ"מ פוטרת פת בדיעבד) יא.

[עוד יש לעורר לפי הצד הנ"ל דאין ברכה פוטרת מאכל שלא היה בעולם בשעת הברכה כמו שהארכנו בסי' כ"ג, לפ"ז יש לדון דאם חשיב כמאכל אחר לגמרי ופנים חדשות באו לכאן, הרי שמאכל זה לא היה בעולם בשעת הברכה].

ג] ומצאתי מקור לנידון זה בדברי רע"א סי' קס"ח ס"ו (הנדפס בשו"ע דפוס יוהנסבורג ובמהדורות החדשות) שכתב דמי שאכל כזית

תערוכת פירות שהרוב ברכתו האדמה והמיעוט ברכתו העץ ואח"כ הוסיף פירות לתערוכת ונעשה רובו העץ, האם עתה צריך לברך שוב על הטפל או דכיון שכבר בירך על העיקר ויסדו לן רבותינו האחרונים שברכת העיקר חיילא גם על הטפל (עי' חזו"א סוס"י כ"ז) תו א"צ לברך שוב. ויש מקום לחלק בין המקרים כמו שיתבאר להלן.

ב] ונראה לדון בזה מג' פנים;

א. יש לחקור האם פטור גרירה [דהיינו הדין הכללי שברכה פוטרת את כל מה שבדעתו לאכול] חל מיד בשעת הברכה על כל מה שבדעתו לאכול, או רק בשעת המשך האכילה הרי זה נפטר מפני שמשתייך לתחילת האכילה, ונפ"מ אם פוטר מאכל שעדיין לא היה בעולם בשעת הברכה. ולעיל בסי' כ"ג הרחבנו בזה והעלינו דבפשטות בב' מינים חל הפטור רק בשעת המשך האכילה, אך במין אחד כתבנו לדון שחל הפטור לאלתר על כל המין.

ולפנ"ר יש לתלות ניד"ד בחקירה זו, דאם חל הפטור לאלתר בשעת הברכה על כל המאכל מה אכפת לן אם נעשו בו אח"כ שינויים, אך אם הפטור חל רק בשעת המשך האכילה הרי אז כבר אי"ז ברכתו ואיך יפטרנו.

אך יש לדחות לב' הצדדים;

ב. דבניד"ד אפשר דפנים חדשות באו לכאן וחשיב כמאכל אחר שלא בירך עליו מעולם.

ג. לאידך גיסא יש לדון דגם אם נימא דפנים חדשות באו לכאן ולא מהני מה שנפטר המאכל בברכה קודם השינוי, מ"מ באופן

יא. והנה ידועה השגת החזו"א (סי' ל"ד סק"ז) על המשנ"ב שזה סותר לד' השו"ע בסי' ר"ו ס"ב הנ"ל לענין צנון וזית דאם כיון להדיא פטר את הזית, אולם באמת סתירה זו נמצאת כבר בריטב"א ובשטמ"ק כנודע, ובהכרח שיש חילוק בין הדינים, והרחבנו בזה בסי' קפ"ד.

השיטות שבעלמא איננה פוטרת איננו משום שאין משמעות הברכה מתאימה לפהבב"כ, אלא משום שעשה שלא כדין שבירך ברכה חשובה כ"כ על פהבב"כ, ולכן כאן שבשעת הברכה בירך כדין כו"ע מודו דפוטרי בדיעבד את הפהבב"כ שאוכל אח"כ.

ולפ"ז נמצא שיש לחלק באופנים הנ"ל בין אם הברכה הראשונה היא ברכה הפוטרת בדיעבד את המאכל בצורתו החדשה או לא. שו"ר למו"ח שליט"א בספרו שערי זבולון סוס"י ס"ב שעמד בנידון דידן והביא ראייה מדברי רע"א הללו.

ד ברם נראה לדחות שאין ראייה מדברי רע"א לנידון דידן, דהנה באמת דברי רע"א צ"ב, דהרי הא דבמ"מ פוטרת פת בדיעבד הוא רק כשבירך על הפת בלבד, אבל כאן שחלה ברכתו על מה שאכל בתחלה שלא בתורת קביעות הרי לא מהני לפטור גם את הפת בברכה זו, ולד' המשנ"ב הנ"ל אף אם נתכוין ע"ז להדיא לא מהני, וכ"ש בגוונא של רע"א דבפשוטו איירי אף באופן שלא היתה דעתו ע"ז מעיקרא י, וכה"ג לית מאן דפליג שבסתמא אין ברכת במ"מ על פת הבאה בכיסנין פוטרת את הפת כמו שהערנו לעיל יד.

פת הבאה בכיסנין ואחרי שהתחיל לאכול נמלך לאכול שיעור קביעות סעודה ומתחייב לברך המוציא, מ"מ הכוונה שהיה בדעתו לאכול מתחילה כבר נפטר מברכה, דאף אם נהפך דינו להמוציא מ"מ הרי קיי"ל דבמ"מ פוטרת פת בדיעבד וממילא נפטר במה שבירך במ"מ בתחילה (משא"כ לגבי השאר שלא היה דעתו מתחילה לאכול ולא בירך ע"ז כלל) ע"ש. ומתבאר דנקט דאילו במ"מ לא היתה פוטרת פת בדיעבד לא היה מועיל מה שבירך ע"ז מתחילה כדין, דהשתא פנים חדשות באו לכאן ומחויב בברכה לפי השתנות דינו כעת, ורק מאחר שבמ"מ פוטרת פת בדיעבד מהני לפוטרו יב.

וכע"ז ראיתי בשו"ת אג"מ או"ח ח"ב סי' נ"ד שדן להיפך במי שקבע סעודה על פת הבאה בכיסנין ואח"כ נמלך לאכול פחות משיעור קביעות סעודה האם צריך עתה לברך במ"מ על המשך אכילתו או שכבר נפטר בהמוציא דמעיקרא. וכתב דפטור מלברך שוב הואיל וברכת המוציא פוטרת בדיעבד את הפת הבאה בכיסנין שאוכל עתה, [והוסיף לחדש דאף להשיטות דבעלמא המוציא איננה פוטרת פהבב"כ, מ"מ הכא כו"ע מודו דנפטר, דטעם

יב. וכע"ז מבואר בחמוד משה וכו"ח (סקנ"א) שכתבו דהכל פטור מברכה מפני שבמ"מ פוטרת פת בדיעבד, ונקטו דחשיב שבירך על הכל ולא חשיב 'נמלך' כלפי כל השיעור, ובשעה"צ סק"ג ציין לדברי החמוד משה אך כתב לחלוק עליו לדינא דודאי חשיב כנמלך.

יג. ועב"פ החמוד משה המובא בהערה הקודמת בודאי איירי כשלא היה דעתו ע"ז להדיא, שהרי פטרו מלברך על כל השיעור אע"פ שלא היה דעתו מתחילה לאכול שיעור קביעות סעודה.

יד. שו"ר בספר אפיקי מגינים סי' קס"ח סק"י שהקשה בן ע"ד רע"א, והוסיף דאף אם נתכוין להדיא לא מהני, דהוא נתכוין על אכילת ארעי של פהבב"כ ולא על אכילת של קביעות בתורת 'פת'. [וכע"ז מצאנו בספר שלחן הטהור סי' ר"ו ס"ד בהערות זו זהב דאם היו לפניו ב' פירות וסבור ששניהם פרי האדמה ובירך בפד"א ע"ד לפטור שניהם ואח"כ התברר שהשני הוא פרי העץ לא נפטר, דכוונתו היתה לפטור בתורת פרי האדמה ולא בתורת פרי העץ, וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' ל"ז אות ג', ויש לחלק מסברת האפיקי מגינים. ובקונטרס מר דרור להגאון רבי מרדכי וקנין שליט"א (אד"א תשס"ג) הביא בזה מו"מ מדברי מו"ר הגאון רבי אברהם גנזובסקי שליט"א והרחיב בזה טובא בדברים ערבים].

ועוד הוסיף האפיקי מגינים להקשות עפ"מ שפסק הרמ"א בסי' רי"א ס"ה דאינו בדין שיפטור האיני חשוב את החשוב בלא כוונה להדיא להדיא, וה"נ בזה אכילת ארעי של פהבב"כ לא תפטור אכילת קביעות בלא כוונה

וצ"ל דנקט רע"א דלא חשיב פנים חדשות לגמרי וכמאכל אחר שלא נחשב שבירך עליו מעיקרא כלל, אלא ודאי אמרין שחלה הברכה על פת זו, ורק שעתה שנשתנה דינו פוקע הפטור דמעיקרא וצריך ברכה מחודשת כדינו, אולם זהו רק אם הברכה קמיינת לא מהניא לדינו דהשתא אפי' בדיעבד, אבל אם היא ברכה הפוטרתו בדיעבד שפיר נשאר עליו הפטור דמעיקרא ואינו פוקע טו.

ויתכן לדון שהדבר תלוי ביסוד ענין קביעות סעודה, דבפשטות החילוק בדין פת הבאה בכיסנין בין אכילה מועטת לקביעות סעודה היא רק בצורת האכילה ולא בהגדרת עצם הפת, דאכילה מועטת שהיא רק לתענוג אינה מחייבת ברהמ"ז, משא"כ קביעות סעודה היא אכילה לשובע ולקביעות ולכן מחייבת ברהמ"ז. אכן ברשב"א לח: ד"ה כיון (וכן ברא"ה שם ושטמ"ק מב.) כתב שהחסרון בפהבב"כ הוא דחשבינן ליה כמשתנה ממינו, והיינו דהחסרון הוא בשם 'לחם', ואם אכל ממנו שיעור קביעות סעודה 'עשאו כפת דעלמא'. וד' רע"א את"ש טפי כפי הפשטות דאין חילוק בהגדרת השם 'לחם', ולכן אי"ז פנים חדשות ממש אלא רק נשתנה דין ברכתו ושפיר י"ל דנשאר עליו הפטור של הברכה הראשונה אם היא ברכה הפוטרתו בדיעבד לפי דין ברכתו דהשתא.

ה] ולפ"ז י"ל דבכל האופנים הנ"ל שנשתנה גוף המאכל ונעשה למאכל אחר לגמרי גם לפ"ד רע"א צריך לברך עליו שוב אף באופן

שבירך עליו מתחלה ברכה הפוטרת בדיעבד את המאכל החדש, כיון שסו"ס הוא כמאכל חדש לגמרי ולא עלתה עליו הברכה (עכ"פ באופן שלא היתה דעתו ע"ז להדיא).

אולם באופן שבירך על העיקר ופטר את הטפל ואח"כ נהפך הטפל לעיקר לכאן דמי לדברי רע"א, דהא לא נשתנה גוף המאכל אלא רק נשתנה דינו מחמת שינוי צורת האכילה כמו בקביעות סעודה, וצ"ע.

ו] עוי"ל בד' רע"א באופן מחודש, דאפשר דנקט דאחר שנמלך לאכול שיעור קביעות סעודה נעשה כל אכילתו למפרע אכילה של קביעות סעודה וממילא למפרע חיובו על הכל הוא המוציא וכשבירך במ"מ חלה הברכה בדיעבד על כל אכילתו והכל נפטר בזה (מלבד מה שלא היה בדעתו לאכול מתחילה שדינו כ'נמלך' עליו כמש"כ בשעה"צ סק"ג טו).

ולפ"ז ליכא ראייה כלל לניד"ד, בין לענין ענבים ועשאים יין ובין לענין טפל שנהפך לעיקר, דאפשר שכיון שבתחלה בירך כדין כבר נפטר וא"צ תו לברך אחר שנשתנה דינו, ואפשר להיפך דאחר שנשתנה פנים חדשות באו לכאן וצריך לברך שוב, משא"כ בגוונא דרע"א שלמפרע כל האכילה דין אחד לה ונפטרה בדיעבד בברכת במ"מ.

ז] וב' דרכים הללו אפשר לבאר גם בד' האג"מ לענין מי שבירך המוציא ע"ד לאכול שיעור קביעות סעודה ואח"כ נמלך שלא לקבוע

להדיא, ודימה ג"כ לדין יין שקודם הסעודה שאינו פוטר יין שתוך הסעודה משום ד'זה לשותות וזה לשרות'. (והוסיף דנפ"מ בקושיא זו, שלפ"ז אף אם טעה ובירך מתחילה המוציא על הפהבב"כ לא יפטור את אכילתו לאחר שקבע סעודה ע"ז).

טו. אמנם זהו רק לפי הצד שפטור גרירה חל לאלתר בשעת הברכה וכמש"כ בתחילת הדברים.

טז. וסמך לדבר מהא דתחילת האכילה מצטרפת לשיעור קביעות סעודה לחייב ברהמ"ז כמבואר בשו"ע שם. ועי' מש"כ בזה בסי' קל"ו-קל"ח.

סעודה, די"ל דנפטר בברכת המוציא רק משום שכבר חל עליו הפטור ואינו נפקע הואיל ואי"ז פנים חדשות ממש, או דנימא שלמפרע משתנה כל אכילתו לאכילה שאינה קבועה והוי כבירך המוציא על פהבב"כ שיוצא בדיעבד י"ח.

ח נמצינו למידין שלאופן הא' בביאור דברי רע"א [וזהו האופן הפשוט] מוכח דלא סגי במה שמתחילה נפטר כל המאכל אלא כל שנשתנה דינו בעינן שייפטר מעתה בברכה הראויה לו, ולפ"ז מסתבר שבכל גווני הנ"ל

יז. וראיתי בשם מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א דנפ"מ בין הדרכים הללו אם חייב לברך ברהמ"ז על מה שאכל עד שנמלך או לא, דאם פקע למפרע אינו חייב בברהמ"ז אך אם פקע רק מכאן ולהבא יתחייב בברהמ"ז אם אכל כזית קודם שנמלך. ואמר דמהא דנקטו חכמי זמנינו דאינו מברך ברהמ"ז חזינן דנקטו דפקע למפרע, עכ"ד. ויש לדון בדבריו, חדא דבחמדי משה סי' קס"ח סק"ד כתב דכיון דתלו חז"ל דין המוציא וברהמ"ז בפהבב"כ בשיעור קבוע ואי"ז תלוי בכל אדם ואדם אם כוונתו לאכילה של קביעות או לאכילת ארעי, על כן גדר התקנה היא שאין מברכים המוציא וברהמ"ז אלא אם מברך על כל השיעור, ולפ"ז בניד"א אף אם פקע רק מכאן ולהבא ליכא ברהמ"ז, כי סו"ס לא אכל את כל השיעור קביעות סעודה. ואף להחולקים ע"ד החמדי משה (כמו שהבאנו בס' קל"ו) וס"ל דא"צ לברך על כל השיעור, מ"מ יש לדון דלענין ברהמ"ז הבאה לאחר האכילה בעינן עכ"פ שיאכל את כל השיעור ולא סגי שהיה בדעתו בשעת האכילה לאכול את כל השיעור כדי שיהא ע"ז שם קביעות סעודה לענין ברהמ"ז (וכדנתבאר לעיל שם בד' המהרש"ך דחזינן חילוק בין המוציא לברהמ"ז בצירוף ההפוך, דאם אכל מתחלה שלא ע"ד קביעות סעודה ונמלך להשלים לשיעור קביעות סעודה מצטרפת תחילת האכילה לחיוב ברהמ"ז כיון שבס"ה אכל שיעור קביעות סעודה אע"פ שלענין המוציא לא חשיב קב"ס כיון שלא אכל הכל ע"ד קב"ס, ומתבאר דלענין ברהמ"ז לא תלוי בדעתו אלא במה שאכל בפועל שיעור קב"ס).

יח. והנה הבאנו לעיל את חידושו של האג"מ שם דגם להשיטות דהמוציא אינו פוטר פהבב"כ אפי' בדיעבד הכא פוטר כיון שבירך כדין. ויש להסתפק לפ"ז איך הדין אם בירך המוציא על פת גמורה והתכוין לפטור גם פהבב"כ שיאכל באמצע סעודתו לקינוח, האם נימא שנפטר בדיעבד לכו"ע הואיל ובירך כדין. ולפ"ז דמי לנידון האג"מ שנקט דמהני. אולם לפי ב' הדרכים הנ"ל יש לחלק שדברי האג"מ אמורים רק באופן שמתחילה הברכה חלה על הפהבב"כ הו"ו כשדינה היה לברך עליה המוציא, אבל באופן הנ"ל שמעולם לא היה דינה לברך המוציא לא מהני מה שבירך כדין על פת אחרת, דסו"ס על פת הבאה בכיסנין זו הוא שלא כדין, וכן מסתבר. וועי' ביה"ל סי' קס"ח ס"ח ד"ה טעונים בסופו בשם הח"א (כלל מ"ג ס"ט) לענין פת הבאה בכיסנין באמצע הסעודה שאם היא ספק פת לכתחילה ראוי לכין בשעת המוציא לפוטרה, ומבואר דמהני. אך י"ל דהח"א לשיטתו שנקט בנשמת אדם כלל נ"ח סק"א דהמוציא פוטר בדיעבד פהבב"כ, וכן פי' בספר אפיקי מגינים סי' קס"ח סק"ג. ומ"מ צ"ע מאי שנא ממש"כ המשנ"ב בס' קע"ו סק"ב דאם בירך במ"מ על מעשה קדירה לא פטר את הפת אף אם כיון ע"ז להדיא. ויתכן עוד דיסוד ד' הח"א הוא דבהך כוונה קובע שאכילתו זו תהיה כחלק מהסעודה ונעשית כדברים הבאים מחמת הסעודה ולא בקינוח בעלמא, ומצאנו כיו"ב בביה"ל שם סי' ג' ד"ה ויר"ש בשם ספר הלכה ברורה, עי' להלן סי' קפ"ד הערה ל"ה).

יט. אמנם במנחת פרי שם ביאר טעמו דזהו משום דאשתני לעילויא, וכן ראיתי בספר סדר ברכות לידידי הרב יצחק וינברג שליט"א סו"ס י"ח שהעלה סברא לחלק ולומר דבשאר פירות ששחטם וירדו לברכת שהכל בזה א"צ לברך שוב, דמה שנשתנו לברך עליהם שהכל הוא רק מפני שירדו ממעלתם וחשובים כזיעה בעלמא, וכד"ג י"ל דשפיר מהני מה שכבר נפטרו בהיותם פרי, משא"כ בגווני דאשתני לעילויא שחסר להם הברכה

אמנם כ"ז כשלא היתה דעתו ע"ז להדיא, אך אם היתה דעתו ע"ז להדיא מתחילה, אזי בברכות הפוטרות בדיעבד יש לדון דמהני כדין השו"ע בסי' ר"ו ס"ב. [ולענין ענבים ויין הוא פלוגתא האחרונים אם פוטר בדיעבד, וכתב המשנ"ב בסי' ר"ח סק"ע דספק ברכות להקל].

אבל לענין טפל שנהפך לעיקר לכאן דמי לגוונא דרע"א, ולפ"ז אם הברכה שבירך על העיקר היא ברכה הפוטרת בדיעבד את הטפל א"צ לברך שוב גם אם נהפך אח"כ הטפל לעיקר.

ט [אכן נראה לפו"ר דלענין טפל שנהפך לעיקר הדבר שנוי בפלוגתא הגר"ז והמשנ"ב אם כבר נפטר הטפל ואינו מתחייב שוב בברכה או לא, דהנה בסי' קס"ח ס"ח כתב השו"ע דרקינים דקים שיש עליהם מרקחת ומטרת הרקינים היא שלא יטנפו ידיו דינם כטפל למרקחת ואין מברכים עליהם, וכתב המשנ"ב סקמ"ו בשם הט"ז דאם אכלן יחד ובגמר אכילתו נשאר עוד מעט מהרקיק בלא מרקחת א"צ לברך עליו דהוי גמר האכילה וחשיב עדיין כטפל, אבל אם אכל המרקחת בפנ"ע ואח"כ הרקינים צריך לברך עליהם ע"ש, אולם הגר"ז שם ס"ט נקט דבכל גווני אינו מברך על הרקינים כיון שנעשו ע"ד טפילות למרקחת.

וכן מצאנו שנחלקו לענין תבשיל העשוי מקמח וממולא בפירות ואוכלו בתוך הסעודה שכתב המשנ"ב שם סקמ"ג בשם המג"א דאינו טעון ברכה מפני שהתבשיל בא מחמת הסעודה, ואף שהפירות אינם באים מחמת הסעודה הרי הם טפלים לתבשיל וחל עליהם שם תבשיל,

ואין להחמיר וליקח קצת מהפירות שבתוכם ולברך בורא פרי העץ דהוי ברכה לבטלה, עכ"ד. וכוונתו דכיון שחל על הפירות שם טפל לתבשיל כבר נפטרו בברכת המוציא של הפת שפטרה את התבשיל, ולכן אף אם יוציא את הפירות ויאכלם בפני עצמם הוי ברכה לבטלה.

אמנם משמעות דבריו דזהו רק אם יוציא קצת מהפירות דאז גם אותו קצת שהוציא נחשב כחלק מאכילת התבשיל ולא פקע ממנו שם טפל, אבל אם יוציא הכל לא חשיב טפל וטעון ברכה. אולם הגר"ז בסי' רי"ב ס"א וס"ה ובסדר ברכות הנהנין פ"ג הל"ז כתב להדיא דכיון שנעשו מתחלה ע"ד טפילות לתבשיל אינו מברך עליהם בכל גווני אף אם אוכל את כל המילוי בפנ"ע ואפי' אם המילוי רב מאד ע"ש. ובספר משנה ערוכה על עניני עיקר וטפל סי' ט"ז האריך טובא בפלוגתתם, (ועי' גם בספר מגילת ספר סוס"י ל"ו וספר ברכה כהלכה פ"ז ס"ז שעמדו בזה).

ולפו"ר נראה דנחלקו בנידון דידן, דד' הגר"ז שא"צ לברך על הטפל מאחר שכבר נפטר בברכת העיקר ותו לא חייל עליה חיוב חדש, אך לד' המשנ"ב לא מהני מה שנפטר מתחלה בתורת טפל, ורק אם אוכל מעט מהנשאר מהטפל לבדו א"צ לברך עליו משום דחשיב כסיום האכילה בתורת טפילות.

אך באמת אי"ז טעמו של הגר"ז, דמשמעות דברי הגר"ז הם דאף אם כבר בשעת הברכה על העיקר היה דעתו לאכול את הטפל בפנ"ע נפטר הטפל, ובהכרח טעמו הוא דס"ל דכל שנתבשלו או נאפו יחד העיסה והמילוי ע"ד להיות מאכל אחד שהעיקר הוא העיסה

החשובה טפי שנתחייבו עתה. אולם לענ"ד אינו נראה, דסו"ס פנים חדשות באו לכאן ומי פירות אלו פקע מהם חיוב תרו"מ וערלה מפני שזיעה בעלמא הם ופקע מהם שם פרי, וממילא שפיר ראוי שיחול עליהם חיוב ברכה חדש, ומה לן בברכה שבירך עליהם בעודם פרי. וכן עולה מדברי האג"מ הנ"ל, דגם אם נמלך וירד הפהבב"כ ממעלתו של קביעות אעפ"כ טעון שוב ברכה אלמלי שברכת המוציא פוטרנו בדיעבד.

רצב בירורי ענינים שונים בברכות הנהנין ברכות

והמילוי הוא טפל חל על המילוי שם טפל ותו לא פקע שמו ודינו להיפטר בברכת העיקר, ולפ"ז אינו שייך כלל לניד"ד.

וכ"כ שם הגר"ז להדיא לחלק דרך באופן שמתחלת עשייתם נעשו ע"ד טפילות א"צ לברך גם אם אוכל את הטפל בפנ"ע, אולם בטפל שלא נעשה כתבשיל אחד עם העיקר כגון האוכל מליח ופת עימו שהטפילות היא רק במעשה האכילה, אזי אם אח"כ תאב לפת בפנ"ע ואוכלו לבדו צריך לברך עליו המוציא.

[אמנם עדיין יש לדון לפי טעמו של הגר"ז איך הדין בספק דידן בתערובת פירות שהוסיף פירות למין המועט ונהפך לרוב, האם נימא דכבר חל על המיעוט שם טפל ותו לא פקע, או דשאני הכא שנתבטל כל הרכב התערובת, דהמיעוט נהפך לרוב והרוב למיעוט, וכן מסתבר דכה"ג גם הגר"ז יודה שמשנתנה שמו ופוקע מהמיעוט שם טפל].

[י אכן יש לדקדק לאידך גיסא ממשמעות דברי הגר"ז והמשנ"ב, דבאופן שפקע ממנו שם טפל חייב לברך שוב, ואף באופן שהברכה שבירך על העיקר היא ברכה הפוטרת בדיעבד את הטפל לא מהני, דהא במרקחת ומליח מברך שהכל והיא ברכה הפוטרת בדיעבד כל מילי ואפ"ה צריך לברך שוב על הפת והרקיקין לאחר שנמלך לאוכלם בפנ"ע כעיקר, ולפ"ר הוא דלא כמו שהוכחנו מדברי רע"א גבי דין נמלך בפהבב"כ.

ואולי יש לחלק ביניהם, דאף שבכל הנך גווני השינוי הוא בצורת האכילה ולא בגוף המאכל, מ"מ ברוב המקרים הנ"ל של עיקר וטפל הוי שינוי בעיקר מטרת האכילה, וזהו שינוי יסודי יותר מאשר בנמלך לקבוע סעודה בפהבב"כ שהשינוי הוא רק בחשיבות האכילה. ולפ"ז נראה דנידון דידן בתערובת פירות דמי לגוונא דרע"א, דבזה השם עיקר וטפל איננו

מחמת מטרת האכילה ('טפל המשמש') אלא מחמת דרגת חשיבות המין בתערובת, שתקנו חז"ל דהברכה על המין היותר חשוב בתערובת תפטור את המין הפחות חשוב שבו, וכשהמיעוט נהפך לרוב לא השתנה מאומה במטרת האכילה או חשיבותה אלא רק בחשיבות המינים בתערובת זה לגבי זה. ועדיין צ"ע בכ"ז.

הרב צבי שוב

~ קעט ~

התחיל לברך ונזכר שכבר בירך האם יש עיצה לעשות שינוי מקום באמצע הברכה

מעשה באברך שבירך שהכל ושתה כוס, ושוב נטל כוס אחר ובטעות התחיל לברך בא"י אמ"ה ואז נזכר שכבר בירך שהכל, ועלה בדעתו שיעשה שינוי מקום שזה מחייבו בברכה מחדש ויסיים שהכל נהיה בדברו וישתה, וכן עשה, ונתעורר הנידון אם שפיר עבד או לא.

והנה הפוסקים דנו במי שבירך על פרי העץ ונזכר שכבר בירך האם מועיל לסיים בורא פרי האדמה ויאכל איזה פרי האדמה, והביאו בזה ד' המ"ב בסי' ח' סק"מ דבנטל טלית והתחיל לברך בא"י אמ"ה וניטל מידו הטלית יסיים אקב"ו להניח תפילין ויניח התפילין, ומבואר דזה מועיל. ומאידך בסי' ר"ו ס"ה מבואר בטוש"ע בבירך על פרי בא"י אמ"ה ונפל מידו יאמר בשכמל"ו ויקח פרי אחר ויברך מחדש, ומדוע לא יועיל לסיים ברכתו על הפרי האחר ומבואר דלא מהני.

ובספר שערי זבולון לאאמו"ר שליט"א סי' ע"ט אות י"ב כתב לחלק דאם סיים הברכה בנוסח אחר ממה שהיתה דעתו מתחילה שינה את כל הברכה ומהני, ולפ"ז בנידון דידן לכאור' לא מהני.

ובספר וזאת הברכה (סוף פרק כ"ה מהדו' תשס"ט) הביא בזה ב' אופנים לחלק בין ברכת המצוות לברכות הנהנין, א' בשם מרן הגריש"א שליט"א, דבטלית ותפילין הוא מחויב בשניהם ומשא"כ בפירות. ב' דבברכת המצוות לא חלה הברכה על החפצא אלא הוא ברכה בעלמא קודם עשיית המצוות ולכן אפשר לשנותה על מצוה אחרת, משא"כ בברכות הנהנין חלה הברכה על הפרי כיון שהיא באה להתיר את אכילתו ועל כן א"א לשנותה על פרי אחר לאחר תחילת הברכה. וכ"ז צ"ב.

ולכאור' לפי הסברא הב' כ"ז הוא רק באופן שנפל והברכה התחילה לחול על הפרי הראשון, אבל בנידו"ד שכבר בירך הרי תחילת הברכה לא חלה כלל ויועיל לסיים בורא פרי האדמה על פרי אחר. [והרב וזאת הברכה לא חש לקמחיה בזה שכ' דלענין בירך על פרי שכבר בירך עליו מקודם לא מהני לסיים הברכה על פרי אחר, אא"כ נימא הנוסח באופ"א דכיון

דזה מתיר זה צריך מתחילה לחול על הפרי שאוכל בסוף, וצ"ע].

[עוד צ"ע בדין השו"ע סי' ר"ו מדין פתח אדעתא דשיכרא וסיים בדחמרא דקיי"ל דספק ברכות להקל ומהני (סי' ר"ט ס"א), וצ"ל דלהעתיק הברכה על חפצא אחר גרע] כ"א.

ואמנם בעיצה זו דשינוי מקום יש סברא לומר שיועיל יותר מכל הנ"ל, שהרי לבסוף מברך אותה ברכה וגם שותה אותו משקה והברכה חלה ע"ז, [ודמי לדין פתח אדעתא דשיכרא הנ"ל דאינו בא להעתיק הברכה על חפצא אחר]. ומאידך יש לומר דנידו"ד גרע, דהברכה מתחילתה לא היתה בחיוב ויצאה לבטלה ומשא"כ בלוקח פרי אחר נקבע לבסוף שמעיקרא זה היה בחיוב על הפרי החדש, אבל כאן לפני השינוי מקום הוא לא היה מחויב על כוס זה כלל, וגם לבסוף לא נקבע שמראש בשעת הברכה היה מחויב, וצ"ע כ"ב. [ולכאור' מדלא מצאנו עיצה זו בפוסקים משמע דלא מהני].

ב. ה"ה: עי' אשל אברהם מבוטשאטש סי' נ"א ד"ה היום שאם בטעות התחיל ברכה ולא התכוין לכלום יכול לסיימה על איזה פרי, וכן נראה מדבריו בסי' ר"ט, וצ"ע בזה לפי החילוקים הנ"ל.

בא. ה"ה: והנה בט"ז סי' תפ"ט סק"ט כתב דאם בירך על ספה"ע והיה סבור בתחילת הברכה שהיום ד' ימים ובסוף הברכה נזכר שהיום ה' ימים מהני כדן פתח אדעתא דשיכרא וסיים בדחמרא, והביה"ל שם ד"ה או איפכא הסכים עימו, אך כתב בשעה"צ שם סקמ"א בשם האחרונים דא"צ לזה, דבלא"ה לא קאי הברכה על היום אלא הודאה לה' על עצם המצוה ע"ש, ונפ"מ אם רק אחר שסיים הברכה נזכר שהוא יום ה' בעומר, דהט"ז כתב דצריך לחזור ולברך כדן תורמוס דסי' ר"ו, אך לד' האחרונים א"צ לחזור. ומתבאר דכו"ע מודו דאף אם היו ב' מצוות שונות מהני אם סיים הברכה ע"ד המצוה השנית כדן פתח אדעתא דשיכרא, ולא אמרי' דלהעתיק הברכה על חפצא אחר גרע. וכן מבואר דלא כסברת מו"ח שליט"א דיש חילוק בין אם מסיים הברכה כמו שחשב או לא, דהא הכא מסיים הברכה כמו שחשב. ונפ"מ כגון מי שבירך 'על מצות עירוב' והיתה דעתו על עירובי חצירות ובאמצע הברכה נזכר שכבר עירבו עירובי חצירות, אבל צריך לערב עירובי תבשילין, האם יוכל לסיים ע"ד עירובי תבשילין.

בב. ה"ה: יתכן לתלות זאת בנידון אם אמרינן באין כאחת על ברכה שבתחילתה היתה לבטלה ומכח הברכה עצמה נעשית כדן, וכבר דנו בזה לענין מי שבירך על מאכל ושכח ובירך שוב האם צריך לברך פעם שלישית משום דהראשונה התבטלה מחמת הפסק של השניה והשניה היתה לבטלה מחמת שכבר בירך, ובספר שלחן שלמה סי' רע"א סקל"ג הביא בשם הגרש"א שנקט בהאי עובדא דהברכה השניה ודאי לא יכולה לעלות לו כיון שיצאה לבטלה אף אם הראשונה התבטלה מחמתה ולא אמרי' בזה באין כאחת, והארכנו בזה בהערות לחידושי הגר"א גנחובסקי סי' ו' הערה ה'. ולפ"ר אם נימא דהתם הוי לבטלה כ"ש בנידו"ד הוי לבטלה כיון שבתחילת הברכה יצאה לבטלה, ולא יועיל לא שינוי מקום ולא לסיים את הברכה על פרי האדמה. ושו"ר איגרת ממור"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א ובו כתב כדברינו, דמי שבירך פעם אחת ושוב התחיל לברך פעם שניה ובאמצע הברכה עשה שינוי מקום, תלוי בנידון הנ"ל אם חלה ברכתו, ולד' הגרש"א הנ"ל לא מהני.

רצד בירורי ענינים שונים בברכות הנהנין ברכות

הרב אברהם זנגר

~ קפ ~

היין משום שנפטרים בברכת היין (כדין יין פוטר כל מיני משקין) או שסו"ס לא היה כאן היסח הדעת שייחשב נמלך כג.

בירך על משקין על דעת לשתות עוד משקין באופן שפטורים מברכה ונמלך לשתות באופן שחייבים בברכה האם דינו כ'נמלך'

ב] ומצאתי כדמות ראייה לנידון זה, דהנה בשו"ע סי' קע"ד ס"ז הובאו הדיעות דמים בסעודה טעונים ברכה, וכתב השו"ע דהרובה להסתלק מן הספק יברך על מים קודם הסעודה כדי לפטור את המים שבסעודה. ובגליון רע"א שם הביא בשם התו"ש דאם עשה כן ובירך על מים קודם הסעודה, אזי אם נשפך הכוס שבירך עליו הוי ספק אם יכול לשתות כוס אחר כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה ע"ש. והביאור הוא דאם הכוס שבירך תוך הסעודה נפטר בברכת המוציא של הפת אזי אין ברכת המים שקודם המוציא פוטרנו ונמצא שלא היתה דעתו לשתות אלא הכוס שבירך עליו וכיון שנשפך הוי ברכתו לבטלה, אבל אם פוטר ברכתו את המים שתוך הסעודה אזי חשיב שדעתו לשתות עוד מים ואין נפ"מ בין אם שותה קודם הסעודה או בתוך הסעודה.

א] יש לעיין איך הדין במי שבירך על כוס מים קודם הסעודה ודעתו היתה שלא לשתות עוד מים קודם הסעודה אלא רק בסעודה עצמה, ולאחר הברכה נמלך לשתות עוד כוס מים, האם דינו כנמלך וצריך לברך שוב, דאע"פ שהיתה דעתו לשתות עוד מים בסעודה – הרי מים אלו אינם שייכים לברכתו כיון שמדינא קיי"ל דמשקים הבאים בסעודה אינם טעונים ברכה כמבואר בשו"ע סי' קע"ד ס"ז, או דילמא סו"ס כיון שהיה בדעתו לשתות עוד מים בתוך הסעודה הרי לא הסיח דעתו משתיית מים ולא חשיב נמלך ואינו צריך לברך שוב.

מבואר בדברי התו"ש ב' חידושים; א. דאף שודאי היה דעתו לשתות עוד מים מ"מ כיון שלא היו עומדים להיפטר בברכה זו לא מהני. ב. דאע"פ שמספק דעתו לפוטרם לא אמרינן דנכלל בזה בתורת ודאי כוסות נוספים באופן שישתה אותם קודם הסעודה.

בדומה לזה יש להסתפק במי שבירך על כוס מים ודעתו היתה לשתות מיד אח"כ כוס יין ולאחריו עוד כוסות מים ואחר הברכה נמלך להקדים לשתות כוס מים נוספת קודם היין, האם המים טעונים ברכה כיון שלא פטר בברכתו את המים שהיתה דעתו לשתות לאחר

בג. יש מקום לדון דברכת המים עתה תפטר את המים שלאחר היין, ואף שהיין יכול לפוטרם, מ"מ בברכת המים מקודם מקדים לפוטרם ושוב אינם נפטרים ע"י היין. וכן יש לדון באופן הקודם שמברך על מים קודם הסעודה, די"ל שבברכה זו יפטר את המים שבסעודה ושוב לא יפטר ע"י הפת. אמנם להלן יבואר בשם האחרונים דנקטו בפשיטות לענין סעודה דאין ברכת המים שקודם הסעודה יכולה לפטור את המים שבסעודה אם הפת פוטרם, ולכאור' ה"ה לענין יין, דיסוד הסברה היא דכל שנפטרים מדין טפילות לפת או ליין לא שייך לפוטרם בפני עצמם, והרחבנו בזה בסי' צ"ג, והבאנו מזה ראייה לד' השעה"צ בסי' ר"ח סק"ע. עוד מצאתי בפוסקים שנקטו דבלייל הסדר שמברכים על ב' כוסות יין אזי אם שותה יין בתוך הסעודה הוא נפטר מכח הברכה על הכוס הב' ולא מכח הברכה על הכוס הא', ונראה דס"ל דלעולם האחרון פוטר, וא"כ ה"ה בניד"ד, וצ"ע בזה. [עי' מש"כ בזה שם הערה ל"ח].

אכן המחצה"ש בסוס"י רע"א חולק על החידוש הב' הנ"ל, ולכן כתב דפטר כוס נוספת ולא הוי ברכתו לבטלה ע"ש, והביאו רע"א שם.

[מאידך] גיסא יש חידוש גם לצד השני דעל הצד שמשקין שבסעודה טעונים ברכה חשיב שדעתו לשתות עוד מים ויכול לשתותם גם קודם הסעודה ולא אמרינן שדעתו היתה לפטור רק משקין שישתה תוך הסעודה. ועי' במחצה"ש וכן בגר"ז סי' קע"ד ס"ג שעמדו בחידוש זה, והגר"ז הביא לזה ראיה מסוגיא דפסחים קג: ע"ש, והארכנו בזה בהערות לחידושי הגר"א גנחובסקי סי' ה' הערה ה'.

ג] ולפ"ר נידון דידן דומה לנידון האחרונים הנ"ל, דבשניהם הנידון הוא האם כשבירך על כוס אחת קודם הסעודה פטור כוס נוספת שלא היתה דעתו לשתותה מכח מה שהיתה דעתו לשתות כוסות נוספים בתוך הסעודה.

ולפ"ז נמצא שיש לחלק בין ב' המקרים שהסתפקנו בהם, דבאופן הראשון שבירך על מים קודם הסעודה הדין שנוי בפלוגתא התו"ש והמחצה"ש, האם מחמת שמספק דעתו לפטור בברכתו גם את המים שבסעודה נפטרו בתורת ודאי גם המים שקודם הסעודה כ"ד. אולם באופן השני שדעתו לשתות יין קודם שישתה כוסות מים נוספים הרי לית מאן דפליג שהמים נפטרים בברכת היין וממילא חשיב שאין דעתו לפטור עוד מים בברכתו וא"כ אם נמלך לשתות עוד מים קודם היין יצטרך לברך שוב לכו"ע.

ד] אולם נראה לחלק בין הנידונים [והעירני לזה גיסי הרב צבי שוב שליט"א],

דהאחרונים הנ"ל מיירי באופן שנשפך הכוס שבירך עליו ואז הנידון הוא אם ברכתו יכולה לחול על כוס משקה אחר קודם הסעודה, ובזה הוסכם באחרונים הנ"ל דלא מהני מה שדעתו לשתות עוד מים אם אינם עומדים להיפטר בברכתו זו, אולם בניד"ד שחלה הברכה והנידון הוא רק בדין גרירה אם יכול לשתות עוד מים מכח ברכתו, בזה י"ל דתלוי בהיסח הדעת מכלל השתיה ולא תליא דוקא במים העומדים להיפטר בברכתו, אלא כל שדעתו לשתות עוד מים סגי שלא ייחשב היסח הדעת כ"ה.

ה] אכן מצאנו בטור סי' תע"ג בשם אבי העזרי דאם שותה יין בין הכוסות בליל הסדר ולא היה דעתו ע"ז צריך לברך עליו, והובא במשנ"ב סי' תע"ב סקכ"א וסי' תע"ג סק"ג. והנה שם הרי עומד לשתות עוד כוסות יין של ד' כוסות ולא הסיח דעתו משתיית היין ואפ"ה נחשב כנמלך לענין שתיה בין הכוסות כיון שאינו פטור בברכתו את שאר הכוסות [לדידן שמברכים על כל כוס וכוס].

אולם עדיין י"ל דמ"מ אי"ז תלוי בפלוגתא המחצה"ש ותו"ש, וכו"ע מודו הכא דאם נתכוין לפטור את המים שבסעודה מחמת הספק מהני דלא חשיב נמלך בודאי ויכול לשתות עוד מים קודם הסעודה, ושוב מצאתי כן להדיא בגר"ז סי' קע"ד ס"ג, [אך אפשר דס"ל כד' מחצה"ש, ואי"ז ראיה דגם התו"ש מודה לזה].

ו] עוד שמעתי להסתפק בדומה לניד"ד איך הדין במי שבירך בפה"ע ודעתו היתה לאכול פרי אחד לאלתר ופרי נוסף לאחר שיצא מן הבית, (ולא ידע ששינוי מקום מחייב שוב

כד. ואף אם היה סבור שמים בסעודה אינם טעונים ברכה לכו"ע ולא חשב להדיא לפטור את המים בסעודה משמע במחצה"ש דמהני, וצ"ע סברתו, ועי' בסימן הבא.

כה. אין כוונתנו לדין 'היסח הדעת' בסוף השתיה אלא לדין 'נמלך' התלוי בדעתו בשעת הברכה, דכיון שדעתו לשתות גם בסעודה לא חשיב נמלך, ומצאנו בפוסקים ל' היסח הדעת גם לגבי 'נמלך', עי' משנ"ב סי' ת"פ סק"ח.

רצו בירורי ענינים שונים בברכות הנהנין ברכות

בברכה), ואח"כ נמלך לאכול גם את הפרי השני בבית, האם דינו כנמלך ע"ז להצריכו ברכה נוספת כיון שלא היה עומד להיפטר בברכתו או לא.

הרב אברהם זנגר

~ קפא ~

היו לפניו יין ומים ונתחלפו לו הכוסות

(א) יש לדון איך הדין במי שבירך על מים והיה לפניו עוד כוס מים שהיה בדעתו לשותותו אולם היה סבור בשעת הברכה שהיא יין ואינה נפטרת בברכה זו, האם צריך לברך שוב שהכל כיון שלא היה בדעתו לפוטרו, או דסגי במה שהיה בדעתו לשותותו. וכן אם בירך בפה"א על ירק והיה לפניו עוד מאכל שברכתו בפה"א והיה בדעתו לאוכלו אולם היה סבור בשעת הברכה שברכתו שהכל, האם צריך לברך שוב.

(ב) וראיתי בכתבי מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א שכתב דלא נפטר בברכה, ודימה זאת לדברי התהלה לדוד (סוס"י ר"ט בהשמטות) שדן במי שהיו לפניו כוס מים וכוס יין ועמד לשותות את שתיהם ונטל את היין ובירך עליו בפה"ג אך לאחר הברכה הבחין שנתחלפו לו הכוסות ובירך על המים, האם יכול מיד לשותות את היין העומד לפניו הואיל

והיה בדעתו לשותותו, או דלא מהני הואיל ולא היה בדעתו לפוטרו. והכריע התהלה"ד דצריך לברך שוב, וא"כ ה"ה בניד"ד.

[אכן] הוסיף התהלה"ד דכ"ז הוא כששותה יין בשעת הסעודה, אך שלא בשעת הסעודה י"ל כיון דיין פוטר כל מיני משקין הוי כדעתו לפוטרו בברכתו, דאף לפ"מ שהיה סבור שהכוס השניה היא מים הרי הוא פוטר בברכתו על היין, אך בתוך הסעודה שהמים פטורים מברכה ודאי אין בדעתו לפוטרו וצריך לברך שוב] כ"ו.

(ג) אולם לענ"ד נראה לחלק בין הנידונים, דהתהלה"ד איירי באופן שהברכה לא חלה על מה שבירך, והנידון הוא מצד שיטת הרמ"א בסי' ר"ו דאם בירך על פרי ונאבד לאחר הברכה אזי אם היתה דעתו לאכול עוד מאותו המין יכולה הברכה לחול על הפרי השני, ובזה נקט התהלה"ד דבעינן דעת לפטור בהאי ברכה, אך בנידון דידן שחלה הברכה כדין, והנידון הוא רק לענין דין גרירה שייפטר גם הכוס השני י"ל דסגי בדעת לשותותו, דיסוד דין גרירה הוא דהוי כהמשך האכילה שכבר נפטרה בברכה, וזה תלוי רק בהיסח הדעת מהאכילה. [וע"ע בסימן הקודם שכתבנו חילוק זה בנידון דומה].

(ד) ולכא' נראה לדמות ניד"ד למה שדנו הפוסקים במי שהיו לפניו פרי העץ ופרי האדמה ודעתו היתה לברך תחילה בפה"ע על

כו. והנה כתב התהלה"ד עוד נפ"מ לפ"ז דמי שמניח תפילין של רש"י ור"ת ונתחלפו לו התפילין והניח תחילה תפילין דר"ת ובירך עליהם צריך לברך שוב על התפילין דרש"י כיון שלא נתכוין לפוטרו בברכתו הואיל ולדידן אין מברכים עליהם. וצ"ע בזה, דהא רק מספק אין מברכים עליהם, אבל ודאי חפץ לפוטרו בברכה שמברך על תפילין של רש"י (כמבואר בשו"ע סי' ל"ד ס"ב דיכיון בברכה לפטור גם את התפילין דר"ת). וצ"ל דאיירי התהלה"ד באופן המצוי שדעתו להניח התפילין דר"ת רק בסוף התפלה, ובאופן זה אין דעתו לפוטרו בברכתו, כיון שיש הפסק בין הברכה להנחת התפילין דר"ת, ולהצד שהם כשירות וטענות ברכה הרי התפילין של רש"י פסולות והברכה שבירך עליהן היא לבטלה. אלא שלפ"ז צ"ע במש"כ התהלה"ד גבי יין בתוך הסעודה שודאי אין בדעתו לפטור את המים מדין יין פוטר כל מיני משקין כי המים פטורים מברכה בתוך הסעודה, ולהנ"ל צ"ע, שהרי רק מספק הם פטורים מברכה כמבואר בשו"ע סי' קע"ד ס"ז, וע"ש בביה"ל ד"ה והמנהג שכתב בשם הא"ר 'ואם יש לו יין טוב שיפטר אותם ע"י שיברך על היין בתוך הסעודה שפוטר כל המשקין', הרי שכך ראוי לעשות לפטור את המים בברכת היין, וצ"ע.

שהברכה תועיל עד כמה שהיא יכולה להועיל, אלא שטעה וסבר שאין הברכה מועילה לפרי זה ולקושטא דמילתא פוטר גם אותו, אבל הכא יודע שיש ב' מינים שאין ברכותיהן שוות ודעתו היתה לברך על פרי העץ ולא על פרי האדמה, אלא שאיתקיל מילוליה, בזה כיון שכוונתו היתה רק לפרי העץ ולא לפרי האדמה צריך לחזור ולברך, עכ"ד.

ולכאור' ניד"ד דומה לגוונא דהגרע"א, שדעתו היתה דברכת שהכל של המים תועיל עד כמה שהיא יכולה להועיל, אלא שטעה וסבר שהכוס השניה העומדת לפניו היא יין ואינה נפטרת בברכתו, אך לקושטא דמילתא י"ל שתיפטר.

אך באמת נראה דבלא"ה ניד"ד עדיף גם מגוונא דהגרע"א, ואף אם נימא דשם לא נפטר מסתבר דבניד"ד נפטר, דבגוונא דהגרע"א הטעות היא בדין שחשב שמין זה אינו נפטר בברכתו, אך סו"ס בפועל דעתו היתה שלא לפוטרו, אבל בניד"ד הטעות היתה במציאות שלא ידע מהו המין העומד לפניו, ונמצא דהיתה דעתו לפטור מין זה, ואם יביאו עתה לפניו עוד כוס מים מבחוץ הרי"ז פטור מברכה, וא"כ הכוס העומדת לפניו לא גרע מכוס הבאה מבחוץ, ומה לנו במה שחשב שכוס זו העומדת לפניו אינה מהמין שכיון לפטור, ופשוט. [העירני לזה ידידי הרב עזרא זעפראני שליט"א].

(ו) והנה ידועה פלוגתא הפר"ח והתבו"ש ביו"ד סי' י"ט סק"ז אם שייך להגביל ברכה ע"י כוונה, דהיינו כגון שיש לפניו ב' כוסות יין ודעתו לשתות שתיהם ומכוין שלא לפטור את השניה כדי לחזור ולברך עליה, וד' התבו"ש דלא מהני כוונתו ובע"כ הוא נפטר בזה. ולפ"ז צ"ע בכל הספקות הנ"ל מה הצד שלא ייפטר, והרי גם אילו היה מכוין להדיא שלא לפטור לא היה מועיל, וא"כ כ"ש בניד"ד שלא כיון

פרי העץ ואח"כ בפה"א על פרי האדמה אך כשנטל את פרי העץ לברך עליו איתקיל מילוליה ויצא מפיו ברכת בפה"א, דהנה פרי העץ נפטר בזה בדיעבד, אולם דנו הפוסקים האם פרי האדמה ג"כ נפטר בזה כיון שזוהי ברכתו ודעתו היתה לאוכלו, או שאינו נפטר הואיל ולא היתה דעתו לפוטרו בברכה זו, וזה דומה ממש לניד"ד.

ועי' בספר פקודת אלעזר סי' ר"ו שדקדק מלשונות הראשונים דנפטר כה"ג, אולם בספר חסד לאלפים שם סק"א אות ב' צידד דלא יצא, וכן נטו להכריע בשו"ת הר צבי סי' ק"ו ושו"ת אור לציון ח"ב פי"ד סט"ו, וציין לשו"ת מכתם לדוד סי' י"א שהאריך בזה ונחלק על הנהר שלום בשאלה דומה לגבי תפילין, מי שטעה ובירך 'על מצות' על תפילין של יד במקום 'להניח', האם צריך לברך שוב 'על מצות' על תש"ר כיון שלא התכוין לפוטרו בברכה זו, או שנפטר כיון שסו"ס דעתו היתה להניח תש"ר, (וע"ע שו"ת בצל החכמה ח"ב סי' ח'). וכ"כ בספר שיעורי שלמי תורה (להגר"צ פלמן שליט"א - ברכות עמ' י"א) בשם מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א דמסתבר שלא יצא באופן הנ"ל על פרי האדמה.

(ה) אכן הנה כתב הגר"צ פלמן שליט"א (שם) דלכאור' נידון זה תלוי בספק שהביא הגרע"א בסי' ר"ו ס"ה בשם התבו"ש יו"ד סוס"י י"ט, במי שלפניו כמה מינים של פרי העץ ובירך בפה"ע לפטור הכל, אך על מין אחד טעה וחשב שהוא פרי האדמה והיה בדעתו שאח"כ יברך עליו בפה"א, ואחר שבירך בפה"ע נודע לו שגם זה פרי העץ, האם חוזר ומברך עליו כיון שלא היה בדעתו לפטור, או דסו"ס כיון שזוהי ברכתו הראויה והיה בדעתו לאכול פרי זה נפטר.

אולם כתב בשם מרן הגראי"ל שליט"א דיש לחלק, דהתם בירך סתמא ודעתו

רחצ בירורי ענינים שונים בברכות הנהנין ברכות

להדיא אלא שטעה וסבר שלא מועלת ברכתו לכוס השניה.

ואכן בתבו"ש שם (שהביא הגרע"א) נוטה שלא נפטר בניד"ד (והובא בשע"ת כאן סק"ה), וציין שזה דומה קצת למש"כ לחלוק ע"ד הפר"ח דלא שייך להגביל ברכה ע"י כוונה. אך מ"מ משמעות דבריו היא דהכא עדיף טפי.

ונראה דהחילוק ביניהם הוא, דיסוד סברת התבו"ש היא דכיון שדעתו לשתות את שני הכוסות חשיבי כשתיה אחת וממילא נפטרים בברכה אחת ואין בידו להגביל את הברכה, אלא בידו רק להחליט בשעת הברכה שלא ישתה את הכוס השניה ואז לא חשיבי כשתיה אחת בשעת הברכה וממילא אין הכוס השניה נפטרת גם אם נמלך לשתותה אח"כ. וא"כ י"ל דכל שהיה בדעתו שהכוס השניה טעונה ברכה בפנ"ע לא חשיבי כשתיה אחת בשעת הברכה כיון שלפי דעתו אינם נפטרים בברכה אחת, ומה שנודע לו אח"כ שנפטרים בברכה אחת לא מהני, דהכל תלוי בדעתו בשעת הברכה כדין נמלך.

ובאופן א קצת י"ל עפמ"ש"כ התבו"ש שם ליישב שיטתו ממש"כ השו"ע בסי' קע"ד ס"ז דמהני לכיון בין של הבדלה שלא לפטור את היין שתוך הסעודה, וביאר דשאני התם שב' הכוסות אינם מענין אחד דזה בא למצוה וזה בא לשתות, וכוונתו לשתות את ב' הכוסות היא המחברת ביניהם ולכך מהני להפרידם ע"י כוונתו, משא"כ דבר שאינו משונה כלל מחבירו ע"ש, [ועי' בספר מגילת ספר סי' כ"ה אות ג' שהאריך בחילוק זה, וכתב לחדש עפ"ז דבודאי בפה"ע וספק בפה"ע או בפה"א חשיבי נמי כחלוקים זמ"ז ומהני כוונה שלא לפטור את הספק], ולפ"ז נראה דה"נ בניד"ד כיון שהוא סבור בשעת הברכה שהכוס השניה אינה נפטרת בברכה זו הו"ל

כמו שאינם מענין אחד ומהני כוונה שלא לפטורה, ועדיין צ"ע.

הרב שמואל דרזי

~ קפב ~

בירור שיטות הפוסקים בדין בירך על פרי ונפל מידו

א כתב הרשב"א בברכות דף מ"א. במסקנת הסוגיא שם וז"ל "ומסתברא דאפי' לר' יהודה [דס"ל דמין ז' קודם (והכי קי"ל לדינא בסי' רי"א)], אם היו לפניו אתרוג וזית וקדם ובירך על האתרוג אע"פ שאינו רשאי אינו צריך לחזור ולברך על הזית כיון שבברכותיהן שוות והוא שנתכוין לפטור את הזית בברכת האתרוג, אבל בלא מתכוין לא דאינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשוב דרך גררא אלא דרך כוונה, ולפי פירוש זה אם היה אוכל תפוחים ובירך עליהם ואח"כ הביאו לפניו אגוזים אם התפוחים חביבים לו יותר פוטר את האגוזים בגררת ברכת התפוחים, אבל אם אינן חביבים אינן פוטרים את האגוזים אלא א"כ נתכוין להם מתחילה כנ"ל עכ"ד הרשב"א, וכן כתבו הב"י בריש סי' ר"ו והרמ"א בסוסי' רי"א לדינא.

וחזינן מדברי הרשב"א דיש ב' אופנים היאך לפטור בברכה אחת ב' מיני פירות; א' בדרך כוונה והיינו דע"י הכוונה בשעת הברכה חלה הברכה ונתפסת גם על המין השני. ב' בדרך גררא כלומר דאין הברכה חלה על המין השני אלא כיון דהוא נגרר באכילתו למין הראשון והו"ל כאכילה וסעודה אחת סגי בהכי. ויל"פ דבברכות הנהנין א"צ שתחול הברכה על כל מין בפנ"ע באופן פרטי אלא הברכה קאי על כל הסעודה, וכל מה שמשתייך ונגרר לאותה אכילה משתייך ממילא גם לברכה של אותה אכילה, [כעין מה שמצינו בסעודת פת לדעת הסוברים דברכת הפת פוטרת את כל

א' שיטת התוס' רבנו יונה והרא"ש דמסקנת הירושלמי שצריך לברך שנית, דהירושלמי פשיט מדתני רבי חייא אין מברכים על הפת אלא בשעה שהוא פורס והיינו שלא יפורס ויברך על הפרוסה משום דחיישנין שמא תפול הפרוסה מידו ותאבד ויצטרך לברך על פרוסה אחרת ונמצאת ברכתו הראשונה לבטלה, וכתב הרא"ש דאע"ג דבגמ' דילן ל"ט: איתא טעם אחר דאין בוצעין קודם גמר הברכה כדי שתכלה ברכה על השלימה מ"מ למדים מהירושלמי לדינא דאם בירך על פרי ונפל מידו צריך לחזור ולברך על פרי אחר, וכ"כ הרמב"ם בפ"ד ה"י לדינא.

וכתב הרא"ש דדין זה דצריך לחזור ולברך היינו אפי' בגוונא שהיו הפירות מונחים לפניו ודעתו לאוכלם, ואפי' באותו המין כמבואר בירושלמי לענין פרוסה אחרת של הפת וכ"כ הטור והשו"ע בס"י ר"ו ס"ו.

והביאור בשיטה זו כתב הבה"ל דאפי' אם דעתו בהדיא על הכל ג"כ צריך לחזור ולברך כיון דעיקר ברכתו היה על זה שאוחז בידו והשאר נגרר אחר זה ממילא, ועל כן כיון שנפל ונאבד צריך לחזור ולברך וחזינן דהברכה חלה רק על מה שבידו ושאר האכילה אינה טעונה ברכה כיון דנגררת אחר תחילת האכילה.

ב' הביא שיטת הגהות מיימוני והכל בו בשם ר"ת דאם ברך על היין ונשפך והביאו לו יין אחר אם היה דעתו עליו אי"צ לחזור ולברך, וביאר הב"י דהם סוברים דנקטינן בההיא בעיא דירושלמי לקולא, וכן פסק הרמ"א לדינא דאם היה דעתו לאכול כל הפירות אי"צ לחזור ולברך.

וביאר הבה"ל דלשיטה זו כשדעתו על כולם חלה הברכה על כולם בשווה, ורק כשמברך בסתמא חלה הברכה על מה שבידו

הסעודה, וביאור הדבר דכל הדברים הבאים מחמת הסעודה חשיבי כחלק מסעודת הפת ואינם טעונים ברכה באופן פרטי, דברכת הפת היא ברכה כוללת על כל הסעודה, (מיהו יעוי' בדברי המג"א והפמ"ג בריש סי' קע"ז שמתבאר אופ"א בגדר הפטור בסעודת פת).

אולם אין לפרש דדבר הנפטר ע"י גרירה פירושו דכיון דנגרר לאכילה שברכו עליה אינו טעון ברכה כלל וסגי בברכה על עיקר האכילה, דדבר זה לא יתכן כלל, דדבר פשוט הוא דאסור ליהנות מהעוה"ז בלי ברכה, וכבר הוכיחו האחרונים דאפי' בדין עיקר וטפל גם הטפל טעון ברכה ורק הנפטר הוא בברכת העיקר (יעוי' בחזו"א סוס"י כ"ז שהוכיח כן), ובאופן שאינו יכול להפטר כגון באכילת הטפל קודם העיקר ה"ז טעון ברכה, וא"כ בהכרח דדין גרירה פירושו דע"י שמשתייך ונגרר באכילה ממילא יש כאן השתייכות לברכה של האכילה, ודמי לברכה של סעודה ואכילה אריכתא.

ולפי"ז יש לבאר סברת הרשב"א דאמנם גם מין חשוב נגרר להיות כהמשך לאכילת המין שאינו חשוב דיש כאן מציאות של גרירה באכילה, ואין חילוק בין מין חשוב לאינו חשוב לענין זה, אולם כיון דצריך להפטר ע"י גרירה זו בברכת המין שאינו חשוב אינו בדין שיפטר בברכה זו, דברכה הנאמרת על מין שאינו חשוב אינה בדרגת חשיבות של ברכה כמו ברכה הנאמרת על מין חשוב.

(ב) ויל"ד בעיקר דברי הרשב"א דיש ב' אופנים לפטור בברכה מדברי הפוסקים בדין מי שבירך על פרי ונפל מידו וכדלהלן;

דהנה הראשונים הביאו דברי הירושלמי שנסתפק במי שנטל תורמוס בידו וברך עליו ונפל מידו ונאבד האם צריך לחזור ולברך שנית על תורמוס אחר או לאו, ולדינא יש בזה ג' שיטות כמשי"ת.

והשאר נגרר אחריו ולכן רק באופן זה שכירך בסתמא ונפל מידו צריך לחזור ולברך.

ג' שיטת הראב"ד דהירושלמי דמצריך לחזור ולברך היינו דווקא כשהיה דעתו ע"ז לבד אבל בסתמא והיו הפירות מונחים לפניו אי"צ לחזור ולברך, וכ"כ המג"א בשם המבי"ט דבסתמא נמי אי"צ לחזור ולברך. ובביאור שיטה זו כתב הבה"ל דס"ל דבסתמא קאי הברכה על כל מה שמונח לפניו על השלחן.

ולדינא כתב המשנ"ב להקל בזה ואף כשלא היה דעתו להדיא לאכול משאר הפירות אי"צ לחזור ולברך דיש לחוש לשיטת הראב"ד וסייעתו וספק ברכות להקל, וכ"כ המשנ"ב בסי' ר"ט ס"ב ע"ד הרמ"א שפסק את דברי המהרי"ל שאם היה דעתו לשתות יין נוסף אי"צ לחזור ולברך והמשנ"ב כתב דלדינא אפי' בסתמא כל שהיה יין לפניו על השלחן בשעת ברכה אי"צ לחזור ולברך.

ג) והנה יל"ד ולהקשות בנידון מדברי הרשב"א הנ"ל בב' מיני פירות, דהנה ברשב"א מבואר דהברכה תליא בכוונתו דאם מכוין להדיא גם על המין החשוב אע"פ שעדיין לא הובא לפניו מ"מ הברכה חלה ונתפסת עליו, משא"כ בסתמא אע"פ שהמין השני מונח על השלחן אין הברכה חלה עליו והוא נפטר רק בדרך גררא, ולפיכך כתב הרשב"א דאם בירך על האינו חשוב לא פטר את החשוב דאינו בדין שיפטרנו בדרך גררא למין שאינו חשוב.

ולכאור' דברי הרשב"א עולים בקנה אחד עם שיטת הרמ"א דאם בירך ונפל הפרי מידו יכול ליטול פרי אחר שהיה בדעתו עליו, ומשום דהברכה קאי על כל מה שבדעתו לאכול, וא"ש דהרמ"א בסי' רי"א פסק לדינא את דברי הרשב"א דיש חילוק בין פטור בדרך גררא ובין פטור בדרך כוונה, והיינו משום דע"י כוונה חשיב כאי' בירך

בהדיא גם על הפרי החשוב ואפי' אינו מונח לפניו וכמבואר ברשב"א.

אולם יש להקשות ע"ד השו"ע דפסק מחד גיסא בנפל הפרי מידו דחזור ומברך ולא מהני שהיה דעתו וכוונתו לאכול גם את הפרי האחר, והיינו משום דהברכה חלה רק על מה שבידו, ומאידך הב"י בריש סי' ר"ו שם הביא דברי הרשב"א בסתמא באין חולק דאם דעתו לפטור המין החשוב אי"צ לחזור ולברך, אלמא דהברכה חלה על כל מה שבדעתו וכוונתו וצ"ע.

ושמעתי ליישב דב' מיני כוונות איכא, דיש כוונה של אכילה כלומר שדעתו לאכול גם מהמין השני, ויש כוונה על הברכה שדעתו לברך ולפטור בברכה גם את המין השני, ולפי"ז יש חילוק גדול בין הנידונים בדברי הרשב"א הנידון הוא על כוונה בברכה שתחול ותפטור את המין החשוב ובזה גם השו"ע מודה דמהני כוונה כה"ג, משא"כ בנידון דנפל הפרי מידו אמנם היה בדעתו לאכול עוד פירות, אבל לא היה בדעתו שתחול הברכה גם על שאר הפירות שלפניו, ובזה ס"ל לשו"ע דהברכה חלה ונתפסת רק על מה שבידו ולפיכך צריך לחזור ולברך.

ולפי"ז נמצא דבנידון דהרשב"א דבירך על האינו חשוב והיה בדעתו לפטור גם את המין החשוב אם נפל הפרי שאינו חשוב מידו יוכל ליטול הפרי החשוב ולאכלו ואי"צ לברך עליו, ויעוי' להלן בסוף אות ה' דלכאור' יש להוכיח מדברי הפמ"ג בכוונת המג"א דגם באופן זה שהיה דעתו לפטור את הפרי החשוב אעפ"כ אם נפל הפרי מידו צריך לחזור ולברך וצ"ע.

ובשיטת הרמ"א דס"ל דמהני דעת וכוונה לאכול פרי אחר צ"ל דס"ל לרמ"א דגם כוונה זו חשיבא ככוונה לפטור בברכה כל הפירות שבדעתו לאכול.

עוד יש להוכיח מדברי הרמב"ם והשו"ע סי' ר"ו ס"ה דכתבו דאין מברכין לא על אוכל ולא על משקה עד שיביאווהו לפניו, ואם כן ואח"כ הביאווהו לפניו צריך לברך פעם אחרת, אבל מי שברך על פירות שלפניו ואח"כ הביאו לו יותר מאותו המין או ממין אחר שברכתו כבר הברכה הראשונה אינו צריך לברך, והנה חזינן דא"א שתחול הברכה על דבר שאינו מונח לפניו בשעת הברכה ולא מהני שהיה בדעתו להדיא על דבר זה, ואעפ"כ אם כבר חלה הברכה על פרי שלפניו מהני דעתו וכוונתו שתחול הברכה על פרי אחר וכמבואר בדברי הרשב"א דמהני כוונה על המין החשוב שאינו מונח לפניו, ולכא"ו חזינן דגם באופן דחלה הברכה על המין השני היינו בדרך גרידה ע"י המין הראשון שעליו חלה הברכה להדיא, ויל"ד בדברים.

ולפי"ז יש לבאר דבנידון דהרשב"א דהברכה חלה כבר על המין שאינו חשוב לפיכך יכולה היא להמשיך ולחול גם על המין השני, משא"כ בנידון דנפל הפרי מידו כיון דעיקר הברכה היא על מה שבידו ולא חלה הברכה על העיקר כיון שנפל מידו, תו אין הברכה ראויה להמשיך ולחול רק על המין השני בפנ"ע ודו"ק.

ונמצא לפי"ז דיש ב' עניני גרידה, האחד גרידה בחלות הברכה והיינו באופן שדעתו על ב' המינים ואכל את הראשון ואח"כ את השני, ודין השני דגרידה היא באכילה והיינו בגוונא שלא היה כוונה בהדיא אלא סתמא, דאמרינן דהכל נידון כאכילה וסעודה אחת, ובאופן זה כתב הרשב"א דאינו בדין שיפטר המין החשוב ע"י המין שאינו חשוב.

ויל"ע לפי"ז בשיטת הרמ"א דפליג וס"ל דדעת וכוונה מהני גם לענין נפל הפרי, ולכא"ו פליג ביסוד זה וס"ל דהברכה ראויה לחול גם ע"י המין השני לבדו ואי"צ

ויש לציין דיסוד הדברים דיש ב' עניני כוונות מצינו בחי' ר' אריה ליב מאלין יעו"ש דהאריך בענין זה דיש ב' כוונות ודן לחלק בין ברכת המצוות לברכת הפירות וליישב קו' הפוסקים בסי' ר"ו ס"ה בבירך על מין אחד והביאו לפניו מין אחר יעו"ש.

[ויש להעיר במש"נ דהנה מצינו בערוך השלחן בסי' רי"א שפקפק בעיקר דינא דהרשב"א דאינו פוטר בדרך גורא שהעתיקוהו הפוסקים בסתמא, וכתב לדחוק דהרשב"א מיירי דווקא בת"ח היודע דיני קדימה ולפיכך אם בירך על האינו חשוב הרי זה כמו שכיון בהדיא שלא לפטור המין החשוב יעו"ש, אולם בפשטות דברי הפוסקים והמשנ"ב לא משמע הכי, אולם לפי האמור בדין השני של הרשב"א דבדרך כוונה פטר את המין החשוב, צריך לאוקמי בת"ח היודע הדין ומתכוין לפטור בברכתו את המין החשוב, דאם אינו יודע דיני קדימה ורק נתכוין לאכול המין השני נראה דלא פטר את המין החשוב לפי"ד השו"ע, כיון דבכוונה זו אין הברכה חלה על המין השני ודו"ק].

ד) ונראה ליישב באופ"א, דגם בגוונא דיש כוונה לפטור המין השני אין הברכה משתייכת ונתפסת על המין השני בפנ"ע, אלא מחמת המין הראשון כלומר דע"י שהברכה כבר חלה על המין הראשון היא נמשכת וחלה גם על המין השני. ולכא"ו יש להוכיח כן דהא לגבי המין השני יש הפסק מהברכה ע"י אכילת המין הראשון וגם מותר להפסיק בדיבור קודם אכילת המין השני, וא"כ נראה דאין על הברכה תורת ברכה רק ע"י המין הראשון שבירך עליו להדיא. ויש להוסיף דלענין שחיטה מצינו דבשוחט כמה בהמות צריך להזהר שלא יפסיק בשיחה בין הבהמות ויל"פ דהתם דהויא ברכת המצוות בענין שתחול הברכה באופן פרטי על כל בהמה ובהמה.

גרירה מהמין הראשון, מיהו יעוי' בסמוך בדברי המג"א בשם הספר חסידים דמ"מ יש מעלה במין שנטל בידו ובירך עליו.

ה) ונראה דיש נפק"מ לדינא במש"נ דלעולם עיקר הברכה היא על מה שבידו, דלפי"ז אם בירך על פרי שבידו ודעתו לפטור את הפרי האחר ולאחר הברכה נמלך ורוצה להחליף ולאכול תחילה את הפרי האחר, דנראה דלא יעשה כן אלא צריך לאכול תחילה מהמין שנטל בידו והיה דעתו בשעת הברכה לאוכלו תחילה דעל פרי זה חלה עיקר הברכה.

ומצינו בזה להדיא בדברי המג"א שם סק"ח דהביא דברי הספר חסידים דכתב דאם בירך על פירות ועודו מברך הביאו לו פירות יותר יפים יאכל מהראשונים תחילה כיון שבירך עליהם, וכתב המג"א דעל כרחק מיירי שהיה דעתו לפטור היפים דאל"כ צריך לחזור ולברך על היפים כמש"כ בסי' רי"א ס"ה כלומר דינא דהרשב"א דאינו בדין שיפטור האיני חשוב את החשוב יעו"ש, וחזינן להדיא דגם היכא שהיה דעתו על המין השני והברכה חלה עליו מ"מ לא יקדים לאכול את המין השני ואע"פ שהוא חשוב יותר מפני שעיקר הברכה על הפרי שנטל בידו ובדעתו לאוכלו תחילה, מיהו יעוי' בפמ"ג דפי' דכוונת המג"א להוכיח מדברי הס"ח דעל כרחק פליג על הרמ"א וס"ל דבנפל הפרי מידו לא מהני דעתו על הפרי האחר וצריך לחזור ולברך כדעת השו"ע, דאילו לשיטת הרמ"א רשאי לכתחילה להחליף ולאכול תחילה הפירות היפים. [ויש להוסיף דלכאור' אף ראוי להקדימם כיון שהם חביבים יותר וקי"ל דחביב קודם]. ומיהו אנן קיימינן בביאור שיטת השו"ע בדין נפל הפרי מידו ושפיר יש להוכיח כמש"נ דגם במקום כוונה הברכה נתפסת וחלה ע"י המין הראשון דהוא גורם חלות ושם הברכה.

והנה הפמ"ג כתב דיש לדחות ראיית המג"א וז"ל "ואפשר דיאכל תחילה שכן ראוי,

ואה"נ אם נאבד כה"ג אי"צ לברך שנית", כלומר דהפמ"ג לדידיה נקט דגם לשיטת הרמ"א אין ראוי להקדים הפרי השני אלמא דאין הברכה חלה בשווה ממש על שניהם אולם אין מעלה זו לעיכובא בחלות הברכה כמש"נ בשיטת השו"ע, דהא לשיטת הרמ"א חזינן דאם נפל הפרי ה"ז נוטל הפרי האחר ואי"צ לברך עליו, ויש להוסיף דהמחצה"ש לא פי' כהפמ"ג בכוונת המג"א ונראה מדבריו דהמג"א כתב דינא דהס"ח בסתמא גם לשיטת הרמ"א דמהני דעתו וכוונתו לענין נפל הפרי דמ"מ יש מעלה בפרי שנטל בידו ובירך עליו.

והנה מדברי הפמ"ג בביאור דברי המג"א יש להוכיח דגם באופן שהיה דעתו לפטור את הפרי החשוב אם נפל הפרי שבירך עליו מידו צריך לחזור ולברך על הפרי השני לשיטת השו"ע וא"כ יש להוכיח תרתי, חדא דדינא דהשו"ע ודינא דהרשב"א עולים בקנה אחד כלומר דינא דהשו"ע דהברכה חלה על מה שבידו עולה בקנה אחד עם דינא דהרשב"א דבכדי לפטור את המין החשוב בעינן כוונה ומהני הכוונה אפי' על פרי שלא היה לפניו בשעת הברכה כמו בעובדא דהספר חסידים הנ"ל.

עוד חזינן מדברי הפמ"ג דאפי' בגוונא דהרשב"א דכיון בהדיא לפטור את המין החשוב ונפל הפרי שבירך עליו מידו אינו רשאי לאכול את הפרי החשוב שכיון עליו וצריך לחזור ולברך עליו, ויש להוכיח מכאן דלא כמש"נ באופן הראשון דיש חילוק בין כוונת אכילה לכוונת הברכה, דהכא חזינן דגם באופן שיש כוונת ברכה כלומר שתחול הברכה על הפרי החשוב אעפ"כ לא מהני כוונה זו לענין נפל הפרי, ועל כרחק צריך לפרש כמש"נ באופן השני דלעולם עיקר הברכה היא על מה שבידו ועל הפרי השני חלה הברכה רק בדרך גרירה מהפרי הראשון, ועכ"פ בשיטת השו"ע יש

לכרח מיידי שהיה בדעתו לפטור הפירות היפים דאל"כ צריך לחזור ולברך כמש"כ הרמ"א בס"י רי"א דקי"ל כדינא דהרשב"א, והיינו דס"ל למג"א דדין זה נאמר גם במין אחד שיש בו יפים ואינם יפים, ובאמת הא"ר פליג וכתב די"ל דבמין אחד ליתא לדינא דהרשב"א והו"ד במשנ"ב, ומאידך המג"א בסמוך לזה ממש הביא שיטת המבי"ט דס"ל כהראב"ד דבסתמא אמרינן דדעתו על כלם, ויעוי' בבה"ל שהביא דברי המג"א בשם המבי"ט וסיים ע"ז וספק ברכות להקל, וכאמור יש להקשות דלכאור' הדברים סותרין זא"ז דאם קי"ל כהרשב"א דאם לא כיון בהדיא על החשוב צריך לחזור ולברך ואפי' במונח לפניו על השלחן כמבואר בדברי הרשב"א וכ"כ הפמ"ג והמשנ"ב בס"י רי"א, א"כ היאך מצינו להקל כהראב"ד והמבי"ט דאם נפל הפרי מידו יטול פרי אחר המונח לפניו ואינו מברך דסב"ל, וכן העיר במגילת ספר סי' י"ח, וצע"ג.

(ז) ונראה ליישב דגם לשיטת הראב"ד דהברכה חלה בסתמא על כל מה שמונח לפניו אין הטעם משום דחשיב ככוונה בהדיא ויש תורת ושם ברכה על כל פרי מצד עצמו, דשפיר י"ל דאין כאן כוונה המועלת לקבוע ולהחיל שם ברכה ורק ע"י הפרי שבידו שכיון לברך עליו יש כאן תורת ברכה, ולאחר דיש כאן תורת ברכה ראויה הברכה לחול גם על כל מה שלפניו, ויש כאן כעין דין גרירה לענין הברכה מהפרי שבירך עליו לגבי שאר הפירות, אלא דלא בעינן שתחול הברכה בפועל על אותו הפרי כלומר ע"י אכילת הפרי, דהגרירה היא בעצם אמירת הברכה ולא בחלות הברכה על הפרי, ולפיכך אפי' נפל מידו ה"ז נוטל פרי אחר ואוכל.

אולם יש להוכיח דדינא דהראב"ד נאמר גם באופן שלא היה כלל אמירת ברכה על הפרי שבידו, דהנה הרמ"א בס"י ר"ט ס"ב כתב

להוכיח כן, וגם בשיטת הרמ"א נתבאר די"ל דאע"פ שכוונה מהני מ"מ אין הברכה חלה בשווה ממש על שניהם, ודו"ק.

(ו) והשתא יל"ד בשיטה השלישית שיטת הראב"ד בדין נפל הפרי מידו דס"ל דהברכה חלה בסתמא על כל מה שמונח לפניו על השלחן בשעת ברכה, והמשנ"ב כתב לדינא בס"י ר"ו ובס"י ר"ט דמספק נקטינן להקל ואם נפל הפרי מידו יטול ממה שמונח לפניו על השלחן ולא יברך.

ויש להקשות דלכאור' הכרעת המשנ"ב בנפל הפרי מידו אינה עולה בקנה אחד עם דינא דהרשב"א דס"ל דבסתמא אין הברכה חלה על הפרי האחר אלא בדרך כוונה, ולפיכך אם בירך על האינו חשוב לא פטר את החשוב בסתמא, ואילו לפי הראב"ד גם בסתמא אמרינן דהברכה חלה על כל מה שמונח לפניו על השלחן, ויעוי' במשנ"ב דכתב בביאור דעת הראב"ד "דכיון שהיה מונח לפניו על השלחן הוי כדעתו בהדיא על הכל", ולפי"ז יש להקשות דבס"י רי"א כתב המשנ"ב דינא דהרשב"א בסתמא דאם לא כיון בהדיא על החשוב צריך לחזור ולברך והכא סתם כשיטת הראב"ד, ויש להוסיף דאין לחלק בין מין אחד לב' מינין ונימא דדינא דהראב"ד מיידי דווקא בפירות מאותו המין משא"כ הרשב"א מיידי בב' מינין, דמלבד דמסביר נראה דדינא דהראב"ד שייך גם בב' מינין דכל מה שמונח לפניו חשיב כאי' היה כוונה בהדיא עליו, וכן פשוט דברי המשנ"ב שלא חילק בזה, עוד יש להוסיף ולהוכיח מדברי המג"א דפסק מחד גיסא כהרשב"א אפי' באותו המין ומאידך הביא את שיטת הראב"ד וכדלהלן:

דהנה המג"א בס"י ר"ו סק"ח הביא דברי הספר חסידים הנ"ל דמי שבירך על פירות ובעודו מברך הביאו לו פירות יותר יפים יאכל מהראשונים תחילה, ופי' המג"א דעל

בדעתו לברך דהא אי"ז הקריאה הראויה והמחוייבת, ואעפ"כ אמרינן דהברכה חלה בסתמא על כל מה שלפניו.

ונמצא דהקו' במקומה עומדת דלכא' למאי דנקטינן מספק להקל כשיטת הראב"ד א"כ ליתא לדינא דהרשב"א בחשוב ואינו חשוב כשמונחים שניהם לפניו דכה"ג חשיב כמו כוונה בהדיא, ולא כדרך גרידא וצ"ע ביישוב הכרעת המשנ"ב, [ויעוי' במגלת ספר סי' י"ח שכתב לדון בכמה דרכים ליישב ושוב דחה כל התי' והניח בצ"ע].

(ח) בשיטת הרמ"א דאזלינן בתר דעתו וכוונתו ואם נפל הפרי מידו יכול ליטול פרי אחר שהיה בדעתו עליו לאוכלו יל"ד בענין אורח אצל בעה"ב דאמרינן דאתכא דבעה"ב קאכיל, היאך הדין באורח שבירך על פרי ונפל מידו והיה בדעת בעה"ב להביא לפני האורח פירות נוספים האם יוכל האורח ליטול פרי אחר שיביאו לפניו או דילמא כה"ג לא חשיב כדעת וכוונה בהדיא וצריך האורח לחזור ולברך על הפרי השני שעדיין לא הובא לפניו.

והנה בדינא דהרשב"א שאין פוטר את החשוב בדרך גרידא אלא בדרך כוונה מצינו בשו"ת גינת ורדים (סי' ז') דכתב דאורח האוכל אצל בעה"ב והביאו לפניו תחילה המין שאינו חשוב ובירך עליו ואח"כ הביאו לפניו המין החשוב אי"צ לחזור ולברך "כיון דדעתו על כל מה שיביא לו בעה"ב הרי הוא כאי' מכיון בפירוש" יעו"ש, והביא דבריו בגליון רעק"א בסי' רי"א ופסק כן לדינא וכ"כ הבה"ל שם, [ויש להעיר מלשון הרשב"א דכתב "אם היה אוכל תפוחים ובירך עליהם ואח"כ הביאו לפניו אגוזים וכו' אם אינן חביבים אינן פוטרם את האגוזים" וצ"ל דלא מיירי באורח אצל בעה"ב ויעוי' גם בספר קצות השלחן שהעיר בזה].

דאם בירך על הכוס כפה"ג וכסבור שהוא יין ונמצא מים או שכר כשחזור ושותה אח"כ יין אי"צ לחזור ולברך עליו "דהא דעתו היה לשתות ג"כ שאר יין", וכתב המשנ"ב וז"ל "דהנה הרמ"א אזיל לשיטתו בסי' ר"ו שס"ל שם דהיכא שלא היה דעתו בהדיא ורק בסתמא צריך לחזור ולברך, ולכן בענינו נמי כתב דהא דעתו וכו', אבל לפימ"ש"כ שם במשנ"ב ובבה"ל דיש כמה פוסקים שסוברין דאפי' בסתמא כל שהיו לפניו על השלחן בשעת ברכה ממילא חל הברכה על כולם ואי"צ לחזור ולברך כשנשפך הכוס שבירך עליו א"כ ה"ה בענינו כשנמצא מים ושותה כוס אחר יין שהיה לפניו בכל גווני אי"צ לחזור ולברך" עכ"ל.

והנה באופן זה דכסבור שהוא יין ונמצא מים הרי אין ברכת הגפן חלה כלל על המים שבכוס וא"כ לא שייך לומר דיש דין גרירה באמירת הברכה, וא"כ לפי האמור גם הראב"ד מודה בכה"ג דאין הברכה חלה על מה שלפניו בלי כוונה להדיא, אולם מדברי המשנ"ב חזינן להדיא דלשיטת הראב"ד הברכה ראויה לחול על כל מה שלפניו בפנ"ע גם מבלי שתהא כאן תורת ברכה על מה שבידו, וסברת הראב"ד דכל מה שלפניו חשיב כאילו כיון עליו בהדיא לאוכלו ולפוטרו בברכה, וא"כ הדרא קו' לדוכתא.

עוד יש להוכיח כן מדברי הפוסקים דגם בגוונא דאין תורת ברכה על מה שבידו ודעתו עליו בהדיא מ"מ הברכה חלה על מה שלפניו, דמצינו בסי' ק"מ לענין קריאת ס"ת דאם טעה והיה סבור דמקום הקריאה לפניו ובירך ונמצא טעות וצריך לגלול הספר למקום אחר דיש סוברים דאי"צ לחזור ולברך כיון דבסתמא חלה הברכה על כל מה שלפניו ויעוי' במג"א סי' ר"ו דציין לדבריהם, והנה התם נמי לא מצינו לומר דהברכה חלה על מה שהיה

ולפי"ז לכאור נראה דה"ה באורח שבירך ונפל הפרי מידו, דלשיטת הרמ"א דמהני כוונה לאכול פרי אחר אי"צ האורח לחזור ולברך על פרי אחר דחשיב כאי' כיון עליו בפירוש כמש"כ הגינת ורדים, והוא חידוש לדינא וצ"ע.

הרב אברהם זנגר

~ קפג ~

בפלוגתת השו"ע והשאג"א אם המברך על פרי האדמה ונתכוין לפטור פרי העץ יצא

אם ראוי להפסיק לאכול מאכל שנפטר בברכה של בדיעבד ~ האם הפלוגתא היא גם לגבי ברכה אחרונה ~ האם הטעם דבלא כוונה להדיא לא יצא הוא משום דאנן סהדי שאינו רוצה לפוטרו או משום דאין פטור גרירה לברכה של בדיעבד ~ טעה ובירך בפה"א על זית האם יכול לאכול גם תפוח ~ האם במכיון להדיא לפטור בעינן לדין גרירה או דהוי כמברך עליו בפנ"ע ~ נמלך ולא אכל את פרי האדמה האם חלה הברכה על פרי העץ ~ בירך בורא מיני בשמים על מיני בשמים וכיון לפטור גם עשבי בשמים

(א) מסקנת הגמ' מא. דאם היו לפניו זית וצנון ובירך בפה"א על הצנון לא נפטר הזית, ואע"פ שהמברך בפה"א על פרי העץ יצא בדיעבד, זהו רק כשבירך עליו להדיא אבל כשבירך על המין הראוי לו אינו פוטר פרי העץ דרך גרירה כיון שאי"ז הברכה הראויה לו לכתחילה.

אכן כתב השו"ע סי' ר"ו ס"ב; 'היו לפניו פרי האדמה ופרי העץ ובירך על פרי האדמה

ונתכוין לפטור פרי העץ יצא', והיינו דאם כיון להדיא לפטור דמי למברך עליו בפנ"ע, ורק בסתמא דרך גרירה אינו נפטר, אבל אם כיון עליו להדיא הרי התפס עליו את הברכה ומהני בדיעבד. אמנם כתב הב"י שנחלקו בזה רש"י ורבינו יונה, והאריך בזה השאג"א בסי' כ"ז והכריע דלא כהשו"ע, ובמשנ"ב סק"י הביא דעות החולקים והסיק דבדיעבד אין לחזור ולברך כד' השו"ע, דספק ברכות להקל, אבל יותר טוב להוציא עצמו מידי ספק שימלך ולא יאכל את התפוח אלא לאחר זמן ואז יחזור ויברך עליו בפה"ע כדינו, אך הוסיף בשעה"צ דעיקר הדין כהשו"ע ולכן הסומך על השו"ע אין למחות בידו. וכן בסי' ר"ח סקס"ט ציין המשנ"ב לדבריו הנ"ל לענין אם בירך בפה"ג על יין וכיון לפטור גם ענבים, דראוי להימלך ולא לאכול את הענבים אלא לאחר זמן כדי לחוש לד' השאג"א.

אם ראוי להפסיק לאכול מאכל שנפטר בברכה של בדיעבד

(ב) ויש להעיר דלכאור אף לד' השו"ע היה מקום לומר דלכתחילה ימלך כדי שיברך את הברכה הראויה לפרי העץ (ואין בזה משום ברכה שא"צ כיון שאי"ז הברכה הראויה לו לכתחילה), וכן משמע שנקט האג"מ ח"ה סי' כ' סי"ג, אך במשנ"ב לא משמע כן.

ואפשר דשאני הכא שכבר חלה הברכה ופטרנו, והאג"מ לשיטתו שחידש יותר מזה בח"ד סי' מ' דאם בירך במ"מ בטעות על מאכל שאי"ז ברכתו אע"פ שיצא בדיעבד ראוי שיאכל רק מעט ויפסיק לאכול כדי שלא יאכל השאר על סמך ברכה של בדיעבד, וכ"כ הגרמ"פ זצ"ל בקובץ עם התורה (תשל"ו ד') גם לענין ברכת שהכל דיש מעלה להפסיק לאכול או לעשות שינוי מקום וכדו' ואין בזה

חשש גורם ברכה שא"צ, [וכעת נדפס באג"מ ח"ט עמ' מ"ט] כ"י.

שו"ר בספר ישועת דוד או"ח (סי' א' אות ה' ד"ה אך) שעמד בזה וכתב להוכיח מזה דס"ל לשו"ע דחשיב גורם ברכה שא"צ אם ימלך מלאכול את פרי העץ, וזה חידוש רב.

האם הפלוגתא היא גם לגבי ברכה אחרונה

ג) והנה מצאנו ב' דרכים בטעם שיטת השאג"א ודעימיה דלא יצא אף אם כיון להדיא;

א. בסדר ברכות הנהנין להגר"ז פ"א ס"ה ובמחצה"ש סי' ר"ח סקכ"ג מבואר דהיא סברא בכללי הברכות דרק אם אין לברכה על מה לחול מהני בדיעבד כדי שלא תצא לבטלה, אבל אם יש לה על מה לחול הוי כלכתחילה וצריך לברך כתקנא. וכ"כ בשעה"צ סי' קע"ו סק"ב, וכן משמע בל' המשנ"ב כאן. וכ"ה בב"ח סי' רט"ז בדעת רב עמרם ע"ש. ולפי סברא זו נראה דה"נ לגבי ברכה אחרונה לא

תועיל כוונה להדיא, וכן נקט המאמר מרדכי סי' ר"ז (בהגהת דברי מרדכי ד"ה הוא הדבר) לענין אם אכל ענבים ושתה יין ובירך על הגפן והתכוין לפטור גם את הענבים דלא נפטרו לד' השאג"א, וכן משמע קצת בב"י סי' ר"ח סט"ו כח.

ב. בחזו"א סי' ל"ד סק"ז נראה שהבין ד' רש"י באופ"א, דכיון דהמין השני נפטר רק מדין גרידה, ליכא דין גרידה על מין של בדיעבד אלא רק אם בירך עליו בפנ"ע, ולפ"ז כתב לחלק בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה, דברכה אחרונה אינה מתייחסת לטעימה מסויימת וא"צ בה לדין גרידה, וממילא כו"ע מודו שפוטרת גם את המין של בדיעבד אם כיון עליו להדיא כט.

האם הטעם דבלא כוונה להדיא לא יצא הוא משום דאנן סהדי שאינו רוצה לפוטרו או משום דאין פטור גרידה לברכה של בדיעבד

ד) והנה באמת בפשוטו כו"ע מודו ליסודו של החזו"א דליכא דין גרידה על מין של

כו. וכ"כ באג"מ יו"ד ח"ג סי' ק"כ אות ב' לענין אם בירך המוציא על פת הבאה בכיסנין דהוי ספק אם יצא. מיהו בזה עדיף כיון שנפטר רק מספק, וכן מצאנו במשנ"ב סי' ר"ג סק"ג בשם הח"א לענין פרי שספק אם הוא פרי העץ או פרי האדמה ובירך בפנ"ע, וכן בביה"ל סי' קע"ט ס"א ד"ה א"צ לענין ספק אם הב לן ונברך הוי היסח הדעת. וצריך לחלק מהשעה"צ סי' קס"ז סקמ"ח ומשנ"ב סי' רע"א סק"ח לענין ספק אם בירך המוציא או אם עשה הפסק להמוציא דמשמע שיכול לאכול כרצונו, וכן מהביה"ל סי' קס"ח ס"ז לענין ספק פהבב"ב בסעודה ומהרמ"א סי' ר"י ס"ב לענין טועם ובולע, ואבמ"ל.

בח. ויש להעיר ע"ז מהא דמבואר במשנ"ב בכמה דוכתי דמהני כוונה בברכה אחרונה ולא הזכיר דלד' השאג"א לא מהני ושראוי להחמיר לצאת מהספק, עי' בביה"ל סי' ר"ח סי"ז ד"ה אבל ושם סי"ח ד"ה מספק, שעה"צ שם סקע"ה, משנ"ב סי' קע"ד סקכ"ז וביה"ל שם, סי' קע"ז סק"ב וביה"ל שם, ושעה"צ סי' קצ"ז סק"ג. ואפשר דבברכה אחרונה אין עיצה לצאת מהספק בקל ולכן לא הזכיר שראוי להוציא עצמו מידי ספק (בפרט שברוב המקומות הנ"ל כתב לכיון להדיא רק משום חומרא בעלמא). משא"כ בברכה ראשונה שיכול להימלך מלאכול את המין השני.

כט. הנה ל' החזו"א היא 'אין מין אחר נטפל לברכה', וראיתי מי שפירש כוונתו דכיון שברכותיהן שונות חשיב כמין אחר ולכן ליכא ביה דין גרידה, ולפ"ז חידש בד' החזו"א דה"נ להיפך, אם בירך בפנ"ע על פרי העץ וכיון לפטור גם פרי האדמה לא נפטר פרי האדמה מפני שנחשב מין אחר לגבי פרי העץ וליכא ביה דין גרידה. וצ"ע שכן משמע בקונטרס אחרון על השאג"א שם. אבל לכאור' אין הכרח לחידוש זה, ויותר נראה דכוונת החזו"א היא כמש"כ דאין גרידה למין של בדיעבד, ומש"כ 'מין אחר' כוונתו מין אחר שאי"ז ברכות.

גרירה דממילא ליכא, אבל ע"י כוונה להדיא שפיר יכול לגרור אכילת הפרי העץ לד' השו"ע. [וכע"ז מצאנו ברשב"א מא: ונפסק ברמ"א סי' רי"א ס"ה דאם בירך על פרי שאינו ממין ז' ואח"כ הובא לפניו פרי ממין ז' לא נפטר בברכתו, אבל אם כיון עליו להדיא מהני, וביאר הרשב"א דאינו בדין שיפטור האיני חשוב את החשוב דרך גררא דממילא אלא רק דרך כוונה, והביאור הוא כנ"ל, וכבר השווה האחרונים בין ב' הדינים הללו, ע"י בט"ז וברכ"י ופנים מאירות הנ"ל]. ולדרכו של החזו"א חולק השאג"א בפרט זה וסובר דלא מהני גרירה על מין של בדיעבד אף ע"י כוונה להדיא.

טעה ובירך בפה"א על זית האם יכול לאכול גם תפוח

ונראה נפ"מ בין ב' הדרכים הנ"ל בטעם הא דלא מהני לפטור בסתמא, לענין מי שטעה ובירך בפה"א על זית, האם יכול לאכול מכח ברכה זו גם מין אחר של פרי העץ. והנה אם כיון להדיא לפוטרו ודאי מהני לד' השו"ע, אולם הנידון הוא בסתמא (באופן שאי"ז בגדר 'נמלך', כגון שהיה לפניו בשעת הברכה או שבא לפניו קודם שגמר לאכול הזית). דאם נימא דאין גרירה למין של בדיעבד ה"נ בזה לא מהני, (וכן משמע קצת ל' רש"י מא. ד"ה אבל

בדיעבד, דהא לכו"ע בלא כוונה להדיא לא נפטר פרי העץ, ובפשוטו הטעם הוא כדברי החזו"א דליכא דין גרירה על מין של בדיעבד אלא רק אם בירך עליו בפנ"ע מהני, וא"כ צ"ב ד' השו"ע מ"ט ע"י כוונה להדיא מהני, והא סו"ס בעינן לדין גרירה וליכא דין גרירה על מין של בדיעבד.

ויש ליישב בתרי אנפי;

א. דבאמת יש דין גרירה על מין של בדיעבד, והא דלא מהני בלא כוונה להדיא הוא כמש"כ הלבוש 'דאמרינן מסתמא לא היה בדעתו לפטור רק את פרי האדמה כדינו', והיינו דהוי כעין דעת שלא לפטור, והוא חידוש.

אכן מפשטות ל' הראשונים בסוגיא מא. משמע דהטעם הוא כדברי החזו"א דליכא דין גרירה על מין של בדיעבד, וכן משמע מל' המשנ"ב סי' ר"ח סקס"ט, וכ"כ להדיא בשו"ת פנים מאירות ח"א סי' נ"ח, וכן משמע מדברי הברכ"י והט"ז סק"ב ל'. [וביארנו בכמה דוכתי נפ"מ בין הטעמים, ע"י בחלק הסימנים סוס"י א' אות ב', להלן סוף אות ו', ולעיל סי' קל"ב לא].

ב. וי"ל באופן דב' דרגות גרירה איכא, גרירה דממילא וגרירה ע"י כוונה להדיא, ורק

ל. והעירוני דאפשר שגם הלבוש סובר כן, אלא שנקט דבעלמא אמרינן דסתמא חשיב ככוונה לפטור, וא"כ ה"נ בזה נימא דסתמא הוי ככוונה להדיא לפטור, ובוהו הוא שכתב הלבוש, דבמקום דהוי זה בדיעבד, ודאי אין כוונתו לפטור, ועל כן אי"ז פוטר. וע"י בפמ"ג א"א סק"ב שכתב דהטעם הוא הואיל ויש לברכה על מה לחול. וצ"ב דהא לא דיינינן שהברכה תחול במסוים על פרי העץ אלא רק שתפטרנו מדין גרירה. ונראה שכוונתו כסברת החזו"א דאין דין גרירה למין של בדיעבד (ודלא כהבנת ספר מגילת ספר סי' כ"ד אות ד', וע"ש הנפ"מ שהעלה מזה בד"ה גם).

לא. והנה ראיתי חידוש נפלא בכה"ח סי' קס"ח ס"ד בסופו דאע"פ שהמברך המוציא על פת לא פטר פהבב"כ בסתמא, מ"מ אם יאכל את הפהבב"כ בלא ברכה אע"פ שביטל חובת ברכה לא חשיב נהנה מהעוה"ז בלא ברכה כיון שבירך ברכת המוציא הראויה לו בדיעבד אם היה מברך עליו בפנ"ע, ע"ש שצירף סברא זו לענין ספק פהבב"כ. [ויש לבאר דבריו עפמ"ש"כ בספר אשר לשלמה סי' י"ד ועוד דב' דינים איכא בברכות הנהנין, איסור לאכול בלא ברכה, ועוד חובת ברכה פרטית על המין, וסברת הכה"ח היא דלענין האיסור לאכול בלא ברכה מהני ברכה של בדיעבד גם אם לא כיון להדיא לפטור מין זה]. ופשוט שלפי סברת הלבוש דהוי כנתכוין להדיא שלא לפטור מין זה לא שייך לומר כן, אלא רק לפי סברת שאר האחרונים הנ"ל.

ה"מ בחד מינא"), אולם לפ"ד הלבוש שיש גרירה אלא דבאופן שבירך על פרי האדמה אמרינן דמסתמא אין דעתו לפטור את פרי העץ כיון שאינו לכתחילה, אזי באופן שבירך מתחילה על פרי העץ ל"ש האי אומדנא ונפטר גם המין השני לב. ולא מצאתי דין זה מפורש בפוסקים, מלבד בספר זכרנו לחיים (תרכ"ז, אות ב' ערך ברכות דין ה') שהביא בשם ספר יבא הלוי שהסתפק בזה. [ובספר פתחי הלכה פי"ב הערה 57 הכריע מסברא דמהני, ואין סברתו מוכרחת, וע"ע בספר מגילת ספר סי' כ"ד מש"כ בזה].

אך צ"ע בזה, דהא לית מאן דפליג דהמין של הזית עצמו שבירך עליו נפטר כולו, דהא לא אשכחן שאסרו מדינא להמשיך אכילתו אחר טעימה ראשונה, וצ"ב למשנ"ת דליכא דין גרירה בזה. וכן צ"ע לפי טעמו של הגר"ז בד' השאג"א דרק אם אין לברכה על מה לחול מהני בדיעבד כדי שלא תצא לבטלה, דלפ"ז היה מן הראוי שלא תחול הברכה אלא על הטעימה הראשונה כדי שלא תצא לבטלה ואיך פוטרת את כל המין.

וי"ל עפמשנ"ת לעיל סי' כ"ג ובחלק הסימנים סי' ב' אות ז' ועוד דוכתי דבמין אחד חלה הברכה מתחלה על כל המין וא"צ בזה כלל לדין גרירה או שתחול באופן פרטי על כל טעימה וטעימה, ולכך כו"ע מודו דפוטרת את כל המין.

עוד יש לדון לחלק בין גרירה מפרי האדמה לפרי העץ לבין גרירה מפרי העץ לפרי העץ, והוא עפמשנ"ת במק"א דב' עניני גרירה איכא, יש גרירה באכילה שנעשה כל המשך האכילה כאכילה אחת ולכך מהני ליה הפטור שחל על תחילת האכילה, ויש גרירה בברכה דכיון דהוי המשך לתחילת האכילה מועיל לייחס הברכה באופן פרטי גם להמשך האכילה. והשתא י"ל דאם אין ברכותיהן שוות לא מהני אלא גרירה בברכה, דכיון שיש למין השני את הברכה המסויימת שלו לא מהני ליה הפטור שחל מכח ברכה אחרת, ובזה הוא שיסד החזו"א דאין גרירה למין של בדיעבד, אבל בברכותיהן שוות מהני גרירה באכילה, וזה מהני אף במין של בדיעבד כיון שכבר חלה הברכה והגרירה היא רק על הפטור של הברכה. וה"נ לענין ד' השאג"א י"ל דהיכא דהגרירה היא באכילה מהני, ורק היכא דצריך לייחס הברכה באופן פרטי לאכילה זו שייך לומר דלא מהני כיון דברכה של בדיעבד אינה פטרת אלא כשאין לה על מה לחול. ולפ"ז אפשר דאם בירך בפה"א על זית נפטר נמי מין אחר של פרי העץ לכו"ע, כיון דבזה הוי גרירה של ברכותיהן שוות (ודלא כמש"כ מקודם).

וכבר האריך בכ"ז בספר ישועת דוד סי' ג' ד' לענין חידוש הערוך השלחן דאם בירך בפה"א על פרי העץ לא נפטרו בסתמא אלא הפירות שהיו לפניו בשעת הברכה אבל פירות שלא היו לפניו בשעת הברכה אינם נפטרים

לב. אמנם אם איתקיל מילוליה שהיה בדעתו לברך בפה"ע ונתקל בלשונו ואמר בפה"א שפיר שייך האומדנא הנ"ל, ואפשר דאף בשוגג שטעה בברכה י"ל דאנן סהדי דאם היה יודע שאי"ז הברכה היה בדעתו שלא לפטור את המין השני (כדאמרינן בברכות נא. מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום..), ועי' בספר שלחן הטהור סי' ר"ו ס"ד בהערות זר זהב וכן בשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' ל"ז אות ג' שנקטו כן גם באופן שכיון להדיא לפטור (כשבירך על פה"א וכיון לפטור גם פה"ע מחמת שטעה והיה סבור שהפרי השני הוא ג"כ פה"א), דכיון שהיה זה בשוגג חשיב ככוונה בטעות ולא מהני, וע"ע שו"ת הר צבי ח"א סי' ק"ז-ק"ז. ובקונטרס מר דרור להגאון רבי מרדכי וקנין שליט"א (אד"א תשס"ג) הביא בזה מו"מ מדברי מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א והרחיב בזה טובא בדברים ערבים אם שייך ענין מקח טעות ואנן סהדי לבטל כוונה בברכות.

השאג"א שחולק כאן על השו"ע אינו חולק ע"ד הרמ"א בס"ו, (וכן המשנ"ב כתב להחמיר כד' השאג"א אע"פ שהקיל לדינא כד' הרמ"א בס"ו), וכן האריך לדון בספר ישועת דוד סי' א'-ד' דלפ"ד הרמ"א בס"ו ע"י כוונה להדיא א"צ כלל לדין גרירה.

וצריך לחלק דהתם סו"ס כיון שלא אכל הפרי שבירך עליו חלה הברכה על הפרי השני, אבל היכא שאכל הפרי שבירך עליו וחלה עליו הברכה לא נפטר הפרי הנוסף אלא מדין גרירה אף אם היה דעתו עליו להדיא לפוטרו. וכן הוכיח הישועת דוד שם בס"י ג' מד' הגר"ז ועוד אחרונים שנקטו דדין הרמ"א הנ"ל לא מהני אלא אם הפרי הנוסף היה לפניו בשעת הברכה (ודלא כד' הט"ז והמשנ"ב שם), ומאידך בדין השו"ע דידן נקטו דמהני לפטור פרי העץ אם כיון עליו להדיא אף אם לא היה לפניו בשעת הברכה (כמש"כ המשנ"ב בשם הט"ז והא"ר), ומוכח דהכא מהני מדין גרירה. וכן הוכחנו בחלק הסימנים סי' ב' הערה י' מהא דאיכא דין קדימה בברכות בברכותיהן שוות, דאם ע"י כוונה להדיא א"צ לדין גרירה מה שיין בזה דין קדימה, והלא מברך על שניהם יחד, ובהכרח דהפרי השני נפטר רק מדין גרירה וכאמור לד'.

(אפי' מאותו המין), דרק אם בירך בפה"ע כדין נפטרים מדין גרירה, אבל בברכה של בדיעבד לא חל פטור של גרירה על הפירות שאינם לפניו בשעת הברכה אלא רק על הפירות שהיו לפניו בשעת הברכה. [וצ"ע מקור החילוק בין ב' דרגות גרירה אלו לג']. והישועת דוד חלק ע"ז דודאי פוטר גם הפירות שאינם לפניו, דשפיר איכא דין גרירה באכילה, ע"ש באריכות רבה, [וכן בשו"ת באר משה ח"א סי' ח' הכריע דלא כערוה"ש, וכן נקט בפשיטות באפיקי מגינים סי' ר"ו סק"ד].

האם במכוין להדיא לפטור בעינן לדין גרירה או דהוי כמברך עליו בפנ"ע

ה) נחזור לד' החזו"א בטעמו של השאג"א דליכא דין גרירה במין של בדיעבד אף ע"י כוונה, ולכאור' צ"ע דתיפו"ל שיועיל ע"י כוונה להדיא בלא דין גרירה כלל, וכדחזינן בד' הרמ"א בס"ו דאם בירך על פרי ונפל מידו אחר הברכה והיה בדעתו לאכול פרי נוסף יכולה הברכה לחול על הפרי הנוסף, וחזינן דע"י כוונה להדיא הוי כמברך עליו בפנ"ע וא"צ לדין גרירה. ונהי דלד' השו"ע שם שנקט דאין הברכה יכולה לחול על הפרי הנוסף בהכרח מהני כאן רק מדין גרירה, אבל סו"ס

לג. ואין לומר דנקט שהפירות שהיו לפניו בשעת ברכה נפטרים בלא דין גרירה, דהא אם נפל הפרי שבירך עליו ולא כיון להדיא על שאר הפירות שלפניו נתבטלה הברכה (לד' המחבר והרמ"א בס"י ר"ו ס"ו) ואינה יכולה לחול על שאר הפירות שלפניו, ובהכרח דהברכה חלה רק על מה שבידו והשאר נפטרים רק מדין גרירה.

לד. וכן צ"ל בד' המשנ"ב שהכריע בס"ו שם דאף בסתמא חלה הברכה על מה שלפניו כשנפל הפרי שבירך עליו לאחר הברכה (דלא כהשו"ע והרמ"א), והיינו דאפי' בסתמא יכולה הברכה לחול עליו בלא דין גרירה, וא"כ מ"ט הכא לא חלה ברכת בפה"א על פרי העץ כשלא כיון עליו להדיא, והרי להכרעת המשנ"ב א"צ בזה לדין גרירה. וכן צ"ע לענין מי שבירך על שאינו חשוב דלא פטר את החשוב בלא כוונה להדיא כמבואר ברמ"א סי' רי"א ס"ה, והטעם מבואר ברשב"א מא: לפי שאינו בדין שיפטור האינו חשוב את החשוב דרך גררא, וקשה דלהכרעת המשנ"ב הנ"ל הרי א"צ כלל לדין גרירה בפרי העומד לפניו בשעת הברכה אף אם לא כיון עליו להדיא. [ועמד בזה בספר מגילת ספר סי' י"ח והניח בצ"ע]. ולהנ"ל ניחא, דכל דברי המשנ"ב הם רק כשל אבל את הפרי הראשון שבירך עליו ונמצא שחלה הברכה על הפרי שעומד לפניו, אבל היכא שחלה הברכה על פרי אחד אין הברכה יכולה לפטור פרי אחר שלא כיון עליו להדיא בלא דין גרירה.

נמלך ולא אכל את פרי האדמה האם
חלה הברכה על פרי העץ

ו) ויש לדון עוד נפ"מ בין דרכם של הגר"ז והמשנ"ב לבין דרכו של החזו"א בטעמיה דהשאג"א (מלבד הנפ"מ לגבי ברכה אחרונה);

א. איך הדין לד' השאג"א בהחזיק בידו זית ובירך עליו בפה"א ודעתו גם על צנון, האם נפטר הזית כיון דאי"ז דרך גרירה או שיחול רק על הצנון. לד' הגר"ז מסתבר שיחול רק על הצנון (היינו לד' הרמ"א סי' ר"ו ס"ו גבי נפל מידו אחר הברכה שיכולה הברכה לחול על פרי אחר שהיתה דעתו עליו, אך להשו"ע שם דלא מהני ה"נ בזה יכול לחול רק על הזית), וכ"כ במור וקציעה סי' ר"א, (וכתב דאף אם התחיל לאכול מהזית יפסיק ויאכל הצנון ויחזור לברך על הזית. והנה מש"כ דיחזור לברך - היינו משום דפסק כהשאג"א נגד השו"ע, אולם אף לדין דקיי"ל כהשו"ע דלא יחזור לברך מ"מ י"ל כדבריו דיפסיק לאכול הזית ויאכל הצנון כדי לצאת מספק כמש"כ המשנ"ב), אך לד' החזו"א לכאור' נפטר הזית כיון שאי"ז דרך גרירה.

אבל ראיתי בשם מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א די"ל שאף לד' החזו"א הצנון יגרום להמשיך את הברכה עליו ולא על הזית, [ועי' היטב בל' החזו"א שם בסוף דבריו 'וכיון שאם טעם בתחלה את פרי האדמה לא נפטר פרי העץ, ה"ה כשיפרוס משניהן כאחת', אבל שם באמת חלה הברכה על הצנון, אולם באופן שנמלך ואינו אוכל כלל את הצנון לכאור' מסתבר טפי דיחול בדיעבד על הזית לפ"ד החזו"א].

ב. האם באופן הנ"ל יש עיצה לצאת מן הספק ע"י שימלך מלאכול הצנון ולמפרע תחול הברכה על הזית גם לד' השאג"א. וכן יש לעיין בהחזיק בידו את הצנון ובירך עליו וכיון לפטור

גם זית ונמלך שלא לאכול הצנון לאחר הברכה האם תחול הברכה על הזית גם לד' השאג"א (לפ"ד הרמ"א הנ"ל בסי' ר"ו ס"ו). לד' החזו"א י"ל דמהני, דסו"ס אי"ז מדין גרירה, אך לד' הגר"ז יתכן לדון דלא מהני דהא בשעת הברכה יש לה מקום לחול על הצנון וממילא אין בכוחה כלל לחול על הזית, ועי' בישועת דוד (סי' א' אות א'-ג') שצייד דמהני בב' האופנים הנ"ל, אך דן מה ראוי לעשות לכתחילה באופן הא', האם לאכול את הזית כיון שהחזיק בידו בשעת הברכה ולהימלך מלאכול את הצנון, או לאכול את הצנון ולא את הזית כדי לקיים תקנ"ח לברך על הזית את הברכה הראויה לו.

ו)יש להסתפק עוד בעיקר וטפל כה"ג, כגון תפוח בדבש וטעה ובירך שהכל האם נימא ליה לטעום רק מהדבש וימלך מלאכול עתה את התפוח, או דהכא גם לד' השאג"א עיקר הברכה מתייחסת לעיקר שהוא התפוח, וכן מסתבר].

ז) והנה כהאופן הב' הנ"ל יש להסתפק גם לדין בגוונא שהיו לפניו צנון וזית ובירך על הצנון בפה"א ולא התכוין לפטור את הזית ואחר הברכה נפל הצנון ונאבד או שנמלך מלאוכלו האם תחול הברכה על הזית בדיעבד לפ"מ שהכריע המשנ"ב בס"ו לגבי אותה ברכה דמהני לחול על הפרי הנוסף שהיה לפניו בשעת הברכה אע"פ שלא היתה דעתו להדיא לאוכלו (ודלא כד' השו"ע והרמ"א שם). ודין זה יש לתלות בב' הדרכים שנתבארו לעיל באות ד', דלד' הלבוש דבסתמא אינו נפטר משום דהוי כדעתו שלא לפטור את פרי העץ ה"נ בזה לא מהני, אבל לפי הפשטות דלא מהני מפני שאין דין גרירה על ברכה של בדיעבד, הכא הא מצי חייל בלא דין גרירה להכרעת המשנ"ב הנ"ל בס"ו.

א) אפשר דכל הצד שיכולה הברכה לחול על פרי שלא התכוין להדיא להחיל עליו את

במעשה הברכה שאמר אותה על פרי שאינו חשוב, והרחבנו בזה בסי' י"ג, וזה לא שייך כלל בניד"ד, וצ"ע עוד בזה.

בירך בורא מיני בשמים על מיני בשמים וכיון לפטור גם עשבי בשמים

(ח) כתב השו"ע סי' רט"ז ס"י; 'היו לפניו עצי בשמים ועשבי בשמים ומיני בשמים מברך על כל אחד ברכה הראויה לו. הגה: ואם בירך על כולם מיני בשמים יצא, וכתב המשנ"ב סקל"ט דהיינו אם כיון להדיא על כולם אבל בסתמא לא פטר כמו בסי' ר"ו ס"ב. ובחזו"א סוס"י ל"ה מבואר דבאופן שבירך על מיני בשמים שבידו וכיון להוציא עצי בשמים תלוי במח' השו"ע והשאג"א, (ועי' בב"ח שם שפירש דנחלקו בזה הטור ורב עמרם שם אם בכיון להדיא פוטר כה"ג אך לא הזכיר שהוא כפלוגתת הראשונים בסי' ר"ו, אך בפמ"ג א"א סקט"ז כתב בד' הב"ח דתלוי בפלוגתת הראשונים (דידן), וקצ"ע לפ"ז מ"ט לא עורר המשנ"ב דלכתחילה ימלך מעצי בשמים כדי לצאת מספק.

(ט) מבואר בשו"ע בסי' ר"ח ס"ג דהאוכל ענבים ותפוחים מברך ברכת על העץ ופוטר גם את הענבים, והמקור הוא מכל הראשונים מד., ומשמע דלית מאן דפליג ע"ז, וצ"ע מ"ט לא פליג השאג"א ע"ז. אך באמת משמע דהתם נפטר לכו"ע אף בסתמא שלא כיון להדיא לפטור את התפוחים. והרחבנו לבאר בחלק הסימנים סי' א' דהתם כך הוא דין התפוחים לכתחילה שאם יש לו חיוב ברכת על העץ על ענבים יפטור אותם בהאי ברכה, וממילא הוי כברכותיהן שוות ונפטרים אף בסתמא, וע"ש שהבאנו עוד כמה דוגמאות לזה וביארנו הדברים היטב.

(י) מצאנו חידוש רב באג"מ ח"ה סי' כ' אות י"ג, דהמברך בפה"ג או על הגפן על יין וכיון להדיא לפטור גם ענבים מהני אף לד'

הברכה הוא רק משום שעכ"פ היה עומד להיפטר בברכה זו בגרירת הפרי שבירך עליו, אבל בניד"ד שלא היה יכול להיפטר אם היתה הברכה חלה על הצנן אין לזית שום קשר לברכה זו כיון שלא התכוין להחיל עליו את הברכה.

וכן יש לדון בדין הרמ"א בסי' ר"א ס"ה דאם בירך על פרי שאינו ממין ז' לא נפטר פרי ממין ז' שהיה לפניו אם לא היתה דעתו להדיא לאוכלו, לפי שהאינו חשוב אינו יכול לגרור את החשוב. ויש לדון איך הדין באופן שנפל הפרי שבירך עליו לאחר הברכה ונאבד, האם יכול לאכול את הפרי ממין ז' כיון שנמצא שנפטר בלא דין גרירה או לא. ולהנ"ל י"ל דלא מהני, כיון שלא היה עומד להיפטר בהך ברכה ואין לו שום שייכות לברכה מאחר ולא היתה לו דעת להחיל את הברכה על פרי זה.

שוב מצאתי בא"ר סוס"י ר"ו שהביא לדברי המבי"ט סי' רכ"ד דמי שהיה לפניו סל מלא תפוחים ונתן עניו באחת לאוכלה ובירך, ואח"כ נראה לו האחרת יותר טובה ולוקחה, א"צ לחזור ולברך. ותמה הא"ר דהא קיי"ל דאם בירך על האינו חשוב לא פטר את החשוב בלא כוונה להדיא, ותי' בתרי אנפי, חדא דשאני הכא שאכל את החשוב תחילה ולא חשיב שנפטר דרך גררא, ועוד תי' דדוקא בב' מינים איכא להאי דינא, אך במין אחד נפטר בכל גווני. [ובזה חולק המג"א שם וסובר דגם במין אחד איכא להך דינא דברכה על האינו חשוב פוטרת את החשוב, והובאה הפלוגתא במשנ"ב סקכ"ו, אך המג"א איירי בשאכל תחילה את האינו חשוב, ואינו ענין לניד"ד]. ומבואר דניד"ד תליא בב' תי' הא"ר.

אך יותר נראה דהסברא שם דלא מהני לא שייכא לניד"ד בפרי העץ ופרי האדמה, דהתם הסברא היא דברכה שנאמרה על מין שאינו חשוב אינה יכולה לחול ולפטור מין חשוב אף אם אי"ז דרך גרירה, כיון שיש חסרון

השאג"א, כי העץ של הענבים נקרא גפן בקרא ע"ש, ודבריו נפלאו עד מאד, דהא סו"ס לא תקנו חז"ל לברך זאת על ענבים ורק בדיעבד נפטר ומהיכ"ת לחלק בזה, וביותר פלא שלהדיא מבואר בב"י ומשנ"ב וש"א בסי' ר"ח סט"ו דלא כדבריו.

י"א במשנ"ב סי' קע"ו סק"ב העתיק מהשטמ"ק (מב: ד"ה בירך) דאם בירך בורא מיני מזונות על מעשה קדירה קודם הסעודה אינו פוטר את הפת גם אם כיון להדיא לפוטרו (אע"פ שברכת במ"מ פוטרת פת בדיעבד) משום שיש לברכה על מה לחול, והשיג עליו החזו"א (סי' ל"ד סק"ז) דזה כדעת השאג"א, אך לפ"מ שהסכים המשנ"ב בסי' ר"ו דהעיקר כד' השו"ע שיצא ואינו יכול לחזור ולברך, ה"נ בזה יצא בדיעבד ואינו חוזר ומברך. ואכן במאירי (לה. ד"ה על) משמע דלא כהשטמ"ק, דבבירך במ"מ על מעשה קדירה וכיון לפטור את הפת מהני בדיעבד. ובסימן הבא הרחבנו בישוב ד' המשנ"ב.

הרב אברהם זנגר

~ קפד ~

בסתירת ד' המשנ"ב בין המברך במ"מ על מזונות ופת דלא יצא לבין המברך בפה"א על תפוח ובננה דיצא

א קי"ל (בגמ' מא. ושו"ע סי' ר"ו ס"ב) דאם היו לפניו תפוח ובננה ובירך בפה"א על הבננה לא נפטר התפוח בסתמא, ואע"פ שהמברך בפה"א על פרי העץ יצא בדיעבד, זהו רק כשבירך עליו להדיא אבל כשבירך על המין הראוי לו אינו פוטר תפוח בדרך גרידא כיון שאי"ז הברכה הראויה לו לכתחילה.

ונחלקו הראשונים איך הדין אם בירך על הבננה וכיון להדיא לפטור את

התפוח האם מהני, דמאי שנא אם בירך עליו בפנ"ע או שכיון להדיא לפוטרו, או דשאני הכא שיש לברכה מקום לחול על הבננה ולכן אינה פוטרת כלל את התפוח.

ובשו"ע סי' ר"ו ס"ב פסק דמהני כוונה להדיא, והמשנ"ב סק"י הביא דעות החולקים והסיק דיותר טוב להוציא עצמו מידי ספק שימלך ולא יאכל את התפוח אלא לאחר זמן ואז יחזור ויברך עליו בפנ"ע כדינו, אך הוסיף בשעה"צ דעיקר הדין כהשו"ע ולכן הסומך על השו"ע אין למחות בידו.

ב והנה ידועה השגת החזו"א (סי' ל"ד סק"ז) על המשנ"ב שסתור משנתו בסי' קע"ו סק"ב במה שהעתיק מהשטמ"ק (מב: ד"ה בירך) דאם בירך בורא מיני מזונות על מעשה קדירה קודם הסעודה אינו פוטר את הפת גם אם כיון להדיא לפוטרו (אע"פ שברכת במ"מ פוטרת פת בדיעבד) משום שיש לברכה על מה לחול, וכתב החזו"א דזה כדעת החולקים על השו"ע בסי' ר"ו, אך לפ"מ שהסכים המשנ"ב בסי' ר"ו דהעיקר כד' השו"ע שיצא ואינו יכול לחזור ולברך, ה"נ בזה יצא בדיעבד ואינו חוזר ומברך. ואכן במאירי (לה. ד"ה על) משמע דלא כהשטמ"ק, דבבירך במ"מ על מעשה קדירה וכיון לפטור את הפת מהני בדיעבד.

אולם כבר נודע דבאמת סתירה זו שהעיר החזו"א בדברי המשנ"ב נמצאת כבר בשטמ"ק גופיה [וכהיום נדפס גם על שם הריטב"א], ובהכרח שיש חילוק בין הדינים כמו שיבואר להלן.

ויש שרצו ליישב דשאני פת דחשיב טובא וקובע שם לעצמו ע"י שם סעודה ולא חשיב חדא עם מה שלפני הסעודה, וכעין מה שמצינו דיין שלפני המזון אינו פוטר יין שלאחר המזון דזה לשרות וזה לשתות ואינם מחד ענינא, אך בדברי השטמ"ק לא משמע כן כלל,

קביעות סעודה האם צריך עתה לברך במ"מ על המשך אכילתו או שכבר נפטר בהמוציא דמיעקרא, וכתב דפסור מלברך שוב הואיל וברכת המוציא פוטרת בדיעבד את הפת הבאה בכיסנין שאוכל עתה. ולפ"ר נראה דכוונתו כהנ"ל דאע"פ שברכתו חלה בתחלה כדין על אכילה של קביעות סעודה מועלת לפסור גם את המשך האכילה כשנמלך לקבוע סעודה אע"פ שעתה היא אכילת פהבב"כ שברכתה במ"מ, משום דכיון ע"ז להדיא ומהני כד' השו"ע בסי' ר"ו].

ד ובשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' ל"ז אות א' כתב לחלק דפרי העץ יצא מכלל ברכת בפה"א לברכת בפה"ע רק משום שברכה מבוררת עדיפה, משא"כ המוציא על פת נתקנה להדיא כדי לתת חשיבות לפת לברך עליה ברכה בפנ"ע ולא לפוטרה בברכת במ"מ, ולכן בפת לא מהני אף אם כיון להדיא אא"כ אין לברכה על מה לחול ותצא לבטלה. וכע"ז כתב בספר משמרת חיים (ח"א עניני ברכות אות ח') להגרוס"פ שיינברג שליט"א.

ויש להוסיף דבאמת ד' רב הונא בגמ' מ: דעל כולם אם אמר שהכל יצא חוץ מן הפת ומן היין, והיינו מחמת הטעם הנ"ל שחז"ל הפקיעו מהם את הברכה הראויה להם מצד עיקר המין ותקנו להם ברכה מיוחדת מחמת

דז"ל; ואע"ג דפת אם בירך עליו במ"מ יצא, מידי דהוה איין דאם בירך עליו בפה"ע או בפה"א יצא, התם הוא במברך עליו ומתכוין לפוטרו בברכה זו, אבל הכא שמברך על דבר אחר אע"פ שמתכוין לפטור את הפת לא נפטר, וכן עיקר דינא' עכ"ל. ומשמע דכללא כייל בברכות הפוטרות בדיעבד].

ג ומקודם נציין למקומות נוספים שמצאנו במשנ"ב שנקט כד' השו"ע בסי' ר"ו;

א. משנ"ב שם סק"ט לענין בירך שהכל על דבר שברכתו שהכל וכיון לפטור גם פרי שברכתו האדמה דנפטרו שניהם בדיעבד.

ב. משנ"ב סי' ר"ח סק"ט לענין בירך בפה"ג על יין וכיון לפטור גם ענבים דנפטרו שניהם בדיעבד.

ג. ביה"ל סי' קס"ח ס"ח (ד"ה טעונים) בשם הח"א (כלל מ"ג ס"ט) דאם כיון להדיא בשעת המוציא לפטור פת הבאה בכיסנין שיאכל בתוך הסעודה מהני, וביאר בספר אפיקי מגינים שם סק"ג דהח"א לשיטתו דס"ל (בנשמת אדם כלל נ"ח סק"א) דהמוציא פוטר פהבב"כ בדיעבד, וכ"כ בכה"ח סקמ"ט לה.

[וע"ע בשו"ת אג"מ או"ח ח"ב סי' נ"ד שדן במי שקבע סעודה על פת הבאה בכיסנין ואח"כ נמלך לאכול פחות משיעור

לה. אמנם אין הכרח שזוהי כוונת הביה"ל, דיתכן שיסוד ד' הח"א הוא דבהך כוונה קובע שאכילתו זו תהיה כחלק מהסעודה ונעשית בדברים הבאים מחמת הסעודה ולא כקינוח בעלמא, ומצאנו כיו"ב בביה"ל שם סי"ג ד"ה ויר"ש בשם ספר הלכה ברורה דמהני כוונה בהמוציא לפטור ספק מעשה קדירה של סופגנין שאוכל באמצע הסעודה, ובדברי ההלכה ברורה בפנים מבואר דזוהי כוונתו. ועמד בזה מו"ח שליט"א בספרו שערי זבולון בסימן הדין על סופגניות, וע"ע לעיל סי' ע"ב. ונמיושב בזה מה שתמחהו ע"ד ההלכה ברורה (בספר שלמי תודה חנוכה סי' ל"א בשם מרן הגרא"ל שטיינמן שליט"א ועוד), דהתם הוי ספק מעשה קדירה ואין ברכת המוציא פוטרת בדיעבד אלא דבר ששייך בו קביעות סעודה. ועוד תמחהו דא"כ מ"ט כתב השו"ע דיר"ש לא יאכל אלא בתוך הסעודה, והרי אם כל הרווח לאוכלו בסעודה היא משום שפוטרו בברכת המוציא, הרי כמו"כ אם אוכלו שלא בתוך הסעודה נפטר בדיעבד בברכת במ"מ, דהא במ"מ פוטרת פת בדיעבד לד' הביה"ל סי' קס"ז ס"י. ודוחק לומר שהרווח הוא דאם אוכלו בסעודה מברך עיקר הברכה כראוי על הפת משא"כ שלא בתוך הסעודה מברך עיקר הברכה שלא כדין, דמ"מ נפ"מ שיכול לאוכלו לאחר אכילת פהבב"כ וא"צ לאוכלו דוקא בסעודה. מיהו י"ל דהרווח הוא שיוצא מספק בברכה אחרונה].

חשיבותם ולכן אינם נפטרים בשהכל, ואמנם קיי"ל כר' יוחנן דנפטרים בשהכל, מ"מ י"ל דזהו רק כשאין לברכה על מה לחול, אך כשיש לה על מה לחול לא מהני אפי' בדיעבד כיון שעדיין בידו לקיים תקנ"ח לברך עליהם המוציא ולא לפוטרו בשאר ברכות. וכ"כ בספר שיעורי שלמי תודה להגר"צ פלמן שליט"א (ברכות עמ' י"א).

ה) והנה לפ"ז היה מקום לדון דגם לענין ברכת במ"מ לא תועיל כוונה להדיא, וכגון אם בירך שהכל על בשר וכיון להדיא לפטור מזונות לא יועיל, דגם ברכת במ"מ נתקנה מחמת חשיבות המזונות (וכדחזינן בהל' קדימה בסי' רי"א שהיא קודמת לברכת בפה"ע מחמת חשיבותה ולא אמרינן דשניהם ברכות מבוררות במידה שווה, זו לפירות וזו למזונות), אך במור וקציעה סי' רי"א מפורש כה"ג דמהני בדיעבד, וכן מבואר בשו"ת שבט הלוי שם (אות ג') לענין בירך שהכל על מים וכיון להדיא לפטור קוגל אטריות כי היה סבור שהוא עשוי מתפוא"א וברכתו שהכל, וכתב השב"ח דלא נפטר הקוגל כי הוי כוונה בטעות, ומשמע דבמזיד יצא.

וצ"ל דברכת במ"מ דמיא לענין זה לבפה"ע ובפה"א ולא להמוציא ובפה"ג, וכן חזינן בגמ' הנ"ל בד' רב הונא דרק פת ויין אינם נפטרים בברכת שהכל בדיעבד, אבל מזונות נפטרים גם לדידיה.

ומ"מ הא ודאי דלפ"ד השב"ח לא אמר בירך שהכל על מעשה קדירה אינו פוטר פת

אף אם כיון עליו להדיא [ולא רק אם בירך עליו במ"מ כדין].

ו) אכן צ"ע, דהנה לפי חילוק זה נמצא דה"נ אם בירך בפה"ע על ענבים וכיון להדיא לפטור גם את היין לא מהני (אף להשיטות דבפה"ע פוטרת יין בדיעבד), דגם יין יצא מברכת בפה"ע מחמת חשיבותו. ובאמת שכן משמע קצת בשטמ"ק (וריתב"א) שם [והעתקנו לעיל לשונו], וכ"כ בספר ברכה כהלכה פי"ד הערה 13 סק"ז.

אולם בביה"ל סוס"י ר"ח מפורש לא כן לענין ברכה אחרונה, דאם בירך על העץ על ענבים ונתכוין להדיא לפטור את היין יצא להשיטות שבפה"ע פוטרת יין בדיעבד ע"ש, [ולכאז' אין סברא לחלק בזה בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה]. וכן בכה"ח סי' ר"ח סקפ"א מבואר דבירך על ענבים בפה"ע וכיון גם על יין נפטר היין. וכן משמע מכמה אחרונים דבירך על המחיה על מזונות ונתכוין לפטור גם את היין יצא לו, וצ"ע.

ז) ונראה ליישב באופן נוסף (וכע"ז כתב בספר בירור הלכה מהדו"ק סי' ר"ו), בהקדם מש"כ בנשמת אדם כלל נ"ח סק"ב לחלק בין ברכת במ"מ לברכת שהכל, דהנה חידש שם הנש"א דבמ"מ פוטרת בדיעבד כל מילי חוץ ממים ומלח, והעיר דא"כ מ"ט לא קתני במתני' על הכל אם אמר במ"מ יצא כדקתני גבי ברכת שהכל, ות"י דבמ"מ מיקרי שינוי ממטבע שטבעו חכמים בברכות ומתני' אתיא כר' יוסי דלא יצא, משא"כ שהכל לא מיקרי שינוי ממטבע ל"ז.

לו. הגר"א ראם זצ"ל במכתבים בספר קרן ישי ברכות מא., שו"ת הר צבי ח"א סי' ק"ה, הגרשז"א זצ"ל במנחת שלמה ח"א סי' צ"א אות ו', שו"ת ציץ אליעזר ח"ט ס"ח אות ב', שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' קמ"ז, ועוד, והבאנו דבריהם בחלק הסימנים סי' א'.

לז. וזה כוונת הגמ' מ: 'עד כאן לא קאמר ר' יוסי התם אלא משום דקאמר ברכה דלא תקינו רבנן (כגון 'כמה נאה פת זו ברוך המקום שבראה') אבל אמר שהכל נהיה בדברו דתקינו רבנן אפילו ר' יוסי מודה, היינו דשהכל נהיה בדברו תקנוה רבנן כברכה כללית על כל מילי ולכך מודה ר' יוסי, משא"כ במ"מ שהיא ברכה פרטית ולא תקנוה רבנן אלא על ה' מיני דגן מיקרי שינוי ממטבע כמו אם חידש נוסח מעצמו.

כלליות פוטרת בדיעבד אם כיון להדיא על פרי העץ כיון שהם ברכות הראויות לפרי העץ ולא מקרי שינוי ממטבע, משא"כ במ"מ דהוי ברכה שאינה ראויה כלל ומיקרי שינוי ממטבע אינה פוטרת אלא במקום שאין לברכה על מה לחול.

ולדרך זו נמצא דאם בירך שהכל על מעשה קדירה וכיון לפטור גם את הפת מהני בדיעבד, משא"כ לדרך השבט הלוי והמשמרת חיים וכמשנ"ת לעיל.

(ח) אמנם נראה דזה אינו, דכל מה שכתב הח"א דבמ"מ מיקרי שינוי ממטבע זהו רק לגבי שאר מילי שאינם מה' מיני דגן, אך לגבי פת ודאי לא מיקרי שינוי ממטבע, דהא פת היא מה' מיני דגן אלא שתקנו לה ברכה חשובה יותר, ושפיר מיקרי ברכה כללית לגבי פת כמו בפה"א לגבי פרי העץ, וכדקיי"ל נמי דשהכל פוטרת פת לכו"ע ולא מיקרי שינוי ממטבע.

תדע, דהא בספק פת ספק פהבב"כ כו"ע מודו דמברך במ"מ ולא שהכל כמבואר בסי' קס"ח ס"ז (ע"ש בדרישה וט"ז סק"ו, ומשמעות דבריהם דאע"פ שגם המוציא פוטרת פהבב"כ עדיף לברך במ"מ דהוי כבורכה כוללת לגבי הפת כמש"כ). וכן נראה פשוט דבפה"ע מיקרי ברכה כוללת לגבי יין ולא הוי שינוי ממטבע.

[ומלבד] זאת אין בדרך הנ"ל ישוב לגווני דהמשנ"ב בסי' ר"ח סקס"ט לענין בירך בפה"ג על יין וכיון לפטור גם ענבים דיצא, וכן מש"כ בביה"ל סי' קס"ח ס"ח בשם הח"א לענין בירך המוציא על הפת וכיון לפטור גם פהבב"כ דיצא].

(ט) בעיקר הכרעת המשנ"ב דאם בירך בורא מיני מזונות על מעשה קדירה קודם הסעודה אינו פוטר את הפת גם אם כיון להדיא לפוטרו, לכאור' מצינו לא כן בדברי הגרע"א סי'

וביאור הדברים נראה דשהכל הוי ברכה הכוללת כל מילי, אלא דלכתחילה תקנו חז"ל ברכה פרטית לכל דבר אבל לא הפקיעו ברכת שהכל שהיא ברכה כללית, ולכך בדיעבד יצא על הכל, משא"כ במ"מ הוי ברכה פרטית ולא תקנוהו אלא על ה' מיני דגן, אלא שבדיעבד מהני לכל דבר מפני שאי"ז שקר כיון שכל מילי זייני חוץ ממים ומלח, אבל מ"מ מיקרי שינוי ממטבע שטבעו חכמים בברכות, ולכך דינו תלוי בפלוגתת ר"מ ור"י אם המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות יצא בדיעבד.

ולפ"ז נראה דאף ברכת בפה"א לא מיקרי שינוי ממטבע לגבי פרי העץ, כי היא ברכה כללית גם לפרי העץ כמו שהכל לכל מילי.

ובזה מתבאר הא דבספק ברכה הדין הוא לברך שהכל, וכן בספק בפה"ע או בפה"א הדין הוא לברך בפה"א כמבואר בשו"ע סוס"י ר"ב, אבל לא מצינו דין לברך במ"מ במקום ספק אע"פ שלד' הח"א והרבה אחרונים במ"מ פוטרת כל מילי, וביותר מצינו בט"ז סי' ר"ח סק"ה (הובא בשעה"צ שם סקט"ז) דאף בספק במ"מ או בפה"ע מברך שהכל ולא במ"מ, וכן לענין ספק במ"מ או בפה"א העלה הפמ"ג שם מ"ז סק"ח שנחלקו המג"א והט"ז אם מברך בפה"א או שהכל, וביאר הפמ"ג דנחלקו אם בפה"א פוטרת במ"מ בדיעבד או לא ע"ש היטב, אך לכו"ע אינו מברך במ"מ אע"פ שלד' הרבה אחרונים פוטרת בדיעבד כל מילי. והביאור נראה ע"פ דברי הנשמת אדם הנ"ל דבפה"א ושהכל הוו ברכות כלליות ולא מיקרי שינוי ממטבע ולכך במקום ספק שאינו יכול לברך את הברכה הראויה יכול לברך לכתחילה ברכות אלו, אבל במ"מ דהוי שינוי ממטבע אסור לו לברך לכתחילה אף במקום ספק. וע"ע בסי' ק"ע שהארכנו ביסוד זה.

ולפ"ז יש ליישב היטב הסתירה בד' המשנ"ב, דברכת בפה"א ושהכל דהוו ברכות

מתחילה לא חשיב פנים חדשות לגמרי וכמאכל אחר שלא נחשב שבירך עליו מעיקרא כלל, אלא ודאי אמרינן שחלה הברכה על פת זו, ורק שעתה שנשתנה דינו פוקע הפטור דמעיקרא וצריך ברכה מחודשת כדינו, אולם זהו רק אם הברכה קמיינת לא מהניא לדינו דהשתא אפי' בדיעבד, אבל אם היא ברכה הפוטרתו בדיעבד שפיר נשאר עליו הפטור דמעיקרא ואינו פוקע. והארכנו עוד בהאי ענינא בסי' קל"ו וסי' קל"ח.

הרב יצחק אליעזר שוב

~ קפה ~

השוותה מים קודם תענית ואינו צמא האם חייב לברך

השוותה מים לפני תענית וכיו"ב ואינו מרגיש צמא, כ' בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' מ"ב סק"ב) שנראה לו שצריך לברך. ולכאור' ד"ז שנוי בפלוגתת ראשונים, דיעו' במכתם דף ל"ו וכלבו סי' כ"ד ורי"ו נתיב ט"ז ה"א שמוכחים מדבעינן שותה לצמאו דהאוכל לרפואה ואינו נהנה אינו מברך ע"ש, ומשמע דתליא בהנאת גרונו וחיכו, וא"כ הא דלצמאו מברך הוא משום דאז נהנה גרונו, וא"כ בגוונא הנ"ל ליכא הנאה ואינו מברך, אבל ברמב"ם פ"ח מברכות ה"ב כתב שעל שמן זית מברך שהכל אף שלא נהנה בטעם השמן, והקשו האחרונים מ"ט, ונראה דהרמב"ם לשיטתו בהל'

קס"ח ס"ו (הנדפס בשו"ע דפוס יוהנסבורג ובמהדורות החדשות) שכתב דמי שאכל כזית פת הבאה בכיסנין ואחרי שהתחיל לאכול נמלך לאכול שיעור קביעות סעודה ומתחייב לברך המוציא, מ"מ הכזית שהיה בדעתו לאכול מתחילה כבר נפטר מברכה, דאף אם נהפך דינו להמוציא מ"מ הרי קיי"ל דבמ"מ פוטרת פת בדיעבד וממילא נפטר במה שבירך במ"מ בתחילה (משא"כ לגבי השאר שלא היה דעתו מתחילה לאכול ולא נתכוין לפוטרו) ע"ש. ומתבאר דנקט דאע"פ שבירך מתחילה כדין על אכילת פהבב"כ מהני לפטור את המשך האכילה שאוכל בתורת קביעות סעודה כיון שבמ"מ פוטרת פת בדיעבד וכיון להדיא לפוטרו ל"ח.

ברם נראה לדחות שאין ראיה מדברי רע"א לנידון דידן, דהנה באמת לא מפורש בדברי רע"א שם דאיירי דוקא באופן שכיון להדיא לפוטרו, ובחמד משה שם סק"ד נקט דפוטרו את כל אכילתו (ולא רק הכזית שהיה בדעתו לאכול מתחילה), ומבואר להדיא דפוטרו אף בלא כוונה להדיא [וציין השעה"צ שם סק"ג לדבריו], וכן העיר בספר אפיקי מגינים סי' קס"ח סק"י ע"ד רע"א, והוסיף להקשות דאף אם נתכוין להדיא לא מהני, דהוא נתכוין על אכילת ארעי של פהבב"כ ולא על אכילה של קביעות בתורת פת' לט.

ונראה לבאר סברת רע"א, דנקט דכשקובע סעודה על הפהבב"כ שבירך עליו

לח. וכע"ז מבואר בחמד משה וכה"ח (סקנ"א) שכתבו דהכל פטור מברכה מפני שבמ"מ פוטרת פת בדיעבד, ונקטו דחשיב שבירך על הכל ולא חשיב 'נמלך' כלפי כל השיעור, ובשעה"צ סק"ג ציין לדברי החמד משה אך כתב לחלוק עליו לדינא דודאי חשיב כנמלך.

לט. וכע"ז מצאנו בספר שלחן הטהור סי' ר"ו ס"ד בהערות זר זהב דאם היו לפניו ב' פירות וסבור ששניהם פרי האדמה ובירך בפה"א ע"ד לפטור שניהם ואח"כ התברר שהשני הוא פרי העץ לא נפטר, דכוונתו היתה לפוטרו בתורת פרי האדמה ולא בתורת פרי העץ, וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' ל"ז אות ג'. ובקונטרס מר דרור להגאון רבי מרדכי וקנין שליט"א (אד"א תשס"ג) הביא בזה מו"מ מדברי מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א והרחיב בזה טובא בדברים ערבים, אך מ"מ נראה שסברת האפיקי מגינים פשוטה טפי, דהתם נתכוין על אכילת הפרי שבידו אלא שטעה בדעתו והיה סבור שברכתו אחרת, ובזה יש לדון אם מתחשבים בטעות, אבל בניד"ד לא נתכוין כלל על סוג אכילה כזו של קביעות סעודה, ועי'.

דבר שהוא ודאי בורא נפשות], ואף שודאי חייב במעין ג' אין לו מה לעשות, דכיון ששניהם אינם פוטרים זא"ז אינו יכול לברך ספק ברכה לבטלה מחמת חיובו, וגם ע"ז נאמר 'ספק ברכות להקל'. כן מבואר בשעה"צ סי' ר"ח סק"ע, וכן משמע במשנ"ב סי' ר"ב סקמ"ב וסי' ר"ח סקי"ח וסק"פ ובשעה"צ סי' ר"י סק"ד וסי' ר"ב סקנ"ה וביה"ל שם ד"ה ובורא נפשות ב'.

מקור ד' המשנ"ב היא מהמג"א בכמה דוכתי [וכמש"כ בביה"ל הנ"ל בסי' ר"ב], בסוס"י ר"ח ובסי' ר"ב סקכ"ו (לפי' המחצה"ש שם), וכ"כ הט"ז בסוס"י ר"ח. אכן מצאנו שיטות באחרונים דפליגי ע"ד המג"א וכתבו שיברך בנ"ר, כן ד' הכנה"ג שהביא המג"א בסי' ר"ב סי"א וכן ד' הגו"ר שהביא הגרעק"א בסי' ר"ו ס"א והעמיד בזה פלוגתת ראשונים, (וע"ע בדברי הגרעק"א סוס"י ר"ח הנדפס בטוש"ע מהדור' הדרת קדש), וכן משמע בפמ"ג סי' ר"ח סק"ז שנקט בד' הרמב"ם, וכן משמעות דבריו בפתיחה אות י' ד"ה מריש"א, וכן פסק הכה"ח בכמה דוכתי [סי' קס"ח מ"ד, ר"ב ע"ט, ר"ד

ב' שכ' 'לרעות צמאו' ומשמע דמטעם הרויה דהוא הנאת מעיו אתינן עלה, (ויל"פ דאזיל לשיטתו בפ"א ה"א וה"ב דברכה ראשונה ג"כ דמיא לברכה אחרונה ואכמ"ל), וגם בשמן יש הנאת מעיו, וא"כ לשיטתו יל"ד בגונא הנ"ל אולי חשיב הנאת מעיו גם כשאינו צמא, (דהא ודאי לא דמי להנאת שובע שכ' השע"ת ר"ד סקי"ז בשם מח"ב דמברך בכל גווני, וכע"ז כ' הריטב"א בהלכותיו ע"ש, דהרי כאן בעינן לצמאו דוקא), ועי'.

הרב אברהם זנגר

~ קפו ~

המסופק אם חייב לברך מעין ג' או בורא נפשות מה יעשה

מז' שחייב ברכה אחרונה ספק מעין ג' ספק בורא נפשות מבואר במשנ"ב כמה פעמים שלא יברך כלום [אא"כ יכול לפטור את הספק ע"י שיברך על דבר שהוא ודאי מעין ג' וכן על

מ. והנה מסברא היה נראה דכיון שהוא ודאי מחויב בברכה יהא חייב לאכול דבר שברכתו בנ"ר או מעין ג' כדי לפטור עצמו, אך מסתימת המשנ"ב והפוסקים לא משמע כן, וצ"ע. [אכן במשנ"ב סי' ר"ח סק"פ כתב 'ומ"מ אם יש לו על איזה דבר לברך בנ"ר יברך, דשמא ברכתו בנ"ר ומה שיוכל לתקן יתקן'.

והנה בספר חשוקי חמד על פרק כיצד מברכין כתב הגר"י זילברשטיין שליט"א דמשכח"ל היכ"ת שהיה מחויב בברכה אחרונה ומחמת שהמשיך לאכול אינו מברך, כגון שאכל ח"ז מעין ג' וח"ז ממין אחר דהשתא חייב לברך בנ"ר, אולם אם ממשיך לאכול עוד מהמין של מעין ג' ונכנס לספק בזית, מעתה לא יברך כלום, והיינו עפ"ד המשנ"ב הנ"ל. וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ב פרק מ"ו סעי' מ"ז. אולם כתב בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א שכנה"ג יברך בנ"ר, ולא דמי לדברי השעה"צ סי' ר"ח סק"ע דהתם הוי ספיקא דינא, עכ"ד. וצ"ע מהמשנ"ב סי' ר"ח סק"פ דהוי ספק במציאות. ואולי מש"ה כתב במשנ"ב שם שראוי לתקן לברך בנ"ר על דבר אחר ולא כתב כן בשאר דוכתי.

מא. וכן מבואר בלבושי שרד ופמ"ג סי' ר"ב א"א סקכ"ו בד' המג"א שם (דלא כפי' המחצה"ש בדבריו). אכן מו"ח שליט"א בספרו שערי זבולון סי' ס"ו האריך לפלפל בזה דשאני התם דמיירי במי שריית צמוקים ותאנים, ובוזה י"ל דיש חיוב בנ"ר על המים בודאי אלא דהספק הוא אם יש חיוב מעין ג' על הטעם וממילא המים נפטרים מדין עיקר וטפל, דהטעם הוא עיקר והמים הם טפל, וממילא כל שאינו מברך על העיקר שפיר מברך על הטפל לכו"ע ואי"ז ברכה לבטלה, ע"ש שהאריך בזה, אולם ציין דזה דלא כד' השעה"צ סי' ר"ח סק"ע דהוי ברכה לבטלה לברך על הטפל גם אם אינו מברך על העיקר. וולעיל סי' קס"ה הרחבנו לדון אם כנים הדברים דהוי כדיון עיקר וטפל דמברך על הטעם ופוטור את המים או שברכת המים נקבעת לפי הטעם, ודן בזה הגר"ש שבדרון זצ"ל בהגהותיו על הדעת תורה סי' ר"ד ס"ו בסופו, ואכמ"ל. אולם משמעות דברי הפמ"ג שם דהמג"א נקט כאן

שיח בירורי ענינים שונים בברכות הנהנין ברכות

ל"ו, ר"ח צ"ב]. ובלבוש סוס"י ר"ח ג"כ משמע בפשטות שדעתו דיברך בנ"ר, אך בא"ר ביאר כוונתו באופ"א והו"ד בפמ"ג שם.

והנה באג"מ ח"א סי' ע"ד כתב לחלוק מסביר ע"ד המשנ"ב דכל שברור שישאר בלי ברכה ודאי יש לו לברך בנ"ר דהוי ברכה כללית, ואפי' מי שודאי מחויב במעין ג' ואין לו סידור ואינו יודע לברך מעין ג' ועומד לעבור הזמן יברך בנ"ר, ודימה זאת להא דמבואר במג"א סי' ר"י דאם אכל חצי שיעור מדבר החייב במעין ג' וחצי שיעור מדבר החייב בבנ"ר מברך בנ"ר, ומבואר דשייך לברך ברכת בנ"ר גם על דבר שדינו במעין ג' אלא דכל שחייב מעין ג' אין בנ"ר פוטרתו, אך אם ישאר בלא ברכה כלל ודאי עדיף שיברך עכ"פ בנ"ר, עכ"ד. וכ"כ בשו"ת ארץ צבי סי' כ"ט.

ופשוט שאין כוונת האג"מ לפסוק כד' הכנה"ג והגו"ר נגד ד' המג"א והט"ז, אלא ב' טעמים שונים נשנו כאן, דיסוד שיטת הכנה"ג והגו"ר היא דכמו שברכת שהכל היא ברכה כללית ופוטרת בדיעבד את כל הברכות ולכן במקום ספק מברכים שהכל, ה"ע ברכת בנ"ר היא ברכה כללית ופוטרת בדיעבד את כל הברכות ולכן במקום ספק יש לברך בנ"ר, והמג"א וט"ז ס"ל לחלק ביניהם, ועי' במעדני יו"ט על הרא"ש סי' ח' אות י' שכבר הביא מהרשב"א בתשו' לחלק בין ברכת שהכל דקאי על כל ההנאות אך בנ"ר לא קאי על הנאות כלל ע"ש, ובזה ביאר הא דברכת בנ"ר נקרא בגמ' ו'לא כלום' ע"ש. ובפלוגתא זו הסכימו האג"מ והאר"צ לד' המג"א והט"ז דבנ"ר אינה פוטרת את שאר הברכות, אלא דסברתם היא דמ"מ כל שיועד בודאי שעתיד

להישאר בלא ברכה מותר וראוי לברך ברכה אחרת שמתאימה לכל דבר אע"פ שאינה פוטרת את חיובו.

ונפ"מ בין ב' הטעמים, דנראה פשוט דלפי ד' האג"מ והאר"צ אם בירך בנ"ר ואח"כ נפשט הספק דחייב במעין ג' יחזור לברך מעין ג' כיון דסו"ס בנ"ר אינו פוטר מעין ג' ורק ברכה פורתא איכא בזה, וכ"כ בארץ צבי שם ובספר שמירת שבת כהלכתה פנ"ד הערה ק"ז. [ועי' היטב באג"מ דמשמע מדבריו דכה"ג שיחזור אח"כ ויברך מעין ג' נעשית למפרע ברכת בנ"ר שבירך מקודם לבטלה, וצ"ב, אולם בארץ צבי כתב להדיא דאף בכה"ג לא הוי לבטלה]. אולם לד' הכנה"ג והגו"ר פשוט שנפטר כבר ואינו חוזר לברך כמו אם בירך שהכל על דבר המסופק ואח"כ נפשט שברכתו בפה"ע דאינו חוזר לברך [וכ"כ בשמירת שבת כהלכתה שם].

אלא שבאמת ד' האג"מ תמוהה עד מאד, דסו"ס הרי המג"א והט"ז ג"כ דיברו באופן שיועד דעתיד להישאר בלא ברכה ואעפ"כ כתבו שלא יברך כלום, ואי"ז סברא פרטית של המשנ"ב, וצ"ע. ושו"ר בספר מגילת ספר סי' י"ז אות ב' שהעיר כן. [ובאמת בארץ צבי שם כתב בסוף דבריו שראה אח"כ שדבריו הם נגד ד' המג"א].

[שו"ר בספר וזאת הברכה (עמ' 44 במהדור' תשס"ט) שהביא בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א וכן בשם ספר חו"ב שהכריעו למעשה לברך בנ"ר דלא כהכרעת המשנ"ב, וצ"ע הטעם. ומש"כ שם שהמשנ"ב עצמו לא הכריע אם לפסוק כהמג"א או כהכנה"ג - כבר

שלא כדבריו בסוס"י ר"ח ע"ש, וע"ע בספר ברכה אחרונה (בורא נפשות) שהביא כמה מקורות בזה בדברי הפמ"ג שבנ"ר פוטרת מעין ג'. ואולם בפמ"ג סי' ר"ב מ"ז סק"ד כתב נמי דבספק מעין ג' או בנ"ר לא יברך כלום, והוכיח כן מהשו"ע סי' ר"ח סי"ג באכל פרי ממין ז' ובשר דמברך מעין ג' ובנ"ר, וצ"ב דודאי לכתחילה צריך לברך כ"א ברכתו המיוחדת לו].

ולפ"ז מסתבר דגם הלבוש והפמ"ג בכל דוכתי הנ"ל שנקטו דיש לברך מספק בנ"ר, אין כוונתם דבנ"ר פוטרת מעין ג' אלא כד' האג"מ דלכה"פ יברך ברכה זו. אכן הכה"ח סי' ר"ב סקע"ט פי' בד' הכנה"ג ודעימיה כד' הגו"ר דבנ"ר פוטרת מעין ג'. וע"ע להלן סי' קפ"ח.

הרב יצחק אליעזר שוב

~ קפז ~

בפלוגתת המ"ב ואג"מ אם החייב מעין ג' ואינו יודע לברך יברך בנ"ר

נחלקו המ"ב ואג"מ במי שחייב לברך מעין שלש ואינו יודע לברך, דלהמ"ב (סי' ר"ח סק"ע) אינו מברך כלום, ולהאג"מ (ח"א סי' ע"ד) מברך בנ"ר.

ונראה דזה תלוי בפלוגתת ראשונים, דהנה הרא"ש בפירקין סי' ט' גבי קליות כתב דאם מסופק בברכה ראשונה יברך שהכל דעל הכל נתקנה, אבל ברכה אחרונה אין לברך אלא מה שתיקנו, ובביאור דבריו יעוי' בתוס' רבינו יהודה שם ובברכות מהר"ם דברכה אחרונה יש לה עיקר מה"ת אבל ברכה ראשונה אינה אלא משום דאסור לאדם שיהנה מעוה"ז בלא ברכה. ואפשר לבאר דברכה ראשונה הוא דין הודאה או נטילת רשות בעלמא ובכל דהוא סגי, אלא דלכתחלה רצו שיברר יותר כל מין בפ"ע, אבל ברכה אחרונה יש לה עיקר מבהמ"ז שצריך להזכיר חשיבותו מה"ת (בפרט לשי' תוס' דחילוק ברכות מה"ת), וא"כ כל שאינו מזכיר חשיבות המין אי"ז כלום.

אמנם הרשב"א בדף ל"ה כתב דברכה לאחריו הוא ג"כ משום דאסור ליהנות וכו', ולדידיה אם אינו יכול לקיים דינו יקיים מיהת ברכה כל דהו שלא לבטל האי דינא, אבל בתוס' ל"ה ב' ד"ה כאן כתבו דאחר בר"ר הוי 'והארץ

הבאנו לעיל מהמשנ"ב בכמה דוכתי שפסק לדינא כהמג"א בלי ספק].

במה שכתבתי דד' הכנה"ג היא דבנ"ר פוטרת מעין ג' כהגו"ר, שבת וראיתי בפמ"ג סי' ר"ב א"א סקכ"ו שכתב לבאר ד' המג"א דלא יברך כלום משום 'דברכות דרבנן ואיסור לא תשא י"א דהוא דאורייתא', ומשמע קצת שפירש ד' כנה"ג דאף לדבריו אין בנ"ר פוטרת מעין ג' אלא דאעפ"כ יברך איזה ברכה מספק, וזה כעין ד' האג"מ הנ"ל, וכן בארץ צבי משמע שפי' כדבריו בכוונת הכנה"ג. וכ"כ בספר מגילת ספר סי' י"ז אות ב' לדקדק מדברי הכנה"ג, דהנה הגו"ר שם הקשה ע"ד הכנה"ג, דאם ברכת בנ"ר שייכא על כל מילי, א"כ מ"ט כתבו התוס' דאין לאכול חטין קלויות אלא בתוך הסעודה משום ספק ברכה אחרונה, ומאי שנא מברכת שהכל שהיא נמי דכוותה דשייכא אכל מילי, וכשם שבברכה ראשונה אנו מברכים לכתחלה בקום ועשה ברכת שהכל על כל דבר שאנו מסופקים מה היא עיקר ברכתו, כן היה ראוי לעשות גם בברכת בנ"ר שבדבר שיש בו ספק שיברכו בו לכתחלה בנ"ר, עכ"ל. אך מדברי הכנה"ג שם נראה דהגם דברכת בנ"ר שייכת על כל מילי, מ"מ ודאי דאינה פוטרת במקום שהוא חייב בברכת מעין ג', ולא דמי לברכת שהכל שהיא פוטרת כל מילי, וכמשנ"ת לעיל טעם החילוק, וכל מש"כ לברך מספק בנ"ר, היינו דהגם דאינו יוצא בזה יד"ח, מ"מ יש לו לברך לכה"פ בנ"ר, ועל כן שפיר אמרינן דבספק מעין ג' אין לו לאכול אלא בתוך הסעודה, דהגם דאם יאכל שלא בתוך הסעודה יברך עליו בנ"ר, מ"מ הרי להצד דהוא מחויב בברכת מעין ג' לא יקיים את חיובו, ועל כן אין לו לאכול, ולא דמי להא דאנו מברכין בקו"ע ברכת שהכל על כל דבר שאנו מסופקים מהי ברכתו, דשאני התם דאם בירך שהכל יצא, ומשא"כ הכא דאם בירך בנ"ר לא יצא.

נתן לבנ"א, דס"ל דדין אסור לאדם וכו' מחייב רק ברכה ראשונה, וא"כ לדידהו לא יברך כלל. (ומהנ"ל מוכח דכל הברכות הם משום אסור לאדם וכו' ולא רק שהכל, וכ"ה בתוס' ל"ט א' ד"ה בצר).

הרב אברהם זנגר

~ קפח ~

בסתירת ד' המג"א אם ברכת בורא נפשות פוטרת מעין ג'

ד' המג"א בסי' ר"י דאם אכל חצי שיעור מדבר החייב במעין ג' וחצי שיעור מדבר החייב בבנ"ר מברך בנ"ר, ובגליון רע"א סי' ר"י הקשה סתירה בדברי המג"א, דבמג"א הנ"ל מבואר דברכת בנ"ר שייכת גם על דבר שדינו במעין ג', ואילו בסוס"י ר"ח נקט המג"א לדינא דאין ברכת בנ"ר פוטרת מעין ג'. וע"ע בדברי רע"א על הגליון בסי' ר"ו.

והפשוט בזה הוא דאף דשייך ברכת בנ"ר על דבר החייב במעין ג' מ"מ כיון שנתחייב במעין ג' אינו נפטר בבנ"ר דאי"ז ברכה כוללת אלא רק שהיא מתאימה לכל דבר, אבל איננה חשובה מספיק כדי לעמוד במקום ברכת מעין ג', וכן מבואר בל' הגמ' שברכת בנ"ר לגבי מעין ג' נקראת 'ולא כלום'.

[אכן] אפשר דכוונת רע"א להעיר על מקורו של המג"א דמצטרפים לבנ"ר, דמקורו הוא מכנה"ג, והכנה"ג הא ס"ל דבנ"ר פוטרת מעין ג' בדיעבד כמו שהביא המג"א בסוס"י ר"ח בשמו, וא"כ לד' המג"א גופיה דפליג וס"ל דבנ"ר אינה פוטרת מעין ג' מנ"ל לחלק ולפסוק דמ"מ מצטרפים לשיעור לחייב בנ"ר.

אך לעיל סוס"י קפ"ו ביארנו דגם לד' הכנה"ג אין ברכת בנ"ר פוטרת מעין ג', אלא רק ס"ל דשייך לברך בנ"ר על דבר הטעון מעין ג'.

במקום שא"א לו לברך מעין ג', ולפ"ז קשה לפרש כן].

אכן נראה דקושיית רע"א שייכא ע"ד הט"ז בסי' רי"ב, דהנה ד' הרמ"א בסי' רי"ב דטפל הטעון ברכה יורד ממעלתו וברכתו שהכל, והקשה ע"ז הב"י דגבי ברכה אחרונה מצאנו דכל שיוור ממעלתו אינו מברך כלום וכמש"כ הטור בשם הרא"ש דבאכל חצי שיעור מזונות אינו מברך כלום דכיון שהוא מין שראוי לברך עליו מעין ג' – בשביל חסרון השיעור לא שייך בו ברכה אחרת, וא"כ ה"נ בברכה ראשונה נימא דכל שירד ממעלתו לא שייך בו תו ברכה אחרת ולא יברך עליו כלל. ובט"ז שם סק"ז תי' דיש לחלק בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה, דבברכה ראשונה תיקנו דעל הכל אם אמר שהכל יצא ולפיכך שייך בו ברכת שהכל אם ירד ממעלתו ומשא"כ בברכה אחרונה על דבר החייב במעין ג' לא שייך בו כלל ברכת בנ"ר דהא אף בדיעבד לא יצא אם בירך עליו בנ"ר, ולפיכך לא שייכא בו ברכה זו אף אם ירד ממעלתו, עכת"ד.

ולכאור' ע"ד הט"ז שייכא קושיית רע"א, דאם חצי שיעור מזונות וחצי שיעור דג מצטרפים לבנ"ר, הרי דשייכא ברכת בנ"ר על מזונות, וא"כ כל שלא נתחייבו המזונות בברכת מעין ג' מ"ט לא יחול עליהם חיוב בנ"ר. ולכאור' מוכח מזה דהט"ז יחלוק ע"ד המג"א בסי' ר"י ויסבור כד' הבית מאיר שם דפליג ע"ז. כן העיר ידידי הרב עזרא זעפראני שליט"א. [אמנם במחצה"ש כתב דטעם המג"א הוא בצירוף השיטות החולקות ע"ד הרא"ש הנ"ל הסוברות דאף על חצי שיעור מזונות לבד מברך בנ"ר, וכ"כ בשעה"צ סק"ב, ולפ"ז אינו ראייה].

ולפ"ד המג"א צריך לבאר סברת הרא"ש באופ"א מביאור הט"ז, דכוונת הרא"ש היא רק דלא מסתבר דאם ירד ממעלתו

הרב אברהם זנגר

~ קצ ~

בסתירת ד' המשנ"ב אם יש חיוב ברהמ"ז על שביעה בלא אכילה

ידועה פלוגתת האחרונים העצומה בדין האוכל פת כדי שביעה אך לא אכל כזית בכא"פ האם חייב בברהמ"ז או לא, ויסוד הפלוגתא היא האם 'ושבעת' לחוד מחייב בברהמ"ז או דבעינן נמי 'ואכלת'. ד' הפמ"ג בסי' ר"י דבשביעה לחוד סגי, ואילו המנ"ח במצוה שי"ג ומצוה ת"ל חולק וסובר דאכילה נמי בעינן, והאריכו בזה אחרונים רבים עד פוסקי זמנינו זה בכה וזה בכה.

ובספר שמירת שבת כהלכתה פנ"ד הערה קכ"ח הקשה דיש בזה סתירה לדינא במשנ"ב, דבסי' ר"י סק"א הביא ד' הפמ"ג דבשביעה לחוד סגי, (ובשעה"צ סק"י העיר מסברא דאינו מוכרח, אך מ"מ העתיקו במשנ"ב), ואילו בסי' ר"ח ס"ט (ביה"ל ד"ה אינו) נראה שנקט בפשיטות כד' המנ"ח דשביעה בלא כזית לא מהני. דהנה בשו"ע שם כתב דפת המעורבת מדגן ושאר מינים ואין בו כזית דגן בכא"פ אינו מברך ברהמ"ז, והביא הביה"ל את דברי השע"ת שכ"ז אם לא אכל כדי שביעה, אבל אם אכל כדי שביעה מברך ברהמ"ז, והביה"ל תמה מה החילוק בזה ע"ש, והסיק דסתירת הדברים משמע דבכל גווני אינו מברך ברהמ"ז. ולכא"פ לפ"ד הפמ"ג פשוט שיש לברך ברהמ"ז, דכיון שאכל כדי שביעה א"צ אכילת כזית בכא"פ, ותמוה שהביה"ל התעלם מצד זה לגמרי.

ונראה ליישב בפשיטות ד' המשנ"ב, דמדברי המג"א (סקט"ו) וביה"ג (ס"ק ל-ל"ב) עולה דעיסה שאין בה כזית בכא"פ אין לה שם 'לחם' מדאו' לענין חיוב חלה ומצה וברהמ"ז, והיינו דמש"כ השו"ע דאין לברך ברהמ"ז על

תשתנה ברכתו, אלא או שיפטר לגמרי או שיתחייב בברכה הראויה לו, אולם אם באנו לחייבו ע"י צירוף למין אחר ודאי יתכן שתשתנה ברכתו לפי הברכה המתאימה לב' המינים יחד, דשפיר שייכא ברכת בנ"ר גם על מזונות. וכן מבואר בב"י שהקשה ע"ד הרא"ש מברכת שהכל כנ"ל אע"פ שברכת שהכל שייכת לכל המינים, והמג"א לשיטתו הסכים שם בסק"ד לטענת הב"י. וכן מבואר בב"י בתחילת סי' ר"י שהביא ד' רבינו יונה דעל פרי פחות מכזית מברך שהכל ולא בפה"ע, והב"י הקשה עליו מדברי הרא"ש הנ"ל בברכה אחרונה, ומבואר שוב שדימה ביניהם אע"פ שברכת שהכל שייכת לכל המינים. [ועי' בספר מגילת ספר סי' י"ז אות א'].
הרב יצחק אליעזר שוב

~ קפב ~

בד' רבינו יונה אם ברכת מעין ג' דאו'

כתב תר"י מד. (לב. מדפי הרי"ף) דברכת מעין שלש לאו דאורייתא, ומוכיח מדיצא בברכת הזון על תמרי. וקשה דבריש פירקין כ' תר"י דלאחר ז' מינין חייב לברך מה"ת, (מיהו ע"ז אפ"ל דמ"מ יוצא בבנ"ר מדאו', דאין החיוב אלא לברך מידי, וכ"כ בראש יוסף), ועוד דגבי קליות וקימחא דחיטי כתב בדף ל"ו דאם חייב במעין שלש אינו יוצא בבנ"ר מה"ת ע"ש.

ונראה דמדאורייתא סגי בברכה שמיחדת המין ומזכרת חשיבותו ורק בברכת הזון על תמרי מהני. (ובגליון מהרש"א על תר"י בסוף פירקין ציין לשו"ת גינת ורדים שמדייק משם דיוצא בבנ"ר תחת מעין שלש, ודבריו צ"ע מהנ"ל, והמעין בגינת ורדים יראה דלגירסתינו בתר"י אין ראיה משם וצ"ת).

פת שאין בה כזית דגן בכא"פ הוא מתרי טעמי, חדא, דכיון שלא אכל בפועל כזית בכא"פ אינו מתחייב בברכה אחרונה, ועוד דעצם העיסה אין עליה שם 'לחם' ואינה חייבת בחלה, והארכנו בזה בחלק הסימנים סי' ט"ו.

ולפ"ז ניחא, דאף אם באופן שאכל כדי שביעה א"צ אכילת כזית בכא"פ, אכתי לא מהני מחמת הטעם השני שעיסה זו אין עליה דין 'לחם'. [אכן במשנ"ב ס"ק מג-מד מבואר רק הטעם הא' הנ"ל דהחסרון הוא שלא אכל בפועל כזית בכא"פ, וצ"ע].

אמנם מה דצ"ע בזה, דבשעת שם מבואר דאם אכל במהירות רבה והספיק לאכול כזית בכא"פ מברך ברהמ"ז, ולהנ"ל תמוה דסו"ס הא לא הוי 'לחם' לענין חיוב חלה. וביותר צ"ע, דהשע"ת העתיק זאת מתשובת אחיו הבית אפרים, והמעייין בבית אפרים בפנים יראה שנקט כן להדיא אף לפמשי"כ המג"א דאינו חייב בחלה, וצ"ע.

הרב אהרן הרב

~ קצא ~

שורש הדין דבירך בפה"א על פרי האילן יצא

ברש"י מ"א ע"א ד"ה אבל בשאין ברכותיהן שוות מבואר חילוק בין היכא דבירך על זית לבדו בפה"א דיצא, לבין אם בירך על צנון וזית יחדיו בפה"א דלא יצא אפי' בדיעבד וצריך לברך על הזית. וצ"ב מהו החילוק ומדוע לא ייפטר הזית גם באופן השני. עוד צריך לברר מהו הדין אם בירך על הצנון וכיוון בהדיא לפטור את הזית האם בזה נמי לא נפטר הזית.

והנה שורש הדין שהמברך בפה"א פוטר את פרי העץ מבואר בסוגי' לעיל דף מ' ע"א מאן תנא דעיקר אילן ארעא הוא וכו' וכו'.

רש"י דעיקר כל הפירות היא הארץ והכל גדל הימנה עכ"ל, ועדיין לא ברור מאי אהני והלא סו"ס אי"ז פרי האדמה אלא פרי העץ, וע"כ מבואר מדבריו דהא דמהניא ברכת בפה"א לפירות האילן זהו משום שהיא מתייחסת אל הארץ המוציאה את האילנות. והשתא י"ל דתרי גוויי ברכת בפה"א איכא, ברכת בפה"א הרגילה על פירות האדמה והיא מתייחסת אל הפירות עצמם היוצאים מן האדמה, שזו היא פשוט לשון הברכה, אך יש גם ברכת בפה"א נוספת המתייחסת אל האדמה המוציאה אילנות ופירות והיא הברכה הפוטר את פירות האילן. ואף שנוסח שתי הברכות אחד, מ"מ הם ב' ברכות חלוקות במהותם, האחת מתייחסת אל הפרי והשניה אל האדמה.

והשתא מבואר שפיר החילוק שחילק רש"י, דודאי אם אין לפניו כי אם זית הרי בירך בפה"א המתייחסת אל האדמה ופטר הזית, אך אם יש לפניו גם צנון ע"כ משתמש בברכה המתייחסת אל הפרי ואיך יפטור בה את הזית והלא הוא אינו פרי אדמה ואפי' בדיעבד לא יצא. [וזה ודאי ל"ש לומר שבירך ב' ברכות באמירה אחת].

ולפ"ז אפי' אם יכווין בהדיא בברכת הצנון לפטור את הזית לא מהני מידי שהרי איננה אותה ברכה, אכן הנה בשו"ע סי' ר"ו סעי' ב' פסק היו לפניו פרי האדמה ופרי העץ ובירך על פרי האדמה ונתכוון לפטור את פרי העץ יצא, והב"י הביא מקור הדין מדברי רבינו יונה והכלבו. אך יעוי' בשאגת אריה סי' כ"ז שכ' דהדבר ברור שרש"י ותוס' ודאי לית להו הא דרבינו יונה, ואף להלכה דחה דין השו"ע ופסק כרש"י ותוס' ואפי' אם נתכווין לפטור בברכת בפה"א את פרי העץ לא יצא וצריך לברך על של עץ ברכה בפני עצמה.

אכן לענין הלכה יעוי' במשנ"ב ר"ו סק"י דבדיעבד אין לחזור ולברך וכדעת השו"ע דספק ברכות להקל.

הרב יצחק אליעזר שוב

~ קצב ~

בירך על פרי ונפל מידו האם מהני דעת בעה"ב שיחול על פרי אחר

ד' הרמ"א בסי' ר"ו ס"ה דאם בירך על פרי ונפל מידו והיה דעתו לאכול גם פרי אחר יכולה הברכה לחול עליו. ויל"ע אם ד' בעה"ב נמי מועלת לזה.

ולכאור' בראשונים לא מצאנו דמהני דעת בעה"ב אלא לענין דל"ה היסח הדעת, דגם מה שכתבו התוס' מב. ד"ה אתכא 'כשרגיל לאכול' וכו' מבואר בתור"פ דהנידון משום היסח הדעת וכ"ה בכלבו, (ולפ"ז לכאור' אם לא כלה המין הא' פשיטא דלדעת הר"פ מיהת א"צ לחזור ולברך, והמג"א סי' ר"ו סק"ז נקט לא כן, וצ"ח).

אמנם הגרע"א בסי' רי"א ס"ה הביא מהגינת ורדים דמהני גם לגבי לפטור החשוב דרך כונה, וצ"ע מנליה, וי"ל. ועכ"פ להגרע"א פשוט דגם בדין דסי' ר"ו ס"ה בבירך על הפרי ונפל מידו דמהני דעתו על פירות אחרים, דגם דעת בעה"ב יועיל, דהא שם א"צ כונה בהדיא לפטור וכ"ש הוא מההיא דסי' רי"א.

הרב אברהם זנגר

~ קצב ~

השותים מעט יין בקידוש ואוכלים מזונות האם יזכירו על הגפן בברכת על המחיה

א בספר מגילת ספר סי' י"ז אות ג' העיר הערה נפלאה על מנהג העולם בקידוש בשבת בבוקר שהשומעים טועמים מהיין פחות מכזית ואוכלים מזונות כשיעור ומברכים על המחיה ולא מזכירים על הגפן בברכתם, והיינו

משום שלא שתו יין כשיעור. וכתב לדון דלאו שפיר עבדי וצריכים להזכיר על הגפן בברכה.

ב דבריו מבוססים על ד' הנחות;

א. שיטות הפוסקים דהאוכל ח"ז מזונות וח"ז ענבים מברך מעין ג' ומזכיר את שניהם 'על המחיה ועל העץ'.

ב. מסתבר שלפ"ז גם האוכל כזית מזונות וח"ז ענבים חייב להזכיר 'על העץ' בברכתו.

ג. מש"כ המשנ"ב בסי' ר"י סק"א דאוכל ומשקה אין מצטרפין לברכה אחרונה הוא רק מספק, דספק ברכות להקל, אבל במקום שיש להחמיר בספק ברכות ה"נ בזה יש להחמיר.

ד. הכרעת המשנ"ב בסוס"י ר"ח וסי' ר"ט סק"י דבספק חיוב דמעין ג' על יין אם יכול לכוללו בברכת מעין ג' של מזונות יש להחמיר ולכוללו.

ולפ"ז נמצא דלהצד דאוכל ומשקה מצטרפים לברכה אחרונה נתחייב לברך גם על היין לד' הפוסקים שנקטו דהאוכל ח"ז מזונות וח"ז פירות מברך מעין ג' ומזכיר את שניהם, ואף שלדינא אין כאן אלא ספק חיוב הרי מספק צריך להזכיר כשבלא"ה מברך על המחיה, את"ד.

ג והואיל והדברים מחודשים מאד אמרנו ליישב מנהג העולם. ומקודם יש לציין שבעצם הנידון מצאנו מפורש בכמה אחרונים שלא כדבריו; בח"א כלל נ' ס"כ מבואר להדיא דאם שתה יין פחות מכשיעור ואכל מזונות כשיעור אסור לו לכלול על הגפן בברכה, וכן מבואר בקיצור שו"ע סי' ע"ז סי"ד, בא"א מבוטשאטש סי' רפ"ט ס"ב ובשו"ת חתן סופר סי' א' מ"ב, וכן הורו פוסקי זמנינו הגרשז"א והגר"ש"א (כמובא בספר שמירת שבת כהלכתה

מב. ושם כתב גם לענין האוכל כזית מזונות וח"ז ענבים דאינו רשאי לכלול על העץ בברכה.

פנ"ד הערה ע"א ובספר וזאת הברכה עמ' 48), וכ"ה בארחות רבינו ח"א עמ' פ"ט ודרך שיחה ח"א עמ' תקכ"ז בשם הקה"י.

ובשו"ת אג"מ ח"ב סי' ק"ט כתב לחדש דמותו ונכון להזכיר על הגפן בברכה וטעמו הוא דאין איסור להוסיף הודאה בברכה כשאי"ז שקר, אך גם הוא לא סבר שיש חיוב בדבר, וכן ראיתי מובא בשם שו"ת כרם חמד סי' ח' לענין האוכל כזית מזונות וח"ז ענבים דרשאי לכלול על העץ בברכתו אך מ"מ אינו מחויב מ"ג.

אלא שאין בכך סתירה לחשבון הנ"ל, כי י"ל דכל הפוסקים הנ"ל נקטו כהשיטות דהאוכל ח"ז מזונות וח"ז ענבים מברך בנ"ר ולא מעין ג' מ"ד, והיינו שנקטו דאין חיוב הזכרה על מין שאכל ממנו פחות מכזית גם אם אכל כזית בצירוף המין השני, אולם לד' הגר"ז (סדר ברכות הנהנין פ"ח ס"ז) ודה"ח (סי' ק"כ סכ"ו) שנקטו דמברך מעין ג' בהכרח ס"ל דיש חיוב הזכרה על מין גם כשאכל ממנו פחות מכזית כל שאכל כזית בצירוף ב' המינים, וא"כ לשיטתם נשאר החשבון הנ"ל מ"ה.

ד ברם נראה דגם אם נחוש לד' הגר"ז והדה"ח, אין ג' ההנחות הנוספות שעליהם מבוסס החידוש הנ"ל מוכרחות, וממילא אין בכך כדי לנטות לדינא מדברי הפוסקים הנ"ל שכתבו להדיא דאסור או עכ"פ אין חיוב לכלול על הגפן בברכת על המחיה כשלא שתה כשיעור. ונדון בהנחות הנ"ל מסיפא לרישא;

א מה שהכריע המשנ"ב בשם האחרונים דבמקום ספק חיוב דעל העץ יש לכלול מספק בעל המחיה שמברך על מזונות, הנה הכרעה זו היא נגד פשוטות ד' השו"ע והרמ"א שאסרו לכלול בברכה מספק, וא"כ י"ל בד' המשנ"ב דאין לך בו אלא חידושו, ולא נקט כן המשנ"ב אלא במקום שאם לא יעשה כן הרי הוא נשאר בספק חיוב, אולם שבניד"ד שאם לא יזכיר על הגפן איננו נשאר בספק חיוב כיון שודאי לא שתה כשיעור י"ל דאסור לכלול מספק מ"ו. וכ"ה ל' המשנ"ב 'מוטב שיכלול בתוכה ממה שישאר בלי ברכה אחרונה כלל'. **עוד** יש לעורר שבניד"ד יש לכה"פ ב' ספיקות, חדא מח' הפוסקים אם האוכל ח"ז מזונות

מ"ג. ובעיקר שיטתם דאין איסור להוסיף הודאה בברכה כשאי"ז שקר, בשש"כ שם הביא מהגרשז"א לחלוק דהוי כעין ברכה לבטלה ע"ש ראייתו, ובקובץ צוהר ח"ב עמ' קע"ח הביא בשם הגרשז"א דהוי הפסק בדיבור שלא לצורך ע"ש, ובאמת מדברי האג"מ נסתרים מהח"א הנ"ל, ובס' וזאת הברכה שם כתב ששמע עדות נאמנה דהאג"מ חזר בו מזה בסוף ימיו, וכן ראיתי מביאים מקובץ עם התורה (וכעת נדפס באג"מ ח"ט).

מד. כן נקטו הקיצור שו"ע (סי' נ"א ס"ד), בן איש חי (מסעי ס"ה והובא בבכ"ח סי' ר"י סק"ד), אפיקי מגינים סי' ר"י סק"א, ועוד. [וכן נקט להלכה בשו"ת אור לציון ח"ב סי' מ"ו סעי' מ"ז, וכתב שלפ"ז אם אבל מאחד מהם ספק כזית הוי ספק אם ברכתו מעין ג' או בנ"ר ואינו יכול לברך כלל (כד' המשנ"ב בכמה דוכתי בספק מעין ג' ספק בנ"ר). ובעי"ז כתב הגר"י זילברשטיין שליט"א בספר חשוקי חמד על פרק כיצד מברכין דמשכח"ל היכ"ת שהיה מחויב בברכה אחרונה ומחמת שהמשיך לאכול אינו מברך, כגון שאכל ח"ז מעין ג' וח"ז ממין אחר דהשתא חייב לברך בנ"ר, אולם אם ממשיך לאכול עוד מהמין של מעין ג' ונכנס לספק כזית, מעתה לא יברך כלום. אולם כתב שם בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א שכה"ג יברך בנ"ר, ולא דמי לדברי השעה"צ סי' ר"ח סק"ע דהתם הוי ספיקא דדינא, עכ"ד, והוא חידוש].

מה. ואכן בספר בירור הלכה (זילבר) סי' ר"י כתב לדקדק מדברי הח"א כלל נ' סט"ז דלא כד' הגר"ז ודה"ח, [והוא ממש"כ 'אכל ח"ז מה' מיינים וח"ז משאר מינים מברך בנ"ר' ע"ש], ונמצא שהח"א והקיצור שו"ע אולי לשיטתייהו כזה. אמנם בשש"כ שם בח"ג כתב בשם הגרשז"א דהאג"מ שהתיר להזכיר על הגפן בברכה בהכרח סובר כד' הגר"ז והדה"ח ע"ש, אולם בסימן הבא כתבנו שאין הדברים מוכרחים ע"ש.

מו. אא"כ ננקט כד' האג"מ דבאכל פחות מכשיעור כו"ע מודו דמותר לכלול בברכה, אולם כאמור חלקו עליו רבים ובח"א מפורש שלא כדבריו.

בירורי ענינים שונים בברכות הנהנין ברכות שכה

וח"ז ענבים מברך מעין ג' או בנ"ר, ועוד מח' הפוסקים אם שיעור משקים בכזית או ברביעית, ואפשר שהכרעת המשנ"ב נגד השו"ע לא נאמרה במקום ספק ספיקא.

עוד יש להעיר דבמשנ"ב שם מבואר דכ"ז הוא רק בדיעבד אחר שכבר אכל, אולם לכתחילה אסור לו לאכול ולהיכנס לספק ע"ד לכלול בברכה, וגם לאחר שאכל כתב המשנ"ב דלכתחילה יאכל עוד כשיעור מאותו המין כדי שיוכל לכוללו בודאי בברכה, וא"כ בניד"ד אם נחוש לספק זה ונחייב לכלול בברכה, יהיה הדין דלכתחילה אסור לשתות יין פחות מכשיעור, ואף אם כבר שתה צריך לשתות עוד רביעית יין כדי שיהיה מחויב בודאי להזכיר על הגפן, וזו חומרא גדולה.

(ב) מש"כ המגילת ספר שדברי המשנ"ב בסי' ר"י סק"א דאוכל ומשקה אין מצטרפין לברכה אחרונה הוא רק מספק, וביאר דבריו דהטעם שאינם מצטרפין הוא משום דלא שוו בשיעוריהם, דזה בכזית וזה ברביעית, וממילא להשיטות דגם משקים שיעורם לברכה אחרונה בכזית שפיר מצטרפים לאוכל, וא"כ הדין הוא בספק וצריך להחמיר בספק זה במקום האפשר כמו שמצינו שכתבו כל הפוסקים לזוהר מלשנות משקה יותר מכזית ופחות מרביעית משום ספק ברכה אחרונה (שו"ע סי' ק"צ ס"ג וסי' ר"י ס"א ומשנ"ב שם), עכת"ד.

ודבריו מחודשים מאד, דהא דין זה דאוכל משקה אין מצטרפין לברכה אחרונה מובא בכל האחרונים ולא אישתמיט חד מינייהו לבאר דאינו אלא מספק ותלוי בספיקא דכזית או רביעית. ואכן בפמ"ג משמע דאינו תלוי בזה, דהנה המג"א (שהוא מקור הדין דאוכל ומשקה אין מצטרפין) כתב ללמוד דין זה מהא דלענין יוהכ"פ אוכל ומשקה אין מצטרפין, וכתב ע"ז הפמ"ג דלהשיטות דשיעור משקים ברביעית א"צ לזה, דבלא"ה אין מצטרפין משום דלא שוו בשיעוריהם. ומשמע מדברי הפמ"ג דראיית המג"א ודינו הוא גם להשיטות דשיעור משקין בכזית. ואמנם הפמ"ג והחמ"ד משה פקפקו בראיית המג"א מיוהכ"פ, דיוהכ"פ תלוי ביתובי דעתא ומשא"כ ברכה אחרונה בהנאה תליא מילתא, ובשעה"צ סי' ר"י סק"ה ציין לדבריהם, מ"מ במשנ"ב שם הביא את ד' המג"א בלי חולק, ונראה שלדינא פסק כוותיה וכמו שהעתיקוהו כל האחרונים מו.

(ג) מש"כ לחדש דלד' הגר"ז ודה"ח דהאוכל ח"ז מזונות וח"ז ענבים מברך מעין ג' ומזכיר את שניהם, מסתבר דה"ח האוכל כזית מזונות וח"ז ענבים חייב להזכיר את שניהם, הנה כדבריו כתב גם בספר שערי זבולון למו"ח שליט"א סי' פ' אות ד' מ"ח, אולם ציין שם באות י"א שהגרשז"א זצ"ל נקט לא כן לפמש"כ הגר"י נויבירט שליט"א בשמו בירחון מוריה

מו. ובמגילת ספר שם אות ה' הסיק שגם המג"א נתכוין להוכיח מיוהכ"פ דאוכל ומשקה אין מצטרפין משום דלא שוו בשיעוריהם, והביא כן מהאג"מ ח"א סי' ע"ה, וזכ"ה בספר גן המלך לבעל הגור"ר סי' כ"א ובשו"ת מהר"ם שיק סי' רנ"ג, ולכן הסיק שלדינא הדין תלוי במח' הפוסקים אם שיעור משקין בכזית או ברביעית, ודברי המג"א הם רק בדיעבד לאחר שאכל ושתה שלא יברך מספק.

אך לענ"ד עולה ברור מדברי השעה"צ והפמ"ג דראיית המג"א אינה תלויה אם שיעור משקין בכזית או ברביעית וכמשנ"ת, ושוב ראיתי כן בכתבי מו"ר הגאון רבי אברהם גנזובסקי שליט"א. וועי' גם במשנ"ב סי' תרי"ב סק"ה לענין יוהכ"פ שנקט הטעם דאוכל ומשקה אינם מצטרפים משום דלא מייחבא דעתיה ולא משום דלא שוו בשיעוריהם, וע"ע בספר דברי הלכה להגר"צ וובר שליט"א עמ' ש"ה שהאריך בביאור ד' המג"א והמשנ"ב, ועי' גם בשו"ת שבט הלוי ח"י סי' מ"ד מש"כ בזה והסיק דסוגיין דעלמא כהמג"א דאין מצטרפין.

מח. ונקט ג"כ בפשיטות שלפ"ז יש חיוב להזכיר על הגפן בברכת על המחיה גם אם לא שתה יין כשיעור, ופלא שלא עמד על כך דאוכל ומשקה אין מצטרפין.

ניסן תשנ"ב, דבאופן שאכל ח"ז מכל אחד נקט הגרשז"א כד' הגר"ז ודה"ח לברך מעין ג' ולהזכיר את שניהם, ואילו אם אכל כזית מזונות וח"ז ענבים נקט שאסור להזכיר על העץ [וחולק בזה ע"ד האג"מ המובא לעיל שסובר דמותר לו להזכיר אם רוצה], וכ"כ בשמירת שבת כהלכתה פנ"ד הערה ע"א בשמו מט.

ונראה לבאר שורש הדברים בקצרה, דהנה קיי"ל דאין ברכה על פחות מכזית ועל כן האוכל כזית ומחצה ונפטר כזית ממנו שוב אינו מברך על החצי הנותר [וכגון אם אכל כזית ענבים וח"ז תמר הרי התחייב בברכת על העץ על כולם יחד, ואם טעה ובירך על הגפן במקום על העץ נפטרו הענבים ולא התמר כמבואר בשו"ע סי' ר"ח סט"ו, אך אינו חוזר לברך על התמר כיון שהיא פחותה מכזית ואין ברכה אחרונה על פחות מכזית]. וא"כ צ"ב איך ס"ל לגר"ז ודה"ח דאם אכל ח"ז מזונות וח"ז ענבים מברך מעין ג' ומזכיר את שניהם, והרי כל הזכרה בפנ"ע היא על פחות מכזית. ובע"כ הפי' הוא דאזלינן בתר כלל הברכה שהיא על אכילת כזית מז' המינים. ולפ"ז אכן מסתבר דאף אם אכל כזית מזונות וח"ז ענבים מצטרפים יחד לחיוב אחד של ברכה על אכילת כזית וחצי מז' המינים וממילא יש לו להזכיר את שניהם.

אולם נהי שכן מסתבר, מ"מ בביאור ד' הגרשז"א נראה שיש מקום לחלק בין הדברים, דהנה כו"ע מודו דאף אם הזכרות נפרדות על ב' המינים מצטרפות להיחשב ברכה אחת על כזית, מ"מ אין ההזכרות תלויות זו

בזו, דהנה אם אכל כזית מזונות וכזית ענבים ובירך על המחיה ושכח להזכיר על העץ יצא בברכתו על המזונות וחוזר ומברך על הענבים בפנ"ע ואינו מזכיר את המזונות, ולא דמי ליו"ט שחל בשבת ושכח להזכיר שבת בתפילתו שלא יצא כלל וחוזר ומתפלל בהזכרת שניהם, דשם כך הוא מטבע התפלה, אולם בניד"ד כל חלק מהאכילה הוא מחייב בפנ"ע בברכה ואם הזכיר מין אחד נפטר אותו המין ונשאר לו חיוב רק מחמת המין השני, ועל כן י"ל דמאחר והמזונות בפנ"ע מחייבים אותו בברכת על המחיה אין בכח הח"ז ענבים להצטרף ולחייב הזכרה נוספת בברכה, ולא דמי לאוכל ח"ז מכל אחד דשם חיוב הברכה הוא רק מכח הצטרפותם יחד ולכן חל חיוב להזכירם יחד, ובאופן זה פשוט שאם שכח להזכיר על העץ בברכתו הוי ברכה לבטלה וצריך לשוב לברך ולהזכיר את שניהם, כי כל חיוב הברכה הוא רק על שניהם יחד בהצטרפותם לכזית, ועי'.

וכדמות ראיה לדבר, דהנה האוכל ענבים ותפוחים פוטר את שניהם בברכת על העץ כמבואר בשו"ע סי' ר"ח סי"ג, אולם האוכל מזונות ותפוחים אינו מזכיר על העץ בברכת על המחיה כדי לפטור את התפוחים. וצ"ב מאי שנא, דלכאוי' יסוד הדין הוא דכל שבלא"ה מברך מעין ג' דינו לפטור את התפוחים בברכתו, ורק לברך ברכת מעין ג' על התפוחים בפני עצמם אסור [וכמו שביארו הטור והלבוש בס' ר"ח שאינם חשובים דיים כדי לברך עליהם ברכה חשובה זו בפני עצמם], וא"כ מאי שנא אם מברך מעין ג' על ענבים או על מזונות. ומוכח מזה דלהוסיף הזכרת על

מט. אמנם יש לציין דבשש"כ שם בח"ג משמע מדברי הגרשז"א שנוטה לד' הקיצשו"ע ודעימיה לברך בנ"ד על ח"ז מזונות וח"ז ענבים ולא מעין ג', וכ"ה בספר הליכות שלמה מועדים ח"ב פ"ב הערה 39. ומאידך גיסא בספר ועלהו לא יבול ח"א עמ' רפ"ג מובאים ב' מכתבים מהגרשז"א שהעלה צד שלישי בנידון זה והכריע כן, דיש לברך 'על הפירות' על שניהם כי גם חיטה ותבואה נקראים פירות כדתנן פירות חו"ל שבאו לארץ לענין חלה, ובספר הליכות שלמה שם הביאו שהגרשז"א העלה צד רביעי לברך 'על המחיה' כי גם פירות הם בכלל מזון, ואכמ"ל.

הם, אך בסדר ברכות הנהנין פ"ב הל"ד שב ונסתפק בזה אם יכול לפטור בזה את האכילה וכתב לצאת מן הספק ע"י שיברך מיד מעין ג' קודם שיתחיל לאכול השיעור קביעות סעודה).

הרי לן דוגמא לכך דאם צריכים אנו לצירוף של ב' אכילות חל על שניהם חיוב הברכה, אבל אם אין אנו צריכים לצירוף ביניהם אינה מצטרפת ולא חל החיוב על האכילה שלא נתקנה עליה הברכה, ועי'.

ה] סוף דבר, מכל האמור נראה שקשה לנטות מדברי הפוסקים שכתבו להדיא דאין לכלול על הגפן בברכת על המחיה כשלא שתה כשיעור.

אולם אף מי שירצה לחוש לכך נראה לייעץ שיכוון בעל המחיה לפטור גם את היין, וזה מועיל לד' הרבה אחרונים אף אם שתה כזית יין כמובא בבה"ט סי' ר"ח סק"ג, (ובכה"ח סי' ר"ח סקע"ו ועוד נקטו דאף אם לא כיוון ע"ז להדיא נפטר היין, אולם במנחת שלמה סי' צ"א ועוד הוכיחו לא כן, ואכ"מ).

והנה כל זה הוא רק באופן שודאי שתה פחות מכשיעור אולם אם יש לו ספק שמא שתה יין כשיעור ברור שצריך לכלול על הגפן בברכה כמש"כ הח"א ושאר האחרונים הנ"ל להדיא. וראיתי מי שכתב דה"נ באופן המצוי ששותה מעט יין כשיעור זית של זמנינו צריך להזכירו בברכה.

ולענ"ד אינו מוכרע, דהא מעיקר הדין שיעור יין הוא ברביעית ולא בכזית, ואף להשיטות דהוי בכזית לא ברירא מהו שיעור הכזית. ובאג"מ שם כתב דהחיוב לכלול הוא רק אם שתה שליש רביעית כמש"כ המשנ"ב סי' ר"י סק"א ושעה"צ שם דלענין זה לא מחמירין

העץ בברכה עבור התפוחים הוי כמו לברך עליהם בפנ"ע את הברכה ואסור. וא"כ ה"ה באכל כזית מזונות וח"ז ענבים י"ל דאין להוסיף על העץ עבור הענבים לבדם כמו שאין לברך עליהם בפנ"ע.

וואמנם יש לחלק דתפוחים אין להם חיוב אחד עם ענבים או מזונות אלא רק שנפטרים בברכתם ומשא"כ מזונות וענבים שמתחייבים יחד. אולם בחלק הסימנים סי' ה' הרחבנו לדון דגם תפוחים מצטרפים לענבים לחיוב אחד וחל עליהם חיוב מעין ג' עם הענבים, דבאמת קיי"ל בכל דוכתי דכל האוכלין מצטרפים לכזית, אלא שלגבי ברכות כיון שחלוקין בברכותיהן חלוקים בחיובם, אולם כל שנפטרים בברכה אחת שפיר מצטרפים לחיוב אחד, וכ"כ בספר שיעורי שלמי תודה להגר"צ פלמן שליט"א (עמ' מ"ז) בשם מרן הגר"א שליט"א דהאכל כזית ענבים וח"ז תפוחים מתחייב בברכת מעין ג' גם על התפוחים, (ונפ"מ שאינם מצטרפים לבנ"ר עם ח"ז מדבר שברכתו שהכל), ואכמ"ל¹.

עוד דוגמא בעלמא לעצם החילוק, יעוי' בדברי הגר"ז בסי' קס"ח ס"ח שהביא את דברי השו"ע דמי שאכל מעט פת הבאה בכיסנין שלא ע"ד קביעות סעודה ואח"כ נמלך והשלים לשיעור קביעות סעודה מצטרף הכל לחיוב ברהמ"ז, אולם חידש הגר"ז דזהו רק אם בעינן לאכילה הראשונה לצירוף לשיעור קביעות סעודה, אבל אם לאחר שנמלך אכל שיעור קביעות סעודה מלבד מה שאכל בתחילה, אזי לא חל חיוב ברהמ"ז על תחילת האכילה וחייב לברך ע"ז מעין ג', (אלא שמ"מ כתב שיכול לברך ברהמ"ז ולפטור בזה בגרירה גם את תחילת האכילה כיון ששניהם מין לחם אחד

ג. ועדיין יש לדחות דכל סיבת החיוב של התפוחים במעין ג' הוא רק אחרי שהוא מחויב בהזכרה זו ומשא"כ בענבים שזוהי תקנת ברכתם מעיקרא.

כהשיטות שהוא שליש ביצה. ואפשר דבכה"ג עדיף לכוון להדיא בעל המחיה לפטור גם את היין נא, רצ"ע].

הרב אברהם זנגר

~ קצד ~

ביסוד ד' האג"מ דהשותה יין פחות מכשיעור יכול להזכיר על הגפן בברכת על המחיה

הדין לד' האג"מ באופן שהתחייב לברך על היין בנ"ר (מחמת צירוף שאר משקים) ~ המברך על המחיה ומזכיר על הגפן מספק; א. האם יכול להוציא בזה את חבירו המחויב בודאי, ב. האם נפטרים בודאי שאר המשקים ששתה, ג. אם ממשיך לשתות יין האם נכנס לספק אם חייב לברך שוב ברכה ראשונה

מצוי בקידוש בשבת בבוקר שהשומעים שותים מעט יין ואוכלים מזונות כשיעור ונחלקו האחרונים אם כשמברכים על המחיה מותר להם להזכיר על הגפן בברכתם אע"פ שאינם מחויבים כיון ששתו פחות מכשיעור;

ד' האג"מ בח"ב סי' ק"ט וכ"כ בשו"ת כרם חמד סי' ח' ובקובץ צוהר ח"ב עמ' קע"ח בשם הגר"א קוטלר זצ"ל דמותר ונכון להזכיר על הגפן בברכה, וטעמם הוא דאין איסור להוסיף הודאה בברכה כשאי"ז שקר, ומה

שמבואר בשו"ע סוס"י ר"ח דאם שתה משקה שהוא ספק יין ספק שיכר אסור להזכירו בברכת על המחיה היינו משום דשמא לא הוי יין ודמי לשקר (וכ"ה ל' הפמ"ג בסי' ר"ט מ"ז סק"ג), אך כשודאי שתה יין אלא שלא התחייב בברכה אין חשש.

אמנם בח"א כלל נ' ס"כ מבואר להדיא דאם שתה יין פחות מכשיעור ואכל מזונות כשיעור אסור לו לכלול על הגפן בברכה, וכן מבואר בקיצור שו"ע סי' ע"ז סי"ד ובא"א מבוטשאטש סי' רפ"ט ס"ב ובשו"ת חתן סופר סי' א', וכן הורו פוסקי זמנינו הגרשז"א והגר"ש"א (כמובא בספר שמירת שבת כהלכתה פנ"ד הערה ע"א ובספר וזאת הברכה עמ' 48), וכ"ה בארחות רבינו ח"א עמ' פ"ט ודרך שיחה ח"א עמ' תקכ"ז בשם הקה"י ועוד רבים. ועיקר הנידון הוא אם אכן האיסור להוסיף בברכה הוא רק מחמת דדמי לשקר או שיש בזה כעין ברכה לבטלה או דהוי הפסק, ע"י בשו"ת חתן סופר שם ובשש"כ שם בשם הגרשז"א, ואכמ"ל נב.

והנה נחלקו האחרונים באוכל ח"ז מזונות וח"ז ענבים מה יברך, האם יברך מעין ג' ויזכיר את שניהם 'על המחיה ועל העץ' אע"פ שכל אחד מהם בפנ"ע הוא פחות מכזית, או שיברך בורא נפשות.

ובשש"כ שם בח"ג כתב בשם הגרשז"א דנראה דהאג"מ סובר שיברך מעין ג' ויזכיר את שניהם, וממילא נמצא שהאחרונים שכתבו לברך בנ"ר חולקים ע"ד האג"מ נב.

נא. ובאמת בביה"ל סוס"י ר"ח ד"ה מספק משמע שעיצה כעין זו עדיפה מלהזכיר בברכה במקום ספק, ואלא דבסי' קצ"ז הערנו דא"כ צ"ע מ"ט לא כתב המשנ"ב לעשות עיצה זו בכל גווני במקום לכלול בברכה, וכתבנו להוכיח מזה דלד' המשנ"ב אין ברכת על המחיה פוטרת יין בדיעבד, רצ"ע].

נב. אגב, בשש"כ שם כתב בשם הגרשז"א שאין לעשות כן מטעם דהוי כעין ברכה לבטלה, ואילו בקובץ צוהר ח"ב עמ' קע"ח כתב בעמח"ס שיח הלכה בשם הגרשז"א מטעם דהוי הפסק בדיבור שלא לצורך.

נג. וכן בספר הליכות שלמה (מועדים ח"ב פ"ב הערה 39) הביאו כן בשם הגרשז"א, ושם מובא שהוסיף דזה ברור שלד' האג"מ יברך מעין ג' ולא בנ"ר, אולם יש להסתפק אם יזכיר את שניהם או רק על המחיה או רק על הפירות ע"ש הטעם.

שכוללם יחד וכאן הלא אינו מחויב בברכת היין, מ"מ תיפו"ל דהוי כדברי שבח והודאה בעלמא שמוסיף בברכה וס"ל לאג"מ דאין איסור לכלול בברכה דברי שבח והודאה כיון שאינו שקר וגם אי"ז ברכה לבטלה מאחר ואינו מוסיף הזכרות בברכה נה.

האם המזכיר על הגפן מספק יכול להוציא אחר המחויב בודאי

ויש לדון נפ"מ בזה, האם לפ"ד האג"מ יכול להוציא בברכתו אחר ששתה יין כשיעור וחייב בברכת על הגפן, דלפי הבנת הגרשז"א דנעשה חלק מהברכה י"ל דמוציאו כיון שכלל הברכה היא ברכה המחויבת, וכדמצינו בביה"ל סי' קפ"ו ד"ה ומוציאות שאם אשה חייבת בברהמ"ז מדאו' יכולה להוציא איש גם בהזכרת ברית ותורה אע"פ שאינה מחויבת בכך (ודלא כחידושי רע"א ברכות כ:), אולם אם אינו נעשה חלק מהברכה אלא מוסיף דברי שבח והודאה בעלמא י"ל דא"א להוציא כיון דלא הוי חלק מברכה המחויבת.

ובספר וזאת הברכה (עמ' 48) כתב בשם הגרש"פ שיינברג והגר"מ שטרנבוך שליט"א דבאופן שאדם מסופק אם שתה יין

ובספר שערי זבולון למו"ח שליט"א או"ח ח"א סי' פ' אות י"א ביאר כוונתו עפ"מ שהאריך לדון שם אם ב' ההזכרות של על המחיה ועל הגפן הוו כב' ברכות נפרדות שכוללם יחד וכמו מי שעושה עירוב תבשילין ועירוב חצירות שכוללן בברכה אחת על מצות עירובי חצירות ועירובי תבשילין או על מצות עירובין' כמבואר במשנ"ב סי' שס"ו סקע"ח, או דהוי ברכה אחת על אכילת ד' המינים ורק תקנו חז"ל לפרט בברכה, וביאר דזהו יסוד פלוגתת האחרונים אם ב' מינים מצטרפים לכזית, דאם הוו ב' חיובי ברכה שונים אינם מצטרפים ומשא"כ אם הוו חיוב ברכה אחד.

ובזה ביאר כוונת הגרשז"א שנקט דהצד להתיר לכלול חצי שיעור של יין בברכה הוא רק אם הוי ברכה אחת ועל כן יכול להוסיף הזכרה בברכה, אבל אם הוו ב' ברכות נפרדות ודאי לא שרי לכלול בברכה ענין ברכה אחרת כשאינו חייב בה, עכ"ד. [ונדפסו הדברים גם בקובץ צוהר אוהל ברוך עמ' תת"ו ובשגגה יוחסו לת"ח אחר].^{נד}

אכן לולי דברי הגרשז"א היה נראה בד' האג"מ דאף אם הוו כב' ברכות שונות

נד. אמנם במנחת שלמה סי' צ"א אות כ"ז מבואר דנקט הגרשז"א דהוי חיוב ברכה אחד. והנידון שם הוא האם שרי לכלול בברכה אחת ב' חיובים שונים, וכגון בביאת המשיח במהרה בימינו אם יברכו עליו ב' הברכות על ראית חכם ומלך בנפרד או בברכה אחת, והסיק שיברכו ב' ברכות, וביאר דלא דמי לברכת מעין ג' דהוי ברכה אחת עש"ה.

ולולי דברי מו"ח שליט"א נראה דיש לבאר כל הנידון אף אם כו"ע מודו דהוי חיוב ברכה אחד כפשטות הדברים, דיסוד פלוגתת האחרונים היא אם כמו שאין ברכה על פחות מכזית ה"נ אין הזכרה על פחות מכזית, וזה כוונת הגרשז"א דאם אין הזכרה על פחות מכזית הרי הוא ככולל בברכה דברי שבח בעלמא כיון שאינו יכול להיכלל בגוף הברכה שנתקנה רק על אכילת כזית, ולהוסיף דברי שבח בעלמא לא שרי בכדי.

נה. וכן נקט מו"ח שליט"א (שם באות ד', ודלא כמש"כ באות י"א בשם הגרשז"א), וכתב דאדרבא יש להוכיח מדברי האג"מ להיפך, דאילו היה סובר כד' האחרונים דהוי ברכה אחת ובח"ז מזונות וח"ז ענבים מברך מעין ג' ומזכיר את שניהם, היה נוקט האג"מ שחייב לכלול על הגפן בברכתו דהוי כאכל כזית וחצי מזונות דחייב לברך על כל השיעור וה"נ להך צד דהוי חיוב ברכה אחד הרי אכל כזית וחצי מז' המינים וחייב לכלול את שניהם בברכה. אולם לא הבנתי ראייה זו כלל, דהא אוכל ומשקה אין מצטרפין כמבואר במשנ"ב סי' ר"י סק"א בשם המג"א.

כשיעור וכולל על הגפן בברכה מספק אין לו להוציא את חבריו שמחויב בודאי בעל הגפן דאין ספק חיוב מוציא ודאי. ולפור' הוא תלוי בב' הצדדים הנ"ל האם נעשה חלק מהברכה או לא.

האם המזכיר על הגפן מספק וממשיך לשותות יין נכנס לספק אם חייב לברך שוב ברכה ראשונה

עוד נפ"מ נראה בזה, איך הדין אם ישנה עוד חצי שיעור יין לאחר הברכה, האם יצטרף לחצי שיעור ששתה קודם הברכה ויתחייב שוב לברך מעין ג', דלפי הבנת הגרשז"א מסתבר דפטור מברכה, כיון שהחצי שיעור הראשון נפטר בברכה קמייתא, אולם לפי הצד השני דמה שהזכיר מקודם על הגפן היה רק בתורת דברי שבח והודאה בעלמא, י"ל דאינו נפטר כלל בברכה על החצי שיעור יין ששתה, וממילא מצטרף לחצי שיעור ששתה אח"כ להתחייב שוב בברכה.

[וכן] יש נפ"מ לענין ברכה ראשונה על המשך שתיית היין, האם הברכה אחרונה שבירך והזכיר בה על הגפן הוי סילוק לגבי היין וצריך לברך שוב בפה"ג (כמו בסי' ק"צ ס"א) או לא הוי סילוק, וזה תלוי לכאן' אם נפטר היין ששתה בהזכרה זו, עי' חידושי הגר"א גנחובסקי שליט"א סי' ה' אות ב'. ושור"ר שהסתפק בזה שם בסי' ו' אות ז'. וגם נפ"מ אלו שייכות אליבא דכו"ע באופן שמזכיר על הגפן מספק^נ.

המזכיר על הגפן מספק, האם נפטרים בודאי שאר המשקים ששתה

עוד נפ"מ נראה באופן ששתה רביעית מים, האם נפטרים המים בברכה אחרונה מדין יין פוטר כל מיני משקין (עכ"פ אם שנה מלא לוגמיו שאז ודאי נאמר הדין של יין פוטר כל מיני משקין כמבואר בביה"ל סי' קע"ד ס"ב ד"ה יין), והדבר מצוי בקידושא רבא. דלפי הבנת הגרשז"א מסתבר דכיון שבירך על היין נפטרו שאר המשקים, אולם לפי הצד השני שהזכרת על הגפן היתה בתורת שבח והודאה בעלמא לא חשיב שחלה ברכה על היין כדי שייפטרו בזה שאר המשקים. ועי' קצוה"ש סי' נ"ט סק"ב שנקט בפשיטות דלא נפטרו כה"ג, ולכן כתב שאם שנה יין יותר מכזית ופחות מרביעית דצריך לכלול על הגפן מספק, הרי יש ספק אם נפטרו שאר המשקים, ולפיכך יקדים לברך בנ"ר על המים ע"ש, ולכאן' נראה דתלוי בב' הצדדים הנ"ל^נ.

שוב התבוננתי דאפשר לכלל הצדדים לא ייפטרו שאר המשקים כשאינו מחויב לברך על היין, דהא דין יין פוטר כל מיני משקין יסודו הוא מדין עיקר וטפל (כמבואר בראשונים ואכמ"ל), ויתכן שכל מה שטפל נפטר בברכה הוא רק מחמת שהעיקר חייב בברכה וחייב הטפל נכלל בחיוב העיקר וממילא משתנה חיובו מברכת בנ"ר לברכת על הגפן (וכל' החזו"א בסי' כ"ז סק"ט דנעשו ברכותיהן שוות), אולם אם היין פטור מברכה וממילא המשקים מתחייבים בברכה, מהיכ"ת דע"י

נו. והנה לד' הגרשז"א ב' הצדדים תלויים במחלוקת האחרונים אם על ח"ז מזונות וח"ז ענבים מברך מעין ג' או בנ"ר. ולפ"ז נמצא שמי שאכל ח"ז מזונות וח"ז ענבים וחושש לשיטות דחייב במעין ג' יוכל לצאת ע"י מי שאכל כזית מזונות וח"ז ענבים ומזכיר את שניהם, דממנ"פ – או שאינו מחויב בברכה או שיוצא בברכה וכמשנ"ת דלד' הגרשז"א הדברים תלויים זב"ז. ואמנם לד' מו"ח בהערה הקודמת בלא"ה יוצא בזה, משום שנקט דלשיטות דבחי"ז מזונות וח"ז ענבים מברך מעין ג' ה"נ אם אכל כזית מזונות וח"ז ענבים מחויב להזכיר גם על העץ, אלא שמו"ח בעצמו העיר שם דד' הגרשז"א במק"א אינה כן, ואכמ"ל.

נז. אגב יש להעיר בעיקר מה שנקט דיש להקדים לברך על המשקים בנ"ר אע"פ שיש צד שדינם להיפטר בברכת היין, דזה סותר לד' השעה"צ בסי' ר"ח סק"ע וסי' ר"י סק"ד, ואכמ"ל.

בירורי ענינים שונים בברכות הנהנין ברכות שלא

שבירך על היין (הפטור) יפטרו המשקין בברכה זו, והרי חיוב המשקין הוא בנ"ר ואיך יפטרו בברכת על הגפן (כשאי"ז חיובו של היין).

עוד יש לדון בב' הנפ"מ האחרונות מטעם אחר, דיתכן שחצי שיעור שאינו מחויב בברכה אינו נפטר גם אם בירך ברכה המחויבת הראויה לו, ובנידון זה הרחיב בחידושי מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א סי' ד' אם ברכה על כזית פוטרת גם חצי כזית שאינו מחויב בברכה (כגון ששהה שיעור כדי אכילת פרס בין הכזית לחצי כזית), והרחבנו בזה טובא בחלק הסימנים סי' ז'.

האם יזכיר על הגפן לד' האג"מ גם באופן שהתחייב לברך על היין בנ"ר (מחמת צירוף שאר משקים)

בעיקר ד' האג"מ יש לעיין איך הדין אם שתה גם חצי שיעור מים המשלימים לרביעית יחד עם היין, דבכה"ג חל עליו חיוב בנ"ר על שניהם יחד כמבואר במשנ"ב סי' ר"י סק"א נ"ח, האם גם באופן זה יזכיר על הגפן לד' האג"מ או לא.

ואפשר דתלוי בב' הצדדים הנ"ל בהבנת שיטתו, דלד' הגרשז"א שנתבאר דפוטרו בהזכרתו את היין, י"ל דרמי לאוכל

ענבים ותפוחים שפוטרו את התפוחים בברכת על העץ של הענבים אע"פ שברכתם היא בנ"ר, וה"נ בזה אף שחל חיוב בנ"ר על היין י"ל דעדיף לפוטרו בברכת מעין ג'. [אך י"ל דכיון שעיי"ז יפקע החיוב מהמים ששתה אין לו לעשות כן, ובפרט שלמעשה אם שתה כזית מים יש ספק אם מחויב עליהם בנ"ר בפנ"ע וראוי לצאת מידי ספק (אא"כ מברך בלא"ה בנ"ר על דבר אחר)].

אכן לפי הצד השני שאין ההזכרה פוטרת את היין אלא הם דברי שבח והודאה בעלמא, מסתבר דאם מברך על היין ברכה אחרונה (דהיינו בנ"ר) אין מקום להוסיף עליהם הודאה בברכת מעין ג' נט.

הרב אברהם זנגר

~ קצה ~

השותה כזית יין בקידוש ואוכל מזונות האם מותר לו להזכיר על הגפן בברכת על המחיה כדי לצאת מספק

מי ששתה יין בשיעור כזית ומברך על המחיה יש לדון האם יזכיר גם על הגפן מחמת הספק אם שיעור יין בכזית או ברביעית. דהנה

נח. ובשעה"צ סק"ד פקפק בזה רק באופן ששתה כזית יין, אולם אם שתה פחות מכזית והשלים לרביעית ע"י המים ודאי מברך בנ"ר.

נט. ויש להוסיף שנידון זה שייך גם באופן ששתה משקים כשיעור, דיתכן שגם בכה"ג מצטרף החצי שיעור יין לחיוב בנ"ר עם המשקים כיון שאין ליין חיוב עצמי וכל המשקין מצטרפים לברכה אחרונה. ודמיון לזה ראיתי בדעת תורה למהרש"ם סי' קע"ח ס"ב בשם כתבי הדעת קדושים, שחידש דאם אכל דבר שברכתו בנ"ר ושתה חצי שיעור יין נפטר היין בברכת בנ"ר שמברך על האוכל, (ונפ"מ שאם ממשיך לשתות יין צריך לברך שוב ברכה ראשונה משום דהברכה אחרונה שפטרה את היין הוי סילוק לברכה ראשונה כמבואר במשנ"ב סי' ק"צ סק"א), דאע"ג דאוכל ומשקה אין מצטרפין מ"מ אחר שיש כבר חיוב ברכה שפיר נפטר היין בברכת בנ"ר כיון שאין לו חיוב אחר. וכע"ז כתב באשל אברהם מבוטשאטש סוס"י קע"ד (תנינא) דאם שתה מעט יין ע"ד לפטור משקין ואח"כ שתה רביעית מים ובירך בנ"ר נפטר גם היין והוי סילוק לענין שלא נפטרים המשקים שרצה לפטור בברכת היין. ולפ"ז מסתבר דאם שניהם אוכלים או משקים שיש ביניהם צירוף שפיר מצטרפים גם לחיוב של הברכה ומתחייב היין בברכת בנ"ר יחד עם המשקים.

שלב בירורי ענינים שונים בברכות הנהנין ברכות

בשו"ע סוס"י ר"ח איתא 'לא יכלול על הספק שום תוספת בברכת מעין ג' אע"פ שאינו מוסיף שם ומלכות', ופי' הרמ"א דהיינו כגון ששתה משקה שהוא ספק יין ספק שיכר לא יפטור הספק ע"י שיזכיר על הגפן בברכת על העץ ע"ש, ולפ"ז לכאור' ה"נ בניד"ד לא יזכיר מספק. [ובטעם הדבר דנו האחרונים אם הוא משום דהוי כעין ברכה לבטלה או משום הפסק או דהוי כשקר, עי' שו"ת חתן סופר סי' א' שהאריך בזה].

אכן במשנ"ב שם כתב שהסכימו האחרונים לדינא דלא נקטינן כהשו"ע אלא לענין לכתחילה שישתה על סמך שיזכירנו בברכת על העץ, אולם בדיעבד אחר ששתה מוטב שיזכיר על הגפן מספק ממה שישאר בלי ברכה אחרונה כלל. ובסי' ר"ט סק"י כתב המשנ"ב בשם האחרונים דאם אכל מז' המינים כדי שביעה ומסופק אם בירך ברכה אחרונה, יאכל עוד כזית מאותו המין ויברך עליו לפטור את ספיקו כיון ש"א שברכת מעין ג' דאו' וחייב לחזור ולברך מספק, והוסיף דהפמ"ג מצדד דאם אין לו מאותו המין יקח ממין אחר ויזכיר בברכה את המין שמסופק עליו. ובפמ"ג שם מבואר דזהו כהסכמת האחרונים הנ"ל דשרי להוסיף הזכרה מספק בברכה^ס. ולפ"ז לכאור' ה"ה בניד"ד ששתה ספק שיעור יין שרי להזכיר על הגפן

בברכה כדי לפטור את ספיקו, וכ"כ להדיא בח"א כלל נ' ס"כ.

אולם יש שפקפקו בזה, דהא בסי' ר"ט איירי המשנ"ב דוקא באופן שאכל כדי שביעה דאז י"א דהוי ספק דאו', וכן בסוס"י ר"ח איירי ששתה רביעית ומבואר בנשמת אדם שם סק"ב דשיעור שביעה בשתיה הוא רביעית (וכ"כ בחזו"א סי' ל"ד סק"ה בשמו) ס"א, אולם אם שתה כזית דאין צד שיש כאן ספק דאו' משמע במשנ"ב דאין לכלול מספק, דספק ברכות להקל, ודלא כד' הח"א.

וכן משמע בקיצור שו"ע סי' ע"ז סי"ד ואשל אברהם (בוטשאטש) סי' רפ"ט דאין לכלול על הגפן כששתה ספק כשיעור. [אך אפשר דבעיקר הדין דסוס"י ר"ח נקטו כפשטות ד' השו"ע דאף בדיעבד אין היתר לכלול מספק, וא"כ אינו ראיה לפ"מ שהכריע המשנ"ב שם דשרי].

אבל לענ"ד נראה ברור שאין בזה דקדוק כלל מדברי המשנ"ב, דהא דאיירי המשנ"ב רק באופן שאכל כדי שביעה דיש צד דהוי ספק דאו', הוא מפני שרק באופן זה כתבו האחרונים דמחויב לפטור את ספיקו ע"י שיאכל עוד כזית ויברך עליו או אם אין לו אותו המין יש לו לאכול מין אחר כדי לכוללו בברכה ולפטור את ספיקו, ובאופן שלא אכל כדי שביעה איננו

ס. וע"ש שהעלה צד דבזה כו"ע מודו.

סא. העירוני שדברי הח"א הם חידוש רב, דבשלמא לד' החזו"א שם כדי שביעה מיקרי מזה שהדרך לאכול ממין זה, אבל לפי סתימת דברי הח"א והמשנ"ב הרי כדי שביעה היינו ששבע מזה לבדו, ומזהיב"ת ששבע ממשקה ברביעית. ומסתימת דברי המשנ"ב שלא העתיק את ד' הח"א בזה משמע דלא פסיקא ליה כוונתה, ועי' פמ"ג סי' ר"ב א"א סקכ"ו דרק אם שתה עד שאינו תאב לשתות הוי ספק דאו', וכן בסי' ר"ח מ"ז סק"א כתב לגבי פירות דשביעתם הוא אם אכל עד שאינו תאב לאכול עוד.

ומ"מ י"ל דבסוס"י ר"ח אף אם לא הוי ספק דאו' מ"מ כיון דהוי ודאי חיוב ורק הספק אם נפטר בזה ראוי יותר מלהחמיר מאשר אם כל החיוב מוטל בספק. [ועי' בפמ"ג פתיחה כוללת ח"ד סקי"ג שדן לחדש דבודאי חיוב וספק אם ייפטר בזה גם בספק דרבנן דינו לחומרא, וכ"כ השפת אמת ר"ה לד: בכונת המג"א סי' תרנ"ב סק"א].

מחויב לדאוג לפטור את ספיקו, אבל אין שום הכרח דאסור לו לעשות כן.

וכן מוכח להדיא מדברי הח"א, דבכלל נ' ס"ו כתב כהפמ"ג הנ"ל דבספק אם בירך יזהר לאכול עוד כזית מאותו מין או ממין אחר ולברך מעין ג' ויכלול בה את המין המסופק, וכתב ע"ז 'ונראה לי דדוקא כשאכל כדי שביעה דאז הוא ספק דאורייתא'. ומאידך בס"כ כתב שאם שתה כזית יין מותר לו לאכול כזית מזונות ולהזכיר על הגפן בברכת על המחיה, ובזה הרי לא שתה כדי שביעה. ובהכרח כמש"כ דמה שהצריך כדי שביעה הוא רק לענין לחייבו לאכול כזית מזונות כדי לפטור את ספיקו, אבל גם אם לא אכל כדי שביעה מותר לו לעשות כן.

ובזה נראה לבאר הא דבסוסי ר"ח כתב המשנ"ב בפשיטות דשרי לכלול מספק, ואילו בסי' ר"ט כתב רק שהפמ"ג 'מצדד' לכלול מספק. ונראה פשוט דכוונתו שהפמ"ג מצדד לחייבו לאכול כזית מזונות, אולם אם רוצה מעצמו לעשות כן ודאי שרי ובה אין שום ספק^{סב}.

[ויש להעיר, דלפ"ז בסוסי ר"ח ששתה רביעית אם נימא דחשיב כדי שביעה למה לא כתב המשנ"ב דמחויב לאכול כזית פירות כדי לברך על העץ ולכוללו בברכה. **ואפשר** דשאני התם דאינו ודאי שנפטר חיובו בזה, דהא איכא ספק שמא חייב לברך בנ"ר, ומצאנו חידוש עצום בפמ"ג סי'

קצ"ד א"א סק"ג שביאר ד' המג"א דאין דין ספק דאו' לחומרא מחייבו לברך ברכה שאינה מוציאתו מידי ספק (כגון אם יודע לברך רק ברכה אחת של ברהמ"ז דהוי ספק אם הברכות מעכבות זא"ז וכתב המג"א דמספק לא יברך אע"פ שאכל כדי שביעה ומחויב מדאו' בברהמ"ז), ועי' בספר אוצרות הברכה (ברזל) עמ' רעג-שטז שהביא בזה בהרחבה מדברי הגר"מ זעמבא הי"ד, ולפ"ז י"ל דה"נ בניד"ד אינו מחויב מספק לאכול מזונות כדי להזכיר על הגפן מספק כיון שודאי אין בזה דין ספק דאו' לחומרא^{סג}.

שו"ר בביה"ל סי' ר"ב סי"א ד"ה ובורא דאיירי במי ששתה משקה שספק אם ברכתו על העץ או בנ"ר וכתב 'טוב שישתה (יין) כדי לכלול', אך אפשר דאי"ז מדינא].

העולה מדברינו דאין מקור במשנ"ב לנטות מהכרעת הח"א דהשתה כזית יין ומברך על המחיה על מזונות שרי להזכיר על הגפן בברכה, וראוי לעשות כך כדי לפטור את ספיקו, וכ"כ באג"מ ח"ב סי' ק"ט ובשמירת שבת כהלכתה פנ"ד הערה ע"א בשם הגרשז"א ובארחות רבינו ח"א עמ' פ"ט ודרך שיחה ח"א עמ' תקכ"ז בשם הקה"י.

אמנם כתב הח"א שם וכן בשו"ת חתן סופר סי' א' דלכתחילה יש ליזהר מלהיכנס לזה כמבואר במשנ"ב סוסי ר"ח דכו"ע מודו דאין לאכול דבר המסופק על סמך שיכללנו בברכת מעין ג' שמברך על מין אחר^{סד}.

סב. אמנם עדיין אינו מיושב כל הצורך, דכיון דשרי לעשות כן למה שלא יהא מחויב בזה כמו שמחויב לאכול מהמין שאכל אם יש לו. ויתכן לבאר באופ"א דשאני הא דסוסי ר"ח שהוא ודאי מחויב לברך והספק הוא רק אם יוצא בברכה זו, משא"כ בסי' ר"ט שהספק הוא בעיקר החיוב. ונהנה בשו"ת משנה הלכות ח"ה סי' ל"ו חילק בזאת לענין ניד"ד בספק אם אכל כשיעור והביא כחילוק זה גם מספר זכור לאברהם, אולם כפה"נ אישתמטתיה דברי הפמ"ג הנ"ל דאיירי ג"כ בספק חיוב וצידד לכלול].

סג. שו"ר בפמ"ג בפתחה לברכות אות ט"ז דמשמע שזהו רק משום ספק ברכה לבטלה, והדברים מוכרחים, דהא בפתחה כוללת ח"ד סקי"ג דן הפמ"ג להיפך, דאף לד' הרמב"ם דספק דאו' מה"ת לקולא, מ"מ בודאי חיוב וספק אם יוכל לקיים מודה הרמב"ם דסד"א לחומרא מה"ת, וכ"כ השפ"א ברה"ל ד: ע"ש, וצ"ע בזה. **סד.** ובספר וזאת הברכה עמ' 48 בשם הגר"ח פ' שיינברג והגר"מ שטרנבוך שליט"א דאף דלכתחילה יכול לסמוך

[ויש] לציין שיש עוד עיצה לפטור את הספק, והיא לכוון בעל המחיה לפטור גם את היין, וזה מהני לד' הרבה אחרונים אף אם שתה כזית יין כמובא בבה"ט סי' ר"ח סקכ"ג, אמנם להלן סי' קצ"ז הבאנו ראייה מד' הח"א ומשנ"ב דלא מהני].

הרב אברהם זנגר

~ קצו ~

האוכל חצי כזית מזונות וחצי כזית תמרים מה יברך

יש לעיין, מי שאכל חצי כזית מזונות וחצי כזית תמרים איזו ברכה אחרונה עליו לברך, וכן אם אכל חצי כזית פת וחצי כזית תמרים מה יברך.

דהנה גבי שאר פירות מז' המינים נחלקו הפוסקים מה יברך האוכל ח"ז מזונות וח"ז פירות מז' המינים, האם יברך מעין ג' ויזכיר את שניהם דהיינו 'על המחיה ועל העץ' [כמו אם היה אוכל כזית מכל אחד מהם], או שכיון שלא אכל כזית מכל אחד בפנ"ע לא יברך אלא בורא נפשות [כמו האוכל ח"ז מזונות וח"ז שהכל שמצטרפים לבורא נפשות לד' המג"א בסי' ר"י והובא במשנ"ב שם]; ד' הגר"ז (סדר ברכות הנהנין פ"ח ס"ז) ודה"ח (סי' ק"כ סכ"ו) לברך מעין ג' [ולכאור' כוונתם דיזכיר את שניהם, ובקצוה"ש סי' נ"ט סק"א נתחבט בזה], ולעומת זאת ד' הקיצור שו"ע (סי' נ"א ס"ד) בן איש חי (מסעי ס"ה והובא בכה"ח סי' ר"י

סק"ד) אפיקי מגינים סי' ר"י סק"א ועוד לברך בורא נפשות סה.

[וכבר] העירו דלשיטות הראשונים דברכת מעין ג' דאו' לא בריא אם אפשר לצאת מדאו' בברכת בורא נפשות, דאמנם בפמ"ג סי' ר"ח מ"ז סק"א צידד דמהני, (ובחזו"א סי' ל"ד סק"א ג"כ צידד דסגי בברכה כלדהו, וכע"ז כתבו בנשמת אדם (מ"ז א') ותורת חיים (סי' ר"ט סק"ה), אולם עיקר כוונתם דא"צ הזכרת ארץ וירושלים ולא נתפרש בדבריהם אם סגי בבנ"ר בלא הזכרת 'מזון', ועי' בשעה"צ סי' ר"ח סק"א שהביא לד' הפמ"ג הנ"ל אך השמיט למש"כ הפמ"ג שיוצאים מדאו' בברכת בנ"ר וכתב רק דהזכרת ארץ וירושלים אינה מעכבת מדאו', ועי' בספר דברי הלכה להגר"צ ובר שליט"א עמ' קצ"ו מש"כ בזה), אך ד' הביה"ל בסי' ר"ח סי"ז ד"ה אלא ועוד אחרונים דמדאו' בעינן הזכרת ארץ וירושלים, ולפ"ז ודאי חייבים לברך מעין ג'.

וביאור יסוד הפלוגתא נראה, דהנה קיי"ל דאין ברכה על פחות מכזית ועל כן האוכל כזית ומחצה ונפטר כזית ממנו שוב אינו מברך על החצי הנותר [וכגון אם אכל כזית ענבים וח"ז תמר התחייב בברכת על העץ על כולם יחד, ואם טעה וברך על הגפן במקום על העץ נפטרו הענבים ולא התמר כמבואר בשו"ע סי' ר"ח סט"ו, אך אינו חוזר לברך על התמר כיון שהיא פחותה מכזית ואין ברכה אחרונה על פחות מכזית]. ועל כן נחלקו הפוסקים אם באופן שמברך ברכה אחת על הח"ז מזונות וח"ז פירות חשיב ברכה על כזית בצירוף

ע"ז. וכנראה צירפו את צד הפמ"ג לענין ספק אם בירך דכו"ע מודו דשרי לכלול מפני שאין כאן סרך שקר. אך תימה שהתעלם מדברי הח"א הנ"ל.

סה. וכן נקט להלכה בשו"ת אור לציון ח"ב סי' מ"ו סעי' מ"ז, וכתב שלפ"ז אם אכל מאחד מהם ספק כזית היו ספק אם ברכתו מעין ג' או בנ"ר ואינו יכול לברך כלל (כד' המשנ"ב בכמה דוכתי דבספק מעין ג' ספק בנ"ר אינו מברך כלום מפני שאין הברכות הללו פוטרות זא"ז).

בירורי ענינים שונים בברכות הנהנין ברכות שלה

בנידון האחרונים הנ"ל וכן הכריע למעשה, שיש לברך 'על הפירות' על שניהם כי גם חיטה ותבואה נקראים פירות כדתנן פירות חו"ל שבאו לארץ לענין חלה. וכוונתו כמשנ"ת דמאחר ואפשר לכוללם במטבע לשון אחת שפיר יש לברך מעין ג' על שניהם יחד, [נחשש לד' הקיצושו"ע ודעימיה שא"א לכלול את ב' המינים בברכה בב' הזכרות נפרדות].

אמנם דבריו צ"ב, דהא אם אכל כזית מזונות וטעה ובירך על הפירות אפי' בדיעבד לא יצא כדמשמע ממשנ"ב סי' ר"ז סק"א דרק בשאר הפירות יצא בדיעבד, ועי' בח"א כלל נ' ס"ה שהניח בספק דין זה אם יוצא בדיעבד בברכת על הפירות על מזונות, ונוטה שלא יצא.

ומ"מ מתבאר בדברי הגרשז"א שנקט דאף שאי"ז מטבע לשון שנתקנה לכתחילה על מזונות, אעפ"כ מצטרפים לברכה זו. ולפ"ז נראה דה"ה בניד"ד גבי תמרים לד' הקיצושו"ע יש לברך על המחיה שפוטרת לכו"ע את שניהם ולא בנ"ר. [אמנם לד' הגר"ז ודה"ח גם בזה יזכיר על המחיה ועל העץ כיון שלכתחילה מטבע הברכה של תמרים הוא על העץ].

שוב הראוני כע"ז בספר שלחן שלמה (המוזכר במשנ"ב פעמים רבות) שכתב בסי' ר"י ס"ב דהאוכל ח"ז פת וח"ז תמרים יברך ברכה ראשונה דברהמ"ז כיון שברכה זו פוטרת תמרים בדיעבד (כמבואר בשו"ע סי'

שניהם, או שכיון שאינו כוללם במטבע לשון של הודאה אחת אלא מפרט את המזונות לחדוד ואת הפירות לחדוד הוי כב' הודאות נפרדות על ח"ז ודינם שווה לב' ברכות על ח"ז ולא מהני מה שכוללם בברכה אחת, וכיון שלא תקנו חז"ל נוסח הכולל את שניהם בהודאה אחת אינו יכול לברך מעין ג' אלא רק בנ"ר ס'.

ומעשה יש לדון דדין התמרים יהיה שונה בזה משאר המינים [ודברי הקיצושו"ע ודעימיה יהיו אמורים רק בשאר המינים], דהא ברכת על המחיה פוטרת תמרים בדיעבד לד' הרבה פוסקים בסי' ר"ח סי"ז ס"ז, ואף לד' החולקים הרי ברכה ראשונה דברהמ"ז פוטרת תמרים בדיעבד כמבואר בשו"ע שם, וא"כ י"ל דאף לד' הקיצושו"ע ודעימיה יברך כה"ג על המחיה או ברכה ראשונה של ברהמ"ז, כיון שראוי לברך עליהם מעין ג', ורק שבשאר פירות אין לנו נוסח הכולל את שניהם, אולם בתמרים הרי על המחיה או ברהמ"ז כוללים את שניהם, או דילמא כיון דאי"ז מטבע ברכה שנתקנה לכתחילה על תמרים מהיכ"ת שיצטרפו לחיוב זה, ושאינו בנ"ר שהיא ברכה כוללת והיא שייכת לכתחילה על כל דבר באופן שלא שייך לחיבו בברכה היותר מיוחדת לו.

ומצאתי מבואר כסברא זו ממש בב' מכתבים שכתב הגרשז"א [נדפסו בספר ועלהו לא יכול ח"א עמ' רפ"ג], ושם העלה צד שלישי

סו. ובספר שערי זבולון למו"ח שליט"א סי' פ' האריך לבאר הפלוגתא דנחלקו אם האוכל כזית מזונות וכזית פירות חייב ב' ברכות ורק שמקיים ב' החיובים באותה ברכה (דומיא דמברך ברכה אחת על הפרשת תרומות ומעשרות אע"פ שהם כמה חיובים נפרדים על כל הפרשה) או דהוי חיוב אחד, [הדברים נדפסו גם בקובץ צוהר אוהל ברוך עמ' תת"ו, ובטעות יוחסו לת"ח אחר]. אולם לענ"ד אין הכרח לכך, דאף אם נימא דהוי חיוב ברכה אחד י"ל דאין הודאה על פחות מכזית גם אם באותה ברכה יש הודאה נוספת על ח"ז אחר וכמשנ"ת.

סז. הלא הם – עטרת זקנים בשם שו"ת לחם רב סק"ז לבוש וברכ"י, והא"ר הביא כן מרש"י על הרי"ף (אך לדינא הניח בצ"ע), והובאו בבה"ט סק"ג וכה"ח סקפ"ט, ולמדו כן מהא דברהמ"ז פוטרת תמרים בדיעבד כמבואר בגמ' ברכות יב; אך ד' הט"ז שם סקט"ז דחלוק ברכת על המחיה מברהמ"ז, דבברכת על המחיה לא הוזכר מטבע ל' של 'מזון' ולכן לא יצא, וע"ש בפמ"ג.

של בירורי ענינים שונים בברכות הנהנין ברכות

ר"ח סי"ז, ולכא' לפ"ז ה"נ אם אכל ח"ז מזונות וח"ז תמרים יברך על המחיה.

וע"ש בארץ צבי ששמע ספק זה מרבו האבני נזר ולא הכריע ס"ט.

אולם נראה שאין דברי השלחן שלמה ראייה לדידן, דהנה משמעות דברי השלחן שלמה שם שנקט דהאוכל ח"ז פת וח"ז ענבים אינו מברך כלל, ולכא' ה"ה אם אכל ח"ז מזונות וח"ז ענבים אינו מברך כלל [וזו שיטה רביעית בנידון זה]^{סח}, ונראה שטעמו הוא דמעין ג' א"א לברך כי א"א להזכיר על המחיה ועל העץ כשאכל פחות מכזית מכל אחד, וזה כד' הקיצור שו"ע והבא"ח, אולם ס"ל דגם בנ"ר א"א לומר כיון שאין ביניהם שום מין שברכתו בנ"ר, ורק כשחלק מהכזית ברכתו היא בנ"ר אפשר לברך על כל הכזית בנ"ר, וזו סברא מחודשת מאד.

[ומצאתי] חבר לסברא זו בשו"ת ארץ צבי סי' כ"ט שכתב לדון דהאוכל ח"ז ענבים וח"ז תפוחים מברך מעין ג', וטעמו הוא דדמי לאוכל כזית ענבים וכזית תפוחים דמברך מעין ג' כמבואר בשו"ע סי' ר"ח סי"ג. ומבואר שנקט דכיון שחלק מהכזית מחייב לברך מעין ג' סגי בזה להטיל חיוב זה על כל הכזית (כל שהברכה שייכת עכ"פ לכל הכזית), ודו"ק.

סח. ז"ל השלחן שלמה; 'ואם אכל ח"ז מז' המינים וח"ז אחר מברך בנ"ר, וה"ה פת ודבר אחר, ונ"ל דהיינו דבר שברכתו על המחיה או בנ"ר מצטרף הפת עימו לברך על המחיה או בנ"ר, אבל לא אם אכל פת ופירות מה' מינים שברכתם על העץ, ורק אם אכל פת ותמרים מצטרף לברך ברכת המזון עד חזן את הכל, עי' סוסי ר"ח, עכ"ל.

סט. והנני לציין עוד חידוש נפלא שראיתי בשו"ת ארץ צבי סי' ק' הערה ע"ג שדן לומר דאם אכל כזית מזונות וח"ז שהכל ומסופק אם היה אכן כזית במזונות יכול לברך בנ"ר על הח"ז שהכל בצירוף ח"ז מהמזונות, וביאר דאף לד' המג"א בסוסי ר"ח דבספק מעין ג' ספק בנ"ר אינו מברך כלום משום דאינם פוטרים זא"ז, מ"מ כיון שח"ז מזונות וח"ז שהכל מצטרפים לבנ"ר יכול לברך עליהם בנ"ר והח"ז מזונות שנשאר ייפטר מברכה, עכ"ד.

ונראה דאזיל בזה לשיטתו בסברא הנ"ל דח"ז יכול לגרור את ברכתו לח"ז השני, דהרי מצד הח"ז של המזונות אינו יכול לברך בנ"ר אף בדיעבד לד' המג"א כי הוא מחויב לברך עליו מעין ג' יחד עם הח"ז מזונות הנוסף, ורק משום שיש לו ח"ז שהכל שראוי לברך עליו בנ"ר בצירוף הח"ז מזונות (אלמלא שהח"ז מזונות חייב במעין ג' בפנ"ע) יכול לברך בנ"ר על שניהם יחד. אך מ"מ דבריו תמוהים מאד, דאחר שחל חיוב על המזונות הרי הח"ז שהכל פטור מברכה ואיך יכול לברך עליו.

בירורי ענינים שונים בברכות הנהנין ברכות שלז

דברהמ"ז לחוד), והשלחן שלמה שלא נקט כן אזיל לשיטתו דאין לברך ברכה שאיננה החיוב של חלק מהכזית, אך לד' הקיצשו"ע שלא נחית לחידוש זה ודאי מסתבר דברכת על המחיה עדיפה מברכה ראשונה של ברהמ"ז ע.

העולה מן האמור;

הרב אברהם זנגר

~ קצו ~

קידש על יין ואכל עוגה ושכח להזכיר 'על הגפן' בברכת 'על המחיה', האם צריך לחזור ולברך על הגפן

[בנידון אם על המחיה פוטרת יין בדיעבד]

דנו הפוסקים בדבר המצוי שאחד קידש בשבת על מזונות ובברכה אחרונה בירך על המחיה ושכח להזכיר 'על הגפן', האם יחזור לברך על הגפן או שיצא בברכת על המחיה; בספר קרן ישי להגר"י זילברמן זצ"ל בברכות מא. כתב שיצא, וכ"כ בכה"ח סי' ר"ח סקע"ו, וכן משמע בברכת הבית שער ט"ז סקל"ג (הובא בקרן ישי שם וכן בשו"ת ציץ אליעזר חי"ט ס"ח אות ב'), וטעמם הוא משום דנקטו לדינא דאם טעה ובירך על המחיה על יין יצא בדיעבד משום דיין נמי מיזן זיין, ודימו זאת להמבואר בשו"ע סי' ר"ח סי"ז דבירך ברהמ"ז על יין יצא, ועל כן כתבו דה"נ אם בירך על המחיה על מזונות פטר את היין בדיעבד.

א האוכל ח"ז פת או מזונות וח"ז ענבים, ד' דעות בדבר; ד' הגר"ז ודה"ח לברך מעין ג' ולהזכיר את שניהם, ד' הקיצשו"ע והבא"ח ועוד לברך בנ"ר, ד' השלחן שלמה שלא יברך כלל, וד' הגרשז"א לברך על הפירות דאף חיטה מיקרי פירות (וצ"ע בפתיחת הברכה איך יאמר, דהא 'על העץ' לא שייך בחיטה) ע"א עב.

ב האוכל ח"ז מזונות וח"ז תמרים; לד' הגר"ז ודה"ח אין חילוק, אולם לד' הקיצשו"ע והבא"ח יש לדון דאם על המחיה פוטרת תמרים יברך על המחיה ואם לאו יברך ברכה ראשונה דברהמ"ז (ומסתימת דבריהם לא משמע כן), ולד' השלחן שלמה אם על המחיה פוטרת תמרים יברך על המחיה ואם לאו אפשר דלא יברך כלל, ולד' הגרשז"א צ"ע אם יברך על הפירות או על המחיה. וכן האוכל ח"ז פת וח"ז תמרים נראה שדינו שווה לאוכל ח"ז מזונות וח"ז תמרים, אולם ד' השלחן שלמה לברך בכה"ג ברכה ראשונה דברהמ"ז.

יש להוסיף בזה, דאם כנים אנו נראה שלמעשה האוכל ח"ז מזונות וח"ז תמרים יוכל לברך מעין ג' ולהזכיר את שניהם

ע. גם אפשר שלד' השלחן שלמה אין ברכת על המחיה פוטרת תמרים בדיעבד אלא רק ברכה ראשונה דברהמ"ז וכד' הט"ז בסי' ר"ח סקט"ז.

עא. בספר הליכות שלמה (מועדים ח"ב פ"ב הערה 39) מובא שהגרשז"א העלה צד נוסף לברך על המחיה כי גם פירות הם בכלל מזון, וצ"ב.

עב. אמנם יש לציין שבמקומות אחרים מובא אחרת בשם הגרשז"א; בשש"כ ח"ג פנ"ד הערה ע"א נראה שנוטה לד' הקיצשו"ע, וכ"כ בספר הליכות שלמה (מועדים ח"ב פ"ב הערה 39), ושם מובא שפ"א דיבר בענין זה עם מחותנו הגריש"א שליט"א והסכימו שניהם דלהלכה יש לעשות כד' הקיצשו"ע לברך בנ"ר, ובירחון מוריה ניסן תשנ"ב כתב הגר"י נויבירט שליט"א בשמו מסבירא כד' הגר"ז ודה"ח (אף שלא ראה את דבריהם). וצ"ע.

אולם מובאים שם בקרן ישי כמה מכתבים מהגר"א ראם זצ"ל שנו"נ עמו בדבר ולדינא חלק עליו בתוקף רב ונקט דצריך לברך שוב על הגפן, וטעמו משום שכיון שאי"ז ברכה לכתחילה על היין על כן אי"ז פוטר את היין אלא כשבירך עליו בפני עצמו או שכיון להדיא לפוטרו אך לא כשבירך על המזונות בסתמא ולא נתכוין לפטור בזה את היין, והוסיף שהציע את הדברים לפני הגרצ"פ פראנק זצ"ל והודה לדבריו. וגם הגרשז"א זצ"ל במנחת שלמה ח"א סי' צ"א אות ו' הסכים לטענת הגר"א ראם, וכן נקטו למעשה בשו"ת הר צבי ח"א סי' ק"ה (להגרצ"פ פראנק), שו"ת ציץ אליעזר הנ"ל, וספר שערי הברכה פי"ד הערה ע"ח בשם הגר"ש ואזנר שליט"א, וכן נהוג עלמא.

והנה עיקר הנידון סובב סביב השאלה אם מש"כ הפוסקים דעל המחיה פוטר יין בדיעבד הוא רק אם נתכוין להדיא לפטור את היין או גם בסתמא אם בירך על מזונות נפטר גם היין (והרחבנו בזה בחלק הסימנים סי' א'), אך זה הוסכם בין כל הפוסקים הנ"ל דאם נתכוין להדיא לפטור את היין בברכת על המחיה יצא בדיעבד כמו שברהמ"ז פוטר יין בדיעבד.

ובאמת שכ"כ להדיא רבים מן הפוסקים בסי' ר"ח סי"ז, הלא הם - עטרת זקנים בשם שו"ת לחם רב סק"ז לבוש וברכ"י, והא"ר הביא כן מרש"י על הרי"ף (אך לדינא הניח בצ"ע), והובאו בבה"ט סקכ"ג וכה"ח סקפ"ט, אך ד' הפמ"ג בד' הט"ז שם סקט"ז דחלוק

ברכת על המחיה מברהמ"ז, דברכת על המחיה לא הוזכר מטבע ל' של 'מזון' ולכן לא יצא, אמנם הגרעק"א בשו"ת ח"ד סי' י"ב (בטשו"ע מהדו' הדרת קודש הועתק על הגליון בסי' ר"ח סי"ג) כתב דאף לד' הט"ז אפשר דעל המחיה פוטר יין.

אלא שלפ"ר היה נראה להוכיח מדברי הח"א ומשנ"ב דאין ברכת על המחיה פוטרת יין כלל, דהנה כתב השו"ע בסוס"י ר"ח 'לא יכלול על הספק שום תוספת בברכת מעין ג' אע"פ שאינו מוסיף בה שם ומלכות', והוסיף ע"ז הרמ"א 'פירוש כגון ששתה משקה שספק אם ברכתו על הגפן או בנ"ר לא יאכל דבר שברכתו בנ"ר ודבר שברכתו על העץ ויכלול עימו ג"כ על הגפן ועל פרי הגפן מספק' עכ"ל. ובביה"ל ד"ה מספק כתב דיש עיצה אחרת לפ"ד הח"א דאם בירך על העץ על יין יצא בדיעבד, שיברך על העץ ויכוין להדיא להוציא גם את הספק יין ששתה מקודם.

ויש לדקדק מ"ט לא כתב אותה עיצה ממש באופן שהיא לכו"ע - שיאכל דבר שברכתו על המחיה ויכוין להדיא להוציא גם את הספק יין ששתה מקודם. וביותר יש לדקדק כן בדברי הח"א כלל נ' ס"כ שבאמת צייר את דין השו"ע באופן שאוכל גם מדבר שברכתו על המחיה, ואעפ"כ לא כתב עיצה זו לכוין להדיא לפטור גם את היין. ולפ"ר מוכח מדברי הח"א והמשנ"ב דברכת על המחיה איננה פוטרת יין אף אם כיון להדיא לפוטרו ע"י. וגם מסתימת

עג. וביותר יש להוכיח כן בד' הח"א, דהנה בח"א כלל מ"א מבואר דס"ל דברהמ"ז פוטר יין בדיעבד גם אם לא כיון ע"ז להדיא, וכן בכלל נ' ס"ה מבואר דאם אכל ענבים ויין ובירך על העץ נפטר היין בסתמא גם אם לא כיון ע"ז להדיא (וסותר קצת למש"כ בכלל מ"ט סי"א בסופו ע"ש), וזה דלא כמש"כ הביה"ל הנ"ל דרק אם מכיון להדיא ע"ז מהני, והביה"ל לשיטתו בסי' קצ"ז שעד"צ סק"ג שנקט גם לגבי ברהמ"ז דלא כהח"א, וכן בתמרים שנפטרים בדיעבד בברהמ"ז נקט בסי' ר"ח סי"ז ד"ה וזה"ה דאם בירך על הפת לא נפטרו בדיעבד, וג"ז דלא כהח"א, והארכנו בזה בחלק הסימנים סוף סימן א', וזה דלא כדברי המגילת ספר סי' ל' אות א' ד"ה ודע.

בירורי ענינים שונים בברכות הנהנין ברכות שלט

יחתום 'על הפירות' או 'על פירותיה'; בספר דרך שיחה ח"א עמ' תקכ"ו מובא ממרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א בשם אביו מרן הקה"י זצ"ל ולהבחי"ח חמיו מרן הגר"ש אלישיב שליט"א שיחתום על פירותיה משום דיש בכלל מאתים מנה, וכן הובא בשמם בספר וזאת הברכה עמ' 55 עה, אולם מצאנו באפיקי מגינים סי' ר"ח ס"י שכתב לברך על הפירות, וכן נקט בקצוה"ש סי' ס' סק"ה.

[ובספר שיעורי שלמי תודה להגר"צ פלמן שליט"א עמ' נ"ג הביא בשם הקה"י דטעמו הוא מפני שבגמ' מד. היה ס"ד דאף בחו"ל חותם על פירותיה, אלא דפריך אטו בני א"י אוכלין ואנן מברכין, וא"כ באופן שהוא עצמו אכל מפירות א"י תו לא שייך האי פירכא והדרינן לס"ד דמברך על פירותיה גם על פירות חו"ל. אולם הגר"צ שליט"א דחה דאינו מוכרח כלל, דבפשוטו במסקנא חזרה בה הגמ' לגמרי דעל פירות חו"ל לא שייך לומר כלל על פירותיה, והוסיף דאפשר דאם אמר על פירותיה כשאכל פירות חו"ל אף בדיעבד לא יצא, שהרי נמצא שהודה על פירות שלא אכל כלל, ע"ש,

דברי הח"א שם סעי' ד-ה משמע דאין על המחיה פוטרת יין ע"ש היטב]. וצ"ע בזה.

שוב שמעתי מחכ"א בשם מרן הגר"ש אלישיב שליט"א שנשאל על כך לדינא ואמר דהוי ספק אם יוצא בברכת על המחיה על יין וצריך להוציא עצמו מהספק ע"י שישתה עוד כוס יין ויברך על הגפן ע"י. [וכע"ז כתב הגר"מ רובין שליט"א בעמח"ס ארחות שבת בהערה בסוף ספר וזאת הברכה דהוי ספק מחמת הט"ז הנ"ל, ושראוי ליר"ש להוציא עצמו מידי ספק ע"י שתיית כוס יין נוסף כשיעור ע"ש].

הרב אברהם זנגר

~ קצח ~

אכל פירות א"י ופירות חו"ל האם יחתום 'על פירותיה' או 'על הפירות' ~ ואיך הדין אם אכל ענבים מא"י ותפוחים מחו"ל

נחלקו פוסקי זמנינו איך הדין במי שאכל פירות א"י ופירות חו"ל ממין ז' האם

ולפ"ז פשוט דלד' הח"א אילו על המחיה היה פוטר יין היה היין נפטר ממילא בברכתו על המזונות, ובהכרח דס"ל דאין היין נפטר בעל המחיה.

ולפ"ז נראה לבאר היטב מ"ט שינה הח"א מדברי הרמ"א שנקט גוונא שיש לו פרי מז' המינים, ואילו הח"א נקט גוונא שיש לו מזונות. והיינו משום דלד' הח"א דעל העץ פוטר יין בדיעבד הרי גם אם ס"ל לרמ"א דאסור לכלול על הגפן מספק מ"מ נפטר היין ממילא בעל העץ, ולכך נקט גוונא דיש לו רק מזונות ובה אין לו עיצה אלא לכלול על הגפן בעל המחיה. [ומד' הרמ"א לכאן מוכח לפ"ז דפליג ע"ד הח"א וס"ל דאין יין נפטר בעל העץ. (ומה שהביה"ל לא הוכיח כן מד' הרמ"א הוא משום דלשיטתו דאינו נפטר ממילא בלא כוונה להדיא אי"ז ראייה ברורה, דאפשר שהרמ"א דן רק על העיצה לכלול על הספק, ואה"נ יש עוד עיצה כמש"כ הביה"ל].

עד. אמנם בספר אשרי האיש מובא בשמו שאם אכל עוגה ושתה יין ובירך על המחיה נפטר גם על היין. אולם לענ"ד לא מסתבר שהורה בפשיטות שגם באופן שבירך על עוגה ולא נתכוין לברך על היין נפטר היין, שכאמור דנו בזה הפוסקים, ורובם נקטו שלא יצא כפי שנראה ברור מראיותיהם (והארכנו בזה בחלק הסימנים סימן א'), ולכן יש לפקפק אם הדברים מוסמכים. שו"ר גם בספר שיעורי מרן הגר"ש אלישיב (נכתב ע"י הרה"ג בן ציון קוק שליט"א, תשע"א) שמרן שליט"א נשאל על כך והשיב דא"צ לחזור בדיעבד, אבל הוסיף דלכתחילה ראוי לחזור ולשתות רביעית יין ולברך על הגפן. אולם מאחרים שמעתי שהשיב דודאי חוזר ומברך על הגפן, וכן מסתבר.

עה. ובפשוטו היינו רק אם אכל כזית מפירות א"י, אולם בשו"ת דבר יהושע ח"ב סי' כ"ט וח"ד סי' ט' מבואר דאף אם לא אכל כזית מפירות א"י מברך על פירותיה, ויש להבין חידוש זה ע"פ הסבר הקה"י המובא להלן.

ועי' במשנ"ב סי' ר"ח סקנ"ד דבספק יאמר על הפירות].

ויש להסתפק להצד שמברך על הפירות איך הדין אם אכל פירות א"י ותפוחים מחו"ל האם יברך על הפירות כדי לכוללם או שבזה כו"ע מודו שיברך על פירותיה. [ואם יברך על פירותיה צ"ע אם נפטרים התפוחים בזה, ולכך ראוי לפוטרו ע"י שיברך בנ"ר על דבר אחר].

ולפו"ר נראה דזה תלוי במה שיש לחקור אם הא דתפוחים נפטרים בברכת על העץ שמברך על ענבים הוא דין רק בפטור של הברכה, והיינו דחל עליהם חיוב דבנ"ר אלא דנפטרים בברכת על העץ שמברך על הענבים, או אחר שמחויב בברכת על העץ חל עליהם ג"כ חיוב זה, [דכל מה שלא תקנו לברך עליהם מעין ג' הוא כי אינם די חשובים לברך עליהם ברכה חשובה זו, אולם אחר שכבר מחויב בה גם הם מתחייבים בזה], ונפ"מ שלצד הב' אם בירך עליהם בנ"ר (קודם שבירך מעין ג') הוי ברכה לבטלה לפ"ד המג"א ומשנ"ב בכמה דוכתי דבנ"ר אינה פוטרת מעין ג'. [ומשכח"ל למעשה באופן שאכל ספק שיעור מהענבים וכשיעור מהתפוחים (וכגון אם אכל ענב שלם שהוא בריה ודינו בספק) האם יכול לברך בנ"ר על התפוחים או שלא יברך כלום מספק כיון ששני הברכות אינן פוטרות זו"ז].

ועי' בישועות יעקב סי' רי"א סק"ב דמשמע להדיא דחיוב התפוחים הוא בנ"ר ואם הקדים וברך עליהם בנ"ר יצא מפני שזוהי ברכתם, אולם לאידך גיסא מצאנו בשו"ת ארץ צבי סי' כ"ט שדן לחדש דמי שאכל חצי כזית ענבים וחצי כזית תפוחים מברך על העץ [והביא שרבו האבני נזר הסתפק בזה ולא הכריע]. וזה חידוש רב, דהא הענבים מצד עצמם אינם מחייבים ברכה אחרונה. ומ"מ למדנו מדבריו שנקט דהתפוחים נגזרים לענבים גם בחלות

החיוב ולא רק בפטור. וע"ע בספר שיעורי שלמי תורה (עמ' מ"ז) בשם מרן הגרא"ל שטיינמן שליט"א שאם אכל כזית ענבים וחצי כזית תפוח וכן חצי כזית מדבר שברכתו שהכל בתוכא"פ חל חיוב ברכת על העץ על הענבים והתפוח יחד ואין התפוח מצטרף לחצי כזית שהכל כיון שנתחייב עם הענבים (והוי כאכל כזית וחצי ענבים וחצי כזית שהכל), וכן הכריע בחידושי הגר"א גנחובסקי סי' ו' סוף אות ח', וזה לכאו' כצד הב' הנ"ל.

ולפו"ר נראה דניד"ד תליא בזה, דאם התפוחים מתחייבים בברכת מעין ג' דינו כמי שאכל פירות א"י וחז"ל שלד' האפיקי מגינים וקצוה"ש יברך על הפירות, אולם אם אינם מתחייבים בברכה אלא רק נפטרים בה באגב מסתבר שאין לשנות נוסח הברכה המחויב (דהיינו על פירותיה) מחמתם. ובספר שיעורי שלמי תורה עמ' נ"ג פשיט"ל דלכו"ע יברך על פירותיה כה"ג, ורק הסתפק אם נפטרים התפוחים בברכה זו. [וע"ע בחלק הסימנים סי' ה'].
הרב שמואל פרידמן
~ קצט ~
ביסוד חשיבות בריה אם הוא במעשה האכילה או בחפצא של הפרי
האם דג קטן שיש בו עצמות מיקרי בריה ~ חילוקים בגדרי בריה לענין ברכות איסורים ומרוו

(א) במג"א (סי' ר"י ס"ק י"ח) כתב דכשיש גרעין בפרי דלדעת רבינו יונה לא הוי בריה, גם אם אכלו כולו כיון שאינו ראוי לאכילה לא הוי בריה. ובחידושי רעק"א חולין

בירורי ענינים שונים בברכות הנהנין ברכות שמא

קב: הקשה מהא דאכל טמאה הוי בכלשהו משום בריה דהא איכא לעצמות שאינם ראויים לאכילה וא"כ מ"ש דהכא לא הוי בריה. ובצמח דוד כתב ליישב ד' המג"א ע"פ ד' התוס' (צו.) והרא"ש (קב:) דבריה דאיסורים הוא משום שכאילו פירש הכתוב שלא תאכל בין גדול בין קטן, ולפ"ז הרי פירשה התורה שלא לאוכלו אף דאית ביה עצמות. אכן לדעת הראשונים (רמב"ן ור"ן ועוד) שהוא משום חשיבות תיקשי.

ונראה ליישב ד' המג"א, דהנה לכאור' תיקשי עוד מאי שנא דלענין איסורים בעינן דוקא דבר שיש בו נשמה או שבא מנשמה כמ"כ הראשונים ונפסק בשו"ע יו"ד סי' ק' ואילו לענין ברכות א"צ לזה וכמבואר בירושלמי דאפי' ענב אחד חשיב בריה, וע' תשו' חו"י סי' ק"ס. ועכצ"ל דבאמת לענין ברכות לא בעינן לאשוויי לקטן שם שיעור של גדול ורק שיש חשיבות במעשה האכילה דנחשב לאכילה חשובה הראויה לברכה אחרונה, ולענין זה א"צ רוח חיים.

ומעתה נראה דרך במקום שיש חשיבות מצד מעשה האכילה של בריה, בזה כל שלא כל הבריה עומדת לאכילה אין לה חשיבות בריה, אבל במקום שיש לה רוח חיים שבא מנשמה בזה איכא חשיבות בחפצא דהוי כגדול, ובוזה גם כשאין הכל ראוי או אסור חשבינן ליה ככזית. ולפ"ז יתכן דדג קטן הגם שיש בו עצמות הוי בריה גם לד' רבינו יונה שפרי שיש בו גרעין לא חשיב בריה.

(ב) והנה המג"א בסימן תע"ה סק"ה כתב דבמרור פחות מכזית הגם שהוא בריה לא מהני דהא אין יוצאים בשורשים, והוא מתרוה"ד ח"ב סי' רמ"ה, ורעק"א שם נתקשה דמ"ש מצפור טמאה דהוי בריה אף דאיכא עצמות, ותירץ עפ"י המחזה"ש דאתי אכילת רשות של השורשים ומבטלת לאכילת המרור. ועדיין הק'

הגרע"א דליסגי במקצת מהמרור שלא נתבטל וליהוי כאכלו כולו.

ונראה דבאמת יש ליישב דברי המג"א כפשוטו [אף בלא ד' המחזה"ש], דבאמת הא גם מרור הוי דבר שלא בא מנשמה והיאך הוי בריה, ולכאור' אם באנו לדמות מצות מרור לאיסורים בעינן לדמות לה לגמרי, והיאך ס"ד דיצא בבריה דמרור. וע"ע בשעה"צ ס"ק י"ב שכתב דלכאור' במרור שצריך לזכור המרירות צריך כזית בפועל ולא מהני בריה עי"ש, אכן דברי המג"א הלקוחים מהתרוה"ד מבוארים שם בתרוה"ד דבאמת לא כתיב ל' אכילה במרור וכמ"ש הרא"ש דיאכלוהו אפסח קאי וכל מה דבעינן כזית למרור הוא משום דמברכינן על אכילת מרור ואין אכילה פחותה מכזית, ולפ"ז א"ש היטב דמדמה התרוה"ד דכשם שלענין ברכה מהני בריה ה"ה לשון אכילה הנצרך כדי לקיים לשון הברכה ליסגי בבריה, ומצד המרירות הא בכלשהו סגי.

ומעתה א"ש גם מה דהוי בריה אף דאין בו נשמה, דמשום חשיבות של מעשה האכילה קאתינן עליה וזה מהני גם בבריה כזו וכמו לענין ברכות. ומעתה הא ניחא דהוי ממש כד' רבינו יונה דלא מהני גם כשאכל עם הגרעין דסו"ס אי"ז מעשה אכילה דבריה, וה"ה כאן אין אכילת מרור דבריה הואיל והשורשים אינם מרור ולא הוי אכילת בריה, ומשא"כ בצפור טמאה דהוי בריה בחפצא בזה לא איכפ"ל שאין איסור בעצמות. [ובאמת יל"ע בדעת הגרעק"א דלפום מאי דקשיא ליה מ"ש מרבינו יונה להחיא דצפור טמאה, א"כ אמאי פסיקא ליה דמרור דמי לצפור טפי מלברכות, ועי'].

ותירוצי התרוה"ד הוא אף להרא"ש דס"ל דא"צ לאכול הגרעין זהו משום שאינו ראוי לאכילה אבל בשורשים הראויים לאכילה אלא שאינם מרור גרע טפי.

ועי' במהרי"ל החדשות סי' נ"ב שכתב דלענין מרור לא מהני בריה ואף לד' ר"ש דחיטה כברייתא הוי בריה לענין איסורים מצוות שאני, ולא נתבררו דבריו עי"ש. וצ"ע דאולי אה"ע דלר"ש מהני.

ג) והנה בקה"י נתקשה בהא דמבואר בגמ' חולין ק. דגיד הנשה הוי בריה הא אי"ז דבר שלם דרק מה שעל הכף אסור, ורצה לתרץ דהוא צריך לאכול כל הגיד ורק החלק שעל הכף הוי האיסור, ולכא"ו הוא תלוי בנידון המג"א ורעק"א אם כשהרשות מבטל ונשאר עדיין מרור שאינו מבטל אי הוי בריה. אולם לפמשנ"ת בדעת המג"א אין לזה סתירה כלל ולענין בריה דנשמה לכו"ע מהני מקצת דליחשב בריה. ואולם בלשון הרמ"א יו"ד סי' ק' נראה דסגי בגיד שעל הכף גם לענין בריה, וצ"ע.

ד) והנה לענין ברכות הדין בריה תלוי בכניסתו לפיו שלא יחלקנו קודם, ולענין איסור יל"ע אי תלוי בכניסתו לפיו או בבליעתו, ועי' בחזו"א (יו"ד סי' י"ד סק"ו) דנקט דתלוי בבליעתו עי"ש. ונראה דלפמשנ"ת דלענין ברכות חשיבות הבריה הוא כלפי מעשה האכילה ודאי תלוי בצורה שאוכל אבל אי הוי חשיבות בחפצא ה"ז תלוי בשעת החיוב שזהו בבית בליעתו, ודוק.

הרב אברהם זנגר

~ ר ~

בירך בורא נפשות כדין ואח"כ נשתנה החיוב למפרע למעין ג' האם נעשית ברכתו לבטלה

א] יש לעיין איך הדין במי שאכל חצי כזית שהכל וחצי כזית מזונות ובירך בורא נפשות על שניהם יחד כמש"כ המשנ"ב סי' ר"י

בשם המג"א שמצטרפים לבנ"ר, ושוב חפץ לאכול עוד חצי כזית מזונות בתוך כדי אכילת פרס, מה דינו. ויש בזה ג' נידונים התלויים זב"ז; א' האם ברכת בנ"ר שבירך מקודם עושה סילוק ויצטרך לברך שוב בורא מיני מזונות, כמבואר במשנ"ב סי' ק"צ סק"א דברכה אחרונה עושה סילוק. ב' האם מצטרפים ב' הח"ז מזונות שאכל לחיוב על המחיה אע"פ שכבר בירך מקודם בנ"ר על הח"ז הראשון. ג' האם ברכת בורא נפשות שבירך מקודם נעשית למפרע לבטלה, וממילא אסור לו לאכול את הח"ז השני כדי שלא לאשוויי ברכתו לבטלה.

והנה את"ל דמחמת שבירך בורא נפשות על הח"ז הראשון אינו מתחייב שוב לברך על המחיה על ב' הח"ז יחד, אזי פשוט שאין ברכתו למפרע לבטלה וכן פשוט דהוי סילוק וצריך לברך שוב ברכה ראשונה על הח"ז השני, אולם אם נימא דברכת בורא נפשות הוי לבטלה למפרע ולא נפטר בזה לכא"ו לא הוי סילוק וא"צ לברך ברכה ראשונה, אבל אין לו לאכול החצי השני כדי שלא לאשוויי ברכתו לבטלה. וע"ע להלן.

ב] ומצאנו כעין ניד"ד בשו"ת אבני נזר סי' ל"ח אות י"ב שדן לומר דהאוכל חצי כזית מזונות וחצי כזית שהכל ושוב חצי כזית מזונות (והכל בתוך כדי אכילת פרס) מברך בורא נפשות, דכיון שכבר חל עליו חיוב בורא נפשות קודם שאכל את החצי כזית האחרון אין החיוב משתנה אח"כ. ולפי דבריו פשוט דבניד"ד שרי ליה לאכול הח"ז מזונות הנוסף ויברך עליו שוב ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה.

אולם דבריו מחודשים עד מאד, ויש לתמוה דא"כ אף אם יאכל חצי כזית שהכל ואח"כ כזית מזונות או אפי' כזית שהכל ואח"כ כזית מזונות יברך בורא נפשות ולא על המחיה, דהרי קודם שגמר את הכזית מזונות נתחייב לברך על הכל בורא נפשות, וזו לא שמענו.

ובפשוטו כל זמן שלא שהה כא"פ נחשב עדיין באמצע האכילה ויכולה להשתנות הגדרת אכילתו למפרע וממילא ישתנה גם החיוב, וניד"ד הוא רק באופן שכבר בירך בנ"ר קודם שאכל את הח"ז מזונות השני, האם באופן זה תהא ברכתו למפרע לבטלה או לא.

[והנה באבנ"ז שם תלה דבריו בפלוגתא רבא ורב המנונא בזבחים לא. גבי ח"ז חוץ לזמנו וח"ז חוץ למקומו ושוב ח"ז חוץ לזמנו, אם כבר נפסל הקרבן בצירוף הכזית הראשון ושוב אינו עובר על פיגול בכזית או וייקץ כישן הפיגול' דלמפרע לא נצטרף הח"ז חוץ לזמנו עם הח"ז חוץ למקומו אלא מצטרף לח"ז חוץ לזמנו ונעשה פיגול, ולפ"ז לדינא דקיי"ל כרבא גם האבנ"ז מודה דהחיוב משתנה אח"כ. אך אם הדמיון נכון עולה דלמפרע הוי ברכה לבטלה כמו שם דלמפרע לא נפסל ע"י צירוף הח"ז דחוץ למקומו, דהא אם היה נפסל לא היה מתפגל אח"כ, דאין פיגול בקרבן פסול. אך כאמור דבריו מחודשים מאד, ובפשוטו יש לחלק בין פיגול לברכות].

[ג] והנה מצאנו שנחלקו בכגון זה הביה"ל סוס"י קפ"ד והחזו"א בסי' ל"ד סק"ד לענין מי שאכל פת ולא שבע ובירך ברהמ"ז ואח"כ אכל עוד מעט פת פחות מכזית ונעשה שבע, דד' הביה"ל היא דחייב לברך עתה שוב ברהמ"ז מדאו' כי מה שבירך מקודם לא פטר אותו מדאו' הואיל ועדיין לא שבע, אולם החזו"א פליג דכיון שבירך הרי הסיח דעתו מלאכול עוד ואין האכילות מצטרפות לחייבו יחד בברהמ"ז (ועי' שו"ת הלכות סי' קפ"ד ס"ב שהביא הפלוגתא).

ובספר שיעורי שלמי תודה (להגר"צ פלמ"ג שליט"א - ברכות עמ' מ"ז) כתב בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א דלפ"ד החזו"א ה"נ

אם אכל ח"ז ענבים וח"ז תפוח ובירך בורא נפשות ואח"כ אכל עוד ח"ז ענבים בתוכא"פ אינו מתחייב עתה לברך מעין ג' על הענבים אף לפי השיטות דברכת מעין ג' דאו' ונמצא שמדאו' לא בירך כלל, כיון שברכת בורא נפשות הוי הפסק (דהיינו שהסיח דעתו מלאכול בזה שבירך). וזהו ממש כצירור דידן. [אולם עי' במכתב מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א שכתב לחלק, דלענין צירוף לשיעור כזית מודה החזו"א דלא חשיב הפסק].

ובספר שמירת שבת כהלכתה פנ"ד הערה קל"ג הסתפק באכל פת הבאה בכיסנין ובירך על המחיה ואח"כ נמלך לאכול עוד פהבב"כ והשלים לשיעור קביעות סעודה יחד עם האכילה הראשונה, האם צריך לברך ברהמ"ז כיון שכשבירך את הברכה הקודמת עדיין לא היה מחויב מדאו', וספק זה תלוי ג"כ בנידון הנ"ל. [אמנם נחלקו האחרונים אם חיוב ברהמ"ז על פהבב"כ בקביעות סעודה הוא דאו' או דרבנן, וכל הספק הוא רק אם הוי דאו' כמש"כ בשעה"צ סי' ר"ט סק"ד דמסתבר דהוי דאו']. אמנם בקובץ צוהר אוהל ברוך עמ' תצ"ח שב הגר"י נויבירט שליט"א וכתב בשם הגרשז"א זצ"ל דכה"ג לא מיקרי קביעות סעודה כלל, דהוי הפסק.

[והנה ידוע להקשות סתירה בחזו"א בנידון זה, דבסי' כ"ח סק"ב כתב החזו"א דלשיטות הראשונים דהאוכל ואינו שותה אינו חייב בברהמ"ז מדאו', אם אכל ולא שותה ובירך ברהמ"ז ואח"כ שותה מתחייב לברך שוב ברהמ"ז מדאו'. אולם לענ"ד נראה לחלק בפשיטות דשם היה בדעתו מעיקרא לשתות לאחר ברהמ"ז וכה"ג הרי לא הסיח דעתו, ויסוד ד' החזו"א דברהמ"ז הוי הפסק הוא רק משום היסח הדעת כמבואר בדבריו. וע"ע בספר אוצרות הברכה (ברזל) עמ' ק"ז מש"כ ליישב בתרי אנפי. שו"ר בקובץ תשובות למרן הגר"ש

אלישיב שליט"א ח"א סי' כ"ב שהשווה בין הדברים, וצ"ע עין].

ד] ולפ"ז נמצא שהנידון תלוי בפלוגתת המשנ"ב והחזו"א, דלד' החזו"א ברכת בורא נפשות הוי הפסק לצירוף המזונות לשיעור כזית ואינו מתחייב לברך על המחיה וממילא ברכת בורא נפשות פוטרתו ואינה לבטלה, וממילא פשוט דהוי סילוק וצריך לברך שוב ברכה ראשונה על המזונות, אולם לד' המשנ"ב לא מבעיא להשיטות דמעין ג' דאו' ודאי לא יצא יד"ח בברכת בנ"ר וצריך לברך על המחיה על המזונות, אלא אף להשיטות דמעין ג' דרבנן יש מקום לומר דלא יצא יד"ח בברכת בנ"ר, דאפשר דברכת בורא נפשות לגבי ברכת מעין ג' אינה חשובה כלל [וכל' הגמ' על ברכת בנ"ר 'לאחריה ולא כלום'], עי' ספר מגילת ספר סי' ל"ה אות ה' שהרחיב בזה.

אולם בספר שיעורי שלמי תודה שם כתב בשם הגר"א י"ל שטיינמן שליט"א דאם מעין ג' דרבנן ודאי נפטר בברכת בורא נפשות ואינו מתחייב שוב בברכת מעין ג'. ולפ"ז נמצא דמאחר וכתב המשנ"ב בסי' ר"ט לחוש לדעות דמעין ג' דאו', ראוי שלא לאכול את הח"ז השני כדי שלא להיכנס לספק אם מחויב עתה לברך על המחיה מחמת החיוב דאו'.

עו. יצויין שבשורת ציץ אלעזר ח"ב סי' ב' אות ב' כתב חילוק הפוך בין הנידונים ואכמ"ל.

ה] אכן זהו רק אם נקטינן דברכת בורא נפשות שבירך בשעתו היא כדין ואינה נעשית לבטלה למפרע, ואזי הנידון הוא רק אם חל חיוב נוסף של מעין ג' על צירוף ב' הח"ז מזונות או שלא יכול לחול חיוב נוסף של מעין ג' על הח"ז הראשון מאחר שנפטר ע"י הבורא נפשות. ולפ"ז נמצא דודאי יצטרך לברך ברכה ראשונה נוספת על הח"ז השני מפני שברכת בורא נפשות היא סילוק.

אולם ראיתי בכתבי מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א וכן שמעתי מפיו שהעלה ספק זה קמי אחד מגדולי הדור (ה"ה הגר"ד לנדו שליט"א) ואמר לו דכיון שאכל הח"ז השני בכא"פ הוי למפרע אכילת כזית של מזונות ולא חל כלל צירוף לשהכל וממילא ברכת בורא נפשות נעשית למפרע לבטלה, ועל כן אסור לו לאכול את הח"ז מזונות השני כדי שלא לאשוויי ברכתו לבטלה ע"י, וכן צידד הגר"צ פלמן שליט"א בספר שיעורי שלמי תודה שם, והוסיף דלפ"ז אם כשבירך בנ"ר הוציא בזה את חבריו, אזי למפרע לא יצא חבריו וצריך לברך שוב. אולם ציין שמרן הגר"א י"ל שטיינמן שליט"א נקט לא כן כאמור לעיל, דכיון שבירך כדין בשעתו ונפטר הח"ז מזונות הראשון שוב אין החיוב משתנה למפרע. נויש להדגיש שכ"ז לפ"ד המשנ"ב דהברכה

עו. והוסיף מו"ר שליט"א דאף אם יאכל עוד כזית שלמה אח"כ בכא"פ לא מהני, דסו"ס הכל מצטרף יחד והוי אכילת כזית וחצי מזונות דודאי אין מצטרף חצי כזית ממנו לשהכל, וז"ב. ועוד דן מו"ר דאף אם אוכל כזית מזונות לאחר כדא"פ ומברך על המחיה לכאן' משוי ברכת בנ"ר לבטלה, והוא לפי הצד דברכה על כזית פוטרת גם ח"ז שנאכל בפנ"ע שלא בכא"פ (עי' בחידושי הגר"א גנחובסקי סי' ד' והארכנו בזה בחלק הסימנים סי' ז'), ונמצא דברכת על המחיה פוטרת גם את הח"ז הראשון ונשאר רק ח"ז דשהכל לחודיה. אך חילק בזה, דאמנם אם יברך על המחיה קודם שבירך בנ"ר ייפטר גם הח"ז מזונות הראשון ושוב אינו יכול לברך בנ"ר, מ"מ אם כבר בירך מקודם בנ"ר לא הוי לבטלה, דהא כה"ג לא חל חיוב על המחיה למפרע על הח"ז הראשון ועל כן שפיר נפטר בברכת בנ"ר, ופשוט. וא.ה. ועי' בסי' ז' שם שהערנו בשם הגר"מ ידלר שליט"א דאפשר דכה"ג אף אם עדיין לא בירך בנ"ר עד שנתחייב בעל המחיה ראוי שיקדים לברך בנ"ר קודם על המחיה, כי אם יקדים לברך על המחיה יפקיע חיוב ברכה מהח"ז שהכל).

בירורי ענינים שונים בברכות הנהנין ברכות שמה

אחרונה לא הוי הפסק, אך אם נימא עפ"ד החזו"א דהוי הפסק ואין צירוף במזונות לשיעור כזית, אזי פשיטא דברכת בנ"ר היתה כדין וכאמור לעיל].

והנה כדמות נידון זה מצאנו שנחלקו החת"ס (י"ד סי' ש"כ – הובא בפת"ש סי' של"א סק"ו) נגד הרש"ש (נדרים נט.) ושו"ת חוות יאיר (הובא בגליון מהרש"א י"ד סי' שכ"ג ס"א, וע"ע דרך אמונה פ"ד מתרומות צה"ל ס"ק ת"פ, וספר תורת הארץ פ"ב אות פ"א בהגה אות י"ג), אם מי שהפריש תרומה ובא להישאל ע"ז נעשית ברכתו למפרע לבטלה כיון שבטלה הפרשתו או לא, וה"נ בניד"ד השאלה היא אם תקנת חיובי הברכות נאמרו לפי שעתם או שיכולים להשתנות למפרע.

אך באמת לא דמי כלל, דיסוד סברת החת"ס גבי תרומה דלא הוי לבטלה הוא רק בברכת המצות שמברך וציונו להפריש תרומה וחלה, וכך היא המצוה שציונו להפריש תרומה, וענין הפרשה זו הוא שישאר לו כח לשאול עליהם, וכשנשאל עליהם אין בזה ביטול מצות ההפרשה אע"פ שמתבטל בזה חלות ההפרשה ע"ש ע"ח. אבל בברכת הנהנין הברכה היא על הנאת האכילה ונמצא למפרע שאכילה זו

מחייבת ברכת מעין ג' ולא ברכת בורא נפשות ע"ט.

וכן להיפך י"ל דבזה כו"ע מודו דלא הוי לבטלה, דהתם מתבטל חלות ההפרשה למפרע ונמצא שאין לברכה על מה לחול, אבל כאן הרי באמת אכל ח"ז שהכל וח"ז מזונות והם מצטרפים לחיוב בנ"ר, אלא שאם יש לח"ז מזונות צירוף של ח"ז מזונות נוסף הרי הוא מצטרף עימו לחיוב מעין ג' וזה גובר על החיוב בנ"ר, אך כאן שכבר בירך קודם שחל הצירוף ונפטר הח"ז מזונות האשון שוב לא חל חיוב מעין ג' אע"ג שראויים ב' הח"ז מזונות להצטרף לאכילה המחייבת ברכה, מפני שסו"ס הח"ז הראשון כבר נפטר מברכה. וזה דמי ממש לענינא דפיגול כמובא לעיל אות ב', אלא שכאמור יש לחלק בין פיגול לברכות.

עוד דוגמא קצת לנידון זה ראיתי בכתבי מו"ר הגר"א גנחובסקי שליט"א בשם הרב בן שלמה שליט"א, איך הדין אם אכל פהבב"כ באמצע הסעודה ובירך עליה במ"מ ואח"כ נמלך לאכול ממנה שיעור קביעות סעודה דהשתא נעשית למפרע כל אכילתו לאכילת פת, האם נימא דלמפרע הוי ברכתו לבטלה כיון דנפטר בברכת המוציא. [אמנם עיקר ההנחה לא

עח. ועי' בספר זכר טוב להגר"ד לנדו שליט"א שחידש עפ"ז דאף שכתבו האחרונים דמי שעבר איסור בהפרשתו מצווה להישאל על ההפרשה כדי לתקן את האיסור וכמבואר בדו"ח רע"א ח"ב מכתב ג' לענין תורם מרע על היפה ובחזו"א דמאי סי' ד' סקב"א לענין הקדים את הפרשה מאוחרת באיסור, ורע"א הוסיף דתרומה זו אינה בטילה ברוב משום דחשיב דבר שיש לו מתירין כיון דמצווה להישאל עליה, מ"מ מי ששכח לברך על התרומה אין לו להישאל על התרומה כדי לברך עליה, כי לא יתקן מה שהפריש בתחילה בלא ברכה, דהא גם אחר שנשאל לא בטלה מצות ההפרשה קמייתא, והפרשה זו כבר נעשתה בלא ברכה וא"א לתקנה.

אמנם בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' קי"ח) כתב בזה"ל: 'ע"ד מי שהפריש תו"מ ושכח לברך, אם נכון לישאל על ההפרשה ויחזור להיות טבל ויפריש שנית בברכה, ונמצא מתקן את אשר שיחת, ונשאלו ע"ז ב' זקני הדור, הגאון רבי יעקב ישראל קנייבסקי שליט"א, ואמר דאין לישאל והוי בכלל גרם ברכה שא"צ, והגאון רבי אלעזר מנחם מן שך שליט"א אמר דלבאורה שפיר דמי לישאל, ואין כאן בית מיוחד... הנה לענ"ד נראה דברבי הגאון מוה"ר יעקב ישראל קנייבסקי שליט"א וכו' עכ"ל. וחזינן דלא נחתו רבותינו זצ"ל לסברא הנ"ל. ואך אפשר דלא נקטו לדינא כד' החת"ס].

עט. וכע"ז בספר מנחת פרי סי' רי"ג ס"ב בשם הגרש"ז א דמדברי החת"ס חזינן דבעלמא יש ברכה לבטלה למפרע.

ברירא כלל דנעשית אכילתו למפרע אכילת פת, עי' לעיל סי' קל"ח שהארכנו בזה].

[ו] והנה בתחילת הדברים כתבנו דבפשוטו כל ג' הנידונים תלויים זב"ז, והיינו דאם ברכת בורא נפשות בטילה למפרע אזי ליכא סילוק בהאי ברכה וא"צ לברך שוב ברכה ראשונה על הח"ז מזונות. אך באמת אין הדבר מוכרע, דאפשר דיסוד הדין סילוק הוא כעין היסח הדעת, וכל שבירך ברכה שהיתה ראויה לפוטרו בשעתו הוי סילוק וצריך לברך שוב, וכע"ז מצאתי בספר שבילי דוד כלל ב' פ"ד סקכ"ג דאף אם בירך בטעות קודם שאכל כזית והוי ברכה לבטלה הוי סילוק, וכע"ז כתב בספר וזאת הברכה מהדורת תשס"ט עמ' 311. אמנם בשו"ת הר צבי ח"א סי' צ"ו נקט בפשיטות דרק אם נפטר בפועל הוי סילוק (ע"ש שדן במי שאכל ב' מינים ורוצה לברך על אחד מהם ולהמשיך לאכול מהשני אם מועילה כוונה בברכה אחרונה להגביל את הברכה שלא תפטר מין אחד וממילא אי"ז סילוק כלפי אותו המין), וצ"ע בזה^פ.

[והנה בדעת תורה למהרש"ם סי' קע"ח ס"ב כתב בשם הדעת קדושים שאם התחיל לשתות יין ועדיין לא שתה כשיעור ובינתיים אכל כזית מדבר שברכתו בורא נפשות ובירך בורא נפשות צריך לברך שוב על היין שממשיך לשתות אע"פ שלא הסיח דעת משתיית היין, משום שבברכת בורא נפשות נפטר גם היין ששתה מקודם כיון שלא היה בו כשיעור עדיין, וברכה אחרונה הוי סילוק והפסק מהשתיה הקודמת. והיינו דנקט דכל אוכל ומשקה שאין

בו כשיעור נפטר בברכת בנ"ר שמברך על אכילה אחרת כיון שאין לו חיוב ברכה אחר, וכע"ז כתב האשל אברהם מבוטשאטש בסוס"י קע"ד (תנינא), וזה חידוש רב. ומ"מ אינו ראייה לניד"ד, דאפשר דאיירי באופן שאין המשיך שתיית היין בכא"פ או בכדי שתיית רביעית וממילא אינם מצטרפים לברכה אחרונה ונמצא שבודאי החצי שיעור יין נפטר בברכת בורא נפשות, אך בניד"ד שמצטרפים לחיוב מעין ג' אזי אם נימא דלמפרע הוי הבורא נפשות לבטלה י"ל דלא הוי סילוק וכאמור. (ובעיקר חידושו של הדעת קדושים עי' בשו"ת רב פעלים ח"ב סי' ל"ד שמשמעות דבריו אינה כן)].

[ז] העולה מן האמור; לד' החזו"א ברכת בורא נפשות הוי הפסק לצירוף המזונות לשיעור כזית ואינו מתחייב לברך על המחיה וממילא ברכת בורא נפשות פוטרנו ואינה לבטלה, וממילא פשוט דהוי סילוק וצריך לברך שוב ברכה ראשונה על המזונות, אבל לד' המשנ"ב יש לדון מתרי טעמי שאין לו לאכול את הח"ז הנוסף, א' דאפשר דנעשית ברכתו לבטלה למפרע ואסור לו לגרום זאת, וכמו"כ יש להסתפק לפ"ז אם מתחייב שוב בברכה ראשונה או דברכת בנ"ר הוי סילוק אף אם נעשה לבטלה למפרע, ב' אף אם לא נעשית ברכתו לבטלה למפרע פשוט שמתחייב שוב בברכת מעין ג' להשיטות דמעין ג' דאו', ויש לדון אם כן הוא נמי להשיטות דמעין ג' דרבנן, דאפשר דברכת בורא נפשות אינה ברכה כלפי חיוב מעין ג', אולם אם נימא דנפטר להשיטות דמעין ג' דרבנן אזי אין לו ליכנס לספק חיוב

פ. וכתב לן הרר"ש, דכן מבואר בתוס' רבינו יהודה מא; ז"ל; ומחד מינייהו דבריק אבסא קמא ותו לא. אין להוכיח שלא תועיל ברהמ"ז לפטור ברכה שעל היין וכו', הא ליתא דודאי כשהכוס בידו ודעתו לשתות לא חשיבא ברהמ"ז הפסקה וא"צ לברך על היין של כוס של ברהמ"ז, אבל היכא שאין לו יין עוד לשתות ברהמ"ז קאי נמי על היין ששתה, עכ"ל, ולכא' מבואר בדבריו דהא דברהמ"ז הויא הפסקה, הוא משום שהיא פוטרת, וזהו שכתב דכשדעתו לשתות אחר ברהמ"ז, לא קאי ע"ז ברהמ"ז, וע"כ בכה"ג ל"ה הפסקה.

הפהבב"כ ונשאר המעשה קדירה לבדו וא"א לברך על המחיה על חצי כזית מ"מ שוב לא יחול עליו חיוב אחר.

בדומה לזה יש להסתפק במי שאכל כזית ענבים וחצי כזית תמר וחצי כזית דג וכדו' שברכתו בורא נפשות, דדינו לברך 'על העץ' על הענבים והתמר ואינו מברך על הדג, וטעה ובירך 'על הגפן' במקום 'על העץ' דנפטרו הענבים כמבואר בשו"ע סי' ר"ח סט"ו אך התמר לא נפטר, ומעתה יש לדון אם מצטרף לדג לחייב בורא נפשות.

וכן יש לדון בכל הנ"ל לפ"ד שו"ת רב פעלים ח"ב סי' ל"ב שאפשר להתכוין להגביל את הברכה גם בברכה אחרונה (וכ"ה בספר הבתים הל' ברכות שער ט' פ"ד אות ב' בשם הראב"ד), וא"כ איך הדין אם אכל כזית ומחצה פהבב"כ וחצי כזית שהכל והתכוין לפטור רק כזית מהפהבב"כ, האם מעתה יחול חיוב בנ"ר על הח"ז פהבב"כ עם הח"ז שהכל.

עוד יש להסתפק באופן שאכל כזית תפוחים ושהה כא"פ ואכל כזית ענבים ובירך בנ"ר על התפוחים קודם שבירך מעין ג' על הענבים האם הוי ברכה לבטלה, דהנה באופן שאכלם ביחד הרחבנו בחלק הסימנים סי' ה' לדון ולצדד דהוי ברכה לבטלה לברך בנ"ר על התפוחים, והיינו משום שחל עליהם חיוב ברכת מעין ג' אגב הענבים כמבואר בשו"ע סי' ר"ח סי"ג. אולם כה"ג שאכלם מתחילה בפנ"ע וחל עליהם חיוב בנ"ר ורק לאחר כא"פ אכל ענבים ונתחייב בברכת מעין ג', בזה יש להסתפק אם משתנה חיובם לברכת מעין ג' או שנשארו בחיוב בנ"ר ורק דנפטרים במעין ג', וממילא אם בירך בנ"ר לא הוי ברכה לבטלה. [ויש בזה נפ"מ למעשה כגון אם מסופק אם אכל

מעין ג' להשיטות דמעין ג' דאו' כמש"כ המשנ"ב בסי' ר"ט שיש לחוש לשיטות אלו.

הרב אברהם זנגר

~ רא ~

האם חיוב ברכה אחרונה שחל בגמר האכילה יכול להשתנות לאחר זמן

יש לעיין במילתא חדתא, דהנה מי שאכל כזית פת הבאה בכיסנין וחצי כזית מעשה קדירה וחצי כזית תפוח, הדין הוא שמברך על המחיה על הפהבב"כ והמעשה קדירה ופטור מלברך על התפוח כיון שלא אכל ממנו כשיעור. ואע"פ שאם היה אוכל רק חצי כזית מעשה קדירה וחצי כזית תפוח היו מצטרפים יחד לחיוב בורא נפשות על שניהם כמש"כ המג"א בסי' ר"י והובא במשנ"ב שם סק"א, מ"מ זהו רק כשאין למעשה קדירה צירוף כזית לברכת על המחיה, אבל באופן הנ"ל שאכל ג"כ פהבב"כ הרי המעשה קדירה מצטרפת לפהבב"כ לעל המחיה וממילא נשאר התפוח לבדו ופטור מברכה.

ומעתה יש לעיין מה הדין אם היה סבור בטעות שאכל פת ובירך ברהמ"ז, דהנה לד' השו"ע בסי' ר"ח סי"ז לא פטר את המעשה קדירה, אך כתב שם רע"א בשם הגינת ורדים דמ"מ פטר בדיעבד את הפהבב"כ (והובא בשעה"צ סקע"ז), וא"כ יש לדון האם מעתה יחול חיוב של בורא נפשות על החצי כזית מעשה קדירה בצירוף החצי כזית תפוח כמו אילו לא היה אוכל כלל את הפהבב"כ, או דנימא שחיוב ברכה אחרונה חל מיד לאחר גמר האכילה ושוב אינו משתנה אח"כ, וממילא כיון שאחר האכילה חל על המעשה קדירה חיוב של על המחיה ולא של בורא נפשות – שוב לא משתנה החיוב אח"כ, וגם אחר שנפטר

מהענבים כשיעור, האם יוכל לברך עכ"פ בנ"ר על התפוחים, עי' שעה"צ סי' ר"ח סק"ע פא.

ונראה להביא כדמות ראייה לנידון זה, דהנה אם קידש על היין ושתה שאר משקין הרי המשקין נפטרים בברכת על הגפן שמברך על היין מדין יין פוטר כל מיני משקין, אולם אם נטל ידיו אח"כ לסעודת פת ופוטר את היין בברהמ"ז – כתבו הגר"ז (סי' ער"ב סי"ג) ושו"ת רב פעלים (ח"ב סי' מ"ז) שאין המשקין ששתה אחר הקידוש קודם הסעודה נפטרים בברהמ"ז וצריך לברך עליהם נפשות.

[ובביאור] הדבר שאין המשקין נפטרים אגב היין היה מקום לומר כמש"כ הפמ"ג סי' קע"ד א"א סק"ט דרך בברכת על הגפן המיוחדת ליין הדין הוא שיין פוטר את כל המשקין (ולכן נקט הפמ"ג דהשוותה יין ושאר משקין לאחר שאמר הב לן וניברין קודם

ברהמ"ז צריך לברך בנ"ר על המשקין אע"פ שהיין נפטר בברהמ"ז). אמנם בגר"ז ושו"ת רב פעלים משמע טעם אחר, דרך היין של הקידוש נטפל לסעודה כיון שאין קידוש אלא במקום סעודה אך שאר המשקין אינם נטפלים לסעודה וכיון שהיין נפטר רק מדין טפל לסעודה איננו גורר אחריו את שאר המשקין לפוטרם. ועי' בספר וזאת הברכה (מהדורת תשס"ט בבירורים כ"ו-א' אות ה') בשם הקצות השולחן ובספר מגילת ספר (סי' כ"ח אות ח') שהרחיבו בביאור דבריהם פב].

הרי מבואר מדבריהם דאע"פ שבגמר שתיית המשקין דינם היה כטפלים ליין וחלה עליהם חובת ברכת על הגפן של היין, מ"מ לאחר שנפטר היין בברהמ"ז משתנה חיובם וחל עליהם חיוב עצמי של ברכת בורא נפשות, וה"נ בניד"ד נימא דיכול החיוב להשתנות אח"כ פג.

פא. יש מקום לדון דבציור זה ודאי משתנה החיוב מבנ"ר למעין ג', משום דחיוב בנ"ר לאו מידי הוא לגבי חיוב דמעין ג', וכל' הגמ' על חיוב בנ"ר כלפי מעין ג' דהוא 'ולא כלום', ועי' אג"מ ח"ד סי' מ"ב ואבנ"ז סי' ל"ח אות י"ג וספר מגילת ספר סי' ל"ה אות ה' שעמדו בסברא זו.

אך נראה דבניד"ד אי"ז סברא, דנראה דענין 'ולא כלום' האמור על בנ"ר הוא כלפי דרגת החיוב לברך ברכה אחרונה ולא כלפי דרגת חשיבות ברכת בנ"ר, והיינו שהדברים שאינם מחוייבים בברכת מעין ג' או ברהמ"ז חיובם בברכה אחרונה אינו אלים כ"כ, ולפיכך סגי להו בברכת בנ"ר. וממילא בתפוחים גם אם נתחייבו במעין ג' אגב הענבים פשוט שחיובם לא נעשה אלים יותר מאילו היה אוכלם לבדם, ולשיטות הראשונים דמעין ג' דאו' ודאי בתפוחים כה"ג אין חיובם אלא מדרבנן, אלא דמכח המחייב של ברכה אחרונה דבנ"ר חל עליהם חיוב דרבנן של מעין ג' במקום בנ"ר, אבל דרגת החיוב לא השתנתה, וממילא פשוט שברכת בנ"ר אינה נחשבת 'ולא כלום' כלפי ברכת מעין ג' שמתחייבים אגב הענבים, ושפיר יש לדון אם באופן שחל עליהם מעיקרא חיוב דבנ"ר משתנה החיוב אח"כ אגב הענבים.

ובאמת מה"ט יתכן להעמיד הספק גם באופן שלא שהה כא"פ בין התפוחים לענבים, דכל שאכל את התפוחים בתחילה וחל עליו חיוב בנ"ר לא ישתנה החיוב, ואף דחשיב שאכל הכל יחד, וביארנו בפנים בסוף הדברים דכל שהיתה אכילה אחת נקבע שם האכילה למפרע ובודאי יכול החיוב להשתנות בסוף האכילה, מ"מ זהו רק כשהחיוב הוא חיוב אחד ממש על כל האכילה, אולם כאן ענבים ותפוחים אינם באותו גדר חיוב, דהא להשיטות דמע"ג דאו' חל על הענבים חיוב דאו' של מע"ג ואילו על התפוחים חל רק חיוב דרבנן, וכיון שאינם בני אותו חיוב י"ל דרק אם בפועל כבר חל חיוב מע"ג על הענבים נגררים גם התפוחים להתחייב בברכה זו ומשא"כ אם חלות החיוב על התפוחים קדם לענבים.

פב. יש לציין דבלבוש סי' קע"ד ס"ד ואליהו זוטא שם משמע קצת שלא כד' הגר"ז ורב פעלים, וכן יש לדקדק קצת מהמג"א סק"א בסופו, וצ"ע לדינא.

פג. וכתב לן הרר"ש, דכע"ז מבואר בד' תוס' רבינו יהודה שהובא לעיל הערה פ', דמהני כונתו שלא לפטור בברהמ"ז את היין, ונמצא דמתחילה היה דינו לברך עליו ברהמ"ז, ואחר שנתכוין שלא לפטור בברהמ"ז, יברך עליו על הגפן.

לבטלה. ויש להוסיף מש"כ החזו"א בסי' כ"ז סק"ט על כל עיקר וטפל דנעשו כברכותיהן שוות וברכת העיקר היא גם ברכת הטפל ע"ש. ולעיל סי' צ"ג הרחבנו בזה והבאנו ראיות לד' השעה"צ.

ולפ"ז יש לקיים ראייתנו מדברי האחרונים גבי משקין ששתה אחר הקידוש שדינם להיפטר בברכה אחרונה של היין ומ"מ אחר שפטר את היין בברהמ"ז ואל נפטרו המשקין עימו משתנה חיובם לברכת בורא נפשות, וה"נ בניד"ד אע"פ שמתחילה ברכת המעשה קדירה היתה על המחיה יחד עם הפהבב"כ, מ"מ אחר שנפטר הפהבב"כ מברכה משתנה החיוב של המעשה קדירה ומצטרף לתפוח לברכת בורא נפשות. ואמנם עדיין יש לחלק ביניהם, ולא באתי אלא לעורר.

והנה מצאנו כעין ניד"ד בשו"ת אבני נזר סי' ל"ח אות י"ב שדן לומר דהאוכל חצי כזית מזונות וחצי כזית שהכל ושוב חצי כזית מזונות (והכל בתוך כדי אכילת פרס) מברך בורא נפשות, דכיון שכבר חל עליו חיוב בורא נפשות קודם שאכל את החצי כזית האחרון אין החיוב משתנה אח"כ. וזה פשיטות לניד"ד.

אולם דבריו מחודשים עד מאד, ויש לתמוה דא"כ אף אם יאכל חצי כזית שהכל ואח"כ כזית מזונות או אפי' כזית שהכל ואח"כ כזית מזונות יברך בורא נפשות ולא על המחיה, דהרי קודם שגמר את הכזית מזונות נתחייב לברך על הכל בורא נפשות, וזו לא שמענו פ"ד.

ובפשטות כל זמן שלא שהה כא"פ נחשב עדיין באמצע האכילה ויכולה להשתנות הגדרת אכילתו למפרע וממילא ישתנה גם החיוב, ונידון דידן הוא רק באופן

אולם יש לדחות, דשאני התם דהברכה המיוחדת למשקין בפני עצמם היא בורא נפשות ומה שנפטרים בברכת היין הוא רק מדין יין פוטר כל מיני משקין, ובזה י"ל שלא נפקע מהם מתחילה עיקר ברכתם שהיא בורא נפשות, ואם יברך עליהם קודם שבירך על הגפן שפיר נפטרים בזה ולא הוי ברכה לבטלה, ורק שמעיקר הדין צריך לפוטרם בברכת היין, אולם אי"ז הברכה המיוחדת להם, וממילא כשפקעה האפשרות לפוטרם בברכת היין הדר דינם לברך עליהם את הברכה הראויה להם בפני עצמם.

אך באמת לאו מילתא דפשיטא היא שאם בירך עליהם מתחילה בורא נפשות לא הוי ברכה לבטלה, דהן אמנם כן נקטו בפשיטות בשו"ת ארץ צבי ח"א סי' ק', עמק ברכה דיני ברכות הנהנין אות ה', שו"ת אג"מ ח"א סי' ע"ד, קצוה"ש סי' נ"ט סק"ב, שו"ת שבה"ל ח"ח סי' קס"ו ועוד, וכן משמע בגר"ז בסדר ברכות הנהנין סוף פ"א, אולם בשעה"צ סי' ר"ח סק"ע משמע שלא כדבריהם דהוי ברכה לבטלה, דכיון שדינם להיפטר בברכת היין פקע לגמרי דין ברכתם המיוחדת להם. וידידי הרב זאב גלוסקינסקי שליט"א הביא קצת דוגמא לדבר, דהנה ד' המג"א בסי' ר"ב סק"ו ובסוס"י ר"ח דבנ"ר אינה פוטרת מעין ג' ואעפ"כ ס"ל בסי' ר"י דמין ז' מצטרף לשאר דברים לשיעור כזית לחייב בנ"ר, ועי' רע"א בגליון סי' ר"י שעמד בזה דאם מין ז' יכול לחייב ברכת בנ"ר מ"ט אין בנ"ר פוטרותו בדיעבד כשאכל ממנו כזית. אכן בד' המג"א מבואר דתלוי אם בפועל יש חיוב מעין ג' או לא לענין שייפטר בבנ"ר בדיעבד, וה"נ בזה ס"ל לשעה"צ דכל שבפועל רמי על המשקין להיפטר בברכת היין אינם נפטרים כלל בברכת בורא נפשות והוי ברכה

פד. וכן מי שאכל ח"ז פת ושאר דברים הבאים מחמת הסעודה ואח"כ המשיך לאכול פת כשיעור, האם יצטרך לברך ג"כ בנ"ר על שאר הדברים. שמעתי ממנו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א.

שנגמרה האכילה ואעפ"כ משתנה החיוב לאחר זמן מחמת שחלק מהמחייב נפטר באופן אחר, ודר"ק.

והנה באבנ"ז שם תלה דבריו בפלוגתא רבא ורב המנונא בזבחים לא. גבי ח"ז חוץ לזמנו וח"ז חוץ למקומו ושוב ח"ז חוץ לזמנו, אם כבר נפסל הקרבן בצירוף הכזית הראשון ושוב אינו עובר על פיגול בכזית או ויקץ כישן הפיגול' דלמפרע לא נצטרף הח"ז חוץ לזמנו עם הח"ז חוץ למקומו אלא מצטרף לח"ז חוץ לזמנו ונעשה פיגול, ולפ"ז לדינא דקיי"ל כרבא גם האבנ"ז מודה דהחיוב משתנה אח"כ. ומ"מ גם אליבא דרב המנונא דבריו מחודשים מאד, ובפשוטו יש לחלק בין פיגול לברכות.

הרב שמואל אורטל

~ רב ~

בירור הס"ד בגמ' לברך על יין ברהמ"ז

איתא בגמ' לה: 'חמרא אית ביה תרתי סעיד ומשמח וכו' אי הכי נברך עליה שלש ברכות' וכו'.

ויל"ע דהלא לקמן דף מד. דרשינן מקראי דאסמכו 'וברכת' ל'אשר לא במסכנות

תאכל בה לחם' דברהמ"ז מברכים דוקא על לחם ולא על כל ז' המינים ומאי ס"ד לברך ברהמ"ז על יין. וצ"ל ד'לחם' היינו 'סעודה' [כמו דמצינו במאירי ובפנ"י מא: דפוסרת ברכת המוציא כל מאכלי הסעודה מחמת דכולהו כלולין בברכת המוציא 'לחם' וכו' ויקרא ג' 'כל מאכל קרוי לחם'], וא"כ יין דסעיד היה ס"ד דנכלל בחיוב התורה בברכת המזון פה.

ויל"ע לפי"ז אי לס"ד דגמ' יברכו גם ברכת המוציא עליו בתחילתו מה"ט. ואולי יין 'גורם ברכה לעצמו' מפני מעלתו של היין לברך עליו ברכה המיוחדת לו.

עוד יש לעיין דיתכן דכל הדין דברכת 'המוציא' קודמת לברכת 'הגפן' הוא רק למסקנא דאין מברכין עליה ג' ברכות, אך להצד דהיו מברכים עליה ברהמ"ז היתה שוה בברכתה לברכת המוציא.

ומעתה יש לדון אליבא דאמת לרבן גמליאל דס"ל במתני' דאכולהו ז' מינים מברכין עלייהו ג' ברכות, האם דין ברכתן בתחילה שוה להמוציא ואין עלייהו קדימה לברכת הפת או לאו, [והיינו באופן שאין קדימה מצד הקדימה בקרא כגון פת שעורים כנגד זיתים המוקדמים לארץ], וצ"ע פו.

פה. שוב הראוני שכ"כ הנחלת דוד. [וע"ע בריטב"א ובצל"ח]. עוד הראוני בחזו"א סי' ל"ד סק"ב שהעלה צד דאין כוונת הגמ' שיברכו ברהמ"ז על יין אלא שמתוך חשיבותו יתקנו לו רבנן ג' ברכות אחרות המתאימות ליין, וע"ש עוד.

פו. ה"ה: בקרן אורה (דיני ברכת הנהנין ד"ה וראיתי) ובחזו"א הנ"ל כתבו דזה ודאי דלד' ר"ג אין מברכים ברהמ"ז על ז' המינים אלא ג' ברכות אחרות המתאימות לו' המינים, אכן בכמה ראשונים משמע דלא כותייהו, עי' תוס' פסחים קה: (ד"ה ש"מ ברכה) שכתב דג' ברכות דר"ג היינו ברהמ"ז, וכ"כ בפיה"מ להרמב"ם מאירי ונמוקי"י מד. וכן משמע בתוס' לו. ד"ה נתן שהצריך ברכה על הכוס לר"ג כדין ברהמ"ז. וכן משמע קצת בביאור הגר"א סוס"י ר"ב ושנות אליהו להגר"א פ"ו מ"ח, אך בקה"י ברכות סוס"י ב' משמע דאי"ז סתירה לד' החזו"א, ע"ש היטב. אך יש לעיין לדבריהם מ"ט הקפיד ר"ג על ר"ע שלא נהג כמוהו לברך מספק ג' ברכות (ברייטא לו.), והלא לד' החולקים אין כאלו ברכות כלל.

הרב אברהם זנגר

~ רג ~

מי שגרם לברכה שאינה צריכה האם יכול לתקן ע"י שימנע מלברך את הברכה השניה

מובא במשנ"ב בכמה מקומות האיסור לגרום ברכה שאינה צריכה, ע"י סי' קע"ו סק"ב בסופו וסי' רט"ו סק"ח ושעה"צ שם, וכגון אם עומד ליטול ידיו אסור לו לברך קודם הסעודה על מאכל שפטור מברכה בתוך הסעודה, וכן אם דעתו לאכול ב' מאכלים הנפטרים בברכה אחת אסור לו לכוין לפטור רק אחד מהם כדי לברך שוב על השני ע"ש.

ויש לעיין איך הדין בדיעבד אם עשה כן, האם יכול לתקן את האיסור למפרע ע"י שלא יאכל את הפרי השני או שלא יטול ידיו לסעודה, וממילא מחויב לעשות כן כדי להציל את עצמו מהאיסור, או שכבר עבר את האיסור ומאי דעבד עבד, ואין נפ"מ מה יעשה עתה. [והיינו שיש לדון אם האיסור לעשות מעשה הגורם לברכה שאינה צריכה מותנה בכך דאחזקו מעשיו ונגרם מזה לבסוף ברכה שא"צ ברכה, או שעצם המעשה הגורם לברכה שא"צ נאסר ואין נפ"מ אם ייגרם מזה לבסוף ברכה שא"צ או לא, דהא סו"ס הברכה עצמה היא ברכה המחויבת והחסרון הוא רק במה שהביא עצמו לחיוב זה].

ומצאתי בתבואות שור יו"ד סי' י"ט סק"ז שדן לענין ספק ברכות אם מותר לגרום לברכה שא"צ כדי לצאת מהספק, וכתב בזה"ל; 'דעדיף טפי להכניס עצמו בספק ברכה שא"צ מלהכניס עצמו שלא יברך במקום הצריך ברכה, דסברא הוא, הגע בעצמך אם הכניס אדם עצמו בודאי לברכה שא"צ ובא להימלך, האם נאמר לו תעשה בלא ברכה כלל כדי שלא תיכשל באיסור המרבה בברכות, דזה ודאי אינו כן, אלמא דטפי חמור אינו מברך כלל מגורם ברכה עכ"ל. ומבואר מדבריו דאם אינו מברך עתה את הברכה השניה מציל עצמו מהאיסור, וא"כ נראה דמחויב לעשות כן כמש"כ פ"י.

מאידך גיסא יש לדון להוכיח להיפך מדברי הג"ר שלמה קלוגר זצ"ל בשו"ת ובחרת בחיים סוס"י נ"ה שהביא לדברי התבוא"ש הנ"ל ופליג עליה דאיסור גורם ברכה שא"צ חמור מביטול ברכה [משום שנקט דאיסור גורם ברכה שא"צ הוא מלְתָא דברכה לבטלה], וכן נקט הישועות יעקב סי' כ"ה סק"ה. וקשה לדבריהם מהא דפסק השו"ע בסי' כ"ה ס"ט דאם שח בין תש"י לתש"ר חוזר ומברך, ולכאור' אמאי לא נימא שיניח התש"ר בלא ברכה כדי להינצל מאיסור גורם ברכה שא"צ. והיה נראה להוכיח מזה דמאי דעבד עבד וא"א לתקן את האיסור פ"י, וצ"ע בזה.

פז. והתבוא"ש שלא העלה צד שצריך להימנע מלעשות את המעשה המחייבו בברכה נוספת צ"ל דכוונתו להביא דוגמא מאופן שמחויב לעשות זאת וכגון מצוה חיובית.

פח. אך יש לדחות, דאינהו לטעמייהו אולי, דלדבריהם דחומר איסור ברכה שא"צ הוא כברכה לבטלה מסתבר דהיינו מפני שעובר את האיסור בעצם מעשה הברכה ולא במעשה הגורם לכך. ווע"ש במהרש"ק שנקט דהוי איסור דאו' ולא תשא כברכה לבטלה, וכן נקט הח"א כלל נ"ה בנשמת אדם סק"א בד' רש"י מנחות לו, וכן משמע במאירי ברכות מא. ד"ה מי שבירך, וכן מבואר להדיא בשו"ת יבין ובוועז ח"א סי' קכ"ט לבנו של התשב"ץ דאין חילוק בחומר האיסור בין לגרום ברכה שא"צ לבין לברך ברכה לבטלה ממש, והובא במגן גיבורים סי' כ"ה ס"ט, אך המגן גיבורים כתב שיש לחלק ביניהם דגורם ברכה שא"צ אין בו איסור דאו' אלא דרבנן כיון שאינו מברך לבטלה ממש, וכן בברכ"י סי' מ"ו האריך לחלק בזה נגד המהרשד"ם שדימה ביניהם ע"ש. ובאמת אין הסברא מובנת כלל לומר שעובר בזה על איסור לא תשא, שהרי ודאי מחויב הוא כעת לברך ואין יתכן שעובר בזה על לא תשא.

אכן נראה שיש מקום לחלק בין המקרים, דבאופן ששח בין תש"י לתש"ר או שמכוין בברכתו לפטור רק מאכל אחד וכדו' הרי הוא מחייב עצמו בידים בברכה נוספת ומפקיע הפטור שיש לו ע"י הברכה הראשונה, ובזה י"ל דעובר לאלתר, אולם באופן שאוכל קודם הסעודה האיסור הוא בשוא"ת כמה שלא פטר הכל בברכת הסעודה, ובזה אפשר שאינו עובר אם לא אכל אח"כ סעודה, ועי'.

עוד שמעתי מהרב רפאל בהגר"מ שמואלביץ שליט"א לחלק בזה, דבתש"י ותש"ר שהוא מחויב להניח התש"ר, יש מקום לומר דמיד כשגרם ברכה שא"צ עבר באיסור, אך באוכל קודם הסעודה וכיו"ב, הרי הוא תלוי בדעתו, שאם לא יאכל אח"כ את הסעודה לא תהא ברכה שא"צ כלל, וא"כ ודאי דאינו עובר בברכה שא"צ עד שאוכל את הסעודה.

הרב אברהם זנגר

~ רד ~

טעה ובירך על נטילת ידיים לכרפס בליל הסדר

(א) הלכה פסוקה היא בסי' קנ"ח דדבר שטיבולו במשקה טעון נט"י בלא ברכה, והטעם שאין מברכים הוא כי חוששים לשיטות שאין חובת נטילה אלא בפת כמבואר בב"י. והנה פעמים קורה ששוכחים ומברכים ענט"י, ויש לעיין האם אפשר לתקן זאת ע"י שיטול ידיו מיד לפת ויאכל פת. [והדבר מצוי מאד בליל הסדר שנוטלים ידיים לכרפס ומרוב ההרגל

ליטול ידיים לאחר הקידוש בליל שבת שוכחים ומברכים ענט"י, אלא ששם א"א לאכול מיד מצה קודם אמירת ההגדה, אך מ"מ יש לדון דאם לא הסיח דעתו תוכל הברכה לחול על הנטילה שיעשה לאחר ההגדה, ועי' להלן].

והנה אם לא יטול ידיו שוב לפת בודאי לא מהני, כי לפי השיטות שאין חובת נטילה לדבר שטיבולו במשקה הו"ל כנטל ידיו לחולין ויש ספק אם מהני לפת כמבואר בשו"ע ורמ"א סי' קנ"ח ס"ז, ועוד שלכו"ע לא יתקן בזה את ברכתו מאחר שבשעת הברכה לא היתה דעתו לאכול פת ולא היה מחויב בנטילה (להשיטות שאין חובת נטילה על דבר שטיבולו במשקה), וכן מבואר במשנ"ב שם סקל"ב.

אבל יש לדון שיטול ידיו לאלתר שוב לפת ותעלה הברכה לנטילה זו, ואף שלכתחילה נוהגים לברך לאחר הנטילה קודם הניגוב, מ"מ מדינא אפשר לברך קודם הנטילה. [אך אין בזה תקנה גמורה, דלהשיטות דנטילה לחולין עולה לפת הרי כבר יצא יד"ח נטילה בנטילה הקודמת (שהרי לא הסיח דעתו משמירת ידיו), וא"א לברך עליה מפני שבשעת הנטילה לא היה מחויב וכאמור, ונמצא שיצאה ברכתו לבטלה פט].

(ב) שורש הנידון הוא בדין השו"ע דסי' ר"ו, דאם בירך על פרי ונאבד לאחר הברכה אינו יכול ליטול פרי אחר ושתחול הברכה עליו (עכ"פ אם לא היתה דעתו לאוכלו בשעת הברכה), והפוסקים כתבו בכמה דוכתי דה"ה לגבי ברכת המצות (ציצית ותפילין, שופר

פט. ואין לומר שיטמא את ידיו ויטול, ואז יהיה ודאי מחויב בנטילה זו ותעלה לו הברכה שבירך מקודם, דלפי רוב השיטות שיש חיוב נט"י לדבר שטיבולו במשקה נמצא שחלה הברכה על הנטילה הראשונה, ופשוט שאינה יכולה לחול גם על הנטילה השניה כשלא היתה דעתו עליה, כמו בכל המצוות שאם בירך על ציצית או תפילין ואח"כ רוצה ללבוש עוד ציצית או תפילין צריך לברך שוב. וכל הנידון דלהלן הוא רק על הצד שלא חלה הברכה על הנטילה הראשונה האם יכולה לחול על הנטילה השניה.

בכה"ח סי' קס"ב סקכ"ה שכתב דכל היכא שנודע לו לאחר הנטילה שהיה פסול בנטילה נוטל ידיו שוב וא"צ לברך כי הברכה הראשונה חלה על הנטילה השניה אם לא הפסיק בדיבור וכדו', וכן הביא בספר שערי הברכה פ"א הערה ק"כ בשם ספר ברכת הבית שער ז' סל"ז ושו"ת חלק לוי סי' ס"ג, אך הביא בשם ספר ברכת שמים שתמה עליהם דדמי לשופר וכל הנ"ל, ודקדק כן מדברי המשנ"ב סי' קס"ב סקמ"ט ושעה"צ שם דרק משום ספק בנטילה הראשונה כתב שלא לברך על השניה, ומשמע דבדואי נטילה פסולה צריך לברך על השניה.

אמנם יש לדון דבניד"ד כו"ע יודו דלא תועיל ברכתו הראשונה, דבכל גווני הנ"ל ברכתו קאי על מעשה המצוה שהוא עתיד לעשות, ובזה הנידון הוא אם הברכה חלה רק על המעשה שהיה בדעתו לעשות או על כל מעשה שיוצא בו יד"ח המצוה, אך בניד"ד שבירך לאחר שכבר נטל ידיו הרי החיל את ברכתו על המעשה שכבר נעשה, ומסתבר דבכה"ג כו"ע מודו שא"א להעתיק את הברכה עתה על מעשה נטילה חדש, [ואף באופן שהמצוה מתקיימת בדיבור כמו בספה"ע נראה דלא מהני].

(ד) אולם ראיתי בכה"ח סי' תע"ג ס"ק ק"ז שדן לענין מי שטעה ובירך על הנטילה לכרפס בליל הסדר, והביא בשם היפה ללב ח"ה אות ה' דבאופן זה לא יברך אח"כ בנטילת ידים למצה, ומשמעות דבריו דכוונתו היא שתחול הברכה על הנטילה השניה, והיינו שנקט דהברכה יכולה לחול על הנטילה השניה אם לא חלה על הראשונה, וזה שלא כדברינו. אך בלא"ה דבריו צ"ב טובא, שהרי הפסיק בדיבור, ואיך תחול הברכה על הנטילה שעושה לאחר כמה שעות, רצ"ע.

ולולב, קריאת התורה, מילה ושחיטה), כגון אם בירך על תקיעת שופר ודעתו היתה לתקוע בשופר מסוים ולאחר הברכה נאבד השופר ורוצה לתקוע בשופר אחר צריך לברך שוב, ולכאן ה"ה בניד"ד אין הברכה יכולה להועיל על הנטילה השניה.

אולם הנה מצאנו מחלוקת האחרונים לענין ספירת העומר, איך הדין במי שבירך ע"ד לספור ד' ימים ולאחר הברכה נתברר לו שטעה וצריך לספור ה' ימים, דד' הט"ז בסי' תפ"ט סק"ט דהוי כמעשה מצוה אחר שלא היתה דעתו עליו וצריך לברך שוב כמו בתקיעת שופר הנ"ל, אך בשעה"צ שם סקמ"א הביא בשם המאמר מרדכי וחק יוסף שחלקו עליו, וטעמם הוא דהברכה אינו קאי על היום אלא הודאה להשם על עצם המצוה. ונראה דאין כוונת השעה"צ לחלק לגמרי בין ברכת הנהנין לברכת המצוות, דהא לגבי שופר ושאר מילי כו"ע מודוט דלא מהני, אלא כוונתו דאי"ז תלוי איזה יום היה בדעתו לספור, כי סו"ס הברכה היא על כללות המצוה ולא על אופן קיום המצוה המסוים שהיה בדעתו לעשות, אלא רק אם יש איזה חפצא דמצוה אזי הברכה חלה עליו, וכן מפורש במאמר מרדכי שם; ג"ל דלא דמי להכא כלל שהרי כאן אינו מברך על דבר שבידו או שרואה אותו לומר דלא חלה הברכה עליו עכ"ל. [וצ"ע למה שינה השעה"צ מל' המאמר].

(ג) ולפ"ז יש לדון איך הדין בנט"י אם אחד מחזיק כלי מלא מים ע"ד ליטול בו ידיו ובירך ענט"י, ולאחר הברכה נשפכו המים וממלא שוב את הכלי במים, האם צריך לברך שוב. והיינו האם דמי לשופר שהברכה חלה על המים המסויימים הללו, או דמי לספה"ע דאין כאן חפצא דמצוה שחלה עליה הברכה. וראיתי

שנדר בירור ענינים שונים בברכות הנהנין ברכות

שו"ר ביפה ללב בפנים וז"ל; יולי נראה כדי שלא לבטל תקנ"ח ליטול בליל פסח ב' פעמים, שיטול שנית בלי ברכה, שהרי ברכות אינן מעכבות, ודי במה שבירך בראשונה אקב"ו שגם היא מצות חכמים ועולה לכאן ולכאן, כן נ"ל להכריע עכ"ל. וזה ודאי צ"ב, דאם עולה לראשון איך עולה לשני, והרי התכוין רק

לנטילה הראשונה ואיך תחול גם על השניה, וצ"ע. וע"ע במכתב הגרשז"א הנדפס בשו"ת רבבות אפרים ח"א סי' ש"א (והועתק בספר שלמי מועד) שדן בזה, ומשמעות דבריו ג"כ דאם הנטילה הראשונה לא היתה מחויבת אזי פוטרת הברכה את הנטילה השניה ע"ש, וצ"ע בזה.³

צ. אגב, בכה"ח שם הביא בשם חיים לראש שאם טעה ובירך על הנטילה לברפס יזהר שלא להסיח דעת מהנטילה עד אכילת המצה ובוה ינצל מברכה לבטלה כיון שהועילה לו הנטילה לאכילת המצה המחויבת בנטילה לכו"ע. ולכאן זה שלא כדברי המשנ"ב סי' קנ"ח סקל"ב דאם נטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה ונמלך לאכול פת לא ניצל מברכה לבטלה אף להשיטות דמועלת לו הנטילה לפת, כיון שבשעת הברכה לא היה מחויב בנטילה.

ומה"ט יש להעיר על מש"כ בספר סידור פסח כהלכתו עמ' קי"ב שאם טעה ובירך יאכל עכ"פ כזית ברפס כדי להינצל מברכה לבטלה כי לפי הרבה שיטות יש חיוב נטילה בברכה על אכילת כזית. ולכאן לפ"ד המשנ"ב הנ"ל לא מהני מידי, דמאחר ובשעת הברכה היתה דעתו לאכול פחות מכזית הרי לא היתה הברכה מחויבת ויצאה לבטלה. וביותר יש להעיר דלכאן לפי נטיית השו"ע דנטילה לחולין לא מועילה לפת, מסתבר דה"נ נטילה לפחות מכזית לא מועילה לכזית לפי השיטות דפחות מכזית אינה טעונה נטילה ואילו כזית טעונה נטילה.

בירורי ברכות

***

חלק הסימנים

ברכת השבח

אודה לה' בכל לבב שזיכני לראות חיבור זה מפרי עמלי יוצא לאור עולם. משנה שמחה היא לי באשר עיקר החיבור הורתו ולידתו היא מכח זכות הרבים; סימנים א'-ח' הם בירורים בעינים כלליים בהלכה אשר נאמרו ברובם בקהל עם בלילות שב"ק במקומות שונים ונתלבנו מתוך משא ומתן רב עם תלמידי חכמים מופלגים והרבה מן הדברים הם ממה שקלטה אזני מתוך פלפולה של תורה וחדוותא דשמעתתא. סימנים ט'-י"ז הם בירורים בעומק הסוגיות שנאמרו בחלקם קמי בני החבורה, הערותיהם היו לי לעינים, ומיני ומיניהו נפקא שמעתתא. ויה"ר שיתבדרון מילי בבי מדרשא.

בבואי עם הספר הנני לברך מקרב לב את רעי אלופי ומיודעי ה"ה החברותא הרה"ג רבי עזרא זעפראני שליט"א אשר מנחני בדרך אמת בזוך שכלו הבנתו הבהירה ונועם מידותיו, ואיתו עימו שאר בני החבורה, לא אוכל לפורטם כי רבים הם, איש כמהללו יבורך. כן אודה בהדרת כבוד למרנן ורבנן ארזי הלבנון ראשי ורבני הישיבות הקדושות שהשקוני מלא חפנים מי באר בתורה ויראה בדרכי הלימוד בהשקפה טהורה ובזכות ונקיות המידות, הישיבה לצעירים (רח' שמשון הגיבור) ב"ב, והישיבה הגדולה תפרח. יתן ה' ויאריכו ימים על ממלכת התורה מתוך בריאות והרחבת הדעת.

מחובתי להודות לאאמו"ר הגאון הגדול רבי יום טוב זנגר שליט"א אב"ד ומו"צ רב ביהכנ"ס תלמידי ישיבת פוניבז' וראש הכולל נשמת חיים ב"ב בעמח"ס מעדני יום טוב ה"ח ושאר ספרים, שהביאני לחיי העוה"ז ומביאני לחיי העוה"ב יחד עם אמי מורתי תליט"א בגודל העמל ומסירות לעסק התורה – באהבתה ישגה תמיד – הן הנה היו לי לעינים מעודי עד היום הזה. ואיתם עימם ענף עץ אבות – זקני החשובים הר"ר יעקב ישראל זנגר שליט"א עם זקנתי תליט"א, וזקני החבר הר"ר שלמה דויאלאווסקי שליט"א, אשר לימדונו ארחות חיים, אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו להם, יראו בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות כאוות נפשם הטהורה.

כן מחובתי להודות לאדמו"ח ראש הישיבה הגאון הגדול רבי זבולון שוב שליט"א המשפיע עלינו תמיד מגודל תורתו וראתו וצדקתו – בלבו לב הארי – יחד עם חמותי תליט"א, מעשה אבות סימן לבנים, יראו אך ברכה בעמלם – בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות כמשאת נפשם הטהורה.

טרם אכלה לדבר אגמור בשיר תודה לנו"ב מנב"ת תחי' על גודל מסירותה לתורה וליראה, יה"ר שנזכה לעשות רצונינו כרצונו ית' ולגדל את בנינו לתורה ויר"ש מתוך הרחבת הדעת לעבודתו ית"ש.

ועל זאת עלינו להודות ולהלל לשי"ת שזיכנו בדור זה שכל המטה אזנו לרינה של תורה זוכה לחזות בנועם יפיה ולהתענג על זיו הדרה. כן יזכינו תמיד לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים מתוך הרחבת הדעת לעבודתו ית"ש.

המחבר

מכתבי אאמו"ר שלימי"א

שכח לברך בפה"ג תחת החופה ונזכר באמצע ברכת שהכל ברא לכבודו

בסוגיא דפתח אדעתא דשכרא ♦ מקום ברכת בפה"ג בשבע ברכות

מביאור ספיקת הגמ' נחלקו הראשונים. רש"י (שם ד"ה אמר) הסביר דמיירי דאע"פ שהי' לו שכר בידו, אבל חשב שהוא יין והתחיל הברכה בכוונה לברך בפה"ג, ואחרי שאמר בא"י אמ"ה ראה שהוא שכר וסיים שהנ"ב, דבזה יש להסתפק שמא אזלינן בתר התחלת הברכה, ואז כוונתו היתה לסיים בפה"ג, ואם הי' מברך בפה"ג על השכר אפילו בדיעבד לא הי' יי"ח, או שמא בתר סיום הברכה אזלינן וסוף סוף סיים שהנ"ב כהוגן.

קושיית הראב"ד על רש"י דלא מצאנו פסול מחשבה בברכות

הרא"ש שם (פ"א סי' י"ד) הביא קושיית הראב"ד על רש"י דלא מצאנו פסול במחשבה, דהרי אפילו אם לא כיון כלל ג"כ עלתה לו הברכה, וכש"כ כשנתכוון לשם ברכה בעלמא. הרא"ש יישב תמיהתו דכשאנו מכוון כלל עדיף טפי ממה שעוקר הכוונה לשם ברכה אחרת.

חילוק רבינו יונה בגדר מאצ"כ בין מצוה שיש בה מעשה למצוה התלויה בדיבור

אבל בתר"י (ו. מדפי הרי"ף ד"ה אמנם) תי' דאפילו למ"ד דמאצ"כ, הני מילי בדבר שיש בו מעשה, שהמעשה הוא במקום כוונה כגון בנטילת לולב (סוכה מב.). דאמרינן מדאגבהי' נפק בי', אבל במצוה שתלויה באמירה בלבד ודאי צריכה כוונה, שהאמירה היא בלב וכשאנו מכוון באמירה ואינו עושה מעשה, נמצא כמי שלא עשה שום דבר מהמצוות.

מעשה שהי' בחופה שנתכבד בה הסבא של החתן בשתי ברכות ראשונות, אבל שכחו להודיעו לברך ברכת בפה"ג וברכת שהכל ברא לכבודו, ובטעות חשב שהוא רק צריך לברך ברכת שהכל ברא לכבודו, ואחרי שאמר בא"י אמ"ה אשר, צעקו כולם שיסיים בורא פרי הגפן. והנה כ' בשו"ע (אהע"ז סי' ס"ב ס"א) דקודם הנישואין צריך לברך ברכת חתנים, והן שש ברכות, ואם יש שם יין מביא כוס יין ומברך על היין תחלה ומסדר את כולם על הכוס, ונמצא מברך ז' ברכות. ועתה יש להסתפק אם עדיף שיסיים בורא פרי הגפן ולברך הברכות לפי הסדר, או שמא כיון שהתחיל לברך על דעת לסיים שהכל ברא לכבודו, א"כ לכתחילה יסיים הכי ורק אח"כ יברך ברכת בפה"ג, ואם יעשה כן יש להסתפק אם יברך בפה"ג מיד אח"כ או שמא יברכו בפה"ג רק אחרי שיסיימו כל השש ברכות כמו שמברכים שבע ברכות אחרי הסעודה.

ספיקת הגמ' כשכיון לברך בפה"ג על שכר ובאמצע הברכה תיקן את עצמו

שנינו בברכות (יב.) פשיטא היכא דקא נקיט כסא דחמרא בידיה, וקסבר דשכרא הוא, ופתח ומברך אדעתא דשכרא וסיים בדחמרא יצא, דאי נמי אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא, אלא היכא דקא נקיט כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא, ופתח וברך אדעתא דחמרא וסיים בדשכרא מאי, בתר עיקר ברכה אזלינן או בתר חתימה אזלינן. למסקנא הגמ' לא פשטה שאלה זו, ונחלקו הראשונים להלכה אם צריך לחזור ולברך או דביעבד יי"ח.

קושיית האחרונים על רבינו יונה

הפנ"י בסוגי' (שם יג.) והלחם משנה (הל' מגילה פ"ב ה"ה) והטו"א בר"ה (כח: ד"ה מצות אין צריכות כוונה ומקשו) הקשו דלכאורה דברי תר"י נסתרים מהסוגי' בברכות (יג.) דתנן ה' קורא בתורה והגיע זמן המקרא, אם כוון לבו יצא, ושנינו שם בגמ' ש"מ מצוות צריכות כוונה, מאי אם כוון לבו לקרות (פרש"י אבל לצאת ידי מצוה לא בעינן שיהא מתכוון, אלא לקרות בתורה בעלמא), לקרות והא קא קרי (פרש"י הא בקורא קא עסיק תנא ואתי דקתני ה' קורא בתורה), בקורא להגיה (פרש"י את הספר אם יש בו טעות דאפילו לקריאה נמי לא מתכוון). הרי מבואר מקושיית הגמ' שהק' שמע מינה דמצ"כ, דאם מאצ"כ, גם מי שקורא בתורה ולא כוון לבו י"ח, אע"פ שקריאת שמע היא מצוה התלויה באמירה, ודלא כחידושו של תר"י, והלח"מ נשאר בצ"ע.

הסבר האבי עזרי בכוונת רבינו יונה

באבי עזרי (הל' ק"ש פ"ב ה"א ד"ה והנראה) יישוב הקושי' בביאור אחר ברבינו יונה, דאין החילוק בין מצוה ע"י מעשה למצוה שמקיים בדיבור, אלא גם במצוה שמקיים בדיבור שייך מאצ"כ, אבל זה רק אם זוהי מצוותה שיאמר דבר מסוים כמו בק"ש שהמצוה היא שיקרא ק"ש, דלמ"ד דמאצ"כ שפיר י"ח, משום שהאמירה היא היא המעשה והעשיי', משא"כ בברכת הנהנין או ברכת המצוות, שהברכה היא על ההנאה או על המצוה, ואם לא כוון בשעת הברכה להנאה זו או למצוה זו, איזה שייכות יש להברכה עם האכילה או המצוה, דמה מחבר אותן שנאמר שהי' ברכה על ההנאה או המצוה, ורק אם כוון אז אמרינן שעשה ברכה על אכילה זו, אבל אם לא כוון, ברכה בעלמא יש כאן אבל לא על זה, ולכן כו"ע מודו בזה דצריך כוונה.

הסבר החזו"א בכוונת רבינו יונה

החזו"א (או"ח סי' כ"ט סק"ט) ג"כ נחית ליישב קושי' זו על רבינו יונה, והק' דבלא"ה צריך להבין רבינו יונה, דהרי בסוגי'

בברכות דפתח בדחמרא גרע טפי מאם לא כוון בכלל, דכיון דבשעה שאמר ברוך הי' דעתו לסיים על חמרא, לא חל על דבריו שם ברכה בכלל, וא"כ אפילו אם א"צ כוונת הלב, אבל בעינן כוונת דיבור ובכלל זה שיהי' דעתו בתחילת הברכה לסיים מה שסיים, וא"כ אם כוון בתחילת הברכה לסיים בענין אחר אין כאן תורת ברכה על פתיחתו, וזה כוונת רבינו יונה, דאפילו אם נאמר במצוות התלויות במעשה דמאצ"כ, מ"מ במצוות התלויות בדיבור לא סגי להו בלי כוונה כלל, דעל כרחך צריך כוונה מראש לאגד את החתימה עם הפתיחה שהיא כוונת הלב לברכה בעלמא, ואפילו אם לא כוון לבו לצאת בברכתו י"ח (וע"ש מש"כ לבאר מסקנת הגמ' דבתיבת אולינן), ואין זה דומה לק"ש, דהתם א"צ לאגד הפתיחה עם החתימה.

נ"מ לדינא בין החזו"א והאבי עזרי

הרי דהחזו"א והאבי עזרי יישובו הקושי' על רבינו יונה במהלכים דומים, דלפי החזו"א בעינן כוונה בתחילת הברכה כדי לאגד החתימה עם הפתיחה, ואילו האבי עזרי הסביר דבעינן כוונה כדי לקשר הברכה עם המצוה או עם האכילה, ונ"מ טובא ביניהם באופן שכבודו אורח לברך ברכת "שהכל ברא לכבודו", ובטעות חשב שהי' צריך לברך ברכת "יוצר האדם", ובדרך בא"י אמ"ה יוצר, והציבור צעקו שיסיים שהכל ברא לכבודו, דהרי רש"י בכתובות (ד: כ') דהני שני ברכות לא נסדרו על עסקי הזוג, דברכת שהכל ברא לכבודו היא לאסיפת העם הנאספים לגמול חסד זכר לחסדי המקום שנהג עם אדם הראשון שנעשה לו שושבין ונתעסק בו, ואסיפה זו כבוד המקום היא וע"ז נתקנה ברכה, וברכת יוצר האדם תיקונה ליצירה ראשונה של אדם הראשון. לפ"ז כיון דהני תרי ברכות אינם חלים על דבר מסוים והם ברכות השבח בעלמא, אין צורך לקשר הברכה עם דבר מסוים כגון עם אכילה או עם מצוה. הרי דיש נ"מ לדינא דלפי הבנת האבי עזרי בדברי רבינו יונה הי' יכול לשנות סיום הברכה ממה שחשב בתחילת הברכה ויסיים "שהכל ברא לכבודו", אבל לפי

הברכות אינו מעכב, לכן עדיף שיסיים שהכל ברא לכבודו כמו שחשב כשהתחיל לברך.

מתי מברכין בפה"ג כשזכרו באמצע ברכת נישואין ששכחו לברכו

אלא דעדיין יש להסתפק אפילו אם נאמר שיעדיף לסיים הכי, אבל מתי יברכו ברכת בפה"ג. בשו"ע (אהע"ז סי' ס"ב ס"א) כ' בענין ברכת נישואין שהן שש ברכות ואם יש שם יין מביא כוס יין ומברך על היין תחילה ומסדר את כולם על הכוס ונמצא מברך ז' ברכות. החלקת מחוקק שם (סק"א) כ' דמשמע מהרמב"ם (הל' אישות פ"י ה"ד) דאם אין שם יין או שער מברך בלא כוס, והמגיד משנה כ' דפשוט שאין היין מעכב, אבל הרא"ש והטור כ' בשם רבינו נסים דלא סגי בלא כוס, ואע"פ שהבית שמואל שם (סק"ב) הק' על החלקת מחוקק דהרי המגיד משנה דיבר בענין כוס של ברכת אירוסין ולא בכוס של ברכת נישואין, אבל בעצי ארזים (סי' ס"ב סק"ג) ובני אהובה על הרמב"ם שם הקשו עליו דלהדי' כ' המגיד משנה כמו החלקת המחוקק.

בטעם הדבר שבשבע ברכות אחרי הסעודה מברכים בפה"ג אחרי השש ברכות, הסביר שם הבית שמואל כדי שלא יהי' נראה שמברכים בפה"ג רק לצורך ברהמ"ז (אם יברכו בפה"ג מיד אחרי ברהמ"ז לפני השש ברכות) ולא לצורך השבע ברכות, משא"כ תחת החופה שעדיף לסדר כל הברכות על הכוס (וכמו שבהבדלה מקדימים לברך בפה"ג כדי לסדר ברכות בשמים והנר על הכוס). לפ"ז פסק בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סוסי' ע"ר) שאם שכחו לברך ברכת בפה"ג לפני כל הברכות יברכו במקום שנזכר. אבל בשו"ת משנה הלכות (חי"ד סי' ע"ח) כ' דכיון דאם שינה בסדר השבע ברכות אינו מעכב, א"כ גם ברכת בפה"ג בכלל זה, ולכן כיון דהראב"י ס"ל דלכתחילה יש לברך ברכת בפה"ג בסוף השבע ברכות גם תחת החופה, אע"פ דלא קיי"ל כוותי', עכ"פ בכה"ג שטעה ולא בירך בפה"ג לפני כל הברכות, נסמוך על הראב"י לברכו בסוף ולא לברך באמצע הברכות שהוא דלא אליבא דמאן.

החזו"א שהסביר בשיטת רבינו יונה דבעינן כוונה מראש לאגוד החתימה עם הפתיחה, א"כ כיון שבפתיחה חשב לברך ברכה אחרת, נימא ל' לסיים "יוצר האדם" ואח"כ יברכו "שהכל ברא לכבודו" כיון שסדר הברכות אינו מעכב.

אבל בנד"ד שהסבא של החתן הי' צריך לברך בפה"ג, וטעה והתחיל ע"ד לברך "שהכל ברא לכבודו", גרע טפי, וגם לפי האבי עזרי זהו ספיקת הגמ', דהרי צריך לקשר הברכה עם האכילה, ותחילת הברכה לא היתה על דעת לברך בפה"ג, והיאך נאמר לו שיסיים ויאמר בפה"ג. להלכה נחלקו הראשונים היאך לפסוק. בשו"ע (סי' ר"ט ס"א) כ' די"א שאם לקח כוס שכר או מים וסבור שהוא של יין, ופתח בא"י אמ"ה על דעת לומר בפה"ג ונזכר שהוא שכר או מים, וסיים שהכל יצא, וכ' המ"ב שם דכן פסקו האחרונים להלכה, דכיון דהוא בעיא דלא אפשרטא בגמ', וברכות הם דרבנן, ספק דרבנן לקולא, אבל אה"נ אם היא ברכה דאורייתא יש מקום להחמיר וע"ש בבה"ל. הרי מבואר דאינו יכול לחזור ולברך משום סב"ל, וא"כ בנד"ד שעדיין לא סיים הברכה בודאי עדיף שלא יכניס א"ע לספק ויסיים הברכה כמו שהתכוון בתחילת הברכה, אע"פ שעיי"ז יוקדם ברכת שהכל ברא לכבודו לפני ברכת בפה"ג, דהרי סדר הברכות אינו מעכב.

התחיל לברך על הטלית וסיים ברכתו על התפילין

אלא דיש להקשות ע"ז מהמבואר במ"ב בהל' ציצית (סי' ח' סקמ"א) דמי שלקח טלית להתעטף בו והתחיל לברך עליו, וקודם שסיים הברכה לקחוהו ממנו, ותפילין לפניו, יכול לסיים הברכה אקב"ו להניח תפילין ויוצא בזה. הרי מפורש דאע"פ שתחילת הברכה לא היתה על דעת לסיים על התפילין, בכל זאת אומרים לו באמצע הברכה שיסיים על התפילין, וצריך לומר דבמקום ברכה לבטלה ואין עצה אחרת, יש להקל לסמוך על הראשונים הסוברים דאזלינן רק בתר החתימה, אבל בנד"ד שיש לו ברירה לסיים ברכת "שהכל ברא לכבודו" כהוגן, דהרי סדר

אבל יש להעיר טובא בהבנת שיטת הראב"ה, דהרי הדרכי משה (אהע"ז סי' ס"ב סק"ב) כתב דמנהגנו בין בברכת אירוסין ובין בברכת נישואין שמברכין תחת החופה, להקדים לברך בפה"ג, ודלא כדברי הראב"ה שהובא במרדכי פ"ק דכתובות (סוסי' קל"ב) דבשניהם מברכין על הגפן באחרונה. והנה בעצי ארזים (סי' ס"ב סק"ד) העיר דלשון המרדכי שם הוא וז"ל וברכת על הגפן מברך על שניהם לאחריהן, כן נראה לראב"ה עכ"ל, והמרדכי שם הוסיף בהג"ה וז"ל דהוי הפסק עכ"ל, והסביר העצי ארזים דהרמ"א בדרכי משה הבין כוונת הראב"ה דיש הפסק אם יקדימו לברך בפה"ג ולכן מברכין אותה אחרי ברכת אירוסין ונישואין, וכוונתו לומר דברכות אירוסין ונישואין יהיו הפסק בין ברכת בפה"ג ושתית היין. אבל פי' זה ק' טובא דהרי בקידוש והבדלה, וכן בכל הברכות שתקנו לסדר על היין, מברכים אותם אחרי ברכת היין, ולמה דווקא כאן יחשבו ברכות אירוסין ונישואין כהפסק, ולכן הסביר שם דכוונת הראב"ה קאי על ברכה אחרונה שעל היין, דצריך לברך על כל כוס לחוד ואין ברכה אחת פוטרתן כיון שמפסיק ביניהם (וצ"ל דמיירי בהפסק כזו המחייב לברך ברכה אחרונה פעמיים, וע' בהגה"מ שהביא גירסא במרדכי שנהגו להסתלק בין האירוסין לנישואין), וכ"כ מפורש בהגהות מיימוניות (הל' אישות פ"י אות ג') דקאי על ברכה אחרונה. לפי הסבר זה אין לנו שיטה בכלל

לאחר לברך ברכת בפה"ג אחרי השש ברכות דגם הראב"ה מסכים דצריך לברך ברכת בפה"ג בהתחלת השבע ברכות.

ובטעם הדבר שמקדימים ברכת בפה"ג, הסבירו בספר המקנה (סי' ס"ב ס"א בקי"א) ובערוה"ש (שם ס"ב) שהוא מדין תדיר, ובסידור דרך החיים הסביר משום שכל הני ברכות נתקנו על הכוס ולכן ראוי לברך בפה"ג תחילה, וכיון שהמברך אינו טועם אלא נותן לאחרים לטעום, והטועמים אינם אומרים הברכות, ליכא הפסק בין הברכה להטעימה (אלא דצע"ק דסו"ס הם עונים אמן על כל שאר הברכות, ולמה לא נחשב כהפסק).

ולכן נראה דיש לפסוק כמש"כ בשו"ת שבט הלוי הנ"ל שיברך בפה"ג כשנזכר, אפילו באמצע השבע ברכות, ודלא כמש"כ בשו"ת משנה הלכות דיש לסמוך על הראב"ה בזה, דהרי נחלקו הפוסקים בכוונת הראב"ה.

סיכום לדינא

מי שטעה ושכח לברך ברכת בפה"ג בברכת נישואין תחת החופה, והתחיל לברך ברכת "שהכל ברא לכבודו", ואחרי שבירך "בא"י אמ"ה שהכל" נודע לו על טעותו, ימשיך לסיים את הברכה, ומיד אח"כ יברך בפה"ג ולא ימתין לברכו עד שיסיים את כל הברכות.

מכתבי מו"ח שליטי"א

אכל פירות א"י ופירות חו"ל

סיים מעין ג' על פירות חו"ל 'על פירותיה' ♦ אכל פירות א"י וחו"ל איך מסיים מעין ג'
♦ אכל תערובת פירות א"י וחו"ל מה מסיים בברכה ♦ עירב יין של א"י בשל חו"ל מה
מסיים בברכה

והנה משמע דקושיית הגמ' אינה איך מספיק
לברך בחו"ל על פירותיה' דהוא ברכה על
פירות א"י הא על מה שאוכל הוא אינו מברך,
אלא קושיית הגמ' הוא רק דאין לברך על פירותיה'
כשלא אוכלים מיניהו, וזש"כ רש"י ואנן לא
אכלינן מיניהו ומברכין עלייהו.

ג. וביאור הדברים עפ"י הגמ' בברכות מט.
דאיתא שם גופא רבי אומר אין חותמין
בשתיים איתבי' לוי לרבי על הארץ ועל המזון,
ארץ דמפקא מזון, על הארץ ועל הפירות ארץ
דמפקא פירות. מבואר דהחתימה על הארץ ועל
הפירות אינה חתימה על התחלת הברכה על
המחיה או על העץ ועל פרי העץ אלא היא
חתימה על אמצעית הברכה ועל ארץ כו' ונאכל
מפרי כו', [נדומיא דחתימת הברכה בברכה אחת
מעין שבע מקדש השבת דאינה חתימה על כל
המעין שבע אלא על חלק ממה שהוזכר בה].
ולפי"ז גם בבירך על פירות חו"ל על הארץ ועל
פירותיה' לא חסר לו בעצם הברכה לומר דלא
בירך על פירות שאכל ולכן מקשה הגמ' רק
אינהו אכלי ואנן מברכין ר"ל דלא מסתבר לברך
על פירות שלא אכלינן. ונשאר הגמ' למסקנא
דמברכין על הפירות והביאור כמש"כ הלבוש
שם שאעפ"י שמילת הארץ פירושו היא א"י מ"מ
מילת הפירות כוללת פירות א"י וכל פירות חו"ל
עימהו והוי נמי חדא מילתא הארץ המוציאה
פירותיה' ואגבה מברך על כל פירות שבעולם
עכ"ל.

א. בסי' ר"ח סעי' י' בברכה אחת מעין שלש
של פירות דחו"ל חותם על הארץ ועל
הפירות ובא"י חותם על הארץ ועל פירותיה'. ואם
בחו"ל אוכל מפירות הארץ חותם ג"כ על
פירותיה' ע"כ.

והנה אם אכל פירות מא"י ומחו"ל כתב
באפיקי מגינים או' ט"ז צ"ע איך יברך
דאם יסיים ועל פירותיה' נמצא שלא נכלל בברכה
פירות חו"ל שאכל ואם יאמר על הפירות לא
נכלל בה פירות א"י. ונ"ל דבזה יאמר ועל
הפירות דפירות סתמא כולל גם פירות א"י וכ"מ
ממש"כ הלבוש עכ"ד.

ובארחות רבינו ח"א בדף פ"ח מביא בשם מרן
הגריי"ק זצ"ל דאם אכל פירות חו"ל
ופירות א"י חותם על הארץ ועל פירותיה' משום
דזו חתימה יותר חשובה ויש בכלל מאתים מנה
עכ"ל. ולכאורה אינו מובן.

ב. ובמקור הדברים בברכות מד. הכא מאי [ר"ל
ברכה מעין ג' איך חותמין] ר"ח אמר על
הארץ ועל פירותיה' ור' יוחנן אמר על הארץ ועל
הפירות, אמר רב עמרם ולא פליגי הא לן הא
להו. מתקיף לה ר"נ בר יצחק אינהו אכלי ואנן
מברכין ופרש"י על פירותיה אארץ ישראל
לחודה קאי ואנן לא אכלינן מיניהו ומברכין
עלייהו, אלא איפוך ר"ח אמר על הארץ ועל
הפירות ר' יוחנן אמר על הארץ ועל פירותיה' ע"כ.

שבאו מא"י לולא הדין לברך לפי המנהג של מקום שהוא שם היו מברכין על פירותי'.

וחזינן דקושיית הגמ' אינהו אכלי ואנן מברכין אין הכונה בדוקא על פירות אלו שאוכל אלא בכללות אין אנחנו ניזונין מפירות א"י ולמה מברכין עליהו, ולכן גם כשנמצאים בחו"ל יש מקום שיברכו על הארץ ועל פירותי'. ולפי"ז בודאי אם נמצאים בא"י ואוכלים מא"י על אף שאוכלין גם מחו"ל מברכין על פירותי'.

היוצא מדברינו שיש נטיה להלכה שאוכל פירות א"י ושל חו"ל שיברך על פירותי', ולמעשה צ"ע.

אכל תערובת פירות א"י וחו"ל מה מסיים בברכה

ו. ויש לדון במערב יחד פירות א"י וחו"ל מאותו מין ואוכלן יחד ויש בתערובת כזית ויותר מא"י וכזית ויותר מחו"ל, האם מברכין כפי הרוב שבתערובת. ויש לדון בזה מחמת ב' פנים.

א [דדינא הוא בסי' רי"ב סעי' א' כל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופוסט את הטפילה וביאר במ"ב שם ס"ק א' ואפי' שניהם עיקרים אלא שהאחד מרובה מחבירו הרוב הוא העיקר ואפי' כל מין ומין עומד בפנ"ע וניכר נמי בטר רוב אזלינן. וא"כ גם הכא הרוב הוא העיקר ומברכין כפי הרוב שהוא מא"י ואו מחו"ל.

אמנם יש לדון בזה דמצינו דין עיקר פוסט את הטפל רק בב' מינים שאז אחד עיקר והמיעוט טפל, אבל במין אחד אלא שמאזזה סיבה חלוקין בברכותיהן אולי לא שייכא בזה עיקר וטפל דכולם עיקרים זה כזה.

אבל כבר כתבנו [בשערי זבולון או"ח סי' פ"ב] דבדין עיקר פוסט את הטפל נאמרו ב' דברים, א' דמברך על עיקר אכילתו, ב' דהטפל מאבד ברכתו דאינה חשובה אכילתה מאחר שאוכלה רק בתורת טפל, ומסתבר דהאידינא לברך על העיקר שייכא נמי בתערובת אותו המין שמברך על הרוב ונפטר הטפל.

וזהו שאמר הגריי"ק זצ"ל דמאחר דעיקר הברכה הוא פירותי' של א"י אלא דבחו"ל אי אפשר להזכיר פירותי' בלחוד אחר דלא אכלינן מיניהו ולכן כשיש אפשרות להזכיר פירותי' כגון שאכל גם מפירות א"י שפיר מברך על פירותי'.

ד. אמנם יש מקום לומר דלמעשה כבר תקנו תקנה להזכיר בחתימה גם את הפירות שאכל דכונת הגמ' על הארץ שמוציאה פירות הוא רק לומר שאין בזה מעשה חבילות חבילות וכדאיתא שם דטעמא דאין חותמין בשנים הוא מפני דאין עושין מצוות חבילות חבילות וכשיש שייכות בהוצאה בין הארץ והפירות אינה חבילות וממילא אם מברך על פירות חו"ל על פירותי' חיסר בברכה ואינו יוצא.

והנה כד נדייק מלשון הרמב"ם בפ"ח מברכות הי"ד שכתב ברכה אחת מעין שלש כו' וחותם בשתייהן על הארץ ועל הפירות ואם היה בארץ ישראל חותם על הארץ ועל פירותי' עכ"ל. ויש מקום לדייק דאם עיקר הברכה הוא על פירותי' אלא דבחו"ל יש מניעה מלברך על פירותי' מברכין על הפירות היה צריך לכתוב דמסיימים על פירותי' ובחו"ל מסיימים על הפירות, ומלשוננו משמע דבא"י מוסיפין ומזכירין פירותי' ודו"ק וכמובן דאינו מוכרח.

ה. ויש להוסיף דבעיקר מש"כ השו"ע דבאוכל בחו"ל פירות א"י מברך על פירותי' והוא שיטת הרשב"א כמובא בב"י אבל בב"י שם מביא שיטת רבינו יונה דחולק וסובר דאם באו פירות מא"י לחו"ל אין צריך לשנות מטבע חו"ל, וביאור הדברים עפ"י מש"כ התוס' בקדושין ל. ד"ה הא דגם התלמידים שבאים מא"י לחו"ל מברכין על הפירות וז"ל ומיהו נראה לה"ר יצחק דמההיא דכיצד מברכין ל"ק מידי דשאני ענין אכילה וברכות דדין הוא לכל אדם שיברך לפי המנהג של מקום שהוא שם אפי' לא היה מאותו מקום ולהכי מתמה גמרא אליבא דר"ח שהיה מבבל ולמה מברכין על פירותי' דמשמע היינו פירות של א"י עכ"ל. משמע מדבריהם דתלמידי ר"ח היו אוכלין בבבל משל בבל ומ"מ מאחר

עירב יין של א"י בשל חו"ל מה מסיים
בברכה

ז. והנה כשמערבין ב' סוגי יינות החלוקין בטעמם א' מא"י וא' מחו"ל לכאורה בודאי שייכא בזה דינא דעיקר פוטר את הטפל ומברכים כפי הרוב וכמש"כ ברמ"א סי' ר"ב סי' א' דאם נתערב יין בשכר אזלינן אחר הרוב לברכה אם הרוב יין מברך בופה"ג ואם הרוב שכר מברך שהכל ומביא במ"ב ס"ק ח' טעמו כדקיי"ל כל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטר את הטפילה.

אלא שיש לדון באופן שהרוב שהוא מא"י פחות מרביעית אם מברכין על פירותי'. והוא דעמש"כ הרמ"א דאזלינן בחר הרוב כתב במ"ב ס"ק י' ולא דמי להא דקיי"ל בס' ר"ד סעי' ה' בהגה"ה דדי שיש ביין מעט יותר מאחד מששה כנגד המים דהתם דרך מזיגת יין הוא במים ועל כן לא שייך דיתבטל היין נגד המים שנמזגו בו משא"כ בשכר דאין דרך למזוג בו וכשני מינים בעלמא דמי. ולפי"ז פשוט דדוקא כשישנו רביעית יין בלא השכר מברכין ברכה אחת מעין שלש. ולפי"ד הו"ה הכא לא שייכא מזיגת יין ביין ולכן בדוקא שישנו רביעית יין של א"י מברכין עליו.

אמנם הגר"א בביאורו הקשה על דברי הרמ"א מ"ש מחמרא דדרי על תלת מיא דמברכין עליו בופה"ג אלמא דלא אזלינן בחר רובו ולא חילק דמים שאני. ונראה דמ"מ בתערובת יין ביין גם הגר"א סובר דלא שייכא מזיגה אלא הוי תערובת ולכן בעי שהיין של א"י יהא רביעית בשביל לברך עליו על פירותי'.

אמנם יש לדון דעירוב יין עם מיץ ענבים הוי שפיר מיזוג ביין כמו מים גם לפי שיטת הרמ"א וכמו"כ גם לפי הגר"א, וא"כ גם ביין פחות מרביעית מא"י מברכין על פירותי' כמו בתערובת יין במים. ואולי גם יש לדון יותר דגם כשהמיעוט הוא יין והרוב הוא מיץ ענבים נשארים היין בחשיבותם והמיעוט ענבים אינם

אבל יש להעיר בזה עפ"מ ש"כ במ"ב סי' קס"ח ס"ק מ"ד דדוקא שבעת אפייה נאפין ביחד אבל אם אפה הדובשנין לבד ואח"כ מניח עליהם מלמעלה אין נעשין המרקחת טפילה להם שכונתו לאכול שניהם ואין המרקחת באין ללפת הדובשנין וצריך לברך גם על המרקחת עכ"ל. וביארנו בשערי זבולון שם סי' פ"א דכונת המ"ב דוקא כשאנו מערבין מפני שצריך או רוצה טעם מעורב משניהם עי"ש. וא"כ בתערובת של מין במינו הרי אין לו ענין של טעם מעורב משניהם אין בזה דין של עיקר פוטר הטפל רק כשנתבשלו יחד. אך יש סברא לומר דבתערובת של לח בלח בכל גוונא הוי כנתבשלו יחד, ודו"ק.

ב יש לדון דהמיעוט בטל ברוב מדין ביטול והפסיד ברכתו. אלא שיש לדון לחלק בזה דאם הרוב הוא מחו"ל והמיעוט מא"י שפיר שייכא בזה ענין של ביטול ברוב דפירות א"י הפסידו ברכתן על פירותי' ומברכין רק על הפירות, אבל כשהרוב הוא פירות של א"י ומיעוט של חו"ל יש לדון דלא שייכא בזה ענין של ביטול ברוב לברך על פירות חו"ל על פירותי' דמ"מ אינם פירות א"י, וגם אם ע"י ביטול ברוב גם מקבל דינים של הרוב כגון לשמה או חיוב מעשר מ"מ לומר לברך עליו על פירותי' לא שייך אחרי דבפועל אינם מא"י לא חלה הברכה עליהם [אם נאמר דפירות חו"ל אינם נפטרים בברכת על פירותי' או עכ"פ לכתחילה צריך לברך עליהם על הפירות].

ויש מקום לדון אם שייכא בזה דינא של היתר בהיתר לא בטיל, עיין בחידושי רע"א יור"ד סוף סי' צ"ח ובס' רצ"ט בפת"ש ס"ק א' בשם חתם סופר סו"ס פ"ג שמחלק בזה בין ביטול לח בלח לביטול יבש ביבש עי"ש, והרה"ג ר' חזקי' מישקובסקי אמר דבודאי הוי כמו איסור בהיתר אחרי דכל אחד יש לו דין ברכה אחר.

וואם באנו לדון מטעם ביטול ברוב יש לדון גם כשהרוב מא"י אין בו שיעור לברך עליו ברכה אחרונה].

חצי יין מחו"ל וחצי מא"י מ"מ יברך על פירותי מאחר דכששותה יחד חיובו לברך הוא על כל מה ששתה ולא רק על כל הרביעית לכן לית בזה משום אינהו אכלי ואנן מברכינן ודו"ק, (אבל שוב חשבתי דלא מסתבר כן).

וכ"ש שיש לדון באם שתה רביעית יין מחו"ל ועוד חצי רביעית מא"י דהרי ודאי דחיוב הברכה הוא על כל הרביעית וחצי, וצ"ע.

נידונים רק כמים ביחס ליין והיין הוא העיקר ולכן תהא הברכה כהיין לפי מה שהוא אם מא"י או מחו"ל. ואם נימא דהמיץ ענבים לא בטלה חשיבותם יחשב כאילו שתה רביעית יין מא"י ורביעית יין מחו"ל. [בענין של מזיגה נתעוררתי על ידי הרה"ג ר' ישראל גליק ונעזרתי הרבה במאמרו של הרה"ג משה שינברגר הנדפס בקובץ אוצרות ירושלים פרושים ח"ד].

והנה יש מקום לדון דלפי הגריי"ק זצ"ל הנ"ל גם בשותה רביעית שיש בו

סימן א'

גדרי ברכות הנהנין הפוטורות בדיעבד

**בירור דין האוכל אורז ומיני מזונות האם יפטור לכתחילה את שניהם
ביעל המחיה**

ברכה שהיא בדיעבד על מין אחד ובירך אותה על המין הראוי האם נפטר המין של בדיעבד ♦ קידש על יין ואכל עוגה ושכח להזכיר 'על הגפן' בברכת 'על המחיה' האם יחזור לברך 'על הגפן' ♦ חילוק בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה ♦ ב' סוגי ברכות של בדיעבד ♦ אם אפשר לצאת יד"ח מחבירו לכתחילה בברכה שהיא בדיעבד ♦ הכרעת הנידון אם אורז נפטר בברכת מעין ג' של המזונות לכתחילה או לא ♦ ביאור מנהג העולם לברך על פרי שלם כדי לפטור רסק פירות ♦ בירך על פרי גמור האם פוטר גם את הבוסר ♦ בירך על ירק שאוכלו כדרכו האם פוטר גם ירק שאוכלו שלא כדרכו

האוכל אורז ומיני מזונות האם יברך קודם

בנ"ר או יפטור שניהם במעין ג'

א) ראיתי לברר הלכה שלא נתפרשה בפוסקים כל הצורך, איך הדין במי שאכל אורז ומיני מזונות כגון עוגה או אטריות, האם יברך בנ"ר על האורז ואח"כ מעין ג' על המזונות או שיפטור הכל במעין ג'. דהנה בשע"ת סי' ר"ח סק"ט הביא מהברכ"י שכתב בשם שו"ת הלכות קטנות ומהר"י מולכו דאם אכל אורז ובירך על המחיה או שאכל לחמניות ואורז ובירך על המחיה פוטר את האורז בדיעבד ומיקרי שפיר

מחיה וכלכלה. [והוסיף דאף לדין דמספקא לן איזה אורז ברכתו במ"מ מ"מ כיון שכבר בירך על המחיה אינו חוזר ומברך בנ"ר דספק ברכות להקל]. וכ"כ המחב"ר סק"ז, וכן משמע במור וקציעה דכיון שברכתו במ"מ ודאי נפטר בדיעבד בעל המחיה, וכ"כ הבן איש חי פינחס סי"ח, כה"ח סקמ"א, ברכת הבית שיי"א ס"ז וסק"ז, ועוד א'. [וקצ"ע מ"ט לא העתיק המשנ"ב דין זה]. **והנה** משמעות דבריהם היא דאם כבר בירך על המחיה אף אם לא נתכוין להדיא לפטור את האורז נפטר האורז², אך לא נתפרש בשע"ת

א. ותימה על הספר פסקי תשובות סי' ר"ז הערה 7 שהחליט בפשיטות שלא יצא יד"ח, ובלא"ה סתר עצמו לסי' ר"ח אות י"ג שהעתיק דברי כל האחרונים הנ"ל.

ב. אכן בשו"ת שבט הלוי ח"ט סי' ס"ה משמע שהבין דרך אם מכוין להדיא לפטור את האורז הרי"ז נפטר, וכ"כ בספר שערי הברכה פי"א סקע"ט, אך משמעות כל הפוסקים הנ"ל אינה כן, וכ"כ בספר שלמי תודה (להגר"צ פלמן שליט"א) שבועות סי' ו' אות ט"ו ד"ה וקצת, וכ"ה בספר כוס של אליהו (להגר"א פאלק שליט"א) סי' כ'. ובספר דרך שיחה ח"א עמ' תקכ"ו מובא שהגר"ח קנייבסקי שליט"א מסופק בזה, ואמר דאינו דומה למברך בפח"א על צנן שלא פטר את הזית אם אינו מכוין להדיא ע"ש, וענין זה יבואר להלן בהרחבה.

אם דין זה הוא גם לכתחילה שמברך על המחיה על שניהם [ומש"כ השע"ת ל' 'בדיעבד' כוונתו דכיון שמברך בלא"ה על המזונות הו"ל כדיעבד, וכ"כ בשו"ת מעט מים סי' כ"ח, ובספר כוס של אליהו סי' כ' כתב דקאי רק על גוונא שבירך על האורז בפנ"ע, וכ"ה במקור הדין בברכ"י], או שמא לכתחילה ראוי שלא לפטור את האורז בברכת על המחיה של המזונות, אלא יקדים לברך בנ"ר על האורז ורק אח"כ יברך על המחיה על המזונות, או שיתכוין להדיא בברכת על המחיה שלא לפטור את האורז כדי לברך עליו את ברכתו הראויה לו שהיא בנ"ר.

ומצאנו בזה פלוגתא, דבחסד לאלפים (לבעל הפלא יועץ בהגה"ה מבנו) סקי"ט

כתב שלכתחילה יקדים לברך בנ"ר על האורז קודם שיברך על המחיה על המזונות, ואילו בכה"ח הביא מהבא"ח הנ"ל וכ"כ בשו"ת מעט מים סי' כ"ח דלכתחילה יברך רק על המחיה, והוסיפו דאסור לו לברך קודם בנ"ר משום דהוי ברכה שאינה צריכה. ויסוד פלוגתתם היא, דלד' הבא"ח כל שבלא"ה מברך על המחיה על המזונות הוי לכתחילה לברך כן גם על האורז, וממילא מסתבר דהוי ברכה שא"צ אם מברך ע"ז בנ"ר, אבל לד' החסד לאלפים הוי רק בדיעבד וממילא פשוט דלא שייך בזה איסור ברכה שא"צ כל שמברך את ברכתו הראויה לו לכתחילה ג'. ולא ראיתי בפוסקי זמנינו הכרעה ברורה בדין זה, ונראה לברר איך נוטים הדברים;

ג. אמנם בספר וזאת הברכה (עמ' 108 הערה 2) כתב לבאר פלוגתתם בגדרי איסור ברכה שא"צ, ומכאן זה פלפל להכריע כד' החסד לאלפים ע"ש, אך לענ"ד אין שום הכרח לכך, דברור דכיון שלד' החסד לאלפים אי"ז לכתחילה לפטור את האורז בברכת על המחיה – ממילא לא שייך בזה איסור ברכה שא"צ, וברור שגם הבא"ח היה מסכים לכך אלמלא שלדעתו הוי זה לכתחילה לפטור את האורז בעל המחיה שמברך על המזונות. [ועי' אשל אברהם (בוטשאטש) סי' רפ"ט ס"ב, וצ"ע מדבריו בסי' רט"ו ס"ד].

ובאמת דאף לשיטת הבא"ח דלכתחילה אפשר לפטור את האורז בעל המחיה אי"ז פשוט דיש בזה איסור ברכה שא"צ, דעי' בסי' רי"ב ס"א שנחלקו המג"א ואבן העזר וש"א אם יש איסור ברכה שא"צ לברך על הטפל קודם העיקר אע"פ שיכול לפוטרו בברכת העיקר, וד' האבה"ע דל"ש איסור ברכה שא"צ אלא כשברכתם שווה, אבל כשיש לכ"א ברכתו המיוחדת לו אע"פ שאפשר לפוטרו לכתחילה בברכה אחת לא הוי ברכה שא"צ. ולפ"ז י"ל דה"נ בניד"ד לא הוי ברכה שא"צ. [אך י"ל דניד"ד לא דמי לד' האבה"ע, דהתם פוטר את הטפל בברכה שאינה ברכתו, אבל הכא על המחיה הויא ברכה מעליא גם על האורז [כל שבלא"ה הוא מברך על המחיה על המזונות], וע"כ י"ל דאם יקדים לברך על האורז בנ"ר הוי ברכה שא"צ לכו"ע. וע"ע בריטב"א ברכות מא. דלס"ד בגמ' שם דאם בירך בפה"א על כננה נפטר גם התפוח בסתמא אזי אסור לו להקדים לברך על התפוח משום ברכה שא"צ ע"ש, וא"כ ה"נ בניד"ד].

אמנם י"ל דאין להקדים ברכת בנ"ר משום דין קדימה בברכות, דד' הפמ"ג – הביאו הביה"ל בסי' ר"ב סי"א ד"ה ברכה אחת מעין ג' – דצריך להקדים ברכת מעין ג' לברכת בנ"ר משום דהיא חשובה טפי. [ובספר שערי הברכה פי"א סקע"ט פי' כוונת החסד לאלפים דמשום ספק הורה להקדים ברכת בנ"ר, ולא דק, דע"ש בחסד לאלפים שכתב דין מוכרע שיוצא בעל המחיה וכמש"כ כל האחרונים הנ"ל, וע"ז כתב בנו בהגה"ה דמ"מ לכתחילה יש להקדים ברכת בנ"ר].

שוב הראוני בספר וזאת הברכה מהדורת תשס"ט שחזר בו והשמיט את כל דבריו הנ"ל, וסתם בפשיטות כד' הבא"ח דלכתחילה יברך על המחיה ויפטור גם האורז בכך. [אך מש"כ שם להוכיח כן מדברי הטור בסי' ר"ח סי"ג שהיה סבור מתחילה לומר דאף אם אכל בשר ודגים עם מזונות מברך לכתחילה על המחיה ופוטור את הבשר ודגים דגם הם זייני כמו שפוטרו לכתחילה תפוחים בברכת על העץ של הענבים, יש מקום לדחות דהנה באופן שבירך על המחיה על בשר ודגים בפנ"ע לא מפורש בטור אם גם בכה"ג היה סבור שנפטרו, ואם נימא דבכה"ג לא יצא אפי' בדיעבד ואעפ"כ היה הטור סבור שייפטרו בברכת על המחיה של המזונות – נמצא שהוא דין אחר ואינו ראיה לניד"ד, וצ"ע].

ברכה שהיא בדיעבד על מין אחד ובירך אותה על המין הראוי האם נפטר המין של בדיעבד

ב) הנה בעיקר הדין שחידשו הפוסקים הנ"ל דאם בירך על המחיה על המזונות נפטר גם האורז, יש לעורר, דהנה מצאנו בשו"ע בכמה דוכתי דברכה הפוטרת מין מסוים רק בדיעבד אינה פוטרת אא"כ בירך אותה להדיא על מין זה אך אם בירך אותה על המין הראוי לא נפטר המין שהוא רק בדיעבד, והם;

א. אם היו לפניו תפוח ובננה ודעתו לאכול את שניהם ובירך בפה"א על הבננה לא נפטר התפוח אע"פ שאם בירך בפה"א להדיא על התפוח מהני בדיעבד, כן מבואר בגמ' ברכות מא. ובשו"ע סי' ר"ו ס"ב. והביאור בזה דכיון שאי"ז ברכה לכתחילה על התפוח על כן אין הברכה מתייחסת לתפוח אם לא כיוון ע"ז להדיא.

ב. בסי' ר"ח סט"ו כתב השו"ע דאם בירך על ענבים בפה"ג יצא בדיעבד, ואילו בסעי' הקודם כתב השו"ע דאם אוכל ענבים ושותה יין ובירך על היין בפה"ג לא נפטרו הענבים וצריך עדיין לברך עליהם בפה"ע, וביאר המשנ"ב שם ס"ק ס"ט דבסי"ד לא נפטרו הענבים הואיל ולא בירך עליהם להדיא, ולכן אמרינן דממילא לא מיפטרי, דלכתחילה יש לו לברך על כל אחד ברכה מיוחדת, עכ"ד. וכן בשו"ת אג"מ ח"א סי'

פ"ד הקשו לו סתירה זו בשו"ע, והשיב דלק"מ, דשאני בסי"ד שלא בירך עליהם להדיא ולכן לא נפטרו, וכדין השו"ע בסי' ר"ו ס"ב דברכת בפה"א אינה פוטרת תפוח כשלא בירך עליו להדיא, וכבר כתבו כן בב"י ט"ז וביה"ג שם. **ג.** ברכת במ"מ פוטרת בדיעבד את הפת לד' הרבה אחרונים וכן נקט בבית"ל סי' קס"ז סי' ד"ה במקום, ומ"מ משנה שלימה שנינו 'בירך על הפרפרת לא פטר את הפת' וכ"ה בשו"ע סי' קע"ו ס"א ומשנ"ב שם סק"ב דאין הפת נפטרת הואיל ובירך במ"מ ולא המוציא, והיינו מהטעם הנ"ל שבירך את הברכה על מיני מזונות ולא על הפת בפנ"ע.

ד. ברכת שהכל פוטרת בדיעבד כל דבר, ומ"מ פשוט דאם בירך שהכל על דבר שברכתו שהכל והיה לפניו גם תפוח אין נפטר התפוח בברכה אם לא כיון עליו להדיא, וכן מבואר בשע"ת סי' ר"ו סק"א ובמשנ"ב שם סק"ט ט.

ה. ברכת המוציא פוטרת בדיעבד פת הבאה בכיסנין לד' הח"א (נשמת אדם כלל נ"ח סק"א) והרבה אחרונים, ומ"מ האוכל פת הבאה בכסנין באמצע הסעודה צריך לברך עליו במ"מ ואינו נפטר בברכת המוציא שבירך מתחלה על הפת כמבואר בשו"ע סי' קס"ח ס"ח, ובפשוטו משמע דזהו גם באופן שמתחלה היה בדעתו לאכול הפהבב"כ בתוך הסעודה (ואינו בגדר נמלק) ^ה. [ועי' בבית"ל שם ד"ה טעונים בשם

ד. אמנם מצאתי בספר יד הקטנה פ"ו סק"כ שחידש לא כן, דברכת שהכל עדיפה ופוטרת גם בסתמא פרי העץ ע"ש מש"כ בזה, אך ציין דבט"ז מבואר שלא כדבריו. והלום מצאתי בט"ז סי' רפ"ט דמשמעות דבריו כהיד הקטנה, אך בפמ"ג שם תמה עליה, וע"ש בלבושי שרד ובאשל אברהם מבוטשאטש סי' רט"ו ס"ד. ושוב ראיתי בהל' ברכות להריטב"א סוף פ"א שמשמע דלא כהיד הקטנה [נמש"כ דאם בירך שהכל על ירק חי שדרכו להיאכל מבושל ואח"כ בא לאכול מאותו הירק מן המבושל צריך לברך שוב בפה"א אע"פ שהם ממין אחד כיון שאין ברכותיהן שוות], וכן מפורש במאירי לה. ד"ה על.

וע"ע בשע"ת שכתב לסתור הצד דפוסט בסתמא, דלא גרע מדינו של הרשב"א בברכותיהן שוות דאינו בדין שיפטור האיניו חשוב את החשוב (רמ"א סי' רי"א ס"ה), ועל כן אם בירך על פרי שאינו ממין ז' לא פטר בסתמא פרי ממין ז', וכ"ש בזה. וצ"ב הדמיון דהכא הא אדרבא המין שברכתו בפה"ע הוא היותר חשוב. וכנראה כוונתו רק להביא דוגמא שאי"ז דבר מוחלט שכל מה שיכולה הברכה לפטור ע"י כוונה הרי היא פוטרת גם בסתמא. ה. אך בעולת תמיד וא"ר סק"כ א משמע לא כן, דאם אינו בגדר 'נמלק' נפטר בברכת המוציא להשיטות דהמוציא פוטרת פהבב"כ (אף שלא היתה לו כוונה מפורשת לפטור את הפהבב"כ), וצ"ע.

הח"א (כלל מ"ג ס"ט) דאם כיון להדיא בשעת המוציא לפוטרו מהני, וביאר בספר אפיקי מגינים שם סק"ג דהח"א לשיטתו דהמוציא פוטור פהבב"כ בדיעבד, אבל זהו רק אם כיוון עליו להדיא].

וא"כ צ"ב מ"ט בניד"ד ברכת על המחיה שמברך על המזונות פוטרת את האורז אע"פ שאי"ז ברכה לכתחילה על האורז.

קידוש על יין ואכל עוגה ובירך 'על המחיה' ושכח להזכיר 'על הגפן', האם יחזור לברך

ג) ומצאנו שדנו חכמי ירושלים כעין נידון זה בדבר המצוי במי שקידש בשבת על מזונות ובברכה אחרונה בירך על המחיה ושכח להזכיר 'על הגפן', האם יחזור לברך על הגפן או שיצא בברכת על המחיה; בספר קרן ישי להגר"י זילברמן זצ"ל בברכות מא. כתב שיצא, וכ"כ בכה"ח סי' ר"ח סקע"ו, וכן משמע בברכת הבית שער ט"ז סקל"ג (הובא בקרן ישי שם וכן בשו"ת ציץ אליעזר ח"ט ס"ח אות ב'), וטעמם הוא משום דד' הרבה פוסקים דאם טעה ובירך על המחיה על יין יצא בדיעבד משום דיין נמי מיזן זיין, ודימו זאת להמבואר בשו"ע סי' ר"ח סי"ז דבירך ברהמ"ז על יין יצא¹, ועל כן

כתבו דה"נ אם בירך על המחיה על מזונות פטר את היין בדיעבד.

אולם מובאים שם בקרן ישי כמה מכתבים מהגר"א ראם זצ"ל שנו"נ עמו בדבר ולדינא חלק עליו בתוקף רב ונקט דצריך לברך שוב על הגפן, וטעמו משום דכיון שאי"ז ברכה לכתחילה על היין על כן אי"ז פוטור את היין אלא כשבירך עליו להדיא ולא כשבירך על המזונות, והוכיח זאת מהגמ' הנ"ל דבפה"א אינה פוטרת תפוח אלא כשבירך עליו להדיא ולא כשבירך על כננה ורוצה לאכול גם תפוח, והוסיף בסוף דבריו שהציע את הדברים לפני הגרצ"פ פראנק זצ"ל והודה לדבריו.

אכן באמת בשו"ת הר צבי ח"א סי' ק"ה הביא הגרצ"פ נידון זה ודן ליישב את ד' הקרן ישי והכה"ח דיש לחלק בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה (וכן דן בתשובות והנהגות ח"ב סי' קמ"ז ועוד), דברכה ראשונה צריכה לחול ולפטור כל מין ומין בפנ"ע, ומשא"כ ברכה אחרונה שאינה חלה על מין מסוים אלא כל שמחויב בברכה הר"ז נפטר מחיובו, ומה"ט מצאנו בפמ"ג בפתיחה סק"י וסי' ר"ז א"א סק"א דברכה אחרונה לאו ככוונה תליא מילתא וא"א לכוון בברכה אחרונה לפטור רק מין מסוים ולא לפטור מין אחר ומשא"כ בברכה ראשונה ע"ש²,

ו. כן ד' העטרת זקנים בשם שו"ת לחם רב סק"ז וכן ד' הלבוש וברכ"י סי' ר"ח סי"ז, והא"ר הביא כן מרש"י על הרי"ף (אולם לדינא הניח בצ"ע), והובאו בבה"ט סקכ"ג וכה"ח סקפ"ט, אך ד' הפמ"ג בד' הט"ז שם סקט"ז דחלוק ברכת על המחיה מברהמ"ז, דבברכת על המחיה לא הוזכר מטבע ל' של 'מזון' ולכן לא יצא, אמנם הגרעק"א בשו"ת ח"ד סי' י"ב (הועתק בטש"ע מהדור הדרת קודש סי' ר"ח סי"ג) כתב דאף לד' הט"ז אפשר דעל המחיה פוטור יין. ולדינא כתבו רבים מפוסקי זמנינו כד' הפוסקים הנ"ל דיצא (ובחלק ההערות סי' קצ"ז הערנו ע"ז ממשמעות דברי הביה"ל בסוס"י ר"ח, ואכ"מ. ובהערות הגרי"מ רובין שליט"א בסוף ספר וזאת הברכה כתב בשם הגריש"א שליט"א דהוי ספק וספק ברכות להקל).

ז. וכן נראה מהפמ"ג סי' ר"ב א"א סקכ"ה, [ומהמשנ"ב סי' ר"ח ס"ק ס"ד אין ראייה כמשנ"ת להלן סי' ה' הערה ה'], ובעיקר הסביר לחלק בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה ע"י גם בחזו"א סי' ל"ד סק"ז. אמנם הביא בהר צבי משו"ת רב פעלים ח"ב סי' ל"ב שגם ברכה אחרונה איננה פוטרת אלא מה שהתכוין לפטור בה וכן נקט בשו"ת ארץ צבי סי' ק', וע"ע שם בשו"ת הר צבי סי' צ"ו ובספר וזאת הברכה מהדורת תשס"ט עמ' 310. שו"ר שכן נקט גם בהפלאה מד: ובשו"ת שער אשר סי' ד' (תרל"ו) דבירך על מים בנ"ר לא פטר בסתמא בשר מפני שאינו בדין שיפטור האיני חשוב את החשוב כמבואר ברמ"א סי' רי"א ס"ה לענין ברכה ראשונה. ושוב

ועל כן י"ל דכיון שבדיעבד מהני ברכת על המחיה לפטור גם יין נפטר ממילא שניהם.

ולפ"ז מתיישבת גם ד' השע"ת וכל האחרונים
הנ"ל שכתבו דברכת על המחיה על מזונות פוטרת גם את האורז, דשאני ברכה ראשונה מברכה אחרונה וכמשנ"ת.

ראיות שאין לחלק בזה בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה

(ד) אולם הגרשז"א זצ"ל במנחת שלמה ח"א סי' צ"א אות ו' הביא ראיה מוכרחת דלא כד' הקרן ישי והכה"ח, דהא כל המקור דברכת על המחיה פוטרת יין היא מהא דברהמ"ז פוטרת יין כמבואר בשו"ע סי' ר"ח סי"ז, ומ"מ

אם בירך ברהמ"ז על פת לא פטר את היין כמבואר בשו"ע סי' רצ"ט ס"ח גבי יין של הבדלה שאם אכל אחריה סעודה ובירך ברהמ"ז לא נפטר הכוס של הבדלה וצריך לברך על הגפן אחר ברהמ"ז, וכ"ש דברכת על המחיה כה"ג לא נפטר היין^ח, וכן נקטו למעשה גם בשו"ת הר צבי וצין אליעזר הנ"ל, וכ"כ בספר שערי הברכה פי"ד הערה ע"ח בשם הגר"ש ואזנר שליט"א, וכן נהוג עלמא, וד' הכה"ח והקרן ישי צע"ג ט.

ומזה מוכח להדיא דאף בברכה אחרונה איכא להאי כללא דברכה של בדיעבד אינה פוטרת אלא כשבירך עליו להדיא אך אם בירך על המין הראוי לו לא נפטר מכח זה גם המין הנוסף שברכה זו היא רק בדיעבד עבורו'.

הראוני שכן מצאנו לחד מקמאי בספר הבתים הל' ברכות שער ט' פ"ד אות ב' בשם הראב"ד דאף בברכה אחרונה אם לא כיון לפטור מין השני אינו פוטר.

ח. ואף שבמשנ"ב שם וכן בסי' קע"ד סקכ"ז פי' כוונת המג"א והגר"א שם דפליגי ע"ד השו"ע וס"ל דברהמ"ז פוטרת לכתחילה כוס של הבדלה, ועל כן הכריע דבדיעבד אם לא בירך קודם הסעודה שוב לא יברך ויסמוך שנפטר בברהמ"ז, היינו רק משום דס"ל דאין לחלק בין קידוש להבדלה ובשניהם חשיב היין כדברים הבאים מחמת הסעודה (וכדביאר בק"נ פרק ע"פ סי' ד' אות ס' בכוונת הרא"ש שם שהוא מקור ד' המג"א והגר"א), אולם מ"מ ביין דעלמא קודם הסעודה באופן שלא בא לפתוח תאוות המאכל כו"ע מודו דאין ברהמ"ז פוטרתו.

ט. והא דכוס של קידוש נפטר בברהמ"ז עי' במשנ"ב סי' רע"ב סקל"ה דהיינו משום דאין קידוש אלא במקום סעודה ועל כן חשיב כדברים הבאים מחמת הסעודה שנפטרים בברהמ"ז, ואף דין זה לא פסיקא ליה למשנ"ב ועל כן כתב בסי' קע"ד ס"ו ד"ה וכן דיכוון להדיא בעת ברהמ"ז לפטור את היין של קידוש ע"ש, וכן בסי' ר"ח סי"ז ד"ה אבל כתב הן לגבי יין שלאחר הסעודה והן לגבי יין שקודם הסעודה [שלא בקידוש] דראוי לכוון להדיא לפוטרו בברהמ"ז [אבל בדיעבד נפטר משום דאין נוהג אצלינו דין של לאחר הסעודה, וכן יין שקודם הסעודה נקטינן לעיקר דחשיב כדברים הבאים מחמת הסעודה כיון שהיין בא לפתוח תאוות המאכל, ומשא"כ ביין של מצוה כגון קידוש והבדלה].

י. ופשוט דאי"ז סתירה לד' הפמ"ג הנ"ל דברכה אחרונה א"א להתכוין להגביל את הברכה למין מסוים, דהכא כיון דלכתחילה אין לו לפטרו בברכה זו, ואי"ז אלא בדיעבד, מהיכ"ת נימא דנפטר בברכה זו גם כשאין כוונתו לכך, ולא דמי לד' הפמ"ג דאיירי בשדינו הוא לברך ברכה זו על ב' המינים, ועל כן לא מהני להתכוין שלא לפטור מין אחד. שו"ר שהרחיב בזה בספר מגילת ספר סי' ל"ח אות ב' ותמה על מש"כ בספר פסקי תשובות סי' ר"ח אות י"ט להכריע כד' הכה"ח דיצא מכח ד' הפמ"ג הנ"ל.

[אולם מש"כ במגילת ספר שם בסוף דבריו בשם בנו להוכיח דל"ש בזה ד' הפמ"ג מהא דלכתחילה צריך להזכיר על המחיה וגם על הגפן ולא אמרינן דבמה שהזכיר על המחיה כבר יצא בזה ממילא גם חובת על הגפן ושוב אמירת על הגפן מיותרת היא, לענ"ד אי"ז ראיה כלל, דכל שלא סיים את הברכה לא נפטר כלל ושפיר ראוי להזכיר כל מין ומין בפנ"ע, דהרי אילו יפסיק באמצע ברכתו הוי ברכה לבטלה ולא יצא כלל, ורק אם סיים את הברכה נפטר בברכתו ושוב אין לו לברך ברכה בפנ"ע, וזה ברור].

וכן מבואר להדיא בביה"ג סי' קע"ד סק"א, דהא דאין היין של הבדלה נפטר בברהמ"ז על הפת אע"פ שברהמ"ז פוטרת יין בדיעבד – היינו משום דלא בירך על היין עצמו, והוכיח כן מהגמ' בברכות הנ"ל גבי בפה"א שאינה פוטרת תפוח אלא כשמברך עליו להדיא ולא כשמברך אותה על בנה. ומבואר להדיא בדברי הגר"א דאין חילוק בהאי כללא בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה וכאמור. [והובא ד' הגר"א בשעה"צ סי' קצ"ז סק"ג] יא.

עוד כתב הגרשז"א להוכיח דאף בברכה אחרונה איכא להאי כללא ממשמעות דברי המשנ"ב סי' ר"ח סקס"ט דאע"פ שאם אכל ענבים ובירך לאחריהם 'על הגפן' יצא בדיעבד כמבואר בשו"ע שם, מ"מ אם שתה יין וגם אכל ענבים ובירך 'על הגפן' על היין ושכח להזכיר 'על העץ' צריך לחזור ולברך 'על העץ' על הענבים, ומבואר גם כאן דאף בברכה אחרונה אין ברכה של בדיעבד פוטרת אלא כשבירך עליו להדיא.

אמנם יש להעיר דבמשנ"ב שם לא מפורש דקאי על ברכה אחרונה ויתכן לפרש כוונתו רק על ברכה ראשונה ע"ש, אבל כ"ה משמעות דברי הבי"ש שם, וכ"ה להדיא בדה"ח ובגר"ז (סדר ברה"נ פ"א הל"ט), ובב"י מבואר גם שלמד דין ברכה אחרונה בזה מדין ברכה ראשונה, דכל שאי"ז ברכה לכתחילה איננו נפטר בסתמא כשבירכו על המין הראוי לו, ומבואר דלא ס"ל לחלק בזה בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה. [שו"ר שגם בשו"ת אג"מ ח"ה סי' כ' אות י"ג נקט בפשיטות דהמשנ"ב קאי אף על ברכה אחרונה].

ונראה עוד להוכיח עד"ז מדברי הביה"ל סוס"י ר"ח שנקט דאף להשיטות דאם בירך על היין 'על העץ' במקום 'על הגפן' יצא בדיעבד, מ"מ אם אכל ענבים ושתה יין ובירך 'על העץ' על הענבים לא נפטר היין אם לא כיון ע"ז להדיא. **עוד** מצאנו בדברי הגר"א הנ"ל ובאבה"ע סי' ר"ח ס"ז שכתבו דאע"ג דתמרים נפטרים בדיעבד בברהמ"ז משום דמיון זייני כמבואר בשו"ע שם, מ"מ אם אכל פת ובירך ברהמ"ז לא נפטרו התמרים, וביארו כנ"ל דכיון דהוי רק ברכה בדיעבד על התמרים אינו פוטרים אלא כשמברך עליהם להדיא וכנ"ל, והובאו דבריהם בביה"ל סי' ר"ח ס"ז ד"ה וה"ה. [ובזה יישבו הסתירה שהקשה הרשב"א בברכות מא: בין הבבלי לירושלמי, דבבבלי איתא דתמרים נפטרים בדיעבד בברהמ"ז, ואילו בירושלמי מבואר דאינם נפטרים בברהמ"ז שמברך על הפת, וכע"ז כתב הבי"ש שם ליישב 'דהכא לכתחילה והכא בדיעבד'].

עוד נראה להוכיח, דהנה הפמ"ג בסי' ר"ב מ"ז סק"ד דקדק מהשו"ע בסי' ר"ח ס"ג דבנ"ר אינה פוטרת מעין ג', והוא ממש"כ השו"ע דהאוכל פרי ממין ז' ובשר צריך לברך ברכה אחרונה על כל אחד ואחד, והיינו מעין ג' ובנ"ר, ומשמע דבנ"ר אינה פוטרת מעין ג'. והובא במשנ"ב שם סקמ"ב. וקשה מזה על שיטות הפוסקים דאם בירך על פרי ממין ז' בנ"ר נפטר בדיעבד, [כן ד' הגו"ר שהביא הגרעק"א בסי' ר"ז ס"א ועוד]. ולכאור' החילוק הוא כנ"ל, דהשו"ע איירי לכתחילה שצריך לברך על כאו"א, דבסתמא אינם פוטרים זא"ז, וד' הפוסקים דבנ"ר פוטרת מעין ג' הוא רק במברך להדיא בנ"ר על מין ז' יב.

יא. שוב הראוני בכה"ח סי' רצ"ט סקמ"ז וסי' קע"ד סקל"ז שכתב דלכך כתב השו"ע שם גבי יין של הבדלה רק בשם 'יש מי שאומר' שאינו נפטר בברהמ"ז – משום דלדינא ס"ל לשו"ע דין נפטר בברהמ"ז כמבואר בסי' ר"ח ס"ז. והיינו דהכה"ח אזיל לשיטתו דס"ל דכשם שברהמ"ז פוטרת יין כשבירך עליו להדיא ה"נ פוטרת בסתמא כשבירך על הפת, אך בדברי הגר"א מבואר לא כן וכאמור. יב. אלא דהא בורכא, דהפמ"ג והמשנ"ב שם העלו מהשו"ע הנ"ל דבספק מעין ג' ספק בנ"ר אינו יכול לברך

וא"כ הדרא קושיא לדוכתא, מ"ט פשיט"ל לכל האחרונים דאורו נפטר בדיעבד בברכת על המחיה אף כשמברך אותה על מיני מזונות, והא כיון דהוי ברכה בדיעבד ראוי שלא תפסור את האורו כשמברך אותה על המזונות.

ראיות שברכות שהם בדיעבד על מין אחד פוטרות אותו אף כשבירך אותן על המין הראוי

(ה) אכן באמת מצאנו עוד ב' דוכתי דברכות בדיעבד פוטרות אף באופן שבירכו אותם על המין הראוי להם; חדא, אם אכל ענבים ותפוחים נפסק בשו"ע סי' ר"ח סי"ג דנפטרים בברכת על העץ שמברך על הענבים כיון שגם הם בכלל פרי העץ, ואע"ג דאם יברך על תפוחים בפנ"ע על העץ נפטרים בזה רק בדיעבד כמבואר במשנ"ב סי' ר"ז סק"א ג'.

עוד מצאנו במשנ"ב סי' קע"ו סק"ב שנקט לעיקר דאם אכל פת הבאה בכיסנין קודם הסעודה ובירך אח"כ ברהמ"ז נפטר גם הפהבב"כ שאכל קודם הסעודה, ובביה"ל שם ד"ה בירך כתב דכן מבואר בחי' רע"א סי' ר"ח סי"ז דאף לד' השו"ע דאין ברהמ"ז פוטרת דייסא אפי' בדיעבד מ"מ לכו"ע ברהמ"ז פוטרת פהבב"כ בדיעבד. והנה רע"א שם איירי כשבירך ברהמ"ז להדיא על הפהבב"כ, ומבואר דנקט הביה"ל דכמו שברהמ"ז פוטרת פהבב"כ בדיעבד כשבירך ע"ז להדיא ה"נ פטר כשבירך ברהמ"ז על הפת בסוף הסעודה, ולא חילק בזה כמו שחילק בשם הגר"א והאבה"ע גבי יין ותמרים [בסי' קצ"ז שעה"צ סקי"ג ובסי' ר"ח סי"ז ביה"ל ד"ה וה"ה] דכל שמברך על הפת ואינו מברך להדיא עליהם אינם נפטרים בברהמ"ז, וצ"ב מאי שנא ט'. ועמד בזה בספר מגילת ספר סי' ל' אות א' ד"ה ודע.

כלום מפני שברכת מעין ג' אינה פוטרת בנ"ר וברכת בנ"ר אינה פוטרת מעין ג'. וצ"ב כנ"ל, דודאי לכתחילה צריך לברך על כ"א מהם את הברכה הראויה לו ובסתמא אינם נפטרים זמ"ז, אבל לענין אם מכיון להדיא לפטור זב"ז לא שמענו. [וביותר תימה כי הפמ"ג גופיה בסי' ר"ח סק"ז נקט בד' הרמב"ם דבנ"ר פוטרת מעין ג', וכן משמעות דבריו בפתיחה אות י' ד"ה מריש, וכן מבואר בדבריו בסי' ר"ב א"א סק"ו בד' המג"א שם. ובהכרח צריך לחלק כנ"ל דשאני סתמא מכוונה להדיא. וע"ע בחלק ההערות סוס"י קפ"ו]. וצ"ל דאסמכתא בעלמא קמייתי מהשו"ע הנ"ל.

יג. וכן מצאתי בפמ"ג סי' ר"ח מ"ז סקט"ז דאם אכל דגן חי שספק אם ברכתו מעין ג' 'על האדמה ועל פרי האדמה' או בנ"ר כמבואר בשו"ע שם ס"ד וגם אכל פרי האדמה שברכתו בנ"ר – אזי אם בירך מעי"ג 'על האדמה' נפטר בזה גם פרי האדמה אף בסתמא כמו ש'על העץ' על ענבים פטר תפוחים גם בסתמא. אולם הוסיף הפמ"ג דאם אכל דגן חי ותפוחים ובירך 'על האדמה' לא נפטרו התפוחים אא"כ כיון להדיא לפוטרים, דזה דומה לברכה ראשונה דאם בירך בפה"א על בננה לא נפטר התפוח אא"כ כיון להדיא לפוטרו, וצ"ב החילוק. ולפנינו יבואר.

יד. ואמנם כתב שם בביה"ל וכן בשעה"צ סק"ו דטוב שיכוון להדיא בעת ברהמ"ז לפטור את הפהבב"כ, מ"מ לא נקט כן לעיקר הדין כמו שנקט גבי יין ותמרים וכנ"ל. ושו"ר להדיא במנחת ברוך (סי' ז' ד"ה דנראה בברכות) שכתב דאפשר לחלק בין פהבב"כ לתמרים אם ברהמ"ז על הפת פוטרתן בסתמא, וביאר דפהבב"כ עדיפא הואיל ואם קובעים עליה סעודה מברכים ברהמ"ז, וצ"ב.

יש להוסיף דאף לולי שנטה המשנ"ב להכריע כד' הגר"א ביין דלא נפטר בסתמא בברהמ"ז קשה, דכל הנידון באחרונים הוא על יין לאחר הסעודה, אולם לענין יין שקודם הסעודה הרי מבואר להדיא בשו"ע סי' רצ"ט ס"ח גבי יין של הבדלה שאינו נפטר בברהמ"ז וכראיית הגרשז"א, וחילוק זה מבואר במשנ"ב סי' קע"ד סק"ז, [והביאור בזה בפשוטו הוא דביין לאחר הסעודה אמרינן מיגו דאיכא קביעות לאכילה איכא נמי קביעות לשתייה ועל כן מתחייב היין ברהמ"ז, כ"כ המג"א שם בשם הרשב"א, וכן מבואר בשו"ת הרשב"א סי' תרכ"ה לחלק בזה בין יין שקודם הסעודה ליין שלאחר הסעודה, וכ"כ המג"א וח"א בד' תר"י, אך בתהל"ד כתב בזה באופ"א

עוד יש לעורר, דהנה יש שיטות בראשונים דאם בירך בפה"א על בננה לא נפטר בזה תפוח אף אם כיון להדיא לפוטרו כיון שיש לברכה על מה לחול, וכן בשאר ברכות של בדיעבד, [ובמשנ"ב סי' ר"ו סק"י וסי' ר"ח סקס"ט כתב לחוש לדבריהם ולהשתדל להוציא עצמו מידי ספק]. ובמאמר מרדכי סי' ר"ז (ד"ה הוא הדבר) מבואר דה"ה לענין ברכה אחרונה לא מהני

לדעות אלו, כגון אם אכל ענבים ושתה יין ובירך על הגפן והתכוין לפטור גם את הענבים לא נפטרו, וכן משמע קצת בבי" סי' ר"ח סט"ו, [ודלא כחזו"א סי' ל"ד סק"ז], וצ"ב מאי שנא ענבים ותפוחים דהסכימו כל הראשונים שנפטרים בברכת מעין ג', ועמד בזה המאמר שם, וכתב דחזינן שיש יותר שייכות לברכת על העץ לתפוחים מברכת על הגפן לענבים, וצ"ב החילוק.

ואכמ"ל, וא"כ בנידון הביה"ל בסי' קע"ו דאיירי באכל פהבב"כ קודם הסעודה צ"ע מ"ש מדין השו"ע גבי יין של הברלה.

וע"ע במשנ"ב וביה"ל שם גבי אכל מעשה קדירה קודם הסעודה דבדיעבד ס"ל דברהמ"ז על הפת פטר אותה אך לכתחילה יראה לכוון להדיא לפטור אותה בברהמ"ז, ומשמע דזה חמור טפי מפהבב"כ, ונראה דזהו לפי ש' האבה"ע להדיא בדייטא דדינו כתמרים דאינו נפטר בסתמא, ומעשה קדירה הוי כדייטא דאף אם קובעים עליו סעודה אינו חייב בברהמ"ז, ומ"מ הביא בשעה"צ סי' ר"ח סקע"ה ד' הר"ן בפסחים שנקט להדיא דפטר אף בדייטא, ועל כן נקט דבדיעבד יצא אף אם לא נתכוין להדיא. וג"ז צ"ב, מה הנידון אם דייטא דמיא לתמרים או לפהבב"כ, ויבואר להלן.

שוב כתב לן הר"ש; מש"כ לדקדק מד' המ"ב לחלק בין פהבב"כ לתמרים ויין, לא ראיתי רמז בזה בד' המ"ב, אלא כיון דד"ז בהני מילי שנפטרי בברהמ"ז אם הן נפטרי אף בשלא כיון לפטור, הוא פלוגתא הראשונים, וכמבואר בשעה"צ סו"ס ר"ח, (ודעת הראב"ד והרמב"ן והר"ן בפ' ערבי פסחים והרשב"א בברכות מח. והרא"ה שם מא: והריטב"א בהל' ברכות דאף שאינם נפטרי בברהמ"ז אלא בדיעבד, מ"מ כל שהוא מחויב בברהמ"ז על הפת, ה"ה פוטרי לכתחילה בברהמ"ז, ולדעתם ברהמ"ז פוטרין אף אם לא נתכוין להדיא לפטור), ע"כ בפת הבאה בכיסנין דהיא ספק פת ולצד זה היא נפטרת בברכת המזון, לא הצריך המ"ב לעיכובא שיכוין לפטור, אך מ"מ כתב דיש לו לכוין לפטור, דק עי"ז יוצא לכו"ע.

ומש"כ לדקדק מד' המ"ב לחלק בין מעשה קדירה לפהבב"כ, זה אינו, שהרי הביאנוה"ל בתחילת דבריו לא קאי כלל על מעשה קדירה, כמו שהביא משמו, אלא קאי על פת כיסנין ודאית, ובע"כ דהחילוק הוא כמש"נ, דפהבב"כ מצטרף גם הצד שדינם כפת גמורה, והדבר ברור.

ומש"כ לחלק בין דייטא לתמרים, אינו כן, דלדעת הר"ן דייטא נפטרת לכתחילה בברכת המזון, ודאי דגם תמרים נפטרי לכתחילה בברהמ"ז, (והרי כל הא דייטא נפטרת בברהמ"ז, למדוהו הראשונים מהא דתמרים נפטרי בברהמ"ז, וא"כ אין מקום לחלק ביניהם), וכאשר כן נוטה דעת הרמב"ן במלחמות בפסחים שם, וכ"ה בד' הראב"ד בהשגות בעה"מ שם והרא"ה בברכות מא: והריטב"א בהל' ברכות, וכן צידד הרשב"א בברכות מח. עיי"ש, וכן דעת המג"א בסימן קע"ו סק"ז, עכ"ד.

[אגב, יש לציין דבאגרות משה ח"א סי' ל"ג תמה מאד ע"ד המשנ"ב וביה"ל הנ"ל דמשמע מדבריו דאף לד' הי"א שהביא דאם אכל מהמעשה קדירה בתוך הסעודה ג"כ חשיבא כסעודה אחת ונפטר הכל בברהמ"ז – אעפ"כ כתב דיכוון להדיא לפטור בברהמ"ז, ותמוה דלד' הי"א הללו יסוד הפטור הוא משום דהוי כדברים הבאים מחמת הסעודה וממילא א"צ כלל כוונה מיוחדת לפוטור, וע"ש באג"מ ד"ה ובאכל שהבין בד' המשנ"ב דאף בגוונא שפטר בברכה ראשונה מיני מזונות שאוכל בתוך הסעודה – דאז לית מאן דפליג דברהמ"ז פטר גם מה שאכל קודם הסעודה כמבואר במשנ"ב שם בהמשך דבריו אות א', מ"מ יש לו לכוון להדיא לפטור את מה שאכל קודם הסעודה. אמנם לכאור' מדברי הביה"ל במוסגר משמע לא כן, אלא רק בד' הי"א כתב כן, ובע"כ צריך לדחוק דכוונתו היא דלא פשיט"ל כד' הי"א כלל וכמש"כ בשעה"צ סק"ה, ועל כן כתב לכוון להדיא לפטור בברהמ"ז, והוא כדי לצאת ידי שיטת האבה"ע דבדייטא אין ברהמ"ז על הפת פוטרנה בסתמא, ולכן ציין לדברי האבה"ע].

ב' מיני ברכות של בדיעבד

ו) ונראה לבאר בזה, דהנה בעיקר מה שמצאנו שיש ברכות הפוטרות בדיעבד ויש שאינם פוטרות אף בדיעבד, בד"כ הביאור בזה הוא כמש"כ החזו"א בלשונו הזהב (סי' כ"ז סק"א); 'והיינו טעמא דתרי מילי תקנו רבנן, תקנו לברך וקבעו דברים במטבע הברכה המעכבים דיעבד כמו אם חסר מלכות או לא חתם במקום שחותמין, וכן בכל מטבע הברכה קבעו דברים מעכבים, ועוד התקינו לנו נוסחת כל ברכה וברכה להיות נוסחתם מתוקן בלשון משובח מכוון ומובחר, ולפיכך אם בירך בלשון אחר ממה שתקנו אם לא שינה באותן הדברים שאמרו חכמים לעכב יצא' עכ"ל.

אמנם נראה דלא בכל דוכתי הטעם הוא כדברי החזו"א, אלא איכא דוכתי דהלשון הוא 'משובח מכוון ומובחר' אך מ"מ לא תקנוהו לכתחילה משום שאין המין חשוב דיו כדי לתקן לברך עליו לכתחילה ברכה חשובה, וכגון ברכת מעין ג' 'על העץ' היא מכוונת ומובחרת על תפוחים כמו על ענבים אלא שלא תקנו ברכה חשובה זו כי אם על פירות מז' המינים בלבד שהם מינים חשובים, וה"נ ברהמ"ז על פהבב"כ היא לשון מובחרת ומשובחת טפי מברכת מעין ג' שהיא רק קיצור של ברהמ"ז, והא ראייה שהרי אם קובע ע"ז סעודה שפיר מברך ברהמ"ז לכתחילה, אלא דאין המאכל חשוב דיו כפת גמורה כדי לתקן ע"ז ברהמ"ז, וכן י"ל באורז דברכת על המחיה היא משובחת ומובחרת ומכוונת עליה שהרי היא מין דזיין כמו ה' מיני דגן ומה"ט מברכים לפניה בורא מיני מזונות, אלא דכיון שאיננה מז' המינים לא תקנו עליה ברכת מעין ג', וכן מבואר בלבוש סי' ר"ח ע"ש.

ולפ"ז את"ש היטב החילוק בין כל הדינים הנ"ל, דכל היכא דהוי ברכה בדיעבד רק משום דאי"ז מין חשוב כדי לתקן עליו ברכה חשובה זו, ממילא כשבלא"ה הוא מחויב בברכה זו שפיר הוי זה לכתחילה שייפטר בה גם המין שלא תקנו עליו לכתחילה ברכה זו, ומשא"כ היכא דהוי ברכה בדיעבד משום דאין הלשון מכוונת ומשובחת כדבעי – בזה אף אם בלא"ה מברך ברכה זו על המין הראוי לה מה אכפת לן, דהא סו"ס כלפי המין שלא תקנו עליו ברכה זו הוי ברכה גרועה ולכך אינו נפטר אא"כ מברך עליו להדיא ברכה זו דאז בדיעבד חייל ע"ז הברכה ונפטר בה.

ובזה נתחוויר לן היטב פשר החילוק בין כל הדינים הנ"ל, דברכת בפה"א על פרי העץ, שהכל על שאר המינים, במ"מ על הפת, המוציא על פהבב"כ, בפה"ג על ענבים, בפה"ע על היין, בכל אלו הטעם דאי"ז ברכה לכתחילה הוא משום דאין הלשון משובחת ומובחרת, וכן ברהמ"ז או 'על המחיה' על היין ועל התמרים, 'על הגפן' על ענבים, 'על העץ' על יין, בכל אלו נמי אין הלשון משובחת ומובחרת, כיון שאין מוזכר בברהמ"ז גפן או פירות אלא רק מזון, ולכך בכל אלו הוי דיעבד גמור וממילא כל שבירך את הברכה על המין הראוי לה אינה פוטרת בסתמא את המינים הנ"ל. ועל כן דימה הגר"א בזה דין ברהמ"ז על יין לדין בפה"א על פרי העץ.

אך ברהמ"ז על פהבב"כ, 'על העץ' על פרי העץ שאינו מז' המינים, וכן 'על המחיה' על אורז, בכל אלו הלשון משובחת ומובחרת, אלא שלא תקנו לברך עליהם ברכה חשובה כזו בפני עצמם וכאמור, ועל כן כל שמברך ברכה זו בלא"ה על המין הראוי לה הוי זה לכתחילה לפטור בה את מינים אלו, ועל כן פוטרת היא בסתמא אף מינים אלו טו טז.

טו. וכתב לן הר"ש; באמת חילוק זה מבואר להדיא בד' רבינו יונה, שכתב דדייסא אינה נפטרת בברהמ"ז ויין נפטר בברהמ"ז, ופירש האבהעו"ז בסימן ר"ח דהיינו דדייסא אין נפטרת בברהמ"ז בשלא נתכוין לפטרה, ואילו

יין נפטר בברהמ"ז אף בשלא נתכוין לפטור, והטעם הוא כמבואר בד' רבינו יונה, דביין הוי ברהמ"ז ברכה הראוי, ואך שלא תיקנוהו על היין, וע"כ כל שהוא מברך ברהמ"ז על הפת, יש לו לפטור לכתחילה את היין, ומשא"כ בדייסא דאין ברהמ"ז ברכה ראוי, ע"כ אף כשהוא מברך על הפת, אין לו לפטור לכתחילה את הדייסא, וע"כ אם לא נתכוין לפטור אינה נפטרת, וז"פ. עכ"ל.

וכן מבואר בדברי הרשב"א ברכות מד. ד"ה ולענין [הובאו דבריו בב"י סי' ר"ח סי"ג] וזה לשונו: 'ואף הרמב"ם ז"ל כתב כן, אכל תאנים וענבים ותפוחים ואגסים וכיוצא בהן מברך לבסוף ברכה אחת מעין שלש והיא כוללת הכל מפני שכולן פירות העץ, ע"כ. וטעמא דמסתבר הוא, ולא מפני שמעין שלש עדיף מבואר נפשות ויפטור אותה אלא מפני שמזכיר בפירוש על העץ ועל פרי העץ והלכך כולל כל מה שאכל מפירות העץ' עכ"ל. וע"ע בטור סי' ר"ח סי"ד ובב"י שם שעמדו להדיא בחילוק זה.

וזהו ג"כ הביאור בחילוקו של הפמ"ג הנ"ל בהערה י"ג דברכת 'על האדמה' על דגן חי פוטרת בסתמא פרי האדמה ולא פרי העץ, והיינו משום דברכה זו היא ברכה משובחת על פרי האדמה ורק לא נתקנה עליו משום שאינו ממין ז' ומשא"כ פרי העץ דאף אם הוא ממין ז' הוי ברכה שאינה משובחת כלפיו כמו ברכת בפה"א של בר"ר.

ואפשר דזה נכלל בכוונת המנחת ברוך במש"כ לחלק בין פהבב"כ לתמרים הואיל ואם קבע סעודה על פהבב"כ מברך ברהמ"ז לכתחילה, דהיינו שזה מוכיח דברהמ"ז הוי ברכה לכתחילה על פהבב"כ מצד הלי' המובחרת, ורק מצד גריעות המין אין חשוב לברך עליו כהאי ברכה וכמשנ"ת.

והנה הבאנו בהערה הקודמת נידון השעה"צ בסי' ר"ח סקע"ה אם דייסא דינה כפהבב"כ או כתמרים ויין. ונראה לבאר דכיון שדייסא היא מה' מיני דגן אך מ"מ היא גרועה יותר מפהבב"כ דאף אם קובעים עליה סעודה אין מברכים עליה המוציא וברהמ"ז, על כן יש לדון דאף בדיעבד אין ראוי שתיפטור ע"י ברהמ"ז.

טז. אכן צ"ע בזה, דלכא' היה נראה ברכת המוציא על פהבב"כ וכן ברכת בפה"ג על ענבים נמי הוי לשון משובחת ומבוררת ורק משום העדר חשיבותם לא תקנו להם ברכה זו, וכ"כ בשו"ת אג"מ ח"ב סי' נ"ד וח"ה סי' כ' אות י"ג (ע"ש מש"כ נפ"מ מזה), דפהבב"כ נמי חשיב 'פת' דהא אם קבע סעודה עליו מברך לכתחילה המוציא, וכן ענבים ודאי חשיבי פרי הגפן, ורק שחילקו חז"ל ביניהם לבין יין ופת כדי לתקן להם ברכה חשובה בפנ"ע מחמת חשיבותם, וא"כ קשה מ"ט בדינים הנ"ל לא מהני לפטור בסתמא כשבירך על המין הראוי. ובאמת הבאנו לעיל הערה ה' בשם העולת תמיד והא"ר שמשמעות דבריהם היא דאם בירך המוציא על פת נפטר בסתמא גם פהבב"כ להשיטות דהמוציא פוטרת פהבב"כ, וסברתם ניחא מאד לפמשנ"ת, אך פשוט ד' השו"ע והמשנ"ב אינה כן.

ונראה לחלק דפהבב"כ וענבים מחמת העדר חשיבותם אין מתאים להם כלל לשון המוציא ובפה"ג, מפני שנוסח ברכות אלו הם על מין פרטי (לחם וגפן), ואי"ז לשון משובחת ומחזורת אלא אם יש חשיבות מיוחדת במין פרטי זה, שעל כן הוא מודה בברכתו על חשיבות מיוחדת זו, אבל פהבב"כ וענבים שאין להם חשיבות עצמית יותר משאר מיני דגן ופירות אין מתאים להם ל' הודאה על המין הפרטי שלהם אלא רק על כללות המין (אף שבדיעבד מהני כיון שסו"ס אי"ז שקר). משא"כ ברהמ"ז על פהבב"כ וברכת על העץ על תפוחים ועל המחיה על אורז אין חסרון כלל במשמעות ל' הברכה אלא החסרון הוא רק דהוי תוספת שבח בברכה ולא תקנו להאריך בשבח אלא על מינים חשובים, ודו"ק.

[אך באג"מ הנ"ל נראה שלא כדברינו, שכתב לחדש דאם בירך בפה"ג על יין וכיוון להדיא לפטור גם ענבים מהני אף לפי השיטות שהביא המשנ"ב בסי' ר"ו ס"ב לגבי בפה"א על בננה ותפוח דלא מהני אפי' בנתכוין להדיא, וביאר דשאני הכא דל' הברכה מתאימה גם לענבים ורק מפני העדר חשיבותם לא תקנו להם ברכה זו, ולכך ודאי אם כיוון להדיא מהני לכו"ע. אך לדברינו הנ"ל לא נראה כן. ובאמת בב"י ומשנ"ב סי' ר"ח סט"ו ושאר האחרונים שם מבואר להדיא שלא כדבריו, וצ"ע שלא עמד בזה.

(גם עיקר חידושו צ"ב, דהא גם לדבריו אם לא כיון להדיא לפטור את הענבים לא מהני כיון שסו"ס לא נתקנה ברכה זו על ענבים, ומ"ש אם נתכוין להדיא לפטור, דהא טעם השיטות הנ"ל דלא מהני כוונה להדיא בתפוח ובננה הוא משום דיש לברכה מקום לחול ולכן לא חלה על המין שלא נתקנה עליו ומאי שנא ניד"ד)].

ויש לכוון כ"ז בדברי השו"ת הלכות קטנות ח"א סי' מ' שהוא מקור הדין שאורז נפטר בדיעבד ב'על המחיה' - וביתר הרחבה בשו"ת מעט מים הנ"ל - דביארו זאת עפ"מ"כ הלבוש דהיה ראוי לברך על המחיה על אורז אלמלא שא"י"ז מז' המינים, ובשו"ת מעט מים הוסיף דדמי ממש לדין פירות שאינם מז' המינים דנפטרים ב'על העץ' מה"ט דברכה זו ראויה להם אלמלא שאינם מז' המינים, וזה ממש כמשנ"ת¹.

אם אפשר לצאת יד"ח מחבירו לכתחילה בברכה שהיא בדיעבד

ז) ונראה להוכיח כדברינו דיסוד הדין בג' דינים הנ"ל שנפטרים נמי בברכה אחרונה על המין הראוי - הוא משום דכל שבלא"ה מברך ברכה זו הוי זה לכתחילה לברך אותה גם עליהם, דהנה בשעה"צ סי' קצ"ז סק"ג הביא ד' הא"ר וכן ד' המאמר שמצדדים דתשעה שאכלו פת והעשירי שתה יין ומצטרף

לזימון יכול לכתחילה להתכוין לצאת בברהמ"ז של המזמן על היין ששתה, דכיון דצריך לשמוע ממנו ברכה ראשונה של ברהמ"ז כדין ברכת הזימון ממילא יכול נמי לצאת בזה לכתחילה ולפטור את היין ששתה.

ובשעה"צ שם כתב שלא העתיקו במשנ"ב משום דלד' הגר"א ואבה"ע אף אם מחויב בעצמו בברהמ"ז על הפת אינו נפטר בסתמא על היין ששתה ולכתחילה צריך לברך עליו בפנ"ע, וכ"ש הכא שאינו מחויב כלל בברהמ"ז אלא רק במעין ג' על היין ששתה בודאי אינו ראוי לכוון לצאת בברהמ"ז של המזמן ע"ש^ח.

ומ"מ למדנו מדברי הא"ר דס"ל ביין דהוי זה דין לכתחילה ממש שנפטר בברהמ"ז, ורק דאסור מצד היין לחודיה לעמוד ולברך ברהמ"ז, אך כל שבלא"ה יש לו ברהמ"ז שפיר יכול לצאת בזה לכתחילה, ואפשר דס"ל לא"ר דיין נמי הוי כמו פהבב"כ דברהמ"ז לגביה הוי

יז. וע"פ יסוד דברינו נראה ליישב קושיא עצומה שהקשה התהל"ד סי' קע"ז סק"ג סוד"ה והכי, דהנה הראשונים כולם הוכיחו דברהמ"ז אינה פוטרת מעין ג' אף בדיעבד מהא דמבואר בגמ' ברכות מא: דאין התאנים נפטרים בברהמ"ז שמברך על פת, וכן נפסק בשו"ע סי' ר"ח סי"ז דאם בירך ברהמ"ז על תאנים לא יצא, וקשה דאין ראיה אלא דברהמ"ז על פת אינה פוטרת תאנים אך מהיכ"ת דאם בירך להדיא על התאנים לא יפטר, והלא גבי יין ותמרים מחלקינן כן, ומהיכ"ת שלא לחלק כן גבי תאנים. [וביותר יש להקשות דהרא"ש שם בסוגיא העלה מזה דברהמ"ז על פת אינה פוטרת יין בסתמא, אך מ"מ ס"ל לרא"ש בפ"ק יב: דאם בירך להדיא על היין נפטר, וא"כ בהכרח דלא הביא ראיה כלל דברהמ"ז אינה פוטרת מעין ג' כשמברך ע"ז להדיא, ואיך א"כ פסק השו"ע דברהמ"ז אינה פוטרת מעין ג' אף כשמברך ע"ז להדיא].

ועפ"משנ"ת ביסוד החילוק בין פהבב"כ ליין ותמרים יתכן ליישב דס"ל לראשונים דאילו היה ברהמ"ז פוטר מעין ג' כשמברך ע"ז להדיא אע"ג דתאנים לאו מיוזן זייני נינהו - הרי בהכרח דאין ברכת מעין ג' משובחת ומכוונת יותר מברהמ"ז אלא רק אינה מין חשוב כדי שיתקנו ע"ז ברהמ"ז לכתחילה ולכן בדיעבד מהני לפטור, וממילא שוב אין סברא לחלק בין אם מברך ע"ז להדיא או שמברך על הפת, דחילוק זה שייך רק אם נימא דאין ברהמ"ז פוטרת מעין ג', והיינו דמעין ג' הוי ברכה משובחת ומכוונת טפי ליין תאנים ותמרים (מלבד פהבב"כ), וממילא שייך לחלק בין אם מברך ע"ז להדיא או שמברך על הפת וכמו גבי ברכת כפה"א לפטור פרי העץ. וכע"ז כתב ליישב בספר מגילת ספר סי' כ"ז עמ' קל"ט ד"ה והרה"ג. ושור' תלי"ת כדברינו ממש בספר ביאור מרדכי למהר"ם בנעט אות נ"ח ד"ה ולהרר"י.

יח. ויש להעיר קצת מ"ט לא הוכיח השעה"צ נגדו מדין השו"ע בסי' רצ"ט גבי יין של הבדלה דמפורש בשו"ע דאינו נפטר בסתמא ע"ז בברהמ"ז שמברך על הפת וצריך לחזור ולברך מעין ג' על היין. ואפשר דהוכיח מדברי הגר"א ואבה"ע דבדבריהם מפורש דאסור להתכוין לצאת בברהמ"ז על היין כיון שא"י"ז לכתחילה, אך בשו"ע סי' רצ"ט אין מפורש שאסור לו להתכוין לצאת בזה אלא רק דבסתמא לא יצא, אך הא"ר הלא איירי שמתכוין להדיא לצאת בברהמ"ז של חבירו. ועדיין צ"ע.

לשון משובח ומבורר ורק משום שאין המין חשוב דיו לא תקנו עליו לכתחילה ברהמ"ז. ומזה נלמד לדידן דבפהבב"כ דכו"ע מודו דנפטר בברהמ"ז שמברך על הפת – בזה אפשר דשפיר יכול לצאת בזימון מאחר כיון דהוי לכתחילה ממש כמשנ"ת, ואף דמדברי המג"א שם לא משמע הכי – היינו רק משום דבאמת הוא עצמו אינו מחויב כלל בברהמ"ז אך כל שאכל פת ומחויב בברהמ"ז שפיר הוי זה לכתחילה גמור לפטור בברכתו גם את היין, וכ"כ בתהל"ד סי' קס"ח סק"א.

וגדולה מזו מצאנו בשו"ת ארץ צבי ח"א סי' כ"ט דאחד שאכל תפוחים וחבירו אכל ענבים יכול לכתחילה לצאת מחבירו בברכת 'על העץ' ולפטור את התפוחים שאכל [ואע"פ ששם אין זימון או שום צירוף ביניהם], והיינו משום דהוי ברכה לכתחילה ורק דהוא אסור לו לעמוד ולברך על התפוחים בפנ"ע ברכת מעין ג' כיון שאינם חשובים דיים, אך כל שיש מי שחייב בברכה זו שפיר יכול לצאת ממנו ולפטור את התפוחים י"ט.

וכע"ז מצאנו בדברי הרשב"א מח. בההיא דשמעון בן שטח, דכיון שברהמ"ז פוטרת יין, על כן אף ששמעון בן שטח לא אכל פת כלל, מ"מ כיון שהוא מברך ברהמ"ז להוציא את האחרים, יוצא אף הוא בברהמ"ז זו על היין, וזה כיסוד ד' התהל"ד, והיינו דהא דא"א לברך ברהמ"ז על יין, הוא רק שאין לו רשות להוסיף ולברך ברהמ"ז, אך כל שהוא מברך ברהמ"ז להוציא אחרים, שפיר מצי לצאת הוא עצמו בזה על היין.

הכרעת הנידון אם אורז נפטר בברכת מעין ג' של המזונות לכתחילה או לא

ח) ומעתה נשוב לנידון שפתחנו בו, אם דין זה ד'על המחיה' על מיני מזונות פוטר אורז הוא רק בדיעבד או גם לכתחילה, והבאנו שנחלקו בזה החסד לאלפים והבא"ח, דלד' החסד לאלפים צריך לכתחילה לברך בנ"ר קודם 'על המחיה' כדי שלא יפטר האורז בברכת על המחיה כיון דהוי זה רק דיעבד. אכן למשנ"ת דכל עיקר הדין ש'על המחיה' על המזונות פוטרת את האורז היא רק משום דהוי זה ברכה

יט. ובזה נראה לבאר עוד חילוק דין שמצאנו בין ברכת 'על העץ' על תפוחים לבין ברכת 'על המחיה' על יין, דהנה בשו"ע סוס"י ר"ח מבואר דאם שתה משקה שספק אם ברכתו על הגפן או בנ"ר לא יאכל דבר שברכתו על העץ או על המחיה ויכלול בו על הגפן מספק ע"ש, ובמשנ"ב ס"ק פ"ב הכריע בשם האחרונים דלא אמרינן כן אלא לכתחילה דאין לו לשותות משקה זה על סמך שיפטרנה בברכה אחרונה ע"י שיכלול על הגפן מספק בברכת על המחיה, אבל לאחר שכבר אכל ודאי עדיף לעשות כן מלהישאר בספק בלי ברכה אחרונה כלל. ובס"ק פ"א כתב המשנ"ב בשם המג"א דאם יש לו פרי שיש בו ספק אם הוא מז' המינים יכול לכלול 'על העץ' במע"ג דיין או מזונות, כיון דזה ודאי פוטר פירות בדיעבד. ומשמע קצת דזה עדיף מגוונא דהשו"ע ומותר לו לאכול על סמך זה, אע"פ שעל העץ אינו פוטר פירות שאינם מז' המינים אלא בדיעבד. [וזה דלא כהגר"ז בסדר ברכות הנהנין סוף פ"א שכתב דגם בכה"ג אסור לאכול על סמך זה]. וקשה דא"כ ה"ג בגוונא דהשו"ע נימא דיוכל לאכול על סמך שיאכל מזונות ויתכוון בעל המחיה לפטור את המשקה לשיטת הפוסקים דעל המחיה פוטר יין בדיעבד. [ואפשר דס"ל למשנ"ב לדינא דעל המחיה אינו פוטר יין, וכן העלינו מדבריו בחלק ההערות סי' קצ"ז].

ונראה לחלק עפמשנ"ת לעיל דדרגת ה'בדיעבד' בברכת על העץ לגבי תפוחים אינו כדרגת ה'בדיעבד' בברכת על המחיה לגבי יין, ומה"ט כל שהוא מחויב ב'על העץ' הרי הוא פוטר בו לכתחילה גם תפוחים ומשא"כ בעל המחיה לגבי יין. ולפ"ז י"ל דרק בעל העץ על תפוחים ס"ל למשנ"ב דיכול לאכול על סמך זה ומשא"כ בעל המחיה על יין דהוי בדיעבד גמור.

המחיה כדברי המגילת ספר. [ובאורז כזה יש מן הראוי גם לפוטרו בברכה שלפניה בברכת במ"מ וכן בפה"א על מאכלים אחרים].

אכן יש להדגיש שדברי המגילת ספר אמורים רק במי שלא מברך בנ"ר כי אם מפאת האורז, שאז אם יברך קודם על המחיה לא יוכל שוב לברך בנ"ר על האורז משום דספק ברכות להקל דשמא נפטר האורז בעל המחיה, אבל אם בלא"ה הוא מברך בנ"ר על משקין ששתה או מאכל אחר שאכל שברכתו בודאי בנ"ר, אזי אין טעם להקדים לברך על המחיה כי ממנ"פ יפטר את האורז בברכת על המחיה או בברכת בנ"ר, ואדרבא ראוי לברך קודם על המחיה קודם בנ"ר כדי הבא"ח וכמשנ"ת לעיל.

ביאור מנהג העולם לברך על פרי שלם כדי לפטור רסק פירות

ט) ולדברינו יש ליישב עוד ענין מוקשה, דהנה לענין רסק פירות נחלקו המחבר והרמ"א בסי' ר"ב ס"ז אם ברכתו בפה"ע או שהכל, וד' הרמ"א לברך שהכל, ויש הנוהגים לברך על פרי שלם ולפטור את הרסק (וכ"כ בשו"ת רב פעלים ח"ב סי' כ"ח וכה"ח סי' ר"ב סקנ"ז, ועי' ספר שערי הברכה פ"ז סקס"ט). ובפשטות שורש המנהג מבוסס על ההנחה שנוקטים דאף להשיטות שברכת הרסק היא שהכל מ"מ בדיעבד נפטר בבפה"ע, וכן נראה בח"א כלל נ"א סי"ב והובא במשנ"ב סי' ר"ח סק"מ שבדיעבד נפטר הרסק בבפה"ע.

אמנם רבים מהאחרונים נקטו לא כן, דלפי השיטות שברכתו שהכל אם בירך בפה"ע אף בדיעבד לא יצא, וכן משמע בל' הרמ"א שם שכתב 'וטוב לחוש לכתחילה לברך שהכל, אבל אם בירך בפה"ע יצא כי כן נראה

לכתחילה על האורז ורק שלא תקנו לברך עליו בפנ"ע מעין ג' כיון שאינו חשוב דיו, לפ"ז לכאור' פשוט דדינו כתפוחים דלכתחילה אפשר לפוטרו בברכת מעין ג' שמברך על הענבים, ואדרבא, ראוי יותר לפוטרו בברכה מעין ג' שהיא ברכה משובחת ומובחרת יותר מבנ"ר².

וכן היה נראה להורות הואיל ואם יקדים לברך בנ"ר אפשר דעובר על איסור ברכה שאינה צריכה לפ"ד הבא"ח, וגם עובר על דיני קדימה לפמש"כ הביה"ל בסי' ר"ב סי"א ד"ה ברכה אחת מעין ג' בשם הפמ"ג דבעלמא צריך להקדים ברכת מעין ג' לברכת בנ"ר מפני שהיא חשובה טפי.

שבת וראיתי בספר מגילת ספר סי' ל"ח שכתב דמטעם אחר יש להקדים לברך בנ"ר על האורז קודם על המחיה, משום דלדידן מספקא לן מהו אורז אם הוא ריי"ז או היר"ז, אלא דכתב השע"ת שאם כבר בירך על המחיה אמרינן ספק ברכות להקל ואינו חוזר לברך על האורז, אולם לכתחילה יש לברך קודם בנ"ר על האורז כדי לפוטרו גם לפי הצד שהאורז שלנו איננו נפטר בעל המחיה אף בדיעבד, עכ"ד. אמנם יש לדון בדבריו, דבמשנ"ב סי' ר"ח סקכ"ה נראה שהכריע כדי הגר"א דאורז הוא ריי"ז שלנו וברכתו במ"מ בודאי, ואף דבשעה"צ שם צירף לזה הא דבמ"מ פוטר בדיעבד בכל גווני, וזה לא שייך בעל המחיה, מ"מ הוסיף שם לצרף עוד את שיטת הראשונים דכל דבר המזין וסועד הלב ברכתו מזונות, ולפ"ז פשוט דה"ה דנפטר בעל המחיה כמו אורז, וממילא צ"ע אם יש להורות למעשה כדברי המגילת ספר. אכן באורז יבש שלא נדבק ונתמעך מעט ע"י הבישול דבזה כתב הביה"ל שם רק דהמברך במ"מ לא הפסיד מסתבר דראוי לברך בנ"ר קודם שמברך על

כ. יש שהעירו דא"כ מ"ט השמיט השו"ע דין זה דאורז וכתב רק דין פירות שאינם מז' המינים. ואפשר דהטעם הוא משום דדין האורז משתנה בכמה גווני, דתלוי אם כססו או בישלו או עירבו עם רוב מינים אחרים, עי' שו"ע סעי' ז'.

עיקר, ומשמע שלפי השיטות שברכתו שהכל לא יצא אפי' בדיעבד.

ולפ"ז כתבו כמה מספרי זמנינו דהמנהג לברך על פרי שלם ולפטור את הרסק אינו נכון, שהרי לפי השיטות דברכת הרסק היא שהכל לא הועילו כלום לפטור את הרסק, ולפי השיטות שברכתו בפה"ע הרי אפשר לברך עליו בפנ"ע. וכע"ז מצינו שתמה הביה"ל סוס"י ר"ב ע"ד הט"ז שכתב עיצה זו לגבי סוכר, ותמה הביה"ל דהא לד' הראשונים שברכתו בפה"א אינו נפטר בבפה"ע אף בדיעבד ע"ש. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"י סי' מ"ו, תשובות והנהגות ח"א סי' קע"ז וח"ג סי' ע', ושו"ת להורות נתן ח"א סי' י"א, דאין לעשות כמנהג העולם אלא יש לברך שהכל על הרסק כד' הרמ"א.

אולם הגרשז"א זצ"ל (במנחת שלמה סי' צ"א סק"ג) כתב שמתחילה היה סבור דאף בדיעבד לא יצא משום שכן הוא משמעות דברי הרמ"א, ולכן היה מעיר לנוהגים לפטור את הרסק בפרי אחר דאינם יוצאים מידי ספק, אך

אח"כ חזר בו והכריע כד' הח"א דיצא בדיעבד וכתב לדחוק כן נמי בד' הרמ"א וממילא יש טעם למנהג העולם כא' כב.

אכן גם אם ננקוט כד' הח"א דבפה"ע פוטר את הרסק בדיעבד לכו"ע, עדיין הקשו רבים מה התועלת לפטור את הרסק בברכה על פרי שלם, והרי סוס"י הוי זה בדיעבד, והרמ"א הרי הכריע שעדיף לברך שהכל, ושהכל ג"כ פוטר בדיעבד לכו"ע. ועוד יש לעורר שהרי לד' כמה ראשונים המברך בפה"א על כננה אינו פוטר את התפוח אף אם מכין ע"ז להדיא כיון שיש לברכה על מה לחול, וכתב המשנ"ב בסי' ר"ו סק"י ובסי' ר"ח סקס"ט לחוש לדבריהם לכתחילה ולהוציא עצמו מידי ספק, וא"כ למה לן להכניס עצמינו לידי ספק ע"י ברכה על פרי אחר שלד' הני ראשונים לכאור' לא נפטר הרסק אפי' בדיעבד.

ונראה לבאר ע"פ דרכינו דכל שמברך על פרי שלם הוי זה לכתחילה לפטור גם את הרסק, דכל מה דהוי בדיעבד הוא רק משום

כא' יסוד הפלוגתא היא, דהנה מצאנו במג"א ריש סי' ר"ו דפירות הגדלים על העץ וברכתם שהכל משום שאינם עיקר הפרי או משום שלא נגמר בישולן מ"מ בדיעבד נפטרו בבפה"ע, וכע"ז במשנ"ב שם סק"ג בשם הפנים מאירות גבי ירקות שהדרך לאכלן חייץ ואכלן מבושלים או להיפך דברכתן לכתחילה שהכל - מ"מ בדיעבד הרי הם נפטרים בבפה"א, וא"כ מסתבר דה"נ בזה. אמנם במגילת ספר סי' ט"ו אות ב' העלה מדברי החזו"א דאינו פוטר אף בדיעבד, דבחזו"א כתב דדין נתרסק הוא נפ"מ לכל דיני התורה דלאו שם פרי ע"ז ואינו חייב בתרו"מ וכו', וכ"כ בספר סדר ברכות סי' כ"ט אות ב' בשם הגר"ע אויערבאך שליט"א להוכיח כן מדברי הרא"ה וריטב"א שם בסוגיא שדימו דין פרי מרוסק למי פירות שפטורים מתרו"מ, (ומי פירות גם בדיעבד אינם נפטרים בבפה"ע).

וכן יש להוכיח מהמבואר במשנ"ב שם סקמ"ב בשם הפמ"ג דרסק של פרי מז' המינים אינו נפטר בברכת מעין ג' אף בדיעבד להשיטות דברכתו שהכל ובנ"ר. וראיתי מי שכתב לחלק ביניהם דרך מעלת מין ד' איבד לגמרי. אך לענ"ד זה אינו, דהא אף פרי שאינו ממין ד' נפטר בדיעבד במעין ג' כמבואר במשנ"ב סי' ר"ז סק"א, וא"כ מאחר דבדיעבד נפטר הרסק בברכת בפה"ע פשוט דה"נ יש לו להיפטר בברכת מעין ג' כשאר פירות. וכן מהא דפשיט"ל לפמ"ג דלא נפטר במעין ג' מסתבר דס"ל הכי אף לגבי ברכה ראשונה. [ולפ"ז נמצא דהמשנ"ב סותר עצמו מסי' ר"ח סק"מ שנקט כד' הח"א דנפטר בדיעבד בברכת בפה"א. ולהלן בסי' ו' אות ד' כתבנו ישוב ע"ז].

ועי' בספר שערי הברכה פי"ז הערה ס"ה בהרחבה אם יסוד גריעותא דרסק הוא משום חסרון חשיבותו או משום דאינו בכלל פרי כלל דנחשב כמשקה ולא כאוכל, ומסתבר דתלוי בזה.

כב. ועי' בחלק ההערות סי' ק"ע אות ח' שהארכנו לבאר מנהג העולם אף לפי הפשטות בדברי הרמ"א דאין יוצאים בברכת בפה"ע להשיטות דברכתו שהכל.

דאינו חשוב לברך עליו כברכת הפרי השלם אך לפוטרו בברכה זו שמברך על הפרי השלם הוי לכתחילה. ולפ"ז נראה דאף אם לא התכוין להדיא לפטור את הרסק נפטר הרסק בסתמא, [וצ"ע בזה] כג.

ע"ע בחלק ההערות סי' ק"ע שנתבאר בהרחבה ב' דרכים נוספות בביאור המנהג לברך על פרי שלם כדי לפטור את הרסק.

בירך על ירק שאוכלו כדרכו האם פוטר עימו ירק שאוכלו שלא כדרכו

(י) **וכה"ג** יש לדון גבי הני גוויי שכתב המשנ"ב בסי' ר"ו סק"ג דאע"פ שברכתם שהכל מ"מ בדיעבד נפטרים בכפה"ע, וכגון פירות הגדלים על העץ שברכתם שהכל משום שאינם עיקר הפרי או משום שלא נגמר בישולן או ירקות שהדרך לאכלן חיין ואכלן מבושלים או להיפך דברכתן לכתחילה שהכל מ"מ בדיעבד נפטרו בכפה"ע או בפה"א, ובכל אלו י"ל דאם מברך על הפרי הראוי יכול לפוטרו בזה לכתחילה, ואף בסתמא י"ל

שנפטרים וכאמור. וזה דלא כמש"כ בשו"ת שרגא המאיר ח"ג סי' כ' וח"ד סי' מ"א דבכל הני גוויי (פירות שאינם עיקר הפרי או שלא נגמר בישולן או ירקות שהדרך לאכלן חיין ואכלן מבושלים או רסק פירות) אם בירך על פרי גמור לא נפטרו בסתמא, וכן אם כיון להדיא לפוטרו תלוי במח' הראשונים בסי' ר"ו ס"ב אם נפטרו. והיינו שדימה כ"ז למברך בפה"א על פרי האדמה שלא פטר את פרי העץ, אך להאמור יש לחלק טובא ביניהם].

שוב הראוני בספר ברכה אחרונה פ"ב הערה ס"א ופ"ז הערה א' שכתב בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א לענין מי שאכל פירות שהדרך לאוכלן רק חיים ואכלן מבושלים (שברכתן שהכל ובנ"ר) ואכל ג"כ פרי גמור ממין ז', שיברך לכתחילה מעין ג' ויפטור את שניהם.

ומצאתי סיעתא לזה בגליון רע"א סי' תע"ה על המג"א סק"י שכתב דהאוכל חזרת למרור אף אם ברכתו שהכל כיון שאין ראוי לאוכלו כמות שהוא חי, מ"מ א"צ לברך עליו שהכל מפני שנפטר בברכת הכרפס, לפי שברכת

כג. ולפי דרך זו יש מקום לבאר את המנהג גם אם נימא דלפי השיטות שברכתו שהכל אם בירך בפה"ע על הרסק לבדו לא יצא אפי' בדיעבד כפשוטו ל' הרמ"א. דהנה נחלקו האחרונים אם המברך על העץ על תפוחים במקום בנ"ר יצא בדיעבד או לא, ד' המג"א סוס"י ר"ח ועוד אחרונים דיצא, אך הא"ר שם העלה בד' הלבוש שלא יצא. והנה המג"א הוכיח כדבריו מהא דמבואר בשו"ע דהאוכל ענבים ותפוחים מברך על העץ ופוטור את שניהם, אולם הא"ר דחה דשאני התם שמברך גם על ענבים, ועי' מאמ"ר סי' ר"ז שהאריך בזה. ויש לבאר ד' הא"ר עפמש"כ הלבוש שם לבאר הא דמעין ג' אינו פוטר בנ"ר שהוא מפני שמגזם בהודאתו וכבר אמרו כל האומר הלל בכל יום הר"ז מחרף ומגדף וכו', ולפ"ז י"ל דזהו רק אם מברך על התפוחים לבדם אבל אם מברך על הענבים כדין שפיר נפטרים בזה גם התפוחים, כיון שמשמעות הברכה שייכת גם על תפוחים ורק שא"א לברך עליהם לבדם ברכה חשובה כ"כ.

ולפ"ז י"ל דה"נ בניד"ד אף אם המברך בפה"ע על רסק פירות לא יצא אפי' בדיעבד, אי"ז מפני שאין הברכה שייכת עליו אלא משום שירד מחשיבותו מאחר שנתרסק ואיבד צורתו, וממילא י"ל דכל שמברך על פרי שלם שפיר נפטר עימו כמו בתפוחים וענבים.

ומ"מ להלכה זה אינו, שכבר הכריע המשנ"ב בסי' ר"ז סק"א וסי' ר"ח סקפ"א כד' המג"א ודעימיה דהמברך על העץ על תפוחים יצא בדיעבד, ומקורם מהדין בשו"ע גבי תפוחים וענבים, וחזינו שלא חילקו בזה. ועוד, שהרי פסק המשנ"ב בסי' ר"ו סק"ג שבוסר וכדו' נפטר בכפה"ע בדיעבד וה"נ בזה אין חילוק, וכל הצד שאינו נפטר בדיעבד הוא מפני דחשיב כזיעה בעלמא ולא שם פרי עליה כלל לענין תרו"מ וכל מילי כמשנ"ת בהערה כ"א, ולפ"ז ברור שלא יועיל מה שמברך על פרי שלם עימו.

בפה"א פוטרתו בדיעבד לד' האחרונים המובאים במשנ"ב הנ"ל בסי' ר"ו. ומשמע מדברי רע"א דלכתחילה שרי לפוטרו בברכת בפה"א של הכרפס, או עכ"פ שנפטר גם בסתמא.

שו"ר כן גם בספר כיצד מברכים עמ' י"ז בשם בעל שבט הלוי שליט"א דלכתחילה יברך בפה"ע על הפרי שאוכלו כדרכו ויפטור בזה את הפרי שאוכלו שלא כדרכו, כיון שרק מפני העדר חשיבותם אין מברכים עליהם בפנ"ע את הברכה הראויה להם, וציין לדברי רע"א הנ"ל.

וכל זה סייעתא לדברינו, דאע"פ שברכת הני פירות היא שהכל ורק בדיעבד נפטרים בברכת בפה"ע מ"מ אפשר לפוטרום לכתחילה ע"י ברכה על פרי אחר, וכן אם לא כיון להדיא לפוטרום נפטרים בסתמא בברכתו [וכמשנ"ת לעיל שהדברים תלויים זב"ז].

אמנם במג"א סי' תע"ה סק"י משמע דלא כרע"א הנ"ל, דאין לפטור לכתחילה החזרת בברכת הכרפס. ואולי יש לדחוק דכוונתו רק בסתמא דאם לא כיון להדיא לפוטרו לא נפטר, אך בלא"ה נראה דב' הענינים תלויים זב"ז כמשנ"ת. [ובשו"ת שרגא המאיר שם ח"ד סי' מ"א הביא מהמג"א סייעתא לשיטתו] כד.

ושוב הראוני בשו"ע מהדורת פרידמן שנדפס תוספת כמה מילים בדברי הגרע"א, דהכא הוי כדיעבד כיון שא"א לברך על החזרת בפנ"ע מספק דשמא נפטר בברכת הפת ע"ש, ולפ"ז מבואר להיפך דבעלמא גם הגרע"א סובר כהמג"א דאין לפטור לכתחילה החזרת בברכת

הכרפס, ואולי גם בסתמא לא נפטר, ורק הכא יש לכיון לפוטרו כי אין אפשרות אחרת לברך על החזרת כדינו.

ומצאתי עוד בהל' ברכות לריטב"א פ"א הלכה ל"ד שמשמע מדבריו דאינו נפטר בסתמא, דזה לשונו; 'יש ירקות שנאכלין חיים בלבד ולא מבושלים, ויש שנאכלין בין חיים בין מבושלים, כל שאכלם כדרך שהעולם אוכלים מברך עליהם בפה"א, ואם לאו שהכל. הרי שראויים לזה ולזה והתחיל לאכול מהם חיים ובירך עליהם בפה"א ואח"כ אכל מהם מבושלים אינו צריך לחזור ולברך, אבל אם לא היו נאכלים חיים ואכל ובירך עליהם שהכל וחזר ואכל מהן מבושלים מברך עליהם בפה"א, זה הכלל כשאין שוות ברכותיהן חזר ומברך אע"פ שהוא מין אחד, וכן כל כיוצא בזה' עכ"ל. הנה באופן הראשון איירי שבבירך בפה"א, ומשמע דפוטור את השניים רק משום שראויים לזה ולזה, אבל באופן השני שאינם ראויים לשניהם חזר ומברך, וכן משמע מסוף דבריו שכתב דכללל הוא דאם אין ברכותיהן שוות חזר ומברך בכל גווני, וקאי כלפי האופן הראשון דשם אם בירך בפה"א אינו חזר ומברך. [ומה שצייר באופן השני שבבירך תחילה שהכל, בא לחדש דאף שברכת שהכל פוטרת בדיעבד כל מילי לא מהני הכא, ודלא כד' היד הקטנה המובאת לעיל בהערה ד'].]

[גם] בעיקר השמועה הנ"ל בשם מרנן הגריש"א והגרש"ו שליט"א העיר ידידי הרב מרדכי שפירא שליט"א, דהא לפ"ד האבה"ע והמאמ"ר המובאים בשעה"צ שם בסי' ר"ו אין פירות אלו נפטרים בברכת בפה"ע אפי' בדיעבד, ולדבריהם

כד. והנה בספר אפיקי מגינים סי' ר"ה סק"ג נקט בכוונת המג"א דאף בדיעבד אם כיון עליו להדיא לא נפטר, ורצה להוכיח מזה דלא כד' הפנים מאירות דפירות שהדרך לאכלן מבושלים ואכלן חיים נפטרים בדיעבד בברכה הראויה להם, וכתב לדחוק דכוונת המג"א לפ"ד השאג"א המובא במשנ"ב סי' ר"ו סק"י דהמברך על בפה"א על צנון לא פטר את הזית אף אם כיון עליו להדיא כיון שיש לברכה על מה לחול. אבל לכאן אין הכרח לכך, דכוונת המג"א היא רק דלכתחילה אין להתכוין לפטור את החזרת בברכת הכרפס או שבסתמא לא נפטר וכנ"ל.

פשוט דה"נ אם בירך עליהם מעין ג' לא יצא אפי' בדיעבד, ובשעה"צ שם משמע שרק מדין ספק ברכות להקל הכריע שאם בירך עליהם בפה"ע יצא, ולפ"ז ודאי שאין לפוטרום לכתחילה בברכת מעין ג' אלא יש לברך עליהם מקודם בנ"ר או לפוטרום גם בברכת בנ"ר על דבר אחר. ועל כן יש לפקפק באמיתות השמועה בשם מרנן הגריש"א והגרש"ו שליט"א].

בירך על פרי גמור האם פוטר עימו את הבוסר

יא) עוד הראני הרב הנ"ל בספר אפיקי מגינים סי' ר"ב סק"ה שנקט בפשיטות לענין פרי שלא נגמר בישולו שיכול לכתחילה לברך על פרי גמור בפה"ע וכן על העץ (אם הוא ממין ז') ולפטור בזה את הבוסר. [אכן סתר בזה משנתו, דבסי' ר"ח סקי"ט הסתפק בזה לענין פרי שלא נגמר בישולו או שאינו עיקר הפרי אם יכול לפוטרו בברכת על העץ שמברך על ענבים גמורים כמו שיכול לפטור בזה תפוחים, וצידד להכריע דלא מהני, אבל ראייתו שם תמוהה מאד, ואכמ"ל].

אמנם בעיקר הדין נראה דיש מקום לחלק בין בוסר ופרי שאינו עיקר הפרי לבין פרי שדרכו להיכלל מבושל ואוכלו חי, די"ל דפרי שאוכלו שלא כדרכו אינו מברך עליו את ברכתו הראויה מפני העדר חשיבותו כמשנ"ת לעיל, וכ"ה ברסק פרי, אבל בוסר או שאינו עיקר הפרי י"ל דלא חשיב כ"כ 'פרי העץ', ודמי לשאר הברכות הפוטרות רק בדיעבד לפי שאין הלשון מחזור ומבורר.

וחילוק זה יש ללמוד מדברי השע"ת בסי' ר"ו סק"א, דלענין ספק בוסר וספק אם הוא עיקר הפרי נפסק בשו"ע סי' ר"ב ס"ב וסי"ח לברך מספק בפה"א ולא בפה"ע, אולם לענין פרי שספק אם הדרך לאוכלו חי או מבושל חידש השע"ת דמברך בפה"ע, והחילוק ביניהם הוא כמו שהביא שם בשם הברכ"י דלגבי בוסר 'ברכת בפה"א יותר צודקת מברכת בפה"ע, כיון דאי"ז עיקר פרי האילן ובפה"ע משמע כי זהו עיקר פרי האילן', משא"כ לגבי פרי שאוכלו שלא כדרכו דלא שייך סברא זו וממילא עדיף לברך בפה"ע משום שהיא ברכה מבוררת טפי ע"ש.

ומשמעות דבריו דהחילוק הוא כדברינו, דהטעם שאין מברכים בפה"ע על בוסר הוא משום דלשון בפה"ע אינו מתאים כ"כ לבוסר, משא"כ לגבי פרי שאוכלו שלא כדרך לשון בפה"ע מתאים לגמרי אלא שמפני העדר חשיבותו אין לברך עליו בפה"ע, ולכן במקום ספק עדיף לברך עליו בפה"ע המבוררת טפי מבפנה"א. [אמנם לפי דבריו גם לגבי רסק פירות היה ראוי לברך בפה"ע מחמת הספק אם נימא דבפה"ע פוטרתו בדיעבד, ובהכרח דנקט בד' הרמ"א דבפה"ע אינה פוטרת בדיעבד להשיטות דברכתו שהכל ודלא כהבנת המנחת שלמה]. כ"ה

מיהו יש לציין דד' הישועות יעקב סי' ר"ט סק"ד היא דלא כהשע"ת, דבספק לגבי דין שלקות יש לברך שהכל מספק, (אף שבסי' ר"ו סק"ב הסכים עם ד' המג"א לגבי בוסר וכדו' דנפטר בדיעבד בברכת בפה"ע, ומסתבר דה"נ לגבי שלקות מסכים לד' הפמ"א דנפטר בדיעבד בברכת בפה"א) כ"ה.

כה. הערת הרר"ש; אכן יש להעיר דמקור דין זה דיוצא על פירות שאוכלן שלא כדרכן בברכת בפה"ע, הוא מדברי הפנים מאירות, והפנים מאירות למד זה ממש"כ המג"א דעל אותם דברים שאינם עיקר הפרי יוצא בברכת בפה"ע, וא"כ אין מקום לחלק ביניהם, וצ"ע בד' השע"ת שחילק בזה.

כו. ואגב אציג נידון דבריו שם, שכתב להוכיח כהשיטות דברכת מעין ג' אינה מן התורה וספיקה לקולא, דהנה בגמ' לח: הוכיחו דד' ר' יוחנן דשלקות במילתיהו קאי ומברכים עליו בפה"א ולא שהכל מהא דאמר ר' חייא בר אבא אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח וברך עליו תחלה וסוף, אי אמרת בשלמא שלקות במילתיהו

(יב) אמנם הנני להעיר על דברינו מכמה דוכתי;

א [בח"א כלל מ"א משמע דנקט דביין תמרים ופהבב"כ בכולם נפטר אף בסתמא בברהמ"ז ועכ"ז לכתחילה צריך לברך עליהם מעין ג' עד ברהמ"ז. והנה המשנ"ב העתיקו בסי' קע"ו, ובספר מגילת ספר סי' ל' דן להכריע מה"ט דפסק המשנ"ב כוותיה, אך לענ"ד אינו נראה כמשנ"ת לעיל. והנני להוסיף עוד בזה, דבכלל נ' סעי' ד-ה מבואר בח"א דאם אכל פרי מז' המינים ושתה יין ובירך על העץ ושכח להזכיר על הגפן נפטר בדיעבד אף שלא נתכוין ע"ז להדיא, וזה לשיטתו הנ"ל, (וצע"ק מל' הח"א כלל מ"ט סי"א בסופו לענין בירך על הגפן על יין ולא

הזכיר על העץ דמשמע קצת שיצא רק אם כיון להדיא), אך בביה"ל סוס"י ר"ח כתב דלא נפטר כה"ג אלא כשכיון להדיא לפטור את היין, ומבואר שלא פסק בזה כהח"א כ"ז.

עי' גם בחזו"א סי' כ"ז סק"א דנקט בכוונת האבה"ע כד' הח"א, [וע"ע מה שביאר בזה בסי' ל"ד סק"ז], וזה תמוה מאד, דבאבה"ע מפורש דגם לא נפטר בדיעבד בתמרים ודייסא, וביין לאחר הסעודה כתב שאפשר לברך עליו לכתחילה ברהמ"ז כמבואר ברבינו יונה, וצ"ע. גם ד' החזו"א נסתרת מהשו"ע בסי' רצ"ט ס"ח דביין קודם הסעודה לא נפטר אף בדיעבד, וצ"ע כ"ח. [ובענין זה יש להעיר, דגם במג"א סי'

קיימי בתחלה מברך עליו בורא פרי העץ ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש אלא אי אמרת שלקות לאו במילתייהו קיימי בשלמא בתחלה מברך עליו שהכל נהיה בדברו אלא לבסוף מאי מברך, ע"כ. והקשה הישועות יעקב מאי ראיא, דילמא מספק"ל לר' יוחנן ולהכי בירך לפניו שהכל, דספק בפה"א או שהכל הדין הוא לברך שהכל, ולאחריו בירך מעין ג' משום דהוי ספיקא דאו' וספיקו לחומרא, אלא בע"כ דמעין ג' דרבנן וספיקו לקולא, עכ"ד. [ע"ש מש"כ ליישב בחריפות כדרכו].

וראייתו להג"ר דוב ווייס שליט"א רב דקריית צאנו י-ם שכתב דלפ"ד השע"ת הנ"ל לק"מ, דסו"ס גם אם מספק"ל לר' יוחנן מברכים לפניו בפה"א ולא שהכל, ושפיר מוכח מיניה דיש לברך על שלקות בפה"א.

כז. ובזה יש להעיר על המשנ"ב בסי' ר"ח ס"ק ס"א שהביא ד' כמה אחרונים שהאוכל ענבים ושותה יין חותם בנוסח 'על הפירות' בלבד ושלא כד' השו"ע שם שיחתום 'על פרי הגפן ועל הפירות', וכתב המשנ"ב לעשות כדברי השו"ע, אך 'עכ"פ בדיעבד אם לא אמר פרי הגפן בודאי אינו חוזר [ח"א] עכ"ל. והנה מקור המשנ"ב הוא מהח"א, ושם מבואר דזהו לשיטתו שפסק דאם בירך על יין בפה"ע בברכה ראשונה או על העץ בברכה אחרונה יצא. וצ"ע דהא הכא לא מבואר שכיון להדיא לפטור את היין, וא"כ איך פסק המשנ"ב כהח"א בזה, דהא באופן שגם בפתיחה לא הזכיר על הגפן מבואר להדיא בביה"ל הנ"ל בסוף הסימן שלא יצא בלא כוונה להדיא וחולק בזה על הח"א, ומ"ט כאן הכריע כוותיה.

ונראה ליישב דבלא"ה קשה איך פסק כאן בפשיטות כהח"א דאם חתם על הפירות יצא גם על היין, וכן פסק לעיל ס"ק נ"ו בשם הח"א לענין אם שתה יין לבד וחתם על הפירות דיצא, וטעם הח"א הוא מחמת שנקט דאף אם גם בפתיחה אמר על העץ ולא על הגפן יצא, ואילו בזה לא הכריע המשנ"ב כוותיה (עי' משנ"ב סק"ע וביה"ל הנ"ל סוס"י ר"ח). וצ"ל שצירף כאן הדעות שכן הוא הדין לכתחילה לחתום על הפירות על שתיית יין, וכן משמע בשעה"צ סקנ"ז, וממילא שפיר יוצא אף אם לא כיון ע"ז להדיא כיון שלדעות אלו הרי זוהי ברכתו לכתחילה.

[שוב העירוני שהרי ד' השו"ע סעי' י"א בשתה יין לבד שיכול לחתום איך שרוצה, או על הפירות או על פרי הגפן, ומשמע מזה דנקט השו"ע דבדעיבד יוצא בכל גווני, ולא שמענו שד' השו"ע דהמברך על העץ על יין יצא בדיעבד, ובהכרח יש חילוק ביניהם, וא"כ י"ל דאע"פ שמקור דברי המשנ"ב הם מהח"א ושם השווה בין הדברים, מ"מ המשנ"ב עצמו חילק ביניהם, ואין הכרח שמסתמך רק על צירוף השיטות שלכתחילה חותמים ב'על הפירות'].
כח. אכן בעיקר הסברא נראה דהחזו"א אזיל לשיטתו שביאר בסוס"י ל"ד דברכה אחרונה אינה מתייחסת לטעימה מסויימת ולכך פוטרת כל מה שיכולה לפטור בדיעבד ע"ש.

עמרם גאון שכתב כן גבי קידוש, ונהי דבקיודש לא קי"ל הכי, מ"מ בהבדלה קי"ל הכי. והביא כן בשם הב"ח שם. וצ"ע היטב בדברי הטור ונו"כ שם בסי' רע"ב. ובספר כיצד מברכים (בחלק העיונים) העיר שהגר"ז סותר עצמו למש"כ בסדר ברה"נ פ"א הלט"ו לענין אכל ענבים ושתה יין ובירך על הגפן דלא נפטר הענבים בסתמא אא"כ כיוון עליהם להדיא, ע"ש מש"כ בזה.

[ע"ע] ברא"ש פ"ו סי' כ"ו שהוכיח דיין תוך הסעודה נפטר בברהמ"ז מהא דפסחים קג: דיין לאחר ברהמ"ז טעון שוב ברכה ראשונה רק משום דברהמ"ז הוי הפסקה אלא דלא בירך לאחר היין שבתוך הסעודה דאי בירך לאחריו למה לי טעמא משום הפסקה דברהמ"ז תיפו"ל משום שבירך על היין ששתה עכ"ל הרא"ש, ומשמע דהיה צריך לברך לאחריו כדי שלא ייפטר בברהמ"ז כיון שהוא רק בדיעבד, וצ"ע היטב בדברי הרא"ש הללון. וצ"ע בכ"ז.

[ב] בשורש הנידון בסברא אם ברכה אחרונה פוטרת בסתמא גם את המין של בדיעבד או לא, הנה הבאנו לעיל לסברת ההר צבי ע"פ ד' הפמ"ג דברכה אחרונה לאו בכוונה תליא מילתא וא"א להגביל הברכה ע"י כוונה, לפי שאין הברכה מתייחסת לאכילה מסויימת אלא כל שמחויב לברך ומברך נפטר מחיובו.

אכן נראה דזה תלוי בשורש הסברא לגבי ברכה ראשונה דלא מהני לפטור בסתמא, דבפשוטו היא סברא בכללי הברכות, דליכא דין גרירה על מין של בדיעבד, ולכן רק אם מברך עליו בפנ"ע מהני, ולפ"ז יש להבין דאף בברכה אחרונה הוא כן, דאחר שחל על המין הראוי לו אין המין של בדיעבד נגרר להיפטר נמי על ידו אם לא כיוון להדיא לפטורו, כיון שאין דינו להיפטר בהך ברכה. [והחזו"א פליג ע"ז וס"ל דלא שייך ענין גרירה בברכה אחרונה כי אין

קע"ד סק"ט משמע שנקט בד' הרשב"א ורבינו יונה דאף ביין שקודם המזון אפשר לפוטרו לכתחילה בברהמ"ז, ע"ש בנו"כ, וזה נסתר מהשו"ע הנ"ל בסי' רצ"ט. וצ"ל דכוונת המג"א שם רק דאפ"ל כן מסברא עפ"ד רבינו יונה והרשב"א דמיירי לאחר המזון, אך לדינא ודאי אינו כן כמבואר בסי' רצ"ט, וע"ש בתהל"ד].

ע"ע בלבושי שרד ע"ד המג"א סי' קע"ז סק"ו דבתמרים אף שלד' המג"א הם נפטרים בדיעבד בברהמ"ז עכ"ז לכתחילה צריך לברך עליהם מעין ג' קודם שיברך ברהמ"ז, וכל שאר האחרונים נחלקו עליו בד' המג"א. ומש"כ להוכיח כן מד' המג"א בסי' קצ"ז ס"ג דהאוכל תמרים ויין אינו יכול להתכוין לצאת בברהמ"ז מחבירו המזמן, כבר כתב התהל"ד ע"ז דשאני התם דאינו מחויב כלל וכ"כ בשעה"צ שם סק"ג וכע"ז במנחת ברוך סי' ז'. ומיניה וביה יש להוכיח כן, דהא ביין ד' המג"א בסי' קע"ד סק"ט דלכתחילה פוטר בברהמ"ז ואעפ"כ כתב שם דאינו יכול לצאת ע"י חבירו. אך יש לדחות דביין ד' המג"א דפוטר משום מיגו דקבע ע"ז סעודה ע"ש וזה לא שייך בסי' קצ"ז שלא אכל פת כלל. ועוד יש לדחות דביין שקודם המזון לא נשאר המג"א לדינא דנפטר בברהמ"ז כמו שהוכחנו לעיל מהשו"ע סי' רצ"ט.

ע"ע בגר"ז שפסק ביין של הבדלה שנפטר אף בסתמא בברהמ"ז [וחולק בזה ע"ד השו"ע בסי' רצ"ט] ועכ"ז לכתחילה צריך לברך ע"ז מעין ג' קודם שיברך ברהמ"ז, וכ"כ הכה"ח שהובא לעיל (בסי' רצ"ט סקמ"ז וסי' קע"ד סקל"ז). [וכ"כ הגר"ז בלוח ברכות הנהנין פ"א הט"ז גבי תמרים קודם הסעודה, אמנם בתמרים ויין שלאחר הסעודה ס"ל כמג"א דלכתחילה פוטרם בברהמ"ז, אך מטעמים שונים; יין משום מיגו דהוי קביעות לפת הוי קביעות ליין, ובתמרים משום דמיון זינין]. ועי' תהל"ד סי' קע"ד סק"ז דמקורו מהטור סי' רע"ב בשם רב

הברכה מתייחסת כלל לטעימה מסויימת כמו שהבאנו בהערה הקודמת].

אולם בלבוש מצאנו טעם מחודש, דהא דאין פוטר בסתמא מין של בדיעבד הוא משום 'דאמרינן מסתמא לא היה בדעתו לפטור רק את פרי האדמה כדינו', והיינו דהוי כעין דעת שלא לפטור, ולפ"ז ודאי בברכה אחרונה לא שייך זאת לפ"ד הפמ"ג ודעימיה שא"א להגביל ברכה אחרונה ע"י כוונה כט.

ג] עוד יש להעיר על עיקר דברינן דב' מיני ברכות בדיעבד איכא, דהנה ז"ל הלבוש סי' ר"ח סי"ז: 'צריך אדם לברך על כל דבר ברכה המיוחדת לו לאותו דבר, ואין האחרת פוטרת אותה אע"פ שהיא חשובה ממנה, כגון במקום שאמרו לברך בנ"ר אין ברכת מעי"ג פוטרת אותה אא"כ היא כלולה בלשונה כמו שאמרנו, וכ"ש שאין ברכת בנ"ר פוטרת מעי"ג שהרי אינה חשובה כמוה, וכן במקום שאמרו מעי"ג אפי' ברכת המזון עצמה שהיא חשובה ממנה שהיא שלש ברכות ממש אפ"ה אינה פוטרת אותה, ואין צריך לומר דבנ"ר אינו פוטר אותה דהיא גרוע ממנה.

וטעמא דמילתא נ"ל...שכיון שכל אחת מן הברכות היא חשובה וכוללת יותר מן האחרת, לפיכך אמרו שלא יברך החשובה על דבר הגרוע ממנה, שכשם שאסור לקצר בשבחו של מקום לומר ברכה הגרוע על דבר החשוב ממנו, כן אסור להרבות בשבחו ית' במקום שאין צריך לו, כי אין זה מדרך המוסר, והיינו דאסמכוה אקרא דברוך ה' יום יום תן לו מעין ברכותיו ר"ל מעין ברכותיו ממש לא פחות ולא יותר, וכגון זה אמרו

ז"ל במקום אחר כל האומר הלל הגדול בכל יום הרי זה מחרף ומגדף, ע"ש שהוא ג"כ מזה הטעם עכ"ל.

ולפ"ר משמע דאין חילוק בחומר ה'בדיעבד' בין אם אומר ברכה חשובה יותר על מין גרוע יותר או להיפך. אולם באמת הרי הלבוש גופיה רמז בתוך דבריו ד'במקום שאמרו לברך בנ"ר אין ברכת מעי"ג פוטרת אותה אא"כ היא כלולה בלשונה כמו שאמרנו', והיינו דעל העץ על ענבים פוטר נמי תפוחים, ולא ביאר כוונתו, דהא סו"ס אמר שבח גדול יותר על המין הגרוע^ל.

אך באמת בהמשך דברי הלבוש שם מבואר כוונתו דשבח גדול על מין גרוע הכוונה כגון ברהמ"ז על דייסא, דברהמ"ז נאמר על פת שהוא משביע וסועד ומשא"כ דייסא שמשביע ואינו סועד ע"ש, ועל כן יין ותמרים הסועדים שפיר נפטרים בדיעבד בברהמ"ז ע"ש, ולפ"ז נראה דתפוחים ואורז שלא תקנו עליהם מעי"ג משום שאינם מז' המינים אינם חשובים מין גרוע לענין זה, דבעצם תכונתם אינם שונים מז' המינים, וע"ז לא איירי הלבוש, ובזה אכן הא דהוי ברכה בדיעבד היינו רק כמשנ"ת, ודו"ק. [ועדיין צ"ע בכל דברי הלבוש שם. וע"ע בא"ר סו"ס ר"ח שהעלה מדברי הלבוש דאם בירך על העץ על תפוחים לבדם לא נפטרו אפי' בדיעבד ודלא כד' המג"א שם וכמו שפסק המשנ"ב בסי' ר"ז סק"א, ולפ"ז ה"ה על המחיה על אורז, וצ"ע בשיטתו].

ד] הנה בעיקר הנידון כבר עמד הב"י סי' ר"ח סקי"ד בחילוק בין על הגפן שאינו פוטר

כט. שוב העירוני דיש מקום לפרש כוונת הלבוש באופ"א, דודאי ליכא דין גרירה על מין של בדיעבד ומש"ה אינו נפטר בסתמא, אלא שנקט הלבוש דבעלמא אמרינן דסתמא חשיב ככוונה לפטור, וא"כ ה"נ בזה נימא דסתמא הוי ככוונה להדיא לפטור, ובזה הוא שכתב הלבוש, דבמקום דהוי זה בדיעבד, ודאי אין כונתו לפטור, ועל כן אי"ז פוטר.

ל. בפשוטו י"ל, דכיון שאומר שבח זה גם על המין המעולה, אין בזה גירעון שכולל בזה גם את המין הגרוע. [הרר"ש].

ענבים בסתמא לעל העץ שפוטרי תפוחים בסתמא, וביאר דהחילוק הוא אם בברכה שלפניה ברכתם שווה או לא ע"ש, וכ"כ הלבוש שם, וכע"ז מצאנו שהוכיח רע"א בסי' ר"ח ס"ה מהגמ' לט. דברכה אחרונה תליא בברכה ראשונה ע"ש. ולפ"ז נמי פשוט דה"ה באורז ומזונות הדין כן, אולם בפהבב"כ לא את"ש.

אך עיקר החילוק אינו מובן. ושמעתי לבאר כוונתם, דבענבים שלפניהם מברך בפה"ע ולא בפה"ג, על כן גם לאחריהם אין לו לפטור לכתחילה בעל הגפן, שהרי המטבע דגפן אינו המטבע הראוי להם, ומשא"כ בתפוחים דמברכים עליהן בפה"ע, הרי דהמטבע דפרי העץ הוי מטבע הראוי להם, על כן פוטרים אותם לכתחילה בברכת על העץ ועל פרי העץ, וכן נראה להדיא בדברי הב"י שלא הזכיר כלל דשניהם מברכים עליהם בתחילה בפה"ע, אלא כתב רק שמברכים עליהם בתחילתם בפה"ע, (אך הלבוש הזכיר זאת, ומ"מ י"ל דגם הוא לא נתכוין אלא להביא מזה דיש בהן אותו מטבע דפרי העץ.

ה העיר חכ"א דאין הכרח דהא דאין מברכים מע"ג על שאר פירות הוא מחמת העדר חשיבותם גרידא, דשפיר יתכן דברכת מעין ג' שייכא רק כלפי ד' המינים משום שהברכה היא על הארץ ופירות שנשתבחה בהם, ולפיכך אכן אי"ז ברכה המתאימה כ"כ לשאר פירות. אך מ"מ אף לדבריו הרי חזינן דמתאים טפי לשאר פירות מאשר ברכת על המחיה מתאימה ליין או ברכת בפה"א מתאימה לתפוח, וכמו שהוכחנו מהפמ"ג גבי ברכת על האדמה.

ו עי' בספר רשימות שיעורים אהלי ישועה (להגרי"י קלמנוביץ שליט"א) סי' ל"ח אות ה' ד"ה ונראה שכתב לבאר מח' הראשונים אם ברהמ"ז פוטרת יין ותמרים לכתחילה, דזה תלוי במח' הראשונים (לשיטתם) אם כשמברך להדיא ברהמ"ז על יין ותמרים סגי בברכת הזן או לא, דאם סגי בברכת הזן נמצא דהוי בדיעבד גמור

משום דברכת הזן גריעא מברכת מעין ג' הואיל ואין בה ארץ וירושלים ולכך אינה פוטרת לכתחילה כלל, ומשא"כ לד' הראשונים דחייב בכל הג' ברכות הוי זה לכתחילה ע"ש. והנה זה פלפול נאה, אך מלבד שהוא חידוש לומר דהואיל וסגי להו בברכת הזן ממילא הוי בדיעבד אע"פ שבפועל הוא מברך את כל הג' ברכות, גם הוכחנו בסי' דפהבב"כ דאם מברך את כל הג' ברכות מתייחסות כולם לתמרים ואי"ז לבטלה אע"פ שיצא גם אם בירך הזן לבד.

ומ"מ דבריו מיוסדים על ההנחה שברהמ"ז עדיפא מברכת מעין ג' ועל כן הדעת נותנת שאם בלא"ה מברך על הפת הוי זה לכתחילה לברך גם על יין ותמרים כמו בברכת על העץ לגבי פירות שאינם מז' המינים, ולכן הוצרך לפלפול הנ"ל כדי לבאר השיטות אי"ז לכתחילה. אמנם לעיל כתבנו לבאר באופן פשוט דשאני הכא דברהמ"ז אינו מזכיר כלל יין ופירות ועל כן ברכת מעין ג' עדיפא וברהמ"ז הוי רק בדיעבד גמור, ורק בפהבב"כ דבריו מסתברים, ואכן כתבנו לדקדק מדברי הביה"ל לחלק בין פהבב"כ ליין ותמרים. אך באמת בתוס' ועוד ראשונים מא: משמע גבי פהבב"כ נמי שאין ברהמ"ז פוטרתם לכתחילה אלא אם אכלם בתוך הסעודה או אף לאחר הסעודה מטעם אחר ע"ש, ועמד בזה באהלי ישועה שם, ולדברינו צ"ע בזה.

והנה הרשב"א שם פי' דין פהבב"כ שנפטר בברהמ"ז מה"ט דברהמ"ז פוטרת פהבב"כ בדיעבד, וכתב דלפ"ז ה"נ תמרים וממילא נתקשה דבירושלמי מבואר לא כן, אולם לדברינו יש לחלק בין פהבב"כ לתמרים, אך הרשב"א לא חילק ביניהם והיינו משום דסבר דברהמ"ז מתאימה לגמרי לתמרים, אך בד' החולקים על הרשב"א שפיר יש לחלק כנ"ל (והכי קיי"ל כמש"כ הביה"ל סי' ר"ח סי"ז בשם אבה"ע והגר"א), ושור"ר כע"ז במנחת ברוך סוס"ז ד' ד"ה דנהה בברכות].

סימן ב'

ברכה על טפל הנאכל קודם העיקר

בירור הדין במנהג הרווח בקידוש בביהכ"נ להגיש קוגל עם מלפפון חמוץ, האם מברכים על המלפפון

האוכל קוגל עם מלפפון חמוץ ומסופק אם דינו כטפל העיצה היא להתחיל לאוכלו קודם הקוגל ♦ האם תועיל עיצה זו כשכבר בירך על העוגה ופטר את הקוגל ♦ האם טפל קודם העיקר טעון ברכה משום שאין דינו כטפל או משום שעדיין לא בירך על העיקר ♦ סתירות בד' המשנ"ב בדין טפל הנאכל קודם העיקר כשהעיקר כבר נפטר בברכה ע"י דבר אחר ♦ ישוב סתירת ד' הט"ז דהברכה חלה רק על תחילת האכילה והשאר נפטר רק מדין גרירה ♦ ישוב סתירת ד' המשנ"ב דרק בב' מינים בעינן לדין גרירה ולא במין אחד ♦ פטור טפל בברכת העיקר חל רק בשעת אכילת הטפל מפני שרק אז חל עליו שם 'טפל' ♦ האם יש עיצה לברך על העיקר ולהתכוין שלא לפטור את הטפל

**האוכל קוגל עם מלפפון חמוץ ומסופק
אם דינו כטפל העיצה היא להתחיל
לאוכלו קודם הקוגל**

את המלפפון ממש ביחד עם הקוגל, ובכה"ג לא תמיד דינו כטפל לקוגל, דאם אוכל אותו רק כדי להפיג את הטעם השמנוני של הקוגל דינו כטפל ופטור מברכה, אולם מצוי מאוד שגם לולי הקוגל היו אוכלים אותו, ויש שאוכלים אותו רק מחמת שהוא מוגש כך בצלחת עם הקוגל אך לא כדי להפיג את טעם הקוגל, ובכה"ג אין דינו כטפל. ואף אם אוכלים את המלפפון יחד עם הקוגל, פעמים שאינו נידון כטפל אם תאב לאוכלו גם בפנ"ע. [וכ"כ בספר וזאת הברכה שם].

א) ראינו לברר מה דין הברכה בנוהג הרווח בא"י להגיש בקידושים בשבת בביהכ"נ קוגל עם חתיכת מלפפון חמוץ. דהנה אם אוכלים את המלפפון כולו יחד עם הקוגל בפשטות דינו כטפל לקוגל ואין מברכים עליו, וכ"כ ספרי זמנינו^א. אלא שפעמים אין אוכלים

א. שמירת שבת כהלכתה פנ"ד סעי' כ"ב והערה ס"ז, וזאת הברכה עמ' 92 מהדור' תשנ"ח, שערי הברכה פט"ו הערה נ"ה, אשרי האיש ח"א עמ' רמ"ד בשם הגריש"א (וכ"ה בספר שיעורי מרן הגרי"ש אלישיב עמ' תפ"ג), פסקי תשובות סי' רי"ב הערה 34 ו-71, ועוד. ודימו זאת למש"כ המשנ"ב בסי' ר"ה סק"ד דהאוכל עלי חסה עם בשר דינו כטפל ופטור מברכה. ובספר וזאת הברכה הוסיף דאף אם ממשיך לאכול חלק מהמלפפון לאחר גמר הקוגל אינו מברך עליו כמש"כ המשנ"ב בסי' קס"ח סקמ"ו לענין ריקקין ע"ש.

ומחמת שפעמים רבות קשה להכריע אם דינו כטפל, יש המייעצים לברך על המלפפון חמוץ לפני שמתחיל לאכול את הקוגל ואז ודאי חייב לברך עליו כמש"כ הרמ"א בסי' רי"ב ס"א שאם אוכל את הטפל קודם העיקר חייב לברך על הטפל ב'.¹

טפל קודם העיקר טעון ברכה משום שאין דינו כטפל או משום שעדיין לא בירך על העיקר

ב) אולם נראה לדון דאין עצה זו נכונה, דהנה יש לחקור ביסוד ד' הרמ"א דטפל קודם העיקר טעון ברכה, אם היינו משום דלא חל שם 'טפל' על מאכל אכ"כ אוכלו לאחר העיקר, או"ד דשפיר שייכא טפילות גם קודם אכילת העיקר, אלא שכל פטורו של הטפל מברכה הוא כדביארו האחרונים דטפל אינו פטור בעצמותו מברכה אלא שנפטר בברכת העיקר [ול' החזו"א בסי' כ"ז סק"ט היא דנעשו

כברכותיהן שוות, והיינו שמשנתה ברכת הטפל להיות כברכת העיקר וממילא נפטרים שניהם באותה ברכה], ולכן אם לא היה דעתו לאכול את הטפל בשעה שבירך על העיקר או שעשה שינוי מקום בין אכילת העיקר לאכילת הטפל צריך לשוב ולברך על הטפל בפנ"ע כמש"כ המשנ"ב בסי' רי"ב סק"ד [ושורש הדין הוא מדברי התוס' בברכות מד.], וזהו יסוד דינו של הרמ"א שאם אוכל את הטפל קודם העיקר צריך לברך עליו משום שעדיין לא בירך על העיקר וממילא לא נפטר הטפל בברכתו ועל כן צריך לברך עליו בפנ"ע, דאסור לו לאכול את הטפל בלא ברכה. ונפ"מ בין ב' הצדדים אם הוא נפטר בברכה אחרונה של העיקר או לא, דלצד הא' דאין לו דין טפל כלל מסתבר דה"ל לענין ברכה אחרונה אין לו דין טפל, אך לצד הב' דכל החסרון הוא משום שעדיין לא בירך על העיקר, הרי בברכה אחרונה אי"ז שייך, דכל שמברך על העיקר נפטר הטפל בברכה זו.

ב. כן מצאנו בפוסקים בכמה דוכתי לענין מקרים שיש ספק על מאכל אם דינו כטפל או לא, שראוי לברך על הטפל קודם העיקר כדי לצאת מן הספק; מג"א סי' קס"ח סק"ל, סי' ר"ה סק"ו, משנ"ב סי' קס"ח סק"ה בשם המאמר [ושם חיפש גם עיצה אחרת כדי להימנע מלעבור על דין קדימה בברכות], סי' רי"ב סק"ה בסופו בשם הא"ר, קצה"ש סי' נ"ח ס"י ע"ש היטב, שו"ת באר משה ח"ה סי' ב' סק"ט, מגילת ספר סי' ל"ז סוף אות ה' ועוד.

אמנם שלא במקום ספק אין לעשות כן מפני ג' טעמים;

א. עי' במשנ"ב סי' רי"ב סוף סק"י דטוב למנוע מלאכול הטפל קודם העיקר כדי שלא ליכנס לפלוגתת הרמ"א והאחרונים אם בכה"ג מברך על הטפל את ברכתו הראויה לו או רק שהכל. ומ"מ כשמסופק אם דינו כטפל ודאי עדיף לעשות כך, שהרי אם יברך עליו אח"כ נכנס לספק ברכה לבטלה, ואילו אם מברך קודם נראה דלכו"ע אין כאן ברכה לבטלה, דאף לד' הרמ"א שמברך על הטפל שהכל נראה דבדיעבד נפטר גם אם בירך את הברכה הראויה לו.

ב. משום ברכה שאינה צריכה, כמבואר במשנ"ב סי' רט"ו סק"י ח ושעה"צ שם סק"י ח, ואמנם נחלקו בזה המג"א סי' רי"ב סק"ג נגד האבה"ע והגר"ז שם, אך המשנ"ב שם סק"ה הכריע כהמג"א (וכן משמע במשנ"ב סי' מ"ו סק"ד). ומ"מ במקום ספק אין חשש ברכה שא"צ כמבואר בשו"ע סי' קע"ד ס"ז ועוד דוכתי.

ג. משום דין קדימה בברכות – הן באופן שברכת העיקר יש לה דין קדימה על ברכת הטפל, ואף בל"ז יש דין קדימה לעיקר על הטפל הואיל ומחמתו הותחלה האכילה כמש"כ המשנ"ב בסי' רי"ב סק"ה. ומ"מ כדי למנוע ספק ברכה לבטלה שרי לעבור על דיני קדימה כמבואר בא"ר סי' ר"ב סק"כ ומאמר סי' קס"ח סק"ד ועוד. [ובניד"ד בלא"ה אין בזה נפ"מ בד"כ, משום שמברך כבר מקודם במ"מ על עוגה וא"צ לברך שוב על הקוגל].

לפ"ז לא יועיל להתחיל לאכול את המלפפון קודם הקוגל כיון שכבר נפטר הקוגל כשבירך על העוגה

ג) ולכא' בזה נמי תליא ניד"ד, דלצד הא' טפל הנאכל קודם העיקר אין לו דין טפל כלל ה"נ בניד"ד הוא כן, אך לצד הב' דהחסרון הוא רק משום שעדיין לא בירך על העיקר, נראה דבניד"ד לא שייך דינו של הרמ"א, שהרי בד"כ מברך כבר מקודם במ"מ על עוגה ופוסט בזה את הקוגל שיאכל אח"כ, וכיון שכבר נפטר הקוגל בברכת במ"מ שבירך מקודם ה"נ נפטר בזה המלפפון הטפל אליו, ומאי נפ"מ אם מתחיל לאכול את המלפפון קודם הקוגל או לאחריו⁷. וכיון שהוכחנו כצד הב', נמצא דלכא' אין זו עצה נכונה לברך על המלפפון קודם הקוגל, דאם הוא טפל ופוסט מברכה אזי הוי ברכה לבטלה בכל גווני⁸.

סתירות בד' המשנ"ב בדין טפל הנאכל קודם העיקר כשהעיקר כבר נפטר בברכה ע"י דבר אחר

ד) אלא שמצאנו סתירה במשנ"ב בדין זה, דהנה הט"ז בסי' רי"ב סק"ו כתב דכשאוכל גוגדניות למתק השתיה (והם פירות קטנים מתוקים כעין סוכר) לעולם צריך לברך עליהם ברכה ראשונה ואינם נפטרים בברכה

ויש להוכיח בפשיטות מד' הרמ"א כצד' הב', דהא ד' הרמ"א שם דטפל הנאכל קודם העיקר אינו מברך עליו את ברכתו הראויה לו אלא מברך שהכל, דכיון דטפל הוא יורד בברכתו, ומבואר להדיא דס"ל שיש עליו דין 'טפל' והחסרון הוא רק משום שעדיין לא בירך על העיקר, וכן מבואר בתרומת הדשן שהוא המקור לדינו של הרמ"א דטעמו הוא משום ד'אסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה', והיינו דהחסרון הוא רק מחמת שעדיין לא בירך על העיקר, וכן מבואר בט"ז שם סק"ז וש"א.

אכן בשעה"צ סקכ"ד הביא ד' הב"י שחולק על הרמ"א הסובר דטפל הנאכל קודם העיקר ברכתו שהכל, וכתב השעה"צ דד' הב"י היא דאם אוכל טפל קודם העיקר אין עליו שם טפל כלל ואין לשנות מברכתו הראויה לו, ומשמע דס"ל דטפל הנאכל קודם העיקר לא חל עליו דין טפל כלל, ולכן ס"ל דאינו יורד מברכתו הראויה לו. אך באמת נראה דאין כוונת השעה"צ דלא הוי טפל כלל אלא רק שאין לו דין טפל לענין שלא יברכו עליו את ברכתו הראויה, דבב"י מוכח להדיא דס"ל שיש עליו דין טפל, ע"ש שדימה זאת לאוכל פחות מכשיעור שאי"ז הנאה גמורה ודנו הראשונים אם יורד מברכתו, וכ"כ בספר מגילת ספר סי' ל"ז אות ו' ד"ה והנה"ל. ובלא"ה לדינא אין בזה נפ"מ כ"כ, כי המשנ"ב נקט לעיקר דלא כד' הב"י ע"ש.

ג. בקובץ ישורון (כרך ג' עמ' ת"מ אות י') כתב הגרי"מ רובין שליט"א (בעהמ"ס אורחות שבת) ליישב סתירה בד' המשנ"ב בדין ברכת טפל כשמברך עליו בפנ"ע – ע"פ דברי המשנ"ב הנ"ל בד' הב"י דטפל קודם העיקר לית ליה דין טפל כלל, אולם להנ"ל ליתא, וכבר עמדו בזה בקובץ צוהר (אוהל ברוך עמ' תי"ב ד"ה אלא - עד אות ו') ע"ש ואכ"מ.

ד. בעיקר דין זה אם הברכה על העוגה יכולה לפטור את המלפפון שאינו טפל לעוגה אלא רק לקוגל הנפטר מכח הברכה על העוגה, דנו בזה הפמ"ג בפתיחה לברכות אות י"א בתנאי הראשון בתוך דבריו, וכן החת"ס בשו"ת ח"א סי' מ"ז המובא בב"ה"ל סי' קע"ד ס"ב ד"ה יין (לגבי ברכת בפה"א שמברך על הכרפס ופוסט בה גם את המרור – האם פוטרת היא את החרוסת הטפילה למרור), ושניהם דימו זאת לנידון אם יש טפל לטפל והוכיחו דנפטר. [ובספר שערי הברכה פט"ו הערה י"ג דן בזה ולא נחית לדברי האחרונים הנ"ל].

ה. אא"כ אוכל את המלפפון מקודם באופן שאינו טפל כלל לקוגל, אך בד"כ אם דעתו לאכול את רוב המלפפון עם הקוגל אזי גם אם מתחיל לאכול מעט קודם נחשב כטפל לקוגל, כיון שכל אכילתו היא רק מחמת הקוגל.

על הטפל, וע"ש שתי דאכילת הטפל חשיבא הפסק (ודלא כד' המג"א סי' ר"ט ס"ב דאכילה בלא דיבור לא חשיבא הפסק). ומבואר להדיא מדבריו דנקט דכל שבירך על העיקר קודם אכילת הטפל נפטר הטפל מברכה אף אם אכלו קודם העיקר, וזו סתירה עצומה בדברי הט"ז. [ולהלן יבואר ישוב לד' הט"ז].

ה) מאידך גיסא מצאנו בביה"ל סי' קע"ד ס"ב (ד"ה יין) שנקט לכאור' כד' הט"ז, דשם הביא מהחת"ס דאם בירך על יין ופטר בזה את הקפה ששותה לאחריו מדין יין פוטר כל מיני משקין – אזי גם חתיכת הסוכר שאוכל בשעת השתיה נפטר מברכה מחמת היותו טפל לקפה [חידושו של החת"ס הוא 'דיש טפל לטפל']. אך הוסיף הביה"ל בשם הח"א דכ"ז אם מכניס את הסוכר לפיו לאחר תחילת שתיית הקפה, אולם אם מכניס לפיו וטועם מן הסוכר קודם שתיית הקפה צריך לברך עליו. ובח"א שם ביאר טעמו דזהו מחמת דינו של הרמ"א הנ"ל דטפל הנאכל קודם העיקר טעון ברכה. ומתבאר בזה כד' הט"ז דאע"פ שכבר נפטר הקפה מברכה ע"י ברכת היין מ"מ כל שאוכל את הטפל קודם העיקר טעון ברכה ואינו תלוי אם כבר בירך על העיקר או לא¹.

ונמצא שדברי המשנ"ב סותרים זא"ז, דגבי דינו של הט"ז בשותה ב' כוסות קפה וביניהם סוכר נקט המשנ"ב דא"צ לברך על הסוכר, ואילו גבי דינו של הח"א בשותה יין וקפה וביניהם סוכר נקט המשנ"ב דצריך לברך על הסוכר, וצ"ב מאי שנא, דבשניהם כבר נפטר

המשקה, דתמיד באים הם למתק את מה שישתה לאחריו ולא את מה ששתה כבר וממילא תמיד נחשב שאוכל את הטפל קודם העיקר, ואף אם כבר התחיל לשתות ובירך על השתיה לא מהני כיון דאינם טפלים למה ששתה ובירך עליו אלא למה שישתה אח"כ, עכת"ד. אכן בשעה"צ סקכ"ב כתב שלא העתיק דברי הט"ז כיון שחולקים עליו החמד משה, מאמר מרדכי, ופמ"ג. וטעם האחרונים הללו החולקים על הט"ז מבואר בדבריהם דהואיל וכבר בירך על העיקר הרי נפטר הטפל ומה אכפת לן שאוכל את הטפל קודם העיקר.

ומבואר דנחלקו הט"ז וש"א בנידון דידן, אם האוכל את הטפל קודם העיקר באופן שכבר בירך על העיקר צריך לברך על הטפל או לא, ופסק המשנ"ב כד' האחרונים דפטור מברכה, וזה כמשנ"ת דיסוד ד' הרמ"א הוא רק דא"א לאכול את הטפל קודם שבירך על העיקר, אבל ודאי גם טפל הנאכל קודם העיקר שם טפל עליו.

ובאמת ד' הט"ז צ"ע, דהלא הוכחנו בד' הרמ"א דאף טפל הנאכל קודם העיקר דין טפל לו וכל החסרון הוא רק מחמת שעדיין לא בירך על העיקר. וביותר תמהו הפמ"ג וחמד משה הנ"ל שהט"ז סתר משנתו למש"כ מיד בסמוך בסק"ו להקשות מ"ט אם מתחיל לאכול את הטפל קודם העיקר צריך לברך עליו בפנ"ע, ולמה לא יוכל לברך על העיקר קודם שיאכל את הטפל ולא יפסיק בדיבור בין אכילת הטפל לאכילת העיקר והברכה תחול על העיקר שיאכל לאחריו וממילא לא יצטרך לברך ברכה נפרדת

ו. והנה ל' הביה"ל שם בשם הח"א הוא 'דאם יהנה תחילה מן הצוקער לא יהיה טפל למשקין', ומשמע שטעמו אינו משום ד' הרמ"א הנ"ל אלא איירי באופן שהמציאות היא דמה שטועם קודם השתיה אינו טפל כלל לשתייה, וכן נקט בכת"י הגרשז"א על פרק כיצד מברכין שנדפסו בקובץ צוהר אוהל ברוך (דף לה: ד"ה פת עיקר). אך זה דחוק טובא, ובלא"ה מפורש בח"א להדיא דהסוכר טפל לקפה ורק מחמת ד' הרמ"א הנ"ל צריך לברך עליו [ונפ"מ דבברכה אחרונה שפיר ייפטר בברכת מעין ג' שמברך על היין ואינו צריך לברך על הסוכר בפנ"ע אף אם אכל ממנו כשיעור].

הקפה בברכה שבירך מתחילה על היין או הקפה, בזה במגילת ספר סי' ל"ז אות ו', חידושי הגר"א ומ"ט לא נפטר הסוכר בכל גווני, וצ"ע. [ועמדו גנחובסקי סוס"י ה', ועוד]¹.

ז. עוד סתירות מצאתי בזה בד' המשנ"ב [ולא הבאתים בפנים כדי שלא להלאות את הקורא];

א. בסי' קס"ח סקס"ה כתב המשנ"ב וז"ל: 'והנה לפ"ז לענין שתיית קאו"י הנהוג בינינו שטובלין בו פת כיסנין ושם הלא כוונתו בשביל שניהם, נראה ג"כ דנכון הוא שקודם שבירך על הפת כיסנין יברך על הקאו"י שהכל וישתה מעט, ויותר טוב שיברך מתחלה על הפת כיסנין לבד בלא שרייה ואח"כ יברך מתחלה על מעט צוקער ברכת שהכל להוציא הקאו"י [מאמר מרדכי] עכ"ל. וכוונתו דכיון שיש ספק אם הקפה טפל לפת כיסנין ראוי להקדים לברך על הקפה דאז גם אם דינו כטפל שפיר מברך עליו כדין טפל קודם העיקר, ואח"כ כתב שעדיף לברך קודם על הפת כיסנין כיון שהוא קודם בדיני קדימה בברכות (ע"ש בשעה"צ) ולפטור את הקפה ע"י סוכר. והנה בפשוטו איירי כשבלא"ה אוכל את הסוכר עם הקפה כנהוג ואז הסוכר ג"כ פטור מברכה כדין טפל לטפל, ורק כתב שיקדים לטעום מן הסוכר קודם שתיית הקפה ואז צריך לברך על הסוכר. וזה כד' הח"א הנ"ל דאף אם כבר פטר את הקפה שהוא העיקר (כלפי הסוכר) בברכת הפת כיסנין – אעפ"כ חייב הסוכר בברכה כל שטועם ממנו קודם העיקר (דהיינו הקפה). [אגב, רבים ראו כן תמחו על דברי המשנ"ב הללו, מ"ט לא יוכל לברך על הקפה ולשתות ממנו מעט בלא שרייה גם אחר שבירך על הפת כיסנין, והרחבנו בזה בחלק ההערות סי' צ"ב].

ב. בסי' קע"ד סקל"ט בסופו דין המשנ"ב אם קפה בסוף הסעודה דינו כדברים הבאים מחמת הסעודה או לא (לענין אם טעון ברכה ראשונה), וכתב דנכון לברך על מעט סוכר לפטור את הקפה. וגם כאן בפשוטו איירי כשבלא"ה אוכל את הסוכר עם הקפה כנהוג ואז הסוכר ג"כ פטור מברכה כדין טפל לדברים הבאים מחמת הסעודה [כמבואר במשנ"ב סי' רי"ב סק"ד בסופו בשם המג"א דאם שתה משקה תוך הסעודה ואוכל אח"כ אנוס"י למתק השתיה (והוא כעין סוכר), א"צ ברכה משום דברכת הלחם פוטרות, דהמשקה טפל ללחם והאנוס"י למשקה, עכ"ד], ורק כתב שיקדים לטעום מן הסוכר קודם שתיית הקפה ואז צריך לברך על הסוכר. וזה כד' הח"א הנ"ל דאף אם כבר פטר את הקפה שהוא העיקר (כלפי הסוכר) בברכת הפת – אעפ"כ חייב הסוכר בברכה כל שטועם ממנו קודם העיקר (דהיינו הקפה). ובאמת שדין זה מפורש ג"כ בח"א שם, דאם שותה קפה בתוך הסעודה ומכניס את הסוכר לפיו קודם תחילת השתיה צריך לברך על הסוכר מהטעם הנ"ל, וכמש"כ לענין שתיית קפה לאחר יין.

[אמנם בכת"י הגרשז"א על פרק כיצד מברכין שנדפסו בקובץ צוהר אוהל ברוך (דף לה: ד"ה פת עיקר) עמד על דברי המשנ"ב הללו, וכתב דצריך לדחוק שכוונתו דיאל כל סוכר מקודם באופן שאינו טפל כלל לקפה ולכן חייב בברכה, אבל זה דחוק טובא, וכאמור בח"א מפורש דטעון ברכה אע"פ שהוא טפל לקפה. והגרשז"א הסתמך על ל' הביה"ל בסי' קע"ד, אך כאמור בהערה הקודמת מקור דברי המשנ"ב הם מהח"א ושם מפורש שלא כדבריו. ושו"ר בשמירת שבת כהלכתה פ"מ הערה קצ"א (וביתר ביאור והרחבה במהדורת תש"ע הערה רל"א) בשם הגרשז"א שפי' כוונת המשנ"ב כדברינו דהסוכר הוא טפל ואעפ"כ צריך לברך עליו ואינו נפטר בברכת הפת שפטרה גם את הקפה, והוסיף לבאר (במהדו' תש"ע) דלא משמע שכוונת המשנ"ב דהסוכר מחייב ברכה מחמת שאינו טפל בטעימה שקודם השתיה, דהרי אין כוונת האדם בטעימה זו להנאה מועטת זו וממילא זה בפנ"ע ודאי אינו מחייב ברכה. אמנם בספר קצות השלחן סי' מ' סק"י הביא לדברי המשנ"ב ומשמע שפירש כוונתו דכל שאוכל הסוכר קודם השתיה אינו טפל כלל לקפה, וצ"ע עוד בזה].

ג. בסי' קס"ח סקמ"ג הביא המשנ"ב בשם האחרונים דמעשה קדירה הבאים למזון ולתבשיל בתוך הסעודה דינם כדברים הבאים מחמת הסעודה ופטורים מברכה, ואף אם הם ממולאים בפירות קימחא עיקר והפירות בטלים לגבייהו, ואין להחמיר וליקח קצת מהפירות שבתוכם ולברך בורא פרי העץ דהוי ברכה לבטלה, עכ"ד. משמעות דברי המשנ"ב הם דאף אם מברך על חלק מהפירות קודם שטועם מהמעשה קדירה הוי ברכה לבטלה, וכן נראה מדברי הגר"ז שם (סעי' י"ד), ולכאור' מתבאר בזה דלא כד' הח"א, דהרי פירות אינם דברים הבאים מחמת הסעודה וכל מה שנפטרים מברכה הוא משום היותם טפלים לתבשיל שממולאים בו, וא"כ היה בדין שאם טועם מהם קודם שהתחיל לאכול מהתבשיל יצטרך לברך עליהם לד' הח"א כדין אוכל טפל קודם העיקר.

וממילא עולה דדין מלפפון חמוץ הנאכל כטפל לקוגל תלוי ועומד בסתירת דברי המשנ"ב הנ"ל, ולהלן יבוארו ב' אופנים ביישוב הסתירה, ובזה יהיה תלוי אם ניד"ד דומה לגוונא דהח"א ביין וקפה או לגוונא דהט"ז בקפה וקפה.

ישוב סתירת ד' הט"ז דהברכה חלה רק על תחילת האכילה והשאר נפטר רק מדין גרירה

(ו) והנראה ביישוב סתירת דברי המשנ"ב, בהקדם ביאור ד' הט"ז הנ"ל שנקט דהשוותה ב' כוסות קפה וסוכר ביניהם צריך לברך על הסוכר, והקשו האחרונים דסתר משנתו במש"כ בסמוך דאם לא היה זה הפסק לאכול את הסוכר בין הברכה על הקפה לשתיית הקפה אזי היה נפטר הסוכר מברכה כיון שכבר בירך על הקפה. ונראה ליישב ולבאר ד' הט"ז, דבסק"ו דאיירי באופן שלא שתה קפה קודם אכילת הסוכר הרי אילו אכילת הסוכר לא היתה הפסק היתה הברכה חלה על הקפה ששותה לאחר אכילת הסוכר, אולם בסק"ה דאיירי ששתה קפה מיד לאחר הברכה קודם אכילת הסוכר, בזה ס"ל לט"ז דהברכה חלה רק על הקפה ששתה מיד אולם מה שמוסיף לשתות עוד לא חלה עליו הברכה עד שישתה בפועל, וממילא צריך לברך על הסוכר כיון שעדיין אין לו ברכה על העיקר שלו.

וביאור הא דלא חלה הברכה על המשך השתיה עד שישתה בפועל, היינו משום דס"ל

לט"ז דהמשך השתיה נפטרת רק מדין גרירה, דכל שממשיך לשתות מצטרף הכל לתחילת שתייתו ונידון כשתיה אריכתא, אך מצד עצמו לא חלה הברכה אלא על השתיה הסמוכה לברכה. ונהנה ענין גרירה מבואר בראשונים לקולא, דאף באופן שאין הברכה יכולה לחול על פרי מסוים, מ"מ נפטר מדין גרירה, וכגון אם בירך על פרי ונפל מידו ונאבד לאחר הברכה והביאו לו פרי אחר שלא היה לפניו ולא היה דעתו ע"ז כלל בשעת הברכה לכו"ע אין הברכה יכולה לחול עליו ויצאה ברכתו לבטלה, ומ"מ אם חלה הברכה על הפרי שהחזיק בשעת הברכה ואכלו ואח"כ הביאו לפניו פרי נוסף שלא היה לפניו בשעת ברכה וגם לא היה דעתו ע"ז יכול לאוכלו מכח הברכה הראשונה (שו"ע סי' ר"ו ס"ה), והיינו מדין גרירה דמצטרף ונגרר לאכילת הפרי הראשון והוי כאכילה אריכתא וממילא הברכה פוטרת גם אותו. אולם לא מבואר בראשונים להדיא אם פרי שני שהיה לפניו בשעת הברכה והיה דעתו עליו ג"כ אינו נפטר אלא מדין גרירה, ובד' הט"ז נראה לבאר דלעולם בעינן לתורת גרירה בפרי שני, ולא רק בפרי שני אלא אף בפרי ראשון אחר טעימה ראשונה ממנו (עכ"פ כשהיה הפסק בין הברכה להמשך האכילה). ושוב הראוני ישוב זה בספר שבילי דוד (תרל"ג, נדפס בסוף השו"ע מהדור' הדרת קדש), וכתב שכבר ביאר כן בכמה מקומות שהמשך האכילה נפטר רק בתורת גרירה. וכן ראיתי מביאים בשם מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א שאמר ליישב כן וציין גם לשבילי דוד הנ"ל ח' ט.

אמנם יתכן שציור זה שונה מכל הנ"ל, דבזה כיון שטפילים לתבשיל חשובים הפירות בעצמם כדברים הבאים מחמת הסעודה ונפטרים בברכת הפת, כי אין טפילותם מדין 'טפל המשמש' (שהרי אינם באים לשמש את הקמח שבתבשיל אלא הם רצויים מצד עצמם) אלא מדין 'טפל של תערובת' שהם חלק מתבשיל אחד שהקמח הוא החשוב והעיקר שבו ודין התבשיל נקבע לפי העיקר והחשוב שבו, ומה"ט י"ל שנידונים כולם יחד כדברים הבאים מחמת הסעודה, והכי דייקא ל' המשנ"ב 'דהפרי נעשה תבשיל תוך המוליתא', ודו"ק היטב.

ח. ויש להביא סעד לזה ממש"כ הפמ"ג סי' ר"ב מ"ז סק"ב בכוונת הט"ז שם שדן אם טפל להמשך האכילה נפטר או לא, די"ל דרק אם העיקר חייב בברכה ומברך עליו נפטר הטפל ומשא"כ בטפל להמשך האכילה

ישוב סתירת ד' המשנ"ב דרך בב' מינים
בעינין לדין גרירה ולא במין אחד

ז) ועפ"ז נראה ליישב ד' המשנ"ב, דהנה מצאנו כמה חילוקים בדיני גרירה בין מין אחד לב' מינים, א' אם כלה הפרי שבירך עליו ואח"כ הביאו לו עוד פירות, הכריע המשנ"ב סי' ר"ו סקכ"ב בשם האחרונים דאם הוא מאותו המין א"צ לברך שוב, ואם הוא ממין אחר צריך לחזור ולברך. ב' אם היו לפניו ב' פירות ואחד חביב מחבירו ובירך על הפחות חביב ולא נתכוין להדיא לפטור את החביב אינו נגרר, כ"כ הרמ"א בסי' רי"א ס"ה, ומטעם דאינו בדין שיפטור האיניו חשוב את החשוב דרך גררא

(כמש"כ שם המשנ"ב, והוא ל' הרשב"א ברכות מא:), ומ"מ אם שניהם ממין אחד ד' הא"ר דנפטר בכל גוונא (הו"ד בביה"ל שם ד"ה עליו ומשנ"ב סי' ר"ו סקכ"ו ומשמע שנוטה כן לדינא). ויש המבארים דבמין אחד א"צ לדין גרירה, אלא דהברכה חלה מתחלה על כל המין [ואכמ"ל בזה].

ומעתה י"ל דכל מה שפסק המשנ"ב דלא כד' הט"ז הוא רק בגוונא שהעיקר הוא מאותו מין של מה שבירך עליו [וכמו באופן של הט"ז שבירך על קפה ופטר את כל הקפה שעתידין לשותות], אבל בב' מינים כו"ע מודו דהוי מדין גרירה וכה"ג לא נפטר המין השני עד שיאכלנו וממילא אם אוכל את הטפל לפניו צריך לברך עליו. ועל כן באופן של הח"א שבירך על יין

דהעיקר שלו פטור מברכה ע"ש, וכ"כ הפמ"ג ביתר ביאור בפתיחה לברכות אות י"א בתנאי הראשון בתוך דבריו. וכן דן בזה החת"ס בשו"ת ח"א סי' מ"ז (לגבי ברכת בפה"א שמברך על הכרפס ופטר בה גם את המרור – האם פוטרת היא את החרוסת הטפילה למרור). ומבואר דנקטו דאין הברכה חלה אלא על תחילת האכילה וההמשך נחשב כ'פטור' מברכה, והיינו דאינו נפטר אלא מדין גרירה, ועדיין צ"ע היטב בדבריהם.

וע"ע חזו"א סי' ל"ד סק"ז בביאור החילוק בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה, דאם בירך על מעשה קדירה במ"מ לא פטר את הפת ואילו אם בירך על הפת ברהמ"ז פטר מעשה קדירה, וביאר 'דהיינו טעמא כיון שברכה ראשונה מתיחסת יותר לטעימה ראשונה, יעוי' בתוס' ברכות ל"ט ב' ד"ה והלכתא, וכל הסעודה נטפל לברכה, לכן אין מין אחד נטפל לברכה, וכ"ז בברכה ראשונה משא"כ בברכה אחרונה' עכ"ל.

ט. וכתב עוד בשבילי דוד שם דבאמת היה אפשר ליישב עד"ז גם קושיית הט"ז בסק"ו, והוא פשוט טפי, דאם יברך על העיקר ויאכל מיד לאחר הברכה את הטפל לא יפטור בזה הטפל, דכל שלא אכל עדיין מהעיקר לא חלה הברכה כלל על העיקר (ומה"ט אסור לו להפסיק בדיבור עד אכילת העיקר) וממילא לא נפטר עדיין הטפל. [וכן ראיתי בכתבי מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א].

והלום ראיתי שכן נקט לדינא בספר שיעורי מרן הגרי"ש אלישיב (עמ' תפ"ב, נכתב ע"י הרה"ג בן ציון קוק שליט"א, תשע"א) דאם אוכל את הטפל בין ברכת העיקר לאכילת העיקר לא נפטר הטפל בברכה. וזה לשונו; 'דבר מצוי כששותה תה ובמקום להמתיק אותו בסוכר אוכל תמר, ובתחילה אוכל מעט מהתמר להמתיק את הפה, ואח"כ מתחיל לשתות את התה, ונכנס למחלוקת הפוסקים מה לברך על התמר (אם העץ או שהכל), ואין עצה לשתות תחילה את התה ולברך עליו, כיון שהתה הוא מר מחמת הסענ"ס עד שאינו ראוי לברך עליו בלי שממתיק אותו, ואפי' כששותה לצמא. ומה העצה? הרצוי לעשות כן; יברך שהכל ואח"כ ינגוס בתמר ויכול גם ללעוס ממנו ותהיה לו מתיקות התמר בפיו אבל לא יבלע את הטעם, [שזה ברור דעל הכנסת התמר בפה בלי לבלוע מטעמו עדיין אינו חייב ברכה], ושוב ישתה התה ויהנה מהתמר יחד עם שתיית התה. ונמצא שאוכל העיקר והטפל יחד, ולכו"ע נפטר הטפל בברכת העיקר, וכך אני נוהג', עכ"ל. וקצת תימה שהכריע מרן שליט"א נגד דברי הט"ז (שגם אם בולע הטפל קודם לעיקר נפטר בברכה). מיהו במה שלא חש מרן שליט"א למש"כ הט"ז דהוי הפסק בין הברכה לאכילת העיקר, י"ל דסמך ע"ד המג"א שהביא המשנ"ב בסי' ר"ט סק"ח דאכילה לא הוי הפסק ע"ש (וכן משמע בפמ"ג סי' רי"א מ"ז סק"ב בסופו), ועי' מש"כ בחידושי הגר"א גנחובסקי סי' א' הערה א'.

ואח"כ עומד לשתות קפה לא נפטר הקפה קודם ששותיהו ולכן צריך לברך על הסוכר אם מקדים לטעום ממנו קודם שתיית הקפה.¹

ישוב נוסף בד' המשנ"ב דפטור טפל בברכת העיקר חל רק בשעת אכילת הטפל דאז חל עליו שם 'טפל'

(ח) באופ"א נראה ליישב סתירת דברי המשנ"ב, דבכל גרירה

דעלמא ס"ל דהברכה חלה מיד על כל הנגרר וממילא נפטר גם הטפל לנגרר, ושאינו גוונא דהח"א דנפטר הקפה רק מדין 'יין פוטר כל מיני משקין', ובזה י"ל דלא חלה הברכה על הקפה עד שתייתו בפועל, דהא דין 'יין פוטר' וכו' יסודו הוא מהל' עיקר וטפל דכל המשקין טפלים בחשיבותם ליין, וטפלות זו נעשית רק בשעה ששותה בפועל י"א. ועל כן לא נפטר הסוכר שטועם קודם שתיית הקפה וכאמור י"ב.

י. העירוני דעדיין צ"ע הן בד' ה"ט"ז והן בד' המשנ"ב דלכאור' אם דעתו להדיא בשעת הברכה על כל מה שאוכל אח"כ בין במין אחד ובין בב' מינים אי"ז מדין גרירה, דהא לפ"ד הרמ"א בסי' ר"ו אם דעתו להדיא לאכול פרי נוסף אזי גם אם נפל הפרי שבירך עליו מידו ונאבד לאחר הברכה חלה הברכה על הפרי השני ואפי' אם הוא ממין אחר, ומבואר בזה דא"צ לדין גרירה. וכן משמע מהא דבמכיון להדיא מהני נמי לפטור את החביב ע"י האיניו חביב, אע"פ שמדין גרירה בסתמא לא מהני, ומשמע א"כ דא"צ לדין גרירה כשדעתו ע"ז להדיא. וכן משמע מהא דפסק השו"ע בסי' ר"ו ס"ב דאם בירך על פרי האדמה ונתכוין לפטור בזה גם פרי העץ יצא אע"פ שבסתמא לא נפטר פרי העץ, ולכאור' הביאור הוא דמדין גרירה לא מהני כיון שאי"ז ברכתו לכתחילה אך מדין כוונה מהני בדיעבד כמו אם בירך עליו בפנ"ע. [ע"י בישועת דוד וחי' הגר"ל מאלין].

אכן כבר הרחיבו ספרי זמנינו להוכיח דגם אם דעתו ע"ז להדיא צריך לדין גרירה, דאל"כ לא היה שייך כלל דין קדימה בברכות (בברכותיהן שוות) כיון שמברך על שניהם יחד, ובהכרח דהברכה חלה רק על מה שמחזיק בשעת הברכה או על הטעימה הראשונה והשאר נפטר רק מדין גרירה. וכן הוכיח בספר 'ישועת דוד אור"ח סי' ג' מד' הגר"ז ועוד אחרונים שנקטו דדין הרמ"א הנ"ל לא מהני אלא אם הפרי הנוסף היה לפניו בשעת הברכה (ודלא כד' ה"ט"ז והמשנ"ב שם), ומאידך בדין השו"ע בסי' ר"ו ס"ב נקטו דמהני לפטור פרי העץ אם כיוון עליו להדיא אף אם לא היה לפניו בשעת הברכה (כמש"כ המשנ"ב שם בשם ה"ט"ז והא"ר), ומוכח דמהני מדין גרירה. וכן נראה קצת משיטות הפוסקים המובאים במשנ"ב שם דגם אם נתכוין להדיא לפטור את פרי העץ כשמברך על פרי האדמה לא מהני, אע"פ שאם בירך את הברכה על פרי העץ עצמו יצא, ומבואר דעיקר הברכה חלה על מה שאוכל מיד והשאר נפטר רק מדין גרירה, אלא שיש כמה דרגות בגרירה, דיש גרירה ע"י כוונה ויש גרירה דממילא.

[ובאמת הראיות הנ"ל מד' השו"ע דמהני לפטור פרי העץ ע"י כוונה להדיא וכן דמהני לפטור את החביב ע"י כוונה להדיא – בהכרח צריך לדחות כנ"ל, דהא לד' השו"ע אף אם נפל הפרי מידו לאחר הברכה לא חלה הברכה על פרי אחר גם היתה דעתו עליו להדיא, ומ"ש מהדינים הנ"ל, ובהכרח דיסוד דינם הוא רק משום דהוי גרירה מעלייתא טפי, וזה ברור. אמנם בישועת דוד הביא מספר מנחת שמואל דדעת השו"ע היא רק באופן שהיתה דעתו לאכול פרי נוסף, אבל אם היתה דעתו לפטור פרי נוסף ודאי מהני, דבזה א"צ לדין גרירה, אך בפמ"ג שם מבואר דבכל גווני לא מהני דעתו לד' השו"ע. ועי' גם בביה"ל סי' רי"א ס"ה בשם הגרע"א דדעת בעה"ב חשיב ככוונה להדיא לענין לפטור את החביב, ובפשוטו חזינן דא"צ בזה דעת לפטור, ואינו מוכרח. (וצ"ע אם מהני דעת בעה"ב לענין אם נפל מידו הפרי לאחר הברכה). ושוב הראוני בפמ"ג סי' ח' א"א סקט"ו דבעינן דעת לפטור דוקא לענין חביב ע"ש היטב. וע"ע בחלק ההערות סי' כ"ה].

והא דלפ"ד הרמ"א מהני הברכה לחול על מה שהיה דעתו ע"ז להדיא אף אם הפרי שבירך עליו נפל מידו ולא חלה עליו הברכה, צריך לומר דהוי כעין ברירה דמה שאוכל ראשון חלה עליו הברכה שלא בדרך גרירה ואי"ז תלוי במה שעמד לאכול ראשון בשעת הברכה. וכן מוכח לפ"מ שפסק המשנ"ב בסי' ר"ו דאף בסתמא יכול לאכול הפרי שלפניו אם נפל מידו לאחר הברכה הפרי שעמד לאכול בשעת הברכה. [ולפ"ז נראה שאם יש לפניו ב' פירות ואחד חביב מהשני ובירך על האיניו חביב ולא היה דעתו לאכול את החביב ואחר הברכה נפל

דין מלפפון חמוץ שמתחיל לאוכלו קודם
הקוגל תלוי בב' הדרכים הנ"ל בד'
המשנ"ב

האם כשמברך על העיקר יכול להתכוין
שלא לפטור את הטפל

(י) **לסיום** יש לציין שישנה עוד עיצה במקום
ספק על מאכל אם דינו כטפל לעיקר
או לא, והיא לכוין להדיא בברכת העיקר שלא
לפטור את הטפל. עיצה זו מבוארת בשו"ת ארץ
צבי ח"א סי' ק', ובפמ"ג סי' רי"ב מ"ז סק"ג
נראה שמסתפק בזה, וכע"ז מצאנו בב"ח סי'
תע"ג ס"י שכתב לדינא להתכוין בברכת המוציא
בליל הסדר שלא לפטור את המרור ואז גם אם
דינו כדברים הבאים מחמת הסעודה אינו נפטר,
ובפמ"ג סי' קע"ז א"א סק"א הסתפק בכע"ז
לענין ברכת המוציא, ועי' בספר מגילת ספר סי'
י"א אות ד' סעי' ג' שהחזיק בעיצה זו ור"ל
שבמקומות המסופקים כו"ע מודו דמהני, (אלא
שלא נחית לדברי הפמ"ג הנ"ל שהניח דין זה
בספק). אולם מפשטות הפוסקים שלא העלו
עיצה זו בכל המקומות המסופקים [אף שיש בזה
רווח יותר מהעיצה להקדים את אכילת הטפל,
שבזה אינו עובר על דיני קדימה כמבואר לעיל
הערה ב', ועי' משנ"ב סי' קס"ח סק"ה – הובא

(ט) **ומעתה** נשוב לדון איך הדין במלפפון
חמוץ שהוא טפל לקוגל ואוכלו
לפני הקוגל כשכבר בירך מקודם על עוגה בורא
מיני מזונות ופטר בברכה זו את הקוגל שאוכל
אח"כ, האם דמי זאת לגוונא דהח"א וצריך לברך
על המלפפון או לגוונא דהט"ז ואין לברך על
המלפפון. ונראה דתליא בב' הדרכים הנ"ל,
דלדרך הא' שנתבאר החילוק הוא בין מין אחד
לב' מינים, ולפ"ז עוגה וקוגל נראה פשוט
דחשיבי כב' מינים ויהא המלפפון טעון ברכה.
אמנם לדרך הב' דהחילוק הוא בין גרירה דעלמא
לדין עיקר וטפל, הרי עוגה הפוטרת קוגל הוא
מדין גרירה דעלמא כיון שברכותיהן שוות ואי"ז
שייך כלל לדין עיקר וטפל, וא"כ כיון שנפטר
הקוגל מיד בברכה שבירך על העוגה הרי גם
המלפפון נפטר עימהם ואינו טעון ברכה גם אם
אוכלו קודם הקוגל וכמשנ"ת.

האינו חביב מידו, יכול לאכול את החביב מכח ברכה זו אף שלא נתכוין ע"ז להדיא, כיון שאי"ז מדין גרירה,
וכ"כ הא"ר בסוסי"ר ר"ו בתי' אחד, ועי' מש"כ בזה בחלק ההערות סי' קפ"ג]. והדברים ארוכים.

ומ"מ עדיין יש כאן הערה מסברא, דלכאור' מסתבר דכל שהגרירה נעשית ע"י כוונה חלה הגרירה לאלתר מכח
כוונתו בשעת הברכה ואי"ז חל רק בשעת האכילה, ורק בגרירה דממילא י"ל דהגרירה נעשית ע"י האכילה
בפועל, וצ"ע בזה.

יא. וביותר יש להטעים זאת לפ"ד הפוסקים דהשונה מים קודם יין אינו נפטר בברכה אחרונה של היין, ונמצא
דאין המים מצד עצמם טפילים ליין אלא רק אם שותה אותם לאחר שתיית היין נחשבת שתיה זו כטפילה
לשתיית היין, וממילא י"ל דאין הפטור חל עד השתיה בפועל. [אמנם בד' המשנ"ב יש סתירות בדין זה דשתיית
מים קודם יין לענין ברכה אחרונה, דבסי' ר"ח סקע"ב וסק"פ מבואר דאינו פוטר, ואילו בסי' ר"ד סקל"ט מבואר
דפוטר, וכן משמע קצת בביה"ל סי' ר"ב ס"א ד"ה מברך שהכל, וסי"א ד"ה ובורא (מדלא הצריך לברך גם על
דבר אחר בנ"ר, וכן משמע שם בלבד). וע"ע במג"א סי' קע"ד סק"ד שמבואר שפוטר, והמשנ"ב שם סקל"ז
העתיק דבריו ושינה במכוון וכתב שיכר ולא יין, ומשמע להדיא שלא רצה להקל בזה, וצ"ע].

יב. ולב' הדרכים הנ"ל בשוב ד' המשנ"ב את"ש נמי ב' הסתירות הנוספות בד' המשנ"ב שהבאנו בהערה ז',
דבכולם מיירי בב' מינים וכן בדין עיקר וטפל [והם ג' סוגים של עיקר וטפל, עיקר וטפל גמור כמו קפה השרוי
בפת כיסנין, דין דברים הבאים מחמת הסעודה שג"ז יסודו מדין עיקר וטפל כמבואר בראשונים ברכות מא.],
ודין יין פוטר כל מיני משקין שגם הוא מדיני עיקר וטפל, ואכמ"ל]. אך הסתירה האחרונה שהבאנו מפירות
הממולאים כתבשיל לא מתיישבת בזה, וצ"ל כמש"כ לעיל לדחות דדינם כדברים הבאים מחמת הסעודה.

לעיל בהערה ז' – שחיפש עיצה אחרת כדי שלא לעבור על דין קדימה^ג] משמע דלא ס"ל כן, וכבר עמד בזה בשו"ת ארץ צבי שם. ובחלק ההערות סי' ק"ב הארכנו להוכיח מכמה דוכתי בפוסקים דלא מהני.

[ויש שכתבו דכל הנידון בזה הוא רק לד' התבו"ש ודעימיה דס"ל דבכל גרירה א"א להתכוין בברכה על פרי אחד שלא לפטור פרי שני שבדעתו לאוכלו, אך להשיטות דשייך שם להתכוין להגביל את הברכה וכפשטות דברי השו"ע בסי' קע"ד ס"ד, כ"ש ששייך להגביל את

ברכת העיקר שלא תפטור את הטפל. אולם נראה להוכיח לא כן, שהרי ד' הפמ"ג בפתחה לברכות אות י' וכן בסי' רי"א מ"ז סק"ב דבכל גרירה אפשר להתכוין שלא לפטור ודלא כד' התבו"ש, ומ"מ גבי עיקר וטפל מספק"ל וכנ"ל. ומכאן תשובה לדברי המגילת ספר הנ"ל שהשווה בפשיטות בין שאר דוכתי לעיקר וטפל. וע"ע בספר פסקי תשובות שהגדיל לחדש דבעיקר וטפל הואיל ואין ברכותיהן שוות כו"ע מודו דמהני כוונה להגביל ברכתו, ולא ביאר מקורו, ובאמת בפמ"ג הנ"ל חזינן להיפך, ואכמ"ל].

יג. אמנם בכח"ח שהובא שם אכן כתב עיצה זו כדי שלא לעבור על דיני קדימה, אולם נראה בדבריו דלא פסיקא ליה דמהני ועל כן לא סמך ע"ז לחוד כמובא לעיל. [אך להלן שם נראה שסמך ע"ז לחוד, וצ"ע].

סימן ג'

שומע כעונה בברכות הנהנין ע"י ברכה לבטלה

בירור חידושו של המג"א שהשומעים יוצאים בברכת המברך אף אם הוא עצמו לא יצא בברכה

בירך ברכה לבטלה בשוגג והתכוין להוציא את חבריו האם יצא חבריו ♦ מברך 'על המחיה' וכולל 'על הגפן' מספק האם פוטר בזה את חבריו ♦ תמיהה מג' דוכתי על חידושו של המג"א ♦ מחויב דרבנן האם פוטר מחויב דאורייתא בברהמ"ז ♦ מחויב מספק האם פוטר מחויב בודאי בברהמ"ז ♦ מברך לחבירו מדין ערבות האם מוציא בברכה זו גם מי שאין לו ערבות אליו ♦ חילוק בד' המג"א בין ברכות הנהנין והשחיטה וכדו' לבין ברכת המצוות וברהמ"ז ♦ האם תרי דרבנן מוציא חד דרבנן בברכת הנהנין ♦ סתירה במשנ"ב אם פוסק לדינא את חידושו של המג"א ♦ ב' דינים בהא דרק 'מחויב בדבר' מוציא את חבריו בשומע כעונה

בירך ברכה לבטלה בשוגג והתכוין להוציא את חבריו, האם יצא חבריו

(א) מעשה בראובן שהיה ב'שלוש זכר' והיו לפניו פירות ופיצוחים רבים שברכתם בפה"ע ושכח אם כבר בירך עליהם או לא, ועל כן ביקש מחבירו שמעון שעדיין לא בירך שיוציאו בברכה. שמעון נטל בידיו בוטנים מבלי משים ובירך ע"ז בפה"ע ע"ד להוציא הן את עצמו והן את ראובן. לאחר הברכה גילה שברכתו היתה לבטלה מאחר וברכת בוטנים היא בפה"א ולא בפה"ע, ונשאלה שאלה אם ראובן עכ"פ יצא בברכתו או לא^א.

שאלה זו מובאת בשו"ת הידור מצוה סי' ד' [חיברו גאון נפלא מגאוני ליטא בשנת תרל"ז], ומתחילה כתב לדון דלא יצא בברכתו, דהא קי"ל בברכת הנהנין יצא אינו מוציא כמבואר בגמ' ר"ה כט. וכן פסק בשו"ע סי' רי"ג ס"ב 'אין המברך מוציא אחרים אא"כ יאכל וישתה עמהם', ובשו"ע סי' קס"ז ס"ט 'מי שאינו אוכל אינו יכול לברך ברכת המוציא להוציא האוכלים', ובמג"א סי' רי"ג סק"ז הביא בשם הב"י דאף בדיעבד לא יצא חבריו אם המברך לא יצא בברכה זו לעצמו. אולם לבסוף הסיק דיצא, והוא עפ"מ ש"כ המג"א שם חידוש נפלא, דאם מה שלא פטר את עצמו בברכה היה בשוגג יצא חבריו.

א. יש לציין שבאופן המצוי שיש לפניו עוד פירות ופיצוחים שברכתם בפה"א ובסתמא יבוא לאוכלם, ד' המשנ"ב בסי' ר"ו סק"ו דלא הוי ברכתו לבטלה וחלה הברכה עליהם (ובלבד שיאכלם לאלתר בלי הפסק) ע"ש, ובכה"ג פשיטא שיצא ראובן בברכתו.

היין לשתייה]. וכתב עפ"ד המג"א הנ"ל שיצאו, כיון שבשעת הברכה היה בדעתו לפטור גם את עצמו בברכה.

עוד מצאנו בתבו"ש יו"ד סי' י"ט סק"י [ציינו הפמ"ג על המג"א הנ"ל] שנקט כד' המג"א אף לגבי ברכת שחיטה, וכגון שוחט שבירך על השחיטה ע"ד להוציא הן את עצמו והן את חברו ואחר השחיטה נמצא שהעוף של המברך היה טריפה – מ"מ יצא חברו לפ"ד המג"א משום שבירך בשוגג ולא במזיד. [וס"ל לתבו"ש דברכה על שחיטת טריפה הוי לבטלה, וכן ס"ל דאין ערבות על ברכת שחיטה, וע"ש שהביא בזה פלוגתא].

ביאור ד' המג"א

(ב) אמנם ד' המג"א צ"ב טובא, מה סברא יש לחלק בזה בין שוגג למזיד, והא אין הנידון כאן באיסור אלא בדין, דדינא הוא דא"א לצאת יד"ח בברכה לבטלה כמש"כ המשנ"ב הנ"ל וכן מבואר במג"א וביה"ג שם, ובפשטות זהו דין דאור' דלא שייך ע"ז 'שומע כעונה' כדביאר החזו"א בסי' כ"ט סק"א, ומאי נפ"מ א"כ אם היה זה בשוגג או במזיד. וביותר קשה דהא משמע במג"א דכל שלא נתכוין להוציא את עצמו אלא רק להוציא את חברו לא יצא חברו אף אם היה זה בשוגג ולא ידע מדין זה ד'יצא אינו מוציא', וצ"ב מאי שנא, והא סו"ס לא היה כאן ברכה לבטלה במזיד אלא בשוגג.

ונראה לבאר, דבאמת מש"כ המג"א והגר"א דהא דיצא אינו מוציא בברכות הנהנין

המג"א שם העלה דין זה מכח פירושו בדברי הרמ"א סי' ר"ט ס"ב דאם החזיק בידיו כוס מים וטעה וחשב שהוא יין ובירך בפה"ג ע"ד להוציא הן את עצמו והן את חברו, אע"פ שהוא לא יצא בברכה זו יצא בה חברו, והקשה ע"ז המג"א ממשמעות השו"ע הנ"ל דאף בדיעבד אין אדם מוציא את חברו בברכה שאינו יוצא בה לעצמו, ותי' דיש לחלק בין שוגג למזיד.

וכ"כ המשנ"ב שם וז"ל; 'ואם אינו אוכל עימהם אף בדיעבד לא יצאו דהא ברכתו הוי לבטלה כיון שאינו אוכל בעצמו ואיך יצאו על ידו, אם לא שמה שלא אכל ושתה המברך היה בשוגג או באונס כגון שנשפך הכוס אחר הברכה וכה"ג דבעת הברכה לא היה לבטלה אז יוצאין אחרים על ידו' עכ"ל. ובשעה"צ סק"י"ח ציין לדברי הפמ"ג בסי' קס"ז שהובאו בחי' הגרעק"א שם שכתב על דברי המג"א דאף במזיד משכח"ל שיצא חברו, והוא באופן שבירך ברכת המוציא להוציא את חברו ואחר הברכה נמלך שלא לאכול, דאע"ג דעביד איסורא מ"מ יצא חברו, והטעם הוא משום דבעת הברכה הו"ל כשוגג – כיון שהיה בדעתו לפטור את עצמו בברכה זו, וממילא דמי לגוונא דהמג"א².

בדומה לזה מצאנו בשו"ת מעט מים סי' פ"א שדן בשאלה מצויה במי שהבדיל ובירך על הבשמים ואחר הברכה ראה שאינו יכול להריח אך בני ביתו מריחים – האם יצאו בני ביתו בברכתו או לא. [ויש לדון עוד דאם הם לא יצאו בברכה יתכן דהוי הפסק בין ברכת

ב.

חילוק בין אופן שמתחילה היתה הברכה לבטלה לבין אופן שנעשתה לבטלה רק לאחר הברכה

והנה באמת גוונא דהמג"א ושו"ת הידור מצוה הנ"ל מחודש טפי מתרי גווני דהמשנ"ב, דבגווני דהמשנ"ב באמת בשעת הברכה היה מחויב לברך ובירך כדין ורק אחר הברכה נשתנה הדבר ונהפך להיות לבטלה, אולם בגוונא דהמג"א כבר בשעת הברכה עצמה היה זה לבטלה בשוגג, וכן מצאתי בברכת יהונתן (להגר"י אייבשיץ) סי' ר"ט ס"ב שחילק כן בכוונת הרמ"א שם, וכ"כ בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' קפ"ט בד' המשנ"ב, אך באמת הלא מקור דברי המשנ"ב הם מהמג"א ואיך יתכן דפליג עליה, וכן בסי' ר"ט סק"ח העתיק המשנ"ב לדברי המג"א ע"ש (אך בשעה"צ שם פקפק בזה).

היינו משום דהוי ברכה לבטלה – אי"ז שייך כלל לאיסור ברכה לבטלה, דהא גם בשופר ומגילה הדין 'יצא מוציא' הוא רק מדין 'ערבות', ובגווי דליכא דין ערבות גם שם לא שייך להוציא אע"ג דל"ש שם כלל איסור ברכה לבטלה נוכח ד'הדגמ"ר בסי' רע"א דאין ערבות לנשים א"א להוציאם בכל המצוות אם כבר יצא בעצמו], אלא כוונתם דלאו שם 'ברכה' עלה כיון דהוי לבטלה אלא הוי סתם דברי שבח והודאה ועל כן לא מהני ע"ז דין שומע כעונה, ודמי לאחד שלומד את המשנה 'על הירקות הוא אומר ברוך אתה ה' א' מלך העולם בפה"א' דברור שלא שייך ע"ז דין שומע כעונה דהא שמע 'לימוד' ולא 'ברכה', וה"נ בזה אם אי"ז ברכה המחויבת לאו שם ברכה עלה, וכ"כ החזו"א בסי' כ"ט סק"א וז"ל: 'דהיינו טעמא, דשומע כמדבר אינו אלא כששומע ברכה ודיבור של מצוה כגון ששומע ק"ש מפי חבריו, שלולי מצות הקריאה הרי הוא רק כקורא בתורה וכשיוצא בה יד"ח העשה של מצות ק"ש ניתוסף בקריאתה שם קריאת מצוה וכו', עכ"ל. וכע"ז כתב החזו"א בסי' י"ט סק"א ע"ש.

ומעתה נראה לבאר כוונת המג"א שבא לחדש דשם 'ברכה' לענין זה תליא בכוונת המברך דכל שסבור הוא שמחויב בברכה הרי"ז מתכוין לברך ברכה המחויבת ולא לומר דברי שבח והודאה בעלמא וממילא שם ברכה עלה

ויוצא בה השומע, ולא אכפת לן בהא דכלפי שמיא גליא שאינו מחויב בברכה זו. ועל כן לא שייך ד"ז אלא כשסבור שהוא עצמו מחויב בברכה, אבל כשסבור שאפשר להוציא את חבריו אף כשאינו מברך לעצמו – הוי כסבור שאפשר להוציא את חבריו בדברי שבח והודאה של עצמו, וזה לא מהני, דכל שאינו סבור שהוא מחויב בברכה לאו שם ברכה עלה^ג. שו"ר כדברינו בספר שיח השדה שער ברכת ה' ס"ד אות י"ט [הו"ד בספר שומע ומשמיע ס"ח אות ה'^ז].

מברך 'על המחיה' וכולל 'על הגפן' מספק, האם פוטר בזה את חבריו

ג) והנה בספר וזאת הברכה (עמ' 48) דן באופן שראובן אכל מזונות כשיעור ושתה יין ספק כשיעור נכגון ששתה יותר מכזית ופחות מרביעית דהוי ספק שיעור לברכה אחרונה] דדינו לברך על המחיה ולכלול בתוכה על הגפן [כמש"כ הח"א כלל ג' ס"כ וכע"ז במשנ"ב סי' ר"ח סק"ב וסי' ר"ט סק"י], האם יכול להוציא את שמעון ששתה יין כשיעור וחייב בודאי בברכת על הגפן או לא. והביא בשם הגר"ח פ' שיינברג והגר"מ שטרנבוך שליט"א דאין לו להוציא את חבריו בברכה כיון שאינו חייב בעל הגפן אלא מספק ואילו חבריו חייב בזה בודאי.

אמנם לפ"ד המג"א הנ"ל היה מקום לדון בזה, דסו"ס הא מספק חייב לכלול על הגפן

ג. ויש להסתפק לפ"ז באופן שברך על בוטנים בטעות בפה"ע שכתב בשו"ת הידור מצוה דיצא חבריו, אם זהו גם אם טעה בדין וחשב שברכת בוטנים היא בפה"ע, או רק באופן שטעה במציאות וחשב שיש בידיו פרי אחר, די"ל דבאופן שטעה בדין הרי"ז דומה לטעה וחשב שיש דין ערבות גם בברה"נ דלא יצא חבריו, וביארנו דחשיב שנתכוין להוציא את חבריו בדברי שבח והודאה בעלמא, וה"נ י"ל דאם טעה בדין וחשב שברכת הבוטנים היא בפה"ע חשיב שכוונתו לברך ברכה שאיננה קיימת ולא שם ברכה עלה, ועי' היטב.

ד. עתה איקלע לידי ספר צפוני דודי ח"ב סי' ע"א וראיתי שהביא ביאור אחר בשם מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א, וזה לשונו; 'ואמר לי הג' ר' חיים קנייבסקי שליט"א דבאמת בכל ברכה יש בה שבח לשמים, אלא כל שמברך לבטלה ועושה איסור שוב אין כאן שבח, משא"כ בשוגג כיון שלא עשה איסור הרי יש כאן שבח שמשבח להקב"ה וסגי בזה לענין ברכה, ע"כ'. אך לפ"ז צ"ע מ"ש ממי שסבור שאפשר להוציא את חבריו גם אם הוא עצמו אינו מחויב בברכה.

בברכתו ונמצא דודאי מתכוין לברך ברכה המחויבת כדין, וגם אם כלפי שמיא גליא דאינו מחויב בזה - מה זה גרע ממברך בשוגג שכתב המג"א דמוציא את חבירו^ה.

(ד) אולם הנה בעיקר חידושו של המג"א יש להקשות טובא ע"ז מג' דוכתי;

מחויב דרבנן האם פוטר מחויב דאורייתא בברהמ"ז

א. בברכות מח. נחלקו הראשונים אם מי שאכל כזית פת וחייב בברהמ"ז מדרבנן יכול להוציא את מי שאכל כדי שביעה וחייב בברהמ"ז מדאורייתא (לולי דין 'ערבות'), ד'

רש"י שם [וכן ד' בעה"מ כ:]: דמוציאו, דאע"פ שאינו מחויב אלא מדרבנן מ"מ 'מחויב בדבר קרינן ביה', אך תוס' שם הקשו ע"ד רש"י דסו"ס הא לגבי דאורייתא לא חשיב מחויב כלל.

וכבר נודע לבאר ד' רש"י כעין משנ"ת בד' המג"א, דא"צ שיהא מחויב בדבר אלא כדי שיחול ע"ז שם 'ברכה', וכיון שמברך מכח חיובו חל ע"ז שם ברכה גם כלפי דאורייתא שאין חיובו אלא מדרבנן כיון שסו"ס הרי הוא מברך את הברכה בתורת ברכה המחויבת, ובעצם מהות הברכה אין חילוק בין ברכה דאורייתא לברכה דרבנן אלא יש חילוק רק במחייב של הברכה, וזה מתאים לשיטת המג"א¹.

ה. אכן בפשוטו נראה דנידון זה דמי ממש לנידון הפוסקים בספק בירך ברהמ"ז אם יכול להוציא את המחויב בודאי בברהמ"ז (וגרע מינה דהכא אי"ז חיוב ממש להחמיר בספק ולכלול את היין בברכתו כמו בברהמ"ז שהוא חיוב גמור לברך מספק. שו"ר בפמ"ג א"א סו"ס ר"ח שדן דכל שאין חשש ברכה לבטלה ספק ברכות לחומרא אע"פ דהוי דרבנן ולפ"ז אין שום חילוק, וזה תלוי בב' השיטות שהביא הב"י בס"ז ס"ז אם סב"ל משום ספק דרבנן לקולא או משום ספק ברכה לבטלה לחומרא), אך גם זה צ"ע לפ"ד המג"א, ועי' להלן מה שיבואר בזה.

ובספר שערי הברכה פי"ד הערה פ"ט העיר דהכא הרי עיקר הברכה בפתיחה וחתומה הוי ברכה המחויבת בודאי ומה אכפת לן שבתיות 'על הגפן' בלבד הוא מחויב רק מספק. אולם לענ"ד פשוט שאין בזה נפ"מ, דסו"ס בתוכן ברכת 'על הגפן' איננו מחויב אלא מספק, ואף להשיטות דיש שומע כעונה לחצי ברכה ויכול לשמוע מחבירו את כל הברכה מלבד התיבות 'על הגפן' שיוסיף בעצמו, מ"מ כל שבא לצאת מחבירו בתיבות אלו וחבירו אינו מחויב בזה לא מהני כלל. [שו"ר כעין דבריו בביה"ל ס"י קפ"ו ד"ה ומוציאות שאין חסרון לאשה להוציא איש בברהמ"ז בברית ותורה אע"פ שאינה מחויבת בכך (ודלא כחידושי רע"א ברכות כ:), ויש לחלק, ועי' חזו"א סי' כ"ח סק"ז שנתקשה בזה, וצ"ע].

ומה שהיה מקום לדון בזה הוא לפי שיטתו המחודשת של האג"מ ח"ב סי' ק"ט דאף בשתה ודאי פחות מכשיעור יין נכון להזכיר על הגפן בברכה, ויסוד דבריו הוא דאי"ז לבטלה להזכיר בברכה מה שלא נתחייב בו אלא דאם לא שתה יין כלל הוי כדובר שקר ועל כן אם שתה מעט יין שפיר ראוי להזכירו אע"פ שאינו מחויב לברך עליו (וכע"ז מבואר בפמ"ג סי' ר"ט מ"ז סק"ג דמה שאין להוסיף מין שלא אכל הוא רק משום דהוי כדובר שקר). ולפ"ז י"ל דנעשה חלק מהברכה אף אם אינו מחויב בו. אכן לפ"ז אף אם ודאי לא שתה יין כשיעור יכול להזכיר על הגפן ולהוציא את חבירו. ואף אם לא שתה יין כלל י"ל דיוציאנו, דכה"ג לא הוי כדובר שקר כיון שמזכיר ע"מ להוציא את חבירו בברכתו, ועי'.

אולם באשל אברהם (בוטשאטש) סי' רפ"ט ס"ב כתב להדיא דלא כד' האג"מ, וכ"כ בספר וזאת הברכה עמ' 48 בשם הגרשז"א והגר"ש"א, והוסיף ששמע ממקור נאמן שגם האג"מ חזר בו מזה. ובלא"ה נראה דאף לד' האג"מ לא חל שם ברכה על הני תיבות אלא רק מותר לו להזכיר תוספת שבח והודאה בעלמא בתוך הברכה.

ו. והנה בגליון הש"ס שם תמה הגרעק"א עוד ע"ד רש"י מהא דמבואר להדיא בגמ' שם כ: דאשה אינה יכולה להוציא איש משום דאיכא ספק אם היא מחויבת מדאורייתא או רק מדרבנן, ובאמת כבר עמד בזה הבעה"מ כ: ע"ש מש"כ בזה, ועי' בזכרון שמואל סי' י"ח-י"ט שביאר דבריו, וע"ע בקה"י סי' כ"ד אות ב' מש"כ בזה,

אולם מ"מ הרי תוס' ושאר הראשונים פליגי ע"ז וקיי"ל כוותיהו כמבואר במשנ"ב סי' קצ"ז סקכ"ד, וא"כ צ"ע מזה ע"ד המג"א מה גרע מחויב דרבנן כלפי דאורי' משוגג גמור שאינו מחויב כלל ורק סבור שהוא מחויב¹.

מחויב מספק האם פוטר מחויב בודאי בברהמ"ז

ב. בשו"ת רע"א סי' ו' הביא דברי הפר"ח שדן במסופק אם בירך ברהמ"ז דחייב לברך מדין ספק דאורי' לחומרא – אם יכול להוציא מי שמחויב בודאי בברהמ"ז מדאורי', וכתב דזה תלוי במחלוקת הראשונים אם סד"א לחומרא הוא מדאורי' או רק מדרבנן, ולהשיטות

דהוא דין דאורי' יכול להוציאו משום שגם הוא חייב מדאורי'. והגרעק"א חלק עליו דסו"ס אינו חייב אלא מדין ספק [היינו דהחויב דאורי' אינו אלא להחמיר בספק אבל להך גיסא דכלפי שמיא גליא שכבר בירך הרי אינו מחויב כלל] ע"ש².

ולכאור' ד' הפר"ח מתבאר היטב על דרך משנ"ת בשיטת המג"א, דכל שמדאורי' מחויב לברך מחמת ספק הרי ודאי מכוין לשם ברכה המחויבת, דהרי כל מה שמברך הוא כדי לקיים חובתו להך צד שהוא מחויב לברך ושפיר חל עלה שם 'ברכה' כדין³.

אמנם הרי הגרעק"א פליג עליה וכן נקטו הרבה אחרונים, וכדבריו מבואר להדיא בשו"ת

ועי' שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' כ"ב, ומכלל הדברים נראה ע"פ הנ"ל דאף לד' רש"י בעינן שיהא הגברא בתורת החיוב כדי שיוכל להוציא את חבריו, ובר חיובא דרבנן לא חשיב בר חיובא כלפי בר חיובא דאורי', אך הא דבעינן נמי שיהא מחויב עתה בפועל הוא רק משום דאל"כ הוי ברכה לבטלה, ולזה הוא דמהני מחויב דרבנן לגבי חיוב דאורי' משום דסו"ס שם ברכה עלה וכמשנ"ת.

ז. ובדוחק רב י"ל ד'ברכה דרבנן' הוי שם 'ברכה' אחרת מ'ברכה דאורייתא', והרי אינו מתכוין אלא לברכה דרבנן ומשא"כ בנידון דהמג"א, וכע"ז השיב לי מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א, רצ"ע.

ח. אך מ"מ לדינא נקט הגרעק"א דיכול להוציאו מטעם אחר, משום דמעיקר הדין קיי"ל דיש ערבות בברהמ"ז כשאר ברכת המצוות דיצא מוציא, ורק מדרבנן אין ערבות, וספק דרבנן לקולא ע"ש, וכן פסק בגליון השו"ע סי' קפ"ד והובא במשנ"ב שם סק"ד, אך כתב השעש"צ דאם האחר יודע לברך בעצמו מצוה שיברך בעצמו ע"ש.

ט. והנה ידוע לתמוה ע"ד הפר"ח מבריייתא מפורשת ב"ה כט. דטומטום אינו מוציא לא את מינו ולא את שאינו מינו, ומבואר להדיא דהחייב מדין סד"א לחומרא אינו מוציא את החייב בודאי, וכן העיר במפתחות והערות לשו"ת מוצל מאש סי' י"ב בשם ספר שערי תורה. [וביותר תמוה שהגרעק"א גופיה לא הקשה כן ע"ד הפר"ח, דהא באותה תשובה הקשה מבריייתא זו על דין אחר של הפר"ח]. וכע"ז תמה בשו"ת כת"ס או"ח סי' ל' ע"ד הפר"ח ממש"כ הרא"ש והטור בשם התוס' דאשה אינה מוציאה את האיש מפני שהיא ספק דאורי' והאיש הוא ודאי דאורי', והם הלא ס"ל דסד"א מה"ת לחומרא.

אכן להנ"ל נראה ליישב כמשנ"ת בהערה הקודמת בד' רש"י דודאי הגברא צריך להיות בתורת החיוב, אך להיות מחויב בפועל א"צ אלא כדי שלא יהא ברכה לבטלה, והדברים מוכרחים, דהא שם מייירי בתקיעת שופר ובוהא הא איכא דין ערבות וא"צ להיות מחויב בפועל, אלא דאם אינו בתורת החיוב אינו יכול להוציא אף מדין ערבות, ועל כן טומטום שהוא ספק אשה אינו יכול להוציא ודאי זכר, אך בניד"ד הרי הוא בתורת החיוב ורק הספק הוא אם נתחייב עתה בפועל. שו"ר בהגהות הגר"ש אריאלי לשו"ת רע"א שהביא לתרץ כן.

ואין להקשות ע"ד הפר"ח דאם ס"ל דסגי בחיוב ספק להוציא חיוב ודאי מ"ט לא מהני חיוב דרבנן להוציא חיוב דאורי' כד' רש"י, דהא להדיא כתב הפר"ח דאם סד"א לחומרא הוא רק מדרבנן אינו יכול להוציא את הודאי, ומתבאר דפסק כד' התוס' דחיוב דרבנן אינו מוציא חיוב דאורי', דיש לחלק בין מחויב דרבנן לגבי מחויב דאורי' לבין מחויב מספק לגבי מחויב ודאי, וכמו"כ בד' רש"י אפשר לחלק להיפך דרק חיוב ודאי דרבנן ס"ל דמוציא לחיוב דאורי' ולא חיוב ספק מוציא לחיוב ודאי, ועי'.

הלכות קטנות ח"ב סי' רע"ז, וקשה ע"ד הגרעק"א גופיה, דהא בסי' רי"ג הסכים לד' המג"א דכל שבירך בשוגג מוציא אע"פ שאינו מחויב כלל, וכ"ש א"כ כשהוא מחויב מדין סד"א לחומרא'.

מברך לחבירו מדין ערבות האם מוציא בברכה זו גם מי שאין לו ערבות אליו

ג. דנו חכמי זמנינו בנידון חדש, דהנה מבואר בגמ' ר"ה כט: דבברכת בפה"ג של קידוש יצא מוציא, וכ"ה בשו"ע סי' קס"ז ס"כ, רע"ג ס"ד, ותפ"ד ס"א, והיינו דכיון שמחויב לקדש על היין יש ערבות לברכת בפה"ג של הקידוש אע"פ שביסודה היא ברכת הנהנין, ועל כן יכול להוציא אף אם איננו שותה כלל יין. ויש לדון האם בברכה זו שמברך בפה"ג להוציא את חבירו שמקדש על היין יכול להוציא גם אדם שלישי שכבר קידש ואינו רוצה אלא לשתות יין או לא. וצדדי הספק הם, האם נימא דאין נפ"מ אם הוי ברכה המחויבת לעצמו או ברכה המחויבת לאותו שהוא מוציא מדין ערבות, או"ד דלא מהני אלא למי שיש לו ערבות אליו אך כלפי אחר נשאר הוא כאינו מחויב כלל.

ושמעתי ממו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי ומהגאון רבי דוד כהן שליט"א

דלכאור' נחלקו בזה הגרעק"א והצל"ח, דהנה ידועה פלוגתא הדגמ"ר והגרעק"א אם יש ערבות לנשים, דהדגמ"ר חידש בסי' רע"א שאשה שלא התפללה מעריב בליל שבת אין בעלה יכול להוציא יד"ח קידוש על הכוס, משום שהבעל חייב בקידוש רק מדרבנן כיון שכבר הזכיר את השבת בתפלה ולא חסר לו אלא קידוש על הכוס שהוא מדרבנן, ואילו האשה חייבת בקידוש מדאור', וכיון שאין ערבות לנשים אין הבעל יכול להוציא בקידוש על הכוס. והגרעק"א שם חלק עליו דיש ערבות גם לנשים.

והוכיח הגרעק"א כדבריו [שם וכן בשו"ת סי' ז'] ממעשה דשמעון בן שטח בברכות מח. שהוציא בברהמ"ז את ינאי ואת אשתו וכתבו התוס' שם דהוא מדין ערבות, ומוכח א"כ שיש ערבות גם לנשים. אכן הדגמ"ר כבר עמד בזה בצל"ח בברכות כ: וכתב לתרץ באופן הב' דכיון שהוציא בברכה זו לינאי מדין ערבות תו הו"ל כבירך לעצמו ומוציא שפיר את אשתו של ינאי גם בלא ערבות מדין שומע כעונה, וכן העיר הגר"ש אייגר בהגה"ה על דברי אביו הגרעק"א.

ומתבאר א"כ דנחלקו הגרעק"א והצל"ח בניד"ז, אם כשמחויב מדין ערבות חשיב מחויב בדבר כלפי מי שאין לו ערבות עליו, עכ"ד י"א.

י. ובדוחק י"ל דבספק דאור' לחומרא משמעות ברכתו היא שאינו מתכוין לברך 'ברכה' כדין אלא להך צד שהוא מחויב בכך. וכן השיב לי מו"ר הגר"א גנחובסקי שליט"א.

יא. ובביאור ד' הגרעק"א עי' בחי' רא"ל מאלין סי' ה' שביאר דדין ערבות ודין שומע כעונה ב' דינים שונים הם באופן פעולתם ע"ש בהרחבה (וזה דלא כד' החזו"א סי' כ"ט סק"א), וכ"כ בספר בנין אפרים (להג"ר אפרים בורדיאנסקי זצ"ל) סי' ו' דדין ערבות בברכות הוא כעין דין שליחות ולא מדין שומע כעונה, ולפ"ז ביאר דס"ל להגרעק"א כעין השיטות בשליחות דכל שמתייחס למשלח הרי"ז מופקע מהשליח עצמו, וממילא אי"ז מעשה ברכה עבור אחרים, וע"ע בספר שומע ומשמיע סי' ז' עמ' נ"ג מש"כ בזה, וע"ש אופ"א בביאור ד' הגרעק"א. [וע"ע בספר שלמי יוסף סי' נ"ב-נ"ג באריכות דהגרעק"א לשיטתו בז' דוכתי בגדר דין ערבות].

ונראה להוכיח כד' הגרעק"א מדברי הב"י סי' ס"ט [סוד"ה ולענין מעשה] שנקט בפשיטות דהא דקיי"ל דמדרבנן א"א להוציא את הבקי יד"ח מדין ערבות [כמבואר בסי' רע"ג ס"ד] הוא גם אם באותה הברכה מוציא את שאינו בקי ע"ש, ומתבאר דאע"פ שאם מברך לעצמו יכול להוציא את הבקי מ"מ כשמברך להוציא אחר מדין ערבות גרע ואינו יכול להוציא בזה את הבקי.

חילוק בד' המג"א בין ברכות הנהנין והשחיטה וכדו' לבין ברהמ"צ וברהמ"ז

(ד) ולחומר הנושא נראה לדון לחלק בזה בין ברכת הנהנין שלפניה לברהמ"ז ושאר ברכת המצוות, דהנה כל הקושיות הנ"ל הם מגוונים של ברהמ"ז, וד' המג"א ודעימיה מצאנו רק בברכת הנהנין שלפניה, ויתכן לומר דאין לך בו אלא חידוש, ורק בברכת הנהנין מצאנו חידוש זה דהמג"א. וביאור החילוק הוא ברהמ"ז וברכת המצוות לא שייך לברך אלא אם יש לו חיוב מוקדם לכך, ונמצא דרך מכח החיוב המוקדם על הגברא לברך איכא שם 'ברכה' על ברכתו, וה"נ בתקיעת שופר וקריאת שמע והלל רק מכח חיובו איכא שם 'תקיעה' של מצוה' על תקיעתו ו'קריאה' של מצוה' על קריאתו כמש"כ החזו"א, אולם ברכת הנהנין הרי היא ברכה המתרת ולא ברכה המחויבת, דאין

אכן ד' הגרעק"א צע"ט, דהא בסי' רי"ג הסכים לד' המג"א דבשוגג מוציא אף אם אינו מחויב בדבר, וכ"ש בגוונא הנ"ל שהוא מחויב בדבר מדאו' מדין ערבות ומתכוין לברך ברכה המחויבת כדת וכדין, ומ"ש זמ"ז, וצ"ע י"ב.

והראוני להדיא כדמיון זה בספר אפיקי מגינים סי' קס"ז סק"כ שנסתפק כעין נידון הצ"ח והגרעק"א, איך הדין במברך ברכת הנהנין להוציא את הקטן והוא עצמו אינו אוכל כלל, אם יכול בברכה זו להוציא נמי את הגדול, דהא להוציא קטן שהגיע לחינוך מהני משום חינוך אף אם אינו אוכל כמבואר בגמ' ר"ה כט: ובשו"ע סי' קס"ז סי"ט. וכתב האפיקי מגינים דנראה דמהני מתרי טעמי, חדא דהא סו"ס לא הוי ברכה לבטלה, וזה כסברת הצ"ח הנ"ל, ועוד כתב דלא גרע משוגג שכתב המג"א דמהני להוציא את חברו, וזה כדברינו, וצ"ע א"כ ד' הגרעק"א י"ג.

יב. והצעתי קושיא זו למו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א, והשיב דיש לחלק גם בזה דאינו מתכוין לברך אלא ברכה לגבי חברו שיש לו ערבות אליו וזה לא חשיב ברכה לגבי השלישי שאין לו ערבות אליו, עכ"ל ד'. [ואפשר דהדברים מתבארים לפי הדרך הנ"ל בהערה הקודמת בביאור ד' הגרעק"א, וצ"ע].

יג. והנה בחזו"א סי' ל"ה סק"ז כתב מסברא דא"א להוציא בברכה זו את הגדול, אך אפשר דס"ל דחשיב מעשה חינוך בעלמא ואין בזה תורת ברכה מעליא, וכ"כ בשש"כ פרק ס"א הערה י"ד בשם הגרש"ז א בטעמו דחזו"א, אולם האפיקי מגינים פשיט"ל דיש לזה גדר ברכה מעליא, וחובת חינוך הוי כמו דין ערבות דמשוי ליה להיות כמחויב בדבר, וצ"ב בזה, ובמק"א הארכנו בניד"ז בראיות לכאן ולכאן, אולם באמת מסוף דברי החזו"א שם שציין למש"כ בסי' י"ט משמע טפי דפליג מצד דין שומע כעונה וס"ל כד' הגרעק"א דהמחויב מדין ערבות אינו יכול להוציא אחר שאין לו ערבות אליו.

[אגב, לכאור' יש להעיר על טעמו הראשון של האפיקי מגינים, דהנה בפמ"ג סי' רי"ג א"א סק"ז וסי' רט"ו מ"ז סק"ג דן אם קטן מוציא גדול בברכת הנהנין, ונראה שתלה זאת בפלוגתא הפוסקים בסי' קפ"ו ס"ב אם קטן בתרי דרבנן מוציא גדול בחד רבנן, והביא מד' הלבוש ועט"ז שם דאינו מוציא גדול לכו"ע משום שאין הקטן חייב בברכות אלא כדי להתחנך, ותמה ע"ז הפמ"ג מ"ש מהא דקטן מוציא את אביו בברהמ"ז דרבנן ע"ש. ולכאור' כשגדול מוציא את הקטן בברכה דרגת החיוב איננה גדולה מאם מברך הקטן בעצמו, וא"כ אם הקטן איננו יכול להוציא את הגדול בברכתו לכאור' ה"נ לא יוכל הגדול להוציא את חברו בברכה כזו שיש לה שם ברכה רק מחמת שמוציא בה את הקטן, ובשלמא לטעם הב' ידיה דלא גרע משוגג אליבא דהמג"א – לפ"ז א"צ כלל חיוב בפועל אלא רק שיתכוין לשם ברכה המחויבת וכמשנ"ד ד' המג"א, וממילא לא אכפת לן שהקטן גופיה אינו יכול להוציא את הגדול, דשאני גדול שהוא בר חיובא בעצם אלא דבעינן שיתכוין לשם ברכה המחויבת וזה מתקיים בכל דרגת חיוב שהיא שיש על הברכה, אבל טעם הא' ידיה צ"ע. ואפשר דאזיל לפ"מ שנקט בסי' קפ"ו ס"ב לעיקר כהשיטות דקטן מוציא גדול ברהמ"ז אף אם הוא תרי דרבנן והגדול הוא חד דרבנן וכמש"כ שם המג"א].

חייב מוקדם על הגברא לברך אלא כל שרוצה לאכול צריך לברך, ובוה בפשוטו חל שם 'ברכה' מכח מה שהברכה חלה בפועל על האכילה י', ורק בזה חידש המג"א לא כן, דא"צ שהברכה תחול בפועל אלא כל שהאדם מברך ע"ד שהברכה תחול על האכילה כדין סגי וחיילא עלה תורת ברכה.

אמנם בברכת שחיטה שדימה התבו"ש לד' המג"א לא ברירא אם דמי בזה לברכת המצוות או לברכת הנהנין, דמצד אחד גם בברכת שחיטה ועירוב וכדו' אין חיוב מוקדם על הגברא לברך אלא כל שרוצה לשחוט צריך לברך, וממילא י"ל דמי לברכת הנהנין וא"צ שיהא מחויב לברך אלא כל שדעתו לברך כדין חל ע"ז שם ברכה. אולם מצד שני אינו דומה ממש לברכת הנהנין, דהא לא הוי ברכה המתרת כברכת הנהנין אלא ברכה המחויבת, ולכאור' כל שבא לשחוט הרי הוא מחויב לברך ומכח חיוב זה חל ע"ז שם ברכה, וממילא כל שנתברר דהעוף שרצה לשחוט לא היה בר שחיטה כלל נמצא שלא היה מחויב כלל, וצ"ע בזה.

ה) ולפ"ז את"ש היטב ד' המג"א, דרק בברהמ"ז בעינן שיהא מחויב באמת כלפי שמיא, ועל כן לא מהני אם הוא מחויב רק מדרבנן או רק מדין ספק או רק מדין ערבות, אולם בברכת הנהנין שלפניה באמת מהני בכל הני גווני ולא גרע משוגג שחידש המג"א דמהני משום דבזה א"צ שיהא מחויב באמת אלא רק שיתכוין לברך לשם ברכה המחויבת.

ולדברינו נמצא דבגוונא שדנו חכמי זמנינו אם המוציא את חבריו בברכת היין של קידוש יכול להוציא אחר שאינו צריך קידוש בברכה זו, בזה אף הגרעק"א יודה דיכול

להוציא, ולא תליא בפלוגתא הצ"ח והגרעק"א גבי ברהמ"ז. וה"נ ד' האפיקי מגינים דמוציא קטן בברכת הנהנין יכול להוציא גדול בברכה זו אינה סותרת לד' הגרעק"א, דברכת הנהנין שאני כמשנ"ת, וכטענת האפיקי מגינים דלא גרע משוגג שנקט המג"א והסכים לזה הגרעק"א דמוציא את חבריו בברכת הנהנין ט'.¹

ולפ"ז עולה דבנידון שהבאנו בתחילת הדברים אם המברך על המחיה וכולל בברכתו על הגפן מספק יכול להוציא את חבריו בברכה זו, בזה אין להקל משום ד' המג"א, דברכה אחרונה דמיא לברהמ"ז דבזה נקט הגרעק"א שאין המברך מספק יכול להוציא בברכתו את המחויב בודאי. [אך מ"מ ס"ל להגרעק"א שם דמדין ערבות אפשר להוציא וכנ"ל בהערה ח', אולם הבאנו שהשעה"צ כתב דאם חבריו יודע לברך בעצמו מצוה שיברך בעצמו ולא יוציאנו המחויב מדין ספק, וא"כ ה"נ בניד"ד].

האם תרי דרבנן מוציא חד דרבנן בברכת הנהנין

ו) והנה בפמ"ג ע"ד המג"א הנ"ל וכן בסי' רט"ו מ"ז סק"ג משמע דדין קטן אם מוציא גדול בברכות הנהנין תלוי במח' הפוסקים אם תרי דרבנן מוציא חד דרבנן או לא ע"ש, ולפו"ד הוא סתירה למשנ"ת בד' המג"א דאף כשהוא שוגג ואינו מחויב כלל מוציא את חבריו וא"כ כ"ש כשהוא מחויב מדרבנן מוציא את הגדול, ומה אכפת לן אם הוא תרי דרבנן או חד דרבנן.

ונראה ליישב בפשיטות דזה ודאי אף לד' המג"א הגברא צריך להיות בר חיובא בתורת ברכה זו אם יתחייב בה, וכל חידושו של

יד. או עכ"פ מכח מה שהברכה התירה את האכילה כד' הגר"י אייבשיץ וכגון בגווני דהמשנ"ב והפמ"ג שבירך כדין ונשפך הכוס לאחר הברכה או שנמלך אחר הברכה והחליט שלא לאכול עתה וכנ"ל בהערה ב'.

טו. אמנם בדברי החזו"א שחולק ע"ד האפיקי מגינים משמע קצת דפליג נמי ע"ד המג"א וכנ"ל בהערה י"ג.

המג"א הוא רק שא"צ שיהא מחויב בה בפועל, וזה כמשנ"ת בד' רש"י והפר"ח לעיל הערה ו-ט ע"ש, ועל כן קטן שאינו בתורת ברכות כלל אלא מדרבנן אינו יכול להוציא את הגדול שהוא בתורת ברכת הנהנין יותר ממנו.

ד' המאמ"ר ופר"ח דגם בברהמ"צ מוציא את חבריו בברכה לבטלה בשוגג בלא דין ערבות

ז' שו"ר במאמר מרדכי סי' תקפ"ה סק"ד שלמד מד' המג"א גם לגבי ברכת המצוות, וזה שלא כדבריו, דהנה כתב הטור שם דאם בירך התקוע ולא יכול לתקוע יכולים אחרים שיצאו בברכתו לתקוע ואין ברכתו לבטלה כיון שגם הוא יוצא בתקיעה זו, וכתב ע"ז הב"י דל' הטור אינה מדויקת, דאף אם הוא הולך משם ואינו שומע את התקיעות אין ברכתו לבטלה. ונחלקו הב"ח והמאמ"ר בכוונתו, דהב"ח פי' כוונת הב"י דהוציא את האחרים בברכתו מדין ערבות כיון דהוי ברכת המצוות, דאפי' אם מתחילה לא היה בדעתו לתקוע או לשמוע שם את התקיעות יכול להוציאם בברכה, אולם המאמ"ר פי' כוונתו כד' המג"א דכיון שבשעת הברכה היה סבור שיוצא גם הוא בברכתו על כן לא הוי ברכה לבטלה ויצאו השומעים, והוכיח דין זה מד' הרמ"א בסי' ר"ט ס"ב [שזהו גם מקור המג"א לחידושו]. וכן נראה בפר"ח יו"ד סי' י"ט סוף סק"ד בביאור ד' הב"י ע"ש היטב ובתבו"ש שם סק"י.

ומתבאר דד' המאמ"ר ופר"ח היא דאין חילוק בזה בין ברה"נ לברהמ"צ ובכל גווני כל שהיה סבור בשעת הברכה שהוא מחויב יצא

בה חבריו אף אם כלפי שמיא גליא דאינו מחויב. אכן בב"ח משמע לא כן, דרק מדין ערבות יצא חבריו, וכן מבואר להדיא בחי' הגהות שם על הטור למהרל"ח [והו"ד בב"ח שם] שביאר ד' הטור דלא חש לטענת הב"י משום דס"ל דכל שלא יצא המברך גופיה בברכה הוי זה ברכה לבטלה ולא יצאו נמי השומעים, ומבואר דלית ליה בזה לחידושו של המג"א, ולדברינו את"ש היטב, דחלוק בזה ברה"נ מברהמ"צ. אכן הפר"ח שלא חילק ביניהם אזיל לשיטתו דס"ל נמי בברהמ"צ דכל שמחויב מדין ספק מוציא למחויב מדין ודאי, וביארנו לעיל דיסוד שיטתו היא כד' המג"א דכל שמברך ע"ד ברכה המחויבת לא הוי ברכה לבטלה ויצא חבריו, אך בד' הגרעק"א דפליג עליה נתבאר דס"ל לחלק בזה בין ברה"נ לברהמ"צ וכמש"כ טז.

סתירה במשנ"ב אם ס"ל לדינא לחידושו של המג"א

ח' אכן יש לציין שלדינא לא ברירא מה ד' המשנ"ב בעיקר דינו של המג"א, דהנה במשנ"ב סי' קס"ז סקמ"ג כתב וז"ל; 'ודע עוד דאם המברך שח קודם שטעם אף שהשומעים לא שחו כלל משמע מהפוסקים דשוב אינם יוצאים בהברכה כמו שכתבתי בבה"ל וצ"ע לדינא' עכ"ל. ודין זה הוא דלא כהפמ"ג שם שהביא הגרעק"א בסי' רי"ג והעתיקו המשנ"ב שם [כמו שהבאנו לעיל] דאם נמלך המברך לאחר הברכה והחליט שלא לאכול אע"ג דאיסורא קעביד יצאו השומעים בברכתו, וכבר העיר בשונה הלכות סי' קס"ז דין י"ז שיש סתירה במשנ"ב בדין זה. ובביה"ל שם ד"ה אבל

טז. והא דלא ס"ל למהרל"ח מאמ"ר ופר"ח כד' הב"ח דמדין ערבות יכול להוציא את השומעים אף אם לא יצא בעצמו [וכן הקשה התבו"ש שם סק"י ע"ד הפר"ח], עי' במאמ"ר שם שכתב דכיון שנתכוין להוציא גם את עצמו לא מהני מדין ערבות לחבריו, ועי' בספר שומע ומשמיע סוס"י כ"ד וסוס"י ל"ג בהרחבה בביאור דין זה, וסידר בזה כמה שיטות באחרונים אם אפשר להוציא מדין ערבות כשמוציא גם את עצמו בברכה זו. [ואפשר לבאר בזה עפ"ד הבנין אפרים הנ"ל בהערה י"א דדין ערבות הוא מתורת שליחות ולא שייך שיועיל נמי למשלח, ועי'].

כתב לדחות ראיית הפמ"ג לדינו מדברי הרמ"א בסי' ר"ט ס"ב (ודבריו צ"ב טובא), וסיים דבזה נתיישבה קושיית המג"א בסי' רי"ג ס"ב ע"ד הרמ"א שם, והיינו דלפי דבריו אין כלל מקור לחידושו של המג"א והפמ"ג, וכ"ז סותר למה שהעתיק בסי' רי"ג לדברי המג"א והפמ"ג, וצ"ע י'.

ב' דינים בהא דרך מחויב בדבר מוציא את חבריו בשומע כעונה

ט) והנה יש להעיר עוד בעיקר חידושו של המג"א, דהנה המג"א והגר"א בסי' רי"ג כתבו דהטעם דא"א להוציא בברכת הנהנין אם אינו יוצא בעצמו בברכה הוא משום דהוי ברכה לבטלה, וציינו לרמ"א בסי' רי"ט ס"ד, ושם מבואר דמי שחייב בברכת הגומל יכול חבריו לברך ברוך שגמלך כל טוב ויוצא חבריו בברכתו אם עונה אחריו אמן, וביאר הרמ"א בשם הטור ואי"ז ברכה לבטלה מן המברך אע"פ שלא נתחייב בברכה זו הואיל ואינו מברך רק דרך שבח והודאה על טובת חבריו ששמח בה' עכ"ל. ובמג"א שם סק"ה כתב 'ואי"ז ברכה לבטלה – כלומר דאי הוי ברכה לבטלה לא יצא חבריו בברכתו כמ"ש סי' רי"ג ס"ב', והיינו דהא דא"א להוציא בברכה שאינו מחויב בה הוא רק משום דהוי ברכה לבטלה, וזה מתאים למשנת בד' המג"א דמה"ט כשבירך נמי לעצמו לבטלה בשוגג יצא חבריו אע"פ שאינו מחויב בברכה – משום שכה"ג לא חשיב ברכה לבטלה.

אכן הנה מבואר שם תנאי מחודש דבעינן שיענה אמן, ובכל שומע כעונה קיי"ל

דאף אם לא ענה אמן יצא כמבואר בסי' רי"ג ס"ב. ועי' בביה"ל שם ד"ה וענה שהביא בזה כמה דרכים, ואחד מהם הוא בטור שתי' בזה"ל; 'ופירש א"א הרא"ש ז"ל אע"ג דשומע יוצא בשמיעה בלא עניית אמן היינו דוקא כשהמברך חייב ג"כ בברכה אז יוצא השומע בלא עניית אמן אבל הכא כיון שהם לא היו חייבים בברכה זו לכך הוצרך לענות אמן' עכ"ל.

והזינן מזה דד' הרא"ש היא דמתרי טעמי בעינן שיהא המוציא מחויב בדבר, חדא, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, ודין זה ליכא בברכת הגומל דשם אין ברכתו לבטלה גם אם אינו מחויב בכך, ולדין זה ציינו המג"א והגר"א בסי' רי"ג דמה"ט בברכת הנהנין יצא אינו מוציא – כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, ובזה חידש המג"א דאם היה זה בשוגג לא חשיבא כברכה לבטלה ועל כן יצא חבריו. אך מלבד זאת מבואר בטור דבעינן שיהא המוציא מחויב בברכה כדי שיוכל להוציא את השומע, אולם לזה מהני אם עונה השומע אמן. [ובפשטות ביאור הדין השני הוא דיש כאן ב' גדרים דשומע כעונה, דבלא עניית אמן הרי הוא יוצא ע"י דיבור המברך ולכך צריך שיהא המברך מחויב בדבר כדי שיוכל לברך עבורו, אולם אם עונה אמן הרי הוא מייחס אליו את הברכה בעצם עניית אמן וכדקיי"ל ד'כל העונה אמן כמוציא שבועה מפיו דמי', והם כעין ב' הגדרים בשומע כעונה שנחלקו בהם הבית הלוי עה"ת סוף בראשית והחזו"א סי' כ"ט סק"א], ועי' זכרון שמואל סי' י"ח-י"ט שהרחיב בדברי הטור ובב' הדינים הללו, וכע"ז בקה"י ברכות סי' כ"ו י"ח.

יז. יל"ע לפ"ד המשנ"ב בסי' קס"ז האם גם באופן ששח המברך לאחר טעימת השומע נתבטלה ברכתו למפרע ולא יצא השומע, או דבכה"ג כבר חלה הברכה אצל השומע ורק אם שח קודם טעימת השומע נתבטלה הברכה. ועי' ספר פתחי הלכה סוס"י א' שדן בזה, ומסביר נראה דאין חילוק, וכן נראה שנקט בשמירת שבת כהלכתה פמ"ח ס"ד והערה כ"ג.

יח. אמנם העירו הזכרון שמואל והקה"י שם מ"ט אין דין ערבות בברכת הגומל כמו בשאר ברכת המצוות דע"י דין ערבות חשיב המוציא כמחויב בדבר לגבי ב' הדינים הנ"ל, וע"ש בקה"י מש"כ בזה, וע"ע בספר נחל איתן להגר"ק שליט"א סי' ז' סעי' ג' סק"ז מה שהביא ליישב בזה בשם ספר שימוש חכמים דכל שאין בידו להביא

ומעתה יש לעיין, דנהי שנתבאר בדעת המג"א דבברכת הנהנין א"צ להיות מחויב בדבר כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, אלא כל שכוונתו לברך ברכה המחויבת כדין חל עלה שם ברכה, מ"מ סו"ס הא מבואר בטור דבעינן שיהא מחויב בדבר מטעם נוסף - כדי שיוכל להוציאו, ואמנם לזה מהני בעונה אמן, אולם לא מבואר במג"א שחידש את דינו רק בגוונא דענה אמן על הברכה.

אכן באמת מגוף דברי המג"א והגר"א הנ"ל מוכח דבברכת הנהנין עכ"פ לא ס"ל כהטור, דהא כתבו להדיא דכל מה שבעינן בברכת הנהנין שיהא מחויב בדבר הוא רק כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, ולא כדי שיוכל המברך להוציאו. וצריך לחלק בזה בין ברכת הנהנין לשאר הברכות, וצ"ע בטעם החילוק ט'.

(י) והנה בזכרון שמואל סי' י"ט אות ד' כתב לגבי הנידון אם תרי דרבנן מוציא חד דרבנן, די"ל דזה שייך רק לדין הב' הנ"ל דבעינן שיהא מחויב בדבר כדי שיוכל להוציא, אבל הא דבעינן שיהא מחויב בדבר כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, בזה אין נפ"מ בין תרי דרבנן לחד דרבנן כיון דסו"ס לא הוי לבטלה ע"ש. וכ"כ לבאר בד' המג"א סי' קפ"ו סק"ג.

ולפ"ז עולה דבברכת הנהנין דליכא להאי דינא כמבואר בדברי המג"א והגר"א וכמשנ"ת, ודאי יוכל קטן להוציא גדול אע"פ שהקטן הוא תרי דרבנן והגדול הוא חד דרבנן, וזה דלא כהפמ"ג הנ"ל באות ו' דמשמע שתלה זאת בפלוגתא הראשונים במגילה ושאר דוכתי, כן העיר הרה"ג ר' עקיבא מדלוב שליט"א. והוסיף דבר"ה כט. ובברכות כ: מצאנו הלשון ד'כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים

את עצמו לידי החיוב אינו חשיב כמחויב בדבר (אלא רק בברהמ"ז וכדו' שבידו לאכול ולהתחייב), והובא בחידושי מו"ר הגר"א גנובובסקי שליט"א סי' א' ע"ש שהרחיב בזה, וע"ע באבנ"ז סי' מ'.

יט. ושמעתי מהרה"ג ר' עקיבא מדלוב שליט"א להוכיח דחלוק בזה ברכות הנהנין משאר הברכות, דהנה בשו"ע סי' תקנ"ט ס"ז כתב גבי מילה בתשעה באב שיברך בפה"ג על הכוס ויכוון להוציא את היולדת והיא תשתה מהכוס, וכ"כ המשנ"ב בס' תרכ"א סק"א גבי מילה ביוהכ"פ, ולכאור' קשה איך יכול להוציא את היולדת כיון שאינו מברך לעצמו, ובע"כ היינו משום דדמי לברכת הגומל דאף אם לא יפטור בזה את היולדת לא הוי ברכה לבטלה וכדמוכח ממש"כ הרמ"א סי' תרכ"א ס"ג דיכול לברך ולהטעים מן הכוס לתינוק הנימול, ומבואר דלא הוי ברכה לבטלה אף אם לא הוציא בברכתו אף אחד [ועי' ביאורו בגר"ז סי' ק"צ ס"ד דהוי כעין ברכת השבח והוא מדין שירה על היין]. אך קשה מ"ט לא מבואר שם דצריכה היולדת לענות אמן כמו בברכת הגומל, ובע"כ צריך לחלק בזה בין ברכת הנהנין לשאר הברכות, עכת"ד.

אולם לענ"ד נראה פשוט דהתם בלא"ה יכול להוציאה מדין ערבות כמו שיש ערבות לברכת היין של קידוש, דהא בעינן שישתו מן הכוס כדי שיוכל לברך עליו כמבואר שם בשו"ע. וכן מבואר להדיא בדברי הגרעק"א סי' ק"צ ס"ד ובביה"ל שם ד"ה יטעום גבי כוס של ברהמ"ז דמוציא לחבירו מדין ערבות אף אם אינו שותה בעצמו (עכ"פ לפי השיטות דברהמ"ז טעונה כוס), ומבואר דכוס של ברכה יש בה דין ערבות. וכן מבואר באפיקי ים ח"ב סי' ב' בשם הפנ"י [ע"ש שדן בהרחבה גבי כוס של ארוסין שהמנהג שאין המסדר קידושין שותה כלל אלא רק מטעים מהכוס לחתן ולכלה, וכל נידון דבריו הוא רק אם בזה דהוי רק מנהג בעלמא איכא ערבות או לא, אבל בכוס של ברכה גמורה כמו כוס של נישואין פשיטא ליה דאיכא ערבות, וכע"ז מבואר בשו"ת תשב"ץ ח"ג סי' ל"ז כמובא באפיקי ים שם]. ושור' הדברים מפורשים בב"י יו"ד סי' רס"ה ד"ה כתב הכלבו, וז"ל; 'וטעימת האם, אם שמעה הברכה ולא הפסיקה אפשר דנפקא בברכת המברך אע"ג דברכת הנהנין היא, כיון דנתקנה ברכת אשר קידש על הכוס הו"ל ככסא דקידושא ואבדלתא דמוציא אחרים מברכת היין ג"כ עכ"ל'.

ידי חובתם', וזה נאמר שם לגבי שופר וברהמ"ז דקטן ואשה אינם יכולים להוציא את הגדול, אולם בברכת הנהנין לא מצאנו כהאי לישנא, והיינו כדמשמע מדברי המג"א והגר"א דאין בזה דין דבעינן שיהא מחויב בדבר כדי להוציא את חברו. [אמנם בפשוטו יש לפרש לשון זו גם מצד ברכה לבטלה, דכל שאינו מחויב בדבר אין ברכתו ברכה, וזה איכא גם בברכת הנהנין וכן"ל באות ו'. ויש להוסיף, דגם הזכרון שמואל לא כתב את דבריו בשיטת כל הראשונים ע"ש, ויש ראשונים שמוכח מהם דגם לענין שם ברכה יש חילוק בדבר בין חד דרבנן לתרי דרבנן].

סימן ד'

ביסוד וגדרי איסור גורם ברכה שאינה צריכה

[והרחבה בדיני אכילת כזית בסוכה בליל יו"ט בשעת הגשמים]

חקדמה בביאור ב' חיובי שהחיינו בליל יו"ט דסוכות, על היו"ט ועל הסוכה ענף א' ג' דרכים ביסוד ההיתר לגרום ברכה שאינה צריכה במקום ספק ביטול ברכה ♦ תמיהה על הדין לקדש בסוכה בעת הגשם משום ברכה שא"צ דשהחיינו אף שמבטל עי"ז ברכת לישב בסוכה ♦ ההיתר לגרום ברכה שא"צ במקום ספק ביטול ברכה הוא רק כשהספק הוא באותה הברכה שאינה צריכה ♦ ספק ביטול ברכה דוחה ספק ברכה שאינה צריכה ולא ודאי ברכה שא"צ ♦ לא אסרו חז"ל ברכה שאינה צריכה אלא בודאי ולא בספק ♦ האם מותר לברך ברכה אחרונה על ז' המינים כשבדעתו להמשיך לאכול במקום אחר כדי להימנע מספק בברכה ראשונה ♦ האם יש לברך על המחיה על פהבב"כ קודם הסעודה כדי שלא להיכנס לספק המוציא על הפת

ענף ב' האם יש איסור לגרום ברכה שאינה צריכה כשיש ביניהם הפסק מרובה ♦ תמיהה ע"ד המשנ"ב שפסק להמתין זמן רב שיפסיק הגשם ואעפ"כ לא התיר לקדש בינתיים בבית משום ברכה שא"צ ♦ ד' המטה אפרים דאין לקדש ביו"ט ראשון של סוכות מבעו"י משום דגורם ברכה שא"צ לברך ב"פ שהחיינו ♦ תמיהה במקור האיסור לגרום ברכה שאינה צריכה ♦ ביאור יסוד האיסור דב' דברים שמצד מהותם עומדים להיפטר בברכה אחת אסור לחלקם ולפוטרים בב' ברכות ♦ בירך על פרי קודם הסעודה ע"ד לפטור פרי נוסף בסעודה האם חייב לאכול הפרי השני משום ברכה שא"צ ♦ הטעם שאין מברכים שהחיינו בשעת עשיית הסוכה כעיקר הדין ♦ שכח לברך שהחיינו על הדלקת נר חנוכה עד שכבו הנרות האם יברך מיד או ימתין למחר לשעת ההדלקה

ענף ג' כמה הערות בדברי המשנ"ב בדין אכילת הכזית חובה בשעת הגשם בליל יו"ט דסוכות ♦ טעם הפוסקים שלא לקדש בסוכה אלא להמתין עד שיפסקו הגשמים ♦ האם יש פטור מצטער על האיסור לאכול כזית חוץ לסוכה בליל א' דסוכות ♦ חידוש האחרונים שאין לברך לישב בסוכה על אכילת הכזית חובה בליל יו"ט שני בחו"ל משום דבקיאינן בקיבועא דירחא ♦ ביאור ד' הח"א שאפשר לברך לישב בסוכה על כזית חובה אע"פ שיש ספק שכבר קיים המצוה

הקדמה בביאור ב' חיובי שהחיינו בליל
יו"ט דסוכות על היו"ט ועל הסוכה

א) הנה בקידוש דליל יו"ט ראשון דסוכות מברכים שהחיינו, וברכה זו באה לפטור ב' חובות דשהחיינו, על היו"ט ועל הסוכה. ויש להדגיש שא"ז דומה לברכת שהחיינו בקריאת המגילה שפוטרת גם את שאר מצוות היום (ובמשנ"ב סי' תרצ"ב סק"א כתב בשם הפמ"ג שצריך גם הש"ץ לכוון לפטור את הציבור בשהחיינו על שאר מצוות היום, דבעי כוונת שומע ומשמיע), וכן שהחיינו בליל הסדר שצריך לכוון על שאר מצוות הלילה כמש"כ כמה אחרונים, דשם הוי לרווחא דמילתא אבל אם לא כיוון אינו מברך עליהם בפנ"ע, [ועמדו בזה האחרונים בסוכה מו. מ"ט אין עליהם חיוב בפנ"ע], אולם בניד"ד המה מחייבים ברכה בפנ"ע.

ויש כמה גוונים שנפרדים בברכתם זמ"ז ומברך שהחיינו ב' פעמים, וכגון הא דמעיקר הדין מברכים שהחיינו על הסוכה בשעת עשייתה בחול, ולד' כמה ראשונים מברכים שוב בליל

יו"ט על היו"ט (עי' ביה"ל סי' תרמ"א ד"ה אלא שהביא פלוגתת ראשונים בזה), [ומה שאנו משתהים מלברך עד ליל יו"ט הוא כמנהגא דרב כהנא דסידר להו אכסא כמבואר בגמ' סוכה מו. ובשו"ע שם, ויש כמה טעמים בראשונים ואחרונים בטעם מנהגו דרב כהנא, ואכ"מ]. וכן להלכה יש נפ"מ שבליל יו"ט ראשון מברך סוכה ואח"כ זמן כדי שיהא היכר שהשהחיינו קאי ג"כ על הסוכה ולא רק על היו"ט, אבל בליל יו"ט שני של גלויות מברך זמן ואח"כ סוכה כמש"כ השו"ע בסי' תרס"א כי אז השהחיינו הוא רק על היו"ט ולא על הסוכה, (עי' הטעם במשנ"ב שם). כמו"כ יש נפ"מ להיפך, דבאופן שקידש בבית ובירך שהחיינו ד' הרמ"א בסי' תרמ"א שכשאוכל אח"כ בסוכה מברך שוב שהחיינו על הסוכה^א.

ומצאתי בענין זה באו"ז הל' סוכה ולולב סי' שט"ז שנתקשה איך פוטרים את היו"ט ואת הסוכה בברכה אחת כיון שהם ב' חובות נפרדות של שהחיינו, והוכיח מזה שב' מצוות שברכתן שווה אפשר לפוטרים בברכה אחת ע"ש^ב.

א. והנה זכורני שראיתי באחד מן הפוסקים שראוי לכוון בברכת שהחיינו בליל חג הסוכות על ג' ענינים; על היו"ט, על הסוכה, ועל חובת האכילה של ליל הא', כיון שבאמת יש כאן ג' מחייבים נפרדים אלא שפוטרים בברכה אחת, וזו הערה נכבדה למעשה.

אמנם מסתימת הפוסקים לא משמע כן, וכן נראה מהא דבליל הב' בחול"ל מבואר בסי' תרס"א דמברך זמן ואח"כ סוכה כי א"צ לברך שהחיינו על הסוכה, וגם במשנ"ב סי' תרל"ט סק"ו מבואר דבליל הב' אם בירך בבית שהחיינו יצא, אע"פ שלא קיים עדיין חובת אכילת הכזית ראשון בסוכה, ומתבאר דאין ע"ז חובת שהחיינו בפנ"ע. ויש לבאר זאת בתרי אנפי;

א. דבעיקר דינו הוא נכלל בברכה על הסוכה, והוא לפ"מ שנקטו הרבה אחרונים דגדר החובת ליל הא' היא מצות ישיבה בסוכה ולא מצות אכילה כמו בליל פסח, ומה"ט כתבו האחרונים שלא נתקן ע"ז ברכת המצות בפנ"ע 'על אכילה בסוכה' כמו במצה – משום שנכלל במצות הישיבה בסוכה של שאר הימים. ומה"ט אם מברך שהחיינו באכילת כזית בסוכה בליל הא' בעת ירידת גשמים אינו מברך שוב שהחיינו כשפסקו הגשמים אע"פ שבשעת הגשמים לא היה חייב אלא מחמת חובת אכילה דליל הא' ולא במצות סוכה של שאר ימי החג, אפ"ה הכל נפטר בהך שהחיינו משום דחובה אחת היא וזכרון אחד עולה לכאן ולכאן, עי' ספר שלמי תודה (סי' י' אות ב' ד"ה והנה) שעמד בזה.

ב. י"ל דדמי למתנות לאביונים ומשלו"מ בפורים שאין ע"ז שהחיינו, ויתכן שהטעם הוא כי אין בזה היכר מעשה מצוה מחודש, ובאמת גם על אכילת מצה לא מצאנו חובת שהחיינו בפנ"ע. [אך י"א שנכלל בברכת 'אשר גאלנו', עי' ערול"נ בסוכה מו.].

ב. ואעתיק את לשונו; 'וכבר שאלו למורי רבינו יהודה ב"ר יצחק היאך אנו יוצאין ידי חובתינו בברכת זמן

ענף א'

ג' דרכים ביסוד ההיתר לגרום ברכה שאינה צריכה במקום ספק ביטול ברכה

תמיהה על הדין לקדש בסוכה בעת הגשם
משום ברכה שא"צ דשהחיינו אף שמבטל
עי"ז ברכת לישב בסוכה

על המצות סוכה [כמבואר בשו"ע סי' תרס"א
ומשנ"ב שם] שפיר יקדש בביתו מקודם ורק
בסוף הסעודה יאכל כזית בסוכה, עכ"ד^ג.

(ב) כתב הרמ"א סי' תרל"ט ס"ה; 'אבל לילה
הראשונה צריך לאכול כזית בסוכה
אף אם גשמים יורדין'. עוד כתב; 'ויקדש בסוכה
כדי שיאמר זמן על הסוכה (תרומת הדשן סי'
צ"ה)'. וביאר המשנ"ב שם סקל"ו (והוא
מהתרומת הדשן) דלכא' היה לו לעשות בהיפוך
לאכול סעודתו בבית במקום עונג ושמחה (ל'
התה"ד 'כדפי' רשב"ם בפ' ע"פ וקראת לשבת
עונג, במקום עונג שם תהא קריאה'), ורק בסוף
סעודתו יאכל כזית בסוכה, [וגם אפשר שאז
יפסקו הגשמים ויאכל אף כזית זו מתוך עונג
בסוכה], אלא דא"כ יצטרך לברך שהחיינו ב'
פעמים (על היו"ט – בבית בשעת קידוש, ועל
מצות סוכה כשיאכל הכזית בסוכה), ואין נכון
להרבות בברכות, ולכך עדיף לקדש בסוכה ויאכל
כזית וימשיך הסעודה בביתו. ולפ"ז כתב
המשנ"ב (וג"ז בתה"ד שם) דבליל יו"ט שני
בחול שאין השהחיינו בא אלא על היו"ט ולא

וצ"ע על פסק זה ממה שפסק המשנ"ב סקל"ה
בשם האחרונים דאין לברך לישב בסוכה
כשאוכל בסוכה בגשם, משום דהוי פלוגתא
ראשונים אם יש פטור מצטער על המצוה
המיוחדת של אכילת כזית בסוכה בליל הא',
וספק ברכות להקל.

ולפ"ז נמצא שאם יקדש בביתו כמו בליל יו"ט
שני וימתין מלאכול הכזית חובה בסוכה
עד שיפסיקו הגשמים ירויה שיוכל לברך לישב
בסוכה, וא"כ צ"ע מאי אולמא להעדיף לקדש
בסוכה כדי למעט בברכות שהחיינו מלהמתין
לאכול הכזית חובה בסוכה כשיפסיקו הגשמים
ולא יבטל חיוב ברכת לישב בסוכה. וביותר צ"ע,
דלכא' האי טעמא דאין להרבות בברכות היינו
איסור לגרום ברכה שאינה צריכה המבוארת
במשנ"ב סי' רט"ו סקי"ח בשם האחרונים^ד,
ומ"מ מצאנו בפוסקים בכמה דוכתי דבמקום

אחד מזמן דיו"ט ומזמן דסוכה ולדברי בה"ג אף מזמן דלולב, והשיב להם דהיינו הא דשמעתין דת"ר היו לפניו
מצוות הרבה... ר"י אומר מברך על כל אחד ואחד בפנ"ע... אמר ר' זירא מ"ט דר"י... ה"נ כל מין ומין תן לו
מעין ברכותיו. היינו דוקא מפני שהברכות חלוקות כגון שיש לפניו ליטול לולב לישב בסוכה להניח תפילין
להתעטף בציצית על כן צריך על כאו"א לברך בפנ"ע, אבל במקום שהברכות שוות מודה ר"י שבברכה אחת
סגי, הלכך הכא שהכל היא ברכת זמן אע"פ שהוא חייב ג' ברכות של זמן – יו"ט סוכה ולולב, אעפ"כ בברכת
זמן אחד סגי ליה בעבור כולם וזמן אחד עולה לכאן לכאן עכ"ל.

ג. ועי' במשנ"ב שפי' בזה דקדוק ל' הרמ"א שכתב 'אבל לילה הראשונה' דבא למעט לילה השנייה דא"צ לקדש
בסוכה בגשם. וזה חידוש רב בפשט דברי הרמ"א, דפשטות דבריו קאי על עיקר חובת אכילת כזית בסוכה
בשעת הגשם, וכ"כ הט"ז בכוונת הרמ"א דבליל שני הקיל הרמ"א כשיטות הראשונים דיש פטור מצטער גם
על הכזית חובה ע"ש, ותמוה מנ"ל למשנ"ב פי' מחודש זה בדברי הרמ"א. [ומה שציין בשעה"צ לא"ר דה"ח
ח"א וט"ז הוא רק על עצם הדין ולא על הפי' ברמ"א].

ד. וכן מוכח מדברי הגר"א בביאורו שכתב דמקור דברי התה"ד הוא מהגמ' ביומא ע., וזהו המקור לאיסור
גורם ברכה שא"צ כמובא במג"א סוס"י רט"ו.

ספק ביטול ברכה אין איסור לגרום ברכה שא"צ, וכגון בשע"ת סי' ח' ס"ק יב-יד בשם התב"ש גבי שוחט כמה בהמות וסח ביניהם דהוי ספק אם צריך שוב לברך, וכתב דשרי להפסיק הפסק גדול שע"ז מתחייב בודאי לברך, ואע"ג דהוי ספק גרם ברכה שא"צ שרי כיון שעושה כדי לינצל מספק ביטול ברכה. וכן בשו"ע סי' קע"ד ס"ז דיברך על מים קודם הסעודה כדי לפטור הספק אם לברך בתוך הסעודה, ובשו"ע שם ס"ד דיכוון שלא לפטור בהבדלה את היין שבסעודה אח"כ מחמת ספק, וכן בב"ה"ל סי' ח' סי"ד לענין טלית ובסי' כ"ה סי'ה בשם רע"א לענין תפילין, ובב"ה"ל סי' קנ"ט ד"ה ולכתחילה לענין נט"י שיטמא ידיו כדי שיתחייב בודאי בנט"י ויוכל לברך ע"ז, אע"ג דבכל הני גווני הוי ברכה שאינה צריכה כמבואר במשנ"ב סי' רט"ו סק"ח ושעה"צ שם⁷.

ואפשר דשאני הכא שאינו בהכרח שיפסקו הגשמים, אך צ"ע עכ"פ באופן שרואה שכנראה יפסקו הגשמים. ועוד, דהנה הוסיף שם המשנ"ב בשם הח"א וביכורי יעקב דראוי להמתין עד חצות הלילה מלקדש פן יפסקו הגשמים ויוכל לקדש בסוכה ולברך לישב בסוכה ויוצא בזה המ"ע לכו"ע, ומשמעות דבריו היא (וכן משמע בביכורי"י וח"א) דהיינו כדי לינצל מלאכול בסוכה בלא ברכה, ובהמשך דבריו נוטה המשנ"ב דאין להמתין אלא כשעה או שתיים

מחמת מניעת שמחת יו"ט יעו"ש, וא"כ כיון שממתין עבור הברכה שעה או שתיים, למה לא עדיף שימתין עוד ע"י שיקדש בביתו ולא תתבטל שמחת יו"ט ואם יפסקו הגשמים עד חצות יוכל לאכול בסוכה עם ברכה, וצ"ע.

[והנה] הקושיא היא ע"ד המשנ"ב, דהתה"ד גופיה אפשר דס"ל שיברך לישב בסוכה אף כשאוכל בגשם, וכ"כ הט"ז והביכורי"י בד' הרמ"א והא"ר, אולם הקושיא היא ע"ד המשנ"ב שהכריע שלא לברך מספק, דא"כ איך פסק לדינא את דינו דהתרוה"ד¹.

ההיתר לגרום ברכה שא"צ במקום ספק ביטול ברכה הוא רק כשהספק הוא באותה הברכה שאינה צריכה

(ג) ונראה ליישב, דהנה ביסוד הך דינא דשרי לעבור על איסור ברכה שא"צ במקום ספק ברכות יש לחקור אם הוא ענין דחיה, שנדחה האיסור דרבנן של ברכה שא"צ מפני ספק ביטול ברכה, או דאין כאן לתא דאיסורא כלל, דכל שיש לו ספק ברכות מיקרי ברכה הצריכה כיון שצריך לברכה זו מחמת הספק.

ומצאנו לב' דרכים הללו באחרונים, דבתבואות שור יו"ד סי' י"ט סק"ז כתב 'מוטב להכניס את עצמו בספק גרם ברכה שא"צ

ה. אמנם יש לציין מה שתמהו בזה בדברי המשנ"ב סי' ח' סקמ"ב לענין מי שלן בטליתו בלילה שיש ספק אם מברך עליו שוב ביום ומספק אינו מברך, וכתב המשנ"ב שאין לעשות עיצה לפושטו לאיזה זמן כדי להתחייב בברכה לכו"ע משום דגורם לברכה שא"צ, וצ"ע מאי שנא מכל הנ"ל דבמקום ספק שרי.

ו. אמנם בט"ז כאן כתב להוכיח מד' התה"ד דאין מברכים לישב בסוכה כשאוכל בגשם, והוא ממה שהכריע התה"ד דבליל הב' בחו"ל א"צ להחמיר לאכול בסוכה כזית בעת הגשמים, וכתב הט"ז דבהכרח ס"ל לתה"ד דדין זה נידון כספק אם יש פטור מצטער בגשם על כזית חובה, וממילא מספק ודאי א"א לברך לישב בסוכה אף בליל הא'.

אכן באמת יש להוכיח שתליית הט"ז איננה מוכרחת, דהט"ז גופיה עמד בזה דמפשטות דברי הרמ"א משמע דמברך לישב בסוכה ומאידך בליל הב' א"צ לאכול בעת הגשם, וכן מבואר בדרכי משה. וכן בביכורי"י כתב דמשמע מהא"ר דיש לברך לישב בסוכה, ומ"מ לענין ליל הב' כתב שם מתחילה באליהו זוטא להקל (ורק בסוף דבריו בא"ר חזר בו והחמיר), וא"כ אין ראיה מהתה"ד.

מלהיכנס בספק שימנע מלברך (הובא בשע"ת שם), ומשמע שהוא ענין דחיה, וכ"כ שם בסק"ז 'דעדיף טפי להכניס עצמו בספק ברכה שא"צ מלהכניס עצמו שלא יברך במקום הצריך ברכה, דסברא הוא, הגע בעצמך אם הכניס אדם עצמו בודאי לברכה שא"צ ובא להימלך, האם נאמר לו תעשה בלא ברכה כלל כדי שלא תיכשל באיסור המרבה בברכות, דזה ודאי אינו כן, אלמא דטפי חמור אינו מברך כלל מגורם ברכה' עכ"ל.^ז

ומאידך גיסא בשע"ת סי' תרל"ט סק"ח כתב 'וכל שעושה כן משום שרוצה לצאת ידי ספק אי"ז ברכה שאינה צריכה, וכן בסוף דבריו 'כיון דהשתא מיהו בע"כ צריך לעשות כן

להינצל מספק אינו גורם ברכה שאינה צריכה, דצריכה היא לדברים' עכ"ל, וזה כצד הב' הנ"ל. וכן משמע בל' הביה"ל סי' כ"ה ס"ה ד"ה וטוב; 'ואי"ז בכלל גורם ברכה שאינה צריכה דהא מוכרח לעשות כן מפני ספיקא דדינא' וכו'. וכ"ה ל' האג"מ ח"ד סי' מ' אות א'; 'וגם מסתבר דאף בכוונה יכול לעשות שינוי מקום כדי שיתחייב בברכה ולא נחשב שגורם ברכה שאינה צריכה, דכיון דאינו יכול לאכול מחמת שרוצה לעשות כדין הלכתחילה שפיר עושה דהרי היא צריכה כדי שיוכל לאכול לכתחילה' עכ"ל. וכ"ה ל' השד"ח (ח"ו מערכת ברכות א' סק"ד), וכן ל' ברכת הבית ש"א סק"ג. [רוב המ"מ מספר וזאת הברכה בירור הלכה כ"ט].^ח

ז. ויש לסייע לזה ממש"כ בישועות יעקב סי' כ"ה סק"ה ובארצות החיים שם סק"א והביא כן גם מהכנה"ג שפירשו ד' רש"י במנחות לו. דמי שביטל ברכה חוזר עליה מעורכי המלחמה משא"כ מי שגורם לברכה שא"צ קיל טפי ואינו חוזר עליה מעורכי המלחמה. [נאירי שם בשח בין תש"י לתש"ר, ופרש"י דאם לא חזר לברך על התש"י חוזר עליה מעורכי המלחמה, וביארו דאם חזר וברך הגם דעבר על איסור גורם ברכה שא"צ אינו חוזר מעורכי המלחמה].

אכן הישועות יעקב גופיה כתב לתמוה ע"ז דודאי איסור גורם ברכה שא"צ חמור מביטול ברכה שהוא מלתא דלא תשא ע"ש. גם בשו"ת ובחרת בחיים להג"ר שלמה קלוגר זצ"ל סוס"י נ"ה כתב לחלוק ע"ד התבו"ש, מפני שאיסור ברכה שא"צ חמיר טפי שעובר בזה על לא תשא דאו' או עכ"פ דרבנן ע"ש.

ולפ"ר ניד"ז תלוי אם האיסור לגרום ברכה שא"צ שווה לאיסור ברכה לבטלה או לא. דבפשוטו כל האיסור הוא רק במעשה הגורם לברך שוב אבל גוף הברכה הוי ברכה המחוייבת ושפיר מברך, אולם המהרש"ק נקט דהוא בכלל איסור ברכה לבטלה, דכיון שלא צריך לבא לברכה זו עובר בגוף הברכה על איסור לא תשא, וכן נקט הח"א כלל נ"ה בנשמת אדם סק"א דהשח בין תש"י לתש"ר שהוא גורם לברכה שא"צ עובר על לא תשא דאו' לד' רש"י מנחות לו., וכן משמע במאירי ברכות מא. ד"ה מי שבירך, וכן מבואר להדיא בשו"ת יכין ובעז ח"א סי' קכ"ט לבנו של התשב"ץ דאין חילוק בחומר האיסור בין לגרום ברכה שא"צ לברכה לבטלה, והובא במגן גיבורים סי' כ"ה ס"ט, אך המגן גיבורים כתב שיש לחלק ביניהם דגורם ברכה שא"צ אין בו איסור דאו' אלא דרבנן כיון שאינו מברך לבטלה ממש, וכן בברכ"י סי' מ"ו האריך לחלק בזה נגד המהרש"ד שדימה ביניהם ע"ש. ובאמת אין הסברא מובנת כלל לומר שעובר בזה על איסור לא תשא, שהרי ודאי מחויב הוא כעת לברך ואיך יתכן שעובר בזה על לא תשא.

ובפשוטו יש להוכיח נגד ד' הישועות יעקב והמהרש"ק מהשו"ע סי' כ"ה ס"ט שכתב דאם סח בין תש"י לתש"ר חוזר ומברך, ואמאי לא נימא ליה שלא יברך, דהא לדבריהם עדיף לבטל ברכה מלעבור על איסור ברכה שא"צ, (ואין לומר שכבר עבר את האיסור במה שקלקל את פטור הברכה מהתש"ר ע"י ששח ומאי דעבד עבד ולא יתקן את האיסור ע"י שלא יברך, דמסתבר שלדבריהם דחומר האיסור הוא כברכה לבטלה היינו מפני שעובר את האיסור בעצם מעשה הברכה ולא במעשה הגורם לכך), וצ"ע. [עיקרי הדברים בהערה זו מהרב יוחנן בורגר שליט"א].

ח. ונראה נפ"מ בין הצדדים הללו באופן שיכול לפטור את הספק באופן אחר אולם הדבר כרוך בטירחא, דלצד הא' שההיתר הוא משום דחיה מסתבר שיש חיוב לטרוח במידה מסויימת לפטור את הספק באופ"א כדי להימנע

וע"פ דרך זו דהחיתור הוא משום דחשיב ברכה הצריכה י"ל דזהו דוקא כשהספק הוא בעצם הברכה הנוספת שהוא גורם להתחייב בה שוב, ובוזה חשיבא ברכה הצריכה כיון שהוא צריך לה מחמת הספק, אולם אם הברכה הנוספת שהוא גורם אינה צריכה כלל אלא שעי"ז הוא גורם לצאת מידי ספק ברכה אחרת בזה ודאי חשיב ברכה שאינה צריכה כיון שאין צורך בעצם הברכה, וכן הוא בניד"ד שהוא מרבה בברכות שהחיינו ובברכת שהחיינו זו אין צורך כלל, אלא דמועיל לו לצאת מידי ספק של ברכת לישב בסוכה, וכה"ג שפיר י"ל דלא אשכחן שאיסור ברכה שא"צ תידחה בשביל ספק ביטול ברכה.

ובאמת אף להצד הראשון דהוי בגדר דחיה שנדחה איסור ברכה שא"צ מפני איסור ביטול ברכה, י"ל דבניד"ד הוא כמו 'שלא בעידנא', הן מצד שאין גוף הברכה שא"צ פוטרת ספיקו, והן מצד שזהו רק חשבון צדדי שעי"ז ימנע מלקיים המצוה בלא ברכה^ט.

ספק ביטול ברכה דוחה ספק ברכה שאינה צריכה ולא ודאי ברכה שא"צ

(ד) עוד שמעתי מהגר"ע גרינוולד שליט"א ליישב דבכל דוכתי לא מצאנו אלא דספק ברכה שא"צ נדחה מפני ספק ביטול

ברכה, אך ודאי ברכה שא"צ י"ל דאינו נדחה מפני ספק ביטול ברכה. ושור"ר כן להדיא בתבו"ש שם סק"ז שדן ממש כניד"ד אם שרי לעשות היסח דעת בין שחיטה לשחיטה כשגורם לחייב עצמו בודאי ברכה שא"צ על הכיסוי וספק על השחיטה, וכתב דאין לעשות כן 'דזה לא יתכן להניח הודאי ולתפוס הספק' ע"ש. [אכן עצם הדין נראה נכון גם לפי המהלך הקודם, דאין היתר לגרום ברכה שא"צ דהכיסוי לצורך ספק ברכה אחרת של השחיטה, וכן לפי המהלך הג' דלהלן הדין נכון, אולם בל' התבו"ש מבואר שטעמו הוא רק משום דאין ספק מוציא מידי ודאי].

אכן ישוב זה את"ש רק לפי צד הא' הנ"ל שהוא ענין דחיה, והתבו"ש לשיטתו בזה, דאילו לצד הב' שהוא היתר גמור מפני שבמקום ספק ביטול ברכה חשיב ברכה הצריכה אין טעם לחלק בין ודאי ברכה שא"צ לספק ברכה שא"צ, דסו"ס כיון שיש לו צורך לצאת מידי ספק ברכה חשיב ברכה הצריכה. גם יש להעיר דבניד"ד אי"ז מוחלט שיש בזה איסור ברכה שא"צ, דבתה"ד שהוא המקור לדין זה שיש לקדש בסוכה בעת הגשם, כתב טעם זה (דהוי כגורם ברכה שא"צ) בל' 'אפשר' – 'אפשר דאף בכה"ג אין להרבות בברכות'. וא"כ לא ברירא אם

מספק ברכה שא"צ, אולם להצד דאי"ז ברכה שא"צ כלל, מסתבר דאין חיוב, ורק אם יכול לפטור את הספק בקל מחויב בכך משום שאז חוזר להיחשב ברכה שאינה צריכה מחמת שיכול לצאת מידי ספק באופ"א, אבל אם הדבר כרוך בטירחא מסתבר דעדיין חשיב ברכה הצריכה. [התעוררתי לזה ממש"כ בענין זה בספר וזאת הברכה בירור הלכה כ"ט, ותמהני שלא עמד בחילוק דידן].

ט. ויתכן גם דאין ענין להימנע מלקיים מצוה בלא ברכה אלא שיש להשתדל לקיימה בברכה, ובניד"ד היינו שיש להשתדל לקיים המצוה בסוכה שלא בשעת הגשם כדי שיוכל לברך עליה (וד"ז צ"ת בסוגיית 'ערום לא יתרום' ואכ"מ), וא"כ נמצא שגורם עתה לברכה שא"צ כדי שאח"כ יוכל לקיים המצוה בברכה כשיפסקו הגשמים, והוא ממש חשבון צדדי לגמרי, ודו"ק.

י. אגב, יש לעמוד על כוונת התה"ד מהו צד ספיקו שאין בזה איסור גורם ברכה שא"צ. והיה מקום לפרש כוונתו דהכא הו"ב מחייבים שונים דשהחיינו ושאינו ממברך כמה פעמים על אותו מין פרי וכדו' שהוא אותו מחייב. אולם מצאנו במשנ"ב סי' ח' סק"ד שימתין מלברך על ט"ק כשעומד ללבוש אח"כ ט"ג משום איסור גורם ברכה שא"צ, וזה הוי נמי ב' מחייבים שונים.

אמנם יש לפרש באופ"א, דשם הרי כתב המשנ"ב דרק אם עומד לברך תיכף על הט"ג מחויב להמתין, אולם בהפסק זמן מרובה לא חשיב ברכה שא"צ, וכן ברוצה לטעום קודם הסעודה בהפסק זמן מרובה לא חשיב

חמור הוא משאר ספק ברכה שא"צ שנדחה מפני ספק ביטול ברכה, וצ"ע.

לא אסרו חז"ל ברכה שאינה צריכה אלא בודאי ולא בספק

ה) עוד נראה ליישב ע"פ צד שלישי שמצאתי ביסוד ההיתר לגרום ברכה שא"צ במקום ספק, והוא באשל אברהם מבוטשאטש סי' רט"ו ס"ד, וזה לשונו; 'ספק גרם ברכה שא"צ נראה דקיל לכו"ע ואין חשש לעשותה... ולא מצינו בש"ס רק גרם ברכה שא"צ בודאי, משא"כ בספק, וספק זה קיל משאר ספיקות דרבנן, שמ"מ הוא מברך להשי"ת הוא מצוה, ובבחינת הלואי שיתפלל כל היום' עכ"ל. והיינו שנקט דספק ברכה שא"צ לא נאסר כלל (ואף לולי שיש ספק ביטול ברכה), ולפ"ז לא מצאנו שום היתר לודאי ברכה שא"צ במקום ביטול ברכה יא יב.

נמצינו למידין ג' דרכים ביסוד ההיתר לגרום ברכה שאינה צריכה במקום ספק ביטול ברכה; בל' התבו"ש מבואר דהוי דחיה לצורך מניעת ביטול ברכה, בל' השע"ת מבואר דחשיבא ברכה הצריכה כיון שנעשית לצורך ספק חיוב, ואילו בל' האשל אברהם מבואר דספק ברכה שאינה צריכה לא אסרו כלל, ונפ"מ אם הותר ודאי ברכה שא"צ לצורך מניעת ספק ביטול ברכה, דלד' הא"א אין שום מקור להתיר, ולד' השע"ת פשיטא דשרי, ואילו

לד' התבו"ש היה מקום להסתפק בזה, והתבו"ש גופיה כתב לאסור.

האם מותר לברך ברכה אחרונה על ז' המינים כשבדעתו להמשיך לאכול במקום אחר כדי להימנע מספק בברכה ראשונה

ו) ומצאתי בתהלה לדוד סי' קע"ח סק"ג שכתב בפשיטות כדרך הב' הנ"ל, דהנה יש ספק אם ז' המינים טעונים ברכה במקומם, וכתב המשנ"ב שם סקמ"ה דמתיילד מזה נפ"מ למי שרוצה לעקור ממקומו ולהמשיך לאכול במקום אחר, דאם אין טעונים ברכה במקומם חשיב שינוי מקום לחייב ברכה ראשונה, משא"כ אם טעונים ברכה במקומם, והסיק המשנ"ב בשם האחרונים דספק ברכות להקל. ולכא' קשה מ"ט לא כתבו האחרונים שיברך ברכה אחרונה במקום הראשון כדי לצאת מידי ספק ברכה ראשונה במקום השני. וביאר התהל"ד דאין היתר לברך ודאי ברכה שא"צ בשביל ספק ברכה הצריכה. וזה כדרך הב' הנ"ל. נאמנם גם דין זה נכון לפי כל הדרכים הנ"ל, אולם ל' התהל"ד היא כדרך הב' וכדברי התבו"ש].

האם יש לברך על המחיה על פהבכ"כ קודם הסעודה כדי שלא להיכנס לספק המוציא על הפת

ז) עוד נפ"מ מצאתי בהאי ענינא, דהנה בביה"ל סי' קע"ו כתב לחדש דהאוכל פת הבאה

ברכה שא"צ, וכאן נמי הלא בדעתו לאכול בסוכה רק בסוף סעודתו או כשיפסקו הגשמים ויש מקום לומר דמה"ט לא חשיב ברכה שא"צ. ואמנם עדיף זה מט"ג דכאן הוא מחויב כבר עתה באכילת כזית בסוכה, אך עכ"פ יש בזה חידוש גדול מאחר ויכול להשתהות עם זה בהפסק מרובה. ולהלן יתבאר ענין זה בהרחבה.

יא. ואף שהבאנו מל' התה"ד דבניד"ד לא פשיט"ל שיש בזה איסור ברכה שא"צ, מ"מ נראה דאי"ז ספק גמור. יב. ויש לדון נפ"מ בזה בדין השו"ע הנ"ל בסי' קע"ד ס"ז שמברך על מים קודם הסעודה כדי לפטור את המשקים שבסעודה, ויש לדון אם שרי לברך למשל על דג קודם הסעודה כדי לפטור את המשקים שבסעודה, דהדג גופיה ודאי פטור מברכה בסעודה וא"כ נמצא שברכתו על הדג היא ודאי ברכה שא"צ, ומה שפוטור בזה את המשקים בסעודה שהם בספק, הרי אינו פוטרם אלא מדין גרירה ולא קאי הברכה עליהם. אך מסתבר דגם כה"ג חשיב מקום ספק כיון שסו"ס מועיל בברכתו לפטור את הספק של המשקים ואין נפ"מ על מה חלה הברכה.

בכיסנין קודם הסעודה לא יברך על המחיה משום דהוי ספק פת ורק מספק מברכים עליהם על המחיה ולא ברהמ"ז, ולכן עדיף לפוטרו בברהמ"ז כיון שבלא"ה נפטרים בדיעבד בברהמ"ז ע"ש. ובשו"ת אור לציון ח"ב פ"ז ס"ז תמה ע"ד המשנ"ב, דאף לדבריו יש לברך על המחיה קודם הסעודה מטעם אחר, דאל"כ מספק לא יוכל לברך המוציא על הפת, דאם הפהבב"כ שאכל מקודם היא פת נמצא שבירך במ"מ על הפת ונפטר בזה בדיעבד כל הפת שעתיד לאכול, וכדי למנוע ספק זה ודאי ראוי לברך מקודם על המחיה, ואין בזה משום ברכה שא"צ דהא שרי לגרום ברכה שא"צ במקום ספק ברכות. ומה"ט כתב לחלוק לדינא ע"ד המשנ"ב ופסק שיש

לברך על המחיה קודם הסעודה. [וע"ש שכתב טעם נוסף בזה].

ונראה שטענתו תלויה בדרכים הנ"ל, דלדרך הא' דאין היתר לברך ברכה אחת שאינה צריכה לצורך ספק ביטול ברכה אחרת, ה"נ בזה אין היתר לברך על המחיה לצורך מניעת ספק ברכת המוציא על הפת שיאכל אח"כ, אולם לב' הדרכים האחרים שתלוי אם הברכה שא"צ היא ודאי או ספק, הרי כאן סו"ס ברכת על המחיה היא רק ספק ברכה שאינה צריכה, דאם אינה פת גמורה הדין לברך עליה על המחיה קודם הסעודה ולא לפוטרה בברהמ"ז של הפת ג'.¹

ענף ב'

אם יש איסור לגרום ברכה שאינה צריכה כשיש ביניהם הפסק מרובה

תמיהה ע"ד המשנ"ב שפסק להמתין זמן רב שיפסיק הגשם ואעפ"כ לא התיר לקדש בינתיים בבית משום ברכה שא"צ (ח) **עוד** צ"ע מצד אחר על המשנ"ב שפסק את דין הרמ"א לקדש בסוכה ולא בבית, ממש"כ המשנ"ב שם (ס"ק ל"ה) בשם הח"א וביכור"י שראוי להמתין שיפסקו הגשמים עד חצות הלילה כדי לקדש בסוכה ולקיים המ"ע דכזית חובה לכו"ע, [ויעו"ש שמסיק דאין להמתין כ"כ משום ביטול שמחת יו"ט מבני ביתו הגדולים והקטנים, ולכן אחר שעה או

שתיים יקדש בסוכה אף אם עדיין יורדים גשמים]².

וצ"ע דאם בלא"ה ממתין מלאכול בסוכה עד שיפסקו הגשמים מ"ט לא יוכל בינתיים לקדש בביתו, והרי אין איסור לגרום ברכה שא"צ אם יש ביניהם הפסק מרובה כמבואר במשנ"ב בכמה דוכתי, וכגון בסי' ח' סקכ"ד כתב המשנ"ב דאין חשש ברכה שא"צ כשמברך על ט"ק אע"פ שעתיד לברך על הט"ג כל שיש הפסק מרובה ביניהם. והתינח לפ"ד התה"ד והרמ"א דמקדש לאלתר בסוכה ופוטרי ב' חיובי השהחיינו בחדא

יג. אמנם אין להוכיח מזה שד' המשנ"ב כדרך הא', דבד' המשנ"ב י"ל דאין ספק ברכה על הפת משום דהוי כמכיון להדיא שלא לפטור את הפת, ועי' בספר מגילת ספר סי' י"א סוף אות ד' מש"כ לבאר דבכה"ג לא תליא בפלוגתת הפר"ח והתבו"ש הנודעת אם אפשר להגביל ברכה ע"י כוונה, וע"ע מש"כ בזה בחלק ההערות סי' מ"ט ואכמ"ל. וע"ע בסי' פ"ב אות י' שכתבנו ליישב ד' המשנ"ב באופן נוסף.

יד. טעם המתנה זו בפשטות היא כדי שלא לקיים את המצוה בלא ברכה, ואולי הני אחרונים לשיטתייהו שהכריעו דמספק אין לברך לישב בסוכה על הכזית חובה שאוכל בשעת הגשם. אולם עי' בסוף הדברים בהערה א' שהעלינו כמה תמיהות בזה.

ד' המטה אפרים דאין לקדש ביו"ט ראשון של סוכות מבעו"י משום דגורם ברכה שא"צ לברך ב"פ שהחיינו

(ט) עוד מצאנו במג"א סי' תרל"ט סק"א שהעלה דאין לעשות קידוש בליל יו"ט ראשון של סוכות מבעו"י, ובמטה אפרים סי' תרכ"ה ס"ק ע"ב ביאר טעמו דגורם לברכה שא"צ, מפני שא"א לפטור את הסוכה בשהחיינו שמברך מבעו"י כיון שאין תוספת יו"ט על מצות סוכה ע"ש טז. וזה תמוה עוד יותר שהרי לדבריו עדיין לא נתחייב כלל במצות סוכה, ולמה צריך להמתין מלקדש ולברך שהחיינו על היו"ט שכבר נכנס והתחייב לברך עליו שהחיינו, וצ"ע.

תמיהה במקור האיסור לגורם ברכה שאינה צריכה

(י) והנראה ליישב בהקדם ביאור יסוד איסור גורם ברכה שאינה צריכה, דהנה מקור האיסור הוא בגמ' יומא ע. [כמובא במג"א סוס"י רט"ו], דשם מבואר דהכה"ג קורא בס"ת ואח"כ כשבא לקרא קריאה אחרת קורא בע"פ, דמאותו ס"ת א"א מפני שצריך לגוללו והוה טירחא דציבורא, ומס"ת אחר א"א משום דהוי ברכה שאינה צריכה כיון שיכול לקרא מהס"ת הראשון. והנה שם באמת כל ס"ת מחייב ברכה בפנ"ע, ואעפ"כ אסור לו להביא ס"ת אחר משום שיכול לקרא מס"ת הראשון, ואע"ג דהוי טירחא דציבורא.

טו. ושמעתי לחלק דרך בציצית לא חשיב ברכה שא"צ משום דהוי ברכת המצוות וכל רגע ורגע מקיים מצוה בלא ברכה ולכן אין לו להמתין מלברך, (ואף אם למפרע מהני הברכה על כל חלקי המצוה כדמוכח בראשונים ואכ"מ, מ"מ באותה שעה מקיים מצוה בלא ברכה וחייב לברך). ודוגמא לדבר במשנ"ב סי' תרל"ט סוס"ק מ"ו דאין לישב בסוכה בלא ברכה אף שעתיד לברך אח"כ. אך בניד"ד שהוא ברכה על היו"ט י"ל שכל היו"ט הוא דבר אחד ואין חילוק בין אם מברך עתה או אח"כ, ואמנם כבר נתחייב לברך ומצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, אך מ"מ עדיין שייך לומר דחשיבא ברכה שא"צ ויש לו להמתין. אולם עדיין יקשה מאכילה קודם הסעודה דשרי בהפסק מרובה וכדלהלן.

טז. אכן בביה"ל ס"ג ד"ה ולא יאכל ביאר ד' המג"א באופ"א, וגם נקט דיש תוספת יו"ט על מצות סוכה, וכבר נחלקו בזה האחרונים, ע"י בביכור"י כאן ובכמה דוכתי שנקט דאין תוספת יו"ט על מצות סוכה, אולם בספר דברי יחזקאל הביא בשם הגר"ח להוכיח מהט"ז שיש ע"ז תוספת יו"ט, ואכ"מ.

ברכה שפיר הוי גורם לברכה שא"צ אם יחלק את הברכות ויקדש קודם בביתו ואח"כ יכנס לסוכה, אך לפמש"כ המשנ"ב בשם האחרונים שראוי להמתין שעה או שתיים מלאכול בסוכה, נמצא דהברכה בסוכה איננה עתה אלא עתידה להיות רק לאחר זמן, ומאי שנא משאר דוכתי דאין איסור גורם ברכה שא"צ כשיש הפסק מרובה ביניהם טו.

וביותר קשה בסברא, דאף אם היה איסור ברכה שא"צ בהפסק מרובה והיה הדין דאין לברך על ט"ק כשעומד לברך על ט"ג לאחר זמן, סו"ס היכן מצינו חיוב להמתין מלקדש ולאכול מחמת זאת, ומאי שנא מהרוצה לטעום מאכל חצי שעה קודם הסעודה דלא אמרינן ליה להמתין עד הסעודה כמבואר במשנ"ב סי' קע"ו סק"ב וסי' רט"ו סק"ח, וכן אף סמוך לסעודה אם יש לו סיבה שרוצה לאכול בדוקא עתה לא חשיב ברכה שא"צ כמבואר במשנ"ב שם, (כגון אם הוא דבר שאוהב יותר לאוכלו קודם הסעודה או מושך ליבו לתאוות המאכל ע"ש).

ועוד קשה, דהא איכא חובה לקדש מה שיותר סמוך לכניסת השבת או היו"ט כמבואר בשו"ע סי' רע"א ס"א (משום זכרהו על היין בכניסתו כמו שביאר שם המשנ"ב), וא"כ מ"ט לא חשיב משום כך ברכה הצריכה, דצריך לקדש לאלתר, וכמו בכל גווני שיש לו טעם הגון לכך, וצ"ע.

להשלים ק' ברכות וכגון בשבת ויו"ט שחסר ממנין הברכות, וצ"ב יסוד הדבר.

ביאור יסוד האיסור דב' דברים שמצד מהותם עומדים להיפטר בברכה אחת אסור לחלקם ולפוטרים בב' ברכות

(יא) ונראה לבאר בכ"ז, דיסוד האיסור הוא בזיון הקודש ודמי לברכה לבטלה שמברך בכל עת שירצה, ושמעתי משל נאה לזה דרמי לכה"ג שנכנס ביוהכ"פ לקודש הקדשים ויצא ו'נזכר' ששכח שם דבר ונכנס שוב לקחתו, וה"נ בברכה הוא בזיון הקודש לגרום חיוב לברך כשיש לו כבר ברכה אחרת ואינו נצרך לזה. ונראה לפ"ז דגדר הדין הוא שכל דבר שמצד מהותו עומד הוא להיפטר בברכה אחת והוא מחלקו לשנים ופוטרו בב' ברכות, אפי' אם מחמת חשבון נכון ומצד ההלכה, מ"מ חשוב זאת בזיון הברכות, והוי גורם ברכה שא"צ, אך דברים שבעצמותם מחולקים ואינם עומדים להיפטר בברכה אחת, אף שבקל אפשר לעשות טעדיקי לפוטרים בברכה אחת, מ"מ כל שיש לו חשבון נכון שלא לעשות כן אין כאן גורם לברכה שא"צ, כיון שאין שייכות ביניהם. ואין בזה סתירה כלל לענין ק' ברכות שצריך לחזור להתחייב בברכה ולברך כדת, דענין ברכה שא"צ אינו ענין כללי למעט בברכות אלא ענין פרטי בב' דברים העומדים להיפטר בברכה אחת, שבזיון הוא לברכות להקל ראש ולחלקם לב' ברכות כשא"צ לכך, וכאמור י'.

ויש לעיין אמאי לא חשיבא ברכה הצריכה מחמת טירחא דציבורא, והרי בסופו של דבר קורא הכה"ג בע"פ מחמת טירחא דציבורא, וא"כ מ"ט אין סיבה זו מספקת ג"כ לקרא בס"ת אחר. ועוד, דטירחא דציבורא הלא הוא זמן ההמתנה לגלילת הס"ת, וא"כ דל מהכא את הטירחא דציבורא, למה לא נימא דכיון שרוצה עתה לקרא לאלתר לא חשיבא ברכה שא"צ, דבס"ת הראשון הא א"א לקרא לאלתר כיון שיש שיהיו זמן עד שיגללוהו, וכמו מי שרוצה לאכול לאלתר קודם הסעודה כשהסעודה מתחלת רק בעוד איזה זמן שאין בזה חשש ברכה שא"צ.

עוד יש לעורר בסברא בעיקר ענין גורם ברכה שא"צ, דלכאור' יש בזה קצת סתירה לענין ק' ברכות שצריך לחזור לברך בכל יום, וצ"ע בגוף הדבר - מה ה' אלוקיך שואל מעמך, להרבות בברכות או למעט במ. ונהנה באמת נחלקו האחרונים אם בשביל ק' ברכות מותר לגרום ברכה שא"צ או לא, אך גם להשיטות דשרי מ"ט לא שרי בכל דוכתא, דזיל בתר טעמא דראוי להרבות בברכות]. ויש להביא דוגמא לזה, דהנה אם אכל תפוח ורוצה לאכול פרי נוסף ויש לפניו תפוח ובננה ואין לו נפ"מ מה לאכול, האם נימא שיאכל דוקא תפוח ולא בננה כדי שלא להרבות בברכות, וכמו בס"ת הנ"ל דאמרינן ליה לקרא הקריאה השנית בס"ת הראשון ולא בשני כדי שלא להרבות בברכות, הלא אדרבא, בפשוטו עדיף שיאכל הבננה בשביל ק' ברכות, ויש שיאכלו מאכלים כשכל מטרם הוא רק

יז. ויש להביא קצת מקור לענין זה ממה שנקט הביה"ל סי' כ"ה ס"י בפשיטות דהשומע ברכה מחבירו ויצא בה אסור לו אחר הברכה להימלך ולהפסיק בדיבור ע"מ לברך אח"כ בעצמו משום איסור גורם ברכה שא"צ ע"ש, ולכאור' הרי רק מחליף ברכה בברכה ואין כאן ברכה ב' פעמים, שהרי לא בירך בפעם הראשונה בעצמו אלא רק מדין שומע כעונה וכשמפסיק בדיבור נתבטל מה שיצא יד"ח בברכת חבירו, ונמצא שהוא רק מחליף ברכה בברכה ומ"ט אסור. ומתבאר מזה נמי דהאיסור אינו שמברך ב' פעמים אלא בעצם זה שמחליף ברכה בברכה, דהיה כבר פטור ע"י הברכה הראשונה והוא גורם להפקיע פטור זה ולברך שוב, והוא ענין בזיון כמשנ"ת.

ולפ"ז יש לדון דאע"פ שאסור לברך על מאכל סמוך לסעודה באופן שהוא נפטר מברכה בסעודה משום גורם ברכה שא"צ, מ"מ אם יוצא בברכה קודם הסעודה ע"י שומע כעונה י"ל דשרי, כיון דבלא"ה חבירו מברך ברכה

ועתה נייחזי אנן, דבט"ק וט"ג הנה באמת בעצמותם הם ב' מחייבים שונים ואינם שייכים זל"ז, ולכן רק באופן שעומד ללובשם בזא"ז הוא מצב המחייב לברך עליהם ברכה אחת כיון שעומד לכך לעשותם בזא"ז, וכמו"כ באוכל מאכל בהפסק זמן מהסעודה בודאי אין ענין להמתין – דאין עומד לאכול מאכל זה בתוך הסעודה ואין קשר בינו לסעודה שיצטרך להמתין כדי שיוכל לכוללם בברכה אחת, ורק בעומד עתה ליטול ידיו לסעודה, זהו גופא מחשיב את מה שעומד לאכול ואת סעודתו לב' דברים העומדים ליפטר באותה ברכה, דמאי נפק"מ אם יאכל עתה או אחר נט"י.

ולפ"ז פשוט הטעם שאין שום מניעה מלאכול בננה אף שיצטרך לברך ע"ז עוד ברכה ויכול לאכול במקום זה עוד תפוח, ואדרבא ראוי לאכול בננה משום ק' ברכות, והיינו משום שאין כאן חפצא של אכילה אחת כמו 'קריאות בס"ת' שהנידון איך לעשותם ויכול לעשות באופן שייפטרם בברכה אחת, אלא כל פרי ופרי נידון לעצמו אם רוצה לאוכלו ומחייב ברכה, ולכן אין בזה כלל משום ברכה שא"צ ט.

בירך על פרי קודם הסעודה ע"ד לפטור פרי נוסף בסעודה האם חייב לאכול הפרי השני משום ברכה שא"צ

(יב) [והנה] ראיתי בכתבי מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א דמי שבירך על פרי קודם הסעודה ע"ד לפטור פרי בסעודה, ואח"כ בסעודה יכול לאכול הפרי עם פת או בלי פת, יש לו לאכול בלי פת כדי למנוע ברכה שא"צ, דאם יאכלנו עם הפת אינו טעון ברכה וממילא יצטרך לברך בנ"ר על הפרי שאכל קודם הסעודה כיון שלא היה בו צורך לפרי שבתוך הסעודה (עי' משנ"ב סי' קע"ו סק"ב), עכ"ד.

משא"כ גבי ס"ת, עצם מה שעומד לקרא ב' קריאות, ד"ז במהותו נחשב שעומדים ליפטר באותה ברכה כיון שיכול לקרא באותו ס"ת, ומה דאיכא טירחא דציבורא וגם שיהיו זמן אי"ז סיבות להחשיב את המחייבים לחלוקים ביסודם, וממילא יש כאן ברכה שא"צ וכיון שאיסורה חמור מאיסור טירחא דציבורא – לכן אסור לו לקרא בס"ת אחר, ושוב אנו אומרים דמחמת טירחא דציבורא עדיף לקרא בע"פ יח.

זו ואין איסור במה שהוא יוצא בברכה, ולא דמי לד' הביה"ל הנ"ל, דלפמשנ"ת אין חסרון במה שיוצא בברכה זו ב' פעמים אלא רק במה שמברך אחר שיש לו כבר ברכה להיפטר בה, וי"ל דזהו רק כשמברך בעצמו ולא כשיוצא ע"י חבירו. וה"נ בגוונא דהביה"ל אם מפסיק בדיבור ע"מ לצאת אח"כ בברכת אחר י"ל דשרי, וצ"ע בזה. וכן דן מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א.

יח. ואמנם יש להעיר דיש שם עוד חידוש, דבאמת הרי איכא 'גלגל החזור', דכל שעומד לקרא בע"פ הרי אין שום ברכה שא"צ להוציא ס"ת ולברך עליו, וא"כ נימא דכיון שבס"ת הראשון אינו קורא משום טירחא דציבורא, שוב הנידון הוא אם לקרא בע"פ או בס"ת השני, וזה לא הוי ברכה שא"צ. וחזינן שלא דיינינן הכי, דכיון שביסודו היה אפשר לקרא בס"ת הראשון לולי טירחא דציבורא – ממילא חשיבא ברכה שא"צ ואסורה, ואחר שאסורה הרי בודאי עדיף לקרא בע"פ מלעבור על איסור ברכה שא"צ, ועי' היטב.

יט. שו"ר בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' ש"כ) שכתב דאסור להישאל על התרומה בחינם לפי שגורם ברכה שאינה צריכה שיצטרך לברך שנית על ההפרשה, ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' קי"ח) הביא בשם הקה"י דאף אם לא בירך בהפרשה הראשונה אסור להישאל והוי בכלל גורם ברכה שא"צ. ולפז"ר אינו מובן, דהא ודאי אין שום איסור להכניס עצמו לחיוב מצוה שיצטרך לברך עליה ולא שייך בזה כלל ענין גורם ברכה שא"צ כמשנ"ת, וא"כ אף גבי שאלה על התרומה נימא דחשיב כמכניס עצמו לחיוב מצוה, ומה לי שכבר קיים המצוה מקודם והוא מפקיע מעצמו הקיום הקודם, וצ"ב.

הטעם שאין מברכים שהחיינו בשעת עשיית הסוכה כעיקר הדין

יד) והנה כתב השו"ע בסי' תרמ"א שמן הדין היה צריך לברך שהחיינו דסוכה בשעת עשייתו בחול, אלא שאנו סומכים על זמן שאנו אומרים על כוס של קידוש בליל יו"ט, והמקור הוא מהגמ' סוכה מו., ובטעם הדבר יש כמה דרכים בראשונים ובפוסקים (או משום גזירה אטו העושה סוכה לאחרים, או משום דראוי יותר לברך בשעת קיום המצוה, ועוד, עי' בא"ר שהביאם). ויש לעיין דלכאור' לפ"ד התה"ד ישנו טעם פשוט, דאין להרבות בברכות וגורם לברכה שא"צ, והוא ממש כדין התה"ד שכתב להיפך מאותו הטעם שאין לברך זמן דיו"ט בלא שיפטר עימה זמן דסוכה, וצ"ב שלא מצאנו טעם זה בפוסקים.

אכן לפי האמור נראה דלא דמו זל"ז כלל, דהתה"ד איירי בכניסת היו"ט ואז נידונים כעומדים להיפטר בברכה אחת, אולם אם חל עליו חיוב לברך שהחיינו על הסוכה בשעת עשייה בחול אין לו שום שייכות עם זמן דיו"ט, דב' מחייבים שונים הם בב' זמנים שונים, והוה ממש כט"ק וט"ג בהפסק מרובה.

אלא שבאמת הגר"א בביאורו על דין התה"ד דימה בין הדינים, וזה לשונו; 'אע"ג דמשום סוכה די שיאכל כזית באחרונה... מ"מ כדי שלא יצטרך לומר זמן פעם אחרת על הסוכה, וכמו שכתוב שם חזינא ליה לרב כהנא, וכמו שכתוב בפ"ז דיומא דאסור להרבות בברכות' עכ"ל. ומש"כ הגר"א 'וכמו שכתוב שם חזינא ליה לרב כהנא' כוונתו לדין השו"ע הנ"ל דאין לברך שהחיינו על הסוכה בשעת עשייה בחול אלא בליל יו"ט, ומשמע דס"ל דבאמת טעם הדין הוא משום ברכה שא"צ.

אך באמת מלבד שאינו מסתבר דכה"ג חשיב ברכה שא"צ, ומלבד שכל הראשונים כתבו

ולענ"ד צ"ע טובא אם כה"ג נחשב גורם ברכה שא"צ, שהרי הפרי שאכל קודם הסעודה חייב בברכה אחרונה מצד עצמו אלא שיש בידו לגרום שייפטר בברהמ"ז ע"י אכילת הפרי השני בסעודה ומהיכ"ת שמחויב לעשות זאת, ואטו אם אינו רוצה כלל לאכול את הפרי השני נמי יש לו לאוכלו כדי למנוע ברכה שא"צ, ובפרט לפמשנ"ת דלא שייך זאת אלא במאכלים העומדים להיפטר בברכה אחת].

יג) ומעתה נראה לבאר דין התה"ד דידן שנקט דחשיבא ברכה שא"צ אם ימתין ויברך ב"פ שהחיינו, ולא אמרי' דהא רוצה לאכול עתה ולכן צריך לקדש ולברך זמן, ומה השייכות לזמן דסוכה שעתיד לברך לאחר זמן בסוכה. וי"ל שכאן השייכות איננה מסמיכות הזמן - שעומד לעשותם עתה באותו הזמן, אלא השייכות היא מאחר שבכניסת יו"ט דסוכות מתחייב לברך ב"פ זמן - על היו"ט ועל מצות סוכה, ואמנם יש חילוקי דינים ביניהם, אך באופן כללי הם עומדים לכך שיפטרם בברכה אחת כשמקדש בסוכה, לכן חשיב ברכה שא"צ אף אם אירע שא"א לעת עתה לקדש בסוכה.

וממילא גם אם יש לו טעם נכון להקדים ולקדש, הן מצד החובה להסמיך את הקידוש לכניסת היו"ט והן מצד שהוא תאב לאכול ויש בכך משום שמחת יו"ט, מ"מ אינו נחשב מחמת כן לברכה הצריכה, [אלא רק יש לדון אם הם דוחים איסור ברכה שא"צ, והמשנ"ב נקט שאינם דוחים].

וכמו"כ י"ל בד' המטה אפרים שכתב דאף מבעו"י שאכתי לא נתחייב במצות סוכה הוי גורם לברכה שא"צ אם אינו ממתין לזמן החיוב לפטור גם את מצות סוכה, וי"ל דכיון דעצם היו"ט גורם את ב' החיובים על כן חשובים הם כעומדים ליפטר בברכה אחת. [אמנם ד"ז הוא חידוש רב דסו"ס הרי בפועל לא חל עליו עדיין חיוב מצות סוכה].

הנ"ל לגבי חנוכה, יעו"ש.

אכן משמעות המשנ"ב בהל' חנוכה היא שכל הספק הוא רק בליל השמיני אחר שכבו הנרות אך בשאר הימים כו"ע מודו שימתין ליום הבא לשעת ההדלקה ואז יברך. וצ"ע מאי שנא מהרואה ואינו מדליק ביום הא' שמברך שהחיינו לאלתר אף אם יודע שידליק למחר, ואינו ממתין לשעת ההדלקה דלמחר כמבואר בשו"ע שם, וכמו"כ אם שכח לברך וסיים להדליק מבואר במשנ"ב ושעה"צ שם דכל שלא כבו הנרות מברך שהחיינו דלא גרע מראיה, ולא כתב להמתין להדלקת מחר.

ואפשר שאה"נ לפ"ד הי"א במאירי בכל גווני יברך לאלתר ולא ימתין למחר, ומה שהעמיד המשנ"ב את הנידון רק בליל השמיני הוא משום דלא פשיט"ל כשיטה זו ולכן העדיף להמתין למחר (באופן ששכח לברך עד שכבו הנרות), אך בליל השמיני כבר אין עצה לכך².

אולם לפמשנ"ת בדין ברכה שא"צ יתכן לומר דצריך להמתין לשעת ההדלקה למחר משום ברכה שא"צ, דאם לא ימתין יצטרך לברך מחר שוב שהחיינו על מצות ההדלקה, ושאיני מרואה שבברכתו יוצא נמי ידי חובת זמן מצד מצות ההדלקה (וכמפורש בשו"ע שם דאיננו מברך שוב מחר על ההדלקה, והביאור בזה צ"ל דבראיית קיום מצות ההדלקה נמי סגי לברך שהחיינו על שהגיענו לזמן חיוב המצוה וקיומה אף שהוא ע"י אחר), ואף שיש שיהיו זמן של יום שלם מחמת כן י"ל כמשנ"ת בדין התה"ד, דכניסת ימי החנוכה עומדת היא שיברך ברכה אחת של שהחיינו על ב' ענינים שבה – עצם היו"ט, ומצות ההדלקה, ולכן אף אם אירע שאינו יכול עתה לברך על ההדלקה – צריך להמתין לה למחר. [הערת הגר"ע גרינוולד שליט"א].

טעמים אחרים, יש ראייה מוכרחת שלא זהו הטעם, מדפסק השו"ע גם לגבי לולב בסי' תרנ"א ס"ו דאין לברך עליו שהחיינו בשעת עשייתו בחול אלא בשעת קיום מצוותו ביו"ט, ומקורו מהרא"ש שלמד זאת מדינא דרב כהנא לענין סוכה, ובלולב הלא אין שום ענין ברכה שא"צ, וצ"ע.

ונראה לבאר כוונת הגר"א דבמנהגא דרב כהנא תרתי איתנייהו ביה, חדא עיקר הדבר שהנהיג לברך בליל יו"ט שהוא שעת קיום המצוה ולא בשעת עשייה, ועוד דל' הגמ' והשו"ע הוא שסידר את הברכה 'על הכוס של קידוש', ומזה דקדק הגר"א שבדוקא סידר את הברכה על הכוס ולא בירך מיד בכניסת ליל יו"ט, והיינו משום איסור ברכה שא"צ, כיון שבלא"ה עומד לברך שהחיינו על היו"ט בקידוש, ומזה הוכיח הגר"א את דין התה"ד, וזה אכן דומה ממש לדין התה"ד ועדיף מיניה, דהוא כט"ק כשעומד ללבוש לאלתר ט"ג.

**שכח לברך שהחיינו על הדלקת נר חנוכה
עד שכבו הנרות האם יברך מיד או ימתין
למחר לשעת ההדלקה**

טו) וע"פ דברינו נראה לבאר ענין דומה בהל' חנוכה, דהנה בשעה"צ סי' תרע"ו סק"ג דן במי שלא בירך שהחיינו עד ליל שמיני של חנוכה אחר שכבו הנרות אם שייך לברך מצד עצם היום כמו שהחיינו של יו"ט או דשהחיינו בחנוכה הוי רק על מצות ההדלקה, והביא מהמאירי די"א שמברך על עצם היום, וכן בסי' תרצ"ב משנ"ב סק"א ובה"ל שם ד"ה ושהחיינו כתב בשם המור וקציעה לברך שהחיינו על עצם היום אף בלא מגילה, והוכיח כדבריו מהמאירי

כ. ועדיין צע"ק מ"ט לא יברך לשיטה זו מיד כשנכנס יום החנוכה, עכ"פ באופן שאינו עומד להדליק מיד, ואולי אה"נ.

עוד י"ל בזה, דבאמת לא משמע במאירי שם שישנם ב' חיובי שהחיינו בחנוכה, אלא כך היתה התקנה לברך לכתחילה בשעת ההדלקה ובדיעבד בראיה ולהנך י"א במאירי בדיעבד אף בלא ראיה מברך, אך לא תקנו חובת ברכה דשהחיינו בפנ"ע מלבד חובת שהחיינו בהדלקה, וכן משמע בל' השעה"צ שם שכתב דלכתחילה סמכו זה על זמן ההדלקה יעו"ש, ולכן כל שעומד להדליק למחר צריך להמתין לברך כעיקר התקנה שהיא בשעת ההדלקה, ושאינה מהרואה

שא"צ להמתין – משום דבראיה מקיים אף חובת השהחיינו מצד מצות ההדלקה וכל יום ויום מצוה בפנ"ע היא, אך באמת באותו היום אם עתיד להדליק באותו הלילה אינו מברך על הראיה, והטעם הוא כנ"ל לפי שעיקר התקנה היא לברך בשעת הדלקה. וכע"ז כתב בספר שלמי תודה להגר"צ פלמן שליט"א (חנוכה סי' כ"ה סק"ב ד"ה ובמאירי).

ענף ג'

הערות בדברי המשנ"ב בדין אכילת הכזית חובה בשעת הגשם בל"ל יו"ט דסוכות

אגב עסקינו בדברי המשנ"ב בדין אכילת הכזית חובה בעת ירידת גשמים אמרנו לכתוב בזה כמה הערות;

טעם הפוסקים שלא לקדש בסוכה אלא להמתין עד שיפסקו הגשמים

א. בענין מש"כ המשנ"ב בשם הפוסקים דראוי להמתין מלקדש עד שיפסקו הגשמים ויקיים המ"ע דכזית חובה בסוכה לכו"ע, הנני נבון מאד בטעם הדבר, דלכאור' למה לא יקדש לאלתר ויאכל כזית בסוכה כמש"כ התה"ד והרמ"א וימשיך הסעודה בבית וכשיפסקו הגשמים יכנס שוב לסוכה ויאכל עוד כזית כדי לצאת את השיטות שלא יצא באכילה בגשם, ואיזה טעם יש להתענות עד שיפסקו הגשמים.

ואם משום הדין שצריך לאכול הכזית חובה לתיאבון כמבואר ברמ"א ס"ג דלא יאכל ביום מחצות ואילך כדי שיאכל בסוכה לתיאבון, כבר עמד בזה התה"ד להדיא וכתב דאין לחוש משום כך, דאף במצה קתני דאדם ממלא כריסו

מהן ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה, ובתוס' ר"פ ערבי פסחים ביארו הטעם דאין בזה דינא לתיאבון משום דבאותה סעודה אדם נזהר ואינו אוכל כל צרכו ע"ש, ובפמ"ג מ"ז סק"ז העתיקו להלכה, וזהו הטעם שבליל הב' כתב התה"ד שא"צ לקדש בסוכה אלא יכול לקדש בבית ויאכל את הכזית בסוף הסעודה כשיפסק הגשם והעתיקו המשנ"ב להלכה.

ואין לומר דהיינו משום שלהני שיטות שלא יצא באכילה בגשם נמצא שלא יצא בשהחיינו על הסוכה (ומספק לא יוכל לברך שוב), שהרי להדיא כתב המשנ"ב (סקל"ו במוסגר) דאף להשיטות דפטור מסוכה בעת הגשם יוצא יד"ח שהחיינו על הסוכה כשמברך בסוכה משום דלא גרע ממברך בשעת עשיה ע"ש. [וראיתי בשו"ת להורות נתן ח"ד סי' מ"ח שתמה מאד מסברא על חידוש זה, אולם אישתמיט מיניה שבאמת לא כתב זאת המשנ"ב מדנפשיה, אלא כן מבואר בח"א אות באות כ"א.

כא. אכן מדרדוק דברי הח"א משמע דלא פסיקא ליה האי מילתא, ונפ"מ שאם קידש בבית ובירך שהחיינו

ועוד, דמבואר במשנ"ב בשם האחרונים דאף בליל הב' ראוי להמתין מעט, אע"פ שבליל הב' אין חובת שהחיינו מצד הסוכה.

ולכאור' היה נראה דטעם המשנ"ב והפוסקים הוא משום דאזלי לשיטתייהו שהכריעו דמספק אין לברך לישב בסוכה על הכזית חובה שאוכל בשעת הגשם, ועל כן כתבו להמתין כדי שלא לבטל חיוב ברכה וכן כדי שלא לקיים את המצוה בלא ברכה, וכן משמע במשנ"ב ממש"כ את ב' הדינים בסמיכות זל"ז – דאין לברך לישב בסוכה מספק, ושראוי להמתין עד שיפסק הגשם ואז יוכל לברך לישב בסוכה ע"ש. [ולפ"ז יש לבאר דהתה"ד והרמ"א שלא כתבו להמתין לשיטתייהו אזלי דס"ל שמברכים לישב בסוכה בגשם כמש"כ הט"ז בד' הרמ"א, וממילא אין טעם להמתין].

אך יש לפקפק בזה בתרתי, חדא דהמשנ"ב הביא פלוגתת אחרונים אם להמתין עד חצות או לא, וסיים דבא"ר נמי לא הזכיר עד חצות רק כשעה או שתיים, ומשמע שהכריע

כוותיה דיש להמתין כשעה או שתיים. והנה הא"ר הרי פסק לברך לישב בסוכה, ואם טעם האחרונים להמתין הוא מפני שאינו מברך לישב בסוכה, הרי מהא"ר לא שייך להוכיח שא"צ להמתין עד חצות כב'. [וגם צ"ב מהו טעם ההמתנה לד' הא"ר].

עוד יש להוכיח שטעם ההמתנה איננו מחמת הברכה, דהנה בשעה"צ ס"ק ס"ז הביא בשם הביכור"י דאם מצטער ברעב או בשינה מחמת המתנתו נחשב זאת למצטער הפטור מסוכה ולכן בכה"ג לא ימתין, דממנ"פ אם מצטער חייב בודאי יכול לאכול ויוצא בזה המצוה, ואם מצטער פטור ג"כ יכול לאכול בסוכה אף בגשם, עכ"ד. והנה אם טעם ההמתנה הוא משום ביטול הברכה אין שום תשובה לכך בהך ממנ"פ, ובאמת בביכור"י שם המשיך וכתב דאם משום ביטול ברכה – כנגד זה יש ביטול שמחת יו"ט כשמצטער ברעב. ומבואר להדיא דעיקר טעם ההמתנה איננו משום ביטול ברכה לישב בסוכה כב'.

ואח"כ נכנס לסוכה לאכול הכזית חובה, מספק לא יברך שוב שהחיינו על הסוכה, דלהשיטות דפטור אז מסוכה יתכן שאינו נפטר בשהחיינו. [כן יש לדקדק ממש"כ הח"א כלל קמ"ז ס"ט שאם קידש בביתו ובירך שהחיינו על היו"ט אזי אם פסקו הגשמים צריך לחזור ולברך שהחיינו משום סוכה ולישב בסוכה, ומשמע דאם לא פסקו לא יברך שהחיינו (כדס"ל לח"א שלא יברך לישב בסוכה מספק)]. ולפ"ז למעשה יש עוד טעם להמתין בליל הא' שיפסקו הגשמים.

כב. ואף שהמשנ"ב הזכיר גם את הפמ"ג יחד עם הא"ר, לא מצאתי בפמ"ג זכר לדבר, וכנראה כוונתו רק להביא שבפמ"ג לא נזכר שצריך להמתין עד חצות. אולם למעשה פסק המשנ"ב כהא"ר שיש להמתין כשעה או שתיים וכאמור.

ג. ובאמת שגוף דברי הביכור"י צ"ע מיניה וביה, דהא כשיורד גשם בסוכה הפטור הוא מדין מצטער ואעפ"כ סובר הביכור"י שיש להמתין שיפסקו הגשם מאיזה טעם שיהיה, וא"כ איזה עדיפות יש כשמצטער ג"כ מחמת רעב וכדו'. ומשמעות הדברים היא שטעם ההמתנה לד' הביכור"י היא בשביל קיום פרט מגוף דיני המצוה, ועל כן שייך ע"ז פטור מצטער, אך רק פטור מצטער השייך לחובת ההשתדלות לקיום המצוה כמו רעב וכדו' ולא פטור מצטער השייך לאופן קיום המצוה כמו האכילה בסוכה או בבית בשעת הגשם.

ונראה מזה דס"ל לביכור"י שישנו דין לאכול בדוקא את הכזית הראשון בסוכה וזהו מחובת המ"ע המיוחדת בלילה הראשון, ולפיכך ס"ל דאף אם גשמים יורדים עתה ויש פטור מצטער אף בלילה הראשון, מ"מ צריך להמתין שיפסקו הגשמים מאחר שמחויב עתה לדאוג שיאכל הכזית הראשון בסוכה, (וכשיש גשמים הרי לא חשיב סוכה), ודמי למי שאין לו עתה סוכה ויודע שיהיה לו אח"כ דודאי מחויב להמתין עד שיהיה לו סוכה. אלא דאם מצטער בגוף ההמתנה הרי הוא פטור אף מהשתדלות זו לקיום חובתו אח"כ, ופטור מצטער זה הוא

הפמ"ג במ"ז סק"ז, וד' התה"ד צ"ע.

ונראה ליישב בפשיטות, דחלוק האיסור לאכול כזית חוץ לסוכה בליל הא' מהחובה לאכול כזית בסוכה, דהאיסור איננו שייך לעצם חובת ליל הא', אלא הוא מהדין הכללי של שאר ימי הסוכות שאסור לאכול אכילת קבע חוץ לסוכה, אלא דמכח המצוה של ליל הא' חשובה אז אכילת קבע בכזית, וממילא נהי דכלפי חובת ליל הא' ליכא פטור מצטער, אולם כלפי האיסור לאכול כזית חוץ לסוכה שפיר איכא פטור מצטער, ועל כן בשעת ירידת גשמים מותר לו לאכול מחוץ לסוכה כמה שירצה ורק מחויב לאכול כזית בסוכה מתי שירצה.

חידוש האחרונים שאין לברך לישב בסוכה על אכילת הכזית חובה בליל יו"ט שני בחו"ל משום דבקיאינן בקיבועא דירחא

ג. ד' הט"ז והא"ר היא דמברך לישב בסוכה בליל הא' בשעת הגשם אך לא בליל הב' בחו"ל. וצ"ב דאם נקטו דיש לברך בליל הא' היינו דפסקו בתורת ודאי כהשיטות שאין פטור מצטער בכזית חובה, וא"כ ה"נ בליל הב' בחו"ל, דמאי שנא, והרי לענין עצם החיוב לאכול כזית בסוכה בליל הב' כתב הט"ז דלדבריו חייב משום דלא הוי ספק אלא ודאי, ומאי שנא לענין הברכה.

אכן נראה ביאור הדברים כמו שציין הא"ר לסי' תרמ"ט ס"ה שכתב השו"ע דפסולי ראשון

וצ"ע בשע"ת בשם השבות יעקב ומה שהביא מהמהרי"ל שדנו בזה, ולא נזכר כלל ענין הברכה, ופשטות דבריהם משמע שדנו מצד עיקר קיום המצוה - שיוכל לקיים את המצוה לכל הדעות, וכן משמע מסתימת הח"א והביכור"י שהביא המשנ"ב, ועי' בביכור"י שהאריך לדמות למי שאין לו יין לקידוש שצריך להמתין עד חצות (והובא בשע"צ ס"ק ס"ה), אולם הדבר צ"ב כאמור, איזה חסרון יש לקדש ולאכול כזית בסוכה ולהמשיך הסעודה בבית וכשיפסוק הגשם יאכל עוד כזית בסוכה, וצ"ע.

האם יש פטור מצטער על האיסור לאכול כזית חוץ לסוכה בליל א' דסוכות

ב. במש"כ המשנ"ב בשם התה"ד דלולי איסור ברכה שא"צ של השהחיינו היה אפשר לקדש בבית ולאכול בסוף הסעודה כזית בסוכה, וכן כתב לנהוג למעשה בליל הב' שאין חובת שהחיינו מצד הסוכה, לכאור' קשה, דהנה במשנ"ב סק"ב כתב דמלבד החובה לאכול כזית בסוכה בליל הא', נכלל בזה גם איסור לאכול כזית חוץ לסוכה עד שלא קיים את המצוה, [והיינו דאע"פ שבשאר ימי הסוכות שרי לאכול עד כביצה פת חוץ לסוכה, בליל הא' שרי לאכול רק פחות מכזית], וא"כ מה"ט נימא דצריך לאכול דוקא הכזית ראשון בסוכה ולא יוכל להתחיל הסעודה בבית ולאכול הכזית חובה בסוכה רק בסוף הסעודה, וכבר עמד בזה

כמו פטור מצטער כשישן ופסקו גשמים דאין מטריחין אותו לחזור לסוכה. [וע"ש בביכור"י שהוכיח כן מהתה"ד דמצטער משינה חשיב מצטער, ונראה דכוונתו למש"כ התה"ד דבלילה הב' אוכל בביתו וא"צ להמתין לפסיקת הגשמים אלא עד זמן שינה, ומזה מוכח דיש פטור מצטער בהמתנה כשהוא עיף, דאל"כ הרי צריך לדאוג לקיום חובתו כשיפסקו הגשמים ולהישאר יָר בשביל זה].

אולם סו"ס לא נתפרש מהו המקור לדין זה, והיכן מבואר שצריך לאכול דוקא את הכזית הראשון בסוכה (מלבד הדין 'לתיאבון' שהובא לעיל מהתה"ד דאיננו שייך כאן). ועוד, דא"כ זהו טעם בפנ"ע לקדש ולאכול כזית בסוכה ולא לקדש בבית ולאכול כזית בסוכה רק בסוף הסעודה, ובתה"ד מבואר שהטעם הוא רק משום ברכה שא"צ של השהחיינו, ומה"ט התיר בליל הב' לאכול בסוכה רק בסוף הסעודה כמו שהעתיק המשנ"ב לדינא, וצ"ע.

ביאור ד' הח"א שאפשר לברך לישב בסוכה על כזית חובה אע"פ שיש ספק שכבר קיים המצוה

ד. אם קידש ואכל כזית בסוכה בגשם ואח"כ פסקו הגשמים כתב המשנ"ב בשם הביכור"י ודה"ח שצריך לאכול שוב כביצה ועוד ולברך לישב בסוכה כדי לצאת יד"ח השיטות שלא יצא במה שאכל בעת הגשם. ובשעה"צ ס"ק ס"ט ביאר טעמם דמדינא סגי בכזית אלא דמספק אינו יכול לברך לישב בסוכה, דאם כבר יצא יד"ח המצוה במה שאכל בשעת הגשם הרי עתה חזר הדין כמו בשאר ימי הסוכות דאין לברך אלא על יותר מכביצה. וציין דזה שלא כח"א שכתב דאפשר לברך לישב בסוכה גם על כזית. ובאמת ד' הח"א תמוהה דלכאור' הוי ספק ברכה לבטלה.

ולפ"ר נראה דהח"א אזיל לשיטתו דס"ל שכל האוכל כזית מה' מיני דגן מברך לישב בסוכה כמובא בשעה"צ ס"ק פ"ד, וגם שם פסק המשנ"ב בשם הדה"ח דלא כוותיה, ע"ש היטב.

נוטלין בשני אך ברוכי לא מברכין, וביאר המשנ"ב שם דיש דעות בפוסקים אם האידנא דבקיאיין בקיבועא דירחא חייבים בכל חומרות דראשון או לא, וה"נ בזה ס"ל לט"ז וא"ר דאין הדבר מוכרע אם מחוייבים בשני באכילת כזית חובה וממילא א"א לברך ע"ז בשעת הגשם.

וכן מצאנו בביכור"י סקל"א שנקט בפשיטות דאין לברך לישב בסוכה בליל הב' אם אינו אוכל כביצה כ"י, דכל מה שמברכים על כזית בליל הא' הוא רק מחמת החובה המיוחדת לליל הא' ומשא"כ בשאר הימים שמברכים רק על יותר מכביצה, וכיון דבקיאינן בקיבועא דירחא הוי ספק ואין לברך על כזית לחוד.

אלא דצ"ע טובא מאי שנא מהא דמברכים על אכילת מצה בליל יו"ט שני דפסח כמבואר ברמ"א סי' תפ"א. [ומ"מ במשנ"ב לא הוזכר חידוש זה של הביכור"י].

כד. אא"כ עדיין לא אכל סעודת יו"ט כלל, שלדעתו סעודת שבת ויו"ט קובעת לחייב סוכה בכזית, והוא כד' ה"ר אביגדור המובא בראשונים, ובמשנ"ב סק"ט פסק לא כן.

סימן ה'

אכל ענבים ותפוחים והקדים לברך בורא נפשות על התפוחים האם הוי ברכה לבטלה

**אם גרירת התפוחים אגב הענבים היא רק להיפטר בברכתם או שחל עליהם
חיוב מעין ג'**

אכל ענב שלם (בריה) וכן כזית תפוחים האם יברך בנ"ר על התפוחים או שלא
יברך כלום ♦ אכל ח"ז ענבים וח"ז תפוחים האם יברך בנ"ר או מעין ג' ♦ אכל
כזית ענבים וח"ז תפוח וח"ז דג האם מצטרף התפוח לענבים או לדג ♦ האם אפשר
לכוין בברכת מעין ג' על הענבים שלא לפטור את התפוחים ♦ אכל פירות א"י
ותפוחים מחו"ל האם יחתום 'על הפירות' או 'על פירותיה' ♦ באופן שהתפוחים
חביבים לו מן הענבים האם יש להם דין קדימה לברך עליהם בנ"ר ♦ חילוק בין
אם אכל את התפוחים לפני הענבים או לאחריהם

גרירת התפוחים אגב הענבים היא רק
ב'פטור' של הברכה או גם ב'חיוב' הברכה

א) איתא בשו"ע סי' ר"ח סי"ג 'אם אכל פירות
משבעת המינים ואכל תפוחים אין
צריך לברך על התפוחים בורא נפשות, שגם הם
בכלל ברכת על העץ, שגם הם פרי העץ הם'. ויש
לחקור אם גרירת התפוחים אגב הענבים היא רק
ב'פטור' של הברכה או גם ב'חיוב' הברכה,
דהיינו אם חל על התפוחים חיוב דבורא נפשות

ומה שנגררים אגב הענבים הוא רק להיפטר
בברכת על העץ, או דהגרירה היא גם בחלות
החיוב, דכל שנתחייב בברכת על העץ מחמת
הענבים אזי גם התפוחים נכנסים לכלל אותו
החיוב ומתחייבים בברכה זו. נויש לבאר צד זה,
דכל מה שלא תקנו לברך על תפוחים מעין ג'
הוא כי אינם חשובים דיים לברך עליהם ברכה
חשובה זו, אולם אחר שכבר מחויב בה ויכול
לפטור בברכה זו גם את התפוחים גם הם
מתחייבים בזה^א].

א. יש בנותן ענין להעתיק את ל' הלבוש בסי' ר"ח בבארו את הדין שמעין ג' אינו פוטר בנ"ר; 'וטעמא דמילתא
נ"ל...שכיון שכל אחת מן הברכות היא חשובה וכוללת יותר מן האחרת, לפיכך אמרו שלא יברך החשובה על
דבר הגרוע ממנה, שכשם שאסור לקצר בשבחו של מקום לומר ברכה הגרוע על דבר החשוב ממנו, כן אסור
להרכות בשבחו ית' במקום שאין צריך לו, כי אין זה מדרך המוסר, והיינו דאסמכיה אקרא דברוך ה' יום יום
תן לו מעין ברכותיו ר"ל מעין ברכותיו ממש לא פחות ולא יותר, וכגון זה אמרו ז"ל במקום אחר כל האומר

[והרב רפאל בהגר"מ שמואלביץ שליט"א]
הביא מספר המאורות ברכות יב.
שהביא ד' ההשלמה דמסיק דאם אכל תמרים
במקום שהוא מחויב לברך ברהמ"ז, הרי"ז פוטר
את התמרים לכתחילה בברהמ"ז, וכתב ע"ז
המאורות; והא דאמרינן דברים הבאים לאחר
הסעודה טעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם, לאו
למימרא שלא יוכל לפטרן בברהמ"ז אפי'
לכתחילה, אלא אתא לאשמועינן שגם מעצמם
הוא חייב לברך אחריהם, ונפ"מ שאם אין לו
פנאי לברך ברהמ"ז ויש לו פנאי לברך מעין ג',
שחייב לברך בשביל אלו מעין ג', עכ"ל.

ומבואר בדבריו דאף דבדברים הבאים בתוך
הסעודה אינו מברך עליהן מעין ג'
אף אם אין לו פנאי לברך ברהמ"ז, מ"מ בדברים
הבאים לאחר הסעודה אף שהן נפטרים
בברהמ"ז, מ"מ עיקר חיובם הוא בברכת מעין ג'
ואך דמצי לפטרם בברהמ"ז, ועל כן כל שאינו
מברך ברהמ"ז מברך עליהן ברכת מעין ג'. ולפ"ז
מסתבר דה"נ בתפוחים הוא כן, דעיקר חיובם
הוא בנ"ר ואך דמצי לפטרם בברכת מעין ג'.

אכל ענב שלם (בריה) וכן כזית תפוחים
האם יברך בנ"ר על התפוחים או שלא
יברך כלום

ונפ"מ אם טעה והקדים לברך על התפוחים
בורא נפשות האם הוי ברכה לבטלה או

לא, לפ"מ שנקט המשנ"ב לדינא דאין בנ"ר
פוטרת מעין ג' [כמבואר בשעה"צ סי' ר"ח
סק"ע, וכן משמע במשנ"ב סי' ר"ב סקמ"ב וסי'
ר"ח סקי"ח וסק"פ, שעה"צ סי' ר"י סק"ד,
וביה"ל סי' ר"ב סי"א ד"ה ובורא נפשות]. וכן
אם אכל ספק שיעור מהענבים וכשיעור
מהתפוחים (וכגון אם אכל ענב שלם שהוא בריה
ודינו בספק) האם יכול לברך בנ"ר על התפוחים
או שלא יברך כלום.

אכל ח"ז ענבים וח"ז תפוחים האם יברך
בנ"ר או מעין ג'

(ב) ומצאנו בשו"ת ארץ צבי סי' כ"ט שדן
לחדש דמי שאכל חצי כזית
ענבים וחצי כזית תפוחים מברך על העץ [והביא
שרבו האבני נזר הסתפק בזה ולא הכריע]. וזה
חידוש רב, שהרי הענבים מצד עצמם אינם
מחייבים ברכה אחרונה, [ומאי שנא מהאוכל חצי
כזית פת וחצי כזית מזונות שכתבו הגר"ז (סדר
ברכות הנהנין פ"ח ס"ז) דה"ח (סי' ק"כ סכ"ו)
וקיצור שו"ע (סי' נ"א ס"ד) ועוד דמברך מעין
ג' ולא ברהמ"ז]. ומ"מ למדנו מדבריו שנקט
דהתפוחים נגזרים לענבים גם בחלות החיוב ולא
רק בפטור.

לעומת זאת בישועות יעקב סי' רי"א סק"ב
מבואר להדיא דחיוב התפוחים הוא
בנ"ר ואם הקדים ובירך עליהם בנ"ר יצא מפני

הלל הגדול בכל יום הרי זה מחרף ומגדף, ע"ש שהוא ג"כ מזה הטעם עכ"ל. וממילא כשבלא"ה חייב לברך
ברכה זו על ענבים ודינו לפטור בה גם את התפוחים שייך לומר דנכנסים הם ג"כ בכלל החיוב.

ובזה יש לבאר סברת הא"ר, דהנה נחלקו האחרונים אם מי שבירך על העץ על תפוחים לבדם יצא בדיעבד או
לא; ד' רוב האחרונים שיצא [מג"א סוס"י ר"ח וסי' ר"ב סקכ"ה, שעה"צ סי' ר"ז סק"א בשם השיורי ברכה וכ"כ
במחז"ב שם, משנ"ב שם ובסי' ר"ח סקפ"א], ומקורם מדין השו"ע דהאוכל תפוחים וענבים מברך על העץ על
שניהם. אולם בא"ר סוס"י ר"ח משמע שביאר בד' הלבוש שם שלא יצא, וכתב לחלק מהאוכל תפוחים וענבים
ששם מברך גם על הענבים שזהו ברכתם. ולפ"ר סברת הא"ר צ"ב, דסו"ס אי"ז ברכת התפוחים ומאי שנא.
[וביותר צ"ב דמבואר שם בדבריו דגם באופן שבירך על המחיה על מזונות וכלל בו על העץ על התפוחים יצא
בדיעבד כיון שסו"ס עיקר טופס הברכה בירך כדינו]. אכן ע"פ סברת הלבוש הנ"ל יש לבאר היטב סברת הא"ר,
דכל החסרון בברכת על העץ על תפוחים הוא משום דמי למגדף, אולם אם בלא"ה מברך על הענבים לא שייך
הך טעמא וממילא הוי ברכה לכתחילה גם על התפוחים.

שזוהי ברכתם. [נידון דבריו הוא האם יש דין קדימה לתפוחים באופן שהם בגדר 'חביב' לברך עליהם בנ"ר קודם שמברך מעין ג' על הענבים, ולהלן נרחיב בזה].

וכן מצאנו בפמ"ג סי' ר"ב א"א סקכ"ה שנקט להדיא דאם הקדים לברך על התפוחים בנ"ר יצא. [נידון דבריו הוא באכל ענבים ומי שריית תפוחים שספק אם דינם כפרי להיפטר בברכת מעין ג' של הענבים, וכתב שיש לו להקדים לברך בנ"ר קודם שמברך מעין ג']. אך אפשר דאזיל שם בשיטת הסוברים דבנ"ר פוטרת מעין ג' כמו שהביא שם בסקכ"ו ודלא כהכרעת המג"א בסוס"י ר"ח². [אולם עי' בחלק ההערות סוס"י קפ"ו].

וכן מצאנו במשנ"ב סי' ר"ח ס"ק ס"ד לענין אכל תפוחים ושתה יין שהביא צד בפוסקים דלפי השיטות שחותם בברכת מעין ג' של היין 'על הפירות' נפטרו בזה גם התפוחים, ולכן כתב המשנ"ב להיזהר להקדים לברך בנ"ר על התפוחים אם בדעתו לחתום במעין ג' של היין 'על הפירות'. ומבואר שנקט דלכו"ע יוצא בברכת בנ"ר על התפוחים. ואולי יש לדחות דשם אינו מתחייב לברך מעין ג' של היין כיון שפתיחתו היא 'על הגפן ועל פרי הגפן' ואי"ז נוסח השייך לתפוחים, ואף שנפטרים התפוחים בברכה זו מחמת החתימה מ"מ לא שייך שיחול

עליהם חיוב לברך ברכה זו, משא"כ ברכת 'על העץ' על ענבים שהיא ברכה המתאימה לתפוחים כמו לענבים, ורק מחמת שאינם חשובים דיים לא קבעו עליהם ברכה זו.

(ג) ונראה להציע עוד נפ"מ בחקירה זו;

אכל כזית ענבים וח"ז תפוח וח"ז דג האם מצטרף התפוח לענבים או לדג

א [מי שאכל כזית ענבים וחצי כזית תפוח וכן חצי כזית מדבר שברכתו שהכל האם מצטרף הח"ז תפוח לכזית ענבים ונפטר במעין ג' וממילא נשאר הח"ז שהכל בלא ברכה, או שמצטרף הח"ז תפוח לח"ז שהכל וחייב לברך בנ"ר.

ולכאור' זה תלוי בניד"ד, דאם אין התפוח מתחייב במעין ג' עם הענבים אזי מסתבר שהתפוח מצטרף לחיוב בנ"ר עם השהכל ואינו נפטר בברכת מעין ג' של הענבים, כיון שהוא רק חצי שיעור ואין לו חיוב ברכה בפנ"ע. אבל אם התפוח מתחייב במעין ג' עם הענבים מסתבר שגם באופן שאכל רק חצי שיעור תפוח מצטרף לענבים (והוי כאכל כזית וחצי ענבים וחצי כזית שהכל).

ובספר שיעורי שלמי תודה להגר"צ פלמן שליט"א (עמ' מ"ז) כתב בשם מרן

ב. אך יש לדון דא"כ נימא דאף הענבים ייפטרו מספק בבנ"ר, דאם מי התפוחים חייבים במעין ג' יחד עם הענבים הו"ל כאכל ב' כזיתים ענבים ובירך בנ"ר והתכוין לפטור רק אחד מהכזיתים, דמסתבר דלא מהני לפ"ד הפמ"ג בפתיחה סק"י וסי' ר"ז א"א סק"א דברכה אחרונה לאו בכוונה תליא מילתא וא"א לכוון בברכה אחרונה לפטור רק מין מסוים ולא לפטור מין אחר כששניהם חייבים באותה ברכה. אבל אם ברכת התפוחים היא בנ"ר פשוט שאין הענבים נפטרים בזה כדאשכחן בכמה דוכתי שברכה שהיא רק בדיעבד ומברך אותה על המין שנתקנה עליו אינו פוטר את המין השני אם לא כיון על כך להדיא, וכגון אם דעתו לאכול זית וצנון ובירך בפה"א על הצנון לא נפטר הזית אע"פ שבפה"א פוטרת צנון בדיעבד (כמבואר בגמ' מא. ובשו"ע סי' ר"ו ס"ב).

[וכן מצאנו בפמ"ג סי' ר"ח מ"ז סקט"ז שאם אכל דגן חי שספק אם ברכתו היא מעין ג' 'על האדמה ועל פרי האדמה' או בנ"ר כמבואר בשו"ע שם סעי' ד' וגם אכל פרי האדמה שברכתו בנ"ר, אזי אם בירך מעי"ג 'על האדמה' נפטר בזה מספק גם פרי האדמה כמו שתפוחים נפטרים בברכת על העץ של ענבים. אולם אם אכל דגן חי ותפוחים ובירך 'על האדמה' לא נפטרו התפוחים אא"כ כיון להדיא לפוטרו, דזה דומה לברכה ראשונה שאם בירך בפה"א על צנון לא נפטר הזית אא"כ כיון להדיא לפוטרו, עכת"ד].

הגרא"ל שטיינמן שליט"א שכה"ג מצטרף התפוח לענבים ולא לשהכל, וכן הכריע בחידושי מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א סי' ו' סוף אות ח' (והוא בניגוד למש"כ שם בסוס"י ד').

אך אפשר לדון דאף אם אין הח"ז תפוח מצטרף לענבים לחיוב של מעין ג', מ"מ הוא נפטר בברכת מעין ג' של הענבים, דאפשר דברכה המחויבת על כזית פוטרת גם אכילת ח"ז הפטורה מברכה, והרחיב בנידון זה בחידושי הגר"א גנחובסקי סי' ד', וכתב דנפ"מ לציור הנ"ל.

ויתכן לחלק גם לאידך גיסא, דרק כשיש לתפוח סיבה להתחייב בברכה אחרונה (של בנ"ר) אזי יכול לחול עליו חיוב של מעין ג' (במקום בנ"ר), אך כשאין לו סיבה להתחייב כלל, לא אמרי' דהואיל והוא כבר חייב במעין ג' יחול חיוב זה גם על הח"ז תפוח, וממילא כיון שסיבת חיובו בברכה אחרונה היא רק מכח

הצירוף לחצי כזית שהכל אינו מתחייב אלא בבנ"ר, ודו"ק. עוד יתכן לחלק דכשאלו גם את הח"ז שהכל גובר הצירוף אליו לחיוב בנ"ר שהוא יותר מינו ופוקע הצירוף לענבים לחיוב מעין ג'.

האם אפשר לכיון בברכת מעין ג' על הענבים שלא לפטור את התפוחים

בן יש להסתפק אם אפשר לכיון בברכת מעין ג' על הענבים שלא לפטור את התפוחים, לפ"ד הפמ"ג בפתיחה סק"י וסי' ר"ז א"א סק"א דברכה אחרונה לאו ככוונה תליא מילתא וא"א להגביל את הברכה. [ועמד בספק זה בספר ברכת הבית שט"ז סקל"ד].

ולכאור' זה תלוי בניד"ד, דאם התפוחים מתחייבים במעין ג' יחד עם הענבים פשוט דלא מהני כמו בכל ברכה, אולם אם חיובם הוא בנ"ר ורק דינם שנפטרים בברכת מעין ג' יש לדון דתועיל בזה כוונה להגביל את הברכה, כיון שאי"ז חיובו העצמי.

ג. אולם לדרך זו נמצא שחל חיוב של בנ"ר על התפוח בצירוף השהכל ורק שפוקע החיוב ברגע שבירך מעין ג' על הענבים מפני שנפטר בזה גם הח"ז תפוח ונשאר הח"ז שהכל לבדו בלא צירוף.

ושמעתי מהגר"מ ידלר שליט"א (בעמח"ס מאור השבת) לעורר שלפ"ז יש לדון אם מה"ט ראוי להקדים ולברך בנ"ר ורק אח"כ מעין ג' כדי שלא להפקיע את הברכה מהח"ז שהכל, או שלא מצאנו ענין כזה, ובפרט ססדר הקדימה לכתחילה היא לברך מעין ג' קודם בנ"ר (לד' הביה"ל בסי' ר"ב סי"א ד"ה ברכה), וגם יתכן דחשיב ברכה שאינה צריכה.

[ד' הגר"ז סי' רי"ב ס"ט שאין דין קדימה וכן איסור ברכה שא"צ כשע"ז תיפקע הברכה לגמרי, וכן ד' האבה"ע שם דאין איסור ברכה שא"צ בב' ברכות שונות, אולם המג"א שם חולק עליהם וסובר דיש בזה ברכה שא"צ וגם דין קדימה, אבל י"ל דבניד"ד כו"ע מודו דלא הוי ברכה שא"צ מאחר ובברכת בנ"ר מברך גם על הח"ז שהכל ומשא"כ בברכת מעין ג' אינו מברך עליו].

ד. קצת דוגמא לזה מה שדנו הפוסקים אם מי שאכל מזונות ושתה יין ובירך על המחיה ושכח להזכיר על הגפן נפטר בדיעבד לפי השיטות שעל המחיה פוטר יין בדיעבד או לא. ובמנחת שלמה סי' צ"א אות ו' הביא שהגר"א ראם זצ"ל טען דלא יצא דומיא דהמברך בפ"א על פרי האדמה שלא פטר פרי העץ בברכה זו כמבואר בשו"ע סי' ר"ו ס"ב. ובשו"ת הר צבי ח"א סי' ק"ה דן לחלק בזה בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה עפ"ד הפמ"ג הנ"ל דברכה אחרונה לאו ככוונה תליא מילתא, אולם הגרשז"א שם הוכיח מכמה דוכתי לא כן. ובספר מגילת ספר סי' ל"ח אות ב' ביאר בטוטו"ד דשאני הכא שהברכה מוגבלת ועומדת כיון שאי"ז ברכתו, ולכן אע"פ שנפטר בזה בדיעבד אם כיון להדיא, מ"מ אם לא כיון לא חל ע"ז. ועד"ז י"ל בניד"ד דכיון שאי"ז החיוב שחל על התפוח, נהי שיכול לכתחילה לפוטרו בברכת הענבים, מ"מ מהני כוונתו להגביל את הברכה.

האם יברך על הפירות כדי לכוללם או שבזה כו"ע מודו שיברך על פירותיה. [ואם יברך על פירותיה צ"ע אם נפטרים התפוחים בזה, ואזי ראוי לפוטרו בבנ"ר ע"י דבר אחר].

ולפו"ר נראה דזה תלוי בנ"ד, דאם התפוחים מתחייבים בברכת מעין ג' דינו כמי שאכל פירות א"י וחז"ל שלד' האפיקי מגינים וקצוה"ש יברך על הפירות, אולם אם אינם מתחייבים בברכה אלא רק נפטרים בה באגב מסתבר שאין לשנות נוסח הברכה המחויב (דהיינו על פירותיה) מחמתם. ובספר שיעורי שלמי תודה עמ' נ"ג נקט בפשיטות בכה"ג דלכו"ע יברך על פירותיה, ורק הסתפק אם נפטרים התפוחים בברכה זו.

באופן שהתפוחים חביבים לו מן הענבים
האם יש להם דין קדימה לברך עליהם
בנ"ר

ד' יש לדון באופן שהתפוחים חביבים לו מן הענבים, האם יקדים לברך בנ"ר על התפוחים. דהנה נחלקו האחרונים אם יש קדימה של חביב בברכה אחרונה. האשל אברהם מבוטשאטש בסי' רי"א נוטה שיש קדימה לחביב בברכה אחרונה, אבל הצ"ח (מא: ד"ה אתמר) והישועות יעקב (שם סק"ב) נקטו דלא שייך מעלת חביב בברכה אחרונה. ומדברי הדרכי משה שם נראה לדקדק כד' האשל אברהם, ממש"כ להוכיח דברכת המוציא קודמת לחביב מדברי הרמב"ם שכתב להקדים הזכרת 'על המחיה' להזכרת 'על הגפן ועל הפירות', ומשמע שנקט דשייך קדימת חביב בברכה אחרונה.

ויש להוכיח דלא מהני, מהא דהפמ"ג בסי' ר"ב א"א סקכ"ה חיפש עיצה גבי מי שריית תפוחים דהוי ספק אם נפטרים במעין ג', ומתחילה כתב להקדים לברך בנ"ר, ואח"כ כתב דעובר בזה על דיני קדימה ולכן ראוי לפוטרו בבנ"ר ע"י דבר אחר. ומדלא כתב עיצה זו שיכוין שלא לפטור אע"פ שלענין ברכה ראשונה במקום ספק כתב בתרי דוכתי הנ"ל העיצה לכוין שלא לפטור, מוכח דאף בזה לא מהני.

[והנה] בספר פסקי תשובות סי' ר"ח אות י"ג הביא בשם שו"ת רבבות אפרים עיצה לענין מי שאכל אורז ומזונות שיכוין בברכת על המחיה שלא לפטור את האורז (כדי לצאת מידי הספק בנידון שהרחבנו בסי' א'), אך לפ"מ שהוכחנו מהפמ"ג לא מהני כוונה בזה].

אכל פירות א"י ותפוחים מחז"ל האם יחתום 'על הפירות' או 'על פירותיה'

ג' נחלקו פוסקי זמנינו במי שאכל פירות א"י ופירות חז"ל יחד האם יחתום 'על הפירות' או 'על פירותיה'; בספר דרך שיחה ח"א עמ' תקכ"ו מובא ממרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א בשם אביו מרן הקה"י זצ"ל ולהבחיל"ח חמיו מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א שיחתום על פירותיה משום דיש בכלל מאתים מנה, וכן הובא בשמם בספר וזאת הברכה עמ' 155, אולם מצאנו באפיקי מגינים סי' ר"ח ס"י שכתב לברך על הפירות, וכן נקט בקצוה"ש סי' ס' סק"ה.

ויש להסתפק להצד שחותם 'על הפירות' איך הדין אם אכל פירות א"י ותפוחים מחז"ל

ה. ושמעתי להוכיח גם מהמשנ"ב בסי' ר"ח ס"ק ס"ד שכתב במקום ספק להקדים לברך בנ"ר. אולם אינו ראיה, כי המשנ"ב בכמה דוכתי כתב גם לגבי ברכה ראשונה להקדים לברך על הספק ולא כתב את עצת הפמ"ג שיכוין לא לפטור את הספק. ואפשר שלא רצה המשנ"ב לתת עיצה התלויה בכוונה בדין המסור לנשים וע"ה, או מטעם אחר כמשנ"ת בחלק ההערות סי' מ"ט.

ו. ובפשוטו היינו רק אם אכל כזית מפירות א"י, אולם בשו"ת דבר יהושע ח"ב סי' כ"ט וח"ד סי' ט' מבואר דאף אם לא אכל כזית מפירות א"י מברך על פירותיה.

ובישועות יעקב שם כתב דאילו היתה קדימה לחביב בברכה אחרונה היה הדין בנ"ד להקדים לברך בנ"ר על התפוחים. נהיינו דבעלמא כשמברך בנ"ר על דבר אחר צריך להקדים מעין ג' בכל גווני משום דהוי ברכה חשובה כמבואר בביה"ל סי' ר"ב סי"א ד"ה ברכה בשם הפמ"ג, אולם בנ"ד יש לדון דלא שייך קדימה לברכה החשובה כיון שהנידון הוא האם לברך כלל ברכה זו דבנ"ר, ובזה י"ל דחביב קודם].

אכן פשוט דזה תלוי בחקירה דידן, דאם התפוחים מתחייבים במעין ג' יחד עם הענבים הרי אין כאן כלל נידון של קדימה,

דברכה אחת איכא של מעין ג'.

האם גם באופן שאכל את התפוחים לפני הענבים משתנה חיובם למעין ג'?

ה' להצד שהתפוחים מתחייבים בחיוב דמעין ג', יש להסתפק באופן שאכל כזית תפוחים ושהה כא"פ ואח"כ אכל כזית ענבים, האם גם כה"ג חל חיוב דמעין ג' על התפוחים או לא. וצדדי הספק הם דכיון שאכלם מתחילה בפנ"ע וחל עליהם חיוב בנ"ר י"ל דתו לא משתנה חיובם אח"כ, והרחבנו בזה בחלק ההערות סי' ר"ר-א אם חיוב ברכה אחרונה יכול להשתנות לאחר זמן¹.

ז. אמנם יש מקום לדון בדבציון זה ודאי משתנה החיוב מבנ"ר למעין ג', משום דחיוב בנ"ר לאו מידי הוא לגבי חיוב דמעין ג', וכל' הגמ' על חיוב בנ"ר כלפי מעין ג' שהוא 'ולא כלום', ועי' אג"מ ח"ד סי' מ"ב ואבנ"ז סי' ל"ח אות י"ג וספר מגילת ספר סי' ל"ה אות ה' שעמדו בסברא זו.

אך נראה דבנ"ד אי"ז סברא, דנראה דענין 'ולא כלום' האמור על בנ"ר הוא כלפי דרגת החיוב לברך ברכה אחרונה ולא כלפי דרגת חשיבות ברכת בנ"ר, והיינו שהדברים שאינם מחוייבים בברכת מעין ג' או ברהמ"ז חיובם בברכה אחרונה אינו אלים כ"כ, ולפיכך סגי להו בברכת בנ"ר. וממילא בתפוחים גם אם נתחייבו במעין ג' אגב הענבים פשוט שחיובם לא נעשה אלים יותר מאילו היה אוכלם לבדם, ולשיטות הראשונים דמעין ג' דאו' ודאי בתפוחים כה"ג אין חיובם אלא מדרבנן, אלא דמכח המחייב של ברכה אחרונה דבנ"ר חל עליהם חיוב דרבנן של מעין ג' במקום בנ"ר, אבל דרגת החיוב לא השתנתה, וממילא פשוט שברכת בנ"ר אינה נחשבת 'ולא כלום' כלפי ברכת מעין ג' שמתחייבים אגב הענבים, ושפיר יש לדון אם באופן שחל עליהם מעיקרא חיוב דבנ"ר משתנה החיוב אח"כ אגב הענבים.

ובאמת מה"ט יתכן להעמיד הספק גם באופן שלא שהה כא"פ בין התפוחים לענבים, דכל שאכל את התפוחים בתחילה וחל עליו חיוב בנ"ר לא ישתנה החיוב, ואף דחשיב שאכל הכל יחד, דכל שהיתה אכילה אחת נקבע שם האכילה למפרע ובודאי יכול החיוב להשתנות בסוף האכילה, מ"מ זהו רק כשהחיוב הוא חיוב אחד ממש על כל האכילה, אולם כאן ענבים ותפוחים אינם באותו גדר חיוב, דהא להשיטות דמע"ג דאו' חל על הענבים חיוב דאו' של מע"ג ואילו על התפוחים חל רק חיוב דרבנן, וכיון שאינם בני אותו חיוב י"ל דרק אם בפועל כבר חל חיוב מע"ג על הענבים נגררים גם התפוחים להתחייב בברכה זו ומשא"כ אם חלות החיוב על התפוחים קדם לענבים.

סימן ו'

מי שאינו יודע את הברכה הראויה האם יברך ברכה הפוטרת בדיעבד או שלא יברך כלל

בירור דין השותה יין ואינו יודע לברך מעין ג' האם יברך ברהמ"ז

האם לשיטות שברכת במ"מ פוטרת בדיעבד גדריה שווים לברכת שהכל הפוטרת בדיעבד ♦ אכל פרי וספק אם הוא מז' המינים האם יברך על העץ או לא יברך כלל ♦ אכל תפוח וספק אם בירך בנ"ר ועומד לברך על המחיה האם יוסיף בברכה 'על העץ' לפטור את התפוח ♦ האוכל ענבים ואינו יודע לברך מעין ג' האם יברך בורא נפשות ♦ הטעם שאין ראוי לאכול ענבי בוסר כשיעור ברכה אחרונה ♦ ביאור חידושו הנודע של השעה"צ דמי ששתה כזית יין ורביעית משקה לא יברך ברכה אחרונה כלל ♦ ביאורו של הגר"א במעשה דר"ג ור"ע דבספק מעין ג' או ברהמ"ז יש לברך ברהמ"ז ♦ מי שאינו יכול לברך בפה"ע האם יברך בפה"א או שהכל ♦ האם ברכת בפה"א לגבי פרי העץ הוי ברכה כוללת כמו שהכל או ברכה של בדיעבד כמו במ"מ

פהבב"כ לד' רע"א בגליון שם או דייסא להכרעת המשנ"ב שם, האם יברך ברהמ"ז או שעדיף לא לברך כלל הואיל וזו ברכה רק בדיעבד^א. וכן מי שאכל תפוחים ואינו יודע לברך בנ"ר אלא רק על העץ האם יברך על העץ כיון שפותר בדיעבד כמבואר במשנ"ב סי' ר"ז סק"א וסי' ר"ח סקפ"א או שעדיף לא לברך כלל^ב.

שתה יין ואינו יודע לברך מעין ג' האם יברך ברהמ"ז או לא יברך כלל

(א) יש לעיין מי ששתה יין או אכל תמרים ואינו יודע לברך ברכת מעין ג' אלא רק ברהמ"ז שפוטרת בדיעבד כמבואר בשו"ע סי' ר"ח סי"ז [וסגי בברכה ראשונה דברהמ"ז], וכן

א. והדבר מצוי בקטנים שיודעים לברך ברכה ראשונה של ברהמ"ז טרם שלמדו לברך מעין ג'. נאך מסתבר דבקטנים בלא"ה אין חובת חינוך על ברכה שהיא רק בדיעבד].

ב. ומצאתי בשו"ת ארץ צבי סי' ק' שעמד בשאלה זו וכתב שלא יברך כי אינו יוצא אפי' בדיעבד, וזה תימה כי בשע"ת סי' ר"ז סק"א כתב להדיא בשם השו"ר ברכה שיצא, והובא במשנ"ב שם, וכ"כ במחז"ב שם, וכן עולה מדברי המג"א שם סקכ"ו וסי' ר"ב סקכ"ה ומשנ"ב סי' ר"ח סקפ"א. [אמנם בא"ר סוס"י ר"ח משמע שביאר בד' הלבוש שם שלא יצא, וכ"כ בשו"ת חתן סופר סי' א' בשם הא"ר, אך באפיקי מגינים שם סק"כ כתב דגם הא"ר לא נתכוין לומר שבדיעבד לא יצא, וע"ע הרחבה רבה במאמר מרדכי סי' ר"ז בהגהת דברי

ולפון יש לדמות זאת לברכה ראשונה דאם מסופק מה הברכה מברך שהכל כמש"כ השו"ע סוס"י ר"ד, [ואף אם ברור לו בודאי שאין ברכתו שהכל לכתחילה והספק הוא רק אם ברכתו בפה"ע או המוציא וכדו' משמע דמברך שהכל, וכן מבואר בט"ז סי' ר"ח סק"ה הובא בשעה"צ שם סקט"ז דבספק בפה"ע או במ"מ מברך שהכל, וכן משמע ברא"ש ברכות פ"ו סוס"י ט' ובמג"א סי' ר"ח סק"ט לגבי ספק בפה"א ספק במ"מ, וכ"כ תוס' מג. ד"ה ועל בשם י"מ לגבי ספק בברכת הבשמים (וציין לו בביאור הגר"א סוס"י ר"ד על דין השו"ע דבספק מברכים שהכל)]. אך יש לחלק דהתם ברכת שהכל היא ברכה כוללת ומתאימה לכל המינים, אלא דלכתחילה צריך לברך ברכה המבוררת אך בדיעבד סגי לכה"פ בזה, ועי' חי' רא"ל מאלין ובס' אשר לשלמה מועד סי' י"ד מש"כ בגדר ברכת שהכל, וכבר כתב כע"ז בעוללות אפרים (להגרא"ז מרגליות בעל הבית אפרים) סי' ב' ד"ה ובאמת אין, אולם בניד"ד דהוי ברכה שמוסיף בה טפי ואינה ברכה הראויה כלל לכתחילה [ועי' לבוש סי' ר"ח שכתב ע"ז דמגזם בהודאתו וכבר אמרו כל האומר הלל בכל יום הר"ז מחרף ומגדף וכו'], בזה י"ל דעדיף שלא לברך כלל מלברך ברכה זו.¹

האם לשיטות שברכת במ"מ פוטרת בדיעבד גדריה שווים לברכת שהכל הפוטרת בדיעבד

ב) וכן יש לדון לגבי ברכת במ"מ, דאע"פ שהכרעת הביה"ל (סי' קס"ז ס"י ד"ה במקום) היא דפוטרי בדיעבד כל מילי מלבד מים ומלח, מ"מ לא מצאנו בשום מקום שאמרו במקום הספק לברך במ"מ אלא רק שהכל, ואף

כשיש ספק אם ברכתו במ"מ או ברכה אחרת מבואר בט"ז דיברך שהכל כמובא לעיל, ומזה נראה דברכת במ"מ אינה ברכה כוללת כמו שהכל אלא ברכה גמורה של בדיעבד. ומעתה יש לדון גם בזה דלו יצויר שאינו יכול לברך שהכל אפשר דיאכל בלי ברכה ולא יברך במ"מ (במקום שחייב לאכול ואינו יכול להימנע מכך), והגם דהביה"ל בסי' ר"ח ס"ז ובשעה"צ שם סק"א צירף במקום ספק לברך במ"מ כיון שנפטר בזה בדיעבד, היינו רק משום דגם בל"ז נקט שם לעיקר דיש לברך במ"מ ורק הוסיף לצרף דאין כאן חשש ברכה לבטלה בכל גווני כיון שבלא"ה נפטר בזה בדיעבד, אבל במקום שודאי אי"ז ברכתו י"ל דלא יברך זאת אף אם א"א לו לברך שום ברכה אחרת. [אולם בספק זה דברכה ראשונה יש סברא לומר דעדיף מברכה אחרונה משום דאסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה, וכה"ג י"ל דעדיף לברך במ"מ מלהימנע מלברך לגמרי].

שו"ר בדרישה סי' ר"ח סק"א דמשמעות דבריו הם דבספק במ"מ ספק שהכל יברך במ"מ. אולם אי"ז ראייה לדידן, די"ל דהדרישה ס"ל דבמ"מ הוי ברכה כוללת אולם לדידן דקיי"ל בכל הספיקות דיברך שהכל ולא במ"מ כמבואר בשו"ע אפשר דסבירא לן דאי"ז ברכה כוללת וכאמור.

וכן יש לדון לענין ברכת בפה"א על פרי העץ, דאע"פ שבספק בפה"ע או בפה"א מברך בפה"א, מ"מ אפשר דבודאי פרי העץ ורק שאינו יכול לברך בפה"ע מאיזה טעם שיהיה לא יברך בפה"א ויאכל בלי ברכה (אם אינו יכול לברך שהכל), וכן הוכחנו להלן בסוף הסימן מדברי הגר"א בסוס"י ר"ב.

מרדכי]. ומ"מ בעיקר הנידון משמע מדברי הארץ צבי שנקט דאילו היה יוצא במעין ג' היה עליו לברך מעין ג' ולא להישאר בלא ברכה.

ג. שו"ר שדן בזה בספר לה' הארץ ומלואה ח"ב [להגר"מ אריאל שליט"א חתן הגר"ש שברון זצ"ל] ובסוף הספר השיג עליו הגר"ר דניאל גרינבלט שליט"א אך לא נחית לסברא הנ"ל.

אכל פרי וספק אם הוא מז' המינים האם
יברך על העץ או לא יברך כלל

ג) ויש להוכיח מהפמ"ג סי' ר"ח א"א סקכ"ו
דאין לברך על העץ על תפוחים אף
כשאינו יכול לברך ברכת בנ"ר, דהנה המג"א שם
כתב דאם אכל פרי שהוא ספק אם הוא מז'
המינים או לא ואין לו אפשרות להוציא עצמו
מידי ספק יברך על העץ כיון שנפטר בזה
בדיעבד אף אם אי"ז מז' המינים. אמנם בפמ"ג
שם כתב דזה תלוי ביסוד דין 'ספק ברכות
להקל', דאם הוא משום דספק דרבנן לקולא ה"נ
בזה אין לו לברך כלל, ודברי המג"א את"ש רק
לפ"מ שמשמע ברמב"ם דדין ספק ברכות להקל
הוא רק משום ספק איסור ברכה לבטלה אך
כשאין חשש ברכה לבטלה ספק ברכות לחומרא
וחמיר משאר ספק דרבנן, ועל כן כאן דאין חשש
ברכה לבטלה צריך להחמיר ולברך^ד. ומבואר
בפמ"ג דאע"פ שכאן הוא מחויב בודאי בברכה
אחרונה ואי"ז ספק כלל מ"מ הא דיכול לברך על
העץ הוא רק משום דספק ברכות לחומרא.
והביאור הוא כדברינו דלהצד דאין הפרי ממין ז'
אין לו לברך על העץ אע"פ שגם בנ"ר לא יברך
מחמת ספק ברכה לבטלה, ורק מחמת הצד
שהפרי הוא ממין ז' הוא מחויב לברך על העץ,

אלא דאם לפי הצד השני היה זה ברכה לבטלה
היה הדין בזה סב"ל, אך כיון שבכל גווני לא הוי
ברכה לבטלה דינו להחמיר. ומ"מ מוכח כדברינו
דמי שאכל תפוחים ואינו יכול לברך בנ"ר לא
יברך על העץ אע"פ שישאר בלי ברכה.

וכן יש לדקדק במשנ"ב שם סקפ"א שכתב בשם
המג"א דאם אכל פרי שהוא ספק אם הוא
מז' המינים יש לו לאכול מזונות או יין ולברך
מעין ג' ויכלול בברכתו על העץ, דאע"פ שלד'
השו"ע שם אסור לכלול בברכתו על הספק מ"מ
כאן דבכל גווני נפטר בהזכרת על העץ על הפרי
שאכל גם השו"ע מודה דשרי לכלול. אולם
משמע דאם אין לו מזונות ויין אין לו לברך על
העץ בפנ"ע ובדין זה לא נקט כד' המג"א
ופמ"ג^ה. ולכאור' הביאור הוא כדברינו דעל הצד
שהפרי שאכל לא היה ממין ז' אין לו לברך ברכה
על העץ ועל כן אמרינן ספק ברכות להקל, ורק
אם יכול לכלול על העץ בברכת על המחיה
שמברך בלא"ה אין בזה חסרון ולפיכך צריך
לכלול. [שוב הראוני בהגהות ר' חיים צאנזער'^ו
הנדפס בסוף השו"ע מהדור' פרידמן שהשיג ע"ד
המג"א בזה"ל; 'צ"ע מנין לו זה לברך ברכה
שלא תקנו חכמים מספק, ואפי' המשנה ממטבע
כו' ואין לו לברך כלל' עכ"ל. ומבואר כמש"כ

ד. עי' בב"י סי' ס"ז שהביא את ב' שיטות הראשונים אם ספק ברכות להקל הוא משום ספק דרבנן לקולא או
משום ספק ברכה לבטלה לחומרא, והובא גם בפמ"ג בפתיחה אות ט"ו-כ"א.

ה. ומש"כ המשנ"ב את הדין הראשון בשם המג"א אף שבמג"א מבואר רק הדין השני (שאם אין לו מה לכלול
יברך על העץ בפנ"ע), עי' בנהר שלום שם שביאר היטב כוונת המג"א דכלל את ב' הדינים, והמשנ"ב העתיק
רק את הדין הא', וכן ביאר היטב בספר שלמי יוסף סי' קנ"ט.

אמנם בדה"ח משמע שפי' כוונת המג"א דלא כהנהר שלום, דמאחר ואי"ז ספק ברכה לבטלה לברך על העץ
(כיון שבכל גווני נפטר בזה בדיעבד) על כן יכול לכתחילה לברך על העץ בפנ"ע וא"צ לכלול בעל המחיה או
בעל הגפן, דמאי שנא.

אולם הנהר שלום והמשנ"ב נקטו דאע"פ שאין כאן ספק ברכה לבטלה מ"מ כיון שיש כאן ספק ברכה של
בדיעבד עדיף לכלול בברכה אחרת מלהתחיל ולברך ברכה זו בפנ"ע. [וכן מבואר בגר"ז כמו שיבואר להלן].
ועי' בסי' א' סוף אות ט' שהבאנו סימוכין לחידוש זה מדברי הפמ"ג בסי' רי"א מ"ז סק"א.

ו. הובא במשנ"ב בכמה דוכתי והתחשב מאד בדעתו וכגון בסי' קע"ז ס"ב ד"ה טעונים וסי' ר"ח ס"ט ביה"ל
ד"ה מברך ועוד.

בד' המשנ"ב דס"ל שעל הצד דאי"ז ממין ז' אין לו לברך כלל וממילא דינו כספק ברכות להקל].

והנה הגר"ז בלוח ברכות הנהנין סוף פ"א כתב דלכתחילה יכלול על העץ בעל המחיה אך אם אין לו מזונות ויין יברך על העץ בפנ"ע כד' המג"א, אולם בסדר ברכות הנהנין שם שהוציא בסוף ימיו השמיט הדין דאם אין לו מזונות ויין יברך על העץ בפנ"ע וכתב רק העיצה לכלול בעל המחיה וכמבואר במשנ"ב, ונראה שחזר בו בנידון זה [דהיינו - או שחזר בו בנידון אם אמרינן ספק ברכות להקל כשאין חשש ברכה לבטלה, או שחזר בו בניד"ד אם כשאכל תפוחים ואינו יכול לברך בנ"ר מברך על העץ או שאינו מברך כלל, אך מ"מ למסקנתו ודאי ס"ל כדבריניו דאין לברך על העץ על תפוחים אפי' אם א"א לו לברך בנ"ר].

ד) שוב הראוני בספר שלחן שלמה סוס"י ר"ח (הנזכר במשנ"ב פעמים רבות) שכתב מסבירא דמי שאכל תמרים או שתה יין ואינו יודע לברך מעין ג' אלא רק ברהמ"ז - יברך ברהמ"ז (ברכה ראשונה של ברהמ"ז כמבואר בשו"ע שם סי"ז), ולפנ"ר נראה שחולק על כל הנ"ל. [ואולי יש לחלק, דהמחויב בנ"ר אין לו לברך מעין ג' משום שמוסיף בברכתו כהנה וכהנה והרי"ז כמחרף ומגדף כמש"כ הלבוש, אך המחויב במעין ג' שפיר יש לו לברך ברכה ראשונה

דברהמ"ז דאינו מוסיף בברכתו כ"כ אלא אדרבא מחסיר ארץ וירושלים, וצ"ע].

ישוב סתירת המשנ"ב אם רסק פירות נפטר בדיעבד בברכת בפה"ע

ה) ולפ"ז נראה ליישב סתירה במשנ"ב בדין פרי שנתרסק, דהנה נחלקו הראשונים להלכה אם פרי שנתרסק לגמרי ואין ניכר צורת הפרי ברכתו בפה"ע או שהכל, ונחלקו בזה לדינא המחבר והרמ"א בסי' ר"ב ס"ז, וד' הרמ"א דטוב לחוש לכתחילה לברך שהכל. ונחלקו האחרונים אם גם לפי השיטות שברכתו שהכל הרי הוא יוצא בדיעבד בברכת בפה"ע או שלשיטות אלו אינו יוצא בברכת בפה"ע אפי' בדיעבד. ובמשנ"ב יש בזה סתירה, דבסי' ר"ח סק"מ הביא בשם הח"א שנפטר בדיעבד בבפה"ע לכו"ע, אולם בסי' ר"ב סקמ"ב כתב בשם הפמ"ג לגבי רסק של פרי מז' המינים דלענין ברכה אחרונה אין עיצה לפי שאין ברכת בנ"ר פוטרת מעין ג' ואין ברכת מעין ג' פוטרת בנ"ר. ומבואר דלהצד שברכתו שהכל אינו נפטר אפי' בדיעבד בברכת על העץ, וא"כ ה"ה שאינו נפטר בברכת בפה"ע, וצ"ע ^ח.

ונראה ליישב ע"פ מה שהוכחנו בד' המשנ"ב דהאוכל פרי שהוא ספק מז' המינים לא יברך כלום אע"פ שודאי נפטר בדיעבד בברכת על העץ, מפני שסו"ס אי"ז חיובו להצד שאינו

ז. וראיתי מי שכתב לחלק ביניהם דרך מעלת מין ז' איבד לגמרי. אך לענ"ד זה אינו, דהא אף פרי שאינו ממין ז' נפטר בדיעבד במעין ג' כמבואר במשנ"ב סי' ר"ז סק"א, וא"כ מאחר דבדיעבד נפטר הרסק בברכת בפה"ע פשוט דה"נ יש לו להיפטר בברכת מעין ג' כשאר פירות. וכן מהא דפשיט"ל לפמ"ג דלא נפטר במעין ג' מסתבר דס"ל הכי אף לגבי ברכה ראשונה.

ח. וכתב לן הרר"ש; לק"מ, דמש"כ המ"ב בשם החיי אדם שנפטר בדיעבד בברכת בפה"א, מפורש בדבריו בשעה"צ שם שהוא נלמד ממש"כ הרמ"א בסימן ר"ב שהוא נפטר בבפה"ע, והיינו משום הספק דשמא ברכתו היא בפה"ע, וכמפורש בד' הרמ"א, ולא נתכוין המ"ב כלל לומר דאף להצד דברכתו היא שהכל ה"ה נפטר בברכת בפה"א, (ואמנם החיי אדם גופיה ס"ל כן, אך המ"ב לא נתכוין לזה), וכן מבואר להדיא מד' השעה"צ שם סקמ"ד שפקפק בד' החיי אדם בדבר שאין דרך כלל לרסקו, ונראה דכונתו, ד"ל דבזה לכו"ע הוא מאבד את ברכתו, וכדינא דפת קטנית, ועל כן אינו נפטר בברכת בפה"א, והיינו כנ"ל דכל הא דס"ל להמ"ב דנפטר בברכת בפה"א, הוא רק מכח הספק.

מז' המינים וספק ברכות להקל, וממילא ה"נ בנ"ד אע"פ שודאי נפטר הרסק בברכת על העץ מ"מ כיון שלהצד שברכתו שהכל אי"ז חיובו אמרי' ספק ברכות להקל ואין לו לברך כלום. והפמ"ג שכתב הטעם שלא יברך על העץ רק מפני שאין ברכת מעין ג' פוטרת בנ"ר הוא לשיטתו שנקט דאילו היה נפטר בדיעבד בברכת על העץ אמרי' בזה ספק ברכות להחמיר כיון שאין בזה חשש לבטלה, ולד' הפמ"ג אכן אין הרסק נפטר בברכת בפה"ע אפי' בדיעבד להשיטות שברכתו שהכל, אולם המשנ"ב שהעתיק את דבריו פסק כוותיה בעיקר הדין אך שלא מטעמיה, לד' המשנ"ב בפה"ע פוטרת את הרסק בדיעבד כשיטת הח"א, אלא שמ"מ ס"ל דאף כה"ג אמרי' ספק ברכות לקולא כמשנ"ת. [לעיקר הדמיון עוררני הרה"ג ר' מאיר שטיינברג שליט"א].

אכל תפוח וספק אם בירך בנ"ר ועומד לברך על המחיה האם יוסיף בברכה 'על העץ' לפטור את התפוח

(ו) בנ"דון זה יש לעיין איך הדין אם אכל כזית תפוחים ואינו יודע לברך בנ"ר או שהוא מסופק אם חייב לברך [כגון שאכל ספק כזית או ספק אם בירך כבר וכדו'] דאינו יכול לברך בנ"ר מספק, אולם עומד לברך על המחיה

על מזונות, האם יכול לכלול על העץ בברכה כיון שנפטרים בזה התפוחים בדיעבד או לא. יסוד הספק הוא לפ"מ שהוכחנו מד' הפמ"ג והמשנ"ב דאינו יכול לברך על העץ בפנ"ע, ולפ"ז יש לדון אם לכלול בברכת על המחיה קיל טפי כיון שעיקר הברכה נעשית כדיוט. [אמנם יש לציין דפשוט שאם יכול לאכול ענבים ולברך על העץ מה טוב, דאז מברך לכתחילה על העץ על שניהם כדין השו"ע סי' ר"ח סי"ג, וכן הוא ג"כ בגוונא דהמשנ"ב והאחרונים באכל פרי שהוא ספק מז' המינים דכל הנדון הוא רק אם אין לו אפשרות לאכול עוד פרי שהוא ודאי מז' המינים ולברך כדין על העץ על שניהם].

ומצאתי בספר שמירת שבת כהלכתה ח"ב פנ"ד הערה ע"א בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שנקט בפשיטות לגבי אכל תפוח ספק כזית דלא יכלול בעל המחיה כיון שנוסח על העץ אינו ברכתו. אולם לענ"ד נראה להוכיח מד' הגר"ז והמשנ"ב הנ"ל לא כן, דהרי אף באופן שמחויב בודאי בברכה (ורק מסופק שמא אכל תפוח וברכתו לכתחילה היא בנ"ר ולא על העץ) נקטו דאינו יכול לברך על העץ כיון שאי"ז ברכתו של התפוח לכתחילה, ומ"מ ס"ל דיכול לכלול בעל המחיה, ומבואר שנקטו דלענין לכלול שרי אף לכתחילה כשאנו יכול לברך את ברכתו הראויה'. ולפ"ז נראה דלא רק בודאי

ט. בפרט לפי הסבר הלבוש דהמברך על העץ על תפוחים דמי לאומר הלל הגדול בכל יום שהוא כמחרף ומגדף, ולפ"ז י"ל דכל שאומר את הברכה כדינו על מזונות ורק מוסיף לכלול את התפוחים לא הוי כמחרף ומגדף. ויש להביא סמך לזה מדברי הא"ר סוס"ר ר"ח בד' הלבוש דהמברך על העץ על תפוחים לבדם לא יצא אפי' בדיעבד אולם אם בירך על המחיה על מזונות והוסיף לכלול בו על העץ על תפוחים יצא בדיעבד כיון שאת עיקר הברכה בירך כדינו ע"ש, ולכאור' הביאור הוא כנ"ל דכל שאומר את עיקר הברכה כדינו ורק כולל בו גם את התפוחים לא הוי כמחרף ומגדף.

י. ואף שהמשנ"ב איירי בספק אכל תפוח ספק אכל ענבים שיש לו צד דמחויב לברך על העץ, ומשא"כ בנ"ד שודאי אי"ז ברכתו, מ"מ זיל בתר טעמא, דהא צד הספק הנ"ל אינו מספיק כדי לברך על העץ בפנ"ע לד' הגר"ז והמשנ"ב, ומ"ש לענין לכלול דשרי, ובהכרח דלענין לכלול אין כלל חסרון אף להצד דאכל באמת תפוח, וממילא ה"ה באופן שאכל ודאי תפוח, ודו"ק. [ובס"א' הבאנו סימוכין לחילוק זה בין לכלול ברכה של בדיעבד בברכה של לכתחילה לבין לברך בפנ"ע ברכה של בדיעבד].

חייב הדין כן אלא אף בספק חיוב (כמו באופן של הגרשז"א שאכל תפוח ספק כזית) יהא הדין כן דעדיף לכלול בעל המחיה מלהישאר בספק ברכות להקל, כדמצינו בח"א כלל נ' ס"כ לגבי שתי יין ספק כשיעור או ספק אם בירך עליו דיכלול בעל המחיה, וכ"כ המשנ"ב סי' ר"ט סק"י בשם הפמ"ג לענין ספק אם בירך [אך אפשר דכוונת המשנ"ב שם רק בצירוף השיטות דמעין ג' דאו' וספיקו לחומרא]^א.

[אגב, מדברי הגרשז"א הנ"ל חזינן שוב את עצם הסברה הנידונית בסימן זה אם יש לברך ברכה של בדיעבד כאשר לולי זאת ימנע מלברך לגמרי, דהגרשז"א נקט שאע"פ שמחמת הספק אינו יכול לברך את הברכה הראויה לו מ"מ אין לו לכלול נוסח של בדיעבד כדי לפטור את ספיקו. אמנם לדינא אי"ז ראייה לאופן שמחויב בודאי ואינו יכול לברך מאיזה טעם שיהיה, דהגרשז"א איירי במקום ספק שפטור מלברך מדין ספק ברכות להקל, ובזה פשוט טפי שאינו מחויב לפטור את ספיקו ע"י ברכה של בדיעבד].

**האוכל ענבים ואינו יודע לברך מעין ג'
האם יברך בורא נפשות**

ז) והנה נחלקו האחרונים אם ברכת בורא נפשות פוטרת מעין ג', וד' כנה"ג

הובא במג"א סי' ר"ב סקכ"ו דפוטרת, וכתב לפ"ז דאם שתי מי שריית צימוקים ותאנים שספק אם ברכתם מעין ג' או בנ"ר מברך בנ"ר, וכן פסק הכה"ח בכמה דוכתי [סי' קס"ח ס"ק מ"ד, ר"ב ע"ט, ר"ד ל"ו, ר"ח צ"ב]^ב. ויל"ע איך הדין לפ"ד כנה"ג אם אכל ענבים ואינו יודע לברך מעין ג' האם יברך בנ"ר או לא.

ובפשוטו מוכח מדבריו דיברך, ממש"כ לנהוג כן בספק. אמנם לפ"ד הפמ"ג הנ"ל יש לדחות דרך בספק כתב כן משום דספק ברכות לחומרא כשאין חשש ברכה לבטלה, אולם כשודאי לא אכל י"ל דאין לברך בנ"ר אף כשא"א לו לברך מעין ג'. אך מסברא נראה דלדידיה ברכת בנ"ר דמיא לברכת שהכל דהוי ברכה כוללת, דמסתבר דזהו יסוד שיטתו דבנ"ר פוטרת מעין ג'. וביותר מצאנו בשו"ת אג"מ ח"א סי' ע"ד ובשו"ת ארץ צבי סי' כ"ט שחידשו דאף לד' המג"א דבנ"ר אינה פוטרת מעין ג' היינו משום דחיוב חשוב דמעין ג' אינו נפטר בברכה פחותה של בנ"ר, אולם אם אינו יודע לברך מעין ג' או שאינו יכול לברך מחמת ספק ולא נראה לו שיוכל לברך עד שיעבור זמן עיכול שפיר יברך בנ"ר, דאף שאינו נפטר מחיובו בזה מ"מ ברכה פורתא מיהא איכא בזה ולא הוי ברכה לבטלה כיון דהוי ברכה כוללת ושאיכא גם

ובאמת יש סמך לדברינו גם מד' הנהר שלום ככוונת המג"א דעדיף לכלול בעל המחיה מלברך על העץ בפנ"ע [ודלא כהדה"ח שנקט דאין בזה עדיפות כמובא לעיל בהערה ה'], ומבואר דאף כשחייב בודאי לברך וגם נפטר בודאי בברכת על העץ, מ"מ יש עדיפות לכוללו בעל המחיה מלברכו בפנ"ע כיון שאי"ז ברכה לכתחילה על תפוח, ויש ללמוד מזה דכשכוללו בעל המחיה אין את החסרון של ברכה בדיעבד על תפוח כשא"א לו לברך עליו את ברכתו הראויה.

יא. ואמנם שם מיירי לענין יין שברכתו היא ודאי מעין ג' ואי"ז ראייה לעיקר הנידון, מ"מ מוכח משם דבספק חיוב נמי עדיף לכלול מלהישאר בספק ברכות להקל [ולא רק בודאי חיוב וספק אם פוטרת]. ואף דבניד"ד הוי תרתי לגריעותא [דהוי רק ספק חיוב וגם ודאי אי"ז ברכתו], לענ"ד אין בכך כדי לחלק ביניהם, וצ"ע.

יב. ובספר וזאת הברכה עמ' 44 מהדר' תשס"ט כתב בשם מרן הגריש"א וכן בשם ספר חו"ב שהכריעו כן למעשה לברך בנ"ר ודלא כהכרעת המשנ"ב בזה בכמה דוכתי והוא חידוש. [ומש"כ בספר וזאת הברכה שם שהמשנ"ב עצמו לא הכריע אם לפסוק כהמג"א או כהכנה"ג - תמוה, דבכמה דוכתי פסק המשנ"ב לדינא כהמג"א כמבואר בשעה"צ סי' ר"ח סק"ע, וכן משמע במשנ"ב סי' ר"ב סקמ"ב וסי' ר"ח סק"ח וסק"פ ובשעה"צ סי' ר"י סק"ד ומשנ"ב סי' ר"ב סקנ"ה וביה"ל שם ד"ה ובורא נפשות, ולא העלה צד ספק בזה].

על דברים החייבים במעין ג'. ובארץ צבי שם כתב להדיא דה"נ אם אינו יודע לברך מעין ג' יברך בנ"ר. [אמנם אם אח"כ נמצא לו סידור ויכול לברך מעין ג' צריך לברך מעין ג' ואי"ז כד' הכנה"ג דלדידיה נפטר כבר מחיובו בברכת בנ"ר, כ"כ בספר שמירת שבת כהלכתה פנ"ד הערה ק"ז, וכן משמע באג"מ שם, ומשמעות דבריו היא דכה"ג שיחזור אח"כ ויברך מעין ג' נעשית למפרע ברכת בנ"ר שבירך מקודם לבטלה, וזה חידוש, אולם בארץ צבי כתב להדיא דאף בכה"ג לא הוי לבטלה]. וע"ע בחלק ההערות סוסי" קפ"ו.

הטעם שאין ראוי לאכול ענבי בוסר כשיעור ברכה אחרונה

(ח) והנה בספר לה' הארץ ומלואה ח"א סי' ר"ב ס"ג אות ט"ז (עמ' מ"ד) הקשה על מש"כ המשנ"ב שם סקי"ד דענבים שספק אם הם בוסר והיינו שיש ספק אם ברכתם בפה"ע או בפה"א וכתב השו"ע לברך עליהם בפה"א מספק, מ"מ לא יאכל מהם כשיעור ברכה אחרונה משום שספק אם ברכתם על העץ או בנ"ר. וקשה דהמשנ"ב להלן סי' ר"ו סק"ג פסק דאם בירך עליהם בפה"ע יצא

בדיעבד כיון דסו"ס גדלו על העץ וא"כ מסתבר דה"נ אם בירך עליהם על העץ יצא בדיעבד, וא"כ מ"ש לענין ברכה ראשונה דא"צ להימנע מלאוכלם כיון שבדיעבד נפטרים בברכת בפה"א ומ"ש לענין ברכה אחרונה שכתב המשנ"ב להימנע מלאוכלם.

ובסוף הספר שם יש הערות מהג"ר דניאל גרינבלט שליט"א וכתב ע"ז ישוב נכון, שהרי מקור דברי המשנ"ב הנ"ל הם מהאבה"ע ומאמ"ר, ובסי' ר"ו דעתם שאם בירך בפה"ע על בוסר לא יצא אף בדיעבד לפי הצד שברכתם בפה"א [והוכיחו זאת ממש"כ השו"ע לברך עליהם בפה"א ולא בפה"ע], וא"כ לשיטתם לק"מ, ואף שהמשנ"ב בסי' ר"ו פסק לא כן הרי בשעה"צ שם מבואר דזהו רק משום דספק ברכות להקל, ופשוט א"כ דלכתחילה יש לזהר מליכנס לזה.

והנה אף שדבריו נכונים עד מאד י"ג נראה להוסיף עוד טעם לחלק בין ברכת בפה"א על דבר שברכתו בפה"ע לבין ברכת בפה"ע וברכת על העץ על דבר שברכתו לכתחילה היא בפה"א, והוא לפמשנ"ת לעיל דשאני ברכת שהכל דהוי ברכה הכוללת מברכת

יג. שוב הראוני בספר ברכה אחרונה פ"ב הערה ס"א ופ"ז הערה א' לענין מי שאכל פירות שהדרך לאוכלן רק חיים ואכלן מבושלים (שברכתן שהכל ובנ"ר) ואכל ג"כ פרי גמור ממין ז', וכתב בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א שיברך לכתחילה מעין ג' ויפטור את שניהם כדין השו"ע בסי' ר"ח סי"ג דהאוכל ענבים ותפוחים יפטור את שניהם במעין ג' אע"פ שתפוחים לחוד ברכתם בנ"ר.

ומצאתי סייעתא לזה בגליון רע"א סי' תע"ה על המג"א סק"י שכתב דהאוכל חזרת למרור אף אם ברכתו שהכל כיון שאין ראוי לאוכלו כמות שהוא חי, מ"מ א"צ לברך עליו שהכל מפני שנפטר בברכת הכרפס, לפי שברכת בפה"א פוטרתו בדיעבד לד' האחרונים המובאים במשנ"ב הנ"ל בסי' ר"ו. ומשמע מדברי רע"א דלכתחילה שרי לפוטרו בברכת בפה"א של הכרפס. ושו"ר גם בספר כיצד מברכים עמ' י"ז בשם בעל שבט הלוי שליט"א דלכתחילה יברך בפה"ע על הפרי שאוכלו כדרכו ויפטור בזה את הפרי שאוכלו שלא כדרכו, כיון שרק מפני העדר חשיבותם אין מברכים עליהם בפנ"ע את הברכה הראויה להם, וצ"ע לדברי רע"א הנ"ל. ועי' לעיל סי' א' אות י'.

והנה לפ"ד האבה"ע והמאמ"ר ודאי זה אינו, דהא לדבריהם אם בירך בפה"ע או מעין ג' על הפירות הנ"ל לא יצא אפי' בדיעבד, ואם נכונה השמועה בשם מרנן הגריש"א והגרש"ו, חזינן דנקטו לדינא שאין לחוש כלל לשיטתם [ודלא כמו שהעלה הגר"ד גרינבלט ממשמעות דברי השעה"צ בסי' ר"ו ס"א], וממילא צריכין לדברינו דלהלן.

על העץ על תפוחים שמוסיף ומגזם בברכתו, וה"נ י"ל בזה דברכת בפה"א הוי נמי ברכה הכוללת לגבי דבר שברכתו בפה"ע ומשא"כ להיפך לברך בפה"ע ועל העץ על בוסר שברכתו בפה"א זה הוי בדיעבד גמור ואין ראוי להכניס עצמו לזה י"ד. [ובזה נתיישבה ממילא גם קושיית האבה"ע ומאמ"ר הנ"ל ע"ד המג"א מ"ט כתב השו"ע לברך על בוסר בפה"א ולא בפה"ע אע"ג דשניהם פוטרים בדיעבד, דלמשנ"ת נמצא דבפה"א עדיפא טובא מבפה"ע משום דהוי ברכה הכוללת, וע"ע מש"כ בזה בסי' א'].¹

ביאור חידוש השעה"צ הנודע דמי ששתה כזית יין ורביעית משקה לא יברך ברכה אחרונה כלל

ט) והנה ידוע חידושו של השעה"צ בסי' ר"ח סק"ע דמי ששתה כזית יין וכן

רביעית משקה לא יברך ברכה אחרונה כלל, דיש כאן ספק אם מחויב במעין ג' על היין ואז אין לו לברך בורא נפשות על המים משום שנפטרים בברכת היין (דיין פוטר כל מיני משקין) או דאינו מחויב במעין ג' על היין ואז הוא מחויב בבורא נפשות על המים, ומספק איננו יכול לברך שום ברכה טו.

ובעמק ברכה דיני ברכות הנהנין אות ה' ואג"מ ח"א סי' ע"ד ושו"ת שבה"ל ח"ח סי' קס"ו ועוד תמהו עליו דסו"ס מאחר שאינו מברך מעין ג' למה לא יוכל לברך בורא נפשות על המשקין, והוסיפו דאין לומר דס"ל למשנ"ב דהמשקין פטורים לגמרי מברכה כיון שהם טפלים ליין, דהא מיניה וביה מוכרח בדברי השעה"צ דהמשקין טעונים ברכה, דהא מבואר בשעה"צ דאם היין אינו מחויב בברכה הרי המשקים מחויבים בברכה, [ואין לומר דהמשקין

יד. ומסתבר טפי שגם בדיעבד אם עשה כן לא יברך כלום לפ"ד המשנ"ב דספק ברכות להקל, נמיהו בלא"ה הוא כן מחמת טענת הגר"ד גרינבלט הנ"ל, דאיכא נמי ספק מצד שיטת האבה"ע והמאמ"ר דלא יצא בדיעבד בברכת על העץ].

שוב הראני ידידי הרב מרדכי שפירא שליט"א בפמ"ג סי' ר"ח מ"ז סק"י שכתב ג"כ להיזהר מלאכול שיעור ברכה אחרונה כדי שלא להיכנס לספק על העץ או בנ"ר, ועמד להדיא על השאלה הנ"ל דלכא"ו הרי יכול לברך על העץ כיון שפוטר בדיעבד לפ"ד המג"א, ודחה דמ"מ אינו ראוי שיברך בתחלה בפה"א ולבסוף על העץ ע"ש היטב, ומבואר שלא כדברינו.

אכן י"ל דהפמ"ג לשיטתו כמשנ"ת לעיל דנקט דכה"ג אמרינן ספק ברכות לחומרא, ולכך ס"ל דמצד זה אין מניעה מלהיכנס לספק, ואילו המשנ"ב לשיטתו שלא נקט כן. ולפ"ז מדוקדק טפי שהמשנ"ב הביא את הדין להימנע מלהיכנס לספק ברכה אחרונה רק בשם האבה"ע והמאמ"ר ולא בשם הפמ"ג, לפי שטעמיהם שונים וכאמור.

טו. וכן עולה מדברי השעה"צ בסי' ר"י סק"ד [שכתב דאם שתה כזית יין וכזית משקים אינם מצטרפים לרביעית לבנ"ר משום דשמא שיעורם בכזית וכבר נתחייב במעין ג' ואין בנ"ר פוטרת מעין ג'. וקשה דסו"ס יוכל לברך בנ"ר על המשקין, ובהכרח דס"ל דכה"ג היין פוטר את המשקין ולכך א"א לברך על המשקין, וזה כדבריו בסי' ר"ח סק"ע. כן הוכיחו בספר מגילת ספר סי' י"ז אות ד' וספר שיעורי שלמי תודה עמ' מ"ח ועוד, ותימה על האג"מ ח"א סי' ע"ד וספר שערי זבולון למו"ח שליט"א סי' ס"ו שהביאו דברי השעה"צ הללו ולא נחתו להכי שמוכח מדבריו כמש"כ בסי' ר"ח סק"ע].

וכן נראה להוכיח מדברי הבן איש חי פ' מסעי סעי' י"א וכה"ח סי' ר"ח סקפ"ב שכתבו דאם שתה מים ואח"כ יין הוי פלוגתא הפוסקים אם נפטרים המים בברכה אחרונה של היין, ועל כן ראוי שיברך בנ"ר על המים לפני ששותה את היין ואין בזה משום ברכה שא"צ כיון דהוי ספק, אך אם כבר שתה את היין שוב לא יברך על המים. ומבואר מדבריהם דא"א לברך על המים כשהוא מחויב כבר בברכה על היין גם אם עדיין לא בירך מעין ג' על היין. אולם מדברי הגר"ז בסדר ברכות הנהנין סוף פ"א מבואר דלא כהשעה"צ.

לברך ברכה שלא נתקנה עליו ואע"פ שעי"ז ימנע מלברך לגמרי, אך בניד"ד הרי ברכה זו נתקנה עליהם והיא הברכה המיוחדת להם אלא שכל עוד הוא חייב לברך על היין דינו לכתחילה לפוטרו בברכת היין, אך לא מסתבר שדין זה יהא סיבה להימנע מלברך עליהם כלל כשאין לו אפשרות לברך על היין.

ולכן צ"ל בד' המשנ"ב דכל עוד היין מחויב בברכה נהפך דינם של המשקין דברכתם היא ברכת היין [וכל' החזו"א סי' כ"ז סק"ט לגבי עיקר וטפל דנעשו כברכותיהן שוות וברכת העיקר הוא גם ברכת הטפל], ועל כן אם מברך עליהם בנ"ר הוי ברכה לבטלה כיון שבנ"ר אינה פוטרת מעין ג', וממילא ס"ל למשנ"ב דבמקום ספק אם היין חייב בברכה הוי נמי ספק על המשקין מהי ברכתם ואין לברך עליהם בנ"ר כדין ספק ברכות להקל, ובחלק ההערות סי' צ"ג הרחבנו עוד בזה ואכ"מ¹.

ביאורו של הגר"א במעשה דר"ג ור"ע
דבספק מעין ג' או ברהמ"ז יש לברך ברהמ"ז

(י) **הנה** העלינו מתוך הדברים שנחלקו הפמ"ג והמשנ"ב לדינא בדין ספק ברכות להקל, איך הדין באופן שודאי אין כאן ברכה לבטלה, האם בכה"ג ספק ברכות להחמיר או לא. ונראה לבאר עוד מקום שהמשנ"ב בזה לשיטתו, דהנה קתני בברייתא ברכות לו. 'זה הכלל כל שהוא משבעת המינים רבן גמליאל אומר שלש ברכות וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש, ומעשה ברבן גמליאל והזקנים שהיו

טפלים ליין רק אם שתה כשיעור, דהא בביה"ל סי' קע"ד ס"ב נקט לענין ברכה ראשונה דכל ששתה יין מלא לוגמיו סגי לפטור שאר משקין והביא שם ד' הדה"ח דאפי' בטעימת כלשהו יין סגי], ונהי דאם שתה יין כשיעור דינו לפטור את המשקין בברכת מעין ג' של היין ואינו רשאי לברך עליהם בפנ"ע בורא נפשות קודם שמברך מעין ג' על היין משום איסור ברכה שאינה צריכה וגם משום שאי"ז ברכתם לכתחילה באופן שהם טפלים ליין, מ"מ איסור ברכה לבטלה ליכא אם מברך על המשקים בפני עצמם בורא נפשות כיון שבאמת מחויבים בברכה וזוהי ברכתם העצמית, וממילא בניד"ד שאינו עתיד לברך מעין ג' ואין כאן חשש ברכה שאינה צריכה למה שלא יברך בורא נפשות על המשקין, זה תוכן תמיהתם ע"ד המשנ"ב.

ויש לדון בשוב ד' המשנ"ב דאזיל לשיטתו לפ"מ שהעלינו מדבריו בסוס"י ר"ח דאין לברך לכתחילה ברכה שהיא רק בדיעבד אף אם עתיד להישאר בלא ברכה כלל. ולפ"ז י"ל דה"נ בנידון דידן נהי דלא הוי ברכה לבטלה לברך בנ"ר על המשקין, מ"מ הואיל ודינם הוא להיפטר בברכת מעין ג' של היין אין לו לברך עליהם בפני עצמם אף אם מחמת כן ימנע מלברך, כיון שלברך עליהם בפנ"ע הוי רק בדיעבד, ואף דספק הוא אם דינם להיפטר בברכת מעין ג' הרי ספק ברכות להקל. [ולפ"ז נמצא דלד' הפמ"ג הנ"ל הוי ספק ברכות להחמיר בכה"ג טו].

אמנם יותר נראה דכאן לא שייך לומר כן, דהתם (בסוס"י ר"ח) הפי' הוא דאין לו

טז. אכן אי"ז מתאים עם ד' הגר"ז החולק ע"ד השעה"צ כמובא בהערה הקודמת, ולעיל דקדקנו מדבריו לגבי אכל פרי וספק אם הוא מז' המינים שדעתו כהמשנ"ב דלא יברך מעין ג' אף אם ימנע מחמת כן לברך לגמרי. וי"ל דס"ל לחלק בין הנדונים כמשנ"ט להלן בפנים.

יז. אך יש לדון דאם הגענו למידה זו לבאר דנהפכה ברכת המשקין לגמרי מבנ"ר למעין ג' – שוב י"ל שפיר כדברינו הנ"ל דאין לברך עליהם בנ"ר גם אם בדיעבד נפטרים בזה כיון שאי"ז ברכתם לכתחילה, וצריך התבוננות.

מי שאינו יכול לברך בפה"ע האם יברך
בפה"א או שהכל

יא) והנה הגר"א שם כתב להביא מזה מקור למש"כ הרמ"א דספק בפה"ע ספק בפה"א יברך בפה"א, והיינו מהא דמבואר בברייתא דבספק יש להחמיר ולברך ברכה הפוטרת בדיעבד לכל הצדדים כיון דאין חשש דהוי לבטלה. ומשמע מזה דאילו לא היה ספק אלא ודאי בפה"ע ולא היה יכול לברך בפה"ע מאיזה טעם שיהיה, אינו מברך בפה"א אע"פ שפוטרתו בדיעבד, דלזה הא ליכא ראייה ממעשה דר"ג, כיון דשם מיירי בספק ורק מדין ספק ברכות להחמיר טען ר"ג שהיה לו לברך ברהמ"ז ולא מעין ג'. וזה ג"כ מקור לעיקר היסוד שהכרחנו מדברי הפוסקים דאין לברך ברכה של בדיעבד אף אם מחמת כן ימנע מלברך לגמרי.

ויש לדקדק עוד מדברי הגר"א שהעמיד את הראיה רק על מש"כ הרמ"א דבספק בפה"ע ספק בפה"א מברך בפה"א, אולם על המשך דברי הרמ"א דהמסופק מה לברך מברך שהכל ציין למק"א ע"ש. ונראה החילוק כמש"כ רא"ל מאלין והאשר לשלמה דשהכל הוי ברכה כוללת ולכך אף אם ודאי אין ברכתו שהכל מברך שהכל כשאנו יכול לברך את ברכתו הראויה לו או שמסופק מהי ברכתו, ובאמת בסו"ס ר"ד על מש"כ השו"ע דבמסופק מה הברכה מברך שהכל ציין הגר"א לתוס' מג. שמבואר מדבריו דאף אם ודאי אין הברכה שהכל מברך שהכל, משא"כ בפה"א מברכים רק כשיש ספק שמא ברכתו בפה"א כמשנ"ת.

האם ברכת בפה"א לגבי פרי העץ הוי
ברכה כוללת כמו שהכל או ברכה של
בדיעבד כמו במ"מ

[ואפשר דהענין שנוי בפלוגתא אם גדר ברכת
בפה"א לגבי פרי העץ היא ברכה
כוללת כמו שהכל או ברכה של בדיעבד כמו

מסובין בעלייה ביריחו והביאו לפנייהם כותבות
ואכלו ונתן רבן גמליאל רשות לר' עקיבא לברך,
קפץ וברך רבי עקיבא ברכה אחת מעין שלש,
אמר ליה רבן גמליאל עקיבא עד מתי אתה
מכניס ראשך בין המחלוקת, א"ל רבינו אע"פ
שאתה אומר כן וחברייך אומרים כן למדתנו
רבינו יחיד ורבים הלכה כרבים' ע"כ. והקשו
האחרונים מ"ט נחשב כמכניס ראשו בין
המחלוקת, והלא כך הוא הדין בספק דאזלינן
לקולא ושפיר בירך מעין ג' ולא ברהמ"ז, עי'
שעה"צ סי' קס"ח סקע"א, מנחת ברוך סי' ז',
וקה"י ברכות סי' כ' שכתבו כמה ישובים ע"פ
אוקימתות מסוימות. אולם הגר"א בביאורו
סו"ס ר"ב ובהרחבה בשנות אליהו פ"ו מ"ח
כתב ליישב באופן פשוט, דהא כותבות היינו
תמרים והרי הם נפטרים בדיעבד בברהמ"ז
כמבואר בשו"ע סי' ר"ח סי"ז, וא"כ כיון שאין
בזה חשש ברכה לבטלה הו"ל להחמיר ולברך
ברהמ"ז. וזה כד' הפמ"ג דבאופן שאין חשש
ברכה לבטלה אמרינן ספק ברכות להחמיר.

אכן בד' השעה"צ שלא תי' כן י"ל בפשיטות
דאזיל לשיטתיה שנקט לדינא דאף במקום
שאין חשש ברכה לבטלה אמרינן ספק ברכות
להקל, ופשוט. [נאמנם י"ל עוד עפ"מ שהקשה
הקה"י ע"ד הגר"א מהא דפסק השו"ע דברכה
ראשונה של ברהמ"ז סגי לתמרים, וא"כ איך
יוכל לברך שאר הברכות. ובד' הגר"א נראה
לומר כמש"כ להוכיח בסוף סי' ט"ו דמ"מ לא
הוו ברכות לבטלה לברך את כל ג' הברכות כיון
שלכתחילה בעי הזכרת ארץ וירושלים ע"ש].

ובאמת יש להוכיח דלא כד' הגר"א בזה, דהא
כל פת הבאה בכיסנין היא ספק פת וכן
סופגנין היא ספק פת ומברכים מעין ג' מספק
כמבואר בב"י ובשו"ע סי' קס"ח ס"ז וסי"ג, וכ"כ
הגר"א גופיה שם סי"ג דמברכים מעין ג'
בספיקות אלו משום דספיקא דרבנן היא ואזלינן
לקולא, וצע"ג.

אמנם בד' המג"א שם סק"ט כתב הפמ"ג דס"ל בספק במ"מ ספק בפה"א שמברך שהכל, וכן משמע ברא"ש ברכות פ"ו סוס"י ט'. ויש לומר דנקטו דגם בפה"א לא הוי ברכה כוללת וכמשנ"ת בד' הגר"א. אולם בפמ"ג כתב לבאר שיטתם דס"ל דבפה"א אינה פוטרת במ"מ אפי' בדיעבד יח'.

והנה הפמ"ג בפתיחה אות י"ג הניח בספק איך הדין אם בירך בפה"א על פרי האדמה והיה לפניו עוד פרי שספק אם ברכתו בפה"א או בפה"ע, האם נימא דספק אם נפטר מפני שאם ברכתו בפה"ע אינו נפטר אם לא כיון עליו להדיא כמבואר בשו"ע סי' ר"ו ס"ב, או דכיון שבמקום ספק דינו לברך עליו בפה"א הוי כודאי ונפטר בסתמא ע"ש. ואפשר דזה תלוי בניד"ד האם בפה"א חשיב ברכה כוללת לגבי פרי העץ והוי כמו שהכל שנתקן לכתחילה על פרי מסופק, ועי'. ולפ"ז עולה דלענין ברכת שהכל כה"ג פשוט דנפטר (דהיינו אם בירך שהכל על דג והיה לפניו עוד מאכל שברכתו מסופקת ומספק מברכים עליו שהכל יפטר הספק אף בסתמא), יצריך בירור יט'.

במ"מ וכדו', דהנה מבואר בט"ז סי' ר"ח סק"ה (הובא בשעה"צ שם סקט"ז) דבספק במ"מ או בפה"ע מברך שהכל ולא במ"מ אע"פ שלד' הרבה אחרונים במ"מ פוטר בדיעבד כל מילי מלבד מים ומלח, ואילו בסק"ח שם מבואר בדבריו דבספק במ"מ או בפה"א מברך בפה"א ולא שהכל, וביאר הפמ"ג דס"ל לט"ז דבפה"א פוטרת במ"מ בדיעבד משא"כ בפה"ע אינה פוטרת במ"מ אפי' בדיעבד. אולם עדיין צ"ב דהא במ"מ נמי פוטר בדיעבד לד' הרבה אחרונים ומאי עדיפותא דברכת בפה"א על במ"מ, וביותר שהלא אין מברכים במ"מ אף אם הצד השני בספק לא עדיף ממנו (כגון בפה"ע) אלא מברכים שהכל, ומאי שנא בפה"א. וכמו"כ צ"ב מאי שנא הא דבספק בפה"ע או בפה"א מברכים בפה"א כיון שפוטרת בדיעבד משא"כ בספק במ"מ או בפה"ע שאין מברכים במ"מ אע"פ שפוטרת בדיעבד.

והיה נראה לבאר דבפה"א מיקרי ברכה כוללת לגבי בפה"ע ובמ"מ, כמו שהכל לכל מילי, משא"כ במ"מ לא הוי ברכה כוללת אלא מטבע ברכה שאין בו שקר כיון דכל מילי זייני, אבל אינו ברכה כוללת.

יח. אגב יש לציין שיש סתירה בט"ז בדין זה, דבסק"ח כתב דבספק במ"מ או בפה"א יברך בפה"א, ואילו בסמוך בסק"ט כתב הט"ז לברך שהכל בכהאי גוונא, וצ"ע. וכסתירה זו יש להעיר ע"ד המשנ"ב, דבסק"ו כתב בשם הפמ"ג שאם בירך בפה"א על האורז יוצא בדיעבד, ולכאור' כוונתו לפמ"ג הנ"ל בד' הט"ז, ואילו בסק"ה הביא המשנ"ב את דברי הט"ז בסק"ט שיש מחמירים לברך שהכל על אורז ולא בפה"א, וצ"ע.

יט. בספר ברכת הבית ש"א סעי' ע"ה נקט בפשיטות גם לגבי שהכל דלא נפטר אלא מספק, ואף החמיר שלא יאכלנו מספק. ועוד חידש דאף אם היתה דעתו מתחילה לאכול את הדבר המסופק אבל לא כיון להדיא לפוטרו לא מהני. ולענ"ד הוא חידוש גדול, דהא דינו הוא לברך עליו שהכל מספק ומהיכ"ת שיצטרך לכיון לפוטרו יותר משאר מאכלים שברכתם שהכל.

סימן ז'

ברכה המחוייבת מחמת אכילה אחת האם חלה גם על אכילה אחרת הפטורה מברכה

ברכה על כזית האם פוטרת חצי כזית לענין שלא יצטרף עם חצי אחר לחיוב נוסף

אכל כזית ושהה כדי אכילת פרס ואכל עוד ח"ז ולאחר ברכה אחרונה אכל עוד ח"ז האם מצטרפים ב' הח"ז לחייבו לברך שוב ♦ אכל כזית מזונות ולאחר כא"פ עוד ח"ז מזונות וח"ז שהכל ובירך על המחיה האם יברך גם בנ"ר ♦ אכל ח"ז ולאחר כא"פ עוד כזית ובירך ברכה אחרונה ורוצה לאכול עוד האם צריך לברך שוב ברכה ראשונה ♦ אכל כזית מזונות ולאחר כא"פ אכל עוד ח"ז מזונות עם כזית שהכל הטפל לו האם מברך בנ"ר על השהכל הטפל ♦ אכל כשיעור ושתה חצי שיעור האם נפטר המשקה בברכה אחרונה שמברך על האוכל ♦ אכל כזית ענבים וח"ז תפוחים האם נפטרים התפוחים בברכת מעין ג' שמברך על הענבים ♦ אכל ענבים ותפוחים שדינו לפטור הכל בברכת 'על העץ' והקדים לברך בנ"ר על התפוחים האם הוי ברכה לבטלה ♦ בירך ברכה אחרונה באמצע אכילת הכזית האם הוי הפסק לצירוף כזית ♦ האם ברכה אחרונה באמצע האכילה מחייבת לברך שוב על המשך האכילה גם כשתחילת האכילה לא נפטרה בברכה האחרונה ♦ טפל החייב בברכה אחרונה מחמת שהעיקר פטור מברכה האם ייפטר ע"י שמתכוין לפטור את העיקר בברכה אחרת המחוייבת ♦ חידושו של הדעת קדושים שהשותה יין פחות מכשיעור ואוכל מאכל כשיעור שברכתו בנ"ר פוטר בברכת בנ"ר גם את היין ♦ יסוד הדין דהאוכל פרי קודם הסעודה ופוטרי בברכתו פרי הנאכל בסעודה נפטר הכל בברהמ"ז ♦ עוגה שיש בה דגן ושאר מינים ואין בה כזית דגן בכא"פ האם מועיל להשלים את הכזית באכילת עוגה אחרת ולפטור הכל בעל המחיה ♦ צד חדש בנידון שאחר שמחויב בברכה על כזית גם ח"ז מצטרף לחיוב ♦ באופן שבברכת מעין ג' יפטור ח"ז מזונות שהצטרף לחיוב בנ"ר עם ח"ז שהכל האם ראוי להקדים ולברך בנ"ר כדי שלא להפקיע חיוב ברכה מהח"ז שהכל

אכל כזית ולאחריו חצי ושהה ביניהם כדי אכילת פרס האם נפטר הח"ז בברכה אחרונה שמברך על הכזית

(א) בחידושי מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א סי' ד' עמד בחקירה במי שאכל כזית ושהה שיעור זמן של כדי אכילת פרס ואח"כ אכל עוד חצי כזית ובירך ברכה אחרונה, האם נפטר גם החצי כזית שאכל אח"כ או לא. ויסוד הנידון הוא אם ברכה המחוייבת מחמת אכילה אחת פוטרת אכילה אחרת שאיננה מחוייבת בברכה. והביא כמה נפ"מ בזה;

אכל כזית ולאחר כא"פ עוד ח"ז ולאחר ברכה אחרונה עוד ח"ז האם חייב לברך שוב

[א] אם לאחר שבירך ברכה אחרונה אכל עוד חצי כזית בתוך כדי אכילת פרס לחצי הקודם, דאם לא נפטר החצי הקודם בברכה הרי הוא מצטרף לחצי שאכל לאחר הברכה ומשא"כ אם נפטר בברכה.

אכל כזית מזונות ולאחר כא"פ עוד ח"ז מזונות וח"ז שהכל ובירך על המחיה האם יברך גם בנ"ר

[ב] אם אכל כזית מזונות ושהה כדא"פ ואח"כ אכל חצי כזית מזונות וחצי כזית שהכל ובירך על המחיה, דאם נימא שלא נפטר החצי כזית מזונות האחרון שאכל אזי מתחייב בברכה בורא נפשות כד' המג"א בסי' ר"י דמאכל מזונות ומאכל שהכל מצטרפים לכזית לחייב בנ"ר.

אכל ח"ז ולאחר כא"פ עוד כזית ובירך ברכה אחרונה ורוצה לאכול עוד האם צריך לברך שוב ברכה ראשונה

[ג] אכל חצי כזית ושהה כא"פ ואח"כ אכל כזית ובירך ברכה אחרונה ורוצה לאכול עוד ולא

הסיח דעתו מהאכילה, האם צריך לברך שוב ברכה ראשונה, [והדבר מצוי כגון שאוכל סוכריה במשך זמן רב ואח"כ אוכל פרי ומברך עליו בורא נפשות כדי שלא יעבור זמן הברכה אולם רוצה להמשיך ללעוס את הסוכריה, האם צריך לברך שוב על הסוכריה], דהנה ברכה אחרונה הוי סילוק ממה שבירך עליו כמבואר במשנ"ב סי' ק"צ סק"א בשם הפוסקים לענין ברהמ"ז (וע"ש בגר"ז ס"ז דה"ה לכל ברכה אחרונה, וכן משמע בח"א כלל מ"ט סי"ד ובשאר הפוסקים, ומש"כ בספר שיעורי שלמי תודה עמ' מ"ט שלענין שאר ברכות מלבד ברהמ"ז נחלקו הפוסקים המובאים בביה"ל שם ס"ב ד"ה יברך, צ"ב דשם הנידון הוא רק לענין אם בירך בטעות), וא"כ לכאור' הדבר תלוי אם נפטר החצי שיעור הראשון או לא. [חידושי הגר"א גמחובסקי סי' ה' אות ב', וזאת הברכה מהדורות תשס"ט עמ' 311].

אכל כזית מזונות ולאחר כא"פ אכל עוד ח"ז מזונות עם כזית שהכל הטפל לו האם מברך בנ"ר על השהכל הטפל

[ד] אכל כזית מזונות ושהה כא"פ ואח"כ אכל עוד חצי כזית מזונות וכזית שהכל הטפלים לו, אם נימא דברכה על כזית פוטרת גם חצי כזית א"צ לברך בורא נפשות על השהכל כיון שהם טפלים ונפטרים בברכה העיקר, אולם אם נימא דאין העיקר שלהם נפטר בברכה כיון שאינו אלא חצי כזית צריך לברך בורא נפשות על השהכל לד' כמה אחרונים [כיון שטפל איננו פטור מברכה אלא שנפטר בברכה העיקר וכל שאינו מברך על העיקר חייב לברך על הטפל].

(ב) יש להוסיף שכל ד' הנפ"מ הנ"ל שייכים גם באופן שאכל בתוך כא"פ אלא שהיו סיבות אחרות שאין צירוף בין האכילות לברכה אחרונה, וכגון;

**אכל כשיעור ושתה חצי שיעור האם נפטר
המשקה בברכה אחרונה שמברך על
האוכל**

א. אם אכל כזית אוכל ושתה חצי שיעור משקה, דאוכל ומשקה אינם מצטרפים לברכה אחרונה כמבואר במשנ"ב סי' ר"י סק"א א, וממילא חוזר הספק הנ"ל האם בברכה על האוכל פוטר גם את החצי שיעור משקה הפטור מברכה.

**אכל כזית ענבים וח"ז תפוחים האם
נפטרים התפוחים בברכת מעין ג' שמברך
על הענבים**

ב. אם אכל כזית ענבים וחצי כזית תפוח, בפשוטו אינם מצטרפים לחיוב ברכה

אחרונה, דהא ברכת הענבים היא מעין ג' וברכת התפוחים היא בורא נפשות, אולם אם נימא דברכה על כזית פוטרת גם חצי כזית הרי גם התפוח נפטר כדפסק בשו"ע סי' ר"ח סי"ג דהאוכל ענבים ותפוחים מברך על הענבים מעין ג' ופוטר את התפוחים. [אך אם אין חצי כזית נפטר בברכה שמברך על הכזית, ה"נ בזה לא ייפטר התפוח כיון שהוא עומד לעצמו והוא רק חצי שיעור, דהא אין התפוח מצטרף לענבים לחיוב ברכת מעין ג', אלא רק לאחר שחייב במעין ג' יכול לפטור את התפוח בברכה זו].²

**ג. והנני להעיר כמה הערות על הנידונים
האמורים;**

א. אמנם בשעה"צ סק"ה כתב דהפמ"ג והחמד משה מפקפקין בזה (ועי' בשו"ת אג"מ ח"א סי' ע"ה שהרחיב בזה אולם לדינא משמע דנקט כהמג"א דאין מצטרפין), ובספר מגילת ספר סי' י"ז אות ה' העיר דהטעם שאין מצטרפין הוא משום דלא שוו בשיעוריהם דזה בכזית וזה ברביעית, וא"כ להשיטות דאף משקה שיעורו בכזית ראוי שיצטרפו, וכיון דחיישין להני שיטות כמבואר במשנ"ב בכמה דוכתי לכא' יש לחוש גם לזה, אולם מסתימת דברי המשנ"ב והאחרונים משמע שאין לחוש לזה, ועי' מה שביאר בזה בספר דברי הלכה (להגר"צ וובר שליט"א) עמ' ש"ה, וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"י סי' מ"ד.

ב. אכל ענבים ותפוחים שדינו לפטור הכל בברכת 'על העץ' והקדים לברך בנ"ר על התפוחים האם הוי ברכה לבטלה

אמנם יש מקום לדון לא כן, דחצי כזית תפוח מצטרף לכזית ענבים לחיוב דמעין ג'. דהנה בהא דמבואר בשו"ע סי' ר"ח סי"ג דאם אכל כזית וענבים וכזית תפוחים נפטר הכל בברכת 'על העץ' – יש לחקור אם גרירת התפוחים אגב הענבים היא רק ב'פטור' של הברכה או גם ב'חיוב' הברכה, והיינו אם חל על התפוחים חיוב דבורא נפשות ומה שנגררים אגב הענבים הוא רק להיפטר בברכת 'על העץ', או דהגרירה היא גם בחלות החיוב, דכל שנתחייב בברכת 'על העץ' מחמת הענבים אזי גם התפוחים נכנסים לכלל אותו החיוב ומתחייבים בברכה זו, ונפ"מ אם טעה והקדים לברך על התפוחים בורא נפשות האם הוי ברכה לבטלה, או אם אכל ספק שיעור מהענבים וכשיעור מהתפוחים (וכגון אם אכל ענב שלם שהוא בריה ודינו בספק) האם יכול לברך בנ"ר על התפוחים או שלא יברך כלום לפ"מ שנקט המשנ"ב לדינא בכמה דוכתי דאין בנ"ר פוטרת מעין ג', והרחבנו בזה לעיל סי' ה'.

ולפי צד זה שחל על התפוחים חיוב מעין ג', אזי באופן שאכל כזית ענבים וחצי כזית תפוח וכן חצי כזית מדבר שברכתו שהכל בתוכא"פ חל חיוב ברכת על העץ על הענבים והתפוח יחד ופשוט שאין התפוח מצטרף לחצי כזית שהכל כיון שנתחייב עם הענבים (והוי כאכל כזית וחצי ענבים וחצי כזית שהכל). וכ"כ בספר שיעורי שלמי תודה (עמ' מ"ז) בשם מרן הגר"א"ל שטיינמן שליט"א שכה"ג מצטרף התפוח לענבים ולא לשהכל, וכן הכריע בחידושי הגר"א גנחובסקי סי' ר' סוף אות ח' (והוא בניגוד למש"כ בסוס"י ד').

[אולם יתכן לחלק דרך כשיש לתפוחים סיבה להתחייב בברכה אחרונה (של בנ"ר) אזי יכול לחול עליה חיוב של מעין ג' (במקום בנ"ר), אך כשאין לה סיבה להתחייב כלל, לא נימא דהואיל והוא כבר חייב במעין ג' יחול חיוב זה גם על החצי כזית תפוחים, וממילא כיון שסיבת חיובה בברכה אחרונה היא רק מכח הצירוף לחצי כזית שהכל איננה מתחייבת אלא בבנ"ר, ודו"ק. עוד יתכן לחלק דכשאכל גם את הח"ז שהכל גובר הצירוף

בירך ברכה אחרונה באמצע אכילת הכזית האם הוי הפסק לצירוף כזית

א בצירור הראשון שבירך ברכה אחרונה לפני אכילת החצי כזית האחרון יש מקום לדון דבכל גווני איננו מתחייב שוב, כי הברכה אחרונה הוי הפסק בין ב' חצאי הכזיתים. ומצאנו שנחלקו בכגון זה הבה"ל סוס"י קפ"ד והחזו"א בס"י ל"ד סק"ד לענין מי שאכל פת ולא שבע ובירך ברהמ"ז ואח"כ אכל עוד מעט פת פחות מכזית ונעשה שבע, דד' הבה"ל היא דחייב לברך עתה שוב ברהמ"ז מדאו' כי מה שבירך מקודם לא פטר אותו מדאו' הואיל ועדיין לא שבע, אולם החזו"א פליג דכיון שבירך הרי הסיח דעתו מלאכול עוד ואין האכילות מצטרפות לחייבו יחד בברהמ"ז, (ועי' שונה הלכות סי' קפ"ד ס"ב שהביא הפלוגתא).

ובספר שיעורי שלמי תודה (להגר"צ פלמך שליט"א - ברכות עמ' מ"ז) כתב עוד נפ"מ בזה בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א דלפ"ד

החזו"א אם אכל חצי כזית ענבים וחצי כזית תפוח ובירך בורא נפשות ואח"כ אכל עוד חצי כזית ענבים בתוכא"פ איננו מתחייב עתה לברך מעין ג' על הענבים (אף לפי השיטות דברכת מעין ג' דאו' ונמצא שמדאו' לא בירך כלל), כיון שברכת בנ"ר הוי הפסק (דהיינו שהסיח דעתו מלאכול בזה שבירך)¹.

אמנם יש להעיר ע"ד החזו"א ממש"כ המשנ"ב בס"י ר"י סוף סק"א בשם המג"א דאם אכל חצי כזית ויצא לחוץ וחזר באופן שצריך שוב ברכה ראשונה ובירך ואכל עוד חצי כזית בתוכא"פ לחצי הראשון מצטרפים לברכה אחרונה, ומשמע דאף אם היה היסח הדעת גמור מצטרפים, וכ"כ בשו"ת אג"מ ח"א סי' ע"ז (אולם כ' שלא מצא עדיין ראיה לזה). אכן בשו"ת שבט הקהתי ח"ד סי' ס"ז כתב לדקדק מל' המג"א דאם הסיח דעתו אינו מצטרף, וע"ש מש"כ בזה. ועי' בבה"ט סי' קס"ח סק"א שהביא בשם שו"ת הלכות קטנות שנסתפק אם ב' חצאי שיעור

אליו לחיוב בנ"ר שהוא יותר מינו ופוקע הצירוף לענבים לחיוב מעין ג'. ועי' שו"ת יביע אומר ח"א סי' י"ב בסוף התשובה מש"כ בזה].

ג. וידוע להקשות סתירה בחזו"א בנידון זה, דבסי' כ"ח סק"ב כתב החזו"א דלשיטות הראשונים דהאוכל ואינו שותה אינו חייב בברהמ"ז מדאו', אם אכל ולא שותה ובירך ברהמ"ז ואח"כ שותה מתחייב לברך שוב ברהמ"ז מדאו'. אולם לענ"ד נראה לחלק בפשיטות דשם היה בדעתו מעיקרא לשתות לאחר ברהמ"ז וכה"ג הרי לא הסיח דעתו, ויסוד ד' החזו"א דברהמ"ז הוי הפסק הוא רק משום היסח הדעת כמבואר בדבריו. וע"ע בספר אוצרות הברכה (כרזל) עמ' ק"ז מש"כ ליישב בתרי אנפי. שו"ר בקובץ תשובות למרן הגר"ש אלישיב שליט"א ח"א סי' כ"ב שהשווה בין הדברים, וצ"ע. [יצויין שבשו"ת ציץ אלעזר ח"ב סי' ב' אות ב' כתב חילוק הפוך בין הנידונים ואכמ"ל].

ובספר שמירת שבת כהלכתה פנ"ד הערה קל"ג הסתפק באכל פת הבאה בכיסנין ובירך על המחיה ואח"כ נמלך לאכול עוד פהבב"כ והשלים לשיעור קביעות סעודה יחד עם האכילה הראשונה, האם צריך לברך ברהמ"ז כיון שכשבירך את הברכה הקודמת עדיין לא היה מחויב מדאו', וספק זה תלוי ג"כ בנידון הנ"ל. [אמנם נחלקו האחרונים אם חיוב ברהמ"ז על פהבב"כ בקביעות סעודה הוא דאו' או דרבנן, וכל הספק הוא רק אם הוי דאו', אכן בשעה"צ סי' ר"ט סק"ד כתב דמסתבר דהוי דאו']. אמנם בקובץ צוהר אוהל ברוך עמ' תצ"ח שב הגר"י נויבירט שליט"א וכתב בשם הגרשז"א זצ"ל דכה"ג לא מיקרי קביעות סעודה כלל, דהוי הפסק.

יש בנידון זה צד נוסף מחודש מאד של השפת אמת במכתב לבנו האמרי אמת (נדפס במכתבי תורה לג-לד והובא בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' קכ"א ע"ש שהרחיב בזה), דאף קודם שנתחייב בברהמ"ז פוטרת הברכה מדאו' את אכילתו הקודמת ושם ברכה עלה, ורק שאינו מחויב בה ולכן א"א להוציא בברכה זו את המחויב בברהמ"ז מדאו', ואכמ"ל.

במנחת שלמה ח"א סי' צ"א אות ו' בנידון דומה, והרחבנו בזה לעיל סי' א' ה'.

הא דברכה אחרונה באמצע האכילה מחייבת לברך שוב על המשך האכילה אם זהו רק כשתחילת האכילה נפטרה בברכה

ג] בצירור השלישי שאכל חצי כזית ושהה כא"פ ואח"כ אכל כזית ובירך ברכה אחרונה ורוצה לאכול עוד ולא הסיח דעתו מהאכילה, יש מקום לדון דלכל הצדדים חייב לברך שוב, די"ל דהא דברכה אחרונה הוי סילוק מהמין הנפטר בברכה זו אי"ז דוקא אם הוא נפטר בפועל, אלא כל שיכול להיפטר בברכה זו מישך שיך לברכה והוי הברכה סילוק [כעין מש"כ בס' שבילי דוד כלל ב' פ"ד סקכ"ג דאף אם בירך בטעות קודם שאכל כזית והוי ברכה לבטלה הוי סילוק], וכ"כ בספר וזאת הברכה מהדורת תשס"ט עמ' 311. אמנם בשו"ת הר צבי ח"א סי' צ"ו נקט בפשיטות דרק אם נפטר בפועל הוי סילוק (ע"ש שדן במי שאכל ב' מינים ורוצה לברך על אחד מהם ולהמשיך לאכול מהשני אם מועילה כוונה בברכה אחרונה להגביל את הברכה שלא תפטר מין אחד וממילא אי"ז סילוק כלפי אותו המין), וצ"ע בזה.

מצטרפים באופן שלא היה דעתו מתחילה לאכול כשיעור, והבן איש חי פ' מסעי ס"י כתב לדינא בכה"ג דספק ברכות להקל. [וגם בדין המג"א הנ"ל עי' בערוה"ש סי' ר"י ס"ב שכתב דזהו רק אם נטל ידיו דהוברר שהיה דעתו לכך מתחילה ע"ש]. ועי' ספר שערי הברכה פי"ד הערה מ"ה.

שוב כתב מו"ר הגר"א גנחובסקי שליט"א במכתבו אלי לחלק בין צירוף לשיעור כזית לבין צירוף לכדי שביעה ע"ש (ודלא כד' הגר"ח"ק שליט"א).

ב] בצירור השני שאכל כזית מזונות ושהה כדא"פ ואח"כ אכל חצי כזית מזונות וחצי כזית שהכל ובירך על המחיה, יש מקום לדון דלכל הצדדים לא נפטר החצי כזית מזונות שאכל עם החצי כזית שהכל, משום שאין החצי כזית מזונות פטור מברכה אלא חייב בברכת בנ"ר בצירוף החצי כזית שהכל, ובכה"ג י"ל דודאי לא נפטר בברכת על המחיה כיון שאי"ז ברכתו¹. אמנם אם כיוון להדיא לפוטרו מסתבר שאין זו טענה, דבדיעבד ודאי ברכת על המחיה ראויה לפוטרו כיון שהוא מין דגן, אבל כיון שלכתחילה אין זו ברכתו י"ל דאי"ז פוטרו בסתמא כמש"כ

ד. ועי' בשו"ת אבני נזר סי' ל"ח אות י"ב שדן לומר דהאוכל חצי כזית מזונות וחצי כזית שהכל ושוב חצי כזית מזונות (והכל בתוך כדי אכילת פרס) מברך בורא נפשות, דכיון שכבר חל עליו חיוב בורא נפשות קודם שאכל את החצי כזית האחרון אין החיוב משתנה אח"כ (ותלה זה בפלוגתא אמוראים בזבחים לא. לענין פיגול), וזה כעין דברינו.

אולם דבריו מחודשים עד מאד, ויש לתמוה דא"כ אף אם יאכל חצי כזית שהכל ואח"כ כזית מזונות או אפי' כזית שהכל ואח"כ כזית מזונות יברך בורא נפשות ולא על המחיה, דהרי קודם שגמר את הכזית מזונות נתחייב לברך על הכל בורא נפשות, וזו לא שמענו. ובפשטות כל זמן שלא שהה כא"פ נחשב עדיין באמצע האכילה ויכולה להשתנות הגדרת אכילתו וממילא ישתנה גם החיוב, ונידון דידן הוא רק באופן ששהה בכא"פ ונתחייב בודאי לברך בנ"ר והנידון הוא רק אם אפשר לפטור את חלק הדגן שבכזית בברכת על המחיה שמברך על אכילה אחרת.

ה. העירוני די"ל גם לאידך גיסא, דאף אם אין ברכה המחוייבת יכולה לפטור אכילה שאיננה מחוייבת, הכא שאני שמחוייב בברכה אחרונה על אכילה זו, ואף שמחוייב רק בצירוף השכל, סו"ס כיון שהוא מחוייב יתכן דשפיר נפטר החלק של המזונות בברכת על המחיה. אלא דמ"מ מסתבר כדברינו דאם לא כיוון ע"ז להדיא לא מהני, דסו"ס ברכתו לכתחילה היא בנ"ר.

טפל החייב בברכה אחרונה מחמת שהעיקר פטור מברכה האם ייפטר ע"י שמתכוין לפטור את העיקר בברכה אחרת המחוייבת

(ד) בחידושי הגר"א גנחובסקי שם הביא ג' ראיות להוכיח שברכה על כזית פוטרת גם חצי כזית שאינו מצורף עם הכזית;

הראיות שברכה על כזית פוטרת גם חצי כזית שאינה מצורפת עם הכזית

ד] בציוור הרביעי שאכל כזית מזונות ושהה כא"פ ואח"כ אכל עוד חצי כזית מזונות וכזית שהכל הטפלים לו, יש מקום לדון דלכל הצדדים חייב לברך בורא נפשות על השהכל, דכל מה שטפל נפטר בברכה הוא רק מחמת שהעיקר חייב בברכה וחייב הטפל נכלל בחיוב העיקר וממילא משתנה חיובו מברכת בנ"ר לברכת על המחיה (וכל' החזו"א בסי' כ"ז סק"ט דנעשו ברכותיהן שוות), אולם אם העיקר פטור מברכה וממילא הטפל מתחייב בברכה, מהיכ"ת דע"י שבירך על העיקר (הפטור) ייפטר הטפל בברכה זו, והרי חיוב הטפל (דהיינו השהכל) הוא בנ"ר ואיך ייפטר בברכת על המחיה (כשאי"ז חיובו של העיקר)¹.

א] בשו"ת משיבת נפש (למהרא"ל צינץ) סי' ה' הכריע בנידון האוכל מליח פחות מכזית ופת כזית טפילה למליח, שיברך בורא נפשות ולא ברהמ"ז. וטעמו הוא משום שאם יברך ברהמ"ז לא תחול ברכתו על העיקר אלא רק על הטפל, אך אם יברך בורא נפשות תחול הברכה גם על העיקר², וכיון שאין מברכים על הטפל כשיש אפשרות לברך על העיקר, ממילא צריך לברך בורא נפשות שתחול גם על העיקר. והוסיף המשיבת נפש דאף אם העיקר היה חצי שיעור משקה והטפל כזית פת מברך בורא נפשות משום שפותר גם את המשקה³.

ו. ואפשר שלסברא זו נתכוין בחידושי הגר"א גנחובסקי שם בהמשך דבריו (וכן בסוף אות ג'). ויש לדון עוד עפ"מ שיובא להלן מהדעת קדושים והאשל אברהם מבוטשאטש שחידשו דהאוכל כזית שהכל וחצי כזית מזונות נפטר הח"ז מזונות בברכת בנ"ר של השהכל, והיינו דכל שאין עליו חיוב מעין ג' שפיר נפטר בברכת בנ"ר כמו אם אוכל ח"ז מזונות וח"ז שהכל. ומסתבר לפ"ז דגם מצטרף לחיוב של בנ"ר. וא"כ ה"נ בניד"ד י"ל דהח"ז מזונות של העיקר מצטרף לכזית שהכל הטפל לחיוב בנ"ר, וממילא באנו לסבורא האמורה לעיל לגבי הציוור השני שכל שהח"ז מזונות מחויב בברכת בנ"ר אינו נפטר בברכת על המחיה.

ז. וגם על הטפל, דהא אם אכל חצי כזית פת וחצי כזית מדבר שברכתו שהכל כמש"כ במג"א סי' ר"י, ומבואר דברכת בורא נפשות מתאימה גם לפת, ורק באופן שחל חיוב ברהמ"ז על הפת לא נפטר בבנ"ר כי לא קיים את חיובו, אבל בניד"ד יחול רק חיוב בנ"ר מחמת העיקר.

ח. כן נראה ביאור דברי המשיבת נפש שם, אולם בהיות שלשונו אינה מבוארת כ"כ ראיתי להעתיק את דבריו לתועלת המעיין, ושמא ימצא ביאור אחר בדבריו. זה לשונו; 'לכן נראה לי דודאי אם דעתו לאכול מליח ואח"כ אכל מיד פת אחריו כיון דלענין בורא נפשות כל האוכלין מצטרפין א"כ אילו אכל פחות מכשיעור מן הטפל והיה משלים לעיקר היו מצטרפים לבורא נפשות א"כ גם בשאוכל יותר אמרינן דקצתו משלים לטפל והוא כאילו היה העיקר כשיעור ואף שלא היה שיעור מדבר שאכל לעיקר מ"מ משלים לבורא נפשות שהוא ברכה כוללת ואפי' אכל כזית אחר שתיה פחות מכשיעור מ"מ כיון דבורא נפשות נתקן על כל אוכלין והיינו כל שיעורי כזית הם בכלל בורא נפשות במה שנהנו מעיו בכזית אוכל או רביעית משקין. ולא דמי למש"כ הרא"ש [הביאו הטור בשמו סוס"י ר"י] דבשביל חסרון שיעור לא תשתנה הברכה דכאן לא שייכא ברכה אחרת וכי היכא דאם היה אוכל אוכל פחות מכשיעור וטפל אחריו פחות מכשיעור היו מצטרפים שניהם לבורא נפשות א"כ בשביל שהעיקר חסר השיעור מ"מ על טפל זה לא נתקנה ברהמ"ז עכ"ל. ובהמשך דבריו כתב עוד דברים הצריכים פירוש וביאור, יעו"ש.

ודבריו צ"ב לפו"ר דהא אוכל ומשקה אינם מצטרפים לברכה אחרונה, ואיך א"כ פוטרת הברכה על הפת את המשקה שהוא רק חצי שיעור. וגם במליח ופת יש לעיין דבאופן ששהה בין אכילת המליח לפת כא"פ איך תפטור ברכת הפת את המליח שהוא רק חצי שיעור. ומוכח מזה דברכה על כזית פוטרת גם חצי כזית שאינה מצורפת לכזית [הן משום חסרון צירוף של אוכל ומשקה והן משום חסרון צירוף של שהיה כדא"פ ביניהם].⁷

חידושו של הדעת קדושים שהשותה יין פחות מכשיעור ואוכל מאכל כשיעור שברכתו בנ"ר פוטר בברכת בנ"ר גם את היין

וכן מצאנו בדעת תורה למהרש"ם סי' קע"ח

ס"ב בשם כתבי הדעת קדושים שאם התחיל לשתות יין ועדיין לא שטה כשיעור ובינתיים אכל כזית מדבר שברכתו בורא נפשות ובירך בורא נפשות צריך לברך שוב על היין שממשיך לשתות אע"פ שלא הסיח דעת משתיית היין, משום שבברכת בורא נפשות נפטר גם היין ששתה מקודם, וברכה אחרונה הוי סילוק והפסק מהשתיה הקודמת.

ומבואר מדבריו דברכה על כזית אוכל פוטרת חצי שיעור משקה, וזה כמבואר במשיבת נפש הנ"ל. אולם בדברי הדעת קדושים מבואר חידוש רב יותר מהמשיבת נפש, דחצי שיעור יין נפטר בברכת בורא נפשות אע"פ שלד' המג"א והמשנ"ב בכמה דוכתי אין ברכת בורא נפשות פוטרת יין (כשתה כשיעור).⁸

ט. וע"ש שהוכיח כן ממש"כ תוס' לו. (ד"ה הכוסס) להוכיח דכוסס חיטה מברך לאחריו בנ"ר ולא מעין ג', 'דלא אשכחן ברכת על המחיה ועל הכלכלה אלא היכא דברך עליהו ברישא קודם אכילה בורא מיני מזונות'. ואם נימא דאוכל מליח פחות מכזית ופת כזית מברך ברהמ"ז, הרי אשכחן גוונא שמברך לפניו שהכל ולאחריו מעין ג', כגון שהטפל היה פת הבאה בכיסנין או שאר פירות ממין ז'.

ובכתבי מו"ר הגאון בעל הבני ראם שליט"א כתב להקשות עליו דאכתי משכח"ל באופן שאין על העיקר חיוב ברכה אחרונה כלל כגון שעבר שיעור עיכול מהעיקר ולא מהטפל וכדו', דגם לד' המשיבת נפש מברך מעין ג' אע"פ שבירך לפניו שהכל, ובהכרח דאין להוכיח מדברי התוס', דכוונת התוס' היא רק דלא אשכחן מין מאכל שאין מברכים לפניו במ"מ ואעפ"כ מברכים לאחריו על המחיה, אבל שפיר משכח"ל באופנים הנ"ל. [ויש להוסיף עוד היכ"ת דמשכח"ל כתבשיל מה' מיני דגן שנתעפש וחזי לאכילה ע"י הדחק ואכל ממנו כדי שביעה, דלפ"ד הביה"ל ריש סי' ר"ד מברך לפניו שהכל ולאחריו על המחיה לשיטות הראשונים דמעין ג' דאין].

י. וקצ"ע בל' המשיבת נפש שם 'ואח"כ אכל מיד פת אחריו' דמשמע שכוונתו שלא הפסיק בשיעור כא"פ בין המליח לפת. אך לכאור' אין חילוק בין אוכל ומשקה לשהיה כא"פ.

יא. ויש לעיין איך הדין לענין ברכה אחרונה האם מצטרף החצי שיעור יין הראשון לחצי שיעור יין האחרון לחייב ברכת מעין ג' לפי השיטות דמעין ג' דאו' (לד' הגר"א דשיעור הצירוף למשקין הוא בכא"פ ולא בכדי שתיית רביעית, עי' משנ"ב סי' ר"י סק"א ושעה"צ סי' רע"א סקס"ט שהביא הפלוגתא). ולכאור' זה תלוי בפלוגתת הביה"ל סוס"י קפ"ד והחזו"א בסי' ל"ד סק"ד לענין מי שאכל פת ולא שבע ובירך ברהמ"ז ואח"כ אכל עוד מעט פת פחות מכזית ונעשה שבע אם חייב שוב לברך ברהמ"ז, והובא לעיל.

[אף לד' השו"ע בסי' ר"ט דמעין ג' דרבנן יש לעיין כנ"ל, דיתכן דברכת בורא נפשות לגבי ברכת מעין ג' אינה חשובה כלל וכל' הגמ' עליה 'ולא כלום', עי' ספר מגילת ספר סי' ל"ה אות ה' שהרחיב בזה. אולם בספר שיעורי שלמי תודה (להגר"צ פלמן שליט"א - ברכות עמ' מ"ז) הביא בשם מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א דאם אכל חצי כזית ענבים וחצי כזית תפוח ובירך בורא נפשות ואח"כ אכל עוד חצי כזית ענבים בתוכא"פ אינו מתחייב עתה לברך מעין ג' על הענבים (לד' השו"ע דמעין ג' דרבנן) משום שכבר נפטר בברכת בנ"ר על החצי כזית הראשון של הענבים].

יסוד הדין דהאוכל פרי קודם הסעודה
ופוטר בברכתו פרי שאוכל בסעודה נפטר
גם הראשון בברהמ"ז

ב במשנ"ב סי' קע"ו סק"ב הביא מהפוסקים
את הדין שהאוכל פרי קודם הסעודה
ומברך עליו ע"ד לפטור פרי שיאכל בתוך
הסעודה הרי הפרי שאכל קודם הסעודה נפטר
בברהמ"ז כמו שנפטר הפרי שאכל בתוך
הסעודה (והיא שיטת התוס' בפסחים ק:). והנה
מסתימת הדברים משמע דאף אם אכל בסעודה
פרי פחות מכשיעור מהני, ולכאור' אם נימא דאין
ברכה המחוייבת פוטרת אכילה שאינה מחוייבת
הרי אין ברהמ"ז פוטרתה ואיך א"כ תועיל
לפטור עימה את הפרי שאכל קודם הסעודה,
ומוכח מזה דברכה המחוייבת פוטרת גם אכילה
שאינה מחוייבת.

ונראה לדחות דיסוד דין זה איננו משום מיגו
שהברהמ"ז פוטר את הפרי שאכל בתוך
הסעודה פוטר נמי את הפרי שאכל קודם
הסעודה, אלא יסוד הדין הוא דכיון שפטר את
הפרי שתוך הסעודה בברכת הפרי שקודם
הסעודה חשיב כצורך סעודה ונטפל לסעודה
להיפטר בברהמ"ז, וכ"ה ל' המשנ"ב שם.
וממילא אין נפ"מ אם הפרי שאכל תוך הסעודה
ג"כ נפטר בברהמ"ז או לא. אמנם בחידושי
הגר"א גנחובסקי שם דקדק לא כן מל' המשנ"ב
בסי' תע"ג סקנ"ו שכתב דאם אכל כזית כרפס
אין לברך אחריו ברכה אחרונה לפי שכיון שהוא
פוטר את המרור בברכה ראשונה על כן 'ברהמ"ז
שפוטר את המרור שאוכל בתוך הסעודה קאי גם
על הכרפס שאכל מקודם' עכ"ל, ומשמע דיסוד

הפטור הוא משום מיגו, [והרחבנו בנידון זה
בחלק ההערות סי' ס"ט], וצ"ע.

עוד יש לחלק דשאני דברים הבאים בסעודה
שיסוד פטורם הוא מדין טפילות לפת או
מדין דברהמ"ז קאי על כל הסעודה, ובזה אפשר
דנפטר ממילא גם חצי כזית כי הוא נכלל בכלל
הפת או בכלל הסעודה.

ג במשנ"ב סי' ק"צ סק"א הביא בשם הפוסקים
דכוס של ברהמ"ז ששותה אחר ברהמ"ז חייב
בברכה אף אם כבר שתה יין בסעודה ובירך
בפה"ג והיתה דעתו גם לשתות את הכוס יין
שלאחר ברהמ"ז, והיינו משום 'דברהמ"ז היא
סילוק והיסח הדעת למה שלפניה'. ובפשוטו
הסילוק הוא מחמת שהברהמ"ז פוטר את היין,
ומסתימת הדברים יש ללמוד דאף כשלא שתה
יין כשיעור בסעודה הוי סילוק, ומוכח א"כ
דברהמ"ז פוטרת גם חצי שיעור. [חידושי הגר"א
גנחובסקי סי' ה' אות ב'.]

ויש לדחות כמש"כ לעיל באות ג' דאפשר
דברכה אחרונה הוי סילוק על כל המין
שבירך עליו אף אם לא נפטר בברכה. וביותר
י"ל כן לענין ברהמ"ז דהוי סילוק בכל גווני
כיון שהיא ברכה החותמת את הסעודה, ויתירה
מזו מבואר בס' שבילי דוד כלל ב' פ"ד סק"ט
דאף מאכלים שאכל קודם הסעודה ואינם
יכולים להיפטר כלל בברהמ"ז הוי הברהמ"ז
סילוק לגביהו – הובא בס' שערי הברכה פי"ג
הערה ס"ז.

אמנם מצאתי באשל אברהם מבוטשאטש
סוס"י קע"ד (תניא) דמי ששתה חצי
שיעור יין קודם הסעודה ע"ד לפטור המשקים

ולפ"ז עולה (לד' הדעת קדושים) דמי שאכל כזית שהכל וחצי כזית מזונות ובירך בורא נפשות ורוצה להמשיך
לאכול עוד חצי כזית מזונות יהיה חייב לברך ברכה ראשונה על המשך אכילת המזונות, ומאידך גיסא לא
יצטרפו לחייב על המחיה משום שהחצי כזית מזונות הראשון נפטר בברכת בנ"ר. אולם בהזדמן לידי שו"ת רב
פעלים ח"ב סי' ל"ד ראיתי שמשמעות דבריו אינה כן ע"ש. אבל כע"ז מצאתי באשל אברהם מבוטשאטש
והובא להלן.

שבסעודה ואח"כ שתה מים ובירך בנ"ר שוב אין המשקים שבסעודה נפטרים בברכת היין מפני שהיין נפטר בברכת בנ"ר של המים כיון שחצי שיעור יין מצטרף למים לבנ"ר, וממילא חשיב סילוק לגבי לפטור את המשקים ששותה אח"כ בסעודה. ומבואר שנקט דחצי שיעור נפטר בברכה על שיעור שלם, (וס"ל דרק מחמת שנפטר היין הוי סילוק). [ובעיקר מה שנקט דהיין נפטר בברכת בנ"ר מחמת שמצטרף למים אע"פ שהמים אינם צריכים לצירופו, זהו כד' הדעת קדושים המובא לעיל, אך שהדעת קדושים חידש טפי דאף באוכל ומשקה הוא כן].

ה) מאידך גיסא יש ראייה שבכרחה על כזית אינה פוטרת חצי כזית שאינו מצורף לכזית בכא"פ;

עוגה מדגן ושאר מינים ואין בה כזית דגן
בכא"פ האם מועיל להשלים את הכזית
באכילת עוגה אחרת ולפטור הכל בעל
המחיה

שמעתי מהרב אליעזר פולק שליט"א (בעמח"ס משנה ערוכה על עיקר וטפל) ראייה נפלאה מדברי הגר"ז לצד השני דאין ברכה על כזית פוטרת חצי כזית עימה, דהנה בסדר ברכת הנהנין פ"ג ס"ב הביא הגר"ז פלוגתת הפוסקים גבי תבשיל המעורב מדגן ושאר מינים ולא אכל כזית מהדגן בכא"פ, האם מצטרפים שאר המינים לכזית לברך על המחיה. וכתב הגר"ז דיש לחוש לזה ולאכול עוד כזית מדבר שברכתו בודאי על המחיה וכן עוד כזית מדבר שברכתו בודאי בורא נפשות כדי לצאת מכל ספק.

ולכאור' קשה מ"ט לא סגי לאכול דבר החייב בודאי בעל המחיה ותו לא, דהא החסרון בתבשיל המעורב מדגן ושאר מינים היא רק שא"א לברך על המחיה אם לא אכל כזית דגן בכא"פ, אך כל שהשלים ואכל שיעור כזית דגן בכא"פ ומברך על המחיה הרי נפטרים בזה גם שאר המינים שבתערובת מדין 'כל שיש בו מחמשת המינים' מברכים על הדגן ופוטרים את שאר התערובת, ומה"ט מברך עליו לכו"ע בורא מיני מזונות, ורק לענין ברכה אחרונה בענין כזית מהדגן כדי לברך על המחיה, ואיזה צד יש לחוש שלא פטר את שאר התערובת בברכת על המחיה שמברך על הדגן יב.

וליישב ד' הגר"ז צ"ל דאיירי לאחר שעבר שיעור כא"פ מאכילת התבשיל ועל כן אין ברכת על המחיה שמברך על הכזית דגן שאכל אח"כ פוטרת את החצי כזית דגן של התבשיל שאכל מקודם וממילא צריך לברך עליו בנ"ר בצירוף שאר המינים, אך אה"נ אם יאכל הכל בתוך כא"פ נפטר הכל בעל המחיה וא"צ לאכול גם דבר שברכתו בודאי בנ"ר. [וכ"כ בספר וזאת הברכה (מהדורת תשס"ט עמ' 46) בשם הגר"צ ובר שליט"א שאם אכל תבשיל שיש בו תערובת דגן ושאר מינים ולא אכל כזית מהדגן ובתוך כא"פ אכל עוד עוגה שיש בה שיעור כזית מברך על המחיה ופוטרת הכל, אך אם שהה כא"פ בין האכילת מברך על המחיה על האכילה השניה ובנ"ר על האכילה הראשונה].

ולפ"ז עולה מד' הגר"ז דברכה על כזית איננה פוטרת חצי כזית שלא נאכל בתוכא"פ לכזית [וזוה דומה לציור הרביעי שהובא לעיל בנפ"מ מחקירה זו].

יב. וכן מצאתי שכתב להדיא בס' עוללות אפרים (להגרא"ז מרגליות בעל הבית אפרים בתשובתו המובאת בשע"ת סי' ר"ח ס"ט) גבי מש"כ בשו"ע סי' ר"ח ס"ט דאם אכל פת שאין בה כזית דגן בכא"פ אינו מברך ברהמ"ז, דזהו רק אם אכל מפת זו בלבד, אבל אם אכל עוד חצי כזית מפת גמורה בתוכא"פ והשלים יחד את שיעור הדגן לכזית שפיר מברך ברהמ"ז ופוטרת את כל התערובת.

המשך אחד, ואזי גם החצי כזית שאכל לאחר כדא"פ מתחייב בברכה אחרונה יחד עם הכזית הראשון.

[דוגמא] לדבר מהדין דהאוכל כזית פת ואחר כא"פ אכל עוד חצי כזית נמדד השיעור עיכול מהחצי האחרון ולא מהכזית הראשון, והיינו כי חשיב המשך אחד של הסעודה, ואפי' אם נמשכה הסעודה כמה שעות כמבואר במשנ"ב סי' קפ"ד סק"ח, וכן לענין שינוי מקום שלא יצטרך לחזור ולברך במקום הראשון סגי שימשיך לאכול שם כלשהו פת כמבואר בסי' קפ"ד ס"ב, וביאר המשנ"ב שם בסק"ט 'היינו אפי' פחות מכזית דמ"מ מצטרף זה לאכילה שאכל במקום הראשון, ומכ"ז חזינן שיש הצטרפות בין הכזית שאכל בתחילה לכלשהו שאכל לאחר כא"פ לענין כמה דינים, וא"כ י"ל דה"נ מצטרף לחיוב ברכה אחרונה].

ולפ"ז י"ל דהא דמבואר בגר"ז דא"א לפטור את החצי כזית דגן שבתבשיל בברכת על המחיה שמברך על כזית דגן זהו רק באופן שאכל את התבשיל המעורב קודם שאז לא נתחייב בברכת על המחיה, אולם אם הקדים לאכול את הכזית י"ל דמודה הגר"ז דגם החצי כזית שאכל אח"כ מתחייב עימו בברכת על המחיה ונפטר על ידו, וממילא נפטרת בזה כל התערובת של התבשיל וא"צ לפטור גם בברכת על המחיה. וצריך בירור בסברא זו.

ולפ"ז יש דחיה נוספת לראיה הב' הנ"ל מדין אכל פרי קודם הסעודה שנפטר בברהמ"ז מחמת שפטר פרי שבתוך הסעודה, דלהנ"ל אף אם הפרי שאכל בתוך הסעודה היה פחות מכזית מצטרף הוא לחיוב ברכה אחרונה לפרי שאכל קודם הסעודה. [כמו כן הסברות שכתבנו על הציור השני והרביעי שבכל גווני לא יפטר הח"ז, להנ"ל זה אינו, ובודאי יפטר גם הח"ז כיון שנתחייב יחד עם הכזית וכאמור]³.

ויש לדחות בתרתי; חדא, כמש"כ לעיל באות ד' די"ל דטפל אינו נפטר בברכת העיקר אא"כ העיקר חייב בברכה, אך אם העיקר פטור מברכה הרי הטפל מתחייב בברכה ושוב לא מועיל לו מה שבירך ברכה הפוטרת את העיקר כיון שהיא ברכה שונה מברכת הטפל, וה"נ בתבשיל המעורב מדגן ושאר מינים דין שאר המינים הוא כטפל לגבי הדגן שהוא העיקר בתערובת. ועוד יש לדחות כמשנ"ת בארוכה במקומו בביאור דין תבשיל שאין בדגן שבו כזית בכא"פ שיש צד באחרונים דהדגן גופיה נחית דרגא בברכתו לגודל מיעוטו וביטולו בתבשיל וברכת הדגן עצמו היא בנ"ר, ולפ"ז פשוט שא"א לפוטרו בברכת על המחיה כי ברכתו היא בנ"ר, ואכמ"ל. [ושו"ר בספר דברי הלכה להגר"צ ובר שליט"א עמ' רל"ז שנחית ג"כ לזה דלצד זה באחרונים א"א לפוטרו בברכת על המחיה על דבר אחר. ולדרך זו ניחא טפי שא"צ לדחוק בדברי הגר"ז דאיירי רק באופן שעבר שיעור כא"פ מאכילת התבשיל עד אכילת העוגה].

צד חדש לפטור ח"ז בברכה שמברך על כזית

ו) ראיתי לדון צד חדש בענין זה, דהנה יסוד הנידון שהעלינו עד עתה אם חצי כזית נפטר בברכה על כזית הוא האם ברכה המחוייבת מחמת אכילה אחת פוטרת אכילה אחרת שאיננה מחוייבת בברכה, אולם יש לדון בזה שייפטר החצי כזית מטעם חדש, די"ל דבאופן שחסרון הצירוף הוא רק משום ששהה כא"פ בין האכילות, אי"ז חסרון אלא כשהקדים לאכול את החצי זית קודם אכילת הכזית שאז החצי כזית אכן פטור מברכה, אולם כשהקדים את אכילת הכזית בכא"פ ויש ע"ז שם אכילה – מעתה כל מה שממשיך לאכול מצטרף לאכילה זו גם אם אינו בתוכא"פ לתחילת האכילה, דהכל נחשב

יג. עי' בספר שערי זבולון למו"ח שליט"א או"ח ח"א סי' פ' אות י"א שהרחיב לדון אם האוכל כזית מזוונות

אמנם כ"ז הוא רק אם חסרון הצירוף הוא מחמת שהיית כא"פ בין האכילות, אולם אם החסרון הוא מחמת שאוכל ומשקה אין מצטרפים וכדו' אין נפ"מ במה שכבר נתחייב בברכה אחרונה על האוכל קודם ששתה את החצי שיעור משקה, דסו"ס אינם מצטרפים כלל.

באופן שבברכת מעין ג' יפטור ח"ז מזונות החייב בנ"ר עם ח"ז שהכל האם ראוי להקדים ולברך בנ"ר כדי שלא להפקיע ברכה מהח"ז שהכל

ז) יש לעיין בציור הב' באופן שאכל כזית מזונות ולאחר כא"פ אכל ח"ז מזונות וח"ז שהכל, או אם אכל כזית ענבים וח"ז תפוח וח"ז שהכל, דהנה לפי הצד שנפטור הח"ז מזונות או הח"ז תפוח בברכה של הכזית, נמצא שקודם ברכתו היה הח"ז שהכל מחויב בברכת בנ"ר בצירוף הח"ז מזונות או תפוח ומשעה שבירך ברכת מעין ג' פקע חיוב ברכה מהח"ז שהכל כיון שהוא נשאר לבדו ללא צירוף. ומעתה יש לדון אם מה"ט ראוי להקדים ולברך בנ"ר ורק אח"כ מעין ג' כדי שלא להפקיע את הברכה

מהח"ז שהכל, או שלא מצאנו ענין כזה, ובפרט בסדר הקדימה לכתחילה היא לברך מעין ג' קודם בנ"ר (לד' הביה"ל בסי' ר"ב סי"א ד"ה ברכה), וגם יתכן דחשיב ברכה שאינה צריכה יד. [העירני לזה הגר"מ ידלר שליט"א בעמח"ס מאור השבת].

אמנם כ"ז הוא רק אם נימא דלא חל חיוב מעין ג' מעיקרא על הח"ז מזונות או ח"ז תפוח, אלא חל חיוב בנ"ר בצירוף הח"ז שהכל ורק דמ"מ נפטור הח"ז מזונות ותפוח בברכת מעין ג', אולם אם נימא דמעיקרא חל עליהם חיוב דמעין ג' אין מקום לנידון זה, מפני שלפ"ז לא חל כלל חיוב בנ"ר ואם יקדים ויברך בנ"ר הוי ברכה לבטלה. [הצד שיחול חיוב מעין ג' מעיקרא על הח"ז מזונות הוא כמשנ"ת לעיל בסמוך דאין חסרון של שהיה כא"פ אחר שכבר אכל כזית יחד, והצד שיחול חיוב מעין ג' מעיקרא על התפוח הוא כמשנ"ת לעיל בהערה ב' דכל שאכל כזית ענבים מתחילה נגררים שאר פירות אבתרייהו ומתחייבים עימהם בברכת מעין ג', והבאנו כן בשם הגר"א"ל שטיינמן שליט"א].

וח"ז פירות ממין ד' מצטרפים לחיוב ברכת מעין ג' לענין שחייב להזכיר גם על העץ בברכה או לא, אולם הוסיף דכ"ז רק אם אכל הכל בתוכא"פ אולם אם אכל את הפירות לאחר כדא"פ מהמזונות ודאי אינו מחויב להזכירם. אולם למשנ"ת גם בכה"ג מצטרפים ויהיה מחויב להזכירם.

יד. אך לא ברירא שיש דין קדימה כשע"ז תיפקע הברכה לגמרי, עי' בגר"ז סי' רי"ב ס"ט שאין בזה דין קדימה וגם ברכה שא"צ אין בזה לדבריו, אך במג"א ואבה"ע שם נחלקו בכגון זה לענין עיקר וטפל אם יש בכך איסור ברכה שא"צ כשמברך על כל דבר את הברכה המיוחדת לו, אולם י"ל דבכה"ג כו"ע מודו דלא הוי ברכה שא"צ מאחר ובברכת בנ"ר מברך גם על הח"ז שהכל ומשא"כ בברכת מעין ג' אינו מברך עליו.

סימן ח'

חייב דרבנן אם מוציא ספק חיוב דאורייתא

בירור כללי אם כשיש חיוב דרבנן לחוש לספק דאורייתא (כגון לד' הרמב"ם דספד"א לחומרא הוא רק מדרבנן) יוצא מידי ספק באופן המועיל מדרבנן או רק באופן המועיל מדאורייתא

ענף א' בירור שיטות האחרונים אם כשיש חיוב דרבנן לחוש לספק דאורייתא יוצא מידי ספק באופן המועיל מדרבנן או רק באופן המועיל מדאורייתא ♦ קטן להוציא אשה בברהמ"ז ♦ ספק בירך ברהמ"ז להוציא מי שודאי לא בירך ♦ ספיקא דאורייתא לחומרא לד' הרמב"ם הוא דין לחוש לדאורייתא או איסור דרבנן חדש בפנ"ע ♦ ד' הפמ"ג בד' דוכתי דספד"א לחומרא לד' הרמב"ם יכול לצאת באופן המועיל מדרבנן לחוד ♦ המסופק אם בירך ברהמ"ז האם יכול לצאת יד"ח ע"י אשה וקטן או מי שאכל רק כזית ♦ האם טומטום יכול להניח תפילין שכתבם קטן ♦ בהמה מבכרת שספק אם שייכת לגוי או לישראל האם מהני קנין דרבנן לפוטרה מבכורה ♦ עבדים שספק אם שייכים לכהן המאכיל בתרומה האם מהני קנין דרבנן לכהן להתירם בתרומה ♦ האם ספק איסור דאורייתא שנפל לתבשיל בטל במין במינו ♦ פלוגתא המנ"ח ודובב מישרים אם ספק אכל מצה וחזר ואכל בלא כוונה יצא ♦ הא דמצוות דרבנן לא בעו כוונה אם הוא בודאי או מספק ♦ בחידוש הפנ"י דדין ספק ספיקא לד' הרמב"ם הוא מדין ספק דרבנן לקולא (בהערה) ♦ אם מהני בדמאי הפרשה שאינה מועלת מדאורייתא בטבל ודאי (הפרשה במחשבה, על פירות שאינם שלו, מדמאי על טבל דרבנן, ועוד) ♦ יסוד האחרונים דתקנת דמאי היא דין טבל דרבנן בפנ"ע ולא דין לחוש לטבל דאורייתא ♦ חילוק בין דין לחוש למיעוט לבין דין להחמיר בספק

ענף ב' תמיהה עצומה ע"ד הפמ"ג וכל האחרונים הנ"ל ♦ טענת הדובב מישרים על המנ"ח דלדבריו באכל מצה וספק אם כיוון יהא פטור מלאכול שוב ♦ גדול ששמע קידוש מקטן בן י"ג שלא ידוע אם הביא ב' שערות או שהניח תפילין שכתבם קטן זה האם יצא יד"ח

ענף ג' בגדר הדין דרבנן להחמיר בספק דאורייתא לפ"ד הרמב"ם ♦ ספיקא דאורייתא לחומרא האם נדחה מפני כבוד הבריות ♦ לספות לקטן ספק איסור דאורייתא ♦ האם יש להימנע מספיה בידים לקטן במקום פקו"נ ♦ ספק בשר בחלב האם מותר בהנאה כבשר בחלב דרבנן ♦ ביסוד דין ספק ספיקא לד' הרמב"ם

האם קטן יכול להוציא אשה בברהמ"ז

(א) מצאנו חידוש גדול בפמ"ג יו"ד (בסוף הפתיחה לשער התערובות) דקטן יכול להוציא אשה בברהמ"ז אע"פ שהיא ספק חייבת מדאו', לפי השיטות דספיקא דאורייתא לחומרא הוא רק מדרבנן, דאתי דרבנן ומפיק דרבנן. וכ"כ הפמ"ג בס' תרפ"ט א"א סק"ד ובשו"ת כת"ס או"ח סי' ל'.

ולפו"ר דבריהם תמוהים מאד, דהא להך גיסא שהאשה חייבת מדאו' הרי לא יצאה כלל ע"י הקטן ונשארה בחיובה, וא"כ לא פטרה כלל את ספיקה ולעולם ישאר דינה דספיקא דאו' לחומרא מדרבנן ומה הועיל לה מה שהקטן הוציאה, וצע"ג.

האם ספק בירך ברהמ"ז יכול להוציא מי שודאי לא בירך

(ב) והנה ידועים דברי הפר"ח המובאים בשע"ת סי' קפ"ד סק"ו ובשו"ת רע"א סי' ו'.

לענין מחויב בברהמ"ז מדין סד"א לחומרא אם מוציא את המחויב בודאי, שכתב הפר"ח דתלוי אם סד"א לחומרא מדאו' או מדרבנן, וזה כעין דברי הפמ"ג והכת"ס, והגרע"א שם טען ע"ז דגם אם סד"א לחומרא מן התורה אי"ז אלא מדין ספק שמחויב לחוש לצד שלא בירך עדיין ואינו יכול לפטור את המחויב בודאי ע"ש, וכדבריו כ' להדיא בשו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' רע"ז. וידוע לבאר ד' הפר"ח דס"ל דדין סד"א לחומרא מדאו' הוי דין ודאי וכחיוב גמור דאו' הוי (כמו שחידש הגרש"ש) ומציאו, והדברים עתיקים א'.

אך מ"מ אי"ז מיישב כלל את תמיהתינו ע"ד הפמ"ג במש"כ דמחויב דרבנן יכול להוציא את המסופק על חיוב דאו' לפי השיטות דסד"א לחומרא הוא רק מדרבנן, דאף אם נימא דהוי חיוב ודאי, סו"ס הא אי"ז חיוב דרבנן של 'ברהמ"ז' אלא חיוב לפטור את הספק דאו',² וכל שיש ספק שלא יצא הרי הוא מחויב מדרבנן

א. ועי' בספר בני ראם (למור"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א) סי' י"ז שהוכיח שכ"ה ד' הפמ"ג בכמה דוכתי, והגרע"א לשיטתו פליג עליה בכ"מ אם מחויב מחמת דין סד"א לחומרא חשיב כמחויב בדבר בתורת ודאי. ואפשר דדברי הפמ"ג דידן הם נמי לשיטתו בזה, דחיוב מדין ספק הוי כחיוב ודאי, ולכן ס"ל דאם החיוב להחמיר בספק הוא רק מדרבנן חשיב כחיוב גמור דרבנן אע"ג דהוי ספק דאו'. ושור"ר כע"ז בזכרון שמואל סוס"י כ"א.

ויש להביא עוד ענין דומה בפמ"ג סי' תקצ"ה, דמבואר בברייתא דר"ה לד': ונפסק בשו"ע שם דמי שאינו בקי לא בתקיעות ולא בסדר תפלת מוסף של ר"ה ולפניו ב' עיירות באחת בקיאים במוסף ולא בתקיעות ובאחת אין בקיאים במוסף וספק בקיאים בתקיעות ילך למקום שספק בקיאים בתקיעות לפי שתקיעות דאו' ומוסף דרבנן, והיינו דספק דאו' עדיף מודאי דרבנן. והקשה הפמ"ג לדל' הרמב"ם דספיקא דאו' לחומרא רק מדרבנן הרי נמצא דתרווייהו דרבנן ומ"ט עדיף הספק דרבנן. וחזינן דנקט הפמ"ג דהוי כחיוב גמור דרבנן. [אמנם בפתיחה כוללת סדר הנהגות השואל ח"ג סקכ"ח ג"כ עמד בזה וכתב ליישב דסו"ס הוי ספק של תורה, והוכיח מזה דכל ספק דאו' עדיף מודאי דרבנן אף לד' הרמב"ם].

ובעיקר קושיית הפמ"ג ראיתי בספר נפש חיה בקונטרס הספיקות בסופו שהביא מהשאלת יעקב סי' ט"ז שהוכיח משם דאף לד' הרמב"ם דספיקא דאו' לחומרא מדרבנן עשאוהו חז"ל כודאי דאו' ולכן עדיף מדרבנן גמור, והנפש חיה דחה ראייתו דשאני התם שהוא ודאי מחויב מדאו' והספק הוא רק אם יצליח לקיים חיובו, ולכן ודאי מצד החיוב דאו' הוא מחויב להשתדל ללכת לשם וזה דוחה חיוב דרבנן של מוסף, ואולי זה גופא כוונת הפמ"ג שם שכתב ליישב דשאני הכא 'דמחויב לעשות מה שעליו'. ושור"ר בפתיחה כוללת ח"ד סק"ג שכתב הפמ"ג די"ל דבודאי חיוב דאו' וספק אם יוכל לקיים כו"ע מודו דספק דאו' לחומרא, ואף ספק דרבנן הוא לחומרא בכה"ג, וכ"כ השפת אמת בר"ה שם, ובהערות למס' חולין כב: (למרח הגריש"א שליט"א) הביא

מדין סד"א לחומרא, וכיון שאם כלפי שמיא גליא שלא בירך הרי לא יצא כלל ע"י חבריו המחויב מדרבנן – לעולם ישאר הספק דאו' לחומרא כמשנ"ת, וצע"ג ד' הפמ"ג והכת"ס^ג.

ספיקא דאו' לחומרא לד' הרמב"ם הוא דין לחוש לדאו' או איסור דרבנן חדש בפנ"ע

הרמב"ם הוי חיוב דרבנן חדש בפנ"ע, מ"ט אינם מוציאים זא"ז כמו שקטן ושאר חיובים דרבנן יכולים להוציא את הטומטום. ובהכרח דודאי הדין דרבנן הוא לחוש לחיוב דאו', אך מ"מ סובר הפמ"ג דכיון דאינו מחויב אלא מדרבנן וקיים חיובו באופן המועיל מדרבנן נפטר מחיובו, דהם אמרו והם אמרו, ולהלן אות י"ג הבאנו מקור לדבר, אך ודאי מסברא הדבר תמוה מאד.

אכן הראני הגר"מ וקנין שליט"א (בעמח"ס מר דרור) בספר נפש חיה (בקונטרס הספיקות אות ל"ג, חיברו הגר"ר ישראל לנדא זצ"ל נכדו של ה"ד המלך ובן נינו של הנוב"י – שנת תר"ע) שחידש כצד זה דדין ספיקא דאו' לחומרא מדרבנן הוא גזירה אטו שאר איסורים ולא משום דחששו לדאו', והביא כן בשם הכפות תמרים, וע"ש שהאריך בזה^ד. אך באמת צ"ע עליו מהברייתא הנ"ל^ה.

ג) שוב הראוני בזכרון שמואל סוס"י כ"א שתמה בזה ע"ד הפמ"ג, וכתב דמבואר מד' הפמ"ג דדין סד"א לחומרא מדרבנן אינו כלל דין לחוש לדאו' אלא חיוב חדש בפנ"ע, וזה דבר זר מאד. גם יש לתמוה על צד זה מברייטא מפורשת סופ"ג דר"ה 'טומטום אינו מוציא לא את מינו ולא את שאינו מינו', והטעם שאינו מוציא את מינו הוא שמא הוא נקיבה וחבירו זכר, ואם נימא דכל ספק דאו' לד'

כן בשם החוות דעת יו"ד סי' ק' ריש בית הספק, וכנראה זו כוונת הפמ"ג הנ"ל בסי' תקצ"ה, וע"ע בספר בני ראם סי' י"ט.

ב. בין אם הוי חיוב ספק בדיני ההנהגה או חיוב ודאי, דהא אין שום טעם לומר בגדר סד"א לחומרא שחידשו חכמים חיוב חדש בפנ"ע של הדבר הנידון.

ג. אגב, בעיקר נידון הפמ"ג אם אשה יכולה להוציא מי שספק בירך כתב בגליון רע"א שם דמוציאה מדין ס"ס, דהא אשה גופא היא ספק מחויבת מדאו', [וצ"ע מ"ט לא התיר הפמ"ג מה"ט, ומאי שנא ממש"כ הוא עצמו בסי' י"ז א"א סק"ב לדון דאשה מוציאה טומטום מדין ס"ס, ועי' בשו"ת רע"א סי' ו' שהרחיב בענין ס"ס בזה].

ובשו"ת כת"ס שם כתב דמוציאה מטעם ששניהם באותה דרגת חיוב, ששניהם הוו ספק דאו'. וצ"ב דסו"ס דילמא האמת היא דזה מחויב וזה אינו מחויב (כהא דאין תורמין מדמאי על הדמאי שמא זה מעושר וזה אינו מעושר). אכן יעו"ש בכת"ס שנקט כד' הפר"ח דכיון דקיי"ל סד"א מה"ת לחומרא חשיב חיוב ודאי מדאו', אלא דנקט דחיוב מחמת ספק הוא חיוב קלוש טפי מחיוב מחמת ודאי ולכך אינו יכול להוציא את הודאי אלא רק את הספק.

ונראה נפ"מ בין הטעמים באופן שהאשה אכלה כזית והאיש המסופק אכל כדי שביעה, דלד' רע"א מהני מפני שלפי הצד דהאשה חייבת מדאו' הרי דינה כאיש שאכל כזית דמוציא לכתחילה למי שאכל כדי שביעה מדין ערבות כמבואר בשו"ע סי' קצ"ז ס"ד (לפ"מ שנקט רע"א בסי' רע"א ובשו"ת סי' ז' דיש לאשה ערבות על מה שהיא חייבת בו), אבל לסברת הכת"ס ודאי לא מהני כיון שאינה באותה דרגת חיוב.

ד. ואי"ז סותר למה שיסדו לן רבותינו דספק דאו' לקולא לפ"ד הרמב"ם אינו היתר ודאי אלא רק היתר להקל בספק ולתלות בצד ההיתר, עי' קובץ שיעורים ח"ב סי' מ"ה אות י"ד וקה"י ב"מ סי' ח' שהוכיחו כן מדברי הר"ן סופ"ק דקידושין שכתב לחלק בין ספיקא דאו' לקולא לבין ספק ממזר וספק ערלה בחו"ל דמותר לכתחילה ליתן לפני חבריו ואין בזה איסור דלפני עיור ע"ש, וכ"כ הגרש"ש בשערי יושר ש"א פ"ב. דנהי שהוכיחו שנשאר ספק איסור דאו', ואם האמת היא כצד האיסור הרי כלפי שמיא גליא שעבר איסור, מ"מ אפשר דרבנן לא

ד' הפמ"ג בד' דוכתי דספד"א לחומרא
לד' הרמב"ם יכול לצאת באופן המועיל
מדרבנן לחוד

(ד) איברא דר' הפמ"ג בזה לאו שיטה יחידאה
היא כמשי"ת להלן דמצאנו לו חבר
בכמה מגדולי האחרונים, ומקודם נציג ג' דוכתי
דאזיל בזה הפמ"ג לשיטתו;

האם המסופק אם בירך ברהמ"ז יכול
לצאת יד"ח ע"י אשה וקטן

[א] בסי' קפ"ו במ"ז כתב הפמ"ג שאשה יכולה
להוציא איש המסופק אם חייב בברהמ"ז
מדאו' לפי השיטות דסד"א לחומרא מדרבנן,
דאתי דרבנן ומפיק דרבנן. [ולכא' ה"ה קטן
יוכל להוציא].

האם המסופק אם בירך יכול לצאת ע"י מי
שאכל כזית

[ב] בשע"ת סי' קפ"ד סק"ו הביא בשם הפמ"ג

ביו"ד שם דמי שאכל כזית וחייב בברהמ"ז רק
מדרבנן יכול להוציא מי שאכל כדי שביעה
ונתחייב בברהמ"ז מדאו' אלא שמסופק אם בירך,
לפי השיטות דסד"א לחומרא מדרבנן ע"ש¹.

האם טומטום יכול להניח תפילין
שכתבם קטן

[ג] בסי' ל"ט א"א סק"א כתב הפמ"ג לדון אם
תפילין שכתבם קטן כשרים לטומטום לפ"ד
הרמב"ם דספיקא דאו' לחומרא מדרבנן, דלגבי
חיוב דרבנן חשיב בר קשירה מדרבנן. ודחה
דחיובו של הקטן רמי על אביו לחנכו ולא חשיב
בר קשירה אפי' מדרבנן.

ומתבאר בכל הני דוכתי דאזיל הפמ"ג לשיטתו
דמהני לצאת יד"ח ספק דאו' לפ"ד
הרמב"ם באופן המועיל רק מדרבנן.

(ה) ומצאנו חבר לפמ"ג בדברי גדולי
האחרונים כדלהלן;

החמירו בזה טפי מהתורה שנתנה רשות להקל בספק, אלא שרבנן חידשו איסור בפנ"ע מטעם אחר לגמרי, שמא
יבואו להקל גם באיסורי ודאי דאו' כמש"כ הנפש חיה.

ה. וכע"ז הקשה בספר ליקוטי הערות על שו"ת חת"ס יו"ד סי' שיד"ד ע"ש. [וע"ע שו"ת מהר"ם שיק או"ח
סי' ל"ג שהוכיח מזה כהשיטות דסד"א מה"ת לחומרא, וכתב 'יש לדחות']. והרב הנ"ל דן ליישב דאף אם הוי
איסור דרבנן חדש, מ"מ לא אסרו רבנן אלא על הצד שכלפי שמיא גליא דישנו לאיסור דאו', וממילא א"א
לדונו כודאי דרבנן שיוכל להוציא את מינו, כיון שגם איסור דרבנן זה נתון בספק.

ולענ"ד אינו מובן, דאם אסרו רק על הצד שישנו לאיסור דאו', א"כ הדר נימא דשרי לו להקל מספק כמו שמותר
להקל בספק איסור דאו', וכ"ש דמותר להקל בספק איסור דרבנן. ואלא דנימא דרבנן תקנו להחמיר בספק, א"כ
למה להו לתקן איסור חדש להצד דיש איסור דאו', והא בלא"ה יש כבר איסור דאו' ולמה צריך להרכיב עליו
עוד איסור דרבנן. ועוד דאם תקנו לחוש לצד האיסור בספק, הרי ממילא רמי עליה חשש איסור דאו', דהרי
לצד האיסור שבספק יש ג"כ איסור דאו' מלבד האיסור דרבנן החדש, וא"כ הדק"ל איך יוצא ע"י חיוב דרבנן.

שו"ר בספרו דברי מרדכי עמ' ק"מ שהביא בשם מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א ליישב דטומטום
גרע, דגם בקריאת המגילה אינו מוציא את מינו אע"ג דהוי דרבנן, והרחיב טובא בנידון זה בדברי הבי"ה הנודעים
בסי' תרפ"ט דטומטום גרע מאשה כי בעינן שיהא ניכר אם הוא זכר או נקיבה ע"ש.

ו. אמנם דין זה צ"ע ממה שפסק השו"ע בסי' קצ"ז ס"ד דמעיקר הדין יכול מחויב דרבנן להוציא מחויב דאו'
בברהמ"ז מדין ערבות, ורק בנשים שספק אם הם בכלל עיקר החיוב מדאו' אין להם ערבות ואינם יכולות
להוציא את המחויב מדאו', וכן העיר התהל"ד סי' קצ"ז ע"ד הפמ"ג ביו"ד.

וביותר יש לתמוה שהפמ"ג גופיה בפתיחה להלכות ברכות השחר השיג מה"ט על הפר"ח המובא להלן שנקט
דספק בירך אינו יכול להוציא ודאי לא בירך אם סד"א לחומרא רק מדרבנן (וכן השיג הגרע"א בשו"ת סי' ו'),
וצ"ע. [וכמו"כ יש להעיר על השע"ת שהביא ד' הפר"ח והשגת הברכ"י עליו מהשו"ע בסי' קצ"ז ומיד בסמוך
הביא ד' הפמ"ג ולא השיג עליו כלום].

בהמה מבכרת שספק אם שייכת לגוי או לישראל האם מהני קנין דרבנן לפוטרה מבכורה

א בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' שי"ד) נשאל ע"ד בהמה מבכרת שנמכרה לגוי בקנין כסף וכן בקנין סיטומתא, האם יש להתיר ולפוטרה מבכורה מחמת הני קנינים. והנה קנין כסף הוי ספיקא דדינא אם קונה בעכו"ם בלא משיכה, וקנין סיטומתא הוי קנין דרבנן, ואנן קיימינן בקדושת בכורה דאו'.

וכתב השואל דלפ"ד הרמב"ם דסד"א לחומרא רק מדרבנן יש לפוטרה מבכורה, דכיון דאיכא ספק אם חל הקנין דאו' ע"י הכסף ומדאו' יש להקל, לענין הדרבנן סגי בקנין סיטומתא דרבנן. ושנה החת"ס דבריו וקילסיה. [ואח"כ האריך החת"ס לדון בסוגיית קנין דרבנן אם מהני לדאו'].

אמנם בשו"ת הרי"ם (יו"ד סוס"י י"ח) דן בזה וכתב דודאי לא מהני קנין דרבנן כה"ג, וז"ל; 'דהא ליתא, דעדיין הספק דאו' שמא אין כסף קונה ולא הוי סיטומתא קנין להפקיע דאו', ועדיין במה יצא מספק דאו' שהוא לחומרא מדרבנן, וזה פשוט' עכ"ל. הנה מתבאר דהחת"ס נקט כד' הפמ"ג דבסד"א לחומרא לד' הרמב"ם מהני לצאת מספק באופן המועיל רק מדרבנן, ותמיהת הרי"ם היא ממש כתמיהת הזכרון שמואל ע"ד הפמ"ג.

עבדים שספק אם שייכים לכהן המאכיל בתרומה האם מהני קנין דרבנן לכהן להתירם בתרומה

ב עוד מצאנו באבני מילואים (סי' כ"ח סקל"ג ד"ה ונראה) ועוד אחרונים שנקטו כד' החת"ס, דהנה ביבמות סז: מבואר בד' ר' ישמעאל ב"ר יוסי דכהן שמת והניח בן ואשתו מעוברת אין העבדים אוכלים בתרומה מפני שאם העובר הוא זכר הרי הוא יורש והעבדים שייכים

גם לו ועובר אינו מאכיל בתרומה, אולם אם הניח גם בת ונכסיו מועטים אוכלים העבדים בתרומה מפני שאף אם הוא זכר זוכה הבת בעבדים מתקנת חכמים של עישור נכסים [ותקנה זו היא רק לבת שנולדה ולא לבת שהיא עובר ולכך ליכא למיחש שהעובר הוא נקיבה] ע"ש.

והקשה הרשב"א איך מהני תקנה דרבנן שהבת זוכה בעבדים להאכיל את העבדים בתרומה שהוא איסור דאו', ותי' דאזיל כמ"ד יש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת בקום ועשה. [ואזיל הרשב"א כהצד דקנין דרבנן לא מהני לדאו'].

וכתב האבנ"מ דלד' הרמב"ם דסד"א לחומרא הוא רק מדרבנן לק"מ, דהא הוי רק ספק אם העובר הוא זכר וממילא שרי לעבדים מדאו' לאכול בתרומה מספק, ורק מדרבנן אסור משום סד"א לחומרא וממילא מהני לזה התקנה דרבנן שהבת זוכה בעבדים.

ובערוך לנר שם (ד"ה דלא נפק) וספר ישרש יעקב וכן בדברי יחזקאל סוס"י ג"ח כתבו דלכאו' תי' זה נכון אליבא דכו"ע, דהא מבואר בסוגיא שם דאיכא רוב דאינו זכר, דסמוך מיעוט דמפילות למחצה נקיבות והו"ל רובא, והא דחוששים שמא הוא זכר קאי כמ"ד דחוששין למיעוטא, והא דחוששין למיעוטא הוא מדרבנן לכו"ע, וכיון דהוי איסור דרבנן לחוד שפיר מהני הא דהבת זוכה בעבדים מדרבנן. ובדברי יחזקאל הניח ד' הרשב"א בצע"ג שלא תי' כן.

אכן לכאו' כל דבריהם תלויים בניד"ד, דהא אף אם סד"א לחומרא וכן הא דחוששין למיעוטא הוא רק מדרבנן, אך הלא הדין דרבנן הוא לחוש לאיסור דאו' של אכילת תרומה לזרים, ותקנ"ח שהבת זוכה בעבדים לא מהני לזה כלום, דכיון שמדאו' העבדים שייכים לבנים עדיין נשאר החשש שעובר על האיסור דאו'. וחזינן שכל האחרונים הנ"ל נקטו כד' החת"ס

ודעימיה, אולם בד' הרשב"א י"ל בפשיטות כד' הרי"ם וכמשנ"ת.

שו"ר באבני נזר (יו"ד סי' ת"ב סק"ג) שהביא דברי האבנ"מ וכתב עליו בזה"ל; 'במחכ"ת אינו כלום דאי קנין דרבנן אינו מועיל לדאו' א"כ נשאר ספיקא דאו' אף לאחר הקנין דרבנן ואכתי מדרבנן לחומרא ומה יועיל הקנין דרבנן אם העובר זכר וכיון שכן נשאר ספיקא דאו' כשהיה וזה פשוט' עכ"ל.

ג] עוד ציין מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א לשו"ת מהרש"ם ח"ד סי' כ"ט שכתב לבאר ד' רש"י בסוגיא דאוונכרי (סוכה ל.), דמבואר ברש"י דלא חיישינן לספק גזל עכו"ם אע"ג דגזל עכו"ם דאו', וביאר עפ"ד הפמ"ג בסי' שד"מ דבספק עשה כו"ע מודו דספק דאו' לחומרא רק מדרבנן, וגזל עכו"ם הא הוי רק איסור עשה, וממילא מהני לזה קנין דרבנן, והתם איכא קנין דרבנן ע"י שינוי החזר לברייתו כמבואר שם בתוס' (ל: ד"ה שינוי), עכת"ד. וזה כד' החת"ס ואבנ"מ דסגי בקנין דרבנן לספק איסור דאו' שדינו לחומרא רק מדרבנן.

הרי לן דהפמ"ג, אבנ"מ, ערוך לנר, ישרש יעקב, חת"ס, כת"ס, מהרש"ם, ודברי יחזקאל, אזלי בחדא שיטתא, דאם סד"א לחומרא

הוא רק מדרבנן מהני לצאת יד"ח באופן המועיל רק מדרבנן, ואילו האבני נזר והחידושי הרי"ם פליגי ע"ז כמו שנראה מסברא דהחומרא מדרבנן לצאת יד"ח הספק דאו' הוא רק באופן המועיל מדאו' ¹.

האם ספק איסור דאו' שנפל לתבשיל בטל במין במינו

ד] בגמ' ביצה ג: פריך מ"ט ביצה של ספק טריפה שנתערבה ברוב כשירות אסורה ולא אמרינן דבטילה ברוב, ובצל"ח שם הקשה אמאי לא משני דאיתא כר' יהודה דס"ל מין במינו לא בטיל אפי' באלף, (ולד' כמה ראשונים זהו גם בתערובת יבש ביבש), ונדפס שם בצל"ח הגה"ה מתלמידו שכתב ליישב עפ"ד הרמב"ם דספיקא דאו' מה"ת לקולא ורק מדרבנן לחומרא, וד' תוס' חולין צט: דברבנן מודה ר"י דמין במינו בטיל, וממילא כיון דנתערבה ביצה שהיא ספק איסור בביצי היתר הרי זו בטילה אף לר' יהודה משום דהוי דרבנן.

ובספר נפש חיה (קונטרס הספיקות אות ל"ח) השיג ע"ז דכיון דהדין דרבנן הוא לחוש לדאו' יש לחוש גם לזה דלא נתבטל, ועדיין סד"א לחומרא מדרבנן. וזה תלוי בפלוגתת האחרונים הנ"ל ².

ז. אמנם יש לציין, דבגונוי דהפמ"ג יש חידוש טפי, דהיה מקום לומר דכשם שמצינו דתרי דרבנן אינו מוציא חד דרבנן, ה"נ י"ל דאין ודאי דרבנן מוציא ספק דאו', דהוי חיוב חמור טפי מדרבנן בעלמא, וממילא אין הכרח שכל האחרונים הנ"ל יודו לדברי הפמ"ג, והרחבנו בזה להלן אות כ"ג.

והנה לעיל באות ג' הבאנו אופן לבאר ד' הפמ"ג ודעימיה ע"פ הצד המחודש של הנפש חיה דדין סד"א לחומרא מדרבנן הוא חיוב חדש שגזרו ספק אטו ודאי, ועד"ז נקט הזכרון שמואל בדעתו. אמנם ביאור זה אינו מיישב את ד' הערוך לנר, ישרש יעקב, ודברי יחזקאל, דהם מיידי באופן שיש רוב ואליבא דמ"ד דמדרבנן חוששין למיעוטא, ובזה ודאי אין הגדר שעשו איסור חדש מדרבנן אלא הוא דין לחוש למיעוט דאו', ובהכרח כמש"כ לעיל דטעם האחרונים דמהני לצאת מהספק באופן המועיל מדרבנן הוא מדין 'הם אמרו והם אמרו'.

ח. אמנם יש להעיר עוד ע"ד תלמיד הנוב"י, דבפשוטו רק איסורים שעיקרם דרבנן בטלים מין במינו, אבל איסורים שעיקרם דאו' אינם בטלים אף אם עתה אוסרים רק מדרבנן, וכן יש להוכיח מהמבואר בחולין ק. דדין חנ"נ אוסר במשהו אע"פ שלד' רוב הראשונים דין חנ"נ הוא מדרבנן. ועי' בכוכ"ח רע"א (תנינא בהוספות סי' י"ט וכן בשו"ת רע"א סי' רי"ז ובאותיות דרע"א ק.) שדן בזה, ומ"מ גם הוא נקט בפשיטות דאם עצם האיסור

ד' המנ"ח דספק אכל מצה וחזר ואכל
בלא כוונה יצא

ה' במנ"ח סוף מצוה י' כתב דמי שמסופק אם
אכל כזית מצה וחזר ואכל בלא כוונה יצא
יד"ח לפי השיטות דסד"א לחומרא מדרבנן,
לפ"מ שפסק המג"א בסי' ס' דרק מצוה דאו' בעי
כוונה, אבל מצוה דרבנן לא בעי כוונה, וכיון
דסד"א לחומרא רק מדרבנן הוי מצוה דרבנן ולא
בעי כוונה.

ובשו"ת דובב מישרים ח"ג סי' ב' תמה ע"ז
דהא סו"ס כיון שאין יוצאים מצוה
דאו' בלא כוונה הרי הוא נשאר בספיקו שמא לא
קיים חובת מצה דאו', ומה הועיל במה שאכל
בלא כוונה, וזה כתמיהת האבנ"ז, שו"ת הרי"ם,
והזכרון שמואל הנ"ל.

הא דמצוות דרבנן לא בעו כוונה אם הוא
בודאי או מספק

ו' אכן ד' המנ"ח יש מקום ליישב, דהנה ביסוד
החילוק בין מצוה דאו' למצוה דרבנן

לענין כוונה נחלקו האחרונים אם הטעם הוא
דבמצוות דרבנן לא תקנו חז"ל שהכוונה מעכבת
בהם, או דבשורש הדין אין חילוק בין דאו'
לדרבנן אלא דכיון דהוי פלוגתא בגמ' אם מצוות
צריכות כוונה או לא, ההכרעה דמצוות צ"כ היא
רק לגבי דאו' מדין סד"א לחומרא משא"כ לגבי
דרבנן מקילינן מדין ספק דרבנן לקולא, ועי'
בהערה המקורות באחרונים לב' צדדים אלו ט'.

והנה בפנ"י כתובות ט. (ע"ד תוד"ה לא צריכא)
הגרע"א שם יב: (ד"ה אלא) ופמ"ג (גינת
ורדים כלל ח' ופתיחה כוללת ח"ד סקי"ג)
מבואר דלד' הרמב"ם דספיקא דאו' לחומרא הוא
רק מדרבנן, אם חזר וקיים המצוה באופן שספק
אם יוצא בה יד"ח מהני, דהשתא הוי ספק דרבנן
לקולא. וכבר העלה הרא"ה צד זה בבדק הבית
על תורת הבית להרשב"א (ב"ד ש"ב), וכעני"ז
בחידושי רבינו דוד (פסחים ט: ד"ה ונראה) ?.

והשתא את"ש ד' המנ"ח, דלפי צד הב' הנ"ל
דהחילוק בין דאו' לדרבנן לענין כוונה
הוא רק מספק, נמצא דהא דבעלמא אינו יוצא

הוא מדאו' ורק שאין בכוחו לאסור את התערובת אלא מדרבנן דינו כאיסור דאו' לענין דאינו בטל כלל במין
במינו ע"ש.

ט. בב"ח (סי' תע"ה ס"ח ד"ה ומש"כ הרא"ש) מבואר דמשום ספק דאו' לחומרא נקטינן דמצוות צ"כ, וכ"כ
העולת שבת, ובפמ"ג בפתיחה להל' ברכות השחר (ד"ה עוד ראיתי) נסתפק בזה ובכמה דוכתי נקט דהוי ספק
אם מצוות צ"כ ומחמירים לענין דאו' מספק, ולפ"ז כתב לדון דאם עשה המצוה בלא כוונה וחזר ועושה בכוונה
אינו מברך, דלענין ברכה אמרינן ספק ברכות להקל, [הביאו רע"א על הגליון בסי' ס'], ובסי' תפ"ט כתב דמה"ט
בדרבנן מצוות א"צ כוונה, משום דספק דרבנן לקולא, והוכיח כן מהא דהכריע המג"א שם שלא לברך בפעם
הב'. אך בביה"ל סי' ס' ס"ד ד"ה וכן הלכה הביא ד' העולת שבת והפמ"ג הנ"ל, וכתב לדחות דרק לגבי ברכה
ד' המג"א שלא לברך משום חומרא דברכה לבטלה אבל באמת ההכרעה לדינא דמצוות צ"כ היא בתורת ודאי,
ולפ"ז צ"ל דלגבי מצוות דרבנן לא תקנו כלל דבעי כוונה ע"ש.

וכן מבואר בגר"ז סי' תפ"ט סי"ב דבדרבנן א"צ כוונה מדינא לכו"ע, וכן משמע בתוס' ר"ה כח. ד"ה אמר רבא
ע"ש. וכן משמע בברכ"י סי' תפ"ט סקי"ג שכתב לחדש דמגילה שאני משאר דרבנן ובעי כוונה משום פרסומי
ניסא, ומשמע דשאר דרבנן לא בעי כוונה מעיקר הדין ולא משום ספק. וכן משמע מהפר"ח סי' תע"ה סק"ד
שכתב לחלוק ע"ד האחרונים דאף מצוות דרבנן בעו כוונה, משום דכל דתקון רבנן כעין דאו' תקון, ומבואר
להדיא שנקט דהדעות דבדרבנן א"צ כוונה הוא מדינא ולא משום ספק.

י. בחידוש הפנ"י דדין ספק ספיקא לד' הרמב"ם הוא מדין ספק דרבנן לקולא

וע"ש שכתבו לבאר בד' הרמב"ם דזהו גופא ביאור הדין ספק ספיקא, ולפ"ז כתב הפנ"י לד' הרמב"ם אין כלל
דין ס"ס לחומרא, וכן מבואר ברא"ה שם דלפ"ז באופנים שחייב להחמיר מדאו' בספק הראשון לא שייך היתר

יד"ח מצה דאורי בלא כוונה הוא רק מספק, וממילא בנדר"ד שספק אם קיים חובת מצה וחזר ואכל בלא כוונה הרי חיובו עתה הוא רק מדרבנן לפ"ד הרמב"ם ושפיר אמרין בזה ספק דרבנן לקולא ויוצא בזה א'. [אמנם בל' המנ"ח משמע טפי דנקט כצד הא' הנ"ל דהחילוק בין דאורי לדרבנן לענין כוונה הוא מעיקר הדין, דבמצוות דרבנן לא הצריכו כוונה כלל, ולפ"ז מוכח מהמנ"ח כד' הפמ"ג ודעימיה ב'].²

אם מהני בדמאי הפרשה שאינה מועלת מדאורי בטבל ודאי

ז' עוד נראה להביא מקור לפלוגתא זו, דהנה ברש"ש גיטין לא. העלה מד' תוס' חולין ו: דקריאת שם דמע"ש ומ"ע אינה מועלת במחשבה מדאורי אלא רק מדרבנן בדמאי. והנה

תקנת דמאי הוא משום דחששו רבנן למיעוט ע"ה שאינם מעשרים והו"ל טבל דאורי, וכשמפריש במחשבה הרי לא תיקן כלום להך צד שהוא טבל מדאורי, ומבואר מד' הרש"ש דמ"מ כיון שכל החיוב לחוש למיעוט שאינו מעושר הוא רק מדרבנן מהני בזה הפרשה דרבנן.

אמנם בחזו"א ערלה סי' ה' סק"ט כתב דלא יתכן שתועיל בדמאי הפרשה שאינה מועלת לטבל דאורי, והכריח מזה דמע"ש ומ"ע חלים במחשבה בדיעבד גם בטבל דאורי, וביאר כוונת התוס' חולין ו: באופ"א, דרבנן אסרו להפריש במחשבה בודאי ולא אסרו בדמאי, וכן משמע בל' התוס' שם שכתב דהפרשה במחשבה לא שרי אלא בדמאי, ומשמע שבטבל ודאי הוא רק איסור להפריש אבל ודאי חל בדיעבד, וכן ביארו עוד אחרונים בכוונת התוס'.

של ס"ס, ודבריהם מחודשים. אך גם אם לא קיי"ל כדבריהם ונימא דגם הרמב"ם מודה שיש היתר בפנ"ע של ס"ס (שהוא כעין דין רוב כמבואר ברשב"א) מ"מ למדנו מדבריהם דבאופן הרגיל יש להתיר בלא"ה מדין ספיקא דרבנן לקולא.

אמנם ידוע לתמוה ע"ז, דלפ"ז ליכא לכל כללי ס"ס שכתבו הפוסקים, כגון ספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת וכדו', דלד' הרמב"ם יש להתיר ברוב המקרים מדין ספיקא דרבנן לקולא. וקשה ע"ז מכל הני דוכתי שהוכיחו מהם הפוסקים לכללים אלו, וכגון ברייתא דר"ה כט. טומטום אינו מוציא את מינו, וביארו הפוסקים בכמה גווני מ"ט לא מהני מדין ס"ס, ולד' הרמב"ם קשה דתפול"ל משום ספק דרבנן לקולא. ועמד בזה הפמ"ג ביו"ד סי' ק"י כללי ס"ס סקכ"ו בסופו ע"ש, וע"ע שם בדינים המחודשים אות א'.

ובספר ציץ הקודש סי' ל"א אות ב' הוכיח מזה דלא כהפנ"י ודעימיה, וע"ע בספר נפש חיה (קונטרס הספיקות אות מ') שביאר הטעם דלא אמרין בזה ספק דרבנן לקולא, דכיון דשורש הנידון הוא בדאורי וספיקו לחומרא משום שחששו רבנן לצד החיוב דאורי, ממילא בכל ספק בפנ"ע חיישינן לדאורי וא"א לדונם כאחד בלא דין ס"ס, וע"ע בשו"ת הרי"ם (יו"ד סוס"י י"ח) מש"כ בזה, והרחבנו עוד בזה להלן אות כ"א.

יא. אכן לפ"ז היה מקום לומר דיוצא יד"ח אף להשיטות דסד"א מה"ת לחומרא, משום דהוי ספק ספיקא, ספק אם כבר קיים המצוה בפעם הראשונה, ואף אם לא קיים בראשונה שמא מצוות א"צ כוונה וקיים בשניה. וצ"ל דהספק אם מצוות צריכות כוונה לא חשיב ספק גמור ולענין דאורי חשיב כודאי ואינו מצטרף לספק אחר לדונו כס"ס, או מטעם אחר בכללי ס"ס לא מהני, אבל לפ"ד הרמב"ם א"צ בזה לכללי ס"ס, אלא מועיל מדין ספק דרבנן לקולא כמש"כ הפנ"י.

יב. וכן יש להוכיח ממה שנסתפק המנחת חינוך במצוה ל"א אות י"א אם מי שקידש במקום סעודה בלא כוונה ואח"כ קידש עם כוונה בלא סעודה יצא יד"ח לד' המג"א דבמצוות דרבנן יוצאים גם בלא כוונה, מי נימא דמתחלה יצא את החיוב דרבנן ואח"כ את החיוב דאורי, או דלא שייך לצאת חיוב דרבנן בשעה שחייב מדאורייתא ע"ש (והובא בחידושי הגר"א גנחובסקי סי' ט'). ולכאור' אם החילוק בין דאורי לדרבנן הוא מספק פשיטא דמהני, וכל ספיקו הוא רק אם נקטינן דמצוות דאורי צריכות כוונה בודאי, ובזה מספק"ל אם שייך לצאת יד"ח הדאורי קודם שיצא יד"ח הדרבנן.

ח) עוד מצאנו שנחלקו בזה החזו"א והגרשז"א לענין דין תנאי מע"ש להפרשת דמאי, שהדין הוא דמהני תנאי מע"ש להפריש תרו"מ מדמאי בשבת גם אם אין הפירות שלו בשעת עשיית התנאי מע"ש (כגון שהוזמן לסעוד אצל חבריו ע"ה בשבת ועושה תנאי בע"ש כדי להתיר לו להפריש בשבת מהמאכלים שיונחו לפניו), והחזו"א בדמאי סי' ט' ביאר דענין התנאי אינו אלא מעשה היכר בעלמא שמפריש בשבת ע"פ תקנ"ח כדי שלא יבואו לטעות ולהתיר מחמת זה איסור מתקן בשבת, ולכן מהני התנאי גם על פירות שאינם שלו, אבל בשמירת שבת כהלכתה ח"ג פ"א הערה ע"ד (ובמהדורת תש"ע ח"א הערה ע"ז) האריך בשם הגרשז"א לחלוק ע"ד החזו"א דהתנאי בע"ש הוא מעשה הפרשה גמור לאחר ל' שאומר שיחול בשבת וחל בשבת מדין ברירה. ואף שא"א להפריש תרו"מ על פירות שאינם שלו, בדמאי הקילו דאפשר להפריש ע"י תנאי זה.

ובכתבי מו"ח שליט"א (בשיעורים על עניני דמאי) ציין דד' הגרשז"א היא כד' הרש"ש דהפרשה דרבנן מועלת בדמאי. אכן החזו"א לשיטתו דהפרשה דרבנן לא מהני לדמאי, כיון שכל הדין דרבנן הוא לחוש למיעוט דהוי טבל דאו'.

ובפשוטו נראה דד' הרש"ש והגרשז"א היא כד' הפמ"ג ושאר האחרונים הנ"ל שנקטו דאם יש דין דרבנן לחוש לספק דאו' דינו כדרבנן ומהני להוציאו מספק באופן המועיל מדרבנן לחוד.

ט) ולכאו' יש להוכיח מב' סוגיות ערוכות כד' הרש"ש והגרשז"א דסגי בהפרשה דרבנן לדמאי, דהנה בב"מ נג. איתא לגבי חילול מע"ש דא"א לחלל על פחות מפרוטה שלמה, ואם יש לו מע"ש דאו' פחות משו"פ אינו יכול לצרף אליו מע"ש דרבנן דסו"ס מדאו' ליכא שו"פ, ומ"מ מבואר שם דאפשר לצרף מע"ש של

דמאי למע"ש דרבנן, ומשמע דאף לדמאי מועיל החילול, ותמהו בזה בקובץ הערות סוס"י ע"ה ועוד אחרונים דהא חיישינן לטבל דאו' ואז אין המע"ש דרבנן מצטרף לדמאי וא"כ איך ניתן המע"ש של הדמאי. ולכאו' מוכח מזה כד' הרש"ש והגרשז"א דסו"ס כיון שהחשש הוא רק מדרבנן מהני לזה הפרשה דרבנן אע"פ שלצד של המיעוט שיש כאן מע"ש דאו' לא הועיל החילול כלל.

עוד יש להוכיח דסגי בהפרשה דרבנן לדמאי מהברייתא במנחות לא. 'תניא אמר ר"ש שזורי פעם אחת נתערב לי טבל בחולין ובאתי ושאלתי את רבי טרפון ואמר לי לך קח לך מן השוק ועשר עליו, קסבר דאורייתא ברובא בטל ורוב עמי הארץ מעשרים הן והוה ליה כתורם מן הפטור על הפטור, ופרש"י במסקנתו דכיון דמדאו' בטל הטבל ברוב ורק מדרבנן אינו בטל הו"ל כטבל דרבנן ושירי להפריש עליו מדמאי שהוא נמי דרבנן. וכן מבואר ברא"ש בנדריים נז: דשרי להפריש מדמאי על טבל דרבנן. ומשמע דמותר לאכול את הדמאי אע"פ שאם נחוש למיעוט ע"ה שלא עישרוהו הרי הוא נשאר בטבלו כיון דלגבי דאו' הו"ל מהחובב על הפטור.

י) אכן על קושיא זו עמד במל"מ (פ"ה מתרומות הלי"ז ד"ה ודע), איך מהני לדמאי מה שהפריש ממנו על טבל דרבנן, והא כל איסור דמאי הוא מחמת החשש למיעוט דהוי טבל דאו', ובמה שהפריש ממנו על טבל דרבנן לא הועיל לזה מידי, ונמצא שהוא אחר הפרשה כמו קודם הפרשה. ות"י דסו"ס כיון שקרא לו שם תרומה פקע ממנו דין דמאי, כדמצינו בפ"ק דדמאי דלא גזור דין דמאי על חלה ומנחות. [והוכיח כדבריו מהא דקתני סופ"ה דדמאי תרם מן הדמאי על הדמאי תרומה ויחזור ויתרום, דשמא זה מעושר וזה אינו מעושר, ומשמע דרק הדמאי שתרום עליו לא נפטר, אבל הדמאי

שעשאו תרומה נפטר ומותר באכילה, וקשה דניחוש להיפך שמא אינו מעושר והשני מעושר, ובהכרח צ"ל כנ"ל דכיון דקרא עליו שם תרומה פקע ממנו דין דמאי. וכן הקשה ותי' הגרע"א על המשנה שם, וכבר קדם להם הירושלמי שם שהקשה ותי' כן^{יג}.

ולפ"ז כתב המל"מ דלדעתו דהפרשה דרבנן ל"מ לדמאי, נמצא דרך במפריש מדמאי על טבל דרבנן נפטר הדמאי מפני שלא גזרו דין דמאי בתרומה, אבל אם הפריש מטבל דרבנן על הדמאי לא נפטר הדמאי, דאע"ג דתרווייהו דרבנן ניהו מ"מ חיוב הדמאי הוא משום דחששו רבנן למיעוט דהוי טבל דאורי, וכן העלו בקה"י זרעים סי' ד' ותורת זרעים דמאי פ"ה. וזה דומה ממש לנידון הפמ"ג והכת"ס אם חיוב דרבנן יכול לפטור חיוב דרבנן של סד"א לחומרא. ונמצא שד' המל"מ היא דלא כהפמ"ג ודעימיה. [וכן מוכח מדבריו דלא כד' הרש"ש והגרשז"א]. אך צ"ע עליו מהסוגיא דב"מ הנ"ל גבי חילול מע"ש.

יסוד האחרונים דתקנת דמאי היא דין טבל דרבנן בפנ"ע ולא דין לחוש לטבל דאורי

יא) ובקובץ הערות סוס"י ע"ה ואתון דאורייתא סי' ו' עמדו ג"כ על ב' הסוגיות הנ"ל, וכתבו ליישב ע"פ הצד שחידשו האחרונים והוכיחו זאת מכמה דוכתי

דגדר חיוב דמאי הוא שתקנו חז"ל דין טבל דרבנן על הדמאי, והוי טבל ודאי דרבנן, ואע"פ שטעם התקנה הוא מחמת שחששו למיעוט ע"ה שאינם מעשרים והוי טבל דאורי, מ"מ גדר התקנה אינה לחוש למיעוט זה אלא תקנו דין טבל דרבנן, ועל כן מהני שפיר להיפטר ע"י טבל אחר דרבנן, אע"פ שאילו האמת היא כהמיעוט שאינו מעושר נשאר בטבלו כמקודם.

אכן גם לדבריהם זהו רק בתקנה המסוימת של דמאי, אך לענין שאר הנידונים הנ"ל בספק דאורי לחומרא פשוט שאין שום טעם לומר שתקנו בכל מקום ומקום איסור או מצוה מחודשים מדרבנן, אלא רק דין או חיוב להחמיר בספק דאורי, וממילא לדבריהם בשאר ספק דאורי לפ"ד הרמב"ם לא יועיל לצאת מהספק באופן המועיל מדרבנן, ונמצא שגם הם נקטו דלא כד' הפמ"ג ודעימיה.

אמנם עי' בקובץ הערות שהעיר על דבריו דזה נסתר ממתני' שם דאם הפריש מדמאי על הדמאי לא נפטר הדמאי שהפריש עליו משום דשמא זה מעושר וזה אינו מעושר, ובהכרח דהתקנה היא לחוש למיעוט דאורי^{יד}. ויש מן האחרונים שהעלו דב' דינים איתנייהו, [כ"כ בשו"ת חת"ס ח"ו ס"א, תורת זרעים פ"ה, קה"י זרעים ס"ד, דרך אמונה רפ"ט ממעשר, ועוד]^{טו}. ולפ"ז נמי הדק"ל איך נפקע הדין

יג. והגרע"א העיר ע"ז דמה לנו במה שקרא לו שם תרומה, והרי סו"ס לא חלה עליו התרומה כלל (אם הוא מעושר), וכתב דצ"ל דסגי במה שיש ע"ז דין ניהוג של תרומה מספק, וע"ע בקה"י זרעים סי' ד' שיישב ע"פ הצד באחרונים שיש בדמאי תקנת דין טבל ודאי דרבנן מלבד הדין לחוש לטבל דאורי שבו, ולפ"ז ודאי חל ע"ז דין תרומה דרבנן.

יד. עוד הוכיחו האחרונים מתוס' יבמות קיד. שדנו אם דמאי דמי לשאר איסורים דרבנן לענין דין קטן אוכל נבילות ב"ד מצווין להפרישו, וז"ל שם בד"ה אמר רבי יוחנן בדמאי הקילו - 'הו"מ למימר דאפילו לא הקילו בדמאי כיון דאינו אלא מדרבנן שאני כדקאמר לעיל אלא משום דהאי שינויא משני בכמה דוכתי, א"ג כיון שיש לחוש לספק טבל דהוי דאורייתא החמירו אי לאו טעמא דבדמאי הקילו'. מבואר בתי' הב' דתקנת דמאי היא לחוש למיעוט דאורי. [וקצת יש לדחות דכיון דזהו שורש התקנה החמירו בו כדאורי].

טו. והעירוני עוד דלפי דבריהם מוכח נמי ממתני' כד' המל"מ דלא מהני להפריש מטבל דרבנן על הדמאי, דהא לדבריהם יש בדמאי גם דין טבל דרבנן ואעפ"כ א"א להפריש ממנו על דמאי, ובהכרח דלא מהני הפרשה דרבנן לדמאי, וכן מבואר בקה"י ותורת זרעים שם.

לחוש למיעוט דאו' ע"י צירוף לפרוטה עם מע"ש דרבנן.

חילוק בין דין לחוש למיעוט לבין דין להחמיר בספק

(יב) שו"ר בספר אילת השחר ב"מ נה: (למרן הגר"א) שטיינמן שליט"א) שהאריך ליישב באופ"א, דשאני התם דאיכא בירור של רוב שהדמאי מעושר, וכה"ג ליכא כלל חשש לאיסור דאו' אלא הוי רק ענין תקלה שחז"ל הרחיקו ממנו ולכן מהני הפרשה דרבנן ע"ש היטב בכל דבריו. אך בפשוטו אינו כן, דהא בסמך על רוב ונתברר אח"כ שהאמת היתה כמו המיעוט, מבואר בתוס' יבמות (לה: ד"ה ונמצאת) דפטור מחטאת רק משום דהוי כאנוס, ובתוס' רי"ד ב"ב לא: מבואר דחייב חטאת

(ובקובץ שיעורים ב"ב אות קכ"ז דמשכח"ל גם חיוב מלקות לפ"ד התורי"ד ע"ש), אלמא דקעביד איסור דאו' להך צד שהאמת כהמיעוט, ואולי כוונתו דלאחר שנודע האיסור קעביד איסור למפרע, וצ"ב, ומ"מ פשטות הדברים דאף קודם שנודע אי"ז היתר מוחלט כמו שהוכיחו בשערי יושר ש"א פ"ב וקה"י ב"מ סי' ח' מהא דהוכיחה הגמ' בכמה דוכתי (יומא סז: קידושין נז: קטו. קמ). דציפור המשולחת וכדו' מותרת בהנאה דלא אמרה תורה שלח לתקלה, והיינו דהנהנה מן האיסור יש לו בזה תקלה אע"פ שמותר לו האיסור מדין רוב, (ובחת"ס חולין צח: ד"ה לאו הקשה בשם השער המלך מ"ט אין בזה דין ביטול ברוב דיבש ביבש ותו לא הוי תקלה כלל, אך מצד דין כל דפריש מרובא פריש' כו"ע מודו דנשאר האיסור כלפי שמיא ולכן הוי תקלה), ואכמ"ל טז.

אמנם הוכחה זו יש לדחות ע"פ יסוד נפלא ששמעתי ממו"ח שליט"א (וכע"ז כתב בישיבת דוד אור"ח סוס"י ח') דאף לפי הצד שתקנו דין איסור טבל ודאי בדמאי, מ"מ בפועל כשמפריש ממנה תרו"מ לא חלה ההפרשה בתורת ודאי אלא רק מספק, והטעם הוא מפני שבאמת הלא פשוט שאם אחד יבא ויכיר לפנינו שהע"ה עישר את הדמאי יפקע מיניה לאלתר האיסור טבל דרבנן, והשתא יש מקום לומר דכל שמפריש תרו"מ מהדמאי, ממילא הרי מתברר בודאי מתורת ממנ"פ דאי"ז טבל, דהא אף אם לא הופרש הפרי ביד הע"ה מ"מ הא עתה הופרש בידו, וא"כ מצד ההתבררות הלזו יש סיבה להפקעת סיבת האיסור – דתו אי"ז דמאי, והדבר מוכח מיניה וביה, דהא ודאי לו יצויר שהיו רבנן עושים איסור אכילה בדמאי בלי אפשרות תיקון ע"י הפרשת תרו"מ, הלא ג"כ היה פוקע האיסור ע"י הפרשה מצד שנתברר דהוי ודאי מעושר וממילא אי"ז דמאי, ונמצא א"כ שבפועל נשאר ספק אם חלה הפרשתו, דמיד כשהפריש וראויה ההפרשה לחול כבר פקע מינה שם דמאי ושוב לא תחול ההפרשה אם כלפי שמיא גליא שכבר הופרשו תרו"מ ביד הע"ה.

ובזה מיושבת קושיית העולם (והובא בד"א רפ"ט ממעשר), דלהך צד שתקנת דמאי הוא איסור ודאי אמאי אין מברכים על ההפרשה, ובגמ' בשבת איתא דהטעם משום דלא תקנו ברכה על הספק, ולכאור' הא אי"ז ספק, [ונהוג לומר עפמש"כ הרמב"ם בהל' חנוכה דכל שישודו מחמת ספק לא תקנו לברך, וכ"כ בד"א], ולהנ"ל י"ל דשפיר הו"ל ספק, דאם באמת הוא מעושר לא חלה הפרשתו כלל דאי"ז אלא מברר בדרך ממנ"פ דהוא מעושר וממילא אין כאן דמאי וכמשנ"ת. [וכע"ז כתב בישיבת דוד שם]. והארכנו בזה טובא במק"א ובנפ"מ העולים מזה.

ולפ"ז נדחית הראיה הנ"ל ממתני' דא"א להפריש מטבל דרבנן על הדמאי, לפי שאף להצד דתקנו דין טבל דרבנן על הדמאי, מ"מ א"א להפריש ממנו על הדמאי, כי הדבר עומד בספק אם חלה ההפרשה על הדמאי שעשאו תרומה, וממילא אע"פ שנתקן הדמאי שעשאו תרומה כי סו"ס פקע ממנו דין דמאי, מ"מ הדמאי שהפריש עליו לא נתקן בזה.

טז. ואדרבא מסברא היה מקום לחלק להיפך, דהיכא דכל הטעם לאסור הוא מדרבנן שתקנו להחמיר מספק דינו כדרבנן לכל מילי, משא"כ לדידן דקיי"ל ספק דאו' לחומרא מה"ת, אלא דבאנו להקל מחמת הכרעת רוב או חזקה וכדו', בזה כל שמדרבנן א"א לסמוך ע"ז הדר הו"ל כדאו'. וכדמות סברא זו מצאנו בדרוש וחידוש

יג) מאידך גיסא מצאנו ברא"ש סופ"ה דדמאי שעמד בקושיית הירושלמי הנ"ל מ"ט במפריש מדמאי על הדמאי נפטר הדמאי שעשאו תרומה ולא חיישינן שמא זה מעושר וזה אינו מעושר, ותי' בלא סתומה, דנפטר הדמאי 'כיון דספק הוא ורוב ע"ה מעשרין הן', והעתיקו הרע"ב שם. ובמשנה ראשונה שם כתב לבאר כוונתו דהפרשה דרבנן מהני לדמאי מטעם דהם אמרו והם אמרו, וכוונת הרא"ש לומר דסו"ס חיוב שניהם מדרבנן, ודימה זאת למש"כ התו"י בקידושין מו: והתוס' ביבמות פט: בשם ריב"ן וכן משמע ברש"י שם דהמפריש תרומה מטבל דאורי על טבל דרבנן נפטר הטבל דרבנן אע"פ שהטבל דאורי נשאר בטבלו ולא חל עליו שם תרומה כלל אפי' מדרבנן ומותר לזרים לאחר שיפריש עליו ממקום אחר, משום דכלפי דרבנן הם אמרו והם אמרו, וכן משמע שהבין התורה זרעים פ"ה דדמאי בכוונת הרא"ש.

והיינו דנקטו בד' הרא"ש כד' הפמ"ג ודעימיה דמהני הפרשה דרבנן על חיוב דרבנן לחוש לטבל דאורי, וכדנראה מפשטות ב' הסוגיות הנ"ל. וכע"ז כתב הגר"ר נפתלי וסרמן הי"ד מדנפשיה בהערה בקובץ הערות סוס"י ע"ה ביישוב הקושיא מב' הסוגיות הנ"ל.

יד) להאמור נמצא דד' הרש"ש והגרשז"א דמהני לדמאי הפרשה דרבנן היא כד' הפמ"ג וכל הני אחרונים שהזכרנו, ולדבריהם מתפרשים היטב ב' הסוגיות הנ"ל, וכ"ה ד' הרא"ש, אך החזו"א דפליג עליהם אזיל כד' המל"מ ודעימיה דלא מהני לדמאי הפרשה דרבנן.

אמנם י"ל דהחזו"א נמי לא פליג בהא, דבאמת נראה דד' הרש"ש והגרשז"א מחודשת

ביותר, דהנה בכל הדוגמאות שהבאנו לעיל לא מצאנו שתקנו חז"ל תקנה מיוחדת למצב של ספק דאורי שיוכל לצאת יד"ח באופן שאינו מועיל לדאורי, אלא שאירע מקרה שעשה החיוב באופן שמועיל רק מדרבנן, כגון שעשה קנין דרבנן או אכל המצה בלא כוונה או הוציאו מי שחייב בדבר רק מדרבנן, וכן כגמ' בב"מ שיש צירוף לשווה פרוטה רק ע"י טבל דרבנן, ובוזה נחלקו האחרונים אם מהני להפקיע החיוב דרבנן להחמיר בספק דאורי, אבל הרש"ש והגרשז"א חידשו שחז"ל תקנו תקנה מיוחדת לדמאי שתועיל בה הפרשה במחשבה או על פירות שאינם שלו, וזה תמוה טובא, דכיון דכל שורש האיסור דמאי הוא מפני שחששו למיעוט ע"ה שאינם מעשרים ואז איכא טבל דאורי, איך יתכן שלחשש זה יתקנו רבנן הפרשה שאינה מועלת אלא מדרבנן ונמצא שלא הועילו כלום לחששא דידהו דהוי טבל דאורי, וצ"ע.

וממילא אפשר שזוהי טענת החזו"א במש"כ לחלוק ע"ד הרש"ש, דלא יתכן שתועיל הפרשה במחשבה רק בדמאי ולא בטבל ודאי, ולפ"ז אין ראיה מדבריו שחולק על הפמ"ג ודעימיה.

יש לציין בעיקר נידון סימן זה, דכל דברינו והמקורות שהבאנו הם לענין דין דרבנן לחוש לדאורי, האם מהני לצאת מן הספק באופן המועיל מדרבנן לחוד, ולא נכנסנו לנידון הכללי הנודע האם לענין חיובים ואיסורים דרבנן סגי שמקיימם לפי השו"ע הדרבנן ואין מתחשבים כלל בשו"ע הדאורי או שכל דין דרבנן נידון בפנ"ע, וכגון הא דמבואר בתוס' ר"פ החולץ (יבמות לה:): ב' תי' אם יש איסור לישא אחות

רע"א במערכה ח' שנחלק עם הכו"פ לענין איסור דאורי שטל ברוב מדאורי ומדרבנן אינו בטל (משום דהוי דבר חשוב), האם דינו כאיסור דרבנן לענין איסור ספיה בידים לקטן דשרי לד' הרשב"א והר"ן, וכתב הגרע"א דמסברא נראה דחשיב כאיסור דאורי, לפי שכל הדין דרבנן הוא רק לשלול את הדין ביטול ברוב והדר הו"ל איסור דאורי ע"ש.

הפמ"ג ודעימיה יוכל עתה לצאת מקטן החייב מדרבנן דאיתי דרבנן ומפיק דרבנן (ולא גרע מספק בירך וכדו' שיוצא מקטן ואשה לפ"ד הפמ"ג), וא"כ ה"נ יוכל עתה לצאת מאשה כיון שהיא ודאי חייבת עכ"פ מדרבנן. ונמצא לפ"ז דבר פלא, דמש"כ הרמב"ם דא"א לצאת מאשה היינו רק אם שומע פעם אחת מאשה, אבל אם שומע מאשה ב' פעמים שפיר יוצא יד"ח, דבפעם השניה חיובו הוא מדרבנן ואיתי דרבנן ומפיק דרבנן.

אבל ביותר יש לתמוה, דנראה מסברא דכיון שכבר יצא מאשה פעם אחת לאו מידי קעביד אם יוצא שוב מאשה, ולכאור' סגי במה ששמע מקודם, דלענין החיוב דאו' יצא משום דאשה היא ספק דאו' ויצא מדין ספק דאו' לקולא מה"ת, ולענין החיוב דרבנן לחוש לספק נמי יצא משום דסו"ס מדרבנן היא ודאי חייבת בברהמ"ז ואין כאן ספק חיוב, וזה ודאי נסתר ממשמעות הרמב"ם דאשה אינה יכולה להוציא איש אפי' בדיעבד.

טענת הדוכב מישרים על המנ"ח דלדבריו
באכל מצה וספק אם כיוון יהא פטור
מלאכול שוב לד' הרמב"ם

טז) וכן העיר הדוכב מישרים ע"ד המנ"ח שנקט דהמסופק אם אכל מצה וחזר ואכל בלא כוונה יצא, דהגע בעצמך, הרי שאכל מצה כדין אלא שנסתפק אם כיוון בה, והשתא צריך לחזור ולקיים המצוה מדין ספיקא דאו' לחומרא, האם נימא דלפ"ד הרמב"ם דסד"א לחומרא מדרבנן יוכל לחזור ולקיימה בלא כוונה כיון דהוי חיוב דרבנן, וזה לא יתכן דא"כ לאו מידי קעביד, שהרי כבר אכל מצה בלא כוונה, ובהכרח דצריך לחזור ולאכול מצה בכוונה, וא"כ לא יתכן דבאופן שמסופק על עיקר קיום המצוה עדיף מזה, ובודאי מעכבת בו הכוונה כשחוזר ומקיים המצוה מספק, עכ"ד י'.

חלוצתו שהוא רק איסור דרבנן היכא שמדרבנן לא חלה החליצה, ועוד כהנה רבות, (ועי' להלן סי' י"ד הערה ו'), ואין בענין זה הכרעה אחת לכל אנפי, ויש עוד נידון אם שייך שאיסור דאו' יהא ניתר בשו"ע דרבנן כלפי איסורים דרבנן, וכגון ב' הצדדים בתוס' יבמות פט': אם המפריש מן הנקוב על שאינו נקוב חל דין תרומה מדרבנן על הנקוב או לא, ועי' גם כו"ח רע"א סי' ל"ד דשייך שיחול דין ביטול על איסור דאו' בשו"ע דרבנן כלפי איסורים דרבנן, ואכמ"ל. אך כאמור נידון דידן אינו ענין לזה, דהכא הרי הדין דרבנן הוא לחוש לדאו', ולענין זה אין טעם שיועיל לצאת מן הספק באופן המועיל מדרבנן אם לא דהם אמרו והם אמרו כמשנ"ת לעיל.

תמיהה עצומה ע"ד הפמ"ג וכל האחרונים
הנ"ל

טז) אחר הדברים והאמת האלה שנתברר דדעת רבים מגדולי האחרונים דבספק דאו' לחומרא לד' הרמב"ם שהוא רק מדרבנן יכול לצאת יד"ח באופן המועיל רק מדרבנן, וכן בשאר דוכתי שמדרבנן חיישינן לחיוב או לאיסור דאו' מהני לצאת מידי ספק באופן המועיל רק מדרבנן, מעתה יש לעורר תמיהה רבה ועצומה, דהנה בגמ' ברכות כ': העלו בספק אם אשה חייבת בברהמ"ז מדאו' או מדרבנן, ונפ"מ אם יכולה להוציא איש המחויב בברהמ"ז מדאו', ולדינא כיון שנשאר בספק קיי"ל דספק דאו' לחומרא ואינה יכולה להוציא איש בברהמ"ז כמבואר ברמב"ם (פ"ה מברכות הל"א והל"ט ו) וש"ע (סי' קפ"ו ס"א). ומסתמת דבריהם משמע דאי"ז רק דין לכתחילה אלא גם בדיעבד אם שמע מאשה לא יצא וצריך לחזור ולברך.

והשתא נחזי אנן, דהנה אם שמע מאשה הרי לפ"ד הרמב"ם יצא מספק, ומה שצריך לחזור ולברך הוא רק מדרבנן, וא"כ לפ"ד

יז. אמנם לפמש"כ לעיל אות ו' בד' המנ"ח דהא דמצוות צריכות כוונה הוא רק מספק, ודאי נראה דא"צ

אכן בפשוטו נראה דלד' המנ"ח באופן הנ"ל א"צ כלל לחזור ולאכול מצה, דלענין הדאו' יצא מספק, ולענין הדרבנן יצא בודאי כי לגבי דרבנן יוצא יד"ח המצוה גם בלא כוונה, ושאינו באופן שהוא מסופק על עיקר קיום המצוה דלהך צד שלא אכל לא יצא יד"ח גם מדרבנן. אלא דאם כנים דברינו קשיא טובא מהא דאשה אינה מוציאה איש בברהמ"ז אפי' בדיעבד וכאמור.

גדול ששמע קידוש מקטן בן י"ג שלא ידוע אם הביא ב' שערות או שהניח תפילין שכתבם קטן זה האם יצא יד"ח

(יז) **וכן** יש להקשות מעור דוכתי, דהנה במג"א סי' רע"א סק"ב כתב דגדול אינו יכול לצאת יד"ח קידוש ע"י קטן בן י"ג שנה שלא ידוע אם הביא ב' שערות, משום דקידוש דאו' ולענין דאו' לא סמכינן על חזקה דרבא שהביא ב' שערות. [ואמנם בד"כ גדול יצא יד"ח קידוש דאו' בתפלה, אולם משכח"ל באשה שלא התפללה ובנה בן י"ג רוצה לקדש לה]. והובאו דבריו בכל האחרונים ובמשנ"ב שם סק"ג בלי חולק. וכן מובא במשנ"ב סי' קצ"ט סקכ"ז בשם האחרונים לענין ברהמ"ז דאו' שא"א לצאת מקטן בן י"ג שלא ידוע אם הביא ב' שערות.

והנה לפ"ד כל האחרונים הנ"ל צ"ע, דהא מדאו' סמכינן על חזקה דרבא, והא דלא סמכינן עלה לענין מצוות דאו' הוא רק מדרבנן משום דחיישינן למיעוט המצוי או משום דכל דאיכא לברורי מבררין (עי' פמ"ג סי' נ"ה א"א סק"ז), וא"כ נמצא דהא דאם שמע הגדול קידוש

או ברהמ"ז מבין י"ג לא יצא הוא רק מדרבנן, ומדרבנן הלא בודאי יצא, דאפי' קטן פחות מבין י"ג יכול להוציא גדול שהתפלל ויצא כבר יד"ח קידוש דאו' וחייב רק בקידוש על הכוס שהוא מדרבנן כמבואר במשנ"ב שם סק"ב, ומקטן הלא כבר שמע קידוש ואין תועלת לשמוע שוב, והיה ראוי א"כ לדון דיצא יד"ח. [ואמנם לכתחילה בודאי אין ראוי להכניס עצמו בספק, אך מסתימת הפוסקים משמע דאף בדיעבד אם שמע לא יצא יד"ח וצריך לחזור ולקדש] י"ח.

וכן אשכחן לענין קטן בן י"ג שכתב תפילין, דבשו"ת רע"א סי' ז' פסלם אף בדיעבד, משום דלגבי דאו' לא סמכינן על חזקה דרבא (הובא בביה"ל סי' ל"ט ס"א), ולהנ"ל היה ראוי להכשיר, דכיון שרק מדרבנן אנו דנים לפסול הרי קטן חשיב בר קשירה מדרבנן. [אמנם לפ"ד הפמ"ג שהובא לעיל דקטן לא חשיב בר קשירה מדרבנן נחא, אבל באמת הטעם שכתב הפמ"ג דחייב חינוך אינו על הקטן אלא רמי על אביו לחנכו, באמת זהו פלוגתא ראשונים בברכות כ:--מח., והובא בראש יוסף שם ד"ה והוי יודע]. וצ"ע.

אכן באמת עי' ביה"ל סי' ל"ט ס"א בסופו שכתב דד' הפמ"ג להכשיר בדיעבד תפילין שכתבם קטן בן י"ג, וטעמו משום דנקט דהא דלא סמכינן על חזקה דרבא הוא רק לכתחילה, ולפ"ז נראה דה"נ לענין קידוש אם שמע מקטן בן י"ג יצא בדיעבד לד' הפמ"ג, וא"כ אין הקושיא עליו אלא מ"ט לא הזכיר ג"כ הטעם הנ"ל דלא הוי אלא חיוב דרבנן ולענין

לחזור ולאכול מצה באופן זה שודאי אכל מצה אלא שמסופק אם כיון בה, שהרי כל הדין שהכוונה מעכבת במצוה דאו' היא רק מדרבנן (מדין ספק דאו' לחומרא מדרבנן), והשתא שהוא מסופק אם קיים דין זה הוי ספק דרבנן לקולא וא"צ לחזור ולאכול מצה מספק, ורק באופן שמסופק על עיקר הקיום צריך לחזור ולקיים מספק אבל הכוונה אינה מעכבת, ופשוט.

יח. ועיקר הדין המבואר בגמ' דלא סמכינן על חזקה דרבא נאמר לגבי חליצה, ושם לא קשה, דהא קטן פסול לחליצה גם מדרבנן, וממילא כיון שתקנו רבנן לחוש שלא הביא ב' שערות והוא קטן הרי חליצתו פסולה גם מדרבנן, אבל מדברי המג"א שדימה זאת לקידוש קשה, דקטן הלא בר קידוש הוא מדרבנן.

דרבנן בלא"ה יוצא ע"י קטן. ומ"מ קשה מד' הרמב"ם הנ"ל דאשה אינה מוציאה איש בברהמ"ז, וצ"ע.

(יח) שוב שמעתי מהגר"מ וקנין שליט"א ליישב השאלה הנ"ל מהא דאיש ששמע ברהמ"ז מאשה לא יצא יד"ח, די"ל דכיון דמתחלה היה מחויב מדאו' ולא מדרבנן לא יצא יד"ח מדרבנן, דרק אחר שיצא יד"ח מהאשה ונעשה מסופק אם יצא יד"ח רמי עליו מעתה חייב דרבנן של ספיקא דאו' לחומרא, ולכן לא יצא יד"ח הדין ספק דאו' לחומרא בפעם הראשונה ששמע ברהמ"ז מאשה, ואמנם עתה יוכל לשמוע שוב ברהמ"ז מאשה ויצא בזה יד"ח כיון שחיובו עתה הוא רק דרבנן, אך מ"מ בשמיעה הראשונה אינו יכול לצאת את החיוב דרבנן כיון שעדיין לא חל עליו החיוב.

[והוסיף] דלא דמי לספיקו של המנחת חינוך (מצוה ל"א אות י"א) אם מי שקידש במקום סעודה בלא כוונה ואח"כ קידש עם כוונה בלא סעודה יצא יד"ח לד' המג"א דבמצוות דרבנן יוצאים גם בלא כוונה, דמתחלה יצא את החיוב דרבנן ואח"כ את החיוב דאו', או דלא שייך לצאת חיוב דרבנן בשעה שחייב

מדאורייתא ע"ש (והובא בחידושי הגר"א גנחובסקי סי' ט'), דהכא גרע טפי, דכל החיוב דרבנן הוא מחמת הספק דאו' וליכא ספק אלא רק אחר ששמע מהאשה ויצא יד"ח הדאו' מספק, וממילא רק אז חל עליו החיוב דרבנן, וע"ע שערי זבולון אור"ח ח"ב סוס"י ל"ו.

ולפי דבריו נראה דה"ה לענין הערת הדובב מישרים, מי שאכל מצה ומסופק אם כיוון בה צריך לאכול שוב מצה בלא כוונה, ולא יצא באכילה קמייא מפני שאז לא היה מחויב מדרבנן אלא רק מדאו'. וכן מיושבת הערתו מדברי המג"א שגדול אינו יוצא יד"ח קידוש דאו' מקטן בן י"ג, דלהנ"ל לא יצא את החיוב דרבנן לקדש שוב מחמת החשש שהקטן בן י"ג לא הביא ב' שערות, מפני שחייב זה חל רק לאחר ששמע ממנו קידוש ונכנס למקום הספק.

אולם אכתי לא נתיישבה בזה הערתו מתפילין שכתבן קטן בן י"ג, דשם עוד קודם הנחת התפילין כשאנו דנים על כשרותם ההכרעה היא דכשרים הן מדאו' והן מדרבנן, דמדאו' סמכין על חזקה דרבא, ומדרבנן קטן נחשב בר קשירה וכשר לכתובת תפילין י"ט. וביותר קשה לגבי תפילין, דלכאו' גם בזה יועיל עכ"פ

יט. אמנם אם נימא בד' הפמ"ג דס"ל כהצד המחודש של הנפש חיה דדין סד"א לחומרא הוא חיוב חדש מדרבנן (כנ"ל אות ג') אפשר דלא קשיא מתפילין, דאף כשאנו דנים על כשרותן הדין הוא דמדרבנן אין יוצאים בהן יד"ח, כיון שגזרו רבנן דספק דאו' כודאי דאו', וממילא אע"פ שהם תפילין כשרות מדרבנן, מ"מ כיון דמדאו' הם ספק כשרות גזרו רבנן שאינן כשרות כלל, (אך מ"מ יקשה מצד הרגע השני מההנחה כמש"כ בפנים).

אולם כאמור לעיל צד זה מחודש ביותר, ולפי פשוטו נראה בד' הפמ"ג דנקט דסו"ס כיון שמחויב רק מדרבנן הם אמרו והם אמרו, ויוצא באופן המועיל מדרבנן אע"פ שלא יצא בזה מהספק דאו' וכמש"כ לעיל דכן נראה מדברי הרא"ש לגבי דמאי. ולפ"ז נראה דקשה מתפילין כנ"ל, דכיון דלגבי דרבנן התפילין כשרות, ממילא גם אחר שחשו רבנן לצד הספק דפסול מדאו' הם אמרו והם אמרו דתפילין אלו כשרות הן.

אכן כשהצעתי קושיא זו לפני הגר"מ וקנין שליט"א אמר דלק"מ, דהא התם הטעם להתיר מדאו' הוא מחמת החזקה דרבא (ולא מדין ספיקא דאו' לקולא), וע"ז גופא היתה תקנת חז"ל שלא לסמוך על חזקה דרבא, וא"כ פשיטא שא"א לצאת יד"ח בתפילין הללו שתקנו חז"ל לחוש שהם פסולות, וכן בקידוש לא יתכן לצאת יד"ח מהבן י"ג שחז"ל תקנו לחוש שהוא קטן ולא לצאת ממנו, אלא רק בפעם הב' אפשר לצאת ממנו או להניח את התפילין הללו וכנ"ל, עכ"ד.

ובעניתי לא הבנתי דבריו, דהא התקנה שלא לסמוך על חזקה דרבא לא נאמרה במסוים לענין קידוש ותפילין, ובגמ' מצאנו זאת לענין חליצה, ושם לא שייכי דברינו, דחליצת קטן פסולה אף מדרבנן, וממילא כשתקנו חז"ל

דרבנן עצמי שגזרו ספק דאורי' אטו ודאי דאורי' לא גרע משאר איסורים דרבנן שהקילו בהם.

ומכאן זה הקשה שם באות ל"ז סתירה בדברי זקינו הנוב"י, דבצל"ח ברכות יט: נקט מסברא דסד"א לחומרא מדרבנן מותר משום כבוד הבריות, וחידוש מכאן קושיא בגמ' שם דעשאוהו חכמים כשל תורה ואסור אף במקום כבוד הבריות. ומאידך בשו"ת נוב"י (קמא אבה"ע סי' כ"ט ד"ה ויש וסי' ל"ח ד"ה ועכשיו) כתב להתיר לפ"ד הרמב"ם ספק אשת איש ע"פ סימנים דרבנן. וכתב הנפש חיה דהדברים סותרים, דבצל"ח מבואר למסקנתו דנקט כצד הא' דהוי דין לחוש לדאורי' ולכך דינו כשל תורה (וזה גופא כוונת הצל"ח לדון שם אם הוא איסור עצמי או דין לחוש לדאורי'), אבל דבריו בנוב"י את"ש רק להצד דהוי איסור דרבנן עצמי שגזרו אטו שאר איסורים דאורי'.

ולענ"ד נראה שתלייתו אינה מוכרחת כלל, דשפיר י"ל דמהני סימנים דרבנן אף להצד שהדין הוא לחוש לאיסור דאורי', לפי שאי"ז נידון של חומרא בפרטי האיסור, אלא בדיני הבירור על קיום האיסור, וכיון שסו"ס רק מדרבנן צריך לחוש לאיסור דאורי' מהני לזה בירור דרבנן להחליט שאין כאן איסור. [ודמי ממש למש"כ האחרונים (הובא לעיל באות ו') דלד' הרמב"ם יש להתיר בספק ספיקא מדין ספק דרבנן לקולא, והיינו דאע"פ שהדין דרבנן הוא לחוש לדאורי', מ"מ אם יש בו ספק מקילינן בו כדין ספק דרבנן לקולא. ואמנם הנפש חיה שם חולק גם ע"ז כמו שהובא לעיל בהערה י', וכן נקטו מו"ח שליט"א והגר"מ וקנין שליט"א דבאמת גם ד' האחרונים הנ"ל מתפרשת רק לפי הצד שהוא איסור חדש בפנ"ע, והובאו דבריהם להלן אות כ"ב].

להניחם ב' פעמים, דבפעם הב' חיובו רק מדרבנן ומדרבנן הלא הם תפילין כשרות, וא"כ לכאור' אף אם יניחם רק פעם אחת הרי ברגע השני מההנחה כבר יצא יד"ח הדאורי' מספק והדר יוצא מדרבנן, וצ"ע.

ובגוף הסברא הנ"ל אמר לי הגר"מ וקנין שליט"א שהציעו זאת קמי מו"ר הגר"א גנחובסקי שליט"א ולא הסכים לזה, וכן אנכי הצעתי לפני מו"ר שליט"א הקושיא מד' המג"א לענין קידוש והסכים לקושיא ואמר לאלתר שזהו ממש כטענת הדובב מישרים הנ"ל וכמשנ"ת.

האם ספק איסור דאורייתא נדחה מפני כבוד הבריות

יט) להשלמת הענין: הנה בספר נפש חיה (המובא לעיל אות ג') העמיד חקירה אם דין ספיקא דאורי' לחומרא מדרבנן לפ"ד הרמב"ם הוא דין לחוש לאיסור דאורי' או דהוי איסור חדש דרבנן, וביאר צד זה דטעם האיסור הוא משום גזירה אטו שאר איסורים וכלל לא משום דחששו לדאורי'. [וכבר כתבנו לעיל שהצד השני נסתר לפו"ר מברייטא מפורשת בר"ה דטומטום אינו מוציא את מינו].

והנה הנפש חיה האריך שם לתלות בזה כמה וכמה נידונים באחרונים לגבי דינים שהקילו בהם בדרבנן והחמירו בדאורי', אם דין סד"א לחומרא לפ"ד הרמב"ם נידון כדרבנן לענין זה או שהחמירו בו כדאורי', וכגון אם נדחה משום כבוד הבריות, דקיי"ל דאיסור דרבנן נדחה ואיסור דאורי' אינו נדחה, וכתב הנפש חיה דתלוי בב' צדדים הנ"ל, דאם גדר הדין הוא לחוש לאיסור דאורי' דינו כדאורי', אבל אם הוא איסור

שלא לסמוך על חזקה דרבא נמצא דהוי ספק גם מדרבנן אם הוא קטן ופסול לחלוץ, וממילא שפיר יש לאסור, אבל גבי קידוש ותפילין דקטן כשר מדרבנן אין מקור שהיתה תקנה מיוחדת שלא לצאת ע"י קטן בן י"ג.

לקולא. ומבואר באחיעזר שפי' כוונת התוס' דהוי חומרא מסויימת בדין 'בי"ד מצווין להפרישו' ולכך א"א להוכיח מזה לספיה בידים למאי דקיי"ל דרק כה"ג אסור.

ולכאור' לדברי הנפש חיה דברי תוס' מתיישים רק לפי הצד שתקנו בדמאי דין טבל ודאי דרבנן, אבל להצד הפשוט שהוא דין לחוש לאיסור טבל דאור' מחמת מיעוט ע"ה שאינם מעשרין הרי ודאי דינו כדאור' לכל מילי. אך באמת הלא כבר הוכיחו האחרונים ממתני' פ"ה דדמאי דגדר הדין הוא לחוש לטבל דאור' (כמובא לעיל סוף אות י"א), וכן הוכיחו מל' התוס' הנ"ל גופא (שכתב 'כיון שיש לחוש לספק טבל דהוי דאורייתא החמירו'), ובהכרח דאף אם הדין דרבנן הוא לחוש לדאור' יש להקל בו מסברא ככל הקולות של איסורים דרבנן.

וכן נראה להוכיח מהא דנקט הגרע"א בדרוש וחידוש מערכה ח' (הובא באחיעזר שם) לענין ספיה בידים, דספק איסור דאור' לד' הרמב"ם דינו כדאור' ולא כדרבנן, וביאר הטעם 'דהך איסור דרבנן חמור משאר איסורים דרבנן כיון דהוי הספק בדאורייתא', ומבואר שאסור רק משום דעיקרו דאור' וחמור טפי משאר דרבנן, אבל לא אסור מעיקר דינו שהוא ספק דאור' וצריך לחוש לצד שהוא אסור מדאור', ובהכרח דמצד זה שפיר יש להקל כיון דסו"ס הדין לחוש לדאור' הוא רק מדרבנן.²

אבל הגר"מ וקנין שליט"א אמר דאינו מסתבר, דאף אם לענין כבוד הבריות הדעת נותנת דספק איסור דאור' שרי לד' הרמב"ם, היינו משום דהוי בתורת דחיה, שכבוד הבריות דוחה איסורים דרבנן, ובכלל זה דין דרבנן לחוש לדאור', אבל גבי איסור ספיה דשרי בדרבנן היינו

גם במה שנקט בפשיטות דלהצד שהדין הוא לחוש לאיסור דאור' ודאי דינו כדאור' לענין שאסור אף במקום כבוד הבריות, (וביאר דבהכרח המו"מ בצל"ח שם הוא בב' צדדים הללו בגדר האיסור דרבנן בספיקא דאור'), לענ"ד נראה דאינו מוכרח כלל, ושפיר יתכן דשרי במקום כבוד הבריות גם אם הוא דין לחוש לדאור', דסו"ס מדאור' שרי להקל בספיקות ורק מדרבנן צריך להחמיר, ולא העמידו דבריהם במקום כבוד הבריות, ומסתבר דזהו נידון הצל"ח שם.

האם מותר לספות לקטן ספק איסור דאור'

כ) וכדמות ראייה לדבר דאף להצד שהדין הוא לחוש לאיסור דאור' יש בו את הקולות של איסורים דרבנן, דהנה מבואר ביבמות קיד. דלמ"ד קטן אוכל נבילות בי"ד מצווין להפרישו אי"ז אלא באיסור דאור' אבל באיסור דרבנן שרי, והקשו שם בגמ' מאיסור דמאי דשרי, ומסיק 'אמר רבי יוחנן בדמאי הקילו', ובתוס' שם (ד"ה אמר) הקשו דתיפול"ל שדמאי הוא איסור דרבנן, ותי' בזה"ל; 'הו"מ למימר דאפילו לא הקילו בדמאי כיון דאינו אלא מדרבנן שאני כדקאמר לעיל אלא משום דהאי שינויא משני בכמה דוכתי, א"נ כיון שיש לחוש לספק טבל דהוי דאורייתא החמירו אי לאו טעמא דבדמאי הקילו'. ומבואר בתי' קמא דתוס' דדינו כדרבנן, ואף בתי' בתרא משמע דמעיקר הדין דינו כדרבנן אלא שהחמירו בו לענין דין זה כדאור'.

וכן הבין האחיעזר בכוונת התוס', ע"ש בח"ג סי' פ"א סקכ"ו שהביא ד' התוס' וכתב דאכתי יש להסתפק לדידן דקיי"ל קטן אוכל נבילות אין בי"ד מצווין להפרישו ורק ספיה בידים אסור, איך יהיה הדין בספיה בידים על ספק איסור דאור' לפ"ד הרמב"ם דסד"א מה"ת

כ. אמנם בעיקר דברי הגרע"א שכתב דאיסור דרבנן מחמת ספק דאור' חמור כדאור', צ"ע לפו"ר מל' התוס' הנ"ל גבי דמאי דמשמע שנקט דרק שם החמירו בו ולא בכל דוכתי וכמו שהבאנו מהאחיעזר. ואולי יש לחלק בין ספק שקול דאור' דבזה כתב רע"א דחמור כדאור', לבין דמאי דאיכא רוב דמותר והחשש מדרבנן הוא רק למיעוט.

דבאיסורים שתקנו חז"ל לא תקנו אלא לאסור לגדול ולא אסרו לספותם לקטן, ואי"ז דין דחיה - שאיסור ספיה דרבנן נדחה לצורך הקטן, ולכן מסתבר דלא שייך להקל לספות לקטן ספק איסור דאורי מצד ההיתר של איסורים דרבנן, וממילא הדק"ל, מ"ט הוצרכו תוס' והגרע"א לאסור בזה רק מחמת חומרא מיוחדת, ולא אסרו מדינא כמשנ"ת. [והביא דוגמא לזה ממש"כ המל"מ (פ"ח ממאכ"א הי"ח) דאף לד' הרמב"ם יש איסור סחורה בספק איסור תורה, ולא דמי לשאר איסורים דרבנן שאין בהם איסור סחורה, ומתרי טעמי, חדא כיון דעיקרו דאורי, ועוד משום דגם ע"ז יש דין סד"א לחומרא].

ושו"ר בספר מלא הרועים (ערך קטן אות י"ד צח.) שאכן אסר בזה מדינא מטעם דהוי ספק דאורי של איסור לא תאכילום.

ואמר הרב הנ"ל ליישב באופ"א בשם מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א, לפי הצד דאיסור ספיה וחיוב הפרשה בקטן אוכל נבילות מתלי תלי באיסוריה דקטן, וממילא כיון דבפועל מדאורי א"צ לחוש לספק איסור באכילת הקטן, ממילא מדאורי אין לגדול איסור ספיה כלל בתורת ודאי, ולכך הוצרכו התוס' והגרע"א לסברות חיצוניות להחמיר באיסור דרבנן זה כדאורי כא.

כא.

האם יש להימנע מספיה בידים לקטן במקום פקו"נ

אולם הביא בשם מו"ר שליט"א להוכיח מדברי האחייעור שם סק"י דהוי איסור עצמי ולא תלי באיסוריה דקטן, דהאחייעור דין שם לענין קטן בפקו"נ הזקוק לאכול בשר ויש לפנינו ברירה אם ליתן לו נבילה או לשחוט לו בשבת, דלענין גדול מבואר בשו"ע דמדין הקל הקל תחילה שחיטה עדיפה, אבל לענין קטן שהברירה היא בין אכילת נבילה דקטן או שחיטת גדול בשבת, בפשוטו ודאי אכילת נבילה דקטן עדיפה שאין בה איסור דאורי אלא רק דין חינוך דרבנן. אך האחייעור צידד דשחיטה עדיפה מפני שבאכילת נבילה עובר הגדול איסור ספיה דאורי על כל כזית וכזית.

ולפ"ז אמר מו"ר דעולה חידוש רב לדינא, דבכל גווני שיש פקו"נ לקטן וצריך לאכול דבר איסור או לעשות מעשה האסור מדאורי יש להיזהר מאד שלא לספות לו בידים אם אין הכרח בדבר. וכן צידד בספר עטה אור (להגרע"ע טולידנו שביעית סי' ז').

אבל באמת מנהג העולם יוכיח שאין נוהרים בזה, ובפשוטו הביאור הוא דאיסור ספיה מתלי תלי באיסוריה דקטן, וכל שלגבי הקטן שרי משום פקו"נ אין כלל איסור לא תאכילום לגדול, וממילא אי"ז נכנס בחשבון האיסורים של הקל הקל תחילה. וכן הוכיח מו"ח בספרו שערי זבולון (או"ח ח"ב סי' ק"א אות ח') מדברי הגר"ח הנודעים שהביא האחייעור שם בס"ק כ"ג שאמר נפ"מ בין איסור ספיה לקטן לאיסור שביתת בנו, דאיסור ספיה הוא איסור כללי שלא לספות איסור לקטן והוי איסור בעלמא כשאר איסורים, משא"כ איסור שביתת בנו הוא מאיסורי שבת החמורים. ומבואר דנקט שאיסור ספיה אינו איסור הנספח לכל איסור ואיסור בפנ"ע, דכשם שאסור לו לאכול נבילה כן אסור לו להאכילו לקטן, אלא הוא תלוי באיסוריה דקטן, דאסור לו לספות לקטן דבר שאסור לו.

אכן נראה דמדברי הגרע"א גופיה משמע נמי כהאחייעור דאיסור ספיה לא תלי באיסורא דקטן, דאל"כ למה באמת יהא חמור איסור זה כשהוא דרבנן משאר איסורים דרבנן, ומה לי ששורש האיסור נולד מספק דאורי אצל הקטן, סו"ס אצל הגדול מעולם לא היה ספק דאורי אלא רק איסור דרבנן, וצ"ע.

אך כשהצעת הדברים קמי מו"ח שליט"א לא הסכים לסברת מו"ר הגרע"א שליט"א שנידון ספיה לקטן בספק איסור תלוי בשורש איסור ספיה, מפני שאף אם איסור ספיה תלוי באיסוריה דקטן, הרי כאן יש לנו ספק אם יש איסור לקטן, ומה שבדיני הנהגה של הקטן שרי לאכול משום ספק דאורי לקולא אינו ענין לגדול, דהגדול תלוי באיסור האמיתי של הקטן כלפי שמיא, וזה מוטל בספק, וממילא יש לגדול ספק איסור ספיה. ולא דמי למקום פקו"נ שהוא היתר גמור לגבי הקטן גם כלפי שמיא. [ובלא"ה הרי בפועל אין איסור לקטן אלא משום

ספק בשר בחלב האם מותר בהנאה כבשר
עוף בחלב לפ"ד הרמב"ם שאסור באכילה
רק מדרבנן

כא) עוד יש לעורר בדברי הנפש חיה שם,
דבאות ל"ה הביא בשם הפרי תואר
(יו"ד סי' ק"ה) דספק בשר בחלב אסור בהנאה
אף לד' הרמב"ם, ושאיני מבב"ח דרבנן שמותר
בהנאה (כגון בשר עוף בחלב או בב"ח כבוש או
צלוי ולא מבושל), וביאר הפר"ת דהכא שאני
משום דאף על האיסור הנאה אמרינן סד"א
לחומרא, (וכ"כ הפמ"ג בפתיחה כוללת סדר
הנהגות השואל ח"ב סק"ח). וכן הביא הנפש
חיה מהמל"מ (פ"ח ממאכ"א הי"ח) דאף לד'
הרמב"ם יש איסור סחורה בספק איסור תורה,
ולא דמי לשאר איסורים דרבנן שאין בהם איסור
סחורה, ומתרי טעמי, חדא כיון דעיקרו דאור',
ועוד משום דגם ע"ז יש דין סד"א לחומרא כב'.

וכתב הנפש חיה דהפר"ת והמל"מ בהכרח ס"ל
כצד הא' שהוא דין לחוש לאיסור דאור',
אבל לפי צד הב' דהוי איסור עצמי שגזרו אטו
שאר איסורים דאור' פשוט דשרי, דלא גרע משאר
איסורים דרבנן שגזרו אטו איסורים דאור'
ומותרים בסחורה, וכן שאר בב"ח דרבנן שגזרו
אטון דאור' שרי בהנאה, עכת"ד.

ולענ"ד נראה דאינו מוכרח, דשאר איסורים
דרבנן כל איסור ואיסור מהם הוא
תקנה בפנ"ע שתקנו וחידשו איסור דרבנן באופן
זה אטו האופן שאסור מדאור', אבל כאן הוא
איסור כללי שגזרו לאסור כל ספק דאור' כודאי,
וכשנדון על איסור הנאה של בב"ח גם הוא
בכלל הגזירה שספיקו אסור בהנאה כודאו, וכן
לענין איסור סחורה הוא בכלל הגזירה שספיקו
כודאו, ולא מצאנו שחילקו חז"ל דלגבי
איסורים מסויימים לא תקנו הך תקנה שספיקו
כודאו, ועי'.

ביסוד דין ספק ספיקא לד' הרמב"ם

כב) הבאנו לעיל (באות ו' ובהערה שם) ד'
הפנ"י בכתובות ט. והגרע"א שם
יב: שכתבו דלד' הרמב"ם דספיקא דאור'
לחומרא הוא רק מדרבנן יש לבאר דיסוד הדין
ספק ספיקא הוא מדין ספק דרבנן לקולא, דכיון
דבספק הראשון יש להחמיר רק מדרבנן,
ממילא הוי הספק השני ספק בדרבנן. [ולפ"ז
כתב הפנ"י דלד' הרמב"ם אין כלל דין ספק
ספיקא לחומרא].

והגר"מ וקנין שליט"א עורר דלכאור' דבריהם
את"ש רק להצד הב' של הנפש חיה
שדין ספק דאור' לחומרא מדרבנן הוא איסור

חינוך (כשהגיע לחינוך), וכל הנידון הוא אם יש כאן חפצא דאיסורא שהיה אסור לקטן אילו היה מצווה, ופשוט
א"כ שאין סברא לדון שיהיה תלוי בדיני הספיקות גבי קטן אלא רק באיסור דכלפי שמיא].

ולפ"ז אין שום ראיה מדברי הגרע"א לגדר איסור ספיה, וכן הדרא ראייתנו לדוכתא, דמהא שדנו תוס' והגרע"א
להתיר ספיה בספק איסור דאור' מחמת דאסור רק מדרבנן, מוכח דאע"פ שהדין דרבנן הוא לחוש לאיסור דאור'
אין דינו כדאור', [ולוי סברת רע"א דמ"מ איסור דרבנן כזה חמור משאר איסורים דרבנן].

כב. אמנם בפמ"ג (פתיחה כוללת סדר הנהגות השואל ח"ג סק"ט) כתב בפשיטות דלד' הרמב"ם שרי בספק
איסור תורה, וזה סותר לכאור' לפמ"ג הנ"ל לגבי ספק בב"ח שכתב כהפרי תואר. וצ"ל דנקט הפמ"ג כהכרעת
הב"י והש"ך ביו"ד סי' קי"ז ס"א דעיקר איסור סחורה הוא דרבנן, וממילא לא שייך בזה דין סד"א לחומרא,
ומה שתלה הפמ"ג ד"ז בפלוגתת הרמב"ם והרשב"א, י"ל דס"ל דלד' הרשב"א דספק דאור' מה"ת לחומרא חשיב
עיקרו דאור' ואוליין לחומרא גם באיסור סחורה דרבנן, משא"כ לד' הרמב"ם דגם עיקר האיסור שרי מה"ת
מחמת הספק לא חשיב עיקרו דאור'. [אמנם המל"מ שם כתב דגם אם איסור סחורה דרבנן י"ל דאסור בספק
איסור גם לפ"ד הרמב"ם משום דחשיב עיקרו דאור'. והטעם השני שכתב לאסור הוא לפ"מ שהאריך להכריע
דאיסור סחורה דאור' ע"ש, וכבר נחלקו בזה הראשונים].

חדש, אבל להצד הפשוט שהוא דין לחוש לספק איסור דאורי, איך שייך לדון בספק נוסף דין ספק דרבנן לקולא, והרי הספק השני אינו ספק בגוף הדין דרבנן של סד"א לחומרא, אלא הוא ספק נוסף בגוף האיסור דאורי, וכיון שמדרבנן צריך לחוש לספק איסור דאורי, מה לי ספק אחד מה לי ב' ספיקות, והרי לדברי הפנ"י אין כלל דין של ס"ס לד' הרמב"ם (דהיינו צירוף ב' צדדי להיתר להקל שלא לחוש לאיסור).

אך לענ"ד נראה דאינו מוכרח, דבאמת גם אם נימא כהצד בנפש חיה דהוי איסור דרבנן חדש בפנ"ע יש להבין, דהא סו"ס הרי גדר האיסור הוא שכל היכא דאיכא ספק דאורי תקנו חז"ל לאוסרו כודאי, וא"כ בס"ס נמי הרי הוי ספק איסור דאורי והוא בכלל התקנה דרבנן לאוסרו כודאי, דמה לי ספק אחד מה לי ב' ספיקות, [דהא לד' הפנ"י בשיטת הרמב"ם אין דין ס"ס של צירוף ב' ספיקות לקולא כאמור], ואילו הספק השני היה ספק בעיקר התקנה דרבנן הווי ניחא, אבל הרי הספק השני הוא ספק באיסור דאורי כמו הספק הראשון ואין שום הברל ביניהם.

ובהכרח צ"ל בסברת הפנ"י והגרע"א דשייך לדון את ב' הספיקות בזא"ז, ומקודם אנו דנים שחל איסור דרבנן מחמת ספק אחד מדין ספק דאורי לחומרא, ושוב אנו דנים שאיסור דרבנן זה עומד בספק מחמת הספק השני, וממילא י"ל כן גם אם אי"ז איסור דרבנן מחודש אלא רק דין דרבנן לחוש לאיסור דאורי, דסו"ס כיון שהוא דין דרבנן חומרתו היא כאיסורים דרבנן, ובספק אזלינן ביה לקולא. [וזה ממש כמש"כ לעיל אות י"ח ליישב קושיית הנפש חיה ע"ד הנוב"י גבי סימנים דרבנן]^{כג}.

אמנם בעיקר ד' הפנ"י והגרע"א כבר כתבנו לעיל בהערה לתמוה עליהם מהברייתא דטומטום אינו מוציא את מינו, דשמא זה זכר וזה נקיבה, וקשה מ"ט לא נדון על כל ספק בפנ"ע ונימא דהוי ספק דרבנן לקולא, כי כ"א מחויב בתקיעת שופר רק מדרבנן מחמת ספק ידידה, ושוב איכא ספק אם קיים החיוב דרבנן ידידה ע"י תקיעת הטומטום השני שהוא ספק זכר, וספק דרבנן לקולא. וכן יש לתמוה ממתני' סופ"ה דדמאי דאם תרם מדמאי על הדמאי לא נפטר הדמאי השני, דשמא זה מעושר וזה אינו מעושר, וקשה דהא חיוב הדמאי הוא רק מדרבנן ועתה דאיכא ספק אם הפרשת הדמאי השני פטרתו נימא ספק דרבנן לקולא.

ומוכח מזה דאין דנים את ב' הספיקות בזא"ז, אלא לעולם הדין דרבנן להחמיר בספק דאורי (בין אם הוא דין לחוש לדאורי או דהוי איסור דרבנן חדש) בא לאחר העמדת הספיקות באיסור דאורי, וכיון שאין חילוק בין ספק אחד לב' ספיקות, הרי חל על שניהם כאחד הדין דרבנן להחמיר בספק ולאוסרו, וצ"ע רב ד' הפנ"י והגרע"א.

כג) אחר כותבי כ"ז יצא לאור הספר דברי מרדכי להגר"מ וקנין שליט"א ובו האריך טובא בכל עניני סימן זה בבקיותו העצומה, ובתוך דבריו הביא מי שהעיר ע"ד הפמ"ג ודעימיה שנקטו דחיוב דרבנן מוציא ספק חיוב דאורי לפ"ד הרמב"ם, מהא דמבואר באחרונים דאיסור ספק דאורי לד' הרמב"ם חמור יותר משאר איסורי דרבנן לפי שעיקרו דאורי, וכמו שהבאנו לעיל מהמל"מ והגרע"א ועוד, וכ"כ הפמ"ג בכמה דוכתי (ע"ש שציין לעוד אחרונים רבים), [ועיקר מקור האחרונים הוא מהברייתא ברו"ה לד': דאם יש לפניו ברירה אם

כג. אך כשהצעת הדברים קמי מו"ח שליט"א אמר דלדעתו א"א לומר כן לפי הצד שהאיסור דרבנן הוא רק דין בדיני ההנהגה לחוש לספק דאורי, דלצד זה ודאי ראוי לדון קודם את ב' הספיקות דאורי יחדיו, והדין דרבנן מתייחס לשניהם יחד שצריך לחוש לספק איסור דאורי, ועי'.

לכתחילה, ואעפ"כ מבואר בפמ"ג סי' ל"ט שדן לומר דטומטום יוכל לצאת יד"ח בתפילין של קטן.

ולענ"ד שפיר יש מקום לחלק בין הנידונים, דאף אם חומר החיוב או האיסור הוא כדאו', זה רק לענין פרטי דינים התלוים במידת חומר האיסור, אבל כל דברי האחרונים הנ"ל נאמרו לענין אופנים שלפי גדר השו"ע דרבנן יצא מן הספק, ובזה ס"ל דכיון שכל הדין להחמיר בספק הוא מדרבנן, לא העמידו חכמים דבריהם באופן שלפי גדר השו"ע דרבנן יצא מן הספק, וכמשנ"ל לעיל אות י"ג דהם אמרו והם אמרו, אבל דברי המל"מ ודעימיה אמורים כשהספק עומד בעינו ורמי עליה החיוב או האיסור מדרבנן, ואנו דנים בפרטי האיסור או החיוב אם מחמירים בו כדאו' (כגון לענין איסור סחורה, איסור הנאה, כבוד הבריות, ספיה לקטן, ביטול איסור לכתחילה), בזה כתבו דכיון שעיקרו דאו' החמירו בו חכמים כדאו', דוק ותשכח.

ואדרבא, יש מקום לומר דבגווי דהפמ"ג לענין ספק דאו' לצאת יד"ח מודאי דרבנן, אין הכרח שיסכימו לזה כל האחרונים הנ"ל, דהתם אפשר דכשם שאין תרי דרבנן מוציא חד דרבנן, ה"נ אין ודאי דרבנן מוציא ספק דאו' שהוא חמור טפי, דענין זה אינו משום דלגבי דאו' לא מהני קיום דרבנן, אלא דברבנן גופא יש חילוקי דרגות, אך בכל הנידונים של שאר האחרונים הנ"ל אין חילוקי דרגות בדרבנן, וממילא כל דדיינינן בשו"ע דרבנן, הרי יצא מן הספק בודאי ושוב לא העמידו חכמים דבריהם וכאמור כ"ד.

לקיים חיוב ודאי דרבנן או ספק חיוב דאו' עדיף לקיים הספק דאו', והובא לעיל הערה א'), וא"כ איך יוצא חיוב ספק דאו' מחיוב דרבנן הקל ממנו. והשיב הרב הנ"ל דאף אם החמירו בחיוב זה יותר משאר חיובי דרבנן אין הכרח שאין מוציא זה את זה כיון שסו"ס שניהם בני חיוב דרבנן נינהו ומהיכ"ת שאין הקל מוציא את החמור, ואף שיש שיטות בראשונים דאין תרי דרבנן מוציא אחד דרבנן, וחזינן ששייך חילוקי דרגות בדרבנן לענין להוציא זא"ז, מ"מ אין הכרח שכל חילוק בדרגת חומר החיוב בדרבנן הוא סיבה שלא יוציא הקל את החמור.

אולם כתב (בעמ' קל"ח) דזה ניחא רק על גווי דהפמ"ג בנידון לצאת יד"ח ע"י חיוב דרבנן מדין שומע כעונה, אך אכתי יש להעמיד קושיא זו ע"ד המנ"ח וחת"ס ודעימייהו שנקטו דאפשר לצאת יד"ח הספק דאו' ע"י מעשה המועיל רק מדרבנן כגון מצוה בלא כוונה או קנין דרבנן, ומוכח שהגדירו האי תקנה דרבנן לגמרי כדרבנן לכל גדריהם, וזה ודאי סותר לד' המל"מ וכל האחרונים שנקטו דספק איסור דאו' החמירו בו חכמים כדאו', ולכך יש בו איסור סחורה ואיסור הנאה וכדו' שנאסר רק באיסורים דאו', ולדבריהם ודאי לא יצא יד"ח מצוה בלא כוונה או ע"י קנין דרבנן, ולכאו' אין חילוק בין הענינים, עכ"ד.

אולם יש להעיר דקשה לומר שכל האחרונים הנ"ל העלימו עין מיסודו של המל"מ שהוסכם בפי הרבה מן האחרונים, [וגם הפמ"ג דלא ס"ל כד' המל"מ כמובא לעיל הערה כ"ב, מ"מ לגבי דינים אחרים מצאנו שצידד דספק דאו' חמור כדאו' לד' הרמב"ם, וכגון בסדר הנהגות השואל ח"ג סקכ"ז לענין ביטול איסור

כד. ולפ"ז ניחא הקושיות הנ"ל באות טו-יז מגווי דמחויב דרבנן אינו מוציא ספק חיוב דאו'. עוד כתב לן הרר"ש לחלק בזה בנוסח אחר, דאף דספיקא דאורייתא נידון כדרבנן, מ"מ לגבי דינא דאין המחויב מדרבנן מוציא את המחויב מדאורייתא, דחזינן דאף בתרי דרבנן אינו מוציא חד דרבנן, הגם ששניהם חיובם הוא מדרבנן, והרי דתלי בשם החיוב, הרי דה"נ בספיקא דאורייתא, כיון דעיקר חיובו הוא דאורייתא, אינו יוצא מהמחויב מדרבנן.

אמנם חילוק זה נכון רק לפ"מ שהוכחנו לעיל אות ג' דיסוד ד' האחרונים הוא מדין 'הם אמרו והם אמרו', אך לפמ"ש"כ הזכרון שמואל דיסוד שיטתם הוא משום דס"ל דהדין דרבנן להחמיר בספק דאורייתא היא תקנה חדשה של חיוב ואיסור חדש בפנ"ע [כהצד שהעלה הנפש חיה וביאר דטעם האיסור הוא משום גזירה אטו שאר איסורים ולא משום שחששו לדאורייתא], לפ"ז אין מקום לחילוק הנ"ל, דאותו נידון הוא, האם גדרי תקנה דרבנן זו היא לפי כללי הדרבנן או לפי כללי הדאורייתא, ואם החמירו בו כדאורייתא לענין איסור סחורה, ה"נ יש להחמיר בו כדאורייתא לענין

מצוות צריכות כוונה. [אבל עדיין אין בזה סתירה לענ"ד אלא לד' המנ"ח לענין מצוות צ"כ, אבל דברי החת"ס ודעימיה לגבי קנין דרבנן שפיר י"ל דאינם סתירה לכל האחרונים הנ"ל, דאף אם החמירו בהך איסור דרבנן כחומרת איסור דאורייתא, מ"מ דין קנין דרבנן אינו ענין לחומרא וקולא, ושפיר י"ל דמהני בכל איסור דרבנן אף אם החמירו בו בחומר דאורייתא]. אמנם עיקר צד זה של הנפש חיה והזכרון שמואל דדין סד"א לחומרא הוא חיוב חדש מדרבנן, כבר כתבנו לעיל שהוא נסתר לפור' מברייטא מפורשת בר"ה דטומטום אינו מוציא את מינו.

וכתב עוד דיש להעלות נפ"מ לדינא בחילוק זה, דהנה יש להסתפק לדעת הסוברים דקנין דרבנן ל"מ לדאורייתא, איך הדין במי שאין בידו אלא לולב הקנוי לו מדרבנן, דיש מקום לומר, דהגם דמדאורייתא אינו יוצא בו יד"ח, מ"מ יש לו ליטלו, דמ"מ מדרבנן הוא יוצא בו יד"ח, אך המחויב מדאורייתא שאין בידו לצאת יד"ח אלא מן המחויב מדרבנן, י"ל שאין לו לצאת ממנו, דאף מדרבנן אינו יוצא ממי שדרגת חיובו פחותה, דומיא דחד דרבנן אינו יוצא מתרי דרבנן.

סימן ט'

קדימה בברכות (א)

דיני קדימה באופן שאחד מהברכות פוטר את חבריו וחבירו אינו פוטר
ומסתעף לבירור כל מעלות הקדימה בברכותיהן שוות ובאין בברכותיהן שוות

סיכום ה' שיטות הראשונים בדין קדימה באין ברכותיהן שוות לד' עולא ♦ סתירות בדברי הראשונים אם יש דין קדימה בצננון וזית לפי הס"ד שהצננון פוטר את הזית ♦ יסוד סברת הראשונים הוא דאין דין קדימה כשהנידון הוא האם לברך ולא מה לברך ♦ חילוק בסברא זו בין סוגי הקדימות אם הם דין במין או בברכה ♦ חילוק ביסוד קדימת מין ז' בין ד' עולא לבין ד' החולקים אם הוי דין במין או בברכה ♦ ביאור מקור ד' הרשב"א המחודשת דר"י ורבנן נחלקו בב' פלוגתות נפרדות ♦ חילוק בין קדימת חביב לקדימת ברכה המבוררת אם הוי מעלה בגוף הברכה או באופן מעשה הברכה ♦ בד' הרמ"א שיש דיני קדימה בעיקר וטפל אע"פ שהנידון הוא האם לברך ולא מה לברך ♦ הערה על האמור מדברי המשנ"ב ♦ הוכחה מדברי הרא"ה שלא כדברינו ♦ ביאור חדש בכל האמור שהחילוקים הם מצד איסור ברכה שאינה צריכה ♦ ישוב קושיית המג"א ע"ד האגור מ"ט אין איסור לברך על הטפל קודם העיקר משום ברכה שאינה צריכה ♦ אם יש איסור ברכה שאינה צריכה לברך על מאכל קודם הסעודה כשהוא חביב עליו מן הפת ♦ בקושיית המהרש"א על ל' הגמ' 'אי הכי' ♦ חידושו של הראש יוסף דאם צננון פוטר את הזית דינו כברכותיהן שוות ♦ סיכום ונפ"מ לדינא העולה מן האמור בסימן זה ♦ השוטה יין ושאר משקין והמשקין חביבים לו יותר מן היין האם יקדים לברך עליהם ♦ האוכל ענבים ותפוחים והתפוחים חביבים לו יותר מהענבים האם יקדים לברך עליהם ברכה אחרונה

סיכום ה' שיטות הראשונים בדין קדימה
באין ברכותיהן שוות לד' עולא

(א) קתני במתני' מ: 'היו לפניו מינין הרבה ר' יהודה אומר אם יש ביניהן מין שבעה עליו הוא מברך וחכ"א מברך על איזה מהן שירצה'. ובגמ' מא. איתא 'אמר עולא מחלוקת בשברכותיהן שוות דרבי יהודה סבר מין שבעה

עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף אבל בשאין ברכותיהן שוות ד"ה מברך על זה וחוזר ומברך על זה'. ופרש"י בד"ה 'אבל בשאין ברכותיהן שוות ד"ה - אין ברכה אחת פוטרתן ושוב אין כאן מחלוקת, ואע"ג דתנן (לעיל דף מ.) בירך על פירות האילן ב"פ האדמה יצא ה"מ בחד מינא וטעה ובירך עליה ב"פ האדמה אבל צננון וזית ובירך על הצננון לא נפטר זית' עכ"ל.

הרא"ש שיטתו בביאור כוונת עולא בזה"ל: 'ולדידיה הא דקאמר אבל אין ברכותיהן שוין דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה לא בא להשמיענו דין הקדמה כלל אלא שאין האחד פוטר את חבריו. ולכאור' כוונתו דעולא בא להשמיענו דאין הצנן פוטר את הזית, והא דבפה"ע קודמת לבפה"א זה ידענן מסברא ואי"ז נכלל בדברי עולא. אכן דבריו צריכים ביאור, דאם בלא"ה מצד דיני קדימה צריך להקדים לברך על הזית מאי נפ"מ אם הצנן פוטר את הזית או לא, והא בלא"ה מברך ב' ברכות מאחר שמקדים לברך על הזית, וא"כ מה בא עולא להשמיענו, וכי בא להשמיענו דמי שעבר על דיני קדימה וברך על הצנן לא פטר את הזית.

ובהכרח נראה דכוונת הרא"ש היא דאם צנן פוטר את הזית אזי ליכא דין קדימה דבפה"ע על בפה"א [מהטעם שיבואר להלן] ומצי לברך על הצנן ולפטור את הזית, ובזה מבואר היטב דעולא לא אמר דין צדדי בעלמא שאינו שייך לדיני קדימה, אלא כוונתו לחדש דאין הצנן פוטר את הזית וממילא חל הדין קדימה דברכת בפה"ע על בפה"א, אך אילו היה צנן פוטר את הזית ליכא לקדימה זו. אמנם הדברים צריכים פירוש וביאור במאי תליין הנך ב' דינים זה בזה, וצ"ע א.

והנה נחלקו הראשונים בביאור כוונת עולא 'דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה', ומצאנו בזה ה' שיטות בראשונים; א] דר"י מודה לרבנן דמברך על החביב תחילה, כן ד' התוס' והרשב"א ורוב הראשונים, ב] דרבנן מודו לר"י דמברך על מין ז' תחילה, כן ד' המרדכי ועוד ראשונים (לפי הבי"י), ג] דמברך על מה שירצה ואין דיני קדימה, כן ד' הרא"ש וכ"כ הראב"ה ומג"א בד' רש"י, ד] דברכת בפה"ע קודמת לברכת בפה"א, כן ד' הרא"ש בשי" בה"ג וכן ד' הרא"ה והריטב"א. ה] דאין שום חילוק בין ב"ש לאב"ש ובשניהם פליגי ר"י ורבנן אם חביב עדיף או מין ז' עדיף, וכוונת עולא היא רק לחדש דצריך לברך ב' ברכות ואין הצנן פוטר את הזית, כ"כ הכס"מ וב"י בד' הרמב"ם (וצ"ב לפ"ז במה נחלקו רבי אמי ורבי יצחק נפחא, וכן מה פריך במאי פליגי, וכן תמה בביאור מרדכי להגר"מ בנעט סוף אות נ"ח). והובאו כל הדעות הללו בהלכה, עי' בסי' רי"א סעי' א'-ג' וביה"ל שם.

סתירות בדברי הראשונים אם יש דין קדימה בצנן וזית לפי הס"ד שהצנן פוטר את הזית

(ב) והנה הרא"ש הביא לד' בה"ג שפסק דברכת בפה"ע קודמת לברכת בפה"א, וביאר

א. וכן מוכח מד' הרא"ה והריטב"א שפירשו דברי עולא לד' בה"ג דכוונתו דמברך בפה"ע וחוזר ומברך בפה"א (וכ"כ הגר"א בביאורו סי' רי"א סקי"א בד' התוס' ד"ה מיתבי), ויקשה לדבריהם דא"כ מנלן דלדינא אין צנן פוטר את הזית, דילמא לית מאן דפליג דצנן פוטר את הזית והא דאמר עולא דמברך ב' ברכות היינו משום דברכת בפה"ע קודמת וממילא נמצא דמברך ב' ברכות. ובהכרח דאם צנן היה פוטר את הזית לא היה חל הדין קדימה מצד מעלת בפה"ע על בפה"א. [ועי' היטב ברא"ה דבקושייתו אכן סבר דלכו"ע צנן פוטר את הזית, ויתבאר דבריו להלן אות י"ב].

ואכן מצאנו בספר הקובץ על הרמב"ם (פ"ח מברכות ה"ג) שביאר בד' התוס' (ד"ה מיתבי) דבאמת לית מאן דפליג דצנן פוטר את הזית [ולכן כתבו התוס' לדינא דיש להנהיג בקליות ותפוחים לברך על הקליות ולפטור בזה את התפוחים, והיינו משום דס"ל לדינא דלכו"ע צנן פוטר את הזית, ובמק"א הרחבנו בדבריו והעלינו שביאור זה לענ"ד הוא היותר מתיישב בלשון התוס' מכל ביאורי האחרונים בדבריהם, וע"ע להלן סי' י' אות ג'], והא דאמר עולא דמברך ב' ברכות היינו משום דעולא איירי בקליות ותפוחים ואמר דצריך להקדים לברך על התפוח שהוא החביב וממילא נמצא דמברך ב' ברכות, ע"ש היטב.

עוד צ"ע בזה, דלכאור' סתר הרא"ש משנתו, דהנה מקודם כתב הרא"ש להוכיח מד' רש"י דלא כאופן הב' הנ"ל (ד' המרדכי) דלכור"ע מברך על מין ז', והוא ממש"כ רש"י לדון אם הצנן פוטר את הזית, וז"ל הרא"ש: 'מתוך פירושו משמע דעל איזה מהם שירצה יברך תחילה [דהיינו על החביב] דאי צריך לברך על

הזית תחילה למה הוצרך לפרש דאין הצנן פוטר את הזית והלא לעולם יברך על הצנן לבסוף' עכ"ל. [וכ"ה בתוס' הרא"ש ותוס' רבינו יהודה]. והיינו דמבואר ברא"ש דכל שמצד דיני הקדימה צריך להקדים לברך על הזית תו לא אכפת לן אם הצנן פוטר את הזית או לא, וזה סותר לדברי הרא"ש הנ"ל בהמשך דבריו, וצ"ע ב'.

נמצינו למידין לפור' דד' ספר הקובץ בשיטת התוס' אינו ככל הני רבונותא וס"ל דאף אם צנן פוטר את הזית שייך שפיר דין קדימה על החביב. וכן מבואר בישועות יעקב סי' רי"א סק"ה ע"ש. וכן מבואר לפ"ד ספר הקובץ מד' המ"ד דבאב"ש נמי פליגי, והיינו דרבנן ס"ל דחביב עדיף בכל גווני ור"י ס"ל דמין ז' עדיף בכל גווני, וא"כ בגוונא דהזית חביב עליו כו"ע מודו דיש דין קדימה על הזית אע"ג דהצנן פוטר את הזית, ומבואר דס"ל דיש דיני קדימה דחביב ומין ז' אף אם צנן פוטר את הזית. וכן מבואר לפ"ד ח' ראמ"ה והגנזי יוסף שכתבו בד' התוס' (הנ"ל) דלמ"ד דבאב"ש נמי פליגי - צנן פוטר את הזית. [אולם להלן יבואר דאי"ז סותר לד' הראשונים הנ"ל, דיש לחלק בין דיני קדימה דחביב ומין ז' לדין קדימה דברכה המבוררת].

ב. והיה מקום לבאר בזה עפמ"ש"כ הרא"ש בטעם החילוק בין ברכותיהן שוות לאין ברכותיהן שוות וז"ל: 'דודאי כשברכתן שווה דברכה האחת פוטר את חברו או מסתבר לברך על שבעת המינים ולפטור את השני, אבל כשצריך לברך על כל אחד ואחד לא שייכי זה לזה כלל כיון שצריך לברך על השני לאחר אכילת הראשון, הלכך על איזה מהן שירצה יברך תחילה' עכ"ל. והנה הרא"ש לא פסק ככה"ג וכתב ביאור זה להשיטות דבאב"ש חביב עדיף או מה שירצה יעשה ע"ש, אך יש מקום לבאר כן אף בד' בה"ג, דיסוד שיטת בה"ג היא דבאמת קדימת מין ז' וחביב עדיפי על קדימת ברכת בפה"ע על בפה"א, אלא דבאב"ש לא שייכי זל"ז ועל כן ליכא לקדימות דמין ז' וחביב וממילא איכא להקדימה דבפה"ע על בפה"א.

[וזה ברור דקדימת ברכה המבוררת איכא גם אם לא שייכי המינים זל"ז, דהא גם הרא"ש מודה דברכת בפה"ע קודמת לברכת שהכל אע"ג דאב"ש כדמוכח מהא דבר קפרא לעיל לט., והטעם דקדימה זו שייכא אע"ג דלא שייכי זל"ז - יש לבאר עפמ"ש"כ הלבוש בסי' רי"א ס"ג בטעם קדימת ברכה המבוררת, וזה לשונו: 'ברכה שהיא מיוחדת על דבר אחד היא חשובה יותר מברכה שהיא כוללת הרבה דברים מפני שהמיוחדת היא מרבה בשבחו יותר מהכוללת מפני שהיא מורה על ההשגחה הפרטית לו יתברך שמשגיח על בריותיו בדבר זה המיוחד בשבח ועילוי יותר להחיות בו כל חי מן הדבר הכללי' עכ"ל, (וע"ע בגר"ז סי' ר"ב בקו"א סק"א), וסברא זו י"ל דשייכא אע"פ דלא שייכי המינים זל"ז, דלא גרע מב' מצוות העומדות לפניו דינו להקדים את המצוה היותר גדולה, ועי' ח' רא"ל מאלין סי' א'. וכע"ז מבארים בכוונת הרא"ש שכתב את ביאורו אף לשיטת התוס' דס"ל דאיכא קדימת חביב באב"ש, והביאור הוא דלשיטה זו קדימת חביב יסודה במה שמברך מתוך שמחה וחביבות כמ"ש"כ הכל בו - הובא בד"מ סי' קע"ז - וכ"מ בעוד ראשונים, וקדימה זו שייכא אע"ג דלא שייכי המינים זל"ז כלל].

ולפ"ז יש מקום לומר דאם בברכת הצנן נפטר הזית הרי שייכי זל"ז בצד אחד וסגי בזה לדונם כדין ב"ש, ועל כן הדרינן בזה לדין ב"ש דלר"י מין ז' עדיף ולרבנן חביב עדיף, וקדימות אלו עדיפי על קדימת ברכת בפה"ע על בפה"א כמשנ"ת.

אולם מש"כ הרא"ש בד' רש"י דאם מין ז' עדיף לכו"ע אין נפ"מ אם צנן פוטר את הזית או לא, היינו משום דלהך שיטה א"א לבאר כסברת הרא"ש דלרבנן ליכא קדימת חביב באב"ש משום דלא שייכי זל"ז, דא"כ ה"נ ל"ש קדימת מין ז', ובהכרח לשיטה זו צריך לבאר באופ"א החילוק בין ב"ש לאב"ש, וממילא אין נפ"מ לדידהו אם הצנן פוטר את הזית או לא.

אכן בסי' י' הרחבנו בניד"ז אם לד' הבה"ג הא דמעלת בפה"ע קודמת למעלות מין ז' וחביב היא רק משום דבאב"ש ל"ש דין קדימה דמין ז' וחביב כמשנ"ת לעיל, או דבאמת בעיקר מעלתה היא עדיפה על שאר המעלות,

כמו"כ צ"ע בזה בד' הרשב"א, דהנה פרכינן ע"ד עולא מהברייתא דקתני 'היו לפניו צנון וזית מברך על הצנון ופוטרי את הזית ר' יהודה אומר מברך על הזית שהזית ממין שבעה', ובפשוטו ס"ל למקשן כד' המ"ד דאף באב"ש פליגי ר"י ורבנן, ומיירי דהצנון הוא חביב ועל כן לד' רבנן מברך על הצנון דחביב עדיף ואילו לד' ר"י מברך על הזית דמין שבעה עדיף, וכן מבואר ברשב"א, וא"כ מבואר להדיא דלד' ר"י מין ז' עדיף אע"ג דצנון פוטרי את הזית, וזה כמש"כ הרא"ש ע"ד רש"י.

אמנם הרשב"א כתב לבאר דר"י ורבנן פליגי בתרתי, דלרבנן ליכא הקדמה אלא חביב קודם, ועוד דמברך על הצנון ופוטרי את הזית, ואילו לר"י לעולם מין שבעה קודם לברכה ולעולם אין זה פוטרי את זה, עכ"ד. ולא נתפרש בדברי הרשב"א מה הכריחו לכך ומנין לו דר"י פליג על רבנן בהא דאמרו דהצנון פוטרי את הזית. ולכאור' מוכח מזה דס"ל לרשב"א כדמוכח מדברי הרא"ש בד' בה"ג, דאילו היה הצנון פוטרי את הזית אזי ליכא לקדימה דמין ז' אע"ג דר"י דלעולם מעלת מין ז' קודמת לשאר המעלות ג'.

והוכחנו כצד זה מדברי הרא"ש ואכמ"ל, וכן מסתבר, דהא מקור הבה"ג הוא מעובדא דבר קפרא לעיל לט. דבפה"א עדיף על חביב ולזה כו"ע מודו – אף למ"ד דאין חילוק בין ב"ש לאב"ש, ונראה מזה דמעלת ברכה המבוררת קודמת לעולם לשאר המעלות, ולפ"ז נפלו דברינו. ועוד, דגם בעיקר סברת הרא"ש מסתבר לענ"ד שיסודה אם בפועל הנידון הוא לפוטרי בברכה אחת או להקדים ברכה אחת לחברתה, ולא מהני מה שהצנון פוטרי את הזית כדי להחשיב דשייכי זל"ז לענין להקדים ברכה לחברתה, וממילא הרק"ל.

ג. וכן נראה מכל דברי הרשב"א שם (בד"ה רבי יהודה אומר) ואבאר את סדר דבריו; מתחילה נתקשה דמשמעות הסוגיא דלמ"ד דאף באב"ש נמי פליגי ל"ק מהברייתא, ולכאור' קשה לכו"ע, וכוונתו דר"י בלא"ה צ"ב, דכיון דהצנון פוטרי את הזית ל"ש דין קדימה דמין ז' כמשנ"ת, וגם א"א לומר 'חסורי מחסרא' כמסקנת הגמ' – דזהו כד' עולא דבאב"ש לא פליגי, ולכן כתב דאף להך מ"ד אמרי 'חסורי מחסרא' דאין הצנון פוטרי את הזית אלא בעיקר וטפל אבל בהשמטת החילוק בין ב"ש לאב"ש. [והוסיף הרשב"א בזה"ל: 'כך נראה לי לפי מה שכתבתי למעלה בשם רב האי גאון ז"ל דמברך על זה וחזור ומברך על זה על איזה מהן שירצה קאמר', וכוונתו דרק לד' רה"ג ל' 'מברך על זה וחזור ומברך על זה' מתפרשת דמברך על החביב תחילה, וממילא ל' הגמ' ב'חסורי מחסרא' דבאב"ש 'מברך על זה וחזור ומברך על זה' שפיר מתפרשת דמברך על החביב, אבל לשאר השיטות דל' זו בדברי עולא מתפרשת דמברך על מין ז' או על מה שירצה – הרי אי"ז נכון לד' המ"ד דבאב"ש נמי פליגי, ובהכרח נצטרך לחסר הברייתא באופ"א, ואז קשה דלא נתפרש ד"ז בגמ'].

והוסיף הרשב"א להקשות דאכתי קשה דמשמע דלד' המקשן א"צ לחסר הברייתא כלל, וקשה כנ"ל דאם הצנון פוטרי את הזית (אף בלא עיקר וטפל) הרי ל"ש דין קדימה דמין ז' לר"י. וע"ז תי' דבהכרח לד' המקשן פליגי ר"י ורבנן בתרתי, וס"ל לר"י דאין צנון פוטרי את הזית ועל כן אזלי' בתר מין ז'.

[ומ"מ משמעות דבריו דלד' המ"ד דבאב"ש נמי פליגי – לא ס"ל כהמקשן, אלא עבדינן 'חסורי מחסרא' כמש"כ בתחילת דבריו, וכן מפורש ברשב"א לקמן (ד"ה אלא למ"ד), ומבואר שם בדבריו באופן אחד דאין הכרח לזה אלא דכך אמר ר' ירמיה ע"ש. ואף לאופן השני שם י"ל דניחא לן לחסר הברייתא מלבאר דפליגי ר"י ורבנן בתרי פלוגתות נפרדות.

ונראה לבאר עוד בזה, דהנה הך מ"ד דס"ל דבאב"ש נמי פליגי מסתבר דמפרש כן במתני' דר"י ורבנן מיירי אף באב"ש, וא"כ הרי מבואר במתני' דלרבנן חביב עדיף, ואם נימא דצנון פוטרי את הזית הרי נמצא דבאופן דהזית הוא חביב אין לו דין קדימה למשנ"ת, ובהכרח צריך לחסר את הברייתא ולהסיק דלכו"ע צנון אינו פוטרי את הזית. אמנם להלן בפנים יבואר צד לדון דין קדימה דחביב איכא אף אם צנון פוטרי את הזית ולפ"ז אין הכרח.

וכ"ז הוא דלא כד' ראמ"ה וגנזי יוסף שכתבו בשוב ד' התוס' ד"ה מיתיבי דמ"ד דבאב"ש נמי פליגי ס"ל לדינא כהמקשן דצנון פוטרי את הזית, דלדידיה לא מצינו שהוצרך לחסר הברייתא, אך ברשב"א מפורש שלא כדבריהם].

אכן גם הרשב"א סתר משנתו בזה, דהרי הרשב"א ג"כ כתב דמדברי רש"י מבואר דלא כד' המרדכי בכוונת עולא דלכו"ע מברך על מין ז', ואמנם הרשב"א לא פירש מקורו בדברי רש"י, אך ילמד סתום מן המפורש שכוונתו להוכחת הרא"ש מהא דכתב רש"י לדון אם צנון פוטר את הזית, ומתבאר מזה דגם הרשב"א ס"ל דכל שמין ז' קודם לא אכפת לן אם צנון פוטר את הזית או לא, וזו סתירה לדברי הרשב"א הנ"ל שהוכרח לבאר בד' ר"י לפ"ד המקשן דס"ל דאין צנון פוטר את הזית ורק מש"ה חל דין קדימת מין ז', וצ"ע.

עוד קשה בדברי הרשב"א הנ"ל מיניה וביה, דאם כוונתו לדל' ר"י מברך על מין ז' רק מאחר שאין הצנון פוטר את הזית, א"כ מנ"ל להרשב"א דרבנן פליגי נמי בדין ההקדמה וס"ל דחביב עדיף אף באב"ש, דילמא מודו לר"י דמין ז' עדיף אלא דמ"מ ליכא להך דין קדימה כיון דס"ל דהצנון פוטר את הזית, ומנ"ל להרשב"א להמציא דר"י ורבנן פליגי בתרי פלוגתות נפרדות להך ס"ד, וצ"ע.⁷

יסוד סברת הראשונים הוא דאין דין קדימה כשהנידון הוא האם לברך ולא מה לברך

ג) והנראה לבאר בזה, דיסוד הסברא דליכא דין קדימה כל שהצנון פוטר את

הזית הוא משום דאז הנידון הוא האם לברך ברכת בפה"ע על הזית ולא איזה ברכה להקדים לברך, ודיני הקדימה נאמרו רק באופן שמברך ב' ברכות והנידון הוא איזה להקדים, אך אין דין הקדימה אמור כשלולי דין הקדימה לא היה מברך ברכה זו כלל.⁸

חילוק בסברא זו בין סוגי הקדימות אם הם דין במין או בברכה

ד) ובזה יש מקום לחלק בין דין קדימה דברכה המבוררת לדין קדימת מין ז', דדין קדימת ברכה המבוררת הוא דין בחשיבות ומעלת הברכה, להקדים את הברכה היותר משובחת, וממילא אם אינו רוצה לברך ברכה זו כלל ל"ש בזה דין קדימה, אולם קדימת מין ז' י"ל דהוי דין במין לכבד ולהחשיב פירות שנשתבחה בהן א"י [וכדמצינו בקידוש שצריך לכסות הפת כדי של תראה בושתה שמקדימים לברך על היין המאוחר לה בסדר שבעת המינים], ועל כן י"ל דדין זה מחייבו גם בעצם הברכה שיברך עליה כדי להקדימה. וממילא מיושבים סתירת דברי הרא"ש בזה, דרק כלפי דין קדימה דברכה המבוררת לד' בה"ג הוצרך עולא לחדש דאין הצנון פוטר את הזית, דאל"כ ליכא להך דין קדימה, אולם בד' רש"י שדן הרא"ש דמין ז' יקדם, בזה שפיר כתב הרא"ש דאין לזה שום נפ"מ אם הצנון פוטר את הזית או לא.

ד. ואין נראה דכוונת הרשב"א להכריע כן מסברא דכיון דמצאנו במתני' דפליגי בב"ש אין הכרח לומר דבאב"ש מודו זל"ז, דמסגנון דברי הרשב"א נראה ברור שהעלה כן מכח ד' רבנן בברייתא ע"ש היטב.

ה. דוגמא לדבר, דהנה במשנ"ב סי' קס"ח סק"ה חידש דאע"פ שכתב התה"ד [הובאו דבריו ברמ"א סי' ר"א ס"ה] דאם יש לאדם ב' מאכלים לפניו ואינו רוצה לאכול עתה אלא אחד מהם אין דין קדימה מחייבו לברך על מה שאינו רוצה לאכול עתה, מ"מ אם אין לו נפ"מ איזה מהם לאכול אלא דרוצה לאכול רק אחד מהם ולא את שניהם – איכא בזה קדימת מין ז' ושאר המעלות, ע"כ דברי המשנ"ב. אכן נראה פשוט דאם למשל כבר בירך אדם בפה"א על פרי אחד ועתה רוצה לאכול עוד פרי ועומדים לפניו זית וצנון ואין לו נפ"מ איזה מהם לאכול – לא נימא דיש עליו דין קדימה לאכול את הזית ולברך עליו כיון דהוי מין ז', דכיון שעל הצנון איננו צריך עתה לברך [שכבר בירך מקודם בפה"א] ואילו על הזית צריך לברך – לא שייך דין קדימה כשהנידון הוא רק האם לברך, כן נראה פשוט, וה"נ בניד"ד י"ל דל"ש דין קדימה כשיכול לפוטרו בברכת הצנון וא"צ כלל לברך את ברכת בפה"ע על הזית.

החביב עליו ולכך ליכא להאי מעלה באב"ש לענין להקדים את ברכת החביב על שאר ברכות.

אכן לד' המקשן והחולקים על עולא הרי אין נפ"מ בין ב"ש לאב"ש ובשניהם פליגי ר"י ורבנן אם מין ז' עדיף או חביב עדיף, ולפי פשוטו ר"י ורבנן תרוייהו מודו דאיכא לב' מעלות אלו ורק נחלקו מה נחשב המין היותר חשוב – אם החשוב בעצם ע"פ תורה או החשוב בעיני האדם, ולכך כתבו הרמב"ם ושר"ר דלהך מ"ד מודו רבנן לר"י כששניהם חביבים דמין ז' קודם ומודה ר"י לרבנן כשאין שם מין ז' דחביב קודם [ומשא"כ לד' עולא נחלקו הראשונים והאחרונים אם איכא כלל לקדימת מין ז' כששניהם חביבים, והרחבנו בזה בסי' י"א], ונראה מזה דיסוד מעלות מין ז' וחביב שווה, ונמצא א"כ דיסוד דין קדימת מין ז' איננו דין לכבד את הפירות שנשתבחה בהן א"י, שהרי דין זה ל"ש גבי חביב, ובהכרח דהו כולו מעלות בברכה לברך על המין החשוב וכן להקדים את הברכה החשובה.

ומעתה את"ש היטב ד' הרשב"א, דבמש"כ הרשב"א להוכיח מדברי רש"י דלא כשיטת המרדכי דמין ז' עדיף, והוא ממש"כ רש"י לדון אם צנון פוטר את הזית, והוכחנו מזה דהך דין קדימה קיימא אף אם הנידון הוא אם לברך ברכה זו כלל, זהו משום דלשיטת המרדכי בהכרח יסוד הקדימה דמין ז' הוא דין במין כמשנ"ת, אולם במש"כ הרשב"א בד' ר"י בבב"א דחולק על רבנן וס"ל דאין צנון פוטר את הזית, והוכחנו מזה דס"ל דכל שהנידון הוא אם לברך לא שייך בזה הדין קדימה דמין ז', זהו משום דקאי התם לפ"ד המקשן דאין נפ"מ בין ב"ש לאב"ש ובשניהם פליגי רבנן, וביארנו דלפ"ז הוי רק מעלה בברכה ועל כן אין בזה דין קדימה כשהנידון הוא אם לברך וכמשנ"ת¹.

חילוק ביסוד קדימת מין ז' בין ד' עולא לד' הל"ב אם הוי דין במין או בברכה

(ה) **אכן** דברי הרשב"א אכתי לא נתיישבו בזה, דהרשב"א הא איירי נמי בקדימת מין ז' [גבי ד' ר"י בבב"א לפ"ד המקשן] ועכ"ז הוכחנו דס"ל דליכא להך דין קדימה כל שהצנון פוטר את הזית, ואיך א"כ העלה הרשב"א מד' רש"י דליכא לדין קדימה דמין ז' – ממש"כ לדון אם הצנון פוטר את הזית [כמובא לעיל].

ונראה ליישב דחילוק יסוד דין קדימת מין ז' באב"ש לד' המרדכי לשיטת עולא מיסוד דין קדימת מין ז' לשיטת המקשן והחולקים על עולא, דלד' המרדכי בשיטת עולא יסוד דין הקדימה הוא דהוי דין במין לכבד ולהחשיב פירות שנשתבחה בהן א"י וכמשנ"ת לעיל בד' הרא"ש, אמנם לד' המקשן והחולקים על עולא יסוד דין הקדימה הוא דהוי מעלה בברכה לברך אותה על מין חשוב, ודמיא למעלת ברכה המבוררת דהוי דין בברכה להקדים את הברכה החשובה.

והיסוד לחילוק זה, דהנה לד' המרדכי בשיטת עולא הרי אף רבנן מודו באב"ש דמין ז' עדיף, אע"ג דס"ל בב"ש דחביב עדיף, ובהכרח דהא דמין ז' קודם לחביב אי"ז משום שמעלתו עדיפה על מעלת חביב, דלפ"ד רבנן באמת מעלת חביב עדיפה, אלא דבאב"ש לא שייכא מעלת חביב וממילא קיימא מעלת מין ז' במקומה. וביאור החילוק ביניהם נראה, דדין קדימת מין ז' הוי דין בגוף המין שראוי לכבד ולהחשיב פירות שנשתבחה בהן א"י כמשנ"ת לעיל ועל כן איכא להאי מעלה גם באב"ש לענין להקדים ולברך עליהם קודם שאר מינים, אולם בחביב לא שייך דין זה לכבד את המין החביב עליו אלא הוי רק מעלה בברכה לברך על המין

ו. אמנם להלן אות י"ט הקשינו ע"ז, דבראש יוסף העלה מדברי הרשב"א דאילו היה הצנון פוטר את הזית דינו כב"ש, והגדר הוא 'דאינו בדין שיפוטור האינו חשוב את החשוב', ודין זה הוא דין במין, וצ"ע.

ביאור מקור ד' הרשב"א המחודשת דר"י
ורבנן נחלקו בב' פלוגתות נפרדות

(ו) ועפ"ז נראה ליישב היטב מה שהקשינו ע"ד
הרשב"א מנ"ל דפליגי ר"י ורבנן בב'
פלוגתות, דילמא מודו רבנן לר"י דמין ז' עדיף
באב"ש ומ"מ ס"ל דבצנון וזית ליכא לקדימת
מין ז' מאחר והצנון פוטר את הזית, דהא מבואר
ברשב"א דכל מה דר"י ס"ל דאיכא לקדימת מין
ז' בזה הוא רק משום דפליג על רבנן וס"ל דאין
הצנון פוטר את הזית.

אכן למשנ"ת את"ש היטב, דאילו היו מודים
רבנן לר"י באב"ש דמין ז' עדיף – המכוון
בזה הוא דקדימת מין ז' הוי דין במין, וא"כ היה
נשאר דין קדימה זה אף אם הצנון פוטר את
הזית, ובהכרח דלרבנן חביב עדיף כמו בב"ש
ולכא דין קדימה למין ז' באב"ש טפי
מבב"ש¹.

(ז) וכ"ז לד' הרשב"א שביאר בד' המקשן דר"י
ורבנן נחלקו בתרתי, אולם מסתימת
דברי שאר הראשונים לא משמע כן, אלא דכ"ע
מודו דצנון פוטר את הזית ועכ"ז מין ז' קודם
לר"י, וכ"כ כמה אחרונים בד' התוס' ד"ה מיתבי
[חי' ראמ"ה, גנזי יוסף, וספר הקובץ, הובאו
לעיל הערה א', וכן מוכח מדברי המג"א והגר"א
סי' רי"ב ס"א כמשי"ת להלן אות ט']. ולדברינו
צ"ל בד' ש"ר דאף בב"ש יסוד שיטת ר"י היא
דמין ז' הוי דין במין לכבדו ולהחשיבו וס"ל
דעדיף ממעלת חביב דהוי רק מעלה בברכה,
ואילו רבנן ס"ל דמעלה בברכה עדיפא. ועל כן
מין ז' קודם בכל גווני – גם אם צנון פוטר את
הזית².

ובאופ"א יש לבאר דאף המקשן מודה לעולא
דלא נחלקו ר"י ורבנן אלא בב"ש,
אלא דכיון שהצנון פוטר את הזית מיקרי ב"ש
כמש"כ הראש יוסף [הובאו דבריו להלן אות

ז. ויש להעיר דאם לרבנן ל"ש דין קדימה דמין ז' כיון דצנון פוטר את הזית והנידון הוא אם לברך בפה"ע
וע"ז ליכא קדימה - א"כ מ"ט איכא דין קדימה דחביב המצריכו לברך על הצנון תחילה. וי"ל דכלפי ברכת
בפה"א על הצנון שהוא מברך אותה בכל גווני שפיר איכא דין קדימה לברך אותה קודם ברכת הזית אע"פ
שע"ז תיבטל לגמרי ברכת הזית.

אמנם בשו"ע הגר"ז סי' רי"ב סעי' ח' ט' נקט להיפך, דל"ש דין קדימה דברכה המבוררת כשמחמת כן תיבטל
הברכה השנית, ומאידך נקט דשייך דין קדימה דברכה המבוררת גם כשהנידון הוא אם לברך אותה כלל או
לפטור מין זה ע"י הברכה השנית, ע"ש היטב, וזה דלא ככל משנ"ת. [ומ"מ גבי דין קדימה דחביב כתב לחלק
דאיכא דין קדימה גם כשתיבטל מחמתה הברכה השנית, וביאר החילוק 'שכל שהוא חשוב ממנו ומוקדם לברכה
מחמת חביבות עצמו ולא מחמת ברכתו ראוי הוא לברך עליו ולפטור ברכתו שזהו עיקר מעלת חשיבותו
כשפוטר ד"א ברכתו ולא קדימה לבדה שאין בה מעלה כ"כ לדברים החשובים מצד עצמן', עכ"ד, וצריך
להתבונן בהם, וע"ש עוד כמה חידושים בהאי ענינא].

ח. ויש נפ"מ גם להיפך בנידון זה אם יסוד הדין קדימה במין ז' הוא דין במין או בברכה, דהנה במשנ"ב סי'
קס"ח סק"ה חידש דאע"פ שכתב התה"ד [הובאו דבריו ברמ"א סי' רי"א ס"ה] דאם יש לאדם ב' מאכלים לפניו
ואינו רוצה לאכול עתה אלא אחד מהם אין דין קדימה מחייבו לברך על מה שאינו רוצה לאכול עתה, מ"מ
אם אין לו נפ"מ איזה מהם לאכול אלא דרוצה לאכול רק אחד מהם ולא את שניהם – איכא בזה קדימת מין
ז' ושאר המעלות.

ויש מקום לדון דחידוש זה תלוי אם הוי דין במין או בברכה, דאם הוי דין במין להחשיבו ולברך עליו ראשון
י"ל דכל שיש לו נידון אם לאוכלו ל"ש בזה קדימה, אולם אם הוי דין בברכה שפיר איכא למימר דכיון דודאי
מברך בפה"ע אלא דיש לו נידון על מה לברך – ראוי להחשיב את הברכה ולברכה על המין החשוב. [ומ"מ
לדברינו באב"ש ל"ש חידושו של המשנ"ב, כיון שיש לו נידון איזה ברכה יברך – אם בפה"א או בפה"ע, ואולי
יהא שייך בזה קדימת הבה"ג דברכה המבוררת]. וצ"ע היטב בכ"ז.

ט"ו, ובב"ש מבואר ברשב"א ומאירי דגדר הדין הוא 'דאינו בדין שיפטור האיניו חשוב את החשוב', וזהו דין במין.

חילוק בין קדימת חביב לקדימת ברכה המבוררת אם הוי מעלה בגוף הברכה או באופן מעשה הברכה

(ח) **עוד** מבואר באחרונים הנ"ל בד' התוס' דלמ"ד באב"ש נמי פליגי ס"ל לרבנן דחביב קודם ואם הזית חביב צריך להקדים לברך עליו אע"ג דהצנן פוטר את הזית [הובאו דבריהם לעיל סוף הערה א', וע"ע סוף הערה ג'], ומתבאר דמעלת חביב נמי איכא גם כשהנידון הוא אם לברך כלל הך ברכה. [ובספר הקובץ הנ"ל מבואר כן גם לד' ר"י אליבא דעולא דמודה באב"ש דחביב עדיף, דזה מהני אף אם הצנן פוטר את הזית].

ואפשר לבאר דשאני מעלת חביב ממעלת ברכה המבוררת, דהגם דתרווייהו הוו מעלה בברכה, מ"מ חלוקים הם זמ"ז, דיסוד מעלת ברכה המבוררת היא בגוף הברכה שהיא ברכה משובחת טפי, ועל כן כל שיש נידון אם לברך כלל האי ברכה ל"ש בזה קדימה, אולם מעלת חביב י"ל דהוי מעלה באופן מעשה הברכה מצד המברך, דכשמברך על החביב לו מברך אותה בשמחה [וכמש"כ בכל בו – הובא בד"מ ס' קע"ז – דענינה הוא שמברך אותה מתוך הנאה וחביבות], ועל כן שייכא מעלה זו אף כשהנידון הוא האם לברך אותה כלל, מפני שעצם חובת

הברכה על הזית מחייבת לקיים את חובת הברכה באופן היותר נעלה מצד המברך, ועדיין צ"ע בזה.

בד' הרמ"א שיש דיני קדימה בעיקר וטפל אע"פ שהנידון הוא האם לברך ולא מה לברך

(ט) **והנה** בסי' רי"ב ס"א גבי עיקר וטפל כתב הרמ"א בשם האגור דאם הטפל חביב בעיניו מברך עליו ואח"כ מברך על העיקר, ופירשו האחרונים כוונתו דאמנם אם מברך על העיקר פוטר את הטפלה מ"מ כל שמקדים לאכול את הטפל הרי הוא חייב בברכה (כמש"כ שם הרמ"א בהמשך דבריו) וממילא איכא דין קדימה דחביב לברך על הטפל תחילה. וע"ש במג"א וביה"ג שהקשו עליו מהא דפריך בסוגיין 'אי הכי אימא סיפא ר' יהודה אומר מברך על הזית שהזית ממין שבעה וכי לית ליה לר' יהודה הא דתנן כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה', ואם אף בעיקר וטפל איכא דיני קדימה מה הקושיא, והא כשם שנקט האגור דלדין חביב עדיף ה"נ להך ס"ד מין ז' עדיף לר"י.

ובביה"ג שם הוסיף להקשות מהא דקתני במתני' ונפסק שם בשו"ע דאם מליח עיקר ופת טפילה מברך על המליח ופוטר את הפת, וקשה דהא בדיני קדימה ברכת המוציא דפת קודמת לכל הברכות כמש"כ הרמ"א בסי' רי"א ס"ה, ואם נימא דגם בעיקר וטפל איכא דיני קדימה הו"ל להקדים ולברך על הפת ט.

ט. יש להעיר, דהרי אוכל את הפת מחמת המליח שלא יזיקנו בגרונו, וא"כ אפשר דכל רצונו לאכול את הפת היא רק לאחר המליח ותו ל"ש בזה דין קדימה כמש"כ התורה"ד דליכא דין קדימה כשאני רוצה לאכול את שניהם. [ואין לומר דהגר"א פ"י דדברי הרמ"א קאי על הך גוונא שכתב המחבר בפת ומליח וע"ז כתב הרמ"א דאם הפת חביבה יש להקדימה למליח, ובהכרח א"כ דאיירי בגוונא שאין לו נפ"מ מה לאכול קודם, ולכן הקשה הגר"א דתיפול"ל שהפת קודמת משום ברכת המוציא. אך אין לומר כן, דהא ד' הרמ"א שם בסוף דבריו דטפל הנאכל קודם העיקר ברכתו היא שהכל וזהו הרי ג"כ ברכתו של המליח, וא"כ איך כתב הרמ"א דמברך על הטפל ואח"כ מברך על העיקר, ובהכרח דלא איירי הרמ"א בגוונא דהמחבר אלא בגוונא שברכת העיקר איננה שהכל].

עוד יש להעיר דלד' הרמ"א גופיה שם הרי לעולם אין מברכים על הטפל אלא ברכת שהכל ולק"מ קושיית הגר"א. וצ"ל דהגר"א הקשה לפ"מ שהוא חולק על הרמ"א בדין הנ"ל וס"ל דגם על טפל מברכים את ברכתו הראויה.

ונראה ליישב דנידון זה תלוי בכל משנ"ת, דהן אמנם גם בטפל יש דיני קדימה כלפי העיקר לפ"ד האגור, מ"מ מאחר שאם יברך על העיקר ייפטר הטפל הרי הנידון הוא אם לברך כלל את ברכת הטפל, ודמי ממש לס"ד דסוגיין דצנון פוטר את הזית, וממילא יש לחלק בזה בין הדיני קדימה, דדין קדימה דברכה המבוררת ודאי ליכא בכה"ג כמו שהוכחנו מדברי הראשונים וממילא ל"ק קושיית הגר"א מברכת המוציא דפת, וה"ג י"ל דלד' האגור ליכא קדימה דמין ז' כמשנ"ת בד' הרשב"א, ורק דין קדימה דחביב ס"ל לאגור דאיכא כה"ג כמשנ"ת לעיל אות ח' הטעם בזה.

ובאמת הדברים מוכרחים מיניה וביה לפ"ד הרשב"א, דהא מבואר להדיא בדברי הרשב"א דמאיזה טעם שיהיה ל"ש דין קדימה דמין ז' לד' ר"י א"כ אמרי' דס"ל דאין הצנון פוטר את הזית, וממילא אם מיירי בעיקר וטפל דאז לכו"ע הצנון פוטר את הזית שוב קשיא ד' ר"י, והמג"א והגר"א בהכרח לא ס"ל כהרשב"א דר"י פליג בתרתי אדרבנן, וזה ברור'.

(י) ונראה להוסיף עוד בזה, דהנה יש שינוי באופן הקושיא בין המג"א להגר"א הנ"ל, דהגר"א הקשה בסתמא דלד' ר"י מין ז' עדיף אף באב"ש ושפיר פליגי ר"י ורבנן אם

חביב עדיף או מין ז' עדיף, והוסיף הגר"א דהן אמנם קשיא מזה ע"ד עולא דס"ל דלא פליגי ר"י ורבנן באב"ש – אך זוהי קושיא בפנ"ע ואי"ז קושיית הגמ' כאן י"א. אמנם המג"א נחית ליישב גם קושיא זו וכתב דאיכא לאוקמא בששניהם חביבים ועל כן מין ז' עדיף. ובמחצה"ש ביאר כוונתו דבזה פליגי ר"י ורבנן, דלרבנן אין קדימת מין ז' אולם לר"י איכא קדימת מין ז' אף נגד מעלת הצנון שהוא עיקר, עכ"ד.

ונראה ביאור הדברים, דאין כוונת המחצה"ש דלד' רבנן ליכא כלל מעלת מין ז', דודאי אף רבנן מודו דמין ז' קודם כששניהם חביבים בין בב"ש ובין באב"ש וכמבואר ברמב"ם וש"ר דלא נחלקו ר"י ורבנן אלא כשישנם לשני המעלות אך כשליכא אלא מעלה אחת כו"ע מודו דאזלינן בתרה, אלא כוונת המחצה"ש בביאור ד' המג"א הוא דכיון דלד' רבנן מעלת מין ז' דרגתה פחותה ממעלת חביב על כן י"ל דלא אזלינן בתרה במקום עיקר וטפל, ורק לד' ר"י דמעלת מין ז' הוי כמו מעלת חביב לרבנן איכא להך דין קדימה אף במקום עיקר וטפל, ע"ש היטב.

ומתבאר בזה דהן בב"ש והן באב"ש ס"ל למחצה"ש בד' המג"א דיש פלוגתא

י. והנה המשנ"ב פסק כהכרעת המג"א דלא כד' האגור - דאין קדימה לחביב בעיקר וטפל, וביאר המשנ"ב הטעם דאף שהטפל חביב עליו בעצם יותר מ"מ עתה איננו אוכלו רק בשביל העיקר שבשבילו הותחל האכילה ובלתו לא היה אוכל הטפל כלל' עכ"ל, ובפשוטו משמע דזוהי סברא מסוימת במעלת חביב דזה ל"ש היכא דלא החביבות הביאתו לאכילה זו, ולפ"ז נמצא לכאור' דמעלת מין ז' שפיר איכא וקשה קושיית המג"א והגר"א מסוגיין. ולכאור' צ"ל כמשנ"ת דשאני מעלת מין ז' ממעלת חביב לענין זה, ובמעלת מין ז' גם האגור מודה דליתיה בעיקר וטפל (וכן הוכחנו חילוק זה להלן הערה י"ב מיניה וביה מדברי הרמ"א).

אמנם לא מסתבר שהמשנ"ב נטה בזה מד' המג"א שהשווה ביניהם, ולכך צריך לדחוק דכוונת המשנ"ב היא דמעלת קדימת העיקר קודמת לכל המעלות. ומ"מ יש לעיין לפ"ז בגונוי דעיקר וטפל כשאין אכילת הטפל רק בשביל העיקר וכגון תערובת של ב' מינים שדין הרוב כעיקר והמיעוט כטפל כמבואר במשנ"ב שם סק"א, או בתערובת שיש בה מין דגן שהוא חשוב כעיקר, ומסתימת דברי המשנ"ב משמע דאין חילוק בזה, וצ"ע שאי"ז מתאים לסברת המשנ"ב. [והנה במג"א כתב עוד טעם דאין להקדים את הטפל משום דהוי ברכה שאינה צריכה, אולם כנראה לא רצה המשנ"ב להכריע בנידון זה כד' המג"א משום דהאבה"ע והגר"ז שם ועוד פליגי עליה דליכא איסור ברכה שאינה צריכה כשבא לברך ב' ברכות שונות המיוחדות כ"א למינו].

יא. ועי' ברשב"א ומהרש"א שעמדו בקושיא זו, ועי' משנ"ת בזה להלן אות ט"ז.

בין ר"י לרבנן בדרגת הקדימה דמין ז' כששניהם חביבים, דלר"י הוי קדימה אלימתא ומשא"כ לרבנן. והנפ"מ בזה היא במקום עיקר וטפל אם יש בזה דין קדימה דמין ז'. אך לא נתפרש בדברי המחצה"ש מ"ט אם לא הוי קדימה אלימתא ליכא להאי דין קדימה במקום עיקר וטפל, ועוד צ"ב דאם שייך לחלק בין דרגות הקדימה לענין עיקר וטפל, מהיכ"ת למג"א דקדימת מין ז' לר"י באב"ש שהיא רק באופן דליכא חביב דרגתה חמורה לענין דמהני אף במקום עיקר וטפל כמו מעלת חביב עצמה הקודמת לה.

ונראה לבאר לפמשנ"ת לעיל דהנידון אם איכא דין קדימה למין ז' במקום עיקר וטפל תלוי בגדר הך דין קדימה אם הוא דין בברכה או במין. ולפ"ז י"ל דס"ל למהרש"א דיסוד פלוגתת ר"י ורבנן הוא אם דין קדימה במין עדיף או מעלת הברכה עדיפה [וכמשנ"ת לעיל אות ז' בד' החולקים על הרשב"א], ולרבנן אע"ג דמודו דבליכא חביב מין ז' קודם – מ"מ אי"ז אותה דין קדימה כמו לד' ר"י, אלא הוי דומיא דמעלת

חביב שהיא מעלה בברכה, וממילא נמצא דלר"י דהוי דין במין שפיר איכא דין קדימה זה אף במקום עיקר וטפל אע"ג דהנידון הוא האם לברך כלל האי ברכה, אך לרבנן הך דין קדימה דמין ז' כשליכא חביב הוי דין בברכה וממילא ליכא לדין זה במקום עיקר וטפל כיון שהנידון הוא האם לברך האי ברכה או לפטור ע"י ברכת הצנון, ודו"ק היטב יב.

הערה על האמור מדברי המשנ"ב

(א) ולפמשנ"ת עד כאן דמדברי הראשונים מוכח בבירור דעכ"פ קדימת ברכה המבוררת לא שייכא אילו היה הצנון פוטר את הזית, יש להעיר על דברי המשנ"ב בסי' ר"ו סק"ז שכתב דאף דפסק השו"ע דאם בירך על הצנון ונתכוין לפטור את הזית יצא מ"מ לכתחילה לכו"ע אין להתכוין להוציא את הזית דטוב יותר לברך על הזית את ברכת המיוחדת לו, ועוד דבלא"ה לד' הבה"ג מדיני קדימה טוב יותר להקדים ברכת בפ"ה ע"כ ד"ג, ומקורו

יב. יש לדקדק עוד בהאי ענינא, דהנה המג"א והגר"א העמידו קושייתם ע"ד האגור מהגמ', ולכאור' הו"ל להקשות מיניה וביה מדברי השו"ע, דמבואר שם דפת ומליח מברך על המליח ופוטר את הפת, והרי הפת היא מז' המינים ומבואר דאין בזה דין קדימה. [וביותר קשה, שהרי הגר"א הקשה מדין זה עצמו מצד דין קדימת המוציא ומ"ט לא הקשה נמי מצד קדימת מין ז']. ובשלמא בד' הגר"א יש מקום לומר דס"ל דבאב"ש אין כלל קדימה דמין ז' למאי דקיי"ל כד' עולא דבאב"ש לכו"ע חביב עדיף [ע"י בסי' י"א מש"כ בזה בד' הגר"א] ועל כן לק"מ מד' השו"ע אלא רק מהס"ד בגמ' דאף באב"ש פליגי, [ואפשר לומר דמה"ט לא נחית הגר"א להקשות כדברי המג"א – כיון דדברי המג"א מיוסדים על כך דאף באב"ש איכא דין קדימה למין ז' לפ"ד עולא], אך הלא ד' המג"א כאן להדיא דבשניהם חביבים איכא לקדימה דמין ז' והדק"ל.

ויש לפלפל בזה עפמשנ"ת, דודאי נחית המג"א לכך דיש לחלק בין קדימת מין ז' לקדימת חביב ולומר דאף לד' ר"י דין קדימת מין ז' הוא דין בברכה ול"ש בזה דין קדימה במקום עיקר וטפל – כדס"ל למג"א גופיה בד' רבנן, אלא דמהגמ' ק"ל דמ"מ מה פריך ע"ד עולא, והא שפיר י"ל דלד' ר"י הוי דין במין ואיכא ביה דין קדימה אף במקום עיקר וטפל, ודו"ק.

ועי' בפמ"ג שם שהביא דהנחלת צבי הקשה ע"ד האגור באופ"א מהמג"א דנוקמא ד' ר"י בגוונא דהזית הוא חביב ולכך קודם אף במקום עיקר וטפל, ודחה דא"כ מ"ט פליגי רבנן. וכתב ע"ז הפמ"ג דאכתי יקשה קושיית המג"א דמין ז' נמי תקדם מה"ט וע"ז לא מהני תירוצו. וצ"ע באמת מ"ט לא הקשה הנחל"צ כקושיית המג"א והגר"א (ובלא"ה לכאור' היא קושיא פשוטה טפ"י). אכן להנ"ל את"ש היטב, דמיניה וביה מוכח בשו"ע דשאני קדימת מין ז' מקדימת חביב בזה ועל כן לא הקשה אלא מדין חביב גופיה.

יג. אגב, יש להעיר על ל' המשנ"ב 'טוב יותר להקדים פה"ע', דלכאור' הוי מדינא לד' הבה"ג ולא מעלה בעלמא. [ועי' פמ"ג סי' קס"ח מ"ז סק"א בשם תר"י דקדימת שלם הוי רק מצוה מן המובחר אך קדימת מין

דלולי האיסור ברכה שא"צ שפיר ס"ל דאיכא דין קדימת ברכה המבוררת אע"ג דצנן פוטר את הזית, וזה שלא כדברינו.

ביאור חדש בכל האמור - החילוקים הם מצד איסור ברכה שאינה צריכה

(יג) אשר על כן נראה דיש לבאר ככל משנ"ת עד כאן - בהל' ברכה שאינה צריכה, והיינו דהן אמנם בעיקר הדין שייכי דיני קדימה בכל גווני גם כשהנידון הוא האם לברך ברכה זו, מ"מ מחמת איסור ברכה שא"צ ליכא לדיני קדימה. אולם זה תלוי בגדרי דיני הקדימה, דאם הוי דין במין להקדים לברך עליו לא חשיב זאת ברכה שאינה צריכה, דשפיר ברכה הצריכה היא, אולם אם הוי דין בברכה כמו בברכה המבוררת – בזה הרי הדין קדימה שייך רק אם הוא בא לברך ברכה זו, וכיון דהוי ברכה שאינה צריכה אסור לו לברכה, ודו"ק היטב.

ולפ"ז את"ש דברי הרא"ה, דבאמת כל דברי הראשונים שהבאנו ג"כ כוונתם מחמת תי' קושיית הרא"ה דיש בזה ברכה שא"צ, וה"נ דברי המשנ"ב הנ"ל מתבארים היטב, דזה ודאי דלמסקנא שאין הצנן פוטר את הזית ממילא – היינו משום דברכת הזית לכתחילה היא בפה"ע, ולכך אף אם היה רשאי להתכוין לפטור את הזית ע"י הצנן מ"מ ענין ברכה שא"צ ודאי לא היה בזה, דשפיר הויא ברכה הצריכה לברך על הזית את ברכתה הראויה לה וכת' הרא"ה ז"ל.

מהמג"א ופמ"ג שם. ולכאור' לפמשנ"ת מוכח מדברי הראשונים לא כן, דאילו היה מותר לכתחילה להתכוין לפטור את הזית אזי לא היה שייך דין קדימה לברכת בפה"ע כל שרוצה לברך על הצנן ולפטור את הזית.

וכן יש להעיר בדברי המג"א ומשנ"ב סי' רי"א ס"ה, בהא דכתב הרמ"א דברכת המוציא קודמת לברכת במ"מ, וכתב המשנ"ב סקכ"ח בשם המג"א בזה"ל; 'פי' כגון שיש שלחן ערוך לפניו לאכול פת וגם רוצה לאכול לחמניות דברכתן במ"מ וכו', דאי מיירי בשאר תבשילין בלאו טעמא דברכת המוציא חשובה צריך לברך תחלה על הפת ולפטור ממילא את התבשיל דאי יברך תחלה על התבשיל נמצא גורם ברכה שא"צ ואסור' עכ"ל, ומבואר בדבריו דבשאר תבשילין ג"כ איכא לדין קדימה, ואך דמלבד זה יש לאסור משום ברכה שא"צ, והרי דאף דאם יברך תחילה על הפת שוב לא יברך עליהם, מ"מ איכא בזה לדין קדימה דברכה המבוררת.

הוכחה מדברי הרא"ה שלא כדברינו

(יב) שבת וראיתי גם בדברי הרא"ה שלא כדברינו, דהנה הרא"ה פי' לדברי עולא כשיטת הבה"ג והקשה דכיון דצנן פוטר את הזית הו"ל להקדים לברך על הצנן כדי שלא להרבות בברכות דהו"ל ברכה שאינה צריכה, ותי' דבאמת אין הצנן פוטר את הזית ממילא אלא רק כשמתכוין לכך, דעיקר מצוותו לצאת בכל אחד בברכתו הראויה לו ע"ש. ומבואר

ז' הוי מעיקר הדין, ונפ"מ דמיקרי עבריינא ועובר על ד"ת ואפשר דחייב נידוי ומכת מרדות, עכ"ד. ויל"ע אם קדימת ברכה המבוררת דמיא לקדימת מין ז' או לקדימת שלם, ועי' בסי' משנ"ת בזה].

יד. ובזה נתיישב מה שראיתי מקשים ע"ד הריטב"א המובאת להלן דלפ"ד המקשן הא דמברך על הצנן תחילה הוא משום איסור ברכה שא"צ, ולפ"ז קשה דה"ל למסקנא דאין הצנן פוטר את הזית ממילא - מ"מ הלא לד' השו"ע סי' ר"ו ס"ב אם נתכוין להדיא לפטור את הזית מהני, וא"כ אכתי שיצטרך לעשות כן משום ברכה שא"צ.

אמנם הביאור הוא כנ"ל דהא בהא תליא, דהטעם דאין הזית נפטר ממילא הוא משום דאי"ז ברכה הראויה לזית וממילא אין בזה משום ברכה שא"צ. וכן מבואר בדברי הרא"ה שם בתירוץו שאין הזית נפטר ממילא בברכת הצנן אא"כ מכוין להדיא משום דמצוותו לברך על כל מין ומין ברכתה הראויה לה ע"ש, וכ"כ בספר אהלי

ובאמת מצאנו כן להדיא בריטב"א שפי' ד' רבנן בברייתא לפ"ד המקשן, דס"ל דמברך על הצנן תחילה משום איסור ברכה שא"צ [ולא משום חביב], וקשה לדבריו דא"כ מ"ט דר"י דמין ז' עדיף, ובהכרח ס"ל כמשנ"ת דשאני קדימת חביב מקדימת מין ז', דכלפי קדימת חביב חשיב ברכה שא"צ אולם כלפי קדימת מין ז' הוי ברכה הצריכה, ור"י ורבנן לשיטתייהו קיימי טו.

אמנם לפי משמעות דברי הרשב"א דמברך על הצנן משום דחביב עדיף טו – י"ל כמשנ"ת לעיל אות ח' דאף בקדימת חביב דין הקדימה הוא מצד אופן מעשה הברכה ולא מצד גוף הברכה ועל כן חשיבא ברכה הצריכה כמשנ"ת.

ויש להוכיח גם מדברי התוס' ד"ה מיתיבי כד' הריטב"א והרא"ה, דזה לשונו: 'ופריך אלמא דמברך ב"פ האדמה אפילו לפטור ב"פ

ישועה (להגרי"י קלמנוביץ שליט"א). וע"ע באשל אברהם מבוטשאטש סי' רי"א. [ובאמת אף לד' המקשן דנפטר ממילא אינו מובן כ"כ מ"ט איכא בזה איסור ברכה שא"צ, דסו"ס הוי רק ענין של בדיעבד שנפטר הזית, ע"י בהערה הבאה]. שו"ר כע"ז בספר ישועת דוד או"ח סי' א' ע"ש שהרחיב טובא.

טו. בעיקר ד' הריטב"א דמשום ברכה שא"צ צריך לברך על הצנן ולפטור את הזית, יל"ע בזה מסברא, דהא במברך על הזית לבדו צריך לברך בפה"ע ורק בדיעבד נפטר בבפה"א, וא"כ מ"ט לכתחילה יכול לברך על הצנן ולפטור את הזית להך ס"ד. ולפ"ד היה מקום לבאר דכך היא המידה שאם בא לברך על כמה מינים מברך ברכה השייכת לכולם וכמו שמצאנו בתרו"מ שאם מברך על כ"א בפנ"ע מפרט בברכתו 'על מעשר ראשון' וכדו' ואילו כשמברך על כולם יחד כוללם בברכה כללית 'על תרומות ומעשרות', וכע"ז בברכה על כמה מיני בשמים. אך יש להוכיח לא כן, דא"כ ה"נ יוכל לברך על הזית בפה"א ולפטור את הצנן, ומשמעות הברייתא דלא מהני כה"ג או עכ"פ אסור לעשות כן [דלר"י דמברך על הזית תחילה מברך שוב על הצנן] וכן מפורש בריטב"א הנ"ל וברשב"א ורא"ש, וז"פ. ובהכרח הביאור הוא דכיון שדינו לברך על הצנן בפה"א והוא מברך עליו כדינו ממילא נפטר בזה הזית והוי זה כדיעבד, וכ"ה ל' הרשב"א והריטב"א 'והא נמי כדיעבד דמי'.

אלא דלפ"ז אינו מובן מה שייך בזה איסור ברכה שא"צ אם מברך על הזית תחילה ואינו פוטר בברכת הצנן, דאדרבא, הרי מעיקר הדין ראוי לברך ברכה נוספת על הזית ורק בדיעבד נפטר הזית ממילא אחר שבירך על הצנן, ואיך יתכן שיהא דין לפטור את הזית באופן זה של בדיעבד, וצ"ע.

טז. ברשב"א מבואר דשפיר איכא לאוקמא דהצנן הוא החביב [דע"ש שביאר באופן אחד הא דהצנן פוטר את הזית דהיינו משום דחביב חשיב כעיקר והאינו חביב כטפל כלפיו ועל כן פוטר העיקר את הטפל, ולדרך זו אף אם הזית הוא חביב מברך עליו בפה"ע ופוטר את הצנן להך ס"ד]. ולפ"ז יש לפרש בפשיטות דרבנן לשיטתייהו דחביב עדיף, וס"ל למקשן דאף באב"ש פליגי ר"י ורבנן אם חביב עדיף או מין ז' עדיף, וכן משמעות דברי הרשב"א בהמשך דבריו, וכ"כ בספר הקובץ (פ"ח מברכות הי"ג) בשם הרשב"א.

והנה הרשב"א הוכיח כהפי' בד' עולא דלכו"ע חביב עדיף, וכתב בתוך דבריו: 'וכן נראה לי להכריע ממה שאמרו בסמוך 'חסורי מחסרה והכי קתני היו לפנינו צנן וזית מברך על הצנן ופוטר את הזית בד"א בשהיה צנן עיקר אבל אין הצנן עיקר ד"ה מברך על זה וחוזר ומברך על זה', אלמא אפי' בשאין צנן עיקר אם רצה עליו מברך תחילה, שהרי לא חידש כאן אלא שחוזר ומברך על הזית הא צנן כדקאי קאי, כלומר שעליו יכול לברך תחילה וכו'.

ונראה דהרשב"א לשיטתו דס"ל דהברייתא מתפרשת באופן שהצנן הוא חביב, אולם לד' הריטב"א הא לא מבואר כלל בברייתא דהצנן הוא חביב ואפשר דהזית הוא החביב, ובהכרח צ"ל דל' הברייתא 'מברך ע"ז וחוזר ומברך ע"ז' אינה מתפרשת כלל על דין הקדימה אלא רק דצריך לברך ב' ברכות לעומת מה שבגוונא דצנן עיקר סגי בחדא ברכה, ושאני ל' 'מברך ע"ז וחוזר ומברך ע"ז' בדברי עולא דמתפרש בדין קדימה כיון דקאי כלפי הא דבב"ש פליגי ר"י ורבנן בדין הקדימה, וממילא אין מזה ראייה כלל כאחד הפירושים, ולק"מ ע"ד הריטב"א גופיה שפי' דברי עולא כד' בה"ג.

דחינן הן לקדימת ברכה המבוררת והן לקדימת מין ז'¹⁷. ושו"ר כן בקובץ צהר (אוהל ברוך מדור מנחת שלמה) בשם הגרשז"א.

וכדברי הריטב"א רא"ה ותוס' משמע טפי מסתימת ל' הברייאא שלא מבואר דמיירי דוקא באופן שהצנן חביב טפי, ומשמע דאף אם הזית חביב מ"מ מבין על הצנן תחילה, וכנראה זהו באמת מקור הראשונים לפרש כן, וכ"כ בספר אהלי ישועה (להגרי"י קלמנוביץ שליט"א).

אכן יש להעיר על שיטתם, דהא רבנן מודו לר"י דאיכא קדימת מין ז' כששניהם חביבים כמבואר ברמב"ם ושו"ר י"ח, וא"כ מאחר וליכא לקדימת חביב מחמת איסור ברכה שא"צ מ"ט

העץ אפילו לגבי זית שהוא משבעת המינים וכ"ש קליות שהן כן משבעת המינים דמברך עליהן ב"פ האדמה לפטור את התפוחים' עכ"ל. ומבואר מדברי התוס' דבקליות ותפוחים מברך על הקליות אף לד' רבנן, ותוס' דימו זאת להא דמברך על הצנן תחילה, ולכא' כוונת התוס' אף באופן שהתפוחים חביבים אצלו, והביאור הוא דמשום ברכה שא"צ מברך על הצנן והקליות כדי לפטור את הזית והתפוחים. [ומבואר גם בל' התוס' דזהו עיקר הקושיא ע"ד עולא דיש כאן קדימת דין ברכה שא"צ ולא שאר קדימות, והנפ"מ היא בקליות ותפוחים, וזה מש"כ התוס' 'אלמא דמברך ב"פ האדמה אפילו לפטור ב"פ העץ אפילו לגבי זית שהוא משבעת המינים', דהיינו דמשום איסור ברכה שא"צ

יז. וכן נראה להוכיח לד' ספר הקובץ שכתב בביאור דברי התוס' דעולא איירי בקליות ותפוחים וכוונתו דצריך להקדים התפוחים משום חביב אבל מודה עולא דצנן פוטר את הזית (הובא לעיל הערה א'), וקשה דא"כ מה סתירה יש מהברייאא לד' עולא, והא בברייאא מיירי שהצנן חביב ועל כן הוא קודם, וכן הקשה הישועות יעקב סי' רי"א סק"ה. ובהכרח צ"ל דהברייאא מתפרשת דמברך על הצנן גם אם הזית הוא החביב משום ברכה שא"צ וממילא קשיא ע"ד עולא דה"נ בקליות ותפוחים, וזה ממש כמשמעות דברי התוס' וכמשנ"ת.

והנה בחי' ראמ"ה ובגנזי יוסף כתבו דל"ב דאף באב"ש פליגי משמע דא"צ לחסר הברייאא, דהא כל הקושיא היתה רק ע"ד עולא דס"ל דאין פלוגתא באב"ש ובברייאא הרי מבואר דפליגי ר"י ורבנן אף באב"ש, אך לד' החולקים על עולא לק"מ ושפיר י"ל דצנן פוטר את הזית לכו"ע ונחלקו ר"י ורבנן אם חביב עדיף או מין ז' עדיף, ובזה ביארו כוונת התוס' שכתבו דבקליות ותפוחים יש לברך על הקליות [ועמדו בזה המהרש"ל ומהרש"א ושו"א], דכוונתם דל"ב דפליגי אף באב"ש קיי"ל כר"י אף בזה ומברך על מין ז' דהיינו על הקליות וממילא נפטרו התפוחים ע"ש.

אכן כל דבריהם הם רק אם כוונת הברייאא דהצנן הוא חביב ומברך עליו מדין חביב, אך לפמש"כ הריטב"א דמברך על הצנן מדין ברכה שא"צ – הרי מבואר דאף אם הזית חביב מקדים לברך על הצנן, ולל"ב הרי ביארו דמתני' מיירי אף באב"ש וקתני דלד' רבנן חביב עדיף. וא"כ כיון שהוכחנו מד' התוס' דפירש בברייאא דצנן קודם משום ברכה שא"צ – הרי נדחו בזה דברי ראמ"ה והגנזי יוסף בד' התוס', וצ"ע.

ויש להוסיף בזה, דבאמת בפשוטו צ"ע מ"ט אין דברי ראמ"ה והגנזי יוסף נכונים להלכה, דבשו"ע סי' רי"א ס"ג מבואר דאין ברכת הצנן פוטרת את הזית, ולכא' לד' הרמב"ם דפסק כל"ב והובאה שיטתו בשו"ע שם בס"ב אין מקור לחסר את הברייאא והו"ל להרמב"ם לפסוק דברכת הצנן פוטרת את הזית, וזהו באמת טענת האחרונים הנ"ל. אכן לפמשנ"ת את"ש היטב, דאף לל"ב צריך לחסר את הברייאא, דבברייאא מבואר דלרבנן קדימת ברכה שא"צ עדיפה על כל הקדימות, ואילו לל"ב מבואר במתני' דלרבנן חביב עדיף בכל גווני, ודו"ק. [אכן בפשוטו י"ל דלא מצינו דהל"ב פליגא ע"ד עולא במה דס"ל דצנן אינו פוטר את הזית וממילא גם לדידהו צריך לחסר הברייאא]. [וע"ע לעיל סוף הערה ג'].

יח. ונידון האחרונים אם באב"ש איכא קדימת מין ז' הוא רק לפ"ד עולא לשי' הראשונים דלכו"ע חביב עדיף, דאפשר דטעמו דר"י דאין מין ז' קודם באב"ש הוא משום דל"ש כלל קדימת מין ז' באב"ש, אולם לא מצאנו שיטה דלד' רבנן ליכא קדימת מין ז' כלל אע"ג דלד' ר"י איכא.

לא הוי כמו בשניהם חביבים דלכו"ע מין ז' עדיף. ולכאור' מוכח מזה כמש"כ המחצה"ש [הובא לעיל אות י'] דשאני גדר קדימת מין ז' לר"י מגדר קדימת מין ז' לרבנן, וביארנו דלר"י הוי דין במין ולכך עדיף ממעלת חביב אולם לרבנן הוי דין בברכה ולכך מעלת חביב עדיפא, וכלפי מעלת מין ז' בברכה שפיר איכא איסור ברכה שא"צ.

ישוב קושיית המג"א ע"ד האגור מ"ט אין איסור לברך על הטפל קודם העיקר משום ברכה שאינה צריכה

יד) ולפ"ז מתיישבת היטב עוד קושיא שהקשה המג"א בסי' רי"ב ע"ד האגור, דאיך מותר לברך על החביב תחילה והא הוי ברכה שאינה צריכה כיון שהעיקר פוטר את הטפל, וע"ש באבה"ע ופמ"ג וגר"ז שיישבו דאיסור ברכה שא"צ מצאנו רק בברכה המיוחדת לשני הדברים והא גורם לברכה ב"פ, אולם כשיש לכל דבר ברכה המיוחדת לו אלא שיכול לפוטרם בברכה אחת שאינה מיוחדת לשניהם – כה"ג לא חשיבא ברכה שאינה צריכה, ועל כן מותר לברך על הטפל תחילה ברכתו המיוחדת לו אע"פ שאפשר לפוטרו בברכת העיקר, עכ"ד.

אולם בריטב"א הנ"ל מבואר לכאור' שלא כדבריהם, דהא נקט דהוי ברכה שא"צ אם יכול לפטור את הזית בברכת בפה"א של הצנן אע"פ שהברכה המיוחדת לזית היא בפה"ע, ועי' לעיל הערה ט"ו.

אכן לדברינו מתיישבת קושיית המג"א באופ"א, דס"ל לאגור כמשנ"ת בד' הרשב"א דאין בזה איסור ברכה שא"צ מחמת הדין קדימה דחביב גופא, ובזה שאני דין קדימת מין ז' דהוי

דין בברכה ולכך איכא בזה איסור ברכה שא"צ, וכבר הוכחנו לעיל מדברי המחצה"ש בד' המג"א דגם המג"א פשיט"ל דליכא דין קדימת מין ז' לד' רבנן כששניהם חביבים במקום עיקר וטפל, ולמשנ"ת הטעם הוא משום דבזה פשיטא דאיכא איסור ברכה שא"צ כיון דאינו אלא דין בברכה וכמו דין ברכה המבוררת. [אמנם המג"א גופיה ודאי לא נתכוין לזה, שהרי הקשה דבכל גווני איכא איסור ברכה שא"צ, אלא כוונתו דיש מעלה לפטור את הטפל ע"י העיקר וזה קודם למעלת מין ז' לפ"ד רבנן, אולם כבר הערנו לעיל דא"כ מנ"ל דלר"י נמי לא נימא דמעלת ברכת העיקר קודמת למעלת מין ז', וצ"ע].

אם יש איסור ברכה שאינה צריכה לברך על מאכל קודם הסעודה כשהוא חביב עליו מן הפת

טו) והנה בסי' רי"א ס"ה כתב הרמ"א דברכת המוציא קודמת לברכת במ"מ אע"פ שהדבר השני חשוב או חביב עליו, וכתב ע"ז המג"א: 'ונראה לי דמייירי בלחמניות, דאם הוא תבשיל ממיני דגן צריך לברך על הפת תחילה כדי שיפטור התבשיל, דאסור לגרום ברכה שאינה צריכה' עכ"ל. ומבואר בדברי המג"א דאף אם יש דין קדימה דחביב מיקרי ברכה שא"צ, ולמשנ"ת ד"ז תלוי בפלוגתא הרשב"א והריטב"א בביאור הברייתא לפ"ד המקשן, דלפ"ד הרשב"א לא מיקרי ברכה שא"צ ט'.

והנה מקור דברי הרמ"א הנ"ל הם באגור, ולעיל נתבאר בשיטת האגור כד' הרשב"א, וא"כ את"ש היטב דהאגור לשיטתו ס"ל דאין דין ברכה שא"צ במקום קדימה דחביב וא"צ לדחוק בדבריו כמש"כ המג"א דאיירי בלחמניות שמברכים עליהם גם בתוך הסעודה.

יט. אמנם זהו רק לפמש"כ בד' הרשב"א שגם הוא מודה דגבי קדימת מין ז' מיקרי ברכה שא"צ, אך לולי זאת היה אפשר לחלק בין הנידונים, דאף להאי ס"ד דצנן פוטר זית מ"מ אין הפי' דאם אוכל פרי העץ ופרי האדמה ביחד תקנו חז"ל לכוללם בברכה אחת אלא רק דממילא נפטר הזית מכח הדין דבדיעבד הוא נפטר בברכת בפה"א ועל כן ל"ש בזה ברכה שא"צ כל שרוצה לברך על הזית את ברכתו הראויה לו לכתחילה (ועי' לעיל

עוד בדין קדימה באין ברכותיהן שוות לפי הס"ד דצנזון פוטר את הזית

בקושיית המהרש"א על ל' הגמ' 'אי הכי'

טז) הנה הקשה המהרש"א על ל' הגמ' 'הב"ע כשהצנזן עיקר אי הכי אימא סיפא ר' יהודה אומר מברך על הזית שהזית ממין שבעה ולית ליה לר' יהודה הא דתנן כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה, ומל' 'אי הכי' משמע דאם לא מיירי בעיקר וטפל אין קושיא ע"ד עולא מהסיפא, וקשה דהא לר' עולא באב"ש לרוב הפירושים מודה ר"י דאין קדימה למין ז'. ות' המהרש"א דלהך ס"ד יש לפרש כוונת עולא כד' המרדכי דבאב"ש כו"ע מודו דמין ז' עדיף. וזה חידוש גדול, ומסתימת דברי הראשונים לא משמע כן [שהרי הראשונים הכריחו מסברא דלא כד' המרדכי דיחיד מודה לרבים ולא רבים מודים ליחיד, ולא הזכירו דלפי הס"ד אינו כן].

אמנם ברשב"א (סוד"ה רבי יהודה) מבואר להדיא דקשה על עולא אף מהסיפא מד' ר"י, וכן מבואר מתוך דברי הגר"א סי' רי"ב סק"ב ע"ש היטב. וצ"ל לפי דבריהם דל' 'אי הכי' מתפרש רק כלפי האוקימתא דמיירי בעיקר וטפל, דלפ"ז קשה מהסיפא דר"י ודאי לא פליג בדין עיקר וטפל, אבל אה"נ גם לולי אוקימתא זו קשיא מהסיפא ע"ד עולא, אולם זוהי קושיא אחרת. וכ"כ הנחלת דוד.

יז) ונראה ליישב באופן נוסף, דהנה במג"א סי' רי"ב סק"ג מבואר דאיכא לאוקמא לברייטא בששניהם חביבים, ולפ"ז אין סתירה מהברייטא לעולא, דבשניהם חביבים מודה עולא דמין ז' קודם, [אמנם ד"ז איננו מוסכם, ואפשר דמה"ט לא נחתי הרשב"א מהרש"א והגר"א לת' זה]. אולם צריך להוסיף בזה, דלכאור' א"א לומר כן, דא"כ מאי טעמייהו דרבנן, דהא בפשוטו מודו רבנן לר"י דבשניהם חביבים מין ז' קודם. אכן מבואר במחצתה"ש בכוונת המג"א שם דאף דמודו רבנן לר"י דבשניהם חביבים מין ז' קודם מ"מ פליגי ר"י ורבנן בגדר הקדימה דמין ז' ולד' רבנן מעלת מין ז' פחותה מלד' ר"י אף בששניהם חביבים. **ולפ"ז** ביארנו לעיל (אות י"ג) די"ל דבזה תליא פלוגתת ר"י ורבנן להך ס"ד דצנזון פוטר את הזית, דלרבנן מברך על הצנזן תחילה משום איסור ברכה שא"צ אך לר' ר"י ליכא ברכה שא"צ במקום דין קדימה דמין ז' ע"ש, והכרחנו כן בד' הריטב"א ודעימיה דביארו להדיא ד' רבנן דמברך על הצנזן משום איסור ברכה שא"צ ולא משום חביב, ובע"כ דליכא ברכה שא"צ במקום מין ז' לר"י, ואת"ש היטב². [אכן הרשב"א מהרש"א והגר"א דלא נחתו לזה י"ל דס"ל דאין פלוגתא בין ר"י ורבנן בגדר קדימת מין ז' אלא רק אם חביב עדיף על מין ז' או מין ז' עדיף] כא.

הערה ט"ו), ושאני ברכת המוציא שפוטרת שאר אוכלין מעיקר הדין לכתחילה.

כ. שו"ר כדברינו ממש בישוב קושיית המהרש"א בשטמ"ק החדש למהר"י שטייף בשם שו"ת נחלת בנימין. והוסיף דזה ברור דלולי ברכה שא"צ מודו רבנן שיש קדימה למין ז' כששניהם חביבים ועל כן אין להקשות על דבריו מ"ט הוצרכה הגמ' לחסר הברייטא גם בחילוק בין ב"ש לאב"ש, ואמאי לא נימא דבאין עיקר וטפל נחלקו רבנן ור"י לשיטתם אם יש קדימה למין ז' או לא ומיירי בשניהם חביבים, ודו"ק. [אך יש לדחות קושיא זו, דמ"מ מ"ט צריך להקדים לברך על הצנזן לר' רבנן, וי"ל].

כא. אמנם יש לציין דהמהרש"א ומחצתה"ש גופיהו לא באו לבאר הפלוגתא לס"ד דצנזון פוטר את הזית אלא רק לס"ד דמיירי בעיקר וטפל ע"ש, וביאר המחצתה"ש דנחלקו אם מעלת מין ז' עדיפה על המעלה לברך על העיקר תחילה או לא, ופלוגתתם היא בגדר מעלת מין ז'.

חידושו של הראש יוסף דאם צנון פוטר
את הזית דינו כברכותיהן שוות

(יח) עוד נראה ליישב באופן פשוט קושיית המהרש"א, דהנה ביארו הרשב"א והמאירי גדר דין הקדימה בב"ש 'דאינו בדין שיפטור האיני חשוב את החשוב', וע"ש שהעלו מזה דין מחודש דאם עבר על הדין קדימה ובירך על האיני חשוב לא פטר את החשוב אא"כ נתכוין להדיא לפוטרו, והובא ברמ"א סי' רי"א ס"ה, ומשמעות הדברים דאי"ז רק דין חיובי שצריך להקדים את החשוב אלא הוא גם לצד השלילה דאסור לפטור את החשוב ע"י השאינו חשוב, ולפ"ז כתב הראש יוסף דלס"ד דצנון פוטר את הזית הרי לר"י צריך להקדים את הזית אף לד' עולא כדין ברכותיהן שוות כדי שלא יפטור הצנון את הזית שהוא חשוב כלפיו כב' כג.

וכן משמע מדברי רש"י שכתב 'אבל בשאין ברכותיהן שוות ד"ה - אין ברכה אחת פוטרתן ושוב אין כאן מחלוקת, ואע"ג דתנן בירך על פירות האילן ב"פ האדמה יצא' וכו', ומסדר הדברים משמע דעיקר קושייתו היא דכיון דברכה אחת פוטרתן חשיב ב"ש ושוב יש כאן מחלוקת, וזה כמשנ"ת דכלפי דין הקדימה דזית דינו כב"ש דאין לפוטרו ע"י הצנון. ושור"ר בפנ"י נחלת דוד ואשל אברהם מבוטשאטש שביארו כן כוונת רש"י. [אמנם ציין הנחלת דוד דהתוס' הביאו דברי רש"י רק כקושיא מ"ט מברך ב' ברכות ולא סגי בברכה אחת].

[ובזה מתבאר היטב הקושיא מהרישא ע"ד עולא, דלפי משמעות הרשב"א דמיירי

בבריייתא באופן שהצנון הוא חביב ומה"ט ס"ל לרבנן דקודם לזית - בפשוטו אין כאן קושיא על עיקר שיטת עולא דבאב"ש כו"ע מודו דחביב עדיף אלא הוי רק קושיא על הדין הצדדי הנוסף שהשמיענו עולא דאין הצנון פוטר את הזית [ע"י בתר"י שעולא השמיענו ב' דינים, א' דמברך על החביב לכו"ע, ב' דאין הצנון פוטר את הזית], ויש בזה קצת דוחק. אולם להנ"ל את"ש היטב, דכל שהצנון פוטר את הזית דינו כב"ש ואף לד' עולא היה צריך להיות דלר"י מין ז' קודם והוי סתירה לעולא גם בדיני הקדימה].

ולפ"ז נמצא דהקושיא ע"ד עולא מהסיפא תלויה בדין המבואר ברישא דצנון פוטר את הזית, וממילא את"ש הל' 'אי הכי', דלס"ד דצנון פוטר את הזית ל"ק על יסוד ד' עולא מהסיפא, דנהי דעולא אמר דאף לר"י חביב קודם - זהו משום דס"ל דצנון אינו פוטר את הזית ובזה אמנם קשיא עליה מרישא דבריייתא, אך עכ"פ אין קושיא נוספת עליו מהסיפא. ושור"ר תי' זה בשטמ"ק החדש למהר"י שטייף בשם ספר מר דרור [והוסיף דמהא דלא נחית המהרש"א לזה מוכח דלא ס"ל כהראש יוסף, אבל ע"י היטב בראש יוסף דאף לדידיה לא ס"ל לישוב זה].

[אכן] יש להדגיש שתי' זה האחרון מיישב רק את הקושיא שהעמיד המהרש"א על תחילת הגמ' דמשמע דאם צנון פוטר את הזית ל"ק מהסיפא ע"ד עולא, אולם יש להעיר כן גם על המשך הגמ' דקאמר 'וכי תימא ה"נ דלית ליה והתניא רבי יהודה אומר אם מחמת צנון בא הזית

כב. שמעתי להעיר בשם הרב פנחס זליבנסקי שליט"א דלכאור' א"צ להקדים לברך על הזית אלא סגי להתכוין בברכת הצנון שלא לפטור את הזית (עכ"פ להשיטות דשייך להגביל ברכה למין מסוים). ואפשר לומר דאה"נ, ובאמת כוונת ר"י הוא רק שצריך לברך על הזית בפנ"ע, דהא ר"י לא אמר דמקדים לברך על הזית אלא רק אמר דצריך לברך על הזית, וצ"ת.

כג. עוד יש לבאר הא דדינו כב"ש לד' ר"י עפמ"ש"כ הרא"ש בביאור ד' עולא דבאב"ש ליכא לדין קדימה דמין ז' משום דלא שייכי המינים זל"ז, ולפ"ז י"ל דכל שאחד מהם פוטר את חבירו הרי שייכי זל"ז ועל כן דינם כב"ש, וע"י לעיל הערה ב'.

המקשן דר"י פליג ברתרי וס"ל דאין הצנן פוטר את הזית.

ט) ומדברי הראש יוסף הנ"ל בד' הרשב"א דאם הצנן פוטר את הזית דינו כברכותיהן שוות משום 'דאינו בדין שיפטור האיננו חשוב את החשוב' - יש להעיר על משנ"ת לעיל אות ה' בד' הרשב"א דאם הדין קדימה דמין ז' הוא דין במין איכא להך דין קדימה גם אם יכול להימנע מלברך ברכה זו כלל מחמת שהצנן פוטר את הזית, ולפ"ז הדרא קושיין שם ע"ד הרשב"א מנ"ל דלד' המקשן ר"י פליג וס"ל דאין הצנן פוטר את הזית, דבפשוטו הוא משום דס"ל דאם יכול לפוטרו בברכה אחת לא שייך דין קדימה דמין ז', וביארנו הטעם משום דהוי ברכה שאינה צריכה, אולם למשנ"ת דאם הוי דין במין לא חשיב ברכה שא"צ הדרא קושיא לדוכתא. ובהכרח דלד' הרשב"א כלפי מעלת מין ז' בכל גווני הוי ברכה שא"צ, ומה שהוכיח הרשב"א מדברי רש"י דאין כוונת עולא דבאב"ש לכו"ע מין ז' עדיף - צ"ל דאין כוונתו כהוכחת הרא"ש ממש"כ רש"י לדון אם צנן פוטר את הזית אלא מסתימת דברי רש"י בזה, וצ"ע.

מברך על הצנן ופוטר את הזית, ומשמע דאם מצינן למימר דר"י ורבנן פליגי אם עיקר פוטר את הטפל את"ש, ולכאור' אכתי קשה ע"ד עולא מ"ט מברך על הזית לד' ר"י, ועל קושיא זו א"א ליישב כדברי הראש יוסף, דהא להך ס"ד אין הצנן פוטר את הזית לד' ר"י. וכן העיר הישועות יעקב סי' רי"א סק"ד.

אמנם קושיא זו י"ל דל"ק כ"כ, דעיקר קושיית המהרש"א היא רק על הל' 'אי הכי' בתחילת הגמ'. גם י"ל בפשיטות כדברי המג"א הנ"ל דאיכא לאוקמא בשניהם חביבים ומודה עולא אף באב"ש דכה"ג מין ז' קודם לכו"ע ומשא"כ לרבנן דצריך לברך על העיקר כדי לפטור הטפל (או משום דין קדימה על העיקר שתחילת האכילה היא מחמתו או משום ברכה שא"צ).

ובאמת צע"ק מ"ט לא נחית הרשב"א ליישב כן. אכן פשוט דהרשב"א לשיטתו בזה דביאר בד' ר"י דאין הצנן פוטר את הזית וממילא בהכרח דס"ל אף באב"ש דמין ז' קודם, ועל כן כתב דקשיא ע"ד עולא גם מהסיפא. ובזה מדוקדק עד מאד שהרשב"א כתב ד"ז [דקשיא ע"ד עולא גם מהסיפא] רק לאחר שחידש בד'

סיכום ונפ"מ לדינא העולה מן האמור בסימן זה

ומדברי כמה ראשונים עולה דהטעם שאין בזה דין קדימה דברכה המבוררת או שאר קדימות הוא משום איסור ברכה שאינה צריכה כד'. [וביארנו שהחילוק בין סוגי הקדימות הוא אם הוי דין במין או בברכה, דאם הוי דין במין לא חשיבה ברכה שאינה צריכה כיון שעושה לצורך קיום דין קדימה אולם אם הוי דין

כ) העולה מן האמור, כשעומדים לפניו ב' מאכלים שברכת האחד פוטרת את חברו ואילו ברכת חברו אינה פוטרתו, העלינו מדברי הראשונים בסוגיין דליכא בזה דין קדימה דברכה המבוררת, וצדדים שונים בראשונים אם יש בזה דיני קדימה דמין ז' וחביב, וכן אם דינו כברכותיהן שוות או כאין ברכותיהן שוות.

כד. וכתב לן הר"ש; במה שהעלה דהטעם הוא רק משום איסור ברכה שא"צ, אבל בעיקר הדין איכא קדימה דברכה המבוררת גם דמצי לפטור שניהם בברכה אחת, י"ל נפק"מ לדינא בזה במקום שאין לאסור עליו להקדים ולברך קודם המוציא משום איסור דברכה שא"צ, כגון הבא לשתות משקין קודם הסעודה באופן שאם לא יברך עתה על משקין אלו שהכל, יהא צריך לברך בשעת הסעודה על מאכלים אחרים שהכל, ואינו מוסיף

בברכה ליכא כלל דין קדימה כיון שאין הברכה עומדת לפניו כלל משום איסור ברכה שא"צ.

ובסי' רי"ב פסק הרמ"א בשם האגור לענין עיקר וטפל דיש קדימה לטפל כשהוא חביב, והמג"א שם נקט לפי דעתו שצריך להיות ג"כ קדימה למין ז' [עכ"פ כששניהם חביבים] (כן משמע מפשטות דבריו), והגר"א שם נקט דצריך להיות ג"כ קדימה דברכה המבוררת, וזה שלא כדברינו. אמנם בד' הרמ"א עצמו מבואר להדיא דאין קדימה כה"ג למין ז' ולברכה המבוררת אלא רק לחביב, והוא כדברינו.

ולדינא פליג המג"א ע"ד הרמ"א מתרי טעמי, חדא דמעלת עיקר על הטפל עדיפה מכל המעלות, ושנית דהוי ברכה שאינה צריכה. והאבה"ע פליג עליה דלא חשיב ברכה שא"צ כיון שהם ב' ברכות שונות, אולם בדברי הראשונים בסוגיין מבואר לכאור' שלא כדברי שניהם, דהא מבואר בראשונים ששייך בזה איסור ברכה שא"צ, ומאידך גיסא מוכח מדבריהם דלא בכל גווני איכא איסור ברכה שא"צ, וכמשנ"ת דזה תלוי בסוגי הקדימות, וצ"ע.

והנה המשנ"ב העתיק את טעם הא' דהמג"א ולא את טעם הב', וכנראה לא רצה להכריע בפלוגתת המג"א ואבה"ע בזה. ולפ"ז נמצא דבאופנים אחרים שאחד מהברכות פוטר את חברו ואין בהם עיקר וטפל (ולהלן יובאו

דוגמאות לזה), אם לא נחוש לטעם ב' דהמג"א יהיה בזה דין קדימה של חביב, ושאר דיני הקדימות תלויים במשנ"ת לעיל, דמד' הרמ"א מוכח דליכא, ומד' המג"א משמע בפשטות דאיכא ג"כ קדימה דמין ז', ולד' הגר"א איכא נמי קדימה דברכה המבוררת וכנ"ל. [ואם מין ז' קודם לחביב או להיפך - תלוי אם חשיב כברכותיהן שוות או כאין ברכותיהן שוות, ונחלקו בזה האחרונים כמובא לעיל, והפשטות היא דחשיב כאין ברכותיהן שוות, וכן ננקוט להלן כדי שלא להכביד על הקורא].

ויש בזה כמה נפ"מ לדינא

השותה יין ושאר משקין והמשקין חביבים
לו יותר מן היין האם יקדים לברך עליהם

א [השותה יין ושאר משקין הדין הוא דיין פוטר כל מיני משקין ואין המשקין פוטרין את היין, וא"כ אם המשקין חביבים עליו טפי מהיין יש לדון האם יקדים לברך עליהם שהכל קודם היין, דאפשר דבזה ליכא טעם הא' של המג"א דיש חשיבות לעיקר להקדימו על הטפל, דהא אין כאן טפילות במעשה השתיה אלא רק בחשיבות המין. וול' המשנ"ב בטעם הא' של המג"א הוא דאף שהטפל חביב עליו בעצם יותר מ"מ עתה איננו אוכלו רק בשביל העיקר שבשבילו הותחל האכילה ובלתו לא היה אוכל הטפל כלל', וזה ודאי לא שייך ביין ושאר משקים כה"ל].

בברכות, (עי' בחידושי הגר"א גנחובסקי סי' ב' שדן בזה אם כל כה"ג יש בזה משום ברכה שא"צ), ולפי המבואר נמצא דמ"מ יש לו להקדים לברך ברכת המוציא משום דין קדימה בברכות.

ובעיקר הדברים יש לעורר, דלכאור' יש מקום גדול לחלק בנידון זה בין ב' אופנים, והיינו דאף אי נימא דבכה"ג שמצי לפטור את שניהם בברכה שאינה מבוררת, הוא רשאי לברכה ולפטור את שניהם, ולא שייך בזה דין קדימה דברכה המבוררת כיון שאינה מוטלת עליו כלל לברכה, אך באופן ההפוך דמצי לפטור את שניהם בברכה המבוררת והוא מקדים את הברכה שאינה מבוררת, מסתבר טפי דעובר בזה על דיני קדימה, דאין להקדים ברכה שאינה מבוררת לברכה המבוררת, ומה לי שאם היה מקדים את המבוררת שוב לא היה מברך את הברכה שאינה מבוררת, סו"ס הרי הוא מקדים עתה ברכה שאינה מבוררת לברכה המבוררת, ועובר בזה על דיני קדימה, ודו"ק.

כה. והנה לעיל בהערה י' הערנו דפשטות ל' המשנ"ב משמע דזוהי סברא מסוימת במעלת חביב דזה ל"ש היכא דלא החביבות הביאתו לאכילה זו, אך באמת במג"א מבואר שנקט דאף קדימה דמין ז' לא שייך בעיקר

הענבים כמבואר בשו"ע סי' ר"ח סי"ג, ויש לדון האם באופן שהתפוחים חביבים אצלו יש לו להקדים לברך בנ"ר על התפוחים לפ"מ שנוטה האשל אברהם מבוטשאטש בסי' רי"א שיש קדימה לחביב בברכה אחרונה ודלא כד' הצ"ח (מא: ד"ה אתמר) וישועות יעקב (סק"ב) דלא שייך מעלת חביב בברכה אחרונה. ונראה לדקדק מדברי הדרכי משה כד' האשל אברהם, ממש"כ להוכיח דברכת המוציא קודמת לחביב מדברי הרמב"ם שכתב להקדים הזכרת 'על המחיה' להזכרת 'על הגפן ועל הפירות', ומשמע שנקט דשייך קדימת חביב בברכה אחרונה].

והנה באופן רגיל ברכת מעין ג' קודמת לבנ"ר משום דהוי ברכה המבוררת כמש"כ האשל אברהם שם, וכעיי"ז מבואר בביה"ל סי' ר"ב סי"א ד"ה ברכה בשם הפמ"ג. [ובצל"ח וישועות יעקב הנ"ל נקטו דהקדימה היא משום דהוי מין ז', וזה קודם לחביב מפני שלדבריהם אין קדימת חביב בברכה אחרונה]. אולם בניד"ד אם נימא דלא שייך קדימת ברכה המבוררת כיון שהנידון הוא האם לברך כלל בנ"ר, לפ"ז י"ל דיברך בנ"ר משום קדימת חביב, [לולי טעם ב' דהמג"א דיש בזה איסור ברכה שאינה צריכה].

ומצאתי בישועות יעקב שם שעמד בזה וכתב דאין להקדים לברך בנ"ר משום דלא שייך קדימת חביב בברכה אחרונה [אלא יקדים לברך מעין ג' משום קדימת מין ז'], וזהו לשיטתו כנ"ל, אך אם ננקוט כד' האשל אברהם שיש קדימה לחביב בברכה אחרונה עולה מדבריו שיש להקדים ברכת בנ"ר מה"ט. ומבואר מדברי הישועות יעקב שלא חשש בזה לברכה שא"צ.

והנה אם נימא דיש בכה"ג קדימה דברכה המבוררת שפיר יקדם היין, דהא בפה"ג הוי ברכה המבוררת, אולם לפ"ד הרמ"א וכן נראה בד' המג"א דאין דין קדימה כה"ג אלא לחביב יברך על המשקים תחילה [לולי טעם ב' דהמג"א דאיכא בזה איסור ברכה שא"צ].

ב] השותה יין ומשקה משעורים באופן שברכתו במ"מ, דבזה אין שום מעלה ליין על המשקה, לכאור' כו"ע מודו דהמשקה קודם כשהוא חביב [לולי טעם ב' דהמג"א דאיכא בזה איסור ברכה שא"צ] כ"י.

שו"ר בקצוה"ש סי' נ"ד סק"ז שכתב לדון להקדים שאר משקים ליין באופן שהם חביבים לפ"ד הגר"ז שביאר באופן מחודש ד' האגור (דלא כהבנת הרמ"א) דאם אין העיקר חביב על הטפל אפושי בברכות עדיף ויש להקדים את הטפל כדי להרבות בברכות [ונקט כד' האבה"ע דאין בזה משום ברכה שא"צ כלל כיון שהם ברכות נפרדות]. אולם כתב שמסתימת הפוסקים לא משמע כן, וכתב לבאר דאדרבא, בזה כו"ע מודו שיש להקדים את היין מפני שהוא המין החשוב לגבי המשקים דהא מה"ט פוטרם בברכתו, ומשא"כ שאר עיקר וטפל שהפטור בברכה איננו מחמת חשיבות המין של העיקר.

האוכל ענבים ותפוחים והתפוחים חביבים
לו יותר מהענבים האם יקדים לברך עליהם ברכה אחרונה

ג] האוכל ענבים ותפוחים הדין הוא שנפטרים התפוחים בברכת מעין ג' שמברך על

וטפל, ולא מסתבר שהמשנ"ב נטה בזה מד' המג"א, ולכך צריך לדחוק דכוונת המשנ"ב היא דמעלת קדימת העיקר קודמת לכל המעלות. ומ"מ הערנו דלפ"ז בגונוי דעיקר וטפל כשאין אכילת הטפל רק בשביל העיקר ישתנה הדין וכגון תערובת של ב' מינים שדין הרוב כעיקר והמיעוט כטפל כמבואר במשנ"ב שם סק"א, או בתערובת שיש בה מין דגן שהוא חשוב כעיקר, ומסתימת דברי המשנ"ב משמע דאין חילוק בזה, וצ"ע. כו. אולם בפשוטו אין היכ"ת כזו, דאין ברכת במ"מ על משקה כמבואר בסי' ר"ח ס"ו, וע"ש במשנ"ב וכן בסי' ר"ד סקט"ז וסי' ר"ה סק"א, ואף אם יש היכ"ת לברך על מים במ"מ לא משכח"ל באופן שדינו כמשקה להיפטר ע"י היין, וע"י בספר שערי הברכה פי"ח הערה ל"ב.

ד בכתבי הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א כתב לדון באופן שיש שני חדרים ודלת ביניהם, ובחדר ימין יש תמר ובחדר שמאל יש תפוח ורוצה לאכול שניהם, אולם א"א להיכנס מחדר ימין לחדר שמאל אלא רק מחדר שמאל לחדר ימין (כגון שבצד אחד אין ידית לפתוח ובצד השני יש ידית), דאם יברך קודם על התמר יצטרך לצאת החוצה כדי להיכנס לחדר השני ואז הוי שינוי מקום ויברך שוב על התפוח, אולם אם יברך קודם על התפוח יוכל להיכנס אח"כ לחדר הימני ולאכול את התמר מחמת אותה ברכה, ונמצא שיש כאן שאלה של קדימת מין ז' נגד ברכה שאינה צריכה. (ומיירי שא"א להביא את התפוח לחדר הימני). [ונראה לצייר באופן פשוט יותר, כגון שיש ח"ז תמר בבית אחד ורימון בבית שני, והשתא אם יאכל קודם הרימון לא יצטרך לברך

שוב על התמר לפי שיטות הראשונים שנקטו דאין שינוי מקום במעין ג' (והיא הדעה הראשונה בשו"ע סי' קע"ח ס"ה), אך אם יברך קודם על הרימון כיון שאין לו כזית הוי שינוי מקום לכו"ע ויצטרך לברך שוב על התמר, וא"א להביא זה אצל זה כגון בשבת כשאין עירוב. ונמצא שיש כאן נידון של קדימת מין ז' (דתמר קודם לרימון) נגד ברכה שא"צ].

ולהאמור נחלקו הרמ"א נגד המג"א והגר"א אם יש כה"ג קדימה למין ז', דהרמ"א נקט דליכא והמג"א והגר"א נקטו דאיכא, אך מ"מ לד' המג"א יש בזה איסור ברכה שא"צ ואין המין ז' קודם (כן נקט המג"א בס' רי"א סק"ט ובס' רי"ב סק"ג), ולא מצאנו שנחלק הרמ"א ע"ז אלא בב' ברכות שונות, אך מ"מ הוכחנו לעיל שנחלקו בזה הראשונים, וצ"ע לדינא.

סימן י'

קדימה בברכות (ב)

בשיטת בה"ג - אם ברכה המבוררת קודמת ל'מין ז'

פלוגתת האחרונים בד' בה"ג אם ברכה המבוררת קודמת למין ז' (תפוחים וקליות) או רק לחביב והנפ"מ למעשה ♦ ביאור שורש הפלוגתא ותמיהה ע"ד השעה"צ ♦ תמיהה ע"ד השעה"צ שהכריע בד' בה"ג דקליות קודמים לתפוחים מדברי בה"ג המובאים בטור דענבים קודמים לקליות ♦ ישוב הדברים ע"פ חילוק הא"ר בד' בה"ג דברכה המבוררת אינה קודמת למין ז' אבל קודמת למוקדם בקרא ♦ ביאור נפלא במקור ד' בה"ג לחלק בין מעלת מין ז' למעלת 'מוקדם בקרא' ♦ שיטות הראשונים והפוסקים מה עדיף מעלת מין ז' או מעלת המקדם בקרא ♦ ישוב נפלא בסתירת ד' השעה"צ אם ברכה המבוררת קודמת למין ז'

סיכום ה' שיטות הראשונים בדין קדימה
באין ברכותיהן שוות לד' עולא

(א) קתני במתני' מ: 'היו לפניו מינין הרבה ר' יהודה אומר אם יש ביניהן מין שבעה עליו הוא מברך וחכ"א מברך על איזה מהן שירצה'. ובגמ' מא. איתא 'אמר עולא מחלוקת בשברכותיהן שוות דרבי יהודה סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף אבל בשאין ברכותיהן שוות ד"ה מברך על זה וחוזר ומברך על זה'. ובהמשך הסוגיא איתא 'פליגי בה רבי אמי ורבי יצחק נפחא חד אמר מחלוקת בשברכותיהן שוות דרבי יהודה סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף אבל בשאין ברכותיהן שוות דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה וחד אמר אף בשאין ברכותיהן שוות נמי מחלוקת'.

ונחלקו הראשונים בביאור כוונת עולא ד"ה מברך על זה וחוזר ומברך על זה, ומצאנו בזה ה' שיטות בראשונים, א' דר"י מודה לרבנן דמברך על החביב תחילה, וכ"ה ד' התוס' והרשב"א וסמ"ק ורוב הראשונים, ב' דרבנן מודו לר"י דמברך על מין ז' תחילה, וכ"ה ד' המרדכי ועוד ראשונים (לפי' הב"י), ג' דמברך על מה שירצה ואין דיני קדימה, וכ"ה ד' הרא"ש וכן ראבי"ה ומג"א בד' רש"י, ד' דברכת בפה"ע קודמת לברכת בפה"א, וכ"ה ד' הרא"ש בשי' בה"ג ורא"ה וריטב"א. ה' דאין שום חילוק בין ב"ש לאב"ש ובשניהם פליגי ר"י ורבנן אם חביב עדיף או מין ז' עדיף, וכוונת עולא היא רק לחדש דצריך לברך ב' ברכות ואין הצנן פוטר את הזית, כ"כ בכס"מ וב"י בד' הרמב"ם (וצ"ב לפ"ז במה נחלקו רבי אמי ורבי יצחק נפחא). והובאו כל הדעות הללו בהלכה, עי' בס' רי"א סעי' א'-ג' וביה"ל ד"ה וי"א.

פלוגתת האחרונים בד' בה"ג אם ברכה המבוררת קודמת למין ז' (תפוחים וקליות) והנפ"מ למעשה

(ב) והנה כתב השו"ע ס"ג: 'הביאו לפניו דבר שברכתו בפה"ע ודבר שברכתו שהכל בפה"ע קודמת... ואם הביאו לפניו פה"ע ופה"א איזה מהם שירצה יקדים וי"א שבפה"ע קודם'. ד' הי"א היא שיטת בה"ג דגם בפה"ע חשיבא ברכה המבוררת כלפי בפה"א וקודמת לשאר המעלות כמו בפה"ע כלפי שהכל. וכתב המשנ"ב סק"ח: 'והסכימו האחרונים דנכון לנהוג כ"א הזה אם שניהם שוים בחיבות, אכן אם פה"א חביב עליו יותר מברך על החביב כנ"ל בס"א וכן אם פה"א הוא מין שבעה כגון קליות של חטים ותפוח או אחד משבעת המינים יש לו לברך תחילה על החטה שהוא מין שבעה וקודמת בפסוק עכ"ל. ובשעה"צ סק"א כתב דכן משמע מהמג"א ומהפמ"ג, וע"ש בפמ"ג שביאר דד' הבה"ג היא שיטה יחידאה לגבי ד' הסמ"ק דחביב קודם ועל כן אין לנהוג כבה"ג אלא במקום שאינו סותר לד' הסמ"ק, ולד' הסמ"ק אם יש חביב הוא קודם ואם שניהם חביבים מין ז' קודם או המוקדם בקרא, ורק כשאין חביב או מין ז' דאז לד' הסמ"ק מה שירצה יעשה אזי נכון לנהוג כבה"ג להקדים בפה"ע.

ומשמעות דברי הפמ"ג דלד' בה"ג גופיה בפה"ע קודם הן לחביב והן למין ז', וכ"כ המג"א שם דלד' בה"ג בקליות ותפוחים מברך על התפוחים אע"פ שהקליות ממין ז', וכ"ה בפמ"ג א"א סק"ז בתוך דבריו, וכ"כ בשעה"צ סק"א במוסגר: 'ודע דכ"ז הוא לפי מה שהסכמנו במ"ב סק"ט דהלכה כהי"א, הא לדעה

הראשונה אין שום מעלה בחביב ומין שבעה נגד חבירו בשאין ברכותיהן שוות וא"כ יוכל לברך תחילה על התפוח (ולא על הקליות) אף שאינו ממין שבעה עכ"ל. וכוונתו דלד' בה"ג גופיה ברכת בפה"ע קודמת הן לחביב והן למין שבעה ועל כן יברך על התפוח אע"פ שהקליות הן ממין ז' וגם חביבים עליו, ורק משום ד' הסמ"ק דס"ל דשניהם קודמים אין לנהוג כן דבה"ג הוא יחיד לגבי ד' הסמ"ק ודעימיה א'.

אמנם בהמשך דברי השעה"צ נראה דחזר בו מזה, וזה לשונו: 'והנה בביאור הגר"א משמע לכאור' דעתו דהתוס' מודים לפסק הבה"ג אי מיירי הגמ' לענין קליות ותפוח דתפוח קודם, אכן בא"ר הביא ראיה מוכרחת דלא כמג"א שכתב בשם הבה"ג אלא דגם בה"ג מודה דקליות חטה קודם לתפוח ע"ש עכ"ל. ומשמע שהכריע כד' הא"ר דגם לד' בה"ג אין ברכת בפה"ע קודמת למין ז', משום דהכי משמע להדיא בבה"ג דקליות קודמין לתפוחים כמ"כ הא"ר. [וקצ"ע על השעה"צ שלא הדגיש שחזר בו ממ"ש"כ מוקדם במוסגר].

ונראה דיש בזה נפ"מ למעשה, דהנה בביה"ל (ס"א סוד"ה וי"א) כתב בשם הח"א דאם הפה"ע חביב עליו עתה ופה"א חביב עליו בעלמא יברך תחילה בפה"ע כד' הבה"ג, דבזה יש לצרף ד' הרמב"ם דחביב מיקרי מה שהוא חביב עליו עתה. ויש לעיין איך הדין כה"ג בקליות ותפוחים אם הקליות חביבים לו בעלמא והתפוחים חביבים לו עתה. ולכאור' זה תלוי בפלוגתת הגר"א והא"ר, ולפי הכרעת השעה"צ דבזה ס"ל לבה"ג דקליות קודמים – הרי אין צירוף של שיטת הבה"ג לד' הרמב"ם ב'.

א. ויש לציין דמש"כ כאן הפמ"ג ומשנ"ב דלד' סמ"ק יש קדימה למין ז' באין ברכותיהן שוות אינו מוכרע וכמו שהארכנו בזה בסי' י"א, אולם הפמ"ג ומשנ"ב הכריעו בזה בפשיטות כד' המג"א דיש קדימה למין ז' וכמו שסתם בביה"ל ס"ב ד"ה ואם, ואכמ"ל.

ב. שוב התבוננתי דלא ברירא אם יש בזה נפ"מ, דהנה הביה"ל שם כתב נמי לצרף ד' הרמב"ם דאזלינן בתר חביב עתה לד' המרדכי דאף באב"ש מין ז' קודם לחביב, והיינו כגון בזית וצנון והזית חביב לו עתה והצנון

[אמנם בח"א גופיה משמע דאף בכה"ג ס"ל לכה"ג דמברך על התפוחים ושכן יש לנהוג, וזה כד' הגר"א].

ביאור שורש הפלוגתא ותמיהה ע"ד השעה"צ

(ג) **שורש** הנידון נראה שהוא אם פסק בה"ג כעולא ופי' כוונת עולא דבפה"ע קודם לבפה"א ואז מבואר דקודם גם למין ז', או דבה"ג פסק כל"ב דבאב"ש נמי פליגי וקיי"ל כר"י, וא"כ מבואר דמין ז' קודם ורק בדליכא מין ז' ס"ל לכה"ג מדנפשיה דברכת בפה"ע קודמת.

ובאמת נחלקו בזה להדיא הגר"א והא"ר בכוונת התוס' ד"ה מיתיבי. דהנה בתוד"ה אבל כתבו דמש"כ בה"ג דברכת בפה"ע קודמת לבפה"א לא מתוקם אלא לל"ב דפליגי נמי באב"ש וקיי"ל כר"י, אבל לד' עולא ודאי חביב קודם. ובתוד"ה מיתיבי כתבו בתוך דבריהם גבי קליות ותפוחים 'לכן צריך להנהיג הכי', והמהרש"א שם כתב דאינו מובן, אכן המהרש"ל ביאר דכוונתם לפסוק כל"ב כמו שהוכיחו בדיבור הקודם מד' בה"ג וממילא מברך על הקליות תחילה דמין ז' קודם גם לד' בה"ג. [ועי' בהגהות דברי נחמיה שם שביאר באופן נפלא כל דברי התוס' עפ"ז]. וכן רמז לזה הא"ר שם. אולם הגר"א בסקי"א ביאר דכוונת

התוס' בזה לחזור בהם ממש"כ בד' בה"ג דלא מתוקם אליבא דעולא, וביארו דאם נימא דעולא איירי בקליות ותפוחים שפיר יש לבאר כוונתו דברכת בפה"ע על התפוחים קודמת, וזהו כוונת התוס' דכן צריך להנהיג כד' בה"ג דמברך על התפוחים תחילה ע"ש.

ויש להעיר לפ"ז ע"ד השעה"צ שהעמיד זאת כפלוגתת המג"א והגר"א נגד הא"ר, דהא מצאנו להדיא ברא"ש שביאר ד' בה"ג בשיטת עולא, וכ"כ הרא"ה והריטב"א, [והרא"ש הקשה ע"ד בה"ג דלא משמע כן בלשונו של עולא ולכן נחלק עליו ולא העמיד דבריו אליבא דל"ב], והגר"א רק חידש בד' התוס' דלמסקנתם גם הם פירשו ד' בה"ג אליבא דעולא, ומה רוח יש א"כ להכריע כביאור המהרש"ל וא"ר בד' התוס' אחרי שסו"ס הרא"ש ראה וריטב"א להדיא כתבו כן בד' עולא, ולדידהו ודאי ברכת בפה"ע קודמת נמי למין ז' ובקליות ותפוחים מברך על התפוחים, וצ"ע.

(ד) **ונראה** לבאר ד' השעה"צ, דמש"כ הראשונים [הרא"ש ראה וריטב"א] לבאר כד' בה"ג בדברי עולא, אי"ז משום דס"ל דבה"ג פסק כעולא, דשפיר ידעו דבה"ג פסק כל"ב וכמו שהוכיח הא"ר מדברי בה"ג גופיה, אלא דס"ל דאם א"א לפרש כן בד'

חביב לו בעלמא דיברך על הזית משום דהוי מין ז' וגם חביב לו עתה. וא"כ בקליות ותפוחים אף אם לד' בה"ג מברך על התפוחים – הרי לד' המרדכי מברך על הקליות, וקצת משמע בביה"ל דמחמיר טפי לחוש לד' המרדכי מלחוש לד' הבה"ג, ועוד דאף אם שקולים הם הלא מעיקר הדין אזלינן בתר החביב לו בעלמא וממילא הקליות קודמים.

אך אפשר דיהיה בזה נפ"מ להיפך, אם בעלמא התפוחים חביבים לו ועתה הקליות חביבים לו, דאם לד' בה"ג מין ז' קודם בודאי הקליות קודמים, אבל אם לד' בה"ג התפוחים קודמים מסתבר דיש להקדים את התפוחים [דאפי' אם ד' הביה"ל לחוש יותר לד' המרדכי מלד' הבה"ג, מ"מ מסתבר דאי"ז מספיק כדי לנהוג שלא כד' הסמ"ק דאזלינן בתר החביב בעלמא], וצ"ע בזה.

ובשונה הלכות ס"ג משמע דנקט בד' המשנ"ב דבתרי גווני הנ"ל קליות קודמים, ולמשנ"ת הטעם הוא מחמת הכרעת השעה"צ כד' הא"ר דאף לד' בה"ג מין ז' קודם לברכה המבוררת. [אמנם בח"א משמע דבתרי גווני הנ"ל מברך על התפוחים, והיינו משום דהח"א שם לא העלה כלל צד להחמיר כהמרדכי, וגם ס"ל בד' בה"ג דברכה המבוררת קודמת למין ז' וכאמור].

עולא אין שום מקור לחדש כן בד' הל"ב, דאם לד' עולא אין כלל קדימה לבפה"ע על בפה"א או שעכ"פ חביב קודם לה – מהיכ"ת דל"ב פליגי ע"ז, והרי אין שום רמז לפי הל"ב לדין הבה"ג, דאדרבא הרי לל"ב מין ז' קודם, ורק בדליכא מין ז' ס"ל לבה"ג דברכה המבוררת קודמת, ומגלן להמציא זאת אלמלא דהכי ס"ל לעולא, ואזי אמרינן דעד כאן לא פליגי ל"ב ע"ד עולא אלא משום דס"ל דמין ז' קודם לברכה המבוררת, אך בדליכא מין ז' מודו דברכה המבוררת קודמת. [ונהי דבפשוטו מקורו של

בה"ג הוא ממעשה דבר קפרא לעיל לט. (כמו שהביאו התוס') דשם מבואר דבפה"א קודם לשהכל אף נגד חביב משום דהוי ברכה המבוררת, וכן משמע להדיא בדברי בה"ג שכתב בזא"ז דבפה"ע קודם לבפה"א ובפה"א קודם לשהכל (ולהלן העתקנו כל לשוננו), מ"מ אם נימא בד' עולא דאין ברכת בפה"ע קודמת לבפה"א - הרי בהכרח צריך לחלק בין בפה"ע לגבי בפה"א לבין בפה"א לגבי שהכל כמו שכתבו התוס' וש"ר, ושוב מהיכ"ת להמציא בד' הל"ב דפליגי ע"ז^ג.

ג. ובאמת מה"ט ד' התוס' צב"ט, איך פירשו דבה"ג קאי אליבא דל"ב, ומהיכ"ת דל"ב יחלקו בזה ע"ד עולא. ושמעתי לבאר דכוונת התוס' היא דבאמת אף עולא מודה למעלה זו דברכה המבוררת אלא דס"ל דחביב עדיף, אכן הל"ב ס"ל דיסוד פלוגתת ר"י ורבנן היא דלר"י ליכא כלל מעלה דחביב וממילא לדידיה נמצא דכל דליכא מין ז' אזי ברכת בפה"ע קודמת לבפה"א.

ולפ"ז מתבאר היטב מש"כ תוס' דד' בה"ג את"ש רק לפ"מ דקיי"ל כר"י, ולכאור' אינו מובן איך תלוי דין ברכה המבוררת בפלוגתת ר"י ורבנן לפי הל"ב. אכן להנ"ל את"ש דלד' ר"י ליכא כלל מעלה דחביב וממילא איכא קדימה דברכה המבוררת, אולם לד' רבנן דאיכא קדימה דחביב ודאי זה קודם למעלה ברכה המבוררת כמו לפ"ד עולא.

אמנם עדיין צ"ע משנ"ת בד' התוס' דמודה עולא להאי מעלה אלא דס"ל דחביב קודם, דלכאור' זה סותר לסוגיא דבר קפרא (לט.) דמבואר שם דברכה המבוררת קודמת לחביב. אמנם בלא"ה קשה טובא כמ"כ דד' רבנן לפי הל"ב נמי סותרת לזה. וצ"ל דאף לד' בה"ג נשארו תוס' במה שביארו דמעלה בפה"ע על בפה"א איננה חשובה כמו מעלה בפה"א על שהכל, ולכך כל המעלות קודמות להן, ומ"מ ס"ל לבה"ג מסברא דיש בזה מעלה כלשהי שתהא קודמת במקום דליכא שאר מעלות דמין ז' וחביב. [וכיו"ב מצאנו במג"א סק"ג שביאר בד' השו"ע דברכת במ"מ הוי ברכה מבוררת קצת לגבי בפה"ע ורק בצירוף קדימה בקרא היא קודמת לבפה"ע, וע"ע שם בסק"ח ובמחצה"ש שכתבו כע"ז לענין ברכת בפה"ג לגבי במ"מ]. ועי' להלן הערה י"ח.

אולם כ"ז הוא רק כדי ליישב ד' התוס' בשיטת בה"ג, אך בפשוטו העלה בה"ג את דינו מסוגיא דבר קפרא ודימה לגמרי מעלת בפה"ע על בפה"א לבפה"א על שהכל, וכן נראה ממש"כ בה"ג את ב' הדינים בזא"ז, וכן נראה בכוונת דברי תוד"ה מיתיבי לפי ביאור הגר"א [וכע"ז ביאר בספר הקובץ פ"ח הי"ג, והבאנו לדבריהם בסי' ט' הערה א'] דלפי מה שחזרו ופירשו ד' עולא כבה"ג נתישבה קושייתם מ"ש סוגיין ממעשה דבר קפרא ושוב א"צ למה שכתבו בתחילה לחלק ביניהם. וא"כ הדק"ל מסוגיא דבר קפרא ע"ד רבנן לל"ב אם ברכה המבוררת קודמת לחביב או חביב קודם.

ונראה די"ל דסוגיא דבר קפרא קאי למאי דקיי"ל כר"י, אולם לד' רבנן חביב קודם גם בברכת שהכל לגבי ברכת בפה"א. ועוד י"ל דסוגיא דבר קפרא ס"ל כעולא. [ואין בזה דוחק כ"כ, דהרי הא דמבואר בסוגיא דבר קפרא דבפה"א קודם לחביב הוא רק לס"ד דהגמ' שם בביאור מעשה דבר קפרא, ושפיר י"ל דבעל הס"ד שם ס"ל כעולא או כר"י אליבא דל"ב]. אולם כ"ז לד' הרא"ש בשיטת בה"ג דעולא באמת ס"ל דברכה המבוררת קודמת לחביב, אך לד' התוס' א"א לומר דסוגיא דבר קפרא ס"ל כל"ב וכר"י ולא כד' עולא, דא"כ למה הוצרכו התוס' לחלק בין בפה"ע לגבי בפה"א לבין בפה"א לגבי שהכל, ולזה צ"ל כמש"כ לעיל.

[ולפ"ז ניחא ד' הרמב"ם שהשמיט מעשה דבר קפרא, וכתב הצל"ח דמשמע דלא פסק כן, ולהנ"ל ניחא ד' הרמב"ם אם נימא דפסק כל"ב, או דאזיל לשיטתו דפסק כרבנן. שו"ר ככל דברינו בנחלת דוד (דסוגיא דבר

כבה"ג אליבא דעולא, וזה נסתר מדברי בה"ג גופיה דמשמעות דבריו דפסק כל"ב ובקליות ותפוחים מברך על הקליות, וזהו כוונת השעה"צ דהוי פלוגתא המג"א והגר"א נגד הא"ר, ומשמע בבה"ג כהא"ר.

ואדאנתאן להכי נראה ליישב גם ד' המג"א והגר"א, דהן אמת דבה"ג גופיה פסק כל"ב, מ"מ נידון זה אם קיי"ל כעולא או כל"ב אינו שייך לעיקר שיטת בה"ג, וממילא שפיר י"ל דתוס' פסקו מדנפשיהו כד' עולא אליבא דבה"ג [וכמו שפסקו רוב הראשונים כעולא] אע"פ שבה"ג גופיה לא פסק כן. ובאמת נראה לבאר היטב דזהו כל מהלך דברי התוס' לפי ביאורו של הגר"א, דכבר מתחילה הוה

ובזה מתבאר מ"ט לא נחית הרא"ש לבאר ד' בה"ג כדברי התוס' דפסק כל"ב – אחר שהקשה עליו הרא"ש דאין פירושו מתיישב בדברי עולא, ומחמת כן חלק עליו הרא"ש ולא נחית לפרשו כד' התוס'. ולהנ"ל את"ש היטב, דודאי ידע הרא"ש דפסק בה"ג כל"ב, אך מ"מ ס"ל דא"א לפרש כן בד' הל"ב אלמלא ס"ל נמי לעולא כן.

ואשר על כן אין סתירה מדברי הראשונים הנ"ל להא דמשמע מדברי בה"ג דפסק כל"ב, דהם רק ביארו שורש הדין בסוגיין דזהו מכח שפי' בה"ג כדבריו בכוונת עולא⁷. אולם לדברי הגר"א יש כאן סתירה, דהגר"א הלא פי' כוונת התוס' [במש"כ דיש להנהיג הכין] שבאו לפסוק

קפרא קאי כר"י או כעולא, וכן שד' הרמב"ם מיושבת לפ"ז, וע"ע בדמשק אליעזר סק"ו שהקשה מסוגיא דבר קפרא ע"ד הגר"א לפ"מ שביאר בד' הרמב"ם דבברכותיהן שוות מה שירצה יעשה, וכתב דאין לומר דסוגיא דבר קפרא אזלא כעולא דא"כ מה"ט גופא הו"ל להרמב"ם לפסוק כעולא, עכ"ד. ובמאסף צוהר – אוהל ברוך עמ' קצ"ט מובא מהגר"ל קרופעני זצ"ל (מגדולי מיר שנחאי - ארה"ב) ליישב להיפך ד' הרי"ף שהשמיט מעשה דבר קפרא, דס"ל כהרא"ש בד' עולא דבאב"ש ליכא קדימות כלל וממילא ה"נ ליכא קדימה דברכה המבוררת, וסוגיא דבר קפרא ס"ל כל"ב, והרי"ף פסק כעולא. וע"ע שם מהגר"ב טננבאום זצ"ל שביאר ע"ז כוונת רש"י לט. שהעמיד מעשה דבר קפרא שהיה זה בתוך הסעודה, וביאר דס"ל לרש"י כהרא"ש בד' עולא ולכן נתקשה מה שייך כלל דין קדימה בזה, וס"ל כטעם הרא"ש דל"ש קדימה באב"ש משום דלא שייכי זל"ז, ולזה העמיד רש"י דהוי באמצע הסעודה ובכה"ג מודה עולא דשייכי זל"ז ואיכא דין קדימה. ועי' ביה"ג סק"ג שהוכיח כד' הסמ"ק דאיכא קדימת חביב אף באב"ש מסוגיא דבר קפרא, ולפי ב' הדרכים הנ"ל נדחית הראיה. אמנם ברא"ש גופיה מבואר לא כן, דאף לד' עולא קיי"ל כסוגיא דבר קפרא, וכן מפורש בשו"ע, וא"כ אי"ז תשובה לקשיית הגר"א משם ע"ד הרא"ש. אכן בסי' יישבנו קושייתו באופ"א].

אכן עדיין צריך לבאר איך תלוי דין ברכה המבוררת בפלוגתא ר"י ורבנן לפי הל"ב. ולכא' אפשר לומר כמש"כ לעיל בד' התוס' דס"ל לבה"ג בד' עולא כד' הרא"ש דאין קדימות למין ז' וחביב באב"ש וממילא ברכה המבוררת קודמת, ויסוד פלוגתא ר"י ורבנן הוא דלר"י ליכא כלל מעלה דחביב ועל כן ברכה המבוררת קודמת ומשא"כ לרבנן. אולם בסי' הרחבנו בניד"ז והעלינו דפשטות הדברים הם דלד' עולא איכא למעלות מין ז' וחביב ואעפ"כ מעלת ברכה המבוררת עדיפה עליהם, וכן העלינו להלן הערה י"ג מד' הא"ר בשיטת בה"ג, ולפ"ז הדק"ל.

וביארנו בזה רבים ע"פ משמעות דברי רש"י לט. דיסוד דין ברכה המבוררת הוא ג"כ דין במין כדין מין ז', ויסוד פלוגתא ר"י ורבנן הוא אם מעלה במין קודמת או מעלה בברכה, ואשר על כן לד' רבנן חביב קודם לברכה המבוררת ואילו לד' ר"י ברכה המבוררת קודמת לחביב. וע"ע להלן אות ט'.

ד. אך צע"ק בזה ממש"כ הרא"ש להקשות ע"ד בה"ג מדרב יוסף דאמר כל המוקדם בפסוק קודם לברכה, והיינו דהקשה שדברי רב יוסף סותרים לדברי עולא, ואם באמת פסק בה"ג כל"ב מה ק"ל לרא"ש, והא אדרבא נימא דמדרב יוסף יש מקור לפסוק כל"ב. וצ"ל דלא משמע ליה לרא"ש דדברי רב יוסף סותרים לדעולא [והרא"ש הרי לא גרס דאמר רב יוסף כג' רש"י ותוס']. גם לקושטא דמילתא קשה ע"ד בה"ג קשיית הרא"ש כיון דלגבי מוקדם בפסוק פסק בה"ג דבפה"ע קודם (לפי הבנת הא"ר) וכמשי"ת להלן.

פשיטא להו לתוס' דהלכה כעולא נכדס"ל לרוב הראשונים, ובביה"ג סק"ג ביאר טעמם משום דאיכא תרי לגבי חד, דרבי אמי ורבי יצחק נפחא חד מינייהו ס"ל כעולא, ועל כן דחו לפסקו של בה"ג מחמת שא"א להולמו אלא אליבא דל"ב ולית הלכתא כל"ב, אולם אח"כ העלו אופן לבאר שיטת בה"ג גם בד' עולא ולכן סיימו דעל כן יש להנהיג הכי, והיינו דמאחר ואפשר לפרש כן בדברי עולא שפיר יש לפסוק כן אליבא דעולא, ואת"ש היטב ד' הגר"א^ה.

תמיהה ע"ד השעה"צ שהכריע בד' בה"ג דקליות קודמים לתפוחים מדברי בה"ג המובאים בטור דענבים קודמים לקליות

ה) והנה כתב בה"ג חידוש נוסף דהא דחטה קודמת לענבים מדין 'כל המוקדם בפסוק קודם לברכה' זהו רק כשהחטה נשתבחה ונעשתה מיני מזונות אבל בכוס חטה וענבים ענבים קודמים. והטור הביא דבריו וכתב דבה"ג אזיל לשיטתו דבפה"ע קודמת לבפה"א ועל כן מברך על הענבים קודם כיון שברכתן בפה"ע ומשא"כ כוס חטה שברכתה בפה"א, אולם לד' הרא"ש והחולקים על בה"ג אפשר דאין חילוק בין תבשיל של חטה לכוס חטה. ובב"י שם ביאר כוונת הטור במש"כ דלד' הרא"ש 'אפשר' דאין חילוק ביניהם, דבאמת מספק"ל לטור בכוונת בה"ג אם כוונתו לשיטתו משום דברכת בפה"ע קודמת או דכוונתו כד' הרשב"א בסוגיין דכוס חטה איננה בכלל חטה דקרא ואין בה מעלת 'המוקדם בקרא', ולפ"ז אף לד' הרא"ש הוא כן. [ואח"כ כתב הב"י להוכיח מדברי הרא"ש דס"ל באמת כהרשב"א דכוס חטה איננו בכלל חטה דקרא, אולם הב"ח שם כתב להוכיח להיפך מאותם דברי הרא"ש ע"ש].

ולפ"ר ספק זה בכוונת בה"ג היא היא פלוגתת המג"א והא"ר אם לד' בה"ג ברכה המבוררת קודמת למין ז' או לא, וזה תלוי אם פסקינן כד' עולא או כל"ב וכמשנ"ת, ונמצא דנטיית הטור בד' בה"ג היא כד' המג"א דברכה המבוררת קודמת גם למין ז', ושוב יש להעיר ע"ד השעה"צ שהעמיד זאת כפלוגתת המג"א וא"ר בשעה שמבואר בטור להדיא כד' המג"א.

ועוד יש להעיר, דגם אם נימא כהצד בב"י דכוונת בה"ג היא כד' הרשב"א דכוס חטה איננו בכלל חטה דקרא, אבל בעלמא מודה בה"ג דברכה המבוררת אינה קודמת למין ז', סו"ס הרי קליות וכוס חטה היינו הך, וא"כ איך כתב הא"ר דבגוונא דקליות ותפוחים ס"ל לבה"ג דקליות קודמים, והלא כיון דאין להם חשיבות דמין ז' פשיטא דתפוחים קודמים דברכתם בפה"ע.

חילוק הא"ר בד' בה"ג דברכה המבוררת אינה קודמת למין ז' אבל קודמת למוקדם בקרא

ו) אמנם באמת הדברים מבוארים היטב בא"ר שדקדק מל' בה"ג לחלק בין ענבים לתפוחים, דרק ענבים קודמים לקליות אך תפוחים אינם קודמים לקליות. ואדרבא, הא"ר פירש בכוונת בה"ג כד' הטור דאזיל לשיטתו דברכת בפה"ע קודמת לבפה"א ולכך ענבים קודמים לכוס חטה, אולם דקדק מדבריו דרק ענבים קודמים לכוס חטה ולא תפוחים, וביאר החילוק ביניהם דברכה המבוררת קודמת רק למעלת 'מוקדם בקרא' ולא למעלת מין ז'.

ואעתיק את ל' בה"ג: 'והיכא דאייתו לקמיה מיני מגדי מן שבעת המינין ארץ חטה ושעורה כל דקדים בפסוקא קדים לברוכי עליה...'

ה. אכן בעיקר ביאורו של הגר"א יש להעיר דבתוס' רבינו פרץ כתב ככל דברי התוס' שלפנינו ובסוף הסוגיא חזר וכתב דהלכה כבה"ג וכל"ב דמין ז' קודם לברכה המבוררת וכמו שביאר מוקדם, ומבואר שלא חזר בו כלל, וזה דלא כביאור הגר"א.

ובפה"ע, בפה"ע קודם, וכן פה"א ושהכל פה"א קודם' עכ"ל.

וזהו שדקדקו הא"ר נחלת צבי ונהר שלום מלשוננו 'דאחשבינהו קרא' - דרך משום דענבים הוו נמי מז' המינים קדמי לקליות אך תפוחים אינם קודמים לקליות¹. וביאר הא"ר החילוק ביניהם כפי הבנת הטור דבה"ג אזיל לשיטתו דבפה"ע קודם לבפה"א, וס"ל דמעלת ברכה המבוררת קודמת למעלת מוקדם בקרא ולא למעלת מין ז'¹.

אמנם נראה דיש לבאר חילוק זה גם לפי הבנת הב"י, דודאי מעלת ברכה המבוררת אינה קודמת גם למעלת מוקדם בקרא וכוונת בה"ג היא כד' הרשב"א דכוסס חטה אינו בכלל מין ז' [והמחצה"ש ופמ"ג א"א סק"ח נקטו דכן פסק הב"י בשו"ע ס"ה]. וי"ל דרך לגבי מעלת מוקדם בקרא אין כוסס חטה קודם לענבים כיון שאינו חשיב כמפורש בקרא ומשא"כ ענבים המפורשים בקרא, אבל ודאי אית ליה מעלת ז' המינים לגבי תפוחים שאינם מז' המינים².

והיכא דכולם לאו משבעת המינים ניהו אי ברכותיהן שוות או בפה"ע או בפה"א מברך על חביב שבהן ומיפטרין כולהון, ואי אין ברכותיהן שוות מברכין ברישא בפה"ע והדר בפה"א. והיכא דאייתו פה"ע ממין שבעה וממין אחר דברכותיהן שוות...מאי, אזית מברך דהו"ל משבעת המינים וחשיב טפי או דילמא על אתרוג מברך דחביב ליה טפי, פליגי בה ר"י ורבנן דתנן... ואמר עולא מחלוקת בשברכותיהן שוות דר"י סבר חשוב עדיף ורבנן סברי חביב עדיף אבל אין ברכותיהן שוות מברך על זה וחוזר ומברך על זה, מיתיבי היו לפני צנון וזית מברך על הצנון ופוסט את הזית, ר"י אומר מברך על הזית שהזית ממין שבעה. והלכה כר"י דאמר רב יוסף וכן תני רבי יצחק כל הקודם בפסוק זה קודם לברכה. וכי קאמרינן כל הקודם בפסוק זה קודם לברכה אלמא חטה עדיפא ועלה מברכים ברישא, ה"מ דוקא דעבידא חביצא או אברושג או מינין אחרים דשויה מיני מזונות דאשכחה ועלייה מברכין ברישא, אבל אייתי כיסאני ועינבי על עינבי מברך ברישא דאחשבינהו קרא ובתר כן על כיסאני בפה"א. ובמקום דאיכא בפה"א

ו. וצ"ב ד' הנחלת דוד שהביא דברי בה"ג ואעפ"כ פירש כוונתו כד' הגר"א דתפוחים קודמים לקליות.

ז. ושמעתי מהגר"צ ובר שליט"א לדקדק כן גם מדברי המהרש"ל ע"ד התוס' ד"ה מיתיבי שכתב דכוונת התוס' לפסוק כד' בה"ג דבפה"ע קודמת לבפה"א אבל אינה קודמת למין ז' אלא בה"ג איירי רק 'בשניהם מז' המינים או שניהם אינם מז' מינים', ולכאור' גוונא דשניהם מז' המינים הוי בקליות וענבים, ומבואר דפירש ד' בה"ג דברכת בפה"ע קודמת למעלת מוקדם בקרא ואינה קודמת למין ז'.

ח. ומצאתי ממש כעין דברינו בדמשק אליעזר שכתב לדקדק מדברי הגר"א סקט"ו בד' הרשב"א דכוסס חטה אינו קודם לכוסס שעורה אבל קודם לצנון ע"ש. [אך מש"כ שם הדמש"א דלא גרע מכוסמין דג"כ אינו מפורש בקרא ואפ"ה קודם לשאר מינים, זה תמוה, דהא ודאי גרע, דכוסס חטה אינו קודם לשאר מינים לד' הרשב"א].

אולם נראה קצת שא"א לומר בד' בה"ג ממש כד' הדמש"א, דלדבריו הפי' הוא דכוסס חטה אין לו כלל מעלת חטה אלא רק מעלה כללית של ז' המינים, ולכך כתב הגר"א שם דכוסס חטה אינו קודם לכוסס שעורה (אם כוסס שעורה ברכתה בפה"א) כיון שאין לו כלל מעלת חטה. אולם בד' בה"ג יש לדקדק קצת לא כן, דא"כ לא היה צריך לבאר דענבים קודמים משום דאחשבינהו קרא, דאפי' אם היו רק בדרגת קליות היו קודמים משום דברכתן בפה"ע. ועל כן נראה לבאר בד' בה"ג דגם לכוסס חטה יש מעלת חטה וקודמת לכוסס שעורה, ורק מינים המפורשים בקרא קודמים לה, ולכך הוצרך לבאר דענבים קודמים לקליות רק משום דמפורשים בקרא.

יש לציין עוד דמל' הפמ"ג (א"א סק"ח) משמע דאין לחלק בזה כלל, דע"ש שביאר ד' הרשב"א דכוסס חטה 'לאו שבח ארץ ישראל הוה'. [ובסדר המעלות כתב נמי כד' הגר"א דלד' הרשב"א כוסס חטה אינו קודם לכוסס שעורה].

מוזכר כלל בדברי בה"ג הנ"ל דענבים קודמים משום קדימת ברכת בפה"ע.

ביאור נפלא במקור ד' בה"ג לחלק בין מעלת מין ז' למעלת מוקדם בקרא'

(ז) אכן ד' הא"ר צ"ע, דהנה רוב הראשונים פסקו כעולא, וביאר הגר"א דהיינו משום דהו"ל תרי לגבי חד, ועי' בב"י שדחק טובא בד' הרמב"ם כדי לפרש דפסק כעולא ולא כל"ב, והראשונים שפסקו כל"ב מבואר בדבריהם שהוכרחו לכך רק משום דס"ל דמדינא דרב יוסף מוכח כל"ב [וגרסו 'דאמר רב יוסף' – דהוי סייעתא לל"ב], וא"כ ד' הא"ר בשיטת בה"ג צ"ע, דהא לדבריו פסק בה"ג כל"ב ולכן ס"ל דברכה המבוררת אינה קודמת למין ז', ואם נימא דמקורו דבה"ג לפסוק כן הוא מדברי רב יוסף, הלא רב יוסף איירי בדיון מוקדם בקרא ומוכח א"כ דג"ז קודם לברכה המבוררת, וצ"ע א'.

ודוגמא לזה מצאנו בשו"ע (סי' קס"ח ס"ד) גבי פת כוסמין דאע"פ דהוי מין חיטים אינו קודם לפת שעורים מפני ששעורים מפורשים בקרא וכוסמין אינם מפורשים בקרא, ואעפ"כ כתב שם המשנ"ב (סקי"ג) בשם הפרישה ופמ"ג דיש לכוסמין מעלת חיטים לענין שהם קודמין לשיפון ושיבולת שועל שהם מין שעורים^ט. ועוד מצאנו בא"ר (סקט"ו – הובא בפמ"ג בסדר המעלות אות ב') שחידש חידוש נפלא דאע"פ שכוסמין שיפון ושיבולת שועל חשיבי כחיטים ושעורים גם לגבי מעלת מוקדם בקרא ולכן הם קודמים לשאר המינים – מ"מ לגבי מעלת קדימה דארץ קמא לארץ בתרא אין דינם כחיטים ושעורים הואיל ואינם מפורשים בקרא, ועל כן זית קודם לכוסמין ותמרים קודמים לשיפון ושיבולת שועל ע"ש'.

ובאמת נראה דסתימת דברי בה"ג מורים טפי כהבנת הב"י ולא כהבנת הטור, דאין

ט. ועוד מבואר במג"א סקי"ג בביאור ד' השו"ע ס"ו דהא דכוסמין שיפון ושיבולת שועל קודמין לגפן תאנה ורימון הוא ע"י צירוף ב' מעלות, חדא דברכתן במ"מ והוי קצת ברכה המבוררת, ועוד שיש בהם קצת מעלת קדימה בקרא כיון שהם ממין חיטים ושעורים. ומתבאר דאע"פ שאינם מפורשים בקרא ועל כן אין הכוסמין קודמים לשעורים מ"מ יש בהם איזה מעלה של קדימה בקרא לענין להצטרף עם עוד מעלה לקדם לשאר המינים.

י. ואמנם דברי הא"ר הללו מחודשים טובא, דבפשוטו דין ארץ קמא וארץ בתרא הוי רק גילוי לסדר קדימתן בקרא, ועל ידם מתפרש הפסוק דיש סדר קדימה של ז' מעלות זה אחר זה, אולם לפי דברי הא"ר מתבאר דיש סדר קדימה רק של ה' מעלות זה אחר זה, וחיטה וזית נמצאים יחד במעלה הראשונה וכן שעורה ותמר הם יחד במעלה השניה, ומה שחיטה קודמת לזית הוא דין בפנ"ע. [ובהכי מתיישב מה שהעירו האחרונים מ"ט הפסיק קרא בארץ בתרא ולא כתב את כל הז' מינים כסדרם, ולהנ"ל את"ש. וע"ע בשו"ת פנים מאירות ח"ב ס"י שחידש מכח זה דוית ושעורה שוים, אך זה דלא כד' הטור ועוד].

ונראה לבאר גדר הני ב' דינים, דקדימת ה' המעלות זה לזה יסודם מחמת גילוי הקרא שחשובים הם זה מזה, ועל כן כל הנכלל במין חיטים הוא חשוב משאר המינים אף אם אינו מפורש בקרא, כיון שגילתה תורה דמין זה הוא חשוב הרי כל המין הוא חשוב ואין סברא לחלק בין צורת המין המפורשת בקרא לשאר צורותיו, אולם קדימת חיטה לזית יסודה הוא רק משום שהחשיבתה תורה בעצם מה שהוקדם בקרא, וחשיבות זו נתפסת רק על צורת המין המפורשת בקרא. ובאמת שדין זה קיים בכל ז' המינים שכל צורת מין המפורשת בקרא קודמת לשאר צורות אותו המין, ומטעם זה זית קודמת לכוסמין ולא אמרינן דשיון הם. [אמנם כ"ז הוא ביאור גדר הדינים, אולם עדיין לא נתבאר מהיכ"ל לן הני ב' דינים, ומנין לנו שדין ארץ קמא איננו ג"כ גילוי על מעלה נוספת של חשיבות מין חיטים על מין זית, וצ"ע]. וע"ע מש"כ בזה בחלק ההערות סי' ל"ח.

יא. והיה מקום ליישב דס"ל לבה"ג בד' עולא דאין קדימה למין ז' באב"ש [אלא מה שירצה יעשה או חביב או קודם] ורב יוסף לא קאי בכוסס חיטה אלא רק בתבשיל של חיטה [וזה כתי' קמא דהרא"ש ע"ד בה"ג בשי'

עוד צ"ע דאם פסק בה"ג כל"ב דברכה המבוררת איננה קודמת למין ז' מנ"ל להמציא דברכה המבוררת קודמת למוקדם בקרא.

ונראה ליישב באופן נפלא [וכע"ז שמעתי מהגר"צ ובר שליט"א] דמקור בה"ג לפסוק כל"ב איננו מדבר יוסף אלא הוא מחמת דעולא איתותב מהברייתא והוצרך לחסרה טובא ולהכניס בה ב' ענינים, א' החילוק בין עיקר וטפל, ב' החילוק בין ב"ש לאב"ש, משא"כ לל"ב א"צ לחסר אלא החילוק דעיקר וטפל, ולכך פסק כל"ב ב"ב. וכן מדוקדק מאד בדברי בה"ג שהעתקנו לעיל, דבה"ג העתיק ד' עולא והסתירה מהברייתא ולא המשיך להעתיק הישוב ע"ז, ומשמע דמחמת האי סתירה נדחה ד' עולא

מהלכה. וכן משמע מהמשך דבריו דאין ראייה מדבר יוסף נגד עולא, ממש"כ מיד אח"כ דמדבר יוסף מוכח דהלכה כר"י ולא כתב דמוכח מזה נמי דלא כעולא (כמבואר ברש"י ותוס'), והטעם דאין מוכח מזה דלא כעולא כבר כתבו הרא"ש ותר"י בתרי אנפי, או דרב יוסף לא איירי בכוסס או דלא איירי באב"ש ע"ש.

ולפ"ז את"ש נמי דמקור הבה"ג דברכה המבוררת קודמת למוקדם בקרא הוא מד' עולא דס"ל דקודמת אף למין ז', ולולי הסתירה מהברייתא הוה קיי"ל כעולא, ומהברייתא ליכא ראייה אלא דאין ברכה המבוררת קודמת למין ז', אולם עדיין י"ל כד' עולא לגבי מוקדם בקרא דתקדם לו י'.

עולא ע"ש, וס"ל דבמ"מ לא הוי ברכה המבוררת לגבי בפה"ע, ועל כן הוי סתירה לד' עולא דלי"ל קדימה דמין ז' באב"ש. [וכן צ"ל בד' המהרש"ל דס"ל כהא"ר בד' התוס' (כנ"ל הערה ז'), ובתוס' ד"ה א"ר ירמיה הרי מבואר להדיא דמדבר יוסף מוכח דלא כעולא, ומסתבר דמה"ט פסקו התוס' כל"ב (לפ"ד המהרש"ל וא"ר בכוונת התוס').]

אולם הרי ביארנו לעיל דאף אם פסק בה"ג כל"ב מ"מ פירש כן גם ד' עולא דכוונתו דלכו"ע בפה"ע קודם וכמש"כ הרא"ש בדעתו, וא"כ הדק"ל. ובאמת הרי הרא"ש להדיא כתב לבאר בתרי אנפי לד' בה"ג מ"ט אין סתירה מדברי רב יוסף לד' עולא.

יב. וצריך להוסיף בזה, דהנה כבר כתב כן הרשב"א דלל"ב א"צ לחסר בברייתא החילוק בין ב"ש לאב"ש, אולם הרשב"א כתב דזה את"ש רק להשיטות בד' עולא דלכו"ע מברך על החביב תחילה דאז נמצא דאפשר לחסר בברייתא כל' הגמ' דלרבנן מברך על זה וחוזור ומברך על זה' וזה מתפרש דמברך על החביב כדמתפרש כן האי לישנא בדברי עולא, אולם לשיטת הבה"ג דבדברי עולא מתפרשת ל' זו דמברך בפה"ע תחילה – איך בברייתא תתפרש ל' זו דמברך על החביב תחילה. [ואין לומר דס"ל לבה"ג כמש"כ כמה אחרונים בד' התוס' דאף למסקנא קיי"ל דצנן פוטר את הזית ולפ"ז א"צ לחסר כלל הברייתא, דלהדיא מפורש בדברי בה"ג דאין צנן פוטר את הזית כמו שהעתקנו לעיל].

ונראה ליישב עפ"מ"כ הרשב"א גופיה שם בתחילת הסוגיא דברייתא הא מבואר מקודם דמברך על הצנן ופוטר את הזית, וע"ז אמרו בד"א כשהצנן עיקר אבל אין הצנן עיקר מברך על זה וחוזור ומברך על זה', וממילא מתפרשת כאן האי לישנא דמברך על הצנן תחילה כמו ברישא ולא נתחדש אלא דחוזור ומברך על הזית ואין הצנן פוטר את הזית כמו ברישא. [אמנם כבר ביארנו בסי' ט' הערה ט"ז דבדברי הרשב"א הם רק לשיטתו דהברייתא מייירי באופן שהצנן הוא החביב, אך לפ"ד הריטב"א ודעימיה דהברייתא מתפרשת גם באופן שהזית הוא החביב עדיין צ"ע]. ולפי דברינו הראיה לל"ב דברכה המבוררת אינה קודמת למין ז' היא מל' ר"י בברייתא מברך על הזית שהזית ממין שבעה, ואם ברכה המבוררת קודמת למין ז' הול"ל 'שהזית ברכתו בפה"ע'.

יג. והנה בסי' בירורנו יסוד ד' עולא לשיטת בה"ג, אם ס"ל כד' הרא"ש דבאב"ש לא שייך כלל מעלות דמין ז' וחביב וממילא ברכה המבוררת קודמת לכו"ע דזה שייך אף באב"ש, או דיסוד ד' עולא הוא דברכה המבוררת עדיף על כל המעלות, ולולי מעלה זו פליגי ר"י ורבנן כמו בב"ש אם חביב עדיף או מין ז' עדיף, וביארנו

שיטות הראשונים והפוסקים מה עדיף
מעלת מין ז' או מעלת המוקדם בקרא

(ח) ובעיקר חידוש הא"ר ומהרש"ל דאפשר
לחלק מסברא בין קדימת מין ז'
לקדימת מוקדם בקרא [הגם דלפ"ר יסוד המעלה
בשניהם שווה] – כבר מצאנו כע"ז במאירי
שחידש מדנפשיה דמעלת מוקדם בקרא לכו"ע
אינה קודמת למעלת חביב בין לר"י ובין לרבנן
בין בב"ש ובין באב"ש, וצע"ק מנא להו יד'.

ומצאנו להיפך בד' המג"א סק"ב ועוד
אחרונים שכתבו בשיטת הרא"ש
והטור דמעלת מוקדם בקרא איכא אף באב"ש
אע"ג דלד' הרא"ש ליכא בזה קדימות דמין ז'
וחביב, וביאר הטעם דכיון דאקדמיה קרא אנן
נמי נקדימנו. [וכבר העירו ע"ז האחרונים
דברש"י ותוס' ורשב"א ועוד ראשונים משמע
להיפך דמעלת מוקדם בקרא גריעא ממעלת מין
ז' ט', עי' באבה"ע וביה"ג סקט"ו ועוד ט',

דלפ"ר נחלקו בזה הרא"ש נגד הרא"ה והריטב"א, דלד' הרא"ש לא בא עולא להשמיענו דין הקדמה כלל אלא
רק דבעינן ב' ברכות וממילא ידעינן דברכה המבוררת קודמת, ולפ"ז מסתבר כצד הא' דבמה שאמר עולא דבעינן
ב' ברכות נכלל דממילא ל"ש בזה מעלות דמין ז' וחביב ונשאר לן רק מעלת ברכה המבוררת, אולם לד' הרא"ה
וריטב"א כוונת עולא היא לחדש לן דין זה גופא דבאב"ש כו"ע מודו דברכה המבוררת עדיפא מכל המעלות,
וע"ש שנתבארו הנפ"מ בזה.

ולפמשנ"ת בד' הא"ר דדין קדימה דברכה המבוררת למעלת מוקדם בקרא ידעינן מד' עולא – בהכרח לפרש
כצד הב' הנ"ל דיסוד ד' עולא היא דברכה המבוררת עדיפא על כל המעלות, דאם יסוד שיטתו היא כצד הא'
דבאב"ש אין כלל מעלות מין ז' וחביב – שוב אין ראיה דברכה המבוררת עדיפא על מעלת מוקדם בקרא לפ"מ
דסבירא לן כל"ב דאיכא למעלות מין ז' וחביב אף באב"ש, ודו"ק היטב.

יד. אגב, תמהני בזה ע"ד המאירי שהקשה ע"ד ר"י ממתני' דהביאו לפנייהם את היין דמבואר שם דיין קודם
לפת כשהוא חביב, וכן הקשה הרשב"א, ותמוה דהא שם הוי רק מעלת מוקדם בקרא ולד' המאירי הרי מודה
בזה ר"י דחביב קודם. עוד צ"ע מ"ט לא תי' המאירי דהתם הוי אב"ש ולכך מודה ר"י, וכן תי' הרשב"א בתי'
קמא, ואמנם גם ד' הרשב"א צ"ע בזה מאי ס"ד כלל ואיך כתב בזה עוד תי', והלא פשיטא דהוי אב"ש, ועי'
בספר משנת אברהם (להג"ר אברהם סטוארט שליט"א) מש"כ בזה.

[עוד יש לדקדק מדבריהם דלא כדברי הרמ"א בשם האגור דברכת המוציא קודמת לכל הברכות אע"ג דהמין
השני חביב, ובדבריהם מוכח לא כן, ממה שדנו דיני קדימה ביין ופת ולא נחתו להקשות דהמוציא קודם לכל,
וכן העיר בביאור מרדכי אות ס"ג ד"ה והטור. וכ"ה דעת הכל בו וספר הפרדס ועוד כמה ראשונים שהביאו
דרש"י היה מברך על החביב לו קודם הסעודה – הובא בד"מ סי' קע"ז אות ב', ובסוסי' רי"א הביא הד"מ
לפלוגתא זו ע"ש. ובענין זה יש לעורר גם על דברי המג"א סי' רי"ב סק"ג שהוכיח מהא דמברך על הפת ופוטור
את הפרפרת אף אם הפרפרת חביבה – דאין קדימה לחביב בעיקר וטפל, וצ"ע ראייתו דהא בלא"ה ברכת
המוציא קודמת לחביב, וע"ש בא"ר].

טו. אמנם נראה דרש"י ותוס' לשיטתייהו, דלדבריהם מפורש בגמ' דלא כסברת המג"א, דהם גרסו בגמ' 'דאמר
רב יוסף' והיינו דמדברי רב יוסף מוכח דלא כעולא, ומוכח א"כ דלד' עולא ליכא מעלה דמוקדם בקרא באב"ש,
וגם בעיקר הסברא מוכח שאין מקום לחלק ביניהם, וזה ברור.

טז. ועי' במאמ"ר מה שיישב, ויסוד הדברים דאין הפי' שמעלת מוקדם בקרא עדיפה ממעלת מין ז' על שאינו
מין ז', אלא רק דמעלת מין ז' לא נאמרה גבי דין קדימה גרידא ומשא"כ מעלת מוקדם בקרא ע"ש.

[ולפ"ז נראה דעכ"פ אינו קודם למעלת חביב אליבא דרבנן, וזה דלא כפי' ריב"ב דלהלן. וכן מוכח להדיא
מדברי הרא"ש שלא נחית לתרץ כתי' ריב"ב אע"ג דהמג"א כתב להוכיח את שיטתו מדברי הרא"ש שם. אמנם
מ"מ לפמש"כ המג"א ליישב בזה דקדוק דברי הרא"ש שהקשה רק ע"ד בה"ג איך מתיישבים דברי רב יוסף
עם ד' עולא, לפ"ז עולה דלד' הי"א המוקדם בקרא קודם נמי לחביב, דהא קאי שם הרא"ש לפי השיטה דבאב"ש

אמנם ע"ש במחצה"ש בשם השל"ה שכתב כד' המג"א מטעם אחר]. ומצאנו כה"ג לחד מקמאי בפ"י ריב"ב (הנדפס בגליון הרי"ף) שנקט דמעלת מוקדם בקרא עדיפא על מעלת מין ז' וקודמת לחביב אף לד' רבנן בין בב"ש ובין באב"ש [ובזה יישב קושיית הראשונים דדברי רב יוסף סותרים לד' רבנן]. ועוד מצאנו בח"א שנקט מה"ט בד' בה"ג להיפך ממש מד' הא"ר, דמעלת מין ז' אינה קודמת לברכה המבוררת אבל מעלת מוקדם בקרא קודמת לברכה המבוררת ע"ש.

ישוב נפלא בסתירת ד' השעה"צ אם ברכה המבוררת קודמת למין ז'

ט) והנה ד' רבינו פרץ דברכת בפה"ג קודמת לזית משום דהוי ברכה המבוררת [והובא בטור ורמ"א ס"ד], ובביה"ג ביאר דמי למעשה דבר קפרא דבפה"א קודמת לשהכל,

והיינו שחידש דברכה המבוררת קודמת נמי למין ז' ולא רק לחביב [אמנם הב"י הבין דבריו באופ"א והקשה עליו ע"ש ולכך לא פסקו בשו"ע]. ובשעה"צ סק"ט כתב בשם הפמ"ג דבפה"א קודם לשהכל אף אם הוא מין ז' כגון דבש תמרים י' וכמו שקודם לחביב, וכנראה מקורו מדברי רבינו פרץ הנ"ל.

אולם צ"ע בזה, דהא לד' הא"ר בשיטת בה"ג ברכה המבוררת אינה קודמת למין ז' ועכ"ז קודמת היא למוקדם בקרא, וא"כ אף שחידש רבינו פרץ דברכה המבוררת קודמת למוקדם בקרא אי"ז ראייה דקודמת היא גם למין ז'. והיה מקום לומר דהפמ"ג אזיל לשיטתו שלא חילק בזה וס"ל בד' בה"ג דאף תפוחים קודמים לקליות, אולם לד' המשנ"ב שהכריע בזה כא"ר היה מקום לפקפק בחידושו של הפמ"ג דבפה"א קודם לדבש תמרים, וצ"ע י"ח.

לכו"ע חביב קודם, ואין לומר דקרא מיירי בשניהם חביבים, דהא מוקדם הוכיח שם הרא"ש לא כן ומה"ט הוכיח מדרב יוסף דקיי"ל כר"י ע"ש. וצריך לחלק דרק לד' ר"י קודם לחביב אף באב"ש, דמעלת מוקדם בקרא באב"ש נעשה כמעלת מין ז' בב"ש, אך לד' רבנן דלעולם חביב קודם למין ז' ה"נ קודם למוקדם בקרא וכמו שנקטו רוב הראשונים דלא יתכן דמעלת מוקדם בקרא אלימא ביסודה ממעלת מין ז'.

אכן בדברי המג"א מדוקדק קצת שכתב את דבריו רק בשיטת הרא"ש, אך לד' הי"א ס"ל דלעולם חביב קודם ע"ש, ולפ"ז מתיישבת קושיית האבה"ע ע"ד המג"א מהא דרבינו יונה לא נח"ל ליישב כן, די"ל דרבינו יונה לשיטתו דס"ל כד' הי"א דחביב קודם, ורק לפ"ד הרא"ש דמה שירצה יעשה י"ל כן. וכ"ז לפי סברת המג"א גופיה, אך לסברת השל"ה שהביא המחצה"ש פשוט שהוא כן אף לד' הי"א, ויהא זה תלוי במח' ר"י ורבנן אם מין ז' עדיף או חביב עדיף, דיסוד דבריו הם דבין ז' המינים דינם כב"ש וחזור הדין להיות כמו בב"ש דלד' ר"י מין ז' קודם ולד' רבנן חביב קודם. ולדבריו עולה דאף לד' הרא"ש דבאב"ש ליכא שום מעלה מ"מ כשניהם ממין ז' חוזרים כל המעלות ושוב חביב קודם לד' רבנן. ועי' בספר שלמי יוסף סי' קמ"ו אות ב' ועוד שכתבו ליישב עפ"ז ד' הרמזים שהביא המג"א ומחצה"ש סק"ב [והוא פסקי הרא"ש שכתב הטור] דאף לד' הרא"ש דבאב"ש אין קדימה כלל מ"מ זית קודם לכוסס חיטה, וביארו דכוסס חיטה איננו חשיב מוקדם בקרא לזית כיון שאינו מפורש בקרא אך מ"מ שניהם ממין ז' וממילא הדר דינם להיות כב"ש דמין ז' קודם ועל כן זית קודם לכוסס חיטה. והוסיפו דיש לפרש דזה גופא כוונת המג"א במש"כ 'וכיוצא בזה כתוב בשל"ה ועי' ברמזים ודו"ק', דכוונתו שלפ"ד השל"ה מיושבת ד' הרמזים].

יז. הפמ"ג נקט דבש תמרים יש לו מעלת מין ז' וזה דלא כד' הב"י בסוף הסימן דאין לו מעלת מין ז' משום דהוי זיעה בעלמא, אולם משכח"ל בתמרים מעוכים כשלא ניכר צורת הפרי דבזה גם הב"י מודה, וע"ע בסי' קפ"ב שנחלקו הב"ח ומג"א בשיכר שעורים אם יש לזה מעלת מין ז', וע"ש בפמ"ג, ואכמ"ל.

יח. הערת הר"ש; מה שנקט בכל דבריו דמי דין הקדימה דבפה"ע לבפה"א, דדין הקדימה דכל ברכות לשהכל, הנה אף שכן משמע בפשוטו בדברי בה"ג, אך בד' התוס' משמע להדיא [וביותר נראה כן בתור"פ] דדין הקדימה דכל הברכות לשהכל הוא לכו"ע, משום דשהכל אינה מבוררת כלל, אך דין הקדימה דבפה"ע

המבוררת, בהכרח דמעלת ברכה המבוררת לא דמיא למעלת מין ז' ביסוד דינה (וכמשנ"ת בסי' ט' הערה ב'), וממילא לא שייך לחלק בזה בין מעלת מין ז' למעלת מוקדם בקרא.

עוד נראה בזה באופן פשוט ומוכרח, דהנה דין קדימת מין ז' לד' בה"ג חלוק מדין קדימת מין ז' לד' הסמ"ק, דלד' בה"ג אין חילוק בין ב"ש לאב"ש לגבי מעלות מין ז' וחביב וקיי"ל כר"י דמין ז' עדיף מחביב, אולם לד' הסמ"ק הרי באב"ש חביב עדיף לכו"ע ורק כששניהם חביבים יש קדימה למין ז', וא"כ נראה פשוט דלד' הסמ"ק דחביב עדיף ועכ"ז ברכה המבוררת קודמת לה – כ"ש שקודמת למין ז', ורק לד' בה"ג דמין ז' קודם לחביב אפשר לומר דקודם נמי לברכה המבוררת, וזה ברור. ונמצא לפ"ז דא"צ להביא מקור לדברי הפמ"ג דברכה המבוררת קודמת למין ז' מדברי רבינו פרץ, אלא הוא נלמד מכ"ש מהא דקודמת לחביב כ"א.

(י) העולה מן האמור;

א. ברמ"א סעי' ד' מבואר דברכה המבוררת קודמת למוקדם בקרא (בפה"ג על יין

ויש מקום לפלפל בזה, דהנה בפשוטו מעלת ברכה המבוררת היא מעלה בברכה וכמו שביאר הלבוש דהוי שבת גדול יותר להקב"ה, ולפ"ז אין מובן כלל החילוק בד' בה"ג בין מעלת מין ז' למעלת מוקדם בקרא, דשניהם הוו מעלות במין, וממנ"פ – אם המעלה בברכה עדיפה צריכה להיות קודמת גם למין ז' ואם מעלה במין עדיפה צריך להקדים אף המוקדם בקרא י"ט. ובהכרח ס"ל לא"ר בד' בה"ג דמעלת ברכה המבוררת הוי נמי מעלה במין וכמשמעות ל' רש"י לט. ד"ה ומלגלג 'שהיא ברכה חשובה לעצמה לדברים חשובים', ולכן שייך לחלק בזה בין מעלת מין ז' למעלת מוקדם בקרא. ולעיל הערה ג' הבאנו להכריח כן בד' בה"ג, דאל"כ מ"ט תליא דינא דבה"ג בפלוגתת ר"י ורבנן לל"ב, ובהכרח דמעלת ברכה המבוררת דמיא למעלת מין ז' ולא למעלת חביב, ועל כן לרבנן דחביב עדיף ממין ז' ה"נ עדיף מברכה המבוררת ומשא"כ לד' ר"י כ'.

ולפ"ז י"ל דכ"ז לד' בה"ג, אולם לדידן דקיי"ל לעיקר כד' הרא"ש והסמ"ק דאין מעלה למין ז' באב"ש ואפ"ה איכא מעלה לברכה

לבפה"א הוא רק לל"ב לדעת ר' יהודה וכמש"כ התוס', והרי דב' דינים חלוקים הם, וכ"ה להדיא בס' המכתם שהביאוו בארחות חיים ובכל בו, דכל הברכות קודמות לשהכל אף אם הוא חביב, ואילו בפה"ע אינו קודם לבפה"א כשפרי האדמה חביב, וכ"ה מבואר גם בד' התשב"ץ בסוגיין, ולפ"ז מעיקרא לק"מ. [א.ה. ועי' לעיל הערה ג'].

יט. ואעתיק בזה את ל' הלבוש: 'ברכה שהיא מיוחדת על דבר אחד היא חשובה יותר מברכה שהיא כוללת הרבה דברים מפני שהמיוחדת היא מרבה בשבחו יותר מהכוללת מפני שהיא מורה על ההשגחה הפרטית לו יתברך שמשגיח על בריותיו בדבר זה המיוחד בשבח ועילוי יותר להחיות בו כל חי מן הדבר הכללי' עכ"ל.

כ. וכן הובא במאסף צהר – אוהל ברוך עמ' קפ"ד ועמ' קצ"ח מהגר"ל מאלין זצ"ל והג"ר שמואל וילנסקי חרקובר זצ"ל דברכה המבוררת הוי דין במין, ולפ"ז כתבו ליישב קושיית הגרעק"א ע"ד רש"י בגלהש"ס לט. ע"ש.

כא. ויש להוסיף דגם ביסוד הקדימה דמין ז' נראה דיש חילוק בין ד' בה"ג לד' הסמ"ק, דהא לד' הסמ"ק בב"ש מין ז' קודם לחביב ומ"מ באב"ש אינו קודם לחביב ומשא"כ לד' בה"ג אין חילוק בין ב"ש לאב"ש, וכבר מצאנו כעין חילוק זה במחצה"ש סי' רי"ב על המג"א סק"ג ע"ש היטב, ובסי' ט' אות י' ביארנו דבב"ש הוי זה מעלה במין לכבדו ולהחשיבו לברוך עליו, אולם באב"ש לד' הסמ"ק הוי רק מעלה גרידתא בברכה ולכן אי"ז קודם במקום חביב, ומשא"כ לד' בה"ג הוי לעולם מעלה במין, ומזה מתיילד חילוק הדין אם ברכה המבוררת קודמת למין ז' או לא, ודו"ק.

קודמת לבפה"ע על זית), ובשעה"צ סק"ט
מבואר בשם הפמ"ג דברכה המבוררת קודמת
למין ז' (בפה"א על צנון קודמת לדבש תמרים
שברכתו שהכל והוא מין ז').

ב. אולם בד' בה"ג משמע בשעה"צ סק"א
שהכריע כד' הא"ר דברכה המבוררת אינה
קודמת למין ז' אבל קודמת למוקדם בקרא
(תפוחים שברכתם בפה"ע אינם קודמים לקליות
חיטה שברכתם בפה"א, אבל ענבים קודמים
לקליות חיטה).

ג. וביארנו יסוד החילוק בין ד' בה"ג לדידן,
דלד' בה"ג מין ז' הוי קדימה אלימתא
שקודמת לחביב ולכך קודמת נמי לברכה
המבוררת, אבל לדידן קיי"ל דמין ז' הוי קדימה
זוטרטא שאינה קודמת לחביב וממילא אף
לברכה המבוררת אינה קודמת.

ד. הנפ"מ לדינא ממשנ"ת בד' בה"ג, דהנה כתב
הביה"ל (ס"א סוד"ה וי"א) בשם הח"א דאם
הפה"ע חביב עליו עתה ופה"א חביב עליו
בעלמא שיש בזה פלוגתא מה נחשב החביב
מצרפים ד' בה"ג לברך בפה"ע, וכגון תפוח
ובננה ובד"כ הבננה חביבה לו אבל עתה התפוח
חביב לו מברכים על התפוח.

ה. אולם לפי המבואר בשעה"צ בד' בה"ג
דבפה"ע אינו קודם למין ז' נמצא
דבקליות חיטה ותפוחים אין הדין כן, דהיינו
בין אם הקליות חביבים לו בד"כ והתפוחים
חביבים לו עתה ובין אם התפוחים חביבים לו
בד"כ ועתה הקליות חביבים לו, יש להקדים את
הקליות שברכתם בפה"א ולא את התפוחים, כי
אין את הצירוף של ד' בה"ג להקדים את ברכת
בפה"ע. וכן משמע שנקט השו"ה הלכות ס"ג
בד' המשנ"ב.

סימן יא'

קדימה בברכות (ג)

בירור הנידון אם יש קדימה למין ז' באין ברכותיהן שוות

- יסוד החילוק בין ברכותיהן שוות לאין ברכותיהן שוות לענין קדימת מין ז' ♦
 ראיות רבות מהראשונים והפוסקים בנידון זה לכאן ולכאן ♦ בירור ד' הגר"א
 והמשנ"ב בזה ♦ חילוק בד' המשנ"ב בין מעלת מין ז' למעלת המוקדם בקרא

יסוד החילוק בין ברכותיהן שוות לאין ברכותיהן שוות לענין קדימת מין ז'

(א) קתני במתני' מ: 'היו לפניו מינין הרבה ר' יהודה אומר אם יש ביניהן מין שבעה עליו הוא מברך וחכ"א מברך על איזה מהן שירצה'. ובגמ' מא. איתא 'אמר עולא מחלוקת בשברכותיהן שוות דרבי יהודה סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף אבל בשאין ברכותיהן שוות ד"ה מברך על זה וחוזר ומברך על זה'. ובביאור כוונת עולא נחלקו הראשונים, וד' תוס' והרשב"א ורוב הראשונים דכוונתו דר"י מודה לרבנן דמברך על החביב תחילה, וכשיטה זו נקטו המג"א ומשנ"ב סי' רי"א לעיקר.

ויש לעיין לשיטה זו אם המכוון הוא דבאב"ש ליכא כלל למעלת מין ז' וזהו טעמיה דר"י דמודה לחכמים דחביב עדיף, או דגם באב"ש איכא מעלת מין ז' אלא דאעפ"כ ס"ל לר"י דחביב עדיף, ונפק"מ באופן ששניהם חביבים עליו בשווה אם יש קדימה למין ז' או דמה שירצה יעשה.

והנה בביאור הא דחלוק דין ב"ש מדין אב"ש לד' ר"י מצאנו ב' דרכים בראשונים;

הרשב"א כתב בזה"ל: 'וטעמא דהא מילתא דקפיד ר"י בב"ש ולא קפיד באב"ש נראה לי משום דבב"ש דברכה דחד פטר אידך לגמרי הא מילתא חשיבא טפי ודינא הוא דחשוב ליפטר שאינו חשוב, אבל באב"ש דלא פטר חד לחבריה וליכא אלא הקדמה בלחוד כיון דחביב עליה אידך עליה מברך ברישא והדר מברך אאידך, דהקדמה בלחוד מילתא זוטרתה היא' עכ"ל. ומשמעות דבריו הם דחלוק מעלת מין ז' באב"ש ממעלת חביב, דמעלת מין ז' היא מדין 'הקדמה' ואילו מעלת חביב אינה מדין 'הקדמה'. וכ"ה ל' הרשב"א שם בד"ה רבי יהודה אומר 'דלרבנן ליכא הקדמה אלא חביב קודם'.

האופן השני מבואר ברא"ש בזה"ל: 'דודאי כשברכתו שווה דבברכה אחת פוטר את חברו אז מסתבר לברך על מין ז' ולפטור את השני אבל כשצריך לברך על כל אחד ואחד לא שייכי זה לזה כלל כיון שצריך לברך על השני אחר אכילת הראשון, ומשמעות דבריו נמי הם דחלוק מעלת מין ז' באב"ש ממעלת חביב, דמעלת מין ז' ליכא אלא כשיש שייכות ביניהם אך מעלת חביב שייכא בכל גווני.

הרא"ש יתכן לומר דיש בזה מעלה כלשהי אע"ג דלא שייכי זה לזה.

(ב) ונראה להביא ראיות רבות בנידון זה לכאן ולכאן;

א. כתבו התוס' בד"ה א"ר ירמיה להקדים דא"ר יוסף וכו'. 'פירש"י והר"י לפי גירסא זו אתיא הא דאמר רב יוסף כל המוקדם כר' יהודה דוקא, אבל ר' שמעיה גריס אמר רב יוסף וכו' ואתיא אליבא דרבנן ומיירי שאין חביבין זה מזה...ומילתא דרב יוסף מילתא באפי נפשה, ולא נהירא דבסמוך משמע דגרס דאמר רב יוסף ואתיא כר' יהודה דוקא' וכו'. מבואר מדברי התוס' דהנידון אם אתיא נמי כרבנן תלוי אם גרסי' דאמר רב יוסף' או 'אמר רב יוסף'. ולכאן צ"ב, דהא אם גרסי' דאמר רב יוסף' הפי' הוא דהוי ראיא לל"ב נגד עולא ולא ראיא לר"י נגד רבנן, וצ"ל דהוי ראיא לתרווייהו, דהלכה כר"י אליבא דל"ב דמין ז' קודם לחביב אף באב"ש ודלא כרבנן לד' הל"ב וכן דלא כעולא דס"ל דלכו"ע חביב קודם. וכן מבואר בביה"ג סי' רי"א סק"ג וכן סוף סק"ו בכוונת התוס' מדבריו רב יוסף איכא ראיא נגד עולא.

והנה מבואר בתוס' דאם מוקמינן לדרב יוסף בשניהם חביבים א"א לגרוס דאמר רב יוסף', ולהנ"ל הפי' הוא דאז ליכא ראיא נגד עולא, והיינו משום דגם עולא מודה דבשניהם חביבים איכא למעלת מין ז', וזו ראיא ברורה מדבריו התוס' לצד הב' הנ"ל א.

ומתבאר דבין לד' הרשב"א ובין לד' הרא"ש הא דחביב קודם למין ז' באב"ש לד' עולא אליבא דר"י אי"ז משום דחשיבותו של חביב גדולה משל מין ז' [דאדרבא מעלת מין ז' לד' ר"י חשובה ממעלת חביב כמו בב"ש], אלא משום דמעלת מין ז' לא שייכא באב"ש ומשא"כ מעלת חביב. וכן יש לדקדק בקושיית הגמ' להלן ע"ד המ"ד דאף באב"ש פליגי ר"י ורבנן; 'בשלמא למ"ד בב"ש מחלוקת שפיר אלא למ"ד באב"ש פליגי במאי פליגי, א"ר ירמיה להקדים', ופירשו רש"י ותוס' דהקושיא היא מאי שייכא קדימה באב"ש כיון דלא מיפטרי בחדא ברכה [וכן פי' הרשב"א באופן הב']. ומתבאר דע"ד עולא ל"ק לגמ' מאי שייכא קדימה דחביב כיון דלא מיפטרי בחדא ברכה, ומוכח כנ"ל דמעלת חביב באב"ש לד' עולא אינו מדין הקדמה ולכך אזלינן בתר חביב ולא בתר מין ז', ואי"ז משום דחביב עדיף על מין ז'. [וכבר מצאנו דקדוק זה בפר"ח, והוא העלה מכח זה לדינא כשיטת הראשונים דכוונת עולא היא דמה שירצה יעשה ושלא כד' רוב הראשונים]. ובסי' ט' הרחבנו בביאור ד"ז דבמעלת חביב אין חילוק בין ב"ש לאב"ש.

ולפ"ז מסתבר דלא שייך כלל מעלת מין ז' באב"ש דהא רק מה"ט אין מעלת מין ז' קודמת למעלת חביב. אולם אפשר לדון דלפ"ד הרשב"א הנ"ל איכא מעלה זוטרותא בהקדמה ורק דאי"ז עדיף על מעלת חביב שהיא מעלה בעצם ולא רק הקדמה בעלמא, ואף לד'

א. הערת הרר"ש; יש לדחות, די"ל דנידון התוס' היה אם מצינו למימר דיש דין קדימה לו' המינים הנלמד מקרא ומ"מ חביב עדיף מיניה, ואם גרסינן דאמר' רב יוסף, הרי דמהא דמייתנין מינה נגד ל"ק, (ולא משני דקרא איירי בששניהם חביבים בשוה, ובוה ל"ק מודה), בע"כ דאם ילפי' לקדימת ז' מינים מהך קרא, מהני זה גם נגד חביב, וכיון דלל"ק חביב עדיף, הרי בע"כ דלא ס"ל כלל להך דינא דקדימת ז' המינים, ואשר על כן תלוי בזה גם אם יש ללמוד מההיא דרב יוסף דלא קי"ל כרבנן, דאם מייתנין מינה דלא כל"ק, ובע"כ דאם איכא קדימה דז' המינים ה"ז עדיף על חביב, אף לא אתיא כרבנן.

ולפ"ז נמצא, דאמנם לדעת ה"ר שמעי' מודה ל"ק דהיכא דליכא חביב מין ז' עדיף, אך לדעת התוס' גופייהו בע"כ דהיכא דאין ברכותיהן שוות, ליכא כלל דין קדימה למין ז'. וכן נחלקו בדעת רבנן דס"ל דחביב עדיף

לז' המינין כיון שחביב לו יותר, עכ"ל, הרי להדיא דכשאינו חביב יותר איכא קדימה לז' המינים, ורק כשהוא חביב יותר לא חיישינן להקדים לז' המינים.

ד. בדברי הרשב"א נראה להעמיד סתירה בזה, דהנה כתב הרשב"א להקשות על ביאורו בד' עולא דאין קדימה למין ז' באב"ש משום 'דהקדמה בלחוד מילתא זוטרתא היא', דא"כ מה נחלקו ב"ש וב"ה לקמן מג: בהביאו לפנייהם יין ושמן מה קודם 'דאלמא לכו"ע קפדינן אהקדמה בלחוד'. ותי' הרשב"א דהתם הקדימה היא רק מדין חביב ונחלקו ב"ש וב"ה מה נחשב יותר חביב ע"ש. והנה אם נימא דיש קדימה באב"ש בשניהם חביבים, א"כ מה ק"ל לרשב"א, דילמא התם מיירי דשניהם חביבים, ואפי' את"ל דדוחק לאוקמא כן, סו"ס כיון דשייכא הקדמה אף באב"ש אלא דמ"מ חביב קודם למין ז', א"כ מאן יימר לן דהקדמת יין ושמן אינם חשובים טפי ממין ז' וקודמים אף לחביב². אלא משמע מדברי הרשב"א דלדבריו ל"ש כלל קדימה דמין ז' ושאר הקדימות אלא רק קדימה דחביב שאינו מלֵתא דהקדמה [וכדביארנו בס' ט' דההקדמה עצמה הוי חלק ממעלת החביב ולא דין קדימה שחל על הברכה החשובה או על המין החשוב].

מאידך גיסא יש לדקדק להיפך ממש"כ הרשב"א בסוף הסוגיא דהא דחיטה קודמת לשאר המינים היינו רק בפת ולא בכוסס חיטה ע"ש, ולכאור' תיפול"ל דבאב"ש אין קדימה למין ז' לד' עולא וכן פסק הרשב"א, וא"כ בלא"ה אין קדימה לכוסס חיטה שברכתה בפה"א על שאר המינים שברכתן בפה"ע [וכ"כ שם הרשב"א להדיא בקטע הקודם דאין קדימה

ב. אמנם מפשטות דברי רש"י נראה להוכיח להיפך, דהנה רש"י גרס 'דאמר רב יוסף' כמו שהביאו התוס' בשמו, והיינו דיש ראייה מרב יוסף נגד עולא, ומ"מ משמע מדברי רש"י דאי"ז ראייה נגד רבנן לל"ב משום דאפשר לאוקמא בשניהם חביבים כד' ה"ר שמעיה שבתוס', דז"ל רש"י: 'ורבנן לית להו דר' יצחק במקום חביב דחביב עדיף'. [ועמדו בזה הדברי נחמיה והצל"ח דמשמע ברש"י דלא כמו שכתבו התוס' בדעתו, וע"ש מש"כ בזה, ולפמ"ש"כ הצל"ח אין כוונת רש"י דלא הוי ראייה נגד רבנן ע"ש]. ולכאור' מוכח מדברי רש"י דלד' עולא ליכא מעלה למין ז' אף בשניהם חביבים ולכך הוי זה ראייה נגד עולא אע"ג דלא הוי ראייה נגד רבנן לל"ב.

והנה נחלקו הראשונים ואחרונים בד' רש"י אין ס"ל בכוונת עולא, דהתוס' רא"ש ורשב"א כתבו בד' רש"י דחביב עדיף לכו"ע, אך הראב"ה כתב בד' רש"י דמה שירצה יעשה, וכ"כ המג"א בפשיטות בסק"ב וסק"ד. ונראה לבאר דהיה לו למג"א הכרח לבאר כן בדברי רש"י ולנטות ממה שפירשו התוס' וראשונים הנ"ל בדעתו, והוא משום דס"ל למג"א כצד הב' הנ"ל דלפי' התוס' אף לד' עולא יש קדימה למין ז' [וכמו שיבאר להלן מדברי המג"א בכמה דוכתי], וכיון דמוכח מדברי רש"י הנ"ל דליכא כלל קדימה למין ז' אליבא דעולא בהכרח דס"ל בד' עולא דמה שירצה יעשה, ודו"ק.

ג. בדברי תר"י משמע להדיא דמין ז' קודם בשניהם חביבים, דזה לשונו; 'ואמר איזה שירצה יקדים, ועולא בא להשמיענו שני דברים, האחד שיקדים אותו שהוא רוצה יותר דכיון שהוא חביב לו יותר יש להקדימו עכ"פ ואפי' לא יהיה משבעת המינים, שלא נחוש אם מקדים אחר

בברכותיהן שוות, דלדעת ה"ר שמעי' מודו רבנן דהיכא דשניהם חביבין בשוה מין ז' עדיף, ולדעת התוס' פליגי רבנן על עיקר דין הקדימה דז' המינים.

ב. ועי' ח"א כלל נ"ז ס"ז שפירש טעם הרמ"א סעי' ד' דיין קודם לזית מפני 'שחשיבות היין היא גדולה מאד' ולכך הוא קודם לזית אע"פ שזית מוקדם לו בז' המינים.

לפת על יין משום דאין ב"ש^ג, ואין לומר דכוונת הרשב"א שאיננו קודם לכוס ששורה, דהא כוס ששורה ברכתו שהכל לד' הרמ"א סי' ר"ח ס"ד [והמציין שם דקדק כן גם מד' הרשב"א] והדר הו"ל אב"ש. ולכאז' צ"ל דנפק"מ בשניהם חביבים וס"ל דכה"ג איכא קדימה למין ז' אף לד' עולא, וא"כ יש כאן סתירה בד' הרשב"א.

ואולי י"ל עפ"ד הלבוש דזית בוסר דברכתו בפה"א יש לו חשיבות מין ז', וא"כ כה"ג הו"ל ב"ש והיה לו להקדים כוס חטיה אלמלא שאיננו בכלל חטיה דקרא. [אמנם המג"א וש"א פליגי ע"ד הלבוש וס"ל דבוסר אין לו חשיבות מין ז', וכן פסק המשנ"ב סק"כ]. ועוד משכח"ל לפמ"ש"כ המשנ"ב סי' ר"ח סקט"ז בשם הא"ר דשעורים מבושלים ברכתו בפה"א אף לד' הרמ"א [ועי' א"ר סי' ר"א סק"ח]. ועי' בתר"י שמשמע מדבריו דמשכח"ל היכ"ת דכוס חטיה קודם לכוס ששורה בב"ש, אולם בביה"ג סקט"ו משמע שלא משכח"ל נפ"מ בב"ש, וצ"ע.

ה. מדברי האור זרוע נראה להוכיח כצד הא' דאין מעלת מין ז' כלל באב"ש, דו"ל האור זרוע: 'וכיון דחד מינייהו קם כעולא הלכה כעולא דאין דברי יחיד במקום שנים דהלכה כרבים. הלכך כל היכא דברכותיהן שוות כגון אתרוג וזית וכיוצא בהן איזה שתאוותו לאכלו עליו הוא מברך, וכל היכא דאין ברכותיהן שוות מברך על זה וחזור ומברך על זה כגון שאין אחד מהם עיקר...והלכה כחכמים. וכתב רבינו יצחק אלפס אבל אם אין הצנן עיקר ולא חביב מברך על הזית ואח"כ על הצנן דאפשי בברכות עדיף ולא אמרינן מברך על הצנן ונפטור זית דבירך בפה"א על פירות האילן יצא, דאין להפקיע ברכה כל כי האי גונא עכ"ל. והיכא דאין אחד מהן חביב כשברכותיהן שוות כגון שבעת מינין הכתובים בתורה...כל הקודם בפסוק קודם לברכה עכ"ל^ד.

מבואר מדברי האו"ז דבאב"ש לד' עולא חביב קודם, ומ"מ בצנן וזית כששניהם חביבים לא כתב להקדים את הזית משום דהוי מין ז' אלא רק משום דאפשי בברכות עדיף^ה.

ג. הערת הרר"ש; י"ל דאדרבה זהו גופא מכון הרשב"א לפרש, דלא תיקשי אהא דכל המוקדם בפסוק מוקדם בברכה, שהרי חטה ושעורה אינם קודמין לשאר ז' מינים, משום דחטה ושעורה ברכתן בפה"א ושאר מינים ברכתן בפה"ע, וא"כ ליכא ביה דין קדימה דז' המינים, (וכמו שעמד על קושיא זו בתר"י), ועי' כתב הרשב"א דחטה דקרא איירי בפת, ובזה הוא דאמרינן דכל המוקדם בפסוק קודם לברכה, (וזהו משום חשיבותו שהוא גורם ברכה לעצמו), אך על כוס חטה לא נאמר שהוא קודם לברכה, ועל כן לא תיקשי מינה על הא דאמרינן דבאין ברכותיהן שוות ליכא דין קדימה.

ד. עי' בשעה"צ סי' רי"ב סקט"ו שציין לדברי האו"ז הללו, [דבאגור שלפנינו איתא בשם האו"ז 'אבל אם הצנן עיקר ולא חביב' וכו' ועפ"ז פסק הרמ"א שם דין מחודש ע"ש, והמג"א האריך בקושיות ע"ז וכתב לדחוק ולפרש באופ"א, ובשעה"צ כתב דעכשיו שזכינו לאורו של האו"ז שהגירסא היא 'אבל אם אין הצנן עיקר ולא חביב' מבואר כד' המג"א ולא כפסק הרמ"א שם].

ה. הערת הרר"ש; יש לפרש ד' האו"ז באופ"א, דודאי דהא דמקדים את הזית הוא משום דהוא מין ז', [דאי משום אפשי בברכות עדיף, אי"ז טעם להקדים את הזית, דגם אם יקדים את הצנן לא יפטר הזית אם אין דעתו לפטור], ומה שהוצרך לטעמא דאפשי בברכות עדיף, היינו דבלא זה היה הדין דיש לו לברך על הצנן ולפטור את הזית, כדי למעט בברכות, ומכאן זה ל"ה דין קדימה לזית, [נוכח כן מבואר בד' הרשב"א בסוגיין דמכאן הא דיש לו למעט בברכות, אין דין קדימה לזית], ורק משום דאפשי בברכות עדיף, יש לו להקדים את הזית משום שהוא מין ז'. אך באמת להלן (הערה ז') יתבאר דלדעת האו"ז באין ברכותיהן שוות ליכא דיני קדימה כלל.

המינים...ואם אין ברכותיהם שוות וצריך לברך על שניהם (כגון תאנים או ענבים או צמוקים עם מיני קטניות) איזה מהם שירצה יכול להקדים לברך תחלה מן הדין אם שניהם שוים בחביבות, עכ"ל.

ח. בד' הגר"א באנו למבוכה גדולה, דהנה בסק"ג כתב הגר"א דנתקשו הראשונים איך מתיישבים בדברי רב יוסף עם ד' עולא, וכתב דיש ע"ד ב' תי', תי' התוס' דאיכא לאוקמא לדרב יוסף בששניהם חביבים, ותי' הרא"ש דרב יוסף איירי רק בב"ש, והוסיף הגר"א דהתוס' והרא"ש לשיטתם דנחלקו בכוונת עולא אם חביב עדיף או מה שירצה יעשה, דתי' התוס' את"ש לשיטתו, אך הרא"ש אינו יכול לתרץ כן, עכ"ד. וביאור הדברים, דס"ל להגר"א לדל' התוס' דחביב עדיף אזי כששניהם חביבים איכא למעלה מין ז' ומשא"כ לד' הרא"ש ליכא כלל מעלה מין ז' באב"ש לד' עולא. ומבואר בדברי הגר"א שפי' ד' התוס' דאיכא למעלה מין ז' באב"ש. וזה מתאים למה שהוכחנו בד' התוס' באות א'.

וכן מתבאר בדברי הגר"א סק"ו שכתב בתחילה לבאר ד' הרמב"ם דפסק כעולא וכפי' התוס' דחביב עדיף, וברמב"ם הלא מפורש דבשניהם חביבים מין ז' קודם^ו.

וכן בהמשך דבריו משמע דדין כל המוקדם בפסוק קודם לברכה שייך רק בב"ש ולא באב"ש. [אמנם צ"ע מסוף דברי האו"ז שם שכתב בשם רבינו שמואל זצ"ל דחיטה קודמת לזית, וזה הרי אב"ש, וצ"ע^ז].

ו. בתשב"ץ בסוגיין מפורש דגם באין ברכותיהן שוות מין ז' עדיף אם ליכא חביב ע"ש.

ז. המג"א בסק"ב בשם הב"ח וכן בסק"ח בסופו ובסוף הסימן נקט בפשיטות דאיכא מעלה מין ז' כששניהם חביבים, וכן מבואר בדבריו בסי' רי"ב סק"ג, והובא במשנ"ב ס"ק ט"ז-ח-כ"ז-ל"ה ובביה"ל ס"ב ד"ה ואם, [ובפמ"ג סוף סק"ח עמוד ע"ז שהוא חידוש, אמנם בביה"ל שם משמע שנקט דזה פשוט]. וכ"כ בדה"ח.

אמנם בעולת תמיד ס"ב נקט בפשיטות בד' הרמב"ם דבאב"ש יש רק מעלה חביב ואין מעלה למין ז' אף בשניהם חביבים ע"ש. ועי' גם באבה"ע שכתב בתוך דבריו; 'הא קי"ל באב"ש איזה מהן שירצה יקדים וכו', ועל כן מין ז' אינו מעלה כלל לענין קדימה בדבר שאב"ש, עכ"ל. וכן נקט הגר"ז בסדר ברכת הנהנין פ"י ס"ח, זה לשונו; 'ואם יש ביניהם מז'

ו. אמנם עיקר ד' האו"ז צ"ע, דמשמעות דבריו הם דנקט לדינא דצנן פוטר את הזית אף בסתמא, ולפ"ז בהכרח כוונת עולא היא דמברך על הזית תחילה וחוזר ומברך על הצנן, והטעם הוא משום דאפשי בברכות עדיף [ובזה הוא דהקשו עליה מהברייתא דלמעוטי בברכות עדיף, ולמסקנא מיירי בעיקר וטפל ועל כן צריך להקדים לברך על העיקר]. אך צ"ע דהא גם לד' האו"ז אם הצנן חביב הוא קודם. וצ"ל דעולא איירי בשניהם חביבים, וזה דחוק טובא, דהא עולא קאי על פלוגתא ר"י ורבנן שנחלקו באופן שיש חביב, וצ"ע. [ועי' בסי' ט' הערה א' שהבאנו לד' ספר הקובץ בשיטת התוס' דנקט לדינא דצנן פוטר את הזית, אולם ביאר דעולא איירי בתפוחים וקליות וכוונת עולא דתפוחים קודמים משום דהוו חביב, אך בד' האו"ז לא משמע כן].

ז. הערת הר"ש; יש להעיר, דבד' האו"ז נראה להדיא דס"ל דבאין ברכותיהן שוות אין מעלה חביב, וכדעת הרא"ש, [שהרי כתב שם בזה"ל; הלכך כל היכא שברכותיהן שוות כגון אתרוג וזית וכיוצ' בהן איזה שתאוותו לאכלו עליו הוא מברך וכל היכא שאין ברכותיהן שוות מברך על זה וחוזר ומברך על זה, עכ"ל], ועל כן לדעתו גם אין מעלה מין ז', ואין ללמוד מזה לדידן.

ח. והנה יש לציין דהב"י פ"ד הרמב"ם באופן מחודש, דהרמב"ם פ"י כוונת עולא דלא בא אלא לחדש דאינם נפטרים בברכה אחת אך גם הוא מודה לל"ב דבדיני הקדימה אין חילוק בין ב"ש לאב"ש ובתרווייהו נחלקו ר"י ורבנן אם חביב עדיף או מין ז' עדיף ופסק הרמב"ם כרבנן ועל כן ס"ל דחביב עדיף. וכבר תמהו הנחלת דוד

גם בדברי הגר"א סק"ג וסקט"ז מתבאר דקדימת מעשה קדירה דה' מינים ליינ וכן קדימת כוסמין ושיפון לגפן תאנה ורימון הוא בצירוף הא דמוקדמים הם בקרא ע"ש, ומשמע דיש קדימה בקרא אף באב"ש. [ואולם אפשר דצירוף שאני. גם בסימן הבא יבואר אופן מחודש לפרש הך צירוף דאי"ז מדין קדימת מין ז', ולפ"ז אינו ראיה לניד"ד. וכן הכרחנו שם מדברי הגר"א בסקט"ז, דהא שם כתב כן בכוונת השו"ע דס"ל לעיקר כד' הרא"ש דבאב"ש מה שירצה יעשה].

מאידך גיסא מדברי הגר"א בס"ק ט"ו משמע דלא כד' המג"א, דהנה כתב שם

הגר"א להקשות ע"ד הטור שכתב דלד' הרא"ש אפשר דיש קדימה לכוסס חטיה על שאר המינים מז' המינים, והקשה הגר"א דאין בזה נפ"מ דהא קיי"ל דבאב"ש אין דין קדימה כמבואר בשו"ע בסעי' א'. והוסיף הגר"א דבתר"י כתב להדיא כדבריו דאם באב"ש אין דין קדימה למין ז', אין היכ"ת שכוסס חטיה יקדם לשאר המינים ט.

ויש לדקדק דהו"ל להגר"א לבאר דקושייתו היא רק לפי השיטה הראשונה בשו"ע ס"א דבאב"ש אין קדימה כלל אף לחביב, אולם לד' הי"א בס"א [והיא ד' התוס' ודעימיה] דחביב קודם שפיר איכא נפ"מ, דלשיטה זו בששניהם

וביאור מרדכי סוף אות נ"ח ועוד מ"ט הוצרך הב"י להמציא פ' חדש בד' עולא ולא פ' כדברי הגר"א הנ"ל וכ"ה בט"ז - דס"ל לרמב"ם כד' התוס' בד' עולא דלכו"ע חביב עדיף ופסק בזה הרמב"ם ככו"ע.

ובספר שלמי יוסף סי' קמ"ד כתב הגר"י מקלב שליט"א די"ל דהב"י פליג ע"ד המג"א והגר"א וס"ל דלפי' התוס' בד' עולא הא דחביב קודם לכו"ע הוא משום דל"ש כלל דין קדימה דמין ז', וכיון שכתב הרמב"ם דאם שניהם חביבים מין ז' קודם - בהכרח דס"ל לרמב"ם כד' הל"ב דאף באב"ש פליגי ופסק כרבנן דחביב עדיף, וממילא הדין הוא כמו בב"ש דמודו רבנן דבשניהם חביבים מין ז' קודם. והב"י לא רצה לפרש שהרמב"ם פסק כהל"ב שהיא שיטת יחיד במקום רבים, ועל כן חידש דגם ד' עולא כן היא דאף באב"ש פליגי, עכת"ד, וע"ע שם שהרחיב בטוטו"ד להוכיח כן בד' הב"י דחולק בזה ע"ד המג"א והגר"א.

אולם יש להעיר דמדברי הלח"מ נראה שהכריחו של הב"י לפרש כן הוא מל' הרמב"ם דמשמע שהעתיק דברי עולא שבא לחלק בין ב"ש לאב"ש, ופירש החילוק אם סגי בברכה אחת או בעינן ב' ברכות, אבל בדיני קדימה כרך הרמב"ם לשניהם יחד ע"ש היטב, וכן משמע בנחלת דוד. [ובזה מתיישב גם מ"ט לא פירש הב"י בד' הרמב"ם דפסק כל"ב וכדפי' הא"ר ע"ש. אך בלא"ה י"ל דהב"י חיפש לפרש בד' הרמב"ם דפסק כעולא כי כן ס"ל לרוב הראשונים משום דהו"ל תרי לגבי חד, וכן כתב בביאור מרדכי הנ"ל].

ט. וע"ש עוד בדבריו, ונראה שכוונתו ליישב דהנפ"מ היא דכוסס חטיה יקדם לכוסס שעורה שברכותיהן שוות (דהיינו בפה"א). אך דחה דלפמש"כ הרמ"א בס' ר"ח דכוסס שעורה ברכתו שהכל אי"ז נפ"מ דלכו"ע בפה"א קודם לשהכל, עכת"ד. ולעיל באות ג' הערנו דאכתי משכח"ל לפמש"כ המשנ"ב בס' ר"ח סקט"ז בשם הא"ר דשעורים מבושלים ברכתן בפה"א אף לד' הרמ"א. ובאמת בתר"י בתי' קמא כתב דאיכא לאוקמא לקרא בב"ש דחטיה קודמת לשעורה, ומהמשך דבריו משמע להדיא דאירי בכוסס חטיה, ומוכח מזה דמשכח"ל דכוסס חטיה קודם לכוסס שעורה בב"ש, וצ"ע בד' הגר"א.

[אגב, הגר"א הכניס בתוך דבריו דברשב"א מבואר טעם אחר דאין קדימה לכוסס חטיה, דקרא לא מיירי בכוסס ואינו בכלל מעלת חטיה דקרא, ובסוף דבריו הסיק דלפ"מ שהוכיח דלא משכח"ל גוונא של ב"ש בכוסס חטיה אין נפ"מ בין טעמיה דהרשב"א לטעם הנ"ל דאין קדימה באב"ש. ובדמשק אליעזר דקדק מזה דאף לד' הרשב"א כוסס חטיה נחשב ממין ז' לענין שקודם לצנן שאינו ממין ז', דאל"כ נמצא נפ"מ בזה, דמצד ד' הרא"ש יש קדימה בזה כיון שברכותיהן שוות.]

ויש להעיר דלכאור' אכתי יש נפ"מ בין הטעמים האם זית קודמת לכוסס חטיה או מה שירצה יעשה, דלד' הרא"ש מה שירצה יעשה, ואילו לטעמיה דהרשב"א מסתבר דזית המפורשת בקרא קודמת לכוסס חטיה שאינו מפורש בקרא. וצ"ל שהגר"א חיפש נפ"מ לעצם קדימת הכוסס חטיה ולא לקדימת אחר עליון.]

אולם לד' הי"א לא הוצרך לזה כלל, וכ"כ הפמ"ג שם, ואדברא במג"א סק"ח (שהובא בשעה"צ הנ"ל) כתב להדיא את דבריו (דהמוקדם בקרא קודם גם באב"ש) רק לד' הי"א, אך לד' הרא"ש נקט שם הפמ"ג בד' השו"ע דאין קדימה למוקדם בקרא כלל, ודברי השעה"צ לפו"ר מרפסן איגרי.

גם יש להעיר דבביה"ל ס"ב ד"ה ואם משמע שנקט דזה פשוט מסברא דיש מעלה למין ז' לפ"ד הי"א דס"א, ואילו בשעה"צ הנ"ל נראה שנוטה מסברא לד' הגר"א, ואם כוונתו לומר דלד' הגר"א אין מעלה למין ז' באב"ש אף לד' הי"א – הרי הדברים סותרים.

ושמעתי להוכיח מזה דכוונת המשנ"ב היא רק על גוונא דכוסס חטיטה נגד שאר המינים ממין ז' דבזה נחלקו המג"א והגר"א אם יש מעלה למוקדם בקרא באב"ש או לא [וכמו שיבואר להלן], אך בקדימת מין ז' לאינו מין ז' אין פלוגתא כלל בין המג"א והגר"א וכו"ע מודו דמין ז' קודם בשניהם חביבים לד' הי"א. וכן משמע קצת במשנ"ב ס"ק ל"ה שהעמיד פלוגתתם רק על כוסס חטיטה נגד זית [אמנם בסק"ט לא משמע כן, וצ"ע]. והראוני בספר שונה הלכות במהדורה הראשונה שהעתיק להדיא כחילוק דידן, דכו"ע מודו דמין ז' קודם לאינו מין ז' ופלוגתת המג"א והגר"א היא רק אם יש קדימה למוקדם בקרא, אולם במהדורות הבאות חזר בו וכתב שנחלקו בכל גוונין¹.

חביבים כוסס חטיטה קודם לשאר המינים ומשא"כ לד' הרשב"א. וביותר דתר"י שהביא הגר"א ס"ל להדיא כשיטה זו דלעולא חביב קודם באב"ש. ומשמע א"כ בדברי הגר"א דנקט דאף בשניהם חביבים ליכא לקדימה דמין ז', ולכך לא מצא נפ"מ בין ד' תר"י לד' הרשב"א. ואולי יש לדחוק דכוונת הגר"א להקשות על הטור שהעמיד הספק בד' הרא"ש, והרא"ש הרי ס"ל דאין קדימה כלל באב"ש, וצ"ע.

ט. ובמשנ"ב אין הדברים נהירים איך ס"ל בד' הגר"א, דלפי פשוטו משמע במשנ"ב סק"ז שפירש בכוונת הגר"א הנ"ל בסמוך דאף לד' הי"א בס"א אין מעלה כלל למין ז' ובשניהם חביבים מברך על איזה שירצה תחילה, וכתב דחולק בזה ע"ד המג"א, וציין המשנ"ב לדבריו אלו בס"ק ט'-ל"ה. אולם מדברי השעה"צ סק"ז נראה ללמוד שאי"ז כוונתו, דע"ש שכתב דפלוגתת המג"א והגר"א תלויים בחידוש המג"א סק"ב דאף אם אין מעלה למין ז' מ"מ יש מעלה למוקדם בקרא דכיון דקרא אקדמיה אנן נמי מקדמינן, וכתב דהיא סברא מחודשת שבאה רק לתרץ ד' הטור ולכך לא חש לה הגר"א, עכ"ד.

ודברי השעה"צ תמוהים מאד, דלד' המג"א בשיטת הי"א דס"א הרי אף מין ז' קודם ולא רק מוקדם בקרא, וכל דברי המג"א בסק"ב הם רק לפ"ד הרא"ש דמה שירצה יעשה ואין קדימה כלל למין ז', ובשיטה זו חידש המג"א בד' הטור דמ"מ איכא קדימה דמוקדם בקרא,

י. והנה שמעתי מהגאון ר' צבי ובר שליט"א להעיר ע"ד המשנ"ב שדבריו נראים כסותרים זא"ז, דבסקי"ח סתם לדינא כהמג"א דכוסס חטיטה קודם לתפוח וזית, ואילו בסק"ז משמעות דבריו שנוטה לד' הגר"א דאין קדימה לכוסס חטיטה על תפוח וזית, ואמר דמה"ט אינו יודע להורות למעשה בדיון זה דקליות חטיטה ותפוחים.

אמנם למשנ"ת אין סתירה כלל בדיון קליות ותפוחים אלא רק בדיון קליות וזית. ולגוף הסתירה י"ל בפשיטות דכיון דלד' הגר"א מה שירצה יעשה העדיף המשנ"ב להחמיר בד' המג"א דקליות קודמים. [אמנם עדיין יש בזה חידוש דהעדיף להחמיר בד' המג"א ולא בד' בה"ג דזית קודמת כיון שברכתה כפה"ע]. [ומ"מ תמוה בעיני מה שאמר שאינו יודע להורות למעשה בדיון זה, דהא סו"ס הרי גם במשנ"ב סק"ט וסקל"ה נקט לעיקר בד' המג"א וכן סתם בביה"ל ס"ב ד"ה ואם, ובודאי שכך נקט המשנ"ב לדינא].

ביאור הדברים נראה, דהנה מצאנו ד' תי' בראשונים על הקושיא איך מתיישבים דברי רב יוסף עם ד' עולא; תי' התוס' והרשב"א הוא דקרא מיירי בשניהם חביבים, תי' התר"י דקרא דחיטה מיירי בדייסא ולא בכוסס וקודם לשאר מינים מפני שברכתו במ"מ, או דקרא מיירי רק בב"ש ולא באב"ש, וב' תי' הללו מבוארים גם ברא"ש בד' בה"ג. וד' הגר"א כאן ובסק"ג דגם לשיטת הרא"ש גופיה צ"ל כן, אך המג"א סק"ב ועוד אחרונים דקדקו מדברי הרא"ש תי' אחר, דאיהו גופיה ס"ל דקדימה דקרא איכא לכו"ע גם באב"ש ורק בקדימה דמין ז' נחלקו עולא והל"ב.

ויש להעיר בזה ע"ד הגר"א, דבסק"ג נקט הגר"א לתי' הב' דתר"י דקרא מיירי רק בב"ש ואילו כאן בסקט"ו נקט לתי' הא' דקרא מיירי בדייסא ולא בכוסס.

אכן נראה דב' תי' תר"י והרא"ש יסודם חד ואין נפ"מ ביניהם ועל כן נקט הגר"א בכ"מ מה דשייך גביה, דקושיית הראשונים היתה דאם קדימת הקרא באה ללמדינו סדר קדימה בברכות – הרי בהכרח מבואר בקרא דיש קדימה אף באב"ש, כיון שמתבאר בקרא דכל מין קודם לכל מין ומין [וכאילו נכתב בקרא דיש לחיטה ו'

קדימות - לכל מין בפנ"ע] ונמצא א"כ מבואר דחיטה קודמת גם לגפן ותאנה אע"פ שאב"ש, וע"ז תי' תר"י והרא"ש דאין הכרח מקרא דיש קדימה אף באב"ש כיון דמשכח"ל לכל הני קדימות באופן שאינו סותר לד' עולא וכגון בדייסא שקודמת לשאר מינים גם לד' עולא משום דהוי ברכה המבוררת, ועוד תי' ד"ל שאין מבואר בקרא דחיטה קודמת לכל מין ומין אלא רק לשעורה הסמוכה לה. ונמצא דאין נפ"מ כלל בין ב' התי', דלפי ב' התי' כוסס חיטה היא בכלל מעלת חיטה והיא קודמת לשאר המינים בב"ש, וכן קודמת היא למין שאינו ממין ז' וכגון צנון, ומש"כ תר"י דקרא לא מיירי בדייסא כוונתו רק דאין הכרח מקרא דיש קדימה מצד חשיבות המינים זה על זה באב"ש וכמשנ"ת. וכן מבואר להדיא בדברי הגר"א דלד' תר"י כוסס חיטה קודם לכוסס שעורה [אם כוסס שעורה ברכתו בפ"ה א], ופשוט דקודם נמי לצנון, וכ"כ בדמש"א שם יא'.

ומעתה י"ל דהבין המשנ"ב בד' הגר"א דלד' תר"י והרא"ש דאין הכרח מקרא דאיכא קדימה באב"ש – תו לית לן מקור כלל דאיכא מעלת קדימה בקרא באב"ש ואף בששניהם חביבים, ורק מעלת מין ז' איכא כיון שמעלה זו היא מסברא, אך מעלת המוקדם בקרא

ובחאי ענינא ראיתי לציין מה שהעיר בספר מגילת ספר (סי' כ"ג אות ז' סעי' ד' בסופו) מ"ט לא כתב המשנ"ב להכריע כד' המג"א מטעם צירוף ד' הראשונים שהביא הא"ר שפסקו דבכל גוונא מין ז' קודם, ובביה"ל ס"א ד"ה וי"א צירף שיטה זו לד' הרמב"ם דאזיל בתר החביב עתה ע"ש, וצ"ע.

יא. וזהו שכתב הגר"א שם דא"י כד' הרשב"א שכתב דכוסס חיטה איננו במעלת חיטה דקרא, דלד' הרשב"א אף בב"ש אין קדימה לכוסס חיטה ואיננו קודם לשעורה. [ומ"מ דקדק הדמש"א מדברי הגר"א דיש לו מעלת מין ז' בכללות לענין דקודם לצנון שאינו ממין ז']. וכן מבואר במחצה"ש דגם לתי' תר"י והרא"ש דקרא לא מיירי בכוסס אין כוונתם כד' הרשב"א אלא רק דאינו קודם משום דאין קדימה למין ז' באב"ש.

ונראה דיש נפ"מ גם להיפך כגון בזית בוסר דברכתו בפ"ה א נגד תמר גמורה שברכתה בפ"ה ע – לפ"ד הלבוש דגם לבוסר יש מעלת מין ז' [אכן המג"א וש"א פליגי עליה], דלד' הרשב"א זית קודם בששניהם חביבים, אך לד' תר"י בהכרח קרא לא מיירי בבוסר כמו דלא מיירי בכוסס חיטה, ודו"ק.

אמנם יש להעיר דנראה דהב"י פליג ע"ז, דהב"י כתב להוכיח מהרא"ש כד' הרשב"א ממש"כ בתי' הנ"ל דקרא איכא לאוקמא בדייסא ע"ש, וכן משמע קצת מדברי הב"ח שם שכתב לדקדק להיפך מדברי הרא"ש, דמש"כ תי' זה רק בשוב ד' בה"ג מוכח דאיהו לא ס"ל הכי. ומשמע דבד' בה"ג ס"ל כד' הרשב"א.

דגריעא ממנה וילפי' לה רק מדרשא דרב יוסף – לית לן ילפותא אלא לב"ש.

ולפ"ז מבוארת היטב כוונת השעה"צ, דס"ל לשעה"צ דהא דפליג המג"א בזה ע"ד הגר"א וס"ל דאיכא מעלת מוקדם בקרא אף באב"ש כששניהם חביבים – היינו משום דקאי לשיטתו שכתב בסק"ב בד' הטור דאיכא מעלת מוקדם בקרא אף באב"ש ולא נקט כד' תר"י, אך הגר"א כאן דפליג עליה והוכרח לתרץ כד' תר"י בהכרח ס"ל דאין כלל מעלת מוקדם בקרא באב"ש כיון שאין מקור לכך ב'.

אך עדיין צ"ע רב, דאם ס"ל למג"א כתירוצו בד' הטור אף בד' הי"א דבאב"ש חביב קודם, א"כ נמצא דהמוקדם בקרא קודם נמי לחביב, והרי מפורש במג"א לא כן. ועוד צ"ע, מהיכ"ת לשעה"צ שלא נקט המג"א כתי' התוס' והרשב"א דקרא מיירי בשניהם חביבים. וכן בד' הגר"א צ"ע מנין פשיט"ל למשנ"ב שהגר"א הכריע כתי' תר"י, והלא בסק"ג הביא נמי לתי' התוס' ורשב"א, ומה שהביא כאן רק לתי' תר"י הוא משום שבא ליישב גם ד' הרא"ש דאין קדימה כלל באב"ש וכמש"כ בסק"ג דלד' הרא"ש א"א ליישב כתי' התוס' ורשב"א. ועוד

יב. ואף שבביה"ל (ס"ד סוד"ה קודם) כתב לפרש בד' השו"ע כד' תר"י – זהו רק לד' הגר"א, אולם בד' המג"א צ"ל דס"ל דגם בד' השו"ע פירש כדבריו בד' הטור. [אמנם הפמ"ג א"א סק"ח כתב בד' המג"א דודאי בד' השו"ע לא יפרש כדבריו בד' הטור ע"ש].

והנה בשו"ע ס"ה פסק דכוסס חיטה איננו קודם לזית, ונחלקו האחרונים בטעמו, אם הוא משום דפסק כהרשב"א דכוסס חיטה איננו בכלל מעלת חיטה דקרא או משום דאין קדימה למוקדם בקרא באב"ש [ושאני תבשיל חיטה דקודם משום שברכתו במ"מ והיא ברכה חשובה], ובמג"א סק"ח בדרך הראשונה מוכח דפירש דבריו דפסק כהרשב"א, ובדרך השנית נחלקו המחצה"ש והפמ"ג בדעתו אם פסק כהרשב"א או דפסק כהרא"ש דאין קדימה למין ז' באב"ש [ומשא"כ לד' הי"א]. אמנם בביה"ל הנ"ל משמע דהבין בכוונת הגר"א דמפרש כוונת השו"ע משום דאין קדימה לאב"ש.

ולפ"ד המשנ"ב בשיטת הגר"א דס"ל דגם לד' הי"א אין קדימה למוקדם בקרא באב"ש את"ש היטב, דהגר"א לשיטתו אינו יכול לפרש כוונת השו"ע דפסק כהרשב"א, דהא בלא"ה אין קדימה כלל באב"ש, ועל כן פירש דזהו גופא כוונת השו"ע, ואתי לכו"ע – בין לד' הרא"ש ובין לד' הי"א דס"א. אכן המג"א דס"ל עכ"פ בד' הי"א דס"א דיש קדימה למוקדם בקרא בשניהם חביבים – בע"כ הוצרך לפרש דכוונת השו"ע כהרשב"א וכתב הדין גם לד' הי"א, ורק בדרך השנית לפי הפמ"ג הסכים לפרש דכוונת השו"ע רק לפי שיטת הרא"ש דאין קדימה כלל באב"ש.

והנה לפי הפמ"ג בדרך השנית של המג"א עולה דיסוד פלוגתת המחבר והרמ"א אם כוסס חיטה קודם לזית או לא הוא דהמחבר נקט לעיקר כד' הרא"ש דאין כלל קדימה באב"ש ואילו הרמ"א נקט לדינא כד' הי"א דיש קדימה באב"ש, ולכך חביב קודם ואם שניהם חביבים המוקדם בקרא קודם, אך אין פלוגתא בין המחבר והרמ"א בד' הי"א גופייהו.

אכן לדברינו בכוונת המשנ"ב נמצא דנחלקו המחבר והרמ"א בין בד' הרא"ש ובין בד' הי"א אם התי' על קושיית הראשונים הוא כד' תר"י או כתי' המג"א סק"ב. ויש בזה נפ"מ, דלד' המשנ"ב בן ספרד אף אם הוא מחמיר בעלמא כד' הי"א וכמש"כ הכה"ח דנהוג להחמיר כד' הי"א, מ"מ אין הכרח להחמיר גם בניד"ד, כיון שהיא פלוגתא בפנ"ע בין המחבר והרמ"א, ובפרט שלד' המשנ"ב עצם שיטת המג"א בד' הרמ"א היא מחודשת. [אמנם י"ל דהמשנ"ב מפרש בכוונת המג"א כהמחצה"ש שם ולא כהפמ"ג, אך גם לפי המחצה"ש שם עולה דפלוגתת המחבר והרמ"א איננה אם קיי"ל כהרא"ש או כהי"א, אלא אם קיי"ל כהרשב"א דאין מעלת מוקדם בקרא לכוסס חיטה או לא, ובזה לא שמענו דיש להחמיר כהרמ"א].

צ"ע, שהרי לעיל הוכחנו מדברי הגר"א בכמה דוכתי דנקט שיש מעלת מין ז' לד' הי"א, ובכל הני דוכתי מוכח ג"כ שיש מעלת המוקדם בקרא, ואיך התעלם המשנ"ב מכ"ז, וצ"ע רב. ועי' בספר שלמי יוסף סי' קמ"ז אות ג' מש"כ בזה.

ג) בהאי ענינא, יש לדון גם להיפך לד' המרדכי שפירשו הב"י וד"מ שיטתו דבאב"ש לכו"ע מין ז' קודם, אם כשאין מין ז' איכא קדימה לחביב או לא. ונראה לדקדק מל' המרדכי דאין קדימה לחביב, דז"ל המרדכי: ...והלכך הביאו לפניו שני מינים שברכותיהם שוות ויש בהם ז' המינין מין ז' עדיף כר"י ויברך עליו אע"פ שהאחר חביב עליו טפי, וכשאין ברכותיהם שוות מקדים ברכה ממין ז' ואם כולם ממין ז' מקדים המוקדם בפסוק, ואם אין בהם ממין ז' וברכותיהם שוות כגון אתרוג ותפוח חביב עדיף אליבא דכ"ע עכ"ל. וממה שהוסיף בסוף דבריו 'וברכותיהם שוות' משמע דבאב"ש אין קדימה לחביב כלל.

ד) העולה מן האמור;

א. לפי פשטות הסברא היה נראה דאין קדימה כלל למין ז' באב"ש, ומטעם זה אינו קודם לחביב אע"פ שבב"ש מין ז' קודם לחביב, וכן הוכחנו מד' רש"י רשב"א ואו"ז. אולם מד' תוס' תר"י ותשב"ץ הוכחנו דיש קדימה למין ז' באב"ש כששניהם חביבים בשווה.

ב. ולהלכה ד' המג"א דיש קדימה למין ז' וכן הוכחנו מד' הגר"א בכמה דוכתי, אולם במשנ"ב נקט דהגר"א חולק ע"ד המג"א, וביארנו כוונת המשנ"ב דהגר"א חולק רק על מעלת המוקדם בקרא כששניהם ממין ז' ולא על קדימת מין ז' לשאינו ממין ז'. ומ"מ לדינא משמע במשנ"ב שנוטה לד' המג"א דבכל גווני יש קדימה אף באב"ש.

ג. בד' המרדכי הוכחנו דס"ל להיפך דבאב"ש יש קדימה רק למין ז' ולא לחביב כלל.

סימן יבי

קדימה בברכות (ד)

ביסוד קדימת ברכת בורא מיני מזונות לברכת בפה"ג ובפה"ע

ג' אופנים בביאור ד' השו"ע ביסוד הקדימה של ברכת בורא מיני מזונות ♦ פלוגתת הפמ"ג ואבן העזר אם קדימת ברכת בורא מיני מזונות היא גם באורז ♦ כמה תמיהות בד' המג"א והגר"א שנקטו דקדימת ברכת במ"מ היא רק בצירוף הקדימה בקרא ♦ ביאור מחודש בד' המג"א דאין כוונתו למעלת קדימה בקרא אלא לחשיבות הברכה שנתקנה על המינים המוקדמים בקרא ♦ ישוב קושיית האחרונים ע"ד המג"א מ"ט אין זית קודמת לשעורים בברכת מעין ג' ♦ בירור שיטות הפוסקים אם יש קדימה למין ז' וחביב בברכה אחרונה (או רק לברכה המבוררת) ♦ בירור ד' הטור והמג"א דקדימת במ"מ לבפה"ג היא רק בצירוף הקדימה בקרא ♦ אם צריך לכסות את האורז בשעת הקידוש בשבת

חשוב השווה לדרגת החשיבות של מין ז' ועל כן אין כאן קדימה מצד חשיבות המין וממילא שפיר מקדים מחמת חשיבות הברכה דבמ"מ.

פלוגתת הפמ"ג ואבן העזר אם קדימת ברכת בורא מיני מזונות היא גם באורז

אלא דהנה נחלקו הפמ"ג והאבן העזר אם ברכת במ"מ על אורז נמי קודמת לגפן תאנה ורימון. והפמ"ג (א"א סק"ז וסקי"ג וכן בסדר המעלות) העלה מל' השו"ע שאינו קודם, דהא אורז לא הוי מין דעבדי מיניה פת. אולם האבן העזר כתב לדחות ראיית הפמ"ג, דהלא השו"ע בס"א נוקט לעיקר דבאין ברכותיהן שוות אין כלל קדימה למין ז' ואיזה שירצה יקדים, וממילא לא יתכן שברכת במ"מ אינה קודמת למין ז', ובהכרח דברי השו"ע אינם להלכה, דזהו העתקה מהגהות מיימוניות המובא בב"י והוא סובר דאף באין ברכותיהן שוות מין ז' קודם,

ג' אופנים בביאור ד' השו"ע ביסוד הקדימה של ברכת בורא מיני מזונות

(א) כתב השו"ע בס"ו: 'היה לפניו תבשיל מקמח כוסמין ושיבולת שועל ושיפון וגפן ותאנה ורימון כיון דמברך על התבשיל במ"מ ברכתו קודמת אע"ג דהנך ממין ז' ואיהו לאו ממין ז' מ"מ כיון דחשיבי דעבדי מיניהו פת ומברך עלייהו המוציא וברהמ"ז קודמת אע"ג דלא עבדינהו פת'. וצ"ב שפתח השו"ע בטעם שברכתן במ"מ וסיים בטעם דהוי מין חשוב כיון שעושים מהם פת.

ונראה לבאר בכמה אנפי;

[א] הביאור הפשוט הוא דעיקר הטעם הוא משום דברכת במ"מ היא ברכה חשובה, אלא דמ"מ ס"ל לשו"ע דמין ז' קודם להך ברכה חשובה דבמ"מ, ולכך כתב דזה הוי נמי מין

ולדידיה מין ז' קודם לברכה המבוררת, אולם לד' השו"ע דאין קדימה למין ז' שפיר י"ל שברכת במ"מ קודמת לבפה"ע בכל גווני מחמת חשיבות הברכה^א.

[והנה מצאנו ברא"ש ותר"י שכתבו להדיא דברכת במ"מ קודמת לכל המינים מחמת שהיא ברכה חשובה שהיא מענין מזון, ולפ"ר נמצא שהשו"ע פסק דלא כוותיהו בהא דהצריך נמי מעלת 'עבדי מיניהו פת'. אכן לפי דברי האבה"ע ניחא שאין הדברים סותרים].

והנה בד' האבן העוזר ודאי יש לפרש כוונת השו"ע כמשנ"ת דברכת במ"מ מצד

עצמה קודמת לבפה"ע ורק אם איכא קדימה למין ז' בעינן נמי שיהא לה מעלת מין 'עבדי מיניה פת' כדי להשתוות למעלת מין ז', ושוב איכא קדימה מצד מעלת ברכת במ"מ. אמנם מד' הפמ"ג שלא חשש לטענת האבה"ע נראה ללמוד דנקט שמצד מעלת במ"מ בפנ"ע אינה קודמת לבפה"ע, ולכן לכו"ע בעינן למעלת 'עבדי מיניה פת'. וכן מבואר בפמ"ג סק"י"ג שהעלה צד לומר דאף לתפוחים אין האורז קודם (ולא רק למין ז'), דבמ"מ לא חשיב כלל ברכה מבוררת יותר מבפה"ע, ורק אם עבדי מיניה פת קודם לבפה"ע. וכן נקט בראש יוסף בסוגיין בד' המג"א^ג. וצ"ב איך פירש דברי השו"ע שפתח בהא דברכת

א. ויש להעיר ע"ד האבן העוזר, דסו"ס הרי המג"א הכריע לדינא כד' הי"א שהביא השו"ע בס"א דיש קדימה לחביב ומין ז' באין ברכותיהן שוות, ובמג"א סק"ח כתב שכן הכריע הרמ"א, וכ"כ הפמ"ג והמשנ"ב לדינא, וא"כ שפיר קיים לדינא דקדוקן של הפמ"ג מהשו"ע דברכת במ"מ אינה קודמת למין ז' בלא המעלה 'עבדי מיניה פת', וה"נ לא תקדם לחביב מה"ט.

[הערת הר"ש; אמנם בל' האבה"ע נראה להדיא דס"ל לדלידן ליכא כלל קדימה למין ז' באין ברכותיהן שוות (כמובא בסימן הקודם אות ז'), ולפ"ז שפיר כתב דלדידן א"צ להאי טעמא דעושים ממנו פת].

ונראה לבאר דטענת האבה"ע נכונה גם לדידן, דבאמת יש חילוק בין ד' ההגהות מימוניות לדידן, דלד' הג"מ גופיה מין ז' קודם לחביב אך לדידן חביב קודם למין ז'. והנה המקור לדין קדימה של ברכה המבוררת הוא מהגמ' לט. דבפה"א קודמת לשהכל, ושם מבואר רק שקודם לחביב. וא"כ י"ל שלד' הג"מ ברכה המבוררת קודמת רק לחביב ולא למין ז', דכשם שמין ז' קודם לחביב כך הוא קודם לברכה המבוררת, ולכן הוא נוקט שבמ"מ אינה קודמת למין ז' (בלא המעלה 'עבדי מיניה פת'), ולא משום שבמ"מ אינה חשובה ברכה המבוררת לגבי בפה"ע לקדום לחביב. אבל לדידן דמין ז' היא רק קדימה שניה, וחביב קודם לה, אזי כשם שברכה המבוררת קודמת לחביב ה"נ קודמת למין ז', ומה"ט פסק הרמ"א בסעי' ד' דבפה"א קודמת לזית ותמר (וכ"כ השעה"צ סק"ט בשם הפמ"ג דבפה"א קודמת לשהכל דמין ז'), וממילא ברכת במ"מ ג"כ תקדם למין ז', ואין מקור לחדש שבמ"מ אינה חשובה ברכה המבוררת לגבי בפה"ע נגד פשטות תחילת דברי השו"ע.

[ויש להוסיף סמך לדבר, דהנה ד' בה"ג דבפה"ע נחשבת ברכה המבוררת לגבי בפה"א כמובא בשו"ע סעי' ג', ובשעה"צ סק"ז הביא מהא"ר שהוכיח מדברי בה"ג דמ"מ אי"ז קודם למין ז' [ובקליות חיטה ותפוחים מברך על הקליות שברכתם בפה"א]. וזה מתאים למשנ"ת בד' הג"מ דברכה המבוררת אינה קודמת למין ז', והיינו מפני שבה"ג ג"כ פסק כהג"מ דמין ז' קודם לחביב כמבואר בא"ר שם].

ומעתה הואיל והכריח האבן העוזר שהשו"ע שהעתיק את דברי ההג"מ לא נתכוין לפסוק כטעמו, שהרי לד' השו"ע אין כלל קדימה למין ז', נמצא שא"א להוכיח לדידן מהשו"ע אלא רק מגוף דברי ההג"מ, ומגוף דבריו אין ראיה לדידן כמשנ"ת שלד' ההג"מ מין ז' היא קדימה ראשונה, אך לדידן שהיא רק קדימה שניה מסתבר שבמ"מ קודמת לה.

ב. אמנם הט"ז סק"ד כתב דהרא"ש כתב זה רק דרך דחיה לד' בה"ג אך אין ראיה דס"ל הכי לדינא.

ג. אולם בפמ"ג צידד דמסתבר דחשיב ברכה מבוררת טפי מבפה"ע ורק נגד מין ז' איננו קודם, וכ"כ במ"ז סק"ד. ולפ"ז נראה שפירש בשו"ע כד' האבה"ע, דברכת במ"מ בפנ"ע קודמת לבפה"ע, אלא דכנגד מעלת מין

במ"מ הוי טעם לקדימה וסיים מחמת המעלה דעבדי מיניה פת.

וע"ע בביה"ל ד"ה ואיהו שעמד על ל' השו"ע 'אע"ג דהנך ממין שבעה ואיהו לאו ממין שבעה' שהוא העתקה מהג"מ ואין לו מקום לפ"ד השו"ע בסעי' א' דאין קדימה למין ז' באין ברכותיהן שוות, אך לא הדגיש הביה"ל שכל הסיפא בדברי השו"ע דהקדימה היא רק מחמת דעבדי מיניהו פת אינם להלכה כמש"כ האבה"ע, ומשמע קצת דשפיר יש לפרש דצריך לתנאי זה בעצם הקדימה דבמ"מ לבפה"ע.⁷

ב] ויש לבאר כוונת השו"ע לד' הפמ"ג באופן אחר, דעיקר כוונת השו"ע היא דהקדימה היא מחמת דהוי מין חשוב דעבדי מיניהו פת, (אבל מצד ברכת במ"מ לחוד לא חשיבא ברכה המבוררת כ"כ שתקדם לבפה"ע), אלא דמ"מ אם לא היו מברכים ע"ז לכה"פ במ"מ היתה מתבטלת מעלה זו [וכעין מה שמצאנו במג"א סי' קפ"ב דמין ז' שמברכים עליו שהכל מאבד חשיבות מין ז']. ודוחק.

אכן בד' הביה"ל א"א לבאר כן, דאם לשיטת השו"ע ליכא מעלה כלל למין ז' באב"ש מ"ט איכא מעלה למין דעבדי מיניה פת, והא יסוד ד' הרא"ש דהשו"ע פסק כוותיה הוא דכיון דאב"ש לא שייכי זה לזה כלל ולכך לא שייך קדימה לא למין ז' ולא לחביב, ורק לברכה המבוררת מצאנו שיש קדימה כיון דהוי קדימה מצד גוף הברכה, וא"כ מה סברא יש לומר דמעלה זו דעבדי מיניה פת איכא באב"ש יותר ממעלת מין ז'. ובשלמא לד' הג"מ שהוא המקור לדין זה את"ש, דאיהו ס"ל כהרמב"ם דיש קדימה למין ז' וחביב באב"ש, ולכן יכול לסבור דמעלה זו עדיפא, אך לד' הרא"ש צ"ע.

עוד יש להעיר לדרך זו בכוונת השו"ע, דהנה כתב המשנ"ב בשם האחרונים דמעלה זו קודמת גם לחביב, והיינו אף לד' הי"א בס"א דבאב"ש חביב קודם למין ז' [וכן פסק המשנ"ב] מ"מ מעלה זו עדיפה הן על מין ז' והן על חביב. וכן מבואר להדיא בתר"י דברכת במ"מ קודמת אף לחביב. ולכאור' אם מעלה זו הוי חשיבות במין כמשנ"ט ודמי למעלת מין ז' מן הדין שלא יקדם לחביב⁸, וצ"ע.

ז' בעינן למעלה דעבדי מיניה פת. אכן תמוה טובא דהא קיי"ל דחביב קודם למין ז' באין ברכותיהן שוות, ואם האורז קודם לתפוח חביב כ"ש שיקדם למין ז'. וצ"ל דאה"ג לדעתו קודם רק אם שניהם חביבים בשווה. כמו"כ קשה קושיית האבה"ע דהא לד' השו"ע בסעי' א' אין קדימה למין ז' באב"ש, וצ"ע.

ד. ז"ל הביה"ל; 'הנה לפי מה דכתב המחבר לעיל בסעי' א' בדעה הראשונה דהיא סתמית דהיכא דאין ברכותיהן שוות לא אזלינן בתר מין שבעה, אין מקום לדברים אלו, אכן האמת דדבר זה הלא הוא מהג"מ בשם הר"מ, וידוע דשיטת הר"מ הוא דאף באב"ש מין ז' עדיף עכ"ל.

[אגב, יש להעיר עוד בדברי השו"ע, דלכאור' לפ"ד השו"ע בס"א דבאב"ש אין כלל קדימה ומה שירצה יעשה, הרי שגם תבשיל של חיטים ושעורים לא היה דין להקדים לגפן תאנה ורימון אלמלא דברכתם במ"מ ועבדי מיניהו פת, ומ"ט נקט השו"ע רק כוסמין ושיפון. וצ"ל דג"ז הוא רק משום שהעתיק ל' הג"מ דס"ל דיש קדימה למין ז', אבל אה"נ לד' השו"ע בעינן לסברא זו גם לענין תבשיל של חיטים ושעורים. וצ"ע"ק מ"ט לא עמד הביה"ל על ל' זו והעיר רק על הל' 'אע"ג דהנך ממין שבעה ואיהו לאו ממין שבעה'.

ה. וביותר, דהנה ההג"מ קאי על דברי הרמב"ם שכתב דחביב קודם למין ז' ואם שניהם חביבים מין ז' קודם, ואם שניהם ממין ז' המוקדם בקרא קודם, וע"ז כתב ההג"מ דקמח כוסמין קודם לגפן תאנה ורימון אע"ג דהני ממין ז' ואיהו לאו ממין ז' וכו"ל, ופשטות דבריו משמע דקאי רק בגוונא דשניהם חביבים וס"ל דזה עדיף ממין ז' אבל אי"ז עדיף מחביב. אמנם לפמ"ש"כ האבה"ע והביה"ל דמקור דבריו הם ממהר"ם מרוטנבורג ושיטתו היא דאף באב"ש מין ז' קודם גם לחביב, לפ"ז ברור שאין כוונתו דקודם רק למין ז' ולא לחביב. שו"ר בד"מ שהעתיק לדברי ההג"מ ומשמע שהוכיח מדבריו דזה קודם גם לחביב ע"ש היטב.

גם לפי דרך זו ודאי במ"מ דאורז אינו קודם לבפה"ע, אולם בל' המשנ"ב סקכ"ד משמע שנקט לדינא כד' אבה"ע, דכתב שם דבמ"מ מבוררת כמו בפה"ג, ובפה"ג הרי קודמת לבפה"ע אף בלא מעלת 'עבדי מינייהו פת', וא"כ ה"נ במ"מ צריכה להקדים מה"ט. ובהכרח דלקושטא דמילתא א"צ למעלת 'עבדי מינייהו פת'.

ג] ונראה לפרש באופן מיוחד כוונת השו"ע דבאמת עיקר הטעם הוא משום דברכת במ"מ היא ברכה חשובה, אלא דהחשיבות בברכת במ"מ אינו משום דהוי ברכה יותר מבוררת מבפה"ע [כמו בפה"ע ובפה"א לגבי שהכל] אלא החשיבות היא משום דהוי ברכה שנתקנה על מינים חשובים שעושים מהם פת¹.

ולפ"ז מעלה זו דומה למעלת ברכה המבוררת שהיא מעלה בעצם השבח שבנוסח הברכה [ובאמת גם מעלת ברכה המבוררת יש צד שמעלתה היא בכך שנתקנה על מינים חשובים, וכ"ה ל' רש"י לט. ד"ה ומלגלג 'שהיא ברכה חשובה לעצמה לדברים חשובים', וכן בספר המאורות מא. 'לפי שברכת שהכל לאו ברכה חשובה היא כ"כ כשאר הברכות שלא נתקנה על דברים חשובים'. ועי' בסי' י' אות ט' מש"כ בזה. אמנם בלבד ביאר שהמעלה היא בכך דהוי שבח גדול יותר שמשבח לקב"ה על דבר יותר פרטי. וע"ע בהג"ה בלבד דהמעלה דבמ"מ היא דהוי ברכה חשובה ומבוררת שמורה על השגחת הש"י הפרטית על בריותיו בהזנה ובשובע, וכע"ז בתר"י שכתב דברכת במ"מ ודאי יש להקדים לברכת בפה"ע כיון שהוא ברכה מענין מזון¹].

ולפ"ז את"ש מ"ט נקטו האחרונים דקודם גם למעלת חביב, והיינו משום דקיי"ל דברכה המבוררת קודמת לכל המעלות כמבואר בשו"ע ס"ג, והמקור הוא ממעשה דבר קפרא לט. דקודם אף לחביב. ולפ"ז מסתבר נמי דאף במ"מ דאורז קודם לבפה"ע משום דעיקר הברכה נתקנה על מינים דעבדי מינייהו פת ואי"ז תלוי בכל מין ומין בפנ"ע. [ועל כן לא אתי ביאור זה בשו"ע לד' הפמ"ג].

לסיכום, העלינו ג' אנפי בביאור דברי השו"ע שפתח במעלת ברכת במ"מ, וסיים במעלת חמשת מיני דגן דעבדי מינייהו פת;

א. דברכת במ"מ חשיבא ברכה המבוררת לגבי בפה"ע אך אינה קודמת למין ז' בלא מעלת 'עבדי מיניה פת' שהיא ג"כ מעלה במין. וזהו פשוט כוונת השו"ע.

ב. דמעלת 'עבדי מיניה פת' היא סיבת הקדימה לבפה"ע, אלא שלולי שהברכה היא לכה"פ במ"מ היתה מתבטלת מעלה זו.

ג. דברכת במ"מ חשיבא ברכה חשובה לגבי בפה"ע מחמת שנתקנה על מינים חשובים דעבדי מינייהו פת.

כמה תמיהות בד' המג"א והגר"א דקדימת ברכת במ"מ היא רק בצירוף הקדימה בקרא

(ב) והנה כתב המג"א בסקי"ג גבי קדימת מין כוסמין ושיפון בזה"ל: 'פירוש וגם הם בכלל חיטה ושעורה דקרא כמ"ש"כ הטור סי' ר"ח דאל"כ קשה למה לי קרא בחיטה ושעורה, ומ"מ בשיבולת שועל ושיפון דהוי מין שעורים זית קודם כמ"ש"כ סעי' ד' (סק"ח) עכ"ל. [וכ"כ

ו. ואף שנתקנה גם על אורז שא"א לעשות ממנו פת, מ"מ י"ל דעיקר הברכה לא נתקנה על אורז ורק הטפילו את האורז ג"כ להאי ברכה [וג"ז לא בכל גווני כמבואר בסי' ר"ח].

ז. אגב, צ"ב מש"כ הביה"ל בס"ד ד"ה קודם בשם תר"י דתבשיל חיטה קודם משום 'דחשוב ביותר ולכן שייך להקדימן נגד כל המינים', וצ"ב דהא רבינו יונה ביאר להדיא דהקדימה היא משום דהוי ברכה חשובה.

היו לפניו גפן ותאנה... אבל אם היו לפניו חיטה וגפן כיון שאין הברכות שוות אינו מחויב להקדים על החיטה' וכו'. [ובביה"ג סק"ג הביא לתי' זה ואילו בסקט"ו הביא לתי' השני, ועי' מש"כ בזה בסי' י"א].

אלא שדברי המג"א וביה"ג צ"ע מכמה אנפי;

א. צריך ביאור, דמאחר ולד' השו"ע אין קדימה למין ז' באב"ש ואלמלא חשיבות ברכת במ"מ גם לחיטים ושעורים לא היה קדימה על שאר המינים – מ"ט מהני מעלת מין ז' עכ"פ להצטרף למעלת חשיבות הברכה^ה.

ב. עוד צ"ב, דמדברי המג"א נראה דבאמת מעלת כוסמין ושיפון עדיפה על מעלת גפן תאנה ורימון, אלא דמ"מ אין די בזה כדי להקדים כדין 'המוקדם בקרא קודם לברכה' מאחר ואינם מפורשים בקרא, ועל כן אלמלא צירוף החשיבות דברכת במ"מ היה הדין דמה שירצה יעשה. אולם באמת מבואר בשו"ע סי' קס"ח ס"ד לא כן, דאדרבא, יש קדימה לגפן תאנה ורימון המפורשים בקרא על כוסמין ושיפון אע"פ שהם ממין חיטים ושעורים המוקדמים להם, דמה"ט פסק השו"ע שם דפת שעורים קודמת לפת כוסמין אע"פ שכוסמין הוי מין חיטים, והיינו משום דהמפורש בקרא קודם. וא"כ צ"ב ד' המג"א, איזה צירוף יש למעלת כוסמין על גפן תאנה ורימון, דאדרבא מעלת גפן תאנה ורימון עדיפה^ט.

בביה"ג דדין קדימתן הוא רק בצירוף הא דחשיבי נמי בכלל חיטין ושעורין ע"ש]. וביאור המחצה"ש ופמ"ג כוונת המג"א דמהא דילפי' מקרא קדימה לחיטה ושעורה על שאר המינים מוכח דקדימת במ"מ לבד אינה מספקת אלא רק בצירוף מעלת מין ז', אלא דאין לכוסמין מעלת מין ז' גמור לקדום לשאר המינים כיון שאינם מפורשים בקרא ורק בצירוף מעלת במ"מ הם קודמים. [וכה"ג מצאנו בשו"ע סי' קס"ח ס"ד דשעורים קודמים לכוסמין אע"פ שכוסמין הם מין חיטים כיון דשעורים מפורשים בקרא ומשא"כ כוסמין, ומ"מ יש לכוסמין מעלת מין חיטים לענין שקודמים לשיפון ושיבולת שועל שהם מין שעורים כמש"כ שם המשנ"ב בשם האחרונים]. והוסיפו דאין לומר דקרא אתי לכוסס חיטה, דהא לד' השו"ע בס"ה אין כוסס חיטה קודם לשאר המינים.

ונראה להוסיף, דלכא"ו הא שפיר צריכין לקרא לענין שיקדים חיטה לשעורה. וי"ל דמ"מ משמע בדברי רב יצחק דילפי' דכל מין ומין קודם לכל שאר המינים שלאחריו. אכן באמת ד"ז תלוי בב' תי' הרא"ש ותר"י, דלתי' אחד כתבו דקרא לא איירי כלל באב"ש - 'דמאי דאמרינן כל המוקדם בפסוק זה הוא מוקדם לברכה לאו אכולהו קאי אלא ה"ק כל המוקדם בפסוק לחבירו הוא מוקדם לברכה ור"ל שאם היו לפניו חיטה ושעורה כיון שברכותיהן שוות יש לו להקדים החיטה שמוקדם בפסוק וכן אם

ח. ולא משמע כלל מסתימת דברי המג"א והגר"א שכתבו זאת רק לד' הי"א דס"א דבגוונא דשניהם חביבים איכא לקדימה דמוקדם בקרא, ועוד דהא המג"א הוכיח כן מכח קושיא דאל"כ ל"ל קרא דחיטים קודמים לשאר מינים, ועוד דד' המשנ"ב ס"ק ט'-כ"ז-ל"ה בשיטת הגר"א דאף לד' הי"א דס"א אין קדימה למוקדם בקרא באב"ש.

ט. אלא דבאמת כבר מצאנו כסתירה זו מהשו"ע לד' המג"א, דהא ד' המג"א בשיטת הרמ"א דזית קודם לשעורה ולא לכוסמין, ומבואר דכוסמין עדיפים משעורה, וכן הקשינו בחלק ההערות סי' מ"ב, וצ"ע.

ובישוב הקושיא על המג"א דידן יש לדון לחלק בין ברכותיהן שוות לאין ברכותיהן שוות, דרק לענין ברכותיהן כתב השו"ע דהמפורש בקרא עדיף על המוקדם בקרא, אך לענין אין ברכותיהן שוות המוקדם בקרא עדיף, והיינו משום דהמוקדם בקרא שורש מעלתו הוא בחשיבות עצם המין, ד' המינים שכתבה תורה כל הקודם בקרא מורה דמעלתו גדולה משל המאוחרים לו, משא"כ קדימת המפורש בקרא איננו מחמת מעלה בגוף המין

ביאור מחודש בד' המג"א דאין כוונתו למעלת קדימה בקרא אלא לחשיבות הברכה שנתקנה על המינים המוקדמים בקרא

ג) ועל כן היה נראה לבאר באופן מחודש כוונת המג"א, דגם מש"כ המג"א דבעינן צירוף דקדימה בקרא – אין כוונתו דבעינן מעלה נפרדת של 'כל המוקדם בפסוק קודם לברכה', אלא כוונתו דמעלת ברכת במ"מ יש בה ב' חשיבויות, הא' שנתקנה על מינים שעושים מהם פת, והב' שנתקנה על מינים היותר מוקדמים בסדר חשיבות ז' המינים שהם חיטה ושעורה י"א, והיינו דכשם שנתבאר לעיל דמעלת 'עבדי מינייהו פת' איננה דין קדימה במין זה שמברך עליו אלא דהוי חשיבות בברכת במ"מ שנתקנה על מינים כאלו, ה"נ כאן כוונת המג"א לבאר עוד ענין חשיבות בברכת במ"מ במה שנתקנה על מיני חיטים ושעורים, ואלמלא חשיבות זו בברכה לא היה די בחשיבות של 'עבדי מינייהו פת' כדי להקדים את ברכת במ"מ לברכת בפ"ה"ע [כמו שאין די בחשיבות של ברכה המבוררת דבפ"ה"ע כדי להקדימה על בפ"ה"א למאי דקיי"ל בס"ג דלא כד' בה"ג], וזה הוכיח המג"א מהא דהוצרכנו לילפותא מקרא דחיטים ושעורים הוו מינים חשובים טפי מגפן תאנה ורימון.

ומתבאר היטב לפ"ז ענין צירוף ב' המעלות זל"ז, דא"ז ב' מעלות שונות שנודמנו לפונדק אחד, אלא דשניהם הם טעמים

ג. עוד צ"ע בדברי המג"א, דהנה לעיל סק"ו וסק"ח כתב המג"א דמשמעות דברי השו"ע כאן הם דברכת במ"מ קודם למוקדם בקרא ועל כן במ"מ דשעורה קודמת לזית אע"פ שזית קודמת לה בקרא, ולכאור' זה סותר למש"כ כאן להוכיח דקדימת במ"מ הוי רק בצירוף קדימה בקרא, דלפ"ז נמצא דשעורה לא תקדם לזית כיון שאינה קודמת לה בקרא. ואמנם בסוף דבריו כאן כתב המג"א דשיבולת שועל ושיפון דהוי מין שעורים זית קודם להם, וביארו המחצה"ש והפמ"ג (בראש יוסף סדר המעלות מעלה הד') דקאי לפמש"כ לעיל סק"ח בדרך הא' דהרמ"א פליג על המחבר כאן וס"ל דזית קודם לשעורה, וולפ"ז מש"כ המג"א כאן דזית קודם לשיבולת שועל ושיפון הוא לאו דוקא, דה"ה דקודם לשעורים ממש], אך מ"מ לא נראה דתחילת דבריו קאי רק לד' הרמ"א, דהא הוכיח כן מהא דאל"כ קשה למה לי קרא בחיטה ושעורה, וגם במש"כ תיבת 'פירוש' מורה זה שמפרש כן בכוונת השו"ע ולא שבא לבאר ד' הרמ"א שחולק על השו"ע?.

ד. עוד יש לדקדק בל' המג"א שכתב 'ומ"מ בשיבולת שועל ושיפון דהוי מין שעורים זית קודם', ול' 'מ"מ' מורה דהוי הגבלה למש"כ מוקדם, ולכאור' אדרבא היא הנותנת, דלפמש"כ דבעינן לצירוף דקדימה בקרא – לפ"ז נמצא דזית קודמת לשעורים, וצ"ע.

אלא חשיבותו היא רק בזה גופא שהוא מפורש בקרא (עי' בחלק ההערות סי' ל"ח), וענין חשיבות זו י"ל דלא שייך אלא בברכותיהן שוות שהנידון הוא על מה להתפיס את הברכה, משא"כ באין ברכותיהן שוות שמברך על כל אחד בפנ"ע, והנידון הוא רק על הקדמת המין, בזה חשיבות עצם המין קובעת, ועי'.

י. וביותר יש להקשות ע"ד המשנ"ב שהעתיק ג"כ לדברי המג"א שהקדימה היא רק בצירוף מה שהם קודמים בקרא, ובמשנ"ב סק"ד כתב דבמ"מ מבוררת כמו בפ"ה"ג, ובפ"ה"ג הרי קודמת לבפ"ה"ע אף בלא קדימה בקרא, שהרי קודמת לזית, וא"כ ה"נ במ"מ צריכה להקדים מה"ט, ומ"ט בעינן לקדימה בקרא.

יא. ואף שנתקנה גם על אורז שאינו מז' המינים, כבר נתבאר בהערה ו' די"ל דעיקר הברכה לא נתקנה על אורז ורק הטפילו את האורז ג"כ להאי ברכה.

קודמים בקרא לשעורים, ומבואר דהמפורש בקרא קודם למוקדם בקרא שאינו מפורש בקרא, ואעפ"כ במ"מ דכוסמין קודמת לשאר המינים, והיינו משום שברכת במ"מ קודמת לברכת בפה"ע אף נגד מעלת מין ז' המפורש בקרא].

ישוב קושיית האחרונים ע"ד המג"א מ"ט
אין זית קודמת לשעורים בברכת מעין ג'

(ד) ועפ"ז ארוחנא ליישב קושיית האחרונים ע"ד המג"א, דהנה מבואר ברמב"ם ושאר ראשונים דהמברך ברכה אחת מעין ג' על מזונות יין ופירות צריך להקדים 'על המחיה' ואח"כ 'על הגפן' ואח"כ 'על העץ', והטור ביאר דזהו נמי מדין קדימה כמו בברכה ראשונה, דכשם שבפה"ג קודמת לבפה"ע בברכה ראשונה כיון שהיא ברכה המבוררת ה"נ בברכה אחרונה צריך להקדימה מה"ט, וכשם שברכת במ"מ על חיטים ושעורים קודמת לבפה"ג ה"נ בברכה אחרונה מקדימים 'על המחיה' ל'על הגפן' מה"ט (כן ביאר הב"י בכוונת דברי הטור).

ובב"י שם הביא לדברי הג"מ דברכת במ"מ על כוסמין ושיפון נמי קודמת לברכת בפה"ע של גפן תאנה ורימון, וכתב דמדברי הרמב"ם ה"נ'ל בברכה אחרונה יש ראייה לד' ההג"מ, וכוונתו ממש"כ הרמב"ם דעל כל חמשת מיני דגן מקדים 'על המחיה' ל'על הגפן' ועל העץ, וה"נ במ"מ דכוסמין ושיפון קודמת לשאר המינים. ומבואר בטור וב"י שהשוו דין קדימה דברכה אחרונה לגמרי לדין קדימה דברכה ראשונה.

ובאבן העוזר ובית מאיר תמהו מזה ע"ד המג"א שנקט דזית קודם לשעורה, דא"כ ה"נ בברכה אחרונה אם אכל זית ושעורה היה צריך להקדים 'על העץ' ל'על המחיה' ולא משמע כן כלל בטור וש"ע"ב.

לחשיבות ברכת במ"מ, אך בדין הקדימה יש כאן רק מעלה אחת בחשיבות הברכה וכאמור.

ולפ"ז אי"ז סתירה כלל למש"כ המג"א בסק"ו וסק"ח דמשמעות דברי המחבר כאן דברכת במ"מ קודמת גם נגד מוקדם בקרא, דגם כוונת המג"א דידן היא שהקדימה היא משום חשיבות ברכת במ"מ בלבד, וזה קודם גם למוקדם בקרא, ועל כן ברכת במ"מ על שעורים נמי קודמת לזית, וכל כוונת המג"א היא רק לבאר דחשיבות הברכה נובעת גם ממה שהיא נתקנה על חיטים ושעורים, אבל בפועל לא אכפת לן כלל על איזה מין הוא מברך. ולפ"ז אפשר דגם ברכת במ"מ על אורז קודמת לגפן תאנה ורימון, דסו"ס ברכתו חשובה כיון שנתקנה על חיטים ושעורים הקודמים לשאר המינים.

וממילא לק"מ מה שהקשינו דהא לד' השו"ע אין קדימה למין ז' באב"ש, דא"ה"נ אין כאן צירוף של קדימה כלל למין המוקדם בקרא אלא רק קדימה לברכה החשובה דבמ"מ. גם את"ש מה שהקשינו מדברי השו"ע בסי' קס"ח דמעלת גפן תאנה ורימון המפורשים בקרא קודמת למעלת כוסמין ושיפון המוקדמים בקרא אך אינם מפורשים בקרא, משום דמ"מ נכללים הם במין חיטים ושעורים שהם מפורשים בקרא וקודמים לשאר המינים – ועל כולם יחד נתקנה ברכת במ"מ וממילא ברכתם חשובה מברכת בפה"ע שנתקנה רק על המינים המאחרים בקרא. **ולפ"ז** מדוקדק היטב ל' המג"א ד' מ"מ' לד' הרמ"א זית קודם לשעורים, והיינו דהגם דבשו"ע מבואר דברכת במ"מ היא ברכה חשובה וקודמת למוקדם בקרא, מ"מ הרמ"א פליג וס"ל דמוקדם בקרא עדיף. [אך מ"מ יש להוכיח דגם הרמ"א מודה לדין קדימת ברכת במ"מ על ברכת בפה"ע, דהא כתב השו"ע דפת שעורים קודמת לפת כוסמין ואע"ג דכוסמין

יב. ולפ"ר יש לתמוה ע"ד האבה"ע ובי"מ מה מצאו במג"א יותר מבטור עצמו שפסק כן להדיא דזית קודם לשעורה, וצ"ל שפירשו כוונת הטור בכוסס שעורה וכמש"כ כן הלבוש, אך זה דחוק טובא שסתם דבריו, ועי'

לזית המוקדם בקרא, כיון שבברכה אחרונה אין קדימה למוקדם בקרא כמשנ"ת ד'.

שיטות הפוסקים אם יש קדימה למין ז' וחביב בברכה אחרונה (או רק לברכה המבוררת)

(ה) **אגב**, אכתוב כאן מה שעלה בידי בנידון אם בברכה אחרונה שייך דין קדימה למין ז' וחביב;

הנה הזכרנו את דברי האבן והעוזר והבית מאיר שנקטו בפשיטות שראוי להיות קדימה למין ז' בברכה אחרונה, ובהערה י"ג הבאנו כן גם מד' הראש יוסף, וכן מספר פירות תאנה שדקדק כן בדברי הרמב"ם. ונראה להוכיח כן גם מהב"י הנ"ל, מהא דהוכיח מד' הרמב"ם דבמ"מ דכוסמין קודם לשאר המינים ממש"כ הרמב"ם להקדים 'על המחיה' ל'על הגפן' גם כשאכל ממין כוסמין, ואם נימא דאין קדימה דמין ז' בברכה אחרונה מה הראיה, והא י"ל דבברכה ראשונה המפורש בקרא קודם למעלת ברכת במ"מ. וגם מעצם הא דנחית הב"י להוכיח כן דוקא מהרמב"ם שנקט הל' דאכל 'מחמשת המינים' מוכח דלולי דברי הרמב"ם היה לב"י צד לחלק בברכה אחרונה בין אם אכל כוסמין או חיטים, וחזינן דיש נפ"מ מה אכל ואי"ז תלוי רק בנוסח הברכה. וכן משמע בלבוש ס"ד שכתב להקדים 'על הגפן' ל'על העץ' אף כשאכל זיתים ותמרים, ומשמע דיש מעלה דמוקדם בקרא

ובד' המג"א נראה לומר בפשיטות דאין לדמות בזה ברכה ראשונה לברכה אחרונה, דכל דמיון הטור הוא רק לענין ברכה המבוררת, דבמ"מ הוי ברכה חשובה טפי מבפ"ג ובפ"ה"ג חשובה טפי מבפ"ה"ע, אולם בדין קדימה דמוקדם בקרא אין לדמות ביניהם כלל, דבברכה אחרונה י"ל דלא שייך כלל קדימות דמין ז' וחביב כיון שהוא כבר לאחר האכילה ואין הפירות עומדים לפניו שיהא דין להקדים לברך עליהם. [גם עיקר דין ברכה אחרונה בפשוטו חלוק מברכה ראשונה, דאין הברכה אחרונה חלה על האכילה הקודמת לה ומשא"כ ברכה ראשונה, ועל כן ד' הפמ"ג בפתיחה אות י' דבברכה ראשונה שייך להתכוין לפטור רק מין מסוים אבל בברכה אחרונה אי"ז שייך, כי אין הברכה מתייחסת לאכילה מסוימת אלא לעצם חיובו בברכה זו, ועי' חזו"א סי' ל"ד סק"ז, ואכמ"ל י'.

אך לפו"ר אין הדברים מתיישבים בד' המג"א, דהא ס"ל למג"א דאין קדימה לברכת במ"מ על בפ"ה"ע בלא צירוף הא דמוקדם בקרא, וא"כ מ"ט בברכה אחרונה יש קדימה ל'על המחיה'. אכן לפמשנ"ת לעיל דאין כוונת המג"א מצד קדימה דמוקדם בקרא אלא דהוי חשיבות נוספת בברכת במ"מ את"ש היטב, דה"נ ב'על המחיה' איכא לחשיבות זו, דהא נתקנה על מין חיטים ושעורים, וממילא קודמת היא ב'על המחיה' גם

ט"ז סק"ד, וע"ע בדברי השואל בלבוש ובא"ר סק"ח.

יג. שוב הראוני בראש יוסף (סדר המעלות אות ה' ד"ה והוי יודע) שנקט בפשיטות דלד' המג"א באמת אם יאכל זית ושעורה מקדים 'על העץ' ל'על המחיה', [שכתב דהספק של המג"א בסוף הסימן איך ינהג בבא לאכול תבשיל שעורים יין וזית שייך גם בברכה אחרונה]. ובספר פירות תאנה כתב לדקדק כן בדברי הרמב"ם (פ"ח ה"ו) שכתב גוונא דאכל תמרים ומזונות דאז מקדים 'על המחיה' ל'על העץ', ויש לדקדק שדילג על זית (שהיא הראשונה לארץ), ולהנ"ל את"ש דכה"ג באכל שעורים מקדים 'על העץ' ל'על המחיה' וכד' הראש יוסף בשיטת המג"א.

יד. שו"ר בספר מגילת ספר (סי' כ"ג אות י"ב סעי' א') שכתב ליישב די"ל דבברכת מעין ג' שהיא ברכה אחת תיקנו בה חז"ל סדר קבוע והואיל וחיטה קודמת לכל המינים וכן שעורה קודמת לרוב המינים על כן תיקנו להקדים תמיד 'על המחיה'. אכן בדברי הב"י ועוד אחרונים שהבאנו להלן מוכח שדנו גם בברכת מעין ג' שישתנו בה סדרי הקדימה ממין למין.

לזיתים ותמרים אף בברכה אחרונה, ורק דברכה המבוררת דגפן קודמת כמו בברכה ראשונה.

וכן נראה מדברי הט"ז ומשנ"ב בסי' ר"ח סי"ב ד'על המחיה' קודמת ל'על הגפן' משום דקודמת לו בפסוק, וכן משמע בב"י סי' רי"א בכוונת ד' הטור ע"ש. אולם להלן אות ד' יבואר דברי הט"ז באופ"א ולפ"ז אינו ראייה.

והנה בכל הנ"ל מיירי לענין קדימת ההזכרה של סדר המינים בתוך הברכה עצמה, אולם מצאנו כן גם לענין קדימת ברכה לחברתה בצל"ח (מא: ד"ה אתמר) ישועות יעקב (סק"ב) ואשל אברהם (מבוטשאטש) דפשיטא להו דיש קדימה בזה למין ז' טו.

וכ"ז לענין קדימת מין ז', אך לענין קדימת חביב נחלקו האחרונים הנ"ל, דהצל"ח והישועות יעקב נקטו דליכא, אולם באשל אברהם נסתפק בזה ונוטה דאיכא טז.

ומדברי הד"מ נראה לדקדק דיש קדימה דחביב גם בברכה אחרונה, והוא ממש"כ להוכיח דברכת המוציא קודמת אף לחביב מדברי הרמב"ם שכתב להקדים 'על המחיה' לשאר המינים, ומשמע דשייך קדימת חביב בברכה אחרונה, (אך אולי אין כוונתו אלא להוכיח דין קדימת המוציא בלבד, וע"ש).

אולם לולי כל דברי רבותינו הנ"ל היה נראה מסברא דלא שייך כלל מעלת מין ז' וחביב בברכה אחרונה, וכאמור לעיל דברכה

אחרונה הרי אין הפירות עומדים לפניו שיהא דין להקדים לברך עליהם, ובפרט לפמש"כ האחרונים דברכה אחרונה איננה מתייחסת לאכילה מסוימת אלא האכילה היא המחייבתו בברכה (ועי' חזו"א בסי' ל"ד סק"ז), ושאני מעלת ברכה המבוררת שהיא מעלה בגוף הברכה. ואילו היתה הרשות נתונה היינו אומרים כן ליישב ד' המג"א כנזכר לעיל.

ועוד נוכל ליישב עפ"ז מה דצ"ע ע"ד הגר"א בסק"ו שכתב לחדש בד' הרמב"ם דבברכותיהן שוות מה שירצה יעשה וכל הדיני קדימה הם רק באין ברכותיהן שוות, וכתב לפ"ז דמש"כ הרמב"ם דתמרים קודמים לענבים מדין מוקדם בקרא כוונתו בתמרים ויין דאז אין ברכותיהן שוות, וכן במעשה דרב המנונא ורב חסדא כתב דהרמב"ם גרס תמרים וענבים והכוונה ליין, וכתב דהרמב"ם חולק ע"ד רבינו פרץ המובא בטור וס"ל דבפה"ג איננו קודם לזיתים ותמרים המוקדמים לו בקרא.

ולכאור' ד' הגר"א צ"ע ממש"כ הרמב"ם בברכה אחרונה דבאכל תמרים ויין מקדים 'על הגפן' ל'על העץ', ולכאור' הוא כד' רבינו פרץ דבפה"ג הוי ברכה המבוררת וזה קודם למוקדם בקרא. אכן להנ"ל י"ל דס"ל להגר"א בד' הרמב"ם דהמוקדם בקרא קודם לברכה המבוררת אלא דבברכה אחרונה ליכא כלל לדין קדימה דמין ז' וממילא איכא קדימה דברכה המבוררת י'. וצ"ע עוד בכ"ז.

טו. ועי' בצל"ח וישועות יעקב שם שדנו דבגוונא דיש סתירה בין דיני הקדימה בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה – אפשר דדין הקדימה בברכה ראשונה ישתנה להיות כמו בברכה אחרונה ע"ש, וכן דן הפמ"ג במ"ז סק"א.

טז. הבאנו דבריהם בחלק ההערות סי' נ"ב הערה ע"ג.

יז. והיה מקום לדון באופ"א דרק בברכה אחרונה שכולל את כולם בברכה אחת ס"ל להרמב"ם דיש מעלה להקדים את המינים לפי סדר חשיבותם אולם בב' ברכות שונות אין מעלה כלל לברכה המבוררת, ולפ"ז ניחא טפי שהשמיט הרמב"ם לגמרי דין קדימה דברכה המבוררת בברכה ראשונה. [אלא דמ"מ צ"ע לפ"ז מה יעשה הרמב"ם עם סוגיא דבר קפרא דשם מבואר דין קדימה דברכה המבוררת. ובאמת גם עיקר ד' הגר"א צ"ע משם, דלהדיא מבואר שם דין קדימה בברכותיהן שוות, וכן הקשה הדמשק אליעזר שם ע"ד הגר"א, ואכמ"ל].

בירור ד' הטור והמג"א דקדימת במ"מ לבפה"ג היא רק בצירוף הקדימה בקרא

(ו) וע"פ מה שנתבאר בכוונת המג"א שצירף מעלת מוקדם בקרא לקדימת ברכת במ"מ על בפה"ע, דאין כוונתו למעלת מין ז' אלא למעלת ברכה המבוררת אלא שביאר דחשיבות הברכה היא רק בצירוף מה שנתקנה על המינים המוקדמים בקרא, לפ"ז יתכן לבאר גם דברי המג"א בסק"ז המוקשים מכמה אנפי; דהנה כתב הטור דברכת במ"מ על חטים ושעורים קודמת לברכת בפה"ג על היין, והובא ברמ"א סעי' ד', והוסיף ע"ז הרמ"א דבמ"מ על כל חמשת המינים קודמת לבפה"ג על היין, והיינו דחידש לן הרמ"א דלא זו בלבד דכוסמין קודמים לבפה"ע של שאר המינים כמבואר בשו"ע ס"ו אלא קודמים הם גם לבפה"ג שהיא ברכה חשובה טפי מבפה"ע. והטעם לזה ביאר הטור והובא במג"א סק"ז וביה"ג סק"ג ומשנ"ב שם – 'לפי שברכת במ"מ מבוררת ג"כ כברכת בפה"ג וגם קודמת ליין בפסוק'.

וביאריו הפמ"ג וביאור מרדכי למהר"ם בנעט (אות ס"ג ד"ה ובהג"מ) וכ"כ השואל

בלבוש והובא במחצה"ש סק"ח – דאין כאן ב' טעמים נפרדים אלא צירוף של ב' מעלות, דמעלת ברכה המבוררת דבמ"מ אי"ז עדיף על ברכה המבוררת דבפה"ג, וכן קדימה בקרא לחודא אינה קודמת לברכה המבוררת דבפה"ג [דהא בפה"ג קודם לזית אע"פ שזית קודם לו בקרא], ורק בצירוף שניהם יחד במ"מ קודמת יח'.

ונמצא דעיקר הקדימה היא מכח הקדימה בקרא, דמצד ברכה המבוררת הם שווים, [ולד' המג"א במ"מ אף גריעא מבפה"ג כמשנ"ת בהערה י"ח].

ולכאור' צ"ע בזה מכמה אנפי;

א. הרי ד' הטור לעיקר כשיטת הרא"ש דבאב"ש אין כלל קדימה למין ז'. מיהו י"ל כד' המג"א סק"ב ודעימיה דלד' הטור איכא עכ"פ קדימה למוקדם בקרא אף באב"ש.

ב. עי' במשנ"ב ס"ק ט"ז-ל"ה דלד' הגר"א בס"ק ט"ו אין קדימה למוקדם בקרא באב"ש אף לד' הי"א דס"א, וקשה דהגר"א כאן כתב כד' הטור ומג"א הנ"ל.

עוד ראיתי בספר מגילת ספר (סי' כ"ג אות ז' סעי' ו') שכתב ליישב כנ"ל בהערה י"ד ד"ל דברכת מעין ג' שהיא ברכה אחת תיקנו בה חז"ל סדר קבוע והואיל ויש מינים המאוחרים ליין תיקנו להקדים תמיד את היין. אך דבריו צ"ב, דהא יש ב' מינים הקודמים ליין וב' מינים המאוחרים לו, ומאי אולמא להקדים את היין דוקא. גם בדברי הב"י ועוד אחרונים שהבאנו לעיל מוכח שדנו גם בברכת מעין ג' שישתנו בה סדרי הקדימה ממין למין.

אכן יש לציין דכ"ז ניחא בד' הגר"א, אולם כמור"כ קשה טובא בד' הב"י שלא קיבל לדברי רבינו פרץ ע"ש וס"ל דזיתים ותמרים קודמים ליין, ולדידיה ודאי קשה איך יפרש ד' הרמב"ם בברכה אחרונה ד'על הגפן' קודם ל'על העץ', ובד' הב"י א"א ליישב כהנ"ל, דהא הב"י העלה מדברי הרמב"ם שם דגם בברכה ראשונה יש קדימה דברכה המבוררת דבמ"מ לבפה"ג אף נגד מין ז', וצ"ע.

יח. אמנם ד' הלבוש היא דבטעם ראשון לחוד סגי, דבמ"מ מבוררת טפי מבפה"ג. אך בד' המג"א הוכיחו האחרונים לא כן, דהא ס"ל דזית קודמת לבמ"מ דשעורה ואילו בפה"ג קודמת לזית, ובהכרח דבמ"מ הוי ברכה פחות מבוררת מבפה"ג, וכ"כ השואל בלבוש. (ועי' ראש יוסף ד"ה וראיתי שתמה מאד ע"ד הט"ז דס"ל דזית קודם לשעורה ועכ"ז כתב דבמ"מ ובפה"ג שקולים הם לולי הקדימה בקרא, ובפמ"ג על הט"ז שם כתב דצ"ל כנ"ל דבמ"מ מבוררת פחות מבפה"ג, ובאמת יש בזה סתירה לשונו ב"ט"ז שם – עי' נהר שלום שם). ובמג"א לפנינו כתוב דבמ"מ הוי ברכה יותר מבוררת מבפה"ג, אך במחצה"ש מחק תיבת 'יותר', וע"ע בפמ"ג מ"ז סק"ד ובשואל בלבוש מש"כ בזה.

ג. עוד צ"ע כמו שהקשינו לעיל אות ב' ע"ד המג"א בסקי"ג, דהא המפורש בקרא קודם למוקדם בקרא כמבואר בשו"ע סי' קס"ח דפת שעורה קודמת לפת כוסמין, וא"כ מ"ט כוסמין קודמין ליין לפ"ד הרמ"א, וכע"ז הקשה האבן העזר, והוכיח מזה דברכת במ"מ מבוררת טפי מבפ"ה"ג, ודחה מכח זה ד' המג"א דס"ל דבפ"ה"ג מבוררת טפי מבמ"מ [כדמוכח ממה שפסק דזית קודם לבמ"מ דשעורה וכמו שהבאנו לעיל בהערה]. וכן נראה כוונת הפמ"ג (סק"ח ד"ה והנה האדון).

ד. קשה טובא, דהמג"א ומשנ"ב פסקו בסוף הסימן דקדימה זו הוי גם נגד חביב, וצ"ע דהרי הם פסקו כד' הי"א דס"א דבאב"ש חביב קודם למוקדם בקרא. [ואין לומר דהמג"א לשיטתו בסק"ב דמעלת המוקדם בקרא קודמת אף לד' הרא"ש, ולפ"ז י"ל דקודמת נמי לחביב לד' הי"א. חדא, דבמג"א סק"ח עולה בד' הרמ"א לא כן, וע"ש בפמ"ג שביאר דלד' הי"א ודאי א"צ לחידושו של המג"א. ועוד, דהמשנ"ב נטה דלא כוונתה בשעה"צ סקי"ז ובביה"ל ס"ד ד"ה קודם. ועוד, דבעיקר הדין אף לדברי המג"א בסק"ב מסתבר דאינו קודם לחביב לפמ"ש"כ במאמ"ר ביסוד ד' המג"א].

ה. עוד יש להעיר, דבב"י כאן מבואר בכוונת הטור דגם בברכה אחרונה יש להקדים 'על המחיה' ל'על הגפן' מהטעם הנ"ל דמבוררת כמוהו ומוקדמת לו בקרא, וכן מבואר בט"ז ומשנ"ב סי' ר"ח סי"ב, וזה סותר למה שהעלינו לעיל בד' המג"א דבברכה אחרונה ליכא קדימת מין ז' כלל.

ז. **אכן** לפמ"שנ"ת בכוונת המג"א סקי"ג יש לבאר כן נמי בכוונת הטור והמג"א כאן, דמה שכתבו לצרף הא דה' מיני דגן קודמין

ליין בקרא – אין כוונתם לדין קדימה של המוקדם בקרא, אלא כוונתם דמה"ט הוי ברכת במ"מ חשובה טפי מברכת בפ"ה"ג, דאע"ג דהיא מבוררת כמוהה או פחות ממנה מ"מ כיון שהיא נתקנה על מינים חשובים טפי מיין שהרי הם מוקדמים לו בקרא – מה"ט הוי זו ברכה חשובה טפי. ונמצא דדברי המג"א בסק"ז ובסקי"ג אחדים הם, דברכת במ"מ חשובה טפי הן מברכת בפ"ה"ע והן מברכת בפ"ה"ג, ובתירווייהו חשיבותה נובעת בצירוף מה שהיא מבוררת וגם נתקנה על מינים היותר חשובים וכמשנ"ת י"ט.

אכן צ"ע, דלפ"ז נמצא לכאור' דאף במ"מ דאורז קודם לבפ"ה"ג, כיון דא"צ לתנאי שיהא מוקדם בקרא, אלא מצד הברכה עצמה קודמת היא לבפ"ה"ג. אולם בל' הרמ"א סעי' ד' מדוקדק דאורז אינו קודם ליין, ממה שכתב 'אבל מעשה קדירה מחמשת מיני דגן היא חשובה יותר מברכת היין', ומשמע שרק חמשת מיני דגן ולא אורז [נדאל"כ הול"ל 'אבל ברכת במ"מ היא חשובה יותר מברכת היין'], וצ"ע.

אם צריך לכסות את האורז בשעת הקידוש בשבת

ח. יש לציין דיש בזה נפ"מ לא רק לדיני קדימה, מה הדין באופן שעושים קידוש בשבת ויש אורז על השלחן, האם צריך לכסותו כדי שלא יראה בושתו (ועורר לזה בספר שיעורי שלמי תודה להגר"צ פלמן שליט"א).

והנה אם אין קדימה לאורז על יין אכתי יש לדון אם היין קודם לאורז או שמא שקולים הם, (דהיינו דברכת במ"מ הוי ברכה המבוררת באותה דרגה של בפ"ה"ג). ונחלקו בזה האחרונים; ד' המאמ"ר סק"ח דשקולים הם, אך ד' השואל בלבוש וכ"כ הפמ"ג בד' המג"א והט"ז דבפ"ה"ג מבוררת טפי. אך גם

יט. ועי' בשו"ת הלכות דין ב' שהעתיק דבמ"מ קודם לבפ"ה"ג ובפ"ה"ע משום דהוי ברכה המבוררת ולכך קודם נמי לחביב, וזה מתאים למשנ"ת, ומ"מ צ"ע ק שלא העתיק הטעם כצורתו במשנ"ב.

לדבריהם אין הכרע דמבוררת כ"כ כדי לקדום
לבמ"מ, דאפשר דהוי כבפה"ע ובפה"א. ועכ"פ
ל' המשנ"ב סקכ"ד משמע כהמאמ"ר דשקולין
הם. וא"כ הרי הדרינן לכללא דחביב קודם ורק
בשניהם חביבים היין קודם כדין מין ז'. ולפ"ז
באופן שהאורז חביב צריך לכסותו כשמקדש
על היין.

אכ"ן במק"א בירורנו דענין הבושת נאמרה רק
בדין קדימה של מין ז' דאז הקדימה
היא מצד חשיבות היין עצמו, אבל כשהקדימה
היא רק מחמת חשיבות לברכה לא שייך בזה
בושת למין, ולפ"ז א"צ לכסות את האורז גם
אם יש לו דין קדימה על היין, [עי' בחלק
ההערות סי' מ"ו].

סימן יג'

בדין ברהמ"ז פוטרת דברים הבאים מחמת הסעודה ודברים הבאים בתוך הסעודה

בירור יסוד הפטור אם הוא מדין עיקר וטפל או משום דברהמ"ז קאי על כל הסעודה

פלוגתת הראשונים אם דברים הבאים מחמת הסעודה פטורים מברכה כשבאו לאחר הסעודה ♦ תמיהה בד' הרשב"א שדן לחייב יין לאחר הסעודה בברכה אחרונה אע"פ שיין חשיב בא מחמת הסעודה ♦ האם פטור דברים הבאים מחמת הסעודה בברהמ"ז הוא מאותו טעם שנפטרים בברכת המוציא או שהם ב' דינים שונים ♦ האם פטור דברים הבאים מחמת הסעודה בברהמ"ז הוא מאותו טעם של דברים הבאים תוך הסעודה או שהם ב' דינים שונים ♦ ביאור ספיקו המחודש של הפמ"ג באכל בשר ודגים אחר ברכה ראשונה דברהמ"ז האם נפטרים בשאר הברכות דברהמ"ז ♦ אכל מעט פת האם פטור בברהמ"ז את שאר המאכלים לפי הצד שאינם נפטרים בברכה ראשונה ♦ בירך ברכה אחרונה על מאכלי הסעודה קודם ברהמ"ז האם הוי ברכה לבטלה ♦ אכל פת הבאה בכיסנין ונמלך לקבוע ע"ז סעודה האם מכאן ואילך נפטרים מברכה דברים הבאים מחמת הסעודה ♦ האוכל פת באופן שאיננו מתחייב בברהמ"ז מה יברך על שאר המאכלים ♦ במנהג הגר"ח שלא לאכול לפתן בסוף סעודה שלישית קודם הבדלה ♦ טפל לדברים הבאים בסעודה האם נפטור בברהמ"ז ♦ האם כליל הסדר יכול אדם שלא אכל להוציא את חבירו בברהמ"ז כשאכל כזית מצה חובה ושאר דברים רשות ♦ דברים הבאים בסעודה שלא היה דעתו עליהם כלל בשעת ברכת המוציא האם נפטרים בברהמ"ז ♦ פלוגתת הפמ"ג ומחצה"ש אם משקים בתוך הסעודה נפטרים בברהמ"ז ♦ לד' בה"ג שדברים הבאים מחמת סעודה פטורים מברכה לגמרי (ולא שברהמ"ז פוטרתם) אם ה"ה בדברים הבאים תוך הסעודה ♦ פטור יין בברהמ"ז אם הוא מדין דברים הבאים מחמת הסעודה או רק מדין דברים הבאים שלא מחמת הסעודה ♦ הערה בל' רב ששת 'אין לך דבר שטעון ברכה לפניו ואינו טעון ברכה לאחריו' דהא איכא יין ♦ דברים הבאים מחמת הסעודה קודם הסעודה או לאחר הסעודה האם ברהמ"ז קאי נמי עליהו או פטורים רק מדין עיקר וטפל ♦ ישוב הוכחת המג"א מתמיהת השעה"צ בדין דבר הבא לגרור תאוות המאכל דדינו כבא מחמת

הסעודה ♦ ביאור פלוגתת תוס' והרשב"א אם יין לאחר הסעודה חייב בברכה ראשונה ♦ האם אכילת בשר ודגים לאחר הסעודה גורמת להחשיבו כהמשך הסעודה ♦ ישוב סתירת ד' הרא"ש אם משקה קודם המזון שפוטר בברכתו משקה שתוך המזון נפטר מחמתו בברהמ"ז ♦ האם יין של הבדלה שפוטר בברכתו יין שתוך המזון דינו כדבר הבא מחמת הסעודה או לא ♦ ישוב סתירת ד' המג"א בדיון פירות שמלפת בהם את הפת באיזה אופן נטפלים לפת

פלוגתת הראשונים אם דברים הבאים מחמת הסעודה פטורים מברכה כשבאו לאחר הסעודה

(א) גמ' מא: איתמר הביאו לפניהם תאנים וענבים בתוך הסעודה אמר רב הונא טעונים ברכה לפניהם ואין טעונים ברכה לאחריהם וכן אמר רב נחמן טעונים ברכה לפניהם ואין טעונים ברכה לאחריהם ורב ששת אמר טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם שאין לך דבר שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו אלא פת הבאה בכסנין בלבד ופליגא דר' חייא דא"ר חייא פת פוטרת כל מיני מאכל ויין פוטר כל מיני משקים. אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אין טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם ושלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה טעונים ברכה לפניהם ואין טעונים ברכה לאחריהם לאחר הסעודה טעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם. שאלו את בן זומא מפני מה אמרו דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אינם טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם אמר להם הואיל ופת פוטרתן אי הכי יין נמי נפטריה פת שאני יין דגורם ברכה לעצמו, ע"כ.

והנה פי' מידה הג' דר"פ ('לאחר הסעודה') לד' תוס' ורוב הראשונים (דלא כרש"י) הוא דלאחר זמן הסעודה טעונים ברכה לפניהם ולאחריהם. אכן נחלקו הראשונים אם דברים הבאים מחמת הסעודה טעונים ברכה לפניהם ולאחריהם כשבאים לאחר הסעודה או לא. ד' תוס' והרא"ש ותר"י דטעונים ברכה וכן פסק בשו"ע סי' קע"ז ס"ב, אבל ד' הרשב"א רא"ה וריטב"א דאין טעונים ברכה כלל א.

תמיהה בד' הרשב"א שדן לחייב יין לאחר הסעודה בברכה אחרונה אע"פ שיש חשיב בא מחמת הסעודה

(ב) ולכאן' צ"ע בזה בד' הרשב"א, דהנה מבואר בגמ' דאין חשיב בא מחמת הסעודה ולכן הקשו לבן זומא שלא יצטרך ברכה לפניו, ומשני דגורם ברכה לעצמו ולכן טעון ברכה לפניו, אבל לגבי ברכה שלאחריה ד' הרשב"א והרא"ש וכו"ה בתוס' בפסחים קג: ועוד ראשונים דלא מהני הסברא דגורם ברכה לעצמו שלא ייפטר בברהמ"ז, וא"כ הרי דינו כבא מחמת הסעודה לענין ברכה אחרונה, ולפ"ז לד' הרשב"א דדברים הבאים מחמת הסעודה פטורים מברכה אף אם באו

א. ויש להעיר דתוס' והרא"ש בפסחים קג: כתבו כד' הרשב"א ודעימיה, וכבר עמד שם המהרש"א בסתירת דברי התוס' שם לתוס' דידן, וצ"ע.

אגב, בפשוטו נראה דהפלוגתא תלויה בפירושא דשמעתין, דהרא"ש ותוס' ותר"י פירשו דדברים הבאים מחמת הסעודה היינו בשר ודגים, וממילא מוכח דמברכים עליהם אם באו לאחר הסעודה, דהא מידה הג' קאי על ב' מידות הראשונות, אבל הריטב"א ורא"ה פירשו כל דברי ר"פ רק בפירות, והרשב"א פירש מידה הא' דר"פ רק בדברים המלפתים את הפת, ועל כן יכלו לסבור דבשר ודגים פטורים מברכה גם לאחר הסעודה. [אמנם עי' ביה"ל ס"ב ד"ה שאין בשם האשכול בפ"י הב'].

וביתר קשה, דד' התוס' בפסחים שם להדיא
דיין לאחר הסעודה נפטר בברהמ"ז
משום דחשיב בא מחמת הסעודה, וביאר שם
המהרש"א דהתוס' אזלי לשיטתם שכתבו שם
מקודם כד' הרשב"א ודעימיה דרק דברים הבאים
שלא מחמת הסעודה טעונים ברכה אם באו
לאחר הסעודה², וצ"ע א"כ מ"ט פליג הרשב"א
בזה ע"ד התוס'³.

לאחר הסעודה בדין הוא שגם יין שבא לאחר
הסעודה יפטר מה"ט. וא"כ צ"ע דהרשב"א
בשלהי סוגיין דן בזה אם יין לאחר הסעודה
נפטר בברהמ"ז והכריע דנפטר מטעם אחר
לגמרי, דמיגו דהוי קביעות לפת הוי נמי קביעות
ליין, והובאו דבריו במג"א סי' קע"ד סק"ט,
וצ"ע מ"ט לא פטר הרשב"א מדין בא מחמת
הסעודה כדפטר בשר ודגים מה"ט.

ב. אכן כבר העירו ע"ד המהרש"א דאי"ז במשמעות ל' התוס' שם עש"ה.

ג. ולפינו יבואר ישוב נפלא בד' הרשב"א, אולם באמת נראה דאפשר ליישב ד' הרשב"א בלא"ה בתרי גווני;
חדא, דל' הרשב"א שם הוא 'ומיהו יין שלאחר המזון כלומר ששתה לאחר שגמר מלאכול הרבה והפסיק בשיחה
ומתוך שיחה צמא לשתות דקיי"ל בסמוך דבעי ברוכי מתחילתו וכו', ואפשר דבדוקא נקט כה"ג דלא שתה
כדי לשרות המזון שבמיעוי ומחמת הסעודה לא חשיב אלא אם שתה כדי לשרות המזון במיעוי. ולפ"ז י"ל
דתוס' בפסחים איירי כששתה כדי לשרות, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

[הערת הר"ש; מש"כ 'אפשר' בדדוקא נקט כה"ג וכו', לכא' הוא דבר ברור שאין מקום לנטות ממנו, דמה
שהאריך הרשב"א לפרש לזה, הוא משום דדוקא בכה"ג הוא שדן להצריכו ברכה לאחריו, והרי דא"נ אם שתה
מיד אחר אכילתו, פשיטא ליה דא"צ לברך, משום דה"ז בא מחמת הסעודה, ולא נסתפק הרשב"א אלא
בשהפסיק בשיחה ומתוך כך צמא לשתות, דבכה"ג אינו בא מחמת הסעודה, וכאשר כ"ה להדיא בד' הרשב"א
מב: דזהו יין שאחר המזון דאינו נפטר ביין שבתוך המזון, משום דאין יין זה בא לשרות המאכל אלא לשתות
ע"ש, וא"כ כיון דבכה"ג אינו בא מחמת הסעודה, לא דמי כלל לדברים הנאכלים למזון אחר הסעודה.

ואדרבה, מה שנקט לה הרשב"א רק בכה"ג, ולא בכל גוונא ששתה אחר הסעודה, הוא לטעמיה דדבר הבא
לאחר הסעודה מחמת הסעודה אין טעון ברכה לאחריו, וה"נ יין דכוותה, ועל כן אין מתיישב כלל מש"כ בסוף
הסימן דיין שאני, וכל שהוא בא לאחר הסעודה מודה הרשב"א דאין לפטרו מכח דינא דדברים הבאים מחמת
הסעודה, וזה צ"ע, שהרי להדיא מבואר בד' הרשב"א, דאם שתה לאחר הסעודה כדי לשרות המאכל, פשיטא
ליה דאינו טעון ברכה לאחריו].

אבל יל"ע בזה, דהא לד' השל"ה (בספרו עמק ברכה) המובא בט"ז סי' קס"ח סק"י כל היכא דבעלמא הדרך
לשתות כדי לשרות בטלה דעתו וחשיב לעולם תוך הסעודה, (ועי' ספר מגילת ספר סי' כ"ו אות ח' שביאר בזה
ד' הגרי"ש אלישיב שליט"א דאף השותה כוסית י"ש בתוך הסעודה כדי לברך את המסובין כנהוג א"צ לברך
עליו), ולפ"ז הדק"ל. ואולי בצירוף דהוי לאחר הסעודה כו"ע מודו, ואדרבא, כה"ג הרי אין הדרך לשתות כדי
לשרות, ולא שייך לומר בזה בטלה דעתו.

[הערת הר"ש; עוד נראה דכל ד' השל"ה הם במקום שה"ז מועיל לו לתועלת זו, ואך שהוא אינו מתכוין לכך,
וע"ז אמרינן דבטלה דעתו, אך הכא שכבר עבר זמן מופלג וכל שתייתו היא משום הצמא, ל"ש לומר בטלה
דעתו כלל. ובאמת שממקומו הוא מוכרע, שהרי בגמ' מב: אמרינן להדיא דיין שאחר המזון אינו בא לשרות
אלא לשתות, ועל כן אינו נפטר בברכת היין שתוך המזון, והרשב"א שם פירש דהיינו שהפליג בשיחה וצמא
לשתות ע"ש, והרי להדיא דיין זה אין אנו חושבים אותו כיין שבא לשרות המאכל, אלא כיין שבא לשתות].

עוד י"ל דבר נכון, דגם לד' הרשב"א – לא כל הדברים הבאים מחמת הסעודה פטורים מברכה כשבאו לאחר
הסעודה, אלא רק דברים שהם בגדר 'מזון ושובע' כל' הרשב"א שם ומשא"כ יין שיסודו הוא משום דבא לשרות
וזה לא שייך לאחר הסעודה, וכע"ז מבואר בביה"ל סי' קע"ז ס"ב ד"ה שאין - דדברים הנחשבים באים מחמת
הסעודה משום שהם בגדר מלפתים את הפת לכו"ע אינם פטורים מברכה לאחר הסעודה עש"ה, ואכמ"ל בזה.
ומ"מ לא נמנעתי לכתוב בפנים תי' נוסף, באשר נתבארו אגב דברינו יסודות גדולים בסוגיא זו.

האם פטור דברים הבאים מחמת הסעודה
בברהמ"ז הוא מאותו טעם שנפטרים
בברכת המוציא או שהם ב' דינים שונים

ג) ונראה לבאר ד' הרשב"א בהקדם בירור
יסוד הפטור בברכה שלאחריה
בדברים הבאים מחמת הסעודה ובדברים שאינם
באים מחמת הסעודה. דהנה בדברים הבאים
מחמת הסעודה שפטורים הן מברכה שלפניהם
והן מברכה שלאחריהם ידוע לחקור אם ב' דינים
שונים הם או יסוד הפטור בשניהם הוא אחד,
והיינו אם יסוד הפטור בשניהם הוא דברכת הפת
פוטרת אותם, או דיסוד הפטור הוא משום
דברכת המוציא לחם מן הארץ מתפרשת על כל
חלקי הסעודה (וכמש"כ הפנ"י שכל הסעודה
קרויה 'לחם'), וכן ברהמ"ז מתפרשת על כל
חלקי הסעודה, ולפ"ז אין שייכות ביניהם,
ואדרבא, ברהמ"ז מתפרשת גם על דברים שאינם
באים מחמת הסעודה ואילו ברכת המוציא
מתפרשת רק על דברים הבאים מחמת הסעודה,
והם ב' דינים נפרדים.

ומצאנו ברשב"א שכתב להדיא כצד הא' בד'
רב ששת הסובר רק כמידה הא' דר"פ
[לפי' התוס' ודעימיה דלא כפרש"י], וז"ל: 'ורב
ששת סבר דכיון דלא באו ללפת ממש עד שאינם
נפטרים בפת אף הן אינן נפטרים בברהמ"ז'.
והיינו דמאותו טעם שאינם טפלים לענין להיפטר
בברכה ראשונה - אינם טפלים ג"כ לענין
להיפטר בברהמ"ז, ומתבאר בזה דיסוד דינם חד.

ומסתבר דרב הונא ורב פפא נמי לא פליגי אדרב
ששת אלא רק מוסיפים עליו דאף דברים שאינם
באים מחמת הסעודה נפטרים בברהמ"ז
[וכמשי"ת הטעם להלן].

וכן נראה לדקדק מלשוננו דרב ששת 'שאין לך
דבר שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה
לאחריו אלא פת הבאה בכסנין בלבד', ומשמעות
דבריו להכליל שנקט איננו בדרך מקרה אלא
טעמא קאמר דכל שנפטר בברהמ"ז בהכרח נפטר
גם בברכה ראשונה, דאין שום דין הפטור
בברהמ"ז שאיננו סיבה לפטור גם בבר"ר מלבד
בפהבב"כ, והיינו דהוי דין אחד הפטור.

וכן מבואר בראשונים ואחרונים בכמה וכמה
דוכתי, דיסוד פטור דברים הבאים מחמת
הסעודה בבר"ר הוא מלתא דעיקר וטפל, עי'
בלשונות הראשונים בסוגיין, וכ"ה במג"א ר"ס
קע"ז 'דהן טפלין לפת וכמ"ש סי' רי"ב' (דשם
מבואר דין עיקר וטפל), ובב"י וביה"ג סי' רי"ב
הוכיחו דעיקר פטור את הטפל גם בברכה
אחרונה מדין דברים הבאים מחמת הסעודה
דפטורים נמי מברכה אחרונה [דלא כהכל בו
שנסתפק בזה]¹, ועי' ברא"ש שהוכיח בדברים
הבאים מחמת הסעודה נפטרים גם אם אינו
אוכלם ממש יחד עם הפת מהגמ' בע"א גבי עיקר
וטפל דצנון וזית שנפטרים גם אם אינו אוכלם
בבת אחת, ומבואר דס"ל דהוי ממש דין עיקר
וטפל, ועי' במג"א שם דמספק"ל אם כשאין הפת
עיקר פטור את שאר הדברים, וע"ש בפמ"ג
שביאר כנ"ל דאי"ז עיקר וטפל².

ד. אמנם בתוס' וש"ר שהקשו ע"ד רש"י מה החידוש בדברי ר"פ והא מתני' היא דעיקר פטור את הטפל משמע
דהוי פשיט"ל במתני' שם דעיקר פטור את הטפל אף בברכה אחרונה אף בלא הראיה מסוגיין, אך י"ל דזהו
גופא הישוב ע"ד רש"י. ועי' דמשק אליעזר רי"ב ס"א.

ה. ויש שר"ל שהוא דומה לדינא דר' חייא דפת פטור כל מיני אוכלין, וכן מבואר בפמ"ג ר"ס קע"ז בביאור
צד אחד בספיקו דהמג"א הנ"ל, וכן נראה בתוס' סוד"ה אי הכי, ואכמ"ל בכ"ז, אבל מ"מ ג"ז שייך לפרשת
עיקר וטפל, דברכת העיקר פוטרת את הטפל, אלא שיש כמה סוגים של עיקר וטפל, יש עיקר במה שהוא הגורם
לאכילת הטפל, ויש עיקר הסעודה והטפל בסעודה, ויש עיקר מצד המין היותר חשוב, וזהו נמי דין יין פטור
כל מיני משקין, ואכמ"ל בזה.

נפטרים בבר"א, כ"ש יין שפוטר משקים בבר"ר שיפטרם נמי בבר"א¹, ומבואר דהפטר בברהמ"ז במידה הב' הוא מדין עיקר וטפל כמו ביין לגבי שאר משקין¹.

אולם בבעה"מ הל' היא דברהמ"ז פוטר משום דקאי על השביעה ע"ש, ומשמעות דבריו

דברהמ"ז מתפרשת על כל הסעודה [כעין מש"כ הערה"ש בביאור הפטר דברכת המוציא על כל הסעודה בבאים מחמת הסעודה], וע"ע בהשגת הראב"ד פסחים יט: מדפי הרי"ף אות ג' שנחלק ע"ד בעה"מ אם כשיש היסח הדעת וצריך לברך שוב המוציא נפטר ע"י ברהמ"ז אחת או לא, דהבעה"מ כתב שלא מצינו ברהמ"ז אחת לשתי ברכות של המוציא, והשיג עליה הראב"ד 'א"א ומאי תמיהא הרי מצינו ברכת מזון אחת עולה לאכילת הפת שצריכה המוציא ולאכילת דייסא הבאה בתוך הסעודה שטעונה במ"מ וכן לתאנים וענבים הבאים בתוך הסעודה שטעונים ברכה לפניהם וברהמ"ז פוטרין עכ"ל. ומבואר דס"ל דברהמ"ז קאי עלייהו ואי"ז מדין עיקר וטפל, וזה כד' בעה"מ. והיינו דזה דמי ליין ותמרים שנפטרים בברהמ"ז אף כשאנים שייכים כלל לסעודה משום דמיון זייני, וה"נ שאר מילי השייכים לסעודה.

ונמצא דלד' בעה"מ והראב"ד בדברים הבאים מחמת הסעודה יש ב' פטורים שונים בברהמ"ז, חדא מדין עיקר וטפל, והשני מדין

וכ"ז דלא כערוה"ש שכתב דברכת המוציא הוי ברכת הסעודה, וכן מדוקדק במאירי [אבל במאירי מד. מבואר לא כן], וכ"ה ל' הפנ"י כנ"ל, ועי' דברות משה שיעורי פסחים פ"י סי' ד' שהאריך לחזק צד זה, והוא מחודש טובא, ואכמ"ל.

האם פטור דברים הבאים מחמת הסעודה בברהמ"ז הוא מאותו טעם של דברים הבאים תוך הסעודה או שהם ב' דינים שונים

(ד) והשתא יש לדון מהו יסוד דין דברים הבאים שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה דלפ"ד רב הונא ורב פפא נפטרים בברהמ"ז אע"פ שאינם נפטרים בברכה ראשונה, ורב ששת פליג ע"ז. ונראה דמצאנו בזה ב' דרכים בראשונים;

אופן אחד דהוי מאותו דין של דברים הבאים מחמת הסעודה ורק דבזה הטפילות נעשית רק לאחר אכילה ולא קודם האכילה ולכך נפטרים רק בברהמ"ז, וכן האריך לבאר בדברות משה שיעורי פסחים פ"י סי' ד', וזהו ל' המאירי דאחר אכילה 'כיון דנטמעו נטמער', וע"ע במרדכי – הו"ד בדרישה סי' קע"ד ס"ו ובמג"א – שהוכיח דיין פוטר כל משקין אף בבר"א מק"ו ממידה הב' דר"פ, דאם דברים הבאים שלא מחמת הסעודה אינם נפטרים בבר"ר ואעפ"כ

ו. והנה הא דלא הוכיח ממידה הא' דר"פ דר"ש נמי מודה לה – י"ל דאי"ז ראייה, דהתם הוי כדין עיקר וטפל גמור ומשא"כ יין כלפי משקין דלא הוי עיקר וטפל גמור, אך ממידה הב' הוכיח כן, דהתם לא הוי טפילות גמורה, דא"כ היה נפטר גם בבר"ר, ולכך הכריח דדמי לגדר הטפילות דפת פוטר כל מיני אוכלין. [ולפ"ז עולה דלד' הפמ"ג בביאור ספק המג"א ר"ס קע"ז אם אכל רק מעט פת אם פוטר את שאר הדברים, וביאר דתלוי בגדר הפטר – אם הוי מדין עיקר וטפל או מדין פת פוטר כל מיני אוכלין, לפ"ד המרדכי יתכן לחלק בזה בין דברים הבאים מחמת הסעודה לאינם באים מחמת הסעודה, ועכ"פ גבי דברים שאינם מחמת הסעודה נראה מד' המרדכי דהוי מגדר דין פת פוטר וכו' לענין הפטר מברהמ"ז, אך פשוט דה"נ לדברים הבאים מחמת הסעודה איכא להאי פטור, ונפשט הספק לפ"ז דאף מעט פת פוטר את שאר המאכלים.

ז. וכע"ז מבואר בצל"ח בביאור ד' רש"י, וע"ש שביאר דפלוגתא ר"ש ור"ה היא בנידון אם שייך טפילות לענין ברכה אחרונה ולא לענין ברכה ראשונה, וזהו כוונת ר"ש דאין לך דבר הטפל לבר"א ולא לבר"ר אלא פהבב"כ בלבד שלענין בר"א הדגן טפל לשאר המינים שבו ע"ש.

דברהמ"ז מתפרשת על כל הסעודה. ור"ש ור"ה פליגי בדין השני, דלד' ר"ש 'אין לך דבר שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו וכו', והיינו דאין פטור בברהמ"ז אלא מדין עיקר וטפל, ומשא"כ לד' ר"ה. [אמנם לד' המרדכי והמאירי הפלוגתא היא אם שייך טפילות לאחר האכילה ולא קודם האכילה].

ה) והנה ד' הרשב"א דרק מה שבא לגרור קצת תאוות המאכל נפטר בברהמ"ז, אך מה שבא לקינוח בלבד אינו נפטר בברהמ"ז, ובראש יוסף תמה מ"ט לא הובא זה להלכה, וכתב בהמשך דבריו דהשו"ע פסק כד' הבעה"מ דיסוד הפטור דברהמ"ז הוא משום דקאי על השביעה, ולכך כל מה שמצטרף לשביעה נפטר בברהמ"ז. ולפ"ר עולה מדבריו דהרשב"א לא ס"ל כאופן זה, אלא כד' המאירי ומרדכי דגם הפטור דמידה הב' בברהמ"ז מישך שייך לדין עיקר וטפל.

אכן נראה דודאי ביסוד הפטור י"ל דמודה הרשב"א לד' בעה"מ דברהמ"ז קאי על כל מה שנכלל בסעודה, אלא דבהא פליגי, דלד' בעה"מ כל מה שמצטרף לשביעה נכלל בזה, אך לד' הרשב"א רק מה שיש לו שייכות לעיקר הסעודה נכלל בברהמ"ז^ח. [ואדרבא, ק"ק לפרש בד' הרשב"א כד' המאירי, דאם הוי מדין עיקר וטפל מאי שנא אם בא לגרור קצת תאוות המאכל או בא לגרור הרבה, ועי']. וכן משמע בל' הרשב"א כיסוד ד' בעה"מ ממש"כ לבאר החילוק בין בר"ר לברהמ"ז במידה הב', דשאני ברכה ראשונה 'שהיא ברכה ברורה לפת', ומשמע שהחילוק ביניהם הוא דברהמ"ז מתפרשת אף על

שאר המאכלים ומשא"כ ברכת המוציא וכמשנ"ת. וכן משמע ממש"כ הרשב"א דהא דהן נפטרי בברהמ"ז הוא משום דאינהו גופייהו זייני, ומשמע דבעינן שתחול עליהן ברהמ"ז, וכיון דאינהו גופייהו זייני חיילא עלייהו ברהמ"ז, ובזה הוא דשאני ברהמ"ז מברכת המוציא שהיא ברכה ברורה לפת ואינה יכולה לחול עלייהו.

ו) והנה בב"י וביה"ג סי' רי"ב ס"א הוכיחו דין פטור בברכה אחרונה בעיקר וטפל מדברים הבאים מחמת הסעודה, ומשמע דמדברים הבאים שלא מחמת הסעודה א"א להוכיח. ונראה דס"ל כד' בעה"מ דפטור דברים הבאים שלא מחמת הסעודה בברהמ"ז הוא משום דמתפרשת על כל הסעודה, ולכן אי"ז ראייה כלל לעיקר וטפל בשאר ברכות. אולם צ"ע דסו"ס מה הראיה מדברים הבאים מחמת הסעודה, והא י"ל דגם בהם הפטור הוא רק מחמת שברהמ"ז מתפרשת עליהם. ויש מקום לבאר דראיתם מד' רב ששת דס"ל דרק דברים הבאים מחמת הסעודה נפטרי בברהמ"ז, ולדידיה בהכרח הפטור הוא מדין עיקר וטפל כמשנ"ת לעיל, אך צע"ק שלא נתפרש בדבריהם שהראיה היא מד' רב ששת. אך י"ל דבעצם מה שחילק ר"פ לג' מידות מבואר בזה דהוו דינים שונים, ופטור דברים הבאים מחמת הסעודה בברהמ"ז הוא גם לולי הפטור בברהמ"ז לדברים שאינם מחמת הסעודה, ויש גם כמה נפ"מ ביניהם כמשי"ת להלן^ט.

[ועי' באג"מ ח"ד סי' מ"ב שכתב דיש להשיב על ראית הב"י, ולא פירש כוונתו. ונראה דכוונתו כדברינו די"ל דגם דברים הבאים מחמת

ח. ועי' שד"ח אסיפת דינים מערכת ברכות סי' ד' אות י"ד שהביא מכמה אחרונים שלמדו מד' בעה"מ דכל המאכלים מצטרפים לשביעה לענין חיוב ברהמ"ז דאו', אמנם הפמ"ג בסי' קפ"ד – הובא בביה"ל שם בסוף הסימן חולק ע"ז, וקצ"ע לפמש"כ בראש יוסף דהשו"ע פסק כד' הבעה"מ. וצ"ל דלחיוב דאו' לא מהני, וע"ע אג"מ ח"ד סי' ע"ד.

ט. שו"ר בדמשק אליעזר שגרס בדברי הגר"א שהוכיח מדברים הבאים שלא מחמת הסעודה, ולדבריו אדרבא מוכח דלא כבעה"מ, דהפטור הוא רק מדין עיקר וטפל.

בברכה מ"ז, וכן משמע בגר"ז שם דרך אם היה דעתו שלא לאכול עוד ונמלך לאכול בעי ברכה ראשונה י"א].

אכן בפמ"ג שם נסתפק דשם זה דוקא בפרפת שברכתה מעין ג' אולם אם יאכל בשר ודגים דסגי להו בברכה אחת י"ל דיוכל לצאת בנודה לך ע"ש, והובאו דבריו בביה"ל ד"ה לחזור. ומתבאר מדברי הפמ"ג חידוש גדול, דברכה מ"ז ב' דינים יש בה, א. עצם מטבע הברכה דברכה מ"ז, ב. ג' ברכות, ולכך דן הפמ"ג דבבשר ודגים דבעלמא חייבים רק ברכה אחת – ה"נ כשבא לפוטרו בברכה מ"ז מדין דברים הבאים מחמת הסעודה תסגי להו בברכה אחת מברכה מ"ז י"ב.

אמנם ד' הפמ"ג צ"ע, דלכאור' כל שבא לפוטרו בברכה מ"ז מדין דברים הבאים מחמת הסעודה הרי הפ"ה הוא דנפטרים הם בברכה אחרונה של הפת, וברכה מ"ז של הפת היא רק ג' הברכות כאחד, ואין שייך לחלק דתסגי להו בברכה אחת מתוך הברכה מ"ז. ונראה להוכיח מזה דס"ל לפמ"ג כד' בעה"מ דברכה מ"ז פוטרת שאר דברים מחמת שחלה עליהם בעצמם ולא מצד דין עיקר וטפל לפת, ולזה חידש דאע"ג שאינם נפטרים אלא באותה ברכה שפוטרה בה את הפת מ"מ סגי בחלק מברכה מ"ז הפוטרת את הפת, ודו"ק.

הסעודה פטורם הוא כדברים שאינם באים מחמת הסעודה משום דברכה מ"ז קאי נמי עליהו וממילא אין שום ראיה מזה לדין עיקר וטפל. אכן י"ל בד' הב"י כמשנ"ת דמדברי רב פפא וביותר מד' רב ששת מוכח דבדברים הבאים מחמת הסעודה יש פטור נוסף משום עיקר וטפל].

ביאור ספק הפמ"ג באכל בשר ודגים אחר ברכה ראשונה דברכה מ"ז האם נפטרים בשאר הברכות דברכה מ"ז

ז' והנה במג"א סי' ר' סק"ג כתב דאם שמע ברכה ראשונה דברכה מ"ז מהמזמן יכול לאכול עוד פרפת בלא לדבר וימשיך לברך אח"כ מנודה לך עד סוף ברהמ"ז ואח"כ יברך מעין ג' על הפרפת ואי"ז נפטר בברכה מ"ז משום שאכלו אחר שכבר בירך ברכה ראשונה של ברהמ"ז ע"ש, ומתבאר מדבריו דאף דברים הבאים מחמת הסעודה טעונים לברך עליהם את ברכתם הראויה כל שאין לו חיוב ברהמ"ז על הפת'. [ולכאור' משמע מסתימת דבריו דלענין ברכה ראשונה על הפרפת א"צ לברך משום שלא הסיח דעתו ועדיין הוא באמצע הסעודה והוי דבר הבא מחמת הסעודה (וכמבואר שם בשו"ע לענין פת דא"צ לברך ברכה ראשונה), ורק ברכה אחרונה בעי לפי שאינו יכול לפוטרו

י. ואף שמסתבר דבדברים הבאים מחמת הסעודה אם יברך עליהם את ברכתם הראויה הוי לבטלה [וכמשי"ת להלן] – היינו קודם שבירך ברהמ"ז שהוא מחויב לפוטרו בברכה מ"ז, אך כשאכל לאחר שבירך ופקע חיוב ברהמ"ז שפיר חוזר ומתחייב בחיובו הרגיל, ופשוט.

יא. וצ"ע דהא המברך ברהמ"ז באמצע סעודתו הוי הפסק כמבואר בראשונים בסוגיין מכח הסוגיא בפסחים קג: וכ"ה במשנ"ב סי' ק"צ סק"א. וצ"ל דרך כל ברהמ"ז הוי הפסק ולא חלקו, וצ"ע. [והעירוני לל' התוס' ורא"ש חולין פז. דהא דברכה מ"ז הוי הפסק הוא משום דהוי 'גמר', וממילא י"ל שפיר דהגמר הוי רק בסיום ברהמ"ז]. שו"ר בפמ"ג שם שנסתפק בזה אם בעי ברכה ראשונה משום דברכה מ"ז הוי הפסק, והובא בביה"ל. [אך צ"ע שהעמיד ספיקו על פירות דיקא].

יב. והנה בעמק ברכה דיני ברהמ"ז אות ד' (עמ' ס"ב) תמה ע"ד המג"א מ"ט לא סגי לפרפת בב' ברכות האחרונות דברכה מ"ז, והלא מוזכרים בהם כל ג' הדברים של ברכת מעין ג' שהם מזון ארץ וירושלים. ונראה דקושייתו בנויה על יסוד דברי הפמ"ג דסגי במקצת ברהמ"ז לדברים הבאים מחמת הסעודה, ועל כן הקשה דכשם שבשר ודגים נפטרים בשאר הברכות ה"ה פרפת תיפטר בזה דהא אינה מחויבת בג' ברכות אלא רק במעין ג', ועי'.

(ח) ונראה לבאר כמה נפ"מ בזה;

אכל מעט פת האם פוטר בברהמ"ז את
שאר המאכלים לפי הצד שאינם נפטרים
בברכה ראשונה

א. בהא דמספק"ל למג"א סי' קע"ז סק"א במעט
פת אם פוטר דברים הבאים מחמת הסעודה,
הנה עיקר ספיקו הוא לענין ברכה ראשונה
בדברים הבאים מחמת הסעודה, ולא נתפרש
במג"א איך הדין לגבי ברהמ"ז. ולכאור' הוא תלוי
בב' הצדדים הנ"ל, דאם הוא מדין עיקר וטפל
אין חילוק בין בר"ר לבר"א, אך אם יש פטור
בברהמ"ז גם מצד שמתפרשת היא על כל
הסעודה י"ל דגם כה"ג הכל נפטר בברהמ"ז.
ומסתימת דברי המג"א משמע קצת שנפטרים
בברהמ"ז. שו"ר בפמ"ג סי' קע"ד א"א סק"ט
בסוף דבריו שלמד בד' המג"א דאף בברהמ"ז
אינם נפטרים, וכן משמע בשו"ת משיבת נפש סי'
ה' אות ב' שלמד דהמג"א קאי נמי על ברהמ"ז
(באופן שאכל כזית פת שחייב לברך ברהמ"ז),
והוא תלוי בהנ"ל כמשנ"ת. [ולפ"ז נמצאת
סתירה בד' הפמ"ג, דהא לעיל הוכחנו מדבריו
בסי' ר' כד' בעה"מ, וצ"ע].

בירך ברכה אחרונה על מאכלי הסעודה
קודם ברהמ"ז האם הוי ברכה לבטלה

ב. אם בירך ברכה אחרונה על הדברים הבאים
מחמת הסעודה בפשטות הוי ברכה לבטלה,
וכן מוכח בשעה"צ סי' ר"ח סק"ע גבי יין פוטר
שאר משקין דאם בירך על המשקין ברכה
האחרונה קודם שבירך על היין הוי ברכה

לבטלה, וכ"ש בזה, אולם בדברים הבאים שלא
מחמת הסעודה בתוך הסעודה י"ל דתלוי בהנ"ל,
דלד' בעה"מ לא הוי ברכה לבטלה כיון שיש
להם חיוב ברכה עצמי אלא שמתאים להם גם
ברהמ"ז, ויל"ד בזה.

והעירוני לדברי המאמ"ר סי' תע"ג סק"ג
והנהר שלום סימן תע"ה סק"ה
שכתבו לבאר ד' הרשב"א בשו"ת ח"א סי' ע"ב
וסי' רמ"א דמבשר בנ"ר אחר המרור ופוטר את
המרור ואת הכרפס, וביארו דודאי המרור אינו
טעון ברכה לאחריו, דהוי כדברים הבאים שלא
מחמת הסעודה בתוך הסעודה דאין טעונים
ברכה לאחריהן, ואך דמ"מ כל שהוא מברך בנ"ר
הרי הוא פוטר גם את המרור ע"ש, ומבואר
בדבריהם דדברים הבאים שלא מחמת הסעודה,
הגם שהם נפטרים בברהמ"ז, שפיר שייך לברך
עליהם בנ"ר ואי"ז ברכה לבטלה, וזה כדברינו.
ויש בזה נפ"מ גדולה באכל פת ספק כזית ושאר
דברים מה דינו, דהנה בשעה"צ הנ"ל כתב
לגבי יין ושאר משקין כה"ג דאין לו מה לעשות,
דאם שתה יין כשיעור ומחויב בברכת מעין ג' הוי
ברכה לבטלה לברך בנ"ר על שאר המשקין,
ולפ"ז ה"ה בניד"ד הוא כן, וכ"כ בספר שערי
זבולון למו"ח שליט"א סי' ס"ו ובספר לה' הארץ
ומלואה ח"א בסופו [להגר"מ אריאל שליט"א
חתן הגר"ש שבדרון זצ"ל]. אמנם יש לדון דכ"ז
הוא רק בדברים הבאים מחמת הסעודה אך
בדברים שאינם מחמת הסעודה תלוי בהנ"ל, דאם
פטורם הוא משום דברהמ"ז קאי נמי עלייהו אך
מ"מ יש להם נמי את חיובם העצמי - בזה שפיר
אפשר לברך בנ"ר ולא הוי לבטלה וכאמור י'.

יג. ובספר שיעורי שלמי תודה להגר"צ פלמן שליט"א (עמ' י"ג ועמ' מ"ח) כתב בשם מרן הגר"ל שטיינמן
שליט"א דפשוט שאם אכל פירות בסעודה ואינו יכול לברך ברהמ"ז מאיזה סיבה שהיא לא יברך בנ"ר על
הפירות, משום שהפירות נטפלים לסעודה לענין להיפטר בברהמ"ז וממילא אין להם חיוב עצמי של ברכה
אחרונה כי אם חיוב ברכת הסעודה של ברהמ"ז, עכ"ד. [ובזה אמר לבאר ד' השעה"צ הנ"ל לענין יין ושאר
משקין]. והיינו שנקט בפשיטות דיסוד הפטור של דברים הבאים בתוך הסעודה בברהמ"ז הוא גם מדין טפילות
לפת ולכך נקט בפשיטות דאין להם חיוב ברכה עצמי, אולם כבר הוכחנו מכמה דוכתי דיש צד ברור דאינם
נטפלים לסעודה וכל פטורם הוא רק מחמת דברהמ"ז קאי נמי עלייהו כד' בעה"מ, ולפ"ז נשאר הדין בספק.

דבמקום ספק לא הוי ברכה לבטלה לברך על הטפל ברכה אחרונה קודם העיקר. וכן נקט בספר יד הקטנה פ"ג מברכות סוף סקס"ט.

ולפי דבריהם לכאן ה"ה בדברים הבאים מחמת הסעודה אי"ז ברכה לבטלה לברך עליהם קודם ברהמ"ז. אך אולי היה מקום לדון להיפך, דלד' בעה"מ ובפרט לפ"מ שכתבו כמה פוסקים ע"פ דבריו דשאר דברים מצטרפים לשביעה לחייב ברהמ"ז מדאו' – לפ"ז עיקר חיובם הוא רק ברהמ"ז ואין להם כלל חיוב אחר. אך מ"מ הרי כל שכבר בירך ברהמ"ז ולא פטרם אינם חייבים אלא בברכה הראויה להם, וכמבואר במג"א סי' ר' סק"ג כמובא לעיל, וא"כ מסתבר יותר כמש"כ לעיל דאי"ז ברכה לבטלה לברך עליהם את הברכה הראויה להם בפני עצמם. ושור' בתהל"ד סי' קע"ז סק"ה שנקט בפשיטות בכל דברים הבאים מחמת הסעודה דאי"ז ברכה לבטלה לברך עליהם קודם ברהמ"ז אלא רק ברכה שא"צ יד'.

[וכן] יש נפ"מ מצויה מאד, באכל פהבב"כ שרובם עומדים בספק אם הם פהבב"כ או פת גמורה, ואכל ושתה עמהם עוד מאכלים אחרים, דלהצד שהם פת גמורה א"צ לברך ברכה אחרונה על שאר דברים שאכל ושתה, והשתא יש לדון אם יש עיצה לברך עליהם ברכה אחרונה קודם שמברך על המחיה על הפהבב"כ. אמנם כבר נהגו העולם לברך ברכה אחרונה על כל המאכלים בכל גווני ולא חששו כלל להא דהוי ספק פת, ואכמ"ל.]

אמנם ד' העמק ברכה דיני ברכות הנהנין אות ה' ואג"מ ח"א סי' ע"ד ועוד דלא כשעה"צ הנ"ל דשפיר יש להם למשקין חיוב עצמי אף כששתה יין ולא הוי ברכה לבטלה לברך עליהם בנ"ר קודם מעין ג' על היין, וכן משמע בגר"ז סדר ברכות הנהנין סוף פ"א, וכן נקט הקצוה"ש סי' נ"ט סק"ב, והעמק ברכה ואג"מ כתבו כן גם על כל עיקר וטפל, וכן מבואר בשו"ת ארץ צבי סי' ק' בכל עיקר וטפל

[עוד יש להעיר במה שנקט בפשיטות דגבי עיקר וטפל הוי ברכה לבטלה לברך על הטפל בפנ"ע קודם העיקר, הנה להלן יבואר שהעמק ברכה וכמה אחרונים נקטו לא כן].

שור' בגר"ז סי' תע"ג סי"ח שכתב גבי כרפס שפטר את המרור בברכה ראשונה וממילא נפטר עימו בברהמ"ז כדין פירות תוך הסעודה, דאם יברך בנ"ר על הכרפס הוי ברכה לבטלה. אכן נראה דגם הוא לשיטתו, דבסי"ז שם לשונו היא דהמרור טפל לסעודה ונפטר בברהמ"ז כמו שאר פירות הבאים בתוך הסעודה וכו', ומשמע שנקט דיסוד פטור פירות בסעודה הוא מדין טפילות. [אך צ"ע היטב שם, כי איירי שם שמברך קודם הסעודה וכה"ג בפשוטו לא הוי ברכה לבטלה לכל הדעות, ועוד שסותר למש"כ לעיל מינה בסי"ז דאין לברך על הכרפס רק משום שגורם לברכה שאינה צריכה על המרור, וכ"כ הב"י שם, וצ"ע].

יד. והנה ד' הב"ח בסי' תע"ג דגם בדברים הבאים מחמת הסעודה שייך להתכוין להדיא שלא לפוטרם, והפמ"ג סי' קע"ז א"א סק"א מספק"ל בזה. [אך אפשר דמספק"ל רק בפת ארעי שם דהצד שפוטר שאר מילי הוא רק מדין פת פוטר כל מיני אוכלין ולא מדין עיקר וטפל ע"ש היטב בפמ"ג]. ולכאן מסתבר דלדבריהם ל"ה ברכה לבטלה לברך ברכה אחרונה על הדברים הבאים מחמת הסעודה קודם ברהמ"ז, דהא ס"ל דאפשר לחלק אותם בברכה מהעיקר.

אולם אינו מוכרח, דא, דבברכה אחרונה כתב הפמ"ג בפתיחה סק"י ובסי' ר"ז א"א סק"א דברכה אחרונה לאו בכונה תליא מילתא וא"א לכוון בברכה אחרונה לפטור רק מין מסוים ולא לפטור מין אחר ומשא"כ בברכה ראשונה ע"ש, וכע"ז כתב בחזו"א סי' ל"ד סק"ז, [וזה דלא כשו"ת רב פעלים ח"ב סי' ל"ב והפלאה בגמ' מד: שנקטו דגם ברכה אחרונה איננה פוטרת אלא מה שהתכוין לפטור בה, וכן נקט בשו"ת ארץ צבי סי' ק', וע"י בשו"ת הר צבי סי' צ"ו וסי' ק"ה מש"כ בזה, וכן בספר וזאת הברכה מהדורת תשס"ט עמ' 310, ושוב הראוני שכן מצאנו לחד מקמאי בספר הבתים הל' ברכות שער ט' פ"ד אות ב' בשם הראב"ד דאף בבר"א אם לא כיון לפטור מין השני אינו פוטר], ואפשר דה"נ לענין עיקר וטפל הוא כן.

שוב הראני הרב רפאל בהגר"מ שמואלביץ שליט"א מציאה רבתא בזה בספר המאורות ברכות יב. שהביא ד' ההשלמה דמסיק דאם אכל תמרים במקום שהוא מחויב לברך ברהמ"ז הרי הוא פוטר את התמרים לכתחילה בברהמ"ז, וכתב ע"ז המאורות; והא דאמרינן דברים הבאים לאחר הסעודה טעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם, לאו למימרא שלא יוכל לפטרן בברהמ"ז אפי' לכתחילה, אלא אתא לאשמועינן שגם מעצמם הוא חייב לברך אחריהם, ונפ"מ שאם אין לו פנאי לברך ברהמ"ז ויש לו פנאי לברך מעין ג', שחייב לברך בשביל אלו מעין ג', עכ"ל.

מבואר להדיא בדבריו, דכל הדברים הבאים בתוך הסעודה חיובם הוא רק לברך עליהן ברהמ"ז, ואף אם אין לו פנאי לברך ברהמ"ז אינו מברך עליהן מעין ג', ורק בדברים אלו הבאים לאחר הסעודה שחיובם הוא בברכת מעין ג', ואך שבידו לפטרם בברהמ"ז, הרי דכל שאינו מברך ברהמ"ז, מברך עליהן ברכת מעין ג'. ודבריו הם מקור גדול לד' השעה"צ שנקט דכל שדינו לברך את ברכת העיקר אם בירך את ברכת הטפל הו"ל ברכה לבטלה.

אכל פת הבאה בכיסנין ונמלך לקבוע ע"ז סעודה האם מכאן ואילך נפטרים מברכה דברים הבאים מחמת הסעודה

ג. בקובץ צוהר [אוהל ברוך עמ' תצ"ה] הסתפק הגר"י נויבירט שליט"א איך הדין במי שאכל

מזונות ובאמצע נמלך והחליט לאכול עוד עד כדי שיעור קביעות סעודה, דבמשנ"ב סי' קס"ח סקכ"ה כתב שאינו מברך המוציא אם אינו עומד לאכול מעתה שיעור שלם של קביעות סעודה אך מברך ברהמ"ז, ויש להסתפק מה דין הדברים הבאים מחמת הסעודה מכאן ואילך האם טעונים ברכה ראשונה וברכה אחרונה או לא.

ולכאור' נידון זה תלוי במה שהעלה בספר שערי זבולון למו"ח שליט"א סי' ס"ב דנחלקו האחרונים אם יסוד הדין בזה הוא דהוי קביעות סעודה ורק שאין מברכים ברכת המוציא על אכילת פחות משיעור קביעות סעודה, ולפ"ז פשוט דלגבי ברכה אחרונה הוי כשאר סעודה וממילא נפטרים כל הדברים הבאים תוך הסעודה בברהמ"ז, [אך לגבי ברכה ראשונה עליהם עדיין יש לדון קצת הן מצד עצם הטפילות והן מצד מה שבייך במ"מ ולא המוציא, ועי' פמ"ג סי' קע"ז א"א סק"א שהעלה צד שהטפילות היא בחשיבות ברכת המוציא, וכ"כ בסי' קע"ד א"א סק"ט לענין יין פוטר כל מיני משקין], או שיסוד הדין בזה הוא דבאמת לא חשיב קב"ס כלל (כיון שבתחילת האכילה לא היתה דעתו לאכול שיעור קב"ס) אך מ"מ איכא חיוב ברהמ"ז משום דברהמ"ז קאי אשביעה וסו"ס איכא שביעה משיעור אכילה של קב"ס ע"ש [וכמו שמצאנו שיטות דגם בפת מצטרפים שאר דברים לשביעה, וכן יש שיטות דלשביעה א"צ כזית כלל מדאור']. ולדרך זו

ועוד, דאף אם נימא דגם בברהמ"ז אם נתכוין להדיא שלא לפוטרם אינם נפטרים ויחזור עליהם חיובם העצמי בברכה הראויה להם, מ"מ י"ל דקודם שבייך ברהמ"ז כיון שדינם להיפטר בברהמ"ז פקע עתה חיובם העצמי והוי ברכה לבטלה לברך עליהם את ברכתם הראויה להם. וקצת דוגמא לדבר, דהנה ד' המג"א בסי' ר"ב סקכ"ו ובסוס"י ר"ח דבנ"ר אינה פוטרת מעין ג' ועכ"ז דעתו בסי' ר"י דמין ז' מצטרף לשאר דברים לשיעור כזית לחייב בנ"ר, ועי' רע"א בגליון סי' ר"י שעמד בזה דאם מין ז' יכול לחייב ברכת בנ"ר מ"ט אין בנ"ר פוטרותו בדיעבד כשאלו ממנו כזית, ומבואר דתלוי אם בפועל יש חיוב מעין ג' או לא לענין שייפטר בבנ"ר בדיעבד, ודו"ק.

[וראיתי מביאים מהב"ח שם דלא הוי לבטלה, והוא ממש"כ לברך בנ"ר על המרור אע"פ שאוכלו בסעודה. וזה טעות, דכוונתו היא רק משום שפוטר בזה גם את הכרפס שאכל קודם הסעודה ומחויב לברך עליו בנ"ר, ורק כתב לשהות עם הברכה עד לאחר אכילת המרור כדי להרויח גם ד' הרשב"א שהמרור אינו נפטר בברהמ"ז, ע"ש היטב].

יורד בברכתו לשהכל, וה"נ חידשו דיורד בברכה אחרונה לבנ"ר, [אמנם ד' הט"ז שם סק"ז דדברי הרמ"א לא שייכי לגבי ברכה אחרונה].

ולפ"ז יש לדון דה"נ דברים הבאים מחמת הסעודה יורדים בברכתם לבנ"ר באופן שא"א לברך על הפת. וכע"ז מצאתי בישועות יעקב סי' קע"ז סק"ג ט"ז. [אמנם מצאנו שנחלקו בזה הפוסקים לענין ברכה ראשונה של דברים הבאים מחמת הסעודה באופן שלא נפטרו ע"י הפת (כגון אם הביאו לו באמצע הסעודה מבית אחר ולא היתה דעתו ע"ז בשעת הברכה על הפת – סי' קע"ז ס"ה), האם מברכים שהכל כד' הרמ"א גבי טפל גמור או דהכא לא חשיב טפל כ"כ ומברכים את הברכה הראויה להם ט"ז].

אמנם לענין דברים הבאים תוך הסעודה שלא מחמת הסעודה תלוי בניד"ד, אם יסוד פטורם בברהמ"ז הוא מדין עיקר וטפל או רק מדין שהברהמ"ז קאי נמי עליהם, וממילא באופן שאינו מברך ברהמ"ז פשוט שיברך עליהם את הברכה הראויה להם ט"ז.

טו. הישועות יעקב בא לבאר הא דיין נפטר בברהמ"ז אע"פ שאינו נפטר בברכה ראשונה מפני שגורם ברכה לעצמו, וביאר עפ"ד המג"א החולק על הרמ"א גבי עיקר וטפל וס"ל דרק אם ברכת העיקר היא שהכל מברך על הטפל שהכל, ופירש דסברתו היא דכל שברכת העיקר היא ברכה המועלת בדיעבד לטפל כשהוא בפנ"ע אזי משתנה ברכתו העצמית לברכת העיקר, ולפ"ז ביאר דיין נמי הוי כטפל לד' המג"א ולכן נפטר בברהמ"ז כיון דבעלמא נפטר בדיעבד בברהמ"ז כמבואר בסי' ר"ח סי"ז, וממילא משתנה ברכתו דדמעין ג' לברהמ"ז, משא"כ ברכה ראשונה שהיא המוציא ואינה פוטרתו בעלמא אפי' בדיעבד. [ויש בדבריו כמה חידושים ואכ"מ].

טז. בקו"א להגר"ז סי' קע"ד סק"ח נוטה שמברך עליהם ברכתם הראויה להם ולא שהכל מפני שאינם טפלים כ"כ, וכ"כ מו"ח שליט"א מסבירא בספרו שערי זבולון או"ח ח"א סי' פ"ב אות ב' ע"ש, והוכיח כן מהא דלא מצאנו בשאר הפוסקים שהעירו על דין השו"ע בסי' קע"ז ס"ה שלפ"ד הרמ"א בסי' רי"ב צריך לברך שהכל.

אך מצאתי בצל"ח מב. (על תוד"ה אי הכי בסוף דבריו) וישועות יעקב סי' קע"ז סק"ג שנקטו בפשיטות דלא כהגר"ז. [ומהמשנ"ב שלא עמד בזה אין כ"כ קושיא, כיון שלפ"ד הרמ"א שם אין נוהג דין זה הואיל ודעתו של אדם על כל מה שיביאו לו. אך באמת פשוט דלד' המשנ"ב אין יורדים בברכתם לשהכל, דהא בביה"ל סי' רי"ב ביאר יסוד ד' הרמ"א דאכילה של טפל אין בה הנאה גמורה ולכן אין מברכים עליה אלא שהכל, ודימה זאת לד' הרמ"א בסי' ר"ד דמרקחת שאין בריאים רגילים בו אלא לרפואה ברכתו שהכל כיון שאינו מיוחד להנאה ע"ש, ולפ"ז אי"ז מדין 'טפל' אלא משום שאין בו הנאה גמורה, וזה לא שייך בדברים הבאים מחמת הסעודה, ועי' בחלק ההערות סי' צ' מש"כ לדון בד' הביה"ל בזה]. שו"ר בספר חו"ב מד. (סי' י' סק"ב) שנקט בפשיטות דגם דברים הבאים מחמת הסעודה יורדים בברכתם לשהכל, וצ"ע לדינא.

פשיטא שאינם נפטרים בכר"ר, אולם עדיין יש לדון לגבי ברכה אחרונה.

ואפשר דתלוי בניד"ד, דאם הדברים הבאים שלא מחמת הסעודה נפטרים משום דברהמ"ז קאי נמי עליהו ה"נ בזה, אולם אם פטורם הוא רק מדין עיקר וטפל הרי כאן ליכא עיקר לצד הב' הנ"ל משום דלא חשיב קביעות סעודה.

האוכל פת באופן שאיננו מתחייב בברהמ"ז מה יברך על שאר המאכלים

ד. יש לדון במי שאכל פת של טבל וכדו' באופן שאינו מברך ברהמ"ז, איזו ברכה אחרונה יברך על דברים הבאים מחמת הסעודה שברכתם הראויה להם בפני עצמם היא מעין ג' כגון דייסא מה' מיני דגן וכדו', האם יברך מעין ג' או בורא נפשות. שורש הספק הוא לפי שלענין עיקר וטפל צידד בספר אשר לשלמה (סי' י"ד) וכן פסק בשו"ת אור לציון (ח"ב עמ' קכ"ה בביאורים ד"ה ולענין ברכה) דאם הוא פטור מברכה אחרונה על העיקר יברך בנ"ר על הטפל אף אם ברכתו הרגילה היא מעין ג', והוא עפ"ד הרמ"א בסי' רי"ב דטפל

במנהג הגר"ח שלא לאכול לפתן בסוף סעודה שלישית קודם הבדלה

ה. מטו בשם הגר"ח דבסעודה שלישית בשבת לאחר השקיעה אין לאכול דברים הבאים שלא מחמת הסעודה משום חובת הבדלה כיון דלא הווי חלק מהסעודה, ואכמ"ל בזה, אולם יש לדון דתליא בהנ"ל, דאם פטורם מברכה"ז הוא מדין טפל לכאור' ודאי הווי חלק מהסעודה, ורק לד' בעה"מ י"ל כדבריו דלא הווי חלק מהסעודה.

טפל לדברים הבאים בסעודה האם נפטר בברכה"ז

ו. בחת"ס ח"א סי' מ"ז דן אם טפל לדברים הבאים מחמת הסעודה פטורים מברכה או לא, וכן נראה שהבין הפמ"ג בפתיחה אות י"א בתנאי הראשון בתוך דבריו בד' הט"ז דחייב בברכה. אמנם לגבי ברהמ"ז (הן בטפל לדברים הבאים מחמת הסעודה והן בטפל לדברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה) הוא תלוי בהנ"ל, דלבעה"מ דברהמ"ז קאי על כל הדברים שבסעודה פשוט דנפטרים גם הטפלים אליהם כשאר דין טפל, ורק לד' המאירי והמרדכי דפטורם הוא מדין טפל יש מקום לדון בזה. [אמנם העירוני דבאופן הרגיל לא שייך נידון זה, שהרי גם תאנים וענבים אינם משמשים לסעודה, ואפ"ה הם נטפלים לאחר האכילה, וא"כ גם כל דבר שיאכל לצורך התאנים וענבים, הוא נטפל מצד עצמו לסעודה, דלא גרע מכל דבר שאוכל בתוך הסעודה שהוא נטפל לסעודה, וא"כ אי"ז ענין לדין טפל לטפל].

האם בליל הסדר יכול אדם שלא אכל להוציא את חבריו בברהמ"ז כשאכל כזית מצה חובה ושאר דברים רשות

ז. קיי"ל דאין אדם מוציא את חבריו בברהמ"ז אם לא אכל המברך כמבואר בשו"ע סי' קצ"ז

ס"ד, ובמשנ"ב שם סקכ"ד נקט דאף בדיעבד לא מהני. אכן מצאנו בשעה"צ סי' תפ"ד סק"ה בשם הבגדי ישע ומאמר מרדכי שנקטו דברהמ"ז אחר הסעודה בליל הסדר שאכל כזית מצה שהיא חובה אפשר להוציא אף אם לא אכל המברך (ודלא כד' השו"ע שם), וטעמם מפני שהואיל ויש דין ערבות על אכילת המצה יש ג"כ דין ערבות על ברהמ"ז שצריך לברך עליה, ואכמ"ל.

ומשמעות דבריהם דאף אם אכל שאר מילי בסעודה יכול לפטור. ויש לדון דתליא בניד"ד, דאם נפטרים דברים הבאים שלא מחמת הסעודה מדין עיקר וטפל את"ש, אבל אם פטורם הוא מדין דברהמ"ז קאי עליהו נמי, ונמצא שיש להם חיוב ברכה עצמי, בזה יש לדון דלא יוכל לפטורם מחיוב זה שאין לו ע"ז ערבות (מדרכנן), כדמצינו שדנו פוסקי זמנינו אם בן א"י יכול להוציא בן חו"ל בקידוש דיום ביו"ט שני שחל בשבת או בהבדלה במוצאי יו"ט שני שחל בשבת, מפני שאין לו ערבות לחיוב הנוסף של יו"ט שני, עי' בספר יו"ט שני כהלכתו (ושם מובא מעשה שנשאל החזו"א כן לגבי הבדלה והשיב דא"א להוציא), והארכנו בנידון זה בהערות לחידושי הגר"א גנחובסקי סי' י"ג. אולם מסתבר דבזה כו"ע מודו דמהני, כיון שברהמ"ז אחת היא, ולא דמי להתם שהם ב' חיובים שונים, חיוב לקדש את השבת וחיוב לקדש את היו"ט.

דברים הבאים בסעודה שלא היה דעתו עליהם כלל בשעת ברכת המוציא האם נפטרים בברהמ"ז

ח. כתב השו"ע סוס"י קע"ז דדברים הבאים מחמת הסעודה שלא היה דעתו ע"ז כלל והובא מבית אחר טעון ברכה, ובפשטות טעון ברכה רק לפניו, אולם ד' הגר"ז בסי' רי"ב גבי עיקר וטפל דאם לא היה דעתו על הטפל בשעת

יז. ויהיה נפ"מ לפ"ד הישועות יעקב המובא בהערה הקודמת, דאם ישתה יין בסעודה באופן שאינו מחמת הסעודה לא יפטר בברהמ"ז ויצטרך לברך עליו מעין ג' בפנ"ע (כדין השותה יין קודם הסעודה), וזה חידוש רב.

פוטרתם) אם ה"ה בדברים הבאים תוך הסעודה

י. ד' בה"ג המובאת ברא"ש סי' כ"ז דיין לאחר ברהמ"ז נמי חשיב מחמת הסעודה ופטור מברכה, והרא"ש פליג עליו רק משום דס"ל דלא חשיב מחמת הסעודה, וכבר תמהו ע"ז רבים דסו"ס מה יפטרנו מברכה, ולפו"ר נראה ד' הרא"ש דהבא מחמת הסעודה אינו טעון ברכה כלל, וזה תמוה מכמה דוכתי^י. ומ"מ יש לדון מה הדין כה"ג בבא שלא מחמת הסעודה תוך הסעודה, ומשכח"ל בגוונא דהמג"א בסי' ר' (המובא לעיל באות ז') כגון שאכל אחר שיצא בברכה ראשונה של ברהמ"ז מהמזמן, ובדברי המג"א מבואר להדיא דבעי ברכה בפנ"ע. אכן לד' הרא"ש י"ל דתלוי בניד"ד, דאם הפטור הוא משום עיקר וטפל נפטור דסו"ס לא בעי ברכה, אולם אם הפטור הוא משום דברהמ"ז קאי נמי עליהו – הרי בגוונא הנ"ל אינו נפטור ע"י ברהמ"ז כמש"כ המג"א כיון שכבר בירך ברכה ראשונה של ברהמ"ז קודם אכילה זו, ועי'.

פטור יין בברהמ"ז אם הוא מדין דברים הבאים מחמת הסעודה או רק מדין דברים הבאים שלא מחמת הסעודה

ט) ומעתה נראה לבאר היטב ל' הרשב"א בביאור הא דיין נפטור בברהמ"ז, דזה לשונו בשלהי סוגיין; 'ולענין ברכה אחרונה של יין הבא בתוך המזון אינו טעון כלל, דברהמ"ז פוטרת כל מה שבא בתוך המזון כדרך שהיא פוטרת ברכה אחרונה של דברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה ואע"פ שהן טעונין ברכה לפנייהם והא נמי דכוותיהו הוא' עכ"ל.

ברכת העיקר לא חשיב טפל כלל וטעון ברכה גם לאחריו, וכ"כ הגר"ח"פ שיינברג שליט"א מסביר בקובץ צפונות ה' ע"ש שהאריך בזה. ויל"ע אם לד' הגר"ז ה"ה בסעודה לא הוי טפל כלל וטעון ברכה אף לאחריו. ולכאור' זה תלוי בהנ"ל, דאם הפטור בסעודה הוא מדין טפל אין נפ"מ, אולם אם הפטור הוא משום דברהמ"ז קאי על כל הסעודה מסתבר דאין חילוק אם היה דעתו ע"ז בשעת ברכת המוציא או לא ובכל גווני נפטור.

משקים בתוך הסעודה האם נפטרים בברהמ"ז

ט. משקים תוך הסעודה נחלקו הראשונים אם נפטרים בברכה ראשונה, ולענין ברכה אחרונה נחלקו הפמ"ג (סי' קע"ד מ"ז סק"ט) ולבושי שרד (שם סקכ"ה) אם דינם כמו לגבי ברכה ראשונה, דד' הפמ"ג דאין חילוק ולשיטות הראשונים דאינם נפטרים בברכה ראשונה ה"נ אינם נפטרים בברהמ"ז, [ועי' בתהל"ד שם סק"ט שתמה עליו מסביר, וגם קשה לפי דבריו מה הרווח של השו"ע שם לברך על מים קודם הסעודה כדי לפטור את המים שבתוך הסעודה, דעדיין יש לו ספק לגבי ברכה אחרונה], וד' הלבו"ש דלכו"ע נפטרים בברהמ"ז. ולכאור' יסוד ד' הפמ"ג הוא דלא שייך ע"ז ברהמ"ז כיון דמשקים לא זייני, וכ"כ בתהל"ד שם, [נוצ"ע דבכל דוכתי נקטינן דכל מילי זייני בר ממים ומלח, ומשמע דרק מים ולא שאר משקין], אך לד' הלבו"ש נפטור מדין טפל לסעודה, דלדרגת הטפילות הנצרכת לברהמ"ז גם מים בכלל, ועדיין צ"ע.

לד' בה"ג דדברים הבאים מחמת סעודה פטורים מברכה לגמרי (ולא שברהמ"ז)

יח. ואפשר לחלק בזה בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה כמשנ"ת בהרחבה בסי' י"ד, וכוונת בה"ג הוא רק לענין ברכה אחרונה דאינו חייב בברכה, [ומש"כ במעדני יו"ט על הרא"ש שם אות ק' להוכיח דלד' בה"ג א"צ ברכה אף לפניו, ודאי אי"ז מדין טפל דהא יין גורם ברכה לעצמו, אלא בהכרח הוא משום דברכת היין שתוך הסעודה פוטרת גם את היין שלאחר ברהמ"ז].

מחמת הסעודה הוא משום דברהמ"ז מתפרשת על כל הסעודה.²

וכן מדוקדק בל' רש"י בתשובה שהביאו התוס' בפסחים שם בזה"ל; 'ורש"י פירש בתשובה דצריך לברך לאחריו כמו תאנים וענבים לרב ששת', ומבואר בדבריו דרך לרב ששת הוא טעון ברכה לאחריו, אך לר"ה ור"ג אינו טעון ברכה, והיינו דהגם דיין גורם ברכה לעצמו, ומה"ט ליכא ביה דין דברים הבאים מחמת הסעודה, מ"מ אכתי לא גרע מתאנים וענבים, ועל כן תליא בפלוגתא דתאנים וענבים. [אמנם בתוס' הרשב"א פסחים קא: כתב לדון דמכא האי טעמא דגורם ברכה לעצמו גרע יין אף מתאנים וענבים ע"ש, וכן מבואר גם בדברי הראב"ד הנ"ל דיין משום חשיבותו טעון אף ברכה לאחריו ע"ש].

והדברים מדוקדקים מאד בתוס' בפסחים שם שהקשו ב' קושיות ע"ד רש"י הסובר דיין אינו נפטר בברהמ"ז, וז"ל; 'ואין נראה דהא מסקינן התם אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה טעונין ברכה לפנייהם ולא לאחריהם לאחר הסעודה טעונין בין לפנייהם בין לאחריהם, והיינו דלא כרב ששת וכו', ועוד דלא דמי לתאנים וענבים דיין חשיב בא מחמת הסעודה ולא צריך לברך אחריו לכולי עלמא, ואע"ג דאמר התם שאלו את בן זומא מפני מה אמרו דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אין טעון ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם מפני שפת פוטרתן אי הכי יין נפטריה

ולכאור' צ"ב מ"ט דימה הרשב"א דין יין לדין דברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה (השנוי בפלוגתת רב הונא ורב ששת), והא בגמ' מבואר להדיא דיין חשיב דבר הבא מחמת הסעודה ומה שאינו נפטר בבר"ר הוא רק משום דגורם ברכה לעצמו, וא"כ פטורו הוא לכו"ע כמידה הא' דרב פפא.

ונראה לבאר ד' הרשב"א, דהנה ד' רש"י ורשב"ם פסחים קג: דיין גורם ברכה לעצמו אף לברכה אחרונה ואינו נפטר בברהמ"ז ע"ש"ט, וכן ד' הראב"ד בפסחים שם בהשגות בעה"מ ועוד ראשונים, וברא"ש בסוגיין מתבאר שכ"ה הסברא הפשוטה - מדהוצרך להוכיח לא כן ע"ש, ולכאור' כ"ה הפשטות בסברא, דסברת יין גורם ברכה לעצמו היא הוראה על חשיבותו של היין ומה"ט אינו נפטר בברכת הפת [ואי"ז שייך דוקא לברכת 'בורא פרי הגפן'], וממילא אין חילוק בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה. ומעתה י"ל דגם הרשב"א מודה לזה דסברת יין גורם ברכה לעצמו מועלת שלא ייפטר בברהמ"ז מדין דברים הבאים מחמת הסעודה, אולם ס"ל לרשב"א דמ"מ נפטר מדין דברים הבאים שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה, והיינו דענין 'גורם ברכה לעצמו' יסודו הוא דאינו נפטר בברכת העיקר אלא טעון ברכה עליו בעצמו, אך לד' רב הונא רב נחמן ורב פפא הרי ברהמ"ז הוי ברכה עליו בעצמו, וזה כמשנ"ת ד' בעה"מ ודקדקנו כן גם בל' הרשב"א דיסוד הפטור בברהמ"ז לדברים הבאים תוך הסעודה שלא

יט. ולד' רשב"ם נפטר בברהמ"ז אך מטעם אחר – שברהמ"ז פוטרת מעין ג' [ואף אם אכל תמרים נפטרים בברהמ"ז], והראשונים נחלקו עליו בזה.

כ. שו"ר בפמ"ג סי' קע"ד א"א סק"ט שנקט בד' הרשב"א כמש"כ דיין גורם ברכה לעצמו גם לענין ברכה אחרונה, וכתב דהא דנפטר בברהמ"ז הוא רק משום דברהמ"ז פטור יין בדיעבד, וצ"י לרשב"א גופיה שכתב כן לשיטתו. ודבריו צ"ע, דהן אמנם כתב כן הרשב"א בהמשך דבריו אבל רק כתוספת הסבר ולא כעיקר הטעם, דאחר שכתב דנפטר מדין דברים הבאים תוך הסעודה הוסיף הרשב"א וכתב 'ועדיף מינייהו משום דאיהו נמי מיון זייני'. [ורק לקמן מח. בתי' אחד נקט שאפשר לכתחילה לפטור יין בברהמ"ז, וכבר עמד הפר"ח בסתירת דבריו, ואכ"מ].

פת - פירוש ואנן תנן הביאו להם יין תוך המזון כל אחד מברך לעצמו, ומשני שאני יין הואיל וקובע ברכה לעצמו, התם לא מיירי אלא בברכה שלפניו אבל לענין ברכה שלאחריו לא אשכחן דחשיב' עכ"ל.

הנה מתחילה הקשו ע"ד רש"י מדין דברים הבאים תוך הסעודה שלא מחמת הסעודה, וכתבו דאין לומר דרש"י פסק כרב ששת החולק על דין זה [אכן באמת בד' רש"י י"ל דפסק כר"ש משום דלד' רש"י רב פפא ס"ל כר"ש כמו שכתבו התוס' בעצמם דזהו ד' רש"י, ודו"ק], ואח"כ הקשו דחשיב נמי מחמת הסעודה כמבואר בגמ' ועל דין זה הרי אין פלוגתא כלל, ועל קושיא זו הוסיפו דאין ליישב מצד הסברא דגורם ברכה לעצמו משום דלא אשכחן סברא זו לענין ברכה אחרונה. ומשמעות דבריהם דאף אם נימא דסברת 'גורם ברכה לעצמו' מהני נמי שלא ייפטר בברכה אחרונה (כדס"ל באמת להרבה ראשונים כנ"ל) – אי"ז ישוב אלא על קושייתו השנית מדין דברים הבאים מחמת הסעודה, אולם בקושייתו הראשונה מדין דברים הבאים שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה אליבא דרב הונא ורב נחמן משמע דלא נחית כלל ליישב דאינו

נפטר משום דגורם ברכה לעצמו, והוא כמשנ"ת, דיסוד דינא דרב הונא ורב נחמן הוא דברהמ"ז קאי על כל הסעודה, וממילא פשוט דאף אם יין גורם ברכה לעצמו גם לגבי ברכה אחרונה מ"מ אי"ז טעם אלא שלא ייפטר מדין עיקר וטפל, אבל לד' ר"ה ור"נ הרי הברהמ"ז קאי עליו בעצמו. ורק בקושייתו השנית דגם אליבא דרב ששת צריך ליפטר מדין עיקר וטפל כיון דחשיב כבא מחמת הסעודה – בזה דנו התוס' שלא ייפטר מחמת הסברא דגורם ברכה לעצמו כא'.

[ובזה מבואר גם מה שהקשו התוס' מתחילה ממידה הב' דרב פפא השנוי בפלוגתא דרב הונא ורב ששת, ולמה לא הקשו מיד ממידה הא' דר"פ דהא מפורש כן בגמ' דיין הוי דבר הבא מחמת הסעודה. אכן להנ"ל הדברים מתבארים היטב, דמצד מידה הא' דר"פ ידעו התוס' שיש לדחות מצד סברת 'גורם ברכה לעצמו' וכדס"ל באמת להרבה ראשונים דסברא זו שייכא גם כלפי ברכה אחרונה (וכל מה דפליגי תוס' ע"ז הוא רק משום דאין מקור לזה, דלא אשכחן סברא זו לענין בר"א), ועיקר קושייתם הוא מצד מידה הב' דלזה לא מהני כלל סברת 'גורם ברכה לעצמו' כמשנ"ת].

כא. ומ"מ נקטו התוס' דליכא להאי סברא כלל לענין ברכה אחרונה וכד' הרמב"ן במלחמות שם כד. מדפי הרי"ף, וצ"ל דס"ל דהחשיבות היא בברכת בפה"ג לחוד ולא במין היין. ועי' בספר אהלי ישועה (להגרי"י קלמנוביץ שליט"א) סי' ל"ט אות ג' וספר שערי ברכה אות ער"ה מה שביארו בזה בטו"ד דסברת גורם ברכה לעצמו היא דברכת בפה"ג על היין איננה רק על הנאת האדם כי אם על עצם החפצא דיין, ולכך מברכים עליו גם כשאין חפצו לשתות יין כמו בקידוש והבדלה כמש"כ רש"י מ: ומה"ט איננו נפטר בברכת הפת כיון שהיא איננה אלא על הנאת האדם ע"ש, ויש לציין בזה לדברי הגר"ז בסי' ק"צ ס"ד שביאר בד' רש"י בעירובין מ: דברכת היין על כוס של ברכה היא מדין שירה על היין ולפיכך מעיקר הדין אפשר לברך עליו בפה"ג בלא לשתותו כלל, וכ"ז שייך רק בברכה ראשונה דבפה"ג ולא בברכה אחרונה. וע"ע בגר"ז וערוה"ש ר"ס קע"ד מש"כ בזה. ויש להוסיף מש"כ באו"ז סי' קנ"ה דהא דגורם ברכה לעצמו היינו בברית מילה בת"ב וביוהכ"פ, והיינו דהתם מברכים בפה"ג אף שאין שותים כלל את היין, וכמו שפירש הגר"ז, וזה הוא רק בברכה ראשונה ולא בברכה אחרונה.

שו"ר בפמ"ג סי' קע"ד א"א סק"ט שנקט בפשיטות דלטעמיה דרש"י דיין קובע ברכה לעצמו בקידוש וכדו', אי"ז שייך לענין ברכה אחרונה, דאין הקידוש מחייב לברך ברכה אחרונה כיון דסגי במלא לוגמיו. אך לפו"ר אינו מובן, דלכאור' הקידוש הוא סימן ולא סיבה, דהיינו שהוא הוראה על חשיבותו של היין ולא על חשיבות ברכת בפה"ג, וצ"ת. עוד ראיתי בתוס' מד' ד"ה על העץ שכתבו 'אבל על היין מברכים על הגפן ועל פרי הגפן דכיון דיין קובע ברכה לעצמו מחמת חשיבותיה ה"ה לאחריו', ולפו"ר הוא סותר להנ"ל, וצ"ע.

צ"ע ל' רב ששת 'אין לך דבר שטעון
ברכה לפניו ואינו טעון ברכה לאחריו'
דהא איכא יין

דברים הבאים מחמת הסעודה קודם
הסעודה או לאחריה אם ברהמ"ז קאי נמי
עלייהו או פטורם רק מדין עיקר וטפל

(י) והנה לשונו של רב ששת היא 'אין לך דבר שטעון ברכה לפניו ואינו טעון ברכה לאחריו אלא פת הבאה בכיסנין בלבד', ולכאור' קשה דהא אשכחן יין שטעון ברכה לפניו משום דגורם ברכה לעצמו ואינו טעון ברכה לאחריו. אכן לפ"מ שדקדקנו בדברי הרשב"א לק"מ, דבאמת לד' רב ששת יין טעון נמי ברכה לאחריו ואינו נפטר בברהמ"ז, ורק לד' רב הונא ורב פפא שחידשו דברהמ"ז קאי על כל הסעודה יין נמי נפטר בברהמ"ז. ובד' התוס' והרמב"ן בפסחים י"ל דכוונת ר"ש היא דאין לך דבר שיש לו סיבה להיפטר בברהמ"ז ואין זו סיבה להיפטר נמי בבר"ר, ויין נמי סיבתו להיפטר בברהמ"ז היא גם סיבה לפוטרו בבר"ר, אלא דאינו נפטר מטעם אחר שגורם ברכה לעצמו, ודו"ק כב.

(יא) נמצינו למידין בד' הבעה"מ ודעימיה דב' פטורים שונים נשנו בסוגיין, האחד מדין עיקר וטפל והיא המידה הראשונה של רב פפא בדברים הבאים מחמת הסעודה, והשני מדין דברהמ"ז קאי על כל הסעודה והיא המידה השנית של רב פפא בדברים הבאים בתוך הסעודה, ובדין זה נחלקו רב הונא ורב ששת.

ומעתה יש לדון איך הדין בדברים הבאים מחמת הסעודה בגוונא דאינם בתוך הסעודה עצמה אלא רק באים מחמת הסעודה קודם הסעודה או לאחריה, האם כה"ג נמי ישנו להפטור של מידה הב' דרב פפא דברהמ"ז קאי על כל הסעודה וה"נ קאי על דברים הבאים מחמת הסעודה אף אם לא באו בזמן הסעודה, או דילמא דאם אינם באים בזמן הסעודה אינם

כב. אכן עדיין קשה ע"ד הרשב"א במסקנתו שכתב דגם יין לאחר הסעודה נפטר מדין מיגו דהוי קביעות לפת הוי נמי קביעות ליי, וזה לכאור' הוי אף לד' רב ששת. אלא דבאמת לפור' סברא זו הוי מאותו הדין של פהבב"כ שמודה בה רב ששת, ודמי למבואר ברשב"א לעיל מינה דפהבב"כ אינו בדוקא וה"ה תמרים ע"ש.

אך באמת לא ברירא אם הוי אותו דין ממש, עי' בתהל"ד מש"כ בזה, והדברים מוכרחים מהא דטעון ברכה ראשונה ואינו נפטר בברכת המוציא כמו אם קבע עליה סעודה, וכבר עמד בזה הגרע"א סי' קע"ז על המג"א סק"ה, ונראה דטעמו הוא דכל שמברך על הפת ראוי שייפטר הפהבב"כ בברכת הפת כיון שגם הוא שם פת עליו. [ז"ל הרשב"א; 'טעמא דמילתא משום דפרפרת הויא פת ואילו קבע עליה סעודה או דאכל מיניה כדי שאחרים קובעין עליו סעודה מברך עליה המוציא וג' ברכות והלכך כל שבאה בתוך הסעודה דין הוא שיפטור אותה בברכת הפת'], וא"כ צ"ע.

והנה בביה"ל ס"ב ד"ה שאין הביא פי' ב' באשכול דברים הבאים מחמת הסעודה לאחר הסעודה טעונים ברכה לפנייהם ולא לאחריהם, ולכאור' זה נסתר מל' רב ששת הנ"ל, דהא בדברים הבאים מחמת הסעודה מודה רב ששת, ואפ"ה קאמר דאין לך דבר שטעון ברכה לפניו ולא לאחריו. אכן באמת המעיין שם באשכול יראה דזהו כפרש"י ובה"ג (וכ"כ הביה"ל גופיה דזהו כפי' בה"ג) וס"ל דאף בתוך הסעודה טעונים ברכה לפנייהם כל שאינו מלפת בהם את הפת והיא מידה הב' דרב פפא, וזהו הנקרא בדברי ר"פ דברים שאינם מחמת הסעודה, וממילא אפשר דרב ששת פליג ע"ז וס"ל שאין שום פטור בברכה אחרונה אלא במלפת את הפת.

אמנם בד' רש"י גופיה קשה, דפי' דרב ששת מודה למידה הב' דרב פפא, וקשה כנ"ל. אכן בד' רש"י כבר יישבו (וכ"כ בספר אהלי ישועה להגרי"י קלמנוביץ שליט"א) דרק משום דהווי מזוני נפטרים בברהמ"ז, ונמצא דטעונים הם ברכה לאחריהם ורק דברהמ"ז הוי ברכה הראויה להם, וכלל דרב ששת הוי 'דאין טעון ברכה לאחריו' והיינו דנפטר בברכת הפת וא"צ לברך עליו את ברכה הראויה לו. [וכן אפשר לפרש גם בכוונת האשכול בפי' הב', אך גם אם לא ס"ל הכי י"ל כנ"ל דלדידיה רב ששת אינו מודה למידה הב' דרב"פ].

המאכל חשיב בא מחמת הסעודה ולכך נפטר בברהמ"ז – מ"מ אין הכרח דכוונת הרא"ש היא לגדרי בא מחמת הסעודה לגבי בר"ר, אלא כוונתו דחשיב בא מחמת הסעודה בדרגה כזו המספקת כדי שייפטר בברהמ"ז אע"פ שלא בא בתוך הסעודה, דזה שווה ל'תוך הסעודה', אך אין הכרח מזה דחשיב בא מחמת הסעודה כ"כ עד כדי שייפטר גם בבר"ר.

ובישוב ד' המג"א נראה עפ"שנ"ת ד' בעה"מ ודעימיה דתרי דינים איתנייהו, והפטור מברכה אחרונה בדברים הבאים מחמת הסעודה שווה לגמרי לפטור מברכה ראשונה, דשניהם מדין עיקר וטפל, וזהו אכן ד' רב ששת דאין לך דבר הטעון ברכה לפניו ואינו טעון ברכה לאחריו, והיינו משום דיסוד פטורם חד ואין מקום לחלק ביניהם, ורק רב הונא ורב נחמן ורב פפא הם שחידשו עוד פטור בברהמ"ז בדברים הבאים תוך הסעודה, אולם המג"א העלה מל' הרא"ש דלא שייך כאן הפטור השני משום דלא הוי תוך הסעודה, וממילא בהכרח נפטר מדין הפטור הראשון דמחמת הסעודה ושוב אין מקום לחלק בזה בין בר"ר לבר"א וכמשנ"ת.

וכן מתבאר מדברי הגר"ז בקו"א סק"ח שדן לפ"ד הרמ"א בסי' רי"ב ס"א שחידש דהאוכל את הטפל קודם העיקר ברכתו שהכל כיון דלאו אכילה חשובה היא, אם לפ"ז ה"ה בדברים הבאים מחמת הסעודה קודם הסעודה לד' הרא"ש שנפטרים בברהמ"ז יהיה ראוי לברך עליהם שהכל ולא את ברכתם הראויה כיון שטפלים הם לסעודה ואינה אכילה חשובה, וכתב 'דנראה דלא הוי טפילה כ"כ כי התם וצ"ע'. ומתבאר דס"ל כהמג"א דדינם לגמרי כדברים הבאים מחמת הסעודה ולכך כתב שם דהיה ראוי שייפטרו נמי בבר"ר אלמלא דאסור להנות מהעוה"ז בלא ברכה כמו כשאוכל הטפל קודם

נכללים בברהמ"ז ואינם נפטרים אלא מצד הפטור של המידה הא' דרב פפא שהוא מדין עיקר וטפל. ומשכח"ל בתרי גווני, חדא, באוכל קודם הסעודה דברים הבאים לגרור תאוות המאכל לפי שיטות הראשונים דחשיב מחמת הסעודה, ב' באוכל לאחר סעודה דברים הבאים מחמת הסעודה לד' הרשב"א ודעימיה דחשיבי עדיין מחמת הסעודה ונפטרים בברכה ראשונה ואחרונה של הפת מדין עיקר וטפל, ויש לדון אם איכא בהו נמי הפטור של המידה הב' דברהמ"ז קאי נמי עליהו ממש. והנפ"מ היא ככל הנפ"מ שנתבאר לעיל בין ב' הדינים הללו, וכגון בגוונא שנסתפק דהמג"א שאכל רק מעט פת, ונתבאר לעיל דהנידון שאין שאר הדברים נפטרים בבר"ר של הפת הוא רק מדין עיקר וטפל אולם בברהמ"ז שפיר נפטרים מצד מידה הב' דרב פפא דברהמ"ז קאי על כל הסעודה, והשתא יש לדון אם כה"ג נפטרים בברהמ"ז גם הדברים הבאים מחמת הסעודה קודם הסעודה או לאחריה.

ישוב הוכחת המג"א בדין דבר הבא לגרור תאוות המאכל דדינו כבא מחמת הסעודה

ובפשוטו מסתבר דכל שבא מחמת הסעודה בודאי אית ליה נמי מעלת תוך הסעודה אף אם אינו בתוך הסעודה עצמה, דבכלל מאתים מנה, אולם אם נימא דאין הדברים תלויים זב"ז נוכל ליישב ד' המג"א, דהנה המג"א בסי' קע"ד סק"א כתב להוכיח דדבר הבא לגרור תאוות המאכל חשיב מחמת הסעודה ופטור מברכה ראשונה מהא דכתב הרא"ש דדין קודם הסעודה נפטר בברהמ"ז הואיל ובא לגרור תאוות המאכל, ובשעה"צ סקמ"ה הביא בשם האחרונים שתמהו עליו דשאני התם גבי ברהמ"ז דאף מה שאינו מחמת הסעודה נפטר בברהמ"ז, וא"כ אפשר דדין הבא לגרור תאוות המאכל חשיב כבתוך הסעודה ואין ראיה דחשיב בא מחמת הסעודה לענין ליפטר בבר"ר. וכוונתם דאע"פ של' הרא"ש היא דדין הואיל ובא לגרור תאוות

דמחמת הסעודה, וזה סייעתא לד' האחרונים והמשנ"ב החולקים ע"ד המג"א כד כה.

ביאור פלוגתת תוס' והרשב"א אם יין לאחר הסעודה חייב בברכה ראשונה

(יב) ומעתה נראה ליישב היטב ד' הרשב"א שפתחנו בהם באות א' שדן דיין לאחר הסעודה לא יפטור בברכה מ"ז ונהכריע שנפטור רק מכח מיגו דהוי קביעות לפת וכו', והקשינו דהלא מבואר להדיא בגמ' דיין נחשב

העיקר ע"ש, ומה"ט דן דאין לברך ע"ז אלא שהכל. ומבואר שלא מצא מקום לחלק בזה בין בר"ר לבר"א, וזה כד' המג"א כג.

אמנם ע' ברשב"א שדן על מידה ד' שהיא דברים הבאים קודם הסעודה כדי לגרור תאוות המאכל, ומבואר ברשב"א שהצד לפטור בברכה מ"ז הוא רק משום דהוה כדברים הבאים תוך הסעודה שלא מחמת הסעודה, ומבואר א"כ ברשב"א דלא כהמג"א בתרתי, א' ששייך בזה פטורא בתוך הסעודה, ב' דלא שייך בזה פטורא

כג. אמנם בעיקר הנידון י"ל בפשיטות דאי"ז סוג טפל כמו בכל עיקר וטפל שאין חשיבות לאכילת הטפל הואיל ואינו אוכלו אלא מחמת העיקר אלא דין הטפילות היא רק משום היותו החלק הפחות חשוב בסעודה ובזה אין ברכתו משתנית, וכיו"ב מצאנו בפמ"ג סי' ר"ב מ"ז סק"ב בעיקר וטפל של תערובת דאין ברכת הטפל משתנית אף כשלא נפטר בברכת העיקר משום שלא היה דעתו ע"ז, והביאור הוא כנ"ל דשם הטפל שלו הוא רק מחמת היותו החלק המועט בתערובת ולא מצד שאין לו חפץ עצמי באכילתו. ואפשר דזה נכלל בכוונת הגר"ז שכתב 'דלא הוי טפילה כ"כ כי התם' דלא. אולם הצל"ח מב. (על תוד"ה אי הכי בסוף דבריו) וכן הישוע"י בסי' קע"ד סק"ג נקטו בפשיטות דלא כהגר"ז דגם בזה מברך שהכל ע"ש.

כד. אמנם שמעתי לדון דהרשב"א לשיטתו בזה דס"ל דרך מחודשת בסוגיין דאין כלל חילוק בין תוך הסעודה ללאחר הסעודה (היינו בין מידה הב' דרב פפא למידה הג') אלא רק אם מסייע לתאוות המאכל או לא ע"ש, ולפיכך דן לומר דיין קודם הסעודה נמי דינו כבתוך הסעודה כל שגורר תאוות המאכל, אך לד' התוס' ודעימיה (דקיי"ל כוותייהו) שהם מחלקים בין קודם הסעודה ללאחר הסעודה, ותוך הסעודה הוא דין בפנ"ע, לא מצאנו דין זה אלא בתוך הסעודה ממש. נאכן יש להוכיח קצת בזה מד' הרא"ש גופיה בסי' כ"ז בשם בה"ג דיין לאחר ברהמ"ז פטור מבר"ר, והיינו דכל דהוי מחמת הסעודה פטור מברכה לגמרי, ואילו יין קודם סעודה בעי בר"ר לד' הרא"ש, ובהכרח לכאור' דאין דינו כדרגת מחמת הסעודה אלא רק כדרגת תוך הסעודה.

אך באמת אף שפשטות דברי הרשב"א מורים כנ"ל, שאין שום חילוק בין תוך הסעודה ללאחר הסעודה, והכל תלוי אם באים לגרור תאוות המאכל, וכ"כ כמה מספרי זמנינו, אבל אין הדברים ברורים, דעי' היטב בד"ה נמצא עכשיו פסקן של דברים' שכתב לגבי פהב"כ 'ואם באו לאחר הסעודה דהיינו לאחר סילוק טבלא' וכו', ומה נראה דגם לדבריו תקהו חז"ל גדר בזה, דלאחר סילוק טבלא לעולם לא חשיב כבא לעורר תאוות המאכל, ואכמ"ל.

עוד העירוני, די"ל דהמג"א קאי לפי מסקנת הרשב"א שם דקודם הסעודה גרע וחייב בברכה אחרונה, ומה שלא דן הרשב"א כלל מצד מידה הא' דמחמת הסעודה, הוא לפי שלדעתו דברים הגוררים תאוות המאכל אינם חשובים כדברים הבאים מחמת הסעודה אף כשאוכלם בתוך הסעודה.

כה. והנה בספר מגילת ספר סי' כ"ו אות ח' הביא ד' הגרי"ש אלישיב שליט"א דאף השוהה כוסית י"ש בתוך הסעודה כדי לברך את המסובין כנהוג א"צ לברך עליו, וביאר שיטתו דבפועל מעורר תאוות האכילה ולא אכפת לן בכוונת השוהה. אך צ"ע ע"ז מיין של הבדלה שמבואר בשו"ע סי' רצ"ט ס"ח דאינו נפטר בברהמ"ז הואיל ואינו בא לעורר תאוות המאכל, (ועי' מגילת ספר שם סי' ל' אות ד' ד"ה אבל שביאר בכוונת הק"נ בפסחים שזוהי באמת סברת המג"א בשם הרא"ש החולק ע"ד השו"ע ביין של הבדלה). וצ"ל דשאני התם שאינו בתוך הסעודה וצריך לצרפו ולשייכו לסעודה ולזה בעינן כוונה (ושו"ר שכ"כ במגילת ספר שם אות ו' ד"ה והנה ברעת), אולם נראה דזה תלוי בב' השיטות הנ"ל אם יש לזה מעלה של מחמת הסעודה או רק של תוך הסעודה, ולד' המשנ"ב את"ש.

תאוות המאכל ולכך משתייך לסעודה ומשא"כ לאחר הסעודה].

וממילא את"ש היטב ד' הרשב"א במה שנקט דיין לאחר הסעודה אינו נפטר מדינא בברהמ"ז [אלא רק מדין מיגו דהוי קביעות לפת וכו'], שהרי הוכחנו לעיל בד' הרשב"א דפטור יין בברהמ"ז הוא רק מדין דברים הבאים תוך הסעודה שלא מחמת הסעודה, (דמדין דברים הבאים מחמת הסעודה - שיסודו מדין עיקר וטפל - אינו נפטר משום דגורם ברכה לעצמו), ופטור זה לא שייך לאחר הסעודה כמשנ"ת כ'.

אולם תוס' בפסחים דפליגי וס"ל דיין נפטר מדינא גם לאחר הסעודה כשאר דברים הבאים מחמת הסעודה אזלי לשיטתייהו דפליגי שם ע"ד רש"י והרשב"ם וס"ל דסברת 'גורם ברכה לעצמו' מהני רק לענין ברכה ראשונה ולא לענין ברכה אחרונה (כמובא לעיל באות ח'), וממילא נשאר יין כעיקר דינו דהוי דבר הבא מחמת הסעודה ונפטר בברהמ"ז מדין עיקר וטפל. ונמצא דתוס' והרשב"א לשיטתייהו קיימו בזה.

כדברים הבאים מחמת הסעודה והיה ראוי שייפטר גם בברכה ראשונה אלמלא הסברא דיין גורם ברכה לעצמו, ולד' הרשב"א הרי דברים הבאים מחמת הסעודה נפטרים גם אם באו לאחר הסעודה. והבאנו דבאמת כן מבואר בתוס' בפסחים קג: לפי' המהרש"א שם דיין לאחר הסעודה נפטר בברהמ"ז משום דהוי כדברים הבאים מחמת הסעודה, וצ"ע במה פליג הרשב"א.

אכן לפמשנ"ת עד כאן נראה ליישב ד' הרשב"א כמין חומר, דהנה הא דס"ל להרשב"א ודעימיה דדברים הבאים מחמת הסעודה נפטרים גם אם באו לאחר הסעודה - זהו ודאי אף לד' רב ששת, דהא נפטרים נמי בבר"ר, והיינו דהוא מדין עיקר וטפל (מידה הא' דרב פפא), אבל מידה הב' דרב פפא דברהמ"ז פוטר את כל מה שבא בתוך הסעודה י"ל דלא שייך בזה הואיל ואי"ז תוך הסעודה כלל. [ובדומה למש"כ הרא"ש בשם בה"ג דיין לאחר ברהמ"ז נמי חשיב מחמת הסעודה ופטור מברכה, ובזה ודאי ליכא לפטורא דתוך הסעודה, ושאני מקודם הסעודה שהבאנו לעיל דס"ל לרשב"א דיש לו מעלת תוך הסעודה, דהתם גורר

כו. ומש"כ הרשב"א דוקא גזונא דצמא משום שיחה, י"ל דבשותה כדי לשרות מודה הרשב"א דחשיב כמו תוך הסעודה וכדס"ל לרשב"א גבי קודם הסעודה, דכיון שבא לגרור תאוות המאכל הר"ז משתייך לסעודה, וה"נ בשותה לשרות, ורק בשותה מחמת שיחה אינו מצטרף לסעודה והנידון לפוטרו הוא רק משום דברים הבאים מחמת הסעודה, (ואף שאינו בא ממש מחמת הסעודה י"ל דלא פלוג או דבטלה דעתו כד' השל"ה ואבה"ע המובאים לעיל בהערה ג').

שוב כתב לן הר"ש; כמדומה אין הדברים מתיישבים כלל, שהרי בד' הרשב"א מפורש, דכל הא דתאנים וענבים לאחר הסעודה טעונין ברכה לאחריהן, ולא דמי לתאנים וענבים בתוך הסעודה דאינם טעונין ברכה לאחריהן, הוא משום דתאנים וענבים דלאחר הסעודה אינם מועילים למשוך תאוות המאכל, ומבואר דאם היו תאנים וענבים דלאחר הסעודה מועילים למשוך תאוות המאכל, היה בהם לדינא דדברים הבאים שלא מחמת הסעודה דאינם טעונין ברכה לאחריהן, והרי דגם הך דינא דדברים הבאים שלא מחמת הסעודה, שייך גם בשהן באין אחר הסעודה, וכל החילוק בין תאנים וענבים שבאו בתוך הסעודה לתאנים וענבים שבאו לאחר הסעודה, הוא דתאנים וענבים שבאו בתוך הסעודה מועילים למשוך תאוות המאכל ותאנים וענבים שבאו לאחר הסעודה אינם מועילים למשוך תאוות המאכל, ועל כן אינם שייכים לסעודה כלל, וא"כ יין שבא לשרות המאכל עד כדי דחשבינן ליה כבא מחמת הסעודה, הרי דאף אם לא שייך בו דינא דבא מחמת הסעודה, מ"מ יש לפטרו מברכה אחרונה משום דינא דבאים שלא מחמת הסעודה, דהך דינא שייך גם בשבא לאחר הסעודה, דומיא דתאנים וענבים שאם היו מועילים אחר הסעודה לסעודה היו נפטרים בברהמ"ז, עכ"ד.

גורם ברכה לעצמו לא שייכא כלל לגבי ברכה אחרונה כו כח].

האם אכילת בשר ודגים לאחר הסעודה גורמת להחשיבו כהמשך ותוך הסעודה

(יג) והנה ידוע לדון לפ"ד הרשב"א דדברים הבאים מחמת הסעודה לאחר הסעודה פטורים מברכה, איך הדין אם אוכל אז גם דברים שלא מחמת הסעודה, האם מכח הבשר ודגים שאוכל אז ממשיכת הסעודה וחשיב תוך הסעודה או לא, ויש דוגמא לזה במשנ"ב סי' קע"ט סק"ח בשם הט"ז ע"ש.

ולפי פשוטו היה נראה דנחשב עדיין תוך הסעודה מחמת הבשר ודגים שאוכל עתה והכל נפטר. אכן לפמשנ"ת בד' הרשב"א דהבשר ודגים עצמם לא חשיבי כתוך הסעודה אלא רק מחמת הסעודה, והיינו דיש להם רק את הפטור של טפלים לסעודה, ולא את הפטור שהם חלק מהסעודה וברהמ"ז פוטרם, לפ"ז י"ל דשאר מילי שאינם מחמת הסעודה חייבים בברכה בפנ"ע, ויל"ד בזה. ועי' חזו"א סי' כ"ז סק"ב מש"כ בעיקר ד' הרשב"א בזה.

והדברים מדוקדקים עד מאד, דהנה התוס' שכתבו דיין שלאחר הסעודה נמי נפטר מדין דברים הבאים מחמת הסעודה – כתבו זאת מיד לאחר שכתבו לחדש דסברת 'גורם ברכה לעצמו' לא מהני לענין ברכה אחרונה. ולדברינו הדברים תלויים זב"ז, דרק מדין דברים הבאים מחמת הסעודה שייך לפוטרו לאחר הסעודה ולא מדין דברים הבאים תוך הסעודה, והא דדין הא' קיים ביין הוא רק אם סברת 'גורם ברכה לעצמו' לא נאמרה כלפי ברכה אחרונה וכמשנ"ת.

[והנה לעיל באות י' נתבאר בד' המג"א שפי' בד' הרא"ש דיין קודם הסעודה נפטר בברהמ"ז משום מידה הא' דר"פ דהוי מחמת הסעודה, אכן למשנ"ת בד' הרשב"א א"א לומר כן, דהא לד' הרשב"א יין גורם ברכה לעצמו אף בבר"א מצד מידה הא' דר"פ כמשנ"ת. אך באמת בד' הרא"ש שפיר י"ל כן, דהרא"ש בסוגיין וכן בפרק ערבי פסחים סי' י' כתב להדיא כד' התוס' בפסחים דיין נפטר בברהמ"ז משום דהוי מחמת הסעודה ע"ש, והיינו דס"ל כד' התוס' דסברת

כו. והדברים מתאימים למש"כ הרא"ש בסי' כ"ז בשם בה"ג דאף יין לאחר ברהמ"ז פטור מברכה אחרונה, ונתבאר לעיל סוף אות ז' דזה שייך רק מצד דין עיקר וטפל.

כח. אגב, ראיתי בתהל"ד סי' קע"ד סק"ד שכתב להוכיח דיין תוך הסעודה נפטר בברהמ"ז אף אם אינו בא מחמת הסעודה, וציין שכ"כ התוס' בפסחים והרשב"א דידן וכן הרא"ש בפסחים שם, ומזה העיר על מש"כ המג"א סק"ח דיין תוך הסעודה נפטר בברהמ"ז משום דבא לשרות המאכל והוי כדברים הבאים מחמת הסעודה. והנה בתוס' ורשב"א אכן מבואר כן להדיא (כמשנ"ת לעיל), אך ברא"ש לא מצאתי כן, ואדברא מדוקדק קצת מדבריו דלא פטר את היין אלא באופן שבא מחמת הסעודה ע"ש, אך שמסביר צודק התהל"ד שאין טעם שלא לפוטרו כשלא בא מחמת הסעודה אם הוא נפטר כשבא מחמת הסעודה, וצ"ע ק' ד' הרא"ש ומג"א.

שוב התבוננתי דאפשר לדון בד' הרא"ש דטפל פטור מברכה אחרונה [ולא שנפטר בברכת העיקר] והרחבנו בזה בסי' י"ד, וממילא ה"נ דברים הבאים מחמת הסעודה פטורים מברכה אחרונה לגמרי. וכן נראה ממש"כ הרא"ש בשם בה"ג דאף יין שאחר ברהמ"ז פטור מברכה אחרונה אם הוא נחשב מחמת הסעודה. וממילא י"ל דאף הרא"ש מודה דיין גורם ברכה לעצמו אף לענין ברכה אחרונה ולכן א"א לפוטרו בברהמ"ז א"כ בא מחמת הסעודה דאז דינו כטפל ופטור לגמרי מברכה, ודו"ק. ואם נוכל לבאר כן נמי ד' המג"א יתיישב באופ"א קושיית השעה"צ עליו מה הראיה דדבר הבא לגורר תאוות המאכל חשיב מחמת הסעודה לענין להיפטר בברכה ראשונה ממה שנפטר יין בברהמ"ז, דלמשנ"ת לא שייך לפטור יין בברהמ"ז כלל משום דגורם ברכה לעצמו, וכל פטורו הוא רק אם הוא נחשב מחמת הסעודה דאז פטור הוא מברכה לגמרי. [אך לקושטא דמילתא קשה לומר כן בד' המג"א, דל' השו"ע היא דברהמ"ז פטור את היין ולא שהיין פטור מברכה מצד עצמו].

ישוב סתירת ד' הרא"ש אם משקה קודם
המזון שפוטרו בברכתו משקה שתוך המזון
נפטר מחמתו בברהמ"ז

יד) עוד ענין נראה ליישב ע"פ יסוד החילוק
בין ב' המידות דר"פ, דהנה מצאנו
שנחלקו התוס' והרא"ש בפסחים אם המברך על
יין קודם הסעודה ופוטרו בברכה זו את היין
ששותה בתוך הסעודה מועיל זאת שייפטר היין
שקודם הסעודה בברהמ"ז אגב היין שתוך
הסעודה (באופן שאינו בא לפתוח תאוות המאכל
וכדו' דאז הוא נפטר בברהמ"ז מצ"ע), דד'
התוס' שם ק: סוד"ה ידי יין דמהני כט, ואילו
ברא"ש שם סי' כ"ד מבואר דלא מהני.

ולכאור' קשה דהרא"ש סותר עצמו בב' דוכתי,
דהנה הרא"ש שם כתב לפי דבריו
דמאחר והיין שקודם הסעודה טעון ברכה
אחרונה בפנ"ע ואינו נפטר בברהמ"ז אינו יכול
לפטור יין שתוך הסעודה, דאיך יתכן שיהיו
נפטרים בברכה ראשונה אחת כיון שאין נזקקין
ברכה אחת באחרונה. ובהל"ד סי' קע"ד סק"ט
הקשה (וכתב דזה כוונת הט"ז להקשות)
דהרא"ש סותר עצמו ממש"כ בפרקין סי' כ"ט
גבי משקים שקודם הסעודה שפוטרים את
המשקים שבתוך הסעודה כמובא בשו"ע סי'
קע"ד ס"ז, ולכאור' כיון שהמשקים שקודם
הסעודה טעונים ברכה בפנ"ע לא יוכלו לפטור
את המשקין שתוך הסעודה ל', ולכאור' מוכח
מזה דהרא"ש מודה לד' התוס' שהמשקים

שקודם הסעודה נפטרים בברהמ"ז אגב המשקים
שתוך הסעודה, וכן מבואר במג"א שם (הובא
בשעה"צ סקל"ח), וזה סתירה בד' הרא"ש. ועוד
קשה ממשמעות דברי הרא"ש בסוף הל' פסח
וכ"ה בשו"ת הרא"ש סוף כלל י"ד דהכרפס פוטר
את המרור בברכה ראשונה וממילא נפטר עימו
בברהמ"ז, וזה כד' התוס', [והובא לדינא
במשנ"ב סי' תע"ג סקנ"ו], וצ"ע לא.

ונראה ליישב דשאני יין דהוי דבר הבא מחמת
הסעודה משאר גווני הנ"ל דלא חשיבי
באים מחמת הסעודה, והוא בהקדם מה שהארכנו
לחקור בחלק ההערות סי' ס"ט ביסוד דין זה
דפרי שמברך עליו קודם הסעודה ופוטרו את
חבירו בסעודה נפטר עימו בברהמ"ז, אם הוא
משום דחשיב כצורך הסעודה [וכ"ה ל' המשנ"ב
בסי' קע"ו סק"ב א"כ הוי הכל לצורך סעודה],
או משום דכיון שנפטרו בברכה ראשונה אחת
חשיבי כאכילה אחת ומיגו דברהמ"ז פוטר את
זה שבתוך הסעודה פוטר נמי את הראשון השייך
אליו [וכ"ה ל' המשנ"ב בסי' תע"ג סקנ"ו
'ברהמ"ז שפוטרו את המרור שאוכל בתוך
הסעודה קאי גם על הכרפס שאכל מקודם], ולפי
צד דב' י"ל דכל המיגו שייך רק בדברים שאינם
באים מחמת הסעודה שהם מחויבים בברכה
אחרונה מצד עצמם, אבל יין שהוא דבר הבא
מחמת הסעודה אינו מחויב כלל בברכה אחרונה
בפנ"ע משום שהוא טפל לפת (אלא חיובו הוא
רק להיפטר בברכת הפת) ובזה לא מהני

כט. וזהו הדין המבואר במשנ"ב סי' קע"ו סק"ב אות א' ע"ש.

ל. ואמנם כתבו הפוסקים שישתה כה"ג פחות מכשיעור כדי שלא יתחייב בברכה אחרונה, ולכאור' בזה גם
הרא"ש מודה כיון שלא נתחייב בברכה אחרונה, אך הרא"ש לא התנה זאת שרק אם ישתה פחות מכשיעור
יפטור את המשקין שבסעודה, [ואולי לא חש להתנות זאת, כי בלא"ה כוונתו שישתה פחות מכשיעור מחמת
דברי הפוסקים הנ"ל, דאם ישתה כשיעור נכנס לספק ברכה אחרונה, ואין שום רווח בעיצה זו לשתות קודם
הסעודה כדי לצאת מספק ברכה ראשונה, אם נכנס בזה לספק ברכה אחרונה], וגם יתכן שסברת הרא"ש היא
סימן ולא סיבה, דאם חיוביהם שונים בברכה אחרונה א"א להחשיבם כשתיה אחת, וצ"ע.

לא. ובספר מגילת ספר סי' ל' סק"ה כתב דצ"ל שהרא"ש חזר בו והודה לסברת התוס', והוא דחוק טובא כמוכן.

האם יין של הבדלה שפוטר בברכתו יין שתוך המזון דינו כדבר הבא מחמת הסעודה או לא

טו) יש להסתפק מהו גדר הפטור בברהמ"ז לדבר הבא קודם הסעודה ופוטרי דבר הבא בסעודה מבר"ר, האם דינו כדבר הבא מחמת הסעודה או לא. והנה כשפוטר דבר שאינו בא מחמת הסעודה פשיטא דלא עדיף מיניה, אולם הספק הוא באופן שפוטר דבר הבא מחמת הסעודה, ומשכח"ל ביין לפ"מ דקי"ל בסי' רצ"ט ס"ח כד' התוס' (ולא כד' הרא"ש) דאף כה"ג נפטר היין שקודם הסעודה, ובזה יש לדון אם דין היין שקודם הסעודה לגבי ברהמ"ז כדבר הבא מחמת הסעודה או כדבר הבא בתוך הסעודה.

והנה לענין יין של קידוש או של רשות באופן שאינו פוטר בברכתם יין נוסף שישתה בתוך הסעודה הרחבנו לעיל באות י' לדון אם דינם כדברים הבאים מחמת הסעודה או רק כדברים הבאים תוך הסעודה, והעולה בזה מתוך דברי המשנ"ב סי' קע"ד סקל"ט הוא דמנהג העולם הוא לדונם כבאים מחמת הסעודה אך יש לפקפק בזה ע"ש, והשתא יש לדון אם באופן שפוטר בברכתו יין שתוך הסעודה עדיף וחשיב לכו"ע כבא מחמת הסעודה או לא, וכן יש לדון לאידך גיסא, לגבי יין של הבדלה שנקט השו"ע לעיקר דאינו נחשב צורך הסעודה ואינו נפטר בברהמ"ז אא"כ פוטר בברכתו יין שישתה בתוך

המיגו ל"ב. [עיקר התי' שמעתי מהרב ליאור גרנות שליט"א ל"ג, וע"ע בספר עדות ביעקב סי' ל"ד].

והדברים מתאימים למשנ"ת לעיל (אות י"ב) בד' הרא"ש דיין גורם ברכה לעצמו רק לענין ברכה ראשונה אך לגבי ברכה אחרונה שפיר נשאר דינו כשאר דברים הבאים מחמת הסעודה הפטורים מברכה מדין טפלים לפת. [ואמנם גם ד' תוס' הוא כן כמובא לעיל, מ"מ אפשר דתוס' פליגי וס"ל דסו"ס גם טפל חייב בברכה ונפטר בברהמ"ז של הפת וממילא גם בזה שייך המיגו. ויתכן להוסיף דהרא"ש בזה לשיטתו שהביא בסי' כ"ז בשם בה"ג דיין הבא מחמת הסעודה פטור מברכה לגמרי (ואף שהרא"ש חלק עליו, לא משמע שחלק עליו בפרט זה), ולפ"ז פשוט דלא שייך המיגו כיון דברהמ"ז לא קאי עליה כלל].

ומה מאד מדוקדק לפ"ז ל' הרא"ש בפסחים שם שכתב בזה"ל; 'דיין ששתה בתוך המזון אין טעון ברכה לאחריו דהוי דברים הבאים מחמת סעודה בתוך הסעודה ואין יתכן שיהיו נפטרי'ן בברכה ראשונה אחת כיון שאין נזקקין ברכה אחת באחרונה, ולפ"ר מש"כ דהוי מחמת הסעודה הוא שפת יתר, דאף אם אינו מחמת הסעודה הרי הוא נפטר בברהמ"ז כיון שבא בתוך הסעודה. אכן למשנ"ת לשונו מדוקדק מאד, דרק משום דחשיב מחמת הסעודה ונפטר מדין עיקר וטפל ליכא מיגו שייפטר גם היין קודם הסעודה בברהמ"ז עימו.

לב. ויש לומר עוד בסגנון אחר לפמש"כ לעיל אות ז' בנפ"מ הב' לדון בדברים הבאים מחמת הסעודה אם בירך עליהם את הברכה אחרונה המיוחדת להם הוי ברכה לבטלה ומשא"כ בדברים הבאים תוך הסעודה ע"ש, ולפ"ז י"ל דשורש המיגו הוא רק מחמת שהם שוים בחיוב הברכה אחרונה ידיהו, ובזה אמר' דמיגו נפטר אחד מהם בברהמ"ז נפטר נמי חבירו, ועל כן בדבר הבא מחמת הסעודה שחייבו הוא רק ברהמ"ז הרי הוא חלוק בחיובו מהיין שקודם הסעודה ולכן לא מהני ביה המיגו. [ועי' היטב בל' הרא"ש שם סי' כ"ד, ואולי זהו גופא כוונתו].

לג. והוסיף הרב הנ"ל לציין למש"כ השעה"צ סי' קע"ו סק"ח בזה"ל; 'ואפי' באופנים שפוטר הברכה שקודם הסעודה מה שבתוך הסעודה, ד' הרמב"ן ור"ן דצריך ברכה אחרונה, ובזה אין לנו שום פוסק שיסבור כן, וקצ"ע שלא הזכיר דברא"ש נמי מבואר כהרמב"ן ור"ן. אכן למשנ"ת באמת כל דברי הרא"ש הם אך ורק ביין בלבד, [דבעלמא לא משכח"ל דבר הבא מחמת הסעודה בתוך הסעודה וטעון ברכה ראשונה (מלבד יין) שאז פטורו בברכה יהיה רק ע"י הברכה שקודם הסעודה].

מברכה ראשונה אלא כשליפת בהם תחילה וסוף, וחזינן דלא אזלינן בתר התחלה לחוד, [והריטב"א באמת חולק ע"ד רבינו יונה וסובר דמהני בב' גוויי הנ"ל]. ותי' הפמ"ג בזה"ל 'הכא בתר עיקר הסעודה אזלינן משא"כ לעיל הכל בתוך הסעודה', וצ"ב.

ולכאור' יש לחלק בפשיטות בין הנידונים, דהתם בס"א הנידון הוא מצד ברכה ראשונה – דהיינו מידה הא' דר"פ, ולענין להיטפל לפת בדרגת הטפילות של 'מחמת הסעודה' בענין ליפות תחילה וסוף, אבל הרשב"א איירי מצד מידה הב' דר"פ לענין ברכה אחרונה, ולענין זה הלא לא בעינן אלא דרגת 'תוך הסעודה' ועל כן סגי בהתחלה, [ואפשר דזה נכלל בכונת הפמ"ג] ל"ד.

ולדברינו יש לבאר טפי דב' דינים חלוקים המה, דמידה הא' היא מצד עיקר וטפל ובזה בעינן ליפות תחילה וסוף, אך מידה הב' היא מצד דהוי חלק מהשביעה של הסעודה וברהמ"ז קאי נמי עליה, והנידון הוא אם המשך אכילת הפירות לאחר הסעודה משייכתו נמי לסעודה או לא.

[אמנם המעיין היטב בריטב"א יראה דהנידון בדבריו הוא אם כל שחל פטור על האכילה ממשיך הפטור גם בלא סיבה, דכל דהוי 'אכילה אחת' אין לה דינים נפרדים, וזה בין לענין ברכה ראשונה ובין לענין ברכה אחרונה ע"ש היטב, ומסתבר דזהו ג"כ טעמו של הרשב"א, וא"כ הדרא קושיא לדוכתא. שו"ר בספר מגילת ספר סוס"י כ"ו שעמד בזה].

הסעודה, האם כשפוטרי בברכתו יין שתוך הסעודה דינו שווה ליין של קידוש שלמנהג העולם דינו כבא מחמת הסעודה או לא. [ויהיו בזה כל הנפ"מ שנתבארו לעיל באות ז', וכגון אם במקום ספק יוכל לברך על הגפן על היין קודם ברהמ"ז או דהוי ברכה לבטלה (וכמשנ"ת לעיל שם בנפ"מ הב')].

והנה כבר הזכרנו לעיל שיש ב' צדדים ביסוד פטור זה בברהמ"ז, אם הוא משום דחשיב כצורך הסעודה או משום דחשיב כאכילה אחת עם מה שאוכל תוך הסעודה ומיגו דברהמ"ז פוטרי את זה שבתוך הסעודה פוטרי נמי את הראשון השייך אליו. ונראה דלצד הא' דינו שווה ליין של רשות ושל קידוש שיסודו הוא משום דהוי צורך הסעודה, ויהיה דינו תלוי בנידון המשנ"ב והאחרונים שם, אולם לצד הב' דנפטרי מדין מיגו לכאור' מסתבר שאין דינו כדבר הבא מחמת הסעודה, דמהיכ"ת יהיה דינו כטפל, ואי"ז אלא פטור בברהמ"ז כדברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה, וצ"ע בזה.

ישוב סתירת ד' המג"א בדין פירות שמלפת בהם את הפת באיזה אופן נטפלים לפת

טז) במג"א סי' קע"ז סק"ד הביא ספק הרשב"א אם מי שאכל פירות תוך הסעודה והמשיך אכילתו לאחר הסעודה נפטרי בברהמ"ז על הפירות שלאחר הסעודה או לא. ובפמ"ג העיר דבסעי' א' פסק המחבר כרבינו יונה דפירות שליפת בהם את הפת אינם נפטרים

לד. שוב העירוני דהרשב"א שם קאי גם לגבי ברכה ראשונה בדבר שליפת בו את הפת, וכן בפת הבאה בכיסנין דבזה כל הנידון הוא על ברכה ראשונה ע"ש.

סימן יד'

בחקירת האחרונים אם טפל פטור מברכה או שנפטור בברכת העיקר

ראיות האחרונים דטפל חייב בברכה אלא שנפטור בברכת העיקר ♦ תמיהת האחרונים ממתני' דמליח ופת מ"ט א"צ לברך ברהמ"ז על הפת ♦ ד' דרכים בישוב הקושיא ♦ חידוש האבנ"ז והאג"מ שאם העיקר פטור מברכה גם הטפל פטור מברכה ♦ אכל עיקר פחות מכשיעור וטפל כשיעור האם מברך ברכה אחרונה על הטפל ♦ פלוגתת האבנ"ז והאג"מ האם העיקר והטפל מצטרפים לשיעור כזית לברכה אחרונה ♦ אכל את הטפל לאחר שבירך ברכה אחרונה על העיקר ♦ חילוק בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה בגדר פטור טפל ♦ ראה מד' בה"ג והרא"ש דטפל פטור מברכה אחרונה ♦ ב' ראיות שטפל חייב גם בברכה אחרונה ♦ חילוק בין הסוגים השונים של 'טפל' ♦ גדר הפטור בדברים הבאים מחמת הסעודה ♦ אם דברים הבאים מחמת הסעודה ברכתם שהכל באופן שטעונים ברכה ♦ הוכחה מד' הגר"ז כשאר האחרונים דטפל חייב גם בברכה אחרונה ♦ סיכום ונפ"מ לדינא העולה מן האמור בסימן זה ♦ אכל תרופה מרה הפטורה מברכה ואחריה אכל סוכר למתק את פיו ♦ אכל דבר איסור שאין מברכים עליו האם מברך על הטפל לו

ראיות האחרונים שטפל חייב בברכה אלא שנפטור בברכת העיקר

(א) **ידועה** חקירת האחרונים אם טפל טעון ברכה אלא שנפטור בברכת העיקר או שטפל לא בעי ברכה כלל הואיל ואין הנאתו חשובה. והאחרונים הביאו כמה ראיות שטפל טעון ברכה; א] מהא דטפל הנאכל קודם העיקר חייב בברכה כמבואר ברמ"א סי' רי"ב (אע"פ שדינו כטפל כדמוכח מהא דמברך עליו שהכל

לד' הרמ"א, וכן הוא נפטר בברכה אחרונה של העיקר), ב] מהא דטפל שלא היה דעתו עליו בשעת הברכה על העיקר חייב בברכה כמבואר בתוס' מד., [עי' חזו"א סוס"י כ"ז שהוכיח כן], וכן אם עשה שינוי מקום בין אכילת העיקר לטפל חייב לברך על הטפל כמבואר בתוס' שם לפי' המג"א [וכ"ה במשנ"ב סק"ד]^א, וכן הוא פשוט לישנא דמתני' שאמרו 'מברך על העיקר ופותר את הטפל' ולא אמרו 'מברך על העיקר

א. וכן מבואר בשו"ע סי' קע"ז ס"ה לענין דברים הבאים מחמת הסעודה שאם הביאו לו באמצע הסעודה מבית אחר ולא היה דעתו עליהם כלל צריך לברך עליהם בפנ"ע, וגם הם יסוד פטורם הוא מדין עיקר וטפל כמבואר בראשונים.

מדרבנן וחיוב מעין ג' על הפירות לכמה ראשונים הוא מדאורי' כשאכל כדי שביעה, ואיך תפטור ברהמ"ז דרבנן על הפת את החיוב מעין ג' דאורי' על הפירות. [אכן אפשר דשם קשה גם אם נימא דטפל פטור מברכה לגמרי, דבפשוטו דברים הבאים מחמת הסעודה אינם חשובים כעיקר וטפל ממש מדאורי', וכל דינם הוא רק מדרבנן, ועל כן הקשה איך מהני זה לחיוב דאורי'.] וכן העיר בסי' ר"ב מ"ז סק"א על דין עיקר וטפל בתערובת דמבואר ברמ"א שם שיש המעורב ברוב שיכר נפטר היין בברכת השיכר, (וכ"ה סתימת השו"ע סי' רי"ב ס"א ומג"א סק"א דאף אם ברכת המיעוט בתערובת היא מעין ג' וברכת הרוב היא בנ"ר מברך בנ"ר), וקשה איך נפטר חיוב מעין ג' של היין ע"י ברכת בנ"ר של השיכר לפי השיטות דמעין ג' דאורי'.

ד' דרכים בישוב הקושיא

ג) **ומצאנו** כמה דרכים באחרונים בישוב הקושיא;

א] בשו"ת משיבת נפש למהרא"ל צינץ סי' י"ט כתב להוכיח מזה דאכילת טפל אינה חייבת בברכה מדאורי' אלא רק מדרבנן, והחילוק הוא מפני שלחיוב דרבנן סגי באכילה אבל לחיוב דאורי' בעינן שביעה, ואכילת טפל אין לה חשיבות הנאה של שביעה ע"ש היטב. [ובספר אשר לשלמה סי' י"ד ביאר עד"ז שיסוד החיוב דאורי']

וא"צ לברך על הטפל, ומשמע שרק ע"י שמברך על העיקר נפטר הטפל, ועמד בזה האג"מ ח"ד סי' מ"ב. וע"ע בט"ז סק"א שכתב בדוקא נקט התנא אופן שאכל פירות ואח"כ מליח כדי להורות לנו חידוש זה דטפל אינו פטור מברכה בעצמותו אלא שנפטר בברכת העיקר, ולכך אם לא היה דעתו על המליח בשעת אכילת הפירות צריך לברך עליהם אע"פ שדינם כטפל לפירות.

תמיהת האחרונים ממתני' דמליח ופת מ"ט א"צ לברך ברהמ"ז על הפת

ב) **ולפ"ז** עמדו האחרונים בקושיא גדולה איך האוכל מליח ופת עימו מברך על המליח ופוטור את הפת כמבואר במתני' ובשו"ע, וקשה דבשלמא בברכה ראשונה ניחא אולם בברכה אחרונה הרי אם אכל פת כדי שביעה חייב בברהמ"ז מדאורי' ואיך יפטר ע"י ברכת בנ"ר של המליח שהיא רק דרבנן. וכן הקשו מהא דמבואר בגמ' מא. דהאוכל צנון וזית עימו מברך על הצנון ופוטור את הזית, וקשה לשיטות הראשונים דברכת מעין ג' דאורי' איך פוטרת ברכת בנ"ר של הצנון את הזית החייבת במעין ג' מדאורי'.

וכן העיר הפמ"ג בסי' קע"ז א"א סק"א על סתימת הגמ' והשו"ע דאף האוכל כזית פת ואכל פירות הרבה מז' המינים כדי שביעה פוטור הכל בברהמ"ז, ולכאורי' הרי חיוב ברהמ"ז הוא רק

ב. ובסוף דבריו כתב ליישב די"ל בפשיטות דלגבי ברכה אולינן בתר הרוב דכל שהוא עיקר ועימו טפילה מברך על העיקר ופוטור את הטפילה ע"ש, ולכאורי' כוונתו כהצד דטפל פטור מברכה, וצ"ע.

שוב העירוני דכל קושיתו היא על מש"כ הט"ז דהא דאולינן בתר רוב ולא בתר הטעם, הוא משום דשניהם הוו מין חיוב, (ולא דמי לעושה עיסה מחטים ואורז דיש מין חיוב ומין פטור ע"ש), וע"ז כתב הפמ"ג דלפ"ז קשה היאך מהני זה לענין חיוב מעין ג' דאורייתא, דהרי לגבי זה הו"ל מין חיוב ומין פטור. ובתירוצו אין כוונתו לחדש דנפטר מדין עיקר וטפל, שהרי כבר מתחילה ידע שהוא מדין עיקר וטפל ע"ש, אלא כוונתו ליישב עיקר קושיית הט"ז מ"ט לא אולינן הכא בתר טעם, ומאי שנא מעושה עיסה מחטים ואורז וכו', וע"ז כתב הפמ"ג דיש ליישב עיקר הקושיא דלגבי ברכות לא אולינן בתר הטעם אלא אמרינן דכל שעיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטור את הטפילה, והרוב חשיב העיקר, וכוונתו דלפ"ז ממילא ל"ק כל מה שעמד שם היאך מהני זה לגבי חיוב דאורייתא, דכל קושייתו היתה לפי טעם הט"ז דשאני הכא דשניהם מין חיוב, וע"ז הקשה דכלפי הדאורייתא הו"ל מין חיוב ומין פטור, אך לפמ"ש"כ דהוא מדין עיקר וטפל לק"מ.

בברכהמ"ז הוא הודאה על האכילה עצמה וזה לא שייך בטפל שאוכלו רק לצורך העיקר, אולם חיוב דרבנן איכא על כללות הדבר שמתענג באכילה וזה שייך גם בטפל, ע"ש בדבריו העריבים].

במעדני יו"ט על הרא"ש (פ"ק סי' י"ד סק"ג) שחידש בד' הרא"ש דיוצאים מדאו' בברכה כלדהו בלא הזכרת ארץ וירושלים, וכן משמע בב"י סי' קצ"א, ולפ"ז יתכן שיוצאים מדאו' בברכת בנ"ר¹.

ב בראש יוסף מד. כתב דצ"ל דמתני' והשו"ע מיירי באופן שלא אכל מהפת כדי שביעה ואינו חייב בברכהמ"ז, ואה"נ אם יאכל מהפת כדי שביעה חייב לברך ברהמ"ז². [וכע"ז מבואר בצ"ח מא: (על רש"י ד"ה פת הבא בכיסנין) וכן מב. (על רש"י ד"ה רב הונא בסו"ד)].

ד בשו"ת אבני נזר אור"ח סי' ל"ח אות י"ג העלה מזה חידוש רב דהיכא שהעיקר פטור מברכה אף הטפל פטור מברכה, ודימה זאת להא דהמוציא חצי שיעור אוכלין בכלי פטור אף על הכלי ע"ש. [ובאמת ראינו זה הביאה כבר השו"א במשיבת נפש שם, אולם המשיבת נפש דחה דהפטור על הכלי הוא משום מתעסק ואף באופן שחייב על האוכלין פטור על הכלי, אך האבנ"ז הביא מהתוי"ט סופ"ק דר"ה דהמוציא חולה במטה כיון שחייב על האדם חייב נמי על המטה, ומזה הוכיח דהפטור על הכלי הוא רק משום

ג עוד היה מקום ליישב לפ"מ שצידד הפמ"ג בסי' ר"ח מ"ז סק"א דאף להשיטות דז' המינים חייבים בברכה אחרונה מדאו' יוצאים מדאו' בברכת בנ"ר³, וכן לענין פת מצאנו

ג. אמנם הוא כתב כן מטעם אחר, לפי שנקט דכל דינא דעיקר פטור טפל הוא רק דין דרבנן, ועל כן לא מהני אלא לענין ברכות דרבנן דהם אמרו והם אמרו, אך כלפי דינים דאורייתא ליכא כלל לדין עיקר פטור את הטפל ע"ש.

ד. ובחזו"א (סי' ל"ד סק"א) ג"כ צידד דסגי בברכה כלדהו, וכע"ז כתבו בנשמת אדם (כלל מ"ז סק"א) ותורת חיים (סי' ר"ט סק"ה), אולם עיקר כוונתם דא"צ הזכרת ארץ וירושלים ולא נתפרש בדבריהם אם סגי בברכת בנ"ר שאין בו הזכרת מזון כלל.

ה. אכן עדיין קשה קושיית הפמ"ג בסי' קע"ז א"א סק"א איך ברהמ"ז פוטרת פירות מז' המינים להשיטות דמעין ג' דאו', דהא קיי"ל דברהמ"ז אינה פוטרת מעין ג' כמבואר בשו"ע סי' ר"ח ס"ז, ובפשוטו אף מדאו' אינה פוטרת כיון שמוזכר בה מזון ולא פירות. שו"ר במשיבת נפש אות ב' שהעיר כעין קושיית הפמ"ג, וכתב די"ל שלהשיטות דז' המינים חייבים ברכה מדאו' יוצאים מדאו' בברהמ"ז, [ולדעתו צ"ל דד' השו"ע הנ"ל דאין יוצאים בברהמ"ז הוא רק מדרבנן], וצ"ע בנידון זה.

ו. אכן ד' הרבה ראשונים דפת טעונה ג' ברכות מדאו', ואף לד' החולקים נקטו רוב האחרונים דטעונה הזכרת ארץ וירושלים מדאו' לעיכובא, וכן לענין פירות ז' המינים מוכח בביה"ל (סי' ר"ח ס"ז ד"ה אלא) שנקט דלהשיטות דטעונים ברכה מדאו' בעינן הזכרת ארץ וירושלים לעיכובא. וגם עיקר הישוב אינו מוכרע, דסו"ס כיון שמדאו' העיקר פטור מברכה והטפל חייב בברכה יש לברך על הטפל את הברכה הראויה לו, והגם שמדאו' יוצאים בבנ"ר מ"מ הרי רבנן תקנו לצאת רק בברהמ"ז או מעין ג', ועי'. [שאלה זו תלויה בנידון הכללי אם בדיני דרבנן אין מתחשבים כלל בדאו' או שכל דין דרבנן נידון בפנ"ע, ודוגמא לזה בתוס' ר"פ החולץ (יבמות לה:): שכתב ב' תי' אם יש איסור לישא אחות חלוצתו שהוא רק איסור דרבנן היכא שמדרבנן לא חלה החליצה, ועוד כהנה רבים, וה"נ בניד"ד הרי מדרבנן הטפל נפטר בברכת העיקר וממילא אפשר שאין רבנן מחייבים לברך על הטפל את ברכתו הראויה לו מחמת שמדאו' העיקר פטור מברכה. וכמובן אין הכרח שהכרעה אחת יש בנידון זה לכל אנפי, ולא כתבנו אלא דוגמא לניד"ד]. וע"ע פמ"ג סי' קפ"ז א"א סק"א שכתב לדון דאף אם ברית ותורה דרבנן הר"ז מעכב מדאו' ע"פ דברי התוס' בסוכה ג. דגדרי דרבנן מעכבים מדאו'. ועי' להלן סי' ט"ז הערה ט'.

המינים ולד' הרבה אחרונים אינה פוטרת חיוב של מעין ג' אפי' בדיעבד.

[אגב, יש לציין שבאמת לא מבואר כלל במתני' ובגמ' שא"צ לברך ברהמ"ז על הפת, דלא מיירי שם אלא על ברכה ראשונה, ואף ברמב"ם ורא"ש לא כתבו הדין דטפל פטור מברכה אחרונה, ובאמת דנו הפוסקים מהיכ"ת דטפל פטור מברכה אחרונה, עי' בב"י ובד"מ ב' מקורות לזה, ומ"מ אין שום מקור שפטור מברכהמ"ז על הפת באופן שאכל כדי שביעה. אך מ"מ מסתיימת דברי השו"ע ושאר פוסקים משמע שלא חילקו בזה].

אכל עיקר פחות מכשיעור וטפל כשיעור האם מברך ברכה אחרונה על הטפל

(ד) והנפ"מ מכ"ז איך הדין באכל עיקר פחות מכשיעור וטפל כשיעור, דלפי פשוטות הכרעת האחרונים שטפל חייב בברכה חייב לברך ברכה אחרונה על הטפל אע"פ שהעיקר פטור מברכה, אבל האבנ"ז והאג"מ כתבו שלדבריהם הטפל פטור מברכה כשם שהעיקר פטור מברכה.¹

אולם בהא פליגי האבנ"ז והאג"מ, דהאג"מ כתב דמ"מ יברך בנ"ר מפני שלד' המג"א בסי' ר"י ב' מאכלים מצטרפים לשיעור כזית אף אם אין ברכותיהן שוות, ואם אכל חצי שיעור מליח וחצי שיעור פת מצטרפים לחייב בנ"ר, וממילא אף בעיקר וטפל יכול הטפל להצטרף לעיקר להשלים את שיעורו ומתחייב לברך בנ"ר על שניהם, אולם האבנ"ז נקט שלא יברך כלום, וצ"ל דס"ל דאין הטפל מצטרף לעיקר. [ובחידושי מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א סי' ד' סוף אות א' כתב לתמוה ע"ז, דאטו בברכותיהן שוות נמי נימא

דפטור על האוכלין]. וכן משמע באג"מ ח"ד סי' מ"ב שחיוב הטפל תלוי בחיוב העיקר. [ויש שהבינו דכוונתו להכריע דטפל פטור מברכה בכל גווני, ולכן הקשו סתירה בדבריו למש"כ בח"א סי' ע"ד בפשיטות דטפל חייב בברכה, אך המעיין היטב בדבריו יראה שכוונתו כהאבנ"ז דהטפל תלוי בחיוב העיקר, והוא מוכרח מיניה וביה ממש"כ שם דהטפל משלים לשיעור העיקר כמשי"ת להלן, וכ"כ בספר מגילת ספר סי' ל"ה אות ה'].²

ובאבנ"ז ואג"מ רמזו לדחות ג' הדרכים הראשונים, דאף אם לא אכל כדי שביעה מ"מ כל דתקון רבנן כעין דאו' תקון, ובספר מגילת ספר [שם] הוסיף להוכיח דברכת בנ"ר לגבי ברהמ"ז ומעין ג' נחשבת 'ולא כלום' כל' הגמ', וממילא גם לענין הדרבנן לא יתכן שחיוב ברהמ"ז של הטפל נפטר ע"י ברכת בנ"ר של העיקר.

אמנם בספר אשר לשלמה כתב להעמיד את הדרך הא' עפ"ד הרמ"א דטפל יורד בברכתו לשהכל, ולפ"ז כתב דאף לגבי ברכה אחרונה יורד הטפל בברכתו לבנ"ר, וכן משמעות דברי המשיכת נפש שם בסוף אות ו'. [וע"ש באשר לשלמה שביאר היטב ע"פ דרכו שאין לטפל חיוב ברכה על עצם האכילה אלא רק חיוב כללי על מה שמתענג ובוהה הברכה היא לעולם שהכל ובנ"ר, וע"ע בקובץ צוהר אוהל ברוך עמ' תי"ב שהאריכו בזה]. אכן יש לציין שנחלקו בזה האחרונים אם סברת הרמ"א שייכת לגבי ברכה אחרונה, וד' הט"ז בסי' רי"ב סק"ז שלענין ברכה אחרונה לא שייכא סברת הרמ"א, דיסוד דינו הוא מחמת דשהכל היא ברכה שנתקנה על כל המינים ועל הכל אם אמר שהכל יצא, משא"כ בנ"ר אינה ברכה שנתקנה על כל

ז. יש להעיר דלכאור' יש חידוש בדמיון בין המקרים, ולולי דבריהם היה מקום לחלק בין אם העיקר פטור מברכה בעצמותו או רק מחמת חסרון שיעור דאז לא חל פטור על הטפל.

הכי, דאם העיקר והטפל שניהם ברכתם בנ"ר ויאכל חצי שיעור מהעיקר וכשיעור מהטפל יהא פטור מלברך ברכה אחרונה, וצ"ע].

והנה לפי פשטות הכרעת האחרונים שהטפל חייב בברכה נקט האג"מ שמברך על הטפל את הברכה הראויה לו, והיינו דבאכל חצי כזית מליח וכזית פת מברך ברהמ"ז על הפת, אולם במשיבת נפש שם הכריע שמברך עליו בנ"ר, וטעמו הוא משום שאם יברך ברהמ"ז לא תחול ברכתו על העיקר אלא רק על הטפל, אך אם יברך בורא נפשות תחול הברכה גם על העיקר וגם על הטפל, וכיון שאין מברכים על הטפל כשיש אפשרות לברך על העיקר, ממילא צריך לברך בורא נפשות כדי שתחול גם על העיקר. והוסיף המשיבת נפש דאף אם העיקר היה חצי שיעור משקה והטפל כזית פת מברך בורא נפשות משום שפוטור בברכתו גם את המשקה. [והרחבנו בסברא זו בס"ד' אות ד' ושם בהערה ח' העתקנו את ל' המשיבת נפש] ח.

ובספר אשר לשלמה כתב מטעם אחר לברך בנ"ר, ע"פ דבריו הנ"ל דלד' הרמ"א דטפל יורד בברכתו לשהכל ה"ג לגבי ברכה אחרונה יורד הטפל בברכתו לבנ"ר, וכן משמעות

דברי המשיבת נפש שם בסוף דבריו, [וצ"ע היטב במשיבת נפש שם שכך את ב' הטעמים הנ"ל יחדיו]. וכ"כ לדינא בשו"ת אור לציון (ח"ב עמ' קכ"ה בביאורים ד"ה ולענין ברכה) דיש לברך בנ"ר מכח ד' הרמ"א הנ"ל ט. אולם כבר הבאנו שזה דלא כד' הט"ז שנקט דלגבי ברכה אחרונה ליכא לדין הרמ"א.

אכל את הטפל לאחר שבירך ברכה אחרונה על העיקר

(ה) ויש לדון נפ"מ בין הטעמים איך הדין באכל את הטפל לאחר שבירך ברכה אחרונה על העיקר, או באופן שעבר שיעור עיכול מהעיקר ולא מהטפל, דלפי סברת האשר לשלמה גם בכה"ג יש לברך בנ"ר מפני שטפל יורד בברכתו לבנ"ר, אולם לשאר הצדדים מברך את ברכתו הראויה לו, דבכה"ג העיקר חייב בברכה וכבר בירך על העיקר ולא נשאר לו אלא לברך על הטפל את ברכתו הראויה לו.

עוד נפ"מ יש לדון באופן שאכל פחות מכזית מהעיקר והטפל יחד אבל הטפל הוא בריה, איך הדין להצד דבריה דינו ככזית. דלפי סברת האג"מ דהטפל חייב בברכה רק מחמת שמצטרף לעיקר, צ"ע אם בכה"ג שייך צירוף

ח. וע"ש שהוכיח כן ממש"כ תוס' לו. (ד"ה הכוסס) להוכיח דכוסס חטא מברך לאחריו בנ"ר ולא מעין ג', דלא אשכחן ברכת על המחיה ועל הכלכלה אלא היכא דברך עליהו ברישא קודם אכילה בורא מיני מזונות. ואם נימא דאוכל מליח פחות מכזית ופת כזית מברך ברהמ"ז, הרי אשכחן גוונא שמברך לפניו שהכל ולאחריו מעין ג', כגון שהטפל היה פת הבאה בכיסנין או שאר פירות ממין ז'. ובכתבי מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א כתב להקשות עליו דאכתי משכח"ל באופן שאין על העיקר חיוב ברכה אחרונה כלל כגון שעבר שיעור עיכול מהעיקר ולא מהטפל וכדו', דגם לד' המשיבת נפש מברך מעין ג' אע"פ שבירך לפניו שהכל, ובהכרח דאין להוכיח מדברי התוס', דכוונת התוס' היא רק דלא אשכחן מין מאכל שאין מברכים לפניו במ"מ ואעפ"כ מברכים לאחריו על המחיה, אבל שפיר משכח"ל באופנים הנ"ל. [ויש להוסיף עוד היכ"ת דמשכח"ל בתבשיל מה' מיני דגן שנתעפש וחזי לאכילה ע"י הדחק ואכל ממנו כדי שביעה, דלפ"ד הביה"ל ריש סי' ר"ד מברך לפניו שהכל ולאחריו על המחיה לשיטות הראשונים דמעין ג' דאור].

ט. אולם יש לדון בזה לפ"ד המג"א החולק על הרמ"א וסובר דרק אם העיקר ברכתו שהכל מברך שהכל על הטפל (מובא במשנ"ב סי' רי"ב סק"י), ובחלק ההערות סי' צ' הרחבנו לדון אם לדבריו מברך שהכל רק באופן שפוטור בזה גם את העיקר (וכ"ה פשטות ל' המשנ"ב) או בכלל גווני (וכן ד' המחצה"ש על המג"א סק"ב והגר"ז ס"י), ונפ"מ לניד"ד שהעיקר פטור מברכה ומברך רק על הטפל. אמנם ע"י להלן הערה י"ב שכתבנו לדון דלענין ברכה אחרונה כו"ע מודו דהטפל יורד בברכתו לבנ"ר.

כיון שאין כזית בשניהם יחד, אלא רק לטפל בפנ"ע יש מעלת כזית, נוראיתי בכתבי מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א דמספק"ל בזה].

וכל הנפ"מ הנ"ל אמורים רק לפ"מ שנקטו כל האחרונים הנ"ל דטפל חייב בברכה אחרונה (עכ"פ אם העיקר חייב בברכה), אולם להלן יתבאר אופן להעמיד את הצד שטפל פטור מברכה אחרונה, ולפ"ז אין שום חילוק בין האופנים הנ"ל ובכל גיוני הוא פטור מברכה אחרונה על הטפל.

חילוק בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה בגדר פטור טפל

ו) העולה מן האמור שכל האחרונים הנ"ל הוכיחו ונקטו שטפל חייב בברכה, ולכן טרחו ליישב את התמיהה מהא דאוכל מליח ופת עימו פטור מברכה"ז על הפת אף אם אכל ממנה כדי שביעה שאז חיובה מדאורי.

אולם לולי דברי האחרונים היה נראה לחלק בפשיטות בין ברכה ראשונה לברכה

אחרונה, דכל הראיות שהביאו האחרונים דטפל טעון ברכה קיימי לענין ברכה ראשונה שיסודו הוא משום דאסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה, ולכך צריך לברך על הטפל, אולם לענין ברכה אחרונה שבפשוטו יסוד חיובו הוא רק מצד חובת ברכה על עצם האכילה¹ שפיר י"ל דטפל פטור מברכה לגמרי כיון שאינו אוכלו לצורך עצמו אלא לצורך העיקר. [וכן מבואר להדיא בתרוה"ד המובא ברמ"א דהאוכל טפל קודם העיקר חייב בברכה ראשונה משום דאסור להנות מהעוה"ז בלא ברכה, ומשמע דלולי זאת היה הטפל פטור מברכה].

וכבר עמד בחילוק זה בספר אשר לשלמה שם, וביאר עפ"ז ד' הרמ"א שהאוכל טפל

קודם העיקר מברך עליו שהכל, דבאמת גם בברכה ראשונה יש חובת ברכה מצד עצם האכילה ולא רק מחמת האיסור להנות מהעוה"ז בלא ברכה, אלא שחילוק הברכות לכל מין ומין הוא רק מצד הדין לברך על עצם האכילה, וחייב זה ליתא כלל בטפל, וכל החיוב בטפל הוא מצד הדין דאסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה שהוא חיוב ברכה רק על כללות הדבר שמתענג באכילה וע"ז ברכתו שהכל בכל גיוני"א. ולפ"ז ודאי

י. כדמשמע בתוס' לט. ד"ה בצר, ריטב"א לה. ספר החינוך מצוה ת"ל, ותו"י שבת כג., וכ"כ בפמ"ג סי' רי"ב מ"ז סק"ז להשיג על הט"ז שם שנקט דאף בברכה אחרונה איכא להאי כללא דאסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה, וכ"כ בפנ"י מד:, וכן משמע מהלבוש סי' ר"ח סי"ז וח"א כלל נ' ופמ"ג סי' קס"ז מ"ז סק"י, אולם ברשב"א לה. מבואר כד' הט"ז ע"ש, וכ"נ בד' הר"י המובא בתוס' לט. הנ"ל, וכן בד' הרא"ש סי' ט"ו שנסתפק לחייב בנ"ר על פחות מכשיעור משא"כ ברהמ"ז ומעין ג', וכן משמע מקושיית הכס"מ פ"ג הלי"ב, וכן נקט נימוקי הגרי"ב מט: בד' התוס' שם ד"ה ר"מ, והדברים ארוכים.

יא. ונראה לבאר ע"פ דבריו המשא ומתן בט"ז סי' רי"ב סק"ז שהביא קושיית הב"י על ד' הרמ"א מאי שנא ממש"כ הרא"ש דלא יתכן לברך בנ"ר על חצי שיעור מז' המינים דבשביל חסרון השיעור לא תשתנה ברכתו, והביא הט"ז ג' דרכים לחלק ביניהם, תי' הרמ"א ותי' הלבוש ותי' עצמו, ולפנ"ר דברי הרמ"א והלבוש דומים זל"ז ולא מובן מה חילוק ראה הט"ז ביניהם, וע"פ דברי האשר לשלמה יש לבאר היטב את ב' התי', ונציע את הדברים;

מתחלה הביא הט"ז דברי הרמ"א בדרכי משה בזה"ל; 'ורמ"א כתב ע"ז דליתא לדבריו אלא כיון שהוא טפל לדבר אחר ואין עיקר ההנאה מאותו דבר אין לברך עליו ברכתו הראויה לו אלא צריך לברך עליו שלא יהנה מהעוה"ז בלא ברכה, וכשמברך עליו שהכל יצא, ולא דמי לפחות מכשיעור שהוא נהנה מהאוכל שהוא עיקר הנאתו וצריך לברך עליו ברכתו הראויה לו'. ודחה הט"ז בזה"ל; 'ואין חילוק זה מספיק לענ"ד לבטל דברי הב"י דגם בחסרון שיעור לא מיקרי נהנה כראוי מעיקר הנאתו דכל שאין בה כשיעור אין ההנאה שלימה וא"כ מה לי שאין ההנאה שלימה מחמת חסרון שיעור או מחמת שהוא טפל לדבר אחר דבתרומתו איכא קצת הנאה עכ"פ'.

מסתבר כמש"כ שבברכה אחרונה ליתא להאי חובת ברכה ב³.

ראיה מד' בה"ג והרא"ש דטפל פטור מברכה

(ז) ובזה יתיישב גם מה שמצאנו בדברי הרא"ש סי' כ"ז שביאר ד' בה"ג דעל היין של

כוס ברהמ"ז א"צ לברך ברכה אחרונה משום דחשיב כבא מחמת הסעודה, והרא"ש חלק עליו דלא חשיב בא מחמת הסעודה, ותמוה דאף אם חשיב בא מחמת הסעודה סו"ס הרי בירך ברהמ"ז קודם ששתה את היין ומה יפטור את היין בברכה. וראיתי בשו"ת ארץ צבי (ח"א סי' ק"ז ד"ה מה שחקרתי) שכתב בתוך דבריו

אח"כ הביא הט"ז דברי הלבוש שכתב ליישב בזה"ל; 'דלא דמי לחסרון שיעור דשם אין חיוב ברכה אלא שמפני חסרון השיעור אנו באים לקבוע לו ברכה אחרת ע"ז אמר הרא"ש דבשביל חסרון השיעור לא שייך ברכה אחרת אלא לא יברך כלל, אבל הכא פשוט דצריך לברך אלא שיכול לפוטרו עם העיקר, רק מטעמא דלא יהנה מהעוה"ז בלא ברכה והוא נהנה כבר קודם אכילת העיקר הדעת נותן שיברך תחלה ולא משום עצמו אלא משום העיקר שרוצה לאכול אח"כ דהא אינו חפץ בו אלא בעיקר בהא מודה הרא"ש דמחמת טפילותו תשתנה ברכתו עכ"ל. וע"ז כתב הט"ז; 'וגם זה אינו מספיק, דהא התם ג"כ י"ל דאסור ליהנות בלא ברכה וא"כ פחות מכשיעור היה לנו לומר שלפחות יברך בנ"ר, ואפ"ה אמר הרא"ש כיון שהוא דבר שברכתו מעין ג' לא שייך בו כלל בנ"ר אפי' בפחות מכשיעור, ה"נ כן הוא דלא יהיה שינוי ברכה ממה שיש בו אלא אחד משתים יהיה - או לא יברך כלל או יברך ברכה הראויה לו' עכ"ל.

המתבאר מדברי הט"ז שדברי הרמ"א ודברי הלבוש הם ב' תי' שונים ומה שהוקשה לט"ז על תי' הרמ"א לא הוקשה לו על תי' הלבוש. ולפ"ר צ"ב דשניהם אמרו דבר אחד דטפל אינו חייב ברכה בעצמותו מפני שאין עיקר ההנאה ממנו אלא חייב ברכה רק משום שאסור להנות מהעוה"ז בלא ברכה ולכן סגי בברכת שהכל. ונראה לבאר כוונת הט"ז ע"פ דברי האשר לשלמה (ונתעוררתי לזה ע"י גיסי הרב צבי שוב שליט"א), דהט"ז הבין בכוונת הרמ"א דברכת הטפל נחתא דרגא מחמת שהנאתו קלישתא, ולכן הקשה דאף פחות מכשיעור הי הנאה קלישתא ונימא דברכתו נחתא דרגא, אולם בכוונת הלבוש הבין הט"ז דבאמת לא שייך שתשתנה ברכתו מחמת שהנאתו קלישתא אלא כוונתו כדברי האשר לשלמה שהוא חיוב ברכה אחר מדין 'אסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה' וחייב זה ברכתו שהכל בכל גווני, ומשא"כ בפחות מכשיעור לא נאמר חיוב זה. וע"ז הקשה הט"ז דסו"ס גם בפחות מכשיעור יחול חיוב מחודש זה מדין 'אסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה'. [נהפמ"ג העיר עליו דלא מצאנו איסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה לענין ברכה אחרונה כמובא בהערה הקודמת].

אמנם יש חילוק בין דברי הלבוש לביאור האשר לשלמה, דבלבוש משמע דיש בטפל גם את החיוב הרגיל מצד עצם האכילה אלא שחייב זה א"צ שיהא עובר לעשייתו ומתקיים במה שמברך אח"כ על העיקר, אך האשר לשלמה חידש שהוא פטור לגמרי מברכה מצד חיוב זה. ודברינו בפנים אמורים לפי דרכו של האשר לשלמה. [ובד' הלבוש ששייך לפטור את הטפל בברכה ראשונה שמברך על העיקר אף לאחר גמר אכילת הטפל, יש לבאר ע"פ המבואר בסוגיא נ. דד' רבינא דבדיעבד אפשר לברך ברכה ראשונה אפי' לאחר שגמר סעודתו (וכן פסק הראב"ד, ובמשנ"ב סי' קס"ז סקמ"ח כתב שראוי לצאת את שיטתו ע"י שיאכל עוד מעט פת ויברך המוציא), והא דלא קיי"ל כוותיה מבואר בגמ' שהוא מפני שכיון שגמר סעודתו הואיל ואידיחי אידחי, ומשמע מזה שאם נזכר באמצע סעודתו חלה ברכתו גם על כל מה שאכל עד הברכה, וכבר עמדו בזה בעמק ברכה דיני ברכות הנהנין אות א' ועוד אחרונים, ולפ"ז י"ל דה"נ בעיקר וטפל כשמברך על העיקר שפיר פוטרת הברכה גם את הטפל שאכל לפניו כיון שאכילה אחת היא ועיקר האכילה היא לאחר הברכה].

יב. אולם האשר לשלמה שם בא ליישב ראיית האבנ"ז מהשו"ע בסי' ר"ח ס"ט שטפל חייב גם בברכה אחרונה (כמו שיובא להלן), ולכן חידש שגם בברכה אחרונה איכא לדין זה שיש חובת ברכה על כללות הדבר שמתענג באכילתו ולכן גם בזה ברכתו לעולם בנ"ר ע"ש. [אולם יש להעיר שחידושו מבוסס ע"ד הרמ"א שטפל ברכתו שהכל, והב"י הרי חולק עליו, וא"כ לא יתכן ליישב ד' השו"ע בסי' ר"ח עפ"ד הרמ"א, וצ"ע. אכן יש לדון גם הב"י מודה בזה, דדוקא לגבי ברכה ראשונה סובר הב"י דיש לברך על כל מין ומין את הברכה הראויה

ומבואר דאם הדגן שהוא העיקר פטור מברכה אחרונה אזי הטפל טעון ברכה, ולכך כשאין לו כזית מהדגן לברך עליו הרי הוא צריך לברך בנ"ר על שאר המינים טו.

ב באג"מ ח"א סי' ע"ד הוכיח מד' השעה"צ סי' ר"ח סק"ע שטפל חייב בברכה אחרונה, מהא דמשמע מהשעה"צ דאם שיהיה פחות מרביעית יין ורביעית מים אזי להשיטות דין שיעורו ברביעית יברך בנ"ר על המים, דאע"פ שהמים נטפלים ליין כדין יין פטור כל מיני משקין' [ואף אם שיהיה פחות מרביעית יין כמבואר בבית"ל סי' קע"ד ס"ב דאם שיהיה יין עכ"פ כמלא לוגמיו נפטרים המים בברכה ראשונה], מ"מ כיון שפטור מברכה אחרונה על היין חייב לברך על המים טז.

להוכיח מזה דד' בה"ג והרא"ש דטפל פטור מברכה, אלא שזה סותר לראיות האחרונים דטפל בעי ברכה יג. אכן להנ"ל נחא, דחלוק ברכה ראשונה מברכה אחרונה, ולענין ברכה אחרונה שפיר י"ל דטפל פטור מברכה. [לד"ז העירני ידידי הרב אהרן הכר שליט"א] יד. וע"ע בחלק ההערות סי' פ"ד שהבאנו בשם הגר"ד לנדר שליט"א דרך מחודשת בד' בה"ג.

ב' ראיות שטפל חייב גם בברכה אחרונה

ח) אלא שבאמת מצאנו ב' ראיות שטפל חייב גם בברכה אחרונה;

א באבנ"ז סי' ל"ח אות י"ג הוכיח ממש"כ השו"ע בסי' ר"ח ס"ט דתבשיל של קטניות בתערובת דגן ואין בדגן כזית בכדי אכילת פרס מברך לפניו בורא מיני מזונות ולאחריו בנ"ר,

לו כיון שאין חילוק בדרגת החשיבות בין הברכות, אולם ברכת מעין ג' וכן ברהמ"ז שנתקנו רק על מינים חשובים י"ל דטפל מאבד את חשיבותו לענין זה, וכן דן מור"ח שליט"א בספרו שערי זבולון או"ח ח"א סי' פ"ב אות ו', וכן בספר חור"ב סוס"י י'.

יג. וביותר יש להעיר לפ"מ ששמעתי להוכיח קצת מד' בה"ג גופיה דנקט דטפל חייב בברכה, דד' בה"ג דמים בסעודה טעונים ברכה, וברא"ש סי' כ"ט הביא בשם ה"ר יו"ט לבאר ד' בה"ג דמים לא זייני ולא שייך לפוטרים בברכת המוציא, ומתבאר דהגם דחשיבי דברים הבאים מחמת הסעודה מ"מ טעונים ברכה, וא"כ תמוה איך נפטרים מברכה אחרונה. [ואולי יש לדחות דכוונת ה"ר יו"ט דאינם חשובים מחמת הסעודה, אלא דאם היו זייני היה שייך לפוטרים אגב הפת בברכת המוציא, תדע דהא עיקר וטפל גמורים א"צ שברכת העיקר תהא שייכת גם לטפל כדי לפוטרו, וצ"ע היטב בזה].

יד. שו"ר בספר מגילת ספר סי' ל"ה אות י"א שנחית לעיקר החילוק בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה, אולם מה שרצה לחלק כן בד' האבנ"ז והאג"מ דברכה ראשונה חייבים בכל גווני ובברכה אחרונה חייב הטפל תלוי בחיוב העיקר, לענ"ד אין לזה טעם, דאם נחיתנא להאי חילוק שוב אין מקור וטעם לחלק בין אם העיקר חייב בברכה או פטור מברכה, וגם באבנ"ז השווה להדיא בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה.

טו. יש לציין שנחלקו האחרונים בביאור ד' השו"ע שם, ולפ"ד הרבה אחרונים ברכת הדגן עצמו נחתא דרגא כיון שבטלה חשיבותו מחמת מיעוטו בתערובת, ומבואר שם עוד בשו"ע דכפת כה"ג מברך על המחיה אע"פ שאין בה כזית דגן בכא"פ, והביאו האחרונים את דברי הפר"ח בשו"ת מים חיים סי' א' שביאר דהיתה שם תקנה מיוחדת דמחמת חשיבות הדגן יתבטלו שאר המינים לדגן ויצטרפו להשלים את שיעורו, ולפ"ז לק"מ. ועוד מצאנו שם דרך מחודשת מאד בנשמת אדם כלל נ' סק"ו שביאר דרך לענין ברכה ראשונה נחשב הדגן לעיקר ושאר המינים טפלים לו, אולם לענין ברכה אחרונה הצריכה שיעור נחשב הדגן לטפל לשאר המינים כל שאין בו שיעור, ולפ"ז נמי לק"מ, והרחבנו בכ"ז בסי' ט"ו. אולם לד' הגר"א המובא שם במשנ"ב בכל גווני מברכים בנ"ר, והברכה היא רק על שאר המינים ולא על הדגן, ולפ"ז שפיר קיימא ראייתו של האבנ"ז.

טז. ותמוה מש"כ בעמק ברכה דיני ברכות הנהנין אות ה' להוכיח להיפך מדברי השעה"צ הללו דטפל פטור מברכה.

מחמת שהעיקר והטפל מצטרפים לשיעור כמו שהובא לעיל].

חילוק בין הסוגים השונים של 'טפל'

(ט) ונראה לדחות דאין כל הטפילויות שוות זו לזו, דטפילות שאר משקין ליינ אינה במעשה השתיה גופא, שהרי חפץ בשתיית שאר המשקין בפני עצמו בלא שום קשר ליינ, אלא הטפילות היא בחשיבות המין ובכח"ג ודאי שאר המשקין חייבים בברכה ורק שנפטרים בברכת היין כיון שהוא המשקה היותר חשוב, ויש צד מחודש יותר בפמ"ג סי' קע"ז א"א סק"א דהטפילות היא רק מחמת חשיבות הברכה של ברכת בפה"ג, ולפ"ז כתב בסי' קע"ד א"א סק"ט דאם בירך על היין ברהמ"ז שפוטרתו בדיעבד אין שאר המשקין נפטרים עימו, לפי שרק ברכת בפה"ג ועל הגפן פוטרת שאר משקין, ולפ"ז פשוט שאין שאר המשקין פטורים מברכה"ט.

וכן יש להוכיח מד' הגר"ז (סי' ער"ב סי"ג) ושו"ת רב פעלים (ח"ב סי' מ"ז) שנקטו דאם קידש על היין ושתה שאר משקין קודם הסעודה צריך לברך בנ"ר על המשקין הואיל ואינו מברך על הגפן על היין כיון שהיין נפטר בברהמ"ז ולא המשקין, וכע"ז מצאנו בפמ"ג סי' קע"ד א"א סק"ט דהשתיה יין ושאר משקין קודם ברהמ"ז לאחר שאמר הב לן וניברך צריך לברך בנ"ר על המשקין כיון שהיין נפטר בברהמ"ז ולא המשקין י'.

[יש לציין שראיות אלו הם גם סתירה לד' האבנ"ז, דהא בגונוני הנ"ל העיקר פטור מברכה (בשו"ע לגבי דגן ושעה"צ לגבי יין), ולד' האבנ"ז והאג"מ באופן שהעיקר פטור מברכה גם הטפל פטור מברכה, ואכן האבנ"ז הניח זאת בצ"ע על שיטתו י"ח. אך לד' האג"מ נוחא, דלדבריו גם העיקר חייב בברכת בנ"ר

יז. ובחלק ההערות סי' ר"א ביארנו דבריהם מ"ט אין ברהמ"ז הפוטרת את היין יכולה לפטור עימה גם את המשקין מדין יין פטור כל מיני משקין ואכמ"ל.

יח. אמנם ע"י לעיל הערה ז' דלולי דברי האבנ"ז היה מקום לחלק בין אופן שהעיקר פטור מברכה בעצמותו לבין אם הפטור הוא רק מחמת חסרון שיעור. ושוב שמעתי להוכיח כעיקר ד' האבנ"ז מדברי המאירי לו. בדין שמן המעורב באניגרון, שכתב דהיכא דהשמן הוא עיקר, אינו על האניגרון מדינא דעיקר וטפל, ואילו לגבי השמן הביא ב' דעות אם אין מברכים עליו כלל או מברכים שהכל, ומתבאר דאף להדעה דאינו מברך כלל על השמן, מ"מ א"צ לברך על האניגרון. [ע"י בחלק ההערות סי' צ"ט].

עוד הוכיחו בזה ממש"כ הרא"ש סי' כ"ג בתי' בתרא לפרש ד' ת"ק במתני' מ: דעל החומץ מברך שהכל, דהוא בשעירבו עם מים או עם מרק (דאל"כ ודאי אין מברכים עליו כי היכי דלא חשיב אוכל לענין יוהכ"פ), ותיקשי לפ"ז דברי ר' יהודה דפליג וס"ל דאין מברכין עליו משום שהוא מין קללה, וקשה דמאי נפ"מ בהא דפטור מלברך על החומץ, הא מ"מ בעי לברך שהכל על המים והמרק שאינם מין קללה, ובע"כ דכל שהעיקר פטור מברכה אף הטפל פטור. מיהו ראיה זו יש לדחות דעיקר דינא דר' יהודה הוא דאין מברכין על החומץ, ואה"נ לדעתו יש לברך על המים ועל המרק, והנפ"מ בהא דאין מברכין על החומץ, הוא כגון באופן שכבר בירך תחילה על מים ועל מרק, ולא נתכוין לפטור את החומץ, וכן נפ"מ באופן שהמרק הוא מי שלקות דיברך בפה"א ולא שהכל (לולי ד' המחצה"ש סי' ר"ה סק"ו דנחית דרגא לשהכל ע"ש), וכן נפ"מ אם המרק הוא דבר איסור שאין מברכים עליו, וכן נפ"מ בחומץ המזוג במים ושותהו שלא לצמא, דא"צ לברך על המים, [אמנם ע"י בחידושי הגר"א גנחובסקי סוס"י ו' שהעמיד בזה פלוגתא אחרונים אם מים שמעורבים בדבר אחר ומכח זה יש הנאה בשתייתם, ושותה שלא לצמא, האם איכא חיוב ברכה על המים מצ"ע או רק מצד הדבר שמעורבים בו].

יט. ובמק"א נתבאר עפ"ז ד' הגר"ז (סי' ער"ב סי"ג) ושו"ת רב פעלים (ח"ב סי' מ"ז) שנקטו דאם נפטר היין בברהמ"ז מדין דברים הבאים מחמת הסעודה לא נפטרו שאר המשקין עימו, ואף דבטפל גמור קיי"ל דיש טפל לטפל כמבואר בתוס' מד. לגבי פירות גינוסר ובמשנ"ב סי' רי"ב סק"ד בסופו בשם המג"א וכן בביה"ל סי'

גדר הפטור בדברים הבאים מחמת הסעודה

(י) **והנה** לפ"ז היה מסתבר שגם דין טפילות של דברים הבאים מחמת הסעודה הוא כן, שהרי חפץ במאכלים אלו מצד עצמם וטפילותם דומה קצת לטפילות של תערוכת. וכן יש לדקדק מל' השו"ע בסי' קע"ז ס"א וסי' קע"ד ס"ו בדברים הבאים מחמת הסעודה 'ברכת המזון פוטרתן', ולא כתב שאינם צריכים ברכה, [וכמו שדקדק האג"מ מלישנא דמתני' לגבי ברכה ראשונה בטפל גמור מדקתני 'מברך על העיקר ופוטר את הטפל' ולא שא"צ לברך על הטפל, ושור"ר במשיבת נפש אות ב' בתור"ד שכתב לדקדק כדברינו מל' השו"ע בדברים הבאים מחמת הסעודה אינם פטורים מברכה אלא דברהמ"ז פוטרתן]. ומצאתי גם בקו"א להגר"ז סי' קע"ד סק"ח דנוטה שדברים הבאים מחמת הסעודה שלא היתה דעתו עליהם בשעת ברכת המוציא וטעונים ברכה (כמבואר בשו"ע סי' קע"ז ס"ה) מברך עליהם ברכתם הראויה להם ולא שהכל מפני 'שאינם טפלים כ"כ', ואפשר שכוונתו כנ"ל שהם חייבים בברכה מחמת עצמם כ"א.

אולם ברא"ש בד' בה"ג מתבאר שדברים הבאים מחמת הסעודה פטורים מברכה כמו שהוכחנו לעיל, וכן לענין ברכת שהכל מצאתי בצל"ח מב. (על תוד"ה אי הכי בסוף

וכן טפילות של שאר המינים לדגן הוא דין טפילות של תערוכת, וגם שם הוא חפץ במידה שווה בכל המינים בתערוכת אלא שכיון שהוא מאכל אחד פוטרת הברכה על המין החשוב שבו את שאר המינים, ובזה ודאי שאר המינים ג"כ חייבים בברכה, [וכבר עמד בזה הגר"א בביאורו סי' ר"ב סק"ג שא"א ללמוד דין טפל של תערוכת מדין טפל גמור המשמש לעיקר], וכן הרחיב ליישב בספר מגילת ספר סי' ל"ה אות ו'. [אך צ"ע אם אפשר לומר כן, דסו"ס הרי דין טפל דתערוכת נלמד בגמ' לו. ובדברי הראשונים מדינא דמשנתנו דמברך על העיקר ופוטר את הטפילה, ומנלן ב' דינים חלוקים].

ועפ"ז יישבנו בחלק ההערות סי' פ"ו הא דמבואר בפמ"ג סי' ר"ב מ"ז סק"ב שטפל של תערוכת שלא היתה דעתו עליו בשעת ברכת העיקר מברך עליו את ברכתו הראויה לו, וקשה דהא לד' הרמ"א טפל הטעון ברכה ברכתו שהכל, (וכ"כ המשנ"ב בסי' רי"ב סק"ד בשם המג"א דאם לא היתה דעתו על הטפל בשעת הברכה על העיקר מברך על הטפל שהכל). אכן להנ"ל נ"ח, דטפל החייב גם בברכה אחרונה מברך עליו ברכתו הראויה לו, ורק כשהטפל פטור מברכה אחרונה וחיובו בברכה ראשונה הוא רק משום האיסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה אזי ברכתו היא שהכל כדביאר האשר לשלמה².

קע"ד ס"ב בשם החת"ס, שאני טפילות דשאר משקין ליין שהיא רק טפילות בחשיבות המין המועלת לפוטרם כשמברך על היין בפנ"ע ולא כשהיין עצמו נפטר מדין טפל, והרחיב בזה בספר מגילת ספר סי' כ"ח אות ח'.

כ. אמנם יש לציין דבמחצה"ש סי' ר"ה סק"ו מבואר דגם בעיקר וטפל של תערוכת מברכים שהכל על הטפל אם מתחיל לאוכלו קודם העיקר, ולפז"ר נראה דחולק על הפמ"ג הנ"ל.

כא. וכ"כ מו"ח שליט"א מסביר בספרו שערי זבולון או"ח ח"א סי' פ"ב אות ב' ע"ש, והוכיח כן מהא דלא מצאנו בשאר הפוסקים שהעירו על דין השו"ע בסי' קע"ז ס"ה שלפ"ד הרמ"א בסי' רי"ב צריך לברך שהכל. אך להלן הובא מהצל"ח וישועות יעקב שנקטו כן בפשיטות. [ומהמשנ"ב שלא עמד בזה אין כ"כ קושיא, כיון שלפ"ד הרמ"א שם אין נוהג דין זה הואיל ודעתו של אדם על כל מה שיביאו לו]. שור"ר בספר חו"ב מד. (סי' י" סק"ב) שנקט בפשיטות דגם דברים הבאים מחמת הסעודה יורדים בברכתם לשהכל, וצ"ע לדינא.

דבריו) וישועות יעקב סי' קע"ז סק"ג שנקטו בפשיטות דלא כהגר"ז, דגם דברים הבאים מחמת הסעודה באופן שצריך לברך עליהם ברכתם שהכל.

ויש לחלק דדברים הבאים מחמת הסעודה סו"ס באים ללפת את הפת ועיקר חפצו באכילה זו היא הפת ולכן דינם דומה לטפל גמור שפטורים מברכה בעצמותם וחייבים רק בברכה ראשונה מכח האיסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה. [ועי' בפמ"ג סי' קע"ז א"א סק"א שכתב לבאר ספק המג"א שם אם האוכל מעט פת רק כדי לפטור שאר המאכלים מברכה מהני לפוטרים או לא, וביאר דהספק הוא אם יש בפת ג"כ הדין שפוטרים שאר מאכלים מחמת חשיבות הפת כמו יין שפוטרים שאר מיני משקין, אולם משמע שזה פשוט שעיקר הדין בפת הוא שפוטרים דומיא דכל עיקר וטפל כיון ששאר המאכלים מחמת הפת הם באים ע"ש].

(יא) ועפ"ז שהעלינו מד' הרא"ש ובה"ג דדברים הבאים מחמת הסעודה פטורים לגמרי מברכה אחרונה נראה ליישב כמה מילי בד' הרא"ש והמג"א;

[א] בשו"ע סי' קע"ד ס"ו כתב דברהמ"ז פוטרי יין שבסעודה, ובמג"א סק"ח הביא בשם הרא"ש הטעם דהוי כדברים הבאים מחמת הסעודה כיון שבא לשרות המאכל שבמעיו. ומשמעות דבריו שרק יין הבא מחמת הסעודה נפטר בברהמ"ז. והעיר התהל"ד סק"ד מאי שנא מכל מילי דנפטרים בברהמ"ז אף אם אינם באים מחמת הסעודה, והוסיף להוכיח כן דין תוך

הסעודה נפטר בברהמ"ז אף אם אינו בא מחמת הסעודה ע"ש, וצ"י ש"כ התוס' בפסחים והרשב"א בברכות מא: וכן הרא"ש בפסחים שם. והנה בתוס' ורשב"א אכן מבואר כן להדיא, אך ברא"ש לא מצאתי כן, ואדרבא מדוקדק קצת מדבריו בברכות מא: סוס"י כ"ו ובפרק ערבי פסחים סי' י' כמשמעות ד' המג"א דלא פטר את היין אלא באופן שבא מחמת הסעודה ע"ש כב, אך שמסברא צודק התהל"ד שאין טעם לחלק בין מחמת הסעודה לשלא מחמת הסעודה, דהא בשאר מילי לא מצאנו חילוק ביניהם וברהמ"ז פוטרי הכל ומאי שנא יין, ואמנם לד' רש"י ורשב"ם בפסחים שם ועוד ראשונים יין לא נפטר בברהמ"ז משום דס"ל שגורם ברכה לעצמו אף לענין ברכה אחרונה (כמו שטעון ברכה ראשונה מהאי טעמא כמבואר בגמ' בברכות שם ובשו"ע סי' קע"ד ס"א וס"ז), אך הרא"ש הלא פליג עליהו וס"ל דין הבא מחמת הסעודה נפטר בברהמ"ז (אע"פ שאינו נפטר בברכה ראשונה), וצ"ע ד' הרא"ש והמג"א.

אכן לפ"מ שהעלינו בד' הרא"ש דדברים הבאים מחמת הסעודה פטורים מברכה לגמרי את"ש היטב, די"ל דאף הרא"ש והמג"א ס"ל כד' רש"י ורשב"ם דין גורם ברכה לעצמו לענין ברכה אחרונה ומש"ה אינו נפטר בברהמ"ז, אלא דשאני דברים הבאים מחמת הסעודה שדינם כטפל גמור ופטורים מברכה לגמרי, ובזה לא שייכא הסברא דגורם ברכה לעצמו כיון שפוטרי מברכה, ורק היכא שטעון ברכה אלא שבאנו לפוטרו ע"י דבר אחר אמרי' דמחמת חשיבותו אינו נפטר ע"י דבר אחר כג'.

כב. זה לשונו בפסחים; 'אלא היינו טעמא (דיין נפטר בברהמ"ז) משום דהיין בא לשרות האכילה וא"א לאכילה בלא שתיה והוי כדברים הבאים תוך הסעודה מחמת הסעודה שאינן טעונים ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם. ומהאי טעמא פריך התם יין נמי נפטריה פת שלא יברך עליו בפ"ג, ומשני דמחמת חשיבותו גורם ברכה לעצמו, אבל לאחריו ודאי נפטר מהאי טעמא'. וכע"ז לשונו בברכות שם; 'אלא היינו טעמא שאין טעון ברכה לאחריו משום דהוי כדברים הבאים מחמת הסעודה תוך הסעודה ואף לפניו לא היה טעון ברכה אלא משום דגורם ברכה לעצמו'.

ב נחלקו האחרונים אם דברים הבאים לגרור תאוות המאכל בתוך הסעודה (כגון יין שרף או מלפפון חמוץ) חשובים כדברים הבאים מחמת הסעודה ופטורים מברכה ראשונה או לא, והמג"א בסי' קע"ד הכריע דחשיב מחמת הסעודה, ואחד מראיותיו הוא מהא דין ששתה קודם הסעודה כדי לפתוח בני מעיים לגרור תאוות המאכל נטפל לסעודה ונפטר בברכה"ז כמבואר בשו"ע ס"ו ומשנ"ב סק"ד. אך בשעה"צ סקמ"ה הביא בשם האחרונים שתמהו על ראיית המג"א, דמהא דין הבא לגרור תאוות המאכל נפטר בברכה"ז אין שום ראיה דחשיב מחמת הסעודה לענין להיפטר בברכה ראשונה, דהא אף דברים שאינם באים מחמת הסעודה נפטרים בברכה"ז.

אכ"ן לפ"מ שביארנו ד' המג"א את"ש היטב, שכבר דקדק התהל"ד מדברי המג"א דין אינו נפטר בברכה"ז אא"כ הוא בא מחמת הסעודה, וביארנו דשאני יין שגורם ברכה לעצמו ולכך אינו נפטר בברכה"ז אא"כ הוא בא מחמת הסעודה דאז הוא פטור מברכה בעצמותו, ולכך שפיר הוכיח המג"א דדבר הבא לגרור תאוות המאכל חשוב כבא מחמת הסעודה.

אך לקושטא דמילתא כ"ז דחוק טובא בד' המג"א, דהא ל' השו"ע היא דברכה"ז פוטר את היין ולא שהיין פטור מברכה מצד עצמו (כמו שדקדקנו לעיל), וצ"ע.

ג במג"א סי' קע"ז סק"א מספק"ל באינו חפץ לאכול פת ואוכל מעט פת רק כדי לפטור את שאר המאכלים אם פוטרם או לא. והנה לא נתפרש במג"א אם ספיקו הוא גם לגבי ברכה אחרונה, אולם מצאתי בפמ"ג (סי' קע"ד א"א סק"ט בסופו) ובמשיבת נפש (הנ"ל אות ב')

שהבינו דספיקו הוא גם לגבי ברכה אחרונה אם שאר המאכלים טעונים ברכה בפני עצמם או לא ע"ש. ולפ"ז תמה המשיבת נפש דבשלמא אם אכל כזית פת ומברך ברהמ"ז ניחא, אולם המג"א הרי איירי גם באופן שאכל פחות מכזית פת [כמפורש במג"א שם], ובכה"ג הרי אינו מברך ברהמ"ז ופשיטא ששאר המאכלים חייבים בברכה, דאיך יפטרו, ואיך יעלה על הדעת שיאכל למעדנים כל מאכל מבלי ברכה אחרונה וכו', והסיק דצ"ל דבכה"ג שאכל פת פחות מכזית ודאי לא נסתפק המג"א לענין ברכה אחרונה דטעונים ברכה בפני עצמם, עכת"ד.

אכ"ן לפ"מ שהעלינו בד' הרא"ש דדברים הבאים מחמת הסעודה פטורים מברכה לגמרי ניחא, דכל המעדנים שאוכל באים רק כדי ללפת את הפת ועל כן פטורים הם מברכה. [וכן י"ל לפ"ד האבנ"ז והאג"מ דכל שהעיקר פטור מברכה אף הטפל פטור, דה"נ בדברים הבאים מחמת הסעודה אם הפת פטורה מברכה גם הם פטורים מברכה].

אולם באמת בניד"ד תמיהת המשיבת נפש קיימת, דבכה"ג שאוכל מעט פת רק כדי לפטור את שאר המאכלים הרי ודאי אינו אוכל כדי ללפת את הפת, וכל הצד במג"א שהפת פוטרם הוא לדון דפת דמי ליין הפוטר שאר משקין מחמת חשיבות המין כדביאר הפמ"ג שם, וכה"ג כבר נתבאר שאין שאר המאכלים פטורים מברכה.

הוכחה מד' הגר"ז כשאר האחרונים דטפל חייב גם בברכה אחרונה

יב נחזור לעיקר הנידון. הנה אמרנו לחדש דלגבי ברכה אחרונה אין חיוב ברכה כלל בטפל, אולם כפי שנתבאר כל דברינו

כג. ולפ"ז נמצא דדברים הבאים שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה אינם נחשבים כטפל גמור ולכך טעונים ברכה מצד עצמם, והארכנו בענין זה בסי' י"ג דבאמת לא הוה טפל כלל ומש"ה אינם נפטרים בברכה ראשונה ורק בברכה"ז הם נפטרים מפני שברהמ"ז היא ברכה הכוללת את כל הסעודה כמבואר בבעה"מ, ואכמ"ל.

מאמר מהגר"ח פ' שיינברג שליט"א שנקט מסברא כד' הגר"ז ע"ש בארוכה].

(יג) העולה מן האמור;

א. האחרונים הוכיחו מכמה דוכתי דטפל חייב בברכה; א] מהא דטפל הנאכל קודם העיקר חייב בברכה. ב] מהא דטפל שלא היה דעתו עליו בשעת הברכה על העיקר חייב בברכה. ג] מהא דאם עשה שינוי מקום בין אכילת העיקר לטפל חייב לברך על הטפל. ד] וכן דקדק האג"מ מלישנא דמתני' 'מברך על העיקר ופוטור את הטפל'.

ב. וכל אלו הם ראיות לענין ברכה ראשונה, אולם מצאנו ג"כ ראיות לענין ברכה אחרונה; ה] כן הוכיח האבנ"ז ממש"כ השו"ע בס"י ר"ח ס"ט לברך בנ"ר על תערובת דגן וקטניות כשאין כזית מהדגן. ו] באג"מ הוכיח מד' השעה"צ סי' ר"ח סק"ע שמברך בנ"ר על משקים כשלא שתה כשיעור מהיין. וכן הוכחנו מדברי הפוסקים לענין אופנים שברהמ"ז פוטור את היין ולא את שאר המשקין שהצריכו לברך על שאר המשקין בפנ"ע.

ג. מאידך גיסא מצאנו הוכחות להיפך לענין ברכה אחרונה; א] בשו"ת ארץ צבי הוכיח דטפל פטור מברכה לגמרי מדברי הרא"ש בד' בה"ג דעל היין של כוס ברהמ"ז א"צ לברך ברכה אחרונה משום דחשיב כבא מחמת הסעודה. ב] וכן הוכיחו האחרונים מהא דהאוכל מליח ופת עימו מברך בנ"ר על המליח ואינו מברך ברהמ"ז על הפת אע"פ שבנ"ר דרבנן אינו פוטור חיוב ברהמ"ז דאו'.

אמורים לולי דברי האחרונים, אבל ד' האחרונים היא שאין חילוק בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה וטפל חייב גם בברכה אחרונה, כמו שהבאנו מהצל"ח והראש יוסף, משיבת נפש אבנ"ז ואג"מ.

ויש להוסיף להוכיח כן גם מד' הגר"ז, דידוע חידושו של הגר"ז בס"י רי"ב ס"י דטפל שלא היתה דעתו עליו בשעת ברכת העיקר טעון ברכה אחרונה ג"כ (ולא רק ברכה ראשונה). והנה רבים למדו מדבריו דס"ל דטפל שלא היתה דעתו עליו בשעת הברכה לית ליה דין טפל כלל ולכך אינו נפטר בברכה אחרונה, (וכ"כ בקצות השלחן סי' נ"ח סק"א), אולם לכאור' יש להוכיח לא כן, מדכתב שם דמברך על טפל זה שהכל אם ברכת העיקר היא שהכל (והוא כד' המחצה"ש בשיטת המג"א שם כד'), ומוכח דיש עליו דין טפל. וכן יש להוכיח קצת ממש"כ שם דאם הטפל הוא פת א"צ נט"י כה"ג משום דסו"ס אוכלה בתורת טפילה לדבר אחר ולא תקנו נט"י אלא כשאוכלה לסעוד הלב שסעודתה מצויה ורגילה תמיד ויש לחוש לסרך תרומה ע"ש כה"ל. ולפ"ר מסתבר דאם לית ליה דין טפל לענין הברכה ה"נ לא חשיב טפל לענין נט"י, ויש לחלק.

וכיון שהוכחנו דאף טפל שלא היתה דעתו עליו בשעת הברכה מיקרי טפל ואעפ"כ חידש הגר"ז שחייב בברכה אחרונה, מוכח מזה דס"ל דטפל אינו פטור מברכה אחרונה. [אך מ"מ עיקר ד' הגר"ז צ"ב טובא מ"ט אינו נפטר ע"י העיקר בברכה אחרונה, והא בברכה אחרונה שפיר דעתו עליו לפוטרו, וצ"ע. שו"ר בקובץ צפונות ה'

כד. ודלא כמשמעות הפמ"ג (א"א סק"ב) דה"ח (סי"ט) וסתימת המשנ"ב דבכה"ג כו"ע מודו דברכתו שהכל גם אם ברכת העיקר איננה שהכל, ולא דמי לאוכל טפל קודם העיקר. [אגב יש להעיר בד' הגר"ז, דבסעיף ח' שם גבי טפל קודם העיקר הביא ד' המג"א (דמברך על הטפל שהכל אם ברכת העיקר היא שהכל) רק בשם י"א, ואילו בסעיף י' גבי אופן שלא היה דעתו עליו סתם בפשיטות דמברך שהכל בברכת העיקר]. ועי' בחלק ההערות סי' צ' שהרחבנו בזה.

כה. וחולק בזה ע"ד הרמ"א בשו"ת סי' א' שנקט דרך אם הוא פטור מברכת המוציא הוא פטור גם מנט"י (הובאו דבריו במשנ"ב סי' קנ"ח סק"י).

ברכתו, וכגון אם העיקר הוא פת והטפל הוא פת הבאה בכיסנין].

ד' האשר לשלמה (סי' י"ד) לברך בנ"ר בכל גווני ע"פ שיטת הרמ"א שהטפל יורד בברכתו לשהכל, וכסברא זו משמע גם במשיבת נפש הנ"ל, וכ"כ לדינא בשו"ת אור לציון (ח"ב עמ' קכ"ה בביאורים ד"ה ולענין ברכה). והוספנו לדון דכ"ה אף לד' הב"י החולק על הרמ"א, דלגבי ברכה אחרונה אין חשיבות לטפל לברך עליו ברכת מעין ג' או ברהמ"ז שהם ברכות שנתקנו רק על מינים חשובים, וכן דן מו"ח שליט"א בספרו שערי זבולון (אור"ח ח"א סי' פ"ב), וכן בספר חו"ב (סוס"י י'). (אך הערנו דר' הט"ז בסי' רי"ב סק"ז היא דברי הרמ"א לא שייכי כלל לגבי ברכה אחרונה).

אכ"ן באופן שהנידון הוא בדאו' (כגון שאכל פת טפל כדי שביעה או טפל מז' המינים כדי שביעה להשיטות דחיובם מדאו') עולה מדברי הראש יוסף מד. והצל"ח מא: דחייב לברך על הטפל כדינו.

[ע"ע] בחלק ההערות סי' ס"א תשובה בדיון מי שאכל פת פחות מכזית ושאר מאכלים מה דינו בברכה אחרונה].

ב] אכל פחות מכשיעור מהעיקר והטפל יחד אבל הטפל הוא בריה, דמי לציור הקודם, אולם לפי סברת האג"מ דהטפל חייב בברכה רק מחמת שמצטרף לעיקר, צ"ע אם בכה"ג שייך צירוף כיון שאין כזית בשניהם יחד, אלא רק לטפל בפנ"ע יש מעלת כזית, [ונסתפק בזה מו"ר הגאון רבי אברהם גנחובסקי שליט"א].

ג] עיקר וטפל של תערובת ואכל חצי שיעור מהעיקר וכשיעור מהטפל [ומשכח"ל באופן שהטפל הוא בריה כגון תערובת של ב' מיני פירות והמיעוט הוא צימוקים, או עוגה שיש בה צימוקים, ואכל פחות מכזית משניהם יחד אבל הצימוקים הם בריה (עי' שו"ת שבט הלוי ח"ח

ד'. ואמרנו לחלק בזה בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה, דטפל פטור מברכה אחרונה לגמרי משא"כ בברכה ראשונה דאסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה. וגם בברכה אחרונה אמרנו לחלק בין סוגי הטפילויות, דדין טפל של תערובת וכן של שאר משקין לייין אינו פוטרם מברכה ומשא"כ טפל גמור המשמש או מלפת.

ה. אולם האחרונים לא חילקו בזה, וכתבו ליישב בכמה אנפי הקושיא ממתני' דמליח ופת עימו; א] דאכילת טפל לא חשיבא אכילה שיש בה שביעה לחייב ברכה מדאו'. ב] דמיירי באופן שלא נתחייב בברכה מדאו', ואה"נ באופן שמחויב ברכה אחרונה על הטפל מדאו' אינו נפטר בברכת העיקר. ג] דמדאו' ברכת בנ"ר פוטרת בכל גווני. ד] דכל שהעיקר פטור מברכה אף הטפל נגרר ונפטר מברכה.

ו. ויש כמה נפ"מ לדינא מהנ"ל;

א] אכל חצי שיעור מהמליח וכשיעור מהפת, יש בזה ג' צדדים אם מברך ברהמ"ז או בנ"ר או אינו מברך כלום;

ד' האבנ"ז (סי' ל"ח סקי"ג) דאינו מברך כלום על הטפל כיון שהעיקר פטור מברכה, (והערנו דלולי דבריו היה מקום לחלק בין אם העיקר פטור מברכה בעצמותו או רק מחמת חסרון שיעור דאז לא חל פטור על הטפל).

ד' האג"מ (ח"ד סי' מ"ב) ג"כ דהטפל מצד עצמו פטור מברכה אולם מצטרף לעיקר להשלים את שיעורו באופן ששניהם מאכלים, דכל המאכלים מצטרפים לחייב בנ"ר, [אבל אם אחד מהם הוא אוכל והשני הוא משקה אינם מצטרפים].

ד' המשיבת נפש (סי' י"ט) לברך בנ"ר על הטפל בכל גווני כיון שברכה זו מועילה גם לעיקר. [אכן נראה דלפ"ז אם ברכת הטפל היא מעין ג' והיא ברכה המועילה בדיעבד לעיקר לא תשתנה

לברך על הטפל אליו, וכמו"כ בספר שאלת רב מובא מכתב הגר"ח קנייבסקי שליט"א על גוונא שהעיקר הוא דבר איסור שיש לברך על הטפל.

וכן כתבו רבים שיש לברך על הסוכר [דע"ת סי' ר"ד ס"ח, האדר"ת - נדפס בקובץ צוהר אוהל ברוך עמ' פ"ג, ספר ברכת הבית שער י"ד סט"ו ושער י"ב ס"ד, שו"ת בצל החכמה ח"ו סי' פ"ח, שש"כ שם ונשמט אברהם ח"ד סי' ר"ד בשם הגרשז"א].

ה] אכל את הטפל לאחר שבירך ברכה אחרונה על העיקר, לכו"ע יש לברך על הטפל לפנייה ולאחריה, וכן באופן שעבר שיעור עיכול של העיקר ולא של הטפל, לכאן יש לברך על הטפל ברכה אחרונה לכו"ע, אולם באופן שהטפל ברכתו ברהמ"ז או מעין ג' לפ"ד האשר לשלמה והאור לציון הנ"ל יש לברך עליו בנ"ר, אך לשאר השיטות יש לברך עליו את ברכתו הראויה לו. [אולם עי' בחו"ב שם שדן בכעין האופן הראשון דאפשר שפקעה הטפילות לגמרי וחוזר לברכתו הראויה לו גם בברכה שלפניה הואיל ואכילת הטפל מנותקת מאכילת העיקר, וכ"כ בספר שער הבית שי"ד ס"ז כ', וזה חידוש].

אמנם יש לציין למש"כ בחלק ההערות סי' פ"ד בשם הגר"ד לנדו שליט"א בשוב ד' בה"ג דכוס ברהמ"ז פטורה מברכה אחרונה משום דברהמ"ז פוטר גם את הכוס שעתידי לשתות מחמתה, ולפ"מ שביארנו שם עולה דכן הוא בכל עיקר וטפל שהברכה אחרונה של העיקר פוטרת גם את הטפל שעתידי להיאכל אח"כ מחמת העיקר.

סי' ל"ד דחשיב בריה אף שנתייבש), מה יברך להצד דבריה דינו ככזית]. בזה י"ל דאף לד' האבנ"ז יברך על הטפל כמבואר בשו"ע סי' ר"ח ס"ט, די"ל דטפל של תערובת אינו פטור מברכה, וכן לד' האשר לשלמה י"ל שכה"ג אינו יורד בברכתו לבנ"ר, ונראה שנחלקו בזה הפמ"ג סי' ר"ב מ"ז סק"ב והמחצה"ש סי' ר"ה סק"ו. [ובגוונא של בריה יש לדון לפי סברת האג"מ כנ"ל באופן הקודם].

ד] אכל תרופה מרה הפטורה מברכה ואחריה אכל סוכר למתק את פיו, עי' בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק מ' הערה קצ"א ובמהדורת תש"ע הערה רל"א) שהגר"י נויבירט שליט"א רצה לפטור מברכה כיון שהוא טפל, אך הגרשז"א טען לו שכיון שאינו מברך על העיקר צריך לברך על הטפל.

ולכאן' הוא תלוי בנידון הנ"ל, דלד' האבנ"ז והאג"מ לא יברך על הסוכר כלום כיון שהעיקר פטור מברכה, אולם לשאר השיטות יברך לפנייה ולאחריה. אך בספר מגילת ספר סי' ל"ה אות י"א העלה צד לומר דבזה לכו"ע צריך לברך, דלא מצינו טפילות אלא לעיקר שיש לו שם אוכל ומשא"כ בתרופה שאין עליה שם אכילה כלל. [ומ"מ יש נפ"מ באופנים אחרים כגון אם העיקר הוא דבר איסור שאין מברכים עליו, (אך אפשר דהתם שאני דהעיקר הוי דבר המחויב בעצמותו בברכה), או מים ששתה שלא לצמאו, דבזה לד' האבנ"ז והאג"מ לכאן' אין לברך על הטפל. ובהפלאה לו. ד"ה ובזה נלע"ד כתב דבגוונא ששתה מים שלא לצמאו צריך

כו. והברכת הבית דימה זאת למה שהבין מדברי המג"א סק"ב דאם שינה מקומו בין אכילת העיקר לטפל מברך עליו ברכתו הראויה לו. וכנראה דקדק זאת ממש"כ המג"א בביאור דברי התוס' דבתרי אנפי אין הטפל נפטר בברכת העיקר, כשלא היתה דעתו עליו, וכששינה מקומו, ובסוף דבריו כתב המג"א דאם לא היה דעתו על הטפל מברך שהכל, והבין הברכת הבית דכוונתו למעט אופן השני, דבשינה מקומו מברך ברכתו הראויה לו, אך במחצה"ש שם לא משמע כן כלל, וגם לא מצאנו חידוש דין זה בכל הפוסקים.

סימן מ"ו

עוגה שאין בה כזית דגן בכדי אכילת פרס

סי' רי"ח סעי' מ"י

עוגה שאין בה כזית דגן בכא"פ האם נפטרת בברכת על המחיה שמברך על עוגה גמורה
 ♦ החסרון כשאין כזית דגן בכא"פ היא בשם העיסה או במעשה האכילה ♦ האם פת
 שאין בה כזית דגן כא"פ מתבטל בה הדגן או רק מאבד שם 'לחם' לחיוב חלה ומצה ♦
 ג' דינים שונים נכללו בדין 'כל שיש בו מחמשת המינים' א' בהל' עיקר וטפל וב' בהל'
 טעם כעיקר ♦ ביסוד החזו"א דלא משכח"ל פת שאין לה תורת 'לחם' לענין חלה ומצה
 ומ"מ ברכתה המוציא ♦ ב' אופנים בביאור תי' האחרונים ע"ד השו"ע דברכת התערובת
 'נחית דרגא' ♦ החילוק בין ברכה ראשונה שהיא המוציא לברכה אחרונה שהיא על המחיה
 או בנ"ר ♦ דרך מחודשת ביסוד החסרון כשאין כזית דגן בכא"פ שהדגן חוזר להיות טפל
 לשאר המינים ונפטר בברכתם ♦ סיכום ג' הדרכים שנתבארו בחסרון שיש בפת שאין בה
 כזית דגן בכא"פ ♦ בנ"ר על עוגה שאין בה כזית דגן כא"פ היא על הדגן שבה או על
 שאר המינים ♦ עיקר וטפל כשהעיקר פטור מברכה אחרונה האם חייב לברך על הטפל

עוגה שאין בה כזית דגן בכא"פ האם
 נפטרת בברכת על המחיה שמברך על
 עוגה גמורה

(א) כתב השו"ע בסי' ר"ח ס"ט 'עירב קמח
 דוחן ושאר מיני קטניות עם קמח של
 חמשה מיני דגן ובישלו בקדירה מברך בורא מיני
 מזונות ועל המחיה ואם עשה ממנו פת מברך
 המוציא וברכת המזון, ודוקא שיש באותו קמח
 מחמשת מינים כדי שיאכל ממנו כזית בכדי
 אכילת פרס, אבל אם אין בו זה השיעור מחמשת
 המינים אינו מברך לבסוף ברהמ"ז אלא בתחילה
 מברך המוציא כיון שיש בו טעם דגן אע"פ שאין
 בו כזית בכדי אכילת פרס ולבסוף מברך על
 המחיה ואם בשלו בקדירה מברך תחלה במ"מ
 ואחריו בורא נפשות' עכ"ל.

ועי' בביה"ל ד"ה בקדירה שהביא ד' המג"א
 דכ"ז הוא דוקא בתערובת קמח בקמח
 דלא מינכר כ"כ המיני דגן אך קמח דגן שבישלו
 בדבש ושאר מינים שניכר בהם היטב טעם הדגן
 אף אם אין בו כזית בכדי אכילת פרס מברך
 אחריו על המחיה. המג"א בא ליישב בזה
 סתימת השו"ע לעיל בס"ב שכתב דה' מיני דגן
 שבישולן בדבש ושאר מינים אפי' אם שאר
 המינים הם הרבה יותר מהדגן מברך עליו במ"מ
 ולאחריו על המחיה, ומסתימת דברי השו"ע
 משמע דזהו גם אם אין בו כזית בכא"פ, אך
 הביה"ל הכריע כד' האחרונים דפליגי ולא
 מחלקים בזה, וכתב דהשו"ע בס"ב סמך על
 מש"כ להלן בס"ט דאם אין בו כזית בכא"פ אין
 מברכים לאחריו אלא בנ"ר.

אך אה"נ אם יאכל את העוגה בתוך שיעור של כא"פ לתבשיל שוב א"צ לאכול גם דבר שברכתו בודאי בנ"ר. וכ"כ בספר וזאת הברכה (מהדורת תשס"ט עמ' 46) בשם הגר"צ ובר שליט"א שאם אכל תבשיל שיש בו תערובת דגן ושאר מינים ולא אכל כזית מהדגן ובתוך כא"פ אכל עוד עוגה שיש בה שיעור כזית מברך על המחיה ופוסט הכל, אך אם שהה כא"פ בין האכילות מברך על המחיה על האכילה השניה ובנ"ר על האכילה הראשונה.

אמנם יש בזה קצת דוחק להעמיד את דברי הגר"ז רק באופן שאכל את העוגה השניה לאחר כא"פ מהאכילה הראשונה, וגם עיקר הנחה זו דברכת על המחיה על כזית דגן אינה פוטרת ח"ז דגן שאכל מקודם אינה מוכרעת, עי' בחידושי הגר"א גנחובסקי סי' ד' שהרחיב בזה ואכמ"ל א.

החסרון כשאין כזית דגן בכא"פ היא בשם העיסה או באכילה בפועל

(ב) ונראה לבאר ד' הגר"ז באופ"א, דהנה בעיקר דין השו"ע דאם אכל תבשיל שיש בו דגן ואין בו כזית בכא"פ מברך לפניו במ"מ ולאחריו בנ"ר, יש לעיין אם זהו משום שבפועל לא אכל כזית בכא"פ ואינו יכול לברך על המחיה אלא על כזית דגן, או שבאמת יכולים להצטרף גם שאר המינים לשיעור כזית ורק שעיסה כזו שהדגן בה מועט כ"כ אין מברכים על המחיה כלל אף על הדגן שבה, ויש ב' נפ"מ בנידון זה;

והנה הגר"ז בלוח ברכת הנהנין פ"ב ס"ד סתם כד' המג"א, אך בסדר ברכת הנהנין פ"ג ס"ב חזר בו והביא גם ד' החולקים דמברך בנ"ר, וכתב דיש לחוש לזה ולאכול עוד כזית מדבר שברכתו בודאי על המחיה וכן עוד כזית מדבר שברכתו בודאי בנ"ר כדי לצאת מכל ספק.

ושמעתי להעיר על דבריו, מ"ט לא סגי לאכול דבר החייב בודאי בעל המחיה ותו לא, דהא החסרון כשאין בו כזית דגן כא"פ הוא דא"א לברך על המחיה אם לא אכל כזית דגן בכא"פ, אך כל שהשלים ואכל שיעור כזית דגן בכא"פ ומברך על המחיה הרי נפטרת בזה גם שאר התערובת שבתבשיל כמו כשיש כזית דגן בכא"פ בתבשיל עצמו, דהא מה"ט מברך לפניו במ"מ כדקיי"ל דכל שיש בו מין דגן מברך על הדגן ופוסט את שאר התערובת, ואיזה חשש יש שלא פטר את שאר התערובת בברכת על המחיה שמברך על הדגן. וכן מצאתי שכתב להדיא בעוללות אפרים גבי מש"כ בשו"ע דאם אכל פת שאין בה כזית דגן בכא"פ אינו מברך ברהמ"ז, דזהו רק אם אכל רק מפת זו, אבל אם אכל עוד חצי כזית מפת גמורה והשלים יחד את שיעור הדגן לכזית שפיר מברך ברהמ"ז ופוסט את כל התערובת.

וראיתי מי שכתב ליישב דהגר"ז איירי לאחר שעבר שיעור כא"פ מאכילת התבשיל ועל כן אין ברכת על המחיה שמברך על הכזית דגן שאכל אח"כ פוטרת את החצי כזית דגן של התבשיל וממילא צריך לברך בנ"ר על התבשיל,

א. אמנם יש להעיר בקצרה על דבריו שם, שכל ראיותיו הם מגווני שאכל כזית שלימה ואחר כא"פ אכל עוד ח"ז ובירך על הכזית דפטר נמי את הח"ז שמקודם ושוב אינו מצטרף לח"ז אחר להתחייב בברכה נוספת, ומזה הכריע דה"נ אם אכל את הח"ז מקודם ואחר כא"פ אכל עוד כזית דה"נ יפטור בברכה אחרונה גם את הח"ז שמקודם, וזה כמו בניד"ד, אולם לענ"ד יש מקום רב לחלק ביניהם, דאין הפי' שבברכה על כזית פוסט גם ח"ז אע"פ שאיננו מחויב עליו כלל ברכה אחרונה, אלא הפי' הוא דכל שכבר חל חיוב ברכה אחרונה על הכזית מצטרף אליו גם הח"ז להתחייב עליו בברכה אחרונה אע"פ שלא אכלו בתוכא"פ, אבל כל שאכלו מקודם ולא התחייב עליו אינו מצטרף אח"כ לכזית וממילא לא שייך לפטור בלא שהתחייב כלל בברכה, והארכנו בזה לעיל בסי' ז'.

יהודה על השו"ע דידן שכתב שלא ראה כלל אף להמקדקים שמקפידים לאכול בתוך שיעור כא"פ לברכה אחרונה, והביא שם הרבה אחרונים שחולקים על המג"א.

ולד' כל האחרונים הנ"ל בהכרח מתפרשים דברי השו"ע דידן כצד הב' הנ"ל דאף אם באמת אכל כזית דגן מ"מ כל שאין בתערובת שיעור מרובה של דגן שיש בו כזית בכא"פ אין מברכים עליו על המחיה אלא רק בנ"ר. ובאמת שכן היא פשוט ל' השו"ע דהכל תלוי בסוג התערובת ולא בכמות אכילתו בפועל. [וראיתי בשו"ת שבט הלוי ח"י סי' מ"ד אות ג' שהביא משו"ת מוצל מאש סי' ט"ז לדחות הוכחת המג"א הנ"ל בזה"ל; 'דשאני התם דמעיקרא לא אכל דבר שחייב בברהמ"ז כיון שהיה מעורב וכל כי האי עירוב לא נקרא בעיניה ולכן לא הוצרך לברך אלא כמין הרוב, אבל מי שאכל דבר בעינו ונהנה ממנו כמו פת ומילא כרסו בשיעור רב, אלא שלא אכל ממנו רק בשחיות, אותו פת לא נתבטל, משא"כ תערובת דמעיקרא נתבטל, עכ"ל, והן הן הדברים].

ולפ"ז יתכן לפרש כן גם בד' הגר"ז, דס"ל כסתמת ל' השו"ע דכל שאין בתערובת כזית דגן בכא"פ אין ברכתו על המחיה אלא בנ"ר וממילא אף אם יאכל עוד כזית דגן ויברך עליו על המחיה אי"ז פוטר את הדגן שבתערובת כיון שברכת הדגן שבתערובת היא בנ"ר ולא על המחיה כמשנ"ת².

א. איך הדין אם אכל במהירות רבה והספיק לאכול כזית דגן מתערובת זו בכא"פ האם יברך על המחיה או לא, דלצד הא' יברך על המחיה אך לצד הב' לא יברך.

ב. איך הדין בתבשיל שיש בו כזית דגן בכא"פ אך אכל רק כזית מהתערובת ולא אכל כזית מהדגן, דלצד הא' לא יברך על המחיה אך לצד הב' יברך.

ובביה"ג מפורש כצד הא' דהכל תלוי אם אכל בפועל כזית דגן בכא"פ, וכן מבואר במשנ"ב ס"ק מ"ח דגם בתבשיל שיש בו כזית בכא"פ אם לא אכל אלא כזית מהתערובת אינו מברך אלא בנ"ר. וכן מבואר בשע"ת בשם העוללות אפרים לגבי פת כה"ג דאף אם אין בו כזית בכא"פ אך אכל במהירות רבה והספיק לאכול כזית דגן בכא"פ מברך ברהמ"ז.

אולם יש להוכיח מד' כמה אחרונים לא כן, דהנה נחלקו האחרונים בסי' ר"י אם יש כלל דין בברכה אחרונה שצריך לאכול כזית בתוך כא"פ, דבגמ' ושו"ע לא מצאנו דין זה אלא לענין מצוות ואיסורים ולא לענין ברכה אחרונה, והמג"א שם כתב להוכיח מדין השו"ע דידן דכל שאכל בהפסק זמן של כא"פ אינו חייב ברכה אחרונה כמו בשאר דוכתי, אך הביא שהעולת תמיד חילק ביניהם דברכת הנהנין בהנאת מעיו תליא מילתא ושפיר מצטרפים כל שאכלם בתוך שיעור עיכול, ועי' בחי' רע"א שם שציין לאחרונים רבים שדיברו בזה, וראיתי במטה

ב. אמנם כ"ז כשאין בתערובת כזית בכא"פ אך כשיש כזית בכא"פ אלא שלא אכל כזית מהדגן בזה אם יאכל עוד עוגה בתוך כא"פ של התבשיל וישלים לשיעור כזית ויברך על המחיה יפטור את כל התערובת גם לד' הגר"ז ולא יצטרך שוב לברך בנ"ר. אכן שמעתי לבאר באופ"א ד' הגר"ז דאם העיקר לבדו אינו מחייב ברכה אחרונה אע"פ שמצטרף לאכילה אחרת לחייב ברכה אחרונה אינו יכול לפטור בברכתו את הטפל לו, ולפ"ז אין חילוק בין אם יש בתערובת כזית בכא"פ או לא, וכן העלה צד זה בחידושי הגר"א גנחובסקי סי' ד' אות ד', אך מסביר אין לזה מובן, וגם בעוללות אפרים הנ"ל מבואר לא כן. וגם יש לדייק קצת ממש"כ הגר"ז דיאכל עוד כזית מדבר שברכתו בודאי על המחיה, ומשמע קצת דבעינן דוקא שיאכל עוד כזית שלימה ולא סגי שישלים לשיעור כזית עם הדגן שאכל בתערובת, והיינו משום דלהצד שנתחייב בנ"ר על התערובת אין הדגן שבו מצטרף כלל לחייב על המחיה.

האם פת שאין בה כזית דגן כא"פ מתבטל
בה הדגן או רק מאבד שם 'לחם' לחיוב
חלה ומצה

בכא"פ, דמצד טעם הא' יברך ברהמ"ז אך לטעם
הב' לא יברך.

וכבר נתבאר דהרבה אחרונים פליגי על טעם
הב' וס"ל דלחיוב ברכה אחרונה א"צ
לאכול כזית ככא"פ, ולדידהו לכאז' טעם השו"ע
הוא כטעם הא' הנ"ל. ומצאנו גם למאמ"ר ועוד
אחרונים שנחלקו על טעם הב' מטעם אחר,
דס"ל דאלמלא טעם הא' שהדגן בטל בתערובת
היו גם שאר המינים מצטרפים לכזית ככא"פ
משום דבטעם כעיקר ד' כמה ראשונים דטעמו
כממשו וגם ההיתר נהפך לאיסור ומצטרף
לשיעור ועל כן גם לענין ברהמ"ז מצטרפים שאר
המינים לכזית לברהמ"ז ביש בו כזית ככא"פ ואף
אם לא אכל כזית מהדגן חייב בברהמ"ז, ודקדק
כן מפשטות ל' השו"ע דכשיש בו כזית ככא"פ
לא משמע דחייב בברהמ"ז רק אם אכל את כל
הפרס אלא סגי לאכול רק כזית מהתערובת, וכ"כ
הגר"ז בס' תמ"ב קו"א ס"ק ו'-ח', ובשעה"צ
ס"ק מ"ה הביא לד' המאמ"ר אך הכריע דלא
כוותיה מכח ד' הגר"א ודה"ח דפליגי, ובאמת
שכן משמע נמי במג"א וכן דקדק המאמ"ר שם
מדברי המג"א, ובפשטות ס"ל כד' הראשונים
דטעם כעיקר לא הוי כממשו ואין ההיתר נהפך
לאיסור, ועי' בעוללות אפרים (לבעל הבית
אפרים) שכתב כן והרחיב בזה.

מאידך גיסא בעוללות אפרים כתב (הביאו
השע"ת כאן) דאף כשאין בו כזית
בכא"פ אם אכל במהירות רבה והספיק לאכול

ג) ונראה לבאר שורש הדברים, דהנה חידש
השו"ע דאם אין בשיעור הדגן
שבתערובת כזית ככא"פ מברך לפניו המוציא
ולאחריו על המחיה, ועי' היטב במג"א וביה"ג
שמבואר מדבריהם דיש ב' טעמים לכך שאינו
מברך ברהמ"ז, א' דעיסה כזאת אין עליה שם
'לחם' לענין חיוב חלה ולענין שיוצאים בה יד"ח
מצה ועל כן ה"נ לא חשיבא 'לחם' לענין חיוב
ברהמ"ז, דכיון שהדגן מועט כ"כ הרי הוא בטל
בתערובת, ב' דאין אכילה אלא בכזית ככא"פ הן
לענין לצאת יד"ח מצה והן לענין ברכת הנהנין
שלאחריה, ועל כן א"א להתחייב בברהמ"ז
מדאור' מאחר שאינו אוכל כזית מהדגן ככא"פ,
ואף שאוכל כזית מכלל התערובת ככא"פ לא
מהני משום דלצאת יד"ח מצה וכן לחיוב
ברהמ"ז בעינן כזית מהדגן בפנ"ע⁷. ולהלן
באות ז' יתבאר טעם שלישי בזה.

ויש ב' נפ"מ בין ב' הטעמים הנ"ל, א' איך הדין
אם אכל במהירות רבה והספיק לאכול כזית
דגן מתערובת זו בכא"פ האם יברך ברהמ"ז או
לא, דרק לטעם הא' לא יברך ברהמ"ז אך מצד
טעם הב' יברך, ב' איך הדין באופן שיש
בתערובת כזית דגן בכא"פ אך הוא אכל את
הפרס שלא בכא"פ ונמצא שלא אכל כזית מהדגן

ג. שוב ראיתי בגר"ז שם דמשמעות דבריו הם כצד הא', דע"ש שהקדים וכתב את הדין המבואר במג"א בס' ר"י שאין חיוב ברכה אחרונה כשלא אכל כזית ככא"פ, ואח"כ כתב דלפיכך אם אין בפת כזית דגן בכא"פ אינו מברך ברהמ"ז, ומשמע דהטעם הוא משום שלא אכל בפועל כזית ככא"פ. אולם אפשר לדחוק קצת דכוונתו דהחסרון שיש בתערובת שאין בה כזית ככא"פ מתיילד מכך דשם אכילה היא רק בכזית ככא"פ, וקצת נראה כן מהא דס"ל שם לעיקר דכשיש כזית ככא"פ מברך ברהמ"ז אף אם אכל רק כזית מהתערובת (כד' המאמ"ר המובא בשעה"צ), ומבואר שהעמיד את עיקר החילוק כצד הב' שיש חילוק בדין התערובת, וצ"ע היטב בדבריו.

ד. מש"כ שמבואר גם בביה"ג דב' טעמים איתנייהו, כן מבואר בדבריו בסק"ל ע"ש, וכן בסקל"ב כתב 'ודוקא שיאכל ג"כ בכא"פ', ומבואר שיש עוד טעם דבעינן שיהא בתערובת כא"פ, והיינו משום דבל"ז לא הוי 'לחם' וכנ"ל. ובאמת שכן מודקדק בשו"ע דעיקר הטעם הוא מה שאין בעיסה כזית ככא"פ ולא מה שהגברא לא אכל כזית ככא"פ.

כזית דגן מהתערובת בכא"פ יברך ברהמ"ז, ועוד כתב שם דאם אכל עוד ח"ז פת גמורה בתוכא"פ לאכילת התערובת מצטרפים לכזית לחייב ברהמ"ז, ומוכח דלא ס"ל כטעם הא' הנ"ל, ובאמת הביא שם שנחלקו הראשונים בזה אם יש חיוב חלה כשאין בתערובת כזית בכא"פ ואם יוצאים בו יד"ח מצה, וכנראה נקט לדינא כד' הראשונים דמיקרי 'לחם' בכל גוונא ויש בו חיוב חלה, ועל כן פי' דיסוד חילוק השו"ע הוא משום דבפועל לא אכל כזית מהדגן בכא"פ. אמנם ודאי פשוט דברי השו"ע משמע טפי דיש חסרון בעצם התערובת ולא רק משום דבפועל לא אכל כזית בכא"פ⁷.

אמנם במג"א וביה"ג מבואר דס"ל בד' השו"ע לב' הטעמים הנ"ל, וצ"ע מהיכ"ת להו' דס"ל לשו"ע לב' הטעמים, ועי' בעוללות אפרים שכתב דהמג"א הכריע להלכה גבי חלה דרק אם יש כזית בכא"פ חייב בחלה מכח דברי השו"ע דידן גבי ברהמ"ז, וכ"כ בנה"ש דמכח ד' השו"ע כאן דחק המג"א בד' השו"ע סי' תנ"ג ס"ב דרק כשיש כזית בכא"פ יוצא יד"ח מצה (אך הנה"ש השיג דבשו"ע שם ודאי לא משמע הכי), וכן במג"א בסי' ר"י מבואר שהעלה את הדין דלברכה אחרונה בעינן שיאכל בפועל כזית בכא"פ מדברי השו"ע דידן, וזה צ"ע מהיכ"ת ללמוד מדברי השו"ע ב' דינים שאין שייכות ביניהם לפו"ר¹.

ונראה ליישב דב' הדינים נלמדים מב' דיני השו"ע בזה גבי פת ומעשה קדירה, דמעיך דין השו"ע שהעמיד את החילוק אם יש בעיסה כזית בכא"פ ולא אם הגברא אכל כזית בכא"פ מוכח כטעם הא' דאם אין בעיסה כזית בכא"פ אין עליה שם 'לחם' ואינה חייבת בחלה, אמנם מדין השו"ע גבי מעשה קדירה דמברך לאחריו בנ"ר ולא על המחיה מוכח כטעם הב', דהא מעשה קדירה חייבת בעל המחיה אע"פ שאין עליה שם 'לחם' ואינה חייבת בחלה ואין יוצאים בה יד"ח מצה, ולא מצאנו בדין טעם כעיקר אלא שלא חל שם 'לחם' על הדגן כשאין בו כזית בכא"פ אך מ"מ לא בטל לגמרי, וכן משמע במג"א ומחצה"ש, דע"ש שהקשה המג"א מ"ט מברכים המוציא כשאין בו כזית בכא"פ כיון דלא הוי 'לחם' לענין חיוב חלה וברכת המוציא תליא בשם 'לחם' לענין חיוב חלה ומצה כמבואר בגמ' ע"ש, ומדלא הקשה כן המג"א גם על ברכת במ"מ במעשה קדירה וכן על ברכת על המחיה בפת כה"ג משמע דכיון דזה לא תליא בשם 'לחם' שייך בהו ברכת הדגן אע"פ שאין בו כזית בכא"פ, ויש לדמות לזה מש"כ בחי' הגר"ח (פ"ו מחמץ ומצה הל"ה) בזה"ל; 'נראה דהגה"כ טעם כעיקר נהי דדיניה הוא דחשוב כעיקר לכל מילי ומועיל גם לזה שהוא בדיני' שהוא מחמשת המינים... אבל כ"ז הוא רק בעיקר דיניה, אבל בזה דחשוב לחם בזה לא מצאנו מאין למילפי' שיועיל הדין של טעם כעיקר

ה. שו"ר בעוללות אפרים שם שכתב להדיא דאף לד' הראשונים שאין חיוב חלה כשאין כזית בכא"פ מ"מ אם אכל במהירות כזית בכא"פ חייב בברהמ"ז, וצ"ע דלפו"ר הדברים סותרים.

ו. וכע"ז כתב בעוללות אפרים שם לדחות ראיית המג"א בסי' ר"י דבעינן לאכול כזית בכא"פ, די"ל דהחילוק בין אם יש בו כזית בכא"פ או לא הוא בדין העיסה, אך העוללות אפרים העמיד את החילוק דהשו"ע איירי כשלא אכל את כל הפרס ולכך אינו מברך את ברכתו הראויה – משום שלא אכל כזית מהדגן עצמו, ומשא"כ כשיש כזית בכא"פ דאז לד' המאמ"ר סגי לאכול כזית מהתערובת, וזה לשיטתו בהערה הקודמת דאף אם אין העיסה חייבת בחלה מ"מ שייך חיוב ברהמ"ז אם אכל כזית דגן בכא"פ, וכל הנפ"מ היא רק אם שאר המינים מצטרפים לכזית מדאו', וזה צ"ע כנ"ל. וגם עיקר דבריו דחוקים להעמיד את דברי השו"ע רק באופן שלא אכל את כל הפרס.

בחלות שם לחם...ודין לחם הוא חלות שם בפנ"ע, וכל שהוא בתערובות דאתינן עליה מגזה"כ דטעם כעיקר לא חייל עליה שם לחם וכו' עכ"ל, וממילא ממש"כ השו"ע דאף במעשה קדירה אין מברכים עליו ברכה אחרונה כדינו כשאין בו כזית בכא"פ מזה מוכח דהחסרון הוא מחמת שבפועל איננו אוכל כזית בכא"פ.

אמנם כ"ז בד' המג"א והגר"א, אולם לד' האחרונים הנ"ל דליכא כאן חסרון של אכילת כזית בכא"פ לכאור' צ"ל דס"ל דבעיסה שאין בה כזית בכא"פ מתבטל הדגן לגמרי ולא רק שם 'לחם' לא חל עליה, ולכך ליכא כלל ברכה אחרונה הראויה לדגן ולא רק ברהמ"ז התלוי בשם 'לחם', וכן מבואר להדיא במאמר הנ"ל.

והנה ד' השו"ע היא דפפת שיש בה תערובת דגן ואין בו כזית כא"פ מברך על המחיה במקום ברהמ"ז, ובברכת יהונתן תמה טובא מ"ש ברהמ"ז מברכת מעין ג', דאם דגן מועט כ"כ בטל בעיסה ראוי שלא יברך עליו כלל ואם אינו בטל למה לא יברך עליו ברהמ"ז ע"ש. אמנם בבגדי ישע כתב דהחילוק הוא פשוט, דברהמ"ז ליכא כשם שאין חיוב חלה, אבל מעין ג' איכא משום דסו"ס הדגן לא בטל לגמרי וכדחזינון מסתימת דברי רב ושמואל דכל שיש בו מחמשת

המינים מברכים על הדגן אף אם אין בו כזית בכא"פ. ולכאור' נחלקו בב' הצדדים הנ"ל, אם החסרון בעיסה לענין חיוב חלה היא רק בשם 'לחם' וממילא ברכת מעין ג' שאיננה תלויה בשם 'לחם' שפיר איכא בה, או שהוא דין כללי בתערובת כזו שהדגן מתבטל בה לגמרי אף לענין ברכה שאיננה תלויה בשם 'לחם'.

וזה פלוגתת האחרונים שהבאנו אם במעשה קדירה ופהבב"כ שאין בדגן כזית כא"פ ואכל עוד כזית עוגה גמורה סגי לברך על המחיה ולפטור את כל התערובת או לא, לד' העוללות אפרים מהני זאת משום דס"ל דאין חסרון בתערובת אלא רק שהגברא לא אכל כזית בכא"פ, אולם בד' הגר"ז י"ל דס"ל כמש"כ המאמר דאף במעשה קדירה יש חסרון בתערובת שאין בה כזית דגן כא"פ שעל הדגן גופיה אין מברכים על המחיה אלא בנ"ר וממילא א"א לברך על עוגה אחרת על המחיה ולפטור תערובת זו שברכתה בנ"ר גם על הדגן שבה. [ושו"ר בספר דברי הלכה (להגר"צ ובר שליט"א) עמ' רל"ז שכתב כעין דברינו].

ואפשר דהגר"ז לשיטתו קאי, דבס' תמ"ב נקט לדינא כד' המאמר דביש בו כזית כא"פ מצטרפים שאר המינים להשלים שיעור כזית וחייב ברהמ"ז מדאור' (אם שבע), וא"כ י"ל

ז. והנה הגר"א פליג על פשטות ד' השו"ע וכתב שהוא ט"ס ובכל גווני מברך רק בנ"ר, וחיליה הוא משום דס"ל דבעינן לאכול כזית דגן בכא"פ ולא מצטרפים לזה שאר המינים, אמנם לא הקשה הגר"א כקושיית הברכת יהונתן מ"ש על המחיה מברהמ"ז, והיינו כמשנ"ת בד' הגר"א דברהמ"ז בלא"ה ליכא משום דלא חשיב 'לחם' אך ברכת על המחיה אינה צריכה שם 'לחם'. ולפ"ז עולה דגם לד' הגר"א אם יאכל במהירות רבה ויספיק לאכול כזית מהדגן בכא"פ יברך על המחיה, וזה דמי ממש לנידון האחרונים שהבאנו אם מהני לאכול עוד חצי שיעור עוגה גמורה כדי להשלים לשיעור כזית דגן ולברך על המחיה, וכמשי"ת להלן שהדברים תלויים זכ"ז.

[אמנם יש להעיר על דברינו בד' הגר"א, דבמשנ"ב הביא כעין קושיית הברכת יהונתן דלא מצאנו כיו"ב בברכות דמתחילה המוציא ולבסוף על המחיה, וכוונתו דאם אין מברכים ברהמ"ז גם לא יברכו על המחיה, ואח"כ הביא גם קושיית הגר"א מ"ש ממעשה קדירה דפסק השו"ע לברך בנ"ר משום שלא אכל כזית בכא"פ ואין מצטרפים לזה שאר המינים, וע"ז כתב דמחמת כן הגיה הגר"א בשו"ע דבכל גווני מברך בנ"ר, ומשמע דגם מחמת הקושיא הראשונה, ולדברינו זה ל"ק להגר"א כלל. ומדברי המשנ"ב עולה בד' הגר"א דלעולם לא יתכן שיברך המוציא ועל המחיה, אך לא נתפרש לפי דבריו אם בגוונא הנ"ל שאכל במהירות כזית דגן בכא"פ יברך ברהמ"ז לד' הגר"א (כשיטת העוללות אפרים) או בנ"ר, וצ"ע].

דה"נ בלית ביה כזית בכא"פ ס"ל כהמאמר דמצטרפים שאר המינים מדאו' אלמלא דהדגן איבר את דינו מחמת ביטולו בעיסה ועל כן ירד בכרכתו לבנ"ר.

ג' דינים שונים נכללו בדין 'כל שיש בו' א' בהל' עיקר וטפל וב' בהל' טעם כעיקר

ד) ונראה לבאר עור בזה, דהנה המג"א הקשה מ"ט מברכים המוציא על פת דגן בתערובת כזו, והא לענין חיוב חלה וקיום מצות מצה קי"ל דכל שאין בו כזית בכא"פ לאו שם 'לחם' עלה ואינו חייב בחלה וכן אינו יוצא בה יד"ח מצה, ומה"ט אין בזה חיוב ברהמ"ז דאו', ומ"ש א"כ דמברכים עליו המוציא, והרי ברכת המוציא נמי תליא בשם 'לחם' כמבואר בגמ' לז: ע"ש. ותי' המג"א דזהו מדין 'כל שיש בו מחמשת המינים', וביאר המחצה"ש כוונתו דלענין ברכה דרבנן החשיבו חז"ל את טעם הדגן לקבוע את העיסה כ'לחם' מחמתה אף אם אין

בה כזית בכא"פ, והא דאינו חייב מה"ט בברהמ"ז מדרבנן עי' בעוללות אפרים שביאר דלענין ברהמ"ז כיון דמדאו' אינו מחויב בברהמ"ז על כן גם רבנן לא חייבוהו דכל דתקון רבנן כעין דאו' תקון, וכן משמע במחצה"ש שם פ.

עוד הקשה המג"א מ"ט מצטרפים שאר המינים לשיעור כזית לחייב על המחיה, וגם ע"ז תי' המג"א דהוא מדין 'כל שיש בו מחמשת המינים', וביאר המחצה"ש דג"ז הוא מדרבנן שהחשיבו את טעם הדגן להפוך את כל התערובת לדונה כדין הדגן ט. וכע"ז הביאו האחרונים בשם הפר"ח בשו"ת מים חיים סי' א' וז"ל: 'ומסתברא לן דלא קשה ולא מידי דהכי חזו רבנן לתקוני לענין ברכה אחרונה דכל שיש בו מה' המינים אפי' דבר מועט אינן לא חשיב ומגרר גריר בתר ה' המינים וכאילו כולו מה' המינים דמי... דהכי דייני רבנן כל התערובת כאילו היה כולו מה' המינים לחוד' י' א.

ח. אמנם בבגדי ישע ועוד אחרונים מבואר דא"צ לזה לדין דרבנן של 'כל שיש בו', אלא דלענין ברכת המוציא כיון דלא תליא בשיעור כלל, על כן לענין זה איכא שם 'לחם' אף אם אין בו כא"פ, ודימו זאת להא דבאיסורים כה"ג איכא בזה איסור חצי שיעור מדאו', ורק לענין דברים הצריכים שיעור אמרינן דבטל בתערובת מכדי שיהא לו חשיבות של שיעור ע"ש.

והנה בחזו"א סי' כ"ו סק"ח הביא ד' הב"ח בסוס"י קס"ח דמשכח"ל ברכת המוציא וברהמ"ז על טריתא שאין עליה דין 'לחם' לענין חיוב חלה, והחזו"א תמה עליה מהגמ' לז: ועוד דוכתי דלא מצינו ברכת המוציא וברהמ"ז אא"כ חל עליה תורת 'לחם' לענין חיוב חלה ומצה ע"ש, וזה ממש כקושיית המג"א דידן. אכן ד' החזו"א צ"ע דסו"ס הרי בשו"ע כאן מפורש דלא כדבריו, דבא"ב כזית בכא"פ פטור מחלה ואינו יוצא בו יד"ח מצה ועכ"ז מברך עליו המוציא. אמנם לפ"ד הבגדי ישע את"ש, דבאמת מצד המין וצורת העיסה הוי 'לחם' גם לענין חלה אלא שבטל בעיסה ולכך בטל ממנו ג"כ השם 'לחם', אך לענין המוציא דתלוי בכלשהו לא בטל ממנו השם 'לחם', ודו"ק. אך לפ"ד המחצה"ש בכוונת המג"א ק"ק דסו"ס אשכחן שחז"ל קבעו שם 'לחם' לענין המוציא וברהמ"ז אף כשאין לו שם 'לחם' מדאו' לענין חלה. אמנם להלן בהערה י"א יבואר אופ"א בכוונת המג"א על דרך ד' הבגדי ישע, ולפ"ז את"ש.

ט. ואפשר דב' הדינים הנ"ל מתיילדים זמ"ז, דמאחר שכל התערובת מצטרפת לכזית על כן חשיבא כמו שיש כזית בכא"פ כיון שדנים את כל התערובת כאילו יש בה ממשות דגן, ועי' היטב במחצה"ש שם.

י. אמנם במאמר משמע דא"צ לזה, והיינו משום דפי' ד' השו"ע כשיטת הראשונים דמדאו' בדין טעם כעיקר מצטרפים שאר המינים נמי לכזית, ועל כן ביש בו כזית כא"פ סגי לאכול כזית מהתערובת להתחייב ברהמ"ז דאו' אף אם לא אכל כזית מהדגן עצמו, ולשיטתו פירש דכל החסרון באין בו כזית כא"פ הוא רק שהדגן בטל בתערובת מרובה כ"כ וכמו שהובאו דבריו לעיל.

יא. והנה במחצה"ש שם כתב דזה ניחא רק אם ברכת מעין ג' דרבנן, אך אם ברכת מעין ג' דאו' הרי מדאו'

ויש להבחין דג' דינים נשנו כאן וכולם מכח המימרא של רב ושמואל 'כל שיש בו מחמשת המינים מברכים עליו במ"מ ומ"מ שונים הם לגמרי בתכלית ענינם; הראשון הוא עיקר הדין המבואר בגמ' בהל' עיקר וטפל, דאע"פ שבכל תערוכת הרוב נחשב לעיקר לענין ברכה, מ"מ כשיש מין דגן (הניתן לטעם) הוא הנחשב לעיקר בתערוכת אף אם הוא המיעוט, ול' הפמ"ג בפתיחה אות י"א ד"ה התנאי השני 'ונתן להם חשיבות הרוב כאילו הם הרוב אבל לא יותר, וממילא כל התנאים השייכים ברוב

שייכים בחמשת מיני דגן' וכו', וע"ע בביה"ג סי' רי"ב סק"ב שכתב מקור לדין עיקר וטפל בתערוכת מדין 'כל שיש בו מחמשת המינים', ודין זה בפשטות הוא מדאו' כדין רוב ומיעוט בתערוכת שכתב הפמ"ג במ"ז סי' ר"ב סק"א שהוא מדאו', וכתב לפ"ז דאף אם המיעוט בתערוכת ברכתו מעין ג' והרוב ברכתו בנ"ר מברך בנ"ר (כסתמת ד' השו"ע סי' רי"ב ס"א ומג"א שם סק"א) אע"פ שלמ"ד ברכת מעין ג' דאו' לא יצא בדיעבד בברכת בנ"ר, והיינו משום דמדאו' דינו כטפל וא"צ ברכה יב'. ומסתבר דה"נ

ליכא צירוף כלל, עכ"ד. ולפ"ר י"ל דמ"מ מדרבנן חייב במעין ג', אמנם המחצה"ש כנראה הכריח דאמרינן בזה כל דתקון רבנן כעין דאו' תקון דאל"כ מ"ט אינו חייב ברהמ"ז מדרבנן כמו שחייבוהו בברכת המוציא. אך לולי דבריו היה מקום לחלק בזה לפמשנ"ת לעיל בד' המג"א דגבי ברכת על המחיה יש רק חסרון מצד צירוף שאר המינים לשיעור כזית אולם בברהמ"ז יש חסרון גם בשם 'לחם' ולא רק חסרון בשיעור כזית, וממילא י"ל דבמה שחידשו רבנן לענין חיוב המוציא דחל עליה שם 'לחם' לא נכלל בתקנתם דחל עליה שם 'לחם' גם לענין ברהמ"ז על דרך משנ"ת בהערה ח' בשם הבגרי ישע שחילק ביניהם בגדרי דאו', ולגבי ברהמ"ז אמרינן דלא תיקנו רבנן שיחול עליה שם 'לחם' משום דכל דתקון רבנן כעין דאו' תקון, אך לגבי מה שתיקנו דשאר המינים מצטרפים לדגן לכזית לענין ברכה אחרונה, בזה אין מקום לחלק בין על המחיה לברהמ"ז, ולא שייך לומר בזה כל דתקון רבנן כעין דאו' תקון, וממילא גם אם ברכת מעין ג' דאו' ומדאו' אין שאר המינים מצטרפים לכזית מ"מ יחול עליה חיוב מעין ג' דרבנן. [אך י"ל דאם מעין ג' דאו' לא תיקנו בזה רבנן כלל משום שאין נפ"מ, דבלא"ה יברך בנ"ר מחמת צירוף שאר המינים כדין המג"א בסי' ר"י דח"ז פת וח"ז משאר מינים מצטרפים לבנ"ר, ואמנם להלן בהמשך דברינו יבוארו כמה נפ"מ אם ברכת בנ"ר היא מחמת חיובא דדגן או רק מחמת צירוף המינים כדין המג"א בסי' ר"י, מ"מ י"ל דלא היו מתקנים רבנן מחמת כן, וצ"ע עוד בזה].

יב. ובספר מגילת ספר סי' ל"ה אות י"ב כתב לדינא לחייב ברכה אחרונה בגוונא דהרוב ברכתו בנ"ר והמיעוט ברכתו מעי"ג (וכגון בסלט פירות שיש מיעוט צימוקים אך יש בהם כזית בכא"פ), אך נעלמו מעיניו דברי הפמ"ג הנ"ל שכתב לא כן. [וכן בספר שיעורי שלמי תודה (להגר"צ פלמן שליט"א – ברכות עמ' ט"ז) הביא בשם מרן הגר"א י"ל שטיינמן שליט"א דאין לברך כה"ג מעין ג' אלא רק בנ"ר]. אולם יש לדקדק קצת כדברי המגילת ספר מדברי הגר"א בסי' ר"ח סקכ"ט, דהגר"א נחית לבאר מ"ט מברך המוציא כשיש מיעוט דגן בתערוכת ולא אזלינן בתר הרוב, וכתב דזה כ"ש מברכת במ"מ. ויש לדקדק מ"ט לא נחית לבאר ג"כ הא דמבואר בשו"ע דמברך ברהמ"ז ולא אזלינן בתר הרוב שברכתו בנ"ר, ולדברי המגילת ספר י"ל דברהמ"ז כיון דהוי דאו' פשיטא דבעינן לברך, ואף אם לא אכל כדי שביעה והוי רק דרבנן מ"מ י"ל דבנ"ר לגבי ברהמ"ז אינו כלום כמש"כ האבנ"ז והאג"מ, ע"ש במגילת ספר. [והא דברהמ"ז פוטר את שאר המינים נמי א"צ לדין 'כל שיש בו' די"ל דדינים כדברים הבאים מחמת הסעודה].

{ובאמת דלפ"ז יש מקום לומר דהא דמברכים על המחיה ב'כל שיש בו' הוא ג"כ מה"ט דבנ"ר לגבי על המחיה אינו כלום [דלגירסתינו אינו מפורש בגמ' דמברך על המחיה, אך כ"ה גי' הרי"ף כמו שהביא הביה"ל כאן ד"ה ואחריו וכו"ה בתוס' ותוס' הרא"ש מא: וכבר הקשו עליהם האחרונים (פנ"י צ"ח ורש"ש) דאינו מבואר בגירסא דידן] אולם מ"מ הא דפוטר את שאר המינים שהם הרוב הוא בהכרח מדין 'כל שיש בו'}. {

ולפי דבריו עולה לכאור' דבמקום שיש דגן ואיננו עיקר ומברך על שאר המינים, מ"מ אם אוכל מהדגן כזית בכא"פ יצטרך לברך עליו על המחיה, וכגון האוכל שניצל המצופה בציפוי עבה של דגן יתכן שאם יאכל במהירות יצטרף לכזית דגן בכא"פ ויחויב לברך על המחיה, וצ"ע. [ומסתמת השו"ע בסוסי"ר ר"ד אין ראייה,

מצטרפים כל המינים לכזית בטעם חשוב של מין דגן ואמרינן בזה דטעמו כממשו.

וב' הדינים הנ"ל לא מהני כלל בהל' עיקר וטפל, דסו"ס גם על הרוב נימא טעם כעיקר וייהפך מיעוט הדגן לטפל ונקבע את ברכתו כדין הרוב, ועי' בט"ז סי' ר"ב סק"א שעמד בזה מ"ט לא מהני בזה דין טעם כעיקר וביאר כנ"ל דטעם כעיקר שייך רק היכא דהעיקר פטור והטעם חייב אך כששניהם מחייבים ברכה אזלינן רק בתר עיקר וטפל, ובזה לולי דאמרינן דמין דגן חשיב תמיד העיקר הוה אזלינן בתר הרוב, וע"ש בפמ"ג מש"כ עוד בזה.

וכן נראה ברור שהדין השני שחידש המג"א בד' השו"ע דמדרבנן מצטרפים שאר המינים לכזית לחייב את ברכת על המחיה של הדגן, לא נתחדש דין זה אלא בדגן בלבד, אך בשאר תערובות אין המיעוט מצטרף לכזית לחייב ברכה אחרונה של הרוב, וכגון בתערובת פירות שהרוב הוא פרי ממין ז' ואכל רק כזית מהתערובת ואין בו כזית מהפרי ממין ז' אינו מברך מעין ג' אלא רק בנ"ר, ואע"פ שכתב הפמ"ג בפתיחה דחשיבות הדגן בתערובת איננה גדולה מחשיבות הרוב בשאר תערובות כמו שהובא לעיל, מ"מ זהו רק לגבי הדינים המסוימים של עיקר וטפל, אבל לאחר שנקבע מהו העיקר ומהו הטפל והדין הוא שמברך על העיקר ופוטור את הטפל אלא שלא אכל כשיעור מהעיקר כדי לברך עליו ולפטור את הטפל ואנו דנים בהל' טעם כעיקר לצרף את הטפל להשלים את שיעור העיקר, בזה לא חידשו רבנן אלא כשיש לשאר המינים טעם דגן דמצטרפים הם לשיעור דגן

גבי דגן הוא כן, דאם הרוב הוא פרי ממין ז' מברך ברכה אחרונה על המחיה ולא על העץ. [וזה תלוי בהנ"ל, דאם דין 'כל שיש בו' איננו מדאו' הרי כיון שהוא מחויב מדאו' בברכת על העץ למ"ד ברכת מעי"ג דאו' מסתבר שאיננו נפטר בנוסח על המחיה].

אמנם ב' הדינים הנוספים שחידש המג"א דנובעים הם מכח המימרא ד'כל שיש בו' והמה רק דינים מדרבנן כמש"כ המחצה"ש - הם דינים שונים לגמרי ושייכים להל' טעם כעיקר, דמדאו' נחלקו הראשונים בזבחים אם לגבי חלה ומצה דאו' אמרינן טעם כעיקר לדונו כ'לחם' אף אם אין בתערובת כזית בכא"פ, וכתבו האחרונים דד' השו"ע כאן היא כד' הראשונים דלא אמרינן טעם כעיקר דאו' לחייב בחלה ולצאת יד"ח מצה אא"כ יש בתערובת כזית בכא"פ ומה"ט נמי איננו מתחייב בזה בברהמ"ז [כמבואר במג"א ומאמ"ר כאן ובגר"ז סי' תמ"ב קו"א ס"ק ו'-ח' ובעוללות אפרים בארוכה ושא"א], בזה חידש המג"א דמדרבנן טעם דגן חשוב הוא לדונו כ'לחם' לענין לחייב ברכת המוציא אף אם אין כזית בכא"פ בתערובת.

וכן הדין השני שחידש המג"א דמצטרפים שאר המינים לכזית מחמת חשיבותיה דמין דגן, כבר הבאנו שנחלקו הראשונים בזה בכל טעם כעיקר אם חשיב כממשו ונהפך ההיתר לאיסור או לא, ובשעה"צ הביא שד' המאמ"ר לדינא דאף מדאו' מצטרפים שאר המינים לכזית וכשיש בו כזית בכא"פ חייב בברהמ"ז מדאו', [וכן בגר"ז שם תלה זב"ז ונקט כהמאמ"ר], אכן לדינא הכריע השעה"צ לא כן, וכן נראה לפו"ר ד' המג"א הנ"ל, ומ"מ חידש המג"א דמדרבנן שפיר

דשם מיירי בקמח הבא לדבק ובפשטות דינו כטפל גמור כל' הרמב"ם, אך יל"ע בזה לפמש"כ השעה"צ סי' ר"ח סק"ג בשם המטה יהודה דאם הקמח הוא הרוב מברכים עליו אף כשבא לדבק, ולכאור' בהכרח ס"ל לדלדבק לא חשיב טפל גמור אלא רק חסר לו את מעלת הדגן שהוא עיקר אף במיעוט ולכן כשהוא הרוב יש לו את מעלת העיקר מדין רוב כמו שאר מינים, ולפ"ז משמע מסתימת השו"ע דא"צ לברך אחריו על המחיה כשהוא מיעוט גם אם אכל ממנו כזית בכא"פ, וצ"ע.

כיון שטעם דגן הוא חשוב, ואי"ז שייך כלל לרוב ומיעוט, וזה ברור.

וכמו"כ איכא גוויי אף בדגן שיש את הדין הראשון של 'כל שיש בו' ואין את ב' הדינים האחרים, וכגון אם אין תערובת גמורה של הדגן עם שאר המינים אלא שיש דגן הממולא בשאר מינים, דכה"ג פשוט שאין שאר המינים מצטרפים לכזית, דלא שייך בזה דין טעם כעיקר, וכ"כ בחזו"א סי' כ"ו סק"ח ומנחת שלמה סי' צ"א אות ד' ועוד, ומאידך גיסא פשוט שלא חסר בזה שם 'לחם' אף מדאו' כיון שאין הדגן בטל בשאר המינים מאחר ואינו מעורב בהם, ועל כן אף אם אין כזית בדגן מ"מ אם יאכל עוד חצי כזית מפת אחרת כו"ע מודו דמצטרף לחייב ברהמ"ז מדאו' (אם שבע בכך), ורק לענין דיני עיקר וטפל חשיבא תערובת ונקבע ברכה אחת לכולה לפי עיקר התערובת.

ב' אופנים בביאור תי' האחרונים ע"ד השו"ע דברכת התערובת 'נחית דרגא'

ה) והנה ד' השו"ע היא דכשארין בדגן כזית בכא"פ יש חילוק בין פת למעשה קדירה, דפת ברכתה על המחיה ואילו מעשה קדירה ברכתה בנ"ר, ובמשנ"ב ס"ק מ"ז הביא דברים מן האחרונים נתקשו מה החילוק ביניהם, והיינו דמהא דמברכים על הפת על המחיה מוכח דאע"פ שלא אכל כזית דגן מצטרפים שאר מינים לשיעור כזית אע"פ שברכתם היא בנ"ר [אף דבעלמא אם אכל חצי זית פת וחצי זית מדבר שברכתו בנ"ר מברך בנ"ר כמבואר במשנ"ב סי' ר"י בשם המג"א], ולד' המג"א זהו מדין 'כל שיש מחמשת המינים מברכים עליו במ"מ'

כמשנ"ת לעיל, וא"כ מ"ט בתבשיל אינו כן ומברכים עליו בנ"ר. וכתב המשנ"ב דהגר"א כתב מחמת כן דהוא ט"ס וצ"ל דבכל גוויי מברכים בנ"ר ואין שאר המינים מצטרפים לשיעור כזית לברכת על המחיה ורק אם אכל כזית דגן בכא"פ מברך על המחיה.

אמנם בא"ר ומטה יהודה ומאמ"ר ועוד אחרונים כתבו ליישב ד' השו"ע, ותוכן דבריהם דתערובת שאין בה כזית דגן כא"פ נחתא דרגא, ולכך בפת שראוי לברך עליה ברהמ"ז מברך על המחיה ואילו תבשיל שראוי לברך עליו על המחיה מברך בנ"ר. [וע"ע בפמ"ג ונשמ"א מש"כ ליישב, אך המשנ"ב ציין לתי' הא"ר ומטה יהודה].

וביאור הדברים, דהנה לעיל נתבאר דלד' המג"א והגר"א יש ב' טעמים למה אין מברכים ברהמ"ז על תערובת זו, א' משום חסרון בעיסה דלא הוי 'לחם', ב' משום חסרון במעשה האכילה שלא אכל כזית דגן, ומבואר במג"א דכ"ז מדאו' אך מדרבנן נכלל בדין 'כל שיש בו' דליכא לב' החסרונות ומה"ט מברכים המוציא ועל המחיה לד' השו"ע, והא דאין מברכים מה"ט ברהמ"ז מדרבנן בפשטות הוא משום דכל דתקון רבנן כעין דאו' תקון [כמש"כ העוללות אפרים וכן משמעות המחצה"ש], אולם האחרונים הנ"ל חידשו דא"צ לזה, אלא הטעם שאין מברכים ברהמ"ז הוא משום דאף אחר תקנת חז"ל מ"מ נחתא דרגא, ומה"ט מעשה קדירה שבעלמא ברכתה על המחיה נחתא דרגא לבנ"ר יג' ד'. אכן לא נתפרש מחמת איזה חסרון נחתא דרגא, אם משום החסרון הא' הנ"ל בעיסה או משום החסרון הב' הנ"ל במעשה

יג. אגב יש להעיר דמדבריהם מוכח לכאו' דלא כד' הבגדי ישע ועוד אחרונים הנ"ל בהערה ח' וכן דלא כמש"כ בהערה י"א בד' המג"א, דלדבריהם נמצא דאף מדרבנן ליכא שם 'לחם' על הדגן בתערובת זו לענין ברהמ"ז, וא"כ הרי הוי ממש כמעשה קדירה דברכתו מדינא היא על המחיה ומ"ט לא נחתא דרגא לבנ"ר כמעשה קדירה, ויש לבדוק אם אין לזה סתירה באחרונים. אולם אפשר דהנחית דרגא נקבע לפי סוג הדגן ולא לפי הצורה שהוא נמצא עתה בתערובת.

האכילה נדאין שום מקור להמציא דכל חסרון בפנ"ע הוא סיבה לנחית דרגא' ובפרט שהם ב' ענינים שונים לגמרי כמשי"ת להלן].

ובזה הוא דפליגי האחרונים הנ"ל באות ב', דהעוללות אפרים ומשנ"ב ביארו דהנחית דרגא הוא משום דאינו אוכל כזית מהדגן עצמו אלא רק בצירוף שאר מינים, וכה"ג שהכזית מצורפת משאר מינים ברכתו נחתא דרגא, נודמי לשיטת הראב"ד המובאת בפמ"ג כאן דהאוכל חצי שיעור פת מברך על המחיה, והיינו דס"ל דחסרון בשיעור גורמת לברך עליו ברכה פחותה, וה"נ לדידן דקיי"ל דלא כד' הראב"ד ובעינן

שיעור שלם מ"מ אם אין כזית שלימה של דגן בשיעור זה ברכתו נחתא דרגא ט"ז, וממילא לדבריהם אין חילוק בכמות הדגן בתערובת זו אלא החילוק הוא רק אם בפועל אכל כזית שלימה של דגן בתוכא"פ או רק כזית בצירוף שאר מינים, ולכן כתב המשנ"ב דאף אם יש בתערובת כזית בכא"פ אך לא אכל אותה בכא"פ מברך על המחיה לד' השו"ע, ולדבריהם ה"ה להיפך אם יאכל במהירות רבה ויספיק להשלים כזית דגן בכא"פ יברך על המחיה אף במעשה קדירה שאין בה כזית דגן בכא"פ ט"ז, אולם בדברי המטה יהודה הנ"ל מוכרח שכוונתו דהנחית דרגא הוא משום דעיסה שאין בה כזית

וכע"ז היה מקום לדון דרך מעשה קדירה נחתא דרגא לבנ"ר אולם פהבב"כ אע"פ שברכתה במ"מ אבל הרי אם קובע עליה סעודה מברך ברהמ"ז ובעלמא יש עליה שם 'לחם' לענין חיוב חלה, וכה"ג י"ל דלא נחתא דרגא. ולפ"ז יש לנו סניף למנהג העולם שהביא המשנ"ב דמברכים על המחיה על פהבב"כ שיש בה תערובת תבלין הרבה ואין בה כזית מהדגן בכא"פ, דלהנ"ל י"ל דלד' השו"ע שפיר מברכים על המחיה משום דלא נחתא דרגא. ועוד ארווחנא בזה ליישב מש"כ הביה"ל ד"ה אחריו בשם הגר"א דבתוס' מא: מבואר דלא כהשו"ע, והביה"ל הוסיף דכ"ה נמי בתוס' הרא"ש שם שכתבו גבי פהבב"כ שאין בה כזית דגן כא"פ דמברך על המחיה ולא בנ"ר ע"ש. אמנם להנ"ל י"ל דאי"ז סתירה כיון שהם דיברו על פהבב"כ ולא על מעשה קדירה, והגר"א שכתב שזו סתירה קאי לשיטתו דס"ל דבכל גווני מברכים בנ"ר, אך לד' השו"ע דעל פת מברכים על המחיה י"ל דה"ה פהבב"כ כמשנ"ת. אולם לדינא מבואר במשנ"ב בב' דוכתי הנ"ל דלא ראה לחלק בין פהבב"כ למעשה קדירה.

יד. ולכא"ו יש נפ"מ בין הטעמים איך הדין בפת העשויה מתערובת שאר מינים (לא קמח) שלד' המג"א בכה"ג במעשה קדירה מברך על המחיה גם אם אין בה כזית בכא"פ ולא נחתא דרגא, האם על הפת יברכו ברהמ"ז או על המחיה, דלטעם הא"ר דלא מברכים ברהמ"ז בתערובת קמח משום דנחית דרגא אזי בתערובת שאר מינים ל"ש זאת, אך לטעם המג"א דלא הוי 'לחם' לענין חיוב חלה לכא"ו ה"נ בזה אינו מברך עליו ברהמ"ז. ומצאתי להגר"ז בלוח ברכות הנהנין פ"ב הל"ד שפסק כהמג"א דתערובת דגן בדבש וכדו' במעשה קדירה מברך על המחיה אף כשאין בו כזית בכא"פ ואף על כזית מהתערובת, ומ"מ כתב שם בפ"ח הל"ד דכה"ג אם קבע ע"ז סעודה מברך ברהמ"ז רק אם יש בו כזית בכא"פ, וכע"ז כתב בס' קס"ח סי"א, וזה כמשנ"ת בד' המג"א.

טו. ואמנם מה"ט ד' הא"ר צ"ע טובא לצד זה, דהלא לדינא קיי"ל דלא כהראב"ד, והטעם בזה ע"י בב"י סוס"י ר"י בשם הרא"ש דעל דבר שראוי לברך עליו ברכה חשובה בשביל חסרון השיעור לא תשתנה ברכתו, וע"ע שם בב"י בתחילת הסימן שהשיג מה"ט ע"ד רבינו יונה שחידש דעל פרי פחות מכזית מברכים שהכל, וכן בס' רי"ב השיג מה"ט ע"ד תרוה"ד דטפל הנאכל קודם העיקר ברכתו שהכל ולא הברכה הראויה לו, וע"י היטב בט"ז שם סק"ז, והמבואר מכ"ז דמחמת חסרון בשיעור לא תקנו ברכה אחרת אלא או שיברך ברכתו הראויה לו או שלא יברך כלום, וא"כ ה"נ בניד"ד נימא הכי דבשביל שינוי הצירוף של השיעור לא תשתנה ברכתו, וצ"ע.

טז. וכבר הובא לעיל שכן מפורש בעוללות אפרים, אך שם כתב כן גם לענין פת כה"ג שיברך ברהמ"ז, ובזה הוכחנו מד' המג"א והגר"א לא כן, משום דאין שם 'לחם' עליו, וברהמ"ז בעי שם 'לחם', אולם במעשה קדירה דא"צ שם לחם שפיר יברך על המחיה כה"ג לכו"ע.

בדגן עצמו שהוא מתבטל בעיסה ויורד בברכתו, מ"ש ברכה ראשונה מברכה אחרונה.

וצ"ל בדעתם כד' הבגדי ישע שהובאה לעיל בהערה ח' דהא דברכה ראשונה נשארת כדינה אי"ז מדרבנן מדין 'כל שיש בו' כד' המג"א, אלא הוי זה נמי מדאו', דכל ביטול חשיבות הדגן היא רק לענין דברים הצריכים שיעור, דכיון שהיא מעורבת בעיסה באופן שא"א לאכול ממנה שיעור בתוכא"פ הרי היא מאבדת את חשיבותה לענין דינים הצריכים שיעור, אך לענין ברכה ראשונה שאינה צריכה שיעור הרי היא נשארת כדינה, והביא לזה דוגמא מאיסור חצי שיעור באיסורים שיש מדאו' גם בתערובת שאין בה כזית בכא"פ.

דרך מחודשת ביסוד החסרון כשאין כזית דגן בכא"פ שהדגן חוזר להיות טפל לשאר המינים ונפטר בברכתם

ז) ונראה לבאר עוד באופ"א ד' המטה יהודה והגר"ז, דהנה לעיל העלינו דיש לפרש בתרי אנפי החסרון בדין השו"ע כשאין בו כזית בכא"פ, א' דהוי חסרון בברכת הדגן עצמו (לענין ברכה אחרונה הצריכה שיעור), ב' דהוי חסרון בצירוף כזית במעשה האכילה לברכה אחרונה, ועד"ז ביארנו ד' השו"ע דמדרבנן ליכא להני חסרונות אך מ"מ הברכה נחתא דרגא, וביארנו תרי אנפי אם הנחת דרגא הוי מצד החסרון בצירוף הכזית או מצד דין ברכת הדגן, אך לפי ב' הדרכים הללו אין שום חסרון בעיקר דין 'כל שיש בו מחמשת המינים' שענינו הוא בהל' עיקר וטפל כמשנ"ת לעיל דבכל גווני מברך על הדגן ופטר את שאר המינים, ובזה אין נפ"מ כלל אם יש בדגן כזית כא"פ או לא, וכדחזינן לענין ברכה ראשונה שמברך על הדגן ופטר את שאר המינים, וכן לענין ברכה אחרונה לפ"ד השו"ע בפת מברך על המחיה שהיא ברכת הדגן בלבד ופטר בה את שאר המינים, ואף במעשה קדירה שמברך בנ"ר היינו משום

בכא"פ מין הדגן שבה בטל בתערובת במידה מסוימת ועל כן ברכת הדגן בעצמו נחתא דרגא, וכן משמעות המאמ"ר, וס"ל דלא רק שם 'לחם' בטל מהדגן (לענין ברהמ"ז) אלא גם עצם חשיבות הדגן בטילה לענין ברכה אחרונה (ודלא כמשנ"ת לעיל אות ג' בד' המג"א והגר"א), ולכן אע"פ שרבנן תיקנו דטעם דגן חשוב הוא ולא בטל לגמרי מ"מ ברכתו נחתא דרגא, אך אין נפ"מ לדבריהם אם אוכל כזית שלימה מהדגן או רק כזית בצירוף שאר המינים, דבכל גווני מדין טעם כעיקר תיקנו חז"ל דהדגן קובע את ברכת כל התערובת כמש"כ המג"א ללמוד כן מדין 'כל שיש בו מחמשת המינים' [ולד' המאמ"ר ד"ז הוא מדאו' בכל טעם כעיקר].

ובזה תליא הנידון שנתבאר בד' הגר"ז אם מהני להשלים שיעור כזית ע"י אכילת עוד חצי כזית מעוגה גמורה אחרת ואז יברך רק על המחיה ויפטר את כל התערובת או לא, דאם הנחתא דרגא לבנ"ר נאמרה על דין הדגן עצמו לא מהני לצרף לו עוד ח"ז מעוגה אחרת, דסו"ס הו"ל כאוכל ח"ז מדבר שברכתו על המחיה וח"ז מדבר שברכתו בנ"ר שכתב המשנ"ב בשם המג"א בסי' ר"י דמברך בנ"ר, אך אם הנחתא דרגא נאמרה רק מחמת שלא אכל כזית דגן בכא"פ מהני לזה צירוף אכילת עוגה אחרת.

החילוק בין ברכה ראשונה שמברך המוציא לברכה אחרונה שמברך על המחיה או בנ"ר

ו) אמנם יש להעיר על דרך זו בד' המטה יהודה מאמ"ר והגר"ז, דא"כ הדרא קושיית המג"א לדוכתה, מ"ש לענין ברכה ראשונה דלא נחתא דרגא ומברכים המוציא ואילו לענין ברכה אחרונה נחתא דרגא, דבשלמא לד' העוללות אפרים והמשנ"ב דהחסרון הוא בצירוף שאר המינים לשיעור כזית מבואר היטב החילוק, דלגבי ברכה ראשונה שא"צ שיעור נשארה הברכה כדינה, אבל לדבריהם שהחסרון הוא

דמאבד הדגן את חשיבותו כעיקר התערובת ומברך על הרוב ופותר את הדגן.

ולפ"ז אי"ז שייך כלל להל' טעם כעיקר, ואין מזה ראייה כלל לענין חלה ומצה דאין חיוב חלה כשאין בדגן כזית כא"פ, ואדרבא, הרי סתימת דברי השו"ע בסי' תנ"ג לגבי מצה וביו"ד סי' שכ"ד לגבי חלה דבכל גווני הוי 'לחם', והמג"א דחק בד' השו"ע שם מכח דברי השו"ע כאן, אולם הנהר שלום תמה עליו כמו שהובא לעיל, ולדרך זו את"ש, דבאמת יסוד ד' השו"ע כאן היא רק בהל' עיקר וטפל. וכמו"כ אין מזה ראייה לנידון האחרונים בסי' ר"י דבענין לאכול כזית בכא"פ לברכה אחרונה, ולדרך זו החסרון הוא רק בהגדרת הדגן כעיקר התערובת י"ח.

וממילא את"ש היטב ד' המטה יהודה והגר"ז, דאף אם יאכל עוד חצי כזית של עוגה גמורה לא יועיל להצטרף לדגן שבתערובת ולברך על הכל על המחיה, כיון שדין התערובת הוא לברך בנ"ר על שאר המינים שבו ולפטור את הדגן, וא"א לפטור את שאר המינים בברכת על המחיה [ואף את הדגן שבו יתכן שא"א לפטור בעל המחיה, ע"י בגלה"ש לו: ובשו"ת ארץ צבי סי' ק' ושו"ת הר צבי סי' ק'], ולכן צריך לאכול גם דבר החייב בבנ"ר כדי לפטור בודאי את התערובת.

שבתי וראיתי שכ"כ להדיא בנשמת אדם כלל נ' סק"ו בישוב סתירת ד' השו"ע מס"ב

דהברכה נחתא דרגא, אך מ"מ גם לו יצוייר שברכה זו לא מהניא לשאר המינים אעפ"כ מברך בזה על הדגן ופותר את שאר המינים.

אמנם מצאנו שיטה מחודשת דאף לענין הל' עיקר וטפל יש נפ"מ אם יש בדגן כזית בכא"פ או לא, והיא שיטת הרא"ה והריטב"א דכשאין בדגן כזית בכא"פ בטל לגמרי דין 'כל שיש בו' ומברך על הרוב ופותר את הדגן בין בברכה ראשונה ובין בברכה אחרונה, ועי' באבנ"ז סוס"י ל"ח שכתב די"ל דאילו היה רואה הב"י את שיטתם היה פוסק כמותם ולא כד' האבודרהם בשם רבינו יונה (שהוא מקור דברי השו"ע כמבואר בב"י), ולכן כתב לברך מספק שהכל ובנ"ר. ונראה להוכיח כן גם מדברי התוס' לח. ד"ה האי דובשא שכתב בתוך דבריו 'ושכר דידן אע"ג דשמא יש בהן כזית בכדי אכילת פרס לא מברכין עליו בורא מיני מזונות אלא שהכל ואפי' לרב ושמואל דאמרי כל שיש בו מחמשת המינים מברכין עליו בורא מיני מזונות הכא לא הוי בהו ממש שעורים' וכו', וממש"כ לתלות את הנידון בברכה ראשונה בכזית בכא"פ משמע להדיא דס"ל כד' הרא"ה והריטב"א דכל שאין כזית בכא"פ לא אמרו רב שמואל דמברך במ"מ, [ופלא בעיני שלא ראיתי שעמדו בזה י"].

ומעתה יש לדון לבאר כן גם ד' השו"ע, דלא נחלק רבינו יונה עליהם אלא לענין ברכה ראשונה אך לגבי ברכה אחרונה מודה

יז. ואם כנים אנו בביאור דברי התוס', מוכח מזה דלא כהבנת הגר"א כאן שהובא בביה"ל ד"ה אחריו בד' התוס' מא: דפהבב"כ שאין בה כזית דגן כא"פ מברך במ"מ ועל המחיה [וכ"כ הראש יוסף שם ונשמ"א כלל נ' סק"ו], ובביה"ל הוסיף דכן מבואר בתוס' הרא"ש שם, ושם מבואר דגם ברהמ"ז מברך ע"ז בקביעות סעודה, והיינו דלד' התוס' אין שום נפ"מ בין אם יש בו כזית בכא"פ או אין בו, ולמשנ"ת מבואר להיפך דס"ל לתוס' לח. כד' הרא"ה דבאין בו כזית בכא"פ מברך רק על שאר המינים ופותר את הדגן. שו"ר בקובץ צהר (אוהל ברוך עמ' קצ"ג) מכתבי הגר"ר בצלאל טננבאום זצ"ל (מגדולי הלומדים בישיבת מיר שנחאי) שעמד בדברי התוס' ודן לפרש דדוקא במים מודים התוס' לד' הרא"ה והריטב"א ע"ש הטעם.

יח. שוב שמעתי ממר"ר הגר"ר גרשון כהן שליט"א (בשיעורי חולין פרק גה"נ) לבאר ד' הרא"ה והריטב"א שישטם הוא מהל' טעם כעיקר, וס"ל על דרך שיטת ר' חיים כהן המובא ברא"ש חולין פ"ז סי' ל"א דכל שאין בו כזית בכא"פ בטל לגמרי (וכד' הגר"א סי' תנ"ג בשי' הרמב"ן), והרחיב לבאר בטו"ד ואכ"מ.

לס"ט שהקשה המג"א, דבס"ב משמע דתבשיל שיש בו דגן מברכים עליו על המחיה גם אם אין בו כזית כא"פ, ותי' הח"א דבמעשה קדירה מברך לפניו במ"מ ולאחריו בנ"ר משום 'דהעיקר הם הקטניות וה' מינים אינן אלא שיתנו טעם בהם ולכן לענין ברכה ראשונה אמרינן כל שיש בו וכו' משא"כ לענין ברכה אחרונה ולכן מברכין בנ"ר, אבל בסעיף ב' שעושה תבשיל מה' מינים דמשמע דעיקר כוונתו לאכול ה' מינים רק שמערב בו דבש או דברים אחרים להטעמן לכן מברך על המחיה, ולפ"ז פסקי השו"ע נכונים במילתא וטעמא' עכ"ל. ומבואר כדברינו שפי' ד' השו"ע דהא דמברכים בנ"ר כשאין בו כזית כא"פ הוא משום דאז ליכא דין 'כל שיש בו' וממילא מברך על שאר המינים ופוטור את הדגן.

אמנם הדברים צריכים ביאור טובא, מאי שנא ברכה ראשונה מברכה אחרונה. אכן מצאנו בצ"ח מא: שפירש בד' רש"י שם גבי פהבב"כ דמברך לפניו במ"מ ולאחריו בנ"ר, וביאר הצ"ח דלגבי ברכה ראשונה הוי הדגן עיקר מדין 'כל שיש בו מחמשת המינים' ואילו לגבי ברכה אחרונה הוי הדגן טפל ומברך על שאר המינים ופוטור את הדגן, וחזינן בדבריו דשייך חילוק בגדרי העיקר וטפל בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה, וע"ש בצ"ח שהוסיף ליישב בזה קושיית התוס' שם ע"ד רש"י מ"ט לא הביא ר"ש שם דוגמא לדבר הטעון ברכה לפניו ולא לאחריו את האורז שמברך לפניו במ"מ ולאחריו בנ"ר, וביאר הצ"ח דר"ש בא לחלוק על ד' רב הונא שם דעל פירות בתוך הסעודה מברך לפניו ולא לאחריו, וביאור ד' רב הונא נמי על אותה הדרך דהפירות חשובים טפלים לסעודה רק לגבי ברכה אחרונה ולא לגבי ברכה ראשונה, וע"ז אמר ר"ש דאין דבר הטפל בברכה אחרונה ולא בראשונה אלא פהבב"כ בלבד שלענין ברכה אחרונה הדגן טפל לשאר המינים ולא לענין ברכה ראשונה.

וחזינן מכ"ז דחלוקים גדרי הטפילות בברכה ראשונה מגדרי הטפילות בברכה אחרונה, ואפשר לבאר בזה דלענין ברכה ראשונה דיסודו משום דאסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה אזי כל משהו ומשהו מחייב ברכה בפנ"ע וממילא גדרי עיקר וטפל בתערובת נקבעים דמברך על העיקר ופוטור את הטפל, והדגן לעולם הוא עיקר גם נגד הרוב, אולם לגבי ברכה אחרונה דבעיא צירוף כזית החיוב ברכה חל על כלל התערובת, ובזה העיקר רק קובע מהו שם התערובת אך החיוב חל על כל התערובת ואי"ז כדין עיקר שפוטור את הטפל, [ועי' בספר מגילת ספר שהרחיב לבאר כע"ז] אף לענין ברכה ראשונה בתערובת דחל חיוב ברכה אחד על כלל התערובת, אך לענינינו יש לחלק בזה בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה], וממילא כשדנים על כלל התערובת אין הדגן המועט מגדיר את שם התערובת. וכע"ז גם לגבי ברכת הסעודה [שביאר הצ"ח] י"ל דחיוב ברהמ"ז חל על כל הסעודה ולא רק על הפת (ורק שבמה שמברך על הפת הוא פוטור את שאר המאכלים) ומשא"כ ברכה ראשונה אינה חלה אלא על הפת ורק מדין עיקר וטפל הרי היא פוטרת את שאר המאכלים, ולכן יש מאכלים שנטפלים בברכה אחרונה ולא בברכה ראשונה, ויש להתבונן עוד בזה.

אמנם אכתי קשה טובא, דהא לד' השו"ע בפת שאין בה כזית דגן כא"פ מברך על המחיה שהיא ברכת הדגן, ומוכח להדיא א"כ שלא כדברינו דלעולם הדגן נחשב עיקר בתערובת. ואפשר לומר ע"פ הישוב השני שכתב הא"ר על קושיית הגר"א מ"ש פת שמברך עליה על המחיה ממעשה קדירה שמברך עליה בנ"ר, ותי' הא"ר דרק פת חשובה ולא נחתא דרגא בברכתה. ולענינינו יש לומר דפת חשובה ונשארת עיקר בתערובת גם לגבי ברכה אחרונה, ומה שאינו מברך עליה ברהמ"ז הוא באמת כמבואר במג"א והגר"א דלא חשיבא 'לחם'

מדאור' לענין חיוב חלה וברהמ"ז, אך מעשה קדירה שמברכים עליה בנ"ר הוא משום דנעשו שאר המינים עיקר בתערובת ומברך עליהם ופוסט את הדגן, וכע"ז כתב בנשמת אדם שם.

אכן נראה עוד דאפ"ל גם בפת כמשנ"ת דהדגן מאבד את חשיבותו כעיקר בתערובת לענין ברכה אחרונה, ומה שמברכים על המחיה כברכת הדגן, היינו משום דמ"מ גם שאר המינים אינם עיקרים כלפי הדגן ולכך קבעו חז"ל ברכה אמצעית, ואמנם הדברים קשים ומחודשים טובא, אך מצאנו לגר"ז גופיה שכתב כע"ז בביאור דין פהבב"כ, והוא בסדר ברכת הנהנין פ"ב ס"ז וזה לשונו: 'פת הבאה בכיסנין היא פת גמורה העשויה כמין כס וממלאין אותה קודם אפייתה במיני מתיקה כמו דבש וצוקר או שקדים ואגוזים וכיוצא בהם משאר מיני פירות או תבלין והמילוי הוא העיקר כי עיקר עשייתה אינה למזון ולהשביע אלא לעידון ותענוג ומזון העיסה הוא טפל והיה ראוי לברך על המילוי ולפטור העיסה אלא לפי שהעיסה היא מחמשת המינים שהם הנקראים מזון אינה נעשית טפילה אל המילוי כשמתכוין לאכילתה ג"כ כמו שיתבאר בפ"ג ולכן די לברך עליה בורא מיני מזונות ועל המחיה אבל לא המוציא וברכת המזון עד שיאכל שיעור קביעות סעודה שאז העיסה היא העיקר שסועדת הלב' עכ"ל. ותן לחכם ויחכם עוד.

סיכום ג' הדרכים שנתבארו בחסרון שיש בפת שאין בה כזית דגן בכא"פ

ח) העולה מן הדברים דיש ג' דרכים לבאר החסרון בתערובת שאין בה כזית דגן בכא"פ, א' דהדגן בטל בעיסה ואין לו שם 'לחם' לענין חיוב חלה ולצאת בו יד"ח מצה ולברהמ"ז, וזה אף אם יאכל כזית דגן בכא"פ [כגון אם יאכל במהירות], ולענין חיוב ברכת על המחיה העלינו בזה פלוגתת אחרונים אם הדגן בטל ומפסיד את ברכתו, ב' דבפועל איננו אוכל

כזית דגן בכא"פ וממילא אין לו חיוב ברכה אחרונה על הדגן בפנ"ע ולא מצטרפים לזה שאר המינים, ג' דהדגן איננו עיקר בתערובת כה"ג אלא שאר המינים ולכן מברך עליהם ופוסט את הדגן.

ומזה מתיילדים ג' דרכים בביאור מש"כ האחרונים בד' השו"ע דברכת התערובת נחתא דרגא ולפיכך מברך על פת על המחיה ועל מעשה קדירה בנ"ר, א' דברכת הדגן נחתא דרגא מחמת איבוד חשיבותו, ב' דכל שחיוב ברכה אחרונה על הדגן היא רק בצירוף שאר מינים נחתא הברכה דרגא, ג' דכל שאין הדגן עיקר כ"כ בתערובת כלפי שאר המינים נקבעת ברכה אמצעית עליהם ולא הברכה החשובה של הדגן כיון שאיננו עיקר כ"כ בתערובת לקבוע על כל התערובת את ברכת הדגן החשובה.

בנ"ר על עוגה שאין בה כזית דגן כא"פ
היא על הדגן שבה או על שאר המינים

ט) נמצינו למידין ב' דרכים שונות בגדר דין השו"ע דמברכים ברכת בנ"ר על מעשה קדירה כשאין בה כזית בכא"פ; לד' הגר"א, וכן לת"י הנשמ"א ות"י ב' דהא"ר בד' השו"ע, וכן לדרך הג' הנ"ל שביארנו בד' הגר"ז ומטה יהודה בד' השו"ע – ברכת בנ"ר היא על שאר המינים ולא על הדגן, אולם לפי ב' הדרכים הפשוטות בביאור ה'נחת דרגא' לד' השו"ע הברכה היא על הדגן בצירוף שאר המינים כמו ברכת על המחיה בפת כה"ג שהיא על הדגן בצירוף שאר המינים, ויש כמה נפ"מ ביניהם;

א. אם אכל רק כזית מצומצם מהתערובת, לד' האחרונים בסי' ר"י דפליגי ע"ד המג"א וס"ל דהאוכל ח"ז פת וח"ז דג אינם מצטרפים לברכה אחרונה, לפ"ז לד' הגר"א ושאר התי' הנ"ל לא יברך כלום, אך להפשטות בד' השו"ע דהברכה היא על הדגן ומצטרפים לה שאר המינים מדין טעם כעיקר ודאי יברך בנ"ר. [ובאמת קצת נראה

ג. בגוונא הנ"ל אם אכל מהתערובת כמות שיש בה כזית שלמה משאר המינים, לד' הגר"א יברך על העץ, אך להפשטות בד' השו"ע דהברכה היא על הדגן לא יברך על העץ אלא או על המחיה או בנ"ר [תלוי בב' הדרכים בגדר נחית דרגא וכו"ל].

ד. בגוונא הנ"ל אם אכל עוד ח"ו מדבר שברכתו בנ"ר, לד' הגר"א ות"י הא"ר ונשמ"א יש לדון שיצטרף לח"ו דגן שאכל ויברך בנ"ר ויפטור את התערובת, אך להצד הנ"ל בד' השו"ע דמברך על המחיה לא יברך בנ"ר. ולפי הדרך המחודשת שכתבנו לבאר דהכא הו"ו שאר המינים עיקר והדגן טפל יברך רק על העץ.

ה. אם אכל עוד ח"ו מדבר שברכתו על המחיה בודאי, לד' הגר"א ות"י הא"ר ונשמ"א מצטרף לח"ו דגן שאכל ויברך על המחיה ויפטור את התערובת, וכן הוא לפי הצד שהנחית דרגא לד' השו"ע הוא מחמת צירוף שאר המינים וכמש"כ בעוללות אפרים והוכחנו כן לעיל בד' המשנ"ב, אך להצד שהנחית דרגא הוא בברכת הדגן גופיה, וכן לפי הדרך המחודשת שכתבנו לבאר דשאר המינים הו"ו עיקר והדגן טפל, יברך רק בנ"ר, וכן ביארנו בד' הגר"ו.

עיקר וטפל, כשהעיקר פטור מברכה אחרונה האם חייב לברך על הטפל

(י באבנ"ז סי' ל"ח אות י"ג דן בגדרי דין עיקר טפל, והוכיח דכל שהעיקר פטור מברכה אחרונה אף הטפל פטור מברכה מהא דאם אכל מליח ופת ושבע מהפת אינו מברך ברהמ"ז על הפת אע"פ שמדאו' אין חיוב ברכה אחרונה על המליח (וכ"כ באג"מ ח"ד סי' מ"ב), והקשה ע"ז קושיא חמורה מדין השו"ע דידן דבמעשה קדירה שאין בה כזית דגן כא"פ מברך בנ"ר, ומבואר דאם הדגן שהוא העיקר פטור מברכה אחרונה אזי הטפל טעון ברכה, ולכך כשאין לו כזית מהדגן לברך עליו הרי הוא צריך

להוכיח מזה דד' הגר"א הא"ר והנשמ"א היא דלא כהאחרונים הנ"ל בסי' ר"י, דלדבריהם עולה דוחק דהשו"ע איירי רק באופן שאכל ככזית ומחצה שאז יש בה ודאי כזית שלימה משאר המינים, ובפרט לד' הא"ר ונשמ"א הרי גבי פת שכתב השו"ע לברך על המחיה איירי אף באכל כזית מצומצם, (ולד' המאמ"ר והגר"ז ועוד אחרונים אף בראש דברי השו"ע גבי ישובו כזית בכא"פ איירי אף באוכל כזית מצומצם), וצ"ע. שוב מצאתי בשו"ת אור לציון ח"א סי' י"ט שעמד בזה וכתב להוכיח כד' המג"א מהשו"ע כאן, וכן ראיתי מביאים משו"ת בית יהודה (עייאש) ח"ב סי' צ"ח, אולם למשנ"ת הראיה היא רק לפ"ד הגר"א ושאר אחרונים הנ"ל].

וע"ע באבנ"ז סי' ל"ח אות י"ג שנראה מדבריו דס"ל דטפל ועיקר אינם מצטרפים זל"ז לברכה אחרונה (ודלא כאג"מ ח"ד סי' מ"ב, ועי' בחידושי הגר"א גנחובסקי סי' ד' סוף אות א' מש"כ בזה), ולפי דבריו הנפ"מ הנ"ל היא גם לד' המג"א בסי' ר"י דבעלמא ח"ז פת וח"ז דג מצטרפים לבנ"ר.

ב. עוד נפ"מ דומה באופן ששאר המינים הם פירות מז' המינים שברכתם היא 'על העץ' ואכל כזית מצומצם מהתערובת, דבזה יש שיטות בפוסקים דגם לד' המג"א דבעלמא ח"ז פת וח"ז דג מצטרפים לבנ"ר מ"מ ח"ז עוגה וח"ז פירות מז' המינים אינם מצטרפים לברכה אחרונה, ויש שיטות דמברך מעין ג' ומזכיר את שניהם, ויש שיטות דמברך בנ"ר. והשתא לד' הגר"א יעשה כשיטות הנ"ל, אך להפשטות בד' השו"ע יברך על המחיה או בנ"ר [זה תלוי לכאו' בב' הדרכים הראשונות בגדר נחית דרגא, דאם הנחית דרגא הוא בברכת הדגן גופיה יברך בנ"ר, אך אם הנחית דרגא הוא מחמת צירוף שאר המינים יש לדון דכל ששאר המינים ברכתם היא ג"כ מעין ג' לא נחית דרגא כה"ג, וכן מסתבר].

לברך בנ"ר על שאר המינים, והניח זאת בצ"ע י"ט.

אכן קושייתו תלויה בדרכים הנ"ל בהבנת דין השו"ע, דלפי ב' הדרכים הפשוטות בביאור ה'נחית דרגא' לד' השו"ע שהברכה היא על הדגן בצירוף שאר המינים (כמו ברכת על המחיה בפת כה"ג שהיא על הדגן בצירוף שאר המינים) לק"מ קושיית האבנ"ז, דהרי הברכה היא באמת על העיקר ולא על הטפל, וקושייתו

היא רק לפ"ד הגר"א וכן לד' הנשמ"א ותי' ב' דהא"ר בד' השו"ע דס"ל דברכת בנ"ר היא על שאר המינים. אכן לפי הדרך המחודשת שביארנו בד' המטה יהודה והגר"ז דכשאיין כזית בכא"פ משתנה דין הדגן בהל' עיקר וטפל נמי לק"מ, דאף שברכת בנ"ר היא אכן מחמת שאר המינים ולא מחמת הדגן, אולם הרי יסוד הדברים הוא דלגבי ברכה אחרונה נידונים שאר המינים כעיקר והדגן כטפל ונמצא שחיוב הברכה הוא על העיקר ולא על הטפל.

יט. אמנם באג"מ ח"ד סי' מ"ב נקט דאף אם הטפל פטור מברכה בפנ"ע מ"מ מצטרף הוא להשלים את שיעור העיקר ולחייב ברכה יחד עם העיקר, וממילא לק"מ, דשפיר מצטרפים שאר המינים לדגן לחייב יחד ברכת בנ"ר כמש"כ המג"א בסי' ר"י דאם אכל ח"ז פת וח"ז דג מצטרפים לחייב בנ"ר. אכן האבנ"ז נקט בפשיטות דאין הטפל מצטרף להשלים את שיעור העיקר (עכ"פ כשאין ברכותיהן שוות, ועי' בחידושי הגר"א גנחובסקי סי' ד'). והארכנו בכ"ז בסי' י"ד.

סימן מז'

שבע מפת הבאה בכיסנין שהיא ספק פת האם מברך ברהמ"ז או מעין ג'

בירור אם פהבב"כ הוי פת מדאו' ואם מעין ג' פוטר פת מדאו' והמסתעף

פלוגתת השו"ע ואבן העזר בשבע מפהבב"כ שהיא ספק פת אם מברך ברהמ"ז או מעי"ג ♦ סתירת ד' המג"א בנידון זה ♦ חילוק בין סוגי הספיקות ♦ האם אשה מוציאה איש בברהמ"ז כשאכל פהבב"כ בשיעור קביעות סעודה ♦ אם לפי השיטות דמעין ג' דאו' יוצאים בה יד"ח גם על אכילת פת ♦ אם מדאו' פהבב"כ דינה כפת או רק כשאר פירות מז' המינים ♦ קושיית האחרונים במעשה דר"ג וזקנים ♦ המסופק אם אכל שיעור קביעות סעודה מה דינו ♦ המסופק אם בירך ברכה אחרונה על פהבב"כ האם דינו כספק דאו' לחומרא ♦ האם ראוי להימנע מאכילת סופגניות המצויות בשיעור שביעה שלא בתוך הסעודה ♦ בישוב התמיהה איך מברכים מעין ג' על כזית פהבב"כ שהיא ספק פת והא הוי ספק ברכה לבטלה ♦ מ"ט אין מברכים ברהמ"ז על פהבב"כ שהיא ספק פת לפ"מ דקיי"ל דברהמ"ז פוטר פהבב"כ

אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש
דבטלה דעתו אצל כל אדם'.

פלוגתת השו"ע ואבה"ע בשבע מפהבב"כ
שהיא ספק פת אם מברך ברהמ"ז או
מעי"ג

והנה לכאו' באופן שאכל שיעור שהוא קובע
עליו מיירי שגם נעשה שבע מזה (וכן
מבואר במג"א סקי"ג ושעה"צ סקי"ח וחזו"א סי'
ל"ד סק"ד), ומבואר א"כ דאע"פ שבפת גמורה
כה"ג הרי הוא חייב בברהמ"ז מדאו' כיון שאכל
כדי שביעה, מ"מ בפהבב"כ אינו חייב לברך אלא
מעין ג' א. אכן קשה דהא להלן בס"ז מבואר
בשו"ע דנחלקו הראשונים מהי פהבב"כ ומהי פת

(א) כתב השו"ע בסי' קס"ח ס"ו 'פת הבאה
בכיסנין מברך עליו בורא מיני מזונות
ולאחריו ברכה אחת מעין שלש, ואם אכל ממנו
שיעור שאחרים רגילים לקבוע עליו אע"פ שהוא
לא שבע ממנו מברך עליו המוציא וברכת
המזון... ואם אכל ממנו שיעור שאחרים אין
קובעים עליו אע"פ שהוא קובע עליו אינו מברך

א. אך המנחת פיתים חידש דהשו"ע איירי רק באופן שלא שבע מזה אך אם שבע מברך ברהמ"ז דהואיל
ונתחייב לברך מדאו' לא שינו רבנן את החיוב מפת דעלמא, ועי' חזו"א שם בסוף דבריו שהעלה כסברא זו.

גמורה והלכה כדברי כולם להקל, וכתבו המג"א סקי"ח וט"ז סק"ו בשם הב"י דהטעם הוא משום דספק דרבנן לקולא, אך לכאור' אם נעשה שבע הוי ספק דאורי' והיה ראוי להחמיר ולברך ברהמ"ז ומ"ט אזלינן לקולא. ועמדו בזה הפמ"ג (מ"ז סק"ו) ושאר האחרונים דלהלן.

ובאבן העזר כתב דבאמת כה"ג מברך ברהמ"ז משום דספק דאורי' לחומרא, וכן משמע בנשמת אדם כלל מ"ז סק"א בסופו, אך בשו"ע משמע לא כן וכנ"ל^ב. ובגליון הגרע"א על האבה"ע כתב ליישב בתרי אנפי; חדא, לפי השיטות דאף שביעה מדאורי' לחיוב ברהמ"ז הוי רק אם אכל בשיעור שאחרים שבעים מזה, והוא אותו שיעור של קביעות סעודה. ועוד כתב ליישב לפי השיטות דמדאורי' יוצאים במעין ג' וממילא הוי רק ספק דרבנן אם לברך מעין ג' או ברהמ"ז. וכן בגינת ורדים ח"א סי' כ"ד כתב כתי'

הב' דמדאורי' יוצאים במעין ג', ובמאמ"ר כאן הביאו וכתב די"ל באופ"א כתי' קמא דהגרע"א דשביעה מדאורי' הוי רק בשיעור שאחרים שבעים מזה, וכת' זה משמע בביה"ג סק"ל ט. וכן בגר"ז כאן ס"ח וסי"ב כתב כתי' הגו"ר, אולם בסדר ברכות הנהנין פ"ב ס"א משמע כתי' המאמ"ר (וע"ש סי"ב ובסי' קס"ח שם קו"א סק"א). ג. [וע"ע ברע"א שם שהוכיח להני ב' תי' מעצם מה שמברכים מעין ג' על פהבב"כ אע"פ שמדאורי' דינה כפת גמורה, וכ"כ בספר עמק ברכה עמ' נ"ט וביאר היטב את ב' התי' הנ"ל. ועי' להלן אות ו' שיבואר ד' אבה"ע מ"ט לא נחית להכינן].

ועי' בחזו"א סי' ל"ד סק"ד שהביא לב' תי' רע"א, וכתב דבביה"ל סוס"י קפ"ד הכריע כהשיטות דשביעה דאורי' תליא בשביעה ידידה ולא בשיעור שאחרים שבעים מזה^ד, וממילא

ב. ואף שהאבה"ע כתב לפרש כדבריו בכוונת הב"י, כבר כתב הגר"ז (בצינוני לסי"ב) דאף לפי פירושו חזר בו הב"י מזה בשו"ע כמשמעות דבריו הנ"ל, ובלא"ה יש באחרונים ביאורים אחרים בכוונת הב"י. וע"ע בפמ"ג א"א סקי"ג שדן לומר כאבה"ע מטעם אחר, דאם שבע מזה הרי קבע ע"ז סעודה בעצמו ויש שיטות ראשונים דכה"ג חשיב קביעות סעודה וא"כ כיון דפהבב"כ הוי ספק פת הו"ל ספק ספיקא לחומרא, ומ"מ בשו"ע משמע לא כן.

ג. וראיתי עוד תי' בשו"ת משאת משה סי' א' (נדפס בשנת תצ"ד והביאו רע"א בכמה דוכתי) שכתב להוכיח מזה דדין סד"א לחומרא הוא רק כשעיקר החיוב הוא ודאי דאורי' ולא כשיש ספק בעיקר החיוב אם הוא מדאורי', והאריך טובא בניד"ז, אמנם בהמשך דבריו כתב לדחות די"ל כתי' הב' דרע"א.

ד. אגב, יש להעיר דלכאור' מפורש כן במשנ"ב שם סקכ"ב בשם החינוך ולא רק בביה"ל בשם הרדב"ז, די"ל המשנ"ב שם; 'שיעור שביעה, משמע מספר החינוך דאינו שווה בכל אדם אלא כל אחד יודע שביעתו, ואם דרכו תמיד לאכול כדי מחייתו לבד גם זה נחשב שביעה', ובשעה"צ סקכ"ה הוסיף; 'ולכאורה משמע מלשונו דאם הוא איש רעבתן ואינו שבע כי אם באכילה מרובה מאד אינו מתחייב כי אם לפי שביעתו, ומרביתו של רש"י (ברכות מ"ב) משמע דתלוי לפי אנשים אחרים, כל שדרכו לקבוע סעודה בשיעור הזה מקרי שביעה' עכ"ל.

וראיתי מי שכתב לדחות דכוונת המשנ"ב בשם החינוך הוא רק דאי"ז שיעור מסוים שקבעה תורה כדין לא פלוג אלא יש כמה דרגות של שביעה וזה תלוי בכל אדם לאיזה דרגה הוא שייך אך אם אין כזה דרגה של שביעה בעולם י"ל דגם לד' החינוך בטלה דעתו, וזהו מש"כ שם בשעה"צ בשם רבותיו של רש"י דרעבתן מיוחד שלא שבע גם באכילה מרובה מאד לא אזלינן בתריה, ומשמעות דבריו דאי"ז סותר לד' החינוך, וממילא יתכן שגם שיעור קביעות סעודה בפהבב"כ דינו שווה לשביעה דאורי', אולם בביה"ל בשם הרדב"ז מבואר דגם אם שבע מאכילה מועטת מחמת שכבר אכל מקודם דברים אחרים אעפ"כ מתחייב מדאורי', ומזה מוכח דאי"ז שיעור אכילה כלל אלא תלוי במציאות של השביעה ושאינו מדין קביעות סעודה בפהבב"כ שהוא שיעור אכילה מסוים.

מדברנן וספק דא' לחומרא ולפיכך אין אשה מוציאתו בברהמ"ז כיון שספק אם היא מחויבת מדא' ע"ש, [וצ"ל דאירי כששבע דאל"כ ליכא חיוב דא' אף אם אכל פת, וכן איירי כשאכל שיעור קביעות סעודה דאל"כ ליכא חיוב ברהמ"ז אף מדברנן אם אכל פהבב"כ], ולפ"ר דבריו נסתרים מדברי השו"ע כאן דאם אכל פהבב"כ שהיא ספק פת דינו כספק דרבנן ומברך מעין ג' אף כששבע.

אולם לפי ב' ביאורי הגרע"א בד' השו"ע לק"מ, דלפי התי' הראשון ס"ל לשו"ע דשביעה דא' הוי רק אם אכל שיעור קביעות סעודה, והפמ"ג שם הלא איירי כשאכל שיעור קביעות סעודה, ולפי התי' השני הוי ספק דרבנן משום דמדא' יוצאים בברכת מעין ג', אולם לענין שאשה תוציא אותו אין נפ"מ בזה, דאף בברכת מעין ג' איננה יכולה להוציא כיון שאין לה כלל חיוב דא', ופשוט¹.

בהכרח צ"ל לד' המשנ"ב כתי' הב' דרע"א דמדא' יוצאים במעין ג'. ואכן בסי' קצ"א סק"א הביא המשנ"ב את ד' האחרונים דמדא' יוצאים בברכה אחת שיש בה ארץ וירושלים ורק מדברנן בעינן ג' ברכות, ומשמע דלדידהו יוצאים מדא' בברכת מעין ג', ומשמע שפסק כוותיהו ע"ש. [ואף דאין בזה ברית ותורה צ"ל דג"ז הוא מדברנן ולא מדא', וכן משמע בביה"ל סוס"י קפ"ז שנקט לעיקר דברית ותורה הוא רק מדברנן ודלא כד' הח"א שם. ושו"ר כדברינו בחזו"א סי' כ"ח סק"ז שכתב להוכיח דברית ותורה לאו דא' מהא דמברך מעין ג' על פהבב"כ אף אם שבע, ובהכרח דמעין ג' פוטר פת מדא']².

האם אשה מוציאה איש בברהמ"ז כשאכל פהבב"כ בשיעור קביעות סעודה

ב) והנה בפמ"ג סי' קפ"ו מ"ז סק"א כתב דהמסופק אם אכל פת או פהבב"כ הוי ספק אם מחויב בברהמ"ז מדא' או רק

ויש להוסיף בביאור הני ב' צדדים, דלצד הא' שורש דין קביעות סעודה הוא דכל מה שהקילו רבנן בפהבב"כ לברך עליו מעין ג' הוא מחמת דכל עיקר חיוב ברכה אחרונה בו הוא מדברנן ולכן הקילו כשאוכל לתענוג, וכ"ה ל' האשכול 'מן התורה בעינן שביעה, ודרבנן אמרו עד כזית ועד כביצה, אבל בפהבב"כ לא אחמרי לברך ג' ברכות בכזית או כביצה וכו', ולפ"ז החילוק בין שיעור קביעות סעודה לפחות מזה איננו כלל מצד אכילת תענוג או אכילת קבע, אולם לפי פשוטו החילוק הוא אם אוכל אכילת ארעי לתענוג או אכילת קבע, ואכמ"ל.

ה. והנה בספר וזאת הברכה עמ' 35 הביא בשם מרן הגר"ש אלישיב שליט"א דראוי להימנע מלאכול סעודה שלימה בלא פת ובסופה כזית פהבב"כ, דאם הוא שבע מהפהבב"כ בצירוף שאר המאכלים שאכל מקודם יש לחוש לד' הרדב"ז שהביא הביה"ל בסוס"י קפ"ד דמקרי שביעה לחיוב דא' וא"צ שכל השביעה תהא מהפת לבדה, ויש בזה חשש חיוב ברהמ"ז דא' אע"פ שאין בזה קביעות סעודה. ובספר מגילת ספר סי' י"ב אות ג' העיר ע"ז (והביאו וזאת הברכה שם במהדורת תשס"ט הערה 12) דהרדב"ז קאי רק בפת גמורה אבל בפהבב"כ הרי גם אם שבע מהפת לבדה מוכח בשו"ע שא"צ לברך ברהמ"ז אם לא אכל שיעור קביעות סעודה, ובהכרח כתי' רע"א דמעין ג' פוטר מדא'. וכפי הנראה יש מקום להוראה זו רק אם נחוש שמצטרפים שאר המאכלים לקביעות סעודה, וזה צד רחוק מאד (באופן שלא אכל שיעור ג' או ד' ביצים מהפהבב"כ), ואכמ"ל.

ו. אכן הנה מבואר מדברי הפמ"ג דפהבב"כ דינה כשאר פירות ממין ז' ואינה חייבת בברכה כלל מדא' [לפ"מ שפסק השו"ע בסי' ר"ט דשאר פירות ממין ז' אינם חייבים בברכת מעין ג' מדא'], ומדברי הגרע"א משמע דתי' הב' ידידה את"ש רק אם נימא דפהבב"כ דינה כפת גמורה מדא' וכמשי"ת להלן אות ה-ו, וממילא אין דברי הפמ"ג כאן מתאימים לתי' ב' דהגרע"א. אמנם בפמ"ג סי' קס"ח מ"ז סק"ו מספק"ל בזה אם פהבב"כ דינה כפת מדא', ויבואר להלן אות ו'.

אם לשיטות דמעין ג' דאו' מנין הברכות
נמי הוי מדאו'

ג) אמנם העירו בזה, דהנה נחלקו הראשונים
אם ברכת מעין ג' על פירות מז'
מינים הוי דאו' או לא, דבב"י סוס"י ר"ט הביא
ד' בה"ג רא"ש ורשב"א דהוי דאו' וכן פסק שם
הטור, אבל הביא ד' הרמב"ם וסמ"ג דהוי דרבנן
וכן פסק בשו"ע שם¹, ובמשנ"ב שם סק"י
כתב בשם האחרונים דלחומרא יש לחשוש לד'
הני ראשונים דס"ל דהוי דאו' ע"ש. והנה בצל"ח
(מד.) גר"ז (סי' קס"ח קו"א סק"א) מנחת ברוך
(סי' ה' ענף ב') ערך השולחן (סי' קס"ז ס"י)
וחזו"א (סי' ל"ד סק"א) כתבו דלשיטות
הראשונים דמעין ג' דאו' בהכרח ס"ל דמנין
הברכות בפת הוי דאו' ואינו יוצא בברכת מעין
ג' על פת, והכרחם הוא מהא דמבואר בגמ' מד.
ארץ הפסיק הענין, ומוכח דיש חילוק מדאו' בין

פת לשאר פירות מז' מינים וכיון דס"ל דמעין ג'
בו' מינים דאו' בהכרח דפת חמירא ובעיא
ברהמ"ז דוקא מדאו', וכן מבואר בפשטות
ברשב"א ותוס' הרא"ש מד. ועוד.

ולפ"ז כתב הגר"ז שם דהא דהקיל השו"ע גבי
פהבב"כ דמברך מעין ג' אף אם שבע
זהו לשיטתו דפסק בסי' ר"ט דברכת מעין ג'
דרבנן ע"ש. וא"כ העירו דלפמש"כ המשנ"ב
לחשוש לשיטות הראשונים דמעין ג' דאו', ה"נ
בניד"ד היה צריך המשנ"ב לכתוב דראוי לחשוש
לשיטות אלו דמדאו' אינו יוצא במעין ג' וממילא
כששבע מפהבב"כ אין לו לברך מעין ג' כיון
דהוי ספק פת. [ואף דלא הוי אלא ספק פת, הרי
גם בסי' ר"ט הנידון הוא במקום ספק אם בירך
מעין ג' על הפירות ואעפ"כ כתב המשנ"ב
לחשוש לשיטות אלו².]

ז. ועי' גם בריטב"א מט: ד"ה הכא שנקט דהוי דאו' וכ"ה בהל' ברכות פ"א ה"ה ופ"ה ה"ט, וכן משמע ד'
רש"י לט. ד"ה בצר, וכ"כ הראש יוסף לה: לדקדק מד' רש"י שם ד"ה אוזוקי, וכן מפורש בספר האורה המיוחס
לתלמיד רש"י סי' מ"ד, ובביה"ל סי' ר"ח סי"ז הביא בשם תר"י מד. דהוי דרבנן אך בתר"י לה. ד"ה קדש נקט
דהוי דאו', וכן משמע בדבריו שם לו. ד"ה נמצא, וע"ש לה. בחי' אנשי שם שנקט דבריו מד. הם העיקר, אך
בפר"ח סי' ר"ט וראש יוסף לה. נקטו בדעתו דהוי דאו', והראש יוסף שם כתב ליישב הסתירה דמש"כ מד.
הוא רק דמעין ג' לאו דאו' אך עכ"פ יש חיוב דאו' לברך ברכה כלדהו, וזה כמש"כ כמה אחרונים כמשי"ת
להלן (ד"ה אכן), אך בביה"ל הנ"ל בשם רבינו יונה לא משמע כן. ועי' בביאור מרדכי פ"ז אות ל"ג ותו"ח
סי' ר"ט ד"ה כתב וד"ה לדינא. ועי' בספר שלמי יוסף עמ' תשכ"ו מש"כ בהרחבה בישב ד' רבינו יונה. [ועי' ע'
במחצה"ש סי' ר"ח ס"ט שכתב בד' השו"ע שם לביאור המג"א דבריו את"ש רק לשיטתו דמעין ג' דרבנן].

ח. וידידי הרב עזרא זעפראני שליט"א ר"ל דלא פסיקא ליה כ"כ למשנ"ב דשביעה דאו' תליא בשביעה ידידי
ועל כן לא החמיר בזה, והביא ראיה לדבר, דבשעה"צ סי' ר"ט סק"ד כתב דאין נפ"מ במחלוקת הראשונים
אם מעין ג' דאו' או לא אלא בפירות ולא בפהבב"כ משום דאם אכל מהם כדי שביעה הוא כמו לחם גמור
וחייב לברך עליו ברהמ"ז וכדלעיל בסי' קס"ח, ולכאורה משמע דהוא מה"ת אם אכל כדי שביעה כמו בשאר
לחם וכו'. וקשה דהא משכח"ל בגוונא דשבע ולא אכל שיעור כדי שביעה של אחרים דאו' אינו מברך ברהמ"ז
אלא מעין ג', ומשמע מזה דלא פסיקא ליה כהשיטות דשביעה דאו' היא גם אם לא אכל כשיעור שביעה של
אחרים, עכ"ד. ויש לדחות דאין כוונת השעה"צ דרק אם אכל קביעות סעודה הוי דאו' (כדס"ל הכי לדח"ח),
אלא ס"ל כמש"כ החזו"א ועוד דמדאו' אין כלל חילוק בין פת גמורה לפהבב"כ, וממילא גם אם לא אכל
שיעור קביעות סעודה חייב במעין ג' מדאו' מחיובא דפת אף אם מעין ג' דפירות לאו דאו', [ומה שנקט
השעה"צ דוקא גוונא דקביעות סעודה המחייבת ברהמ"ז היינו משום דבד"כ אדם שבע בשיעור שאחרים שבעים
ממנו]. [והנה מקור דברי המשנ"ב שם הם מהח"א, ובנשמ"א כלל נ' סק"ב כתב להדיא דמשכח"ל גם במיני
מזונות באופן שאכל כדי שביעה. אך אפשר דכוונתו למעשה קדירה דודאי לא הוי פת מדאו' אף אם קבע
עליה, וגם המשנ"ב צייר כה"ג במש"כ 'תבשיל משבעת המינים'. שו"ר עוד בשעה"צ שם סק"ז שכתב דלא
צייר אופן ששבע מפהבב"כ וחייב לברך מעין ג' ולא ברהמ"ז משום דאם אכל כדי שביעה ודאי מחויב

[והפמ"ג חידש טפי דיוצאים מדאו' אף בברכת
בנ"ר על פירות מז' המינים].

אמנם בד' המשנ"ב א"א ליישב כן, דבסי' ר"ח
סי"ז ד"ה אלא כתב הביה"ל בשם רבינו
יונה להוכיח דמעין ג' דרבנן מהא דמבואר בגמ'
דאם טעה ובירך הזן לחוד על תמרים יצא אע"פ
שלא הזכיר ארץ וירושלים, ואם מעין ג' דאו' הרי
כיון שלא הזכיר ארץ וירושלים לא יצא, וסיים
הביה"ל דלמ"ד מעין ג' דאו' באמת צ"ע. ולפ"ד
התו"א הרי לק"מ דגם למ"ד מעין ג' דאו' אינה
טעונה הזכרת ארץ וירושלים, ומוכח א"כ דס"ל
לביה"ל דלא שייך לחלק בדאו' אלא במנין
הברכות אך לא אם צריך הזכרת ארץ
וירושלים^ט. ובאמת עמד בזה החזו"א שם
סק"ג דלפי דבריו מיושבת קושיית הביה"ל בשם
רבינו יונה (ועי' בהערה ז' שהבאנו מהראש יוסף

אכן באמת כתב הגר"ז שם דמדברי הסמ"ג
שהביא הבי"י משמע דלא תליין זב"ז, וכן
כתב המעדני יו"ט בפ"ק סי' י"ד סק"נ להוכיח
מד' הרא"ש שם דמנין הברכות לאו דאו' אע"ג
דס"ל מעין ג' דאו' ע"ש, ובהכרח צ"ל דל"ק
מהגמ' דארץ הפסיק הענין. ובחזו"א כתב ליישב
דמעין ג' דאו' הוי חיוב ברכה כלדהו ואינה
טעונה הזכרת ארץ וירושלים ומשא"כ פת טעונה
הזכרת הג' דברים מדאו' (כמש"כ רע"א סי'
קצ"א ודגמ"ר סי' קצ"ד דזה ודאי דאף להשיטות
דמנין ברכות לאו דאו' מ"מ הזכרת הג' דברים
שבג' הברכות שהם מזון ארץ וירושלים מעכבת
מדאו' לכו"ע ורק שיכול לכוללם בברכה אחת
כמו ברכת מעין ג', אמנם בנשמ"א כלל מ"ז
סק"א פליג עליהו). ושו"ר שכ"כ הפמ"ג (סי'
ר"ח מ"ז סק"א והובא בשעה"צ סק"א) נשמת
אדם (שם) ותורת חיים (סי' ר"ט סק"ה).

לברך ברהמ"ז ע"ש, ושם א"א לדחות כנ"ל. ואולי יש לדחות דלא צייר כן כיון שבד"כ אם שבע אכל שיעור
קביעות סעודה, וצ"ע.

ט. וצע"ק בד' הביה"ל, דבסי' ר"ח שעה"צ סק"א הביא לד' הפמ"ג דמה"א צ"א להזכיר ארץ וירושלים ע"ש.
ויש לציין נפ"מ נפלאה בנידון זה שראיתי בספר מגילת ספר סי' א' אות ד', דהנה כתב המשנ"ב בסי' ר"ט סק"י
דהמסופק אם בירך ברכה אחרונה על ז' המינים ראוי לחוש לשיטות הראשונים דמעין ג' דאו' וספיקו לחומרא
ועל כן יאכל עוד כזית ממין ז' ויברך מעין ג' לצאת מידי ספק. ואם נימא דמדאו' יוצאים בברכת בנ"ר סגי
לאכול דבר שברכתו בנ"ר ולברך אחריו בנ"ר ויוצא בזה מידי ספק דאו'. [ויש לדון בזה עפמ"ש הפמ"ג סי'
קפ"ז א"א סק"א לדון דאף אם ברית ותורה דרבנן הר"ז מעכב מדאו' ע"פ דברי התוס' בסוכה ג'. דגדרי דרבנן
מעכבים מדאו', וה"נ בזה י"ל דכיון דתקנו רבנן לברך דוקא מעין ג' אינו יוצא בבנ"ר. אך לפו"ר מתי' האחרונים
על קושיית האבה"ע דמנין ברכות לאו דאו' ולכך יוצאים הספק דאו' דהוי פת בברכת מעין ג', מוכח מזה דלא
כהפמ"ג, דהגם דתקנו רבנן לצאת החיוב דאו' רק בג' ברכות, עכ"ז יוצאים בדיעבד בברכה אחת].

אמנם העירוני דבשעה"צ הנ"ל השמיט את הצד בפמ"ג שיוצאים מדאו' בברכת בנ"ר וכתב רק דהזכרת ארץ
וירושלים אינה מעכבת מדאו', ומשמע שלא רצה לצדד להקל דסגי בבנ"ר מדאו' אלא רק בברכת הזן. וראיתי
בספר דברי הלכה להגר"צ ובר שליט"א עמ' קצ"ו שכתב דאם נימא דרק בברכת הזן יוצאים מדאו' ולא בבנ"ר
מתבאר היטב טעם החילוק בהא דקיי"ל דבנ"ר אינה פוטרת מעין ג' אפי' בדיעבד משא"כ ברכת הזן על תמרים,
דכיון דמדאו' בנ"ר אינה פוטרת ז' המינים ה"נ לגבי דרבנן, משא"כ ברכת הזן כיון שפוטרת מדאו' אף אם
אכל כדי שביעה פוטרת נמי בדיעבד מדרבנן.

אולם שמעתי להוכיח קצת שיוצאים בברכת בנ"ר מדאו' מדברי הרא"ש סי' ט' שכתב הספק בדגן חי אם מברכים
עליו מעין ג' או בנ"ר, וביאר הצד שברכתו בנ"ר בזה"ל; ואע"ג דחטה כתיב בקרא כיון דאין אכילתה חשובה
כ"כ לא חשיבא אכילה לברך עליו מעין ג', עכ"ל. ומשמע קצת דהוא בכלל חטה דקרא ומחויב בברכה אחרונה
מדאו' [וכ"ה שיטת הרא"ש דז' המינים חייבים בברכה מדאו'], אלא דסגי בברכת בנ"ר. ומסתבר לפ"ז דעל כל
המינים יוצא מדאו' בברכת בנ"ר, וחילוקו של הרא"ש הוא רק בדרבנן, וי"ל.

לבאר כן בכוונת רבינו יונה בעצמו). וכן בד' המעדני יו"ט הנ"ל א"א לומר כן, דכל הוכחתו בד' הרא"ש דמנין ברכות לאו דאו' הוא מכח קושיית רבינו יונה הנ"ל, ולזה כתב לתרץ דס"ל לרא"ש דמנין ברכות לאו דאו', וכוונתו לחדש דגם בפת א"צ הזכרת ארץ וירושלים מדאו', ומוכח דלא ניח"ל לחלק בין פת לשאר הפירות ממין ז' לומר דרק פירות לא בעו הזכרת ארץ וירושלים כדברי החזו"א י' א'.

אכן הגר"ז שם כתב ליישב באופ"א דמה שאמרו בגמ' ארץ הפסיק הענין אסמכתא בעלמא היא, ותי' זה ניחא גם לד' המעדני יו"ט

והביה"ל. [נצריך להוסיף בביאור דבריו, דלפנ"ד דבריו צ"ע דהא ר"ג יליף מקרא 'ואכלת ושבעת וברכת' דקאי הן על לחם והן על כל ז' המינים ועל כן איכא חיוב דאו' דברהמ"ז גם על ז' המינים, וע"ז השיבו רבנן 'ארץ הפסיק הענין' ואיך אפ"ל דהוי אסמכתא בעלמא. אכן נראה לבאר כוונתו דגם לד' ר"ג מנין ברכות לאו דאו' ומדאו' יוצאים גם על פת במעין ג' אלא דטען ר"ג דמאחר וחיוב הברכה בפת ושאר ז' מינים הוא אותו חיוב דאו' הנלמד מאותה ילפותא אין סברא לחלק ביניהם גם בדין דרבנן שחיבו מנין ג' ברכות, וע"ז השיבו רבנן דכיון דארץ הפסיק הענין וחזינן דלא כללתם תורה יחד על כן שפיר

י. אגב, ע"י במג"א ס' קצ"ד סק"ג שהוכיח דלא כד' המעדני יו"ט מהא דמבואר בגמ' דכל הברכות מעכבות זא"ז, ומשמע דאם אינו יודע לברך את כולם לא יברך כלל, ומוכח א"כ דאינו יוצא מדאו' בברכת הזן לחוד, וע"ש בדגמ"ר ובגליון רע"א ס' קצ"א סק"א מש"כ בזה.

יא. הנה נתבאר דהמעדני יו"ט וחזו"א שניהם יישבו על אותו הדרך קושיית רבינו יונה על השיטות דמעין ג' דאו' מהא דבדיעבד יוצאים בברכת הזן, ותיירוצם הוא דהזכרת ארץ וירושלים לאו דאו' (או בכל גיוני או רק בפירות). ולכאור' היה מקום ליישב בפשטות באופ"א דהגמ' מיירי באופן שלא אכל מהפירות כדי שביעה וממילא איננו חייב בברכה אלא מדרבנן ועל כן יוצא בדיעבד בלא הזכרת ארץ וירושלים וכמבואר ברבינו יונה גופיה דאם מעין ג' דרבנן מובן דיוצא בדיעבד בברכת הזן אע"ג דלכתחילה חייבו הזכרת ארץ וירושלים בברכת מעין ג', ותמוה מ"ט לא נחית רבינו יונה והאחרונים הנ"ל לזה.

ונראה לבאר בפשיטות דאם מעין ג' דאו' אזי פשוט דכשם שאם אכל כדי שביעה איננו יוצא בברכת הזן ה"נ אם אכל כזית איננו יוצא בברכת הזן גם בדיעבד דכל דתקון רבנן כעין דאו' תקון, ורק אם עיקר ברכת מעין ג' בפירות היא רק דרבנן אפ"ל דלא תקנו הזכרת ארץ וירושלים לעיכובא. וכ"כ החזו"א שם. [ועדיין צע"ק, דאף אם מעין ג' דרבנן, מ"מ הרי למ"ד מנין ברכות לאו דאו' נמצא שלא חידשו רבנן כלל את ברכת מעין ג' אלא רק הרחיבו את החיוב דאו' של הברכה מפת לשאר פירות מז' המינים ואעפ"כ חזינן דאין מעכב בזה בדיעבד כל מה שמעכב בחיוב דאו' של פת, וצ"ע].

וע"ע בחזו"א שם סק"ד שמסתפק בזה גבי פהבב"כ אם יוצא בברכת הזן לחוד כשלא אכל כדי שביעה, ויסוד ספיקו הוא לפ"מ דפשיט"ל דפהבב"כ חייבת מדאו' בברכה אף להשיטות דמעין ג' דרבנן משום דמדאו' היא פת גמורה (ויבואר ניד"ז להלן אות ו'), ולפ"ז דן לחלק דרך בתמרים יוצא בברכת הזן כיון שאין בהם כלל חיוב דאו' של הזכרת ארץ וירושלים אך פהבב"כ דדינה כפת גמורה וכששבע מעכבת בה הזכרת ארץ וירושלים מדאו' על כן אף כשאכל רק כזית ונתחייב מדרבנן מעכבת בו הזכרת ארץ וירושלים דכל דתקון רבנן כעין דאו' תקון, וזה כמשנ"ת.

יש לציין עוד דבפשטות הישוב על קושיית רבינו יונה הוא דבאמת אין כוונת הגמ' כלל שיוצא בברכת הזן לחוד אלא רק בג' ברכות, וכ"ה להדיא במאירי מכתם השלמה ומאורות שם וכן בתוס' הרא"ש מד. (ודלא כמש"כ בפסקיו דיוצא בברכת הזן לחוד), וכ"ה בהל' ברכות להריטב"א פ"ב הי"ז ופ"ג ה"א, וכן משמע קצת בדבריו יב. ד"ה ומדקאמרי וכן מ: ד"ה סד"א, וכן משמע ברבינו יונה שם שכך מיישבים החולקים עליו. אלא דהמעדני יו"ט הקשה ע"ד הרא"ש משום דס"ל להדיא כרבינו יונה דסגי בברכת הזן לחוד, וכן החזו"א הקשה מכח מה שהכריע בגוף הסוגיא שם דכ"ה האמת.

חילקו רבנן ביניהם וחייבו מנין ג' ברכות רק בפת ולא בשאר ד' מינים, אבל אין כאן ילפותא דאורי' לחלק ביניהם].

עוד י"ל כהצד שכתב הפרישה (סי' ר"ט סק"ב) והובא בפמ"ג (מ"ז סי' ר"ח סק"א) דמעין ג' דאורי' מהלכה למשה מסיני, ולפ"ז שפיר י"ל דחייב פת ושאר פירות מז' המינים שווה לגמרי מדאורי', וארץ הפסיק הענין בא ללמד רק שאינו מפורש בקרא, ולכן חילקו חז"ל ולא תיקנו ג' ברכות אלא לפת.

סתירת ד' המג"א בנידון זה

(ד) אכן הנה במג"א ס"ק ל"ד כתב גבי ספיקא דעיסה שתחילתה עבה וסופה סופגנין דמש"כ הרמ"א דנהגו להקל היינו רק אם לא שבע דאז חייבו הוא מדרבנן ואמרינן ספק דרבנן לקולא אולם אם שבע דינו כספק דאורי' לחומרא ויברך ברהמ"ז. וכע"ז כתב בס"ק כ"ה-מ"א-מ"ג. ולכאור' זה סותר לפשטות דברי השו"ע דידן גבי פהבב"כ שהיא ספק פת דמבואר בשו"ע דמברך מעין ג' אף אם שבע.

[ונהנה בדגמ"ר (שם) גר"ז (קו"א סק"א) ערך השולחן (סי' קס"ז ס"י) ומשיבת נפש (סי' ד') העירו ע"ד המג"א דנראה שנקט דמנין ברכות דאורי' ולכך הו"י ספק דאורי' וזה סותר למה שנקט הוא עצמו בסי' קצ"א דמנין הברכות לאו דאורי' וא"כ יוצא מדאורי' בברכת מעין ג' ותו לא הו"י אלא ספק דרבנן לקולא^ב. אמנם בארחות חיים (לוינגער) כתב דאדרבא המג"א לשיטתו

שציין בסי' קצ"א למש"כ בסי' קצ"ד ושם משמע שהכריע דמנין הברכות דאורי', והדגמ"ר לשיטתו קאי שהגיה דברי המג"א שם בסי' קצ"ד דנשאר בכך דמנין הברכות לאו דאורי'. וכדברי הארחות חיים משמע ברע"א על המג"א בסי' קצ"א ע"ש היטב.

אולם אף אם נימא דד' המג"א היא דמנין ברכות דאורי' קשה כנ"ל דזה סותר לדברי השו"ע גבי פהבב"כ דאע"פ שהיא ספק פת אזלינן לקולא גם אם שבע ומברך מעין ג' ולא ברהמ"ז, וכן העיר הגר"ז (שם), ועל כן פסק דלא כהמג"א גבי סופגנין כדמשמע בדבריו סוף סט"ז].

ולכאור' י"ל בד' המג"א כתי' קמא דרע"א דשביעה דאורי' הו"י רק אם אכל כשיעור שאחרים שבעים ממנו, ולפ"ז לא איירי השו"ע כלל באופן שנתחייב מדאורי' בברהמ"ז ואילו המג"א איירי כשאכל שיעור שאחרים שבעים ממנו דאז נתחייב מדאורי' לכו"ע, וכן משמע בביה"ג סקל"ט בישוב ד' המג"א (כמש"כ שם הדמש"א)^ג. אכן כבר הבאנו בשם החזו"א שהעיר דהביה"ל בסי' קפ"ד פסק לא כן, דלחייב דאורי' סגי בשביעה ידיה, ואעפ"כ העתיק המשנ"ב לדינו דהמג"א הנ"ל והדק"ל.

חילוק בין סוגי הספיקות

(ה) ואפשר ליישב ד' המג"א באופ"א, דהנה בשעה"צ סקע"א כתב ליישב קושיית הדגמ"ר על המג"א מהא דס"ל בסי'

יב. אמנם במשיבת נפש כתב די"ל דמ"מ אין יוצאים בברכת מעין ג' משום דברית ותורה דאורי', וע"ש שהאריך לדחות דאורי' מדאורי', וכן הכריע הביה"ל בסוס"י קפ"ז כמו שהבאנו לעיל סוף אות א', אך באמת במג"א סי' קפ"ו סק"א משמע שמכריע דהו"י דאורי' (ע"ש בלבושי שרד) ואת"ש.

יג. ז"ל הגר"א; ונהגו להקל - ר"ל כסברא ראשונה דספיקא דרבנן הוא ואף בברהמ"ז אם לא אכל כדי שביעה ומזה הטעם פסק ג"כ בס"ז והלכה וכו', ועי' מג"א סקל"ד, ושם בס"ז א"א להימצא דאורייתא עכ"ל. וכוונתו לומר דהן גבי ספק סופגנין והן גבי ספק פהבב"כ הו"י ספיקא דרבנן הוא ולא שבע, וגבי סופגנין כתב המג"א דאם שבע הו"י ספק דאורי' ומברך ברהמ"ז, אך גבי פהבב"כ לא כתב כן משום דלא משכח"ל, דשיעור שביעה הו"י שיעור קביעות סעודה ובלא"ה דינו לברך ברהמ"ז.

פת לפהבב"כ ותיקנו דעל פת יברך ברהמ"ז ועל פהבב"כ יברך מעין ג' וממילא דינו כספק דרבנן לקולא ומברך מעין ג'.

אם פהבב"כ דינה כפת וחייבת במעין ג'
מדאו' או דינה מדאו' רק כשאר פירות מז'
המינים

(ו) אמנם כ"ז הוא רק אם נימא דמדאו' אין שום חילוק בין פת לפהבב"כ, אולם אע"פ שרע"א פשיט"ל הכי, וכ"כ החזו"א כנ"ל, וכ"ה בחזו"א סי' כ"ח סק"ז, וכן מבואר בדברי רע"א סי' ר"ח ס"ז, צל"ח מא.; מנחת ברוך סי' ה'-ו', ומנ"ח מצוה י'. מ"מ הפמ"ג (מ"ז סק"ו) ומנ"ח (מצוה ת"ל) נסתפקו בזה, ועי' בחכמת שלמה שם שהביא ספק הפמ"ג והאריך בזה, וע"ש בפמ"ג שחילק בזה בין סוגי פהבב"כ, וכ"ה בפמ"ג יו"ד בפתיחה לשער התערובות – הובא בשע"ת סי' קפ"ד, ועי' בבית מנוחה שהשיג על דבריו שם דבכל גווני הוי דאו', ובפמ"ג א"א סקט"ז נמי הכריע דהוי דאו', אולם במ"ז סי' קפ"ו (ד"ה שאלה) נקט דהוי דרבנן, וכ"כ הדה"ח (קו"א דין ג'), וע"ש שחילק בזה בין אם הוא פת שרגילים לקבוע עליו סעודה או לא), וכן פשיט"ל לשו"ת משאת משה (סי' א' ד"ה ומעתה) ולבנו בשו"ת קול אליהו (סי' ו' ד"ה

קצ"א דמנין הברכות לאו דאו', דמ"מ דינו כספק דאו' לחומרא משום דבהך עיסה שסופה סופגנין להצד דברכתה מעין ג' אי"ז מדאו' אלא מדרבנן, ונמצא שמדין סד"א לחומרא צריך לדון שדינו כפת וחייב ברכה מדאו', ולהך צד שדינו כפת הרי תקנו חכמים לברך דוקא ברהמ"ז, ודמי זאת לספק קרא ק"ש שחזור וקורא ג' פרשיות מדין סד"א לחומרא אע"פ שמדאו' א"צ לקרוא כל הג' פרשיות ע"ש, וכ"ה בשאר ג' דוכתי שהבאנו דכתב בהו המג"א דספק דאו' לחומרא ומברך ברהמ"ז דוק ותשכח, וכ"כ בארחות חיים (לוינגער) והביא עוד דוגמא לזה מחמץ שנפל לבור ועכבר שנכנס לבית דטעון בדיקה משום דהוי חמץ דאו' אע"פ שמדאו' סגי בביטול כדביאר שם הב"י יד.

ולפ"ז את"ש היטב הקושיא ע"ד המג"א מהשו"ע גבי פהבב"כ, דהנה רע"א שם עמד בהאי סברא והעיר ע"ד השו"ע מ"ט לא דמי לספק קרא ק"ש ונימא דמה"ט יצטרך לברך ברהמ"ז ולא מעין ג', וחילק רע"א דשאני פהבב"כ דאף אם לא הוי פת גמורה חייבת היא בברכה אחרונה מדאו', ומדאו' אין שום חילוק בין פת גמורה לפהבב"כ ועל כן מדאו' ליכא כלל ספק אלא הוא ודאי מחויב לברך מעין ג' או ברהמ"ז, וכל הספק הוא רק מדרבנן שחילקו בין

יד. והוסיף דזהו כוונת המג"א במה שציין לסי' קפ"ד, דכוונתו למש"כ שם המג"א דבספק בירך ברהמ"ז דאו' חייב לחזור ולברך את כל ברהמ"ז וגם ברכה רביעית אע"פ שאינה אלא מדרבנן. אמנם דבריו תמוהים, דבמג"א שם כתב הטעם משום דלא לייתי לזלזולי בברכה רביעית, ורק בא"ר שם הביא ד' המג"א וכתב דאף בל"ז צריך לחזור על ברכה רביעית כדין ספק קרא ק"ש. ובד' המג"א כתב הא"ר שיש לחלק בין שאר ברכות ק"ש לברכה רביעית של ברהמ"ז (ולא פירש מה החילוק). ובפשטות כוונת המג"א שציין לסי' קפ"ד הוא לעיקר הדין המבואר שם דספק ברהמ"ז דאו' לחומרא וצריך לחזור ולברך. [ויותר היה נראה להביא ראיה לפי השיטות דמנין ברכות לאו דאו' מהא דבספק בירך חוזר ומברך ג' ברכות ולא ברכת מעין ג' שיוצא בה מדאו'].

ובעיקר סברת הארחות חיים והמשנ"ב היה מקום לדון דלא דמי לספק קרא ק"ש, דבק"ש הוא דין מוחלט מדרבנן שצריך לקיים את החיוב ק"ש דאו' בקריאת כל הג' פרשיות, אולם בפת הרי מדאו' אין חיוב ברכה מסוים על פת גמורה אלא יש חיוב כללי על כל פת ואין חילוק בין פת גמורה לפהבב"כ, וממילא כשחייבו רבנן לברך ג' ברכות על פת גמורה י"ל דאי"ז נחשב שכך תקנו רבנן לקיים את החיוב דאו' כיון שאין כלל חיוב דאו' מסוים על פת גמורה אלא הוי חיוב דרבנן בפנ"ע לברך על פת גמורה ג' ברכות. ובזה מתיישבת ד' הדגמ"ר והגר"ז ושאר אחרונים הנ"ל שלא נחתו לסברת המשנ"ב.

אך) ט', וכ"כ העמק ברכה ע"ש, וכן משמע מדברי המג"א סקט"ז. ובשעה"צ סי' ר"ט סקי"ד כתב באופן שאכל שיעור קביעות סעודה דמסתבר דהוי דאו' [וציין למש"כ בזה בביה"ל סי' קס"ח ואינו לפנינו, ועי' משנ"ב הוצאת 'דרשו' מש"כ בזה], אך לא נתפרש בדבריו אם ה"ה כשלא אכל שיעור קביעות סעודה, ומסתימת כל האחרונים הנ"ל נראה דלא נחתו לחלק בזה, (וע"ע לעיל הערה ח' מש"כ ליישב עפ"ז קושיא בדברי השעה"צ), וכן מפורש בבי' שחכמים הם שחילקו בזה, ועי' להלן מש"כ בד' הרשב"א דאפשר שמחלק בזה בדאו', וע"ע מה שהאריך בזה בספר שלמי יוסף עמ' תש"י ומש"כ שם בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א בענין זה.

[אמנם בשעה"צ סי' תס"א נראה דגם לגבי מצה אינו יוצא בטרוקנין אלא בשקבע עליהן, וכד' הב"ח סוס"י קס"ח, (וצ"ב מה שציין השעה"צ שם לד' הב"י ולד' השעה"ת), ולכאו' נראה מזה דהוי חילוק בדאו' אם קבע או לא קבע, דרך ע"י שקבע חשיב כפת (כדברי הרשב"א המובאים להלן). וכן מבואר באו"ז סי' קמ"ח בשם ר"ח, וז"ל; 'דלענין שוויא נהמא אי קבע סעודתיה עליה בתחלה מברך המוציא ולבסוף שלש ברכות ויוצא בה ידי חובתו בפסח מ"ט לחם עוני קרינא ביה' עכ"ל, ומבואר להדיא דאינו יוצא בה יד"ח מצה רק כשקבע עליה, ועד"ז מצינו בד' ריבב"ן לז: שכתב דאף דטרייתא פטורה מן החלה מ"מ אם עשאה ע"ד לקבוע עליה הרי היא חייבת בחלה, כי היכי דכה"ג יוצאין בה יד"ח מצה ע"ש, ומבואר מכ"ז דקביעות מהניא לגבי דינים דאורייתא, וצ"ע].

ומדברי אבה"ע נראה להוכיח דס"ל דהוי דרבנן, דלדבריו בפהבב"כ גמורה מברך מעין ג' אף אם שבע ומ"מ בספק פת מברך

ברהמ"ז משום סד"א לחומרא, ואם נימא דכל פהבב"כ הוי פת מדאו' ואפ"ה יוצא בברכת מעין ג', מ"ט גרע אם הוי ספק פת גמורה, וכן הקשה עליה רע"א שם, ובהכרח צ"ל דס"ל דפהבב"כ לא הוי כלל פת מדאו' ולכן יוצא במעין ג' גם אם שבע, ועל כן ס"ל דבאופן דהוי ספק פת גמורה הוי ספק דאו' לחומרא. [אמנם צ"ע בזה, דע"ש באבה"ע שהרחיב לבאר דפהבב"כ הוי 'לחם' גמור לענין חיוב חלה ומצה דאו', וצ"ב מ"ש לענין ברהמ"ז. ונראה לבאר דגם האבה"ע מודה דחשיב לחם מדאו' לענין ברהמ"ז, אלא דהחסרון הוא דאכילה לשם תענוג ולא לשם שביעה איננה מחייבת בברהמ"ז מדאו', וכע"ז מבואר בדה"ח הנ"ל].

וכן נודע להוכיח מד' הרשב"א דפהבב"כ אינה חייבת בברכה אחרונה מדאו', דברשב"א מט: פסק כד' ר"מ דחיוב ברהמ"ז הוא בכזית, ולעיל מד. משמע בדבריו דמנין ברכות דאו' [ובזה חלוק פת משאר ז' המינים החייבים מעין ג' מדאו' לד' הרשב"א, דפת חייבת ג' ברכות ואילו שאר הפירות סגי להו בברכה אחת, והובא לעיל אות ג'], וא"כ קשה קושיית רע"א איך יוצא על פהבב"כ במעין ג', דהא לית ליה לרשב"א ב' תירוצי רע"א, ובהכרח דמדאו' אין דינו כפת אלא כשאר פירות מז' המינים ולכך סגי ליה במעין ג'. [והדברים מתאימים מאד למבואר ברשב"א לח: ד"ה כיון (וכ"ה ברא"ה שם ושטמ"ק מב). דהחסרון בפהבב"כ הוא דחשבינן ליה כמשתנה ממינו, והיינו דהחסרון הוא בשם 'לחם' ולא במעשה האכילה דהוי לתענוג ולא לשובע. אמנם ע"ש שכתב דבאופן שאכל שיעור קביעות סעודה מברך ברהמ"ז משום 'שעשאו כפת דעלמא', ואפשר א"כ דאז הוי פת מדאו', ואין ראייה מד' הרשב"א הנ"ל אלא לגבי אופן שלא אכל שיעור קביעות סעודה

טו. עמיתו של החיד"א, נדפס בשנת תקנ"ב והביאו רע"א בכמה דוכתי (וכן הביא לאביו כנ"ל הערה ג').

בהכרח לומר דאזיל לשיטתו לפמש"כ בסי' ר"ט הנ"ל בשעה"צ דפהבב"כ הוי פת מדאו'.

קושיית האחרונים במעשה דר"ג וזקנים

(ז) **עוד** יש להעיר בזה לאידך גיסא, דהנה במשנ"ב סי' ר"ט סק"ז כתב להחמיר כהשיטות דמעין ג' בכל ז' המינים הוי דאו', ולכאו' לשיטות אלו אין שום ספק בדאו' גבי סופגנין, דסו"ס הא הוו מז' המינים, וא"כ דמי ממש לספיקא דפהבב"כ דאזלינן בה לקולא, וא"כ צ"ע מ"ט החמיר המשנ"ב בסופגנין לדונו כסד"א לחומרא י'.

וביותר יש להקשות כן על דברי השעה"צ שם סקע"א בישוב קושיית האחרונים על הברייתא לו. דקתני התם 'זה הכלל כל שהוא משבעת המינים רבן גמליאל אומר שלש ברכות וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש ומעשה ברבן גמליאל והזקנים שהיו מסובין בעלייה ביריחו והביאו לפנייהם כותבות ואכלו ונתן רבן גמליאל רשות לר' עקיבא לברך קפץ וברך רבי עקיבא ברכה אחת מעין שלש אמר ליה רבן גמליאל עקיבא עד מתי אתה מכניס ראשך בין המחלוקת א"ל רבינו אע"פ שאתה אומר כן וחברך אומרים כן למדתנו רבינו יחיד ורבים הלכה כרבים' ע"כ. והקשו האחרונים דלפי השיטות דמדאו' סגי בברכת מעין ג' הרי אין כאן אלא ספק דרבנן ובודאי היה לו לברך מעין ג' משום ספק ברכות להקל, וזה דומה ממש

דאינו מחויב ברכה מדאו', אך בפשטות מסתבר דבדאו' אין סברא לחלק בזה^{טז}.

ויש כמה נפ"מ בין הצדדים אם חיוב מעין ג' בפהבב"כ הוי דאו' או דרבנן (באופן ששבע מזה ולא אכל כשיעור קביעות סעודה), א. המסופק אם בירך או לא האם דינו כספיקא דאורייתא לחומרא לחזור ולברך. ב. אם אכל ספק פהבב"כ ספק דבר שברכתו בנ"ר תלוי בהנ"ל אם דינו כסד"א לחומרא או לא. ג. אם טעה ובירך ברכת הזון לחוד האם יצא או לא, דאם הוי חיוב דאו' כפת הרי הזכרת ארץ וירושלים מעכבת מדאו' לרוב השיטות, אולם אם חיובו רק מדרבנן כשאר ברכת מעין ג' דפירות אינה מעכבת כמו גבי תמרים שבירך עליהם ברכת הזון דיצא כמבואר בשו"ע סי' ר"ח סי"ז. [נפ"מ זו יש ללמוד מתוך דברי החזו"א סי' ל"ד סק"ד, וע"ש בחזו"א שדן דגם אם חיובו מדאו' מ"מ אם אכל רק כזית וחייב מדרבנן יצא בברכת הזון, אך לעיל בהערה י"א העלינו דבפשוטו אף אם לא אכל אלא כזית לא יצא דכל דתקון רבנן כעין דאו' תקון, והחזו"א בעצמו עמד שם בסברא זו].

וא"כ אם נימא דפהבב"כ לא הוי פת כלל מדאו' נפל הישוב הנ"ל בד' המג"א, והדק"ל מ"ש פהבב"כ שהיא ספק פת דא"צ לברך ברהמ"ז כששבע, ומ"ש ספק פת ספק סופגנין דצריך לברך ברהמ"ז כששבע כמש"כ המג"א והעתיקו המשנ"ב, וצ"ע. ובד' המשנ"ב

טז. עוד הביאו בזה מד' כמה ראשונים דלא הוי פת מדאו'; כן מבואר בראבי"ה סי' קכ"ט שכ' דבכזית וכביצה ברהמ"ז הוא מדאו' ושיעור דרבנן הם לחמניות ופהבב"כ וכו', וכן משמע ביראים סי' רנ"ג שכ' דפת הבב"כ אינו ראוי לשביעה ועושה באותו ענין שאינו קרוי לחם כו' ובלחם כו' ושבעת כו', ומשמע דמדאו' לא הוי פת. ועוד שמעתי להוכיח קצת בזה משיטות הראשונים מא: דס"ל דמברך בנ"ר על פהבב"כ או אינו מברך כלום ולא חילקו אם שבע מזה או לא, ומוכח דס"ל דלא הוי פת מדאו', ובפרט מוכח כן מד' תר"י שפסק דחיוב ברהמ"ז מדאו' הוא בכביצה ונקט ג"כ כד' הרי"ף דמברך בנ"ר על פהבב"כ.

יז. דבשלמא אם עצם הדין המסופק היה דאו' שפיר יש להחמיר ולדונו כספיקא דאו' (אף שיש לדון דהוי כספק ספיקא), אולם בניד"ד הרי עצם הדין המסופק הוא רק דרבנן ודיינינן בו לחומרא רק משום דעיקר הספק הוא דאו', וכיון שד"ז עצמו אם עיקר הספק הוא דאו' תלוי במח' הראשונים יש לדון דהוי כספיקא דרבנן, ועי' היטב.

למש"כ השו"ע בפהבב"כ שהיא ספק פת דסב"ל ויברך מעין ג'. ותי' השעה"צ לפי דבריו הנ"ל דזה דומה לספק דסופגנין שכתב המג"א דמדין סד"א לחומרא צריך לברך ברהמ"ז, וה"נ בזה כיון דלד' חכמים אין חיוב ברכה דאו' על פירות ז' המינים ואילו לד' ר"ג יש חיוב דאו' הו"ל סד"א לחומרא וממילא צריך לברך ברהמ"ז משום דלהך צד דהוי דאו' תקנו רבנן לברך ברהמ"ז.

אכן ג"ז צ"ע כנ"ל דזה ניחא רק אם באמת לד' רבנן ברכת מעין ג' בפירות ז' המינים הוי חיוב דרבנן וכד' השו"ע בסי' ר"ט, אך לפ"ד הראשונים דלכו"ע הוי חיוב דאו' הדק"ל דזה דומה לספיקא דפהבב"כ שאי"ז ספיקא דאו' משום שלכו"ע חייב מדאו' ויוצא במעין ג'.

ואפשר ליישב כ"ז לפמש"כ כמה אחרונים דלהשיטות דמעין ג' דאו' מנין ברכות דאו' (כנ"ל באות ג'), ולפ"ז לק"מ דלהנך שיטות אין יוצאים במעין ג' מדאו' לד' ר"ג וממילא איכא סד"א לחומרא לברך ברהמ"ז. וכן לד' החזו"א ודעימיה דלהני שיטות א"צ מדאו' אלא ברכה כלדהו בפירות ז' המינים את"ש, די"ל

דכיון דאיכא ספיקא דאו' לחומרא לחייבם ברכה גמורה שיש בה הזכרת ארץ וירושלים ממילא חייב לברך ברהמ"ז כיון שברכה כזו תקנו חכמים לקיימה בג' ברכות דוקא. אולם לעיל באות ג' נתבאר בד' המשנ"ב דפליג על כ"ז, וא"כ הדק"ל, וצ"ע. [אמנם הבאנו בהערה ט' דבשעה"צ סי' ר"ח סק"א הביא לד' הפמ"ג שצידד דמה"ת א"צ להזכיר ארץ וירושלים בז' המינים, ודלא כדבריו בביה"ל שם סי"ז, וא"כ אפשר דבסי' קס"ח אזיל כצד זה] יח.

העולה לדינא

המסופק אם אכל שיעור קביעות סעודה

(ח) העולה מדברינו בד' המשנ"ב, דאם הספק הוא אם יש חיוב ברכה דאו' בזה ספיקו לחומרא וצריך לברך ברהמ"ז, אך אם הוא ודאי חייב מדאו' והספק הוא רק בדרבנן באיזו ברכה לקיים את החיוב דאו' ספיקו לקולא ומברך מעין ג'. ולפ"ז נראה דה"נ בספק המצוי בפהבב"כ אם אכל שיעור קביעות סעודה או לא ספיקו לקולא אפי' אם שבע ואינו מברך ברהמ"ז אלא מעין ג' מאחר שמדאו' הוא ודאי מחויב בברכה, וכ"כ בספר מגילת ספר סוס"י ט'.

יח. ובעיקר הקושיא על מעשה דר"ג וזקנים עי' ביה"ג סוס"י ר"ב (ובהרחבה בשנות אליהו אמתני' מד.) ומנחת ברוך סי' ז' וקה"י סי' כ' שכתבו ליישב באופ"א, ודברי הגר"א יובאו להלן. אלא דבאמת צ"ע בד' הגר"א מ"ט לא תי' כדברי השעה"צ, והא בסקל"ט הסכים הגר"א לד' המג"א גבי סופגנין דאם אכל כדי שביעה מברך ברהמ"ז משום סד"א לחומרא ומאי שנא בזה. ואין לומר דהיינו משום קושיין הנ"ל לד' הראשונים דמעין ג' דאו', דע"ש שכתב הגר"א לפי תירוצו דזהו מקור דין השו"ע שם, והשו"ע הלא פוסק דמעין ג' דרבנן וא"כ נפל המקור, ובהכרח לית ליה להגר"א כלל לתי' השעה"צ, וצ"ע.

ובספר אהלי ישועה (להגרי"י קלמנוביץ שליט"א) עמד בזה וכתב ליישב דגם הגר"א ס"ל כיסוד דברי השעה"צ דמנין ברכות לאו דאו' ומ"מ גבי סופגנין מברך ברהמ"ז משום דהוי כספק קרא ק"ש, ושאיני פירות שבעת המינים דלהך צד דמחויב מעין ג' אינו נפטר כלל בברהמ"ז ועל כן בזה עדיף לברך מעין ג' דגם אם הוא מחויב ברהמ"ז הרי הוא נפטר בזה מדאו', ומשא"כ סופגנין לד' הגר"א בסי' ר"ח סי"ז ברהמ"ז פוטרתו בדיעבד אף אם דינו כדייסא. ולפ"ז נמצא דהגר"א פליג בזה ע"ד המג"א, דהמג"א בסי' ר"ח הרי הסכים לד' השו"ע שם דברהמ"ז אינה פוטרת דייסא ואעפ"כ נקט בספיקא דסופגנין דמדין סד"א לחומרא צריך לברך ברהמ"ז, עכ"ד. אולם יש להעיר על דבריו דהנה כבר הובא לעיל אות א' דהגר"א יישוב ד' השו"ע בפהבב"כ כתי' קמא דרע"א, ומדלא תי' כתי' בתרא דרע"א דאי"ז ספיקא דאו' משום דמנין ברכות לאו דאו' משמע שנקט דמנין ברכות דאו', וצ"ע.

אכן בספר וזאת הברכה פ"ד עמ' 31 (מהדר' תשס"ט) כתב בשם הגרי"ש אלישיב והגר"ח פ' שיינברג שליט"א ולהבחיל"ח הגר"ש אויערבאך זצ"ל דאם שבע יברך ברהמ"ז משום דיש בזה ספק חיוב דאו', וכתב שהמקור לזה הוא דברי המג"א ושעה"צ הנ"ל לגבי ספיקא דסופגנין. ונראה דס"ל דדין קביעות סעודה בפעבב"כ הוא דין דאו', דאם לא אכל כשיעור קביעות סעודה אין חיוב ברכה מדאו' אף אם שבע ואילו אם אכל כשיעור קביעות סעודה חייב מדאו' בברכה, ועל כן דמי לסופגנין דהגם דמנין ברכות לאו דאו' מ"מ כיון דמדין סד"א לחומרא צריך להחמיר ולחשוש שאכל שיעור קביעות סעודה וכה"ג חייבו רבנן לברך ג' ברכות - ממילא מחויב לברך ג' ברכות.

אולם הדברים תמוהים מאד, דמלבד מה שהבאנו לעיל חבל אחרונים שנקטו דאין חילוק מדאו' בין פת גמורה לפעבב"כ, הרי גם לפ"ד החולקים בפשוטו לא חילקו בדאו' בין אם אכל שיעור קביעות סעודה או לא, וכן מפורש בב"י שהוא חילוק דרבנן. [אמנם הבאנו לעיל מדברי כמה ראשונים והשעה"צ סי' תס"א דנראה דחילקו בזה מדאו' לענין מצה, ולפ"ז ניחא]. ועוד תמוה דלדבריהם הדרא קושיא לדוכתא מאי שנא מכל פעבב"כ שהיא ספק פת לד' השו"ע ואעפ"כ פסק השו"ע לברך מעין ג' גם אם שבע, וצ"ע. [זולת אם נימא דאזלי כתי' קמא דהגרע"א דשיעור כדי שביעה לחיוב

ברהמ"ז דאורייתא הוא כשיעור קביעות סעודה] י"ט.

עוד העלינו ממשנ"ת לענין פעבב"כ דהוי פת מדאו' ואכילה המחייבת ברכה אחרונה מדאו', ועל כן אם שבע יש להחמיר בספק אם בריך כדין סד"א לחומרא לברך מעין ג' (אף אם היא פעבב"כ גמורה, וכ"ש אם היא ספק פת)², וכן אם טעה והתחיל לברך ברהמ"ז על פעבב"כ לא יצא בברכת הזן לחוד (ומסתבר דזהו גם אם אכל רק כזית כמשנ"ת לעיל), ואם נזכר לאחר ברכת הזן מסתבר שצריך לברך עתה מעין ג' ולא להמשיך בברהמ"ז [ומ"מ נראה דברכת הזן איננה לבטלה כיון שהיא ברכה שיוצא בה ורק צריך להשלים הזכרת ארץ וירושלים], ואם סיים ג' הברכות מסתבר לענ"ד שלא ימשיך לברך ברכה רביעית. [וזה דלא כמו שנקט בפשיטות בספר וזאת הברכה פכ"ד עמ' 209 (מהדורת תשס"ט) דיוצא בברכת הזן לחוד על פעבב"כ, וכדברינו כתב בשונה הלכות סי' ר"ח דין ט"ו בשם החזו"א [אך צ"ב מש"כ שהחזו"א לא הכריע בזה (אף באופן ששבע)], ועי' בספר שגיאות מי יבין פכ"ו סעי' כ"ג שהעיר דבמשנ"ב לא משמע כן ומרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א כתב לו דאין לזה סתירה מהמשנ"ב ע"ש] כא.

עוד נפ"מ חדתא ראיתי לציין, דהנה בספר אפיקי מגינים סי' ר"י סק"א נסתפק איך

יט. עוד העיר גיסי הרב יצחק אליעזר שוב שליט"א דבשעה"צ סי' קפ"ד הביא ד' רבותיו של רש"י דאם אכל שיעור קביעות סעודה חייב מדאו' גם אם לא שבע, וא"כ לדבריהם כשמסופק אם אכל שיעור קביעות סעודה ראוי להחמיר גם אם לא שבע כיון דלהך גיסא דאכל שיעור קביעות סעודה הוא מחויב מדאו'. אכן לא ברירא בשעה"צ שם אם כוונתו להכריע כן לדינא [דע"ש שכתב מתחילה דמל' החינוך לא משמע כן].

כ. וקצ"ע מסתימת ל' השו"ע סוס"י ר"ט 'כל הברכות אם נסתפק אם בריך אם לאו אינו מברך לא בתחלה ולא בסוף חוץ מברהמ"ז, ולדברינו הא משכח"ל גם בברכת מעין ג' שצריך לחזור בספק. [אא"כ נימא דס"ל לשו"ע דשביעה דאו' תליא ברוב העולם כמו קביעות סעודה, אך המשנ"ב הרי לא פסק כן כמש"כ החזו"א כמובא לעיל באות א'].³

כא. ע"ע בחזו"א שם שכתב דלפ"ז אם התחיל ברכת הזן ונזכר באמצע וסיים בברכת מעין ג' לא יצא (אלא צריך להתחיל ברכת מעין ג' מתחילה), וצ"ב הטעם, ואולי כוונתו רק באופן שדילג ארץ וירושלים ע"ש.

למשנ"ת דפהבב"כ מדאו' היא כפת גמורה ואין שום חילוק ביניהם, סברתו ברורה, וגם הוא לכו"ע ואינו תלוי במח' הראשונים גבי שאר פירות ז' המינים.

{ והנה מנהג העולם לברך על סופגניות במ"מ ועל המחיה ואינם חוששים למש"כ בשו"ע סי' קס"ח סי"ג דיר"ש לא יאכלם אלא בתוך הסעודה מפני שנחלקו ר"ש ור"ת אם דינה כפת וחייבת בחלה או לא ע"ש. וידוע שסומכים על כך שסופגניות שלנו אף אם חייבים בחלה מ"מ דינם כפהבב"כ ולכן אפשר לכתחילה לברך עליהם במ"מ ועל המחיה. אלא שזהו רק אם אינו אוכל מהם שיעור קביעות סעודה. ויל"ע אם יכול לאכול מהם שיעור שהוא שבע מזה אך אין בו שיעור קביעות סעודה, דהרי כתב המג"א דאם שבע מסופגנין צריך לברך ברהמ"ז דסד"א לחומרא כב. אמנם למשנ"ת בד' המשנ"ב אינו כן, דכיון שיש כאן ספק של פהבב"כ הרי מדאו' סגי במעין ג', וכל מה שאנו מחמירים בספק דאו' הוא לדוננו כפת החייבת בחלה אך אי"ז סיבה להחמיר ולדוננו כפת גמורה ולא כפהבב"כ, דבספק זה שפיר דיינינן ליה כספק דרבנן לקולא, וזה ברור } כג'.

(ט) עוד ב' קושיות איכא בהאי ענינא דפהבב"כ
שהיא ספק פת;

הדין אם אכל ח"ז פת וח"ז פהבב"כ וח"ז מדבר שברכתו שהכל, איזה ברכה אחרונה יברך, דהנה אם היה אוכל רק ח"ז פת וח"ז מדבר שברכתו שהכל דינו לברך בנ"ר כמש"כ המג"א שם והובא במשנ"ב, ואם היה אוכל רק ח"ז פת וח"ז פהבב"כ כתבו הרבה אחרונים שדינו לברך מעין ג', [ויסוד הדינים הללו הוא דבכלל מאתים מנה, וכל שאין בכח הפת לחייב ברהמ"ז כיון שלא אכל ממנה כזית שפיר מצטרפת לחייב ברכה הפחותה ממנה כל שהיא שייכת גם לפת]. והשתא כשאכל את ג' המינים יש לדון אם יברך בנ"ר על הכל או הצירוף של הפת לפהבב"כ לחייב מעין ג' גוברת וממילא ישאר הח"ז שהכל פטור מברכה. והכריע מתרי טעמי לברך מעין ג', חדא משום דהוי ברכה חשובה טפי, ב' לשיטות הראשונים דמעין ג' דאו' פשוט דמברך מעין ג', עכת"ד. ויש לפקפק בטעמו הב', דהא ליכא כאן חיוב דאו' כיון שלא שבע, ואף דמסתבר שצירוף הדברים החייבים בברכה מדאו' קודמים, מ"מ זהו אם היו ממש בני אותו חיוב, אולם כבר הובא לעיל באות ג' מהראשונים והפוסקים דפשטות משמעות הגמ' היא דאינם בני אותו חיוב כדילפינן מהא דארץ הפסיק הענין, דפת חייבת בג' ברכות ושאר פירות חייבים רק בברכה אחת או דפת חייבת בהזכרת ארץ וירושלים ושאר פירות רק בברכה כלדהו, וצ"ע בזה. אכן

כב. אמנם נחלקו המשנ"ב וחזו"א לדינא אם קי"ל כדבריו גם באופן שעשה מלכתחילה את העיסה ע"ד סופגנין או רק באופן שעשאה ע"ד לאפות ונמלך לעשותה סופגנין, ולד' המשנ"ב בלא"ה לא הוי נפ"מ לדינא, ואכמ"ל.

כג. והנה עי' בגר"ז סדר ברכות הנהנין פ"ח ג' שכתב דפת שיש בה כזית דגן בכא"פ ואכל רק כזית מהתערובת הוי ספק אם חייב בברהמ"ז וספיקו לקולא (משמע לברך מעין ג' ע"ש), ולא נתפרש אם גם כששבע, ולכאו' לפ"ד המשנ"ב כששבע הוי ספק דאו' ויברך ברהמ"ז כיון דלהך צד דאין שאר המינים מצטרפים אינו חייב כלל בברכה מדאו'. אמנם הגר"ז גופיה אינו מחלק כד' המשנ"ב וכמו שהובא לעיל, ולדעתו בכל גווני ספיקו לקולא מאחר דמדאו' יוצא במעין ג'. אכן בסדר ברכות הנהנין פ"ב הי"ב חזר בו הגר"ז ודן להחמיר בספיקות אלו כספק דאו' אם שבע (מחמת שמשה רבינו תיקן ברכת הזון ע"ש) ולכן כתב לגבי ספיקא דסופגנין שלא לאכול אלא תוך הסעודה. [אכן לדינא בנידון הגר"ז הנ"ל כשלא אכל כזית דגן בכא"פ מתוך התערובת עי' במשנ"ב סי' ר"ח סקמ"ג ושעה"צ סקמ"ה שנקט בתורת ודאי שאיננו מחויב ברהמ"ז אלא רק מעין ג' או בנ"ר ע"ש].

איך מברכים מעין ג' על כזית פהבב"כ
שהיא ספק פת והא הוי ספק ברכה לבטלה

א' קשה מ"ט מברכים מעין ג' משום ספק ברכות להקל, דבשלמא ברכת במ"מ במקום המוציא עי' בב"ח שהקשה זאת איך מברכים במ"מ מספק והא הוי ספק ברכה לבטלה, ובדרישה וט"ז סק"ו וכן באבה"ע תי' דבמ"מ

פטר לחם כ"ד, [ובדרישה משמע דהגם דהמוציא נמי פטר פהבב"כ מ"מ במ"מ מיקרי ברכה כוללת וזה עדיף, וכע"ז כתב הט"ז, ובאבה"ע כתב באופ"א דכיון דמברכים מעין ג' העדיפו להשוות לזה את הברכה ראשונה לברך במ"מ, וע"ע בגר"ז סי' קס"ח סי"ב שנקט דבמ"מ אינה פוטרת פת וכתב ליישב בדברים מחודשים מ"ט מברכים במ"מ ע"ש וצ"ב כה

כד. אגב, שמעתי להעיר בזה דא"כ אם אוכל ב' מינים של פהבב"כ לא יוכל לפטור את המין השני בברכתו, ראולי המין שבירך עליו הוא פהבב"כ והשני הוא פת וכה"ג אין ברכת במ"מ פוטרת את הפת אף אם כיון עליו להדיא לפי הכרעת המשנ"ב סי' קע"ו סק"ב. ואפשר דהוי כס"ס לקולא, ספק אם המין השני הוא פת או לא ואף את"ל שהוא פת אולי גם המין הראשון הוא פת ונפטרו שניהם בברכה.

שוב העירוני דאף אם המין הראשון הוא פת מסתבר שלא יפטר המין השני בברכה, דזיל בחר טעמא שכתב שם השע"צ בסי' קע"ו דכיון שכבר חלה הברכה על מה שבירך עליו תו לא הוי לבטלה ועל כן לא מהני לפטור את השאר מדין גרידה. ובאמת יש לעיין גם במין אחד שלא תיפטר חתיכה נוספת של עוגה שלא החזיק בידיו בשעת הברכה שג"ז נפטר רק מדין גרידה, אך יש לחלק בזה בין דין גרידה במין אחד לדין גרידה בב' מינים ואכמ"ל, אבל מ"מ בב' מינים של עוגה אף אם שניהם מאותו סוג של פהבב"כ (דהיינו ששניהם הוו נילוש או ממולא או כוסס) צ"ע כנ"ל שלא יפטר השני בברכתו, וצ"ע. [ועי' מה שהארנו בנידון זה בסי' אם המברך בפה"א על פרי העץ פטר מינים אחרים של פרי העץ].

אך י"ל דדמי לאוכל פהבב"כ בתוך הסעודה שמספק יכול לאכול וא"צ לברך כמש"כ הביה"ל ס"ח ד"ה טעונים וה"נ בזה בפרט בצירוף ד' המאמ"ר דאין פלוגתא בין השיטות וכולם הם פהבב"כ, עי' ביה"ל ס"ז ד"ה הלכה. עוד י"ל בזה, דהנה הפמ"ג בפתחה אות י"ג הניח בספק איך הדין אם בירך בפה"א על פרי האדמה והיה לפניו עוד פרי שספק אם ברכתו בפה"א או בפה"ע, האם נימא דספק אם נפטר או דכיון שבמקום ספק דינו לברך עליו בפה"א הוי כודאי ונפטר בסתמא ע"ש. וה"נ י"ל בניד"ד דכיון דכל פהבב"כ הדין הוא לברך עליו במ"מ מספק הוי כודאי ומהני לפוטרו אפי' בסתמא וכ"ש אם כיון עליו להדיא. ועי' בחלק ההערות סי' קל"ב אות ד' מש"כ בזה.

[ובשו"ת בצל החכמה ח"ב סוס"י ט' כתב מסברא דכל ספיקו של הפמ"ג הוא רק בסתמא, אבל אם כיון להדיא פשיטא דמהני לספק אף אם לא מהני לודאי, אך לא הבנתי סברתו. אמנם כמדומה מנהג העולם כדבריו, דבמאכל שספק אם ברכתו שהכל או ברכה אחרת נוהגים לברך על דבר שברכתו שהכל ולפטור את הספק, אף שכתב המשנ"ב בסי' ר"ו לחוש לשיטות דלא מהני כוונה להדיא לפטור פרי העץ בברכה שמברך על פרי האדמה.

מאידך ראיתי בספר ברכת הבית ש"א סעי' ע"ה שנקט בפשיטות בנידון הפמ"ג דלא נפטר אלא מספק, ואף החמיר למעשה שלא יאכלנו מספק. ועוד חידש דאף אם היתה דעתו מתחילה לאכול את הדבר המסופק אבל לא כיון להדיא לפוטרו לא מהני. ולענ"ד הוא חידוש גדול, דהא דינו הוא לברך עליו שהכל מספק ומהיכ"ת שיצטרך לכיון לפוטרו יותר משאר מאכלים שברכתם שהכל].

כה. ז"ל הגר"ז; 'ולענין הלכה יש להקל בדברי סופרים כדברי כולם ובפרט בספק ברכות שלא לברך ברהמ"ז ד' ברכות על מה שלסברא אחת די בברכה אחת מעין ג', כי אין כאן ספק של תורה אף אם אכל כדי שביעה שהוא חייב בברהמ"ז מן התורה, שהרי מן התורה די לעולם בברכה אחת מעין ג'. וכיון שמברך ברכה אחת מעין ג' אין לו לברך המוציא שלא יהיו ברכותיו סותרות זו את זו, ועוד שברכת במ"מ כוללת ג"כ לחם גמור אלא שמפני חשיבותו הוציאוהו מכלל שאר מזון וקבעו לו ברכה בפני עצמו וכל שאין ברור לנו שיש לו חשיבות לחם גמור אין להוציאו מחזקתו שהוא בכלל מזון בודאי, ואע"פ שהמברך במ"מ על לחם גמור לא יצא ידי

כין. אולם עיקר הקושיא היא על ברכה אחרונה, דברכת מעין ג' הא איננה פוטרת כלל פת (עכ"פ מדרבנן באופן שאכל כזית), וא"כ אף אם ברהמ"ז איננה פוטרת פהבב"כ מ"מ היה צריך להיות הדין שלא יברך כלל דהא הוי ספק ברכה לבטלה, וכדאשכחן כה"ג במג"א סי' ר"ב ס"ק כ"ו וסי' ר"ח ס"ק כ"ו דספק מעין ג' או בנ"ר אינו מברך כלום אע"פ שהוא ודאי חייב בברכה כיון שסו"ס אין אחד מהם פוטר את חבריו והובא במשנ"ב בכמה דוכתי, וא"כ ה"ה בזה. ועי' בדרישה שמשמעות דבריו דאע"פ שבאמת אי"ז פוטר מ"מ ראוי לברך מעין ג', וצ"ב. ועי' במאמ"ר שכתב דבאמת הוי ברכה לבטלה להך צד דהוי פת ומ"מ כיון שהוא ודאי מחויב בברכה צריך לברך ע"ש, וכתב דאפשר שזה כוונת הדרישה והט"ז, ולפ"ר אינו מובן.

והרב יצחק מאיר גורא שליט"א אמר לבאר על דרך מש"כ האג"מ ח"א סי' ע"ד ושו"ת ארץ צבי סי' כ"ט דאע"פ שברכת מעין ג' איננה פוטרת פת מ"מ הטעם שאינו פוטר הוא רק משום דבעינן ברכה יותר חשובה ולא משום דאי"ז ברכה המתאימה לו ועל כן כל שיודע בודאי שלא יוכל לברך ברהמ"ז אמרינן שלכה"פ יברך ברכה זו ואי"ז ברכה לבטלה, ואמנם אינו נפטר בזה ואם אח"כ יתברר דהוי פת יצטרך לברך ברהמ"ז אך מ"מ ברכה מיהא איכא ע"ש, ואף שהם כתבו סברא זו לגבי ספק מעין ג' ספק בנ"ר ובזה מבואר במג"א ומשנ"ב שלא

כדבריהם, מ"מ י"ל דשאני התם דבנ"ר הוי תקנה בפנ"ע של סוג ברכה אחרת לגמרי (ואיננה ברכה כוללת לפ"ד המג"א וכמשנ"ת בחלק ההערות סי' קפ"ו) וכיון שלא נתקנה על דבר החייב במעין ג' הוי ברכה לבטלה לגמרי, אך ברכת מעין ג' היא מעין ברהמ"ז, והרי מדאו' סגי בזה להרבה שיטות, ועל כן אע"פ שחז"ל חייבו לברך דוקא ג' ברכות מ"מ לא הפקיעו בזה ברכת מעין ג' שלא תיחשב ברכה כלל, ולכן במקום שאיננו יכול לברך ברהמ"ז יברך לכה"פ ברכת מעין ג', ולפ"ז נמצא דה"ה אם אכל כזית פת ואיננו יודע לברך ברהמ"ז וגם לא נראה שיהיה לו סידור עד שיעבור שיעור עיכול, יברך מעין ג', ואפשר דזה נכלל בדברי המאמ"ר הנ"ל, וצ"ע. וזה כעין דין השו"ע בסי' קצ"א לגבי ברכת הפועלים ע"ש, אלא דשם כך תקנו להם והם יוצאים בזה ומשא"כ בניד"ד, וע"ע במשנ"ב סי' קצ"ד סק"ג דמי שאכל כזית פת ויודע רק ברכה ראשונה של ברהמ"ז לא יברך, אך י"ל דמעין ג' עדיף, דהא יוצאים בו חיוב דאו', ומ"מ צע"ק שלא כתב המשנ"ב דאם יודע מעין ג' יכול לברך].

ולפ"ז י"ל דהב"ח דפליג ע"ז לשיטתו קאי דס"ל בסי' קצ"א דמדאו' אין יוצאים בברכת מעין ג' וממילא ה"ה בדרבנן לא שייכא כלל ברכת מעין ג' לפת גמורה, ועי'. וועי' בגר"ז בקו"א סק"א וכן בציוניו לסי"ב שכתב דהט"ז כאן ס"ל דמנין ברכות לאו דאו' ולכך אף כששבע הוי ספיקא דרבנן לקולא, ולא פירש

חובתו הואיל ונשתנה לעילוי וחשיבות נשתנית ברכתו, מ"מ בספק לחם גמור יצא שספק ברכות של דבריהם להקל, ואפי' לכתחילה אין כאן חשש ברכה לבטלה שכיון שהקילו חכמים בדבריהם לצאת בספק ברכה אין זו ברכה שאינה צריכה ואינה לבטלה בודאי כיון שיוצא בה ידי חובתו ורשאי לאכול על ידה, ואינו נושא שם שמים לשוא ולא לשקר שהרי מברך ה' באמת שברא מיני מזונות, ולא עוד אלא שגם זה מזון הוא, אלא שכשאינו יוצא בה ידי חובתו בברכה זו הרי זו ברכה שאינה צריכה ונושא שם שמים לשוא אבל לא לשקר אפי' אם בירך על דבר שאינו מזון כלל. וכל בעל נפש הרוצה להחמיר על עצמו לא יאכל...כי אם בתוך הסעודה וכו' עכ"ל. ועי' ספר פרי אליעזר (עניני פהבב"כ) עמ' שע"ב שהאריך בביאור דבריו.

כו. אגב הנני לציין לחידוש נפלא שראיתי בחמד משה סי' קס"ח סק"ד ובאפיקי מגינים סוף סק"ב דאף להשיטות דבמ"מ אינו פוטר פת מ"מ מי שקבע על פהבב"כ לכו"ע נפטר בדיעבד בברכת במ"מ כיון שבאמת אינו פת גמור, ויש להרחיב בסברא זו אך אכ"מ.

היכן ראה זאת בט"ז, אולם להנ"ל אפשר דראה זאת במה דפליג הט"ז על הב"ח הנ"ל ע"ש].

אלא שלפ"ז עולה דאם בדעתו לאכול פת גמורה ולברך ברהמ"ז בתוך שיעור עיכול מאכילת הפהבב"כ אסור לו לברך מעין ג' על הפהבב"כ, דכל שיברך אח"כ ברהמ"ז הו"ל כמי שאין לו עתה סידור ויודע שיגיע לו אח"כ סידור דאין לו היתר עתה לברך את הברכה הפחותה, וע"ש באג"מ שנקט דכה"ג הוי ברכה לבטלה אם יברך בנ"ר כשאח"כ יברך מעין ג'. ואכן הביה"ל בסי' קע"ו פסק כן דכה"ג לא יברך מעין ג' אלא יפטור עצמו בברהמ"ז שיברך אח"כ על הפת ע"ש, [אלא דבפשוטו כוונת הביה"ל היא דמספק אין ראוי לברך ב' פעמים, הן מעין ג' והן ברהמ"ז, אולם למשנ"ת איסורא נמי איכא, דהוי ספק ברכה לבטלה אם מברך מעין ג' כשעומד לברך אח"כ ברהמ"ז, דכל עיקר ההכרעה לברך מעין ג' היא רק כשאינו עומד כלל לברך ברהמ"ז].

עוד צ"ע, דכיון שבודאי אין ברכת מעין ג' פוטרנו להצד שהוא פת, בדין שלא יכנס לספק ביטול ברכה אחרונה ולא יאכל כי אם בתוך הסעודה, [וכמש"כ באג"מ שם דודאי אסור לאכול פרי ממין ז' ע"ד לברך בנ"ר, וכל דבריו הם רק אחר שעבר ואכל ועתה אינו יכול לברך מעין ג', דלכה"פ יברך בנ"ר], ועי' בביה"ל ד"ה והלכה שעמד בזה וכתב דלפמש"כ הט"ז נ"חא. אכן למשנ"ת דאינו נפטר בזה, ורק לא הוי ברכה לבטלה, הדק"ל איך שרי ליכנס להאי ספק, וצ"ע.

מ"ט אין מברכים ברהמ"ז על פהבב"כ שהיא ספק פת לפ"מ דקיי"ל דברהמ"ז פוטר פהבב"כ

(י) **ב'** עוד צ"ע בזה מ"ט לא יברך ברהמ"ז לפמש"כ רע"א סי' ר"ח סי"ז בשם הגו"ר והובא במשנ"ב שם דברהמ"ז פוטר פהבב"כ לכו"ע, וכ"ש לפ"מ שפסקו שם

האחרונים דלא כשו"ע דפוטר נמי דייסא כמובא שם במשנ"ב. ובפשטות התי' ע"ז הוא דספק ברכות להקל ולא מברכים ג' ברכות במקום ברכה אחת, אולם הקושיא היא לפמש"כ הפמ"ג א"א סוס"י ר"ח דלפ"ד הרמב"ם סב"ל היינו רק משום ספק ברכה לבטלה (עי' ב"י סי' ס"ז שהביא בזה פלוגתת ראשונים) וכתב לפ"ז דהיכא דאין חשש ברכה לבטלה כלל אמרינן ספק ברכות להחמיר ע"ש, ולפ"ז ה"נ בזה כיון דודאי יוצא בברהמ"ז נימא ספק ברכות להחמיר שיברך ברהמ"ז. ובאמת המאמר כתב ליישב לפ"מ שכתב בסי' ר"ח סי"ז לחלוק ע"ד רע"א וס"ל דברהמ"ז אינה פוטר פהבב"כ וממילא כתב דהוי ג' ברכות לבטלה ע"ש, אך לד' רע"א והמשנ"ב צ"ע.

ונראה ליישב לפי מה שהרחבנו לעיל לדון אם יוצא על פהבב"כ בברכת הזן לחוד או לא, ואם נימא דיוצא בברכת הזן לחוד נמצא דשאר הברכות הוי ברכה לבטלה, ופשוט. אולם שוב התבוננתי בל' השו"ע סי' ר"ח סי"ז, ונראה לדקדק קצת מלשונו דלא הוי ברכה לבטלה אם יברך את כל הג' ברכות [ואולי אף את הברכה הרביעית], דז"ל השו"ע; 'ברכת שלש אינה פוטר מעין שלש שאם אכל דייסא אין ברכת המזון פוטרנו אבל בין ברכת שלשה פוטרנו שאם בירך על היין ברכת המזון במקום על הגפן יצא וה"ה אם בירך על התמרים ברכת המזון במקום על העץ יצא ואפי' לא אמר אלא ברכת הזן בין על היין בין על התמרים יצא' עכ"ל השו"ע, ומשמע דסגי בברכת הזן אבל גם אם בירך את כל ברהמ"ז לא הוי הברכות האחרונות לבטלה. ואפשר דהטעם הוא דאע"פ שכבר יצא יד"ח בברכת הזן מ"מ כיון דלכתחילה צריך להזכיר גם ארץ וירושלים ויש לברהמ"ז סדר ג' ברכות לא הוי לבטלה לברך את כולם, וא"כ הדק"ל. ועוד, דלעיל העלינו דבפשטות אינו יוצא בברכת הזן לחוד לפ"ד האחרונים דפהבב"כ הוי פת מדאורי, וצ"ע.

והנה בביה"ג סוס"י ר"ב (ובהרחבה בשנות אליהו פ"ו מ"ח) כתב ליישב הקושיא הנ"ל באות ז' על מעשה דר"ג וזקנים שקפץ ר"ע ובירך מעין ג' וטען לו ר"ג שמספק היה צריך לברך ברהמ"ז, ותי' הגר"א דכיון דשם מיירי שאכל תמרים ונפטרים הם בדיעבד בברהמ"ז כמבואר בשו"ע סי' ר"ח סי"ז על כן היה לו להחמיר ולברך ברהמ"ז ולא שייך לומר בזה סב"ל, ולכאור' כוונתו היא כדברי הפמ"ג הנ"ל בסוס"י ר"ח דדין ספק ברכות להקל הוא רק משום איסור ברכה לבטלה אך כשאין חשש ברכה לבטלה ספק ברכות להחמיר.

אלא דצ"ע בזה כנ"ל, דהא מבואר בשו"ע דיוצא בברכת הזן לחוד ותו הו"ל שאר הברכות לבטלה והדר דינא דספק ברכות להקל. ועי' בקה"י סי' כ' שהביא לדברי הגר"א בשנות אליהו וכתב דס"ל להגר"א כשיטת הראשונים שאין יוצאים בברכת הזן לחוד על תמרים, אך זה דחוק דהא במקומו בסי' ר"ח סי"ז לא העיר הגר"א כלום על דברי השו"ע שכתב שיוצאים בברכת הזן. ומזה נראה להוכיח כמש"כ לעיל דגם לד' השו"ע לא הוי ברכה לבטלה לברך את כל הג' ברכות על תמרים¹².

אך מ"מ ד' הגר"א צ"ע מדין השו"ע דידן דעל פהבב"כ שהיא ספק פת מברך מעין ג' ולא ברהמ"ז, והגר"א גופיה כתב בסקל"ט דהכרעת השו"ע לברך מעין ג' היא משום דלא אכל כדי שביעה ולא נתחייב מדאו', והיינו מדין ספק ברכות להקל, וזה סותר לדברי הגר"א הנ"ל דכל שיוצא בברהמ"ז ולא הוי ברכה לבטלה ליכא בזה דין ספק ברכות להקל. ולכאור' צ"ל דס"ל להגר"א בד' השו"ע כהמאמר דאין יוצאים בברהמ"ז על פהבב"כ אלא רק על תמרים ויין. אולם זה אינו, דהא בסי' ר"ח סי"ז כתב הגר"א לדינא לחלוק ע"ד השו"ע שם וס"ל דברהמ"ז פוטרת דייסא וא"כ כ"ש דפוטרת פהבב"כ, וא"כ הו"ל לחלוק כאן על הכרעת השו"ע בפהבב"כ ולפסוק שיברך ברהמ"ז, וצ"ע. שו"ר בספר אהלי ישועה (להגרי"י קלמנוביץ שליט"א) שהקשה כן ע"ד הגר"א והניח בצ"ע. [ואפשר דאין כוונת הגר"א שמחויב לברך ברהמ"ז, דודאי הו"ל ספק דרבנן ולקולא, אלא כוונתו דכיון שהוא נפטר בברהמ"ז בדיעבד, על כן הוא רשאי לברך ברהמ"ז במקום ספק, ועל כן לא היה לו להכניס עצמו למחלוקת בפני ר"ג עצמו ולעשות שלא כהוראתו. אך בל' השנו"א לא משמע כן].

כו. והנה בספר אהלי ישועה סי' ל"ח אות ה' ד"ה ונראה כתב לבאר שיטות הראשונים דס"ל דאם חייב ברכת מעין ג' על תמרים או יין וכן ברהמ"ז על פת אינו פוטר את התמרים והיין בברהמ"ז שמברך על הפת אלא מברך עליהם בפנ"ע, וביאר דכיון שהם נפטרים כבר בברכה ראשונה דברהמ"ז שוב אין שאר הברכות מתייחסות אליהם ונמצא שפטר אותם בברכה גרועה שאין בה ארץ וירושלים, וזה פלפול נאה. אולם לדברינו אינו כן, דשפיר מתייחסים אליהם כל הג' ברכות כמשנ"ת. [ועי' בסי' א' שביארנו באופן פשוט ד' הראשונים הנ"ל, דברהמ"ז אין מוזכר כלל פירות וגפן ועל כן הוי רק בדיעבד, ובזה ביארנו הא דמשמע בביה"ל דפהבב"כ שאני ושפיר נפטרת לכתחילה בברהמ"ז, והיינו משום דנוסח ברהמ"ז כולל בתוכו גם את על המחיה].

סימן יז'

עד היכן ברכת הזימון
בזימון דשלשה וזימון דעשרה

פלאגתת המשנ"ב והחזו"א אם בזימון דעשרה צריך לשמוע מהמזמן ברכת הזון

סק"ד א"ר ודה"ח וכן משמע בח"א שכ"כ, אולם בחזו"א משמע שהכריע לדינא שלא כדבריהם, וכן נקט החזו"א בפשיטות בסי' ל' סק"ג (וכ"כ בשונה הלכות דכן ד' החזו"א לדינא, וזה דלא כמו שראיתי מי שטען דהחזו"א רק העיר בסתירת ד' המשנ"ב אך לא נתכוין לחלוק לדינא ע"ד כל האחרונים הנ"ל).

להלן יבואר יסוד הנידון;

כתב הטור סוס"י ר' וזה לשונו; 'כתב אחי הר"ר יחיאל ז"ל שאלתי לאדוני אבי הרא"ש ז"ל לפירוש ר"י שפירש שהיחיד המפסיק לשנים מתחיל בנודה לך א"כ ג' שהפסיקו לז' איך יזמנו הם. והשיבני יחזרו לראש כדין זימון נברך שאכלנו משלו כי לא נצטרפו אלא לומר אלהינו ומיד כשאומר נברך אלהינו היו הג' רשאים לאכול לכך יחזרו לראש, אבל אחד המפסיק לשנים צריך להמתין עד סוף ברכה ראשונה לכן נפטר מברכה ראשונה לר"י, ע"כ. ואני כבר כתבתי שחזור לראש ברכת הזון, ומ"מ למדנו מדבריו לענין ג' שמפסיקין שאין צריכין להפסיק אלא עד שיאמרו נברך אלהינו' עכ"ל הטור.

הנה מבוארים בדברי הטור ג' חידושים;

א. דאף למ"ד ברכת הזימון עד הזון - זהו רק בזימון של ג' אך בזימון של י' סגי לשמוע רק נברך.

כתב השו"ע בסי' קצ"ג ס"א דעשרה אין נחלקים, אולם אם יודעים שלא ישמעו את ברכת הזימון מפי המברך דאז אינם יוצאים יד"ח זימון עדיף שיחלקו לג' ג' כדי שיצאו לכה"פ חובת זימון בשלושה, וכתב ע"ז המשנ"ב בסק"ז בשם האחרונים דהא דמשמע מדברי השו"ע דאם יכולים לשמוע ברכת הזימון מהמזמן לא יחלקו אף אם אינם יכולים לשמוע ממנו ברכת הזון - זהו לשיטתו דפסק בסי' ר' דברכת הזימון איננה כוללת את ברכת הזון ויוצאים יד"ח זימון אף בלא שמיעת ברכת הזון מפי המזמן, אולם לפי מה שפסק שם הרמ"א דאין יוצאים יד"ח זימון בלא שמיעת ברכת הזון מפי המזמן ה"נ בזה אם לא יוכלו לשמוע מהמזמן ברכת הזון כשהם בעשרה עדיף שיחלקו לג' ג'.

אולם החזו"א בסי' ל"א סק"ב השיג ע"ז וכתב דזה סותר לדברי הטור בסוס"י ר' שהמשנ"ב בעצמו העתיקם דשם מבואר דרק זימון דשלושה כולל את ברכת הזון אך זימון דעשרה כיון שמזכירים בו את השם א"צ לשמוע את ברכת הזון מהמזמן.

ומתבאר שנחלקו המשנ"ב והחזו"א אם בזימון של עשרה צריך לשמוע ברכת הזון או לא, ובאמת מקור ד' המשנ"ב היא מהמג"א שם

ב. דאף למ"ד דאחד המפסיק לשנים ושמע עד הזן חוזר אח"כ לנודה לך – זהו רק בזימון של ג' שאחד מפסיק לשנים אך בזימון של י' שג' מפסיקין לז' חוזרים לראש.

ג. דאף דה' שאכלו והפסיקו ג' לשנים מהם אין הג' חייבים בזימון לאחר שגמרו לאכול משום דפרח זימון מינייהו, מ"מ ג' שהפסיקו לז' כשגומרים לאכול אח"כ חייבים לזמן ולא פרח זימון מינייהו. ולהלן יבוארו דינים אלו.

בביאור דין הא' כתב הב"י בזה"ל; 'והטעם משום דשלושה כיון שהם חייבים בזימון נמצא שאינם מצטרפים עם הז' אלא להזכרת אלהינו בלבד משא"כ ביחיד כיון דלאו בר זימון הוא צריך הוא להצטרף עם השנים בכל מידי דמיקרי זימון דהיינו עד סוף ברכת הזן לר"ש, ואפי' לפמ"ש"כ התוס' והרא"ש דטעמא דר"ש לאו משום דחשיב ברכת הזן זימון אלא משום דנברך אינה ברכה מסתבר שיפסיק אכילתו בשביל ברכה אחת כדי שיהא ניכר שמזמנין עליו, איכא למימר דשאני הכא כיון שהוא מזכיר אלהינו חשוב שפיר ברכה והלכך אינו צריך להפסיק יותר' עכ"ל.

וביאור כוונתו נראה דחלוק חובת זימון די' מחובת זימון דג', דחובת זימון דג' הוא לזמן כאחד בצירוף של ג' ולא מהני להתחלק ולזמן בב' אף למ"ד זימון דב' רשות כמבואר בריש פרקין. אכן חובת זימון של י' איננה תלויה בצירוף של הי' דהיינו שברכת הזימון תיאמר רק בצירוף של י', ושפיר יכולים

להתחלק ולזמן בג', ורק שנתחדש חובת הזכרת השם וכיון שא"א להזכיר אלא בי' חייבים לזמן כאחד, אולם לא נתחדש בי' חובת זימון מיוחדת של י' כאחד, וממילא ג' שיכולים להיחלק ולזמן לעצמם א"צ לשמוע עם הז' אלא נברך ושפיר קיימו בזה את החובה המיוחדת לי' שהיא זימון בהזכרת השם וחוזרים לדינם לזימון של ג'. ולפ"ז נמצא דהא דאינם צריכים לשמוע את ברכת הזן הוא רק אם רוצים להיחלק ולזמן אח"כ בעצמם בג' אך אם רוצים לצאת לגמרי יד"ח זימון של ג' ודאי אינם יוצאים אא"כ שמעו גם ברכת הזן כדין זימון דשלושה.

אמנם בסוף דבריו כתב הב"י לבאר בד' התוס' והרא"ש דכל שהוא מזכיר אלהינו חשוב שפיר ברכה, ולפי סברא זו נמצא לכא' שיצאו לגמרי יד"ח זימון ואף אם אינם רוצים להיחלק כלל יוצאים יד"ח זימון בזה, דכל שמזכיר אלהינו סגי בברכת הזן לחודא לכו"ע^א.

ולכא' איכא ד' נפ"מ בין ב' הביאורים;

א. אם אחד או שנים המפסיקין לח' או ט' צריכים לשמוע עד הזן, דלאופן הא' צריכים, דנהי שיוצאים יד"ח חובת זימון של י' בנברך לחוד, מ"מ יד"ח זימון של ג' אינם יוצאים אלא אם שומעים עד הזן, ושנים הרי אינם יכולים להיחלק, אך לאופן הב' יוצאים, דכל שהזכירו את השם א"צ תו לצירוף של ברכת הזן.

ב. המברכים עם המזמן האם צריכים לשמוע גם את ברכת הזן, לאופן הא' צריכים ומשא"כ לאופן הב'.

א. יש להעיר דנראה מסברא דכשם שבאחד המפסיק לשנים פסק השו"ע בסי' ר' ס"א דיצאו יד"ח זימון אף אם לא ענה להם השלישי כלל ה"נ בג' המפסיקין לז' מסתבר שיוצאים יד"ח זימון אף אם השלושה לא ענו כלל כיון דאיכא רובא דמינכר, וכדמצינו שהשוו ג' בזימון של י' לאחד בזימון של ג' לכמה דינים וכגון שאף אם בירכו כבר מזמנים עליהם (ביה"ל סי' קצ"ד ס"א ד"ה אחד) וכן אם אכלו ירק מצטרפין (שו"ע סי' קצ"ז ס"ב). אלא דכ"ז מהני רק לז' שיצאו יד"ח זימון אולם הג' עצמם אם אינם עונים לזימון אינם יוצאים יד"ח כמבואר במשנ"ב סי' ר' סק"ג, ולכן הוצרך הב"י לבאר ד' הטור דמשמע מינה דאף הם יוצאים בזימון כל שענו נברך אע"פ שלא שמעו ברכת הזן.

צריכין להפסיק אלא עד שיאמרו נברך אלהינו, וזה לכאור' כאופן הא' בב"י שאין בזה קיום חובת זימון של ג'.

אולם לאידך גיסא נראה לדקדק מדברי הטור כד' הב"י מג"א ומשנ"ב דרק בשאכלו הג' אח"כ חייבים לזמן שוב, אך אם לא אכלו א"צ לזמן אע"פ שלא שמעו ברכת הזן, והוא מהא דלא הקשה הר"ר יחיאל גם לדין באופן שלא אכלו אח"כ וחוזרים לנודה לך איך יזמנו, ומשמע דכה"ג פשיט"ל דא"צ זימון מאחר ויצאו בזימון של הי', ושו"ר שבע"ז דקדק הפמ"ג במ"ז סק"ג, וצ"ע.

ויש להעיר עוד בזה, דבאמת היה מקום לדון דאף לאופן הב' בדברי הב"י לא יצאו בד' הנפ"מ הנ"ל, דהנה בפשטות אף לפ"ד התוס' והרא"ש דהא דצריך לשמוע ברכת הזן הוא רק משום דנברך לחודא אינה ברכה מ"מ גדר הדין שתקנו חכמים הוא דברכת הזימון הוא מנברך עד הזן, וכן מבואר בגמ' לפירושה דמנברך עד הזן, וכן מיקרי ברכה אחת, וא"כ אף אם נימא דבברכת זימון של י' כיון שמוסיפים הזכרת השם לא תקנו שברכת הזן כוללת גם את ברכת הזן מ"מ אפשר דחובת זימון של ג' וחובת זימון של י' הם ב' דינים שונים, ומצד חובת זימון של ג' הרי נתקן שברכת הזימון הוא עד הזן ולא מהני מה שבפועל הזכירו את השם. [ובאמת מסתימת דברי הב"י לא משמע שבא לבאר ב' דרכים שונות בהא דא"צ לשמוע ברכת הזן, אלא רק נחית לבאר גם לד' תוס' והרא"ש איך יתכן שברין זימון די' סגי בנברך לחוד], וצ"ע².

ג. אם הפסיקו ט' לאחד וח' מהם לא שמעו ממנו את ברכת הזן האם יצא בזימון, לאופן הא' לא יצא אבל לאופן הב' יצאו כולם. [ולאופן הא' שהוא לא יצא בזימון יש לדון אם עכ"פ יצאו כולם בזימון בשם או לא ויוכלו אח"כ לזמן בשם אם יהיו עשרה, וצ"ע].

ד. אם הג' לא אכלו אח"כ עוד האם חייבים לזמן או לא, לאופן הא' אם לא שמעו ברכת הזן חייבים לזמן בפנ"ע, אך לאופן הב' יצאו יד"ח זימון.

ולפ"ר נראה דפלוגתת החזו"א ע"ד האחרונים והמשנ"ב תליא בב' ביאורי הב"י הנ"ל, וממילא מתיישבת בפשיטות ד' המשנ"ב מקושיית החזו"א, דס"ל למשנ"ב כאופן הא' דאף בעשרה אין יוצאים יד"ח זימון של ג' אא"כ שמעו את ברכת הזן, וכל דברי הטור אמורים רק בשעומדים לזמן אח"כ בג'.

אכן באמת הסתירה במקומה עומדת, דהנה ל' הב"י מג"א ומשנ"ב הוא דאם אכלו הג' אח"כ ביחד חייבים לזמן [ודלא כד' הט"ז דאף אם לא אכלו עוד צריכים לזמן, וכבר עמד בזה הפמ"ג שם], ולכאור' זהו כאופן הב' בב"י דיוצאים בזה גם יד"ח זימון דג', וצ"ע. [ובד' הב"י גופיה י"ל דנקט דב' הביאורים נכונים לדינא, אך המשנ"ב לכאור' סתר משנתו בזה].

אלא דבאמת יש להעמיד כסתירה זו ממש בדברי הטור גופיה, דמצד אחד יש לדקדק בל' הטור דרק ג' אינם צריכים לשמוע את ברכת הזן אך ב' המפסיקין לח' צריכים לשמוע ברכת הזן, והוא ממש"כ בסוף דבריו 'ומ"מ למדנו מדבריו לענין ג' שמפסיקין שאין

ב. ויש לדון לפלפל בכ"ז, דשאני ג' המפסיקין לו' דכיון דכל דין ההפסקה דידהו הוא מכח הצירוף של העשרה אבל מצד חובת זימון דג' אינם חייבים להפסיק ולא חל עליהם החיוב זימון בפועל [וכל' הרשב"א דכל שאינו צריך להפסיק לא חל עליו החיוב זימון, וכוונתו אף שהמחייב קיים דהא אסור לו להפקיע חיובו מ"מ החיוב בפועל לא חל עד שעומד לברך, ועי' גם ברש"י ריש פרקין דהא דאסור להפקיע חובת זימון כה"ג הוא רק משום דגדול המצווה ועושה], ועל כן כיון שקיימו החובת זימון דעשרה פרח זימון מינייהו ותו אינם מחויבים כל שלא אכלו שוב, ומשא"כ המברכים עם המזמן וכן שנים הצריכים להפסיק לח' כיון שחל עליהם

בביאור דין הב' שכתב הטור דג' המפסיקין לז' יכולים לחזור לנודה לך, וצ"ב חוזרים לראש לכו"ע ביאר הטור בזה"ל; 'כי לא נצטרפו אלא לומר אלהינו ומיד כשאומר נברך אלהינו היו הג' רשאים לאכול לכך יחזרו לראש'. משמעות דבריו הם דאף אם באמת שמעו את ברכת הזן לא יצאו בזה מאחר ולא היו מחויבים בו, וצ"ב מאי נפ"מ אם היו מחויבים בזה מדין זימון או לא, ונראה מבואר בזה דיסוד ד' ר"י דאף שאכלו אח"כ עוד פת יוצאים במה שממשיכים לברך מנודה לך זהו רק מחמת שהיא המשך לברכה הראשונה ולא היה דין הפסק ביניהם ועל כן יש יחס בין הברכה הראשונה גם למה שאכל אח"כ, ודין זה הוא רק מכח היות הברכה הראשונה ברכת הזימון, ועדיין צריכים הדברים פירוש וביאור, אך מ"מ הא מיהת חזינן דהחובת זימון שבברכה הראשונה גורמת לשינוי בעצם הברכה שתפטור את מה שאכל אח"כ.

והנה בסוף דברי הטור משמע דאין נפ"מ לדידן בדין זה, ולכאור' הרי גם לדידן איכא נפ"מ באופן שלא אכלו אם צריכים לחזור לראש או לא, ומשמע דאם לא אכלו באמת גם ג'.

המפסיקין לז' יכולים לחזור לנודה לך, וצ"ב דכיון ששמעו רק נברך בשם איך יצאו יד"ח ברכה ראשונה. ולכאור' המכוון הוא ודאי רק באופן ששמעו ברכה ראשונה דאז יצאו יד"ח ברכה זו, ולכן רק אם אכלו אח"כ ונתחייבו שוב בברכה צריכים שוב לברך אלמלא שקיימו חובת זימון בברכה ראשונה.

אלא שלכאור' ג"ז תלוי בב' ביאורי הב"י הנ"ל, דלהאופן הא' שנתבאר דמדין זימון דג' שפיר חייבים הם לשמוע גם ברכת הזן א"כ כל ששמעו ברכת הזן וקיימו בזה חובת זימון דג' מ"ט לא יחזרו אח"כ לנודה לך, וצ"ע ג'.

בביאור דין הג' כתב המשנ"ב דלא פרח זימון מינייהו 'כי לא נצטרפו מעיקרא אלא להזכרת השם', ולפז"ר משמע דזהו מכח סברת הרא"ש שהביא הטור לענין הא דא"צ לשמוע את ברכת הזן, אולם נראה לדקדק מדברי הטור דכבר בקושיית אחיו הר"ר יחיאל היה פשוט לו שחייבים בזימון ורק שאל את הרא"ש דאם חוזרים לנודה לך ואינם מברכים ברכת הזן לא

חייב זימון של ג' אינם יוצאים יד"ח זימון אם לא שמעו גם את ברכת הזן, ואפשר שאף דין זימון דעשרה אינם יוצאים כה"ג כיון שאינם חייבים נפרדים אלא באופן שרק חובת הזימון בעשרה מחייבתם להפסיק, ויש לעיין היטב בזה.

ועפ"ז יש ליישב עוד הערה בד' המשנ"ב, מ"ט לא יעץ שישמעו את הזימון מפי המזמן בעשרה ולא יברכו עימו ברכת המזון ואח"כ יזמנו בג' ג', דאז יצאו הן את עיקר חובת זימון והן זימון בעשרה כדינא דהטור. ולהנ"ל ניחא דכיון שעומדים לברך וחל עליהם עיקר חובת זימון ואי"ז מדין הפסקה ממילא אין שום קיום חובת זימון בעשרה אם לא ישמעו מהמזמן ברכת הזן וכמשנ"ת.

שוב העירוני שבדה"ח ג"כ איכא סתירה זו ושם מבואר דאף אחד המפסיק לט' א"צ לשמוע ברכת הזן, ולזה לא יועילו דברינו, וצ"ע.

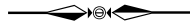
ג. ואף למש"כ לדון בהערה הקודמת דכל שחיוכם להפסיק הוא רק מכח חובת זימון דעשרה אינם מחויבים כלל בזימון דג', מ"מ סו"ס כל ששמעו ונתכוונו לצאת בזה יד"ח זימון דג' אין סברא שלא יצאו, דלא גרע משנים שהפסיקו לאחד וכן ג' שהפסיקו לד' דיצאו בזימון אע"פ שאינם מחויבים להפסיק. ואולי צ"ל דבאמת אין כוונת הרא"ש דאף אם יכוונו לצאת בברכת הזן לא יחזרו אח"כ לנודה לך, אלא כוונתו דכיון דאינם צריכים לשמוע ברכת הזן אין ראוי שיתכוונו לצאת בזה מאחר שעומדים להפסיק באכילה בין ברכת הזן לשאר הברכות [ואף שבדיעבד אינו מעכב], ודוחק.

שייך זימון כיון שברכת הזימון היא רק עם ברכת
הזן, וצ"ב הטעם דלא פרח זימון.

עוד אחד עימם וזימנו בהזכרת השם לא פרח
זימון מינייהו.

עוד צ"ע טובא, דאף אם מצד קיום דין זימון
של י' לא פרח זימון מינייהו, מ"מ מ"ט
לא פרח זימון מינייהו מצד קיום חובת זימון של
ג' [עכ"פ באופן ששמעו גם ברכת הזן ונתכוונו
לצאת יד"ח זימון בזה, וזה תלוי בב' ביאורי
הב"י הנ"ל], והגע בעצמך, הרי שהיו ט' והפסיקו
ג' לו' פרח זימון מינייהו ושוב אין הג' מזמנים
אף אם אכלו אח"כ כאחד, ואיך יתכן שאם היה

ושמעת שנהוג להורות דבאמת ג' שהפסיקו
לו' ושמעו גם את ברכת הזן א"צ
לחזור ולזמן וכ"ה מנהג העולם, ולפ"ז צריך
לדחוק דדברי הטור שהצריך לחזור ולזמן
אמורים רק אם באמת לא שמעו ברכת הזן, אך
זה דחוק טובא, וכן מקושיית הר"ר יחיאל משמע
להדיא לא כן דאף אם שמעו ויצאו בברכת הזן
חייבים לחזור ולזמן כאמור, וצ"ע.

בירורי ברכות

★ ★ ★

חידושי הגר"א גנחובסקי

תוכן הסימנים

(תוכן ענינים מורחב בתחילת הספר)

מכתב מו"ר שליט"א;

בירך ברכה אחרונה בין האכילות האם מצטרפים לשיעור	תריג
אם צריך שידע על מה מברך	סימן א'
ברכה שאינה צריכה - דאח"כ	סימן ב'
אם יוצא ידי חובה באכילת טפל (במצה ובסוכה)	סימן ג'
ברכה אחרונה על כזית אם עולה גם לחצי זית שאכל בפני עצמו	סימן ד'
הערות בדיון האוכל והשותה או מקדש קודם הסעודה דסימן קע"ד	סימן ה'
וקע"ו	
הערות כלליות בקצרה בעניני ברכות	סימן ו'
בירך על פרי ונפל מידו חוץ לבית / ספק אם בירך על אוכל / דין קדימה באותו	
הפרי / הוסיף סוכר למשקה אחרי ברכה / מאכל דאיכא פלוגתא אם נחשב אוכל	
או משקה / כמה פרטים בדיני קדימה בברכות / שתה פחות מכשיעור יין ואכל	
כזית מזונות / ג' פרטים באוכל חצי זית ממין אחד וחצי ממין אחר / לחם וירקות	
שגדלו בעציץ שאינו נקוב / אכילת כזית בתוך הסעודה דסוכות / הערה בספק ברכת	
המזון כשאכל כזית / שותה מים עם טעם ואינו צמא למים וכבר בירך על הטעם	
כשלא יכול לאכול מפאת ברכה ראשונה ועל ידי ברכה שניה יוכל	סימן ז'
לאכול	לתערב
החסיר הזכרות בברכת המזון אם חשיב כלא בירך	סימן ח'
בדעת הדגול מרבבה לענין ערבות בנשים	סימן ט'
פלוגתא לענין המקדש ומברך מחמת ספק - אם הברכה נחשבת	סימן י'
כודאית	תשי
במעשים בכל יום שכבר קידש בבית הכנסת	סימן יא'
האוכל ויודע שלא יוכל לברך	סימן יב'
אם יש דין שומע כעונה בב' חיובים שונים	סימן יג'
(מכתב); אם המתברך חשיב כבירכו עליו [גרידה לגרידה] / סברא	סימן יד'
מחודשת להקדים אכילה לשתיה / בירך על פרי ודעתו לאכול פרי נוסף	
האם יכול להימלך לאחר הברכה ולהתחיל באכילת השני	תשכו

דברים אחדים

הן מודעת זאת בשערים המצויינים בהלכה עוצם יקר תפארת נעימות אמריו של רבינו הגאון האדיר רבי אברהם גנחובסקי שליט"א אשר כל רז לא אניס ליה, וכמה ערבים דבריו לכל צורב באשר הוא שם בהשמיעו מרגליותיו קמי רבנן ותלמידיהון בשיעורי בין הזמנים ולילות שבת בכל אתר ואתר, והדברים מתוקים מדבש ונופת צופים, ובמקום גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו, כי דרכו ליטול דברים עמוקים כהורים התלויים בשערה ולהניחם לפני הציבור כמועט המחזיק את המרובה וכגחלת שאפשר ללבותה לשלהבת, כדי לחדר השומעים לעיין ולהוסיף לקח ופלפול בחדוות התורה, וכל מגמתו להעמיד דברים שיש לצדד בהם לכמה אנפי, כדי שישאלו ויבקשו לפרוך ולפלפל, ובזה להגדיל תורה ולהאדירה. ועל כן אל יפלא כי נטלנו עוז בנפשינו להעיר על דברי רבינו שליט"א ולפלפל ולהביא ראיות לכאן ולכאן, כי זה כל מגמתו.

הסימנים נכתבו ברובם ע"י חבר ת"ח מתלמידי רבינו שליט"א משיעורים שנאמרו על ידו במקומות שונים, וכמה ענינים זכיתי לדון לפניו והבאתי את הדברים בשמו, וכן הגיעוני מעט מכתביו המרובים בעניני ברכות והבאתי חלקים מהם בתוך הדברים. גם היה לי פתחון פה קמי האי גברא רבא הגאון רבי מרדכי וקנין שליט"א אשר העיד עליו רבינו כי כל רז לא אניס ליה בעניני ברכות, וגם הציע חלק מהערותי קמי רבינו שליט"א, והבאתי כל אשר כתב לי בענינים אלו (מלבד מה שנעזרתי רבות בקונטרסיו הרבים בעניני ברכות המלאים מזן אל זן בקיאות וחריפות כיד ה' הטובה עליו). ויה"ר שיהיו הדברים לתועלת להגדיל תורה ולהאדירה.

מכתב ברכה והערות ממו"ר שליט"א

לקדם הגאון רבי אברהם זנגר שליט"א

כמה שמח ליכי ועלזו כליותי בראותי כי דברי הדלים עלו על שלחן מלכים של הגאון רבי אברהם שליט"א, ושם עליהם עין עיונו, ובתבונתו החודרת שקיל וטרי והעלה מרגנתי טבי, והנה חפצתי לעבור בעיון, אך כבר אמר החכם - את אשר החפץ חושק, חוסר היכולת עושק, ובלא נדר עוד אעיין בדברים אשר חזותם מוכחת עליהם את סגולתם הגדולה של בינה עמוקה ויתרון השכל.

ולחיבת הקדש אסתפח בהערה על האמור בטוב טעם ודעת בס' ג' בהערה ב', דמשכח"ל אכילת מצה בלי ברכת המזון, אם אכל חצי זית מצה וחצי זית שהכל, ובירך בנ"ר, ואח"כ השלים חצי כזית מצה, כד נימא דפקע חיוב ברכהמ"ו, והנה הנידון לומר דפקע חיוב דברכת המזון, להמבואר בחזו"א או"ח מועד סי' ל"ד סק"ב דבבירך ברכת המזון על שיעור דרבנן, והמשיך לאכול לכדי שביעה, לא מצטרף.

והנה לענ"ד דברי החזו"א אמורים רק בנמלך, אבל אם דעתו מתחילה היתה להמשיך לאכול, לא תחלק ברכת המזון בין האכילות. וראיה לזה, דהא כתב בחזו"א דאם שתה לאחר ברכהמ"ו שבירך מדרבנן - להסוכרים דבעי שתיה והיה תאב לשתות ולא שתה, ואחרי ברכהמ"ו שתה, יתחייב מן התורה, ותיקשי אהרדי, אך ל"ק, דהתם איירי כשדעתו היתה לשתות בעת אכילתו, והכא לא היתה דעתו להמשיך.

ומעתה לפי"ז כד נימא למידק מדברי החזו"א על הנידון אם ברכת בנ"ר תפסיק ביניהם, הנה נימא הכי רק בנמלך. (ובזה נצטרך לומר כדי למצא גוונא חנ"ל, דמצות מצה מקיים אף בנמלך, ואכ"מ).

והנה מ"מ בנמלך קאמר החזו"א דלא מצטרפי אהרדי, ויש לשאול הרי לענין ברכה אחרונה אסיק המג"א בס' ר"י והובא במ"ב שם, דחייב בברכה אחרונה אף בנמלך בין שני חצאי הזיתים, ומ"ש מנידון כדי שביעה ושתיה באכילה.

ובזה נלענ"ד ליישב דבנידון המג"א הנידון אם יש שיעור, וסגי לן שהיה שיעור ביניהם ושפיר מצטרפי אם הוא בכדי שיעור עיכול, משא"כ בנידון החזו"א

כדי שיהא חיוב כדי שביעה בעינן אכילה אחת, וכן לענין שתיה ואכילה המחייבת ברכת המזון דאז, ותו לא קשיין אהרדי. ולפי"ז גבי אכל ח"ז מצה וח"ז שהכל ובירך בנ"ר ושוב נמלך ואכל ח"ז מצה לא פקע חיוב ברכהמ"ז גם לחזו"א^א.

הנה דברים אלו נתעוררו לענ"ד בעת עיוני בקונטרס הנכבד אשר כמה רבו פירותיו ופירות פירותיו למעיין בהם, והנה צירף הקונטרס לספרא רבה בירורי ברכות, אשר מה רב האור והזיו הבוקעים מקרבו, ולא נהיגי גבן דזעירא ממלל בשבחה דרבה, אך רק אכתבה מה גדלה שמחתי לספר היקר והמפואר.

ואחתום מעין הפתיחה, ביקרת החיבור וברגשות הוקרה ותודה, וכמה רבתה שמחתי בראותי להגאון הגדול רבי יום טוב זנגר שליט"א רב ביהכנ"ס יוצאי פוניבז' ב"ב בעהמ"ח הספרים החשובים מעדני יו"ט ה' חלקים, איך גדלו פירות אילנו ויוציאו ציץ ויגמלו שקדים בצורה כל כך מפוארת, ואברך את הגאון רבי אברהם שליט"א שיוסיף להעניק לכלל ישראל מפרי תנובתו הגדולה.

כעתירת אברהם גנחובסקי

א. א.ה. עי' בחלק הסימנים סי' ז' אות ג' מש"כ בזה, וע"ע בחלק ההערות סי' ר' שהבאנו מכתבי מו"ר דנקט לפי דבריו דברכת בנ"ר שבירך נעשית למפרע לבטלה.

סימן א'

אם צריך שידע על מה מברך

שנים שאחד מהם חייב בברכה האם יכול לברך מספק ולהוציא את עצמו או את חברו בממנ"פ ♦ בהערות; אכילה ושאר מעשים אם הוו הפסק בברכה ♦ האם יש ערבות על ספק חיוב

(א) יש לעיין בגוונא שבירך שהכל על כוס חלב, וכונן להדיא לשתות רק כוס אחד, והביאו לו עוד כוס, באופן שצריך לברך על הכוס הנוספת, ונתערבה לו כוס הראשונה בכוס הנוספת, ואינו יודע על איזה כוס הוא חייב בברכה ועל איזה כוס אינו

חייב, והשאלה, האם יכול לברך, ותחול הברכה על מה שחייב בלי שיידע מהו, וישתה שניהם, (ואי משום הפסק^א, הא יכול לערב את ב' הכוסות, וישתה משניהם יחד^ב), וכן בהא דאיתא בסימן רי"ח סעיף א' שהרואה מקום שעברו ישראל ביבשה בים סוף מברך

א. בענין אכילה ושתיה אם הוי הפסק, ד' מג"א סי' ר"ט סק"ה דלא הוי הפסק (הובא במשנ"ב שם סק"ח), ואילו ד' הט"ז בסי' רי"ב סק"ו דהוי הפסק, ועמד בזה הפמ"ג שם, (ובהגהות חת"ס סי' ק"י חידוש דאפי' להריח הוי הפסק לענין ברכה הסמוכה לחבירתה). ובכתבי מו"ר ציין עוד לפמ"ג סי' תע"ה א"א סק"ח שנקט בפשיטות דאם בירך על מצות מרור והפסיק באכילת מצה לא הוי הפסק, וכתב דסותר למש"כ הפמ"ג הנ"ל בד' הט"ז.

אמנם בהגהות מנחת פתים על הט"ז שם כתב דדבריו אמורים רק בסוג הנאה אחרת, וכגון אכילה הוי הפסק לשתיה, אבל אכילה לא הוי הפסק לאכילה, ולפ"ז אין סתירה בדברי הפמ"ג, וכן אין סתירה לד' המג"א, דהמג"א איירי בשתיה דהוי הפסק לשתיה, והדברים מדוקדקים מאד בל' הט"ז ע"ש. עוד יש לדון לחלק בין ברכת המצוות לברכת הנהנין, דברכת הנהנין הוי ברכה המתרת את האכילה ולכך אכילה אחרת הוי הפסק משא"כ ברכת המצוות. וע"ע בפמ"ג סי' רי"א מ"ז סק"ב בסופו דמשמע שאכילה לא הוי הפסק לאכילה, ולפ"ד המנחת פתים ניחא, ועי' בחלק הסימנים סי' ב' הערה ט'. ועי' להלן הערה ג' בענין אם מעשה הוי הפסק בברכת המצוות.

ב. צ"ע דלכא' אם עירב את הכוסות הרי יש בילה בלח בלח ויודע בודאי שמברך על הכוס שלפניו, ועי' קצוה"ש סי' ע"ט סקכ"ג. וכתב לי ע"ז הגר"מ וקנין שליט"א: השיב רבינו שליט"א דעדיין יש לדון דאף

שעשה ניסים לאבותינו במקום הזה, והנה הא אינו יודע המקום המדויק, אולם כשנוסע בממוס רואה את כל המקום כאחד, ויש כאן מקום שודאי חייב בברכה, אולם אינו יודע היכן המקום, האם יוכל לברך כך. [א.ה. כאן אפשר, דבכה"ג שאין יכול להבחין במקום, אינו מתפעל ועכ"פ לענין ברכת הראיה לא נתחייב כלל בברכה].

והנה בספר נחל איתן סימן ז' סעיף ג' ס"ק ז' דן בעגלה ערופה, כשנמצאו ב' עיירות מכוונות, דבכה"ג חוקנים משני הערים רוחצים ידיהם, האם אפשר שאחד מהם יברך ויוציא כולם על תנאי - אם הוא מוקני העיר החייבת, מברך עבור עירו, ואם אינו מהמחוייבים מברך להוציא בני העיר האחרת. ונידון דין אינו ממש כהאי נידון, אלא הנידון, האם צריך שידע בדוקא על מה מברך.

(ב) ויש להביא ראיה לענין זה, ממה שכתב הדבר אברהם בסימן ל"ד במי שמסופק בימי הספירה אם היום שלושה לעומר או ארבעה, האם יכול לברך ולספור

מספיקא שני מספרים היינו שיאמר - היום שלשה ימים היום ארבעה ימים, ועיי"ש דנקט דבספירת העומר יש דין מיוחד במהותו שידע מה הספירה של היום ויהיה ודאי כמה שאומר ולכן אינו מועיל, אלא שכתב שאף שהסברא נכונה ויש לה ראיות אך מהרז"ה והר"ן לא משמע כך לכאורה, ולכן יספור ב' ספירות מספק, ולפי שהספירה בזמן הזה דרבנן אולי נכון יותר שיספור בלא ברכה, (עיי"ש באריכות דבריו). וקשה איך היה מברך הא אינו יודע על איזה יום מברך, אלא ראיה שהוא ז"ל סבר שאין צריך לדעת על מה מברך.

(ג) ועוד יש לעיין ממה שכתב רש"י בעירובין ג' א' ביצאו שנים בעשירי וקראן עשירי, דעשירי ואחד עשר מעורבין זה בזה, ופרש"י שם בד"ה והרי "דתרויהו בעו תנופת חזה ושוק וסמיכה, וליבי אומר דאינו מברך על התנופה ועל הסמיכה דלא להוי ברכה לבטלה" ע"כ. הרי דלא אמרינן שיברך בכה"ג. אך שם י"ל שכוונת רש"י משום הפסק ג'.

שיש בילה ואה"נ באותה לגימה מעורב ודאי מב' הכוסות, אבל עדיין חשיב אינו מבורר על איזה טיפה בדיוק מברך וא"א לצמצם.

עוד יש להעיר דבאופן שהכוס שבירך עליו כבר הוא הרוב אפשר דהכוס השניה בטילה ברוב (אם הוי מין במינו), ונסתפק בזה הגרשז"א כמוכא בשמירת שבת כהלכתה ח"ב פרק מ"ח הערה קט"ו, ושם במילואים כתב דאפשר דהוי כממונא ולא בטל הואיל והנהנה בלא ברכה כאילו גזל, וכע"ז כתב מו"ר להלן סוס"י ו' וריש ס' ז', והביא בשם האשל אברהם מבוטשאטש שיש בזה ביטול, וע"ש בהערה מש"כ בזה. [ואם הכוס שלא בירך עליו הוא הרוב יש לתלות במח' האחרונים אם ביטול ברוב נותן דינים].

ג. וכן נקטו הרבה אחרונים דכוונת רש"י משום הפסק, ויש לדייק כן מל' רש"י "דלא ליהוי ברכה לבטלה", ומשמע דהוי רק ספק ברכה לבטלה ולא ודאי, דאם הראשון הוא המעשר שפיר בירך עליו כדן, ולפי סברת מו"ר שליט"א הרי ודאי אינה ברכה כיון שאינו יודע על מה מברך.

שוב הראוני בדעת תורה למהרש"ם סוס"י תקכ"ז שפי' כוונת רש"י כעין דברי מו"ר דמחמת עצם הספק אינו יכול לברך, אבל תמה ע"ז מסברא מ"ט א"א לברך בדרך ממנ"פ. [ובעיקר דברי רש"י בעירובין שנקטו

הרבה אחרונים דכוונתו משום הפסק במצוה, ע"י בקובץ קול התורה (חלק ס"ב תשרי תשס"ז עמ' נ') הרחבה נפלאה בענין זה ומו"מ מכמה דוכתי, וע"ע בשו"ת הר צבי ח"א סי' ל"ו ובמקראי קדש סוכות סי' ט', וע"י בגליון רע"א סי' כ"ז על המג"א סק"ה שדן דמעשה הנחה של תפילין של יד פסולות הוי הפסק בין הברכה להנחת תש"ר, וע"ע להלן ביאור הנחל איתן בכוונת רש"י].

ובעיקר הנידון יש להביא ראיה מהשו"ע סי' ל"ד ס"ב שיר"ש יניח ב' זוגות תפילין ויכוין בהנחתם שבאותם שהם אליבא דהלכתא אני יוצא ידי חובתי. וכן ראיתי בנחל איתן פרק י"ג סעיף ז' ס"ק ג' (עמ' רמ"ט) שכתב דעגלה ערופה שנתערבה אפי' באלף יערפם כולם ויכול לברך על העריפה ויכוין שתעלה הברכה על איזה שהוא העגלה ערופה, והוכיח מהשו"ע הנ"ל. ובספר גליוני הש"ס בעירובין שם הקשה מדברי רש"י על ד' השו"ע הנ"ל, וכן העיר בנחל איתן שם בתיקונים והוספות להוצאה שניה, וכתב דאפשר דאיירי שאין שניהם מזומנין לפניו. [וכ"כ מו"ר במק"א, והוסיף דמ"מ מוכח מרש"י דאין מברכים על ספק מצוה אע"פ שמחויב לעשותה מדין ספק דאו' לחומרא, ונחלקו בזה הראשונים, אך דחה דהכא הוי תרתי דסתרי לברך בב' התנופות והסמיכות]. והגר"מ וקנין שליט"א כתב לי; 'מה שהביא כת"ר להוכיח מהאי דסי' ל"ד, בפשטות יש לדחות דלא נחית השו"ע בזה לענין הברכה דהא מברך גם על רש"י לברך, ואינו מפורש כלל דבזה הרויח ענין הברכה על תפילים של ר"ת'.

עוד יש להוכיח מתקיעת שופר דאיכא ספק באיזו תקיעה יוצאים יד"ח, אם בתשר"ת או בתש"ת כמבואר בשו"ע סי' תקצ"ב, ואעפ"כ מברכים, ובתבו"ש יו"ד סי' י"ט סקכ"א הוכיח מזה דמעשה מצוה בטעות שלא כדין אינו הפסק, (אמנם יש שיטות באחרונים דשרי גם להפסיק ביניהם באמירת היה"ר שנדפס במחזורים כמובא בשעה"צ סי' תקצ"ב סקט"ו, וע"י בקונטרס ימי הרצון עמ' כ"ג להגר"ר ישעי' שכטר שליט"א מש"כ בזה), וכן יש להוכיח ממרור שיש ספק אם המצוה היא בפנ"ע או בכורך ומברכים על המרור, והפר"ח שם סק"א בסופו וכן הט"ז סק"ז דנו איך יכול לברך והרי איכא הפסק בין הברכה לכורך באכילת המרור לחוד והוי ברכה לבטלה להצד שיוצאים רק בכורך, אך עכ"פ נקטו כל האחרונים הנ"ל בפשיטות דשייך לברך מספק בדרך ממנ"פ. וכן לענין הכזית מצה נחלקו הראשונים אם קאי הברכה על השלמה או על הפרוסה ולכן קיי"ל שאוחז את שניהם יחד כדי לברך על שניהם מספק בדרך ממנ"פ.

גם יש להוכיח מהוראת הגר"ח הידועה במי שיש לו ב' אתרוגים, האחד כשר בודאי והשני מהודר אבל ספק מורכב, ואמר הגר"ח שיטול מקודם את המהודר ואח"כ את הכשר בודאי, מפני שאם יטול מקודם את הכשר כבר יצא יד"ח ולא שייך הידור לאחר שקיים גוף המצוה. והשתא אם כסברת מו"ר נמצא דיפסיד בזה את הברכה, שהרי אינו יודע על מה חלה הברכה.

[והנה בספר מקראי קדש סוכות סי' ט' מובא שהקשו למרן הגרי"ז על הוראת אביו מדברי רש"י הנ"ל בעירובין דמעשה מצוה מסופק הוי הפסק וא"כ לא יוכל לברך, (וע"י בספר ענפי ארז להגר"א זילבר זצ"ל ח"א עמ' 468 שדיבר בזה הענין עם הרוגצ'ובר), והגרי"ז השיב שהרי קיי"ל שיוצא יד"ח גם אם נטל את ד' המינים בזא"ז, וא"כ שפיר חלה הברכה לאלתר על הג' מינים וליכא הפסק וממילא מהני גם לאתרוג שנוטל אח"כ, וכ"כ שם בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א. אולם אי"ז ישוב לקושיא הנ"ל מצד סברת מו"ר, דסו"ס הרי גם האתרוג טעון ברכה בפנ"ע ולא סגי שחלה הברכה על הג' מינים, וכיון שאינו יודע מהו האתרוג הכשר אין הברכה יכולה לחול עליו].

עוד ראיתי בכתבי מו"ר שדן בנידון דומה לענין ברכות הראיה, כגון מי שראה ב' אנשים ויודע שאחד מהם מלך או חכם ואינו יודע איזהו, או שרואה ב' נרות במוצ"ש אחד של נכרי ואחד של ישראל ואינו יודע איזהו, או שרואה ממטוס את כל ים סוף או נהר הירדן ואינו יודע היכן הוא המקום שעברו בו ישראל,

להם הספק גם בלא"ה וממילא לא נכנס לגידון זה (ומה שהשואל לא רצה לעשות כן, מי יימר שהשואל היה תלמיד חכם גדול. ועי' בסמוך ליישב בעוד דרך).

(ה) והנה שם בנחל איתן (סי' ז' סעיף ג' סק"ז) דן לגבי עגלה ערופה שלא יועיל שאחד מהם יברך ויוציא כולם על תנאי, מטעם נוסף, משום שאם אינו מחויב ומברך עבור חבירו, אולי מיקרי אינו מחויב בדבר, ואינו יכול להוציא חבירו. ומביא שבספר שימוש חכמים הקשה סתירה, דבסימן רי"ט כתב המור בשם הרא"ש דמי שלא הי' לו גם

(ד) אולם לכאורה יש להוכיח איפכא ממה שמצינו בשו"ת הרשב"א ח"ב סימן שכ"א, ששאלוהו במי שלא פדה בנו והגדיל הבן מי פודה האב או הבן, והשואל שם רצה לומר ששניהם יפדוהו מספק, ואף אחד מהם לא יברך מספק, והרשב"א שם הכריע דהאב פודה. וצריך להבין דעת השואל דהנה אף אם הוא ספק, הא יכול אחד לברך ולהוציא את חבירו וכנ"ל כיון שממ"נ אחד מהם חייב, ולכאורה מוכח דאי אפשר לברך בכה"ג. אולם אין זו ראייה, דאה"נ אפשר שהרשב"א היה עונה להם לעשות כך, אם הרשב"א היה מסופק בדבר, אלא שהכריע

[והרואה ממטוס מברך כמש"כ בשו"ת בצל החכמה ח"ב סי' ט"ז ע"ש בהרחבה], האם יברך בכל הנ"ל מדין ממנ"פ או לא. וכן באוכל שני פירות שאחד מהם גדל עתה ואחד מעונה קודמת ונתערבו האם יברך שהחינו. והביא דבאפיקי מגינים סי' רכ"ד סק"ג כתב דאם רואה ב' אנשים ויודע שאחד מהם מלך או חכם ואינו יודע איזהו, יכול לברך מספק בדרך ממנ"פ, וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ב פרק י"ד סעי' מ' לענין ים סוף ונהר הירדן, אך כתב בשם הגר"ח קנייבסקי והגר"נ קרליץ שליט"א בב' אנפי הנ"ל שלא יברך, וכ"כ בספר שער העין סי' ט"ז בשם הגר"ש אלישיב שליט"א לענין ים סוף שלא יברך.

[ובמקום אחר כתב מו"ר דאין להקשות עליהם מתפילין דרש"י ור"ת וממצה שיש ספק על איזה כזית מברכים וקיי"ל דמברכים מספק בדרך ממנ"פ, דרך בברכות הראיה נקטו כן לפי שבראיה מסופקת חסר בהתפעלות שהיא סיבת הברכה. אמנם הביא מו"ר שאלה נוספת שדנו בה, דהנה יש ספק על איזה ים מברכים 'העושה את הים הגדול', האם על ים התיכון או על ים אוקינוס, ומספק אין מברכים ברכה זו אלא עושה מעשה בראשית, אך כתבו בשו"ת בצל החכמה ח"ב סי' י"ז ובספר זה השלחן (להגר"ש דביליזקי שליט"א) ח"א סי' רכ"ח ס"א ובספר שער העין משמיה דהגר"ח קנייבסקי שליט"א דמי שנמצא במיצר גיברלטר ורואה בבת אחת את ים התיכון וגם ים אוקינוס יכול לברך 'העושה את הים הגדול' בממנ"פ. וכתב מו"ר דלכאור' ב' פסקי הגר"ח קנייבסקי סתרי אהדדי, וצ"ע אם אפשר לחלק דהתם הוי ספק במציאות והכא ספיקא דדינא, עכ"ד. ולכאור' יש לחלק בפשיטות דשאני גבי ים הגדול דאין חסרון בהתפעלות מחמת הספק, אלא יש התפעלות משניהם וכל אחד מהם בפנ"ע מחייב ברכה, והספק הוא רק על נוסח הברכה].

עוד ראיתי בקובץ קול התורה (שם עמ' צ"ה) שהרחיב הרה"ג ר' שמואל פיש שליט"א בהאי ענינא, והביא בשם הגר"מ גרינוולד שליט"א לדקדק מהא דלא מנה הרמב"ם בפ"ג ממילה הל"ו מי שיש לו ב' ערלות בתוך אלו שאין מברכין על מילתן, ומשמע שמברך ע"ז אע"פ שספק על מה מברך, (וד' הרמב"ם שם דאין ברכה על ספק מצוה). ע"ע בדרכי תשובה סי' ק"כ סקל"ו בשם כמה אחרונים דאם נתערב כלי שאינו טבול בכלים טבולים צריך להטביל את כולם מספק ויכול לברך ולכוין שתעלה הברכה על הכלי המחויב.

אינו יכול לברך להוציא את חברו שהיה לו גם משום שאינו מחויב בדבר, ומאידך איתא בסימן קצ"ז דמדאורייתא מי שלא אכל מוציא בברכת המזון את חברו שאכל, ורק מדרבנן יש דין שגם המוציא יאכל, [ולכן סגי שהמוציא אכל כזית, ואז יכול להוציא גם מי שאכל כדי שביעה, אף שאינו מחויב כמותו, משום שכבר אכל ג"כ], ולכאורה הא עכשיו לא אכל ואינו מחויב, ואמאי מצי להוציא את השני שכבר אכל, ומתרין השימוש חכמים דלגבי ברכת המזון בידו לאכול ולהתחייב, משא"כ בברכת הגומל אין בידו שיהיה לו גם, (דהא אם מברך הגומל חיינו שהיה לו גם לשעבר, וא"כ הא אין בידו שיהיה לו גם), וכתב בנחל איתן דלפי"ז בעגלה ערופה לא מהני, דאין בידו שימות מת. אולם באמת מצינו בתשו' מהר"ם חלאוה שכתב שמי שחייב בפדיון הבן יכול חברו לברך עבורו, ואף שהתם הא אין זה בידו, דהא אין בידו שיהיה לו בן זכר, ואעפ"כ יכול לברך עבור

חבירו, וחזינן דעתו דגם בכהאי גוונא מיקרי מחויב בדבר. [א.ה. בהגומל יש תירוצים אחרים עי' בהגהות רע"א סימן רי"ט סעיף ה' שכתב בזה. אולם בפמ"ג בס' רי"ג כמ"ז ס"ק ג' כתב שבהגומל מיקרי אינו מחויב בדבר, ושמעתי שתמחו ע"ז מאי שנא מברכת המזון, ולמה שנתבאר כאן מהשימוש חכמים מיושב ד].

והנה בתשו' הרשב"א [גבי פדיון הבן], אפשר לבאר דעת השואל, דסבירא ליה כמו שהביא בנחל איתן מהשימוש חכמים, דלכן לא מהני שאחד יברך עבור חברו - כיון שאינו מחויב בדבר, אולם זהו דלא כמהר"ם חלאוה^ה י.

ו בשיעור אחר אמר עוד בענין זה, לגבי ב' אתרוגים שנתערבו.

עובדא הוה בשני אנשים שלאחד היה אתרוג פסול ולאחד היה אתרוג כשר,

ד. וע"ע קה"י ברכות סי' כ"ו ואבנ"ז סי' מ', ועי' מש"כ בזה בחלק הסימנים סי' ג'. והנה ראיתי בכתבי מו"ר שהסתפק אם יש ב' אנשים שאחד מהם היה בסכנה וניצול ואינם יודעים מיהו (כגון שמחבל רצה להרוג אחד מהם), האם יכול אחד מהם לברך הגומל או ברכת שעשה לי נס במקום הזה ולהתכוין להוציא את עצמו או את חברו בדרך ממנ"פ. וכתב מו"ר לתלות זאת בפלוגתא המובאת בהערה לעיל האם מי שראה ב' אנשים ויודע שאחד מהם הוא מלך ואינו יודע איזהו יכול לברך או לא, עכ"ד. וצ"ב דשם הנידון הוא מצד החסרון בהתפעלות של הראיה כשאנו יודע את מי הוא רואה, אך כאן הלא אין חסרון זה. ומצד עצם השאלה האם אפשר לברך מספק בדרך ממנ"פ, כבר כתב מו"ר באות א' דאין הנידונים דומים. אכן לכאור' שאלה זו תלויה בדברי רע"א והשימוש חכמים ושאר האחרונים הנ"ל האם יש ערבות על ברכת הגומל וברכת שעשה לי נס.

ה. אך מצאנו בדברי הרי"ז (הובא בשלטי הגיבורים סופ"ג דר"ה) דאין ערבות להוציא חברו בברכת מילה (להכניסו) ופדיון הבן, משום דמיקרי אינו מחויב בדבר, וממילא י"ל כן נמי בד' השואל ברשב"א. [אך ד' המהר"ם חלאוה היא כד' האבודרהם ורבינו ירוחם שנפסק ברמ"א יו"ד סי' רס"ה ס"א דיש ערבות על ברכת המילה ע"ש, והביאם מו"ר להלן].

ו. בכתבי מו"ר העיר עוד ע"ד השואל ברשב"א, שיעשה אחד מהם את השני שליח לפדות עבורו לפ"מ שהכריעו האחרונים דשייך שליחות בפדיון הבן (דלא כד' הרמ"א בס' ש"ה סי'), וממילא יוכל גם לברך.

ונתערבו ב' האתרוגים וכל אחד נטל אתרוג ונמצא שאחד מהם נטל פסול ואחד כשר.

וביום הראשון שהוא מדאורייתא ודאי שכל אחד צריך ליטול שוב דהו"ל ספיקא דאורייתא לחומרא. אולם גם ביום השני שהוא מדרבנן, נראה דשניהם צריכים ליטול, כיון ששניהם באים לפנינו, והוי ליה כהא דאיתא בפסחים דף י' א' לענין בדיקת חמץ שאם יש צבור אחד של חמץ ולפניו ב' בתים בדוקים ואתא עכבר ושקל ולא ידעינן אי להאי על אי להאי על, דאף דבדיקת חמץ דרבנן כיון שבטלו להחמץ, אפילו הכי כיון ששניהם באין לפנינו בבת אחת שניהם צריכים לחזור ולבדוק, דהו"ל כשני שבילין, והכי נמי הכא. ובגמ' ובשו"ע ומ"ב לא נתבאר כלל אם יחזרו ויבדקו בברכה או בלי ברכה.

ואומרים בשם חכם אחד, שגם אם אחד מהם יברך והשני ישמע, והמברך יכוון שמברך או עבור עצמו או עבור חברו, גם זה אי אפשר, דכיון דכל אחד בפני עצמו

פטור מברכה משום ספק ברכות לקולא, שוב אין יכול חבירו לברך בשבילו. אולם נראה לא כן, דכיון דספק דרבנן לקולא אין הכוונה שפטור בודאי, אלא שהוא דין דברבנן מספק יכול לתלות לקולא, לענין ברכה ספק ברכות להקל, דהא שמא פטור הוא, אולם עדיין להצד שהוא חייב אה"נ נשאר חייב, כן נראה, והארכנו בספר בני ראם בסברות אלו גבי ספיקא דרבנן לקולא (ע"ש בסימן י"ג ועוד).

והנה לעיל (אות ה') הבאנו מהנחל איתן לגבי עגלה ערופה, וגם מדבריו חזינו שאינו סובר כסברא זו - דבספק ברכות להקל אינו חייב בברכה כלל, שהרי כתב טעמים אחרים למה אין אחד יכול להוציא חברו.

ולפי מה שכתב בנחל איתן, הכא באתרוגים שייך שפיר שאחד יברך עבור חברו, כיון דאתרוגים עדיפי מעגלה ערופה, דבזה איכא סברא שלא יועיל כיון שאין יכול לחייב עצמו בברכה וכן בברכת הגומל וכו"ל, אבל באתרוגים שפיר יכול להתחייב.^ז

ז. שמעתי מהג"ר נחום נבנצל שליט"א בשם הגאון הגדול רבי דוב לנדוי שליט"א שדן לומר מטעם אחר דליכא בזה דין ערבות, דיש לדמות ערבות במצוות לערבות בממונות (ל' הריטב"א בר"ה כט. לענין ערבות במצוות "דהוי כפורע את חובו"), ובגמ' בבכורות מבואר דאם הלווה הוא יוסף בן שמעון ואיכא תרי יוב"ש בעיר אחת, כיון דליכא לאשתלומי מהלווה לא משתלם מהערב, ונפסק בשו"ע חו"מ סוס"י מ"ט, ובש"ך שם כתב דה"ה יב"ש שערב ליב"ש כשם שאינו יכול לתבוע את הלווה כך אינו יכול לתבוע את הערב, ולא אמרינן שממנ"פ הוא חייב לשלם - או מדין לווה או מדין ערב. וה"נ בזה יש לדון דכיון שהוצא פטור מדינא לברך דספק ברכות להקל (אף שהוא מדין תליה ולא בתורת ודאי) אין לחבירו דין ערבות להוציא. ולפ"ז מתפרש באופ"א ד' השואל ברשב"א, ואי"ז סתירה למהר"ם חלאווה. [אכן אפשר דדמי לערב קבלן שכתב הפתחי תשובה שם בשם שו"ת ושב הכהן דאף בתרי יוב"ש חייב הערב קבלן לשלם, ועי' ספר חידושי ושיעורי רבי ברוך בער ח"א בפתיחה שדן אם ערבות במצוות הוי כערב סתם או כערב קבלן וכתב בשם הגר"ח דהוי כערב קבלן].

ונראה להוסיף דאף שיש לחלק בקל בין ערבות במצוות לערבות בממונות יש לדון מסברא כדברי הגר"ד לנדוי, דלכאור' נראה דערבות במצוות היא על ההנהגה בפועל, שצריך לדאוג לחבירו לסייע לו לקיים חיוביו,

ומעתה אם האדם בעצמו איננו מחויב לדאוג לחיוב עצמו משום דספיקו לקולא, מהיכ"ת יצטרך חבירו לסייע לו לברך כשהוא בעצמו איננו מחויב בזה. [אמנם י"ל דתלוי אם ספק ברכות להקל הוא מדין ספק דרבנן לקולא או מדין ספק דאורייתא של לא תשא לחומרא, עי' בב"י סי' ס"ז ב' הצדדים, דלפי צד הב' נמצא שאיננו פטור מצד עצם חיוב הברכה אלא רק שאין בידו לקיים מחמת הספק איסור לא תשא דרמיא עליה, וממילא שפיר י"ל שחבירו מחויב לסייע לו לקיים את חיובו בלא להיכנס לספק איסור].

אמנם יש לדון דתלוי אם חיוב ערבות הוא חיוב כללי לדאוג שחבירו יקיים המצוות ולפי"ז מסתבר דאם חבירו פטור מדין ספק ברכות להקל ל"ש ע"ז ערבות, או שהוא ענף מחיובי המצוה ידיה שחבירו ג"כ יקיים, ומה"ט ליכא ערבות במצוה שאיננו מחויב בה כמש"כ הגרעק"א והחזו"א בביאור דברי הרא"ש בפ"ג דברכות כ: דאם אשה פטורה מברכה מ"ז מדאורייתא אין לה ערבות ע"ז לאיש, ומסתבר שהביאור הוא כנ"ל שהוא ענף מגוף החיוב [וכעין ד' האמונת שמואל סי' י"ד גבי איסור לפני עור שאין איסור לפ"ע באיסור שאינו מחויב בו לעצמו, משום שאיסור לפ"ע הוא סניף וענף של כל איסור ואיסור בפנ"ע], ולפי צד זה יותר מסתבר דשייך ערבות אף אם חבירו פטור לברך מספק.

והעירו דלפ"ז עולה נפ"מ רבתא לענין המחמיר לקרא מגילה בט"ו בב"ב, דלכאורייתא מדינא הוא פטור דספק דרבנן לקולא, ולהנ"ל לא יוכל לצאת ע"י מי שכבר קרא לעצמו. וכן ביום הב' דר"ה שתקיעת שופר דרבנן לא יוכל לצאת בספיקות (כגון התקיעות שנוהגים לתקוע לאחר התפילה לצאת ידי כל השיטות) ע"י מי שכבר יצא לעצמו יד"ח ספיקות אלו. והגר"נ נבנצל דן לחלק בין מצוות לברכות, דאם בא להוציאו על הצד שהוא מחויב שפיר אית ליה ערבות, אבל לקבוע מכאן דלא הוי ברכה לבטלה א"א, דלזה בעינן שיהיה מחויב בכך, וצ"ע. וכשהצעת הדברים קמי מו"ר שליט"א לא הסכים לחילוק.

והוסיף מו"ר דודאי מוכח שיש ערבות גם על ספק, דהנה ידוע המעשה בבית הלוי ששכח לספור יום אחד ספח"ע ואמר לבנו שיתכוין לצאת ממנו בברכה מדין ערבות כדי שיוכל לברך בציבור כנהוג שהרב הוא הש"ץ בספח"ע ולא יתבייש לספור בלא ברכה. והנה מקובל היה שמי שמסופק אם הוא יכול לברך מתכוין לצאת יד"ח בברכתו של הרב והוא מתכוין להוציא את כולם. והשתא אי נימא שאין ערבות לספק, נמצא שהבית הלוי היה צריך להודיע לכל הציבור שהמסופקים אינם יכולים לצאת בברכתו. [אך אמר מו"ר די"ל עפ"ד הצ"ח בברכות כ: דהיכא שמוציא אחד מדין ערבות יכול להוציא בברכה זו גם מי שאין לו ערבות אליו מדין שומע כעונה, דהוי כמבדק בעצמו. אולם הגרעק"א בסי' רע"א וכן בשו"ת סי' ז' פליג עליה, והובאה פלוגתתם להלן סי' ט', והארכנו בזה בחלק הסימנים סי' ג'].

שוב כתב לי הגר"מ וקנין שליט"א דכסברת הגר"ל מפורש בשו"ת חמדת שלמה סי' י"ז סק"ה, שכתב ליישב קושיית האחרונים מ"ט טומטום אינו מוציא את מינו בתקיעת שופר מדין ספק ספיקא (שמא הוא נקיבה ופטור מתקיעה ואת"ל שהוא זכר שמא גם התוקע זכר ומוציאו מדין ערבות), וכתב ליישב דאדרבא מדין ס"ס אין לטומטום חיוב ערבות לחבירו בתקיעת שופר (דשמא הוא נקיבה ואין לו חיוב ערבות על הזכרים בתקיעת שופר ואת"ל שהוא זכר שמא חבירו נקיבה ופטור מתקיעה וממילא אין לו דין ערבות עליו), וממילא אף אם כלפי שמיא גליא דשניהם זכרים אינו יכול להוציאו כיון שבפועל אין לו דין ערבות עליו. אולם כתב הרב הנ"ל דאדרבא משם ראייה לסתור, דמהא דכל האחרונים שהאריכו בהאי ענינא לא תי' כן מוכח דלא ס"ל הכי.

[בהאי ענינא, ידועה הסתירה במשנ"ב אם יש ערבות לנשים, דבסי' רע"א שעה"צ סק"ט נקט כד' הגרעק"א דאיכא, ואילו בסי' תרפ"ט ביה"ל ד"ה ונשים העלה בספק, ובספר שבת לישראל עמ' תע"ה כתב ליישב בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א דשאני קידוש דאורייתא ממגילה דרבנן, דהואיל והוי ספק אם יש ערבות לנשים,

ז) והנה איתא ביו"ד סימן רס"ה סעיף א' שאם אבי הבן נמצא ומל ואינו יודע לברך, יכול אחר לברך בשבילו, ובביאור הגר"א שם ס"ק ג' כתב שהוא מדין ערבות וחזינן מזה דאף שאין בידו שיוולד לו בן זכר, אפי"ה מיקרי מחויב בדבר, והוא כמחר"ם חלאוה הנ"ל (ולא כהפמ"ג והשמוש חכמים עיי"ש).

(הגהות) רבינו שליט"א; ועתה חיפשתי להאי תשו' דמחר"ם חלאוה ולא מצאתי).

בדאו' אזלי' לחומרא שיש ערבות וממילא אפשר להוציאם בודאי, ומשא"כ בדרבנן. וחזינן שנקט הגר"ק דגדר ערבות במצוות דומה לערבות בממונות, שהדין אם יכול להוציא את חברו תלוי בדיני ההנהגה שלו בעיקר הערבות, דאם הוא נתבע מספק לסייע לחבירו בקיום המצוה אזי הוא יכול להוציאו בתורת ודאי. ולפי דבריו נראה דה"נ להיפך, דלגבי דרבנן שמספק אינו מחויב לסייע לחבירו מדין ערבות אזי אינו יכול להוציאו אפי' להך צד שיש לו ערבות אליו.

ולפ"ז לכאו' בניד"ד שהוא נידון דרבנן ויש ספק אם חבירו מחויב בברכה נימא דמספק הוא פטור מהערבות ע"ז וממילא לא יוכל להוציאו אף להך צד שהוא מחויב. אך יש לחלק דהכא הוא בודאי ערב לחבירו ורק חבירו מסופק אם הוא חייב בברכה. ומ"מ סברת הגר"ק דומה בעיקרה לסברת הגרד"ל דערבות במצוות דומה לערבות בממונות שהם תלויות בהנהגה בפועל ולא בחיוב דכלפי שמיא גליא].

סימן ב'

ברכה שאינה צריכה - דאח"כ

היו לפניו ב' פירות, אחד ודאי העץ והשני ספק העץ ספק האדמה מה יעשה ♦ בהערות; בנידון אם אפשר להגביל ברכה ע"י כוונה

המזון לא ישתה את המשקה החדש, מהו. והשאלה היא, אם כיון שבסופו של דבר לא ימעט בברכות, א"כ כבר יכול עתה לברך, או כיון שעתה ברכתו אינה צריכה, אין לו לברך א'.

(ב) ולכאורה יש להביא ראיה דמיקרי ברכה שאינה צריכה.

דיעויין במס' שבת (דף ק"ח א' תוד"ה במנחה), דכתבו תוס' שאין לעשות ב' סעודות בשחרית לצאת בזה חובת ג' סעודות, דיש בזה איסור ברכה שאינה צריכה. והנה ברכות אלו דהסעודה שלישית יברכם בסופו של דבר, דאם לא עכשיו בשחרית יאכל אח"כ סעודה שלישית לאחר זמן, ויאמר את אותם ברכות, הרי שלא איכפת לן מה שאח"כ בלא"ה יברך

(א) קיימא לן בסי' רט"ו ועוד מקומות דברכה שאינה צריכה אסורה כל שהיא מיותרת, - כגון מי שיכול לאכול את הכל תוך הסעודה וברכת המזון תפטר הכל, שאסור לו לאכול לאחר הסעודה, וכן היכול לאכול בלא שינוי מקום, אסור לו לאכול פרי אחד בבית ופרי אחד בחוץ דאז מתחייב בב' ברכות.

והנה יש לעיין בגוונא דהברכה עכשיו מיותרת, אבל אם לא יברך רק יאכל את המאכל בברכה האחת שכבר בירך על מאכל אחר, יצטרך אח"כ לאכול עוד מאכל אחר ולברך עליו. וכגון, היודע שלאחר המזון יכבדוהו במשקה שאינו נמצא בשעת המזון, אך אם ישיר משקה מסעודתו וישתהו לאחר

א. צ"ע דלכאור' הוי ברכה לבטלה ממש כיון שבסעודה כבר נפטר המשקה מברכה ומה הנידון. וכתב לי הגר"מ וקנין שליט"א: אמר רבינו שליט"א שודאי הכוונה שיכול לברך אחר ברהמ"ז, והמילה 'עתה' אינו מדוייק. [א"ה, כנראה כוונת מו"ר במש"כ א"כ כבר יכול עתה לברך, או כיון שעתה ברכתו אינה צריכה אין לו לברך, היינו האם יכול לברך ברכת המזון קודם ששתה את שארית המשקה או שצריך לסיים את המשקה קודם ברכת המזון כדי שלא לגרום ברכה שא"צ].

את אותן ברכות [מיהו בתשו' יד אליהו (סי' ט"ו) פירש את דברי התוס' בהא דכתבו דהוי ברכה שאינה צריכה דקיימו שפיר מסקנתם דלא יקיים סעודה שלישית, אך הוכרח לזה לא מפאת קושיין].

וכן בתשו' הרא"ש כלל כ"ב אות ד' דסבירא ליה דמותר לחלק סעודה שניה לשנים, כתב שאין זה ברכה שאינה צריכה כיון שעושה זאת לכבוד שבת לקיים סעודה שלישית, ולא כתב שמותר מפאת שבלא"ה יצטרך לברך, הרי ראיה. וכן הובא בסימן רצ"א במשנה ברורה ס"ק ט"ו דביכול לעשות סעודה שלישית אינו רשאי לחלק בחצות הסעודה, מפאת ברכה שאינה צריכה, ולא סבר למימר שלא חשיב אינה צריכה מהא דבלא"ה יברך אח"כ.

לדון עפ"י תשובת מהרש"ם

והנה בתשו' מהרש"ם (חלק א' סי' קס"ט) דן בהביאו לפניו תמרים שכרכתם בורא פרי העץ, וענבים שיש בהם ספק אם הם בכלל בוסר, דמבואר בסימן ר"ב דיש

לברך עליהם בורא פרי האדמה מספק, והשתא על הי מינייהו יקדים, אם ברכת העץ כיון דקודמת לברכת האדמה, או יקדים ברכת האדמה, שאם יברך העץ, שמא יצא בברכה זו להצד שהענבים לא הוי בוסר.

וכתב שם בשם הפמ"ג (סי' רי"א ס"ק ב' ב') שיכיון שלא לפטור את הספק, ואין בזה חשש ברכה שאינה צריכה כיון שבעושה על מנת למנוע חשש שמא אוכל בלא ברכה אע"פ דספק ברכות להקל לא חשיבא ברכה שאינה צריכה. אך כתב דבריו הפמ"ג אינם מוסכמים דאע"ג דהפר"ח (סימן י"ט) סבר ג"כ הכי, אבל התב"ש שם סק"ז כתב שהוא בכלל ברכה שאינה צריכה. [ויעוין בס' כ"ה סעיף ה' בביאור הלכה], והלכך לדעת התב"ש יש לו לברך תחילה ברכת האדמה ואח"כ ברכת העץ (עיי"ש מה שהביא לענין הלכה למעשה ואכמ"ל).

והנה גם מזה עכ"פ איכא ראיה למימר, דהנשוא של ברכה שאינה צריכה קיימא אפילו כשאינו מרויח בברכות, שהרי הכא בלא"ה אומר ב' ברכות האדמה והעץ.

ב. וכ"ה בפתחה סק"ו.

ג. כוונתו שם דהוי ברכה לבטלה, והוא משום דס"ל דלא מהני כוונה להגביל הברכה ע"ש, (ואדרבא כתב שם כנ"ל דאין איסור לגרום ברכה שא"צ במקום ספק ברכות). וכתב לי ע"ז הגר"מ וקנין שליט"א: ביאר רבינו דכל דבריו אזלי לפי לשון המהרש"ם בתשובה שם, ושם משמע דכוונה לצמצם הוי נידון ברכה שא"צ, ובאמת צ"ע דבדברי התבו"ש בפנים משמע דהוא ברכה לבטלה וכדהרגיש בזה רבינו בסו"ד באותיות הקטנות, ועי"ש מש"כ לחלק דאולי שאני ברכת ספק, ועכ"פ משמע מהמהרש"ם שאם יקדים ברכת הספק ליכא נידון ברכה שא"צ, וממילא תיקשי כיון דבלא"ה יברך ב' הברכות שוב יהא מותר לברך כסדר ולכוין לא לפטור, אלא דקאמר דטעמא בעי אמאי במקדים ברכת הספק ליכא ברכה שא"צ. ד. לכאור' נראה פשוט דלא דמי, דלהגביל הברכה ע"י כוונה ס"ל לתב"ש דלא מהני וממילא הוי ברכה לבטלה, אבל בגווני שרק גורם ברכה שא"צ אכתי יש לדון דאין איסור כשאינו מרויח בברכות. [אכן כוונת מו"ר היא לפי ל' המהרש"ם כמבואר בדברי הגר"מ וקנין הנ"ל]. אבל יש להוכיח כן משו"ת רב פעלים ח"ב

לצאת אלא ברכה לבטלה דלאו כל כמיניה להתנות, דכתב דאטו אם לפניו צלחת עם אגוזים ויתנה שברכתו תעלה רק על אחד מהם אע"פ שדעתו להמשיך לאכול, דיתחייב לברך, דודאי לא, כל שלא הסית דעתו, וא"כ במכרך ברכת העץ תחילה היכי מועיל התנאי דילמא ברכתו העץ, והוי כמתנה על שתי פירות שהברכה תחול רק על אחד מהם, וי"ל דלא דמי כיון דלענין הלכתא ברכתו לא ברכת העץ אלא האדמה, מהני התנאי, וצ"ת.

והנה, לפנינו פלוגתת התב"ש והפמ"ג, ובפלוגתא זו יש עוד נפ"מ, במי שלא נטל ידים ויש לפניו יין פחות ממלא לוגמיו ושאר משקים, דפלוגתא היא אם יין פחות ממלא לוגמיו פוטר שאר משקין, והשתא לדעת הפמ"ג ישתה תחילה היין ויתנה שאינו פוטר שאר משקין^ה, ולדעת התב"ש ישתה תחילה שאר משקין ואח"כ היין.

והתם בתב"ש אסיק דבברכותיהם שוות לא רק דהוה ברכה שאינה צריכה כמתנה שלא

סי' כ"ז שנקט לדינא כהפמ"ג והפר"ח דמהני כוונה להגביל הברכה ואעפ"כ כתב להקדים ברכת האדמה בספק, מפני שאף שמותר לגרום ברכה שא"צ כדי למנוע ספק ברכות, מ"מ כל שיש לו עיצה אחרת עדיף, וכשמקדים לברך האדמה נוקט הרב פעלים כד' החמד משה בסי' רמ"ט דאין בזה איסור גורם ברכה שא"צ (ודלא כד' המג"א המובא במשנ"ב סי' רט"ו סקי"ח). הא קמן דיש איסור לגרום ברכה שא"צ אף כשאינו מרויח בברכות.

ה. וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק ח"ח סי' י"ט ובשמירת שבת כהלכתה פנ"ד הערה ק"ד, אולם בח"א כלל נ"ה ס"ו נראה דמספק"ל אם מהני עיצה זו. ולכאור' יש להוכיח שאין הדברים תלויים בז"ז, דמצאנו בפמ"ג סי' רי"ב מ"ז סק"ב שהניח בספק אם מהני כוונה כשמברך על העיקר שלא לפטור את הטפל, וכן הניח בספק בסי' קע"ז א"א סק"א לענין דברים הבאים מחמת הסעודה אם אפשר להתכוין בברכת המוציא שלא לפטורם. וצ"ע מאי שנא ממש"כ בתורי דוכתי הנ"ל לייעץ שיתכוין בברכת הודאי שלא לפטור את הספק. ולכאור' צריך לחלק בין עיקר וטפל לשאר דוכתי, דבעיקר וטפל הם יותר אחוזים זב"ז וא"א לנתקם. [ובספר מעדני יו"ט לאאמור' שליט"א דן לחלק לפי הצד באחרונים דטפל לא בעי ברכה, אך מ"מ הרי הכרעת האחרונים היא דטפל בעי ברכה]. והרחבנו בהאי ענינא בחלק ההערות סי' ק"ב.

סימן ג'

אם יוצא ידי חובה באכילת טפל (במצה ובסוכה)

בנידון אם טפל חייב בברכה אלא שנפטר בברכת העיקר או שפטור מברכה
 ♦ בהערות; כמה היכ"ת שיוצא יד"ח מצה ואינו חייב בברהמ"ז, וקושיא
 לפ"ז מ"ט חוזר בברהמ"ז כששכח יעלה ויבא

(א) יל"ע היכא דפטור מברכת המוציא על ודאי שלוקח הוא הדין לענין מצוות א. ואין
 פת כגונא דברכות דף מ"ד, לחקשות להפוסקים דאמרי דהא דמבואר בברכות מט:
 דחוזר בשכח יעלה ויבא בברכת המזון ביום טוב, איירי דחוזר
 מצה וחובת סוכה. רק בליל פסח משום מצה ובליל סוכות, ותיקשי דהא
 משכח"ל בכחאי גוונא שאוכל כמפל ואינו מחויב בברכת המזון
ונראה דלענין מצה שפיר יצא, דכשם שברכת המזון ואעפ"כ יוצא ידי חובה, דיש לומר
 שבאכל ערלה מפילה לדבר אחר, דאזלינן בתר הרגיל.

א. וכ"כ להדיא בשו"ת משיבת נפש סי' ה' שיוצא יד"ח מצה בטפל. וע"ע בספר שש"כ פנ"ד הערה ס"ג
 שדן אם יוצאים יד"ח קידוש במקום סעודה בפת הבאה בכיסנין שהיא טפילה (שבאה להפיג חריפות השתיה).
 ב. אכן קושיא זו צ"ע ע"ד רע"א ואבה"ע בסי' קס"ח על המג"א סקט"ז שנקטו דאפשר לצאת יד"ח מצה
 בפת הבאה בכיסנין שאין מברכים עליה ברהמ"ז, וקשה דא"כ מ"ט חוזר בשכח יעו"י בליל פסח, ונהמג"א
 שם הוכיח כע"ז דלא כוותיה. וכן קשה לפ"ד המשנ"ב בסי' תנ"ג סק"ד ושעה"צ סקט"ז דיוצאים יד"ח
 מצה במצה המעורבת מדגן ושאר מינים (אם יש בה כזית דגן בכא"פ) אף אם אוכל ממנה רק כזית, ומאידך
 כה"ג סובר המשנ"ב בסי' ר"ח סקמ"ג ושעה"צ סקמ"ה דאינו מברך ברהמ"ז. ועוד משכח"ל במצה המעורבת
 מדגן ואורז שד' רוב האחרונים לדינא שיוצאים בו יד"ח מצה אף אם אין בו כזית דגן בכא"פ כמבואר
 במשנ"ב סי' תנ"ג שם, אך לענין ברהמ"ז הביא הביה"ל סי' ר"ח שם ד"ה עירב בשם הפמ"ג ודה"ח דמצדדים
 שלא לברך ברהמ"ז. וגם משכח"ל בכפיהו לאכול מצה, אך בזה ודאי י"ל דאזלינן בתר הרגיל. עוד משכח"ל
 לפ"ד החת"ס בשו"ת סי' קכ"ז דמצה סגי בהנאת גרונו משא"כ ברהמ"ז בעי הנאת מיעו, ולפ"ז כתב דאם
 אכל כזית מצומצם דנשאר בין החניכיים יצא יד"ח מצה ופטור מברהמ"ז, (וכן באכל חצי כזית והקיא וחזר
 ואכל חצי כזית), וכן הקשה האפיק"י ח"ב סי' א' ע"ד החת"ס. עוד משכח"ל בגזל חיטים ואפאן דקנה
 בשינוי ויוצא יד"ח מצה אך אינו מברך משום בוצע בירך וגו' לכמה שיטות, עי' סוס"י תנ"ד. וכן באכל

לענין ימי הסוכות ויום ראשון דסוכות

(ב) לענין סוכה יש לעיין, דבשאר ימים שאין מצוה בפת י"ל שאינו מברך לישב בסוכה על פת טפל, כיון שהפת טפל לשאר מילי ושאר מילי הוי אכילת ארעי שאפשר לאוכלם חוץ לסוכה, וא"כ יל"ע שיהא רשאי לאכול גם את הפת מחוץ לסוכה, וא"כ לא יברך לישב בסוכה. אך יש לומר דמכל מקום כיון שאוכל פת, ואין דרך בני אדם לאכול פת חוץ לבית, ממילא חייב בסוכה, כיון שאכילת פת היא אכילת בית (וגם אם עתה היא טפל חייב) ויברך לישב בסוכה וצ"ע. ולכאור' בפשוטו נראה יותר דהוה אכילת ארעי.

ולענין יום הראשון דסוכות לצאת בפת טפילה, ידי מצות אכילה דהוקשה לט"ו דחג המצות, הנה אם נימא דבעינן אכילת ביצה ועוד ובפחות מזה אין קיום מצות ט"ו ט"ו (דבאכילה תליא מילתא) א"כ יהיה הדין כמו בשאר ימים, שאם בשאר ימים פטור מהסוכה באכילה כזו, א"כ גם בלילה הראשונה לא יצא ידי חובתו. אך אם נימא דבליל ראשון סגי בזית ה"ג דין הלילה הראשון לא יהיה כשאר ימים, דבלילה הראשון לא יוכל לאכול את הכזית הטפל מחוץ לסוכה, ויצא ידי חובתו, ולכאור' להסוכרים דחייבים בסוכה גם בגשמים והבן^ג.

ויש לדון עוד לומר שיוצא ידי חובה, דכיון דבאכילה כזו חייב בברכת המזון, דהא מבואר בתשו' משיבת נפש סימן ה' דברצונו בדבר, גם כטפל וגם בתור עיקר, דינו כעיקר, והובא במ"ב סימן רי"ב סק"ה ובשעה"צ, והכא הא רצונו במצות אכילת מצה ולכן רוצה את הטפל וא"כ חייב בברכה ודינו כעיקר, וא"כ שפיר יוצא ידי חובה.

אך גם כשרצונו עכשיו לצאת במצוה, יל"ע דילמא רק ברצון גשמי קאמר המשיבת נפש ולא ברצון מחמת המצוה. והנה חזינו לענין מרור דאיכא מקמאי דסברי דפטור מבורא פרי אדמה כיון דהוי דברים הבאים מחמת הסעודה, ושורש דין זה לכאורה מפאת טפל ואע"פ שרצונו נמי בהמצוה, וא"כ משמע שרצון למצוה לא מפקיעו מטפל, ואולי זה רק לענין דברים הבאים מחמת הסעודה. ועי' בשבילי דוד סימן רי"ב שדן דעיקר וטפל ובאים מחמת סעודה דמי אהדדי לענין דינא.

ואם נימא כנ"ל דרצון מחמת המצוה מועיל לן, אכתי משכחת לדון בכה"ג שאין רצונו דוקא עכשיו לצאת במצות אכילת מצה, דיכול לאכול גם אח"כ, אלא שסובר כיון שבלא"ה אוכל, יכול לצאת במצוה זו ולא בזו שלאחריה, אם אכילת טפל כזו תיחשב אכילה לענין לצאת בה ידי חובה.

ח"ז מצה וח"ז שהכל ובירך בנ"ר ואח"כ אכל עוד ח"ז מצה בתוכא"פ דיוצא יד"ח מצה ופטור מברהמ"ז (כמש"כ בספר שיעורי שלמי תודה עמ' מ"ז בשם מרנן הגר"א"ל שטיינמן והגר"ח קנייבסקי שליט"א דאם אכל ח"ז ענבים וח"ז תפוח ובירך בנ"ר ושוב אכל ח"ז ענבים פטור ממעין ג', ומשום ב' טעמים, חדא שכבר נפטר מברכה על ח"ז, ועוד דלפ"ד החזו"א סי' ל"ד סק"ד ברכת בנ"ר שבירך היא הפסק לחיוב ברהמ"ז ע"ש). והרחבנו בכ"ז בחלק ההערות סי' קע"ו. ועי' במכתב מו"ר שליט"א שהשיג על ההיכ"ת האחרונה.

ג. כוונת מו"ר לחקירה הידועה אם המצוה היא 'אכילה' או 'שיבה בסוכה', ותלה זאת במח' הראשונים אם

בלילה הראשונה, ודאי סגי בוי"ד, אך לא משמע כן במ"ב, וצ"ע. ובמטה אפרים כתב דיאכל כביצה.

הדבר תלוי אם אוכלים כה"ג בבית

והנדרון זה איתא בתשו' לכושי מרדכי להגאון ממאדע חלק ב' סימן ל' אם מותר לאכול חוץ לסוכה פת כאשר היא מפילה, וכן לענין מצה אם יצא בתור מפילה, והעלה דאסור לאכול חוץ לסוכה, מפאת דיש כאן חשיבות פת, והא דפטורה מברכת המוציא, האריך בראיות דאינה פטורה לגמרי אלא דברכת העיקר עולה על המפילה ה'. [א.ה. עי' מקור חיים בסימן תרל"ט שג"כ כתב מפורש לענין זה אם יוצא ידי חובה במפל'].

ולכאורה נראה שעיקר הנדרון לענין סוכה הוא בדרך בני אדם, אם אוכלים דוקא בבית אכילה כזו - כשהעיקר הוא ארעי והטפל הוא פת, או שאוכלים כן גם בחוץ, דאם הוה אכילת בית חייל דינא דתשבו כעין תדורו, אבל אם אה"נ כשהפת טפל אוכלין אותה כן מחוץ לבית א"כ אינו חייב בסוכה. וצ"ע מה שכתב בלבושי מרדכי שהדבר תלוי בדיני ברכות - אם חייב בברכה ונפטר בברכת

העיקר או שאינו חייב כלל בברכה, הא לכאורה יש לומר שהדבר תלוי אם אוכלים כה"ג בבית, דאם אוכלים כן בבית יהיה חיוב דתשבו כעין תדורו - גם אם אין חייב לברך.

למסקנת התשו' לכושי מרדכי שם דחייב בסוכה, נמצא דלהסוכרים דמוזנות חייבים בסוכה, אם יאכל גלידה בגביע נהי דמצד הגלידה פטור מסוכה, יהיה חייב מפאת הגביע, היכא דיש התם כביצה ועוד. ויל"ע לדינא דאף אם נחמיר לענין שלא לאכול חוץ לסוכה, אם יברך גם כן על אכילה זו לישב בסוכה.

עוד הערות בדין עיקר וטפל

ג) מי שאכל פת באופן שהפת מפילה לדבר אחר כגון מליח דמברך על המליח ופומר את הפת, יל"ע באופן שאכל פת כדי שביעה שהוא חייב ברכת המזון מדאורייתא, איך מועיל מה שבירך בורא נפשות על המליח, הרי מדאורייתא נחשב כלא בירך דמי, שאין כאן ג' ברכות, ואיך תועיל בורא נפשות לדאורייתא. ואין לומר שאם אכל כדי שביעה באמת לא יועיל ברכת בורא נפשות,

בעי' כזית או כביצה. ועי' בספר חידושי ושיעורי ר' ברוך בער ח"ג בהוספות שהגר"ב אמר בזה נפ"מ אם יוצאים בפת גזולה, דאם הוא חובת אכילה אין יוצאים כמו שאין יוצאים יד"ח מצה במצה גזולה, אך אם הוא רק היכ"ת לשיבה בסוכה יוצאים כמו שיוצאים יד"ח תקיעת שופר בשופר גזול.

ד. וכ"כ הט"ז והפמ"ג תרל"ט סק"א, אך בשעה"צ שם סקמ"א כתב דמסתמת השו"ע משמע דאינם תלויים זב"ז. ה. עי' בספר משנת יוסף להגר"י ליברמן שליט"א על סדר השו"ע סי' ח' שנו"נ בהרחבה בראיותיו ובכל דבריו.

ו. זה לשונו; 'מה שנ"ל שגם בדין סוכה אכל פירות לעיקר ופת אפילו יותר מכביצה כמו שנפטר הפת מברכתו ה"נ נפטר מסוכתו' עכ"ל.

דזה לא מצינו. ובספר משיבת נפש כתב דכיון שהוא טפל אין לו חשיבות ופטור מברכת המזון מדאורייתא (ועי' להלן אות ד')^ז.

ולדבריו יש לדון בגוונא שאכל פחות מכזית מליח וכזית פת, שמדאורייתא פטור מברכת המזון על הפת כיון שאין לו חשיבות וכדבריו, או שמא כיון שאין לו בורא נפשות על הפחות מכזית מליח יהיה חייב מדרבנן בברכת המזון, דכיון שלא היה לו כזית במליח חייב עכ"פ על הפת ברכת המזון^ח.

טפל חייב בברכה

(ד) הנה, זה ודאי שגדר עיקר וטפל אינו שהטפל פטור לגמרי מברכה, אלא שהטפל נפטור מברכת העיקר, וראיה מהא דאיתא בס' רי"ב ס"ק ד' שאם בשעה שבירך על העיקר לא היה בדעתו לאכול את הטפל צריך לברך על הטפל, והיינו משום דטפל באמת צריך ברכה, אלא שנפטור מברכת העיקר ולכן כאן שלא היה דעתו על הטפל ואינו נפטור מברכת העיקר, צריך ברכה על הטפל. [אולם בדאורייתא שאני, שמדאורייתא טפל פטור לגמרי וכמשנ"ת]. וגם במאכל שאינו טפל הדין כן שאם בירך על מאכל וחשב בהחלטיות שיאכל רק אחד ממנו, ושוב

אח"כ לאחר הברכה נמלך לאכול עוד צריך ברכה נוספת.

בשער הציון סי' ר"ח אות ע' כתב דאם שתה פחות משיעור רביעית יין, ורביעית משקין, יש לעיין איך יעשה לענין ברכה אחרונה של המשקין, דהלא יש דעות הסוברים דאפילו על רוב רביעית צריך לברך מעין ג', וממילא לא יוכל לברך בורא נפשות על המשקין, וכתב שם וכי משום שאין אנו יודעין לברר ההלכה יתחייב לברך על זה בורא נפשות.

וחכ"א רצה להוכיח מזה דסבירא ליה להשער הציון דטפל פטור לגמרי מברכה, שאם צריך ברכה אלא שנפטור מברכת העיקר, הרי כאן לא בירך על העיקר כלל ואיך יפטור הטפל ומה בכלל נסתפק השעה"צ שלא יברך על המשקין, וע"כ שטפל אין צריך ברכה כלל^ט.

אולם נראה דאדרבא משם ראיה להיפך, דכל מה דנסתפק השעה"צ הוא דוקא משום שאולי השיעור בשביל מעין ג' הוא כזית וממילא ברכתו מברכת העיקר, אבל אם לא היה ברכה לעיקר לא נסתפק, דבזה ודאי שיברך על המשקין, ולא אמר שטפל אין צריך ברכה כלל, דאם אין צריך ברכה כלל,

ז. בחלק הסימנים סי' י"ד הבאנו עוד תי' באחרונים על קושיא זו, והבאנו עוד דבראש יוסף מד. כתב דצ"ל דמתני' והשו"ע מיירי באופן שלא אכל מהפת כדי שביעה ואינו חייב בברכה^{מ"ז}, ואה"נ אם יאכל מהפת כדי שביעה חייב לברך ברהמ"ז, וכע"ז מבואר בצל"ח מא: (על רש"י ד"ה פת הבא בכיסנין) וכן מב. (על רש"י ד"ה רב הונא בסו"ד).

ח. במשיבת נפש שם דן בזה להדיא והביאו מו"ר להלן סי' ד' אות ג'.

ט. וכ"כ בספר עמק ברכה דיני ברכות הנהנין אות ה'.

גם אם אין חיוב ברכה על רוב רביעית יין לא יצטרך לברך על המשקין, כיון שהמשקין טפל ואין צריכים ברכה, וע"כ דאדרכא טפל צריך ברכה, אלא שנפטר בברכת העיקר, ואם אין לעיקר ברכה ודאי לא נפטר הטפל, ורק משום שאולי העיקר צריך ברכה, בזה הטפל גם ברכתו כברכת העיקר.^י

והנה בס' קע"ד סעיף ב' בבה"ל ד"ה יין נשאר בצ"ע בשתה רק מעט יין אם נפטרו המשקין, הדילמא בעינן מלא לוגמיו. ולפי"ז נדון במעשים בכל שבת, ששומע מהשני קידוש, ושותה השומע מעט יין מכוס המקדש, ויש לפניו משקין, דיהיו המשקין בספק האם נפטרו. ויש לו עצה לצאת מהמקום ויהיה שינוי מקום, ויצטרך ודאי לברך על המשקין, ואין בזה משום גורם ברכה שאינה צריכה, כיון שעושה כן משום ספק. אולם עצה זו לא יהני אם הניח חברים שם במקום. ולכאור' יש לו עוד עצה לשתות קודם את המשקין ואח"כ את היין, אולם יש לדון אם בבה"ג יש לו ענין לשתות מן היין של קידוש, אחר שכבר הפסיק בשתיית המשקין.

והנה באבני נזר כתב דטפל פטור לגמרי מברכה, אולם כתב דזה דוקא בטפל גמור, אבל במשקין שנפטרים בברכת היין, בזה כיון שאינו טפל ממש צריכים ברכה, אלא שנפטרו בברכת העיקר.^{יא}

ולפי"ז אף שנתבאר דמוכח מהשער הציון דגדר עיקר וטפל שהטפל צריך ברכה אלא שנפטר בברכת העיקר, אין מזה ראיה לכל טפל, דאפשר שהוא דוקא ביין ולא בכל טפל.

אולם עכ"פ לפי רוב הפוסקים גדר טפל, בכל טפל, שהטפל צריך ברכה אלא שנפטר בברכת העיקר. ולפי"ז אם בירך על גלידה בתוך גביע באופן שהגביע נפטר מברכה ונפל הגביע לאחר הברכה והוצרך להביא גביע אחר שלא היה דעתו ע"ז, צריך לברך על הגביע, כיון שהגביע בעצם צריך ברכה, וכאן לא מהני ברכת העיקר, כיון שלא היה דעתו על טפל זה וכדאיתא בס' רי"ב סק"ד במ"ב שאם לא היה דעתו על הטפל חייב בברכה.

י. וכ"כ באג"מ ח"א סי' ע"ד.

יא. לא מצאתי חילוק זה באבני"ז, אך מבואר שם חילוק אחר דתלוי אם העיקר חייב בברכה או לא, ודימה למלאכת הוצאה בשבת דהמוציא חצי שיעור בכלי פטור בכלי טפלה לו, אך אם חייב על האוכל חייב גם על הכלי ע"ש (בסי' ל"ח אות י"ג). וכן עולה מדברי האג"מ ח"ד סי' מ"ב. ובזה כתבו ליישב קושיית המשיבת נפש הנ"ל מ"ט האוכל מליח ופת עמו א"צ לברך ברהמ"ז דאו' על הפת, דכיון דמדאו' פטור מלברך על המליח פטור ג"כ מלברך על הפת.

ולכאור' היה מקום לחלק באופ"א, דיש חילוק בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה, דברכה ראשונה תליא באיסור להנות מהעוה"ז בלא ברכה, וזה שייך גם בטפל, משא"כ ברכה אחרונה, כדמשמע בתוס' לט. ד"ה בצר ובריטב"א לה. וכ"כ הפמ"ג רי"ב מ"ז סק"ז דאין בזה איסור להנות מהעוה"ז בלא ברכה. ולפי"ז נמצא שאם אכל הטפל אחר שבירך ברכה אחרונה על העיקר יהא טעון ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה, וזה חידוש. ומ"מ כל החילוקים הנ"ל אינם כד' השעה"צ אא"כ נימא דיש חילוק בין יין ומשקים לשאר עיקר וטפל כדברי מו"ר. והארכנו בהאי ענינא בס' י"ד.

סימן ד'

ברכה אחרונה על כזית אם עולה גם לחצי זית שאכל בפני עצמו

אכל כזית ולאחריו חצי כזית ושהה ביניהם כדי אכילת פרס האם נפטר הח"ז בברכה אחרונה שמברך על הכזית ♦ אכל ח"ז מזונות וח"ז שהכל ושוב ח"ז מזונות האם מברך על המחיה או בנ"ר ♦ ח"ז עיקר וח"ז טפל האם מצטרפים לברכה אחרונה ♦ בירור יסוד הדין דהאוכל פרי קודם הסעודה ופוסט בברכתו פרי שאוכל בסעודה נפטר גם הראשון בברהמ"ז ♦ עשה קידוש ואכל פת הבאה בכיסנין ועומד לאכול סעודת פת האם יברך על הגפן ועל המחיה ♦ אכל פרי מז' המינים וכן ח"ז תפוח וח"ז דג האם יברך רק מעין ג' או גם בנ"ר ♦ בהערות; גרירת תפוח לענבים בברכת מעין ג' היא ב'פטור' של הברכה או 'בחיוב' של הברכה

והנה יש בזה כמה נפ"מ. אם אכל כנ"ל כזית, ושהה, ואכל עוד חצי כזית, ובירך בורא נפשות, ולאחר שבירך אכל עוד חצי כזית תוך כדי אכילת פרס לחצי הזית. דאם נאמר שהבורא נפשות קאי על הכל, א"כ על החצי כזית השני לא יכול לברך, ואם קאי הברכה רק על הכזית הראשון אזי חייב לברך בורא נפשות כיון שהצטרפו שני חצאי הכזית, [ואע"ג שנמלך בין החצי כזית הראשון והשני, שבירך בינתיים בורא נפשות, לכאורה חייב בברכה אחרונה, וכן הובא במג"א סי' ר"י הביאו במ"ב ריש סי' ר"י - דאם אכל פחות

(א) קיימא לן דברכה ראשונה חייב על כל שהוא וברכה אחרונה על כזית.

יש לעיין מי שאכל כזית ושהה בכדי אכילת פרס, ואח"כ אכל עוד פחות מכזית ובירך ברכה אחרונה, האם הברכה האחרונה עולה רק על הכזית, והמחצה אין עליו תורת ברכה אחרונה ונשאר בלא ברכה, או דקאי על הכל, דאף דאין מברכין בורא נפשות על פחות מכזית, זה דוקא כשהוא בפני עצמו אבל אם מברך מחמת כזית - חל הברכה על הכל (וכן היה נראה פשוט מסברא ראשונה) ^א.

א. א.ה. בסי' ד' הבאנו לכל דברי מו"ר בזה הסימן והארכנו בהם טובא.

הרבה כויתים מזונות. ואף אם יאכל כוית שהכל וכוית מזונות, והרי לא אשכחן זה.

[הוספת] רבינו של"ט"א; והנה באמת האבני נזר תלי לה בפלוגתא דאמוראי בפ"ג, ולמאי דקיי"ל ליתא להאי דינא, ואך הנידון לאידך אמורא. ומה שכתבתי כוית שהכל וכוית מזונות, הכוונה שאכל תחילה כוית שהכל, והכוית מזונות הרי חציו הראשון נצטרף לכוית שהכל, וחיל עליו דין בנ"ד, וממילא חציו השני יפטר מעל המחיה, (ובאמת הבנ"ד יפטור גם חציו השני), ע"כ].

עוד כתב האבני נזר שם באות י"ג על הא דפסק השו"ע (סי' ר"ח סעיף ט') דבעירב קמח של מיני קטניות עם קמח של ה' מיני דגן ובישול בקדירה, אם אין מ' מיני דגן שיעור שאכל ממנו בכדי אכילת פרס מברך לפניו בורא מיני מזונות ולאחריו בורא נפשות, וז"ל "קשה לי דיותר נראה שלא יברך אחריו" עכ"ל. דלפי פסק השו"ע דמברך תחילה בורא מיני מזונות דחשיב מפל אליה אפילו אין בו כוית, וכיון שהדגן פחות מכוית שאינו מברך אחריו, גם על הטפל

מכשיעור והלך לחוץ וחזר מיד, אע"ג דמברך שנית ברכה ראשונה, מצטרפים האכילות וחייב בברכה אחרונה אם היה בכדי אכילת פרס. ובפשוטו הכוונה גם בנמלך גמור^ב].

עוד נפ"מ, דאם אכל כוית מזונות, ושהה, ואכל חצי כוית מזונות וחצי כוית שהכל ובירך על המחיה. אם נאמר דהחצי כוית מזונות נכלל עם הוית מזונות, א"כ על המחיה קאי על הכוית ומחצה, ועל החצי כוית שהכל לא יברך כלום, אבל אם אין החצי כוית מזונות נכלל עם הכוית נמצא שיש כאן חצי כוית מזונות וחצי כוית שהכל ומברך עליהם בורא נפשות^ג.

ועיין בתשו' אבני נזר או"ח ח"א סימן ל"ח אות י"ב, דמבואר מדבריו דהיכא דאכל חצי כוית מזונות וחצי כוית שהכל ושוב חצי כוית מזונות, והכל בכדי אכילת פרס, יברך בנ"ד, מפאת דכבר חייל עליו חיובא דבנ"ד ולא פקע. והעירו דלדבריו א"כ אם אכל חצי וית שהכל וכוית מזונות יאמר בנ"ד ואף אם יאכל

ב. אמנם בערוה"ש סי' ר"י ס"ב כתב דזהו רק אם נטל ידיו שהוברר שהיה דעתו לכך מתחילה אבל בנמלך גמור אינו מצטרף. ומצאנו שנחלקו בכע"ז הביה"ל סוס"י קפ"ד והחזו"א סי' ל"ד סק"ד לענין מי שאכל פת ולא שבע ובירך ברהמ"ז ואח"כ אכל עוד פת פחות מכזית ושבע אם מתחייב בברהמ"ז דאו', וד' החזו"א דהברהמ"ז הוי הפסק. ובספר שיעורי שלמי תודה להגר"צ פלמן עמ' מ"ז כתב בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א דלפ"ד החזו"א אם אכל ח"ז ענבים וח"ז תפוח ובירך בורא נפשות ושוב אכל ח"ז ענבים פטור מלברך מעין ג' אף להשיטות דמעין ג' דאו' כיון שברכת בנ"ד הוי הפסק והיסח הדעת. אך יש בזה קצת סתירה בחזו"א, דבסי' כ"ח סק"ב כתב שאם אכל ולא שתה ובירך ברהמ"ז ואח"כ שתה מתחייב שוב בברהמ"ז דאו' להשיטות בראשונים דבלא שתיה אין חיוב ברהמ"ז מדאו'. [ואולי איירי שם כשדעתו מעיקרא היתה לשתות לאחר ברהמ"ז וכה"ג ליכא היסח הדעת], וצ"ע. וע"ע מש"כ בזה בחלק הסימנים סי' ז' אות ג' והערה ג', ובמכתב מו"ר אלי.

ג. יש לדון דכה"ג ודאי לא יפטור כיון שכבר חל חיוב בנ"ד על הח"ז מזונות בצירוף לח"ז שהכל (אא"כ כיון להדיא לפוטרו). וי"ל גם לאידך גיסא, דכה"ג כיון שחל עליו חיוב ברכה שפיר ייפטר בעל המחיה ושאינה מהאופן הקודם ששם הוא פטור מברכה.

ד. א.ה. כמבואר בדברי המהרש"ם המובאים להלן בסוף הסימן.

לא יברך, כמו שאכל מליה ופת דמברך על המליה
בנ"ר ופטר את הפת, אף דבנ"ר לא חשובה כלל לגבי
ברהמ"ז לאחריו" עכ"ד. וצ"ע דהכא העיקר נמי חייב
בבנ"ר, הגע עצמך דבהיה חצי כזית מזונות וחצי זית
שהכל דמברך בנ"ר, ויש לו לעיקר טפילה של בנ"ר,
הא ודאי דגם הטפילה חייב בבנ"ר ולא דפטור לגמרי.

ואמז אם יהא עיקר של בנ"ר פחות מכזית ועמו
טפילה כזית של בנ"ר יהא פטור. והנה באבני
נזר שם דן בהך דיש כזית דגן פחות מכזית כדא"פ
דיהא פטור לגמרי, אך הא חזינן דחייב כבורא
נפשות⁷.

הוכחה בדעת המשנה ברורה בזה

(ב) ולכאורה יש להביא ראיה לעיקר
הנידון אם מברך ברכה
אחרונה רק על הכזית או גם על פחות כזית
שאין לו צירוף עם הכזית, מהמבואר בסימן
קע"ו במ"ב ס"ק ב' דג' חילוקים יש לענין מי
שאוכל פרי קודם נטילת ידיים, א. כשיאכל גם
תוך הסעודה מאותו פרי, דבזה לא יברך ברכה
אחרונה, כי בברכה ראשונה פטר גם את
הפרי שבתוך הסעודה [היכא דהיה חייב
בברכה ראשונה אע"פ שאוכלו בסעודה], ואז
חל ברכת המזון גם על מה שאכל קודם
הסעודה. (ובשעה"צ אות ח' כתב דהרמב"ן

ורשב"א פליגי אבל קי"ל הכי). ב. כשלא אוכל
פרי בסעודה, או אוכל באופן שאינו חייב
בברכה ראשונה בסעודה, אז חייב בברכה
אחרונה. ג. כשאוכל קודם נט"י על מנת
להמשיך הלב לאכילה, פטור מברכה אחרונה
גם אם לא אוכל שום פרי בסעודה.

והנה משמע באופן הא', שאין צריכים
שיאכל בסעודה כזית מן הפרי ודי לו
שיאכל אף פחות מכזית, דגם בכה"ג פטור
מברכה אחרונה על מה שאכל קודם הסעודה,
מפאת שהברכת המזון שאחר הסעודה פוטרתו.
וא"כ חזינן דגם על פחות מכזית חל ברכת
המזון¹, (ועי' בזה עוד להלן בסימן ה').

[וחדד מן חכימיא רצה לומר דלעולם אין חייב
ברכה אחרונה על פחות מכזית, רק
דכיון דברכה ראשונה פוטרת נמי מה דאכיל
בסעודה הוי חדא עם מה שאוכל בסעודה
וממילא חיילא ברכת המזון עליה, אך לכאורה
טעם הדין דסי' קע"ו דברכת המזון פוטרת
משום דחיילא על מה שאוכל בסעודה חיילא
נמי על מה שאוכל קודם הסעודה (ולא מפאת
דהוי חדא). ועיין במשנה ברורה סי' תע"ג
סקנ"ו דכתב כן, דהא דאם הכרפס פטר
המרור פטור מברכה אחרונה על הכרפס -
מפאת דברכת המזון דהמרור פוטרת הכרפס²].

ה. בחלק ההערות סי' ר'-ר"א הרחבנו בנידון זה של האבני נזר אם חייב הברכה יכול להשתנות לאחר גמר
האכילה.

ו. יש לדון לחלק דברהמ"ז קאי על כל הנאכל בסעודה (כמש"כ בעה"מ בברכות מא: דברהמ"ז קאי על
השביעה ולכך פטר דברים הבאים בסעודה) ולכן הח"ז של הפרי מצטרף לכל הסעודה משא"כ בשאר גווני
הנ"ל.

ז. מאידך גיסא ל' המשנ"ב בסי' קע"ו סק"ב הוא "א"כ הוי הכל לצורך סעודה וא"צ לברך אחריהם, דברהמ"ז
פטור הכל כמו שפוטרת מה שאוכל בתוך הסעודה", וכ"ה ל' הח"א כלל מ"א ס"א, ומשמע דחשיב כבא

ויש לעי' באכל קודם הסעודה חצי כזית בורא פרי העץ וחצי כזית בורא פרי האדמה, (ובתוך הסעודה אכל אדמה) מהו לענין ברכה אחרונה, דהכא מחצית ממה שאכל נפטר בברכת המזון, דהיינו הא דברכתו בפה"א, ומחצית לא נפטר, מי אמרינן דחייב לברך בנ"ד שהרי לא כל הוית יפטר, או דאמרינן דכיון דנשאר רק פחות מכזית, א"כ לא יברך, והכי לכאו' פשטא דמילתא.

ובסי' קע"ו דן בבה"ל בעשה קידוש ואכל פת הבאה בכיסנין אם יברך על המח', וכתב דהיכא דאכיל בסעודה פת הבאה בכיסנין ודאי לא

יברך, כיון דבברכת המזונות פטר את הכיסנין שבתוך הסעודה ברכת המזון קאי נמי עלה, ולטעם זה על היין מוהת חייב לברך (אם לא ישתה יין בתוך הסעודה).

תו' כתב דאף בלא אכל פת הבאה בכיסנין בסעודה, לא יברך על המחיה שהרי הוא ספק לחם וא"כ ברכת המזון פוטרתו, ולכאורה הא חייב על היין וא"כ יכלול מספק [וי"ל דקאי על השומעים או בקידוש על חמר מדינת], אך גם על הגפן לא יעשה, דלחצד דפת הבאה בכיסנין הוה פת הו"ל כמקדש קודם הסעודה שנפטרת בברכת המזון, ופטר על היין"ה.

מחמת הסעודה וא"צ שיפטור את הח"ז שבתוך הסעודה עימו, וצ"ע. ויש לדון כמה נפ"מ בזה, א' אם אכל את הפרי זמן רב קודם הסעודה (ע"מ לפטור פרי בסעודה), ע"י בספר וזאת הברכה שהביא בזה פלוגתא בין הגרשז"א להגרש"א, (וקצת יש להוכיח מכרפס הנאכל זמן מופלג מהסעודה). ולכאו' תלוי בהנ"ל אם יסוד פטורו משום מיגו דפטר את הפרי שבסעודה פטר גם את הקשור אליו, או משום דחשיב כמחמת הסעודה, וזהו רק אם אכל בסמוך לסעודה. ב' ד' הגרשז"א דלא מהני לפטור סוכריה שיאכל בסעודה כיון שאין הסוכריה שייכת לסעודה (מובא בזאת הברכה), ולכאו' זהו רק אם הפטור הוא מדין דחשיב צורך הסעודה. והארכנו בזה בחלק ההערות סי' ס"ט.

ח. צ"ע דהא יין של קידוש נפטר מדין דברים הבאים מחמת הסעודה כיון דהוי צורך הסעודה, ובפת הבאה בכיסנין הרי לא מצאנו בשום מקום שחוששים מלברך על מאכלים הנאכלים לאחריו משום דהוי ספק פת (וכגון האוכל דג הרינג ומיני סלטים לאחר העוגה כנהוג בקידושים, האם נימא שלא יברך עליהם מספק). ובפשטות צ"ל דאין טפילות אלא לאכילת פת שהיא אכילה של שביעה ולא לאכילת פהבב"כ שהיא אכילה של תענוג, וא"כ ה"ה ביין של הקידוש. [אמנם קשה עוד איך מברך אח"כ המוציא על הפת, והא אם הפהבב"כ היא פת גמורה נמצא שבירך במ"מ על הפת ונפטר בדיעבד וממילא גם הפת שלאחריו נפטרה בזה, ועי' בשו"ת אור לציון ח"ב ס"ז שנקט מה"ט דאין לברך על הפת אח"כ מספק, אך מנהג העולם לא כן. ולכאו' צ"ל דהוי כמכוין שלא לפטור את הפת, (ועי' בספר מגילת ספר סי' י"א סוף אות ד' ועוד שכתבו לבאר מ"ט אי"ז תלוי בפלוגתת הפר"ח והתבו"ש אם אפשר להגביל הברכה ע"י כוונה, וע"ע מש"כ בזה בחלק ההערות סי' מ"ט), וא"כ י"ל דמה"ט נמי אינו פטר את הסלטים וכדו' בברכה ראשונה, אך לענין ברכה אחרונה שפיר נפטר היין מספק בברהמ"ז].

ויש לדון לבאר באופ"א, דגם כה"ג חשיב צורך הסעודה, וכל' המ"ב סי' רצ"ט ס"ק כ"ט דקידוש הוי צורך הסעודה ולכן נפטר בברהמ"ז, דסו"ס מה שיכול לאכול את הסעודה אח"כ הוא רק מחמת הקידוש שעשה מקודם. וכן מצאתי להדיא באשל אברהם מבוטשאטש סי' רפ"ט. ונפ"מ בין ב' הביאורים באופן שאוכל מזונות שאינו ספק פת (כגון קוגל אטריות וכדו'). וקצת יש להוכיח כדברינו מהא דלד' הגאונים יוצאים יד"ח קידוש במקום סעודה ברביעית יין ונמצא דלעולם אין הקידוש זקוק לסעודה ואעפ"כ נפטר בברהמ"ז. והרחבנו עוד בשאלה זו בחלק ההערות סי' נ"ז.

הוכחה מדברי מהרא"ל צינץ

ג) ודנה לענין ספיקן, באוכל כזית והפסיק ואכל מחצה, יש למילף מדברי מהרא"ל צינץ.

דהנה תנן ברכות מ"ד א' שהאוכל עיקר וטפילה, מברך על העיקר ופטר את הטפילה וכדתנן התם דאכל מליח ופת עמו והמליח עיקר והפת טפל, מברך על המליח ופטר הפת, דהיינו שמברך שהכל ובג"ד ואינו מברך המוציא ולא ברכת המזון.

ומבואר שם בתוס' דמה שהטפל פטור מברכה, הוא מפאת שברכת העיקר פוטרנו, ולכן בגוונא שברכת העיקר לא תפטרנו, חייב בברכה, כגון שאכל את הטפל (הפת) בשינוי מקום מהמליח או שבשעת אכילת המליח לא היתה דעתו על הפת.

והשתא דן במשיבת נפש להגאון מהרא"ל צינץ, כשהעיקר שהכל, והטפל מזונות, דבזה לפניה מברך שהכל, והוא אכל מהעיקר חצי כזית ומהטפל כזית שלם (ולא נתחייב ברכה אחרונה על העיקר), איזה ברכה אחרונה יברך, דבפשטות יברך על המחיה, כיון שהעיקר פטור מברכה אחרונה. [וכדדן בהפלאה היכא דהעיקר היו מים ולא הי' לצמאו^ט].

ט. מובא להלן סוס"י ר'.

אך

הכריע במשיבת נפש, שיברך בורא נפשות. ומשמע בדבריו שברכה אחרונה זו חלה גם על החצי כזית שהכל, ואף כשהיה משקין, היינו ששתה פחות מרביעית והטפל הוא אוכל גם מצטרף האוכל למשקה לברכה אחרונה, דכמו בחצי כזית שהכל עיקר וחצי כזית מזונות טפל מברכין ברכה אחת, כיון שהעיקר מחשיב את הטפל כמשלימו, הוא הדין כשהעיקר רק חצי כזית והטפל כזית מזונות, הואיל ובורא נפשות היא ברכה שיכולה לחול גם על מזונות, ממילא הכזית טפל יכול להצטרף לפחות מכשיעור עיקר לברך על הכל בורא נפשות.

והכרעתו היא מכח ב' הנחות, אחת, שברכה אחרונה חלה גם על חצי כזית אף שאין לו צירוף להכזית, ועוד, דכיון שכן הועיל המזונות להשלים לשהכל, ויברך בורא נפשות^י.

והנה לפ"ז שמענו מהמשיבת נפש לספק דידן - שהברכה האחרונה חלה על הכל, גם על החצי כזית.

[הוספת רבינו שליט"א; אך באמת דא בורכא ואין ראיה, שהרי מהרא"ל חידית דלא בעינן שיעור שלם בעיקר והטפל משלים, ואע"פ שזה אוכל וזה משקה,

י. צ"ב דבמשקה הרי ל"ש צירוף, דאוכלין ומשקין אינם מצטרפין לברכה אחרונה. ולענ"ד נראה כוונתו דיש לו לברך ברכה הראויה לפטור גם את העיקר, הואיל ואין מברכים על הטפל כשאפשר לברך על העיקר.

דמ"מ כיון דאהני הצירוף לבנ"ר יועיל גם לאוכל ומשקה, וזה צע"ג בסברא, ע"כ יא'.

ומיהו בעיקר פסקא דהמשיבת נפש איכא לעיוני, די"ל דמ"מ כיון דאין כאן שיעור בנ"ר שפיר יברך על המחיה על המזונות אע"ג דהוי מפילה [להסוכרים דבמברך על מפילה שאין לו ברכת העיקר, מברך ברכה הראוי' למפילה]. ונפ"מ נמי להשוותה יי"ש פחות מרביעית ואח"כ אוכל מזונות טפלים להיי"ש בכזית, (וכן האוכל גלידה בנביע מזונות, והגלידה פחות מכזית. או שותה משקה פחות מרביעית, והמזונות בכזית).

והנה אם נימא דנידון המשיבת נפש אינו מוכרע, א"כ הוה ספק אם יברך על המחיה או בנ"ר, ולא יצא מספיקו אלא א"כ יאכל עוד כזית מזונות באפי נפשיה ויברך על המחיה, וכן כזית שהכל באפי נפשיה ויברך בורא נפשות יב'.

נפ"מ בהאי ספיקא

ד) העו"ל מן האמור, דלענין הנידון אם ברכה אחרונה חלה רק על שיעור הכזית, או אף על הפחות מכזית [היכא דהוה נפרדים מהכזית ביתר מכדא"פ], יש בזה ג' נפ"מ, חדא לענין אם אכל כזית, ואח"כ חצי כזית, ובירך ברכה אחרונה, ותוך כדי אכילת

פרס מהחצי כזית שקודם הברכה אחרונה אכל עוד חצי כזית. העירו בזה, דיש ליומר, דלא יברך שנית בורא נפשות, כיון שהבורא נפשות הראשון כבר חל על כל הכזית ומחצה, וכמו שמצינו באכל כזית חלב, ואח"כ עוד חצי כזית והפריש קרבן, שלא יצטרף עם עוד חצי זית, אך אין החילוק מוכרח די"ל דדוקא בקרבן מועלת הפרשת הקרבן שלא יצטרף לעוד חצי כזית, אבל משא"כ לענין דיני ברכות. [ואמנם הראיה ממשנה ברורה סי' קע"ו מברכת המזון דחייילא על קודם הסעודה אף אם אכל בסעודה פחות מכזית, תהא קיימת].

עוד נפ"מ באכל כזית מזונות ואח"כ לאחר כדי אכילת פרס אכל חצי זית מזונות וחצי זית שהכל, אם מצטרפי לבורא נפשות.

עוד יש לדון נפ"מ חדשה. באכל כזית מזונות מפילה לחצי כזית שהכל, דאם נאמר דבכה"ג מברך על המחיה כיון דעל השתכל ליכא ברכה אחרונה [ודלא כמש"כ בתשו' משיבת נפש יג'] יש לדון אם אח"כ יאכל עוד כזית שהכל שחייב עליו בורא נפשות, דעתה אם הבורא נפשות חייב גם על החצי כזית שהכל שאכל קודם אולי נימא דיפטור גם את המזונות הטפל, וצ"ת. והיינו דיש לעי' באכל מזונות טפלים לחצי זית עיקר של שהכל, ואח"כ בתוך כדא"פ

יא. אמנם לפמשנ"ת בהערה הקודמת בסברת המהרא"ל קיימא שפיר הראיה דברכה על כזית פוטרת גם חצי כזית, דלדברינו ודאי אוכל ומשקה אין מצטרפין אף בעיקר וטפל, ומילא אין מקום לפטור את העיקר בברכה אם לא ששייך לפטור חצי כזית בברכתו.

יב. יש לדון דאחר שבירך על המחיה פטר גם את המזונות הטפל ושוב א"צ לאכול עוד כזית שהכל, דמסתבר דאף אם הדין עם המשיבת נפש שיש לברך בנ"ר מ"מ בדיעבד נפטר בעל המחיה (עכ"פ אם כיון ע"ז להדיא) דסו"ס הרי אכל כזית מזונות.

יג. יש לצייר הנפ"מ גם לפ"ד המשיבת נפש, אם אכל כזית שהכל טפל לח"ז מזונות, ואח"כ אכל עוד כזית מזונות, האם בברכת על המחיה ייפטר גם הטפל.

והעיר עוד נפ"מ רביעית. לענין מי שאכל כזית רימון ואח"כ חצי כזית תפוח עץ וחצי זית שהכל, שאם הברכה דמעין ג' חל על הכל, לא יברך בורא נפשות, כיון שהעץ נפטר בעל העץ ופרי העץ, משא"כ אם חל רק על הכזית הראשון, יברך בורא נפשות, וגם זה נכון טו.

אכל עוד חצי זית שהכל בלא הטפל כלל, דהשתא הא מברך בנ"ר גם על חצי הכזית העיקר וא"כ פוטרת ברכה זו את הטפל, ואם נימא כן א"כ אפי' כשאכל אח"כ לאחר כדא"פ כזית שלם למאי דאמרינן דברכת בנ"ר קיימא על הכל, דיפטור את העיקר והטפל. ואין כ"ז מוכרע מפאת דהשהכל העיקר בפני עצמו פטור מברכה, והדבר צריך תלמוד יד.

יש לבאר הצד שהטפל אינו נפטר בברכת העיקר, לפי שכל מה שטפל נפטר בברכה הוא רק מחמת שהעיקר חייב בברכה וחייב הטפל נכלל בחיוב העיקר וממילא משתנה חיובו מברכת על המחיה לברכת בנ"ר (וכל' החזו"א בסי' כ"ז סק"ט דנעשו ברכותיהן שוות), אולם אם העיקר פטור מברכה וממילא הטפל מתחייב בברכה, מהיכ"ת דע"י שבירך על העיקר (הפטור) ייפטר הטפל בברכה זו, והרי חיוב הטפל (דהיינו המזונות) הוא על המחיה ואיך ייפטר בברכת בנ"ר (כשא"ז חיובו של העיקר). [ואפשר שזה כוונת מו"ר גם לעיל בסוף אות ג' ד"ה ומיהו].

שו"ר בכתבי מו"ר בהאי ענינא שכתב בסוף הדברים בזה"ל; 'והנה לענין הנידון אם ברכת בורא נפשות של העיקר פוטרת על המחיה של הטפל כאשר רק חצי זית הוא העיקר וחצי שני אינו שייך לטפל כלל, הנה הגע עצמך אם לחצי השני יהא טפל אחר שגם הוא מזונות, הרי לא יברכו על המחיה אלא בנ"ר, וא"כ מאי גרע שלחצי הראשון יש טפל ולחצי השני אין כלל טפל, ולזה העירני הרב אלטמן שליט"א, עכ"ד.

טו. יש לדון דהכא שאני, שהתפוח נכנס לכלל החיוב דמעין ג' וממילא הו"ל כאכל כזית וחצי רימונים, וכ"כ בספר שיעורי שלמי תודה להגר"צ פלמן בשן מרן הגר"א"ל שטיינמן שליט"א דכה"ג מצטרף התפוח לרימון ולא לשהכל. ושו"ר שכ"כ מו"ר להלן סי' ר' סוף אות ח'.

[ולכא"ו זה תלוי בחקירה אם גרירת התפוחים לרימון הוא ב"פטור" של הברכה או "בחייב" של הברכה, והיינו די"ל שכל מה שלא חייבו מעין ג' על תפוחים הוא כי אינם חשובים לתקן עליהם ברכה זו כמבואר בלבוש סי' ר"ח, אך כשכבר מחייב בזה שפיר חל גם עליהם חיוב דמעין ג', ונפ"מ אם טעה והקדים לברך בנ"ר על התפוחים (כשאכל מהם כזית) האם הוי ברכה לבטלה לפ"ד המשנ"ב דבנ"ר אינה פוטרת מעין ג' אפי' בדיעבד, וכן למשל אם אכל ענב אחד שהוא "בריה" וכזית מהתפוח האם יברך בנ"ר או שלא יברך כלום משום דהו"ל ספק מעין ג' ספק בנ"ר. ומצאנו בשו"ת ארץ צבי סי' כ"ט שכתב דרבו האבנ"ז הסתפק אם האוכל ח"ז ענבים וח"ז תפוחים יברך מעין ג' או בנ"ר, וזה חידוש רב, אך מ"מ חזינן דנקט דהתפוחים נכנסים לכלל החיוב דמעין ג'. לעומת זאת בישועות יעקב סי' רי"א סק"ב מצאתי שכתב דחיוב התפוחים הוא רק בנ"ר ואם הקדים ובירך עליהם בנ"ר יצא מפני שזוהי ברכתם. אך יש לדון דאכתי אי"ז פשיטות לנידון דידן, דאף אם נימא דהתפוח מתחייב במעין ג' י"ל דזהו רק כשיש לו בפנ"ע חיוב ברכה אחרונה, אבל בניד"ד שאכל רק ח"ז תפוח והוא פטור מברכה בפנ"ע לא אמרי' שיצטרף לענבים להתחייב במעין ג', וכ"ז צ"ת]. והארכנו בהאי ענינא בחלק הסימנים סי' ה'.

ועי' היטב לקמן בסמוך סימן ה' מה שהובא שם נפ"מ [רבתיא] לענין שתה יין לפני הסעודה וגם בתוך הסעודה.

[**הוספת** רבינו שליט"א; ויש עוד נפ"מ אם אכל כזית וגם פחות מכזית, ורצונו להמשיך לאכול פחות פחות מכזית, ובירך בנ"ר, אם צריך לברך אח"כ שנית, כד נימא דהברכה אחרונה מפסיקה אף כשרוצה להמשיך, עי' במג"א סי' ק"צ, (וגם הגידון לענין לבתחילה, ובאופן שאין כאן ברכה שאינה צריכה, דכל המשך האכילה הוי פחות מכשיעור) טז, ע"כ].

(ה) בדעת תורה למהרש"ם או"ח סי' קע"ח ס"ב אייתי בשם כתבי הדעת קדושים דאם אכל כזית מדבר שברכתו בורא נפשות ושתה פחות מכשיעור יין, ברכת בורא נפשות פוטרנו, וכתב דאף אם דעתו לשתות אח"כ יין, והוא חידושא רבתיא, ועכ"פ שמעינן לענין הגידון הנ"ל אם על פחות מכשיעור יש חיוב ברכה אחרונה, דפשיטא ליה להדעת קדושים דגם פחות מכשיעור חייב בברכה אחרונה. יז יח

טז. וכן משכח"ל דלא הוי ברכה שאינה צריכה כגון אם חושש שיעבור שיעור עיכול על הכזית הראשון, והוא דבר מצוי, כגון שמוצץ סוכריה ובאמצע שותה כוס מים ורוצה לברך אחריו בנ"ר כדי שלא יעבור הזמן ולהמשיך למצוץ הסוכריה. ועי' להלן בהערות לסי' ה' אות ב' מש"כ לדון דאין הכרח שנפ"מ זו תלויה בחקירה האם ברכה על כזית פוטר גם חצי כזית.

יז. מאידך גיסא שמעתי מהרב אליעזר פולק שליט"א (בעמח"ס משנה ערוכה על עיקר וטפל) ראייה נפלאה לצד השני מדברי הגר"ז בסידורו פ"ג ס"ב לגבי תבשיל המעורב מדגן ושאר מינים ולא אכל ממנו כזית דגן בכא"פ דהוי ספק אם מצטרפים שאר המינים לברך על המחיה, וכתב הגר"ז דיאכל עוד כזית מזונות וכן כזית שהכל ויברך על המחיה ובנ"ר. ולכאור' כיון שמברך על המחיה סגי דהא פוטר את הדגן וממילא נפטרים שאר המינים מדין "כל שיש בו מה' המינים", אלא מוכח שאינו פוטר כיון שהוא פחות מכזית, וצ"ל דאיירי שאוכל שלא בתוך כא"פ. אך יש לדחות דעיקר וטפל שאני (כמש"כ מו"ר בנפ"מ הג'). ועוד יש לדחות ע"פ הצד באחרונים דכה"ג שאין בדגן כזית בכא"פ הדגן גופיה נחית דרגא לגודל מיעוטו וביטולו בתבשיל ונעשית ברכתו בנ"ר, וכ"כ בספר דברי הלכה להגר"צ ובר שליט"א עמ' רל"ז, ולפ"ז אף אם יאכל בתוכא"פ לא יוכל לפוטרו.

יח. שמעתי מהגר"מ ידלר שליט"א לדון בנפ"מ הב' והד', דאם נימא שברכת מעי"ג פוטרת הח"ז, נמצא שקודם שמברך מעי"ג הוא חייב בנ"ר על הח"ז מזונות וח"ז שהכל או ח"ז תפוח וח"ז שהכל ואחר ברכתו נפקע החיוב מהח"ז שהכל, ויש לדון אם כה"ג ראוי להקדים לברך בנ"ר כדי שלא להפקיע החיוב מהח"ז שהכל, או שלא מצאנו ענין כזה. (בפרט שעובר בזה על סדר הקדימה, וגם אפשר דחשיב ברכה שא"צ).

סימן ה'

הערות בדין האוכל והשותה או מקדש קודם הסעודה דסימן קע"ד וקע"ו

ברכה אחרונה על שתיית יין קודם הסעודה ♦ אכל בערב ר"ח ועוד חצי זית בר"ח ♦ ספק ברכות להקל הוי דין ודאי או ספק ♦ שתה רביעית מים לפני הסעודה לפטור המים שבסעודה האם יברך בנ"ר ♦ שתה ביניהם עוד כוס שלא היתה דעתו עליו ♦ אם צריך כוונה לפטור בברהמ"ז את הכוס הראשונה ♦ טפל לטפל – אם ברכת המזון פוטרתו ♦ ברכה על טפל שאכלו לפני העיקר ♦ איך נפטרת החרוסת בברכת בפה"א שמברך על הכרפס ♦ בהערות; מצץ סוכריה ובאמצע שתה כוס מים ובירך אחריו בנ"ר כדי שלא יעבור הזמן, האם צריך לברך שוב שהכל על הסוכריה

א'

בפסחים, והביא עוד דבקי"א של הגר"ז כתב שרוב הפוסקים פליגי על הרא"ש, וכן כתבו בחיי אדם ובהגהת הגר"ח צאנזאר שקשה על הרא"ש מתוספתא.

ברכה אחרונה על שתיית יין קודם
הסעודה

(א) איתא בשו"ע סימן קע"ד ס"ו, דברכת המזון פוטרת גם יין שלפני המזון, והוא מהרא"ש פרק ערבי פסחים, והטעם כתב המשנה ברורה כיון שבא לפתוח את המעיין להמשיך האדם לתאות המאכל נחשב ג"כ כדברים הבאים מחמת הסעודה.

וכתב בביאור הלכה שם שדין זה אינו ברור, דהרמב"ן והר"ן פליגי וכן התוס'

וכתב הביאור הלכה שלהרמב"ן והר"ן גם ביין של קידוש צריך ברכה אחרונה, וכתב דמשו"ה ראוי שלא ישתה בקידוש רביעית, אלא רק כמלוא לוגמיו. ומסקנת הביאור הלכה שאפילו אם שתה רק כמלוא לוגמיו יכוין לפוטרו בברכת המזון דהא יש פוסקים דסברי דבכזית חייב ברכה אחרונה.

פסחים דף ק"ה ב' ד"ה ולעבד], וכן הובא במשנה ברורה סימן רצ"א ס"ק כ"א.

(ב) ואמנם, הענין תלוי [ג"כ] בדיון כללי בברכה אחרונה (שהוזכר

בסימן הקודם) דיש לשאול, מה הדיון אם אכל שיעור וגם חצי שיעור באופן שלא הצטרפו כאחת, כגון שהפסיק ביניהם ביותר מכדי אכילת פרס, או שאכל כזית ושתה משהו, האם הברכה אחרונה שאח"כ מתייחסת רק לשיעור, והפחות משיעור מופקע מברכה אחרונה, או דילמא דכל הפטור של פחות משיעור נאמר רק כשאוכלו לחודא, אבל כשאכל גם כשיעור ומברך ברכה אחרונה מתייחסת היא גם לאכילת פחות מכשיעור. ולכאורה יש ראייה לדבר, מהא דיון שלאחר ברכת המזון צריך ברכת הגפן אע"פ ששתה יין בסעודה, והטעם כיון שמה ששתה בסעודה נפטר בברכת המזון, ודיון זה גם בשתה בסעודה פחות מרביעית, דצריך לברך עתה הגפן, כיון שחצי זית כבר נפטר בברכת המזון.

ואם נכון הדבר שברכה אחרונה מתייחסת גם לפחות מכזית, לפי"ז, מי שאכל פחות מזית ממאכל שברכתו בורא נפשות ושתה ג"כ רביעית, ובירך אחריה בורא נפשות, אם רוצה להמשיך לאכול צריך לברך שהכל א'. ואמנם אם אוכל דבר שהברכה אחרונה אינה

והנה יש לעיין דלכאורה יש תקנה פשוטה. דיעויין בסימן קע"ו במשנה ברורה סק"ב, שהאוכל פרי קודם הסעודה וגם בתוך הסעודה, אין צריך לברך ברכה אחרונה על הפירות שאכל קודם הסעודה, ומעם הדבר כיון שנתאחדו הפירות של קודם הסעודה ותוך הסעודה ע"י ברכה שלאחריה, כיון דחשיבא חדא, ונפטרו כולם ע"י ברכת המזון, ואם כן הוא הדיון כאן, שישתה בסעודה מעט יין ויועיל לו.

והנה דבר זה מבואר גם בסימן רצ"ט ס"ח שהמבדיל קודם שאכל אין ברכת המזון פוטרתו לדעת המחבר שם, ומ"מ אם פוטר בהבדלה, גם יין שבתוך המזון, אין צריך לברך ברכה אחרונה על כוס ההבדלה. וכן מבואר בס' תע"ג לענין כרפס דאם חשבינן למרור כדברים שאינם באים מחמת הסעודה, כשיטת רשב"ם ור"י טוב עלם, אזי הכרפס פוטר ונפטר הכרפס מברכה אחרונה כיון דברכת המזון פוטרת את המרור, ואם חשבינן למרור כדברים הבאים מחמת הסעודה, אזי הכרפס חייב בברכה אחרונה.

ויש להוסיף את העולה להדיא מדברי המשנה ברורה בסימן תקכ"ט ס"ק י"א, דבכלל, יש ענין לשתות יין בסעודת שבת חוץ מיין הקידוש, [ויש לדקדק כן מלשון רשב"ם

א. והוא דבר מצוי, כגון שמוצץ סוכריה ובאמצע שותה כוס מים ורוצה לברך אחריו בנ"ר כדי שלא יעבור הזמן ולהמשיך למצוץ הסוכריה, ולהנ"ל יצטרך לברך שוב שהכל. ויש לדון דנידון זה אינו תלוי אם ברכה אחרונה מתייחסת גם לפחות מכזית, דיתכן שמה שברכה אחרונה הוי סילוק מהמין הנפטר בברכה זו היא כל שהוא מין הנפטר בברכה זו וא"צ שיפטרנו בפועל, ויתירה מזו מצאנו בשבילי דוד כלל ב' פ"ד סקכ"ג שחידש דאף אם בירך בטעות ברכה אחרונה קודם שאכל כזית והוי ברכה לבטלה הוי סילוק, אמנם בשו"ת הר צבי ח"א סי' צ"ו נקט בפשיטות דרק אם נפטר בפועל הוי סילוק.

שוה, כגון האוכל מזונות פחות מכזית ודבר שברכתו בורא נפשות כזית ובירך בורא נפשות, בפשוטו יכול להמשיך ולאכול מזונות בלא ברכה ראשונה^ב.

ועכ"פ, בזה [ג"כ] יהא תלוי התקנה שהזכרה בראש הדברים, שהרי בסעודה שותה פחות מרביעית, ואם נימא דגם פחות מרביעית נפטר בברכה אחרונה, יכול לקדש ולכוון לפטור היין שבתוך הסעודה.

ובסימן קע"ו באכל פירות קודם הסעודה וגם בתוך הסעודה, שאינו חייב בברכה אחרונה, לא הזכיר שם שיאכל כשיעור, ובפשוטו כן הדיון, גם אם אכל בסעודה רק פחות מכזית, וכן בסימן רצ"ט ס"ח לענין הבדלה דאמרינן בפוסט י"ן שבתוך המזון דאין צריך לברך ברכה אחרונה על הבדלה לא הזכיר שישתה בתוך הסעודה רביעית. ועיין בסימן קפ"ד במ"ב סק"ט שבעקר ממקומו ואכל במקום אחר פת אף פחות מכזית, יכול לברך שם, ויש ללמוד משם לענינינו - דברכת המזון עולה אף על פחות מכשיעור.

אכל בערב ר"ח ועוד חצי זית בר"ח

ג) ויש לציין, דאיכא בזה נפקותא גם לענין מי שאכל קודם שבת או ראש חודש, דאזלינן בתר תחילת הסעודה ואינו

מוזכר בברכת המזון אע"פ שבעת הברכה, כבר זמן החיוב, אך אם אכל גם בלילה, מבואר דחייב להזכיר, והשתא יש לעי' אם צריך לאכול כשיעור בלילה או סגי בכל שהוא, ולמאי דנתבאר, לכאורה סגי בכל שהוא, כיון דאז ברכת המזון או מעין שלש מתייחסת להכל, וא"כ יצטרך להזכיר.

ועדיין יש לחלק בין הזכרה לברכה אחרונה, דגם אם נימא דצריך לאכול כשיעור בליל ראש חודש בשביל להזכיר ראש חודש, מ"מ לענין ברכה אחרונה שפיר שייך לומר שהיא כן מתייחסת אף לחצאי השיעור, דרק לענין הזכרה בעינן שיעור המחייב בפני עצמו. וזה מוכח במציאות לכאורה, דהרי אם יאכל חצי זית בראש חודש וזית מקודם ולא הפסיק ביניהם בכדא"פ נמי י"ל דאינו מוזכר אע"ג דהתם ודאי דברכה אחרונה מתייחסת לכל, ומאידך ג"כ ודאי שבאכל כזית פרי קודם הסעודה וחצי זית בסעודה בצירוף, ודאי שתפטר ברכת המזון דאח"כ מה דאכל קודם, וא"כ על כרחך דאין הנדונים שוים.

ומידי דברי בזה, יש להוסיף. דיעויין בס' קפ"ח דכתב במ"ב שדוקא אם אכל פת בלילה, הוא דמוזכר של שבת ור"ח, והנה פשיטא דשאר מילי גם כן מחייבי ברכה אחרונה ואפילו הכי חזינן דאינם מחייבים הזכרה, וא"כ ע"כ שנידון ברכה אחרונה והזכרה אינם כאחת, וממילא ליכא למילף

ב. לכאור' זהו לולי חידושו של הדעת קדושים המובא בסוף הסימן הקודם, דלדבריו כיון שעדיין לא אכל כזית מהמזונות נפטר הח"ז מזונות בברכת בנ"ר ע"ש.

ב'

שתה רביעית מים לפני הסעודה לפטור המים שבסעודה

יעוין בסימן קע"ד במג"א ובברכ"י שדנו במי ששתה מים קודם הסעודה על מנת לצאת שיטת המחזור ויטרי דהשותה מים בסעודה חייב בברכה, מפאת דסברי דלא הוי מחמת הסעודה, דאם ישתה קודם הסעודה רביעית, חייב בברכה אחרונה, ובמג"א נשאר בזה בצ"ע.

ולכאורה קשה הא ברכת שהכל פוטרת את המים שבסעודה, וא"כ ברכת המזון עולה עליה, ולמה יברך עלייה בורא נפשות.^ג

וי"ש ליישב בב' דרכים. יתכן לומר דכיון דהוה ספק אם נקטינן כהמחזור ויטרי א"כ מספק פטור השותה בסעודה מלברך על המים, ושוב ברכת שהכל של המים דלפני הסעודה אינה עולה עליהם, וממילא ברכת המזון שבסוף הסעודה אינה עולה על המים שלפני הסעודה, ולכן חייב בבורא נפשות.^ד

מכאן לענין הנידון אם ברכה אחרונה חיילא רק על השיעורים או גם על חצאי השיעור. מיהו גוף דין המ"ב באמת צריך להתבונן בו מנא לן הא, דהא מ"מ עתה חייב בברכת המזון מפאת הכל ולמה לא יזכיר אם אכל דברים אחרים ולא פת. ונפקא מינה בזה נמי לענין מי שאכל רימון לפני ראש חדש ובראש חדש אכל תפוח עץ, אם בברכה מעין שלוש הפוטרת נמי לתפוח עץ, יזכיר של ראש חודש, ובפשוטו היה לן לומר שמזכיר, דהברכה עולה על הכל, אך מדברי המ"ב שמעינן דלא מזכיר, דמפאת האי אכילה לא היה חיוב הזכרה. [אמנם יעויין בסי' רע"א במ"ב דכתב דאם לא יאכל כלום בלילה, ולא הזכיר פת, והדבר צ"ב, ואולי לשונו בסי' רע"א לאו דוקא].

והנה, בלא אכל פת אלא מילי אחרוני במקום אחר, אי אפשר לו לברך שם במקום האחר, אבל מ"מ אין ללמוד מכאן להיפך שאין נפטור בברכה אחרונה על אכילת פחות מכזית, דהא אף באכל כזית שלם ממילי אחרוני אין יכול לברך שם, אע"ג דודאי ברכת המזון מתיחסת גם להם, אלא הוא טעם בפנ"ע דבעינן פת, [או משום כבוד ברכת המזון או דיהא מחמתו חיובא דברכת המזון לחודא, אך חיונן דכפת מהני פחות מכזית].

ג. במג"א סקי"ד משמע דבאמת מה"ט אין לברך מספק, וכן משמע בביה"ל (ס"ו סוד"ה ואפי'), והקושיא היא רק ע"ד הברכ"י (המובא בשע"ת) והגר"ז (סעי' ג-ו-ז) שנקטו דיש לברך ברכה אחרונה.

ד. צ"ב דהא כ' השו"ע דהרוצה לצאת שי' המחז"ו יברך על מים קודם הסעודה כדי לפטור המשקין שבסעודה. הא קמן דפוטרי למשקין שבסעודה. וכתב לי ע"ז הגר"מ וקנין שליט"א: אמר רבינו שליט"א דכוונתו לדעת הני דסברי דספיקא דרבנן הוי כודאי פטור, ואמר שאה"נ נודע שהוא נסתר מהרבה דוכתי. [א"ה, ע' בספר בני ראם סי' י"ג שהרחיב מו"ר בזה].

אך יש לבאר הסברא באופ"א, דהא דברהמ"ז פוטרת המים שקודם הסעודה הוא רק מחמת שנעשו כשתיה אחת עם המים שבסעודה (כל' המג"א רצ"ט י"א), וי"ל דלא נעשו כשתיה אחת אא"כ המים שבסעודה טעונים ברכה מדינא, אך אם מדינא ספק ברכות להקל אינם נעשים כשתיה אחת עם המים שקודם הסעודה

ויש ליישב באופן ב', ודלא כהנ"ל, דאילו היה ספק השקול על מים בתוך הסעודה, בזה נהי דפטור מברכה מפאת ספק ברכות להקל, אך כיון דיש כאן ספק, א"כ שמוא נפטרו ע"י שהכל דהמים דקודם הסעודה, וממילא ברכת המזון תעלה עליהם מספק, אלא דטעם דין המג"א והברכ"י הוא מפאת דסבירא להו דעיקר הדין הוא דלא כמחזור ויטרי, ונהי דמידת חסידות לשתות מים קודם הסעודה לפוטרי, מ"מ מדינא אף ספיקא לא הויא, ולכן אם שתה רביעית חייב בבורא נפשות^ה, ועי' בהערה דלהלן.

ויש סמך מהא דמבואר בס' תנ"ז בבה"ל ד"ה שיתן בשם הפמ"ג, דמבלא שאין לה לבזבז נהי דפטורה מחלה מפאת ספיקא לקולא דחלה בזה"ז דרבנן, אם הפריש ממנה על חלה שחייבת בודאי נמי נפטרה, דדילמא המבלא חייבת ושוב אמרינן ספיקא לקולא, הרי דספק ברכות להקל נפטר בתורת ודאי. ועי' מש"כ בענין זה בספר בני ראם סימן י"ג.

ג'

שתה ביניהם עוד כוס שלא היתה דעתו עליו

והנה שורש הנידון שבין ב' הדרכים הוא אם הא דפטרינן בספק ברכות מפאת ספק להקל, הוי הפקעה וראית או דבספיקא קאי, ונפ"מ גם למי שבירך על פרי ומספקא ליה אם נתכוין רק על פרי זה או גם על פרי שני, ואח"כ בירך על הפרי השני ונתכוין אזי לפטור גם שלישי, אם תעלה לו הברכה כיון דמדינא הפרי השני פטור מברכה. [והנה אם לא דיבר בין השני לשלישי ליכא למידן דאף אם השני פטור הא תעלה הברכה על השלישי דליכא הפסק, אלא הנידון בשם בין השני לשלישי], או דנימא דמספק השלישי נפטר דילמא השני היה חייב בברכה, וזה נמי תליא אם ספק ברכות להקל נפטר בתורת ודאי.

והנה בהאי דינא דסימן קע"ו במ"ב סק"ב, דאם יש איחוד לענין ברכה ראשונה, יש איחוד נמי לענין ברכה אחרונה, נסתפקי בשתה כוס יין לפני הסעודה, ואז סבר שישתה רק כוס זו וכוס בתוך הסעודה, ואח"כ נמלך ושתה עוד כוס לפני הסעודה, דלכאורה חייב לברך ברכה ראשונה על כוס זו שהרי לא היה בדעתו לשתותה, והשאלה אם ברכת המזון תפטור גם כוס זו, אך באמת יעויין במשנ"ב סימן תע"ג ס"ק י"ג דמתבאר שם שאם היה בדעתו לשתות כמה כוסות ולפטרם בברכה אחת ונמלך לשתות בינתיים עוד כוס, אינו חייב, וא"כ לא משכחת לן גוונא

אף אם כלפי שמיא גליא דנפטרו על ידם. אכן במג"א מבואר להדיא דלא כביאור זה, (דאם מים שבסעודה טעונים ברכה אף המים שקודם הסעודה נפטרים עימם בברהמ"ז), אבל בד' הברכ"י והגר"ז אפשר לבאר כן. [מיהו לפו"ר יש להוכיח כן, דלכאור' הרי כיון שמתכוין לפטור את המשקין בסעודה בברכת המים שקודם הסעודה ועדיין לא בירך המוציא – מ"ט לא ייפטרו בברכתו אף להשיטות דנפטרים בהמוציא, והרי קדם לפוטריהם בשחל, וממילא ייפטרו יחד בברהמ"ז לכו"ע. ולהנ"ל ניחא, דכל שאינם צריכים לזה כיון שבלא"ה יכולים להיפטר בהמוציא אינם נחשבים כשתיה אחת עימם להיפטר בברהמ"ז].

ה. עוד דרך כתב בתהל"ד סק"י דברכה לבטלה ודאי לא הוי כיון שעדיין לא בירך ברהמ"ז אלא הוי ברכה שא"צ וזה שרי במקום ספק, אך כתב שלפ"ז אם כבר בירך ברהמ"ז שוב לא יברך בג"ר, משא"כ לטעם הקודם דמדינא נקטינן דחייב בברכה אחרונה. והרחבנו בהאי ענינא בחלק ההערות סי' ע'.

דין, אבל פשוט דאם אדם רצה לאכול כמה בנגות, קודם הסעודה רק בנגה ופרי בתוך הסעודה ונמלך וטרם גמרו נמלך לאכול גם גור ודאי דחייב לברך, ואכל קודם הסעודה פרי מסוג אחר, ועכשיו הנידון וא"כ הנידון קיים בכהאי גוונא, שרצה תחילה לאכול אם ברכת המזון פוטרת את שתי הכוסות, או

ו. הנני לדון בקרקע קמי מו"ר דאי"ז כוונת המשנ"ב, ואציע את הדברים; בשו"ע שם כתב דמדינא שרי בליל הסדר לשנות יין בין כוס ראשון לשני (ורק משום זהירות מלהשתכר ראוי שלא לשנות אם לא לצורך גדול), וכתב עלה המשנ"ב; 'לפמש"כ הרב לקמן סי' תע"ד בהג"ה דמנהגו לברך ברכה ראשונה על כל כוס וכוס, הא דמותר לשנות בין הכוסות היינו דוקא אם היה דעתו בשעת ברכה לפטור על כל מה שיביאו לו אח"כ לשנות, [או שהיה היין לפניו דממילא נפטר כל זמן שלא חשב בהדיא שלא לשנות], דאם אין דעתו לשנות בין הכוסות ואח"כ נמלך לשנות, א"כ יצטרך לברך עליהם, וזה אסור, שנראה כמוסיף על הכוסות כיון שמברך על כוס זה כמו על שאר ארבע כוסות, וכמו שכתבנו לעיל בסי' תע"ב סקכ"א, עכ"ל. ומדברי מו"ר נראה שפי' כוונת המשנ"ב דמש"כ דאסור לשנות רק לד' הרמ"א ולא לד' השו"ע, היינו מפני שלד' השו"ע דאינו מברך על כוס הב' נמצא שאינו בגדר 'נמלך' וממילא א"צ לברך על היין ששונה בין הכוסות ותו לא מחזי כמוסיף על הכוסות. ונמצא מבואר מדברי המשנ"ב דאע"פ שלא היה בדעתו לשנות בין הכוסות מ"מ לא חשיב נמלך כיון שהיה בדעתו לפטור בברכתו את הכוס הב' של הד' כוסות.

אך לכאור' נראה דאי"ז כוונת המשנ"ב, אלא כוונתו דלד' המחבר שאין מברכים על כל כוס וכוס לא מחזי כמוסיף על הכוסות במה שמברך על היין שבין הכוסות, דהא דמחזי כמוסיף על הכוסות הוא רק לד' הרמ"א שמברך על כל כוס וכוס מהד' כוסות ולכן אם מברך על כוס חמישית מחזי כמוסיף (משא"כ אם שותה בלא ברכה).

וכן מבואר מדברי הטור (שהוא מקור דברי המשנ"ב כמבואר בשעה"צ) שכתב בזה"ל; 'ואם ירצה לשנות אפי' כמה כוסות הרשות בידו, וכתב אבי העזרי רק שיכיון לבו שלא יצטרך לברך פעם שנית שלא יהא כמוסיף על הכוסות. וכ"כ הר"מ מרוטנבורג ששאלוהו אם יכולין לברך על שינוי יין הטוב והמטיב בליל פסח, והשיב שיכולין לברך, שאינו נראה כמוסיף רק אם יברך בפה"ג כמו שבירך על הכוסות. והם הולכין לשיטתן שמצריכין לברך בפה"ג על כל כוס וכוס, הילכך מסתבר להו למימר שאם יברך יותר שנראה כמוסיף, אבל לדעת א"א הרא"ש ז"ל שא"צ לברך בפה"ג על כל כוס וכוס אין חילוק אם יברך אם לאו, שאם אנו חושבין אותו כמוסיף אפי' בלא ברכה נמי' עכ"ל. הרי להדיא דמה שתלה הטור את דינו של אבי העזרי בפלוגתא אם מברכים על כל כוס וכוס, הוא מפני שרק לשיטות שמברכים על כל כוס וכוס אזי נראה כמוסיף על הכוסות כשמברך ברכה חמישית על כוס יין, אבל לא תלה זאת בכך שלפי השיטות שאין מברכים על כל כוס וכוס אזי לא חשיב נמלך וא"צ לברך על הכוס הנוספת. וברור שזהו ג"כ כוונת המשנ"ב, שהרי מקור דבריו הם מהטור בשם אבי העזרי כמש"כ בשעה"צ.

ולפ"מ שהעלינו דאין כוונת המשנ"ב לומר דלד' השו"ע אין דינו כנמלך, יש לדקדק להיפך, דמהא דלא כתבו הטור והמשנ"ב דלד' השו"ע בלא"ה אין דינו כנמלך ואינו טעון ברכה, משמע קצת דגם לד' השו"ע דינו כנמלך לגבי הכוס הנוספת. וכן נראה לדקדק מסתימת דברי המג"א ומשנ"ב סי' תע"ב סקכ"א, דכתב שם הרמ"א דבב' כוסות הראשונות אם שתה בלא הסיבה יחזור וישתה בהסיבה בלא ברכה, וכתב ע"ז המשנ"ב בשם המג"א דלפמש"כ השו"ע הנ"ל בסי' תע"ג ס"ג דראוי שלא לשנות בין כוס ראשון לשני כדי שלא ישתכר, נמצא שלא היה דעתו לשנות עוד כוס ודינו כנמלך וצריך לברך שוב. ומסתימת דבריהם משמע דלכו"ע דינו כנמלך וצריך לברך שוב, ואף לד' השו"ע שאין מברכים על כל כוס וכוס.

אמנם מצאתי בדברי מו"ר בגר"ז סי' קע"ד ס"ג שכתב דמי שבירך על מים קודם הסעודה ע"ד לפטור את המים שישתה בסעודה, ואח"כ נמלך לשתות עוד מים קודם הסעודה, א"צ לברך שוב לפי שאי"ז קרוי נמלך כיון שהיה בדעתו לשתות אח"כ בסעודה על סמך ברכתו זו. וכע"ז מצאנו בתו"ש ומחצה"ש סי' רע"א שנחלקו במברך על מים קודם הסעודה ונשפך הכוס אם יכול לשתות עוד כוס שלא היתה דעתו עליו, ומבואר בדבריהם דכו"ע מודו דלהשיטות דמים בסעודה טעונים ברכה והתכוין לפוטרום לא חשיב נמלך ויכול לשתות כוס מים אחרת קודם הסעודה [הובאו דבריהם להלן סי' י'], ועמדו בזה הגר"ז והמחצה"ש שיש בזה חידוש דאע"פ שהוא נמלך כלפי שתיה קודם הסעודה מ"מ לא חשיב נמלך כלפי כלל השתיה, וע"ש בגר"ז שהוכיח כן מסוגיא דפסחים קג: (מהא דאם הסיח דעתו מלשתות קודם ברהמ"ז לא חשיב היסח דעת אם היה בדעתו לשתות אחר ברהמ"ז לולי דברהמ"ז הוי הפסק, וצ"ע שדימה דין נמלך לדין היסח הדעת).

שוב כתב לי הגר"מ וקנין שליט"א דבמשנ"ב סי' ת"פ סק"ח מבואר להדיא בשם המאמ"ר דלד' השו"ע דאין מברכים על כל כוס וכוס לא חשיב נמלך ואם רוצה לשתות עוד יין בין הכוסות א"צ לברך אע"פ שלא היתה דעתו מתחילה לכך. וכן דייקו הפמ"ג (סי' תע"ב מ"ז סק"ה) והקרבן נתנאל (פרק ערבי פסחים סי' כ' אות ש') מדברי הרא"ש דלא חשיב נמלך, ונתקשו בטעם הדבר, דהא אסור לשתות בין כוס ג' לד' והו"ל היסח הדעת, (בקרוב נתנאל משמע קצת שדן מצד דין היסח הדעת ולא מדין נמלך), וביארו דהרא"ש לשיטתו שא"צ לברך על כל כוס וכוס ועל כן לא חשיב נמלך לפי שלא הסיח דעתו משתיית שאר הכוסות. וכן משמע במשנ"ב סי' תע"ג סק"ד לענין ליל הסדר שחל במוצ"ש ושכח להבדיל, דלד' השו"ע שותה עוד כוס קודם ההגדה ומברך עליו ברכת ההבדלה בלא ברכת בפה"ג [משא"כ לד' הרמ"א חשיב נמלך וטעון ברכה].

[אכן צ"ע טובא מצד אחר, דאף אם לא חשיב נמלך, מ"מ מ"ט ליכא בזה דין היסח הדעת, וכדאשכחן במשנ"ב סי' רע"א סקכ"א וסי' רצ"ט סק"ז בביאור דברי השו"ע שם דשנים שהיו שותים יין סמוך לשבת ואמרו בואו ונקדש נאסר עליהם לשתות עד שיקדשו, ולכן הוי היסח הדעת ואם חוזרים ושותים באיסור קודם קידוש צריכים לחזור ולברך, ומ"מ על היין של הקידוש וכן על יין ששותים לאחר הקידוש א"צ לברך, דכלפי זה ליכא היסח הדעת, אלא רק כלפי שתיה קודם קידוש כיון שאסור להם לשתות. וצ"ע מ"ט בניד"ד נמי ליכא דין היסח הדעת מה"ט, כיון שאסור לשתות בין הכוסות].

ועל הראיה מדברי הגר"ז ומחצה"ש כתב לי הגר"מ וקנין דאין הענינים דומים, הם קאיירי במי שבירך והתכוין לשתות בלי הגבלה בסעודה, וע"ז אמרינן דאף שהתכוין לשתות בעוד זמן מסוים לית לן בה, דמה ענין זמן לענין חלות ברכת הנהנין והכל תליא אי נמלך אי לאו, אבל ניד"ד הוא באופן שהתכוין לשתות ב' כוסות ולא יותר, וכיון ששותה הני ב' כוסות וחפץ לשתות כוס שלישית לכאן' חשיב נמלך וצריך לברך שוב, עכ"ד. והאריך בזה טובא בקונטרס בעניני ד' כוסות.

ואחר העיון בדבריו שם אכתוב את הנלענ"ד בזה; ישנם ב' סוגי הגבלות באכילה הגורמות לדין 'נמלך'. א' אם דעתו בשעת הברכה לאכול רק ב' תפוחים, חשיב נמלך לגבי תפוז, ואף אם נמלך לאכול את התפוז קודם שאכל את התפוח השני טעון ברכה אע"פ שלא הסיח דעתו מאכילת התפוח השני מכח הברכה הראשונה, ואף אם רוצה לאכול את התפוז במקום התפוח השני ונמצא שיאכל רק ב' פירות כמו שחשב מתחלה לא מהני. ב' אם דעתו בשעת הברכה לאכול כמות מסויימת של תפוחים כגון ב' תפוחים ולא יותר, אזי אע"פ שלא קבע איזה תפוחים יאכל, מ"מ אין הברכה פוטרת אלא ב' תפוחים וכשבא לאכול שליש צריך לברך, ע"י משנ"ב סי' ר"ו סק"כ.

ועתה יש לדרון האם באופן שדעתו בשעת הברכה לאכול תפוח אחד קודם הסעודה ותפוח אחד בסעודה, האם חשיב כמו הסוג הראשון שהברכה חלה רק כלפי תפוחים ולא כלפי תפוזים, וה"נ בזה חלה הברכה רק כלפי תפוח אחד קודם הסעודה ותפוח אחד בתוך הסעודה, דתפוח קודם הסעודה חשיב כתפוז כלפי תפוח בתוך הסעודה, מפני שאכילה בסעודה היא צורת קביעות אכילה בפנ"ע, וממילא אם בא לאכול תפוח נוסף קודם הסעודה צריך לברך עליו אע"פ שעדיין לא הסיח דעתו מאכילת התפוח השני שבתוך הסעודה, או דילמא כיון שכולם תפוחים חשיב כמו הסוג השני שהברכה פוטרת ב' תפוחים, וממילא לא יצטרך לברך על התפוח הנוסף שאוכל קודם הסעודה, אבל מאידך גיסא יצטרך לברך על התפוח שבתוך הסעודה כיון שהוא תפוח שלישי ולא היה בדעתו לאכול כי אם ב' תפוחים.

ונראה שבזה דנו הגר"ז ומחצה"ש הנ"ל, והכריעו כצד הב', ולפיכך כתבו שא"צ לברך על היין שנמלך לשתות קודם הסעודה, אך בציור דידהו גם על היין ששותה בסעודה א"צ לברך כי לא קבע לשתות כמות מסויימת וממילא הכל פטור מברכה, אבל בניד"ד עולה שיצטרך לברך על הכוס יין שישתה בסעודה כיון שהיא כוס שלישית ודעתו היתה לשתות רק ב' כוסות.

וכן מדברי הפוסקים גבי ד' כוסות מוכח כצד הב', דאע"פ שקבע לשתות רק כוס ג' וד' של קיום מצות ד' כוסות ולא שום יין אחר, ומעיקרא החליט שלא לשתות כלל בין כוס ג' לד' (דהא אסור לשתות ביניהם), מ"מ כתבו הפוסקים דאם נמלך לשתות עוד כוס ביניהם א"צ לברך עליו כיון שלא הסיח דעתו משהיית יין, והיינו דחשיב כלא קבע לשתות יין מסוים ועל כן יכול לשתות עתה. [ואין לומר דשאני התם שלא קבע לשתות בסעודה, אבל אם קבע לשתות דוקא בסעודה אפשר דחשיבא קביעות, דלכא' קביעות של שתיה רק לצורך מצות ד' כוסות עדיפא טפי מקביעות לשתות רק בסעודה, שהרי אינו חפץ לשתות לצורך הנאה גרידא כי אם לצורך קיום המצוה, וכ"ש בשתיה בסעודה שהיא לצורך הנאה ורק שצורת קביעותה שונה (כדאמרו בגמ' ברכות מב: 'זה לשתות וזה לשרות'), וביותר דהתם שתיית יין שלא לצורך כוס ד' אסורה (שהרי אסור לשתות בין כוס שלישי לרביעי) ומסיח דעתו מלשתות ביניהם מחמת האיסור, ואפ"ה אמרין דאי"ז חילוק מספיק ביניהם כמו תפוח ותפוז].

אלא שלפ"ז צ"ע מ"ט לא יצטרך לברך כה"ג על הכוס הד', דהא דעתו היתה לשתות רק ב' כוסות (ג') ועתה הכוס הד' היא כוס שלישית. ובשאלה זו נראה שעמד המאמ"ר שם, ותי' דבידו לשתות כוס גדול כמו שירצה. והיינו דכיון שלא קבע על כמות מסויימת של יין שישתה אלא קבע בכללות שישתה יין הנצרך לו לכוס הד', ואם לא יהא לו אלא כוס גדולה ודאי ישתה את כולה, וכן אם התחיל לשתות ונשפך לו חצי מהכוס ודאי יכול למלאות הכוס שוב ולשתות את כולו, דהכל בכלל כוס הד', ונמצא שלא הגביל עצמו לכמות מסויימת של יין, וממילא אין הגבלה בכמות היין שיכול לשתות וכמו בגוונא דהגר"ז הנ"ל.

[ומ"מ לאחר שגמר כוס הד' מבואר בשו"ע סי' ת"פ שאינו יכול לשתות עוד יין בלא ברכה, וצ"ל דאע"פ שאינו יכול להגביל את הברכה לשתיית יין לצורך כוס ד' בדוקא, מ"מ לאחר שסיים לשתות כל מה שהיה בדעתו מתחלה איכא היסח הדעת, ודינו מעיקרא כנמלך לענין שתיה זו. ולפ"ז נראה דה"נ בגוונא דהגר"ז לא יוכל לשתות יין לאחר הסעודה כיון דגמר לשתות כל מה שהיה בדעתו, (ובלא"ה איכא דין היסח הדעת מחמת ברהמ"ז, אבל משכח"ל בסעודה שאין בה פת).]

העולה מן האמור, בספיקא דמו"ר שדעתו היתה לשתות כוס אחת קודם הסעודה וכוס שניה בתוך הסעודה ונמלך לשתות עוד כוס קודם הסעודה א"צ לברך עליה, אבל יצטרך לברך על הכוס שישתה בסעודה כיון שהיא כוס שלישית ודעתו היתה רק על ב' כוסות, ושאינו ממש"כ הפוסקים בסי' ת"פ דא"צ לברך כלל

אע"פ שגם שם דעתו היתה לשתות רק ב' כוסות ועתה שותה ג' כוסות, דהתם לא הגביל עצמו בכמות השתיה כיון שיכול היה לשתות כוס גדולה כמש"כ המאמר.

אמנם באופן שנמלך לאכול באמצע מין אחר כתב מו"ר שודאי טעון ברכה, כי ברור שיכול להגביל את הברכה למין מסוים וכמשנ"ל לעיל. ולפ"ז כתב הגר"מ וקנין (בקונטרס על ד' כוסות) בשם מו"ר דאם בירך על חתיכת כרפס וכיוון לפטור את המרור ואח"כ נמלך לאכול עוד חתיכת כרפס טעון ברכה, כי לגבי מין כרפס חשיב נמלך כאמור.

בהאי ענינא אכתוב ספק שנתחבטו בו הלומדים, איך הדין אם עומדים לפניו ב' תפוחים ודעתו לאכול את שניהם ולא יותר, ואחר הברכה הובא לפניו עוד תפוח. הא פשיטא דאם חפץ לאכול את שלשתם צריך לברך שוב כמבואר במשנ"ב סי' ר"ו סק"כ, אולם יש להסתפק האם יכול לאכול את התפוח השלישי במקום השני בלא ברכה או לא, וכן אם יאכל את שלשתם ואת השלישי יאכל קודם השני (היינו זה שהיה לפניו בשעת הברכה), האם יברך לפני אכילת השני או לפני אכילת השלישי. שורש הספק הוא האם נימא דכיון שהיה בדעתו לאכול את התפוחים העומדים לפניו, דמי לסוג הראשון שנתבאר לעיל, והוי התפוח השלישי כתפוח לגבי התפוחים שהיתה דעתו עליהם בשעת הברכה, או דילמא כיון דאין לו נפ"מ כלל בין התפוחים, ומה שהיתה דעתו על התפוחים שעמדו לפניו הוא רק כי לא היתה לו סיבה לחשוב על תפוחים אחרים, נימא דכה"ג דמי לסוג השני שרק הכמות קובעת ונתפסת הברכה על כמות של ב' תפוחים, ואין נפ"מ איזה תפוחים יאכל.

וראיתי בקצוה"ש סי' ע"ט סק"ג שנקט כצד הא' לענין מי שקידש על יין ודעתו היתה לשתות רק כוס זה בלבד, ואחר הברכה נשפך לו חלק מהכוס והביאו לו עוד יין למלאות הכוס, דכה"ג צריך לברך שוב אע"פ שאינו שותה יותר מכמות היין שהיתה דעתו מעיקרא לשתות. מאידך גיסא שמעתי מהרב יהודה אלבוים שליט"א להוכיח להיפך מדברי הכס"מ פ"ד מברכות הל"ג בסופו (ד"ה אכל במזרח) לגבי מי שעמד תחת עץ תאנים במזרחו וקטף תאנים ואכל והיתה דעתו לגמור אכילתו שם ואח"כ נמלך לעקור למערבו של העץ ולקטוף משם ולאכול, וכתבו הרמב"ם והראב"ד דצריך לחזור ולברך מדין שינוי מקום, וכתב הכס"מ דהא דא"צ לברך שוב מדין נמלך, היינו משום דמיירי שלא נמלך לאכול יותר ממה שהיה בדעתו מתחלה לאכול. ומבואר דהגם דמתחלה היתה דעתו לאכול תאנים אחרות ממה שאוכל אח"כ לית לן בה. ועי' גם במשנ"ב סי' קע"ח סק"ה וסקל"ח. [והג"ר אליהו דיסקין שליט"א אמר שיש קצת לחלק, דהתם סו"ס לא היתה דעתו על תאנים מסוימות ממש אלא רק על המקום באילן שממנו יקטוף התאנים, אך מ"מ יש מזה ראייה לאופן שהיו לפניו ג' תפוחים ובירך ע"ד לאכול ב' מהם ואח"כ הביאו לפניו עוד תפוח, דלהנ"ל יכול לאכול התפוח החדש במקום התפוח השני. אך כשהצעת הדברים קמי מו"ר שליט"א אמר שאין סברא לחלק בזה, ואם הראיה נכונה נמצא דבכל גווני יכול להחליף התפוח].

וע"ע בשמירת שבת כהלכתה פרק מ"ח הערה צ"ט בשם הגרשז"א דמי שקידש על יין בסתמא ואחר הברכה נשפך חלק מהכוס והביאו לו עוד יין למלאות הכוס, אף לפ"מ שחידש השעה צ"ס קע"ד סקכ"ז דלענין יין גם בסתמא הוי כדעתו להדיא שלא לשתות עוד, מ"מ הכא עדיף כיון שהיתה דעתו להדיא לשתות שיעור כוס, וממילא עד שיעור כוס לא חשיב נמלך. ולפ"ז הוא כצד הב' הנ"ל. [אבל השש"כ הבין דלא פליג ע"ד הקצוה"ש הנ"ל וכוונתו רק בגוונא של סתמא, דבזה לא שייכא סברת המשנ"ב דסתמא ביין הוי כדעתו להדיא שלא לשתות עוד, וצ"ב]. ועי' לעיל סי' ז' אות א' שנקט מו"ר שליט"א בפשיטות דחשיב נמלך כה"ג.

רק אחד מהם שאינו ידוע, או רק את הראשון. ולכאורה היה נראה שיש כאן אחד שאינו ידוע, וצ"ע.

וי"ש ראה לספיקא דנא במחצית השקל סימן קע"ד סעיף ז', דהביא שם דהרז"ה קאמר דבשתה יין בתוך סעודה דליל הסדר, נפטרו ב' הכוסות הראשונות מברכה אחרונה, דברכת המזון פוטרם כיון דשתה יין בסעודה, ופירש במחצית השקל דהמג"א דייק מהרז"ה דאף היכא דהמשקין דבסעודה אינם זקוקים

להיפטר מפאת ברכת המשקין דקודם הסעודה, כגון משקין שאינם יין שאינם צריכים ברכה לפניהם, ג"כ אין ב' הכוסות צריכים ברכה אחרונה ונפטרים בברכת המזון, והדיוק הוא, דהא לפטור את היין שבסעודה, אין צריך להגפן דהכוס השניה, דסגי בברכה אחת, ואעפ"כ נפטר גם הכוס השני מברכה אחרונה^ז. וא"כ הוא הדין לעניינינו - ברכת המזון תפטור ב' הפירות שאכל קודם הסעודה^ח.

אכן מדברי הגרשז"א המובאים בשש"כ שם הערה קט"ו-קט"ז מוכח כצד הא', שנסתפק באופן שקירש על כוס יין ובדעתו היה שלא לשתות אלא כוס זה ושתה מעט ומילאו לו שוב את הכוס, ונמצא שיש בכוס רוב יין שכבר בירך עליו ומיעוט החייב בברכה, האם איכא בזה דין ביטול ברוב שיוכל לשתות הכל בלא ברכה, או דאין בזה דין ביטול ברוב וממילא אינו יכול לשתות כלום בלא ברכה ע"ש. והנה לצד הב' הנ"ל, ודאי יכול לשתות רוב הכוס בלא ברכה ורק אח"כ לברך, (ואדרבא, אסור לברך לאלתר משום הפסק בשתיית רוב הכוס הפטור מברכה). ועוד, דלא שייך בזה כלל ענין ביטול ברוב, שהרי אין כאן יין מסויים החייב בברכה ויין הפטור מברכה, אלא כל היין ראוי לשתיה בלא ברכה עד רוב, ואחר ששתה רוב הרי"ז חייב בברכה בתורת ודאי.

וכשהצעתי הדברים קמי מו"ר שליט"א אמר שצד הב' מחודש טובא, ועולה לפ"ז שאם בירך על כוס משקה ולא היתה דעתו לשתות עוד ואחר ששתה חציה מילא שוב את הכוס, יכול לשתות עד חציה בלא ברכה ואח"כ יצטרך לברך, עכ"ד. ולכא' אם יברך לאלתר אחר שמילא את הכוס, הוי שתיית חצי הכוס הפטורה מברכה הפסק לחצי השני החייב בברכה (לד' הט"ז דשתיה הוי הפסק, עי' לעיל סי' א' הערה א'), וא"כ קשה לצמצם שיברך אחר שתיית חצי הכוס בדיוק, לא קודם לא אח"כ.

שוב העירוני לדברי הגרע"א סי' קס"ח ס"ו (דפוס יוהנסבורג) שמפורש בדבריו כצד הא', זה לשונו; 'נלענ"ד... דמי שהיו לפניו כזית פת הבאה בכיסנין ובירך במ"מ ואחר שאכל חצי זית גמר בדעתו להביא לו יותר פת הבאה בכיסנין ולאכול שיעור קביעות, בזה כשגומר לאכול חצי זית הנשאר אין מברך עליו המוציא דהא כבר בירך על החתיכה במ"מ ולו יהא שהוא פת גמור אם מברך במ"מ יצא כמש"כ בט"ז סק"ו, אבל אם אוכל תחילה האחר שהביאו לו אח"כ מברך עליו המוציא עכ"ל. [ובעיקר דבריו הארכנו בחלק ההערות סי' קל"ח, וכן בסי' קל"ו-קע"ח]. וכן משמע מדברי המשנ"ב סי' ר"ט סק"ח שכתב 'ואפי' לא היה דעתו בהדיא לשתות יותר ורק בסתמא' וכו', ומשמע דמהני רק בסתמא, אבל אם היה דעתו בהדיא שלא לשתות יותר לא מהני אע"פ שלא שתה עדיין שום יין ובא לשתות כוס אחרת במקום מה שבירך עליו, ומבואר דכה"ג חשיב נמלך, וכ"ה בפמ"ג שם וביה"ל סי' קס"ז ס"ו ד"ה אבל.

ז. במחצה"ש שם כתב דא"צ להגפן דכוס הראשונה, דנפטר ע"י השניה, ומבואר דעתו שלעולם הברכה

אם צריך כוונה לפטור

[הוספת רבינו שליט"א;

אמנם יעויין באגרות משה שכתב דכיון דדעתו לפטור שפיר דמי, וצ"ע אם בדוקא נקמ, ע"כ].

ד'

מפל למפל - אם ברכת המזון פוטרתו

בהאי דינא, דברכת המזון פוטרת יין של קידוש, יש לעיין בשתה רביעית מים לאחר הקידוש, לפני נטילת ידים, דפטור מברכה ראשונה דיין פוטר כל שאר משקין, וברכה אחרונה דיין נמי פוטרת כל משקין, ומעתה יל"ע אם ברכת המזון דפטרה את היין, תפטור גם את המים, ומקום הספק, דכל הא דברכת המזון פוטרת את הקידוש, מפני שיין

ובגוף האי דינא דסימן קע"ו במ"ב סק"ב, שאם הברכה שלפניה פוטרת מה שבתוך הסעודה, עולה ברכת המזון גם על מה שלפניו, הנה בפשטות - הברכה היא מאחדתם, ואין צריך שיהא דעתו בהדיא לפטור בברכה הראשונה את מה שבסעודה, אלא כל שהברכה עולה בסתמא על כל מה שבסעודה שפיר דמי, ואע"ג דהיכא שהשתיה באה לצורך הסעודה כגון לפתוח בני מעיים אפשר שבשעת השתי' צריך שידע ויחשוב שעתיד לאכול, ואז נפטרת שתיה זו בברכה האחרונה, אבל הכא גם אם לא כוון בהדיא שפיר דמי, דהכא לא מפאת צורך הסעודה אתינן עלה אלא מפאת האיחוד ע"י הברכה. ומו"מ צריך תלמוד ט.

האחרונה פוטרת, וכ"כ המגן גיבורים (סי' קע"ד בשלטי הגיבורים סוף סק"ו), וכן מוכח במשנ"ב סי' תע"ב סקכ"א וסי' תע"ג ס"ק ד'-ה' ע"ש. ונראה דס"ל דלעולם הברכה האחרונה פוטרת.

ויל"ע לפ"ז איך הדין אם בירך על מים ודעתו היתה לשותת אח"כ כוס יין ולאחריו עוד כוס מים, האם נפטרים המים השניים רק מכח היין או יכול להיפטר מכח המים הראשונים, ונפ"מ אם בירך ברכה אחרונה על היין אם הוי סילוק לגבי המים ובעי שוב ברכה ראשונה. והארכנו בזה בחלק ההערות סי' ק"פ. [שוב כתב לי הגר"מ וקנין שליט"א שכבר עמד בזה בקונטרס בעניני ד' כוסות, ושם הביא בשם מו"ר שליט"א דהניח דברי הפוסקים הנ"ל בצ"ע, דודאי הסברא נותנת שהברכה הראשונה פוטרת ולא השניה, ואמר הרב הנ"ל ליישב דשאני התם שיש זמן מופלג עד הסעודה, וכיון שבלא"ה צריך לברך על כוס ב' חשיב כהסיח דעתו מלשתות, אבל אה"נ אם יתן דעתו ויכוין לפטור בברכה על כוס א' גם את היין שישתה בסעודה י"ל דאה"נ יפטור בברכה הא' ולא בברכה הב'. אבל איהו מותיב אנפשיה מדברי המשנ"ב סי' תע"ב סקכ"א בסופו בשם המג"א שחיפש עיצה לגרום שברכתו על כוס הא' תפטור עוד יין ע"ש, ולהנ"ל הול"ל שיכוין על היין שבסעודה וצ"ע].

ח. לכאור' זו ראייה לסתור, דלולי ד' בעה"מ לא היו נפטרים ב' הכוסות בברהמ"ז, ואינם נפטרים אלא מצד ד' בעה"מ שא"צ שיפטרו את היין בסעודה, אולם הרי לא קיי"ל כבעה"מ כמבואר במשנ"ב סי' קע"ו ושעה"צ שם סק"ו.

ט. אזיל בזה מו"ר לשיטתו לעיל סי' ד' אות ב', וע"ש שהערנו דיש בזה לכאור' סתירה במ"ב אם הפטור הוא משום האיחוד או מפני דחשיב כצורך הסעודה.

הקידוש טפל לסעודה, אבל המים שקודם הסעודה אינם טפלים לסעודה וא"כ איך תפטרם ברכת המזון, אך י"ל דכיון שהמים טפלים ליין והיין טפל לסעודה לכך ברכת המזון פטרה נמי למים.

ובתשוי רב פעלים חלק ב' סימן מ"ז נשאל בזה, וכתב שחייב בורא נפשות על המים מפני שלהם אין שייכות לסעודה, וכן איתא בשו"ע הגר"ז סימן רע"ב דבשתה חוץ מיין הקידוש משקים חייב בברכה אחרונה'.

והנה במג"א סימן קע"ד סק"ט כתב דמשקין דתוך הסעודה שהפת פוטרן, דהמשקה טפל ללחם, אם אכל האנוס"י למתק השתיה, פטורים נמי מברכה כיון דטפל למשקה, והמשקה טפל ללחם, והביא ראיה ממה שכתבו תוס' דכשבירך על פירות גינוסר פטרי למליח ולפת, דהפת טפל למליח, והמליח לפירות.

וא"כ לכאורה בנידון הגר"ז והרב פעלים ג"כ, היין של קידוש טפל לסעודה, והמים ליין, ואמאי כתבו שחייב בברכה אחרונה.

אך יעויין בתשו' חת"ס או"ח סימן מ"ז שכתב דאף למאי דהעלה המג"א אכתי יש לספק במי ששתה יין ואח"כ קפה וסוכר למתק את הקפה אם נפטר ע"י ברכת היין דאין הקפה פטור מפאת דהקפה טפל ליין שאין המשקין נצרכין ליין, אלא דחשיבות קביעותו של היין פוטרת שאר משקין, וא"כ אפשר דאין הסוכר נפטר, וא"כ לפי"ז מתבאר פסקא דהרב פעלים.

אך העלה החת"ס שאין לחלק בזה ובכל ענין אמרינן דהטפל לעיקר פטור מברכה אף כשהעיקר פטור מברכה מפאת חשיבות של דבר אחר, והוכיח כן מסוגיא דברכות דף ל"ה ע"ב דאמרינן דהפת עיקר והשמן טפל, ואמאי לא מוקמינן לה באופן שהפת גופא נפטר מפאת שהיה טפל למילתא אחרית, ומזה מוכחא דינא דהתוס' והמג"א, ואכתי אמאי לא מוקי לה שקבע סעודתו על הפת הפוטר כל מיני מאכל, אלא ע"כ דגם בכה"ג נפטר יא.

ומעתה לפי"ז נמצינו לכאורה דהחת"ס פליגא אגר"ז ורב פעלים, וצ"ת יב.

י. מצאתי טעם חדש שלא ייפטרו המים בפמ"ג סי' קע"ד א"א סק"ט שחידש דיין פוטר שאר משקים רק בברכת הגפן המיוחדת ליין ולא בברהמ"ז, ולפ"ז אף אם יברך להדיא ברהמ"ז על היין דמהני בדיעבד לא ייפטרו המים.

יא. אגב, כבר העירו ע"ד החת"ס דהא הגמ' שם בעי לאשכוחי גוונא שמברכים על שמן בפה"ע, ובאופן של טפל הרי לפ"ד הרמ"א מברכים עליו שהכל וצ"ע. גם שמעתי בשם מו"ר להקשות אמאי לא מוקי לה בשלא היתה דעתו ע"ז מעיקרא דצריך לברך על הטפל כמבואר במג"א סי' רי"ב בשם התוס', וצ"ע. (אא"כ נימא כנ"ל עפ"ד הרמ"א דברכתו שהכל ולכך א"א לאוקמא כלל באופן דהוי טפל). וע"ע מש"כ בהאי ענינא בחלק ההערות סי' פ"ח.

יב. לכאור' יש לחלק בין הנידונים, דהחת"ס דן מפאת שהעיקר של הסוכר שהוא הקפה לא בירך עליו להדיא ואינו טפל גמור ליין דנימא דהכל טפל ליין, ודימה זאת לאופן של גרירה כמו בכרפס שפוטר את המרור

[הוספת רבינו שליט"א; והנה העירני הרב מרדכי וקנין שליט"א למגן גיבורים בסי' קע"ד דדינא דהרשב"א דמיוגו בין יהני גם למים, וא"כ דלא כרב פעלים ודו"ק, ע"כ].

ברכה על טפל שאכלו לפני העיקר

ואם נימא דהמים שלאחר הקידוש נמי נפטרים בברכת המזון, לכאורה הוא הדין אף במים שישתה קודם הקידוש דהא לענין ברכה מעין שלש דפוסרת שאר משקין אפילו בשתה המשקין קודם היין ג.

והנה נחלקו הפוסקים באוכל ב' דברים הנפטרים בברכה אחת, וביניהם אוכל

דבר הטפל לדבר האחרון, אם מברך על הטפילה כיון דהיא דאוכל הטפילה קודם העיקר הא מברך עליו, או דשאני הכא דכבר בירך. דעת הט"ז דבשותה יין ואח"כ גודגדניות למתק היין שלאחריו, מברך עליהם, ושאר פוסקים פליגי, ועיין במ"ב דפסק דלא כהט"ז, וכן בחיי אדם כלל נ"ה בגשמת אדם כתב דהשותה יין ואחריו קפה ולפניו סוכר למתק הקפה חייב לברך על הסוכר, ולכאורה הרי זה כהט"ז ולא כהחולקים יד.

ומעתה, להחולקים חזינן דכל שנפטרים בברכה אחת חשיבא חדא וחיל

הפטור מן הטפילה, וא"כ ה"נ בנידון הרב פעלים טו, ורק לדעת הט"ז י"ל כהרב פעלים.

די"ל שלא נפטר החרוסת כיון שלא בירך להדיא על המרור, וכן דן הפמ"ג בפתיחה אות י"א בתנאי הראשון בתוך דבריו ע"ש היטב, אך הגר"ז ורב פעלים מירי שהעיקר של המשקין שהוא היין דינו כטפל גמור לפת, אלא שהנידון הוא דאין היין פוטר שאר משקים אלא כשמברך עליו בעצמו, דאז אמרו חז"ל דסגי בברכה עליו הואיל והוא ראש לכל המשקין, אך כשלא בירך עליו בעצמו ליכא דין טפילות של שאר המשקין אליו דאי"ז טפילות גמורה כשאר הטפילויות. ובוזה נחא דא"צ לומר דדעת החת"ס הפמ"ג וכן הח"א הם דלא כהגר"ז ורב פעלים. [והביה"ל בסי' קע"ד ס"ב הלא פסק כהחת"ס וח"א].

יג. נחלקו בזה האחרונים, ויש בזה סתירות במ"ב, דבסי' ר"ח סקע"ב וסק"פ מבואר דאינו פוטר, ואילו בסי' ר"ד סקל"ט מבואר דפוטר, ועי' מג"א קע"ד י"ד דפוטר, והמ"ב שם סקל"ז העתיק דבריו ושינה במכוון וכתב שיכר ולא יין, ומשמע להדיא שלא רצה להקל בזה.

יד. ונמצא לפי"ז סתירה במ"ב, שהרי בביה"ל סי' קע"ד ס"ב הביא להלכה ד' הח"א שם, וכן מבואר במ"ב סי' קס"ח ס"ק ס"ה וסי' קע"ד סקל"ט בסופו כהח"א, ואילו בסי' רי"ב פסק המ"ב דלא כהט"ז. ונראה ליישב (וכעי"ז הראוני בס' שבילי דוד סי' רי"ב) דיסוד סברת הח"א היא דכל שלא שתה הקפה עדיין לא חלה ע"ז הברכה ולכן לא נפטר הסוכר הטפל לקפה, אך בגוונא דהט"ז דהוי הכל מין אחד חלה הברכה מיד על כל המין. ועוד יש לחלק דהתם הקפה נפטר מדין טפל ליין ולא חל עליו שם טפל עד השתיה בפועל וממילא אכתי לא חלה עליו הברכה. והארכנו בהאי ענינא בחלק הסימנים סי' ב'. שו"ר בכתבי מו"ר שעמד בהני ב' חילוקים, אך כתב שאין סברת החילוקים הללו מוכרעת.

טו. לכאור' יש לחלק, דהתם הנידון הוא מפני שאינו מברך על היין בפנ"ע, אך כאן הרי הברכה היא על כל היין, ומה שעדיין לא שתה את היין שעבורו אוכל את הגודגדניות מה אכפת לן. [ושם "טפל" הרי איכא גם קודם אכילת העיקר כדמוכח מד' הרמ"א שמברכים שהכל על טפל הנאכל קודם העיקר].

אך אינו מוכרח, דבגוונא דהט"ז אין מי שיפטור עדיין את הגודגניות, משא"כ בנידון הרב פעלים שכבר אכל י"ל דברכת המזון כיון דפוטרת היין פוטרת הטפל אליו.

והנה בתשו' החת"ס שם דן להפוסקים דהכרפס פוטר את המרור דהיינו דמרור בעיקרו חייב בברכה ולא חשיב בא מחמת הסעודה אלא דנפטר מכח הכרפס, מ"מ איך יפטור את החרוסת, דנהי דהיא טפילה למרור אך לא הוי טפילה לכרפס, אלא דמכח דברי המג"א דטפילה דטפילה נמי פטור מברכה יובנו הדברים, אך שהחת"ס כתב דהמרור והכרפס דמי ליין ושאר משקין, ועל כן העלה דכיון דגם הכרפס טבלוהו בחרוסת להני פוסקים דסברי כן, הלכך שפיר דמי, [ולמסקנתו דגם ביין ושאר משקין אמרינן טפילה לטפילה, כתב דגם בלא טבל הכרפס במרור, שפיר דמי].

וי"ע בדבריו הקדושים בשתים, חדא דהכא המרור והכרפס לא חשיבי טפילה אלא דברכתם שוה והוי כמברך על המרור בפה"א, וא"כ דמי לאוכל שני פירות, שברכתם שוה ולהפרי שני יש טפילה דודאי דנפטר ט"ז, ויעיין בליקוטי הערות לתשו' חת"ס שכבר העיר בזה בס' תורת חיים.

עוד יל"ע דאם נימא דלא יועיל ברכת הכרפס לחרוסת דהמרור, מה יועיל דטבל הכרפס בחרוסת, דלכאוף להט"ז דברכת היין לא תפטור הגודגניות המשמשות ליין דאח"כ, דין זה אף כששתה את היין הראשון עם גודגניות ביוחד באופן שנפטרו מפאת טפילה, דמ"מ מה יפטור הגודגניות השניות, וא"כ ה"ג דכוותה וצ"ת.

טז. אכן הפמ"ג דן גם בזה בפתיחה אות י"א בתנאי הראשון וכן בסי' ר"ב מ"ז ב'. והביאור הוא דכיון שהפרי השני נפטר רק מדין גרירה לא חשיב שהברכה קאי עליה כדי לפטור את הטפל עימו, [דהא לד' השו"ע סי' ר"ו אם נפל הראשון לא חלה הברכה על השני].

סימן ו'

הערות כלליות בקצרה בעניני ברכות

בירך על פרי ונפל מידו חוץ לבית ♦ אם שינוי מקום בין הברכה לאכילה מעכב כמו שינוי מקום באמצע האכילה ♦ בירך כדין ואחר הברכה נעשה לבטלה האם עובר איסור גמור דברכה לבטלה באונס ♦ האם חייב להוציא כל ממונו כדי להימנע מלעבור על לאו בשוא"ת ♦ ספק אם בירך על אוכל ♦ הטעם שאומרים בשכמל"ו אחר הנחת תפילין של ראש ♦ בירך בטעות ב' פעמים על מאכל האם יברך פעם שלישית ♦ אם יש דין קדימה באותו הפרי ♦ הוסיף סוכר למשקה אחרי ברכה ♦ ב' דרגות בגדרי עיקר וטפל ♦ אם יש ברכה על טעם ♦ מאכל דאיכא פלוגתא אם נחשב אוכל או משקה ♦ אם גדר 'משקה' לענין דין יין פוטר כל מיני משקין שווה לגדר 'משקה' לכל דיני התורה ♦ חביב מחמת סיבה חיצונית, ספק שלם או ודאי חביב ♦ ודאי לאו או ספק כרת לענין פקו"נ ♦ ודאי דרבנן וספק דאורייתא ♦ מים רבים ואשכול ענבים מה קודם ♦ שתה פחות מכשיעור יין ואכל כזית מזונות והזכיר על הגפן האם הוי סילוק מהיין ♦ ג' פרטים באוכל חצי זית ממין אחד וחצי ממין אחר; בורא נפשות בדיעבד במקום מעין ג', לחלק בין מעין ג' על פירות לברכת המזון על יין, חצי זית העץ נגרר אחר ז' מינים ולא אחרי שהכל ♦ אכל מזונות ואורז האם יברך בנ"ר על האורז ♦ לחם וירקות שגדלו בעציץ שאינו נקוב וחילוק ביניהם ♦ חילוק בין ספק במ"מ או בפה"ע שמברך שהכל לבין ספק במ"מ או המוציא שמברך במ"מ ♦ אכילת כזית בתוך הסעודה דסוכות ♦ הערה בספק ברכת המזון כשאכל כזית ♦ שותה מים עם טעם ואינו צמא למים וכבר בירך על הטעם ♦ בהא דמברכים מעין ג' על מי שריית תאנים וצימוקים אע"פ שאין שיעור רביעית מהטעם אלא בצירוף המים ♦ ביטול ברוב לגבי ברכות

א'

שינוי מקום בין הברכה לאכילה^א. וא"כ יצטרך לבקש מאחד שיעלהו לו, ואף שהפסיק בדיבור, כיון שהוא צורך הברכה לא הוה הפסק. ואם לא יהיה מי שיסכים להעלות לו רק בממון, יצטרך להוציא עד חומש מנכסיו, שאף שברכה לבטלה הוא דרבנן לרוב הפוסקים, אפילו הכי גם על דרבנן צריך

בירך על פרי ונפל מידו חוץ לבית

עמוד על הגג והיה לו פרי בידו ובירך עליו ונפל הפרי למטה לאחר הברכה קודם האכילה. הנה, אם ירד ליקח הפרי הנ"ל הוי

א. הא דשינוי מקום בין הברכה לתחילת האכילה ג"כ מעכב מבואר במשנ"ב סי' קע"ח סקל"ט בשם הא"ר, וכן משמע במג"א סוס"י קס"ו, אלא דבספר ברכת הבית ש"א סי"ד כתב דזהו רק אם הפסיק בכדי, אבל אם א"א לברך במקום האכילה כגון שיש שם טינוף שרי לברך במקום אחר ואח"כ לעקור למקום האכילה ואפי' מבית לבית ואי"ז הפסק. ונראה מזה שנקט דשינוי מקום קודם תחילת האכילה הוא רק מדין הפסק ושאינו משינוי מקום אחר תחילת האכילה שהגדר הוא דאינה אכילה אחת וכיון שברכתו חלה על האכילה הראשונה לא מהני לשניה, ולפי"ז בניד"ד מסתבר דלא מעכב בדיעבד.

אולם נראה להוכיח מהגר"ז דלא כוותיה, ממש"כ בסי' קס"ז ס"ט: "וצריך לזהר ג"כ שלא לילך ממקום למקום עד שיבלע כי הליכה ממקום למקום חשובה הפסק אא"כ היא לצורך האכילה שאז מותר לכתח' אם א"א בענין אחר כגון שא"א לו לברך במקום אכילתו לפי שאינו נקי... והוא שב' המקומות הם בבית אחד כמו שיתבאר בסי' קע"ח". הרי מבואר שישנם ב' דינים, הליכה דהוי הפסק וזהו גם בתוך הבית ובשעת הדחק שרי, ועוד דין שינוי מקום דלא מהני בכל גווני, ועמד בזה התהל"ד סק"ג ד"ה והרב. [אכן יש להעיר שהשעה"צ סקכ"ח העתיק דברי הגר"ז והשמיט את סוף דבריו, וצע"ק]. שו"ר גם במג"א שם דאיירי להדיא באינו יכול לברך במקום השחיטה מחמת הטינוף ואפי"ה נקט דמבית לבית הוי הפסק והשווה זאת לדין שינוי מקום באמצע האכילה, וזה כד' הגר"ז. [והנה המג"א שם חולק בזה ע"ד הרמ"א ביו"ד, וד' ברכת הבית היא לפסוק כהרמ"א כדביאר שיטתו בשער נ"ו סק"ג].

שבתי וראיתי במשנ"ב סי' רע"א סקע"ח בשם המג"א לענין קידוש דאם אחר הברכה נשפך הכוס ועשה שינוי מקום חוזר ומקדש, ומסתימת הדברים משמע דזהו אף באופן שא"א בענין אחר וצריך להביא היין מבית אחר, ולכאור' הוא מדין שינוי מקום, (עי' ביה"ל סי' ח' סי"ג ד"ה חשיבה שהשווה דיני שינוי מקום בברכות לשינוי מקום בין קידוש לסעודה, ועי' ספר שערי זבולון או"ח ח"ב סי' י"ט שהרחיב בזה), וזה כד' הגר"ז.

[אגב, במשנ"ב סי' פ"ד סק"ז מבואר דאסור לברך בבית המרחץ בבית החיצון ע"מ לשחות בבית הפנימי (מקורו מהפמ"ג, והמשנ"ב הוסיף דזהו 'פשיטא'), וקשה מאי שנא ממש"כ בסי' קס"ז שעה"צ סקכ"ח דאם יש טינוף במקום האכילה שרי, ואמר הרב זאב גלוסקינוס שליט"א דצריך לחלק בין מחדר לחדר לבין מפינה לפינה, דלענין מחדר לחדר צירף המשנ"ב דעת המחמירים בדיעבד בשינוי מקום מחדר לחדר (אף שבשאר דוכתי הקיל בזה בשעת הדחק כשהיה דעתו לכך מעיקרא כמבואר בסי' קפ"ד סק"א) לדעת המחמירים בשינוי מקום בין הברכה לאכילה דאסור בכל גווני אף מפינה לפינה משום הפסק (עי' מג"א סוס"י קס"ו), ועדיין צ"ע.

להוציא עד חומש^ב. והיה מקום לדון אם הכא נחשב כמו להוציא ממון על לאו - שצריך להוציא כל נכסיו, דהא הכא הא עבר על איסור של ברכה לבטלה (היינו בכה"ג שפשע בנפילה זו), אולם נראה, דאנו דנין על עכשיו מה עליו לעשות, ועכשיו יש עליו חיוב לתקן את מה שעבר, וחיוב זה מצוה היא, שמצוה הוא לתקן, ודינה כמצות עשה שצריך להוציא רק עד חומש^ג.

[הוספת רבינו שליט"א; אמנם איכא למשדי נרגא בכל האמור, דהנה מבואר בסי' ר"ו דבתלוי בדעת אחרים פקע ברכתו, וכ' במאמר מרדכי שם דאפי' כשבעת הברכה חיילא והיתה בידו ואח"כ נפל כיון דתליא בדעת אחרים פקע הברכה, ולזה העירני הרב מרדכי וקנין, אמנם תליא בב' התירוצים שם של המאמר מרדכי, דכ' די"ל דאם חלה הברכה שפיר דמי, ע"כ].

ויש לדון עוד, אם חברים שלו יתחילו עכשיו לאכול האם מהני לו שיוכל לירד למטה

[ולא יהיה לו זה שינוי מקום], דיש לומר דמיקרי שגם הוא התחיל הסעודה כיון שבירך כבר ושייך כאן לקביעותיה הדר, ויל"ע.

[הוספת רבינו שליט"א; ואם נימא דחשיבא התחלת סעודה, הנה אף אם יבואו החברים לאחר שבירך, נמי מהני, ע"כ].

והנה במעשה הנזכר שנפל הפרי מידו, אם אחד אמר לו שמוכן להביא לו הפרי רק אם יביא לו סכום גדול, שנתבאר שעד חומש צריך ליתן לו, לכאורה נראה, שיוכל לאמר לו משמיה אני כך - ולא יצטרך לשלם לו רק כמה שנותנים לפועל עבור מלאכה כזאת.

ב'

ספק אם בירך על אוכל

באופן שמסופק אם בירך ברכה שלפניה, שהדין הוא שאוכל בלא ברכה ואם ירצה שלא יאכל כתב בשעה"צ סימן

ומ"מ ודאי נראה דאין כוונת המשנ"ב בסי' פ"ד להחמיר בזה גם בדיעבד, אלא רק לכתחילה דאין לברך ע"ד לשתות בחדר השני, (הן משום שחומרתו היא רק מחמת צירוף שיטות, והן משום שנראה דגם להדעות דשינוי מקום בין ברכה לאכילה חמור טפי ואסור אף מפניה לפניה אי"ז מעכב בדיעבד כשעשה זאת לצורך האכילה כיון שיסוד החומרא הוא משום דין הפסק כמו הפסק בדיבור כמש"כ התהל"ד הנ"ל, ואפי' דיבור אינו מעכב בדיעבד כשהוא לצורך האכילה), וכ"כ בשמירת שבת כהלכתה פרק מ"ח הערה י"א שאינו מעכב בדיעבד, וצ"ע לדינא].

ב. וצ"ע אם באופן זה שבשעת הברכה בירך כדין ורק אח"כ נעשה לבטלה הוי איסור גמור שצריך להוציא עליו חומש ממונו או שאי"ז אלא ענין גדול למנוע זאת. [גם יש דעות באחרונים דאין ברכה לבטלה למפרע, ויש שפירשו כן בסברת הריטב"א בחולין קו. המובא בשע"ת ר"ס קנ"ח, ואכ"מ].

ג. ואפשר דתלוי בנידון האחרונים אם בלאו שעובר בשוא"ת צריך להוציא כל ממונו או סגי בחומש, (עי' לבוש חת"ס ופמ"ג סי' תרנ"ו ושו"ת חוות יאיר סי' קל"ט, אך בשו"ת הריב"ש סי' שפ"ז וברקאנטי הל' צדקה סי' נ"א מבואר דאין חילוק).

קס"ז אות מ"ח שרשאי להחמיר על עצמו
שלא לאכול.

לכאורה אמאי לא נאמר לו שיברך
שוב, שהרי אם יברך שוב
השניה אינה לבטלה, כיון שלאחר שמברך
גם אם כבר בירך פעם אחת הרי השניה
היא תהא הברכה שפוטרתו - כיון שהיא
הפסק לראשונה. וא"כ מה יפסיד אם יברך,
הא השניה ודאי לא תהיה לבטלה כיון

וצריך לומר בזה, דאנו דנים בשעה שמברך,
וכיון שעתה כשבא לברך שנית אם

ד. מבואר מקושיית מו"ר שפירש דהשעה"צ איירי באופן שעדיין לא אכל כלום ומספק"ל אם בירך, אך
לכאור' יש לפרש דכוונתו על האופן המצוי שכבר אכל מעט ונסתפק באמצע האכילה אם בירך, וע"ז כתב
שרשאי שלא לאכול דבכה"ג ליכא כלל חשש של ברכה לבטלה על הברכה הראשונה, וכן אם בירך כבר
הוי השניה לבטלה ודאי כי כבר חלה הברכה על תחילת האכילה. וכן משמע מל' השעה"צ שם שכתב 'ואף
דרשאי להחמיר על עצמו שלא לאכול, בזה אינו נכנס לחשש איסור', ומשמע שאין בזה שום חשש ברכה
לבטלה גם אם כבר בירך.

ובזה תתיישב עוד קושיא ע"ד השעה"צ, דאם נימא דאיירי באופן שעדיין לא אכל כלום ומספק"ל אם
בירך, צ"ע מהיכ"ת לשעה"צ שרשאי שלא לאכול, והלא ספק ברכה לבטלה אסורה כמבואר במשנ"ב סי'
רט"ו סק"כ ושעה"צ שם סקכ"א (דאף אם ברכה לבטלה דרבנן אסור מספק וליכא ביה דין ספק דרבנן
לקולא), וא"כ מסתבר שמחויב לאכול כדי להציל עצמו מספק ברכה לבטלה, ואף שאם לא בירך עובר על
איסור של אכילה בלא ברכה, הרי איסור זה שרי בספק כמבואר בשו"ע שם דיכול לאכול מספק. אכן אם
איירי השעה"צ באופן שכבר אכל מעט ניחא, דאין כאן חשש ברכה לבטלה על הברכה הראשונה.

אכן בספר בני ראם סי' י"ב האריך מו"ר בשאלה זו, ותוכן דבריו דחייב זה לתקן מה שבירך מקודם ע"י
שאוכל עתה שלא יעבור על איסור ברכה לבטלה - הוא איסור דרבנן ודינו כשאר איסורים דרבנן שספיקו
להקל, ועל כן מותר לו להימנע מלאכול. אך מ"מ לא הבנתי מנין שספק זה הוא קל מהספק לברך ברכה
לבטלה בקום ועשה שכתב המשנ"ב בסי' רט"ו דדינו להחמיר. וגם לא מובן כ"כ מ"ט יש עדיפות שלא
לאכול ולגרום לעצמו ספק ברכה לבטלה בשוא"ת מלאכול ולהיכנס לספק איסור אכילה בלא ברכה בקום
ועשה, והרי סו"ס איסור ברכה לבטלה חמור מאיסור אכילה בלא ברכה, ובמשנ"ב משמע שיש בזה עדיפות
(שכתב 'דרשאי להחמיר על עצמו שלא לאכול'), וגם מל' המשנ"ב משמע שנקט זה לדבר פשוט, ועל כן
נראה טפי כמש"כ דהמשנ"ב איירי באופן שכבר אכל מעט וממילא אין שום חשש איסור במה שיפסיק
מלאכול.

ושוב הראוני דמדוקדק כן בשע"ת סי' ר"ו סק"א, דאם לא אכל עדיין כלום אסור לו להימלך מלאכול
משום איסור ברכה לבטלה, ע"ש לענין פלוגתת השו"ע והשאג"א אם מי שבירך על פרי האדמה ונתכוין
לפטור גם פרי העץ נפטר או לא, וכתב השע"ת דמספק ראוי לו להימלך מלאכול את הפרי העץ כדי שלא

כבר בירך הוי השניה לבטלה, אף שלאחר שובך לא תהא לבטלה וכנ"ל - שהיא הפסק לראשונה והיא הפוסרת אותו, מ"מ כיון שבשעה שמברך הוי לבטלה על הצד שכבר בירך כיון שכבר נפטר, אסור לעשות כן.

ועי' עוד להלן סוף סי' ז', מה שהובאו דברי הגרע"א.^ה

להיכנס לספק אכילה בלא ברכה (וכ"ה במשנ"ב שם סק"ט), והוסיף 'ולכתחילה יש לו להיות נמלך שלא לאכול מיד פרי העץ דהא אין כאן ברכה לבטלה כיון שעיקר ברכתו על פרי האדמה נתקיימה', ומשמע מזה דאם היה כאן חשש ברכה לבטלה היה אסור לו להימלך.

ה. כעין הקושיא ע"ד השעה"צ ידוע להעיר משמיה דהרב מפונביץ' זצ"ל מ"ט אנו נוהגים כד' הרמ"א לומר בשכמל"ו אחר הנחת תש"ר, והיינו מפני הספק שמא לא היה מחויב בברכה השנית "על מצות תפילין", והקשה הרב מפונביץ' דהא השנית היא הפסק לראשונה וא"כ ודאי אינה לבטלה, והראשונה ג"כ אינה לבטלה שהרי חלה על תש"י. וכבר קדם בהערה זו הג"ר בנימין זצ"ל אביו של המהרי"ל דיסקין (נדפס בספר שיח תפלה עמ' רמ"ו). [ובזה לא יועיל תי' מו"ר]. ומצאנו ליישב בכמה גווני;

א הגרש"ז אויערבאך זצ"ל האריך לייסד במנחת שלמה (סי' י"ח אות ב' וסי' כ' אות א') דברכה השנית אינה הפסק לראשונה אף אם הוי ברכה לבטלה, כיון שהיא מענינא, דהוי כאמר גביל לתורי ונתברר שכבר האכילו התורי. ולפ"ז נמצא דהברכה השנית היא לבטלה הן בברכת המוציא והן בתפילין. [ובפשטו נחלקו בזה המג"א והגרע"א סוס"י רע"א לענין קידוש על יין ונמצא שהוא מים, דכתב המג"א שאם היה דעתו לשנות עוד יין יחזור על ברכת הקידוש ולא על ברכת בפה"ג, והגרע"א השיג עליו דברכת הקידוש על המים הוי הפסק, וכ"כ הגרע"א לשיטתו בסי' רח"צ על המג"א סק"ה לענין מי שבירך בטעות בורא מאורי האש על נר שלא שבת דהוי הפסק לברכת בפה"ג, ואכמ"ל. אמנם לענין ההערה בתפילין נראה דגם לד' הגרע"א ניחא, לפי המבואר מדבריו בסי' ר"ט דכל היכא שחייב בפועל לברך מספק כדי לאכול, אזי דמי לגביל לתורי ולא הוי הפסק גם לפי הצד כלפי שמיא שלא היה חייב בברכה, ורק בטעה ובירך ס"ל להגרע"א דהוי הפסק, והובאו דבריו להלן סוס"י ז', ועי' מש"כ שם בהערה ז'.

ב הג"ר בנימין דיסקין זצ"ל צידד ליישב דאף אם הברכה השניה הוי הפסק לראשונה ונעשתה הראשונה לבטלה, מ"מ אין השניה עולה לו, מפני שבתחילת הברכה היה פטור מכח הברכה הראשונה והפתיחה של השניה היתה לבטלה ולא אמרינן בזה באין כאחת שתעלה לו השניה במקום הראשונה, וכן מובא בספר שלחן שלמה (סי' רע"א אות ל"ג) ושמירת שבת כהלכתה (פרק מ"ז הערה רי"ח) דהוה עובדא באחד שבירך שהכל על מים ושכח שבירך וחזר ובירך שוב, ואמר הגרש"ז א' שלפי דבריו הנ"ל במנחת שלמה יצא בראשונה ולא הוי השניה הפסק, אבל אם איננו צודק בסברתו אזי יצטרך לברך פעם ג' כי השניה לא יכולה לעלות לו מאחר שבתחילת הברכה היה פטור וכנ"ל, וכ"כ בספר חקרי הלכה סי' ט' בשם מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א וכתב דמטו כן נמי בשם הגר"ש שקאפ זצ"ל דמי ששכח שבירך וחזר ובירך שוב צריך לברך פעם שלישית.

אכן נראה להביא כדמות ראיה לד' מו"ר דאמרי' בזה באין כאחת, דהנה בפמ"ג קע"ד מ"ז סק"ט הביא המעשה מספר כוונות האר"י למהר"ו ששתה מים קודם הסעודה ובירך עליהם בורא נפשות והראו לו

ג'

תחול בפרט על החביב שבאותו הפרי, ואם כן, האם יש בזה מעלה בברכה].

אם יש דין קדימה באותו הפרי

והנה במסכת כלה רבתי אמרינן והובא בשו"ע סימן ק"ע דבצל ושום לא יאכל מראשו, היינו מעיקר הפרי, אלא מן העלים, להראות שאין חש לאכול מהחלק העיקרי, ואם אכל מראשו הרי הוא גרגרן. ולכאורה כד חביב לו העיקר יקדימו בברכתו מפאת חביב, ואם אעפ"כ אסור, אפשר שיש כאן פשיטות לספיקן, דהא אע"פ שחביב לו אמרינן שלא יאכל מראשו, הרי חזינן דאין בזה מעלה מצד הברכה. [ואפשר דענין שלא יהא גרגרן מקדים את דיני קדימה. וכי תימא א"כ בשני פירות נמי נקדים האיני חביב כי היכי דלא ליהוי גרגרן, זה אינו דע"כ בשני פירות לא הוי גרגרן, דהרי אף בפטור מברכה לפניה לא אמרינן דיקדים האיני חביב, אבל סברא זו

י"ע בדיני קדימה בברכות דאמרינן דיש מעלת חביב, מהו באותו הפרי ויש בו כמה חלקים ואחד חביב יותר ואחד פחות חביב, אם גם יש מעלת ההקדמה דיתחיל לאכול מהחלק החביב, מי אמרינן דמעלת הברכה שתחול על החביב ואפילו באותו הפרי, או רק כשיש ב' פירות נפרדים. [ואם חתך הפרי לשני חלקים לפני הברכה, אף שאין לעשות כן לכתחילה, דמפסיד מעלת גדול ושלם, בכח"ג פשיטא שיברך על החביב, וספיקן רק בהיותו פרי אחד בשעת הברכה].

[והשאלה] אם מה שמתחיל לאכול מהחלק הזה החביב לו, גורם שהברכה

במצחו שבירך לבטלה, והפמ"ג פירש באופן אחד דמיירי שבירך קודם ברהמ"ז, וכיון שפטר משקין בסעודה דינו להיפטר בברהמ"ז ולכן הוי לבטלה. ומשמע מדבריו דאילו היה מברך קודם הסעודה אי"ז לבטלה, וקשה מאי שנא, והא בכל גוני דינו להיפטר בברהמ"ז הואיל ופוטרי משקין בסעודה, וכ"כ הגר"ז בסי' תע"ג סי"ח דמי שאכל כזית כרפס ובירך בורא נפשות הוי לבטלה להך צד שפוטרי בברכתו את המרור הואיל ודינו להיפטר בברהמ"ז. ונראה לבאר ד' הפמ"ג דאם מברך קודם הסעודה הרי הוי סילוק ושוב אין המשקין בסעודה נפטרים מחמתו וממילא באין כאחת אין דינו להיפטר בברהמ"ז ושפיר מחויב בברכה אחרונה. ונמצינו לפ"ז שהפמ"ג והגר"ז חלוקים בסברא זו. [אגב, יש להעיר שהגר"ז שם סותר עצמו לפו"ר למש"כ בסעיף הקודם דאין לברך על הכרפס ברכה אחרונה כי גורם ברכה שא"צ לברך על המרור ברכה ראשונה, וכ"כ הב"י, וצ"ע].

ויש להעיר על ב' התי' הנ"ל וכן על תירוצו דמו"ר, דד' המשנ"ב דידן אכתי תקשי, דהא מ"מ יוכל לומר מילה אחת של הפסק ואח"כ יברך שוב ותעלה לו הברכה השניה לכו"ע. [ואין לומר דאסור לומר מילה של הפסק, דהא בלא"ה יפסיק בדיבור אם יחמיר ע"ע שלא לאכול]. ועמד בזה מו"ר שליט"א באיגרת כת"י. אמנם למש"כ בהערה הקודמת לבאר כוונת השעה"צ באופ"א לק"מ.

ו. צ"ע, דהנה לדעת המחבר סי' ר"ו אם בירך על פרי ונפל מידו אף אם היה דעתו לאכול פרי נוסף והוא לפניו לא מהני ונתקלקלה הברכה. והשתא מי נימא שאם היתה דעתו להתחיל לאכול ממקום מסוים בפרי ואחר הברכה נמאס חלק זה בפרי יצטרך לברך שוב לד' המחבר.

אינה מוכרעת]. ויש להעמיד הברייתא דמסכת כלה דאייירי בתוך הסעודה, ולא יהיה ראייה כיון דאין חיוב ברכה, אלא דלא משמע כן סתימת מסכת כלה.

והנה בפת בוצע על החלק האפוי שבאותה הפת, ואולם שם הוא מדין כבוד הברכה משא"כ כאן בחביבות דיליה, וצ"ע בכל זה.

ד'

הוסיף סוכר למשקה אחרי ברכה

ברשימות מצאנו כתוב בקצרה

חכם אחד שליט"א כתב, שמי שחשב לשתות ב' כוסות חלב ונמלך ושתה כוס שניה קפה אם חייב לברך בשנית, וכתב שאינו חייב, דהקפה טפל לחלב. ולא הבנתי

למאי דכתבו רבנן בתראי דאין הטפל פטור מברכה אלא דברכת העיקר פוטרתו [והלכך בשינוי מקום או בנמלך חייב הטפל בברכה והוכיחו זאת מתוס' מד.]. א"כ בנידון דידן אכתי הקפה חייב בברכה, כשם שהיה חייב אילו לא היה טפל, וצ"ת.

ולפי"ז יש להעיר בכללות, דאם למשל רצה לשתות שתי כוסות ולאחר ששתה הראשונה נמלך למתק את השניה עם סוכר וכדו', נהי דהוה טפל, מ"מ כיון דלא חשב עליה יתחייב בברכה^ז, וצ"ע אם גם על טעם לחודא יש חיוב ברכה^ח.

ובמסכת כלה אמרינן דלא יקח פרוסה על קערה שמא יפלו פירורים לקערה, והטעם שמא יתגנה על חבירו, ולדברינו, זימנין דיש גם ענין של ברכה - אם יפלו הפרורים

ז. וכן דן הגרשז"א כמובא בקובץ צוהר עמ' רמ"ה-רנ"ו מכתביו, ובס' שמירת שבת כהלכתה במילואים לפרק מ"ח הערה קט"ו כתב בשם הגרשז"א שטוב בכה"ג לברך על מעט סוכר בפנ"ע ולפטור את הסוכר שבכוס. אולם בספר חוט שני להגר"נ קרליץ שליט"א (שבת סוף ח"ב) נקט שיש דרגת טפל גמור הפטור מברכה לגמרי, וכה"ג שהסוכר אינו ניכר בפנ"ע ונעשה מיד חלק מהמאכל או המשקה חשיב טפל גמור ופטור מברכה. וכן צידד הגרשז"א לענין סוכר בתה הואיל ותמיד רגילים לשתות את התה עם סוכר ולכן הוא בטל לגמרי לתה (שש"כ פנ"ד הערה ס"ז). וכן משמע באג"מ יו"ד ח"ד סי' מ"ח אות ה' לענין תבלין בתבשיל.

ונראה להביא ראיות לב' הצדדים, א' בפמ"ג סי' ר"ב מ"ז סק"ב כתב שאם בירך על שיכר ואח"כ הוסיף בו מעט יין ולא היתה דעתו ע"ז מתחילה חייב לברך על היין בפמ"ג. הרי שגם טפל המעורב לגמרי בעי ברכה. ואולי שאני התם דיש חשיבות ליין כמשקה בפנ"ע וניכר בטעמו. ב' מאידך גיסא יש להביא כדמות ראייה להיפך, דבגמ' לה: שקיל וטרי איך משכח"ל לברך בפמ"ע על שמן זית, ומוקמינן לבסוף במעורב באניגרון, ופריך דהאניגרון עיקר והשמן טפל, וקשה מ"ט לא משני דמיירי שלא היתה דעתו ע"ז בשעת הברכה. ולהנ"ל ניחא דטפילות כזו פוטרת מברכה לגמרי. והרחבנו עוד בזה בחלק ההערות סי' פ"ח.

ח. מש"כ מו"ר לדון אם יש ברכה על טעם, הנה מדברי ההפלאה וא"א מבוטשאטש שהביא מו"ר בסוף סימן זה אות י"ב מוכח דנקטו שיש ברכה על טעם, [ובקובץ צוהר אוהל ברוך כתב הגרשז"א על כך "דאטו טעם פטור מברכה"], וכן מבואר בט"ז סי' ר"ב סק"ט וסי' ר"ה סק"ב לענין מי שלקות דהברכה היא על הטעם והמים טפלים לטעם הירקות, וכ"כ בישועות יעקב ומגן גיבורים סי' ר"ב ס"י לענין מי שריית תאנים

לקערה ולפי הנ"ל, כיון שלא היתה דעתו על הפירורים שיפלו, (וכתבתי רק להעיר שלא בעיון). ע"כ.

ה'

מאכל דאיכא פלוגתא אם נחשב אוכל או משקה

דנן פוסקי זמננו באוכל הנקרא לֶבֶן אם הוא אוכל או משקה, ונפ"מ אם שיעורו לברכה אחרונה בכזית או ברביעית, וכן אם הוא לאחר יין, אם הוא משקה נפטר בברכת היין שיין פוטר משקין, אולם אם הוא מאכל אינו נפטר^ט (בגבינה דזמננו לא הסתפקו אלא בזה).

וי"ש לעיין מה שלא הביאו את דברי החת"ם שכתב שביצה חיה - הו"ל אוכל, והנה ביצה אם ישפכוה תתפשט קצת, ואפילו הכי הוי מאכל כיון שיש בו סמיכות ולא יתפשט הרבה כמים, וא"כ לכאורה כל שכן לבן שאם יחתכו את הגביע ויוציאו הלֶבֶן ישאר הלֶבֶן במקומו יותר מהביצה, וכל שכן גלירה דנחשב אוכל לפי זה.

וי"ש להביא ראיה גדולה לזה ממתני' דמכשירין פ"ו מ"ג. שביצה מקבלת טומאה דוקא אם הוכשרה במים, והנה משקה אין צריך כלל הכשר ואם ביצה הו"ל משקה מאי טעמא בעי הכשר, ועל כרחך דהוא מאכל ובעי הכשר.

וצימוקים דהברכה היא על הטעם והמים טפלים לטעם, וכ"כ בישוע"י סק"ג לענין ירקות שבישלם עם בשר (רמ"א סי' ר"ה ס"א) דמברכים שהכל על טעם הבשר שהוא העיקר והירקות טפלים לו. [אמנם בהגהות לספר דעת תורה סי' ר"ד ס"ו דן הגר"ש שבדרון זצ"ל בהרחבה בנידון מי שריית תאנים אם הברכה היא על הפרי או על הטעם, והוכיח דהברכה היא על הפרי, דאל"כ איך מברכים ברכה אחרונה והא ליכא שיעור מהטעם ע"ש, אך עכ"פ גם לדבריו לא אשכחן שאין ברכה על טעם]. ועי' גם פמ"ג בפתיחה אות י"א בתנאי הראשון ומשנ"ב סי' רי"ב סק"א שהביאו, וט"ז סי' ר"ב סק"א ופמ"ג שם.

ט. בזכרוננו כי בשמחת האירוסין של אחי הרב חיים יצחק צבי שליט"א בבית מרן הגרמ"י ליפקוביץ זצוק"ל דיברו בזה הענין, וחתנו הג"ר בנימין קורלנסקי זצ"ל טען שאף אם דינו כמשקה ושיעורו ברביעית אין יין פוטר, דהא דיין פוטר כל מיני משקין הוא משום עיקר וטפל דסגי לברך על השתיה היותר חשובה, ובזה מסתבר דתלוי אם שותה בדרך משקה או אוכל בדרך אכילה ולא אם דינו כמשקה לענין קבלת טומאה, ומרן זצ"ל חזר על סברא זו וקילסיה טובא. ואחר זמן ראיתי שנחלקו בזה האחרונים, דהמג"א סי' ר"ד סק"ז כתב דמי שריית תאנים וצימוקים אם נפטרים ע"י יין – תלוי אם דינם כפרי או כמשקה לכל מילי, וכן משמע בלבוש סי' ר"ב סי"א ובביה"ל שם ד"ה ובורא, אך הפמ"ג שם א"א ס"ק כ"ו תמה ע"ד הלבוש דמסתבר דבכל גווני נפטר, ובא"א מבוטשאטש שם ותהל"ד סי' קע"ד סק"א נסתפקו מדנפשיהו בניד"ז. [וראיתי בשו"ת שבט הלוי חלק ד' סי' י"ד שכתב מסברא בתוקף כהפמ"ג, אך בחלק ח' סי' קס"ו חזר בו לאחר שהראו לו את דברי המג"א, אולם בחלק י' סי' מ"ב אות י' חזר בו מחזרתו לאחר שראה את הפמ"ג!]. ושוב ראיתי בספר שערי הברכה פ"ח הערה מ"ח ששמע מבעל השבט הלוי שליט"א לענין גלירה דגם אם דינו כמשקה אינו נפטר ע"י יין, וזה כמשנ"ת. [ואזיל לשיטתו שהיה פשוט לו מסברא כד' הפמ"ג]. ועי' מש"כ בהאי ענינא בחלק ההערות סי' קי"א.

ו'

חביב מחמת סיבה חיצונית, ספק שלם או ודאי חביב

הנה, חביב מחמת סיבה חיצונית, כמו מאכל קר בקיץ שחביב לו, או בחורף מאכל חם, לכאורה ג"כ מיקרי חביב, אולם נראה דאם הוא חביב משום שקיבל חלה זו מרבו שהוא צדיק, לא נחשב חביב, דאין זה בעצם הדבר, וכן אם הוא חביב לו משום שאפו חלה זו בביתו וכל כה"ג, לא הוי חביב לענין ברכה, דאין זה בגוף הדבר.

ויש לדון באופן שיש לו ספק אם פרי זה חביב לו יותר מהשני, ולעומתו הפרי

השני הוא ודאי גדול. דיש לומר דכיון דהשני ודאי גדול והראשון ספק אם הוא חביב אוליגן בטר ודאי ויברך על הגדול, או שמא י"ל דכיון דיש צד שהוא חביב וקודם, מקדמינן ליה.

ובהא דמס' הוריות דכתן קודם להציל ללוי וכן לוי לישראל, גם כן יש לדון אם ספק על אדם האם כהן הוא או ישראל, והשני הוא ודאי לוי, האם נאמר דכיון שהראשון ספק שמא הוא ישראל, והשני ודאי לוי נקדים את הלוי הודאי, או שמא כיון שהראשון הוא ספק כהן שקודם ללוי יש להקדימו. ונראה, שיקדימו את הספק כהן. [עי' בספר בני ראם סי' ז' מהמחנה חיים ספק כזה והיוצא לענין הלכתא רבוותא יא].

י. בספר חשוקי חמד ברכות עמ' רל"ח כתב בשם מרן הגריש"א שליט"א דשיריים שקיבל מאדמו"ר מיקרי חביב. ולפ"ד יש להוכיח כדברי מו"ר, דהא קיי"ל לעיקר דחביב מיקרי מה שהוא חביב עליו תמיד ולא מה שחביב עתה, וכ' הגר"א בביאורו דזה תלוי אם גרסי' בגמ' "חביב עדיף" או "מין חביב עדיף", ונמצא דאם אזלי' בטר המין אין נפ"מ במה שקיבל זה מצדיק, אלא שלפ"ז יש לדון דגם אם הוא קר או חם אינו נפ"מ, אלא רק אם החביבות היא מצד עצם המין, וצ"ע. וע"ע מש"כ בהאי ענינא בחלק ההערות סי' ו'.

שוב כשדיברתי עם מו"ר שליט"א בענין זה צידד לחלק, דאם החום משוי טעם יותר טוב אזי י"ל דהוה חביב וחשיב נמי מין חביב, (ולא תליא בהנידון דחביב השתא וחביב רגיל), אך היכא דכל מעלת החום הוא רק שמחממו בעת הקור, בזה לא מקרי חביב. ויש ללמוד כן מהא דהעלה בספר מלבושי מרדכי דהאוכל לחם של חיטה נבוטה שעדיפה לו מצד הבריאות ולחם רגיל, וטעמם שוה, ליכא בזה דין חביב, וה"נ דכוותה. אולם בספר שערי הברכה (פ"ג הערה נ"ב) נקט דשייך בזה דין חבי, ולפ"ז י"ל דגם בחם וקר מקרי חביב, וצ"ע.

והנה איכא דסברי דיקדים משקה למזונות משום ימלא פי תהלתך, שבראשון נשאר פיו ריק משא"כ בשני, (עי' בחלק ההערות סוס"י מ"ח שהובאו דעות אלו), וחזינן דגם סיבה חיצונית משוי חביב. אך לענ"ד אף לדבריהם לא מקרי חביב, אלא דבזה שרי להקדים, ותדע שהרי שהכל חביב ושאר ברכות קודמות לשהכל ואין לשהכל שום קדימה, ואפי' שלם שהיא הגדולה במעלות נדחית, וע"כ טעמא דידהו לאו משום קדימה. עכ"ד מו"ר שליט"א.

יא. הנידון שם לענין הקל הקל תחילה בפקו"נ כשיש לפניו תחיתכה שהיא נבילה בודאי ותחיתכה שהיא ספק חלב ספק שומן, האם עדיף הספק חמור או הודאי קל, והעלה מו"ר שם שנחלקו בזה המחנה חיים (בספר קול סופר בסופו בסוגיא דהקל הקל סק"ב) והראש יוסף (שבת עב:), ד' המחנה חיים דעדיף הספק חמור ואילו ד' הראש יוסף דעדיף הודאי קל. ובכתבי מו"ר כתב דיש לחלק בין נידון המחנה חיים לנידון דידן,

דהתם הנידון הוא מיהו החמור מביניהם, ונקט המחנה חיים דהספק מאבד מחומרתו, אך בנידון הנידון הוא מיהו החשוב מביניהם, ובזה י"ל דאין הספק מאבד מחשיבותו. והוסיף דיש לדון גם באופן שיש לפניו להציל ב' אנשים, אחד הוא ספק אביו והשני כהן, דהנה כיבוד אב חמור מכהן, ובזה דמי לנידון המחנה חיים, דהספק הוא מיהו החמור מביניהם. [א.ה. ויל"ע אם גם בספק כהן וודאי לוי הוא כן, או דשם הוא ענין חשיבות ולא חומר מצוה כמו באביו שהוא מצווה במצות כיבוד אב].

[אגב, בנידון ודאי לאו או ספק כרת בפקדון שמעתי ממו"ר שהציע השאלה קמי מרן הקה"י זצ"ל וענה לאתלר דספק כרת חמור מודאי לאו, דהא חזינן דעל ספק כרת מביא אשם תלוי ואילו על ודאי לאו אינו מביא קרבן כלל, אך הוסיף שאי"ז מוכרח. עוד שמעתי ממו"ר עובדא שסיפרו קמי אחד מגדולי הדור (ה"ה הגר"ד לנדו שליט"א) על אחד מחכמי התורה (ה"ה הגר"ר פסח שטיין זצ"ל) שהיה במחנה בסיביר והטילו עליו בשבת לכרות עצים ביער בקור וקיפאון או לשמש כספר במחנה בחדר מוסק, והעדיף לכרות עצים ביער שיש בזה פחות מלאכות משום הקל הקל תחילה (דבספרות עובר על כל גזיות ב' שערות), והגאון הנ"ל הגיב דאילו בדידיה הוה תליא מילתא היה מעדיף את מלאכת הספרות, מפני שיש בזה מחלוקת ראשונים אם הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה. ואמר מו"ר דלכאור' תליא בנידון הנ"ל אם ספק חמור עדיף מודאי קל, דהתם נמי ריבוי המלאכות בספרות הוי כחמור אולם כיון שהוא ספק י"ל דעדיף מודאי קל. [ולבסוף נתברר שלא כך היה המעשה, אלא שהברירה שנתנו לו היתה להיות מזכיר ולכתוב מכתבים, וזה הוי מלאכה הצריכה לגופה ועובר על כל כתיבת ב' אותיות, ולכן העדיף לכרות עצים ביער].

לאחר זמן מצאתי בפתחי תשובה סי' תרי"ח בשם שו"ת בנין עולם (להגר"א חבר סי' י"ט סק"ז) שדן בנידון דומה אם עדיף לחושבי"ס לאכול כשיעור של ספק איסור או חצי שיעור של ודאי איסור, ומסיק דספק עדיף, וזה כעין ד' המחנה חיים.

אמנם לענין ספק דאור' וודאי דרבנן כתבו המחנה חיים והבנין עולם שם דגם לדבריהם ספק דאור' חמור מודאי דרבנן, (והוסיף הבנין עולם דאף אם הספק דאור' הוא רק חצי שיעור והודאי דרבנן הוא כשיעור). אולם כתב הבנין עולם דזהו רק לפ"ד הרשב"א ודעימיה דספיקא דאור' מה"ת לחומרא, אבל לד' הרמב"ם דספק דאור' מה"ת לקולא, ודאי הספק עדיף כיון ששניהם דרבנן. אך מסתימת דברי המחנה חיים משמע דגם לד' הרמב"ם עדיף הודאי דרבנן, כי ספק דאור' חמור טפי משאר דרבנן.

והביא מו"ר ראייה לזה (בספר בני ראם סי' ז') מהא דמבואר בברייתא דר"ה לד': ונפסק בשו"ע סי' תקצ"ה דמי שאינו בקי לא בתקיעות ולא בסדר תפלת מוסף של ר"ה ולפניו ב' עיירות באחת בקיאים במוסף ולא בתקיעות ובאחת אין בקיאים במוסף וספק בקיאים בתקיעות ילך למקום שספק בקיאים בתקיעות לפי שתקיעות דאור' ומוסף דרבנן, הרי שספק דאור' חמור מודאי דרבנן. [וכבר הובאה ראייה זו באחרונים רבים לכך שגם לד' הרמב"ם ספק דאור' עשאוהו כחומר דאור', ונפ"מ לכמה דינים כגון אם נדחה במקום כבוד הבריות וכדו', והרחבנו בזה בחלק הסימנים סו"י ח'].

ונראה ליישב ד' הבנין עולם דשאני התם שהוא ודאי מחויב מדאור' והספק הוא רק אם יצליח לקיים חיובו, וכ"כ בספר נפש חיה לנין הנוב"י בסוף קונטרס הספיקות ע"ש, ואולי זהו נמי כוונת הפמ"ג שם שכתב ליישב ד' הרמב"ם דשאני הכא דמחויב לעשות מה שעליו. ושור'ר בפתחה כוללת ח"ד סק"ג שכתב הפמ"ג ד"ל דבוראי חיוב דאור' וספק אם יוכל לקיים כו"ע מודו דספק דאור' לחומרא, ואף בספק דרבנן אזלינן לחומרא כה"ג, וכ"כ השפת אמת בר"ה שם, ובהערות למס' חולין כב': (למחן הגריש"א שליט"א) הביא כן בשם החוות דעת יו"ד סי' ק' ריש בית הספק, וכנראה זו כוונת הפמ"ג הנ"ל בסי' תקצ"ה, וע"ע

וייש לדון כהאי גוונא בספק אצלו אם הפת שלימה והשני הוא ודאי חביב, שאה"ג שלם קודם לחביב אבל השלם הוא ספק (וכגון, שספק אם אפו את הפת בצורה שיכולה להראות כחסרה, או שבאמת נחסרה אחר אפיה). והנה, בכה"ג שבתחילה היה ודאי שלם והספק הוא אם נחסר משלימותו, אפשר דיש כאן חזקה שנשאר בשלימותו, אבל אם ספק לו אם כך אפו או לא יש לדון דאין שיך

כאן חזקה, דהא איני דן על עצם השבירה (אם היתה או לא) אלא על מהות הפת אם היא שלימה או לא, וא"כ מה שיך חזקה י.

מים רבים ואשכול ענבים

אם יהיה לאחד אשכול ענבים מלא בענבים, ואשכול שאינו מלא, נראה דלא אולנין בתר האשכול המלא לענין ברכה, דכל ענב

בבני ראם סי' י"ט. שו"ר בספר דברי מרדכי שציין דהבנין עולם גופיה כבר עמד בקושיא זו מהגמ' בר"ה בסי' ח' בהג"ה וכן בספרו בית יצחק ח"א שער הספיקות סקל"ג ע"ש מש"כ ליישב.

אמנם בפמ"ג סי' שכ"ח מ"ז סק"ו וסי' שכ"ט א"א סק"א וכן בפתיחה כוללת בסדר הנהגות השואל ח"ג סקכ"ח כתב להדיא דבחשיב"ס עדיף ודאי דרבנן מספק דא', והוסיף דזהו אף לפ"ד הרמב"ם דמדאורי' ספיקא לקולא, משום דמ"מ איכא בזה ספק תורה, ודימה זאת לשו"ע הנ"ל בסי' תקצ"ה, וכן בסי' תע"ה א"א סקט"ז כתב דהמסופק אם אכל מצה ובודאי לא אכל מרור ויכול לאכול רק אחד מהם יאכל מצה לכו"ע, ודימה לשו"ע סי' תקצ"ה, וחזינן דלא חילק ביניהם].

יב. בכתבי מו"ר כתב עוד להסתפק, דאת"ל דספק שלם קודם לודאי חביב, וכן ספק חביב קודם לודאי גדול, איך הדין אם ספק לו על שניהם מיהו החביב יותר ואחד מהם הוא גדול, האם כה"ג נימא דהואיל ומצד החביב מה שירצה יעשה (כיון שעל כל אחד מהם יש צד שהוא חביב מחבירו) ממילא הגדול קודם, או דכיון דחביב קודם לגדול ואחד מהם הוא חביב אין מתחשבים כלל במעלת גדול ומה שירצה יעשה. וכן יש להסתפק אם יש לפניו ב' להציל ואחד מהם הוא אביו ויש ספק מיהו (כגון שנולד ספק ז' לראשון ספק ט' לאחרון), ואחד מהם הוא כהן האם צריך להקדימו, או דכיון דכיבוד אב קודם לכהן אין מתחשבים במעלת הכהונה ומה שירצה יעשה.

ויש להוכיח קצת מהא דאמרינן בקידושין ל: נתגרשה שניהם שוים, והיינו דאינו צריך להקדים כבוד אביו לכבוד אימו, ולכאור' הא בכ"מ איש קודם לאשה, ועוד דמי לא איירינן שהאב כהן ומשמע דבכל גווני א"צ להקדימו, ומוכח דאין מתחשבים במעלות אלו במקום כיבוד אב ואם אע"פ שאין קדימה לאב על האם. אבל יש לחלק דהתם אין שום ספק ואיכא ודאי כיבוד אב ואם על שניהם ועל כן מעלת כהן ואיש כמאן דליתא, משא"כ בניד"ד דהוי ספק, וצ"ע אם החילוק נכון.

ויש לפשוט הספק, דהנה דנו הפוסקים אם תדיר קודם לאין מעבירין על המצוות, ובחזו"א כתב דודאי תדיר קודם בכל גווני, דמי לא עסקינן דהאינו תדיר קרוב אליו טפי מהתדיר ואפ"ה אמרו בגמ' דתדיר קודם. והנה תדיר ומקודש הוי ספק בגמ' מה קודם ופסק הרמב"ם דמה שירצה יעשה, והשתא הרי לפ"ד החזו"א מייירי גם באופן שאחד מהם קרוב אליו טפי מהשני ואפ"ה מה שירצה יעשה. הא קמן דאין מתחשבים כלל במעלה מאוחרת כשיש לפניו מעלה מוקדמת אע"פ שיש ספק למי יש את אותה מעלה. עכ"ד מו"ר בכתביו.

דיינינן ליה לחוד. [ובתהלה לדוד כתב כן לגבי מים בכוס גדול דאין להם חשיבות של גדול כלל לעומת פולין או עדשים, כיון שכל טיפה קמנה היא בפנ"ע וחשיב הרבה טיפות קמנות יג].

ו'

שתה פחות מכשיעור יין ואכל כזית מזונות וחזכיר על הגפן האם הוי סילוק מהיין

אחד ששתה פחות משיעור יין ואכל כזית מזונות, כתב בתשו' אגרות משה שיכלול גם את הפחות מכשיעור בברכת על המחיה שלו, דכיון דמברך כבר יכלול גם את הפחות מכשיעור, אולם בחוברת 'עם התורה' כתב שבסוף ימיו חזר בו רבי משה וסבירא ליה דכיון דאכל פחות משיעור לא יכלול.

ואם שתה כשיעור כזית יין כיון שיש שיטות שחייב בברכה אחרונה, יכלול את זה בעל המחיה, וכמו שכתב במ"ב סימן ר"ח ס"ק פ"ב בשם הט"ז שלכתחילה לא אמרינן שישתה משקה שהוא ספק, ויסמוך לענין ברכה אחרונה על סמך שיכלול אח"כ בתוכה

עוד תוספת, אבל לענין דיעבד, שכבר שתה משקה שיש לו ספק, מוטב שיכלול בתוך הברכה ממה שישאר בלי ברכה אחרונה כלל.

והנה מי ששתה יין ובירך על הגפן והיה אורח אצל חברו, ולאחר שבירך על הגפן אמר לו בעה"ב שישתה עוד, צריך לחזור ולברך ולא יועיל בזה מה שהוא אוכל על דעת בעה"ב, כיון שכבר בירך ברכה אחרונה הו"ל סילוק, (עי' ביה"ל סי' ק"צ סעיף ב' ד"ה יברך), אולם אם רק רצה לברך ברכה אחרונה ועדיין לא בירך, ובעל הבית אמר לו שישתה עוד, אף שהסיה דעתו אין צריך לברך כיון שעל דעת בעל הבית סומך.

ועתה יש לעיין בנונא ששתה ספק פחות מכשיעור כנ"ל, וכלל את זה בעל המחיה, ואח"כ אמר לו בעה"ב שישתה עוד, האם נימא כיון דלחצד שאין צריך ברכה, הברכה של על הגפן אינה צריכה, ואינה חלה, ושוב עתה עדיין הוא בכלל על דעת בעה"ב והוי ספק ברכות, ומספק לא יברך על היין שוב, או דנימא דלכו"ע נחשב שגמר וצריך שוב לברך על היין (כיון שעכ"פ אמר על הגפן) וצ"ע יד.

יג. ועי' במכתבו של מו"ר להלן סי' י"ד שכתב לחדש ע"פ סברת התהלה לדוד שאוכל יקדם תמיד למשקה, כי כל אוכל הוא גדול מכל טיפת משקה בפנ"ע.

יד. לכאור' יסוד השאלה היא אם כשמזכיר על הגפן נעשה חלק מהברכה אף אם לא שתה כשיעור ופטר את שתייתו וממילא הוי סילוק או לא. [ואפשר דזהו גופא נידון האג"מ הנ"ל]. ולכאור' יש בדבר עוד כמה נפ"מ; א' האם יכול להוציא בברכתו את חברו המחויב בעל הגפן בתורת ודאי. [בס' וזאת הברכה כתב בשם הגר"פ שיינברג שליט"א שא"א להוציא, אך באמת יש לדון בלא"ה דדמי לברהמ"ז שכ' הביה"ל סי' קפ"ו ד"ה ומוציאות דלהך גיסא שנשים חייבות בברהמ"ז מדאור' הם יכולות להוציא אנשים גם בהזכרת ברית ותורה אע"פ שאינן מחויבות בכך (ודלא כחידושי רע"א ברכות כ:)]. ב' אם שותה עוד חצי שיעור לאחר הברכה האם מצטרף לחייבו מספק [וראו' לו לפטור עצמו באיזה אופן כיון שיש שיטות דמעין ג'.

ח'

ג' פרטים באוכל חצי זית ממין אחד
וחצי ממין אחר

בורא נפשות בדיעבד במקום מעין ג'

איתא בסימן ר"י במשנה ברורה ס"ק א'
שאם אכל חצי זית משבעת המינים
וחצי זית ממין אחר מברך אחריהן בורא
נפשות, ואף שאם יאכל שבעת המינים ויברך
אחריהן בורא נפשות לא יצא, שאני התם
דאכל שיעור של שבעת המינים וכבר חל עליה
חיוב של מעין ג', משא"כ כשלא היה שיעור
מצטרף לברכת בורא נפשות.

באגרות משה כתב שאם אכל שיעור
המחייב ברכת מעין ג', ואינו
יודע הנוסח של ברכה זו, יברך בורא נפשות.
ואולם בסי' ר"ח בשעה"צ אות ע' מוכח לא כן,

דהשעה"צ שם נסתפק בשתה רוב רביעית יין
ורביעית מים האם יברך בורא נפשות, וזה
לשונו, "אבל לענין ברכה אחרונה לפטור
המשקין מברכתם לא יצויר רק אם שתה
רביעית יין שמחויב לכו"ע בברכה, ואם שתה
פחות מכשיעור זה יש לעיין בדבר איך יעשה
לענין ברכה אחרונה דמשקין, דהלא יש דעות
שסוברין שאפילו על רוב רביעית [ואפשר
דאפילו על כזית כמבואר בסי' ר"י] צריך לברך
מעין שלוש וממילא לא יוכל לברך בורא
נפשות רבות על המשקין דכי משום שאין אנו
יודעים לברר ההלכה יחוייב עי"ז לברך בורא
נפשות רבות וצ"ע". והנה אם נימא דבכל אחד
שאכל מעין ג' ואינו יודע מעין ג' יברך בורא
נפשות, א"כ גם הכא לכל הפחות יברך בורא
נפשות, ומוכח דלא סבר כמו שכתב באגרות
משה דבורא נפשות שייך למי שאכל מעין ג',
ואפילו אם אינו יודע הנוסח דמעין ג' לא יברך
בורא נפשות טו.

דאו' כמש"כ המ"ב בסי' ר"ט]. ג' שתה רביעית מים מקודם האם נפטר בודאי כדין יין פוטר כל מיני משקין
או לא, ומצאתי בקצוה"ש סי' נ"ט סק"ב שנקט בפשיטות דלא נפטרו ולכן כ' להקדים לברך בנ"ר קודם
מעין ג' כדי לצאת מספק. (אגב חזינן בקצוה"ש דלא כשעה"צ סי' ר"ח סק"ע המובא להלן באות ח').
והרחבנו עוד בנידון זה בחלק ההערות סי' קצ"ד.

טו. וכן יש להוכיח מעור דוכתי במשנ"ב; א' בסי' ר"ב סקמ"ב כתב לענין פרי מרוסק מז' המינים דהוי
פלוגתא אם ברכתו מעין ג' או בנ"ר, וכ' המ"ב דאין לו מה לעשות כי שניהם אינם פוטרם זא"ז. ב' אכל
דגן חי כתב השו"ע סי' ר"ח ס"ד שהתוס' נסתפקו אם מברך מעין ג' או בנ"ר, וכ' המשנ"ב סק"ח דאם
אירע כן יברך בנ"ר "כי כן הוא מעיקר הדין", ומשמע דלולי זאת לא היה לו לברך כלל. ג' בסי' ר"ח סק"פ
כ' המ"ב דאם שתה משקה שספק אם ברכתו מעין ג' או בנ"ר ואין לו עיצה לצאת מספק, אזי עכ"פ אם
יש לו על איזה דבר לברך בנ"ר יאכלנו ויברך בנ"ר דשמא ברכתו בנ"ר "ומה שיוכל לתקן יתקן", ומשמע
דבל"ז לא יברך כלום. ד' בשעה"צ סי' ר"י סק"ד כתב דחצי רביעית יין וחצי רביעית שיכר יל"ע אם
מצטרפים לבנ"ר דהא יש ספק שמא צריך לברך מעין ג' על כזית יין, ומשמע קצת דמה"ט לא יברך בנ"ר.
ה' בביה"ל סי' ר"ב סי"א ד"ה בורא כתב בשם המג"א לגבי מי שריית תאנים וצימוקים דהוי ספק מעין ג'
ספק בורא נפשות ולא יברך כלום. (ואחר כ"ז יש לתמוה על מש"כ בספר וזאת הברכה עמ' 44 שהמשנ"ב
לא הכריע בנידון זה אם בנ"ר פוטר מעין ג').

במ"ב ס"ק א' שאם אכל תפוחים ובירך על העץ יצא בדיעבד, ואף עתה כיון שכבר מברך על העץ שיוצא בזה בדיעבד גם על התפוחים, די לו בברכה אחת.

ולכאורה מאי שנא משתה יין של הברלה ואכל פת, שמברך על הגפן, ואין אומרים שיפטר בברכת המזון, אף שבדיעבד יוצאין על יין בברכת המזון, ולכתחילה צריך לברך ברכתו הראויה. וצריך לחלק דבאכל מו' מינים ותפוחים מצד הנוסח מתאים ברכת על העץ גם לפירות שאינן מו' המינים, (אלא דכיון דהוא יותר הזכרות כשמברך מעין ג', אמרינן ליה שיברך רק בורא נפשות), וכשכבר מברך על העץ ומזכיר את כל האזכרות, שפיר מצי לפטור גם בורא נפשות בזה. משא"כ התם ביין שאין מתאים לו ברכת המזון, אלא שאם בירך יצא י'.

והנה לפי"ז יש לברר ולומר שכל דין זה שחצי זית של מעין ג' וחצי זית דמין אחר מצטרף לבורא נפשות זה דוקא אם פשוט לו שבשיעור שאכל אין שום שיטה שכבר נחשב לשיעור של מעין ג', אבל אם לא ברור לו, לא יוכל לצרפו לשיעור של בורא נפשות, שהרי יתכן שיש כאן חיוב מעין ג', ואז כבר לא שייך כלל לברך על זה בורא נפשות וכמו שנתבאר טו'.

לחלק בין מעין ג' על פירות לברכת המזון על יין

איתא בסימן ר"ח סעיף י"ג שאם אכל פירות מו' המינים ואכל תפוחים אין צריך לברך על התפוחים בורא נפשות שגם הם בכלל ברכת על העץ, דאיתא בסי' ר"ז

טז. וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ב סי' מ"ו סעי' מ"ז. [ולפי"ז כתב הגר"י זילברשטיין שליט"א בספר חשוקי חמד על פרק כיצד מברכין דמשכח"ל היכ"ת שהיה מחויב בברכה אחרונה ומחמת שהמשיך לאכול אינו מברך, כגון שאכל ח"ו מעין ג' וח"ו ממין אחר דהשתא חייב לברך בנ"ר, אולם אם ממשיך לאכול עוד מהמין של מעין ג' ונכנס לספק כזית, מעתה לא יברך כלום]. אולם בספר חשוקי חמד (שם) כתב בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א שכה"ג יברך בנ"ר, ולא דמי לדברי השעה"צ הנ"ל דהתם הוי ספיקא דדינא, עכ"ד, והוא חידוש. [וצ"ע מהמשנ"ב סי' ר"ח סק"פ המובא בהערה הקודמת דהוי ספק במציאות. ואולי מש"ה כתב במשנ"ב שם 'ומ"מ אם יש לו על איזה דבר לברך בנ"ר יברך, דשמא ברכתו בנ"ר ומה שיוכל לתקן יתקן', ולא כתב כן בשאר דוכתי].

יז. וצ"ע לפי"ז מדין פת הבאה בכיסנין, דלכאור' דמי טפי לתפוחים שנוסח ברהמ"ז מתאים לה (דהא בקבע סעודה עליה מברך ברהמ"ז), ובביה"ל סי' קע"ו כתב שאם אכל פהבב"כ קודם הסעודה יברך עליה מעין ג' ולא נפטר ברהמ"ז, [ורק באופן שהוא ספק פת כתב מספק לא לברך ע"ש], ומקורו מהח"א שדימה זאת לייין. אכן מצאנו חילוק אחר בב"י ובלבוש סי' ר"ח סי"ד דשאני תפוחים דברכה ראשונה דידהו שווה לענבים, אך יין אינו שווה בברכה ראשונה ולכך אינו נפטר בברכה אחרונה ע"ש, ולפי"ז ה"נ פהבב"כ אינו שווה לפת בברכה ראשונה, [אולם צ"ב סברתם מה ענין השווי בברכה ראשונה].

ויש נפ"מ בנידון זה גם למי שאכל אורז ומזונות האם נפטר האורז בעל המחיה לכתח"י או שצריך לברך עליו בנ"ר בפנ"ע, דהא אם מברך על אורז על המחיה נפטר בדיעבד כמבואר בשע"ת סי' ר"ח סק"ט בשם הברכ"י. ולפי ב' החילוקים הנ"ל נראה דדמי לתפוחים וענבים, אולם פשוטות ל' השע"ת משמע שגם כה"ג

ובשׁו״ת ארץ צבי סי' כ"ט כתב שאם אכל כזית ענבים והשני אכל כזית תפוח יכול זה שאכל תפוח לכתחילה לבקש ממי שאכל ענבים שיוציאונו, כיון שהוא כבר מברך ומזכיר הזכרות בשבילו, והוא חידושא רבנא.

חצי זית העץ נגדר אחר ז' מינים ולא אחרי שהכל

וישׁ לעיין באכל זית ענבים וחצי זית תפוח וחצי זית גבינה, האם נימא דהחצי זית תפוח נגדר אחר הזית של הענב, וממילא נשארת הגבינה חצי זית ואין צריך ברכה, או דנימא דהחצי זית תפוח נגדר אחר החצי זית גבינה, וממילא יש עליו דין חיוב של בורא נפשות, ומסביר נראה דיגרר אחר הענב, וממילא יברך רק מעין ג' ולא בורא נפשות י"ח.

מ'

לחם וירקות שגדלו בעציץ שאינו נקוב וחילוק ביניהם

הירושלמי בכלאים סוף פרק המברך מסתפק מהו לומר על פת

שגדל בעציץ שאינו נקוב המוציא לחם מן הארץ, ובגשמת אדם כלל קנ"ב ס"ק א' כתב דאף דבגמ' בברכות חזינן דמברכין על זה ברכת המזון אפי"ה מספקא לירושלמי, דהמוציא לחם שמא אי אפשר לברך עליו שאינו נקרא ארץ כיון דאינו מחובר, וכתב שם בגשמת אדם דה"ה דמיבעי ליה אם מברכין על פירות כאלו בפה"א, דאדמה הוא נמי דוקא מחובר י"ט.

ולפייץ יש לברך על ירקות שגדלו בעציץ שאינו נקוב שהכל.

ושמעתי מגאון אחד שהיה מעשה במי שהיה לו כרפס שגדל בעציץ שאינו נקוב. והשאלה היתה בליל הסדר שמוציאין את המרור בברכת בפה"א של הכרפס מה יעשה, שעל המרור הברכה בורא פרי האדמה והיאך יוציאו בשתכל, ולברך על המרור גם כן אי אפשר, דשמא הוא בא מחמת הסעודה ואין מברכין עליו. אותו גאון הלך לשאול את מרן החזו"א, ואמר לו שיברך על הכרפס בורא פרי האדמה, וזה דלא כהגשמת אדם.

לכתח"י יש לברך בנ"ר על האורז, וכ"כ בחסד לאלפים (לבעל הפלא יועץ בהגה"ה מבנו) סי' ר"ח סקי"ט, וכן נקט לדינא בשו"ת שבט הלוי ח"ט סי' ס"ה. אולם בשו"ת מעט מים סי' כ"ח ובכה"ח סי' ר"ח סקמ"א בשם הבן איש חי (פינחס סי"ח) כתבו דאף לכתחילה יעשה כן, וכן נקט לדינא בספר כוס של אליהו סי' כ' (לבעל המחזה אליהו שליט"א). והארכנו טובא בהאי ענינא בחלק הסימנים סי' א'.

יח. דן בזה מו"ר לעיל סוס"י ד', וע"ש בהערה מש"כ בזה.

יט. וכ"כ בחיי אדם סוף כלל נ"א, ושם הכריע שאינו מברך בפה"א, וכן ד' הקרן אורה מנחות ע.: ומקור הח"א הוא ממש"כ רש"י בחולין קלט: דקרקע עולם מיקרי 'אדמה' אבל עפר תלוש מיקרי 'עפר' ולא 'אדמה'. [וכ"כ בחת"ס עה"ת פ' וירא ד'עפר' הוא רק בתלוש ו'אדמה' הוא רק מחובר, כל' הקרא 'ויקח ה' עפר מן האדמה', וכן מצינו בזבחים נח. 'מזבח אדמה תעשה לי שיהא מחובר באדמה שלא יבנהו לא ע"ג מחילות ולא ע"ג כיפין', ומבואר ד'אדמה' מיקרי רק במחובר לקרקע, כן הוכיח בשו"ת מחזה אליהו סי' כ"ז].

ונראה דל'הירושלמי אין זה סתירה, ד"ל מן הארץ משמע דל'הם זה יצא מן דהמוציא לחם מן הארץ א"א לברך עליו דארץ הוא כדור העולם, וזה אינו מחובר לכדור העולם, אבל בורא פרי האדמה אפשר לברך דסו"ם גם בעציץ יש אדמה². ואולי יש לומר עוד חילוק דבורא פרי האדמה מתיחם כפי המין, ומין זה דרכו לגדול באדמה, משא"כ המוציא לחם

מן הארץ משמע דל'הם זה יצא מן הארץ כא.

והנה על לחם שגדל בעציץ שאינו נקוב, שהמוציא אי אפשר לברך עליו משום שהוא ספק בירושלמי, מה יעשה ומה יברך, לכאורה נראה שיברך עליו בורא מיני מזונות כב כג.

כ. וכ"כ האגלי טל (מלאכת דש סק"ח), והביא חילוק זה בין תואר 'ארץ' לתואר 'אדמה' בשם המהר"ל, דארץ הוא רק כל כדור העולם כאחד, ואילו אדמה הוא גם במקצת קרקע תלושה. וכע"ז ראיתי להגרמ"מ הכהן שפירא שליט"א שביאר שינוי הל' ד'ארץ' בפת ל'האדמה' בירקות ע"פ מה שכתב המלבי"ם (שמות ה'); 'ההבדל בין 'ארץ' ובין 'האדמה' הוא שארץ כולל כל כדור הארץ גם בעומקו ועוביו, ו'אדמה' מציין לרוב רק האדמה למעלה, לא העומק עד לתהום' עכ"ל. ובמדרש רבה בראשית פרק י"ג פסוק י"ז אמרו; א"ר ב"ר שמעון שרשי חטה תאנה וחרוב בוקעין בארץ חמישים אמה, משא"כ שאר זרעים וירקות אינם אלא ג' טפחים ע"ש. והוסיף לבאר עפ"ז מה דאיתא בפרק שירה 'חטיה אומרת שיר המעלות ממעמקים קראתיך' וגו', דלהנ"ל כיון ששרשי החטיה הם עמוקים בארץ נ' אמה, על כן שירתה היא שיר המעלות 'ממעמקים' קראתיך ה', ודפח"ח. [אמנם ד"ת הם כפטיש יפוצץ סלע, דמצינו דברים הפוכים ממש בהגהות מהרש"ל על הסמ"ג עשין כ"ז, וז"ל; 'ומה שאנו מברכים המוציא לחם מן הארץ ולא מן האדמה לפי שג' טפחים הראשונים קרויים ארץ וכן מפורש ברש"י הנני משחיתם את הארץ שג' טפחים הראשונים נקראים ארץ, וכן הוא אומר בדוד המלך ע"ה להוציא לחם מן הארץ, ונ"ל דלעולם היניקה מן האדמה דכתיב והאדמה תיתן את פריה, ולכן מברכים בורא פרי האדמה, רק בלחם שמברכים על היציאה ולא על הצמיחה, היציאה היא מג' טפחים שהוא שיעור המחרישה' עכ"ל].

באופ"א נראה לבאר החילוק לענין עציץ שאינו נקוב ע"פ מה שהביא הרב הנ"ל דברי הגר"א באדרת אליהו (בראשית פ"א) בביאור שינוי הל' ד'ארץ' בפת ל'האדמה' בירקות, וז"ל; 'אמרו חז"ל על פירות הארץ אומר בורא פרי האדמה שנזרע ונעבד, חוץ מן הפת שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ, מפני ששבעת המינים מיוחדים לארץ ישראל, ולכן מברכים עליהם על הארץ' עכ"ל. וכ"כ הרשב"א (תענית י., הובא בעין יעקב) דסתם ארץ היינו ארץ ישראל. ולפ"ז י"ל דלעציץ שאינו נקוב אין מעלת ארץ ישראל, דהא אין דינו כארץ לכל דיניו (עי' גיטין ז:), אבל שפיר יש לו מעלת קרקע שנזרע ונעבד.

כא. וכ"כ בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' קמ"ט. ונפ"מ בין ב' החילוקים איך הדין בגידולי מים (נבטים וכדו'), דשם אין כלל אדמה אך מ"מ הוי מין שדרכו לגדול באדמה (היינו במין קטניות הגדלים ברובם באדמה). ועי' בספר שיעורי שלמי תודה (להגר"צ פלמן שליט"א – ברכות עמ' ט"ו) שהביא דהחזו"א הורה לקיבוץ חפץ חיים לברך בפ"ה א על הירקות שגידלו בגידולי מים בשנת השמיטה ע"פ הוראתו, וע"ש עוד הרחבה בענין זה. וכן בשו"ת שבט הלוי ח"א סי' ר"ה בהערות לסי' ר"ד השווה ביניהם וכתב למעשה לברך בפ"ה בכל גווני. אולם בספר וזאת הברכה (בירורים סי' כ"ד מהדורת תשס"ט) כתב שהגרשז"א הורה

לו לברך על ירק מעציץ שאינו נקוב בפה"א (וכ"ה במנחת שלמה ח"ב עמ' ל') ואילו על נבטים שהכל. [אגב, ראיתי סבורא נוספת בהאי ענינא בשו"ת אור לציון (ח"ב פי"ד סעי' י"ג) דכיון שמקור הזרע של גידולים אלו הוא מהאדמה חשיב פרי האדמה, וכ"כ בשו"ת שרגא המאיר ח"ה סי' ב' בשם ספר חקך הלכה, אולם טען עליו דא"כ ה"נ בפת יברך המוציא מה"ט, וזה דלא כהירושלמי].

כב. וכ"כ הח"א לברך עליו במ"מ. אולם לפו"ר יש להעיר דהנה בט"ז סי' ר"ח סק"ה (הובא בשעה"צ סקט"ז) כתב לגבי ספק בפה"ע או במ"מ שיברך שהכל, וכ"כ הפמ"ג שם מ"ז סק"ח בד' המג"א לענין ספק במ"מ או בפה"א, ולכאור' קשה לפ"ד הביה"ל בסי' קס"ז ס"י דבמ"מ פוטר בדיעבד כל מילי חוץ ממים ומלח מ"ט לא יברך במ"מ. וחזינן מזה כיסוד האחרונים דשהכל הוי ברכה שנתקנה על כל דבר במקום ספק, והרחיב בזה הבית אפרים בספרו עוללות אפרים סי' ב', וכן בחי' ר' לייב מאלין ובספר אשר לשלמה להגר"ש ברמן זצ"ל, ולפ"ז יש לדון דה"נ בניד"ד אף שבמ"מ פוטר פת בדיעבד מ"מ במקום ספק יש לברך שהכל.

אך באמת אשכחן בפהבב"כ דהוי ספק פת ומברכים במ"מ, וביארו האחרונים דהטעם הוא משום דבמ"מ פוטר פת בדיעבד (דרישה ט"ז ואבה"ע סי' קס"ח ס"ו), ובהכרח צריך לחלק דפת היא בכלל מזון טפי משאר מילי ורק משום חשיבותה קבעו עליה המוציא אך כשא"א לברך המוציא שפיר מברכים לכתח"י במ"מ, ודמי לספק בפה"ע או בפה"א דמברכים בפה"א ולא שהכל, משא"כ על שאר מילי יוצאים בדיעבד בבמ"מ כי גם הם בכלל מזון אך אי"ז נחשב ברכה על מהות הפרי.

כג. והנה כ"ז לענין ברכה ראשונה, אולם לענין ברכה אחרונה נחלקו האחרונים בד' הירושלמי אם מברכים ברהמ"ז או לא; ד' האגלי טל (דש סק"ח) והשדי חמד (מערכת כ' כלל ק') בשיטת הירושלמי שאין מברכים עליו, דהא בירושלמי שהובא ברא"ש פ"ו סי' ט"ז מבואר שהמוציא וברהמ"ז תלויים זב"ז ע"ש (ז"ל; תני כל שאומרים עליו ג' ברכות אומר לפניו המוציא לחם מן הארץ, כל שאין אומרים עליו ג' ברכות אין אומרים לפניו המוציא לחם מן הארץ). אמנם הח"א חילק ביניהם, ופסק שאין מברכים המוציא אבל מברכים ברהמ"ז.

והוכיח כן הח"א מהגמ' רפ"ז דברכות דאין מזמנין על מי שאכל טבל שנזרע בעציץ שאינו נקוב, ומשמע דאם הפרישו ממנו תרו"מ מזמנין עליו וחייב בברהמ"ז, והאג"ט עמד בראיה זו ודחה דילמא רק מצטרף לזימון אבל אינו מברך ברהמ"ז, אולם הוכיח כן מהא דיוצאים בו יד"ח מצה כמבואר בפסחים לה.; ואם נימא דאינו חייב ברהמ"ז יקשה מ"ט מעכבת ההזכרה דיעלה ויבא בליל פסח, והרי אפשר לצאת יד"ח מצה בלא להתחייב בברהמ"ז, (עי' בדברי מו"ר לעיל ריש סימן ג', ועי' בחלק ההערות סי' קע"ו מש"כ לדחות ראיה זו). ומה"ט העלו האג"ט והשד"ח דהוי פלוגתא בין הבבלי והירושלמי, ונקטינן לדינא כהבבלי, וממילא יש לברך המוציא וברהמ"ז.

והנה בעיקר פלוגתת האג"ט והח"א אם המוציא וברהמ"ז מוכרחים להיות תלויים זב"ז, יש להעיר דמצאנו אופן בשו"ע סי' קס"ח ס"ו שלא מברכים המוציא ומברכים ברהמ"ז, כשאכל פת הבאה בכיסנין ונמלך להשלים לשיעור קביעות סעודה ע"ש, אך י"ל דהנידון הוא אם שייך שיהיה מין פת שכך הוא דינו מעיקרא. עוד מצאנו פת שעפשה לד' הביה"ל ריש סי' ר"ד דאם אכל כדי שביעה מברך שהכל וברהמ"ז, אך יש לדחות דסו"ס שם הוא רק באופן שנתחייב בברהמ"ז מדאור', והחילוק הוא בין ברכה אחרונה שהיא מדאור' לברכה ראשונה שהיא מדרבנן.

ובנשמת אדם כלל קנ"ב סק"א הוכיח מהמן שלא בירכו עליו המוציא ובירכו ברהמ"ז, והשד"ח דחה דל' הירושלמי הוא 'כל שמברכים עליו ג' ברכות' ובמדבר לא בירכו על המן אלא ברכה אחת. נוע"ש אריכות אם בירכו ג' ברכות וכן אם בירכו ברכה ראשונה, ויש לציין דבספר חסידים סי' תתת"מ ומאמר שבתות

י'

אכילת כזית בתוך הסעודה דסוכות

כתב המשנה ברורה בסי' תרל"ט בסופו שמי שקידש בליל סוכות והתחיל לאכול, ואח"כ ראה שהלאמין (גג מעל הסכך, הנסגר בשעת הגשמים) לא היו פתוחין עדיין, יאכל שוב כזית ויברך לישב בסוכה. והנה לדעת ר"ת הסוכה כשירה היתה ואעפ"כ מברך שוב לישב בסוכה. ואדם זה סגי ליה שיאכל בפעם השניה כזית ואין צריך לאכול כביצה כד, והיינו לכאורה, משום שמסתמך גם על מה שאכל שלדעת ר"ת יצא כבר.

אולם י"ל בדרך אחר דהנה הבנין שלמה כתב במי שבתוך הסעודה אוכל פירות צריך לאוכלם בסוכה דוקא משום שבתוך הסעודה גם הפירות קבועים, וא"כ יתכן לפי"ז דאפשר גם כן לברך על אותם הפירות לישב בסוכה, וי"ל עוד ג"כ - שמי שאכל בסוכה ולא בירך וזוכר, שאינו צריך שוב לאכול כביצה אלא יאכל מעט ויברך, שכל מעט הוא קבוע. וא"כ לפי"ז י"ל גם בדין

הנ"ל דכיון שהוא כבר בתוך הסעודה אין צריך, לאכול כביצה, וסגי ליה בכזית, שהוא קבוע, ולא מפאת שמסתמך על דעת ר"ת כה. ועי' עוד לעיל סימן ג'.

ומענין לענין, יש לדון במי שבירך לישב בסוכה והיה הגג פתוח, ושוב נסגר לו הגג, האם כשפותח שוב יהיה צריך לברך לישב בסוכה, דלכאורה צריך לברך - דהוי כמו נפלה לו הטלית שצריך לברך שוב, כיון שלא מדעתו הסירה.

י"א

הערה בספק ברכת המזון כשאכל כזית

בסי' קפ"ד סעיף ד' איתא שאם אכל ומסופק אם בירך ברכת המזון צריך לברך מפני שהוא מן התורה, וכתב שם במ"ב ס"ק ט"ו שהוא דוקא כששבע, דאי לא שבע לרוב הפוסקים הוא מדרכנן, ומ"מ ראוי לירא שמים שנסתפק אם בירך או לא, אף שלא אכל אלא כזית, שיטול ידיו ויברך המוציא

ה' לרמ"ע מפאנו מבואר שבירכו 'המוציא לחם מן השמים'. וכן נקט הרש"ש פסחים לו: דאין מקום לחלק ביניהם, ואם מברכים ברהמ"ז על פת שגדלה בעציץ שאינו נקוב ה"נ מברכים המוציא. וע"ע מה שהאריך בזה בספר חמדת ישראל (להג"ר מאיר דן פלוצקי בעל הכלי חמדה) ח"ב קונטרס דרך חיים סי' י"ד.

כד. כ"ה ל' המ"ב שיאכל כזית.

כה. יש לדון דאטו נימא א"כ שיאכל פירות ויוצא יד"ח כיון שטעונים סוכה כדברי הבנין שלמה. ובהכרח דבעי פת כי גם אם המצוה היא "ישיבה בסוכה" הפי' הוא דבעי לאכול פת כשיעור שעושה בזה קביעות בסוכה ומה לן במה שזה הגברא כבר קבוע בסוכה מטעמים אחרים, ויל"ע. ובעיקר ההערה ע"ד המ"ב, לפו"ר נראה דסו"ס הרי השו"ע פסק דסגי בכזית, ורק מהיות טוב כ' המ"ב לאכול כביצה, ובמשנ"ב סקל"ו לענין גשמים יורדים כתב ג"כ לאכול כזית בסוכה, ורק אם כבר אכל בסוכה בגשם ופסקו הגשמים כתב לאכול שוב כביצה ועוד, וביאר בשע"צ ס"ק ס"ט שהוא כדי שיוכל לברך לישב בסוכה, הא לאו הכי סגי בכזית.

ויאכל כזית ויברך ברכת המזון, ומקור המ"ב מהחיי אדם, ויש לעיין מאי טעמא הכא חשש המ"ב להנך דיעות שברכת המזון הוא מדאורייתא אף בכזית, ואילו בסי' קפ"ו סעיף ב' קיימא לן דאם הגדול לא אכל כדי שביעה כיון שכל חיובו רק מדרבנן, הקטן יכול להוציאו, ואמאי לא הוזכר שם שראוי לחשוש להשיטות שגם בכזית חייב מדאורייתא, ואין הקטן יכול להוציאו.

י"ב

שותה מים עם טעם

יש לעיין במי ששתה מים וגם שתה תמצית ממתקת והיה בדעתו לשתות רק כוס אחד של מים ולא יותר, ומהתמצית היה בדעתו לשתות כמות בלתי מוגבלת, ואח"כ הביאו מים וערב את התמצית במים לשתות, ואינו צמא למים, האם נימא דיש כאן שתית מים חדשה ויברך כיון שהמים עם טעם, או נימא דכיון דמצד המים אינו חייב לברך כיון שאינו צמא והמים לא חשובים לו לברך

עליהם, וכל הברכה שייכת כששותה מים מתוקים משום טעם שהתערב, דעל הטעם הוא מברך, וא"כ הא על הטעם הטוב היה בדעתו לשתות כמות בלתי מוגבלת, ולא יצטרך לברך.

זכירה דהדבר תלוי בפלוגתא ההפלאה והאשל אברהם, דהנה תוס' בב"ב צ"ו ע"ב בד"ה ואחד כתבו דעל שכר שעורים מברך שהכל משום "דלא אישתני לעילויא - דאית ליה עילויא אחרינא בפת, ועוד דמי יימר דשערי עיקר, דילמא מיא עיקר". והקשה ההפלאה (בברכות דף ל"ו ד"ה ובוה נלע"ד) דאם הטעם משום דמיא עיקר א"כ הרי כששותה שלא לצמא דפטורים המים מברכה יברך על טעם השעורים בורא מיני מזונות, וע"כ שהטעם הוא כמו שכתבו תוס' בברכות דף ל"ח דהשכר הוא רק טעם בעלמא ועל טעם מברך שהכל. וחזוין דעתו שאם שותה מים שלא לצמא אף שעירב בהן שכר של שמרים, לא מיקרי שהברכה על המים אלא הברכה על השמרים (ולכן קשיא ליה שיברך במ"מ) כ"ו.

כו. לכאור' יש לתמוה ע"ד ההפלאה מסוגיא ערוכה בשמן המעורב באניגרון דאם שותה לרפואה וחפץ בשמן מברך בפה"ע על השמן. והנה שתיה לרפואה מיקרי שלא לצמא כמפורש בראשונים מה. שדימו לחקנתיא אומצא, וכתבו שמברך עליו רק משום שיש בו טעם [וביאריו כן ל' הגמ' לו. "מהו דתימא כיון דלרפואה קמכוין לא ליברך עליה כלל קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי"]. והנה הטעם הוא רק מצד האניגרון ולכן על שמן לחוד אין מברכים [וכמש"כ הרמב"ם פ"ח הל"ב "הרי לא נהנה בטעם השמן" והעתיקו המ"ב סי' ר"ב ס"ד]. הא קמן דלא כדברי ההפלאה.

ולחומר התמיהה יש לדון ליישב שיש לשמן טעם מסוים אלא שאם הוא בפנ"ע אינו טעם אך יחד עם האניגרון נעשה טעמו ערב, ומשא"כ מים אין בהם שום טעם. שו"ר כדברינו בדעת תורה למהרש"ם סי' ר"ד ס"ח בשם שו"ת בשמים ראש שנשאל על מיא דסילקא באופן שטעמם רע ועשויים לחולים לרפואה, והשיב דאם מתקנם בסוכר וכדו' מברך שהכל, ואף שברכת מי סילקא הוא בפה"א מ"מ מצד עצמו אינו ראוי

או"ל באשל אברהם (מבוטשאטש תנינא סי' ר"ד) כתב שאם נתן טעם במים אף שהטעם בטל, אפי"ה סוף סוף יש במים טעם ומברך. וחזו"ן דעתו דאף שהטעם בטל אפילו הכי מברך על המים כיון שיש בהם טעם כז'.

וא"כ נידון דילן תליא בהא פלוגתא, דלהפלאה לא יברך כיון שהברכה רק על הטעם, משא"כ להאשל אברהם.

וי"ש להקשות לשיטת ההפלאה כשעירב מעט טעם במים היאך מברך על הטעם ברכה אחרונה, הרי הטעם הוא פחות מכשיעור, ועל המים לחוד אינו מברך כיון שאינו לצמאוי' כח.

ובגוף מה שנקט האשל אברהם ששייך ביטול ברוב לגבי ברכות יש מקום לדון דבברכות לא שייך ביטול ברוב, דהדבר המועט קיים ואסור לאכלו בלא ברכה. (וכן כתבנו להלן סימן ז' אות א' כט).

לשתיה, ושאיני משמן זית עם אניגרון שחפץ בו ובטעמו, ועוד שהשמן הוא בעינו וחשיבותו משא"כ הכא וכו' עכ"ד.

והגר"ש שבדרון זצ"ל העיר שם דלכאוי' הוא מפורש ברמ"א סי' ר"ה ס"א ובט"ז שם סק"ג דתומי וכתרי שנתבשלו דברכתם שהכל מחמת גריעותם ע"י בישול, אף אם בישלם עם בשר ונשתבחו ברכתם שהכל הואיל ואין השבח מחמת עצמם, ובהכרח צריך לחלק כנ"ל משמן זית. אמנם בספר נשמת אברהם ח"א סי' ר"ד הובא מכתב מהגרשז"א שתמה על דברי גיסו, דהתם התומי עצמם נשתנו לגריעותא ולכן ברכתם שהכל ומשא"כ בניד"ד. [אכן מצאתי בישועות יעקב סי' ר"ב סקי"ג שעמד בקושיא ע"ד הרמ"א הנ"ל מ"ט מברכים שהכל, ומאי שנא מירק שאינו ראוי לאכילה אלא אחר הבישול דברכתו בפה"א אע"פ שבפנ"ע אינו ראוי לאכילה, ותי' דבתומי שנתבשלו עם בשר הוי טעם הבשר עיקר ועליו מברכים והתומי טפל, וזה חידוש רב, וצ"ע עליו מהרמ"א סי' ר"ד סי"ב דטעם שאין בו ממשות לא חשיב עיקר, ורק במים כתב הט"ז הנ"ל דלא חשיבי ובטלי. ומ"מ מבואר בישועות יעקב שנקט דבאמת דינו כשמן זית].

כז. ז"ל האשל אברהם; 'מים שלא לצמאוי' א"צ ברכה לפניו ולאחריו, אם רמי ביה צביא מעט, י"ל שבכך השיעור כפי לשון הבריות, [ד]אם ע"י המעט כ"כ אינו בגדר מים רק בגדר משקה שייך ברכה אחרונה על שיעור שעל משקה ממש, [פי' דאע"ג דהצביא בטל בס' ואינו נותן טעם שמחייב ברכה, מ"מ כיון שסו"ס מחמתו נקראים המים בשם משקה חייב לברך עליהם מפני שרק על מים הדין הוא שאינם טעונים ברכה כששותה שלא לצמאוי', וכ"ש אם [מו]רגש בכך טעם כלשהו לשבח או ריח מוטעם, הגם שהצביא בטל בשמים, (ו)שייך בכך ע"י משהו מעין [הדין] שמה שלריח או טעם עבידי אינו בטל' עכ"ל. [פי' דכה"ג בלא"ה יש לברך מצד המשהו צביא בעצמו אף אם המים מצד עצמם אין להם שם משקה ופטורים מברכה, (אבל לכאוי' מצד זה שייך רק ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה, כי במשהו צביא אין שיעור לברכה אחרונה)]. וכע"ז כתב גם בקטע שלאחריו לענין מעט יין המעורב במים.

כת. באמת קשה כן לכו"ע על מי שריית תאנים וצימוקים שכתב השו"ע בס"י ר"ב סי"א דלד' הרא"ש ברכתם מעין ג' מחמת טעם הצימוקים ותאנים, וקשה דהא ליכא שיעור מהטעם, [ועוד מצאנו במשנ"ב סי' ר"ח ס"ט לענין פת העשויה מתערובת שיש בה מיעוט דגן ורוב משאר מינים, ונקט המשנ"ב לדינא דבעי' לאכול כזית דגן מהתערובת כדי לברך ברכה אחרונה כברכת הדגן אע"פ שלענין ברכה ראשונה מברכים עליו המוציא מחמת הדגן שהוא העיקר].

ומצאתי בהגהות הגר"ש שבדרון זצ"ל לספר דעת תורה סי' ר"ד ס"ו בסופו שעמד בזה, וכתב להוכיח מזה שהמים נחשבים כפרי עצמו, דהיינו שבטלים לפרי ודינם כדין פרי. [המהרש"ם שם הסתפק בזה אם המים נפטרים מברכה מדין טפילות לטעם או דחשובים כפרי עצמו, והגר"ש שבדרון הוכיח כצד הב' מכח הקושיא הנ"ל], אך תמה ע"ז ממתני' דמקוואות פ"ז מ"ב דמי שלקות פוסלין את המקוה אע"פ שמי פירות אינם פוסלין, וכתב שם הר"ש בשם הירושלמי דמשום טעם הפרי לא נפקי מתורת מים לפסול את המקוה. [וכן בט"ז וש"א כתבו דהמים נפטרים רק מדין טפילות לטעם הפרי או הירק, ועי' גם באפיקי מגינים סי' ר"י שדן אם שיעורם ברביעית או בכזית והכריע דברביעית, וכן נקט האג"מ ח"א סי' ע"ה והגרשז"א (בקובץ צוהר אוהל ברוך עמ' רל"ד), ובפשטות היינו משום דאין דינם כפרי אלא רק שטפילים לטעם ולכך אינו מברך עליהם, אולם צע"ק מהמג"א סי' ר"ד ס"ק י"ז שכתב דדינם כפרי ולכן אין היין פוטרם בברכה כשאר משקין].

ומה שנראה דצ"ל בזה, דמש"כ הט"ז והפמ"ג דמים לא חשיבי ולכך הם טפלים לטעם ומברכים על הטעם ופוטרים אותם, אי"ז כשאר עיקר וטפל, אלא דהכא הטעם קובע ברכה על המים מחמת ביטול חשיבותם, והוא דין מסוים בברכת הנהנין מה שאינו בכל דין 'טעם כעיקר' באיסורים (וכן בברכות בשאר דוכתי כמו בסי' ר"ח ס"ט שטעם הדגן עיקר מחמת חשיבותו ולא מחמת העדר חשיבות שאר המינים, ומה"ט בעי' שיהיה בדגן ממש כמש"כ המ"ב סי' רי"ב סק"א, משא"כ בטעם מי שלקות ומי שריית תאנים א"צ שיהיה בהם ממש, מפני שטפילות המים היא מחמת העדר חשיבותם).

והנה הפמ"ג והלבושי שרד בסי' ר"ב על המג"א סקכ"ו פירשו בכוונתו דבמי שריית תאנים כיון דהוי ספק אם יברך מעין ג' או בנ"ר יש לברך בנ"ר (עכ"פ אם מעין ג' דרבנן), והפמ"ג עמד בזה דסותר למש"כ המג"א סי' ר"ח סקכ"ו דבנ"ר אינה פוטרת מעין ג' ובספק לא יברך כלום. [אך המחצה"ש ביאר כוונת המג"א באופ"א]. ומו"ח שליט"א בספרו שערי זבולין או"ח ח"א סי' ס"ו כתב תי' נפלא דשאני הכא דהמים נפטרים מדין טפילות לטעם וממילא כשא"א לברך על העיקר יש לברך על הטפל (ולא מפני שבנ"ר פוטרת מעין ג'), [וזה כטענת האג"מ ח"ד סי' מ"ב על השעה"צ סי' ר"ח סק"ע, עי' לעיל סי' ג' אות ד']. אכן להנ"ל נראה לא כן, דטפילות זו של המים לטעם אינה דומה לשאר עיקר וטפל, והכא הטפל מקבל את ברכת העיקר לגמרי. וצ"ע עוד בהאי ענינא.

כט. וע"ש בהערה מש"כ בזה.

סימן ז'

כשלא יכול לאכול מפאת ברכה ראשונה ועל ידי ברכה שניה יכול לאכול

בירך על משקין ולאחר הברכה קודם שטעם התערבו לו משקים נוספים
 ♦ מאכל מתערובת קמח תירס וקמח אורז שוה בשוה האם יברך ב'
 ברכות ♦ בירך על חלה אחת מהלחם משנה ונתערבה בחברתה קודם
 האכילה מה יעשה ♦ בהערות; איסור ברכה לבטלה נגד איסור אכילה
 בלא ברכה מה עדיף ♦ ודאי אכילה בלא ברכה נגד ספק ברכה לבטלה
 מה עדיף

(א) עובדא הוי באדם שהבדיל על הכוס ולאחר ברכת הגפן נשפך חלק מהכוס, והוסיף יין להשלים הכוס.
והנה, אם נשפך כל הכוס מוזג ומברך שנית בורא פרי הגפן, אך עתה שרק חלק נשפך והשלים, מה יעשה, שהרי על החלק הנוסף חייב בברכה.
והיה מי שרצה לומר שאם הוא רק מעט אין צריך לברך כיון שהחלק הנוסף בטל ברוב, אך זה אינו דהרי עכ"פ נהנה מהעולם הזה בלא ברכה^א. וכן אין לומר שמברך על העיקר ופומר את המפילה, דהא אין כאן עיקר ומפל, שכל טיפת יין היא עיקר, ועוד דעיקר ומפל היינו שברכת העיקר פומר את המפל ולא שהמפל אין צריך ברכה, וא"כ

א. בשמירת שבת כהלכתה ח"ב פרק מ"ח הערה קט"ו הביא בשם הגרשז"א שהסתפק בזה, ושם במילואים כתב דאפשר דהוי כממונא ולא בטל הואיל והנהנה בלא ברכה כאילו גזל, ועי' לעיל סי' א' אות א'. ואפשר שיהיה נפ"מ בין טעמיה דמו"ר לטעמיה דהגרשז"א, איך הדין בשעומדים לפניו ג' כוסות משקה ששנים מהם מים ואחד מהם יין ואינו יודע להכיר איזה היין ואיזה המים (כגון שכולם מיץ ענבים ובשנים מהם מעורב מים בשיעור הפוסל מלהיחשב יין וברכתם שהכל), דלטעמיה דמו"ר שפיר נימא בזה ביטול ברוב כיון שאינו נהנה בלא ברכה דהא מברך שהכל, אך לטעמיה דהגרשז"א אפשר דבכל גווני חשיב כממונא ולא בטיל, וצ"ע בזה. וע"ע מש"כ בחלק ההערות סי' קל"ב אות ט'.
 [בעיקר סברת הגרשז"א יש להעיר שהרי דנו האחרונים אם לגבי ברכות אזלינן בתר רובא (לחייב ברכה), והפמ"ג צידד בכמה דוכתי דלא אזלינן בתר רובא מחמת חומר ברכה לבטלה ודינו כספק ברכות להקל,

הכא שאין הברכה יכולה לעלות על זה כיון שלא היתה דעתו על זה מתחילה עדיין חייב בברכה, כמבואר בתוס' ברכות דף מ"ד א' ד"ה באוכלי, וכדהעלה בחזו"א או"ח מועד סי' כ"ז סק"ט.

[ואם רצונך לומר, שהיתה לו כוונה גם על יין שיבוא אח"כ, עדיין יש לדון באופן שודאי לא נתכוון על יין אחר, וכמעשה אחר שהיה, שנתן בכוס הברכה יין הרבה כנהוג כדי שישפך, ונשפך על הצלחת שתחתיו, והרי את היין הזה ודאי אין דעתו לשתות, ואח"כ נשפך עוד הרבה מהכוס לצלחת, וכדי להשלים את הכוס נטל הצלחת ושפך היין שבתוכה לכוס, ונמצא שיש בגביע גם יין שחשב שלא לשתותו^ב].

ועתה, אם יברך עוד ברכת הגפן, הא הוי ליה הפסק לברכת בורא פרי הגפן

הראשונה, שכבר בירך ולא יועיל, וא"כ משוי לה להגפן שאמר ברכה לבטלה.

וכי תימא שישתה עתה (לפני ברכת המבדיל) מעט מן היין הנשאר בכוס, שעליו הרי עלתה הברכה הראשונה, ואח"כ ימזוג וישלים ויברך שנית הגפן וימשיך ההבדלה, הרי אסור לטעום קודם הבדלה. אך הנה מצינו שמי שבירך המוציא קודם הבדלה, מתירין לו לאכול כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, דזה עדיפא מהאיסור לטעום קודם הבדלה, וא"כ אפשר שה"ה הכא. וכי תימא שדוקא שם כיון שהיה שוגג בברכתו ממילא חייב לדאוג שלא יהיה לו איסור, משא"כ הכא שהוא אנוס שלא העלה על דעתו שישפך, אך בפשטות לא נראה לחלק בזה, [ויש עוד אופן של אונס, כששמע הבדלה מאחר ובירך המוציא ונתברר לו שהיין של

והאריך בזה מו"ר בספר בני ראם סי' ל"ה (וכן הרחיק בזה בשו"ת בצל החכמה ח"ה סי' קמ"ז), ואם כדברי הגרשז"א דהוי כממונא ולא בטיל ברוב, ה"נ נימא דלא אזלינן בזה רובא משום דאין הולכין בממון אחר הרוב. אך באמת לק"מ, דרק לענין לפטור מברכה הוי כממונא כיון שהאוכל בלא ברכה כאילו גזל, אבל לענין לחייב ברכה פשוט דלא הוי כממונא, ודו"ק].

ב. כוונת מו"ר באופן שנשפך מהכוס לצלחת קודם ברכת בפה"ג, וממילא יין זה ודאי לא היה בדעתו לשתות, ולאחר שבירך בפה"ג נשפך עוד הרבה לצלחת. ויש לדון דאם היה בכוונתו לשתות גם יין שיבא אח"כ, אפשר דגם אם חשב על היין שבצלחת שלא לשתותו לא חשיב נמלך ע"ז, כיון שסו"ס הכל אותו יין. וכע"ז מצאנו בגר"ז סי' קע"ד ס"ג לגבי מי שבירך על מים קודם הסעודה ע"מ לפטור מים בסעודה והיה דעתו שלא לשתות עוד מים קודם הסעודה אלא רק בסעודה ואח"כ נמלך לשתות עוד מים קודם הסעודה, והוכיח הגר"ז מגמ' בפסחים דלא חשיב נמלך כה"ג כיון שלא הסיח דעתו משתיית מים, ומה שהסיח דעתו מלשתות קודם הסעודה דייקא לא חשיב היסח דעת, וה"נ י"ל בניד"ד דמה שהסיח דעתו מלשתות היין שנשפך על הצלחת לא חשיב היסח דעת כיון שבדעתו לשתות שאר יין. אך באמת לא דמי, דכאן הסיח דעת מיין מסוים. אכן בספר שמירת שבת כהלכתה פרק מ"ח הערה צ"ט כתב בשם הגרשז"א לגבי מי שעשה קידוש על כוס יין ולא היה בדעתו לשתות עוד יין ושתה מעט ואז נשפך חלק מהכוס, דיכול להשלים את הכוס ביין אחר וא"צ ברכה כיון שסו"ס היתה דעתו לשתות כוס יין ע"ש, והרחבנו בזה לעיל סי' ה' סוף הערה ה'.

הבדלה לא היה כשר ונמצא שעדיין לא הבדיל, דאף בכה"ג שהוא אנוס מורים לו שיאכל ואח"כ יבדיל], וא"כ אולי יכול לטעום מעט כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, אלא שזה רק אם אין לו עצה אחרת.

ב' טעמים שיוכל לברך, והנפ"מ ביניהם

(ב) והנה יש לומר מחמת ב' טעמים שיכרך עתה שנית בורא פרי הגפן, וגם אם מברך שנית הברכה הראשונה לא בטילה. האחד, דכשם שמסדר על הכוס ברכת בורא מיני בשמים ובורא מאורי האש ולא הווי הפסק לבפה"ג דכולם חלק מההבדלה, הכי נמי תרי בפה"ג אלו כשתרוייהו מתייחסות ליון של ההבדלה הן חלק מההבדלה. אך שאין זה מוכרח, כיון דבשמים ומאורי האש הם נוסח

ההבדלה וכאן רק מחמת מאורע יחידי חייב לברך שוב ברכת הגפן, ועדיין אפשר לומר שאין לחלק, דכללל הוא דכל הנחויץ להבדלה הוי חלק מההבדלה^ג.

והטעם השני, דכיון שאינו יכול לשתות מפאת הברכה הראשונה, הרי הברכה הנוספת היא כגביל לתורא. והנפ"מ בהטעם השני, שטעם זה יועיל לנו גם שלא בהבדלה. וכגון, אם כשברך על משקין ולאחר הברכה קודם שטעם התערבו לו משקים נוספים, והוא בספק מה יעשה, האם עליו לברך ב' פעמים ושניהם יחשבו לברכה, או שמה כשמברך ברכה שניה מפסיד את הברכה הראשונה והיא לבטלה, ולכן הדעת היתה נותנת שצריך לומר לו שיהיה בשב ואל תעשה - לא ישתה ולא יברך^ד. אבל אם נימא את הטעם הוה השני שנחשב לו כגביל לתורא, יכול לברך.

ג. מצאתי בתהלה לדוד סוס"י כ"ה בהשמטות שכתב לדון במי שטעה וברך קודם הנחת תפלין של יד ב' הברכות - להניח תפלין ועל מצות תפלין, האם ברכת על מצות תפלין הוי הפסק בין ברכת להניח להנחת התפלין של יד, וציין לספר קשר גודל סי' ג' אות כ"ד. [המעשה שנסתפק בו הוא שאחד הניח תפלין ש"י וש"ר עם הברכות וכסבור שהם של רש"י ואח"כ נודע לו שהם של ר"ת, האם יכול להניח עתה תפלין של רש"י על סמך הברכות הראשונות כשלא הפסיק בדיבור, או שצריך לברך שוב מחמת שברכת על מצות תפלין היתה הפסק בין ברכת להניח להנחת תש"י של רש"י].

ד. נקט מו"ר דאם יש לפניו איסור ברכה לבטלה כנגד איסור לאכול בלא ברכה אמרינן שוא"ת. ולכאוי' יש להעיר ע"ז דהא לד' כמה ראשונים דין ספק ברכות להקל הוא משום דספק ברכה לבטלה להחמיר (עי' ב"י סי' ס"ז), הא קמן דאיסור ברכה לבטלה חמור מהאיסור לאכול בלא ברכה. וי"ל דאפשר דברכה לבטלה חמור מהאיסור לאכול בלא ברכה, אלא שמ"מ במקום שבדאי אוכל בלא ברכה אין היתר לעבור על איסור זה בקו"ע כדי להציל עצמו מאיסור ברכה לבטלה. [אך באמת לא ברירא אם חשיב איסור בקו"ע או רק ביטול מצוה, והאריכו בזה ספרי זמנינו, עי' מנחת שלמה סי' י"ח אות ח' וקה"י סי' ה' ועוד רבים, ובביה"ל סי' ס"ב ס"ד ד"ה שלא יהא מבואר דהוי איסור, וגם להצד דהוי רק מצוה יש לדון אם ביטול מצוה ע"י שמתחייב במצוה בקו"ע חשיב קו"ע או שוא"ת, ויש בזה מו"מ באו"ש פ"ה משבועות הי"ח].

ועפ"ז יש ליישב מש"כ בשעה"צ סי' קס"ז סקמ"ח לענין מי שעומד לאכול ומסופק אם בירך שהדין הוא שמספק לא יברך דספק ברכות להקל, וכתב השעה"צ דאם רוצה להחמיר על עצמו ולא לאכול רשאי, אבל

ויש למימר, עוד ב' אופנים בספק הנ"ל.

כגון בתערובת של קמה תירס וקמה אורז, שוה בשוה, דמאכל כזה הרי ברכתו מסופקת, כיון שהם שוה בשוה, וברכת אורז היא בורא מיני מזונות ועל התירס מברכים האדמה או שהכל, מה יברך, שיש כאן חיוב של ב' ברכות [ולא סגי באחת לענין לכתחילה], ולכאורה לא שמענו שיברכו על אוכל זה ב' ברכות בזה אחר זה^ה.

ובן עוד אופן (עפ"י מה שהיה עובדא כזו בשבת), שבירך על חלה אחת מהלחם משנה ונתערבה בחברתה בין הברכה לאכילה ואינו יודע על מי בירך, ודעתו היתה לאכול

רק אחת, מה יעשה, דלומר לו שיאכל רק אחת מדין ספק ברכות לחקל צ"ע שהרי בתערובת חד בחד בדרבנן לא מקילים כמבואר ביו"ד סי' ק"א^י, אלא שיברך עוד פעם המוציא ויאכל משניהם, וזה הנידון הנ"ל שהברכה השניה הוי הפסק לכאורה, אם לא נאמר דחשיב כגביל לתורא.

ונמצינו שלושה אופנים לדון בהם האם יעשה ב' ברכות הנהנין לפני שיטעום, א. כשנתוסף על הדבר לאחר ברכה ראשונה לפני שטעם וזה הספק בהבדלה, ב. כשאין ברכותיהן שוות וחייב בשניהם, ג. כשיש ספק על אחד משנים על מי נעשתה הברכה, ולכאורה כל שלושת הנדונים שווים המה.

אינו רשאי לחזור ולברך משום דהוי חשש ברכה לבטלה. וקשה מאי שנא אם נמנע מלאכול או חזר ומברך, דהא אם מחמיר על עצמו שלא לאכול הרי אם אמנם בירך מקודם נעשית ברכתו לבטלה. ולהנ"ל נראה, דאם נמנע מלאכול נעשית ברכתו לבטלה בשווא^ת ואינו מחויב להכניס עצמו בספק אכילה בלא ברכה בקו"ע כדי להציל עצמו מספק ברכה לבטלה, אבל אם חזר ומברך עושה ברכה לבטלה בקו"ע וזה ודאי חמור יותר מלאכול בלא ברכה כאמור. [ועדיין דברי השעה צ"ש צ"ע, עי' לעיל סי' ו' אות ב' ובחלק ההערות סי' פ"ב הערה ל"ה].

והנה בכתבי מו"ר דן במי שצריך לשתות משקה ואינו יכול לברך עליו אך יכול לברך קודם על מים אלא שספק אם הוא צמא, ואחר המים חייב לדבר לפני שתיית המשקה, האם יעשה כן או לא. והספק הוא מה עדיף, ודאי אכילה בלא ברכה או ספק ברכה לבטלה. וכתב דלכאוי ודאי איסור אכילה בלא ברכה חמור מספק ברכה לבטלה, אלא דמ"מ תלוי אם אכילה בלא ברכה מיקרי איסור בשווא^ת או בקו"ע, דאם הוי איסור בשווא^ת, הרי ידוע דאין לעבור ספק איסור בקו"ע כדי להציל עצמו מודאי איסור בשווא^ת.

ה. בא"ר סי' ר"ח סק"ו משמע שמברכים כה"ג רק במ"מ, ובדרישה סק"א ופמ"ג (מ"ז סק"ז בסופו וא"א סק"א) כתבו דא"א לצמצם, והדרישה כתב מה"ט לברך במ"מ דפוסטר בדיעבד בכל גווני, והפמ"ג כתב להוציא עצמו מספק ע"ש. עכ"פ משמע שמדינא יש רק ברכה אחת על תערובת, אך בכל הפוסקים מבואר דדין תערובת הוא מדין עיקר וטפל ומשמע דמדינא איכא ב' חיובים, וגם בפמ"ג ר"ב מ"ז ב' כתב לגבי שיכר שהוסיפו בו מעט יין שיברך בפמ"ג על היין אף שכבר בירך שהכל מצד השיכר, וצ"ע.

ו. יש להעיר דיש בזה הספק של מו"ר לעיל בסי' א' אם צריך שידע על מה הוא מברך.

ברכה לבטלה, ואם נפסוק דמברך שנית ג"כ לא הוי רק ברכה אחת לבטלה, ואין הפרש בין יחזור ויברך בין שלא יחזור ויברך דבין כך ובין כך הוי ברכה אחת לבטלה, שפיר הדין דיברך שנית ויאכל" (עיי"ש בהגרע"א כי קיצרנו), ומדקדוק לשון הגרע"א שכתב שיש אחת לבטלה ולא כתב שהראשונה לבטלה מפאת הפסק, שמע מינה לכאורה שאין הפסק. וצריך תלמודי ח"י.

לעיל סי' ו' אות ב' הובא לדון מה טעם תמיד, כשמסתפק אם בירך או לא, למה שלא יוכל לברך שנית עיי"ש עוד.

ובעיקר הנידון הנ"ל אם ברכה שניה נחשבת הפסק לברכה ראשונה, כשלא יכול לאכול מחמת הברכה הראשונה אך על ידי השניה יוכל לאכול גם מחמת הראשונה, יש לעיין טובא בלשון הגרע"א בסימן ר"ט ואלו דבריו; "דפסק ברכות להקל היינו בברכת המצוות אבל בברכת הנהנין אם מסופק אם נפטר המאכל בברכה או לא אסור לאוכלו וכאילו מעל, א"כ בעלמא במסופק אם בירך על מאכל אין אומרים לו לחזור ולברך דשמא כבר בירך, וגם אסור לאוכלו דשמא לא בירך, והכא, אם נפסוק דלא יברך שנית יהא אסור לאוכלו ויהיה הברכה שבירך בודאי

ז. והנה במנחת שלמה סי' י"ח אות ב' כתב כן מדנפשיה, אך יש בדבריו חידוש יתר, דאיירי באופן שאדם בירך על מאכל ושכח שבירך, ובירך שוב, וכתב הגרשז"א דהראשונה פטרה והשניה היא לבטלה ואינה הפסק משום שחשב שנצרך לזה ודמי לגביל לתורי ונתברר שכבר האכילו התורי. אכן בדברי הגרעק"א הנ"ל חזינו רק דאם כך הוא דינו שא"א לו לאכול בלא שיברך הברכה השניה אזי לא הוי הפסק, אך אם מדינא שרי מספק לאכול בלא לברך שוב אלא שהוא טעה ובירך שוב, בזה לא שמענו מדברי הגרעק"א אם הוי הפסק. (ועי' לעיל סי' ו' אות ב').

ולכאור' יש להוכיח מדברי הגרע"א בסוס"י רע"א דלא כהגרשז"א, ממש"כ לחלוק על המג"א שם לענין קידש על יין ונמצא שהוא מים, דכתב המג"א שאם היה דעתו לשתות עוד יין יחזור על ברכת הקידוש ולא על ברכת בפה"ג, והגרע"א השיג עליו דברכת הקידוש על המים הוי הפסק, ולד' הגרשז"א הרי היה סבור שאסור לו לשתות יין כל עוד לא בירך ברכת קידוש זו. ואכן במנחת שלמה סי' כ' אות א' כתב הגרשז"א לבאר ד' המג"א ע"פ דבריו הנ"ל, דהפסק בטעות דמי לגביל לתורי ולא הוי הפסק.

ח. בכתבי מו"ר העיר ע"ד הגרע"א דלכאור' יש עיצה שיתכוין לפטור בברכה השניה מאכל שלא היה בדעתו לאכול מתחילה ויאכלנו מיד ואח"כ יאכל המאכל הראשון וממילא לא תהא שום ברכה לבטלה, ועצם אכילת המאכל השני לא הוי הפסק בין הברכה הראשונה לאכילת הראשון כמבואר במשנ"ב סי' ר"ט סק"ח בשם המג"א. [א.ה. ולכאור' גם אם נימא דאכילה הוי הפסק כד' הט"ז סי' רי"ב סק"ו, הכא לכאור' לא הוי הפסק כשם שהברכה השניה לא הוי הפסק כיון שא"א לו לאכול בלעדיה]. והיה מקום לדון דכה"ג תהיה הראשונה לבטלה מפני שהמאכל נפטר ע"י דין גרירה למאכל השני (אא"כ נתכוין להדיא שלא לפטור ע"י הברכה השניה - לפ"ד הפר"ח דשייך להגביל ברכה), אך עי' בחלק ההערות סי' י"ג שהעלינו מד' הפמ"ג שהברכה הראשונה פוטרת ולא דין גרירה מכח הברכה השניה.

פימן ח'

החסיר הזכרות בברכת המזון אם חשיב כלא בירך

בירך ברהמ"ז ושכח רצה האם יצא חבירו ♦ שכח יעלה ויבא בברהמ"ז בליל הסדר האם ישתה שוב כוס שלישית ♦ פלוגתת תוס' וחכמי פרובינצא בשכח יעלה ויבא בר"ח במנחה אם יש תשלומין במוצאי ר"ח ♦ שכח יעלה ויבא בתפלה האם יכול לומר פסוקי דזמרא בברכה לפני שחזור ומתפלל ♦ יו"ט שחל בשבת ושכח רצה בברהמ"ז ובפעם הב' שכח יעלה ויבא האם מברך פעם ג' ♦ מנין מצומצם ואחד שכח יעלה ויבא האם יש חזרת הש"ץ ♦ שכח יעלה ויבא בברהמ"ז ונזכר לאחר שהתפלל ערבית במוצאי יו"ט האם חוזר ומברך (בלא יעלה ויבא) ♦ האם יש מקח טעות במצוות

בהערות; האם מי שאכל פת יכול להוציא חבירו בברהמ"ז גם אם אינו מוציא את עצמו (כגון שחפץ להמשיך לאכול) ♦ ביאור האשר לשלמה בגדר תפלת תשלומין דהוי רק בקשת רחמים ♦ ביסוד המיוחד להגר"ח בגדר הזכרת ותן טל ומטר ♦ טעה בו' חשון במנחה ואמר ותן טל ומטר האם יש לו תשלומין במעריב ♦ חילוק בגדר קלקול דאמירת ותן טל ומטר בין ימות החמה לימות הגשמים קודם ז' חשון ♦ שכח ותן טל ומטר בליל ר"ח בליל ר"ח וחזר והתפלל ושכח יעלה ויבא האם חוזר להתפלל פעם שלישית ♦ כמה ראיות שהחיוב לחזור ולהתפלל בשכח יעלה ויבא הוא מחמת דלא יצא יד"ח תפלה ולא משום דין הזכרה גרידא ♦ אשה ששכחה יעלה ויבא האם חייבת לחזור ולהתפלל ♦ בדברי הפמ"ג דמי ששכח יעלה ויבא ביום א' דר"ח במנחה והתפלל תשלומין בערבית ליל ב' דר"ח ושוב שכח יעלה ויבא יצא יד"ח ♦ י"ב ראיות דמי ששכח יעלה ויבא תפלתו תפלה ♦ גדר אמצעי בדין שכחת יעלה ויבא, דתפלתו תפלה ומ"מ לא יצא ידי חובת תפלה כתיקונה ♦ בתמיהת הביאור הלכה איך מי שלא כיון באבות יכול להמשיך להתפלל ♦ שכח יעלה ויבא האם עולות לו הברכות

למאה ברכות ♦ מי שאינו יודע יעלה ויבא ואין לו סידור האם יתפלל בלי יעלה ויבא או שלא יתפלל כלל ♦ השומע את חבירו אומר ותן טל ומטר בימות החמה האם מותר לו לעבור לפניו ♦ התפלל תשלומין אחר החובה אולם שכח יעלה ויבא בתפלת החובה האם יצא יד"ח התשלומין ♦ בהא דג' שאכלו בשבת ושכחו רצה יצאו יד"ח זימון ♦ בדמיון המחזיק ברכה בין תפלת יו"ט שחל בשבת לברכת מעין ג' על מזונות ופירות ♦ החילוק בין שכח יעלה ויבא שיכול לצאת מהש"ץ לבין דילג ברכה שאינו יוצא מהש"ץ ♦ ש"ץ ששכח יעלה ויבא בחזרת הש"ץ ♦ ביסוד הדין דש"ץ שטעה בתפלת הלחש אינו חוזר ♦ בדעת המג"א דהחוזר לברך ברהמ"ז בשבת חנוכה מחמת ששכח רצה אינו מזכיר שוב על הניסים ♦ טעה בשבת והתפלל תפלת י"ח וגם הזכיר ותן טל ומטר בימות החמה ונזכר האם חוזר על ברכת השנים או עובר מיד לשל שבת ♦ מאי שנא ספק התפלל דחוזר ומתפלל בנדבה לספק הזכיר יעלה ויבא או ותן טל ומטר דספיקו להקל ♦ מאי שנא נתנמנם באמצע התפלה ואינו יודע היכן עומד שחוזר לבין אם אינו יודע אם הזכיר יעלה ויבא דאינו חוזר ♦ בדין מי שטעה ואמר ותן טל ומטר בימות החמה בארץ הצריכה מטר ♦ ש"ץ ששכח יעלה ויבא ונזכר בשים שלום וחוזר לרצה האם הכהנים נושאים כפים שוב ♦ השוכח יעלה ויבא האם צריך להתפלל שוב במנין ועם תפילין

(א) יש לעיין בעיקר דין ההזכרה בברכת המזון, כאשר שכח הזכרה, האם נחשב כמי שלא בירך כלל או שרק חסר לו הזכרה, (ולכהירות הענין נביא דוגמא), כגון מי שאכל סעודה שניה בשבת והיה זה כבר בזמן סעודה שלישית, וחבירו אכל

סעודה שלישית, והאוכל סעודה שניה הוציא את זה האוכל סעודה שלישית בברכת המזון, ושכח רצה, וצריך לחזור ולברך ברכת המזון, האם גם חבירו שאצלו הוא סעודה שלישית (שאין חוזרים אם שכח רצה) צריך לחזור ולברך*.

א. יש לדון דבאופן זה בלא"ה יצא חבירו, דהא מדאורייתא יש ערכות בברהמ"ז כמו בשאר המצוות ואף אם לא אכל כלל יכול להוציא את חבירו, אלא דמדרבנן אינו יכול להוציא את חבירו אא"כ אכל (עי' שו"ע סי' קצ"ז ס"ד ומשנ"ב שם סקכ"ד), והראשונים הביאו בשם הירושלמי דאסמכוהו רבנן אקרא 'ואכלת ושבעת וברכת - מי שאכל הוא יברך' (עי' רא"ש פ"ז דברכות סי' כ"א והובא במשנ"ב סי' תפ"ד סק"ז), וע"ע ברא"ש פ"ג דברכות סי' י"ג שכתב הטעם 'דמדרבנן אמרו שלא יברכו ברכת הנהנין בלא הנאה', ולפ"ז י"ל דסגי שאכל המוציא וא"צ שיצא ידי חובתו ע"י ברהמ"ז זה. [שו"ר בספר חו"ב ברכות כ: שכתב לפרש דרשת הירושלמי בתרי אנפי, א' דמי שלא אכל חשבינן ליה כלא הגיע זמן המצוה לדידיה והו"ל כאינו מחויב בדבר, ב' גזה"כ הוא שיברך דוקא שבע המכיר בטובה ולא רעב. וכתב דלב' האופנים יתכן שיכול לברך להוציא את חבירו אף אם מכין שלא להוציא את עצמו (כגון שעדיין חפץ להמשיך באכילה), וזה

וכן יש לעיין במי ששכח יעלה ויבא בברכת המזון בליל הסדר שצריך לחזור ולברך האם יחזור וישתה שוב כוס שלישית דברכת המזון^ב. ובשו"ת קנין תורה (ח"ז סימן ל"ח) ושו"ת שרגא המאיר (ח"ז סי' קי"ז) כתבו שלא ישתה שוב, (ועי' עוד בזה להלן אות ד').

ב) ואפשר שתלוי הדבר בפלוגתא חכמי פרובינצא והתוס' בס' ק"ח סעיף י"א, בטעה במנחה של שבת והתפלל [של חול] ולא הזכיר של שבת האם צריך להתפלל ערבית במוצאי שבת שתיים, דחכמי פרובינצא ס"ל דצריך לחזור ולהתפלל אף שלא ישלים גם עכשיו של שבת, דהו"ל כלא התפלל כלל, ודעת התוס' שאין צריך משום שמיקרי שהתפלל, ורק שחסר לו ההזכרה, ואת

זה בלא"ה לא יהיה לו במוצאי שבת. וכן נחלקו בשכח להזכיר יעלה ויבא במנחה של ר"ח, האם במוצאי ר"ח מתפלל ערבית שתיים. ונראה דהזכרה דברכת המזון דמי להזכרה דתפלה, וא"כ גם כאן תלוי בזה, דאם מיקרי שלא בדרך כלל כיון ששכח ההזכרה, ממילא גם חבירו אינו יוצא ממנו, אבל אם מיקרי שבירך אלא שחסר לו ההזכרה, א"כ בסעודה שלישית הא אין חוזר בשביל חסרון הזכרה ולא יחזור^ג.

אבל באמת נראה דכו"ע מודו שאין זה תפלה כלל, דגם תוס' דס"ל דאינו משלים אין זה משום שסובר דהוי תפלה ולכן אינו חוזר, אלא הוא דין מיוחד בתשלומין שבכה"ג אין מתפלל שנית ואכמ"ל^ד.

כדברינן. אמנם בחידושי הריטב"א ר"ה כט. כתב הטעם 'דרבנן בעו שיוציא לעצמו דלא ליחלף בברכה ראשונה', וכע"ז בחי' הרא"ה ובשטמ"ק ברכות מח. (והמשנ"ב סי' קצ"ז סקכ"ד ציין לדבריהם), ולפ"ז פשוט דליכא דין ערבות מדרבנן כמו בברכה ראשונה וממילא אם אינו מוציא את עצמו בהאי ברכה לא מהני כלל לחבירו.

ב. דאם ברהמ"ז דמקודם שם 'ברכת המזון' עליה יצא יד"ח כוס שלישית על הסדר וממילא אסור לו עתה לשתות עוד כוס דהא אסור להוסיף על הכוסות (בין שלישית לרביעית), אולם אם חשיב כלא בירך כלל לא יצא יד"ח כוס שלישית וצריך לשתות שוב אחר שחזר ובירך כדין.

ג. כדברי מו"ר מצאתי בשו"ת ארץ צבי להגאון מקו"ק קלוב ח"א סי' כ"ד שכתב לתלות דין זה בפלוגתא תוס' וחכמי פרובינצא, וע"ש עוד נפ"מ רבים ביניהם, וכן בספרו שיח השדה שער ברכת ה' סי' ח'.

ד. היסוד לזה מדברי תוס' התמוהים בברכות כו: שהוכיחו כשיטת חכמי פרובינצא דחוזר ומתפלל, ממש"כ הרי"ף דמי שהתפלל תשלומין קודם החובה לא יצא יד"ח וחוזר ומתפלל תשלומין ע"ש. ודברים אלו צריכים ביאור טובא, דהא כיון שדין תפלת תשלומין הוא רק לאחר שהתפלל החובה בודאי הו"ל כלא התפלל הך תשלומין כלל, ומה זה שייך לנידון של החסיר הזכרה. והמוכח מזה שנידון הראשונים הוא בגדר תפלת תשלומין, ועי' בספר אשר לשלמה (מועד סי' א') להגר"ש ברמן זצ"ל שהאריך בזה וביאר דגדר תפלת תשלומין הוא בקשת רחמים גרידא וזה מתקיים גם בחסרון הזכרות או בהקדמת תשלומין לחובה ולכך לא שייך תשלומין לדעת תוס' אם אינו מרויח את השלמת ההזכרה, אך שפיר אפשר דמצד חובת תפילה הוי כלא התפלל כלל. וע"ע ספר שלמי יוסף ברכות סי' פ"ו. [אמנם הב"ח בס"ב כתב לפרש דהראיה היא רק מלשוננו של הרי"ף ולא מעצם הדין ע"ש].

אכן ידועים דברי הגר"ח (סטנסיל סי' א', וממו"ח שליט"א שמעתי שאי"ז מהגר"ח אלא מהגר"מ בן הגר"ח) שנקט דיסוד הפלוגתא היא בגדר חסרון הזכרה אם הוי כלא התפלל כלל וצריך לחזור משום חסרון התפלה או דתפלתו תפלה וצריך לחזור רק משום חסרון ההזכרה, ולפ"ז כתב לחדש חידוש גדול דבשכח להזכיר ותן טל ומטר במנחה בע"ש כו"ע מודו דהוי חסרון בגוף התפלה וחזור ומתפלל כליל שבת שתיים אע"פ שלא יזכיר בה ותן טל ומטר. וכן נקטו הזכרון שמואל סי' כ"ב וקה"י ברכות סי' ט"ז (וכן סי' י"ז) דיסוד פלוגתת הראשונים הוא אם הוי חסרון הזכרה או דהוי כלא התפלל כלל.

אולם מצאתי בכמה אחרונים דלא כהגר"ח, ובתרתיו; חדא, באופן ששכח להזכיר ותן טל ומטר בימות הגשמים נקטו הרבה אחרונים דדמי לשכח יעלה ויבא ותלוי במחלוקת הראשונים, [ישועות יעקב סי' קי"ז סק"ג, פמ"ג סי' ק"ח מ"ז סק"א, תהל"ד סק"ד, שו"ת ארץ צבי סי' כ"ד, ועוד, וכן משמע במשנ"ב שם סקל"ה בשם המג"א דאם שכח ותן טל ומטר אינו חוזר אלא כשירויח להזכירו בתפלת התשלומין ע"ש היטב, ועמד בזה בשו"ת הר צבי סי' נ"ד, ובשו"ת גור אריה יהודא סי' י"ז כבר עמד בחילוק הגר"ח וכתב להוכיח לא כן ע"ש].

ועוד, דגם בעיקר יסוד הגר"ח דפלוגתת הראשונים הוא רק באופן של חסרון הזכרה גרידא, מבואר בכמה אחרונים שלא כדבריו, דאף בטעה בימות החמה והזכיר ותן טל ומטר, דבזה פשוט דהוי פגם בגוף התפלה (דהא אין כאן חסרון הזכרה אלא קלקול במה ששאל גשם שלא בזמנו), מ"מ כתבו כמה אחרונים דתלוי בפלוגתת הראשונים הנ"ל אם יש לזה תשלומין באופן שאינו מתקן קלקול זה, וכגון בטעה בו' חשון במנחה ואמר ותן טל ומטר, דבמעריב הדין הוא לומר ותן טל ומטר ואין כאן תיקון להאי קלקול, כתבו השע"ת (סי' ק"ח סק"ז בשם השלמי ציבור) והמחצית השקל (שם סקט"ז) ושלחן שלמה (ס"ד) וכף החיים (סקנ"ו) ועוד דתלוי בפלוגתת הראשונים הנ"ל.

אמנם הגר"ש קלוגר בהגהות חכמת שלמה סי' קי"ז ס"ד צידד לחלק בין השוכח טל ומטר בימות הגשמים לבין המזכיר טל ומטר בימות החמה, דבזה כו"ע מודו דהוי כלא התפלל כיון דהוי קלקול בקום ועשה. וע"ש בדבריו שפירש ד' הראשונים כהגר"ח דפליגי בגדר העדר הזכרות בתפלה אם הוי כלא התפלל כלל או לא, ורק פליג ע"ד הגר"ח במה שחידש לחלק בין הזכרת יעלה ויבא להזכרת ותן טל ומטר.

[אגב, בקובץ ישורון ניסן תשנ"ז עמ' שצ"ט הרחיב הגר"י פישר זצ"ל להוכיח להיפך מהגר"ח, דבהזכרת ותן טל ומטר כו"ע מודו דהוי רק דין הזכרה בעלמא ולא חשיב כלא התפלל ומה"ט מהני להשלים בשומע תפלה ע"ש, ולפ"ז כתב דאין כלל ענין להוציא עצמו מספק כליל שבת כגון ע"י שמיעת מעין שבע מהש"ץ ע"ש. ועי' גם בספר מלא הרועים ערך ש"ץ אות י"ג שכתב לחלק בזה בין מוריד הגשם לותן טל ומטר, דמוריד הגשם הוא חלק ממטבע הברכה והוי כדילג ברכה שלימה, משא"כ טל ומטר הוא הזכרה בעלמא כמו יעלה ויבא ולכך אפשר להשלימו בשומע תפלה ע"ש ראייתו, ועי' בספר שיח מרדכי מש"כ לדון בדבריו].

[אכן לעיקר הנידון הנ"ל בטעה בו' חשון במנחה ואמר ותן טל ומטר שכתבו האחרונים הנ"ל דתלוי בפלוגתת הראשונים, לכאור' צב"ט, דיהיה איך שיהיה הביאור בפלוגתת הראשונים, סו"ס באופן שמרויח בתפלתו את החסרון שהיה בתפלה קמא כו"ע מודו שיש השלמה, וכאן החסרון היה עצם מה שאמר סימן קללה בתפלתו, ובתפלת התשלומין הרי לא יאמר סימן קללה, ומה סברא היא זו לתפוס את עצם המילים של 'ותן טל ומטר' ולומר דלא ירויח קלקול זה כי יחזור ויאמר מילים אלו, (וגם החכמת שלמה שהכריע דלכו"ע יחזור, אי"ז מטעם הנ"ל אלא רק משום שצייד דכה"ג אין תפלתו תפלה כלל), וצ"ב.

ואמנם יש לעורר מ"ט לא ציירו באופן יותר שכיח כגון שטעה במנחה בע"ש בימות החמה ואמר ותן

ג) והנה בס' נ"ב איתא דמי ששהה לבוא לבית הכנסת וכבר התחילו הציבור ברכת יוצר ואין לו שהות לומר פסוק דומרה אפילו בדילוג, יקרא קריאת שמע וברכותיה עם הציבור ויתפלל עימם ואח"כ יקרא כל פסוקי דומרה בלא ברכה שלפניה ולא של אחריה, וכתב הגרע"א שאם טעה בתפלה בענין שצריך לחזור ולהתפלל יש לומר

טל ומטר, דבמעריב דליל שבת הרי אין ברכת השנים ולא שייך תיקון לזה. ונראה מזה דבכה"ג גם לדבריהם יש כאן תיקון בעצם מה שמתפלל תפלה בלא הזכרת ותן טל ומטר, וכל דבריהם הם רק כשיחזור ויאמר מילים אלו וכו', וצ"ב. ועי' קצות השלחן סוס"י כ"ח בבדי השלחן שמסתפק בציור הנ"ל מטעם אחר (דשם לא הוי תיקון אא"כ אומר ברכת השנים בלי ותן טל ומטר, וצ"ב).

שוב התבוננתי דהאחרונים הלא דיברו במי שאמר ותן טל ומטר בו' חשון שהוא ימות הגשמים ואי"ז סימן קללה, וכה"ג י"ל דהא דצריך לחזור הוא רק משום דחשיב שינוי ממטבע שטבעו חכמים, (ואמנם לדעת כמה אחרונים א"צ לחזור כלל, ונחלקו בזה פוסקי זמנינו, עי' ספר דברי מרדכי סי' ב' שהאריך בזה), וממילא י"ל דלפ"מ שביאר האשר לשלמה דתשלומין הוא רק בקשת רחמים לא שייך בזה תשלומין כי סו"ס כבר היה לו בקשת רחמים כראוי ורק קיום דין תפלה כדן אין לו וע"ז ליכא דין תשלומין. [ולפ"ז יש לדון דאם בימות החמה טעה ואמר ותן טל ומטר ובתפלה הבאה הגיע לארץ הצריכה מטר דפסק השו"ע סי' קי"ז ס"ב דישאל בשומע תפלה י"ל דכו"ע מודו דאיכא תשלומין, כי מרויח שאינו אומר סימן קללה בתפלתו]. אך לפ"ז נמצא דגם בטעה בימות הגשמים ואמר ותן טל ומטר במנחה דע"ש קודם ז' חשון יהיה תלוי בפלוגתת הראשונים אם יש לו תשלומין בליל שבת, כי להאמור אין כאן חסרון בבקשת רחמים המצריך תשלומין לדעת התוס'.

[שו"ר בספר דברי מרדכי להגר"מ וקנין שליט"א שהביא הנידון לענין ליל שבת, וציין לקובץ מראה הנרות א' שהובא ד' הגר"צ פרידמן שליט"א ובשם כמה מהגדולים שחזרו ומתפלל, וכן שמע מהגרא"י ברטלר שליט"א והובא דעתו בספר דרש וחקר ס"ק י"ב, וביאר דירויח שלא הזכיר קללה, או דכיון שהזכיר קללה בברכת השנים הוי ממש כדילג האי ברכה ולכו"ע תפלתו כמאן דלייתא ומהני ליה תשלומין, והגר"מ וקנין שליט"א סתר דבריהם מכל האחרונים הנ"ל, וכתב שיש קצת מקום לחלק דבימות הגשמים קודם ז' חשון אינו סימן קללה אלא שאינו נוהג כתקנ"ח ולכן י"ל דתפלתו תפלה משא"כ בימות החמה דהוי סימן קללה, אך הציע זאת קמי הגרא"י ברטלר שליט"א והסכים דזה שלא כדבריו ואין לחלק בזה, וחזינן דסברי דהתיקון צריך להיות ממש כנגד הקלקול, עכ"ד. ולדברינו אין הדברים סותרים, כי יש לחלק בין הציור דידהו בו' חשון, לבין הציור הנ"ל בליל שבת, ולדעתי יש לדקדק כן טובא מהא דלא נחתו כל האחרונים הנ"ל לצייר את השאלה באופן היותר שכיח בליל שבת בימות החמה, וכאמור].

והנה בדרך החיים דיני ברכת השנים אות ט' נמי משמע דבטעה והזכיר ותן טל ומטר בו' חשון במנחה לכו"ע יש תשלומין, אך להאמור אי"ז ראייה שסובר דכל שהחסרון הוא בגוף התפלה יש תשלומין לכו"ע, אלא אפשר דסובר כקושיין דכה"ג מרויח שאינו אומר קללה. גם יתכן דטעות זו של אמירת קללה גריעא טפי ומשוי ברכותיו לבטלה לכו"ע, וכן מבואר במשנ"ב סי' תפ"ח סק"ב ושעה"צ שם דהמזכיר ותן טל ומטר בימות החמה כל ברכותיו לבטלה, (אך בספר שלמי יוסף ברכות עמ' רס"ט וספר דעת נוטה הל' תפלה (כמדוד' בהערות לתשובה קע"ח) הביאו בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א דלשון המשנ"ב הוא לאו דוקא ואי"ז לבטלה ממש אלא ברכות שאינן צריכות, וכן נראה לדקדק מהמשנ"ב סי' ק"ח סק"ט דאין ברכותיו לבטלה

שיאמר עכשיו פסוקי דזמרה בברכה לפניה ולאחריה. וחזינן ששמו"ע בלא הזכרה אינו שמו"ע, שאם היה שמו"ע אלא שחסר הזכרה, איך יכול לומר ברוך שאמר בברכה וכן ישתבח, הרי כבר התפלל שחרית. (ואף שיש לומר שסו"ם כיון שיש לו עוד תפלה להתפלל והיא תפלת שחרית זה עצמו די בשביל לברך גם כן, ומשום שאין דין שברוך שאמר יהיה דוקא לפני התפלה [אלא העיקר שלא יהיה אחרי התפלה], מ"מ אינו נראה כן, שהגרע"א היה לו להזכיר מזה שהוא דין שלא יהיה אחרי התפלה, ומדלא הזכיר זה הגרע"א, ש"מ דהוה פשיטא ליה שאין זה כלל תפלה).

כלל, ולא שייך לצרף מאחד לשני וצריך לחזור ולברך בשלישית, ואם היה ס"ל להמטה אפרים דשאלה זו תלויה בפלוגתא הנ"ל דחכמי פרוכניצא והתוס' בסימן ק"ח א"כ אמאי יחזור מספק על ברכת המזון, בשלמא בתפלה שייך להתפלל בנדרבה משא"כ ברכת המזון מספק לא יחזור, ואין זה ספק דאורייתא, דההזכרה היא רק מדרבנן. וכן כתבו את דיןם לגבי תפלה שבכה"ג יחזור ויתפלל בשלישית אף שהיה זה בשבת ולא שייך נדרבה, וע"כ דס"ל כמשנ"ת שאינו תפלה כלל, ואין כאן ספק. אולם בספר גור אריה יהודא (סי' י"ז) כתב שבכה"ג גוונא לא יחזור בשלישית, משום שהו"ל תפלה ה' ו' ז'.

(ד) ועוד ראיה דחשיב כלא בירך כלל כשאין לו הזכרה, מהא דכתב במטה אפרים וכן איכא למילף מהמבואר בספר החיים לרבי שלמה קלוגר, שביו"ט שחל בשבת ושכח בברכת המזון רצה, ובירך שנית ושוב שכח יעלה ויבא, חוזר, והנה אם ברכת המזון בלא הזכרה חשיב ברכת המזון, א"כ כאן הא הזכיר גם רצה וגם יעלה ויבא ומה טעם יחזור, וע"כ שאין זה ברכת המזון וממילא בכל פעם שאין לו את כל ההזכרות הו"ל כלא בירך

(ה) והנה נפ"מ אם היו מניין מצומצם בבהכ"נ ורק ששה מתפללין, ואחד מהם לא אמר יעלה ויבא, דאם נחשב כתפלה אלא שחסר לו ההזכרה, א"כ היו ו' מתפללין ויש חזרת הש"ץ, משא"כ אם אינה תפלה הרי שהיו כאן רק חמישה מתפללין ולא יהיה חזרת הש"ץ ח.

(ו) ולפי"ז שסבורין אנו עתה למימר שחשיב כלא בירך, אם אחד בירך ברכת המזון ביו"ט ולא אמר יעלה ויבא ויצא היום

ע"ש היטב והרחבנו בזה במק"א, וכ"כ בספר שיח הלכה ח"ב סי' קי"ד סק"ז בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל).

ה. הנה במטה אפרים לא מצאתי לענין ברהמ"ז אלא רק לענין תפלה בסי' תקפ"ב סעיף כ"א שאם שכח להזכיר שבת בתפלה ואח"כ חזר והתפלל של שבת ולא הזכיר יו"ט חוזר. (ומה שציין מו"ר לספר החיים - הזכירו המהרש"ם בדעת תורה סי' קי"ד ס"ו שכתב כהמטה אפרים ולא ציין מקומו, ובשו"ת מנחת יצחק ח"י סי' מ' כתב שחיפש ולא מצא מקומו, אך בספר ליקוטי צבי שיובא להלן כתב ששמע כן מהגר"ש קלוגר, ואיירי לענין תפלה). ובזכרון שמואל סי' כ"ב כתב באמת לגבי ברהמ"ז דתליא בפלוגתת התוס' וחכמי פרוכניצא. ובקצות השלחן סי' מ"ז סקט"ו צידד דא"צ לחזור שוב, משום דודאי ברהמ"ז קמא לא הוי כמאן דלא בירך (והביא לזה כמה ראיות ויבוארו להלן הערה ז'), וכ"כ בברכת הבית (שער י"ז סכ"ט).

והתפלל ערבית, שעכשיו בברכת המזון שוב לא יאמר יעלה ויבא כיון שכבר התפלל ערבית (וכמש"כ בס"י קפ"ח במ"ב ס"ק ל"ב), אעפ"כ יחזור ויברך ברכת המזון, שכאן אינו מדין תשלומין אלא שעדיין צריך לברך. וכיון שהברכת המזון הראשונה נחשב כלא בירך, לכן אף שעתה לא ישלם את היעלה ויבא, ג"כ יברך ברכת המזון.

ז) ומ"מ לענין שכח יעלה ויבא בליל הסדר, אם היינו אומרים שברכת המזון בלא הזכרה הו"ל ברכת המזון, א"כ יברך בלא כוס כיון שיש צד דהוי ברכת המזון ולצד זה כבר יצא ידי הכוס, ואסור לשתות בין כוס ג' לכוס ד', אולם להנ"ל שלכאורה לכו"ע נחשב כלא בירך כלל, לכאורה צריך לחזור ולשתות עוד כוס ט'.

ויש מקום לחלק בזה בין תפלה לברהמ"ז, דגבי תפלה כו"ע מודו דחשיב כלא התפלל, מפני שעיקר הברכה היא קדושת היום ואי"ז דין הזכרה בעלמא, וכך הוא תקנת נוסח הברכה האמצעית להזכיר את שניהם, וממילא לא בירך כדין אא"כ הזכיר את שניהם יחד. וכע"ז כתב מו"ח שליט"א בספרו שערי זבולון או"ח ח"ג סי' ע"ה אות ב'.

עוד יש לדחות כמו שראיתי בתהלה לדוד סוס"י רס"ח שדן לענין תפלה וכתב לדמות לדברי המג"א סי' קפ"ח סק"ג דמי ששכח רצה בברהמ"ז בשבת ר"ח כשחזור ומברך ברהמ"ז אומר גם יעלה ויבא 'דומיא דיוכ"פ שהוא יום שנתחייב בד' תפלות', וה"נ ביו"ט שחל בשבת יום הוא שנתחייב בכל התפלות להזכיר שבת ויו"ט, עכת"ד. וכ"כ בשו"ת ארץ צבי סי' כ"ד די"ל שצריך לחזור אף לדעת התוס' משום הסברא דיום הוא שנתחייב בד' תפלות, (אך כתב דזה תלוי אם דין זה הוא לעיכובא, דהיינו אם הזכרת שבת מעכבת בנעילה, דד' ה"ז סי' קפ"ח סק"ה דלא הוי לעיכובא, אולם ד' המג"א סי' תרכ"ג סק"ב דהוי לעיכובא, וכן פסק המשנ"ב שם סק"ו), וכע"ז מצאתי בספר שלמי ציבור (שלמי חגיגה סי' רס"ח, והשע"ת סי' תקפ"ב ס"ו ציין לדבריו).

ולפי טעם זה נראה דה"ה בברהמ"ז חוזר לכו"ע, וכ"כ השלמי ציבור בהל' תפלות ר"ה ויוהכ"פ, אך בקצות השלחן סי' מ"ז סקט"ו כתב דברהמ"ז לא שייך זאת, דהא אין ההזכרה מעכבת בכל ברהמ"ז שמברך בשבת אלא רק בב' סעודות הראשונות, וחזינן דדין 'יום הוא שנתחייב' לא הוי לעיכובא בברהמ"ז, וצ"ע בזה. ועי' ספר שיח מרדכי סי' א' פ"ג מה שהרחיב בעיקר סברת התהל"ד, וע"ע בספר בירור הלכה (ח"ב עמ' רכ"א) מש"כ לפקפק בזה (דדין 'יום הוא שנתחייב' נאמר על התפלות הקבועות ולא על תפלות שהתחייב בהם בדרך מקרה כדאשכחן לענין תשלומין בשבת במשנ"ב סי' ק"ח סקכ"ה דאין הזכרת שבת מעכבת ע"ש).

עוד ראיתי בספר בירור הלכה (שם עמ' מ"ה) שהעתיק מספר ליקוטי צבי שכתב דיחזור ויתפלל שלישית, [איירי במי ששכח יעלה ויבא בר"ח ואח"כ חזר והתפלל ושכח ותן טל ומטר ודמי ממש לניד"ד], וביאר דאף לשיטות הפוסקים דאין תשלומין במוצאי ר"ח בשביל חסרון הזכרה של יעלה ויבא, היינו מפני שאינו מרויח בתשלומין, אבל כאן הרי מרויח ומתקן הכל בתפלתו פעם שלישית. וכ"כ במגן גיבורים סי' קי"ד אלף המגן סק"ט להשיג ע"ד הגור אריה יהודא דאע"פ שתפלתו תפלה לכו"ע גם אם שכח להזכיר יעלה ויבא (ומה"ט כתב דבתפלה השניה א"צ לסמוך גאולה לתפלה) סו"ס דינו לחזור ולהתפלל עד שיהא לו תפלה אחת כתיקונה לא יחסור דבר. [ועי' גם בל' המטה אפרים שכתב דחזור כי 'אין מצטרפין שני תפלות שאין מועיל התפלה לחצאין', וכ"ה במאמר סי' רס"ח סק"ט 'דלא מצינו תפלה לחצאין', ומשמע קצת דהראשונה היא שפיר תפלה אך מ"מ אינו יוצא בזה יד"ח כיון דהוי לחצאין].

אכן נראה דהליקוטי צבי ומגן גיבורים ודאי לא סברי דהוי חיוב הזכרה בעלמא, דאם הוי רק חיוב הזכרה נמצא שיש ב' חיובי הזכרה שונים ביו"ט שחל בשבת, חיוב אחד של הזכרת שבת וחיוב נוסף של הזכרת יו"ט, ומהיכ"ת שיצטרך לקיים את ב' החיובים דוקא באותה תפלה. ובהכרח דנקטו שאם לא הזכיר את השבת הוי פגם וחסרון בגוף התפלה ומחמת כן צריך לחזור ולהתפלל, אבל מ"מ מבואר בדבריהם דשם תפלה עלה גם אם לא הזכיר, ומוכח שיש בזה גדר אמצעי, דתפלתו תפלה ומ"מ אינה כתיקונה לגמרי ולכן לא יצא בה יד"ח, ולהלן הערה ז' יבואר בהרחבה גדר זה.

אמנם בשו"ת הר צבי סי' נ"ד ובקה"י שם נקטו דדין זה תלוי בפלוגתת תוס' וחכמי פרובינצא, וכן הכרעת הארץ צבי שם. [ויש להעלות נפ"מ בין הביאורים בד' המטה אפרים אם החיוב להתפלל שלישיית הוא רק להצד הראשונות אינן תפלות או גם אם יש לראשונות שם תפלה, איך הדין בליל ר"ח אם שכח להזכיר ותן טל ומטר וחזר להתפלל ושכח יעלה ויבא, דהנה בפמ"ג סי' ק"ח א"א סקי"ב צידד לענין תשלומין במעריב דאחר שהתפלל מעריב של החובה והזכיר בה יעלה ויבא הוי כהוקבע החודש ומעתה מעכבת הזכרת יעלה ויבא בתשלומין, ולפ"ז י"ל גם בניד"ד דאם הראשונה הוי תפלה אזי כיון שהזכיר בה יעלה ויבא הוי כהוקבע החודש ומעתה מעכבת ההזכרה בתפלה השנית ויחזור להתפלל שלישיית, ועי'].

ו. יש לציין לראיות נוספות דלכו"ע החיוב לחזור ולהתפלל בשכח יעלה ויבא הוא מחמת דחשיב כלא התפלל ולא משום דין הזכרה גרידא;

א] בזכרון שמואל שם הביא ממש"כ בביאור הגר"א לבושי שרד פמ"ג ומשנ"ב סי' קפ"ח סקכ"ט בביאור הדין דמי שבירך ברהמ"ז בר"ח שחל בשבת ושכח רצה ומברך שנית מזכיר יעלה ויבא גם בשני אע"פ שאי"ז הזכרה המעכבת, וביארו טעמו משום דברהמ"ז הראשון נתבטל לגמרי, וכ"כ הח"א כלל קנ"ד סעי' ל"ט. [והלבושי שרד ופמ"ג ביארו זאת ככוונת דברי המג"א שם, אמנם כתב הזכרון שמואל דלולי דבריהם היה נראה מפשטות ל' המג"א להיפך, דבאמת יצא יד"ח הזכרת ר"ח בברהמ"ז הראשון אלא דמ"מ כיון שיום זה הוא ר"ח מזכיר יעלה ויבא בכל ברהמ"ז, ע"ש במג"א שלמד דין זה מהא דאמרין גבי יוהכ"פ יום הוא שנתחייב בד' תפלות, וכן מבואר בגר"ז סעיף י"ד. ומטעם זה כתב המג"א דבשבת חנוכה אינו מזכיר שוב על הניסים ע"ש, והפמ"ג ומשנ"ב לא הסכימו לזה, וכפה"נ לשיטתיהו אולי, עי' להלן הערה ז' אות ח'].

ב] כבר הבאנו לעיל דעת הרבה אחרונים דפלוגתת התוס' וחכמי פרובינצא היא גם באופן שטעה ואמר ותן טל ומטר שלא בזמנו אשר בכה"ג ודאי החיוב לחזור ולהתפלל הוא משום פגם בגוף התפלה [שהוסיף בה בקשה שלא כדין], ואעפ"כ נקטו הני אחרונים דלדעת התוס' אין לו תשלומין, ולדבריהם ודאי אין כל מקור מדעת התוס' דהחיוב לחזור ולהתפלל בשכח יעלה ויבא הוא משום חיוב הזכרה, וכיון דלדעת חכמי פרובינצא ודאי חשיב כלא התפלל, לא אשכחן מאן דפליג עלייהו בזה.

ג] בשו"ת ארץ צבי ח"א סי' כ"ד האריך בפלוגתת תוס' וחכמי פרובינצא, וכתב נפ"מ רבים ביניהם, ואחד מהם אם אשה ששכחה יעלה ויבא בר"ח צריכה לחזור, דאם נימא דתפלתו תפלה וצריך לחזור רק משום חסרון הזכרה, מסתבר שלא תחזור, דהך חיוב הזכרה הוא מ"ע שהזמן גרמא, ורק בתפלה אשה חייבת משום דרחמי ניהו, אבל יעלה ויבא אינו מדין חיוב תפלה אלא משום הזכרת המאורע ע"ש. והנה מסתימת הפוסקים שלא חילקו בין איש לאשה משמע שגם אשה חוזרת, ומוכח מזה דלכו"ע הוי חסרון בגוף התפלה ולכן גם אשה צריכה לחזור ולהתפלל. [שו"ר שיש שכתבו דאין אשה חוזרת כששכחה יעלה ויבא, אבל מטעם אחר, מחמת השיטות דאשה יוצאת יד"ח בתפלה כלדהו, שו"ת מילי דאבות ח"ה סי' י"ז, ועי' ספר אשי ישראל פרק כ"ג הערה קפ"ה מה שציין בזה].

[ד' במשנ"ב סי' ק"ח סקכ"ו הביא מהפר"ח דמי שלא התפלל מנחה ביום א' דר"ח והתפלל ערבית ב' פעמים והשניה היא לתשלומין של מנחה ושכח להזכיר בה יעלה ויבא אינו חוזר, דאע"ג שהיא באה לתשלומי מנחה שהזכרה מעכבת בה, מ"מ אזלינן בתר התפלה שהוא עומד בה, וכיון דבעיקר תפלת החובה דערבית אין ההזכרה מעכבת ה"נ בתשלומין אינה מעכבת. והנה בבאר היטב סק"ז ופמ"ג א"א סק"ב העלו מזה עוד, דה"ה אם התפלל מנחה אלא ששכח להזכיר בו יעלה ויבא ואח"כ בתשלומין במעריב שכח ג"כ להזכיר יעלה ויבא אינו חוזר.

ובספר מעדני יו"ט לאאמו"ר שליט"א (ח"א סי' י') תמה ע"ד הבה"ט ופמ"ג, דהא לשיטת התוס' כל חובת התשלומין כששכח יעלה ויבא היא רק משום שמריח להזכיר יעלה ויבא בתשלומין [ועל כן אם בלילה אינו ר"ח אינו מתפלל תשלומין], וא"כ אם לא הזכיר יעלה ויבא הרי לא השלים מידי ואיך יצא יד"ח תשלומין, וא"כ היה ראוי לפסוק דיחזור ויתפלל בנדבה כמו שפסק השו"ע לגבי תשלומין במוצאי ר"ח. [והיינו דאף אם נימא דדיני תפלת התשלומין היא כהתפלה שעומד בה, ומצד זה היה ראוי שיצא יד"ח תפלת התשלומין גם אם שכח להזכיר יעלה ויבא, וזה רק אם חובת התשלומין היא על עיקר התפלה, אבל היכא דכל עיקר חובת התשלומין היא להדיא רק בשביל ההזכרה, לכאור' אם שכח ההזכרה לא השלים כלום ותפלתו לבטלה].

ובספר שלמי יוסף (ברכות סי' פ"ה סוף אות א') הוסיף הרה"ג רש"מ בן שלמה שליט"א לטעון כן גם על גוונא דהפר"ח גופיה, דאף באופן ששכח ולא התפלל מנחה כלל מ"מ לא עדיף ממי שהתפלל מנחה ושכח יעלה ויבא, וא"כ נימא דיש לו חובת תשלומין גם בשביל החיוב הזכרה דיעלה ויבא, והשתא אף אם יצא יד"ח תשלומין בערבית כששכח יעלה ויבא, זהו רק מצד חובת תשלומין על עיקר התפלה, אבל למה לא יהא חייב עדיין בתשלומין מצד החובת הזכרה שהפסיד במנחה.

ואשר נראה מוכח מכ"ז דגם לדעת התוס' דאין תשלומין בשכח יעלה ויבא אא"כ רויח לומר שוב יעלה ויבא, מ"מ החיוב תשלומין אינו על 'הזכרה' אלא על 'תפלה', וכיון שכן אע"פ שסיבת החיוב תשלומין היא רק מחמת שיוכל להזכיר יעלה ויבא בתפלה זו, מ"מ גדר החיוב הוא 'תפלה' ודיניה הם כדין תפלת ערבית שהוא עומד בה אשר הזכרת יעלה ויבא בה אינה לעיכובא, וכ"כ מו"ח שליט"א בשערי זבולון או"ח ח"ג סוס"י ב'. ונראה דגדר זה מבואר רק אם נימא דהמחייב בתשלומין הוא מחמת דחשיב כלא התפלל, אבל אם נימא דיצא ידי תפלה ורק ידי הזכרה לא יצא, אין סברא שמחמת חיוב הזכרה יחול עליו חיוב תשלומין של תפלה ולא של הזכרה, וע"ע להלן אות ה'.

[והנה אאמו"ר שליט"א כתב לדקדק דמהא דהשמיט המשנ"ב לגוונא דהפמ"ג משמע שלא הכריע כדבריו, והיינו מחמת התמיהה הנ"ל איך יתכן לומר שיצא יד"ח תשלומין בתפלה בלא יעלה ויבא לפי שיטת התוס' דכל הדין תשלומין בשכח יעלה ויבא הוא רק מחמת שמזכיר יעלה ויבא בתשלומין, ולכן נוטה דבכה"ג יתפלל שוב על תנאי דנדבה. אולם מו"ח שליט"א שם תמה עליו דיציבא בארעא וגיוורא בשמי שמיא, איך יתכן שאם שכח ולא התפלל כלל מנחה יצא יד"ח תשלומין לכו"ע, ואילו אם שכח רק יעלה ויבא לא יצא יד"ח תשלומין לפ"ד התוס'. וכ"כ בספר שלמי יוסף שם בשם מו"ר שליט"א דלכאור' אין מקום לחלק בין הדינים, ושפיר העלו הבה"ט והפמ"ג את דינם מכח דינו של הפר"ח. ושוב חזר ואמר מו"ר שליט"א משמיה דגאון אחד דיש מקום לחלק בזה, דבשכח לגמרי מנחה רמי עליה רק השלמת תפלה ואת זה שפיר השלים, אבל בשכח יעלה ויבא רמי עליה חיוב השלמת ההזכרה ובזה לא עביד מידי. וכ"כ מו"ח שליט"א שיש לדון דאם לא התפלל כלל ליכא עליה חיוב של יעלה ויבא.

ויש לדון דחילוק זה תלוי בנידון דידן (ונתעוררתי לזה מדברי הרש"מ בן שלמה שליט"א), דאם חיוב

התשלומין בשכח יעלה ויבא הוא מדין חיוב הזכרה, והיינו דחיוב הזכרה עומד לעצמו אף אם יצא יד"ח תפלה, אזי אין סברא לומר דאם לא התפלל כלל אין לו חיוב הזכרה שמחייב תשלומין, דהא הוי חיוב נפרד מהחיוב תפלה, ורק אם נימא דהחיוב תשלומין הוא מחמת דחשיב כלא התפלל, אזי יש מקום לומר דהחיוב תשלומין של תפלה שיש בה הזכרת יעלה ויבא בדוקא היא רק כשכבר התפלל ויצא יד"ח תפלה ורק חסר לו תפלה עם יעלה ויבא, משא"כ כשלא התפלל כלל החיוב תשלומין הוא רק על שם תפלה בעלמא. [ועדיין צ"ב, ועי' בשלמי יוסף שם מש"כ הרב הנ"ל לבאר היטב ע"פ יסוד שחידש דלא שייכא תפלת תשלומין כשאין בה תוספת על התפלה הראשונה אף אם התפלה הראשונה אינה תפלה ואילו השניה היא תפלה, אך יסודו מחודש טובא. (אך יש בזה קצת ניחותא לאשר תמהנו לעיל הערה ד' על דעת האחרונים דגם באמר ותן טל ומטר במנחה דו' חשון אין תשלומין לדעת התוס' בליל ז' חשון כיון שגם אז אומר ותן טל ומטר אע"פ שזהו זמנו)].

ה' גם מסברא יש להעיר בכמה גווני על הצד דהוי רק חסרון הזכרה (וכל' שו"ת גור אריה יהודא סי' י"ז ידי תפלה יצא רק ידי הזכרה לא יצא'); א' דרחוק לומר שבשביל חובת הזכרה לחוד יצריכוהו חכמים לחזור על כל התפלה. אולם כבר עמד בזה הקה"י (ברכות סי' י"ז) וכתב דאשכחן הכי בס' רצ"ד ס"ב לענין מי ששכח אתה חוננתנו ואין לו כוס להבדיל עליו דחזור ומתפלל אף שודאי אי"ז חסרון בתפלה דהא אם יהיה לו כוס יבדיל על הכוס ולא יחזור להתפלל. ב' עוד העירו דמ"מ הרי מבואר בראשונים דאיכא דין תשלומין למי ששכח יעלה ויבא בתפלה הקודמת, ולא מצינו דין תשלומין אלא על תפלה ולא על ענינים אחרים. אמנם בספר שיח מרדכי סי' א' ציין למשנ"ב סי' ק"ח סק"ג בסופו וביה"ל ר"ס רצ"ד דמשמע מדבריו דשייך דין תשלומין גם על 'אתה חוננתנו'. [ונפ"מ כגון אם אין לו כוס ושכח לומר אתה חוננתנו בערבית ונזכר בבוקר יתפלל שחרית ב' פעמים ובשניה יזכיר אתה חוננתנו, וצ"ע מהמשנ"ב סי' רצ"ד סק"ב שכתב באופן שלא התפלל כלל ערבית דיתפלל שחרית ב' פעמים ויזכיר בשניה אתה חוננתנו, ולמה לא כתב דה"ה אם התפלל ערבית אלא ששכח אתה חוננתנו]. וצ"ל הביאור בזה דכיון דחל עליו חובת תפלה בשביל ההזכרה יש עליו דין תשלומין על חובת התפלה (עם ההזכרה), ועדיין צ"ע. ג' עוד העירו מה שייך תשלומין בליל ב' דר"ח למי ששכח ההזכרה במנחה דיום א' דר"ח (כמבואר במשנ"ב סק"ד בשם האחרונים), והלא הוא שכח הזכרה של יום א' דר"ח, ואיך שייך להשלימו ע"י שמזכיר את יום ב' דר"ח, והרי סו"ס אינו מזכיר בו את יום א' דר"ח, [והרי גם אם שכח להתפלל מנחה בערב ר"ח, כשמתפלל תשלומין בליל ר"ח מזכיר יעלה ויבא, הרי שההזכרה בתשלומין היא מדין היום שהוא עומד בון, וצ"ע]. ועי' שו"ת מנחת פרי ח"ב סי' י' אות ד' מש"כ בזה. ד' עוד העירו דלענין מי שהתפלל של חול בשבת רחוק לומר דיצא ידי תפלה, והזכרת שבת בתפלה היא רק מדין חובת הזכרה בעלמא, וי"ל, ועי' בספר שיח מרדכי שם.

ז. הנה הוכיח מו"ר מכל הראיות הנ"ל דאם שכח יעלה ויבא לא אמרינן דתפלתו תפלה ורק חסר לו הזכרה ומשום חובת הזכרה חוזר על תפלתו, אלא הוי כלא התפלל כלל ומשום כך חייב לחזור ולהתפלל. וכ"כ בספר אשר לשלמה מועד סי' א', והוסיף לפ"ז דמי שאין לו סידור ואינו יודע יעלה ויבא בע"פ לא יתפלל כיון שאי"ז תפלה כלל, ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ח סי' ו' כתב גם דאם שכח יעלה ויבא כל ברכותיו לבטלה.

אולם ידוע להוכיח מכמה דוכתי להיפך - דתפלתו תפלה (ויבוארו להלן). ולולי דברי מו"ר היה נראה דאפשר לחלק בדבר, דודאי הוי חסרון בגוף התפלה ומשום כך חייב לחזור ולהתפלל ולא משום חובת הזכרה, אלא דמ"מ אין הפי' דכמאן דלא התפלל דמי, אלא דאף דתפלתו תפלה ויצא בזה יד"ח שם תפילה בעלמא מ"מ לא יצא בזה יד"ח לגמרי, דאי"ז תפלה כתיקונה, וכ"כ בשו"ת יד אליהו (להגר"א רגולר אב"ד

קאליש) פסקים או"ח סי' י"ז אות ג' (ובחזו"א סי' כ"ח סק"ה הביא מדבריו בסימן זה).

ועפ"ז יישב הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (מובא בספר שיח הלכה ח"ב סי' קי"ד אות כ"ז) תמיהת הביה"ל (סי' ק"א ד"ה והאידנא) איך מי שלא כיוון באבות יכול להמשיך ולהתפלל, והרי אי"ז תפלה (וכל' הרמב"ם פ"ד מתפלה הלט"ו 'כל תפלה שאינה בכוונה אינה תפלה'), וביאר דודאי הוי תפלה אלא דאינה כתיקונה ולא יוצא בזה יד"ח אבל ברכות לבטלה אין כאן, עכ"ד. וכ"כ בספר משנת יעבץ סי' ג' אות ב' ע"ש בארוכה.

[נאמנם עדיין צ"ע בזה, דסו"ס כיון שבודאי אינו יוצא בזה יד"ח מה טעם יש להתפלל, וגם יש בזה כעין ברכות שאינן צריכות מאחר שאינו יוצא בזה יד"ח, וכ"ה ל' הביה"ל בקושייתו 'כיון דמצד הדין לא יצא בזה האין נאמר לו שיברך עוד ברכות שלא יצא בהם אחרי דחסר לו ברכת אבות, וכי מפני שקרוב שלא יכין נאמר לו שיברך עוד ברכות שבודאי לא יצא בהם', עכ"ל, אמנם בקה"י ברכות סי' כ"ז ביאר טפי דהוי קיום מצות תפילה אלא דחסר לו ענין הכוונה והיה צריך לחזור ולהתפלל בשביל לקיים ענין הכוונה אלמלא שקרוב הוא שלא יכין אף בחזרה כמש"כ שם הרמ"א, ונפ"מ דאף באופן שא"א לו לכין בשום אופן מ"מ עביד מצוה באמירת התפילה, וכתב שמצא כן במבי"ט, אך העיר דצ"ע מנלן ב' דינים בתפלה, ובחידושי הגר"ח על הרמב"ם הל' תפלה כתב נמי דב' דינים איכא, וביאר דב' הדינים הם דמדאו' אין הכוונה מעכבת אלא רק מדרבנן ע"ש. (ושמעתי מהרה"ג ר' שניאור דרבקין שליט"א לדקדק כן בל' הרמב"ם פ"ד הלט"ו; 'ואם התפלל בלא כוונה יחזור ויתפלל בכוונה', וכן ריש פ"י; 'מי שהתפלל ולא כיוון את ליבו יחזור ויתפלל בכוונה', וקשה דהול"ל סתם 'יחזור ויתפלל' כיון שלא יצא יד"ח ומ"ט הוסיף הל' 'ותפלל בכוונה', אלא משמע שחזור רק בשביל הכוונה אבל לא שנחשב כלא התפלל כלל. אמנם כידוע חידוש הגר"ח בספרו דב' דיני כוונה נינהו, ובפ"ד איירי הרמב"ם בכוונה של עומד לפני ה' וע"ז כתב שם הרמב"ם 'כל תפלה שאינה בכוונה אינה תפלה', ומ"מ כתב שם 'יחזור ויתפלל בכוונה', ונסתר הדיוק הנ"ל].

ואציין המקורות דאף לשיטת חכמי פרוניצא מי ששכח יעלה ויבא תפלתו תפלה (להיפך מהוכחות מו"ר);

א] בקובץ מבקשי תורה (ח"ג קובץ י"ג סי' קי"ט) כתב הגר"י זילברשטיין שליט"א בשם גיסו מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א ששאל את החזו"א אם מי ששכח יעלה ויבא ברו"ח והתפלל שוב, האם ברכות שמו"ע של תפלתו הראשונה עולות לו לק' ברכות, וענה החזו"א שעולות לו ואינן ברכות לבטלה, וכן מטו בשם הגר"י, וכ"כ הגר"ח ק"ש שליט"א במכתב בספר שאלת רב (פרק כ"ו אות כ') והוסיף דה"ה לענין מי ששכח הזכרת גשם. [וכן יש לדייק לענ"ד מל' הגרע"א המובא בביה"ל סי' קכ"ד ס"י, ממש"כ שם דרק אם עומד לשמוע שוב מהש"ץ הוו ברכותיו לבטלה ע"ש היטב, וגם באופן שעומד לשמוע מהש"ץ מסתבר שכוונתו דהוו ברכות שאינן צריכות ולא ברכות לבטלה ממש, ושור"ר כן להדיא בשו"ת בית יהודה למהר"י עייאש סי' ל"ג שהוא מקור דברי הגרע"א שחזר וכתב בסוף דבריו דהוו ברכות שאינן צריכות, וזה דלא כמש"כ בספר שערי זבולון למו"ח שליט"א (עניני ש"ץ עמ' קכ"ו) 'שיש לדון דאם מתפלל לכתחילה בלא יעלה ויבא ובדעתו לחזור תיכף להתפלל עם יעלה ויבא דהתפלה הראשונה הוי לבטלה ולא רק אינה צריכה', ולכאור' בשו"ת בית יהודה הנ"ל מבואר דהוו רק ברכות שאינן צריכות].

ולפ"ז הסיק הגר"י זילברשטיין שליט"א דמי שאינו יודע לומר יעלה ויבא יתפלל בלא יעלה ויבא, וכבר פסק כן בשו"ת יד אליהו שם, (וכע"ז הורה בשו"ת אגרות משה ח"ד סי' ע' אות י"ד לענין מוסף בשבת ר"ח דאם אינו יודע נוסח 'אתה יצרת' יתפלל של שבת לחוד, אך אפשר דרק במוסף הורה כן כיון שלדעתו הם ב' חיובים נפרדים ע"ש בדבריו). אולם בספר שיח מרדכי סי' א' פ"ט העיר מדברי הגרע"א הללו, והשיב ק"י, ושור"ר בספר דעת נוטה הל' תפלה תשובה קע"ט שהעירו למרן הגר"ח ק"מ מדברי הגרע"א הללו, והשיב

דודאי גם לד' החזו"א אסור להתפלל לכתחילה בלי יעלה ויבא אף אם ימנע מלהתפלל לגמרי, ורק בדיעבד אם לא הזכיר יעלה ויבא לא הוי לבטלה, וזה דלא כשו"ת יד אליהו. ויש להבין מאי שנא מתפלה בלא כוונה דבפשוטו אף מי שאינו יכול לכוין באבות דינו להתפלל [כמש"כ הקה"י והגר"ח שם, וקצת ראייה לדבר, דהא מי שלא כיון באבות וגם שכח יעלה ויבא חוזר ומתפלל אע"פ שמצד מה שלא כיון באבות לחוד כתב הרמ"א שלא יחזור להתפלל לפי שגם בשניה לא יכוין, ומ"מ כיון שמחויב להתפלל בשביל היעלה ויבא דינו להתפלל גם אם לא יכוין באבות, אך שמא שאני התם שאי"ז ודאי שלא יכוין]. ויש לחלק דלא דמי לתפלה בלא כוונה שהיא תפלה שלימה ורק חסר בה ענין הכוונה כמש"כ הקה"י, והתם אף שיודע שלא יכוין דינו להתפלל, אבל במחסר יעלה ויבא הוי תפלה שאינה שלימה, ועל כן אע"פ שיש עליה שם תפלה בעלמא ויוצא בה ידי חובתו במקצת מ"מ אין מוטל עליו לקיים את חיובו שלא בשלימות והוי כעין ברכות שאינן צריכות, ודוגמא לזה מה שמצאנו בכמה פוסקים לגבי מי שאכל ומחויב ברכה אחרונה ואינו יכול לברך את הברכה הראויה אלא רק ברכה אחרת הפוטרת בדיעבד, וכתבו שלא יברך כלל, דאין מוטל עליו לברך ברכה שלא נתקנה לו אע"פ שהיא פוטרת בדיעבד, והרחבנו בזה בסימן ו'.

ועי' גם בספר שיח הלכה ח"ב (סי' קי"ד אות כ"ז על המשנ"ב סקל"ז) שהביא בשם הגרש"ז אויערבאך דכל הטעויות שבתפלה אינן גורמות שיהיו ברכותיו לבטלה ושם תפלה ע"ז, והוסיף הגרש"ז דבדודאי אם אחד שומע את חבריו בימות החמה אומר ותן טל ומטר אין לו היתר לעבור לפניו מפני שאינו נחשב 'מתפלל', דודאי הוי תפלה ורק שאינו יוצא בה יד"ח, ורק בדילג ברכה לגמרי הוו ברכותיו לבטלה כמבואר ברא"ש שלהי ר"ה (הביאו הקה"י ברכות סי' ט"ז). והביא הגר"ח ב' ראיות לדברי החזו"א;

[ב] ממש"כ המשנ"ב סי' ק"ח סק"ט בשם האחרונים דאע"פ שתפלת תשלומין אינה עולה לו אלא לאחר החובה, מ"מ אם התפלל את החובה ואח"כ התשלומין אלא שטעה בחובה באופן שצריך לחזור ולהתפלל כגון שלא אמר ותן טל ומטר בימות הגשמים וכדו', מ"מ עלתה לו השניה לתשלומין, דאף שטעה בתפלה החיובית לא אמרין דכמאן שלא התפלל דמי לענין זה ע"ש, ומבואר דשם תפלה עלה אע"פ שטעה בדבר המעכב. [אמנם כבר העיר אביו הקה"י בברכות סי' ט"ז דדין זה סותר לשיטת חכמי פרוניצא, וכתב לדחות דיסוד דין תשלומין אחר החובה הוא דבעינן שיתעסק כבר בתפלת החובה ולזה מהני אף כשטעה, דכבר מיקרי שהתשלומין לא באה פתאום אלא אחרי שעסק בתפלה, עכ"ד, וכ"ה ל' המשנ"ב מ"מ בעת שהתפלל השניה לתשלומין היה זמן תפלה, אך מ"מ מסתבר דאם הוו ברכות לבטלה לא שייך לומר כן, וע"ע בשו"ת ארץ צבי ח"א סי' כ"ד מה שנו"נ בזה].

[ג] מהמבואר בשו"ע סי' קפ"ח סעיף ט' דג' שאכלו בשבת ויו"ט ושכחו להזכיר רצה או יעלה ויבא, אע"פ שצריכים לחזור ולברך מ"מ ידי זימון כבר יצאו ואינם מזמנים שוב, ומוכח דשם ברהמ"ז עלה ולכך יצאו יד"ח זימון. וכן בספר דעת נוטה הל' תפלה תשובה קע"ח כתב הגר"ח ק שליט"א להוכיח מכאן דתפלתו תפלה (ולכן אין להפסיק באמצע התפלה בדיבור כדי לתקן מי שטעה בתפלתו). שו"ר בקובץ מבקשי תורה (ח"ג עמ' רכ"ט) שכתב בעמח"ס אשי ישראל בשם הגר"ח ק שליט"א בנידון מי ששכח יעלה ויבא בברהמ"ז בליל הסדר דא"צ לשנות שוב כוס ג' כי הברהמ"ז הראשון מהני, והוכיח זאת כנ"ל מהשו"ע סי' קפ"ח ס"ט. [אמנם יעוי' בערוך השלחן שם סעיף כ"ב שהוסיף; 'כלומר דאע"ג דכל הברכות הוו כאילו לא בירכו שהרי חוזרין ומברכים מ"מ מברכת הזימון נפטר... והטעם, דברכת הזימון הוה ככרכה בפני עצמה שהרי אינה רק כשאוכלים בזימון' עכ"ל, וע"ע בספר שערי זבולון ח"ג סי' ע"ה וקובץ קול התורה חלק נ"ג עמ' צ"ט מש"כ לדחות ראייה זו].

[ד] הנה כבר הביא מו"ר דבשו"ת גור אריה יהודא פסק דמי שטעה והתפלל של שבת ביו"ט שחל בשבת

ואח"כ חזר והתפלל של יו"ט ולא הזכיר של שבת יצא ואינו מתפלל פעם ג' כי כל תפלה בפנ"ע שם תפלה עליה, ומשמעות דבריו דזהו לכו"ע ואינו תלוי בפלוגתת תוס' וחכמי פרובינצא, והביא לזה כמה ראיות דאם שכח יעלה ויבא תפלתו תפלה, ויבוארו להלן. וכן הביא בשערי תשובה סוס"י רס"ח בשם המחזיק ברכה דיצא, והמחזיק ברכה דימה זאת למי שאכל מזונות ופירות מז' המינים ובירך על המחיה ושכח להזכיר על העץ דחזור ומבורך על העץ ואינו מזכיר על המחיה ויוצא יד"ח. [אמנם בסי' תקפ"ב ס"ו ציין השע"ת לספר שלמי ציבור שתמה על דמיון המחז"ב, דהתם אף לכתחילה אינו מזכיר על המחיה בפעם הב', משא"כ בניד"ד כו"ע מודו דמזכיר מדין יום הוא שנתחייב, וא"כ י"ל דדין זה הוא לעיכובא, עכ"ד. ויש להוסיף, דבברכת מעין ג' הברכה היא על האכילה ויש כאן ב' אכילות נפרדות שכ"א מהם מחייב ברכה בפנ"ע ובמקרה נזדמנו לפונדק אחד, וכיון שבירך על המחיה פקע ממנו חיוב ברכה על המזונות ועל כן אינו מזכיר שוב את המזונות, משא"כ בניד"ד שהוא חיוב אחד של תפלת שחרית ויש דין הזכרה של השבת והיו"ט בתפלה זו, אפשר דאין תפלה לחצאין]. וכן פסקו בשו"ת אגרות משה ח"ד סי' ע' אות י"ד ושו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' ל"ה אות י'. [ולענין מוסף צידד האג"מ דגם לכתחילה לא יזכיר שוב של שבת כי הם ב' חיובים נפרדים של מוסף, אולם המנחת שלמה פקפק בזה].

ולעיל הבאנו מהמגן גיבורים שהשיג על הגור אריה יהודה ודעתו דצריך לחזור ולהתפלל שלישי, אבל גם הוא הסכים שהתפלה הראשונה היא תפלה, ואעפ"כ נקט שצריך לחזור מטעם דסו"ס בעי שיהא לו תפלה אחת כתיקונה עם כל ההזכרות.

[ה] בשו"ע סי' קכ"ד ס"י מבואר דמי ששכח יעלה ויבא בר"ח יכול לכיון ולצאת יד"ח מהש"ץ, דכיון שכבר התפלל אלא ששכח ולא הזכיר, אע"פ שהוא בקי ש"ץ מוציא'ו. ומבואר דשם תפלה עליה, דאל"כ מה לן שכבר התפלל, והרי אי"ז תפלה כלל. [כן הוכיח בשו"ת גור אריה יהודה ובשו"ת יד אליהו שם, וכן העיר בספר מלא הרועים ערך ש"ץ אות י"א, דלדעת חכמי פרובינצא דין זה צ"ב, ועי' בספר אשר לשלמה שם מש"כ ליישב. ובמלא הרועים שם אות י"ג כתב דלפ"ד התוס' מתבאר היטב שיטת הר"מ המובא בראשונים דאם דילג ברכה אינו יכול לצאת מהש"ץ, דכה"ג אין תפלתו תפלה כלל, וכ"כ הקה"י. אולם ד' הב"י שם דאף בדילג ברכה הוא כן, ובזה הרי ודאי ברכותיו לבטלה כמו שהוכיח הקה"י, ולדבריו בהכרח דלענין זה מיקרי 'התפלל' כיון שהתעסק בתפלה אע"פ שברכותיו לבטלה, וכן מתבאר בתה"ד שם סק"ן].

[ו] בסי' קכ"ו ס"ג מבואר דש"ץ ששכח יעלה ויבא בר"ח בחזרת הש"ץ וסיים התפלה אינו חוזר מפני טורח הציבור כיון שעתיד להזכיר את היום בתפלת מוסף. ולכא' פשוט דאם אין תפלתו תפלה כלל אין מקום להקל בזה משום טורח הציבור, ובהכרח דתפלתו תפלה. ובסי' תכ"ב משנ"ב סק"ד הביא מש"כ המג"א בשם הכנה"ג דאף ביחיד אם נזכר שלא אמר יעלה ויבא בשחרית אחר שכבר התפלל מוסף יצא בדיעבד במה שהזכיר קדושת היום במוסף ואינו חוזר להתפלל שחרית, ומוכח דתפלתו תפלה. כן הוכיח הגור אריה יהודה. [אמנם בקה"י הביא ראייה זו, וכתב לדחות דכך היתה התקנה מעיקרא דיעלה ויבא בחזרת הש"ץ אינו לעיכובא בשחרית, (ועי' בספר שיח מרדכי סי' א' פ"ד מה שדן בסברא זו), והוסיף להוכיח כן מהא דמוכח בירושלמי דאף אם דילג ברכה שלימה אינו חוזר, אבל כתב דשיטת הכנה"ג לענין יחיד היא ודאי דלא כשיטת חכמי פרובינצא, עכ"ד. אולם קשה דהמג"א הרי הביא להלכה ד' הכנה"ג אע"פ שחיישינן לדינא לשיטת חכמי פרובינצא, וכן הקשה הישועות יעקב סי' קכ"ו סק"ב, (ועי' ספר משנת יעבץ סי' ג' בארוכה)].

[ז] שם ס"ד מבואר דש"ץ שטעה בתפלת הלחש לעולם אינו חוזר מפני טורח הציבור וסומך על מה שעתיד להתפלל כהוגן בחזרת הש"ץ, ובמשנ"ב שם בשם האחרונים מבואר דהיינו גם אם נזכר באמצע התפלה אינו חוזר, ומשמע דמסיים תפלתו. וגם בזה פשוט דאם אין תפלתו תפלה לא שייך להקל להמשיך

להתפלל, ובהכרח תפלתו תפלה. וכן מצאתי בספר שאלת רב ח"ב פ"י אות ט"ו שנשאל מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א איך מותר לו להמשיך להתפלל, והשיב; 'גם אם טעה הוי תפלה אלא שצריך לחזור כדי לתקן'. [ולפ"ז בדילג ברכה גם הש"ץ צריך לחזור כיון שברכותיו לבטלה, וכ"כ הגר"ח קנייבסקי שם בפ"ח אות כ"ה, אמנם בתהל"ד שם סק"ד חידש בכוונת השו"ע לא כן, דאם נזכר באמצע תפלתו מפסיק התפלה ואינו יכול להמשיך לפי שברכותיו לבטלה, והיינו דלדבריו שרי לעשות ברכותיו לבטלה משום טורח הציבור, ולפ"ז לכאור' ה"ה בדילג ברכה, ועי' שערי זבולון (ש"ץ שער א' פ"ג) ושיח מרדכי (סי' א' פ"ה אות ד') מש"כ בזה עפ"ד הגר"א שם תפלת לחש של הש"ץ היא רק כדי להסדיר תפלתו]. שו"ר בספר בית ברוך על הח"א (כלל כ"ט סקט"ז) שכתב לבאר דהם אמרו והם אמרו וכך היתה התקנה שטעויות אינן מעכבות אצל הש"ץ, וצ"ע.

[ח] ד' המג"א סי' קפ"ח סק"ג דבשבת חנוכה אם הזכיר בברכה מ"ז על הניסים ושכח להזכיר רצה, כשחזר ומברך אינו מזכיר שוב על הניסים כיון שאינו אלא רשות וכבר הזכירו בראשון, ומוכח מזה דהברהמ"ז הראשון חשיב ברכה מעליא, דאל"כ מה לן שהזכיר בראשון. כן הוכיח הגור אריה יהודא. [אמנם בשעה"צ שם סקכ"א כתב שהשמיט לדברי המג"א משום דדבריו אינן מוכרחין וכמו שהעיר הפמ"ג, אך לא נתפרש במה פליג עליו, דאפשר דפליג מטעם אחר, דסו"ס הוא יום של חנוכה, וכשם שהיה רשות להזכירו בראשון ה"ה בשני, וכמו בר"ח שחל בשבת ושכח רצה דמזכיר יעלה ויבא בשני אע"פ שא"ז הזכרה המעכבת. אמנם בח"א כלל קנ"ד סעיף ל"ט ואבנ"ז סי' תק"ז סק"ד תמהו על המג"א מפני שהראשון הוא כמאן דלא בירך דמי, והאבנ"ז השווה להדיא לדעת חכמי פרובינצא, וכפה"נ זהו נמי טעמם של הפמ"ג ומשנ"ב כמשנ"ת לעיל הערה ו' אות א'].

[ט] לעיל הבאנו מהרבה אחרונים דאף מי שטעה והזכיר ותן טל ומטר בימות החמה דינו תלוי במחלוקת תוס' וחכמי פרובינצא. והנה בשערי תשובה סי' רס"ח סק"א ובאר היטב סי' קי"ז הביאו משו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' צ"א דמי ששכח בשבת בימות החמה והתפלל תפלה של חול עד אחר ברכת השנים וכן טעה והזכיר ותן טל ומטר צריך לחזור ולומר ברכת השנים כתיקונה ורק אח"כ הולך לשל שבת, וטעמו הוא דכיון שהדין הוא דאם התחיל בברכה של חול צריך לסיימה ורק אח"כ מתחיל של שבת, ה"נ בזה כיון שהתחיל לברך ברכת השנים ולא אמרה כהלכתה כבר נתחייב בה וצריך לחזור ולאומרה כראוי. [ובמאמר סי' רס"ח ס"ב חידש עפ"ז טפי דאם לא חזר על ברכת השנים אלא המשיך מיד בשל שבת וסיים השמו"ע צריך לחזור לראש ולהתפלל מתחלה ברכות של חול עד לאחר ברכת השנים ואז להמשיך בשל שבת, דכבר נתחייב בברכות של חול הללו לאומרם כתיקונם, וסיים דכן נראה מסברא 'אף שהוא דבר תמוה להמון העם וגם לקצת משכילים', וכן נקט התהל"ד שם בד' הלק"ט וכע"ז בערוה"ש].

והנה בתהל"ד שם כתב דלד' ההלק"ט ה"ה אם המשיך ואמר ברכת תקע בשופר ורק אח"כ נזכר יצטרך לחזור ולברך ברכת השנים כתיקונה וגם ברכת תקע בשופר ורק אח"כ ילך לשל שבת, דהא כבר נתחייב גם בברכת תקע בשופר. [והיינו דס"ל דגם בזה סדר ברכות מעכב אע"פ שאינו מברך כל הברכות של חול, ועי' קה"י ברכות סי' י"ז ד"ה והנה לפי וד"ה שו"ר]. והנה אם נימא דמי שהזכיר ותן טל ומטר בימות החמה אין תפלתו תפלה, הרי לכאור' לא מיקרי שהתחיל ברכת תקע בשופר ונתחייב בה, דהא כבר נתקלקלה תפלתו בברכת השנים. [וטענה זו כתב הגר"ש קלוגר בחכמת שלמה סי' קי"ז על עיקר דין ההלק"ט דצריך לחזור על ברכת השנים כתיקונה מפני שנתחייב בה, דלשיטת חכמי פרובינצא דאין תפלתו תפלה לא מיקרי שהתחיל ונתחייב בברכת השנים, ומה"ט כתב לחלוק עליו לדינא. אמנם לולי דבריו היה נראה דאין להקשות כן על עיקר דין ההלק"ט, מפני שבשעה שהתחיל ברכת השנים כבר נתחייב בברכה ועדיין לא נתקלקלה הברכה, ועי'].

י' הנה בספק התפלל מבואר בשו"ע ומשנ"ב סי' ק"ז ס"א דחזור ומתפלל על תנאי דנדרבה, ואילו בספק שכת יעלה ויבא מבואר ברמ"א סי' תכ"ב ס"א דאינו חוזר ומתפלל, וכן בספק שמא אמר מוריד הגשם או ותן טל ומטר בימות החמה מבואר במשנ"ב סי' קי"ד סקל"ז דספק ברכות להקל ואינו חוזר ומתפלל, (איירי לגבי פלוגתת הפוסקים אם שינוי החזקה הוא בצ' תפילות או בל' יום, ונמצא דאיכא ספק השקול אם חזקתו שאמר או חזקתו שלא אמר, אך אפשר דשאני התם דאף להצד דחזקתו שאמר מ"מ אי"ז ודאי ממש והוי כעין ס"ס, ועי' שו"ת יד אליהו פסקים סי' ח' אות ד' שהסתפק בכגון זה במסופק אם התפלל צ' תפילות אם הוי כעין ס"ס ולקולא או לא, ובמאסף ישורון כרך י"ב עמ' ש"ב כתב מו"ח שליט"א בשם מרן בעל האבי עזרי זצ"ל שנשאל בזה והשיב דלא חשיב ס"ס, משום דהאי חזקה חשיב כודאי ע"ש. שו"ר בתשובת הגר"ח קנייבסקי שליט"א בספר אשי ישראל מהדורת תשס"ד בסופו אות ס"ב שנקט דאה"נ גם בזה ראוי להתפלל שוב על תנאי דנדרבה, וכוונת המשנ"ב רק דמדינא ספיקו לקולא, וצ"ע). ובספר אשר לשלמה (מועד סי' א' ד"ה ולהמבואר) העיר דלכא' מוכח מזה דבחיסור יעלה ויבא תפלתו תפלה ועל כן אין חיוב להתפלל נדבה בשביל חסרון ההזכרה גרידא. [אמנם צ"ע טובא מהא דלגבי פלוגתת תוס' וחכמי פרוכניצא מבואר בשו"ע דחזור ומתפלל התשלומין בנדבה אע"פ שכל התשלומין הוא משום שחיסר יעלה ויבא, וע"ש באשר לשלמה מש"כ בזה, ולכא' לא יישב תמיהה זו].

יא] ידוע חידושו של הח"א (כלל כ"ד סעיף כ"א) דמי שנתנמנם באמצע תפלתו ואינו יודע באיזו ברכה עומד (מהברכות האמצעיות) אמרינן ספק ברכות להקל ומתחיל מברכה שבודאי לא אמר, ובקה"י (ברכות סי' י"ז) האריך להשיג ע"ז דלא שייך בזה ספק ברכות להקל מפני שאם דילג ברכה הרי כל ברכותיו לבטלה וממילא מדין ספק ברכות להקל אינו יכול להמשיך בתפלתו, ואם יפסיק את תפלתו בודאי יהיו כל ברכותיו לבטלה ויצטרך להתחיל מתחלה, ועל כן עדיף לחזור על הברכות המסופקות, וכתב שמצא כן באו"ז הל' מגילה וכן בירושלמי פ"ב דברכות הל"ד לפי פ"י הפני משה ורוב המפרשים, [וכן הביאו מכמה ראשונים - אבודרהם ראב"ן ספר אוהל מועד ור"ד עראמה, ובארחות רבינו ח"ג עמ' ר"ז העיד שכן הורה החזו"א].

והנה הח"א הוכיח את דינו מד' הרמ"א בסי' תכ"ב דהמסופק אם אמר יעלה ויבא אינו חוזר, ומשמעות דבריו דאף אם עומד באמצע התפלה אינו חוזר, 'ומאי שנא ספק אם לא אמר כלל איזו ברכה, או ספק אם הזכיר יעלה ויבא, דאידי ואידי כמאן דלא צלי דמי', עכ"ל הח"א. וכתב הקה"י ליישב דבלא הזכיר יעלה ויבא תפלתו תפלה ואין ברכותיו לבטלה, ועל כן שפיר אמרינן ספק ברכות להקל ויכול להמשיך להתפלל, אבל העיר דלפמ"ש כ"ב בסי' ט"ז הדבר שנוי בפלוגתת התוס' וחכמי פרוכניצא, עכ"ד. אמנם נראה דמוכח מזה כדברינו דכו"ע מודו דתפלתו תפלה אלא דאי"ז תפלה כתיקונה כמשנ"ב, [ופלוגתתם היא בגדר תפלת תשלומין כדברי מו"ר].

וכה"ג מצאנו בשו"ת הרשב"א ח"א סי' ל"ה (מובא בב"י סי' תקפ"ב) שהביא פלוגתת הראשונים אם מי שאמר הקל הקדוש בעשי"ת יכול לתקן בתוכ"ד ולומר המלך הקדוש או שחזור לראש, והסיק הרשב"א בזה"ל; 'ודברי רש"י ז"ל נוחין לי בפירוש אותה הלכה יותר, וכן כתבתי שם במקומה, ומ"מ לעשות מעשה כנגד הגאונים ז"ל ולחייב לחזור אין בנו כח, ושוא"ת טפי עדיף' עכ"ל. וגם בזה קשה דבתוך התפלה הרי להמשיך נמי הוי קום ועשה, דשמא ברכותיו מכאן ואילך הם לבטלה, ובהכרח דגם אם אמר הקל הקדוש תפלתו תפלה. וע"ע בספר שיח הלכה ח"ב סי' קי"ד סקכ"ז שהוכיח כן בשם הגרשז"א מהמשנ"ב שם סקל"ז לענין אמירת ותן טל ומטר בימות החמה. [אמנם הביא שם בשם הגרשז"א ד"ל עוד בדברי הרשב"א והמשנ"ב דשאני ספיקא דינא דאחר שהוכרע הדין כשיטה אחת מכת הדין דספיקו להקל שוב אין בזה כלל לתא דברכה לבטלה].

יב] נחלקו הראשונים אם ארץ הצריכה כולה מטר בימות החמה דינה כימות הגשמים ואומרים בה ותן טל ומטר או לא, ולדינא פסק השו"ע בסי' קי"ז ס"א דנקטינן לעיקר כהשיטות שאין אומרים ותן טל ומטר אבל בדיעבד אם אמר סמכין על דעת הרא"ש שעשה כדין ואינו חוזר אלא בתורת נדבה ע"ש. וכבר תמחו בזה רבים, דהנה מה שחוזר ומתפלל בתורת נדבה ולא בתורת חובה הוא משום דחיישינן שיצא יד"ח כדעת הרא"ש וממילא אם יתכוין לשם חובה הוי תפלתו לבטלה, אך תמוה לדעת הרא"ש גם אם מתכוין לשם נדבה אין תפלתו תפלה, דהא אינו אומר ותן טל ומטר, ולדעת הרא"ש הרי דינו כימות הגשמים ושאלת גשמים היא לעיכובא (כמבואר שם בביה"ל ד"ה ושאל). נאפשר דבתפלת נדבה אינו מעכב, אך בספר חו"ב (ברכות כא. ד"ה יש וד"ה ולהאמור) דן בזה והסיק דדינה כתפלת חובה לכל מילי.

ובספר דברי מרדכי (להגר"מ וקנין שליט"א) הביא תמיהה זו בשם מו"ר שליט"א והאריך בזה, וכתב להוכיח מזה כהיסוד דעסקין ביה דגם מי שלא אמר ותן טל ומטר תפלתו תפלה, וממילא מהני הכוונה לנדבה לצאת מספק ברכות לבטלה, דאם יתכוין לחובה ברכותיו לבטלה לפ"ד הרא"ש כיון שכבר יצא יד"ח בראשונה, והשתא שמתכוין לנדבה תפלתו תפלה אף לדעת הרא"ש.

העולה מן האמור, דמכל הראיות הנ"ל נראה דכו"ע מודו דמי שטעה בתפלה תפלתו תפלה [אם לא דילג ברכה], ומאידך גיסא מכל ראיותיו של מו"ר ושאר הראיות שהבאנו בהערה הקודמת נראה דכו"ע מודו דאע"פ שתפלתו תפלה מ"מ לא יצא יד"ח תפלה ומשום כך חל עליו חובת תשלומין [ולא משום חובת הזכרה גרידא], וכן הבאנו שכתב בשו"ת יד אליהו דמי ששכח יעלה ויבא אין הפי' דכמאן דלא התפלל דמי, אלא אף דתפלתו תפלה מ"מ לא יצא בזה יד"ח, לפי שאי"ז תפלה כתיקונה. [נפלוגת התוס' וחכמי פרוניצא היא בלא"ה פלוגתא פרטית לענין דין תשלומין כדברי מו"ר וכדביאר האשר לשלמה דתשלומין אין לה דין תפלה אלא רק בקשת רחמים]. ולהלן בהערה ט' יבוארו הנפ"מ העולות מגדר אמצעי זה.

אך העומד לנגדנו הוא הראיה הא' שהבאנו בהערה הקודמת בשם הזכרון שמואל ממש"כ הגר"א לבושי שרד פמ"ג ומשנ"ב דמי שבירך ברהמ"ז בר"ח שחל בשבת ושכח רצה ומברך שנית מזכיר יעלה ויבא גם בשני אע"פ שאי"ז הזכרה המעכבת, משום דברהמ"ז הראשון נתבטל לגמרי וכמאן דלא בירך דמי. ומוכח הן מעצם טעמם וביותר מלשונם דנקטו דהברהמ"ז קמא הוי כמאן דלא בירך כלל, וצ"ע. [ועי' גם בקצות השלחן סי' כ"ג סקמ"ז וסי' מ"ז סקט"ו שהביא כמה מהראיות הנ"ל דתפלתו תפלה וברכתו ברכה גם אם שכח יעלה ויבא, אך לבסוף כתב שזה נסתר מהפמ"ג הנ"ל לגבי ברהמ"ז בר"ח שחל בשבת, והניח בצ"ע].

ח. בספר שערי זבולון למו"ח שליט"א (עניני ש"ץ סוף שער ב') דן מטעם אחר דיש חזרת הש"ץ לכו"ע, דהא נפסק בשו"ע סי' קכ"ד ס"י דמי ששכח יעלה ויבא יכול לצאת מהש"ץ אפי' אם הוא בקי, וא"כ י"ל דמה"ט גופא הוא מצטרף לחזרת הש"ץ, והוי כמו שהתאספו לתפלה ה' בקיאים וה' שאינן בקיאים דמסתבר דאיכא חזרת הש"ץ (א.ה. לכאור' הוא מפורש במשנ"ב סי' ס"ט סק"א), אך אפשר דזהו רק אם אמנם מתכוין לצאת ע"י הש"ץ, עכ"ד. ועוד יש להעיר, דהביה"ל (סי' ס"ט ס"ב ד"ה אומר) מסתפק דשמא אף אם התפללו רק ה' במעמד י' יש חזרת הש"ץ ובפרט אם נתקבצו לעשרה ע"ש, והתהל"ד פשיט"ל דמהני, וכן פסקו למעשה עפ"ד התהל"ד בשו"ת אמרי יושר ח"ב סי' ט' ושו"ת מנחת יצחק ח"א סי' נ"ז.

ט. אמנם לפי מה שהעלינו לעיל להיפך דלכו"ע ברכתו ברכה הגם ששכח יעלה ויבא, אזי פשוט שיצא יד"ח כוס ג', וכ"כ בקצות השלחן סי' מ"ז סקט"ו אחר שהביא כמה מהראיות הנ"ל דברכתו ברכה לכו"ע, וכ"כ בעמח"ס אשי ישראל שליט"א בקובץ מבקשי תורה (ח"ג עמ' רכ"ט) ששאל שאלה זו להגר"ח קנייבסקי שליט"א והשיב דא"צ לשנות שוב כוס ג' כי ברכתו הראשונה היא ברכה, והוכיח זאת מהשו"ע סי' קפ"ח ס"ט (כמו שהובא לעיל), וכ"כ מו"ח שליט"א בשערי זבולון או"ח ח"ג סי' ע"ה.

וכן לענין הנידון במנין מצומצם שרק ה' התפללו כדין והשאר שכחו יעלה ויבא, להאמור שפיר איכא חזרת הש"ץ כי תפלת כולם היא תפלה. וכן לענין הנידון שמי שבירך ברהמ"ז בסעודה שניה להוציא את חבירו שאכל סעודה ג' ושכח רצה, לדברינו ודאי יצא חבירו כי ברכתו ברכה.

אמנם לענין הנידון במי ששכח יעלה ויבא בברהמ"ז ויצא היום והתפלל ערבית, בזה גם לדברינו צריך לחזור ולברך, דאע"ג דברכתו הראשונה היא ברכה מ"מ הלא לא יצא יד"ח וצריך לברך שוב, דרק לענין תשלומין ס"ל לתוס' דליכא דין תשלומין כה"ג כמו שהבאנו לעיל להוכיח מדברי התוס' שהנידון הוא רק בגדר תשלומין (וכדביאר האשר לשלמה דדין תשלומין הוא רק בקשת רחמים).

וכן לענין נידון האחרונים ביו"ט שחל בשבת ושכח יעלה ויבא בברהמ"ז ובירך שוב ושכח רצה, לכאור' מסתבר שצריך לחזור ולברך שוב, דהא בכל אחד מהם לא יצא יד"ח, וכמו שבציור הקודם צריך לחזור אע"פ שאינו מרויח את ההזכרה כיון שמ"מ לא יצא יד"ח תפלה, ה"נ באופן שאמר את ב' ההזכרות יצטרך לחזור כיון שלא יצא יד"ח תפלה בב' הפעמים שבירך, וכמדוד' זוהי סברת הליקוטי צבי ומגן גיבורים שהבאנו לעיל הערה ה', וצ"ב דעת הגור אריה יהודא ודעימיה. ואפשר דדיינינן על ב' הפעמים יחד וכיון שאמר את ב' ההזכרות מצטרפים הברכות ויוצא יד"ח ע"י ב' הברכות יחד. אך אינו מוכרע, ושפיר י"ל דאינם מצטרפים יחד, ובאמת כך הוא ל' המטה אפרים ומאמר מרדכי לענין תפלה - 'דלא מצינו תפלה לחצאין', והיינו דבעינן תפלה אחת שלימה ואין ב' תפלות מצטרפים יחד. [אך אפשר דסברתם היא רק לגבי תפלה, וגבי ברכת המזון כו"ע מודו דיוצא ע"י שניהם יחד, וכ"כ הקצות השלחן שם דלדבריו דברכתו הראשונה היא ברכה יצא יד"ח ע"י שני הפעמים ואינו מברך פעם ג', ועי' שערי זבולון סי' ע"ח, אמנם כבר הבאנו לעיל מהשלמי ציבור שכתב דמברך פעם ג'].
 [ויש לעיין לדעת האחרונים דחזור ומתפלל פעם ג', איך הדין אם לא עשה כן בשוגג, האם יש לו תשלומין בתפלה הבאה לכו"ע או לא, וכגון אם שכח בשחרית דר"ח יעלה ויבא וחזר והתפלל ושכח ותן טל ומטר, האם יש לו תשלומין במנחה לכו"ע כיון שמרויח תפלה שלימה עם ב' ההזכרות, או לדעת התוס' לית ליה תשלומין, כי לפי ביאור האשר לשלמה דתשלומין הוי רק בקשת רחמים י"ל דזה ודאי נתיקם בצירוף ב' התפלות, ורק מדין 'שם תפלה' בעי להתפלל שלישית].

ולפ"ז עולה נפ"מ, דמי שהתפלל בר"ח כסלו ושכח ותן טל ומטר ונזכר במודים אחר שאמר יעלה ויבא ברצה וחזר לברכת השנים והמשיך כסדר ושכח יעלה ויבא, בזה כו"ע מודו דיצא, דכיון דאף אם היה שוכח לגמרי אחד מההזכרות היתה תפלתו תפלה שפיר הווי כל ברכותיו חלק מהתפילה ונמצא שאמר את ב' ההזכרות במקומם באותה תפלה, וכ"כ הגר"ח קנייבסקי שליט"א במכתב בספר שאלת רב פ"ח אות כ"ג.

אבל בשו"ת הר צבי סי' ס"א נקט לא כן, שנשאל לענין ש"ץ ששכח יעלה ויבא בחוה"מ ונזכר בשים שלום אחר שנשאו הכהנים כפיהם וחזרו לרצה, האם יצאו יד"ח בנשיאת כפים הראשון, ודן לתלות בפלוגתת התוס' וחכמי פרובינצא אם ברכת מוידים הוי כמאן דלא בירך דמי וממילא לא יצאו יד"ח ע"ש, ואיהו לשיטתו בסי' נ"ד שביאר פלוגתתם אם מי ששכח יעלה ויבא תפלתו תפלה או לא, אבל לדברינו פשוט שיצאו יד"ח כיון שתפלתו תפלה לכו"ע, וכ"כ בקצוה"ש סי' כ"ג סקמ"ז מכח ההוכחות הנ"ל דתפלתו תפלה.

אבל מ"מ יש מקום לדון באופן שגמר את התפלה וחזרו להתפלל אם בעינן שוב נשיאת כפים לדעת הליקוטי צבי ומגן גיבורים, או שאני הכא שאינו חלק מהתפלה אלא מצוה בפנ"ע שמקומה בתפלה ושפיר יצאו כבר יד"ח, וכן מסתבר. [אגב, העיר מו"ח שליט"א בספרו שערי זבולון (עניני ש"ץ שער ד' פ"ט) דבש"ץ ששכח יעלה ויבא בודאי תפלתו תפלה לכו"ע, דהא אם סיים התפלה אינו חוזר מפני שסומך על

אולם עדיין נראה שמטעם אחר אין לו לחזור ולשתות. דבביאור הלכה סי' תע"ב סעיף ח' בר"ה שלא כסדר הביא שדעת הב"י שאם שתה הכוס בלא ברכת המזון בדיעבד יצא, והפר"ח חולק וסובר שלא יצא, וא"כ לשיטת הב"י אף שלא נחשב כברכת המזון כלל אפי"ה בדיעבד הא יצא ידי הכוס גם בלא ברכת המזון, ובביאור הלכה שם משמע שנוטה יותר לדעת הב"י, ולכן בגידון דידן שלא אמר יעלה ויבא, יחזור ויברך בלא כוס'.

[ולכאורה יש כאן לדון מטעמא אחרינא.

שאו"י נאמר שחלות הכוס היה בטעות, שאם ידע שיצטרך שוב לברך ברכת המזון לא היה מכוין לצאת בכוס השלישית, וכמו שמבואר לגבי מי שלא אכל אפיקומן בסימן תע"ז ס"ב עיי"ש במ"ב ס"ק י"ז (והארכנו בזה בספר בני ראם סי' כ"ט"א), וממה שפסקו בשו"ת הנ"ל (שו"ת קנין תורה ושרגא המאיר שהוזכרו לעיל בסק"א) שיחזור ויברך בלא כוס, מוכח דסבירא להו שאין במצוות מענה כזו שאם היה יודע לא היה מכוין, והטעם משום שאין אומרים במצוות מקח טעות כ"פ].

מוסף כמבואר בשו"ע סי' קכ"ו ס"ג, ואין מקום לדון בזה אלא בשאר טעויות כגון ששכח להזכיר ותן טל ומטר וכדו', ותמוה שלא נחתי לזה ההר צבי והקצוה"ש].

והנה דנו פוסקי זמנינו אם מי ששכח יעלה ויבא וחזור להתפלל צריך להתפלל במנין, ואם צריך להתפלל עם תפילין, ולהיזהר מהפסק כדי לסמוך גאולה לתפלה, ועוד פרטים דומים. ונראה פשוט דלענין סמיכת גאולה לתפלה א"צ כיון שכבר סמך גאולה לתפלה הראשונה, וכ"כ המגן גיבורים כמובא לעיל, אבל לענין שאר הפרטים יש לדון בכל אחד אם תלוי בפלוגתא הגור אריה יהודא והמגן גיבורים האם מצטרפים ב' תפלות להדדי וסגי שהתפלה הראשונה היתה בציבור או דלא יצא יד"ח עד שיתפלל תפלה אחת כתיקונה עם כל הפרטים, ועי'. ועי' בספר שמירת שבת כהלכתה (ח"ב פרק נ"ח הערה כ"ח) בשם הגרשז"א לדון לענין מי ששכח ותן טל ומטר במעריב במוצ"ש אם כשחזור ומתפלל אומר שוב אתה חוננתנו.

י. בספר שערי זבולון למו"ח שליט"א (או"ח ח"ג סוס"י ע"ה) הסתפק דשמא גם לד' הב"י אין הפי' דלא שייך שוב קיום דין כוס על הסדר, אלא הפי' הוא רק שיצא יד"ח הד' כוסות בדיעבד גם שלא על הסדר, אבל עדיין שייך קיום דין כוס על הסדר, ובשביל זה יכול לשתות עוד כוס. וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' מ"א וסי' קע"ג אות ד') שכתב דפשוט שאינו שותה עוד כוס, דלא תקנו דוקא שיהיה כוס של ברהמ"ז ע"ש, ולכאור' כוונתו להכריע כד' הב"י, וצ"ע שלא פירש דבריו.

יא. דברי המשנ"ב שם הם משו"ת הרא"ש כלל כ"ד אות ג', וז"ל שם; 'ואין כאן שותה בין שלישי לרביעי, שכיון שהשלישי היה בטעות חוזר כוס שהוא מברך עתה עליו להיות שלישי' עכ"ל, ומו"ר שליט"א פירש כוונתו דהוי מדין מקח טעות, דאילו היה יודע לא היה מכוין לצאת בזה יד"ח כוס שלישי, ותמה בזה בסי' כ"ט מכמה דוכתי ע"ש. אולם מו"ח שליט"א שם בסי' ס"ג כתב לפרש כוונתו באופ"א, עפ"ש"כ המשנ"ב סק"י בשם הב"ח 'דלא תקנו כוס שלישי אלא בגמר אכילתו, וזה ששכח לאכול אפיקומן כמי שלא גמר אכילתו דמי'. ולפ"ז כתב מו"ח שליט"א בסי' ע"ה דבניד"ד שכבר גמר אכילתו לגמרי וחוזר רק משום טעות בברהמ"ז ליכא לסברת הרא"ש. אבל באמת בדברי המשנ"ב סק"י"ז בסופו מוכח דפי' כוונת הרא"ש בדברי מו"ר שהוא משום מקח טעות, וכמו שיבואר בהערה הבאה.

יב. לכאור' במשנ"ב שם מבואר טעם אחר בזה, שכתב 'ודע דלפי מה דנוהגין בכל השנה לברך ברכת המזון בלא כוס, גם בזה יאכל האפיקומן בלא כוס' (והמקור משו"ת הרשב"א ח"א סי' רל"ז), ומבואר להדיא דיוצא בכוס ששתה מקודם, וכל הסברא של טעות היא רק לענין מי שנוהג לברך תמיד ברהמ"ז עם כוס דבזה אמרינן דאם היה יודע לא היה מכוין לצאת יד"ח כיון שעדיין מחויב לשתות כוס בשביל ברהמ"ז, אבל לדידן שמברכים ברהמ"ז בלא כוס שפיר אמרינן דאין לו טעם שלא לצאת יד"ח כוס הג' בראשון ששתה. ובשו"ת קנין תורה שם כתב להדיא שלא לברך שוב על כוס בנידון דידן מכח דברי המשנ"ב הללו.

שו"ר למו"ח שליט"א שם בסי' ס"ג שעמד בדברי המשנ"ב בשם הרשב"א דלכאור' הם סותרים לסברא שכתב מקודם בשם הרא"ש דהכוס הג' היתה בטעות ולכך צריך לשתות עוד כוס מדין כוס הג' ולא רק מדין ברהמ"ז על הכוס, ולבסוף כתב דאולי יש ליישב דהמשנ"ב פירש כוונת הרא"ש דהוי בטעות מפני שצריך עוד כוס לברהמ"ז, והוא כדברינו.

סימן ט'

בדעת הדגול מרבבה לענין ערבות בנשים

ערבות בנשים לענין קידוש בליל שבת ♦ האם מועיל להוציא איש ואשה יחד – לדעת הדגול מרבבה ♦ קידש בלא כוונה במקום סעודה ואח"כ קידש עם כוונה בלא סעודה ♦ אם יכול להוציא אשתו בקידוש דשחרית לאחר שיצא יד"ח בביהכנ"ס ♦ בן א"י להוציא בן חו"ל בקידוש דשחרית ביו"ט שני של גלויות ♦ בהערות; ערבות לנשים בברהמ"ז, תקיעת שופר, מגילה, ונר חנוכה ♦ אם ערבות ושומע כעונה ב' דינים שונים הם ♦ מוציא את חבריו בברכת המוציא של מצה האם יכול חבריו לאכול קודם מצה שלא לשמה ♦ המברך להוציא קטן בברכת הנהנין אם יכול להוציא גדול באותה ברכה ♦ בירך ברכה ראשונה להוציא את חבריו וטעה וחשב שמוציא גם את עצמו האם יצא חבריו ♦ מחויב ברהמ"ז מדאו' שיצא מקטן ובירך שוב ושכח רצה האם צריך לחזור ♦ עיקר קידוש של יום היא הברכה או השתיה ♦ בד' הגרי"ז דבקידוש של יום צריכים השומעים לטעום מעט מן היין

(א) הנה בדגול מרבבה סימן רע"א חייבים רק מדרבנן, וכן אם שניהם לא התפללו א"כ שניהם דאורייתא, ויכול להוציאה, אבל כשבדידה הוי דרבנן ובדידה דאורייתא לא מהני^א.

ולמד כן הדגול מרבבה, דאין ערבות באשה, מסוגיא דברכות דף כ' ע"ב דדיינינן

הסתפק דאפשר שאיש שהתפלל מעריב לא יוכל להוציא אשה שטרם התפללה מעריב, כיון שאצלו הוי רק דרבנן ולגבה הוא דאורייתא, ואע"ג דאמרינן "אע"פ שיצא מוציא", זה מדין ערבות, וליכא ערבות באשה. ולכן, אם האשה כבר התפללה ערבית, יכול להוציאה כיון ששניהם

א. והמהרש"ם בדעת תורה שם כתב דלדבריו ה"ה בהבדלה אין האיש יכול להוציא את האשה אם הוא הבדיל בתפלה והיא לא הבדילה כלל וחייבת בהבדלה מדאו'.

בגמ' לענין מה דנשים חייבות בברכת המזון אם
היו מהתורה, כיון שלא היו הזמן גרמא, או
שחייבות רק מדרבנן "כיון דליתגיהו בארץ
ברית ותורה" עי"ש בתוס', ואמרינן דנפקא מינה
אם אשה יכולה להוציא איש. וכתב הרא"ש
דאין זה דומה להא דאמרינן אע"פ שיצא
מוציא, כיון דהתם איש בכלל ערבות משא"כ
אשה לאו בכלל ערבות. ודן הדגול מרבבה

דא"כ דנשים אינם בכלל ערבות להוציא איש,
א"כ, גם אשה לא תוכל להוציא אשה כשאינה
חייבת בעצמה, כגון באכלה רק כזית שלא תוכל
להוציא אשה שאכלה כדי שביעה, וכן אשה
שיצאה בקידוש לא תוכל להוציא אשה בקידוש.
והשתא דן הדגול מרבבה שיש לומר עוד דגם
איש לא יוכל להוציא אשה בגוונא שצריכים אנו
לדין ערבות ב.

ב. ע"ש דמספק"ל אם רק אשה אינה בכלל ערבות על האיש אך האיש שפיר הוא בכלל ערבות לאשה, או
דגם איש אינו ערב לאשה וממילא אינו יכול להוציאה. ובספרו צל"ח ברכות כ: הכריע דגם איש אינו ערב
לאשה. והאחרונים דנו בב' ההנחות של הדגמ"ר, יש מהם שחלקו עליו דודאי אשה נמי בכלל ערבות (ופירשו
כוונת הרא"ש באופ"א), ויש מהם שהסכימו דאשה אינה בכלל ערבות אבל הכריעו דמ"מ האיש שפיר יש לו
ערבות על האשה. וכ"כ האוה"ח הק' ריש פרשת נצבים דנשים אינן ערבות לאנשים אבל אנשים ערבים להן.

ואציין כמה מ"מ בזה (מאמרו"ר שליט"א בספר מעדני יום טוב ח"ה); בשו"ת מוצל מאש (סי' י"ב)
חקרי לב (או"ח סי' מ"ח) וישועות יעקב (סי' קפ"ו סק"ג) נקטו כד' הדגמ"ר דאין ערבות לנשים. אבל רוב
גדולי הפוסקים נקטו דיש ערבות לנשים, שו"ת עין יצחק (ח"א אהע"ז סי' א' סק"ד), תהל"ד (סי' קפ"ו
סק"א) ערוה"ש (סי' רע"א ס"ו), ועוד רבים (וחלקם יבואו לפנינו).

ובנידון השני של הדגמ"ר האם יש ערבות לאנשים על הנשים, בשו"ת מוצל מאש וחקרי לב הנ"ל נקטו
דליכא, אבל הישועות יעקב הנ"ל הניח זאת בספק, ואילו המהרי"ט (קידושין עא:): הגר"ז (סי' קס"ז סכ"ג)
כף החיים (סי' רע"א סק"ז) ועוד נקטו בפשיטות דיש להם ערבות אף אם הנשים עצמן אינן בכלל ערבות,
וכן הסיק האמרי בינה (הל' שבת סי' י"א ד"ה ובענין) אחר שהביא כמה פוסקים בשאלה זו, וסיים בזה"ל;
'פוק חזי מאי עמא דבר, דרוב נשים ספרדיות אינן יכולות להתפלל, ואנשים מוציאים אותן אף שכבר
התפללו'. וע"ע חת"ס ריש סי' רע"א שחידש בד' האגודה דאף אם אין כלל ערבות של האנשים והנשים
זל"ז, מ"מ יש לנשים ערבות זו על זו בינן לבין עצמן.

אציין עוד מקורות בנידון הדגמ"ר אם יש ערבות לנשים ואם יש ערבות לאנשים על הנשים;

א] בשו"ת שלמת חיים (ח"ד סי' ל' סק"ג) ושו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' נ"ד סק"ז בסופו) הוכיחו דלא
כהדגמ"ר ממש"כ הב"י בהל' קידוש (סי' רע"ג ד"ה ומה שכתוב) בשם המרדכי ורבינו ירוחם וז"ל 'ואותם
בני אדם שעושים קידוש לאלמנות בביתם וחוזרים לאכול בביתם, האלמנות יוצאות והם אינם יוצאים'. הרי
מבואר להדיא דיכול להוציא אלמנות בקידוש אע"פ שהוא בעצמו אינו יוצא בזה, וכן מבואר בכס"מ פ"א
מברכות הל"י בשם הרמ"ך. וכן מצאנו בארחות חיים (הל' הבדלה י"ח והל' קידוש ט"ז) דאיש שכבר קידש
או הבדיל יכול לקדש ולהבדיל להוציא אשה (ובברכי יוסף סי' רצ"ו ס"ז ד"ה ואנן הביאו כדי להוכיח
דאשה חייבת בהבדלה מדאו').

ב] בהלכות ברכות להריטב"א פ"ה אות ב' כתב להדיא שיש ערבות לאיש להוציא את האשה בכל הברכות
שהיא חייבת בהם.

ג] בשו"ת מנחת יצחק (שם) הוכיח כן מסתימת השו"ע (סי' תפ"ד) דיכול לעשות הסדר בהרבה בתים אע"פ שהוא כבר יצא יד"ח, משמע דהיינו אף אם גם נשים נמצאות באותם בתים, דהא גם נשים מחויבות במצוות של ליל פסח. [ויש לדחות לפ"ד הצ"ח דכשמוציא את האנשים יכול להוציא יחד עימם את הנשים].

ד] כתב המחצה"ש סי' קפ"ו דמי שאכל כזית פת אינו יכול להוציא בברהמ"ז אשה שאכלה כדי שביעה כיון שהוא חייב רק מדרבנן והאשה ספק חייבת מדאורייתא. ותמה בספר מאמר מרדכי (לזקני הג"ר מרדכי רוזנאק זצ"ל, מגדולי רבני גרמניה בשנות התר"ע, יו"ל לאחרונה ע"י זקני החבר ר' שלמה דזיאלאווסקי שיחי' לאי"ט) דהא סוגיא ערוכה היא ברכות מח. וכ"ה בשו"ע סי' קצ"ז ס"ד דמי שאכל כזית דגן יכול להוציא מי שאכל כדי שביעה אע"פ שודאי חייב מדאורייתא וכ"ש שיוכל להוציא אשה שחייבת רק מספק, וכתב להוכיח מזה דס"ל למחצה"ש כשיטת הדגמ"ר דאין ערבות לאיש להוציא אשה, וכל מה שחייב דרבנן מוציא חיוב דאורייתא בברהמ"ז הוא מטעם ערבות כמש"כ תוס' שם ועל כן לא שייך זאת באשה. ושור"ר גם בספר אפיקי מגינים שם ושור"ת הר צבי ח"ב סי' קכ"ב שביארו כן ד' מחצה"ש.

ה] בעיקר הנידון אם נשים קיבלו עליהן ערבות וכן אם האנשים קיבלו ערבות על הנשים, עי' קהלות יעקב (ע"ז סי' ד' סק"ב בסופו) שהוכיח דנשים לא קיבלו עליהן ערבות מסוטה לז: דר' שמעון בן יהודה איש כפר עכו אמר משום ר' שמעון אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שלא נכרתו עליה מ"ח בריתות של שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים, נמצא לכל אחד ואחד מישראל שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים, ואי ס"ד דגם נשים בכלל ערבות נמצא שהמספר כפול, וכבר הוכיח כן בשו"ת חקרי לב (או"ח סי' מ"ח, וע"ש עוד הרחבה רבה בניד"ז, אך עי' בקה"י שם מש"כ לדחות).

מאידך עי' שו"ת ערוגת הבושם (שם) שהביא ראיה דקיבלו עליהן ערבות במצוות שחייבות בהן מהא דאיתא בשבועות לט. דעל שבועות שקר נפרעין מהחוטא ומכל העולם כולו, ופריך דה"נ בכל העבירות מחמת הערבות ע"ש, ומדלא משני דהנפ"מ לאשה מוכח דגם אשה בכלל ערבות. וע"ע ספר מראית עין (עבודה זרה י"ח. ד"ה ועל) להחיד"א שהוכיח דיש ערבות לנשים מהא דשנינו התם דאשתו של ר' חנינא בן תרדיון נענשה על שלא מיחתה בבעלה, והרי מחאה היא מדין ערבות, אבל בברכ"י (או"ח סי' קכ"ד סק"ג ד"ה הגם הלום) חזר בו קצת מזה, ושם (בד"ה וראיתי להרב) הביא מש"כ בשו"ת הלכות קטנות (ח"א סי' קל"ב) דחובת מחאה אינה כדין ערבות, וכולם מחויבים בזה בכל גווני, ולכן יש חובת מחאה על גרים אע"פ שלא נתערבו ישראל על הגרים. וע"ע בשו"ת מנחת יצחק שם שהאריך בראיות בניד"ז אם קיבלו הנשים ערבות על זולתם.

ג. שו"ע סי' תקפ"ט ס"ו, וכן העירו בספר מקראי קודש (ימים נוראים סי' כ"ה ד"ה אח"כ מצאתי) בשם ספר בית יצחק (לראב"ד מונקאטש) ובשו"ת להורות נתן (ח"ג סי' י' סק"ז). והביא המקראי קדש ליישב בתרי אנפי; חדא, כדברי מו"ר דכיון דנשים במצות שופר רשות א"צ בר חיובא להוציאן, ודייק זאת מל' הגמ' 'כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן', ידי חובתן דייקא דהיינו כשמחויב בכך משא"כ בקיום של אינו מצווה ועושה. והביא ראיה לזה מהא דאשה תוקעת לעצמה אע"פ שאינה בת חיובא בשופר ולא אמרינן דהוי כמי ששמע ממי שאינו מחויב בדבר (כמו חציו עבד וחציו בן חורין שאינו תוקע לעצמו), ובע"כ דהא דבעינן תקיעה מבר חיובא היינו דוקא כדי להוציא בר חיובא.

עוד כתב ליישב דבתקיעת שופר א"צ כלל דין ערבות, מפני שעיקר המצוה היא השמיעה, ובזה א"צ לדין ערבות, ואף לד' הכפות תמרים דיש ב' חלקים במצות שופר - תקיעה ושמיעה (וכ"כ המנ"ח מצוה ת"ה), י"ל דבחלק התקיעה יכול להוציאה מתורת שליחות וא"צ לדין ערבות כלל, ולא בעינן דין ערבות אלא

והנה חזונו דאיש שתקע מוציא אשה בתקיעת שופר^ג, וי"ל דהתם כל חיובה רק מצד אינה מצווה ועושה ובוה מהני, אך חזונו דאיש שקרא מגילה קורא לנשים קריאת מגילה, ולכאורה זה דלא כהרגמ"ר^ד.

כשלא היתה סעודה, ודעת שמואל שהמקדש בבית הכנסת לא יצא כיוון שאין קידוש אלא במקום סעודה. ומקשינן בגמ' לרב כיון שיצאו ידי חובה בבית הכנסת למה מקדשים בביתו, ומשני "להוציא בניו ובני ביתו", עיי"ש.

ובסוגיא דערבי פסחים (קא.) נחלקו רב ושמואל באותן שקידשו בבית הכנסת, דעת רב שיצאו ידי קידוש אע"פ שלא אכלו, כיון שדעת רב שיוצאין ידי קידוש גם

ויהיה קשה על הדגול מרבבה - היאך יכול להוציא בני ביתו, הא הוא כבר יצא לגמרי, וגם אם האשה התפללה, הא עדיין חייבת מדרבנן ואיך יוציאנה^ה.

בברכות או תפלות שהן מצוות שבגוף ואין להן דין שליחות ע"ש שהרחיב בזה בס' ט"ז-כ"ג-כ"ז, אך כתב דמל' הגמ' משמע לא כן, דהא דיצא מוציא בתקיעת שופר הוא מאותו טעם שמוציא בשאר המצוות (דהיינו מדין ערבות). וכן דן האבנ"ז ס' מ' דבתקיעת שופר א"צ לדין ערבות, ודחה מהא דחציו עבד וחציו בן חורין אינו תוקע לעצמו ע"ש. [ובספר שיעורי שלמי תורה להגר"צ פלמן שליט"א (ימים נוראים עמ' קל"ז) כתב ג"כ להוכיח דא"צ ערבות בתקיעת שופר מהא דמוציא נשים אף אם כבר יצא, אך לא מטעם הדגמ"ר, אלא משום דכיון שנשים אינן מחויבות במצוה לא שייך ערבות ע"ז, וכ"כ הגר"א בביאורו ס' תקפ"ט ס"ו דזהו טעמיה דהרמ"א שא"א להוציאם בברכה אלא רק בתקיעה, אולם אין הדבר מוסכם באחרונים שאין ערבות על מצוה קיומית, ועי' ספר שמירת שבת כהלכתה פרק נ"א הערה כ"ג בשם הגרשז"א לבאר הטעם שיש ערבות להוציא אשה בתקיעת שופר אע"פ שאינה חייבת, ואכמ"ל]. וע"ע בקובץ צוהר (אוהל ברוך עמ' ת"ר) פלפול רחב מהגר"נ קופשיץ שליט"א לייסד דבכל המצוות א"צ לדין ערבות אלא רק בברכות, וכ"כ בספר חו"ב (ברכות כ:).

ד. כן מבואר במג"א ס' תרצ"ב סק"ה דאיש מוציא אשה בקריאת המגילה אף לאחר שיצא יד"ח, ומקורו מהב"ח בשם אגודה ומהרי"ל, והובא במשנ"ב שם סק"א. וכן מבואר במשנ"ב ס' תרע"ה סק"ט דאיש מוציא אשה בברכת הדלקת נר חנוכה (אף שאינו דר שם), וכן הוכיח בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג ס' נ"ד).

אמנם בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א ס' ק"צ) האריך לחדש דרך בחנוכה ופורים יש ערבות לנשים משום פרסומי ניסא, דמוטל על כל אדם לפרסם הנס, ובכלל זה לדאוג שיקיימו אחרים את המצוה כעין דין ערבות, משא"כ בשאר מצוות, והוא חידוש. [וכע"ז בשו"ת הר צבי ח"ב ס' קכ"ב, דכך תקנו מעיקרא שיוכלו לצאת יד"ח מגילה גם ע"י מי שיצא יד"ח בעצמו, אך בתשב"ץ ח"ג ס' ע"ט לא משמע כן, שהשווה מגילה לשופר וכל המצוות ע"ש].

ה. וכן הקשו בשו"ת בנין שלמה ס' י"ג (ד"ה ועיין בדגול מרבבה) ובשפת אמת בפסחים שם (בהגה"ה מחתנו), והבנין שלמה הסיק מזה דיש ערבות לאשה, ובשפ"א שם הסיק מזה דיש לאיש ערבות על האשה. [אמנם עי' שו"ת חת"ס סוס"י קמ"ג שחידש דאין להוציא לכתחילה מדין ערבות וכתב בביאור הגמ' שם דמיירי שנתכוונו שלא לצאת יד"ח קידוש בביהכנ"ס, ולפ"ז ניחא, אבל בראשונים שם מבואר להדיא שלא כדבריו, ועי' שו"ת הר צבי ח"ב ס' קכ"ב].

בדומה לזה נראה להוכיח גם מפסחים נד. 'אע"פ שרבי מפזרן חוזר וסודרן על הכוס כדי להוציא בניו

ויש לרדן ליישב, דהנה חזינן דכשמברך גם לצורך עצמו אין צריכים לבוא לדין ערבות על מנת להוציא, ולכן בברכת הנהנין לפניה שאין בה ערבות ואין אומרים בה אע"פ שיצא מוציא, מ"מ כשהברכה מועלת גם לעצמו מוציא אף אחרים, וז"פ. ועתה יש לעיין, בכח"ג שאינו מברך לעצמו אלא לשנים, וכלפי אחד יש לו ערבות וכלפי האחר אין ערבות, האם נאמר שכיון שמועלת הברכה לגבי האחד תועיל גם להאחר שאין לו ערבות, כיון שאנו מחשיבין שהברכה חיילא, וממילא יכול להוציא גם את האחר (וכמו במברך לעצמו וחלה הברכה שיכול להוציא אחריו), ומסברא נראה דלא מהני.

אמנם הצ"ח בברכות כתב דמהני. שהקשה, לשיטתו שכתב בדגול

מרכבה שאין ערבות מאיש לאשה, א"כ בעובדא דינאי המלך ברכות מ"ח א' דשמעון בן שטח בירך לינאי המלך ולמלכה ולכל המסובין שם, אע"פ שלא אכל, ועשה כן מהדין דאע"פ שיצא מוציא, והקשה איך הועיל הרי באשה ליכא ערבות, (ולא מיבעיא להך גיסא דחייבת מה"ת תיקשי, אלא אף אם חייבת רק מדרבנן היאך הוציאה), ותירץ הצ"ח "דכיון דאהני ברכתו להוציא את ינאי, מהני נמי להוציאה". הרי שיטת הצ"ח שבכח"ג מוציא גם את האידך שאין בו דין ערבות. והצ"ח לשיטתיה לא קשיא עליה¹.

ובאמת הגרע"א בתשו' סימן ז' דחה את דברי הדגול מרכבה מכא הא סוגיא דברכות דף מ"ח, וכתב דודאי נשים בכלל ערבות², והא דכתב הרא"ש שלהצד

ובני ביתו, ובחי' הריטב"א שם הוכיח מזה דאשה חייבת בהבדלה, (וכיוונו לזה הפר"ח סי' רצ"ו ויד אליהו פסקים י"ח), ומבואר דהאיש מוציאה. (וזה מתאים לאשר הבאנו לעיל מהריטב"א בהל' ברכות פ"ה ה"ב שכתב להדיא דיש לאיש ערבות על האשה להוציאה בברכות). [אמנם ראיית הריטב"א צ"ב לפור"ר, דהבדלה הא קעביד גם לעצמו, ורק ברכת בשמים ונר בירך עבורם. וצ"ל דראיתו מהא דהוציאה בברכת הנר, וס"ל דאם פטורה מהבדלה ודאי פטורה נמי מברכת הנר, (ומדברי הריטב"א הללו הוכיחו רבים דאשה חייבת בברכת הנר ודלא כד' הביה"ל סוס"י רצ"ו, וכן שיש ערבות בברכת הנר ודלא כד' החזו"א סי' ל"ה סק"ז, ומצד גוף הגמ' אין סתירה לביה"ל וחזו"א, די"ל ד'בניו ובני ביתו' כאן הכוונה רק לקטנים, וכ"כ החזו"א, ועו"ל דקאי רק על בשמים דבזה א"צ לדין ערבות אם מריח שוב בעצמו, ואכמ"ל)].

אמנם יש להעיר על ב' ההוכחות הללו, ד'בניו ובני ביתו' אינו כולל בהכרח את אשתו, ונחלקו בזה רש"י ותוס' בברכות כד., דד' תוס' שם וכן בפסחים צ"ט: ד"ה לא יפחתו דאפשר דאינו כולל את אשתו, אך לדעת רש"י שם והריטב"א הנ"ל אשתו בכלל ביתו, (וצ"ע ע"ד רש"י וריטב"א מר"ה כ"ט: 'אבל פורס הוא לבניו ולבני ביתו כדי לחנכן במצוות' וקאי רק על קטנים, ועי' מצפה איתן ושפתי חכמים בברכות שם).

ו. וכ"כ בשו"ת הר צבי ח"ב סי' קכ"ב ובספר דבר שמואל בפסחים שם. אמנם מהריטב"א שהבאנו בהערה הקודמת מוכח שא"א ליישב כן, דא"כ אין שום ראייה דאשה חייבת בהבדלה, דהא בלא"ה מוציא אותה רק מחמת שמוציא את בניו.

ז. והוסיף במוסגר 'זולת שנאמר כפי הצד דאיש ערב על אשה, וא"כ נפשט עכ"פ ספיקתו בזה הפרט'. וכ"כ הגרע"א בגליון השו"ע שם סי' רע"א. והנה בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' ס"ב ד"ה אלא דמסתבר) כתב להוכיח להיפך מהאי סוגיא - דאין לאיש ערבות להוציא אשה בברהמ"ז, וכתב שהוא דקדוק עצום בגמ',

שברכת המזון בנשים דרבנן אינה יכולה להוציא איש, אין הכוונה שאשה אינה בכלל ערבית, אלא הכוונה שכיון שאינה מוזהרת בדבר אינה בכלל ערבית, דערבות איכא רק במי שמחויב ג"כ במצוה זו, אבל במצוה שאינה בר חיובא כלל, אינם ערבים על מצוה דברכת המזון^ח.

והוכיח כן הגרע"א, דהא מצינו [במגילה יט:]: שחרש אינו יכול להוציא [בקריאת המגילה] וזה מפאת שאינו בשמיעה, והיינו משום שאינו בתורת החיוב, ואע"פ דהוי איש לגבי איש. וכן חזינן בתקיעת שופר [בש"ע ס' תקפ"ט], עכ"ד. וכן מצינו דאין יכול בן עיר להוציא בן כרך בקריאת המגילה, וכן חזינן דעת הפר"ח שמי שלא ספר יום אחד דלבה"ג אינו סופר יותר, שאין יכול להוציא מי שספר.

ועכ"פ חזינן מהגרע"א דלא נחא ליה תירוצין הצ"ח הנ"ל - שכיון שהועילה הברכת המזון לינאי שוב מועלת גם למלכתא. אך הצ"ח ס"ל דמהני, ובוה תי' קו' הגרע"א. ובהנחות הגר"ש איגר לתשו' הגרע"א נמי כתב סברא זו^ט.

ובעיקר פלוגתא דהגמ"ר והגרע"א, הנה גם הפמ"ג נסתפק כהרגמ"ר והביאו המ"ב בס' רע"א בשעה"צ אות ט', וקצת משמע דהמ"ב נטה לדברי הגרע"א יעו"ש, וצ"ת^ז. וגם יש לדון הכא מפאת ס"ס דילמא במעריב לא יצא ידי חובתו יא, ודילמא כהגרע"א.

אך באמת גם אם נאמר כהצ"ח איננו מעלים ארוכה, דהתינה ביש לו שנים אבל פשטות הסוגיא של המקדש בבי כנישתא, דחזור ומקדש, מיירי גם אם אין עוד בני בית אלא אשתו יב.

דהנה ינאי המלך ביקש משמעון בן שטח לברך עבורם, והשיבו שמעון בן שטח 'היכי אברוך, ברוך שאכל ינאי וחביריו משלו', וקשה דהרי נתבקש להוציא גם את המלכה ולמה אמר 'ינאי וחביריו' ולא הזכיר את המלכה, ובהכרח דלא הזכירה משום שלא היה יכול להוציאה בלא לאכול פת בשיעור שביעה.

ולפי דבריו נמצא דגם לבסוף כשנתנו לו כוס יין לשתות והוציאם בברהמ"ז לא הוציא את המלכה עימם, וזה דחוק טובא, ואדרבא מזה גופא הוכיח הגרע"א דיש ערבית להוציא את האשה, ואף אם נימא כתי' הצ"ח דמהני מחמת שהוציא את ינאי בברכה זו, מ"מ הדרא קושיא לדוכתא דהו"ל להזכיר מקודם גם את המלכה. ובהכרח דהכת"ס פליג הן על הצ"ח והן על רע"א ונקט דבאמת לא הוציא את המלכה עימם. [וכבר עמד בזה הכת"ס עצמו דהוכחת זקנו הגרע"א היא ממש להיפך מהוכחתו. וע"ע שו"ת חקרי לב סי' מ"ח שהאריך לסתור ד' הכת"ס, דלא יתכן שלא הוציא את המלכה עימם]. גם בעיקר הוכחת הכת"ס לכאור' יש להשיב בפשיטות, דל' זו 'היכי אברוך, ברוך שאכל ינאי וחביריו משלו' היא ל' של ברכת הזימון, ומבואר להדיא בראשונים שם דביקשוהו לזמן להם, ואשה הרי אינה מצטרפת לזימון ולכך לא הזכירה, וצע"ג ד' זקני הכת"ס.

ח. וכ"כ כמה אחרונים בביאור דברי הרא"ש, [פמ"ג (סי' תפ"ט מ"ז סק"ב) ראש יוסף (ברכות כ: ד"ה נשים) שו"ת בנין שלמה הנ"ל, תהלה לדוד (סי' קפ"ו סק"א) שו"ת ערוגת הבושם (או"ח סי' ס"א סק"א) ערוה"ש (סי' רע"א ס"ו) וחזו"א (סי' כ"ט סק"ב)].

ט. והנה באמת ד' רע"א אינה מובנת דמאי שנא אם מברך לעצמו דמוציא אחר בלא דין ערבית מדין שומע כעונה, ומאי שנא אם מברך להוציא אחד מדין ערבית דנקט רע"א שאינו יכול להוציא אחר בהאי ברכה

מדין שומע כעונה. וראיתי בחי' רא"ל מאלין סי' ה' שביאר דדין ערבות ודין שומע כעונה ב' דינים שונים הם באופן פעולתם ע"ש בהרחבה (וזה דלא כד' החזו"א סי' כ"ט סק"א), וכ"כ בספר בנין אפרים (להג"ר אפרים בורדיאנסקי זצ"ל) סי' ו' דדין ערבות בברכות הוא כעין דין שליחות ולא מדין שומע כעונה, ולפ"ז ביאר דס"ל להגרעק"א כעין שיטת התוס' רי"ד בשליחות דכל שמתייחס למשלח הרי"ז מופקע מהשליח עצמו, וממילא אי"ז מעשה ברכה עבור אחרים, וע"ע בספר שומע ומשמיע סי' ז' עמ' נ"ג מש"כ בזה, וע"ש אופ"א בביאור ד' הגרעק"א. [וע"ע בספר שלמי יוסף סי' נ"ב-נ"ג באריכות דהגרעק"א לשיטתו בשבעה דוכתי בגדר דין ערבות, ואחד מהם הביא בשם מו"ר מהא דדן הגרעק"א בסי' רס"ז אם מי שלא קיבל שבת מיקרי בר חיובא לקדש מדין ערבות אחר פלג המנחה בע"ש למי שקיבל שבת מחמת שבידו לקבל שבת, ואם ערבות ענינו דנעשה מחויב בדבר, לא שייך לומר דמדין בידו נעשה מחויב בקידוש, דהא סו"ס אצלו אכתי חול הוא, וע"ש בארוכה. ושמעתי מאמו"ר שליט"א להוכיח מל' המשנ"ב בב' דוכתי דלא כהגרע"א בגדר ערבות; בסי' רי"ג סקי"ד אבל בברכת המצוות כל ישראל ערבין זב"ז, וכשחבירו אינו יוצא המצוה כאילו הוא לא יצא, לכן יכול לברך אפי' מי שאינו חייב בברכה זו'. ובסי' תרנ"ה שעה"צ סק"ה 'אנו מצווין מטעם ערבות לראות שגם חבירו בן ישראל יעשה מצוות התורה, ואם יחסר לו הרי הוא כאילו חסר לי, ומטעם זה אנו יכולין להוציא חד לחבירו בקידוש וכו'].

ונראה להוכיח כד' הגרעק"א מדברי הב"י סי' ס"ט [סוד"ה ולענין מעשה] שנקט בפשיטות דהא דקיי"ל דמדרבנן א"א להוציא את הבקי יד"ח מדין ערבות [כמבואר בסי' רע"ג ס"ד] הוא גם אם באותה הברכה מוציא את שאינו בקי ע"ש, ומתבאר דאע"פ שאם ממברך לעצמו יכול להוציא את הבקי מ"מ כשמברך להוציא אחר מדין ערבות גרע ואינו יכול להוציא בזה את הבקי. וע"ע מש"כ בהאי ענינא בחלק הסימנים סי' ג'.

מוציא את חבירו בברכת המוציא של מצה האם יכול חבירו לאכול קודם מצה שלא לשמה

והנה בראש ספר שומע כעונה נדפס מכתב ממו"ר שליט"א שהרחיב בהאי ענינא, וכתב לדון במי שמוציא את חבירו בברכת המוציא של מצה מדין ערבות וחבירו רוצה לאכול קודם מצה שאינו יוצא בה ידי חובתו (כגון מצה שלא לשמה) ורק אח"כ יאכל את המצת מצוה, די"ל דלא מהני, כי הרי אין ערבות לברכת הנהנין ומה שיכול להוציא בברכת המוציא זו היא רק מפני שהיא כברכת המצוות מחמת שמחויב בה כדי לאכול את המצה, וממילא כל שעדיין אינו אוכל את המצה אינו מוציא בברכה זו. וכתב דיש לתלות זאת בפלוגתת הגרעק"א והצל"ח הנ"ל, דלפ"ד הצל"ח מהני מפני שסו"ס מחויב בברכה זו עבור המצה ולא גרע ממברך לאיש שיכול להוציא בזה אשה שאין לו ערבות עליה, וה"נ בזה. [ואח"כ כתב די"ל דהכא גרע שעדיין לא חל על ברכה זו שם 'ברכת המצוות'. ולבסוף כתב להוכיח לא כן, דהא בכל ברכת הנהנין שאוכל ומוציא את חבירו יכול חבירו לאכול גם קודם שאכל המוציא, ולא אמרינן דאכתי לא חל על הברכה שם ברכה המחויבת מחמת אכילת המוציא].

והנני לדון בקרקע קמי מו"ר דהכא אי"ז שייך כלל לפלוגתתם, ואם מהני לד' הצל"ח מהני נמי לד' הגרעק"א, דד' הגרעק"א היא רק שברכה שנעשתה עבור אחד א"א לייחסה לאחר שאין לו ערבות אליו כמשנ"ת לעיל, אבל אם עשה את הברכה למי שיש לו ערבות אליו והברכה מועלת לו מהיכ"ת שלא תועיל לו גם למאכל אחר [לולי הסברא הנ"ל דהכא גרע שעדיין לא חל על ברכה זו שם 'ברכת המצוות' עד אכילת המצה. ועיקר סברא זו צ"ב, דלכא"ו מה שיכול להוציא את חבירו בברכת המוציא של מצה אי"ז משום שחלה על הברכה שם ברכת המצוות, אלא שכיון שחבירו זקוק לה כדי שיכול לאכול את המצה יש בזה ערבות, כי לא שייך בזה הסברא 'לא ליתהני ולא ליברך' כמש"כ רש"י ר"ה כט. ע"ש].

ודן מו"ר להוכיח מהא דדנו הפוסקים בסי' תפ"ד אם יש ערבות על ברכת בפה"א של הכרפס שאינו

אלא מנהג, ולכאור' תיפו"ל שפוטר בברכה זו את המרור שהוא חיוב גמור. אך דחה מו"ר שהרי יש ספק אם המרור זקוק לברכת הכרפס או שדינו כדברים הבאים מחמת הסעודה.

י. אמנם כבר נודעת הסתירה בדברי המשנ"ב, דבמשנ"ב כאן נקט כד' הגרע"א דיש לאשה ערבות לקדש לאחרים, ואילו בסי' תרפ"ט ס"א ביה"ל ד"ה ונשים הניח בספק אם יש לה ערבות ולכן כתב דאין לאשה לקרא המגילה לאשה אחרת אחר שכבר יצאה. ובספר שבת לישראל עמ' תע"ה כתב ליישב בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א דשאני קידוש דאור' ממגילה דרבנן, דהואיל והוי ספק אם יש ערבות לנשים, בדאור' אזלי' לחומרא שיש ערבות וממילא אפשר להוציאם בודאי, ומשא"כ בדרבנן. ועי' מש"כ בזה לעיל סי' א' סוף הערה ו'. [אך יש להעיר עוד מהמשנ"ב סי' תרע"ה סק"ט לענין ברכות נר חנוכה שכתב בפשיטות דאשה מוציאה איש אע"ג דהוי דרבנן].

אמנם באמת מקור המשנ"ב בב' דוכתי אלו הם מהפמ"ג, והפמ"ג גופיה דן ונסתפק בזה בדוכתי טובא, ופעמים הכריע לכאן ופעמים לכאן או שהניח בספק כדרכו. [בסי' תרפ"ט א"א סק"ד בסופו ובראש יוסף מגילה ד. נקט בכוונת הרא"ש דאין ערבות לנשים ולכן אינן מוציאות במגילה אחר שיצאו בעצמן, ואילו בסי' תפ"ט מ"ז סק"ב וסי' נ"ג א"א סקי"ט ובראש יוסף ברכות כ: ד"ה נשים נקט בכוונת הרא"ש דיש ערבות לנשים במצוות שחייבות בהן ולכן מוציאות בקידוש תפלה וברהמ"ז (להך צד דחייבות מדאור'), ואילו בפתיחה כוללת ח"ב אות ט"ז וח"ג אות כ"ח וספר תיבת גמא פ' וישלח אות ג' הניח בספק].

אכן כל דברי הפמ"ג הנ"ל והמשנ"ב סובבים על הנידון אם יש ערבות לנשים על אחרים, אבל לענין אם יש ערבות לאנשים על הנשים נקט הפמ"ג במקומו בסי' רע"א מ"ז סק"א דאיכא ולכן יכול האיש להוציא את האשה בקידוש, ובזה גם המשנ"ב לא דן כלל, וע"ע משנ"ב סי' רצ"ו סקל"ו שהביא פלוגתת הפוסקים אם איש יכול להוציא אשה בהבדלה אחר שכבר הבדיל, והנידון רק מצד השיטות שאשה פטורה מהבדלה, ומבואר דפשיט"ל למשנ"ב ולכל הפוסקים שם שיש לאיש ערבות להוציא אשה היא חייבת.

יש לציין עוד למש"כ הביה"ל סי' קפ"ו (ד"ה ומוציאות) דאשה יכולה להוציא איש בברהמ"ז בברית ותורה אע"פ שאינה מחויבת בכך (ודלא כחידושי רע"א ברכות כ:), ובחזו"א סי' כ"ח סק"ז ביאר דבריו דהוא מדין ערבות [אלא שתמה דבמה שאינן מחויבות ליכא ערבות כמבואר ברא"ש, ותי' דסגי שמחויבות בעיקר ברהמ"ז ע"ש, ועי' מש"כ בזה בחלק הסימנים סי' ג' הערה ה'], וחזו"א דיש ערבות לאשה.

יא. כמו שהאריך לדון בביה"ל (סי' רע"א ס"א ד"ה מיד), דד' המג"א שיוצא יד"ח קידוש דאור' בתפלה צ"ע, דהא מצוות צריכות כוונה ואין כוונתו בתפלה לצאת יד"ח קידוש, ועוד שבנוסח דידן אין הזכרת יציאת מצרים בתפלה ע"ש. [ואף שברייטב"א שבת כג. וכן סט. נמי כתב כהמג"א דיוצא בתפלה, י"ל דהריטב"א לשיטתיה דפסק לדינא דמצוות א"צ כוונה]. ועי' בספר בני ראם סי' ס"א שהרחיב מו"ר בזה.

יש עוד סניפים להקל בזה; א] ד' הרא"ש רשב"א ור"ן שהביא הביה"ל דקידוש על הכוס דאורייתא. ב] ד' החת"ס בשו"ת או"ח סי' י"ז וסי' כ"א דכיון דמצוה מן המוכרח לצאת יד"ח קידוש ע"י כוס ובמקום סעודה ולא בתפלה, ממילא הוי כאילו לב ביי"ד מתנה דאינו רוצה לצאת יד"ח בתפלה, [וע"ע בגליון הגרע"א סי' רע"ג על הט"ז סק"ב (נדפס בשו"ע מהדורות החדשות) שכתב דבודאי דעתו שלא לצאת יד"ח בתפלה]. ג] בביה"ל סוד"ה דאיתקש הביא דברי רע"א שמסתפק אולי יוצאים יד"ח קידוש דאור' באמירת 'שבתא טבא' לחוד, ותמה עליו מדברי הרמב"ם דבעינן זכירת שבת וקידוש, אבל בשו"ת אמרי יוסף (ח"א סוס"י ר"ב) כתב דרע"א כיוון לד' הרשב"א בשו"ת ח"ד סי' רצ"ה דבכל שבת וקילוס יוצאים מדאור' ע"ש, ובשו"ת

תשובה מאהבה (ח"ב סי' רל"ט ד"ה אף אנא אמינא) כתב ליישב עפ"י הערת רבו הדגמ"ר הנ"ל, דכל הנשים אומרות 'שבתא טבא' או שמברכות על הנרות ויוצאות בזה יד"ח קידוש מדאו' וממילא שפיר מוציאם האיש המחויב כמותם בקידוש על הכוס דרבנן. [אבל בעיקר דברי הרשב"א הנ"ל צ"ע שסותר לדבריו בשבת כג: דקידוש על הכוס דאו' כמו שהביא הביה"ל].

יב. אאמו"ר שליט"א (בספר מעדני יום טוב ח"ה) העיר בסגנון אחר, דל' הגמ' הוא 'בניו ובני ביתו', ומי לא מיירי שבניו קטנים וכה"ג לא מהני להוציא מחמתם את אשתו אף לפ"ד הצ"ח. וכפי הנראה כוונת אאמו"ר שליט"א דהמברך להוציא קטן לאו שם ברכה עלה שיוכל מחמת זה להוציא גדול, דלא הוי אלא מעשה חינוך בעלמא, וכ"כ בשש"כ פרק ס"א הערה י"ד בשם הגרשז"א. אולם נראה דאין הדבר מוכרע, דהן אמנם בחזו"א סי' ל"ה סק"ז נקט דהמברך להוציא קטן אינו יכול להוציא גדול בהך ברכה בלא דין ערבות, אולם בספר אפיקי מגינים סי' קס"ז סק"כ כתב לדון דלא כחזו"א דהמוציא קטן בברכתו יכול להוציא גם גדול בהאי ברכה מחמת סברת הצ"ח. וגם ד' החזו"א נראה מסוף דבריו שם שציין למש"כ בסי' י"ט, דטעמו הוא משום דס"ל כד' הגרעק"א דהמחויב מדין ערבות אינו יכול להוציא אחר שאין לו ערבות אליו, ולא משום דברכה שמברך לקטן אינה מועלת לגדול (כמש"כ הגרשז"א שם בכוונת החזו"א), וגם האפיקי מגינים לא דן אלא מצד פלוגתת רע"א והצל"ח ולא העלה כלל צד דברכה לקטן גרע. ובפשוטו הטעם הוא דהקטן חייב מדרבנן בברכה והגדול יכול להוציא כעין דין ערבות הואיל ומצוה לחנכו.

אך באמת צ"ע בזה מסברא, דהנה בפמ"ג סי' רי"ג א"א סק"ז וסי' רט"ו מ"ז סק"ג דן אם קטן מוציא גדול בברכת הנהנין, ונראה שתלה זאת בפלוגתת הפוסקים בסי' קפ"ו ס"ב אם קטן בתרי דרבנן מוציא גדול בחד רבנן, ע"ש. ולכאור' כשגדול מוציא את הקטן בברכה דרגת החיוב איננה גדולה יותר מאם מברך הקטן בעצמו, וא"כ אם הקטן איננו יכול להוציא את הגדול בברכתו, לכאור' ה"נ לא יוכל הגדול להוציא אחר בברכה כזו שיש לה שם ברכה רק מחמת שמוציא בה את הקטן. ואפשר דאזיל האפיקי מגינים לפ"מ שנקט בסי' קפ"ו ס"ב לעיקר כהשיטות דקטן מוציא גדול בברכה"ז אף אם הוא תרי דרבנן והגדול הוא חד דרבנן וכמש"כ שם המג"א. אולם עדיין יש להעיר ע"ד האפיקי מגינים מסתימת דברי השו"ע בסי' רצ"ז ס"ה דמי שאינו מריח אינו מברך על הבשמים אלא להוציא את בני ביתו הקטנים שהגיעו לחינוך, ולפ"ד האפיקי מגינים מן הראוי היה שבאותה ברכה יוכל להוציא גם את הגדולים ולא משמע כן, וצ"ע.

ועתה הקרני ה' שו"ת יד אליהו (להגר"א רגולר פסקים סי' י"ח) שכתב להוכיח כהשיטות דאשה חייבת בהבדלה מל' הגמ' בפסחים נד. דרבי היה חוזר ומסדר על הכוס ברכת מאור ובשמים כדי להוציא 'בניו ובני ביתו', [וכיוון בראיה זו לריטב"א שם ופר"ח סי' רצ"ו], והוסיף במוסגר 'דזה דוחק גדול לומר דעיקרו היה משום להוציא בניו, דלא הוי אומר בחינם ל' בני ביתו אם לא היה כדאי להבדיל בשבילה' עכ"ל. ומשמע דנקט דמחמת בניו יכול להוציא גם את אשתו כד' האפיקי מגינים, ולכן שפיר שייך לומר 'כדי להוציא בניו ובני ביתו' אע"פ שאין אשתו מחויבת, אלא שכתב דדוחק לומר שהוסיף 'בני ביתו' אם אין לו דין ערבות להוציאה בפנ"ע.

יג. היינו עכ"פ כשמוציא לאינו בקי, אך להוציא את הבקי אין ראוי עכ"פ לכתחילה, עי' שו"ע סי' רע"ג ס"ד ומשנ"ב סק"כ, אמנם בסי' תקפ"ה סק"ה וסי' תרצ"ב סק"י כתב המשנ"ב דמנהג העולם להוציא גם את הבקי ואין למחות בידם כי כן הוא העיקר מדינא, וכן בביה"ל סי' ק"צ ס"ד ד"ה מהמסובין כתב דדברי השו"ע דא"א להוציא את הבקי דחויין מהלכה.

להוציא אחד ברכת המצוות ואחד ברכת הנהנין

(ב) ולפייז נמצינו לדון, לענין הא דמבואר בגמ' ראש השנה כ"ט ע"ב
דלגבי ברכת הנהנין שלפניה אין ערבות ולא אמרינן אע"פ שיצא מוציא, ומ"מ בבורא פרי הגפן של קידוש והמוציא יכול להוציא אע"פ שאינו שותה ואוכל מפאת שהם חשובין כברכת המצוות. דיש לדון מה הדין, אם בברכת בפה"ג של קידוש יכול להוציא השומעים בקידוש ויש שם עוד אחר שכבר יצא בקידוש רק שרוצה לצאת בהגפן דברכת הנהנין לשתיית יין בעלמא. דלפי הנ"ל - להגרע"א לא יועיל ולהצל"ח י"ל שיועיל"ג. [והנה י"ל דגם הצל"ח יורה דלא יועיל, דדוקא

בברכת המצוות אמרינן דכיון דמהני לגברי חשיבא כעושה מצוה לעצמו וממילא יועיל גם לנשי, אבל משא"כ היכא דלחד הוא ברכת המצוות ולחד ברכת הנהנין לא יועיל י"ד].

ובפשוטו כשמוציא בקידוש גם בפה"ג באופן שאינו שותה יכולים כל השומעים לשתות מהיין אע"פ שחובת קידוש כבר יצאו ע"י שתיית אחד וא"כ הוי ראיה, ואולי בזה שאני כיון דיש מצוה לכל אחד למעטם^{טז}. ואכתי יש לעיין בברית בתענית דמשקים מהכוס לינוק, ושתה קמן אחד רוב כוס, אם אפשר לתת לעוד קמן לשתות דלדידיה הברכה הוי רק ברכת הנהנין, ואולי חשיבא הכל שתיית כוס של מצוה^{טז}.

יד. אכן הנני לדון בקרקע להיפך דבברכות הנהנין כו"ע מודו דמהני, וראיה לדבר ממש"כ המג"א בסי' רי"ג סק"ז והסכים עימו רע"א שם על הגליון דאם בירך ברכה ראשונה ע"ד להוציא את עצמו ואת חבריו ונתברר שהוא לא יצא בברכה זו מ"מ יצא חבריו כיון שהיה זה בשוגג ע"ש. ומתבאר דבברכות הנהנין כל שנתכוין לברך ברכה המחויבת סגי וא"צ שתהיה מחויבת לפי האמת [ויוצא בזה מדין שומע כעונה, דהא אין ערבות בברכות הנהנין]. וא"כ כ"ש אם בירך כדין להוציא את חבריו דיועיל להוציא אחר באותה ברכה מדין שומע כעונה. ומצאתי תנא דמסייע לדברינו באפיקי מגינים המובא לעיל הערה י"ב שנקט בפשיטות כד' הצל"ח לגבי ברכות הנהנין, וביאר מתרי טעמי, חדא משום סברת הצל"ח, ועוד כתב דלא גרע משוגג כדברי המג"א הנ"ל. ומבואר להדיא כדברינו דבברכות הנהנין יש טעם בפנ"ע שיועיל לכו"ע מצד ד' המג"א הנ"ל. אמנם בחזו"א המובא לעיל שכתב דהמוציא קטן בברכות הנהנין אינו יכול להוציא גדול בהאי ברכה, וביארנו לעיל דמשמע מסוף דבריו דטעמו הוא משום דס"ל כד' הגרע"ק דהמחויב מדין ערבות אינו יכול להוציא אחר שאין לו ערבות אליו, ועולה א"כ שנקט דגם בברכות הנהנין לא מהני. והארכנו בכ"ז בחלק הסימנים סי' ג'.

טו. ודוגמא לזה מצאנו בסי' תפ"ד דיש דין ערבות אף על ברכת בפה"א של אכילת הכרפס דהוי מנהג בעלמא, וכן ד' השו"ע סוס"י רצ"ז דיש ערבות על ברכת הבשמים במוצ"ש משום דמנהג הוי כחיוב, וכ"כ המשנ"ב סי' רצ"ח סקל"ו לענין ברכת בורא מאורי האש (ועי' קו"א להגר"ז סי' רצ"ז ס"ט). ועי' בספר שמירת שבת כהלכתה פרק ס"א הערה י"א ופרק נ"א הערה י"ח בשם הגרשז"א. וע"ע בשו"ת דברי מלכיאל ח"ו סי' ג'.

טז. לכאור' בלא"ה אפשר להוציא קטן בברכת הנהנין משום חינוך כמבואר בשו"ע סי' קס"ז ס"ט ומשנ"ב שם ועוד דוכתי, וכתב המשנ"ב שם דיכול להוציא אפי' קטנים שאין חינוכם מוטל עליו.

בספיקו דהמנחת חינוך

ג) והנה במש"כ הדגול מרבבה שאם כבר התפלל ערבית לא יוכל להוציא אשה שלא התפללה, משמע קצת שאף אם אח"כ תתפלל לא יועיל.

להדגול מרבבה בקידוש היום - איש שקידש בביהכ"נ איך מוציא אשה

ובמנחת חינוך מצוה ל"א אות י"א הסתפק במי שקידש במקום סעודה בלא כוונה ואח"כ קידש עם כוונה בלא סעודה, לדעת המג"א דבמצוות דרבנן יוצאים גם בלא כוונה מי נימא דאת הדאורייתא ייצא בקידוש אח"כ ואת הדרבנן יצא בתחילה, או דנימא דלא שייך לצאת דרבנן בשעה שחייב הדאורייתא, וכתב המנחת חינוך שלא מצא גילוי לדבר זה.

ועתה, אם נימא כנ"ל שלהדגול מרבבה מועיל רק כשהאשה התפללה

ד) לדעת הצ"ח ש"ל שאיש אין יכול להוציא אשה אם כבר יצא, כיון דלא אמרינן אע"פ שיצא מוציא באיש כלפי אשה, דיסוד הדבר משום ערבות ובאיש לאשה לא אמרינן ערבות, יש לעיין גם לענין קידוש היום, איך מוציא אשה בקידושא רבא בכח"ג שכבר עשה קידוש בבית הכנסת י"ח.

יז. בכתבי מו"ר כתב עוד נפ"מ לנידון זה במי שאכל כדי שביעה בשבת ויצא מקטן ברהמ"ז (שטעה וסבר שיכול לצאת ממנו), ואח"כ נודע לו שלא יצא וחזר ובירך בעצמו ושכח רצה, האם נימא שאת החיוב דרבנן כבר יצא ע"י הקטן ואת החיוב דאו' יצא ע"י עצמו וא"צ לחזור שוב, או שלא יצא ע"י הקטן כלל, עכ"ד. ויש לדון דבזה כו"ע מודו דלא מהני, דשאני התם שיש חיוב דרבנן בפנ"ע של קידוש במקום סעודה או של קידוש על הכוס מלבד החיוב דאו' של קידוש בדברים, אולם חובת ההזכרה של רצה בברהמ"ז אינה כלל חיוב בפנ"ע אלא צורת קיום החיוב דאו' ולא שייך לקיים חיוב הזכרה בלא לקיים חובת ברהמ"ז דאו', וצ"ח.

יח. שורש הנידון הוא לכאור' אם כשמברך לעצמו ברכת הנהנין ואינו מקיים בזה מצות קידוש יכול להוציא את חבירו אף בלא דין ערבות מדין שומע כעונה לחוד, או דבעינן לזה דין ערבות כיון שלעצמו הוא מברך רק ברכת הנהנין וחבירו צריך לצאת בברכת קידוש וחשיבי כב' ברכות שונות. ועי' להלן סוס"י י"ג שעמד מו"ר בחקירה זו, ובהערות שם הארכנו בזה טובא.

וכבר דנו פוסקי זמנינו בנידון דומה אם בן א"י יכול להוציא בן חו"ל בקידוש של יום ביו"ט שני של גלויות, כיון שעבורו אי"ז אלא ברכת הנהנין ועבורם הוא קיום חובת קידוש [ואין ערבות לבן א"י על בן חו"ל כמו שנקטו האחרונים, עי' גליון רע"א סי' תצ"ו], ובספר שמירת שבת כהלכתה פנ"א הערה נ"ו כתב בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל דא"א להוציא כה"ג, וע"ע שם בהוספות בח"ג, ולפ"ז יש לדון דה"נ בניד"ד. (אמנם עיקר סברת הגרש"ז שם הוא דבעינן היכר שהוא לקידוש היום וכיון שלבן א"י הוא ברכת הנהנין גרידא לא מהני לבן חו"ל, ובניד"ד שלמקדש ג"כ הוא שבת אפשר דעדיף). וכ"כ בספר אשרי האיש ח"ב

ואם נימא שיכול להוציא משום שמ"מ יש כאן ברכת הנהנין, והוא שותה הכוס, והיא יוצאת בברכת הנהנין, לכאורה שתי תשובות בדבר.

חדא, דבשלמא כשהיא באמת שותה, אבל כאשר אינה שותה מאי איכא למימר, הרי צריכה לצאת הימנו את הקידוש"ט. ותו, אף כששותה, תלוי הדבר בדין קידוש היום בגוונא דפסור מברכת הנהנין, כגון שהתחיל לשתות קודם עלות השחר, אם יוצא בקידוש, דאם נאמר דסגי בשתיית רביעית יין או רוב כוס לשם קידוש היום - גם בלי הגפן, הרי ה"ה בנידון דידן דשפיר שותה, ויש לה שפיר ברכת הנהנין, אך אם נימא דצריך עתה ברכה

לשם קידוש, ולא דמי לקידוש הלילה דאמרינן דאם היה שותה יין מבעוד יום פורס מפה ומקדש בלא בפה"ג, דהתם יש נוסח קידוש, אבל משא"כ בקידוש היום כל הבפה"ג הוא הקידוש ואם אין ברכה לשם קידוש ליכא מדי, א"כ כאן לא יועיל.

ומסברא י"ל דסגי בשתיית יין, וצ"ע כ"א.

ויש בזה גם נפ"מ בבן חוץ לארץ שצריך לעשות קידוש היום ביום טוב שני של גלויות שחל בשבת, אם יצא מבין ארץ ישראל שמכרך בפה"ג ומוציאו"כ. וכן נפ"מ במי שחייב בקידוש היום ומבקש מחבירו שיוציאו בפה"ג וישתה גם המוציא, וחבירו אינו יודע שהוא לשם קידוש"כ.

עמ' פ"ב בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א (מקורו מספר דרור יקרא עמ' שע"א מהרב בן ציון קוק שליט"א) שלד' הדגול מרבכה א"א להוציא אשה בקידוש של יום, וכן א"א להוציא בן חו"ל כיו"ט שני של גלויות בקידוש היום לכו"ע. ועי' מש"כ בחלק ההערות סי' נ'.

יט. צ"ב, דגם אם עדיין לא קידש איך יוצאת יד"ח בלא לשתות מהיין, אלא בע"כ הקידוש הוא רק הברכה והשתיה אינה מחובת הקידוש (אלא רק משום דגנאי הוא לכוס של ברכה שלא ישתו אותו כמש"כ רש"י עירובין מ:). והברכה הוי כעין שירה על היין, עי' מנחת שלמה ח"א סי' י"ח אות ו' ושו"ע הגר"ז סי' ק"צ ס"ד וסי' רע"א וסי' רע"א ובית מאיר יו"ד סי' רס"ה), וא"כ ה"ה כשכבר יצא יד"ח. [ואף דבעינן שישתה את הכוס מי שיוצא יד"ח בקידוש כמבואר במשנ"ב סי' רע"א סק"ט, מסתבר דסגי שיוצא יד"ח בברכת בפה"ג וא"צ שיצא יד"ח בקידוש, וכ"כ התהל"ד סי' רע"ב סק"ו. ובלא"ה מסתבר שאם המקדש עצמו שותה פשיטא דמהנין]. אמנם עי' במנחת שלמה (תנינא סי' ה') שדן לומר דבעינן לצאת יד"ח גם בשתיית היין (בקידוש של יום), והרי הוא כשלוחם במה ששותה כוס יין לשם קידוש לכבוד היום, ולפ"ז בניד"ד י"ל דלא מהני כיון שאינו שותה לעצמו לשם חובת קידוש, ולאחרים מהני גם בזה רק מדין ערבות, וצ"ע. [ובעיקר הנידון אם השתיה היא חלק מהקידוש או רק הברכה עי' מנחת שלמה עמ"ס פסחים ח"ב סי' כ"ג בהרחבה, ובמג"א סוס"י רע"א משמע שהשתיה אינה חלק מהקידוש, וע"ש בגליון רע"א].

[ויש לציין שכנודע לד' הגרי"ז בכל גווניו א"א לצאת יד"ח בקידוש של יום בלא לשתות מעט יין, מפני שנקט שיש לברכה דין של ברכת הנהנין גרידא וא"א לצאת בברכה בלי לשתות יין, כן הובא בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' רס"ד ע"ש, ובשש"כ פ"נ הערה י"ז ביאר בשם הגרשז"א באופ"א, ואכמ"ל].

כ. לא הבנתי כוונת מו"ר, שהרי יצאה בברכת בפה"ג מהמקדש והתכוונה בזה לשם קידוש, וגם שתתה את היין. וכנראה כוונת מו"ר לנידון הקודם אם יש שומע כעונה מברכת הנהנין לברכת 'קידוש' כמו שהרחבנו בהערה לעיל.

כא. לכאור' גם אם סגי בשתיית יין הא בעינן שתיית רוב כוס, ובד"כ אין האשה שותה אלא מעט.

ובעיקר הנידון אם סגי בשתיית כוס יין לשם קידוש או דבעינן גם לברכת בפה"ג, עי' בספר ארחות רבינו ח"א עמ' ק"י בשם הקה"י דלא מהני, [איירי שם ששכח לקדש ובאמצע הסעודה בירך על מעט יין ואח"כ נזכר שלא קידש, דהשתא אינו יכול לברך שוב בפה"ג], אך הביא בשם הגרשז"א דמהני, דעיקר הקידוש הוא לשתות כוס יין לכבוד היום, אך הוסיף דכה"ג צריך לומר איזה פסוק של קידוש כדי שיהא ניכר ששותה לשם קידוש. ועי' מנחת שלמה תנינא סי' ה' ופסחים ח"ב סי' כ"ג שהתחבט בזה טובא וצייד כנ"ל דמהני, ועי' גם בשש"כ ח"ג פנ"ב הערה פ"ז בשם הגרשז"א דהשתיה היא עיקר הקידוש, [אבל לענין העובדא הנ"ל כתב שם בסעי' כ"ב בשם הגרשז"א דיקדש על הפת או על שיכר ולא סגי לשתות כוס יין לשם קידוש בלא ברכה כי אין בזה היכר שעושה קידוש, ובספר שלחן שלמה סי' רפ"ט אות א, הביא בשמו שהכוונה באופן שרגיל לשתות עוד יין בסעודה ולכך אין בזה היכר שעושה קידוש, אבל באופן אחר שפיר מהני]. ובמנחת שלמה שם הוסיף לדון דגם אם אחד לא שמע את המקדש מברך בפה"ג והגיע לאחר הברכה יכול לבקש מהמקדש לכיין הוציאו בשתיה ויוצא יד"ח, וכן מדבר ואינו שומע יכול לצאת יד"ח קידוש של יום, וצ"ע אם צריך לראות את שתיית המקדש, עכת"ד.

ועי' בהערה הקודמת שהבאנו נידון אם השתיה היא חלק מהקידוש או לא, וזהו רק להצד שהברכה היא עיקר הקידוש, והבאנו שכן משמע במג"א סוס"י רע"א שרק הברכה היא הקידוש ולא השתיה. וכן לד' הגרי"ז שצריכים כל המסובים לטעום מעט מן היין כדי שיצאו בברכה, מבואר שנקט דהברכה היא חלק מהקידוש ולא רק שתיית רביעית יין לשם קידוש, דא"כ שפיר יוצאים בזה יד"ח מהמקדש, (דבלא"ה הרי לא שותים השומעים רביעית יין ובהכרח יוצאים בזה מהמקדש אם נימא דהשתיה היא חלק מהקידוש. אמנם בשש"כ פ"נ הערה י"ז ביאר בשם הגרשז"א ד' הגרי"ז להיפך, דצריכים לטעום מחמת שעיקר הקידוש הוא השתיה וא"א להוציאם בזה יד"ח ומ"מ כיון שהמברך שותה רביעית יין סגי שכולם שותים רק מעט ע"ש, ויש בזה נפ"מ אם צריכים לשתות יין הראוי לקידוש או אפי' יין פגום וכדו', עי' ספר שערי זבולון או"ח ח"ב סי' כ"א). וכן הביא בספר מועדים וזמנים (ח"ח בהשמטות לח"ג סי' רמ"ג) בשם הגר"ח מבריסק דברכת בפה"ג היא חלק מהקידוש בקידוש של יום, וע"ע שם בהרחבה בביאור הדבר. וע"ע בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' קס"ד שהביא דהגר"ח מבריסק הקפיד שלא לומר שום פסוק בקידוש של יום אלא רק בפה"ג, וביאר טעמו שהוא כדי שלא יטעו לחשוב שהפסוקים הם הקידוש ולא ברכת בפה"ג כמו בקידוש הלילה, ולכן אמר רק את הברכה כדי שיכוונו לצאת יד"ח קידוש בברכה.

נמצינו למידן שיש ג' צדדים בקידוש היום, אם הקידוש הוא רק הברכה (והשתיה היא רק מדין כוס של ברכה שגנאי הוא שלא ישתה), או רק השתיה, או שניהם. וספרי זמנינו האריכו בביאור הצדדים השונים, ויש בזה הרבה חילוקי לשונות בראשונים, והביאו מחידושי רבינו דוד בפסחים קו. שנתחבט בכ"ז ע"ש. [עוד נחלקו פוסקי זמנינו אם צריך כוונה בקידוש של יום, בארחות רבינו שם בשם הקה"י ובשו"ת שבט הלוי ח"י סי' נ"ג נקטו דא"צ כוונה, אך בשם הגרשז"א כתב דבעי כוונה, ויתכן שהדברים תלויים אם קידוש של יום עיקרו הברכה או השתיה, ואכמ"ל].

כב. היינו באופן שהבן א"י אינו עושה בזה קידוש, ומדין ערבות ליכא ערבות לבן א"י על בן חו"ל כמבואר בפוסקים, ודמי לאשה שאין לו עליה ערבות לפ"ד הדגמ"ר. וכה"ג הבאנו לעיל דעות פוסקי זמנינו לענין יו"ט שני של גלויות שחל בחול. אולם ביו"ט שני של גלויות שחל בשבת יש מקום לדון דמהני לכו"ע, דהא עכ"פ יש לו ערבות על החיוב קידוש של שבת של הבן חו"ל, וכיון שהבן חו"ל יוצא בזה יד"ח קידוש של שבת, י"ל דיוצא בזה נמי יד"ח קידוש של יו"ט, דאין חילוק בעצם הקידוש בין קידוש של שבת לקידוש של יו"ט.

ואת"ל דיש חילוק בין קידוש של שבת לקידוש של יו"ט אזי גם אם הבן א"י עושה קידוש לעצמו לא יוכל להוציא בזה את הבן חו"ל, כיון שלעצמו הוי רק קידוש של שבת ואילו הבן חו"ל צריך גם קידוש של יו"ט. ועי' בס' יו"ט שני כהלכתו פ"ח סט"ו וס"כ שהביא בזה דעות בין פוסקי זמנינו, דד' הגרשז"א דיכול להוציא בין בקידוש היום ובין בהבדלה (במוצ"ש שהוא ג"כ מוצאי יו"ט שני של גלויות), וכן הורה הקה"י לענין הבדלה, וכן הורה הגריש"א שליט"א לענין קידוש, אולם הביא בשם הגר"מ סלוביצ'יק זצ"ל מציריך ששלח לשאול את החזו"א לענין הבדלה והורה דא"י להוציא, וכן ד' הגר"ד לנדוי שליט"א דבין בקידוש ובין בהבדלה א"א להוציא. וע"ש בסוף הספר שם בסי' ו' אות ח'-ט' תשובה מהגרשז"א שביאר דקידוש של שבת ושל יו"ט אינם ב' חיובים נפרדים ואף במקדש ומבדיל לעצמו וכיוון רק על שבת יצא יד"ח, וחילק בזה בין קידוש והבדלה להדלקת נרות דהווי ב' חיובים נפרדים ושם יתכן דלא יוכל בן א"י להוציא בברכה, ע"ש. [אמנם בשש"כ ח"ג פנ"א הערה נ"ו כתב בשם הגרשז"א שחוזר ומסתפק בדין זה שהביא בשמו בספר יו"ט שני כהלכתו, ויתכן דחשיב ב' חיובי קידוש נפרדים ולא יוכל בן א"י להוציא. ועי' להלן סוס"י י"ג ובהערות שם שהרחבנו בהאי ענינא.

כג. שמדין ערבות לא מהני כיון שאינו מתכוין להוציא יד"ח קידוש, ואיכא למידן רק מדין שומע כעונה, ובזה שיך הנידון אם מהני שומע כעונה מברכת הנהנין לברכת קידוש.

סימן י'

פלוגתא לענין המקדש ומברך מחמת ספק - אם הברכה נחשבת כודאית

בירך על פרי קודם הסעודה והיה מסופק אם יביאו לו עוד פרי בתוך הסעודה (ומספק כיון על שניהם) ואח"כ נפל מידו הפרי שהחזיק ובירך עליו ♦ בהערות; בירך על מים ואח"כ על יין ושוב שותה מים האם הם נפטרים מכח ברכת היין או מכח ברכת המים הראשונים

הכוס דברית מילה. ולפי זה הדין נותן דה"ה נמי בסח לאחר בפה"ג לפני תחילת הקידוש דלא קלקל.

וכתב המג"א (סוס"י רע"א) שאם היתה דעתו לשתות יין בסעודה ישתה את הכוס השניה בלא ברכה כיון שברכת הגפן שבירך היא בתוקף לגבי השתיה שאח"כ בתוך הסעודה וממילא פוטרת גם את כוס זו השניה, אע"פ שלא היתה דעתו לשתות עוד כוס לפני הסעודה אלא רק בתוך הסעודה*.

וכשעשה קידוש על חמר מדינה ונשפך, אם אין דעתו לשתות בתוך הסעודה יכול לקחת עתה עוד כוס של חמר מדינה ולברך שהכל. אבל אם דעתו לשתות

(א) מצינו פלוגתא עמוקה בהלכות קידוש שיש לה שייכות למקומות אחרים בשו"ע. מהפסוק זכור ילפינו קידוש שהוא מצוה מהתורה, אבל קידוש על היין לרוב פוסקים הוא מדרבנן, ואם סח לאחר הקידוש לפני ששתה צריך לחזור ולברך בפה"ג אך ידי חובת קידוש יצא, דהדיבור מפסיד את ברכת הגפן כיון ששח בין ברכה לטעימה, אבל את הקידוש אינו מגרע כיון שהיה על הכוס כדיון, ועל כן, ישתה עתה את הכוס לאחר הברכה השניה. וכן אם נשפך היין, ידי קידוש על היין יצא כאשר יקח כוס אחרת ויברך עליה בפה"ג. [ויש לעיין בשח לפני גמר הקידוש אם קלקל ברכת בפה"ג. ויש לומר דלא קלקל דחשיבא חדא עם הקידוש דלא קלקל. וכן בהבדלה ובברכה על

א. במג"א כתב רק דאם היתה דעתו לשתות עוד יין א"צ לברך שוב וכדין הרמ"א בס' ר"ט, וכן הובא במשנ"ב סקע"ז, ולא נתפרש אם מהני גם אם היתה דעתו לשתות רק בתוך הסעודה ולא קודם הסעודה,

אם חייבים, הברכה קיימת ובכוחה לחול על מה שישתה מכאן ואילך בינתיים]. ופלוגתא זו שייכת לעוד כמה מקומות.

(ב) כגון מי שאוכל פרי קודם הסעודה ומברך עליו, ובשעת הברכה יש לו ספק אם יביאו לו עוד פרי בתוך הסעודה (ועל צד הספק כיון על הכל), ואח"כ נפל מידו הפרי שהחזיק ובירך עליו, לכאורה אמרינן שהברכה בתוקף ואין צריך לברך על הפרי האחר שלוקח שנית. וא"כ הרי זה כדעת המחצה"ש.

אך יש לחלק ולומר דהכא תחול הברכה גם להתו"ש, כיון שבכוונה זו (שכיון על הצד שיביאו לו פרי) אם אח"כ יביאו לו נמצאת הברכה ודאית, משא"כ בנידון דידן בכל גווני ברכתו נשארת מסופקת².

(ג) ובגוונא שיש לפניו פרי שהוא ספק עץ ספק אדמה, ונוטל פרי עץ ומברך, ונוטל פרי אדמה ומברך, כדי לפטור, ואח"כ הביאו לו פרי אחר שהוא עץ ודאי או פרי אדמה ודאי, האם הברכה בתוקף עליהם, בזה לכאורה הדין תלוי בהאי פלוגתא דהתו"ש והמחצה"ש (שהוא רצה לפטור רק מספק את העץ אבל אם הברכה בפה"א לא רצה כלל לפטור בברכה)³.

בסעודה - בזה באנו לפלוגתת התוספות שבת והמחצית השקל. דהתו"ש כתב שהדבר תלוי בפלוגתת מחזור ויטרי ושאר פוסקים אם משקין בתוך הסעודה חייבים ברכה, שאם הם חייבים א"כ כוס זה (שלפני הסעודה) אינו חייב כיון שברכת שהכל שבירך תחילה חל על המשקין שבתוך הסעודה ונפטר גם כוס זה (וכמו באם קידש על יין), ואם משקין דבתוך הסעודה אין חייבים הרי שכוס זו כן חייבת כיון שלא נפטרה בברכה שבירך תחילה. וממילא הרי הוא בספק אם לברך על כוס זו ולא יברך עתה. וכוונתו היא, דכשמכוין בשתכל לפטור משקין שאח"כ, כוונתו רק להני פוסקים שמשקין חייבים, אבל להפוסקים שמשקין בתוך הסעודה פטורין לא כיון, וא"כ לשיטתם כוס זו שבינתיים חייבת בברכה שאין מה שיפטור אותה.

אבל המחצה"ש סובר שאם כיון לפטור משקין שבסעודה להפוסקים שחייב בברכה, יועיל לפטור כוס זה, אע"פ שחייב בה בברכה רק להפוסקים האחרים.

ושורש פלוגתתם היא - אם בכוונת ספק נחשבת הברכה כודאי, שמתחסיס לה כברכה קיימת בכל גווני [דלחמחצה"ש כיון שכיון בספק על המשקין שבסעודה, שספק לו

אולם במחצה"ש ותו"ש המובאים להלן מפורש כן.

ב. לכאור' יש מקום לחלק גם להיפך, דבגוונא דמחצה"ש דעתו בודאי לשתות בסעודה והספק הוא רק אם השתיה בסעודה זקוקה לברכתו, ובזה קאמר דכיון שדעתו לפטור על הספק לא מיקרי נמלך, אבל באופן הנ"ל שיש ספק אם יאכל עוד פירות י"ל דגם המחצה"ש מודה דמתלי תלי וקאי אם יביאו לו לבסוף עוד פירות.

ג. וכתב לי הגר"מ וקנין שליט"א: תוך כדי העיון בספר התעורר רבינו שליט"א שציור זה צ"ת, דהיכי מיירי, דאי התכוין לאכול עוד פירות ודאי שיוכל לאכול גם עץ ודאי או אדמה ודאי, ואי התכוין לאכול

(ד) ולענין דינא בפלוגתא זו של ברכה, הנה בקידוש גופא לכאורה יש לו עצה, שישתה מעט יין ויברך ויפטור בזה כל המשקין, אך שאם יעשה כן נמצאת הברכה הראשונה לבטלה אף להמחזור ויטרי, כיון שלא שתה מחמתה כלום^ה.

המחצה"ש והתו"ש, היינו באדם שבירך על משקין קודם הסעודה ונשפכו, שלהתו"ש הדבר תלוי בפלוגתא ולחמצה"ש יצא ידי חובה, וישתה בלא

רק המין עץ שבידו ואת הפרי הספק ולא יותר הוא נמלך, ויצטרך לברך, ומאי תליא במחלו'. ושמא כוונת הספר דבירך על העץ בסתמא ולא היתה דעתו מפורש לאכול יותר מהמין ודאי והמין ספק, ואכל הודאי ולפני אכילת הספק הביאו לו פרי נוסף עץ ודאי ממין אחר, די"ל כיון דעוד עוסק באכילת הפרי הספק א"צ לחזור ולברך, ובזה י"ל דבאנו לפלוגתת התו"ש והמחצה"ש, דלתו"ש האי מעלה דעודו עוסק באכילת הראשונים ע"י הפרי הספק תליא בספק הברכה, או דשמא י"ל דלגבי ענין נמלך עצם הדבר שעדיין עוסק באכילה יכול להוסיף פירות אחרים. ובכלל צע"ג למה תליא בתו"ש ומחצה"ש, הא בזה גם המחצה"ש יודי דהברכה על פרי הספק אינה בתוקף ודאי אלא רק מספק, דהא לצד דהוא אדמה אין ברכת העץ פוטרת, ושאיני נידון מחצה"ש דהתם ברכת שהכל יכולה לפטור באופן ודאי המשקים, רק דיש צד דא"צ לזה.

א.ה. לפו"ר כוונת הספר באופן שהפרי שבירך עליו נפל מידו לאחר הברכה (כמו בציור של התו"ש וכן הציור באות ב') ועתה הנידון אם יכול לאכול פרי אחר במקום הפרי שבירך עליו. [אך יש לדון בזה מטעם אחר, שהרי הפרי שהתכוין לאכול תחילה איננו מאותו המין של הפרי הספק שהיה בדעתו לאכול אחריו, וא"כ י"ל דלא מהני, דלגבי מין זה הוא נמלך גמור, ודמי לבירך על תפוח ע"ד לאכול כמה תפוחים ונפל התפוח שבירך עליו ונאבד, דנראה פשוט שאינו יכול לאכול תפוז על סמך ברכתו אלא רק תפוח]. ובנוגע לטענה האחרונה דבניד"ד גם המחצה"ש יודה דנשאר בספק, לענ"ד אינו מוכרע בסברא, וכן אמר מו"ר שליט"א דלכאור' שפיר דמי למחצה"ש.

ד. היינו כמלא לוגמיו, עי' ביה"ל סי' קע"ד ס"ב.

ה. לפמש"כ מו"ר לעיל סי' ב' דלד' הפמ"ג אפשר להתכוין בברכת היין שלא לפטור המים ה"נ יוכל להתנות דאם הדין כמחצה"ש או כמחז"ו דעתו שלא לפטור המים ושפיר ייפטור המים מחמת הברכה הראשונה של שהכל, אך דיש לדון מצד הפסק בברכת היין, וזה תלוי במש"כ מו"ר לעיל סי' ז' ע"ש.

עוד יש לדון דמהיכ"ת שהמים ייפטרו מכח היין דוקא ולא מכח ברכת המים שקדמה לברכת היין, וא"כ שפיר לא הויא ברכה קמא לבטלה. אלא דיש להוכיח לא כן מעצם נידון התו"ש ומחצה"ש שמבואר בדבריהם דלד' הפוסקים דמשקים בסעודה אינם טעונים ברכה – אינם נפטרים מכח ברכת המים שקודם הסעודה אלא רק מכח ברכת הפת, אף שברכת המים קדמה לברכת הפת והתכוין לפטור בזה גם את המים שבסעודה. ולכאור' מוכח מזה דכל שנפטרים מדין טפילות לפת לא שייך לפוטרו בפנ"ע, (אך אולי יש לחלק בין טפילות לפת לבין טפילות שאר משקין ליין ואכמ"ל).

עוד מצאתי בפוסקים שנקטו דבלייל הסדר שמברכים על ב' כוסות יין אזי אם שותה יין בתוך הסעודה הוא נפטר מכח הברכה על כוס הב' ולא מכח הברכה על כוס הא', ונראה מזה דס"ל שלעולם האחרון פוטר, וא"כ ה"ה בניד"ד, עי' מש"כ בזה לעיל סי' ה' הערה ו', וצ"ע. וכתב לי ע"ז הגר"מ וקנין שליט"א: מש"כ כת"ר שיעשה תנאי, אמר רבינו שליט"א שהיא עיצה טובה, והסכים שיל"ד מצד הפסק בברכת היין, וגם הסכים דיל"ד דהמים ייפטרו מכח ברכת המים שקדמה, ולא ברירא ליה.

סימן י"א

במעשים בכל יום שכבר קידש בבית הכנסת

בסעודה], כיון דהרא"ש פליג וסבירא ליה דגם על כוס שני דקודם הסעודה אין צריך ברכה אחרונה מפאת דפותח בני מעיים וה"ה בהבדלה, וא"כ גם בנידון דידן במקדש להוציא אחרים, אם לא בירך לפני (המזון) [תחילת הסעודה] אינו מברך אח"כ, אבל לכתחילה הרי חייב לברך. ויל"ע בכוונת המ"ב אם כוונתו רק לאחר ברכת המזון דפטרינן או לאחר שהתחיל בסעודה, דכבר חיילא הטפילות דהיין משא"כ קודם שהתחיל א'.

ועכ"פ גם אם קידש כבר בבית הכנסת, יש לו עצה, שישתה בתוך הסעודה יין דאז ברכת המזון פוטרנו לדעת הפוסקים דסברי דמשום כן אמרינן דהיין שקודם הסעודה ומה שבתוך הסעודה חדא, ועי' להלן אות ב'.

אך הנה מעשים בכל יום שאדם לאחר התפלה שומע קידוש בבית הכנסת, והולך לביתו ומקדש לבני הבית, ולא שמענו שיברך על הגפן אף בשותה רביעית שלימה ואינו שותה עוד יין בתוך הסעודה.

א) יש לעיין במי שכבר יצא בקידוש ועכשיו מקדש להוציא אחרים ואוכל עימם סעודת שבת, לכאורה בזה חייב מדינא בברכה אחרונה על היין.

דהא בהבדלה קיימא לן בסימן רצ"ט שחייב אחרית ברכה אחרונה, ודוקא בקידוש פטרינן מהטעם דכיון דקידוש צריך במקום סעודה, הו"ל חלק מהסעודה, משא"כ בהבדלה, וא"כ בנידון דידן שהמקדש אינו צריך לסעודה, שכבר סעד, אלא שיכול להוציא אחרים גם אם לא יסעד - הו"ל לגבי עצמו כשותה יין דהבדלה קודם הסעודה שחייב בברכה אחרונה.

ובל זה בשתה רביעית מהקידוש, ואם ישתה מלוא לוגמיו אין צריך לברך, אלא שהדבר תלוי בספיקא דברכה אחרונה אם היא בכזית או רביעית.

ואמנם, אם לא בירך ברכה אחרונה קודם סעודה כתב במ"ב סימן רצ"ט שלא יברך אחר (ברכת המזון) [שהתחיל

א. מפורש במ"ב שם וכן בס' קע"ד דרך קודם שהתחיל. וכתב לי ע"ז הגר"מ וקנין: מש"כ מל' המשנ"ב דקודם הסעודה, רבינו שליט"א מיד העיר כן כשקרא הקטע בספר.

י"ל"ע לענין מה דמבואר שם דאם נטל ידיו מקודם הברלה ודאי שפוטרי יין הסעודה, אם נימא נמי שלא יברך ברכה אחרונה על היין דהברלה גם אם לא שתה בתוך הסעודה, דברכת המזון תפטרנה בכה"ג שנטל ידיו קודם הברלה, אך י"ל דרק לענין לפטור יין בסעודה אמרינן לה.

והעירוי, דלא יתחייב ברכה אחרונה, כיון שיש מצוה לשתות יין בסעודת שבת חשיבא בא מחמת הסעודה, וצ"ע בזה. ואכתי מה נאמר במקדש על חמר מדינה⁷.

אם מועלת העצה לשתות בתוך הסעודה

(ב) ובעיקר התקנה שישתה בתוך הסעודה יין ובוה נמצא שברכת בפה"ג דהקידוש עולה גם על היין שבתוך הסעודה וממילא תפטר ברכת המזון את יין הקידוש, נראה שאין תקנה זו לברכה מועלת לגמרי, דהא איכא רבוותא דסברי דלא אמרינן דאם הברכה שקודם הסעודה פוטרת את מה שאוכל בתוך

ואולי נאמר דכיון דאוכל עמם והו"ל חדא סעודה וכיון דקידוש שלו בטל אגב סעודה שלהם, וסעודה היא חדא עם הקידוש ממילא בטל אגב הסעודה, [וכשאינו אוכל עמם אלא באפי נפשיה, נימא דמ"מ בטל הקידוש לסעודה דידהו²], וצריך תלמוד. ועמד בזה בשבט הלוי חלק ט', ועי' בזה להלן.

עוד יש לדון, דכיון שרוצה לאכול עמם והם צריכים לקידוש שלו הוה צורך סעודה שלו. אך הרי חזינן בהברלה דאמרינן דבעי ברכה לאחריה, ומשמע דאף באוכל עם בני ביתו ומבדיל לכולם, ובלא ההברלה לא היו יכולים לאכול, וג"כ מברך ברכה אחרונה³.

וחזינן בסימן רצ"ט דבהברלה יש דסברי דאין יין הברלה מוציא יין שבתוך הסעודה, ויש לעיין בקידוש שמוציא לאחרים ולא לעצמו אם מדמינן קידוש זה להברלה ויברך על יין שישתה אח"כ בסעודה או לא, ושפיר י"ל דדוקא כשעושה לעצמו הברלה לא מהני לפטור משא"כ בכה"ג שעושה רק לאחרים. עוד

ב. צ"ב מה יפטור אותו מברכה אחרונה על היין, והרי אינו יוצא בברהמ"ז דידהו. וכתב לי ע"ז הגר"מ וקנין: כוונת רבינו כמש"כ בשבט הלוי ח"ט סי' מ' כיון דיין של קידוש קשור לסעודה, וה"נ קשור לסעודה שלו כיון שמוציא אחרים בקידוש זה.

ג. לכאור' יש להוכיח גם בלא בני ביתו, שהרי הוא עצמו אינו יכול לאכול בלא ההברלה ואעפ"כ לא נטפל היין לסעודתו. ומתבאר שהטפילות הוא רק מפני שהקידוש זקוק לסעודה (דאין קידוש אלא במקום סעודה) ולא מפאת מה שהסעודה זקוקה לקידוש, דבהברלה נמי הסעודה זקוקה להברלה, אך שאין ההברלה זקוקה לסעודה. וכתב לי ע"ז הגר"מ וקנין: אמר רבינו שהוא נכון, וצריך להוסיף בספר והרי גם לעצמו וכו'.

ד. צ"ב, דהלא אינו שותה בסעודה אלא קודם לה, [ובכל אופן כשדנו הפוסקים על יין של קידוש לא העלו כלל צד כזה]. שו"ר בספר שמירת שבת כהלכתה (ח"ג פנ"ב סכ"ב) בשם הגרש"א שיחשוב בקידוש שזה גם כדי לקבוע סעודתו על היין ואז שייכת שתיה זו לסעודה גם אצלו ונפטר בברהמ"ז. וכתב לי ע"ז הגר"מ וקנין: הסכים רבינו למש"כ דבפשטות קודם נט"י לא מקיים ענין שתיה בסעודה, ובעצם הספק אי יין הברלה אחר נט"י נפטר בברהמ"ז הראיתי לרבינו שליט"א דהוא מפורש בלבוש דאינו נפטר והביאו הפמ"ג שם, ולכן כתב הפמ"ג דאפשר דבתוך הסעודה יודי הלבוש, והובא בביאור הלכה.

איך ישתה בתוך הסעודה

ג) והנה בסימן קע"ד ס"ד מצאנו פלוגתא לענין אם הברלה פוסרת יין שבתוך הסעודה, ולכתחילה יכוין שלא לפטור את היין בסעודה ובדיעבד ישתה בלא ברכה דספק ברכות לחקל עיי"ש, והשתא, אם נאמר את העצה הנ"ל שמי שיצא בקידוש קודם, דמי להברלה, (ולכן ישתה באמצע הסעודה) איך נאמר לו שישתה יין בסעודה הא בהברלה לכתחילה יכוין שלא לפטור, [ואולי דוקא בהברלה שמברך משום חיובא, לא יפטור יין בסעודה, משא"כ במקדש לאחרים הוה לדידיה כשותה קודם הסעודה. אבל אין הסברא ברורה], ואם נימא כהסברא הנ"ל דהמקדש לאחרים וסועד עמהם הוה ליה כמו כל קידוש דעלמא כיון דהוי צורך הסעודה דחשיבא משותף עמהם, ניחא, דא"כ דמי לקידוש דעלמא דברכת המזון פוסרתו ויכול לשתות בתוך הסעודה.^ה

ויעיין במכרך על הכוס ברכת המזון בשבת לאחר שעשה קידוש, אמאי מכרך לפניו הגפן, אם נימא שהוא פטור מעל הגפן רק מספיקא וכמ"ש במ"ב, א"כ להצד דברכת המזון לא פטרה, תעלה ברכת בפ"ג דהקידוש גם על היין שלאחר המזון, ואמאי מכרך. [ולמה שכתבנו דישתה בתוך הסעודה, ושתה, בזה ודאי עלתה ברכת המזון, וא"כ שפיר יכרך עתה שוב בפ"ג, ועי'].

הסעודה עולה לו ברכת המזון לשניהם, ואף שאנו פוסקים שזה מועיל, אך עדיין, גם ההלכה שיין דקידוש פוסט ליינות שבתוך הסעודה אינו לדברי הכל כמבואר בסימן קע"ד בבה"ל ס"ב וס"ד, ואף דגם בזה לא קיי"ל כן מ"מ יש כאן ב' צדדים. ולכן היה נראה לפום ריהטא דראוי נמי למיעבד תקנתא דהמשנה ברורה - דבברכת המזון יכוין להדיא לפטור היין של קידוש, ודברינו שישתה נמי בתוך הסעודה המה רק תוספת.

אך הא חזינן בהברלה בסימן רצ"ט שאם שותה בסעודה שפיר דמי, ולא אמרינן לחשוש להני תרי צדדי - דילמא יין הברלה אינו מוציא היין שבסעודה, ודילמא לא תועיל ברכת המזון, ובהברלה נאמר כן אף לכתחילה כמבואר שם במ"ב ס"ק כ"ו שאין צריך לברך ברכה אחרונה. [ומה דאמרינן בסימן קע"ד שלכתחילה יכוין שלא לפטור היין שבתוך הסעודה הוא לפני שמברך בפ"ג על ההברלה, וכל זה בהברלה אבל בקידוש לא שמענו להחמיר לכוון כן לכתחילה, עיין בבה"ל סימן קע"ד ס"ד דשאני הברלה מקידוש]. וא"כ נראה דהיא עצה ראויה לשתות בתוך הסעודה.

ומ"מ שפיר כתב המ"ב לכוון בברכת המזון גם על יין הקידוש - דבזה יצא כל הדעות. ולפי"ז גם בהברלה ושתה בתוך הסעודה יכוון.

ה. אך לכאור' לפ"ז א"צ לכוין לפטור יין שישתה בתוך הסעודה, ונמצא דממנ"פ אי"ז עיצה, דאם מהני לפטור יין שישתה בסעודה היינו משום דנטפל הקידוש לסעודה, וממילא א"צ לפוטרו ע"י יין שבסעודה. [ואולי יש מקום לחלק בין הנידונים, וצ"ע].

והנה האי דינא דהבדלה יכיון שלא לפטור יין בסעודה, ובדיעבד ספק ברכות להקל יל"ע אמאי לא אמרינן ליה לברך על הגפן לפני הסעודה כשם דאמרינן ליה שיכיון שלא להוציא, ויש ליישב כיון דמספק חל על הא דבתוך הסעודה לא נימא ליה לברך¹, ועוד י"ל דחיישינן לשיטות דבדעתו לשתות אף בבירך מעין שלש ישתה בלא ברכה.

ולדאי מ"ב דהבדלה אינה פוטרת יין שתוך הסעודה, יש לעי' בכוס שני של פסח אם יפטור את היין שתוך הסעודה והיינו האם דמי לקידוש

או להבדלה, ויש להוכיח מהא דאמרינן דבין ראשונה לשניה אם לא התנה להדיא ויוסף עוד כוס חייב לברך, ואמאי הא דעתו לשתות בסעודה אלא ראייה דכוס שני' שאני מהבדלה, ועי'.

(תו) יש לעיין במי ששתה מעט יין ואכל פת הבאה בכיסנין כשיעור, ואחר שסיים הפת הבאה בכיסנין ובירך על המחיה רוצה לשתות יין, דאולי נימא דאם שתה בתחילה פחות מכשיעור יין, ולא היתה דעתו לשתות יותר, פטרתו על המחיה², וזה חידושא רבתא).

ו. צ"ב דהא קיי"ל דאין איסור ברכה שא"צ במקום ספק ברכות, אך אפשר דכה"ג שמברך ברכה שבשעת הברכה עצמה איננו מחויב בה לא שרי אף במקום ספק ברכות ושאני מכל ברכה שא"צ שרק גורם לחיוב שאינו צריך אך בשעת הברכה שפיר מחויב בה כדין, והארכנו טובא בהאי ענינא בחלק ההערות סי' פ"ב.

ז. כע"ז מבואר בדעת קדושים שהובא לעיל סוס"י ד', אך דשם איירי שבירך בנ"ר, ונראה דסברתו היא שחצי שיעור יין נפטר לכתחי' בבנ"ר, דהא מצטרף לשאר משקין לחייב האי ברכה, אולם בניד"ד שבירך על המחיה לא מסתבר שיפטור אם לא כיון ע"ז להדיא כיון שלעולם אי"ז ברכה לכתחי' על יין.

סימן י"ב

האוכל ויודע שלא יוכל לברך

מכניס עצמו לאונס הוי איסור דאורי' או דרבנן ♦ אינו יכול לברך ואכל כזית משום פקו"נ האם מותר לו להמשיך לאכול שלא לצורך פקו"נ ♦ בהערות; אכל בריה פחות מכזית האם מותר לו לאכול עוד בריה

לילך מן התורה בלא ציצית משום דאין איסור לילך בלא ציצית, ורק כשהולך עם בגד של ד' כנפות יש עליו חיוב להטיל ציצית, ובשבת שהוא אנוס אם הולך כך אין לו איסור והנה אף שע"י לבישתו מכניס עצמו לאונס שלא יוכל להטיל ציצית, חזינן שאין איסור מן התורה להכניס עצמו לאונס, וא"כ ה"נ הכא מדאורייתא מותר לו לאכול, ומדאורייתא מותר לו להכניס עצמו לאונס, ורק מדרבנן יש איסור לאכול כשיודע שלא יוכל לברך ברכת המזון.^ב

מי שידע שאם יאכל לא יוכל לברך ברכת המזון אסור לו לאכול^א, וכן אם יודע שאם יאכל לא יוכל לברך ברכה אחרונה אסור לו לאכול, ולא דמי לאונן שמותר לאכול בלא ברכה, דהתם באונן פטרוהו מהברכה ומשא"כ הכא שחייב לברך ולא יוכל לברך, ולכאורה היה נראה שאיסור זה לאכול פת הוא מהתורה, היינו אם יודע שלא יוכל לברך ברכת המזון.

אולם באמת אינו נראה כן, שהרי איתא באו"ח סי' י"ג סעיף ג' דבשבת מותר

א. וכדמצינו בשו"ע סי' קפ"ב דלהשיטות דברהמ"ז טעונה כוס אסור לו לאכול אם אין לו כוס, ובמשנ"ב שם בשם המג"א חולק דמשום כוס אין למנוע מלאכול, אבל מצד ברהמ"ז משמע דכו"ע מודו.

ב. אך יש לדחות עפ"ד העונג יו"ט סוס"י א' שכתב לחלק בין ציצית למש"כ השו"ע ביו"ד דמי שאין לו עפר לכסות אסור לשחוט, ותי' דשאני ציצית שהמצוה בכל רגע ובלא"ה לא תתקיים המצוה של רגע זה אם ימתין לרגע הבא. אך מ"מ גם הדין שמי שאין לו עפר אסור לכסות משמע שהוא רק מדרבנן, וצ"ע. ובאו"ש פ"כ מסנהדרין הוכיח מסוכה כה. דהא דנטמאו לנדב ואביהוא הוא רק משום דין עוסק במצוה פטור מן המצוה, ומשמע דבל"ז היה אסור משום מכניס עצמו לאונס ביטול קר"פ, ומוכח דאסור מדאורי'.

והנה ישנם ראיות רבות דמכניס עצמו לאונס באיסורים אסור מדאורי', ובחי' ר' שמואל כתובות סי' ד' אר' ב' הוכיח מהרמב"ם בפ"ה מיסוה"ת הל"ד דחשיב מזיד, וכ"כ הריב"ש סי' קע"א, אך כ' שאינו חייב ע"ז

וכבר דנו בענין האוכל משום פקו"נ כזית ויודע שלא יוכל לברך ברכה אחרונה, האם מותר לו להמשיך לאכול עוד כזית, אף שעל זה כבר ליכא פיקוח נפש, והספק, האם נימא דעל הכל יש לו מחייב אחד של ברכה אחרונה, וא"כ כיון דבלאו האי כזית השני כבר התחייב במחייב זה ועתה אין מוסיף כלום על החיוב יהא מותר לו. והובא שם ראיה לדין זה. והובאה ראיה מהא דכתב המ"ב בסימן ר"י ס"ק י"ב עיי"ש במ"ב¹.

מלקות מיתה. אולם בשו"ת מהרי"ל דיסקין סי' ה' כתב "ואיסור זה גם אני מודה שאינו ד"ת ממש". ומ"מ נראה לחלק בין איסורים למצוות, דבמצוות כיון שעדיין לא נתחייב בה אין מוטל עליו לדאוג שלא ייאנס, אך באיסורים כבר מצווה ועומד הוא מסיני ומוטל עליו לדאוג שלא ייאנס ויעבור. והארכנו טובא בהאי ענינא בקונטרס חיי אברהם (עניני פיקו"נ).

ג. דכתב המ"ב דמי ששתה כזית משקה ואין לו רביעית טוב להיזהר שלא ישתה עוד עד כביצה כי י"א שעל שיעור כביצה יש לברך ברכה אחרונה, ולכאור' הרי שיעור כביצה הוא ב' כזיתים, וא"כ תיפול דאין לשתות עד כביצה משום דשותה עוד כזית, ומשמע מזה דאם הוא חייב בברכה אחרונה מחמת הכזית הראשון אין איסור להוסיף עוד כזית. אך יש לדחות דלא פסיקא ליה האי מילתא, או דעכ"פ עדיפא מינה קאמר.

ויש עוד נפ"מ מנידון זה לגבי מי שאכל בריה פחות מכזית שאינו מברך ברכה אחרונה מספק, האם מותר לו לאכול עוד בריה כשהיה ביחד פחות מכזית כיון דבלא"ה ביטל המצוה להך צד דבריה מחייבת ברכה אחרונה. ובספר חוט שני (שבת סוף ח"ב קובץ ענינים אות ו') כתב דאין לאכול בריה אחרי שאכל בריה אחת דסו"ס מכניס עצמו לעוד ספק ברכה אחרונה.

ויסוד הנידון הוא לכאור' אם יש איסור להנות מהעוה"ז בלא ברכה אחרונה, ונח' בזה הראשונים ואחרונים, בתוס' לט. ד"ה בצר וריטב"א לה. משמע דליכא, וכ"כ הפמ"ג רי"ב מ"ז סק"ז והשיג בזה על הט"ז שם, אך ברשב"א לה. מבואר כד' הט"ז, והבאנו עוד מקורות בזה בחלק הסימנים סי' י"ד הערה י'. [ולענין ברכה ראשונה כו"ע מודו דאסור להנות מהעוה"ז בלא ברכה, ולכן בזה ודאי שאם אכל מעט מדין ספק ברכות להקל ראוי שלא ימשיך לאכול עוד, וכן מבואר במשנ"ב סי' ר"ג סק"ג בשם הח"א לענין פרי שספק אם הוא פרי העץ או פרי האדמה ובירך בפה"ע דיאכל רק מעט כדי שלא תתבטל הברכה ולא יותר, וכ"כ באג"מ יו"ד ח"ג סי' ק"כ אות ב' לענין אם בירך המוציא על פת הבאה בכיסנין דהוי ספק אם יצא. (וצריך לחלק מהשעה"צ סי' קס"ז סקמ"ח ומשנ"ב סי' רע"א סקי"ח לענין ספק אם בירך המוציא או אם עשה הפסק להמוציא דמשמע שיכול לאכול כרצונו, וכן מהביה"ל סי' קס"ח ס"ז לענין ספק פהב"כ בסעודה ומהרמ"א סי' ר"י ס"ב לענין טועם ובולע, ואכמ"ל)].

שו"ר בתשובת מו"ר להג"ר טוביה שולזינגר שליט"א אב"ד קרית אתא אות כ"ב (שנדפסה בסוף הספר בני ראם במהדורה החדשה) שתלה השאלה בנידון זה, אך סיים 'אך באמת ספק זה לא תליא, דאף אם אין איסור ליהנות כשלא מברך ברכה אחרונה, י"ל דיש ביטול נוסף של מצוה, ואף אם נימא דיש איסור, אכתי יל"ע בזה' עכ"ד. אך יש לדון עוד אם אכל ח"ז בפקו"נ אם שרי לאכול עוד ח"ז בלא פקו"נ, ומסתבר דאסור, [ולא דמי לאיסורים שאם אכל ח"ז איסור בפקו"נ ואכל עוד ח"ז בלא פקו"נ אינו חייב מלקות לפי פשוטו (לולי ד' הביה"ל המחודשת בסי' תרי"ח), דהתם בעינן לכל הכזית כדי ללקות].

סימן י"ג

אם יש דין שומע כעונה בבי' חיובים נפרדים

אם יש ב' חיובי הלל בר"ח טבת - מדין ר"ח ומדין חנוכה ♦ אשה להוציא איש בהלל דר"ח טבת ♦ בן א"י להוציא בן חו"ל בהבדלה דמוצאי יו"ט שני של גלויות שחל במוצ"ש ♦ המוציא את חבריו בברכת המוציא דמצה איך מועיל לו לאכילת שאר דברים הבאים מחמת הסעודה ♦ בהערות; מברך הגומל על רפואתו אם מוציא את חבריו שעלה מן הים ♦ מברך שהחיינו על נר חנוכה האם יכול להוציא את חבריו בשהחיינו על בגד חדש ♦ מברך על עירוב חצירות אם מוציא את חבריו העושה עירוב תבשילין ♦ מברך ברהמ"ז בסעודה שלישית אם יכול להוציא מי ששכח רצה בסעודה שניה ♦ בן א"י להוציא בן חו"ל בברכת לישיב בסוכה בליל יו"ט שני של סוכות ♦ בן עיר ובן כרך להוציא זא"ז בפורים המשולש ♦ בן עיר הקורא מגילה ביום אחר פלג המנחה אם יכול להוציא בן כרך לחובת קריאה דלילה

ויש לדון אם נימא דאסור לאכול עוד כזית, האם גם ח"ז אסור (כשאוכל בתוכא"פ לכזית), דהא אף ח"ז זה הוא חלק מהמחייב של הברכה. שו"ר בתשובת מו"ר הנ"ל שכתב כן לענין בריה וז"ל; 'והרב משה פכטהלט נ"י טען דאם יהא אסור להוסיף לאכול עוד בריה, יהא אסור להוסיף גם פחות מבריה, דהנה באכל כזית ומחצה חיוב ברכה אחרונה הוא לא רק על הכזית אלא גם על המחצה, [וזה מוכח שהרי אם אכל כזית ומחצה ובירך בורא נפשות, ונמלך ואכל עוד חצי כזית, פטור מלברך עליו בורא נפשות כיון דהחצי הראשון נפטר], וא"כ ה"ה באוכל לאחר הבריה', ע"כ.

אמנם זה ודאי משמע מהמשנ"ב הנ"ל דשרי, דהא לא כתב המשנ"ב שלא לשתות משהו יותר מכזית אלא רק אם מגיע לכביצה. ולכאור' נראה לחלק בזה, דאם אין איסור להנות מהעוה"ז בלא ברכה אחרונה והנידון הוא רק משום דמכניס עצמו לביטול נוסף של מצות ברכה, י"ל דזהו רק אם אוכל עוד שיעור שלם המחייב ברכה בפנ"ע, משא"כ כשרק מוסיף לשיעור המחייב דמעיקרא, (ודמי לאוכל ב' זיתי איסור שלוקה ב"פ בהתראות חלוקות אבל במוסיף עוד משהו לכזית הראשון אינו לוקה שוב). [ומש"כ בספר חקרי הלכה סי' ח' ששמע בשם מו"ר דבאכל כזית ומחצה חיוב ברכה אחרונה הוא רק על הכזית הראשון, הא קמן בעל השמועה מכחישו, וכן מבואר בכל דבריו לעיל סי' ד', ובלא"ה הוא צד זר מאד].

בהלל דאינו ממש על הנם, (ובשרי חמד הוכיח דרעת הרמב"ם כן היא דגם בהלל דחנוכה אינה חייבת, וכדמשמע מהא דהביא את הדין ראשה פטורה מהלל בהלכות חנוכה). והמעין שם יראה סיעות מרבתינו לכאן ולכאן, ואכמ"ל.

והנה להני אחרונים שאשה חייבת בהלל דחנוכה (וכן רצה להוכיח בשו"ת שבט הלוי) יש לדון, בהלל דראש חודש טבת בחנוכה שאז יש חיוב הלל כפול, אם אשה יכולה להוציא איש ידי חובתו, דהרי מדין ההלל דחנוכה יכולה להוציא אבל בהלל דראש חודש אינה מוציאתו^א, א"כ יש לדון, דאפשר כיון שיצא יד"ח לענין חנוכה והיינו דחשיב ליה כאילו אמר הלל מדין שומע כעונה, א"כ ודאי שיצא גם ידי חובת הלל דראש חודש, או שמא נחדש שלא יצא יד"ח ההלל דר"ח, ויהיה דינו שעתה צריך לומר חצי הלל בברכה מחמת ראש חודש^ב. ואף

בפוסקה ל"ח א' מבואר דעבד אשה וקמן אינם מוציאים ידי חובה את האיש בהלל כיון דאינם בני חיובא בהלל, וכתבו התוס' ד"ה מי שהיה, דמשמע שאשה פטורה מהלל דסוכות וכן בהלל דעצרת, דהלל הוא מצות עשה דהזמן גרמא, אך בהלל דליל פסח אשה חייבת (דמסתמא לא תיקנו ד' כוסות אלא כדי לומר עליהם הלל והגדה), והטעם כיון שהלל דפסח על הנם הוא בא ואף הן היו באותו הנם, אבל הלל דראש חודש והלל דסוכות לא על הנם הוא אמור.

ולענין הלל של חנוכה אם אשה חייבת. בשרי חמד (אסיפת דינים מערכת חנוכה) האריך להביא את השיטות אם אשה חייבת בהלל דחנוכה או לא, והוציא שיש ב' דעות מרבתינו לכאן ולכאן. דעה אחת דכמו דחייבת בנר חנוכה (דאף הם היו באותו הנם) חייבת גם בהלל דחנוכה שבא על הנם, ודעה אחרת שדוקא בנר חנוכה חייבת ולא

א. עי' ביה"ל סי' תכ"ב ס"ב ד"ה הלל שכתב דמשמעות דברי המג"א שאשה אינה יכולה להוציא איש בהלל דר"ח, וכתב ע"ז; 'ולענ"ד אין זה ברור, דזה שייך לומר רק בימים שגומרין ההלל דיש על האנשים חיוב מדברי סופרים, אין הנשים יכולות להוציאם אף במקום שנהגו במצוה זו מכבר, שא"ל רק מצד מנהגא בלבד וא"ל מצד חיובא, אבל בימים שאין גומרין את ההלל, דעל האנשים הוא ג"כ רק מצד מנהגא, ובמקום זה נהגו הנשים ג"כ במצוה זו, מאי נפ"מ בין אלו לאלו. ואולי כוונת המג"א במקום שלא החזיקו הנשים במצוה זו עד עתה, דמצד מנהגא ג"כ אין עליהם שום חיוב, ועתה רוצה אשה לקרות ולהוציא, וצ"ע, עכ"ל.

ועי' בספר שערי זבולון או"ח ח"ג סי' ג' למו"ח שליט"א שדן ליישב ע"פ המבואר בהקדמת הרמב"ם ובפ"א מממרים ה"ב דיש ב' סוגי חיובים של מנהג, א' חיוב מצד מנהג שהנהיגו ב"ד ויש ע"ז לאו דלא תסור, ב' מנהג שנהגו מעצמם ויש ע"ז רק חיוב מצד 'אל תטוש תורת אמך', ולכך אפשר דנשים אין מוציאות אנשים כיון שאינן בכלל חומר חיוב המנהג של לא תסור. [ולדבריו נפשט בזה ספיקא דמו"ר דלהלן].

ב. במה שנקט מו"ר בפשיטות דיש ב' חיובי הלל בר"ח טבת, יש מקום לדון לא כן, דכיון דחיוב הלל בר"ח הוא רק משום מנהג, ליכא מנהג במקום שיש חיוב של הלל שלם מדינא דגמרא, דבכלל מאתים מנה. (אולם עי' בהוספת מו"ר בסוף הסימן בשם הגר"מ וקנין). מאידך י"ל דהמנהג מחייב חיוב כללי לומ הלל בר"ח, ור"ח טבת בכלל. שו"ר למו"ח שליט"א שם שדן בזה, וכתב נפ"מ במי שאינו יכול לומר כולו אם

שבפשטות יש לומר כהצד הראשון שכיון שאנו מחשיבים אותו כאומר את ההלל איך נימא דלא יצא ידי הלל דראש חודש, אך מצאנו הלכתא רבוותא (שהובאה ג"כ בספר יו"ט שני כהלכתו) - שהגאון ר"מ סולוויציק זצ"ל כשהיה פעם בארץ ישראל, ויום טוב היה בערב שבת, שאל קמיה החזו"א לענין הברלה שבמוצאי שבת אם יכול לצאת יד"ח מהמארה שלו בן ארץ ישראל (העושה הברלה דשבת

והוא הרי חייב גם בהברלה דיום טוב) והחזו"א השיב לו, דמסתבר שאינו יכול להוציא אותך. ומסתברא דטעם החזו"א מפני שאצל המבדיל הוא חיוב אחד ואצל השומע הוא ב' חיובים, וזה אע"פ שנחשב לו כעונה מדין שומע כעונה, מ"מ קאמר החזו"א דנחשב כעונה רק לענין שבת ולא לענין יו"ט. ולאחר שמצינו הכא סברא זו, ממילא יש לדון כנ"ל גם לענין דברינו בהלל דחנוכה ג'.

יאמר עכ"פ חצי הלל, דאם אין חיוב מצד ר"ח אינו אומר כלל כמש"כ בחידושי הגרי"ז הל' מגילה דחצי הלל אינו הלל. ועוד נפ"מ אם יש דין חינוך לקטן בר"ח טבת כשאנו יכול לקרות כל ההלל. ובספר חוט שני (חנוכה) נקט ג"כ דב' חיובים ישנם.

[ויש לדון דתלוי בטעמים שתקנו הלל בחנוכה בכל יום, דלפי הטעם שהביא המשנ"ב סי' תרפ"ג סק"א דכל יום הוי נס חדש, נמצא שתקנת הלל כל יום היא מדין הודאה על הנס, ולפ"ז מסתבר דהוא חיוב נפרד מהלל דר"ח שהוא מדין היום, אך לפי הטעם שהביא הב"י שם בשם שבלי הלקט דכל יום חלוק בנרותיו ודמי לסוכות שתקנו הלל בכל יום לפי שכל יום חלוק בקרבנותיו, לפ"ז נראה דהוי מדין היום ובוה יש לדון כנ"ל דליכא עוד חיוב מצד ר"ח, דבכלל מאתים מנה. וע"ש בב"י טעם ג' דהוא משום קריאת הנשיאים ע"ש, ולפ"ז נמי אינו מדין היום. אמנם לענין טעם הא' עי' בתוס' תענית כח: שכתבו 'דכל הח' ימים היה הנס מתגדל והיה כל חד וחד יו"ט', ומשמע דמדין יו"ט אתו עלה ולא מדין הודאה על הנס, ואכמ"ל].

והנה אם נימא כדבריהם דיש חיוב הלל בר"ח טבת גם מצד ר"ח, לפ"ז יש לדון ליישב קושיית השעה"צ סי' תפ"ח סק"ג על מה שכתב הטור בשם המהר"ם מרוטנבורג שבימים שגומרים בהם את ההלל אין לברך "לגמור את ההלל" כדי שלא תהיה הברכה לבטלה אם ידלג תיבות, והקשה השעה"צ דבכל גווני הוי לבטלה כי לא יצא יד"ח אם דילג תיבות וצריך לחזור ולקרא בברכה. ולהנ"ל ניחא, דנפ"מ לר"ח טבת דאז אין הברכה לבטלה מאחר שיוצא בזה יד"ח חצי הלל דר"ח. [אך ודאי מסתימת דברי הטור משמע דנפ"מ לכל הימים שגומרים בהם את ההלל].

וכיו"ב יש לדון בהלל דפסח ביו"ט ראשון, דלפ"מ שידוע חידושו של הגר"ח מברסק דאם לא אמר בראשון אומר בשני, והיינו דהוא חיוב הלל שלם פ"א בפסח ולא דוקא ביום הראשון, לפ"ז יש לדון דחובת חצי הלל המיוחד לכל יום ויום בפנ"ע איכא נמי ביום הראשון. (ועכ"פ לענין יום השני ודאי מסתבר כן, דבאופן שלא אמר הלל שלם ביום הראשון ומחויב לפ"ד הגר"ח לאומרו בשני, מ"מ לא פקע חיוב חצי הלל הקבוע בחוה"מ).

ויתכן טפי, דהך מנהג דר"ח קובע חיוב ג"כ לכל הימים טובים, דלא גריעי מר"ח, ולפ"ז י"ל דלא כד' השעה"צ, דלעולם אם חיסר תיבות אין ברכתו לבטלה אע"פ שלא יצא יד"ח הלל שלם, לפי שקיים בזה חובת חצי הלל מצד המנהג, [ואולי יש להעמיס כן בכוונת הנוב"י המובא להלן]. הערה זו בישוב קושיית השעה"צ שמעתי מידידי הרב זאב גלוסקינס שליט"א.

[בעיקר הנחת השעה"צ הנ"ל דברכתו לבטלה, כ"כ גם בביה"ל סי' מ"ט ד"ה כגון, אולם עיי' שו"ת נוב"י (קמא סי' מ"א ד"ה וראיתי) שנקט דהברכה נתפסת גם על מקצת הלל ולא הוי לבטלה, וכן נקט בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סי' ס"ב וח"ח סי' ל"ט אות ב') וחידוש טפי דמי שטעה ואמר חצי הלל יחזור ויאמר הלל שלם בלי ברכה כי יצא יד"ח ברכה בראשונה, אך דבריו נסתרים מהמבואר בכל הפוסקים (הו"ד בביה"ל סי' ס"ה ד"ה קראה וכ"ה בנשמ"א כלל ה' סקי"ג) דלד' התוס' והרא"ש אם שהה באמצע קריאת ההלל כדי לגמור את כולה חוזר לראש בברכה, ומוכח דאף אם נימא דברכתו הראשונה אינה לבטלה מ"מ לא יצא יד"ח ברכה על הלל שלם ולכך חוזר ומברך. הערת הגר"מ וקנין שליט"א].

ג. לפו"ר היה מקום להוכיח ממש"כ הביה"ל גבי הלל דשאר המועדים דיש לנשים חיוב מצד מנהגא ואעפ"כ אינן יכולות להוציא האנשים לפי שחיוב של מנהג אינו יכול להוציא חיוב מדברי סופרים (העתקנו דבריו לעיל בהערה), ומבואר דבעינן שיהיו בני אותו חיוב. ויש מקום לחלק דהכא עדיף דכבר נחשב לו כעונה מחמת שיוצא ממנה חיובא דחנוכה וממילא מהני ליה נמי לחיובא דר"ח. אך לענ"ד אין בזה סברא, דהא מבואר בחזו"א או"ח סי' כ"ט דכל מה דבעינן שיהיה המוציא בר חיובא הוא כדי שיהיה לקריאתו שם 'קריאה של מצוה', ואם נימא דבב' חיובים שונים לא מהני מה שיש לזה שם קריאה של מצוה א' לגבי מצוה ב', ה"נ לא יועיל מה שהשומע יוצא יד"ח מצוה א' כדי שיצא גם יד"ח מצוה ב'. [וע"ע בהערה הבאה].

אמנם יש לחלק באופן אחר, דחיוב מצד מנהג לא חשיב חיוב כלל לגבי חיוב גמור מדרבנן, ודמי לחיוב דרבנן לגבי חיוב דאורייתא שאינו מוציאו מפני שלגבי דאורייתא חשיב כלאו בר חיובא. [אמנם הבאנו לעיל דברי מו"ח שליט"א בישוב ד' המג"א דאשה אינה מוציאה איש בהלל דר"ח, וביאר דהיינו משום דהם ב' דרגות של חיובי מנהג, ולכאור' זה דומה לניד"ד, אא"כ נימא דגם שם דרגת חיוב המנהג מצד 'אל תטוש' חשיב כלאו בר חיובא לגבי דרגת חיוב המנהג מצד 'לא תסור' דחמיר טפי, וצ"ע].

ד. וכן מצאנו בגליון רע"א סי' רי"ט בשם האורים גדולים דהמברך הגומל מפני שהיה חולה ונתרפא אינו יכול להוציא את חבריו החייב מפני שעלה מן הים, וכן כתב בספר שמירת שבת כהלכתה פנ"א הע' נ"ו בשם הגרשז"א לגבי יו"ט שני דבן א"י אינו יכול להוציא בן חו"ל בקידוש, וכ"כ בס' אשרי האיש ח"ב עמ' פ"ב בשם הגריש"א, וכן דן בס' הליכות ביתה סי' ט"ו הע' ל"ט בשם הגרשז"א שאיש שקידש בביהכנ"ס לא יוכל להוציא ב"ב בקידוש, ודימה לדברי האורים גדולים הנ"ל, וכ"כ לדינא בס' אשרי האיש שם בשם הגריש"א דאיש שקידש בביהכנ"ס אינו יכול להוציא את בני ביתו בקידוש, (אך הגרשז"א הכריע שם לבסוף דאפשר להוציא מדין ערבות), וע"ע ברכ"י סי' רי"ג סק"ב שהביא דחכ"א דן לומר דמי ששתה משקה וחבירו אכל פירות אינם מוציאים זא"ז בברכת בנ"ר כי אכילה ושתיה אין מצטרפין לברכה אחרונה וממילא חשיבי כב' חיובים, והברכ"י חלק עליו (הובא בשע"ת שם).

והנה במנחת שלמה סי' כ' הק' ע"ד רע"א דיש שומע כעונה לחצי ברכה, דא"כ בכל ספק ברכות יוכל לבקש מחבירו לצאת ממנו הפתיחה וחתימה והשאר ישלים לבדו, ולא שמענו מעולם. אכן להנ"ל י"ל דב' חיובים שונים הם ולא מהני.

ומצאנו עיקר הנידון בספר חוט המשולש ח"ג בסופו סי' ג' (לנכד הגר"ח מוולוז'ין) וז"ל: "אשר באמת יש להסתפק במה שאמרו חז"ל עשרה שעושין מצוה אחת אחד מברך לכולן וכן בכל הברכות, איך הוא הדין אם שניהם יש להם לברך ברכה זו אך כ"א דבר אחר, דהיינו שאחד מברך על נר חנוכה ואחד קנה כלים חדשים אם יוכל האחד לצאת בברכת חברו, כיון דכ"א מברך הברכה על ענין בפנ"ע. ולכאור' הסברא פשוטה דבכ"ה"ג לא נפיק האחד בברכת חברו כיון דכ"א הוא מחויב בפנ"ע על ענין אחר" עכ"ל. ומצאנו

עוד במשנ"ב סי' ח' סקי"ד בשם הפמ"ג דעשרה שלובשים טליתות חדשות יברך כ"א שהחיינו לעצמו ולא אחד לכולם, ובפמ"ג האריך לבאר דאין ע"ז דין ערבות, אך לא פירש מ"ט לא מהני מדין שומע כעונה. ולהנ"ל אפשר דהוי כב' חיובים שונים כי כ"א מברך על שמחת עצמו. (ובספר שלמי תודה פורים סי' ט"ו כ' הגרב"צ פלמן שליט"א לדון מה"ט אם בקידוש ליל יו"ט יכול המקדש להוציא בשהחיינו גם את אחד המסובין שיש לו בגד חדש).

ויש להסתפק לפ"ז אם אחד מברך להפריש מעשר על מעשר ראשון, האם יכול להוציא לחבירו המפריש מע"ש, או אם מברך על מצות עירוב על עירובי חצירות אם יכול להוציא חבירו שעושה עירוב תבשילין, (ומור"ח שליט"א בספרו שערי זבולון סי' פ"ה דן בזה מצד אחר דמשמעות ל' "עירוב" משתנה מע"ח לע"ח, וע"ע מש"כ בזה מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א בנחל איתן סי' ט"ו ס"ב סקי"א, ודן בזה גם לענין ברכת 'שעשה לי כל צרכי', ואכמ"ל).

כיו"ב ראיתי בכתבי מו"ר שהסתפק לענין בן חו"ל ששכח יעלה ויבא בברהמ"ז ביו"ט שני של גלויות וחייב לחזור, האם יכול לצאת יד"ח מבן א"י שמברך ברהמ"ז ומזכיר יעלה ויבא מדין חוה"מ, די"ל דכיון דחיובו לא אלים כולי האי אינו יכול להוציא. וכן נפ"מ במי ששכח רצה בסעודה שניה בשבת אם יכול לצאת ממי שמברך ברהמ"ז על סעודה שלישית. וכן איש ששכח יעלה ויבא ביו"ט אם יכול לצאת מאשה לפ"ד הגרע"א בשו"ת סי' א' שלאשה אין ההזכרה מעכבת ביו"ט. והסיק דלפ"ד בכל הני גווני שפיר דמי ויכול להוציא. [ולכא' בגווני הנ"ל יש לצרף בלא"ה הא דמדינא אפשר להוציא בברהמ"ז אף בלא אכילה כלל לד' המג"א סוס"י קצ"ז, ובשו"ע שם מבואר דמי שאכל כזית יכול להוציא מי שאכל כדי שביעה אע"פ שזה דאו' וזה דרבנן, וא"כ כ"ש בניד"ד. אך אינו מוכרע, דשם הרי הוא מדין ערבות כמבואר בתוס' ורא"ש מח. והו"ד במשנ"ב שם, אולם לענין להוציא בן חו"ל ביעלה ויבא, הלא קי"ל דאין ערבות לבן א"י על בן חו"ל ביו"ט שני של גלויות משום דחשיב לאו בר חיובא כמו בן עיר שאינו מוציא בן כרך בקריאת המגילה (עי' גליון רע"א סי' תצ"ו ס"ג), וא"כ ה"נ בזה י"ל דלגבי חיוב יעלה ויבא של בן חו"ל שהוא לעיכובא חשיב בן א"י לאו בר חיובא, ויש לדון בזה. ומ"מ לענין סעודה שניה ושלישית בשבת ודאי מסתבר דיכול להוציא מדין ערבות].

עוד כתב מו"ר בשם הגר"א אברהם דירנפלד שליט"א דיש להסתפק אם יכול בן חו"ל לצאת מבן א"י בברכת לישב בסוכה בליל יו"ט שני של סוכות על הכזית חובה, דלענין זה הוי הבן א"י לאו בר חיובא. וכתב מו"ר דנראה דמהני, דהא בפשוטו מי שבירך לישב בסוכה בתוספת יו"ט (להשיטות דיש תוספת יו"ט על מצות סוכה) יוצא בזה גם על הכזית חובה שאוכל משתחשך, וה"נ דכוותה, עכ"ד. אך לענ"ד יש להוכיח לא כן מדברי המשנ"ב בסי' תרל"ט סקכ"ה שכתב בזה"ל; 'ואם בירך בין השמשות ואכל כזית צריך לחזור ולאכול כזית בלילה ודאי אבל ברכת לישב בסוכה לא יברך שנית דספק ברכות להקל'. ומשמע להדיא דרק משום ספיקא דביה"ש א"צ לברך אבל אם אכל מבעו"י בתוספת יו"ט צריך לחזור ולברך משתחשך, אע"פ שד' המשנ"ב דיש תוספת יו"ט על מצות סוכה כמבואר בביה"ל שם ס"ג ד"ה ולא יאכל (במוסגר) וחלה ברכתו על מצות ישיבת סוכה, ואכמ"ל. [שוב העירוני דהמשנ"ב איירי באכל כזית דאז אין ברכה מצד המצות סוכה דשאר הימים, ואפשר דאם אכל כביצה ועוד שפיר מהני הברכה מדינא גם לכזית חובה שאוכל בלילה].

כיו"ב שמענו בשם מרן הגריש"א שליט"א בפורים המשולש תשס"ח דבן עיר ובן כרך אינם מוציאים זא"ז בקריאת המגילה הואיל ויסוד חיובם שונה, זה מחובת י"ד וזה מחובת ט"ו. (אולם אח"כ שמעתי מהגר"י דרזי שליט"א שחזר בו ונקט דבשנה זו הפקיעו חובת ט"ו מבן כרך והטילו עליו חובת י"ד כבן עיר ונמצא שחיובם שווה לגמרי). וכע"ז עי' ספר מקראי קודש פורים סי' ט"ו להגרצ"פ פראנק זצ"ל שדן

ואחד השומעים הקשה, דהנה בכל מוציא את חבריו מדין ערבות בברכת המצוות כמו הגפן והמוציא, וכגון מוציא ידי חובה בהמוציא דליל הפדר, שהשומע יכול אח"כ לאכול בשר וכל מטעמים מחמת האי המוציא, והיינו שהמוציא מתייחס גם לדברים שאינם שייכים למצוה, שכיון שנחשב להשומע שאמר המוציא מועיל לו להכל, וא"כ אולי היה להקשות דאף הכא אם נחשב שאמר הברלה כבר יועיל לו לכל מילי. ואין זו קושיא כלל, כיון דכל הנ"ל מדברי החזו"א הוא בשומע ברכה שמתחילתה חיובה כפול או הלל שחיובו כפול ובכחאי גזונא אמרינן דבמה שהאומר מחויב נחשב כשומע ויוצא ומה שאינו מחויב כאילו לא שמע, אבל בהמוציא דמצוה חיובו גמור ושומע ויוצא בו כמות שהוא מכל צדדיו, רק שאח"כ יש דין נוסף שאם בירך המוציא הוא מועיל לו לעד ה'.

ובשו"ת בצל החכמה כתב דהמקדש ביום טוב שחל בשבת בשחרית ושבת שזה יום טוב דצריך לקדש שנית.

[הוספת רבינו שליט"א; ודע דיש עוד נפ"מ בכלל האי נידון, מי שנמצא סמוך לבלות היום ויכול להספיק רק הלל בדילוג, דאם יש כאן נמי תקנת ר"ח יקרא מיהת האי הלל, ולדברינו י"ל דיקרא, והעירוי דבספר והיא תהלתך איתא דלא יאמר.

והרב מרדכי וקנין שליט"א הראה לדברי הב"י בס' תכ"ב בשם שכלי הלקט בשם הגאונים, דרמזו דוד בתהילים ל"ב ראשי חדשים של הלל, (ועי' בפר"ח ומאמר מרדכי שחקשו הא בר"ה לא קרינן), ע"כ].

בבן עיר שקורא מגילה ביום אחר פלג המנחה אם יכול להוציא בזה בן כרך לחובת קריאה דלילה. עוד אשכחן שדנו בפורים המשולש אם יכול בן כרך להוציא בן עיר בשהיינו ביום, כי לבן עיר קאי גם על סעודה ומשלוח מנות ולבן כרך קאי רק על מגילה ומתנות לאביונים, ובס' שלמי תודה פורים סי' ל"ט כתב דראוי שלא יברך בן כרך, אך בספר פסקי שמועות כתב בשם הגר"נ קרליץ שליט"א דמהני כי יוצא בברכה מדין שומע כעונה ומכוין למה שהוא צריך, וזה שייך לניד"ד.

אולם הנה בספר יו"ט שני כהלכתו פ"ח סט"ו כתב בשם הגרשז"א דבן א"י יכול להוציא בן חו"ל בקידוש של יום ובהבדלה ביו"ט שני שחל בשבת, וכ"כ בשם הגריש"א לענין קידוש ובשם הקה"י לענין הבדלה (דלא כהעובדא דהגר"מ סולוביצ'יק עם החזו"א), וצ"ע מאי שנא מיו"ט שני בחול שנקט הגרשז"א דלא מהני. [והנה בשש"כ פנ"א הערה נ"ו מבואר טעם אחר דלא מהני להוציא ביו"ט שני שחל בחול, משום דבעינן היכר שהוא לקידוש היום וכיון שלבן א"י הוא ברכת הנהנין גרידא לא מהני לבן חו"ל, וסברא זו אינה קיימת ביו"ט שני שחל בשבת, אבל בהוספות בח"ג שם כתב בשם הגרשז"א שהתבונן שוב במה שנכתב בשמו בספר יו"ט שני כהלכתו לענין יו"ט שני שחל בשבת ולא פשוט אצלו דין זה ע"ש, ולכאור' כוונתו כנ"ל דהו"ב כב' חיובים שונים].

ומסברא היה נראה לחלק בזה, דכל הנידון הוא כשב' החיובים הם ב' ענינים, ומשמעות קיום החיוב משתנה ביניהם, אך כשהחיוב הוא אותו חיוב ורק המחייבים שונים מהני, וכגון קריאת המגילה דבן עיר ובן כרך הוי אותו חיוב ממש ורק שיסוד החיוב שונה, וה"נ קידוש היום ביו"ט שני שחל בשבת י"ל דהוי אותו ענין ממש ורק שהמחייבים שונים, משא"כ לענין יו"ט שני שחל בחול דהמוציא מברך ברכת הנהנין והיוצא זקוק לברכת קידוש, [אך אפשר דתלוי בנידון האחרונים אם ברכת בפה"ג של קידוש היום ענינו ברכת הנהנין גרידא ומצוות הקידוש היא רק השתיה לכבודו של היום או שהברכה עצמה היא חלק מהקידוש דהוי כעין שירה על היין, והובאו הצדדים לעיל בהערות לסוס"י ט']. (אמנם בנידון המקראי קדש הנ"ל יתכן

דלא מהני כי אצל המוציא הוא "קריאת המגילה ביום י"ד" ואילו אצל השומע הוא "קריאת המגילה בליל ט"ו". ולפ"ז מסתבר לכאור' דה"נ בהלל אין שום חילוק בין הלל דר"ח להלל דחנוכה ורק המחייבים שונים.

ויש להוסיף בביאור הדבר, דהנה בחזו"א סי' כ"ט ביאר דברכה וקריאה שאינה מחוייבת לא הוי 'קריאה של מצוה' לצאת ממנה, וכתב עוד דאף אם הוי קריאה של מצוה למוציא לא חשיב קריאה של מצוה לשומע בלא כוונת שומע ומשמיע שמייחסת הקריאה גם לחובתו של השומע, וממילא י"ל דבב' חיובים שונים הדבר מתחלק, דהוי 'קריאה של מצוה' של חיוב מסוים זה ולא של חיוב אחר, אך כאמור מסתבר דזהו רק כשחלוקים בעצם מהות החיוב ולא רק במחייב. אכן מצאנו עוד דין שישד בזכרון שמואל סי' י"ח מדברי הראשונים, דיש דין גם מצד המוציא שיהא בר חיובא כדי להוציא את השומע ממנו, וממילא יש לדון דבעינן שיהא בר חיובא בחיובו של השומע דוקא, ואף בב' מחייבים שונים לא מהני, וצ"ת. [ועי' מש"כ בדברי הזכרון שמואל בחלק הסימנים סוס"י ג'].

ה. אמנם יל"ע לענין ברהמ"ז על המצה בליל הסדר שנקטו כמה אחרונים שיכול להוציא כמו בברכה ראשונה (עי' שעה"צ סי' תפ"ד סק"ה), אם מהני נמי לשאר המאכלים שאכל בסעודה לפמש"כ כמה אחרונים שדברים הבאים שלא מחמת הסעודה נפטרים בברהמ"ז מפני שברהמ"ז פוטר את כל הסעודה ולא מדין עיקר וטפל (דהא אינם טפלים ולא נפטרים בברכה ראשונה). והיינו דחייבים בברכה בפנ"ע אלא דנפטרים בברהמ"ז בפנ"ע, (ובביה"ל סי' ר' דן בשם הפמ"ג דסגי להו בברכה אחת מברהמ"ז!), ועי' מש"כ בזה בחלק הסימנים סי' י"ג אות ד'.

סימן י"ד

מכתב בכמה ענינים הנידונים בספר

אם המתברך חשיב כבירכו עליו [גרירה לגרירה] ♦ סברא מחודשת להקדים אכילה לשתייה ♦ בירך על פרי ודעתו לאכול פרי נוסף האם יכול להימלך לאחר הברכה ולהתחיל באכילת השני

לקדם הג"ר שמואל דרזי שליט"א

מה מאד התענגתי לשאוב נופת צופים מגליונות הספר המעולף ספרים, שכל ההוגה בהם רואה אור יקרות^א.

אם המתברך חשיב כבירכו עליו [אם י"ש גרירה לגרירה]
בדינא דהרשב"א דמ"מ הברכה חיילא על הראשון [גם במכיון להדיא], ורק דרך גררא אינו מועיל.

א [והנה בסימן ה' ב דין בדינא דהרשב"א דאינו בדין שיפמור הבלתי חשוב את החשוב דרך גררא אלא רק במכיון להדיא, ואסברה כת"ר בטוטו"ד דאע"ג דלחמחבר בנפל מידו חייב לברך על השני אף דכיון להדיא וא"כ תיקשי אהדדי, אלא דשאני

והנה העלה כת"ר בסימן ד' ג דדינא דהרשב"א איתמר רק לענין שבעת המינים או חביב ולא לענין גדול, וגם לענין שלם חדית כת"ר דלא איתמר דינא דהרשב"א, דיש חילוק בין מעלות בחומר ובין מעלות בצורה.

א. קובץ ברכת שמואל בעניני ברכת הזימון וברכות הנהנין.

ב. בספרינו סי' קפ"ב.

ג. בספרינו סי' כ"ו.

ומעתה יש לעיין בבירך על פרי שאינו שלם ואינו חביב והיה לפניו זולתו גם פרי חביב וגם פרי שלם, ולא כיון להדיא עליהם רק דרך גררא. והנה נמצא דהשלם נפטר כיון דהוה רק מעלת צורה - למאי דהעלה כת"ר, והשתא הרי בבירך על השלם פטר החביב גם דרך גררא, כיון ששלם בדיני הקדימה קודם לחביב, וא"כ כיון דהשלם נתברך שוב חיילא הברכה על החביב, ואך י"ל דתליא בפלוגתא רבנן בתראי בהא דיש אומרים דין הבדלה אינו פוטר יין שבסעודה כיון שנשל ידיו בנתיים, ולא דמי לקידוש שהוא חלק מהסעודה משא"כ הבדלה, ולא דמי לדין קודם הסעודה שפוטר שפותח הבני מעיים כיון דאתעביד להבדלה כמבואר בס' קע"ד ס"ד ובס' רצ"ט, אך יין הבדלה יפטר יין אחר שלפני נטילת ידים, ויל"ד אם לאחר ששתה קודם נט"י ב' הכוסות של הבדלה וכוס אחרת, אם יצטרך לברך בסעודה על הכוס השלישית, יעוי' בא"ר סי' קע"ד, ושורש הנידון אם המתברך חשיב כבירכו עליו.

וכן יש נפק"מ בשינוי מקום בגווני שרואה את מקומו דלא הוי שינוי מקום, ואם רואה במקום השני ואכל שם, ובשלישית אוכל במקום שאינו רואה את המקום הראשון אבל רואה את המקום השני.

ומעתה בנידו"ד נמי נימא הכי דיהא תליא בהאי נידון, דאם המתברך כמברך הו"ל השלם כבירכו עליו ושוב יפטר החביב, וא"כ יהא תליא בהא פלוגתא. אך אפ"ל דאינו כן ולא נפטר החביב, דהנה דיני

הקדימה מתייחסים רק לאכילה הראשונה, וכגון ביש לפניו ג' דברים הראשון גדול השני בינוני והשלישי קטן, מברך על הגדול, ואח"כ יוכל לאכול הקטן לפני הבינוני, וא"כ איך נימא דכיון דהשלם נתברך יכול לפטור החביב, הרי בשלמא במברך על השלם ממש נתקיימו דיני הקדימה ויפטר החביב דרך גררא, אבל כאן אין לשלם מעלת קדימה לגבי החביב, וא"כ אף אם מתברך כמברך היאך יועיל לפטור החביב.

אך באמת הנה יש לעיין בהיו לפניו שני חביבים שוים ועוד אחד פחות חביב, ובירך עליו וכיון להדיא רק על אחד החביבים, דבזה י"ל דתליא בהנידון אם מתברך כמברך, והשתא נימא דנהי דשלם נחשב ישנו בדין וחביב נחשב אינו בדין לגבי דינא דהרשב"א, מ"מ אחד לגבי השני דהיינו השלם והחביב לא גרע השלם מהחביב, [כלומר כשם דבנידון הנ"ל בשניהם חביבים תליא בדין דמברך כמתברך, הכי נמי לענין שלם וחביב אמנם אין כאן דיני קדימה לשלם כיון שלא בירכו עליו, אבל מ"מ לא גרע במעלתו מחביב, ואמנם שלם אינו מעלה בחומר ואין בו דינא דהרשב"א כמו בחביב, מ"מ לא נגרעה מעלתו מפני כן], וכל זה צריך תלמוד.

סברא מחודשת להקדים אכילה
לשתיה

ב] והנה כתב כת"ר בס' ג' לענין נידון הגינת ורדים שבירך על המשקין, ולא נתכוין על האוכלין להדיא רק דרך גררא, דאיכא דסברי

בירך על פרי ודעתו לאכול פרי
נוסף האם יכול להימלך לאחר
הברכה ולהתחיל באכילת השני

ג] והנה בדינא דהפרמ"ג דאייתי כת"ר בס"י
ה' ד' דבנפל הפרי נפטר השני במכיון מיהת,
ובמשנ"ב הקיל אפי' בסתמא [כלומר במונח
לפניו ומשום דספק ברכות להקל], ואייתי
כת"ר דהפרמ"ג כתב דגם בלי נפל יכול להמלך
ולאכול השני להרמ"א, הנה אם נימא דגם
להרמ"א הוא כן רק מספיקא דדינא דאמרינן
ספק ברכות להקל, אזי לא יהא רשאי להמלך.
וביותר מזה אף שהשני גדול יותר או אפי'
חביב יותר וכיון להדיא לפוטרו, הנה אם דינא
דכוונת הרמ"א בתורת ודאי יתחייב להמלך
משום דיני הקדימה, אך אם הוה רק מספק
יאסר לו להמלך.

ואם כבר נמלך, אם נימא דדין הרמ"א הוא
רק מספיקא דדינא יש להסתפק מה
יעשה [כלומר דשמא כיון שנמלך כבר
נתבטלה הברכה מן הראשון]. ונראה דיחזור
מהמלכתו, דהרי עדיין רצונו לאכול הראשון
אלא שרצה לשנות סדר אכילתו ולאכולו אחרי
השני, וא"כ לא התבטלה הברכה ממנו.

דע"ז אמרינן אינו בדין, ואיכא דסברי דאין כלל
דיני קדימה באוכל ומשקה, עי' בגינת ורדים
סי' ד' ואילך, ובפמ"ג בסוס"י רי"א במשב"ז
אות ו' כתב דאין קדימה באוכל ומשקה ויקדים
איזה שירצה.

ולעני"ד נראה לדון בדבר חדש דאוכל
קודם מדינא, למש"כ בתהל"ד
דבמשקין אין מעלת גדול וביש לפניו שתי
כוסות ובאחת יותר מאשר בשניה, יכול לברך
על איזה שירצה, דמשקין כמאן דמפרתי דמי,
ולדבריו במוזג לעצמו כוס ורוצה לשתות
כמה כוסות יכול לכתחילה למוזג פחות מכל
הכוס ולא נימא שיברך על הגדול, וא"כ
נמצא דהאוכל הקטן ביותר גדול מהמשקה
הגדול ביותר.

ולפיי"ז אם יש לפניו דבר שדינו כאוכל
וע"י פעולה יהפך למשקה, לא
יעשה כן אלא יתחיל באוכל ואח"כ יעשה מה
שירצה, אמנם לענין נידון הגינת ורדים [כלומר
לענין דיעבד] ליכא נפקותא בדברינו למה
שהעלה כת"ר הגדול אינו בכלל דינא
דהרשב"א.

כ"ז הינם רק פירות ופירי פירות מהעיון בשביבי נוגה של הספר הנעלה
אשר בס"ד יפיץ קרני הוד לשמחת לב המעיניים, ואברך בכל טוב ברוכב
ברכה ושימשיך לזכות את הכלל בתורתו.

כעתירת אברהם גנחובסקי

בירורי ברכות

★ ★ ★

מראי מקומות בפרק

כיצד מברכין

מראי מקומות פרק כיצד מברכין

המראי מקומות נכתבו לתועלת בני החבורה בעת הלימוד בזמן קיץ - אלול תש"ע. הושם דגש להביא בעיקר את המ"מ הנוגעים לעיקרי הסוגיא ובקיצור נמרץ למען דעת במה להניח את עיקר העיון בתחילת לימוד הסוגיא.

המ"מ כוללים את הסוגיות הבאות; קדימה בברכות (מא.), קדימה בברכת הפת (לט:), דברים הבאים בסעודה (מא:), יין פוטר כל מיני משקין (שם), יין שלפני המזון ושלאחר המזון (שם), היסח הדעת בסעודה (מב.), אתכא דריש גלותא סמכין (שם), עיקר וטפל (מד.), כל שיש בו מחמשת המינים (לז:), פת הבאה בכיסנין (מב. - לח.), חביצא (לז:), טרוקנין (שם), מי פירות (לח.), טרימא (שם).

סוגיית קדימה בברכות

מתני' מ' ע"ב היו לפניו מינין הרבה, גמ' מ"א ע"א אמר עולא עד ע"ב איתמר. רש"י, תוס', מהרש"ל ומהרש"א וביאור הגר"א בד' התוס', רא"ש סי' כ"ה, חי' הרשב"א באריכות בכל הסוגיא, רבינו יונה, חי' הרא"ה והריטב"א.

רמב"ם פ"ח הי"ג ונו"כ, טור ב"י וב"ח סי' רי"א, שו"ע מג"א ט"ז וביאור הגר"א, ביה"ל ושעה"צ.

נחלת דוד באריכות, אבן האזל פ"ח הי"ג, חי' ראל"מ סי' א'.

קדימה בברכות

♦ בדעת עולא באין ברכותיהן שוות, עיין תוס' רא"ש בדעת רש"י וכן דעת רוב הראשונים, וכן הביא הטור בשם הסמ"ק, ועיין בפר"ח סי' רי"א סק"א מה שהקשה ע"ז מהגמ', ועיין דעת הרא"ש (וכ"כ הראבי"ה ומג"א סק"ב בדעת רש"י), ועיין דעת המרדכי ועוד ראשונים שהובאו בב"י ובא"ר, ועיין דעת הרא"ש סי' כ"ה בשיטת בה"ג וכן דעת הרא"ה והריטב"א, ועיין בב"י שכתב שיטה מחודשת בדעת הרמב"ם.

תשלב בירורי מראי מקומות פרק כיצד מברכין ברכות

- ♦ **בקושית הרא"ש על הבה"ג** עיין בתפארת שמואל על הרא"ש, מג"א סי' רי"א ס"ק ב' ובט"ז, פמ"ג מ"ז ס"ק ה', דרישה, בית מאיר, ביאור הגר"א, רעק"א.
- ♦ **בדעת הרא"ש בדינא דרב יצחק אי חטיה איירי שעשאו תבשיל או פת או אף בכוסס** עיין טור, ב"י, ביאור הגר"א.
- ♦ **בדעת הבה"ג האם מין ז' קודם או ברכה המבוררת (לתוס' ולרא"ש)** עיין מהרש"ל, מג"א ס"ק ד' וס"ק ח' ובביאור הגר"א וברש"ש, ועיין בלשון הבה"ג (הל' ברכות פ"ו).
- ♦ **האם יש קדימה למין ז' בששניהם חביבים** לדעת הראשונים דלעולא אזלינן באב"ש בתר חביב, עיין מ"ב ס"ק כ"ז שהביא בזה פלוגתא בין המג"א לביאור הגר"א, ועיין היטב בביאור הגר"א סקט"ו, ועיין חי' ראל"מ סי' א' אות ב' באריכות בביאור סברת המג"א.
- ♦ **לענין קדימת שלם** עיין מ"ב סק"ד בשם המג"א לגבי ברכותיהן שוות, ועיי"ש בשעה"צ סק"ה במה שמסתפק לענין אין ברכותיהן שוות.
- ♦ **בשיטת הרמב"ם** עיין ב"י ובביאור הגר"א ובט"ז ס"ק א'.
- ♦ **לענין ברכה אחרונה אי דוקא למין ז' איכא דין קדימה או אף לחביב** עיין צ"ח (מ"א ע"ב ד"ה איתמר) ובאשל אברהם (בוטשאטש).
- ♦ **בגוונא דמוציא חבירו בברכתו האם אזלינן בתר חביבות השומע או בתר מה דחביב למברך** עיין מהרש"א בחי' אגדות (ל"ט א') ויעו"י במאירי ובספר המאורות.

סוגיית קדימה בברכת הפת

- ל"ט ע"א אמר רב חייא בר אשי עד סוף ע"ב, רש"י, תוס', תר"י, הראב"ד בהשגות על ספר המאור, רשב"א, ריטב"א. טור וב"י סי' קס"ח, שו"ע ונו"כ.**
- ♦ עיין בדרכו של הרמב"ן בביאור הסוגיא.
  - ♦ **בדברי רש"י** עיין בפנ"י, צ"ח ובדברי דוד. יעו"י בתוס' הרא"ש.
  - ♦ **בביאור הל' "מצוה מן המובחר"** עיין בתר"י ובמה שכתב בזה הפמ"ג במשב"ז ס"ק א'.
  - ♦ **בתוד"ה מברך על הפתיתין במש"כ דהוי סברות הפוכות לדברי רש"י** עיין בפנ"י ובמה שביאר דברי התוס' שכתבו "והוא הדין על השלמין אם ירצה".
  - ♦ **בתוד"ה כל היכא דאיכא כהן** עיין בקושית רעק"א וברש"ש.
  - ♦ **ברש"י "ובוצע או משתיהן או מן השלמה"** עיין רא"ש סוף סי' כ"א.
  - ♦ **בדעת הרמב"ם** עיין במג"א ובערוך השולחן סעי' ה'.

מ"א ע"ב אין לך דבר שטעון ברכה לפניו ואינו טעון ברכה לאחריו אלא פהב"כ בלבד

עיין ברש"י ובתוס'. ובביאור ד' רש"י יעו"י בראש יוסף ובביאור הגר"א סי' ר"ח ס"ט, ובביאור הצ"ח. ויעו"י ברבינו יונה. ובביאור ד' התוס' עיין ברכת ראש ובאמרי נועם (להגר"א), וכן נראה ברשב"א.

♦ **במה שכתבו התוס' "בתוך הסעודה קודם בהמ"ז" אי עיקר כוונתם לתוך הסעודה או לקודם בהמ"ז אף שזה לאחר הסעודה עיין בביאור הגר"א סי' קס"ח ס"ח, ובפנ"י, ויעו"י ברשב"א וברא"ש סי' ל' וברבינו יונה.**

סוגיית דברים הבאים בסעודה

מ"א ע"ב איתמר הביאו לפניהם תאנים וענבים עד סוף העמוד. רש"י ותוס', רא"ש סי' כ"ו-ל', תוס' הרא"ש, ראב"ד ובעה"מ, רבינו יונה, חי' הרשב"א באריכות, חי' הרא"ה.

טור ושו"ע סי' קע"ז ונו"כ.

(ענין "יין פוטר כל מיני משקין" ו"פת הבאה בכיסנין" אחר ג' מידות דרב פפא).

דברים הבאים מחמת הסעודה

בדעת רש"י:

♦ **בקושית הראשונים על שיטת רש"י מהמשנה דמברך על העיקר ופוטר את הטפלה, עיין רשב"א ובתי' רבינו יונה, ובצל"ח שדייק כן בלשון רש"י, ובתי' הבעה"מ, ובמה שביאר בדבריו המג"א בסי' רי"ב ס"ק ב' (הובא במשנ"ב סי' קע"ז ס"ק י"ח), ובמה שכתב במשנ"ב שם ס"ק כ' ובשעה"צ שם.**

♦ **ועיין בצל"ח שתי' דקמ"ל רב פפא שעיקר פוטר את הטפלה גם מברכה אחרונה, ועיין בביאור הגר"א שם ובמאי שביאר בכונתו הדמשק אליעזר.**

♦ **עיין בתי' הפני יהושע ובתי' הברכת ראש.**

♦ **בקושיית הראשונים על פי' רש"י דמאי פריך דהיין יפטר בברכת הפת והרי אינו מלפתו, עיין בר"ח דאיירי בגוונא ששורה הפת ביין (דלא כתוס'), ויעו"י במג"א בסי' קס"ח ס"ק ל' שהביא ממנה"ל דכן ההלכה, וכתב המג"א דנראה שהוא מפרש"י בסוגיין, ועיי"ש בדעת המג"א והפמ"ג.**

♦ **ועיין בתי' רבינו יונה ובצל"ח ובפנ"י.**

בדעת התוס':

- ♦ יעו"י בבית מאיר שדן אי סברו דפת פוטר דוקא דברים שדרכו ללפת בהם את הפת. ויעו"י ביה"ל ד"ה ללפת ובשעה"צ ס"ק ב'.
- ♦ יעו"י במג"א ס"ק א' באוכל מעט פת אם פוטר דברים הבאים מחמת הסעודה ועיי"ש במחצית השקל ובפמ"ג ובמשנ"ב ס"ק ג' ובערוך השולחן.
- ועיין מה שהקשה באבן העוזר על המג"א (סי' קע"ד), ועיין בשו"ע הגר"ז בקו"א מש"כ ליישב, ובמגן גיבורים יישב באופן אחר.
- ועיין בדגול מרבבה סי' קס"ז על המג"א ס"ק ז' שכתב דאם אכל בשעת המוציא פחות מכזית אין אכילה זו חשובה שיגרר אחריו. ועיין באגרו"מ או"ח ח"ד סי' מ"א.
- ♦ יעו"י בתהלה לדוד ס"ק א' שדן לענין קומפוט הנאכל בסוף הסעודה שיהיה חילוק בין רוב הראשונים לרבינו יונה אי יברכו עליהם, ויעו"י בשו"ע הגר"ז ס"א דנקט כרבינו יונה, ועיין במעשה רב סי' פ"ב.

בדין אכילת פירות בתוך הסעודה

- ♦ עיין ברא"ה ובריטב"א, ויעו"י בתהלה לדוד סי' קע"ז מה שהביא מהשל"ה באכל הפירות לשובע, ועי' באבן העוזר.
- ♦ עיין ברא"ש סי' כ"ח, ובביאור ד' הרא"ש יעו"י בטור ובמה שכתבו בדבריו הפמ"ג וביאור הגר"א, ובביאור סברת הטור עיין בב"י, ועיין בט"ז מה שביאר בדעת הרא"ש.
- ♦ ובדעת רבינו יונה יעו"י בביאור הב"י ובביאור הט"ז ובפמ"ג.
- ♦ ובדברי השו"ע בענין זה יעו"י בלבושי שרד ובביה"ל ד"ה ולבסוף.

מאכל הגורר את תאות האכילה

- ♦ עי' ראב"ד ובמג"א סי' קע"ד ס"ק י"א וסי' קס"ח ס"ק כ"ב, ובמשנ"ב סי' קע"ד ס"ק ל"ט ובשעה"צ ס"ק מ"ה, ובשו"ע הגר"ז קו"א סי' קע"ז ס"ק ג'.
- ♦ ובאופן שהמאכל אינו בא לגרור תאות האכילה אלא מסייע בעיכול המזון עיי"ש במג"א ובחיי"א כלל מ"ג סי"א ובמשנ"ב סי' קע"ד ס"ק ל"ט.

דברים הבאים לאחר הסעודה

- ♦ עיין ביה"ל סי' קע"ז ד"ה שאין, ובמש"כ החזו"א בדבריו (סי' כ"ז סק"ב), ויעו"י בחזו"א שם ובס"ק ו' במה שביאר במחלוקת התוס' והרשב"א.
- ♦ הזמן שיש לברך על המאכלים שאין לפוטרם בברהמ"ז עיין במאירי י"ב ע"א.

- ♦ בבירך ברהמ"ז האם ברהמ"ז פוטרתו בדיעבד עיין שו"ע הגר"ז סי' קע"ד ס"ד לענין מי שאכל קודם סעודה ונתחייב בברכה האם ברהמ"ז פוטרתו, ועיין ט"ז סי' קצ"ז ס"ק ב'.
- ♦ בסילק ידו מהפת ולא משאר מאכלים הבאים מחמת הסעודה עיין חזו"א סי' כ"ז ס"ק ד' וס"ק ז' ובשו"ע הגר"ז (סי' קע"ז סוף ס"ו). ויש לדון לפ"ז בנהוג בער"פ שחל בשבת.
- ♦ בגדר "אחר הסעודה" עיין תוס' ורבינו יונה, ולענין סעודות גדולות עיין בבית הלוי סי' קע"ז ד"ה שאין.
- ♦ לענין מה שנהוג בשמחת נישואין שמסלקים השולחנות עיין בשו"ת שבט הלוי ח"א סי' ר"ה ובשו"ת אור לציון ח"ב פי"ב אות י"ג, ויש שהביאו דעות החולקים.

דברים הבאים לאחר הסעודה שנפטרים בברהמ"ז

- ♦ **בדין יין הבא לאחר הסעודה:** עיין רא"ש סי' כ"ו ובמאירי מ"א ע"ב ד"ה מה שביארנו, וכן דייק הפמ"ג בס"ק ע"ד א"א ס"ק ח' מדברי הרא"ש בפרק ערבי פסחים, וכן דייק הב"ח סי' קע"ד ד"ה ודוקא מלשון הטור. ויעוי' בבית הלוי סי' ר"ח ד"ה אבל שכן הוא דעת הרמב"ן והר"ן בפסחים. ועיין בדעת הרשב"א וברבינו יונה וכן ברשב"ם ותוס' בפסחים ק"ג ע"ב.
- ♦ **ובטעם הפטור** עיין ברשב"א דהוא מטעם "מיגו", ויעוי' ברשב"א בתשובות (סי' ע"ב) שגם על יין שלפני המזון אמרין להאי מיגו, ועיין ביד אפרים ע"ד המג"א סי' קע"ד ס"ק ט' מה שכתב בזה. ועיין עוד בטעם הפטור ברבינו יונה ובפמ"ג סי' קצ"ח מ"ז ס"ק ב', ועיין בתוס' בפסחים שם.
- ♦ **ולענין הלכה** עיין בבית הלוי סי' ר"ח שם.
- ♦ **בדין תמרים הבאים לאחר הסעודה:** עיין ברא"ה בסוגיין וברמב"ן במלחמות בפרק ערבי פסחים (כ"ד א' בשם יש אומרים) הריטב"א בהלכותיו (פ"ב הי"ז ופ"ג ה"ג) וברשב"א בתשובות (סי' ע"ב) וברשב"א מ"ח ע"א, ועיין מה שכתב הרשב"א מ"א ע"ב.
- ועיין בבה"ג (הובא ברשב"א ברא"ש) ובתוס' בסוגיין, ועיין באבן העוזר (ר"ח סי"ז) מה שכתב בדעת התוס'.
- ♦ **ובטעם הפטור** עיין ברא"ה ובפמ"ג סי' קצ"ג מ"ז ס"ק ב' ובמג"א סי' קע"ז ס"ק ו' ובפמ"ג שם.
- ♦ **ולענין הלכה** עיי"ש במג"א ובאבן העוזר (ר"ח סי"ז) ובפמ"ג (מ"ז סי' קצ"ג ס"ק ב') ובא"ר סי' קצ"ז ס"ק ז', ויעוי' בלבושי שרד על המג"א סי' קע"ז ס"ק ו'.
- וכן פסק באבן העוזר שם ובביאור הגר"א בסי' ר"ח עיי"ש, ויעוי' בבית הלוי שם.

- ♦ **בדין דייסא הבאה לאחר הסעודה:** עיין ברבינו יונה בסוגיין שכתב דברהמ"ז אינה פוטרת דייסא שאכלה בפנ"ע אף בדיעבד, וכן פסק המחבר (סי' ר"ח סי"ז), ועיי"ש במה שהשיג ע"ז הבאר הגולה, ועיין ברעק"א שם, ועיין במשנ"ב שם שהביא דעות החולקים על דעת המחבר, ועיין בפמ"ג (סי' קע"ז א"א ס"ק ה') שתלה דין זה בדין כשאכלה לאחר הסעודה, ועיין הכרעת הביה"ל.

♦ **בדין פת הבאה בכיסנין לאחר הסעודה:** עיין ברשב"א בסוגיין, ועיין ברעק"א (סי' קע"ז מג"א ס"ק ה'), ובדעת התוס' עיין פנ"י, ועיין בביאור הגר"א בפ"י דברי התוס'.

♦ **בדין פירות שאינם משבעת המינים לאחר הסעודה:** עיין בריטב"א וכו' בהלכותיו (פ"ג ה"ג).

בדין משקין הבאים בסעודה

עיין תוס', רא"ש, רבינו יונה, רא"ה.

♦ **לדעות המחייבות ברכה על מים בסעודה לענין שיכר ושאר משקין** עיין בשו"ע סי' קע"ד ס"ז ובמאמר מרדכי ס"ק ט' ובמרדכי (אות קלו).

♦ **לענין יי"ש בתוך הסעודה** עיין משנ"ב (ס"ק ל"ט) ושעה"צ (ס"ק מ"ה).

♦ **ולענין הלכה** עיין בשו"ע (קע"ד ס"ז) שהביא ב' הדעות, ובטעם הדעה המחייבת ברכה עיין בשו"ע שם ובשו"ע הגר"ז שם ס"ג ובערוה"ש ס"ג.

♦ **באם היה צמא קודם האכילה** יעוי' ברבינו יונה ובמה שביאר בשו"ע הגר"ז (סי' קע"ד ס"ב) בזה.

♦ **במי שצמא מחמת שיחה** יעוי' בב"י סי' קע"ד ד"ה כתוב באהל מועד, ולפ"ז יש לדון במי שצמא בחתונה מחמת הריקודים.

סוגיית יין פוטר כל מיני משקין

תוס' ד"ה ויין וד"ה אי הכי, רא"ש, דעת הרוקח (הובא בב"י ד"ה כתב הרוקח), רשב"א, רבינו יונה, מרדכי סי' קל"ו, ק"נ, שו"ע הגר"ז סי' קע"ד ס"ד, שו"ע ורמ"א סי' קע"ד ס"ב.

דין יין פוטר כל מיני משקין

♦ **אם קיי"ל כר' חייא בזה,** עיין תוס' ד"ה ויין ובמהרש"א ובפנ"י, ועיין בדעת הרא"ש, ובביאור החילוק עיין בספר גינת ורדים לפמ"ג (או"ח כלל א' ס"ב).

♦ **לענין אם יין פוטר אף מברכה ראשונה** עיין בדעת הרוקח (הובא בב"י בסי' קע"ד) וברמ"א סי' קע"ד ס"ב.

התנאים לדין יין פוטר שאר משקין

♦ **האם יין פוטר שאר משקין דוקא בתוך הסעודה,** כ"כ בהגהת ערך לחם למהריק"ש (הובא

בש"ע מהדו' מכון ירושלים), ועיין בראשונים בסגייטנו בענין זה.

♦ **האם בעינן דעתו עליהם או שיהיו לפניו בשעת הברכה**, עיין ברשב"א ובמאירי, ועיין בנשמת אדם (כלל נ"ה ס"ק א') שדן אם סגי שהמשקין לפניו בשעה שמברך על היין אף אם אין דעתו עליהם. ועיין ברבינו יונה בשם ר"ח. ועיין עוד במרדכי סי' קל"ו ובסי' ק"נ, ובביאור הנשמת אדם (שם).

ולהלכה עיין במשנ"ב ס"ק ג' ובשעה"צ ס"ק ה'. ועיין בדעת הא"ר ובש"ע הגר"ז ס"ד ובמהר"ם בנעט בדעת המרדכי הנ"ל. ועיין במקור חיים לחו"י דאין צריך דעת מפורשת אלא אם דרכו בכך סגי. ועיין בסדר ברכות הנהנין להגר"ז סוף פ"א בגדר "דעתו" בזה.

באיזה דברים יין פוטר

♦ **עיין מג"א סי' ר"ד ס"ק י"ז** שכתב דמי ששותה משקה שהוא ספק יין ספק שכר תאנים לא יפטרנו בברכת על הגפן עיי"ש, ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' י"ד וח"ח סי' קס"ו) לגבי משקין שברכתן בפה"ע.

♦ **בדין משקה שנקרש האם נדון כמאכל או כמשקה** דנפק"מ אם יפטר בברכת היין, עיין בספר מקור הברכה שהביא מכתב מהקה"י זצ"ל בענין זה. ועיין בשו"ת אור לציון שחילק בין גלידה חלבית לעשויה משאר משקין.

יין פוטר משקין לענין ברכה אחרונה

♦ עיין בשו"ע סי' ר"ח סעי' ט"ז דיין פוטר משקין אף לענין ברכה אחרונה, ובציור שהיין לא מחייב ב"א עיין בשעה"צ ס"ק ע' אם יברך על המשקין, ועיין בספר עמק ברכה (דיני ברכות הנהנין) שתמה עליו מדין עיקר וטפל, ועיין בשו"ע הגר"ז בסדר ברכות הנהנין (פ"א הכ"א) שפסק דיברך.

♦ **באופן שאין ברכת היין פוטרת את המשקין מברכה ראשונה** (כגון שלא קבע עליו או שלא היו לפניו) עיין במרדכי סי' ק"נ, מ"ב סי' ר"ח ס"ק ע"ב, ועיין שו"ע הגר"ז שם.

♦ **בשתה משקין קודם ששתה היין** עיין בשלטי גבורים ל"ב א' אות ב' ובמג"א סי' קע"ד ס"ק י"ד.

בגדר קביעות ביין

עיין חיי"א (כלל נ"ה ס"ה) ובמרדכי סי' קל"ו.

♦ **בדין כוס קידוש והבדלה** עיין ערוה"ש ס"ב, ועיין בדרך החיים וכ"כ התהלה לדוד בשם שו"ע הגר"ז סעי' ד'.

ועיין בהגהת רעק"א בשם ספר בתי כהונה סי' קע"ד ס"ב, ועיין בבאר היטב ס"ק ט', ועיין בדעת תורה למהרש"ם שכתב בדעת הבתי כהונה לחלק בין כוס של ברכה דברהמ"ז לכוס של קידוש.

♦ **אם שייך קביעות בזמניו** עיין ט"ז ס"ק ב', ועיי"ש בדגול מרבבה ופמ"ג (מ"ז ס"ק ב'), ועיין לעומת זה בדעת הטור סי' רי"ג ובדרכי משה אות ו' בדעת הטור ובמשנ"ב.

♦ **שיעור היין כדי לפטור שאר משקין** עיין פמ"ג (א"א סי' קע"ד ס"ק א') ובביה"ל ד"ה יין ובערוה"ש ס"ג, ובלא שמה מלא לוגמיו עיין בביה"ל שם.

יין בתוך המזון אם פוטר את שלאחר המזון

♦ כתבו הראשונים דיין שבתוך המזון אינו פוטר את היין שלאחר המזון, ובטעם הדבר עיין תוס', רא"ה, ריטב"א, ועיין ברש"י ד"ה אם תמצי לומר.

♦ **באופן שמתכוין לפטור** עיין ברשב"א לענין פת ופרפרת ובדרכי משה סי' קע"ו ס"ג בשם השלטי גיבורים.

♦ בתוס' כתב דאין דין זה נוהג בזמננו. ובביאור הענין עיין במג"א סי' קע"ד ס"ג ובשו"ע הגר"ז בקו"א ס"ט ובלבוש סי' קע"ד ס"ב.

יין שלפני המזון פוטר את היין שבתוך המזון

♦ התוס' כתבו דדוקא אם שותה היין לאחר נט"י יפטור את היין שבתוך המזון, ובביאור דבריו עיין ט"ז סי' רצ"ט ס"ו, ועיין פמ"ג ובראש יוסף ובשו"ע הגר"ז בקו"א ס"ה שביארו באופן אחר.

♦ **לענין אם בעינן דעתו לשתות בתוך הסעודה כדי לפטור או אף בסתמא** עיין בשעה"צ ס"ק י"ב שהקשה דתוס' והרא"ש סותרים דבריהם בזה.

♦ **ועיין בדעת הרא"ש** בפרק ערבי פסחים סי' ד' דגם אם שותה קודם נט"י הריהו פוטר את היין שבתוך המזון.

♦ ובעיקר שיטת התוס' הקשו הפוסקים דסותרים לדבריהם בדף מ"ג ע"א ד"ה בא, ועיין בביאור הגר"א ס"ק ז', (עיין שעה"צ ס"ק כ"א), ועיין במג"א ס"ק ו', ועיין בפמ"ג, ועיין בישובו של שו"ע הגר"ז בקו"א.

♦ **ובדעת התוס' לענין קידוש שפוטר יין שבתוך המזון** עיין בלבושי שרד וכן כתוב בצ"ח, ועיין ביה"ל ד"ה יין הבדלה.

♦ **אם יין של קידוש והבדלה פוטר יין שלאחר המזון** עיין ב"ח וט"ז ס"ק ה' ובמ"א ס"ק ד' ובפמ"ג.

♦ **בדין השותה לצמאו קודם נטילה** עיין במ"א ס"ק ה' ופמ"ג ובמחצית השקל, ועיין בדגול מרובה.

יין קודם הסעודה לענין ברכה אחרונה

♦ עיין שיטת התוס' בפסחים ק' ע"ב סוד"ה ידי יין, וכן מוכח בטור בסי' תע"ג לענין ברכה אחרונה על הכרפס.

בירורי מראי מקומות פרק כיצד מברכין ברכות תשלט

- ♦ ועיין בדעת הרי"ף בפסחים (כ"ד א') ובביאור הראשונים בדבריו, עיין בר"ן ובבעה"מ, ועיין בראב"ד במה שהשיג על הבעה"מ, ועיין עוד במה שהקשו הרמב"ן והרא"ש על דברי הבעה"מ.
- ♦ **בדעת הרי"ף דיש לברך על היין שלפני המזון** נחלקו הפמ"ג (סי' קע"ד א"א י"ד) והגר"ז בקו"א שם ס"ק ה' האם צריך לברך מיד אחר השתיה או קודם ברהמ"ז.
- ♦ עיין בשיטת הרמב"ן והר"ן.
- ♦ עיין בשיטת הבעה"מ, ועיין ברמב"ן במלחמות ובר"ן שדחו דבריו.
- ♦ עיין בתוס' בפסחים ק"ג ע"א ד"ה אנא בענין שיטת הגאונים, ועיין בחידושי אנשי שם על המרדכי.
- ♦ **בשיטת הבעה"מ לגבי אם שתה משקין קודם הסעודה** עיין בביאור המ"א קע"ד ס"ק י"ד, ועיין בבאור החי"א כלל מ"א והגר"ז בקו"א ס"ק ז', ועיין בשעה"צ סי' קע"ו ס"ק ה', ועיין בדברי המחצית השקל שם.
- ♦ עיין בשיטת הרא"ש בפסחים סי' כ"ד, ועיין במה שהקשה עליו בתהלה לדוד סי' קע"ד ס"ק ט', ועיין במה שהקשה עליו המג"א סי' רצ"ט ס"ק י"א.
- ♦ עיין בשיטת הטור כפי מה שמתבאר בדבריו בסי' רע"ב ובסי' רצ"ט.

סוגיית היסח הדעת בסעודה

- גמ' מ"ב ע"א רב פפא איקלע וכו' עד מתני' ברכ.
- ♦ עיין רש"י בסוגיין ובפסחים (ק"ג ע"ב ד"ה כיון), ועיין רש"י בחולין פ"ו ע"ב ד"ה כיון, והקשו הפוסקים דסותר לדבריו בברכות, ועיין ב"ח וביאור הגר"א בסי' קע"ט, ועיין בדרישה ובהפלאה ובדמשק אליעזר שישבו דברי רש"י, ועיין בביה"ל ד"ה עד שיברך.
  - ♦ **בטעם דיברך תחילה ברהמ"ז** עיין רשב"א וריטב"א, ועיין ברש"י ובקושיית הטור סי' קע"ט, ובבעה"מ פסחים י"ט ע"ב, ועיין בהשגות הראב"ד והר"ן שם במה שהשיגו על הבעה"מ.
  - ♦ ועיין בדעת התוס' בסוגיין ובפסחים ק"א ע"ב ד"ה כשהן, וכן הוא בחולין ד"ה אסור, וראה בפנ"י שביאר דרש"י ותוס' אזלו לשיטתייהו לילל במידה הג' דרב פפא, ועיין שם דמסיק בסוף דגם תוס' סברי כדעת רש"י. ועיין בזה בביאור הגר"א, ועיין בחזו"א סי' כ"ז.
  - ♦ **במסקנת הסוגיא דדוקא בנטל ידיו הוי היסח הדעת** הקשו הראשונים מפסחים ק"ג ע"ב, ועיין ברא"ה ובריטב"א, ועיין ברבינו יונה שביאר באופן אחר, ועיין בר"ן מש"כ בזה, ועיין בפמ"ג. ועיין ברא"ש שחלק ע"ד רבינו יונה.
- ועיין בפסחים ק"ג ע"ב דאיתא שם דאמימר בירך על כל כוס וכוס ששתה בסעודה משום שהיה נמלך, וכן בגמ' להלן מ"ב ע"ב דאביי עשה כן, ולדברי הרא"ש קשיא. ועיין באבן העוזר ובבית מאיר מה שכתבו ליישב. ועיין במשנ"ב ובביה"ל.

אתכא דריש גלותא סמכין

- ♦ עיין תוס' דדוקא כי אמר בעה"ב הב לן ונברך, ועיין בשו"ע סי' קע"ט סעי' ב', ועיין בשעה"צ ס"ק י"ג מה הדין כשאין בעה"ב אוכל עם האורח, ועיין ביה"ל ד"ה עד לגבי גדול השולחן, ועיין ביה"ל ד"ה אפילו לענין סמוך על שולחן אחרים ונטל ידיו.
- ♦ עיין תוס' לגבי אפיקומן וכן נפסק בשו"ע בס' תע"ז סי' ב', ועיין במחצית השקל בביאור הדבר, ועיין בטור שם דיש חולקים על התוס', ועיין בשעה"צ שם ס"ק ז'.
- ♦ עיין בשו"ע סי' ת"פ דאם שותה כוס רביעי בלא הסיבה צריך לשתות פעם אחרת בהסיבה ומברך לפי שהסיח דעתו, ועיין ברעק"א שם שהקשה בשם גן המלך מדוע לא אמרין דאתכא דרחמנא סמיך כדאמרין גבי אפיקומן.
- ♦ היסח הדעת בטעות, עיין בחי"א כלל מ"ט סעי' י"ד שהוכיח דין זה מתוס' דידן.
- ♦ עיין תוס' שהביאו דעה דכשמביאים לו פירות בזה אחר זה מברך על כל אחד, והקשו ע"ז מסוגיין, ועיין ס"ק ד' ובפמ"ג שם ובלבושי שרד ובהגהות חכמת שלמה.

סוגיית עיקר וטפל

מתני' מד. הביאו לפניו מליח בתחילה, וגמ' מי איכא מידי וכו'.

- ♦ עיין ברעק"א למשניות אמאי נקטה המשנה "זה הכלל" וכו'.
- ♦ בביאור קושית הגמ' "ומי איכא מידי" וכו' עיין באמרי נועם להגר"א.
- ♦ באוכלי פירות גינוסר שנו, אי איירי באכילה אחת או ב' אכילות - עיין בתוס' ובפיהמ"ש להרמב"ם וברבינו יונה וברא"ה. ובביאור דעת הראשונים, עיין בב"ח ובט"ז ובצל"ח. ובדעת רש"י עיין בראש יוסף וברש"ש ובצל"ח.

באיזה אופן הפת טפילה למסקנא

- ♦ עיין בצל"ח בדעת רש"י, ועיין בב"ח שכתב דגם רבינו יונה ס"ל כרש"י, ועיין במג"א שדחה דבריו ובמחצית השקל שם. ועיין בראש יוסף בדעת רש"י.
- ♦ עיין בדעת הרמב"ם בפיהמ"ש ובמש"כ בהלכות (פ"ג ה"ז). ועיין בפמ"ג סי' רי"ב מ"ז ס"ק ב' במה שדייק בדבריו, ועיין בשעה"צ שהביא כן מעוד אחרונים.
- ♦ ובדעת הטור עיין בב"ח ובפמ"ג שם, וכן נקט הט"ז בדעת השו"ע.
- ♦ עיין בדעת הר"ח ובמאירי בשם גדולי המפרשים.
- ♦ בתוד"ה באוכלי, בביאור ב' תירוצי התוס' עיין במג"א ובמחצית השקל, ועיין ברעק"א למשניות, ועיין בתוס' יו"ט. ועיין בט"ז במה שהקשה על תי' התוס'. ולהלכה עיין במשנ"ב שם ס"ק ד'.

- ♦ עיין בחזו"א סוס"י כ"ז מה שהוכיח מתוס'.
- ♦ עיין ברשב"א מ"א ע"ב דיש לעיין בדבריו באופן שאוכל הפת להנאת עצמו אי שייך שייפטר הפת בברכת המליח.

אופנים של עיקר וטפל

- (א) עי' מ"ד א' [סי' רי"ב א-ב] דמליח פוטר לפת מדין טפל, ומבואר בתוס' שהוא באוכלם בזא"ז, וכ"ה לעיל מ"א א' לענין צנן פוטר לזית.
- (ב) עי' גמ' ל"ו א' [סי' ר"ב ס"ד] דשותה יין באניגרון הוי אניגרון טפל, ומבואר דאף דרוצה לשתות גם את האניגרון, מ"מ כיון שהוא בא בשביל ללפת את השמן הרי"ז טפל, ועי' בשעה"צ סק"כ דמירי בב"א אבל בזא"ז אינו בכלל ללפת וצריך לברך עליו בפנ"ע.
- (ג) עי' ל"ט א' דקמח שבא לדבק את התבשיל אין מברכין עליו, ועי' ברמב"ם פ"ג ה"ו ובשו"ע ר"ד ס"ב שהוא מדין עיקר וטפל.
- (ד) עי' רא"ש סוס"י ח' ובשו"ע ר"ח סעיף ז' לענין תערובת של אורז עם מינים אחרים דנקבע לפי הרוב, וכן ברמ"א ר"ב ס"א הביא כן מהתשב"ץ לענין יין ושיכר, ועי' בביאור הגר"א שם דתמה דשאני מליח ופת דאינו רוצה בתרווייהו, אבל הכא דרוצה בתרווייהו אלא שמין אחד מרובה מחבירו מנ"ל דכה"ג נמי איכא דין טפל.
- (ה) עי' תוס' מ"ד א' ד"ה מברך ותוס' מ"א ב' דמבואר מדבריהם דפת פוטר פרפרת מדין טפל לענין ברכה, וכן ביארו תוס' שם דזהו הדין דין פוטר משקין, ומבואר דאף דליכא תערובות וטפילות ונאכל כ"א בפנ"ע, מ"מ כיון דהפת חשוב טפי הרי"ז מטפיל לשאר הדברים לענין לפוטרם מברכה, (ועי' פמ"ג סי' קע"ז א"א סק"א).
- (ו) עי' מ"א ב' דלרש"י דברים הבאים מחמת הסעודה היינו דברים הבאים ללפת את הפת, ובתוס' הק' דא"כ מאי קמ"ל ר"פ מתני' היא דטפל נפטר ע"י העיקר, ובבעה"מ ורשב"א תי' דס"ד דכיון דאין דעתו עליו בשעת הברכה אינו בכלל דין טפל, קמ"ל דנפטר. [ובפשטו פליגי על תוס' מ"ד א', אולם עי' מג"א סי' רי"ב דכוונת הבעה"מ דר"פ קמ"ל דסגי במה דכוונתו על כל מה שיבא בתוך הסעודה, ועי' לשון המאירי לעיל מ"א ב' דמבואר דלא כמג"א], ובפנ"י תי' דס"ד דשאני מליח דאינו רוצה באכילת הפת, אבל הכא הוא רוצה לאכול את הדברים הבאים ללפת, קמ"ל דאף זה בכלל דין טפל.

בחקירת האחרונים בדין עיקר פוטר את הטפל אם הדין הוא שהטפל אינו מחויב כלל בברכה או דהטפל מחויב בברכה אלא שנפטר בברכת העיקר

- ♦ עיין במה שהוכיח החזו"א (סי' כ"ז ס"ק ט') מתוס' בסוגיין, ועיין בבעה"מ (לעיל כ"ט א') בביאור חידושו של רב פפא בדברים הבאים מחמת הסעודה, ועיין במג"א בסי' קע"ז סעי' ה'.
- ♦ עיין ברמ"א (סי' רי"ב) בשם התרוה"ד דאם אוכל הטפל קודם לעיקר מברך על הטפל שהכל, ומוכח שיש חיוב ברכה על הטפל.

♦ עיין בשעה"צ סי' ר"ח ס"ק ע' לענין יין פוטר שאר משקין דאם שנה פחות משיעור רביעית יש לעיין כיצד יעשה לענין ב"א על המשקין, ועיין בעמק ברכה (דיני ברכות הנהנין) שלמד בדבריו דאין הטפל חייב כלל בברכה עיי"ש, ועיין באגרו"מ ח"א סי' ע"ד שהוכיח מדבריו להיפך, ועיין בשו"ת אבני נזר סי' ל"ח אות י"ג.

♦ בנוטל תרופה שהיא בעצמה מרה אלא שמעורב בה דבר מתוק ע"מ להמתיקה, עיין בשש"כ ח"ב פ"מ הערה נ"ד שהביא מהגרשז"א זצ"ל דיתכן דבכה"ג שאינו מברך כלל על העיקר מברך שפיר על הטפל וכמ"ש במ"ב סי' קע"ד ס"ק ל"ט שיברך על מעט סוכר לפטור את הקפה, עיי"ש.

♦ יש לעיין באוכל פרי חדש בתורת טפל אם יברך שהחיינו, ועיין בס' תקפ"ג בפמ"ג מ"ז ס"ק ג' לענין פרי הנאכל כטפל בסעודת פת דמברכין שהחיינו, ויש לעיין אם לדמות דין זה לענינינו.

טפל הנאכל לאחר העיקר לצורך האכילה הבאה

♦ עיין ט"ז ס"ק ה' ובמה שהקשה עליו הפמ"ג. ועוד קשה על הט"ז ממש"כ בס"ק ו' דהרוצה לאכול גודגדניות קודם שתיית היין שלא יברך על היין ויאכל הגרעין וישתה כי האכילה הוי הפסק, ומשמע דלולי זה שרי לעשות כן, ועיין בשבילי דוד בישוב דברי הט"ז. (נדפס בטשו"ע מהדו' הדרת קדש).

♦ להלכה עיין בשעה"צ ס"ק כ"ב.

עיקר וטפל בתערובת

♦ עיין ב"י סי' ר"ב סעי' א' שהביא תשב"ץ דדין רוב בתערובת נלמד מהמשנה של עיקר וטפל, ועיין בביאור הגר"א שם. ועיין בענין זה ברא"ש סוס"י ח' ובשו"ע סי' ר"ח סעי' ז'.

♦ עיין לעיל ל"ו ע"א בסוגיא דשותה שמן באניגרון ובסי' ר"ב ס"ד ובט"ז שם ס"ק ב' ובמשנ"ב שם.

♦ בגדר התערובת עיין בבית"ל ד"ה אם שהביא מחלוקת הפוסקים בזה. ועוד בגדר התערובת עיין בערוך השולחן סעי' ב'.

♦ באופן שא"א לברר מהו העיקר עיין בספר ברכת הבית שער י"ב דין ז' דיש לברך ברכה הכוללת הכל. ובפמ"ג במ"ז סי' ר"ח ס"ק ז' כתב דנכון בכה"ג להרבות מין אחד עד שיהיה הרוב.

♦ באופן שיש בתערובת ג' מינים של פירות וירקות דיש לדון אם יברך בפה"ע ובפה"א או דנידון כדין עיקר וטפל ומברך על הרוב, ובזה יש להסתפק אם אין רוב ממין אחד אלא שיש רוב מפרי העץ האם יברך על העץ. והובא בשם הגרשז"א זצ"ל בספר פתחי הלכה דכל הסלט מאכל אחד ומברך ברכת הרוב וכל סוגי העץ מצטרפים יחד שנידון כרובו עץ.

♦ עיין בריטב"א בהלכותיו פ"ד הי"א דמבואר בדבריו דכשאין עדיפות למין אחד כלפי חבריו אזלין בתר מי שחשוב בברכה יותר, עיי"ש.

♦ **בהוסיף לתערובת ממין נוסף שלא היה דעתו עליו בשעת הברכה** עיין בשש"כ פנ"ד הערה ס"ז בשם הגרשז"א זצ"ל ובחוט שני ח"ב קובץ ענינים.

♦ **באכל עיקר וטפל בתערובת ונשאר קצת מן הטפל** עיין במשנ"ב קס"ח ס"ק מ"ו.

♦ **באופן שיצא ממקומו קודם אכילת הטפל בתערובת** יל"ע אם בכה"ג יברך ברכתו הראויה או גם בגוונא זו שהוא טפל רק מצד מיעוטו בתערובת יברך שהכל. עיין בפמ"ג מ"ז סי' ר"ב ס"ק ב' ובמחצה"ש סי' ר"ה ס"ק ו', ועיין בשבילי דוד. ועיין בספר פתחי הלכה שהביא בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א דמאחר שהוא טפל איבד חשיבותו.

♦ **עוד בגדר עיקר וטפל בתערובת** עיין בשעה"צ סי' ר"ח ס"ק ל"ד.

תערובת מאכל ומשקה

♦ **בענין השורה פתו ביין** עיין במג"א סי' קס"ח ס"ק ל'. ועיין בשעה"צ שם ס"ק ס"א שהקשה שתירה מהמג"א בסי' רי"ב ס"ק ג' ומהמג"א בסי' קס"ח ס"ק ט"ו, ועיין בשבילי דוד סי' קס"ח ס"ק ג' ובתהלה לדוד סוס"י קס"ח מש"כ בדברי המג"א.

♦ **לענין מרק עם מאכל בתוכו**, עיין במש"כ המג"א סי' ר"ה ס"ק ו' וסי' ר"ח ס"ק ז' לענין מי לביבות, ועיין בספר וזאת הברכה בבירור הלכה סי' מ"ב אות ב' בשם הגרשז"א זצ"ל שחילק בין המקרה של המג"א למקרה של מרק ובו אורז. ועיין בפמ"ג משב"ז ר"ה ה', ועיין במשנ"ב סי' ר"ה ס"ק י"ג ובסי' ר"ב ס"ק נ"ד.

אכל הטפל קודם לעיקר

♦ עיין בשיטת הרמ"א בשם התרוה"ד, ועיין בדרכי משה. ועיין בהגהת מים חיים בשנות אליהו ובראש יוסף שדייקו דין זה מלשון המשנה, ועיין תויו"ט שכתב לדחות זאת. ועיין בביאור הגר"א ובפמ"ג א"א ס"ק ב'.

♦ עיין בשיטת המג"א ס"ק ד' שחולק על הרמ"א, ועיין במחצה"ש ובגר"ז סעי' ז-ח', ובחיי"א כלל נ"ו ס"ד, ובפר"ח ובמשנ"ב ס"ק ד'. ועיין בפמ"ג א"א ס"ק ד' דנראה מדבריו ביאור אחר בדעת המג"א.

♦ עיין בשיטת הפרישה ס"ק ב'.

♦ עיין בשיטת הב"י, ועיין בדרכי משה במה שהקשה על הב"י, ועיין בט"ז ס"ק ז', וע"ע בדברי חמודות (אות קכ"ב) מש"כ בשם הלבוש.

♦ עיין בצל"ח לעיל מ"ב ע"א אמתני' בירך על הפרפרת שכתב בדעת רש"י שיטה נוספת.

♦ עיין במש"כ המשנ"ב ס"ק י' דלכתחילה טוב למנוע מלאכול הטפל קודם לעיקר, וצ"ע ממש"כ המשנ"ב בס"ק ד' דאם אכל העיקר ולא היה בדעתו בשעת הברכה לפטור הטפל דיברך על הטפל שהכל, ועיין בשעה"צ ס"ק כ"ד.

דין טפל לטפל

♦ עיין מג"א סי' קע"ד ס"ק ט' וכ"ה במשנ"ב סי' רי"ב ס"ק ד', ועיין בביה"ל בסי' קע"ד סעי' ב' ובמשנ"ב סי' קע"ז ס"ק ה', ועיין בחיי"א כלל נ"ה ס"ו ובנשמ"א ס"ק א' בדברי המג"א, ויעוי' בשו"ת חת"ס או"ח סי' מ"ז.

טפל שהוא חביב

♦ עיין ב"י בשם האגור, ועיין במג"א ס"ק ג' ובאבן העזר, ויעוי' בשו"ע הגר"ז ס"ח מהלך מחודש, ועיין בביאור הגר"א ובנשמ"א כלל נ"ו א'.

♦ ובגדר טפל שהוא חביב עיין בערוך השולחן ס"ק ו'.

סוגיית כל שיש בו מחמשת המינים

גמ' ל"ו ע"ב חביץ קדרה וכו' ר' יהודה אומר שהכל סבר דובשא עיקר וכו'.
עיין חי' הרא"ה ל"ז ע"ב (הו"ד בשעה"צ סי' רי"ב ס"ק ד'), תוס' ד"ה כל ולקמן לח. ד"ה והא, רמב"ם פ"ג ה"ו, רא"ש סי' ז' וסי' י"ב, רשב"א לו: ד"ה דובשא, וביאור הגר"א סי' ר"ח ס"ב ד"ה יותר בביאור דעת הרשב"א.

עי' ריטב"א ל"ז. ד"ה כוסס, ביה"ל סי' ר"ח ס"ט ד"ה מברך, פמ"ג מ"ז ס"ק ג', סי' ר"ח ובסי' ר"ד א"א ס"ק כ"ה, ובשעה"צ סי' ר"ח ס"ק י"ב.

כל שיש בו מחמשת המינים (א')

♦ בטעם הדין דכל שיש בו עיין בטור ריש סי' ר"ח.

♦ בטעם הדין דבפת ומליח לא אמרינן "כל שיש בו" עיין בחידושי הרא"ה (הובא בשעה"צ סי' רי"ב ס"ק ד'), ועיין בשיטת הריב"ב (כ"ו. מדפי הרי"ף).

♦ באיזה אופנים אמרינן דין כל שיש בו, עיין בגמ' לקמן ל"ט ע"א אמר רב אשי כי הוין בי רב כהנא וכו', ועיין בתוס' בסוגיין ד"ה כל ולהלן ל"ח ע"א ד"ה והא, וברמב"ם פ"ג ה"ו, וברא"ש סי' ז' וסי' י"ב, וברשב"א ל"ו ע"ב ד"ה דובשא, ובביאור הגר"א (סי' ר"ח ס"ב ד"ה יותר) בביאור דעת הרשב"א, ועיין במאירי, וע"ע בריטב"א ל"ז ע"א ד"ה הכוסס ובריטב"א בהלכותיו פ"א הכ"ח, ובאבני נזר סי' ל"ח ס"ק ג'.

♦ באופן שנתן הקמח למאכל אך אין טעמו מורגש, עיין ביה"ל סי' ר"ח ס"ט ד"ה מברך, ובפמ"ג (מ"ז ס"ק ג'), ובמש"כ בסי' ר"ד (א"א ס"ק כ"ה) ובראש יוסף, וע"ע בשעה"צ (ר"ח ס"ק י"ב).

♦ בגמ' בדף ל"ט הקשו האחרונים על הס"ד בדעת רב כהנא דהדבר תלוי ברוב ומיעוט, והרי בסוגיין רב כהנא מסגים לדינא דרב ושמואל, עיין נחלת דוד ואבני נזר סי' ל"ח ואור שמח פ"ג ה"ו, ובשיטת הריב"ב.

♦ **בביאור דברי התוס'**, בביאור הספק של תוס' עיין בט"ז (סי' ר"ח ס"ק ד') ובב"ח, ועיין בא"ר הובא במשנ"ב ס"ק י"א, ויעוי' בשעה"צ (ס"ק י"ג) מדוע השמיט דינו של הט"ז.

כל שיש בו מחמשת המינים (ב')

♦ **בדברי התוס' דעל הצד שהקמח בא לדבק אינו צריך לברך במ"מ**, עיין ברעק"א בגהש"ס מה שתמה ע"ד התוס', ובדעת תוס' עיין חיי"א כלל נ"ח ס"ג ובכס"מ פ"ד ה"ו ובדרישה סי' קס"ח ובשעה"צ סי' ר"ח ס"ק ל"א, וע"ע בביה"ל סי' קס"ז ס"י ד"ה במקום.

♦ **ובדברי רעק"א דנקט כאן שברכת במ"מ אינה פוטרת אפי' בדיעבד ברכת בפה"ע** עיין בתשובות רעק"א מכ"י (ח"ד סי' י"ב).

♦ **בדברי התוס' דמספק יאכל השקדים בתוך הסעודה** עיין במה שהקשה רעק"א בגהש"ס, ועיין במשנ"ב ס"ק י"ג, וע"ע בט"ז ס"ק ה', ובעיקר קושיית הט"ז עיין בשעה"צ ס"ק ט"ז.

♦ **דין כל שיש בו בגרעיני דגן שברכתן בפה"א**, עיין לשון ריא"ז בשלטי גבורים (כה: אות ה'), ועיין מג"א (סי' ר"ח ס"ק ז') ובאבן העוזר שם ובפמ"ג מ"ז סי' ר"ח ס"ק ז' ובפנ"י ד"ה גופא.

♦ **באיזה אופן נחשב תערובת שיהא בזה דין כל שיש בו**, עיין מג"א סי' ר"ה ס"ק ו' וסי' ר"ח ס"ק ז'.

♦ **בענין אם אמרינן ב"גלוטן" שהוא מרכיב בקמח החיטה את הדין כל שיש בו מה' מיני דגן ברכתו במ"מ** עיין בספר וזאת הברכה בירור הלכה כ"ד, ב'.

דין כל שיש בו לענין ברכה אחרונה

עיין ברמב"ם פ"ג ה"ד ובתוס' מא: ד"ה אלא וברי"ף נו. וברא"ה וברא"ש סי' ז' ובטור ושו"ע.

♦ **ובשונה מברכה ראשונה החידוש של כל שיש בו לגבי ברכה אחרונה הוא אף בדיעבד** דאם בירך ברכה ראשונה שהכל בדיעבד יצא ובברכה אחרונה אם בירך בנ"ר לא יצא, עי' במשנ"ב סי' ר"ב ס"ק מ"ב וס"ק נ"ה, וע"ע סי' ר"ח ס"ק ס"ב, ועיין באגרו"מ ח"א סי' ע"ד.

♦ **לענין אם צריך שיאכל כזית דגן בכא"פ להתחייב בברכה מעין ג'** עיין בביאור הגר"א (סי' ר"ח ס"ט) דנחלקו בזה רש"י ותוס' מ"א ע"ב, והובא בביה"ל ד"ה ואחריו.

♦ **עיין שו"ע סי' ר"ח ס"ט דמצריך כזית דגן בכא"פ ואילו בסעי' ב' סתם בזה**, ועיין מג"א ס"ק ט"ו ובפמ"ג א"א ט"ו ובדרישה ס"ק א' ובנשמת אדם סי' נ' ס"ק ו'.

♦ **אי בעינן שיאכל כזית דגן בכא"פ בפועל מן הדגן או דסגי שאוכל כזית מהתבשיל לענין על המחיה**, עיין בסי' ר"ח במשנ"ב ס"ק מ"ז-מ"ח, ועיין במשנ"ב שם במה שלימד זכות על מנהג העולם לברך על המחיה אחר אכילת "לעקך", וראה בחזו"א (כ"ו, ח') מש"כ בזה.

♦ **בהא דכתב השו"ע דכשאינן בתערובת שיעור דגן של כזית בכא"פ מברך בתחלה המוציא**

ולבסוף על המחיה, עיין בביאור הגר"א שכל דהוא ט"ס, וע"ע בנשמת אדם (נ' ס"ק ו') וא"ר
ופמ"ג א"א ט"ו מש"כ ליישב דברי המחבר בזה.

סוגיית פת הבאה בכיסנין

גמ' מ"ב ע"א רב הונא אכל תליסר ריפתי וכו'.

מה היא פת הבאה בכיסנין, עיין ב"י סי' קס"ח ובשו"ע סי' קס"ח סעי'
ז'-ח'-י"ז, ועיין בט"ז ס"ק ו' ובאבן העוזר, ועיין ביה"ל ד"ה והלכה. עיין
רשב"א מ"א ע"ב ד"ה נמצא, ובריטב"א בהלכותיו פ"ב הי"ח.

עיין בתוס' במה שהקשה על רש"י, ועיין ברש"י מ"א ע"ב ד"ה פת הבאה
בכיסנין, ועיין שעה"צ ס"ק ל'.

עיין שו"ע סעי' י"ז, ועיין בט"ז ובמג"א ס"ק מ"ד ובמשנ"ב ס"ק צ"ד.

מהי פת הבאה בכיסנין

♦ עיין בב"י שהביא ג' השיטות, ועיין בקושית הב"ח ובמה שתירצו הט"ז בס"ק ו' והאבן העוזר.
ועיין בביה"ל ד"ה והלכה בדעת המאמר מרדכי. ועיין בביה"ל ד"ה טעונים ברכה.

♦ **האם תנאי פהב"כ עשויים להשתנות**, עיין בעמק ברכה (דין לחם אות ה') שכתב "דמכל
הפוסקים משמע שגם בזהמ"ז אין מברכין במ"מ אלא דוקא על פהב"כ כפי המנהג שהיה בימי
חז"ל" וכו' עיי"ש, ולעומת זאת עיין בדרך החיים בדיני ברכת במ"מ דין ג' בקו"א שכתב "הכל
תלוי בראות עיני המורה וכל שהוא פת שאינו מדרך העולם לקבוע עליו סעודה, לפי ראות עיניו
יש לו דין פת הבאה בכיסנין" וכו' עיי"ש, ויש בזה כמה נפק"מ.

♦ עיין רשב"א מ"א ע"ב ד"ה נמצא עכשיו שהביא לרש"י עם פי' ר"ח, ועיין בריטב"א בהלכותיו
פ"ב הי"ח.

♦ עיין בב"י ובדרכי משה שנחלקו בדעת הרמב"ם, ועיין בביאור הגר"א, ועיין בט"ז במה שביאר
בדעת הרמ"א, ועיין בזה בדעת הגר"ז סעי' י"א, ובארחות רבינו ח"ב סי' נ"ט הביא בשם החזו"א
"שמה שכתב המ"ב דבעין רוב שמן ודבש כדי לברך במ"מ - לאו דוקא רוב אלא העיקר שיהיה
טעם טעים של מזונות שבני אדם מתענגים על זה ואוכלים את זה כמזונות".

♦ **אי בעינן רוב מי פירות כנגד הקמח או כנגד המים** עיין בב"ח ובט"ז, ויעוי' באגרו"מ או"ח
ח"ג סי' ל"ג.

♦ ובדברי הב"י ברמב"ם עיין בפמ"ג במ"ז סעי' ז'.

♦ עיין בשו"ע סעי' י"ז ובקושית האחרונים עליו, ובמה שישבו בזה הט"ז ובמג"א ס"ק מ"ד
ובמשנ"ב ס"ק צ"ד.

קביעות סעודה בפת הבאה בכיסנין

- ♦ בגדר פת הבאה בכיסנין בנאכלת דרך קביעות ובנאכלת דרך ארעי עיין רמב"ם (פ"ג ה"ט) ובב"י סי' קס"ח וברעק"א (סי' ר"ח סעי' י"ז) ובחזו"א סי' כ"ו ס"ק ח'.
- ועיין רשב"א ל"ח ע"ב ד"ה כיון ולהלן מ"א ע"ב ד"ה ופת הבאה בכיסנין, ועיין רא"ה ל"ח ע"ב ובריטב"א ובחי' רא"ל ח"א סי' ו'.

אי קביעות סעודה תליא בדידיה או באחרים

- ♦ עיין רבינו יונה וברא"ש סי' ל' ובשו"ע סעי' ו' ובביה"ל ד"ה אע"פ, ובדעת הראב"ד שהובאה ברא"ש, ועיי"ש במעדני יו"ט אות ס', ועיין בפמ"ג א"א ס"ק י"ג.
- ועיין בדעת המאירי וברשב"א מ"א ע"ב ד"ה וכלל הדברים ולעיל ל"ח ע"ב ד"ה כיון דשקלת. ועיין ברי"ף ובמעדני יו"ט אות ס' בדעת הרי"ף. ובדעת הב"י עיין בד"ה ולענין הלכה, ולעומת זאת בד"ה והאגור, והדברים נראים כסותרים זא"ז, ובישוב הדברים עיין בלחם חמודות אות פ"ח ובמאמר מרדכי ס"ק ט' ובפמ"ג א"א ס"ק י"ג.
- ועיין עוד בדעת הב"י בא"ר ס"ק ט"ז ובפמ"ג א"א ס"ק י"ג, ובאבן העוזר בסוד"ה נתברר מזה עוד ובמש"כ רעק"א בדבריו.
- ♦ באכל פת הבאה בכיסנין בתוספת מאכלים אחרים, עיין במג"א ס"ק י"ג ובמה שכתב בדבריו בדרך החיים בדיני ברכת במ"מ דין ג' בקו"א. ועיין בשש"כ פנ"ד הערה קל"ב שהביא דעת הגרשז"א זצ"ל, ובאגרו"מ ח"ו סוס"י מ"א.

בשיעור הקביעות

- ♦ עיין ב"י בשם שבלי הלקט, ועיין בערוך השולחן סעי' ט"ז, ועיין באגרו"מ או"ח ח"ג סל"ב.
- ♦ בשיטת המהר"ם חביב (הובא ברעק"א) עיין משנ"ב ס"ק כ"ד שכתב דלכתחילה טוב לחוש שלא לאכול שיעור ד' ביצים, ועיין באגרו"מ בטעם שכתב המשנ"ב ד' ביצים. ועיין בשו"ע הגר"ז במה שהקשה על שיטה זו, ועיין בערוך השולחן בזה.
- ♦ עיין בשעה"צ אות כ' שמוכיח מסוגיין כדברי השבלי הלקט.
- ♦ בנמלך אם צריך לברך מזונות עיין שעה"צ ס"ק כ"א.

סוגיית חביצא

גמ' ל"ז ע"ב אמר רב יוסף האי חביצא עד טרוקנין.

- עיין בדעת רש"י וכו"ה ברא"ה ובריטב"א, ובדעת רבינו יונה וכו"ה ברא"ש סי' י' וכו"נ בשיטת התוס', ובדעת הר"ח הובאה ברבינו יונה ובתוס' מ"ב ע"א, וע"ע תוס' לט. ד"ה ברך, ועיין באמרי נועם שנקט כן בדעת התוס', ועיין במג"א סי' קס"ח ס"ק כ"ד במה שכתב בשיטת התוס'.

חביצא (א')

♦ עיין תוס' שפי' ד"לקט מכולן" קאי אחמשת המינין, והקשה לפ"ז על פי' רש"י, ותמהו האחרונים דגם לשיטת התוס' יקשה אותה קושיא, ועיין במה שכתבו בזה המעי"ט ס"ק י' וביאור הגר"א ס"ק ל"ג ונשמת אדם נ"ד ד'. ועיין עוד בקושיא זו בחזו"א סי' כ"ו ס"ק ד' וכתבי הגר"ז מנחות ע"ה ע"ב.

♦ בשיטת רש"י ב"לקט מכולן כזית" הקשו הראשונים איך קאמר "אם חמץ הוא", והרי כל המנחות באות מצה, ועיין בפנ"י ובבעה"מ כ"ו ב'. ועיין במה שהקשה הרשב"א, ועיין בזה בפנ"י, ועיין בקושיית הבעה"מ ובפירושו לדברי רש"י. ועיין בקושיית התוס' הרא"ש ובמה שכתב הצ"ח בזה.

חביצא (ב')

♦ **לגבי חידושו של ר' יוסף לדעת התוס'** עיין בפנ"י ובחזו"א סי' כ"ו ס"ק ד', ועיין בפ' רש"י במנחות ע"ה ע"ב ד"ה ברך.

♦ **בתי' הגמ' הכא במאי עסקינן בשערסן** עיין בפ' רש"י דפי' דלאחר שגילן חזר ואפאן, ועיין ברש"י במנחות ע"ה ע"ב שלא כתב ד"אפאן", וכן מבואר בריטב"א ובמאירי בסוגיין. ועיין במחצית השקל במה שכתב בדברי רש"י. ועיין בא"ר ס"ק כ"ה ובאבן העוזר. ועיין בשו"ע הגר"ז (סי' קס"ח קו"א ס"ק י').

♦ לפי מה שתירצה הגמ' "בשערסן", צ"ב מדוע לא יתפרש כן הא דתניא נטלן לאכלן וכו', וא"כ נסתרת ראיית רב יוסף, עיין בצ"ח מש"כ בזה.

♦ **בדין ברכת ה"קניידלך"** שהיא פת מפוררת שחזר וגילן ובישלן, עיין במג"א ס"ק כ"ח, ועיין בא"ר שהשיג עליו וכן באבן העוזר.

ועיין במחצית השקל ובפמ"ג שם ובנשמת אדם (כלל נ"ד ס"ק ד'), ועיין במשנ"ב ס"ק נ"ט, ועיין מש"כ בשו"ע הגר"ז סעי' כ' ובבית מאיר.

♦ **בקניידלך אפויים ועוגת קמח מצה** עיין בשע"ת ס"ק כ"ד ובמשנ"ב ס"ק נ"ט וברמ"א בסי' תע"א ס"ב ובמשנ"ב ס"ק כ' ובשעה"צ ס"ק י"ז.

♦ **בתי' הגמ' "הכא במאי עסקינן בבא מלחם גדול"** עיין בפ' רש"י, ובמה שכתב החזו"א סי' כ"ו ס"ק ד', וברש"י במנחות ע"ה ובמאירי בסוגיין, ועיין בתוס' הרא"ש במה שהקשה לפ' רש"י, ועיין צ"ח מש"כ בזה, וע"ע מהר"ם בנעט מה שיישב ע"פ דברי הבעה"מ כאן.

ועיין עוד בחזו"א בסי' כ"ו ס"ק י' במה שכתב לפרש את תי' הגמ'.

♦ **האם סברא זו קיימא להלכה** עיין בדעת' למהרש"ם סי' קס"ח ס"י ובבית מאיר. ועיין בבית הל"ל בד"ה ואם אין בהם כזית.

חביצא (ג')

- ♦ עיין בתוד"ה אמר רבא וכו' דקיי"ל כרבא, ועיין חזו"א סי' כ"ו ס"ק א' שדן לפי' תוס' אם בכזית צריך שיהא תוריתא דנהמא.
- ♦ עיין ברבינו יונה וברא"ש ס"י שג' דינים חלוקים יש, וכן נפסק בשו"ע סי' קס"ח סעי' י', ועיין בב"י שכתב המקור לחילוקים אלו.
- ♦ בשיטת הרמב"ם עיין ב"י וכו"מ ובלח"מ, ועיין ב"ח ובט"ז ס"ק י"ב.
- ♦ **בדין נתבשל בגדר הבישול** עיין במשנ"ב סי' קס"ח ס"ק נ"ב, ועיין חזו"א סי' כ"ו ס"ק ט'.
- ♦ בתוד"ה אמר רבא וכו' כתבו דאם נתלבן המים אזלא ליה תוריתא דנהמא, ועיין בחזו"א ס"ק ז' מה שכתב בזה.
- ♦ **בדין פת מטוגנת** עיין במשנ"ב ס"ק נ"ו ובשעה"צ ס"ק נ"ב ובחזו"א ס"ק ט'. ועיין בתוס' ד"ה חביצא, ועיין בתוס' במנחות ד"ה חביצא.
- ♦ **בכמות המשקה שנקרא טיגון** עיין במחצית השקל ס"ק ל"א ובגר"ז (סי"ז ובהגהה שם) וכו"ה בערוך השולחן (סמ"ד), ועיין בשש"כ ח"א פ"א ס"א בשם הגרשז"א, ועיין עוד ברמ"א סעי' י"ד.
- ♦ **בדין מצה מטוגנת** עיין במשנ"ב ס"ק נ"ו ובחזו"א ס"ק ט'.

סוגיית טרוקנין

גמ' ל"ז ע"ב טרוקנין חייבין בחלה עד ל"ח ע"א ואמר מר בר רב אשי האי דובשא. עיין בגירסת הרא"ש והרמב"ם, ובפירוש טרוקנין עיין רש"י ורא"ש ובפי' רבינו יונה והרמב"ם.

- ♦ **בטעם החילוק בין טרוקנין לטריטא** עיין רשב"א ורא"ש, ועיין במה שהקשה הפמ"ג (סי' קס"ח א"א ס"ק מ"א) בדין טריטא.
- ♦ **בטעם החילוק בין טרוקנין ללחם דעלמא** עיין מג"א (סק"מ). ועיין עוד בלבוש קס"ח ט"ו בחילוק שבין טרוקנין לשאר לחם. וע"ע בתוס' בפסחים (ל"ז ע"ב ד"ה דכולי).
- ♦ הנפק"מ בין הטעמים עיין ביאור הלכה (סי' ט"ו ד"ה קמח).
- ♦ **בשיטת הטור לגבי הברכה של טרוקנין וטריטא** (סוס"י קס"ח) עיין ב"ח ודרישה, ועיין בב"י בדעת הטור, ועיין במג"א ס"ק מ"א.
- ♦ **להלכה** עיין משנ"ב ס"ק ד', ועיין במג"א לענין "וואפלטעקס" הובא במשנ"ב ס"ק ל"ח. ועיין תהלה לדוד במה שהקשה על המג"א.
- ♦ **בהא דמהני קביעות סעודה בטרוקנין ולמג"א גם בטריטא** עיין פמ"ג סי' קס"ח א"א ס"ק י"ג.

♦ בדין טרוקנין ופהב"כ לגבי חובת מצה עיין בפמ"ג א"א ס"ק ט"ז וכן נקט במנחת חינוך, ועיין בב"ח ובראבי"ה בזה. ועיין במג"א שחולק, ועיין ברעק"א ובמנח"ח במה שכתבו בדבריו.

סוגיית מי פירות

גמ' ל"ח ע"א ואמר מר בר רב אשי האי דובשא דתמרי. עיין בגמ' ל"ט ע"א לגבי מי שלקות (אמר רב פפא פשיטא לי וכו'), ועיי"ש בתוד"ה מיא דסלקא כסלקא.

ובטעם החילוק בין מי פירות למי שלקות עיין רא"ש סי' י"ח, ובמג"א (סי' ר"ב ס"ק כ"ג) מש"כ בדבריו, ועיין ברשב"א.

עיין בפסחים כ"ד ע"ב בדין מי פירות, ובחולין ק"כ ע"א, ועיין בתוס' בפסחים שם ד"ה אלא, ועיין עוד ברשב"א בסוגיין בענין זה.

בשיטת הבה"ג המובאת בתוס' עיין רא"ש סי' י"ב ובפנ"י, ובאיזה אופן איירי הבה"ג עיין ברשב"א ובב"י.

מי פירות

♦ עיין רש"י בד"ה ור' יהושע פוטר, ועיין ברש"י ל"ט ע"א ד"ה אגור. ועיין ברשב"א בשם התוס' בחילוק שבין כל מי פירות ליין ושמן.

ועיין בזה עוד ברא"ה וברא"ש סי' ג', רבינו יונה כ"ז ב', בדעת הרי"ף ד"ה ומיא, ובתוס' בחולין ק"כ ע"ב סוד"ה היכא וכו'.

♦ ועיין ברשב"א לגבי חומץ ספוניות ובמה שכתב בשם הראב"ד.

♦ בסוגיין ובפסחים כ"ד ע"ב מבואר דהגריעותא של מי פירות היא מסברא דזיעה בעלמא ניהו. ועיין במה דמבואר בגמ' בחולין ק"כ ע"ב, ועיין בתוס' בפסחים ד"ה אלא, ועיין ברשב"א בסוגיין ומה שכתב ליישב בשם הראב"ד ומה שהקשה עליו בזה, ועיין בישוב קושיית הרשב"א בחזו"א סי' ל"ג ס"ק ד', ובישוב קושית התוס' עיין באבי עזרי (מאכ"א פ"י הכ"ב) ובתורת זרעים (עמ' קי"ב).

♦ בגדר זיעה אם זה משום דאינו פרי או משום דאישתני לגריעותא עיין בשו"ת חכם צבי סי' כ' שחקר בזה, ועיין קה"י סי' כ"א אות ב', ועיין בלשון רש"י בסוגיין. ומה שבעודן בפרי חשיב פרי עיין בקה"י בפסחים סי' י"ז.

♦ עיין בגמ' לקמן ל"ט ע"א מיא דסלקא כסלקא, ועיי"ש בתוס' דמקשה מסוגיין, ובטעם החילוק עיין ברא"ש סי' י"ח, ובביאור דבריו עיין במג"א סי' ר"ב ס"ק כ"ג. ועיין ברשב"א, ובדעת הרשב"א עיין בפמ"ג סי' ר"ב מ"ז ס"ק ח', ועיין ברמב"ן בחולין ק"כ ע"ב ד"ה והא דתניא.

ובכוונת התוס' עיין בחזו"א שביעית סי' כ"ה ס"ק ל"ב, ועיין בנחלת דוד במה שהקשה בדעת הרא"ש.

ועיין עוד בקה"י סי' כ"ג בטעם החילוק.

♦ **להלכה** עיין בשו"ע סי' ר"ב סעי' י' שהביא את מחלוקת הרשב"א והרא"ש, ובשו"ע סי' ר"ה ס"ג סתם כהרא"ש, ועיין שם במשנ"ב ס"ק י"ד ובשעה"צ אות כ"א ובסי' ר"ב בשעה"צ אות נ"ד.

ועיין בחזו"א סי' ל"ג ס"ק ה' בדעת הרא"ש בפרי שרובו עומד לסחיטה, ועיין שם בד"ה ויש לעיין וכו' בגדר הרוב.

ועיין עוד בחזו"א שם שכתב לדעת הרשב"א שהדבר תלוי לפי כל דור, ועיין בביה"ל סי' ר"ה ס"י ד"ה על וכו'.

♦ עיין בתוס' בפסחים כ"ד ע"ב ד"ה אלא שהקשו מדוע לא נאסר מי פירות מדין טעם כעיקר, ועיין רש"ש שם. ובישוב קושיית התוס' עיין בחו"ד סי' ק"ה ס"ק ה' ובפנ"י שם מה שתירצו. (ועיין ברא"ש סי' י"ב במה שהביא דעת הבה"ג לענין דובשא דתמרי, ומש"כ בזה במעדני יו"ט אות פ').

♦ **שיטת בה"ג דעל דובשא דתמרי מברכין בפה"ע:** בטעמו עיין רא"ש סי' י"ב וברא"ה, ובפנ"י ד"ה ויותר, ובמעדני יו"ט אות פ', ובהגהות אשר"י, ובפמ"ג מ"ז ס"ק ה'.

♦ **באיזה אופן איירי הבה"ג,** עיין ברשב"א דהבה"ג איירי בזב מאליו, וכן נקט הב"י בדעת הרא"ש, ולעומת זאת עיין בט"ז ר"ב ס"ק ט', ועיין בפמ"ג שהובא לעיל.

דין מוצץ פרי

♦ עיין מג"א סי' ר"ג ס"ק א' לענין מוצץ "יגידעס".

♦ ועיין נשמת אדם כלל נ"א ס"ק י', ועיין בשו"ע הגר"ז בסדר ברכת הנהנין (פ"ו ס"ט), ולעומת זאת עיין בפר"ח בספרו באר מים חיים סי' ז' הובא ברעק"א לשו"ע סי' ר"ב ס"ח וכן ברש"ש בב"מ פ"ז ע"ב ע"ד התוס' ד"ה שבעיקר, ועיין ביד אפרים ע"ד המג"א.

♦ **להלכה** עיין במשנ"ב סי' ר"ג ס"ק ג' לענין "יגידעס", והעירו על דבריו מהביה"ל בסי' ר"ב ס"טו ד"ה על, ועיין בעמק ברכה (עמ' נ"ח).

♦ **בשיעור לגבי ברכה אחרונה** עיין בפר"ח הנ"ל הובא ברעק"א בשו"ע סי' ר"י סעי' א'.

♦ **באופן מציצת הפרי** עיין בכף החיים ס"ק ס"ג, ועיין במשנ"ב סי' ש"כ סעי' י"ב.

ברכת הסוכר

♦ עיין רמב"ם פ"ח ה"ה ובכס"מ, ועיין בנשמת אדם כלל נ"א ס"ק י'.

♦ ועיין בטור סי' ר"ב ובביאור הגר"א סעי' ט"ו, ועיין בכס"מ בישוב קושיית הטור. ועיין במחצית השקל ס"ק ל"ב ובמאמר מרדכי סי' ר"ב ס"ק כ"ג.

סוגיית טרימא

גמ' ל"ח ע"א אמר ליה ההוא מרבנן לרבא טרימא מהו וכו'.

♦ **בשיעור הריסוק** עיין בדעת רש"י ובמה שדייק התרומת הדשן בדבריו (הובא בב"י), ועיין שם שהביא את דעת הרמב"ם שחולק, ועיין בא"ר ובאמרי נועם בשם הגר"א דבעיברה צורתה לגמרי גם הרמב"ם מודה דברכתה שהכל, והוא דלא כט"ז ס"ק ד'.

♦ עיין ברמ"א בשיטה הראשונה דהביא לרמב"ם דגם "פאודילא" דנימוחה לגמרי ברכתה בפה"ע, וכן הוא במג"א בשם הרוקח. ועיין ברמב"ן בחולין ק"כ ע"ב שכתב דאפי' אם נהפך למשקה ברכתו בפה"ע. ועיין בדעת הרא"ה הובא בביה"ל בסעי' ז', וכן הוא בחידושי הריטב"א.

♦ עיין בתרומת הדשן (הובא בב"י סי' ר"ד בסופו) במה שהקשה על פי' רש"י, ועיין בפמ"ג מ"ז ס"ק ד' במה שהקשה על פי' רש"י. ובמה שתירץ על הקושיא ממי שלקות יקשה לרא"ש. ועיין בתהלה לדוד במה שכתב בזה, ובט"ז ס"ק ד'.

♦ ועיין בקה"י סי' כ"א שהקשה לפי' רש"י דהמרוסק לגמרי מברכין שהכל, מדוע במי פירות בעינן לטעמא דדיעא בעלמא, ועיין שם מה שתירץ בזה.

♦ עיין בחזו"א סי' ל"ג ס"ק ה' שתלה ב' הדעות בטרימא במחלוקת של שני תירוצי התוס' בחולין ק"כ ע"ב.

♦ **להלכה** עיין שו"ע סי' ר"ב סעי' ז' וברמ"א, ועיין במשנ"ב שהביא מה שנחלקו האחרונים בדעת הי"א, ולסוברים דה"א חולקים רק על פאודילא, החילוק בין זה לתמרים שמיענן - עיין בלבוש ס"ז ובדרישה, ועיין בא"ר ס"ק י"א במה שביאר בדעת הלבוש והדרישה, ועיין במה שחילק המג"א, ובביאור דבריו עיין במחצית השקל וברעק"א ובפמ"ג.

ועיין במש"כ המשנ"ב בס"ק מ"ב להלכה.

♦ **בענין הברכה על רסק פירות** עיין בכף החיים ס"ק נ"ז, ועיין במנחת שלמה סי' צ"א ס"ק ג' מש"כ בזה.

♦ **במה שהסיק התרומת הדשן דירק או פרי שדרכן בריסוק אף דמרוסק לגמרי מברך עליו ברכתו הראשונה**, בגדר ה"דרכן בכך" עיין בלשון התרומת הדשן שכתב "שדרכו תדיר להיות מרוסק", ועיין בחי"א (נ"ב י'), ועיין בשו"ע הגר"ז סי"ז, ועיין במשנ"ב סי' ר"ב ס"ק מ"ד ובסי' ר"ג ס"ק י"ב ובשעה"צ שם אות י"ט ובסי' ר"ח ס"ק ל"ח, ועיין בחזו"א סי' ל"ג.

♦ ועיין בחזו"א במה שכתב על אופן שנכנס גם גוף הפרי לתוך המשקה.

♦ **בפרי שדרכו להאכל ע"י ריסוק רק כטפל לדבר אחר כגון קוקוס וגרעיני חמוס**, עיין בספר וזאת הברכה בבירורים סי' ל"ה ובמגילת ספר סי' ט"ו.

♦ **בשוקולד שדרך לאוכלו בריסוק** עיין באגרו"מ ח"ג ל"א ובמנחת שלמה סי' צ"א אות ב'.

תוכן הסימנים מורחב

סימן א'

גדרי ברכות הנהנין הפוטורות בדיעבד . . . . . שסה
 בירור דין האוכל אורז ומיני מזונות האם יפטור לכתחילה את שניהם ב'על
 המחיה' או שיברך מקודם בנ"ר על האורז / ברכה שהיא בדיעבד על מין אחד
 ובירך אותה על המין הראוי האם נפטר המין של בדיעבד / קידש על יין ואכל
 עוגה ושכח להזכיר 'על הגפן' בברכת 'על המחיה' האם יחזור לברך 'על הגפן'
 / חילוק בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה / ב' סוגי ברכות של בדיעבד / אם
 אפשר לצאת יד"ח מחבירו לכתחילה בברכה שהיא בדיעבד / הכרעת הנידון
 אם אורז נפטר בברכת מעין ג' של המזונות לכתחילה או לא / ביאור מנהג
 העולם לברך על פרי שלם כדי לפטור רסק פירות / בירך על פרי גמור האם
 פוטר גם את הבוסר / בירך על ירק שאוכלו כדרכו האם פוטר גם ירק שאוכלו
 שלא כדרכו

סימן ב'

ברכה על טפל הנאכל קודם העיקר . . . . . שפו
 האוכל קוגל עם מלפפון חמוץ ומסופק אם דינו כטפל העיצה היא להתחיל
 לאוכלו קודם הקוגל / האם תועיל עיצה זו כשכבר בירך על העוגה ופטר את
 הקוגל / טפל קודם העיקר טעון ברכה משום שאין דינו כטפל או משום שעדיין
 לא בירך על העיקר / סתירות בד' המשנ"ב בדיון טפל הנאכל קודם העיקר
 כשהעיקר כבר נפטר בברכה ע"י דבר אחר / ישוב סתירת ד' הט"ז דהברכה
 חלה רק על תחילת האכילה והשאר נפטר רק מדין גרירה / ישוב סתירת ד'
 המשנ"ב דרק בב' מינים בעינן לדין גרירה ולא במין אחד / פטור טפל בברכת
 העיקר חל רק בשעת אכילת הטפל מפני שרק אז חל עליו שם 'טפל' / האם
 יש עיצה לברך על העיקר ולהתכוין שלא לפטור את הטפל

סימן ג'

שומע כעונה בברכות הנהנין ע"י ברכה לבטלה . . . . . שצו
 בירור חידושו של המג"א שהשומעים יוצאים בברכת המברך אף אם הוא עצמו
 לא יצא בברכה / מברך 'על המחיה' וכולל 'על הגפן' מספק, האם פוטר בזה
 את חבירו / תמיהה מג' דוכתי על חידושו של המג"א / מחויב דרבנן האם
 פוטר מחויב דאורייתא בברהמ"ז / מחויב מספק האם פוטר מחויב בודאי
 בברהמ"ז / מברך לחבירו מדין ערבות האם מוציא בברכה זו גם מי שאין לו
 ערבות אליו / חילוק בד' המג"א בין ברכות הנהנין והשחיטה וכדו' לבין ברכת
 המצוות וברהמ"ז / האם תרי דרבנן מוציא חד דרבנן בברכת הנהנין / סתירה
 במשנ"ב אם פוסק לדינא את חידושו של המג"א / ב' דינים בהא דרק 'מחויב
 בדבר' מוציא את חבירו בשומע כעונה

סימן ד'

ביסוד וגדרי איסור גורם ברכה שאינה צריכה (סי' רט"ו ס"ד) [ואגב

הורחב בדיני אכילת כזית בסוכה בליל יו"ט בשעת הגשמים] . . . . . תח
 חקדמה בביאור ב' חיובי שהחיינו בליל יו"ט דסוכות, על היו"ט ועל הסוכה
 ענף א' ג' דרכים ביסוד ההיתר לגרום ברכה שאינה צריכה במקום ספק ביטול
 ברכה / תמיהה על הדין לקדש בסוכה בעת הגשם משום ברכה שא"צ דשהחיינו
 אף שמבטל עי"ז ברכת לישב בסוכה / ההיתר לגרום ברכה שא"צ במקום ספק
 ביטול ברכה הוא רק כשהספק הוא באותה הברכה שאינה צריכה / ספק ביטול
 ברכה דוחה ספק ברכה שאינה צריכה ולא ודאי ברכה שא"צ / לא אסרו חז"ל
 ברכה שאינה צריכה אלא בודאי ולא בספק / האם מותר לברך ברכה אחרונה
 על ז' המינים כשבדעתו להמשיך לאכול במקום אחר כדי להימנע מספק בברכה
 ראשונה / האם יש לברך על המחיה על פהבב"כ קודם הסעודה כדי שלא
 להיכנס לספק המוציא על הפת

ענף ב' האם יש איסור לגרום ברכה שאינה צריכה כשיש ביניהם הפסק מרובה
 / תמיהה ע"ד המשנ"ב שפסק להמתין זמן רב שיפסיק הגשם ואעפ"כ לא התיר
 לקדש בינתיים בבית משום ברכה שא"צ / ד' המטה אפרים דאין לקדש ביו"ט
 ראשון של סוכות מבעו"י משום דגורם ברכה שא"צ לברך ב"פ שהחיינו /
 תמיהה במקור האיסור לגרום ברכה שאינה צריכה / ביאור יסוד האיסור דב'
 דברים שמצד מהותם עומדים להיפטר בברכה אחת אסור לחלקם ולפוטרים בב'
 ברכות / בירך על פרי קודם הסעודה ע"ד לפטור פרי נוסף בסעודה האם חייב
 לאכול הפרי השני משום ברכה שא"צ / הטעם שאין מברכים שהחיינו בשעת
 עשיית הסוכה כעיקר הדין / שכח לברך שהחיינו על הדלקת נר חנוכה עד שכבו
 הנרות האם יברך מיד או ימתין למחר לשעת ההדלקה

ענף ג' כמה הערות בדברי המשנ"ב בדין אכילת הכזית חובה בשעת הגשם בליל
 יו"ט דסוכות / טעם הפוסקים שלא לקדש בסוכה אלא להמתין עד שיפסקו
 הגשמים / האם יש פטור מצטער על האיסור לאכול כזית חוץ לסוכה בליל א'
 דסוכות / חידוש האחרונים שאין לברך לישב בסוכה על אכילת הכזית חובה
 בליל יו"ט שני בחו"ל משום דבקיאינן בקיבועא דירחא / ביאור ד' הח"א
 שאפשר לברך לישב בסוכה על כזית חובה אע"פ שיש ספק שכבר קיים המצוה

סימן ה'

אכל ענבים ותפוחים והקדים לברך בורא נפשות על התפוחים האם הוי

ברכה לבטלה . . . . . תכה
 גרירת התפוחים אגב הענבים היא רק ב'פטור' של הברכה או גם ב'חיוב' הברכה
 (שחל עליהם חיוב מעין ג') / אכל ענב שלם (בריה) וכן כזית תפוחים האם
 יברך בנ"ר על התפוחים או שלא יברך כלום / אכל ח"ז ענבים וח"ז תפוחים
 האם יברך בנ"ר או מעין ג' / אכל כזית ענבים וח"ז תפוח וח"ז דג האם מצטרף

התפוח לענבים או לדג / האם אפשר לכוין בברכת מעין ג' על הענבים שלא לפטור את התפוחים / אכל פירות א"י ותפוחים מחו"ל האם יחתום 'על הפירות' או 'על פירותיה' / באופן שהתפוחים חביבים לו מן הענבים האם יש להם דין קדימה לברך עליהם בנ"ר / חילוק בין אם אכל את התפוחים לפני הענבים או לאחריהם

סימן ו'

מי שאינו יודע את הברכה הראויה האם יברך ברכה הפוטרת בדיעבד או

שלא יברך כלל . . . . . תלא

בירור דין השותה יין ואינו יודע לברך מעין ג' האם יברך ברהמ"ז או לא יברך כלל / האם לשיטות שברכת במ"מ פוטרת בדיעבד גדריה שווים לברכת שהכל הפוטרת בדיעבד / אכל פרי וספק אם הוא מז' המינים האם יברך על העץ או לא יברך כלל / אכל תפוח וספק אם בירך בנ"ר ועומד לברך על המחיה האם יוסיף בברכה 'על העץ' לפטור את התפוח / האוכל ענבים ואינו יודע לברך מעין ג' האם יברך בורא נפשות / הטעם שאין ראוי לאכול ענבי בוסר כשיעור ברכה אחרונה / ביאור חידושו הנודע של השעה"צ דמי ששתה כזית יין ורביעית משקה לא יברך ברכה אחרונה כלל / ביאורו של הגר"א במעשה דר"ג ור"ע דבספק מעין ג' או ברהמ"ז יש לברך ברהמ"ז / מי שאינו יכול לברך בפה"ע האם יברך בפה"א או שהכל / האם ברכת בפה"א לגבי פרי העץ הוי ברכה כוללת כמו שהכל או ברכה של בדיעבד כמו במ"מ

סימן ז'

ברכה המחוייבת מחמת אכילה אחת האם חלה גם על אכילה אחרת

הפטורה מברכה . . . . . תמב

אכל כזית ושהה כדי אכילת פרס ואכל עוד ח"ז ולאחר ברכה אחרונה אכל עוד ח"ז האם מצטרפים ב' הח"ז לחייבו לברך שוב / אכל כזית מזונות ולאחר כא"פ עוד ח"ז מזונות וח"ז שהכל ובירך על המחיה האם יברך גם בנ"ר / אכל ח"ז ולאחר כא"פ עוד כזית ובירך ברכה אחרונה ורוצה לאכול עוד האם צריך לברך שוב ברכה ראשונה / אכל כזית מזונות ולאחר כא"פ אכל עוד ח"ז מזונות עם כזית שהכל הטפל לו האם מברך בנ"ר על שהכל הטפל / אכל כשיעור ושתה חצי שיעור האם נפטר המשקה בברכה אחרונה שמברך על האוכל / אכל כזית ענבים וח"ז תפוחים האם נפטרים התפוחים בברכת מעין ג' שמברך על הענבים / אכל ענבים ותפוחים שדינו לפטור הכל בברכת 'על העץ' והקדים לברך בנ"ר על התפוחים האם הוי ברכה לבטלה / בירך ברכה אחרונה באמצע אכילת הכזית האם הוי הפסק לצירוף כזית / האם ברכה אחרונה באמצע האכילה מחייבת לברך שוב על המשך האכילה גם כשתחילת האכילה לא נפטרה בברכה האחרונה / טפל החייב בברכה אחרונה מחמת שהעיקר פטור מברכה האם ייפטר ע"י שמתכוין לפטור את העיקר בברכה אחרת המחוייבת /

חידושו של הדעת קדושים שהשותה יין פחות מכשיעור ואוכל מאכל כשיעור שברכתו בנ"ר פוטר בברכת בנ"ר גם את היין / יסוד הדין דהאוכל פרי קודם הסעודה ופוטר בברכתו פרי הנאכל בסעודה נפטר הכל בברהמ"ז / עוגה שיש בה דגן ושאר מינים ואין בה כזית דגן בכא"פ האם מועיל להשלים את הכזית באכילת עוגה אחרת ולפטור הכל בעל המחיה / צד חדש בנידון שאחר שמחויב בברכה על כזית גם ח"ז מצטרף לחיוב / באופן שבברכת מעין ג' יפטור ח"ז מזונות שהצטרף לחיוב בנ"ר עם ח"ז שהכל האם ראוי להקדים ולברך בנ"ר כדי שלא להפקיע ברכה מהח"ז שהכל

סימן ח'

חיוב דרבנן אם מוציא ספק חיוב דאורייתא [בירור כללי אם כשיש חיוב דרבנן לחוש לספק דאו' (כגון לד' הרמב"ם דספד"א לחומרא הוא רק מדרבנן) יוצא מידי ספק באופן המועיל מדרבנן או רק באופן המועיל

מדאו'] ..... תנג

ענף א' בירור שיטות האחרונים אם כשיש חיוב דרבנן לחוש לספק דאו' יוצא מידי ספק באופן המועיל מדרבנן או רק באופן המועיל מדאו' / קטן להוציא אשה בברהמ"ז / ספק בירך ברהמ"ז להוציא מי שודאי לא בירך / ספיקא דאו' לחומרא לד' הרמב"ם הוא דין לחוש לדאו' או איסור דרבנן חדש בפנ"ע / ד' הפמ"ג בד' דוכתי דספד"א לחומרא לד' הרמב"ם יכול לצאת באופן המועיל מדרבנן לחוד / האם המסופק אם בירך ברהמ"ז יכול לצאת יד"ח ע"י אשה וקטן או מי שאכל רק כזית / האם טומטום יכול להניח תפילין שכתבם קטן / בהמה מבכרת שספק אם שייכת לגוי או לישראל האם מהני קנין דרבנן לפוטרה מבכורה / עבדים שספק אם שייכים לכהן המאכיל בתרומה האם מהני קנין דרבנן לכהן להתירם בתרומה / האם ספק איסור דאו' שנפל לתבשיל בטל במין במינו / פלוגתת המנ"ח ודובב מישרים אם ספק אכל מצה וחזר ואכל בלא כוונה יצא / הא דמצוות דרבנן לא בעו כוונה אם הוא בודאי או מספק / בחידוש הפנ"י דדין ספק ספיקא לד' הרמב"ם הוא מדין ספק דרבנן לקולא (בהערה) / אם מהני בדמאי הפרשה שאינה מועלת מדאו' בטבל ודאי (הפרשה במחשבה, על פירות שאינם שלו, מדמאי על טבל דרבנן, ועוד) / יסוד האחרונים דתקנת דמאי היא דין טבל דרבנן בפנ"ע ולא דין לחוש לטבל דאו' / חילוק בין דין לחוש למיעוט לבין דין להחמיר בספק ענף ב' תמיהה עצומה ע"ד הפמ"ג וכל האחרונים הנ"ל / טענת הדובב מישרים על המנ"ח דלדבריו באכל מצה וספק אם כיוון יהא פטור מלאכול שוב / גדול ששמע קידוש מקטן בן י"ג שלא ידוע אם הביא ב' שערות או שהניח תפילין שכתבם קטן זה האם יצא יד"ח ענף ג' בגדר הדין דרבנן להחמיר בספק דאו' לפ"ד הרמב"ם / ספיקא דאורייתא

לחומרא האם נדחה מפני כבוד הבריות / לספות לקטן ספק איסור דאורייתא /
האם יש להימנע מספיה בידים לקטן במקום פקו"נ / ספק בשר בחלב האם
מותר בהנאה כבשר בחלב דרבנן / ביסוד דין ספק ספיקא לד' הרמב"ם

סימן ט'

קדימה בברכות (א) דיני קדימה באופן שאחד מהברכות פוטר את חברו
וחבירו אינו פוטר ומסתעף לבירור כל מעלות הקדימה בברכותיהן שוות

ובאין ברכותיהן שוות . . . . . תצה
סיכום ה' שיטות הראשונים בדין קדימה באין ברכותיהן שוות לד' עולא /
סתירות בדברי הראשונים אם יש דין קדימה בצנן וזית לפי הס"ד שהצנן פוטר
את הזית / יסוד סברת הראשונים הוא דאין דין קדימה כשהנידון הוא האם
לברך ולא מה לברך / חילוק בסברא זו בין סוגי הקדימות אם הם דין במין או
בברכה / חילוק ביסוד קדימת מין ז' בין ד' עולא לבין ד' החולקים אם הוי דין
במין או בברכה / ביאור מקור ד' הרשב"א המחודשת דר"י ורבנן נחלקו בב'
פלוגתות נפרדות / חילוק בין קדימת חביב לקדימת ברכה המבוררת אם הוי
מעלה בגוף הברכה או באופן מעשה הברכה / בד' הרמ"א שיש דיני קדימה
בעיקר וטפל אע"פ שהנידון הוא האם לברך ולא מה לברך / הערה על האמור
מדברי המשנ"ב סי' ר"ו / הוכחה מדברי הרא"ה שלא כדברינו / ביאור חדש
בכל האמור שהחילוקים הם מצד איסור ברכה שאינה צריכה / ישוב קושיית
המג"א ע"ד האגור מ"ט אין איסור לברך על הטפל קודם העיקר משום ברכה
שאינה צריכה / אם יש איסור ברכה שאינה צריכה לברך על מאכל קודם
הסעודה כשהוא חביב עליו מן הפת / בקושיית המהרש"א על ל' הגמ' 'אי הכי'
/ חידושו של הראש יוסף דאם צנן פוטר את הזית דינו כברכותיהן שוות /
סיכום ונפ"מ לדינא העולה מן האמור בסימן זה / השוואת יין ושאר משקין
והמשקין חביבים לו יותר מן היין האם יקדים לברך עליהם / האוכל ענבים
ותפוחים והתפוחים חביבים לו יותר מהענבים האם יקדים לברך עליהם ברכה
אחרונה

סימן י'

קדימה בברכות (ב) בשיטת בה"ג - האם ברכה המבוררת קודמת למין ז'

(סי' רי"א ס"ג) . . . . . תצה
פלוגתת האחרונים בד' בה"ג אם ברכה המבוררת קודמת למין ז' (תפוחים
וקליות) או רק לחביב והנפ"מ למעשה / ביאור שורש הפלוגתא ותמיהה ע"ד
השעה"צ / תמיהה ע"ד השעה"צ שהכריע בד' בה"ג דקליות קודמים לתפוחים
מדברי בה"ג המובאים בטור דענבים קודמים לקליות / ישוב הדברים ע"פ
חילוק הא"ר בד' בה"ג דברכה המבוררת אינה קודמת למין ז' אבל קודמת
למוקדם בקרא / ביאור נפלא במקור ד' בה"ג לחלק בין מעלת מין ז' למעלת

'מוקדם בקרא' / שיטות הראשונים והפוסקים מה עדיף מעלת מין ז' או מעלת המקדם בקרא / ישוב נפלא בסתירת ד' השעה"צ אם ברכה המבוררת קודמת למין ז'

סימן יא'

קדימה בברכות (ג) בירור הנידון אם יש קדימה למין ז' באין ברכותיהן

שוות ..... תקח
יסוד החילוק בין ברכותיהן שוות לאין ברכותיהן שוות לענין קדימת מין ז' / ראיות רבות מהראשונים והפוסקים בנידון זה לכאן ולכאן / בירור ד' הגר"א והמשנ"ב בזה / חילוק בד' המשנ"ב בין מעלת מין ז' למעלת המוקדם בקרא

סימן יב'

קדימה בברכות (ד) ביסוד קדימת ברכת בורא מיני מזונות לברכת בפה"ג

ובפה"ע ..... תקח
ג' אופנים בביאור ד' השו"ע ביסוד הקדימה של ברכת בורא מיני מזונות / פלוגתת הפמ"ג ואבן העזר אם קדימת ברכת בורא מיני מזונות היא גם באורז / כמה תמיהות בד' המג"א והגר"א שנקטו דקדימת ברכת במ"מ היא רק בצירוף הקדימה בקרא / ביאור מחודש בד' המג"א דאין כוונתו למעלת קדימה בקרא אלא לחשיבות הברכה שנתקנה על המינים המוקדמים בקרא / ישוב קושיית האחרונים ע"ד המג"א מ"ט אין זית קודמת לשעורים בברכת מעין ג' / בירור שיטות הפוסקים אם יש קדימה למין ז' וחביב בברכה אחרונה (או רק לברכה המבוררת) / בירור ד' הטור והמג"א דקדימת במ"מ לבפה"ג היא רק בצירוף הקדימה בקרא / אם צריך לכסות את האורז בשעת הקידוש בשבת

סימן יג'

בדין ברהמ"ז פוטרת דברים הבאים מחמת הסעודה ודברים הבאים בתוך הסעודה [בירור יסוד הפטור אם הוא מדין עיקר וטפל או משום דברהמ"ז

קאי על כל הסעודה] ..... תקל
פלוגתת הראשונים אם דברים הבאים מחמת הסעודה פטורים מברכה כשבאו לאחר הסעודה / תמיהה בד' הרשב"א שדן לחייב יין לאחר הסעודה בברכה אחרונה אע"פ שיין חשיב בא מחמת הסעודה / האם פטור דברים הבאים מחמת הסעודה בברהמ"ז הוא מאותו טעם שנפטרים בברכת המוציא או שהם ב' דינים שונים / האם פטור דברים הבאים מחמת הסעודה בברהמ"ז הוא מאותו טעם של דברים הבאים תוך הסעודה או שהם ב' דינים שונים / ביאור ספיקו המחודש של הפמ"ג באכל בשר ודגים אחר ברכה ראשונה דברהמ"ז האם נפטרים בשאר הברכות דברהמ"ז / אכל מעט פת האם פטור בברהמ"ז את שאר המאכלים לפי הצד שאינם נפטרים בברכה ראשונה / בירך ברכה אחרונה על מאכלי הסעודה קודם ברהמ"ז האם הוי ברכה לבטלה / אכל פת הבאה בכיסנין ונמלך לקבוע ע"ז סעודה האם מכאן ואילך נפטרים מברכה דברים הבאים

מחמת הסעודה / האוכל פת באופן שאיננו מתחייב בברהמ"ז מה יברך על שאר המאכלים / במנהג הגר"ח שלא לאכול לפתן בסוף סעודה שלישית קודם הבדלה / טפל לדברים הבאים בסעודה האם נפטר בברהמ"ז / האם כליל הסדר יכול אדם שלא אכל להוציא את חבריו בברהמ"ז כשאכל כזית מצה חובה ושאר דברים רשות / דברים הבאים בסעודה שלא היה דעתו עליהם כלל בשעת ברכת המוציא האם נפטרים בברהמ"ז / פלוגתת הפמ"ג ומחצה"ש אם משקים בתוך הסעודה נפטרים בברהמ"ז / לד' בה"ג שדברים הבאים מחמת סעודה פטורים מברכה לגמרי (ולא שברהמ"ז פוטרם) אם ה"ה בדברים הבאים תוך הסעודה / פטור יין בברהמ"ז אם הוא מדין דברים הבאים מחמת הסעודה או רק מדין דברים הבאים שלא מחמת הסעודה / הערה בל' רב ששת 'אין לך דבר שטעון ברכה לפניו ואינו טעון ברכה לאחריו' דהא איכא יין / דברים הבאים מחמת הסעודה קודם הסעודה או לאחר הסעודה האם ברהמ"ז קאי נמי עליהו או פטורים רק מדין עיקר וטפל / ישוב הוכחת המג"א מתמיהת השעה"צ בדין דבר הבא לגרור תאוות המאכל דדינו כבא מחמת הסעודה / ביאור פלוגתת תוס' והרשב"א אם יין לאחר הסעודה חייב בברכה ראשונה / האם אכילת בשר ודגים לאחר הסעודה גורמת להחשיבו כהמשך הסעודה / ישוב סתירת ד' הרא"ש אם משקה קודם המזון שפוטר בברכתו משקה שתוך המזון נפטר מחמתו בברהמ"ז / האם יין של הבדלה שפוטר בברכתו יין שתוך המזון דינו כדבר הבא מחמת הסעודה או לא / ישוב סתירת ד' המג"א בדין פירות שמלפת בהם את הפת באיזה אופן נטפלים לפת

סימן יד'

בחקירת האחרונים אם טפל פטור מברכה או שנפטר בברכת העיקר . . . תקנג ראיות האחרונים דטפל חייב בברכה אלא שנפטר בברכת העיקר / תמיהת האחרונים ממתני' דמליח ופת מ"ט א"צ לברך ברהמ"ז על הפת / ד' דרכים בישוב הקושיא / חידוש האבנ"ז והאג"מ שאם העיקר פטור מברכה גם הטפל פטור מברכה / אכל עיקר פחות מכשיעור וטפל כשיעור האם מברך ברכה אחרונה על הטפל / פלוגתת האבנ"ז והאג"מ האם העיקר והטפל מצטרפים לשיעור כזית לברכה אחרונה / אכל את הטפל לאחר שברך ברכה אחרונה על העיקר / חילוק בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה בגדר פטור טפל / ראייה מד' בה"ג והרא"ש דטפל פטור מברכה אחרונה / ב' ראיות שטפל חייב גם בברכה אחרונה / חילוק בין הסוגים השונים של 'טפל' / גדר הפטור בדברים הבאים מחמת הסעודה / אם דברים הבאים מחמת הסעודה ברכתם שהכל באופן שטעונים ברכה / הוכחה מד' הגר"ז כשאין האחרונים דטפל חייב גם בברכה אחרונה / סיכום ונפ"מ לדינא העולה מן האמור בסימן זה / אכל תרופה מרה הפטורה מברכה ואחריה אכל סוכר למתק את פיו / אכל דבר איסור שאין מברכים עליו האם מברך על הטפל לו

סימן טו'

עוגה שאין בה כזית דגן בכדי אכילת פרס (סי' ר"ח סעי' ט') . . . . . תקסח
 עוגה שאין בה כזית דגן בכא"פ האם נפטרת בברכת על המחיה שמברך על
 עוגה גמורה / החסרון כשאין כזית דגן בכא"פ היא בשם העיסה או במעשה
 האכילה / האם פת שאין בה כזית דגן כא"פ מתבטל בה הדגן או רק מאבד
 שם 'לחם' לחיוב חלה ומצה / ג' דינים שונים נכללו בדין 'כל שיש בו מחמשת
 המינים' א' בהל' עיקר וטפל וב' בהל' טעם כעיקר / ביסוד החזו"א דלא
 משכח"ל פת הפטורה מחלה ואין יוצאים בה יד"ח מצה ומ"מ ברכתה המוציא
 / ב' אופנים בביאור תי' האחרונים ע"ד השו"ע דברכת התערובת 'נחית דרגא'
 / החילוק בין ברכה ראשונה שהיא המוציא לברכה אחרונה שהיא על המחיה
 או בנ"ר / דרך מחודשת ביסוד החסרון כשאין כזית דגן בכא"פ שהדגן חוזר
 להיות טפל לשאר המינים ונפטר בברכתם / סיכום ג' הדרכים שנתבארו בחסרון
 שיש בפת שאין בה כזית דגן בכא"פ / בנ"ר על עוגה שאין בה כזית דגן כא"פ
 היא על הדגן שבה או על שאר המינים / עיקר וטפל כשהעיקר פטור מברכה
 אחרונה האם חייב לברך על הטפל

סימן טז'

שבע מפת הבאה בכיסנין שהיא ספק פת האם מברך ברהמ"ז או מעין ג'
 [בירור אם פהבב"כ היא פת מדאו' ואם מעין ג' פוטר פת מדאו'
 והמסתעף] . . . . . תקפה
 פלוגתת השו"ע ואבן העזר בשבע מפהבב"כ שהיא ספק פת אם מברך ברהמ"ז
 או מעי"ג / סתירת ד' המג"א בנידון זה / חילוק בין סוגי הספיקות / האם
 אשה מוציאה איש בברהמ"ז כשאכל פהבב"כ בשיעור קביעות סעודה / אם לפי
 השיטות דמעין ג' דאו' יוצאים בה יד"ח גם על אכילת פת / אם מדאו' פהבב"כ
 דינה כפת או רק כשאר פירות מז' המינים / קושיית האחרונים במעשה דר"ג
 וזקנים / המסופק אם אכל שיעור קביעות סעודה מה דינו / המסופק אם בירך
 ברכה אחרונה על פהבב"כ האם דינו כספק דאו' לחומרא / האם ראוי להימנע
 מאכילת סופגניות המצויות בשיעור שביעה שלא בתוך הסעודה / בישוב
 התמיהה איך מברכים מעין ג' על כזית פהבב"כ שהיא ספק פת והא הוי ספק
 ברכה לבטלה / מ"ט אין מברכים ברהמ"ז על פהבב"כ שהיא ספק פת לפ"מ
 דקיי"ל דברהמ"ז פוטר פהבב"כ

סימן יז'

עד היכן ברכת הזימון בזימון דשלושה וזימון דעשרה [פלוגתת המשנ"ב
 והחזו"א אם בזימון דעשרה צריך לשמוע מהמזמן ברכת הזין] . . . . . תרב